ENARRATIONES PERPETUAE IN SACRA QUATUOR EVANGELIA RECOGNITAE...

Martin Bucer

Digitized by Google

EX
BIBLIOTHECA
CIVICA
VINDOBONENSI.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

7.A.23

NICHT
AUSHEBEN!
UMSIGNIEREN AUF
MF 1835

VII. A. 23.

B.

ENARRATIONES PERPETVAE, IN SACRA QVATVOR EVANgelia,

recognitæ nuper & locis compluribus auctæ. In quibus præterea habes ſyncerioris Theologiæ locos communes ſupra centum, ad ſcripturarum fidem ſimpliciter & nullius cum inſectatione tractatos, per

MARTINVM BVCERVM.

EPISTOLA EIVSDEM NVNCVPATORIA ad Academiam Marpurgenſem de ſeruanda unitate Eccleſiæ, in qua excutiuntur & articuli conuentus Marpurgi Heſſorum celebrati.

LIBER AD LECTOREM
Iohannes Sapidus.

Nulla licet uendam terſæ myrothecia linguæ,
Simq́ rudis nuda ſimplicitate liber.
Attamen intentis neruis adnitor,ut hic quàm
Clarè Euangelicæ conſpiciantur opes.
Non adſpernetur,Chriſtum quicunq; profeſſus,
Craſſa,ſed ex animo ſcripta profecta pio.
Ne ſic dia,potens humili quæ ſæpe miniſtro
Dat Deus offerri,munera deſpiciat.
Rurſus non quæcunq; pio promuntur amore,
Sunt ueluti Clarij dicta probanda Dei.
Mortales ſumus,ædenda ad mendacia nati,
Miſcentes rebus noſtra prophana ſacris.
Quin non hinc ab Apoſtolico iam tempore quiſquam
Iſtà qui legitur labe carere fuit.
Eſt igitur Deus orandus,Lydoq́ lapillo,
Omnia lectori diſcutienda probo.
Diſcat,ut & quæ nigra & quæ ſint candida,certus
Credendum ſoli ſcilicet eſſe Deo.
Cuius ita agnoſcat uerbum ceu credit oportet.
Hinc me alijs facilem præbeo iudicijs.

BIBLIOTHECA PALAT.
VINDOBONENSIS.

ERVDITIONE ET PIETATE CLARISSIMIS VIRIS, DIVINAS LITERAS,

ſacras Leges, ſalutarem medendi artem, cæteráſq; optimas diſciplinas & linguas, in præclara Marpurgenſi Academia profitentibus & audientibus: M. Bucerus cæleſtis incrementa ſpiritus precatur.

CVM proximo biennio Pater cæleſtis regnum Chriſti ſui feliciter admodum, ipſi immortalis gratia, prolatauit, & multò plures, quam antea in meſſem Euangelicam extruſit operarios, flagitare cœperunt fratres quidam, meas in ſacros Euãgeliographos enarrationes recudi, quod cum typographus pararet, meas partes eſſe duxi opus recognoſcere, & quæ, cum ad explanationem Euangeliorum, tum de cõmunibus doctrinæ Chriſtianæ locis in eo diſſerueram, denuo excutere, atq; ad ſcripturarum obruſam exigere, necubi meum commentum uel pro uerbo Dei ſuppoſuiſſem, uel certe illi aſſuiſſem. In Eccleſia enim Dei, nihil niſi Dei uerba promere fas eſt, duntaxat Dei interpretem, quo funguntur munere, quicunq; explananda ſacra ſuſceperunt. Quanta itaq; licuit diligentia, & fide ſub incudem omnia reuocaui, inuocatòq; numine Chriſti, ad ſcripturarũ præſcripta, fideiq; analogiam expendi, quædam auctiora, & confirmatiora reddidi, nonnullos quoq; nouos de aliquot communibus locis tractatus adieci, paucula etiã emendaui, præcipue in explicationibus eorum, quæ Euangeliſtæ ex Prophetis ſubinde citãt. Videor ſiquidem mihi nunc plura Chriſti dono in ſcriptis propheticis, quam cum primum has enarrationes uulgarem, cernere. Iam exiſtimo enarrationẽ ſcripturarum profeſſo, haudquaquam ſatis eſſe, dixiſſe uera, dixiſſe quæ tradita probatáq; ſint à maioribus, ſed nihil ſimul non curæ ac ſtudij impendendum, ut dicat etiam cuiq; loco propria & germana. Qua in re hactenus, abſit inuidia dicto, nõ parum dormitatum eſt, tum ob imperitiam Sacræ linguæ, tum etiam ob ſecuram nimis, ne dicam ignauam multorũ credulitatẽ, qui utcũq; receptis uti, quã certiora ipſi inquirere maluerũt. Expunxi deniq; ſi quod dictũ in priori editione exciderat paulo uehemẽtius. Et ſi nãq; tũ quoq; ungues ſtudioſe cõtinuerim, modo tamẽ, quoad eius fieri potuit, paulo diligẽtius nequid affectu potius quã iudicio à me ſcriptũ merito putaretur, cauere uolui. Sunt etenĩ diuina, uerbis per omnia dei afflatũ, & nihil carnis referẽtibus tractãda. Chriſtiano ſiquidẽ danda opera eſt, ut ad bonũ placeat omnibus, quodq; bene probéq; iſtituerit, nullius quãtũ in ipſo eſt, maledicentiæ obnoxium faciat. Porrò cum ſint etiam quidam, teneris dicam an exulceratis animis adeo, ſuáq; tam impenſe amantibus, ut ſi quamlibet modeſte ab eis diſſentias, & tradita ab ipſis confutes, idq; nulla alia quam gloriæ Chriſti illuſtrandæ cauſſa, infandum protinus clamitent admiſſum ſacrilegium, omne ius & fas uiolatum quiritentur, qui tamen eos, quorum ipſi ſententias reijciunt ſic tractare ſoleant, ut meri Archilochi uideri queant. Hos quandoquidem placari ſe niſi quæ tradunt omnibus album calculum adijcias, ſinunt, ferre ſatius eſt iratos, quã placare ueritate doctrinæ Chriſti diſſimulata, ne dicam prodita. Et parentes nanq;, uxor, & liberi præ Chriſto habendi ſunt odio. Quanto autem redimerem, ut ſiue iſti, ſiue alij, quibus hęc noſtra parũ ſatisfecerint, ea ratione illa confutare uellent, qua ego reieci, quæ in ipſorum ſcriptis probare nequiui.

1. Petri 4.

Quid recognoſcendo præſtitum.

Qua lenitate & modeſtia ſacra tractãda

Sed furit hoc ſæculo exitialiſſimus ille Satan, ſanctæ concordiæ uetus diſturbator, quodq; unice dolendum, multorum alioqui minime malorum hominum animos ſic occupauit & faſcinauit, ut quicquid ipſis ſemel dogmatum arriſerit, id qualecunq; ſit, nihil addubitent, uel ex diuiniore reuelatione ſe, uel infallibili ſcripturarum traditione, accepiſſe. Hinc ilico tanquam Chriſti ſpiritu inanes deplorant, quicunq; eadem proti-

Cauſſa cur hoc ſæculo adeo inter ſe digladientur Theologi.

1. Corinth. 12.

nus non̄ ſuſceperint,qui uero etiam illa impugnarint,hos mox pronúciant,à ſpiritu ueritatis hoſte,exagitari,quod nemo loquens in ſpiritu ſancto,dicat anathema Ieſu. Nam Chriſtum ipſum & totum proculcari exiſtimant , ſimul atq; uel tantillum damnaueris eorum,quæ ipſi uera credunt . Nulla penitus ratione habita, qua de re diſſenſio ſit, & quantum ferat ignorantiæ, certa tamen in Chriſtum fides,ac ſyncerum innocentiæ ſtudium. Quæ planè antiqui ueteratoris faſcinatio, ſi quod omen auertat Deus , obtineat, tot habebimus Eccleſias quot capita . Nemo ſiquidem hic uiuit abſq; errore, nullus eſt cui non in ſacris quoq; uideatur ſæpe,quod à uero abſit quam longiſſime . Atqui cuius pectus tenet timor Dei,is nec ipſe doctrinæ ſacræ nomine amplectetur, nec docebit alios,quod non ſit perſuaſus,uerum , atq; à Deo profectum eſſe . Si iam uelis ilico ſpiritu Chriſti deſtitutum iudicare , quicunq; non idem cenſeat,& hoſtem ueritatis , qui quod exiſtimat falſum, confutare in animum induxerit , quem quæſo tandem fratrem agnoſces? Nam ne unum equidem unquam par hominũ uidi , quod per omnia eadem ſentiret,etiam in ſacris. Proinde qui inſtaurãdo corpori Chriſti,ſeſe uolet ut par eſt,accommodare, & in domo Dei cum fructu,ac citra offendiculum uerſari , is probè ſemper cogitet,tum ſibi tum alijs omnibus,præter ſpiritum Chriſti,& carnis ſpiritum adeſſe , atq; ab hoc ſæpe illum ſic effingi,ut quiq; ſanctiſſimi huius ſæpe figmenta pro oraculis Chriſti amplectantur. Tum animaduertat Paulum æquè ſcripſiſſe neminem poſſe profiteri, aut prædicare Dominum Ieſum,niſi per ſpiritum ſanctum , atq; ſcripſit , neminem per ſpiritum ſanctum loquentem,dicere Dominum Ieſum,anathema. Deniq; nõ ilico Dominum Ieſum reijci & anathema fieri,ſi quid ueritatis per ignorantiam oppugnetur.

Vnde labantur ſancti.

Quantum erroris ferendũ in fratribus ex ſententia Pauli.

Certè fratres illi qui dierum ciborúmq; delectum,obſeruatu neceſſariũ tempore Pauli quaſi præceptum diuinitus arbitrabantur , ut credebant ita loquebantur , quanque exiſtimabant præter ſcripturæ diuinæ authoritatem inuectam libertatem , non potuerunt non uerbis etiam damnare. Alioqui nulla fuiſſet cauſſa Paulo illos monere, ne ueſcentes quibuſlibet iudicarent . Atqui hic error,ſi ex ſe ipſum æſtimes , euertebat ſemel uniuerſas illas ſcripturas,quibus docemur,fide in Chriſtum,omnem nobis & iuſtitiam & ſalutem parari, hoc eſt , quicquid omnino & Prophetæ de Chriſto prædixerunt , & prædicarunt Apoſtoli. Tam autem aberat,ut expungi hos ex Chriſti albo, Paulus ferret, ut etiam ſuſcipere eos,hoc eſt,ut fratres agnoſcere, ſingulariq; humanitate fouere præceperit,& diiudicationes diſceptationum uetuerit, uolens nempe,ut Domino quiſq; docendus relinqueretur, qui nõ ilico dum nos quam tenemus ueritatem exponimus,eandem animis auditorũ ſpiritu ſuo manifeſtat & perſuadet,ꝙ tamẽ dum non facit,fruſtranea ſit oportet,& plantatio & rigatio,hoc eſt , quicquid quamlibet ſancti & docti , uel doceant uel moneant. Nec eſt ut dicatur,rem circa quã errauerunt iſti , fuiſſe leuiculam,

Gal. 4. 5.

nempe cibum,quamlibet enim in ſe parui momenti res fuerit , circa quam Dei ueritatẽ illi non recipiebant,trahebat tamen ſecum hic error,totius Chriſti negationem,ut Paulus queratur ſe fruſtra apud Galatas,quibus idem error obtruſus erat,laboraſſe, & affirmet Chriſtũ eis ſi circuncidantur haud profuturum . Miror autem iſtos rei de qua controuertitur pondus cauſſari,cum ipſi alias obijcientibus nobis,externa non deberi tanti nobis haberi,ut ob ea Eccleſiæ communio ſcindatur,reſpondere ſoleant,hic non quid, ſed quis loquatur ſpectandũ , & fidẽ ſubuerti Deúmq; blaſphemari , ſi quodcunq; eius, uerbum non ſuo ſenſu accipiatur . Certè iſtuc ſi ſic habet , & eſt ob quamlibet ueritatis oppugnationem,frater reijciendus,haudquaquam debuerunt,ut fratres coli, qui manifeſtę adeo,quam D. Paulus , & alij Apoſtoli de libero cerimoniarum Moſe uſu tradebant,diligentiáq; proculdubio ſingulari,commendabant,ueritati reluctabantur. Nam ſicut quod aduerſari legi Dei exiſtimabant , ipſi fugiebant religione deterriti , ita alios quoq; inde reuocarint,cum fratres eſſent , & timore Dei agerentur , atq; ita ueritatem Chriſti oppugnauerint oportet. Et eam ſanè,qua negata, negatur Chriſtus unus eſſe , & conſummatus in ſe credentium ſeruator . Sed Paulus humanæ conſcius imbecillitatis, quantúmq; ignorãtię teneat mortales omnes,& certus eſſe Dei filios, quicunq; ipſius timore prediti ſunt , haudquaquam illos ueritatis , quam nondum agnoſcere poterant, hoſtes haberi uoluit,utcunq; illã inſciẽtes,nõ reijcerent modo, ſed etiam qua erant ſynceritate,& erga Dei legem religione impugnarẽt . Chriſtum quidem ſeruatorem unicũ & conſummatum agnoſcebant,non uidebant autem quid hinc fidei aduerſaretur,cre-

dere

dere ſimul Moſe cerimonias,ut à Deo præſcriptas,obſeruandas neceſſario, ſuo tempore,ut omnia Deus certis temporum articulis diſpenſat,& hoc ipſum uiſuri. Vt igitur in nullius creaturæ manu erat, hanc illis ueritatem, differente ſuam doctrinam Deo, perſuadere,ita nihil potuit circa eos fieri ſalubrius,quàm quod pręcepit Paulus; nempe ꝙ nihilominus fratres agnoſcerentur,& contentioſis diſputationibus minime exagitarentur.Nihil ſiquidem aliud,ſi eos,qui ſaniores erant,diſputationibus urſiſſent, nondum docente Deo,à quo doceri uniuerſos oportet,quàm noxiam contentionē peperiſſet.

Sic iam & nos perturbato hoc ſęculo,quo non ſola doctrina ſacramentorum, ſed tā multa prętereà,inter eos quoq; quos fructus abunde probāt, nōnullo Dei ſtudio teneri, controuertuntur,agere addecebat,nēpe ante omnia conſyderare,ſi quē Chriſti religio obſtringat,ſi cui adſpirarit Deus ſui timorem. Hunc enim quicunq; nacti ſunt,tale habent ſapientię initium, eam uitæ uenam, ut tandem omnia filiorum Dei certo conſecuturi ſint. Quos itaq; uidemus Deum in numerum filiorum ſuorum adlegiſſe, eos cur nos fratres agnoſcere dedignemur? Sicubi errare uidentur,cur non cogitamus, nos forſan ibi, ubi putamus illos,labi? Nemo ſanè ſciens errat, & nemo quantumuis ſanctus ab errore immunis eſt. Deinde ut omnino errori minime affines nos eſſe perſuaſū ſit,cur non agnoſcimus & nobis fide infirmos eſſe ſuſcipiendos, quóq; nobis uidemur fortiores,eò nos decere curam habere imbecillium propenſiorem? Nec hos alios eſſe, quàm qui Chriſto quidem ſeſe dediderunt, hęrent tamen in aliquibus, quæ quidem, ut de ſententia eorum, qui cerimonias Moſe ſic mordicus tenebant, modo diximus,fidei Chriſti prorſus repugnant,etiam ſi id ipſi in pręſens non queant uidere, nec ſint uiſuri antea, quàm ſpiritus DEI,quod ipſorum modò mentes obtegit uelamen, ſubmouerit.Chriſtus ſeruator ipſe dixit,æternam illum uitam uiuere,qui in ipſum crediderit, iam habet ſuos uera fides fructus, ſedulam in uſus fratrum dilectionem, gaudium, pacem,lenitatem,benignitatem,bonitatem,in rebus agēdis ueritatem & fidem, manſuetudinem & temperantiam.Hæc ubicunq; effulgent,illic uere Chriſtus eſt, propterea quod à ueteri homine iſta tam fruſtra expectātur,quam à ſpinis uuæ. Qui igitur Dominū Ieſum Chriſtū cōfitētur, ꝙ niſi in ſpiritu ſancto nemo ſerio poteſt,qui innocentiæ,& demerendi quoſlibet ſtudio, quod tātū filiorū Dei eſt, intēti ſunt,eos ut indubitato agit ſpiritus Chriſti,cuius ſunt,ita ſi fratres nō agnoſcimus,uere Chriſtū in illis reijcimus.Nec recte à quibuſdā obijcitur, illos quos memoraui fructus ab hypocritis & Hæreticis ſpecioſius plerunq; affingi,quàm proueniant apud rite credentes. Quantum ſiquidem eſt inter ſpiritum & carnem,tantum ſit & inter ea,quæ ab his utrinq; proficiſcuntur diſcrimen,& tam non præſtabit dilectionem,pacem,& hoc genus alia caro,quàm ea nequit eſſe id quod ſpiritus.Stat dictum Chriſti,à tribulis & ſentibus nō poſſe legi uuas, & carnem inter ac ſpiritum eam pugnam eſſe, ut alter alterius opus modis omnibus euertat, tam abeſt,ut ex ſe quicquam tale gignat. Sic namq; Paulus de his ſcripſit: Hæc inter ſe mutuo aduerſantur,ut nō quæcunq; uolueritis faciatis. Simulacrum quidem aliquod dilectionis,gaudij,pacis,lenitatis, & reliquorum ſpiritus fructuum,impij præſtabunt, dum erga eos,quos ideo ſibi familiares ipſi delegerunt,quod inuenta ſua laudent,& ſocij ſint in damnandis inſectandiſq́; ijs, qui ab eis diſſentiunt,miram quandam uidentur exhibere beneuolentiam,conuictuq́; ipſorum magnopere delectari. Sed quis tam ferus pyrata,quis ſicarius,qui non aliquos habeat,quibus cum uiuat humaniter,quibus benefeciſſe gaudeat? At dilectio,pax,gaudium, & cætera huius ordinis,quæ uera ſunt, inſtar dilectionis bonitatiſq́; habent diuinæ, atq; ideo cum aliquatenus complectantur quoſlibet,etiam malos & hoſtes,tum effuſiſſime ſeſe proferunt erga eos, qui uel aliquē Dei ſenſum,timoremq́; uere habent,& erga fide infirmiuſculos,quàm fortiores, eò ſtudioſius,quò minore cura opus habent,qui recte ualent,quàm qui ſecus.Sicq́; ſuum ingenium,ſuum colorem ſemper obtinent,ut ab inanibus illis, quibus ſeſe oſtentant reprobi ſimulacris, multo diſcernantur facilius, quam à plumbo argentum, ab orichalco aurum.Qui enim Deum,perpetua beneficentia, nihil uſpiam ſui quærente, exprimat, qui diabolus eſt? A fructibus igitur hiſce,quos, qualéſnam ſint, Paulus tam clare docet, non ex noſtris affectibus,minus ex alienis adeo à ſyncera dilectione ſuſpicionibus, de fratribus iudicemus.

Qua hodie uera pax reſtitui & ſeruari queat inter Chriſtianos.

Qui fide infirmi.

Gal. 5.

1. Cor. 12.

Ex quibus Chriſtiani agnoſcendi.

Gal. 5.

Vera dilectio præſtari à malis non poteſt

Iactatur illud Pauli ad Titum: Hæreticum hominem poſt unam & alteram admoni-

Non ſunt ilico Hæretici qui errori inhæ- rent obſtinatius.

tionem deuita,ſed quã minime multi ſunt,qui quid Paulo Hęreticus homo dicatur per
ſpectum habeant.Nequaquam enim Hæreticum eſſe cenſet Apoſtolus,ut quidam,qui
dogmati aliquo erroneo adhęret peruicatius,id enim & probatiſſimis ſanctis uſu uenit
quippe qui nihil prorſus recipiant,niſi quod indubitato credãt iuxta ſcripturas eſſe, eó-
q; nullius mortaliũ gratiæ cedendum.Iam cum incõfeſſo ſit & huiuſmodi plerúmq; ho
minum commenta,pro oraculis Dei ex errore amplecti,fit ſane, ut illis ita faueant quo-
q;,ita animum addicant,ut par eſt,uerbo Dei,imo eo impenſius, quo caro inuentis ſuis
afficitur uehementius.Adeo ſane hæc ſpiritui apud nos præualet,ut pauciſſimi ſint, qui
non in ea quæ ſuggerit uana ſuperſtitio,quàm quæ uera Chriſti exigit religio,ſtudio fe-
rantur feruentiore.Quotuſquiſque enim hodie eſt,qui reuelata iam Euangelij ueritate
ex uero Chriſti ſpiritu, ad uera bona opera, tanta incumbat animi propenſione,
quanta in commentitia illa præcepta humanitus, ieiunia, preces, uigilias, peregrina-
tiones,ſtructuras ornamentáq; templorum, ſtatuarum,& hoc genus alia,paulo ante in
cũbebat.Quis eo ſtudio,ut ad indubitatũ Chriſti regnũ quã plurimos adducat flagret,
quo flagraſſe ante hac monachos,& monachas qui mare & aridã circumibãt, quo uel
aliquos in ſua,ne quid aliud dicã,ergaſtula pertraherẽt, & ſuæ tyrannidi obnoxios red
derẽt.Prætenuis enim illa eſt,quæ hic cõtingit, afflatus ſuperni aura, nec protinus rapit
tam ualide,carne ſcilicet renitente,hoc eſt,inuicto nobis naturæ ſenſu quàm clare mon-
ſtrat quò ſit eundum.Id experimur omnes, eóq; delicta,quæ ex falſis quoq; & cõtra Dei
uerbum creditis ſententijs,uniuerſa naſcuntur(nec enim unquam peccabit,qui Dei uer-
bo ubiq; credat) nobis condonari cottidie petimus, utinã eius ſatis memores quoq; eſſe
mus,cũ iudicãdi ſunt alij.Sed redeundum ad propoſitum. Sic res habent humanæ,ut
dum hac carne grauamur,quãlibet ueritatis ſtudioſis,multa tamen ſæpe uideantur, etiã
in ſcripturis Dei, quibus illę nihil minus tradunt, attamen dum hic tenet error, & caro
ſuis adeo inuẽtis fauet,quod falſum eſt, etiã à ſanctiſſimis hominibus pro uero ſæpenu
mero defenditur, imo ut id ſtatuant,ueritatẽ haud leuiter oppugnant. Etenim uolunt
eſſe ueri, quæq; diuinitus ſe accæpiſſe arbitrantur, ut Dei placita defendẽda exiſtimant.
His quicquid facias,alios nõ reddes,donec errore illos ipſe ſoluat Chriſtus. Huic igitur
eos,nimirũ ſuo Domino,relinquas oportet,colẽs nihilo minus eos fratrum loco, dũ ex
germanis, & infallibilibus fructibus,uideas apud eos ſedem habere ſpiritum patris tui.
Quin quò errant in pluribus, eo decebit te illos tractare charitate magis ſedula, & offi-
cioſiore,quo & Chriſti ſui in te ſpiritũ ſentientes,& tuis preterea officijs deuincti,cũ au-
diãt libentius,tum fidẽ quoq; citius tibi habeant,ac ita quod tuæ partes ſunt,accõmodũ
te ſeruatoris ſpiritui inſtrumentum exhibeas. Vt autem qui Paulo Herætici ſunt,plane

Quid Paulo hæreſis,qui hæretici.

cognoſcamus, ipſum audire conuenit. Næc enim tam multis malum hæreſeos notum
eſt,quàm multos tenet.Carnis opus eſt, ut ex catalogo illo Pauli ad Gal. liquet, eóque
pro occaſione nulli deeſt,quẽ caro,hoc eſt,deprauatæ huius naturæ ſenſus,totũ regit, ſi
cut nec alia carnis opera abſunt,ſi modo ſit eorũ occaſio,Soli eo liberi ſunt,quos mode
ratur ſpiritus Chriſti,& pro ea qua moderatur portione.Nam aliquatenus hoc mali &
ſanctos infeſtat,dum hic à Domino peregrinãtur.Id quod ex priore ad Cor.undecimo
liquet.Illic ſic legimus: Audio ſchiſmata in uobis eſſe, & partim credo. Oportet enim
inter uos & Hęreſes eſſe,ut manifeſti fiant,qui inter uos probati ſunt. Vide quæ ſchiſma
ta,eas & Hęreſes uocat,utrumq; nihil aliud,ut ex ſequẽtibus eo loci liquet,quàm factio-
nes,& ſtudia.Ex his enim fiebat,ut quiſq; ſuam cænam haberet,alius,alium contemne-
ret,nec in commune Domini cænam celebrarent.Hoc ergo malo laborantem, qui ſcin
dere in ſtudia Chriſtianos quærat,hoc eſt, qui in Ecclæſia Chriſti factioſus ſit, Hæreticũ
hominem appellauit,ſcribens Tito. Nam cum ante hęc hortatus Titum eſſet,ut de fide
in Chriſtum,per quem iuſtificati hæredes ſumus uitæ æternæ,eos qui Deo crediderant,
confirmaret, quo ſolicite bonis operibus incumberent, quæ ſola ſint honeſta & utilia,
ſtultas autem quæſtiones & genealogias,& contentiones,ac pugnas legales omitteret,
propterea quod ſint inutiles & ſuperuacaneæ,ſubiecit:Hæreticum autem hominẽ &c.
Perfacilę itaq; intelligere eſt,etiam ex hoc loco,hæreticum hominem à Paulo uocari,cõ
tentioſulum,& circa queſtiones ſuperuacaneas,cum iactura dilectionis inſauiẽtem, ſe-
ctasq; & ſtudia præpoſtero dogmatum nihil ad pietatẽ facientium amore, excitantem.
Certe qui huiuſmodi eſt, cum eo nihil cum fructu pietatis ex ſacra doctrina contule-
ris

ris,cúmq; ſemel ac iterum admonitus reſipiſcere negligit, per ſe ipſum damnatus peccat.Sentiunt enim qui tales ſunt, uim ueritatis, cúmq; quid ad innocentiæ inſtaurationem faciat intelligant,inſano tamen contentionis ſtudio tranſuerſum rapti,manus date ueritati nolunt. Hæreſis itaq; apud Paulum morbus eſt,faciendi ſectas, & in ſtudia ſcindendi Eccleſiam Chriſti.Hęreticus,qui hoc morbo laborat, & non qui errori duntaxat aliquo obnoxius,pro doctrina Dei,ſua uel aliorum figmenta amplectitur, atque ideo,hoc quoq; nomine defendit, ſi tantum non ob id ab ijs qui Chriſtum una quærunt,ſecedat,& euadat factionis,uel author uel ſectator.Hoc ergo inter hęreticum & erroneum intereſt,quod ille à fratribus ſecedit,Chriſtiq́; ſocietatem illis renunciat, hic uero quamlibet à fratribus diſſentiat, ius tamen communionis cum illis ſeruat inuiolatum. Deinde cum uterq; dum eos error tenet, quæ ſentit,& loquitur & defenſat, facit hoc tamen hic,tanto quã ille humanius,quanto plus adhuc illo retinet charitatis.Hinc iam & tertium diſcrimen ſequitur,ut cum Chriſti cõmunionẽ cum hęretico uel ad tempus,ipſo ſcilicet ſecedére oporteat aliquantulũ intermittere,cũ erroneo uero nunquam. Nam nec cuiuis hęretico in totum uale dicendum eſt, ſed ei ſoli quem compertum ſit, hoſtem ſe agnitæ ueritati conſtituere, atq; iam ſpiritum ſanctum, cui ſceleri omnis ueniæ adempta ſpes eſt,blaſphemare. Sic de hęreſi,& hęreticis D. quoq; Auguſtinus ſenſiſſe uidetur, qui ad Creſcontium Grammaticum libro ſecundo,hęreſim definit eſſe inueteratum ſchiſma, & libro tertio de Baptiſmo contra Donatiſtas D. Cyprianum hinc hæreſeos purgat,quod ſuam de rebaptizandis hæreticis ſententiam ſic & tenuerit ipſe, & cõmendarit alijs,ut tamen ab Eccleſiæ communione propterea non diſceſſerit, nec quenquam iudicare, aut à iure cõmunionis aliquem ſi diuerſum ſenſiſſet amouere uoluerit.Et eundem excuſans libro primo ſcribit in hæc uerba: Quod non rectè fieri(hoc eſt rebaptizari eos,qui ab hæreticis baptiſma ſuſcepiſſent,id quod Cyprianus faciendũ in Concilio Carthaginenſi in quo conuenerãt Epiſcopi octoginta cenſuerat) tanto uiro, nimirum propterea D O M I N V S non aperuit, ut eius pia & humilitas & charitas in cuſtodienda ſalubriter Eccleſiæ pace pateſceret, & non ſolum illius tẽporis Chriſtianis,ſed etiam poſteris,ad medicinalem,ut ita dicam,notitiam ſignaretur.Cum enim tanti meriti,tantæ Eccleſiæ,tanti pectoris,tanti oris, tantę uirtutis Epiſcopus aliud de baptiſmo arbitraretur, quã erat inquiſita diligentius ueritas firmatura, multiq́; eius collegæ,quamuis liquido nondum manifeſtatum,id tamen tenerent, quod & pręteritæ Eccleſiæ conſuetudo, & poſtea totus catholicus orbis amplexus eſt, nõ ſe ille tamen à cæteris diuerſa ſentientibus ſeparata cõmunione diſiunxit, & hoc etiam cæteris perſuadere non deſtitit,ut ſufferrent inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis.Ita enim corporis manente cõpage, ſi quid in quibuſdam membris infirmabatur,ex eorum ſanitate cõualeſceret, potius quã præciſione mortificatum, diligentiam nullius curationis admitteret.Et ſi ſe ille ſeparaſſet, quàm multi ſequerentur,quantum ſibi nomen inter homines faceret, quàm latius Cyprianiſtæ quã Donatiſtæ uocarentur.Sed nõ erat filius perditionis,de qualibus dictum eſt: Deieciſti eos dum extollerentur, ſed erat filius pacis Eccleſiæ, qui tanta cordis illuminatione præditus, propterea non uidit aliquid, ut per eum aliud ſupereminẽtius uideretur. Et adhuc inquit Apoſtolus: Supereminentiorem uiam uobis demonſtro. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum uelut æramentum ſonans, aut cymbalum tinniens. Minus ergo ille penetrauit, ut cerneret ſecretũ abditum ſacramenti,ſed ſi ſciret omnia ſacramenta,charitatẽ aũt non haberet, nihil eſſet. Hæc D. Auguſtinus, quæ ideo tam multa adducere uolui, ut liqueret quantum etiam huius ſanctiſſimi patris iudicio cõdonari debeat charitati,utq́; ea ſalua, omnia rectè habere ipſe quoq; cenſuerit,etiam ſi iuxta non uulgariter erretur,& error pro ueritate haud leui ſtudio & cõmendetur & defendatur,ita ut D. Cyprianus ſuam de iterando baptiſmate ſententiã,etiã frequẽtiſſimi authoritate cõcilij Eccleſijs obtrudere operam dedit.

Quid hæreſis & hæreticum.

Quid inter erroneum & hæreticum interſit.

D. Auguſtinus.

Epheſ. 4.

1. Cor. 12.

Pſal. 72.

1. Cor. 13.

1. Timoth. 1.

Sed eſt tamen ſtatuendum quatenus cũ uariantibus in dogmatis doctrinæ Chriſtianæ ius ſeruandum ſit ſacræ cõmunionis,& cuſtodienda fraternitas. Certè memorat D. Paulus ſe Hymenæũ & Alexandrum, Satanę tradidiſſe, quanquam hi blaſphemi fuerint,ſed ſub finem eius Epiſtolę iubet ſeiungi et ab ijs,qui diuerſam doctrinã ſequuntur,

Quanta doctrinæ diuerſitas charitati condonanda ſit.

Io. Epiſt. 2.

& non accedunt ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu. Et Iohannes preſbyter ſcripſit. Si quis uenit ad uos & hanc doctrinam non adfert, ne recipiatis eũ in domum, nec aue dixeritis &c. Cum itaq; ex traditione Apoſtolica liqueat, omnino quoſdam qui in doctrina uariant eſſe reijciendos uitandosq́;, & rurſus quoſdã ſuſcipiendos, fratrumq́; loco habendos, diſpiciendũ eſt, quæ nam doctrinæ diuerſitas, Chriſtianæ uinculũ pacis ſoluat, quæ minus. Hoc pręclarè ut omnia idem Paulus docet. Nã in priore ad Timotheũ cap. primo cũ mandaſſet illi ut moneret quoſdam, ne diuerſam doctrinã ſequerentur, quæ nullam ædificationem pręberet, ſtatim ſubiecit. Porrò finis præcepti eſt charitas ex corde puro, cõſcientia bona, fide non ficta. Quo apertè ſatis docuit in quo ſita ſit, quoq; agnoſcenda doctrina religionis noſtræ proba & genuina, in ſyncera nimirum conſcientiæ à fraude, & fidei à fuco alienæ dilectione, quæ omnibus Chriſti ſpiritu deſtitutis prorſus inimitabilis eſt. Quare quicunq; hanc ſic præ ſe tulerit, ut diuerſũ uita eius non probet, is planè ut Chriſti membrũ, quibuſcunq; erroribus obnoxius ſit, habendus eſt, dignusq́; quem Chriſtianæ fraternitatis officijs colamus. Ita cap. ſexto, cũ iam doctrinæ fidei in Chriſtum, de germanæ officijs dilectionis pręcepta ſubieciſſet, in hunc modum ſcripſit. Hæc doce & exhortare. Si quis diuerſam ſequitur doctrinã, & non accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei qui ſecundũ pietatẽ eſt doctrinæ, is inflatus eſt, nihil ſciens, ſed inſaniens circa quæſtiones ac diſputationũ pugnas, ex quibus iraſcitur inuidia, contentio, maledicẽtia, ſuſpitiones malæ, ſuperuacaneæ cõflictationes hominum mente corruptorum, & quibus adempta eſt ueritas, qui exiſtimant quæſtũ eſſe pietatẽ. Et hic igitur aperto apertius expoſuit, quib. pietatis doctrinã definierit, et quę illi adhęrere neceſſario agnouerit, ea nimirũ quæ per omnẽ Epiſtolã tradidit. Iis igitur qui ſerio ſtuduerit, frater eſt, et ſicubi adhuc hęret tanq̃ fide infirmior nihilominus ſuſcipiendus eſt et fouẽdus, ſi modo à cõmunione ipſe nõ reſiliat. Si uero & hoc admiſerit, hęreticus quidẽ eſt, uerũ haudquaq̃ tamen, donec ulla eius lucrãdi ſpes ſuperfuerit, deſpõdendus, eoq́; quamlibet ipſe ab inuitis nobis ſecedat, Chriſtiq́; ſocietatem renunciet, nobis tamen ex fratrũ numero delendus nõ eſt, quam diu uel aliquid Chriſti in eo, reliquum aparuerit, utcunq; ſint illi, ſed in ſalutem eius, quædam communionis noſtræ iura ad tempus neganda. Nam à qualibus nos ſeiũgi uelit, Apoſtolus ſuis uerbis ſatis expreſſit, ijs nempe ſolis, qui ſanis ſermonibus Domini Ieſu Chriſti, & ei qui ſecundum pietatem eſt doctrinæ nõ accedũt, idq; in ea ſumma, in ijs præcipuis, quæ per eam ipſe epiſtolam docuerat. Alioqui ſi quoſlibet Chriſti ſermones & ad uiuum exigendos intellexiſſet, nõ potuiſſet tã multis Romanis ſuis, ut errantes circa cerimonias Moſe, eoq́; cõpluribus ſanè Chriſti ſermonibus, nẽpe quibus docemur in ſpiritu & ueritate patrẽ colere, & ſola in Chriſtum fide, fratrũq́; dilectione legẽ omnẽ impleri, nõ accedentes (ſed quia eos nõ intelligebant) ſuſciperent, & ut fratres colerent præcipere. Eandẽ uero doctrinæ ſanctę ſummam perſtringit, & ad Titum cap. ſecundo, cũ & ibi à diuerſa, & pietati officiente fuiſſet dehortatus. Tu uero (inquit) loquere quæ decent ſanam doctrinam, & ſubijcit: Senes ut ſobrij ſint, & cætera, quæ docenda pręcepit & Timotheo. Cum hoc pulchrè & D. Iohannes conſentit, qui de ſpirituum probatione uerba faciens, hæc ſcripſit. Per hoc cognoſcite ſpiritũ Dei. Omnis ſpiritus qui nõ cõfitetur I E S V M Chriſtum in carne ueniſſe, ex Deo non eſt. Et hic eſt ille ſpiritus Antichriſti &c. Sic quos & Iohannes preſbyter excludi domo, & ſalutatione dedignari uoluit, ipſe eo quod illic pręmiſit, abunde manifeſtum fecit. Hoc eſt inquit pręceptum, quemadmodum audiſtis ab initio, ut in eo ambuletis, quoniam multi ſeductores ingreſſi ſunt in mundum, qui non confitẽtur I E S V M Chriſtum uenturum in carne. Proinde ſi Paulo, ſi utriq;, uel ęidem Iohanni credimus, nullos prorſus noſtro conſortio & ſacra cõmuniõe, indignos habebimus, qui Dominum I E S V M Chriſtum ueniſſe in carne, uerum Deum, uerumq́; hominem, & unum ſalutem noſtram perfeciſſe, confiteri ex animo, uideri poterunt, ſicut nemo ex carne duntaxat & ſanguine hanc unquam confeſſionem proferet. Iuxta illud quod ſeruator Petro ſe confeſſo dixit: Caro & ſanguis non reuelauit hoc tibi, ſed pater meus cæleſtis. Si iam nobis ſatius eſt ſupẽſa à collo mola demergi in mare, q̃ minimum aliquẽ eorum qui in C H R I S T V M credunt tantũ offẽdere, quomodo ceſſurum nobis putabimus, huiuſmodi, p quibus mortẽ oppetijt filius Dei, quantum in nobis eſt, ſatanæ penitus abijcere? Diuus Paulus ne Hæreticos quidem, hoc eſt, factioſos, unitatemq́;

Quæ doctrina ſatis, ut quis Chriſtianus ſit.

1. Timoth. 6.

Quatenus quiſq; diſſentiens ferendus uel abſtinendus.

temq́ Eccleſiæ ob ſtultas & ſuperuacaneas queſtiones ſcindentes deſpondere ilico permittit, ſed requirit à ſeruo Domini eam placiditatem, & manſuetudinem, tum docendi propititudinẽ, ut malos quoq; tollerare ſciat, & erudire ueritati obſiſtentes, ſi quã det illis Deus pœnitentiam ad agnoſcendum ueritatem. Quo iam pacto iſti iudicium ſuum approbabunt ei, qui hæc per Paulum præcepit, qui uere bonos, & nulli ſanę doctrinæ ſciẽter obſiſtentes, omni deniq; admonitioni ſpiritũ Dei reſipienti, & uerbum eius præ ſe ferenti pronis animis auſcultãtes, tãtũ ꝙ paucula aliqua, nec ea magni momẽti, quæ pro ſecta ex Deo agnoſcere nequeũt, reijciãt, dare protinus Satanę audent, regniq; Dei, quantũ in ipſis eſt, extorres facere? Tradidit Paulus ſatanæ Hymenęũ & Alexandrũ, ſed qui repulſa dilectione circa fidem fecerant naufragium, & præter ſectam, quam introducebãt perniitioſam, ipſiſſimi Hæretici, etiam in ſanam doctrinã erant blaſphemi. Seiungi quoque à quibuſdam hortatur, ſed à mente corruptis, quibus adempta ſit ueritas, quique exiſtimant quæſtum eſſe pietatem. Si itaq; Chriſtum audire libet toties pronũciantem, uitam æternam habere quicunq; in ſe crediderit, & proprium diſcipulorum ſuorum inſigne facientem, dilectionem mutuam, ſi Paulo & reliquis Apoſtolis, qui & ipſi tot locis fide in Chriſtum & dilectione erga proximũ, cui coniuncta tamen ſit ignorantia non modica, ex qua innumera cottidie peccata proueniunt, Chriſtianiſmum finiunt, fidem habere non grauabimur, neminem prorſus fraternitate noſtra dedignabimur, niſi qui Chriſtum, unum eſſe ſeruatorem noſtrum, uel uerbis, uel uita à dilectione proximi manifeſto abhorrente, ut non iam ipſi nos, ſed ille nobis ſacram amicitiã renunciet obſtinate negauerit. Sunt enim ſcelera quædam quorum Diuus Paulus 1. Cor. 5. & 2. Theſſal. 3. meminit, ob quę ij qui fratrũ nomine cenſentur, cõmunione quidem arcẽdi ſunt, ſed in hoc ut pudore ſuffuſi reſipiſcãt, quos ideo nominatim Apoſtolus prohibet haberi inimicos, ſed iubet moneri ut fratres. Ex his iã quis nõ uideat quã hac quidẽ in re ſint, à mẽte Chriſti alieni, qui hodie probatiſſimos fratres ob quamlibet diſſentiunculam, tãquã prorſus Chriſto uacuos deſpondent, ſatanę dedunt, & quantum in ipſis eſt, cælis & terra proſcribunt? *1. Timoth. 6.*

Tumultuatũ iam eſt toto quadriennio circa ſummæ charitatis ſymbolum Euchariſtiam, nec hodie plena pax à pleriſq; impetrari poteſt. At interim utrinq; prædicatur fide in Chriſtum poſſideri uitam æternã, dilectione totam impleri Legem. Verba quoq; de quibus tam dira ſęuáq; eſt digladiatio, utriq; fatẽtur uera, & neutri ſimpliciter accipiẽda. Nam nemo omnium adhuc auſus dicere fuit, panẽ eſſe, id ipſum quod Chriſti corpus. Thomas Aquinas ideo demonſtratiuum, hoc, ad contentum ſub ſpeciebus retulit. Ex noſtris (noſtros enim habemus, qui eundem nobiſcum Chriſtum prædicãt, quales quales ipſi nos habeant) dixerunt, alij ſub pane Chriſti corpus contineri, alij per, hoc, demõſtrari nõ panem, ſed corpus Domini quod pro nobis paſſum eſt, alij idem, ſed ſimul incluſa ſimilitudine panis, ut demonſtratio ſit ad intellectũ, non ſenſum. Verus enim panis, uerus eſt cibus, Chriſti corpus, ſed ad uitam æternam. Hi omnes tropum ineſſe his uerbis agnoſcunt, alij ſynecdochen, alij metonymiã. Ad hæc pariter cuncti fatẽtur, præcipuam eſſe, & ſolam per ſe ſalutiferam, mãducationem ſpiritus quæ fit per fidem. Vnũ hoc controuertitur, an ſimul re ipſa & corporaliter Chriſtus ſuum corpus manducari uoluerit, ſiue ſub panis ſpeciebus, ſiue ſub ipſo pane? Nam neutri inficias eunt, hanc Chriſti manducationem per ſe adeo ſaluti non eſſe, ut etiam perniitiem adferat, ſi deſit illa ſpiritalis. Quàm digna uero cauſſa tanti tamq́; perniitioſi ſchiſmatis? Nos itaq; & ſi non dubitemus, non ſolũ citra omnẽ ſcripturã hanc corporalẽ manducationẽ adſeri, ſed etiam hinc ſequi Chriſtũ ſeruatorẽ non eſſe uerũ pro nobis hominẽ factum, indeq; euaneſcere quo maxime ſpes nobis nititur reſurrectionis, rationem noui teſtamenti tolli, gloriam Chriſti iam ad dexteram patris regnantis imminui, quæ deniq; de ſui manducatione Iohannis ſexto diſſeruit euerti, dum tamen perpendimus pleróſq; dogmatis huius ſectatores, à Chriſto in omnibus pendere, dilectionis officijs ſedulo incumbere, atq; ideo haudquaquam in hoc dogmate, quæ nos, uidere, imo hoc quo ipſi hæc uerba ſenſu accipiunt, à Chriſto dicta nihil addubitare, agnoſcimus noſtrum eſſe, non quid per ſe ex hoc dogmate, ſed quid in illorum ſequatur conſcientia, ſpectare, utq; obtinere apud eos ex tam certis indicijs, maxime uero omnium, ex ſyncera illa dilectione, ſtudioq́; ſeruandæ unitatis Eccleſiæ, ſpiritũ Chriſti cernimus, ita eos eſſe *Quam nulla ſit cauſſa ut qui circa Euchariſtiam diſſentiunt, ſe inuicem abijciãt*

Chriſti dubitare nequimus. Hæc ſanè cauſſa fuit cum illic eſſemus, cur Luthero & ſuis, ſocietatem in Chriſto obtulerimus, atq; apertis nos ſcripturis probaturos receperimus, & ex ipſorum officio eſſe, nos uiciſſim fratrum apud ſe loco dignari. Nunc ſcribunt quidam Chriſtiani iuris parum conſulti, nos illos oraſſe, ut fratres nos agnoſcerent, quod ſtrenuè nobis negatum ſit. Idq́; ſcribunt de illis honoris cauſſa. Nos autem nihil puderet, etiam quemlibet, in quo Chriſti aliquid appareat, precari, ut fratris locum apud ſe concederet, ſi ad hoc, id precari, ſatis eſſet. Affirmabant illi ſibi per conſcientiam haud quaquam licere nos in fratres recipere, quapropter ineptum fuiſſet, eos orare, quo admiſſo, contra conſcientiam ſuam feciſſent. Non igitur ut in numerum fratrum nos adſcriberẽt, ſed ut audirent ex ſcripturis probantes, nos illis adſcribendos eſſe, precati ſumus. Et indubiè ſi Dominus eis daret, affectus qui modo turbant, paulisper ſemouere, utiq; uiſuri eſſent, nihil prorſus ſibi cauſſæ adeo abijciendi nos relinqui, Chriſtũ etenim ſimul confitemur noſtrum ſeruatorẽ, ex dilectione quantũ licet uiuere ſtudemus, nihil eſt ex omni Chriſti doctrina q nõ certiſſima fide amplectamur, ipſa quoq; uerba cænæ ſingula quàm religioſiſſimè recipimus, uerum cum ea non habeant, in pane manducari CHRISTI corpus corporaliter, idq́; tot alijs apertiſſimis ſcripturæ locis, ut nobis quidem datum eſt illos intelligere, manifeſto repugnet, hanc unam corporalem Chriſti manducationem, quæ per ſe ſaluti eſſe ne ab ipſis quidem affirmatur, negamus, huc, ſola Chriſti religione, quantum ipſi quidem nobis coram DEO conſcij ſumus, acti. Hac denique cauſſa tam noluimus hactenus ab illis ſecedere, ut nihil omnium, quę uel ullo pacto retinendæ fraternitati crediderimus inſeruitura, prætermiſerimus. Id teſtabitur poſteritas, & uidebit uerum uniuerſus orbis, cum CHRISTVS ad iudicium redierit. Quis iam igitur non uideat præpoſteram eſſe, quæ uel prætexitur, uel uerè inceſſit religio, ne nos quicunq; demum illi ſint, ſunt enim, gratia Domino, haudquaquam multi, fraternitatis iure gaudere ſecum permittant? Nam aut nullos hi diſſentientes in rebus ſacris fratres agnoſcent, quod ſi uolẽt, nemo alteri uel inter ipſos frater erit, aut ſi aliquos in fratrum numerũ admittunt, & nos admittere oportebat.

Oblata Chriſti ſocietas Lutheranis.

Diſſenſio circa baptiſmũ.

Nihilo mitius & circa Baptiſmũ diſſentitur. Omnes tamen cũ D. Petro fatemur, non ſordiũ in corpore depoſitionẽ, hoc eſt, externum lauacrũ, ſed bonæ confeſſionẽ conſcientię ſaluti eſſe, & Chriſtianis in omnia, quæ extra ſunt, plenam eſſe libertatẽ, ſic modo, ut ad inſtaurationẽ Eccleſiæ omnibus utantur, adhuc ſunt tamen tam minime pauci, & ex his pleriq; haudquaq; eiuſmodi, ut quiſq; Chriſtianus, eos à Chriſto eſſe alienos iudicare queat, qui non ſolũ immane ſcelus, & diram abominationẽ arbitrentur infantes tingere, ſed nequeant etiam ullam cũ ijs qui tingendos cenſent, in Chriſto ſocietatẽ colere. Quæ ſententia tantũ ſecum inuexit iam errorũ & ſchiſmatũ agmen, ut nihil de ullis ſuperiorum temporũ Hæreticis legatur tam inſanũ, quod non fuerit reductũ proximo quadriennio, ſuosq́; ruſum ſectatores inuenerit, ut uel unũ hoc pietatis ſtudioſis, radicẽ hanc ſuſpectã reddere merito debuerit, ex qua tam infauſta germina ſuppululatunt.

Sunt deniq; qui perfectiſſimam quandã Eccleſiæ imaginem ſibi ob oculos ſtatuunt, quod quidem pie facerẽt, ſi hac ratione ſuum ſtuderent profectũ urgere, & nõ damnandi quaſcunq; hodie Chriſtus Eccleſias habet, occaſionem hinc ſumerent. Nam uſu uenit haud paucis, licet ipſi quoq; ab illo pietatis exemplari, quale rectè ex Apoſtolicis literis concipiunt, abſint lõgiſſimè, hoc tamen neglecto, toti ſint in damnandis fratribus, quos ſanctis cohortationibus prouehere, non crudeliter adeo negligere, & ſuperbè nimis damnare debebant. Sed ignorant in præſenti, cui militent, dum quæcunq; in publico per Dei uerbum geruntur, tam non faſtidiunt, ſed planè quibus poſſunt modis deturbare laborant, quo horrendum quantã, non feneſtram ſed ianuã antiquo omnis pietatis hoſti aperiant. Tolle ſiquidem è publico uſum doctrinæ & exhortationis, & pietatem tuliſti, omnemq́; uirtutum chorum. Quare quandocunq; uel aliquem populũ Deus in terris habuit, publicè doceri exhortariq́; illũ per ſuos interpretes curauit. Sed quis uim explicet τῆς φιλαυτίας? Huic certe acceptum ferendum eſt, quod iſti tam ſunt inuentorum ſuorum amantes, nec poſſunt fratres agnoſcere, qui eis non applaudunt, cum interim ijs, in quibus multa etiam præcipua Chriſtianiſmi deſyderantur, non parum delectantur, hac ſola cauſſa, quod admirantur uel admirari ſe ſimulant ipſorũ inuenta. Eandem refert parentem, quod tantopere illos iuuat cenſere, iudicare, & damnare

quoſli-

quoſlibet,ſic enim ſuas tacite caro laudes,dum præ ſe quoſq; uitu perat,uenatur. O rem nimis arduam,nos ipſos abnegare penitus?

Sed intueamur tandem Chriſti Dei & ſeruatoris noſtri exemplum, conſyderemus quibus huius Apoſtoli ſpiritum expreſſerint, animadoertamus quo tota nos Lex eius uocet,agnoſcamus denique ſola in quoſq; bonitate, demerendiq; ſtudio, Dei in nobis imaginem refulſuram, CHRISTI redemptionem efficacem aparituram,legem q̃ nos Dei impleturos. Tũ,quod nam ſit huius ingeniũ,quæ uis,qui color,diſcamus nõ ex noſtris cogitationibus,minus ex uſu uulgi, ſed ex Chriſti adeo indulgenter & amanter ſuſcipientis amplectentisq;, tum ſuſcipiendos amplectendosq; ubiq; docentis, qui cunque uel aliquod DEI ſtudium præ ſe ferebant,quiq; omnia quæ docuit,in unum dilectionis,ſuum nouum & proprium pręceptum incluſit, tum exemplis, tum doctrina. Libeat potius eum qui Paulum agens, omnibus omnia,etiam infirmis infirmum, ac eiuſmodi illum reddidit,ut & malos, ueritatiq; inſane obſtrepẽtes cum lenitate tamẽ erudire, moneretq; ſuſtineret, ſpiritum ſequi, quàm eum, quo poſt refrictam charitatem,acti ſunt pleriq; Epiſcoporũ,qui non tã prępoſtera,quàm impia ſeueritate,ſchiſmatis & ſectis Eccleſiam tantum non euerterunt. Moneat quod D. Paulus tam diſerta ac graui atteſtatione ſcripſit, nos planè nihil eſſe, ſi etiam Angelorum & hominum linguis,omni prophetia,omni ſcientia,fide montes transferẽte, benignitate cunctas ſimul in uſus pauperum opes profundente, ea deniq; conſtantia qua incendio corpus offeratur,prędití & inſtructi,deſtituti autem ſimus dilectione,& quidem eiuſcemodi,qualem ipſe illic deſcribit,quæ tolerans ſit,benigna,procul ab inuidentia, procacitate,faſtu,fratrumq; faſtidio,quæ nihil ſui quærat,nõ ſit irritabilis,nemini malum cogitet,nõ gaudeat de iniuſtitia, cõgaudeat aũt ueritati,ſufferat,credat,ſperet,ſuſtineat omnia, perẽnetq; omnis abolitionis neſcia, cũ linguæ, ſcientia, prophetia, & fides abolebuntur. Quid? Deus ipſe charitas eſt,in qua qui manet, in Deo manet, qui ſecus,cum prorſus nihil ſit, quid quæſo Dei habeat? Iactant quidam ingens eſſe inter dilectionem carnis & ſpiritus diſcrimen, ſicq; charitati deferendum,ne lędatur fides,ſed utinam iſti ſpiritum à carne tam probè diſcernerent,fideiq; iuſtam rationẽ haberent,atq; uideri uolunt. Non eſt credite fratres carnis dilectio,quæ ut Chriſti cognitio rectè in fratribus obtineat, ut uigeat cultus innocentiæ,infirmiuſculos ſuſcipit, quæ attritum calamum in hoc non confringit,ut reſtituat,& conſolidet,& ellychnium fumans potius quã lucens,ideo non extinguit,ut in iuſtam lucẽ excitet. Fidei uero quonam pacto aduerſabitur dilectio,quæ nulla alia cauſſa fert,fouet,curatq; fide imbecilles,quã ut hanc in eis firmet, prouehat, efficacemq; ſuis fructibus reddat? Scilicet huic conſulimus, cũ langueſcentem abijcimus, ac uelut inareſcentem plantulam, rigatione cultuq; reliquo deſtituimus, imò quantum in nobis eſt,ſuo ſolo euellimus. Eccleſia deturbantes? O præpoſterum zelum, & intempeſtiuam ſeueritatẽ, uix uno & altero loco,de uitandis malis, & ijs tum non niſi cõfeſſis, omnisq; prorſus monitionis impatientibus,nobis præceptum eſt, nuſquam autem nõ de ſuſcipiẽdis docendisq; ſumma cum lenitate errantibus, imò plane malis, ueritatiq;, modo citra blaſphemiam in ſpiritum ſanctum, docemur, monemur,urgemur, illud tamen adeo nos tenere ſolicitos, hęc uero nihil prope mouere,uſq; adeo,ut nullam penitus eorum habere rationem uideamur.

Superioris Eccleſiæ exempla prætexuntur, ſed qui fit ut ad humaniora, & Chriſti, Apoſtolorumq; exemplis ſimiliora,non potius propendamus. In confeſſo eſt apud omnes ſacræ ſcientiæ ritè conſultos,Latinos nõ habere,quos D. Cypriano & Auguſtino, Græcos, quos Chryſoſtomo, ſiue eruditionem ſpectes,ſiue iudicij in tractandis ſcripturis dexteritatem,ſiue deniq; uitæ ſanctimoniam,præferant. Quàm autem uariat horum de errantibus,à tetricis iſtis Ariſtarchis ſentẽtia? D. Cyprianus in ſacro Carthaginẽſi concilio maxima Epiſcoporum frequentia,ita loquutum ipſe de ſe teſtatus eſt. Supereſt inquit,ut de hac ipſa re quid ſinguli ſentiamus,pferamus,neminẽ iudicãtes, aut à iure cõmunionis aliquẽ,ſi diuerſũ ſenſerit,amouẽtes. Neq; enim quiſq; noſtrũ Epiſcopũ ſe eſſe Epiſcoporũ cõſtituit,aut tyrãnico terrore ad obſequẽdi neceſſitatẽ collegas ſuos adegit, quando habeat omnis Epiſcopus pro licentia libertatis & poteſtatis ſuæ arbitrium proprium, tanq; iudicari ab alio nõ poſſit,cũ nec ipſe poſſit alterũ iudicare. Sed expectemus uniuerſi iudiciũ Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui unus & ſolus habet poteſtatem & præ-

1. Cor. 13.

1. Iohan. 4.

Cyprianus.

ponendi nos in Eccleſiæ ſuæ gubernatione, & de actu noſtro iudicandi. Hæc legis in Epiſtola ad Quintinum, quæ incipit. Retulit ad me frater. Non diſſimilia & ad Iubaianum quoq; ſcripſit ſub finem Epiſtolæ ad illum datæ. Auguſtinus quantopere deteſtatus ſit iſtam quorundam non tam intempeſtiuam, quàm noxiam ſeueritatem, pluribus ſanè in locis, maxime autem in libris contra Donatiſtas, è quibus ſupra quædam adduxi, declarauit. D. uero Chryſoſtomus quàm ab eadem hac Eccleſiarum peſte, præpropera errantium fratrum reiectione abhorruerit, nuſquam ſanè non manifeſto præ ſe tulit, in ſermone tamen de Anathemate, id multis ſanè & grauiſſimis uerbis expreſſit: En, inquit, ſpecto uiros, qui nullum ex ſacris literis germanum ſenſum, imò nihil omnino ſacrarum literarum tenent, & ut pleraq; tranſeam (nam erubeſco dicere) furibundos, nugaces, contentioſos, qui neq; ſciunt quæ dicunt, neq; de quibus affirmant, in hoc uno tantum audaces, quod dogmata ſtatuunt, & Anathema declarant, ea quæ maxime ignorant. Hinc eſt, quod externis, hoſtibusq́; fidei noſtræ ludibrio ſumus, habemurq́; perinde ac ſi nulla ſit nobis honeſtę uitę cura, & nunq́ benefacere, didicerimus. Heû mihi, quâ dura, atq; dolenda ſunt hæc. &c. Et poſtquam aliqua contra audaciam iſtorum, qui ſibi permittebant hominem Anathema facere, dixiſſet, ſic de illis præterea ſcripſit: Ad hæc quid reſpondent illi malitia potentes? Hęreticus aiunt, ille factus eſt, inhabitantem habet Diabolum, aduerſus Deum iniuſtitiam loquitur, multos in profundum perditionis abducit, eloquentię ſuæ efficaci ſuadela & deceptione. Sane propter hoc à patribus eiectus eſt, maxime, quia eius magiſter quoq; patrem Eccleſiæ abſtulit, Paulinũ uel Appollinarem deſignando. At his ſatis fieri oportebat, ſermone redarguẽte errorem, qui increuerat: Doce ait, in lenitate, erudiens eos qui obſiſtunt, ſi quando det eis Deus pœnitentiam, ad agnoſcendam ueritatem, ut reſipiſcant à Diaboli laqueo capti in uoluntatem illius. Extende ſagenam charitatis, ut non ſubuertatur claudicans, ſed potius ſanetur. Oſtende, quod magna affectione bonum proprium cupias facere commune. Affer dulcem eſcam compaſſionis in aculeo, & ſic ſcrutare profunda, atq; ex imo perditionis extrahe eum, qui ſenſu deſcenderat, ut & quod opinabatur, & quod ignorabat, bonum exiſtimaret. Hæc illæ. Hoc ſane intereſt inter errorẽ & ueritatẽ, ꝙ ille ui & ſęuitia, hæc uelit adſeri & defendi ſolis ex Dei uerbo natis, & à ſyncera dilectione formatis perſuaſionibus, quod idem in uita Babylæ martyris elegantiſſima antitheſi probat. Eſt ſane erroris in dogmatis, quod hypocriſis in moribus ingenium, ut nanq; hôc nihil eſt in alios inclęmentius, cum uera iuſtitia, quoſuis, quamlibet peccatis contaminatos, de quibus ulla modo ſit ſpes reſipiſcentię, humaniſſime complectatur, ita cum ueritas, quemlibet errantem, qui modo in ſpiritum ſanctum nondum euaſerit blaſphemus, docendum ſuſcipiat, error nullum prorſus, qui non ilico ſubſcribat, fert, ſed furit, ſæuit, cælum terræ, terram cælo miſcet, ſimul atq; uel quauis ratione ei contradicitur.

Hæc uiri doctiſſimi iuxta & pientiſſimi tam uerboſe, quanquam ut habent res ſęculi huius plus nimio exulcerati, iuſtum uolumen requirant, ad uos hoc libentius differui, quod cum iſtic in cõuentu illo, quem uerè illuſtriſſimus & pientiſſimus Princeps Heſſorum, ſęculi huius clariſſimũ & cum primis ſalutare lumen, cauſſa ſarciendę Eccleſiarum concordię inſtituerat, eſſem, non ſine ingenti gaudio didicerim, uos ſupra quàm dici queat, ob illud non tam atrox quàm damnoſum preconum Euangelij Chriſti diſſidium, quo eouſq; in Chriſti gregem Satan graſſatus fuerat, utinam uel nunc illi pax noſtra Chriſtus finem imponat, diſcruciatos animis fuiſſe, eoq́; nihil prius horum inter ſe cõcordia ſemper optaſſe, lõge quoq; ab eorũ ſentẽtia abeſſe, qui Chriſtianã protinus ſocietatem renunciandam putant, ſi non ſtatim omnibus ipſorum dogmatis ſubſcribatur. Agnouiſtis enim id quod res eſt, ſi non in multis alij alijs diſſentiendi à ſe facultatem faciant, ſalua tamen ſemper hac doctrinæ ſacræ ſumma, ut ſola in Chriſtum fide, iuſtitia & ſalus petatur, ſolaq́; in proximos dilectione, ſed ea uiua, Deus demereatur, nullam unquam Eccleſiarum pacem conſtaturam, imò ut ſæpenumero hac nobis carnis cæcitate preſſis, euenire neceſſe eſt, ut tot ſint ſententię, quot capita, ita totidẽ quoq; non Eccleſias, ſed Eccleſiæ uaſtatores αὐτονόμους futuros. Quapropter plerîq; ueſtrum unà cũ ſanctiſſimo Principe, nihil ad ſummam diligentiam reliquum faciebatis, quo dum per omnia in dogmatis conueniri non poſſet, alij alios tamen fratrum loco haberẽt. Quod quidẽ chariſſimi ſymmiſtę & fratres noſtri Zuinglius & Oecolampadius, Hedio, ac alij

Marpurgensin ſacram concordiam ſtudium.

haud-

quãquam pauci,non ſolum non grauatim à ſe impetrari paſſi ſunt, ſed eam etiam alijs conditionem ultro obtulerũt, tam non diffiſi propterea doctrinam ſuam ex ſpiritu Dei eſſe,quã hoc ipſo animo,hac facilitate, Chriſti ſe ſpiritu doceri & formari certo planeq; declararũt. Quo aũt agãtur ſpiritu,qui hunc candorẽ, hanc facilitatẽ, nũc per Epiſtolas, quas undiq; ſpargunt,argumentũ interpretantur,ne dicã calumniãtur, animi ſibi de ueritate parum conſcij,ipſi uiderint. Neq; enim certum ueritatis documentum eſt, tradere mox Satanæ, quicunque tuæ ſententiæ contradixerint,cum hoc nemo unquam æquè ſtrenuè fecerit atq; Mahometani,& Pontifices aliquot Romani,hiſq; obnoxij Epiſcopi, atq; Academiæ,& ante hos ut ut D. Chryſoſtomus in laudibus Babylæ meminit, cultores idolorum,nulli uero minus,atq; Chriſtus ,Apoſtoli ,& Pa. tres,omnium teſtimonio laudatiores . Neq; enim ad perdendum ſed ſanandum intentus eſt Chriſti ſpiritus , in quocunq; fuerit.

Vt conſenſum in articulos Marpurgenſes.

Hac eadem cauſſa,nec ulla alia,in alios quoq; articulos à nobis conſenſum eſt,licet ſi prioribus nobis formare illos datũ fuiſſet , uerbis forſan paulo explicatius fidem noſtrã teſtantibus,uſi fuiſſemus . Sed conuenerat de illorum ſenſu in colloquio priuato , nec hodie in his aliter Lutherũ & ſuos ſentire atq; nos arbitror. Equidem Lutheri & ſuorũ ſcripta haud indiligens legi , ad hæc cum ipſo & alijs ab ipſo ſtantibus multa contuli, ſed nunquam deprehendere potui eos,non æquè ac nos,quamlibet perſonarum trinitas affirmetur,unum tamen ſubſtantia & natura Deum credere atq; confiteri , ſicut nos æquè ac ipſi,ut patrem,ita & filiũ, ſecundã diuinã quidẽ naturam,& ſpiritum ſanctum, uerum,cumq; patre eundem D E V M agnoſcimus. Id quod utriq; in primo articulo confeſſi ſumus. *Articulus primus.*

Sic quamlibet idem Chriſtus uerus eſſe Deus,& item uerus homo utriſq; creditur,nec unquam à diuinitate hominem ab eo quod à uerbo aſſumptus eſt ſeiunctum, aut ſeiungi poſſe nos uel ſomniauimus, ita illi apertè ſatis multis in libris , diuinitatẽ inter & humanitatem nobiſcum abunde ſatis diſcreuerunt . Lutherus in Poſtilla,quod opus ipſi quoq; præ alijs ſatiſfacit, in eam lectionem ex Epiſtola ad Ebre. quę ad ſupremam Miſſam ,ut loquuntur,natalis C H R I S T I recitari ſolita eſt,præclarè ut multa ,hac de re diſſeruit,difertiſq; uerbis teſtatus eſt, ſcripturam interdum de Chriſto , & ipſum de ſe loqui,ut uero homine,interdum ut uero Deo,cumq; utriuſq; aliquot exempla adduxit, & huius poſterioris,quod humanitas ferre ſibi ipſi in cruce opem nequiuit,ac alia quædam,ſubiecit in hæc uerba. Humanitas Chriſti omnino ſicut alius ſanctus,uerè & natura homo,non cogitauit omni tempore,nec dixit, nec uoluit,nec animaduertit omnia, uti quidam ex eo uolunt hominem omnipotentem facere , imprudẽnter permiſcentes duas naturas & opera earum. Quemadmodum enim non uidit,nec audiuit , nec ſenſit,ſemper omnia,ita nec corde omnia quouis tempore intuitus eſt, ſed ſicut eum duxit D E V S, eiq; res obtulit. Plenus quidem fuit gratia & ſapientia , inde quæcunq; ei occurriſſent, potuit iudicare,& alijs tradere,propterea quod in eo perſonaliter præſens diuinitas erat , quæ ſola omnia uidet & nouit . Et in ſumma,quicquid de CHRISTI humiliatione & exaltatione dictum eſt,debet homini tribui,nam diuina natura nequit uel humiliari uel exaltari. Hæc Lutheru s ad uerbum , quibus ſi quid unquam pugnans ab ullo noſtrum,quibus cum illo de Euchariſtia diſſentio eſt,cogitatum ſit , nedum uerbis uel literis adſertum,non habeam propitium Chriſtum. *Articulus tertius.*

Iam de peccato originali,quis unquam negauit eſſe naturæ morbum , labemq; à primis parentibus contractã, non admiſſum aliquod,qualia ſunt,quæ latine peccata uocamus? Ita uero nec Zuinglius nec quiſquam noſtrum uel per ſomnium unquam cogitauit,nedũ ſcripſit,nõ eſſe eiuſmodi hanc labem,ut niſi ea per C H R I S T I ſanguinem purgetur ,ſalutem poſſit conſequi nemo. Qui enim ſaluus ſit,quem tenet morbus exitialis? Qui ad ſolidam perueniat iuſtitiam , cuius omnes cogitationes & affectus ad malũ tantũ inclinant? Hoc ita ſentire nos & docere hac de re, abunde teſtantur pridem æditæ noſtræ & nominatim Zuinglij lucubrationes . Quid igitur fuiſſet,quo minus & quartum articulum pariter recepiſſemus? *Articulus quartus.*

Ad hunc modum per omnia conuenit & in his, quæ quinto ſexto & ſeptimo articulis in commune confeſſi ſumus , niſi quod nos ex Paulo cum hæc tractantur, pro- *Articulus quintus ſextus & ſeptimus.*

pter eos qui omni pietate uacui, nec ullo eius ſtudio accenſi, ex Chriſti tamen iuſtitia ſe ſaluos fore putãt,ſolemus adijcere rationẽ,qua peccatis liberamur,& Chriſti iuſtitia donamur,hoc eſt,uti donatus electis filiorũ ſpiritus,ſicut facit eos Chriſto ſeſe addicere,& per hũc Deum patrem inuocare,ita prauas quoq; in eis cupiditates continuo reprimat, & ad Chriſti imaginẽ cottidie reformet,quorũ tũ à peccatis redẽptio perfecta futura eſt, cũ ipſi omni expurgato peccato imaginẽ illius plene expreſſerint. Salus ſiquidẽ noſtra, & fœlicitas nihil aliud eſt,quã ſolida iuſtitia. Sed & hæc uerbo articulus ſeptimus indicauit,cum confitetur,Deum ex ultronea ſua in nos propter Chriſtũ beneuolentia, nos à peccatis & gehẽna liberare, & receptos in gratiam ſaluos reddere,quod quid aliud eſt, ꝗ̃ efficere iuſtos? Tantum tacitum eſt,qua id ratione,qua uia præſtet.

Articulus octauus.

Quæ uero habet articulus octauus magis controuerſa creduntur propter quædã Lutheri ſcripta ſed apologetica,in quibus puto ſuam ipſum haud ubiq; uehementiã probare,dum enim timet forſan,à quo tamẽ abſumus longiſſime,nos externũ uerbum cum ſacramentorũ uſu,uelle ſublatũ,aut non ſuo haberi loco,uidetur hæc prope ſupra quã par eſt,præſertim ſi uerba eius ad uiuũ exigantur,extollere.Ea præſertim,quibus ſcriptum reliquit,ſic diuinitus comparatũ,ut nemini interna hæc, ſpiritũ ſanctũ & fidẽ,citra externa iſta,uerbum & ſacramenta,quæ etiam oporteat illis internis præmitti, cõtingere queant. At ſi excutiantur,quæ extra contentionem ſcripſit, ſatis adparet illum nequaquam noſtro miniſterio,opus Dei alligare,& nunquam negaſſe,ſicut Diuo Iohanni Baptiſtæ contigit,ſpiritu Dei repleti ſtatim ab utero,anteꝗ̃ uel uerbum Dei audiſſet,uel ſacramẽta percepiſſet,ita Deum & alijs electis ſuis ſpiritũ ſuũ adſpirare,cum id ipſi uiſum fuerit, ſi etiam nulli alij homines per quos docerentur aut ſacramentis initiarentur, extarent. Neq; diffitetur terram cordis ſpiritu fauoris diuini bonam, cœleſtiq; ſementi idoneam eſſe oportere,anteꝗ̃ cum ſpe fructus in eam ſemen uerbi Dei ſpargatur,eo quod animalis homo,quæ ſpiritus Dei ſunt,tam nequeat percipere,ut etiam ſtultitiam ea ducat. Ita uiciſſim nos eum ſalutis humanæ hoſtẽ & operis Dei euerſorem pronunciamus,qui miniſterium uerbi externi,& ſacramenta uelit ſublata,ſimul autem, ne ijs quæ fiunt humanitus,id tribuatur quod ſolius Dei eſt,cum Diuo Paulo diligenter ſemper inter incremẽtum quod Deus dat,& noſtram plantationem rigationemq; diſcernere docemus,nunquam non confitentes, quod & articulus hic expreſſit,hunc ordinem diuinitus & inſtitutum & uulgo obſeruari,ut fides,quæ eſt certa de uerbis Dei facta diuinitus perſuaſio, ex auditu uerbi Dei ueniat.Quid enim credat,cui nihil dictum? Sit igitur ſacroſanctum uerbi externi miniſterium,at ſic ut incremẽtum,hoc eſt,interna illa doctrina, qua quod auditum eſt foris,intus animo ſic uerum eſſe oſtendatur,ut ei fidem habere, nihil iã dubitet,Deo feratur acceptum.Libenter igitur illa recipimus ſpiritũ ſanctum cum externo uerbo,& per illud operari & efficere fidẽ,ubi & in quibus ipſi uiſum fuerit. Cũ enim dicitur ſpiritum operari fidem,fertur incrementum acceptum Deo,cumq; additur per externum uerbum,uel cum eo,commendatur miniſterium,quod adhiberi quàm religioſiſſime Deus uoluit.Sic certe Paulus auſus fuit ſcribere ſe uerbo Corinthios regenuiſſe, cũ tamen ad eoſdem ingenue fateatur,plantãtem & rigantem nihil eſſe. Dum nãq; de ſuo miniſterio per ſe loquitur,recte nihil efficere fatetur, dum autem conſyderat ad quid illo eſſet Deo uſus,id in gloriã eius,iure quoq; prædicat. Cũ aũt poſſit Deus,& citra omnẽ noſtram operam,ſuos docere omnia,adiectum eſt initio Articuli.Ordenlich zu reden, hoc eſt,ſi loquamur iuxta uulgatum ordinem quem Deus inſtituit. Ad hæc præmiſſum eſt articulo ſexto, nullis præcedentibus operibus aut meritis nos poſſe fidem nobis comparare,aut ex proprijs uiribus efficere. His ſatis confeſſum eſt, quicquid noſtrum opus ſit,eo haudquaquam poſſe cuiquam fidem obtineri,non igitur erat periculum, ne quis id nos ſenſiſſe ex octauo putaret,cur igitur in eum nõ utriq; conſenſiſſemus?

Quid ualeat externũ uerbum.

1. Corinth. 3.

Hinc præterea factũ eſt,ut & nono ſubſcribere nihil grauati ſimus, nã his præmiſſis, nullus metus erat,ut quiſꝗ̃ illud,baptiſmũ eſſe ſacramentum quod ad fidem diuinitus inſtitutum ſit,eò raperet, quaſi per externam lotionem, fidem adferri agnouerimus, contra expreſſum uerbum Petri,& omnem præterea fidei analogiã. Ad fidem tamẽ baptiſmus pertinet,ſicut à Paulo & circũciſio ſignaculũ fidei dicta eſt.In adultis enim fidei profeſſio eſt,nã eos niſi ante credant,nemo baptizat,in infantibus uero ad fidẽ initiatio eſt,quantum quidem huius nos præſtare dederit Deus,fidem enim ipſe ut confitetur ar-

ticulus

riculus ſextus, efficit, ubi & quando ſibi uiſum fuerit. Quā multi enim baptizātur hœdi, qui fidem nunquam recipiunt? Sic & quod ſequitur, baptiſma nō eſſe nudum ſignum & teſſerā internoſcendi Chriſtianos, ſed ſymbolū atq; opus Dei, in quo fides noſtra requiratur, per quā ad uitā regeneramur, ijs quę ex Diuo Petro & omni ſcriptura Chriſtū noſtrum ſeruatorem prædicante docuimus, haudquaquam pugnat. Baptiſmum tale ſiquidem Chriſtianiſmi ſymbolum ſemper agnouimus, quo nō ſolum nos mutuo agnoſceremus, quo enim uideat alius alium eſſe tinctum? ſed quo ſimul ad moriendum nobis, uiuendumq; Chriſto moneamur. Eſt ſiquidem in gregem Chriſti ut initiatio quędam, ita & uitæ Chriſto dignæ profeſſio. Quæ uita cum in infantibus quoq;, ijs quos ab utero matris cū Paulo pater ſegregat, dono Chriſti ſæpiuſcule incipiat, & illis baptiſmū damus. Hoc uero ſemper negauimus, & negauit ante nos Lutherus quoq; in adſertionibus articulorū, quos illi Leo damnauerat, item in captiuitate Babylonica, id quod nos gerimus aut dicimus, gratiā Dei & ſalutē cuiq; conferre. Tum liquet, non ſemper baptizantibus nobis, cooperari ſuo ſpiritu Chriſtū, ſicut nec cooperatus eſt in Simone mago, Iuda & alijs innumeris. Fidem aūt requiri, ſed quæ ſuo ſe tēpore proferat, cur nō fateremur, cū quicunq; baptizantur, in hoc baptizentur, ut Chriſtum tandem induant, quod haudquaquā abſq; fide fieri poteſt? Sed quid opus uerbis, eo quod in hoc ipſo articulo ſubiectū eſt, quæ regenerat ad uitā; ſatis utriq; expreſſimus, fidei atq; adeo fidei largitori Chriſto, non aquæ, omnē regenerationē ferri acceptā. Ita cū in undecimo ipſum Euangelion, ueram eſſe abſolutionē utriq; cōfeſſi ſumus, quid adeo nos abſolutionis, uel etiā confeſſionis uocabulū offendiſſet? Neq; nos unquā inficias iuimus ſalutare eſſe, conſilium ab idoneis & uere mētis Chriſti cōſultis fratribus petere, dū quis aliqua in re hæret, uel eſt animo adflictiore, aut deniq; ſua ipſe peccata non ſatis agnoſcit. Tam abeſt ut talis à nobis cōfeſſio rideretur, quod quidā nimis inhumaniter de nobis in hunc articulū annotauit. Sed nec in reliquis articulis eſt, ſi quis candide illos interpretetur, quod à ſubſcribendo debuiſſet deterrere. Quā multi enim ſumus in eo, ꝙ ad xiij. adtinet, ne quis ſua abutatur libertate, ſed fieri potius omnia omnibus quiſq; ſtudeat? Ad hæc, ut leges quę uerbo Dei nō pugnāt, neceſſe eſt cū eo conuenire, ita iā nō humanas illas, ſed diuinas eſſe, à quocunq; demū latæ ſint, ubiq; inculcamus. Ex dilectione enim proximi eiuſmodi dimanant, de quo plura admodū in quintodecimo cap. Matth. diſſerui. Articulus.11.

Non plus ſcrupi & in quarto decimo eſſe agnoſcitur, ſi cum prioribus conferatur. Infantes enim cum in Chriſti Eccleſiam, quantum id noſtrum eſſe poteſt, baptiſmo recipimus, in qua fidē edocti uitā Deo dignam uiuāt, utiq; in gratiam Dei illos recipimus, ſed ut dictum quantum hoc noſtræ opis ipſe eſſe uoluerit, qui ſolus ſpiritū regeneratorem donat: Id quod in præcedentibus ſatis expreſſum eſt. Ad hūc itaq; modum cum conuenire nobis in hiſce articulis omnibus coram Deo nihil addubitaremus, putauimus candoris Chriſtiani eſſe, etiam ſi maluiſſemus quædam alijs, & luculentioribus uerbis expoſita, illis ſubſcribere, ne uideremur nodū in ſcirpo quęrere & morari uerba, cum de re conueniret. Iam non per Germaniam ſolum, circumferuntur ac uolitant nō paucorū epiſtolæ, quibus affirmatur nos omniū eorū quæ ante docueramus, palinodiam cecinisſe, ſolo articulo excepto de Euchariſtia, quem & ipſum recantare parati fuerimus, niſi nos uulgi noſtri metus deterruiſſet, oraſſeq; illos ne nos ad huius quoq; palinodiā urgerent, niſi uellent nos plebibus noſtris occidendos obijcere. Scripſit quidā, cuius iam ſupra memini in ſingulos articulos notas, quæ quiduis quàm Chriſtianū pectus reſipiunt. In primo articulo ſcribit nos retractaſſe quę impie de ſacra triade docueramus, cuius doctrinæ nullū unꝗ̄ā nobis auditū uerbū eſt, nedū lectū. In tertio horrēdū uapulat recātata Aleoſis Zuinglij. In quarto abnegatus ſceleratiſſimus error de peccato originali. In octauo & nono dānata iā nobis peſtilēs doctrina de externo uerbo & ſacramentis, ubi & ad cōmentarios meos in Matth. remittit. In tredecimo diſceſſum eſt à ſententia, qua docuimus, tēplis aras & ſtatuas eijciendas, cū tamē nihil ferēdū in eo articulo cōfeſſi ſimus, niſi quod aperto Dei uerbo nō repugnet. Nobis aūt quantacūq; ſit parta nobis per Chriſtū libertas, cū uerbo Dei pugnat, fieri aut permitti in Eccleſia, quicquid pietatē nō ædificat, ſed potius remoratur. Huiuſmodi autē eſſe ſigna, ſtatuas & aras ibi duntaxat collocatas ubi adorantur, uel etiam ad monendū beneficiorum Dei habentur, libello recens in uernacula lingua ędito, & mox in Latina quoq; ędēdo, abūde cōprobauimus.

In alijs alia cōceſſiſſe nos, cōtra ea quæ ante adſeruimus criminatur, ſed in his quos memoraui, magis ſæuiũt. Alij contēti ſunt ſparſiſſe, nos in quatuor duntaxat, tertio, quarto, octauo, & nono ſententiam mutaſſe, & uel ad hoc, cōuentum illum noſtrum profuiſſe, ut deprehenſa in his noſtra ignorātia, & errore, facile iam uideatur neq; in dogmate de Euchariſtia fidem nobis habendam. Quid autem uiri humaniſſimi ſunt calumniæ, ſi hæ non ſunt? Equidem mihi perſuadeo, hos Luthero rem dignè perpendenti, ſicut & cordatis boniſq; alijs, perparum hiſce ſuis mendacijs gratificari. Ipſi ſcitis de omnibus alijs articulis præter ultimum, ne uerbum quidem coram illuſtriſſimo Principe, & reliquo inſigni illo auditorio, cui inter cæteros, religione, nobilitate & prudētia præcellentiſſimos uiros, aderat uere generoſus Comes Vuilhelmus à Furſtenberg, præſtātiſſimus ueſtræ aulæ ſenatus, Legati quoque illuſtriſſimi Principis Saxonum Electoris, tū & præſtabilium urbium, noſtræ, Tigurinæ & Baſilienſis, tum ex uobis aliquot eruditionis iudicijq; exactiſſimi, præter alios, quosq; pietate & doctrina ſuſpiciendos Eccleſiaſtas, quos uel illuſtriſſimus Princeps uocauerat, uel ultro deſyderio pacis Eccleſiarū aduenerant, communicatum eſſe, niſi quæ ego finito colloquio, exponens quid hic doceremus, de illis propoſui. Quæ ab ijs, quæ in noſtris Eccleſijs docemus, quęq; in lucubrationibus noſtris orbi pridem iudicanda obtulimus, nihil prorſus uariant. Ea Lutherus & ſi iudicare nollet, neq; etiam teſtimoniū ſuum de eis dare, licet obnixè utrumq; eum oraſſem, propterea quod circa Euchariſtiam non conuenerat, ipſeq; inde colligeret nos diuerſis ſpiritibus agi, eo tamen quod dicebat, alia haberi in noſtris ſcriptis, ſatis ſignificauit, nō habere cur illa damnaret. Quanquam & in eo falſum ad ipſum detulerint, qui hoc ei perſuaſerunt, cuius qui ex uobis, præſtantiſſimi uiri, colloquio illi interfuiſtis, teſtes idonei eſſe poteſtis. Audiſtis ſiquidem quæ dixerim, iam ea repetita legetis, tum extant noſtræ in Euangelia enarrationes, cum prius ęditæ, tum quas nunc recognitas hac potiſſima cauſſa uobis nuncupare uolui, facile itaq; uidebitis, eadem me cū prius, tum modo ſcripſiſſe, & cum illic eſſemus ore eſſe profeſſum. Hęc perlubens præterijſſem ne quid uulneris refricarem, ſed cum mendacia quæ memoraui multis adeo & tam multorū epiſtolis inter quos ſunt quoq;, quibus non eſt authoritas uulgaris, de nobis ſparſa, minimè paucos grauiſſimè offēderint, ipſa Chriſti gloria, & infirmiorum fratrum ſalus coegit, ut malo huic hoc qualecunq; remedium adhiberem. Cæterum tam abeſt, ut quenquam his irritatum uelim, ut nihil prius cupiam, quàm uel adhuc impetrare ab eis (quocunq; id mali rapiāt) quos Chriſti eſſe credimus, ut ſicut tum in amicorum nos non fratrum numerum receperunt, ſic enim ſcribunt, etiam fratres agnoſcere dignentur, ſicut nos ipſos, quamlibet nos abijciant, & à nobis, quod alioqui Hæreticorum eſt, diſcedant, habemus, & uel inuitos habituri ſumus, dum Chriſti nomini ſtudere uiderimus. Dabit indubiè tandem Chriſtus omnibus qui eius ſunt, ut nos quoq; ipſius eſſe agnoſcāt, cum nimirum id perficietur, quod hinc migraturus patrem orabat, nēpe ut ita unū inter nos eſſemus, ſicut unū ſunt ipſe & pater. Id ut acceleret ſedulo orabimus, omniaq; noſtra ſic attēperabimus, cuius non obſcurū ſpecimen hæc ipſa Epiſtola eſſe poteſt, ne qua à nobis huic optatæ unitati remora inijciatur. Supereſt iam ut uos æqui iſta faciatis, quod plurimum oro. Nam ita mihi faueat pater cęleſtis, in hoc unum omnia ſcripſi, ut quæ facta iam cū multis eſt, Chriſti ſocietatem fortius adſtringerem, & cū quibus reſtitui ea nōdum potuit, ad horum animos uiam illi munirē. Viſi mihi eſtis, cum illic eſſemus pedibus & manibus in hanc, quam tractaui de Chriſtianorum cōmunione tuenda & colenda, ſententiā ire, tū nulli uerius teſtificari de nobis poſſunt, quanto cum ſtudio eandem perſuadere quibuſlibet ſimus anniſi, ad hæc cum quæ in illo colloquio dicta geſtaq; ſunt ſoli rectè cognita habeatis, non parum ponderis ijs, quæ hic de articulis tum confectis memoraui adijciet, me uobis, quæ de illis hic ſcripſi approbaſſe, omniumq; uos teſtes laudaſſe. Quod feciſſe me, ut certus ſum, qua eſtis apud Chriſti ſtudioſos uniuerſos gratia & authoritate, & in gloriam ſeruatoris, & compluriū fratrum confirmationē ceſſurū, ita nihil addubito, qua eſtis humanitate, comitate, & prolatandi regni Dei, glorięq; eius promouendæ ardore, nec ineptū nec ingratum habebitis, ſicut nec hoc, quod enarrationes haſce, in tres Euangeliſtas priores antea inſcriptas clariſſimo Senatui noſtræ R. Publicæ, & quas, in Iohannem elucubraui, nuncupatas Magiſtratibus, uerbiq; miniſtris per ditionem illuſtris & potentis ciuitatis Bernatium, uobis

uobis nunc recognitas & auctas ueſtro dedicare nomini in animũ induxi. Nihil enim eo ſpectaui aliud, quã ut cum in his quęcunq; docemus, continentur, ueſtro quoq; ſacroſancto iudicio ſiſterẽ, quo cum uos, tũ quicunq; Chriſto nomen dederunt, & noſtri aliquam rationẽ habendam putant, uiderẽt, quã cupiamus in luce uerſari, noſtraq́; omnia bonorũ iudicijs quã exactiſſimè explorari, tum quoad per ueritatẽ Dei liceat, conuenire cũ huius ſtudioſis uniuerſis. Vt itaq; preſtantiſſimi, noſtræ & Bernatiũ R. Publicę Senatores, Euangelijq́; precones, uos in conſortiũ huiuſce nũcupationis libentiſſimé admitent, ita ſatis ſcio & ſi longè cultioribus ueſtra par ſit nomina celebrari, ut nõ minus modeſtia & humanitate, quã eruditione & ſapientia pręcellitis, his coniunctos uos eſſe nihil pigebit: Id potius orandũ à uobis mihi duco, ut me ſi quibus in locis lapſum deprehenderitis, ut homo ſum, plurima adhuc ignorantia pręgrauatus, quã liberrimè moneatis, indubiè experturi me nihil minus, quã peruicacẽ aut monitionis impatientem eſſe. Chriſtus ſeruator noſter ueſtram Academiã, cũ omni ſanctiſſima Principis ueſtri, imò & noſtri, ditione, benignis cognitionis ſuæ ſolideq́; inde felicitatis auctibus prouehat, et ipſũ, heroẽ prorſus inmortalitate dignũ, diu nobis hoc prędirũ animo donet ſuperſtitẽ, omniq́; rerũ ſucceſſu florentem. Argent. XIII. Calend. Aprilis. Anno 1530.

PRVDENTIA

AEQVITATE, ET PIETATE SPECTA-

bilibus uiris, Senatoribus inclytæ urbis Argentoratenſis Martinus Bucerus, Gratiam & pacem à Deo patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto.

QVandoquidem uita æterna eſt, cognouiſſe Deum uerũ, et quem miſit nobis ſeruatorẽ, Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtũ, uere felices uos eſtis, quibus cũ admodũ paucis, pręſertim in eminẽtia cõſtitutis, ea Dei & Chriſti cognitio donata eſt, ut nihil dubitantes, qua fungimini, ab ipſo poteſtatẽ uos acce-piſſe, certi quoq; geſtæ rationem ipſi approbandam, mandaueritis, in hac ueſtra urbe, nihil niſi puriſſimũ Dei uerbum, plebi annunciandũ, tum non ſolũ ſecundũ illud uiuendi facultatẽ omnibus feceritis, ſed etiam ad id adiutores haud leui opera ſitis, deniq; offendicula nõ pauca, tam à ſuperſtitione, quã à libidine carnis infirmioribus obiecta, remoueritis. Et hęc quidẽ pro gloria Chriſti regis omniũ audere uobis datũ eſt, quãlibet ij quibus illa nondũ reuelata exiſtit, diriſſima quęq; minẽtur, & nomen ueſtrũ quã poſſunt, inuiſum ubiq; reddant. Sed conſolatur, & animos interim uobis addit, primum teſtimoniũ ſpiritus ſancti, ſpiritibus ueſtris atteſtantis, uos filios Dei eſſe, eoq́; & hæredes, atq; cohęredes Chriſti, quos à dilectione & benignitate Dei, in Chriſto iã donata, nihil prorſus queat diſiungere. Deinde recreat, quod electis Dei interim, & uera bona agnoſcẽtibus, ueſtra nõ tantum probantur, ſed ſunt iuxta cõſolationi & exemplo, quãlibet ea diſplicere oporteat, quibus nondũ ꝓbatur Deus. Poſtremo animat, exẽplũ Chriſti & omniũ electorum, qui eadem à mundo, dum gloriã Dei, curarunt promotã, experti ſunt. Cõpati ergo cũ Chriſto, ut et cõregnare olim detur, quã cũ mundo paululũ fluxa falſaq́; ꝓſperitate gaudere, & mox in æternũ excruciari, mauultis. Iuuat paucis electis, qui Chriſti mentẽ obtinent probari, ut & Deo ꝓbemini, quã malorũ ferri laudibus, et abominatio eſſe Deo, uti illi eſt, quicquid in hoc ſęculo excelſum eſt. Deniq; pluris uobis eſt gloria bonę conſcientię, de bonitate erga ſe Dei, teſtimonio ſpiritus certe, quã uniuerſa ſemel mundi & gloria, & felicitas, quæ magis quã flos graminis caduca eſt. Proinde quãlibet cũ paucis, quantauis cũ execratione eorũ quos mundus admiratur, quantiſlibet deniq; cũ periculis, adſerere in ueſtra urbe, gloriã cõditoris noſtri, fortiter pergetis, ad uerbũ eius, quo ad eius licuerit, omnia corrigetis & reformabitis, offendicula quę reliqua ſunt, animoſe tolletis, ut orbis uideat, uos huc pro uirili eniti, ut Dominus apud ueſtros regnet, certi ut Pſalmus canit, urbẽ haudquaq; cõmouendam, in qua ipſe inhabitat. Hoſce iã ſanctiſſimos ueſtros & ſaluberrimos conatus, cũ pij omnes ꝓ uiribus adiutare debeãt, tũ pręcipue huc incumbendũ nobis eſt, quos quãlibet peccatores, & diuinioris ſapiẽtiæ rudes, myſteriorũ ſuorũ œconomos eſſe uoluit. Cũ ergo ſinguli huius

Pietas Senatus Argento.

ordinis

ordinis & nominis,ueſtri miniſtri & ciues id ꝓ uiribus ſtuderẽt, V. Capito et ego,operę
Capitonis lucubrationes. precium facturos nos arbitrati ſumus , ſi prælegendo aliquos ex libris ſacris , fratrum
& ſymmyſtarũ ſtudium,ſi non multum promoueremus,ſaltem accenderemus.Capito
itaq; noſter ex ueteri inſtrumento libros aliquot enarrãdos ſuſcepit, pridemq; abſoluit,
Habakuk et Maleaci,nuper Hoſcheah,modo uerſatur in Geneſi,prælectiones eius in Ha
bakuk æditę,pijs & iudicare in his potentibus facile indicant,nequaquã fruſtra illũ qui
dem,hanc prouinciã ſuſcepiſſe . Gratia enim Domino,ita ab eo is Propheta enarratus
eſt,ut magno emendũ eſſet, reliquos omnes ſimili fide & diligentia haberi explicatos.
Mihi uero libri noui inſtrumenti,quod uocant,enarrandi à fratribus demãdati ſunt. In
primis uero hiſtoria dictorũ & geſtorum Domini noſtri Ieſu Chriſti ut à Matthęo con-
ſcripta eſt,ꝙ ea cottidie ut par eſt,propter luculentiſſima & memorabilia,fidei, dilectio
niſq; pręcepta,ac Chriſti uiuaciſſimã,quæ ubiq; in illis relucet,imaginẽ, in conuentibus
Eccleſię,tractetur . Eam aũt ubi ordine,& uerborim enarrare inſtitui,ſimul enarrandæ
fuerunt & Marci atq; Lucę hiſtorię,quippe quæ nõ eadem modo, ſed etiam eodem ferè
ſcripta filo,cõtineant.Matthęus tamen nõ ſolũ fuſius,ſed & ordine certiore omnia con-
ſcripſit,quapropter eius Euangelion pręcipue enarrandũ ſuſcepi , adductis ſimul ſuis lo
cis , Marci & Lucæ narrationibus.Inter enarrandũ uero hæc,exigẽtibus fratribus dicta-
ui nonnulla,ſed planè grauatim,quòd tantũ lucis in ſcripturis effulgere pridem Domi-
nus fecerit,ut in libris noui inſtrumenti,pręter uiuæ uocis excuſſionẽ,nihil requiri debe-
bat. Verum & alijs narrantibus,& propria experientia didici,minime paucos eſſe,qui
docendi tamen in Eccleſijs munere funguntur,qui uel in Euangeliſtis nondũ habẽt or-
dine ſingula,certoq; excuſſa, remorantibus pleroſq; ex eis,cum hominũ cõmentis , quæ
animos eorũ etiamnum occupant,tum imperitia linguarũ.In horum itaq; gratiam ad-
duci me paſſus ſum,ut quæ inter prælegẽdum dictaueram, in manus reſumerem , atq;
omnem Matthæi hiſtoriam,adiunctis ſuis locis,& ijs quæ Marcus & Lucas memorant,
ad uerbũ in hoc opere explicarem , id in primis conatus , ut germanũ omnibus ſenſum
darem,& eo certam Chriſti & ſynceram imaginẽ, ob oculos ponerẽ.Extant pleraq; ue-
terũ in haſce hiſtorias pręclara ſcripta,ſed cũ illi,uno Chryſoſtomo excepto , Allegorijs
quas uocãt,& myſticis enarrationibus,omnes plus nimio indulſerint , tũ ſanè multa in
Euangelicis ſcriptis,per poſteriores pernitioſe deprauata fuerint,à quorũ falſis interpre-
tationibus uindicari ſancta Chriſti myſteria oportet,niſi multũ fallor, non abſq; fructu,
poſt etiam patrũ ſcripta,hęc noſtra,à multis legentur.A recentioribus,nihil certius & ab
ſolutius,Paraphraſibus Eraſmi Roterodami,ſcriptũ in has Euangeliorũ hiſtorias extat.
Attamen ijs,qui parũ adhuc exercitatos,in ſacris ſcriptis , ſenſus , ut denſæ adhuc igno-
rantię ſuperioris ſęculi tenebrę incubãt,habent,omnino uiſa pleraq; ſunt , fuſius aliquan
to,quã ratio tulerit paraphraſeon,explicanda eſſe.Deinde ſunt nõ nulla loca,in quibus
& ſi ille ordine omnia,& quidẽ ſingulari tũ ſimplicitate,tũ dexteritate explanauerit,di-
uerſa tamẽ nõ abſq; ratione ſecutus mihi uideor,iudicẽt aũt ſpiritales.Id uir eruditionis
quãuis incõparabilis,quo eſt maiore alijs quibuſdã quos tamẽ haudquaq̃ minor dece-
bat,candore prędicus,haudquaq̃ feret indigne.Ab alijs eruditę admodũ & piæ annota
tiones,in hos tres Euãgeliſtas æditę fuerũt,ſed annotationes , quibus locis plurimis,at nõ
omnibus lux illata eſt,lociq; cõmunes,ꝙ pręcipue in his curatum uideo,indicari . Dum
aũt ſimpliciores quidam has legunt,locos quidẽ cõmunes recte intelligunt, atq; nõ in-
feliciter docent,uerũ ſimulatq; ad alia,in quibus nihil annotatũ habent, uentũ eſt, neq;
hiſtoriæ filũ,neq; uerba Chriſti recte percipientes,multa abſurda , & Euangelicis literis
indigna,cõmentantur.Sic quòd alij,illas duntaxat lectiones,quas ad Miſſas,ex Euange
licis,& Apoſtolicis literis,nonnunq̃ parum ſcite exceptas,explanarũt, multũ quidem,
quantũ ad has ipſas lectiones,& locos fidei cõmunes,attinet , Eccleſias iuuarũt,uerum
eorũ non eſt paruus numerus,qui his freti, in totũ reliqua Euãgeliſtarũ negligunt , eoq;
non ſolũ abſq; cortice ꝙ aiunt,natare nõ diſcunt,ut ſuopte ingenio, inuocato tamẽ ſpiri
tu Chriſti,ſanctas literas excuterent,uerũ etiã hac puſillitate ſpiritus, dicã an ſocordia,fa-
ciunt,ut tã multa Chriſti,plebes Chriſti penitus ignorent. Equidẽ ſanè optarim abolitũ
illũ morẽ,excerpta duntaxat iſta,Chriſtiano populo ꝓponendi,& totas ordine Euange
liſtarũ hiſtorias ei prędicari.Sunt enim omnia luculẽta & memorabilia, neq; nõ miram
habent apud uere pios energiã,ꝙ dicta factaq; ſint ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Terram

quã

quā carne attigit, ueſtes quas geſtaſſe eum uulgo perſuaſerunt, quanta uiſendi auiditatē adeuntur? Quanto maioris iure habeātur, quę certū eſt, noſtræ ſalutis cauſſa illū geſſiſſe atq; dixiſſe? Pręcipue itaq; ſpectaui, ut hiſce Enarrationibus, rudioribus fratribus, quorū multos iam & apud Gallos atq; Italos inuenias, nam & his gētibus Chriſtus Dominus noſter reuelare ſeſe rurſum incipit, adiutor eſſem, quo ſingula Chriſti dicta, factaq́; uel ſemel excuterent, ſuoq́; ordine quoad fieri poteſt, & germano ſenſu explicata tenerent, ne ob ueteres auias, uel inepta uerbū Dei interpretatione deprauarent, uel nugaci allegoria eneruarēt, ſed ita, ut à ſpiritu Dei ſcripta ſunt ſynceriter omnia intelligētes, ad ædificationē fidei dilectionisq́; ſolidam, cuncta Eccleſijs exponerent. Vt enim à ſcriptura Satanas ſenſim detorqueret, tantā ſermoni ſcripturarū caliginem offudit, ut pauciſſima loca, in quibus tamen ſumma doctrinæ Chriſti cōtinetur, pure & recte intellecta fuerint. Quid? ne uoces quidē & nomina in ſua & uera ſignificatione nobis relicta fuerunt. Cui enim Fides, Dilectio, Peccatū, Lex, Gratia, Chriſtus mediator, Satisfactio, Bona opera, Preces, Ieiunia, Eleemoſyna, Epiſcopi, Miniſtri, Eccleſia, Coniugiū, Claues regni cælorū, & ne innumera percenſeā, ſemel quęcunq; in ſcripturis ſunt monenti pręcipui, id ſignificarūt, quod uoluit ſpiritus ſanctus? Ad hæc incōmoda, infauſtæ illæ pſeudoallegoriæ acceſſerunt, quibus debemus, ut qui paulo magis uerſatili & dicaculo ingenio fuerūt, in quem libet locū quiduis nugati ſint. quos tamen uulgus eo audiuit libentius quo deblaterarūt cōmenta nugaciora. Accepit hoc malū Eccleſia, à uetuſtiſſimis quidē illis cultoribus, quos Philo, ut memorat Euſebius in Eccleſica hiſtoria, magnopere celebrat. Sed nō hāc labē ſolā, etiā ipſo Apoſtolorū tēpore exortā cōſtat. Miror aūt qui recētiores quidā, ĩ tanta ſcripturarū luce, in tāta copia certiſſimorū diuini uerbi oraculorū, incertis iſtis ac portentoſis allegorijs ludere, magis quā docere ſibi permittant, pręſertim cū nequaq; ignorēt, quantū damni fidei illæ dederint. Paulū iſti authorē ſuū, ſed nulla cū ratione faciūt. Nā & ſi per allegoriā dicta, quæ de duobus filijs Abrahę ſcripta ſunt, affirmet ſcribēs Galatis, nemo tamen eſt qui nō uideat certam ſcripturæ hiſtoriam ſecutū, & ex præiudicijs Domini, ſecundū certa eius uerba, qui ueri ſunt Iiſraelitæ docuiſſe. Quem enim nō admoneat, electionis & promiſſionis Dei, eſſe ut quis uere filius Abrahæ cenſeatur, cū legat Deum aperto oraculo, alterū Abrahæ filium reieciſſe, alterū uero caput familiæ ſanctæ cōſtituiſſe? Hinc Paulus ex duobus filijs duo teſtamenta, id eſt, duplicis fœderis populos cōmode facit, eorū qui carne quidem ſunt poſteri Abrahæ, ſed dum legē abſq; ſpiritu Chriſti ſequuntur, ſerui, & alieni à benedictione Abrahæ, & eorū, qui ſpiritu, fideq́; Abrahæ præditi, in lege uiuunt libertatis, atq; ita germani filij Abrahę exiſtunt. Ad hunc modum ex operibus atq; iudicijs Domini, ſecuti uerbū eius, gratiæ ipſius ſuper nos conſilia eruamus, & Paulū ſequemur. At quē authorē laudabimus, cū per ſex hydrias in Cana Galilææ libros legis, per aquā, intellectū legis, & per uinū, Euangelion, itē per quinq; panes, quinq; libros Moſcheh, aut quinq; ſenſus, per duos piſces, Euangelia & Epiſtolas Paulinas, aut exēpla patrū ueteris & noui teſtamenti, dū per duos deniq; aſinos, populū gentium & Iudæorū, & ad eū modum alia interpretamur? Quid in his certi, quo Dei uerbo probatur iſta ſic eſſe interpretanda? Certe ex Virgilio & Homero poſſent eadem nō minori dexteritate dici. Atqui in Eccleſijs nihil niſi certa Dei uerba loqui oportebat, quibus citra ullam dubitationē, mens niti queat. Quid cogitet argutior aliquis, cum ita nugantē, & quiduis è quolibet facientē audit in loco ſacro, doctrinā Chriſti profeſſum? An immerito iactet illud. Scriptura ſacra eſt Naſus cæreus, in omnia ſequax? Portentoſas iure dixi haſce allegorias, quia non ſolū D. literæ eas ignorant, ſed omnis quoq; ſermo uiri ſani & boni. Nam allegoria cuius in omni ſermone uſus eſt, inuerſio uocatur, cū aliud uerbis, aliud ſenſu dicitur. Vt cū Chriſtus dicebat, cauete à fermento Phariſæorū, de fermento dixit, & doctrinam intelligi uoluit. Sic allegoria erat: Si offendit te oculus tuus, erue eū &c. De oculo enim dixit, & intelligi uoluit rem quamlibet charam & utilem, quā ſcilicet abijcere oporteat, ſi impedimento ſit, ſequuturo ueritatē. At ubi ſenſus uarius & multiplex eſt, plane portentoſa ea locutio eſt, & non niſi impoſtorū ſermonibus apta. Vt ergo ſacri ſcriptores, multa, ſicut & alij, tranſlatis uerbis dicūt, ita unū tamē dicunt, nō ſimul uaria, neq; obſcurum eſt, ubi ſimpliciter, ubi uero allegoricos loquantur. Certe cū Euāgeliſtę narrāt quinq; hominū millia, quinq; panibus paſta, ſimplex oratio eſt, qua uoluerunt Domini bonitatem prædicare & uirtutem, qui ſequentibus ſe, ni-

hil de

hil deeſſe patiatur,ac poſſit in deſerto,& in ſumma inopia, quantumuis multos ſatura-
re,idq; ex pauciſſimo cõmeatu. Quanto uero præſtaret iſta Eccleſijs perſuaderi,quã face
re ex quinq; hiſce panibus quinq; ſenſus,uel libros Moſche? Nec eſt ut dicãt ornatus,nõ
doctrinæ cauſſa iſta adhiberi,par eſt ſiquidẽ & ornatum ueritatis,uerũ & certũ eſſe. Si o-
ues Chriſti doces,non debes quicq̃ eis proponere, niſi quod mentẽ ipſarum paſcat, id
aũt tantum ueritas eſt,& quidẽ Dei,nequaq̃ tua cõmenta. Hæc diuinus ille,& doctiſ-
ſimus uir Iohan. Coletus Anglus, per Eraſmum Rot. identidem & merito ſane cele-
bratus,probe ſenſit,uti teſtatur eius ad Eraſmum hac de re Epiſtola. Allegoricas igitur
iſtas nugas,ut optarim nullum prorſus locũ in Eccleſijs habere, ita nullas uſpiam adhi-
bui. Neq; enim ſpiritus ſcripturis ſuis aliquid incertũ,aut uarium proponit, docet enim
& ratione quidem abſolutiſſima,igitur quicquid dicit,unũ dicit, & ſi interim omne tro
porum genus adhibeat,idq; eo frequentius, quo cottidiano ſermone libentius utitur.
Quo itaq; lingua & ſermo Chriſti in tribus his Euãgelijs germane intelligeretur, præter
miſſis ut pſeudoallegorijs illis,ita omni eo quod nequiui à mẽte Chriſti profectũ,agno
ſcere,haſce enarrationes conſcripſi & ædidi. Iudicent iam Chriſtiani, an quod ſecutus
ſum,ſim etiam aſſecutus. Nemini equidẽ præiudicare mea ſentẽtia uolo, ut ſuam enim
quiſq; fidem habeat oportet, ita quiſq; quid certo Dei uerbũ ſit agnoſcat neceſſariũ eſt,
ſed nec mihi quenq̃ præiudicare patiar. Homines uniuerſi ſumus, & magnos Deus, ne
pro ipſo tandẽ adorentur,magnis ſane lapſibus,hactenus mortales eſſe prodidit, mirũ
ſi id non & hodie faciat. Permittunt alij ſibi,à Hieronymo,Auguſtino,atq; alijs ſanctiſſi
mis ſane & doctiſſimis patribus diſſentire,& iure quidem, ſi Dei uerbum ſecuti id faci-
ant,Dei enim,non hominum ſumus,permittãt ergo ij & mihi à ſe diſſentire,niſi ipſi ho
mines non ſint. Deteſtandũ ſupercilium eorũ,qui tam ſanctorũ patrum,q̃ recentum ſcri
pta,quãlibet Dei uerbũ polliceantur, lectione dedignantur, deploranda uero ſimul &
eorum cęcitas,qui quicq̃ profectum ab homine, legunt, & amplectũtur ut oracula Dei.
Lex ſpiritus ſancti eſt,prophetante uno & altero,cæteri dijudicent, hãc legẽ cõcedimus
alijs, concedant & ipſi nobis. Qui Domini uoluntatẽ quęrunt,& ideo explorãt omnia,
ijs ille dabit,ut uere bona retineant. Hac lege iſta mea,quæ à Domino accepiſſe mihi ui-
ſus ſum,ut iam ipſius,illa,nõ mea eſſe credam, Eccleſijs offero. Sicubi humana quis me
dediſſe animaduerterit, ea reijciat, ſed dum diligenter ad fidei analogiam exegerit,
ac uere humana eſſe deprehenderit. Facile enim offendit, quod à ſaliua imbibita ſemel
abhorrere uidetur,etiamſi ipſiſſimũ Dei uerbum nonnunq̃ exiſtat. Sicubi aũt ſynceriter
uerbum Dei tractaſſe uidebor,gratiæ agantur ei,qui dedit. Locos cõmunes plurimos ſa
ne in his tractaui,ſed ad ſimplicẽ ſcripturarum fidẽ,neminem prorſus mortaliũ ſecutus,
dum probe expenderint quæ ſcripſi,Eccleſiæ iudicent. Synceritati tam uocũ,quã ſenten
tiarum,quoad licuit ſtudui,id nemo ferat indigne, præſtat ut Deus uerax, quàm ut ho-
mines mendaces loqui. Has ergo hyemis huius lucubrationes meas, ita tumultuario ſa
ne,ut aliæ occupationes Eccleſiæ coegerũt,& dictione rudi,ut mea ferebat ſermonis im
peritia,digeſtas,ueſtro nomini,patres cordatiſſimi,nuncupare uolui, non ſane ut inde
authoritas,ſplendor,aut immortalitas illis accedat, quicquid enim in eis Dei uerbũ nõ
fuerit,anathema ſit,ſed ut orbis uideat,quid in urbe ueſtra,ueſtro mãdato & fauore do-
ceamus,quã illud ſeditioſum,quàm impium ſit,his enim nominibus falſo à filijs huius
ſęculi traducimur. Mãdaſtis uos,quod & curaturos nos recepimus, ut nihil doceremus
niſi quod certa Dei ſcriptura,comprobare uerum poſſemus. Id ſtudemus pro noſtra ui-
rili,capitis pœnam daturi,ſi quis cõuicerit, nos pſeudoprophetas, docerẽue impietatẽ.
Vobis itaq; & inde omnibus iſta noſtra dijudicanda offerimus. Si quid impium in eis,
& gloriæ Chriſti derogans quiſquã probarit, in me primũ uos animaduertite, deinde
& in eos,qui iſta mecum docent. Eadem enim docemus,qui prædicãdi Euangelij mu-
nere hic fungimur,omnes. Sed utinam daretur ſolidam interim his fidem habere,
dum aduerſarij ea impietatis conuincerent,quàm pie & beatæ res noſtræ ha
berent. Dominus adaugeat uobis ſuum ſpiritum, ut ipſius gloriam,
cum apud ueſtros, tum alios, quam fœliciſſime promoueatis.

Argen. 15. Kalend. Apriles. M. D. XXVII.

EVANGELION SECVN
DVM MATTHAEVM.

A

CAPVT PRIMVM.

LIBER GENERATIONIS IESV CHRISTI FILII DAVID, FI *Sectio prima.*
lij Abraham.
Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Iacob. Iacob 2.
autem genuit Iudam & fratres eius. Iudas aũt genuit Pha-
res & Zara e Thamar. Phares autem genuit Eſrom. Eſ-
rom autem genuit Aram. Aram autẽ genuit Aminadab.
Aminadab autem genuit Naaſſon. Naaſſon autem genu
it Salmon. Salmon autem genuit Booz e Rachab. Booz autẽ genuit Obed
e Ruth. Obed autem genuit Ieſſe. Ieſſe autem genuit Dauid regem.
Dauid autem rex genuit Solomonem, ex ea quæ fuerat uxor Vriæ. Solo 3.
mon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abia. Abia autem ge-
nuit Aſa. Aſa autem genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram au
tem genuit Hoziam. Hozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit
Achaz. Achaz autem genuit Ezeciam. Ezecias autem genuit Manaſſe. Ma-
naſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit
Iechoniam, & fratres eius in exilio Babylonico.
Porro poſt exilium Babylonicum, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel au 4.
B tem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem ge-
nuit Eliacim. Eliacim aũt genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc
autem genuit Achin. Achin autem genuit Eliud. Eliud autẽ genuit Eleazar.
Eleazar autem genuit Matthan. Matthan autem genuit Iacob. Iacob autem
genuit Ioſeph, maritũ Mariæ, ex q̃ genitus fuit Ieſus ille, qui dicitur Chriſtus.
Vniuerſæ itaq; generationes ab Abrahã uſq; ad Dauid, generationes qua 5.
tuordecim, & a Dauid uſq; ad demigrationẽ Babylonicã, generationes qua
tuordecim, & a demigratione Babylonica uſq; ad Chriſtum, generationes
quatuordecim.
Ieſu uero Chriſti natiuitas ſic habet. Cum mater eius Maria deſponſa eſ- 6.
ſet Ioſeph, prius quam congreſſi fuiſſent, deprehenſa eſt grauida e ſpiritu ſan-
cto. Porro Ioſeph maritus eius, quoniam erat iuſtus, & nolebat illam infama
re, uoluit clanculum ab ea diuertere. Hæc autem cum is in animo uerſaret, ec-
ce angelus domini in ſomnis uiſus eſt illi, dicens, Ioſeph fili Dauid, ne metuas
adiungere tibi Mariam uxorem tuam. Nã quod in illa conceptum eſt, a ſpiri
tu ſancto profectum eſt. Pariet autem filium, & uocabis nomen eius Ieſum.
Is enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis ſuis.
Porro totũ hoc factũ eſt, ut perficeretur id quod dictum fuerat a domino 7.
per Prophetã ita loquẽtem: Ecce uirgo erit prægnans, & pariet filiũ, & uoca
bũt nomen eius Emanuel, quod ſi quis interpretetur, ſonat, nobiſcum Deus. *Eſaie 7.*
Excitatus autem Ioſeph a ſomno, fecit ut iniunxerat ſibi angelus domini, 8.
& adiunxit ſibi uxorem ſuam, & non cognouit eam, donec peperiſſet filium
ſuum primogenitum, & appellauit nomen eius Ieſum.

ENARRATIONES IN EVANGELION SECVNDVM MATTHAEVM, PER MARTINVM BVCERVM.

Sectio prima. EVANGELION.) Euangelia Græcis dicebantur ſacrificium & ſupplicationes pro iucundo & optato nuncio ſuſcepta, item fauſti nũcij præmia, de quo lege G. Budæum in Annotatione Pandectarũ, in titulũ, De officio præfecti prætorio. Authore autem Heſychio, etiam ipſe renunciationes & præconia, id eſt, μηνύματα καὶ κηρύγματα ſignificant. In qua ſignificatione, noſtri ſcriptores, hac uoce Euangelij uſi, exprimere uoluerunt, quod Hæb. dicitur, בשורה & ſignificat ferè, publicam multum expectatæ rei renunciationem, ac ceu præconium deductum nomen, à uerbo בשר, quo Prophetas ferè uſos legimus, quoties de gratiæ prædicatione, per Chriſtum euulganda, ſunt uaticinati. Id Septuaginta interpretes, ſi modo illorum eſt, quam uulgo habemus ſub eorum nomine ueteris inſtrumenti uerſionem, ſemper per εὐαγγελίζειν reddiderũt. Vt Ieſaia. 52. Quã pulchri ſunt ſuper montes pedes prædicantis, annunciantis pacem, prædicantis bonum. Vbi nos prædicantis, Hæbrea habẽt מבשר, Septuaginta εὐαγγελιζομένων, nam per pluralem numerum id efferunt. Sic cap. 61. apud eundẽ Vatẽ. Spiritus dominatoris domini ſuper me, propterea unxit Dominus me, ad prædicandum humilibus miſit me. Hic ubi nos; ad prædicandũ, Hæbrei לבשר, & Lucas poſt Septuaginta εὐαγγελίσασθαι legunt. Ita pſal. 40. Annunciaui iuſtitiam tuam in eccleſia magna. Pſal. 67. Dominus dabit ſermonẽ annunciantibus. Pſal. 96. Benedicite Domino, benedicite nomini eius, annũciate de die in diem ſalutem eius. His omnibus locis, ubi nos annunciare, Hæbrei habent בשר. Græca ẽditio εὐαγγελίζασθαι.

Quid Euangelion. Diſcimus hinc ergo, Noui Teſtamẽti ſcriptores, Euangelij uocem, pro publica gratiæ ac redemptionis per Chriſtum partæ, renunciatione ac prædicatione, de qua iam memorata, ac alia innumera ſcripturæ oracula, prædixerint, uſurpaſſe.

Abuſus huius uocis. Cœpit dudum ſcriptura, in legem & Euangelion diſtingui, & Euangelion pro qualibet promiſſione gratiæ Dei uſurpari. Prius ſanè ſolidũ eſt, ut ſcriptura in legem & promiſſionẽ ſecetur, nam quicquid in ea legimus, aut requirit aliquid à nobis, & legis nomine cẽſetur, aut pollicetur aliquid Dei, & uocatur recte promiſſio. Sed cum ſacri ſcriptores, promiſſiones, ἐπαγγελίας, non εὐαγγέλια, uocent, & per Euãgelion ubiq; Chriſti, & pacis, gratiæq́;, quã nobis reſtituit, prædicationem publicam illam, & omni creaturæ communicandam intelligant, id quod quiuis agnoſcat, excutiens ea Noui Teſtamẽti loca, in quibus hæc uox legitur, erit non tutius modo, uerũ etiam ex officio noſtro, ut ſcriptura conſueuit uocẽ hanc Euangelion, uſurpare, magis impletæ promiſſionis renunciationem, quam promiſſionẽ, per ipſam intelligentes, quamquam omnis diuina promiſſio, ſimul annunciet Dei fauorem, quũ auxilium promittit. Neq; enim ſatis curioſi, in ſeruanda uocum ſynceritate eſſe poſſumus, propterea quòd ſimul atq; illæ, à ſignificatione ſpiritus detortæ fuerint, in peregrina etiam ſenſa prolabamur. *Quàm neceſſaria uocũ diligens obſeruatio.* Quod, pro dolor, circa innumera, ingenti pietatis iactura ſumus experti. Vnde enĩ factum, ut de Fide, Gratia, Peccato, Remiſſione, Sacrificio, Dilectione, Proximo, Cõcilijs, Præceptis, alijsq́; quã plurimis, non minus periculoſe quã fœde adeo aberratum ſit, etiam ab optimis, niſi q uoces illæ & aliæ in aliam, quam qua illis ſcriptura uſa eſt, ſignificationem fuerũt detortæ: Dabo igitur operam, ut in præſenti Enarratione, neminem prorſus, quam ſpiritum ipſum, in ſcripturis ſeipſum explicantem, quantum ipſe dederit, cum uoces declarandæ erũt, ſequar, & quam licuerit, religioſiſſime quamlibet accipiam, ne in fontibus errantes, ſenſim ab improprietate uocum, ad dogmatum quoq;, ut priſcis accidiſſe uidemus, peregrinitatem, deuoluamur.

Ergo cum Euangelion, prædicationem de Chriſto, qua toti orbi ſeruator, qui ſua morte, in ſe credentium peccata expiauit, & à mortuis reſurgens, regnum electorum per ſpiritum ſuum adminiſtrat, renouans eos ad pietatem & ſalutem, annunciatur, ſignificet, in manifeſto eſt, cur noſtri illi quatuor ſacri hiſtorici, Matthæus, Marcus, Lucas & Iohannes, ſuis de Domino hiſtorijs, Euangelij titulũ indiderint. Quæcunq; enim de ipſo memorant, ut natus ſit, uixerit, docuerit, miraculis ſe aliquid ſupra hominem eſſe declarauerit, ſupplicium tandem pertulerit, & à mortuis reſurrexerit, ſuisq́; mandata prædicandi Euangelij dederit, ad hoc faciunt, ut IESVM Chriſtum agnoſcamus factum à Deo nobis ſapientiam, iuſtitiamq́;, ſanctificationem

onem & redemptionem, hoc eſt, unicum illum ſeruatorem, ac mediatorem omnium homi-
A num, quem promiſſum ſibi Patres, Reges & Prophetæ, tã anhelis uotis expectarunt, ſuum, & omnium gentiũ ſaluatorem. Sicut ergo Euangelion in ſcripturis, ut iterum dicam, proprie eſt, expectatæ diu, tandem'que exhibitæ per Criſtum ſalutis, renunciatio, publicumq́ue præconium, ſcite Matthæus noſter, ut & reliqui, Marcus, Lucas & Ioannes, ſuam de Domino noſtro hiſtoriam, qua dicta & facta eius, non omnia quidem, ſed quod ſatis eſt, ad cognoſcendum, ipſum Chriſtum & redemptorem noſtrũ eſſe, ordine narrat, Euangelion inſcripſit. Peculiariter autem quatuor iſtæ Euangeliſtarum hyſtoriæ, præ alijs Noui Inſtrumenti ſcriptis, in quibus tamen omnibus, Euangelion legitur, hoc eſt, ſalutis per Chriſtum perfectæ deprædicatio, titulo hoc ſunt inſignes, & ſolo, quòd in his de ſolo Chriſto eſt narratio, quid dixerit, geſſerit, & paſſus ſit, cum in Apoſtolicis Epiſtolis, præterea inſint, uariæ diſputationes, & parænefes, quanquam præcipue gratia Chriſti in omnibus prædicetur & explicetur. Adhæc cum Epiſtolæ, ad certas Eccleſias ac fratres ſcriptæ ſint, iure Epiſtolarum nomen obtinuerunt, ſed prorſus Euangelicæ dici & haberi debent. Liber Geſtorum Apoſtolicorum, quoniam ut per Apoſtolos, Regnum Chriſti propagatum eſt, narrat, id nominis accepit, inſunt tamen & in eo, ut Apoſtolorum prædicationes non paucæ, ita uera atque germana Euangelia.

Secundum Matthæum.) Quoniã uerus huius hiſtoriæ author ſpiritusſanctus eſt, organon tantum, ac ceu amanuenſis Matthæus, tum locus hic eſt, Chriſtum non Apoſtolũ eius prædicandi, multa de hoc commemorare, non eſt operæprecium, præſertim cum præter ea, quæ in Euangelicis literis de eo legimus, nihil certi habeatur. Satis igitur nobis ſit, quod & ad inſtitutum præſens, Chriſti gratiam prædicandi, unice facit, quod Telones cum eſſet, à domino uocatus eſt, ad munus, Euangelion tum prædicandi, tum etiam conſcribendi, ut uel in ipſo hoc ſcriptore uideamus, Chriſtum ueniſſe, ut quę abiectiſſima, & ferè deplorata, uti ſanè ſunt diuites ſæculi, uocaret, & ad dignitatem, diuitias'que regni cæleſtis eueheret. Ad hæc huius philiſophiæ uis & præſtantia in eodem commendatur, cum præ hac, non diuitias modo, & haud dubie, commodum uiuendi in hoc ſęculo genus, quæ quàm ægre
B relinquantur, nulli obſcurum eſt, ſimulat'que à Domino uocatus fuit, contempſit atque dereliquit, uerumetiam ſanguine poſtea ſuo, huic fidem arrogare fuerit promptiſſimus. Sed ut niſi à Chriſto uocatus, eam nunquam permouiſſet, ita orandum nobis, ut & nos ad hanc uitæ doctrinam uocet, faciat'que uere ſuos diſcipulos, qui mundi omnia, & nos ipſos præ hac, qua ipſam & patrem cognoſcere, hoc eſt, æternam licebit uitam aſſequi, doctrina, abnegemus, ipſius tantum gloriæ illuſtrandæ addicti.

Liber Generationis IESV Chriſti.) Non titulus libri hoc, ſed initium eſt ſubiecti catalogi eorum, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem natus eſt, ad imitationem eius, quod initio .5. cap. Gen. legitur. Liber generationis hominum, ſubijcitur enim illic catalogus hominum, ab Adam uſque Noah, cum deſcriptione, à quo quiſque, & quo tempore fuerit progenitus. Perinde autem hic eſt liber, atque catalogus, recenſio, uel denarratio. Nam Heb. habetur כפר, quod à uerbo numerandi, recenſendi atque denarrandi uenit, non רלירן, uel מגלת, quibus nominibus, alias illi librum uocant. Sepher namque ferè eiuſmodi librum ſignificat, in quo aliquid recenſetur, & numeratur. Vnde librum iuſtorum, librum Dei, in quo iuſti inſcribuntur, ſic legimus appellatum. Exo. 32. Ioſua 10. Proprie igitur hoc nomẽ catalogo & hiſtorię cõpetit. Ab humilitate generationis, Euãgelion Chriſti auſpicatur, per uitę erũnas, extremum'que ſuppliciũ illud ad reſurrectionis uſque gloriam, & potentiam maieſtatẽ'que regni eius, in qua ſedens à dextris dei, omnia moderatur deducturus, ut ſicut Chriſtus multa antea paſſus fuit, & ita in gloriam ſuam introiuit, ut'que antea inaniuit ſe, homo factus, & ſeruus, ac humiliauit ſe uſque ad mortem, mortem autem crucis, ita nobis Chriſtum antea hominem mortalem, & crucifixum, quam immortalem & glorioſe regnantem prædicet, atque ſic per ſtultitiam prædicationis, ſaluos faciat credentes. Nam in ſapientia Dei, hoc eſt, in ijs quę maieſtate ſua digna Deus fecit 1. Corin. 1. atque quibus ſe ſapientem declarauit, mundus per ſapientiã ſuam, qua in magnis & præclaris tantũ rebus Deum quærit, ipſum non cognouerat, ideo uoluit per ſtultitiã prędicationis (ſtultiſſimũ enim mens humana ducit, ſalutẽ à crucifixo petere) ſaluos facere, non ſapientes iam, per ſapientiam ſiquidem non potuit Deus cognoſci, ſed credentes, ut ſapientiæ fides ſuccedat, quæ in humana infirmitate, morte, & cruce, Chriſtũ Dei, ſalutis authorem, uitam & immortalitatem certo agnoſcit. Diuus Ioannes paulo apertius Chriſti maieſtatẽ, prædicauit docens ipſum eſſe illud patris æternũ uerbum, illam diuinã uim & potentiam, qua condita ſunt, conſiſtunt, & uiuunt omnia, qua mundus tamen, igno

Qua ratione Iohan. ſuum Euangelion auſpicatus.

rantiæ tenebris oppreſſus,& ſi mirifice in creaturis omnibus relucentem,æternam´q; ſuã diui-
C nitatem luculentiſſime ob oculos ponentem,uidere non poterat,donec hominem induta, hominibus ſeſe familiarius adiunxit,uerſans inter ſuos,& licet humana imbecillitate tecta, uita,miraculis,atq; doctrina plane creaturæ facultatem ſuperante,admodum clare diuinitatẽ & gloriam ſuam,gloriam unigeniti prodidit,quanquam nec ſic tamen fuerit agnitus, niſi ã renatis per ſpiritum, quibus a patre audire & diſcere, de filio datum fuit. Matthæus nero uno uerbo Chriſti diuinitatem indicaſſe ſatis duxit, ſcribens: Liber generationis I E S V Chriſti. Etenim quod humillimum Ieſum,fabrum,& fabri filium,Chriſtum uocauit, expectatum illum ſanctorum Regem,de quo promiſſum Patribus erat,eum uere tandem iudicium & iuſtitiam in terra facturum,in cuius diebus,ſaluandus Iuda, & Iſrael habitaturus eſſet confidenter,cuius nomen eſſent uocaturi,Dominus iuſtus noſter,Iere.23. Scientibus uim nominis huius, diuinitatem Seruatoris abũde teſtatus eſt. Non autem nomine hoc tantũ Chriſti diuinitatẽ, Matthæus indicauit, ſed etiam, dũ illũ ſemen benedictum Abrahæ,& filium illum Dauidis æternum regnaturum,explicando genus,& numerando maiores eius, Euangelizauit,ſcripturam ſciẽtibus, illam admodum explicate etiam prædicauit. Quod apertius uero hæc Ioannes egit,nam per totam ſuam hiſtoriam,ea potiſſimum de CHRISTO memorat,quæ diuinitatem eius aſtruunt,creditur ab ijs,qui tempori eius uiciniores fuerunt,occaſione feciſſe,quorundam,qui CHRISTVM nihil homine maius fuiſſe,blaſphemabãt,

Filij Dauid,filij Abraham.) Hæc ita lego,ut IESVM,Dauidis ſimul & Abrahæ filiũ prędicari intelligam. Quæ enim ratio,hic Dauidem memorare filium Abrahæ? Sed ratio erat, propter inſignes illas promiſſiones,Dauidi & Abrahæ factas,memorare IESVM eſſe promiſſam illam,diu´q; expectatam,ac germanam & Dauidis & Abrahæ ſobolem, ut magnifica mox ab initio,de ipſo cogitatione,quem uitæ authorem agnoſcere,ſuprema felicitas eſt,lectorum animos imbueret. Prius Dauidis,quàm Abrahæ filium illum commemorat,ꝙ promiſſio facta Dauidi,ut erat uicinior tempore,ita habebatur quoq; populo illuſtrior ac memorabilior. Cœperat enim Chriſtus, iam uulgo filius Dauid cognominari. Vnde mulier illa Syrophenıſſa,Cæcus ſecus uiam,Populus excipiens ingredientem Ieruſalem, deniq; & Dæmones,cum IESVM uellent confiteri Chriſtum,filium Dauidis appellabant. Iudæi quoq; ro-
D gati,cuius filiũ Chriſtum putarent, reſponderunt: Dauidis. Huic cauſſam dederunt,Prophetæ uiciniores,Ieſa.11.& 55. Iere.23.& 33. Ezech.34.& 37. Hoſe.3. ac plerę´q; aliæ, quibus Chriſtum,ſub nomine uel Dauidis uel germinis eius,promiſſum legimus. Hos ergo ſecuti Iſraelitæ,quem expectabant Chriſtum,Dauidis filium uulgo cognominabant.

Chriſtus uulgo filius Dauid cognominatus.

Satis uulgatum eſt illud, Gen.12.& 22. Cum Dominus Abrahæ pollicitus fuit,in ſemine ſuo,benedicendas omnes terræ nationes,& gentes,Chriſtum illi promiſiſſe. Neq; enim uel per totam Abrahæ poſteritatẽ,uel aliquem ex ea,benedictio,ad uniuerſas terræ familias,& quaſcunq; ſub cælo gentes,niſi per Dominum noſtrum Ieſum,qui amandauit ſuos prædicatum Euangelion omni creaturæ,Marci ultimo,fecit´q; illud ubi´q; fructificare,Coloſſ.1. peruenit. Ab reliquis filijs Abrahæ,exciſas gentes,legimus,benedictas nõ legimus. Vt ſane hodie quoq; perdendi nos,quã benedicendi,miſer populus plus animi habet. Benedictio itaq; per ſemẽ hoc Abrahæ promiſſa,eſt fides Euangelij,qua ut Deum cognoſcimus,ita ab eo in filios adoptamur,hoc CHRISTI merito,& ſpiritu,quaſlibet gentes, omneſ´q; terræ familias donatas,pridem,& nunc rurſus,donari confitemur.

Promiſſionem Dauidi de Chriſto factam,legimus.2.Samuel.cap.7.1.Para.17.Pſal.89.& 132. quã & ſi Iudæi contendant,ad Salomonem, ac alios Iudæ Reges, ex Dauidis poſteritate pertinere,ut in illos quædam eius promiſſionis competunt,pio tamẽ pectori,& ueritatis potius quã contentionis ſtudioſo,ſatis erit,ut Chriſtum his uerbis promiſſum agnoſcat, quod in hac promiſſione legitur: Et dirigam thronum regni eius in ſempiternum. Hoc enim, neq; in Salomonem, neq; in poſteritatem eius competere potuit,cum omne ab Iudæis regni ſolium iam olim ablatum ſit,in Ieſum autem noſtrum ueriſſime quadrat. Huic enim,teſtãte Angelo,dedit Dominus Deus ſedem Dauid patris eius,& regnabit ſuper domum Iacob in ęternum,& regni eius non erit finis,Luc.1. Quadrat item in unum IESVM proprie, quod per Nathan Dominus promittebat,ſe illi fore patrem,& ipſum ſibi filium. Quid enim hoc aliud ſibi uoluit,quã quod de IESV Angelus Mariæ dicebat: Hic erit magnus, & filius altiſſimi uocabitur: Item illud Patris: Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi complacuit. Hic primogenitus: & adeo dilectus æterno patri eſt,ut eius gratia,eidem patri,filij & dilecti, quotquot ipſi credimus,uere ſimus. Quod uero in Samuelis libro additur: Cũ iniquitatem admiſerit, ad reliquam Dauidis poſteritatem,& membra Chriſti referendum eſt, qui & hodie ubi delinquunt,

A linquunt, à Domino corripiuntur, ne cum Mundo condemnentur, 1. Corint. 11. Ea uirga eſt
hominum, id eſt, ſimilis caſtigationi, qua filij Adam liberos ſuos caſtigãt, qualem Dominus
illic promittit. Vnde Pſalmo. 89. de hac ipſa promiſſione canens: Si deliquerint, filij
eius legem &c. Summa ergo eſt, Dauidi æternum hic regnũ fuiſſe promiſſum, ſed quod ab
ipſo, ad Christum uſq; temporale eſſet, quodq́; per malos etiam aliquãdiu adminiſtraretur,
quorum tamen peccato fieri non potuit, ut ſicut Sauli euenerat, omnis poſteritas eius reijce-
retur, donec Chriſtus ablato iam à domo Dauid ſceptro, & regnante alienigena Herode ue-
nit, qui auſpicatus regnum ſpiritale, illud in ſempiternum ſuo Verbo & Spiritu adminiſtrat,
hoc eſt, donec hæc uita durabit, atq; aboleri contigerit ultimum hoſtem, mortem, cũ regnum
tradet Deo & Patri, 1. Cor. 15. Ex his itaq; pius facile agnoſcet, de Chriſto præcipue fuiſſe illam
promiſſionem, quæ tam in lib. Samuel. quã Paralip. recenſita eſt, & non nihil Pſal. 89. expli-
cata. In quem enim alium poſſit quadrare, quod hic Pſal. canit: Semel iuraui per ſanctitatem
meam, ſi Dauid mentiar. Semen eius in æternum erit, & thronus eius ſicut Sol in conſpectu
meo. Sicut Luna ſtabilietur in æternum, quę eſt teſtis in cœlo fidelis. Haud recte igitur faciũt,
qui locum Samuel. 7. Iudæis cedunt, & ſolum Para. 17. urgent, cum manifeſto manifeſtius
ſit, eandem utrobiq́; hiſtoriam eſſe deſcriptam. Si id nequeas Iudæo peruicaci perſuadere, nõ
id te moueat, memorem ſcripturas nobis credentibus, nõ carnalibus datas. CHRISTVS
ueteris Adam renouationem, neceſſariam eſſe ad ingreſſum regni Dei, non poterat Nicode-
mo & ſi magiſtro in Iſraele, perſuadere. Data opera, Deus ijs ſcripturæ locis, quibus ſum-
ma pietatis continetur, uelamen aliquod induxit, quo arrogantes abſterriti, nihil uide-
ant, cum uidere ſeſe acutum arbitrentur, ut ita perpetuò in ijs, qui pereunt, Euangelion
uitæ opertum maneat. 2. Corint. 4. Niſi namq; Deus doceat, fruſtra noſter ſermo perſtre-
pit.

Abraham genuit Iſaac, Iſaac &c.) Ex ſanctis his Dei ſeruis, genus ducere Chriſtum, Mat- 2
thæus ideo prædicat, ut eum recipiamus, ut illum ipſum ſalutis authorem, omniumq́; reſtau-
ratorem, uerum Chriſtum filium Dei, qui illis, ut diuinitus promiſſus, ita ardentiſſime fuit ex-
pectatus, beatósq; nos exiſtimemus, quibus huius tam aperta contigit cognitio, quã Reges,
Prophetæ, & iuſti multi percipere, licet anxie optarent, non potuerunt, infrà. 13. & Lucæ. 10.
Ergo & diuinitatem eius Euangeliſta nobis his commendat, & ad credendum ipſi, ut æter-
no ſanctorum Regi, atq; Redemptori, prouocat. Idem & Lucas ſua Genealogia ſpectauit, tã-
& ſi Scripturam ſecutus, ad Adam uſq; ipſam perduxerit. Infirmius enim eſt, quod quidã ſcri-
B bunt, eo Lucam uoluiſſe oſtendere Dominum factum eſſe uerum filium Adam. Qui namq;
uere filius Abrahæ, idem utiq; & Adam filius ſit, oportet.

E Thamar.) Huius mulieris, ſane nihil minus quã impudicæ, aut peccatricis, ut Geneſis
38. ſcriptura teſtatur, impotens adeo ex Iuda ſuſcipiendæ prolis deſyderium, Chriſti diuinita-
tem atq; expectationem, pro quo ſuſcipiendo, nihil non debeat poſthaberi, commendat. Il-
lud uero quod inexpectatum erat, ut in hac familia benedicta, matris locum Thamar inueni-
ret, quod tamen inſolita arte fuit conſecuta, monet, Chriſtum præcipue cõtingere ijs, quibus
mũdus minime putat, & in quibus ægerrime agnoſcit. Iudas enim & ſi egregius Patriarcha,
& ſibi non parum iuſtus uideretur, hanc carnis tamen rationem ſecutus, nuptijs filij ſui, quẽ
ei maritum promiſerat, atq; ita ſemine ſuo, unde CHRISTVS expectabatur, fraudare ſtatu-
erat, ſecus autem uiſum fuit Domino. cuius ſpiritu, non dubito actam Thamar in omnibus
quæ egit. Certe libido ad hoc facinus nequaquam animauerat, quæ ante & poſt illum conce-
ptum, uixit integerrime.

E Rachab.) Hanc nominatim memoratam exiſtimò, ut in ea uideamus, non tam Chri-
ſtum ueniſſe, ut colligeret peccatores atq; alienigenas, quàm eum miſericordia precipue atq;
humanitate, qua hæc præpollebat, uti legimus Ioſua. 2. ſumme delectari.

E Ruth.) Et hanc nobis nomine recenſet, ut uideamus, & quam omnium ſit Chriſtus,
& maxime amet benignos, ac dilectione erga proximos præſtantes. Moabitis enim hæc, &
beneuolentia pietateq́; erga ſocrum ſuam extitit incomparabilis, ut in libro eius nomine in-
ſcripto legimus.

Ex ea quæ fuerat uxor Vriæ.) Hæc memoratur, ut cognoſcamus & nullo poſſe peccato
deſtinatam DEI gratiam impediri, & quibus minime creditur, eam contingere. Iſta nãq; Bat-
ſchaba, grãdi ſcelere Dauidi facta fuerat uxor, & filius eius Solomon, natu nequaquã erat ma-
ximus, cui primogeniti ius, uulgata etiam DEI lege, deberetur. Vt uero Matthæus notabili-
us admoneret, ut peccatores Chriſtus non abijciat, quippe quos maiores habere ſecundum

 carnem,

C carnem,haudquaquam ſit dedignatus,uxorem Vriæ hanc,quo flagitium eius notauit, quã
ſuo nomine Barſchaba uocare maluit.

Ioram autem genuit Oziam.) Hic præterijt Euangeliſta tres Reges, primus fuit Ahaſia,
filius Ioram,ex Athalia filia Amri,ſorore Ahab,regis Iſrael. Alter Ioas,qui Ahaſiæ ex poſterita-
te Nathan,ut creditur,ſucceſſit. Mortuo enim Ahaſia,nemo erat ex domo eius, qui in regno
ſuccederet. 2. Para. 22. Quare inuidens regnum alteri proſapiæ regiæ, quam ex Nathan filio
Dauidis deſcendiſſe aiunt,fecerat occidi omne ſemen regium reliquum in Iuda, è quo tamẽ
opera Ieſabeath,ſororis Ahaſiæ,& uxoris Ioiada ſacerdotis, furtim hic Ioas cædi ſubductus,
atq; ſeruatus fuit,donec ſeptem annos natum,Ioiada regem domui Iuda,præficeret. Tertius
fuit huius filius Amazia,qui Oziæ pater extitit,quem Euangeliſta Ioram ſubiunxit. Quare
autem hoc factum ſit,non facile dixero. Quod quidam dicunt horruiſſe Euangeliſtam, affi-
nitatem cum impia domo Ahab,quam Ahaſia contraxerat,non eſt ſatis firmum. Nam Ioas
aliunde genus ſuum ducebat. Ad hæc in alijs nullam uel generis contaminationem, uel pro
priam impietatem horruit,quo minus in CHRISTI genealogia poſuerit,quos ſcriptura in
ea ſ commemorat. Mihi uidetur Euangeliſta inſtituiſſe, narratis aliquot,& præcipuis ex maio
ribus CHRISTI,genus eius,quo expectatum illum ſaluatorem agnoſceremus, declarare,
non etiam quoſlibet eius poſteritatis nominatim recenſere. Etenim & poſt captiuitatem Ba-
bylonicam nouem pauciores,quàm Lucas commemorat. Tres Teſſeradecadas,forte conſul
turus memoriæ,ponere uoluit,cumq; in ſecunda tres redũdarent,tacuit hos, Ahaſiam, Ioam
& Amazian,qui nihilominus conſultis ſcripturis,potuerãt à quolibet in ſuum ordinem col-
locari. Ecquis ſciat,ſi fortaſſe,negligenter adeo huius generis pleraq; non maximi momen-
ti,ſacri ſcriptores attigerint,ut eorum curioſos,ad ſcripturam remitterent. Ordo certe, & nu-
merus maiorum CHRISTI,res externa eſt,ad ſalutem per ſe nihil faciens, quare circa
ea,ſi Euangeliſta parum curioſus fuit,ab inſtituto Apoſtolico,alienum non eſt.

Iacob autem genuit Ioſeph.) Lucas Heli patrem Ioſeph ponit,ut & in tota genealogia,
D nominibus & numero à Matthæo uariat. Verum qui uel mediocriter ſcripturam attigit,non
ignorat quàm frequens apud ueteres fuerit,bina aut trina nomina habere. Ita multos eoſdẽ
Lucas,ſed alijs nominibus recenſet,multos etiam alios,dum naturali ordine, per poſteritatẽ
Nathan ad Dauid aſcendit,cum Matthæus etiam legalem ordinem admiſerit in Ioas, qui ex
poſteritate Solomonis,non naturalis,ſed legalis filius fuit,ex lege,in regno ſuccedens. Ita enĩ
aiunt ſtatuiſſe Dauidem,ut ſi quando deficeret poſteritas Solomonis, poſteri Nathan,alteri-
us Dauidis,ex Batſchaba filij & natu minoris in regno ſuccederent. Hos ordine ſuo ponit Lu
cas. Matthæus primũ à Ioas,qui ut primus ex illis Rex factus,ita primum poſteritati Solomo-
nicæ fuit cooptatus,recenſere eos cœpit. Hinc euenit iſta & numeri & nominum diſcrepan-
tia. De iſtis ſi libet plura legere,licebit in Annotationibus Eraſmi. Ioanne Annio, adducente
Philonem. Item Fabro Stapulenſi in Epiſtolam ad Hebræos. Quod uero generationis ſeri
es ad Ioſephum,qui CHRISTI pater putabatur,non erat,& non ad Mariam naturalem e-
ius matrem,deducta eſt,uulgo notum eſt,id exemplo ſcripturæ factum, quæ ubiq; per uiros
genealogias texit. Nihilominus cum in hoc,deſcribere ſeriem generationis huiuſce, Euan-
geliſta inſtituerit,ut Ieſum noſtrum ſeruatorem oſtenderet,filium Abrahæ & Dauidis,ut à ca
pite propoſuit,ſatis manifeſtum eſt,Ioſepho Mariam cognatam fuiſſe, natamq; ex eadem
progeniæ,ueréq; fuiſſe filiam Dauidis. Alioqui cum ex ea, opera ſpiritus fœcundata, natus
CHRISTVS ſit,nequaquàm ex Ioſeph,ut mox diligenter Euangeliſta narrabit, fru
ſtra hãc genealogiam pertexuiſſet. Quæ ſi quis tibi uelit calumniari,quod non faciet niſi lan-
guens circa quæſtiones,qui magis uideri argutus quàm eſſe pius ſtudet,dicito illi, iuxta Pauli
monitionem,longum uale. Neq; enim hæc illi ſcripta ſunt,neq; ipſe ea poterit capere. Vt re-
liqua omnia,ita & ſcripta noſtra, oportet carni eſſe & contempta,& ad calumniandum ob-
noxia. Qui CHRISTVM quæſiuerit,& Dei ſpiritu actus hic fuerit, eum certo & luculen-
ter in ſingulis apiculis etiam inueniet,nihil nunquam finiendis genealogijs remoratus. Ex
hac itaq; genealogia,quam & Matthæus & Lucas deſcripſit, primum animaduertemus, Ie-
ſum noſtrum,uerum illum Chriſtum regem eſſe,ſalutiſq; authorem, Patribus ut promiſſũ,
ita ingenti deſyderio expectatum,ueréq; eſſe,qui ſecundum ſcripturas,ex Abraham,atq; Da-
uide genus per Mariam uirginem,ueram ſuam matrem duxit,natus homo. Proximum in
effabilem DEI erga nos dignationem,qui noſtri cauſſa,ſuum VERBVM hominem fieri
uolu-

uoluerit,nimirum ut nos ita Deos redderet. Præterea expendemus & ex quibus uoluerit
A naſci,quàm non horruerit,in numerum maiorum ſuorum admittere,& peccatores & alie-
nigenas, quo ſane & facilitatem ſuam,& incomparabilem erga nos beneuolentiam, eſt mi
rifice teſtatus. Poſtremo haud oſcitanter, fœlicitatem hanc noſtram perpendemus, qui iã
regnantis in carne noſtra Chriſti,cognitione ſolida & reuelata donati opulentiſſime ſumus,
quam tantopere optatam, Reges, Prophetæ & iuſti illi ueteres non acceperunt, ne in uacu-
um tantam gratiam accepiſſe uideamur. His pie conſyderatis & perpenſis, ſatis magno cũ
fructu, præſentem genealogiam legerimus,etiam ſi deficientibus nos ueterum monumen-
tis, nequeamus certam de ſingulis rationẽ afferre, præſertim de ijs, à quibus cognitio Chri-
ſti non pendet.

Ille qui dicitur Chriſtus.) Hoc cognomentum,futuro regi,orbis inſtauratori ſancti dede- De nomine Chriſti.
derant,ut uulgo iam non aliter quàm unctus, id eſt,Hebræis משיח, Græce χριστὸς uocare-
tur. Vnde Ioannem rogabant, Es tu ille Chriſtus? Et Samaritis illa muliercula: Scio quod
Meſſias uenit, Ioannis.4. Dominus ipſe, Matthæi.22. Quid uidetur uobis de Chriſto? Hu-
ius cognominationis, ut ita abſolute, unctus, non unctus in Regem, Sacerdotem, Prophe
tam, aut quid aliud cœperit dici, exiſtimo fuiſſe, quod noua quadam & incomparabili unctio
ne,tum ad nouum atque incomparabile munus ungendum, ſeruatorem expectarent. Moti
forſan ex illo, Pſal.45. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti impietatem,propterea unxit te Deus, Deus
tuus,oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Aut certe ex.61.Ieſa. Spiritus dominatoris Domini ſu
per me, propterea unxit D O M I N V S me, ad prædicandum humilibus miſit me,
ad obligandum uulnera contritis corde, ad promulgandum captiuis remiſſionem
& cætera. Spiritus enim ſanctus oleum & unguentum eſt, quo præ omnibus ita unctus
fuit, ut de plenitudine eius accipiamus omnes. Hæc uere noua & incomparabilis e-
ius unctio fuit adumbrata, per id unguentum, de quo Exodi.30. quo humana caro non de
bebat contingi, neque ſimile confici. Sanctum enim erat, propterea ſanctum Domino ſerua
ri oportebat. Solus Aharon, filij eius, Tabernaculum, Arca fœderis, Menſa & reliqua tem
pli ſanctiora, illo inungebantur. Sicut ſpiritu ſancto non niſi Chriſtus, & filij eius Apoſto-
li ac prædicatores Euangelij, cum reliquis credentibus, qui uaſa ſunt gloriæ Dei, & uera di-
uini cultus inſtrumenta, inunguntur, dimanante illo à Chriſto, cui dedit Pater omnia, ad
reliquos filios Dei. Nam ipſe eſt, qui à patre ſuis, quem meruit ſpiritum, mittit. Ioann.16.
B Vnctio ergo qua ungendum deſyderatum illum filium Dauidis inſtauratorem omnium ex
pectabant, & ſpiritalis, & eiuſmodi eſt, cuius ad æternam uitam electi omnes, per ipſum
reddantur participes. Ea enim unctus fuit, non ut eſſet regni terreni mutabilis adminiſtra-
tor, aut manu facti tabernaculi ſacerdos, uel de alio uaticinans ac docens Propheta, ſed ut
afflictis Euangelizaret regnum Dei, ut obligaret uulnera cõtritis corde, ut promulgaret cap
tiuis remiſſionem, & compeditis apertionem carceris, ad promulgandum annum bene-
placitum Domino, & diem ultionis Dei noſtri, ad conſolandum omnes lugentes, & reli-
qua, quę Ieſaias de ipſo, hoc loci uaticinatus eſt. Vt uno uerbo hæc complectar, unctus in
hoc fuit,ut pauperibus ſpiritu ſibi fidentibus annunciaret & exhiberet gratiam patris, atque
æternam uitam, ac modo ſummus pontifex noſter, in cœlo ad dexteram Patris, noſtram
cauſſam ageret, ſuo ſpiritu, beatifica iſta unctione, omnes electos conſummans. Vt igitur
longe alia unctione, quam uulgo Reges, Sacerdotes, & Prophetæ,inungi ſolebant, unctũ
hunc regem expectabant, nempe ſancto ſpiritu: tum ad hoc ut ſaluos faceret in ſe credentes,
non tantum externe gubernaret, aut doceret, ſed ut participatione huius unctionis beatifi-
cæ, Reges omnes, Prophetas atque ſacerdotes conſtitueret, quod certe munus nulli alij potu-
it contingere, unctum abſolute, id eſt, Chriſtum, uel ſua lingua Maſchiach, cœperunt uete-
res appellare. Apud ſcriptores tamen ſacros, præter unum Danielem, ita abſolute, unctum
uocatum, legere me haud memini. Hic autem.9. ita habet: Et poſt hebdomadas ſexagin-
ta duas occidetur Chriſtus. A quo forte, cum indies de Chriſto apertius populus doceretur,
ac ideo, ut ueriſimile eſt, crebrius de eo loqueretur, acceperunt, ut ſeruatorem, quem pro-
pediem adfore expectabant, unctum tantum uocarent. Hæc de ſignificatione, & origine
huius nominis hic ſemel fuſius uolui adnotare, ut uideremus, quàm ingens ſit in ſola hac
uoce conſolatio, qua ſonante, pius ſemper animus cogitabit: Vnctus eſt, ut ſit Rex, Doctor
& ſacerdos noſter in æternum, qui gubernabit nos, ne quid boni deſyderemus, aut malo ul
lo premamur, docebit ueritatem omnem, & placatum reddet patrẽ nobis in æternũ. Vnctus

 eſt,ut

C eſt, ut nos ungat in filios Dei, uere reges & ſacerdotes. Vnctus eſt, ut ſemel dicam, ut ſit no-
bis miſeris ſaluator & author omnis boni, quem ardentiſſimo priſci deſyderio expectarunt.
cui pater dedit in manus omnia, & beatos reddet, quicunque ipſum receperint, æternum
condemnaturus, qui non receperint. De nomine I E S V, paulo poſt dicemus.
Porrò quod nominibus, in hac genealogia, ne quem & hoc moueat, aliter atque in He-
bræis leguntur, Euangeliſta uſus eſt, ſcito factum, ut uulgatæ æditioni Sacrorum Biblio-
rum, quæ Græce iam paſſim legebatur, ſe accommodaret, quod & reliqui Apoſtoli fece-
runt. Omnia enim poſthabuerunt, & omnia omnibus facti ſunt, dum ſcripturam com-
mendarent, & in illis oſtenderent Chriſtum. Cæterum indubie maluiſſent omnia pure,
ut ſcriptura habet, efferre. Vulgatis ergo & nos, dum ita iuuare fratres dabitur, utemur.
Vbi id certius uero, atque magis è dignitate ſcripturarum licebit præſtare, utendo puriori-
bus, cur non hoc mallemus? Quare officij noſtri fuerit, quando iam linguarum ſtudia
nobis ſingulari Dei fauore reſtituta ſunt, atque inde non modo in Latina uerum & uer-
nacula lingua ſyncerius uerſa ſacræ ſcripturæ Biblia extant, dare operam, ut & ipſi quàm
puriſſime omnia eloquamur, & alios eloqui doceamus. Quis enim non fateatur, ſi nihil
aliud, certe decentius eſſe, ac calumniæ irriſioniq; Iudęorum, minus obnoxium, uerba
ſpiritus, ſuo ſono & modo, quàm deprauato efferre? Modo quod Apoſtoli publico uſui,
propter ædificationem indulſerunt, nemo calumnietur aut irrideat. Si quid igitur ex Apo
ſtolis citandum, ſiue ex hac genealogia, ſiue alijs locis ſcripturæ, quæ ſuis ſcriptis inſerue-
runt, ipſorum uerbis utar, uel ad commendationem charitatis ipſorum, qua Barbaris etiam
Barbari, ut illos lucrarentur, facti ſunt. Si quid autem ex ipſo ueteris inſtrumenti corpore
mihi proferetur, magis curabo, ut illic ſcriptum eſt, ipſum eloqui, quàm ut ab interpreti-
bus non nihil exiſtit deluxatum. Ita ſi ex Ioan. 4. citauero quod muliercula illa dixit: Scio
quod Meſſias uenit, non grauabor cum Ioan. uſitata tum uoce uſo, dicere & ipſe Meſ-
ſias. Si autem ex Daniele, uel alijs ſcripturæ libris ea uox eſſet proferenda, mallem dice-
re, ut illic legitur, Maſiach. Ad eundem modum ſi ex ſcripturis, de Moſe loquendum
erit, uocabitur mihi Moſe. Si illud Pauli 2. Corin. 3. citandum: Quemadmodum Moy-
ſes, ponebat uelamen &c. efferre Moyſes haudquaquã grauabor. Leuiculum hoc monere
uolui, ut oſtẽderẽ mihi ęque diſplicere, & qui in ſcriptis Apoſtolicis caſtigatius, quàm Apoſto
li ipſi loqui conantur, & qui quod ſacrę linguę ignari ſunt, in lege & prophetis, puritatẽ ſecta
ri ridẽt, quod tamen magni quidã ſibi permittũt, in alijs ſyncerioris elocutionis ſatis curioſi.

D Vniuerſæ itaque generationes.) Secunda Teſſeradecas, incipiens à Salomone, in Iecho
nia finitur, quem niſi repetas, & caput quoque conſtituas tertiæ, ea non habebit generatio
5 nes quatuordecim. Vnde duos, Iechonias, hoc eſt, patrem Ioiacim, & filium Ioiachin, qui
uocatus Iechania 1. Para. 3. legitur, fateamur oportet, aut quod ſcriptorum uitio, pro Ioia
cim, patre Iechaniæ, irrepſerit, Iechonias, ut eodem & pater & filius nomine legantur.
Nam Faber Stapulen. eruditione & pietate uenerandus ſenex, meminit hoc loco, ex ueteri
quodam archetypo Græco, priore loco, ubi nos Iechonias habemus, legi Ioacim. Cæterum
ex 1. Para. 3. ita leguntur ſibi hi ſucceſſiſſe: Ioſias genuit filium Ioiacim, qui cum 11. annis
Ieruſalem regnaſſet, fuit uinctus abductus in Babylonem. Huic ſucceſſit filius eius Ioachin,
qui & Iechania uocabatur, quem & ipſum Nebucac Nezar poſt annum in Babylonem
curauit abducendum. Ex hoc tum Sealthiel, qui Salathiel dicitur, fuit genitus. Ita ſi poſterio
rem Iechonian, filium prioris intelligas, qui uel & ipſe ita uocatus fuit, uel irrepſit id nomi-
nis, pro Ioacim, ut pater ſecundam teſſaradecada finiat, filius tertiam incipiat, conſtabit &
ipſa, habens pariter generationes quattuordecim.

6 Cum mater eius Maria eſſet deſponſa Ioſeph.) Deſponſam putant quidam, ut hoc pa-
cto hic partus celaretur Satanam, quod quam firmum ſit, uiderint, qui id affirmant. Equi-
dem uideo tam Chriſtum ipſum, quàm ſanctos reliquos, quos nobis ſcriptura prædicat,
dum ad nihil peculiare, diuinitus fuerunt uocati, commune, & primis parentibus diui-
nitus præſcriptum, uiuendi genus, amplexos. Id eſt, ut uir in ſudore uultus ſui, pane ſuo
ueſcatur, & mulier ſub poteſtate uiri agat, cum moleſtia & erumna, liberos tum geſtatura,
ſi Dominus dederit, tum paritura. Cælibatum lex Moſe ignorat, tam abeſt ut laudet.
Sed & quæ Paulus, de cælibatu conſuluit, qui recte perſpexerit, uidebit magis ſcripta ut
quorundam, propoſito qui propter inſtantem neceſſitatem, utque præſentius nego-

negotio Euãgelico, ſtudioq; pietatis inſeruirent,cælibatum ſibi delegerant, certo ad id diui
A nitus uocari,patrocinaretur,& a peccato uindicaret, oſtenderet'q; quandam id eſſe, futuræ uitæ meditationem, quàm ut nouum uitæ genus, antea in ſcriptura, quæ ipſo teſte.2. Timoth.3.omnia bona docet, non traditum inueheret. Vnde ſubiunxit. Hæc ad id, quod uobis conducibile eſt, dico, non uti uobis laqueum iniiciam. Alioqui & Epiſcopum maritum, & iuniores uiduas uult rurſus eſſe coniuges, ne qua ſit uel peccati, uel calumniandi religionem noſtram, occaſio. Nihil minus igitur, quàm inſtitutum nouum cælibum aut uirginum, Paulus uoluit ſuo conſilio inſtituere. Id ut apud gentes idololatras,frequens fuit,& laudatum, apud Dei uero populum incognitum & infame, ita facile uidetur, cui ſit acceptum referendum, nimirum Dæmoniis, quorum & ad Timotheum doctrinam Paulus teſtatur, nuptiis interdicere.

Proinde cum ad nihil aliud ſanctiſſima Virgo uocata eſſet, ſuſtinuit nubere uiro, uictura non ſuo, ſed alterius arbitrio, ad aliorum quoq; obſequium, non ſuam uoluptatem, iuxta legem Domini, Gene.3. mulieribus datam. Id ita fieri Dominus uoluit, cum ut legem ſuam, connubii'q; ſanctimoniam commendaret, tum ut Chriſtus eius per omnia quatenus fieri potuit, figura ut homo, reperiretur, hoc eſt, in omnibus uitæ muniis,etiam in ſuis,uulgo hominum, ſeſe accommodaret, ſimilem'q; exhiberet,maieſtate ſua,diſſimulata.Docemur ergo hic, primum inſignem, hac quoq; in re,demonſtratæ à Chriſto humilitatis,admirationem,quæ fidem nobis iure confirmet,agnoſcentibus adeo illum noſtri cauſſa, ad quæq; humillima, ſeſe dimiſiſſe tamen, ut nihil priuati nobis in uita deligamus, præcipue autem cælibatum fugiamus, niſi certo ad eum, tanto commodius proximis ad gloriam Dei ſeruiendi, à Domino uocemur. Qui enim graues, & temeritatis & arrogãtiæ pœnas, non iure pendat, quicunq; tam apertam Dei inſtitutionem ac legem, qua mares patresfamilias,fœminas matresfamilias eſſe inſtituit, ac præcepit, uel ſuam ipſius, uel aliorum rationem ſecutus,poſthabeat atq; tranſgrediatur, amplexo uiuendi genere tam periculoſo, cuiuſq; præceptum nullum, exempla habet rariſſima? Quod enim cælebs Chriſtus uixit, & Maria uirgo ſeruata eſt,id ita ſalutis noſtræ interfuit, ut mox dicam, noſtri'q; cauſſa factum eſt, non quod cælibatui, peculiaris ſanctimonia ineſſet. Quare qui ſibi aliquid, uel meriti, uel tranquillitatis cœlibatu quærunt, hos nihil minus, quã Chriſti, aut Mariæ exemplum cõſtat referre.

Priuſquam congreſſi fuiſſent.) Satis hæc uerba indicant, ubi inter ſe connubium Io-
B ſeph & Maria contraxerunt, uulgare id futurum fuiſſe ratos,Dominum autem,qui ſuos inopinantes, ad ſua munera ſolet rapere, moram, ne uulgari coniugum ritu congrederentur,inieciſſe,donec quod agebat,myſterium utriq; patefaceret. Ita certo nos quoq; in tempore, & ſatis commode,ſi ad priua munia delegit,auocabit, ad eaq; interim ſeruabit, ſi ipſum in uulgari & certa eius uocatione expectauerimus. Apud oues Moſen & Dauidem inuentos,principes populi ſui conſtituit. Nos quoq; nuſquàm ipſum,ſi nobis ad ſingularia uolet uti,latebimus,tantum uocantem expectemus,non conemur præuenire, pertæſi eius, quod iam per uerbum ſuum,apertam'q; ſcripturam mandauit & iniunxit.

Deprehenſa eſt grauida à ſpiritu ſancto.) Ioſeph caro erat,nihil niſi carnem gignere potuiſſet,hoc eſt,mendacium & uanitatem,quod enim ex carne natum eſt,caro eſt, Ioannis.3. At per Chriſtum oportuit fieri gratiam & ueritatem,non igitur potuit à uiro gigni. Eo'q; ui occulta Dei,hoc eſt,ſancto ſpiritu operam uirilem in Deipara uirgine neceſſe fuit ſuppleri, ea'q; corpus Domino in caſtiſſima puella formari, quo omnis peccati purus & ſanctus, nos quoq; purificaret & ſanctificaret,immaculata hoſtia patri futurus. Vide igitur ut noſtri cauſſa oportuerit Mariam uirginem ſeruari,non ſua,aut quod tanti uirginitas apud Deum eſſet. Ita ſi libet & licet uirginem uiuere,uide ne tibi uiuas,ſed proximis in gloriam Dei.

Quoniam erat uir iuſtus.) Iuſtus erat,ideo aliunde grauidam ſibi retinere coniugẽ nolebat,nam ex ſpiritu ſancto grauidam,cum nullum extaret exemplum,qui fuiſſet ſuſpicatus? Noluit autem diffamare,quòd nullam flagitii ſuſpicionem in ipſam,innocenter adeo uiuentem,uideret competere. Anxius igitur animi,æquitate prohibitus ne diffamaret, quam nulli uitio uidiſſet affinem:grauitate uero & iuſtitia deterritus,ne ſecum teneret, non ex ſe grauidam,ſtatuerat derelinquere,ut iam non ſuam, neq; tamen traducere, quæ id uidebatur nequaquàm meruiſſe. Hic uero notanda Mariæ modeſtia,quæ Angeli ad ſe uerba, marito nõ aperuerat,interim & ipſa procul dubio,animo non parum,uel propter maritum,qui nõ facile ſuas cogitationes in totũ potuit diſſimulare,cõſternata.Hic uidemus,ut ſoleat ſuos Deus, præter oẽm rõnis exiſtimationẽ ducere,neq; ſuũ,niſi antea nõnihil tẽtatis & adflictis, conſiliũ pate-

C patefaceret. Inſigne aũt exẽplum proponitur in Ioſeph iuſto, qui ita legi uolebat accõmodare ſe, & apud ſe, aliunde grauidã non retinere, ne interim nimiũ iuſtus, dilectionis, quæ ſumma legis, iura uiolaret. Maluit enim ipſe, ceu in exilium abire, ipſa clanculũ dimiſſa, quã infamatã in periculũ adducere, quę moribus uiſa ſibi fuerat icorruptiſſimis, ac meliora meruiſſe. Ita ſancti ſuo zelo iuſtitiæq́ rigore, non alijs, ſed ſibijpſis potius graues eſſe ſolent, cum cõtrã hypocritæ zelo, quem magis ſimulant, quàm habent, alios ſolent affligere, ſibi uero indulgere omnia.

Ecce angelus Domini in ſomnis.) Nota afflictos & perturbatos ſanctos, dum quid facto opus ſit neſciunt, interim tamen, & charitatis ſeſe legi attemperant, & Domini conſilium æquanimiter expectant, in tempore diuinitus & moneri & conſolari. Ioſeph animi anxius erat, integritate & ſeueritate ſua prohibebatur uxorem retinere, quæ ex ſe non eſſet grauida, id tamen per dilectionem uolebat ita attemperare, quo minimo Mariæ periculo abiret. Paſſus quidem fuit Dominus aliquandiu cum animo ſuo illum confictari, at priuſquã tamen admitteret, quod uel ſe indignum, uel Mariæ incommodum eſſet, angelum miſit, qui & myſterium quod agebatur explicaret, & ad delegatum ipſi munus eum animaret. Diuinus uero nuncius in ſomnis illi uiſus eſt, Iuxta illud Numeri.12. Si quis fuerit inter uos Propheta Domini, in uiſione apparebo ei, uel per ſomnium loquar ad illum. Diuinis namque percipiendis animus tanto aptior eſt, quanto à negotio corporis alienior eſt, ut fit in ſomnis, longe autem alia ſunt oracula huiuſmodi immiſſa diuinitus, quàm uulgo inſomnia, de qua re experti, certius loquentur. Nobis hic didiciſſe ſatis eſt, ita pios Domino curæ eſſe, ut citius miraculo illos docturus ſit, quã ut errare periculoſe permittat, ut quoties res noſtræ implicitæ ſunt, nec apparet, quid potiſſimum faciendum, fidenti animo, nos Domini ſpiritui committamus, interim legem charitatis nunquam ab animo relinquentes.

Et uocabis nomen eius IESVM.) Solenne eſt, ut quos Dominus ad ſingulare aliquod munus deligit, ſecundum id etiam nomen eis indat. Sic Abram deſignato patri multorum populorum, nomen dedit Abraham, quo nomine idipſum expreſſit. Ita Ioannes gratiæ prædicationem auſpicari, & primus debebat Euangelion Chriſti orbi annunciare, hinc datum illi nomen diuinitus fuit, ut Ioannes uocaretur, quod gratioſum ſignificat. Cum ergo benedictus hic filius Dauid miſſus fuerit, ut ſit ſalus Domini, uſq; ad terminum terræ, Ieſa. 49. & per hunc unum contingat redemptio electis, recte nomen illi diuinitus inditum fuit, quo id ſignificaretur. Nam IESVS nomen illud eſt, quod Hebræ. יהושע, id eſt, Iehoſua dicitur, & ſeruatorem ſignificat. Maluit enim Euangeliſta, ut ſuprà dixi, hoc nomen, ut & alia, iuxta receptam uulgo æditionem ſacrorum Bibliorum efferre, quàm uideri non iuxta ſcripturam loqui, aut à lectione uulgatæ æditionis, dum melior non haberetur, tanquàm mendoſa abſterrere, quo pacto ſimul in totum à ſcripturæ lectione auocaſſet. Cæterum ubi nos ſupprimentes primam, quæ alioqui breuiſſima eſt, ſyllabam cum aſpiratione, quæ & ipſa lenior exiſtit, Ioſua pro Iehoſua legimus, Græci ἰησοῦς, id eſt, Ieſus habent, quod per totum Ioſua librum uidere eſt. Vanum igitur eſt, quod Iudæi blaſphemant, aliud Domino noſtro nomen fuiſſe, quã Iehoſua. Quod uel angeli interpretatio comprobat, dum ſubijcit: Is enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis ſuis. Etenim Iehoſua à uerbo Hiphil, הושיע quod ſaluum fecit, opem tulit, ſignificat, deductum eſt. Nota autem quod ait: Is ſaluum faciet a peccatis. Nihil igitur ulli creaturæ, aut noſtris operibus, poteſt huius competere. Populum ſuum ſaluum faciet, hoc eſt, electos, quos ipſi Pater adducit. Ii namque ſoli, ipſum huiuſcemodi, Saluatorem agnoſcunt, eoq́ etiam experiuntur. Ita autem ſaluũ facit: Morte ſua omnium electorum peccata ſemel expiauit, meruitq́ ut Pater illis propitius, ſuum ſpiritum donet, eo renouati, hanc Dei gratiam agnoſcunt, eaq́ fidunt, quare & plene ipſam tandem percipiunt, interea dum hic uiuitur, hanc gratiam prædicant, proximos diligunt, aduentum ſeruatoris huius noſtri, in ſumma uitæ moderatione, & crucis parata tolerantia expectant, qui tum uniuerſas peccati reliquias expurgabit, penituſq́ renouatos, ac Dei plenos, beatos in æternum reddet. Hinc eſt quod Petrus & Ioannes Acto, 4. dicebant: Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Porrò ſalus hæc ita plene in optimum uitæ ſtatum reſtituit animo & corpore, ut nihil omnino boni deſyderemus. Eaq́ eſt uita illa æterna, quam omnibus in ſe credentibus toties pollicetur, Ioannis tertio & ſexto, ac locis alijs innumeris. Qui fit igitur, ſi in ſolo ipſius nomine ſalus eſt, & plena, ut illud non ſolum ex animo inuocemus, cui uelint nolint, oportebit flectere ſe omnium genua, Philippen. ſecundo. Proinde uel

Abraham.

Ioannes.

Ieſus.

Quæ ratio noſtræ rationis.

uel ſola hæc uox IESVS, quantam quæſo, pijs & credentibus animis conſolationem & fi
A duciam iure adferat? Ter maximam ergo domini noſtri maieſtatem ac diuinitatem Euange
liſta, uel ab initio, ut diximus, prædicauit, dum de IESV Chriſto ſe ſcripturum recepit.

Porrò totum hoc factum eſt.) Nimirum ut IESVS CHRISTVS ſeruator noſter, ex
diua uirgine, à ſpiritu ſancto grauidata, naſceretur homo, & iuxta munus ſuum, IESVS uo 7.
caretur, quod cum ſaluatorē ſignificet, rectè etiā Immanuel dicitur, quòd per ipſum ſolū uero
præſentē ac propitiū Deum habeamus. Vbi namq; ſalus, ibi Deus, cuius ſolius eſt, uere ſalua
re, poſtquàm ſalus hominum uana, Pſalmo ſexageſimo. Porrò uaticinium hoc Ieſa. ſeptimo
legitur, eiſdem fere uerbis, apud Hebræos, Septuaginta, & Euangeliſtam. Hebræa ad uerbū
ſic habent: Ecce adoleſcentula illa prægnans, & pariens filium, & uocabis nomen eius Imma
nuel. Hoc teſtimonium Iudæi ex duobus calumniantur. Prius eſt, cum ſignum ſit datum de
puella, non potuiſſe tam diu poſt futurum eſſe, fruſtra enim fuiſſet, pro ſigno regi Achaz da-
tum, qui non potuiſſet ipſum uidere: Deinde adoleſcentulam, non uirginem Vatem dixiſſe.
Ad prius reſpondendum eſt, cum nollet à Deo Achaz ſignum liberandi orbis petere, eo quod
fruſtra ſe petiturum, inopia fidei exiſtimaret, plus uirtute Aſſyriorum, quā Domini confiſus,
ideo Dominum uere noluiſſe in præſenti illi ſignum dare, ſed quaſi exprobrans ipſi & popu-
lo ſuam impiam ingratitudinem & fidei inopiam, de futuro illis auxilio & æterno quidem,
ac ſpiritali, cœpiſſe polliceri. Quaſi dixiſſet: Impij & ingrati, non cōfiditis mihi, quod uelim
& poſſim, hanc urbem de manu liberare Aſſyriorū, qui tanta uobis feci, & maiora adhuc fa-
cturus ſum. Non enim tantum urbem hanc ab hoſtibus liberabo, uerum dabo uobis adhuc
filium meum, extinctis omnibus iſtis hoſtibus ueſtris, quem inaudito miraculo, uirgo homi-
nem, à ſancto ſpiritu prægnans facta, pariet. Quod utiq; omnibus quotquot ex gente ueſtra
electi ſunt, & erunt, gratiæ meæ ſignum certiſſimū erit, eoq; in illo filio meo unigenito æter-
num me ſibi præſentem & propitium agnoſcent. Reliqui ueſtri ſimiles, more ueſtro, Roma
nam, illi uirtuti meę, poteſtatem præferent, quibus ille in ruinā erit, uti electis futurus eſt, in ſa
lutem. Atq; ita ſignū hoc Achaz promiſſum, omnino ſimile illi fuit, quod de ſigno Ionæ Do-
B minus Iudæis reſpondit, infrà. 21. & Ioan. 2. de ſoluendo ac reſtituendo templo corporis ſui.
Vtiq; ſignum reſurrectionis Chriſti fuit ter maximum, ſed ut pijs ſolis cognitum, ita illis ſolis
fuit ſaluti: reliquis, ut diuina omnia, ceſſit in iudicium. Sunt tamen, qui putant, non eſſe ma
gnopere cum Iudæis hic pugnandum, contendentibus ſtatim ab illo ipſo tempore, quo hæc
Vates prædixerit. Regi, puellam filium peperiſſe, & antequàm ille adoleuiſſet, ut bonum &
malum diſcerneret, hoſtiles illos duos Reges, Retzin & Pecach fuiſſe ſublatos, atq; eum pu
ellæ partum, fuiſſe Achaz hic pro ſigno datum. Hunc enim puerum dicunt iſti fuiſſe typum
CHRISTI, quo nato populus Dei, non à duobus ſolum, ſed uniuerſis hoſtibus & malis
ereptus eſt, Deum pleniſſime præſentem, & propitium nactus, atq; ideo in hoc uere demum
præſens uaticinium impletum eſſe, Prophetam'q; in hunc præcipue reſpexiſſe. Etſi id etiam,
ſed pro typi tantum ratione, ad filium Achaz pertinuerit. Eo modo, quo & uaticinium il-
lud. 2. Reg. 7. & 1. Para. 17. quod ſupra tractauimus, partī ad Solomonē, alios'q; Dauidis po-
ſteros attinuit, cū de CHRISTO amen fuerit datum præcipue, in eo'q; ſolo impletū. Plæ-
ra'q; enim de CHRISTO uaticinia ſic habent, ut partim & de ijs dicta ſint, qui Chriſti typū
prætulere, de quo dicam nonnihil infra.

Porro ad id, quod Iudæi obijciunt, Prophetā adoleſcentulam dixiſſe pariturā, non uirginē,
non enim בתולה, quod uirginē proprie ſignificat, ſed עלמה, quod puellam, uel adole-
ſcentulam, à Propheta dictum, reſpondendum eſt, hic Ieſaiam, ut de re ſupra modum mi-
randa uaticinatum, nihil autem miri, ſi adoleſcentula, cognita à uiro, mater fiat, miraculum
autem eſt, quòd incognita uiro peperit. Ad hæc alma, non quamlibet adoleſcentulam, ſed
innuptam adhuc, ac uelut domi abſconditam, ut uirgines ſolent, antequam nuptum elocen Alma.
tur, ſignificat, qualis Rebecca erat, cum Iſaaco ſponſa peteretur. Ea tum alma dicebatur, ut le-
gimus Gene. 24. Ita uocatam & Mariam ſororem Moſe legimus, cum à filia Pharaonis iube-
retur, nutricem recepto infantulo Moſi adducere, quando certe admodum puella fuit. Nec
obſtat his, quod Prouer. 30. legitur: Tria mihi admirationi ſunt, quartum neſcio. Via aquilæ
in cælo, uia ſerpentis ſuper petram, uia nauis in corde maris, & uia uiri in adoleſcentulam.
Nam per hoc quartum ſtudium adoleſcentis, puellam de pereuntis & ambientis, quod
utique inexplicabile eſt, & cognitu difficillimum, ſignificatur. Sic adoleſcentula, uel alma,
& hic, niſi innuptam ſignificat. Sed his Iudæum non peruinces, habet ſemper impia peruica-
cia, quod regerat, ſiue id quadret, ſiue minus. Quare de iſtiuſmodi rebus, cum Iudæis, niſi id
fieret,

C fieret, ad tuendã ueritaté à credentibus iam receptam, ne hi ſcilicet, ſi nihil calũniatori Iudæo reſponderemus, ſcandalon paterentur, haudquaquam ab initio diſputandum eſt, ſed prædicanda eſt illis exemplo Chriſti, & Apoſtolorum, ante omnia reſipiſcentia, cõuincendi q́; ſunt eſſe peccatores, naturáq; nihil boni poſſe, niſi è ſupernis animo renouentur, &c. Id ſi perſuaſeris, perſuadebis poſtea facile Chriſtum & omnia. Si hic non ſucceſſerit, inanis erit λογομαχία quicquid cum illis egeris, ſi non ſimul, & ipſis & auditoribus damnoſa. Nimirum ſi parum commode poſſes, ad ſingulas illorum argutias reſpondere, unde ut illi in errore ſuo confirmatiores abirent, ita infirmiores auditores de ueritate inciperent nonnihil dubitare.

8 Excitatus aũt Ioſeph à ſomno, fecit ut &c.) Vide certitudiné oraculi, licet in ſomnis accepti. Ita cum dominus cordi loqui cœperit, quæ etiã humanę menti impoſſibilia uidentur, nõ tantum abſurda, aut dubia, omnia credit, omnia ſequitur, omnia amplectitur. Ita ergo Ioſephi animus uim diuini reſponſi ſenſerat, ut neque dubitaret diuinitus immiſſum oraculum,ueráq; quæ audierat, licet omnem naturæ facultaté ſuperarent, neque grauaretur remiſſo iam iuſtitiæ ſuæ rigore, à ſe incognitam, ut uxoré fouere, magíſq; iam ſeruuli, quàm mariti & officium & locũ amplecti. Ita utcunq; humilis menti q́; noſtræ abſurdus ſit, ſermo crucis Chriſti, quantũlibet etiam nõ probabiliter ac plauſibiliter prędicetur, ſi intus docuerit dominus, nihil omnino erit uel creditu, uel facto difficile. Si is non docuerit, fidem operáq; ſimulare auditores poſſunt, habere & facere non poſſunt ſi etiam Paulum, uel Chriſtum ipſum, ſuadentem audirent. Ergo quod Ioſeph apud ſe non dubitauit, angelum dei ſibi apparuiſſe, ueráq; eſſe, quæ audierat quálibet miranda & inaudita eſſent, ſed incontanter ilico fecit, quod ſibi angelus domini iniunxerat, & adiunxit ſibi uxoré ſuam, quam metuens paulo antè rętinere, ſtatuerat clanculum dimittere, opus fuit diuini ſpiritus, ita animum eius, ad angeli oraculum formantis.

Quomodo cũ Iudæis diſputandum.

D Et non cognouit eam, donec peperiſſet.) Si nouiſſent, quos hoc, donec, & primogenitus, torſit atq; coegit de perpetua uirginitate Mariæ diſputare, quid in Euangelijs petendum ſit, imò quid ſint Euangelia, nunquam eiuſcemodi diſputationem admiſiſſent. Euangelia Chriſtum unum prædicant, ſaluatorem omnium in ſe credentium, præter hunc, ut nõ opus eſt, aut ſalutare, ſcire aliquid, ita nihil præterea pij ueſtigabunt. Si igitur incideris in præpoſtere curioſulum aliquem, qui hæc exagitare, atque de alijs filijs Mariæ diſputare uolet, reſponde: Chriſtianus ſum, ideo cum Paulo ſatis habeo, cognouiſſe IESVM Chriſtum & hunc crucifixũ, hunc Euangeliſtæ & omnes diuine literæ ſolũ prædicant. Vere homo factus eſt, ſed abſque peccato, qualis nemo opera uiri poteſt gigni. Igitur ſcriptura mihi prædicat Mariam uere illi, ſecundum carnem, fuiſſe matrem, ſed uirginem, & ex ſpiritu ſancto, non uiro grauidatam. In hoc ergo dum uitam æternã habeam, cur uel de matre præterea, aut alijs eius liberis, im pia curioſitate ueſtigarem? Diſputent de filijs Mariæ alijs, quibus hic IESVS CHRISTVS unus ſatis non fuerit. Deinde & ex eo certum eſt, ſua ſomnia illos ſequi, qui ita (donec) urgent, & (primogenitus) cum neutrum conuincat, illam uel ab ędito Chriſto, à Ioſeph cognitam, uel alios habuiſſe filios. Dico amico, uale donec rediero, non uolo tamen, ut me reuerſo, amicus non ualeat, cuiuſmodi exemplis, non ſcriptura ſolum, ſed quælibet etiam lingua plena eſt. Ita in ſcripturis primogenitus dicitur, ante quem nullus alius ab eiſdem parentibus ęditus eſt, ſi etiam nullus poſt eum unquam æditus fuerit. Sed, ut dixi, prorſus impium eſt, de iſtiuſmodi quæſtionibus eſſe ſollicitum, & eorum tantum, quibus unus Chriſtus ſatis non eſt. Mariæ uirginis & matris cognitio neceſſaria eſt, ut Chriſtum ſcilicet agnoſcas, & uere pro te hominem factum & peccati purum, ut te peccato liberaret, reliqua Mariæ nihil ad te, igitur Euangeliſtæ, Chriſti, non Mariæ præcones, nihil præterea de ea, niſi paucula quædam, quæ & ipſa ad cognoſcendam, Chriſti maieſtatem præcipue faciunt, commemorant. Attamen pius animus de Maria, uaſe tam ſancto, atque electo ut Chriſtum nobis pareret, non niſi ſanctiſſima cogitabit, nec unquã ſuſpicabitur eam, quæ grauida ſemel facta fuit è ſpiritu ſancto, ſuſtinuiſſe, ut poſtea grauidaretur ab homine.

CAPVT SECVNDVM

CAPVT SECVNDVM.

A CVM AVTEM NATVS ESSET IESVS IN BETHLEEM Ciuiate Iudææ, temporibus Herodis regis, ecce magi ab oriente acceſſerunt Hieroſolima, dicentes: Vbi eſt ille, qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim illius ſtellam in oriente, & acceſſimus, ut adoremus eum.

Auditis autem his, Herodes rex, turbatus eſt, & tota Hieroſolymorum urbs cum illo, & conuocatis omnibus pontificibus, & ſcribis populi, percontatus eſt eos, ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei: In Bethleem Iudææ. Sic enim ſcriptum eſt per prophetam: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es inter principes Iuda. Ex te enim mihi proditurus eſt dux, qui gubernaturus eſt populum meum Iſrael.

Tum Herodes clam accerſitis magis, accurate perquiſiuit ab illis, quo tempore ſtella apparuiſſet. Et iuſſis ire in Bethleem, dixit, profecti illuc, accurate inquirite de puero. Vbi uero inueneritis, renunciate mihi, ut & ego ueniam, & adorem illum. At illi audito rege: Profecti ſunt. Et ecce ſtella quam uiderant in oriente, precedebat illos, donec progreſſa ſtaret ſupra locum in quo erat puer. Cum autem uidiſſent ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno ualde. Et ingreſſi domum, inuenerũt puerum cum Maria matre eius, & proſtrati adorauerunt illum, & apertis theſauris ſuis, obtulerunt illi munera, aurum, & thus, & myrrhã, & oraculo admoniti in ſomnis, ne reuerterẽtur ad Herodẽ, per aliam uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam.

Digreſſis autem illis, ecce angelus domini apparet in ſomnis Ioſeph, dicẽs:
B Surge, & aſſume puerum ac matrem illius, & fuge in Aegyptum, & eſto illic, donec dixero tibi. Futurũ eſt enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Ille uero excitatus, aſſumpſit puerum & matrem eius noctu, & ſeceſſit in Aegyptũ, & fuit illic uſque ad obitũ Herodis, ut perficeretur quod dictum fuerat a domino per prophetã dicentẽ: Ex Aegypto uocaui filiũ meum.

Tum Herodes, ubi uidit ſibi illuſum fuiſſe a Magis, indignatus eſt uehementer, ac miſſis ſatellitibus, interfecit omnes pueros, qui erant Bethleem, & in omnibus finibus Bethleemiticis, quotquot eſſent bimuli, aut minores iuxta tempus, quod exacte cognouerat ex Magis. Tunc perfectũ eſt, quod dictum fuerat a Hieremia propheta, cum ait: Vox in Rama audita eſt, lamentatio, ploratus, & fletus multus. Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolationem admittere, propterea quod non ſint.

Cæterum defuncto Herode, ecce angelus domini in ſomnis apparet Ioſeph in ægypto, dicens: Surge & aſſume puerum & matrem eius, & uade in terram Iſrael. Defuncti ſunt enim qui quærebant animam pueri. At ille ſurgens aſſumpſit puerum & matrem illius, & uenit in terram Iſrael. Verum cũ audiſſet Archelaum regnare in Iudæa loco Herodis patris ſui, timuit illuc abire, ſed oraculo admonitus in ſomnis, ſeceſſit in partes Galilææ, ac profectus habitauit in ciuitate, quæ uocatur Nazareth, ut impleretur quod dictum erat per prophetas: Nazaræus uocabitur.

C CVM AVTEM NATVS ESSET IESVS IN BETHLEEM.&c.) Primo capite genus & ortū CHRISTI Euāgeliſta deſcripſit, hoc ſecundo quæ infanti acciderunt, commemorat, in omnibus eum ſaluatorem, uerum'q; Chriſtum prædicans. Qua cauſſa hic locum natalem, ac regnū Herodis nominatim expreſſit. Ex Bethleem enim dux iſte populi Dei, iuxta ſubiectum Michæ uaticinium proditurus expectabatur. Et Iacob adfuturum ipſum prædixerat, cum eſſet ſublatum à Iuda ſceptrum, Gene.49. Id tum nato Chriſto à Iudæis ablatum: 32. annos, penes Herodem alienigenam fuerat. Vnde ſua hoc loci, ac temporis natiuitate, ſe Chriſtum Dei ac populi liberatorem declarauit, te uelut ita Iudæos alloquutus: Afflictæ plus nimio, preſſę'q; res ueſtræ ſunt, duro tot iam annis tyranno ſeruitis, ut recuperandæ libertatis ſpem ferè poſueritis, confirmato illi regno à Romanis. Recipite nūc animos, adſum alter ille & uerior Dauid, Rex huius populi & liberator tantopere expectatus, uere, quotquot me receperint liberaturus, ac cœleſti regno donaturus.

Quod autem humili adeo loco & Iudæis infelici, ſecūdum carnem, tempore Chriſtus naſci uoluit, monet humilia illi ſecundum carnem ſemper placere, & non eſſe tempus aduentui eius ęque aptum, atq; in quo omnia nobis aduerſantur. In illo & ipſe ſe ſaluatorem poteſt declarare, & non obſtat nobis mundi proſperitas, quo minus auidiſſimi ipſum recipiamus. Neq; enim adeſſe poteſt, ubi nulla ſui neceſſitas, uel eſt, uel ſentitur. Porro quālibet humili uiculo Bethleem, ingēs erat apud pios nobilitas, quippe ex quo, ut Dauidē acceperant, ita ſciebant ſe benedictum quoq; illum filium Dauidis Chriſtum, omnium inſtauratorem accepturos. Quotus autem horum numerus fuit, quando tam pauci ex illo tum populo Chriſtum, ubi ſe inauditis ſignis ac portentis exhibuit, receperūt? Vt igitur parentes, licet ex Regio ſanguine deſcendentes, atq; diuina promiſſione nobiliſſimos, mundi tamen iudicio tū maxime humiles atq; pauperes ſibi delegit, ita locum quoq; natalem, ac tempus, ex Dei uerbo habuit dignitatis præſtantiſſimæ, at tamen uulgi opinione nihil habebatur uilius aut deploratius. Ita & nos mundo uileſcere oportet, & noſtra omnia pro nihilo haberi, cum tamē filij Dei, in Chriſto æternam uitam ac omnia ſumma poſſideamus. 1. Corinth. 4. 2. Cor. 6. 1. Ioannis. 3

D Ecce Magi ab oriente.) Magi, authore Strabone, libro decimo ſexto, id fuerunt apud Perſas, quod apud Indos Gymnoſophiſtæ, Chaldæi apud Babylonios, Moſes apud Hebræos, qui nimirum diuina gentilibus ſuis præcepta & documenta tradebant. Et libro decimo quinto ait: Nationes incolunt regionem, quę Patiſchores appellantur. Item Achæmenidæ & Magi, qui honeſtum quoddam uiuendi genus ſectantur. Ex his ſtellę apparitione exciti aliqui fuerunt, ut cum muneribus adoratum CHRISTVM, Hieroſolyma aduenirent. Sunt qui ex felice Arabia eos adueniſſe putant, coniecturam ſumentes, ex ratione donorum, quæ in ea regione proueniunt, thure præcipue & myrrha. Nam fuiſſe morem ueteribus apparet, inter honoraria munera potiſſimum, quæ illis domi peculiaria proueniebant offerre. Vnde Iacob Gen. 43. filios ſuos iubebat Ioſepho afferre munera, de optimis terrę frugibus, modicū, Balſami, mellis, &c. At uero cū Euangeliſta ſcribat ab oriente Magos hos ueniſſe, non ex Saba, felici Arabia, quæ regio tamen Iudæis tatis nominata fuit, toties ſcilicet à Prophetis commemorata, deinde Saba, id eſt, felix Arabia, Iudææ ſita ad meridiem, quare regina Auſtri, quæ Saba fuit, à Chriſto uocatur infra. 12. non auſim illis ſubſcribere, maló'q; cum Chryſoſtomo, conſonantibus, quæ de Magis apud Perſas Strabo ſcriptum reliquit, dicere, hos Chriſti adoratores ex Perſide adueniſſe, Ieruſalem ad orientem ſita, regione tam longinqua, ut peculiari nomine, eam Euangeliſta nōn potuerit commode deſignare, eó'q; ad commendandum miraculū, ab oriente, dixerit illos adueniſſe, ad quod facit & excitandi illud aduerbium, Ecce. Quaſi dixiſſet, Videte grande miraculum, ex Oriētis remotiſſimis regionibus, quarū & nomina ignoramus, Magi adoratum Chriſtum, ſtella adducti fuere. Etſi autem Prophetarum ſcripta nomen Perſidis habeant פרש, id eſt, Paraſch, quia tamen ultima eſt regionum, quæ Iudæis nominatæ erant, & Magorū regio forſan extremas Perſidis eſſet, noluit, ab oriente, quàm à Perſide ueniſſe memorare. Cæterum cum Perſæ, felici Arabiæ uicini ſint, eó'q; aromatibus abundent, nihil inſolens eſt, ꝙ munera attulerant, non in propria, ſed in uicina tamen regione nata. Horum ergo Magorum Perſidis ſacerdotum, miraculoſus aduētus, IESVM noſtrum declarauit eſſe illum principem feliciſſimum, cui populos Iacob prædixit auſcultaturos, Geneſis 49. Radicem iſtā Iſai, quę ſtat in ſignū populorum, quā gentes erant quæſituræ. Ieſai. 11. Fuerunt omnino hi Magi, ut primitiæ Gentium, ita pignus quoddam ſalutis iam iam, per uniuerſum orbem, ad gentes quaſlibet proferendæ, omitto hic ſomnia illa, de tribus Regibus ineptiora, quā ut in præſenti ſcripturarū luce opus ſit, ea confutare. Magos Euangeliſta, non

reges

Magi qui.

Magi non fuerunt Sabei.

A Reges ſcripſit. Magos Strabo, qui illo ipſo tēpore floruit, eóque admodum idoneus huius te
ſtis eſt, ſcribit Magos Perſarum fuiſſe ſacerdotes. Ad hęc, ut & hic ab Euangeliſta deſcribun-
tur, nihil ſanè Regię dignitatis præ ſe ferunt. Ita non Regie ab Herode uocatos, rurſum'q; di
miſſos, ac demum inſidijs eius elapſos commemorat. Mittendi quoque ſunt, qui illud Ieſ-
aiæ ſexageſimo: Omnes de Saba uenient, aurum & thus portabūt: Et pſal. 72. Reges Thar-
ſis & inſularum munera offerent, Reges Arabiæ, & Saba donum adducent, in Magos hos
peculiariter competere, atque in eis fuiſſe completa contendunt. Vtrobi'q; enim prædictum
eſt, de Gentium conuerſione ad CHRISTVM in genere, tam Orientalium, quam Occi-
dentalium. Hę per Reges Tharſis & inſularum, illę per Aethyopes, Midianitas, Arabas, Sabæ
os & reliquos populos, quos uterque Propheta nominatim recenſet, intelliguntur.
Cæterum Tharſis authore Ioſepho libro Antiquitatum primo, capite undecimo, Cilicia
olim dicta eſt, quòd à Tharſis, nepote Iaphet, filij Noah, de quo Gene. decimo, cœpta ſit pri
mum inhabitari. Vnde eius regionis metropolis. θ. mutata in τ. Tharſus nomen retinuit, or Tharſis Cilicia eſt.
tu Pauli Apoſtoli, non uulgariter nobilis. Inde ut fieri ſolet, & mare Cilicum, in cuius meri-
dionali litore Iudæa eſt, Tharſis uocatum, admodum ueri ſimile uidetur, uti & Auſonium,
Siculum, Ionium, & aliæ regiones mediterranei maris, ab accolentibus populis, & illi ab
authoribus ſuis, nomina acceperunt. Hinc naues Tharſis dictæ ſunt, quaſi marinæ, quibus Naues tharſis
in mari hoc mediterraneo nauigabatur, ac inde pro quibuſlibet marinis nauibus. Forte eti-
am quia à Cilicibus nauigandi præ alijs peritis illæ conficiebantur, nam nauibus ſupra mo-
dum abundabant, ut Xerxi contra Græcos centum naues ſuppeditaſſe, ſcribat Herodotus,
naues uocatæ fuerunt, naues Tharſis, quaſi Cilicum. A negotiatione enim Hebræorum po
pulus ſemper fuit alienior. His præter authoritatem Ioſephi, quæ de Tharſis Ieſa. 23. ac alibi
dicuntur, non parum conſonant. Dum enim ait: Tranſite ad Tharſis, ululate habitatores
inſularū, quis non uideat regionē & urbē, Tharſis uocatā, ad quā abire iubētur mercatores,
Aegyptij, Zor, hoc eſt, Tyro cuius deuaſtatio hoc loco à Propheta prędicta fuit, exciſa. Quaſi
dixiſſet, Tyri iā mercatus ueſtros exercere uobis haud licebit, euertetur enim, traijciendū uo
biserit in Ciliciā, & Tarſi poſt hac negotiandū. Hęc plenius ac certius annotata ſparſim ab in
ſigni Chriſti miniſtro Ioan. Oecolāpadio, in Hypōnematis ſuis, ſuper Ieſaiā Prophetā leges.
Nec moueat, quod parum conſulte, nequid aliud dicam, ab alijs quibuſdam naſo iſta ſu-
ſpenduntur. Omnes filij Adam ſumus, neque poſſumus id non alicubi prodere. Iſti citra
B ſcripturæ authoritatem aiunt, affirmari Tharſis Ciliciam, & metropolim huius Tarſum di
ctam, quod Tarſus hæc, non Tharſis uocetur, quaſi uero inſolens ſit tantulam nominis fa-
ctam immutationem, imò quaſi ullum uel loci uel gentis nomen ita à gentibus, ut à ſcriptu-
ra proferatur. Quos ſcriptura Mizraim uocat, omnes Aegyptios intelligimus. Neget quis
iam iſtud, & dicat ſcripturam de Mizraim, non Aegyptijs loqui, nunquid iure rideretur?
Sic cum Ieruſalam ſcriptura dicat, nemo tamen non intelligit, quam urbem reliqui ſcripto-
res Hieroſolyma, plurali numero uocant. Ecquantum etiam Euangeliſtę, immutatis ab He-
bræa forma, nominibus utuntur, de quo ſupra memini? Subijciunt illi diſcrimen inter
ים & תרשיש, quod iam quamlibet collectionem aquarum ſtagnantem, etiam lacus ſigni-
ficet. Tharſis aūt altiora maria, ut oceanum mare rubrū & mare mediterraneum. De quo ſa
nè ſi roges, non uideo quam ſcripturæ authoritatem adferant. Puerilius autem halucinati in
eo ſunt, quod ſcribunt Salomonē naues ſuas in Tharſis, hoc eſt, mare miſiſſe. Nos 1. Reg. 9.
& 1. Paralip. 8. legimus, edificaſſe Salomonem naues, in Ezeon Geber, quæ eſt iuxta Eloth
in litore maris iuncoſi, in terra Edom, & Hiram regem Tyri miſiſſe in naui, ſeruos ſuos naui
gandi & maris peritos, qui ſimul ad Ophir, in Orientem nauigabant, allatum aurum, quam
nauigationem & Ioſaphat Rex tentauit 1. Reg. ult. Hic nihil de Tharſi legitur. In ſequenti qui
dem capite, ſcribitur quòd nauis Tharſis, cum naui Hiram, tertio anno redibat, ferens au-
rum, argentum, ſimias & pauones. Iam autem ſupra memini, naues maris, Iudæis uocatas,
naues Tharſis, nomine tracto à Cilicibus, quæ nauibus plurimum abundabant, à quibus &
maræ Iudæræ, cognominatum fuit, nuſquam autem oceanum uel mare rubrum, quod
ים סוף dicitur, Tharſis uocatum legimus. At uero iſta nauigatio, erat ex ſinu Arabico in ocea
num Orientalem, in quæ loca nunc feruntur & Hiſpani, atque Luſitani nauigare, & non in
mare mediterraneum, hoc eſt, in Tharſis. Leuiculum autem eſt, quod aiunt Tarſum nullius
unquā Regis ſedem fuiſſe, ne dum Regum, quod poſſet de ea illud pſal. 72. intelligi: Reges
Tharſis & inſularum &c. Solinus enim hanc matrem urbiū uocat, & Ciliciam, antequam
ſubacta ab Aſſyrijs in breuiorē modū ſcripta fuit, uſq; ad Peluſiū, Aegypti pertinuiſſe, Lydijs,

C Medis, Armenijs, Pamphilia, Cappadocia; ſub imperio Cilicum conſtitutis. Cum itaq; tota Cilicum regio, Tharſis, à Tharſis nepote Iaphet, ut Ionia à Iauan, & aliæ regiones orbis, ab alijs filijs Noah, cognominata fuerit, tótq; regiones ſub imperio ſuo tenuerit, quid abſurdi, ſi Reges Tharſis, de tot gentium imperio loquens, Propheta dixerit? Proinde ſumma eſt, Tharſis, mare mediterraneum totum, aut oceanum in ſcriptura uocatum, probari non poteſt. Ciliciam autem ita dictam, ac ab ea alluens ipſam mare, cuius meridionale littus, Hebræi adhabitabant, cũ multæ ex ſcripturis coniecturæ, tum Ioſephi authoritas cõfirmat. Quod uolui hic adnotare, poſtquã in mentionem Tharſis incidimus, & ut oſtenderem, quã inepte teſtimonium hoc, Reges Tharſis &c. ad Magos ſit pertractum, & ut ſimul monerem, omnium ſcripta cum iudicio legenda, neq; temere cuiuſquã ſimpliciter propoſitam ſententiam, propter aliorum quamlibet magnam uel authoritatem uel aſſeuerandi confidentiam, damnandã. Et utinam aſſeuerandi confidentiam, in primis ac certis Chriſti dogmatis, ſiue docendi eſſent rudiores, ſiue confitenda gloria Chriſti cõtra aduerſarios, ſtrenue ſeruaremus, in reliquis uero ſcripturæ enarrationibus, & non primæ monetæ Prophetijs, ſimpliciter atq; modeſte, quod nobis crederemus reuelatum, Eccleſiæ proponeremus, ipſi cui id debetur, iudicium relinquentes. Id certe Paulum obſeruaſſe uidemus. De quo forte alias fuſius.

Vbi eſt ille qui natus fuit Rex Iudæorum? Vidimus enim illius ſtellam.) Vide ut electi, omnia à Deo, etiam citra omnem hominis operam docentur. Per nullum externum prædicatorem hi Magi moniti, IESVM Regem Iudæorum, & nequaquam uulgarem, aut à quo ſolis Iudæis ſalus eſſet futura, agnouerunt. Alioqui tantum iter, eius adorãdi cauſſa, haudquaquã ſuſcepiſſent. Hi ſpecimen eius dederunt, quod Chriſtus poſtea Iudæis dixit futurum: Dico autem uobis, ꝙ multi ab oriente & occidente uenturi ſunt, & accumbent cum Abraham & Iſaac &c. infra. 8. Non igitur ſimus ſoliciti pro his, qui Euangelion non audiunt, nouit Dominus ſuos, illos de ſe, etiam citra externam prædicationem poteſt docere. Soliciti autem ſimus, ne nobis fruſtra prædicetur, quibus datum eſt illud audire.

Stellam iſtam, quam Regis huius Magi uocant, facile adparet, nouam in hoc miniſteriũ, ut ipſos Chriſto adduceret, conditam fuiſſe. Nam certo tempore domi ipſorum, illis apparuerat, cum'q; Hieroſolymis, ubi fruſtra Chriſtum quæſierant, eſſent egreſſi, iterum præluxit, præceſſit'q; uſq; Bethleem, ſtetit ſupra locum in quo puer erat, uelut illum indicans, quæ omnia

D aliena fuerunt, à natura & ratione reliquarum ſtellarum, quæ in cælo alias lucent. Habent enim certos ſuos ortus & occaſus, & aliter quã ut ſubito occulantur, & mox iterum appareãt, altiores deniq;, quàm ut ſuo indicio, certum queant locum demõſtrare, cum multis milibus diſſiti, putent æque ſuper capita ſua, ſtellam eandem ſe uidere. Sed hac de re diſputare curioſius non eſt noſtri inſtituti. Certum eſt, ſiue hanc nouam condiderit Dominus, ſiue prius conditа aliqua præter naturam fuerit uſus, non minus miraculum fuiſſe, quã dum nubes lucida die, & columna ignis Iudæis præluxit nocte. Monet autem non niſi noua, & per miraculum diuinitus órta luce, Chriſtum poſſe inueniri & uideri, ratio hic, naturæ lumen, prorſus cæca eſt. Commendat preterea diuinam erga electos ſuos bonitatem, qui citius naturam immutauerit, aut nouas creaturas condiderit, quã eis Chriſtum ſuum, ſinat eſſe incognitum.

Auditis autem his Herodes Rex, turbatus eſt & tota &c.) Rex ſibi male conſcius, mirum non eſt ꝙ turbatus fuerit, audito eſſe alium Iudæis Regem natum. At turbatam etiam fuiſſe totam Hieroſolymam, argumento eſt, fide urbem uacaſſe. Turbabatur enim ꝙ timerent nouo iſti Regi, Herodem ſine cæde & ſanguine, regnum haud quaquam ceſſurum, non ꝙ tyrãnum amarent. Multa namq; clade ſuorum aliquoties iam uiderant, tyrannidi illius repugnatum. Ferre igitur malebant, malum iam fere aſſuetum, quã illud repugnando duplicare. At ſi fidem habuiſſent, oraculis Prophetarum, hoc timore uacaſſent, non dubitãtes, Deum quod promiſerat ſuo Meſſię regnum, facile ac non modo citra periculum, ſed cum certa etiam populi ſui ſalute inſtituturum quoq;, Herode nequicquam repugnante. Multiplicandum ac roborandum principatum Chriſti cum pace ſine fine, Ieſaia prædixerat, ſeſſurum'q; ſuper ſolium Dauid, & ſuper regnum eius, ut præparatet illud, & cõfirmaret illud, in iudicio & iuſtitia, à nunc & uſq; in ſæculum, addens: Zelus Domini exercituum faicet hæc, Ieſaiæ. 9. Ecqui potuiſſet, huic caro reſiſtere? ſcilicet furor Herodis, obſiſtere potuiſſet zelo Dei? Sed deerat illis fides. Horum hodie quã plurimos uidemus ſimiles, qui & ſi Chriſti, quã Antichriſti imperium mallent, quoniam autem timẽt, Chriſto Antichriſtum non tam facile ceſſurum, & interea ſi nõdum penitus Antichriſto extincto. quod nõ niſi illuſtratione nouiſſimo Chriſti aduẽtu fiet, Chriſti regnum reducatur, aliquid incommodi ſe forte paſſuros, malunt duriſſimum Antichriſti iugum, cum certa ac æterna animæ & corporis pernicie, quam Chriſti com-

A commodum cum carnis periculo magis quã damno perferre, adeo ut ſi quando præter ſuam exiſtimationem Chriſti regnum, incipiat illuceſcere, ex animo turbentur, ueriti id turbas daturum. Nos autem qui ſcimus carnem fœnum eſſe, & gloriam carnis, fœni florem, eaq; ilico exareſcere atque concidere, cum uerbum Domini in æternum ſtabit, dum annunciatur regnum Chriſti, leuemus capita noſtra, appropinquat certe noſtra redẽptio, quamlibet multi Herodes, quantumuis potenter reſiſtant. Ita in dubie, Simeon iuſtus, Anna filia Phanuelis, ac quibus hæc de Chriſto loquebatur, qui expectabant redemptionem in Ieruſalem, audientes iam natum Meſſiam, nouum & ęternum Regem Iudæorum, apud ſe inquiri, mirifice exultarunt, adeo abfuit, ut hinc turbarentur, certi Deo omnia poſſibilia eſſe, deinde agnoſcentes regnum Chriſti, ut non de hoc mũdo futurum, ita per ſe quidem nullas daturũ turbas, quanquam agitante Satana principe mundi ſuos, nunquam tamen poſſit in orbe ſine perſecutione agere. Hinc autẽ patet, quod Euangeliſta ait, tota Hieroſolyma, Synecdochen eſſe, quæ ex toto maiorem partem intelligit. Perpauci nanque credentes Hieroſolymis tum erãt, ut fere ſemper reliqui omnes, ut temporariam pacem, quam Chriſti regnum malebant, ita turbabantur, ſimulat'q; audiebant, ſibi nouum Regem natum.

Et conuocatis, omnibus pontificibus & ſcribis populi &c.) Vide demens impij Regis conſilium. Ob quam cauſſam quæſo Herodes pontifices & ſcribas conuocas, ut de Chriſto ex ſcriptura reſpondeant? At ſi ſcripturis habes fidem, cum illæ æternum Chriſti regnum teſtentur, non debebas de perdendo eo, ut quod tibi impoſſibile ſcriptura teſtatur, uel cogitare. Si uero oracula ſcripturæ inania putas, cur uel pontifices & ſcribas, ut ex ea tibi reſpondeant, conuocas? Multo magis autem, cur Bethleemitanos infantes trucidas, ſperans ſic & Chriſtum, quem Bethleem naſciturum prophetæ prædixerant, occiſurum? Si tibi uana ſcriptura habetur, cur non & uanum habes, quicquid de Chriſti regno uaticinatur, & ſinis Magos ſua ſomnia perſequi, neq; ipſe turbatus, neq; tanta infantiũ cæde turbans & alios? Si uero diuina in illa oracula credis contineri, ut ſolicite adeo ea ſciſcitanda tibi putes, qui non agnoſcis te fruſtra conari, quicquid contra Chriſtum fueris molitus: Cęlum enim & terra tranſibunt, & ſtabit uerbum Domini in æternum. Sic autem raptantur in diuerſa, & perturbantur impiorum mentes, ut & abſurdiſſima deſignent, & conentur impoſſibilia, donec ſe penitus dent præcipites, ac incidant in foueã, quã alijs fodiunt. Quod tum potiſſimũ experiuntur, quũ putant, res ſuas maxime in tuto collocaſſe. Similem dementiã in Saule legimus, qui Dauidem perſequebatur, cum tamen ipſe fateretur, illũ poſt ſe regnaturũ & Dominum cum
B ipſo eſſe. Nec alia Iudæorũ conſilia cõtra Chriſtũ Euangeliſtæ deſcribũt. In pſalmis, huiuſmodi impiorũ conatus perſæpe memorantur, & ridentur, pſal. 9. 55. 59. 62. ac alijs ſane multis.

At illi ei dixerunt in Bethleem Iudææ. Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam: Et tu Bethleem terra &c.) Vtcunque impij eſſent hi pontifices & ſcribæ, ſcripturam tamen tenebant, atque incontanter de Chriſto rogati, quod res erat potuerunt reſpondere, quibus tanto deteriores noſtri ſunt, quod ne ſcripturam quidẽ norunt, ne dum ſyncere ex ea reſpondere de Chriſto, uel poſſunt uel uolunt. Sed animaduertendum nobis, quàm nihil ſit, ſcripturæ literam, ſine ſpiritu tenere. Natum hi audiunt Chriſtum, quem ad id temporis expectabant adfuturum, uaticinium proferunt, Bethleem illi fore natalem locum, & ſinunt illo tamen incomitatos abire Magos, natum Chriſtum ueſtigaturos & adoraturos, quos certe anteuertere debuerant, cum ipſis potiſſimum Chriſtus eſſet promiſſus. At ubi deeſt fides, ubi non trahit pater, Chriſtus neque cognoſcitur, neque ueſtigatur, mortua omnia ſunt, quicquid de ipſo legitur, dicitur, & auditur.

Porro uaticiniũ prophetæ Micha. 5. Heb. ſic habet: Et tu Bethleẽ Ephrata etſi paruulus, ſis inter milia Iuda, ex te tamẽ mihi egredietur, qui ſit princeps in Iſrael, & egreſſus eius ab initio à diebus ſæculi. Senſus eſt. Tu Bethleẽ, olim dicta Ephrata ceu paruulus es, reliquis millibus Iuda collatus, utiq; uiculus minor quàm ut millenariã poſſis in Iuda præfecturã implere (erat enim populus in centurias, & chiliades diſtinctus) at coram Domino, qui humilia exaltat, & quæ non ſunt, uocat ut ſint, nequaquã contempta es, aut minima, ſed præ omnibus, quamlibet magnis Iudææ urbibus, atq; adeo ipſa Ieruſalẽ, electa es, ut ex te mihi egrediatur qui olim nobis Rex & ſaluator Iſrael promiſſus eſt, qui nõ ſuper mille tantũ, ſed totam domum Iacob principem agat in æternũ, ille qui homo quidem, ex te poſt annos aliquot prodibit, ſed qui ęternum Patris uerbum erat iam in initio, cuius egreſſus à diebus ſæculi fuerunt. Nam per ipſum facta ſunt, conſiſtunt & uiuunt omnia.

Græca ędítio, quã L X X. putamus, ab Hebræo nõ diſcordat. Ita enim in ea legimus: καὶ σὺ βηθλεὲμ οἶκος ἐυφραθᾶ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι

εἰς ἄρχοντα τοῦ ἰηλ. καὶ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπαρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, Id eſt, Et tu Bethleem domus C Ephrata, minimus es, ut ſis in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, ut ſit in principem Iſrael, & egreſſus eius ab initio, ex diebus ſæculi. Latina illa uerſio, quæ ſub nomine LXX. in commentarijs Hieronymi in hunc Prophetam, Baſilææ excuſa eſt, & ab Eraſmo in annotationibus citatur, habet: Nequaquam minima es. Quæ ſi uere Septuaginta eſt, more ſuo Euangeliſta, illorum lectionem ſecutus eſt, dum id citra ueritatis iacturam potuit. Hic enim uaticinium Micha in hoc ſolum citatum fuit, ut probaretur, Bethleem Chriſtum fuiſſe naſciturum. At ſimul coniectura hinc ſumitur, eam Græcam uerſionem, quæ ſub Septuaginta nomine, ab Aldo extat excuſa, non eſſe, quod dicitur. Sed de his Chriſtianus non contendet, qui uidet ubiq; Apoſtolis unum hoc curæ fuiſſe, ut Chriſti gloriam prædicarent, & in ipſo impleta, quæ in ſcripturis prædicta ſunt, oſtenderent. Ideo de uerbis nunquam ſoliciti fuerunt, ubi de ſententia, quantū ad ipſorum inſtitutum faciebat, constaret. Dum ergo hic Matthæus narrare uoluit, Scribas Herodi, de loco natali Chriſti reſpondiſſe, quod res erat, ſubiecit Micha uaticinium, ut oſtenderet, ita in ſcriptura antea fuiſſe prædictum, noſtrúmq; hunc Ieſum, uere CHRISTVM eſſe, in quem Chriſti omnia competerent. Dum igitur, ut illud uulgata Septuaginta æditio habebat, propoſito ſeruiret, neq; ſententiæ aliquid in eo eſſet deprauatum, maluit uulgatis uti, quàm uoculas curioſius ſectãdo, uulgus Eccleſię, quod illis aſſueuerat, mox ab initio turbare. Quod etenim illa æditio habet: Nequaquam minima es &c. à ueritate Prophetæ nihil uariat, ſed quodammodo eius uerba explicat, ut Eraſmus non tam ſcite, quàm uere annotauit. Voluit nanq; Propheta ſignificare, quæ tum ceu paruulus erat, collata reliquis millibus Iuda, Chriſti ortu ita fore illuſtrem, ut per hunc unum ſuum alumnum, cũctis Iuda millibus plurimum præſtaret, ac iam nihil minus, quàm paruulus eſſet. Ita ergo apertis uerbis, Euangeliſta uaticinium eius, uulgatæ lectioni inhærens, poſuit: Nequaquã inquiens minima es, tametſi admodũ exiguus ſis, carnis iudicio uiculus, quia ex te egredietur, qui pluris eſt, uniuerſis millibus, non Iuda tantum, ſed totius terræ, qui princeps ille optatus Iſraelis, hoc eſt, electi populi erit, à quo æternam uitam accipient, quotquor in eum crediderint. Satis namq; uel cuiuis patet, Prophetam duo uoluiſſe dicere: Bethleem exiguam eſſe carne, & ortu Chriſti fore maximam. Eadem iam & Euangeliſtæ uerba ſignificant, ut igitur nihil eſt in ſententia uariatum, ita non iniuria, dum uulgata, ut creditur, lectio eſſet, ſic eſt ab ipſo, hoc uaticinium adductum. Valebant mira energia ſpiritus Apoſtoli, uere à Domino miſſi, unde perſuadente in uerbis ipſorum Dei ſpiritu, non erat illis opus, in annumerandis uerbis, anxios eſſe. Nos tamē quibus D uacat & licet, debemus uerba ſpiritus quã puriſſime & religioſiſſime, citra omnem inanem uocum curioſitatem efferre, de quo & ſuprà monui.

Coniectura, uulgatum Græcam editionē, nō eſſe LXX.

Potiſſimum autem hic pijs expendendum eſt, quòd per Prophetam prædictum eſt, Chriſtum Principem Iſraelis, id eſt, populi Dei fore, qui ut Angelus uaticinabatur, regnabit in domo Iacob in æternum. Si enim ipſe à Patre nobis Princeps datus, & ea potentia, ut in manu ſua omnia habeat, tutiſſime nos illi committemus, & par eſt, ut unum audiamus, in quo tota ſalus, & uita æterna ſita eſt.

Tum Herodes clam accerſitis.) Clam accerſebat Magos tyrannus, ne percrebreſceret, natum alium Iudæis Regem, peſſime enim de Iudæis meritus, omnia etiam ab illis metuebat. Sed uide obſtinatum, ac inſanum cupiditate regnandi animum. Audit per ſtellã excitos Magos, ut ab oriente adueniſſent, adoratum Regem Iudæorum, audit ſcripturam de Chriſto teſtari, nec tamen mouetur, niſi ut modis omnibus conetur nouum illum Regem extinguere. Non cogitans, ſi Chriſtus Domini eſt, cuius ortum nouum ſydus teſtatur, ſuas illũ manus facile euaſurum. Si minus, nihil ſibi ab illo metuendum. Ita in omni ſcriptura uides, quãto luculentius ſe diuina uirtus, uerbis & ſignis, impijs unquam apperuit, tanto eos impotentius furijſſe. Exemplum multo clariſſimum eſt Pharao, Saul, & IESV perſecutores Iudæi. Nō miremur igitur, cum idem & hodie reprobris euenire uidemus, captiui Satanæ ſunt, qui ut quo propius uim ſentit Dei, eo peius accenditur, ita tanto pariter ſuos crudelius exagitat, uertit'q; illis in toxicum, quod ſua natura, uitæ medicina exiſtit.

At illi audito Rege, profecti ſunt.) O admirandam Magorum fidem, quos à perquirẽdo Chriſto, nihil adeo reuocare potuit, licet apud Iudæos, tanti Regis natiuitati, omnia offendiſſent diſſimillima. Quid putas cogitaſſe, cum in primam Iudæorum urbem, & antiquam regiam ueniſſent, ubi ut uériſimile eſt, non dubitauerant, ſe tantopere quæſitum Regem inuenturum, & non modo eum, non inueniſſent, ſed ad nomen eius, omnes magis uidiſſent, perterrefactos: Primores Iudæorum, indicare quidem locum ubi naſci debuerat, ſed neminem eorum præ ſe ferre, ſe credere aut etiam uelle natum. Homines erant, & ut reliquis ſanctis uſu

uenit,

uenit,indubie fidei ſuę probationem ſenſerunt,ſuggerente humana ratione,fruſtra illos tan-
A tum iter confeciſſe,deluſos eſſe apparitione ſtellæ,poſtquam apud Iudæos omnia nihil mi-
nus,quàm natum nouum Regem,præſertim illum,totius Iſraelis ſaluatorem præ ſe ferrent.
Sed fidelis Dominus,qui tentando in anguſtias harum cogitationum induxerat, nō eſt paſ-
ſus tentari illos ſuprà quam potuiſſent ope ſua ferre. Sed fecit ſimul cum tentatione exitum,
id eſt,eduxit rurſus ex illis anguſtijs & dilatauit cor ipſorum, ſpe atq; conſolatione mirifica.
Mox enim, ut Regem reliquerant,ecce ſtella,quam uiderant in oriente,præcedebat illos &c.
Etenim apparet, ſtellam in oriente tantum, illis uiſam,unde exciti,uel ꝙ forte ſuper Iudæam
uiderant lucere,uel quod alias à Domino moniti erant eam portendere Regem Iudæis natū,
Iudæam recta petierant,in regia eius regionis,de recens nato Rege rogantes,ſtella interim la-
titante. Nam dicebant: Vidimus illius ſtellam in oriente,non addunt, & in uia huc uſq;. Ita
Herodes ſciſcitabatur,quo tempore ſtella apparuiſſet,quo innuitur,dum adhuc in oriente eſ-
ſent,apparuiſſe certo tempore,poſtea uero rurſum diſparuiſſe. Id paulo manifeſtius indicare
uidentur uerba præſentis loci: Et ecce ſtella, quā uiderant in oriente,non addit, & in uia uſq;
Ieruſalem. Nam omnino hunc morem habet diuina clementia, ut dum ſuppetunt naturæ
adminicula,illis ſuos uti malit,quā uſq; ducere per miracula, quæ benigniſſime tamen exhi-
bet,ſimul atq; naturæ uires non ſuffecerint. Ita cum naturæ lumen,de Chriſto nato, nihil poſ-
ſet his Magis indicare,miraculo eum illis prodidit,condito nouo ſydere, quod illum porten-
deret,quod & ipſum miraculo eis patefecit. At cum iam,Regis Iudæorum ſtellam uidiſſent,
ſatis'q; eſſent edocti,ipſum in Iudæa natum,non opus erat iam miraculo,ipſa humana ratio
de uia ueſtigare potuit,quare rectà ad Iudæam contēdebant,& ut res ipſa poſcere uidebatur,
in regia gentis urbe,de nato Rege rogant,neq; fruſtra. Nam & ſi nemo quicquam de nato Re-
ge poſſet indicare,imò uiderentur haud quaquam uelle natum,tamen redduntur ibi certio-
res,Iudæos talem Regem expectare,& expectare naſciturum in uico Bethleem. Vnde cum fi-
de firmi eſſent,neq; dubitarent,natum iam illum Regem,quod apparente domi ſtella fue-
rant edocti diuinitus,utcunq; id Iudæis æque ingratum,ac ignoratum uiderent, proximum
fuit,ut Bethleem,quò & Herodes illos mittebat,concederent,ibi de Rege hoc ueſtigaturi.
Hactenus illos Spiritus ſanctus à primo miraculo humana ratione & conſuetis naturæ medi-
is uſus,abſq; miraculo duxit. Sed cum apud Iudæos,non modo prorſus ignoratam, ſed etiā
inuiſam Regis huius natiuitatem animaduertiſſent,quibus peculiariter erat ſaluator promiſ-
ſus,ac ita duriter ſane pulſata illorum fides eſſet,tum ſimul apud Ieſum, omnia diſſimillima
B regiæ dignitatis erant offenſuri,ne ſupra quàm poſſent,fides illorum tentaretur, rurſus mira-
culo indulgentiſſimus pater eis adfuit,& inopinantibus,ſtella quam domi uiderant prælu-
xit,filióq; ſuo adduxit, lōge maiore hinc gaudio afficiens,quam erāt mœſtitia Hieroſolymis,
ubi præter ſpem omnia offenderant,perturbati.

Hic uero uides pulchre deſcriptum ordinem,quem cum electis ſuis Deus ſolet obſeruare:
Primum luce affulget,quæ naturæ facultatem longiſſime ſuperat,ea ſe ita animis illorum in-
ſinuat,ut omnia poſthabeant,omnia relinquant,quo Chriſtum Dei ſapientiam & iuſtitiam *Quomodo*
præſentem inueniant. Eáq; cauſſa adiungunt ſe mox omnibus,penes quos ſe illum inuentu- *Chriſtus inue-*
ros exiſtimant,quicunq; ſcilicet ſanctitatis,& ſcientiæ ſcripturarum opinione pollent, ſed nō *nitur.*
raro deprehendunt Ieſum,nullis minus & cognitum & amatum,ibi conſternantur admo-
dum,certi tamen interna luce,qua primum natum & extare Chriſtum, poſſéq; à quærētibus
inueniri didicerunt,præterea moniti de eo per uerbum ſcripturæ,quod ſcribæ licet ipſi ei fidē
non habeant,in tempore tamen,afflictis conſcientijs proferunt,illóq; ad Chriſtum dirigunt,
ad quem nec ueniunt ipſi,nec uenire cupiunt. Quod cum illi audierunt,impigre quò mittit,
contendunt,& demonſtrato per illud Chriſto,cuncta mundi contemnentes,humili fide ſe-
ſe dedunt totos. Tum quia ſcripturæ omnia,humilia rationi & abſurda etiam uidentur,quæ
nihil minus quā uitam ac ſalutem in illis reconditam,poteſt agnoſcere,adeſt ilico ſtella diui-
ni ſpiritus,animis ita Chriſtum ardentibus,prælucens,atq; in omnem ueritatem inducens,ut
recta ad Chriſtum,crucis ſcandalo nihil offenſi, perueniāt,præſentémq;,hoc eſt,plene cogni-
tum,adorent,ac ſeſe illi ac omnia offerant,prorſus pij & beati.

Et ingreſſi domum repererunt puerum,&c.) Ita dum aliquandiu ſuos DOMINVS
exercuit, quo cæleſtium amorem in eis acuat, fidémq; ipſorum probet, tandem reddit
uoti compotes cumulatiſſime, at nunquàm hoc,ſine inuolucro crucis, ut fide uiuant. Sic
deſyderatum anxie, & tam diu quæſitum IESVM, Magis tandem uidendum & ado-
randum obtulit, ſed in eo palatio,eo ſatellitio munitum,ea pompa ſuſpiciendū,ut humana

tatio ne regis quidem uiliſſimum ſeruulum, agnouiſſet, ne dum tantum orbis totius redemptorem. Sed credere Chriſtum, uidere autem abiectiſſimum filium hominis, eſt pręſentis fortis ſanctorum. Quare qui magnifica ſecundum carnem ſpectant, Chriſtum nunquã inueniunt.

Et proſtrati adorauerunt illum, & apertis theſauris, &c.) Hoc eſt, proſtratione corporis, Regem & Chriſtũ Domini agnouerũt, & uenerati ſunt. Eſt enim hæc adoratio, proſtratione corporis exhibita reuerentia, uti Regibus & ſummis principibus in orientalibus regionibus ſolet fieri, noſtris enim tantũ genua flectuntur, niſi ꝙ Põtifex Romanus imitatus Perſarũ Regẽs, non ſolum exigit adorari ſe, hoc eſt, proſtrato corpore uenerari, ſed etiam pedes ſibi oſculari, idq́ non à uulgaribus, ſed aliqua dignitate prædiтis, reliquis magnam gratiam facit, ſi oſculari pedum ſuorum ueſtigium permiſerit. Adeo Petri ſucceſſor, & Chriſti uicarius, dignitate & honore tam Chriſtum, quã Petrum ſupergreſſus eſt. Vnde quod nos adorare, Græci προσκυνεῖν & Heb. השתחוה dicunt, hoc uero ſignificat ſe corpore proſternere. Sic Satan coli ſe ab Ieſu petebat, ubi tentãs eum in deſerto, dicebãt: ταῦτά σοι πάντα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι, id eſt, Hæc tibi omnia dabo, ſi cadens me adoraueris. Ex eo autem quod Dominus ipſi reſpondit: Scriptum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illum ſolũ coles, multa ſunt de adoratione diſputata, ut ea ſoli Deo, aut alijs poſſit cõpetere, hinc ſecta fuit, in adorationem latriæ, duliæ, & hyperduliæ, ſectione non adeo reijcienda, ſi in ſcripturis eſſet tradita. At uero nuſquã in ſcriptura legitur, præceptum ſoli Deo ſe proſternere, hoc eſt, ſolum adorare, ut in ſcriptura, uerbum adorandi accipitur, nimirum pro eo quod Heb. השתחוה, dicitur. Sed Exodi uigeſimo, & Deut. quinto legitur uetitum, alienos Deos, & ſtatuas atq; imagines adorare, hoc eſt, ſe illis proſternere. Nõ enim uult ſe in illis Deus coli, ſed in ijs rebus quas ipſe in hoc commendauit, eáq; ratione quam ipſe præſcripſit. Iam quicquam aliud pro ipſo Deo habere, eóq; animo illud adorare, adhuc maior nõ tam impietas, quàm inſania eſt. At in principe uel Rege, aut alias ex ſuo dono eximio homine, Deus coli exigit, quare in ſcriptura, Reges & præſtãtes uiros adoratos, hoc eſt, proſtratione corporis ueneratos, ſępe legimus. Sic Iacob fratrem ſuum Eſau ſepties adorabat in terram, hoc eſt ſepties proſternebat ſe coram illo, in terram. Vt Deum ergo adorare quicquam, hoc eſt, uenerari tãquam authorem uitę, impietas eſt. Adorare autem in poteſtate conſtitutos, uel alias nobis à Domino commendatos, ut honore eos proſequamur, hoc eſt, ut filios atq; miniſtros Dei aliquo ritu ſolito, uel flectendo genua, uel proſternendo corpus uenerari, laudata officioſitas eſt. Sic autem uenerari ſanctos, qui hinc migrarunt, non poſſumus, nõn enim à nobis uidentur, neq; in certo loco, cum corpus depoſuerint, agunt. Statuis autem uel imaginibus eorum, eiuſmodi honorem impẽdere uetuit Deus. Proximos enim, hoc eſt, qui nobiſcũ agunt, quiq́ue beneficentia noſtra queunt frui, corporalibus officijs colendos commendauit, ſe uero ſpiritu, ut toto corde, patrem & Deum noſtrum ipſum credamus & confiteamur. Vnde ſi quando, ex perpenſione beneficentiæ eius animus ardentior, corpus quoq; rapiat, ut hunc ſpiritalem cultum, uel proſtratione, uel alio geſtu foris cum decoro prodat, cultus eſt corporalis, & ſancta pietatis declaratio. At ſine hoc cultu ſpiritus, animiq́ feruore, ita corpus agitante, multis geſticulari, DEVM irridere eſt, non uenerari. Iſtiuſmodi adoratoribus ait Ieſaię. 1. Et quum extenderitis uos palmas ueſtras, occultabo oculos meos à uobis. Atqui cum omnis diuinæ bonitatis ſeria recordatio, quæ à ueteribus præcipue ſtatis ſolẽnitatibus, aut ubi peculiare Dei beneficium percepiſſent, in templo & antequam eſſet templum ædificatum, ubi fixum erat tabernaculum, antequam uero & hoc habebant, in montibus aliquibus, aut alijs locis, ubi ferè Deus illis apparuerat, habebatur, corpus quoq; accendat, ut geſtu externo uel opere, animi pietatem teſtetur, id quod illi corporis proſtratione & ſacrificijs ſolebant, factum fuit, ut omnis ille cultus externus & internus, adoratio cœperit uocari, nimirum ab eo, quod magis apparebat. Ita. 1. Samuelis. 1. de Elcana: Et aſcendebat uir ille de ciuitate ſua, ſtatutis diebus, ut adoraret, & ſacrificaret Domino exercituum in Silo. Hoc eſt, ut ſolennem Deo cultum exhiberet, pietatémq; ſuam teſtaretur. Sic Sycharitis illa muliercula dicebat Domino: Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, quo nihil aliud uoluit dicere, quã in monte hoc, Patres noſtri ſolenniter Deum coluerunt, unde illi Chriſtus reſpondebat: Venit hora cum ueri adoratores, id eſt, cultores, Patrem in ſpiritu & ueritate adorabunt, hoc eſt, colent. Eodem ſignificatu ſcribit Lucas: Veniſſe Eunuchum illum Aethyopẽ Hieruſalem adoraturum. Ergo inuenias quidem, adorationis uocabulum pro cultu Dei, uſurpatum, ſed id circumſtantiæ facile indicabunt, ſic ſane non niſi unus DEVS adorari debet. At prima illa ſui ſignificatione, qua nihil aliud, quàm proſtratione corporis quempiam uenerari ſignificat, adorare licebit & homines. Sic autem magis proprie

De adoratione.

prie, per (uenerari) aut ſe proſternere, poterat reddi, omnino enim plus eſt Latinis adora-
A re quam uel השתחוה, uel Græcis προσκυνεῖν, præterea & animi magis quam corporis
eſt, cum utraq; hæc magis corporis ſint quam animi. Itā etiam anguſtius eſt, quo il-
lud Germani reddunt. Anbetten, rectius diceretur, fallen, oder, echten mit zu fuoſſen fallen.
Sicut in altera illa, ſignificatione cum pro cultu Dei accipitur, pariter expreſſius redderetur,
per, ein gots dienſt thun, quàm per anbetten, plus enim tum ſignificat, quàm in formam pre
cantis, procidere, quod anbetten, uidetur proprie ſignificare. Hæc uolui hoc loco de adoratio
nis uocabulo annotare, ne qua, eius obſcuritas cum toties occurrat, ſimpliciorem aliquem in
alienos ſenſus abducat. Ignorata enim propria eius ſignificatio, recentiores Theologos, mul-
tis ſuperuacaneis quæſtionibus, non fatigauit tantum, ſed & a ueritate abduxit. Idem illis uſu
uenit, ex ignorantia uocum: Latriæ & duliæ, unde licet δουλεία addictitiam ſeruitutem, quam
quis ex neceſſitate debeat, ferè ſignificet, eóq; plus ſit, quā λατρεία, quæ liberi, & fere pro mer-
cede ſeruientis, ſeruitus eſt, tamen latriam affirmarunt ſoli Deo deberi, duliam etiam homini-
bus poſſe impendi, cum Paulus uolens ſignificare, ſeſe totum Dei iuris eſſe, & diuinis rebus
addictiſſimum, qui nihil niſi Dei cauſſam agat, δοῦλον ſe Dei, & Domini noſtri Ieſu Chriſti,
profitetur. Cæterum pro eodem, δουλεύω & λατρεύω in ſcripturis accipi, excutienti loca, ſatis
conſtabit.

Et apertis theſauris ſuis, obtulerunt illi &c.) Vetuſtiſſimus mos eſt, præcipue autem oriē
talium, id quod paſſim ſcriptura indicat, munerum oblatione, animi beneuolentiam ac de-
ditionem erga Principes, & quibus uelit ſe quis uideri unice addictum, profiteri & teſtari. In-
de & ſacrificandi muneráq; offerendi Deo ritus introductus eſt, ijs námq; teſtari pij uolebant, ſe
ſe & ſua omnia Deo conſecraſſe & dediddiſſe. Sic hi Magi, cum puerum hunc Chriſtum Do-
mini, & regem orbi reſtaurando diuinitus datum, agnoſcerent, cuperent'q; hanc ſuam fidē,
animū'q; deuotionē teſtari, quæ precioſiſſima habebant, & uere dona regia, nimirum aurū,
thus & myrrham, illi obtulerunt. Perſæ enim tranſmiſſo ſinu ſuo, proximam habent, beatā
Arabiam, cui ſoli thus & myrrha, ac ne quidem uniuerſæ, ut Plinius lib. 12. ca. 14. teſtatur, pro
uenit, res ſane maximi precij, quas non facile apud nos, non adulteratas inuenias. Alij itaq;
hic architectent allegorias quántum libuerit, mihi libet omnia, ut certiſſime, ita & ſimpliciſſi-
me accipere. Docti diuinitus Magi hunc puerum regem omnium præſtātiſſimum, ſalutis'q;
æternæ authorem deſignatum agnoſcebant, ſumme igitur uenerari, animósq; illi deditiſſi-
mos ſuos cupiebant teſtari, obtulerūt igitur quæ poterāt habere precioſiſſima & quę pridē
B ſuæ genti, dona regia habebantur. Quorum fidem ac deuotionē, ſi hactenus poſſemus imi-
tari, ut tanti nobis eſſet, Regis huius, támq; ſeria adoratio, ut & noſtra relinquere, tantis'q; labo
ribus & periculis Chriſtum poſſemus quærere, ei'q; ita ut illi nos, noſtráq; omnia ex animo
offerre & dicare, ſatis magno cum fructu, factum hoc Magorum expendiſſemus. Ne igitur
uel ridiculas argutulis, uel ſuſpectas infirmioribus, ſcripturas reddamus, temperemus nobis,
à male firmis illis allegorijs, nullo ſcripturæ exemplo, & luculento Eccleſiæ damno, inuectis.
Abunde locorum eſt quibus, aperta ſatis prædicatur, Chriſti diuinitas, ſacerdotium, & mors,
ſcripturæ etiam Prophetarū hæc abunde teſtantur, non eſt igitur ratio, ut ab auro, thure, &
myrrha, quæ Magi mutas res obtulerunt, iſta diſcamus, cum nulla ſcriptura illis aliquid huiuſ
modi ſignificatum queat probari. Munera fuerunt, & deditos Chriſto Magorum animos te
ſtata ſunt, id credidiſſe & probe expendiſſe, ſatis ſuperq; erit, ad omnem pietatis ædificatio-
nem. In hoc enim primum mirifice elucet diuina bonitas, quæ immeritos hos Ethnicos, tan
ta filij cognitione & fide donauit. Deinde conſyderandum ſe offert, & admirabile DEI, no-
bis gentibus uero, exoſculandum iudicium, quo ita ex primis Iudæis nouiſſimos, ex nouiſſi-
mis Gentibus primos filij ſui fecit adoratores. Natura deniq; fidei, clare deſcribitur, quæ orta
diuina illuſtratione, mox tentatur, omnibus ſecus quā credebatur apparentibus, ſed ſuffulta
nonnihil externo uerbo, dum perſtat & in cœpto itinere pergit, ſtatim ſpiritus luce mirū in
modum confirmatur. Inde ilico fructus fidei proueniunt, gaudium indicibile, & ſui prom-
ptiſſima deditio, quam offerendo Chriſto, quæq; precioſiſſima, auet animus teſtari. Vtinam
hæc animis noſtris penitus inſediſſent, citra ullam pietatis iacturam, allegorias illas ignorare-
mus.

Admoniti in ſomnis &c.) Vide ut curæ ſint Deo pij, Magorū animus dolū Herodis, præ
ſentiſcere nequibat, ut ſimplex ſemper eſt pietas, atq; ex ſe, alios quoq; metitur, adeſt ergo ora
culū, quod periculo eos eximat, tutóq; faciat redire ad ſuos. Id in ſomnis illis peculiari reuela
tione factum eſt, ut & Ioſepho, ac ſanctis alijs multis, non q̄ id Dominus, nō ſimplici ductu
ſpiri-

ſpiritus etiam dolū Herodis ipſis ignorantibus æque perſtare potuiſſet, ſed propter nos factū & ſcriptum eſt, ut uideremus noſtram ſimplicitatē nunquā poſſe nobis eſſe fraudi, Deúmq; noſtri ſolicitudinem nunquā ponere, ut citius nobis ſit, proprium Angelum miſſurus, ſi in rē noſtram ſit, quā in periculo deſerere, iuxta illud: Habitans in abdito altiſſimi, in umbra omnipotentis commorabitur. Et poſtea: Quoniā angelis ſuis præcipiet adeſſe tibi, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis, & reliqua, Pſa.91. Sed omnes fere Pſalmi, ac tota ſcriptura, ſcripta, propter noſtram conſolationem, id inculcat, Deum timentes ſe, in omnibus dirigere & tutari, etiam ſi id non manifeſtis ſemper faciat reuelationibus. Quas eaſdem tamen benigniſſime quoq; exhibet, ſi id uel in rē fuerit eius, cui exhibet uel aliorū, quibus id poſtea in exemplū prędicatur, ut ſunt, quæ hic Magis & Ioſepho, alibi alijs, facta legimus. Multo enim magis propter nos, quā illos, pleráq; miracula contigerunt, ut ita in paucis uideremus, quāti Deo eſſent, timentes eum uniuerſi.

Digreſſis autem illis, ecce Angelus Domini.) Præter id quod iam annotauimus, hic perpendendum eſt, cuiuſmodi uitam Chriſto ſuo filio dilectiſſimo & unico, à puero pater ordinauerit, plenam periculis & ærumnis, ut mox indicaret, regnum eius de hoc mundo non eſſe, nósq; animaret ad eandem ſortem, ut non uellemus antea regnare, quā cū CHRISTO ſuo pati & crucifigi. In quo & hoc humilitatis fuit, q fuga illū ſeruari oportuit, qui uerbo potuiſſet Herodem cum omni ſua potentia in nihilum redigere. Sed & horrendum Dei in Iudæos iudicium, non eſt cogitatione prætereundum, quem ipſis potiſſimum promiſſum ſaluatorem, & apud eos natum, è longinquo Gentes, adorauerunt, non ſolum pro nihilo habuerunt, ſed perturbati etiam fuerunt, audientes natum, pro hoc ergo impio contemptu, & ſceleſtiſſima ingratitudine, has pœnas dederunt, ut relicto illis Herode, tyranno ſæuiſſimo, ipſe in Aegyptum ad famoſiſſimam impietate gentem fugerit, declarans etiam tum, regnū Dei à Iudæis ad Gentes transferendum, & ſe ueniſſe, ut quod maxime perierat, quæreret & ſaluum faceret. Nam fabuloſa ſunt, quæ quidam de Chriſto miracula in Aegypto operato, commemorant, & humanitatem Chriſti intelligunt nubem leuem, de qua Ieſa.19. Ecce Dominus equitat ſuper nubem leuem, & uenit in Aegyptum, & nutabunt idola Aegypti à facie eius. Etenim ut cuiuis ſatis manifeſtum fuerit, hunc Prophetæ locum excutiēti: Dominū his uerbis, Aegyptijs fuiſſe minatum, ſe uelociſſime illis, ultione ſua per Aſſyrios adfuturum, atq; omnem idolorum fiduciam ſubuerſurum, dum ſupra modum cōterritos, eos etiā contra ſeipſos mutuo, ſine ulla ſpe auxilij, eſſet concitaturus. Poſtremo autem & hoc animaduertendum, quā pulchre donarijs Magorum, ad hoc exilium Dominus Chriſtum ſuum, cū matre & nutritio communierit. Ita ſemper tentationem ſuis temperat, ut ferre poſſint, & ſimul cum adflictionis anguſtia, exitum aliquem & latitudinem habeant.

Ille uero excitatus aſſumpſit puerum & matrem eius noctu.) Noctu fugit, cum fugere ſimpliciter eſſet iuſſus, in quo diligentiam, parendi oraculo præ ſe tulit, & docuit, cum de uoluntate Domini, conſtat tum rationis induſtriam ac uires omnes intendendas, ut quod probari Domino cognouerimus, commodiſſime perficiamus, quibus ita Domini uoluntati ſtudentibus, ſpiritus conſilij nunquā deerit. Portò admodum uериſimile eſt, uarijs in hac fuga cogitationibus, pectus Ioſeph ac Mariæ agitatum, & non parum miratos, cum uterq; audiſſet hunc puerum Regem illum eſſe potentiſſimum, qui in domo Iacob regnaturus erat in æternum, q diuinitus iuberentur, etiamnum tenellum infantulum, uelut in exilium, in Aegyptum, propter impij tyranni furorem, deportare, quem tū ut ab omnibus ſeruare, Regémq; extincto Herode conſtituere, ſciebant Domino eſſe facillimum. Sed certi per ſpiritum, oraculum, quod perceperant Dei eſſe, ſimpliciter parebant, omnia boni conſulentes, etiam quorū nequibant rationem inire. Ita ubi de uerbo Domini conſtat, utcunq; abſurda rationi, aut mira uideantur, Domino nos addecet exhibere morigeros, qui cum pater ſit, filios nos non poterit non optime ducere.

Vt impleretur, quod dictum eſt per Prophetam.) Impleri Euangeliſta ſcripturam intelligit, cum id fit, quod illa uel prædixit, uel commemorat, aut quod quouis etiam modo loquitur. Sic per Ieſa. prędictū fuerat, uirginē pariturā &c. Vbi is partus fuit æditus, impletū fuit uaticiniū. Sed nonnunquā etiā impleri ſcripturæ aliquis locus dicitur, cū quidē fit, quod ille cōmemorat, etiā ſi non ſit illud ipſum, de quo eſt proprie ſcriptus. Ita Chriſtus dicebat Phariſæis, infra cap.15. Hypocritæ recte de uobis prædixit Eſa. dicēs: Appropinquat mihi populus hic ore ſuo &c. Quadrabat enim in eos hoc Prophetæ dictū, ſed nō ſolos, eóq; iplebatur quidē in

eis dū ita agebāt, uti Propheta eo opprobrat. Verū cū æque hypocritæ fuerint, & quibus Pro
A pheta illud in os fuit iaculatus, ſuo tēpore, non minus & in illis extitit impletū, hoc eſt, uerifi
catū. Sic habet ſe, & qu do infrà. 13. legimus Dominū dixiſſe: Et cōpletur in illis Prophetia Ieſa
iæ, quæ dicit: Auribus audietis & non intelligetis. Certe non erat de ijs ſolis, quibus cum Chri
ſtus in parabolis loquebatur, hoc prædictum, ſed de omnibus, omnium ſæculorum repro-
bis. Vnde idem Paulus & Romanis Iudæis obiecit, Acto. ultimo. Fuit ergo hoc dictum, in il-
lis Chriſti auditoribus completum, quatenus de eis uere dicebatur, quatenus & in ipſos qua-
drabat. Ad hunc igitur modum impletum de Chriſto fuit, & præſens dictum Hoſea. 11. Ex
Aegypto uocaui filium meum, non quod peculiare fuerit de Chriſto, ex Aegypto uocādo uati
cinium, illud Micha, de naſcituro in uico Bethleem, ſed ſcriptum à Propheta nominatim eſt
de populo Iſraelitico, cui ijs uerbis Dominus hoc beneficium, quod illos ex Aegypto eduxiſſet,
exprobrat, atque mox minatur, non remiſſurum quidem ſe eos in Aegyptum, ſed traditurum
iā Aſſyrijs, quod noluerint cōuerti, de hoc ergo populo ait: Quia adoleſcentulus Iſraęl, & dilexi
eum, & ex Aegypto uocaui filium meum. Sed cum & Chriſtus in Aegypto, ſimilis in hoc Pa
tribus factus, exulauit, uereque dilectus Dei filius exiſtit, tamē per Angelum quoque inde fuit reuo
catus, caput & Rex totius Iſraelitici populi, cuius merito, omnia illa à Deo beneficia populus
ille accepit, potuit appoſite & de ipſo dici: Ex Aegypto uocaui filium meum, imò cum hic ſit
primogenitus filiorum Dei, à quo habent, quotquot filij Dei cenſentur, in ipſo primum fuit
hoc dictum penitus completum & uerificatum. Proinde quod Euangeliſta ait. Seceſſit in Ae
gyptum, & fuit illic uſque ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum fuerat per Prophe-
tam, perinde eſt, ac ſi dixiſſet. Vt & de puero Ieſu illud Prophetæ uerificaretur: Ex Aegypto uo
caui filium meum. Vt ſi quis uerba faciens de patre aliquo, pro filio mire ſolicito, diceret: Vi-
diſſes amore deſyderioque filij, non poſſe conſiſtere, omnia negligere, omnia poſthabere, ut fi
lium præſentem uideret, ut impleretur in eo illud Maronis: Omnis in Aſcanio chari ſtat cura
parētis. Hoc iam impleri, nihil aliud eſſet, quàm quadrare in eiuſmodi patrem, quod Maro
ſcripſit, de Aenea. Ita principe abnuente, quod ſui concedendum conſulerent, poſſet quis di-
cere: Impletur modo illud Homeri, ἀλλ’ οὐκ ἀτρείδῃ ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. Quod perinde
eſſet, atque dicere: In hunc Principem competit, quod de Agamemnone ſcripſit Homerus. Hu
ius generis eſt, & quod infrà. 13. Euangeliſta ſcribit in Chriſto per parabolas populo loquen-
te, impletum illud Pſal. 78. Aperiam in parabolis os meum, eructabo, abſcondita à conſtituti
one mundi. Hoc enim Aſaph de ſe ipſo dixit, mirabilia Dei & beneficia, populo Iſraelitico ex
B hibita, cantaturo. Sed quoniam & de Chriſto, in parabolis docente dici potuit. Scribit Euan-
geliſta ſicut in præſenti loco, ut impleretur &c. Quaſi dixiſſet: Ieſus omnia in parabolis loque
batur, ut quadraret in eum illud Aſaph: Aperiam in parabolis &c. Neque diſſimile quidem eſt,
& dictum Ieremiæ, quod paulo infrà ab Euangeliſta adducitur. Volui fuſius iſta hóc loco an-
notare, ne quis è ſimplicioribus, ubicunque legerit, impletum eſſe aliquod ſcripturæ dictum, pu
tet illud oportere in ſolum id, quo impletum dicitur competere, ſicut uaticinium ſupra ex Mi
cha quinto, ſe habet, ac fruſtra inde, uel ſe, uel ſcripturam, ut ſolet fieri, torqueat. Ergo ſi Iudæ-
us in præſenti obſtrepat, contendens uanum eſſe Euangeliſtæ teſtimonium, qui in Chriſtū
competere affirmet, quod de toto Iſraele dictum conſtat. Reſpondendum eſt, Prophetā non
inficiari, quod citauit, de Iſraele dictum, neque affirmare in ſolum Chriſtum quadrare, ſed cum
uere & primogenitus DEI filius Chriſtus ſit, & per Angelum Domini ex Aegypto reuocatus,
utique & in ipſum uerba illa Prophetæ competere, uereque poſſe Dominum dicere, Ex Aegypto
uocaui filium meum, nihilo plus & Euangeliſtam hic uoluiſſe adſerere.

Tum Herodes ubi uidit ſibi illuſum fuiſſe à Magis &c.) Vel hinc uides Magos non fuiſ-
ſe Principes aut Reges, alioqui non potuiſſent ita inſcio Herode, dilabi, neque certe incomita-
tos eos Bethleem dimiſiſſet, ut erat magnificentię ſtudioſus. Porrò hic ſcrupus obijcitur, quod
non uidentur, quę Lucas ſcribit, cum his, quæ hic Matthæus, per omnia conuenire. Ille exactis
diebus purificationis, puerum commemorat, Hieroſolymis in templo præſentatum, mox
peractis quæ ſecundum legem oportebat, relatum Nazareth, Lucæ ſecūdo. Iam hiſtoria Mat-
thæi ita uidetur contexta, ut ex Bethleem, mox atque digreſſi Magi fuerant, puer ſit deportatus
in Aegyptum, & non Nazareth, ut Lucas uidetur uelle, cum ſcribit: Et ut perfecerunt omnia
ſecundum legem Domini, reuerſi ſunt in Galilæam, in ciuitatem ſuam Nazareth. Faber Sta-
pulenſis harum rerum admodum ſtudioſus ueſtigator, exiſtimat, quæ Lucas ſcribit, ita ordi-
ne geſta, & exacto anno uno, quē Maria & Ioſeph cū puero, in oppido Galilęæ, Nazareth ege
rint reuerſos Bethleem, tum adueniſſe Magos, & ordine peracta, quę Matthęus cōmemorat.

C Coniectura quàm ſequitur, eſt quod Matthæus ſcribit, Herodem occidiſſe bimulos & mino-
res, iuxta tempus quod à Magis exacte cognouerat, quo putant innui, pridem ſtellam Chri-
ſti nati indicẽ, illis apparuiſſe, de quo tẽpore accurate ab eis ille perquiſiuerat, & ideo Chriſtũ
quoq; non nuper natum. Hæc coniectura ſi ſatis firma eſſet, nodus hic facillime ita diſſolue-
retur, dicendo, natum Chriſtum per dies purificationis ſeruatum Bethleem, ijs exactis præ-
ſentatum in templum, mox domum Nazareth relatum, exactóq; anno, reportatum Bethle-
em, tum aduẽniſſe Magos, quibus digreſſis, monitu Angeli delatum in Aegyptum, mox
Herodem in infantes, qui potuerunt uideri Chriſto æquales, deſæuiſſe, perpenſo tempore, ab
eo ꝙ ſtellam Magis didicerat apparuiſſe, quam apparuiſſe putabat, quo tempore Chriſtus fu-
erat ęditus in lucẽ, mortuo aũt Herode, Chriſtũ rurſus relatũ Nazareth. A quo tempore nihil
de eo noſtri ſcriptores commemorant, uſq; quo duodennis in templo ſe parentibus ſubdu-
xit. Sed neſcio quàm probabiliter ita dixerimus, primo, quia non facile apparet cauſſa, cur pu-
erum tenerum adeo, Bethleem poſt annum reportaſſent, neq; enim cenſus quotannis age-
batur. Deinde quod Matthæus ſcribit, Herodem ſuſtuliſſe pueros à bimatu & infra, ſecundũ
tempus quod exacte cognouerat à Magis, poteſt intelligi, in hoc ab Euangeliſta adiectum, ut
ſignificaret, minores bimulis non quoſlibet, ſed qui eſſent, circa & ante, nõ poſt tempus ſtel-
læ, ęditi, iuſſos ab Herode occidi. Neq; enim natum hunc puerum regium poſt ſtellæ appari-
tionem arbitrabatur. Sed quotquot bimatum uiderentur attigiſſe, ideo uoluit trucidari, ne ſi
forte Chriſtus per miraculum maior, quàm pro ætate, nempe ad tãtum regnum deſtinatus,
poſſet elabi, tanquàm longe ante tempus ſtellæ natus. Poſtremo quod Matthæus ſcribit ab
initio huius capitis: Cum natus autem eſſet Ieſus in Bethleem Iudææ, in diebus Herodis re-
gis. Ecce Magi ab oriente acceſſerunt, uidetur ſane innuere, non diu à Chriſti natiuitate, Hiero
ſolymis Magos adfuiſſe. Expendat ergo lector, an non potuerit fieri, quando ſuis Deus om-
nia inſperato quidem, ſed longe commodiſſime, diſpenſat, quod Magi adfuerint cum iam
finis inſtaret temporis, quo Deipara uirgo Legi purificationis inſeruiebat, quibus digreſſis &
oraculo de fuga percepto, noctu quidem Ioſeph cum Maria & puero fugerit in Aegyptum,
ſed tamen antequam in Aegyptum abirẽt, uoluiſſe eos legi ſatisfacere, eóq; Hieruſalem igno-
tos petijſſe, quod & tutò potuerunt, Herode in confinijs Bethleem tantum ſęuiente. Quod
& ipſum forſan ita Dominus diſpoſuerat, ut confirmatiores Ioſeph, ac Maria, auditis quę ma-
gnifica de puero, Simeon & Anna prædicarunt, in exilium abirent, mox autem ut illi religio-
ni ſatisfeciſſent, recta petijſſe Aegyptum, indéq; reuerſos, habitaſſe Nazareth. Lucam autem,
D qui de hac in Aegyptum fuga nihil meminit, narratis, quæ Ieruſalem contigerant, tranſitum
ſibi feciſſe ad ſequentia ſuæ narrationis, nimirum ut deſcriberet parentum IESV religionẽ,
& quid circa puerũ duodennem iam eſſent paſſi, qui in feſto Paſchæ ſolebant Ieruſalem q̃tan-
nis aſcendere. Eóque poſuiſſe illud: Reuerſi ſunt in Galilæam, in ciuitatem ſuam Nazareth:
Non enim ait, ilico. Et plane fuerunt tandem eò reuerſi, atq; illic habitantes, quotannis inde
Ieruſalem petierunt, ſed poſtquàm ex Aegypto redierunt. Etenim nulli Euangeliſtarum curę
fuit, ut omnia Chriſti, quæ plura & maiora fuere, quàm ut deſcribi commode potuiſſent, Io-
annis ultimo, ordine conſcriberet, tantum quædam quilibet ſibi deſcribenda deſumpſit, qui-
bus oſtenderet IESVM noſtrum, uerum & indubitatum Chriſtum eſſe. Id ergo Matthæus
in IESV puero, contentus fuit declarare, per ea quæ commemorauit, nempe illum genus ex
Abraham & Dauide duxiſſe, uerum hominem ex Maria natum, ſed ſanctum, quia illa ex ſpi-
ritu ſancto non congreſſu uirili, iuxtà ſcripturam, fuit grauidata, quod per oraculum Ioſeph
didicit. Vbi ęditus in lucem fuit, à ſuis incognitum & ſpretum, ab alienigenis autem à longin-
quo, & per inſigne miraculum adductis, tanquàm Chriſtum, adoratum. Mox uerò ut crucẽ
nobis commendaret, atq; ilico infantulus declararet, regnum ſuum non eſſe de hoc mundo,
ueniſſéq; cruce nos redempturũ, quam ſuos pariter ferre oporteat, exilium Aegypti ſubijſſe,
cauſſam'q; fuiſſe, ut tot infantes Herodes perimeret &c. Lucas autem, eodem ſpectans, nem-
pe ut IESVM Chriſtum & ſaluatorem nobis commendaret, alia conſcripſit, primum de or-
tu Ioannis, circa quem ſcilicet Domini noſtri gloria prædicata fuit, tum ab Angelo, tum Za-
charia, deinde de nuncio Angeli & conceptione mirifica Domini, ut'q; id myſterij mox à Ma-
ria & Elizabeth fuit prædicatum, præterea quomodo Bethleem æditus, & à paſtoribus annũ-
ciantibus illis Angelis, agnitus poſtremo ut prædicatus à Simeone & Anna. His ſatis ſuper'q;
eſt ortus Chriſti, quantum facit, ad gloriam eius cognoſcendam, ab hoc Euangeliſta deſcrip-
tus, etiam ſi adorationem Magorum tacuerit, uti & abunde à Matthæo prædicatus exiſtit; li-
cet conceptionem eius, natiuitatem, adorationem paſtorum, atq; in templo præſentationem
cum ortu Ioannis prætererit. Quin & reliqui duo Marcus & Ioannes, licet in totum, de ortu
Domini

Domini tacuerint,niſi quod Ioannes uno uerbo ſcripſit:Verbum caro factú, Alijs tamen quę
de ipſo narrarunt,plus ſatis,hominem ipſum & æternum uerbum Patris,uitæq; authorem,
A hoc eſt,ipſiſſimum Chriſtum,declararunt & prædicarût.Iam non fuit illis alius ſcopus, quá
ut Ieſum Chriſtum prædicarent,& per dicta ac facta eius,quæ commemorarunt,ipſum mun
di ſaluatorem teſtarentur.Nemo eorum recepit omnia Chriſti ſe deſcripturum.Hoc perpen-
ſo,ex multis anguſtijs nos facile explicabimus.De temporis modo,quo Magi ex Perſide Hie
roſolymam peruenerunt,non ſum ſolicitus.Camelis enim in ea regione utûtur,quibus par-
uo tempore,maximum iter poſſunt conficere.Nec diſtat adeo à Iudæa Perſia,quin poſſit in-
tra menſem ab ultima eius parte in Iudæam perueniri, camelis, indubie etiam,qui illos exci
uit,ut Chriſtum ſuum primi Regem ſalutarent,iter eis reddidit facillimum. Iudicium ſit pe-
nes Eccleſiam,ſatis nobis erit,quod ueritatis hoſtes,nullam ſcriptorum noſtrorum pugnanti
am poſſunt obijcere,ſcire ut ſingula acciderunt,ſicut ad ſalutem noſtam non facit, ſic qui ſa-
lutis doctrinam tradiderunt,non curarunt magnopere id deſcribere.

Tunc impletum eſt,quod dictum fuerat ab Ieremia.&c.) Hoc teſtimonium Ieremię.31.
legitur,& ipſum non proprie de his infantibus,propter Chriſtum occiſis,à Propheta prædi-
ctum,ſed filijs Beniamin,in captiuitatem tranſmigraturis, propter quos lamentis & fletibus
ſe datura erat Rahel mater eorum,cui rurſus affuturam conſolationem ſimul prædixit. Sic e-
nim habent Hebræa·Sic dicit Dominus:Vox in Rama audita eſt,planctus,fletus,amaritudi-
nes,Rahel deflens filios ſuos,renuit conſolationem accipere ſuper filijs ſuis, quia non ſuper-
ſunt·Sic dicit Dominus:Prohibe uocem tuam à fletu,& oculos à lachryma, quia merces ope
ri tuo,dicit Dominus,& reuertentur de terra inimici.Cum ergo trucidatione horum infan-
tium,rurſus iſti regioni luctus & plâctus eſſet excitatus,potuit quoq; rurſus dici:Rahel, cuius
nomine ea regio à Propheta ſignificatur,forte quod circa Bethleem illa fuerat ſepulta, & ma-
ter Beniamitarum,quorum ſorti Bethleem,quæ ipſa tamen tribus Iuda fuit,adiacebat, filios
ſuos defleſſe,atq; planxiſſe,conſolationémq; illam Domini accepiſſe, futurá mercedem ope-
ri ſuo,hoc eſt,rurſus habendam rationem eius,foréq; aliquod pietatis in exilio ſeruatæ operę
precium,& filios eius,quos putabat extinctos,de terra inimici,hoc eſt, regione mortuorum
reuerſuros,in æternam uitam.Quia itaq; regioni iſti ſimile,accidit,ei,quod olim,de quo Pro
pheta peculiariter locutus eſt,& huic interim facto,Prophetæ dictum,ab Euangeliſta adapta-
tum eſt.De quo ſupra fuſius.Porro in Rama perinde eſt,atq; in excelſo,quanquá fuerit in ſor
te Beniamin locus,Rama appellatus,ut legimus Ioſua·18. Cæterum eiſdem fere uerbis, hoc
teſtimonium,& in Gręca æditione,atq; apud Euangeliſtam legitur.Omnino enim eaſdem
B uoces adnumerare,Apoſtoli non ſolent,contenti Chriſtum prædicaſſe ueritate & integrita-
te ſententiarum.

Cæterum defuncto Herode,ecce Angelus Domini &c.) Septem ſupra triginta annos He
rodes regnauerat,ab eo quod à Romanis illi regnum fuerat decretû,triginta & quatuor poſt
occiſum Antigonum,authore Ioſepho,libro Antiquitatum 17.capite.10·uir multis modis,
malus & crudelis..Sed quid? Tandem moritur,& Chriſtus noſter regnat in æternum, potu-
itq; uere de eo dici illud Pſalmo.37.Vidi impium,robuſtum & integrum,inſtar lauri uiren-
tem,Et tranſiui,& ecce nuſquá eſt &c.Quod uero rurſus Angelus adeſt, & mortuum Hero-
dē adnûciat,atq; ab exilio reuocat,cômendat nobis indulgentiam optimi patris,qui momen
taneum & leue facit omne quod patimur,æternum autem pondus gloriæ, ad quam aduer-
ſis nos præparat.Quod uero monet,ut non in Iudæam regnante Archelao concedat, com-
mendat Patris pro nobis curam,ac omnino id in exemplo exhibet,quod Pſal.34.canit. Po-
nit caſtra Angelus Domini in circuitu timentium eum,& eripiet eos. Quicquid enim Chri-
ſto ipſi & ſuis factum à Domino legimus,ſi modo poſſemus credere,idem & nobis ab opti-
mo Deo & patre expectandum eſt.

Profectus habitauit in ciuitate quæ uocatur Nazareth,ut impleretur &c.) A Prophetis om
nibus prædictum eſt: Chriſtum fore ſingularem,ſeparatum & ſanctum,ut à quo omnes ſan-
ctificandi,& ab omni impuritate adſerendi eſſent,quod in Nazaræis Numeri.6.& ſacerdoti-
bus priſcis indicta ſanctimonia,de qua Leuitici.21.præfiguratum fuit. Cû ergo Domino no-
ſtro,id cognomenti ut Nazarenus diceretur,quod ſanctum & ſeparatum ſignificat,à loco qui
dem,in quo educatus fuit,obtigit,quod tamen re ipſa maxime illi competebat,dicit Euange
liſta impletum,quod de eo Prophetæ prædixerunt.Sanctum enim futurum, imò ſanctitatis
authorem,taléq; palam prædicandum,omnes uaticinati ſunt.Vnde etiam creditur Euan-
geliſta hic nullum Prophetarum nominatim citaſſe.Sunt autem qui non à נזיר, quod ſan-
ctum & ſeparatum,ſed נצר,quod ſurculum ſignificat, Dominum cognominatum putent,

eo quod Ieſa.11.legimus Chriſtum per ſurculum deſignatum, cum ait: Egredietur uirga de
C ſtirpe Iſai,& נצר,id eſt,ſurculus de radicibus eius,fructum faciet. Si conſtaret de nomine Na-
zareth,an נזרה,uel נצרת fuiſſet dicta,facilius poſſet utra cognominis huius deductio,certior
eſſet,pronunciari. Iam ut germen quidem à Prophetis Chriſtus aliquoties uocatus eſt, ita per
aliud nomen,nimirum צמח,id eſt,Zemah,non נצר,id factum legimus,unde nõ potuit de
duci illi cognomentum hoc Nazaręi. Sic etiam iuſtus,ſanctus & ſegregatus,paſſim à Prophe
tis Chriſtus prædicatur,at non nomine illo נזיר,unde Nazaræus ſit deductum. Quareſi pa-
teret,quibus elementis nomen hoc Nazareth Hebræis ſcriptum fuiſſet, poſſet hic certius ali-
quid reſponderi, Summa tamen eius quod Euangeliſta uoluit hic memorare,eſt, A loco ha-
bitationis Chriſtum cognomẽtum traxiſſe idq; ſignificare,quod Prophetæ uocandũ ipſum
prædixerunt. Iã cum paſſim prædixerint uocandum,iuſtum,Principem, ſanctum & huiuſ-
modi,quæ magis per נזיר quã נצר, quod non niſi per metaphoram Chriſto competit,ſigni
ficantur,crediderim cognomentum hoc,à נזיר & non à נצר deductum, eóq; ſanctitatẽ Do-
mini nobis commendari,à quo ſanctitatem omnes conſequamur. Porro eorum ſententia
omnibus probabilior uidetur,qui putant hic ab Euangeliſta notatum illud, quod de Simſo-
ne Angelum dixiſſe,Iudicum.13. legimus. Nempe: Quoniam Nezir Dei Domini, hic puer
ab utero. Quam ſententiam quo diligentius expendi,eó uero ſimilior mihi uiſa eſt,quare uel
hoc loco,priora enim iam à chalcographis compoſita erant,uolui eam adijcere. Primo ete-
nim uerba quadrant adeo,ut nullus ex omni ſcriptura locus queat proferri,qui uerbis æque,
cum eo quod Euãgeliſta citauit,conueniat,Deinde in confeſſo eſt, Simſonem,multis nomi
nibus typum Chriſti fuiſſe. Vt enim Nezir Dei Domini ab utero fuit,robore incomparabili,
ſaluauit Iſrael,moriens plus hoſtes populi ſui ultus eſt quã uiuens,ita & Chriſtus Nezir, hoc
eſt,ſanctus Domini,is quo omnes ſanctificantur iam in utero fuit,forti armato,fortior,omni
um poteſtatem à Patre accepit,uerus Iſraelis,hoc eſt,credentis populi,ſaluator exiſtit, moriẽs
quoq; plus quã uiuens,Satanæ nocuit,quem morte ſua prorſus deuicit,& ereptam illi prædã,
ad munia ſalutis,diſtribuit. Vnde quod de Simſone,qui Chriſti figura fuit,dictum eſt,recte in
Chriſto impletum ab Euãgeliſta aſſeritur. Potiſſimum autem in eo,quod Nezir,hoc eſt, ſan
D ctus & ſeparatus ille ab utero fuit. Externa enim erat illa ſanctimonia,cum huius noſtri Naza
ræi interna ſit,eóq; ſpiritalis & perpetua,qua non tam ipſe ſanctus,quã author eius,omnibus
in ſe credentibus exiſtit. Poſtremo, cum conſtet librũ Iudicum,non ab uno,ſed multis,quod
multorum longo tempore,ſibi ſuccedentium,hiſtorias contineat,conſcriptum, non eſt uero
diſſimile,Euangeliſtam dum ſcribit(quod dictum fuerat per Prophetas) hunc ipſum Iudi-
cum librum,opus multorum Prophetarũ deſignaſſe. Sed de his,ut alijs omnibus, ſit penes
Chriſtianum lectorem iudicium,monitoris officio fungor. Monemur autem præterea,ut
quod Chriſto uſu ueniſſe uidemus, idẽ omnibus electis uſu uenire,nempe,nihil tam minu
tum eſſe,quod fortuito,& non certa Dei prouidentia illis accidat,quod pios ſane, mirifice in
omnibus rebus conſolatur & confirmat. Res leuicula & temeraria carni uidetur, quod quis
à loco educationis cognomentum trahat,ſed Chriſto id adeo non temere contigit, ut quod
ei à loco educationis cognomen hæſit,ſummam totius Euangelij complecteretur,nimirum,
ipſum eſſe ſanctũ illũ,qui uniuerſos filios Dei,eſſet uere Nazaręos,hoc eſt ſanctos redditurus.
Sed præter cognomentum,& aliam cauſſam fuiſſe puto,cur potiſſimum Nazareth opor-
tuerit Dominum noſtrum educari. Omnia ita in Chriſto temperata uidemus,ut pij quidem
ſaluatorem ipſum,non poſſint non agnoſcere,impij autem atq; reprobi nihil minus. Ita diui
nitas eius,cruce & humilitate tegitur. Huius non minima portio fuit,quod haberetur Galilæ
us & Nazarenus,hoc eſt,in humillima Iudæorum regione,& obſcuro oppidulo natus. Vn-
de Nathanael: A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? Ioan.1. Id quidam legunt affirmatiue, ſa-
tis tamen patet,ex reſponſione Philippi,ex admiratione ab illo dictum. Nam reſpondit illi
Philippus: Veni & uide,quaſi diceret: ipſe probabis ita eſſe,ſi coram uideris, & fueris cum illo
locutus,quamlibet nunc tibi mirum uideatur,quod & euenit. Sed Iudæos reprobos, uideas
hinc offenſos,adeo ut nihil minus quã Chriſtum agnoſcere illum ſuſtinerent. Vnde Nicode
mo ſuadenti,inaudita & incognita cauſſa,neminem condemnãdum,reſpondebant: Num
& tu Galilæus es? Scrutare ſcripturas,& uide,quod à Galilæa Propheta nõ ſurrexit. Ioan.7. Surre
xerat autem Dominus noſter,non à Galilæa,ſed è cælo uenerat,natus Bethleem Iuda, ſecun
dum ſcripturam,unde ſurgere debuit Dominus Prophetarum. Sed dum Nazareth educatus
eſſet,illic & natus uulgo credebatur,atq; ita humilitate Nazareth,nobilitas quam ex loco na-
tali Bethleem uere habebat,obtecta fuit,ſed reprobis,ut uidentes ſcilicet non uiderent. Cæte-
ri & ſi Nazarenum putarent,ubi tamen fundentem audiebant,uerba uitæ æternæ,ac nihil ni

ſi Patris gloriam uindicantē, toto pectore uerbis eius crediderunt: inde & natum Bethleem,
A ac reliqua Christi omnia, ipſi certiſſime competere, facillime edocebantur. Qui enim audiũt certum Dei uerbum, & cunctantur illi habere fidem, reſpectantes poſt externa illa, locum, tempus, eruditionem, dignitatem, & alia huiuſmodi, digni ſane ſunt, ut à cognitione ueritatis in totum reijciantur. Id quod uſu uenit Iudæis, à loco natali, diuinam ueritatem æſtimantibus, quam luculentiſſime ſibi in uerbis Christi proponi audiebãt. Idem iuſto Dei iudicio, & multis hodie euenit, qui conſuetudinem, mortalium dignitatem & nomen, temporis diuturnitatem, & alia id genus, uerbo Dei adeo præferunt, ut ne audire quidem illud ſuſtineant, cum uel olfaciunt quod dicitur, cum receptis erroribus, non conuenire. Quod illi offenſi loco, dicebant: A Galilæa Propheta non ſurrexit, hoc noſtri offenſi tempore ſimul & loco dicunt: Scilicet prædicatores nuperi iſti doctiores erunt, tot antiquiſſimis Patribus & concilijs? Scilicet noſtri iſti plus ſapient, quã doctores Pariſini & tot Academiarum? Vt ergo omnia, pluris uerbo Dei faciunt, ita iure à uerbo Dei reiecti, humanis commentis & erroribus permittuntur intermori.

CAPVT TERTIVM.

IN DIEBVS ILLIS ACCEDIT IOANNES BAPTISTA, PRAEdicans in deſerto Iudææ, dicensq́: Pœnitentiam agite uitę prioris, in propinquo eſt enim regnum cælorum. Nam hic eſt ille, de quo dixit Eſaias Propheta, qui ait: Vox clamantis in deſerto: Parate uiam Domini, rectas facite ſemitas eius.

Ipſe uero Ioannes habebat indumentum ſuum e pilis camelorum, & zonam pelliceam circum lumbos ſuos. Porro cibus illius erant locuſtæ, & mel ſylueſtre.

Tunc egreſſa eſt ad illum Hieroſolyma, & tota Iudæa, totaq́ regio undiq́ finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, confitentes peccata ſua.
B Cum uidiſſet autem multos ex Phariſæis & Saducæis uenientes ad baptiſmum ſuum, dixit illis: Progenies uiperarum, quis uobis ſubmonſtrauit, ut ſugeretis a uentura ira? Facite igitur fructus, qui deceant pœnitentiam. Et ne ſitis hac mente, ut dicatis intra uoſipſos: Patrē habemus Abraham. Dico enim uobis, quod poſſit Deus facere, ut ex lapidibus his filij ſurgant ipſi Abrahæ. Iam uero & ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis igitur arbor, quæ non facit fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur.

Ego quidem baptizo uos aqua ad pœnitentiam. At ille qui poſt me uenturus eſt, fortior me eſt, cuius non ſum idoneus ut calciamẽta portem. Ipſe uos baptizabit ſpiritu ſancto, & igni, cuius uentilabrum in manu ipſius, & repurgabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili.

Tunc accedit Ieſus a Galilæa ad Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab illo. At Ioannes prohibebat illum, dicens: Mihi opus eſt, ut abs te baptizer, & tu uenis ad me? Reſpondens autem Ieſus, dixit ad illum: Omitte nunc, ſic enim decet nos, ut compleamus omnem iuſtitiam. Tunc omittit illum.

Et baptizatus Ieſus, aſcendit protinus ab aqua; & ecce aperti ſunt illi cæli, & uidit ſpiritum Dei deſcendentem tanquam columbam, & uenientem ſu-

C per ipſum. Et ecce uox de cœlis, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt.

IN diebus illis accedit Ioannes Baptiſta prædicans &c.) Superioribus duobus capitibus, ortũ ſeruatoris & infantiã, Euangeliſta deſcripſit, eáq; de eo narrauit, quibus abunde etiamnum infantulũ, Chriſtũ eſſe & ſeruatorẽ, nobis cõprobauit, nunc in hoc tertio, tranſmiſſis, quę ab infantia, uſq; ad trigeſimmnætatis ſuę annũ geſſit, quæ & ab alijs Euangeliſtis tacita ſunt, niſi quòd Lucas unũ factũ eius, iã duodẽnis narrauit, deſcribit, q̃modo Ioannis prædicatione, hominibus fuit proditus, & demũ baptiſmo, Patris uoce, atq; apparitiõe ſpũs, uelut in munus ſuũ docẽdi & redimẽdi in ſe credẽtes, inauguratus. De ortu Ioãnis, atq; delegatione in munus hoc, ut Chriſtũ Iſraeli manifeſtaret, eiq; populũ prędicata pœnitẽtia, uelut prępararet, Lucas primo plenius narrat. Vt enim nihil diuinius, nihil beatius hominibus potuit donare Deus, q̃ unigenitũ ſuũ, cũ quo donauit nobis omnia, ita debuit ille, ardentiſſimo deſyderio, ac ſumma religione excipi. Id non poteſt autem, niſi ab ijs, qui peccatores ſe eſſe, & agnoſcunt & ſentiunt, fieri, miſſus ergo fuit hic Ioannes, qui & peccata populo oſtenderet, reſipiſcentiæq; neceſſitatem doceret, tum IESVM eum commendaret, qui credentes in ſe, peccatis liberaret, & æterna uita donaret. Id prædictum fuit, Malachiæ. 3. &. 4. Tertio: Ecce mitto Angelum meum, ut uiam ante faciem meam expediat, & repente ueniet, ad templum ſuum Dominus, quem uos quæritis, & Angelus fœderis, quẽ uos cupitis: Ecce uenit, dicit Dominus exercituum. Verus etenim hic Dominus, Ieſus eſt, cui omnium genua flecti oportet, qui à morte in uitam ſuos adſerit, idẽ Angelus fœderis, annunciauit enim nobis, nouum illud & æternum fœdus, ſanguine ſuo confirmatum, quo Deus recepit, ſe nobis patrem futurum, nôſq; filios, & hæredes uitæ beatæ habiturum, & nos uiciſſim fidem dẽbemus, illam patris loco obſeruaturos, & ueneraturos. Huius Domini & Angeli templum, populus eſt electorum. In hoc Domino & Angelo, Deus nos clementiſſime adijt, in illo namq; habitat, ut Diuus Paulus inquit, diuinitas corporaliter, unde & Immanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus, eum iure uocamus, Ieſa. 9. Eſt autem eadẽ Chriſti, & Patris ad nos uia, nimirum, gratia ſua, & peccatorum remiſſio. Iſta ergo uia expeditur & paratur, cum in peccatorum agnitionem, & fidem huius gratiæ perducimur. Id uero fuit officium Ioannis. Non diſſimile eſt, & quod in fine quarti capitis, idem Vates, de hoc prę-

D curſore prædixit: Ecce ego mittam uobis Eliam Prophetam, antequam ueniat dies DOMINI magnus & tremendus, & conuertet cor Patrum ad filios, & cor filiorum, ad patres eorũ, ne forte ueniam & percutiam terram anathemate. Hic dies, dies & reuelatio CHRISTI eſt, uere magnus, & luce diuinæ maieſtatis plane tremendus, præſertim carni, ut in quo pateſiat, hanc nihil & peccatum eſſe, eóq; crucifigendam & abolendam. Antequàm ergo hæc dies exoriretur, miſit DOMINVS Eliam Prophetam, hoc eſt, hunc Ioannem, uirtute & ſpiritu Eliæ præditum, quippe fortiſſime impietatem, ut & Theſbites ille fecit, inſectatus fuerit, & ueram religionem incredibili ſtudio reſtituere ſit conatus. Ita Angelus Lucæ. 1. & Chriſtus ipſe infrà. 11. & 17. hæc interpretatus eſt. Hic ergo alter Elias, qui patres & filios in Domino uniret, omnes peccatores eſſe, & ab uno CHRISTO ſalutem petendam, docuit, pœnitentiam & Euangelion Chriſti prædicans; ne ſcilicet in impietate uſq; perſeuerantes Iudęi, tandem anathemate percuſſi, prorſus exterminarentur, quod dum, nec Ioanni, nec Chriſto ipſi, nec deniq; Apoſtolis auſcultare uoluerunt, inauditę crudelitatis excidio experti ſunt. De uaticinio Ieſaia, quod & noſter Euangeliſta citat, poſtea loquemur.

Ad tantum igitur munus deſtinatus, ut commendatior teſtis CHRISTI eſſet, DOMINVS ortum eius, atq; uitam, multis miraculis, inſignem reddidit. Ex promiſſione, præter ætatem & naturam, à ſterili matre, ſenióq; graui patre naſci eum oportuit, nomen'q; illi ab Angelo imponi, quod gratiæ legationem, in quam natus extitit, ſignificaret, Tum etiamnum infantulum, gaudio & admirationi multis eſſe, patre perſoluta incredulitatis pœna, rurſus non loquente tantum, ſed ſpiritu pleno, etiã optatiſſima de uicina electorum redemptione, muneréq; filij prophetizante, deniq; ſpiritu ſancto ab utero ſic repleri ut magnus coram DOMINO, in omnibus appareret. Porro ortui non tam ſancto, quàm admirando, magis ſancta & miranda uita ſucceſſit. Cum ætate enim & ſpiritus DEI in eo luculentius ſeſe cõtinuo ſe exeruit, abductus, uinum & ſiceram, Nazaræus Domini non bibit, ſed & in deſertum ſecedens, locuſtis & melle ſylueſtri uictitans, ac ueſte, ex pilis camelorum contexta, tectus illic egit, donec tempus adueniret, quo oſtendi ipſum Iſraeli, & Euangelicam auſpicari prædicatio-

nem

nem oportuit. Hæc tanta Ioannis, & ſi miniſtri duntaxat, ac præcurſoris dignitas, debet Chriſti nobis dignitatem, quam ille adeo excellere ſuam agnouit, ut indignum ſe fateretur, qui ei
A calciamenta portaret, commendare, ut Euangelio regni, quod ille cœpit, hic perfecit, & cuius cauſſa uterq; aduenit, tanquā incomparabili & ineſtimabili theſauro, omnia poſthabeamus, qua ſola ratione huius, & Chriſti erimus participes. Porro Matthæus, ortū, & reliqua Ioannis, ut & Chriſti, quę ab eo, quod in Nazareth fuit relatus, uſq; ad baptiſmū eius geſta ſunt, tacuit alijs ſatis ſuperq; gloriam eius, illuſtrem reddens. De Ioanne igitur incipit memorare ab eo, quum iam cœpit prædicare.

In diebus illis, accedens Ioannes.) Dies iſtos Lucas deſcribit exactius. Inceperunt enim anno quintodecimo, imperij Tiberij Cæſaris &c. Lucæ. 3. Fuit aūt hoc tempus aptiſſimum prædicando regno cælorū, cum terrenum regnū apud Iudæos tam male haberet. Præter enim ſectioné principatuum profanorum, eóq; multimodam tyrannidem in rebus externis, ſacerdotij quoq; dignitas ſciſſa erat, ac pridem iam, Romanorū auaritiæ, & ſacerdotū ambitioni penitus proſtituta. Nunquā etenim ad percipienda cæleſtia, magis capaces ſumus, quā ubi terrena omnia aduerſe cadunt. Ita priuſquā Moſen liberatorem Iſraelitis Dominus mitteret, paſſus fuit duriſſime illos adfligi. Sic priuſquam in promiſſam terram induceret, per uaſtum deſertum, uarijs modis afflixit. Ad hæc aderat, qui facturus noua omnia aduenerat, nouum populum, nouum cultū, cuncta ſpiritalia, recte igitur uetera & carnalia, ad interitum, ita diſſecta & afflicta proxime acceſſerant. Accedit auté Ioannes Baptiſta, prædicans, non ſolum in hoc natus, ut dictum iam ſuprà eſt, ſed cum iam prædicandum eſſet, meminit Lucas, peculiariter factum uerbum Domini ſuper eum. Quomodo enim prædicaſſet, inauditum orbi, & reuelatiſſimum iam Euangelion regni Dei, niſi fuiſſet ad id peculiariter miſſus? Ro. 10. Alij Prophetæ, niſi facto ſuper eos uerbo Domini, non prophetarunt, quanto minus id potuit Ioannes, qui ea debuit prophetizare, ob quæ, maior inter natos mulierum, & pluſquā Propheta futurus erat? Faciunt autem hæc omnia, ad commendandā nobis Euangelij, quod prædicauit, maieſtatem, utinam ea ſic animis noſtris inſideant, quo illud digne æſtimemus.

In deſerto Iudææ.) Lucas habet: Et uenit in omnem regionem finitimam Iordani. Ergo deſertum illud non fuit omino uaſtum, in quo nemo, ſed in quo ſparſim homines & rari habitabant, ſicut in Hercinia ſylua, Vogeſo, & ſimilibus incultis locis uidere eſt. Vnde Ioſua, 15. Sorti tribus Iuda, in deſerto ſex ciuitates, quæ & ſuas uillas habuerunt aſſignatas, legimus. Quare non eſt cogitandum, Ioannem ab omni hominum conuictu, more eorum, qui hodie heremitæ uideri uolunt, omnino ſolitarie, in ſyluis obſcuriorbius habitantes, ſeceſſiſſe.
B ſed cum in montanis Iudææ paterna domus eſſet, forte paululum progreſſus in deſertum, id eſt, ſaltuoſa loca, uerſus Iordanem, & mare mortuum, egit in obſcuriore loco aliquo, uti ſi quis hinc, à regione Rheni cultiore, ad montana, & ſaltus Vogeſi, uel alia Lotharingiæ incultiora loca ſecederet.

In eo ergo deſerto, uilioribus, hoc eſt, deſerti incolis aſſuetis, cibis & ueſtibus fuit uſus, locuſtis ſcilicet & melle ſylueſtri paſtus, & panno ex pilis camelorum cōfecto ueſtitus. Ne quis exiſtimet, in morem noſtrorum monachorum, peculiare ſibi aliquod cibi & ueſtimenti genus delegiſſe. Aſtrictius quidem, quā uulgus uixit, at præter inſolentem nouitatem, quod omnino ſanctorum ſit, ut ſanctitati unice ſtudere, ita ſpeciem eius minimum iactare. Scimus deſerti habitatores omnes, incultioribus cibis, & ueſtibus uti, ut eorum aſperitas uitæ, cultiorum regionum hominibus nonnunquā miraculo ſit. Cum itaq; Ioannes deſertum, & incultioré regionem inhabitare delegiſſet, uoluit ijs uti quibus & reliqui deſerti incolæ ſolebant, ſed ut ſancti conſueuerunt, ſicut citra aliquam inſolentem peregrinitatem, ita etiam omnibus ad humiliorem modum. Iam locuſtis uſos illius deſerti inhabitatores, haudquaquā incredibile eſt, cum Plinius ſcribat, libro. 11. cap. 29. Parthis has in cibo gratas. Taceo quod lib. 6. cap. 30. meminit: Partem quandam Aethyopum, locuſtis tantum uiuere, fumo & ſale duratis, in annua alimenta. Veſtes auté ex pilis Camelorum, quibus ea regio abundat, confectas illos geſtaſſe, uel ex eo ueriſimile eſſe poterit, ꝙ uidemus uicina nobis deſerta incolentes, paulo mollioribus indumentis uti. Sic & pelliceam zonam prædicatur, in notam modeſtiæ & continentiæ habuiſſe, quod nonnihil luxus in zonis, gentibus illis fuerit, & hodie ſit, neq; enim facile alijs quā ſericis, uel aliàs precioſis utuntur. Quem luxum zonarum fuiſſe illi olim gēti, uel ex Prouerb. ult. notes, ubi de muliere proba canitur: Tunicas parat & uendit, & cingulum dat mercatori. Atqui hæc zonarum uilitas indubie Ioanni, cum ſuis deſerti incolis cōmunis fuit, tametſi pro more ſanctorum, humiliora in omnibus delegerit. Nullum enim uſpiam ſanctorū legimus inſolentia ac ſingularia in rebus iſtis externis ſectatū, cum corporalis exercitatio, pa-

De aſperitate uitæ Iohannis.

rum cōducat,in qua hypocritæ magis,ꝙ ueri ſancti ſtudent excellere.Ideo nō dubito Ioanne
C ut abiectioribus quidē uſum,ita nullā tamen in uita inſolentiā,ac in imitabilem peregrinitate admiſiſſe.Quapropter & illud Chriſti: Venit Ioannes,neq; manducās,neq; bibens,hyperbolicos, ut oportet accipio,neq; eni nihil cibi & potus ſumpſit,ſed delitijs in cibo & potu,prorſus renūciauerat,& inter abiectos & aſperos,adhuc abiectius atq; aſperius,cū decoro tamē,uixerat.De qua re uerboſius uolui diſſerere, ut oſtenderem eos, qui propterea quod rebus, uſu pereūribus,in læſionē corporis,atq; ſumptuū parcitatē,iuxta præcepta & doctrinas hominū, Colo:2.abſtinent,uel abſtinere ſe ſimulant,indeq; magnificā ſanctimoniæ laudē uenātur,huius inſtituti ſui neminē minus,ꝙ ſanctum Domini præcurſorē,poſſe authorem iactare, qui uilibus quidē & aſperis,ſed aſſuetus ijs,cū quibus agebat,uſus fuit,idq; ad humiliorē modū. Ita demus operā,ut carnē fortiter caſtigemus,ac ſpiritui ſubijciamus,ſed citra inſolentē in externis iſtis rebus nouitatē. Tum curemus,ut Deo magis quā hominibus teſtibus iſtuc agamus. Abſit multo magis omnis fucus & ſimulatio,qui hodie apud minime paucos,ueræ abſtinentiæ ſucceſſit.Poſſumus certe,ſi in deſerto agimus,cū Ioanne,&ſi incultiore regione, cū Chriſto cōſuetis uti,& nihilominus uerā,ſolidāmq; & modeſtiā & abſtinentiā præſtare.Sed nouit iā pridē & quæritur orbis,plurimos,fortiter quidem præ ſe ferre,ac uerbis magnifice iactare, ſed re nihil minus præſtare.Vtinam agnoſcant illi,aliquando Deū cultores requirere,qui ſe in ſpiritu & ueritate adorent.

Pœniteat uos,appropinquauit enim regnum cælorū.) Verba pauciſſima,ſed ſumma hæc eſt totius prædicationis Euangelicæ,unde ſic,& Chriſtus & Apoſtoli ſuum Euangelion auſpicati ſunt,infra.4.&.10.Senſus autē eſt:Reſipiſcite,aliā modo mentē capite,innouamini,actæ uitæ ita pœniteat,ut totā deponere,& noua cōmutare libeat, appropinquauit enim diu expectatū regnum cælorum,regnū iuſtitiæ,regnum ſpiritus atq; ſolidæ pietatis. Aduenit,qui iuſtitiā,uere & doceat & donet.Adeſt tempus illud beneplacitū,illuxerunt dies illi ſalutis,quibus reſpondere ſuis Deus,& opē ferre uult præſentiſſime,ſeruareq; eos,& dare in fœdus populi,ut per ipſos & alij ſibi confœderentur,ac ita terrā in regnū ſalutis ſuſcitent, uaſtataſq; Gētium hæreditates,per Euangelion hæreditate percipiant,ac dicant uinctis: Exite, & his qui in
D tenebris:emigrate,Super uias enim paſcent,& ſuper omnes colles paſcua eorū. Non eſurient, & non ſitient,& nō percutiet eos æſtus & ſol,quia miſerator eorum minabit eos,& ſuper ſcaturigines aquarū aquabit eos,& cætera, quæ Ieſa.49.de hoc regno cælorum,uaticinatus eſt,ut & locis multis alijs.Eſt ſiquidē hoc regnum,regnū CHRISTI,quo per ſpiritum ſuum, & fidem Euangelij,in mentibus regnat electorū,iuſtificans eos atq; ſaluās.Id in electis uiguit quidem ab initio,at nunc reuelari palam,& quā late orbis patet,proferri debuit,ea cauſſa ait:Appropinquauit,quod Dei donum,& Ieſaias tantū agnouit,ut prædicto loco,uniuerſam creaturam,ad exultandum & gratulandum prouocet,dicens:Exulta cælū,& exulta terra, iubilent montes exultatione.quia cōſolatus eſt Domiuus populū ſuum,& pauperum ſuorum miſerebitur.Quid enim ſunt omnia antea populo collata,ſiue externa illa rerū proſperitas,quā ſub aliquibus principibus habuerant,ſiue etiā lata Lex,& inſtituta religio per Moſen,ad fœlicitatē huius regni, in quo credentes æterna uita atq; beatitudine donantur, & per ſpiritum Lex uitæ,in corda noſtra inſcribitur,qui in ſpiritu & ueritate nos,hoc eſt, uere Patrem colere docet:Proinde recte cælorum regnū uocatur,uiget enim in eo cæleſtis,& omni terrena incōparabiliter præſtans,potentia,qua nimirū,à peccato & morte uindicamur,æternáq; pace,ac omnium bonorum affluentia fruimur,ſicut Lege ſpiritus,non litera,eáq; non lapideis, ſed cordis tabulis inſcripta regimur,& fide animi,non externa conuerſatione,ciues agimus,regē denique non uidentes,ſed regnantem in cæleſtibus per fidem adorantes. Vt igitur omnia huius regni Chriſti ſpiritalia & cæleſtia ſunt,iure cæleſte,& cœlorū regnum appellatur.Nā &ſi uerbum externum,& duo ſigna,Baptiſmum & Euchariſtiam,Eccleſiæ Dominus commendarit,ut qui in corpore etiamnum agimus,nullius ſunt tamen hæc momenti,niſi intus Dominus doceat,& quæ ſignis ſignificantur,ipſe intus per ſpiritum perficiat.

Hic enim eſt ille,de quo dixit Propheta,qui ait:Vox clamantis in deſerto:) Locus hic apud Ieſa.legitur.40.Et hactenus in Ioannē peculiariter quadrat,ꝙ uocē hanc Euangelicā, de qua illic Propheta uaticinatus legitur,primus extulit.Omnino enim illic Propheta, de prædicatione Euāgelij quæ auſpicāda quidē erat per Ioannē,at nō abſoluenda,nā per electos ad hoc, ad finē uſq; mūdi ea perducenda eſt,ſub typo liberationis factæ per Cyrū,uaticinatus eſt.Ita ſiquidē Vates Domini illic cœpit: Cōſolamini,conſolamini populū meū,dicit Deus ueſter.Dicite in animū Ieruſalē,& ædita uoce adnūciate illi,ꝙ tēpus adflictionis eius,cōpletum ſit,ꝙ remiſſa iniquitas eius,quia accepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis ſuis. Vox clamans,in deſerto:expedite uiā Domini,rectā facite in ſolitudine ſemitā Dei noſtri.Omnis ual

lis exaltetur, & omnis mons & collis humiliëtur, & redigatur quod tortuoſum eſt in æquita-
A tẽ, & aſpera in planiciẽ. Et reuelabitur gloria Domini, uidebitq; omnis caro ſimul, ꝙ os Do-
mini loquutũ ſit, &c. Hactenus & Lu. as teſtimoniũ hoc, ab eo incipiens, Vox clamans, addu-
xit. Eſt aũt uerborũ huius uaticinij ſenſus. Deus ueſter, o electi & ueri Iſraelitæ, dicet & manda
bit prędicatoribus ſuis, ut conſolationẽ iam & Euangelion gratiæ, prædicent, eóq; corda ue-
ſtra erigãt & demulceant, id enim uocat loqui ad cor & quo per oĩa, gaudiũ prę ſe ferant, ędi-
ta quoq; uoce adnũtient, impletũ eſſe tempus eius, quo cũ malis omne genus cõflictari illã ne
ceſſe fuit, remiſſam & condonatã iniquitatem, poſtq; omnibus peccatis ſuis duplicia accepit,
hoc eſt, abunde ſæuã caſtigationem. Iamq; audietur uox, huius fœlicitatis teſtis, & annuncia-
trix, Ea ceu in deſerto, in populo Iudęorũ omni pietatis cultu deſtituto, ſonans, hortatur, ut ui
am Domini omnes parent, & rectam faciant ſemitã Dei noſtri, hoc eſt, omnẽ præpoſteram fi
duciã legis, & rationis humanæ, omnẽq; peruerſam religionẽ, ac peccata alia ſemoueant, &
obedientiã uerbi Dei, fidẽq; in Chriſtum recipiant, quo pacto omnis uallis exaltabitur, & om
nis mons humiliabitur, hoc eſt, quicquid incõmoditatem, aut impedimentũ, in uia Domini,
uita utiq; Chriſto digna, qua Deus ad nos, & nos ad illũ imus, afferre poſſit, tolletur. Contẽ-
nentur traditiones hominũ, quæ ſunt aduerſæ uerbo Dei, operũ fiducia cadet, rationis arro-
gantiæ renũciabitur, caro cũ uitijs & cõcupiſcentijs ſuis crucifigetur, ut uno uerbo dicã, homi-
nes reſipiſcent & innouabũtur. Tum reuelabitur per Euangelion gloria Domini, q̃ late orbis
patet, & omnis caro, hoc eſt, uniuerſi mortales uidebunt, certa fide agnoſcẽtes, os Domini eſ-
ſe locutũ, hoc eſt, Prophetarũ oracula certiſſima, uerẽq; iam Domini ſapientiã, atq; cęleſtẽ do-
ctrinã hominibus communicatã. Quia iã huius conſolatoriæ prædicationis, qua ut adeſſe tẽ
pus gratiæ, id eſt, regnum cælorum appropinquaſſe, ita & reſipiſcentia, atq; abnegatio omni-
um prædicari debuit, atq; ita Domini uia, uita fidei, & ſalutis, parari, Ioannes debuit primus
preco eſſe, eamq; auſpicari, ideo & ipſe, ut eſt apud Ioan. 1. ſe hanc uocem, in deſerto claman-
tem, profeſſus eſt, & idem Euangeliſtæ de eo teſtati ſunt. Hanc autem prædicationem, Ioan-
nes duntaxat auſpicatus eſt, Chriſtus poſtea, primum per ſe, mox per Apoſtolos, inde per reli
quos, q̃s ſuo ad hoc ſpiritu, delegauit, eã promouit & promouebit, dũ iudicij tẽpus appetierit:
Quod aũt in deſerto, hoc eſt, in inculta Iordanis regione prædicare Ioãnes incepit, ſignificãs
per hoc, quod alibi Propheta idẽ prædixit, agrum cultum in deſertum, & deſerta, in loca ma-
xime culta atq; frugifera conuertenda, Euangeliſta non illibenter iuxta uulgatam Gręcorum
æditionem, hoc teſtimonium citauit, ita diſtinguens: Vox clamantis in deſerto, parate uiã Do
B mini &c. Cæterum in Hebræo illud (in deſerto) iungitur magis cum ſequentibus, nempe ſic:
Vox clamans, in deſerto parate uiam Domini, ut reſpondeat ſequenti particulæ, rectam facite
in ſolitudine ſemitam Dei noſtri. Sed hoc (in ſolitudinem) etiam à Luca, nimirum uſo uulga
ta æditione prætermiſſum eſt. Sed quoniam citationibus ſuis Euangeliſtæ ad ipſam ſcriptu-
ram magis remittere, quã oracula quæ citarunt, explicare uoluerunt, atq; etiam in uulgata æ-
ditione, ſine detrimento ſententiæ principalis, ita ordinata hæc legebantur, neq; Lucas ueri-
tus eſt omittere, ſolitudinem, neq; Matthæus ordinem nonnihil immutare, neutro enim ue-
ritati quicquam detractum eſt. Hoc etenim egerunt Euangeliſtæ, ut memorarent, Ioannem
prædicationem illam conſolatoriam, uerẹq; reſipiſcentiæ doctrinam, fuiſſe auſpicatum, quo
ſcilicet commendatiorem eam nobis efficerent, & obuijs animis excipiendam commenda-
rent, quod & ſolum nobis erit ſaluti.

Porro in tota hac, huius oraculi enarratione, ſecutus eos ſum, qui parare uiam, deprimi mõ
tes, extolli ualles &c. allegorias eſſe putant, quibus populus Dei iubeatur, tollere è uita, quæ
Deum offendunt, demittere faſtũ, erigere animos deiectiores &c. Sunt autẽ qui exiſtimẽt his
omnibus, nihil aliud Vatẽ uoluiſſe prædicere, q̃ breui in deſolata Iudæa exaudiendã uocẽ,
quæ lęto clamore iubeat, Domino in illa iamiam reuerſuro, uiã parare, ut intelligas Prophe-
tã de Deo, tanq̃ de ingreſſuro iam Rege, per Antropopathiam loqui. Et per hoc quod prædi
cit fore, ut ædita uoce iubeatur, parari Domino uia, prædicere uoluiſſe, q̃ optatus futurus eſ-
ſet eius aduentus. Reges enim cũ cupide excipiũtur, magno ſtudio uia illis expeditur & para-
tur, quicquid altius eſt, deducitur in planũ, quicquid depreſſius, expletur, ut in ęquabilitatẽ aſ-
ſurgat, ſic corrigũtur & quę tortuoſa ſunt & flexuoſa. Ad hunc modũ enarraui, præſens uatici
niũ in Ioannẽ cap. 1. Quę enarratio, quo ſimplicior eſt, eo exiſtimo & certiorẽ, quanq̃ non dã
narim, ſi quis cũ primũ agnouit hic à Vate aduentum Dei, primũ per reuertẽtes in terrã ſuã Iu
dæos, deinde per Chriſtũ, cuius ille typus fuit, prędictũ, utq; cupidiſſime illũ eſſent ſancti excep
turi, differere poſtea uelit, qua ratione, Deo ad nos uenienti, uia muniatur, nẽpe abdicatione,
& reiectione omniũ quę illi diſplicent, ut cõueniat cũ illo: reſipiſcite, aduenit enim regnũ Dei.

Tunc egreſſa eſt ad illum, Hieroſolyma & tota Iudæa &c.) Hoc eſt quod Malachias & Gabriel de eo prędixerant: Et multos filiorũ Iſrael, conuertet ad Dominũ Deum ipſorum, & ipſe præcedet ante illũ in ſpiritu & uirtute Eliæ. Specimen certe hic omniũ ad eum conuentus fuit, eius, quod tũ incipiebatur, & paulo poſt, per ſpiritũ Chriſti erat implẽdũ, de quo & ſupra citatũ uaticiniũ prędixit, nempe gloriã Domini reuelandã, & omnẽ carnem uiſuram, dominũ loquutũ. Sed quãlibet multi, ad uocem Iohãnis accurrerent, baptizãdoſq; ſeſe offerrẽt, perpauci tamen ex eis uere renati fuerunt, quod poſtea, dum Chriſtũ ita reijcerent, tandemq; ad mortẽ poſcerent, ſatis aperte declararũt. Iaciebatur tum rete Euangelicũ, in mare populi Iudaici, & capiebant multos quidẽ piſces, ſed inter quos non pauci putres fuerint. Regnũ cælorũ incipiebat uim pati, uiolenter, hoc eſt, ardentiſſime innumeris irruẽtibus, ſed nõ omnibus per patrẽ attractis, ideo nequiuerũt perſiſtere. Nobis uero ut iſte populi feruor, certo à deo immiſſus, diuinitatem Euangelij quod prędicari tum incipiebatur, cõmendat, ita etiam monet, ſtudio populi nihil fidendum, quando in iſtis hic feruor tam cito fuerit remiſſus.

Prædicatori igitur Euangelico, nequaquã animos erigat, ſi ad ſe, undiq; accurratur, & auditoriũ habeat frequentiſſimũ. Deus id ita diſpẽſat, quo maieſtatẽ uerbi ſui oſtẽdat, a deóq; illud palã faciat, ne quis ſit excuſabilis, ſi uel audire, uel credere, nolit, ſed mox ut declaret ſimul, quã pauci electi ſint, immiſſa cruce, & permiſſo inimico homini zizania ſerere ueri prędicatoris auditoriũ, facit admodũ rarũ, abactis qui citra fidẽ aderãt, uel ultro ad mũdi curas relabentibus. Curemus igitur magis ſolidos quã multos auditores habere, quod faciemus, ſi magis ſalutaria, quã plauſibilia docuerimus, toti in eo, in quo fuiſſe Iohãnẽ legimus, nimitũ prædicanda reſipiſcẽtia, & clamãdo, omnẽ carnẽ fœnũ, &c. Valde uerendũ eſt, pleroſq; hodie prædicatores, dũ plurimis dicere, quàm probatis, malũt, in prędicãda pœnitentia ſuis, non eſſe tã ardentes, ꝙ in inſectandis aduerſarijs, quo ſæpe plebs nõ paulo plus titillatur, quàm ædificatur.

Et baptizabantur.) Non tantũ apud ſuperioris ſæculi homines, ſed etiam noſtri, circa baptiſmũ haud parum erratũ eſſe, extra dubiũ eſt. Volo igitur paucis, de baptiſmo hoc loco diſſerere, quid ſit, ad quid, & per quem inſtitutus, cuius uſus atq; uirtutis, quibus deniq; cõpetat. Sequar aũt neminẽ magiſtrũ niſi ſcripturã, iudicio Eccleſię delato. Quod utinam & ſuũ agnoſcat, & nullũ præter Chriſtũ doctorem admittens, illud ſecũdũ purum Dei uerbũ exerceat, id quod ſynceri Chriſtiani omnino curabũt. Baptiſmus ergo Grȩca uox, tinctionẽ ſignificat, quod uulgo notũ. Vt aũt Chriſtianorũ ſignũ habetur. Eſt tinctio in aqua, qua in gregem Chriſti, & ordinẽ innouandorũ ſpiritu, recipiuntur, qui tinguntur. Cum enim in corpore hic etiamnum agimus atq; cũ alijs conuerſamur, ut ſignũ etiã externum Chriſtiani haberemus, quo ab alijs ſecerneremur, religioniſq; Chriſti conſortes, nos profiteremur, & ab alijs agnoſceremur, duo Chriſtus nobis ſigna reliquit, quæ ſacramẽta uocãt, Baptiſmũ & Euchariſtiã, quorũ ille circũciſioni, hæc ſacrificijs legis ſucceſſit. In Eccleſiam dei circũciſione ueteres ſuos pueros recipiebant, qui adulti, perſeuerantiã in ea teſtabantur per ſacrificia. Ita Baptiſmo, in Eccleſiã Chriſti recipimus, tam infantes, quã adultos, cumq; à nobis, qui cor intueri nequimus multi, inter utroſq; recipiãtur, quos natos ex diabolo, dum id operibus malis declarauerint, iterũ reijcere oportet, inſtituta eſt & Euchariſtia, in qua, & noſtram in Chriſtianiſmo perſeuerantiã teſtamur, alioſq;, qui id uita probant, frangendo cum ipſis panem, conſortes eiuſdẽ agnoſcimus: ſi minus, negãtes eis menſæ Domini cõmunionẽ, declaramus, aut in totum nullã in CHRISTO partẽ habere, aut in præſens indignius uiuere, quã ut in CHRISTI Eccleſia debeãt ferri, hoc pacto conãtes pudore illos afficere, & ad timorẽ domini reducere. Sed in præſenti de Baptiſmo, quẽ id eſſe ꝙ diximus, per ſcripturas eſt manifeſtandũ. Tinctionem in aqua, noſtrũ Baptiſmũ eſſe, nemo ambigit, uel ex præſenti loco monitus, cũ ſcribit Euangeliſta: Et baptizabãtur in Iordane. Sed ꝙ ea, in gregẽ Chriſti, qui tingũtur, recipiãtur, ſatis probat ille locus in Actis, 2. Qui ergo libẽter acceperũt ſermonẽ Petri, baptizati ſunt, & appoſitæ ſunt in die illo, animæ circiter ter mille. Vide, baptizati ſunt, pro eo accipit, ꝙ mox adijcit: appoſitæ ſunt animæ, &c. ſignificans baptizari idẽ eſſe, atq; apponi, utiq; ad gregẽ Chriſti, & ordinẽ innouãdorũ per ſpiritũ Chriſti. Idẽ poteſt & ex eo liquere, ꝙ Paulus. 1. Corin. decimo ſcribit: Patres in Moſen baptizatos, in nube & mari, ſignificãs, ſicut nos per baptiſmũ CHRISTO, ita illos Moſi initiatos fuiſſe, acceu in diſcipulos appoſitos. Sed nemo eſt, qui neget baptiſmo in gregẽ CHRISTI recipi, qui baptizãtur. Sunt aũt qui cõtẽdãt, nõ ſolũ hoc baptiſmũ eſſe, de quorũ ſentẽtia, hoc ſecũdo iã loco uidendũ eſt, quo ſcilicet recepi traditurũ, ad quid ſit Baptiſmus inſtitutus. Ex loco igitur Actorũ iã citato, & ex eo, ꝙ Mat. ult. legimus: Eũtes ergo, docete oẽs gẽtes baptizãtes eos in nomẽ patris, & filij & ſpũs ſancti, hoc eſt, in patrẽ filiũ & ſpũ ſanctũ, ſicut de patribus Paulus ſcribit, baptizatos in Moſen, ſatis pio liquebit baptiſmum

eſſe,

De baptiſmo.

Quid baptiſmus.

eſſe,initioné,in nouũ Chriſti populũ aſcriptionéq; in Domini militiá, ac præterea nihil,niſi
ꝙ adulti ſimul ſuam fidem profitentur, & in pueris repræſentatur,quid in illis effici per Chri-
A ſti ſpiritum,ut precamur,ita & ſperamus.Baptizantur enim Chriſtiani in Patré,ut ipſum ſuũ
patrem agnoſcant,Filium,ut per quem hoc gratiæ ſe conſecutos credant,& Spiritum ſanctũ,
ut quo,quando id rationi humanæ impoſſibile eſt,Filium & Patrem cognoſcunt, & ado-
rant.Baptizantur nimirum,ut Dei iam nomini dediti ſint,atq; de grege eorum , qui ſpiritu iá
Domini,non propriæ mentis arbitrio aguntur.Perinde uero eſt,& quod in Actis legimus,A
poſtolos baptizaſſe in nomen Chriſti,hoc eſt,in Chriſtum , ſicut illi in Moſen, nimirum ut
quos baptizauerant,Chriſto eſſent addicti,Chriſtum magiſtrum ſequerentur. Huic maioré
lucem infert,quod de Philippo legimus,Act.8.Is Eunucho poſt auditum Euangelion, poſtu
lanti Baptiſmum,reſpondebat:Si credis ex toto corde,licet,& affirmantem ſe credere filium
Dei eſſe,Ieſum Chriſtum,baptizauit. Quid iam aliud potuit illi per Baptiſmum conferre,qui
ex toto corde credebat in Ieſum Chriſtum,quã in numerum Chriſtianorum ipſum accenſe-
re & recipere?Siquidem habebat antequã baptizaretur ille,uitam æternam, iuxta illud Chri-
ſti:Qui credit in me, habet uitam æternam.Io.6.Quid queat homo adijcere ſua aqua,dona-
to iam diuinitus uita æterna?Idem & de Cornelio,ac eius familia legimus,Act.10. Is uir Deo
tam charus erat,ut Angelum illi mitteret,qui ſignificaret ſuas preces exauditas, & iuberet pro
Petro,ut ab eo Euangelion Chriſti plene perciperet mittere,quod & fecit,cupidéq; cum ſuis il
lud ab eo audiuit.In quos, cum Petro auſcultarent,Dominus ſpiritum ſanctum,ut in Apoſto
los fecerat,ilico effudit,unde ſtupefactus Petrus dicebat:Nũquis prohibere poteſt,quo minus
qua baptizentur hi,qui ſpiritum ſanctum acceperunt ſicut & nos?Et iuſſit eos , inquit Lucas,
baptizari,in nomine Domini.En hi,dono ſpiritus ſancti uiſibili,Apoſtolis fuere æquati,quid
adiecíſſet illis aqua?Sed ſicut per Petrum doceri illos Dominus uoluit,ita uoluit & aquæ tin-
ctione ab eodem in ſuum gregem eos adſcribi,quos ipſe pridem ſuis adlegerat , & in animo
ſui cognitione donauerat. Ad eundem modum & Paulus cum credidiſſet , & ſpiritum ſan-
ctum accepiſſet,impoſitis ab Anania ſibi manibus,aqua tinctus fuit,Act.9. Ex quibus omni-
bus,ſolam ueritatem quærenti,obſcurum eſſe non poteſt,Baptiſmũ ad nihil aliud dari , quã
ut eo ſigno qui tinguntur,in Eccleſiam Chriſti palam recipiantur,in qua uitæ nouitatem,per
Chriſti ſpiritum percipiant,eámq; ſi adulti ſint,etiam profiteantur. Voluit enim ſummam in
ter ſuos Dominus dilectionem uigere,& ut ſeſe mutuo membra agnoſcerent,ideo licet ipſe
doceat omnia,& ſolus in numerum à Patre electorum adſcribat,uoluit tamen ita illos ſibi in
uicem ſubijcere,ut alius ab alio doceretur,in Eccleſiam reciperetur , hoc eſt, peccatis ſoluere-
B tur,ut infra.16.Petro promiſſum fuit,poſtea moneretur,atq; ſi indigne Chriſto uiueret , rur-
ſus ab Eccleſia eijceretur,hoc eſt,ligaretur. Sanè qui Angelus Cornelium iubebat accerſere Si-
monem,idem potuiſſet docere Chriſti omnia,non minus Chriſtus ipſe , Paulum potuiſſet
de ſingulis ſuis myſterijs erudire,ſed oportebat illum Petro,hunc Ananiæ præceptori ſubijci,
& cum uterq; ſpiritu ſancto plenus eſſet,atq; declaratus diuinitus eſſe de grege Chriſti, Baptiſ
mo tamen ambos à ſuis præceptoribus Chriſto inaugurari. Adeo ſancta uoluit eſſe,quæ dixe
rat,Quæ ſolueritis ſuper terram,erunt ſoluta in cœlis,& quorum remiſeritis peccata, illis re-
mittuntur,&c.infra.16. 18. & Ioann.20.Facit ſiquidem,ita colligari inter ſe Chriſti mẽbra,ad
tuendam tum modeſtiam tum dilectionem,quam ille unice inter ſuos requirit,quáq; ſola ue
ri eius diſcipuli dinoſcimur.

Porrò contra hæc duplex error apud multos irrepſit,prior diu admodum obtinuit,& ho- *Error circa baptiſmũ*
die apud innumeras gentes obtinet,alter nuper natus,ex inconſulta imitatione, non parum
uires accipit. Prior ille eſt,ꝙ creditur Baptiſmus iuſtificationem ab omni peccato conferre ei,
qui non ponat obicem,hoc eſt,non ſit propoſito peccandi mortaliter,ut uocant. Hos nõ po-
teris confutare potentius,quá eo,quod Paulus tam multis ad Roma. Gala.& ferè per omnes
ſuas Epiſtolas probat,iuſtificari nos ex fide,& nullis noſtris operibus,iam certo eſt opus ho-
minis,& baptizare & baptizari,igitur hinc nequaquam poterit iuſtitia , aut peccatorum re-
miſſio ulli contingere,ſed fatendum eſt,ſicut Circumciſio nihil eſt,aut ualet , ita neq; Baptiſ-
mus,ſed noua creatura,& obſeruatio mandatorum Dei.1.Corinth.7.& Gal.6.

Sed obijciunt loca quædam,quæ perſpicienda ſunt,Ephe.5.legimus:Chriſtus dilexit Eccle
ſiam,& ſemetipſum tradidit pro ea,ut illã ſanctificaret,mundatam lauacro aquæ , in uerbo,
ut adhiberet eã ſibiipſi,glorioſam Eccleſiam,&c. Cũ hic Paulus dicat,mundatam, lauacro a-
quæ,putant Baptiſmo uirtutem eſſe peccata expurgandi. Verum non animaduertunt, quod
addit(in uerbo)& præmittit(ut ſanctificaret.)Ipſe enim eſt,qui ſanctificat,dum ſuo ſpiritu ho
mines innouat,hoc eſt,fide in Deũ,& dilectione erga proximos donat. Ad hoc aũt & uerbũ
externũ adhibet adultis,& Baptiſmi ſignũ,quo ij qui uerbo credũt , in Eccleſiã recipiantur,&
fidem

fidem ſuam palam profitentur. Hic ordo in ijs, quæ Mar. ult. legimus, pulchre eſt deſcriptus. Prædicate, inquit Dominus Apoſtolis, Euangelion omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Adultis enim primum prædicetur Euangelion oportet, deinde ſi ex quibus ſunt, donantur ſpiritu, ut Euangelio habeant fidem, tum proximum eſt, ut baptiſmo fidem ſuam profeſſi, in Eccleſiam recipiantur. Et hi ipſi, quibus datum eſt Euangelion audire, ei'que fidem habere, atque publice dominum profiteri, ſeſeque offerre fratribus, ut qui uelint de numero gregis Chriſti eſſe, in quem & Baptiſmo fuerint recepti & inſcripti, ſunt Eccleſia Chriſti. Iam ſicut Iohan. 15. dicebat dominus diſcipulis: iam uos mundi eſtis propter ſermonem quem loquutus ſum uobis, & tamen ſatis conſtat, quod externus ille ſermo Domini eos non mundarat, ſed fides ſermonis, fide enim purificātur corda, Acto. 15. ita etiam Paulus ait, mundatam lauacro aquæ in uerbo, non quod uel externum Euangelij uerbum, quod Eccleſia audiuit, uel aqua, qua tincta eſt, eam mundarit, ſed fides in uerbum, qua meruit, tinctione aquæ, pro Eccleſia Chriſti recipi. In ſumma ita mundato lauacro aquæ, in uerbo, Eccleſia dicitur, ſicut Apoſtolis promiſſum & datum fuit, ſoluere & peccata remittere. Certum autem eſt, fide ſola ſolui ligatos, atque peccata remitti, & diſcipulos Chriſti, tantum eſſe ſolutos peccataque remiſſa, pronunciare. Attamen dicit Dominus ipſe: Quęcunque ſolueritis, quorum remiſeritis, &c. uocans ipſorum pronunciare ſolutos, atque remiſſa eſſe peccata, ſoluere atque peccata remittere. Ad hunc modum & Ananias Paulo loquebatur, ipſo narrante in Act. 22. Exurge & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini. Et tamē ante ſpiritum ſanctum acceperat, CHRISTVM uiderat & crediderat, eoque abluta illi per ſanguinem CHRISTI peccata erant. Nihilominus cum baptiſmum ſuſcipere, erat fidem, qua corda purificantur, palam profiteri, & condonatis peccatis, in Eccleſiam recipi, Ananias uocat baptizari peccata abluere. Sic circumciſio Gene. 17. ipſum fœdus Domini dicitur, cum ſignum tantum fœderis eſſet, quum'que circumcidebantur, non tam confœderebantur cum Domino, quàm confœderati ſignificabantur. Sic Num. 18. & alibi: Sacrificia, ſuauiſſimum domino odorem dicuntur offundiſſe cum à pijs non dubitetur ſolam, fidem fuiſſe, quę in ſacrificijs ueterum dominum oblectarit. Eius autem fidei, cum ſacrificia ſigna eſſent, dicebantur ipſa Domino odorem ſuauiſſimū ſuffundere. Non aliter cum Chriſtiani per Baptiſmum quum credere ſe uerbo profitentur mundi pronunciantur, dicuntur mundari, ſolui, & peccatorum condonationem, atque ablutionem accipere. Quod proprium tamen opus eſt Chriſti, donantis ſpiritum, quo iſtam purificationem à peccatis credimus, & uere percipimus. Ipſe enim eſt unus noſter ſacerdos, qui aſperſos ſuo ſanguine, à peccatis & operibus mortuis, Heb. 9. repurgat & ſanctificat, uti & in præſenti loco Paulus ipſum illum prædicat, per quem ſanctificamur. Nam & Baptizati cum Paulo, nihil boni in carne noſtra deprehendimus, quare neceſſe eſt, ut quottidie nos, ſuo ſpiritu immutet, uitijs & concupiſcentijs mortificet, ad ſeruiendum Deo uiuenti accendat, hoc eſt, ſanctificet.

Sic intelligendum eſt, & quod Tit. 3. legimus: Secundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos opulente, per IESVM Chriſtum ſaluatorem noſtrum, ut iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur, iuxta ſpem uitæ æternæ. Quis hic non uideat, miſericordiæ Dei, Chriſti gratiæ & ſpiritui ſancto donato nobis, noſtram ſalutem adſcribi? Per lauacrum quidem ait, regenerationis, id autem cum nequaquam ſit, externus Baptiſmus, Spiritu enim renouamur, ſatis aperte indicatur, Apoſtolum hic totum ordinem ſalutis & renouationis eſſe complexum in quo, & baptiſmus, tanquam renouationis & ſanctificationis noſtræ ſymbolum ſuum locum obtinet. Primum ergo ponit Dei miſericordiam, qua ille nos ſaluos facit, non ex operibus, quæ ſunt in iuſtitia, quę faciebamus nos, mox ponit lauacrū, ſed cū addit, regenerationis & renouationis ſpiritus, luculēter declarat, ſe nō de lauacro aquæ, niſi ut ſigno, & ſigno uero loqui. Spiritus ſanctus igitur, quē in nos abūde pater optimus effundit, quo fide & dilectione donamur, ſecūdo loco ponitur, adiūcto baptiſmo, in quo ſcilicet ſpiritus renouatio agnoſcitur & profitetur. Tertio ſeruator noſter Chriſtus, cuius meriti & gratię eſt, ut ſpiritu, per miſericordiā Dei donamur. Quarto ergo loco, noſtra iuſtificatio ſequitur, quæ opus eſt, miſericordię Dei, ſpiritus renouantis, & meriti Chriſti, poſtremū eſt hæreditas uitæ æternę. Sed quid opus multis? Impijs & reprobis nihil ſatis erit, pijs quæ memorauimus abunde ſatis erunt, ut baptiſmo aquę, nullā omnino iuſtificādi uim, uel ſicut inſtrumēto, uel alias tribuār, eo quod norunt, operibus noſtris, uti eſt aquæ baptiſmus, nos haudquaquā iuſtificari, ſed ſola Dei gratia & fide. Haud enim fallere poteſt qui ait: Qui credit in me, habet uitam æternam. Neque offendentur, ſi quæ ſcripturæ uideantur Baptiſmo, iuſtificationem tribuere,

animaduertent

animaduertent enim ſigno in ſcripturis ſæpe adſcribi, quod ſignati eſt, & cum de ſignis in ue-
A ritate perceptis ferè loquantur, quo pacto ſimul adeſt, quod ſignificant, non raro ſolere, inter-
na ſimul cum externis, hoc eſt, ſignum & ſignatum coniungere, atq; ita iunctim ea prędicare.
Hoc uel ex Petro, capite. 3. prioris Epiſtolæ diſcent, qui ita ſcripſit: Cuius figuræ reſpondēs
baptiſmus, nos quoq; ſaluos reddit, non quo carnis ſordes abijciuntur, ſed quo fit, ut bona
conſcientia bene reſpondeat apud Deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti. Vide, dicit nos ſal-
uare baptiſmum, ſed ne intelligas per baptiſmum, opus noſtrum, illam externam tinctionē,
addit ilico, non quo carnis ſordes abluuntur, ſed quo fit, ut bona conſcientia, bene reſponde
at apud Deum, id quod fides eſt. Iam illud Ioannis. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiri-
tu, cum Dominus mox ſpiritū repetat, & non aquam, dicens: Quod natum eſt ex ſpiritu, ſpi
ritus eſt, ſatis ipſe declarauit, ſe ſpiritu, non tinctioni aquæ, regenerationem tribuere, & ſi aquā
ſpiritui, ut internæ ablutionis ſymbolum iunxerit, ſicut & Paulus hanc lauacrum uocauit re
generationis. Illud diui Petri, & hūc, & quemlibet locum, in quo uideri poſſit, plus ſatis aquę
tribui, abunde explicat, non quo carnis ſordes abijciuntur. Ex his itaq; ſatis patet, ſicut Abra
hæ iam per fidem iuſtificato, ſignum iuſtitiæ, atq; eius, quod de familia Dei eſſet, data circum-
ciſio fuit, ita baptiſmum tantum in hoc dari, ut qui à Deo electi ſunt, & ſpiritu eius ſanctificati,
de grege ipſius uere exiſtunt, tales à fratribus quoq; habeantur, neq; tantillum iuſtitiæ aut gra
tiæ cuiquam inde accedęre, non plus quàm olim per circumciſionem. Neq; enim eſt noſtrę re
ligionis, à ueteri hoc diſcrimen, quod ſigna habeamus efficatiora, imò magis nūc quā olim,
nobis omnia ſpiritalia ſunt, atq; à fide pendent, ſed quod reuelatiorem habemus cognitionē
Dei, liberati à tumultu illo ceremoniarum, atq; trāſlati à Domino, ſpiritalem cultum, eúmq;
omnibus gentibus communem. Veteres enim cognitione Dei pueri erant, ut Paulus ſcribit,
eóq; pædagogia ceremoniarum amplior illis fuit, quam facile quoq; intra unius dūtaxat re-
gni pomeria, obſeruare potuerunt, perpendat Chriſtianus uel ſolum hoc, quod quanquàm
per nos adminiſtrantur nihil eſſe poſſunt, quam plantatio & rigatio, ipſa talis itaq; nihil erit,
ſed incremētum, quod ſolus Deus dat, eſſe omnia. Alter error, recens natus, eorum eſt, qui af
firmant, baptiſmum eſſe certum teſtimonium, diuinæ erga baptizatum uoluntatis, & cōnu-
merant eum inter ſigna, quæ miraculo quibuſdam ad confirmandam ipſorum fidem data
legimus, ut reuocatam umbram in horologio Hizciæ, & ſiccum nunc, nunc madidum, uel-
lus Gideoni, atq; ſimilia, eóq; putant uix alia re ęque, ac ſignorum iſtorum uſu conſolari atq;
confirmari conſcientiam.
B Nemo indigne ferat, cum quod credo, ſcribo, & credo, quod ſcriptura docet. Equidem ui-
deo hoc dogmate, à Chriſti admiratione, ſenſim ſimplicium animos ad ſuſcipienda plus æ-
quo ſigna deduci. Sed fratrum eſto iudicium. Primum nulla ſcriptura, hoc nomine nobis no
ſtra ſigna, uel baptiſmum commendat, licet nihil non expreſſiſſime inculcet, quo poſſit con-
ſolari & erigi noſtra fides, confirmariq; trepidans conſcientia. Omnia enim in ea ſcripta ſunt
ad doctrinam noſtram, ut per patientiam, & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus.
Sed ubiq; dum illa uult conſolari afflictos, Dei bonitatem, prouidentiam, & in primis Chri-
ſtum pro noſtris peccatis mortuum, & propter noſtram iuſtificationem à mortuis reuo-
catum, à Patre omnium poteſtate accepta, contemplandum offert. Quē cum nobis Domi-
nus donarit, nihil eſt, quod non ſimul donarit. Ro. 8. Iam in Eccleſia quicquam docere, quod
non ſit ex ſcriptura depromptum, quādo illa bona omnia docet. 2. Timoth. 3. certe error eſt.
In hac enim non niſi certos Dei ſermones loqui oportet. 1. Pet. 4. Deinde quomodo certum
diuinæ gratiæ teſtimonium erit, eſſe baptizatum aut Euchariſtia communicaſſe, cum utrūq;
cum impijs pij commune habeant? Quæſo ſi quis fidei imbecillitate, de gratia Dei dubitet,
tu uero uolens illum confirmare, admoneres Baptiſmi & Euchariſtię: Cōfide, inquiens, nō
potes non Deo gratus eſſe, poſtquam es baptizatus, poſtquā Euchariſtia communicaſti, cer-
ta illa teſtimonia ſunt diuinæ erga te beneuolentiæ, nunquid trepidans illius conſciētia, mox
reſponderet, qui poſſunt iſta certa eſſe, diuinæ erga me gratiæ indicia, quæ multis impijs ui-
deo eſſe communia, & minime paucis etiam noxia? Poſtremo ſatis luculentum diſcrimen
eſt, inter miracula illa, reuocatæ umbræ, uelleris, maris rubri, & id genus alia, atq; ſigna hæc ſa
cramentalia, quæ nullo miraculo exhibentur. Proinde ut certum eſt, pios qui docti intus à ſpi
ritu, non dubitant ſe uere per Baptiſmum gregi Chriſti accenſos, uere corporis & ſanguinis
Domini participes, per hæc ſigna gratiæ diuinæ admoneri, eóq; & conſolari. Ita quod à ſignis
ipſis, tanquam certis diuini fauoris teſtimonijs & miraculis, in confirmādo animos paribus,
erigi trepidantes conſcientiæ queant, non tantum eſt incertum, ſed cum periculo etiam fidei
in Chriſtum aſſeritur, quam imminui oportet, cum externis iſtis rebus, præter ſcripturam tri-
buitur

buitur, quod Chriſti eſt, & conſolatoris ſpiritus, quem ille à patre mittit. Dum trepidare noſtræ conſcientiæ cœperint, non ſolum ſignorum recordatione non erigimur, ſed ſæpe etiam æternum Dei, indubitatumq́ꝫ uerbum, redemptio Chriſti & optimi patris, nuſquam nō relucens bonitas, fruſtra occinitur, ſpiritus ſolius enim opus eſt, nos confirmari, atque cōfirmare, quem Deus totius conſolationis in tempore aſpirat. Huic hunc honorē deferamus, quod in omni tribulatione & tentatione, ſit abunde nos conſolaturus, ſi etiam ſignorum nunquam recordemur. Plauſibilius multo & certius eſt, quod Paulus 2. Corin. 1. ſcripſit. Porro qui confirmat nos, una uobiſcum in Chriſtum, & qui unxit nos Deus eſt, qui etiam obſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Hic teſtimonium dat ſpiritui noſtro irrefragabile, nos eſſe filios Dei & hæredes, quibus oporteat in bonum cedere omnia, quid præterea confirmationis requiramus? Roma. 8. Horum uolui admonere Chriſtianos lectores, nullo alio fini, Deum teſtor, quàm ut ſynceritati fidei atq; doctrinæ Chriſti uigilantius ſtudeant, neque ut ſacrum amplectantur, niſi quod ipſi certo peruouerint, ex ſcriptura depromptū, quodq́ꝫ ut uerbum Dei indubitato crediderint. Non pauci enim quicquid legerint, in famaris ſcriptoribus, id mox ut oraculum deprædicant, citra omne iudicium, ita non raro ſtrenue affirmant, atque ut certiſſimum Dei oraculum prædicant, quod ſecum ipſi nunquam expenderunt, an ipſi ei, tanquam uerbo Domini fidem habeant necne, cumq́ꝫ urgentibus alijs expendere inceperint, deprehendunt ſe in picarum morem, alienas uoces tātum, ſine mente & fide retuliſſe. Quod mihi ipſi uſui ueniſſe, non ſemel dolui. Dei populo loquimur uæ nobis ſi illi noſtra uel aliorum commenta tradiderimus, igitur omnia ad ſcripturam iudicio ſpiritus exigamus, quantalibet præſtent authoritate, qui ea propoſuerint. Videmus ut peſſime ceciderit, quod maioribus noſtris & nobis homines plus ſatis admirationi fuerunt, quodq́ꝫ æquo ſtudioſius illos fuimus imitati, agnoſcamus tandem unum magiſtrum in cælis, reliquos qui eius uerbum nobis attulerint, diligamus ut ipſius miniſtros, quicquid autem docuerint, ad trutinam reuocemus ſcripturarum, & nihil ſequamur niſi quod certo uerbum Dei ipſi quoq; agnouerimus.

Qui itaque ſcripturæ loca de baptiſmo diligenter perpenderint, ualedicto commentis hominum, ijs ſcio manifeſtum fore, ad nullum alium uſum baptiſmum inſtitutum, quam ut per eum, qui tinguntur in Eccleſiam Chriſti palàm recipiantur, & ſi adulti ſint, fidem ſuam & animum Chriſto deinceps uiuendi, ſimul profiteātur, ſi infantes, à Chriſto hęc illis orētur, non aliter atq; apud ueteres uſus fuit circumciſionis, qua ſcilicet populo Dei publice inſerebantur circumciſi, qui uero erant adulti, ij ſimul Iudaiſmum profitebantur. Ea abunde magna eſt Baptiſmi dignitas, quod ſignum eſt, quo Eccleſiæ Chriſti inſerimur. Id quod Chriſtus ſoluere peccatis, remittere peccata, Paulus Chriſtum induere, & cum Chriſto ſepeliri uocat. Quæ omnia uere ſcilicet adſunt, ſi electi à Domino & ad uitam æternam ordinati, quos & ſolos uolunt Chriſtiani ſuo gregi inſerere baptizantur. Vt enim Chriſto, per baptiſmum conſecrantur ita eius ſunt, eiusq́ꝫ ſpiritu uitam ipſo dignam meditabuntur, hoc eſt, peccatis morientur, & in nouitate uitæ ambulabunt, Chriſtum uere induti. nihil autem horum tinctionis uirtute, aut miniſterio adeſt, ſunt hæc omnia opera ſpiritus Chriſti, baptiſmo tantum repræſentatur, ſed tum uere, quum qui baptizantur, ſunt ex electis ad regnum Chriſti. Certe Simon magus ille, ac alij multi, qui citra ſolidam fidem, etiam ab Apoſtolis fuerant in Chriſtum baptizati, eóq; peccatis ſoluti, & tanquam Chriſtum induti, & cum Chriſto ſepulti, ut qui iam in nouitate uitæ ambulaturi eſſent, Eccleſiæ Chriſti commendati, nihil iſtorum unquam perceperunt, nec etiam de grege Chriſti uere unquam fuerunt. Sicut nec animus Apoſtolis fuit, eos illi adiungere, qui credentes tantum, & ad uitā diuinitus ordinatos, baptizare uoluerūt. Vnde Philipus Eunucho baptiſmum petenti priuſquam eum baptizaret, dicebat: Si credis ex toto corde, Acto. 8. Sic neminem unquam peccatis ſoluere, & Chriſti membrū pronūciare pij uolent, niſi qui uere ſint ad id electi ante conſtitutionē mundi. Interea tamen, multi putres piſces, cum bonis reti Euangelij attrahentur, & multi cum Anania & Saphyra ſpiritui ſancto mētientur, quos nemo ſane mētis, dicet propterea quod aqua tincti ſunt, uere Chriſtum induiſſe & de eius grege eſſe. Licet Paulus Gal. 3. ſcribat. Quicunq; baptizati eſtis, Chriſtū induiſtis. Nam ſatis patet pio, non contentioſo lectori, hoc perinde eſſe, ac ſi dixiſſet. Quicunq; baptizati eſtis, profeſſi eſtis uos Chriſtum per fidem induiſſe, & tanq; illum induti in Eccleſiam, ac inter ueros filios Abrahæ eſtis recepti, quem tamē nemo uere induit, niſi per fidem, unde illic præmiſit: Omnes enim filij Dei eſtis, per fidem in Chriſto IESV. Non igi tur pronunciat Chriſtum induiſſe, niſi eos qui per fidem in Chriſtum, Dei filij ſunt. Sic cum Roma. 6. ait: Quicunq; baptizati ſumus in Chriſtum IESVM, in mortem eius baptizati

ſumus

ſumus·Sepulti igitur ſumus unà cum illo per baptiſmum in mortem &c.etiam de ijs ſolis lo
quitur,qui uere Chriſti ſunt.Ii ſoli enim uere mortem peccatorum,& nouitatem uitæ, ductu
A ſpiritus ſancti,meditantur. Ex quo loco pariter manifeſtum fit,ꝙ Baptiſmus nihil aliud eſt,ꝙ̃
in Chriſtianiſmum,qui ut mortis,peccati,ita uitę, iuſtitiæ,iugis meditatio eſt,inauguratio,&.
adultis,ſimul eius profeſſio. Ergo ut tandem finiam,Baptiſmus, illa ſcilicet tinctio in aqua,
ad hoc inſtitutus eſt,ut illo ſigno,qui Chriſti ſunt,illius gregi palam inſcribantur, & ceu ipſi
publicitus conſecrētur,qui illos ſuo ſpiritu intus tingat,& peccatis prorſus purget, donato ſpi
ritu,qui ut hic nouam,cælóq; dignam uitam inſtituit,ita eſt arrabo certiſſimus futuræ & ęter
næ.Tingens interim non plus eſt,quàm plantans aut rigans,de quibus Paulus.1.Corinth.3.
ſic ſcribit:Itaq; neq; qui plantat,neq; qui rigat aliquid eſt,ſed qui dat incrementum ,Deus.

Ex his duo liquere exiſtimo.Prius eſt,ut uerba Dei,ita & ſymbola, quatenus per homines
adminiſtrantur, nihil prorſus animis conferre. Alterum,cum ijs exhibentur, qui uere Chriſti
ſunt,iam nequaquam nuda uerba,nudáſue teſſeras eſſe,quibus externe duntaxat internoſcã-
tur.His enim ſpiritu Dei præditis,uerba,& ſi per hominem adminiſtrata,ſunt Dei uerba,uer-
ba uitæ.Et Baptiſmus perpetuum monitorium,meditandæ uitæ,quæ Deo digna ſit,quæ fi-
lios Dei deceat.Euchariſtia uero,renouata Chriſtianiſmi profeſſio,& haud leue ad promouē-
dum in eo incitabulum·In utroq; etiam ſacramento homo uere ſpiritualis, plurimum con-
ſolationis inuenit.Habet enim penes ſe ſpiritum,qui teſtimonium ipſi perhibet, ut locũ ſibi
contigiſſe inter filios Dei,ita approbante Chriſto,per baptiſmum Eccleſiæ eius eſſe inſertũ,
& uere in eorum numero haberi,pro quibus ille ſuum corpus & ſanguinem dependit, qui-
búſq; eadem in cibum æternæ uitæ donauit.Sed hæc omnia efficit ſpiritus Chriſti, uſus inte-
rim,quæ ipſe ad monendum ſanctos,cum diuinæ erga ipſos dignationis,tum ipſorum offi-
cij ſymbola inſtituit.Et hactenus ſacramenta hæc uocari,diuinæ erga nos uoluntatis ſigilla,
nullus improbauero.Id uero errorem eſſe,& pernitioſum,ingenue teſtor,ſacramenta hęc fa
cere,iuſtificationis,& in fide confirmationis,uelut canalia quædam,ut per quæ, quacumq; ra
tione adhibeantur,ſpiritus Chriſti operetur.Hoc enim eſt liberæ electioni Dei, qui quorum
uult,& quando uult,ac quantum uult,miſeretur,ſpiritúmq; ſuum ex ſola ſua beneuolentia,
nullis penitus noſtris uel uerbis uel ſignis prouocatus,donat,firmat & auget, derogare. Ex
gratia enim non operibus,iuſtificamur. Ex auditu quidem Fides eſt, hoc eſt, oportet ꝙ ani-
mus credat,ei antea eſſe adnunciatum,at niſi ante auditum uerbum, adſit in animo ſpiritus
Dei,nihil ille intelliget eorum quæ dicuntur.1.Corinth.2.Ita neceſſe eſt,ut externa omnia prę
ueniat in nobis bonitas & ſpiritus Dei.Sacramenta autem,dum conferuntur adultis, niſi illi
B antea credant,& uiuant in Domino,mortem,non ſigna beneuolentiæ Dei percipiunt.Sic &
circa infantes,ſi non electi ſunt ante conditum mundum,ſi non cum Paulo ſegregati ab ute-
ro,quantum ad ipſos attinet,& baptiſmi,& precationis opera luditur, tametſi nos noſtrum
in illis officium præſtantes,operam ludamus minime, ſicut non fruſtra laboramus, cum ex
Dei iuſſu ijs uerbum ueritatis adnunciamus,qui illud tamen haudquaquã recipiunt. Scio ia-
ctari,quãdoquidem DOMINVS iuſſit baptizare,& Euchariſtia communicare,cum id mi-
niſter faciat,iam Deũ,qualiſcunq;,& quamlibet impius ille ſit,baptizare,corpus Chriſti mãdu
candum dare,& efficere omnia. Alioqui ſi fide miniſtrorum,& non ſolo Dei iuſſu hæc nite-
rentur,nunquam certo ſciri,ubi uel Baptiſmus uel Euchariſtia haberetur.Verum optandum
iſtis eſt,ut ſua authoritate non fidant nimium.Iuſſit Chriſtus baptizare,iuſſit cænã in ſui me-
moriam agitare,at quos iuſſit:Non certe impios,à quibus legem ſuam memorari,fœdúſq; ſu
um,ore tractari, indignatur,Pſal.50.ſed diſcipulos ſuos,uerbo ſuo credentes. Porro Baptiſ-
mi,Cœnæq; ueritas,atq; certitudo,ab animis cuiuſq; baptizati,& cænantis petenda eſt,non à
uerbis externe prolatis.Iis namq; quos Chriſtus accepit a Patre,non alienis, ſuum Euangeli-
on & ſacramenta donauit.Eóq; perſæpe uſu uenit,ut non minus hæc ſymbola,fruſtra,quan-
tum ad baptizatos attinet,& cęnantes,exhibeantur,quã citra ullum fructum,multis cotidie,
qué quidem ipſi percipiant,prædicetur Euangelion, quod utiq; Sacramentis longe præſtabi
lius eſt.Sed neq; nos fide miniſtrorum niti ſacramenta dicimus,uerum hoc conſtanter affir-
mamus,Deum non ilico docere intus,baptizare ſpiritu,& corpore Chriſti ſui paſcere, dum
etiam pius miniſter,uerbum,aquã,& panem,adminiſtrat,nedum impius. Alioqui quomo-
do electurus eſſet non ueſtitum ueſte nuptiali,quem miniſtri,iuſſi ab eo, ad nuptias eius ad-
duxerint,aut putres piſces,quos illi reti Euangelico attraxerint.Noſtrum eſt,Euangelion ad-
nunciare omni creaturæ,quæ ſe non,uel canem,uel porcum exhibeat,& dabit tamen Domi-
nus illi credere tantũ ijs,quos ad uitam præordinauit,Act.13.Debemus Baptiſmo, & infantes
noſtros,quandoquidem id iuſſit,& adultos,qui ſe credere illi fatentur,Chriſto conſecrare, ip

C ſe tamen non baptizabit interim ſuo ſpiritu, niſi quos ad hoc deſtinauit ante conditum mundum. Sic & ad menſam Domini oportet admittere, quicunq; non palam alienos ſe à Christo declarant, paſcit tamen ille interim tantum, quos ſibi attraxerit Pater. Noſtrum miniſterium circa externum hominem uerſatur, nec ſemper habet cõiunctam operationem ſpiritus. Vere igitur gloriæ Chriſti derogamus, & nos plus nimio efferimus, ſi ullum noſtrum miniſterium tanti fecerimus, ut coniunctum ſemper illi ſpiritum Chriſti dicamus. Etſi ſedulo nobis orandum ſit, ut ille noſtro miniſterio non deſit, quo & nos cum Paulo, miniſtri Noui Teſtamenti & ſpiritus, non literæ, inueniamur. 2. Corinth. 2. At quando non ſolum Apoſtoli, ſed ſeruator ipſe, externe docuit, quorum tamen corda, cum ſpiritu uacua eſſent, nihil doctrinæ cæleſtis, unquam ſenſerunt, indigne admodum fecerimus, ſi nobis hoc arrogauerimus, ut ſimul atq; nos uerbum Dei pronunciamus, aqua tingimus, Panem & calicẽ Domini adminiſtramus, ſpiritus Chriſti ea intus perficiat, quæ externe nos uel dicimus, uel ſymbolis repręſentamus. Spiritus ſpirat, ubi uult, & uim eius non ignorant, quos uere adflauerit. Et hinc firmari conſcientias neceſſe eſt, non ab ijs, quæ fiunt per homines. De his plura dixi in Ioannem capite ſexto.

Per quem Baptiſmus inſtitutus.

Iam tertio loco dicendũ, per quem ſit Baptiſmus inſtitutus. Hic rurſus dicam, quod nõ dubito, ex ſcriptura Dei me didiciſſe, iudicent an ita ſe habeat Chriſtiani, & iudicent ſecundũ ſcripturã. Baptiſmi ergo ceremoniam inſtitutã, credo, diuinitus, ſed miniſterio Ioannis. Sicut ait, qui miſit me ut baptizarem in aqua. Ioan. 1. Id & Chriſtus ſatis indicauit, ubi Principes ſacerdotũ, & ſeniores populi rogabat, unde Baptiſmus Ioannis fuiſſet, è cælo, an ex hominibus? infra. 21. Neq; enim audiendos puto qui alium Ioannis, & alium noſtrum baptiſmum faciunt. Baptizando ſuos Ioannes Chriſti ſcholæ conſecrabat, idem fecerũt & Diſcipuli, neq; aliud nobis faciendum incumbit. Chriſti Baptiſmus eſt, per ſpiritum & ignem, ut Ioannes teſtatur, & Chriſtus ipſe Act. 1. de quo infra dicemus. Vnde Chriſtus aquæ baptiſmũ nulli contulit, ſed diſcipuli eius. Ioannis. 4. Cumq; Chriſtus ipſe, noui populi dux & magiſter, à Ioanne uoluit Baptiſmo initiari, mihi dubium non eſt, nullo alio, neq; ab alio, Apoſtolos quoq;, & primos eius diſcipulos fuiſſe baptizatos. Scriptura ſane non nouit niſi duos Baptiſmos, aquæ & ſpiritus, ille per Ioannem cœpit, igitur Ioannis uocatur, hic donum Chriſti eſt, & uocatur. Is ergo neget ſe baptiſmo Ioannis baptizare, qui non aqua ſed ſpiritu baptizat, quod ſolius Chriſti eſt. Paulum Epheſijs illis, qui in baptiſmo Ioannis baptizati erant, ignorantes quid

D ipſum eſſet, quia ſpiritum ſanctum adhuc ignorabant, quo ille Chriſtum baptizaturum tantopere prædicauerat, dixiſſe legimus. Act. 19. Ioannes quidem baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, populo dicens, in eum qui uenturus eſſet poſt ſe, ut crederent, hoc eſt, in Chriſtum Ieſum. Quid iam nos aliud uel facimus baptizãdo, uel facere debemus? Vtiq; noſter baptiſmus, pœnitentiæ eſt, dum quos baptizamus, in mortem Chriſti ſepelimus, hoc eſt, in eum numerum adſcribimus, qui per omnem hanc uitam peccatis mori, & uiuere iuſtitiæ debeant, quod tamen ſint non niſi dono Chriſti accepturi, quare ab adultis, quos baptizamus, fidem in Chriſtũ requirimus, & infantes in eandem educandos, Eccleſiæ commendamus. Nunquã igitur rebaptizaſſet illos Paulus, ſi Ioannis baptiſmo, id eſt, quo ipſe ſolebat baptizare, in pœnitentiam, & fidem Chriſti fuiſſent baptizati, ſed cum eſſent tantũ, ut Lucas meminit, in Baptiſma Ioannis, quod tamen neſciebant, quale eſſet, quaſi uero ita tingi tantum aliquid referret, baptizati, ignorantes in totum baptiſmum Chriſti, id eſt, ſpiritus, declarato eis, quid fuiſſet Ioannis Baptiſmus, quomodo in Chriſtum ille baptizaſſet, non in ſuam iſtam tinctionem, quaſi ea ullis poſſet ſaluti eſſe, baptizauit eos hoc ipſo baptiſmo Ioannis, id eſt, ut ille ſolebat, in nomẽ Domini Ieſu, & mox impoſitis manibus, Chriſti quoq; baptiſmo, id eſt, ſpiritu ſancto, reddidit participes. Nam ſtatim uenit ſuper eos ſpiritus ſanctus, ut illic legitur. Confirmantur hęc, ſi dextro oculo quis legat, quod Petrus fratribus reſpondit, expoſtulãtibus cum ipſo, q ad Cornelium fuiſſet ingreſſus hominem æthnicũ. Act. 11. Cum exorſus eſſem, inquit, ſermonem, illapſus eſt ſpiritus ſanctus in illos, queãdmodum & in nos fuerat illapſus initio. Veniebat autẽ in mentem, quod dixerat Dominus: Ioannes quidem baptizauit aqua, cæterũ uos baptizabimini ſpiritu ſancto. Proinde ſi par donũ dedit illis Deus, queadmodum & nobis, cũ crediſſemus in Dominum Ieſum Chriſtũ, ego porro quis eram, qui poſſem obſiſtere Deo? Vide & hic, ſicut ubiq;, ſcriptura tantũ duo baptiſmata memorat, aquæ alterũ, alterũ ſpiritus, hoc Chriſti dono, illud Ioanne miniſtro introductũ. Sed quid eſt, quod ait: Ego porro quis eram, qui poſſem obſiſtere Deo? Indubie aliud nihil, q̃ quod coram cũ id fieret, dixerat: Nunquis prohibere poteſt, quo minus aqua baptizentur hi, qui ſpiritũ ſanctum acceperũt, ſicut & nos? Id eſt, uideram Chriſtũ eos ſibi delegiſſe, idq; baptiſmo ſpiritus declaraſſe, qui potuiſſem igitur illi

obſiſte

obſiſtere, ut nõ in noſtrum gregem eos aquę baptiſmo, quem Ioannes Domini uoluntate inſtituit, pariter recepiſſem? Deus quod maximũ erat, dederat, eóq; illos nobis æquauerat, ac de
A noſtro numero eſſe, declarauerat, qui iã negaſſem eis quod minimum erat, huius ſignum?
Vide autem ut ſuũ Baptiſmum perinde habet atq; Ioannis, & ita aquæ uocat, ſicut illud, nihil enim præterea ipſe quidem dare potuit. Cum igitur baptizando omnino id agamus, quod Ioannes egit, hoc eſt, aqua tingamus, & Chriſto addicamus, quibus baptiſma cõferimus, nihil omnino præterea conferentes, ut omnia interna uirtutis Chriſti ſunt, ſatis conſtat idem eſſe noſtrum, atq; Ioannis baptiſmum. Quem cũ ille inſtituerit, diuinitus in hoc miſſus, ut ſicut primus Euangelij prædicator extitit, primus Chriſti præco, ita primus ſigni eius, quo Euangelij auditores inſignirentur, & ab alijs ſecernerentur, uſum inueheret, quid quæſo eſt, cur uel alium baptiſmum habere nos, uel per alium uſum eius cœpiſſe, fingamus? Ii qui Ioanné prædicatorem Euangelij negant, & minus Apoſtolis prædicaſſe affirmant, à uero apertius recedere uidentur, quàm ut mereantur confutari. Agnum prædicauit Chriſtũ, qui peccata mundi ueniſſet tollere, qui è cælo uenerit, ſit ſuper omnes, uerba Dei loquatur, ſpiritũ acceperit uberrime, diligatur ut filius à patre, in cuius manu Pater omnia dederit, in quem qui crediderint, habeãt uitam ęternam, qui minus, nunquã ſint uitam uiſuri, in ſempiternũ illos urgente ira Dei. Ioan. 3. Quid quæſo in omnibus, Euangeliſtarũ & Apoſtolorum ſcriptis, plus Euangelicũ, aut reuelatius legitur? Vt ergo cœpit primus Chriſtum aperte docere, digito etiam indicare, illi diſcipulos colligere, hoc eſt, ipſi uiam munire, & plebem parare perfectam, ita & ſigni eius, quo uoluit Domino tales foris initiari, uſum, primus inuexit. Neq; obſtat, quod iactatur, oportere ſacramenta nouæ legis, inſtituta eſſe, ab ipſo Chriſto, nulli Apoſtolorũ id authoritatis fuiſſe, neq; Ioanni. Non enim Ioannes inſtituit baptiſmum, ſed Dominus, è cælo enim illum accepimus, ut ſupra memini, ſed primum miniſterio Ioannis, non Chriſti, qui ipſe non baptizabat, nec Apoſtolorum; qui non primi baptizarunt. Verũ Chriſtus ſatis illum comprobauit, cũ ipſe eo baptizatus, tum iubens eodem & diſcipulos baptizare. Hactenus de authore, & primo miniſtro baptiſmi, id eſt, per quem baptiſmus Eccleſiæ commendatus eſt.

Nunc quartum & ultimũ ſupereſt, quibus Baptiſma cõpetat, nam cuius uſus ſit atq; uirtutis, ex dictis admodum patet. Cum enim ad nihil aliud inſtitutus ſit, quàm ut ſit Chriſtianorum teſſera, & ſignum, quo Eccleſiæ accenſeantur, qui tinguntur, in hunc unum uſum debebit ſeruire, neq; habebit aliquam præterea in ſe uirtutem, quàm quod admoneat Chriſto eſſe dicatum, profeſſum nouam & Chriſto dignam uitam, quam tamen non niſi per gratiam & ſpiritum Chriſti liceat conſequi. Sed quibus baptiſmus competat, an etiam infantibus dari *De Catabaptiſtis.*
B debeat, eſt nuper uehemens à quibuſdam, utinam ſpiritu Chriſti doctis, quàm uolunt uideri, contentio oborta. Ii ex ea nobis natione nuper prodierunt, & hanc noſtram regionem turbulento nimis ſemine relicto turbarunt, è qua Dominus mira alias nobis bona contulit, nimirũ Saxonum. Ita ſemper tritico Domini, ſua zizania interſerit uetus hoſtis, ac ne humana plus æquo ſuſpiciamus, fit ut nihil ab hominibus prodeat, ex omni parte beatum, imo non raro euenit, ut ſimus quod capræ Scyriæ, bona quæ damus, adiunctis malis corrumpẽtes. Quare ſummopere ab omnibus mortalibus cauendum, & tanto magis quo habentur diuiniores, ne quando deſerto magiſtro Chriſto, mendacium ſequamur & uanitaté. Iſti ergo quod Chriſtus nuſquam nominatim infantes baptizare iuſſit, ſummam impietatem, & idololatriam, quod infantes baptizamus, committi clamitant, atq; in Diabolum & mortem baptizari affirmant, quotquot infantes baptizantur, quare eum Chriſtianum non agnoſcunt, qui ſe non rurſus baptizandum, renunciato Satana obtulerit. Cum aũt compertũ ſit, eos à cõtentionis ſpiritu, huc pertractos, accidit eis, quod uſq; accidiſſe & alijs, qui ſimplici Chriſti cognitione relicta, prophanas uocum inanitates ſectati ſunt, legimus, nempe, ut præterea in multos æque craſſos atq; impios errores inciderint. Bona namq; eorum pars negant, Chriſtianum poſſe magiſtratu fungi, quĩ ſit illi utendum gladio, neq; poſſe magiſtratui iniungenti, uel ferre contra hoſtem patriæ, aut malum ciuem arma, uel facere iuſiurandum, parere. Diabolum, & omnes reprobos fore ſaluos, ipſis diem reuelatum nouiſſimum; omnibus eſſe liberum arbitrium, quidam etiam auſi ſunt, iactare ſe abſq; peccato, & plæráq; alia non minus abſurda, quàm blaſphema commenta excogitarunt. Et quo uel ſolo agnoſcas, à Sathana impelli, puram Chriſti annunciationem, modis omnibus infamant, & præ ſuis nugis omnia contemnunt, neminem audire monitorem ſuſtinent, peruicacia incomparabili ſuis commentis inhærentes, ijs quibus datum ſpiritus internoſcere quibus quemq; induratiſſimum Hebręum citius ad ueritatem pertraxeris. Deus nouit, me uera & quæ congreſſus cũ ipſis expertus ſum, ſcribere, is mihi rependat, ſi quid hic affingo. Neq; ipſe ſane, priuſquam expertus fui, potui cre-

dere,tanta illos pertinacia,impijs ſuis commentis inhærere,& ad omnem quamlibet amicã
C monitionem adeo non dico obſurdeſcere,ſed obbruteſcere,imo efferari.Scio iſtis fruſtra om
nia ſcribi,nihil enim pręter ſacra Biblia legunt,niſi quæ ſuæ farinæ homines conſcripſerunt.
Ne aut ij,qui audiũt tantum de Baptiſmo iactari quæſtionem,& urgeri ab illis nos, quod nõ
Dei uerbũ ſequamur,baptizantes infantulos,putent iure eos ſic cõtra nos furere, paucis,quo
noſtra hac in re fides nitatur,indicabo. Sed præfari hoc ante libet,eſſe in hoc hominum ge=
nere minime paucos,uitæ ſanctioris admodum ſtudioſos,in quibus nihil fere deſyderes,ſi ſo
lo contentionis ſpiritu liberi eſſent.Eo autem ſic à uia regia detorquentur,ut ipſiſſimi hæreti=
ci factioſi euadant.Rariſſimus ſiquidem inter illos eſt,qui non tanquam ab Ethnicis, ab om=
nibus qui puerorũ baptiſmum obſeruant,ſecedendũ putet,quamlibet inculpate illi, & pie ui
uant.Quantum aũt hoc damni det,Reipublicæ Chriſtianæ,animus facile intelligit. Cũ nãq;
externam uitam.quam uulgus ſolam fere conſyderat,ſatis pure degunt,alieni à luxu & inep
tijs huius ſæculi,authoritatem ſibi non uulgarem comparant.Illa quo maior fuerit,eò plures
à communi ueræ Eccleſiæ cœtu,& a doctrina ſynceriore,quæ in eo tractatur,auocãt,qui mox
illorum fermẽto inflati,ſimul cum ipſis damnant totũ Chriſti gregẽ,ſeq; retinctos,ſolos Chri
ſti eſſe gloriantur. Quam tamen arrogantiam, Chriſtus ut ſibi ſummopere inuiſam,ſic ul=
ciſcitur,ut & ipſis inter ſe conueniat minime,quilibet nouum aliquod dogma comminiſca=
tur,quod cum alij non amplectuntur,pronunciat ilico eos ſpiritu deſtitutos, plerumq; etiam
Chriſti conſortio excludendos.Non nullos uero ſinit interdũ prolabi,& in manifeſta ſcelera
non ſolũ dogmata abſurda,Nihil enim ille ęque deteſtatur, ꝙ ſibi placere, & damnare alios,
quod uel ſola illa,Phariſæi & Publicani parabola,luculentiſſime teſtatus eſt.Hinc uero fit, uti
nihil æque uanum ſit,atq; hi, qui puerorũ baptiſmum oppugnant.Proinde, quicquid in eos
ſcripſero,nolo de omnibus ſcriptum intelligi,ſed unumquemq; eius duntaxat notatum, cu=
ius uere tenetur.Sunt enim plærią;,qui baptiſmum puerorum haud probant,& tamen hære
ſi iſtorum,hoc eſt,factioni,accedunt minime,damnant quoq; eorũ ſeceſſionem. Sed hi pæ=
dobaptiſmum tantum non probant,non etiam oppugnant,multo minus obſeruantes illũ,
à Chriſto alienos putant.Sciunt ſiquidem quam noxiũ opus carnis ſit hæreſis, hoc eſt, à uere
D timentibus Deum ſeceſſio,& ꝙ ſancte uelit coli à ſuis Chriſtus,in ipſo unitatem, uerámq; cõ=
munionem. At norint,quanto nocentiora ſunt carnis opera, illa quæ pro uirtutibus ſeſe in=
gerunt, quá quæ excuſare nemo poteſt,& ideo ſæpe tolerabilius eſſe craſſioribus illis operi=
bus carnis,ut ſunt commeſſationes,ebrietates,fornicationes,& id genus,quam tectioribus il
lis,contentione,æmulatione,concertationibus,ſeditionibus,ſectis,& quæ huius ordinis ſũt,
ob noxios eſſe.Iſtos igitur adeo nolo dictis acerbioribus petere,ut magnopere etiam cupiam
omnibus quoad licet dictis & factis demereri,quamlibet hic diſſentiant. Scio enim illi non=
dum chriſtianæ dilectionis rationem conſtare,qui non poteſt & diſſentientes, modo Chri=
ſtum uere ſeruatorem adorent,& pariter adorantes fratres agnoſcere,ſuſtineant,ſyncera cha=
ritate complecti,& ferre ut ſuo Domino quiſq; ſtet & cadat,hoc eſt, recte & perperam, multis
in rebus ſentiat,Sed ad rem.

Ex ſuperius adductis,puto conſtare Baptiſmum eſſe ſignum, quo in Eccleſiam CHRIS=
TI recipiuntur,ad eam pertinentes,iam quoniam CHRISTVS allatos ſibi paruulos nolu
it prohiberi,indignatus hac cauſſa diſcipulis,qui eos prohibuerant,pronunciauitq; talium eſ=
ſe regnum Dei,accepit in ulnas, & impoſitis manibus benedixit,non licet nobis ab Eccleſia
CHRISTI illos arcere,hoc eſt,prohibere Chriſto illos offerri.Igitur & eos tanquam ad Ec=
cleſiam pertinentes agnoſcimus,atq; cum noſtrum non ſit illos benedicere, benedicendos e=
os Chriſto uelut apportamus,& id baptiſmo,qui ſignum eſt,Chriſto primum initiandi. Ad
hæc Paulus.1.Corint.7.eatenus affirmat,infidelem coniugem,ſi adhæreat fideli,ſanctificari,
ut eorum liberi ſancti ſint,quod indubie intelligit,modo ſcripturæ pro eo,quod eſt ad eccleſi
am Dei pertinentes.Si igitur ad eá pertinent,quis uetaret baptiſmo illos ſolenniter ei inſcribe=
re,atq; ita uel ad precandum magis ſedulo pro eis fratres prouocare, tum cõmendare eos om
nibus ſanctis,ut ſi contingat eos adoleſcere,tanto maiore diligentia & a ſuis educentur,& à re
liquis fratribus moneantur,tanquam Chriſto pridem conſecratos,& eius Eccleſiæ inaugura=
tos. Poſtremo ſatis ex Paulo patet,Circumciſioni Baptiſmum ſucceſſiſſe,eundemq; qui
eſt huius,& illius uſum fuiſſe,ut ergo illa,populo Dei infantes accenſebantur,cum noſtri ne=
quaquam minoris ſint,& eos noſtro ſigno,id eſt baptiſmo,Eccleſiæ adiungere decebit.Cũq;
illi nos ridẽt ſciſcitantes,cur ergo non tantum mares baptizemus, quos ueteres ſolos circumci
debant?Reſpondemus, in Chriſto non eſſe marem aut fœminam,utroſq; quãtum ad Chri
ſtum,& pietatem attinet,perinde haberi,igitur pariter illi eſſe initiandos. In ueteri autem le=

ge,

ge,non ita parem mulierum rationem habitam,& Eccleſiam uiris tãtum uumeratam,quod
A mulier caro uiri,uiri quoq; nomine cenſeretur,iuxtaq; legem uiris ſubiectæ in nullo numero,
niſi nuptæ haberentur. Ante nuptias ergo patris merito,poſt mariti Eccleſiæ Dei accenſeban-
tur. Deinde,ſicut per unum uirum peccatum in orbem intrauerat, ita per unum uirum erat
tollendũ,eóq; ſignũ innouationis & purgationis ſolis uiris dabatur. Interea tamé nó minus
& fœminæ de familia Dei erãt innuptæ , ut iam dictum,gratia patrum : nuptæ gratia marito
rum. Nunc omni diſcrimine ſublato,cum pariter immundi mares, & fœminæ, pariter per
Chriſtum quoq; mundemur,ſignum accepimus,utriſq; commune,Deniq; propiores illi ſta-
tui, in quo nuptiæ ceſſabunt,ſumus, & plus loci,& laudis eſſe cœpit cælibatui , quàm erat ,
quare ſuo nomine inaugurari Domino & fœminas,magis nunc quàm apud ueteres conue
nit.

Porro ſacra anchora,qua Catabaptiſtæ illi contra nos nituntur,eſt, quod Dominus , infra
ultimo ita præcepit: Euntes ergo,docete omnes gentes,baptizantes eos &c. Exiſtimant enim Marci 16.
cum hic prius docere,quàm baptizare præceperit,non poſſe nos,ſine grandi impietate,bapti
zare,quos non ante fidem edocuerimus. Sed non animaduertunt,hoc loci,diſcipulos aman
datos,præcipue ad prædicandum Euangelion,eóq; negotium datum eis,agendi potiſſimũ ,
&nominatim cũ adultis,& ideo cum erga hos hic ordo ſit neceſſarius,ut antea doceas,quàm
baptizes,quis enim ſuſtineret ſe baptizari,non indicato,in quid eum baptizare uelles? iſto or
dine ſua hic Chriſtus diſcipulis mandata dedit,ut de doctrina prius quàm baptiſmo præcepe
rit. Neq; id hac cauſſa ſolum,ſed quia doctrina longe pluris,quã baptiſmus,atq; propria Apo-
ſtolici muneris eſſet. Vnde Paulus ſcribit Corinthijs,ſe non ad baptizandum,ſed euangelizã
dum miſſum. Proinde ex hoc loco,infantum baptiſmum nemo,uel probauerit, uel impro
bauerit,nihil enim hic de ipſis agitur,ſed quomodo cum adultis agerent diſcipuli,ſunt hoc lo
co à Domino inſtructi,negotio infantium dilectioni fidelium demandato,quæ cum illos ab
Eccleſia Chriſti non poterit habere alienos,etiam Baptiſmo,Eccleſiæ palam inſerere debebit.
Ita quod Euangeliſtæ,præcipue Lucas in Actis,adultos tantum,à Ioanne & diſcipulis bapti-
zatos ſcribunt,in cauſſa fuit,quòd ſuſceperant,demonſtrare,quomodo prædicatum Euange
lion fructificarit,id iam in adultis tantum,potuit declarari,ideo de eorum baptiſmo tantum
faciunt mentionem,quanquam non obſcure ſignificarint,& infantes baptizatos, quãdo ſcri
bunt totas domos baptizatas. Ergo adſerimus Baptiſmum,ut ſignum & teſſeram,eorũ quo
rum eſt regnum Dei,omnibus competere, qui ad regnum Dei pertinent, eiuſmodi iam ſũt,
B non ſolum qui prædicato Euangelio credunt,ſed & infantes noſtri, uel pronunciante Chri-
ſto,propterea & infantibus conferendus eſt,ipſiq; Domino ſuo offerendi,uti præcepit cũ ait:
Sinite paruulos uenire ad me,talium enim eſt regnum dei. Hanc ergo obſeruationem indu
bie idem uindicabit,& in Eccleſia ſua ſeruabit,quicquid tumultuentur Catabaptiſtæ , & in té
pore ſuo illos, qui hic à nobis diſſentiunt,hanc ſuam uoluntatem docebit, utcunq; iam eã
agnoſcere nequeant.

An autem infantes fide,quàm ſcriptura tantum auditi uerbi fere agnoſcit & uocat, an alte-
rius generis Dei cognitione,ſalutem conſequantur(nam cum uita æterna ſit,DEVM cogno
ſcere,& cætera Ioannis.17.tam non poſſunt ſalutem percipere,ſine aliqua DEI cognitione,
quàm nemo poteſt uiuere abſq; uita)infra capite. 19.ubi ad locum, iam aliquoties citatum ,
Talium eſt regnum cælorum,uentum fuerit,dicemus. Iam ſatis nobis eſt, CHRISTVM
dixiſſe,talium eſſe regnum cælorum,regnum Dei,ergo Eccleſiæ membra ſunt,par igitur eſt,
id nos per Baptiſmum teſtari. Et pij quos nulla hic tenet contentio,hinc quoq; ſatis uidere poſ-
ſunt,nos nequaquam baptiſmo paruulorum,ſuper harenam ædificare,ſed certo uerbo Chri
ſti.

Hactenus de Baptiſmo uerboſius ſanè quam apud Chriſtianos,debebat de re externa diſ-
ſeri,qui nimirum in uno Chriſto omnia habent,externa cuncta pro libera dilectione mode-
rantes. At ſi ſpectes,quàm mira arte,nec minore ſucceſſu , à Chriſto unico ſeruatore Satan ad
externa illa ſeduxerit,quamq; fœde circa ea errare,cum ueteres,tum noſtri ſæculi homines, di
gladiari effecerit, agnoſces nihil dum redundare. Adeo nunquã ſatis moneri quidã poſſunt,
ut à Chriſto oĩa petãt,& credãt ut Circũciſionem,ita baptiſmũ atq; externa omnia per ſe nihil
eſſe. Signa eſſe poſſunt,eius quod aliquid eſt,ipſa per ſe ut res mutę & corporeę,atq; opera ho
minũ,longe infra ſunt,quàm ut in chriſtianiſmo,aliquid ſint,multo minus,efficiant. Oro igi
tur,quotquot Chriſto dederunt nomen , quorum gratia tam fuſe hic ab inſtituto digreſſus

C ſum,ubi in hæc noſtra inciderint.diligenter omnia legant,& conſultis ſcripturis, probeq; fidei analogia perpenſa,ea dijudicent,ante omnia,inuocato ſpiritu Chriſti,ac interim ablegata,quorumlibet mortalium authoritate,cum doctos nos à Deo eſſe, ſit neceſſe, & quæ ex ipſo Dei uerbo conſtare pernouerint,ijs adhæreant. Iam ergo tandem redibimus ad noſtrum Matthæum.

In Iordane.) Haudquaquam myſterio uacat,quod in Iordane baptiſmum Ioannes exercuit,qui miſſus fuit,ut Dominum Ieſum Iſraeli prædicans,ipſum Chriſtum,id eſt,orbis ſaluatorem eſſe,manifeſtaret,atq; ita plebem illi perfectam pararet,inſtituendo primus ipſi ſcholá, atq; legendo diſcipulos,quare & baptiſmi,qui Chriſtianiſmi teſſera eſt,uſum , ut dictum eſt, primum oportuit inuehere. Iordanem miraculo olim populus Iſrael tranſiuit ad terrá promiſſam,Ioſua.4.Naeman Syrus,iuſſu Eliſæ in eo flumine lotus,à lepra fuit mundatus,.2.Regum.5..Ita qui baptiſmo Ioannis,hoc eſt,aquæ,illo quo Chriſti gregi inſerimur, baptizátur, in mortem Chriſti baptizantur,Rom.6.ut peccatis mortui,iuſtitiæ deinde uiuant, & relicto mundi deſerto,hoc eſt,abnegata uita carnis,In regno iam cælorum,ductu ſpiritus,agant, regione uere uiuentium,ſanctisq; promiſſa.In hac ut per ſpiritum,facta carnis cottidie mortificantur,ita uelut ſepties in Iordane lauamur, ut corruptione carnis,noxia lepra,tandem penitus mundati,uere ſanctorum centurijs,uero q; Dei populo,& Domini caſtris adiungamur. Hæc utiq; Baptiſmo omnia ſignificantur,& uere ſimul apud eos qui Chriſti ſunt,geruntur.

Confitentes peccata ſua.) Pœnitentiam enim prædicabat,& Chriſtum indicabat, eſſe eũ, qui credentes in ſe peccatis liberaret,ideo non baptizabat,id eſt,Chriſti Eccleſię eo ſigno diſcipulos inaugurabat,niſi qui uerbis ſuis ſe habere fidem faterentur,nempe agnoſcentes ſe plane peccatores,eoq; Chriſti redemptione opus habere,cum adultis enim illi potiſſimum negotium erat,proinde oportuit,ut ſua peccata,qui ab eo baptizarentur,confiterentur.Imo baptiſmo in ordinem pœnitentium palam recipi,quid aliud erat,quam peccata ſua fateri?

D Porro cum & circa Confeſſionem,plurimum erratum ſit,atq; uocabulum hoc longe alio ſignificatu,quam illo ſcriptura utitur,diu uſurpatum,paucis & de hac,quæ credimus, aperiã. Confeſſio peccatorum,de qua hic agitur,triplex in ſcriptura commendatur.Prima & fons reliquarum eſt,qua ex animo coram Deo,nos peccatores agnoſcimus, qua utiq; ita humiliamur,ut coram uniuerſo mundo,ſi id uel in gloriam Dei,uel commodum proximorum ceſſurum conſtaret,omnem noſtram iniquitatem deregere,nihil grauaremur. De hac eſt, illud Pſal.32,Peccatum meum notum tibi feci,& delictum meum non operui,dixi, confitebor ſuper tranſgreſſionibus meis Domino &c.Item illud,Pſal.51. Quoniam tranſgreſſiones meas ego agnoſco,& peccatum meum coram me ſemper.Rurſus. 1. Io.1. Si confiteamur peccata noſtra,fidelis eſt & iuſtus,ut remittat nobis peccata noſtra.Hæc peccatorum coram Deo agnitio & confeſſio,ubi uera ac uiua fuerit,impellit mox, ut quiſq; facto & uerbis peccatorem ſe coram hominibus quoq;, quandocumq; eius occaſio eſt, ingenue fateatur. Sic & Iudas, ubi ſeno ſuum peccatum agnoſcebat, & ſi nulla eſſet ſpe ueniæ, palam tamen relatis argenteis in templum, dicebat Principibus ſacerdotum & ſenioribus populi: Peccaui,tradens ſanguinem innoxium,infra.27.Sic Cain,Saul,ac multi alij,quod ſua coram Deo peccata uere agnoſcerent,coacti fuere,ea palam quoq; apud homines fateri. Quanto magis ergo ij, qui non dubitant,gratiam peccatorum ſuorum ſe ab optimo patre accepiſſe,aut ſperant accepturos,illa libertime,ubicumq; ſe locus offerat,confiterentur,uel ſic benigniſſimi patris miſericordiam prædicaturi,aut ſane æſtu ſauciæ conſcientiæ,dum fratribus illum aperirent, nonnihil ſeſe leuaturi? Atq; hæc altera confeſſio eſt,cum interna illa peccatorum coram DEO agnitio,compellit, eadem & hominibus fateri.Ea autem à nonnullis fit,citra ſpem ueniæ, ex importabili duntaxat conſcientiæ tormento,cuius exempla in Iuda,Saul,ac pleriſq; alijs,ut iam memini,ſcriptura commemorat.Porro eorum, qui certi de remiſſione peccatorum, magis ex ardenti,diuinæ bonitatis prædicandæ affectu,quam æſtu male ſibi conſcij cordis,ea confitentur,egregium in Paulo exemplum legimus:1. Timoth.1. Vbi ſe,non tam Timotheo, quã orbi,blaſphemum,perſecutorem,ac uiolentum fuiſſe confitetur, & iuxta Dei erga ſe miſericordiam prædicat,quæ iure debeat,quoſlibet,ad ſperandam à patre indulgentiſſimo peccatorum ueniam,animare. Vnde illic ſcribit: Verum ideo ſum miſericordiam adeptus, ut in me primo oſtenderet IESVS CHRISTVS omnem lõganimitatem, ad exprimendum exemplar ijs,qui credituri eſſent in ſe,in uitam æternam. Ecquis ſibi peccatã clemen-

De confeſſione.

Confeſſio quæ hominibus fit.

mentiſſimo DEO, uere condonata credat, hoc eſt, ab æterna morte, in æternam uitam ſeplane tranſpoſitum. qui non ardentiſſime cupiat, ſummeq́ʒ delectetur, hanc ſibi peccatorum factam gratiam, A impenſiſſime prædicare, eóqʒ qua peccatorum mole premebatur, iuxtà apertiſſime fateri? Non minus ardent, qui tacti uiua ſuorum commiſſorum cognitione, ſperant condonationem, paſam illa fratribus facere. Quis enim certa promiſſa medicina uulnus uereatur ſuum detegere? Sic ergo in præſentiarum, hortante ad reſipiſcentiam Ioanne, & CHRISTVM medicum animatum promittente atqʒ indicante, in quem qui crederet, haberet uitam æternām, quis iſtis habens fidem, potuiſſet contari, peccatorem ſe palàm fateri? Quis namqʒ pudor, à percipienda medicina uitæ æternæ fuiſſet illos remoratus? Vt leuiculos morbos pudor nonnunquàm uetat detegere, ita letales, ſummóqʒ inſtantes cruciatu, non pudorem modo, ſed ſemel omnia cogunt poſthabere, ſi qua ſpes illuceſcat remedij. Ita ſi cuius conſcientia, peccati cognitione, fuerit ſerio exagitata, & ſimul ſpes ueniæ propoſita, nihil prorſus eſſe poterit, quod eiuſmodi non poſthabeat, ut illam conſequatur, neqʒ poterit quidem ſatis ſuum peccatum, non DEO ſolum, uerum & fratribus, præſertim qui ex uerbis DEI ſpem ueniæ faciunt, confiteri, hoc eſt, quibus laboret malis conqueri. Sentit enim iam peccatis nihil æque pernitioſum, miſerum & abhominabile, in morem igitur eorum, qui ſummis malis laborant, nihil prius habet, quàm illa queri, maxime autem, ubi liberationis aliqua ſpes affulget, ita nulla peccatorum quamlibet aperta confeſſio, poteſt eiuſmodi homini, ſic uim peccatorum ſuorum ſentienti, imò dolori eius, ſatisfacere. Exemplum uides in ijs, quibus Petrus, die quo ſpiritus ſanctus Apoſtolis miſſus fuit, prædicabat. Admoniti enim ſuorum peccatorum, compuncti corde dicebant ad Petrum, & Apoſtolos: Quid faciemus uiri fratres? Quaſi dixiſſent, fatemur omnia, nihil niſi peccata ſumus, prætere eum, qui peccatis nos liberaturus, aduenerat, IESVM CHRISTVM crucifiximus, quid igitur faciemus miſeri? Quibus reſpondentibus Apoſtolis: Pœnitentiam agite, & baptizetur unuſquiſqʒ ueſtrum in nomen IESV Chriſti, in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum ſpiritus ſancti & cætera. mox obtemperarunt, & baptizati ſunt in remiſſionē peccatorum, ita ſeſe coram omnibus paſam peccatores agnoſcētes & confitentes. Verior enim commiſſorum confeſſio, pauciſſimis quidem uerbis conſtat, at totam interim uitam, ſingulari modeſtia, aſſidua carnis mortificatione, promptiſſimóqʒ fratrum obſequio, reformat & innouat. Cui namqʒ aliquid conducat, audire te, ſingula tua commiſſa denarrantem?

B Aliud exemplum huiuſcemodi confeſſionis legimus. Actorum. 19. Cecidit timor ſuper illos, & magnificabatur nomen DOMINI IESV, multiqʒ qui crediderant, ueniebant confitentes & annunciantes facta ſua, multi autem ex eis, qui curioſas artes exercuerant, comportatos libros exuſſerunt. Hic & cauſſam habes huius ueræ erga homines confeſſionis, & ipſam confeſſionem, uitæ reformatione comitatam. Cecidit, inquit, timor ſuper omnes &c. Vbi DEVS enim ſuo cor timore configit, nihil potius habet, quàm & quæri dolorem, & medelam quærere. Hanc ergo cum Paulus prædicabat, ueniebant ad eum, confitentes & annunciantes ſua facta (ſcio aliter quoſdam hæc legere, ſed hæc lectio uiſa eſt certior) quod cum citra hypocriſim facerent, inſtrumenta peccatorum, & ſi maximi precij, exuſſerunt. Id demum erat actam uitam uere damnare, ac citra ſingulorum flagitiorum enumerationē, plane peccata confiteri. Huius generis confeſſio, fuit olim ab ijs, qui adulti baptizati ſunt, exacta, qui & dum in nomine IESV Chriſti, in remiſſionem peccatorum baptizabantur, peccatis ſoluebantur, iuxta illud: Quorum peccata remiſeritis & cætera, & quæcumqʒ ſolueritis ſuper terrā, infra. 16. Requiſita item fuit, ab ijs, qui uel palam peccatorum in Eccleſia reprehenderentur, uel cum ob ea excommunicati, pœnitentes in Eccleſiam rurſus admitterentur, quod illud ſoluere eſt, de quo Matthæi. 18. Cum enim Chriſtianum eſſe nihil aliud ſit, quàm CHRISTO eſſe conſecratum, qui cottidie in nobis ſuo ſpiritu peccata mortificet, neceſſe eſt, ut perpetuo nos peccatores confiteamur, non tam uerbis, quàm omni uita, de quo. 1. Ioannis. 1.

Tertia Confeſſio priuata eſt, qua uel tui, uel proximi cauſſa commiſſum aliquod illum, Confeſſio priuata.
aut affectum, fratri cuipiam priuatim confiteris. Tui cauſſa, ſi quando aliqua in te hæreas, aut animo ſis conſternatior, ut uel conſilio tibi opus ſit, uel conſolatione. Et ad hanc, prima illa peccati confeſſio, qua uere in animo te peccato preſſum ſentis, impellit. Nam facit ſolicitum, ne quo pacto plus DEVM offendas, & peius intollerabili peccati one-

D re grauerís, unde ſi qua in re, quod facto optimum ſit, non liqueat, & neſcias an carnis affectu uel ſpiritus iudicio agaris, perpellet utique Domini timor, & peccandi metus, qui animum tuum peccati molem & perniciem iam agnoſcentem occupat, ut cupidiſſime fratrem aliquẽ cordatum, & uerbi Dei tenacem conuenias, propoſitum tuum & conſilium, atque omnes circa illud affectus tuos, ſingulasꝗ circunſtantias, quatenus id tibi ſuſpectum fuerit, quatenus probetur, aperias, ac ſimul cum illo conſultes, quid nam magis ex ſententia Domini, quid certius ſecundum uerbum eius poſſis amplecti, imo per illum & ſimul cum illo Domini potius oraculum ſuper eo, quæras. Iuxta illud: Si duo conſenſerint ſuper terram, de omni re quácunque petierint, fiet illis à patre meo, qui in cœlis eſt. Vbi enim ſunt duo uel tres &c. Hæc ſane affectuum & conſiliorum priuata apud fidelem animum, detectio & confeſſio, ad modũ frequens ĳs eſt, quos uera pie uiuendi ſolicitudo, & peccandi tenet formido. Suſpecta enim habent ſemper ſua pĳ, eóꝗ cum fratribus de ĳs libentiſſime conſultant, iuxta illud Prouer. 11. Via ſtulti recta eſt in oculis ſuis, at ſapiens conſilium audit. Item 25. Cauſſam tuam iudicet proximus. Rurſus 27. Vnguentum & aromata delectant cor, dulcior autem amicus eſt, propter conſilium animæ. In profanis rebus, nemo ſibi ſufficit, eóꝗ amicorum in ĳs conſilia non niſi ſtulti deſpiciunt, neſciat igitur neceſſe eſt, quam ardua res ſit, uita Deo digna, quantum huic inſidietur caro, mundus & Satan, quan ꝗ facile à uia ſeducamur, qui non agnouerit conſultorem in rebus pietatis, rem eſſe multo ſacratiſſimã & præcipuam felicitatis portionem habere, quibus affectus tuos & animi morbos, liberrime detegas.

Confeſſio pro conſilio.

Ita ſi quando cæcum conſcientiæ flagellum, plus nimio cœperit affligere, ut quæcunque legis & audis, ex ſcripturis non poſſint te ſatis conſolari, ſpémque ueniæ tibi confirmare, ibi rurſus, illa interior confeſſio, uiua ſcilicet peccati coram Deo agnitio, ut amicum aliquem Dei, quénque tenere mentem Domini confidis, conſulas, quóque potiſſimum diſcruciaris, malum, reueles, ita adiget, ut nihil optatius poſſit tum tibi contingere, quàm eiuſmodi uir, cui ita commiſſum tuum in ſinum effundas: Iterum fretus eo quod paulo ante citaui. Si duo cõſenſerint ſuper terram &c. Et ubi ſunt duo uel tres congregati in nomine meo &c. Vtranꝗ uero hanc confeſſionem, ſoli cum norunt, tum amant, quos ſolicitos tenet cura pietatis, apud quos uigilans uiuit timor Domini, reliquis ut fruſtra hæc ſuaſeris, ita noxie præceperis, quod iſta præcipiendo hypocritas reddere poſſis, uere & cum fructu hoc modo confitentes, reddere nõ poſſis. Hortari tamen ad eam conuenit, quod & Diuus Iacobus fecit Iaco. 5. Cũ C ait: Confitemini inuicem peccata ueſtra, &c. Nam de eo confeſſionis genere locutum non dubito.

Confeſſio pro conſolatione.

Verum priuata confeſſio, quæ alterius fit gratia, eſt, cum quẽ offendiſti, confitens illi tuũ peccatum, oras ueniam, atque ita tibi curas eum placare. Hanc confeſſionem Dominus præcepit, Matth. 5. Itaque ſi obtuleris munus tuum ad aram, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque illic munus tuum coram altari & abiens prius reconcilieris fratri tuo. Charitate enim inter nos mutua, Chriſtus nihil prius requirit, quæ ſi abeſt, nihil ſumus, ideo oportet omnia tentare, ſi quando illam non nihil contigerit obſcurari, ut rurſus eniteſcat, & tollatur, ſi qua offenſa, eam obfuſcauit. Porro & hanc confeſſionem, prima illa qua coram Deo confitemur, efficit. Qui enim ſe ex animo coram Deo peccati reum agnoſcit, & nouit eius gratiam ſe non poſſe obtinere, niſi reſtituta gratia cum proximis, quid hunc pigeat facere ut fratri reconcilietur, ſine quo nec Deo poſſe placere ſe uidet? Certe prõptiſſimo & ſupplici animo, & quod in illum deliquit fatebitur, & ueniam obnixe orabit, ne Dei indignatione diutius prematur, quam ſentit iam, onus importabile.

Confeſſio offenſo.

Tot nouit genera confeſſionum ſcriptura, quicquid præterea adiectum eſt, ut præter dei uerbum adiectum eſt ita non poteſt, non eſſe noxium. Quale illud eſt quod eos gehennę addicunt, qui non quottánis, uel ſemel peccata ſua ſingula, cum ſingulis circumſtantĳs, ac etiam cogitationes quibus peccato uel conſenſerunt, uel fuerunt eo, non nihil in animo titillati enunciauerint, dogma noxium, quo non tam tortæ, quàm ſumme periclitatę fuere innumeræ animarum myriades. Hac enim confeſſione crediderunt peccata prorſus deponi ita pernitioſiſſime ſuo facto fiſi ſunt & non uno Chriſto. Deinde tam anxie atque ſcrupuloſe fuit iſta confeſſio præcepta, ut niſi ex animo uere contrito, id eſt, à peccato abhorrente, puriſſime omnibus enunciantis fiat, & ad quam non minori diligentia te paratis, ac colligentis, atque ſi eſſet maximę alicuius & lautiſſimæ diſpenſationis, reddenda ratio, eàque Domino difficillimo, nullius habeatur momenti, quo pacto effecerunt, ut qui etiam diligentiſſime confiterentur, nunquam tamen ſibi ſatiſfacerent. Cunꝗ aũt non niſi

Contra confeſſionem ſecretariam.

niſi per hanc ſalutem ſe poſſe conſequi fuiſſent perſuaſi; perpetua deſperatione fuerunt
A excarnificati,& ſi non CHRISTVS tandem uana hac cura eos liberauit, in æternum inſu
per perditi. Poſtremo quot milia pudor, à ſolida & plena confeſſione commiſſorum re-
traxit ij, autem, cum pariter perſuaſi eſſent, certo huiuſmodi perire, quid aliud, ſi non mi-
raculo illis CHRISTVS ſubuenit, quam deſperarunt tandem, & prorſus perierunt?
Taceo φ à pauciſſimis, cum animi uoluntate ita confeſſum fuit, unde prouerbio, pro ſumma
moleſtia, iſta cõfeſſio cœpit iactari. Iam conſtat nihil coactum, nihil inuitũ Deo placere. Qui-
cunq; igitur ſuperſtitione rei tam multis modis pernicioſæ, liberare proximos ſuos poterit,
ſi id non ſummopere fuerit annixus, certe diſpergit, quippe qui cum Chriſto ceſſet colligere.

Docendi igitur ſunt homines, chriſtiani quidem eſſe, & homini nonnunquã ſua peccata
confiteri, ſed cõfiteri homini certo, certo tẽpore, & peccata ſingula, etiã cogitationũ, id huma-
nam eſſe traditionem, quod & Panormitanus, author gloſſæ, multiq; alij, & Iureconſulti, &
Theologi agnouerũt, eóq; Chriſtianos illa nõ ãplius teneri, quã ea, ad pietatis incrementũ cõ
duxerit, quod & Thomas Aquinas rẽfert, nec poſſe obmiſſam peccato obſtringere, ut Gerſon
pie docuit. Etenĩ quas ſcripturas pro ſtabiliẽda hac ſua ſecretaria cõfeſſione recẽtiores Theolo
gi quidã & Sũmarij afferũt, nequaq̃ illi, ſed uel cõfeſſioni quę Deo fit, uel quę in genere Eccle
ſiæ, à ſuſcipiẽtibus in adulta ętate baptiſmũ, aut recõciliandis poſt excõmunicationẽ, aut alias
à uolẽtibus impenſam ſibi Dei miſericordiã deprædicare, uel quæ priuati fratri fit, pro cõſola
tione aut conſilio, aut deniq; quod ipſum offenderis pro uenia, competere, quicunq; eas ex-
cuſſerit, manifeſto uidebit. Pręcipuũ autem firmamentũ illi ſuæ iſti confeſſioni ex eo quærũt,
quod Dominus dixit Petro: Quicquid ſolueris in terra &c. infra. 16. & . 18. Quæcunq; ſolue
ritis &c. Item illud Io. 20. Quorum remiſeritis peccata &c. Aiunt enim, quomodo poſſumus
ſoluere, quos neſcimus ligatos? cum ergo peccata quibus ligãtur, occulta ſint, ipſi nobis ea cõ
fiteantur neceſſe eſt, & ſingula quidem, non enim niſi ſemel uniuerſis liberari poſſunt. Qui-
bus reſpondendum: Iſtam ſolutionem à peccatis, & remiſſionem peccatorum, Petro nomi-
ne Eccleſiæ, primum, atq; inde reliquis pariter promiſſam & collatam, eſſe publicam in Eccle *Quæ eccleſiæ*
ſiam admiſſionem, in numerum ſcilicet eorum, quos à peccatis ſaluat Chriſtus, id quod pri- *ſolutio.*
mum baptiſmo, poſtea quoties quis ob ſua ſcelera è cõmunione Eccleſiæ eiectus, uera pœni-
tentia recipi meruerit, ſolet à Chriſti Eccleſia fieri. Ad quod haud quaquam opus eſt ſacerdoti
ſingula peccata enarrare, ſicut neq; ſingula ordine, ſed ſimul omnia Deus condonat. Iam ſol-
uere Eccleſiæ, ut ſupra de baptiſmo quoq; indicatum eſt, nihil aliud eſt, q̃ pronunciare à Do-
B mino ſolutos. Sicut ergo ille ſimul cuncta condonat, quid impedit ſimul etiam uniuerſa con
donata pronuncies, eóq; ſimul etiã in genere omnia, non ordine ſingula cognoſcas? Si enim
à nullo peccato poſſet eccleſia ſoluere, niſi quod eius miniſtro eſſet nominatim indicatũ, quo
modo ſolueret ab ijs quorum qui admiſerunt, non poſſunt recordari? Nugæ ſunt, eorũ qui ſi
bi obnoxiam plebẽ, quam addictam Domino malunt. Ad hæc, qua ſcriptura probabitur, po
tius ſacerdoti, quam alij pio & cordato uiro, uel toti etiam Eccleſiæ, peccata eſſe enuncianda?
Certe ut Eccleſiæ ſolutio non eſt, niſi publica in Eccleſiam receptio, ita palam coram Eccleſia
etiam peccata ſunt, à ſoluendis confitenda, ſicut feciſſe legimus, qui à Ioanne atq; poſtea Apo-
ſtolis fuere baptizati, atq; ita in Eccleſiam admiſſi. At qui ſecreto uoluerit cũ fructu ſua cõmiſ-
ſa confiteri, ei ſpectandum erit, non qui ab Epiſcopo, ad id muneris ſit delegatus, ſed quẽ Do-
minus uerbo & ſpiritu ſuo fecerit, ad conſolandum, monendum, & conſulendum idoneũ.
Quod aũt Sacerdotibus præcipue confitendum ueteres cenſuerunt, cauſſa fuit, φ horum ſit,
alijs ad docendum, monendum, & conſolandum, eſſe inſtructiores. Qualesſi & hodie habe
rentur, nemo uere pius, non illos præ alijs conſulet, ſi quando conſcientiæ æſtibus laborаue-
rit. At ut uulgo ſunt, quid quæſo conſilij, quid doctrinæ ab eis tibi petas, quibus nemo ferè in
orbe uiuit ſceleratius. Sunt uero & ex noſtris, qui plus ſatis ſecretariæ confeſſioni uidentur
tribuere, affirmantes ſingularem energiam habere, ſi priuatim quis Euangelion audiat, & ſe
ſe pronunciari abſolutum. Tum demum, inquiunt, certus es id ad te proprie pertinere, cũ tu *Priuatam ab-*
priuatim ac proprie abſolueris. Verum haud puto iſtos ſentire, priuatam illam, quam uocant *ſolutionẽ per*
abſolutionem. per ſe momentum aliquod, ad tranquillandam conſcientiam habere, ſed φ *ſe nihil effice-*
ita conuenientibus fratribus, & ſe inuicem conſolantibus, non deſit ſpiritus Chriſti, qui Euã- *re.*
gelion ſic ſecreto auditu, reddat efficax. Hoc ſane experiuntur pij, priuatum in Domino collo
quiũ, & amicã per uerbũ Dei conſolationẽ, mirã uim ad conſolandũ, & erigẽdos aĩos habe-
re, ex eo itaq;, quod Dominus ipſe ait: Vbi duo uel tres cõgregati ſũt in nomine meo, ibi ſum
in medio eorũ, at φ priuati abſolui ab homine, hoc eſt, ſeorſim audire gratię promiſſionẽ, per
ſe

ſe momentum aliquod ad confirmandam conſcientiam habeat, & tum demum certus redditis, Euangelion ad te proprie pertinere, quum tu priuatim, ac proprie abſolueris, cogitatio humana eſt, ſine uerbo Dei nata. Siue nanque publicitus, ſiue priuatim uerbum gratiæ prædicetur, Domini ſolius eſt, dare incrementũ, hoc eſt, ut credas illud ad te quoq; pertinere. Quod enim generali & publica, priuata plerunq; uerbi admonitio, atq; cõſolatio efficatior ſentitur, ex eo potius eſt, quod animo famelico hæc magis, quam illa ferè queritur, cum publicas & ſolennes conciones plus ex more ſæpenumero, quàm uera uerbi fame, adeamus, priuatas autẽ conſolationes non niſi afflictis animis, uerbi'que Dei ſerio ſitientibus, petamus, tum quod in priuatis illis colloquijs, atque conſolationibus, expoſitis animi morbis, ex ijs potiſſimum ſcripturæ locis medicina profertur, qui ſic laborantem animum proprie reſpiciunt, qui denique pro laborantis captu quoque tractantur, cum in generali concione, generalia tractari ſoleant, & non ſemper, nec quæ ad priuatos cuiuſque morbos proprie faciunt, neq; eo modo, quo illis potiſſimum leuarent. Sic ſane non dubito, notatę ſententiæ authores, ſua intellexiſſe, quanquam imprudentiores quidam, ut priuatæ & confeſſioni, & abſolutioni, per ſe aliquam uirtutem ab illis putant attributam, ita fortiter prædicant, ignari quid dicant aut affirment. Quaſi ſi frater mihi dicat: Confide, ego abſoluo te àpeccatis tuis, plus haberet momenti, quàm ſi in genere dicatur: Fiditore domino, per Chriſtum condonauit uobis peccata omnibus. Poſtquam uidemus prodiues adeo nos, ad hoc, ut noſtra opera, alicuius habeamus, debemus certe ſummopere cauere, ne ita loquamur etiam, quaſi noſtris uel aliorum operibus aliquid tribueremus, & non Chriſto omnia. Nos exemplo Ioannis, Chriſti & Apoſtolorum prædicemus diligenter pœnitentiam, oſtendamus hominibus ſua peccata, ſi tum cooperatus ſpiritus Domini, in ueram eos peccatorum ſuorum agnitionem adduxerit, tum ultro, ſi communi gratiæ Dei annunciatione ſatis erigi nequiuerint, priuatas conſolationes petent, & petent ab ijs, qui non tam ſimplicem aliquam Dei promiſſionem, priuatim recitent, quàm pro ratione morbi, è pigmentario ſcripturarum, antidotum appoſitiſſimum proferant, quibus & morbum ſuum planiſſime detegere, ſingularis illis erit uoluptas. Quod norunt experti. Summa eſt, quæcunque cum ſalutis fructu peccatorum fit confeſſio, ut dixi ab illa, qua deo nos, corde uere contrito, peccatores confitemur, dimanat, ſine qua omnia fucus & hypocriſis ſunt, & cum qua nihil omnino, ueræ & ſalutaris confeſſionis hominibus faciendæ, deſyderabitur. Ex his iam de confeſſione annotatis, qui ea diligenter legerit, atque indicata ſcripturæ loca probe excuſſerit, ut ueritatem huius rei abunde tenebit, ita quibuſlibet circa hæc obortis erroribus poterit potentiſſime occurrere, & electorum animos, uel munire contra eos, uel ſi inſederint, eis ruſus liberare. Hactenus ut de confeſſione diſſereremus, libuït digredi.

Quomodo homines ad uerã confeſſionem mouendi.

Cum uidiſſet autem multos ex Phariſæis & Saducæis.) Quatuor ſectas apud Iudæos hoc temporis fuiſſe, meminit Ioſephus, Phariſæorum, Saducæorum, Eſſenorum, & eorum, qui authore Iuda Gaulonite tempore cenſus fuerant exorti. Horum dogmata pariter & mores, paucis deſcripſit, lib. Iudaici belli ſecundo, cap. 7. lib. Anti. 15. cap. 8. & lib. 18. cap. 2. Phariſęi legis ſtudioſiores, fatum, cum libertate tamen noſtrę uoluntatis agnoſcebant, animam credentes immortalem. Saducæi fato nihil, & omnia hominis arbitrio tribuebant, neque animarum recipiebant immortalitatem, moribus, quoque erant incultioribus & ab humanitate alienioribus. Eſſeni fato tribuebant omnia, miram continentiam profitebantur, prorſus ſimiles ueteribus Monachis. Poſtremi illi cum Phariſæis fere conueniebant, niſi quod nephas adſerebant, præter D E V M, principem agnoſcere, & cenſum, ad quem agendum Cyrenius miſſus fuerat, affirmabant eſſe ſolidam ſeruitutem, miris'q; modis hortabantur plebem, ad tuendam libertatem, pollicentes id cònantibus, omnem creaturam cooperaturam, deũ'que illis nequaquam niſi id conarentur, futurum uel propitium, uel auxilio. Quibus pollicitationibus & hortamentis ſibi plebem mire deuinciebant, quam ad rebellandum concitatam in, ſumma quoque pericula & mala adduxerunt, ac totam regionem cædibus & ſeditionibus repleuerunt. Non diſſimilis furor ab eo, quo ſuperiore anno quidam perciti, miſeris agricolis pro libertate tumultuantibus, fidem fecerant, unum ex eis, hoſtium centum fugaturum, & bombardarum globos contra eos miſſos, reuerſuros, in emittentes. Sed ut illi, ita hi quoque magno ſuo malo experti ſunt, quàm inuiſa res Deo ſit, ordinatæ ab ipſo poteſtati repugnare. Verum iuxta uides, non nouam Satanæ hanc artem, qua permittente illi Domino, nos Germanos ſuperiore anno aggreſſus eſt, poſtquam id ſcilicet noſtra incomparabili ingratitudine, abunde merueramus, cum immenſam illam dei in nos bonitatem, qua Euangelion filij ſui, uerbũ uitę æternę, donauit,

Sectæ Iudæorum.

partim

partim contempſimus,partim etiam crudeliſſime ſumus inſectati,pauciſſimi ex animo am-
A plexi.Sed ad Phariſæos & Saducæos.Horum ſectæ præcipuæ in populo erant,quare tantum
de his duabus,noſtri ſcriptores meminerunt,plurimum inter ſe quidem diſſidebāt, ſed quia
utraqꝫ ſine Deo erat,contra Chriſtum & uerbum eius,ſemper conuenerunt,ut infrà.22.Act.4
&.22.quo loco etiam de dogmatis ipſorum Paulus commemorat,uidere eſt.

Progenies uiperarum.) Durum ad tam ſanctos & præſtabiles uiros exordium, & inhu-
mana ſalutatio,ſed quia non hic Ioannes,uerum Patris & Domini omnium ſpiritus oratio-
nem auſpicabatur,& quidem obiurgatoriam,minime uitioſum exordium,aut indecora ſa-
lutatio extitit.Sic exordiuntur ſanè Patres caſtigaturi filios,& Heri increpituri ſeruulos. Sco-
pus namqꝫ huius orationis fuit,arrogantes illos & generis nobilitate fruſtrà fidentes,metu di
uini iudicij perterrefacere,atqꝫ ita ad reſipiſcentiam permouere,ad hoc ſane non parum con-
ducebat,tanta ſæueritate & obiurgandi uehementia exordiri,ut audientes maiorem ſcilicet
opinione ſua libertatem,maiorem etiam,quam appareret,obiurgantis ſuſpicerent authorita
tem.Deniqꝫ ſpiritus qui loquebatur,facile potuit detinere,ne excepti tanto conuitio, ut uide-
ri poterat,reſilirent,reliqua audire detrectantes.Quinimò iſta inſolita libertate dicendi, ma-
gis excitabantur,& noua quadam admiratione ſuſpendebantur,ut cætera audirent attentiſſi
me.Similia exordia & in orationibus Apoſtolicis inuenias,ut in oratione Petri,Act.2. ubi ili-
co ab initio,Iudæis occiſum Chriſtum opprobrat.Similiter exorditū legimus,Act.5.ad prin-
cipes ſacerdotum.Atqui nunquā ferè huiuſcemodi exordijs,uſi ſunt,niſi quando negotium
illis fuit,cum ſuperclioſis,ueritatis contemptoribus,uel contradictoribus, quales erant & hi
Phariſæi atqꝫ Saducæi,alias multo mitius exordiri ſolebant.Moſe autem & Prophetis familia
rius fuit,ab increpatione initium dicēdi facere.Sic Deut.32.mox ab inuocatione,Iſraelitas gē-
tem prauam,atqꝫ peruerſam appellat.Et Ieſaia gentem peccatricem,populum grauem iniqui
tate. Nihil mollius & alij Prophetæ ſuos ſermones auſpicantur. Meminiſſe autem oportet,
non ipſos,ſed Deum per ipſos locutum,quis iam indecorum ducat, nos quamlibet dure à
Deo increpari,à Patre adeo indulgente,filios tam male morigeros,à Domino tam æquo, ſer *Quæ dicendi*
uulos adeo petulantes?Non eſt igitur,ut quamlibet ſæuera ſæueritate, dicendiqꝫ inclemētia, *aſperitas pro*
pij prædicatoris,Chriſtianus offendatur.Non enim ſua,ſed Dei uerba loquitur,non ſua, ſed *banda*
Dei authoritate increpat.Qui ergo in loco Ioannis fuerit,& miſſus ut uice Dei ad pœnitenti
am inhortetur,iure increpandi ſæueritatem adhibebit. Sed uidendum etiā atqꝫ etiam illi eſt,
ne quid ex affectu carnis agat,& ut purum ſe ſpiritui organon exhibeat,hoc eſt,ut ſit Ioannes,
B Petrus,Paulus,ſic acto à ſpiritu,dabitur in loco ſæuero eſſe,eóqꝫ cum fructu. Alioqui ſi ſe ſibi
permittat,non inepta modo,ſed & nocens etiam,erit ſua dicendi uehementia,& ſanctorum
ſimia,mentes potius exaſperabit,& indurabit,quā ad reſipiſcentiam permouebit. Proinde
haudquaquam ſatis eſt,CHRISTVS ita increpuit,Ioannes ita inuectus eſt,Apoſtoli ſic pro
ſciderunt.Non enim hac parte,ſed ſolida fide,& tui omnimoda abnegatione,illorum imita-
tio incipienda eſt.Inciſio ſalutaris eſt,ſed periti medici,non cuiuſlibet. Primum ergo erit,ne
hic pecces,ut Patrem bonum ſpiritum ores,ſine cuius magiſterio,nihil omnino recte dici aut
geri poteſt,proximum,ut fidem ſanctorum in procurando Chriſti negotio, ob oculos tibi
ponas:Poſtremo ut diligentiſſime obſerues,in quos illi,& qua oportunitate,quaqꝫ grauitate
ſint inuecti.Neqꝫ enim exemplum ſcripturæ proferēt quidam,ſannarum & ronchorum,qui-
bus lucubrationum ſuarum omnes ferè chartas complent,& amabiliſſimum puriſſimúmqꝫ
Euangelij margaritum,illis miſerum in modum deuenuſtant, quos non paulo ſtultius atqꝫ
notentius alij in concionibus imitantur.Horum procacitate factum eſt,ut non ſolum Euan-
gelion Ieſu Chriſti blandiſſimum,paſſim nomine caninæ facundiæ male audiat, ſed etiam
ut petulantia iſta ſermonis,tam in auditoribus,quā doctoribus,qui Euangelici uideri uolūt,
habeatur,tanquā prima Euāgelicorum uirtus,& inſigne,adeo,ut qui non iam in ſacrificulos
ſolos,ſed in aduerſarios quoſlibet,pluribus poſſit ſcommatis ludere, uideatur ſibi εὐαγγελι-
κώτερος.Atqꝫ ita præter hoc,ꝙ plurimos ſane ſua dicacitate,ab audiendo Euangelio arcent,
ſed etiam in ſe mutuo adeo debacchantur,ut ne uncia quidem dilectionis & candoris apud
eos uideatur facta reliqua. Tam perniritioſa res eſt,præpoſtera imitatio. Summa eſt, Niſi zelo
gloriæ Chriſti,qui ſtudio ſcilicet ſalutis proximorum,unice flagrat,ſæuere increpes,diabolus,
hoc eſt calumniator eſſe poteris,idoneus prædicator pœnitentiæ,non poteris. Hæc de ſæueri
tate ſermonis & ſtyli,uolui hic monere,quia ꝙ hodie illi præpoſtere à multis ſtudetur,& Euā
gelion cœpit peſſime audire, & charitas atqꝫ candor graue admodum fecerunt naufragi-
um.

Porro

Porro quod Ioannes progeniem uiperarum Phariſæos & Saducæos appellauit,forte eo reſpexit,quod ſcribitur,catulos uiperarum,dum ſingulos mater,ſingulis diebus ædit,uigin ti ęditis,reliquos tarditatis impatientes, perrumpere latera,occiſa parente,Lege Plinium lib. 10.ca.62.Dum enim gens illa,Prophetas Domini uſq; perſecuta fuit atq; occidit,parenti deo id retulit,quod catuli uiperarum ſuis matribus. Quod enim in Domini nuncios committitur, in Deum ipſum committitur. Iam factiones iſtæ duæ, Phariſæorum & Saducæorum primas apud Iudæos ſibi uendicauerant,eóq; implentes menſuram patrum ſuorum,ueritatem modis omnibus perſequebātur,pleni uerſutia & dolo, quo nomine etiam uiperinis ſerpentibus uideri poſſunt, aſſimilari,& à Ioanne ſolum,& à Chriſto, infra,23. Lucas hoc conuitio commemorat Ioannem excepiſſe turbas,dicens. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipſo, ſed intelligendum eſt id per ſynecdochen , de Pahriſæis tantum & Saducæis, quos Matthęus nominatim exprimit.Ipſo enim Luca teſte, etiam publicanos,atque milites excepit mitius,abſq; conuitio reſpondens ad id,quod rogabant.

Concordia Lucæ.

Quis uobis ſubmonſtrauit ut fugeretis.) Senſus eſt:Vos progenies eſtis uiperarū, & ex eorum numero qui,ſalutaria monentes occidunt,qui clauem ſcientiæ ſibi pridem uendicarunt,& omnem iuſtitiam arrogarunt,ut neque doctore,neq; reſipiſcentia ſibi opus eſſe arbitrentur,quid uobis accidit igitur noui,quod & uos ad hoc meum baptiſma uenitis,quo iam iam adfuturo Chriſto,eos duntaxat diſcipulos adlego, qui peccatores,ut ſunt, ita ſe quoque agnoſcunt? Non cum iuſtis ille, ſed cum perditis duntaxat peccatoribus negotium habebit, quos ſolos non modo à uentura ira,hoc eſt,Dei ultione,quę hanc gentem manet ter atrociſſima,& inaudita, uerum & ab æterna morte liberabit, uia æterna donatos, manente ſuper reliquos iuſtos,ut ſibi uidētur,ira Dei in perpetuum.Ioan.3. Non ab re igitur, quando uos ex Phariſæis & Saducæis,iuſtis illis,& primi nominis Hebræis eſtis, miror, quis uos imminentis populo huic irę,& ultionis diuinæ prę monuerit,adeóq; humiliarit,ut iſti peccatorū,quos ſolos in pœnitentiam baptizo,hoc eſt,confitentes ſua peccata,in ordinem eorum quos actæ uitæ pœnitet, & qui nouam ab iam adfuturo Chriſto expectant,recipio, uos immiſcueritis, non iam iuſtorum uobis ſed peccatorum nomine placentes. Per iram uenturam intellexit, excidium gentis Iudæorum per Romanos poſtea perfectum, quo nullum crudelius legitur, quo tamen cæcitas,quæ ex parte Iſraeli accidit,Rom.11.atque inde ęternum excidium,ſimul ſignificauit.

Facite igitur fructus qui deceant pœnitentiam.) Hoc eſt inſeritis uos gregi pœnitētium, ueris hic agitur,non fucis,ut penes uos.Ergo ſi uultis baptizari, & ex eorum numero haberi, qui uere regno cælorum ciues inſcribuntur,oportet ueram eſſe ueſtram reſipiſcentiam. Vera autem erit,ſi ſuos fructus protulerit,nimirum rerum præſentium contemptum,ſui abnegationem,ſummam modeſtiam, ardens pietatis ſtudium. Hi demū fructus ſunt,animi plane reſipiſcentis,& uitæ nouitatem ſerio meditantis.Ponendum ergo uobis erit ueſtrum ſupercilium,peccatores uos & omni uita ueſtra agnoſcatis oporret,dum omniū minimi,& ſerui li eſſe, ſtudebitis, Chriſtū, quem prædico , auidiſſime exceperitis, pro eo nihil non & paſſuri & facturi,totiq; in eo futuri,ut ipſi quàm plurimos lucrifaciatis. Hæc ex animo uos reſipuiſſe,& non ut apud ueſtros præceptores didiciſtis,fucate omnia agere,cōprobabunt,ſoli enim ſunt fructus pœnitentia ſolida digni.

Et ne uideamini dicere intra uos.) Stulta fiducia patrum,qui deo placuerant, ſecuri & te ſupini,in impietate ſua Iudęi perſeuerabant,hanc uoluit Iohannes his,qui ad ſuum baptiſma uenerant præſcindere. Quaſi diceret. Magnifica fateor, Dominus Abrahæ & ſemini eius promiſit, quæ & indubie cōplebit. Sed ideo nō eſt neceſſe, ut ueſtrā impietatē tranſmittat in ultā.Nam excíſis etiam uobis ad unum omnibus,& deletis,ſi digeneres Abrahæ poſteri eſſe perrexeritis,poterit Deus germanis Abrahæ filijs,qui ſibi nūquam deerunt,quæcunq; eſt pol licitus præſtare.Neq; enim carnali ſucceſſione Abrahæ filios metitur,alioqui & Iſmaelis atq; Eſau poſteritatem,promiſſionis Abrahæ factæ,oportuiſſet fieri participem.Qui ex promiſſione atq; fide,renati magis,quàm nati filij Abrahæ fuerint,eos demum germanam Abrahę ſobolem,Dominus agnoſcit. Huiuſmodi autem poteſt ſibi ex lapidibus ſuſcitare,adeo non eſt opus,uos ſeruari,ſi perdi uſq; mereamini.Quo uidete quam nullius ſit apud Deum momenti carnalis cognatio.Quid à carne Abrahæ æquæ diuerſum,atque lapides? Attamen ex lapidibus nati,ſi fide Abraham patrem referant,ueri Domino Abrahæ filij habentur,cum nihil minus agnoſcat eos,qui fide illa uacant,& ſi carne ſint proles illius ipſiſſima.

Qui uere filij Abrahæ.

Hoc eſt,quod Chriſtus infra quoq; 8.dicit.Dico autem uobis,quod multi ab oriente & occidente uenturi ſunt,& accumbent,cum Abraham,Iſaac,& Iacob,in regno cælorum,filij uero regni

ro regni eijcientur in tenebras extremas. Item Ioannis. 8. filios Diaboli pronunciat, ſe filios A-
braha, ſine fide & operibus Abrahæ, iactantes. Paulus quoq; Rom. 4. & Gal. 3. diligenter pro-
A bat non eſſe ueros Abrahæ filios, qui ex carne, aut lege, ſed qui fide, eius filij fuerint. Ad Gal. 3.
ſcribit: Quod ſi uos eſtis Chriſti, igitur Abrahæ ſemen eſtis, & iuxta promiſſionem hæredes.
Et Pſal. 18. uerſibus. 43. & 44. Iudæi increduli, alienigenæ, & gentes credulæ, regni Chriſti in-
digenæ canuntur: E rixis populi eripuiſti me, & conſtituiſti caput Gentibus, populus ſeruiuit
mihi, de quo nihil ſciebam, ſimul atq; de me audierunt, ultro ad me ſupplices uenerunt, alie-
nigenæ mihi ſeruiliter ſupplices facti ſunt &c. Commodum igitur, carnis hanc fiduciam Iu-
dæis Ioannes aufert, & ad ſolidam pœnitentiam hortatur, qua ſola & nequaquam ꝙ patrem
haberent Abraham, à uentura ipſis ira ſeruari poterant, Vbi & nos monemur, ne qua re alia,
ꝗ ſola in Deũ uiua fide, cui innocentia & uitæ nouitas, comites nunquàm deſunt, nobis ſalu-
tem & propitium Deum polliceamur. Quod ſi hodie multi noſſent, haudquaquã pateren-
tur ſe, ab Euangelio Domini Ieſu Chriſti, falſo iactata dignitate ſacrificorum, & Conciliorum
authoritate abſterreri. Sedere namq; in ſede Petri uel Pauli, ſucceſſores eſſe ſanctorum, unctos
Epiſcopos atq; Sacrificos, magno numero conuenire, doctorum titulis inſigniri, omnia hæc
externa ſunt, & caro non minus, quã ex Abrahæ poſteritate, ſecundum carnem duntaxat eſſe
natum, quare ſeruare illos, poſtquã hominum gloriam, Dei gloriæ præferunt, & mãdatis ho-
minum, uerbum Dei poſthabent, nequaquã poterunt, quo minus ſæuiat in eos, commi- *Nibil externi*
nata illis ira Dei, ut ijs malis, ob contemptum uerbi Dei inuoluantur, ex quibus ſe nullatenus *apud Deũ cõ-*
queant explicare, ſenſuri tum perijſſe ſapientiam à ſapientibus, & intellectum intelligentiũ *mendat.*
euanuiſſe. Dominus enim eſt, qui dixit: Propterea quia appropinquauit populus iſte in ore
ſuo, & labijs ſuis glorificat me, & cor eius longe à me eſt, & eſt timor eorum, quo me timent,
tantũ hominum traditio, cui tandem adſueuerunt. Propterea ecce ego faciam mirabile popu-
lo iſti portentum & miraculum, ita ut peritura ſit ſapientia ſapientium eius, & intellectus in-
telligentium eius euaniturus. Ieſa. 29. Non eſt igitur ꝙ Eccleſiæ nomen, & ſpiritus ſancti præ-
ſentiam iactent, qui fidem & innocentiam non poſſunt iactare. Externum nihil moratur De-
us, electis tantum, & filio ſuo ex animo addictis, ſpiritum & ueritatem promiſit, ijsq; ſolis
eum donat. Proinde qui apud eos, qui maiorum quidem ſanctimoniam iactant, ſua autem
uita palã declarant, ſe Chriſti non eſſe, qualis prò dolor uulgus ſacrificorum & monachorũ,
uel à pueris iam cognoſcitur, ueritatem atq; uitæ doctrinam quærunt, quæ præcipua ſunt ſpiri-
tus Chriſti dona, plane nihilo prudentius agunt, quã ſi à tribulis peterent uuas. Secretum Do-
mini timentibus eum, & fœdus ſuum notum illis faciet, Pſal. 25. Nihil eſt externi, ſiue nomẽ,
B ſiue locus, quod huc aliquid faciat, ſicut nec externa agnatio ſeminis Abrahæ, Iudæos potuit,
ſeruatos ab imminente ira, promiſſa huius ſemini benedictione, reddere participes.

Iam uero & ſecuris &c.) Metu iam iam imminentis excidij, id quod per ſecurim, radici,
non trunco appoſitam, qua ſcilicet radicitus ſit arbor excindenda, allegoricos ſignificat, ad ſe-
riam pœnitentiam prouocat. Non procul enim aberat, ut gens Iudæorum, à Tito penitus e-
uerteretur, quã inſiſtẽs in incœpta allegoria probat à ſimili, iure excindendã, qñdo ut arbor
infrugifera, quæ nemini uſui eſt, quã ut focum ea foueat, ita ipſa omni pietatis fructu careat,
unde in nullum iam uſum idonea euaſerit, quã ut Dominus in euerſione eius, tanquã in ua-
ſis iræ, apparatis in interitum, potentiam ſuam notam faciat. Rom. 9. Monitio itaq; Ioannis
huiuſmodi eſt. Datis, ò Phariſæi & Saducæi, ſimulationem magis, quã ueritatem à magiſtris
ueſtris docti, nomẽ, inter pœnitentes, uidete ut id ſerio faciatis, hic non fucis, ſed ueris agitur.
Niſi enim ſolida reſipiſcentia, uos germanum Abrahæ ſemen, cui ſoli Chriſtus promiſſus eſt,
declarauerітis, non liberabit, ab imminente gentis ueſtræ excidio, genus ex Abraham ſecun-
dũ carnẽ ducere. Poterit nãq; Deus uobis omnibus ad unũ extinctis, ueros Abrahę filios, qui-
bus promiſſã benedictionem conferat, ex lapidibus ſuſcitare, nedum ex gentibus. Et ne neſ-
ciatis ſumme tempeſtiuum eſſe, ut mature reſipiſcatis, atq; à generatione iſta praua eripiami-
ni, prædico enim uobis proximum eſſe, ut ea prorſus euertatur, uti excidium arbori, iam ad-
eſt, ad cuius radicem ſecuris adpoſita eſt. Id uero excidium pridem illa meruit, quæ quantum-
libet operoſe, lege & Prophetis culta, uſq; pergit eſſe pietate ſterilis. Quemadmodum ergo
infrugiferis ſolet arboribus fieri, ut ne ſolum fruſtra occupent, excindantur & comburantur,
ita eiectos è terra quam, fruſtra hactenus incoluiſtis, tam ingrati Deo, ignis iræ Dei, abſumet.
Ergo reſipiſcite, dum tempus habetis, & credite Chriſto, quẽ prædico, is unus poterit uos ma-
lis, quæ ſuperuenient ueſtræ genti, eximere. Porro ſimilitudo arboris nõ in Euangelijs tantũ,
ut infrà. 7. & 12. Lucæ 13. ſed in omni quoq; ſcriptura, præcipue in Pſalmis admodum fre-
quens eſt, ut Pſalm. 1. 38. 52. 92.

Ego quidem baptizo uos aqua.) Hic incipit, territis iam comminatione imminentis iræ C Dei, Chriſtum ſaluatorem annunciare. Ego quidem baptizo aqua. Quaſi diceret: A me fruſtra ſalutem expectabitis, qui aqua tantum abluo, quæ certe peccata auferre non poteſt, quare ſi uere peccata ueſtra agnouiſtis, & illis purgari optatis, oſtendam uobis, à quo iſtuc petatis. Poſt me ueniet, regnum Dei mira docendi authoritate, tum inauditis miraculis annunciaturus, cum ipſe iam munere meo fuero defunctus, qui ante me factus eſt, multo me prior, nimirum qui uenit e ſupernis, æternum Patris uerbum, unigenitus Dei, quem diligit Pater, & cui ſpiritum opulentiſſime, ac omnia dedit in manus, ut qui in hunc ſuum filium credit, habeat uitam æternam, hic in medio ueſtrum modo ſtetit, iam inter uos adeſt, ut munus ſuum obeat, ut ſaluatorem orbis ſe declaret, uobis licet etiamnum incognitus ſit, hunc creſcere, me uero oportet imminui, non mihi plebem paraturus adueni. Hunc ergo ſuſcipiatis oportet, in hũc credere uos neceſſe erit, & huius fieri diſcipulos, qui ſcilicet uenit, ut populum ſuum à peccatis, iuxta nomen ſuum ſaluet, in quem qui credit, habet uitam æternam, qui minus, non uidebit uitam, ſed ira Dei manet ſuper ipſum, igitur à me ad potiorem hunc, qui multo plura quã ego poteſt, cui non dignus ſum, ſordidiſſimum abiectioris ſeruuli officium facere, calciamenta ſcilicet ſoluere, & portare, concedite. Ille & potentiore uos baptiſmo, ſi ex ſuo grege uere fueritis, tinget nimirum non aqua ut ego, ſed igni, quo ueteris hominis ſordes exurãtur, & uos noui penitus atq; celeſtes reddamini. Hic uero ignis, eſt ſpiritus ſanctus, qui ut fide corda purificat, Deóq; conſecrat, & ſic tanquã uaſa gloriæ parat atq; inſtruit, ut ore quæ credunt, animoſiſſime confiteantur & uirtutes Dei, ſummo ſtudio uti hic, deprædicent. Hoc Euangelion eſt, quod Ioannes de Chriſto prędicauit, ut Marci.1. Lucæ.3. Ioan.1. &.5. legimus.

Euangelion Chriſti, quod Ioannes prædicauit.

Quoniam hic mentio facta eſt ſpiritus ſancti, non ab re forſan fuerit, paucis annotare, quibus eum ſcriptura nominibus prædicare ſoleat, omnibus nihil aliud uolens ſignificare quàm ſanctam illam & diuinam uirtutem atq; energiam, qua afflatæ diuinitus mentes, innouãtur, illuſtratæ ſcilicet, ut iam diuina queant percipere, ad quæ natura alioqui ſtupent, tum accenſę, ut eadem ardeant, quæ natura alioqui faſtidiunt. Hunc itaq; ſpiritum Dei, & optimi Patris afflatum, atq; uiuificam auram, ſcriptura nunc aquæ nomine, nunc ignis per metaphoram uocat, ut diuina omnia non niſi tranſlatitie ſignificari nobis poſſunt. Nam quod & ſpiritus dicitur, ſanè tranſlatio eſt. Aqua uero uocatur, ꝙ ſteriles alias mentes, ad fructificãdum pietate fœ- D cundat. Sic Ieſa. 44. Effundam aquam ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam, effundã ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam, ſuper germina tua. Et germinabunt, ſicut inter herbas, ſicut ſalices ſuper riuos aquarum. Iſte dicet: Domini ego. Et hic uocabit ſe nomine Iacob, & ille ſcribet manu ſua Domini, & nomine Iſrael cognominabitur. Hic uides, quas aquas & flumina Dominus pollicetur effuſurum ſe ſuper ſitientem, & aridam, eaſdem mox uocare ſuum ſpiritum, ſuum uiuificum afflatum, & nouæ uirtutis aſpirationem ſuper ſemen, & benedictionem ſuper germina, nimirum ſuper electos, qui ſunt uerum ſemẽ & germen Iſraelis. Quo ſpiritu, quaq; benedictione, quo nouę mentis dono, electi germinãt, & citiſſime & feliciſſime, uti herbæ ſolent cito enaſci, & ſalices iuxta riuos aquarũ, licet quotãnis putentur, renaſci. Porro fructus, ad quem per ſpiritũ illum, ſic fœcundantur, ut mox enaſcantur & efflorеant, eſt, quod uolũt omnes, & quidem ſolida fide Domini eſſe, idq; libertime confitentur, & ore & ſcripto, ſummam ſcilicet gloriam ducentes, ꝙ Iacob & Iſrael, hoc eſt, populus Dei, cenſeantur. Hunc eundem ſpiritum, & Dominus noſter, Ioan. 7. aquas uocauit, dicens: Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et Ioãnis. 4. Quiſquis biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis, in uitam æternam. Qui enim ſpiritu Chriſti fuerit præditus, is arrabonem habet uitæ æternæ, cognoſcit, docente unctione iſta, quæ ſaluti illi eſſe poſſunt omnia, certus eſt, omnia in bonum ſibi cedere, ſe eſſe filium & hæredẽ Dei. Quid igitur bonorum poſſet huiuſmodi ſitire? Intra ſe habet fontem aquæ uiuæ, ſpiritum Dei, unde ſcaturit largiſſime, quicquid ſapientiæ, uitæ atq; cõſolationis poſſit deſyderare. Vere itaq; ſalit hic fons in uitam æternam, dum ita potat, ut nihil bonorum ſitias, & ad quemlibet pietatis fructum fœcunderis, idq; adeo, ut de uentre tuo, hoc eſt, de intimo tui, ubi iam omniũ doctor & uiuificator ſpiritus habitat, flumina aquæ uiuæ, ſpiritalis ſcilicet doctrinæ, exhortationis, cõſolationis, aliorúmq; bonorum operum, perpetuo & abunde in modum æterni fontis, cuius aquæ nunquã deficiunt, ad proximos dimanet. Sunt autem & alia apud Prophetas & Pſal. loca, in quibus, aquæ atq; fluminis nomine ſpiritus ſanctus ſignificatur, ut Ieſa. 12. Iehezcel. 36. Pſal. 46. 65. atq; alijs, idq; ad ſignificandum, uel quod ab ipſo eſt, bonorum operum fœcunditas, uel quòd in æſtu tentationis ſolus recreat, uel quod ſitim bonorum ſolus reſtinguit, uel

De ſpiritu ſancto & nominibus eius.

Cur ſpiritus ſanctus aqua.

denique quod peccatis unus repurgat, quarum ſcilicet rerum, in aqua eſt aliqua ſimilitudo.

Quomodo ſpiritus ſanctus ignis.

A Porro ignis dicitur propter uim & uehementiam totum namq; hominem immutat, ſordes peccatorũ exurit, & in promouenda gloria Domini, prorſus ardentem reddit atq; inuictum. Id quod in Apoſtolis planè apparuit, qui ſimul atq; ſpiritu donati, erant, ignita uerba loquebantur, & inuicta, ut uix in alijs æque declaratum ſit illud Ieremiæ 23. Nunquid non uerba mea ſunt, quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi malleus cõterens petram? Hoc per igneas illas linguas, quæ accepto ſpiritu ſancto, uidebantur ſuper Apoſtolis Acto.2. indicatum fuit. Vnde tam Ioannis uerba, de baptiſmo ſpiritus, quàm CHRISTI ipſius. Acto. primo: Ioannes baptizauit quidem aqua, uos autem baptizabimini in ſpiritu ſancto, uidentur peculiariter de uiſibili hac ſpiritus ſancti miſſione in ſpecie ignis loqui. Sed quod aliquandiu in ſanctis primæ Eccleſiæ geſtum eſt uiſibiliter, idem mox & uſque in præſens geritur in omnibus electis inuiſibiliter. Qui enim ſpiritum CHRISTI non habet, is non eſt eius, Roma. 8. Vbi autem ſpiritus eſt, reddens electos Dei filios, illic nec ardor ille, atq; commoda facultas, CHRISTI gloriam propagandi, poterit cuiquam pro ſuo munere & loco, quem in CHRSTI corpore obtinet, deeſſe. Quod ut tanto facilius crederemus, aliquandiu uiſibiliter ad impoſitionem manuum Apoſtolicarum, ſpiritus ſanctus iſta efficiens, datus fuit, ut Acto. 8. 10. & 19. legimus. Sic ſane & alia miracula, cum electis quibuſdam deus & fecit, & curauit conſcribi, non ſané quod alij credentes & electi ipſi minoris ſint, qui ut filios habet omnes, uerum ut in illis, quibus cum tanta miracula operatum eum legimus, uideremus, quanti ipſi, quotquot nomini confidimus, eſſemus, propter, quos, priuſquam aliquod nos bonum deficere pateretur, non minora eſſet prodigia æditurus. Atqui dum conſueto rerum ordine abunde nobis in omnibus proſpicit, quid miracula requireremus? quandoquidem fidei intereſt, ut rariora nunc miracula fiant, quam tamen priora illa, non mediocriter alunt, & confirmant.

Quare ſpiritus ſanctus uocetur ſpiritus.

Cæterum nomen ſpiritus, quo hæc uis dei crebrius uocatur, inde habet, quod uentus, & aura quibus hoc nomen ſpiritus, primo inditum fuit, res ſunt uiſibiles quidem, ſed à craſſitie reliquorum corporum, ſemotiores, ac miræ ſimul potentiæ & uirtutis. Quod & ipſum, in die illo ſancto pentecoſtes clare ſignificatũ eſt, dum fieret, repente de cælo ſonitus tanquam impetu uenientis flatus uehementis, & repleret totum domum ubi erant ſedentes. Et tum uiſibiliter præſtitum eſt, quod hic de Chriſto Ioannes prædixerat, & poſtea Acto. 1. ipſe quoque fuerat pollicitus, nempe ut ſpiritu & igni diſcipuli baptizarentur, id'que ut dixi, ad declarandum, quod eundem baptiſmum, à Chriſto, quotquot ipſi crediderint, certò accipiant.
B Quod uero utroque nomine ſpiritus, & ignis, uim iſtam diuinam hic Ioannes uocauit, fecit, ut darior eſſet ſui & Chriſti baptiſmatis antitheſis, & ut ita Chriſtum ſe potentiorem declararet. quaſi diceret. Ego baptizo aqua tantum, quantulum hoc? Ille qui poſt me uenit, baptizabit igni, & non quolibet, ſed qui ſit ſpiritus ſanctus, quo purget & innouet, non aũt conſumat. Videte igitur quanto me ille præcellat, quàm cupide præ me illum debeatis ſuſcipere. Marcus & Ioannes ſatis habuerunt ſpiritum, aquæ oppoſuiſſe, ignis nomine ſuppreſſo.

Spiritus ſancti unctio.

Vocatur deniq; ſpiritus ſanctus, etiam unctio, quod ſicut unctione olim ſacerdotes & Reges, ad officia ſua deputabantur, & ceu idonei declarabantur, ita ad uiuendum & glorificandum Deum electi, per ſpiritum Dei inſtituuntur, & idonei non tam declarantur quàm efficiuntur. Vnde eſt illlud Ioan. in Epiſtola ſua prima, cap. 2. Et non neceſſe habetis, ut quiſquam doceat uos, ſed ſicut ipſa unctio docet uos de omnibus & uerax eſt, &c. Etenim tota ſalutis ſumma in hoc ſita eſt, ut quæ Dei ſunt, ſolide doceamur, quandoquidem uita æterna eſt, Deum cognouiſſe, & quem miſit IESVM Chriſtum. Ioan. 17. Cæterum de hac unctione plura ſupra, ubi rationem nominis Chriſti, explicaui.

Spiritus ſanctus paracletus.

Porro Seruator cognominauit hunc ſpiritum ſanctum, παράκλητον id eſt, paracletum, quod non tam̀ conſolatorẽ, quám exhortatorem & impulſorem ſignificat. Nam miſſurũ ſe illũ pollicebatur, ut Apoſtolos omnia doceret, & à ſe dicta ſuggereret, ut teſtaretur de ſe, deniq; ut mundum argueret, utrunque ſanè in Apoſtolis. Vt igitur teſtari de Chriſto, & mundũ arguere, magnæ molis res, & perſecutionis feraciſſima eſt, ita ſanè omnibus quibus hoc muneris delegatur, ut Apoſtolis, perneceſſarium eſt, uirtute ex alto indui (quo nomine Dominus ſpiritum uocauit, Lucæ ultimo) hoc eſt, habere paracletum, qui non ſolum, afflictis conſolationem, ſed timidis alioqui, & mortem natura horrentibus, animos addat,

ut contempta mundi potentia, & mortis timore poſthabito, Regem Chriſtũ intrepide omnibus annuncient, atq; præ eo omnia liberrime damnent. Deniq; ne & hoc prætercam, uocatur ſpiritus ſanctus, etiam digitus Dei dicitur, hoc eſt, uis & potentia Dei, Lucæ 11.

C

Tam multis autem nominibus, hæc Dei uirtus appellatur, quod quæ in electis efficit, ſatis nobis exponi nequeunt. Nec enim tot nomina habet, quin plura in nobis operetur & efficiat. Primarium uero eſt, ꝙ nos diuinarum rerum, quas animalis homo nec moratur, nec poteſt percipere, curioſos reddit, & intelligentes, ut & uerbum Dei ſitiamus, & auditum, ut indubitatum Dei uerbum excipiamus & ſeruemus, in eo propitium nobis Deum per Chriſtũ, atq; beneuolentiſſimum Patrem agnoſcentes. Proximum, ꝙ nos accendit, ut nihil prius habeamus, quã prædicare gloriam Dei, & gratiam nobis in Chriſto factam, nullius rei, ne uitæ quidẽ iactura deterriti. Deinde tranſanimat adeo, ut qui antea tantum noſtra in omnibus quærebamus, abnegatis nobis ipſis, quæramus quæ ſint aliorum, & ſyncera nos dilectione, omnibus ſeruos addicamus, præcipue aũt domeſticis fidei. Poſtremo domat, quicquid his in nobis repugnat, ut ſane tota noſtra natura, quæ caro in ſcripturis uocatur, diuinæ uoluntati aduerſatur, Hæc ſane in omnibus, qui Chriſti ſunt, ſpiritus ſanctus operatur. De quibus Ioan. 14. 15. & 16. Rom. 5. & 8. 1. Corinth. 2. Gal. 4. & 5. 2. Timoth. 1. ac locis alijs pluribus, multa legimus. Iuxtà autem, quoniam per ſpiritum ſanctum, electi, noui homines redduntur, cõditi ad gloriam Domini, uti Ieſa. 43. ipſe dicit: Omnem qui uocatus eſt, nomine meo, illum ad gloriam meam creaui, &c. ac paulo poſt: Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit. Vnde & uaſa gloriæ, Ro. 9. à Paulo uocantur, neceſſe eſt, ut ſicut ad uaria deputantur uiri munera, in quibus propagandæ gloriæ Domini ſeruiant, ita & uarijs dotibus inſtruãtur, ut id cõmode poſſint. A nobis enim non ſumus ſufficientes cogitare quicquã, tanꝗ ex nobis ipſis. 2. Corint. 3. Eas iam idem ſpiritus, unicuiq; pro ratione muneris, ad quod conſtitutus eſt, abunde ſuppeditat, ac in omnibus inſtituit atq; dirigit, quorum dicto uel facto opus fuerit. Ipſe loquitur, & agit in electis omnia, uti in eis iam uiuit per hunc ſuum ſpiritũ, Chriſtus, non ipſi. Id uero eſt, quod Paulus Ro. 8. ſcribit: Quicunq; ſpiritu Dei aguntur, iſti filij Dei ſunt. At uero de uarietate harũ dotium, 12. Rom. 1. Corint. 12. & Ephe. 4. legimus. Vnicuiq; enim datur manifeſtatio ſpiritus, ad id quod expedit &c.

Quid ſpiritus ſanctus operetur.

Poſtremo & hoc notandum, his omnibus nominibus, quibus hunc de quo loquimur, ad flatum Dei, & ſpiritum ſanctum ſcriptura prædicat, exprimi quidem aliquatenus, quid ille in nobis efficit, at non quid ſit in ſe ipſo. Deus enim ipſe eſt, ſicut & Verbum. Neq; enim uel uerbum, uel ſpiritus Dei, aliud eſt, quã Deus ipſe, cui nihil accidit, in quo omnia ſubſtantia ſunt. Ex his iá puto liquere, quid illud ſit, quod Ioannes ait: Ipſe uos baptizabit in ſpiritu ſancto, & igni. Perinde enim eſt, ac ſi dixiſſet, ſignum tantum, ueri baptiſmi eſt, quod equidem confero, ille Chriſtus eſt, qui cum omnium poteſtatem à Patre acceperit, & ſit ſuper omnes, diuinã quadam uirtute uos afflabit, & iuxta Iohelis uaticinium perfundet, nouaq; mente donabit, ut uere peccatis liberi, & iuſtitia ſolida præditi, ſitis, abunde deniq; inſtructi, ſiue ſapientia, ſiue ſcientia, ſiue prophetia, ſiue facultate linguarum, ſiue quacumq; re alia, quæ ad ueſtram ſalutem, & propagandam gloriam Dei, opus eſſe poterit. In quo ſane diuinitatem & regnum Chriſti apertiſſime prædicauit, cum illi communem cum Patre innouandi nos, iuſtificãdi, atq; plane beatificandi uim, hoc eſt, donum ſpiritus ſancti adſcribit. Quod & de ſe ipſo Dominus teſtatus eſt, cum Ioannis. 15. ait: Cum uenerit Paracletus, quem ego mittam uobis à Patre, &c. & 14. Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo. Vide filius mittit à Patre, & Pater in nomine filij, nimirum quia filio Pater, regnum ſanctorum tradidit, quem illis Filius quoq; morte ſua placatum reddidit, unde ſpiritum filiorum Dei, accepta licet à Patre poteſtate, iure diſpenſat, qui idem cum Patris ſit donum, dicitur à Patre, ſed per Chriſtum, hoc eſt, in nomine Chriſti mitti. Eant nunc inconſulti homines, & dicant à Ioanne non prædicatum Euangelion. Hactenus de ſpiritu ſancto, & nominibus eius, quantum huic loco ſatis eſt, & utinam hoc Chriſti baptiſmo, contingat quotquot Chriſti nomine cenſentur baptizari, & ſpiritum, cordium innouatorem, uere percipere, is facile illos omnia, quæ eis eſſe ſaluti, aut ab illis poſſent in gloriam Dei cedere, & doceret, & ſuppeditaret.

D

Cuius uentilabrum in manu ipſius.) Hactenus prædicauit Ioannes Dominum I E S V M eſſe ſeruatorem, quia teſtatus eſt, eum eſſe ſpiritus iuſtificatoris donatorem, his ſequentibus modo annunciat & iudicem. Omne enim iudicium, dedit filio Pater, ut omnes honorificent filium, ſicut honorificant Patrem, Ioannis quinto. Area uniuerſitas hominũ eſt, præcipue autem uulgus Iudæorum. Horreum regnum cælorum, populus electorum,

Domi

Domino uere credentium. Ventilabrum uerbũ Euangelij, quod iam in manu habere illũ prę
A dicat, qui iam tum incipiebatur palam enunciari. Illo ergo primum Iudæos, inde & reliquos populos erat excuſſurus, & electos, qui per triticum ſignificantur, ſanctorum cœtui adiuncturus, paleas uero, hoc eſt reprobos, æterno igni adiudicaturus. Quicunq; enim Euangelio credunt, de morte ad uitam iam tranſierunt, Ioan. 5. qui minus, iam iudicati ſunt, Ioan. 3. Quia autem peculiariter hic cum Phariſæis & Saducæis, ac reliquo Iudæorum populo agebat Ioannes, uerſimile eſt, peculiariter in ipſos quoq; hæc dixiſſe. Qui quidem populus, Chriſti proprie erat, in propria enim uenerat, Ioan. 1. Sed dum uſq; pergerent Deo aduerſari, ipſe aderat uentilabro uerbi ſui, ex ipſis ſuos selecturus, atq; in horreum ſanctorum repoſiturus, reliquos, ut inutiles paleas, quibus impij, & Pſal. 1. comparantur, igni inextinguibili, qui tamen uiſibiliter per Romanos cœpit flagrare, exuſturus. De quo igni uarijs locis in Prophetis prædictũ eſt, inextinguibilem autem, nominatim Ieſ. ultimo teſtatur: Ignis, inquit, eorum, non extinguetur. Hic iam finis eſt, orationis Ioannis plane Euangelicæ, atq; pie artificioſæ. Cum enim nullis niſi qui ſe peccatores agnoſcunt, ſaluator Chriſtus aduenerit, primum peccati obiurgat, & uel imminentis ultionis metu ad reſipiſcentiã conatur permouere, mox territis, Chriſtũ prædicat Saluatorem, nimirum qui illos eſſet baptizaturus igni & ſpiritu ſancto, hoc eſt, nouam & diuinam mentem afflando, ad ſalutem renouaturus, poſtremo ut ad hũc urgeret, magisq; ſolicitos, ut huic ſeſe conſecrarent, redderet, atq; in officio perdurarent, iudicem omnium fore, annunciat, quiq; ipſum ſpreuerint, æternum perituros. Quem profecto ordinẽ ubiq; Paulus obſeruauit, & Apoſtoli reliqui, imo & Chriſtus ipſe, neq; eſt oratio Euangelica, quæ nõ fuerit, ad hunc modum inſtituta.

Porro Lucas paucula, quæ Ioannes præterea præcepta uitæ dedit, cõmemorat. Turbis quidem quid faciendum ſibi eſſet rogantibus, reſpondit: Qui duas tunicas haberet, impartiret non habenti, & qui haberet eſcas, ſimiliter faceret, quo ad legem charitatis, omnia ſummantẽ, remiſit, quod proprium ſcilicet erat prædicatoris Euangelici, qui poſt fidem in Chriſtum, nihil niſi nouum dilectionis præceptum commendat. Monuit ergo, ut qui abundaret rebus, quarum uſum uita præſens requirit, proximo quem ſicut ſeipſum diligere debet, impartiret, ita opere & ueritate, dilecturus, non lingua tantum & uerbis, 1. Ioan. 3. Atq; ita ex uno dilectionis officio, hortatus eſt ad omnia. Tota namq; oratione tropis, quo penitius uulgi animis inſideret, uſum uidemus. Peculiariter autem Publicanis & militibus præcepta dedit, his, ne quẽ
B cõcuterent, aut contumelia afficerent, cõtentiq; eſſent ſuis ſtipendijs, illis autem, ne ſupergrederentur, id quod eis eſſet conſtitutum, neutros iubens inſtituto decedere, cum tamẽ is eſſet, qui Chriſto uenerat perfectam plebem parare. Ex quo certe colligitur, ſed pijs, non contentioſis, qui cætera innocenter, in utroq;, Reipublicæ ſuas operas collocant, nequaquam Chriſto indignos eſſe. Vnde nec ipſe Dominus, Centurionem illum, cui teſtimonium tulit, fide maiore præditum, quã quiſquã in Iſrael, munus ſuum deſerere iuſſit, ſicut nec Petrus Cornelium, aut Sergium Paulus. Omnino enim cum tanta ſit, malorum turba, opus eſt, ut legibus, ita & magiſtratu, cuius poteſtatem ſanctam habent, quotquot pij ſunt, eóq; licet ipſis, neq; legibus, neq; magiſtratu opus exiſtat, operam tamen ſuam, quiſq; pro ſua uocatione, ad hoc libenter impendit, ut res tam neceſſaria orbi non intercidat, aut contemnatur, non minus, quã Chriſtus ſoluit didrachma, infra. 17. Vt autem & militare, & publicanum agere, per ſe Chriſtianiſmo non pugnat, ita per paucos inuenias, qui pure in hiſce officijs uerſentur, quare utrunq; & apud Iudæos, etiam pios olim, & poſtea apud Chriſtianos infame extitit. Quod tamen nullus eò rapiet cordatus, quaſi prorſus nemo, pie in militia, aut publicanorum officio, queat uerſari. Secus namq; habere, cum hic, tum ille Rom. 13. locus, tum plæriq; alij aperte conuincunt.

Publicani & milites poſſũt Chriſtiani eſſe

Sunt autem publicani, qui à fiſco conducunt, præcipue autem uectigalia, authore Vlpiano in Pandectis Iuris Ciuilis, Titulo de publicanis & uectigalibus. Apud Romanos olim habiti ſunt homines honeſtiſſimi & ornatiſſimi, ut eos Marcus Tullius prædicat, in Oratione pro lege Manilia, neq; ſane hodie habentur minoris, etiam apud Chriſtianiſſimos, ſi titulum ſpectes, neq; id mirum, quando cœpit uulgo nemo magni habere, niſi qui plurima poſſideat. Ideo autem Iudæis ordo publicanorum tantopere infamis fuit, quod Romanorum apud eos, uectigalia exercerent, eóq; non tantum cum illis allophylis, plus quàm ſupercilium concederet Phariſæorum, communicarent, ſed etiam tyrannidi, qua contra legem Dei ſe premi putabant, inſeruirent. Ad hæc iſtiuſmodi hominibus, in procliui fuit, ui & rapina peccare, quando per paucos ad hoc muneris, niſi immodica habendi cupiditas, pertrahat, quare & peculiaribus eorum auaritia ſepta & notata legibus fuit. Scribit enim Vlpianus: Quantæ audaciæ,

Qui publicani.

C quantæq; temeritatis ſint publicanorum factiones, nemo eſt qui neſciat. Vnde Zachæus quoq; dicebat Domino, tanquàm fraudis ſuſpectus: Si quem fraudaui, reddo quadruplum, cum Lex non niſi dupli reſtitutione, ſiquidem intra annum eius poſtulentur, ſimpli ſi poſt annũ, publicanos condemnet, ut in Pandectis, titulo iam ſupra citato legitur. Quin & Ioannes, quaſi à familiari illis peccato, præ cæteris dehortatus eſt, monens, ne ſupra quàm conſtitutum eſſet, exigerent. Hac itaq; cauſſa, ut dixi, etiam probatioribus Iudæis, hoc hominum genus non probabatur, ut plane pijs ſordidi quæſtus eſſe debent, quibuſcunq; diuitiæ quæruntur, imò quicunq; non proprio ſudore conſtant, niſi aliò Reſpublica, aut fratrum commodum uocet. At nobis mundi contemptoribus Chriſtianis, id enim nomine profitemur, ut quæq; ars lucroſiſſima, ita habetur & honeſtiſſima, neq; ſolum dignitatem iam, ſed ſapientiam, pietatẽ deniq; & fœlicitatem, opibus metimur, quos, ut regina Saba Iudæos, Cicero ethnicus condẽnabit, ſi modo ſenſit ut ſcripſit, quod perraro filij Adam ſolent. Nam longe ſanctius de artificiis & quæſtibus, libro Officiorum tertio præcepit, quàm ſententia ſit hodie, nõ uulgi tantum Chriſtianorum, ſed eorum quoq;, qui primæ inter nos notæ uolunt haberi.

Tunc accedit Ieſus a Galilæa ad Iordanem.) Præmiſſis, quæ Ioannes ut Ieſum, Chriſtum eſſe, demonſtraret, geſſit & prædicauit, iam incipit Euangeliſta, eum orbis ſaluatorem, ex ſuis ipſius dictis & factis declarare, primóq; omnium loco commemorat, ut baptizatus eſt, non aqua tantum, ſed & ſpiritu, & non tam à Ioanne, in regnum cælorum, nouum Dei populum inauguratus, quàm a Patre, doctor & rex, eius regni & populi, uoce cælitus lapſa, declaratus. Tunc ergo inquit: Cum præfinitum ſcilicet à Patre tempus, iam appetijſſet, & Ioannis teſtimonio eſſet annunciatus, uenit à Galilæa, ubi ſcilicet prius quã ad peculiare munus uocaretur, in communi mortalium uocatione, labore ſuo, ut omnino ueriſimile eſt, ſibi forte, & matri uictum quæritans, perdurauerat. Nam Marci. 6. & faber & fabri filius, à gentilibus ſuis, memoratur. Certe literis uacaſſe eum, dici non poteſt, cum Ioannis 7. legamus miratos Iudæos, dixiſſe: Quomodo hic ſcit literas, cum non didicerit: multo minus indulſiſſe illum ocio, chriſtianus cogitabit. Quare uero potiſſimum in cõtẽpta Galilæa natione uiuere uoluerit, quæ uidetur mihi ratio, in finem capitis 2. adſcripſi. Porro anteaquàm regnum Dei euangelizare inciperet, munúſq; ſuum auſpicaretur, uoluit baptizari, hoc eſt, communem chriſtianorũ teſſeram, & ipſe geſtare, perinde ac ſi imperator quiſpiam, quod militibus daret, eodem tanquã militum unus ſigno, ipſe quoq; inſigniretur. Ita & circumciſus fuerat, eóq; ſigno Iudæorũ populo accenſus, iam ergo cum nouus ſcribi Domino exercitus, per Ioãnem cœperat, & regno

Chriſtus uſq; 30. annum laborauit manibus.

D cælorum ciues colligi, ijq; ſigno baptiſmi, ab alijs ſecerni, inter hos quoq; Dominus Ieſus, licet rex & imperator eorum eſſet, dare nomen uoluit, ac communi alijs ſigno, pariter inſigniri, & in hoc fratribus aſſimilatus, quibus in nullo, niſi ſolo peccato, uoluit diſſimilis eſſe. Hebræ. 4. Quod autem in pœnitentiam Ioannes baptizabat, hoc eſt, qui ſe peccatores agnouiſſent, pœnitentium ordini inſcribebat, tam nõ horruit, q̃ antea non recuſarat, circumciſione ceu impurus, in ordinem recipi eorum, quos oporteret innouari, cum tamen ut pœnitentia, ita etiã innouatione, haudquaquã opus illi eſſet. Signum utrunq; fuit, & teſſera populi Dei, hactenus utroq; uſus eſt. Licet namq; princeps populi Dei eſſet, ut tamen humilitatis tempore, in ſimilitudine hominum factus, figura quoq;, hoc eſt, uita & conuerſatione ut homo reperiri uoluit, ita mirũ non eſt, qui in aſſimulatione carnis peccati, à Patre eſſet miſſus. Rom. 8. ſi pariter pœnitentium teſſeram non abhorruerit, ut factus ceu unus ex ægrotis, eò gratior illis, quò ſimilior atq; familiarior, medicus admitteretur. Præterea, cum Baptiſmus ſit ſymbolum purificationis, ac ideo abolitionis Adam ueteris, & induitionis noui, ad quam, non niſi carnis huius morte perueniri poteſt, & Chriſtus caput, hac uia, qua ſcilicet mẽbra eius oportet, ad uitã immortalem peruenire uoluiſſet, & hinc ſane cauſſam habuit, quare ſymbolum huius, nempe fidei, qua creditur per mortem ad uitam perueniri, unà cum membris ſuis ſuſciperet.

Ad quid Dominus aduenerit baptizari.

Porrò qui baptiſmum præcipue in hoc inſtitutum affirmant, ut uel peccata abluat, uel contra ea conſcientiam confirmet, non facile, commodam ſolidámq; rationem reddent, quare Dominus uoluerit baptizari, cum nulla fuere peccata quæ ablueret, neq; opus ulla contra ea conſcientiæ confirmatione habebat. Secundum hos uideretur Dominus uoluiſſe ſe peccatorem ſuſcipiendo baptiſma, ſimulare, qui quod proprie contra peccata inſtitutum eſſet, ſuſcepiſſet. At nobis non ita, qui uſum baptiſmi alium ignoramus, quã ut eo, quis de populo Dei eſſe, declaretur, & uitam Dei profiteatur, ac inde & in ea ſtrenue promoueat, admoneatur. Eoq; cum Dominus cætera uoluit hominem agere, & figura in omnibus ut homo, ſed Dei reperiri, tum uiam ad immortalitatem per mortem parare ſuis & munire, omnino conſentaneum erat, ut & uulgari ceremonia, quæ ſymbolum eſt, uitam tum adiri, cum pro uoluntate Dei,

Dei, caro hæc morti addicitur, hominē Dei ſe quoq; profiteretur, ac ita teſtaretur, ſe authorem A & ducem eſſe, omnium qui perdendo animas ſuas, crederent ſe illas inuenturos. Reliqui quidem cum ſe homines Dei profitentur, ſimul peccatores ſe agnoſcant, atq; reſipiſcentiam profiteantur, oportet, quòd præter Chriſtum, omnes ſint peccatis obnoxij, & niſi illis mortificentur, nequeant eſſe ex Dei populo, Attamē huic cōditioni, ut quis ſit ex filijs Dei, & populo ſancto, non plus adhęret mori peccatis, quàm humanitati adhæret eſſe obnoxiā peccatis. Vt ergo aſſimilationem carnis peccati, propter nos non horruit in ſimilitudine hominum factus, & figura ut homo repertus, aſſimulationem mortis, carnis, peccati, quare horruiſſet baptizatus? Quē, hominem eſſe, non potuit peccati conuincere, cum tamen nemo eſſet omnium mortalium, præter ipſum unum, peccati purus, cum nec dare nomen inter homines Dei, peccati potuit infamare, quanquam ęque præter eum ſolum, nemo omnino ſit, qui hominem ſe Dei, ſine peccatorum confeſſione, & reſipiſcentiæ profeſſione, poſſit uere teſtari. Expectamus tamen, ut olim & homines, & homines Dei ſimus, ſicut peccatis liberi, ita nullam quoq; reſipiſcentię neceſſitatem habentes. Hoc uero Chriſti exemplum, ſe nobis per omnia aſſimilantis, mire condemnat plurimos ex ordine Eccleſiaſticorum, qui reliquo Chriſti populo, tantopere præſtare uolunt, & ægre adeo ferunt in ordinem ſe redigi. Chriſtus qui ſuper omnes erat, etiam peccatoribus per omnia, præter unum peccatum, uoluit ſimilis & eſſe & haberi, & iſti cū ne ex plebe quidem ſint Eccleſiæ, quod palam uita ipſorum clamat, ſoli tamen ſancti, & eccleſia ipſa haberi, contendunt.

Exemplum cōtra eos, qui nolunt è uulgo eſſe.

At Ioannes prohibebat illum &c.) Vnde nouerat eum, ut prohiberet? Nam Ioannis. 1. legimus, dixiſſe: Ego neſciebam eum, ſed qui miſit me, ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit, ſuper quem uideris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt, qui baptizat in ſpiritu ſancto, & ego uidi, & teſtimonium perhibui, quòd hic eſt filius Dei. Hæc ſunt uerba eius. Io. 1. Si iam neſciebat Chriſtum, donec ſuper illum uidit ſpiritum ſanctum deſcendētem, quod ipſi ſignum agnoſcendi illius, Dominus dederat, id quod ipſe de ſe bis teſtatus eſt, & ſpiritus ſanctus in baptizatum illum iam, ut hic noſter teſtatur, & Lucas, deſcenderit, qui potuit ante baptiſmum illum agnoſcere, adeo ut diceret ei: Mihi opus eſt, ut à te baptizer? Neq; enim firmum eſt, quod dicunt quidam, Dominum à Ioanne, cum ad baptiſmum ueniſſet, non ſummum illum Meſſiam, filium Dei agnitum, ſed alias inſignite pium, quod ipſis oculis, totóq; uultu & inceſſu, admirabilis eius probitas ſeſe exereret. Nam quamlibet pius homo, uiſus Ioanni fuiſſet, non potuiſſet tamen indignum eo putare, uel per baptiſmum populo nouo Dei accē B ſeri, uel id à ſe ſuſcipere, qui toti Iſraeli, eóq; omnibus quamlibet eximijs, miſſus erat, iſto modo Chriſtum manifeſtare. Vnde maiorem quàm ut à ſe baptizaretur Ioannes, neminem potuit agnoſcere, niſi cui non eſſet opus Chriſto. Ad hæc cui potuiſſet alij, quàm ipſi Chriſto dicere, mihi opus eſt, ut à te baptizer? Certe nullus alius, in hoc erat miſſus. Nouit ergo, cū hæc diceret, Ieſum, Chriſtum eſſe, Regem & ſaluatorē populi noui, ideo recte dicebat: Mihi opus eſt, ut à te baptizer, ut à te ſanctorum Rege, in regnum tuum recipiar, ut tuo baptiſmo ſpiritus baptizer, & tu uenis ad me, ut perfundaris aqua, & illorum cœtui adſcribaris, qui & ſi populus Dei ſint, ſimul tamen peccatores & exiſtunt, & hoc meo baptiſmo id palam eſſe, ſe profitentur.

Concordia Ioannis. 1.

Vnde ergo dicemus Chriſtum agnouiſſe, cum ſignum datum, deſcendentis ſpiritus, nondum uidiſſet? Quum certum ſit ipſum agnouiſſe, priuſquā id ſigni uidiſſet, dicere itaq; oportet, per reuelationem Patris, eum fuiſſe illi, cum baptizari peteret, proditum, quem ſcilicet antea de facie non nouerat, & ſi adeſſe, ac mox prodíturum ſe plebi, non dubitaret. Sic ſignum illud ſpiritus ſancti deſcendentis, ſimile illi fuiſſe conſtabit, quod Dominus Moſe dabat, cum primum illum populo ſuo educendo præficeret. 2. Moſe. 3. Hoc tibi aiebat, ſignum erit, quod miſerim te, cum eduxeris populum meum ex Aegypto, ſuper montem iſtū, cultum exhibebitis Deo. Moſe autem longe antea quàm hoc fieret, certus euaſit, ſe diuinitus miſſum. Ita Ioannes ab eo, qui ſignum deſcendentis ſpiritus ſancti dederat, monitus fuit, Chriſtum illum eſſe, qui tūm baptiſmum ab ipſo petebat, antequàm ſignum datum, ei appareret. Vt q; Moſe illud, ad fidei confirmationem, non tam ſibi, quàm toti populo, cui ſignum id præſtitum prædicabat, ſeruiuit, ita & Ioanni utile fuit, hoc de CHRISTO ſignum, & promitti, & poſtea reddi, ut non tam ipſi, quàm omnibus credentibus eo fides in Chriſtum confirmaretur. In quod utiq; ipſum prædicauit, eadem'q; cauſa ſcriptum, eſt ad nos quoque tranſmiſſum. Qui enim plenus ſpiritu ſancto erat, facile de IESV præſente, ab inhabitatore ſui admoneri potuit, hunc illum eſſe quem prædicaſſet, mox affuturum ſe fortiorem, quippe ſpiritus ſancti donatorem, hoc eſt, Chriſtum. Ac ita quod dixit (& ego neſciebam eum) in tem

C pus referendum eſt, quod aduentum eius ad Iordanem anteceſſerat. Maluit autem Chriſti agnitionem, quàm ſimul & ex Dei indicatione, & ſigni exhibitione, tanquam pleniorem acceperat, quã quæ ex ſola illi reuelatione, cõtigerat populo teſtari. Verum quod ignotus Ioanni, IESVS uel de facie uſque ad tempus baptiſmi manſit, factũ eſt, ne ex pacto uideretur illum tanto elogio honeſtare, cæterum domeſticus planè teſtis, quippe cognatus, quandoquidem matrẽ eius Mariæ parenti IESV, cognatam fuiſſe Lucas teſtatur. Neque item ueriſimile eſt, ut plenus ſpiritu ſancto ab utero matris, non nouerit hunc ipſum IESVM, ſuum cognatum, ad cuius præſentiam in uentre matris exultauerat, illum, quem tamen prædicabat, Chriſtum eſſe, at iuxta ueriſimile eſt, cum hic in deſerto Iudææ, ille Nazareth in Galilæa uſq; egiſſet, ut de facie alter alterum humanitus non nouerit, donec apud Iordanem congrederentur, ibi aũt ſimulatq; in conſpectu Ioannis, IESVS ueniſſet, quo ſpiritu in uentre ipſo præſente exultauerat, illum agnouiſſe.

Quomodo & cur Ieſus Ioanni incognitus.

Reſpondens autem IESVS dixit ad illum, omitte nunc &c. In præſens, quoniam tẽpus humiliationis IESV erat, noluit numero eximi, ideo ait omitte nunc, id eſt, ſine iam humiliari, & ſicut cætera hominem me gero, ita hac cerimonia, hominem Dei me profiteri. Nõ plus eſt pœnitẽtibus, quàm hominibus adnumerari. Sic enim decet nos, ut impleamus omnem iuſtitiam, nihil quamlibet minutum aut leuiculum, quod diuinæ uoluntati probari agnouerimus, prætereuntes. Leuis per ſe momenti eſt, ablui aqua, at cum à patre tu in hoc miſſus es, ut ritu iſto regno cælorum, ciues adſcribas, & placuit patri, ut excepto peccato, per omnia ſimilem fratribus me exhibeam, non poteſt mihi non magni eſſe tuus baptiſmus, & decorũ uideri, ut eodẽ quo reliqui, & ipſe ſigno inſigniar. Satis patet iuſtitiã in ſcripturis, pro impletione legis & ceremoniarum Dei accipi, quare & baptizari, dum ita Dominus inſtituiſſet, portio aliqua iuſtitiæ iure Domino habita fuit. Monemur autem hic, ne noſtra ſacramenta, & ſi res externas, contemnamus. Poſtquam enim ceremoniæ ſunt inſtitutæ diuinitus, debemus illis libenter & reuerenter uti, ſi omnem nos quoq; iuſtitiam impleturi. Neque enim abſq; fructu, ſi non defuerit nobis fides, illis quandoquidem inſtituta dei ſunt, utemur, ſed de uſu hoc ſacramentorũ, alijs & ſuis locis. Porro Ioannes ſimulat'q; Chriſti uolũtatẽ accepit, cõtẽtus agnouiſſe ſuã tenuitatẽ, & ipſius dignitatẽ, Dominũ ſuũ baptizauit, magis ſpectãs quid diuina requireret authoritas, quã quo digna eſſet ſua humilitas. Ita & nos ubi mandatũ acce-

Omnem iuſtitiam.

Externa Dei non contemnenda.

D pimus à Domino, ubi de uerbo ipſius cõſtat, illi totis eſt obtẽperãdũ uiribus, q̃libet inepti, ad id aut indigni uideamur. Ad quæ enim uocarit Dominus, ad ea pares nos & idoneos facile reddet, ſiquidem ipſe operatur omnia in omnibus. Huius multo clariſſimum in Apoſtolis exemplum propoſuit, quos cum orbis doctores cõſtituiſſet, ita ſpiritu ſuo inſtruxit, ut muneri iſti celſiſſimo, per omnia pares fuerint, licet plerique eorum idiotæ fuiſſent omnium rudiſſimi.

Et baptizatus IESVS, aſcẽdit protinus ab aqua, & ecce aperti ſunt illi cæli &c.) Hoc (protinus) uidetur ad apertionem cælorũ referẽdũ tametſi ad uerbũ aſſcẽdit poſitũ ſit. Mox enim atq; baptizato Ieſu è Iordane, uterq; Ioan. & Dominus aſcendiſſent, cæli aperti fuere. Itaq; Marcus ſcribit: Et ſtatim aſcẽdẽs ex aqua, uidi diffindi cælos, nimirũ Ioãnes. Quid enim uel Ioannes uel Ieſus adeo feſtinaſſent, ex aqua ſeſe recipere, ut id Euãgeliſta nominatim, memorare, duxiſſet operæ preciũ? Ambiguum aũt tum ex hoc noſtro Euangeliſta, quàm Marco apparet, utri Ioannes an Chriſto cæli aperti, & colũbæ ſpecie ſpiritus ſanctus uiſus ſit. Sed ipſo Ioanne cõmemorãte, hoc ſibi ſignum datum, & ita quoque ſpiritum ſanctum uidiſſe, tum quod ἐπ' αὐτὸν tam hic, quàm in Marco legimus, non ἐφ' ἑαυτὸν hoc eſt, ſuper ipſum, non ſuper ſe, habetur, perſpicuum fit, cælos Ioanni apertos, & ſpiritum ſanctum ſuper IESVM fuiſſe conſpectum. Quod autem ſimulatque baptizatus Chriſtus fuit, ſpiritus ſanctus uiſus eſt ſuper ipſum deſcendere & manere, patris'q; uox audita: Hic eſt filius meus dilectus &c. monet, ilico ut gregi Dei uere accenſus, tui abnegationem fueris ex animo profeſſus, ac ita in mortem Domini baptizatus, ſpiritum ſanctum adfore, id'que tui innouatione manifeſto declaraturum præter id, quod interne tuo ſpiritui teſtimonium reddet, & te dilectum Deo filium eſſe, cui plena fiducia acclames: Abba pater, & hæreditatem eius certo expectes. Roma. 8. Baptiſmus enim ut Paulus Roma. 6. docet, & ſupra adductum eſt, peccati mortificationem in nobis ſignificat, qua ſuſcepta, ilico adeſſe dignoſcitur & ſpiritus ſanctificator, neque eſt de adoptione in filios Dei, quicquam nobis dubitandum. Sed per Chriſtum, qui ſicut quod unctus præ omnibus eſt, Chriſtus, id eſt, unctus, abſolute dicitur ita pariter quod unicus eſt ex hominibus, in quo nihil Deo patri diſplicere potuit, uelut ſolus

filius

filius dilectus, & gratus Deo pronunciatur. Primogenitus enim eſt omnium Dei filiorũ, per
A quem ſolum, habent omnes electi: ut filij Dei, dilecti & grati exiſtant, Vnde Paul. Epheſ ij.1.
Quemadmodum elegit nos in ipſo, antequã iacerentur fundamenta mundi, ut eſſemus ſancti
& irreprehenſibiles, coram illo in charitate, qui prædeſtinauit nos, in adoptionem filiorum,
per Ieſum Chriſtum in ſeſe, iuxta beneplacitum uolũtatis ſuæ, ut laudetur gloria gratiæ ſuæ,
in qua gratificauit nos in dilecto.

Quomodo Chriſtus dilectus &c.

Porro apertio cælorum (Marcus ſcribit diffiſſos fuiſſe) uiſio fuit aperientis ſe, & coram exhi
bentis maieſtatis diuinæ. Sicut & Ieheſeel ſibi apertos fuiſſe cælos commemorat, cum uidit ui
ſiones Dei. Ita Stephanus: Ecce uideo cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei.
Act.7. Quid hoc aliud fuit, quàm apertior aliqua diuinæ maieſtatis, reuelatio, & manifeſtior
Chriſti apparitio? Vt enim cæli cunctis creaturis corporalibus modis omnibus præſtant, ita
cœperunt ſpiritalia per ea ſignificari, & ipſi Deo ſedes haberi, quæcunque denique præter commu
nem naturæ ordinem diuinitus donantur, cælitus dicuntur demitti. Ita Patrem in cælis inuo-
camus, in cælis noſtrã conuerſationem, & domum non manufactam habere gloriamur, un-
de & ſaluatorem noſtrum expectamus, hoc eſt, in ſupernis & ſpiritalibus rebus, in quibus lux
diuinitatis reuelatius relucet, & Deus præſentius uidetur. Et quanquã corpori Chriſti, item He
liæ in cœlum ſublato.2.Reg.2. ſuus locus non deſit, uti orthodoxa omnium ſanctorum Pa-
trum fides, ſemper confeſſa eſt, erit ille tamen plane diuinus, atque ſpiritalior, quã ut ſenſibus iſtis
noſtris queat patere. Cæterum ita Deus in cœlis habitat, ut nullis omnino rebus poſſit conti-
neri, ipſe autem omnia contineat & impleat. Ieſ.66. Sic cælum de quo Chriſtus Ioan.3. ait: Ne
mo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo filius hominis qui eſt in cælo, quid aliud eſt,
quã apertior Dei cognitio, & plenior diuinitatis perfruitio? Nec aliud eſt, tertium illud cælũ,
in quo Paulus arcana uerba audiuit.

Quid cælorũ apertio.

Cælorum itaque nomine interdum ſignificatur firmamentum, extenſum illud, in quo aſtra
inſunt, quæ ornatus cælorum, uel exercitus ſubinde in ſcripturis uocantur, ut.1.Moſe.1. & paſ
ſim alias. Ex quo tam uaſto & magnifico opificio, opificis Dei maieſtatem & potentiam idẽ-
tidem ſcriptura commendat, ut Hiob.9. Pſal.102. & paſſim ſane tũm in Pſalmis, tũ Prophe-
tis. Non raro autem cæli in ſcripturis, locum præſentiæ Dei, clariorem ſcilicet diuinæ lucis re-
uelationem, metaphoricos ſignificant. Denique cælum aliquoties tantum pro loco nubium ac
cipitur, cum pluuiam mittere, tonare, fulgurare, & huiuſmodi facere dicitur. Vt.2.Moſe.20.3.
Moſe.26. & alias. In præſenti ergo, quod apertos Ioanni cælos, Matthæus & Lucas, Marcus diffiſ-
B ſos memorant, nihil aliud uolunt ſignificare, quã irradiaſſe illi e ſupernis mirabilem quandã
lucem, & uiſum ei apertius diuinum ſplendorem, atque inde prodijſſe ſpiritum ſanctum, atque
ſonuiſſe Patris uocem. Cum namque in nullis, ut in ſupernis illis, quæ nobis uidentur rebus, di-
uina ſe potentius maieſtas ac uirtus exerit, atque uiſendam exhibet, fit admodum commode,
ut inde etiam illuceſcant, atque mitti dicantur, quæ ſupra naturæ ordinem diuina nobis aduen i
unt; uel apparent, atque eodem quoque recipi, qui numero mortalium exempti, ad pleniorem di
uinitatis participationem admittuntur, quo ita ab humilioribus, & præſentibus iſtis rebus,
quæ noſtræ cognitioni patent, auocati, magis illa ſuperna ſuſpiciamus, illis adhuc infinito præ
ſtantem opificem, tanto plus admiraturi. Nam & de uiſibilibus iſtis cælis ſcriptum eſt. Cæli
enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum, Pſal.19. & Pſal.8.
maieſtatem Domini admiratus ait: Videbo cælos tuos, opus digitorum tuorum, Lunam &
ſtellas, quæ fundaſti. Etſi namque per cælos cæleſtes, hoc eſt, diuiniores homines ſubinde meta
phoricos ſignificentur attamen propterea, quod tam admirandũ & magnificum, ac incog-
nobile nobis, Dei opificium ſunt, diuinæ gloriæ ac magnificentiæ prædicatio, etiam ipſis per
Proſopopœiam tribuitur, ſicut eodem tropo, poſtea homines per ſpiritum Dei cæleſtes facti,
quique diuinam gloriam prædicant, cœli uocantur.

De cælorũ nomine.

Columbæ autem ſpecie, ſpiritus ſanctus uiſus eſt, ad deſignãdum maxime, columbinam
in Chriſto, non ſimplicitatem tantum, de qua ipſe præcepit ſuis infra.10. ſed ſummam etiam
pro ſuis ſolicitudinem & curam. Flagrantiſſimæ enim erga pullos ſuos affectionis eſt colum-
ba, quos omnibus rebus poſthabitis, ſummo ſtudio fouet, ita Chriſtus pro ſuis mortem op-
petijt, ſicut & in omni uita incomparabile erga nos ſtudium, ac multo ardentiſſimum amo-
rem, in omnibus præ ſe tulit. Forte reſpectum eſt, & ad illud.1.Moſe.8. ubi legimus colum-
bã, relato ramo oliuæ, pacem humano generi redditã, Noah nũciaſſe. Ita namque Chriſtus ad
hoc tũ inaugurabatur, ut gratiã Patris orbi annunciaret. De quo eſt illud Ieſa.6. Spiritus do-
minatoris Domini ſuper me, propterea unxit Dominus me, ad prædicandũ humilibus miſit
me &c. ad promulgandum annum beneplacitum Domino &c. De ſimplicitate columbina,
infra

In ſpecie columbæ.

C infra.10.dicam. Cæterum quicumq; in Dominum Ieſum uere baptizantur,& ipſum uere in-
duunt,ij per ipſum,ſpiritu ſancto æque donantur,& per hunc,charitate & ſimplicitate colum
bina indubie adornantur. Vbiq; enim Spiritus ſanctus ſui ſimilis eſt, & in omnibus qui uere
Chriſti ſunt,columbæ ſpeciem,dictis dotibus,manifeſto præ ſe fert & exerit,etiam ſi figuram
huius alitis oculis non exhibeat. Vti enim ſupra monuimus,quæ uiſibiliter in Chriſto ac ſan-
ctis alijs geſta ſcriptura commemorat,in hoc commemorat,ut non dubitemus, ſi Deo credi-
mus,eadem & in nobis,ſi non ſenſibiliter,uere tamen gerenda.

Lucas ſcribit Domino baptizato, & orante,apertum fuiſſe cælum, quo monemur diuina
dona,non niſi ſitientibus ea donari,eóq; ſemper orationi,qua à Domino bonum ſpiritũ ore-
mus,inſiſtendum.

CAPVT QVARTVM.

TVNC IESVS SVBDVCTVS FVIT IN DESERTVM A SPIRI-
tu,ut tẽtaretur a diabolo. Et poſtq; ieiunaſſet dies quadra
ginta,ac noctes quadraginta,tum eſurijt. Et cũ acceſſiſſet
ad eum ille,qui tentat,dixit: Si filius es Dei,iube ut lapides
hi,panes fiant. At ille reſpondens dixit,ſcriptum eſt: Non
ſolo pane uicturus eſt homo,ſed omni uerbo,quod egre-
ditur per os Dei. Tũc aſſumit illum Diabolus in ſanctam
ciuitatem,& ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi,dicitq; illi: Si filius es Dei,
præcipita te deorſum,nam ſcriptum eſt: Angelis ſuis mandaturus eſt de te,ac
Pſal.90. manibus tollent te,ne quando impingas in lapidem pedem tuum. Dixit illi Ie
ſus rurſum ſcriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum. Rurſum aſ-
ſumit illum Diabolus in montem excelſum ualde, & commonſtrat ei omnia
regna mundi,& gloriam illorum,& dicit illi: Hæc omnia tibi dabo,ſi proſtra
D tus adoraueris me,. Tunc dicit illi Ieſus: Abi Satana,ſcriptum eſt enim: Do-
minum Deum tuum adorabis,& illum ſolum coles. Tunc omittit illum Dia
bolus. Et ecce Angeli accedebant,ac miniſtrabant ei.

Cum audiſſet autem Ieſus,quod Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæã,
& relicta Nazareth,profectus,habitauit in Capernaum,quæ eſt ciuitas mari
tima,in finibus Zabulon & Neptalim, ut impleretur quod dictũ fuerat per
Eſa.8. Eſaiam Prophetam,dicentem: Terra Zabulon & Neptalim iuxta uiã maris
ultra Iordanem, Galilæa gentium. Populus qui ſedebat in tenebris, & um-
bra mortis,uidit lucem magnam,& qui ſedebant in regione & umbra mor-
tis,lux orta eſt eis.

Ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare & dicere: Reſipiſcite,appropinqua
uit enim regnum cælorum. Ambulans autem Ieſus iuxta mare Galilææ,uidit
duos fratres,Simonem qui uocabatur Petrus,& Andream fratrẽ eius,iacien
tes rete in mare(nã erant piſcatores) Et dicit illis: Sequamini me, & faciã uos
piſcatores hominum. At illi relictis ilico retibus,ſecuti ſunt illũ, Et progreſſus
illinc,uidit alios duos fratres,Iacobũ filium Zebedæi, & Ioannem fratrẽ eius
in naui,cum Zebedæo patre ſuo,ſarciẽtes retia ſua,& uocauit eos. At illi pro-
tinus relicta naui & patre ſuo,ſecuti ſunt eum. Et circũibat totã Galilæã Ieſus,
docens in ſynagogis illorũ,ac prædicans Euangelium regni,& curans omnẽ
morbũ,& omnẽ languorẽ in populo. Et dimanauit fama illius in totã Syriã.
Et adduxerunt ad illum omnes male affectos uarijs morbis, ac torminibus
contractos,& dæmoniacos & lunaticos,& paralyticos,ſanauitq; illos. Et ſe-
cuti

cutæ ſunt eum turbæ multæ a Galilæa, ac Decapoli, & Hieroſolymis, & Iu-
A daæa, & a regionibus trans Iordanem ſitis.

NVnc Ieſus ſubductus fuit in deſertum à ſpiritu.) Hoc quarto iam capite deſcribit Euangeliſta, ut Dominus noſter, munus prædicãdi, tentatus antea, auſpicatus eſt. Seceſſu & tentatione, mox à Baptiſmo, prædicationi Euangelicæ uelut prælude- re uoluit, ut oſtenderet, renatos ex ſpiritu, ad uacandum à tumultu uitæ carnalis, ilico rapi, & mox uarijs tentationibus probari, ut de bonitate Dei, ex probatione tentationis facti certiores, efficatius illam alijs poſtea prædicent. Hunc enim in electis ſuis or- dinem Dominus obſeruat, primum adigit ad baptiſmũ, hoc eſt, abnegationem ſui, & reſipiſ centiæ profeſſionem, mox donat adeſſe ſpiritum ſanctum, qui ilico turbis hominum eos exi- mit, hoc eſt, præter rationis exiſtimationem, & uulgi iudicium ducit, continuo aduerſis exer- cet, ut patientia, probationem, hæc ſpem pariat & adaugeat, reqꝫ ipſa experiãtur, quã bonus & ſuauis ſit Dominus, tum demũ probatos, & expertos Dei bonitatem, emittit ut alijs quoqꝫ eã annuncient. Iuxta intercalarem illum Pſal. 107. uerſum. Celebrabunt Dominum, pro boni- tate ſua, & mirabilibus, quæ facit filijs hominum. Sed ad uerba Euangeliſtæ.

Quomodo Deus ſuos du cat.

Tunc, id eſt, ſtatim à Baptiſmo, ita Marcus habet. Vide ergo, ubi in filium Deo fueris, adop tatus, proximum eſſe, ut mundo ualedicas, & tentationibus exponaris. Semper igitur uigilã- dum & orandum, ne tentationi conſentias. Subductus fuit à ſpiritu, quo cõmonefacit, poſtq̃ in gregem Domini, baptiſmo recepti ſumus, nihil noſtro arbitrio tentandũ, ſed filios iã Dei ſpiritu agi nos oportere. Ro. 8. Quin cũ, ἐκβάλλει Marcus, id eſt, eijcit, & Lucas ἤγετο, id eſt, age batur, ponunt, indicant, uere Dei filios, nequaquã ſui iam iuris eſſe, ſed totos quanti ſunt, ſpiri tus imperio ceſſiſſe, contra eos, qui neſcio quam libertatis umbellam, noſtræ uolũtati reliquã tribunt. Atqui deſertum, in quo Chriſtus egit omnino ſolitudo fuit, nullis habitata homini- bus, unde Marcus: Agebátqꝫ cum beſtijs, & Angeli miniſtrabant illi. Vbi nota, adeo abeſſe ut filij Dei poſſint alicuius neceſſariæ rei inopia laborare, ut citius Angeli ipſis miniſtrauerint, u- bi hominum miniſterio fuerint deſtituti. Nota autem ſimul illos, hominum neqꝫ conuictũ, neqꝫ miniſteria declinate, niſi ſpiritus patris egerit in deſertum. Alias præſentibus, pro ductu ſpiritus cum gratiarum actione utuntur. Non enim niſi hac uice, Chriſtum incoluiſſe deſertũ, & incoluiſſe non ſuo, ſed ſpiritus ductu & arbitrio, legimus.

Vt tentaretur à Diabolo.) Vide fructum eius, ꝙ in deſertum fuit actus, tentari eum oporte bat. Hinc uero diſcendum, prædicaturis regnum Dei, tentatos, fidei ante cœpiſſe experientiã,
B tum poſtremo nihil temere accidere electis, utile eſſe ad omnia illo agi ſpiritu, ac ſemper ipſo- rum commodo. Quem uero Euangeliſta hic Diabolum, mox Satanam uocat, uti Græcis id ὁ διάβολος, id eſt, Diabolus eſt, quod Heb. שטן, id eſt, Satan, ſignificat autem utrumqꝫ, aduer- ſarium & calũniatorem. Ita dicebat Dauid. 2. Samuelis. 19. Quid mihi & uobis filij Zeruiah, nam eſtis mihi hodie Pro Satan, id eſt, pro ſuaſore noxio, quiqꝫ malum mihi quærat. Suade- bãt enim occidere Semei, atqꝫ ita funeſtum reddere diem reditus ſui. Ita reuocanti à cruce Pe- tro, Chriſtus dicebat: Vade retro Satana. Infra. 16. aduerſabatur enim illi, & à mandato reuo- cate Patris quærebat. At quia ueterator ille ſpiritus, nuſquam non aduerſatur nobis, ac peſſi- ma ubiqꝫ ſuadet, tum ad ultionem poſtulat, peculiariter & per Antomaſiã Satan uocatur. Vnde. 1. Paralip. 21. Conſurrexit autem Satan contra Iſrael, & incitauit Dauid, ut numeraret Iſ rael. Sed Hiob. 1. & 2. ſtudia eius plenius deſcribuntur, qui totus in eo eſt, ut nobis aduerſetur & noceat. Vnde Petrus ipſum, ultimo Epiſtolæ ſuæ prioris, rugienti leoni, obambulanti & quærenti, quem deuoret, ſimilem facit, Diabolum græco nomine uocans, Grecorum uulga tam æditionem ſecutus, quæ & loco iam citato ex Paralip. ubi Satan legimus, ὁ διάβολος ha bet. Neceſſe autem fuit, ab ipſo Satana tentari Chriſtum, cum nulli eius ex hominibus mini- ſtri adeſſent, agebat quippe cum beſtijs. At poſtea etiam per ſuos ſatellites, prauos homines oppugnare illum, donec in crucem ageret, nunquam ceſſauit. Quis iam indigne ferat, ſe ab impijs exerceri, quando Chriſtus ipſe à Satana tentari & oppugnari ſuſtinuit?

De nomine Satan & Diaboli.

Et cum ieiunaſſet quadraginta dies.) Moſe legem à Domino accepturus, quadraginta di- es ieiunauit, totidem & Helias, antequam à Domino amandaretur, uncturus regem Syris, Iſ- raelitis Regem & Prophetam, quorum miniſterio tota fere in regnis iſtis rerũ facies fuit muta ta. 1. Reg. 19. Chriſtus ergo, quem illi adumbrarunt, priuſq̃ legem uitæ, Euangelion orbi in- uulgaret, atqꝫ omnia innouaret, totidem dies, ut à conſortio hominum ſecedere, ita & huma no abſtinere cibo uoluit, quo ſignificaret, ſe iſtis haudquaq̃ minorẽ, aut ad minora deſtinatũ. Cæterũ de myſterio quadragenarij numeri, qui multis Domini operibus, celebris factus eſt, ijs diſſerere relinquo, quibus id datũ eſt, me hac in re haud poſſe certi aliquid adferre, ingenue fateor.

Ter

Ter quadraginta annos dedit Dominus ſpacium reſipiſcendi mundo, priuſquam tempore Noah, diluuio humanum genus diſperderet. Quadraginta poſtea dies inundauit diluuium. Decies quadraginta ānis peregrinatus fuit, & ſeruiuit populus Iſrael in Aegypto. Semel quadraginta annis circunducti fuere in deſerto, Moſe ſecūdo quadraginta dies apud Dominum pro lege recipienda abſque cibo manſit. 2. Moſe. 23. & 34. Elias quadraginta dies ambulauit, uſq; ad montem Dei Horeb, quadraginta dies dormiuit in uiſo Iehezcel, aſſumpta iniquitate Iuda, ſuper latus dextrum, Iehez. 4. poſt totidem euertendam Niniuen, prædicabat Iona. Quadrageſimo anno poſt paſſionem Domini, apprehendit Iudæos, ultio per Romanos, authore Egeſippo. Ex his ſubapparet numerum quadragenarium præparationi, atque peccatorum expurgationi, ſacrum fere habitum. Voluit ergo & Dominus, eum in ſeceſſu iſto ſuo complere, qui ad hoc præparabatur, ut regno cælorum præpararet genus mortalium, ut ſalutem æternam orbi enunciaret & adferret, hoc eſt, uere peccatorum pœnitentes illis purgaret, exercitosq; & præparatos aduerſis deſerti mundi, in terram ſanctis promiſſam, induceret. Cui datum fuerit, adferat hic certiora, equidem malo parcius de his diſſerere, quàm afferre Eccleſiæ Chriſti, quod humanę rationis argutiam, magis quàm ſcripturarum ſoliditatem referat. Quæ adduxi expendiſſe, forte ſuo fructu non carebit, & quidem ad ædificationem fidei.

Et cū ieiunaſſet dies quadraginta, ac noctes quadraginta, poſtea eſurijt.) Vide miraculū, quo diuinæ erga nos cum prouidentiæ tum indulgentiæ, egregie admonemur. Quadraginta dies, & totidem noctes, abſque humano cibo, uti bis Moſe, & ſemel Eliæ contigerat, Chriſtus uerus homo manſit, & ita tamē uirtute Domini, qui in eum ſeceſſum per ſpiritum ipſum ſubduxerat, ſuſtentatus fuit, ut famem ne ſenſerit quidem. Nam ſcribit Euangeliſta, poſtea eſurijt, nempe exactis quadraginta diebus, ac totidem noctibus, cum ſcilicet redeundum illi eſſet ad homines. Lucas adhuc apertius hoc notauit: Et conſummatis, inquit, illis, poſtea eſurijt, καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν, ὕστερον ἐπείνασε. Proinde quadragenarium ieiunium inconſulte ad imitationem Chriſti introductum eſt, inconſultius iam ſeuere poſtea præceptum. In quibus Chriſtum imitari debemus, aperte ſatis ipſe docuit, nimirum ut abnegata noſtra uoluntate, uoluntati patris, benemerendo de omnibus, præcipue uero domeſticis fidei, nos totos conſecremus. Ecquis imitaretur Chriſtum in iſto ieiunio? Quod enim quadraginta dies, tantum ſemel cotidie cibum ſumis, & eum piſcarium, quid hoc ſimile habet ad factum Chriſti, qui quadraginta dies & totidem noctes, non modo nullum omnino cibum guſtauit, ſed ne eſurijt quidem? Leuicula ſanè huius exempli imitatio, per dies quadraginta non cęnare, & ueſci piſcium, non quadrupedum carnibus. Secedendum erat in deſertum ad beſtias, & omnino nullo cibo tanto tempore utendum, ſed neq; eſuriem pati, & ante omnia, à ſpiritu Dei huc rapi oportebat. Sic demum exemplum Chriſti exprimeremus. Ieiunandum quidem nobis eſt, ſed noſtro more, non ad exemplum hoc, de quo infra cap. 6. dicam. Hic Chriſti ſeceſſus altius aliquid fuit, quàm ut ſit exemplum imitabile nobis.

Non ieiunium, ſed fides hic docetur.

Docemur ergo hic, non ieiunandum, ſed magis ut ductum ſpiritus in omnibus, & ad quęuis ſequamur, ſi etiam ab omni nos hominum conſortio ſeduceret, ut planè facit, cum Euangelij cauſa, in id odij hominum nos adducit, ut homines magis beſtias ſe, quàm homines nobis exhibeant, igni ſcilicet & aqua interdicentes. Tum præſentis Chriſti exempli memores eſſe debemus & credere, ſicut ipſum pater, etiam ſine cibo, & hominum miniſterio inter beſtias non ſeruauit modo, ſed iuxta præſtitit, ut ne eſuriret quidem, ita nos quoque haudquaquam deſerturum, & nobis quoq; Angelos pro hominibus miniſtraturos. Sed cauendum ne huc nos ipſos conijciamus, ſpiritu eijci in deſertum oportet, id eſt, Domini cauſa, nō uel noſtra in homines culpa, uel præpoſteræ ſtudio religionis fieri, ut cibo, alijſue uitæ neceſſarijs deſtituamur, uel ut ea ipſi ultro reijciamus. CHRISTVS dum apud homines uixit, humanis rebus, cibis, & alijs, cum frugalitate, & gratiarum actione uſus eſt, ubi ab hominum conuictu, ſpiritu ſubductus fuit, commiſit ſe confidenter, prouidentiæ patris, quam etiam expertus eſt, ſic ſibi proſpicere, ut famen ne ſenſerit quidem. Ita dum miniſterio creaturarum ſuarum, Deus nos curat, nihil debemus earum reijcere, 1. Timot. 4. ſed cum modo, & gratiarum actione illis uti, ubi autem eò ipſe adduxerit nos, ut miniſterium deſit creaturarum, debemus certo credere, eum nō minus etiam tum ſine creaturis, quàm ante per illas, nobis proſpecturum, quādo æque ſine illis, atque per illas omnia poteſt. Id quod aliàs, tum in Chriſto ſuo, Domino noſtro, præſenti facto luculentiſſime declarauit.

Sic æmulari itaque Chriſti præſens exemplum, ſalutiferum erit, cum quadragenario illo ieiunio, tam abſit ut illud referas, ut etiam ſuperſtitione in Dominū pecces. Superſtitio nanq; eſt, reli-

gioſum exiſtimare,& Deo gratum,quod Chriſtus non docuit, quódq; inuentum humanū A eſt,uti certe eſt inſtitutio Quadrageſimæ,ſicut ea à uulgo obſeruatur. Attētius eni precibus incumbere,& delitijs abſtinere,ut ſemper Chriſtianos decet,ita in Quadrageſima minime dedecebit,modo ea obſeruatio in hoc ſuſcipiatur,ut Deo per illam gratificeris, & rebus fratrū te inde melius accommodes,non ut ab eo,ſic Chriſtum imitatus,neſcio quid tibi merearis, aut certe temperantiam,cui perpetuo ſtudere conuenit,ideo his quadraginta diebus colas,ut per reliquum annum, eò licentius genio indulgeas. Quis enim Apoſtolus hanc ceremoniā tradidit? Ad ieiunandum quidem & uigilandum hortati ſunt,ſed nullum certum tempus præſcripſerunt,quod ſemper quidem,non quadraginta tantum dies,caro domanda ſit,tum ubi plus ſolito inedia macerāda eſt,nemo poſſit niſi ſpiritus Domini,qui filios Dei, & in reliquis omnibus agit,ſalubriter modum unicuiq; præſcribere,ut ſanè haudquaquā idem cuilibet modus,eadémue ratio poteſt competere. Leges ieiuniorum Montanus hæreticus primus impoſuit,& ex eo conuincitur,ab Apollonio quodā ,ſcriptore Eccleſiaſtico,malo ſpiritu eſſe actū, author eſt Euſebius in hiſtoria Eccleſiaſtica,lib.5.cap.18. Vetus quidem obſeruatio Quadrageſimæ eſt, ſed non in hoc inſtituta,uti præſens domini facinus imitemur, quod,ut dixi, noſtras uires longe excedit. Primū religioſiores ut habebētur Chriſtiani quadragenarij ieiunij religionem obſeruarunt, ea poſtea ad ſolennem Eccleſiæ imitationem apud multos, ut fit, dū nemo ſuſtinet,palam irreligioſus haberi,fuit peracta,liberam tamen,quod aperte uidere eſt, ex ijs,quę ſcripta ab Irenæo, ad Victorem Pontificem Romanum, Euſebius in Eccleſiaſtica hiſtoria,libro .5.cap.24. recenſet. Verba Irenæi ſunt: Non ſolum de die Paſchę agitur controuerſia,ſed & de ipſa ſpecie ieiuniorum. Quidam enim putant uno tantum die,obſeruari debere ieiunium,alij duobus,alij uero pluribus. Nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas, nocturnáſq;,computantes,diem ſtatuant. Quæ uarietas obſeruantiæ,non nunc primū, neq; noſtris temporibus cœpit,ſed multo ante nos ex illis,ut opinor,qui non ſimpliciter,quod ab initio traditum eſt,tenentes,in alium morem,uel per negligentiam,uel per imperitiam poſtmodum decidere. Et tamen nihilominus omnes iſti etiam,cum in obſeruantia uariēt inter ſemetipſos,& pacifici ſemper fuerunt nobiſcum,& ſunt,nec diſſonantia ieiunij,conſonantiā fidei rupit. Hæc ille. Quæ libertas,& ex Chryſoſtomo notatur,in oratione quadā de ieiunio: Nam ſi,inquit,ieiunare non etiam potes,potes tamen abſtinere delitijs,hoc autem non minimum eſt,nec à ieiunio multum diſtaris,ſed ipſum quoq; diaboli furorem proſternere idoneum. Hinc uides,eo tempore nondum ita ieiunij obſeruantiam fuiſſe præceptam,ſed ſolennē B duntaxat,ultrò uolentium fuiſſe obſeruantiam,ex præpoſtera Chriſti imitatione, ut plæráq; alia,natam,poſtea hominum non conſulta admiratione,confirmatam.

Leges ieiuniorum à Montano hæretico.

Diuerſiſſima olim ieiunij obſeruatio.

Libertas ieiuniorum.

In multis enim uidemus,etiam ueteres illos,receptis ſemel ceremonijs,plus ſatis fuiſſe addictos,& in recipiendis,ad imitationem cuiuſlibet plus nimio faciles,in quo poſteriores tamē multo plus peccarunt,qui quencumq; morem,quaſcunq; preculas, uiderunt, in uſu eſſe ijs, quos ſanctimoniæ aliqua ſpecies commendabat, ilico in publicam Eccleſiarum obſeruantiā pertraxerunt. Sic natę,& eo uſq; auctę ſunt,horæ illæ,quas Canonicas uocant,nec aliūde Canon ille,ac reliqua miſſæ,ita excreuerunt. Feſta deniq;,ac ritus eccleſiaſticos hoc pacto natos, & multiplicatos eſſe,qui hiſtorias legit,non poteſt ignorare. Exemplum eſt uel clariſſimum, religio dierum,quas Rogationum uocant,in illis legunt in tēplo, Viennæ Allobrogum ob horrendam,quæ illos affligebat cœli tempeſtatem,Mamertum illic Epiſcopum,publicas preces inſtituiſſe,& ad eas uiciniores Eccleſias hortatum. Eæ ita fuere receptæ,ac poſtea per Romanum Pontificem,alijs quoq; indictæ,ut paulo poſt,publica euaſerit hæc obſeruantia,omnium totius Occidentis Eccleſiarum,cum libertate quidem ab initio, mox autem etiam cū neceſſitate,accedente præcepto Pontificis & Epiſcoporum. Sic indubie, & Quadrageſimæ religio irrepſit.

Primum religioſiores aliqui,licet non ſecundum ſcientiam,quadraginta dies ieiunando, hoc eſt,non niſi ueſpera cibum ſumendo (ita enim ueteres ieiunarunt) uoluerunt exemplū Chriſti referre. Ea mox obſeruantia,quia humanum erat inuentum, cui tacito quodam naturæ ſenſu,plus quā Dei uerbo afficimur,ac præterea lenocinio facti Chriſti,commendatum (quod magnū momentum habet ad imponendū,adeo propenſi omnes ad id ſumus, ut Chriſto ſimiles habeamur,magis tamen in ijs,in quibus non oportet,ꝙ quæ ipſe præcepit,) publicitus ab Eccleſijs aliquot fuit recepta,ab ijs aliæ continuo eā mutuarunt,donec in omnibus,quotquot uolebant haberi bene inſtitutæ,obtineret. Cohortationibus tamen Epiſcoporum,non præceptis tam inuecta,ꝙ conſeruata aliquot ſæculis fuit,nimirum uſq; ad Gregorium ſeptimū,qui non hac in re ſolum,uerū in multis alijs quoq;, Eccleſiæ Dei, conſuluit non

optime. Is inter cætera audaciæ ſuæ facinora, & Quadrageſimam ieiunandam præcepit, pec
C catúmq; mortale, ut loquuntur, fecit, ſi quis non urgentiſſima cauſſa, uel unius diei ieiunium
ſoluiſſet, quo pacto nihil aliud, q̄ miſeros mortales, nouis peccatis onerauit, pauciſſimis ni-
mirũ, ita ut præſcriptum erat, ieiunãtibus, & omnibus credentibus, tamẽ eſſe neceſſario ſic ie
iunandum. Adde q̄ rariſſimus fuerit, qui ex animo ieiunarit, iam fictionem odit Deus. Po-
ſtremo, ut arbitrati hi fuere, ſi quis ieiunium ſoluiſſet, eũ grauiſſime peccare, ita dubitare non
potuerunt, ſe Deum, ſi tantum ieiunaſſent, plurimum demereri, cum ille nulla re, niſi fide &
innocentia demereri poteſt. Proinde quibus gloria Chriſti chara fuerit, ij dabunt operam,
ut quod inconſulte, ne quid durius dicam, humeris fidelibus impoſitum eſt, conſultius mo-
do, rurſus deponatur, & doceantur, abnegatione ſui, ac perpetua carnis caſtigatione, tum ex
poſita omnibus dilectione, Chriſtum nobis imitandum, non hoc quadragenario, non tam
ieiunio q̄ ſeceſſu, neq; enim niſi completis quadraginta diebus eſurijt. Caro quidem noſtra
uſq; eſt, ut alijs caſtigationibus, ita & ieiunijs atterenda, eáq; ſtatis quoq; temporibus pro petu
lantia ueteris Adam, intendenda, uerum his modum & tempus, non niſi ſuus cuiq; ſpiritus,
recte pręſcribet, fruſtra erit, quicquid alienus ſtatuerit, ſiue quadraginta ſiue pauciores ieiunio
dies præſcribat. Tempus pro feruore ſpiritus, ad menſurandum eſt, ſpiritus admetiri tempo
ri non poteſt. At uero ſicubi pauciores Chriſtianam libertatem norint, cæterum uerbũ Chri-
ſti, à ſe nequaquã reijcientes, eoq; obſeruatio Quadrageſimæ adhuc perſancta illis habeatur,
Chriſtiani pectoris erit, ut ueritatem ſpiritus docere cupidiſſime, ita nihil omittere, quo poſſit
illi docendæ oſtium aperiri. Atq; ita cum ieiunantibus ieiunabit, etiam ubi ſua id caro non
popoſcerit, ut poſſit ueram illis ieiunandi rationem commendare. Siquidem debemus om-
nia fieri omnibus, ut aliquos ſaltẽ lucremur. At rurſus cum Domini hac in re uoluntatẽ, pro
uirili tua docueris, quotquot ipſe capaces eius reddiderit, eos tum exemplis quoq; libertatis
Chriſti, oportebit confirmare, quicquid audias ab impijs. Omnia tamen ſummo cum timo
re Domini, & ita in ſalutem fratrum, inſtituenda ſunt, ut ubiq; ſeſe dilectio exerat, & ſtudium
D CHRISTI gloriæ propagandæ, nuſquàm autem arrogantiæ aut temeritatis mor-
bus. Sed de his plura alibi, hæc de religione Quadrageſimæ hic dicta ſatis ſint, e quibus
certe, hoc patet; eam non tantum humanum eſſe inuentum, nullóq; uerbo Dei inuectam,
ſed neq; aliquo probabili exemplo introductam. Nam neq; CHRSTI hic, neq; Mo-
ſeos, aut Eliæ, quadragenarius ſeceſſus nobis, ut eum emularemur, ſicut ne poſſumus
quidem, propoſitus eſt. Hæc uero nemo eo rapiat, quaſi non probem, uel quadraginta dies,
dum plus obtineri nequit uiuere uulgus chriſtianorum afflictius ac religioſius, utinã uel hoc
præſtaretur. Sed quis non uidet, neminem ex animo, his quadraginta diebus, abſtinentiæ &
religioni ſtudere, niſi ſic ſit Dei ſpiritu prēditus, ut idẽ curet quouis tempore. Reliqui tantũ ter
reſtres delitias, mutant aquatilibus & hypocriſi plus q̄ alio tempore, Deum offendunt. Nec
pauci boni ſunt, qui cum ieiunare aut nequeunt, aut negligunt, & credunt tamèn, eo ſe ipſos
gehennæ obnoxios facere, graui & periculoſa deſperatione exagitentur, arbitrati ſe iam gra-
tiæ Dei excidiſſe, licentius in quoduis ſcelus ruant. Nec deſunt, qui cum huiuſmodi obſeruati
oni ſibi uidentur aliquatenus ſatisfeciſſe, mirum in modum turgeant, ac præ ſe alios contem
nant, tanto ad quæuis alia mala proniores, quo fuerint in hac obſeruatione ſæuiores. Na-
tura ſiquidem comparatum eſt, ut hominibus præcepta humana, diuinis ſemper pluris habe
antur. Id Diuus Auguſtinus & ſuo tempore quæſtus eſt, ſcribit enim lib. 2. ad inquiſitiones Ia
nuarij cap. 19: Hoc nimis doleo, quia multa, quæ in diuinis libris ſaluberrima pręcepta minus
curantur, & tam multis præſumptionibus, ſic plena ſunt omnia, ut grauius corripiatur, qui
per octauas ſuas terrã nudo pede tetigerit, q̄ qui mentem uinolentia ſepelierit. Scripſit hic ſan
ctus uir eodem lib. capite 18. de his regulam, quam ſaluberrimam uocat, ea utinam, ſicut re ue
ra ſaluberrima eſt, ita etiam obſeruaretur. Illa ſic habet, ut quæ non ſunt contra fidem, neq; cõ-
Videtur octa-uas à baptiſ-mo notare. tra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem uitæ melioris, ubicunq; inſtitui ui-
demus, uel inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus, ſed etiam laudando, & imi
tando ſectemur, ſi aliquorum infirmitas non impedit, ut amplius detractum ſit. Iam & ſi ad-
modum uetus ſit obſeruantia Quadrageſimæ, & Diuo Auguſtino quoq; uiſa ſit in hoc eo-
dem libro, præcipue obſeruanda, cum tamen hodie ſatis ſuperq; conſtet, propter multorum
infirmitatem, ieiunij in ea tam ſæuerum præceptum, multo plus dare detrimenti q̄ poſſit uti
litatis, omnino uigilantem animarum paſtorẽ deceret, illud remittere, & omnia ſic inſtituere,
ut Patrem in ſpiritu & ueritate, hoc eſt, ex animo, & ſyncere coleremus, non uel coacti, colere
eum ſimularemus, uel cum grauiori conſcientiæ uulnere, Eccleſiæ quæ credimus præcepta,
tranſgrederemur.

Et cum

Et cum acceſſiſſet ad eum ille qui tentat.) ὁ πειράζων,id eſt,tentans,Satan appellatur,quod
A per ipſum,tam cum praua ſuadet,ut hic Chriſto,ꝙ cum aduerſis affligit,ut Iob adflixit, explo
ramur,& manifeſtum fit,an Deo credimus,uel minus. Eſt enim omnino tentare, experimen-
tum de aliquo ſumere. Cum autem unice nobis conducat,nos nobis probe eſſe cognitos, ui
demus etiam Satanam,noſtram,licet nihil minus uelit,ſalutem promouere. De tẽtationibus
autem Chriſti,ut me nõ fugit, quid ſentiant alij,ita quæ ipſe accepiſſe à Domino nõ dubito,
ingenue hic proponam,Eccleſia Chriſti iudicet. Vt fiducia in Deum,certaq́ue uerbi eius perſua-
ſio,noſtra uita & ſalus eſt,ita hanc in primis Satan petit,præcipue autem in ijs, qui alijs uitijs
non facile affines reddi poſſunt. Ita primis parentibus potiſſimum laborabat, extorquere fi-
dem & obedientiam uerbi illius Domini, quo fructum ligni ſcientiæ boni & mali ut noxiũ *Satan fidem*
uetuerat. Vnde dicebat: Nequaquã morte moriemini,ſed eritis ſimiles Deo. Voracitatis ſiqui- *potiſſimum pe*
dem peccatum,& in alijs fructibus admittere poterant. Hoc peccato deiecit, & Moſen atq; A- *tit.*
haron,quos effecerat de Domini uerbo ſubdubitare,apud aquas contradictionis. 4. Moſe. 20
In Iob deniq;,quid aliud,quã fiduciam in Dominum oppugnabat? Vnde Petrus ubi monet,
in morem rugientis illum leonis obambulare,& quærere quẽ deuoret,ait: Cui reſiſtite ſolidi
in fide. Itaq; & Ieſum quem ſatis uidebat,hominem eſſe eximium, qui ad craſſiora illa pecca-
ta,ut ſunt, uoracitas,intempeſtiua ambitio,aut alia huiuſmodi nõ facile poſſet pellici,aggreſ-
ſus telo eſt,quo quoſq; præſtantiſſimos ſemper tentauit,conatus nimirũ, eum à fide promiſſi
onis multo præclariſſimæ,& prorſus incomparabilis elogij illius, Hic eſt filius meus dilectus,
in quo mihi bene complacitũ eſt,deijcere,fretus eo,ꝙ exterior uita Domini, rerũmq; ſucceſ-
ſus,per parum uidebatur illi elogio reſpondere,ſciebat enim,ſi hac fide deieciſſet, ſe illum mi
nimo negotio,ad quæuis mala,ut iam ſui iuris pertracturum. De uoracitate namq; tentatum
Dominum nequeo agnoſcere. Vbi enim eſuriebat,quid peccati ſi commediſſet? Si q; alias in
gloriam Patris fuiſſet,quis luxus,ſi panibus ex lapidibus factis,eſuriem illam ſedaſſet? Agebat *Chriſtus de fi*
ergo potiſſimum Satanas,non ut uoracem redderet,ſed ut fidem uerbi illius: Hic eſt filius me *de tentatus eſt*
us &c. ſubuerteret. Vſus tamen occaſione eſuriei,ſicut erga primos parentes uſus fuit,illicibili-
tate arboris ſcientiæ boni & mali,quaſi dixiſſet: Tu Ieſu uideris tibi aliquid eximij eſſe, filius
Dei dilectus,in quo illi ſit peculiariter complacitum,forte adductus, ꝙ quadraginta iam dies
uixiſti abſq; cibo,eoq́; grandia nunc meditaris,forſan ad exemplum Ioannis prædicare,& to-
ti te orbi obijcere reformatorem. Maiora te iſta erunt,ſi me audies,nihil tale tentabis,neq; Dei
uocem,illam, quam audiſti credes. Ludibrium fuit,quo miſer in præceps deijcereris,ſic & iſta
B famis tanto tempore ceſſatio. Alioqui ſi Dei te filium putas,& uis ſtultus illi uoci habere fidẽ,
fac ex his lapidibus tibi panes,quo miſer latrantem uentrem compeſcas. Id tãto Dei filio,quã-
tus tu tibi uideris,non poteſt non facillimum eſſe. Quanquã eo ipſo,ꝙ adeo eſuris,quod ne-
quaquã tam eximium filium Dei decet,ſatis poſſis admoneri,ſi uelles ſapere,te plane uoce il-
la eſſe luſum.

At ille reſpondens dixit: Scriptum eſt,non in pane ſolo.) Locus hic habetur. 5. Moſe. 8. Vbi
ita legimus: Et afflixit te,eſurireq́; fecit,& pauit per Man,quod nec tu,nec Patres tui nouerãt,
idq; hac cauſſa,ut oſtenderet tibi,ꝙ non per ſolum panem uiuat homo, ſed per omne, quod
de ore Domini egreditur,homo uiuet. Quod Hebræa habent,בכל־מוצא פי־יהוה,id eſt,om-
ne egrediens ore Domini,hoc Euangeliſta ſecutus uulgatam Græcorum æditionem, explica
tius poſuit,omni uerbo,quod egreditur per os Domini. Eſt autem & egrediens,& uerbum,
uirtus & potentia Dei,qua ſuſtentamur æque ſine ſolito cibo,atq; per cibum,ſiue in locum ci-
bi ſubſtituat aliud quippiã,ut ueteribus Man miniſtrauit,ſiue nihil,ut Moſen, Eliam ac Chri-
ſtum,ſine omni cibo,tot dies ſeruauit. Reſponſio ergo Chriſti,tanquã fortiter uerbo Patris ni
tentis eſt. Etſi eſuriam,eſt Deus,qui de me dixit: Hic eſt filius meus dilectus &c. qui potẽtia ſua,
ut hactenus tanto tempore fecit,ſeruare me poteſt,etiam abſq; omni cibo,ut non ſit opus,me
ex lapidibus iſtis panes facere. Sed ut dum ex illius uoluntate ſeceſſeram,me abſq; cibo ſerua-
uit,ita porro reuerſo ad homines,abunde humanum uictum prouidebit. Neq; opus eſt, aut
ratio,ut uſq; miraculis mecum agat. Habeo uerbum Patris,illo nitar, etiam ſi nunc eſuriam,
neq; panes miraculo conficiam.

Cæterum probe notandum,ex citato ſcripturæ teſtimonio,non pane ſolo, hoc eſt, ſolito
cibo ſeruari noſtram uitam,ſed magis uirtute Dei,ubiq; & in omnibus rebus præſente, quæ
æque abſq; omnium creaturarum miniſterio,nos ſeruare poteſt,atq; cũm omnia affatim ad-
ſunt. Quod ſi perſuaderi nobis poſſet,ꝗ bene nobiſcum ageretur,quã prone omnia pietatis
reliqua ſequerentur?

Deinde animaduertendum,Chriſtum,cum nulla poſſet fidei expectari ædificatio, noluiſ-

ſe operari miracula, hinc diſcendum, ne uel fruſtranea miracula illi tribuamus, ut quidã, uel quæ miracula iactantur, apud delubra diuorum, quibus à fiducia in Chriſtum, ad confidendum diuis, homines ſeducuntur, uera & Dei opera credamus. Poſtremo non prætereundũ, tum demum Ieſum eſurijſſe, cum iam uellet illum Pater rurſus hominum conſortium repetere, apud quos etiam cibum humanum illi erat ſuppeditaturus. Quo rurſus docemur, Deũ haudquaquã temere miracula operari, uelléq; ut conſuetis utamur, dum adſunt, tum miracula certo expectaturi, dum eo ipſe adduxerit, ut conſuetis uti non liceat. Notatur ſimul, quod & antea dictum. ſeceſſum illum fuiſſe, non ieiunium, eóq; egiſſe Patrem, ne illo tempore, quadraginta dierum eſuriret. De interno, per uerbum Dei, paſtu, qui fide conſtat, nõ eſt locus pręſens. Docet etiam hic à uerbo, id eſt, uirtute Dei, etiam corporis alimoniam expectandam, ut indicatum eſt.

Tunc aſſumit illum Diabolus in ſanctam &c.) Et hic alia mea eſt ſententia, ꝗ̃ multorũ. Fratres iudicent. Scimus Chriſtum, quæcunq; fecit & paſſus eſt, ita in noſtram certam utilitatẽ inſtituiſſe, ut quilibet uideat, qui inde fructus prouenerit. Sic illis quæ paſſus eſt à Iudæis, Prophetæ omnes prędixerunt, eum electorum peccata expiaturum. Quæ fecit uero atq; docuit, præſentem ſemper utilitatem demonſtrant. Quæ autem utilitas, ſi corporaliter fuiſſet à Satana per aera tranſuectus, nunc in pinnaculum templi, nunc in montem excelſum? Potuiſſet ſanè ipſum in celſiorem aliquam rupem in deſerto ſubducere, & iubere ſe inde præcipitare. Deniq; ſcribitur finita tentatione, in Galilæam reuerſum eſſe, utiq; è deſerto. In deſerto igitur iſta acciderunt, non Ieroſolymis.

Cum ergo ſcriptura ſimilem tentationem non narret, ubi Satan tentatos, corporaliter aliquo tranſuexerit, teſtetur autem Chriſtum tentatum, per omnia ad ſimilitudinem fratrum, Heb. 4. deinde nulla poſſit utilitas oſtendi huiuſce tranſuectionis corporalis, ſiue tentationẽ ſpectes, ſiue alia, æque enim non tranſuectus, tentari potuit. Poſtremo cũ Matthæus noſter ſcribat, in deſertum ſubductum ut tentaretur, quo ſanè ſignificat, in deſerto tẽtationem peractã, mihi uidetur, imaginariam fuiſſe, hanc in templum & in montem aſſumptionem, ſicut ab-
D ſconſio Lumbaris, ad Euphratem à Ieremia 13. & dormitio Iehezcelis ſuper latus ſiniſtrum, dies trecentos, nonaginta, & ſuper dextrum, dies quadraginta. Ezech. 4.

Neq; enim minus aperte illic ſcribitur, Ieremiam ijſſe ad Euphratem, atq; illic lumbare ſuũ abſcondiſſe, ſecundóq; redijſſe & inueniſſe, iam corruptum, tum Iehezcelem ſuper latus ſiniſtrum, dies trecentos nonaginta, & ſuper dextrum, quadraginta dormiuiſſe, ꝗ̃ hic Dominũ à Diabolo, in pinnaculum templi, mox in montem aſſumptum: Hieronymo tamen, & alijs non eſt dubium, per uiſionem illa contigiſſe. Vt itaq; periculum non eſt, ne quis omnia apud Prophetas iſtos, per uiſionem quandam, non re ipſa ita contigiſſe, eò ꝙ iſtos duos locos ad hunc modum intelligimus, adſerat, ſic nemo metuat hoc ſenſu noſtro, Marcionis errori feneſtram aperiri, Chriſtum totum, & omnia eius opera, phantaſtica fuiſſe, mentienti. Obſtant enim illi ſcripturæ loca innumera, & cantatiſſima eſt etiam apud Prophetas eius utilitas, ꝙ uere hominem geſſit, at huius trãſuectionis nulla adparet. Quin maior, ut Chriſti humilitas, ita nobis conſolatio affulget, ſi agnoſcamus, ita Domino per Satanam ſenſus deluſos, ut nunc in templi pinnaculo, nunc in celſo monte, ſibi uideretur collocatus, ꝗ̃ ſi putemus corpore ita, ſcientem & ſentientem, per loca tam remota tranſlatum. Quod utiq; Satan haudquaquàm ſecundum ſuum ingenium feciſſet, qui ludificationibus, non ueris rebus ſolet agere. Certe ꝙ Lucas habet Satanam Domino in monte, in momento temporis, omnia regna oſtẽdiſſe orbis terræ, non per naturalem uiſionem factum fuit. Sed cum nullo hac de re contẽdero, quid mihi uideatur, oſtendi, & rationes cur ita uideatur, quibuſq; analogie fidei conuenire hãc ſententiam putem, iuxta appoſui, ſequatur quiſq;, quod agnouerit, ut certius, ita ad ędificandam fidem accommodatius.

Sed ad uerba tentationis. Si, inquit, filius Dei es. &c. Hoc eſt, ſcio ſcio ſcripturam, id quod iactas habere, interim tamẽ, ut reliqui mortales eſuris, neq; potes factis ex lapidibus, panibus, eſuriem miſer ſedare, tu igitur uideris, quomodo ſine pane uicturus ſis. Sed age, ſi omnino in errore hoc iuuat perſiſtere, ut te credas, ob uocem illam, unice dilectum filium Dei, quem ſit ille uſq; miraculis aliturus, atq; ideo putas peculiariter ad te pertinere illud: Non uiuit in ſolo pane &c. Demitte te hinc deorſum, ſiquidem non minus ſcriptura tibi hoc tutum fore pollicetur, quã circa panem, uerbo Dei uitam. In Pſalmo enim ſcribitur de filijs Dei, & qui ita Deo chari ſunt, ut tu tibi uideris: Angelis ſuis mandaturus eſt de te, & in manibus tollent te, ne quãdo impingas in lapidem pedem tuum. Age igitur, ſi ad te pertinere illam ſcripturam: Non ſolo pane &c. exiſtimas, ne habeas hanc à te alienam, eaq; fretus, deijce te hinc deorſum, ut uideamus

amus

amus te dilectum adeo DEO filium eſſe,ut illa tibi uox promiſit. Locus quem Satan ci A tauit,habetur Pſal.91.nec prætermiſſum eſt,niſi (& cuſtodiét te in omnibus uijs tuis)Lucas tamen(cuſtodient)habet,licet (in uijs tuis)prætermiſerit.Et neſcio an Satan,deprauatæ ſcripturæ ex eo accuſari debeat,quod aliquid prætermiſit,& non potius,quod ea,ad perſuadendum impietatem ſit abuſus.Quanquã ex eo,quod pretermiſſum hic eſt,redargui commodiſſime potuerit,falſa,& ſuadere,& ſcriptura abuſus,polliceri.Nam ex eo quod ſcriptum eſt,credentes & charos Dei,ab Angelis,in omnibus uijs ſuis cuſtodiendos,non poteſt colligi,cuſtodiendos illos extra uias ſuas,iam non erat opus aut uia,filio Dei,iam homine,digna,ſe ex alto dare præcipitem,ſed cum ageret ſe digna,& ſuis,hoc eſt,humanis uijs,ſe decentibus,ſibiq́ à Domino ordinatis ingrederetur,ſic demum certus potuerat ex hoc Pſalmo eſſe,ita ſibi Angelos cuſtodes adfuturos;ut nuſquã impingeret.Verum cum Chriſtus deprauatam ſcripturam illi non obiecit,ſed contentus fuit alia ſcriptura,falſum eius ſenſum,quem conabatur ſibi obtrudere,refutaſſe,apparet eum non tam omittendo aliquid,q̃ ad prauum ſenſum abutendo,in hanc ſcripturam peccaſſe.

Quod uero Dominus reſpondit.5.Moſe.6.legitur.Vbi Moſe Iſraelitas monet,ne tentent Dominum,ut in loco,cui ex euentu,Maſſa,id eſt,tentatio,nomen inditum fuit,tentauerant. inibi enim cũ ſiti laborarent,experimento ſcire uolebant,ac re ipſa experiri,ſi eſſet inter ipſos Dominus: An eſt,inquiebant,inter nos Dominus,uel ſecus?2.Moſe.17.Scite igitur,hoc dicto Chriſtus,contra Satanam uſus eſt,quaſi diceret:Credo me Angelorum manibus geſtari,necubi impingam,hoc eſt,noui ex iſto Pſalmo,certiſſimam Angelorum cuſtodiam,quæ metaphoricos,per geſtationem in manibus Angelorum ſignificatur,mihi adeſſe,ſed fide,quæ mihi omni experientia pluris eſt,eóq; nolo,id etiam temeraria iſta,quam tu ſuades,meiipſius præcipitatione experiri.Nolo maioribus meis,in hoc ſimilis fieri,qui Patris promiſſioni parũ fidentes,re ipſa & miraculis uolebant experiri,an in medio ipſorum eſſet,eóq; grauiter ipſum exacerbauerunt.Proinde inſiſtam uijs meis,homo ſum,humanis utar rebus,non eſt uia hominis,dare ſe hinc præcipitem,quod ſi facerem,uolẽs ita experiri,cuſtodiam & geſtationem Angelorum,quam Pater eſt pollicitus,quid aliud,q̃ cum Patribus tentarem illum,an uerbis ſuis uellet deeſſe?Experiar abunde ad huc cum ipſi uiſum fuerit,quod modo credo,antequã ipſi uiſum ſit,malo fide,quàm experientia,cuſtodia eius frui.

Quid tentare Dominum.

Hinc ergo uidemus tentare Dominum,quicunq; præteritis uijs ſuis,hoc eſt,uiuendi gene
B ribus,inſtitutis,atq; operibus nobis in ſcriptura ordinatis,præſumunt ipſum ſibi adfuturum. Sumere enim iſtiuſmodi,omnipotentiæ eius experimentum uolunt,quod eſt,Dominũ tentare.Sic qui manuum laborem declinant,expectantes dum alia ratione ipſos Deus alat,quando in Adã omnibus nobis,niſi quos ipſe aliò uocauerit,ut in ſudore uultus noſtri ueſcamur pane noſtro,iniunxit,certe Dominum tentant,uolentes ſcilicet experiri,an etiam non laborãtes uelit aut poſſit alere.Si iam huiuſmodi illud Domini prætexerent,dicentes:Quid laboratemus?Dominus iuſſit nos conſyderare uolucres cæli,quos Pater citra laborem alit,& affirmauit nos pluris eſſe,planè ad exemplum Satanæ hic,uerba Domini citarent.Ita profecto tẽtant Dominum,qui conſtituti ut doceant plebem,ſcripturam diligentiſſime excutere,atq; ut id melius poſſint,linguas diſcere negligunt,interim iactantes,literam occidere,ſcientiam inflare,ſpiritum eſſe qui loquatur,Dominum in illa hora,cum ſit pro fide reſpondendum,daturum,quid loquãtur.Apoſtolos omnium rudiſſimos,optime prædicaſſe,humilia Deo placere,& cætera huiuſmodi.Nam ſicut Dominus ſuos certe fame perire non ſinet,& ſimul uult tamen,ut laborent,& ſuo non alieno pane uiuant,niſi alia ratione proximis commodent,q alimenta ab ipſis accipere mereantur,ita ſuo quoq; ſpiritu,docebit omnia electos,nihilominus uult tamen,ut huc totis uiribus,qui ad id delecti ſunt,atq; hac cauſſa aluntur,incumbant,quemadmodum Paulus ſuum Timotheum iubebat,quanquã à puero D.literas doctum,lectioni ſcripturarum incumbere.1.Timoth.4.Indigni ſane ſunt,quibus miraculo Deus ſcripturarum ſcientiam donet,qui ignaui adeo ſunt & ingrati,ut donatis ab ipſo medijs,ut libris,præceptoribus,tempore,ingenij facultate,ac alijs piget uti.Tentant etiam Dominum,& fruſtra Deum omnia poſſe iactant,qui cælibatum ad quem eos Dominus non uocauit,deligũt,contempto coniugio,omnibus,quos aliò Deus non deſtinarit,mandato.Nos uijs noſtris inſiſtere debemus,ſi quando autem Dominus aliò uocarit,tum ne dubitemus,ipſum quoq; daturum,ut ei ad quod uocat,poſſimus pares eſſe.

Tentant Dominum, qui ſine ſummo ſtudio,ſcripturæ ſcientiã ſperãt

Notandum præterea hic eſt,quàm impie agant,qui literis ſolis,neglecta analogia fidei,& non conſyderatis ſimul & alijs ſcripturæ locis inhærent.Nunquid hic Satanas,Chriſto reſpõ

denti, tentationem Domini eſſe, ſe dare è pinnaculo præcipitem, cum liceret alias deſcendere, C eoq; non eſſe promiſſum ex adducto Pſalmo, ita tentantem Dominum, fore Angelorum cuſtodia tutum, obijcere potuiſſet, & ingeminare: Scriptum eſt, cuſtodient te in omnibus uijs tuis, ergo etiam in iſtis, ſi te præcipites. Vis tu ſimplicitatem ſcripturæ inuertere? Scriptum eſt: Portabunt te in manibus, nequando ad lapidem pedem tuum impingas, ergo lædi nullatenus potes, ſiue præcipitem te des, ſiue alias deſcendas. Verba Domini ſunt aperta, nihil exceptum eſt, non audio quid aliæ ſcripturæ dicant. Volo ex his ipſis ſenſum germanũ eruere. Sed erat Satan minus impudens, quàm quidam hodie, & agnouit, ex collatis locis, patere ſenſum Domini, cum plærique ad inſaniam uſq; unius loci uerba urgent, nihil penſi habentes, ſi totam reliquam ſcripturam euertant. Ergo cum conſtaret, illam Pſalmi promiſſionem, ad eos tantum pertinere, qui Domino delectantur, & ipſum ſpem ſuam habent, apertiſſime fuit, conſilium Satanæ confutatum, qui Chriſto ſuadebat, Dominum tentare. Quod qui faciunt, non delectantur Domino, neq; ſpem in ipſum collocant, igitur nihil ad eos illa Pſalmi promiſſio. Tẽtare autem ille ſuaſerat, dum iubebat media à Domino creata contemnere, & ſine cauſſa experiri, an Deus nellet, aut certe poſſet, quod promiſerat, opere præſtare.

Solis elemẽtis ſcripturæ non hærendum.

Rurſum aſſumit illum Diabolus &c.) Hanc tentationem, ſecundo loco recenſet Lucas, & tertio, quam noſter ſecundo, uti ordinem geſtorum, & alia huius generis, quæ per ſe nihil ad pietatem faciunt, haudquaquã ſuperſtitioſe obſeruarunt. Verum quoniam hic noſter ſcribit, Satanam Chriſto, omnia regna mundi, & gloriam illorum oſtendiſſe, Lucas uero, etiam addidit, ἐν στιγμῇ χρόνου, in puncto temporis, uidetur ſatis coniecturæ eſſe, hæc omnia per uiſionem quandam, non corporali tranſuectione, & oſtenſione eſſe geſta. Qui enim humanitus uidere potuiſſet, omnia regna orbis & gloriam eorum, in momento? Porro uerba Satanę in ultima hac tentatione, hunc ſenſum habent. Ita tu uero effugis: Si iubeo ex lapidibus panes facere, quod oportet filio Dei facillimum eſſe, reſpondes, eſſe ſcriptum: Hominem non ſolo pane uiuere, ſi peto ut præcipitando te ex alto, declares te eſſe, quod illa uox, tibi tã chara, perſuaſit, eò quòd ſcriptum ſit, non poſſe lædi, eiuſmodi Dei filios, qualis tibi uideris, reſpondes, hoc eſſe tentare Dominum, id quod ſcriptura uetat, interim tamẽ eſuris perpetuo, & es omnibus modis miſer, tantóq; miſerior, quòd deluſus illa uoce, miſeriam tuam, quam uides & ſentis, non D agnoſcis, taceo, quæ meditaris, quibus te plane, niſi monẽtem meliora audieris, reddes te, omnium mortalium ter miſerrimum. Ne uelis igitur uſq; deſipere, en tot regna mundi, uide iſtã incomparabilem eorum gloriam, & præclariſſimam maieſtatem, hæc omnia mea ſunt, & cuicumq; uolo, do illa. Mitte ergo illum Patrem, cuius uocem audire tibi uiſus es, neq; enim uidiſti eum, neq; eſt ille Deus, qui te filium ſuum, ita patitur eſurire, & agere miſerum cum beſtijs, eſſéq; omni ſolatio humano deſtitutum, ludibriũ fuit, quicquid audiſti. Linque ergo nugas, & ſectare uera, adora me, agnoſce me rerum principem, & omnia tua erunt, neq; iam eſuries, neq; ſolus ages, ſed orbis tibi ſeruiet, omnibúſq; rebus, quas optare poſſis, afflues. Ita primum conatur Satan, uerbum Domini irritum nobis perſuadere & uanum, mox ſua illa, carnalia pollicetur. Sic primis parentibus, primum perſuaſit, uanum Domini uerbum: Nequaquã, inquiens, moriemini, mox falſis promiſſis lactabat, dicens. Eritis ſicut Dij, ſciẽtes bona & mala. Neq; enim poſſumus cupiditate aliarum rerum, capi, niſi aute Deum fecerimus miſſum. Primum ergo conatur perſuadere, uanum eſſe, ſeruire Domino, id quod perſuaſum ſuæ ætatis hominibus quibuſdam Maleaci quæritur, Mala. 3. tum ſua promittit, nempe bene futurum omnibus qui ſibi adhærent.

Tunc dicit illi Ieſus: Vade, abi poſt me &c.) Impia ſuaſerat Satan, & in prioribus, at nunc præter impium ſuum conſilium, ſe etiam Deo æquabat, hac cauſſa, gloriæ Patris unice ſtudioſus Chriſtus, duriuſcule ipſum à ſe repellit, & Satanam, hoc eſt, aduerſarium uocat. quia palã iam, à Deo ipſum ad ſe adorandum, pertrahere, conabatur. Obiecit autem iterum, ſcripturã, pulcherrimo ſuo exemplo nos docens, in omni tentatione, ex ſola ſcriptura conſolationem petendam, iuxta illud Rom. 15. Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinã ſcripta ſunt, &c. Porro locum quem hic Chriſtus Satanæ obiecit, quidam putant illum eſſe. 5. Moſe. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſeruies, & in nomine eius iurabis. Sed mihi uidetur ex quinto capite deſumptus, mutata negatiua in affirmatiuam. Ibi enim legimus: Non adorabis ea, ſcilicet Deos alienos, & idola, neq; ſeruies eis, quia ego Dominus Deus tuus, &c. Hęc enim perinde ſunt, atq; ſi dixiſſet, me ſolum adorabis, & mihi ſoli ſeruies. Græca etiam conueniũt, quæ ita habent, οὐ προσκυνήσῃς αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς, &c. cum locus in ſexto capite non per omnia conueniat, legitur enim, κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

Cæterum de adoratione, dixi fuſius ſupra in ſecundo capite, ad illud. Et proſtrati, adorauerũt
A illum. Certe ut uitæ authorem, unum adorare Deum oportet, atqui cum השתחוה Hebræis proſternere, & προσκυνεῖν Græcis, adoſculari ſignificet, hoc eſt honorem proſtratione corporis, uel manuum oſculo deferre, aut Dominũ agnoſcere, eatenus poſſunt adorari, quotquot Dominus uoluerit à nobis honorari. Statuas & idola, tam ſua quã aliorum coli uetuit, quare impium eſt, illis ſe proſternere, uel προσκυνεῖν, aut alias honorem impendere.

Tunc omittit illum Satan &c.) Lucas habet, conſummata omni tentatione, Diabolus receſſit ab illo uſq; ad tempus. Ita uerbo Domini innitenti, ne tibi quidem poterit præualere, tãdémq; ceder, ſed ad tempus, dum enim in mundo ſumus, ubi Satan princeps eſt, tentationibus eius ſumus obnoxij. Verum non deerit interim ſua conſolatione, Deus totius conſolationis, dabitq; ſubinde, ſubmotis dæmonibus, Angelos beatos nos erigere, ſicut hic Matthæus de Chriſto ſcribit: Et ecce Angeli accedebant, & miniſtrabant ei, cum eum ſcilicet Satan dimiſiſſet.. Semper quidem Angeli ipſi miniſtrarunt, ut Marcus uidetur innuere, qui ita ſcripſit: Erátq; cum beſtijs, & Angeli miniſtrabant illi. Sed agitãte Dominum Satana, Angeli uiſi fuerunt abeſſe, dum miniſterio eorum non frueretur. Quando erga Satan diſceſſit, ut iterũ frui Angelorum miniſterio cœpit, ita dicuntur quaſi de nouo acceſſiſſe. Vnde per admirationem quodammodo noſter memorat: Ecce Angeli accedebant. Reſiſtamus igitur & nos fortes in fide Diabolo, & eadem omnia experiemur, quæ ut certo ſperaremus, iſta ſeruatori noſtro & acciderunt, & ſunt nobis conſcripta.

Cum audiſſet autem Ieſus, ꝙ Ioannes traditus eſſet.) Legimus Chriſtum à baptiſmo protinus ſpiritu in deſertum actum, ut tentaretur. Mar. primo, indéq; ductu eiuſdem ſpiritus, Galilæam repetijſſe, Lucæ. 4. Tum uero creditur, Andream, Petrum, Philippum, & Nathanaęlen, primum diſcipulos ſibi adſciuiſſe. Ioannis. 1. Paulo uero poſt, in uiculo Galilææ Cana, primũ ædidiſſe miraculum. Vnde commigrans Capernaum cum matre, fratribus & diſcipulis petijt, paululum inibi moratus. Nam proximo feſto Paſchæ, Hieroſolymam aſcendit, & uendẽtes illic templo eiecit. quod legimus Ioan. 2. Tum uero exiſtimatur & cum Nicodemo longã illam diſputationem, quæ Ioannis. 3. conſcripta eſt, habuiſſe. Inde autem in terram Iudæam abijt. Nam Ieruſalem, ad ſortem Beniamin ſpectat, Ioſua. 18. Ac ibi miniſterio diſcipulorum, baptizabat, & diſcipulos adlegebat, Ioanne nondum in carcerem recluſo. Quod diſcipuli Io-
B annis, ad magiſtrum ſuum, tanquàm rem indignam, & gloriæ eius præiudicantem deferebant, quorum præpoſterum erga ſe ſtudium, inſigni Chriſti præconio ille repreſſit. Hæc legis Ioannis tertio. Dum uero ita Ieſus baptizaret, pluréſq; quàm Ioannes, diſcipulos adlegeret, fama huius ad Phariſæos peruenit, atq; in odium illius commouit. Volebant enim ſoli, populi duces haberi. Id ergo ubi Ieſus reſciuit, iterum in Galilæam reuerſus eſt, atq; in uia Samaritidẽ mulierculam, ac reliquos ciues Sychar, fidem regni cælorum docuit. In Galilęam autem cum ueniſſet, ſanauit filium Reguli habitantis Capernaum. Quod Ioannes teſtatur alterum ſignum fuiſſe, à Domino in Galilæa patratum. Ioannis 4. Poſthac altero feſto appetẽte, iterum Ieruſalem aſcendit, quod legimus Ioannis quinto, inde rurſus in Galilęã redijt, ut patet ex initio cap. 6. Ioan. Et circa hoc tẽpus uidetur, Ioãnes ab Herode in uincula eſſe cõiectus, à quo tẽpore tres Euangeliſtæ, Matthæus, Marcus, & Lucas, ſuas hiſtorias de ſeruatore noſtro texere inceperunt. Propoſitum enim illis fuit, orbi declarare Ieſum noſtrum, uere Chriſtum, hoc eſt ſaluatorem, & omnium reparatorem eſſe, eóq; id tempus eius, deſcribere ſatis habuerũt, quo maxime ſe talem eſſe comprobauit. Ioannes autem Euangeliſta, qui poſt eos ſcripſit, cum uideret & ea quæ ipſe memorauit, ante illud tempus à Domino geſta, huc facere, Chriſti hiſtoriæ illa pariter adiecit. Hæc partim & Irenæo ita uiſa ſunt, ut legis in Eccleſiaſtica hiſtoria libro quinto, capite 25.

ordo hiſtoriæ Euangelicæ.

Notandum autem Dominum furori Herodis ceſſiſſe, idq; actum à ſpiritu, ut Lucas exprimit, quo monemur, ſi uere Domino nos commiſerimus, ſpiritus eius nos quoq; in omnibus ſalutariter diriget, ſiue fugere nos uelit, ſiue conſiſtere, & comminus cum hoſtibus cõgredi. Sic enim Chriſtum Dominum noſtrum, ſic Apoſtolos quoq;, nunc perſecutorum furori, ut porro latius prædicarent, ſubduxit, nunc uero intrepidos oppoſuit, uictoréſq; illorum, uel uita, uel morte reddidit. De fuga in perſecutione multis eſt, à ueteribus diſputatũ. Tertullianus proprium de ea librum compoſuit, nimiſq; eam damnauit, fugit enim CHRISTVS,

C fugerũt & Apoſtoli. Fuga qua gloriæ Chriſti detrahitur, Chriſtiano certe indigna eſt, & ignorata ſanctis, at ubi ita fugis, ut gloriæ domini commodius inſeruias, nihil tui quærens, ſed tuo tantũ muneri inſeruiens, tuæ quæ te horæ ſeruans, facis quod hic, & alias Chriſtus fecit. Ad cuius exemplum & Paulus è Damaſco, & alias fugit. Qui quo ſpiritu, dum gloriæ Dei retulit, fugerũt, eodem poſtea, ſe ultro perſecutoribus obtulere. Ita Chriſtus quærentibus ſe ad necem, dedit ultro obuium, Paulus nulla ratione reuocari potuit, quo minus Ieruſalem peteret, ubi tamen ſciebat ſe manere uincula & tribulationes, Acto. 20. Ita ergo fugiendum erit Chriſtiano, ne præter gloriam Chriſti, cui conſecratus eſt, quantus eſt. Vbi autem fuga, uel perſiſtendo, magis gloriæ conſulueris, nemo niſi Domini ſpiritus recte indicabit, quare Pater ante omnia orandus eſt, bonum ſpiritum, qui deducat in terra recta, pſal. 144. neque ſinat nos, noſtro arbitrio ferri. Nam non poteſt, de fuga aliquid certum præcepi, neq; in totũ ea laudari, neq; in totum uituperari, quapropter paulo ſeuerior hic, ut & in alĳs quibuſdam Tertulianus fuit. Committamus igitur nos Domino, is & fugere & conſiſtere, dum ipſi uiſum fuerit, dabit.

Et relicta Nazateth, profectus habitauit Capernaũ.) In Nazareth tamen antea, ut Lucas 4. memorat, ſe Chriſtum ex uaticinio Ieſa. 61. prædicauit. Verum illi, cum indignitatem & ingratitudinem ipſorum eis obprobraſſet, qui uerum faciebant, prouerbium illud: Nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua, eductum uſque ad ſupercilium montis, ſuper quo ipſorum ciuitas ędificata erat, conati ſunt præcipitare, ſed ipſe tranſiens per medium illorum ibat. Itaq; domeſticos ſuos iuxta ordinem dilectionis, nequaquam poſthabuit. Verum ubi illi regno Dei ſe indignos reddidiſſent, coactus fuit aliò migrare. Alioqui qui negligit ſuos, præſertim domeſticos, infideli deterior eſt, & fidem abnegauit, 1. Timoth. 5. Sic tandem & tota Gens Iudæorum deſerta fuit, cui tamen primum Euangelion, ut domeſticis offerri oportuit.

Domeſtici primum curandi.

D Capernaum autẽ elegit habitare, ciuitate maritima, & magis quàm Nazareth inſigni, eamque multis adeo miraculis, præter doctrinam ſuam, quam per ſabbatha ſtupenda authoritate, impertiebat, Lucæ 4. multo inſigniorem reddidit. Hunc morem Dominus uſque ſeruauit, ut ad inſigniores urbes ſuos nuncios præcipue miſerit. Ita Ieruſalem potiſſimum Prophetæ prędicarunt, ut & Chriſtus, plura illic quàm alibi geſſit. Sic Paulus, Damaſci, Anthiochię, Epheſi, Corinthi, Philippis, ac alĳs præcipuis urbibus Chriſtũ præcipue annunciauit Et uero ita ſolere Dominum exiſtimo, ut magis illuſtrem ſuam gloriam reddat, & bonitatem ita declaret, dum hoc modo per infirma mundi, fortia confundit, hoc eſt, per abiectos ſuos Apoſtolos, præclaras urbes aggreſſus, per ſermonem illorum, regno ſuo, nequicquam plurimis repugnantibus adlegit, quotquot ad id ordinarat. Tum ita facit abundare gratiam, ubi antea abundauerat delictum, exerens nimirum tanto clarius ſuam bonitatem. Nam in magnis urbibus, ſolet Satan potentius regnare. Poſtremo ex magnis urbibus, commode ſemper uerbum & ad reliquos proſerpit. Vnde & hodie uidemus præcipuas urbes, Euangelio uiſitari, quibus tamen uidendum eſt, ne olim eis eueniat, quod huic Capernaum, Ieruſalem, Corintho, Epheſo, Romæ, ac alĳs, quæ quanto ſublimius per Euangelion euectæ fuere, tanto ſunt poſtea, cum ingratas ſe huic dono exhiberent, atrocius deiectæ, atque uaſtatæ. Quid enim æque impium ac ſceleratum poſſit admitti, atque rĳcere à ſe Euangelion gratiæ Dei?

Quare Dominus uerbo ſuo primores ferè urbes inuiſit.

Vt impleretur quod dictum fuerat per Eſaiam &c.) Locum hunc Euangeliſta ob id præcipue adduxit, quod habet: Et populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam tum quod regionis Zabulon & Neptalim, ac Galilææ nominatim meminit. In eo tamen alluſio magis eſt, quam de hac Chriſti prædicatione, quam hic Euangeliſta commemorat certum uaticinium, ſupra enim cap. 2. in illud: Vt impleretur quod dictum eſt à Domino per prophetam, dicentem: Ex Aegypto uocaui filium meum, annotaui, Euangeliſtas dicere impletas ſcripturam ubi tantum ad eas eſt alluſum. Etenim iuxta hiſtoriam, uaticinium præſens ſic habet: Neque enim erit oppreſſa illa, quæ adfligetur, ſicut priore tempore, leuiore malo Aſſyrius, terram Zabulon & terram Naptali, & poſteriore, maritima, finitima Iordanis, & confinum gentium, adflixit. Populus agens in tenebris, uidebit lucem magnam, & ſedentibus in terra umbræ mortis, lumen affulgebit. Porro quod uates his prædicere uoluit, hoc eſt. Nõ permittetur Aſſyrio in Ieruſalem, quod permiſſum ei eſt, in decẽ tribus, quas deuictas, in terram ſuam, trãſuexit, Primum regnante Thiglath pileeſſer, duas tribus & dimidiam trans Iordanem, & tribũ Napthali, citra Iordanẽ eſt tribu Zebulon, ut hic prophetà teſtatur, nã S. hiſt. 4. Reg. 15. tantũ Napthali meminit, & hęc leuior calamitas fuit, Deĩde regnãte Schalmaneſer, reliquum

reliquum Iſraelem uniuerſum, id quod Vates ſignificat, cum uiam maris, id eſt regionẽ ma-
A ritimam, finitima Iordanis, & confinium Gentium, quod eſt prope Sidonem, memorat. Hanc calamitatem grauiorem, narrat & ſacra hiſtoria .4. Reg.17.&.18. Sed populus Ieruſalem, agens in extremo periculo, ac ideo quaſi in ipſis tenebris mortis, & terra umbræ mortis, hoc eſt, apud inferos, (ſignificat his grauiſſimam obſidionem, qua fuerunt à Sanherib Hieroſolymitani preſſi) uidebit lucem magnam, admirãdam illam ſui liberationem, cum Dominus in una nocte percuſſit fulmine in exercitu Aſſyriorum, cẽtena & quinq; ſupra octoginta millia. Vt uero hæc ſalus populo Iudaico facta, typus quidam fuit redemptionis factæ per Chriſtum, ita commodum præſens uaticinium de Chriſti luce, perditis mortalibus illata, adductũ eſt. Cumq; ea primum ſpargi cœperit apud Galilæos, uiſum eſt Euangeliſtæ ſic oraculum hoc adducere, ut alluſione non ineleganti, ex ipſo iſtuc diceret.

Deinde ne hoc quidem prætereundum, ꝙ Galilæi, licet Iudæi eſſent, & præter rationis lumen, etiam legis atq; Prophetarum lampada haberent, nihilominus ab Euangeliſta, adſerũtur, ante prædicatũ illis Euangelion, in tenebris & umbra mortis ſediſſe. Quo docemur, humanam rationem uſq; cæcam, & literam cum legis tum Prophetarum occidere, donec Chriſti dono, Euangelij fide renouamur. Tum demum reuelata facie, gloriam Domini & ipſi uidemus, & ceu ſpeculum, illam alijs repræſentamus, deniq; transformamur, ad eandem imaginem, à gloria in gloriam, tanquã à Domini ſpiritu. 2. Corint.3. Etenim ante creditum Euãgelion, & afflatum diuini ſpiritus, animales ſumus, eóq; quæ Dei ſunt, percipere prorſus nequimus. 1. Corint.2. Tenebræ itaq; ſunt & umbra mortis, omnis cum ſapientia, tum iuſtitia, quam ſine ſpiritu Dei habemus, ſicq; illis nobis placemus, uere ut à Dei cognitione, ſic & uita alieni, in ipſa morte obtenebrati deſidemus. *Omnia ſine Euangelio tenebræ.*

Et ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare, & dicere, pœniteat uos, &c.) Eiſdem uerbis & Ioannes paulo ante prædicauerat, & infra legemus diſcipulos eadem prædicaturos à Domino amandari, 10. Regnum cælorum, & diu expectatum reuelandæ ſalutis tempus aduenerat, id par fuit, ut eodem ſermone, orbi, ab anteambulone Domini, à Domino ipſo, Apoſtolis eius ac omnibus deniq; Noui Teſtamenti miniſtris adnunciaretur. Neq; enim potuit præſtantius quicq;, prædicari, neq; mirum eſt, ſi idem ſpiritus in omnibus loquẽs, ijſdem utatur uerbis. Cæterum de prædicatione hac, & regno cælorum, ſupra cap.3. non nihil admonuimus. Sũma certe eſt totius Euangelicæ prædicationis, annunciatur enim hís uerbis, regnum gratiæ &
B reconciliationis aduenisse, ſimulq; exponitur quibus aduenerit, nimirum qui ſibi diſplicent, & peccatores ſeſe agnoſcunt. Nam cæli municipatus contingere non poteſt, niſi qui mundi regno, hoc eſt, carnis & Satanæ ſeruituti renunciauerint, adeo inter ſe illa pugnant. Porro ut & hoc annotẽ, ſi quis ſimilẽ ex ſcripturis ueteris Inſtrumẽti locum requirat. Videtur hic mihi Domini ſermo affinitatẽ habere cũ iſtiuſmodi ſermonibus: Cõuertimini filij conuertentes, Ier.3. Cõuertimini & uiuetis, Iehez.18. &c. Exiſtimo eni quod hic legimus, μετανοεῖτε, reſpõdere potius ei, quod paſſim in ſcriptura legitur שובו, uel השיבו, ideſt, cõuertimini, uel magis proprie dicitur, reſipiſcite, redite in uiã, quã ei, pro quo recte legimus, pœniteat uos, ꝙ Hebræis dicitur נחם, Id enim pœnitere, ꝙ cũ dolore eſt, fere ſignificat. Ita habet liber Iudicũ: Pœnituiſſe filios Iiſrael, propter tribum Beniamin, prope ad internitionem deletam. Ibi cap.21. legimus, וינחמו בני ישראל אל בנימין, pœnituit filios Iſrael, ſuper Beniamin, uel doluit eis. Sic Dominus dicit ſibi doluiſſe, ꝙ creaſſet hominem, 1. Moſche.6. Et.1. Schmuel.15. ꝙ Regẽ feciſſet, Schaul. In his locis eſt uerbum נחם. At hic ad eiuſmodi reſipiſcentiam Chriſtus uoluit prouocare, quæ non tam eſſet cum dolore peccatorum, quæ commiſſa erant, quã cum ingẽti gaudio ob gratiam, quæ ultro offerebatur. Vnde ceu cauſſam, cur cõuerti, hoc eſt, reſipiſcere deberent, ſubiecit: Appropinquauit enim regnum cælorum, tẽpus ſcilicet gratiæ & propitiationis, quaſi diceret: Vel nunc tandem in uiam redite, & relinquite ueſtra ſtudia praua, adeſt enim iã regnum gratiæ, aduenit, qui peccatores, non iuſtos uocet, & uocet ut filij Dei ſint, & hæredes, ciuéſq; cælorum. Inuitet hæc Patris effuſiſſima bonitas, ut ipſi deinceps in æternam ſalutem, potius quã uobis ipſis, & mundo in æternam uobis pernitiem uiuere libeat. *Quid interſit נחם & שוב, id eſt, pœnitere & reſipiſcere.*

Perinde ac ſi quis abdicatis filijs, patre illorum ad dementiam, benignitatéinq; erga ipſos moto, diceret: Reuertimini optimi filij, relictis omnibus, e ueſtigio domum paternam repetite, redijt patri ueſtro affectus paternus, aduenit tandem tempus, quo remiſſurus uobis cõmiſſa uideatur. Nolite optatiſſimam hanc occaſionem præterire. Haud ſanè tam apte uidentur cohæſura uerba Domini, ſi per μετανοεῖτε intelligamus, id quod Heb. per נחם, nimirum pœnitudinẽ illã, quæ ob cõmiſſa, animũ excrutiat. Qui nãq; rationis uice quadret, quod adnectit:

Appro

C Appropinquauit enim regnum cælorum? Perinde uticꝗ eſſet, ac ſi quis capitaliter reo, diceret, dole, diſcrutia te ipſum, quod tanta flagitia admiſeris, aduenit enim tempus, ut libereris. Diceret potius cordatus illi, uel nunc tandem in uiam redito, arrideat'ꝗ iam diu contempta tibi innocentia, aduenit enim tempus illud optatum, quo uita te princeps donare in animum induxit, educet'ꝗ hoc carcere, & libero uiuere concedet.

Quanto enimuero Dei gratia amabilior exiſtit, quàm ſint noſtra peccata deteſtabilia, tanto conuenit de illa oblata plus gaudere, quàm de his dolere. Imo omnem de peccatis dolorem, oblatæ Dei gratiæ, certoꝗ donatæ gaudium, abſorbet. Ita filius ille decoctor, ubi benigne adeo ſuſceptus eſſet, haberetur'ꝗ tam indulgenter, quid quæſo quàm gaudere & exultare potuit, licet plurimum illi ſua commiſſa diſplicerent, ac prorſus in uiam redire, uereꝗ reſipiſcere cogitaret? Nec alia eſt pœnitentia, quàm in nomine Chriſti, cum peccatorum remiſſione prædicari oportuit per orbem, Lu. 24. quamꝗ Deus Gentibus pariter cum Iudæis donauit, Act. 11. nempe reſipiſcentia, mundi'ꝗ ac ſui ipſius abnegatio, amore Domini & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, ac oblatæ gratiæ delectatione gaudioꝗ concepta. Quæ Euangelica pœnitentia uocari poſſit, certe longe plus mellis quàm fellis, lætitiæ quàm triſtitiæ obtinens.

De pœnitentia Legali & Euangelica.

Eſt autem altera Legalis cuiuſmodi Niniuitæ quidem, Manaſſe ac alij legũtur fuiſſe affecti qui nimirum ob commiſſa ſua & iram Dei propter illa ipſis imminentem, animo plurimũ diſcruciabantur. Hac tacti fuere & Iudæi illi Ieruſalem, quorum ut Lucas ſcribit Act. 2. corda ſcindebantur, audito ſermone Petri, eoꝗ dicebãt ad Petrum & reliquos Apoſtolos: Quid faciemus uiri fratres? His Petrus reſpondit: Pœnitentiam agite & baptizetur unuſquiſꝗ &c. Vide compuncti corde erant, ac ex magna peccatorum pœnitentia rogabant, quid nam facere ſe Apoſtoli iuberent, & Petrus pœnitentiam illis præcepit, ultro adeo pœnitentibus & de ſua impietate indolentibus, ut corda ipſorum diſſecarentur. Ergo alia erat qua cõpungebantur, obiecta illis ſua impietate, pœnitentia, & ad aliam eos Petrus hortabatur. Prior illa legalis erat, & animũ conſpecta iam impietatis abominatione excarnificabat, altera uero Euangelica, nimirum ſpe ſalutis ſuſcepta reſipiſcentia, uitam cum hilaritate emendabat. Nam nihil niſi uitæ innouatio eſt, qua amore tam propitij Dei, factę'que gratiæ exultatione, ſibi Chriſto iam credentes proponunt, ad eáque ſeſe uſque exercent.

D Hęc duo & ueteres pœnitentiæ nomine intellexerunt, recentiores prius contritionem, poſterius ſatiſfactionem uocarunt, mediam inſerentes peccatorum confeſſionem, quæ ſi pie fiat, ueræ contritionis opus & fructus eſt. De hac ſupra cap. 3. diximus ſatis. Quod autiſti ſatiſfactionem, qui recte ſentiunt, perpetuam pietatis meditationem, uitæ'ꝗ innouationem intelligunt, & uocant carnis ac peccatorum mortificationem, uitæ conuerſionem, ſtudiorũ correctionem, ſiue, ut dixi, pœnitentiam Euangelicam, peccatorem ſatiſfactionem, Chriſto uni qui ſcilicet pro omnibus in ſe credentibus ſatiſfecit, tribuentes. Licet ſi Latinæ linguæ uſum ſpectemus, contritio illa & dolor ob commiſſa rectius pœnitentia uocetur, ut hæc innocentiæ profeſſio, reſipiſcentia, uitæ emendatio, ſtudium ꝗ ſanctimoniæ, ſicut & in Apoſtolicis literis identidem appellatur.

Quid pœnitẽtia Legalis.

Eſt ergo pœnitentia Legalis, ſiue animi contritio, odium & cum animi dolore ac compũctione, peccatorum deteſtatio, quæ cooritur, ſimulat ꝗ cognita lege Dei peccatorum quoꝗ agnita fuerit abominatio. Et eſt impijs cum pijs communis. Nam & Iudas proditor Chriſti, agnito ſuo ſcelere ita cõpũgebatur, ut ſibi ipſi mortẽ cõſciſceret. Euãgelica aũt pœnitentia, eſt accepta gratia peccatorum per fidem in Chriſtum, perpetuum mortificandæ carnis uitæ'que ad uoluntatem Domini formandæ, ſtudium, ſed alacre, irremiſſáꝗ, ſed lubens meditatio. Cooritur uero mox atꝗ Chriſtus fuerit cognitus, neꝗ eſt niſi eorum qui fidem in Chriſtum nacti fuerint ſolidã. Quæ de pœnitentia recentiores quidam Theologi ſcripſerunt, ſunt cum iudicio legenda, & ad ſcripturarum ſententiam exigenda. Chriſti gloria pleriſꝗ illorum uidetur haud probe cognita fuiſſe, ideo mirum non eſt, eos quæ ad uerum Chriſtianiſmum attinent, haud ita certo & luculenter tradidiſſe. De pœnitentia illa, quam uulgo uocant, quam Epiſcopi olim iniunxerunt ijs qui peccauerant, certa ſcilicet ieiunia, & alias corporis caſtigationes, dicam in ra in caput 18.

Euangelica pœnitentia.

Mare Galilææ Lacus Geneſar.

Ambulans aũt IESVS iuxta mare Galilææ.) Hoc mare lacus eſt, in quẽ Iordanis influit, de quo fluuio & lacu ſic ſcribit Plinius lib. 5 cap. 15. Ergo ubi prima cõuallium fuit occaſio, in lacũ ſe fundit, quẽ plures Geneſarã uocãt XVI. M. paſſuũ lõgitudinis, VI. M. latitudinis, amœnis circũſeptũ oppidis. ab oriẽte Iuliade & Hippo, à meridie Tarichea, quo nomine aliꝗ etiã lacũ appellant, ab occidente Tiberiade, aquis calidis ſalubri. Ab hac Tiberiade, quã Herodes te-

trarcha, in gratiam Tiberij Cæſaris nouam extruxit, ut meminit Ioſephus lib. 18. capi. 4. Mare
A Tiberiadis uocatur à Ioãne. Porro ſcriptura uocat eum ים כנרת, uel כנרות, id eſt, mare Cinnereth, uel Cinneroth, ut 4. Moſche. 34. 5. Moſ. 3. Iehoſchua. 12. & locis alijs. Quod enim lacus ſpecimen quoddam maris præ ſe ferunt, maria in ſcriptura appellantur. Sic lacum Aſphaltitẽ, itidem mare deſertum, uel ſalis uocatur. Sed mare mediterraneum, ſolet ſcriptura mare magnum uocare, etiam interdum abſolute, mare, uti & Oceanum, ſinum uero Arabicum, uocat mare Iunci. Portionem autem maris mediterranei, quæ Ciliciã uerſus eſt, ab ea regione Tarſich nonnunquàm dicitur, de quo ſuprà dictum eſt capite 2.

Sed ad noſtrum mare Galilææ, quod proprio uocabulo Cinnereth, id eſt, mare dulce dicitur, id deluxato nonnihil uocabulo à Gentibus, Geneſar uel Geneſareth, poſtea cœpit uocari, atq; ab ipſo uicina regio cognominari. Sicut & olim factum apparet, Iehoſua enim 19. ciuitatem in portione Naphtali, quæ huic lacui adiacebat, Cinnareth uocatam legimus, imò ut apparet ex Iehoſ. 11. ac alijs quibuſdam locis, regio illa ſita ad occidẽtale latus huius lacus, tota fuit Cinneroth appellata, falſus igitur fuit Egeſippus lib. 3. de excidio Hieroſoly. cap. 26. qui ſcribit Græco uocabulo Geneſar, lacum hunc uocatum, quaſi generantem ſibi auram, aquæ dulcis &c. Græci potius Hebræum uocabulum, ut fit, nonnihil demutarunt. Hæc uero regio à ſtagno hoc, Geneſareth uocata, habuit in ſuperiore ſtagni litore Capernaum, poſtea Betſaida, quam Philippus Herodis frater, ædificatam & exornatam, Iuliam homonymam Iuliæ Cæſaris filiæ uocauit, author Ioſephus lib. antiquitatũ 18. cap. 3. Inferius littus Tiberias addecorabat. Idem igitur eſt mare Galilææ, mare Tiberiadis, & lacus uel ſtagnum Geneſareth. Hæc quo maiórem lucem haberẽt, quæ Euangeliſtæ à Domino, circa hunc lacum, & in hac regione geſta conſcripſerunt, uolui uel hoc loco annotare.

Vnde nomen Geneſareth ſtagno, & uicinæ regioni.

Vidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus &c.) Hunc Chriſtus Petrum, id eſt, lingua Syriaca, Cephas, in prima illa uocatione, quæ Ioan. 1. legitur, uocauit, de qua infra. 16. dicemus. Porro antequã ad perpetuum ſui comitatũ hac poſtrema uocatione, hos diſcipulos uocaret, ędidit miraculũ illud, ut in ſuo nomine iacientes rete, tantam multitudinem piſciũ comprehenderẽt, ita ut rete rumperetur, qui antea totam noctem laborauerant, & nihil cœperãt, ut legimus Lucę 5. Quo adumbrauit, ut ſine ſuo iuſſu & uirtute, fruſtra ſudatur, & incaſſum eſt, quicquid docetur aut præcipitur, ita ubi ipſius uerbo & iuſſu prædicatur, innumeros reti Euãgelico comprehendi. Nã & infra. 13. prædicationem Euangelicam, capturę piſcium aſſimilat,
B quod ſicut uerriculum iactũ in mare, uarios piſces capit, ita & Euangelion prędicatũ in mũdo uarios adducat Eccleſiæ Dei, homines, inter quos non pauci mali ſunt, & rurſus eijcientur, ſicut ſæpe cum probis, & putres piſces ſolent capi. Sed non tam uoluit Chriſtus hoc miraculo, quid futurum eſſet, adumbrare, quã ſimul animare iſtos ad ſequendum ſe pauperem, & à ſuis paulo ante non reiectũ tantum, ſed etiam morti adiudicatum, cui quoq; ipſum planè tradidiſſent, niſi per medium illorum, mirum in modum tranſijſſet, de quo 4. Lucæ.

Miraculũ ex Luca.

Vnde cum uiſo miraculo, territi fuiſſent, & procidens illi ad genua Petrus, dixiſſet: Diſcede à me Domine, quia homo peccator ſum, reſpondit ei Ieſus: Ne metuas, poſt hac eris homines capiens, quaſi diceret: Ponite inanem hunc metum, quo ob oſtenſam hoc miraculo meã diuinitatem perculſi eſtis, non exerui illam, ut uos à me abſterrerem, ſed ut potius ad me ſequendum inuitarem, ac declararem paterna me uirtute præditum, mihiq́; omnia ſubiecta, ne putaretis impoſſibilia, quæ mundo tam contemptus molior. Nolite igitur orare, ut à uobis diſcedam, ſed potius orate, ut relictis omnibus mihi adhærere, mécq; ſequi uobis detur. Neq; auferat animum, ꝙ peccatores eſtis, id adeo non moror, & hac cauſſa uos tã nihil faſtidio, ut ſim conſtituturus uos captores hominum, quos peccatis exemptos, iuſtitiæ conſecretis, & quorũ cum uos peccata remiſeritis, ſint uere illis remiſſa. Videtur quidem modo hoc, longe captum & facultatem ueſtram excedere, ſed etiam uidebatur iam paulo ante fruſtra fore, ſi rete laxaretis ad capturã, ꝙ noctem totam laborantes nihil cœpiſſetis. Qui ergo potui uobis, licet peccatoribus, uerbo tantã multitudinẽ, in uerriculum ueſtrum adducere, idem uirtute mea dabo, ut innumeri adhuc homines uerbum ueſtrum ſequantur ad æternam uitam.

Hiſtoria Lucæ explicatur.

Sic igitur præparatos hos, ad comitandũ ſe uocauit. Filios Zebedęi ante paſſus fuit, ſubducere ad terram naues, retiaq; ſua, quę ex nimia illa piſcium multitudine rupta erant, ſedentes reficere, quod noſter Euangeliſta nominatim memorat, & tum demum ut ſe ſequerentur, hoc, eſt, ut ſui perpetui comites eſſent, euocauit. Nam quod Matthæus noſter ſcribit: Vidit IESVS duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare, non ſic intelligendum eſt, quod eueſtigio, ubi

Concordia Matthæi & Lucæ.

uidit

C uidit rete iacere, illos euocarit, ſed poſt ęditum miraculum poſt quod ſcilicet Lucas ſcribit: Relictis omnibus ſecuti ſunt eum. Videtur ergo ordo hiſtoriæ ſic habere. Primum docuerat in Synagogis Galilææ, inde ubi & alijs ciuitatibus uellet prædicare, obruebatur à turba, tum ingreſſus nauem Petri, quem cum fratre offenderat piſcantem, iuſſit à terra ſubducere, mox edidit ſignum, ex quo attoniti orabant, ut à ſe migraret, ibi ipſe illos Petrum & Andream primum ad ſequendum ſe uocauit, pollicitus ſe facturum eos captores hominum. Vbi autem ad terram naues ſubductæ erant, & forte in ſuam ſtationem ſeorſim ſe filij Zebedæi recepiſſent, nondum enim & illos uocarat, progreſſus paululum, offendit eos ſedentes cum patre reficere rete ſuum, tum uocauit & illos, qui & protinus relicta naui & patre, ſecuti eum ſunt, facti iam & ipſi perpetui Chriſti comites. Quod Lucas ſummatim dixit: Et ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum.

Eadem uocatio hic et Lu. 5.

Licet enim ante eius diſcipuli facti eſſent, poſt illam uocationem quæ Ioan. 1. deſcribitur, nondum tamen relictis omnibus, illum cœperant perpetuo comitari. At ubi iam omnibus relictis ſecuti ipſum fuerunt, non uidetur uerisimile, quod eo agente etiamnum in mortali uita, ad piſcationem redierint, aliud enim iam munus illorum erat. Vnde cum Lucas. 5. ſicut hic Matth. narret eos omnia reliquiſſe, & promiſſionem accepiſſe de capiendis hominibus, mihi omnino uidetur, quod eandem hiſtoriam & uocationem uterq; deſcripſerit. Verum iudicet de hoc Chriſtianus, cum nullo de hac re contendero, quanquam non uideam quomodo poſſint duæ uocationes haberi, cum uterq; ſcribat relictis omnibus ſecutos Chriſtum fuiſſe. Quod ſi uelis ad eum modum accipere, ut alias locutio iſta in Euangelicis literis accipi ſolet, omnino ſigificat ualedictis alijs negotijs omnibus, illos comites Chriſto uſq; adhæſiſſe. Deniq; nec ſequentes hiſtoriæ, in utroq; ferunt, ut dicamus rurſus piſcationem petijſſe. Hactenus de concordia Matth. & Lucæ.

Cæterum obſeruandus hic eſt locus ille communis, Dominum delectari humilibus & infirmis, ut ſuæ uirtuti feramus omnia accepta, de quo Paulus multis diſſerit 1. Corin. 1. Videte uocationem ueſtram, quod non multi ſapientes ſecundum carnem &c. Verum iſta ad hoc conſideranda ſunt, ut donis Dei nemo fidat, aut negotium ſalutis addicat, nequaquam autē,

D ut, illa contemnat, ut ſunt quidam, qui adeo eruditionem, aliáq; Dei dona ſpernunt, ut ipſi interim ſua inſcitia, ac ruditate plus fidant atq; ſuperbiant, quàm alij ſua eruditione aut ingenij dexteritate. Inuenias hodie quoque, qui hoc Domini exemplum ſuæ pigritiæ ſtrenue prætexant, dúmq; ſocordiæ arguuntur, qui non incumbant ſcripturis, negligant diſcere linguas, quo uerſari in illis poſſent inoffenſius, perpetuo in ore habeant, non uocauit Deus multos ſapientes ſecundū carnem &c. Quibus reſpondēdum erit, neq; certe uocaſſe multos pigros uentres, qui nati conſumere fruges, Eccleſiæ prodeſſe poſthabent, & interim ab Eccleſia & alienis ſudoribus ſaginantur. Rudiſſimos hic certe & craſſiſſimos piſcatores uocauit, quibus poſtea cæleſti ſapientia orbem erudiret, ſed non permiſit rudes & craſſos, ſuo ſpiritu docuit eos anteaquam Eccleſiæ miniſtros deſignaret omnem ueritatem. Ita hodie craſſos & rudes uocabit quidem, at donato ſuo ſpiritu reddet illos doctos & eruditos ad ſalutem. Illos miraculo erudiuit, quia ita res poſcebat, his dabit animum & facultatem diſcēdi ex ſuis literis, & ſi opus ſit item miraculo ſemel docebit, quātum ſatis erit, at nequaquam eos, qui cum poſſint, negligunt tamen ſcripturarum cognitionem ſibi parare. Petentibus enim uult dare Dominus, & ſapientia non niſi à uigilantibus ad fores ſuas conſpicietur.

Contra eos qui ſuæ inſcitiæ & ignauiæ prætexunt rudes diſcipulos à Domino uocatos.

Dominus citra humanam eruditionem & operam, ſemel ſcientiam uitæ his piſcatoribus donauit per ſuum ſpiritum, ita ſemel Iiſraelitas, quadraginta annis ſine humano cibo in deſerto pauit, ut oſtenderet à ſe ſolo ueram ſapientiam, cibum & omnia donari, ſibiq; perinde eſſe cui illa donet, nihilominus tamen, ſicut tentaſſet Deum & iure optimo fame interijſſet, qui ex Ebræis ubi uentum erat in terram promiſſam exercere illam, ſereréq; agros neglexiſſet ita recte omnis diuinioris cognitionis expers manet, quiſquis non diuenditis omnibus, hoc eſt, cunctis negotijs alijs poſthabitis, qui huc ſaltem uocatus eſt, margaritum ſcripturarum ſibi comparare ſtuduerit, totisq; uiribus in hoc incubuerit, ut ſcripturam ſynceriter intelligat, eóq; linguas ſibi parare, ac omnino nihil omittere quod huc adiumento eſſe poſſit, curauerit. Alioqui cur ſocordes iſti, non etiam loquuntur linguis & dextre ita, ut Apoſtoli, prophetant, quando ſanctam eruditionem adeo contemnunt, & operatione ſpiritus, tanta oſcitantia fidunt?

Quæ ex rudium diſcipulorum uocatione diſcenda.

Proinde diſcamus, hoc exemplo Chriſti, omnia ſuæ uirtutis eſſe, neque illum noſtra eruditione habere opus, eóq; ſi citra illam proferenda ſit gloria Chriſti, nihil mouearis, qui os creauit & hominem, dabit ſapientiam & os in illa hora, cui nemo queat reſiſtere, ſi adeſt eruditio, ut

tio,ut nequaquam illo nomine tibi placeas,pluſq; confidas. At ſi ad docendum plebē Chri-
A ſti es uocatus,atq; in hoc aleris,ocióq; frueris,uæ tibi,ſi huc non omnia contuleris, cunctóſq;
ingenij neruos intēderis,quo habeas ſcripturam in numerato,& ſingula putiſſime, ſemper
tamen ad ædificationem intelligas. Cur enim miraculo tibi Deus daret,ad quæ comparan-
da,tanta ſuppeditauit adminicula? Quare præter morem ſuum,ſaturam ac nauſeabundam
animam cæleſtibus iſtis delitijs,uſq; ſtertentem,neq; eas ambientem repleret? Ad gloriam ſu
am & noſtram ſalutem,non ad fouendam ingratorum inertiam, & tegendam impoſtorū
hypocriſim,Deus operari miracula ſolet. Paulum potius ſequamur,qui Timotheum ſuum,
licet à puero doctum diuinas literas,hortatur tamen lectioni uſque incumbere.1.Timoth.4.
Et Appollo illum Alexandrinum uirum eloquentem,& in ſcripturis potentem,quanti diſci
puli faciebant? Certe Act.18.ſcribit Lucas,multū illum contuliſſe ijs, qui crediderant per gra-
tiam. Ita Paulus uult Epiſcopum qui ſit tenax eius,qui ſecūdum doctrinam eſt,fidelis ſermo-
nis,ut potens ſit,etiam exhortari in doctrina ſana,& contradicentes conuincere. Tit.1. Et.1.
Timoth.3.qui ſit διδακτικός,id eſt,aptus ad docendum. Hæc iam omnia dona Dei ſunt, quę
quidem etiam miraculo poteſt dare,& dat multis,uerum nihil eorum, contemnētibus quæ
ipſe dedit & ordinauit media,huc perueniendi.

Non docebit Deus per miraculum, quibus dedit unde alias ſcientiam ſcripturæ aſſequantur.

Et hoc contra eos eſt,qui rudes & laicos,quā in ſcripturis exercitatos malūt miniſterio uer-
bi præficere,iactantes & Christum rudes laicos delegiſſe. Quorum ſententia ferenda eſſet, ſi
poſſent,ut Chriſtus ex rudibus laicis,& ipſi ilico reddere,qui loquerentur uarijs linguis, &
ſcripturas intelligerent. Spiritus quidem eſt qui docet,ſed unumquemq; quātum ſatis eſt, ad
ſuam,& eorum quibus ipſum Dominus præfecit,ſalutem. Cæterum diſtribuit ſua dona,iux
ta quod ipſe uoluerit,& munus,ad quod delectus quiſq; fuerit,requirit. Idem etiam ſpiritus
impellit,ut Dona Dei non contemnas,& diſcere quorum opus eſt,non pigeat, denique ut eū
cuiq; muneri deputes,quem uides ab ipſo ad id formatum. Summa eſt, dona Dei,eruditio,
linguarum peritia,in ſcripturis exercitatio,quærenda & magnifacienda ſunt,ſed nequaquā il
lis uel fidendum,uel ſuperbiendum. Hactenus digredi hic libuit,quod plurimi rurſus fuci, ſe
ſe hodie in miniſterium uerbi Dei intrudunt, ad quiduis aliud aptiores,qui ſtrenue ut igna-
uiam ſuam, non diſſimulent tantum, ſed etiam ſpiritus titulo impie uenditēt, linguarum
ſtudium,& diligentem ſcripturarum excuſſionem,palam è ſuggeſtu audent damnare,& im
puriſſimo ore proſcindere.

Præficiendi muneri docendi, qui cum reliquis dotibus, in ſcriptura plurimum potuerint.

Præterea notandum quod ab opere diſcipulos iſtos uocauit. Ita pij in prima & generali uo
B catione Domino ſeruiunt,hoc eſt,in ſudore uultus ſui,ſuo ueſcuntur pane,alunt ſe & ſuos,a-
gunt cum ad eam ætatem uentum fuerit,patresfamilias,donec per Dominum ad aliud de-
putentur. Sic Chriſtus ipſe labori manuum incubuit,donec tempus prædicādi appetijſſet.
Qui igitur non fuerint ad alia,ſcilicet uel literarum ſtudia,ut poſtea docendo,uel gubernan-
do Eccleſiæ Dei præſint, uel ad Rempublicam adminiſtrandam,aliáue honeſta, alijſq; utilia
ſtudia uocati,illis nihil conſultius inſtitui poterit,quàm ut manibus laborent,quo habeant,ut tri-
buant neceſſitatem patienti. Pius autem animus,facile agnoſcet,quo illum uocet Dominus,
dum ſuam propenſionem,utilitatem fratrum,atq; adminicula,quo ſecundum ſuam propē-
ſionem publica commoda procuret,expenderit. Ad quæ enim Deus nos uocat,ad ea & ardo
rem quendam,atq; adminicula ſolet ſuppeditare. Præcipuum autem fuerit, quo cognoſcas,
ad quid te Deus uocarit, & uocationis Dei lydius lapis eſt,ſi expendas,quo tibi datum ſit,fra-
tribus quàm plurimum commodare,& tibi indulgere quàm minimum.

Pij niſi aliò à Deo uocentur laborant manibus.

Quo cognoſcas ad quid te Deus uocarit.

Deinde exempla innocentiæ atq; pietatis in his diſcipulis,etiam num ſua agentibus uidere
eſt. Uti ferè ſemper in electis,etiam ante conuerſionem ipſorum,& dum flagitijs madent,
quædam tamen pietatis ſeminaria ſubinde elucent. Rarum nāq; eſt, ut fratribus, poſtquàm
patresfamilias facti ſunt,probe inter ſe & cum parentibus conueniat,adeo quærit caro ſem-
per quæ ſua ſunt. At hic uides fratres ſimul,& cum patre piſcari,haberéq; omnia, ſumma cū
beneuolentia communia. Ita ſemper ſuis pij,quibus eos Deus ſcilicet adiunxit, ſolent adeſſe
& uiuere.

In electis ſemper ſeminaria pietatis.

Venite poſt me,& faciam uos piſcatores hominum.) Vocatio hæc fuit ad peculiare mu-
nus,ut eſſent diſcipuli ac perpetui Chriſti comites,ut eſt dictum. Nam mox ſequitur: At illi re
lictis ilico retibus, ἠκολούθησαν αὐτῷ,id eſt,ſecuti,uel conſectati ſunt eum. Iam cum hoc,nō po
terant ſimul piſcationi,uel patris curæ incumbere,pie ergo & religioſe fecerunt, qui relique-
runt hæc omnia. Hoc enim eſt Chriſtum præ omnibus diligere,& parentes, uxorem, libe-
ros,deniq; ſuam ipſius animam,propter ipſum odiſſe,de quo in Luca.14. hoc eſt, cum ani-

mum erga illa omnia, ac ſeipſum habere, ut ſimulatq; Dominus uolet, citra moram, ac iubẽs cunctis uale dicas, ut hic uides hos diſcipulos, uniuerſis ſimul rebus uale dixiſſe. Vbi autẽ Dominus te à rebus, parentibus, liberis, ac quibuſcunq; te adiunxit, non auocauerit, caue illos deſeras, ethnico eſſes deterior, & fidem abnegaſſes. 1. Timoth. 5. Præ Chriſto, aliò uocante, non

Quomodo pro Domino omnia deſerẽda.

præ eo, quod uel tibi, uel alijs hominibus arridet, deſerenda ſunt, quæ Dominus dedit. Vnde quicquam aliud magis q̃ Apoſtolos hos, plærią; Monachi & Monachæ noſtri ſæculi imitantur, qui poſt homines, non Chriſtum abeuntes, ijs quos Deus commiſit, ualedicunt. Neq; enim nobis integrum eſt, parentes, liberos, aut rerum quas Dominus nobis dedit diſpenſatores, pro noſtro arbitrio mutare. Pro ſuo autem illi arbitrio, parentes, magiſtratus, fratres, rerũ ſuarum diſpenſatores, & omnia commutant, amplectentes pro ijs, qui ipſos genuerunt, eos qui

Cœnobitæ nequicquã Chriſtum ſequuntur.

cuculla ueſtierunt, pro ordinata à Deo poteſtate, eam quã erexerunt ipſi, pro ex ijſdem parentibus natis, ac eodem Chriſti ſanguine redemptis, germanis fratribus, eodem colore ueſtientes, pro ſe ipſis, quos Dominus diſpẽſare noluit, quas illis facultates dedit, præfectos Cœnobiorum, quibus alienas, nempe Dei facultates iniuſſu ueri Domini committunt. Hos autẽ nolo uituperare, ſi qui eo ſpiritu, & ea ratione, uitæ cõmunionem inſtituant, & patrimonia ſua communi diſpenſatori credant, quò ipſi ſpiritualioribus actionibus intendãt expeditius, quo ſpiritu, quáq; ratione, Apoſtoli leguntur, rerum cõmunicationẽ incœpiſſe, Act. 4. quod inſtitutum plurimi quoq; ſanctorum hominũ poſtea ſecuti fuere, & ij laudati illi à ſanctis Patribus Cœnobitæ fuerunt. His autem, ſi noſtri ſæculi Monachos, & fratres conferas, quid quæſo ſimile? Optimi ſiquidem inter eos, iſtam ſuam uiuendi rationem amplectuntur, ut liberi cura aliorum, ſuę duntaxat animæ, ut loquuntur, conſulant. Vulgus uero, ocium, & ſecuritatẽ uentris duntaxat ſectatur, plærią; etiam opes & faſtum plus q̃ aulicum. Iam Chriſtianorum eſt, non ſolum mundum, ſed & ſeipſos abnegare, curą́q; ſuæ ſalutis Deo concredita, aliorum ſalutem modis omnibus procurare. Huc ſuam illam uitę communionem, Apoſtoli & priſci Monachi inſtituerunt, ac ideo quando illa iſtuc Chriſti inſtitutum non promouebat, libere eam rurſus ſoluerunt. Fuci autẽ, quorum uenter, deus eſt, ſtatim ſe ſanctiſſimis uiris admiſcuerunt, quos D. Hieronymus ad Euſtochium, & alias ſæpe ſuis coloribus depinxit. D. Auguſtinus quoq; libro de opere Monachorum, ſocordiam & hypocriſim talium fortiter taxat. Vtinam uero, noſtræ ætatis Cœnobitæ, nõ hos fucos potius, q̃ uel Apoſtolos, uel ueros illos Monachos referrent?

Poſt me.

D Veni poſt me, idiotiſmus Hebræus eſt, pro eo quod infra 9. & alibi habetur ἀκολούθει μοι, id eſt, conſectare me, ſicut Iere. 3. Patrem uocabis me, לא תשובי מאחרי, id eſt (ut uerbum uerbo reddam) de poſt me non deflectes, quod perinde eſt, & me ſectaberis. Ita Hoſea 11. Poſt Deum ambulabunt.

In priore æditione, ſecutus. D. Hieronymum, adduxeram hic locum Ieremiæ. 16. ut quo de hac Apoſtolorum piſcatione prædictum eſſet, locus ſic habet: Ecce mittam piſcatores plurimos dicit Iehouah, & piſcabũtur eos, & poſtea mittam multos uenatores, & uenabuntur eos, in omnibus montibus, & collibus, & in cauernis petrarum. Verum dum in hac altera ędi-tione, cum præcedentibus ſequentia eius capitis contuli, uideo Hebræorum ſentẽtiam probabiliorem, qui ſcribunt Vatem hæc de Chaldæis, piſcaturis & uenaturis undiq; Iudæos, ut ab-

Reſpexit ad uaticiniũ Ier.

ducerẽt captiuos, prædixiſſe. Nam his quæ adduxi, continuo ſubiecit: Nam oculi mei intenti ſunt in uias ueſtras, non ſunt mihi abſconditæ, neq; tecta eſt oculis meis iniquitas eorum. Mouit autẽ D. Hieronymũ, ut de Apoſtolis hic prædictũ putaret, quod præmiſſum eſt: Propterea ecce dies ueniunt, dicit Iehouah, cum non dicetur amplius, uiuit Iehouah, qui adduxit nos de terra Aegypti, ſed uiuit Iehouah, qui adduxit nos de terra Aquilonis, & de omnibus terris, ad quas depulerant eos. &c. Sed hæc Propheta intulit, ad id, quod minatus illic Deus eſt, in hæc uerba: Auferam uos de terra hac, ad terrã quã nec uos nouiſtis, nec Patres ueſtri &c. Hoc itaq; confirmaturus, ſubiecit, ſic terra ſua ejciendos, ut cum redire in illã eis iterũ contingeret, eam ſui reuocationem, non minoris facturi eſſent, ac celebrem habituri, q̃ cum haberent illã, qua fuerant educti ex Aegypto, atq; per hoc ſignificauit, uniuerſos è terra ſua abigendos, Ad id iam augendũ, & illud facit, quod prædixit, eo ſtudio quo capi piſces ſolent, & quo ferę uenari, undiq; conquirendos illos, & uenandos eſſe, ut in Chaldæam abigerẽtur. Hanc interpretationẽ quia omnino germanã arbitror, totus ſiquidem cõtextus, de Iudęorũ in Babylonẽ abductione uaticinatur, adducere eã uolui, ne per me quis in diuerſum abduceretur. Nihil ſiquidem æque ſacroſanctũ eſſe nobis decet, atq; ſynceritas uerbi Dei. Cæterum hac piſcationis allegoria, cõmendatur nobis diligens & indefeſſum, lucrandi q̃ plurimos ſtudiũ, ex quo Paulus omnibus omnia fiebat, ut ſaltẽ aliquos lucraretur. 1. Corint. 9. Et Corinthios pio dolo, gratis illis præ-

liſ prędicāſ capiebat. 2. Corin. 12. Pigere certe ac pudere nos debet noſtræ ignauiæ, qui oſcitanter adeo lucrari Domino fratres ſtudemus, cū qui perituro uentri piſces itē perituros uenātur, omnes partes, flexus, & receſſus, fluminū & lacuū habeant exploratos, cælum diligentiſſime obſeruent, frigus horridum perferant, magna pericula adeant, mille artes tentēt, ſolidas noctes ubi ſomno indulgeāt alij, operentur & algeant, imo potiſſimū noctu operi ſuo incūbāt, maxime tamen nos in hoc delecti ſumus, ut Deo æterno & omniū uiuificatori, piſces itē æternū uicturos capiamus, imo è mortis captiuitate, in uiuariū cæleſte trāſponeremus. Væ noſtro torpori, qui parū adeo laboris & periculi adire ſuſtinemus, qui tam modicam induſtriā hic intendimus.

Studium piſcādi id eſt, lucrādi quàm plurimos commendatur.

Notandū uero eſt, quod ait: Faciā uos piſcatores hominū, contra eos, quibus ruditas tantopere probatur. Vocauit quidē eos cum eſſent piſcatores piſcium, adhuc rudes & craſſi, at quia plurimū ſpiritalis induſtriæ, & dexteritatis ad hoc requirebatur, ut piſcatores hominū eſſent, ideo illos mature ſibi adiunxit, quo per tempus fingeret, formaretq́ ad munus hoc tā eximium, ut piſcatores hominū eſſe poſſent, & cū iam homines uenari & capere deberēt, nihil minus eſſent, quàm craſſi & rudes. In quo etiā Domini noſtri bonitas, ita ſedulo curātis, quæ ad ſalutē noſtrā faciunt, reluxit, & neceſſitas doctorū, quando ipſe tales nobis formare, tam ſolicite atq; operoſe ſtùduit, ſubindicata eſt.

Non ilico crāt ſed multa eruditione fecit eos piſcatores hominum.

Neceſſitas prædicatorū.

In eo poſtremo, quod protinus, ubi uocē Domini audierant ſecuti ſunt, uis Domini uocātis aparuit. Eo certe uocante, nemo eſt, qui poſſit nolle ſequi: ita luculenter dum uocat, ſuā animo eius quē uocat, bonitatē oſtendit. Omnibus his, ut admodū ſalutis humanæ ſolicitū ſeſe Chriſtus declarauit, ita uniuerſa hęc perpenſa, fidē nobis corroborant, & dilectionem accendunt, ut nō dubitemus illum & noſtra pro ſalute æque ſolicitū eſſe & nos ſimiliter pro fratrū ſalute, ſoliciti ſimus.

Bonitas Chriſti & inſeruiendi nobis ſtudium.

Et circūibat totam Galilæam.) Vide ut magna & ſaluifica luce regio hæc, quæ humilis olim erat, & tenebris ac umbra mortis oppreſſa, perfundebatur, & nūc uere glorioſa reddebatur, de quo ſupra. Ita fiebant nouiſſimi primi, & magnifica, quę fuerāt omnibus abiectiſſima. Attende ſimul immenſam Chriſti erga homines charitatē, qui ipſe uniuerſam Galilæā circūibat. Hoc demū officiū erat, Chriſti Vicariorū, ita circūire, & ſalutis doctrina, ad uitā reuocare peccatores, ſi maluiſſent Chriſtū re, quàm nomine atq; dignitate referre. Euāgelion regni prædicabat, ꝙ notent, qui Chriſtū nouę legislatorē, impie blaſpemant. O quàm leuiculū, externe bonas leges dare, ad id ꝙ propriū fuit munus Chriſti. Euāgelion regni prædicabat, tēpus ſcilicet & annū aduenīſſe beneplacitū, adnūciabat, quo propter ipſum, pater ſignatur nobis peccata cūcta condonare, eſſeq; Deus noſter nosq́ habere ſuū populū, qui ſub ipſo Chriſto eius, uere Rege noſtro, ſcilicet nihil ſui, ſed ſolā noſtram ſalutē, ſuo imperio procurante, omnimoda libertate & fœlicitate, fruamur. Vel ſola enim Chriſtianorū Reſpublica, regnū & Dei & cæleſte, uocari meretur. Et Euangelion Chriſti, uere Euangelion regni, nimirū præconiū Regis cęleſtis, hoc eſt, ęternū iuſtificantis & ſaluantis, omnes in ſe credentes. Vnde Iere. 23. Ecce ueniūt dies dicit Dominus, & ſtatuam Dauidi, germen iuſtū, & regnabit Rex, & prudēter aget, facietq́ ut ex iuſto & æquo uiuatur in terra, in diebus eius, ſaluabitur Iehuda, & Iiſrael habitabit confidenter, & hoc nomen eius quod uocabūt, Dominus iuſtus noſter. Vere ſolus ſolide Rex eſt, qui uitę & necis poteſtate plena, in omnes fungitur, ſpiritu autē ſuo, ad optima quæq́ ſibi ſubiectos adducit, ſolus ſapienter omnia adminiſtrans, ut apud ſuos germana iuſticia ac ueritas uigeat. Vnde uerus etiā Iehuda ac Iiſrael, populus ſcilicet electus Dei, ſalutē & bonorū omniū abundantiā cū ſumma ſecuritate conſequitur. De eodem regno, & Zacar. 9. Exulta ualde filia Ziō, iubila filia Ieruſchalaim, ecce Rex tuus ueniet tibi, iuſtus & ſaluator, humilis & ſedens ſuper aſinū, & ſuper pullū filiū aſinarū, & deſtruet currū Ephrai, & æquū Ieruſchalaim, & deſtruetur arcus belli, & loquetur pacē ad gentes, & dominabitur à mari, uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad fines terræ. De hoc regno multa in Ieſaia, ac omnibus prophetis legimus. Micha. 4. luculenter quoq; & magnifice illud deſcribit, Pſalmi id crebertime cantant: Regnauit Dominus, exultet terra, lætentur inſulæ multæ. Hoc iam beatum regnū, adducere ſe oppreſſis duriſſima Satanæ tyrannide, Chriſtus prędicabat. Quid enim aliud fuit, quàm huius regni, gratię, iuſtitię, pacis, & ſalutis, Euangelion, atq; præconiū multo lætiſſimū, cū dicębat, ꝙ infra habemus: Venite ad me ōnes q laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos. Tollite iugū meū ſuper uos. Itē: Veni i mūdū, ut qui credit in me habeat uitā æternā. Veni uocatū nō iuſtos, ſed peccatores ad pœnitētiā, quæſitū & ſaluatū, ꝙ perierat. In hoc iā totus fuit, ut ſe Regē iuſtificatorē & beatorē omniū ſibi fidentiū declararet, ac ſi quid legū refricuit, ſi quādo opera uiſus eſt exigere, tantū id fecit, ut ſuæ gratiæ, neceſſitatē miſeris, qui à lege certo damnantur,

Munus proprium Chriſti prædicare Euangelium non dare leges.

Eccleſia regnum.

Euangelion regni.

Chriſti regnū.

Quando Chriſtus Euangelion regni prædicaru.

nantur,perſuadere, tum etiam ad fidei opera excitaret,recte igitur prædicaſſe illum Euangeli
C on regni,id eſt,præconium gratiæ ac ſalutis,per ipſum orbi exhibitæ, enunciaſſe, Matthæus adſerit. Quem certe,qui Euangeliſtæ regni huius fuerint,imitabuntur,primam & præcipuam operam dabunt,ut quæ per Ieſum Chriſtum gratia electis facta ſit,planiſſime declarent, neq; ad alium uſum uel legem urgeant,uel cohortationibus immorentur, q̃ ut peccata ſua homines ex lege cognoſcant,tantóq; ſupplitius & auidius,Chriſto ſe regi per fidem dedant, cúmq; agnouerint ſeſe peccatis ſuis perditos,& Chriſto dediderint,ne torpeant,& à ſenſu carnis ſoporem quendam,ſuffundi ſpiritui non ſinant,hoc eſt,ne non ſatis acceptæ gratiæ exiſtant grati,aut à rege hoc ſuo ſaluatore,animum patiantur uel paululum deflecti.

Quod officiū Euangeliſtæ.

Omnes tamen cohortationes,Euangelio regni nitentur,& ex eo manabunt, uti Paulum legimus per miſericordias Dei adhortati & obſecrare,ac ſemper ſummopere inculcare, quid per Chriſtum acceperimus,ac inde tum monere, ne uelimus uideri hanc gratiam accepiſſe fruſtra.Niſi enim ex fide,& animo qui propitio iam ſibi Deo cupiat gratificari, opera fiant, ſimulata ſunt & peccata,quamlibet bona appareant.Quì enim non infandum peccatum, tribuere tuo operi,quod ſolius Chriſti eſt,nempe expiare peccatum,Patris gratiam parare? Iam ſi non ſtudio Deo gratificandi,quē non dubitas te ſuorum numero inſcripſiſſe,opera tua bona facis,certum erit,te ſalutis cōparandæ cauſſa illa facere,iam illis tribuis quod ſolius Chriſti eſt,quì igitur non peccares,& eò grauius,quò nobilioribus Dei donis(quicquid enim boni à nobis proficiſcitur,Dei donum eſt)ita abuteris in ignominiam Chriſti tui?Bona igitur opera urgeamus quidē,ſed quia bona non ſunt,niſi ex bono,hoc eſt, per plenam fidem dedito Deo,corde proficiſcantur,multo magis Euangelion regni & Chriſti redemptionem urgeamus,qua percepta,uere demum cor reſipiſcere,ſeſéq; Deo conſecrare & bonum fieri poteſt.

Quatenus opera exigēda.

Curandam in primis operū fontem,fidem

Hac digreſſiuncula munire uolui electorum corda,contra eos, qui ita legem prædicant & opera,ut Chriſti gratiam obliterent,qui miris cuniculis hodie rurſus irrepunt,& fidem, Chriſtiq; gloriam,horrende impugnant,licet nihil minus uideri uelint. Quia enim ſalus in una fide Chriſti,q; perſuaſum habemus per ipſum,Patrem nobis propitium, nóſq; filios & hæredes adoptaſſe,ſita eſt,ideo tentat omnia Satan,ut hanc fidem labefactet, etiā ipſe ſe transformans in angelū lucis,& docens & urgens bona opera,nō quæ uere ſunt,id eſt,ex ſyncera omnium dilectione proficiſcentia,ſed quæ apud homines,maximi habentur,ut ſimulatum con
D temptū uoluptatum,perſecutionis tolerantiā,uitæq; tetricam ſæueritatem,atq; id genus alia. Nouit enim his omnibus ſalutē nobis non conſtare,& difficilius ita precioſa ut mundo uidētur,nos poſſe relinquere,adoratéq; citius.Iam id unice ſemper agit,ut adoremus opera manuum noſtrarum,fouenda igitur excolendáq; ante omnia fides in Chriſtum erit,quæ ſi ſarta tecta fuerit,ſua ſponte magno cumulo omnia uere bona opera prouenient.Si illa labaſcat, nihil recte aut bene à nobis fieri poterit. Nequibit autē non labaſci, ubi toti in eo homines fuerint,ut ad præſcriptū legis opera extorqueant,omnémq; in operibus animū habeant Chriſto prætérito. Tacite nanq;,& priuſq̃ animaduertamus,obrepit amor & adoratio propriæ iuſtitiæ,gloriáq; Chriſti in noſtris cordibus obſcuratur. Expendat hæc ſpiritalis,& agnoſcet me uериſſima ſcribere,Sit ergo Chriſtus,ſint Apoſtoli,ſit ſpiritus ſanctus per totam ſcripturam magis nobis exemplo,& authores prædicandi,& Euangelion regni prædicandi,q̃ male concilíati quidā homínes,qui uolunt ut legem uſq; inculcemus,in operibus extorquēdis toti ſimus, externáq; ſpecie Chriſtianiſmum metiamur.

Quā facilis à Chriſto ad noſtra opera lapſus.

Et curans omnem morbum.) Legem Dominus dedit,præmiſſis & ſequentibus aliquandiu magnis portentis,quæ uoluit,ad commendandā ſuam potentiā & bonitatē poſteris conſcribi,& diligenter narrari.Nā perpetuo ædere miracula noluit.Ita initio Euangelij,& tempore aliquanto poſt ortū eius,plurimis ſignis & prodigijs,ijſq; præcipue,quibus laborātibus ſubueniebatur,Euāgelij maieſtatē ac preciū,orbi cōmendauit,declarauitq; aduenifſe tēpus, quo ſanari & reſtitui,hominū genus debuit,quo uiſitari oculi cæcorum,& aures ſurdorum aperiri,ſalire ſicut ceruus claudicans,laudare lingua muti,ſicut Ieſaias uaticinatus eſt.35. hoc eſt, ut uno uerbo dicā,quo ſaucius,peccatorūq; morbis oppreſſus Iudæorū & gentium populus debuit iuſtitiæ ſanitatem & uires recipere,uerę ſaluti redditus.Porro cū Apoſtolis,hęc ędendi ſigna facultas uel remiſſa fuit uel ceſſauit.Sicut & poſt Moſen,rariſſima Hebræis prodigia euenere.Quem enim ad credendū prædicata ſigna nequeūt permouere,eū neq; uiſa mouebūt, uti in Phariſęis & reliquis Iudęis ſatis apparuit,qui citius Beelzebub, Chriſti miracula attribuerunt,q̃ ut credere ipſi ſuſtinuiſſent. Fides,opus ſpiritus ſancti eſt.ad quod licet uerbis prædicātis,ſępe etiā ſignis utatur,ipſius tamē ſolius eſt,quicquid his boni efficitur. Hic electos docebit omnem ueritatem,ſi etiam non tantum nulla ſigna uideant,ſed etiam ſi nullū audirent prędica-

Lex & Euangelion ſignis & prodigijs, orbi inuecta & cōmendata.

Non eſt Eccleſia eò infœlicior quòd frequētia ſignorū ceſſauit.

dicatorem, quare non eſt, quod Eccleſia ſigna deſyderet. Verbum habet, & fructificatorem eius ſpiritum, hinc credit in Chriſtum, & habet uitam æternam, ad quid ſigna prætereà requireret? Quanquam nec ea ſi res poſcat, pij deſyderabunt. Imo cottidie multa, quę impios latēt, experiuntur.

A

Obſeruandum uero eſt, quod Euangeliſta ſcribit à Domino omnem morbum & omnem languorem curatum, eo enim maxime diuinitatem ſuam exeruit, cui nullus morbus inſanabilis extitit, ſimúlq; oſtendit ad quid uenerit, nimirum ad tollenda ſemel à ſuis mala uniuerſa. Quis tanto ſeruatori ſeſe, non addicat? Quis dein eorum, qui ſe illi addixerūt, non ſtudeant exemplo eius depellendis aliorum malis, ſeſe totum impendere?

Et dimanauit fama illius, &c.) Hoc ſcilicet agebatur, ut longe lateq́; ſeruator agnoſceretur. Huc pertinere & facere, ut Chriſti ſcilicet gloria diuulgetur, oportet omnia dicta & facta noſtra. Sed uide ut omnia nihil ſint, ſi non informet cor ſpiritus ſanctus. Quamlibet celebrē enim Dominum noſtrum, & eo nomine celebrem, quo neminem illi conferre poterāt, ex omnibus, quos unquam habuerant, odiſſe tamen, atrociſſiméq; perſequi potuerūt, qui apud Iudæos in omnibus primas obtinebant.

Incaſſa miracula ſi non doceat ſpiritus ſanctus.

Et adduxerunt ad illum, &c.) Ita caro carnalia beneficia, quæ ſentit, ſpiritalibus quæ ſcilicet non agnoſcit, præfert, unde turmatim hic, Chriſtum corporibus medentem adibant, rariſſimus qui ſpiritalem ab eo curam, ob quam potiſſimū aduenerat, ſibi petijſſet. Nihilominus patrem ſuum, perfectione beneficentiæ, ſtrenue retulit, quibuſlibet benefaciens, uel corporalia beneficia cōferēs ijs qui noluiſſent ſpiritalia. Quem certe qui ſpiritu eius præditi ſunt, æmulentur, addecet, ut erga quoſlibet benefici ſint, potiſſimum quidem dantes operam, ut ſpiritalibus beneficijs proximos adficiant, tamen ſi qui illis ſeſe indignos faciant, eis uel corporalia non negantes. Sic perfecti erunt, ſicut perfectus eſt pater illorum cæleſtis, qui ſolem ſuum oriri ſinit ſuper malos & bonos, &c.

Torminibus contractos & dæmoniacos & lunaticos, &.) Grauiores & fere incurabiles morbos, recenſet, quo diuinitatem Chriſti magis declaret, & fidem in ipſum fortius confirmet. De dæmoniacis alibi dicam. Lunatici ſunt, morbo comitiali, quem uocant, laborantes. Vocantur autem lunatici, authore Perotto, quod eos qui interlunio nati ſunt, hunc morbum fere pati compertum eſt, citatq́; Serenum, cuius inter reliquos de hoc malo & hi uerſus ſunt.

Qui lunatici.

Ipſe Deus memorat dubiæ per tempora lunæ
Conceptum, talis quem ſæpe ruina profudit.

B

Paralytici ſunt gutta non toti, ſed in parte aliqua corporis percuſſi, unde neruorum ſolutio conſecuta eſt, ſicut apopletici, quibus gutta totum corpus infeſtauit, qui & ſyderati dicuntur. Omnes hi morbi ut grauiſſimi ſunt, ita medicorum arti ſæpe numero exiſtunt inuicti.

Qui paralytici.

Apopletici ſyderati.

Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ.) Plurima ſanè pars, ut dictum eſt, ob corporum beneficia, quia tamen illa, licet indigni aſſecuti ſunt, docemur quàm ſalutare ſit, Chriſtum ſectari, etiam quamlibet imbecilli fide. Vide autem ut iam toti regioni Ebræorum innotuerit, ex omnibus enim eius regionis partibus ſectatores, habebat, ex Galilæa, quæ citra Iordanem, ex Decapoli, quæ trans Iordanem, de qua Plinius lib. 5. ca. 18. Hieroſolyma, & circa Iordanem, Lucæ 6. additur & maritima Tyrus & Sydon. Porro πέραν, propoſitio Gręca, licet trans uel ultra ſignificet, attamen, quoniam ab Euangeliſtis, pro Ebræa עבר, quæ item trans & ultra, ſed etiam circa ſignificat, uſupatur, mihi quidem uidetur hic perinde ualere atq; ſi ἀμφὶ, uel περὶ poſuiſſet. Vt ſicut עברהירדן, non ſolum trans, uel ultra, ſed etiam circa Iordanem ſignificare reperias, ita & πέραν τοῦ ἰορδάνου, accipias pro eo, quod Euāgeliſta noſter, ſupra cap. 3. περίχωρον τοῦ ἰορδάνου dixit, id eſt, regionem finitimam Iordani. Ibi enim de eadem regione qua hic, locutus uidetur. Nam & illic portiones aliquas terræ gētis Iiſraelitarū, enumerat, Hieroſolyma ſcilicet, Iudęam, atq; hanc finitimam Iordani, quam eandem & Ioannes ſignificaſſe uidetur, cum ait primo cap. Hęc in Bethabara facta ſunt, trans uel circa Iordanem ubi Ioannes baptizabat. Hinc conijcio hanc trans, uel potius circa Iordanem, hoc eſt, Iordani finitimā illam eſſe regionem, quæ eſt, nobis ex portu Ioppe, Iordanē petentibus citra Iordanem, paulo ſupra Aſphaltiten lacum, quod mare ſalis, uel deſertum in ſcriptura uocatur. Sic licet & Galilæa & regio Decapoleos, hæc citra, illa ultra Iordanem ſitæ ſunt, cum utraq; ad Iordanē pertingat, eóq; aliqua ſui parte ſit, Iordani finitima, diſtincta tamen hæc proprio nomine finitima Iordani, uel trans Iordanem, uocata regio, ab illis Galilæa atq; Decapoli erit, nimirum ad inferiorem Iordanis ripam ſita, cum illæ poſſideant ſuperiorem.

Quæ regio trans Iordanē

C

CAPVT QVINTVM.

CVM VIDISSET AVTEM TVRBAS, ASCENDIT IN montē,& cum cōſediſſet,acceſſerunt ad illū diſcipuli eius, & poſtq̃ aperuiſſet os ſuū, docebat illos dicēs: Beati pauperes ſpiritu,quoniam illorum eſt regnum cælorum. Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolationem accipient. Beati mites,quoniam ipſi hæreditatem accipient terræ. Beati qui eſuriunt,& ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Beati miſericordes,quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Beati mūdo corde,quoniam ipſi Deum uidebunt. Beati pacifici,quoniã ij filij Dei uocabuntur. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam illorum eſt regnum cęlorum. Beati eſtis,cum probra iecerint in uos homines, & inſectati fuerint,& dixerint omne malum uerbum aduerſus uos mentiētes propter me. Gaudete & exultate,quoniam merces ueſtra multa eſt in cœlis. Sic enim perſecuti fuerunt Prophetas,qui fuerunt ante uos.

Vos eſtis ſal terræ. Quod ſi ſal infatuatus fuerit,quo ſalietur? Ad nihil ualet ultra,niſi ut proijciatur foras,& conculcetur ab hominibus. Vos eſtis lux mundi. Non poteſt oppidum abſcondi ſupra montem ſitum,neq; accēdūt lucernam,& ponūt illam ſubter modium,ſed ſupra candelabrum,& lucet omnibus,qui ſunt in domo. Sic luceat lux ueſtra coram hominibus,ut uideant ueſtra bona opera,glorificentq; Patrem ueſtrum,qui eſt in cœlis.

D Ne exiſtimetis,quod uenerim ad deſtruēdam legem aut Prophetas, imo nō ueni ut deſtruam,ſed ut cōpleam. Amen quippe dico uobis, donec prætereat cœlū & terra,iota unum aut unus apex non prętererit ex lege,quoad omnia facta fuerint. Quiſquis igitur ſoluerit unum ex mandatis hiſce minimis, & docuerit ſic homines,minimus uocabitur in regno cælorum. Quiſquis autem fecerit & docuerit,hic magnus uocabitur in regno cœlorum.

Dico enim uobis: Niſi abundauerit ueſtra iuſtitia plusq̃ Scribarū & Phariſęorum,non poſſitis ingredi in regnū cælorum. Audiſtis quod dictū ſit ueteribus, Non occides. Quiſquis aūt occiderit,obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis,quod quiſquis iraſcitur fratri ſuo temere, obnoxius erit iudicio. Quicūq; uero dixerit fratri ſuo racha,obnoxius erit concilio. Quiſquis autē dixerit fatue,obnoxius erit gehennæ incendio. Itaq; ſi obtuleris munus tuum ad arã,& illic recordatus fueris,quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque illic munus tuū coram altari,& abi,prius recōcilieris fratri tuo, & tū ueniens offer munus tuū. Habeto beneuolentiã cum aduerſario tuo cito, dū es in uia cū illo,ne quando te tradat aduerſarius iudici,& iudex te tradat miniſtro,& in carcerē conijciaris. Amen dico tibi,nō exibis illinc,donec perſolueris extremum quadrantem.

Exodi.20. Deut.5.

Audiſtis quod dictū fuerit antiquis: Non cōmittes adulteriū. At ego dico uobis,quod quicumq; aſpexerit uxorem alterius,ad concupiſcendum eã, iam adulterium cum ea commiſit in corde ſuo.

Exo.20.

Quod ſi oculus tuus dexter obſtaculo tibi fuerit,erue illū,& abijce abs te.

Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorũ tuorum, ac non totũ corpus
A tuum cõijciatur in gehennam. Et ſi dextera tua manus obſtiterit tibi, ampu-
ta eã, & pro ijce abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unũ membrorum tuorũ,
ac non totum corpus tuum conijciatur in gehennam.

Dictũ eſt autem: Quicunq; repudiauerit uxorẽ ſuã, det illi libellũ diuortij. Deut. 24.
At ego dico uobis, quod quiſquis repudiauerit uxorẽ ſuã, niſi cauſa ſtupri,
efficit ut illa ſit adultera, & quicunq; repudiatam duxerit, adulteriũ cõmittit.

Rurſum audiſtis, quod dictum fuerit antiquis, Non peierabis, ſed perſol-
ues domino ea quæ iuraueris. At ego dico uobis, ne iuretis omnino, neque Leuit. 19.
per cœlum quia thronus dei eſt, neq; per terram, quia ſubſellium eſt pedum
illius, neq; per Hieroſolyma, quoniam ciuitas eſt magni regis, neq; per caput
tuum iurabis, propterea quod non potes unum pilum album aut nigrum fa-
cere. Sed erit ſermo ueſter, eſt eſt, non non. Porro quod ultra hæc adiungi-
tur, ex malo proficiſcitur.

Audiſtis quod dictũ fuerit, oculum pro oculo, & dentẽ pro dente. At e-
go dico uobis, ne reſiſtatis malo, ſed quiſquis impegerit alapã in dexterã tu- Exodi. 21.
am maxillã, obuerte illi & alterã, & ei qui te uelit in ius trahere, ac tunicã tuã Deut. 19.
tollere, permitte illi & palliũ, & qui te adegerit ad miliarium unũ, abito cũ illo
duo. Petenti abs te dato, & cupientẽ mutuũ accipere ne auerſeris.

Audiſtis quod dictũ ſit: Diliges proximũ tuum, & odio habebis inimi-
cum tuũ. At ego dico uobis: Diligite inimicos ueſtros, bene precemini de- Leuit. 19.
uouentibus uos, benefacite ijs, qui uos odio proſequũtur, orate pro ijs, qui
lędunt & inſectãtur uos, ut ſitis filij Patris ueſtri, qui eſt in cœlis, quia Solẽ ſu-
um exoriri ſinit ſuper malos ac bonos, & pluuiã mittit ſuper iuſtos & iniu-
B ſtos. Nã ſi dilexeritis eos qui diligũt uos, quod pręmium habetis? Nonne &
Publicani idẽ faciunt? Etſi cõplexi fueritis fratres ueſtros tantũ, quid eximiũ
facitis? Nonne & Publicani ſic faciunt? Eritis igitur uos perfecti quemad-
modum Pater ueſter, qui eſt in cœlis, perfectus eſt.

CVm uidiſſet autẽ turbas, aſcendit in mõtem &c.) Ordo hiſtorię uidetur ſic ha- Series hiſtoriæ ex Matth. Marco & Luca.
bere. Cũ prædicando & ſanãdo male habentes Chriſtus per Galilæã circũiuiſ-
ſet, & ut cõſequens erat, maxima ipſum, populi, undiq; accurrentis, multitudo
circũfudiſſet, quod Matth. in fine capitis ſuperioris teſtatus eſt, ſeceſſit in montẽ
ad orandũ, pernoctauitq; in deprecatione Dei, ut Lucas. 6. meminit. Hũc enim
morẽ habuit, ut ſubinde, preſſus nimia populi turba, aliquò ſecederet, ut & ad precandũ in-
terquieſceret, & turbã cõmode, pręſertim eorũ, qui carnalia tantũ quærebant, à ſe dimitteret,
tũ deniq; ijs qui cęleſtia ſitiebant, maiore opportunitate, illa impartiret. Sic Luc. in fine. 4. ca.
meminit eũ, deſertũ locũ petijſſe, & cũ illo, turbæ ſecutę, uellẽt ipſum detinere, dixiſſe: Opor-
tet me & alijs ciuitatibus Euãgelizare, ac ita illos à ſe demiſiſſe. Nã ſubijcit: Et pręedicabat in Sy- Dominus ſubinde ſeceſſit ad prædicandum
nagogis Galilæę. Sic dimiſit quoq; turbã, cũ poſtq; è naui Symonis docuiſſet, iuberet Petrũ
nauẽ in altũ ducere, laxarẽq; retia in capturã, quod Luc. ſcribit cap. 5. ab initio. Et paulo poſt in
eodẽ cap. Peruagabatur aũt magis rumor de illo, & cõueniebant turbæ multæ, ut audirẽt &
ſanarẽtur ab ipſo, ab infirmitatibus ſuis. Ipſe aũt agebat in ſeceſſu in deſertis, & orabat. Ad hũc
modũ ergo & in pręſenti ſeceſſerat, cũ uidiſſet turbas, ut habet noſter, noctẽq; in precatione
trãſegit, orto aũt die, uocauit quos ipſe uoluit diſcipulos ſuos, & uenerunt ad ipſum, quod & Delectus Apoſtolorum duodecim.
noſter ponit, & elegit duodecim ex eis, ut eſſent ſecum, & ut emitteret eos ad prædicandum,
útq; haberent poteſtatem ſanandi morbos, ejiciendíq; dæmonia. Et impoſuit Simoni no-
mẽ Petrus, & Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & impoſuit eis nomina
Boanerges, quod eſt, filij tonitrui, & Andream & Philippum, & Bartholomeum & Matthę-
um, qui fuerat publicanus, & Thomam, & Iacobum Alphæi filiũ, & Thaddæũ, qui & Iuda,

Iacobi atq; Lebbæus dicitur, & Simoné Cananæú, qui uocatur Zelotes, & Iudá Iſcarioté qui & prodidit illú. Hæc Lucas.6. Mar.3. & Matth.10. habent. Cú his itaq; diſcipulis, & in Apoſtolos iá electis, Dominus deſcendit de monte, ſtetit'q; in loco cápeſtri, q præſenté turbá poſſet capere. Tú eleuatis oculis ſuis in diſcipulos uniuerſos, quorú uniq; in illa turba, aderant permulti, aperuit os ſuum, & docebat eos, dicens: Beati pauperes ſpiritu &c.

Ratio poſiti ordinis.

Hanc puto eſſe ſeriem hiſtoriæ huius, & hoc ordine quæ ex Euangeliſtis recéſuimus, à Domino eſſe geſta. Iam huius ordinis hanc habeo rationem. Mihi quidem non fit dubium, eandem eſſe Domini orationem, quam Lucas.6. conſcripſit, cum ea, quam hic memorat Matthæus. Cum igitur Lucas ſcribit, primum in mótem ſeceſſiſſe Dominum, atq; in precatione pernoctaſſe, mox orto die ex uocatis ad ſe diſcipulis, duodecim Apoſtolos deſignaſſe, tum è móte cum eis, in locum campeſtrem, ad reliquam populi turbam deſcendiſſe, ſtantémq; illic, orationem ſubiectam hic, habuiſſe, hoc ipſo ordine, hæc omnia facta, nihil ambigo. Aliorum tamen ſit iudicium, quanquá moneo diligenter, ut qui de his uolunt ſtatuere, quę Marcus & Lucas habent, cum his noſtri conferant atq; perpendant, neq; uelint temere, ad nimis uulgatum illud diuerticulum in his, excurrere. Aliam ab illis & aliam à noſtro, eſſe hiſtoriam poſitam, præſertim ubi tot eadem leguntur. Frigidis iſtiuſmodi reſponſis, & nihili effugijs, aliud nihil efficimus, q̃ & alia noſtra ſuſpecta reddimus, eóſq; qui ingenio ualent, ab illis alienamus. Præſtiterat multo, ingenue fateri, neſcire te quomodo alicubi ſcriptoribus noſtris conueniat, quá incerta adeo & friuola reſpondere, quibus diſſonantiam eorum magis, conſonantiá probes.

Concordia Matth. Marci & Lucæ.

Ergo quod noſter habet. Cum uidiſſet autem turbas aſcendit in montem, intelligemus, idem eſſe cum eo, quod Lucas ſcribit: Factum eſt autem in illis diebus, exijt in montem ad orandum, &c. Lucæ.6. Hoc uero: Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, idem cú eo, quod Marcus.3. habet. Ac uocat ad ſe quos uoluit, ipſe, & uenerút ad eum. Lucas ſcribit & uocauit diſcipulos ſuos. Poſtea deſcribunt illi, electionem duodecim Apoſtolorum, eam noſter præterijt, ut & deſcenſum de monte, cum diſcipulis in locum campeſtrem, tacuit. Quod autem ponit. Et poſtquàm aperuiſſet os ſuum, docebat illos, id Lucas ſic extulit. Et ipſe attollens oculos ſuos in diſcipulos, dicebat. Sic nihil pugnantiæ erit, de loco, uti quibuſdam uiſum fuit, quaſi Matthæus ſcripſiſſet, in monte habitam hanc orationem, Lucas uero in loco campeſtri. In montem quidem noſter aſcendiſſe Dominum nominatim exprimit, quod & Lucas facit, non autem ſic exprimit, ut orationem hanc in monte habuiſſe, ſed ait: Poſtquàm aperuiſſet os ſuum, docebat illos. Id autem, ut Lucas teſtatur, factú eſt in loco campeſtri, cum in eú è monte cum diſcipulis iam deſcendiſſet. Etenim & hoc noſtro teſte, in fine capitis ſeptimi orationé hanc, ad diſcipulos præſente & audiéte omni populi multitudine, habuit. Ná ita claudit ca.7. Et factú eſt, ut cú finiſſet Ieſus ſermones hos, obſtupuerút turbę, ſuper doctrina illius.

Quæ Matthæus præterijt.

D

De ſeceſſu ad prædicandum, quem omnibus, præſertim prædicatoribus oportebat exemplo Chriſti admodum frequentem eſſe, infra in capite.14. dicam. De oratione, uel precatione in proxime ſequenti.

Quod autem ex multis adeo diſcipulis ſuis, quorum ut Lucas meminit, turbam habuit, duodecim ſelegit, quos Apoſtolos conſtituit & uocauit, quos & uoluit peculiariter ſecum eſſe, hoc eſt, ut ſupra diximus, perpetuos habere comites, & ſectatores indiuiduos, dein & primum ad prædicandum Euangelion regni emittere, cum poteſtate ſanandi morbos, eijciendiq; dæmonia, huc uidetur ſpectaſſe. In duodecim tribus populum Iſrael, qui typus fuit, totius populi electorum diſtinxerat. Iam his ſelectis Apoſtolis, uoluit miniſtris atq; legatis uti, ad uerum Iiſrael, hoc eſt, quicquid undiq; eſſet filiorum Dei, congregandum atq; inſtituendú. Nimirum ueri Iiſraelis iudices & principes eſſe debebant, hoc ergo ut ſignificaret, duodecim numero delegit, per quos primos etiam regnum cælorum apud gentem Iiſraelis, ſecundum carnem, fuit auſpicatus. Multo maximum ſanè & ineffabile beneficium eſt, ex tá perdito hominú genere, populú æternæ fœlicitatis participem ſibi Deú ſelegiſſe, ideo plurimis id ſignis & typis præfigurauit, quo tantá nobis bonitaté ſuam melius commendaret, & ad fidendum ipſi ita prouocaret. Hac cauſſa poſteritaté Abrahæ, ex omnibus gentibus & populis ſelegit, & inauditis portentis, fortiſſimóq; brachio ex Aegypti ſeruitute in terrá Canaan eduxit, dedit ei legé & ſacerdotiú, habitauit in medio eorú, omnia indubie ut declararet, quáti eſſet ipſum Deum agnouiſſe, & eſſe ipſi in populum aſcitum. Quæcunq; enim illis corporalia uiſibiliter exhibuit, pręſtat affatim quibuſq; in ſe credentibus ſpiritalia, & inuiſibiliter, quanq̃ ita ſimul illos ducat, & eis proſpiciat, ut neq; in corporalibus atq; uiſibilibus boni quicquá deſyderent. Timentibus enim Deum, nihil poteſt boni deeſſe, Pſal.34.

Cur duodecim Apoſtoli.

Hoc ergo duodenario Apoſtolorú ſignificare uoluit, nequaquá finé gétis Iiſraeliticæ, ut uidebatur aduenisse, ſed iam ueros Iiſraelitas ex omnibus terris, quàm late orbis patet, ad mon-

tem

tem ſanctum Zion,& domum Domini conuocandos,quod ſupra citato Ieremiæ 16.ac mul
A tis alijs uaticinijs promiſſum erat. Id cum primum per hos duodecim uellet auſpicari,ita ceu duodecim tribuum Iaacob,nouos principes illos hic deſignauit.

Huc non inconcinne multa alia quoq; quę ſcriptura duodenario numero,myſteria adumbrauit,referri poſſunt,ut duodecim illi adoleſcentes,faciẽtes holocauſta & hoſtias pacificas, lecta & recepta lege Domini.2.Moſche.24. Item duodecim gemmę,quæ inſculpta habentes nomina duodecim filiorum Iiſrael,inſertæ fuerant pectorali Aharon.2.Moſche.28. Vere eni hi duodecim,prædicando Ieſum Chriſtum,& hunc pro nobis crucifixum, factũmq; holocauſtum & hoſtiam pacificam pro electis,quo gratiæ fœdus inter Deum, & illos confirmatur,& ipſi uere ſe lege Dei uicturos recipiunt,electi noſtri ſacerdotes,ac ceu præſules fuere. Sũt deniq; & ſicut gemmæ illæ,quas in pectore ſuo uerus Aharon,noſter ſummus ſacerdos geſtauit,in ipſis & per ipſos declarans, uere ſe in pectore geſtare,omnem populum Iiſrael,charitate ineffabili,qua & mori pro ipſis adſerendis uoluit. Sed hęc & hoc genus alia ſpiritalioribus, & quibus plus ocij fuerit,concinnanda explicandáq; relinquo.

Quod autem inter hos duodecim ſelectos populi Dei principes,unus Diabolus extitit,factum eſt ut oſtenderetur,nihil apud homines integrum eſſe. Eiectus tamen hic hypocrita fuit,& Matthias in locum eius ſuffectus,priuſq; illi ſolide ſuum principatum inirent,ut ita nihilominus duodenarij ſacramentum conſtaret.

Porro quod nomina Petro & filijs Zebedęi alia indidit,more ſuo fecit,ut ſignificaret,pręcipuũ adeo munus eſſe,ad quod ipſos delegiſſet,ut oporteret eos prorſus alios eſſe, eóq; & alijs iã nominibus uocari. Sic & Abrahæ,Saræ ac Iiſraeli,qui ut carnalis Iiſraelis authores,ita ſpiritalis typi fuere,noua hæc nomina indidit. Potiſſimum autem his tribus, Petro & filijs Zebedęi,nomina dedit,quod erat opera ipſorum ad regnum ſuum inſtituendum præcipue uſurus,quare & peculiariter prę alijs familiares habuit,ſicut ſane ad plura,quàm alios adhibuit,ut clare teſtantur hiſtoriæ Euangelicæ.

Cæterum de nomine Petri,recepi me dicturum infra.16. Cognomen autem filiorum Zebedæi,Græce βοανεργὲς uidetur idem eſſe,quod בניר גש,id eſt,bne regeſch, quod Hebræis ſignificaret filios fremitus uel ſonitus,hoc eſt,filios ſonãtes,uel frementes. Sed ſatis cõſtat,Dominũ uulgari tũ lingua uſum,quę nobis modo Syriaca,uel Chaldęa dicitur,in hac רגש tonitru dicitur,ut Marc. teſtatus eſt,& filij tonitrui, בנארגש,quod & propius ad Boanerges accedit. Sic aũt uocauit hos filios Zebedæi Seruator,quod eſſent præ alijs Euangelij tonitru mundũ
B percuſſuri. Id à Iacobo factum eſſe,argumento eſt,quod eum Herodes ante alios omnes,etiã Petrum,neci dedit,eo Iudæis gratificatus,indubie quod præ reliquis Apoſtolis,infeſtior illis Euangelij prædicatione fuiſſet. De multo maximo tonitru,quod ædidit Ioannes,huius frater, abũde teſtantur,hiſtoria Euangelica,& Epiſtola,quas ſcriptas nobis reliquit.

De reliquorum nominibus,quia non ſunt illis peculiariter à Domino indita, nolo pluribus philoſophari,ſicut nec de ordine,quo illa ab Euangeliſtis recenſentur.

Nequaquã autem prætereundum eſt,quòd Dominus potiſſimum cum eligendi ſibi erãt Apoſtoli,ad precandum ſeceſſerit, precatúſq; eſt adeo inſtanter, ut totam noctem in precatione tranſegerit. Declarauit etenim eo,quã cordi ſibi noſtra ſalus fuerit,qui tam anxie Patrem orauit,indubie ut ipſe naſcentis regni,idoneos ſibi miniſtros, & duces deſignaret, útq; illos ſuo ſpiritu inſtrueret,& donaret ſucceſſum,ut quã plurimi per uerbum ipſorum, regno ſuo adducerentur. Etſi namq; doctrina atq; monitio ſalutis,proprium Patris opus ſit,uoluit tamen homines ſibi in his cooperari,iuxta illud.1. Corint.3. Etenim Dei ſumus cooperarij, Dei agricolatio,Dei ædificatio eſtis. Eóq; quibus propitius fuerit,ante omnia donat,pios ac ſedulos doctores & monitores. Cũ itaq; iam talibus,tantis hominum turbis accurrentibus, & futuro cælorum regno fœliciter præludentibus,opus eſſet,agnoſcens Patris donum eſſe, eiuſmodi extrudere in meſſem ſuam operarios,ad ipſum ſeceſſit,atq; procul dubio pro eo,quod id temporis adueniſſet,egit gratias,precatúſq; fuit,ut inſtantem Apoſtolorum electionem dirigere,& proſperam reddere dignaretur. *Ante electionem Apoſtolorum orauit.*

Quo ſane ut ſuum erga nos amorem,noſtrámq; ſalutẽ,ſolicitudinem,luculenter & amabiliter exeruit,ita certe ſimul docuit,quãta cura,quantáq; circumſpectione Eccleſiarũ miniſtri deligẽdi ſunt,quãtáue deniq; religione Deo ſupplicandũ,ut oſtẽdat quos ipſe elegerit. Quod ab Apoſtolis ſtudioſe factum, Acto. 1. legimus,ubi in locum Iudæ alium ſubrogare uellent. Sic cum miniſterio menſarum tantum præficere aliquos uellent,dicebãt reliquæ Eccleſiæ! *Magna religione miniſtri Eccleſiæ diligendi.*

Conſy

C Conſyderate ergo fratres,uiros ex uobis boni teſtimonij ſeptem,plenos ſpiritu ſancto, & ſa-
pientia.Sic Paulus monet ſuum Timotheum:Ne cui cito manus imponat.Quid enim preti
oſius animabus Chriſti ſanguine redemptis,quid præſtantius theſauro Euangelico? Non de
bet igitur niſi ſumma cura,& accuratiſſime canone Pauli,quem in Epiſtola ad Timotheum,
& Titum præſcripſit,perpenſo,quiſq; in Epiſcopum & Euangelij diſpenſatorem aſſumi. Cũ
autem ipſi corda hominum ignoramus,& hypocriſi nobis facile imponitur,q̃ enixe conue-
nit,oremus Patrem,ut Apoſtoli orabant:Tu Domine,χαρδιωγνοσαπάντων,oſtende quem e-
legeris &c.Si enim hic non ſummopere inuigilatum fuerit,& noſtra negligentia parum ido
neus animabus,uerbi Dei promus contigerit,omnis incommodi,quod hinc conſequitur, ut
neceſſe eſt plurimum ſequi,nos rei exiſtimus,& alienis quoq; nos peccatis grauamus .

Quo iam loco putas eſſe,qui ne cogitant quidem ut dignos Eccleſiæ miniſtros aſſignent,
imò ſcientes & uolentes,perdidiſſimos quoſq; illis præficiunt? Hi quid faciunt aliud,q̃ Domi
ni ſui chariſſimas ouiculas,pro quibus filium ſuum impendit, lupis adducunt uorandas? In
regno autem Antichriſti mirum non eſt,ſi Chriſto aduerſa omnia fiant, hoc demum dolen-
dum,quod etiam ubi Chriſti libertas reſtituta eſt,affectibus magis,quã uero excuſſóq; iudicio
Eccleſiarum miniſtri,pueritiæq; formatores deliguntur,cum uideamus Chriſtum ipſum tan
ta diligentia in delegendis Apoſtolis uſum. Totam turbam diſcipulorum , antea aliquandiu
circunduxit,& explorauit,ſedulo de regno Dei docuit,ſigniſq; confirmauit mirificis, neq; ta-

Cur & Iudas in Apoſtolum electus.

men Apoſtolos ex eis delegit,niſi ante totam noctem ſuper hac re cum Patre cõmunicaſſet,ac
ut ipſe quos uellet,ſibi oſtenderet,oraſſet.Si quis autem obijciat,qui factum igitur eſt,ut Iudã
in hunc numerum cooptarit? Reſpondeo ut ſupra,id ſingulari diſpenſatione Domini factũ ,
ut uideremus noſtra nunquã ab omni parte beata,ac ita ſeruaremur,ne hominibus, quo ſu-
mus propenſiſſimi,nos plus æquo addiceremus.Deinde Patri uiſum erat,ut Chriſtus ab inti
mo diſcipulo ſuo in mortem traderetur,idq; in ſcriptura prædixerat,quare oportuit ita fieri.
Attamen ſic externe ille hypocriſi ſplendebat,ut nemo homo,quem oportet ſecundũ ea quæ
uidet,externa ſcilicet,iudicare,indignum illum eo munere ęſtimaſſet.Sic quãdo quorũ id in-
tereſt,quæ ipſis patere poſſunt,diligenter ad Paulinam regulam exegerint,deinde ſancte De-
um precati fuerint,ut Eccleſiæ ſuæ donet commodos miniſtros,tamen aliqua Dei diſpenſati-
one,fucus quiſpiam irrepſerit,iam erunt ipſi abſq; culpa. Si autem non omnem curam inten
derint,accuratiſſiméq; aduigilarint. ut tam incomparabili theſauro uerbo Dei, frugi diſpen-
ſatorem,& chariſſimis, Deo animabus,commodum aſſignent paſtorem,nunquid damni
quodcunq; acciderit iure optimo poſtulabuntur?

D Poſtremo ut & id perpendas,docturus diſcipulos,ſed ea quæ ad omnes electos pertinent,
deſcendit de monte ad turbas,ſtantes in loco campeſtri,nimirum,ut quando aderant, ut Lu-
cas teſtatur,ad audiendum ipſum,licet ſimul maxima eorum pars ſanitatem corporum quæ
reret,deſyderio ſuo minime fraudaretur. Tam bonus ſcilicet & expoſitus eſt omnibus, quod
expenſum,fidem noſtram merito ſuffulciat,atq; ad inſeriuendum ſimiliter proximis, captan
dámq; occaſionem lucrandi,quos poterimus,accendat.

Orationis huius protreptica ſtatus.

Beati pauperes ſpiritu &c.) Oratio hæc protreptica eſt,partim & exegmatica, ſtatum ha-
bet. Veram iuſtitiam,quæ Chriſtianorum eſt,requirere omnimodam ſui abnegationem, &
ut ipſe de bonitate cæleſtis patris per omnia ſecurus,ad inſeruiendum commodis proximo-
rum ſe quiſq; totum dedat,nequaquã contentus,more Phariſæorum externe tantum uitam
ad legis præſcriptum compoſuiſſe.Simúlq; aliquot leges Dei exponit. Exorditur autem à ſen
tentijs aliquot,carni ſanè paradoxis,at qua ipſe eas authoritate proponebat, illis iuxta atten-
tos & beneuolos auditores reddebat,dum & mira diceret,& fœlicitatem pariter polliceretur.
Quid enim æque inſolens,atq; beatum dicere,qui animo ſit pauper & afflictus? Rurſus quid
optabilius,quã audire eum,qui tam certo oſtendit,quibus rebus euadas beatus?

Primæ itaq; ſententiæ hic ſenſus eſt. Adeſtis ut me audiatis,rara & ſalubria docturum,ea igi
tur audite. Tanta ſigna quæ uidetis,& uirtus iſta,quæ de me exit,ſanátq; omnes, fidem uobis
faciat,haudquaquã alia traditurum. Opere uidetis ſeruatorem uobis adueniſſe, ne dubitate,
uerbis idem agã,fidite igitur,& uera quæ loquar, ne ambigite. Adueni rex noui populi, & in
ſtitutor regni cælorum,in quo ſpiritu,non carne uiuitur,ſpiritalia, non carnalia bona poſſi-
dentur , ad quæ tamen nemo , niſi qui carnalia poſuerit, poterit peruenire . Vt diuerſa
omnino ratio ſit , fœlicitatis regni huius, & ſæculi . Iſti cum rerum omnium , ad animi
ſententiam potiuntur,& ex arbitrio ſuo uiuunt,ſe beatos autumant Equidem autem beatos
pro-

pronuncio, qui pauperes ſunt, & ſpiritu quidem, id eſt, qui corde ſunt afflicto & cõtrito, qui-
A
bus nihil ex animi ſententia cadit: Horũ eſt enim regnũ cęlorũ. Quãto minus eni fœliciter agũt in mundo, tanto aptiores ſunt, qui fœlicitatem, quam adfero, amplectantur cœleſtem. Dum enim in ſe, ac rebus omnibus tantum offendunt, quod cruciat, qui nõ excperent me, qui animabus ipſorum polliceor requiem, & uitam æternam?

Lucas tantũ pauperes poſuit, ſed indubie intellexit illos, de quibus infra. 11. καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, id eſt, pauperes percipiunt Euangelion, quod utiq; eſt percipere regnum cælorum. Qui namq; Euangelion recipit, Chriſto credit, ut iam habeat uitam æternam, factus filius Dei & hæres. Eſt autem alluſum hic ad illud Ieſa 61. Spiritus Dominatoris Domini ſuper me, propterea unxit me Dominus, ad Euangelizandum pauperibus miſit me, ad medendũ cõtritis corde, &c. Quod uero nos pauperes legimus, & Græci in Matthęo & Luca, & hic in Ieſaia πτωχοὶ, Vates ipſe in ſua lingua habet ענוים, id eſt, manſuetos humiles, & afflictos.

De huius generis pauperibus eadem in Prophetis, præcipue autem in Pſalmis prædicãtur, peculiariter tamen Pſal. 72. qui & peculiariter de regno Chriſti canit. Vnde uerſu ſecundo: Iudicabit populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio. Vide quos populum Dei, eoſdem uocat pauperes Dei, quos cum Chriſtus iudicat ac regat, certe ipſorum regnum cęlorum eſt. Mox uerſu. 4. Iudicabit pauperes populi, ſaluabit filios mendici, id eſt, pauperes in populo & mendicos. Quos cum Chriſtus iudicat, ut ſaluet, num ipſorum eſt regnum cælorum? Et uerſu. 12. Quoniam liberabit inopem clamantem, & pauperem, & cui non adiutor, & uerſu 13. Benignus erit inopi & mendico, & animas mendicorum ſaluabit. Vbicumq; in his, pauperem uel pauperes legis, in Hebręo habetur עני, uel עניים, quod humiles, oppreſſos, afflictos & miſeros ſignificat, ענוים autem quod Ieſaias habet in loco citato, quidam pro manſuetis accipiunt, ſed eos manſuetos ſignificat, qui plurima inique paſſi, manſuetudinem tamen tuẽtur. Omnino enim Vates hac uoce ſignificare eiuſmodi uoluit, quales & poſtea ponit, ſcilicet contritos corde, captiuos & compeditos, nimirum afflictos, & quibus res aduerſæ eſſent. Vnde Græci πτωχοὶ, eam uocem reddidere ut dictum eſt. Et haud ſcio, an utrunq; quod certe eandem radicem refert, ſignificet afflictum & pauperem, ſed qui id ferat manſuete, ac boni conſulat, quod tantum electorum eſt, ut ita ijdem pauperes & manſueti ſint עניים, & ענוים. Inuenias tamen ubi proprie manſuetum, iniuriamq; tolerantẽ, ענו ſignificet, ut 4. Moſche 12. Fuit uir Moſche mitis ualde, præ omnibus hominibus, qui erant ſuper terram.

Qui pauperes ſpiritu, ſcilicet ענוים πτωχοὶ

B
Hæc fuſe adeo annotare uolui, quod pleriq; multa de paúperibus ſpiritu philoſophati ſint, parum ad rem facientia, ſiue præſentis exordij Chriſti ſcopum, ſiue rationem loquendi ſcripturæ, atq; locos deniq; unde hæc deſumpta ſunt, conſyderes. Summa eſt, qui in hoc mundo affliguntur, & infœliciter habent, eos beatos pronunciauit, quòd ipſorum ſit regnum cælorum, id eſt, talibus peculiariter Euangelion prædicetur, ut illud teſtatur: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis &c. Non quòd propterea iam regnum cælorum habeant, quotquot ita animo afflicti & miſeri ſunt, ſed quòd iſtis peculiariter Euangelij conſolatio afferatur, & omnino ex horum numero ſint, quicunq; illam percipiunt, reliquis ſua bona hic recipientibus, ac terrena proſperitate ebrijs adeo, ut Euangelio nequeant accommodare aurem.

Beati qui lugent, quoniam &c. Beati mites &c. Beati qui eſuriunt.) Quæ prima illa ſententia, Beati pauperes &c., Dominus docet, eadem uidetur mihi & his tribus docere, nimirũ beatos eſſe, qui in hoc ſæculo, ſecundum carnem habuerint incommodiſſime, ſemper afflicti, & lugẽtes, at ſimul mites, qui omnibus omnia concedant, cunq; modis omnibus egeãt, & inique ab hominibus accipiantur, reiectamentum deniq; & peripſema ſint uniuerſo mundo, ferant omnia hæc animis haud iniquis. Hi utiq; recepto Euangelio, regni cœleſtis ciues euadũt, ac ideo uere conſolabuntur, terram poſſidebunt, id eſt, ſaturabuntur bonis omnibus. Nã credentes Euangelio, ſciunt ſe Deo curæ eſſe, omnia ab ipſo in bonum ſibi diſpenſari, ac ita per ſpiritum paracletum conſolantur, ut dicant cum Pſal. 94. Pro æſtu multarum cogitationum intra me, conſolationes tuæ delectabũt animam meam. Et cum Paulo. 2. Corint. 1. Sicut abũdauerunt afflictiones Chriſti in nos, & per Chriſtum abundat, & conſolatio noſtra. Porro & hæc ſententia uidetur ex Ieſaia deſumpta, ubi de ſe Chriſtus loquitur: Ad conſolandum omnes lugentes miſit me. Sunt aũt lugentes hi אבלים, qui preſſi magna calamitate, plangũt & lamentantur, qui tamen ſimul atq; Chriſto fidem habuerint, per eum gratiam Patris promittentem, magnifice conſolãtur. Ita & qui mites ſunt, id eſt, manſueti, omnia credentes & ferentes, recepto Chriſto centuplum accipiunt, pro omni eo, quod illis ablatum fuerit, & uere terram poſſidebunt, id eſt, rebus omnibus, quantum eis ſatis & utile fuerit, abũde perfruũtur.

Qui lugentes אבלים πενθοῦντες. Qui mites ענוים πρᾳεῖς.

Hæc

C Hæc uero Chriſti ſententia,ad uerbum deſumpta eſt,ex pſal.37.uer.11. Et mites hæreditabũt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Paulo ſupra uer. 9. Expectantes Dominũ ipſi hæreditabunt terram.

Qui eſurien-tes & ſitien-tes iuſtitiam. Nec aliter habent,& qui eſuriunt & ſitiunt, qui ſcilicet egent,& egent iuſtitia,quod noſter addidit, Lucas enim habet tantum, qui eſuriunt & ſitiunt, agnito ſcilicet Chriſto ſaturabuntur,ſiue intelligas illam iuſtitiæ indigentiam,quod à nemine poſſunt,quod iuſtum & æquũ eſt obtinere, quem ſenſum hæc ſententia Chriſti, ut illam Lucas extulit, poſcere uidetur, ſiue deſyderium propriꝫ innocentiꝫ,quo ſcilicet diſcrutiantur,qui iam peccata ſua agnorunt,quẽ ſenſum recipit,ut eſt poſita à Matthæo. Nam ubi huiuſmodi Chriſti facti ſunt, ſciunt ſe habere uindicem,qui iudicium facit iniuriam patientibus,ad hæc libenter in mundo preſſuram patiuntur,ut in ipſo habeant pacem. Deinde cum agnoſcunt Chriſtum factum à Deo ipſis iuſtitiam,& ſapientiam & redemptionem 1.Cor.1.non dubitant eius tandem ſpiritu & uirtute futurum,ut omnis in eis iniuſtitia intereat,uiuat uero iuſtitia & integritas.

Verum cum Lucas indubie eandem Domini ſententiam, quam hic Matthæus memoret, & efferat illam hoc modo: Beati eſurientes nunc, quia ſaturabimini, & paulo poſt de ſaturis contrariam ponat,præter miſſam à noſtro: Væ uobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis, magis probauero,ut priore ſenſu quẽ poſui,eſuriem,ſitim'q́ iuſtitiꝫ,quàm hic in Mattheo habemus intelligamus. *Quæ eſuries iuſtitiæ.* Nimirum pro inopia iuris & æqui,quam & rerum inopia ſequi ſolet,ut ita hꝫc Chriſti gnomæ,cum illa pſalmographi conueniat,quam pſal. 146. legimus. Qui facit iuditium calumniam ſuſtinentibus,dat panem eſurientibus &c. Hi ſane beati & à propheta pronunciantur, quorum cauſſam ſcilicet uindicari à Domino, & inopiam ſubleuari affirmat. Prior particula & pſal.103.canitur,poſterior,pſal.34.cũ contrario legitur,ſicut & Lucas Chriſtum locutum memorat. Diuites inopes facti ſunt & eſurierunt,inquirentibus autem Dominum nullum bonum deficiet. Similia cecinit & mater Schmuelis, ut legimus Iudic. ſecũdo.

Quæ ſumma priorum 4. ſententiarum. Ex his iam liquere exiſtimo, Dominum quatuor his ſententijs, quibus beatos Dominus pronuntiat pauperes, lugẽtes, mites, & eſurientes, hoc eſt,ſecundũ carnem infœlices, & quorum res accîſæ & afflictꝫ ſunt iuditio mundi,ſuadere uoluiſſe ſui abnegationem,carnis mundi'q́ mortificationem, ut ſcilicet præſentibus liberet ualedicere, & ab ipſo expectare cæleſtia. Nam Luc.14. ait non poſſe ſuum diſcipulum eſſe, niſi qui omnibus quæ poſſidet renunciarit. Vt huc itaq́ animaret, quatuor ſententijs, mutatis tamen uerbis pronunciauit adeo abeſſe,ut infœlices ſint, quibus in hac uita aduerſa ſecundum carnem omnia cadunt, ut nulli alij beati ſint. *Non omnes afflicti beati.* Non quidem illi omnes, ſed ſoli illi. Diuites enim & præſentibus ex animi ſententia perfruentes, qui deliciantur & oblectantur,gaudent & rident, ob tantum rerũ ſucceſſum ſaturi ſcilicet omnium,quos deniq́ uulgo omnes in pretio habent,& laudibus uehunt, recipiunt bona ſua in hac uita, eóq́ tantum petitura, & hic conſolationem ſuam habent, poſtea D omnium inopes,ueréq́ miſeri eſurient, lugebunt & plorabũt, uituperati & reiecti à patre & cũctis Angelis & electis eius,quũ hic uel ſoli celebres & nobiles habeãtur. Quis tũ neget hos omniũ infœliciſſimos? Experientur enim q́ eſt, per Ieſa. 65. prædictũ ita inquientẽ: Propterea ſic dixit dominator Dominus,ecce ſerui mei cõmedẽt & uos eſurientis,ecce ſerui mei bibẽt,& uos ſitietis,ecce ſerui mei lætabũtur,& uos cõfundemini. Ecce ſerui mei exultabũt præ oblectatione cordis,& uos clamabitis præ dolore cordis,& præ cõtritione ſpiritus ululabitis.

Proinde ut non extulit has ſententias catholicõs, ita non ſunt omnes ſecundum carnem miſeri, fœlices ab ipſo pronunciati,ſicut neq́ infœlices,quotquot aliquo ſucceſſu hic fruũtur, ſed tantum oſtendit uiam ad ſolidam fœlicitatem eſſe,prꝫſenti renunciaſſe,& qui minimum terrenæ fœlicitatis deguſtarũt,eos aptiſſimos eſſe Euangelij auditores,& tanto fœlicitatis cæleſtis capaciores. *Qui pauperes lugẽtes etc. beati.* Deniq́ cum de ijs pauperibus lugentibus,atq́ eſurientibus, qui ſimul mites ſunt,hoc eſt,æquo animo carnis miſeriã perferũt, Dominus ipſe loqui ſe in Matthæo noſtro declararit,& in Luca cum ideo dicit,diuites infœlices,quod conſolationem ſuam hic habeãt, etiam ſatis expoſuerit,ſe eos tantum diuites,ſaturos & ridentes laudatos'q́ in mundo, damnare,qui hæc præſentia ſua bona ducunt,& hinc ſuam conſolationem ignari cæleſtium, habent,abũde patet inter huiuſmodi beatos pauperes,lugentes & eſurientes,& Abraham,& Dauid ac alios ſanctos connumeratos fuiſſe, tametſi ditiſſimi ſecundum carnem fuerint, ac uixerint ſæpius commodiſſime, quia animus illorum nihil iſta carnalia morabatur, ſemper paratus,affligi, lugere & eſurire,quod & ſæpe re ipſa illis contigit. Sic liquet impios cum etiã omni genere malorũ obruũtur,quꝫ eis Dominus minatus eſt,3.Moſch.26.& 5.cap.28.& ferunt,nihil tamen loci inter hos pauperes lugentes & eſurientes habere,ferunt enim iniquiſſime,unde non ſunt ענוים, id eſt,æquo animo iſta tolerantes,& ad Dei bonitatem ſuſpicientes.

A res. Summa eſt, qui uenerat pauperibus, humilibus & afflictis, hic regnum cælorum offerre, hoc eſt, Euangelion prædicare, ſicut ſonat uaticinium Ieſa. 61. ex eo, commodū prouocauit, huiuſmodi, ad bonam ſpem, & deterruit eos, qui præſentibus ad uoluptatem fruuntur, promittens hic per ſententias, quæ alibi per amicam inuitationem, ubi ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis &c. Qui ut nō omnes uenerunt, ita uoluit hic etiam, omnes pronunciare beatos, qui fuerint miſeri.

Ex his iam etiam patent, quæ Lucas hoc loco ſcripſit, qui quatuor iuga ſentententiarum dixiſſe Dominum, & per diuerſas quatuor, priores quatuor explicuiſſe narrat. Vt enim dixerat beatos pauperes, eſurientes, flentes, quiq; odio eſſent hominibus, ita ſubieciſſe ſcribit: Væ diuitibus, uæ ſaturatis, uæ ridentibus, uæ ab hominibus laudatis. Quæ contentus Lucas poſuiſſe, quibus ſcilicet abnegatio noſtri, contemptúſq; terrenæ proſperitatis, ſatis ſuperq; electis commendatur, mox ea Domini uerba ponit, quibus perfectionem dilectionis, etiam ad inimicos pertingentis docuit. In his enim duobus, tota noſtra iuſtitia ſita eſt, ut te ipſum abneges, tui cura Deo commiſſa & proximis, etiam quibuſlibet pro uiribus inſeruias ad ſalutem. Nihil igitur Lucas neceſſarium prætermiſit, & noſter nihil non uehementer utile poſuit. Si enim quæ Lucas memorauit, ſola haberemus, nihil doctrinæ ſalutaris deeſſet, cum autem fuſius & explicatius hæc Matthæus nobis ſcripſit, debemus ea animo gratiſſimo amplecti, & diligentiſſimo expendere. *Cōcordia Matthæi & Lucæ*

Beati miſericordes &c. Beati mundi corde &c. Beati pacifici &c.) Superioribus quatuor ſentētijs, docuit Chriſtus, ut dixi, quid patiendum & cedendum, nimirum omnia, ut omnium nudos nos ipſi beandos offeramus, his iam tribus docet, quid nobis agendum, quibus officijs incumbendum. Primum officium benignitatis eſt & beneficentiæ, ad quam paſſim ſcriptura, cum promiſſione uiciſſitudinis hortatur. Sic. 5. Moſche. 15. poſtquā multis beneficētiam erga inopes præceperat, ſubijcit: Nam ideo benedicet tibi Dominus Deus tuus in omni opere & in cunctis ad quæ manum miſeris. Sic Pſal. 112. Bonus uir qui miſeretur & commodat, diſpenſabit uerba ſua in iudicio. Quoniam in æternum non commouebitur &c. An nō hæc magna miſericordia, quæ miſericordi hic promittitur? Et Pſal. 97. Qui diligitis Dominum, odio habete malum, cuſtodit animas benignorum ſuorum, de manu impiorum eripiet eos. Item Prouerb. 16. Benignitate & ueritate redimitur iniquitas. Ieſaias quoq;. 58. multa in hunc ſenſum diſſerit, ut planè ea ubiq; ferè occurrit. *Beati miſericordes*

Alterum officium eſt, tueri munditiam cordis, hoc eſt, ſimplicitatē & integritatē, ne quid
B aliud corde uolutes, aliud uerbis & externa ſpecie præ te feras, ſed ex puro ſimplicíq; corde in gloriam Dei, & ſalutem proximorum inſtituas omnia, nuſq; tua quærens. Huiuſmodi certe Deum uidebunt, uti ſunt de germanis Dei cultoribus, qui aſcendunt in montem Domini, & ſtant in loco ſancto eius. Nam alluſum uidetur hic ad Pſal. 24. ubi ita legimus: Quis aſcendet in montem Domini, & quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus, & mundus corde, qui non in uanum attollit animam ſuam &c. accipiet benedictionem à Domino &cæt. nihil ergo ad rem, quæ de caſtitate hic multi diſputāt, Omnimoda requiritur cordis puritas, ut longe abſis ab omni hypocriſi & dolo. Sic eſſe poteris de ueris cultoribus Domini, ipſi in Eccleſia ſanctorum aſtare, ipſúmq; certo cognoſcere, id eſt, uidere. *Beati mundi corde.*

Sicut Chriſtus dicebat Iudæis: Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, qui me miſit, cognoſcet de doctrina, an ex Deo ſit, hoc eſt, qui ſimplici puróq; corde fuerit, tantum quærens ut ſe Deo approbet, is donabitur ſpiritu, quo doctrinam meam, Dei agnoſcet, pérq; eam Deum uidebit, ſibi propitium & Patrem. Qui autem ſuam magis q̄ Patris uoluntatem facere ſtudet, eóq; impuro corde eſt, ut carnalis exiſtit, ita nihil Dei noſſe poterit, tam abeſt ut ipſum DEVM uiſurus ſit.

Vt autem pio ſatis non eſt, propenſum eſſe ad benefaciendum miſeris, ſed ſicut cor mundum obtinet, quo DEVM uidet, ſic rapiatur neceſſe eſt ad imaginem eius exprimendam, détq; operam, pacem & ſalutem adferre omnibus, hoc eſt, eſſe pacificū. Iam enim filius Dei eſt, Patrem igitur referat, oportet, quod cum ſtudet, ut filius Dei agnoſcitur, ita & uocatur. Et haud ſcio, an non ad prædicationem Euangelij hac ſententia Dominus reſpexerit, pręſertim cum mox de perſecutione ſui cauſſa perferenda ſubijciat, quæ certe ijs ſolis obtingit, qui Euāgelion pacis alijs attulerint. Qui namq; Deum agnouit, guſtauítq; q̄ bonus eſt, non poteſt, id non quibuſcunq; annunciare, & conari quemlibet ipſi reconciliari, pacémq; ueram, illum inter, & Deum perficere, quo ad eius iſtuc fuerit. *Qui pacifici.*

Hæc uera demum pax eſt, quam ubiq; literæ Apoſtolicæ prædicant, quæ cum conſtiterit, habetur facile in externis quoq; pax, cum quibuſlibet. Scimus enim tum omnia ab amantiſ-

ſimo noſtri Patre optimo,& in noſtram ſalutem diſpenſari,quibuſcunq; ad caſtigandũ nos miniſtris utatur,quare cuncta cum gratiarum actione,per quoſcunq; incidant, ſuſcipimus,tã abeſt,ut cuiquã ulla de cauſſa,ſuccenſeremus,tum ſtudemus,ad quod nos ſpiritus Pſal. 34. hortatur:Declina à malo & fac bonum,inquire pacem & perſequere eam.Hoc eſt,caue quẽquã lædas,bene autem mereri de omnibus ſtude,inquire & ſolicite da operam, ut uera pax tibi cum omnibus conſtet,quam ſi ulla ratione poſſis aſſequi,nihil occaſionis prætereas,omnia illi poſthabeas.Sed quantula quæſo pax,imò quæ pacis umbella, ſi non in Domino cõueniat? Ergo ueri pacifici in primis pacem cum Deo hominibus per Euangelij prædicationẽ, id eſt,Chriſti,qui pax noſtra eſt,præconium,componere curabunt,qua compoſita,facile,ut dixi,ij,quibus hæc pax contigerit,pacem habebunt cum omnibus hominibus. Qui ergo hanc pacem conficere dant operam, recte filij Dei uocabuntur,quippe qui Deum,ut frugi filios decet,tam probe referant,omnia tentãtes, quo pacem cum ipſo creatore ſuo homines habeant, cuius ipſe adeo fuit ſtudioſus,ut filium ſuum,eius conficendæ cauſſa,in mortẽ pro nobis tradiderit.Recte quadrauit deniq; hæc ſententia Apoſtolis & diſcipulis Chriſti, quos pacis iſtius legatos miſſurus erat in omnem terram,ad quos ſcilicet præcipue, licet ſimul ad turbas,hunc ſermonem habuit.

Beati qui perſecut.

Beati qui perſecutionem patiuntur &c. Beati eſtis,&c.) Recte hæ duæ,proximam ſententiam ſequuntur,indubitato enim perſecutionem à mundo refert,quiſquis ſtatuere ueram illam cum Deo pacem fuerit annixus. Chriſtum hanc pacem adferentem,homines mundi nõ ſolum non audierunt,ſed uſq; ad mortem propterea perſecuti ſunt, iam non eſt ſeruus maior ſuo Domino,igitur perſequentur quoſcunq; agnouerint pacem hanc ſerio annunciare. Sed erigat tum,quod propter iuſtitiam ueram regni Dei, hanc perſecutionem ab illis ferimus,& conſoletur,ꝙ Chriſtus ob id nos beatos pronunciauit.

D

Id quoniam ægre admodum carni,ſeſe nimium amanti,perſuadetur,repetijt eãdem ſententiam,& amica,utinq; miram hortandi habente apoſtrophe,uertit ſermonem ad ipſos ſuos diſcipulos,explicans ſimul per partes hanc perſecutionem:Beati,inquit,eritis &c. Quaſi diceret:ad uos hæc potiſſimum pertinent diſcipuli mei,uos extrudam ut pacem annuncietis ijs,qui longe ſunt,& ijs qui prope,pro quo incomparabili beneficio,uos nihil niſi perſecutionem à mundo,hoc eſt,ij ſqui pacis eius nondum poterunt eſſe participes,refereris, ſed fidite,ne remoretur id uos,aut deterreat,quò minus ubicunq; poteritis, Euangelion hoc pacis annuncietis.Tum demum uere beati eritis,quum plurima mei cauſſa pertuleritis. Quanto enim maiore probabimini aduerſitate,tanto præſentius & reuelatius, me & Patrem cognoſceris,& hunc ueſtri amantiſſimum,id quod æterna uita eſt.Animoſe igitur agite, & iam ad bellum hoc uos accingite,non enim leuicula erit iſta perſecutio. Odient enim uos homines, & à ſe excludent,probra in uos iacient,& eijcient nomen ueſtrum tanquã malum,inſectabũtur uos,omnẽmq; rem malam,contra uos confingent mentientes,& id propter me, filium hominis,qui omnia hæc ante paſſurus pro uobis adueni,homo factus. Intrepide igitur munus ueſtrum obite,& tam nihil ab his frangamini,ut in die illa,cum iſta experiemini,etiã gaudeatis & exultetis,merces enim ob hæc ueſtra,quam ſcilicet Pater meus pro his repẽdet, ſua immenſa bonitate,maximi pretij erit,ſed in cęlis,in regno ſpiritus,& regione uitæ, cuius bona in præſenti etiam ita deguſtabitis,ut ſitis in ipſis quoq;, in tribulationibus gloriaturi, certi has patientiam,hanc probationem,probationem autem ſpem parere & augere, iſtam autẽ non poſſe confundere.

Sic enim perſecuti ſunt Prophetas.

Poſtremo confirmat eos & ab exemplo:Sic enim,inquit,perſecuti fuerũt Prophetas, qui fuerunt ante uos. Quis iam non optet ſe loco ſanctorum Prophetarum haberi? Quis deniq; non gratias agat,ſi quam ipſi experti ſunt,ſortem experiatur? Hæc ſumma eſt, tam eorũ quæ Lucas,quã quæ noſter hoc loco Domini uerba recenſet. Niſi ꝙ diuerſam etiam ſententiam à Domino dictam Lucas memorat,qua deterret,ab applauſu hominum inquiens: Vę cum benedixerint uobis omnes homines,ſecundum hæc enim faciebant pſeudoprophetis Patres eorum.

Sententia ex Luca.

Qui namq; ueri Prophetæ ſunt,cum Chriſto teſtantur,hominum opera eſſe mala, quare ut ij,nequeunt illos non odiſſe,ita haud poſſunt,non peſſima quæq;, & ſi mentientes, de illis dicere.Hinc fit,ut indubitatum argumentum ſit,eum Chriſti uerba non docere, qui uulgo laudatur ab hominibus.Hoc enim proprium eſt,eorum,qui placentia loquuntur, & ab ijs magiſtri aſciſcuntur,quibus aures pruriunt.Dabit quidem operam,& Chriſti prædicator,ut omnibus placeat,ſed in bonum,quod cum reprobi non admittunt,placere illis non poteſt.Reliqua omnia ſatis expoſita ſunt & clara,magiſq; donatorem ſpiritus, qui ea cordibus perſuadeat,ꝙ̃ interpretem,qui ſenſum explanet uerborum, requirunt.

Me-

A Memores itaq; ſimus, hæc Chriſti uerba eſſe, quæ fallere nequeunt. Si hũc agnoſcimus ſeruatorem noſtrum, planè neceſſe erit, ut pro regno eius, & Euangelio uitæ, ex animo renunciemus omnibus, parati proferendæ gloriæ eius, ſalutiq́; fratrũ, nihil non impendere, idq; ſumma alacritate, ut qui certi ſimus, cum omnia fuerimus perdituri, ipſámq; animam poſuerimus, tum demum nos uere beatos, ingentem in cælis mercedem recepturos. Ipſe qui hæc locutus eſt, ſuum donet paracletum, qui ea animis noſtris penitus perſuadeat.

Nemò uero ſimplicior, cum audit mercedem, putet nos cum etiam pro Euangelio uitam ſuderimus, quicq̃ poſſe apud Deum mereri, hoc eſt, facere cui Deus, quicq̃ debeat. Antea ſiquidem Dei toti ſumus, ipſe nos, & bona noſtra omnia finxit. Ipſe operatur in nobis, & ut uelimus, & ut operemur. Hactenus tamen, quæ donat immerentibus, mercedem ſcriptura uocat, q laborem & operam ſequantur. Sicut pater filiolo dicit: Da gnauiter operam literis, referes egregiam à me mercedem, nouam ſcilicet ueſtem, aut quippiám aliud. Veſtis iam hęc merces eſt, & non eſt merces. Merces eſt, quia operam ſequitur, ruſus nõ eſt merces, quia opera illa, hanc non eſt aſſecuta, ſed contigit libero patris dono, non tamen niſi opera illa perfecta. Ita mercedem iſtam, de qua hic Dominus, nemo quidem aſſequetur, niſi fuerit pro Chriſto paſſus, & hac cauſſa merces uocatur. At quia tamen, ſi etiam millies mortem oppeteres propter Euangelion, ne pilum tamen poſſes mereri à Deo, hoc eſt, obſtringere illum, ut tibi uel tantillum deberet, (quoties enim ab ipſo uitam acciperes, toties rurſus illam ipſi deberes) Et hac cauſſa non ſunt merces, quæ à Deo nobis contingunt, ſed gratuita ipſius dona. Porro peculiare eſt Ebræis שׂכר, id eſt, mercedis nomen, pro operæ pretio, & optata, operéq; quæſita utilitate, atq; fructu uſurpare, etiam ubi nihil loci eſt, uel conditioni, uel mercedis, & operis inter ſe adæquationi. Quintodecimo Geneſis legimus, Dominum Abrahæ dixiſſe: Ne metuas Abram, ego clypeus tibi, & merces tua, magna admodum. Id nihil aliud eſt, q̃ ego ero tibi defenſor, & tuum lucrum, tuæ opes, tua fœlicitas. Et Ieremiæ. 31. in conſolatione populi, ſub perſona Rachelis dicitur: Cohibe uocem tuam à fletu, & oculos tuos à lachrymis, nã eſt merces operis tui, dicit Dominus, & reuertentur, ſubaudi, filij tui à terra hoſtili. Hic ualet hoc, eſt merces operis tui, idem atq; erit, ut uideas te haud fruſtra genuiſſe filios, manet adhuc tibi huius operę tuę precium. Item Pſal. 127. Ecce filij ſunt hæreditas à Domino, & fructus uẽtris, merces, ſubaudi ab eodem. Hoc loco & hæreditas, & merces, pro libero Dei dono accipiuntur, nam canit illic Propheta, ut alia optata, ita & liberos, ſola Dei bonitate, nulla noſtra cura,

B aut labore contingere. Ex his locis abunde liquet, mercedem in ſcripturis uocari, quæcunq; à Domino bona percipimus. Id autem ideo forſan factum eſt. q merces & magno ſtudio quæratur, & multo deſyderio expectetur. Hinc ergo uoluit ſpiritus ſanctus hac uoce uſus, indicare, nihil eſſe nobis æque ambiendum, ut Dei dona, quæ ſibi uiuentibus largitur, nihilq; illis eſſe optabilius. Proinde cum in præſentiarum Seruator dixit, amplam mercedem expectandam in cœlis, ijs qui pro ipſius nomine perſecutionem tuliſſent, dicere uoluit, maximum illos, tolerantia crucis, pro ipſius gloria latæ, facturos operæ precium, ſummam percepturos hinc utilitatem.

Ne & hoc, leuiculum licet, prætercam, in gratiam eorum qui tropis ſcripturæ nondum aſſueti ſunt, quod in Matthæo noſtro habemus: Et dixerint omne malum uerbum, perìde eſt, atq; omnem malam rem, aut crimen. Ebraiſmus enim eſt.

Hactenus ſententijs, & ijs, ut dixi, admodum paradoxis, C H R I S T V S ad ſui abnegationem inuitauit, útq; ualedicto omnibus, bonitati Patris, & nomini ipſius nos conſecraremus. In eo uero quod inuitat magis, quàm præceptis urget, allectat potius, uerę fœlicitatis promiſſione, quàm deterreat adhuc minis, Euangeliſtã, ſeſe exhibuit ut qui cor peteret, quod nihil non gratuitum, Deo probetur, ſiue ſalutare aut bonum. *Cur inuitet magis quã præcipiat.*

Quod ſententijs magis quàm rationibus egit, demonſtrauit ſuam authoritatem. Ecquis præter oraculum Regis, quomodo in regno ſuo, fœliciter uiuatur, requirat? Rex eſt, noui huius regni D E I, C H R I S T V S accepit omnium à Deo Patre poteſtatem. Quid aliud iam ab ipſo expectes, quàm ut dignetur oſtendere, quibus legibus, quóue pacto, regno ipſius poſſis donari? Ridiculum eſt, ſi nos quicquam de ſalute, citra rationem, eámq; ductam, ex uerbis Dei, quid ſtatuamus, & non paulo plus, quàm ſi in rebus, alijs, puer aut adoleſcẽtulus, iudicet, in dicendo & quodammodo pręcipiat, hoc eſt, creber ſit in ſententijs, id quod Quintilianus non ferendum putat. Magis enim, inquit, decet eos, in quibus eſt autho- *Nudis ſententijs docere Chriſto decorum.*

C tas,ut rei pondus,etiam perſona confirmet. Iam nullus puer eſt, uel adoleſcentulus, qui in grauiſſimis etiam ſæculi rebus,non plus ueri tenere poſſit,quàm hominum ſapientiſſimus in rebus Dei. Spiritus DEI, non hominis eſt,ut iſtas cognoſcere,ita de eis pronunciare. Abſurdo igitur abſurdius, quenquam uel minimum aliquid in his, ſua authoritate ſtatuere. Quod utinam hodie perpenderent multi, & cum Paulo miniſtros Eccleſiæ,tum ſeipſos agnoſcerent,tum agnoſci ab alijs ſuſtinerent,ac illius iudicio,imò ſpiritus in ea,offerrent iudicanda,quæ reuelata ſibi diuinitus putarent. Plus certe ſolidioris diuinæ cognitionis, & minus haberemus contentionis.

Noſtrum non eſt quicquam pronunciare.

Quod deniq; ſententias propoſuit,tam paradoxas,ut quod pauperes, & qui perſecutionem ferunt,ut nuſquàm quicquam habeant,beatos eſſe,& regno diuites cælorum, pronunciat,quòd lugentes & calamitoſos,miteſq;,qui omnibus omnia cedunt, ſibiq; nihil faciunt reliqui,item beatos,ueræq; conſolationis futuros compotes,cumque cedunt omnia, tamen terram hæreditario poſſeſſuros,id eſt,omnium rerum Dominos fore, cunctiſq; ad ſatietatem fruituros affirmat,&c. Et eo ſane uoluit,erigere animos noſtros,ut ita ipſo fœlicitatis authore pronunciante,quod non poteſt,non certiſſimum eſſe,ad nouam omnino uitam,nouámq; fœlicitatis rationem animos attolleremus,deſpicientes,quæ infra ſunt, iſta caduca & euanida. Dominus omnium eſt qui loquitur,& Rex regni ad quod aſpiramus,quę certe perſona,quamlibet paradoxis his,fidem apud nos arrogare,reiq; pondus pleniſſime confirmare debet.

Cur paradoxis uſus.

Vos eſtis ſal terræ) Iam & ratione ſuos,ſed à perſona quam ipſe illis impoſuerat,quos ſcilicet ſelegerat,ut & alios ſuo regno adducerent,ducta ratione,ad fortiter perferendam perſecutionem hortatur. Hunc enim ſenſum habent,quæ dixit: Elegi uos ut uice ſalis ſitis toti terræ,id eſt,uniuerſis hominibus,quos per annunciatum eis Euangelion reddatis rite ſapidos, id eſt,fide ſolida imbutos,qua per dilectionem efficaci,ſeſeq; probe exerente, guſtui Dei, & bonorum omnium,approbentur,par igitur eſt,uos ante reliquos hac fide ualere, nidoréq; eius uiuifico,quibuſlibet adblandiri: Nam hæc ſi in uobis labaſceret, eſſetis ut ſal inſulſus ac iſfatuatus. Cui ut nulla re alia ſapor iuſtus reſtitui poteſt, nec ad aliud nihil præterea utilis eſt, ne quidé ut in ſterquilinium abijciatur,eóq; eijcitur foras,ſparſúmq; in uiam, tanquã res nullius momenti,conculcatur à tranſeuntibus. Sic indubie & uobis uſu ueniret, ſi contingeret, fidei ſapore deſtitui,non tantum ad munus Apoſtolicum idonei non eſſetis, ſed ne ad aliã quamcúmq;,quamlibet minutam atq; abiectam functionem,quæ ad Chriſtianiſmum quidem pertineat. D Attendite igitur his quæ prædixi,& mihi fortiter fidite,ut non modo ipſi Patris guſtui approbemini,ſed innumeros quoq; alios,uerbo ueſtro ita ſaliatis, quo & ipſi ad guſtum Patris faciant.

Vos eſtis ſal.

Ad idem commendandum,eodem ſimili & alibi uſum Dominum, Lucas decimoquarto memorat,nimirum poſtquàm docuiſſet omnia relinquenda, crucémq; animoſe ferendam ijs,qui ſe uellent ſequi. Bonum eſt ſal,inquit,ſi uero ſal infatuatum fuerit &c. & ſubijcit poſtea: Qui habet aures audiendi audiat,quaſi diceret,me ſequi res haudquaquam leuicula eſt,neq; uulgarem requirit animum,fide opus eſt,quæ à ſolo Deo pendeat,omnibus alijs renuncians. Qui aures habet audiendi,cui hæc percipere datum eſt,audiat. Haudquaquam ſatis eſt,meum diſcipulum dici,& huic ordini Apoſtolico eſſe aſcitum. Quanto celſior hic ordo eſt,& uocatio præſtantior, tãto certe ſi quis fide illi parum reſpondeat reiectior, ac uanior erit. Sicut ſal cum admodum bonum & utile ſit,ſi tamen infatuetur, ad nihil prorſus ualet, ne quidem ut ſterquilinio aſpergeretur.

Locus Lucæ explicatur.

Marcus uero uſum hoc ſimili Dominum ſcribit,cum de ſummiſſione,agnoſcendis minimis eius, ac demum de uitando offendiculo docuiſſet,& quidem his uerbis: Nam omnis,inquit,homo igne ſalietur,& omnis uictima ſale ſalietur. Bonum eſt ſal, cæterum ſi ſal inſulſũ fuerit,in quo ipſum condietur? Habete in uobis ipſis ſalem. & pacifice uiuite inter uos. Quæ uidentur mihi hoc ſenſu dicta. Monui ne quem offendatis,quòd res ſit nocentiſſima offendiculum,quo impingens ſcilicet à fide in me remoratur,aut certe in uia ad Patris gloriam, hoc eſt,ſtudio pietatis cadit. Quale offendiculum tam abeſſe debet,ut alijs obijciatis,quod priuſquàm ipſi illud patiamini,etiam oculos,manus,& pedes eruatis & reſecetis, id eſt, chariſſima uobis reijciatis. In quo ſcio ſentiet caro cruciatum. At ſcitote,ut olim nulla hoſtia offerebatur

batur

A batur, abſq; ſale. 3. Moſche. 2. ita oportet omnem hominem, qui Domino offerri debet igne ſaliri, hoc eſt, ſatis tribulatione, & aduerſitate aduri. Habete igitur fidem firmam, ut nihil ueſtrum quæratis, atq; bona Dei uoluntate toti pendeatis. Hanc ſummo ſtudio colite, uti enim ſal res optima, miréq; utilis exiſtit, ſed quem ſi factus ſit inſipidus, nihil queat ſapidum reddere. Ita fides huiuſmodi uice ſalis eſt in uobis, unde iuſtus, gratuſq; ſapor, toti uitæ ueſtræ, cunctiſq; operibus accedit, quæ ſi cadat, ut nihil aliud eſt, quod ipſam reſtituat, ita manent & reliqua omnia inſulſa, ac nullius uſus. Ergo ſummopere cauete, ne amor ueſtri, neue qua alia cupiditas obrepat, & hanc labefactet, omnia enim ab ipſa pendent. Habete igitur & diligentiſſime cuſtodite hunc in uobis metipſis ſalem, & uiuite inter uos ipſos pacifice, nemo alijs ſe præferat, nemo alios contemnat, imò nemo alios non maximi faciat, ſedulóq; ſtudeat benemereri, de quibuſcunq;, offendere uero neminem, utq; gehennam ipſam, offendiculum omne obijcere caueat.

Ex his uerbis Domini, ut ea Marcus extulit, uidemus, cum Dominus ait apud Matthæum & Lucam, ſi ſal infatuatus fuerit, in quo ſalietur: intelligendum eſſe, in quo ipſum ſal condietur? Sic enim Marcus habet, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε, in quo ipſum ſcilicet ſal condietur? Quod & ſequentia apud Matthæum & Lucam indicant, ad nihil ualet ultra, utpote quod inſulſum ſit, neq; poſſit reparari. Quanquã & hoc ſimul uerum eſt, & ex re ipſa cõſequitur, quod nec alia condiri poſſunt, ſale facto inſipido. Cum nihil ſine ſalis condimento gratum exiſtat. Hęc pro explicatione locorum Marci & Lucæ, quos adduxi, in quibus idem hoc ſimile de ſale legitur, hic adijcere uolui, ne cui ex eis, præſentia quoq; obſcurarentur.

Cæterum probe expendendum eſt, hic Diſcipulos Domini ſal terræ uocatos, quod certe eſſe debent quotquot Chriſto nomen dederunt. In hoc enim ut & alios lucrẽtur, in uita hac relinquuntur. Alioqui cum ſalutem & uitam æternam poſſideamus, iam Chriſti merito, præſtiterat, nos ſimul atq; hanc fidem nacti ſumus, hinc euocari. Si iam & ipſi abſq; fide inueniamur, ad quem quæſo uſum ſeruiemus alijs? Iure omnium reiectiſſimi habebimur. Oremus ergo ſedulo, ut fidem ueram nobis Dominus donet & adaugeat, quo & alijs ad ſalutẽ prodeſſe, ac fructus plurimũ, in quod ſcilicet poſiti ſumus, poſſimus afferre, ne contingat nobis quod ijs, qui iam ſæculis aliquot pro ſale terræ habiti fuere, contigiſſe uidemus, quos ita Dominus eijcit foras, ab hominibus conculcandos, ut nihil ſit ipſis, ut perditius, ita & contemptius apud omnes bonos & cordatos. Imò non hos ſolum, ſed etiam apud eos, quos putant habere ſibi addictiſſimos.

B Vos eſtis lux mundi.) Hæc altera ratio eſt, qua Chriſtus ad fidei efficaciam, dignáq; fide opera, ſtudiúmq; uitę nouæ ſuos hortatur, & ipſa ducta à perſona quam modo ſuſtinebant, ea ſic habet. Elegi uos, ut toti orbi luce fidei, & pietatis, prælucearis, uidete ergo quid à uobis expectetur, utiq; quod ſermone, omniq; uita ueſtra, eam in Deum fidem, quæ carnis omnia cõtemnat, & procurandæ ſaluti fratrum, ſummo ſtudio inuigilet, demonſtretis. Quemadmodum enim oppidum in monte ſitum, abſcondi non poteſt, & lucerna in hoc accenditur, ut uerſantibus in domo luceat, ita uos certe latere non poteritis, ſed tãquam in edito mõte urbs poſita, conſpicui eritis toti mundo, date igitur operam, ut in uobis homines uideant, quæ illos cum ſalute libeat imitari. Deinde in hoc uos poſui, ut ceu lucerna impoſita candelabro, domeſticis meis, qui ſunt & erunt, lumine fidei, exerentis ſe per uera bona opera, uiam uitæ monſtretis, agite ergo, ne uelitis tantæ dignationi meæ erga uos, imò patris mei, parum reſpondere, aut in uacuum tãtam gratiam recipere, ſed incumbite in hoc, carnémq; ueſtram hactenus mortificate, ut luceat lux ueſtra coram hominibus, pateátq; omnibus uos meo ſpiritu prædtios eſſe, quo allecti & alij uelint mihi credere, regnóq; meo ciues adſcribi, glorificaturi Patrem non tam meum iam, quã ueſtrum, qui tanta benignitate uiſitarit tãdem genus humanum, ad cœleſtia bona ipſum prouocans. Huc enim omnia ueſtra oportet referri, quo patris Dei, iam Patris ueſtri, ut bonitas cognoſcatur, ita gloria apud mortales amplietur. Quo ſolum pacto, & ſalutis ipſorum negotium recte egentis, & Patri unice gratificabimini. Hoc enim potiſſimum ab hominibus ille requirit, ut ceu membra unius corporis, quiſq; pro alterius ſalute promouenda ſit ſolicitus, ſibi uiuat nemo.

Duplici collatione hic Dominus uſus eſt, alteram de accenſa lucerna, ipſe abſoluit, adijciẽs ei quod dixerat (uos eſtis lux mundi, & non accenditur niſi ut luceat lucerna) Sic ergo luceat lux ueſtra &c. Alteram autem de oppido in monte ſito, intelligentiæ auditorum reliquit abſoluẽdam, nimirum ut intelligerent ſe à Deo, iam ceu in celſo monte ciuitatem, conſtitutos, cúmq; non poſſit in ędito poſita urbs latere, ſe quoq; toti mundo fore conſpicuos, eóq; officij ſui eſſe, ita cæleſtem nouámq; uitam uiuere, ut ſe mortales reliqui, cum ſalutis ipſorum, diuinæq;

G gloriæ apud illos incremento ſuſpicerent,& admirarentur. Quarto Marci & Lucæ.8. legimus, Dominum item ſimili lucernæ uſum, cum de ſemine uarie cadente, parabolam expoſuiſſet & declaraſſet, ſatos in bonam terram eſſe, qui uerbum audiunt, ſuſcipiunt, atq; fructum ferunt, mox enim ſubijcit, Nunquid lucerna accenditur, ut ſub modium aut lectū ponatur? Nō potius ut imponatur candelabro, quo ingredientes uideant lumen? Non eſt eni abſconditum aliquid, quod non manifeſtetur, neq; factum occultum, quod non cognoſcatur, ſed ut in lucem ædatur. Si quis habet aures audiendi, audiat, uidete igitur quomodo audiatis. Ei enim qui habet, dabitur, qui uero non habuerit, & quod uidetur habere, auferetur ab ipſo. Hæc Marcus & Lucas memorant, quæ uidentur hunc habere ſenſum. Videte quomodo audiatis uerbum, habet enim ſe ut ſemen ſparſum in agrum, cuius uix quarta pars à terra fertili concipitur, & fert fructum, ita ſunt perpauci, qui corde bono uerbum audiūt, fructūmq; edūt.

Loci Marci et Lucæ explicātur.

Si ergo uidemini uobis uerbum recte audiuiſſe, proferte fructus. Certe lucerna non accenditur, niſi ut impoſita candelabro luceat, ita qui face uerbi Dei uere illuſtrantur, etiam luceant alijs oportet. Vt enim prouerbium habet, nihil abſconditum, quod non tandem manifeſtetur, neq; eſt quicq; factum occultum, ut occultum uſq; maneat, nec cognoſcatur, ſed ut tādem proferatur in lucem, ita quamlibet ſecreta ſit uerbi in corde perceptio, ſi uera fuerit, tandē promat ſe neceſſe eſt. Quare audiat hæc, cui id datum eſt, qui audiendi aures habet, uideátq; quā ſyncere uerbum Dei percipiat. Veris hic agitur, non hypocriſi, ſi uerbum uere habuerit quis, dabitur illi præterea, ut in cognitione Dei proficiat, & bonis operibus abundet, qui minus, ab illo etiam auferetur, quod uidetur habere, factitia illa probitatis perſona, ac tandem quicquid ſapientiæ, iuſtitiæ, aut ullius boni habere exiſtimatur. Reuera eni nihil ſolidi boni, abſq; uerbo Dei poterit habere. Atq; ita apparet Dominū hoc loco ad idem ferme ſimili illo lucernæ uſum, nimirum ut oſtenderet, quicunq; uere igni ſpiritus fuerit accenſus, eum non poſſe, non per bona opera lucere, idq; quod animo concepit, in ſalutem alijs proferre. Similiter &
D alio loco Lucæ.11. legimus, Chriſtum hoc eodem ſimuli uſum, & ad eundem fere modum, ſed is locus & in Matthæo infra incidet, ibi igitur de eo diſſeremus.

Porro q ſuos hic Chriſtus ciuitati in alto collocatæ, & accenſæ lucernæ aſſimilauit, ſecundum ſcripturam fecit quæ utramq; ſimilitudinem, ſane multis in locis habet. Ciuitatis quidē ſimilitudinem, Pſalmi paſſim commemorant, peculiariter autem.46.48.87.125.147. Ieſaiæ 44.58.60.65. Iere.31. Ieheſkel.40. Qui Propheta memorat ſe adductum in uiſionibus Dei in

De ſimilitudine oppidi ſiti in monte.

terram Iiſrael, & ſuauiter demiſſum ſuper montem excelſum ualde, ſuper quo ſibi uiſum ſit uelut ædificium ciuitatis ab Auſtro. Hoc Eccleſiæ uere Deo fidentium, ædificium eſt, quod cū Chriſto fundamento nititur, profecto in celſiſſimo monte ſitum eſt, ſummáq; cum admiratione conſpicitur. Qui enim Chriſto uere fidunt, id eſt, ſuper ipſum ædificati ſunt, ut cęleſtium bonorum hæredes ſe ſciunt, ita contemnunt præſentia, opes, delitias, dignitates, & quæcūq; caro facit maximi, Deo unice approbare ſe dant operam, à cuius prouidentia in omnibus pēdent, proximis etiam inimicis inſeruire, próq; ſalute ipſorum, mortem oppetere gaudent, omnem aduerſitatem ac tribulationem, ut à Deo immiſſam, non æquo tantum, ſed etiā grato animo excipiunt, deniq; ita à Deo curantur, ut nulla omnino uis, illos à ſancto ſuo propoſito dimouere queat. útq; uno & eo Paulino uerbo dicam, ciuilitatem ſuam habent in cœlis, & tales ſe præſtant. Qui iam huiuſmodi ſunt, uere ſancta illa & noua Ieruſalem exiſtunt, ciuitas regis magni, quā fluuius ſpiritus ſanctus cū riuis ſuis lœtificat, i cuius medio Deus habitat et glorificatur, quæ in æternum non commouebitur, habens fundamenta ſua in montibus ſanctis ut Pſalmus.46. & alij canunt. Quæ omnia cum luculenter præ ſe ferant, qui poſſent abſcondi, aut latere, & non potius ubicunq; ſunt innoteſcere, eſſéq; admirationi omnibus, ut qui tā diuerſam à reliquis filijs Adam uiam ingrediantur, atq; adeo inimitabilem illis uitam agant? Tales iam ſuos Chriſtus eſſe requirit, qui inter mortales, ſpecimen quoddam uitæ cæleſtis exhibeant, & Patris gloriam ita adſerentes, & reliquorum ſaluti præeuntes.

Lucem mundi uero, & accenſam, ut hominibus luceat, lucernam, Chriſtus ſuos eadem ratione tum uocauit, tum requirit eſſe. Qui nanq; alijs ad ſalutem præibant, lucerna ſolebāt uocari. Ita Dauidem iuſte & fœliciter regnantem, appellabant ſui lucernā Iiſrael, ſecūdo Schmuel.21. Vbi iurabant ſe haud laturos, ut ultra cum eis in pugnā egrederetur, ne extingueretur lucerna in Iiſrael, fuerat enim tum admodum periclitatus. Sic de Domino noſtro prædictum

De ſimili lucernæ.

fuit à Ieſaia, futurum ipſum in lucem gentium.42. &.47. nimirum quod ad uitam ęternam illis prælucere deberet, id iam per Apoſtolos & diſcipulos ſuos præſtitit, recte igitur dixit ad illos: Vos eſtis lux mundi. Ipſe uerus Sol iuſtitiæ, ſuo illos ſpiritu, ut omnes electos, uolebat ita

accende

accendere, ut uerbo & opere, ad regnum cælorum, ſedentibus in umbra mortis poſſent prælucere. Hinc Paulus radios huius lucis explicans. Scribit Philippenſibus ſecundo: Omnia facite ſine murmurationibus & diſceptationibus, tales, ut nemo de uobis queri poſſit, ſynceriq; filij Dei, irreprehenſibiles, in medio nationis prauæ, ac tortuoſæ, inter quos apparetis, tanquàm luminaria in mundo, uerbum uitæ ſuſtinentes, &c. Idem facit & ad Epheſios. 5. & 1. Theſſa. 5.

A

Spiritus enĩ ſanctus, ſpiritus filiorũ, quo mens renouatur, hoc eſt, tũ ut Deo plene fidat, illuſtratur, tum ut proximum rite amet, accenditur, lux illa eſt, qua à Chriſto ſole iuſtitiæ, & uera mũdi luce, electi donantur, ut & ipſi lux ſint in illo, & filij lucis, id eſt, lucentes, lucémq; alijs præferentes. Qui igitur fructus ſpiritus, ijdem ſunt lucis, à Chriſto donatæ, radij. Quod Paulus ſcribens, Epheſijs quinto teſtatur: Eratis, inquit, quondam tenebræ, nũc autem lux in Domino, ut filij lucis ambulate, nam fructus ſpiritus in omni bonitate & iuſtitia, & ueritate, &c. Vide, ambulare ut filij lucis, id eſt, lucere, pro eo accipit, quòd fructus ferre ſpiritus, liquet ergo uerborum Domini, uos eſtis lux mundi, &c, hunc eſſe ſenſum: Donaui uobis de plenitudine lucis meæ ſpiritum ſanctum, quo illuſtrati, & uos lux facti eſtis, tenebrarum igitur operibus, ualedicite, & date operam operibus lucis, hoc eſt, fructibus ſpiritus cumulatim ferendis. Quare bona opera, non lux, ſed radij lucis ſunt, lux eſt, ſpiritus ſanctus, & mens innouata. Vti tenebræ iuditium carnis, & mens uetuſtate naturæ nondum exuta, eóq; quod Dominus dicit, ſic luceat lux ueſtra, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſic proferat ſe ſpiritus ueſter ſuis fructibus, ut homines uidentes &c.

Spiritus lux, opera bona, radij lucis.

Porro obſeruemus ſingulari hic diligentia, qua ratione Chriſtiani ſint ad opera cohortandi. Non ait Chriſtus, præceptum eſt, ut mirabilia Dei, omnibus enarretis, ut proximo inſeruiatis, ut erga inopes miſericordes ſitis, cúmq; maledictus ſit, qui non manſerit in omnibus uerbis legis, uidete ut ad hæc uos comparetis &c. Quemadmodum hodie ſanè, ineuãgelici Euãgelici quidam ſolent, perpetuo ingeminãtes, Chriſtus hoc dixit, iſtuc præcepit, illud egit, iſtud conſuluit, ergo oportet modis omnibus id à nobis impleri. Quid hi faciunt aliud, quàm uiribus humanis, importabile onus legis imponunt? Cui ilico ratio, ignata uirium ſuarum humeros ſubmittit quidem, neq; enim ſuſtinet maledicta eſſe, at cum illis longe impar ſit, ut quæ cordi imperare nequeat, in uanam hypocriſim tandem recidit, ſuiq; pernitioſiſſimam admirationem, propterea quod ægre tandem, unum & alterum operum Euangelicorum, ut uocant, extorſerit, forte quod iam non iurant, quod ſua in commune fratribus impartiunt, quòd inermes obambulant, quòd in ſe magiſtratus prouocant, & id genus alia, hinc fit tum, ut quo propenſiſſimi omnes ſumus, corde adorent opus manuum ſuarum, miſſo Chriſto. Extra quẽ ut nulla bona opera, non noxia exiſtunt, ita adeo abeſt, ut Satan, quæ iſti ſic moliuntur, remoretur, ut ea etiam maximopere urgeat, hactenus transfigurans ſe in Angelum lucis, quò à Chriſto miſeros excludat, de quo & ſupra, in locum illum: Et circumibat totam Galilæam, &c. capite ſuperiori paucis monui. Conciderunt quæ humanæ traditiones bona opera inuexerant, facticia ſcilicet & uana, pugnat ergo nunc hoſtis ille ueterator, his quæ & Chriſtus commẽdauit. Caueamus ergo nobis, monitũ a Domino ipſo & ſuis Apoſtolis tam diligenter, uerbáq; ipſius atq; exempla, puro oculo intueamur, ſic ea amplectentes & referentes, ut ſit omnis gloria apud Chriſtum, penes nos, noſtræ uanitatis plena agnitio, cum perpetuo mortificandi nos ſtudio, & exprompta ſeruiendi fratribus ſedulitate.

Præpoſtere ad opera hortantes.

B

Quomodo ſeducantur operarij.

Nemini ſanè pio probari poteſt, fides bonorum operum infœcunda, multo minus Chriſto, qui ut omnia cõſummaret, aduenit. Si itaq; ipſe unicus noſter magiſter eſt, quẽ debemus pro uiribus æmulari, ſequamur quoq; eius exemplum, in docendo, præſertim cum id præcipuũ operũ fuerit, quæ cum hominibus in carne conuerſus, geſſit. Is ergo uolens ſuos ad opera prouocare, ut dixi, nullam obiecit legem, ſed admonuit potius benignitatis & doni Dei. Vos, inquit, eſtis ſal terræ, ex uoluntate Patris, citra ullum ueſtrum meritum, elegi uos, ut non ſolum ipſi uiuifica ſitis fide præditi, ſed ut ad hanc & alios per uerbum Euangelij adducatis, uidete quanti uos Pater habeat, & cogitate ſimul, ſi ſal euaneſcat, neq; reſtitui poſſe, neq; ad ullũ uſum eſſe cõmodum. Hinc certe animi eorũ, mouebãtur, ut propẽſiſſime cuperẽt ſuæ uocationi, tantæq; Dei erga ſe dignationi, morum innocẽtia, ſtudióq; pietatis proferẽdæ, reſpondere, licet id Dominus uerbis haudquaquã expreſſiſſet, ſatis habẽs, cogitationẽ huiuſmodi illis mouiſſe. Eiuſdem monetæ, & ſequẽtes monitiões exiſtũt: Vos, inquit, eſtis lux mũdi &c.

Quomodo Chriſtus ad opera prouocet.

C Cæleſti uos luce perfudi & ſaluifica, quo & alijs prælucea tis, ceu ciuitatem Dei, in altiſſimo ſuper omnes mortales extuli, moueat hęc tanta patris mei indulgentia, non ceſſetis, neue torpeatis. Sic luceat lux ueſtra, ut cōſpectis bonis operibus ueſtris, patrem quem in uobis præſenté ſentiunt, glorificent, animaduertentes quanta ſe benignitate & indulgentia, hominibus adiunxerit. Ita cor ipſorū capiebat, miréq; ut officio ſuo diligētiſſime incumberent, accendebat. Vt iam nihil prius haberent quàm ſic gratificari ſcilicet patri beneficentiſſimo, à quo gratuito acceperant omnia. Qui enim ceſſare potuiſſent in ijs, quæ ad gloriam patris, & cæleſtis patris, qui ad æternam iam ipſos hæreditatem & cæleſtem, deſtinarat, factura erant? Hunc morem monendi Paulus, Petrus & Ioannes ſtudioſe obſeruarunt. Niſi enim cor perſuaſum ſit, uti libeat in gratiam Dei, donantis gratis omnia, peccatum eſt, quicquid agitur, abſque enim fide, & lubenti corde agitur.

Qua ratione urgenda opera.

Hunc ipſum ergo morem & nos obſeruemus, commemoratione beneficiorum Dei, ad pietatis ſtudium prouocantes. Ignauam fidem, ne feramus, opera diligenter urgentes, ſed ut impetremus uere bona, ad exemplum Domini & Apoſtolorum, per Euangelij admonitionem, animos accendere, ut ultro illis ſtudeant conemur. Etenim & Moſche, licet totum populum formandum accepiſſet, impios hypocritas cum electis, & externæ eſſet æque, atq; internæ uitæ inſtitutor, unde & in urgendo leges, minitandoq; crebrior fuit, nullam tamen ſeriam admonitionem ad populum habuit, ubi nō in primis admonuiſſet beneficiorum Dei, qui ex Aegypto illos multis ſignis & prodigijs eduxerat, qui terram Chanaan patribus promiſerat, & alijs innumeris modis, ſuam illis bonitatem exhibuerat. Quanto magis id decet nos, noui teſtamenti miniſtros, & prædicatores Euangelij? Siq; non mox omnia impetremus, ne deſpondeamus ob id animum, formatur ſenſim hic in nobis Chriſtus, non datum eſt unicuiq;, ut ilico in eo grandeſcat. Quin longanimitatem Chriſti, rudes tardóſq; diſcipulos uſq; non ferentis tantum ſed & fouentis æmulamur? Ad nulla certe peccata conniuendum eſt, ſed neq; ob quæuis fratres abijciēdi ſunt. Dum Chriſti confeſſio, ſtudiūmq; Chriſtianæ uitæ adeſt, & abſunt illa flagitia, ob quæ cibum ſumere uetat Paulus cum ijs, qui fratres uocantur, inſtaurandi ſunt infirmiores, non deplorandi, ſi etiam in multis peccent. Hanc ſecundam ſuper re hac digreſſiunculam, extorſerunt mihi ingentes Satanæ conatus, quos ad Euangelij Chriſti ſinceritatem fermentandam, hac tempeſtate, ſupra quam unquam futurū credidiſſem, miris artibus profert.

D Poſtremo ne uel hoc prætereundum, ad quæ Chriſtus bona opera hortetur. Vt uideant, inquit, ueſtra opera bona. Bona ergo opera in ſcriptura nō uocātur, niſi quibus proximis benefit, quæ illis commodum aliquod adferunt. Neque enim ulli creaturæ, bonitatis appellationem illa aliter tribuit, quàm ſi ab ea, ad alias utilitas aliqua proficiſcatur. Sicut ſane ne latine quidem bonum dicitur, niſi quod frugi ſit, à quo fructus aliquis percipitur. Ita. 1. Moſche. 1. Vidit Deus quæ condidit, & erant ualde bona, id eſt, plurimum utilia. Et Ieſa. peculiariter de bonis operibus noſtris ſic legimus. Diſcite bene facere, ſtudete iuſtitiæ & æquitati, opem ferte uiolenter oppreſſo, uindicate pupillum, defendite uiduam. Vide quid Dominus cenſeat benefacere? Studioſum eſſe æquitatis, ſuccurrere ijs, quos uis premit iniquorum, curare, ut ſuo iure non fraudetur, pupillus & uidua, id eſt, omnes auxilij inopes. Nec alia in omnibus Prophetis uideas bona opera, uel cenſeri uel exigi. Quos imitatus Paulus, ad eundem modum de bonis operibus ubiq; loquitur. Ad Galatas in fine. Bonum autem faciendo ne ceſſemus, tempore enim ſuo metemus non defatigati. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes, maxime uero erga domeſticos fidei. Hic quiuis uidet, Apoſtolo bona opera, eſſe officia charitatis, quibus iuuatur proximus. Neq; aliter de bonis operibus loquitur, in fine prioris ad Thimotheum. Vbi ait, præcipe diuitibus in hoc ſeculo, ut benefaciant, ut diuites ſint in bonis operibus, faciles ſint ad impartiendum, libenter communicantes, &c. Hic item clare uidemus, benefacere, & diuites eſſe bonis operibus, Paulo idem eſſe atque facile impartire, libenter'q; communicare.

Quæ bona opera.

Quæ Dominus præſenti oratione docet.

Sed quid opus alijs locis? ex præſenti Domini ſermone, facile apparet, bona opera, Domino alia nōn haberi, quàm quæ commoda promoueant & adferant proximis. Nam ſumma totius exhortationis eſt, ut nemini uel iraſcamur, & ſi quem offendimus, nihil prius habeamus, quàm illum placare, nullius uxorem uel appetamus, tam abſimus, ab omni periurio & dolo, ut omnis ſermo noſter ſit, eſt, eſt, non, non. Vt omni petenti demus, mutuum uolentem accipere non auerſemur, raptū non repetamus, de uindicta ne cogitemus quidē, inimicis quoq; beneficia præſtemus. Vtq; ſemel dicā, toti nos patris prouidentiæ cōmittētes, totis uiribus in hoc incūbamus, ut bene mereamur de quibuſlibet, faciamuſq; hominibus ut uelle-

ut nellemus ab illis fieri nobis, id, inquit, legem eſſe & Prophetas. In eo igitur nõ poſſunt nõ
A ſita eſſe, opera bona uniuerſa. Eruut igitur bona opera, radij lucis, qua nos Christus illuminauit, fructúſq; ſpiritus, quem donauit, quibus deniq; ſolis recte alijs prælucebimus, quæcunq; fecerimus in rem, & ſalutem proximorum. Sic uniq; Dei lampas in Chriſto, & Apoſtolis, ac ſanctis, quotquot à condito orbe fuere, luxit.

Nam Deo, uel diuis quid eſt, quod boni facias? Nũquid Deum & beatas mentes, aut manes docebis, monebis, paſces, potabis, ueſties, recipies hoſpitio, alijsue tuis beneficijs afficies? Iam tibi ipſi qui temetipſum abnegaſti, ac Deo conſecraſti, non eſt, quod boni facere, uel poſſis uel debeas, niſi quantum te uſibus proximi ſeruas, foues ac inſtruis. Homo homini Deus, id eſt, benefactor eſſe proximi poteris, & in eo uoluit, tuam erga ſe officioſitatem Deus experiri, acciperéq; perinde, quicquid proximis benefeceris, ac ſi ipſi feciſſes. De his deniq; ſolis nobis mandauit. Siquidem in hoc uno uerbo, diliges proximum tuum ſicut te ipſum, inquit, Paulus, impleri omnem legem. Proinde ſiue corpus caſtiges, ſiue ores, ſiue Euangelizes, Deúmq; benedicas, aut quicquam aliud facias, ſi non id in rem inſtituatur proximi, non eſt bonum opus. Deus ideo bonum te reddidit, id eſt, ſpiritu ſuo donans, dedit te lucem eſſe, ut alijs hominibus luceas, bonitatéq; tua ipſos iuues. Si igitur corpus caſtigas, & ſpiritui ſubijcis, huc ſpectare debes, ut ſpiritus eo, in ſalutem proximi poſſit tanto commodius uti. Si bonum ſpiritum oras, orare eum debes, quo magis proximo proſis. Si Euangelizas, Deúmq; benedicis, quærere debes, ut & alij Dei bonitatem agnoſcant. In ſumma, cum imaginem Dei debeas referre, id eſt, æternæ illius bonitatis & beneficentiæ, oportet & Deum te, id eſt, perpetuo bonum ac beneficum eſſe, idq; erga eos quibus tu poſſis beneficus eſſe, ij mortales ſunt in hac tecum uita etiamnum degentes, & nulli alij.

Hactenus de bonis operibus, quæ cum ignorarunt, homines ſæculi ſuperioris, & hodie ignorant multi, factum eſt, ut quæ Chriſto in minimis ſuis impendi debuerant, inſumpta ſint, & inſumantur in ligna & lapides, malę́q; frugi ſacrificos atq; monachos, qui nimio ſua ſtultis, quæ ipſi non habent, bona opera uendunt. Ac quod quiſq; fecit, ſuijpſius cauſſa, quo perſuaſus fuit, non tam placiturum ſe Deo, ꝙ ſibi cælum mereri, & è purgatorio celerem egreſſum parare, id demum bonum opus fuit, cum nihil minus eſſet, nimirum ex quo nulla ad quenquã utilitas rediret, & eſſet ex amore ſuijpſius natum. Hinc Miſſæ & Eccleſiaſticorũ preculæ, cantus & murmura, inter bona opera primas obtinuerũt, inter quæ ne infimum quidẽ locum habere poſſunt, ut à quibus proximis nihil commodi poſſit accedere, præterea à ma-
B lis ferè arboribus proueniant, deniq; nullo Dei uerbo, eóq; citra fidem ſuſcipiantur. De ijs loquor, quæ cõtra uerbum Dei inſtituta ſunt, & ſolius uentris cauſſa, abſq; ullo Dei ſtudio magno adeo uendũtur. Qualia permulta prohdolor, ſi nõ omnia ſunt, quæ paſſim in templis & collegijs, à maiore Eccleſiaſticorũ parte gerũtur. Sed de ijs alibi, ſatis ſit hic indicaſſe, quę uere bona opera exiſtũt, quę ſcilicet ex optimo corde, fidéq; illuſtrato, in rẽ proximi ſecundũ uerbum Domini, ſtudióq; ipſi gratificandi fiunt, uti ſunt docere, moneréq; quemlibet, præcipue autem, peculiariter tibi commendatos, & ea quæ ad Chriſtum perducunt, probatiſq; exemplis ad ea prouocare, deinde externe, ita illis conuiuere, eiſq; ſic inſeruire, ut tanti illos eſſe nobis, quanti fuiſſe & eſſe nos Chriſto, re ipſa declaremus.

Ne exiſtimetis, quod uenerim ad diſſoluendam legem.) Inſtat hortando diſcipulos, ut uocationi ſuæ reſpondeant, lucéq; pietatis alijs ſtudioſiſſime præluceant, idq; tribus rationibus, prima à ſuo inſtituto ducta, ad hunc modum, habente. Equidem adueni, ut omnia conſummem, & perfectam legis ac Prophetarum obſeruantiam ſtatuam, tam abeſt, ut legem à me quiſquam diſſoluendam expectet, cum ergo Pater uos mihi in diſcipulos contradidit, ueſtrum erit, non ſolum nullã iuſtitiæ remiſſionem cogitare, ſed ad abſolutiſſimã quoq; eniti.

Porro quam hic à ſe ſuſpitionem depellit, qua uidebatur forte nonnullis legem abrogaturus, ex eo ortam puto, quod non ſicut Scribæ & Phariſæi, ſed tanquam authoritatem habẽs, hoc eſt, non ut interpres, uel Propheta, ſed ſicut Dominus ipſe, doceret. Deinde ꝙ diſciplinã phariſaicam contemneret, & cum peccatoribus conſuetudinem haberet. Poſtremo, quod nec Sabbathum, nec ſacrificia, nec deniq; templum uideretur magni facere, uti certe operam dabat, ab admiratione externarum rerum, ad cultum ſolidæ atq; internæ iuſtitiæ ſuos reuocare: Hinc ergo ijs, qui præter externam illam iuſtitiam, legiſq; obſeruantiam nullam norãt, mirum non fuit, ſi uiſus ſit, legem noluiſſe deſtruere. Quemadmodum & hodie uſu uenit omnibus, qui iuſtitiam ſpiritus, quæ ex Deo eſt, ſtatuere conantur, & à ceremonijs humanitus inuentis, quibus uulgus hominum, à pſeudoprophetis deceptus, plus nimio fidit, auocant. Sane quanto diligentius quiſq; pietatem ſolidã & ſpiritalẽ ſtatuere conatur, tanto carnalibus

Vnde in Chriſtum ſuſpicio deſtruendæ legis.

qui

C qui externa duntaxat ſuſpiciunt, uidebitur profanior,& pietati magis derogare. Ita Paulo cōtigiſſe legimus, quo licet nemo pro ſolida pietate magis laborarit, tamen paſſim infamabatur,tanquam legis doceret uiolationem.

Porro quod hic Dominus dixit: Non ueni ut diſſoluam Legem & Prophetas,ſed ut impleam,ſic accipio. Quæ Lex & Prophetę docent,tā abeſt,ut ſim abrogaturus,ut in hoc uenerim ut omnia tandem impleantur,& perficiantur. Quare per doctrinam meam,illa recte demū explicabo,atq; à tenebris,quas eis phariſæi ſuis traditionibus offuderunt,uindicabo,tum uirtutem meis per ſpiritum omnia perficiendi, quem mea ipſis morte merebor, & à patre mittam, ſuppeditabo. Nam nihil omnino eorum quæ per ſeruos ſuos Deus in ſcripturis locutus eſt,poterit infectum relinqui. Præcipue autem hic de doctrina loquitur, quam defendens, adſerit ſe nequaquam refigere & abrogare legem, quod per καταλύσαι, id eſt, diſſoluere intelligit,ſed ijs quæ docebat eam ſtabilire ſed perficere,pro quo πληρῶσαι, id eſt, implere poſuit. Cæterum ſimpliciter λύσαι νόμον, id eſt, ſoluiſſe legem, eſt eam tranſgreſſum eſſe, Sicut Ioan.7.Dominus ait,non ſolui legem Moſaicam,ubi dabatur circumciſio in ſabatho,pro eo, quod eſt,non trāſgredi, ſic & mox infra dicit Dominus. Qui ſoluerit unum de mandatis iſtis minimis &c.id eſt,trangreſſus fuerit.

Quomodo Chriſtus implet legem.

Amen quippe dico uobis, donec prætereat cælum.) Altera ratio eſt, qua ad ſtudium uitæ ſanctioris inhortatur, ducta à legis diuinę immobilitate. Si nanq; cęlum & terra citius tranſitura ſunt, quàm à lege quicquam poſſit remitti,ut Chriſtum agnoſcimus propter legis impletionem aduenisse,noſtri profecto offitij quoque fuerit illi implendæ,& nos totos impendere. Nobis enim præceptum eſt, quicquid in ſcriptura præcipitur, quare & à nobis tandē omne illud neceſſe eſt impleri. Siquidem in lege & prophetis, Dominus præſcripſit, quales uelit ſuos habere,quos cum perfecturus ſit,certo eo adducet tandem,ut ei quod propoſuit exemplari reſpondeant. Ecquid aliud fœlicitas eſt, quàm Deum ut cognouiſſe, ita & quod conſequens exiſtit, toto corde amaſſe, id quod legum omnium caput eſt? Vt ergo conſummatam expectamus fœlicitatem, ita pariter abſolutam oportet ſperemus, & in nobis legis impletionem, quæ continget, cum extincta morte, quæ poſtremus hoſtis eſt, Deus fuerit omnia in omnibus.1.Corin.15.Ergo quod legem tandē impleri,ut ne apiculus pretermittatur, nos'que illi reſpondere neceſſe eſt, uehemens ſanè ratio exiſtit, ut iam ad illā formare ui-
D tam noſtram, pro uiribus annitamur, & ſedulo hic meditemur, quod plene conſecuturos nos in futuro Dei bonitate confidimus.

oportet & à nobis legem impleri.

De tranſitu cœlorum in morem procellæ,terræ'q; per ignem ſolutione, aperte.2.Pe.3.prędictum legitur, ut uix æque alibi. Niſi quod infra .24.Mar.15. & Lu.21. Dominus dixit, cælum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. Quod mutuatum uidetur ex pſal.102. Initio terram fundaſti, & opus manuum tuarum ſunt cæli. Illi peribunt, tu autem permanebis, omnes illi ſicut pannus ueteraſcent,ſicut indumentū mutabis illos, & mutabūtur. Tu autem ipſemet, & anni tui non deficient. Quæ Ieſa.65. de nouis cælis & noua terra prædicta ſunt, uidentur magis de Eccleſiæ innouatione & fœlicitate ſpiritali, quam de futuro mundi ſtatu, immutationeq; corporali eſſe prædicta. Ideo autem paucis ſcriptura iſtiuſmodi indicat, quod multa nouiſſe de eis non magnopere faciat, ad pietatem hic meditandam. Si namq; fidem in IESVM Chriſtum, recte hic didicerimus, ut hic pie,ita illic beate uicturi certe ſumus, & experturi fœliciter, quæ hic curioſe magiſquam religioſe inquiremus. Satis nobis ad pietatem ſtabiliendam fuerit, de hiſce myſterijs nouiſſe, omnem iſtam rerum quamlibet firmam, ut uidetur machinam, immutandam tamen, ſolū'que Deum omnis mutationis expertem. Hoc prouocabit, ut ipſi immoto & æterno DEO tanto addicamus nos fide certiore, & ad uerbum ipſius, quod agnoſcimus, item nulla omnino ratione poſſe refigi, tanto enixius, comparare nos, freti ipſius ſpiritu conemur. Plura de his nouiſſe, ſi ad ſalutem noſtram, momentum aliquod habuiſſet, ſcriptura latius ea, ut alia quæ propius ad nos pertinent explanaſſet, quandoquidem abundātiſſime ſalutaria uniuerſa docet.

De tranſitu cælorum.

De futuris ſcriptura paucis.

Tertia ratio.

Quiſquis ſoluerit unum ex mandatis iſtis minimis.) Hæc tertia ratio eſt, qua ad ſtudendū pietati pleniori hortatur,ab euentu ducta,q qui ſoluerit, quālibet minimā legē,& ita alios docuerit minimus,hoc eſt,abiectus & nullius loci in populo Dei qui regnū ſunt cœlorū habēdus ſit, cū cōtra magnus & præcipuo loco futurus, qui & ipſe ſtudioſe omnē legē impleuerit,& alios iplere docuerit. Quis iā ferat in Eccleſia Dei & inter cæli ciues reiectus haberi?

Magnū

Magnum ergo & hoc ſtimulum habet, ad impellendos noſtros animos, quo ad Dei uolūtatē uiuere unice ſtudeamus. Notandū uero, φ non reijcit eū qui tantū aliquod mandatū ſoluerit, id eſt, trāſgreſſus fuerit, quis enim eſt qui nō peccet in multis: ſed qui ita etiā alios docuerit. In eo aūt ſeruator ſuam cauſſam egit, ut ipſe poſſet legis docere diſſolutionem, Princeps regni cælorum, ut neminem alium in eo regno, loco aliquo dignaturus ſit, qui id tentarit.

A

De regno cælorum dictum eſt ſupra quarto, eſſe ſcilicet ſaluificum illud Chriſti in credentes ſibi per ſpiritum ſanctum imperium, unde & ipſa Sanctorum R. publica, regnum Dei & cælorū uocatur. Verū dū hoc regnū, nō hic eſt, habet ſemper hypocritas ſibi admixtos, ut una & altera parabola Domini infra. 13. declarat. Quod ergo hic ait: Minimum fore in regno cælorum, eum qui ſoluerit aliquod mandatum, & ſoluere docuerit, perinde eſt, atq; locum habebit inter hypocritas, qui ſcandala regni cælorum, non ciues exiſtunt, & tandem eiecti, igni tradentur inextinguibili.

Quid minimū eſſe in regno cælorum.

Iam quia hic dicit Dominus, minimum habendum in regno cælorum, hoc eſt, hypocritā & reiectitium, qui uel minimum aliquod legis mandatum tranſgrediatur, & tranſgredi doceat, & ſupra dixit, donec cælum & terra tranſeat, iota unum, aut apex non tranſibit de lege, quoad omnia facta fuerint, id eſt, nullo modo fieri poſſe, ut nō omnia legis impleātur, quin cum cælum & terra immutabuntur, legem tamen niſi impletam in omnibus, mutari haud poſſe, operæpretium fuerit, de abrogatione legis aliquid dicere, quo certū habeamus, quod uel Iudæis hæc obijcientibus reſpondeamus. Sunt quidem de re hac, à multis multa dicta, exiſtimo tamen haud fruſtra fore, ſi & meas cogitationes hic indicauero.

De abrogatiōne legis.

Paulus ad Epheſios. 2. ſcribit, Chriſtum pacem noſtram, inimicitiam, quæ inter Iudæos & Gentes erat, in carne ſua occidiſſe, atq; mediantem murum diruiſſe, dum legem abrogauit mandatorum, in certis decretis ſitam, puta huiuſmodi: Infantes tuos circuncidito: Suo tēpore Domino ſiſtito: Sabbathum feriator: Sacrificato: Hoc ne edito: Iſthuc ne tangito &c. Et ad Rom. 6. Gal. 5. ſcribit: Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, qui ſpiritu agimini. Deniq;. 1. Timot. 1. Iuſto non eſt lex poſita. Ex his & ſimilibus Pauli, ac aliorum locis, uulgo obtinuit hæc ſententia, Legem omnem Moſche abrogatam, non ceremoniarum tantum, ſed etiam decalogi, ut quæ tantum Iudæis fuerit data, ut uidetur Paulus teſtari Rom. 3. Quæcunq; lex dicit, ijs qui in lege ſunt, dicit. Hæc iam ijs quæ hic Dominus locutus eſt, uidētur aduerſari. Si enim Deus, & Gentium Deus eſt, & Chriſtus omnium ſaluator, atq; aſſerit, ne iota quidem à lege poſſe remitti, oportereq; & minimum quodq; mandatum impleri, niſi quis uelit minimum, hoc eſt, tandem nullum habere in regno cælorum locum, quomodo eſt lex abrogata, aut quo pacto ſumus lege liberati: Ad hæc minima mandata intelligit, ut ſatis patet, quæ in Moſche continentur, ſubiecta enim ſua, explicationes ſunt, primarij mandati de diligendo proximo.

Lex mandatorū in decretis.

B

Primum ergo dicam quid legis nomine intelligam, & deinde quibus nos Chriſtus liberos, quibus adhuc addictos uelit habere, poſtremo loca aliquot ſcripturę de his explicabo. Sic patebit, inter hæc Chriſti & Apoſtoli ſui uerba, nihil eſſe pugnantiæ. Lex Hebraice תורה, id eſt, Thorah dicitur, ducto nomine à uerbo ירה, quod docuit, erudiuit, formauit, ſignificat. Vnde lex ſcripturæ modo, pro doctrina & uitæ inſtitutione recte accipitur. Quare Dominus ſubinde Prophetas, legi adijcit, ut ita apertius declaret, quid per legem intelligat, nimirū doctrinam inſtitutionémq; uitæ, qualem & Prophetæ prodidere. Certum ergo eſt, quæcunq; in lege ſcripta ſunt, huc ſpectare, ut ad iuſtitiam eruditus, integer ſit homo dei, ad omne bonum opus adparatus. 1. Timothei. 3. Quod utiq; & Dominus innuit, cum poſt adhortationem, ad lucem bonorum operum, neceſſitatem implendæ legis, ſeq; ideo ut eam perficeret, aduenisse, ſubijcit. Per legem itaq; & Prophetas, intelligimus Dei doctrinam, ſcripturis ſacris comprehenſam, qua ad pie atq; ſalubriter uiuendum homines inſtituuntur. Ea in tribus ſita eſt, ut Deo fidamus, ipſum ex animo timeamus & amemus, deíde ut proximum perinde atq; nos ipſos diligamus, tertium ex utroq; gignitur, ut continenter ijs, quæ corporis neceſſitas requirit, & cum decoro utamur. Ceremonijs, alijsq; externis, impijs quoq; communibus, hic nullus locus. Ad primū ergo pertinet, quicquid ſcriptura habet, de timore, fiducia, amoreq; Dei. His adiectæ tamen fuere ueteribus, leges ſacrificiorum, aliarúmq; ceremoniarum tabernaculi. Ad ſecundum, quicquid de amore proximi. Iis adiectæ fuerunt Leges Ciuiles. Ad tertium pertinet, quicquid præceptum eſt, de mundicie, decentiáq; corporum, quibus adiectæ ſunt purificationes illæ externæ.

De nomine legis תורה

Lex tria requirit.

Et ta-

C Et tamen externis ſacrificijs,alijs'q; tabernaculi ceremonijs non tam coli ſe Deus,quàm ſui
cultũ,hoc eſt,ſolidã, fidem, exerceri ac profiteri ad tẽpus uoluit. Quod in quinto Moſche li-
bro paſſim indicatur,apertius aũt explicatur in Prophetis,ſed omniũ apertiſſime pſal.50.Ie-
Vſus ceremo- ſa.1.Iere.7.&.31,Hoſ.6.Iere.7.ita dicit Dominus:Holocauſta ueſtra cõſumite cũ uictimis ue-
niarum. ſtris,& cõmedite carnẽ.Quoniã non ſum locutus patribus ueſtris, neque præcepi eis, in die
quo eduxi illos de terra Aegyptiorum,de negotio holocauſti & ſacrificij. Sed id demum eſt,
quod pręcepi eis,dicens: Audite uocem meam & uiuetis.Vobis ero in Deum,& uos mihi in
populum, & ambulabitis in omni uia,quam uobis præcipiam,propter quod bene uobis e-
rit.Quod ait,non præcepi patribus ueſtris de negotio holocauſti,& ſacrificiorum,ſed præce-
Vſus purifica- pit ut audirent me &c.Satis indicauit,quid in ceremonijs, quas populo ſtatuit, ſibi uoluerit,
tionum. ſanè non eas,ſed fidem & ſui timorem,quam illa ſignificabant.Ita per tot lotiones corporũ,
& alias purificationes quas multas & uarias in tertio Moſche inſtitutas legimus, ueram uti;
corporum munditiem,quę eſt,iuſta affectuum moderatio,& quidẽ totius uitę rerũmq; exter
Vſus ciuilium narũ modus,requiſiuit,non externos illos ritus. Neque aliter & ciuiles leges dedit, quám ut
legum. iuſte ſcilicet & æque inter ſe populi uiuerent,utq; ſontes punirentur,in exemplum alijs,atque
quo tranquillius uiuerent innocentes,illas inſtituit,nihil illas puniendi,aliáſq; iuris formulas
moratus. Tantum quia tum, in externis æque atq; internis populum per ſuam legem & inſti
tutionem,atq; miniſtros eoſdem gubernabat,etiam externa eis præſcripſit.

Externa non Verum cum nec ceremoniæ, tabernaculi, ad fidem, fidei'q; confeſſionem, id eſt, uerum
continentur Dei cultũ,nec quas Moſche dedit, formulæ iuris ciuilis ad dilectionem proximi,tuendam'q;
nomine legis. æquitatem & R.publicę tranquillitatem, atq; profectum, deniq; nec externæ illæ purificatio-
nes ad uitæ modum corporis'q; caſtimoniam per ſe pertineant,legis & Prophetarum nomi-
ne,id eſt,doctrinæ pietatis,& iuſtitiæ Dei,haudquaquam continentur. Sicut in iam citato o-
raculo Dominus aperte teſtatur,aſſerens ſe de cerimonijs nihil dediſſe præcepti, quæ tamen
multis præſcripſerat. Nam fidẽ,ut ſe audirent, & Deum haberẽt indẽq; uiuerent, ambulãtes
in uia quam ipſe mandarat,nempe,ſtudio dilectionis,ante omnia & unice,in omnibus mã
datis,& uerbis ſuis,requiſiuit.

Ad tempus tantum,nimirum uſq; ad Chriſtum generalem populi ſui principem,nouã'q;
ex omnibus gentibus conſtituendam R.publicam,ita & externas cultus ceremonias,& iuris
formulas,deniq; & priuatæ puritatis tuendæ ritus ſimul inſtituit. Vnde Iere. 31. Ecce ueniunt
Dies,dixit,Dominus,& feriam cum domo Iiſrael,& cum domo Iehuda fœdus nouum, nõ
ſicut fœdus, quod percuſſi cum patribus illorum,in die quo appræhendi manum eorum,ad
educendum illos de terra Aegyptiorum,qui irritum fecerunt fœdus meum,quo eos poſſedi,
dixit Dominus. Quoniam hoc fœdus erit, quod feriam cum domo Iiſrael poſterioribus illis
diebus,dixit Dominus dabo legem meam, in intimũ eorum, & ſuper cor ipſorum ſcribam
eam, & ero ipſis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebunt amplius, quiſq;
D proximum ſuum, & quiſq; fratrem ſuum, dicens, cognoſcite Dominum, quia uniuerſi co-
gnoſcent me,à paruo inter eos, uſq; ad magnum, dixit Dominus, quia propitius ero iniqui-
tati eorum,& peccati eorum non recordabor. En promiſit pacturum ſe cum electis,non ſecũ
dum pactum illud quod inierat cum patribus ipſorum, cum quibus tamen æque fœdus fi-
dei,ut eſſet Deus ipſorum,& ipſi illi populus,percuſſerat,quod aperte legimus,in libris Mo-
ſche,quare ſequitur,ideo nouum & aliud percuſſurũ ſe fœdus & pactũ,recepiſſe,quod iam ci
tra præſcriptum ceremoniarum, uel formularum iuris externi, aut deniq; rituum puritatem
tuendi corporalem,hoc eſt,abſq; legibus rerum externarum,noluerit illud ſtatuere. Quaprõ
pter ait legem ſuam daturum in intimum eorum,& inſcripturũ eam in corda eorum, ut ue-
re Deum ſuum ipſum & haberent & agnoſcerent,ut non opus eſſet,cognitionem Dei, aliũ
alij dare,iam omnibus illam in corde poſſidentibus.

Hinc uero uidere licet,quod ſit proprium ueteris & noui teſtamẽti diſcrimen. Idem in ſub
ſtantia eſt, quia eodem in utroq; Deus ſpectat, nimirum ut ipſe ſit per ſuam bonitatem Deus
noſter,& nos eius per fidem populus. Nec audiendi ſunt, nimium ſibi arrogantes quidam,
qui quod ſemel dixerunt,quamlibet abſurdum tueri, ad conculcationem uſq; omnis charita
tis,contendunt, qui affirmant teſtamentum & fœdus eſſe uetus, pactum quod deum inter,
promittentem terram Chanaam,& terrenam proſperitatem,& populum recipientem ſe le-
gem externe,id eſt,ritus & ceremonias tantũ obſeruaturum,olim percuſſum fuerit. Quaſi ſci
licet Deus unquam cum hypocriſi,fœdus percuſſiſſet, Et non oneri ſit Deo,omnis externa ſi
ne iterna iuſtitia, quod ubiq; in Prophetis teſtatur, Sed quid? φιλαυτία ſui ſimilis eſt. Nos aũt
miſſis iſtis qui diſcipulos poſtulãt,quibus quamlibet paradoxa & abſurda,hoc eſt nullis ſcri-
pturis

pritis prodita, confirmet, αὐτὸς ἔφα, & ſcripturas audiamus. Eæ docent Deum etiam in fœdere illo, quod percuſſit cum populo Iſrael, quando eos eduxit ex Aegypto, requiſiuiſſe ut ſe
A audirent, eſſentq; ſuus populus, qui ipſum Deum ſuum agnoſcerent, & ambularent in uia ſua, utiq; charitatis erga quoſlibet, ut ipſe in paulo ſupra adducto Ieremiæ oraculo teſtatus eſt, id quod identidē in libris Moſche & Prophetis omnibus clamat. Igitur nullum aliud eſt, ueteris & noui fœderis, uel Teſtamenti diſcrimen, quàm quod illud conſtitutum fuit, adhibitis, ut promiſſione commodæ poſſeſſionis terræ Chanaan, ita & ceremonijs, iuris formulis, & alijs externis ritibus, ac quod cum populo Iſrael tantum fuit percuſſum. Hoc autē nouum ſine illis externis tam promiſſionibus, quā obſeruationibus, ſatiſq; habet Deus in eo, promiſiſſe atq; præſtitiſſe ſe nobis Deum & Patrem, hic & in æternum, & à nobis aliud non exigit, quàm ut tanquā Patrem & Deum noſtrū ipſum agnoſcamus & colamus. Vnde nullis externis quoq; legibus illud firmat, ſed donat ſuum ſpiritum, qui lex illa eſt, data in intimum noſtrum, & inſcripta in cor noſtrum, unde ipſum & cognoſcimus & amamus, eóq; ad uolūtatem quoq; eius uiuimus. Poſtremo fecit hoc fœdus poſt Chriſti glorificationem, annūciari omnibus gētibus, non iam ſolis Iudæis.

Locus ex epiſtola Heb. Collatio noui & ueteris Teſtamenti quam tractat Epiſtola ad Hebræos. 8. 9. & 10. non eſt proprie Noui Teſtamenti, quod per Chriſtum conſtat, & ueteris quod pepigit Deus cum Patribus. Nam omnino in ſubſtantia utrumq; idem eſt. Sunt enim & ipſi per Chriſtum ſeruati. Sed potius eſt, inter ceremonias fœderis cum Ebræorum populo percuſſi, umbras ſcilicet ueri teſtamenti, & fœderis Chriſti, & uerum ac æternum Dei fœdus, quod idem cum omnibus electis, ab initio mundi habuit, licet poſt Chriſtum ſit, cum magis reuelatum, tum latius propagatum.

Semper itaq; hoc Deus egit cum ſuis, hæc unica lex & æterna doctrina fuit, manebitq; donec tranſeat cælum & terra, hæc lex & Prophetæ, ut ipſum Deum per fidem ueram agnoſcamus, quæ mox ſeſe exerat per charitatem, ut pie, iuſte & continenter uiuamus in hoc ſæculo. Præſcripta ceremoniarum, formulæ iuris, alijq; ritus, nequaquā ipſa lex & Prophetæ unquā fuerunt habita. Nam de ijs non præcepit, ut ipſe teſtatur, ſed ad tempus eas duntaxat ueris præceptis adiecit, dum populum illum, in ſola terra Chanaan haberet, ac eum etiam externe gubernaret ſuis ſcriptis legibus. Quin in eadem lege & Prophetis, tempus ſtatuit & prædixit uenturum, ut non eſſet illorum uſus. Nam hęc ſola Deus per ſe requirit, primum, ut credas ſibi, & gloriam ſuam libere confitearis, quibuſcunq; ceremonijs id teſteris, tametſi & in nobis, duas, Baptiſmum & Cænam inſtituit, ſed quibus libero ſpiritu, & tantū ex fide utamur.
B Deinde ut proximum ex animo diligas, commodiſſiméq; illi conuiuas, atq; R. publicam ita inſtituas, ut nocentes tollantur, & innocentes tuto uiuant, quibuſcunq; id inſtituris, aut legibus conſequare. Poſtremo ut uitam puriſſime atq; decentiſſime tranſigas, quibuſcunq; & id rationibus præſtes. Ita patet, legis & Prophetarum nomine, tantum iſtam doctrinam innocentiæ & pietatis cenſeri, neq; alia præcepta, uel mandata legis proprie haberi. Nam & in externis illis hanc ſolam Deus quęſiuit, in ſacrificijs fidem, in iudicijs charitatem, in ritibus alijs, uitæ decentem modum. Quódq; in his tantum externum fuit, ut opus ipſum, locus, tempus, perſona, numerus, qualitas, & aliæ circunſtantiæ corporales, quæ omnia & impijs communia fuere, ea Deus nunquā alicuius fecit, tam abeſt, ut eo loco habuiſſet, quod in eis ſuam conſtituiſſet doctrinam & legem. Nunquā igitur acceſſoria hæc, licet ſuo tempore obſeruanda ſanctis fuerint diligenter, legis diuinæ nomine & titulo, dignata fuerunt.

Quid ex lege remiſſum. Hactenus quid per legem & Prophetas Dominus uoluerit ſignificari. Iam uidendum quibus nos liberarit, quibúſue uoluerit adhuc eſſe addiꝯtos. Acceſſorijs illis, quę dixi, ceremonijs, tabernaculi, formulis iuris ciuilis, alijſq; externis ritibus reddidit liberos. Quia horam adduxit, in qua ueri adoratores non adorent Patrem Hieroſolymis, ubi templum erat, ſacerdotiū, ubi ſolum ſacrificia licebat offerre, quare & abrogauit, omnem illum, ueteris tabernaculi ſtrepitum, externúmq; cultum. Nam addidit, ſed in ſpiritu & in ueritate, hoc eſt, mente uere Deo credente, eóq; & per dilectionem proximi, & propriæ carnis mortificationem, gloriæq; Domini prædicationem declarante ſe uere ac gnauiter, Deū magnifacere, ueréq; ut Deū colere.

Qui cultus tantum illorū eſt, qui Dei ſpiritu præditi ſunt, ubi aūt ille, ibi libertas omnium rerum externarum. 2. Cor. 3. Eóq; ſi adhibeát hoc ſpiritu præditi, in conuentibus ſuis, quibus conueniunt ad audiendum uerbum Dei, Deúmq; benedicendum, aliquas ceremonias, ſiue à Domino nominatim inſtitutas, ſiue pro cuiuſq; Eccleſiæ cōmoditate, dictāte ſpiritu, omnia ad ædificationē inſtituente per miniſtros, citra expreſſum Chriſti iuſſum ſusceptas, libere id facient, & nequaquā illis Deum culturi, ſed cultū animi, per eas fratribus in profectū fidei & charitatis teſtaturi. Sic rectiſſime inſtitutam habebunt R. pub. ſi id per eos ſtet, & uiuent inter

C ſeſe ordine optimo. Verum & hæc omnia libere. Et quia ad tranquille uiuendum, omnino legibus ciuilibus, uſu gladij & animaduerſione nocentium, & hodie opus eſt, ut ſunt renatorum, qui ſpiritu aguntur pauciſſimi, haud ſcio an leges datas per Moſchen, non ſint diligentiſſime, ſed libere ſeruaturi. Quis enim Solon, quis Plato, quis Ariſtoteles, qui deniq; iure conſulti aut Cæſares, potuiſſent dare meliores? Et qui non liberet opera manuum Domini, per ipſius leges moderari? Neq; leue profecto argumentum eſt multos hodie magiſtratus nondum Chriſti regnum ſatis agnouiſſe, licet Chriſtianiſſimi uelint uideri, q; legibus tam diuerſis à Moſche inſtitutis, ſuas Reſpublicas gubernant. Sane ſi ſpiritu Dei agerentur, nó poſſent tá lógé alio, quá ille egit olim Moſche, ac alios ſui populi probos magiſtratus, iudicando ferri. Haud quaquam in adulteros, & nimis pernicioſos diuini nominis blaſphematores, animarúmq; corruptores, & alias R. publicæ atq; innocentiæ peſtes, eſſent tam leni. Poſtremo ad decentiam uitæ, morúmq; compoſitionem, iuuentuti ſuæ, alijſq; infirmioribus, leges aliquas uiuédi forte præſcribét, ac moderabũtur illos iuxta certa iſtituta, ſed in omnibus agét libere, tantum gloriam Domini, & ſalutem proximorum ſpectantes, ad nihil externum per ſe adſtricti. Quicquid igitur non per ſe, ad fidem, dilectionem, & carnis mortificationé pertinet, mandatum licet ueteri populo fuerit, atq; ab illo obſeruatum, eo liberi nos ſumus. Nó enim eſt fœdus Domini nobiſcum adiectis illis, ut cum ueteribus percuſſum, & aduenit tempus, ut ſpiritu, id eſt, fide, amoréq; mentis, & ueritate, id eſt, ijs quæ ex huiuſmodi mente, ultro ad Dei gloriam & ſalutem proximorum proficiſcuntur, Deum colamus. Deniq; corpus iam habemus, Chriſtum ipſum, quid igitur umbris, quæ hoc corpus præceſſerunt, detineremur? Coloſſenſibus. 2.

At non ſic lege Domini, quæ uere dicitur, id eſt, doctrina pietatis, per Chriſtum ſoluti, ſed illi recte demum cóſecrati ſumus. Vt quorum omne ſtudium eſſe debeat, quo in fide erga Deum, mortificatione noſtri, atq; proximi dilectione promoueamus. Imò hoc ipſum eſt, fœdus nouum & æternum, nos inter & Deum, quod ut perſuaſi ſumus, ipſum propitium eſſe no-
D bis & Patrem, ita uiciſſim nos enitimur, ipſi omnem uitam noſtram approbare. De hac ergo doctrina, cum ait ſe haudquaquá ueniſſe, ut legem & Prophetas diſſoluat, loquitur. Hanc ſolus impleuit, & cottidie in ſuis implet atq; cóſummat. Impleuit, cũ per ſubiectá legũ explanationé, fumo phariſaicarũ interpretationũ illá exemit, & ſuo uero & germano ſplendori reſtituit. Impleuit, cum unus illam uita ſua plene expreſſit, factus unicum eius, quod æmulemur uniuerſi, abſolutum exemplar. Impleuit deniq; & implet eam cottidie, cum ſuis ſpiritũ quẽ morte ſua meruit, etiam donat, quo & ipſis ſecundam eam uiuere, & libeat & liceat.

Quæ lex non ſoluitur.

Chriſtus legẽ impleuit.

Hanc certe legem, ab omnibus impleri oportet, neq; uel apiculus, hoc eſt, quamlibet minimum, ut uideri poſſit præceptum, poterit donec tranſeat cælum & terra refigi, id eſt, donec ueniat iudicium, ac rerum omnium conſummatio, nihil ex ea remittetur, ſed oportebit impleri omnia, & unumquemq; tandem eò peruenire, ut ſeſe totum exuerit, Deúmq; ex toto corde amet, atq; proximum ſicut ſeipſum diligat, hoc eſt, conformis ſit imagini filij Dei, omnis peccati purus. Dominus namq; cuius uerbum non poteſt mutari, dixit: Diliges Dominũ Deum tuum in toto corde tuo, in tota anima tua, & in omni uirtute tua &c. 5. Moſche. 6. Hęc nó tam præcepit, q; etiam prædixit in ſuis futura, quare ita fieri neceſſe eſt. Et tranſibit cælum & terra, cum uerba hæc tranſire, id eſt caſſari haud poterunt.

Neceſſe eſt legem impleri.

Hæc deniq; doctrina multis & uarijs eſt mandatis explicata, é quibus humana aliqua, forſan minima exiſtimabit, quale uideri poſſit, quod iam adducto loco ſubijcitur, quo præcepit Dominus, ut uerba ſua quiſq; enarret filijs ſuis, ut loquatur de eis, cum ſedet domi ſuæ, cum ambulat itinere ſuo, cum reponit ad quietem ſe, cúmq; reſurgit, uel ut minutius adducam. Quinto Moſche. 22. præcipitur, ut inuento nido, & incubante pullis aue, ſublatis pullis, ſinas matrem auolare, ut bene tibi ſit, & longo uiuas tempore, item ut ædificans domum circunducas murum tecto (nam plana tecta habebant) ne quis inde decidat. Quæ ſunt, præcepti de diligendo proximo quædam ceu explicationes. Si quis hæc iam & ipſe ſoluat, & doceat ſoluenda, certe dilectionem docet uiolare proximi, quæ exigit, ut ita rebus præſentibus utare, ut & alijs aliquid relinquas, item ut omne proximo periculum pro tua uirili ſummoueas, eóq; non poteſt eiuſmodi niſi ſimulatus regni cælorum ciuis, & ideo poſtremo loco, ac omnium minimus eſſe, & haberi. Legi itaq; Dei, hoc eſt, doctrinæ pietatis, quam in ſuis ſcripturis tradidit, quilibet Chriſtianus, ſeſe dedet, illiq; accómodare ſe, pro uiribus conabitur, tam abeſt, ut ſolutam optaret, taceo q; Chriſtus ipſam abrogaſſet.

Quæ minima

Diximus

Diximus iam, quibus Chriſtus nos reddiderit ſolutos, & quibus addixerit, quid abrogarit, quidue impleuerit, ſolutos reddidit, ceremonijs, & alijs externis ritibus qui ut neminem red-
A dunt pium, ita per ſe ad legem Dei, nec modo pertinent, neq; unquam pertinuerunt, addixit legi & Prophetis, in quibus quæ ad rationem pietatis attinent, continentur. Abrogauit legem mandatorum, in decretis ſitam, de rebus externis, ut dictum eſt, legem mandatorum, ſitam in præceptis fidei & dilectionis ſtabiliuit, atq; impleuit, cum omnia huc referens, tum ſuis donans ſuo numine animum, cui nihil prius, nihil æque oblectabile ſit, atq; illis totis uiribus ſeſe accommodare.

Iam quædam ſcripturæ loca, quæ diuærſum uidentur ſonare, expendenda & explicanda ſunt. Sunt autem potiſſimũ ſupra adducta. Nos qui credimus non eſſe ſub lege, Roma. 6. Iuſto non eſſe legem poſitam. 1. Timoth. Legem augere peccatum, Roma. 7. Eſſe ſtimulũ peccati, 1. Cor. 15. Operari iram, Roma. 4. &c. Hæc omnia de lege uera Dei, doctrina ſcilicet pietatis, ſcripta legimus. Primum, nos non eſſe ſub lege, ſed ſub gratia, quod Paulus. Roma. 6. dicit, id ipſe Gala. 5. explicat, dicens. Si ſpiritu ducimini nõ eſtis ſub lege, ſub lege namq; eſſe, eſt ſola ui legis ad honeſta agi atq; impelli. Sicut puer à pædagogo agitur & impellitur ad literas, aliáq; honeſta, ad quæ animo ſuo non fertur. Cui iam gratia peccatorum facta eſt, & ſpiritum accepit filiorum, is ab hoc ſpiritu ita agitur, ut nihil ęque libeat, quam illa, uita ſua exprimere, quæ lex Dei, nihil niſi ſpiritus Dei dictata, continens, præcepit. Is ergo pie, iuſte, & ſobrie uiuet, non quod lex ita mandet, & pœnam minetur ſecus uiuenti. Sed quia cognita gratia optimi patris, ultro auet, totum ſe ad uoluntatem eius comparare. Huiuſmodi iam ſpiritum, ut per Chriſtũ credentes accipiunt, ita per ipſum dicuntur à lege liberari, at non lege ſolui. Quémadmodum is, qui metu pædagogi, literis incumbebat, cum ipſe & ardere iam literas & tenere non minus pædagogo, atq; ultro amplecti honeſta ceperit, liber quidem cohertione & metu pædagogi eſt, nequaquã aũt inſtitutione eius & doctrina ſolutus, liber illo eſt, quod ultro iam, ad ea fertur, quę pædagogus exigebat, non ꝙ illis ualedicat. Et hac ſimilitudine pædagogi, Paulus utitur Gala. 3. Recte itaq; ait: Si ducimini ſpiritu, non eſtis ſub lege, quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſi accepiſtis ſpiritum filiorum, qui ultro uos ad omnem pietatẽ formet & ducat, non eſt opus uobis pędagogia, id eſt formatione & exactione legis, ſicut nõ eſt opus doctore, eius artis, quam abſolutius iam, ipſo doctore tenes, neq; impulſore, ſi ſponte tua pręcurras. Hactenus ergo non ſunt ſub lege credentes, quod domi habẽt ſpiritum, omnia lege perfectius monentem, atq; multo potentius ad ea impellentem, nimirum qui cor moueat, ut ultro uelint, ijs uiuere quæ lex precipit, id quod lex nequibat.

Credentes nõ ſunt ſub lege.

B Hinc iam facile intelligitur, iuſto non eſſe legem poſitam, ad quid enim illi poneretur, qui ultro & nouit & uult, quod iuſtum eſt & honeſtum? Iis autem qui hoc magiſtro ſpiritu, nõdum adeo pollent, ut quæ mala ſunt ſatis ſcirent & odiſſent, & quæ bona ſatis noſſent & amarent, ac ſunt ideo iniqui, immorigeri, impij, &c. iſtis, ut ſua mala diſcant & deteſtari, uitã q; meliorem meditari incipiant, lege opus fuit. Quæ tamen etiam his ipſis fruſtra data eſt, Si nõ adſit ſpiritus Dei animis illam recte inſcribens, ut hic Paulus & ad Gal. 3. teſtatur, legem adſerens propter trangreſſiones additam. Sed dum mali, legis metu ab operibus malis etiam cohercentur, ut corde nihilominus ad malum propenſi ſunt, ita apud Deum, ſecundum cor illos æſtimantem, eóq; in ueritate, adhuc mali exiſtunt. Non eſt igitur ex lege iuſtitia, imo qui ex operibus legis ſunt, execrationi exiſtunt obnoxij, Gal. 3. id eſt, qui nihil præter legem, & ſuas uires habuerint, ut opera eorum tantum à lege ſint extorta, non ultroneo ſpiritu ædita, execrationi ſunt obnoxij, quia nequeunt omnia quæ lex exigit præſtare, tales autem ipſa lex teſtatur execratos eſſe. Lex uetat ea ad quæ natura propenſiſſima eſt, ſcilicet amorem ſui, & quæ hic querit, fit igitur ut quanto à pluribus legis metus te arcuerit, ne opere illa perficias, ſi cor tuum nondum renatum eſt, tanto ardentius illa appetas. Ita enim natura comparatum eſt, ut nitamur in uetitum, & cupias negata, ut Poeta naturæ haud ignarus uere ſcripſit. Iam & concupiſcentia peccatum eſt, à lege damnata. Proinde à lege quidem cognitio eſt peccati, Roma. 3. ſed medela adeo non eſt, ut etiam peccatum, per legem augeatur, Roma. 7. dum concupiſcentia ſcilicet malorum, quibus illa interdicit, ob prauitatem naturæ noſtræ augetur, atque ita etiam iram operatur, Roma. 4. quia trangreſſores facit, ꝙ abſque illa non eſſemus, eóque & diuinæ ultioni reddit obnoxios. Qua de cauſſa & miniſterium mortis uocatur ab eodem. 2. Corin. 3. Mortem enim intentat omni trangreſſori, nec affert tamen homini, unde poſſet ipſum non tranſgredi.

Iuſto non eſt lex poſita.

Lex non iuſtificat.

Priuſquam enim lex nobis cognita fuerit, ſiue iſta ſcripta, ſiue ea, quam in cordibus no-

C ſtris habemus inſculptam,,peccatũ quidem adeſt,id eſt,prauus animus,prauáq; opera,at peccatum non imputatur,Rom.5.& eſt ceu mortuum,Rom.7.hoc eſt,non urit conſcientiam, non condemnat. Veniente autem mandato,reuiuiſcit peccatum, ita ut uideas quid peccatũ, ac q̃ mortiferum ſit,& ſentias tamen ſimul,te in id propenſiſſimũ,ac tanto propenſioré,quãto legis metu,ab ipſo perpetrando opere,te feceris alieniorem. Quod facile norunt, quibus aliquando,cum libidine pugnatũ eſt. Sic ipſe moreris,hoc eſt,ex lege maledicente, mortíq; addicente omnes huiuſmodi,mortis ſententiã contra te accipis,ſentiéſq; uerũ,quod Paulus 1 Corint.15.ſcribit:uirtus peccati lex. Atq; ita à lege bona & ſancta,inſtitutáq; ad uitam,nihil nobis nondũ ſpiritu uiuificãte donatis,q̃ ut peccati cognitio,ita & incrementum,ac conſequenter ira Dei,noſtriq; condemnatio prouenit. Ad huc tamé non eſt abrogata,neq; abrogari poteſt. Sancta enim eſt,& præceptum ſãctum,& iuſtum,& bonum.Ro.7. De qua Paulus Ro.3.Legem igitur abolemus per fidem,abſit,ſed legem ſtabilimus.

Peccatum ſine lege mortuum.

Hæc autem ad hoc nouiſſe utile eſt,in quod & à Paulo conſcripta ſunt, ut agnoſcamus ex lege nequaq; eſſe iuſtitiam.id eſt,nequaquã ſatis eſſe,doceri per externam legem de uoluntate Domini,propterea q; noſter animus hinc magis,quæ ſua prauitas eſt,erga ea,quæ diſplicere Domino nouerit,cupiditate mala accendatur,eóq; neceſſarium ſit,ut ante peſtifer hic animi morbus tollatur,id cum lex præſtare nequeat,& ex ſola gratia Dei,donantis bonum, legiſq; amantem ſpiritum,nobis contingat,conſequens eſt,nos ex gratia,& haudquaquã ex lege,iuſtificari. Hanc itaq; gratiam cum Chriſtus nobis meruerit,ipſe unus autor eſt,noſtræ iuſtificationis. Quæ ideo Paulum oportuit multis inculcare,q; eſſent qui negarent homines iuſtificari poſſe,niſi obſeruarent legem,id eſt,circunciderentur,abſtinerent ab immundis,& cętera externa etiam obſeruarent. Atq; ita iuſtitiam docebant,petendam à lege, quæ non niſi à Chriſto petenda eſt. Vt ergo à lege ad Chriſtum,à quo uno contingit,ut legi uelimus & poſſimus ſatisfacere,reuocaret,comprobauit adeo à lege iuſtitiam fruſtra peti,ut etiam iniuſtitia per eam,iráq; Dei adaugeatur.

Quare Paulus docuit legẽ augere peccatum & iram.

Quaſi diceret: Quid ſtulti perpetuo ad legem reſpicitis,ex ea uobis iuſtitiam petituri? quæ illam adeo præſtare non poteſt,ut etiam ea parte,qua non externa iſta,ob quę uos impij eſtis quæq; per ſe ad legem non attinent ſed ea præcipit,quibus iuſtitia uera conſtat, & propria eius præcepta ſunt,iniuſtitiam in nobis augeat. Data ſiquidem eſt proter tranſgreſſiones qualitercumq; cohercendas. Id autem per ſe tam non præſtitit,ut illam auxerit ſemper,non ſua tamen,ſed culpa hominum ſemper nitentium in uetitum,ſummúmq; commodum,quod ad ullos unq̃ ex ea redijt,fuit,ut uiderent quæ ſe decerent,quæq; Deus requireret,ac inde ad orãdum bonum ab illo ſpiritum,ea præſtandi,quando ſentiebant ſe ſuopte ingenio in diuerſum impelli,prouocarentur,haberéntq; ita incitabulum quoddam,quo & ut diſpicerẽt ſibi, & à ſola Dei bonitate penderent,ſalutémq; ſibi peterẽt,impellerentur. Sic & uos legis conſyderatio huc adducere debet,ut uidentes totos uos peccato perditos, tanto cupidius Chriſto medico uos concredatis. Alioqui dum illa uetat, ad quæ uos natura eſtis propenſiſſimi, ut forte metu pœnæ quam ſimul tranſgreſſoribus minatur, opere illa non perpetrabitis, ita tãto ardentiore erga ea animus cupiditate accendetur, ea tum cupiditas etiam peccatum erit, uóſq; condemnabit, quam ſentitis tamen, per occaſionem legis in uobis augeri. Perniciem ergo à lege, non iuſtitiam aut uitam, ſi uos CHRISTI ſpiritus deſtituat, miſeri refertis. Cur igitur apud CHRISTVM,quem amplexi eſtis, non permanetis,à quo ſolo iuſtitiam recte petieritis. Is enim donat ſpiritum, quo non tãtum cognoſcetis quid fas, quid nephas,quid gratum DEO, quid minus, ſed etiam accendemini, ut hæc fugere, illa ſequi libeat, intereatq; in nobis concupiſcentia mala,uigeat amor honeſti.

Quis uſus legis.

D

Tum etiam uidere dabitur, quid ſibi uoluerit in lege ſua DEVS, non certe externa illa, & infirma atq; ęgena elementa mundi, ceremonias ſcilicet illas, ritúſq; de rebus corporalibus, quibus uelut primis pietatis rudimentis,puerilem populi ætatem formare ſuo tempore uoluit, & eum adſuefacere ſuum uerbum, non rationem propriam in omnibus ſequi, ſed magis ſolidam in ſe fiduciam, & ἀνυπόκριτον dilectionem erga proximos, cum ſumma uitæ continentia & puritate.

Atq; ita dum fidem in CHRISTVM nos docemus, legem nequaquam facimus irritam, ſed ſtabilimus. Romanorum tertio. Lex itaq; bona eſt, ſi quis ea legitime utatur, ſciens illud, quod iuſto non eſt lex poſita, ſed iniuſtis & inobſequentibus & cæt.1. Timoth.1.

hoc

hoc eſt, ſciat legem peccata tantum indicare, non etiam tollere, aut iuſtos reddere ac ideo ijs
A illam potiſſimum datam, qui ſua ſcelera nondum agnoſcunt tantum'que abſunt, ut illa deſerentes iuſtitiæ ſtudeant, ut neſciant, quid iuſtitia ſit. Quo igitur utrunq; diſcant, & cooperante in animis eorum ſpiritu ſancto, peccata odiſſe, & iuſtitiam amare incipiant, in eo'q; lege admonente, & ſpiritu illo impellente promoueant, præcepta legis illis merito traduntur. Proinde cum lex ideo data ſit, ut qui iniuſti ſunt, iuſti fiant, debent utique iniuſti, non iuſti illa urgere. Iuſti nanq;, hoc eſt, qui iam aliquod iuſtitiæ ſtudium habent, eóque perfectiorem iuſtitiæ doctorem quá lex ſit, ſpiritum ſanctum nacti ſunt, haudquaquam ſcriptæ legis preceptis impellendi ſunt, quippe cum ſpiritu impulſi currităt ultro. Sicut nec iuſtus Abraham, iuſtus Iiſaac, iuſtus Iaacob, & alij huius ſpiritus, patres, illis ſunt incitati. Obſeruandum ſiquidem eſt contra quos Paulus hanc ſententiam dixerit, nimirum eos, qui à Chriſtianis quaſlibet legis ceremonias exigentes, ſemper legis authoritatem obiectabant. Lex Dei ſic habet, maledictus autem, qui legem tranſgreditur iſtius, per hanc ſententiam, iuſto non eſt lex poſita uoluit huiuſmodi reſponſionem dare. Inique facitis quod ad illa pietatis elementa, reuocare conamini, qui iam in Chriſto, ſic ſpiritu omnis iuſtitiæ abſolutiſſimo doctore, adoleuerunt, ut ultro omnibus rebus externis decentiſſime utantur, ac ita preſtent quicquid Deus in ſuis cerimonijs unquam queſiuit. Deinde & in eo iniqui eſtis, quod litera legis eos urgetis, quibus tamen ea data non eſt. Lex docet, uitare mala, & ſectari bona, hoc iſti, docti per ſpiritum Chriſti pridem ſtrenue ſtudět, non recte igitur doctos docere queritis. Proponite illam potius, iniuſtis, immorigeris, & iſtiuſmodis malis obnoxijs, à quibus lex reuocat, & permittite qui iam iſta ſumme odio habent & toti iuſtitiæ ſe ſe dediderunt, meliore magiſtro, ſpiritu Chriſti, liberos. Attamě dum hactenus noluit urgeri lege Chriſtianos, quatenus iuſti ſunt, conſequens ſimul eſt, legem quæ omnia bona docet, tam diu etiam iuſtis proponendam eſſe, dum adhuc iuſtitiæ aliquid in eis deſideratur. Sed tamen ſpectandum, ut quæ uere iuſtitiæ ſunt, & ad illá propriæ pertinent, eis inculcentur, ea ſunt, quæ per ſe ad dilectionem Dei, & proximi adducunt, qua omnia legis ſummătur. Iſti autem contra quos Paulus hoc loco ſcripſit, infantilia legis urgebant nempe externas ceremonias.

Hæc cum ita ſe habeant, uehementer miror quorundam uehementiam, qui non contenti ſunt errores Antagoniſtarum refutaſſe, niſi omnia in illis damnent, neq; recte dictum quicquam concedant, ſi quando etiam compertum ſit, eos nihil niſi Domini uerba locutos
B eſſe. Dum enim moſche uerbis præpoſtere illi nituntur, iſti ſatis non habent, legitimű ſenſum reddidiſſe, docent præterea illis reſpondendum à Chriſtianis, Moſche nihil ad nos, quę ille ſcripſit, ſuis ſcripſit, lex ijs qui ſub lege ſunt loquitur. Quæ certe parum ſobrie, ne dicam impie dicuntur. Moſche uerbum Domini, non ſuum, utique locutus eſt, non ſumus iam ergo & nos Domini? Nihil ad nos uerbum Dei? Chriſtus inquit, ſi Moſche crederetis, & mihi crederetis. Moſche ſane in omnibus docuit, fidere Deo, & proximum diligere, quæ indubie pertinent ad omnes, qui igitur dicere licebit Moſche nihil ad nos. Certo ueſtiendi genere non eſt opus, dicemus igitur nihil ad nos ueſtes? Certas quaſdam rationes profitendi Dei gloriam, & uiuendi proximis, Moſche habet quæ non ſunt omnibus uſui, ſed multo pluribus gloriam Dei in ſpiritu agnoſcere & quærere, proximum diligere ei'que ex animo ſtudere, ille docet, qui igitur dicere licebit, Moſche nihil ad nos? At dum illi externa urgent, quæ Deus ad tempus duntaxat, & certis hominibus precepit erat indicandum hæc quidem ad nos non pertinere, non autem legem, uel ipſum Moſche totum. Quæ enim priuatis, priuatim Deus præcepit, ea ad illos ſolos quoquo pertinnerunt, ut ad ſolum Abraham ire immolatum ſuum filium, ad ſolos Iiſraelitas perdere incolas terræ Canaan, & illam inhabitare, circuncidere ſuós infantes, & cultum illum ſeruare tabernaculi. Sicut ad ſolos diſcipulos Chriſti, & ſolum in prima illa profectione ad Euangelizandum pertinebát præcepta, quæ infra decimo legimus, de non geſtanda pera, de non ferenda pecunia &c. Sed ut ſupra dictum eſt, externa iſta non uocantur, ne in ſcriptura quidem, lex DEI, aut Moſche, ſed ea, in quibus uera ſita pietas eſt, quæ utique ad uniuerſos homines pertinent. Atqui hæc cum & in illis ipſis externis, ac temporarijs præceptis, quæ priuilegia rectius quam leges dixeris, ſimul ſemper traduntur, ut in præcepto de immolatione Iitzchak, prompta obedientia, ſui'que & ſuorum abnegatio. In mandata Iiſraelitis exterminatione idolatrarum, remotio ſcandalorum, ſed ſecundum uerbum Domini, pij utique erit, quod generalis & ad omnes pertinentis pietatis, in huiuſmodi priuilegijs, præceptum animaduertent,

Contra irreligioſe de lege loquentes.

Quomodo Moſche intelligendus.

C ſicut in omnibus plurimum exiſtit, ex ijs quæ priuata ſunt, uelut nucleum teſta eruere atq; amplecti,, miſſis quæ ad priuatos tantum pertinere uiderit, & non ita totum Moſche reijcere.

Epilogus.

Ex his iam liquere puto, primum quid cũ hic à Chriſto, tum alibi in ſcripturis legis, Prophetarúmq; nomine ſignificetur, utiq; quæcunq; in illis de fide & dilectione, hoc eſt, ſolida pietate præcepta & tradita legimus, non autem ceremoniæ, aut ulli ritus per ſe non facientes ad pietatem. Deinde Chriſtum ut externa hæc abrogaſſe, ita legem ipſam ſtabiliuiſſe atq; impleſſe, ut hic teſtatur, tametſi liberarit nos, ut ab exactione eius, ita & codẽnatione eius, donato ſcilicet ſpiritu, quo & ultro ad ea quæ lex pręcipit ferimur, ita certi pariter ſumus tandem per ipſum, totam quoq; legem in nobis perficiendam implendámq;, neq; poſſe nos ab illa condẽnari, dum per Chriſtum nobis condonatur, quicquid hic in eam peccauerimus. Atq; ita puto conſtare, nos per Chriſtum lege quidem eſſe liberatos, ſed non ſolutos, hoc eſt, effeciſſe illũ, ut ea quidem nobis neq; moleſta ſit, neq; condemnet, nos tamen amemus illam, & meditemur in ea die ac nocte. Poſtremo quomodo intelligenda ſint, quę de lege Paulus ſparſim ſcripſit, ubi probat tum peccatum ab illa augeri, tum nos potius damnari quã iuſtificari, ſi Chriſtus ignoretur, q; ſcilicet concupiſcentiam irritet, non ſanet. Neq; ſub lege eſſe, qui Chriſti ſũt, q; ſpiritum habeant, qui legis reddat amicos, non ſinat manere ſeruos. Quæ ſemel fuſius uolui in hoc opere tractare, quod uideam à pauciſſimis ea recte intelligi, quamlibet ſint de his multa ſcripta, tum etiam primores quoſdam parum religioſe de his loqui, daréq; plus offendiculi offenſis, quã ut in uiam reductis, offendicula ſubmouerent.

Dico enim uobis, niſi abundauerit ueſtra iuſtitia &c.) Aſſeueratio eſt, qua inſtat ſuis ut ſtudeant, omnes numeros ueræ pietatis implere, adeo ut conentur meliores optimis euadere, atq; ita & confirmat, quod præmiſit, ſe nequaquã ueniſſe, ut legem ſoluat, ſed magis impleat,

D & ſimul parat tranſitum, ad exegeſim aliquot legum Moſche, qui alter ſtatus huius orationis exiſtit. Senſum uero hunc habet: Dixi me non ueniſſe, ut legem ſoluerem, ſed ut implerem, & minimum fore in regno meo, qui ſoluerit, & ſoluendam docuerit. Id adeo uerũ eſt, ut certo affirmem, niſi abundantiorem & pleniorem iuſtitiam, ea qua ſe ſcribæ & phariſæi uenditant, qui tamen omnium iuſtiſſimi in populo habentur, conſecuti fueritis, municipatus regni cęlorum uos haud unquã forte participes. Adeo integram & abſolutam iuſtitiam, & requiro & doceo, támq; falſi ſunt, qui uel apiculum legis ſoluturum me autumant. Legis cortice illi contenti ſunt, putántq; ſi externo opere contra legem non fecerint, legem ſe impleuiſſe, atq; ex aſſe iuſtitiam eſſe conſecutos, id quod longe aliter habet, me ergo audite, legis medullam proferentem, & mea explicatione implentem ac perficientem, quæ illi ſua diminuerunt, & eneruauerunt. Infra. 15. & 23. de Phariſæorum iuſtitia plura.

Quæ iuſtitia phariſaica.

Scribæ autem erant, quorum omnis opera in lege rite intelligenda, populóq; explananda inſumebatur, & dicebantur סופרים, quaſi librarij ab euoluendis atq; enarrãdis libris ſacris, qualis Ezra fuit, de quo. 7. legimus והוא סופר מהיר בתורת משה, id eſt, & ipſe ſcriba, uel librarius uelox, id eſt, dexter & ſcitus in Lege Moſche. Huius loci, tempore Chriſti multi in populo erant, ſed nequaquã huius pietatis uel dexteritatis. Abſtulerant clauem ſcientiæ, ut alibi illis Dominus opprobrat, ſibi uendicata docendi interpretandíq; legem facultate, & ſuffundentes ſibiĳpſis & aliĳs in lege per ſe lucida, tenebras, tam ſe ipſos, quã alios à regno Dei alienabant. Vnde impoſturas illorum, & falſas legis interpretationes, imò potius deprauationes Dominus, non uno in loco taxat.

Vnde dicti phariſæi.

De Phariſæis dixi ſupra capite tertio ad illud. Cum uidiſſet autem multos ex Phariſæis & Sadducæis. Nomen autem his deductum fuit à uerbo פרש, quod ſignificat, interpretatus eſt, uel expoſuit, dictíq; ſunt פרושי, pro פרושים, id eſt, phorſchai, pro phorſchim, quaſi expoſitores & legis interpretes, quod poſtea Gręci non nihil imutantes, dixere φαρισαῖοι, id eſt, Phariſæi. Sicut alterius ſectæ Iudæi fuerunt dicti Zaducæi, pro eo quod Ebræi dicunt צדיקי, pro צדיקים, id eſt, tzadikai pro tzadikim, id uero ſignificat iuſtitiarios. Solam enim legem

Vnde Saducæi

Moſche ad literam ſequebãtur, ita uiſi ſibi ſeuere iuſtitiam ſectari. Tertij dicebantur עשי pro עשים, id eſt, Oſai pro Oſim, id eſt, operarij. Manibus enim ſibi uictum quærebant. Hos Græci, & poſt hos nos quoq; Eſſenos uocamus. Tametſi ὁσίους quidam, id eſt, ſanctos uocatos putent, hinc falſi quòd putarunt uocem græcam eſſe, cum Ebræum ſit.

Vnde Eſſeni.

Hæc ferè deſumpta ſunt ex præfatione Capnionis uiri de lingua ſancta meritiſſimi, in Rabi, Ioſeph Hyſſopæum, quem Ebræum Poetam, inter reliqua præclara monimenta, quibus non literariam tantum, ſed ſacram etiam rem, haud mediocriter tum iuuit, tum ornauit, latinum fecit.

Audi-

Audiſtis quod dictum ſit ueteribus. Non occides.) Quemadmodum finis & conſummatio legis, adeóq; & germanæ iuſtitiæ dilectio eſt, ita hanc Chriſtus ubiq; unice urget, quã deniq; uel ſolam ſuis cum ubiq;, tum iamiam migraturus ex hac uita per nouum ſuum & unicum præceptum, commendat. Hinc eſt quod & in præſenti, ea præcepta explicanda potiſſimum deſumit, quæ ad eandem propius pertinent. Audiſtis ait, dictum eſſe ueteribus. Rudibus turbis, & ex media plebe delectis diſcipulis, Dominus loquebatur, ideo magis, ut uulgo iactata apud maiores præcepta Dei acceperant, quàm ut legebantur in ſcripturis, explicanda, uerôq; ſenſui illuſtranda ſuſcepit. Si Scribis & Phariſæis locutus fuiſſet, exiſtimo potius ſcripturam quàm uulgo dicta citaſſet. Sicut ille Legiſperito roganti quid faceret, ut æternã uitã poſſideret, dicebat. In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Et quidem illud (quiſquis autem occiderit, reus erit iudicio) cum in lege Moſche non ſit adiectum, ſatis indicat, Chriſtum uoluiſſe hæc præcepta, ut uulgus recepta ea à ueteribus tenebat, partim explanare, partim corrigere. Cæterum iudicium forte intellexerunt, quo de homicida explorabatur, an ſciens uel inſciens, data opera, uel per caſum, proximum ſuum occidiſſet De quo quinto Moſche decimonono, uel certe per iudicium pœnam intellexere, quod tamen non perinde quadrare uidetur.

Vt uulgo iactabantur, hæc Chriſtus ſuſcepit explicanda & corrigẽda

At ego dico uobis, quod quiſquis iraſcitur &c.) Per aſſeuerationem loquitur, uti eum, qui per miracula iam inſignem ſibi authoritatem comparauerat, decebat, & è re erat rudis plebeculæ, quæ breuia iſta præcepta, quã longas rationes, melius percipiebat. Vulgo iam credebatur, ſatis abeſſe ab homicidio, & tranſgreſſione præcepti de non occidendo eum, qui manu neminem peremiſſet, quod ſecus habebat. Nam huiuſmodi pręcepta, uel ut partes ſunt præcepti, de dilectione proximi, quæ ſola in omnibus huiuſmodi mandatis potiſſimum quęritur. Ea iam iraſci fratri qui poſſit? Si porro hæc animo exciderit, ſicut fratri male uoles, ita potiore tui portione, mandatum (Nõ occides) tranſgreſſus es, etiam ſi manum ne moueas quidem. Vnde Chriſtus talem parem in culpa, ei, qui occiderit, facit. Qui autem animi ſui iram, malúmq; motum ſignificatione aliqua uocali protulerit, non iudicio tantum, ſed concilio, quod maius quid uidetur fuiſſe, ut in grauiora ſcelera à primoribus concilijs ſolent ſupplicia decerni, obnoxium eſſe pronunciat. At ſi quis deniq; opprobrio aliquo, maleuolentiam ſuã prodiderit, uocans fratrem ſuum fatuum, aut quid huiuſmodi, eum addicit Geennæ ignis, faciens ita gradus pœnarum, cum gradibus iræ & maleuolentiæ.

Per aſſeuerationẽ loquitur ut authoritatẽ habens & cõſulens uulgo.

B εἰκῆ, id eſt temere, Hieronymus aſſerit in ueteribus exemplaribus non fuiſſe adiectum. Sed ſiue additum ſit à ſciolo quopiam, ſiue ita ab Euangeliſta primo ſcriptum, parum refert. Nulla ſiquidem cauſſa eſt, ut fratri quis iraſcatur, ita ut de ira hic Chriſtus loquitur, intelligens ſcilicet animi indignationem cum dilectione pugnantem, quam ſane longe abeſſe oportet ab animo proximum, ut fratrem amplectente, atq; perinde ac ſeipſum amante.

Racha, exiſtimo eſſe Interiectionem indignantis animi, nihil præterea ſignificantem, ut cõſtet gradatio ab ira animi, ad ſignificationem uocis inconditæ, neq; certum aliquid ſignificantis, mox ad expreſſum conuitium. Chryſoſtomus ait, Syriaca lingua, racha perinde eſſe atq;, es tu: Vt irati ſubinde, quæ commotus animus conuitia ſuggerit, premere ſolent, ita tamẽ ut ſono aliquo indignantis animi, paratos ſe ad conuitiandum prodant. Et hoc probabilius dici puto, q̃ quòd quidã racha eſſe idem q̃ ריק exiſtimant, & ſignificare uanum. Expreſſum enim eſſet hoc conuitiũ, ac idem cum eo quod ſequitur. Scrupulũ tamẽ parere poſſit, q̃ in ea Syrorum lingua qua ſcriptæ ſunt illæ D. Bibliorum Paraphraſes, quas Thargumin uocant, ראך, uide te, non es tu, ſignificat. Cum enim illæ non longe à tempore Chriſti æditæ ſint, uerisimile eſt, eadem lingua & Chriſtum fuiſſe uſum. Nam extra dubium eſt, uulgari tum Iudęorum, quæ eadem & Syrorum erat, lingua fuiſſe loquutum. Hinc uideri poſſit, racha, potius iuxta linguam Syriacam, quæ in Thargumin habetur, & Chriſti tempore in uſu Iudæis fuit, interpretandum eſſe, quã ſecundum eam, qua uſi Syri fuere ætate Chryſoſtomi. Tanto ſiquidem tempore, quantum inter ſæculum Chriſti & Chryſoſtomi fluxit, conſtat ſæpe totas linguas fuiſſe mutatas, potuit uero in racha, etiam ſi interpreteris, uide te, eadem indignatio, quę in eo, ſi reddas tu es, exprimi, ſed de his non erit chriſtianus magnopere ſolicitus, quanquam ſatis conſtet, utcumq; racha accipiatur, eo indignationis ſignificantiam rectiorem fuiſſe, quã conuitio fatui. Sed leuicula hæc.

Racha

C Geenna dicta eſt ab גיא בן חנם, id eſt, ualle filij Hinnom, de qua Iehoſua. 15. & Ieremię. 7. & alibi. Locus fuit prope Ieruſalem, in quo extruxerant Iudæi excelſum nomine Tophet, ubi cremabant ſuos filios, & filias ſuas igni, contra præceptum Domini. Minabatur ergo illis per Ieremiam Dominus, uenire tempus quo excelſum illud non uocaretur amplius, Tophet, & uallis filij Hinnom, ſed uallis occiſionis. & ſepelirent in Tophet, eo ꝙ non eſſet alias locus. Putāt uero dictam Tophet à ritu ſacrificantiū Molec, quē ueriſimile eſt Saturnū fuiſſe Iudæis, cui cū adolebātur infantes, pulſabantur tympana, ne audiretur eiulatus illorū, dū exurerētur תוף enim tympanum dicitur. Porro quia hoc loci exurebantur infātes, uel quia Tophet hæc in ualle erat, quæ dicebatur Gehinon, & erat locus ſummæ abominationis, ſupplicium ſumendum de impijs in futuro ſæculo, hoc nomine uocari cœpit. Ieſkiel. 30. Parata eſt Taphthas, id eſt geenna, uel cruciatus ille animorum, qui hoſtes Dei manet, poſt hanc uitam. Sic & à גיא בן חנם, uocari cœpit גיהנם, id eſt, Gehenna, pro eodem ſupplicio, idq; uel eadem ratione, qua Tophet, propter puerorum exuſtionem, uel ꝙ in hac ualle locus quoq; fuit, in quem cadauera & quæq; abominanda eijciebantur è Ieruſalem. Supplicium enim iſtud tenebræ illæ ſunt exteriores, in quas abijciuntur reprobi, & municipatu regni cœleſtis indigni. Dominus itaq; qui uulgari tum lingua uſus eſt, Gehennam (Græci tamen excluſa aſpiratione dicunt Geennam) pro futuro animarum tormento uſurpauit. Quod uero ſubinde uocat Gehennam ignis, facit propter exaggerandam incredibilem uim cruciatuum, qui impios manet, quos eoſdem Ieſaias, ignem uocauit inextinguibilem. Et ignis, inquit, eorum non extinguetur. Quod ipſum & Dominus Marci nono adduxit, ubi de Geennan loquitur, eóq; quodammodo quid per Geennan ſignificet, ipſe expoſuit. Ita enim bis ait, Bonum eſt tibi ut claudus, uel luſcus introeas in regnum Dei, potius quàm duos pedes uel oculos habens, mittaris in Geennam, in ignem inextinguibilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Etſi quando Geenna, ſine additione (ignis) ponitur, accipitur, nihilominus pro hac omnium maxima & diriſſima afflictione, cruciatuq;, qui eſt, ab æterno iſto uermi, atq; igni inextinguibili, quo excruciabuntur, quotquot Chriſtum, non fuerint conſecuti propitiatorem.

D

Obſeruandum preterea ꝙ cum Moſche temporaria bona paſſim promiſerit pijs, & impiis mala item temporaria minatus ſit, uti cum alias, tum peculiariter tertio Moſche. 26. & 5. capite. 38, legimus, Chriſtus Rex cælorum, & populi ſpiritalis, ut pijs bona pollicetur inuiſibilia & æterna, ita impijs inuiſibiles quoq; & æternos minatur cruciatus. Etenim externa iſta mala, qui Chriſti ſpiritu aguntur, lucro ſibi apponunt, ſcientes tempus appetiiſſe, ut iudicium incipiat à domo Dei, de quo priori Petri quarto. Vnde certe eſt, ꝙ ſancti Noui Teſtamenti, plus in hoc ſæculo quā ueteres affliguntur, nunquā ferè illa proſperitate utentes, qua ſæpe uſos ueteres ſcriptura teſtatur. Imò qui ſerio Chriſtiani fuerint, perſæpe id experiuntur, de quo Paulus ſcribit. 1. Corint. 4. Videtur ꝙ Deus ultimos Apoſtolos nos oſtenderit, tanquā morti deſtinatos Quoniam ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis & hominibus &c. Et hęc quidem Chriſtus ſuis dilectis futura promiſit, quare alia mala oportuit, minaretur impijs, nimirum tormenta ignis æterni.

Quare chriſtiani adfligūtur

Poſtremo animaduertendum, quod ſupra de ira dixi, Chriſtū hic non niſi eam irā, quæ cum charitate pugnat damnare, ita ſentiendum eſt, & de iræ ſignificatione quæ uoce aliqua fit incondita, ac demum de conuitio quoq; fatui, aut alio quolibet. Nam & Chriſtum iratum Iudæis legimus Marci tertio, ac ſæpe grauiter quoq; conuiciatum. Quin Petro dicebat: Abi poſt me Satana, quod paulo plus erat, quā abi poſt me fatue. Sed ut hunc ob ſummam erga ipſum dilectionem duriuſcule increpuit, ita ſtudio paternæ gloriæ, ſuis nominibus appellauit Phariſæos, nullo erga utroſq; malo affectu motus. Sic pater peccanti filio & iraſcetur, & cōuitium dicet, nec tamen ob id, cum nihil niſi charitas ipſa iraſcatur & conuitietur, iuditio, multo minus Geenna obnoxius erit. Dilectionis proximi, hic Chriſtus cauſſam agit, quā ſcilicet à falſis Phariſæorum interpretamentis uindicare, ſuæq; puritati apud ſuos reſtituere uoluit.

Quæ ira, quæue conuitia hic damnentur.

Itaq; ſi obtuleris munus tuum ad aram, &c.) Vel hinc uides unum hoc agere, ut dilectionem ſuo loco, inter ſuos reſtituat. Adeo alienos ergo ab omni ira, amaróq; affectu, ſuos eſſe poſtulat, ut ſi ſentiāt alios cōtra ſe motos, ante omnia, curēt eos ſibi placatos, ſtudeātq; ita, ꝙ ad ipſorū fuerit, cū omnibus hominibus pacē habere, Rom. 12. Eo uero quòd iubet munus ante aram relinqui, & priuſq; illud offeratur, fratri reconciliari, declarauit Deo nihil gratius, concordia, gratiáq; fratrū, ut quam malit, prę ſacrifitijs, iuxta illud Hoſe. Quoniā benignitas mihi pla-

Concordia ſacrifitijs anteponenda.

placet,& non ſacrificium,& ſcientia Dei,præ holocauſto.Neq; quod ait: Tum ueniens offer
A munus tuum,aliud uult,q̃ reconciliationem,ſacrificio quoq;,quod tum,uigente etiamnum
cultu Moſche,omnium præſtantiſſimũ habebatur,proponendam.Nobis autem nullum a-
liud hoſtiarum genus relictum eſt, quã ut nos & noſtra omnia,Deo,in obſequium & com-
modum proximorum addicamus.

Habeto beneuolentiam cum aduerſario tuo cito.&c.) Eſt exemplum,allegoria inuolu-
tum,quo urget ad reparandam gratiam cum fratre.Senſum hunc habet· Si creditor te in ius
uocaſſet,iámq; cum illo ires ad iudicem,quid quæſo conſultius poſſes agere, q̃ ut ipſe mox
cum illo conuenires? Nam ſi iudicium etiam uelles experiri, quando debitum inficiari non
poſſes,quid expectares aliud,quã ut pro officio ſuo,te iudex traderet miniſtro, hic conijceret
in carcerem,è quo profecto egredi tum niſi omnibus uſq; ad extremum quadrantem perſo-
lutis,haudquaquã liceret? Hæc parabola,ſiue exemplum eſt ἀνταπόδοσις,id eſt, redditio ſiue
res exempli,quam ſignificare Chriſtus,q̃ dicere maluit,ſic habet:Si quem offendiſti, illius iã
debitor es, da ergo ſimiliter operam ut in gratiam cum eo cito redeas,priuſq̃ iudici Deo, qui
uindex horum eſt,tradaris,& eo diligentiorem atq; maturiorem,quò magis horrẽdum eſt,
incidere in iudicium Dei,quod indubie foret tibi intolerabile.Atq; ita ſicut ſuperiore compa-
ratione,ad quærẽdam reconciliationem,quæ Deo,omnibus ſacrificijs gratior exiſtat,imò ſi-
ne qua,nullum ille ſacrificium habeat gratum,inuitauit,ita hoc ſimili,ab neglectu eius deter-
ret,ut qui à iudice Deo nullam omnino condonationem,expectare poſſimus, ſi non ab eo
quem offendimus,gratiam offenſæ ante impetrare fuerimus ſolicite anniſi. Lucæ duodeci-
mo legimus,Dominum eodem exemplo uſum,ad monendum Iudæos, ne ſuum tempus
negligerent.Opprobrauerat enim illis,q͛ faciem cœli & terræ noſſent probare,non autẽ pro-
barent,quod tum erat tempus,utiq; uiſitationis ipſorum.Ibi mox præſens paradigma allego-
ricos ſubiecit,ſignificans eo quàuis in re plus ſapere illos,q̃ in re ſalutis ipſorum. Cito utiq; cõ- *Lucæ locus ex*
poſituri rem eſſent,ſi ab aduerſario in ius traherentur,ne in maius inciderent periculũ apud *plicatur.*
iudicem,negligerent uero cum Deo in gratiam redire,cum iam ille gratiam ſuam ultro ipſis
offerret,nihil expendentes,quod iudicium eius,non ſine æterna ſui pernitie eſſent experturi.
Atq; hinc apparet,hoc ſimile uulgo,uel ſaltem Domino,haud infrequens, ac ferè prouerbij
uice fuiſſe.

Hic autem ſimilitudo in eo conſtat,quemadmodum dixi,qui debet alicui, ſatius eſt, ut is
cum ipſo ſuo aduerſario rem componat,q̃ ut ſinat ſe pertrahi ad iudicem,quòd ab ipſo ſpe-
B rare liceat aliquam remiſſionem,non autem à iudice,qui id quod iuris eſt pronunciat. Si er- *In quibus ſita*
go ſapit, ſimulatq; quis uocatus fuerit ad iudicẽ,omnia poſthabet,ut cũ aduerſario ipſe cõue- *ſit præſens ſi*
niat.Ita qui fratrem offendit,eius iam debitor eſt, ſed ab hoc ſi offenſæ gratiam impetret,à *militudo.*
Deo quoq; impetrauit,iuxta illud infra.18,quæ ſolueritis,erunt ſoluta.Si id uero negligit,nul-
lam à iudice Deo ueniam ſperet,quod iuſtum eſt iudicabit,iudicium autem eſt æternus ignis,
cito igitur,& prius omni alio negotio,debet qui offendit,dare operam & diligentiſſimam,
ut in gratiam cum eo quem offendit,redeat.Cui ille ſe facilem quoq; præſtare debet,in remit-
tendo centum denarios,qui ipſe à Deo remiſſionem ſperat decem millium talentorum.

Pluribus hæc,ac bis dixi,quò eximerem animis ſimpliciorum quorundam nihili commẽ-
ta,quibus hunc locum,q͛ non animaduerterent paradigma eſſe inuolutum allegoria,cum il-
luſtrare uellent,& ſibi & alijs magis obſcurarunt· Expẽde igitur quid Dominus uoluerit hoc *Nihil hic de*
loco monere,quæq; præmiſerit,& facile uidebis,nos loco huic germanum dediſſe ſenſum,à *Purgatorio.*
ſcopo autem iecisse longiſſime,qui carcerẽ hunc, Purgatoriũ fecerunt, in quo etiã minimus
quadrans ſoluendus,id eſt,peccata uenialia eſſent eluẽda. Quod enim de ſolutione quadrã-
tis additur,ad parabolã debiti pertinet,quod cum ſit ſummũ ius,uel,ut uocant,rigidũ,ſigni-
ficat nobiſcũ quoq; Deũ,iure,non æquo,ſed ex pacto & ſeuere,id eſt,ſecundũ merita noſtra,
non ſuã indulgentiã acturum,nempe nihil remiſſurum,quod utiq; ſi faciat, actum de nobis
eſt,neq; ulla expectanda redemptio·

Hoc minutulum eſt,Lucas habet,ἔσχατον λεπτὸν,id eſt,extremum minutũ, pro eo quod
noſter,extremũ quadrantẽ ſcripſit·Idẽ enim quadrãs eſt,quod minutũ, nimirũ minimus nu- *Quadrans.*
mulus,quarta ſcilicet pars aſſis,quẽ teruntium uocatũ Ciceroni,Budæus affirmat.Perinde &
hoc eſt.ὁ ἀντίδικος,quẽ aduerſariũ noſtri uerterunt,ſignificat eũ,qui in iudicio aduerſatur,quẽ
noſtri ſubinde accuſatorẽ uocãt,qui iuditio reũ cõuenit·Quod & ipſum,ad parabolã, & uo- *Aduerſarius.*
cari in ius debitoris propoſitã ſimilitudinẽ,pertinet. Neq; demũ hoc prætereundũ, Chriſtũ
hic,fratris nomine itenditem uſum,habet enim & hoc momentũ aliquod ad ſuadendã con-
cordiam,q͛ fœdum utiq; ſit cum fratre,non poſſe gratiam uel retinere,uel ſciſſam,reſarcire,

Audi-

C Audiſtis quod dictum ſit antiquis: Non committes adulterium.) Hoc alterũ præceptum eſt, quod Chriſtus explanando, ſuo ſenſui reſtituit, erroriq́; illi eximit, quo uulgo credebatur, non plus requirere, q̃ ne quis cum alterius uxore re ipſa, congrederetur. Ait ergo: Ego uero dico uobis, quicunq; aſpexerit uxorem alterius, &c. id eſt, ex cupiditate praua tantum intuitus fuerit, illum iam adulterium in code cum illa commiſiſſe. Nam cor iam tum contra dilectionem proximi, propenſum eſt ad uiolandam uxorem illius. Deus autem cum adulteriũ prohibuit, utiq; tanquã rem malam, & proximo non ferendam, prohibuit, igitur in primis uoluit ab eo, cor alienum eſſe, quod ſane quæq; optima duntaxat debet proximo uelle. Vere itaq; adulter eſt, qui talis iam corde fuerit.

Adulteriũ corde æſtimatur.

Quod ſi oculus dexter obſtaculo tibi fuerit.) Videri poſſit hæc cum ſuperioribus parum cohærere. Negari quidem non poteſt, Euangeliſtas noſtros Miſcellanea & rhapſodias, factorum dictorúmq; Domini ſcripſiſſe, ordine illorũ quo geſta fuere, haud ubiq; obſeruato, quare fruſtra ſudabit, qui connectere uelit omnia. Mihi tamen uidétur hæc cũ ſuperioribus haud inepte ſic poſſe coniungi. Pronunciauerat adulterij teneri, qui proximi uxorem, tantum ad concupiſcendum uidiſſet, contra quod potuiſſet certe ipſi ab auditoribus obijci. Iſto pacto reos perages adulterij quoſlibet. Citius enim quã quis animaduertat, in amorem & concupiſcentiam mulieris animus rapitur. Vt & concupiſcat uidendo, & concupiſcendo uideat, caro ſiquidem ſumus, cui hæc concupiſcentia agnata eſt, quare aliud nequimus. Huiuſmodi ergo obiectioni, uelut per præſumptionem reſpondet. Si oculus tuus dexter &c. quaſi diceret. Fugite ergo occaſionem, & quo propenſiores ad hoc malum uos deprehenditis, tanto diligentius animum ueſtrũ ab illo ſeruate. Certe ut inoffenſi in uia Dei pergatis, hoc eſt, ut citra peccati impactionem, nedum caſum, iuxta uerbum Domini uiuendo, & innocentiam ac proximi dilectionem tuendo perſeueretis, par eſt, uos omnia cedere, facere & pati. Hæc enim eſt uita

D ueſtra. Proinde moneo, cauete adeo uobis ab omni eo, quod in huiuſmodi, aut quodcũq; aliud peccatum pertracturum uos timetis, ut ſi id uobis tam charum & neceſſarium eſſet, q̃ ſunt oculi, manus & pedes, imò dexter & potior oculus, manus & pes, reſecare tamen & abijcere illa, quãtumlibet incommodi, aut doloris id inferat, nihil contemini. Quid nã eſſe poſſit, quo non infinito præſtet carere, & uitam conſequi æternam, q̃ retinere ipſum, & abijci in gehennam? Hæc plane ſibi uolunt, parabolica iſta, atq; hyperbolica Chriſti uerba, quæ hoc modo accepta, uidentur cum præmiſſis ſatis habere affinitatis, atq; ordinis. Quę deniq;, ſi ad hunc modum q̃ ſimpliciſſime acceperis, & firmitatem, & gratiam maiorem habebunt. Neq; opus ſane erit hic gloſſis, ut quidam aliud per oculum, aliud per manum aut pedem intelligunt. Membra quidem iſta, obſtaculo ad pietatem non ſunt, ſed ſi eſſent, abijcienda item eſſent, multo magis igitur improbus conuictus, cultus effeminatior, uerba parum pudica, uagus uiſus, aut quæcunq; alia uere obſtaculo eſſe tibi ſenſeris, quo minus amorem erga proximum ſyncerum, animúmq; praua cupiditate liberum queas uſq; tueri, abijcienda ſunt, etiam ſi neceſſitate & utilitate, oculis, manibus, & pedibus paria uiderentur.

Hinc uides τὸ σκάνδαλον, id eſt, offendiculum uel obſtaculum eſſe, quicquid nos remoratur, uel impingere, aut cadere facit in uia Domini, hoc eſt, uita Deo digna, nempe fide & dilectione, in quibus gnauiſſime ſemper pergendum Chriſtiano eſt, ut cum Paulo oblitus eorũ, quæ à tergo ſunt, ad ea quæ à fronte ſunt enitens, iuxta præfixum ſignum inſequatur, ad palmam ſupernæ uocationis Dei, per Chriſtum Ieſum. Sed de ſcandalo infra. 18. plura. Vbi etiã hæc de eruendo offendente oculo, & reſcindenda manu &c. Dominus legitur repetijſſe, unde conijcio, ſæpe iſta inculcaſſe, eò quod nihil ſit ſcandalo nocentius.

Quid ſcandalon.

Geennam hic abſolute poſuit, ſed ex eo quo paulo ſupra dixerat, facile erat intelligere eũ, de Geennan ignis, id eſt, cruciatu ignis loqui.

Dictum eſt autem, quicunq; repudiauerit uxorem.) Et hæc uidentur per præſumptionem hic adiecta. Potuerat enim ad proxime dicta, animus auditoris inferre. Si ita res habet, ſi adulterij tenetur, qui tantum mulierem ad concupiſcendum aſpexerit, atq; ne in hoc malum incidat, debet quæq; chariſſima, ac neceſſaria maxime à ſe reijcere, bene eſt, quòd nobis Moſche facultatem fecit repudiaudi uxores, ut ſi qua inamabilior ſit, amandare eam liceat, ne à faſtidio eius in concupiſcentiam alienæ animus labatur, eo itaq; liberius & facilius hac facultate deinceps utemur. Quæ cogitatio cum iniqua, & cũ dilectione pugnãs eſſet, occurrit ei, declarans quatenus repudio uti liceat, & non eſſe peccati offendiculum, alio peccato remouendũ. Videntur itaq; uerba eius, hoc ſenſu accipienda: Nolite ob dicta de adulterio cordis, & uitãdo ſcãdalo, de facilitate cogitare repudij. Quanq̃ enim à Moſche recte præceptum ſit, dare libellũ repudij mulieri, quam quis repudiarit, repudiare tamen non præcepit, neq; iuſtũ cenſuit.

Mala

Mala Patrum cupiditas,id licere ex iuſta lege Moſche,haud probe collegit. Non hoc modo
A offendiculum cauendum eſt,ut in aliud grauius incidaris.Debetis quidem nihil habere tam
charum,nihil uobis ducere adeo neceſſarium,quod non reijcere parati ſitis,ſi occaſio ſit, uel
iniqui tantum erga proximum cogitatis,eó q; in dilectione proximi omnia compleantur,
& ſine ea nihil ſitis,ſed quia ſtudio dilectionis tuendæ,quæ offendunt abijcere oportet, non
poteritis inter hæc numerare inamabilem uxorem,quam niſi cum ſummæ charitatis iactura
non poteſtis abijcere. Vt neq; ſane per ſe offendiculo eſſe poteſt,quam Dominus adiunxit in
auxilium. Proinde affirmo,quicunq; excepta fornicationis cauſſa,uxorem ſuam repudiarit,
eum tam non remouere offendiculum,ut grauiſſimum etiam ponat. Etenim efficit ut repu-
diata adultera ſit,& adulter qui eam duxerit: Nubet nanq; non ſuo cuicunq; nupſerit,& abſq;
nuptijs uiuere,non erit fortaſſe illi integrum. Eóq; ut grauiſſime contra dilectioné peccat, ita
tam ſibijpſi,quã uxori,ac deniq; illi,qui repudiatam duxerit,grande obſtaculum ad pie ac de
center uiuendum obijcit.

Infra cap.19. Dominus rogatus,de iure repudij,latius reſpondit,ibidem ergo latius de eo,
& confirmatius diſſeram. Satis ſit in præſenti monuiſſe,nequaquam his Chriſtũ ulli ius nup
tiarum uoluiſſe adimere,quare per quem non ſteterit,quo minus ſuo coniuge fruatur,& nõ
eſt ei datum cælibi uiuere,cum Paulus dicat,propter fornicationem unuſquiſq; uxorem ſuã,
& unaquæq; maritum ſuum habeat.1.Cor.7.illi ſecundæ nuptiæ,peccato dari haud poterũt.
Quanq; enim quantum in repudiante eſt,adulterium ſunt iſtæ nuptiæ,attamen neq; repudi-
ata,neq; qui repudiatam citra fraudem,in prius connubium duxerit, cum reconciliatio ab re-
pudiante,impetrari non potuit,adulterij tenebitur. Semper namq; uerum uerbum Domini
eſt. Non eſt bonum eſſe homini ſoli.1.Moſche.2. & quod ex Paulo iam adduxi, unuſquiſq;
uxorem ſuam,& unaquæq; maritum ſuum habeat. Neq; ulla ſcriptura probari poterit, Deũ
à quoquam exigere,ut præſtet culpam alienam. Vnde Paulus fideli coniugi,infideli diſcedé-
te,nuptias alias concedit,inter quos tamen diuortium accidit, extra cauſſam fornicationis.
Non enim uult Deus,ut quiſquam ob ſuam etiam,ne dum alienam culpam cogatur in cer-
to peccandi periculo uiuere,ſi peccatum odiat,iuſtitiámq; amet, qui ut neceſſitate peccandi
nos liberaret,filium ſuum miſit,in quem qui credit,habet uitã ęternam,ueréq; liber eſt. Sed
de his,ut dixi infra fuſius & certius.

Rurſum audiſtis,quod dictũ fuerit antiquis,non peiurabis &c.) Tertio Moſche.19.habetur:
Nõ iurabis falſum in nomine meo,nec pollues nomen dei tui,ego Dominus,huic additũ fu
B it per δευτερώτας,id eſt,ſecundarios formatores & doctores. Sed perſolues Domino, ea quæ
iuraueris,ſignificantes Domino iam deberi,quod quis facturum ſe,per nomen Domini iu-
raſſet,& ita aperiebant feneſtram,& fallendi proximum,& iurandi temere,ſi modo nomen
Domini non adhiberetur. Omnino enim quod adiecerunt,ſed ſolues Domino ea quæ iura-
ueris,& quod Chriſtus ſubijcit,uetans & alia iuramenta,quæ non fiebant in nomine Domi
ni,ſubindicare mihi uidentur δευτέρωσιν Phariſæorum fuiſſe,nihil aut non magnopere refer
re,ſi quis per alia, q̃ nomen Dei iurans falleret. Chriſtus ergo declarat,ubi Dominus falſum
iuramentum uetuit,uoluiſſe ut optima inter ſe fide homines agerẽt,procul omni dolo, frau
de & mendatio. Vnde ei non peiurabis, in adducto Moſche loco præmiſſum legitur. Non
furabimini & non falletis,& non mentiemini,quiſquam proximo ſuo. Recte igitur ait: Ego
autem dico uobis,ne iuretis omnino &c. ſed ſit ſermo ueſter,eſt eſt,non non. Ita enim fidos
inter uos mutuo,& ueritatis ſtudioſos eſſe addecet,ſiquidem ciues uultis eſſe regni cęlorum,
ut ſimplex ſiue affirmatio,ſiue negatio ; ad faciendam fidem quacunq; in re,cuiq; ſatis ſit. Nã
quicquid præterea adijcitur,ex malo eſt. Si nanq; ea eſſet,quæ debebat inter homines mutua
dilectio,ut quiſq; alteri,perinde ac ſibijpſi fideret,ita nulla prorſus cauſſa eſſet, quicquam iura
menti,ſimplici affirmationi uel negationi adijcere.

Ex malo eſt, quod præter eſt & non ad ijcitur.

Ne itaq; ſinite imponi uobis iſtos legis Dei eneruatores,qui pulchre religioni iuramenti cõ
ſultum putant,ſi non iuretis per nomen Dei,ſed forte per cœlum,terram, Ieruſalem,caput tu
um,aut alia huiuſmodi,quaſi uero nihil referat temere,& per hæc iurare,aut fallere, quæ per
iſta iuraueris. Maiora ſane & hæc ſunt,quã ut temere per ea iures,aut peieres. Cœlum utiq;
thronus Dei eſt,terra ſubſellium pedum eius, quod Ieſaiæ.66.legitis,quo ſcilicet Deus meta
phoricos, immenſam & incomprehenſibilem ſuam magnitudinem, utcunq; cogitandam
hominibus propoſuit. Et Ieruſalem ciuitas Regis magni eſt. Nam per eundem Vatem.52. Ci
uitas ſancti uocatur. Porro Zachariæ. 8.ita ſcriptum eſt,ſic dixit Dominus: Reuerſus ſum, ad
Tzion, & habitabo in medio Ieruſalem, & uocabitur Ieruſalem ciuitas ueritatis, &
mons DOMINI exercituum, mons ſancti. Magni igitur Regis, hoc eſt, Regis

regum

C regũ,ac dominatoris dominãtiũ Chriſti, ciuitas Ieruſalẽ rectè dicitur. Sicut utiq; poſt miſſio nẽ ſpiritus ſanctus illic regnũ Chriſti glorioſe cœpit, ut in Actis Apoſtolicis legitur. Deniq; ne caput quidẽ tuũ temerario iuramento aut falſo adhibebis, quia non potes unũ pilũ albũ aut nigrũ facere. Quaſi diceret. Cur abuti uel capite tuo tibi permitteres, qui adeo nullã in ipſum poteſtatem habes, ut ne unum quidem pilum poſſis immutare. Ex quo id plane colligitur, nullam omnino creaturã tam paruo nobis æſtimari debere, ut ipſam uano iuramento polluamus, quare præmiſit. At ego dico uobis, ne iuretis omnino. Sed eo ꝙ ait, ſed ſit ſermo ueſter, eſt, eſt, nõ, non, hoc eſt, ſi quid affirmatis, ita ſe habeat ſi quid ngatis, rurſum ita habeat (ſimili loquẽdi modo Paulus uſus eſt. 2. Cor. 1.) ſignificauit haud obſcure, nihil hoc ſermõe ſuo aliud ſpectaſſe ſe, quã ut inter ſuos ea charitas, fideſq; uigeret, ut nulla õnino cauſſa iurãdi eſſet. Quapropter ſi quis agat cũ iis, qui ea dilectione præditi nõ ſunt, ut ſimplici affirmationi aut negationi fidem habeant, poſſit'q; illis iurando fidem facere rei, ad gloriam Dei facientis (nam pro aliis, rebus, quæ ad gloriam Dei nullum adferunt momentum ut ſibi credatur, pius nihil erit ſolicitus) nequaquam peccabit iurando. Nam licet Chriſtus hic dixerit, quod ultra, eſt, eſt, & non, non, adiungitur, ex malo eſſe, ipſe tamen quoties amen iurandi aduerbium adiungit? Et Paulus quãm ſæpe in teſtem Deum inuocat, quod quid aliud quãm iurare eſt? Hic peruicaria anabaptiſtarum quorundam nobis, imo Chriſto miro furore obſtrepit, contendens, cum Chriſtus hic dixerit, omnino non iurandum, uetuiſſe omne iuramentum, quomodolibet & quacunq; cauſſa fiat. Vnde ſi quis exigente magiſtratu, ius iurandum faciat, id impietatis damnant, nolentes animaduertere, quæ iuramenta, nimirum temeraria & ex diffidentia nata, hic Chriſtus prohibuerit. Vtq; impiam ſententiam ſuam confirment, aliam impietatem adiiciunt, dicentes: non eſſe ipſorum, ut quicquam iurent ſe facturos, uel non facturos, eo quod nihil ſit in ipſorum poteſtate, ſed omnia in manu Dei, cui nequeant quicquam abiurare. Qua ratione ſemel damnant, omnes omnium piorum promiſſiones & uota, adeóq; & ipſam matrimonii colligationem, erit'q; horum ſententia, etiam Deus autor impiæ præſumptionis, cuius nimirum auſpicio, ueteres tum fœdera percuſſerũt cum hominibus, tum ipſi Domino uota nuncupauerunt. Receperunt enim hi omnes facturos ſe, quod utiq; in manu ipſorum non erat, magis quam illis parere magiſtratui, uel urbe aliqua excedere.

Pro gloria Domini iurandum eſt.

Error anabaptiſtarum de iuramento.

Nos miſſos ergo hos faciamus, languentes circa quæſtiones & uerborum pugnas, atque Chriſto credamus dicenti, ſe & patrem unum eſſe, & patris eſſe quæcunque locutus eſt. Atq; quemadmodum ſecum Deus pugnare non poteſt, ita neq; credamus Chriſtum, ut malum uetaſſe, quæ pater non permiſit tantum, ſed etiam in caſu præcepit. Iam. 2. Moſ. 22. legimus Dominum mandaſſe, ſi quæ res depoſita apud quempiam, periiſſet, lateret uero, quis eã uel perdidiſſet, uel alienaſſet, ut is apud quem depoſita fuiſſet iureiurando atteſtaretur, ſe manũ ad rem proximi haudquaquam extendiſſe, ac Dominum ſuſcepturum iuramentum eius. Ecce Dominus iubet iurare, ſuſcipit'q; iuramentum, & filius ſcilicet pronunciabit iuramentum à malo eſſe, & peccatum? Si ſane adeo res impia eſt, ut Chriſtianus non ſit, qui eam commiſerit, deo placere nunquam potuiſſet.

Deus iuramẽtum ſemel præcepit, ergo nunquam erit per ſe peccatum.

Sicut itaq; multa alia Chriſti, ex inſtituto eius, ac aliis ſuis uerbis, ſecus quam uoces uidentur ſonare, interpretamur, (nam & ipſe ut omnes loquentes, figuris & tropis uſus eſt) ita non ſimus & in his præpoſtere religioſi. Dixit qui non odiat parentes, eum non poſſe ſuum diſcipulum eſſe, hoc nemo tamen aliter intelligit, quam ut parentes non præ Chriſto amet, neq; eſt quiſquam craſſus adeo, ut execrari parentes, maleq; ipſis uelle, hic à Chriſto præceptum putet. Aliis enim ſcripturis atq; etiam ipſius uerbis, id pugnaret. Prohibuit patrem uocare ſuper terram, quis tamen damnet pueros patrem uocantes, carnalem ſuum genitorem, modo omnia expectent a patre cœleſti? Ita innumera ſunt, quæ ſecundum conſilium Domini & primarium inſtitutum eius, atq; collatis aliis eius uerbis, intelligimus aliter quam uerba ſimpliciter accepta ſignificent. Sic ergo & hic faciamus. A ueteribus diſcipuli acceperant, ſatis ex fide cum proximo actum, ſi quod quis iuraſſet per Dominum, etiam præſtitiſſet, Chriſtus autem uoluit docere id ſatis non haberi, ſed oportere Chriſtianos, ea inter ſe fide & dilectione eſſe, ut nulli omnino iuramento apud eos locus relinqueretur, quippe unoquoq; de alio etiã iniurato, optime ſentiente & ſperante. Ad hæc omnem creaturam eſſe potiorem, quàm ut per eam licere poſſit, temere aut falſo iurare. Agnoſcimus igitur omnia hic iuramenta prohibita, quæ cum fide fratrum & dilectione pugnant, nullam'q; adferunt utilitatem, ut ſunt, quę pro rebus caducis & nihili, qualibet occaſione homines ſæculi à ſe mutuo exigunt & præſtãt quæq; nulla cauſſa in cotidiano ſermone, leuiſſime profundunt. Ex malo enim hæc profiſcun-

Quæ iuramenta prohibita.

A ciſcuntur, partim diffidentiæ, partim leuitatis, atq; animi indicia ſunt, Deum & quę dei ſunt
non ſatis admirantis.
Verum quoniam propter malos, qui bonis numero longe plures ſunt, hodie non minus
quàm olim legibus, uſúq; gladij opus eſt, & Paulus ſeruire deo poteſtatem teſtatur, ſi magi-
ſtratus iuramentum exigat, id'q; pro re quam cum Deo præſtare poſſumus, peccabimus cer-
te, niſi id præſtiterimus. Neq; dicet pius peccare magiſtratū exigendo, ſi R. publica expoſcat,
nam magiſtratibus ſuis, Deus ipſe olim iuramentū exigere præcepit. Si igitur exegerit, quod
alioqui debemus, quod ſcilicet e Re publica fuerit, ut parere ciuilibus legibus monere R. pu-
blicam periculi imminentis, ferre arma, ad puniendum ſceleratos, tutandum'q; innocentes, *Magiſtratus*
& ſimilia, ut noſtrum eſt, recipere illa nos facturos, pro noſtra uirili, id'q; deo placet, quid cum *iuramentū pu-*
peccati fuerit, Deum item huius appellare teſtem, q; ex animo illa recipiamus nos facturos? *re exigit.*
Chriſtus, ut dixi, damnare nec uoluit nec potuit, quod Pater inſtituit. Iam in externa ille Rei
publicæ inſtitutione iurare inſtituit, quā Chriſtus non imutauit, habēs cum ſolis electis nego
tium, & cum homine interiore, igitur iuramentum, quod R. publica exigit, & pro rebus exi-
git, quæ pius facere poterit, Chriſtus nequaquam damnauit, aut prohibuit.
Veruntamen ubi magiſtratus chriſtianus fuerit, parce ſane iuramenta exiget, propter diui
ni nominis reuerentiam, iuxtáq; charitatem omnia moderabitur, quanquā ut mixtim malos
cum bonis ſub ſe habet, atq; externa tantum eius ſit conſyderare, non poterit iuramenta om
nia remittere, neq; certe debet. Inſania namq; eſſet, abſolutiorem conari, inſtituere R. publi-
cam, atq; Deus ipſe inſtituit. Et boni, qui citra iuſiurandum, omnia erant præſtituri fide opti-
ma, pro conſeruanda tamen iuris iurandi religione, atq; adeo R. publica, cui conſeruandę &
Chriſtus detulit, quoniam, oportet nos omnibus modis, omnibus & benefacere & adeſſe,
ut accepta beneficia retineant, eiſq; commode utantur, ius iuranndum facere, haudquaquā
grauabuntur, certi in gloriam Domini cedere, quicquid ex ipſius imperio, & obedientia con
ſtitutæ ab ipſo poteſtatis fecerint, Imò etiam per ſe, ubi in rem id proximi fuerit, ut ſupra dixi,
iurare cum reuerentia Dei, & timore indignum ſe non putabunt. Quippe cum iurare opus
ſit, per ſe nequaquā malū, & Chriſtiani, omni re licita, proximo inſeruire. Sic ſanctos utriuſq;
Teſtamenti, iuraſſe ſæpe legis.
Plus nimio de re hac diximus, non contētioſis, at Anabaptiſtis, nihil dum ſatis, quibus ne
quidem Chriſtus ipſe ſatisfaceret, niſi ſpiritu ſuo, alia in primis corda illis donaret. Quoniam
autem ubiq; miro artificio mentes ſimpliciorum tentant, uolui hæc fuſius hic tractare, exper-
B tus ſcilicet quibus ipſi armis pugnent, quo fratribus non perinde in ſcripturis exercitis uel ho-
rum technas minus expertis, cogitationem mouerem latius, de hís inquirendi, & munitius
conta eos ſeſe inſtruendi. Fons autem erroris ipſorum eſt, q; non agnoſcunt, quicquid potuit *Fons errorū*
boni præcipi, abúnde eſſe, in lege & Prophetis expreſſum, Chriſtúmq; non ueniſſe, ut nouā *quibus impli-*
uiuendi rationem præſcriberet uerbis, ſed daret re ipſa, potius exprimere, quā abunde in lege *citi Anabap.*
& Prophetis præſcripſit, donato in hoc ſuo ſpiritu, quem nobis morte ſua meruit, putántq;
ipſum noua dediſſe præcepta, & perfectiora, quaſi dilectione Dei ex toto corde &c. perfectius
quicq; cogitari poſſit. Hinc ergo damnant quæ Deus ipſe, ueteribus præcepit. Nec recipiūt de-
niq; dilectioni proximi, externa omnia ſubiecta, atq; inde miris & inumeris erroribus ſeſe im-
plicant. Contra quos nemo, abſolutiorem & expeditiorem πανοπλίαν Paulo, ſuppeditabit,
quem, q; iſti contemnunt, has dant contemptus ſui pœnas. Cæterum ſi quæ iuramenta, non
ſint præſtanda, & quatenus iuris iurandi religio teneat, infra in. 14. cap. dicemus,
Audiſtis quod dictum fuerit, oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.) Hoc dictum,
lex Dei eſt, & legitur. 2. Moſche. 21. ac. 5. cap. 19. Verum ex Chriſti correctione, haud obſcure
apparet, per δευτερώτας, ſecundarios illos, non doctores, ſed deprauatores, hanc Domini legē
eò raptam, quaſi liceret ac iuſtum eſſet uindictam petere, & acceptam iniuriā retaliare. Quod
lex Dei, non ſolū non permittit, ſed nominatim etiam uetat. Nam in. 3. Moſ. 19. ita legimus:
Non petas ultionem, contra filios populi tui, acceptæ memoriam iniuriæ, non retinebis, ſed
diliges proximum tuū, perinde atq; temetipſum. Ego Dominus. Et. 2. Moſ. 23. Cū occurreris *omnem iniu-*
boui inimici tui, aut aſino eius erranti, reducens reduc eum illi. Cum uideris aſinum odientis *riæ memoriā,*
te, iacentem ſub onere ſuo, caue derelinquas eum, ſubleuans ſubleuabis eum cū illo. En Do- *uindictæq; cu-*
minus prohibet ulciſci nos ipſos, indignationémq; retinere aduerſus populares noſtros, ac *piditatem &*
præcipit proximum, quo cū ſcilicet nos agimus, ciuē, popularémq; noſtrum quemlibet, etiā *Moſche uetuit*
nobis inimicantem, nóſq; odientem, ſicut nos ipſos diligere, idq; opere quoq; declarare, ut ne
quidem in iumentis ipſius uindictam quærere, aut odij aliquod ſignum dare nobis permit-
mittat, multo minus contra ipſummet, aut eos qui propius quam iumenta ad ipſum perti-

k nent

nent. Quæſo iam qui ita affectus ſit, poteritne oculum pro oculo, dentem pro dente, aut ullã
C denique talionem uel ultionem poſcere? Num dilectio feret potius & condonabit omnia?

Ergo neque ex lege Dei dictum fuit, licere propriam iniuriam ulciſci, ſed Phariſæorum fuit δευτέρωσις, neque eſt à Chriſto præſenti ſermone manſuetudini, quam lex exigit, quicquã adiectum, ut etiam haudquaquã uetitum, ne magiſtratus iniuriam ciuium ſuorum uindicet, quod ſcilicet lege Dei hic adducta, ut oculus pro oculo, dens pro dẽte repoſceretur, fuerat cautum. Magiſtratui enim nõ ijs, qui læſi erant ulciſcendi iniuriã, Dominus hoc pręcepto, cõmendauerat, uti clare 5. Moſ. 19. quẽ locũ hic Chriſtus citauit, legitur. Huius uero et hodie eſt, malos ac nocentes ſua uindicta uel cohercere, uel prorſus è medio R. publicę tollere. In hoc enim gerit gladium, ut Paul. inquit, Ro. 13. & Petrus. 1. cap. 2. Accipiemus igitur hæc Chriſti uerba, ut cum Patris præcepto, quo conſtitutæ à ſe poteſtati, ſcelerum uindictam perſanctè iniũxit, nihil pugnent. Et profecto ſi expẽderimus quibus uerbis Dominus hic uſus ſit, tum ad quos illa, & quando locutus, ultro offeret ſe germanus eorum ſenſus, quo pulchre conſonabunt, tam ijs quæ ante in lege præcępta ſunt, quã alijs Chriſti, tum uerbis tum factis. Primum ergo certum eſt, hæc omnia dicta peculiariter diſcipulis, uti Matth. & Lucas teſtantur, licet ſimul auſcultantibus turbis, iam diſcipuli priuati erant, neque futurum erat ut magiſtratu fungerentur, non poſſunt igitur quæ ipſis data hic mandata ſunt, quoquo modo, ea uel reuocare, uel damnare, quæ ante Dominus magiſtratibus iniunxerat. Vt ſi princeps priuatis ciuibus geſtare in urbe arma prohibeat, nemo intelliget eodem ædicto, & conſtitutis ab ipſo Præfectis, atque lictoribus, alijſue publicis miniſtris, armis interdictum. Ad hæc Chriſti regnum ut nõ eſt de hoc mundo, ita nihil eorum, quæ regno mundi neceſſaria Deus inſtituerat, uoluit immutare, ſatis habens ſuos inſtituiſſe, ut omnibus rebus optime uterentur, & cæleſtis uitæ in mundo imaginem & ſpecimen præ ſe ferrent. Deinde cum ait, Quiſquis impegerit alapam in dex-
D teram tuam maxillã, item ei qui uult tunicã tuã tollere, &c. non etiã ſi quis ipingat alapã in maxillã proximi, aut proximi ueſtem uelit tollere, ſatis indicauit, ſuorum eſſe, iniuriæ ſibi irrogatæ debere tolerantes eſſe, atque cum dixit: At ego dico uobis ne reſiſtatis malo, exegiſſe, ne quis malo ſibi illato reſiſteret, non autem ſimul uetuiſſe, reſiſtere malo, quod alijs infertetur, præſertim ſi cui depellendi eius munus, iniunctum ſit, ut plane iniunctum eſt, quotquot magiſtratu funguntur. Poſtremo, ſi tempus conſyderes, quo Chriſtus hæc ſuis præcepta dedit, eundem uidebis ſenſum congruere. Inſtabat ſanè, ut uelut oues in mediũ luporũ, ita hos diſcipulos ſuos in mundum extruderet, regni cælorum prædicatores, ob quod cum odio futuri eſſent omnibus hominibus, ac crudeliſſimam experturi perſecutionem, ſumma certe tolerãtia opus illis erat. Quapropter ad hãc tolerantiã præcipue hic ipſos uoluit præparare, quę utique in primis eis erat neceſſaria, nihil aũt propterea, ordinatæ à Deo poteſtati, aut ijs, quos ex ſuo grege ad id delectos, illa contingeret fungi, quo minus iudicare ſecundum leges Dei, gubernando externe commiſſum populum poſſent, ademit.

Nunquam licuit priuatis ſe ulciſci.

Chriſtus priuatis locutus eſt.

Chriſtus ſpiritale ſuum regnum inſtituit

Propriæ iniuriæ uindictã prohibuit.

Proinde uerba Chriſti hæc: At ego dico uobis ne reſiſtatis malo, ſed quiſquis &c. ſic accipio. Ex uerbis legis per δευτερώτας deprauatis, uulgo iam creditur licere, acceptæ iniuriæ, petere ultionẽ, quod tamen ijs qui læſi ſunt priuatis lex planè prohibet, licet ſumendã magiſtratui iniungat, At ego dico uobis, uoluntatem Patris aliud poſcere, nempe ut quiſque ſibi irrogato malo non reſiſtat, neque malum malo compenſare cogitet, ſed abſit adeo ab omni uindictæ deſyderio, atque eo, ut acceptam iniuriam cupiat retaliare, ut malit nouã accipere, ac in maxillã dexteram percuſſus, & ſiniſtram obuertere, pertrahentique in ius, ut iniuria tunicã auferat, cedere & pallium, ac cũ eo qui ad unũ miliare adegerit, ire duo, potius quàm referire feriẽtem, iudicij ue peruerſitate, & abuſu iuris diuexanti, atque ſpolianti, uicem rependere, aut quauis alia iniuria afficienti, paria referre. Quin eo animo oportet uos eſſe præditos, ut nemini malũ pro malo reddatis, nolitis uos metipſos ulciſci: nunquàm à malo uincamini, ſed uincatis potius bono malum, benefaciendo ijs, qui uobis male faciũt.

Verba Chriſti explicantur.

Summa itaque eorum quæ hic Chriſtus præcepit, eſt, ut ſimus non ſolum omnis iniuriæ tolerantes, ſed parati etiam iniurias beneficijs compenſare, ne dum alieni ab eo, ut illas cuperemus retaliare, eóque quod Dominus iuſſit alterã maxillam obuertere, palliũ dimittere, duo milliaria ire, hyperbolę ſunt, quibus huiuſmodi ſcilicet tolerantiã cõmendauit, qua ab ultioue petẽda adeo abhorreat animus, ut plura etiã ferre nõ grauetur. Iſthuc uel Chriſti, apud Pontificẽ in faciẽ percuſſi exemplũ probat. Quẽ ſane infanda blaſphemia ſit dicere, non abſolutiſſime præſtitiſſe, quæcunque præcepit. Iã non ſolũ accepta alapa, alterã maxillam motu corporis non obuertit, ſed potius iniuſte cędentem, uerbis corripuit, uerũ id ea animi tolerantia, qua utique multo alterã ab illo alapã accipere maluiſſet, quàm acceptam retaliare. Quẽ animũ abunde etiã

Exemplum Chriſti.

deda

A declarauit, cum æquanimiter adeo extremos cruciatus pertulit, & cum omnium innocentiſſimus, maledictis inceſſeretur, maledicta nequaquã regeſſit, cumq; malis afficeretur, nihil eſt minatus, ſed tradidit uindictam ei qui iudicat iuſte 1. Pet. 2. Neq; aliter & Paulus ſeſe habuit, percuſſus in os apud Ananiam pontificẽ, percuſſurus eſt te inquiebat Deus, paries dealbate. At uero cum optime illi uolebat, neq; ullo ſe facto optabat ulciſci. Atq; idipſum erat, quod præſenti ſermone Chriſtus uoluit.

Vt ergo nequaq̃ hic præceptum eſt, externo geſtu, alapã danti in dexteram maxillã, alterã, obuertere ita neq; exigitur, ut auferenti tunicã, pallium quoq; obijciamus, aut continuo duo milliaria eamus cum eo, qui adegerit ad unum, ſed ſatis erit, ut hæc facere animo uere parati ſimus, multo potius, quàm quicquam ultionis ob acceptam iniuriam meditari, aut quicquam beneuolentiæ atq; beneficentiæ, erga iniuria afficientes remittere. Sic ſane de Chriſtiana tolerantia, & Apoſtoli, Paulus & Petrus ſcribunt, neq; dubitabit quiſquam non conſummatam eam eſſe, qui uim Chriſtianiſmi non ignorat, ſcripturæq; ſenſu non fuerit prorſus deſtitutus. *Animi hic tolerantia, nihil externi præcipitur.* Si memores eſſemus, Chriſtum uulgo loquutum, eoq; uulgari item ſermone, qui tropis maxime redundat, præcipue metaphoris & hyperbolis, & ſimul probe teneremus, quis ſcopus doctrinæ Chriſti eſſet, nimirum ut penitus nos exuti, & Deo per ipſum conſecrati, omnem uitam in demerendis proximis, quamlibet ingratis & malis bona noſtra compenſantibus, inſumeremus, ęqui boni'q; quęcunq; uel ipſi regerant, uel alij inferãt, facientes, certi omnia in bonum nobis ab optimo patre immitti, nihil pœnitus in his ſcrupi, nihil obſcuritatis offenderet. Quod quęſo ad pietatem momentum habeat, alteram maxillam externo geſtu obuertere, atq; ita ad cedendum proximum irritare? Quid gloriam Dei promoueres, ſi duo milliaria, cum adigente ad unum ires, ſi exigenti aureum, dares duos, ac ita de reliquis? Certe quæ proximo te facere Deus & in ſuam gloriam, præcepit, ea, utilitate quoq; proximi, & ipſius gloria, oporter metiaris.

Pluribus & hæc tractaui, quam certe res ipſa, per ſe ſatis aperta, poſcere uidetur, præſertim cum ab omnibus quoq; ſanctis patribus, non ſint aliter intellecta, optarim tamen, ut uel ſic ſimpliciores quoſdam, ſatis contra inſidias Anabaptiſtarum munierim. Nam ex hoc loco colligunt, Chriſtianum non poſſe magiſtratu fungi, eo quod Chriſtiano non liceat reſiſtere malo, id quod proprium magiſtratus officium eſt, ac ita rurſus peccatum faciunt, quod tã multis Deus ante præcepit, malos ſcilicet & nocentes è R. publica tollere & filium aduerſarium patri reddunt, qui ut rem malam prohibeat, quod pater tanq̃ ſalutarem inſtituit. *Error Anabaptiſtarum ex hoc loco.* Quibus cum reſpondetur, hoc Chriſtum, ne reſiſtatis malo, ſic intelligi uelle, ne quis malo ſibi il-

B lato reſiſtat, hoc eſt, ne quis ſeipſum ulciſcatur, uerum reſiſtere malo quod infertur proximo magiſtratum debere, nempe qui in hoc conſtitutus ſit, ut tueatur bonos, & puniat malos, eripiatq; inopes, ab ijs qui illos opprimunt, atq; ob hoc omnium bonorum ciuium eſſe, magiſtratui parere, ferendo arma, faciendo'q; quæcunq; alia ad id neceſſaria fuerint, rident nos miſeri, pro riſu hoc profecto deflendi. *Cauillum Anabaptiſtarum.* Præceptum eſſe inquiunt, ut diligamus proximum perinde ut nos ipſos, nos autem iſto pacto requirere, ut quis proximum pluſquam ſeipſum diligat, quippe pro quo debeat arma ferre, malóq; eius reſiſtere, quod pro ſeipſo facere nequaquam permittitur. Sed neſciunt ſtulti, quæ loquantur, aut de quibus aſſeuerent. Quod enim Dominus præcæpit, proximum diligendũ, ſicut quiſque ſeipſum diligit, uoluit ut quo amore nos ipſos natura proſequimur, eo iam proximum complectamur, nos metipſos abnegantes, & ipſius erga nos charitati committentes ut iam nulla in re quæ noſtra ſunt quæramus, ſed tantum quæ aliorũ, charitas enim non quærit quæ ſua ſunt. *Pro proximo arma ferenda.* Igitur pro proximo ſolicitudinem nos gerere, & iniuriam eius propulſare addecet, cum noſtri curam Domino debemus remittere, & ipſi omnem uindictam contradere. Recte igitur magiſtratus commendatos ulciſcetur, & ſuorum iniuriam propulſabit, qui ſuam ſi Chriſtianus eſt, DEO uindicãdam committet.

Tum obijciunt, etiam proximum eſſe, qui alterum læſerit, & R. pub. turbat, cum itaq; & ipſe diligi debeat, non licere eum puniri aut dare neci. Quaſi uero non ſecundum Deum debeant diligi & haberi omnia, cumq; malum ciuem punire aut occidere ipſe iubeat, nulla ſit omnino cuiuſcunq; creaturę ratio habenda, quando etiam parentes, atq; propriam animam propter ipſum odio habere oporteat. Certe Schaul, quod contra præceptum Domini Agag regi Amalek pepercerat, & non omnia hoſtium perdiderat, fuit à Domino regno deiectus. Non minus peccaſſent filij Leui, ſi Moſche non obtemperaſſent, quando ex Domini mandato iubebat illos accinctos gladijs, tranſire & reuerti à porta caſtrorum, uſq; ad portam, & unũquemq; occidere fratrem ſuum, amicum & proximum. 1. Moſche: 32. Quid? 5. Moſche 21.

C mandatur parentibus,rebellem ſuum filium offerre lapidandum. Neq; tamen uiolabatur ob iſta,ius aut præceptum charitatis. Non eſt ſiquidem dilectio proximi,quæ contra uerbum Dei exhibetur,neq; neglectus dilectionis,ſi cum proximo iuxta uerbum Dei egeris. Proinde haudquaquam audiendi ſunt,iſti præpoſtere miſericordes,qui præſenti Chriſti præcepto cõtendunt,omni ſcelerum uindicta,uſq; gladij Chriſtianis interdictum. Nam, ut ſupra oſtendimus,hic tantum propriæ iniuriæ uindicta,nõ alienæ prohibita eſt. Deinde nõ potuit Chriſtus prohibere,quod tam multis Pater præcepit,nempe,ſumere de manifeſte ſceleratis pœnas. Vt enim lege ceremoniarum,aliorúmq; externorum rituum reddidit ſolutos, nihil tamen eorum prohibuit,ut ſi quis propter proximi commodum,quippiam illorum obſeruaret,ob id peccaret. Præterea iſtiuſmodi externæ ceremoniarum obſeruationes, non habent cum fide & dilectione connexionem neceſſariam,ut certe punitio malorũ ac nocentium ciuium.

Proximus ſecundũ Deum diligendus.

Quæ enim dilectio ad proximos,ſi quis facultatem habeat,imò iniunctum à Deo munus tuẽdi bonos à malis,ac liberandi,& permittat innocentes & bonos libidini malorum? Si ergo proximos uere diligimus,debemus dare operam,& ut benefaciamus illis, & ut liceat eis beneficijs Dei, ac noſtris frui,id ſine legibus & cohertione malorum,quæ nimirum eſt,impiorum peruerſitas,& multitudo,fieri non poteſt,propterea omnium Chriſtianorum erit,pro uiribus incũbere,ut ſuas leges,ſuóſq; magiſtratus,R. publica habeat, atq; ut illis in omnibus pareatur. Cúmq; melior inſtitutio R.pub.ea quam Dominus dedit per Moſchen, à nemine inueniri poſſit,& illa puniri & tolli ſontes præcipiat,ueræ ac germanę charitatis opus erit,ſecũdum illas Dei leges, in ſceleratos animaduertere.

Punire malos, opus charitatis.

An Chriſtianis belligerandum.

Sed oritur hic quæſtio de bello,an liceat Chriſtianis belligerari? De Chriſtianis inter ſe certum eſt,ut ſumma uiget dilectio,ita nihil loci relinqui bello: Non affligent, inquit Dominus per Ieſaiam,& non uaſtabunt in uniuerſo monte ſancti mei,quia impleta eſt terra ſciẽtia Domini. Ieſa.11. Quin etiam ſi qua Reſpublica in manibus Chriſtianorum,aut ſi Princeps quiſpiam Chriſtianus fuerit,indubie quantum in eis erit,habebunt etiam pacem cum extraneis à fide,atq; omnibus hominibus,Ro.12. Eóq; ſi qui huiuſmodi,ab impijs impetantur,atq; id pro re quam cum Domino cedere illis poterunt,ut forte propter prouentus aliquos,uectigal,aut aliam externam commoditatem, indubie declarabũt ſe cæleſtium bonorum participes, qui ita præſentia negligãt,ut poſſint pallium cum tunica cedere,ac duo ire milliaria cum eo, qui adegerit ad unum.

Pro opibus Chriſtiani nequaquã bella gerant.

At ſi deijcere illos magiſtratu & in totum dominari ipſorum plebi,impij tentauerint,quãdoquidem certi ſunt,diuinitus ſe ſuper populum Dei conſtitutos paſtores, & ſuæ fidei illum commiſſum,nequaquam ſanè niſi diuino oraculo,ut per Ieremiam Iudæi iubebantur ſubij
D cere ſe Regi Babyloniorum,eius admonerentur,cedere illis ſuſtinebunt. Præſertim ſi hoſtes illi,uerum Dei cultum extinguere conentur,quales hodie ſunt, qui Antichriſti regnum, ubi Chriſti regnum parum emerſit,ui reſtituere annituntur.

Magiſtratum Chriſtiani impijs hoſtibus non cedunt.

Propterea ſi ab huiuſmodi Antichriſti propugnatoribus,pio alicui Principi, uel Reipublicæ propter pietatis qualemcunq; reſtitutionem bellum indiceretur,non dubitarim equidem iſtis ea conſulere,quæ feciſſe legimus,pientiſſimum regem Chizkiah. Contra quem ubi copioſo exercitu aduẽtaſſet Sancherib Rex Aſſyriorum,& terram Iehudah deuaſtaret,excidiúmq; urbi quoq; Ieruſalem minaretur. Ante omnia ille Deum,à quo Rex factus erat,iuocabat,mox pacem,immenſa argenti & auri ſumma,nempe ter centenis talentis argenti,& triginta auri, redimere anniſus eſt,ut non tantũ quicquid æris in templo atq; theſauris Regijs erat,exhauriret,uerum etiam laminas,quibus ipſe fores tẽpli exornauerat,cõflare cogeretur. Id uero ideo facere ſe dignũ ducebat, ꝙ cum ante tributa Aſſyrio penſitaſſet,fretus beneuolentia Domini, deſciuerat ab illo. Vbi id non ſucceſſerat,& omnino occupare ſanctã urbem Aſſyrij pararent, inito cum ſuis conſilio,quicquid fontium & riuorum,in agro,atq; uicina regione erat, tegebat,ne haberet hoſtis copiam aquæ,murũ urbis inſtaurabat,ueterem & nouum circunducebat,turres extruebat,millo muniebat,iacula atq; clypeos parabat,duces ſuper populum conſtituebat. Tum conuocatis ad ſe ciuibus,corda eorũ ad ſperandum auxiliũ Domini,oratione mire pia atq; forti erigebat,declarãs hoſtes niti brachio carneo,ſe uero Domino Deo ſuo. Ad hunc modũ diſpoſitis rebus,ſuóq; munere diligenter obito,nihil reliquũ habuit, ꝗ ſupplicibus precibus,opẽ Domini implorare,quas etiam Dominus ſuſcepit,atq; liberationem urbis, & per Ieſaiã Prophetã fuit pollicitus,& mox quoq; mirifice præſtitit per Angelum ſuum, qui una nocte,centena octoginta quinq; millia in exercitu hoſtili perdidit,atq; ita hoſtem compulit propere fœdéque ad ſuos fugere, ubi paulo poſt à proprijs filijs necatus,pœnas dedit ſuarum

Exemplum Chizkiah.

arum blaſphemiarum atque arrogantiæ, hæc.Reg.19.& 2. Chronicorum.32.legimus.

A Huiuſmodi ergo conſilium, pio Principi atque R.publicæ darem, ut in primis ſe Domino cõmitterent, mox quacunq; ratione, potius quàm armis ſuis pararent pacem, modo nihil cederent ꝙ intereſſet gloriæ Dei. Tum ſi ita non ſuccederet, neq; poſſent æquis rationibus pacem ab hoſtibus impetrare, magno animo uterentur ad tutandum ſibi diuinitus cõmiſſos, quibuſcunq; uti, illis Dominus dediſſet, munitionibus, artibus, armis, uiris, uiribus, ſpe omni tamen in Deum collocata, ab ipſoq; uno auxilium & liberationem expectantes, eáq; cauſſa itemiſſis precibus ipſius bonitatem pulſantes parati ſimul animam & omnia pro gloria ipſius ponere. Quibus ita agentibus, hoc eſt, munus obeuntibus pij magiſtratus, ciuium planè officium erit, uniuerſos operam ſuam illis, imo tutandæ R.Publicæ, atq; adeo gloriæ Dei, pro uirili collocare, ac ſimul omnia periclitari, quandoquidem R.publica uelut corpus eſt, cuius caput exiſtit princeps, uel magiſtratus, ciues omnes membra inuicem habentur.

Imminẽte bello quid officium pij magiſtratus.

Porro ratio huius mei conſilij eſt. Idem noſter Deus eſt, qui Iudæorũ fuit, idem eſt, fœdus ac teſtamentum quod cum illis atq; nobiſcum percuſſit, niſi quod illis & ceremonias ritúsq; externos uarios adiunxit, quare & uetus fœdus, uel teſtamentum uocatur, nobis non itẽ, ſed noluit ab elementis mundi nos eſſe liberos. Vt igitur uigente adhuc R.publica externa Iſraelis gratum Deo feciſſet, quicunq; princeps atq; magiſtratus, ad prædictum modum, exemplum cum Chizkiiah, tum Dauidis, atque aliorum regum, qui Deo fuere probati, fuiſſet imitatus, ita nequit quiſquam ei, & hodie, ſi ſic illud æmuletur, diſplicere. Demonſtratum enim eſt illud: Ne reſiſtatis malo, priuatis eſſe dictum, & ut quiſq; ſuo malo, quod ſibi irrogatum fuerit, non reſiſtat, intelligendum, & CHRISTVM nequaquam uoluiſſe aut potuiſſe damnare, quæ ad conſeruandum ſtatum R.publicæ Deus præceperat.

Ratio quod bello reſiſtere impijs liceat.

Proinde cogitabit princeps ac magiſtratus timens Deum, ſi eo loci res eius ueniant: Domine uoluiſti me eſſe populi iſtius paſtorem, ac ita gubernare, ut tu Rex eius agnoſcereris, aduenit impius iſte, cupiens omnia in diuerſum rapere, ſi qua re alia, quàm armis declinare furorẽ eius poſſem, nihil non facerem ac paterer, citra tamen gloriæ tuæ iacturam, iam hanc in primis petit, neque poſſumus ab illo pacem, niſi te negato impetrare, fidi ergo paſtoris officio fungar; animam meam pro populo iſto tuo ponam, & tua ope fretus omnia quæ dediſti, tuo auſpicio experiar citius, quàm tuam impiæ illius tyrannidi hæreditatem ceſſurus. Tu modo adſis nobis, & doce manus noſtras ad pugnam & digitos noſtros ad bellum. Tu es Rex meus Deus, manda ſalutẽ Iaacob. In te inimicos noſtros percutiemus, & in nomine tuo

Quo animo impij hoſtis bellum, piut princeps & populus excipiet.

B cõculcabimus inſurgentes in nos. Populus uero ſic cogitabit: Iuſſiſti nos Deus magiſtratui parere, utique ad pacem atq; tranquillitatem publicam ſeruandam & tuendã, imperantur, modo arma nobis non pro uxoribus, liberis, atq; fratribus tantum, ſed pro tuis quoque ſanctis legibus, adeſto ergo nobis, in nomine tuo, quæ abs te accepimus, animam & omnia impendemus. Sic animatos & comparatos, quis dubitet, ut ſanctiſſime, ita & fœliciſſime pugnã cum hoſtibus commiſſuros?

Quæ noſtri principes bella gerunt, pro nulla alia re, quàm ut latiſſime quiſq; imperet, & harpijs ſuis ampliorem prædam paret, ſuſcipiunt, ideo non eſt mirum, ſi ea nihil huiuſmodi reſipiant, ſi ńtq; pluſquam ethnica, cum ipſos uideamus, à uerbo & timore Dei tàm alienos.

Noſtrorum principum bella plus quã ethnica.

Porro ut præſens rerũ ſtatus habet, ſuper eſt & alius ſcrupus, num principi, uel R. publicæ liceat ſuos defendere, contra uim cuiuſq;, etiam fungentis poteſtate ſuperiore. Habent enim huiuſmodi ferè omnes, ſuper ſe poteſtatem, Regiam. Cum itaq; poteſtati adeo nõ liceat reſiſtere etiam inique prementi, ut citius Chriſtiano obeunda mors ſit, quàm cõnſtitutæ diuinitus poteſtati aduerſari nolẽti morẽ gerere, uideri poſſit, nõ licere, ut inferior poteſtas, ſuos armis defendat, contra ſuperiorem: Etenim Dei ordinationi reſiſtit, inquit D. Paulus, qui reſtiterit poteſtati. Rurſus impium quoque eſt, paſtorem oues ſibi creditas, cedere lupis, & eum ꝗ munus diuinitus accepit defendẽdi inocuos, eos permittere libidini impij tyranni. Hic ſcrupus ſic eximi poterit, ſi diligenter perpendatur, quantũ Chriſtianus poteſtati debeat. Cum ſint uniuerſæ ordinatæ à Deo, in confeſſo eſt apud omnes, hactenus illi oportere deferre omnia, ne quid admittatur aduerſus Deũ, contra quẽ ſi quid iubeat poteſtas, cũ D Petro dicẽdũm eſt: Plus Deo, ꝙ̃ hominibus obediẽdũ. Iam quicunq; poteſtate, meróq;, quod aiunt, imperio pollet, eius fuerit, pro uirili ſua parte, tueri contra uim ſuæ fidei commiſſos, ídq; cũ exigat Deus, haud licebit omittere, ſecus iubente poteſtate ſuperiore, etiam ſi per illam inferior, ius gladij accepit. Nam & ſi ſuperioris interceſſerit miniſterium, uerum tamen eſt, quod D. Paulus ſcripſit: Non eſſe poteſtatem, niſi à Deo. Quod igitur apud profanos principes ius obtinuiſſe uidemus, quod inferior præſes, ſuperioris imperata hactenus facienda ſibi ducit,

C quatenus illa ex uoluntate proficiſci Principis credere poteſt, & ſi certus ſit, ea cum uoluntate
Principis pugnare, prorſus contemnit, & diuerſum agit, iſtud erga Deum tanto obſeruandũ
eſt diligẽtius, quãto plura debemus Deo, q̃ quiſquã Principi mortali. Dei ſiquidẽ ſumus quã-
ti ſumus, ut in quo exiſtamus, moueamur & uiuamus. Proinde ut Chriſtiano moriendum ci
tius eſt, quã admittere, quo certus ſit Deum offendi, ita chriſtianus Princeps, ſiue Reſpublica,
animam potius ponet, quàm relinquat ſuæ fidei creditos, indefenſos, quicquid contra id uel
ſtatuat, uel moliatur Poteſtas ſuperior. Porro cum à nemine Deus plus requirat, quàm præ-
ſtare donet, licebit, quiſq; modum creditæ ſibi poteſtatis conſyderet, tum etiam, qua in re
ſuis uis inferatur. Eſt ſiquidem alia alia longe tolerabilior. Hinc ſi quando Poteſtas ſuperior,
pecuniam duntaxat extorqueat, aut alia quapiam in externis rebus iniuria afficiat, non ilico
armis illam propulſare conabitur inferior, & ſi ne hanc tamẽ neglectura ſit. Verum cũ Chriſti
anis omnia ſita ſunt in pietate, ea dum ſalua eis maneat, nihil fere non & facere & pati prom
pti ſunt. Vt igitur pius Princeps, aut Reſpublica, poteſtatis inferioris, in quauis iniuria quam
intentat ſuperior, prudens cauebit, ne munita tyrannidi uia cum libertate externa, iacturam
populus faciat pietatis, ita plurima etiam ab illa iniqua, & feret & ferẽda ſuis ſuadebit. Quin
etiam ſi illa, aperte pietatem petat, qua ui nulla eſt intolerabilior, omnia tamẽ prius tentabit,
quibus illam amoliatur, quã arma ſumere in animum inducat. Fieri quoq; poteſt, ut tantis ſit
inſtructa uiribus poteſtas ſuperior, & nullis ualeat inferior, ut arma ſumere, nihil aliud eſſet,
q̃ Deum tẽtare. Sic ſanè ſi res habeat, cohortatis ſuis ad tolerantiam crucis Chriſti, qui poteſta
tem gerit, iugulum primus offeret, exemplo ſuo docturus, mori multo potius eſſe, quã ferre
iugum tyranni impij, ea imperantis, quæ aduerſantur iuſſis Chriſti. Verum haud temere ta-
men animum deſpondebit, memor perinde Deo eſſe, per multos, ſiue per paucos uictoriam
de hoſtibus referre, ac promiſiſſe ſuis, per paucos ex eis, fuſuros copias hoſtium ingentes. Id
quod & tam præclare ſæpiſſime præſtitit, ut ſacra Hiſtoria prædicat. Ne autem temere, uel au-
D deat, uel tyranno ſe, ſuoſq; permittat, ductus ſpiritus Chriſti in primis Chriſtiano Principi erit
orandus. Eo namq; qui filij Dei ſunt, aguntur, ne ab officio recedant. Temerarium uideri po
terat facinus Matthathiæ Machabæi, at quia ex inſtinctu Spiritus ſancti ſuſceptum erat, tan-
tum inuenit ſucceſſum. Contra habebatur fœda timiditas, Regem Jehoiacim, ſe & regnum
dedere Chaldæis, & digna Rege fortitudo, q̀ ZedeKias illis reſtitit, at quia ille ex iuſſu Dei ſe
ſe dedidit, hic autem contra Dei iuſſum arma ſumpſit, fuit ille ſeruatus, & perijt hic miſere.

Princeps itaq; & Magiſtratus chriſtianus, ut in omnibus ſtudebit, ex uoluntate Dei, & uiue
re, & imperare, munuſq; ſuum obire, ita doceri ſe uoluntatem D E I, perſancte ſemper ab
ipſo precabitur. Is ſic à ſe pendentem, nihil ſinet tentare inconſultum, arcanum ſiquidem ſuũ
reuelare ſolet timentibus ipſum, Pſalmo. 25. Hunc ergo, quicunq; pij, poteſtate fungũtur, ſan
cta prece, quicquid inciderit, in primis conſulere debent, & quemadmodum eorum eſt, illũ
diligere, ex toto corde, tota anima, totiſq; uiribus, ſic nihil omnino morari eos, cõuenit, quo
minus ſuo munere ex placito Dei fungantur, pietatémq; apud ſuos, tum promoueãt, tum de
fendant, quicquid ulli mortalium, quanticunq; ſint, cõtra præcipiant, aut ui attentent. Hęc uti
nam perpenderent plæriq;, qui neſcio quas Monarchias ſomniantes, quæ nunquã fuere, nec
optandæ bonis ſunt, q̀ nemo unus, quæ eſt humanæ ſapientiæ & uirtutis anguſtia, uel unã
ciuitatem probe ſatis gubernare queat, à prouehenda, adſerendáq; Chriſti religione Principes
& Reſpublicas, propterea q̀ illi aduerſatur poteſtas ſuperior, deterrent. Profecto qui in unum
transferre hominem conatur, poteſtatem quam pridem Deus, ut rebus humanis maxime cõ-
ducebat, diſpartitus eſt in plurimos, is ordinationi Dei reſiſtit. D. Paulus ſcripſit: Quæ uero
ſunt poteſtates (non dixit, poteſtas) à Deo ordinatæ ſunt. Proinde ſpectandum, non quæ fue
rint olim, nec quæ ab illis, qui aliquãdo fuere de amplitudine imperij ſtatuta ſunt, ſed quę mo
do ſint Poteſtates. Illæ utcunq; emerſerunt, quo iure, qua iniuria, quia ſunt, à Deo ſunt, nulli
igitur earum quicquam derogandum eſt, ſed potius monendi, qui illas gerunt, ut eas ex præ
ſcripto Dei gerãt, & quiſq; Spartam quam nactus eſt, pro uirili ſua portione exornet. Nihil qui
dem foret Monarchia optabilius, ſi quiſquã eſſet, qui unus poſſet ſapere, pro tam multis, hoc
eſt, ſi quis D E O ſimilis Princeps poſſet haberi. Sed quot quæſo ſaltem tolerabiles Monar-
chas, uel apud Dei populum fuiſſe legimus? Imo quis unquam Monarcha, nõ irato Deo, &
ideo ingenti malo generis humani, Monarchiam inuaſit? Certe adeo non probat apud mor
tales Monarchiam Deus, ut etiam eum, qui ſuo iuditio primus à populo lectus fuit, Shaulem,
teſtetur ſe dediſſe illis Regem in ira ſua. Etenim Moſche & ſi primas in populo tenuerit, ne-
quaquã tamen Monarcha fuit, tot ſibi ſuccenturiatis iudicibus, & fratre etiam prælato, quo-
rum conſilio, & opera Rempublicam Iiſraelis gubernabat, magis omnium miniſter, quàm

Princeps. Talis & ſequentium iudicum poteſtas extitit. Quapropter quicquid Regiæ poteſtá
A tis ſupereſt, & quantum ſupereſt, perſanćte colatur, quia enim eſt, à Deo ſic ordinatum eſt, at
ſic, ne quid & inferioribus poteſtatibus derogetur, quæ cum æquæ ſint, diúq; fuerint, & ſanè
haud exigua inde commoda homines perceperint, & ipſæ à Deo ordinatæ ſunt, ut non mi=
nus Dei ordinationi reſiſtat, qui minuere eas uelit, quã qui uiolet ſuperiorem. Satis quoq; hęc
Dei ordinatio mundo prodita eſt, dum conſentientibus pijs Regibus conſtitutum pridem
ſit, ut qui Regia poteſtate funguntur, ad certas leges ſe Principibus, & R. publicis ſuis obſtrin
gant, æque ut hi illis. Hinc perſpicuum fit, præter ſanćtam Dei conſtitutionem, & etiã iuriſiu=
rãdi religionem uiolare illos, qui neſcio in quorum pectorum ſcrinia, cunćta iura, omnémq;
poteſtatem includere conantur, tótq; Principes, partim in hoc munus natos, partim lećtos,
tótq; præclare adminiſtratas Reſpublicas, unius libidini, imò multorum peſſimorum adula
torum, quorum hic unus obnoxius eſt, contradere. Libidinem iure uoco, cupiditatẽ imperi=
tandi latius quã à Deo conceſſum ſit, & id contra iuſiurandum, ac morem publicum. Nec im
merito adulatores appello, eos qui Principes huc incitant, non enim ex ueritate, ſed ineundæ
apud illos gratiæ, & maioris cauſſa lucri, tanta ſuis Principibus deferũt. Nec eſt quod dicunt,
à Rege permiſſam poteſtatẽ, rurſus per Regem poſſe adſtringi. Quod enim in ſalutem Rei=
publicæ conceſſum eſt, non poteſt cum pernitie eius reuocari. Memorabilis quoq; eſt ſenten
tia Vlpiani de Con. Prin. in Pandećtis: In rebus nouis conſtituendis, euidẽs eſſe utilitas debet,
ut recedatur ab eo iure, quod iam diu æquum uiſum eſt. Iam ſenſus communis id agnoſcit,
quando nemo multis gubernandis ſufficere poteſt, præſtare, ut ſingulis pauci regendi credã
tur. Sed quid? Plato quouis magiſtratu indignum cenſet, qui illum ambierit, ideo ꝙ huiuſ=
modi ſuam ambitionem publicis commodis uideatur præferre. Quid iam quæſo, ſpećtent,
quid quærãt, qui auguſtiſſima regna nacti, excolere negligant, & proferre tamẽ regnorũ po
meria ſemper quærant, cunćtiſq; poteſtatibus extinćtis, tam infinitis gẽtibus ſoli imperare cu=
piunt. Qui igitur ex animo orare didicerit: Pater cęleſtis, adueniat regnum tuum, qui ſpećtarit
quid ſcriptura, hiſtorię, ipſa deniq; experientia utile in his doceat, æquum cenſebit, ſacro ſan=
ćtas haberi poteſtates, quæcunq; ſunt, agnoſcet ſingulis quoq; munus diuinitus iniunćtum eſ
ſe, ut quæ religionis ſunt in primis curent, quæq; illi aduerſantur, prima tollant, tam in cere=
monijs, quã doćtrina, & uita, indéq; non plus pati ſe per ſuperiorem poteſtatem abſterreri, ꝗ̃
à reliqua iuſtitia colenda, ut ſicut ad nullius ſuperioris poteſtatis mandatum, ferat impune in=
ter ſuos graſſati latrones, ſicarios, corruptores puellarum, adulteros, fures, & id genus ſcelera=
B tos, ita multo minus toleret, doceri & geri quæ impia ſunt, & religioni uerę aduerſa. Et ſi Prin
ceps ſuperior hæc armis exigat, & euertere quæ iuxta Dei uerbum docentur & inſtituta ſunt,
conetur, debent illum exponendo ꝗ̃ ſupliciſſime ueritatis cauſſam, orandóq; ne à Chriſto
uelit depellere, quos adducere illi eum deceat, à propoſito ſuo impio auocare, & operã dare,
quo ſi nihil effecerint, ut ille iã non Principẽ, ſed hoſtẽ, & quidem Dei ſeſe exhibet, cõtráq; ab
ipſo rite conceſſa confirmatáq; Principibus, & R. publicis iura graſſari quærit, ſic pij Principis
& Magiſtratus partes erunt, inuocato in primis conſilio & auxilio Dei, omnia tentare prius,
quã eiuſcemodi hoſti Dei, prodere gregẽ Chriſti, adeo ut citius animã ſuam, quã filios Dei illi
cedant. Sunt enim & ipſi in hoc conſtituti, ut mala à populo Dei depellant, & quæ bona ac ſa
lutaria ſunt, defendant. Tũ ſuprema poteſtate fungi, adeo non eleuat mala, quæ ab illa deſig
nantur, ut ex hoc ipſo, nulla ſint minus ferenda, quia nulla nocentiora. Semper quoq; cogitã=
dum, nos dei, & nullorum hominum eſſe, eóq; nullius ita ſuſpiciẽdam eſſe authoritatem, ut
Dei uoluntas propterea poſthabeatur.

His ſi quis obijciat, inde ſequi, ut etiam priuatus ui uim quãpiam à principe uel magiſtratu
illatã repellere poſſe, huic reſpondendũ eſt, id non ſequi, ꝙ non ſit priuati munus, uim ullã ui
repellere, ſed eorũ qui diuinitus uſum acceperũt gladij. Quoſq; priuatos tale quid deſignaſ=
ſe ſcriptura cũ laude memorat, eos ſimul memorat diuino id inſtinćtu egiſſe, eóq; iã tum nõ
fuiſſe ãplius priuatos, ſed funćtos poteſtate publica. Ad hæc probe & illud conſyderandũ, ꝙ
etiã Principibus neceſſariũ eſſe dixi, à Deo in ſingulis rebus orare, ut ſe doceat, quid ſe agere
uelit, ne uel plus ſatis audeãt, uel plus nimis ceſſent, ſed cunćta gerãt auſpicio, fauore, dućtúq;
Dei, cuius præfećtũ & munificẽ agit. Non dubitarim, qui hęc rite perpẽderit, agnoſcet me ni=
hil prius cupere, ꝗ̃ ut cunćtę poteſtates in ſuo precio, & honore habeantur, & quo quæq; am=
plior, eò etiam ampliore obſeruatione colatur, & unũ hoc tantũ optare, ne quid diuinæ auto
ritati derogetur, quæ certe uiolatur, cũ uel minima quę fuerit, ac ideo ab ipſo ordinata eſt pote
ſtas iminuitur. Adijciã & hoc, de poteſtatibus Eccleſiaſticorũ, quę & ipſæ cũ ſint, utiq; à Deo or
dinatę ſũt, quare ne ipſis quidẽ reſiſti debet, aut illę imminui, ſed moneri qui illis fungũtur, ut ri

te fungátur,quod ſi uelint præſtare,Eccleſiaſtica certè munera alijs cedát,oportebit,aut ſi animus fuerit his uacare,neceſſe erit aliorum fidei committant adminiſtrádam poteſtatem.C Nemo enim mortalium,quantumlibet ſanctus & ſapiens,alteri ſatiſfecerit,nedum utriſq;. Cum itaq; omnes ferè Eccleſiaſtici,qui uocantur,imperio intendant,reiecta cura Eccleſiarũ in alios, Principum & R.publicæ erit dare operam,dum Eccleſiæ hinc negliguntur,ut habeant ſingulæ,qui uere illis uerbo Dei inſeruiant,relicta illis falſo uocatis Epiſcopis interim poteſtate,quãdoquidem uidemus eam penes eos eſſe,eóq; ſic ex ordinatione Dei eſſe.Hanc autem ubi male, & cõtra Deum adminiſtrãt,ſuperioris poteſtatis erat,adhibere remedium.Dominus det, ut regnum ſuum obtineat,ſic rite habebunt omnia,potiente rerum principe mundi, neceſſe eſt,omnia turbari,& habere miſere.Chriſtiani iudicent.

An liceat chriſtiano iure agere.

Altera quæſtio,quæ ex hoc loco naſcitur, eſt.Num liceat Chriſtiano iure agere. Sanè cum Chriſtianus charitate uiuat,quæ non quærit ſua,ſuiipſius cauſſa,pro nulla re cum quoquam, uel apud Iudices,uel alias cõtendet.Deum ſuum unum iudicẽ habet,illi committit omnia, ac tanquam ab ipſo diſpenſata,æquo animo excipit,quæcunq; per homines ei iure uel iniuria contigerint.Ideo ei qui uoluerit ipſum in ius trahere,ac tunicam eius,aut rem aliam quamlibet tollere,permittit illi & pallium,ac aliud quiduis,potius ꝙ uindiciarum litẽ inſtituat, aut quouis modo repugnet.Et hanc quidem tum noſtri,tum noſtrarum rerum omnium abnegationem,ac iniuriæ cuiuſuis tolerantiam,docet hic Chriſtus,eſſe officij & iuſtitiæ ſuorum.

In ſua cauſſa nemo Chriſtianus litigabit.

Porro cum infideli deterior exiſtit,fidémq;,ut Paulus pronunciat,abnegauit,qui curam ſuorum,præſertim domeſticorum negligit.1.Timoth.5.hęc autem cura exigat,proſpicere illis, daréq; operam,ut commode uiuant,tum iudiciaria poteſtas,peculiari Dei præcepto conſtituta ſit,ut cum alias,tum.5.Moſche.17.legimus,neq; poſſit peccatum eſſe,uti illa abſq; prauo affectu,& ſecundum dilectionem proximorum ſibi commiſſorum,auſim affirmare eum, qui pro ſuis,contra iniuria illos opprimentes,Iudices inuocarit,aut certe ſe illis ſummo iure,id eſt iuris captionibus,planéq; technis iniquis ſuos diuexantibus,patronũ in iure obiecerit, prǽſertim apud Iudices,quibus nouit,curæ eſſe iniuria oppreſſos,atq; inopes uindicare, nõ tantũ D non peccare in præſentem Chriſti doctrinam,ſed facere,quod omnino charitas poſtulat, & eius ita intereſt,ut ſi negligeret,reus neglectæ charitatis haberetur. Ait enim Dominus: Ei qui te uelit in ius trahere,& tuam tunicam tollere,eſſe permittendum & pallium,item tuum,nõ iubet autem res proximi iniqua lite petenti cedere. Tum uti ſancta Dei conſtitutione, ſi præterea nihil praui affectus admiſceatur,quis peccati damnauerit? Profecto is eadem opera & diuinam legem blaſphemaret. Verum longe abeſſe oportet,ut dixi,omnem prauum affectũ, ſtudiúmq; uel ſua quærendi,uel ſeſe ulciſcendi. Deniq; ſpectandum, coram quibus iudicibus res agatur,ne damnũ & iniuriá tuis conduplices. Etenim ut uulgo hodie iudicia ſunt,& magis iuris quàm iuſtitiæ conſultis omnia exiſtunt obnoxia,perpaucis ſane bonis iudiciaria poteſtas uſui eſſe poteſt,quare iuxta rariſſime à bonis inuocabitur,quippe qui eam, non niſi in commodum proximorum,iniuriam patientium,inuocare ſolent.

Pro proximo Chriſtianus litigabit.

Atqui ut boni ſuorũ cauſſam iuſtam,uindicare iuditio,ſi liceat nõ negligent, ita multo magis R.publicæ,maxime autem Dei,iniuriam, quantum in ipſis fuerit, curabant per magiſtratus & cohercendam,& ulciſcendam.Iuxta præceptum Domini.5.Moſ.17.&.21. Si enim iuſtum eſt,iniuſtos & Rempublicá perturbantes puniri,quod ſcilicet tam anxie Dominus mandauit,iniuſtum ſane fuerit,iuditium hoc Domini non pro uiribus promouere.

Chriſtianus accuſator eſſe peccantium, in R.P. & dei gloriã,nõ grauabitur.

Poſtremo ſi qui in re quapiam quid iuris eſſet,ut crebro fit,ignorarent, eſſétq; uterq; paratus alteri cedere,neuter uero cedi ſibi ſuſtineret,quia iniuſtus eſſe nollet. Si illi conſtituti iudicij,ſententiam audire & ſequi uellent,nihil ſane peccarent,quandoquidem nihil prauo habẽdi ſtudio,contra dilectionem committerent.Nam & Paulus,etiam de ijs quæ ad uictum pertinẽt,iuditia Chriſtianis, modo per fratres exerceantur, permittit.Etenim uel contemptos in Eccleſia,mundi ſapientibus uult præferri,in hoc ut inter fratres iudicent. Addit tamen omnino delictũ eſſe,ꝙ inter ſe lites haberent,ſed ideo ꝙ iniuriæ non tantũ intollerantes eſſent, uerum etiam authores.In quo ſatis indicauit,quę iuditia damnaret,nimirum quibus ſeſe uolebant ulciſci,quæq; non ex ignorantia,ſed contemptu iuris apud illos oriebantur.

Chriſtiani etiã in propria cauſa iudicium adibunt.

Vt tandem uero finiam,Chriſtus hic docet quemlibet iniuriæ ſibi irrogatæ debere eſſe tolerantem,& ultionem ne optare quidem,nedũ uel manu propria,uel iuditio de aduerſario illã ſumere,à proximis aũt,R.publica,& Deo,depellere omnem pro uiribus iniuriã,tã armis ꝗ iudicio,ordine tamen quem Deus in ſua lege conſtituit,obſeruato,officium demum eſt,uere pij ac Chriſtiani hominis. Ad hæc tractanda expatiari, operæ precium putaui, propter parum exercitatos fratres quoſdam, ne ab Anabaptiſtis circumueniantur, ut pec-

pec

catum exiſtiment, quod officium eſt charitatis, neq; perſuaderi ſibi ſinant quicquam eo-
A rum, quæ Pater præcepit, filium prohibuiſſe.

Petenti abs te dato, & cupientem mutuum accipere &c.) Non tantum malum non ulci-
ſcendum, ſed etiã bono uincendum docet. In Luca additur. Et ab eo qui aufert tua, ne repoſ-
cas. Quibus utiq; Chriſtus oſtendit, ſuorum eſſe, ut uno uerbo dicam, ſe ipſos & ſua, ita habe
re proximis addicta, ut ſiue ſit gratis, ſiue mutuo dandum, ſiue egenus proximus illis aliquid
ſubducat, uel palam etiam auferat, non ſolum non grauentur, ſed gaudeant etiam per ſua ne
ceſſitatem proximi leuari. Vnde in Luca ſubijcitur, & pro ut uultis ut faciant uobis homines,
uos quoq; facite illis ſimiliter. Iam qui eget, quid aliud æque, atq; ut egeſtati ſuæ, ſiue donando
quibus illi opus eſt, ſiue certe credendo mutuum, aut deniq; ſi ipſum contingat quippiam au
ferre, id à ſe non repoſcendo, ſuccurratur exoptat? Debet ergo talem ſe quiſq; egentibus alijs
exhibere, quales alios ſi ipſe egeret, ſibi eſſe optaret.

Quod illud, & ab eo qui aufert tua, &c. intelligam de ablatione rerum, quã extorquet quo
dammodo egeſtas, non impetat auaritia impudens, cauſſa eſt, q de huiuſmodi ablatione,
quæ ui aut malo dolo fit, proxime præmiſſa loquantur. Ab eo qui aufert tibi tunicam, etiam
pallium noli prohibere. Et qui te adegerit &c. Ad hęc, quod ſubijcitur: Pro ut uultis, ut uobis
faciant homines, uidetur in hoc adiectum, ut totũ quod premiſit, probet. Nemo enim bonus
optaret à ſe non repoſci, quod ui aut fraude proximo abſtuliſſet, ut ſane hoc modo auferre
quicquam nollet. At certe ſi preſſus egeſtate, rem aliquã proximi uſurpaſſet, id profecto con
donari ſibi non iniuria peteret. Eadem uero quę hic paucis Chriſtus monuit, ſunt pluribus in
5. Moſche. 15. ante præcepta. Quorum ſumma hæc eſt. Non deerunt pauperes in terra, idcir-
co ego pręcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo pauperi & miſero, in terra tua. Vbi id animo
ſederit, pro portione paupertatis fratrem iuuabimus, ſiue prorſus donando, ſiue dando mu-
tuum, ſiue etiam illis noſtra uſurpantibus permittendo. Omnino enim non debet inter nos,
ut ibidem præcipitur, agere egenus aut mendicus, eò q large adeo nobis Dominus benedi-
cat, ut abunde omnibus ſatis eſſet, ſi pauperum inopiam, diuitum non fraudaret maligni-
tas. Sed quæ tandem iniquitas, filios inter ſe fraudare ijs, quæ immeritis benigniſſimus Pater
tam larga copia ſuppeditat, & recondere alios multa, quibus uti nequeant, alios uitæ neceſſa
rijs egere? Væ prauitati hominum pluſquàm ferinæ.

De ablatione hic, quam extorquet egeſtas.

Porro quod in Luca legimus: Omni autem petenti abs te, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, cuilibet,
ut unumquemq; egentem tibi Dominus, citra tuum tibi delectum obtulerit, ſicut modo de
B proximo dicemus, ne tantum ijs, qui rependere queant, dare uelimus, uti de mutuo quoq; di
xit, ne ſolis ijs, qui ſoluendo ſunt, mutuum demus, quod & peccatores faciunt. Cæterum nõ
uoluit Dominus, ut cuilibet quauis ratione petenti à nobis demus. Alioqui petaces ſcurræ, &
alia nullius frugi mendicabula, cuiuſmodi & plæriq; cucullati mendicãtes ſunt, omnia au-
ferrent. Neq; certe Pau. 2. Corin. 8. ſcripſiſſet: Non enim ut alijs relaxatio ſit, uobis autem an-
guſtia, ſed ut ex æquabilitate in præſenti tempore, ueſtra copia, illorum ſuccurrat inopiæ &c.
Fidos ſiquidem diſpenſatores, non diſſipatores rerum, quas dederit, uult ſuos Chriſtus eſſe,
qui in omnes quidem, pro ſua portione benefici ſint, præcipue autem in domeſticos fidei, &
ne domeſticorum carnis quoq; cura poſthabeatur. Vnde probe animaduertẽdum eſt, quod
in Luca mox ſubiectum legitur: Pro ut uultis ut uobis faciant homines & uos facite illis ſimi
liter. Hæc unica erit regula, omnis donationis, mutui, & ceſſionis. Neq; enim niſi inſanus Ana
baptiſta peccatum faciet, ſi ab eo, qui mea nulla neceſſitate abſtuliſſet, amice repeterem, aut
etiam negarẽ decoctori mutuũ, non egenti, niſi forte ut luderet. Abſit dolus, & adſit animus,
paratus facere alijs, ut optarit fieri ſibi, oretq; Dominum ut ſe ducat, ne qua in re, pro ſua cupi-
ditate feratur, is facile dabit gratis, mutuo & cedet, quæcunq; Domino danda & cedenda, fu-
erint uiſa, riteq; ad præſentem Chriſti ſe monitionem comparabit.

Atqui cum de mutuo hic CHRISTVS monuerit, non erit intempeſtiuum, de Vſura
paucula annotare, nam ex uerbis, quæ apud Lucam leguntur, & mox ſuo ſcilicet loco tracta
bimus: Mutuum date, nihil inde ſperantes, quidam præpoſtere religioſi, multos innocentes
contriſtarunt, quos DEVS contriſtatos noluit, & iniquorum cupiditati uiciſſim patrocina-
ti ſunt, adſerentes ſcilicet, quamlibet uſuram aut fœnus, hoc eſt, quicquid omnino commo-
di ob mutuo datam pecuniam, creditor recipiat, hic à CHRISTO damnari, eo quòd di-
cat: Nihil inde ſperãtes, atq; eò tandẽ inſaniæ prolapſi ſunt, ut æque peccare dixerint & ſcripſe
rint, qui quamlibet uſuram, ſiue impoſitam prædijs, aut domibus, ſiue minus perſoluerent.
Cum aperte Chriſtus etiam iniuria à nobis poſtulata dare præcipiat, & cum iuſſit dare mutu
um, nihil inde ſperantes, de ſorte, uel ut uerius uidetur, de repenſione ſimilis beneficij, nõ uſu

Male quidam de uſura.

C ra,ſit locutus,hoc eſt,uoluerit ut non ſolum ijs,quos ſperaremus creditam pecuniam reſtitu-
turos,ac uiciſſim ſiue mutuo,ſiue alia re nobis uicem repenſuros,more peccatorũ mutuũ da
remus,ſed ſatis haberemus,ꝙ proximus mutuo egeret,darẽq; illi eſſemus parati, etiam citra
ſpem,creditum recipiendi ipſum,non ſolum eius uſuram.Id clare euincit,quod præmiſſum
illic legimus.Et ſi mutuum dederitis his à quibus ſperatis uos recepturos, quæ gratia uobis?
Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum,ut recipiant paria.Quæ in his obſecro men-
tio fœnoris?Sed cum ait,ut recipiant paria,aperte omnem gratiam,qua debitor mutui bene
ficium retalier,ſignificauit.

Miſſis itaq; tam his ſeditioſis nugatoribus,q̃ ſuperioris ſæculi male conſultis,cum Theolo-
gis,tum Leguleis,quod res eſt paucis dicam. Vſura ſiue fœnus,hoc eſt, quicquid commodi,
ex data mutuo pecunia,uel re alia,ad creditorem à debitore ſupra ſortem redit,per ſe nulla le-
ge prohibetur,ut per ſe non ſemper cum iniquitate coniungitur.Iniquitatem autem uſura cõ
iunctam habet,quando contra id(pro ut uultis ut uobis faciant homines)exigitur, quo cũ ſi
non pugnet,neq; peccatum eſt·Vnde in lege.2.Moſ.22.3.cap.25.5.cap.23.ea nominatim uſu
ra prohibetur,quæ fraudi proximo eſt,ipſũmq; prægrauat.Nã ita dilectio exigit, ut gratis des
ei,qui eo habet opus,ſi poſſit eſſe ſoluendo,des mutuum,accepturus quidem ſi creditum re-
ſtituat,ſin,boni id conſulturus.Neq; enim certa reſtitutionis ſpe mutuandum eſt,magiſq; ſpe
ctandum quo frater egeat,quàm quid poſſit reddere.

Porro ſi frater non ita egeat,quin poſſit & creditum,& crediti fœnus aliquod,cum ſuo cõ-
Quatenus lici ta uſura. modo reddere,quis quæſo prohibebit illum gratum eſſe benefactori, aut hũc oblatam citra
fratris incommodum,gratiam recipere?Deniq; ut recipere eam licebit,ita & ſtipulari non e-
rit iniquum,modo nullam is qui eam ſtipulatur proximo fraudem meditetur,neq; uſurã ini-
que exigat,imò ne recipiat quidem,ſi iacturam faciat dando debitor, hoc tantum accipiat &
exigat,quod bona fide,& cum æquitate,uellet à ſe accipi uel exigi·Chriſtianus ſi fueris, & hic
proximi amans,docebit facile qui te agit Domini ſpiritus,modum in his dilectionis haud ex
cedere·

D Iuſtinianus Imperator,ut ſibi uiſus eſt,& ab alijs laudatus,Chriſtianus,legem ſanciuit,quę
legitur in Codice,titulo de Vſuris,ut illuſtres quocumq; contractu,non ſupra tertiam partem
Lex Iuſtiniani de Vſuris. centeſimæ uſuræ,qui licite negociantur,beſſem centeſimæ,in traiectitijs contractibus, centeſi
mam,cæteri autem homines dimidiam tantum modo centeſimæ poſſent ſtipulari. Centeſi
ma autem uſura,apud ueteres permiſſa erat,cum pro centum drachmis,quolibet menſe una
recipiebatur:ita centeno menſe,uſura ſortẽ exæquante, quare & centeſima fuit dicta, quanq̃
& ideo hoc nominis acceperit,ꝙ pro cẽtum numis unus in ſingulos menſes pẽderetur. Atq;
ita permiſit Iuſtinianus,ut creditoribus illuſtribus,pro centum numis,quotannis tres dunta-
xat uſuræ nomine penderentur,negotiationem gerentibus,octo,ijs autem,qui fœnus ſtipu-
lãtur, ſi traijciens pro mercibus nauis ſalua,ſaluis mercibus redeat,integra centeſima,hoc eſt
12.in ſingulos nimirum menſes,ſinguli,reliquis autem creditoribus,ſeni.

Hæc ciuilis lex,ſi ea debitor non grauetur,ſeruari & à Chriſtianis poterit. Non enim accipe
Circa fidẽ proximi uti hac lege licebit. re uſuram ut dictum,ſed cum damno fratris accipere,dilectioni pugnat. Si tua igitur pecunia
frater lucretur aliquid,partẽmq; tibi lucri decidat,Domini benedictionem percipis, non alie-
nam.Neq; enim in quantitate eius,quod accipis,ſed ab incommodo proximi debitoris,uſu-
ra æſtimanda eſt.

His nullus uolo auaritiæ patrocinari,neq; probare,qui ex ſola infidelitate annuos prouen
tus çoemunt,& omne incommodum ac damnum,rei impignoratæ,apud uenditorẽ pro-
uentuum,relinquunt.Iterum dico,ijs contractus iuſtus erit,qui non pugnarit cum hac lege,
pro ut uultis ut uobis homines faciant,&c.& qui nulla diuinæ promiſſionis diffidentia con-
dicitur. Chriſtiani itaq; prædicatoris,& ueri Euangeliſtæ fuerit,cum Paulo nihil ſcire aut præ
dicare,quã unum Ieſum Chriſtum,& hunc crucifixum,quo recepto,non poterit abeſſe cha-
ritas,ea tum nequibit quiſquam perperam,aut dolo cum quoquam agere·Idem tum mone-
bit,cum eodem Paulo,imò Chriſto ipſo,ut bonis operibus ſedulo incumbãt, qui Chriſtum
recepiſſe uideri uolunt,neq; quiſquam opprimat ac fraudet fratrem in negotio. Reliqua ne-
ceſſe eſt,iuditio dilectionis,diſpenſanda & exequenda relinquat,apud chriſtianos quidem,
apud alios magiſtratui & legibus·Nam ferendo,certas,de tam incertis contractibus negotio-
rum,quæ inter homines geruntur,leges,nihil aliud efficient,q̃ ꝙ multarum conſcientias fru
ſtra excarnificabunt,multorum uiciſſim æque fruſtra conſolabuntur,quandoquidem nulla
ſecura eſſe poteſt,niſi quæ neſcia ſit fraudis,& conſcia ueræ erga fratres dilectionis· Iudicent
Chriſtiani,& iudicent ſecundum ſcripturas,diſpeream,ſi non ita habere rem ſint agnituri·

Audiſtis

Audiſtis ꝙ dictum ſit. Diliges proximum tuum, & odio habebis &c.) Caput legis eſt, mã
A datum de diligendo proximum, quod ut ſuo loco reſtitueret Chriſtus, & priores præcepto-
rum explicationes dedit, & modo ipſum fontem demum repurgat, quem peſtilẽtiſſimo rati
onis commento, uelut terra Phariſæi obruerant, uerbo Dei, iubentis diligere proximũ perin-
de atq; ſeipſum, adijcientes de ſuo,, inimicum habendum odio, quod ſcriptura nuſq; memi-
nit. Hoſtes quidem Dei, gentes idololatras, iuxta uerbum Domini per Moſche illis pręceptũ,
cum alias, tum. 5. Moſche. 7. 20. 23. 24. 25. & paſſim in lege, legimus, partim debebant occide-
re, partim ſub tributi tenere ſubiectione, partim benigne habere, ut diuerſa erant illarum gen
tium merita, nuſq; autem odiſſe eas, iuſſi fuere, nedum ita in genere, odio habere inimicum,
cum inimicos & ex fratribus, cottidie habere eos contingeret.

Odire inimicũ nuſquã Iudæis permiſſum.

Cæterum hoc præceptum, his ipſis uerbis legitur expreſſum. 3. Moſche. 29. Ebra. ſic habet,
כמוך ואהבת לרעך, id eſt, diliges proximum, uel ſodalem tuũ, ſicut te. Significat autẽ רעה
qui proximus recte uertitur, uel ſodalis, quomodolibet coniunctum, ita ut & de inanimatis,
inter ſe iunctis, uel aliquem ordinem habentibus, dicatur, uti. 1. Moſche. 15. ſcribitur, Abram
partitus triennem uaccam, capram & arietẽ, unam medietatem dediſſe ẽ regione proximæ
ſuæ, id eſt, alterius medietatis, uocans alteram partẽ, alterius רעה, id eſt, proximum. Sic Moſ.
11. pro eo, quod nos recte legimus, dixit alius alij, uelut noſtra uerſio habet: dixit alter ad proxi
mũ ſuum. Gręca enim habent. καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ, ideſt, dicebat homo ei
qui ſibi prope erat, hoc eſt, proximo ſuo. Ebræi habent ויאמרו איש אל רעהו, id eſt, & dixe-
runt, quilibet ad proximum ſuum. Et hæc quidẽ locutio, ubiq; in diuinis literis occurrit. רעה
igitur Ebræi πλησίος Gręce & Latine proximus, ſignificat proprie eum, qui tibi qualibet rati
one coniunctus fuerit, ſiue cognationis ſiue alias arctioris amicitiæ, uti Ionadab ille, qui Ame
noni filio Dauid conſilium dabat de corrumpenda Thamar, ſorore Abſthalon, dicitur fuiſſe
רעה, id eſt, amicus uel propinquus Amenonis, fuerat enim filius fratris Dauid. 2. Schmu. 13.
Ita Chuſai dicitur fuiſſe רעה, id eſt, amicus Dauid. Siue ſodalitatis tãtum, ita Iudic. trigeſimo,
ſodales dati Schimſthoni, מרעיו, dicebantur, id eſt, proximi eius. Iud. 14. Siue uicinitatis dũ
taxat: ita iubebantur Ebræi egreſſuri ex Aegypto, quilibet à proximo ſuo & quælibet à proxi
ma ſua, petere uaſa argentea, aurea & ueſtem. 2. Moſ. 3. ubi idem uocabuli רעה legitur. In ſũ-
ma, cum quo quicquã tibi negocij fuerit, qui quauis tibi ratione adiunctus fuerit, eum ſcriptu
ra uocat רעך, proximum tuum. Ita qui inciderat in latrones, ubi conſpectus fuit, à ſacerdote
B atq; Leuita, iam factus æque fuerat ipſis proximus, atq; Samaritano, illac iter facienti, licet ne-
quaquã talem ipſum, ut Samaritanus agnouerint, Lucæ decimo.

Quódq; mireris, & in quo uideri poſſis ſingulari curæ Domino fuiſſe, ut hæc ſumma le-
gis: Diliges proximum tuum ſicut te, ꝗ puriſſime ad quaſlibet gentes perueniret, ſignifican-
ter adeo, Græce, Latine, Gallice, & Germanicę, hæc uox רעה reddita eſt, ut non potuerit ſigni
ficantius, Græcis enim pro ea dicitur, ὁ πλησίον, id eſt, is qui prope ſit, hoc eſt, ad manum, qui
ad te aliquo modo pertinuerit. Sic eñi legũt & Euãgeliſtę & Paulus, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου
ὡς ἑαυτόν, id eſt, ut adnumerem uerba: Diliges eum qui prope tibi, ſicut te ipſum, hoc eſt, qui
quomodolibet tibi adfuerit, tuáue opera indiguerit. Ita Latini hunc proximum uocant, nimi
rum eadem ratione, ſignificantes, eum qui utcunq; nobis fuerit adiunctus, in quẽ quouis pa-
cto inciderimus, cum quo aliquid nobis cõmune extiterit. Neq; aliter, Galli Prochain, & Ger-
mani, den nechſten appellant, eo planè intellectu quem prouerbio dicunt, der nechſt, der lie-
bſt. Non enim noſtrum eſt facere, eorum quos diligere debemus delectum, omnes, quantũ
in nobis eſt, perinde charos habere addecet, at quia dilectio noſtra non poteſt niſi ad quoſ-
dam exeri, quis enim benefaceret ijs, quos non norit natos, procul à ſe habitantes, aut eti-
am apud quos habitarit, ſingulis: ideo iuſſit Deus diligere proximum, id eſt, quemcunq;
quauis ratione Deus tibi adiunxerit, & ut ei benefacias quodammodo obtulerit Iam adiun
git uinculo cognationis & ſanguinis quoſdam, ij domeſtici uocantur: alios uinculo ciuilita-
tis, alios ſodalitatis, alios uicinitatis, alios officij, nonnullos tantum fortuiti cõgreſſus, deniq;
& pleroſq; neceſſitatis, ut quorum tibi potiſſimum neſſitatem ſubleuandam offert, quemad
modum Samaritano uulnerati illius, & Lazari, diuiti epuloni fuit oblata. Vt igitur quemq;
domeſticum, ciuem, uicinum, collegam, ſodalem, comitem, aut tantũ fortuito incidentẽ, na
ctus chriſtianus fuerit: ita dilectionis officia illi, tum pro ſua portione, & pro illius neceſſitate,
ipigre exhibebit, agnoſcens ſuũ ut filij Dei, eſſe, nihil niſi benefacere, & benefacere ijs ꝗs Deus
obie-

C obiecerit, non quos ipſe ſibi delegerit, quare pro ratione qua quemq; illi dominus obtulerit & proximum fecerit: ita ei declarabit ſe amicum & benefactorem, ſiue is uiciſſim amicus ſit, ſiue inimicus: Quales enim proximi erga nos ſeſe habuerint, dei non noſtra refert. Vnde eti am eos qui ex profeſſo hoſtes nobis ſunt, ſcriptura tamen proximos paſſim uocat.

Hæc fuſius ideo differui, quod ut per phariſæos priſcos, ita & per noſtros, uocabulum proximi per ſe ſignificationis apertiſſimę, mire obſcuratũ fuit atq; ita præceptũ dilectionis, à quo omnia reliqua pendent, eneruatum. Certe priſci eo quod adiecerunt (& odio habebis inimicum tuum) uerbum domini, quo diligere proximum præcepit, deſtruxerunt, ſi quidem ut dictum eſt, etiam inimicus proximus eſt, imo eo ipſo, quod inimicus eſt, proximus eſſe conuincitur, quippe qui notus tibi exiſtat, & tecum commune aliquid habeat, cuius ſcilicet cauſſa inimicatur. Ita noſtri, angelos, diuos, ac manes, qui adhuc igni purgatorio torrentur, proximos noſtros fecerunt, ut ad demerendos illos, & hos iuuandos, corporalibus tamen donis & obſequijs, quibus poſtea ipſi, ac ſcorta & ſpurij ipſorum fruerentur, nos prouocarunt, præteritis ueris, & ad manum proximis qui ſcilicet officijs noſtris & poterant & debuerant frui. Nos ergo miſſis nugamentis hominum, ſcripturam ſequemur, proximum intelligentes quemlibet, quo cum negotij aliquid, nobis Dominus iniecerit, aut quauis ratione adduxerit, cognitúmq; fecerit, eũq; ſerio amabimus, operéq; amorem eius pro uirili noſtra declarabimus, ita ad legem domini, ſynceriter, nullo humanę comentationis fuco admiſſo, nos comparaturi, nihil morantes, qualeſcunq; ſe illi, quos Deus nobis proximos ita fecerit, habeant. Imo ſi inimici fuerint, & nos oderint, tanto propenſius beneficijs ipſos afficiemus, ſi forte malum ipſorum, bono uincere, atq; ita incomparabili illos malo ſcilicet odio noſtri, poſſimus liberare. Vt enim q germane amici ſunt, laborãtibus amicis maiore ſedulitate, quàm bene habẽtibus inſeruiunt: ita ſtudioſius multo, beneficentiæ officijs nobis curandi ſunt, qui odio aliquo aduerſus nos, ipſis plane exitiali malo laborant, quam qui recte erga nos animati exiſtunt.

Phariſæi priſci & recentes proximi uocabulum inuerterunt.

Vera dilectio erga inimicos officioſ.or.

Nequaquam igitur graue erit, ſi filij Dei, atq; ideo toti ad beneficentiam propenſi ſumus, odientibus nos modis omnibus exhibere beneficos, bene precari deuouentibus nos, dúmq; aliud non licet, ſaltem pro ipſis, cum pro uiribus nos calumniantur & inſectantur, hoc eſt, impotentius furunt, orare, ut Dominus mentem illis donet aliam & ſanam. Quid enim aliud faceres, amico ex phreneſeos morbo te mirum in modum execranti, peſſiméq; tibi conuitianti, ac quoad poſſet, te conanti prorſus extinguere? Atqui nulla odio fratris nocentior,
D eóq; maiore nobis cura & ſolicitudine curanda phreneſis ac peſtis poterit excogitari. In tenebris enim agit læthiferis, qui illo tenetur, ac à Deo exiſtit longe alieniſſimus, 1. Ioan. 2. & 3. Iam diligere uere inimicos oportet, nõ fucate, ut Theologi ſuperioris ſęculi docuerũt, ſatis eſſe, inimicis optare cælum, & in extrema neceſſitate, cum ſcilicet animam agerent, ſuccurrere, quare abſolutiſſimæ amicitiæ numeros erga illos implere neceſſe fuerit. Sane proximi ſunt, quare perinde atq; nos ipſos diligemus eos, ſiquidem fuerimus, quod audimus Chriſtiani, quibus nimirum hæc ſolis præcepta ſunt, ut filijs dei perfectis. Vnde Chriſtus apud Lucam, amorem inimicorum præcepturus præmiſit: Sed uobis dico qui auditis. Nouis nanque auribus opus eſt, ut iſta integræ dilectionis doctrina percipiatur, quibus qui carent, iſta ſi audiant etiam, nequeunt tamen intelligere.

Odio fratris nihil peſtilentius, igitur beneficijs ei potiſſimum medendum.

Vt ſitis filij patris ueſtri qui eſt in cælis.) Vehementiſſima ad ſolidam hanc & infinitam beneficentiam exhortatio. Quid enim poſſit optari diuinius ac beatius, atq; eſſe filium, cæleſtis & æterni patris? Iã ultro id nobis, ſiquidem credimus, ille dedit, quidnam igitur queat eſſe difficile aut moleſtũ, quo tam imcõparabiliter, benigno patri gratificemur? Id uero uel ſola hæc proximi dilectio eſt, quæ omnibus, etiam hoſtibus benefaciat. Hæc una eſt, qua germanos dei filios nos comprobabimus, ſola hac cæleſtem patrem referemus. Quod itaq; odiũ, quæ tanta poſſit excogitari iniuria, quæ nos ſi iſta credimus, queat remorari, quo minus demerẽdo inimicos, patri deo gratificemur adoptionem iſtam cæleſtem referamus, hoc eſt, diuinitatem quandam præſtemus? Etenim Deus ſui ſimilis perſeuerat, ſemper & erga quoſlibet beneficus, præſertim in corporalibus iſtis, ſolem ſuum exoriri ſinit ſuper malos & bonos & pluuiam mittit ſuper iuſtos & iniuſtos, id eſt, quæ ad uitam præſentem pertinent, promiſcue omnibus impartit, & hactenus benignus eſt, ut Lucas habet, erga ingratos quoq;, ac malos. Sic & nos, ſi adoptionem filiorum uere conſecuti ſumus, noſtri ſimiles, utcunq; mutentur alij, perſeuerabimus, hoc eſt, erga quoſlibet benigni, ut nemo ſit, cui nobiſcum aliquid rei fuerit, qui non benignitatẽ noſtram ſentiat, ſiquæ ſpiritalia beneficia, ut doctrinam, monitionesq; ſalutis reſpuat, corporalia ſaltem, quibuſque uita præſens fouetur à nobis imitantibus benignitatem patris noſtri percipiant. Alioqui ſi dilexerimus eos duntaxat qui nos diligunt,

& fratres

& fratres ſolum fuerimus complexi, benefecerimus ijs tantum, qui benefaciunt nobis, neq; mutuum dederimus, niſi quos ſcimus ſoluendo eſſe & creditum reddituros, quid quæſo ad
A huc eximium, id eſt, dignum noſtra uocatione fecimus, qualis nobis gratia eſt, quid tandem id beneficij uidetur, quandoquidem meritorium, & non gratuitum exiſtit, quid præterea mercedis expectabimus, ſiquidem ab hominibus, paria recipimus?

Tam abeſt ut manca iſta & maligne circunſcripta benignitate, Patrem noſtrum cæleſtem, digne adhuc retulerimus, noſtræq; uocationi & nomini reſponderimus, ut infames publicanos atq; qui publicitus peccatores habentur, nondum bonitate uicerimus. Nam diligunt & ipſi, ſe diligentes, complectuntur quos inter ſuos agnoſcunt, benefaciunt ſibi beneficus, dant mutuum, quos ſperant futuros ſoluendo, & uicem repenſuros. At tanto oportebat noſtram benignitaté, iſtorū benignitate præcellentiorem eſſe, quanto nos illos, qui caro adhuc ſunt, & filij Diaboli, præſtamus, facti filij & hæredes Dei. Proinde ait: Eritis igitur perfecti, quemadmodum Pater ueſter, qui in cælis eſt, perfectus eſt, quod apud Lucam ſic legitur: Eſtote ergo miſericordes ſicut Pater ueſter miſericors eſt. Etenim de dilectionis perfectione pertingentis ad quoſlibet, hic Chriſtus locutus fuit, quam ſcilicet æmulandam propoſuerat, ne ſcilicet ſua mutila & imperfecta, filiorum huius ſæculi benignitate, qui benigni tantum ſunt, in eos à quibus uicem rependi ſibi ſperant, contenti eſſent. In alijs enim qui mortales nos, Dei perfectionem præſtaremus?

Quod uero in: Luca legimus, *γίνεσθε οἰκτίρμονες*, eſtote miſericordes, & hic, *ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι*. Eritis igitur uos perfecti: exiſtimo perinde eſſe, atq; ſi ſacra lingua dixiſſet, אז חנונים תהיון הכרים, id eſt, eritis benigni, uel beneuoli, quanquam magis crediderim hic expreſſū, חסידים, quod ſignificat ad cumulate benefaciendum eſſe propenſos, ſingularíq; ſtudio ad copioſe demerendum. Nam qui raro ac egregio beneficio ſe affectum à Domino uel homine uoluit ſignificare, eum memorat ſcriptura dicere ſolitum, עשה עמדי חסד, id eſt, ut noſtra quidem uerſio reddere ſolet: Fecit mecum miſericordiam, quod tamé perinde eſt, atq; affecit me ſingulari beneficio, magnifice ſuam erga me beneuolentiam declarauit, ſuuit egregie. *Quid חסידים, id eſt, beneficí perfecti uel miſericordes.*

Vnde חסיד non probe ſanctus redditur paſſim in Pſalmis. Vt Pſalmo quarto: Mirabilem fecit Dominus ſanctum ſuum. Quoniam defecit ſanctus. 12. Cum ſancto ſanctus eris. 18. His locis & multis alijs legitur, חסיד, & erat uertendū, benignus, aut beneficus uel certe bonus, uti ſunt omnes filij Dei, referentes ſcilicet patrem ſuum beneficum in omnes, etiam ingratos & iniuſtos. Qui iam huiuſmodi ſunt, eos ſane mirabiliter ducit, cum demereri ſtudent quoſlibet, habentur ipſi uiciſſim odio ab omnibus hominibus, multaq; mala pro beneficijs ſuis recipiunt, ſed educit illos Dominus ex malis tandem uniuerſis, ac mirabiliter glorioſos reddit. *חסיד nō recte ſanctus uertitur.*
B Horum pauciſſimus in terra prouentus eſt, ideo queritur Pſalmo. 12. defeciſſe huiuſmodi benignos homines & fidos, quos Pſal. uocat, אמונים numero imminutos. Quadrat deniq; & quod habet Pſalmus. 18. Cum benigno, benigne facies, uel cū bono bonus eris, quia miſericordiam conſequuntur miſericordes.

Ergo perfectos dilectione atq; miſericordes, quales hic Chriſtus ſuos eſſe requirit, alias in ſcriptura fere חסידים dicuntur, quos latine recte bonos & benignos, ut dixi, uocaueris, Germanice uero, frumme leut, die der andern frummen gern ſchaffen, qui in hoc potiſſimum, ut quàm plurimos demereantur, imò omnibus frugi ſint, incumbunt. Tales itaq; bonos, benignos, ac frugi quibuſlibet, Chriſtus ſuos eſſe non requirit tantum, ſed & donat, ita reſtituens in eis, collapſam diuinitatis imaginem, attamen ut hanc ſtudioſe repræſentent, ut continuo uult per miniſtros ſuos exhortari, ita ipſe quoq; in præſenti diſcipulos hortatus fuit, hoc benignitatis ſtudium urgens argumentis ſane efficaciſſimis, ductis nimirum à perſona, quam cæleſtis Pater ex ineffabili bonitate ſua nobis impoſuit, ut filij ipſius eſſemus, eo q; non tantum peccatoribus & Publicanis, ſed quibuſq; optimis etiam atq; laudatiſſimis hominibus, bonitate præſtaremus. Cui iam non liberet huic perſonæ inſeruire? Inſeruiet autem quiſquis abſolutam illam cæleſtis Patris in omnes ac effuſam bonitatem, diligendo, & demerendo quoſlibet, ſtuduerit imitari & referre. *חסיד bonus Ger. frum.*

C

CAPVT SEXTVM.

ATTENDITE NE ELEEMOSYNAM VESTRAM PRAESTEtis coram hominibus, quo ſpectemini ab illis. Alioqui prę mium non habetis apud Patrem ueſtrum qui eſt in cælis. Itaqꝫ cum præſtas eleemoſynam, ne tubis canatur ante te, quemadmodum Hypocritæ faciunt in cõciliabulis, & in uicis, ut glorificentur ab hominibus, Amẽ dico uobis, habent mercedem ſuam. Cæterum tu cum præſtabis eleemoſynã, neſciat ſiniſtra tua quod facit dextera tua, ut ſit tua eleemoſyna in occulto, & Pater tuus qui uidet in occulto, ipſe reddet tibi in propatulo.

Et cum oraueris, non eris quemadmodum Hypocritæ. Nam illi ſolent in conciliabulis & in angulis platearum ſtantes orare, quo conſpicui ſint hominibus. Amen dico uobis, quod habent mercedem ſuam. Tu uero cum oras, introito in conclaue tuum, & occluſo oſtio tuo, ora Patrem tuum qui eſt in
D occulto, & Pater tuus qui uidet in occulto, perſoluet tibi in propatulo. Verũ orantes ne ſitis multiloqui ſicut Ethnici. Putant enim fore, ut ob multiloquium ſuum exaudiantur. Ne igitur efficiamini ſimiles iſtorum. Nouit enim Pater ueſter quibus rebus opus ſit uobis, priuſqꝫ petatis ab illo.

Ad hunc ergo modum orate uos: Pater noſter, qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum, fiat uolũtas tua quemadmodum in cœlo, ſic etiam in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne inducas nos in tentationem, ſed libera nos a malo (quia tuum eſt regnum, & potentia & gloria, in ſæcula ſæculorum) Amen. Proinde ſi remiſeritis hominibus errata ſua, remittet & uobis Pater ueſter cæleſtis. Quod ſi non remiſeritis hominibus errata ſua, nec Pater ueſter remittet errata ueſtra.

Porro cum ieiunaueritis, ne ſitis ueluti Hypocritæ tetrici. Obſcurãt enim facies ſuas, quo perſpicuum ſit hominibus ipſos ieiunare. Amen dico uobis, habent mercedem ſuam. Tu uero cum ieiunas, unge caput tuum, & faciẽ tuã laua, ne conſpicuum ſit hominibus te ieiunare, ſed Patri tuo, qui eſt in occulto, & Pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo.

Ne reponatis uobis theſauros in terra, ubi erugo & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur. Sed recondite uobis theſauros in cælo, ubi neqꝫ erugo, neqꝫ tinea corrumpit, & ubi fures non perfodiũt, neqꝫ furantur. Nam ubi fuerit theſaurus ueſter, illic erit & cor ueſtrum.

Lucerna corporis eſt oculus. Si igitur oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Quod ſi oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Ergo ſi lumen, quod eſt in te, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ?

Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Aut enim hunc habebit odio, & alterum diliget, aut huic adhærebit, & alterum negliget. Non poteſtis ſeruire Deo & Mammonæ.

Propterea

Propterea dico uobis,ne ſitis ſolliciti uitæ ueſtræ,quid eſuri ſitis,aut bibi-
A turi,neq; corpori ueſtro,quibus indumentis uſuri. Nonne anima pluris eſt, quam cibus,& corpus pluris quam indumentum? Vertite oculos ad uolatilia cæli,quia non ſerunt,neq; metunt,neq; conuehunt in horrea,& Pater ueſter cæleſtis alit illa. Nonne uos longe præcellitis illa? Quis autẽ ex uobis ſollicite cogitando,poteſt addere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? Ac de indumento quid ſolliciti eſtis? Cognoſcite lilia agri quomodo creſcãt. Non laborant,neq; nent. Attamen dico uobis,ne Solomonẽ quidem in uniuerſa gloria ſua ſic amictum fuiſſe,ut unum ex his. Quod ſi gramen agri , quod hodie cum ſit,cras in clibanum mittitur,Deus ſic ueſtit, an non multo magis uobis id faciet,o parum fidentes? Ne ſitis igitur ſolliciti,dicentes: Quid edemus,aut quid bibemus,aut quibus opperiemur? Nam omnia iſta Gentes exquirunt. Nouit enim Pater ueſter cœleſtis,quod opus habeatis his omnibus. Quin potius quærite primum regnum Dei,& iuſticiam eius,& hæc omnia adijcientur uobis. Ne ſitis igitur ſolliciti in craſtinum,nam craſtinus dies curam habebit ſuijpſius. Sufficit ſua diei afflictio.

ATtendite ne eleemoſynam ueſtram faciatis &c.) Superiori capite uindicauit Chriſtus legem,falſis Phariſæorum commentis,præſenti adſerit,eorundem hypocriſi,quæ præcipua habebantur religionis opera,eleemoſynam ſcilicet,precationes,& ieiunium. Tum quo ad uere bona opera,nempe officia charitatis reddat propenſiores,multis hortatur,ut uitę curam omnem Deo iam Patri noſtro, committamus. Eleemoſynæ primus locus datus eſt. Ea iuxta uocabuli rationem eſt,beneficẽtia quæ miſeris potiſſimum exhibetur. Nam à uerbo ἐλεῶν,quod miſereri ſignificat, deducitur. De hac nihil præter præmiſſa modo,de dando cuiuis petenti,præcipit,ut quæ ex dilectione proximi quam ubiq; inculcat,ultro promanet. Vt autem ſtudio tantum leuandi miſeros, & gratificandi Deo illam præſtemus,admodum diligenter monet, antitheſim faciens inter Phariſæos & ſuos,quandoquidem prædixerat oportere ſuorum iuſtitiam,ea qua ſibi placebant phariſæi,eſſe abundantiorem.

Quæ hoc capite docentur.

Quid eleemoſyna.

B Porro ſumma eorum quæ monet,hæc eſt: Eleemoſynam facere uos addecet cumulatiſſime,quandoquidem ueſtrum eſt Deum patrem,bonitate & beneficentia,ad hoſtes uſq; pertingẽte,referre. Videte modo ne corã hominibus, quo ſpectemini,illã præſteris,id eſt,nihil aliud benefaciendo inopibus ſpectate, quã ut fratres quidem uiuetis,patri autem ueſtro cæleſti uos approbetis,qui largiſſime omnia rependet,probe uidens etiam dũ mortales latetis,quæ fratribus beneficia impenderitis,& rependet cum ingenti ueſtra gloria coram ſanctis uniuerſis,quando nimirum à me audietis: Venite benedicti Patris mei,&c. de quo infra.25. Alioqui, ſi conſpicui hominibus eſſe quæſieritis,id ut facile conſequemini,ita mercedem ueſtram laudari ab illis,quo nihil inanius,referetis,deinde nihilo meliores eritis Phariſæis, quibus quid poſſit eſſe uanius? Omnia enim opera ſua faciunt,uti hominibus ſpectabiles ſint,ideo daturi eleemoſynam,tubis etiam cani ante ſe faciunt,quò à multis conſpiciantur,qua ſtulta ſua ambitione efficiunt,ut nulla eis apud Deum maneat gratia reliqua.

Tropis hic ſermo,nempe uulgaris,plenus eſt. Præſtare eleemoſynam in occulto,ut ſiniſtra neſciat,quid dextra faciat,Hyperbole cum Metaphora eſt,qua nihil aliud docere uoluit, quã ut nolimus ob beneficentiã hominibus eſſe admirationi. Mercedis nomine intelligendũ eſt,quod opus ſequitur,non quod opere exiſtit promeritum,de quo ſuprà nonnihil monuimus,ſuper illud: Gaudete & exultate,quia merces ueſtra magna eſt in cælis.

De delectu pauperũ,alias diſputatur,de qua re extat egregius ſermo Ioan. Oecolam. Satis habeo,monuiſſe præſtandã eleemoſynam proximo,id eſt,ei quem Dominus tibi obtulerit, beneficio tuo fouendũ. De quo paulo ſupra plura,ubi quis cuiq; proximus ſit,expoſui. Certe eorum quos uel cognatione carnis,uel ſocietate fidei,nobis Dominus coniunxit, prima habenda ratio eſt,ut ex Paulo Gal. ult. & 1. Tim. 5. docemur,& ſpectandũ,ut alias,ita & præſtando eleemoſynam,ut q̃ maxime fratribus proſimus,idq; ad gloriam Dei,quod qui ſpectarit, eum facile docebit ſpiritus,quibus maxime commodum ſit,eleemoſynam præſtare.

I 2 Et cum

C Et cum oraueris,non eris quemadmodum Hypocritæ &c.) Oratio alterum eſt, quo maxime occupantur,quos uera tenet religio. Et hanc ſtrenue ſimulabant Phariſæi, ut ex ijs quæ Chriſtus infra 23.ipſis opprobrat, ſatis liquet. Monet autem ſuos ut precando, à duobus uitijs uelint alieni eſſe,uno hypocritarum Phariſæorum,altero Ethnicorum. A priore,humanę laudis captatione,dehortatur eiſdem argumentis, quibus contra eleemoſynæ oſtentationē uſus eſt,nimirum his:Deus pater ueſter eſt,ergo ipſi ſoli approbare uos debetis,eóq; orare, ut ipſe uos uideat,non homines. Deinde cæleſtis Pater eſt,ergo par eſt,ut & uos filij eius,cęleſtes ſitis,quibus omnis terrena commendatio ſordeat,nedum uideatur ambienda. Tum, ut filij Dei eſtis,ita decet longiſſime præſtetis Phariſæis hypocritis,illis igitur annitentibus ſe approbare hominibus,uobis debet curæ eſſe,ut probemini Deo. Poſtremo ſi hominum applauſum uenamini,non poterit agnoſcere uos ſibi inſeruire Pater,atq; ita nulla uobis ab ipſo expectanda erit gratia,receptóq; hominum applauſu,iam omnem pietatis ueſtrę mercedem recepiſtis,qua quid uilius,quidue inanius? Ab altero in orando uitio,quo Ethnici laborant,ſcilicet futili uerborum colluuie,auocat duobus argumentis. Vno quòd ita uerba in precatione prodigere Ethnicorum error eſt,exiſtimantium ob multiloquium ſe exaudiri,quod utiq; eſt, indignę de Deo ſentire,quaſi noſtro ſcilicet multiloquio delectetur,a quo æque ſtulto ac impio errore,decet certe alienos eſſe filios Dei. Altero,erga Deum non eſſe opus uerbis,ut qui antequàm precemur,nouerit quæ nobis ſint neceſſaria,utroq; hoc uitio plurimi hodie,quiq; ſoli religioſi uolunt haberi,miſere laborant,nam & uerborum inexhauſta farragine precantur,& ut hominibus ſuam deuotionem,quam uocant,cùm approbent,tum chare uendant,uel maxime conſpici laborant,bis cæci & miſeri. Niſi enim cónfiderent,multis uerbis perſtrepentes,gratū Deo facturos ſe,atq; cum humana laude,etiam uentris emolumenta inde ſentirent, ut μισόπονοι & delicatuli ſunt,pauciſſimis ſane precarentur.

Duo ab orationе uitia ſubmouet.

Cæterum eo quod iubet introire in conclaue,& occluſo oſtio orare Patrem,nihil aliud dicere uoluit,quàm fugiendam modis omnibus oſtentationem,hanc ſi ex animo auerſatus fueris, & orando uni Patri cæleſti uenditare te ſtudueris, recte in occluſo conclaui oraſti, ſi etiam in maxima hominum frequentia oraueris. Neq; enim nouus mos eſt in conuentu Eccleſiæ precari,ut tam exempla ueterum,Dauidis,Schlomoh,& aliorum,quam Pauli inſtitutio, quam 1.Corin.14.& 1.Timoth.2.probāt. Et non ſolum mos hic non nouus eſt,ſed etiam Chriſtianis dignus. Vt enim in ſuis conuentibus,beneficia Dei potiſſimum commemorantur,ita par eſt,ut omnium animi ad agendas ipſi gratias,atq; orandum ſpiritum pro ipſius arbitrio uiuēdi,accendantur.

In conclaui.

D

Veruntamen cum oratio ſit,ſerium & ardens animi cùm Deo colloquium, quo tam pro receptis beneficijs,ipſi gratias agimus,quàm porro beneficentiam eius oramus,uel maxime receſſum amat. Ita Chriſtum ſubinde receſſiſſe,Euangeliſtæ commemorant,& Petrus Ioppen oraturus,in ſuperiorem partem ædium aſcendebat. Act.10. Certe ut ingens Dei cōtemptus eſt, ſiue uerba ad ipſum ſine mente fundas,hoc eſt,nequaquam ores,ſed orationem cum irriſione Dei ſimules,ſiue etiam citra uerba,uagis cogitationibus,ubi inſtitueris colloqui cum Deo, ad negotia carnis rapiaris,ita profecto danda opera eſt,ut quā maxime uacua humanis rebus mens exiſtat,ubi ſuſcepta eſt ad Deum precatio. Nihil enim debet nobis æque uerendum eſſe,atq; conditor noſter Deus,nihil æque ardere nos par eſt,ac indulgentiſſimum hunc Patrē noſtrum,nihil tam optabile nobis haberi conuenit,quā quæ oranda nobis ab illo exiſtunt, bonus nimirum,& rectus ſpiritus,deniq; non eſt quod ita animum noſtrum, ut eius in nos bonitatis memoria iure rapere debeat,ideo ſi ilico ad alia,animus dilabi poterit, argumentū ſane eſt,animi parum adhuc Deum cognoſcentis,eóq; fide nimium infirma præditi. Proinde cum fidem & cognitionem Dei plus nimio obfuſcet terrenarum rerum cogitatio, & illa rebus obuerſantibus carnalibus nequeat non obrepere,præſtat ſane cum libet orare,ab omnibus,non hominibus tantum,uerum etiā,quoad fieri poſſit,rebus uniuerſis ſecedere. Quare & Dominus noſter,eiúſq; exemplo ſancti,nocturnum potiſſimum tempus, ad precādum ſibi delegerunt. Nam in conuentu Eccleſiæ uicem ſeceſſus obtinent, quantum ad auocandā ab humanis negotijs mentem attinet,uerbi Dei deprædicatio,& pariter orantium exemplū.

Quid oratio.

Quantum piaculum ſine mēte orare.

Seceſſus neceſſarius ad precandum.

Primum igitur ad digne precandum neceſſarium fuerit,mentem ab omni alia cogitatione auocaſſe,quòd ſit cum Deo,non niſi & præſentiſſimo & ardentiſſimo animo colloquendū, niſi malis irridendo Deum,ipſius iram,quàm orando gratiam referre. Proximum,diligentiſſime beneficia ipſius,quæ cum uniuerſo hominum generi,tum peculiariter nobis cōtulit,atq; cottidie confert expendiſſe,quo accenſus ſcilicet animus noſter,totum ſe in gratiarum actionē,

lau

laudémq; optimi patris effundat, tum plena fiducia pro ſe & alijs oret, quibus ea uiderit ad
A id, ut nomen Domini in nobis ſanctificetur opus eſſe. Ad hûc certe modum uidemus plurimos pſalmos compoſitos, & ſubiecta quoq; à Domino precádi formula, cum petitionibus præmittit, pater noſter qui es in cœlis, paucis quidem uerbis, ampliſſimam tamen diuinæ erga nos dignationis commemorationem continent, qua ſcilicet miſeros nos, æternus & cæleſtis pater in filios, & hæredes cæleſtis uitæ adoptauit, quo profecto, ut nihil diuinius, nihil beatius exiſtit, ita in eo uniuerſa Dei beneficia abunde comprehenſa ſunt.

Accenſo ita animo, memoria bonitatis patris, & gratiarum actio, & petitiones, ultro ſequũtur, ſed ut illam non niſi cor ipſum deguſtata Dei bonitate recte dictauerit, ita iſtas nihil commode ſuggerere, quàm probe cognita neceſſitas poterit. Has uero animus tũ non aliter ordinabit, atq; formula Chriſti præſcribit, ut quæ ad gloriam Dei faciũt, in primis precemur, quæ contra in primis item deprecemur, & ſecundo demum loco, quæ ad uitam præſentem pertinent. Quanquã quid in his, quæ cottidie nobis accidunt, ac pro quibus benignitas patris pulſanda eſt, præcipue quoq; temperandum ſit, & quando plus incumbendum ſit gratiarũ actioni, quando petitionibus, non docebit niſi animus ipſe, actus diuino ſpiritu. Hinc nunc potiſſimũ pro ualetudine, nũc pro depulſione inopię, nunc contra hoſtem, domino ſupplicabit. Ita maior fuerit ſenſus beneficiorum, multus erit in gratiarum actione, cuiuſmôdi pleroſq; pſalmos compoſitos uideas, ut 9.16.18. ac alios plurimos. Si uero præſentius preſſerit neceſſitas, multus erit in quærendo & petendo, ut pſal. 3.5.6.7. cum minime paucis alijs indicant. Sed quid de his uerba prodigo? res ſpiritalior eſt precatio uera, quàm ut poſſit noſtris uerbis deliniari, nedum exprimi.

Ipſe animus dictator orationis.

Verum ne hoc prætereàm, uerbis in oratione locus nullus eſt, niſi forte ardentior animi affectus in illa inſciens quodammodo erumpat, id multis ſane, accidit dum uehementibus animus cogitationibus agitatur, ut etiam nemine præſente eadem ore loquatur, quæ cogitant. Ita niſi è corde uerba ebulliant, præ nímio ſcilicet affectus ardore, nihil loci in precatione habebunt. Eſt énim oratio colloquium cum Deo, qui nullum gratius, quàm cordis ſermonem audit, uerbis non habet opus. Verborum tamen uſus eſt, ubi publice precatur, imo precantibus præitur, nam æque precationis atq; alios animi cogitatus atq; affectus, per uerba ſignificare nos hominibus atq; exprimere oportet. Sed tum aliorum cauſſa uerba adhibentur, quibuſcum aliter non poſſumus agere, non noſtri uel Dei. Deniq; legere, aut canere etiam apud ſe ſolum Chriſtianus cum fructu, cum pſalmos, tum alias ſanctorum preces poterit, non tam
B autem ut eadem legendo uel canendo oret, quam ut ſe affectuum, quibus ſancti arſerunt, admoneat, atq; inde & ſi ob teporem ſuum diſpliceat, & ſimul non nihil ad precandum accendatur.

Quatenus ad orationem uerba.

In publico precantes uerba adhibent.

In hunc certè finem, pſalmi & aliæ publicæ preces, in Eccleſijs habentur, quo populus moneatur, ut ſancti Deo fuerint confiſi, ut opem Dei cum fiducia orauerint & exorauerint, útque totos in gratiarum actionem & laudem Dei ſeſe effuderint, atq; ita exemplo ipſorum ad ſimilia accendatur. Deinde & quę aliæ precationes publicæ recitantur, atq; à presbytero, pro Eccleſiæ neceſſitate formantur, eadem cauſſa, nimitum ad excitandos populi animos, ut ſuam neceſſitatem agnoſcant, atq; Deum ut illam releuet, penes ſe orent, inſtitutæ ſunt. Ex his iam utcunq; liquere poteſt, quæ ſit ueræ precationis natura, quibus rebus paretur, & quatenus ad eã uerba pertinere poſſunt. Deniq; ut nihil minus quàm precationes ad Deum ſint, quæ hoc nomine à prepoſtere religioſulis, ſine ſpiritu & mente, plurima uerba murmurantibus & boantibus magno ſanè & diu iam diuenditæ ſunt.

Cur in Eccleſia pſalmi. & publicæ preces.

Neq; obſcurum hinc eſt, intolerabilem eſſe inſaniam, tempus certum, modúmq; & locum orandi ſiugulis præſcribere, imo præcipere, ut omittere aliquid noxa habeatur lætalis. Quæſo cui mortalium in manu erit, alij gaudédi, uel triſtandi, uel alijs affectibus ardendí, tempus, locum, ac modum neceſſarium ſtatuere, cum ne in ipſius quidem hominis manu ſit, affici pro arbitrio? Iam ſine ardentiſſimo animi deſiderio, ſineq; flagrantiſſimo, ſpei & gratiarũ actionis erga Deũ affectu, quid aliud, quàm iſanda Dei irriſio eſt, præſumpta precatio? Quid enim aliud eſt orare ſine deſiderio & gratias agere ſine ſenſu beneficij, quàm gaudere ſine gaudio, dolere ſine dolore? Quis iam & ipſa ſpiritalium rerum immittet deſideria, quis deſideriorũ ſtatuet modum, niſi ſpiritus? Huius igitur ſolius erit ad orandum mouere, orationiſq; modum ſtatuere, quod quicũq; mortalium conatus fuerit, hypocritas inuiſos Deo reddet, precatores Deo gratos non reddet. Proinde nos ad orandũ nemineáliter poterimus prouocare, quam ſi illi quam diligentiſſime & luculentiſſime, & ſuam neceſſitatem atq; miſeriam, & Dei omnibus petentibus expoſitam bonitatem & indulgentiam ob oculos poſuerimus,

Quomodo prouocanda oratio.

C mus,ſi tum adfuerit numen Chriſti,atq; ut ijs quæ ei prædicauimus,fidem habeat,effecerit,ſi cut ſentiet iam,quã miſer ſit,& q̃; maxima neceſſitate preſſus,ita nequibit non ardentiſſime opem implorare,& quidem Dei,quem credit benigne adeo miſeros audire,utq; multum ſuã miſeriam agnouerit,ita multus quoq; erit in precando.

Ita Paulus & ſancti alij,ꝙ ſuam & aliorum neceſſitates,inopiámq; gloriæ Dei tam in ipſis, quã in alijs ſemper ante oculos haberent,plurimi in orationibus fuere. Indéq; eſt, ꝙ Paulus ſuos ubiq; tantopere hortatur,ut precationibus inſtent,nimirum optans,ut in ſe ſępius deſcẽderent,ſuos & aliorum morbos agnoſcerent,Dei ineffabilem bonitatem probe penſitarent, atq; ita deſyderio uitæ nouæ,ac ſecundum Deum inſtitutæ,magis ac magis flagrarẽt, hoc eſt, continuo plus hominem exuerent,& Deum induerent. Hoc certe ſibi iſta uolunt: Precationi inſtare,uigilantes in ea cum gratiarum actione Rom.12. & Coloſſ.4. Indeſinenter orate,1. Theſſal.5.item.4.Philippen. De nulla re ſolliciti ſitis,ſed in omni precatione & obſecratione, cum gratiarum actione,petitiones ueſtræ innoteſcant apud Deum.

Cur crebro orandum.

Neq; uero iſtis ad ſolum perpetuum illud gloriæ Dei deſyderium,quod iuge apud Chriſtianos eſſe debet,hortatur,quod inconſulti quidam ſcripturæ Euangelicæ orationem eſſe,& dici Chriſtianam,docuerunt,imò monet,ut crebertime,& quoties omnino licere poſſit,à turbis & negotijs hominum ſecedamus,ſtatis precationibus incumbentes, quales ipſe continuo habebat,in quibus Eccleſiarum & fratrum,quarum identidem in Epiſtolis ſuis meminit,mentionem habebat,atq; ipſorum neceſſitatem commendabat,Propter has utiq; tanto attentiores habendas,& à congreſſu connubiali,& delitijs ciborum ſubinde abſtinendum, hoc eſt,ieiunandum erit,cuius meminit Paulus 1.Corin.7.Et infra 17. dicit Chriſtus, genus quoddã Dęmoniorũ,nõ ejici niſi ieiunio & oratione,hoc eſt,intẽtiſſima oratione,ad quã qs ieiunando,atq; ab omnibus negotijs carnis ſe ſubducendo pararit,ut digne cũ uno Deo poſſit animo occupari. Ita legimus Paulum & Barnabam cum ieiunijs precatos,& ita fratres Domino commendaſſe,Acto.14. Quid? Vbicunq; ſcriptura orationis meminit, non aliter de ea loquitur,quã ut eſt ſtatus ſeceſſus mente ad Deum,& nunquã uocat hoc nomine, ſolum illud gloriæ Dei deſyderium,quod iugiter in animo ſedere,ac primas in omnibus actibus noſtris tenere debet. Id potius amor Dei,timor Dei,quærere Dominum,quærere regnum eius, & id genus nominibus in ſcripturis appellatur. Oratio enim plus eſt, ſerium ſcilicet, ut diximus,cum Deo colloquium,quod ſeclusis alijs negotijs ſolum habeatur.

Statæ preces orationes dicuntur.

Ieiunandum ad precem.

Quod ut rarum hodie apud eos qui Chriſti uideri uolunt,habetur,imò à multis quid ſit, D ita cum Deo colloqui,& ſuam apud ipſum neceſſitatem deponere,ignoretur, certum argumentum eſt,peccati ſui iſtos,& ſimul bonitatis Dei,tenuem adhuc cognitionem eſſe conſecutos,præſertim cum uideant tantum diuini nominis ubiq; contemptum,támq; ſæuam Euangelij perſecutionem,tantáq; paſſim ſcelera regnare,& Euangeliciſſimos quoq; plurima infirmitate circundari. Neq; obſcurum præſagium hic ſtupor eſt,magnæ ultionis Dei imminẽtis,quòd mala noſtra ipſi adeo non ſentimus,gratiámq; iudicis irati,orare & enixiſſime quidem,ceſſamus.

Torpor orandi malum præſagium.

Poſtremo ne cui nomina obſcuritatem patiant. Paulus.4.Philip. loquens de precatione, hæc ponit: προσευχὴν δέησιν εὐχαριστίαν, αἰτήματα, id eſt,precationem,obſecrationem, gratiarum actionem,petitiones,interpellationem,1.Timoth.2.adijcit ἔντευξιν, inter quæ diſcrimen aliud non uideo,quàm ꝙ obſecratio uehementiorem precationem ſignificat, & petitiones ſint ſimplices rogationes earum rerum quas potiſſimum à Deo oramus, interpellatio uero, cum pro alijs oramus,ita ut quodammodo aliorum neceſſitatem,noſtram facimus,neq; aliter pro ea ſubleuanda oramus,quã ſi nos ipſi ea premeremur. Vnde & ea uoce Paulus uſus eſt,cum hortatur orare pro alijs hominibus,& magiſtratibus. Gratiarum actio nota eſt, quæ quo fidentius & ardentius oretur,nunquã abeſſe à precatione debet.

De nominibus orationis.

Ebraice oratio ſubinde appellatur תְּפִלָּה,id eſt,Thephilah, quod nomen iuxta originem ſuam,quaſi iudicij uel condemnationis deprecationem uidetur ſignificare,ſicut תְּחִנָּה,id eſt, Techinnah,gratiæ precationem,quorum alterum uel utrunq; ſemper oratio agit, utrunq; autem nomen promiſcue pro eo,quod nos orationem,precationem,obſecrationẽ uocamus, in ſcriptura paſſim leges.

Ex his iam abunde etiam patet,quis orandus ſit,nimirum ſolus Deus, Pater noſter, ſolus enim poteſt dare ſpiritum ſalutis,quem & nobis & alijs potiſſimum orare conuenit, ac reliqua omnia. Ad hæc nemo ita nobis ut ille fauere poterit,ut qui proprium pro nobis filiũ dederit in mortem,neq; quiſq; ęque eſſe miſericors,etiam in nos peccatores. Neq; obſcurum eſt, fide orandum eſſe,eóq; per Chriſtum,cuius ſolius pro nobis ſatiſfactione freti,Deum exorabilem nobis eſſe poſſumus confidere. Deniq; & pro fratribus orãdum liquet, quando ipſos

Quis orãdus.

Fide orandũ.

perinde ac nos debemus diligere. De mortuorũ ſanctorum pro nobis interpellatione, quia
A ſcriptura nihil pollicetur, nihil quoq; erimus ſoliciti, magiſq; dabimus operam, ut nos Deum oremus q̃ ut ambiamus diuos qui orent pro nobis, præſertim cum de ſtatu ipſorum an nos audire poſſint, uel ſecus, nihil certi habeamus. Præſentibus ſanctis loqui poſſumus & ſcribere, ut pro nobis orent, quod tamen nequaq̃ ex diffidentia diuinæ exauditionis, quaſi ipſi indigniores eſſemus, quos ille audiret, ſi etiam ſoli Patrem oraremus, fieri debet, ſed ex ingenti eorum, quæ petimus deſyderio, quo ſcilicet optemus uniuerſas creaturas idem petere. Nam in omnibus precationibus noſtris caput eſſe debet: Sanctificetur nomen tuũ: Adueniat regnum tuum, quæ ſanè ab omnibus petenda ſunt. Sic Paulus identidem fratres hortabatur, ut pro ſe orarent, ſed tantum quæ ad gloriã Dei faciebant, nempe, ut aperiretur cum ſibi tum alijs oſtium ad prædicandũ Euangelion, ut curreret ſermo illius, faceretq; fructũ, & huiuſmodi. Pro mortuis orare, neq; Chriſtus, neq; Apoſtoli iuſſerunt, qui tamẽ nihil ſalutare tacuerũt, nõ uideo igitur, qua fide orare pro ipſis poſſumus, præſertim cum neſciamus, an iuuari uel ſecus, noſtris precibus queãt. Certe de Purgatorio futuri ſæculi ſcriptura ne uerbũ quidẽ habet.

Interceſſio Sanctorum.

Pro mortuis ſine fide oratur.

Ad hunc modum orate uos: Pater noſter qui es in cælis.) Nota, ad hunc, inquit, modum orate, non hæc uerba, ut ſtulte uulgus hactenus perſuaſum fuit, exiſtimãs ſe, cũ hæc uerba demurmuraſſet, egregie oraſſe. Qui ad eã deniq; inſaniã prolapſi ſunt, ut diuos etiam, hac prece uoluerint demereri, certo numero, unicuiq; diuorũ repetitam eã, uice donarij offerentes. Oratio, ut diximus, mentis, nõ oris opus eſt, quare in uerbis nequaq̃ erit ſita, neq; quibus oremus uerbis, ſed quæ animi petamus affectibus, hic docemur. Prim:ũ ũ: qua petamus fiducia, utiq; qua filij poſſint orare Patrẽ indulgentiſſimũ, & filij ad cæleſtem hæreditatem regeniti, Patrẽ item cæleſtẽ, qui non ſolũ quoq; optimo melior ſit, ſed etiã hoc abũ:le in nobis declararit, pro quibus ſcilicet in hanc cæleſtẽ dignitatem filiorũ ſuorum, adoptãdis, unigenitum ſuum tradiderit in mortem. Hanc tantã benignitatem eius, ſuauiſſime refricat, breue hoc exordiũ, imò appellatio ſola: Pater noſter qui es in cęlis, atq; hoc ipſum fidem, quiduis quod modo cęleſtes filios, à cæleſti Patre orare deceat, impetrandi ab illo, mirũ in modum erigit & confirmat. Deniq; quod docet, dicere Pater noſter, mutuã fraternitatis dilectionẽ, commendat, ſine qua ſcilicet nihil Deo poteſt à nobis gratũ fieri, ut ſuperiori cap. Chriſtus teſtatus eſt. Itaq; ſi obtuleris munus tuũ &c. Et infra 18 Sic & Pater meus cæleſtis faciet uobis, ſi non remiſeritis ſuo quiſq; fratri de cordibus ueſtris, delicta eorũ. Admonent ergo paucula hæc uerba, primum, Deũ uelle eſſe Patrem noſtrum, quo quid poſſit cogitari uel nobis optabilius, uel Dei bonitate decen
B tius: proximum, Patrẽ illum cæleſtem eſſe, qui omni terreno benignior ſit. Præterea, nos cæleſtis Patris filios, cæleſtia duntaxat debere quærere. Deniq; Patrem noſtrum omnium, ut quẽadmodum ipſum, qui ſummum bonum noſtrum exiſtit, communem habemus, ita multo magis omnia alia habeamus communia. Quanquã cũ diſcipulis in cõmune ſit locutus, eoq; non quadrarit docere eos, dicere Pater mi, ſed noſter. Videtur mihi magis affectum fiduciæ filialis, per nomen hoc (noſter) uoluiſſe commendare, ut ſcilicet orantes memorarent & certi eſſent, Deum etiam ipſorum uelle Patrem eſſe, eoſq; non minus, q̃ quoſlibet ſanctos alios exauditurũ, fraternitatis tamen ſimul, in eo admonuit, q̃ ita in genere non unumquenq; priuatim orare docuit.

Vulgi error.

Qua fiducia & fratrũ dilectione orandũ.

Sanctificetur nomen tuum.) In ſeptem petitiones, uulgo hanc orandi formam diſtinguere ſolent, equidem abunde ſecaſſe eam exiſtimo, ac ſatis lucis intuliſſe, ſi in precationem, et deprecationem partiar. Precari enim quædam, & rurſus quædam deprecari, per eam docemur. Precari uero tam ſpiritalia, quàm corporalia. Spiritalia quę precari Chriſtus docet, ſunt, ut Deus in reformatis nobis ad ſuam uoluntatem regnet & glorificetur. Corporalia, ut donet, quibus ad præſentẽ uitam degendã in diẽ opus habemus. Deprecari aũt tantũ ſpiritalia mala, præcipue quidẽ, hac precandi forma docemur. Ea ſunt remiſſio peccatorũ, & cuſtodia à tẽtatione, ne peccemus, néue Diabolo obnoxij reddamur, cui deprecationi tamẽ corporalium malorũ. quibus Diabolus electos exercet, deprecatio coniuncta eſt, ſed non niſi quatenus ea nobis uere mala, & nocentia fuerint. Non raro enim externa iſta mala mire nobis proſũt, ſed ut uerbotim ſingula explicem.

Summa precationis Dominicæ.

Sanctificetur nomen tuũ, perinde eſt, atq; da, ut celebris ac glorioſus ſis in terra, ut adorent te, uniuerſæ familiæ gentiũ, ut ſit nomen tuum glorioſum, & benedictum apud omnes gentes, de quo 8. Pſal. canitur. Etenim ubi per fidem cognoſcitur, Dei nobis tã benigne per Chriſtum expoſita bonitas, tum demum à nobis rite glorificatur, & uere tanq̃ Deus adoratur, glorioſumq; & magnificum nomen ipſius deprædicamus, id eſt, ſanctificamus. Vnde Ieſaiæ. 52. Et nunc quid mihi hic dicit Dominus: Quoniam ablatus eſt populus meus fruſtra,

C dominatores eius,faciunt illum ululare,dicit Dominus,& continuo omni die blaſphematur nomen meum.Propterea ſciet populus nomen meum,propterea in die hoc , quum ego ipſe uerba facio,en me·Quã pulchri ſunt ſuper montes pedes prædicantis,annunciantis pacem &c.Ecce dum populus Domini captiuus ſub iniquis dominatoribus tenetur, & benignitas Dei,in eo non magnificatur,impij ſibi omnia arrogant,& nomen Dei, ſuos ut uidetur deſerentis,blaſphemant,dicentes identidem , ubi eſt Deus eorum? Vbi autem uirtutem ſuã ſaluatricem exerit,redimitq; populum ſuum,quod per Chriſtum præclariſſime præſtitit, & per Euangelion fecit ubiq; annunciari,nomen eius ſanctum & terribile agnoſcitur & prædicatur,ipſeq; in gloria ſua præſens agnoſcitur.Ad hunc ergo modum,ut per Euangelion & cognitionem gratiæ ſuæ,in ſeruatore noſtro Ieſu Chriſto nomen ſuum , Pater glorioſum reddat,docemur hic orare.Idq; iuxta multa ſane Prophetarum oracula,qui ita futurum prædixerunt,admodum expreſſum autem eſt,quod Iecheskel.39.habet, quod adſcribere libuit: Et nomen meum ſanctum notum faciam in medio populi mei Iiſrael,& non profanabo amplius nomen meum ſanctum,& ſcient Gentes,quoniam ego Dominus,ſanctus in Iiſrael. Hoc quid aliud eſt? q̃; reddam nomen meum glorioſum & auguſtum,cum iam paſſim agnoſcetur,ꝙ ego Dominus ſum,ſaluator populi mei.

Cæterum ſanctificari idem eſſe,quod celebre & auguſtũ reddi,uel ex eo liquet quod Moſ. 2.legitur:Et benedixit Deus diei ſeptimo & ſanctificauit eum,id eſt,celebrẽ & ſacrũ reddidit.

Adueniat regnum tuum.) Idem,quod priore petitione,& hac petitur, puta illuſtrari nomen Domini,ut Pater paſſim agnoſcatur & adoretur,hoc eſt, regnet in nobis per ſpiritum ſuum,niſi ꝙ prior per hanc quodammodo interpretatur,& quo pacto nomen Domini ſanctificetur,ſimul declaratur.Regnante enim Domino ſuper nos,Satanæ iam Tyrannide liberatos,ut bonitate eius fruimur,ita nomen eius ſanctũ & illuſtre confitemur & glorificamus, regnat autem ſuper nos,dum ſuo nos ſpiritu agit,ut ei nos totos concredamus , & fratribus in gratiam ipſius pro uiribus inſeruiamus.Hanc conſequẽtiam Ieſa.quoq; cum alias, tum.11. & 12.pulchre declarat·Poſtq̃; enim multis de futuro Dei regno per Chriſtum uaticinatus eſt, ait.12.Et dicetis in die illa,ſcilicet regni Chriſti: Confiteamini Domino,inuocate nomẽ eius, nota facite in populis ſtudia eius,in memoriam reducite,quia exaltatum eſt nomẽ eius,pſallite Domino,quia magnificam fecit ſcientiam hanc in omni terra,iubila & exulta habitatrix

Quid regnũ Dei.

D Tzion,quia magnus in medio tui ſanctus Iiſrael. Vbi enim benedictum hoc Dei regnum apud nos fuerit reſtitutum,ac iam per fidem,Deo pręſente,qui malis nos omnibus liberet,bonis cunctis cumulatiſſime ditet,fruimur,ut præ ipſo nihil eſſe omnia, probe agnoſcimus, in ipſo aũt nihil nobis,quod ad conſummatiſſimam fœlicitatem pertineat,deſyderari,ita quid aliud poſſemus q̃; hæc ipſi confiteri,& tantam ipſius in nos bonitatem,ubiq; teſtari & prædicare,ac omnibus commendare? Quantóq; latius huius regni pomeria,Domini dignatione, apud infœlices alioqui mortales proferri contingit,tanto magis neceſſe eſt,ut in laudem eius & iubilum quendam erumpamus,quotquot gloriam ipſius qui in medio noſtri regnat,charam habemus.

De regno hoc paſſim in Pſalmis & Prophetis multa præclara legimus. Eſt enim regnum iuſtitiæ atq; æternæ cum libertatis,tum fœlicitatis,quod Chriſtus donec ultimus hoſtis,mors conficiatur,in electis per ſpiritum ſuum adminiſtrat.In quod ſcilicet per fidem recipimur,dilectione uero,ut germano regni huius inſigni,& actu proprio,eius ciues eſſe nos, comprobamus,Regnum eſt quod ablatum à Iudæis,electis ex gentibus,fructum eius facientibus cõceditum eſt,infra.21.Hoc eſt inquã,regnum cælorũ,ad quod per Euangelion inuitamur, quod pridem miſeris nobis appropinquauit· Vtinã uere ſic adueniat ſingulis,quo liberati à ſeruitute peccati,ſub Chriſto Rege noſtro liberi & beati,ſolida fide & operoſa charitate degamus, donec hoc regnũ ęterni Patris i nobis prorſus perficiatur,& ſit ipſe omnia in õnibus 1·Cor.15

Fiat uoluntas tua quemadmodũ in cęlo,ſic etiam in terra.) Vt nomẽ Domini magnificetur,hoc eſt,ut glorioſa Dei bonitas paſſim agnoſcatur & adoretur,prima petitio fuit, proxima,ut adueniat regnum eius,quod ſcilicet conſequens eſt.Agnitę enim bonitati eius,quis ſe non crederet,ipſúmq; Regem per fidem reciperet,ac mallet ſub ſceptro ipſius ſaluifico, liber & beatus agere quàm Satanæ pernitioſo imperio miſer ſeruire? Sed dum negotium ſemper nobis hoc molientibus caro faceſſit, & ab hac gratiæ libertate , rurſus in peccati ſeruitutem retrahit , ipſa neceſſitas extorquet conſequenter nobis & hanc tertiam petitionem : Fiat uoluntas tua &cæt. Quaſi diceremus: Orauimus ut regnum tuum Deus , regnum cæleſte ſcilicet adueniat , ut eiecto per Chriſtum tuum forti armato , te unum Regem noſtrũ adoremus & ſequamur , hinc caro noſtra nos reuocat & remoratur, da ergo , poſtquàm in ciues

regni

regni tui, regni cælorum aſſumere nos dignatus es, ut ita in terra uoluntati tuæ ex animo ob=
A temperemus, quemadmodum illi in cælo, in planè ſpiritalibus tuis mentibus, in quibus ple= *Cur orandum ut Dei uoluntas fiat.*
ne regnas, ſumma cum uoluptate obtemperatur. Ne ſit ergo in nobis quoq; tam potens lex
illa membrorum, legi tuæ repugnans, faceſſat uis prauæ concupiſcentiæ, quæ efficit, ut bonũ
quod uolumus, facere nequeamus, & faciamus malũ quod odimus. Ro. 7. Da bonã illã uo=
luntatem, quam fore per Chriſtum hominibus Angeli nato ipſo annunciarũt, ut ſpontanei
& lubentes ad tua mandata per omnia nos comparemus, quod certe Pſal. 110. de tuis prædi=
ctum eſt: Populus tuus (canit Vates Chriſto tuo) ſpontaneas oblationes offeret, uel, ipſe ſpõ=
taneus aderit, in die uirtutis tuæ cum ſancto decore reſplendebis, aderit mane de utero, uelut
ros quidam iuuentus tua. Nam ubi dies uirtutis & gloriæ Chriſti, reuocato ipſo à mortuis, ex
ortus eſſet, cúmq; ipſe ſummus ſacerdos noſter emiſſo ſpiritu ſancto, in ſancto decore ſuo &
magnificentia apparuiſſet, uere populus eius, electi Apoſtoli & alij, cum ſeipſos, tum alios in
numeros, uelut mundos agniculos, & ſpontaneam oblationem, ipſi conſecrandos Patri, ad *Explicatur uerſus ex Pſalmo 110.*
duxere, & mox prodijt ex utero ſanctorum Apoſtolorum ingens turba, regeneratorum per
ſpiritum iuuentus Chriſti, qui exoriente die ſalutis & irradiante iam luce Euangelij, ceu ros
in aurora decidens, omnia compleuerunt & fœcundarunt.. Porro quod, Sicut in cœlo, adie=
cit, admonens mentes cœleſtes promptiſſime Patris uoluntati faciendæ intentas eſſe, mutua
tum uidetur, ex Pſal. 103. ubi canitur: Laudate Deum cũcti exercitus eius, miniſtri eius, qui per
ficitis placitum eius. Vt enim iſti norunt nihil poſſe, eò quod uoluerit Deus melius eſſe, ita ſum=
ma alacritate exequendo illi ſtudent. Idem ergo ut nobis quoq; ſtudium contingat, cõuenit
orare. His ergo conſtat precatio ſpiritalium, qua ea duntaxat precamur, quibus gloria Do=
mini in nobis illuſtratur. Neq; enim poterit nomẽ ipſius apud nos quidem ſanctificari & glo
rificari, niſi regnet ipſe apud nos bono et ſaluifico ſuo ſpiritu, qui ubi apud nos obtinuerit, ad
uoluntatẽ Patris ita formet, ut nihil prius habeamus, quã illi parere & in omnibus obſecũda
re, noſtram ipſorum uoluntatem continuo crucifigentes. Quur ſpiritale regnum Dei, ac ſan=
ctæ illæ mentes Deo in omnibus morigeræ, cœlum uocentur, nonnihil diximus ſupra cap. 3.
ſuper illud: Aperti ſunt illi cæli &c. Sequitur petitio corporalium.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.) Hanc dixi petitionem corporalium re=
rum. Vt enim his quoq; opus habemus, & nõ niſi Patris bonitate nobis cõtingunt, ita haud=
quaquam indignum eſt, & has ab ipſo orare. Sunt qui per ἄρτον ἐπιούσιον, id eſt, ut uulgo
legitur, panem quotidianum, intelligant cibum animæ, quod indignũ putent tam cæleſti ora=
B tione petere eum panem, quẽ à ſuis parentibus accipiunt & Gentes. Sed cum Chriſtus adie=
cit (hodie) quaſi uictus ſolicitudinem circunſcribens, ne uidelicet de craſtino ſoliciti ſimus,
malo cum Chryſoſtomo per panẽ hunc quotidianum, intelligere cibum, & alia neceſſaria
corporis. Orantes enim ſpiritalem animę cibũ, potius addere debemus, in ęternum, quàm hodie.
Neq; indecorum eſt, quamlibet cæleſti hac precatione, & uictum corpori neceſſarium petere,
cum cæleſtis Pater non ducat ſe indignum, illum nobis ſuppeditare, imò poſtulet eius ſolici= *Non indignũ temporalia à*
tudinem ſibi committi. Magna deniq; pietatis portio eſt, uictũ corporis, certa fide à cæleſti Pa
tre orare, cum uideamus tam multis ſolam uentris ſolicitudinem obſtaculo eſſe, quò minus *Deo orare.*
Chriſtum uere ſequantur. Vnde priſcos ſanctos nequaquam puduit uitæ huius neceſſaria eni
xe à DEO petere, uti uel ex precatione Iaacob. 1. Moſche. 28. & Schlomoh. 1. Regum octauo
liquet.

Ergo per ἄρτον ἐπιούσιον intelligemus uictum, & quibuſcunq; uita pręſens opus habet.
Hæc ut dona DEI ſunt, & agentibus in terra neceſſaria, ita rectè à Patre noſtro cæleſti ea ora= *Quid panis*
bimus, agnoſcentes nimirum omnia eſſe à benedictione ipſius, ſine qua fruſtra erit omnis cu *quotidianus.*
ra & labor noſter. Iuxta illud Prouer. 10. Benedictio Domini ipſa ditabit, idq; citra erumnam.
Animaduertendum autem, quod Chriſtus docet, orare panem noſtrum, & quotidianũ, idq; ho=
die. Per noſtrum, reſecuit quicquid ſuperfluæ uoluptatis magis, quàm neceſſariæ fuerit frugalita=
tis. Noſter enim panis eſt, quo cõmode & neceſſario, ad pie uiuendum, atq; fratribus inſeruiẽ
dum alimur, non quo ad laſciuiendũ, & tam nobis ipſis, quàm alijs pereundũ, præter neceſſitatẽ
luxuriamur. Per quotidianum, parabilem intelligi uoluit, adimens ſtudium ſumptuũq; delici
arum. Per hodie deniq; ſuſtulit curã craſtini, ut huius petitionis hic ſenſus ſit: Ita nos Pater con
didiſti, ut agentibus in carne cibo opus ſit, quemadmodum ergo neceſſarium illum corpori
feciſti, ſic eũ benigne ſuppedita, ſed pro neceſſitatis portione, ut tantũ noſtro pane, qui nobis
ſcilicet ex tua inſtitutione competit, ueſcamur, & ſuppedita quotidianũ, parabilem tantum,

qui

C qui ad manum ſit, atq; alendo corpuſculo commodus, exquiſitas delitias non requirimus, de niq; hodie eũ nobis ſuppedita, craſtino enim die te rurſus orabimus. In dié enim nobis uiuendum eſt, quandoquidem tibi nunquam deeſt, unde nos alas & abunde de neceſſarijs nobis proſpicias. At uero ſi quis à pane hoc corporali anagogam ad ſpiritalem faciat, ſpiritum ſcilicet, quo ad ſanctificandum dei nomen & ut obtineat apud nos regnum eius, faciédamq; uoluntatem eius uegetemur, cum eo nihil contendero, modo ne indignũ filijs dei putet à patre ſuo, etiam externa hæc quæ ipſe promittere dignatur, oratione petere.

Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.) Hæc altera huius orationis pars eſt, qua ſcilicet deprecamur, & tantum quidem mala ſpiritalia, ac quibus Deus offenditur. Prius uero quæ iam commiſimus, mox quæ periculum eſt, ut committamus. Sic ſanè comparatam uitam noſtram oportet, ut perpetuo in omnibus dictis & factis noſtris ad Dei gloriam, frugem aliquam bonam adferamus proximis, nam diligere Deum, eóq; & mandatum eius de demerendo proximo implere ex toto corde, tota anima, ac cunctis uiribus, præceptum eſt. Hinc iam quiuis facile agnoſcit, neminem adeo uiuere innocenter, qui non continuo peccet, quia nemo eſt, qui uel aliquando non friuola, ne dum noxia fratribus, & nomen Dei obſcurantia, tum dicat, tum faciat, eóq; & cogitet. Quare nouis continuo debitis nos ipſos obnoxios reddimus, quę ſoluendo prorſus non ſumus. Quod enim uel momentum temporis, quo ita ut iure à nobis requiritur, diuinæ gloriæ ſtuderemus? Tã abeſt igitur, ut quæ ante contraximus debita, exolueremus, quod nullo tẽpore non noua inſuper contrahamus. Eóq; nihil nobis reliquum, quam ut remitti debita clemẽter nobis, à patre noſtro oremus, & id quidem omni momento. Et quia indignum ut clementiam à cæleſti patre conſequamur, ſi ipſi in fratres noſtros inclementes ſimus, neq; par ſit ut Deus tanta nobis debita remittat, ſi non ante debitoribus noſtris quæ debẽt nobis, minima certe, & nullius momenti debita, remiſerimus omnia. Docet Chriſtus, noſtris debitoribus in primis ex animo debita remittere, ac ita demum orare patrem, ut quemadmodum ipſi debitoribus noſtris iam remiſimus ſua debita, ita ipſe quoq; uelit remittere nobis noſtra. Non enim conditio, ſed ſimilitudo hic notata eſt. Et nota, cum nunquã non in hunc modum filijs Dei orandum ſit, nunquam eos etiam debitis & peccatis eſſe liberos. Quorum cum nullam ſa-

Impoſſibilis peccatorum ſatisfactio.

D tiſfactionem aut remedium aliud, Chriſtus, qui in hoc uenit ut ſuos peccatis liberaret, docuit, quã gratiam eorum ſuppliciter orare, quilibet uidet, impoſturam docere, per confeſſioné, & noſtra quædam ac aliorum hominum opera ſatiſfactoria, ut uocantur, ſiue emptas illas condonationes, peccata poſſe expiari. Deus eſt, cui ſoli peccando debitores conſtituimur, unus igitur ipſe quoque eſt, qui bonitate ſua debita hæc noſtra remittat, oportet, quanquam non abſq; ſatisfactione, ſed Chriſti, non noſtra, quandoquidem nobis, nunquam penſum noſtrum perſoluentibus, impoſſibile eſt, uel pro minimo peccato ſatisfacere, unum itaq; ipſum etiã debitorũ remiſſioné debemus orare, eámq; ab ipſo ſolo expectare. Quicquid huius aliunde promiſſum aut petitum fuerit, inane & nihil ſit neceſſe eſt. Quatenus tamen, tam priuatis quam Eccleſiæ, commiſſa confitenda, ueniáq; ipſorum oranda ſit, dictum partim ſupra eſt in caput 3. ubi de confeſſione tractauimus, partim infra 18. dicemus. Cuncta tamé fruſtra erunt, niſi ante omnia peccaſſe nos Deo, & agnouerimus & uere doluerit, remiſſionémq; ab ipſo, tum orauerimus, tum exorauerimus, tunc demum uel priuatis quos offendimus, uel Eccleſiæ ſalubriter fatebimur peccata, & recipi ab ipſis quoq; in gratiam orabimus.

Ab uno Deo condonatio peccatorum poteſt impetrari.

Et ne inducas nos in tentationem.) Tentatio quam deprecari hic Chriſtus docet, indubie eiuſmodi eſt, cuiuſmodi diſcipulis ſuis imminebat in monte Oliuarum, quando ipſo ad mortem uſq; perturbato, illi dormiebant, unde eos ad uigilandum & orandum hortabatur dicens. Vigilate & orate ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma, infra 26. Hæc uero erat, in quam mox inciderunt, præ fidei imbecillitate deſerentes & negantes, quem paulo ante ſalutis authorem fuerant confeſſi & iurauerãt potius cum illo ſe morituros, quàm in periculo relicturos. Proinde deprecationis huius ſenſus eſt. Serua nos pater, ne in eam tentationem ueniamus, qua fide in te noſtra indignum aliquid committamus. Tentat nanq;, id eſt, explorat Deus homines uarie. Tentauit Abraham cum iuberet ſibi immolare filium, eáq; tentatione protulit in lucem, quæ in corde ipſius latebat, fidem certam, & obedientiam pronam. Non aliter tentauit & Iiob, ac tentat ſanctos quoſlibet. Tentauit uarijs etiam adflictionibus Iiſraelitas in deſerto, & ſic effecit, ut bona pars ſuam quã corde tenebant, etiam ipſis abſconditam diffidentiam & Dei contemptum, dum identidem cõtra ipſum murmurárent, multiſq; blaſphemijs irritarent, proderent. Inde eſt, ꝙ illis Moſcheh 8. cap. quinti libri dicebat: Memoria reputabis omné uiam qua te duxit Dominus Deus tuus per deſer-

Tentatio duplex,

per deſertum, annis quadraginta, ut affligeret te, & tentaret te, quo ſciretur quid in corde tuo
A eſſet, obſeruares eius mandata, an ſecus. Declaratum enim fuit, cum nunc fame, nūc ſiti, nūc alijs neceſſitatibus adfligerentur, quod plures eorum nihil adhuc fidei in cordibus haberēt, & præcepta Dei nequaquam obſeruarent, ut à quibus animum omnino alienū obtinebant. Iſtiuſmodi iam tentationem, deprecari nos Chriſtus docet, non priorem, quali ſancti omnes tentantur, & ſicut aurum igni probantur. De qua Petrus in priore epiſtola, cap. 1. Virtute Dei cuſtodimini per fidem ad ſalutem, quæ in hoc parata eſt, ut pateſiat in tempore ſupremo, in quo exultatis, nunc ad breue tempus afflicti, in uarijs tentationibus, ſi opus ſit, quo exploratio fidei ueſtræ, multo precioſior auro, qnod perit, & tamen per ignem probatur &c.

Quod autem docens orare Patrem, ne inducat in tentationem illam, innuit illū quoſdam in tentationem inducere, qua impietatē non tam produnt, quàm committunt, id ſane innuit quod res eſt, & abunde ſcriptura teſtatur. Quæ ſane teſtatur Deum plæroſq; inducere, non ſolū in tentationē tranſitoriam, qua tentati peccant quidem, neutiquā tamen in peccato perſeuerant, ſed eam etiā, qua perpetuo in impietate obfirmantur. Qualis erat, qua obfirmauit & indurauit cor Pharaonis, ne audiret mandatum ſuum, & Iiſrael dimitteret. 2. Moſche. 4. & 7. Item Ieſchaiæ. 6. prædicatori ſalutis, præcipitur diuinitus: Incraſſa cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obtura, ne forte uideat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & reuertatur, & curationem accipiat. Vide Chriſto, & cuiq; prædicatori mandat Deus, ut impios, atq; à ſe reiectos plane obcæcet, & in malo ſtupidos reddat, quod & faciunt dum illis uerbum Domini annunciant. Sic profecto Pharaonem Moſcheh, Chriſtus Phariſæos, Paulus plurimos Iudæorum & Gentium, prædicando quæ saluti illis fuiſſent, ſi ſuſtinuiſſent ea credulā mente amplecti, tantum deteriores, ac penitus in impietate reddiderunt obſtinatiores. Idem uſu uenit cottidie, quotquot in magna Dei domo uaſa iræ exiſtunt, cum uoluntatis Dei admonentur, non ſolum in malo obfirmantur, ſed etiam ut quæ DEI ſunt impugnent, efferantur. Atq; ita experiuntur, in pernitiem ſibi cedere, quod cedit in ſalutem pijs, ac ſibi eſſe in ruinam, quod electis eſt in reſurrectionem, letiferum deniq; odorem inde hauriunt, unde filijs Dei uita ſpirat. *Deus, & qui uerbū Dei docent, indurant malos.*

Quos ergo ita Deus indurat, ac quibus mittit, qui ſuo illos uerbo excæcent, utiq; in tentationem inducit. Paulus teſtatur tradi à Deo quoſdam in ſenſum reprobum, Ro. 1. quid & hoc aliud eſt, quā induci ab ipſo in tentationem? Neq; ſane aliud erat, cum & à Schaul ſpiritus Domini recederet, & turbaret illum malus ſpiritus à Domino. 1. Schmuel. 16. Ita Dauidē quoq;
B in tentationem Dominus induxit, cum Iiſraeli iratus, cor eius incitabat, ut numerari populū præciperet, id quod Satan feciſſe ſcribitur. 1. Chronicorū. 21. Vt enim Schauli malum ſpiritū, qui ipſum perturbaret, immiſit, & in os Prophetarum Acheab, ſpiritum mēdacem, qui eum deciperet, dedit, ita hactenus & contra Dauidem Satanam miſit, qui cor eius incitaret ad populum numerandum, quod & populo, cui nimirum iratus erat, male cederet, quæ profecto grauis tentatio fuit. Apertis itaq; ſcripturæ teſtimonijs euincitur, Dominum inducere in tentationem tam ſuos, quàm reiectitios, & eum non ſolum, qua aduerſis externis probentur, quę tētatio pecularis ſanctis eſt, uerum etiam qua errēt, peccent, & malis ſeipſos ac alios inuoluant. Vnde Ieſcha. 63. querūtur etiam electi. Quare, inquiunt, ſeduxiſti nos Domine à uijs tuis, & indurasti cor noſtrum, ne timeret te? cōuerte propter ſeruos tuos, & tribus hæreditatis tuę &c. Porro qua penitus quoſdam excæcat & indurat, ea peculiaris eſt reiectitijs, qui uaſa iræ ſunt, parati ad interitum, quos Deus fert & profert, ad declarandam iram & potentiam ſuā. Ro. 9. *Deus inducit in tentationē.*

Dura plęriſq; hæc uidentur, quod uidere nequeant, qui conueniat, DEVM, peccatis iraſci ac ea punire, & teſtari tamen de ſeipſo, qnod induret & obfirmet quoſdam, ne uerbo ſuo obtemperent, & ultionem ſuam effugiant. Sed debent hi cogitare, Deum ratione noſtra maiorē adeo, ut mirum non ſit, ſi iudicia eius nequeant peruidere, quandoquidem ſæpe hominū ſapientia præcellentium conſilia, abſurda & iniuſta uidentur, quorum ubi exitus apparuerit, uidemus fuiſſe conſultiſſima. Ita indubie, ubi in ſanctuarium Domini ingreſſi fuerimus, & Deum uti eſt, uiderimus, nihil iniqui, nihil abſurdi unquam ab ipſo deſignatū agnoſcemus. Interim credamus Deum eſſe, & iuſtum eſſe non dubitabimus, úťq; pulcherrimo ordine, & decentiſſime, uniuerſam iſtam mundi machinam gubernat, ita creditu nobis facile erit, & cū hominibus illum, æquiſſime agere. Cum ergo ipſe in ſuis de ſe literis teſtatur, ſe indurare & obcæcare, hoc eſt, in exitialem tentationem inducere quoſdam, id tam uerum, quā iuſtum, et credamus & prædicemus. *Iudicia Domini in futuro ſeculo recte cognoſcemur.*

Fructus huius erit, quòd pij, quibus ſolis ſcripturę datę ſūt in ſalutē, & debēt prędicari, bonitatē Dei

C Dei erga ſe, tanto magis admirabuntur, & ampleƈtẽtur feruentius, ꝙ ab illo perpendant ſe ex in numeris adeo mortalibus, cum pauciſſimis delectos, atq; in eorum numerũ adſcitos, quos ad bonum emollire, & ad cognoſcendum ſuam uoluntatem illuſtrare dignatur. Cogitatus enim iſte, ſi DEVS indurat nemo poterit emollire, ſi rurſus emollit, nihil poterit indurare, nihil ergo erit in me ſitum, nihil igitur agam, ſi peccauero, DEI indurantis culpa erit, cum ipſi libuerit emolliet me &c. hæc utiq; cogitatio non erit hominum DEVM timentium, quibus ſolis ſcripturæ loquuntur. Fides namq; in Deum, quæ illum iuſtiſſimum & optimum, agnoſcit, iſtiuſmodi cogitationes non ſinit obrepere, uerum cum audit Pharaonem induratum, alios in ſenſum reprobum datos, magis expaueſcit, ſic tamen ut mox in mirificam quandam gratulationem exardeſcat, reputans immenſam Dei erga ſe bonitatẽ, qui ſe emollire, non indurare, illuſtrare, non obcæcare, ſit dignatus. Reprobi autem, non in hoc ſolo Dei uerbo offenduntur, ſed ambulantibus in tenebris offendiculo ſunt uniuerſa.

Deinde iuxta agnoſcendum, & prædicandum eſt, peccatum eſſe, iuſtaq; Dei ultione puniri, quicquid uerbo eius aduerſum, uel cogitauerimus uel concupiuerimus, nedum uerbo, uel facto deſignauerimus, quamlibet à nobis nihil niſi peccare poſſumus, & in tentationem Dominus ipſe nos inducit, erraréq; facit à uijs ſuis. Id enim non tantum lex comprehenſa literis, ſed etiam quæ inſculpta eſt in cordibus noſtris, euincit. Ab optimo nanq; conditore conditi, boni eſſe, atq; ad ipſius nos comparare uoluntatem iure debemus, quod ſi in nobis deſyderetur, peccatum certe eſt, & ab optimo opifice in ſuo opificio non ferendum. Si ergo rationem huius, quod Deus indurat, & in ſenſum reprobum tradit, atq; iuxta id ut peccatum ulciſcitur, inire nequimus, exclamemus interim cum Paulo: O profunditatem diuitiarum, & ſapientię & cognitionis Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inperueſtigabiles uię eius &c. Ro. 11. Aeque ignoratur à nobis qui fiat, cum Deum ſcriptura teſtetur operari omnia in omnibus

Noſtra autẽ peccata.

quod tamen opera noſtra omnia, prauitatem habeant coniunctam, ſi modo non ſint tota, nihil niſi prauitas. Myſteria hæc ſunt nobis in hoc ſæculo, nequaquam reuelanda, ſi Deum & nos ipſos cognoſcimus, Deo in omnibus, gloriam, nobis uero confuſionẽ adſcribemus,
D cuncta in nobis, quatenus Dei ſunt, iuſta & ſancta, quatenus uero noſtra ſunt, peccata eſſe & iniquitatem, tum agnoſcemus tum confitebimur.

Quomodo intelligendum nolo mortem impij.

Poſtremo illa: Nolo mortem impij, aut morientis, ſed magis ut cõuertatur & uiuat, Iehezkel 18. Deus uult cũctos homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire 1. Timoth. 2. & ſimilia, his quæ de induratione memorauimus, haudquaquam poſſunt pugnare. Indubitata nihilominus ueritas erit, DEVM reieciſſe quoſdam, & illos indurare, atq; excæcare, ut uaſa iræ apparata in interitum, id quod abunde etiam cottidie re ipſa teſtatur, quare quod dicit ſe nolle mortem impij & morientis, ſed malle ut reuertatur & uiuat, de ijs ſolis intelligẽdum eſt, quos in hoc, ut conuertantur & uiuant delegit, quibus ſcilicet propheta potiſſimũ loquebatur. Pharaoni enim dixit: In hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te potentiam meã, & ut annũcietur nomen meum in tota terra 2. Moſcheh. 9. & Rom. 9. Hunc indurauerat, ſicut ſolet reiectitios quoſlibet, ut minime conuerteretur & uiueret, ſed obſtinatus potius pergeret, in impietate ſua, & periret, ut in eo ita potentiam ſuam magnificaret in omni terra. Ad hunc modum & illud intelligẽdum, quod Paulus ait, uelle Deum cunctos homines ſaluos fieri, atq; ad agnitionem ueritatis uenire. Vtiq; ex omnibus hominum generibus & ſtatibus

Vult cunctos ſaluari.

ſuos delegit, quos ad ueritatis cognitionem perducet, quos cum certo nos ſcire nequeamus, debemus promiſcue orare pro omnibus, id quod Paulus hoc loco agit, hortatus deprecationes fieri pro omnibus hominibus, pro Regibus & omnibus in eminẽtia cõſtitutis &c. ut ꝙ cunctos ait, perinde ſit ac ſi dixiſſet, ex cunctis aliquot, ſiue nullum eſt hominum genus, in quo non ſuos quoq; habeat. Non raro enim (omnes) in ſcriptura, pro plurimis, uel (quibuſlibet) accipitur.

Tentatio non deprecanda.

De tentationibus itaq;, in quas ſuos Deus inducit, ſic ſentiet Chriſtianus. Inducit in tentationem Dominus ſuos, dum aduerſis fidem ipſorum explorat & illuſtrat, in hãc induci nos haudquaquam deprecabimur, ſed potius cum tentatione huiuſmodi probamur, conſtantiã tentati & ſolidam fidem comprecabimur. Inducit etiam nonnunquam in tẽtationem, dum Satanę nos aliquatenus permittit, ut ad peccandum detorqueat, in qualem tentationem Dauidem, Petrum, & alios pleroſq; electos atq; charos ſuos induxit, de quali illud Pauli intelligitur: Conſyderans temetipſum, ne & tu tenteris. Gal. 6. Et rurſum illud: Vt cognoſcerem fidem ueſtram, ne quo pacto tentaſſet uos ille qui tentat, & inanis factus eſſet labor noſter 1. Theſal. 3. Item illud Corin. 7. Rurſum in unum conueniatis ne tẽtet uos Satanas, propter in-

temperan-

temperantiam ueſtram. Et qui uolunt diteſcere, incidunt in tentationem & laqueum. Quã-
A quàm autem & in hanc peccati tentationem ſuos Dominus non inducat, niſi in commodũ ipſorum, ut lapſi, ſuam infirmitatem poſtea melius animaduertãt, uiuántq; & modeſtiores, & ſolicitiores, attamen deprecanda eſt. Siquidem Chriſtus Apoſtolos ſuos deprecari eam in monte oliuarum hortabatur, licet ſciret Patrem eos in illam inducturum, atq; id non niſi in ſalutem ipſorum tandem attemperaturum. Noſtrum enim eſt, nunquàm nõ deprecari, Dei noſtri offenſam, ut ſane pio animo, Deúmq; ſuper omnia amanti, nihil poteſt accidere grauius, quantumlibet ipſe, immenſa ſua bonitate, etiam illam, in ſuam gloriam & bonum cedere no bis efficiat. *Tentatio deprecanda.*

Inducit poſtremo in tentationẽ Dominus quoſdam, eámq; perpetuam, quos Satanæ prorſus captiuos tradit, in impietate obſtinatos, ſed qui hœdi, non oues, uaſa iræ, non uaſa gratię, hoſtes Dei, non filij ſunt. In hanc nunquàm inducendos nos à Deo, nempe Patre noſtro, qui nos citra pœnitudinem, numero filiorum ſuorum adſcripſit, debemus certò confidere, niſi non certa fide illum Patrem appellamus. Neq; enim illum uere Patrem noſtrum credimus eſſe, ſi non & in æternum nobis ita perſeueraturum confidimus, quod eſt eſſe Patrem cæleſtẽ, qui eos demum filios agnoſcit, quos in hanc ſortem ante iacta mundi fundamenta, priuſquã quicquam boni aut mali feciſſent, delegit, quos filio ſuo ſaluandos donauit, e cuius manu cũ rapere nemo queat. Ioan. 10. & ipſe uenientes ad ſe nequaquam proijciat. Ioan. 6. neceſſe eſt, ut qui ſemel Chriſti fuerint, nunquã ab ipſo alienentur. Cum igitur ſit in fide orantis, ut ſe uerum Dei filium confidat, & Deum ſibi in æternum Patrem fore credat, abeſſe oportet metũ, tentationis huius exitialis, in quam ille nequaquam inducit, niſi reiectitios, in quibus potentiam ſuam, non miſericordiam, ſtatuit declarare. *Tentatio credentibus non timenda.*

Ab ea autem, qua quottidie etiam ſancti ad peccandum, & indulgẽtiſſimum Patrem offẽdendum, rapiuntur, recte nobis metuimus, in hoc mundo agentes, eóq; & uigilijs & ieiunijs eam deprecari iubemur, poſtquã caro noſtra non infirma tantum ad bonum, ſed etiam pertinax incitatrix eſt ad malũ. Diabolus quoq; in morem rugientis leonis circumit, quærens continuo quẽ deuoret. Cõtra hanc itaq; eſt hæc ſexta petitio huius orationis. Et ne nos inducas in tẽtationem, id eſt, ne permittas Satanæ, ut ad offendendum te, nos detorqueat, cuius ſcilicet ſolius eſt, nos à peccato ſeruare.

Deniq; ne & hoc prætercam, illud Iacobi: Ne quis cum tentatur, dicat ſe à Deo tentari. Nã Deus ut tentari non poteſt, ita nec ipſe quenquam tentat, imò unuſquiſq; tentatur, dum à pro-
B pria concupiſcentia abſtrahitur & ineſcatur, ſic puto intelligendum: Ne quis ita tẽtationis autorem Deum faciat, ut ſuam, in ipſum culpam transferat, ceu ipſi & non peccanti, debeat peccatum imputari, quod impij facere ſolent. Cæterum ex hoc loco, & illo 2. Schmu. 24. de Dauide, incitato diuinitus, ut populum numeraret, tum Ieſcha. 63. ac innumeris alijs ſatis patet, ſcripturam non uereri, Deum facere autorem tentationis, qui electos etiam, in tentationẽ ſubinde inducat, & eam qua certe labuntur & peccant. Quanquam peccatum ipſis perpetrantibus, & nequaquã Deo in tentationem inducenti, debeat adſcribi. Iuſte & ſancte Deus egit, cum Dauidem in tentationem eam induxit, ut populum prępiperet numerari, Dauid autẽ id præcipiendo, grauiſſime nihilominus peccauit, & dedit pœnas iuſtiſſime. Vetus, nec minus uerum dictum eſt opus in peccato Dei, & bonum eſſe, rectæ autem rationis defectum, nobis eſſe tanquã malum. His ſcriptura addit, etiam hunc defectum ſic à Deo ordinari, ut inde boni aliquid eueniat, ut ne huius quidem cauſſa, Deo peccati aliquid adſcribi queat, quantumuis ipſe Satanæ permittat huc homines incitare.

Sed libera nos à malo.) Hæc particula non tam petitio ſingularis eſt, ut quidam ſeptimã eam fecerunt, quã prioris pars. Tentator enim Satanas ideo dicitur, quòd nos tentat & exercet, potiſſimum quidem hoc agens, ut à recta in Deum fide nos detorqueat, ſi tum id ei non ſuccedit, quo eſt in nos odio, gaudet malis externis nos obruere & excruciare, uti contra Iiob egiſſe legimus, & ſanctos alios. Recte igitur orantes, ne nos inducas in tentationem, hoc eſt, ne permittas nos Satanæ, ut ad peccatum pertrahat, adijcimus, ſed libera nos à malo, hoc eſt, Diabolo tentatore, ut Chryſoſtomus probe interpretari uidetur. Circuit enim hic uelut leo rugiens quærens quem deuoret, ut Petrus inquit, ſiq; animis malum perſuadere non poteſt, tanto ſęuit impotentius in corpora, ſi à recto uel per corporis cruciatus poſſit animum depellere. A quo tum demum plene liberi quoq; erimus, cum Ieruſalem ſupernæ municipatũ, plene perceperimus, quando profligatus fuerit omnis gemitus & dolor, neq; audietur ultra uox fletus, & uox clamoris, ſed erunt omnia gaudio & exultatione plena, quod futurum paſſim Ieſaia prædixit, & Vates reliqui. Quatenus igitur Satanas uelut tortor noſter eſt, cuius mini-

C ſterio etiam externe nos Deus exercet, eatenus & corporalium malorum deprecatio, huic ul-
timæ petitioni incluſa eſt. Non expreſſe quidem, uti precatio bonorũ corporis præmiſſa eſt,
quia non ſunt per ſe mala, incommoda corporis, & adeo deprecãda, ſicut uitę neceſſaria ſem
per dũ hic agimus, bona & precãda. Imò ſæpe in ſalutẽ nobis illa cooperantur, ut quibus & ſi
tentamur, probamur tamen ſimul, & ad pietatem promouemur, ut impium eſſet ea abſolu-
te deprecari, quemadmodum dictum iam ſupra eſt. Non ergo docuit nos orare, depelle no-
bis corporis incommoda, ſicut petere docuit, da nobis panem noſtrum quotidianum, ſed li
bera nos à malo, id eſt, à Diabolo, qui in hoc mala corporis intentat, ut mẽtem à Deo alienet.
Quod ſi illi Dominus non permiſerit, mala iam quæ infligit, mala nobis haudquaquam, ſed
bona erũt. A quo denique cum Pater nos prorſus liberauerit, peccatis penitus ſolutos, finis quo-
que erit omnis externæ adflictionis, iſtud, ut per Chriſtum nobis promiſſum eſt, & pie ſpera-
mus, ita aduenire & contingere tandem nobis, pie quoque oramus.

Quod uero per malum, hic Diabolum tẽtatorem, cum Chryſoſtomo intelligam, præter
articulum τοῦ, in cauſſa eſt, quod per aduerſatiuam coniunctionem petitioni iſti. Ne inducas
nos in tentationem, adiungitur: Sed libera nos à malo. Ex eo ſanè patet, idem per utrunque pe
ti, nempe ad hunc ſenſum. Nõ permittas nos libidini tentatoris, ſed prorſus ab ipſo nos libe-
ra, ut nihil omnino in nos iuris habeat, quod erit, cum nihil peccati in nobis reliquum fuerit.
Ad hæc, Diabolus ὁ πονηρὸς, id eſt, malus, prauus, uocatur infra .13. 1. Ioan. 2. Ephe. 6. atque alijs
multis locis.

Quia tuum eſt regnum & potentia & gloria in ſæcula ſæculorum.) Hæc coronis, ſiue ad
dita à Domino ipſo, ſiue poſtea adiecta à quopiam fuerit, pia & ſecundum ſcripturam eſt. Ve
re orantis enim animus, ita ſolet in cogitationem diuinæ magnitudinis, atque laudem exarde-
ſcere, qua & ſibiipſi quodammodo impetrandi fiduciam adauget. Videtur igitur hoc ſenſu,
præmiſſas petitiones excipere. Precati ſumus, ut tu in nobis regnes & glorificeris, & à te peten
D tibus, quæ etiam ad uitam præſentem pertinent, largiaris, deprecati uero ultionem eorũ, quæ
cottidie peccamus, atque tentationem, qua ad offendendam tuam maieſtatem, malus ille nos
continuo ſollicitat, à quo denique prorſus ut nos liberes, orauimus, iã tuum eſt regnum, quic-
quid hic malus in nobis imperij habet, nihil niſi uiolenta, & iniquiſſima tyrannis eſt, uindica
ergo nos, ut tu rex noſter ſicut par eſt, à nobis uere agnoſcaris, & colaris. Tua eſt potentia, faci-
le igitur tibi erit, quicquid aduerſariæ poteſtatis, nobis ad tuam uolũtatem enitentibus nego-
tium exhibuerit, deijcere. Id ad tuam gloriam faciet, quæ cum replere tandem omnem terrã
debeat, & æternum obtinere, modo ad illuſtrandam & propagandam illam nos potenter
quæſo, adferas, ac patet ne inſtituas & prouehas, quo ad imaginem & uoluntatem tuam no-
bis reformatis, peccatiſque & malis purgatis atque liberatis, omnia noſtra te laudent, prædicent
& extollant.

Proinde ſi remiſeritis hominibus errata ſua &c.) Hinc uides, quod in precatione docuit
Idem Mar. 11. orare: Remitte nobis debita, ſicut nos remittimus &c. non conditionem, ſed ſimilitudinem
eſſe. Nihil enim æque à nobis Deus requirit, quàm mutuam dilectionem, ut ſinguli alij alijs Dij ſi
mus, hoc eſt, ut ſua imago & bonitas inter nos eluceat, huic iam nihil æque obſiſtit, atque offen
ſæ, quibus animi alienantur, & à bonitate reuocantur, ideo potiſſimum de condonandis er-
ratis proximorum, hanc particulam adiecit, imò potius repetijt. Deinde nobis errata non ni
ſi agnoſcentibus ea, & contrito corde ueniam orantibus, remittuntur. Iam nemo in Deũ pec
cata uere agnouerit, & ex animo ueniam ipſum orauerit, qui non ſit paratiſſimus, omnibus
omnia condonare, tantum ut & ſibi Deus condonet, adeo ſentit debitum, decem milium ta
lentorum, onus importabile, ob cuius remiſſionem, centum denarios ſumma cum uolupta
te remittere cupiet. Poſtremo idem ſpiritus, qui peccata noſtra nobis oſtendit, & ad petendã
à Deo ueniam erigit, facile quicquid poſſit contra fratres indignationis in animo reſidere, fa-
cit prorſus euaneſcere, & amore potius erga ipſos germano, ac omnis offenſæ neſcio, accen-
dit.

Quod ergo Dominus dicit: Si remiſeritis hominibus errata ſua, remittet & uobis Pater
ueſter cæleſtis, non ſic intelligendum eſt, quaſi remittendo proximis mereamur & nobis erra
ta noſtra remitti à Deo, ut plærique hodie contendunt. Sed qui nondum ſenſerunt. quid pecca
tum ſit, ne dum qui aut unde peccatorum remiſſio. Verum quia non remittuntur, peccato-
rum debita, niſi remiſſionem eorum ſibi de Dei bonitate certo pollicentibus, & eam ſibi ne-
queunt polliceri, niſi qui iam donati ſunt Dei ſpiritu, quo ut gratiam peccatorum ſibi à Deo
ſperant, & orant, ita eodem adeo humiliantur, & dilectione proximi accenduntur, quod nullius
omnino queant iniuriæ recordari, imo prius nihil habeant, quàm nõ remittere modo proximo
irro-

irrogatas ſibi iniurias, ſed etiam beneficijs illas compenſare, ideo remiſſurum ſe ait ijs, qui re=
A miſerint proximis, & non remiſſurum, qui proximis nõ remiſerint. Illi enim remitti ſibi pec=
cata à Deo poſſunt credere, hi uero minime: illi agnitione peccatorum ſuorũ humiliati ſunt
adeo, ut nulla ſe poſſe affici iniuria, extrema ſcilicet meritos, putẽt, hi etiamnum ſibi ipſis pla=
cent, & grauitatem ſuorum peccatorum ignorãt: illi guſtarũt dulcedinem gratiæ Dei, ut præ
ea nihil iam non & pati & facere ſint parati: hi nullum adhuc eius perceperunt guſtum, unde
perſeuerant amantes ſeipſos, quare nequeunt etiam, ex animo quidem fratribus offenſas re=
mittere. Notandum ergo, dictum eſſe, condonaturum patrem nobis, ſi nos condonaueri=
mus proximis, propterea quod niſi fratribus ex animo condonemus, ſpiritu Dei prorſus ua=
camus, ſicq́ eo præditi ſumus, non condonare nequeamus, non autem dictum eſſe, remitten=
do fratribus, nos mereri, & nobis remitti. Noſtra condonatio, certum eſt, diuinæ remiſſio=
nis argumentum, cauſſa non eſt. Chriſtus ſiquidem eſt propitiatio pro peccatis noſtris 1. Io. 2.
Hæc expendãt, quibus negocium eſt, cum hoſtibus Chriſti illis, qui inani eruditionis per=
ſuaſione tumidi, hunc & ſimiles locos diuexant, quo pactam ſcilicet impietatis mercedem e=
mereantur, & approbent ſe ijs, qui lucroſum ſibi putant Chriſtum negari, & humanis meri=
tis miſeras populi animas deludi.

Condonant fratribus ſoli credentes iiſdem ſolis igitur peccata cõdonantur.

Apud Lu. 11. legimus rogatum dominum à diſcipulis ſuis poſtquam in loco quodam fuiſ
ſet precatus, ut doceret ipſos orare, ſicut Ioannes docuiſſet orare ſuos diſcipulos, atq́ tum hãc
illis precandi formam præſcripſiſſe. Quod ſi factum fuit, poſtquam præſentem ad ipſos, &
turbam, ſermonem habuit, uidetur hoc ſenſu eam repetijſſe. Quaſi diceret non eſt aliter pre=
candũ, neq́ tradi poteſt ratio abſolutior, atq́ antea uos docui ut intelligas ad cõfirmationẽ hu
ius quem hic precandi modum diſcipulis una cum turbis, tradiderat, eundem poſtea ſuis di=
ſcipulis repetijſſe. Sin prius diſcipulos ſeorſim hanc precandi formam docuit, uoluit eam a=
pud turbas repetere, ut illam & alijs commendaret. Vtrum uero fuerit, certe bis hunc orandi
modum ſuis tradidit, & forte plureis, quod multum ſanè ſitum in eo eſt, ut ſciamus, quomo
do, et quæ precari nos conueniat, ſicut ergo hic modus abſolutiſſimus exiſtit, ita ſatis inculca=
ri Chriſti diſcipulis non potuit.

Latina Lucæ exemplaria, quædam prætermittunt, quæ in Matthæo habentur, nempe no
ſter qui es in cælis, fiat uoluntas tua in terra ſicut in cælo, & libera nos à malo, quia tuum eſt re
gnum &c. Græca exemplaria ſiue ex Mathæo hæc poſtea adiecta ſint, ſiue Lucas ita ſcripſerit,
& mutili ſint codices latini, omnia, ut Matthæus habent. Si tamen à Luca prætermiſſa illa eſ=
B ſent, nihil tamen eſſet detractum ſententiæ. Neque enim Deus, niſi cæleſtis pater, à uere oran
tibus, & omnium credentium pater, agnoſcitur, cum patrem etiam ſimpliciter uocãt, cũmq́
orauerint ſanctificari nomen eius, & aduenire regnum eius, iam etiam orarunt, ut ſua apud
nos in terra uoluntas fiat. Deniq́ qui orat, ne nos inducas in tentationem, idem orat, & libe=
ra nos à malo, à quo tum demum uere liberamur, quando ab illius tẽtatione ita cuſtodimur,
ne nos pertrahat ad peccatum. Coronis iſta, quia tuum eſt regnum, &c. in appellatione patris
incluſa eſt. Vera utiq́ pietas, ut alibi dictum, de ſententia, non uerbis ſolicita eſt, & hic quibus
affectibus, non quibus uerbis orandum ſit, Dominus docere ſuſcepit.

Latini codices uariant.

Porro cum ieiunaueritis &c.) Non præcepit ieiunium, ut neq́ eleemoſynam, aut pre
cationem, ſed ſicut hortatus eſt, dare eleemoſinas, atq́ precari, tantum in gratiam patris cæ=
leſtis, non ad captandam uulgi laudem, ſic hortatur quoq́ ut hac eadem ratione etiam ieiu=
nemus, idq́ argumentis & tropis loquendi ijſdem. Nimirum huiuſmodi Deus ille cæleſtis
& abſconditus pater eſſe ueſter dignatus eſt, æterna hæreditate beaturus, cui approbare uos
magis deceat. Electi eſtis ut filij Dei ſitis, diſſimillimos igitur eſſe oportet hypocritis, quibus
nihil æque inuiſum deo. Deniq́ qui laudem ambit hominum ei nihil præterea expectandũ,
illa autem quid inanius? Ergo ieiunandum, ut Deo ſoli & uideamini & probemini. Porro
iſtud unge caput tuum &c. hyperbolica allegoria eſt, ſicut illud neſciat ſiniſtra tua, quid faciat
dextera tua. Qui enim unguentis delibuti ſunt & loti, nihil minus quàm ieiunare, hoc eſt, a=
nimam ſuam affligere uidentur, diſſimulationem ergo ieiunij per hæc ſignificauit.

Porro ſimul conijcitur, quæ ratio fuerit ieiunij ueterum, quod nequaquam fuit, ſemel dũ
taxat in die cibũ ſumere, & cibum piſculentũ, ſed ſemel omnes abdicare delitias, & luctum
quendam, ac iuſtam corporis caſtigationem atq́ adflictionem ſuſcipere. Vnde ut ſic ieiunare
uiderentur Phariſæi hypocritæ, obſcurabant facies ſuas, & ſeſe lugentibus atq́ adfligentibus
ſeipſos, ſimiles exhibebant, cui ſimulationi contrarium erat lauari & inũngi, ut ex uarijs S. bi
bliorum locis patet. Ea propter ieiunijũ quod Dominus populo Iſraelitico in die reconciliati=
onis qui decimus erat, menſis ſeptimi, præceperat, non ieiuniũ, ſed animi afflictio uel humi=

Quid ieiuniũ in ſcripturis ſignificet.

liatio uocatur. Ita enim ſcribitur. 3. Moſche. 23. In decimo menſis ſeptimi, dies ille reconciliati
C onis erit, quem feſtũ Domino habebitis, animas ueſtras in ipſo affligetis. Et paulo poſt: Quæ cunq; enim anima non fuerit afflicta illo die, excindetur de populo ſuo. Ieiunium nanq; ut ci borum abſtinentiam duntaxat ſignificat, pars huius ieiunij eſt, quod populo Iſraelitico, indictum fuit, id eſt, humiliationis & caſtigationis, atq; afflictionis animæ, hoc eſt, uitæ corporalis uel hominis externi. Id enim hic anima ſignificat. Hoc uel ex illo. 58. Ieſaiæ: Quare ieiunauimus, & nõ uidiſti: Quare afflix imus animas noſtras, & non cognouiſti: ita habere cognoſcitur. Quis enim nõ uideat, ieiunauimus, & afflix imus animas noſtras, pro eodem poſitum e

Ad hæc quæ ieiunia ſcriptura celebrat, ſic ſe habuerunt, ut nequaquã cibi tantum abſtinentia fuerint, ſed omnium ſimul quibus corpus oblectatur & fouetur. Libro Iudicũ. 20. legũtur filij Iiſrael, cum bis à Beniamitis cæſi fuiſſent, coram Domino fleuiſſe. & ieiunaſſe uſq; ad ueſperam, & ſacrificaſſe. Simile fuit ieiunium populi in Mitzpah, quo peccata ſua confitebantur & lugebant. 1. Schmu. 7. Ad eundem modum ieiunarunt ciues Iabes, cum Schaul & filios eius lugerent. 1. Schmu. 31. Pari modo & Dauid, atq; qui cum eo uiri erant, flentes & ad ueſperam uſq; ieiunantes, lugebant Schaul & Ionathan, atq; populũ qui ſimul interierat. 2. Schmu. 1. Non aliter ieiunauit & luxit idem puerum, quem primum ex Batſchaba ſuſtulerat. Tale ieiunium & Acheab ieiunabat, cum pœnitentiam teſtaretur, propter occiſum Naboth. 1. Reg. 21. Simulari magis q̃ ieiunari ſimile præceperat ante, Iiezbel, quaſi ob dolorem blaſphemiæ, qua Naboth blaſphemaſſet Deum ieiunium. Ibidem. Verum autem ad eum modum Iehoſchophat indixit, quando contra ipſum Moabitæ & Ammonitæ pugnatum ueneràt ingenti multitudine. Eiuſdem rationis fuit ieiunium quod & Ezra inſtituit iam conceſſurus in regionem Iehudah, Ezra 8. Item quod Nechemiah biduo ieiunauit, flens, lugẽs, & orans Dominum propter deſolationẽ Ieruſalem & terræ Iehudah, Nehemiah 1. Simile & populus poſtea ſuſcepit indutus ſaccis. & impoſita terra ſuper capita ſua, eodem libro capite nono. Nec aliud quod Eſther per triduum & ſibi & Iudæis ſuis indixit, quando adire regem pro populo ſuo ſtatuerat. Eadem ratio ieiunij fuit, cuius meminit Iere. 36. Daniel. 9. Ioel. 1. & 2. Ionah. 3. Zacha. 7. & 8. His ferè locis de ieiunio ſcriptura meminit, quæ ideo omnia indicaui, ut ſtudioſus frater, ea loca cõſulat, & ex ipſis ſcripturis diſcat, quam longe alia ieiunij ratio ſan-
D ctis priſcis fuerit, quàm hypocritis recentioribus, qui iam ſæculis aliquod inſignem luxum, ieiunij prætextu, uendiderunt.

Vt uero colligi ex adductis locis poteſt, cauſſa ieiunij, ueteribus fuit, inſignis aliqua calamitas, uel imminens, uel iam accepta uel ſeria peccatorum pœnitentia. Ieiunabatur autem per diem unum, raro plures. Indicebant uero illud ſacerdotes uel reges, alijue aliqua apud populum autoritate ualentes. Nonnunq̃ priuata etiã ſuſcipiebatur eiuſmodi humiliatio, ubi & priuatum malũ aliquos urgebat, quale fuit ieiunium Dauidis pro laborante puero, & Acheab, pro nece Naboth. Solum ieiunium quod decimo die menſis ſeptimi, ab uniuerſo populo ſuſcipiebatur, & fuit indictũ diuinitus, erat enim publica ſupplicatio. Porrò ea humiliatio, ſiue ſupplicatio ita habebat, ut quemadmodum diximus non à cibo tantum, ſed in totum ab omnibus corporis delitijs, quanto tempore ea ſuſcepta erat, abſtinerent, luctui toti, fletibus & precationibus indulgentes. Inde plerumq; ut animi afflictionem & dolorem teſtarentur, ſcindebant ueſtes, induebantur ſaccis, obuinciebant caput, aſpergebantur cinere ſiue puluere, & incurui ingrediebantur. Qualia & Ethnicos dum luctu indulgerent, feciſſe ſcribit Lucianus de luctu.

Quæ ratio ieiunandi apud Priſcos.

Ob inſignem calamitatem, ſuſceptum fuit, & quidem communibus uotis, licet non dubitarim, à ſenioribus atq; ſacerdotibus, populum eò adductum, q̃ Iiſraelitæ ieiunabãt, cum bis fuſi & cæſi fuiſſent à Beniamitis Iudic 20. Similiter quòd ciues Iabes, lugentes cæſum Regem & populum. 1. Schmu. 31. & alia pleraq;. Ex pœnitentia autem peccatorum ſingulari ſuſceptũ fuit ieiunium illud celebre in Mitzpah, ubi totus Iiſrael, autore Schmuel, ad confitẽdum Domino peccata ſua, & ueniam orandum conuenerat, ſimili cauſſa ieiunauit & Acheab poſt occiſum Naboth. 1. Reg. 21. Tale certe debuit eſſe & illud indictum in Lege, ad decimum diem menſis ſeptimi. Quin ex facto Iiezbelis uxoris Acheab, quę pręcipiebat ſenioribus ciuitatis Naboth, indicere ieiunium, quaſi ob blaſphemiam Naboth, apparet, ob quodlibet inſignius peccatum, ſolitum fuiſſe, publicum ieiunium celebrari, ne Deus, ob unius uel paucorum noxã, toti populo iraſceretur.

Quæ cauſſa ieiuniorum.

Quòd uero ſolitum fuerit, ieiunia eiuſmodi indici, uel ad ea ſuſcipienda populum cohortari per ſacerdotes, aut Reges, uel alias autoritatem apud populum habentes, declarat uerum eſſe. Ieiunium indictum à Schmuele, Iehoſchaphat Rege, ab Ezra, ab Eſther. Vnde & Ioel ſe-

nio,

niores alloquens aiebat,ſanctificate ieiunium,uocate cœtum, congregate ſenes,omnes habitatores terrę in domum Dei ueſtri,Ioel.1. Et ſecundo cap. Canite tuba in Zion, ſanctificate ie-
A iunium,uocate cœtum &c.Fuit autem ſanctificare ieiunium,illud populo indicere.

Ab omni cibo abſtinuerunt ieiunantes.

Quod autem tempore ieiunij prorſus ab omni cibi,& cunctis delitijs ieiunantes, priſci abſtinuerint,ex multis locis fit manifeſtum.Nam in legali illo ieiunio, affligere animas ſuas, id eſt,corpus & uitam illam externam, erat præceptum. Vbiq; etiam fletus & planctus ieiunio ut ex adductis locis patet, adiungitur. Et indubie cum ad ueſperam uſq; Iſraelitæ,Dauid & alij ieiunaſſe legũtur,intelligendum eſt,toto die fuiſſe abſq; cibo. Nechemiach certe biduum, Eſther cum ſuis Iudæis, per totum triduum,adiunctis etiam noctibus, ſine cibo, luxerunt & orarunt.

Vſos autem ſubinde ſaccis,diſcidiſſe ueſtes, & puluere aſperſiſſe caput,atq; ingreſſos incuruatos,ex ieiunio Acheab,& Mardacai,Niniuitarum,& populi reuerſi ex Babilone, Neche.9. ſatis liquet. Hæc externa poſtea impij citra animi ob peccata,dolorem, ueramq; pœnitudinẽ in ieiunijs ſuis, ſimulabant,quos ea de cauſſa Dominus per uates ſuos,huius hypocriſeos,itẽ ditem obiurgauit. Quale eſt quod Ieſa.58.legimus. Scilicet huiuſmodi ieiuniũ eſt, quod mihi probetur, & dies quo adfligat homo animam ſuam, contorquere tanquam uimẽ caput, amiciri ſacco,& aſpergi puluere,nũ iſtuc uocabis ieiunium,& diẽ,gratum Deo? Aequę enim impij,ac pij, inedia,& aliarum abdicatione delitiarum,die ieiunij ſe ipſos caſtigabãt, ſignáq; alia luctus,præ ſe ferebant,induti ſaccis,capite,incurui cineréq; aſperſi alieni interim, ut à uera animi pœnitentia,ita & à comite huius,in proximos miſericordia,& beneficentia,eóq; nihil niſi hypocritæ erant inuiſi Deo,unde neq; ieiunium ipſorum probari potuit.Ex his puto abũde iam patere cuiuſmodi fuerit ieiunium ueterum,qua cauſſa,quibus autoribus ſuſcipi, quibuſq; deniq; conditionibus obſeruari ſolitum fuerit.

Ieiunia ſanctorum noui Teſtamenti.

Huic haudquaquam diſſimile fuiſſe arbitror,quod obſeruatum poſtea & ab Apoſtolis, alijsq́; noui teſtamenti ſanctis legimus quippe cum Iudæi fuerint qui,illud in Eccleſiam inuexerũt.Haud dubie tale fuit,quod Prophetæ & doctores Antiochiæ ſupplicantes Deo,ieiunarunt,cum eis ſpiritus ſanctus de Paulo & Barnaba in negotiũ Euangelicon ſegregandis,mãdatum dediſſet, Act.13.Item quod & hi ipſi duo Apoſtoli ieiunauerunt,quando pro Eccleſijs Antiochiæ,Piſidiæ,Iconij,& Liſtris,quibus ſeniores ordinarant,precati ſunt, Acto.14. Nam huiuſmodi fuiſſe,quod Phariſæi,ac diſcipuli Ioannis frequentabant, de quo infra.9. ſed & à quo laudatur Anna illa ſancta & religioſa uidua, de qua Lucæ 2, nulli dubium eſt at nec de eo cuius Dominus infra 17.meminit dicens quoddam genus Dæmoniorum,non niſi ieiu-
B nio & oratione expelli,id eſt,oratione ſanéq; intentiſſima,quæ utiq; non niſi ieiuno,& ab omnibus delitijs,auocato corpore fieri poteſt.Huius uero monetæ, ieiunium haud infrequẽs fuiſſe ſanctis in prima Eccleſia,uel illud,1.Cor.7.probat. Ne fraudetis uos inuicẽ, niſi ſi quid ex conſenſu,pro tempore,ut uacetis ieiunio & præcationi. Item illud 2.Cor.6.In uigilijs & ieiunijs.

Ieiunia Eccleſiæ ſuperioris & purioris.

Hinc natum non dubitarim,quicquid ieiuniorum poſtea, Eccleſia uel recepit,uel inſtituit, legibus tamen nemo obſtrictus ad ieiunandum fuit,dum purior ille Chriſtianiſmus uiguit. Publica ieiunia,communibus uotis fratrũ ſuſcipiebantur,ita & priuatim nemo niſi ſua ſponte ieiunijs ſeſe dabat. Montanus hæreticus ut ſupra in capite quarto de origine quadrageſimæ ex Euſebio commemoraui,primus auſus fuit, Chriſtianam libertatem ieiuniorum legibus onerare. Vide quem autorem,exactores habeant ieiuniorum. Non ſic patres ſancti, ſuperioris ac purioris Eccleſiæ,ſed ſi qua neceſſitas Eccleſiæ incidebat,ſi uel ſæuior illam concutiebat perſecutio,uel urebant grauiores lapſus fratrum infirmorum, ad ſupplicationem ſeriam ſtatámq; ac ſolennem precem,adhibito ieiunio, totiúſq; uitæ humiliatione, ſanctis hortatibus,populum inducebant,nihil ex imperio, in hæreditatem Domini ſtatuentes, neq; ullius conſcientiam,religione ex ſuis mandatis obſtringentes. Et populus quidem, cui cor unum, & anima una in Domino erat, qui dolere cum dolentibus didicerat,aliorúmq; caſus ſuos ducere,ac uri,ſi alij offenderentur,ad Epiſcoporum hortationem, minimo negotio, ex animo ſupplicationem,iuſtáq; ieiunia,ſuſcipere ſolebat. Quin ultro ex priuatis cauſſis,priuata quoque ieiunia quilibet patres familias domi ſuæ,haud infrequentia exercebant.

Origo ieiuniorum quatuor temporum.

Verum ex publicis illis,quæ ſolennia,præter ob incidentes cauſſas ſuſcepta, habebant priſci,primum in anno terna,poſtea quaterna,ieiunia,ut ex decreto Caliſti.diſtinctione 76.patet,unde ortas illas quatuor temporum,quas Angarias.ſiue ieiunia quatuor temporum uocarunt,non poteſt obſcurum eſſe,expendenti priſcorum monumenta,& quę in decretis Põtificijs de his leguntur. In quibus id nimis ſupinæ ac craſſæ oſcitantię indicium eſt, quod ſiue

Gratianus,ſiue quiſquam alius rapſodijs illis aſſuit,ex Hieronymi commentarijs,in Zachari
C am capite octauo,in locum illum: Ieiunium quarti,ieiunium quinti,& ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi,erit domui Iehudah in gaudium & lætitiam,& in ſolennitates delicatas,ueritatem & pacem diligite. Vult enim uideri ex hoc Prophetæ uaticinio,ieiunia iſta quatuor temporum,inſtituta. Quaſi uero his noſtris ieiunijs,commune aliquid ſit,cum ijs, quæ apud Hebræos olim fuerunt obſeruata,quorum hoc loco Zacharia meminit. Ad hæc prædicitur per Vatem illum,fore ut ieiunia iſta,hoc eſt,dies luctus & afflictionis,uertantur in ſolennitates lętas,in quibus exultarent & deliciarentur,non ut in diebus ieiuniorum ſolitum illis erat,plangerent,atq; animas ſuas affligerent. Hoc tempore Chriſti impletum fuit,unde certe ex illis Iudæorum ieiunijs,ratio iſtis noſtris fruſtra petitur. Cæterum quæ etiam Hieronymus ibi,de ieiunijs illis diſſerit,admodum frigida ſunt.

Ieiunia uulgo religioſorum, nihil minus quã ieiunia.

Porro undecunq; originem trahant ieiunia,quæcunq; iam multis ſæculis hoc nomine celebrata ſunt,nihil minus fuere,quã ieiunia uera ueris Dei cultoribus digna. Vt enim Deus unus eſt,idemq; perſeuerat,ita eodem,ducit agitq; ſpiritu,ſanctos omnium temporum, eademq; ab illis probat. Iam ex ſupra dictis abunde liquet ieiunium,ſanctis dignum,quódq; Deus probet,eſſe ſeriam carnis caſtigationem,deliciarúmq; omnium abdicationem ad tempus,propter enixius deprecandam Dei clementiam ſuſceptam.

Quid ieiuniũ Aquinati.

Quid quæſo huiuſcemodi ieiunationi ſimile,in celeberrimis etiam & ſanctiſſimorum quidem hominum Rho. Eccleſiæ ieiunijs? Ea ſane claſſici ſcriptores illorũ,ut Aquinas & alij deffiniunt per ſancte obſeruari,ſi quando ſemel duntaxat in die cibus ſumatur, isq; abſq; carnibus,ouis & lacte,etiamſi ne animus quidem ſit,aut caſtigandi carnem, aut apparandi pectus ad pure precandum. Nam aiunt,Eccleſiæ proceres,ſubſtantiam actus duntaxat,ita ipſi loquũtur,non etiam intentionem aut finem actus,poſſunt pręcipere. Hinc factum eſt,ut religioſiſſimi quiq; toto anno non magis delitientur,ſumptúq; ac copia cibi potuſq; luxurientur,quã diebus ſacræ inediæ dicatis,cum ſanctiſſime ieiunare ſeſe iactant. Id in Quadrageſima & Aduẽtu quem uocant,apud illos uidere eſt. Vino enim meraciſſimo,quod toto anno ad fouendã miram hanc abſtinentiam,reſeruant,& cibis,quantitate & illicibilitate duplicatis ſeſe onerãt, ut non ad precandum modo, uerum quælibet etiam corporis opera,ſint ineptiſſimi, tantũ ſomno idonei,& in morem porcorum altilium,ſaginæ. Et quid facerent aliud,quando didicerunt à primæ authoritatis doctoribus ſuis,id legitimum demum ieiunium eſſe,ſemel dun
D taxat cibum ſumpſiſſe,quantumcunq; & qualemcunq;,modo piſculentum.

Prima impietas uulgo ieiuniorum.

Iure igitur craſſiſſimis iſtis Hypocritis,hodie ſimul & ieiunijs ipſorum à pijs maledicitur,in quibus nimirum quadrifariam impietas committitur. Primum ꝙ ab hominibus ita indicuntur,ut mortali,quod uocant,peccato,obligent,qui illa ſoluerint. Cum ſicut hominis non eſt ſtatuere quo Deus colatur,ita neq; ſtatui ab eo poſſit,quo prætermiſſo,offendatur. Fruſtra timetur & colitur ex mandatis hominum,infra.15. Impie ergo iſti religione animos multorũ obligant,& trepidare faciunt ubi non eſt ratio. Ecce quæ impudentia,cum ſeruator noſter ac omnes ſui Apoſtoli ne unum quidem diem præceperint ieiunare,quibus continentia,carniſque mortificatio,non paulo plus,quã iſtis cordi fuit,homines quos iures iuratos omnis frugalitatis & temperantiæ hoſtes,tot dies per annum ſub pœna,æternæ maledictionis,miſeræ plebeculę indicere? Ipſis Iudæis per uniuerſum annũ,unus dũtaxat dies,ieiunio fuit diuinitus dicatus,& chriſtianos,quos Chriſtus à præceptionibus externis ſuo ſãguine liberauit,par eſt, tot ieiuniorum ferijs, quas perpauci tamen obſeruant,illaqueantur autem peccati religione plurimi,adobruere? O homines,ſcientia Chriſti uacuos,quiq; pietatis nullum adhuc guſtum perceperunt. Alioqui facile agnoſcerent,diuinioris magiſtri eſſe indicere,ut preces & ſupplicationes,ita & ieiunia. Nimirum eius,qui animo grauitatem ſcelerum & iræ Dei, cum certa ſpe gratiæ,planè poſſit perpendere. His enim probe cognitis,nihil omnino æque liberet, quã diuinam clementiam precibus propulſare intentiſſimis,ad quas & uigilare & ieiunare ita iuuaret iam,ut nihil omnino prætetea afficeret. Vt ergo homines hortari ad uera ieiunia,& neceſſitatem eorum indicare poſſunt,ita ea præcipere,non poſſunt. Non minus quã triſtitiam animi,aut gaudium,alióſue affectus,qui ne nobis ipſis quidem in manu ſunt.

Altera uulgo ieiuniorũ impietas.

Altera impietas,quam in præcipiendo ſua illa ieiunia,pſeudochriſtiani admittũt,eſt,ꝙ diebus ieiuniorum,certis cibis interdicunt,quaſi Deo gratius ſit,oppleri uentrem piſcibus,quã carnibus,aut non magis ieiunium ſit,abſtinẽtia ab omni cibo,quod cũ eo produxeris, quod ſatis eſt,& ardor precandi in te requiſiuerit,ſiue id ad ueſperam uſq; ſit,ſiue citra, iámq; poſcat corpuſculi neceſſitas,ut edas,non ferat optimus Pater,uti bonis creaturis ſuis,quas ad ueſcen

dum

dum nobis donauit, & quibuſlibet. Doctrinam miſeri Dæmoniorum ſequuntur. 1. Timoth.
A quarto. Dum ieiunandum eſt, nihil omnino eſt edendum, dum edendum, edere, ſed cū gratiarum actione, eóq; & modeſtia licet quælibet.

Tertia impietas.

Tertia impietas, quæ ineſt ieiunijs, illorum Chriſtum ignorantium, & reliquas omnes ſuperat, eſt, ꝙ mereri ieiunando à DEO gratiam, expiariq́; peccata, uulgo Chriſti religionem profeſſis, perſuaſerunt, quod utiq; ſolius Chriſti eſt, qui ſanguine ſuo, Patris gratiam, ſatiſfactio pro peccatis noſtris, meruit electis omnibus. Ecquid mereatur à Principe, qui, ut meritam mortem deprecetur, totum octiduum ſine cibo maneat, ac perpetuo illius clementiam precibus extimulet? Num beatum ſe exiſtimabit, ſi uitam tantum exorauerit, nec ſanè cogitabit, ſe uel donatam uitam, multo minus aliud quippiam, ita ieiunando & ſupplicando, a Principe meruiſſe? Vere ignorant, cum ſuorum peccatorum immanitatem, tum diuinæ gratiæ amplitudinem, quicunq; quauis in re, aut opera ſua, uel tantillum meriti ſomniant.

Quarta impietas.

Quarta impietas, quæ cæcis illis ieiunia ſua contaminat, eſt, ꝙ præpoſtera ſua ieiunandi ratione, & ieiunia uera & fructum ipſorum penitus profligarunt. Ieiunium enim ut uel natura uocis huius, monere eos potuerat, eſt ab omni cibo, atq; delitijs abſtinere. Iam ipſi mutant dūtaxat delitias, & adeo cibi nihil imminuunt, ut cum ieiunant: plus uorent, neq; hoc uulgates, ſed ut ſupra dictum, omnium religioſiſſimi. Quorum præclarum exemplū peperit prouerbium, talibus ſanctis dignum: Vnum diem ieiunij, trinas parere crapulas. Vbi enim poſtridie ieiunandum eſt, uulgo dicitur: Lautius cænandum eſt, cras enim imminet ieiunium. In ipſo die ieiunij, prandium nobis ſumendum eſt, magis lautum, non enim licebit cænare. Poſtridie maturius & largius prandendum eſt, hæri enim ieiunauimus. Proh pudor, quò perduxit nos ignoratio Chriſti. Ergo plurimis ſuis ieiunijs quæ deuotæ Chriſto plebi indicunt, docuerunt tantum ſuperſtitioſe ſeſe ingurgitare.. Támq; abeſt, ut ieiunijs illis carnem caſtigent, ut eam magis cibis, & lautioribus quidem, ualdéq; intempeſtiuis, ſuffarcinatam, ſaginent & irritent, ac ſpiritum tam nihil ad precandum promoueant, ut eum prorſus etiam extinguant, tanta uoracitate & delitijs adobrutum.

Pie itaq; & utiliter miſſa iſtorum non ieiunia, ſed ſub nomine & prętextu ieiuniorum, portentoſas crapulas facimus. Non autem pie in totum à ieiunijs nobis temperabimus, uti hodie non uulgus tantum, ſed primores etiam eorum, qui ſibi Chriſtum uidentur rurſus agnouiſſe, peſſimo exemplo ſolent. Si enim unquam, certe hac noſtra tempeſtate, neceſſitas ieiunandi, atq; ſupplicandi urget plurima.
B Cum maior & præcipua mortalium pars, CHRISTI religionem ſæuius atq; atrocius, quàm ullum ſcelus, aut nephas, ferro, laqueo, aqua & igni perſequitur, bona pars ridet, non pauci dum inſyncero animo illi ſe adiungunt, miſere infamant, ac deniq; in puſillo etiam grege, qui uere ſe illi dedidit plurima cottidie infirmitas, gloriam CHRISTI noſtri obfuſcat.

Magna nobis ieiunandi neceſſitas.

Væ noſtræ ignauiæ & torpori, qui iram DEI aut non animaduertimus, aut ſi animaduertimus, adeo nihil inde mouemur. Profecto ſi ij eſſemus, qui uideri omnes uolumus, haudquaquàm adeo diſſimili uiueremus uita, & ſtudio ijs, qui uere id quod nos dicimur, fuere. Et nos nequaquàm in uacuum gratiam DEI recipientes, daremus operam, ut in hoc tempore àccepto, & ſalutiferis diebus, indicibili DEI benignitate nobis non paulo clarius reductis, quàm ab hinc mille annis fuerint, nos ipſos exhiberemus in omnibus, ut DEI miniſtros, ſicut in tolerantiá multa, in afflictionibus, in neceſſitatibus, in anxietatibus, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, ita & in laboribus, in uigilijs, in ieiunijs, in puritate, & cæteris quæ Paulus 2. Corin. 6. enumerat. Et apud nos, coniuges ſubinde, ut à congreſſu connubiali, ita & delitijs alijs ſibi temperarent, quo uacarent ieiunijs & precationi. Cuius meminit Paulus 1. Corin. 7. Cúmq; multi adeo, & quidem non diſſimilandis peccatis, gloriam Euangelij, gloriam CHRISTI, inter nos contamināt. utiq; non minus ſoliciti eſſemus, lugere huiuſmodi, ac pro eis humiliari ieiunando & ſupplicando, ut tentationem maligni, DOMINVS non fineret, adeo nos prægrauare. Vti ſanè & Paulus ipſe pro Corinthijs qui peccauerant, neq; indigne pœnituerant, feciſſe ſe, teſtatur, eóq; & ab alijs idem exegit. 1. Corin. 5. & 2. cap. 2. & 12. Hoc ultimo loco, ita ſcribit: Metuo ne qua fiat, ut ne iterum ubi uenero, humiliet me Deus meus apud uos, & lugeam multos eorum, qui ante peccauerunt, nec eos pœnituit, immunditiæ, libidiniſq;, & impudicitiæ, quam patrarunt. Quæ humiliatio, quiq́; luctus nihil aliud fuit, quā ieiunium & ardens pro eis ſupplicatio.

Prædicatorum Euangelij igitur erat, plebem peccatorum ſuorum probe admonere, &

C ingentem neceſſitatem ſupplicandi diligenter inculcare, ut crebro ſe ſiue publicis, ſiue priuatis ieiunijs & ſupplicationibus, tam pro ſe, quā alijs dederent, & non in tantum offendiculū, eorum, qui Chriſtum nondum receperunt, alieni adeo & frigidi eſſent, ab omnibus & ieiunijs & precibus. Factitia illa, quæ inuexit ſuperſtitio, miſſa fecerūt, & recte quidem, ſi ex fide, ſed cur non reperunt uera & Chriſtiana? Si recepiſſe nos ſpiritum ueterum gloriamur, qui fit ut non eadem, quæ in illis, & in nobis efficiat? Bona pars prædicatorū, ſi in Antichriſtianos probe debachati fuerint, aut de non admodum frugi quæſtionibus deblaterarint, tum & in fratres deſæuierint, putant ſe munere ſuo egregie functos. Ita & plebs hos imitata, poſtquā inſectari aduerſarios noſtros, & garrire paucula, de ijs, quæ minimum ædificant, perdidicit, abſolute ſe Chriſtianum autumat. Interim nihil modeſtiæ, nihil charitatis, nihil zeli, aut pro gloria Dei ardoris uſpiam apparet, & efficitur ut horrende propter nos, ſanctum Dei nomen paſſim blaſphemetur. Cuius indubie, niſi reſipuerimus, grauiſſimas breui pœnas dabimus.

Falſa ieiunia hodie miſſa fiunt, & nō uera amplectimur.

Morbi prædicatorū & plebis.

Mittant ergo electi, cum Antichriſtianis, hos quoq; pſeudochriſtianos, & qui Chriſti redēptionē perceperūt, orent, ut huius ſpiritus in ipſis quotidie augeatur, quo zelo gloriæ Dei ardeant, agnoſcereq́; poſſint & dolere, cum ſuorum tum aliorum peccatorum grauitatem, ac iuxta ſuſpicere digne & admirari ineffabilem Dei erga nos bonitatem, hoc pacto ſanè rite accendentur, tam ad precandum profectum gloriæ Dei, quā deprecandum, quicquid huic aduerſatur, ita abūde quoq; ad Chriſtiane ieiunandum, ſiue priuatim, ſiue publice permouebuntur. Neq; audient, quod nimis uere modo nobis obijcitur, preces, ieiunia, & alia obſeruata hactenus, nos damnare fortiter, ipſos autem interim, neq; precari, neq; ieiunare, uigilare aut laborare, ſed delitiari tantum, & curare cuticulam, curioſos inſectandis malis aliorum, quibus tamē nihilo meliores ſimus.

Quo pacto ueri ieiunandi facultas obtinenda.

Porro ne hoc prætercam, uſus ueri ac chriſtiani ieiunij, non eſt proprie ut dometur caro, quod uulgo creditum eſt, licet etiam ad hoc faciat, ſed ut mens poſſit intentius, precationi incumbere, unde ſemper ferè hæc duo iunguntur, ieiunium & oratio. Neq; inuenies niſi propter ſupplicationes ad Deum, ſanctos ieiunaſſe. Illa cibi frugalitas, atq; temperātia, qua caro in officio retinenda eſt, in ſcripturis σωφροσύνη, id eſt, modeſtia uel ſobrietas, non ieiunium dicitur. Ad hoc nunquā hæc remittenda eſt, cum ieiunia continua eſſe nequeant. Male igitur docent, qui prædicant Chriſtianorum ieiunia, eſſe perpetuam uitæ frugalitatem & temperantiam. Ieiunia enim peculiare & temporarium aliquid ſunt, ut ſatis ex ſuperioribus patet. Ad tēperantiam autem iſtam perpetuam, paſſim in ſcripturis Dominus ipſe & Apoſtoli nos hortātur, Chriſtus cum alias ſæpe, tum Lucæ 21. Cauete autem uobis ne quando grauentur corda ueſtra crapula, & ebrietate, & curis huius uitæ &c. Paulus Rom. 13. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis, tanquā in die compoſite ambulemus, non comeſſationibus & ebrietatibus &c. Et ad Titum: Sobrie & iuſte & pie uiuamus in hoc ſæculo & cæté. Ita ubicunq; ſobrietatis meminit, aut temperantiæ, hunc uitæ modum intelligit, quo corpori tantum neceſſaria indulgemus, abſtinentes à ſuperfluis, & delicatioribus, ne laſciuiat. Hanc itaq; cum Paulo, & nos ſobrietatem, continentiam, temperantiam, modeſtiam, aut quid huiuſmodi, non ieiunium uocemus, quod aliud in ſcriptura eſt. Ne quod iam uſu ueniſſe magnis uidemus, ieiunij nomen & rem iuxta amittamus.

Quis proprius ieiuniorū uſus.

D

Sobrietas apud Chriſtianos perpetua, ieiunia non item.

Oremus autem iuſtum in cognitione Chriſti profectū, & crebro ut ad ſtatas precationes nos dabimus, ita & rite ieiunia celebrabimus. Quorum modus, pro precum ardore erit. Iſta priuatim in domibus noſtris primum reſtituamus, tum ubi ueram Eccleſiam, id eſt, ſanctorū nacti fuerimus communionem, ſeduli & diligentis miniſtri, occaſione incidente, erit, eadem publica quoq; reddere. Nihil quidem præcipiendo ex authoritate, ut ij, qui Chriſtum ignorarunt, hactenus fecerunt, ſed ex flagrantia ſpiritus, monendo & hortando. Quorum enim cor & anima una fuerit, illi ijſdem quoq; ubi probe cognouerint, mouebuntur, & pro communi neceſſitate, communem item ſupplicationem & ieiunium ſuſcipere ultro cupient.

Quomodo restitui uſta ieiunia poſſint.

Cuius modus ita per prudentes miniſtros attemperabitur, ut nemo quidem ad hypocriſin adigatur, neq; piorum feruor intercipiatur, Quantulūmq; tempus, ieiunio & precationi huiuſmodi dicabitur, ſiue dies integer, ſiue dimidiatus, totum in ſancto conuentu, pſallendo, orando, prophetando & hortando tranſigetur. Hæc abſurda forſan aliqui, & hypocriſi fauentia exiſtimabunt. Iis nihil aliud reſpondero, quàm ſpiritum ſanctum ſui non eſſe diſſimilem, egit huiuſmodi in priſcis ſanctis, qui non operaretur idem & in nobis: Diſcant quid ſit illud: Venient autem dies, cum tolletur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt.

Quis modus ueri ieiunij.

Abla-

Ablatus fuit corpore ab illis ſponſus & ieiunarunt. His nos ſucceſſimus, qui ęque in ſpiritu de-
A bemus uiuere, qui fit igitur ꝙ non & nos ieiunamus? Indubie quod nō ita nos, ut illos tenet
ardor regni Dei, & ſtudium gloriæ eius, ſaluti'ſq; fratrum ſolicitudo, quorum ſcandala nos
non ſatis urunt, ut & profectus nō ſatis animo deſyderatur. Dominus donet mente nos, qua
illos donauit, & eadem delectabunt, ſancti'ſq; ieiunijs frequenter incumbemus.

Hactenus de ieiunijs differendo digredi libuit, quod illa pſeudochriſtiani ſuperioris ſæcu-
li, in peſtilentiſſimum abuſum conuerterunt, noſtri prorſus obliterarunt, ut plurimi hodie
ſint, qui cum ſibi bis Chriſtiani uideantur, ne cogitent quidem eſſe ieiunandum. Quorum
torpori & ignauiæ mirum eſt quā inconſulta prædicatorum, non ſanè paucorum, temeritas
patrocinata ſit. Qui, quod peſſimum, pietatis etiam prætextum illi induxerunt. Quaſi uero
omnia ſtata ieiunia, & ſolennes ſupplicationes Iudaica, & indigna Chriſtianis eſſent, ſatiſq;
foret nobis, tātum frugaliter & temperanter uiuere. In cauſſa autem eſt, quòd ſolidam fidem
in Chriſtum, certámq; nouitatis uitæ meditationem, nondum perceperunt. Dominus reue-
let rectè nobis imaginem filij ſui, déq; ardens ſtudium, ut ad illam reformemur, iuſtúmq; glo-
riæ ſuæ zelum, quo rite, tam in nobis quàm alijs, quæ illi aduerſantur, auerſemur, & quę prę-
dicta ſunt non tantum uera intelligemus, ſed iuuabit etiam, illa opere, & ſanè totis uiribus,
exprimere.

Ne reponatis uobis theſauros in terra &c. Idem Lucas 12.) Auocauit præmiſſa huius ca-
pitis parte, à ſtudio applauſus humani, his iam poſterioribus auocat multis, ijſdémq; mire ur-
gentibus argumentis, à cupiditate habendi, Bonos enim nos in omnes eſſe conuenit, de quo
multa quinto capite, ſed nihil nobis inde quærendum, ſoli Patris gloriæ, qui bonos nos ſuo
ſpiritu reddit, ſtudendum. Primum igitur pulchra, eáq; efficaci antitheſi utitur: Ne reponatis
inquit, theſauros in terra &c. Quaſi diceret: Si libet reponere theſauros, ſi animus eſt, uere di-
teſcere, & beatis euadere, agite oſtendam uobis, quo pacto id cōſequamini. Non in terra the-
ſauros perituros, & uarijs obnoxios periculis, ſed in cælo æternum permanſuros, alienos ab
omni periculo, uobis recondite. Quis iam nō mallet, theſauros perpetuos & cæleſtes, quàm
mox interituros & terrenos? Similis hortatio eſt apud Paulum, primo Timothei ultimo. His,
inquit, qui diuites ſunt in hoc ſæculo, præcipe ne elato ſint animo, neq; ſpem ponant in diui-
tijs incertis (quod eſt recondere theſauros in terra, ubi erugo & tinea corrūpit &c.) ſed in Deo
uiuente. En hoc eſt theſauros recondere in cælo, id eſt, certa ac ſpiritalia bona. In Deo enim ui-
uente qui ſpem ſuam collocat, confundi nunquàm poteſt, úq; ab ipſo, hic affatim præben-
B te, quibus opus eſt, omnia accipiet temporaria, ita in futuro bonis, quæ humanum ſenſum
ſuperant, donabitur perpetuis. Hi theſauri ſunt, quos hortatur nos cælo recondere.

Status ſequentium in hoc capite.

Locus Pauli 1. Timoth. 6.

Quid recondere theſauri in cælo.

Vt autem fide & ſpe in Deum, iſtos nobis theſauros uere reponimus, ita repoſuiſſe eos, per
opera miſericordiæ declaramus, & certam, ut eſt apud Petrum, hoc eſt, manifeſtam, noſtram
uocationem facimus. Neq; poteſt enim niſi diues per fidem in cæleſtibus, terrena liberaliter
fratribus impendere. Quatenus ergo per ſpiritum agentem in nobis, bonis operibus, adopti-
onem noſtram prodimus, eam dicimur nobis parare, & quatenus diuites nos cæleſtibus, per
beneficentiam declaramus, dicimur illa nobis reponere. Vt certe quanto in his plus promo-
uemus, tanto propius ad illa accedimus, quæ nimirum tum demum plene poſſidebimus,
quando ſpiritu Dei, toti ad imaginem Chriſti, id eſt, in naturam, perpetuæ beneficentiæ, fue-
rimus reformati. Eſt uero hic modus loquendi uulgaris. Ita enim ſi pauper aliquis à prædi-
uite quopiam hæres dictus, ipſum ſtudeat demereri, dicitur: Iſte modo, hæreditatem huius
ſibi comparat, & quoties inſignem aliquam gratiam ab eo inierit, dicitur. Iam tantam, uel
tantam portionem bonorum iſtius, hic ſibi uēdicauit, aut repóſuit. Cum ille tamen omnia
ex mera beneuolentia ſe in hæredem ultro aſciſcentis, accipiat & expectet.

Per opera cæleſtes diuitiæ produntur.

Sic ergo, inquit, in adducto loco Paulus: Vt benefaciant, ut diuites ſint, operibus bonis, ut
faciles ſint ad impartiendum, libenter communicantes, recondentes ſibijpſis bonum funda-
mentum in futurum, ut accipiant uitam æternam. Quanto enim quis bonis operibus copi-
oſior euadit, tanto uitæ æternæ percipiendæ, plena ac reuelata poſſeſſione, uicinior eſt, eóq; re-
condunt ſibijpſis bonum fundamentum, qui diuites ſtudent eſſe bonis operibus. Quo
namq; plenior in ipſis ſeſe exerit diuinitas, qua ita perfecti, perfectum cæleſtem Patrem benefi-
cijs in omnes referunt, hoc utiq; certius, id eſt, reuelatius, ſeſe filios Dei & hæredes agnoſcunt;
tanto ſecurius in omnibus agentes, lætiúſq; Dominum expectantes. Et hactenus ſunt ipſis bo-
na ipſorum opera, bonum fundamentum in futurum, quibus ſpes futurorum mire ſuf-
fulcitur, eo quòd adoptionis D E I certum ſunt argumentum, unde & uita æterna-

Bona opera, bonum fundamentum.

fide

fide hic tanto pleniore ab ipſis percipitur, quãto ita moribus propius ad eam acceſſerint. Pro
C inde quantum ad Deum, ac ipſam æternæ uitæ poſſeſſionem attinet, fide nobis theſauros cæ
leſtes reponimus, iam cum credidimus, repoſuimus, quia ea Deum & Dei omnia dono acce
pimus, quantum autem ad noſtram perceptionem ac fruitionem, tum ad certam, etiam alio
rum cognitionem attinet, reponimus nobis iſtos theſauros, dũ bonis operibus erga fratres,
eos penes nos eſſe, quodammodo prodimus. Tum enim illis uelut utimur.

Hæc notent ſimpliciores, quò habeant quod gratiæ Dei hoſtibus reſpondeant, non quidẽ
ad conuertendum illos, qui peccant ad mortem, ſed ad tutãdam aduerſus illorum technas,
cum ſuam, tum aliorum fidem. Cúmq; dixerint iſti, clara uerba ſunt, recondite uobis theſau-
ros in cæleſtibus, quod utiq; iuxta Paulum eſt, abundare bonis operibus, ergo noſtris operi-
Iubemur, quæ tamen non niſi Dei dono poſſumus facere.
bus comparare nobis poſſumus cæleſtia. Reſponde, æque clara uerba ſunt: Credite in me &
habebitis uitam æternam. Sicut tamen credere in manu nobis nõ eſt, ſed Dei donum, quod
& recentiores Theologi, fatentes, fidem uirtutem infuſam uocant, ſic & uita ęterna. Ad hunc
modum etiam recondere nobis theſauros iubet, idq; intelligit, bonis operibus incumbere,
quod non illubenter annuo. Sed quemadmodum bonã operari, niſi antea boni ſimus, non
poſſumus, & boni eſſe ſine ipſius dono, nequimus, ita conſequitur, adhuc omnia Domini eſ
ſe, qui operatur in nobis, ut & uelimus & efficiamus, pro bono animi propoſito, Philippen.
ſecundo, nihil noſtrum fuerit, qui ne cogitare aliquid ex nobis poſſumus, tanquam ex nobis
2. Corint. 3.

Verum ergo manet, fide nobis cæleſtes theſauros nos reponere, cum uerbo Domini credẽ
tes, perſuaſi ſumus, ipſum æternam uitam nobis donare, quid theſaurorum præterea cogite-
mus? Operibus tamen bonis, ex fide manãtibus eoſdem, ut dixi, nobis recondimus, quia ad
uitæ æternæ perfruitionem, quam fide iam obtinemus, tanto accedimus propius, quãto ple-
niores charitate, quæ omnium conſummatio eſt, euadimus. Operibus ſane abſq; fide factis,
mors, non uita, aut cæleſtis theſaurus reponitur. Fides uero ſi adeſt, certo nobis, ſed apud De-
um & in diuina promiſſione, iam uita æterna nobis repoſita eſt, non igitur per opera recon-
di poterit. In nobis tamen, quos ad imaginem filij Dei, hac fide oportet quotidie renoua-
ri, id nondum apparet, nondum ſentitur, & re ipſa nondum huius nouæ atq; beatæ uitæ per
D fruitio poſſidetur. Huc ergò fide exerente ſeſe per dilectionem, itur, & hactenus bonis operi-
bus, uita æterna apprehenditur, ut Paulus loquitur, atq; theſauri cæleſtes reconduntur. Quia
quo diuiniores operibus, eo & beatiores uita euadimus. Hic namq; finis noſter eſt, ut cõſum-
mata bonitate, optimum Patrem noſtrum referamus. Vnde Paulus Epheſijs: Gratia eſtis ſer
uati per fidem, idq; non ex uobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Nam
Nos dicimur agere, quæ agit in nobis Deus.
ipſius ſumus opus, conditi in Chriſto Ieſu, ad opera bona quæ præparauit Deus, ut in eis am-
bularemus. Vide ex gratia & per fidem ſalus conſtat, at non ut nihil boni operemur, uerum
conditi per hanc ſumus, ad opera bona, ſed quæ Deus præparauit. Ita omnia DEI donum
ſunt, licet nobis, quatenus noua Dei creatura ſumus, ea quoq; tribuantur. Vt enim ſcientes &
uolentes nos Dominus ducit & agit, ita non illibenter ſcriptura identidem nos agere & ope
rari dicit.

Nam ubi fuerit theſaurus ueſter, illic erit & cor.) Alterum argumentum, à prouerbiali ſen-
tentia, quales plurimum ſemper ueritatis obtinent. Eſt autem ſimul intellectio, non enim to-
tum, quod intelligi uoluit, explicauit uerbis. Explicatur autem hoc modo, Patrem in cœlis
inuocatis, à quo & ad cæleſtia, hoc eſt, ſpiritalia atq; æterna bona eſtis uocati, in illis igitur cor
ueſtrum, niſi tantam optimi Patris bonitatem contemnitis, aut non creditis, eſſe & uerſari de
bet, totos uos illò rapi oportet, Iam ſi in terra theſaurizatis, illic cor & curæ ueſtræ omnes erũt.
Vera enim eſt ſententia, quæ uulgo prouerbij uice iactatur: Vbi theſaurus tuus, ibi & cor tuũ.
Summum malum corde terrenis addici.
Quid autem infœlicius uobis queat contingere, quàm animis addici, caducis & perituris iſti-
us mundi rebus, atq; à cęleſtibus & externis excidere? A quibus alieni planè ſunt, quotquot ea
non uere ſitiunt, & prima curant. Eſurientes namq; Deus implet bonis, Et profecto ſi nihil ali-
ud, hoc unum ſatis eſſe debebat, ad eximendam nobis omnem rerum mundi cupiditatem,
quod animus, qui Deo delectari debebat, æterno bono, uelit nolit, nihili iſtis ſæculi rebus,
prorſus adligetur, cum primum rei augendæ ſtudere cœperit. Quod autem tormentum ſi-
mile, quã ſi homo ita dementaretur, ut ſciens humanos cibos ſalubriores & delicatiores, ne-
que poſſet tamen, niſi ſtercoribus ueſci atq; oblectari? Hæc cum ſuperioribus, & apud Lucam
legimus duodecimo. Vbi iiſdem ferè argumentis, quibus hic ſed occaſione cuiuſdam, qui ap
pellauerat ipſum, pro diuidenda hæreditate, contra cupiditatem diſputauit.

Lucet-

Lucerna corporis eſt oculus.) Collatio hæc,& Lucæ.11.legitur. Cum enim ea Dominus
A indubie uſus ſæpius fuerit,ſatis habuit Lucas eam,uel ſemel narraſſe. Et illic de luçerna,quę ac
cenditur,non ut abſcondatur,ſed ut proferatur ad lucendum hominibus meminerat. Verū
hic pulchra & patente conſequentia,hæc collatio prioribus ſubiecta eſt. Hortatus fuit,ut in cæ
lo noſtros theſauros recondamus,ne in terra recondentes theſauros perituros, illis addictos *Mente immerſa curis mundi perit omnis cognitio ueritatis.*
quoq; animos habeamus,ſimul perituri. Quid iā conuenientius ſubijci potuiſſet,quā:Vide-
te ergo ne mentem ueſtram ad iſta terrena & caduca demittatis. Oculorū uice illa uobis eſt,
ut ergo totum corpus in tenebris palpitat,uitiatis his oculis,qui lucerna eius ſunt, ita luce ui-
tæ prorſus carebitis,acturi in tenebris mortiferis,ſi mens obfuſcetur & inſincera ſit,non potēs
uera bona peruidere. Id quod uſu illi euenit,mox atq; terrenis iſtis,ac falſis bonis, ſeſe dederit
accumulandis. Nam qui diteſcere uolunt,incidunt in tentationem & laqueum, & cupidita-
tes multas,ſtultas ac noxias,quæ demergunt hominem in exitium,& interitum,&c.1.Tim.6
Omnia conciſe,dixit,intellectioni'q; auditorum,multa reliquit,quod ſic loqui,magnam di-
centis præ ſe ferat authoritatem,& ſoleat mire audientibus cogitationem mouere, aculeós'q;
non uanos in mentibus ipſorum relinquere.

Per Metaphoram oculum pro mente poſuit,id probat φ ſimplicem & prauū facit,quę mē *Quid per oculū & corpus.*
tis ſunt,non oculi corporei. Corpus uero pro tota uita & actibus,incluſa ſimilitudine, oculi,
& corporis externi,accepit. Id enim corpori,uitiatus oculus eſt,quod toti uitæ, mens praua.
Vt igitur nihil lucis reliquū corpori manet oculo corrupto,ita nihil ueritatis,aut ſani conſilij,
omnis uita hominis,reliquū habet,deprauata mente. Vnde ait:Ergo ſi lumen quod in te eſt,
tenebræ ſunt,ipſæ tenebræ quantæ?hoc eſt,ſi etiam mens,quæ ad honeſta ac ſalubria,omni
bus ſenſibus & affectibus debet prælucere,uice oculi ſcilicet,& inſtar lucernæ habita,tenebrę
fuerint,id eſt,diuinæ bonitatis ignara,ad quærenda carnalia extiterit detorta,ipſę tenebrę quā
tæ?id eſt,affectus & ſenſus naturæ alij,alioqui ad prauitatem à puero proni,quanta improbi
tate erunt perditi,auriga ipſorū,mente,nihil ſani meditante?Huiuſmodi autē mens eſt omni
um,terrena diuinis præferentium. Ne igitur capiat uos,terrenarū rerū cupiditas,ſuperna poti
us quærite. Quibus ſi mens ſeſe dederit,diuino lumine perfuſa,omnem uitā,ita illuſtrabit,ut
omnia ſancta,fœlicia & diuina futura ſint. Corpus totum lucidum erit,ut eſt apud Lucā,nul- *Quid lucidū.*
lam habens uel partē tenebrarū,uelut ſi te lampas coruſcatione illuſtret,hoc eſt, actiones uni-
uerſæ erunt pietate illuſtes atq; fecundæ,& nihil omnino tenebrarum,cupiditatis aut infœli-
citatis illis dominabitur. Nam infœliciter cadit,ſuámq; pœnam ſemper coniunctam habet,
B quicquid ex cupiditate agitur,ut contra fœlix & fauſtum eſt,quicquid geritur ex ſentētia Dei
Idq; demū uere lucidū uocatur,lucis enim nomine nō tam pietas & iuſtitia, quā ſucceſſus ac
fœlicitas in ſcripturis ſignificatur. Nō eſt aūt intelligendū φ ex pietate agētibus,nihil omni
no peccati aut erroris ſit adhæſurum,ſed φ nihil horum ſit eis dominaturum, & quod mali
reſpectu nihil ſint acturi. Gloriā autem Domini in omnibus ſpectantes,re ipſa etiam lucidi tā-
dem per omnia,ac liberi omni parte tenebrarū,euadēt. Fide & ſpe iam,nihil niſi lux ſunt,iux
ta illud:Eratis quondam tenebræ,nunc autē lux in Domino,Ephe.5. Hactenus lucidi toti,&
nullā habentes partem tenebrarū,prædicantur. Hæc confirmant,quod oculū,id eſt,mentem
ſimplicē requirit,hoc eſt,glorię Dei ſimpliciter ſtudioſam,ac nihil aliud ſpectantem. Huic iam
nihil peccati,aut erroris imputabitur,ſi etiam actibus eius,iſta hic ſe nunquam non admiſce-
ant. Deo autem peccata non imputante,quis peccata audebit affirmare? Siquidem peccata,
Dei offenſa dicuntur. Ad idem facit,φ non niſi oculum πονηρόν,prauum,uerſutum ac malū
damnat,nimirum mentem ſua quærentem,etiam ſi Dei honorem prætexat. Vti Hypocritæ *Quomodo lucidi toti.*
ſolent,qui cum maxime omnium diuinæ gloriæ ſtudioſi uideri uolūt,nihil niſi ſerui ſunt uē-
tris ſui,uel nominis,aut certe,quod eſt creberrimum,utriuſq;. Hi utcunq; lucem externe ſimu
lent,ſicut mentem prauam habent,ita per omnia tenebræ ſunt,impij & miſeri. Ad eundem
modum & infra 20.oculus malus accipitur,ubi dicit Paterfamilias uni murmurātium, φ nō
plus accepiſſent ijs,qui una hora duntaxat in opere fuerant,an oculus tuus malus eſt,quòd e-
go bonus ſim?id eſt,num mea liberalitate & benignitate,animus tuus prauus, ad inuidiam
& malignitatem,concitatur?Eadem Metaphora eſt,malus oculus,pro animo prauo & ma-
ligno. Hæc autem allegoria,qua oculum pro mente dicunt,inde Ebræis nata eſt, φ animi
habitus ſe oculis maxime prodit. Solent autem oculum bonum,pro animo liberali & bene
fico,malum pro parco & inuidenti. Illius habes exemplum Prouerb.22. Bonus oculus bene
dicetur,quia dat de cibo ſuo pauperi. Huius Prouerb.23. Ne edas cibum oculi mali, & ne de-
ſyderes delitias eius.

Nemo

C Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire.) Et hæc prouerbialis ſententia eſt, commodum ſanè prioribus ſubiecta, poſtquam hortatus fuit, adfigendum animum bonis cæleſtibus, & dandam operam, ut mens illis ſimpliciter ſit intenta, non ſtudium illorum ſimulet, uere autem terrena quærat, quo pacto ipſa praua & cæca tenebris impietatis, omnia alia pariter perderet. Cogitare enim diſcipuli ad iſta potuerant, quid ſi ſimul utraq; cæleſtia & terrena curaremus, non iſta curaremus, illa autem curare ſimularemus, oculo malo? Huiuſmodi ergo cogitationi, his appoſite reſpondet. Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire. Quaſi diceret. Scitis uulgo celebratum adagium, neminem poſſe duobus Dominis ſeruire, ita uos nequaquam rei aceruandæ & Deo, inſeruire ſimul poteritis. Seruire autem intelligitur, animo ſeſe cui ſeruias, prorſus addicere. Sic ſanè qui Deo ſeruire uolet, & ad ipſius uoluntatem ſeſe comparare, nulli minus quàm mamnonæ poterit eſſe addictus, imo ſi opes habeat dominabitur illis, diſpenſans eas ad Gloriam Dei, & fratrum commodum. Ita contra qui pecuniæ obſtrictus fuerit, is nequibit ſeruire Deo, cui qui uolet ſeruire, neceſſe eſt, ut renunciet omnibus quæ poſſidet, ſolámq; ipſius gloriam curet. Illa uero, aut enim hunc habebit odio, &c. ad ſimilitudinis explicationem dicta ſunt, & ideo fuſe adeo, ut id cuius ſimilitudinem explicant, animis auditorum magis inſideret. Nempe hoc: Non poteſtis Deo ſeruire & mamnonæ. Quare philoſophari in uerbis illis, odire, diligere, adhærere, negligere, non erit ratio. Sicut & friuolum eſt, quod quidam ſoliciti, ne non uerum ſit, Domini dictum: Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire, addunt, contrarijs. Quaſi uerum ullum par dominorum inueniri poſſit, quibus idem ſeruus, ex ęquo, & pari ſtudio ſeruire poſſit. Seruus enim totus eius eſt, cui ſeruit. Quanquam Dominus, à uulgi moribus, mutuatam hanc ſententiam, ſiue prouerbium, in hoc ſolum adduxerit, ut declararet per ſimilitudinem, impoſſibile eſſe, quod quidam forte cogitarant, nẽpe Deo ſeruire, & diuitijs, eóq; ſatis habuerit, uulgo ita uerum eſſe, quod nemo duobus Dominis queat inſeruire. Magno uero Eccleſiæ redimendum eſſet, ut relictis inanibus ac plurimum maieſtati doctrinæ Chriſti, derogantibus allegorijs & commentis alijs friuolis, ſimpliciter ac ſobrie perſequeremur, id quod Dominus dicere uoluit. In quo ſanè diſcendo & docẽdo, ſatis ſuperq; quod agamus, quoque ædificemur, nobis propoſitum eſt. Mammon ſyriacam uocem eſſe, & diuitias ſignificare, autor eſt Diuus Hieronymus. Lucæ. 16. eadem leguntur.

Idem Lu. 16

Seruire quid.

Prouerbium à uulgo mutuatum.

Propterea dico uobis, ne ſitis ſoliciti animæ ueſtræ, &c.) Nimirum quia theſaurizare in
D terra, terrenis ac perituris rebus, cor quoq; adfigit, atq; excęcat, quo totius uitę oculo corrupto nihil manet in omni uita lucidum & ſanum. Neq; fieri poteſt, ut ſimul iam Deo, intentus animus ſit & ſtudeat, qui opibus conquirendis ſeſe dediderit, Ob hæc ſanè recte monet, ne ſoliciti ſimus animæ noſtræ, quid edamus. &c. Et eo ſimul, alij cogitationi obuiat, qua cogitare quiſpiam poſſet: Nõ eſt animus theſaurizare, neq; prauum oculum habere, cumulandis diuitijs ſcilicet deditum, cum glorię Dei ſtudium ſimulet. Sed nec ſeruire mammonæ, hoc eſt, penitus me cogerendę pecunię addicere uolo. Interim cibo tamen opus eſt, & ueſtimentis, horum ſi me ſolicitudo tenet, quid quęſo inlqui, aut impij? Huic reſpõdet. Propterea dico uobis ne ſitis ſoliciti. Quaſi diceret etiam ſi pro neceſſarijs duntaxat ſolicitudinem admiſeritis, illico & cadit fides in Deum, & detrahitur mens à cęleſtibus. μεριμνᾶν enim, id eſt, ſolicitos eſſe & anxios pro uictu & rebus alijs, quamlibet neceſſarijs certo arguit, tum fide in Deum, deſtitui, tum terrenis rebus nimium eſſe animo addictum. Qui nanq; Deo fidit, nouit nihil ſibi neceſſarium unquam defore, neq; uolet illis, uel plus, uel diutius frui, quàm ſit bona patris uoluntas, proinde, ut laborabit quidem quo ſuo pane ueſcatur, ac etiam tribuat neceſſitatem patienti, ita ſolicitudinẽ anxiam ſcilicet ac diffidentem, & terrenis penitus inſeruientem, in animum haudquaquam admittet.

Quid ſolicitudo.

Nonne anima pluris eſt, &c.) Intellectio eſt, intelligi autem uoluit, ſi Deus nobis ultro & immerentibus, uitam & corpus largitus eſt, nequaquam negaturum cibum & ueſtimenta, quæ multo minoris ſunt. Mox exemplum ſubijcit. Conſiderate, inquit, uolatilia cæli, uolens perſuadere, quando nos illis multo pluris ſumus, & deus illorum cõditor, noſter etiam pater eſt, ne dubitaremus, nos quoq; ipſi plus curæ eſſe, quam illa, eóq; cum paſcat illa, & quidem citra omnem ipſorum laborem, nos nequaquam paſſurum penuria adfligi, præſertim ex uoluntate ipſius labori noſtro intentos. Poſt hæc obiecta uanitate noſtræ ſolicitudinis, ab ea dehortatur. Quis inquit ſolicite cogitando, poteſt addere ſtaturæ ſuæ, unum cubitũ? Quaſi diceret. Quid fruſtra uos cura diſcruciatis. Patris non ueſtrum eſt, ut dare ſtaturæ modum, ita & ueſtimentum. Alioqui intendite omnem ſolicitudinem, & uel cubito uos ipſos maiores reddite. Agnoſcite igitur, bonitatem & benignam prouidentiam cæleſtis patris ueſtri, qui

nihil non egregie perficit, ut dedit hanc corpori menſuram, ita inueſtitos, haudquaquam relinquet. A Cognoſcite lilia agri, quæ cras reciſa in clibanum projiciuntur, illa ita ueſtit & ornat uile gramen, ut omnis ſplendor Solomonis æquiparari illorum decori non potuerit, ſicut ars naturam, nunquam aſſequitur, & ueſter Pater, & cæleſtis, id eſt, optimus Pater, uos filios ſuos, ſcilicet ſinet algere? o parum fidentes, & prouidentiæ optimi Patris nimis incurij.

Animæ nomine, & ſi uim illā ſcriptura ſoleat ſignificare, qua uegetamur & ſentimus, non nunquam tamē & pro uentre illud uſurpat, ut Ieſ. 5. Propterea dilatauit infernus, נפשו, id eſt, uentrē ſuum, & diſtendit os ſuum, abſque modo. Item apud eundem Vatem capite 19. in ſimili ſomniantis ſe edere, cuius cum euigilarit, anima id eſt, uenter uacuus eſt.

Ne ſitis igitur ſoliciti, dicentes: Quid edemus, &c.) Exprimit naturam ſolicitudinis, quæ huiuſmodi cogitationibus, ceu continuis æſtibus quibuſdē, hominem exagitat. Quid edemus, quid bibemus &c. ſemper timorem ſuggerens, ne iſta aliquando deſint. Quæ licet animi trepidatio, per ſe ſit admodum graue tormentum, eoque uehementer fugienda, debet tamen inuiſa nobis eſſe, & eo nomine, quod prorſus Ethnica eſt, & hominum, Deum ignorantium, qui cum meliora ac ueriora bona ignorant, iſta potiſſimum inquirunt. His profecto in filios Dei adoptati, diſſimillimi eſſe debemus, & quem Patrem noſtrum confitemur, nō dubitare, ut noſſe, quibus opus habemus, ita affatim quoque ea ſuppeditaturum. Sic & à perſona noſtra, qui de gentibus, in filios Dei electi ſumus, & ab ineffabili Dei bonitate, ductis argumētis, hortatur hic ut ſolicitudinem uanam iſtam mittamus, & Patris cæleſtis bonitati, nos animoſe committamus. Habet autem peculiarem energiam, quod ait: Nouit Pater ueſter cæleſtis, quod opus habeatis his omnibus, & non potius Pater ueſter cæleſtis dabit hæc omnia. Perinde enim eſt, ac ſi dixiſſet: Deum Patrem appellatis, non igitur poteſtis dubitare uos illi curæ eſſe, & eū propenſum, ut neceſſaria nobis omnia ſuppeditet, idque etiam poſſe, iam horror ergo, ut ſimul agnoſcatis, neque latere ipſum, quibus uobis opus exiſtit. Quando itaque poteſt omnia, & propenſiſſimus eſt, ad uos iuuandos, nouit denique quæ uobis neceſſaria ſunt, quid quæſo ipſius uos prouidentiæ committētes, deſyderetis? Huic ergo optimo Patri, omniū curam indulgentiſſime gerenti, & ueſtri curam atque ſolicitudinem remittite, ueſtram interim curam ac ſolicitudinem in id intendentes, ad quod ille uos delegit. *Quærere regnum Dei.* Nimirum ut primum, id eſt, ante omnia quæratis regnum & iuſtitiam eius, hoc eſt, operam detis, ut bonitatem ipſius quā plurimi uobiſcum uere agnoſcant, ſedulo colant, ſanctéque adorent, fide in eum, & dilectione erga proximos, ſolidam iuſtitiam ſectantes. B Hoc munus ueſtrum, in hoc uocati, & conſtituti eſtis, id igitur curate, huc ueſtras curas omnes conferte. Quæ uobis neceſſaria fuerint, non ueſtra, ſed ſola ipſius cura parari oportet, ne igitur libear, fruſtra, & cum Patris ueſtri offenſa, iſtis conquirendis ſolicitudinem impendere. Eius benignitate, incumbentibus uobis ueſtro officio, adijcientur hæc omnia. In diem igitur uiuite, & omnem in poſterum curam mittite, ſatis habentes, curaſſe die quolibet, quæ illo die, Dominus curanda obiecerit. Nam ut diffidēs de ſucceſſu ſolicitudo ponenda eſt, ita labor & cura qua penſum ſuum rite quiſque perſoluat, munuſque ſuum recte obeat, ponenda non eſt. Labore enim noſtro, panem noſtrum, comparare addecet, iuxta illud 1. Moſche tertio, & Epheſijs quarto. Noſtri ergo ſolicitudo mittenda eſt, aliorum ſuſcipienda, Iniuncto quoque, ſtudioſe operi nobis erit incumbendum, operis preciū autem ac emolumentum, commendandum prouidentiæ Patris.

Quia itaque laborandum eſt, & operis cura habenda, ait: Craſtinus dies curam habebit ſuiipſius, ſufficit diei afflictio ſua, quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet: Pater uoluit ut laborādo, uitæ neceſſaria quæratis, ac quiſque ſtudeat utili aliquo officio, fratribus operas ſuas collocare, ne ocioſus, non ſuum panem edat. Huius ergo uos ſolicitudo teneat, & ſit ea uobis ſatis, uti ſanè abūde exercebit, ſi gnauiter ueſtro muneri, uolueritis inſeruire. *Laborandum.* Craſtini igitur, id eſt, poſteri temporis curam ponite, nihil ſoliciti, quem fructum labores ueſtri uobis adferant. Tantum in præſens quæ facienda uobis incumbunt, curate, & ſinite craſtinum diem ſui ipſius curam habere, id eſt, cras rurſum, ijs, quæ Dominus curanda obtulerit, incumbite, & ſuperuacanea cura, uos ipſos ne diſcrucietis. Sufficit afflictio & labor, quem Dominus cuilibet tempore immittet ſuum. Summa eſt, ne pro uitæ neceſſarijs, aliter aut plus ſoliciti ſimus, quā nobis Dominus iniunxerit, qui nihil niſi laborem, & utilia proximis opera, & quolibet tempore ſua, iniunxit, fructum qui inde ad nos redeat, uult ſuæ pro nobis ſolicitudini, committamus. Cæterum ſicut quærere regnum & iuſtitiam eius, in primis debemus, ut in nobis & alijs, Deus & Pater agnoſcatur, ut fide ſolida, charitatéque officioſa, uiuamus, ita hanc gloriæ ipſius ſolicitudinem

C & ſtudium, ponere nunquã oportet, ſed quotidie, augere potius, ſicut in Paulo huius præclariſſimum exemplum habemus.

Miram in hac oratione emphaſim habet, quòd Deum Patrem noſtrum, & cœleſtem identidem appellat. Quem enim ut ſui curam Deo committat, & aſſumat ipſe uiciſſim ſibi, curã gloriæ ipſius, mouere hoc, quòd Pater noſter eſſe dignatur & cœleſtis, qui ad cœleſtia & æterna bona uocauit, non poterit, eum certe nihil mouebit aliud.

De regno Dei, quod alias regnum cœlorum uocatur, quo in nobis D E V S ſuo ſpiritu regnat, & iuſtitia D E I, qua & ipſe nos iuſtos, & reddit & agnoſcit, fide ſcilicet in ſe, & dilectione erga proximum, dictum ſupra eſt, capite tertio, ſuper illud: Pœniteat uos, appropinquauit enim regnum cœlorum. Lucas duodecimo, hæc omnia pariter conſcripſit, pauculis adiectis. Memorat enim D O M I N V M, poſtquã detractaſſet inter fratres diuidere hæreditatem, indubie, quòd is qui illud eum oraſſet, non regnum D E I ſed terrena quærebat, & cupiditatis ſuæ miniſtrum, facere ipſum conabatur, qui præco & largitor erat regni cœlorum. dixiſſe: Videte & cauete ab auaritia, quia non quo quis abundat, uita eius eſt, ex his quæ poſſidet. Verbo enim & uirtute Dei uiuimus, de quo ſupra capite quarto in illud: Non in ſolo pane. Mox quoq; ſubieciſſe parabolam de diuite, propter paratas opes elato, & quietem cum delitijs, ſibi ipſi pollicente, cui Deus dixit: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, id eſt, hac nocte, uita ipſa, à te auferetur, tam abeſt, ut ijs quæ paraſti, fruaris, imò neſcis etiã, cui illa ceſſura ſint. Et addidit: Sic habet qui recondit ſibi, nec eſt erga D E V M diues, hoc eſt, cum minime ſperat, uita ſimul cum rebus aufertur, cúmq; præterea nihil eiuſmodi habeat, prorſus infœlix & deploratus recta petit gehennam. Qui autem diues erga D E V M eſt, hoc eſt, certa fide, illum ſibi patrem eſſe credit, qui & noſcat quibus opus ſit, & uelit largiſſime quoq; omnia ſuppeditare, ei ſanè boni nihil unquàm deerit.

Reliqua Lucas, ferè cum noſtro eadem habet, niſi ꝙ coruos nominatim ponit, quos Deus paſcat, ubi nos hic uolatilia cœli, in genere legimus, fortaſſe reſpexit Dominus, ad illud Pſal: 147. Qui operit cœlum nubibus, qui præparat terræ pluuiam, qui facit germinare mõtes herbam. Dat iumento panem ſuum, filijs corui clamantibus. Nam quædam coruorum ſpecies

Coruorũ pulli miraculo paſcuntur.

D eſt, qui pullos ſuos excluſos negligunt, quos Deus miraculo implumes, & omni creaturæ ope deſtitutos enutrit, ut quidam arbitrantur rore, ut alij, enatis in nido uermiculis. Sunt qui credant prorſus abſq; cibo, eos ſuſtentari. Niſi forte hoc de coruis ſit ideo à Vate ita poſitum, ꝙ corui locis arctioribus, & ubi non ſatis cibi pluribus ſit, eóq; duo tantum incolant, qui & pullos ſuos cum iam poteſtas uolandi eſt, nido ejiciunt, deinde regione tota expellunt. Hæc enim Ariſtoteles Libro de Animalibus nono, cap. 31. de Coruis ſcribit.

Sint lumbi.

In fine adijcit: Sint lumbi ueſtri præcincti, & lucernæ accenſæ &c. auocans & eo, à cura rerum ſuperuacanea, ꝙ omni momẽto, expectemus nos aliò, & ad meliora uocandos. Sicut enim ſeruuli expectantes Dominum ſuum reuerſurum à nuptijs, miſſa omni alia ſolicitudine inuigilant diligentiſſime, ut uenienti & pulſanti confeſtim aperiant. Sic & nos decet, ad abitum hinc cum Domino eſſe paratiſſimos, ꝙ per præcinctos lumbos, & accẽſas lucernas, ſignificauit. Sic enim ſe parant, noctu ambulaturi. Friuola enim eſt philoſophia, qua quidã de lumbis & lucernis philoſophantur. Similitudo enim duntaxat eſt, à uulgari more, noctu ad iter ſe parantium, mutuata, qua monere Dominus uoluit, ne nos cura rerum præſentium grauaremus, ſed expediti potius expectaremus, quando hinc nos euocaret, ad longe beatiores opes & delitias. Apparet porro, cum eadem ferè quæ hic apud noſtrum, alio loco & occaſione, contra cupiditatem diſputaſſe D O M I N V M Lucas commemoret, quod iſtiuſmodi ſæpius inculcarit. Euangeliſtas autem, ut alia plæraq;, ſatis habuiſſe, quémq; loco ſibi opportuno, ea uel ſemel deſcripſiſſe. Fuerunt autem hæc diligenter conſcribẽda, eò quòd quibus perſuaſum fuerit, uitam ſuam D E O curæ eſſe, pietas perſuaſa ſit.

A CAPVT SEPTIMVM.

NOLITE CONDEMNARE · NE CONDEMNEMINI · QVŌ enim iudicio iudicatis,eo iudicabitur de uobis,& qua mē ſura metimini,ea metientur uobis alij. Cur autem uides feſtucam,quæ eſt in oculo fratris tui,trabem autem, quę eſt in oculo tuo non animaduertis? An quomodo dicis fratri tuo,ſine eximam feſtucam ex oculo tuo,& ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita,eijce prius trabem ex oculo tuo, & tum perſpicies,ut eximas feſtucam ex oculo fratris tui.

Ne detis quod ſanctum eſt canibus,ne proieceritis margaritas ueſtras ante porcos,ne quando hi conculcent eas pedibus ſuis,& illi uerſi in uos,lacerēt uos.

Petite & dabitur uobis,Quęrite & inuenietis.Pulſate & aperietur uobis. Quiſquis enim petit,accipit,& quicũq; quęrit,inuenit, & pulſanti aperietur. An quiſquam eſt ueſtrum homo,qui ſi filius eius petierit panem, lapidem daturus ſit illi? Aut ſi piſcem petierit,num ſerpentem porriget illi? Si uos igitur cum ſitis mali,noſtis dona bona dare filijs ueſtris,quanto magis Pater ueſter qui eſt in cœlis,dabit bona,ſi poſtuletis ab ipſo?

Omnia igitur quæcunq; uolueritis,ut faciant uobis homines,ſic & uos facite illis.Hæc enim eſt Lex & Prophetæ,

Introite per arctam portam,quoniam lata eſt porta,& ſpacioſa uia,quę abducit in exitium,multiq; ſunt,qui ingrediuntur per illam. Quoniam anguſta eſt porta & ſtricta uia,quę abducit ad uitam,& pauci ſunt,qui inueniũt illam.

B Cauete uero uobis a Pſeudoprophetis,qui ueniunt ad uos in ueſtitu ouium,ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces. A fructibus ipſorũ agnoſcetis eos.Nunquid colligũt de ſpinis uuam,aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit.Putris autem arbor fructus malos facit. Non poteſt arbor bona fructus malos facere,neq; arbor putris fructus bonos facere.Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,exciditur,& in ignem cõijcitur, igitur ex fructibus ipſorum agnoſcetis eos.

Non quiſquis dicit mihi,Domine domine,introibit in regnum cęlorum, ſed qui fecerit uoluntatem Patris mei qui in cælis eſt. Multi dicent mihi in die illo:Domine domine,nonne per nomen tuum prophetauimus,& per nomē tuum dæmonia eiecimus,& per nomen tuum multas uirtutes præſtitimus? Ac tum confitebor illis:Nunq; noui uos.Diſcedite a me qui operamini iniquitatem. Pſal.6.

Omnis enim qui audit ex me ſermones hos,& facit eos, adſimilabo illum uiro prudenti,qui ædificauit domum ſuam ſuper petram,& deſcendit imber, & uenerunt flumina,& flauerunt uenti,& irruerunt in domum illam,& non eſt proſtrata,fundata enim fuerat ſuper petram.Et omnis qui audit a me ſermones hos,& non facit eos,adſimilabitur uiro fatuo, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam,& deſcendit imber,& uenerunt flumina, & flauerunt uen

C ti,& impegerunt in domum illam,& deiecta eſt,& fuit ruina illius magna. Et factum eſt ut cum finiſſet Ieſus ſermones hos,obſtupuerunt turbæ ſuper doctrina illius. Docebat enim eos uelut habens autoritatem,& nō ſicuti Scribę.

QVI certam & expeditam dictorum,& factorum Domini,ut ea Euangeliſtæ cōſcripſerunt,uolet intelligentiam habere,eum neceſſe eſt probe meminiſſe,illos nihil aliud ſpectaſſe,q̄ ut ex paucis quæ de Chriſto narrant,doctrinæ & uitæ ipſius,imaginem aliquam nobis proponerent,unde illum,Chriſtum & ſeruatorē agnoſceremus,& ante oculos,quæ uita digna Deo ſit,haberemus. Ideo nequaquā adnumerare uerba ipſius,aut ſuo ordine ſingula recenſere,curæ illis fuit, breuiter annotaſſe quædam,ex quibus conijcere reliqua poſſet,quicumq; ſpiritum Dei,& ſcripturarum uel aliquam cognitionem haberet,contenti fuere. Hinc non dubito,in oratione iſta bene longa, Chriſtum fuſius & explicatius multa dixiſſe,ac plæraq; alio etiam ordine,q̄ Euangeliſtæ conſcripſerint,ſimul eadem,ſæpe alias quoq; docuiſſe,imò iſtiuſmodi ubicunq; docendum ei fuit,quando in illis ſumma pietatis ſita eſt,inculcaſſe. *Canon Euāgeliſtas intelligēdi.* Quare qui ſingula connectere,& ex ordine hic obſeruato,aliorum Euangeliſtarum narrationes,æſtimare,aut digerere laboret,is ultro ſibi tenebras offundet,atq; implicabit tanto magis ſeſe,quanto plus explicare fuerit animus. Quod hic monere uolui,ꝙ omnino caput hoc.7.miſcellanea contineat,& quæ multo alio ordine,alijſq; etiam uerbis apud Lucam legantur.

Habent tamen,ad ſuperiora non omnino nullum ordinem: Ab initio teſtatus Dominus fuit,ſe non ueniſſe ut legem aboleret,ſed impleret,eóq; ſuorum iuſtitiā oportere,iuſtiſſimorum etiam iuſtitia,conſummatiorem eſſe,hac cauſſa mox quædam Dei pręcepta,propius ad dilectionē,quę legis ſumma eſt,pertinentia,phariſaicis repurgata commentis,ſuo germano ſenſui reſtituit,atq; explicauit,declarato,q̄ late pateat,quámq; ſynceram eſſe oporteat dilectionem proximi. Tum.6.cap.ad ſynceritatem eleemoſynæ,precationis & ieiunij,condemnato fuco Phariſęorum hypocritarū,cohortatus eſt. Vtq; ea animo ſynceritas obtineri queát, multis contra cupiditatem,matrem hypocriſeos,& omnis mali,diſputauit. Nam ſoli Deo ſeſe ap-
D probare is haud poterit,qui non ab ipſo uno per omnia pependerit. Iam hoc capite.7.monet,de iudicio temerario,quo ſanctiores non nunq̄ peccare ſolent,de religione ſacra promēdi,de precandi ſtudio,& impetrandi facilitate,tum præcepta omnia uelut conſummans,pronuntiat legē & Prophetas eſſe,ita facere hominibus,ut quiſq; illos facere ſibi optet. Mox hortatur ingredi per arctam portam,cauere ſibi à Pſeudoprophetis,fidei ueritatem, per bona opera probare,alioqui nullum locum inter ſuos nos habituros, &c.

Habent autem ad hunc modum,ferè adhortationes Apoſtolicæ omnes. Etenim ad ſedulam dilectionem,quæ fratrum morbos,cum tolerare poſſit,tum curare ſtudeat, ut uerbū Dei rite ſecetur,ut precationibus inſtetur.ut domita carne,ad ardua Dei mādata enitatur, praua doctrina caueatur,nomini & externæ confeſſioni,non fidatur,ſed bonis operibus potius indefeſſe ſtudeatur,diligentiſſime hortantur,Apoſtoli, quotq̄t ſcripta ſua ad nos tranſmiſerūt. *Quæ ratio cohortationis Apoſtolicæ.*

Nolite iudicare,ne iudicemini.) Apud Lucam hæc ita legimus: Nolite iudicare,& non iudicabimini. Nolite condemnare, & non cōdemnabimini. Remittite & remittetur uobis,date & dabitur uobis,&c. Ingenio enim hominum inter reliqua uitia,penitiſſime inſitum eſt, in alienis peccatis curioſum eſſe,alienáq; facta iudicare,ut cum in ſeipſis uere iuſti & laudati eſſe nequeant,aliorum ſaltem collatione,non nullam probitatis umbrā ſibi concilient. A quo ſanè morbo uere Chriſtianus duplici nomine abhorret, cum ꝙ ob ſua peccata ita animo affligitur,atq; ut ſcripturæ uerbo utar,conteritur,ut peccantibus alijs facile miſereri,queat,indignari nequeat, tum ꝙ agnoſcit,ſe proximi conſeruum,nō iudicem,eúmq; ut Paulus Ro.14. ait,cōmuni Domino ſiue ſtare, ſiue cadere,quanquam ne cadat,& ſi ceciderit, ut rurſus ipſum erigat,tam pro ipſius dilectione,q̄ communis Domini ſtudio diligenter aduigilet. Vt uero à peſtilenti illa curioſitate,aliena peccata inquirendi,excutiendi atq; iudicandi, pius & agnitione ſuæ ipſius infirmitatis,& religione erga communem iudicem Chriſtum, tum etiam proximi dilectione prohibetur,ita multo minus poterit,ob hæc eadem,fratrum facta , aut ipſos fratres,condemnare,præſertim cum de animo , à quo omnis probitas uel improbitas pendet,cognoſcere non ſit hominis,de quo.1.Cor.4.

Iudicare ergo quod hic Chriſtus uetat,eſt aliena dicta uel facta,non ut emendes,ſed ut notes,denigratóq; proximo,tibi uel probitatis opinionem,uel praui animi oblectationem *Quid iudicare.* concilies,explorare & cenſere. Oritur uero ex praua quadam curioſitate,& inuidentiam,atq; animi peruerſitatem,ex alienis peccatis uoluptatem percipientis,comites ſemper habet. Condē-

nare

A nare autem eſt ijs,quos ita iniquo animo iudicaris,iniquiore iam atrum calculum, cẽſura tua addere,& contra eos pronunciare:Hoc impium eſt,iſthuc hæreticum,illud ex ambitione hoc ex auaritia factum.Iſti Chriſtum ex animo nunquam norunt,hypocriſis eſt, quicquid agunt & loquuntur. Et quoniam cum iudicium exercetur,non ſolum facta explorantur,ſed etiam tandem uel laudantu r u el damnantur,ac mos ſcripturæ,non infrequens eſt,per iudicare, dānare intelligere,ut in illo:Princeps mūdi iam iudicatus eſt,Matthæus ſatis habuit,priorē duntaxát ſententiā poſuiſſe: Nolite iudicare, ne iudicemini. Lucas uero ut magis hæc explicaret, adijcit & alteram:Nolite condemnare &c.

Quod uero Dominus ab iniquo & prauo hoc iudicio, eo potiſſimum auocat, ne & nos quoq; illud experiamur,in cauſſa fuiſſe exiſtimo,quod natura mire inuiſa res omnibus ſit,ſua ab alijs ueſtigari odioſe,ac ſiniſtre arbitrari.Commodum igitur monuit,ut ſicut ab alijs permoleſtum eſt,noſtra inamice,ac citra candorem accipi,nedum improbe dijudicari,ita uiciſſim in æſtimandis cenſendiſq; alienis,æquitatem & candorem non poſthaberemus. Quem enim uel aliquam æquitatis portiunculam,etiamnum retinentem,à prauo & odioſo iudicio uitæ alienæ,non absterreat,cogitaſſe,quàm graue & inuiſum ſibi ſit,pati id ab alijs?

Per minatam talionem ab iniquo iudicio reuocat.

Porro hæc quod Chriſtus hic ait: Ne iudicemini,& apud Lucam: Et non iudicabimini,tū rurſum hic:Quo enim iudicio iudicabitis,eo iudicabitur de uobis,& qua mēſura &c. nemo ita accipiat,ſi ipſe candide de fratribus & factis ipſorum ſentiat,& à iudicādis illis,ne dum cōdemnandis in totum abſtineat,quod præterea non ſit iniquius iudicium ſibi à quoquam expectandum. Quis enim unquam ab eo ut alios iniq; iudicaſſet,alienior exitit Chriſto,& quis tamen id æque paſſus fuit ab alijs? Sed Dominus rudibus & uulgaribus locutus id obiecit, quod uulgo ac fere fieri ſolet.Omnino enim qui candide facta aliorum interpretantur,apud plurimos uicem merentur,licet non omneis. Ita contra qui omnium cenſores ſe faciunt,& citra æquitatem,ij plane & aliorum iudicijs iniquioribus ſeſe reddunt obnoxios.Quibus cū nihil moleſtius feramus natura,debemus ſanè & ipſi,illis alios nequaquā grauare,ſed ſi quid peccatum etiam fuerit, ad condonandum eſſe faciles, quod ſic futurum ſit, ut & nobis peccantibus,uenia detur. Repudianda ergo monet quæ charitati aduerſantur, & amplectenda, quæ ex ipſa promanant,quale eſt remittere,dare,& benefacere. His qui ſtuduerit, ei uiciſſim dabitur & benefiet,id'q; cumulatiſſime. Quod per menſuram bonam, confertam, concuſſam & exundantem intellexit.

Candide iudicantes experiuntur qui iudicent ipſos ſine candore.

Sunt etenim hæ ſententiæ, è uulgi ſermone mutuatæ, quibus hortari ad id uoluit, quod

B paulo infra ſubijcit,ut omnia quæcunq; uoluerimus,ut faciant nobis homines, & nos faciamus illis. Tum monere,ita comparatum eſſe diuinitus,ut quales ipſi in alios fuerimus,tales alios experiamur & erga nos. Iuxta illud Prouer.11.Bona eueniunt,bona conſectantibus,mala accidunt mala quærentibus.Non quod nulli malam gratiam ſint relaturi,ſibi benefacientibus,ſed quod diuina bonitate futurum ſit,ut quā'tlibet ingrati exiſtant,quos beneficijs affeceris,beneficentia tamen tua,ſuo fructu nunquam defraudetur, alijs horum uicem obeuntibus: Hinc eſt illud centuplum, etiam in hac uita,quod percipiunt, qui propter Chriſtum aliquid reliquerint. Et illud:Quidam largiuntur,& tamen diteſcunt,quidam parci,quanquam magnas opes habuerint,ſubinde pauperiores fiunt. Qui liberaliter benedicit, impinguatur, qui inebriat,inebriatur.Prouer.11. Item,qui pauperi dat,is non egebit. Prouer.28. Sic qui contra maleuoli in alios exiſtunt,iniqui & moleſti alienæ uitæ æſtimatores ac cenſores, difficiles & iniuriæ memores,beneficentiæ uero negligentes,efficit Dominus ut alios quoq; tales ſibi ſentiant,ut ſæpe ſucceſſu rerum frui uideantur. Et hoc eſt quod hic ait: Quo enim iudicio iudicatis,iudicabitur de uobis,& qua menſura metimini,ea metientur,uobis alij.Quod poſterius,prouerbij uice & ab Ethnicis ſcriptoribus iactatum eſt,ut meminit,Eraſmus in Chiliadibus.Boni tamen nihil niſi bona remetiuntur,ſiue bona ſiue mala, alij ipſis admenſi fuerint, quod arbor bona,non niſi fructus bonos proferat. Vicem malorum repēdendam Domino committunt. Apud Marcum 9 in alium ſenſum Dominū hoc prouerbio: Qua menſura &c. uſum legimus. Nempe ad ſignificandum ijs, qui ex audito uerbo Dei, fructum attuliſſent, plus ſpiritus adijciendum. Ei enim qui habet,dabitur &c.

Vulgares ſententiæ.

Gratia gratiā parit, ut iniuriam iniuria.

Porro adhuc locum, de prauo fratrum iudicio pertinent, quæcunq; in curioſitatem alienæ uitæ,malam ſuſpicionem,atq; obtrectationem ſcriptura habet,omnia enim hæc,ſub iudicij & condemnationis fratrum nomine, à Chriſto damnata ſunt, ut & dilectioni aduerſantur,cuius hic negotium agit. Atq; ideo hic minime damnatur, quicquid iudicij charitas exercet, dum fratrum morbos inquirit, & arbitratur,ſed ut ſanet,dum doctrinā excutit, ut quod uerum eſt ſequatur,ſequendúmq; alijs ſuadeat, uitandum uero, quod deprehenderit ſecus,

C habere, dum deniq; iudicio ſuo quoſdam Eccleſia proſcribit, & uitandos pronunciat; quãdo quidem in his omnibus duntaxat gloria Dei, & fratrum ſalus quæritur. A ſolo nanq; iudicio, quo malũ proximo quæritur, quod iure pius deprecetur, Chriſtus hic ſuos dehortatur, id quod totus ſermonis contextus, & ſubiecta clarius probant, quàm ut dubitari queat. Quanquàm ſi cui liberet uerba diuexare, ut Logomachi noſtri ſolent, haberet ſanè hic clara & aperta uerba, quibus anguſtiata, id eſt, contentioſa conſcientia inhærens, omne iudicium, alienæ cum doctrinæ, tũ uitæ & morum, à Chriſto prohibitum, non minus probabiliter; adde etiam pie damnaret, atq; hodie quidam cælum & terram permiſcent, quòd ipſorum cõmenta electi nõ ſuſtinent adorare.

Cur autem uides feſtucam quæ eſt. Idem Lucas. 5.) Eadem Lucas. 6. habet. Declarant uero hæc, de cuiuſmodi iudicio Dominus hic loquatur, nimirum quo quidam, domi tot malis adobruti, ut in ſe ſuam mentem reflectere reformident, in explorandis, ac diiudicãdis peccatis aliorũ ſeſe oblectãt, & conſcientiam interim ſuam, ne proprijs malis excarnificetur, fallunt; De his ſcribit Plutarchus, libello de Curioſitate. Atqui nonnulli, inquit, interprete Eraſmo, propriam uitam uelut in amœniſſimum ſpectaculum non ſuſtinẽt intueri, neq; rationẽ uelut lucem ad ſeſe reflectere, ac circunducere. Verum animus omni genere malorum ſcatẽs, horrens ac metuens, quæ ſunt intus, exilit foras, uagatur circa aliena, nutriens ac ſaginans animi uitium. Eſt enim hoc iudicium potiſſimum eorum, qui ab omni iuſtitia alieni ſunt, quandoquidem nemo, qui uel ſua peccata recte agnoſcat, uel Dei maieſtatem rite ſuſpiciat, aut deniq; fratres ſyncere diligat, illud exercere poſſit. Hypocritarum eſt, qui cum foris omnimodã ſanctitatem ſimulent, intus pleni omni iniquitate exiſtunt. Ii acti à Satana, ad cuius uoluptatẽ capti ſunt, nullos æque odiunt, ac uere bonos, & gloriæ Dei deditos, uti Phariſæi Chriſtum oderunt, eóq; in illis, ut grauia ſcelera deprehendere non poſſunt, ita uel conficta eis impingũt, aut quæ minime peccata ſunt, in eis condemnant. Quemadmodum Phariſæi in Chriſto dãnabant, quòd ſabbatho benefaceret, & in diſcipulis eius, quòd illotis manibus cibum caperent, quódq; non crebris ieiunijs fictam ſanctimoniã, ut ipſi, uenditarent. Atq; huius generis feſtuculæ ſunt, quas hypocritæ illi eruere ſolent ex oculis ſanctorum, cum oculi ipſorum, trabe deploratæ impietatis, exiſtant perfoſſi. Huiuſmodi ergo impios hypocritas, & iniquiſſimos cenſores innocentium, hac allegoria Chriſtus perſtrinxit, & nequaquã eos qui ex ſyncera charitate fratribus etiam in minutioribus peccatis monitores ſe inſinuãt, quibus forſan & ipſi, aut certe alijs non minoribus laborant. Non enim iſti ſe iuſtificare, & illos cõdẽnare, ſed ſe pariter ac illos quoad fieri poteſt, peccatis purgare, annituntur.

Eorum qui ab omni iuſtitia alieni ſunt, eſt hoc malum.

D

Ex charitate monere alios, quibus ipſe laborés, hic nequaquã prohibet.

Hodie feſtucas alijs eruere, ipſi trabibus preſſi, conantur, qui cõiugia damnant Eccleſiaſticorum, ipſi nullo libidinis genere, non infande ſubantes, qui uiolari nota inuenta humanitus, & legi Dei pugnantia quiritantur, ipſi interim Deo omnia peierantes, qui conculcari carnis macerationem uociferantur, quod Chriſtiani promiſcue utantur cibis quibuslibet, ipſi interim nullis lautitijs, & quidem ſumptuoſiſſimis non deditiſſimi. Iis ſimiles ſeſe faciunt, quibuſcunq; uoluptati eſt, mores alienos obtrectare, & in aliorum uitijs uidere acutum, diſputatéq; inaniter. Hoc malo dici non poteſt, quantum laborent Catabaptiſtæ, qui quòd craſſiora illa carnis opera, luxum ueſtium, commeſſationes licentiores, ludos, & id genus alia, utcunq; à ſe abdicarunt, omnem ſe iuſtitiam nactos arbitrari, neminem præ ſe non damnant, uociferãtes, nihil uſpiam eſſe Chriſtianiſmi, ſi quos conſpexerint paulo ueſtiri lautius, cõuiuari hilarius, aut quid aliud carni indulgere, non animaduertentes ſe multo laborare grauioribus, mirabili amore ſui, æmulatione & inuidentia intollerabili, quódq; ipſiſſimum Satanam refert; inplacabili odio, in omnes Euangelij Chriſti profeſſores, unde nihil prius habẽt, quàm illos proſcindere, & quoad licet, quoſcumq; ab eorum communione auocare, blaſphemantes omnia falſa eos & ex Satana loqui, cum nihil niſi credere Deo, & benefacere proximis doceant. Has iſti trabes in proprijs oculis non conſyderant, etiam quòd carni ſuæ nihil non indulgent quãquã crucem perpetuo iactent, & interim nullam quamlibet minutam feſtucam in oculis aliorũ nõ cernunt. Et certe uel ex hoc ſolo poterat eorum ſpiritus abunde cognoſci, nam ubi ſpiritus Chriſti obtinuerit, ut uere Deus cognoſcatur, ita propria impietas nõ ignoratur, ac ideo nequit illic peruerſa iſta in uita aliorum curioſitas, iudicandíq; temeritas locum habere, qua quicunq; laborant, quãlibet uideantur innocẽtes, uere ea impietate domi grauantur, ut ei collatum, feſtuca ſit, quicquid accuſant in alijs. Cæterum, ut dixi, medendi animo, fratrũ morbos uel explorare, uel attrectare, dilectionis eſt, & zeli Dei, modo uideat quiuis, & qua poterit diligentia, ne ſit calumniandi morbus, quod ſibi medendi ſtudium uidetur, & cum authoritatis tum opinionis ſanctioris, occulta quædam ambitio, quod exiſtimat zelum Dei. Eóq; niſi tu

Noſtri ſeculi hypocritæ.

ſum

ſummo timore & æqua fratrum commiſeratione, neq; minore animi ſummiſſione, curan-
A da illorũ peccata, & nequaq̃ uel propalanda, uel exacerbanda ſuſcipias, ſuſpectũ tibi ſit, quod
moliris. Aeque autem ſuſpectũ nobis eſſe debet, ſi quando uere fratrem laborare ſcimus, & ta
men ne fermentetur fortaſſe nonnihil noſtra familiaritas, amicæ monitionis curam adhibe-
re negligimus. Sed unus ſpiritus Patris eſt, qui in his & modũ ſeruare, & fructũ facere, tũ do-
cebit tum donabit. Alia de trabe & feſtuca, quę ad ſenſum dictũ, Dominus allegoricos propo
ſuit, philoſophari, otioſum & friuolum erit. Morbum culpandi alios, ſua maiore impietate
interim neglecta, hic inuiſum ſuis reddere uoluit.

Ne detis quod ſanctum canibus.) Allegoria eſt, quia docemur ſanctum doctrinæ uitæ, &
margaritum uerbi Dei, impugnatoribus & contẽptoribus non prædicare. Qua autem conſe
quentia ſubiecta ſint, ſuperioribus, non plane uideo, facileq; perſuadeor, hic aliqua ab Euãge-
liſta eſſe prætermiſſa, ad quæ iſta reſponderũt, & ex quibus etiam lucẽ aliquam potuiſſent ha
bere. Neq; tamen etiã ſic obſcurum eſt, quid ſibi uoluerit, nempe, ut dixi, ne illos uerbo Dei
moneamus aut doceamus, quos uidemus, ea uel impietate detineri, ut inde magis ſint, et uer
bũ blaſphematuri, & nos perſecuturi, uel certe cęno uoluptatũ, adeo immerſos, ut ſint omnia
contempturi & irriſuri. Etenim ſanctum eſt Dei uerbum, & margaritum, præ quo omnia ne
gligi, imò abijci debent. Id iam impiorũ, uel blaſphemijs uel contemptui exponere, quiuis ui
det, D. maieſtati derogare, & non eſſe theſaurũ huncin comparabilem digne æſtimantis. Por
ro fieri poteſt, quod poſt damnatã hypocritarum & iniquã meliorum ſe reprehenſionem, de
admonendis tamen, ſed ex ſyncero amore, ijs qui ſubinde delinquunt, aliquid præterierit, &
tum de ijs, quos monendo tantum deteriores reddas, præſentia monuiſſe, ſicuti tenẽtur à Sa
tana captiui quidam, adeo, ut nequeant audire ueritatem, nõ aut atrociter impugnare, aut
inſigniter contemnere. Verum hic mouere poſſit ſimpliciores, q tam Chriſtus ipſe, q̃ Apo
ſtoli, obſtinatis Iudæis, uere canibus, de ſacris non ſemel uerba feciſſe leguntur, unde ſane illi
furore maiore perciti, conuerſi dilacerare ipſos conati ſunt. Sed ſi quis loca iſta diligenter per-
pendent, in Ioãne plures ſunt, item infra. 23. &c. Act. 7. ubi ad Stephani orationem adeo accẽ
ſi fuere, ut mox corriperent ipſum, urbeq; eiectum lapidarent, inueniet partim propter conte-
ſtationẽ impietatis reproborum, partim propter electos, impijs illis uel permixtos, uel prę ſen
tes corroborãdos & monẽdos, Chriſtũ & Apoſtolos, corã eiuſmodi canibus, ſancta Dei uer-
ba propoſuiſſe. Satis nanq; teſtari non pauca ſcripturæ loca uidentur, diuinitus conſtitu-
tũ, ut omnibus anteq̃ iudicentur, ueritas aperte & clare adeo proponatur, q mens nihil cõtra
B poſſit, ac tũ qui agnitam reiecerint, peccatũ ſuum implere, & plene demũ condemnationi ſe
ſe facere obnoxios, quod & ipſum peccatũ in ſpiritum ſanctũ, & ut Ioannes uocat, peccatũ ad
mortem eſt. Huc certe facere inter cætera uidetur illud Ioan. 15. Si non ueniſſem & locutus fu-
iſſem eis, peccatũ non haberent. Vtiq; cum omnis uita noſtra peccatum ſit, etiã ſi Chriſtus eis
nihil locutus fuiſſet, adhuc peccatũ habuiſſent, ſed non cõpletum, non ad mortem, nondum
enim ſatis de ueritate fuiſſent edocti. Sic Act. 17. Deus nunc annunciat hominibus, ut omnes
ubiq; reſipiſcant, eò q ſtatuit diem, in quo iudicaturus eſt orbem terrarũ, cum iuſtitia. Siue igi
tur prædicatione, ſiue ratione alia, hic, aut in futuro, Deus curabit, unumquemq; etiam repro-
bum, priuſquã iudicet, de ueritate ſatis edoceri.

Verbum Dei non prophanandum.

Ad conteſtationem corã obſtinatis etiã verbum promendum.

Deus neminẽ iudicat, niſi ueritatẽ ante ſatis edoctum.

Sic itaq; ad illuſtrandam gloriam ſuam, ſæpe per infirmos & humiles ſuos, potentes & ſu-
perbos mundi confundit, dum ſpiritu ſuo efficit, ut magna libertatẽ illis ſuam impietatem o-
ſtendant, & ueritate rumpentibus ipſis, animoſiſſime atteſtentur. Quod utiq; ſicut ſpiritus di
uini & ueritatis inuictam potentiam declarat, & reddit illuſtrem, ita roborata imbecillium fi
de, ſalutem quoq; promouet. Quemadmodum ex libertate Pauli Romæ declarata, plures ut
ipſe teſtatur uberius auſi fuere, impauide ſermonem loqui. Ergo pius, cui digne ęſtimatur uer
bi DEI precium, quiq; nouit iniuriam uerbo fieri, cum abſq; incremento gloriæ DEI tracta-
tur, ſpectabit diligenter, quandocunq; precioſiſſimum uerbi DEI margaritum ſiue docendo
ſiue monendo proferre uolet, ſi id momentum aliquod habiturum ſit, ad ſalutem proximo
rum & gloriam DEI ampliandam. Is iam non porcis & canibus, ſed DEO, atq; electis, licet
nonnunquam coram canibus & porcis ſancta DEI uerba proferet. Si ſecus appareat, impu-
gnaturis ipſum canibus, aut contempturis porcis, haud proferet. Sic Chriſtum nunc Phariſæ
is, alijſq; ueritatis hoſtibus Iudæis tanquàm canibus, tum Herodi & Pilato tanquam porcis,
myſteria ſua promere noluiſſe legimus, ac rurſus cum locus poſcebat, & gloriæ Patris refere-
bat, ad conteſtationem impietatis illorum, uerbum DEI inuitis etiam illis fuit atteſtat-
us libertime. At uero quando & quibus, cum incremento gloriæ DEI, ſanctum uerbi
eius, promas uel condas, nemo recte te, niſi Patris ſpiritus, quem & loqui in te oportet, doce

C bit. Quem eo ardentius quiſq;, cum uerbum Domini promendum melius eſt, ab optimo Patre orabit, quo incõparabilis uerbi Dei dignitatem agnouerit.

Sanctum Chriſtus dixit ad eum modum, quo dicata Deo, & ſanctorum tantum uſui deputata, in lege, ſancta dicebantur, quæ nimirum prophanis uſibus adaptare nephas erat, qualis Tabernaculi ſuppellex habebatur. Verba itaq; Dei, cibus electorum, qui ſacerdotes Domino ſunt, Ieſaiæ. 61. ſanctum uocantur, quod ad prophanos & Dei ſpiritu uacuos nequaquã pertineãt. Margaritum eadem, & infra. 13. uocauit, nempe, propter inæſtimabile precium eorum. Verba enim ſunt uitæ æternæ.

Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis &c. Idem Lucas. 11.) Eadem habet Lucas. 11. quibus Dominus uoluit ad inſtantiam & perſeuerantiam precandi prouocare. Haud uero apparet, quã ad ſuperiora ordinis rationem habeant, niſi, cum de uerbi Dei dignitate, diſpẽſandiq; eius difficultate meminerit, nunc ad orandum inſtanter bonum ſpiritum, uoluerit hortari, ſine quo ſcilicet, non poterimus ſacra Dei non prophanare. De precatione ſupra ad longum, cap. 6. diſſeruimus. Hic ardens, inſtans & pertinax deſyderium, ſententijs e uulgi ſermonibus mutuatis, commendat, quaſi diceret: uulgo iactari auditis, petite & accipietis &c. Non enim niſi petentibus dari ſolet, & quærentes duntaxat inueniunt, neq; intromittuntur in ædes, niſi qui oſtium pulſarint, ita cum ter maxima ſint, nimirum illuſtratio gloriæ Dei, regnũ Dei, uita æterna, quæ à Deo orare uos conuenit, par ſanè eſt, ut illa nequaquã frigide petatis, neq; quæratis ſegniter, aut pulſetis remiſſe. Hoc eſt, ut uno uerbo dicatur, orare debetis, uotis multo ardentiſſimis.

An quiſquam eſt ueſtrum homo, qui ſi filius eius &c. Idem Lucas. 11.) Ab exemplo minori, imò fere contrario, ad orandum cum ſpe exorandi hortatur. Apud Lucam. 11. eadem legimus, niſi q tertium ille adiecit: Aut ſi petierit ouum, num porriget illi ſcorpiũ: Et pro eo, quod hic habemus: quanto magis Pater ueſter dabit bona &c. habet ille: Quanto magis dabit ſpiritum ſanctum poſcentibus ſe: Explicatur uero altero alterum. Quę enim bona illa ſunt nobis oranda, niſi uita Deo digna, hoc eſt, ut ſanctificetur in nobis nomen Dei, adueniat regnũ Dei &c. Iſta iam accipimus, ubi ſpiritum Dei ſanctum accipimus, qui ad quęrendam in omnibus gloriam Dei, ſanctéq; uiuendum nos renouat & inſtaurat. Notãdum autem probe, quod ait: Vos cum ſitis mali. Natura enim uniuerſi mortales, mali ſunt. id eſt, tantum ad amandos ſeipſos, & ſibipſi benefaciendum propenſi. Bonus enim eſt, qui alijs bonus fuerit, unde Serua-

Fiducia impetrandi.

D tor dixit: Solum Deum bonum eſſe, quia unus eſt, qui nihil ſibi, omnia alijs, & quærat & faciat.

Cũ ergo ualeat tantum affectus ille à Deo, uulgo Patribus erga ſuos liberos inſitus, ut quãlibet malos compellat tamen, ad beneuolentiam atq; beneficentiam illis exhibendam, quãto magis à cœleſti Patre Deo, à quo ille beneuolentiæ affectus proficiſcitur, omnis beneficentia expectanda eſt: Ergo tantum ardenti, fidenti, & inſtanti prece opus eſt, ut ab optimo hoc Patre noſtro uera, id eſt. cœleſtia ac ſpiritalia bona, ſpiritum filiorum, per quem uere filij & hęredes ipſius conſtituimur, impetremus.

Præterea & alio ſimili ad fiduciam precandi cohortatum Dominum, Lucas inibi commemorat, nimirum de eo, qui noctu amicum improbitate orandi tandem expugnat, ut ſurgens det ſibi panes mutuo. Quo uoluit monere ut cogitemus, ſi inſtantia precandi, etiam malum hominem tandem exorat, multo magis impetrabit ea omnia, à Patre optimo. Non diſſimile ſimile & 18. apud eundẽ legimus, de Vidua, quę licet iniquũ iudicẽ, & neq; Deũ neq; homines metuentem, improbitate precandi tandem tamen, ad iudicium faciendum ſibi expugnauit. Vbi ita ſubiecit: Audite quid iudex iniquus dicat, Deus autem non faciet uindictam electorũ ſuorum, clamantium ad ſe, die ac nocte, etiam cum longanimis fuerit ſuper illis? id eſt, lento gradu, ad ſumendam uindictam, de affligentibus ipſos accedat: Dico uobis, q faciet uindictã illorum cito. His omnibus, ut abunde patet, docemur orare ſedulo, ardenter, & perſeuęranter, nec defatigari, ut Lucas ait c. 18. quo pacto orantes, non poterimus non exorare Deum Patrem noſtrum optimum, omnia.

Omnia igitur quæcunq; uolueritis ut uobis &c. Idem Lucæ. 6.) Infert hæc, ad omnia ſuperiora illa uelut conſummans. Clara & aperta doctrina eſt, utinam eſſet ęque omnibus perſuaſa. Notandum aũt diligenter, Legis & Prophetarum nomine, intelligi omnem doctrinã Dei, diuinis literis comprehenſam, de quo ſupra cap. 5. in illud (Non ueni ut ſoluerem legem &c) Iã iſta doctrina abſoluit hominẽ penitus, inſtructũmq; reddit, ad omne opus bonũ 2. Timo. 3. igitur quicqd õnino à nobis bonorũ operũ fieri poteſt, fieri hominibus oportet, nõ Deo, beatis mẽtibus aut manibus. Tũ neceſſe eſt, eſſe opera eiuſmodi, qualia & nobis uolumus fieri, nem-

nempe, ad præſentem uitam pertinentia, ut docere, monere, cōſulere, paſcere, ueſtire, & hoc A genus alia: De quibus ſupra capite quinto, ſuper illud (Vt uideant opera ueſtra bona) Ita enim hic ait Chriſtus: Omnia igitur, quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, ſic & uos facite illis: Hæc enim eſt Lex & Prophetæ. Omnino etenim hominis Dei conſummatio in dilectione ſita eſt, ut & Paulus docet, Ro. 13. & Gal. 5. Sui ſimiles nanq; uult nos eſſe Pater noſter cæleſtis, hoc eſt, perfecta, ſicut ipſe, ad quoſlibet bonitate præſtare, de quo ſupra. 5. in fine. Iam in hac uita, non poſſumus niſi ad agẽtes hic pariter nobiſcum bonitatem exercere, quare Lex & Prophetæ, doctrina Dei abſolutiſſima, alio non ſpectat, nihil aliud requirit, neq; eſt ad aliud nobis data, quā ut ea dilectione præſtemus, quo hominibus, ut quoſq; nobis Deus adiunxerit, & proximos fecerit, de quo multa ſupra. 5. in illud (Diliges proximum tuū) ita faciamus, ſic erga illos nos exhibeamus, ut natura optamus illos nobis facere, ſeſeq; exhibere. Quicqd ſanè de fidendo Deo ſcripturæ docent, in hoc docent, ut nos per illam noſtri cura exutos, & perſuaſos, nihil unquàm boni nobis, quibus iam Deus ſe Patrem exhibet defuturum, proximorum uſibus quanti ſumus, addicat, per dilectionem iam deprompturos, quam fide bonitatē à Deo hauſerimus. Ita quę de frugalitate uiuēdi, caſtigandáq; carne in ſcripturis pręcipiūtur in hoc pręcipiūtur, ut impedimēta bonitatis huiuſce, quę à carne, hoc eſt, philautia ſunt, remoueātur, idoneíq; ad inſeruiendū proximis motibus inſtituamur. Hic eſt illud 1. Cor. 13. Fides, Spes, Charitas, maior his Charitas, hæc enim reliquarum conſummatio eſt, & excidentibus illis, permanet in æternum. In ſumma omnia eò tendunt, ut Dei in nobis imago reſtituatur, ea eſt, ut beati, iam perfecti ſimus beneficentia erga proximos, uti ipſe Pater noſter cęleſtis perfecta bonitate eſt erga uniuerſos. Quæcunq; igitur à nobis fiunt, non habentia momentū aliquod, aut rationem, ut inde proximus commoditatem aliquam ſentiat, qualia innumera ſanè ſunt, quæ religioſuli quidam, cum fecerunt ipſi, tum præceperunt alijs, ea nec bona cenſeri poſſunt, neq; à Deo tradita.

Quis omnis ſcripturæ ſcopus.

Lucæ. 6. hæc ſententia illi (Omni autem exigenti abs te tribue, & ab eo qui aufert tuá, ne repoſcas) ſubiecta legitur, qua utiq; Chriſtus, uelut ſummare uoluit, quotquot præmiſerat de dilectione præcepta, ea quoq; quæ ſublimiſſima uidentur. Si enim eo animo quis præditus ſit, ut proximo ſynceriter bene uelit, non ſecus atq; ſibiipſi, & cupiat iam in omnibus illi ita facere, ut ab illo ſibi fieri poſſit cum æquitate optare, is profecto alienus adeo erit ab ultione petenda, etiam læſus, tam pronus ad ferendum & cedendum omnia, ut nullo negotio inimicos etiam uere diligat, percutiēti in unam maxillam, obuertat alteram, cedat tunicam cum pallio, B tribuat omnį exigēti ſua, nulla cum indignatione, aut relata iniuria repoſcat, hoc eſt, donet & condonet omnia. Talem utiq; cuperet uir bonus experiri alienum, ut egenti ſibi ſubueniret, & ſi forſan iniuria illum affeciſſet, condonaret.

Omnē perfectionē cōtinet hoc. Omnia igitur. &c.

Quod hic enim quidam obijciunt, porci magis margaritum hoc conculcātes pedibus, q̄ homines ſubmiſſis ac reuerentibus animis hæc, ut uerba Dei ſuſpicientes. Optaret quiuis, ut otioſum ſe alij paſcerent, ſuppeditarent gratis quæcunq; ad luxum etiam attineant & cę. quis autem paria alijs faciat, aut facere etiam debeat? Hæc præuaricatio eſt, non quærentium ueritatem obiectio. Primum non uellent certe iſti à ſe alios iſta iniqua petere, lege ergo hac, non peterent & ipſi ea ab alijs. Quorum autem quis opus habeat ad uitam, iuſte petet, & iniuriam illatam, compēſari ſibi, qui ſaltem uelit ea in poſterum ſibi temperare, ſine iniuria deprecabitur, eadem igitur & alijs dabit atq; exorari ſe patietur. Si etiam aduerſarius ſine ſpe reſipiſcentiæ lędat, attamen ulciſci ſeſe bonus non poterit, quia bonus eſt, & niſi beneficia proferre non poteſt, ad hæc ſeſe Deo totum commiſit. Deniq; cum nemo poſſit nō improbare, ſi alius ſuiipſius iudex eſſe, ſuámq; cauſſam ipſe uindicare uellet, à quocumq; læſus ſit, ita & ipſe omnia citius feret & cedet, etiam ſi continuo lædatur, idq; citra ſpem reſipiſcentiæ, quá ut ſibiipſi iudex ſit, & ſuam de quoquá ipſe iniuriam ulciſcatur. Ita erit omnis & beneuolentiæ & tolerantiæ conſummatiſſima regula, ut ſicut alios facere nobis optamus, nos illis faciamus ſimiliter. Sic ſi affecti fuerimus, nihil erit officij, tam ad animum, q̄ ad corpus pertinens, quod impendere proximis, ſi liceat, grauemur, neq; rurſus ullū genus iniurię, quod ab illis queat irrogari, quod non æquanimiter feramus, omnino bonitate iam, quantum hæc uita tulerit, perfecti, uti cæleſtis Pater noſter perfectus eſt.

Nihil iniqui ex hac regula ſequitur.

Introite per arctam portam, quoniam lata &c, Idem Lucas. 13.) Recte poſt præceptá dilectioné, ac officioſitaté erga proximos, tam modis omnibus abſolutam, eoq; planè arduá & raram, hanc arctæ portæ, ac uiæ ſtrictæ, quàm pauci inueniant & terant, ſimilitudinem ſubiecit,

hotta

C hortatus, ut contendamus potius, per arctam hanc portam & ſtrictam uiam ingredi, ducentē ſiquidem ad uitam, quàm portam latam, & uiam ſpacioſam, uiuentes ſcilicet, ex carnis ſententia, quandoquidem hac recta, gehenna adeatur. Commodum uero arctæ portę & ſtrictæ uię, uitam tam perfectæ dilectioni proximorum deditam, adſimilem fecit, nam exigit ea, omnimodam noſtri ipſorum abnegationem, & fiduciam in prouidentiam Dei, ſolidam, ut protſus iam nihil noſtri, ſed tantum quæ ſaluti ſint proximis, & Deo gloriæ, quæramus. Hoc quā ſit rarum inter homines, ac carni plane impoſſibile, quilibet apud ſemetipſum plus ſatis experitur. Verum cum hæc una ad uitam, porta & uia eſt, quamlibet arcta & ſtricta, contendendum eſt tamen, ut illam ingrediamur, ſicut apud Lu. dominus ait, 13. hoc eſt, contra cupiditatem eſt fortiter pugnandum, & ad ſynceram adeo dilectionem continuo enitendum, orandúmq;, ut bono ſuo ſpiritu optimus pater, conatum & uires ſuppeditet.

Quatenus difficilia & facilia dei mandata,

Quod autem his obijci ſolet, id quod Dominus infra 11. ait, iugum ſuum commodum & onus leue. Et Ioan. 5. in Epiſtola ſua: Mandata eius grauia non ſunt, nihil cum his pugnat per ſe ſanè ut nihil æquius, ita ſanè nihil facilius, quam alijs ita facere, ut uelis tibi fieri, præſertim, Si certus ſis tibi deū omnia affatim ſuppeditaturum, imo ut in Prouerbijs eſt, Deo te fœnerari, quicquid benefeceris proximo, & quidem fœnore centuplo, præter æternā uitam, ut infra 10. Qui enim difficile foret, inſeruire pro uiribus proximo, ſi quis perſuaſus ſit, Deū uiciſſim ita proſpecturum, ſibi ut centuplum, imo incomparabiliter utiliora & præſtantiora, ac deniq; æternam uitam, certo recepturus ſit? Ergo iugum & onus, hoc eſt, mandata Chriſti, ut ſe quis ſuæ fluxæ & inani curæ exemptum, benigniſſimæ Dei prouidentiæ committat beandum, certus, illum ſibi per Chriſtum placatum, pluſquam paternæ proſpecturum, tum ut proximis in gratiam optimi patris inſeruiat, & per ſe, & credenti, deiq; ſpiritu prędito, leuiſſima, faciliima, & ſuauiſſima, ac commodiſſima ſunt. Vnde cum Ioannes dixiſſet, præcepta eius grauia non ſunt, ſubiecit: Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, uincit mundum, & hæc eſt uictoria quæ uincit mundū, fides noſtra. Quo ſatis declarauit, quibus Dei præcepta & quatenus facilia exiſtant, nimirum natis ex Deo & credentibus. At carni, hoc eſt, naturę ueteri, ut illam ab Adam accepimus, quæ ut expers ſpiritus eſt, ita tantum ſeipſam amare, ſuáq; cura poteſt niti, exiſtunt profecto grauiſſima, difficillima, moleſtiſſima, & incommodiſſima imo impoſſibilia. Hanc cum pauciſſimis, electis ſcilicet ſolū, datur exuere, admodum pauci per portam uiámq; hanc, certe arctam & ſtrictam ingrediuntur, hoc eſt perfecta illa dilectione, uiuūt quæ non eſt, niſi penitus abnegati, Deóq; fortiſſime fidentis animi. Et quia perpetuum ſanctis, cum carne, quæ ſua ſunt, ubiq; quærente prælium eſt, illáq; nunquam non faceſſit eis negotium, ut quæ uolunt facere nequeant, faciant uero quæ nolunt, Roma. 7. & Gala. 5. ideo e

D tiam ſancti hāc uitæ portam & uiam, quamlibet per ſe & ſpiritui, ſatis lata & ſpacioſa ſit, plus nimio arctam & ſtrictam ſentiunt, quare illa magna ſanè contentione & labore, ingredientes, ſubinde cum paulo clamant. Miſeros nos homines, quis nos eripiet ex hoc corpore morti obnoxio? Rom. 7. Lucæ. 13. eadem legis, reſponſa roganti, an pauci eſſent, qui ſalutem conſequantur.

Quod ueritate urgente multæ ſint pſeudo prophetarum inſidiæ.

Cauete uero uobis à pſeudopropheis, &c.) Non minus commodum, & hoc præmiſſę pietatis ſummæ ſubnectitur, ut namq; in ea, æterna uita & ſalus ſita eſt, regnúmq; Dei, continuo ſi ita uiuatur, fœliciter propagetur, ita omnia contra Satanas attentat, ſubornátq; quoſcunq; poteſt pſeudoprophetas, id eſt, qui ſalutaria docturos ſe polliceantur, in eóq; & Prophetæ perſonam, & ouillam ueſtem præ ſe ferant, uerum aliud non agant, quam ut ab iſta arcta porta, ſtrictáq; uia, ad uitam ducente, id eſt, uita, quæ ex uere in Deum fide, per dilectionem, ſedulo proximis inſeruiente conſtat, abducant. Quos cum contra regnum Chriſti ad ſtabiliendam ſuam tyrannidem ille emittere ſoleat, uero ſimile eſt, tum mittere & crebriores, & nocētiores, quando potentius uiget, hæc doctrina uitæ. Quare reducta doctrina ſalutis, recte muniit contra doctrinam perditionis. Omnium autem pſeudoprophetarum, imo magiſtri eorum Satanæ, unus in falſa ipſorum doctrina, ſcopus, eſt, ut ſicut à fiducia in bonitatem, dei, ad inania creaturarum auxilia, animos hominum deducūt, ita & ab utilibus proximo, id eſt, dilectionis operibus ad inutilia & cupiditatis opera, quibus quæ ſua ſunt, homines quærant, detorqueāt. Vtrunq; prophetas, pſeudoprophetis, & ijs qui ipſorū impoſturas ſequebantur, obieciſſe legimus, quod perpetuo illos ſolere, quicūq; tantū animaduerterit, ipſe ex fructibus eorū, ut Dominus hic ait, facile agnoſcat. Mendacio & uanitate docent, niti, mendaciū & uanitatē docent operari. Vt de noſtris loquar. Quid inſanius fuit, q̄ ſalutē petere, à Miſſis & alijs operibus eorū hominū, q uita ſua apertiſſimæ ꝓbarūt, ſe nihil boni poſſe facere, adeo putres & malę arbores? Quid ruſus ęq; demens, q̄ præcipua bona opera exiſtimare horū numerū auge-

angere, aras illis extruere & ornare, ſtatuas & parietes precioſe ueſtire, non algentes, & uarijs A ornamentis redimire, nihil ſentientes, lucernas illis die incendere non uidentibus, ſpargere flores, nihil olfacientibus, occinere & obmodulari organa non audientibus? Sic ueterum furori quid poſſit excogitari portentoſius? qui prætetito Deo uiuo, qui præſentiam ſuam illis tã luculenter declararat, Molec quem Latini Saturnum uocant, & idolis alijs potius fidebãt, ijsque ſuos filios & filias, igni offerebant cremandos. De quibus dictum illud Iere. 16. fuit: Certe mendacium poſſederunt Patres noſtri, uanitatem, in quibus nihil utile. Ita & idola, mendacium Ieſcha. 44. uocantur. In ſumma, mendacium & uanitas eſt, quicquid non ex certa in Deum fide, & ſyncera ad proximum dilectione proficiſcitur. Huiuſmodi autem ſunt, quæcunq; Pſeudoprophetæ docent, quia & nullo uerbo Dei nituntur, ut fidere poſſis Deo haberi grata, & nullam proximo adferunt utilitatem, ut bona comprobarentur, interim tamen ſtultis perſuadentur, tanquàm primi apud DEVM meriti, & omnium optima atq; utiliſſima habeantur. Huis farinæ erat, quod Phariſæi filijs ſuis perſuaſerant, templo multa, etiam parentibus neglectis, offerre, idq; non alio nomine, quã ꝙ mire gratum illud DEO, & parentibus quoq; utile eſſet, cum tamen non minus eſſet inuiſum DEO, quã Parentibus ſentiebatur inutile, unde & ſeuere impoſturam illorum CHRISTVS redarguit, infra. 15. Non alio ingenio, uel ſtudio fuere, & cum quibus Paulo negotium erat, urgentibus Circumciſionem & alia Legis ſtatuta, repudiato CHRISTO. Huiuſmodi ſunt omnes omnium ſæculorum Pſeudoprophetæ, qui ut à ueteratore ſpiritu, malis artibus exercitatiſſimo immittuntur, ita nunquã non mire illicibili ſpecie irrepunt, præ ſe ferentes, docturos ſe, quæ in primis ſint ſalutaria, quę illæ ouium ueſtes ſunt, quibus lupinam rapacitatem contegunt, quare monente Chriſto magiſtro noſtro, iuxta ſapientiſſimo & noſtri amantiſſimo, debemus nobis, haud uulgari diligentia, cauere, ſiquidem perſuaſum habemus, ſynceram DEI cognitionem, eſſe uitam æternam. Theſaurus ingens, hoſtis uerſutiſſimus, & ad inſidiandum mille artibus inſtructus, ſi non uigilantiſſime cauemus nobis, planè arguit, precium theſauri huius, nobis parum adhuc perſpectum.

Ingenium & ſtudium Pſeudoprophetarũ

A fructibus ipſorum agnoſcetis eos &c.) Fructus utiq; ſunt, quæ homines ex ſe, uelut arbores ſuos fructus proferunt, tam dicto quã facto. Ea, utcunq; ſimulent pietatem, & impietatem diſſimulent Pſeudoprophetæ, indicio illis erunt, ac teſtabuntur tandem qui ſint, & quid quærant. Cúmq; iam teſtatus ſit, Legem & Prophetas eſſe, omnia alijs facere, quæ ſibi quiſq; fieri optat, ad hunc ceu lydium lapidem, quæ illi auri nomine offerũt, exigenda ſunt. & à ſpi-

B ritalibus, ueritatémq; ſerio quærentibus, facile fucus deprehendetur. Vt omnia namq; ſimulent & diſſimulent, ſynceram dilectionem, qua nihil ſui, & tantum quæ aliorum ſunt, quærant, ſimulare diutius nequeunt, cupiditatémq; tandem prodent ſuam, & φιλαυτίαν. Nequit enim arbor mala bonos ferre fructus. In primis autem expendenda doctrina eſt, unde plus, ſcilicet ueneni timendum. Si ea cum hac ſumma legis & Prophetarum conuenit, ſana eſt, & amplectenda. Sin, inſana & fugienda. Nequibit aũt cum illa cõuenire, & ad ſola ea opera impellere, quibus cõſulatur proximo, quicunq; nõ antea res ſuas in tuto collocarit. Ita enim naturaquiſq; ſibijpſi amicus eſt, ut aliorũ inſeruire cõmodis totus nequeat, niſi rationes ſuas ante compoſuerit. Neceſſe ergo erit ut per Chriſtum. de Patris gratia & cura certus ante ſit, quiſquis proximorum utilitati ſeſe totum debeat impendere. Eoq; hoc feliciter, ſine illo, nemo docebit. Qui itaq; docuerit, propriam ſalutem & fœlicitatem ſoli gratiæ Dei, per Chriſtum nobis partæ committere, pro omni autem uirili, noſtris operis ſeruire proximo, is uerus Propheta eſt, neq; poterit conſtanter hæc & perſeueranter docere, quicunq; fuerit hypocrita, aut falſus propheta. Nihil enim hinc rationibus ſuis conſuleret, quas poſthabere, ut uera fide uacans, haudquaquam poteſt.

A quibus fructibus Pſeudoprophetæ deprehendentur

Iam percurrat quis, omnium Pſeudoprophetarum, quotquot ab initio fuiſſe ſcripturæ & hiſtoriæ alię commemorant, doctrinam, & deprehẽdet, hos per omnia, ab illa ſynceritate doctrinæ non deflexiſſe tantum, uerum etiam inſana figmẽta, pro illa ſubdidiſſe, uti iam ſupra attigimus. Deinde ut Deum ignorãt, ita miris cupiditatibus laborant huiuſmodi, unde uita quoq; ac moribus, nominis ſitim, autoritatis & magiſterij ambitionẽ, uentris ſtudium, odiũ ueritatis & eorum, qui illam adſerunt, non obſcure prodent. Has enimuero dotes Pſeudoprophetis tribui, in diuinis literis legimus. Vt Ro. 16. 1. Cor. 4. 2. Cor. 11. Gala 4. & 5. Philip. 3. 4. 1. Timoth. 4. Titum. 1. Nuſq; autem plenius deſcribuntur, atq; 2. Timoth. 5. 2. Petri. 2. Auaritiæ, ſupercilij, ambitionis, doli ac inuidentiæ, ubiq; ferè notãtur, etiã apud Prophetas, ut Iehez. 34 Amos. 6. Micha. 3. Quoniã autẽ auaritia, & craſſius & inuiſum magis, ꝙ pleraq; alia, uitiũ eſt,

ſtre-

C ſtrenue illud diſſimulant,ſupercilium autem & faſtidium aliorum,non æque. Ita uideas ho
die Anabaptiſtas, cum alieniſſimi uelint uideri à ſtudio uentris, licet otij ſectatio etiam hic il-
los prodat,arrogantia tamen,& libido damnandi præ ſe alios,facile indicat,quo ſpiritu ferantur.
Certius tamen doctrina illorum de eis teſtatur,qua baptiſmum,non iurare,etiam cum re
uerentia ſumma Dei, & quæ ex imperio magiſtratus, ſeueritatem intempeſtiuam oris,ac mi
nuta alia ita urgent,ut neq; fidei,neq; ſolidæ dilectionis tanta apud eos ratio habeatur. Potiſſi
mum autem eo,Chriſto diſſimiles deprehendūtur,doctrina & uita,quod infirmis alijs, nul-
lum concedant in regno cælorum locum.

Summa eſt,qui diligenter perpēderit,illam demum doctrinam Chriſtiano dignam, qua
fides in Chriſtum auctior,& dilectio erga proximos officioſior redditur,illi haud magno ne-
gotio,pſeudoprophetarum imposturæ patebunt,lupinámq; rapacitatem,ouillis ueſtibus te
ctam,tam à doctrinæ,quàm uitæ fructibus facile deprehendet. Spiritus enim patris, quem e
iuſmodi ſedulo orat,imponi ipſi non ſinet. Tantum qui pereunt,& reprobi ueritatem repu-
diant,obnoxij illis impoſtoribus planè fiunt,ut 2. Theſſa.2.& 2.Pet.2. ſpiritus teſtatur, inte-
rim tamen & electi nonnunquam ad tempus ab eis quoq; irretiuntur,uti Galatis euenit, præ
ſertim,ſi minus uigilanter ſibi caueant,& non inſtanter orauerint,ſe in tentationem non in-
duci. Ergo cum hoc noſtro ſæculo non paulo clarius,quam ante multis ſæculis,lampas ueri-
Qui noſtro ſæculo obſeruandi. tatis nobis,diuina bonitate reſtituta ſit,eóq; inſidias impoſtorum potentius uigere, etiam ex
periamur,ualeat apud nos præſens magiſtri noſtri præmonitio,quam ut ſumme neceſſariā,
Apoſtoli ſubinde repetierunt, ut fere nullam Epiſtolam ſcripſerint, in qua non grauiter mo-
nuerint,ne hominum commentis fermentari pateremur nobis,Euāgelij ſynceritatem. Nul-
lius magni nominis uanus ſplendor, neq; illicibilis ſpecies contemptus morum communiū
nos faſcinet,ut quicquam amplectamur,quod non apertiſſime & ad gloriam Chriſti,& dile
ctionē proximi faciat,ſicut certe non faciunt, nec Anabaptiſtarum dogmata,nec aliorum, de
carnaliter præſente in pane Chriſto,dira & pluſquam ſophiſtica contentio, cui fruſtra ſtudiū,
ſcripturæ ſynceritatem tuendi,prætexunt,quàm & nos ſanguine tueri parati ſumus. Promi-
nent Midæ auriculæ, & noſtri ſenſus pertinacia ſeſe male occulit. In alijs ſanè locis, & nobis
& alijs permittimus uarie uerba Chriſti interpretari,neq; tamen mendacium ipſi impingitur
D uerbum eius propterea nequaquam blaſphematur. Sed cænæ uerba,qui non, more noſtro,
præter omnem ſcripturæ autoritatem,& fidei analogiam,acceperit,is Chriſtum blaſphemat
impingit ei mendacium,nūquam nouit aut docuit ſerio Chriſtum,imo habet ipſum pro lu-
do. O Chriſti ſententiam obſeruandam, à fructibus ipſorum cognoſcetis eos. His profecto,
non gloria Chriſti,& ſcripturæ ſynceritas,adſeritur,ſed noſtri contemptus uindicatur. Væ ijs
quibus non maturæ dabitur redire in uiam.

Lucas 6. hanc eandem arboris parabolam commemorat, prætermiſſo quod de cauendis
Locus Lu. falſis propheris,hic noſter inſeruit,ſed ita deducit eam,ut huc proprie faciat, Ita enim habet:
Vnaquæq; arbor ex fructu ſuo cognoſcitur. Neq; enim è ſpinis colligunt ficus,neq; è rubo uin
demiant uuam. Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui,profert bonum,& malus homo
ex malo theſauro cordis ſui,profert malū. Ex abundantia enim cordis,loquitur os eius. Hæc
poſtrema,noſter quoq; infra 12. ponit. Volunt autem ſibi: Sicut arbor à fructu,ita pſeudopro
pheta à uerbis & doctrina ſua, ſi quis animaduertat, cognoſcetur. Vt namq; arbor mala non
poteſt,fructus bonos ferre,nemo enim è rubo uuas colligit,quemadmodum etiam bona ar
bor non fert fructus malos,ſic malus & impius homo,ex impietate cordis ſui, bona & ſalu-
bria loqui non poterit,& bonus ac pius,ex cordis ſui pietate, praua & impia haudquaquam
docebit. Ea propter pſeudopropheta,praua docens,tandem deprehendetur. Vtcunq; enim
diſſimulet,ex abūdantia cordis,quemadmodum in prouerbio eſt,demum loquetur, atque
impietatem ſuam prodet,ut qui uolet,ab illo ſibi facile caueat. Hic apud noſtrum adijcitur:
Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,exciditur,& in ignem conijcitur,qua parabo-
la,ſimul cum ſuperioribus è uulgi ſermonibus deſumpta,ſignificauit,impoſtores tandem &
hypocritas iſtiuſmodi exterminandos, & in Gehennam abijciendos. Quod idem & Ioan.
Baptiſta Iudæis hypocritis minatus fuit,ſupra 3.

Non quiſquis dicit mihi: Domine Domine.) Non ab re, poſtquam Chriſtus monuit
de hypocritis,qui culpando alios ſanctitatis ſibi opinionem uenantur,atq; pſeudoprophetis,
qui dum ſalutis doctrinam afferre ſe ſimulant, nihil niſi errores, ſed ſibi lucroſos, ferunt, atq;
ita lupinam rapacitatem,qua obnoxios ſibi,quos docere ſuſcipiunt, facere conantur, ouilla
ueſte, ſimulato ſcilicet ſtudio utilitatis ipſorum,contegunt,pergit his,& quæ ſequuntur, ina
nem hypocriſim, fidémq; ſimulatam, damnare,& quam nullius ſit apud ſe momenti, decla-
rare,

rate, quo ſimul ad ſtudium pietatis & ad fidei ſedulum ac gnauum exercitium prouocat, quaſi diceret: Quod de Pſeudoprophetis dixi, tandem nequaquam latituros, cum mali ſint, & tanquam malas arbores, à quibus bonus fructus non poſſit expectari, denique excindendos, idem uſu ueniet, quotquot ſine bonorum operum fructibus è meo grege eſſe ſeſe iactauerint, eóque Hypocritæ, ac malæ, infrugiferæque arbores, fuerint. Vt enim arbor bona, bonis fructibus uſque uacare nequit, ita certe qui animo pius fuerit, cordéque uere crediderit, atque ideo iuſtus & bonus, fructibus bonorum operum haud quaquã deſtituetur. Quare cuicunque illi abſunt, neque fidem is, aut pietatem corde obtinet ullam, neque Christo uere unquã credidit, aut inter diſcipulos eius, adnumeratus fuit. Sed ſunt omnia quę agit & loquitur, quibus Chriſti eſſe ſe ſimulat, nihil niſi mera hypocriſis & fucus. Atque de his ait: Non quiſquis dicit mihi, Domine, domine, intrabit in regnum cælorum, hoc eſt, è numero erit meorum diſcipulorum, mihíque credentium; nam multi erunt Hypocritæ, qui me ore confitebuntur, corde autem negabũt, ſed qui fecerit uoluntatem Patris mei cæleſtis, id eſt, qui comparare ſe, ad uolũtatem Patris ex animo ſtuduerit, is regni cælorum particeps erit.

Qui ſine bonis operibus eſt, neque Chriſti eſt.

A

Eſt namque hoc facere, quod identidem & in Moſcheh legimus, exercere ſe ad uoluntatem Domini, ac ijs quæ Dominus mandauit magno ſtudio incumbere, etiam ſi perficere omnia nequeas, & omnibus operibus tuis, quod ille pictor ſolebat, ſubſcribendum tibi ſit, faciebat, non, fecit. Nam ut faciamus ſua præcepta, non etiam perficiamus in hac quidem uita, Deus exigit. Vnde in lege, ferè ait, ſicut. 5. Moſ. 6. Audi, & cuſtodi, uel obſerua ad faciendum. Nouit enim iſte peccatrice carne grauatos, omnia implere, & peccati prorſus puros eſſe, nos haud poſſe. Vnde eſt illud. 1. Ioan. 1. Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipſos fallimus. Et idem tamen dicit, paulo ſupra: Si dixerimus quod ſocietatem habemus cũ eo, & in tenebris ambulamus, mentimur & ueritatem non facimus. Et infra. 3. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non committit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quod ex Deo natus eſt. Vere igitur Chriſtianus, ut non peccat, ita facit uoluntatem Patris. Iam ita non peccat, & peccare, ambularéque in tenebris non poteſt, ut tamen, ſi ſe dicat peccatum nullum habere, cum fallat ſemetipſum, tum mendacij arguat Deum. Hactenus igitur peccare pius non poterit, quod ex animo iniquitati & peccatis nequibit eſſe deditus, ut impij ſolent, ſed legi Dei, mente uſque condelectabitur, quod ſemen Dei, uerbum ipſius & ſpiritus filiorum, apud illum maneant, natúſque ex Deo ſit, ſimul tamen, quoniam in carne ſua boni nihil habet, committit plæraque, quæ odit,ueréque peccata ſunt, at quoniam illis ſecundum interiorem hominem non delectatur, animóque Chriſto addictus eſt, imaginíque ipſius reſpondere ante omnia cupit, nec dubitat denique, Chriſti merito, omnia ſibi condonanda, atque ad imaginem illam ſe peruenturum, nihil quoque damnationis ei erit, quamlibet peccatori, manenti nimirum ita in Chriſto, Rom. 8. Deus ſiquidem peccata, illi non imputabit, quare neque peccata erunt. Vti debita non ſunt, quæ creditor remiſit, etiam ſi ea uere contraxeris, neque perſolueris tamen.

Quid facere uoluntatẽ Patris.

Chriſtianus nõ peccat, & tamen habet peccatum.

B

Proinde quicunque Chriſti uere fuerit, is ut non poterit peccare, hoc eſt, peccatis animo deditus eſſe & ſtudere, quod ſcilicet ſolum Deus imputat & peccatum habet, ita neceſſe eſt uoluntati eius pro uiribus ſtudeat, neque quicquam prius habeat, quã ad uerbum ipſius, totum ſe comparaſſe. Interim tamen obrepent à carne non pauca, ut nunquã quidem illi non orandum ſit: Remitte nobis debita noſtra, uerum merito Chriſti, in quo omnem ille fidutiam collocat, omnia ut condonabuntur, ita peccata non erunt. Qui itaque uoluntatem Patris non fecerit, hoc eſt, faciendæ non ex animo ſtuduerit, aliud enim facere, non eſt uitæ huius, is neque Patrẽ, neque Chriſtum nouit, non eſt natus ex Deo, ac ſpiritu filiorum Dei etiamnum caret, eóque & fucus erit, quãlibet Chriſto: Domine, domine, acclamet. Corde namque ipſum Dominum nondum agnouit, quo illum Dominum uocare nemo poteſt, niſi ex ſpiritu ſancto. 1. Cor. 12.

Qui Chriſti ſunt, Patris uoluntati ante omnia ſtudent.

Quod hunc locum, Euangeliomaſtiges iactant, tanquã pondus adijciat operibus, falſúmque conuincat, ſola fide abſque operibus, nos ſaluari, faciunt, quod ferè ubique ſolent, nempe declarant ſe neſcire quid loquantur, aut de quibus affirment. Damnatur enim hoc loco hypocriſis, quæ ſine corde Chriſtum Dominum appellat, non fides. Illa namque fructu bonorum operum, ſtudióque faciendæ uoluntatis paternæ uacat, hæc ut paternę uoluntati deditiſſima eſt, ita bonorum operum exiſtit, ſimul feraciſſima. Quid enim aliud quam Patris uoluntatem facere optet, qui ut omnis uera fide præditus certo perdidicit, nouerit optimam? Recte igitur illi colligunt, à ſalute alienum eſſe, qui uoluntatem non ſtudent facere Patris, fidem autem, ſine hoc ſtudio eſſe poſſe, falſo putant. Sed de fide mox, capite ſequenti.

Male hoc loco contra fidem abutuntur.

Lucas ſententiam hanc ſic retulit: Quid autem uocatis me Domine, Domine, & non faci-
C. tis quæ dico? Eſt enim eadem ipſius, & Patris uoluntas, quæq́ ille dicit, Patris uerba exiſtunt.

Multi dicent mihi in illo die: Domine Domine, nonne &c.) Graui commmatione ab hypocriſi deterret, ſuoſq́ ad ſtudium pietatis incitat. Dies ille in quo, repulſurum ſe Hypocritas affirmat, dies iudicij eſt. Apud Lucam parabola quadam conditionem eius expoluit. Poſtq́ fuerat hortatus, ut per anguſtam portam ingredi contenderemus, ita illic ſubiecit: Cum autē ſurrexerit Paterfamilias, & clauſerit oſtium, & cœperitis foris ſtare & pulſare oſtium, dicētes: Domine Domine aperi nobis. Et reſpondens dicet uobis: Neſcio uos unde ſitis &c. quaſi diceret: Sicut Paterfamilias receptis noctu in ædes, qui è familia ſua ſunt, demum ſurgit, oſtium obfirmat, ac neminem poſtea pulſantem intromittit, ut qui neminem alium ad familiā pertinere ſuam agnoſcat, ſic & conditio regni mei, ubi finis præſentis uitæ aduenerit, habebit. In morem Patrisfamilias, meos omnes qui in hac uita ſyncera mihi ſeſe fide dediderunt, mecū habebo, cúmq́ & alij quibus contemptui fui, quíq́ ſe meos ſimulare, quàm eſſe maluerunt, admitti petierint, tum ſentientes iam demum ſe non bonis, ſed umbris bonorum huius ſæculi planè deluſos, ut alienis à mea familia, aditus ad nos haudquaquā patebit, oſtio uitæ, illis in æternum obſerato. Quibus pulſantibus, & nimis ſero, à me uera bona petentibus, reſpondebo: Neſcio uos unde ſitis, nihil uobis mecum unq̄ fuit, ad meam familiam nequaquā pertinetis. Et hac quidem ſimilitudine alias quoq́, ut infra in noſtro Euangeliſta. 25. & Lucæ. 12. Dominus ex parte aliqua uſus eſt, hortans pariter ad uigilandum, útq́ ſolida & officioſa fide, pietati ſtudeamus, quo ſe uenientem parati ſimus, ad nuptias & quietem uitæ æternæ ſequi, ut qui aduentum ſuum uigilātes expectauerimus. Significans alioqui uſu uenturum nobis, quod ijs, qui ueniente Patrefamilias aut ſponſo, imparati, foris relinquuntur, & occluſo oſtio nequicquā poſtea pulſantes, penitus ignorantur.

Status & ratio futuri ſeculi poſt iudiciū.

Dies itaq́ ille, de quo hic monet Chriſtus, tempus illud eſt, cum hypocritæ uere demum, uanitatem ſtudiorum ſuorum agnoſcentes, ſerio tandem Chriſti eſſe cupient, ſed fruſtra, audiéntq́ ſe prorſus ab illo ignorari, quem ſolide ipſi quoq́ cognoſcere, nunquā antea quæſie-
D. rant. Tum ſentient miſeri etiam q̄ nomine Chriſti propherarunt, dæmonia eiecerunt, aliáſq́ uirtutes præſtiterunt, quando ſyncera fide, per dilectionem officioſa caruerunt, penitus nullius ad ſalutem ſibi momenti eſſe. Id Dominus ſignificare per hoc uoluit, q̄ ipſos, ut apud Lucam legimus, inducit, hæc, pōſtquā pulſantes clauſum oſtium reſponſum acceperunt, ſe ab illo neſciri, obijcientes tanquā argumenta, cur ad regnum ipſius attineant, unde ait: Tunc incipietis dicere: Edimus coram te & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Ad quæ utiq́ & hæc in Matthæo noſtro pertinent: Nonne nomine tuo prophetauimus &c. Ac tunc inquit hic, cōfitebor illis: nunquā noui uos, uel ut Lucas habet: Dico uobis, neſcio uos unde ſitis. Hic namq́ dialogiſmus aliud nihil erit, quā certa demum agnitio hypocriſeos, qua ſentient tandem, ſibi nihil cum Chriſto commune eſſe, quālibet in externis iſtis, inter familiares eius, ac regni ipſius primores fuerint habiti.

Nomine meo.

Nomine Chriſti prophetare, idem eſt, atq́ uirtute & numine Chriſti prophetare. Omnino enim orationes iſtæ, per nomen tuum, uel in nomine tuo, aut propter nomē tuum, & huiuſmodi, eum ſenſum habent Ebræis, à quibus ueniunt, quem illæ noſtræ, nuperæ tamen: oro tuam maieſtatem, tuam reuerentiam, maieſtati, præſtantiæ uel reuerentiæ tuæ placeat &c. Vt enim his nihil plus dicitur, quā ſi diceretur: oro te, & tibi placeat, niſi q̄ hoc modo ſimul honorare uidemur eum, cui, uel de quo, ad hunc modum loquimur, ita cū Chriſtus dicit Patri: manifeſtaui nomen tuum, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, manifeſtaui te. Ita cum identidem in ſcripturis dicitur: Libera nos propter nomen tuum, idem eſt, ac ſi diceretur: libera nos propter temetipſum. Sic quod. 2. Moſ. 9. Dicebat Dominus Pharaoni: In hoc ſtatui te, ut uirtutem meam declararem, & propterea narrabitur nomen meum, in omni terra, haud plus fuit, q̄ ſi dixiſſet, propterea ego prædicabor in omni terra. Vnde quod hic alij dicūt, nónne nomine tuo prophetauimus, idem eſt, ac nonne per te, tuo numine & uirtute prophetauimus &c. Leuiculum hoc eſt, ſed expertus ſum, ſæpe nonnihil exercitatis, haſce locutiones, nequaquā fuiſſe ſatis planas & luculentas, neq́ clare ſatis populo potuiſſe reddere. In quorum gratiam & de ijs uolui ſemel annotare.

Quid prophetare.

Quid prophetare ſit, latius uolente Domino infra in. 11. capite dicam. Satis nobis hic ſit, accipere hanc uocem, ut Paulus ea uti uidetur. 1. Corin. 14. nempe pro diſſerere ex peculiari afflatu ſpiritus Chriſti de myſterijs Dei, ad profectum pietatis in auditoribus. Sic enim Paulus ait:

Pro-

Prophetans hominibus loquitur ædificationem, & cohortationem, & cõſolationem, id eſt,
A loquendo uerbum Dei, uel ædificat, dum, quæ fidei ſunt, docet, uel cohortatur, ut pergant,
qui in Domino cœperunt, uel conſolatur, ne frangantur, quos crux Domini durius premit:
Hinc ergo liquet, ſpiritu Chriſti hypocritas quoſdam, in initio Eccleſię, myſteria regni Dei do-
cuiſſe, Dæmonia ejeciſſe, aliáſq; uirtutes perfeciſſe. Inter quos certe Iudas, Demas ac alij ple-
riq; fuerunt, quos Paulus à ueritate aberraſſe queritur. De Iuda infra 10. legimus, quod è nu-
mero duodecim fuerit, quibus accerſitis CHRISTVS poteſtatem dedit ejicien-
di ſpiritus immundos, & ſanandi omnem languorem, & morbum, prædicatéq; Euangeli-
on commiſit. Quódq; cum Iudæ hypocritæ ac proditori ſuo fecit, dubium non eſt, quin ini-
tio Eccleſiæ, idem multis alijs quoq; fecerit, ut pleri´q; ſolida fide uacui, ſpiritu Domini tamen
hactenus donati fuerint, ſicut olim Schaul ad prophetandum & regnandum, donatus illo e-
rat, ut Euangelion uellent & poſſent prædicare, myſteriáq; regni Dei commodum docere,
atq; iuxta multis eam doctrinam miraculis & ſignis, quæ tum operari largius Dominus da-
bat, confirmare.

Spiritus prophetandi & miracula faciendi, datur etiam impijs.

Vt enim legem ſuam Deus innumeris portentis Iudæis commendauit, ita & Euangelion
gentibus commendare uoluit, ſítq; frequentia miraculorum, illis poſtquam in terram ſancti
uenerũt, paulatim remiſſa fuit, ita etiam Eccleſia poſtquam in bona orbis parte Euangelion
innotuit, uirtutes ædendi miracula, habere cœpit rariores. Quæ etiam magis adeo ad celebri-
tatem Euangelij, quam ad fidem credentium faciebant, & potius ad inquirendum de Euan-
gelio, animos hominum excitabant, quàm illi fidem arrogabant. Multi enim innumera mi-
racula uiderant, qui credere tamen non potuere. Vnde illud confirmare ſermonem Apoſto-
licum per ſequentia ſigna, Mar. ult. aliud nõ fuit, quàm ipſum celebrem & admirabilem red-
dere. Vt tanquam diuinus ad ſe mundum pelliceret. Vt ergo ſatis celebre Euangelion per mi-
racula euaſit, cum reliquum, ut ei ſcilicet credatur, ſpiritus ſancti ſit corda perſuadentis, nõ mi-
raculorum, quibus ubi cordi abeſt ſpiritus, ſenſus tantum redduntur attoniti, Dominus non
ab re miracula in ſuis operari cœpit rariora. Quo nomine, ne nobis diſpliceamus, tanquam
Domino parum grati, uoluit commemorari nobis, tam non eximium eſſe hoc donum, ut
impijs etiam hypocritis olim illud dederit, & Ioanni, quo non è mulieribus maior natus, nõ
dederit. Nam hic nullum ſignum fecit, Ioan. decimo.

Vnde initio legis & Euangelij frequentia miraculorum.

Quare miracula ceſſarint.

Hic præterea duo nobis diligenter notanda ſunt, prius, quod prophetæ, & uirtutæ ejicien-
B di Dæmonia, ſanandi´q; quemlibet morbum, prædití, hypocritæ tamen & à Chriſto alieni
eſſe poſſunt. Quod unumquenq; ſanè mouere debeat, non quidem ut timeat à Chriſto alie-
nus eſſe, aut unquam fore, iam enim ſi id timeret, ab ipſo excidiſſet, illum ſuum æternum ſal-
uatorem dubitans, quod fides uera ſcilicet ferre nequit, ſed ut ob nullam ſanè dotem, quan-
tumuis præcellentem, ſibi placeat, uno ſpiritus teſtimonio, in corde ſuo confidens, à ſola Dei
gratia in omnibus pendeat. Tum ſi quos alios prophetiæ dono præſtare præter cæteros Do-
minus dederit, nequaquam propterea citra iudicium, quæ eiuſmodi docuerint, amplectatur
quaſi uero omnia quę dixerint, oracula ſint, neq; labi uſpiam poſſint. Nam uel hinc diſcimus
non labi modo tales poſſe, uerumetiam in totum, à Chriſto eſſe alienos, ac nihil niſi hypocri-
tas, Chriſto inter ſuos nunquam habitos. Deus profecto hanc ſuam gloriam, quod ueritatẽ
in omnibus loquitur, ut nulli hominum hactenus conceſſit, ita concedet nũquam. Adhuc
poſt tam graues & luculentas præmonitiones, libet tamen multis adorare homines, præ´q;
unico eóq; cæleſti magiſtro Chriſto, mortales, eóſq; qui fructibus longe alio ſe, quàm Chriſti
ſpiritu adflari in pleriſq;, haud obſcure demonſtrant ſectari, ipſorum iudicio uerbum Dei &
fidem ſuam per omnia permittentes. Quid hi facturi eſſent, ſi haberent, qui non prophetan-
di tantum dono, ſed etiam facultate pellendi Dæmones, curandi´q; morbos quoſlibet polle-
rent? Quæ putas maneret præ oraculis talium, ſcripturæ authoritas reliqua? Profecto ut ſeſe
hominibus, qui tamen multo adhuc infra illam pręcellentiam exiſtunt, addicunt hodie neq;
pauci, neq; uulgari, ut ſibi uidentur, iudicij facultate præſtantes, ſi eiuſmodi potentia ſpiritus
eminerent aliqui, perfacile illis eſſet, figere & refigere, ſurſum ac deorſum miſcere omnia, pręſ-
ſertim apud iſtiuſmodi tam præpoſtere admirabundos. Si nanq; ex his, quæ hac tempeſtate
iudicant, coniecturam fecero, non dubitarim quin nihil omnino poſſent eiuſmodi fingere
tam abſurdum, nihil ab omni ueritate tantopere alienum quod credulis iſtis non perſuade-
rent, eſſe ipſiſſima uerba Chriſti, indubitata oracula ſpiritus ſancti. Sed miſſis iſtis Midis, ac Py-
thagoræ, quàm Chriſti ſcholæ aptioribus diſcipulis, cũ omnis homo mẽdax ſit, & ſolus De-
us uerax, id quod cotidianis exemplis, uerum magno R. Pub. Chriſtianæ incommodo ex-

Poſſunt à Chriſto alieni eſſe Prophetæ illuſtres miraculis.

In præpoſtere admirantes mortaleis.

C perimur, ſolis diuinis ſcripturis hunc honorem habeamus, ut quæ præſcribunt, ſimplici fide & abſq; iudicio amplectamur, quæ uero homines ſtatuerint, quātumlibet ſancti, aut docti appareant, meminerimus, ut authores non hallucinari tantum, ſed & fallere poſſe, quandoquidem Prophetæ miraculis quoq; illuſtres, à Chriſto tamen prorſus ignorantur, ita illis ſemper poſſe admixta falſa & noxia eſſe multa, eóq; probemus omnia, ut uere bona tantum teneamus. 1. Theſſ. 5. dijudicemus quoſlibet, quò ſpiritum Chriſti ſolum ſequamur, Io. 4. ad quod ſcilicet diligenter adeo, & Dominus ipſe, & Apoſtoli eius inhortati ſunt.

Alterum hîc perpēdendum eſt, quod ex illo: Nunq; noui uos, id eſt, inter meos agnoui, clare docemur, qui aliquando à Chriſto poſſunt excidere, eos Chriſti nunquā fuiſſe, eóq; nunq; uere crediſſe, aut fuiſſe pios, nunquam ſpiritum filiorum fuiſſe nactos, ſed omnia illorum nihil niſi hypocriſim eſſe, quantūlibet ſancti & pietate prȩſtabiles, ad tēpus ſeſe fingāt, q̄s enim Chriſtus diligit in finē uſq; diligit, & quos Pater illi dat, neq; ipſe abijcit, Io. 6. neq; rapere de manu eius quiſquā poteſt, Io. 10. Ideo & ſi cadant huiuſmodi, excidunt tamen nunq;. Electi enim ſunt ad uitam, quam Dei electionem, nulla poteſt creatura reddere irritam. Siquidem ut ſecūdum electionem propoſitum Dei maneat, non ex operibus, ſed ex uocante, non ſolum eligit ſuos priuſq; nati ſint, ac boni aut mali quicquam fecerint. Rom. 9. ſed etiam antequam iacerētur fundamenta à conſtitutione mundi Ephe. 1. Vnde & de Apoſtolis Ioannis. 17. Dominus dicebat: Non pro mundo rogo, ſed pro ijs rogo, quos dediſti mihi, quia tui ſunt, id eſt, electi abs te ad uitam. Proinde ut Chriſto nunq; noti ſunt reprobi, ita nunquā ignoti electi, quantūuis in illis pietatis ſpecies aliqua adblandiatur, & in his inuiſa impietatis ſæpe forma conſpiciatur. Eóq; & hi ſicut prædeſtinati & uocati ſunt, ſic tandem ad imaginem Chriſti reformabūtur, Rom. 8. & illi detracta deniq; perſona filiorum Dei factitia, ſui ſimiles apparebunt, iuxta hoc quod à ſe audituros illos hic teſtatur.

D Diſcedite à me operarij iniquitatis.) Hoc deſumptum putant ex Pſal. 6. uerſu nono, qui ita habet: Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis, quoniam audiuit Dominus uocem fletus mei. Quòd operarij iniquitatis reddidi, ubi eſt פֹּעֲלֵי אָוֶן Græci illud legūt, ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Vnde Latini dicere ſolent, operantes iniquitatem. Idq;, ut mihi quidem uidetur, admodum commode & proprie. Vt enim ſignificatio eius ex uarijs ſcripturæ locis, in quibus illius uſus eſt, qui tamen crebriores in Iiob, Pſalmis, Prouerbijs atq; Prophetis, quā hiſtoricis ſacrorum Bibliorum libris occurrunt, conijci poteſt, omnino ſignificat, praue, inique & maleuole agentes, quos germanice dicimus, die ubel oder unrecht thun. Quidam conſtanter uertunt illud moleſtiam, germanice muhe. Sed omnino plus ſonat. Nam ferè ubiq; impijs, malicioſis, fraudulentis, uiris ſanguinū, & huiuſmodi, hi פֹּעֲלֵי אָוֶן, id eſt, iniquitatē committentes, componuntur. Iam ut crebræ ſint in ſcripturis interpretationes, quod identidem alijs uerbis, eadem ſententia repetatur, nemo qui uel paululum in ſcripturis uerſatus eſt, ignorat. Vnde cum Pſal. 28. legimus. Ne trahas me cum impijs, & cum operantibus iniquitatem. Et Pſal. 36. Verba oris eius, iniquitas & fraus. Rurſus Pſal. 92. Dum germinabunt impij ſicut fœnum, & floreſcent, omnes operantes iniquitatem. Item Pſal. 101. In matutinis perimam omnes impios terræ, ut exterminem de ciuitate Domini, omnes operantes iniquitatem, abunde uidetur patere, eoſdem dici operantes iniquitatem, qui impij, Et iniquitatem, cum impietate, fraude, & malitia certe cognationem habere, eandémq; animi prauitatem per eam ſignificari. Vt ſi Germanice reddendum mihi אָוֶן eſſet, per boes, ubel oder unrecht, ſatis plene reddi crediderim. Omnino enim animi prauitatem, qua boni ſaníq; nihil agere libet, & noſtra tantum cum iniuria aliorum quærimus, proprie ſignificare uidetur, quam κακοήθειαν Græcis, nobis uocabulum iniquitatis, ſi recte accipias, ſatis exprimit. Huiuſmodi uero cum ſint hypocritȩ uniuerſi, utcunq; id diſſimulent, ideo audient olim, horrendam iſtam ſententiam: Diſcedite à me uos iniqui & praui, qui boni nihil, quantumlibet ſimulaueritis, unquam egiſtis, aut agere cum mali eſſetis, & peruerſi potuiſtis Non enim aſtabunt ſtolidi coram oculis eius, odit omnes operantes iniquitatem. Pſal. 5. Conueniunt uero hęc, cum illis infra. 25. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, &c. Eſuriui enim & non dediſtis mihi cibum &c. Vt planè idē eſt, agere iniquitatem, & poſthabere dilectionem. Vbi nanq; fide uera cor deſtituitur, nihil rectū, aut ſanum iudicare, uel agere poteſt, cum ad malū, omnes cogitationes atq; conſilia eius propenſa ſint à puero. 1. Moſcheh. 8.

Quid operantes iniquitatē.

Diſcedite.

In Luca. 13. adijcitur: Ibi erit fletus & ſtridor dentium, cum uideritis Abraham, & Iſaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, uos autem expelli foras. Et uenient ab oriente &cæt. Quo magis his, mala quæ hypocritas manent, explicat, hoc potentius ab hypocriſi deterret, &

Lucæ uerba excutiuntur.

A & ad ueritatis ſtudium impellit. Fletu ſummum dolorem, ſtridore dentium, ſummum horrorem ſignificat, quæ mala illis ex eo augebuntur, quod uidebunt ſanctos qui ſolidæ pietati ſtuduerunt, Dei bonitate frui, ſe uero ab ea repelli. Neq; ſolos quidem Iiſraehitas, ſecundũ carnem quidem, ſed uenientes etiam ab oriente atq; occidente Ethnicos. Ita primi erunt nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Id quod horrende hypocritas, qui hic primas in omnibus ſibi uendicarunt, excruciabit. Precemur ergo ſpiritum ueritatis, qui ab omni nos hypocriſi abducat longiſſime, qua uniq; nihil æque inuiſum Deo eſſe poteſt, qui adoratores ſcilicet requirit, qui ſe in ſpiritu & ueritate adorent.

Omnis enim qui audit ex me ſermones hos &c, Idem Lucas. 6.) Expolitio eſt, ſuperioris contra hypocriſim ſententiæ, per parabolam ſatis aperte & fuſe, ac per contrarium quoq; propoſitam, quod ideo factum eſt, ut tanto magis agnoſceretur & deteſtabilis haberetur uanitas atq; ſtultitia eorum, qui ſine fide, pietatiſq; uigilanti ſtudio, Chriſti nomine, ſeſe iactitãt. Neq; uero eſt ratio, ut quid domus, petra, imber, flumina, uenti ſignificẽt, ſingulatim exquiramus, non enim ut ſingula, ſuas haberent ſignificantias propoſita ſunt. Vnum hoc uoluit monere Chriſtus, eos qui ſibi confeſſione oris tantum, nomen dederint, & audiant quidem ſermones ſuos, ſed id abſq; ſolida fide cordis, qua faciendis ſimul ſuis ſermonibus, ex animo ſtuderent, ſtulte & inſane agere, quod hæc ipſorum hypocriſis & uana religio, tandem ingenti ipſorum malo, detegenda & euanitura ſit. Sicut nimium imprudenter egerit, qui domum ſuper harenam extruat, quæ ſimulatq; uel paululum, ui aquæ & uentorum pulſatur, corruit tota, magnaq; ſui ruina, damnum dat multo maximum. Ita Hypocritarum fiducia, uanis & nihili rebus nixa, ſubuerteretur tandem ſubito, ſi non ante tentationibus impulſa uitæ huius, certe tum, ubi audierint: Diſcedite à me operarij iniquitatis, idq; æterno ipſorum exitio. Cum ueri Chriſti diſcipuli, qui non audiunt tantum, ſed faciunt etiam, quę ipſe iuſſerit, eò ꝙ certa ſint præditi fide, in æternum non commouebuntur, ſed audient: Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum &c. Ideoq; ſimiles ſunt prudenti uiro, qui domum ſuam ſuper Petram fundat, quam nulla queat uis tempeſtatis deijcere. Spes nanq; horum & fiducia, ipſo Chriſto, per ſpiritum filiorum, ſolide nixa, confundi non poteſt, & ne inferorum portæ, hoc eſt, uis omnis & poteſtas Satanæ, contra eam quicquã poteſt, quantamlibet tempeſtatem excitet, & flumina uentóſq; tentationum immittat. Fortior ſiquidem eſt, qui in ipſis agit, ꝙ qui dominatur in mundo. 1. Io. 4. Et Pſal. 125. canit: Qui confidunt in Domino, non nutabunt, ſed in æternũ ſedebunt, ſicut mons Tzion.

B Proinde recte hæc intellexerit, qui agnouerit à Chriſto, ueram fidem obtinentem, uiro prudenti, fucatam uero, imprudenti aſſimilari, & in eo quidem, ꝙ ille domũ ſuam extruit, ut firma conſiſtat, hic ut paulo poſt ruitura ſit. Quo ſignificare uoluit, ſpes uere credentium, & ſpiritus in corde ſuo, teſtimonio nitentium, firmas eſſe, nec unquã poſſe confundi, Hypocritarũ autem fidem ſimulantium, non poſſidentium, & uel ſua, uel aliorum ſtulta opinione, pro teſtimonio ſpiritus in corde fidentium, uanas eſſe, & æterna confuſione mox ſubuertendas. Oremus igitur ſedulo ſpiritum filiorum augeri nobis, qui impellat & accendat, ut gnauiſſime faciẽdis iuſſis Domini incumbamus, quò alacri fiducia, in uia Domini curramus, quã minimum cum Hypocritis & Chriſti irriſoribus, commune nobis exiſtat. Etenim Deus eſt maior corde noſtro & nouit omnia. Si hoc reprehenderit nos, quantumlibet alijs hominibus probemur, multo magis reprehendet Deus. Si autem cor noſtrum nos nõ reprehendit, quod nimirum ſentimus & experimur, apud nos Dei ſpiritum, huc inclinãtem, ut ad uoluntatem Domini uitam comparare noſtram, ante omnia in uotis ſit, fiduciam habemus erga Deum, inquit Ioãnes: Et quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniam pręcepta eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo, facimus. 1. Ioan. 3. De cuſtodire & facere mandata iam paulo ſupra dixi, eſſe idem ſcilicet atq; ſtudere ex animo, ut illis uita noſtra reſpondeat. Lucæ. 6. habes hanc duplicem parabolam, uerbis fere iiſdem.

Vanitas hypocritarum.

Fugienda hypocriſis.

Et factum eſt, cum finiſſet Ieſus ſermones hos, obſtupuerunt turbæ &c.) Hoc de Domino Marc. 1: Lucas. 4. pariter memorant. Vnicus magiſter cæleſtis datus mundo erat, cuius ſpiritu afflati, & Prophetæ ab initio locuti fuerant, non igitur mirum ſi magna cum authoritate uerba ipſe fecerit, eoq; declararit ſe eſſe, cui Pater omnis carnis poteſtatem dederit, ut quotquot dederit ei, det illis uitam æternam. Ioan. 17. Scribæ interpretum duntaxat munere fungebantur, ad hoc ſpiritu nullo, hypocritæ nimirum, docebant. Atq; hoc erat, ꝙ turbæ ſtupebant, uidentes & ſentientes illum & in docendo, poteſtatem maiorem præ ſe ferre, & energian quoque exerere potentiorem, quã illorum doctores conſueuerant.

C Poteſtatem, & ſi Chriſto inferiorem, mirificam tamen habent, quotquot ſpiritu Dei polleant, præſertim ſi ad docendum alios ſint diuinitus delegati. De qua poteſtate data in ædificationem ſibi, non in deſtructionem, multa & mira Paulus. 2. Corinth. 10. prædicat, meminit eius & 13. in eadem Epiſtola. Nempe ſe poſſe inſtructum ſcilicet ſpiritalibus armis, & potentibus Deo, conſilia & omnem celſitudinem extollentem ſe aduerſus cognitionem Dei, demoliri, & captiuam ducere, ad obediendum Chriſto, omnem cogitationem, & in promptu habere uindictam, aduerſus omnem inobediẽtiam. Quæ profecto ἡ ἐξουσία, id eſt, authoritas et poteſtas ſpiritus, quia apud nos, qui Euangelion poſtliminio recepiſſe nobis uidemur, rara, aut nulla ferme apparet, atq; ideo noſtra cum uerba, tum facta frigent, & iacẽt. Certum, proh dolor, argumentum exiſtit, per parum nos ſpiritus quoq; Chriſti adhuc conſecutos. Nequit enim ille ſui diſſimilis eſſe, & non eadem ubi ubi fuerit, ad ędificationem audere & perficere. Eoq; plurimum uerendum, multos hodie concionatores eſſe Euangelij, perpaucos aũt Chriſti in Euangelio miniſtros, quod ſpiritus eius potentiam & authoritatem, tam paucis contigiſſe uideamus, eoq; ut Prophetę ſunt, ita populum quoq; eſſe, utroſq; in uerbis ſitum omnẽ Chriſtianiſmum habentes, cum nequaquã in ſermone, ſed in uirtute regnum Dei conſiſtat. 1. Corint. 4. Magna igitur neceſſitas orandi ab optimo Patre, bonum ſpiritum, nobis immittat, ut uerba, factáq; noſtra, præcipue autem eorum, quos ad regendũ Eccleſiam Dei, ſpiritus ſanctus conſtituit Epiſcopos, energian & uirtutem ſpiritus, cum authoritate & dignitate, qua Chriſti gloria adferatur, habeant, quo fœliciter ædificare pietatem, & demoliri queant omnẽ impietatem, nec uituperetur miniſterium ipſorum, neq; habeantur contemptui & ipſi, quod certe & Chriſti gloriam obſcurat, & offendit puſillos, ſalutémq; multorum remoratur.

Hinc ſanẽ fuit, quod Paulus diligenter adeo præcepit, ut à contemptu ſe uerbi miniſtri uindicent. Quare Timotheo. 1. Timothei. 4. ſcripſit: Nemo tuam iuuentutem contemnat, ſed eſto forma fidelium, in ſermone, in conuerſatione, in dilectione, in ſpiritu, in fide, in puritate, &c. His ſimul & in authoritate debere uerbi miniſtros eſſe, & quibus illa comparanda ſit, docet. Neq; enim ab ulla alia re, quã potentia ſpiritus, fideiq; amplitudine, & dexteritate, fœliciter proximis uiam uitæ ſternentis, petenda erit.

D

Idem ferẽ & Tito ſcripſit: Hæc loquere & hortare, & argue cum omni præcipiendi ſtudio. Nemo te deſpiciat. A quibus nanq; Deus recte timetur & amatur, qui non ſummo in precio haberent eius miniſtros, negotium ipſius bona cum fide agentes? Quos utiq; qui ſuſcipit, ipſum ſuſcipit: qui contemnit, ipſum contemnit. Quemadmodum igitur prędicatori curæ eſſe debet ſummæ, ut Dei uerbum plurimi fiat, ita danda ei ſimul opera eſt, ut ipſe quoq; nequaquã deſpiciatur. Sed id minime ſua cauſſa, uerum tantum, ut ſuum põdus Dei mandata quæ perfert, habeant, eſtq;, ut dixi, hæc authoritas, non aliunde comparanda, q̃ à uitæ innocentia, fidei uiuacitate, uirtute ſpiritus, ſtudióq; gloriæ Dei propagãdæ flagranti. Tales donet huic noſtro ſæculo Dominus qui amplam ſanẽ Euangelij ſui cognitionem donauit, & indubie rectius habebũt Eccleſię, Euangelijq; negotium melius audiet, ac multo & ſuauior & potẽtior à nobis uitæ odor ſpargetur, ſanctęq; ac ſaluificæ multis admirationi, in gloriam DEI erimus, qui nunc ſordemus & iure ſordemus multi, dum ſub tam ſplendidis titulis, nihil in nobis apparet uerę pietatis nomine admirandũ, dignũmue ſpiritu Euãgelico. Sed precibus pijs atq; ardẽtibus, magis q̃ querimonijs, huic malo occurretur qbus utinã libeat, qui Chriſto nomẽ dedimus, uigilãtius aliquãto & ſer uẽtius incũbere.

Quã neceſſaria & unde petẽda prędicatoribus authoritas.

Caput

A

CAPVT OCTAVVM.

CVM DESCENDISSET AVTEM DE MONTE, SECVTAE ſunt eum turbæ multæ, & ecce leproſus accedens, adorauit eum, dicens: Domine, ſi uelis, potes me mundare, protenſaq; manu tetigit illum Ieſus, dicens: Volo, mundus eſto, ac protinus mundata fuit illius lepra. Et dicit illi Ieſus: Vide ne cui dixeris, ſed abi, oſtende teipſũ Sacerdoti, et offer munus, quod iuſſit offerri Moſes in teſtimoniũ ipſis.

Porro cum ingreſſus fuiſſet Ieſus Capernaum, adijt eum Centurio, obſecrans eum & dicens: Domine, famulus meus, decumbit domi paralyticus, ac grauiter diſcruciatur. Et dicit illi Ieſus: Ego cum uenero, medebor illi. Et reſpondens Centurio, dixit: Domine, non ſum idoneus, ut tectum meum ſubeas, imo tantum dic uerbum, & ſanabitur famulus meus. Nam & ego ſum homo alterius poteſtati ſubditus, & habeo ſub me milites, & dico huic uade, & uadit, & alteri ueni, & uenit, & ſeruo meo, fac hoc & facit. Hæc autem cum audiſſet Ieſus, admiratus eſt, & ait ſequentibus ſe: Amen dico uobis, ne in Iſrael quidem tantam fidem reperi. Dico autem uobis, quod multi ab oriente & occidente uenturi ſunt, & accumbent cum Abraham & Iſaac, & Iacob in regno cælorum, filij uero regni eijcientur in tenebras extremas, illic erit ploratus & ſtridor dentium. Et dixit Ieſus Centurioni: Abi, & quemadmodũ credis, ita fiat tibi, & ſanatus eſt famulus eius in hora illa.

Et cum ueniſſet Ieſus in domum Petri, uidit ſocrum illius in lecto decumbentem, & febricitantem, tetigitq; manum illius, & reliquit illam febris, & ſurrexit, ac miniſtrauit illis.

B

Cum autem appetiſſet ueſpera, adduxerunt illi dæmoniacos multos, & eiecit ſpiritus uerbo, omneſq; male habentes ſanauit, ut impleretur quod dictum erat per Eſaiam Prophetam, cum ait: Hic infirmitates noſtras ſuſcepit, & morbos portauit. Cum uidiſſet autem Ieſus turbas multas circum ſeſe, iuſſit ut abirent in ulteriorem ripam.

Et cum adiſſet, unus Scriba dixit ei: Præceptor, ſequar te quocumq; abieris. Et dicit illi Ieſus: Vulpes foueas habent, & uolucres cæli nidos, at filius hominis non habet ubi caput reclinet.

Alius de numero diſcipulorum ſuorum dixit ei: Domine, permitte mihi prius ut abeam, & ſepeliam patrem meum. At Ieſus dixit illi: Sequere me, & ſine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos.

Et cũ eſſet ingreſſus nauim, ſecuti ſunt eum diſcipuli ſui, & ecce motus magnus factus eſt in mari, adeo ut nauis operiretur a fluctibus, ipſe uero dormiebat. Et accedentes diſcipuli, excitauerunt illũ dicentes: Domine, ſerua nos, perimus. Et dicit illis: Quid timidi eſtis, exigua præditi fiducia? Tũc excitatus increpauit uentos & mare, & facta eſt tranquillitas magna. Homines uero admirabantur, dicentes: Qualis hic eſt, quia uenti quoq; & mare obediunt illi.

C Et cum ueniſſet ad ulteriorem ripam in regionem Gergeſenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci e monumentis egreſſi, erant autē ſæui ſupra modū, adeo ut nemo poſſet tranſire per uiam illam. Et ecce uociſerabantur, dicentes. Quid rei nobis tecum eſt Ieſu filij Dei? ueniſti huc ad cruciandum nos ante tempus? Erat autem procul ab illis grex porcorum multorū paſcens. Dæmones uero rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos, permitte nobis ut demigremus in gregem porcorum. Et ait illis: Abite. Illi uero egreſſi abierunt in gregem porcorum. Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porro qui paſcebant aufugerūt, & digreſſi in ciuitatē, renūciauerūt omnia, & quid accidiſſet dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occurſum Ieſu. Et cum uidiſſent illū, rogabāt ut decederet a finibus ſuis.

CVm deſcendiſſet autem de monte.) Supra initio quinti capitis, & collatione eorum, quæ hic noſter, Marcus & Lucas ſcripſerunt, oſtendimus, Dominum, ubi turbis circūfuſus fuiſſet, aſcendiſſe in montē, inibiq́ precatum per noctē, orto die legiſſe Apoſtolos, mox de monte deſcendiſſe, in locum campeſtrem, orationemq́ iſtam bene longam, quam per tria capita Matthæus conſcripſit, illic habuiſſe, hunc autem, deſcenſum, ut alias alia, à Mat. prætermiſſum. Quod ergo hic ſcribit: Cum deſcendiſſet de monte, memorat, quod ſupra prætermiſerat. Nec intelligendum eſt, finita oratione, primum deſcendiſſe, clare enim Lucas teſtatur illam, in loco campeſtri, poſtquam de monte Ieſus deſcendiſſet, habitam. Eoque uerba hæc noſtri, ita accipienda ſunt: Cum deſcendiſſet autem de monte, ſcilicet priuſquam orationem, ad diſcipulos quidem peculiariter at ſimul tamen, ut circumfuſus ei in loco campeſtri populus, ſimul doctrinam ſuam perciperet, haberet, & iam uellet, abſoluta oratione, alio migrare, ſecutæ ſunt eum turbæ, pendentes

Concordia cū Luca & hiſtoriæ ordo.

D iam ab ore eius, ſtupefactæ ſcilicet ob doctrinam, quam tanta cum authoritate fundebat. Petebat autem Dominus hoc itinere Capernaum. Ita enim Lucæ. 8. legimus: Cum autem conſummaſſet omnia uerba ſua audiente populo, ingreſſus eſt Capernaū. Notanda uero hic uis uerbi Dei cum authoritate prædicati, quod poſt Dominū tot turbas traxerit, inter quas & ſimulti fuerint, id quod petroſa ac ſpinoſa, uel publicoſa terra iacto ſemini, indubie tamen adfuerūt ſimul, qui bonæ terræ ſimiles, uerbum optimo corde receperint, fructúmq́ poſtea ſuo tempore attulerint. Vbi itaq́ frigide adeo ſanctiſſime uerbum Dei docetur, cúmq́ tota prædicatoris uita clamat, ne ipſum quidem illi ſatis credere, quid mirum ſi perpaucos, aut nullos attrahat?

Vis uerbi digne prædicati

Idem Mar. 1. & Lu. 4.

Et ecce leproſus accedens adorauit eum.) Hoc miraculum Marcus & Lucas pariter narrant, ille primo cap. hic. 5. Lucas memorat in quadā ciuitate accidiſſe. Marcus ſcribit, proxime ante hoc, prædicaſſe Dominū in ſynagogis in tota Galilæa, & dæmonia eieciſſe, teſtatúmq́ in hoc ſe miſſum. Itaq́ fieri poteſt, quod cum peteret Capernaum, à loco, in quo ſuperiorē orationem habuit, in uia ad aliquod oppidum diuerterit, ac inibi hunc leproſum ſanitati reſtituerit. Omnino tamen diuerſo adeo ordine, à Marco & Luca factum hoc narratur, ut aliud ab illis, & aliud à noſtro, narrari quis putet. Et rurſus eiſdem adeo id uerbis & circumſtantijs deſcribunt, ut idem narrari ab omnibus tribus, nihil dubij ſit. Sed de tempore ac loco, factorum Chriſti, imitati Euangeliſtas, ne ſoliciti nimiū ſimus, ipſa potius qualia fuerint, qualémq́ Chriſtum prædicent, expendamus. Nemini enim uel parum in Euangeliſtis exercito, ignoratur, illos narrando, factorum ordinem nequaquam obſeruaſſe. Commodum autem Dominus, à prædicatione uerbi, ad miraculū ſeſe recepit, quo maiorem uerbis ſuis admirationem & fidem arrogaret. Hic namq́ miraculorum uſus, ut ad ſuſpicienda, atq́ admiranda Dei uerba, animi hominum excitentur, neq́ ad alia ſeruiunt, quæ uera fuerint.

Quando miraculum factū

Ad ea uero quæ ſupra cap. 2. de adoratione dicta ſunt, facit, quod ubi hic noſter habet, προσεκύνει αὐτῷ, id eſt, adorabat eum, Marcus habet, γονυπετῶν αὐτῷ, id eſt, accidens ei ad genua, Lucas uero, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, id eſt, cadens in faciem. Hinc namq́ aperte colligitur, accidere ad genua, aut in faciem, incuruare ſcilicet & proſternere, reuerentiæ exhibendæ ſupplicandiq́ cauſſa, ꝙ Ebræis, ſuum השתחוה uel שחה ſcilicet proprie ſignificauit, cū adorare Latinis plus ſignificet, imo aliud fere, quod animi potius ſit, quā corporis de quo ſupra plura.

Adorare.

Præterea inſigne fidei, ac rite precantis exemplum, hic nobis leproſus exhibet. Primum, Chriſti uirtutem audiuit, & uere credidit, nihil dubitans, ſicut ipſi cōfitetur, poſſe illū, ſe ſanare, tum fore etiā ut uelit. Quia enim orauit, nequaq̄ hæſitaſſe ſe, declarauit. Quod uero ma

Cuiuſmodi leproſi oratio.

gno

gno cum ardore, ſimul & animo plane ſupplici, procidens in faciem orauit, declarauit ſe prō
A be agnoſcere, minime id ſui meriti, ſed ſolius gratiæ Domini eſſe. Sic docet orare ſpiritus, qui hunc, ſimul atq; Ieſum uidiſſet, quod Lucas commemorat, huc rapuit & accendit, ut ilico in faciem caderet, atq; certa fide ſanitatem, ab ipſo oraret. Irriſio nanq; Dei eſt, ſi quid ipſum ores quod exoraturum te non certo confidas. Quapropter Chriſtus ea duntaxat orare docuit, in forma illa precãdi, quam ſupra tractauimus, quæ pius nequeat dubitare ſe exoraturum, nimirum illuſtrationem gloriæ Dei, uitæ neceſſaria, peccatorum remiſſionem, & à Diabolo eiuſq; tentationibus tandem liberationem. Priuata ſiquidẽ, quale fuit huius leproſi ſanatio, nemo abſolute orare debet, niſi certus ſit, ea impetrata, ad gloriam Dei factura, quod ubi ſic ſe habeat, niſi ſpiritus in corde, nemo poteſt docere. Quare in omnibus precationibus pro rebus externis, pius addet: ueruntamen non mea, ſed tua Pater uoluntas fiat, ſi ad gloriam tuam facturum noueris, ſana me, pelle hoc aut illud malum, & nequaquã abſolute: libera, ſana, quod neſciat, an quod petit, uere bonum ſit & ad Dei gloriam, cui ſe totum dedidit, propagandã ſeruiat. Hinc eſt, quod Paulus Rom. 8. ſcripſit, ignorare nos quid & quomodo orandum nobis ſit, eóq; ſpiritum indicibilibus gemitibus pro nobis intercedere ad Deum. Sunt enim dum affliguntur ſancti, arcana quædam in ipſis uota & occulti quidam ad Deum gemitus, qui à DEI in nobis ſpiritu proueniunt, id petentes, quod ad Dei gloriam, in uarijs illis caſibus, quibus exercemur quolibet tempore, facturum ipſe ſpiritus agnouerit. Aguntur namq; qui filij DEI ſunt, ſpiritu Dei, non iam humana ratione. Quicquid autem ita ſpiritus in nobis orat, ſępenumero non uerbis modo, ſed ne certis quidem cogitationibus nobis explicabile eſt, ſcrutator tamen cordium Deus, facile agnoſcit illud & audit, quia ſecundum Deum, hoc eſt, ad Dei uoluntatem, ſpiritus ille orat. Si ergo huc ſpiritus impellat, ac uelut incogitantem rapiat, ut certa fiducia exorandi quid externi, uel tibi uel alijs ores, ſicut leproſus hic ſibijpſi orauit ſanitatẽ, Apoſtoli multis alijs, uel ſanitatem uel uitam, uel dona certa ſpiritus ſancti orarunt, indubie exorabis, quicquid id fuerit, quia fide orabis indubia. Credenti autem omnia poſſibilia, Mar. 12. Spiritus autem hoc opus erit, qui ita ut illos, ad orandum te nihil fide hæſitante, impellat, ut ne quidem cogitatiuncula aliqua alia obrepat, non modo, ne non impetres, ſed ne quidẽ de ulla re alia, q̃ ut preceris tantum, atq; accipias, quod fueris precatus. Sic certe oraſſe hunc leproſum Lucas deſcribit. Cúmq; uidiſſet, inquit, Ieſum, proſtratus in faciem rogauit, &c. Ita enim uidetur conſpecto Ieſu cogitaſſe. En illum Ieſum, omnium ſaluatorem, qui omnem curat languorem & morbum, bene res habet, & te tua lepra liberabit, tantũ tui admonitus, precabor ergo ipſum, & indubie ſalutem referam. Ac ita aliud ne cogitauit quidem, q̃ ut oraret,

Oratio opus ſpiritus ad quam incogitantes rapit.

B & exoraret, ſibi à lepra mundationem. Sic ſeſe habebit, quæcunq; ex Dei ſpiritu profecta fuerit, pro re aliqua externa precatio, ne de orando quidem deliberabitur, nedum de exorando aliquid hæſitabitur, ſed certus ſpiritus, ut orare ſe quæ Deo grata ſunt, ita & exoraturum illa, rapiet & impellet ita te ad precandum, ut aliud ne cogitare quidem poſſis. Vnde ſi deliberare, uel de orando, uel exorando poteris, iam certo non iſta ſpiritus precatio eſt, neq; plus tum, abſolute id, quicquid fuerit, orabit. Nihil enim ſnſtinet aut uelle aut orare, niſi q certiſſime ad gloriã Dei faciat, quare quacũq; de re id exploratum non habuerit, abſolute eam nullus petet ſed adijciet: Si ita Domino fuerit probatũ, & ad ipſius gloriã momentum aliquod habuerit.

Sed dices, ſi certus adeo impetraturum ſe hic leproſus fuit, & debet dubitatio locum in pia precatione nullum habere, ad quid ergo ille orauit tam ſuppliciter, procidens in terram, dicens: Si uelis, potes, &c. qualis ſanè ſubmiſſio, precãdiq; ardor, in omnibus omnium ſanctorum precibus eſſe ſolet? Profecto nequaq̃ ex eo, quod de exorando quid addubitetur, & ita ſupplicando ac blandiendo ſperetur poſſe forte prouocari Dominum, ut faciat, quod ſua uoluntate non erat facturus, ſubmiſſionem iſtam, & ſtudium orandi proficiſci oportet, nemo enim niſi indubitato credens accepturum ſe, accipiet, ſed proueniet apud ſanctos, ex accurata propriæ ipſorum indignitatis, & ſuper omnia eminentis, diuinæ maieſtatis perpenſione, ut licet certo ſciant id quod oraturi ſunt, Dominum ultro facturum, alias id nequaq̃ petituri, tamen agnoſcentes ſuam indignitatem, nequeunt, ſatis ſubmiſſos & ſupplices, ſeſe exhibere. Quicquid igitur uere Chriſtiani orauerint, quatuor hæc habebunt: Primum ſpiritu, ad orandum impellentur. Proximum, per hunc certi erunt, id quod oraturi ſunt, intereſſe gloriæ Dei. Tertium, per eũdem ſpiritum perſuaſi, nõ dubitabunt, exoraturos ſe, quod orauerint. Quartum, impulſi eodem ſpiritu, ex perpenſione ſuæ humilitatis, & diuinæ maieſtatis, precabuntur & ſuppliciſſime, & obnixiſſime, q̃libet certi ſint, Deum ultro daturum, quod precantur, ac nequaquã id precaturi, niſi dare id Deo crederent multo gratiſſimum.

Vnde precandi ſtudium & ſummiſſio.

Quatuor habebũt pie precantes.

Poſtremo notandum, q̃ paucis uerbis hic orauerit, quã multo autem affectu, de qua re ſupra in capite. 6. de precatione.

C Protenſáq; manu tetigit illum.) Marcus addit,Ieſus autem miſertus &c.Miſericordiæ nánque,ſummæq; bonitatis ſuæ documenta,quibus ad ſe allicere populum uolebat,huiuſmodi beneficia erant,debéntq; commemorata,fidem in ipſum,in nobis augere.Quem enim ſe leproſo,ex fide oranti præſtitit,hunc ſe & nobis ſimili fide orantibus præſtabit.

Cur manu tetigerit immundum.

Quòd uero protenſa manu leproſum Dominus tetigit immundum,ad cuius contactum non minus ſanè contaminabatur homo,quàm ſi tetigiſſet ſanie fluentem,docuit charitatem pluris ſibi eſſe,quà ritus iſtos externos, quin externa illa omnia charitatis imperio ſubeſſe, uti & de ſabbatho,cuius obſeruatio ſanctiſſime erat præcepta,alias facto & uerbo docuit, propter hominem,omnia huiuſmodi eſſe inſtituta,non hominem propter illa. Tangere itaque immundum nulla cauſſa,ut iniuria erat aliorum cum quibus erat agendum,cum propter cōtagionem,tum propter naturæ horrorem,ac etiam puritatis obſeruandæ publicitus neglectū, ita pius & ſanctus nemo,id admiſiſſet,tabernaculo Domini deferens, ut animo & corpore, quā mudiſſime & decentiſſime uiueret, at quoniam ſumma ſanctitas ac puritas eſt, Dei perfectionem,dilectione erga miſeros retuliſſe,ſi quem contactu & cōuictu ſuo iuuare ſancti potuiſſent,uiuo Dei tabernaculo ac Deo,omnis puritatis authori potius deferentes, in ſummis corporis ſordibus inſeruire illi,quā corporis munditiē tueri maluiſſent, etiamnum lege Moſcheh uigente.Hæc uero ut ueteres,acti à ſpiritu Chriſti,ita obſeruarunt,ſic mirū nō eſt, Chriſtum ipſum,ſummum charitatis plantatorem & uindicem,idem præſtitiſſe.Ad hoc enim ut proximum demereamur,& quā plurimum,omnia referenda & adtemperanda ſunt, finis ſiquidem legis dilectio.Non ergo à Deo erit,illa uel ſanctitas,uel ſanctitatis obſeruatio, ſiue in hominibus,qualem religioſuli illi quidam iactant,aut etiam in rebus,cuiuſmodi uulgus Eccleſiaſticorum,omnes etiam opes ſuas habet,non ſolum quæ uaſa ſacra dixere,ob quam proximorum neceſſitati non ſuccurritur,& pro uiribus inſeruitur. Chriſtus omnium mundiſſimus,immundiſſimum leproſum,etiam contra legem,ut uidebatur,tangit, dum tangendo poteſt iuuare.Ita nemo poterit ea ſanctitate pollere,ut non profaniſſimo cuiq; inſeruire nihilominus debeat,ſi ſua ille opera indigeat.

Cur contactu Chriſtus quoſdam curarit, quoſdam ſolo uerbo.

D Cæterum iuxta animaduertitur,Chriſtum plærosq; contactu ſimul ac uerbis curaſſe, plærosq; ſolo uerbo,ſicut puerum Centurionis,de quo mox ſubijcit. Illud feciſſe arbitror, quo carnis ſuæ pretium & utilitatem declararet,cuius ſolius immolatione ſalus omnibus reparata eſt,ut nemo niſi manducata carne & hauſto ſanguine ipſius poſſit uitam æternam conſequi,Ioan.6.Hoc autem,ut carnis præſentiam non crederemus uſq; neceſſariā,ſed uerbo ſuo, etiam carne abſente ipſum æque omnia poſſe.Nam & ſi ſalus noſtra non niſi per carnē Chriſti potuerit perfici,non eſt tamen neceſſe aut utile,eam ſemper habere præſentem carnaliter. Vnde dicebat:Expedit uobis ut ego uadā. Ne quid igitur detractū nobis,quod ſalutis noſtræ intereſſet,putaremus,poſtquā carne à nobis Chriſtus receſſit,agēs etiamnū in carne,ſubinde uerbo ſolo eiecit Dæmonia, curauit morbos & ſuſcitauit mortuos,atq; ita luculenter declarauit omnē ſibi poteſtatē traditā,uerbóq; omnia poſſe,eóq; cū receperit,ad finē uſq; ſęculi, nobiſcū ſe futurum,ſpiritu ſuo utiq; & uirtute,nihil omnino fore,quod ipſi fidentes, ſimus deſyderaturi,ſi ſalutis noſtræ referat,quamlibet carne nobis abſens exiſtat.Fide nanq; carnem eius nō contingere tantum,ſed manducare etiam oportet,hoc eſt,fidem eo paſci & roborari, quod ſcimus & memoramus,ipſius pro nobis ſacrificio,peccata noſtra expiata, & æternam uitam comparatam.

Cur Chriſtus ſua beneficia taceri alijs,alijs prædicare præceperit.

Vide ne cui dixeris.Marci.1.Lucæ,4.) Et infra nono duobus cæcis,quos uiſu donauerat, interminatum legimus,ut uiderent,ne quis id reſciret.Marci autem quinto mandaſſe ei,quē Dæmonijs liberarat,ut domum & ſuos repeteret, illíſq; annunciaret, quanta ſibi Dominus feciſſet,quod & fecit per decapolim ipſum prædicans.Dixi ſupra capite:7.miracula,quæ initio Euāgelij coruſcarunt,ceu claſſicum fuiſſe,quo ad regnum cælorum,audiendúmq; Euangelion,mundus fuerit conuocatus.Iam tempus illud Chriſti,quod in carne nobiſcum egit, fuit ceu diluculum diei ſalutis,mox per manifeſtam Euangelij prædicationem, ceu iuſtū iubaris aduentum,orituræ,iámq; uelut rutilante aurora,radios ſuos iubar hoc ſenſim proferebat. Atq; hinc fuit,quòd Chriſtus ſe tot miraculis,& ſermonibus quoq; tāta authoritate habitis,admirabilē & ſuſpiciendū,quem audire & ſequi,homines iuuaret,ſeſe exhiberet.Attamen quoniam pati ipſum antea, ac ita demum in gloriam ingredi ſuam, ſerui ante formam geſtare,quàm omnium principis maieſtate fulgeret,atq; hominum prius ſimilitudinē prę ſe ferre, quā

in

in Dei forma, clare reluceret, à Patre fuerat conſtitutum, quemadmodum ut ſe Chriſtum eſſe, prædicari palam nondum uoluit, quod ſcilicet diſcipulis ſuis identidem uetuit, ita etiã no- A luit nimium inclareſcere miraculis, præſertim cum non magnus inde pietatis fructus expectaretur, hácq; cauſſa, cum alijs, tum huic leproſo collatum ſibi beneficium prædicare interdixit. Vbi nanq; contempto Chriſti mandato, maxime factum hoc inuulgauit, multáq; prædicauit, nullum alium fructum fecit, q̃ ut turbis hominum, corporum magis q̃ animorum ſalutem quærentium, aut certe curioſitate tantum, uidendi miracula, nouáq; audiendi accurrendum, Dominus adobrueretur, neq; poſſet iam palam ciuitatem ingredi, ſed cogebatur foris manere in locis deſertis, ut meminit Marcus. Satis iam miraculis alijs Chriſtus celebris factus erat, abundéq; ad eum exciti, quos ſitis aliqua doctrinæ cæleſtis tenebat, ſi etiam hic ipſius iuſſoi, quã præpoſtero ſuo ſtudio obſecundare, quod par erat, maluiſſet.

Hunc referunt hodie, qui nullam rationem habent, ubi & quando ſementem uerbi DEI faciant, & quibus myſteria exponant, dummodo quod ipſi de Euangelio agnouiſſe ſibi uidentur, quã maxime inuulgauerint, nihil morari, ſi canibus etiam obijciant ſanctum, & porcis ſpargant margarita, aut ſi ſolidum cibum pueris, & lac prouectioribus proponãt. Qui deniq; non miſſi prædicant, hoc eſt, quos nullus ardor gloriæ Dei, ſed ſua dũtaxat libido ad prædicandum impellit. Fieri nanq; potuit, ut hic leproſus, & cæci illi duo, ac alij, quibus facta ſibi beneficia, prædicare Dominus interdixit, indignioris fortaſſe uitæ fuerint, q̃ ut idonei eſſent ad prædicandum Dei regnum. Vt enim Paulus, non quemlibet, etiam pium uult deligi in Epiſcopum, ita & Chriſtus noluit per quoſuis annunciari facta ſua, ſicut & illum qui dicebat: Præceptor, ſequar te, quocunq; abieris, quodammodo à ſe reiecit, de quo paulo infra.

Præpoſterum leproſi ſtudiũ imitantur intẽpeſtiue & nõ miſſi prædicãtes.

Deniq; ſimiles huic ſunt, qui obſequia Dei, non ex uerbo ipſius, ſed ſuo affectu potius metiuntur. Nam hic ſatis non habuit, propalaſſe contra iuſſum Chriſti, quod ſibi factum erat beneficium, ſed multa præterea alia, nequaq̃ ad hoc munus delegatus, prędicare cœpit, ita uiſus fortaſſe ſibi magnam ſe à Chriſto gratiam initurum. Sic namq; de eo Marcus ſcribit: At ille egreſſus, cœpit prædicare multa, & diuulgare ſermonem. Ipſe forſan ambitioſior ita optaſſet celebrari, ſi quid benefeciſſet. Nam quæ ſtulti mortales, ignari bonorum, ſibi quærunt, eadẽ offerre & DEO, ſolent, aurum, gemmas, purpuram, amplas baſilicas, ſuperbas aras, ſuaueolentia thura, dulces cantus, & id genus alia, quæ carni ſcilicet uoluptatem adferunt, quæ illũ uere delectant, innocentiam, fidem & dilectionem negligentes. Quæ inſania tã craſſa eſt, ut B Ethnicus Poeta, inceſſendam ſibi duxerit. O curuæ (inquit) in terras animæ & cæleſtium inanes. Quid iuuat hoc, templis noſtros immittere mores? Et bona Dijs ex hac ſcelerata ducere pulpa? Non recte igitur feciſſe hunc leproſum prædicando, quod tacere Chriſtus præceperat, nemo dubitet, quandoquidem rectum eſſe non potuit, quod Dominus ſerio prohibuit. Neque enim audiendi ſunt, qui aiunt Chriſtum modeſtiæ cauſſa prohibuiſſe prædicari, quod tamen prædicari uoluerit. Iſta ſiue urbanitas, ſiue ſimulatio potius, hypocritarum eſt, non Chriſti. Porro ut hunc & alios plæroſq; exhibitas ſibi uirtutes tacere uoluit, ita alios eas uoluit prædicare. Nam omnino latere noluit, q aurora eſſet diei, qui ex ipſius manifeſta prædicatione paulo poſt, erat plene mundo irradiaturus. Hinc & diſcipulos prædicatum adueniſſe regnũ Dei amandauit, & illum liberatum dæmonijs, atq; alios nonnullos, facta ſua deprædicare etiam iuſſit. Vnde & hodie, qui uolet digne Deo, & cum fructu, facta Dei prædicare, uel alias etiam gratificari, nihil pro ſua cupiditate agat, ſed committat ſe DEI ſpiritui, qui tum & illic, cũ & ubi ipſe uoluerit, beneficia DEI prædicare doceat, agereq́; quod optimo Patri uere gratũ exiſtat. Nemo ſiquidem, niſi ipſius ſpiritus, quæ grata habeat, nobis indicauerit.

Ex proprijs affectibus cultum Dei metientes.

Sed abi & oſtende te ipſum ſacerdoti. Mar. 1. Lucæ. 4.) Exploſi pridem ſunt, qui hoc Chriſti dicto, confeſſionem illam ſecretariam fundare conati ſunt, quaſi uero ijdem eſſent noſtri Presbyteri, qui legis ſacerdotes, & oſtendere, confiteri ſingula peccata, & lepra peccatum ſignificaret. Miſſis ergo iſtis, nimis craſſe errantibus, præſertim cum de confeſſione ſupra diffuſe diſputauerimus, capite tertio. CHRISTI potius hic religionem ſummiſſionémq; miremur, qui ſanctis adhuc ceremonijs Moſcheh, quod nouum & ſpiritale fœdus nõdum eſſet, ſanguine ipſius confirmatum, & eò, ut uulgaretur palam, perductũ, tãtopere detulerit. Quo monemur, ut & nos receptis legibus, & moribus obſecundemus, quantum cum DEO fieri poteſt, etiam ſi à nobis nulla eius ſit neceſſitas. Lex namque erat, ut de mundatis leproſis ſacerdotes iudicarẽt, ſiq́; uere mundatos deprehenderent, Domino ſiſterent, atq;

Chriſtus legẽ publicam diligenter obſeruat.

C

ex oblatis per eos, ſacrificium facerent, cum reliquis ceremonijs, quæ 3. Moſche. 14 præſcriptæ leguntur. Quódq; Dominus ait, in teſtimonium illis, non aliter accipiendum puto, quam ſi dixiſſet, in legem uel ius illis. Siquidem legem teſtimonium uocari, uel ex 119. Pſalmo abunde liquet. Vnde uerborum Domini ſenſus hic eſt: Et ſi uere mundus ſis, neq; opus ſit, quod te homo mundum approbet, uolo tamen, ut quæ Moſcheh ex iuſſu Dei, illis nimirum ſacerdotibus in teſtimonium, hoc eſt, legem & ius ſtatuit, ſancta habeas, ideo abi, oſtende te ſacerdoti, ut te mundum iudicent, & ſtatutum munus offer, unde partem illi ſuam habebunt, ita neque authoritatis, neq; commodi iacturam ex meo beneficio facturi.

In teſtimoniū illis.

Neq; enim hoc in teſtimonium contra illos erat, quod Moſche præceperat, quia ipſum obſeruabant, neq; etiam iſta huius exhibitio atq; oblatio, quia ſimul prohibebat Dominus, ne cui quod factum erat, diceret. In teſtimonium ſiquidem contra eos fuiſſet, quod moſcheh de mundatione leproſorum præcepit, iuxta illud 5. Moſche. 31. ſi id fuiſſent tranſgreſſi. Sic & huius exhibitio, ſi per eam uoluiſſet Dominus factum ſuum ſacerdotibus prędicari. Iam autem ne uerbo de hoc dicere uel illis, uel alijs ſanato præceperat: Dicebat enim: uide ne cui dixeris, ſed abi oſtende te ſacerdoti & offer munus &c. Neq; enim licebit oſtendere ſacerdoti, interpretari, pro indicare illi, à quo ſanitatem hic acceperit. Parum igitur conſiderate in Germanicis exemplaribus, uerſum exiſtimo, zu eynem zeugnus uber ſye, cum exemplaria gręca habeant, hic in Marco & Luca εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, id eſt, in teſtimonium ipſis, ynen zur zeugnus, & non ἐπ' αὐτούς, id eſt, contra eos, uuider oder uber ſye. Nam ſenſus hic nequaquam poſcit αὐτοῖς, pro ἐπ' αὐτούς, accipere, uti cum apud Marcum. 6. legitur, iuſſos Apoſtolos excutere puluerem, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, id eſt, in teſtimonium ipſis, nimirum repellentibus eos. Id enim idem eſſe, quod ἐπ' αὐτούς, cum ſenſus euincit, tum ex Luca. 9. clare liquet, qui ἐπ' αὐτούς eadem Domini uerba commemorans, poſuit.

An excludendi publico leproſi.

Hic forſan quiſpiam dubitabit, quando nos ceremonijs, externiſq; ritibus liberi, ſumus, & omnia iuxta nouum Chriſti mandatum, ut inuicem diligamus, attemperare debemus. Si etiam nobis liceat, leproſos ita è conuictu hominum eijcere, uti mos publicus obtinet, & lex Moſcheh lib. 3. cap. 13. præcipit. Supra cap. 5. ubi de ui legis, quid eius ſtabilitum, quid abrogatum nobis ſit, diſſeruimus, indicauimus, omnes ceremonias cultus Dei ad fidem, formulas iuris ciuilis, ad dilectionem, ritus purificandi corpora, ad morum puritatem decentiámq; pertinuiſſe, ac quicquid externum in eis, per ſe ad fidem, dilectionem, decentémq; uitæ modum

D

non attinet, abrogatum, ut fidem autem ipſam, dilectionem, uitæq; modeſtiam & decorem minime, ita neq; ea quæ licet externa ſint, habent tamen nonnunquam cum illis, fide, dilectione, & modeſtia connexionem quandam, adeó, ut ſi hæc præterires, illa uiolares, uti certe habet, ſeptimum diem quieti familiæ indulgere, ac pleraq; alia. Quæ ergo huiuſmodi fuerint, quamlibet externa ſint, quatenus cum illis, in quibus uere pietas ſita eſt, cõiuncta fuerint, pijs omnino obſeruanda ſunt.

Externa legis quatenus ſeruanda.

Iam cum contagioſus morbus ſit lepra, & plurium ſalutem, paucorum delitijs, charitas lõge præferat, certe cum charitate connexionem habebit, leproſos è publico eijcere, non ut negligantur, ſed ut citra damnum curentur aliorum. Vt enim cibo & potu, ita & rebus alijs, diuinitus in hoc ordinariis, tum uita, tum ualetudo, quo proximis inſeruias, conſeruanda eſt. Si enim iniurium eſt, & cum dilectione pugnat, opera tua proximum deſtituere, multo magis & iniurium & dilectioni pugnans erit, teipſo toto illum fraudare, ne unquam poſſit quidem tuis obſequijs frui. Quando itaq; Dominus ipſe, quo nemo uel æquior, uel dilectionis ſeuerior exactor, lepram, fugiendum publicitus malum iudicauit, præcepítq; ſuis, quibus nihil prę cepit, non peculiariter ad dilectionem faciens, ut ſeorſim leproſum habitare facerent, & tentaremus Dominum, & in fratres reliquos iniurij eſſemus, ſi leproſis promiſcuam cum reliquis hominibus conuerſationem permitteremus. Recte igitur & ſecundum dilectionem agitur, quod leproſi è publico ſeduduntur, ſi modo ita ſimul prouidentur, ne qua uitæ neceſſaria deſyderent.

Charitatis eſt publico ſemouere leproſos.

Sed rurſus dubitare quis poſſit, cum miniſtrandum leproſo ſit, cuius hoc potiſſimum fuerit. Etenim nemo ita propinquus leproſo fuerit, atq; uxor & liberi, & leproſæ uiciſſim, maritus & liberi, caro enim uiri, uxor: & uxoris caput maritus, tum liberi, caro ſunt de carnibus illorum, & os de oſſibus illorum. De his admodum pręſtaret, magiſtratum cui externa huiuſmodi prouidenda incumbunt, cauere. Etſi enim ſpiritus agit, qui ſunt filij Dei, attamen ſi uel legibus uel edictis magiſtratus hæc moderaretur, non tantum ſancti minore aliorum offendiculo, officia ſua facerent, ſed & ipſis eſſent omnia expeditiora, certum uerbum Dei, quo parere iuſſit magiſtratui, ſequentibus. Quemadmodum autem pius magiſtratus, de his leges ferendo,

An leproſo miniſtrandū à coniuge & liberis.

rendo, in conſilio ſemper habiturus eſſet dilectionem, qua plurium ſanè ſalutem, paucorum
A delicijs, ac uiuendi non neceſſariæ commoditati præferret, ita etiam ſancti ſe habebunt, ubi il-le officio ſuo defuerit. Nemo ſiquidem ſibi, ſed Reipublicæ & natus eſt, & debet uiuere. Si igitur maritus leproſus ſit, habeat autem ſanam uxorem atque liberos, ſi tum publicæ utilitatis rationem habere uterque uoluerint, maritus ne petet quidem cum uxore & liberis uiuere, atque in periculum pariter illos inducere, ne & ipſi R. publicæ pereant, uxor uero liberis potius Reipublicæ educandis adhærebit, quàm ut maritum iam inutilem Rei publicæ ſequatur, deſtituẽs liberos, aut in periculum adducens, qui uſui eſſe multis poſſent, tum & ſeipſam publico uſui ſubducens. Dabunt igitur operam, ut leproſo habitanti iuxta legem Domini ſeorſim, & ſolitario, neceſſaria miniſteria non deſint, uel per cognatas uiduas, aut alios in quibus Reſpublica quàm minimam iacturam faciat. Eodem modo habebitur uxor leproſa à ſano marito. Niſi forte & abſque liberis uterque coniugum eſſet, neque idonei procreandis, ſic enim rebus habentibus, opinor, coniugalis dilectio, alterum ut alteri miniſtraret, impelleret.

Altero coniugũ lepro ſo, alter ſanus liberis potius, quã leproſo miniſtrabit.

Porro de coniugio alterius coniugum, qui ſanus publico relictus eſt, iterum optandum eſſet, ſtatuere magiſtratum, & id ſtatuere, quod cum priuatæ, tum publicæ ſalutis & honeſtatis referret. Sanè ſi par eſt, relicto leproſo, alterum ſe R. publicæ, & liberis ſeruare, congredi nõ debebit cum leproſo, quando ergo uel ſua uel aliorum, aut utrorumque retulerit, quo & caſte, & proximo utiliter uiuat, ad ſecundas nuptias concedere, & pie ipſe illas petet, & pie magiſtratus eas illi permittet. Hic ſpectandum potiſſimum, quo uitæ genere & honeſtius, & fructuoſiùs quis uiuat R. publicæ, & proximis ſuis, & ne quid det, malæ libidini aut ulli affectui carnis. Quod qui curarit, illi facile impedita quæque Deus expedita reddet, abſit tãtum prauus oculus, & adſit certa in Dei bonitatem fiducia. Leproſo ſatis prouiſum puto, ſi neceſſarium uitæ miniſterium habeat. Gignendis liberis ineptus eſt, & percuſſus à Domino, ut ſolitarius uiuat. Siue ergo pius erit, ſiue impius, ſi pius facile exorabit à Deo, ut ſortem ſuam æquo ferat animo. Si impius, nihil de illo attinet ad Eccleſiam. Verum quoniam non omnis lepra incurabilis eſt, etiam in hoc caſu, differendo ſecundas nuptias, qui Chriſtianus fuerit, dilectionis edicta ſequetur.

Secundæ nuptiæ licere poſſunt ei, cuius cõiunx incidit in lepram.

Summa eſt. De rebus tam incertis, atque uarie accidentibus, certæ leges aut conſilia, dari nequeunt, eoque ante omnia optandũ eſt, ut Dominus donet, magiſtratus ſe timentes, & ſuæ legis curioſos, qui e re nata facile in his & alijs ſtatuerent, quo & priuatorum & publica ſalus promoueretur. Dum id impetrare non licet, proximum eſt, ut quiſque omni in caſu agnoſcat ſeſe
B Dei eſſe, eoque oportere, ut ex ipſius, non ſua uoluntate uiuat, & fructum proximis uita ſua adferat, is quicquid inciderit, hoc amplectetur, quod propius ad huiuſmodi inſtitutum, facturũ ſperauerit, nempe ut innocenter & fructuoſæ alijs, præſertim ijs, quos ei DOMINVS proximos fecerit, uiuat. Perpendet ſuas uires & dotes, perpendet proximorum neceſſitatem, tum quid publicæ & honeſtatis, & utilitatis interſit, non negliget. In primis autem orabit Domini ſpiritum, ne quid ex ſententia carnis agat, ſed neque communicare cum timentibus DEVM, de rebus huiuſmodi poſthabebit. Sic indubie dabit illi DOMINVS, id ſequi quod cum ſibi, tum alijs, & honeſtius & ſalubrius fuerit, quacunque in re. Secretum enim Domini timentibus eum, & fœdus eius, ut faciat illos cognoſcere, Pſal, 25. Spiritu DEI ducuntur, qui ſunt filij Dei Rom. 8. Et ſupra. 7. Petite & accipietis &c.

Extat Pontificis Romani reſcriptum, in Decretalibus Epiſtolis, Titulo de coniugio leproſorum, quo cauetur, ut uxores uiros, & uiri uxores, qui in lepræ inciderint morbum, ſequantur, & eis coniugali affectione miniſtrent. Ratio adijcitur, quòd ſint una caro, & in ſequenti reſcripto alia, quòd uxor, non niſi fornicationis cauſſa dimittenda ſit. Verum hic non conſyderatum eſt, quid ſanis liberis parentes, & Reipublicæ ſani ciues debeant. Tum quòd ij uiri & uxores, qui officijs horum nominum, pares ſunt, eadem caro demum ſint, & uiro ea uxor quæ uxorem queat & uelit agere, non niſi ob fornicationem repudianda. Quis enim neſciat, qui uiri & uxoris nomine poſſint cenſeri? Ad hæc ſatis patet, ei qui nolit contendere, Chriſtum cum dixit: Quicunque repudiauerit uxorem ſuam, niſi ob ſtuprum, & aliam duxerit, is admittit adulterium, non niſi temerarias cauſſas repudij uoluiſſe adimere, ac uetare, abijcere, qua quis uxore uti poſſit. Alioqui peccaſſet Paulus, qui diſcedenti infideli, fideli coniugi ſecundas admittit nuptias, ubi etiam ob fornicationem repudium non interceſſit. Et ipſi pontificij ob impotentiam & ſæuitiam, matrimonia ita diſſoluunt, ut coniugale miniſteriũ, neuter alteri debeat.

Reſcriptũ R. Pont. ordini charitatis aduerſum.

Poſtremo homo non repudiat leproſum, ſed DEVS, qui ita cauit. 13. Moſcheh. 3. Leproſis in quo hic morbus fuerit, ueſtes conſciſſæ erunt, & caput detectum, & labia obuela-

lata,& plane immundus uocabitur. Omnibus diebus, quibus in eo malum hærebit, immũdus plane erit, habitabit ſeorſim, extra caſtra, erit habitatio eius. Hęc lex, ut dixi, quatenus cum C dilectione proximi connexionem habet, ut habere ſupra oſtendi, ſanè nobis obſeruanda eſt, tanquã in præcepto dilectionis, & nobis data, quæ adhuc magis obſtringit, quod & à noſtro magiſtratu recipitur, cum omni humano ſtatuto noſtrum ſit parere. 1. Petri 2. Illa quidem, ꝗ ſciſſis ueſtibus, & detecto capite leproſus agat, quia cum charitate non plus connexa ſunt, quã quatenus indicia leproſi, ut commodius declinetur exiſtunt, nobis obſeruatu neceſſaria non ſunt, ſi alijs notis ſeſe leproſi prodant. Excludere autem, ut dixi, & ſeorſim habitare leproſos, omnino præcepto dilectionis annexùm eſſe cognoſcitur, quare qui ob lepram eijcitur è publico, ſeruatis Reipublicæ coniuge & liberis, is non ab homine repudiatur, ſed à DEO coniugio eximitur.

Ob nullum aliũ morbũ ita ut ob lepram proximus uitãdus.

Si quis autem calumnietur, ſic & ob alias ægritudines aut morbos, poſſent diſſolui coniugia, quod forte alter coniugum, huic nomini nequeat reſpondere. Reſpondeo per nos nulli uel libidini, uel iniquitati feneſtra aperitur, quòd non ſtudio innocentiæ atq; dilectionis erga proximum, hoc eſt, ex uoluntate Dei à quoquam ſuſcipitur, iam damnatum à nobis eſto. Iã qui uitam Deo dignam quærit, ne lepra quidem accidente, temere quicquam aut præpropere, ut dixi, de nuptijs aget, taceo ſi alia incidat ægritudo. Ad hæc de alijs morbis, non ita cautũ eſt diuinitus, ut de hoc. Tum in raris caſibus neceſſe eſt ſpiritum magiſtrum audire, de huiuſmodi priuſq; accidant, quid poſſit certum ſtatui? Indubie, qui unum hoc curabit, ut ſancte & utiliter uiuat, idq; ijs, quibus Dominus ſe adiunxerit, ille nihil uel indecorum, uel iniquum, ſi uel lepra, ſiue alijs malis, laborante ſuo compari, admittet unquam.

Quæ de coniuge ac liberis, ſeruandis Reipublicæ, & alijs proximis, relicto leproſo, cui tamen ſatis prouiſum ſit, diſſerui, in hoc tantum diſſerui, ut declararem charitati nequaquã pugnare, imò ex officio eius eſſe, ſecludere leproſos, tum à familiaribus, coniuge ac liberis illos cohabitatione & cotidianis miniſterijs, ſi aliunde illis pro neceſſitate ſatis prouiſum ſit, poſſe deſeri, deniq; in caſu, etiam ſanam coniugem, ſecundas petere nuptias, neq; oportere libidinem leproſi ſatis prouiſi, præferre ſaluti & commoditati Reipublicę. Sed tum tantum, quum ſecũ- D dum charitatem agetur, & affectus carnis hic nihil ſtatuet, ſed ſtudio Dei, omnia gerẽtur, quo pacto nihil poterit peccari in ius matrimonij, aut contra Domini, de eius perpetuitate ſententiam, de qua tamen, infra decimo nono plura.

In his deniq; omnibus, ut & ſupra memini, pius receptis legibus, quantum omnino illi cũ Deo licuerit, ſeſe attemperabit, licebit autem, quicquid non coget, offẽdere Deum, quale eſt, ſi indulgentia & priuilegijs magiſtratuum in his utatur, uti neceſſitate cogente, illi plærisq; in locis, à iure publico huiuſcemodi caſibus implicitis, quædam remittunt, ad quædam conniuent, hic iuſtum ius, cum offendiculo aliorum, & inobedientia magiſtratuum Chriſtianus concedi ſibi haud poſtulabit, modo ea ſibi permiſſa habeat, quibus ſine innocenter & ſancte uiuere nequeat, nihil moratus, ſi uel contemptior paulo, uel quo ad rem, incommodius uiuere oporteat. Iudicent de his ſpiritales.

Luce 7.

Porro cum ingreſſus fuiſſet Capernaum, adijt eum Centurio &cæt. } Nam in itinere quo finita oratione Capernaum petebat, leproſum ſanaſſe uidetur, uti ſupra dixi. Lucas eandem hiſtoriam deſcripſit. 7. & narrat Centurionem indignũ ſeſe exiſtimaſſe, qui Ieſum ipſe adiret, eóq; ſeniores Iudæorum miſiſſe ad ipſum oratum, ut ſuum puerum paralyticum & uehementer diſcruciatum, ut uero Lucas habet, iam deniq; agẽtem animã, ſanaret. Vnde quod hic noſter ait: Centurionem Chriſtũ adijſſe, & pro ſeruo ſuo paralytico oraſſe, intelligẽdum eſt factum per hos ſeniores Iudæorum, quos ad illum Centurio amandarat legatos. Ita & ſequentia: Domine non ſum dignus, &c. non per ſe Chriſto, ſed amicos, quos Domino nõ lõge iam à domo ſua exiſtenti, miſerat obuiam, dixit. Mox nanq; Dominus, cum legatis illis Iudæis iuerat. Sic enim Lucas ſcribit: Et cum iam non longe abeſſet à domo, miſit ad eum Centurio amicos, dicens ei: Domine, noli uexari. Non enim ſum dignus, ut ſub tectum meum intres, quapropter nec meipſum ſum dignum arbitratus, ut uenirem ad te, ſed dic uerbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego ſum homo, &c.

Matth. & Lucas conciliantur.

Notãdus hic primum, ordo, quem hic noſter obſeruauit, prius miraculum deſcripſit, quo ſanatus fuit Iudæus, fide ſanè mediocri præditus, mox beneficium deſcribit exhibitum Ethnico, eiq; & dilectione & fide multo præſtantiore. Nam ille ſibi ſanitatem quærebat, hic ſeruo: ille coram exiſtentem credidit poſſe ſe ſanare, hic etiam abſentis uerbo hoc tribuit ille ex animi

ſubmiſ

ſubmiſſione in faciem procidens,inſigni profecto modeſtia orauit:Si uelis, potes me mun-
A dare,hic adhuc ſubmiſſius egit,indignum ſeſe ducens,qui uel ipſe Dominum appellaret, aut
ad ſe uenire ſuſtineret·His ſanè adumbratum fuit,regnum Dei,Iudæis primum ex promiſſio
ne offerendum,ſuóſq; ex illis,licet pauciſſimos,ciues habiturum,ſed mox multo cumulatio
re cum fructu transferendum ad Gentes, de quo & ipſe Dominus , horum occaſione mox
monuit.

Multo ergo præclarius,in hoc Ethnico,pietatis atq; animi,Dei ſpiritu formati, exemplum
nobis propoſitum eſt. Dilectio & eximia humanitas eius,in eo notantur, ꝙ ſeruulum adeo
charum habuit,malóq; eius fuit tantopere motus·Omnino enim qui Dei ſunt, ut Dominũ
ſe habere in cœlis agnoſcant,ita ſumma æquitate & humanitate ſeruos ſuos pertractant, de
quo Paulus monet,Epheſios ſexto,& Coloſſen.4.Submiſſio præcipua,ꝙ neq; adire ipſe Dõ
minum,neq; eum in ſuas admittere ędes fuit auſus,Deniq; fides incomparabilis in eo,qui nõ
dubitarit,uerbo potuiſſe Dominum,ſuo ſeruulo ſanitatem,quamlibet uicino morti, imò iã
animam agenti,reſtituere,habẽtem ſcilicet imperio ſuo,morbos & ſanitates,uitam ac mor-
tem longe plus parentia,q̃ ipſe ſuos uel milites uel ſeruos . Etenim argumentum ducebat à
minori. Nam ego ,inquiebat,homo alterius poteſtati ſubditus &c.quaſi dixiſſet:Ego poteſta
te nihil tibi conferendus,ut qui adhuc alterius ſim poteſtati ſubditus,cum tu in manu habe-
as omnia,uerbo apud meos ſubditos cuncta efficio,milites iuſſa mea capeſſunt , imperata fa
cere ſeruus non detractat,quanto plus tu uerbo,quodcunq; uolueris pręſtabis in rebus omni
bus,morbos abigens,ſanitatem reſtituens,arcens mortem,uitam conſeruans?

Porro hinc ſimul animaduertendum,q̃ omnia ſint uocantis Dei, & nihil operantis homi
nis,omnia Domini miſerentis & ſpiritu ſuo benigne edocentis,ac nihil hominis,currẽtis aut *Pietas ſolius*
uolentis:Quis enim non plurimum D E I bonitatem miretur,ſi perpendat,q̃ parum hic Cẽ *Dei donum.*
turio,homo Ethnicus,atq; ob militiam reliquis hominibus adhuc profanior, de Ieſu audie-
rit,& quã multa crediderit?Humiliet igitur ſeſe diuinæ maieſtati omnis caro , quam niſi ipſe
ſola ſua bonitate ad uitam reuocet,perire neceſſe eſt,cuius gratuitum donum eſt,quicquid uſ
piam boni fuerit.

Operæ precium uero eſt,uidere & quid exempli exhibuerint hic & ſeniores Iudæorum ,
quos iſte Centurio ad Chriſtum miſit legatos,ſe Ethnicum ducens impuriorem, q̃ qui debe
ret cum Iudæorum tam eximio Propheta uerba communicare.Scribit enim Lucas,eos ſtudi
oſe Dominum oraſſe,ſed his uerbis:Dignus eſt,ut hæc illi præſtes , diligit enim gentem no-
B ſtram,& ſynagogam ipſe ædificauit nobis·O ſupercilium Phariſaicum,& intolerabilem ar- *Arrogãtia Iu*
rogantiam.Ergo qui uos diligit,& ſynagogas extruit,dignus eſt,cui Chriſtus benefaciat?Pla *dæorum.*
nè ſimilis oratio,precationibus Cœnobitarum,qui uel ſolos ſuos benefactores, & ſuorũ or-
dinum ſtudioſos,cum ſuis precibus,tum diuinis beneficijs,dignos exiſtimant ſtulti, & præ-
dicant impudentes,quacunq; illi impietate & improbitate ſorderent · Quã diſſimilis uero e-
rat horum orationi,animus Centurionis,qui ob iſta omnia ne quidem aſpectu Ieſu, dignũ
ſe arbitrabatur. Nota tamen ex his ipſis,quæ de illo Iudæi prædicant,q̃ non nupera fuerit ho
minis pietas.Iudæos agnouerat gentem Dei,Dei'q; eloquia illis credita, eóq; amabat illos, &
beneficijs ſuis demereri ſtudebat·Quippe actus eodem ſpiritu ,quo Cornelius ille, de quo in
Actis,ad ſuas eleemoſynas & preces impulſus fuit.Neq; enim poteſt ſe non exerere apud ele-
ctos ſpiritus Dei,quacunq; adhuc laborent,uel ignorantia,uel infirmitate.

Verum ante omnia hic Chriſti,propter quem omnia ſcripta ſunt,exemplum perpenden- *Exemplum bo*
dũm. Incõparabilis ſcilicet & bonitatis & ſummiſſionis.Et ſi enim Ethnicus eſſet,cuius nego *nitatis Chriſti*
tium agebatur,& eſſent legati, bis inepti oratores,præſertim apud Chriſtum,ut oratio ipſo-
rum ſatis probat,tamen ilico non tãtum exorari ſe ſeruo ſanitatem paſſus eſt, dicebat enim:
Ego cum uenero,medebor illi,ut hic noſter habet,ſed etiam inuiſere Ethnici ſeruulum ultro
uolebat. Nam ita ſcribit Lucas:Ieſus autem ibat cum illis. Quid queat fingi,& benignus & fa
cilius. Quis ab hoc non ſperet omnia?Quis deniq; in hunc credens,hanc pariter benignitatẽ
& ſubmiſſionem,non cupiat æmulari?

Hæc autem cum audiſſet Ieſus admiratus eſt.&c·) Admiratio hæc hominis Chriſti fuit,ſtu
pentis ad tã præclarum D.bonitatis miraculum,quo homini Ethnico & militi,tantum fidei
donatum fuerat,ut in omni populo Iſraelis, tantundem haudquaquã repériſſet. Antea in ſo
la ferè Iudæa Deus notus,nunc homini ,per omnia prophano, Deus amplius cognoſcitur ,
q̃ ſemel Iudæis uniuerſis·Res ſanè noua & inſolens,dignáq; admiratione ſumma. Quã ut ſi-
mul mirarentur turbæ ſequentes,ac imitari cuperent,teſtatus illis fuit: Amen dico uobis, ne
in Iſrael quidem tantum fidei reperi, Ita facit Dominus ex nouiſſimis primos , & ex primis
nouiſſimos.

Porro quoniam hoc uerbo, fidei naturam, pleniſſime in propoſito huius Centurionis exē
C plo cognoſcendam, Dominus, ob oculos nobis collocauit, libet de fide differendo, aliquan-
tulū expatiari. Ita enim uulgo cognitio eius, opera Antichriſti obſcurata fuit, ut ne hodie qui-
dem, multis, ijsq; nequaquā ſcripturarum inſcientibus, ea ſatis reſtituta uideatur. Adeo de illa
uerba facientes, ſcripturę q; de illa loca enarrantes, male ſibi identidem conſtāt. Cúmq; multa
uerba fecerint, agnoſcas eos magis ſentire quid fides ſit, quā explicare poſſe, quippe impedi-
tos cum ſcripturæ quibuſdam, tum aliorum, ſermonibus, quos nondum habent plane per-
ſpectos. Nomen itaq; diuinæ huius, ac diuinos reddentis uirtutis, Ebræū eſt, אמונה, deductū
Nomen fidei, à uerbo, אמן, quod certificatum eſt, ſignificat, unde & האמין, id eſt, credidit, aut certo perſua
apud Eb. & ſus eſt, uenit, Græci πίστιν, hanc uirtutem uocant nomine, à uerbo πέπεισμαι, id eſt, perſuaſus
Græ. ſum, deducto, quo & אמונה, interdum reddunt, ut. 1. Schmu. 26. dicente Dauid ad Schaul:
Reddat Dominus utriq; pro ſua iuſtitia & fide, ubi nos fide legimus, Hebræi habent ſuum
אמונה, Græci πίστιν, idq; locis multis alijs, ut Pſal. 33. Iere. 5. 7. Haba. 2. &c.

Noſtri ergo cum non haberent ita ut Græci, commodum uerbo credendi reſpondens no-
men, appellauerunt hanc uirtutem, fidem. Tametſi Latinis fides aliud ſignificet, nempe auto-
re Cice. Libro de Officijs primo, dictorum, conuentorúmq; conſtantiam & ueritatem, quę iu-
ſtitiæ qua cum proximis recte uiuitur, fundamentum eſt, ita appellata, ut eidem uidetur, quia
Quid fides la- fiat, quod dictum eſt. Vnde bona fide agere eum dicimus, qui citra ullum figmētum, uere at-
tinis. que diligenter agit, quod agendum ſuſcepit. Hinc Laurentius Vallenſis, non ſui modo ſæculi
miraculum, ſiue accuratam eruditionem ſpectes, ſiue excuſſum iudicium, ſiue animi deniq;
incomparabilem conſtantiam, quibus in adſerenda omne genus ueritate, etiam ſacra pollu-
it, rectius hanc uirtutē, perſuaſionē uocari cenſet, cui ſubſcribit, imortale decus, Galliarū. G. Bu-
dæus in annotationibus in Pandectas Iuris Ciuilis, hanc rationem addens, q πίστις, Græcis,
à uerbo πέπεισμαι, id eſt, perſuaſus ſum, dicatur.

Hæc uero appellatio non ſolum naturam uirtutis, de qua agimus, plenius q̄ quodcūq; ali-
ud nomen, exprimit, ut mox illam definituri, declarabimus, uerum etiam Ebrææ nomēclatu
ræ, egregie reſpondet אמונה, enim à uerbo אמן, id eſt, firmatum, aut certificatum eſt, ueni-
Perſuaſio ens, proprie ſignificat certitudinem, aut firmitatem. Vnde de manibus Moſcheh, cū ſuffulcirēt
idem quod eas Aharon, & Chur, confirmatis, dicitur. 2. Moſcheh. 17. Et erant manus eius, אמונה, id eſt,
אמונה certitudo, uel firmitas, uſq; ad occaſum ſolis, hoc eſt, certæ erant atq; firmæ. Vnde Gręci hoc ita
D redditum legunt, καὶ ἐγένοντο αἱ χεῖρες Μωϋσέως ἐστηριγμέναι &c. id eſt, & manus Moyſis firma-
tæ ſunt. Sic quod Pſal. 33. legimus: Quoniam rectum uerbum Domini, & omnia opera eius.
באמונה, id eſt, in ueritate, uelut Græci legunt, ἐν πίστει, expreſſius reddemus, legentes: Et o-
mnia opera eius certa, ac ſtabilia.

Hinc cum ueritas, ſit conſtans ac immota eius, quod uerbo uel facto, uelut promiſeris, ac
præ te tuleris, exhibitio, iuſtáq; præſtatio, plurimis in locis, per ueritatem, præcipue in Pſalmis
אמונה non inepte reddi ſolet, & cum bonitate coniungi. Vt Pſal. 38. Domine uſq; ad cælos
bonitas tua, & uſq; ad nubes ueritas tua. Pſal. 88. Nūquid narrabitur in ſepulchro bonitas tua,
ueritas tua in perditione? Sic & Pſa. 89. 92. 98. & multis alijs locis. Significat autem, fixam illā
certitudinem & conſtantiam, quam Deus in promiſſis ſuis præſtat, ut latine fides recte uerte-
tetur. Cum enim Pſalmi de Deo bonitatem & ueritatem, uel iuſtitiam & ueritatem coniun-
ctim ita prædicant, Deum benigne, iuſte, & fide optima nobiſcum agere canunt. Ad hūc mo-
dum & ab hominibus, iuſtitiam & ueritatem, id eſt, אמונה ſcriptura requirit, hoc eſt, ut iuſte
& bona fide agant cum proximis. Qui id faciunt, צדיקים uel חסידים & אמונים, id eſt, iuſti
uel benigni, & fideles dicuntur, ut Pſal. 12. & alijs ſcripturæ locis legitur. Hinc Dauid perſequē-
ti ſe Schauli dicebat. Dominus reddet unicuiq; pro ſua iuſtitia, & ueritate, id eſt, fide. In his o-
mnibus locis, ubi ueritatem poſui, eſt Ebræis, אמונה, ex quibus abunde liquet, certitudinem
aliquam ac firmitatem ſignificare.

Vt igitur cum quis ſpiritu ſancto doctus uerbis Dei certam habet fidem, firmiterq; illa cre-
dit, planè habet ſententiæ firmitatem, & conſtantem animi certitudinem, ita & hanc, Ebræi
אמונה, & Græci eadem ratione πίστιν uocarunt, quorum ſanè commodæ atq; appoſitæ ap-
pellationi, ſi ut eſt reſpondere uolumus, nullo id alio ſignificantius, uocabulo, q̄ perſuaſionis
præſtabimus. De nulla enim re animus certus, confirmatúsq; ſententia eſſe poteſt, quā dū ple-
ne de illa perſuaſus eſt. Vbi ergo mens, per ſpiritum Dei, de uerbis Domini perſuaſa exiſtit,
quod planè neceſſe eſt præcedere, ſi credere in Deum & pie uiuere quis debeat, ut perfectam
ſanè ſententiæ certitudinem firmitatémq; obtinet, ita præditum huiuſmodi, אמונה, πίστις,
&

A & perſuaſione recte dicemus. Cum itaq; fidei uocabulo, publico nos uſui accommodantes ad hanc ſignificandam uirtutem uſi fuerimus, non ut latinis illa ſignificat, ſed pro perſuaſione, qua per ſpiritum ſanctum, animi electorum de diuinis rebus perſuadentur, eam uſurpabimus. Hæc de nomine huius uirtutis diſſerere libuit, quod ei qui alterum docere uolet quæ ipſe tenet, ut Galenus in Methodo ſua ait, prorſus nominibus pro rebus uti ſit opus, in quorum uſu claritas quaſi meta ſpectanda eſt. Siquidem in hoc nomine (fides) nonnulla obſcuritas ineſt, quæ pleriſq; cum de ea diſſerendum eſſet, negotium exhibuit, quam puto perpendenti hæc, facile iri diſpulſam.

Iam ergo quid ipſa hæc, ſacra perſuaſio recte uocata, ſit, paucis exponam, id'q; ex præſenti Centurionis exemplo, quod clariſſime naturam eius, exprimit, quippe quum fide, omnes Iſraelitas præcelluiſſe, à Domino ipſo prædicatus ſit. Hic ergo primum audiuit de IESV, ut memorat Lucas, indubie, ut uerba eius plena fiduciæ in illum declarant, quod unctus Domini, & orbis ſaluator eſſet, qui uitæ ac mortis, & omnium plenam poteſtatem haberet, uel uerbo potens efficere quiduis, hoc Euangelion IESV Chriſti mox ſpiritus ſanctus, quia animalis homo nihil horum percipit, animo eius perſuaſit, ut hæc ueriſſima, nihil prorſus addubitaret. Sic ex audito Euangelio, fides, id eſt, ſacra huiuſmodi de CHRISTO perſuaſio, hoc eſt, πίστις & אמונה, in animo illius prouenit. Quæ cum certa firmaq; eſſet, nempe à ſpiritu ſancto (quem tanto oportet perſuadere homine efficatius, quanto ipſe homine plus in mentes poteſt, poteſt autem omnia, ipſarum ſcilicet fictor) effecit, & ut tantopere dominum reuereretur, indignum ſeſe ducens qui in conſpectum illius ueniret, aut ipſum in domum ſuam reciperet, & ut plena fiducia impetrandi ab ipſo, ſeruulo ſuo ſalutem oratum ad ipſum mitteret, paratus ſimul indubie, ſi quicquam in gratiam eius potuiſſet, id ſtudioſiſſime præſtare. Nam agit omnino, quiſq; pro ſententia animi ſui, & ut eſt mente perſuaſus. Animi iudicium, affectus quoq; & uires hominis ſequuntur.

Eandem perſuaſionis ſanctæ, ſiue fidei naturam, uidere eſt & in patre Abraham credentiũ, quem crediſſe ſcriptura reputatumq; id illi ad iuſtitiam fuiſſe, prædicat Sic Moſ. de ipſo ſcribit. 1. Moſch. 15. Et eduxit eum foras, dixit'q; Suſpice quæſo cœlos, & numera ſtellas, ſiquidem poſſis illas numerare, & dixit ei: ſic erit ſemen tuum. En auditus uerbi dei, certæ'q; promiſſionis, ceu Euangelij. Non enim niſi ex auditu fides, quod credi non poſſit, niſi auditis uerbis, & perſuaderi nequeat, quod non ſit animo antea propoſitum. Sequitur, 1. Moſch. 15. Credi-
B dit autem Domino & reputatum id ei fuit ad iuſtitiam. Vnde uero credidit, quando caro & ſanguis nihil huiuſmodi percipiunt? Sane ſpiritus Dei, id quod audierat, uerba Dei eſſe, eoq; indubitatæ ueritatis, menti illius prorſus perſuaſerat. Quem honorem, cum poſſet Deo habere, ut de promiſſis illius nihil addubitaret, hoc ipſi pro iuſtitia imputatum eſt. Hæc enim ſumma noſtri perfectio eſt, cum datur nobis bene ſentire de Deo, perſuaſis ipſum, nobis propitium eſſe & fauere. Hinc nanq;, ut fonte omnis boni, dilectio proximi, ac quicquid uirtutum eſt, certo promanat.

Adhuc in ipſum modum, hæc Abrahę perſuaſio, ſiue fides, à Paulo. 4. Rom. celebratur: Pręter ſpem inquit, ſpe credidit, ſe patrem futurum multarum gentium, iuxta id quod dictum ſibi erat: Sic erit ſemen tuum. Nequaquam enim perſuaſione infirmus factus, neq; ſuum ipſius corpus, iam emortuum, natus centum annos, neque emortuam uuluam Sarę conſyderauit, de promiſſione Dei, non dijudicauit ex diffidentia, ſed perſuaſione coroboratus, dedit gloriam Deo, plene perſuaſus, potentem Deum ut faciat, quæ promiſerit. Quapropter imputatũ id ei fuit ad iuſtitiam. His aperriſſime profecto Apoſtolus docet, quam Abrahæ fidem ſcriptura prædicat, certam illam animi eius fuiſſe perſuaſionem, qua diuinitus perſuaſus, promiſſionem ſibi factam, utcunque natura repugnaret, indubitatam credidit. *Ratio fidei Abrahæ.*

Non aliter deſcribitur fides beataq; illa perſuaſio, Habakuk ſecundo. Vnde celebre illud dictum: Iuſtus fide ſua uiuet, deſumptum eſt. Nam præmittitur promiſſio Dei illis, de liberatione populi Iſraelis, ſiue per Cyrum, ſiue per CHRISTVM, perficienda, uel quod certius eſt, per utrũq;. Iuſſus enim fuerat Vates ſcribere uiſionem, & in tabulas explanare, ut curſim, & facile poſſet legi. Et ſequitur: Quoniam adhuc uiſum ad ſtatutum tempus aderit, & demum proferet ſeſe, neq; fallet. Si differat, expecta ipſum, quoniam ueniens ueniet, neq; ceſſabit. En pręfractis contemptoribus, erit animus ſuus pertubatus atq; implicitus. Iuſtus uero in fide ſua uiuet. Hic ut uides, eſt promiſſio, mox ad credendum illi Vates hortatur, quod promiſſum, certo eſſet futurum, tum qui præfracti, atq; occæcati adeo ſunt, ut fidem promiſſioni *Locus Habakuk.*

C habere nequeant, ijs animi perturbationem, & confuſionem minatur. Iuſtis autem & credulis ſummam conſolationem, hoc eſt, uitam æternam. Vere enim uita eſt, & beata quidẽ, ubi animus indubitato perſuaſus eſt propitium & benignũ ſe Deum habere, qui ſit ſe tãdem ma lis omnibus liberaturus. Nihil ſiquidem eſt, quod tum in gratiam Dei, facere & pati nõ ſit paratiſſimus. Diuino nanq; ſpiritu eſt animus huiuſmodi perfuſus, eóq; in omnibus ita agitur, ut nihil aliud ei in uotis ſit, quàm Deum Patrem pro uiribus referre.

Ex his iam abunde liquere exiſtimo, quid nam ſit, uirtus iſta uere diuina, quę Ebrę. אמונה Græcis πίστις, nobis perſuaſio, uulgo fides dicitur. Eſt enim conſtans firmáq; animi per ſpiritũ ſanctum de Dei bonitate, atq; promiſſis perſuaſio, qua ut uerbis eius certam fidem habet, ita & de eius erga ſe bonitate omnia ſibi indubitato pollicetur, tum demerendo quoslibet, tam ipſi gratificari, quã referre impenſiſſime ſtudet. Hęc confirmat, quod Epiſtola ad Hebręos undecimo habet: Eſt autem Fides earum rerum, quæ ſperantur ſubſtantia, argumentum eorũ, quæ non uidentur. Vtiq; quæ à Domino ſperamus, liberationem ab omni malo, & uitã ęternam, hac ipſa, de qua agimus, perſuaſione ſpiritus Dei, qua uerbis ipſius credimus, nititur, & ſubſiſtit, idq; ideo, quod eas ipſas res quas ſperamus atq; ideo non uidemus, qualibet ratione atq; experimento certius animo oſtendit, ac præſentes ſtatuit. Hinc ergo uoluntati Domini nos nequaquã ſubducimus, ut author illius Epiſtolæ, ſub finem decimi capitis ante adductã fidei definitionẽ, Græcorum tamẽ æditionem ſecutus ex Hebręo differt, hoc eſt (nam ſenſus cum Hebræis conuenit) pręfracti & ſuperbi promiſſiones eius non contemnimus, ſed perſua

D ſione illarum iuſti uiuimus, nihil omnino de ipſius erga nos bonitate addubitantes.

Hæc qui perpenderit, ei obſcura eſſe nequibunt, quæ de Fide paſſim ſcriptura prædicat. Et quidem illud, quo mundus tantopere offenditur, fide ſola, nos iuſtificari & ſaluari ſine operibus noſtris, quod Paulus, imò ſcriptura tota ubiq; inculcat, multo clariſſimum habebit. Etenim in Paulo quarto Romanorum, & Pſalmo trigeſimo ſecundo, clare ſpiritus teſtatur, eũ demum iuſtum & beatum haberi, cui Deus peccatum non imputauerit, cui ſuam ultrò, cum in nobis nihil boni ſit, iuſtitiam donauerit. Hæc iam nullo noſtro opere licet promereri, cum à puero ad malum duntaxat omnia noſtra propenſa ſint, ipſéq; in omnibus, ſua nos gratia præueniat neceſſe ſit. Ergo tantum recipiendo ipſius bonitatem, & peccatis liberamur, & iuſti ac beati reddimur, filij deniq; & hęredes Dei conſtituimur. Ipſius ſiquidem donum eſt, noſtrã ſalus, non ex operibus, Epheſios ſecundo. Iam hæc diuinæ bonitatis receptio fides eſt, certa illa, per ſpiritum Dei, de diuina huiuſmodi nobis expoſita bonitate, perſuaſio. Vnde Paulus in iam citato loco: Gratia ſeruati eſtis, per fidem, quaſi diceret: Gratiæ Dei, non ueſtrum opus eſt, ſalus ueſtra, conſecuti autem eſtis hanc, dum firma animi perſuaſione eam donatam uobis agnouiſtis.

Fides ſola iuſtificat.

Hoc eſt, quod & Paulus Rom. tertio ſcribit: Omnes enim peccauerunt, ac deſtituuntur gloria Dei. Iuſtificantur autem gratis per illius gratiam, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus reconciliatorem per fidem, interueniente ipſius ſanguine, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præteritorum peccatorum, quæ Deus tolerauit. ad oſtendendam iuſtitiam ſuam, in præſenti tempore, in hoc ut ipſe iuſtus, & iuſtificãs eum qui eſt ex fide Ieſu. Vide, meritum quo ſaluamur, omne Chriſti eſt, eius enim redemptio eſt, ipſe reconciliator, eius neceſſe fuit ſanguis ut interueniret. A nobis nihil niſi peccatum eſt, quo omnes gloria Dei, uera ſcilicet pietate caremus, eóq; quantum ad nos attinet, omnino, gratis, per ſolam gratiam Dei iuſtificamur, ſed per fidem, dum ſcilicet Deus ſua gratia, & Chriſti ſui merito atq; ſatiſfactione, donat nobis hanc de ſua erga nos bonitate, perſuaſionem & fiduciã indubitatam, qua certi ſumus, quòd peccata nobis condonare, iuſtos reddere uelit. Ex qua etiam perſuaſione, hoc eſt, fide, uera atq; ſolida iuſtitia continuo ſequitur. Vnde Apoſtolus ait: ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præteritorum peccatorum. Nam omnem præteritam impietatem, qua mundus obrutus fuit, ita remiſit, ut electos ſuos, tempore Euangelij, ab illa mirifica uirtute adſeruerit, donato eis ſpiritu & animo ueræ pietatis ſtudioſo, ut ita iuſtus in ipſis & iuſtificans appareret, in eis, inquam, qui ex fide Ieſu eſſent, hoc eſt, perſuaſi, ipſum ſaluatorem ſuum & uitam eſſe.

Locus ad Ro. 3

Vnde ipſe Ioannis ſexto & alias ait: Qui credit in me habet uitam æternam. Cui clariſſimo ſeruatoris noſtri teſtimonio mirum eſt, qui ita audeat Sophiſtarum impudentia obſtrepere. Siquidem habet uitam æternam, qui in Chriſtum credit, certe fide, iuſtus & beatus exiſtit. Idq; ſine operibus, nam fidem ante omnia opera adeſſe oportet, ſine qua nec homo operãs, neq; opera, poſſunt Deo probari. Vbi autem illa adeſt, teſtatur Dominus ipſe haberi iam uitã ęternam. Vbi tum opera, quibus illa ſit promerita? Sed ita ſolet impietas, dummodo ſua commẽ

Qui credit in me habet uitã æternam.

ta

ra tueatur, Chriſtum & Deum mendacij arguere nihil uereri. Cauſſa autẽ erroris horum eſt,
A ꝙ neq; quid Fides, neq; quid Charitas, neq; quid bona opera dicatur, aut ſint, imò ne ſuas qui
dem ipſorum uoces intelligant. Fidem etenim definiunt certum aſſenſum, articulorum Fi=
dei, & omium quæ ſcriptura habet, & affirmant ſimul, hunc poſſe eſſe abſq; dilectione Dei,
boniſq; operibus. Cùm contra ſenſum communem ſit, certo aſſenſu, fidem habere ijs, quæ
de Deo ſcriptura prædicat, nempe ipſum unum omnia bona & eſſe & largiri, & Deum tum
non amare, totúmq; ſe illi non committere. Quis etenim non metuat, quem certò nouit o=
mnem habere poteſtatem? Quis de uerbis illius aliquid addubitet, quem certò nouit ueraciſ=
ſimum? Quis hunc non admiretur & amet, quem indubitato nouit optimum? Quis illum
non ſequatur, quem ſcit ſaluberrima conſulere?

Quid fides Sophiſtis.

Vnde factitium quoddam, aſſenſus certi ſimulachrum, certum illi aſſenſum, & fidem fal=
ſò uocant. Sunt namq; in quouis homine, quædam licet pertenues religionis & probitatis, ue
lut reliquiæ, ex quibus cum accedunt, quæ uulgo de Deo iactantur, & cottidie prædicantur,
formatur in animis impiorum quædam, fluxa tamen & euanida de Deo, ac pietate opinio,
tam abeſt autem ut certa ſit illa animi perſuaſio, uerúſq; aſſenſus, ac conſtans de ijs ſententia,
ut ſcriptura uere dicat: Dixit impius in corde ſuo non eſt Deus, quicquid ſomniorũ de Deo il=
lius animo obuerſetur, & uerborum in ore eius, perſtrepat. Sequitur enim quiſq; opere, cui a=
nimo aſſenſit, carnis cupiditates impij ſectantur, illáſq; certo animo ſectandas decernunt, illis
ergo non uerbis Dei, aſſenſum præbent.

Simulacrum fidei, fides eſt Sophiſtarum.

Vnde & pij dum peccant, non ex fide, id eſt, certa perſuaſione, de Dei uerbis, ſed pro carnis
iudicio agunt. Verum hoc à reprobis differunt, quod idipſum, quod faciunt malum, odiunt,
& quã primum ab ipſo reſiliunt, quippe recte perſuaſi de Deo & eius bonitate, unde mente
legi ipſius condelectantur, malúmq; carnis deteſtantur. Impij autem malum quod agunt, a=
mant, ac niſi ſibi à Deo, uel hominibus timerent ultionem, optarent illi perpetuo inhærere.
Ergo qui uere aſſentit ſcripturæ, hoc eſt, credit Dei uerbo, à ſpiritu ſancto ſcilicet perſuaſus, ne=
quit profecto Deum non qualem credit amplecti, admirari, amare, eiq; pro uiribus ſtudere.
Ac quicquid electi peccant, inde uenit, ꝙ ſanctæ iſti perſuaſioni aliquid adhuc apud illos de=
eſt. Ratio ſiquidem ignara Dei uoluntatis, pro carnis cupiditatibus perpetuo iudicat. Vnde ſi
mens, Dei imbuta ſpiritu, non uigilantiſſime intendat, priuſq; expendatur, bonum ſit an ma=
lũ, quod caro cupit, Deo gratum an ſecus, in illud inconſulta ruit, auertente ita aciem eius, ui
cupiditatis. Verum dum ilico ad ſe reuerſi, quod egerunt ipſi quoq; ex animo deteſtantur, ue=
B niam Deum orant & exorant, quod peccarunt, deſinit ipſis peccatum eſſe iuxta illud Ioan=
nis: Qui natus eſt ex Deo non peccat &c. Qui uero peccato uſq; oblectantur, neq; auerſantur
illud niſi ob pœnam, quam inde ſibi timent, ij nihil omnino perſuaſionis ſiue fidei in Deum
habent, figmentum & ſomnium eſt, quicquid de ea uel cogitant uel loquuntur.

Vnde peccatũ in electis.

Qui credunt in Chriſtum, filij Dei ſunt, ex Deo nati, Ioannis. 1. neq; poſſunt, ut Theologi
recentiores loquũtur fidem habere informem, hoc eſt, ſine charitate. Nemo eſt qui uel de me=
diocri alicuius erga ſe beneuolentia perſuaſus, illum poſſit non redamare, & ſcilicet poſſibile
erit, quenquam Deum credere fictorem ſuum, boniq; omnis largitorem, & ipſum non ama=
re atq; ſuſpicere? Sed ut dixi figmentum rationis humanæ, & mendax fidei ſimulachrum, iſti
fidem, certúmq; animi aſſenſum uocant. Vera utiq; fides, certáq; de Dei erga nos bonitate per
ſuaſio, ilico ex ſe eius quoq; ſummum amorem, ac reuerentiam gignit, ſtudiúmq; omnium
quæ Deo probantur, & odium eorum, quæ ille deteſtatur. Hinc Paulus Gal. 3. Fidem per dile
ctionem, operantem prædicat. Nequit enim, ut dixi, recte de Deo perſuaſus, ipſum non ama=
re, cum amat, nequit ipſius uoluntati non ſtudere, cum illi ſtudet, & ipſius ſpiritu, ad placita
ipſi rapitur, neceſſe ſanè eſt, ut proximos diligat, hoc eſt, omnem legem eius impleat. Sic nihil
poterit pietatis deeſſe illi, cui datum fuerit uere uerbis Dei aſſentire, quámq; illi informem fidẽ
uocant, non fides, ſed fidei umbra, & falſum rationis commentum erit ex uulgi ſermonibus,
atq; reliquijs illis ueritatis, quæ rationi utcunq; adhuc inſunt, collectum. Neq; aliud eſt, ꝙ ꝙ illi
fidem acquiſitã appellant, quã ex rerũ conditione & gubernatione, ac reliquo illo mentis ni=
mis obſcuro lumine, homines ſibi fingunt magis, ꝙ acquirunt. Quid enim fidei, quid aſſen=
ſus, aut perſuaſionis dici mereatur, quod adeo eſt euanidũ, minúſq; cuiuſuis aniculæ ſermoni
bus, ad mouendum animum, potens?

Fides informis & acquiſita, utrunq; figmentũ fidei.

Quod autem obijciunt, illud, 1. Corin. 13. Si habeam omnem fidem, adeo ut & mõtes trãſ
feram, charitatem autem non habeam, nihil ſum, produnt rurſum, ſe neque uerba Pauli, ne=
que quid ſit uel fides uel charitas, intelligere. Nequaquam enim hic Paulus docet, Fidem poſ
ſe abſq; charitate eſſe, ſed charitatis ſummam potius commendat neceſſitatem, ſine qua nihil

ſint omnia, etiam ſi quis quæq; præſtantiſſima, ſine illa habere poſſet, quæ tamen ſine illa ha
C beri nequeunt. Quis quæſo enim loquatur homo linguis Angelorum, quis noſcat myſteria
uniuerſa, & teneat omnem ſcientiam, quis deniq; facultates ſuas omnes facile effundat paupe
ribus, ſine charitate: quis item corpus ſuum tradat ut comburatur: Hæc ſanè partim omnino
impoſſibilia ſunt, ut linguis loqui Angelorum & hominum, omnémq; tenere ſcientiam, cun-
cta myſteria, partim non facile ſine charitate poſſibilia, ut omnes erogare facultates. Sed quo
Paulus oſtendat quã neceſſaria charitas ſit, affirmat, ſi poſſibile etiam eſſet, iſta cuncta poſſide
re ſine charitate, quod poſſibile non eſt, haud pilum tamen ea profutura. Huc ſiquidem cun-
cta Dei præcepta & dona ſpectãt, ut per dilectionem perfectus homo Dei, Deum perfectum,
bonitate erga alios, quod opus dilectionis eſt, referat. Quo ſi non perueniatur, omnia nullius
momenti exiſtunt, finis ſiquidem legis charitas, & in hoc uno uerbo: Diliges Deum tuum ex
toto corde, omnis lex impletur. Sicut ergo non ſequitur, ꝙ quiſquam ſine charitate, poſſit lin-
guis loqui Angelorum & hominum, omnémq; habere prophetiam &c. ita non ſequitur, ꝙ
omnem fidem quis habere, ſine illa poſſit. Sed hoc ſolum ſequitur, ꝙ ſi poſſibile eſſet, ut quis
illa omnia ſimul haberet, & deeſſet illi tamen erga fratres dilectio, eum adhuc nihil fore, ꝙ ne
ceſſariam adeo habeat cum pietate connexionem dilectio.

Ad hæc Apoſtolum nequaꝗ huius ſententiæ fuiſſe, ut fidem putarit, poſſe abſq; dilectione
ueráq; pietate haberi, uel illud abunde probat, quod ait: Nihil ſe eſſe, ſi omnem habeat ſine di
lectione fidem. Neq; enim poteſt nihil eſſe, homo uera fide prędiτus. Natus ſiquidem ex Deo,
& Dei hæres eſt, iuſtificatus atq; ſaluatus, quiſquis fidem habet, ut cum adducta loca, tum o-
mnis ſcriptura, teſtantur, non igitur poteſt nihil eſſe. Rectius igitur cum Iacobo, mortuam ſi-
ne operibus fidem, quã fidem dixiſſent. Omnino enim ut mortuus homo, homo, ita ſine di
D lectione fides, fides eſt, illud cadauer eſt, humana tantum figura infœliciter præditum, ita hęc
falſa fidei umbra exiſtit, præter uerba inania, nihil diuinæ cognitionis obtinens. De qua & i-
ſtos loqui ſinamus, & loquamur nos cum Chriſto, Apoſtolis & omni ſcriptura de fide, quæ
ſit certa de uerbis Dei per ſpiritum ſanctum perſuaſio, quæ quem animum occupauerit, eum
Fides mortua. per omnia ad Dei uoluntatem formabit, & adſunt ilico, timor & amor Dei, ſtudiúmq; ardẽs
gloriæ ipſius, cum ſpontanea ac ſeria fratrum dilectione. Natus enim ex Deo, Dei item ſpiritu
animatur, & ad ea, quæ grata ſunt Deo, adigitur.

Ergo liquet hac in re aduerſarios noſtros, neq; quid fides dicatur, neq; quid hic Paulus, locu
tus ſit, intellexiſſe. Quod & in eo apparet, ꝙ dilectionem proximi, de qua hic ſolum Paulus
agit, ut ſatis declarant, quæ illi officia adſcribit, pro ſuo illo habitu accipiunt, quem in uolun-
tate conſtituunt, & charitatem uocant, qua Deum ut ſummum bonũ affirmant diligi, & pro
pter Deum proximum. Atqui non facile inuenias, ubi ἡ ἀγάπη, id eſt, dilectio aliter ꝗ pro a-
more proximi accipiatur. Cæterum illa Dei admiratio & reuerentia, ſtudiúmq; uoluntatis e-
ius, quã latine certe charitatem erga Deum non paulo honeſtius, & plenius ꝗ amorem, uel di
lectionem uocaueris, in ſcripturis, non raro fidei nomine, nonnunꝗ timoris, in Apoſtolicis li
teris etiam cultus uel ſeruitutis Dei appellatione exprimitur. Deniq; ſi germanum ſcripturę u-
ſum ſequi libet, haud multo aliud nobis ſignificabit: Diliges Deum ex toto corde &c. quàm
credes in Deum ex toto corde. Credere nanq; Deo, atq; de ipſius bonitate ſolide eſſe perſua-
ſum, qui poſſet abſq; ſumma & ardentiſſima erga ipſum charitate eſſe: Nequit ſane animus
quenquam ſibi arbitrari, beneuolum & inſigniter iuuare potentem, ac illum nõ eximie ama-
re atq; ſuſpicere. Proinde hoc ordine pietas reſtituitur & iuſtificatio.

Primum omnium eſt, eſſe à D E O electum. Proximum, ut mittat Deus qui Euangelium
annuncient, & Dei bonitatem uerbis commendent, ut Paulus Rom. 10. docet. Tertium, ut
Ordo iuſtifica tionis. ſpiritus cordibus electorum perſuadeat, quo indubitatam eis fidem habeant, Deum agnoſ-
centes per Chriſtum ſibi peccata omnia condonare, filios habere & hæredes, quos æterna ſit
iuſtitia ornaturus. Hæc tamen perſuaſio, ut & Euangelij prædicatio, non quolibet, ſed à Deo
definito tempore electis contingit, neq; contingit ilico perfectiſſima, ſed modo, quem Pater
optimus ſtatuit. Simul atq; uero perſuaſio hæc animum obtinuit, & timor & amor Dei, cum
ſumma admiratione & reuerentia, iuxta adſunt, & adſunt pro modo perſuaſionis, tanto ni-
mirum interiora, quãto plenior fuerit perſuaſio. Sic tantũ animus Deo plenus, & ad imaginẽ
Dei reſtitutus, ultro ſtudet, Deũ in omnibus referre, ſumma uitæ innocẽtia, puritate, mãſuetu
dine, dilectione ſedula & ſtudioſiſſima beneficẽtia erga quoſlibet, peculiariter tamẽ erga eiuſ-
dẽ pietatis cõſortes. Hęc omnia agit & pręſtat, unus idémq; ſpiritus, q perſuaſa Dei bonitate

ita filios Dei, affectu & opere reddit. Sic patere liquido puto, quid ſint fides, ſiue ſancta iſta perſuaſio ſit, atque efficiat, ac unde & per quem contingat, cui noſtri iuſtificatio, ſalus & uita æterna, in ſcripturis tribuitur. Etenim donum eſt, fauoris & beneuolentiæ Dei, opus ſpiritus ſancti, qua de Dei erga ſe ęterna bonitate per Chriſtum, homo nihil addubitat, eóque ut glorię Dei ita ſalutis omnium, redditur ſtudioſiſſimus, ac tanquã filius Dei, Deum in omnibus referre ſatagit.

A

Quid in Deũ & Chriſtum credere.

Atque hi demum ſunt, qui uere in Deum, & in Chriſtum credunt, hoc eſt, omnibus Dei & Chriſti uerbis, certam ac indubitatam habent fidem, eóque penitus à Deo & Chriſto Domino noſtro pendent. Id enim ſcripturę uſu, tam in Deum, quàm ſeruos eius credere ſignificat. Vnde. 2. Moſche, 14. legimus. Et uidit Iiſrael manum Domini magnam, quam contra Aegyptios exercuit. Et timuit populus Dominum, & crediderũt in Dominum, & in Moſcheh ſeruum eius. Quid hoc in Dominum & Moſcheh credere aliud fuit, quã quod perſuaſi fuere, Dominum, Deum, & Moſcheh, ſeruum ipſius eſſe, uerámque quæ ille promiſerat, hic nũciauerat? Qua utique perſuaſione adducti, præceptis Dei & Moſche, auſcultabant, ſed pro modo perſuaſionis huiuſce. Quibus illa uere per ſpiritum ſanctum contigerat, uſque dicto Moſche, audientes fuere. Quibus uero in pręſens tantum, uiſo tam inſigni miraculo, ratio attonita magis reddita fuerat, quàm perſuaſa, ij ſimul atque aduerſa acciderunt, unde præſentem diuinitatem ratio colligere nequibat, non minus contra Deum & Moſcheh murmurabant, quã antea, non tam crediderãt ac timuerant, quàm credere & timere ſe, ſimularãt. Sic &. 19. eiuſdem libri. Et dixit Dominus ad Moſcheh: Ecce ego uenio ad te, in caligine nubis, quò audiat populus uerba mea ad te, & etiã in te credant perpetuo. Vt enim in ſuperiore loco, במשה, id eſt, in Moſcheh, ita hic legitur בך, id eſt, in te. Quod ſanè, ut dixi, aliud non erat, quã Moſcheh, in omnibus fidem habere. Sic ergo & quod in Apoſtolicis literis, in Deum & in Chriſtum credere legimus, accipiendum, pro eo quod eſt, certò omnibus Dei & Chriſti uerbis credere. Qui enim uerbis Dei omnibus certam habet fidem, is Deum ſicuti ipſe ſeſe optimum & beneuolentiſſimum Patrem prædicat, ita indubie amplectetur & adorabit. Quique Chriſti uerbis certam habet fidem, & ipſum ſeruatorẽ, qualem ſuis ſe uerbis nobis offert, obuio corde ſuſcipiet, & ſequentur quicunque uere fidei ac ſpiritus fructus exiſtunt. Vnde firmum nõ eſt, quod uulgo credere in Deum, & credere Deo, tam diuerſum, ac nequaquàm poſſe in hominem competere, docetur. Sed imperitia linguæ ſanctæ, non hoc tantum loco, caliginẽ offudit. Hactenus de nomine & natura fidei, quæ licet, ſignificantius perſuaſio latine diceretur, utar tamen & ipſe, poſtquàm adeo obtinuit, uocabulo hoc

B uulgari, ſed ſignificatione, qua uſum eius eſſe in ſcripturis oſtendimus.

Dico autem uobis quod multi ab oriente &c.). Vide Domino ipſo declarante, hoc tantæ fidei in Ethnico miraculum, præſagium fuiſſe regni Dei, ad gentes mox tranſferendi, atque illarũ religionis & fidei ceu ſpecimen quoddam. In hoc ſiquidem Chriſtus, qui eſt hodie, heri & in ſęcula, ſemel tandem in carnem uenit, ut morte ſua pro peccatis electorũ ſemel ſatiſfaceret, & imperio ſuo nouo, ac beato, cognitionem Patris reuelatiorem, ad uniuerſas terræ nationes propagaret, quæ perpaucis duntaxat Iudæis, multo paucioribus uero Ethnicis, ad id uſque temporis, contigerat.

Ad quid aduẽtus Chriſti in carnem.

Atque hoc eſt, quod fore aduentu Chriſti, Vates ſancti, potiſſimum prædixerunt, neque uſplã illi, quod Anabaptiſtæ cõtendunt, perfectioris legis. externæ quidem traditionem, aut d[illegible] perfectiorem explanationem, tanquã peculiare ſuum munus tribuunt. Apud Ieſchaiah, & Vates alios, hic locus de reiectione gentis Iudaicæ, & uocatione gentium frequẽter occurrit. Præcipue Ieſch. 10. 56. 65, 66: Hoſch. 1. Malac. 1. Pſalmis. 22. 25. 89. ac innumeris locis alijs. Atque ij Iudæi reiectitij, filij regni hic uocantur, quod nati eſſent ex ijs, quibus id peculiariter fuerat promiſſum, cum ex ſe æſtimati, filij exiſtant Diaboli, quotquot non credũt. Io. 8. Quibus reiectis, ab extremis terræ Domino, per Euangelion Gentes erant adducendæ, de quo & Paulus Ro. 9: 10. 11.. Malach. 1. Hæc uero inſignis illa Domini gloria eſt, quæ à morte Chriſti erat in omni terra propalanda, prolato ad gentes quoque, quàm late orbis patet, Euangelio uerâque fide, unde nomen Domini ubique ſanctum & celebre haberetur, & quam plurimi ſeſe bonitati ipſius, certa fiducia conſecrarent. Quod cum tantum DEO beneficium uiſum fuit, ut illud per tot Prophetarum uaticinia promittere & celebrare, longe antequã præſtandum eſſet, dignum duxerit, neceſſe profecto eſt, eos DEI ſpiritu uacuos eſſe, quibus non pariter id ſummæ admirationi fuerit, dignúmque propter quod omnia poſthabeant, ferant & faciant. Nihil omnino eſt, de quo gloriari quis recte poſſit, quàm ſola DEI cognitio, qua nimirum æternum uiuitur, iam hanc miſeris gentibus nobis, qui tot ſæculis nihil ſupra carnem uel ſuſpicari potuimus, donatã, idque non ex promiſſione Patribus facta, ſed mera Dei gratia & benignitate,

ſi hoc

C ſi hoc nõ ſumme admirabimur, ſi nõ permoueat, ut Deo tam benigno nobis, nos totos cõſecremus, certũ argumentũ fuerit, nihil adhuc boni huius nos guſtaſſe, neq; his fidem habere.

Status ſanctorum & reproborum.

Notandum hic uero, quam ſortem electorum, & quam reproborum faciat, illi accumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum, hi eijcientur in externas tenebras. De regno cælorum, dixi nonnulla ſupra cap. 3. ſuper illud: Appropinquauit regnum cælorum. Et uticq; ubi Dei ſpiritu uiuitur, & certa uitæ æternæ habetur poſſeſſio, quod hic per fidem incipit, conſummabitur illic, quando peccato & malis omnibus liberi, Deum uidebimus ſicuti eſt. Hic ſinus eſt Abrahæ, in quo acquieſcit Lazarus, hic paradiſus, in quem confitens latro recipitur. Accumbitur in hoc regno, & ſuper menſam Chriſti editur ac bibitur, Luc. 22. quod ſit in eo bonorum omnium, cum ſumma ſecuritate perfruitio. Sic contra & externæ tenebrę hic incipiunt. dum cæcas cupiditates ſequi, & per has in innumera mala demergi neceſſe eſt, quotquot fide carent. Verum fletus, & ſtridor dentium, id eſt, dolor & horror, recte tum illis ſentientur, quando hac uita defuncti, præſentes uoluptates iam non ſentient. Atq; hæc Geenna eſt, id eſt, cruciatus extremus, de quo ſupra in idem. 5. cap.

Poſſe eſſe ſtatum poſt hãc uitam proficiendi.

Medium ſcriptura nihil ſtatuit, quare nec nos aliquid ſtatuere poſſumus, relicto purgatorio, quibus lucroſum fuit iſtud commentum. Quanquam ut in hac uita, ſancti dum perficiuntur, purgantur, ita forſan etiam poſt hanc uitam, poſſit purgandi atq; proficiendi ſtatus aliquis eſſe ſanctis, noſtrum tamen nihil huius licet affirmare, quãdoquidem ſcriptura nihil affirmat, imo ne meminit quidem, quod argumento firmo ſatis pijs eſt, ſcire id ſi maxime tale aliquid eſſet, noſtræ ſalutis nihil intereſſe. Præſentem uitam ſcriptura potius docet, pie uiuere, quod ſi perdidicerimus, quicquid futuræ uitæ eſt, ſumma cũ fœlicitate cognoſcemus. Interea igitur curemus, quę apud nos.

Commenta de purgatorio fugienda.

Hinc autem nihil impoſturæ eorum, qui perſuaſum purgatorium, quouis Pactolo, lucroſius ſibi reddiderunt, cõceditur. Nam ſi etiam eſſet ſtatus manium, quo perficerentur ac purgarentur, nihil tamen nobis illic negotij demandatum eſt, neq; quibus illis opem feramus oſtenſum, aut promiſſum aliquid. Plura ergo Chriſtianus non recipiet, quàm qui credunt, habere uitam æternam, quandocunq; illa perficiatur, ſiue mox à morte corporis, tota animabus contingat, ſiue etiam illic ſit adhuc proficiendi, & perficiendi locus. Qui uero non credunt, eos iam externis tenebris adiudicatos, quæ & ipſis, tum & illic, quando, & ubi, Domino uiſum fuerit complebuntur. Si plura noſſe, operæpretiũ cuiquam
D fuerit, reuelabit id illi Dominus. Vtinam quæ apertiſſima, & ad uitam præſentẽ inſtituendã, ſcriptura docet, recte cognoſcere poſſemus, nulla iactura iſtiuſmodi futura ignoraremus. Vt autem friuole, per carcerẽm, in quem iudex debitorem conijcit, cuius propter ſimilitudinem Dominus ſupra. 5. meminit, purgatorium illi intelligi uolunt, ita æque, nullum robur habet, quod de igne ex 1. Corin. 3. opera hominũ probante, adducũt. In hac enim uita ille ignis opera noſtra ſi ex fide ſint, an ſecus, probat, quotieſcunq; adflictione nos Dominus uiſitat, in qua ſola digna Deo doctrina, & quæ ex ſolida fide ſuſcepta ſunt, conſiſtunt, reliqua euaneſcunt illico, ſed ſi Chriſtus fundamentum poſitũ eſt, & nititur eo homo, nihil damni ſentiet, uerum ut aurum, igne probatum, melius habebit. Quia nihil dãnationis eſt ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, imo cooperantur eis ad bonum omnia, Rom. 8. Qui autem fundamento caret Chriſti, id eſt, non ſummam ſalutis, in unum ipſum conſtituerit, ille cum nihil niſi fœnum, ſtipulam & lignum habeat, perit igne Domini, quantus eſt.

Locus 1. Cor. 3 non de purg.

Et dixit Ieſus Centurioni, abi, & quẽadmodũ credis. Luc. 7.) Sic & alijs pleriſq; reſpõdit. Notatur uero ex hoc uerbo, uis ueræ fidei, quæ nimirũ, omnia à Deo impetrat. Vt nanq; ſupra dixi, non orat, niſi de quo certa eſt, facturũ illud ad gloriã Dei. Igitur non poteſt nõ impetrare q; orauerit. Iuxta illud: Et hæc eſt fiducia noſtra, quam habemus apud eum, quod ſi quid petierimus ſecundum uoluntatem eius, audit nos. 1. Ioan. 5. Et Chriſtus, quicquid petieritis nomine meo, hoc eſt, per me, ego faciam. Adeo omnia nobis in eo ſita ſunt, ut de Chriſto probe perſuaſi, omnia nobis polliceamur, plura ſane facturo, quàm audeamus petere.

Nota aũt Centurioni huic à fide, quæ ſubſtãtia totius pietatis eſt, tantopere laudato, Chriſtũ nequaq; præcepiſſe, ut munere ſuo, licet militia eſſet, decederet, ut neq; Petrus ſuo Cornelio. Nã Cẽturiones ſingulis cẽturijs, aliquãdo pluribus pręfecti erãt, ut eſt author Vegetius de re militari. 1. Sic & Ioannes uetus Euangelij prędicator, militibus præcepit, ut contenti eſſent ſtipẽdijs ſuis, neq; uim cuiq; inferrẽt, nõ iuſſit militiã relinquere, uticq; iuſſurus, ſi cũ pietate illa per ſe pugnaret. Et enim ut magiſtratu & legibus, ita & militibus ad pacẽ publicã tuendã opus eſt, quare ſi q Reipub. iuſtóq; magiſtratui fide bona militent, modo cætera Chriſtiani ſint ob militiam huiuſmodi ab Eccleſia arcendi non ſunt. De quo plura ſupra cap. 5. ſuper illud: ne reſiſtatis malo.

Et

Et cum ueniſſet Ieſus in domum Petri, uidit ſocrum &c. Mat. 1. & Lucæ 4.) Marcus. 1. &
A Lucas. 4. hoc idem miraculum narrant, ſed quod Dominus fecerit, cum in ſynagoga Capernai, inſigni cum autho itate docuiſſet, atq; inibi teſtimonio Dæmoniaci eſſe ſanctus Dei fuiſſet proditus, acclamante illi Dæmonio: Ah quid rei nobis tecum eſt Ieſu Nazarene? ueniſti ad perdendũ nos. Noui te qui ſis, nimirum ille ſanctus Dei. Quod Dæmonium cum expuliſſet, ſtupebant omnes, maiorem in modum, & diuulgabatur fama eius, in omnẽ regionem Galilææ finitimam. De teſtimonio hoc dęmonij, & cur id Chriſtus compeſcuerit, paulo infra erit dicendi locus. Hic obſeruandus mos Domini, qui ferè ſemper cum miraculo aliquo magnificentius indaruiſſet, turbis ſeſe ſubducere ſolitus fuit. Contentus nimirum benefeciſſe, nolẽs ſimul attonitæ atq; carnali adhuc turbæ, ſe fruſtra uiſendum, admirandúmq; præbere, præſertim cum tempus adhuc eſſet, ſerui formam circunferendi. Monemur eo, ut & nos benemereri potius, quàm bene audire ſtudeamus. *Mos Domini à turbis ſecedendi.*

Porro quod in domum Petri, è ſynagoga ſe recepit, indicat Petro illic fuiſſe domum, Domino uero minime, quanquã habitare illic fuerit ſolitus, ut ſupra. 4. Voluit enim nihil habere, & tamen omnia poſſidere, atq; ita hoc ſui exemplo nos docere, ut prouidentiæ paternæ, omnia committeremus, id duntaxat, & ſedulo curantes, quod ipſe iniunxiſſet. Notatur etiam Apoſtolos non ita omnia dereliquiſſe, ut ſuis poſtea non fuiſſent uſi, & quaſi derelicta, ſemel omnia ſua habuiſſent, uerũ quod curandis illis, iam facti Chriſti peculiares diſcipuli, & perpetui comites, nõ ut antea fuerint addicti, pendẽtes ſcilicet per omnia ab ore illius. Nihilominus quoties res poſcebat, & per munus ad quod uocati erant, licebat, ſuis potius rebus quã alienis utebantur. Hinc ueriſimile fit, cum Dominus cœpiſſet Capernai habitare, hoc eſt, frequentius illic, quã alibi diuerſari, ut & Petrus ex Bethſaida domicilium, eòdem tranſtulerit, quò curam ſuorum, quantum per Dominum illi licere potuit, commodius gereret. Ad eũdem ſanè modum omnibus ſua derelinquenda ſunt, ut uocationi Domini & uoluntati, totos ſeſe tradãt, in primis quidem quæ ad illam pertinent curantes, ſic tamen, ut & ſuis potius quã alienis rebus utatur, ſuóſq;, quantum Domini uocatio permiſerit, non negligant. Vtrunq; enim illud primariæ & generalis uocationis, exiſtit, cuius lex, etiam in corda noſtra inſcripta eſt. *Vt Apoſtoli ſua dereliquerint.*

Marcus & Lucas habent, Dominum admonitum, per præſentes & rogatum pro febricitãte Petri ſocru. In quo exemplum eſt dilectionis, alieno malo, ut proprio indolentis. Monemur item, & ſanctos flagella Domini experiri, ſed id tam in gloriam Patris, quã ipſorum ſalu
B tem. Apprehenſa manu erexit eam, increpitámq; febrim depulit, uerbis adiungens contactũ ſuum, ut quemadmodum ſupra dictum moneret, à uerbo ſuo ſalutem, ſed non niſi per ſacrificium carnis ſuæ, expectandam.

Diuina in Chriſto potẽtia in eo notatur, quòd ſcribitur febrim increpaſſe, ſicut & paulo infra, cum narratur increpaſſe mare. In Pſalm. cum Vates uirtute Dei ſtratos hoſtes canit, increpitos dicere ſolet, ſignificans, Deum nullo negotio, nempe ſola increpationis uocula quãlibet formidabiles hoſtium copias conficere. Idem increpatione Domini ſectum mare rubrũ canit. Pſal. 106. גער ſcriptura dicit, quod nos hiſce in locis increpare.

Sanata Petri ſocrus mox miniſtrauit eis, id eſt, quæ ad cibum, & reliquum corporis miniſterium attinebant, curauit. In quo nota, omnia Domini in hominibus opera huiuſmodi eſſe, ut inde ad proximos utilitas aliqua redeat. Ergo ſpiritus Domini non eſt, qui homines à publico ſubducit, ut ſua curãtes, nullis alijs uſu exiſtant. Notatur etiã familiæ Chriſti tenuitas, ut quibus opus fuerit, miniſtram ab æſtu febrium reuocare. Adeò omnis ſumptuoſior apparatus, & famulitium copioſum illic aberat. *Hiſtoria de ſanata Socru Petri ex Matth. Mar. & Luc.*

Cum autem appetiſſet ueſpera, adduxerũt illi dæmoniacos multos &c.) Marcus habet: Et ciuitas tota congregata erat ad oſtium, id quod poſt tot miracula eius, conſequens erat. Eiicit ergo Dæmones uerbo, ut ſcribit noſter: Et impoſitis manibus ſingulis, ut teſtatur Lucas, ſanauit omnes, Dæmonia denique exeuntia non ſinebat loqui, ſcribit Marcus, eò quòd ipſum noſſent. Nam ut Lucas memorat: Exibant Dæmonia à multis, clamantia ac dicentia: Tu es Chriſtus ille filius D E I, Notatur uero in hiſce hominibus præpoſterum ſtudium ſui, qui corporum ſanitatem tam auide à Domino quærentes, uerba uitæ interim, quę fundebat, nihil ſinebant. In D O M I N O autem mira illa benignitas, quòd nihilominus, omnes curauit, & dũ ſpiritalium non eſſent capaces, corporalibus eos beneficijs affecit. Quod magno et ſolatio nobis, & documento eſſe debet. Vt enim hic diſcimus, quàm benignus & miſericors eſt, atq; eo fides noſtra in ipſũ roboratur, ita ſi uere ipſius ſumus, ad ſimilẽ miſericordiã, & benignitatẽ, ipſius nos ſpiritus pariter impellet. Ex eo uero, quod tã facilis fuit ad ſanandũ malehabẽtes

quoſſi

C quoſlibet, docemur, multo faciliorem eſſe, ut ſanet morbos animæ, id ab ipſo petentibus. Id Matthæus noſter indicauit, cum uaticinium Ieſch. 53 huc adduxit: Hic infirmitates noſtras ſuſcepit, & morbos portauit. Etenim hic locus proprie de infirmitatibus morbiſq; animi, quibus nos morte ſua Chriſtus liberauit, loquitur, 1. Pet. 2. Sed cum Chriſtus curans ita morbos quoſlibet, idq; mirifica & gratuita bonitate declarauerit ſe eũ eſſe, qui credentes in ſe, ab omni malo eſſet liberaturus, Nõ ab re Matth. tum impletum hoc Ieſchaeah uaticinium, cum mirificum adeo ſe in depellendis morbis exhiberet, teſtatur. Cæterum de impletione uel uaticiniorum, uel aliorum ſcripturæ locorum, dictum ſupra eſt, capite ſecundo, ſuper illud: Vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam: Ex Aegypto uocaui filium meum. De teſtimonio Dæmoniorum, mox dicam. Notetur hoc loco Canon hic catholicus per corporalem Chriſti benignitatem, ſpiritalem, & per corporea beneficia, ſpiritalia eſſe & cogitanda & ſperanda.

Chriſti beneficia corporalia ſpiritualium fiduciam confirmant.

Cum uidiſſet autem Ieſus turbas multas, &c.) Marcus narrat Dominum mane multa adhuc nocte, ſurrexiſſe. & egreſſum abiiſſe in locum deſertum, atq; inibi oraſſe. Mox eòdem conceſſiſſe Simonem, & qui cum illo erant, atq; indicaſſe, quæri ipſum à turbis, tum uero reſpondiſſe: Eamus in proximos uicos, uti & ibi prędicẽ, in hoc enim egreſſus ſum. Lucas præter hæc memorat turbas uoluiſſe Ieſum detinere, tum illis dixiſſe: Et aliis ciuitatibus oportet me Euangelizare regnum Dei. Nam in hoc miſſus ſum. Et prædicabat, inquit, in ſynagogis Galilææ. Traiectionem uero, in ulteriorem ripam, hoc eſt, in terram Gergeſenorum, uel Gadarenorum, quam noſter hoc loco memorat, Marcus & Lucas, alio narrant. Verum ita, ut quo tempore facta ſit, certo non indicent, eóq; cum à noſtro, quæ iam & Mar. 4. & Lu. 8. de ſeceſſu Chriſti in deſertum, & proſecutione turbæ, ac prędicatione eius per Galilęam, recenſui, præterita ſint, uidetur mihi Dominus poſtridie, cum ad præcedentem ueſperam ita Dæmoniacis, & morbidis obrutus fuiſſet, congregata ad oſtium domus, tota ciuitate, multa adhuc nocte, Capernao egreſſum, & deſertum pro more ſuo, oraturum petiiſſe, cúmq; illo & turbę ueniſſent, atq; detinere illum uellent, migraſſe & ad alia Galilææ loca, atq; illis quoq; regnum Dei prædicaſſe, ac tum demum quæ hic Matth. recenſet, facta eſſe, quippe iuſſiſſe Chriſtum, utiq; ſuos, ut abirent, in ulteriorem ripam, hoc eſt, traiicerent lacum Geneſar, &c. Neq; enim

Concordia Mat. Marci & Lucæ,

D ait noſter Chriſtum ilico ubi ſanaſſet tot male habentes Capernai, traieciſſe. Sed, cum uidiſſet inquit, Ieſus turbas, nimirum die quodam alio, ut ex Luca apparet, & ad ueſperam, ut in Marco legimus.

Porro de ſeceſſu ad orandum, partim differui ſupra. 6. ubi locum de predicatione tractaui, partim differam infra cap. 14. Quod detineri à turbis noluit, in cauſſa fuit, ut & iam ſupra dictum eſt, primum quod nollet carnalibus tantum uice ſpectaculi, ſine alio fructu haberi, deinde quod nondum eſſet tempus gloriæ eius, deniq; ꝙ aliud poſceret munus, quod obibat. Miniſter & Apoſtolus fuit circuncisionis, Roma. 15. hoc eſt, Iudæorum, legationis igitur atq; miniſterii ſui munus uolebat, ut par erat, obire diligenter, atq; ideo ubiq; terræ Iudæorũ Euangelion regni annunciare, De qua prædicatione, quę ſola in Eccleſia audiri debet, dixi ſupra capite quarto ſuper illud: Et circumibat totam Galilæam prædicans Euangelion regni Dei.

Et cum audiſſet unus ſcriba, &c.) Lucas nono idem recenſet, & ſcribit ambulante Domino cum ſuis in uia, hunc, ipſum ita alloquutum: Sequar te quocunq; ieris. Vnde mihi coniectura ſuperior roboratur, Dominum Capernao egreſſum, non ilico traieciſſe, ſed aliquod dies, in citeriore Galilææ regione prædicaſſe, atq; interea quæ hic noſter, & Lucas nono ſcripta reliquerunt, accidiſſe. Porro ſatis apparet, hunc ſcribam ineptum fuiſſe, ut comes Chriſti eſſet, regniq; cæleſtis prædicator, ac omnino temporale aliquid ſpectaſſe. Qui enim alias ad uerba ſcribæ, offerentis ſe, Chriſto ſectatorem quocunq; abiret, quadraſſet Chriſti reſponſio, affirmantis, ſibi nihil loci eſſe, quo abire poſſet? Putabat forſan, tandem Chriſtum, ſecundũ carnem regnum inuaſurum, clarum iam tot miraculis, turbiſq; tam admirabilẽ, cupiebátq; regni illius conſors fieri. Quam cogitationem obrepſiſſe animo ſcribę, mirum non fuit, cum ea diſcipulis, per tot apertas Domini de morte ſua & ſupplicio prædictiones euelli non potuerit. Commodum ergo Dominus hanc carnis ſpem & cupiditatem hoc reſponſo: Vulpes foueas habent, &c. retudit. Quaſi diceret. Adeo abeſt, ut apud me regnum aut opes carnis expectes, ut beſtiis terræ, ac uolucribus cæli pauperior ſim, non habens nimirum, quo caput reclinem, cum uulpes foueas ſuas habeant, & uolucres nidos. Vide ergo quid dicas, ſequar te quocunq; ieris. In terra non eſt uſpiam locus, quo eam, quémue petam, in illo commode habiturus. Ad crucem potius propero, atq; inde ad inferos, unde, uirtute patris reuocatus, in nouam uitam, & regnum cælorum.

Luc. 9. Idem.

Scriba terrena ſpectabat.

Vulpes foueas

Filium

Filium hominis,ſe ſchemate ſcripturæ,admodum frequenti identidem appellat,& ferè cũ ſeſe deijcit,ſuámq; humilitatem prædicat.Eſt autem omnino id,quod Paulus ait,in ſimilitu-

A dine hominum factus,id eſt,perinde ac quiſq; è uulgo hominum,uerus nimirum homo, & nihilo plus apud mundum quidem,ꝗ quiſq; ex infima plebe.Hebræis enim בן אדם,id eſt, filius Adam,uel hominis nihil aliud ſonat,ꝗ homo.Hominem autem uocari in ſcriptura,humilitatis eſt,ꝙ omnis homo mendacium ſit & uanitas Neq; uero conſiſtit,quod quidam cõmenti ſunt,filium hominis Ieſum dictum,quòd tantum unius hominis ſcilicet Mariæ filius, exiſteret.Maſculinus enim articulus ubiq; præmittitur τοῦ non τῆς. Ad hęc cum ſeſe filium hominis uel Adam,hoc eſt,uere hominem,& plebeium hominem prędicat,mire ſuam nobis, iuxta & humilitatem & bonitatem commendat,qui noſtrę ſalutis cauſſa eò uſq; demiſerit ſeſe,ut nihil niſi homo,haberetur,ac homo,infimo quoq; inferior,uere eſſe uoluerit.Cum prædicari ipſum ſolius uirginis filium,magis glorioſum eſſet,neq; fidem noſtram perinde erigeret. Expendamus autem & nos,quæ huic Scribæ reſpondit.Si Chriſtum ſequi uolumus, nihil omnino terreni quæramus oportet,nam nihil habet,ut cuius regnum non ſit de hoc mũdo,ſeruitus autem ſit ipſi & ſuis humillima,in mundo. Præterea ut Dominus omnium uere dixit,non eſſe ſibi,ubi caput reclinet,ita nec nos,quicquam appropriare nobis debemus, omnibus utentes,tanquam non uteremur. Vtiq; optima hæc Chriſti conditio fuit, uæ ergo ei qui aliam quæſierit.Mira certe Domini & ſuorum tenuitas fuit,& nunquã ſatis admiranda demiſſio,quòd nihil domicilij habuerit,cum huius ferè prima apud homines cura ſit, ad hæc apud Iudæos per ſancte hæreditates cuſtodiri, ſolitum. Vnde Naboth illi tanta religio erat,ut ne Regi quidem ſuum hortum uendere,quem hæreditate acceperat,auderet, malebátque ſeſe in capitis periculum adducere,ſecundo Regum uigeſimo primo. Non peccant autẽ ob hanc Domini tenuitatem, ij,qui domos & alia iure poſſident, dona enim D E I ſunt,& Dominus poſſidere ea non prohibuit. Porro animare nos hæc Domini paupertas, ad id debet,quod præcepit,nimirum,ut animo præſentibus rebus,ſi quas poſſidere Dominus dedit, nequaquã addicamur,& cum emimus etiam,ſimus tanquã non poſſideamus,& utamur tãquã non uteremur,in priore ad Corinthios ſeptimo.Nunquã caruit domo Chriſtus, cum ei opus eſſet,& ſi nullam haberet propriam,ita neq; nos,cum opus fuerit, carebimus, ſiue domo,ſiue re alia quauis,& ſi uel ipſi quoq;,nihil horum habuerimus, uel propter ipſum, quæ horum habemus, animo renunciauerimus, & in periculum adduxerimus. Hoc perſuaſum habere,eóq; libero ab omnibus animo tantum gloriæ Domini ſtudere, ſi datum nobis fuerit,recte exemplum Chriſti præſens fuerimus imitari,neq; opus erit more Cœnobitarum eiu-

B tare quæ poſſideas,ut prætextu eleemoſynæ poſtea plus accipias.

Quid filius hominis, & cur dictus.

Admirãda Domini tenuitas.

Quomodo imitanda hæc Domini paupertas.

Alius de numero diſcipulorum ſuorum dixit ei:Domine permitte &c.) Lucas ſcribit huic à Domino dictum:Sequere me,& tum eum reſpõdiſſe:Domine permitte mihi,&c. Cui rurſus dixit Dominus:Sequere me,& ſine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos, Apud Lucam additur:Tu uero uade,& annuncia regnum Dei.Hinc uero confirmatur,quod ſupra capite quarto de ſequendo Dominum,uel ueniendo poſt ipſum,diſſerui, nimirum ire poſt Chriſtum, & ipſum ſequi, ut Apoſtolos uocauit, iuſſitq; ſe ſequi, & poſt ſe uenire, perinde eſſe, atq; comites eius eſſe,ſectariq; perpetuo. Hic enim uidemus,quòd hunc noluerit redire domum, ſed iuſſit adhærere ſibi,atq; ire ad prædicandum regnum D E I, quod munus tum Chriſtus obibat, & ad idem Apoſtolos atque diſcipulos, præſertim, quos ſimul circunducebat, habere comites & cooperarios uolebat. Hic uero rurſus nota Dominum tranſlationibus identidem uſum. Nunquid clara apertáq; uerba:Mortui ſine ſepeliant mortuos ſuos? Quis neſciat item, quid ſepelire, quid mortui ſignificet?Sed quis item, non contentioſus ſaltem intelligit Chriſtum mortuos uocaſſe, qui fide in ſe eſſent deſtituti? Ipſe enim uita eſt. Nequaquàm autem ob hoc exemplum, aut peccatum eſt, ſi uiui,hoc eſt,credentes,mortuos ad aliud non uocati,ſepeliant. Neq; enim debent omnes abire relictis rebus alijs, annunciatum regnum D E I, ſed qui ad id uocantur. Pius ſiquidem ſeſe conſecrat D E O, & ex charitate uiuit,facit ꝗ quæcumq; ſua uocatio,qualis qualis ſit, fert & poſcit,ſemper paratus cum Abraham è ſua terra egredi,& cum Apoſtolis, parentes & omnia derelinquere. Si itaq; uocetur ad annunciandum regnum D E I, non poterit, curare mortuos, neq; miniſtrare menſis, ſi minus,hæc & minutiora adhuc charitatis officia, haudquaquàm detrectabit.

Quid ſequi.

Lucas addit tertium,qui dicebat D O M I N O: Sequar te Domine, ſed permitte mihi prius, ut dicam uale ijs, qui ſunt domi meæ, cui reſpondit Dominus: Nemo qui manu ſua,admota aratro, reſpexerit à tergo, aptus eſt regno D E I. Optabat ſiquidẽ hic D O M I N V M

q ſe-

ſequi, ſed tenebat tamen ſimul aliquod eum adhuc ſuorum deſyderium, iam neceſſe eſt, ab-
C negatis omnibus, totum ſeſe Chriſto dedere, eum, qui ipſo uelit ſaluatore frui, & ſub ipſo Re-
ge cœlorum merere. Ait igitur huic: Nemo qui manu ſua, &c. quaſi diceret: Non oportet ita
ad ea, quæ à tergo eſſe debent, reſpicere. Ego uia, ueritas & uita ſum, ſi igitur mihi dediſti no-
men, perinde eſt, atq; ſi manum ad aratrum admouiſſes. Quid quæſo aret, qui admora ad a-
ratrum manu, perpetuo reſpectet. Tantundem igitur tu in regno D E I promouebis, ani-
mo deuinctus tuis domeſticis, & cura ad illos identidem reſpectans. Curam nanq; habere il
lorum, eſt animo ad illos, quos oportebat iam tibi à tergo eſſe, reſpicere. Igitur regno D E I
ineptus es, quippe quod totum hominem poſtulet, neq; ferat, quamlibet aliam curam. Nã
regno D E I ut in eo ſint, uel etiam prædicent, apti haud quaquã ſunt, qui fœlicitatem huius re
gni ignorant, ignorant autem, quotquot non poſſunt ſemel omnibus præ illo ualedicere.
Regnum enim eſt iuſtitiæ & gratiæ, regnum ſpiritus uiuificantis & ſanctificantis nos, regnũ
uitæ æternæ, & beatitudinis conſummatæ, de quo ſupra &c. ubi de regno cœlorum, & Dei
actum eſt. Nequaquam autem aratrum hic uita monaſtica, ſed uita cœleſtis eſt, uita D E O
digna. Huic qui ſeſe dediderit, ad uerum aratrum manum admouit, ineptúmq; ſeſe regno
D E I facit, ſi reſpectet, hoc eſt, animo ad alia quærenda ſeſe reflectat. Regnum ſiquidem Dei,
Deíq; iuſtitia debent curari, & ante omnia & ſola. Reliqua Domino curę erunt, qui ea adijci-
et affatim, ſupra ſexto.

Et cũ ingreſſus nauim, ſecuti ſunt eum diſcipuli eius. &c. Idem Marci. 4. & Lucæ. 8.) Mar-
cus ſcribit: Et dimiſſa turba, aſſumunt eum, ita ut erat in naui, ſed & aliæ nauiculæ erant
cum illo. Lucas uero: Cæterum nauigantibus illis obdormiuit, & ingruit procella. Noſter ha
bet: Et ecce motus magnus factus eſt in mari, adeo ut operiretur à fluctibus, Marcus & Lucas
addunt, impletam etiam fuiſſe, irruentibus undis. Et erat ipſe, ſcribit Marcus in puppi, ſuper
ceruical dormiens. Vide uero ut & hic Chriſtus figura ſeſe hominem exhibuerit, dormiens ſu
per ceruical, útq; humani certe nihil à ſe præter ſolum peccatum, alienum habuerit. Quid ne-
get nobis, qui uſq; adeo nobiſcum, cõmunia habere omnia dignatus fuit?

Sed operæ precium eſt hic uidere quo pacto, ſanctos ſuos Deus ſoleat tentare. Nam tentati-
onis natura hic graphice depicta eſt. Tempeſtatẽ immittit ſæuam, neq; hoc contentus, operiri
etiam fluctibus nauim, deniq; & impleri ſinit, ad hæc demum ſumme periclitantes, uidetur
D prorſus negligere, illis enim iam extrema expectantibus, ſecure ipſe, ſtratus in puppi dormit.
Sic ſanè probantur ſancti, ut non ſolum ſupra quã uideantur ſibi ferre poſſe, affligantur, ſed ſi
Quod ſuos tẽ tet Dominus. mul ita ſe Deus erga illos, etiam cum iam actum de eis uidetur, exhibeat, ut nullam eorum ra
tionem habere exiſtimetur. At non ſinit tamen ſpiritus, utcunq; deplorata omnia uideãtur,
ſanctos animum deſpondere. Ita uideas hic diſcipulos, & ſi nihil certius morte expectarent, ne
quaquã tamen, omnem prorſus ſpem abieciſſe. Dominum excitant, opémq; orant, ſed ut ui-
deas, ſumma anguſtia trepidantes, perpuſillum habere fiduciæ reliquum. Præceptor, præcep-
tor, inquiunt, ut Lucas habet, perimus. Et ut Marcus memorat: Non eſt tibi curæ q̃ perimus?
Quid hic Dominus? tentare ſuos uolebat, perire nolebat. E ueſtigio ut excitatus fuit, uentum
increpauit, & mari, ut eſt apud Marcum, dixit: Tace, obmuteſce. Ibi mox conquieuit uentus,
& facta eſt tranquillitas magna. Magnus paulo ante motus, nunc rurſus magna tranquillitas.
Ita pro modo afflictionis, modus eſſe conſolationis ſolet, Pſalmo. 94. & in poſteriore Corin
thiorum primo. Mox autem pariter increpauit, illorum diffidentiam: Vbi, inquit, eſt fides ue-
ſtra? Lucas: Quid timidi eſtis adeo? Qui fit, ut non habeatis fiduciam? In hoc enim tentantur
ſancti & explorantur, ut & Deus & ipſi ſibi ſimul melius innoteſcant, quo q̃ ſint nihil ipſi, &
quã bonus Deus, agnoſcentes, de ſe ipſis ſentiant tanto modeſtius, de Dei uero erga ſe bonita
te tanto auguſtius. Ita Dominus cum tẽtatione exitum iuxta & fructum facit. Omnino enim
fidei imbecillitas fuit, q̃ ita trepidabant diſcipuli. Quòd Dominum excitauerunt atq; opem
implorarunt, nulla dignum reprehenſione fuiſſet, ſed q̃ anxij adeo trepidarunt, conſternati-
que penitus, ceu actum de ſe eſſet, clamarunt, hoc demum fidei in ipſis infirmitatem arguit.
Nondum autem prorſus collapſam, id ſimul commonſtrat, q̃ opem à Domino orarunt, ne-
quaquã oraturi illam, niſi aliqua ipſis fuiſſet ſpes reliqua. Sic per omnia commoueri atq; trepi
dare ſolent ſancti, ubi ſerio tentantur, id quod tot Pſalmi ſatis ſupérq; canunt, neq; tamen ſpe
ac fiducia in Dominum penitus excidere, ideo ſentiũt ſemper in tempore quoq; Domini præ
ſentiam, unde fides ipſorum in Deum, incrementum ſumit, atq; inde quicquid hominum
Dei decet.

Porro uiſo hoc miraculo, homines (nam ut Marcus ſcribit, & aliæ nauiculæ erant cum il-
lo

A lo)admirabantur, ut Marcus ait:timuerūt etiam timore magno, dicebántq; inter ſeſe: Quis nam hiceſt,quia & uentus & mare obediunt ei?Hic animaduertendum,quid efficiant miracula uera,ſemper enim per illa potentia Dei & Chriſti illuſtratur, ut pij uideant quā tuto ſeſe illi committant,habenti poteſtatem omnium,quantóq; timore & reuerētia, ut Deum ipſum ſuſpicere,atq; adorare debeant. Hoc ipſum nanq; præſenti facto Chriſtus ſuos utiq; uoluit perſuadere. Vnde quibus miraculis,diuos pro dijs adorandos male conciliati quidam prędicāt, unde nullius frugi uentres,aluntur & ditantur,ea neceſſe eſt,eſſe uel Satanę pręſtigias,de quibus infra.24.&.2.Theſſal.2.uel certe impoſtorum hominum uana commenta.

Natura uero miraculorū

Et cum ueniſſent in ulteriorem ripam, in regionem Gergeſſenorum.Idem Marci.5. & Lucæ.8.) Marcus & Lucas habent, Gadarenorum. Ita enim ea regio,trans lacum Genaſar,& contra Galilæam,ut Lucas ſcribit,ſita,ab oppido Gadara,cuius multa apud Ioſephum mentio,nomen accepit. In ea regione,ut author Hieronymus eſt,fuit oppidum Gergeſſa. Ad cuius forſan agrum hoc traiectu Dominus applicuit,eóq; ſcriptum eſt à Matthæo,ueniſſe Dominum in regionem Gergeſſenorum. Ergo ubi de naui egreſſus eſſet ad terrā, ut Marcus & Lucas memorant,ilico occurrerunt ei duo dæmoniaci. Marcus & Lucas unius tantum meminerunt,quod in altero eorum æque atq; in ambobus Chriſti uirtutem potuerint, deſcribere. Neq; enim de ijs,quos Dominus ſanauit,ſed de Domino ſanante,hiſtoriam ſcribere ſuſceperunt,ut uirtus ipſius,non numerus eorum,qui adiuti ab ipſo fuere,innoteſceret & celebraretur. Hi dæmoniaci ſæui ſupra modum erant,ut nemo poſſet per uiam illam tranſire· Marcus & Lucas de altero narrant,q in montibus & ſepulchris habitarit,neq; ullis catenis aut compedibus potuerit conſtringi,prorſus indomabilis,q ſemper die ac nocte in montibus & in monumentis fuerit,clamans & concidens ſeipſum lapidibus:Hic ubi eminus, ut Marcus ſcribit, Ieſum uidit,cucurrit & adorauit eum,& clamans uoce magna,dixit:Quid mihi tecum eſt,Ieſu fili Dei altiſſime?Adiuro te per Deum,ne me torqueas,dicebat enim illi:Exi immunde ſpiritus ab homine. Interrogatus uero à Domino,quod nomen haberet,reſpondit ſpiritus: Legio mihi nomen eſt,quia multi ſumus,& deprecabatur eum multum ne ſe mitteret extra regionem. Lucas habet in abyſſum. Deprecabátur autem eum omnes dæmones,ut ſibi,in porcos,qui in monte illic paſcebatur,numero ferè bis mille,ingrediundi poteſtatē faceret· Quod cum ilico eis Ieſus permiſiſſet,ingreſſi illi in porcos,egerunt eos præcipites in mare.

Cōcordia Matthei, Mar. & Lucæ.

Hic locus eſſet,de dæmonum natura,uirtute & operibus differendi,ſi ſcripturæ,fuſius atq;
B luculentius de his tradidiſſent. Cum autem ſcriptura,nihil non luculētiſſime & fuſiſſime doceat,quod nos ut Deo gratos,ita ſaluos reddere poſſit,perfectum enim reddit atq; ad omne opus bonum,hominem Dei inſtruit.2.Timoth.3.neceſſe eſt exploratiorem de Dæmonibus cognitionem,noſtræ ſalutis,gloriæq; Dei,in nobis illuſtrandæ,nihil referre:Cui uero momētum aliquod,ad ſuam,uel aliorum,quibus miniſtrare debet,ſalutem habuerit,plura & certiora de eis nouiſſe,illi Dominus quātum huius ſatis erit,benigne reuelabit. Primum igitur monendi uidemur,ne de his,aut ſimilibus locis curioſius perueſtigemus,quando inde non appareret,quo meliores reddamur. Meditemur autem potius in ijs Domini mādatis, quæ nobis data ſunt,ut noſtram ſecundum illa uitam inſtituamus. Satis erit de Dæmonibus nouiſſe Chriſtum Dominum noſtrum,eos deuiciſſe,ne nos perdant,inſidiari quidem illos nobis, ut ad peccatum pertrahant,ſed ideo uigilanti fide illis reſiſtendum & contra eos pugnandum.

De Dæmonibus præter quā ſcriptura tradidit non eſſe ueſtigandū

De conditione & lapſu Dæmonum,cum & eſſe, & malos eſſe ſcriptura multis adeo locis teſtetur,ſatis conſtare pio poteſt,etiam ſi neutrum,ut plæraq; alia,ſcriptura,ut ſeſe habeant, hiſtoricôs explicet. Veruntamen ſicut & in alijs locis,controuerſis feci atq; Chriſtiano faciendū puto,ſic & de hoc,ſententiam meam ſimpliciter & candide proponam,demonſtratis ſcripturæ locis, ex quibus eam collegiſſe mihi uideor, Eccleſia ſanctorum de ea iudicet.

Primum ergo,ut dixi,q ſint tam mali,qui ferè Dæmones uocantur,q; boni Angeli, ex eo agnoſcendum eſt,q eſſe utroſq;,ſcriptura paſſim memorat. Quomodo autem & quādo cōditi ſint,certo affirmare equidem haud poſſum,quandoquidem uideam Moſcheh uiſibiliū duntaxat rerum,creationem deſcripſiſſe,quod utiq; non ſolum rudi populo cui ea primum ſcripſit, ſed & nobis ad cognoſcendam,ęternam DEI potentiam atq; diuinitatem, ſatis ſuperq; eſſe poteſt. Qui enim huc uſq; diuinæ cognitionis peruenerit,illi quicquid præterea cognitu utile eſſe queat,Dominus facile reuelabit. Quod enim quidam cælorum nomine,cum ſcribitur:In principio creauit DEVS cælos & terram,naturam ſpiritalem,intelligi uolunt, eadem facilitate reijcitur,atque probatur. Noſtrum autem eſt certa docere,nempe,ut ſermones DEI, qui ſi quacunque in re nobis defuerint,certum eſt,eius rei cognitionem, ad ſalu-

C tem noſtram, gloriámq; D E I in nobis reſtituendam in præſenti, non pertinere: Idem neceſſe eſt. & de lapſu, uel ortu malorum Angelorum reſpondere. Eſſe nanq; malos angelos, qui ad impietatem conantur homines pertrahere, ſiq; id non ſuccedat, alias tamen lædere, in corpore uel rebus, ſcriptura abunde teſtatur. Ex quibus planè fuit Satan ille, qui Dauidem concitauit, ut numeraret populum, primo Paralip. 21. Qui item Hiob exagitauit. Hi ſunt principatus illi, Poteſtates & mundi Domini, rectores tenebrarum ſæculi huius, ſpiritales aſtutiæ in cæleſtibus, de quibus Paulus Epheſijs ſexto, quorum & Coloſſenſibus ſecundo meminit, cum ait: Expoliatóſq; principatus & poteſtates, oſtentauit palam, triumphãs de illis per ſemet ipſum. Hic ille malignus eſt, à quo nos liberari petimus docti à Chriſto, cum precamur: Sed libera nos à malo. Idem aduerſarius ille eſt Diabolus, qui tanquã leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret, prima Petri tertio. Hic deniq; Satanas eſt, qui identidem in Angelum lucis ſeſe transfigurat ſecundo Corinthiorum undecimo. Hi angeli mali ſunt, per quos immiſſiones plagarum immiſit Aegyptijs, Pſalmo. 78. Horum quoq; fuit commentum, quo per ſerpentem, primis noſtris parentibus impoſitum eſt.

Ex his & alijs compluribus locis, aperte ſatis colligitur, eſſe malos quoſdam ſpiritus, qui ſaluti hominum inſidientur, quibúsq; Dominus tum ad tentandum probandúmq; ſuós, tum ad puniendum reprobos utatur. Qui nunc ſingulari numero Satanæ, uel Diaboli nomine, nunc plurali appellatione Dæmonum, malorum Angelorum, aut principum tenebrarũ ſignificantur. Eſt etenim omnium malorum ſpirituum idem nocendi propoſitum, & uis quædam, quorum miniſterio D E V S ita exercet ſua iudicia, ut miniſterio bonorum Angelorũ, proſpicit ijs, qui ad hæreditatem deſtinati ſunt ſalutis, ad Hebræos primo. Atq; ideo, ut nunc ſimpliciter Angelus Domini, quiſquis ille ſit, dicitur, nunc Angeli, ita & Satanas, uel Diabolus, quandóq; dicitur ſingulariter, nonnunquã Diaboli uel Dæmones in plurali. De nomine autem Satanæ, quod aduerſarium ſignificat, & Diaboli, quod criminatorem, dictum ſupra eſt capite quarto. Dæmones uero uocantur quaſi δαίμονας, id eſt, periti ac rerum ſcij, authore Platone in Cratylo, quem & Lactantius ſecutus eſt libro ſecundo. Vocantur autem ferè Dæmones, aut Dæmonia cum mentes hominum perturbant. Vnde quos ita infeſtant, Dæmoniaci dicuntur, id eſt, acti à Dæmonibus. Veteres græca uoce eos ἐνεργουμένους appellabant. Dæmones etiam Paulo adpellantur, quum ex idolis ludificant hominum ſuperſtitionem, primo Corinthiorum decimo. Satan deniq; dicitur genus hoc malorum ſpirituum, cum & corpus infeſtant, ut in Hiob & in muliercula contracta, quam narrat Lucas ſpiritum infirmitatis, annis decem & octo habuiſſe, de qua Chriſtus dicebat, alligatam fuiſſe à Satana.

Nomina Dæmonũ & unde.

D

Etenim ſic mihi uidetur res habere. Deus operatur ſuo uerbo & ſpiritu, id eſt, uirtute & potentia, omnia in omnibus, utitur tamen nihilominus, in externis præcipue, miniſterio Angelorum, ſi quid ſit, quod ad ſalutem faciat electorum, bonorum, ſic Angelum dedit Iiſraeli ducem ſecundo Moſcheh decimo quarto. Sic portant Angeli ſanctos in manibus, ne ad lapidẽ offendant pedem, Pſalmo. 91. Si quid uero iræ ſit & ultionis, malorum. Sic plagæ Aegyptiorum immiſſiones dicũtur per Angelos malos, & malus ſpiritus agitabat Schaul. 1. Schmuel. decimoſexto. Exiſtimo ergo, quicquid menti, aut corpori accidat aduerſi, eſſe immiſſionem per Angelos malos, & miniſterio immitti Dæmonum ſiue Satanæ. In uulgaribus autẽ morbis ac malis, uulgaria item habere nomina, ea autem quæ inſolentiora ſunt, & hominis naturam uidentur excedere, ut inſaniæ morbi, atræq; bilis agitationes ferè Dæmonibus attribui, atq; Dæmonia uocari. Adeo miri nanq; effectus motæ atræ bilis deprehendi ſolent, ut quod illiterati nonnunquã latine loquuntur, q̃ futura prædicunt, aut alias abſtruſa & ſecreta reſciũt, ut magni medici quoq;, Serapio, Auicenna', ac alij, malum Dæmonem authorem illorum faciant, aſſerántq; ita melancholian opera eius exagitari.

Bona, per Angelos bonos, mala per malos.

Lunaticum ſiquidem morbum, Dæmonium appellatum in Matthæo legimus, infra. 17. Nam Patrem filij lunatici ita dixiſſe Domino narrat: Domine miſerere filij mei, quia lunaticus eſt, & mox memorat expuliſſe à puero Dæmonium. Quo ſatis ſignificatur, morbi eius Dæmonem fuiſſe authorem, atq; uere fuiſſe, iuxta & Lunaticum & Dęmoniacum. Nã haud firmum exiſtimo, quod Hieronymus in. 4. capite Matth. ſcripſit, qui lunatici dicuntur à Domino ſanati, non uere fuiſſe, ſed creditos lunaticos, ob fallaciam Dæmonum, qui obſeruantes lunaria tempora, creaturam infamare cupierint, ut in creatorem blaſphemiæ redundarẽt. Lunaticos ſimpliciter Euangeliſta illic, cum Dæmoniacis, & alijs preſſis morbis enumerat, ſimpliciter igitur eo laboraſſe illos morbo, de quo ibidem nonnihil diximus, malo intelligere, qui tamen ijdem etiam Dæmoniaci dici queant, quod is morbus mali Dæmonis miniſterio,

Lunaticus idẽ Dæmoniacus.

rio ut & alij immitatur, præſertim cum & mulierculæ contractio, de qua Lucas, Satanæ opus A à Domino ipſo affirmetur. Morbi igitur quorum cauſſæ proximæ patent, ab illis fere, aut etiam locis quæ afficiunt, aut certe aliunde nomina accipiunt, quorum autem cauſſæ proximę non ita patent, & habent effectus paulo inſolétiores, ut Melancholiæ maniæue ſpecies, hi ſemper fere Dæmonibus adſcribuntur, & laborantes illis, Dæmoniaci appellantur. Ii uero morbi, qui ad hos proxime accedunt, ut ſacer comitialíſue, ſyderalis, aut lunaticus morbus, nunc à Dæmonibus, nunc ab accidentibus, uel cauſſis appellationem accipiunt. Hinc de quo hic agitur, cum impotenter adeo fureret, legionem Dæmonum, ſcribitur habuiſſe.

Dæmones quacunque demũ re nocere ſtudent.

Proinde liquet, Dæmonum ſtudium & opus eſſe, ut hominibus noceant, ſi nequeant pietati, perſuadendo quæ impia ſunt, ſaltem animo, corpori, aut rebus incommodent. Animo, cum in furorem agunt, quod Dæmoniaci experiuntur: corpori, dum alijs illud morbis excarnificant. Vt Iiob fecerunt, & cottidie faciunt multis, apparet autem potiſſimum in ijs, qui à maleficis mulieribus dicuntur lędi. Quod demum & rebus calamitatem inferant, idem Iiob & multi alij ſubitis & inopinatis caſibus, ad pauperiem redacti, exemplo ſunt. Nequeunt tamen in his, uel pilo plus, quàm optimus pater noſter Deus decreuerit, nocumenti inferre, aut damni dare. Hæc de malis Angelis, Dæmonibus, Diabolo, uel Satana, eorúmq; operibus & nominibus ex ſcripturis habeo, quæ ſentiam, & pronunciem, fratres iudicent.

De caſu Dæmonum nihil certi.

De caſu ipſorum, quamliber certa Theologi ſuperioris ſæculi ſtatuerint, quod equidem reſpondeam, nihil habeo, niſi quod cum malos ſcriptura teſtetur, cecidiſſe à primo ſuo ſtatu nequeam ambigere. Nam quod ex Ieſchaiah 14. etiam priſci Theologi, de caſu Luciferi filij diluculi, adducunt, apertius de Rege Babyloniorum dictum eſt, quàm ut poſſit alio detorqueri. Neq; minus aperte in Regem Tyri competit, quod ad idem traxere ueteres. Iechez. 28. Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia &c. Deniq; quod Chriſtus dixit Lucæ. 10. Videbam Satanam, ſicut fulgur de cælo cadentem, ſatis liquet, de caſu eius, qui per Euangelion factus eſt, eſſe dictum. Nam reſpondit hoc Chriſtus diſcipulis, cum gaudio reuerſis, atq; gloriãtibus, quod ipſis etiam Dæmonia ſubijcerentur. Et addidit: Ecce do uobis poteſtatem, calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit. Verun tamen in hoc nolite gaudere, quod ſpiritus uobis ſubijciuntur, ſed gaudete quod nomina ueſtra ſcripta ſunt in cælis. Ex his admodum patet, Chriſtum, iſtud uidebam Satanam &c. de eo dixiſſe, quod regno ſuo, ille iam eſſet deturbandus, cuius præludia erant, quod etiam à di-

Loca de caſu Satanæ adducta ſolua.

B ſcipúlis per nomen ſuum Dæmonia eijciebantur. Quod cum certo & iam iam euenturum erat, ſcripturæ more, factum adſerebat, dicens. Videbam Satanam cadentem &c. Quaſi diceret non mirum, ſi uobis ſpiritus ſubijciantur mali, iam uidebam Satanam aduerſariam illam poteſtatem, de cælo cadere, hoc eſt deturbari è ſublimi atq; exui ſua poteſtate, fortior enim ſuperueni, qui robuſtum alioqui armatum illum, deuincam & exarmem.

Virtus inimici

Notandum autem eſt, in his Chriſti uerbis, cum dixiſſet: Ecce do uobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, adieciſſe & ſuper omnem uirtutem inimici, & nihil nocebit uobis. Significare enim hic haud obſcure uidetur, id quod ſupra dixi, omnia aduerſa, nobiśq; nocentia, opera eſſe Satanæ, atq; per Dæmonum miniſteria inferri. Ita ſerpentes & ſcorpiones, & quicquid inimicum nobis eſt, aut nocere poteſt, uirtus inimici, hoc eſt, Satanę, principatúſq; tenebrarum dicuntur. Iam demum reuertamur ad noſtram hiſtoriam. Legio Dæmonum inuaſerat hunc, de quo in præſenti eſt narratio. Facultas eis facta fuerat, huius mentem perturbandi, agebant ergo illum, ut ſupra modum fureret. Attamen quanquam in deſerta nudum agerent, útq; ſeſe lapidibus concideret efficerent, uita tamen eius ſalua permanſit. In quo animaduertendum, nõ ſupra quam Dominus ſtatuerit, licet plurimum uellent, illos poſſe nocere: Agnouerunt uero ilico Chriſtum, ut & alias. Mira enim intelligendi facultate præditi ſunt. Vnde & Dæmones, quaſi δαίμονες id eſt, ſcientes dicuntur. Vtcunq; autem animaduerterent, eſſe ipſum ſanctum Dei filium & unctum regem ſanctorum, non potuerunt tamen illi ſeſe ſubijcere, prauitate ſua, ut & impijs hominibus uſu uenit, tranſuerſum acti. Ficta enim fuit, & cauſſa infamandi Chriſti inſtituta, iſta Dæmonum adoratio.

Dæmonum malitiam Dei bonitas moderatur.

Fruſtra Chriſtum Dæ. nouerunt.

Quapropter illos Chriſtus compeſcebat, ſibiq; ferre teſtimonium probibebat. Alioqui ſanè malitia Phariſæorum, Dæmonium, ipſum habere & per uirtutem principis Dæmoniorum, Dæmonia eijcere calumniabatur. Nihil igitur uolebat cum Dæmonibus habere commune, ipſorúmq; teſtimonium, quamuis uerum reijciebat. Quo utiq; declarauit, quam inuiſum ſibi ſit, eorum quoq; hominum teſtimonium, qui item ut Dæmones, fallaci animo ipſum Chriſtum prædicant. Id eſt, quod & pſal. 50. canit. Impio autem dixit Deus, qui tibi, ut

C enarres ſtatuta mea &c. Vnde & Paulus ideo potiſſimum inculpatum per omnia Epiſcopum requirit, ne uerbum Dei blaſphemaretur, aut certe contemneretur. Quódq; ad Philippenſes Paulus ſcripſit ſe gaudere, ꝙ Chriſtus prædicaretur, etiam per contentionem, ex immenſo deſyderio Chriſti gloriæ ſcripſit, quam illuſtrari uel quocumq; modo, ut optabat, ita non potuit non gaudere cum uideret contingere, licet ſi ipſi in manu fuiſſet, longe alios prædicatores Chriſti ſubſtituiſſet. Ad hæc non ita infamabatur Euangelion, licet per occaſioné, & non ſyncero corde illi ipſum prædicarent, atq; infamatum fuiſſet, ſi Chriſtus paſſus fuiſſet præcones ſui eſſe, Dæmones, qui malis tantum rebus delectantur, nec alias laudare ſolent. Monemur ergo hic dare operam, ut Chriſto non niſi ſanctiſſimi atq; integerrimi teſtimonium ferant, hoc eſt, Euangelion prædicent, nihilóminus & ipſi gauiſuri, ſi etiam alias illud celebre fiat, quod & ipſum Dei bona uoluntate, uel erga audientes, fieri neceſſe ſit, tum non poſſit ſtatim ueritati aduerſari, qui ipſam palam prædicarit. Monemur præterea, ut & nos mundi ac malorum laudem non moremur, ſatis habentes ſi detur DEO probari & bonis. Huiuſmodi nanq; ſolus uere commendatus exiſtit. 2. Corint. 11.

Certis locis addicuntur Dæmones.

Porro ꝙ orant Dæmones, ne imperet Chriſtus eis, ut in abyſſum abirẽt, Marcus habet, extra regionem, uidetur indicare, ipſos certis locis addici. In aere ſanè agere eos, illud Epheſijs ſecundo probat. Iuxta principem ambulaſtis, cui eſt poteſtas aeris, qui eſt ſpiritus, nunc agẽs in filijs contumacibus. Et ſexto: Spiritales aſtutiæ in cæleſtibus, id eſt, in aere. Ad deſerta illos nõnunquã relegari, cum ex illo Lucæ. 11. Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia &c. tum experientia, conuincitur. Certe domos nonnunquã infeſtare eos, & pro defunctorum animabus ſeſe iactare, experientia etiam ſatis comprobat. Qua ſanè fallacia non parum ſuperſtitionis, cum Miſſas, tum alia hominum commenta efferendo, male prudentibus hominibus obtruſere. Atqui abyſſus, quæ alioqui aquæ profunditatem, uel potius aquam fundo carentem ſignificat. Ebraice תהום uocatur, hic pro inferno uidetur accipi, quo Diabolum relegandum, & Apocalypſis teſtatur capite uiceſimo, hoc eſt, quicquid id demum uel loci, uel conditionis eſt, quod mortuis in ſcripturis attribuitur, de quo infra plura.

Quòd igitur orarunt Dæmones, ſeſe non detrudi in abyſſum, perinde mihi uidetur, atq; ſe ex hoc orbe non depelli, quò nocendi hominibus facultas ipſis non adimeretur. Quanquã ut in deſerta, ita ueriſimile eſt, & in abyſſos aquarum illos relegari, quod & ipſum experientia

D comprobat. Vnde enim quis tantam exciari tempeſtatem, moto lacu Lucernate, quantã certo accolæ prædicant, niſi ab inhabitante Dæmone credat? Siquidem conſtiterit, quicquid incommodorum hominibus accidit, immiſſiones eſſe Angelorum malorum, tum autem potiſſimum, opera Dæmonum uocari, cum aliæ cauſſæ non apparent, quod utrunq; facile conſtaturum arbitror, quibuſcunq; ſecundum ſcripturam de his iudicare libuerit. Inficiari nõ poterit, tempeſtates, aliáq; cum maris, tum aquarum aliarum pericula, atq; occultiores peſtes, machinamenta eſſe Dæmonum, qui ibi deniq; habitare, ubi potiſſimum lædunt, non ab re dicũtur. Ergo ire in abyſſum deprecantur, quo in hoc orbe permanentes, plus negotiorum facesſere queant hominibus, eóq; dum iam nec mentem, nec corpus infeſtare horum, quos tam ſæue diuexarant, Dominus permittebat, orant ſibi poteſtatẽ fieri ingrediendi porcos, ut uel hac parte, hominibus illis incommodarent. Ita priuſquã in corpus Iiob poteſtatem accepiſſet Satanas, facultates eius diſperdidit.

Petunt Dæmones porcos.

Mirum autem uideri poſſit, cur inuadere & perdere porcos, Chriſtus qui ſaluatorem in omnibus ſeſe geſſit, illis permiſerit. Equidẽ haud ſcio, an hi Gadareni ex gentibus fuerint, quas Rex Aſſyriorum, capta Samaria, in ditionem Regum Samariæ traduxerat, quæ ut. 2. Regũ. 17 legimus, partim Dei leges & ritus amplexi fuerant, partim ſecũdum patrios mores uiuere ſolebant. Siue uero ex his gentibus, ſiue germani Iudæi fuerint, non debebant ueſci carne porcina, quandoquidẽ lex Moſcheh recepta illis id uetabat. Iure ergo pœnas contẽptæ legis Dei dederunt amittendo porcos, quos contra uerbũ Dei aluerant. Sed ſi etiam hac in re nihil peccaſſent, grauiora tamen metuerat illorum impietas, quam de ſe repellentes ob leuiculã adeo iacturam porcorum, ſaluatorem orbis manifeſtam fecerunt. Hominem uidebant, iam ſæuis ſpiritibus Chriſti uirtute liberatum, cuius ſalus debebat illis omnibus porcis eſſe charior, id tamen non tam acceptabilem Chriſtum eis reddere potuit, quã reddebat inuiſum, iactura porcorum. Malebant porcis quã authore ſalutis omnifariæ eſſe beati, idq; non unus & alter è uulgo, ſed tota ciuitas atq; uicinia: Nam tota ciuitas, inquit Matthæus, & ex agris undiq; exierant in occurſum Ieſu, cumq; audiſſent & uidiſſent miraculum, orare tamen incipiebant, illum ut diſcederet à finibus ſuis, timentes ſcilicet, ne & alios Dæmonibus ad hunc modũ liberaret.

Cur Chriſtus perdiderit porcos.

Adeo

Adeo nulla erant erga ſuos charitate, qui agitari illos Dæmonibus &. perdi, q̃ porcos male-
A bant. Denique deſyderio cæleſtium rerum adeo uacabant, ut ſibijpſis quoque poſſeſſionem pe-
coris, potius q̃ doctorem & largitorem uitæ æternæ optarent. Quid non meruiſſet ultionis,
tam ſtupida & fera auaritia? Typum ergo hi Gadareni gerunt, omnium qui terrena curant,
qui diuitiarum cupiditate occæcantur, ij ut indigni ſunt opibus cæleſtibus, ita illas etiam ul-
tro oblatas auerſantur, & quálibet ſæuos dæmones, q̃ Ieſum Chriſtum authorem ſalutis fer-
re malunt. Vnde recte teſtatus Chriſtus eſt, ſuum diſcipulum fieri non poſſe, niſi qui renunci-
auerit ante omnibus, Lucæ. 14.

Notandum etiam, ut per Chriſtum Gadareni iure afflicti fuere, ita & per Chriſti membra,
pios ac bonos cum Angelos, tum homines, iudicia Dei ſubinde exerceri contra malos, quáli-
bet ſint illi amantes omnium, ac benemereri de quibuslibet ſtudeant. Deum etenim habent *Per bonos etiã affligi mali ſolent.*
omnibus chariorem, unde gloriæ ipſius nihil non poſthabent, quanquã omnia ita attempe-
rent, ut etiam cum ſæuire uidentur, appareat eos nihil prius ſalute illorũ habere, quos caſtigãt.

Præterea & hoc animaduertendum, Chriſtum Gadarenorum precibus annuiſſe, & ab in
dignis ſe diſceſſiſſe. Nam ut docuit, porcis margaritas uerbi Dei non ſpargendas, ſupra. 7. &
diſcipulis præcepit, ubi nõ fuiſſent recepti, nihil prædicare, infra. 10. ita par erat, ut & ipſe con-
temptores iſtos porcos, & repellentes à ſe Euangelij theſaurum ualere ſineret. Nihilominus
Domini mira, etiam in hos, quamlibet ingratos, benignitas in eo notanda eſt, q̃ quem ſana-
uerat, orantem id licet, in comitatum ſuum non admiſit, iuſſitque redire in domum ſuam, atque
ad ſuos, illiſque annunciare, quanta ſibi Dominus feciſſet, & miſertus ſui fuiſſet, quod ille quo-
que fecit, abiens enim prædicauit per totam ciuitatem, atque decapolim, ut Marcus ait, quanta ſi-
bi feciſſet Ieſus. Vnde & illi admodum mirabantur, atque indubie, aliqui Chriſto crediderunt.
Sic repulſus Dominus illos quidem, ut metuerant, in præſens ipſe deſeruit, quoniam aũt non
dum deſpõderi eorum ſalus potuit, reliquit eis Apoſtolum ſe paulo gratiorem. Quin & ipſe
illos reuiſit, ut eſt apud Marcum. 7. Per medios nanque fines decapoleos, reuerſum à finibus Ty-
ri & Sydonis, iter illum feciſſe memorat. Et haud ſcio, an non & ſurdus ac mutus ille, quem *Non ilico de fructu prædicationis deſperandum.*
ibidem Euangeliſta ſcribit, à Domino ſanatum, cuius miraculi cauſſa, homines illi Chriſtum
paſſim prædicabant, dicentes: Bene omnia fecit, & ſurdos facit audire, & mutos loqui, ex hac
ipſa regione fuerit. Nam in Decapoli & Gadarenorum regio ſita eſt, ut ex Marco, in hiſtoria
Dæmoniaci de quo agimus, notatur. Monemur autem hoc Domini exemplo, ut & nos non
mox deſperemus, ſi qui Euangelion à nobis prædicatum non ilico recipiant, ſed ut tentemus
B potius omnia, tã per alios q̃ per nos, ut uel aliquos lucremur, experturi indubie & nos id fru
ctũ tandẽ aliquẽ allaturũ. Non enim eadem eſt credendi omnibus hora conſtituta. De eo, q̃
hunc liberatum Dæmonibus Chriſtus acceptum beneficium prędicare iuſſit, & leproſo ac a-
lijs interdixit, dictum ſupra eſt, ubi leproſi ſanati hiſtoriam tractauimus.

CAPVT NONVM.

ET INGRESSVS NAVEM, TRAIECIT AC VENIT IN SVAM
ciuitatem. Et ecce adduxerunt illi paralyticũ in lecto decũ-
bentem. Cumque uidiſſet Ieſus fidẽ illorũ, dixit paralytico:
Bono animo eſto, fili, remittũtur tibi peccata tua. Et ecce
quidã e Scribis dicebãt intra ſeſe: hic blaſphemat. Et cũ ui-
diſſet Ieſus cogitationes illorũ, dixit: Quare uos cogitatis
mala in cordibus ueſtris? Vtrũ enim eſt facilius dicere, re-
mittuntur tibi peccata tua, an dicere: ſurge & ambula? Vt aũt ſciatis quod po
teſtatẽ habeat filius hominis in terra remittẽdi peccata, tunc dicit paralytico:
Surge, tolle tuũ lectum, & abi in domũ tuã. Et ille ſurrexit, abijtque domum ſu
am. Turbæ uero quæ uiderant, admiratæ ſunt, & glorificauerũt Deum, qui
dediſſet poteſtatem talem hominibus.

Et præteriens Ieſus illinc, uidit hominem deſidentem ad telonium, Matthæ
um nomine, dicitque ei: Sequere me. Atque is ſurgens, ſecutus eſt eum. Et factũ
eſt, ut Ieſus accumberet in illius ædibus, & ecce multi Publicani & peccatores
qui uenerant, ſimul accubuerunt cum Ieſu & diſcipulis illius. Cumque id uidiſ-

C ſent Phariſæi, dixerunt diſcipulis eius: Cur cum Publicanis & peccatoribus ſumit cibum Præceptor ueſter? At Ieſus ubi audiuit, dixit illis: Non opus habent ij qui ualidi ſunt medico, ſed qui male habent. Quin potius ite & diſcite quid ſit illud: Miſericordiam uolo, & non ſacrificium. Non enim ueni ad uocandum iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.

Oſee. 6.

Tunc adeunt eum diſcipuli Ioannis, dicentes: Quã ob cauſſam nos & phariſæi ieiunamus plærũq;, diſcipuli uero tui non ieiunãt? Et dixit illis Ieſus: Nũ poſſunt filij ſponſi lugere, quãdiu cum illis eſt ſponſus? Venient autẽ dies cũ tolletur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. Nullus immittit aſſumentum panni rudis in ueſte ueteri. Aufert enim ſupplementũ illius a ueſtimento, & peior ruptura fit. Neq; mittunt uinum nouum in utres ueteres, alioqui rumpũtur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt. Sed mittunt uinum nouum in utres nouos, & utraq; ſimul ſeruantur.

Hæc cum illis loqueretur, ecce Primas quidam uenit, & adorauit eum dicens: Filia mea modo defuncta eſt, ſed ueni & impone manum tuam ſuper illam, ac uiuet. Et ſurgens Ieſus ſecutus eſt eum, ac diſcipuli illius. Et ecce mulier quæ ſanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedens a tergo tetigit fimbriam ueſtimenti illius, dixerat enim intra ſeſe: Si tantum tetigero ueſtimentum illius ero ſalua. At Ieſus conuerſus, ut uidit illam, dixit: Confide filia, fides tua ſaluam te fecit. Et ſalua facta fuit mulier a tempore illo.

Et cum ueniſſet Ieſus in ædes primatis, uidiſſetq; tibicines, & turbam tumultuantem, dicit illis: Secedite, non enim mortua eſt adoleſcentula, ſed dormit, Et deridebant illum. Cum autem fuiſſet eiecta turba, introgreſſus tenuit D manum illius, & ſurrexit adoleſcentula. Et emanauit rumor hic in totam terram illam.

Et cum diſcederet illinc Ieſus, ſecuti ſunt illum duo cæci, clamantes ac dicẽtes: Miſerere noſtri fili Dauid. At cum ueniſſet in ædes, adierunt illum cæci, & dicit illis Ieſus, Creditis me hoc poſſe facere? Dicunt illi, Credimus Domine. Tunc tetigit oculos illorum dicẽs, Iuxta fidem ueſtram fiat uobis. Et aperti ſunt illorum oculi. Et interminatus eſt illis Ieſus, dicens: Videte ne quis ſciat. At illi cum abiſſent, diuulgarunt famam illius in tota terra illa.

Illis autem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem mutum dæmoniacum, & eiecto dæmonio locutus eſt mutus. Et admiratæ ſunt turbæ dicentes: Nunq; apparuit ſic in Iſrael. At Phariſæi dicebant: per principem Dæmoniorum eijcit Dæmonia.

Et circumibat Ieſus ciuitates omnes ac uicos, docens in ſynagogis illorũ, prædicans Euangelium regni, & ſanans omnem morbum & omnẽ languorem in populo.

Cum uidiſſet aũt turbas, affectu miſericordiæ tactus eſt erga illas, quod eſſent deſtituti ac diſperſi, uelut oues non habentes paſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis: Ipſa quidem meſſis copioſa, cæterum operarij pauci. Rogate igitur Dominum meſſis, ut extrudat operarios in meſſem ſuam.

Et

A ET ingreſſus nauem traiecit &c. Marci. 5. Lucæ. 8.) Repulſus à Gadarenis, repetijt Capernaum, ea enim ſua ciuitas hic à Matthæo dicta uidetur. Vtcunq; tamen ſua diceretur, ꝙ frequentius illic habitaret, de quo ſupra capite quarto, non tamen habuit in ea uel tantum proprij, quo caput ſuum reclinaret, de quo iam capite octauo. Datum nanq; huic urbi fuerat, præ alijs Chriſti præſentia & doctrina exaltari, cui incomparabili Domini benignitatis beneficio, cum pergeret ingrata eſſe, cæcitate & omni genere calamitatum detracta poſtea fuit uſq; ad inferos, de quo infra. 11. Nota ſimul, licet Chriſtus Apoſtolus circuncifionis, ut à Patre ſtatutum erat, ita diligentiſſime effectum curaret, ut paſſim in oppidis & uicis Iiſraelis prædicaret, neq; uni loco perpetuo imoraretur, de quo ſupra in capite octauo, ex Mar. 1. & Lu. 4. attamen ſuam ciuitatem, in qua habitaret frequentius, Capernaum habuit. Ita ne Apoſtolo quidem, nedum Epiſcopo perpetuo uagandum eſt. Neq; argumentum certum erit ueri prædicatoris, nuſq; uel paululum conſiſtere. aut uel ad tempus, aliquantula quiete frui, ferriq; à mundo, ut Satanas ad infamandam indubitatam Chriſti doctrinam, opera Anabaptiſtarum, perſuadere multis hodie conatur. Nam & Paulus, præ alijs Apoſtolis ſurſum ac deoſum perpetuo iactatus, ſedit tamen Corinthi annum & menſes ſex. Act. 18. Et Epheſi biénio, Act. 19. Si nanq; nuſquá, uel aliquantulo tempore ferretur Chriſtus annunciari, nullis ſanè locis Epiſcopos Apoſtoli potuiſſent præficere, & Eccleſias ordinare. Sed commenta hæc ſunt Satanæ, uerbum uitæ conantis infamare. Alioqui quá diu uel Ieruſalem, ubi Dominus crucifixus erat, Eccleſia & Apoſtoli hęſerunt? Non ergo externa perſecutione uel perpetuo exilio, ſed ſpiritu Chriſti, ſcripturæq; teſtimonio, doctrina prædicatorũ erit probanda.

Non eſt ſemper uagandũ contra Anabaptiſtas.

Et ecce adduxerũt illi Paralyticũ Mar. 2. Lucæ. 5.) Marcus & Lucas, alio hiſtoriæ ſuæ loco, iſta narrant, ſed ita, ut ex ipſorum narratione, nihil pugnantiæ ſit, cum ordine quem Matthæus hic obſeruauit, qui ita præſens miraculum deſcribit, ut intelligas factum, cum à Gadarenis, Capernaum Dominus repetijſſet. A quo traiectu proximum Marcus & Lucas narrant, quod Dominus in ſanatione filiæ, principis Synagogæ deſignauit, quod noſter paulo infra, in præſenti capite pariter deſcripſit. Ergo ordinem noſtri ſequendo, ubi Chriſtus indignos ſe Gadarenos in præſens reliquiſſet, atq; rurſus traieciſſet, conuenit multa turba. & erat circa mare, ut Mar. ſcribit. 5. Quæ multitudo redeunté Dominum excepit, nam omnes expectabant eum, Lu. 8. Ita uideas Chriſtum, nunquá à negotio Euangelico uacaſſe. Gadarenos quidem reliqt,
B quoniam ultro eum orabant, ut à ſe diſcederet, ſed ilico recepit ſe ad eos, qui auide ipſum expectabant, ut nimirum eſurientes, uitæ cibo paſceret. Quin ne ingratos quidem illos, in totum deſeruit, relicto eis Apoſtolo, quem Dæmonibus liberauerat. Iam & in hac turba, ad mare etiam antequá oppidum ingrederetur, indubie ſui ſimilis extitit, uerbo & opere iuuit, qui ope ſua indigebant. Quo docemur, ut & nos in hoc ſemper ſimus, quo pluribus commodemus, & uerbum ſitientibus, illud potiſſimum prædicemus.

Ergo poſtq; Capernaum fuiſſet ingreſſus, eſſeq; ipſum in domo percrebuiſſet, conuenerũt multi, ut ne loca quidem circa ianuam illos caperent. Mar. 2. Nam conuenerant ad eum præter alios, & Phariſæi legiſq; doctores, ex omni caſtello Galilææ, & Iudęæ, & Ieruſalem, quos docebat & ſanabat omnes. Lu. 5. Tum aduenerunt & qui Paralyticum à quatuor uiris portatum adducebant, quærentes illi ſanitatem, cúmq; ad conſpectum Chriſti, uenire non poſſent, conſcenſo tecto domus, illud perfoderũt, & egrotum ſuum funibus demiſerunt in medium ante Dominum, iacentem in grabbato. Quorum cum fidem Dominus uidiſſet, Paralytico dicebat: Fili remittantur tibi peccata tua. Hæc uidetur ſeries hiſtoriæ.

Primum itaq; notandum, cuius modo quoq; admonui, Dominum perpetuo fuiſſe in negotio ſalutis humanæ procurandæ, quod ſicut fidem in ipſum roborat, ita accédere debet ad ęmulationem: Quem ij ſoli demum referũt, qui ſemper ijs ſtudent, quæ hominibus poſſunt eſſe ſaluti. Deinde animaduertendum, ardens eorum, qui laborantem adducebant, iuuandi ipſius ſtudium, quod nimirum prodiderunt, tectum ædium facile adeo, nudantes & perfodientes. Sic ſanè ſi pro ſalute fratrum æterna ſinguli eſſemus ſoliciti, ut hi pro recuperanda tantum corporali, quanto minus eſſet malorum morum, & plus pietatis atq; iuſtitię? Modo nec pro nobis nec pro alijs, ut ſancte & beate uiuamus, ſatis ſoliciti ſumus.

Pręterea peculiariter perpendenda eorum fides, quę & Dominum permouit, ut uotis ipſorum annueret. Satis ſuperq; enim comprobat, ipſos certiſſime fuiſſe de Chriſto perſuaſos, ꝙ ſuo ægroto & poſſet & uellet ſanitatem reſtituere, alioqui adeo enixe, ut eum in conſpectum Ieſu ponerét, haudquaq; laboraſſent. Admodũ clare uero patet hinc, quid fides proſit aliena.

Vtiq;

C Vtiq; huic paralytico ſanitatem impetrauit. Nam omnes tres Euangeliſtæ ita memorant. Vt
uidit fidem iſtorũ, dixit paralytico &c. Quod quid aliud eſt, quàm motus fide illorum adeo
certa & ſedula, ſanitatem contulit laboranti? Etenim ut ſupra cap. 8. Vbi de fide Centurio-
nis, ac in totum de fidei natura egimus, oſtendimus, Fides nihil orat, niſi quod Deo dare gra
tum ſit, quod ſcilicet ad gloriam eius faciat. Viuit enim qui credit, non ſibi ſed Deo, eóq; ſunt
credenti, fidéq; oranti poſſibilia omnia. Marc. 12. Hi ergo cum audiſſent, de uirtute atq; beni-
gnitate Domini noſtri Ieſu, quod ipſorum Euangelion & uerbi auditus fuit, perſuaſi per ſpi
ritum ſanctum fuere, id non modo, ut audierant, habere, uerum indubie ſe quoq; eius boni
tatis, in ægroto ſuo participes fore, ſi modo illum Dominus uidiſſet. Hinc ita laborarunt, ut il
li eum ante oculos ponerent. Vt́q; per ſpiritum ſanctum huc acti fuere, ita nihil addubitarũt,
donãdam ſuo ſanitatem, ad gloriam Dei facturam. Etenim, ut dictum ſupra eſt, ubi animus
certus non eſt, rem, quam cupit, ad gloriam Dei pertinere, haudquaquam poteſt eam abſolu
te ex fide petere, ſed addet: Si ita Deus tibi placeat, ſi tuę glorię interſit. Et hactenus certe quod
cupit impetrat, non cupit enim niſi quod ad gloriam Dei faciat.

Miracula huic facto ſimilia. Vnde miracula quæ ſancti fecerunt, ſanitate quibuſdam impetrata, & horum paralyticum
apportantium factum, eiuſdem monetæ eſt, Petrus Aeneæ ſanitatem oraturus, animo intus
doctus ſpiritu, non dubitabat eam gloriæ Dei referre, eóq; abſolute procul omni dubitatio-
ne orabat, & ilico exorabat. Ita iſtorum non minus certa petitio, quam facto tamen magis
quàm uerbis Domino ſignificabãt, extitit, eóq; quod petebant, ſimul impetrarunt. Proinde
alienæ fidei, omnia poſſibilia ſunt, nihil non impetrat, quod ſaltem à Deo orarit, ſiue animæ
ſiue corporis ſalutem referat. At ut iam dictum, ita uerum eſt, nihil illa, niſi ſecundum uolun-
tatem Dei orat. Etſi enim pro omnibus, ut ad agnitionem ueritatis perueniant, pius credéś́q;
animus oret, ſemper tamen adiectam electionis Dei conditionem habet, ut nollet quenquã
conuerti, niſi quem conuertendum Dominus deſtinarit. Diligit nanq; Deum ex toto corde,
Qua fide baptizentur pueri. & ſuper omnia. Dum itaq; pueros, per Baptiſmum aquæ Chriſto offerimus baptizandos
ſpiritu & igni, qui eſt baptiſmus Chriſti, ſi qui per ſpiritum de aliquibus certi redderentur, eos
à Domino electos eſſe, ij eodem ſpiritu impellerentur, ut certa fiducia & abſolute, nulla con-
ditione animo uel uerbis adiecta, gratiam Domini ipſis orarent. Qui huius certi non fuerint,
D ijs uel in animo conditio hæc ſemper adiecta erit, ſi ex electis ſint, ſi glorię dei referat, eos Chri
ſti eſſe. Et ſic orantes, exorant quoq;, orant autem ut in eo puero, gloria Domini illuſtretur,
modo, qui ipſi uiſus eſt, id́q; certo impetrant. Sic itaq; uere dicitur ſaluari quoſdam aliena fi
Quidam aliena fide ſaluantur. de, ſi recte intelligas. Impetrant enim pleriq; fide ſua orantes alijs ſalutem, uti Paulo impetraſ-
ſe quidam putãt Stephanum. Nemo autem aliena fide ſaluatur, ut ipſe fide careat. Hoc enim
perinde eſſet, atq; doctum aliquem eſſe, aliena ſcientia. Doctus quidem fieri, aliena ſcientia
Saluus eſſe nemo niſi ſua fide poteſt. quis poteſt, at eſſe, non niſi ſua ipſius poteſt. Ita ſaluari quis poteſt, aliena fide, id eſt, ſalutis fie-
ri particeps, at ſaluus eſſe nemo niſi ſua propria fide poteſt, ſalus enim & uita iuſti, eſt fides i-
pſa, hoc eſt, certa futuræ ſalutis & uitæ perſuaſio, qua interea, accepto arrabone ſpiritus, qui
ad iuſtitiam inclinat, quæ ſpiritus primitiæ dicuntur, iuſtus uiuit, Haba. 2.

Infantes baptizari fide parentum. Quod igitur quidam dicunt, infantes baptizari, ex fide parentum & Eccleſiæ, recte & pie
dicunt. Nam cum ipſi Domini ſunt, cupiunt illi & ſuos conſecrare, hac ergo fide ſuos pueros
ad baptiſmum offerunt, ut in Eccleſiam Chriſti recipiantur, & à fratribus, tanquam comme-
bra amentur, erudiantur, corripiantur, & ad gloriam Dei educentur. Quantum illorum fi-
dem Eccleſia reſpicit, & ſanctos eorum liberos, licet de animo puerorum nihil queat ſcire, Do
mino hactenus ſanctificat, quod in externam fidelium communionem recipit per baptiſmũ,
polliceturq; quodammodo, Chriſtiana illis beneficia, doctrinæ nempe & communionis, ſe
ſe impenſuram. His autem ſalus pueris non conſtat. Vita æterna enim eſt cognouiſſe Deum
Ioan. 7 quare hanc accipiant neceſſe eſt, & fœdus bonæ conſcientiæ erga Deum obtineant,
priori Petri tertio: Vnde ſalui & beati exiſtant. Quid uero cognitionis Dei infantes habeant,
dicetur infra decimo nono. Cæterum quæ præter hæc, quis de baptiſmo requirat, legat ea ſu-
pra, capite. 3. De fide iam cap 8. diſſeruimus.

Ii qui dicunt propria fide, cum ſecundum ſcripturam loquendo, fides ex auditu ſit, pueros
baptizari & uolunt illa uerba: ego te baptizo, &c. pueris eſſe uice Euangelij, eáq; audiri ab il-
lis & intelligi, ut eis credere queant, ſua commenta ipſi probent: Scriptura iſta non docet, ne
que ullo eius loco conuincetur, neceſſarium eſſe, credere, quicunque debeant baptizari. Alio-
qui peccarent, quicunque pueros baptizant, quia ut dixi, ſecundum ſcripturam loquendo,

fides

fides eſt, perſuaſio auditi Euangelij, quod pueri niſi miraculo perſuaderi nequeunt. Si enim A ut illi loquuntur præter rationis uſum, uerba tamen baptizantis, infantes audire, & habere illis fidem poſſent, præſtaret, imò charitati eſſet neceſſarium, illis identidem Euangelion prædicare.

Notet ergo Chriſtianus baptizatos pueros, recipi in Eccleſiam externam, hoc eſt, communionem eorum, quæ homo homini queat præſtare, nempe doctrinæ & cohortationis atq; corporalis beneficentiæ, ad hanc ut neceſſe eſt, fidem non repuliſſe & uerba Dei, nequaquā palam infamaſſe, ita ut iam certam eis fidem quis habeat, nō eſt neceſſe, alias & Apoſtoli male baptiſaſſent, qui ſæpe baptizarunt, eos, qui nunquam fidem receperunt, perpetui hypocritę. Neq; pręceptū etiam uſpiam eſt, ut confeſſio ſaltem fidei in unoquoq; baptizãdo pręcedat, quod Anabaptiſtæ contendunt. Sed in quem finem ueteres ſuos circunciderunt, in eum nobis licet noſtros baptizare, in futuram ſcilicet fidem, quam quia parentes iam habent, uidentes illam Chriſtiani, pueris quoq; ipſorum benefaciunt, recipientes eos in ſuum numerum, ut ad eandem fidem educentur. Hactenus de fide aliena.

Bono animo eſto, fili remittantur, Marci. 2. & Lucæ. 5.) Hoc perinde eſt, atq; ſint tibi peccata remiſſa, ut remittentis non optantis tantum remitti peccata, uerba intelligamus, alioqui nulla fuiſſet occaſio Phariſæis blaſphemiæ Dominum inſimulandi. Duo uero hic notanda ſunt, prius peccatorum mercedem eſſe, morbos. Nam quod Chriſtus de cæco nato dixit, neq; ipſum, neq; parentes eius peccaſſe, ut cæcus naſceretur, in hoc dixit, ut primã eius mali cauſſam, ac omnium quæ accidunt, ſuis oſtenderet, quæ utiq; gloria Dei eſt, non quod non etiam illa cæcitas, peccatis promerita obueniſſet, licet præcipua eius cauſſa fuerit, gloria Chriſti, in ea depulſa, illuſtranda. Siquidem tota ſcriptura prędicat, morbos & alia incommoda peccatorum cauſſa immitti, peculiariter uero. 3. Moſcheh. 26. & 5. capite. 38. Hinc & Chriſtus illi, quem apud piſcinam in probatica ſanauerat, dicebat: Ecce ſanus factus es, ne poſthac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Ioannis. 5. Et Paulus. 1. Corint. 11. ob ſolum contemptum cænæ Chriſti laboraſſe apud eos multos, ac quoſdam fuiſſe mortuos teſtatur. Proinde hoc ſenſu hæc dixiſſe Dominum accipio: Laboraſti hactenus, morbo hoc peccata tua Deo puniente, ſed confide, peccata tua tibi ſint iam condonata, eóq; & pœna peccatorum faceſſet, nempe, morbus. Alterum hic animaduertendum eſt, quod Chriſtus his potiſſimum uerbis ſanitatem paralytico polliceri, non tam ideo, ut doceret ob peccata morbos immitti, uoluit, quàm ut ſimul Phariſæis occaſionem obmurmurandi, atq; inde, ſibijpſi, de ſua poteſtate apertius diſſerẽdi daret. Vbiq; ferè uideas Chriſtum, & παραδοξότερον, & obſcurius coram Phariſæis atq; Legisperitis locutum, B indubie ut, quemadmodum ipſe infra. 13. ait: Videntes non uiderent, &c. Quanquàm uerba ita propemodum temperarit, ut natura ſua curioſiores ueritatis reddere, ſi non leua illis mens fuiſſet, debuerant. Sed reprobis, oportet noxia eſſe omnia, etiam quæ maxime ſunt ſalutaria, de his plura ſupra capite ſexto ſuper illud: Ne nos inducas in tentationẽ, & infra. 13.

Morbi ob peccata ueniunt.

Obſcurius loquitur Phariſæis.

Et ecce quidam è Scribis dicebant intra ſe &c. Mar. 2. Lucę. 5.) Araneo fel eſt, quod api mel, ita nihil tam ſalutare, uel fieri uel dici poteſt, quod malis non, ut malum iudicetur, ita & malũ ſentiatur. Aderat turba multa plebis, ea præſentem in tanto miraculo Deum glorificabant, Scribæ ac Phariſæi inueniebant, quod culparent. Sic fiunt primi nouiſſimi, & profert fructus ſuos arbor quælibet. Atqui utcunq; mali hi Phariſæi fuerint, non paulo tamen noſtris cordatiores, & iudicij ſanioris extiterunt, qui DEI ſolius eſſe, peccata remittere, agnouerint, ut de illis Marcus & Lucas teſtantur, cum noſtri ſibi etiam id quamlibet ſceleratis tribuant, magnóq; uendant, nihil moti, quòd cum ſenſu communi pugnet, ut alius aliorum offenſas, uel hominum remittat, nedum DEI. Salus noſtra à gratia DEI pendet, quam iraſcente ipſo, quis niſi ipſe idem nobis reſtituat? Si quem offendi, alius mihi ipſum placare, placatúmq; nunciare poterit, at placatus eſſe pro illo quis poterit? Ipſe quem offendi, placetur, placatúsque ſit, ſi eius debeam habere gratiam, oportet. Sic ſancti ueniam à DEO orare alijs, & impetratam ſibijpſis qui peccarunt peccata doleant, & ueniam donari ſibi à DEO credant, nunciare poterunt, donare non poterunt, de quo plura, infra decimoſexto Vnde blaſphemia reuera fuiſſet, ſi homo IESVS ex ſe, paralitico, quæ in DEVM peccarat, uoluiſſet remittere. Iam præter hoc, quòd Deus erat, etiam ut homo, peccata remittendi poteſtatem habuit, ſummus ſacerdos noſter, & ſpiritu DEI plenus. Nihil enim ex ſe, uel loquebatur, uel agebat, Patris erant dicta & facta eius uniuerſa, Ioannis. 5. Vnde recte dicebat:

Solus Deus peccata remittit.

Quare

C

Quare uos cogitatis mala in cordibus Mar.2.Luc.5.) Non enim dixerat, ego remitto tibi peccata in Deum, ſed remittantur, id eſt, ſint tibi remiſſa, quæ etiam Prophetæ & ſancti cuiuslibet, ex ſpiritu Dei loquentis & remiſſionem peccatorum annunciantis uerba eſſe poterant. Maleuolentiæ igitur erat, blaſphemiæ dominum in quo adeo nihil uidebant quod nõ ad Dei gloriam faceret, cogitando inſimulare & quidem nullam omnino iuſtam occaſionẽ habentis. Diſcamus ergo nos, omnia in meliorem partem interpretari, id enim beneuolentiæ atq; charitatis eſt, eorúmq; qui ipſi, quæ uera atq; ſancta ſunt, ſectantur.

Perinde eſt uerbo reſtituere ſanitatem & peccata remittere.

Vtrum enim facilius dicere, remittuntur tibi &c. Mar.2. Luc.5.) Quaſi diceret ex operibus meis diſcere debebatis, me Dei ſpiritu plenum, atq; ex eo loqui & agere omnia, ac nihil minus quàm blaſphemare. Videtis uerbo me, deploratis morbis laborantibus, ſanitatem reſtituere, quod item opus dei eſt, cur non & in eo dicitis me blaſphemare, & Dei gloriam impie mihi arrogare? Vtrum facilius putatis iſta efficatia dicere, ſurge & ambula, an remittuntur tibi peccata? profecto utrunq; eiuſdem uirtutis & ſpiritus uerbum eſt, atq; ut hoc credatis. illius en uobis efficaciam declaro, uerbo hunc paralyticum ſanum adeo reddens, ut ipſe ſuũ lectum auferens, integra ualetudine ſit à nobis in domum ſuam abiturus. Vtq; miracula hæc Ieſum Chriſtum eſſe commonſtrarunt, id eſt, ſaluatorem, qui ſaluat populum ſuum à peccatis. Ipſi enim electi omnes à patre donati ſunt, quibus patris gratiam ſua morte reſtituit, tum donat ſpiritu, ut id credant, utq; ita illam percipiant. Sic filius licet hominis, poteſtatem habet ac etiam tum in terra agens in forma ſerui habuit, peccata remittendi, quod eandem cum patre mentem, in illa quoq; humilitate obtineret, atque animorum purificator ſuo ſpiritu eſſet, Chriſtus nanq; hodie, heri & in ſæcula.

Quæ Chriſti & quæ ſanctorum peccata remittendi poteſtas.

Differt itaq; poteſtas peccata remittendi, quam Chriſtus habet, ab ea quam ſancti ab ipſo accipiunt, in eo, quod ipſe non tantum, ut ſancti ex ſpiritu & uerbo Dei, remiſſa à Deo peccata credentibus pronnnciat, uerum etiam morte ſua illa expiat, & ſpiritum, donum placati patris, atq; remiſſionis peccatorum pignus, ſummus Pontifex & Rex noſter donat, ut ita non tam præterita peccata remittat, quàm in perpetuum illis purget & liberet. Hæc ita perpendamus, ut toti ab ipſo, qui ſolus à peccatis nos ſaluabit, pendeamus, mirantes cum turbis, & glorificantes Deum, qui talem poteſtatem dedit hominibus. Nimirum qui ex nobis habeamus

D

uerum ſcilicet hominem, eóq; fratrem noſtrum, noſtri ſanè amantiſſimum, quiq; fratribus per omnia ſimilis & tentatus, miſericors ſit, atque tentatis ſuccurrere pronus, Heb.2. qui non tam morbos, quàm morborum cauſſas, peccata, uerbo ſuo pellat, filióſq; Dei ſaluos & beatos reddat, quotquot ipſi crediderint. Hic præterea iterum uides fructum miraculorum, quæ uera exiſtunt.

Et præteriens Ieſus illinc uidit hominem, Mar.2. Luc.5.) Marcus ſcribit Dominũ rurſus egreſſum ad mare, ſecutámq; omnem turbam quam & docuerit. Adeo nunquam, docendi munus, cum eſſet opportunitas, intermiſit. Præteriens uero uidit hominem deſidentem ad Telonium Matthæum nomine, Marcus Leui Alphæi, nominatum memorat. Vulgare enim illis fuit, binomines & trinomines eſſe. Quod autem noſter uulgatiore apud fratres nomine ſeſe hic uocauit, ſatis oſtendit, ſibi animum fuiſſe, Chriſti & erga ſe benignitatem, tanto inſignius prædicandi, quo ſimul nos animaret, commiſſorum gratiam, ab hoc clementiſſimo Domino, quamlibet peccatores, certo ſperandi, uel in ipſo uidentes, adeo illum peccatores non auerſari, ut ex eis, etiam gratiæ ſuæ Apoſtolos, & quidem præcipuos, ac deniq; inſignes Euangeliſtas fecerit. Monemur ergo hoc exemplo Domini, & quidem in Eccleſia magna ac ubicunq; fructum aliquem inde ſperamus, quæ nobis beneficia exhibuit, ſtudioſe confiteri & prædicare. Quid uero muneris publicanorum, & cur imfame fuerit, ſupra cap.3. ubi quæ Lucas præcepta publicanis & militibus data memorat, tractauimus. Item quod ſequere me, perinde ſit, atq; eſto comes meus, ſectare me, nimirum ad annunciandum regnum Dei, dictum eſt ſupra cap. 4. ubi uocatio Petri & Andreæ tractata eſt. Porro animaduertendum hic, quomodo Apoſtoli, omnia reliquerunt, & Dominum ſecuti ſunt, de quo non nihil & in cap. 8. ſuper illud: Et cum ueniſſet Ieſus in domum Petri. Nam Lucas hic ita ſcribit. Ieſus ut Leui uidit deſidentem ad telonium, ait ei, ſequere me, atq; is relictis omnibus, ſurgens ſecutus eſt eum. Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua, &c. Si ilico ſurgens, ſecu-

Quomodo Mat. reliquit omnia.

tus Chriſtum eſt, atq; ſua omnia reliquit, unde mox ei domus, unde ſumptus magni conuiuij? Ergo ueritas huius, habet adhunc modum, ut pateſieret cum uirtus Chriſti uocantis, qui ubi uocat, nemo poteſt non ſequi, tum uatura fidei, uocantem dominum audiẽtis, quæ moram omnem ignorat, Matthæus ſimul atq; uocatus fuit, ilico ſurrexit, atq; Chriſtum comitari cœpit, relictis quidem rebus ſuis omnibus, at non abiectis. In præſens quod optimum erat

amplexus,

amplexus,non deſpondens tamen in poſterum,cum id ſua ferret uocatio,eorũ quæ Domi-
A nus dederat commodum uſum. Eoq́; ubi Chriſtus eo loci hæreret, eſſétq; ſibi per ſuſceptum
munus ſectandi Dominum,integrum,domum ſuam repetijt,éq; facultatibus ſuis, Domino
conuiuium,& magnum quidem inſtruxit,non ſpectans luxum aut delitias, ſed ſi quos ſuæ
ſortis homines eidem Domino poſſet adiungere. Sic & Petrus non ſolum obuerſante ad
huc in Galilæa Domino,domum ſuam Capernaum habuit, nauim atq; alia, eiſq; uſus fuit,
quæ tamen omnia reliquerat,de quo ſupra cap. 8 ſed etiam poſt Domini reſurrectionem, ut
Ioã. 21. Imò quàm diu per munus Apoſtolicum illi potuit licere. Idem & alij Apoſtoli fecere. Cur
enim ſua quæ illis Dominus dederat,abiecissent,& uſi fuiſſent alienis? Monachorum noſtro
rum,non Apoſtolorum,hoc eſt. Hi enim ut ſcriptis docuerunt,ita indubie uita ſua compro-
barunt,Deo placere,ſuo unumquenquã pane ueſci,non alieno,de quo Paulus Ephe. 4. & 2.
Theſſal. 3. Eoq́; dum per ſationem ſpiritalium non impediebantur,Chriſtus & Apoſtoli,non
ſolum utebantur,quæ illis Deus dederat externa bona,ſed etiam labore ſuo ea quærebãt. Sic
Paulus cum Euangelij prædicandi munere fungeretur,manibus nihilominus operabatur,
dúmq; die per Euangelij prædicationẽ id non liceret,noctu operi incumbebat,quod ad Theſ
ſalonicenſes in utraq; de ſe teſtatur.

Proinde ut omnium Chriſtianorum eſt ſua relinquere,ita cum Mattheus hic,tum alij Apo
ſtoli ſua reliquerunt,nimirum,ut ab omnibus auocatum animum ſuum,ad munus diuini-
tus iniunctum applicarent,ſicq; per illud liceret,ſuis potius quàm alienis rebus,uterentur, quas &
labore manuum ſibi comparare dabant operam,ita tamen,ut iniuncto muneri, neutiquam
deeſſent. Quod ubi illos totos uendicabat,non dubitabant metere temporalia, qui fide opti
ma ſerebãt ſpiritalia. Ergo non ſolum abijcere,quæ iam Dominus dedit,uerum etiam ceſſa
re,à quærendis,quibus ſi tum non egeas,alijs tamen ſuccurras,niſi forte quem eò,uocationis
ſuæ neceſſitas adigeret,Apoſtolicum non eſt,atq; à Chriſtiana paupertate omnino alienum.
Scopus omnium piorum unus hic eſt,ut gloriæ Dei pro ſua quiſq; portione,& uocatione,ſtu
deat,hoc ergo cogitabunt,huc omnes curas ſuas conferent, ſicq; ex eo res ſuas, uel negligere,
uel deſerere cogantur,æquiſſimo id facient animo,ſi minus,utentur illis, imò & cottidie con
quirere labore ſuo non ceſſabunt,haud plane ut diteſcant,aut delitientur, ſed ut tribuant ne-
ceſſitatem patienti. Nunc igitur rerum ſuarum curam,in totum negligent,cũ id intererit glo-
riæ Dei,nunc repetent,rurſus ſi quãdo res poſcit,uitam ſimul cum rebus pro Domini gloria
ponent. Domini enim gloriæ non ſibi,aut ulli creaturæ uiuunt.

Facultates per ſe abijcere nõ eſt Chriſtianũ

B Cumq; id uidiſſent Phariſæi,dixerunt diſcipulis &c. Mar. 2. Luce. 5.) Memorabile ſane,&
quod omne ſupercilium deijcere debeat,Phariſæos & Scribas(nam Mar. & Lu. ſcribas, Phari
ſæis coniungunt)hoc eſt,qui cum ſcientia ſcripturarum,uitæ religionem coniunxiſſe uidebã
tur,eóq; nomine,populo inſigniores erant,Domino præ omnibus alijs,obtrectaſſe ſemper,
& optima quæq; dicta & facta eius damnaſſe. Sed hoc proprium humanæ iuſtitiæ ingenium
eſt,ut cum ipſa nihil niſi fucus ſit,omnia præ ſe contemnat & iudicet. Vide autem ut pariter ti
mida ſit: Dominum coram monere miſeri non audebant,nimirum conſcij ſuæ maleuolen-
tiæ,apud diſcipulos ſæuiebant,dominúmq; proſcindebãt. Nam apud Lucam legimus,mur-
muraſſe aduerſus diſcipulos,atq; dixiſſe: Quare cum Publicanis & peccatoribus editis & bi-
bitis? Quod aliud non eſt,quàm quod & apud Matthæum & Marcum legimus, de Domino il-
los queſtos fuiſſe. Communis nanq; culpa erat,Dominum tamen calumniabantur, ut eius
culpæ authorem. Vnde ſi uero innocentię zelo moti fuiſſent,Dominum ipſum monuiſſent.
Sed obtrectare bono,non corrigere malum ſolet hypocriſis,contra charitas corrigit malum,
& bonum prouehit.

Ingenium humanæ iuſtitiæ omnia præ ſe damnare.

At Ieſus ubi audiuit,dixit illis: Non habent opus,&c. Mar. 2. Luc. 5.) Vt blande uero tã male
uolis reſpondet obtrectatoribus. Hinc ergo ab ipſo diſcamus,primum manſuetudinem, de-
inde quatenus cum peccatoribus congrediendum ſit. Nimirũ quatenus cõgreſſu noſtro mor
bis illorum licebit mederi. Idem nanq; ſcopus pio eſt,& cum peccatoribus congrediendi, &
eos uitandi,nempe ut peccatores & mali eſſe deſinant. Si huc congreſſus faciat,pius in eo ſe-
dulus erit,ſi uitatio,& hanc ſtrenue ac ſeuere obſeruabit. Sanabiles peccatores utiq; debẽt mo
neri. Vnde 2. Theſſ. 3. Paulus: Quod ſi quis non obedit ſermoni noſtro,per Epiſtolam hunc
indicate,& ne commmertiũ habeatis cum illo ut pudore ſuffundatur,neq; uelut inimicũ ha-
beatis,ſed admonete ut fratrem. Vide ut fratrẽ moneri uult,cum quo tamen uetat haberi con
ſortium. Iã ſi ut frater monendus eſt,humanius etiam ipſi nonnunquàm congredi neceſſe eſt. Si
hoc deniq; præſtandũ ei,qui Apoſtolico ſermoni,ut à peccato reſipiſceret,acquieſcere noluit,
quanto magis ijs peccatoribus,qui nihil adhuc moniti fuere? Quales erant hi cũ quibus Chri

Quatenus uitãdi peccatores.

C ſtus cibũ ſumpſit. Proinde congredi cũ peccatoribus, & cibum cum ipſis ſumere, per ſe malũ non eſt. Fit autem malũ, ſi inde approbari à te ſua peccata illi putent, aut certe conniuere uideant, aut deniq; contagio ſuo te uel alios inficiant. Atq; hac demum cauſſa, Paulus præcipit: ne cibum Chriſtiani cũ ijs ſumant, qui cum fratres appellantur, ſcortatores aut auari, aut ſimulachrorum cultores, aut cõuitiatores, aut ebrioſi, aut rapaces fuerint. Nã præmiſit excommunicationẽ eius, qui patris uxorẽ habuerat, eiúſq; duas potiſſimũ cauſſas reddit, prior: ut caro interiret, & ſpiritus ſaluus fieret, in quo utilitatẽ ſpectauit eius, quẽ uolebat excõmunicatum. Sic et 2. Theſſal. 3. ideo uetat cum immorigeris habere cõmercium, ut pudore ſuffunderẽtur. Nam dum conſuetudine ſua iſtos boni fratres dignantur, aut ſibi placent in peccatis, aut certe non tantopere diſplicent, ſeriúſq; reſipiſcunt. Vbi autem uident ſe à bonis reijci, & non agnoſci è grege Chriſti eſſe, ſi tum deplorati non ſunt, ſanè permouentur ad pœnitentiã, pudore ſuffuſi. Altera cauſſa ibidẽ reddita eſt, ne paulum fermenti, totã conſperſionẽ fermentaret, hoc eſt, ne inceſtuoſus ille ſuo contagio alios quoq; corrumperet, de his plura infra. 18.

Chriſtus ergo, qui non modo ipſe peccatorũ contagio corrumpi non potuit, & facile ei erat ab eo, & alios ſeruare, ex officio ſuo, medicus ſcilicet animorum fecit, quòd cũ Publicanis & peccatoribus cibum ſumpſit. Ita enim cum illis egit, ut nihil minus, quàm in peccatis ſuis, ex ipſius conuictu confirmari potuerint, qui in eo totus ſemper fuit, ut peccatis homines liberaret. Nihil uitijs illorum arriſit, nihil connixit, ſed reſipiſcentiæ commodum admonuit, Sic qui peccatoribus conuerſaretur, Chriſtum referret, tam abeſt, ut peccaret. Sed plæriq; noſtrum uertũ faciem peccatorum, nunc potentiæ cauſſa, nunc amicitiæ, nunc proprij commodi, cũ illis cõuiuunt. Si non peccatis ipſorũ adblandiuntur, ſaltẽ conniuent, neq; admonent, gratiã ita illorum malã, Dei gratiæ, ſimul & illorum ſaluti, præferentes. Quod ſanè ſi ſolide uel Chriſtum, uel ipſos amarent, facere haud poſſent. Dominus reſtituat Eccleſiæ renatæ hoc ſæculo libertatem ſimul & candorem fratres admonendi, alioqui non uideo quos ſit hæc noſtra uinea Domino ſuo fructus reddítura. Neq; enim charitas illa erit, quæ uulgi amicitia, hac in re inferior deprehendetur. Mire uero conſolari debet, quòd ſe medicum Chriſtus & peccatorum profitetur. Nam ait: Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiã. Etenim in terra iuſti nulli ſunt, quando declinauerunt omnes, unde cũ ſaluator aduenifſet, cũ laborantibus & perditis

Quomodo peccatoribus conuiuendum

D negotium illi eſſe oportuit. Ad hæc qui uere iuſti erant, ut in hac uita haberi poſſunt, nempe per fidem iuſtificati, qualis Simeon erat, & tum quoq; non omnino nulli, illi iam ad reſipiſcẽtiam uocati erant, nec opus erat illos nunc primũ uocare. Sed quia, ut ſupra cap. 8. dixi, hic, in Præcipuis fructibus, aduentus CHRISTI in carnẽ fuit, ut omni carni ſalus Dei cõmunicaretur, atq; ex eo tẽpore iuſtitia Dei per Euangelion ad omnes propagaretur, recte dixit, ſui muneris eſſe, potiſſimũ cum ijs rem habere, qui ad id uſq; tẽporis de Domino nihil audierãt, abalienati ab Republica Dei.

Iuſti non erãt uocandi.

Scite uero remiſit eos ad locum Hoſeæ. 6. Nam ut illic legimus, cum Propheta queſtus eſſet cum fide, omnem ſimul humanitatem atq; beneuolentiã in populo Iiſrael interijſſe, ac mox uellet ſuo more electos conſolari, uaticinatus eſt per Chriſtum, breui ut fidem, ita & charitatẽ ueram reſtituendam, inter cætera inquiens: Bonitas ueſtra, ſicut nubes matutina, & ſicut ros mane cadẽs &c. Quo ſignificare uoluit eos, poſtquàm ueram nacti fidem eſſent, ſimul in omnes quoq; fore beneficos, atq; orbem, cum doctrina, tum exemplis uitæ ſanctioris, ſicut ros agrum ſolet, fœcundaturos. Hæc Chriſti tempore impleri inceperunt, quo ut aderat regnum Dei, ita miſſis ceremoniarum umbris, ſumma ubiq; mutuæ dilectionis omnia conſummantis ueritas obtinere debebat, qua ſola recte Deum referimus. Commodum itaq; Iudæis in externis iſtis plus æquo curioſis, & ſolidæ iuſtitiæ plus nimio negligentibus, dixit: Quin potius ite & diſcite, quid ſit illud: Bonitatem uolo, & non ſacrificium &c. quaſi diceret: Quid peccatores hos adeo contemnitis, ipſis multo ſceleſtiores, & conuiuendo ipſis, contaminari ſanctimoniam ſtulti putatis? Externæ uſq; ſanctitati ſtudetis, miſſam facientes, quæ ſola ſanctitas eſt, internam nimirum fidem, quæ per dilectionem efficax ſit. Præſtiterat, ut legem quã tantopere iactatis, tandem propius inſpiceretis, & quod nam tempus modo uobis aduenerit, perpenderetis. Aduenit nanq; hora, ut uerus Iiſrael, non externis ceremonijs atq; ſanctitate ſeſe uẽditet, ſed ſicut nubes matutina & ros mane cadens, fœcundat arua, ita ipſe humanũ genus, uera miſericordia & beneuolentia perfundat. Iámq; demũ electi uere legẽ, mentémq; Domini cognoſcent, qui miſericordiã ſemper præ ſacrificijs, hoc eſt, uerũ ſtudiũ benemerendi de quibuſlibet, quo ſancti ſeipſos Deo hoſtiã offerũt, præ uictimis pecudũ uoluit atq; probauit, & ſcientiam Dei, nimirũ ſolidã fidem huc impellentem, omnibus holocauſtis, pluris uſq; fecit. Hoc ſi intelligeretis, haudquaquã benignitas hæc mea, qua demittẽs me, ad ſordes horũ peccatorũ, ipſos

ſtudeo

A ſtudeo ad mentem meliorem reuocare, tantopere uos offenderet, quæ patri ſane Deo gratiſſima hoſtia eſt. Si igitur ſapitis, mittite ſupercilium hoc ueſtrum, & libidinem damnandi quidius, atq; eidem ſtudio miſericordiæ atq; benignitatis uos conſecrate, quo ſolo uos patri eſtis approbaturi. Quod miſericordiam hic legimus. Eb. eſt חסד, id eſt, effuſa quædam benignitas. & ſedulũ ſtudium benefaciendi, quo utiq; Dominus flagrare ſeſe declarauit, ita adiungens ſe his peccatoribus, quo uel aliquos ipſorũ lucraretur. Porro peccatores, qui hic publicanis coniungũtur, puto homines fuiſſe uitæ profanioris, qui à phariſæis, uelut excommunicati habebantur, quibus pares, publicanos ethnicorũ tyrannidi inſeruientes reputabant, de quibus tamen plura ſupra cap. 3. *Miſericordia.* *Peccatores.*

Tunc adeunt eum diſcipuli Ioan. Mat. 2. Luc. 5.) Vide ut ilico, externa iſta religionis operà ſupercilium adducant, cum & Ioannis diſcipuli, quod his ſtudebant, ad iudicandum mox, condẽnandũmq; alios, cum phariſæis conſpirarint. Nam ita Marcus ſcribit: Et diſcipuli Ioannis, ac phariſæorum ieiunabant, ueniũtq; & dicũt illi &c. Graculus graculo ſeſe adiunxerat. Lucas hanc expoſtulationẽ phariſæis tribuit, qui indubie eius fuere authores, obijciebant aũt Ioannis diſcipulos, non ſe ſolos, quo cauſſam Chriſti uel authoritate Ioannis, degrauarent. Quaſi ita opprobrantes: Singularem præ te fers ſanctimoniam, & uitæ perfectioris doctrinã uideris ferere, qui fit igitur, ut non tantum uos peccatorum conuictu profaneris, uerũ etiam à proprijs religionis operibus, ieiunijs & precibus, quibus ſedulo nos incũbimus, uſq; uacetis? Nam Lucas adhunc modũ querelam ipſorũ deſcripſit: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & phariſæorũ, tui uero edunt & bibunt? Nunquid uero pleniſſime hi, noſtri & ſuperioris ſæculi Monachos expreſſerunt? Nihil ſiquidem ſanctũ hypocritis, niſi quod à communi uitæ uſu, longiſſime abhorret. Habet quidẽ & ſolida pietas ſua ieiunia ſuáſq; preces, at nihil minus oſtentat, neque habet ea in præcipuis bonis operibus ſed quibus proximis, proxime & cumulatiſſime conſulitur. Vult nãq; Deus, ut præ ſacrificijs, ita & ieiunijs ac precibus, beneficentiam, quam ſolam, cum in ea tamen ſita ſint omnia, hypocritæ aſſequi nequeunt.

Et dixit illis Ieſus: Num poſſunt filij ſponſi lugere &c. Mat. 2. Luc. 5.) Hic nota ieiunium luctum quẽdã eſſe, uti de eo diſſeruimus ſupra cap. 6. Significauit ergo Chriſtus ſe ſponſum, diſcipulos ceu ſelectiores ſuos ſodales, & amicos, qui cum uelut in thalamo tum ſecum uerſarentur, ut Marci uerba habent, decere, ut in præſenti gauderent, non lugerẽt. Luctus aũt quidam, ieiuniũ eſt. Paulo poſt uero ſe ſponſum ab illis auferendũ, hoc eſt, carnalẽ ſuam illis præſentiam, ſe ſubducturũ, cum ut multa aduerſa eos experturos, ita pariter luctũ & ieiunia, cum

B precibus, ſibijpſis in tempore indicturos. Eſſe omnino ab initio rudes illos, molliter tractandos, & grandioribus operibus, teneros adhuc, nõ grauandos. Vbi poſtea renouati plene eſſent, ipſos, nihil eorum, quæ uere nouos, ac ſanctos homines deceret, omiſſuros. Id quod ſtrenue præſtiterunt, ꝙ cum Acta Apoſtolica, cum Epiſtolæ ipſorũ, ſatis declarant. Notandus uero, ueræ hic ordo iuſtificationis, quo primum Dei ſpiritu electos neceſſe eſt renouari, tum ſua ſponte boni facti, bonis operibus ultro incũbunt. Sunt præterea, ieiunium & preces, præcipue opera ſpiritus, adeo ut fruſtra omnino ſint ſi præcipiantur, & non propria cuiuſq; ſponte ſuſcipiantur, uti ſupra. 6. ubi de ijs tractatum, abunde oſtendimus. Cæterũ de cõnubio, Chriſtũ inter & Eccleſiam, Epheſ. 5. Paulus diſſerit. Hoc Chriſtus in carne agens, ceu feſto quodam nuptiarũ, auſpicatus fuit, eóq; tẽpore, ſuos tractare mollius uoluit. Ita enim eos circunduxit, ut nulla fere moleſtia afficerentur, qui ipſo ſublato, perpetuo preſſuram in mundo experti ſunt. Docemur ergo hic, ut nos quoq; ab ijs qui Chriſto nomen dederint, non ilico ſumma quæq; requiramus. Pugnátq; uehementer cum hoc Chriſti exemplo, uere phariſaica ſeueritas Anabaptiſtarũ, qui initiatis Chriſto, ne riſum quidẽ mediocrem admittunt. Deniq; ſuauitas Domini, & in hoc reſponſo, admodũ urbano, pulchre relucet, quam libeat imitari. *Nõ requirẽda ilico ſumma, à rudibus Chriſti.*

Nullus immittit aſſumentũ panni rudis &c. Mar. 2. Luc. 5.) Duobus ſimilibus probat, auſterioribus pietatis præceptis, non eſſe onerãdos neophytos, neq; requirenda ſpiritalia, niſi à ſpiritalibus. Prioris ſimilitudinis, & ſi ſenſus ſatis clarus ſit, uerba tamẽ ſubobſcura uidentur. Sed ex Luca, qui ea clarius alijs uidetur retuliſſe, facile intelligi poſſunt. Ita enim habet: Nemo immiſſurã ueſtimẽti noui, immittit in ueſtimentũ uetus, ſi ſecus, & nouũ ſcindit & ueteri nõ quadrat immiſſura noui. Secundũ hæc ergo quæ Matthæus habet: Nemo uero immittit immiſſurã panni rudis, in ueſtimentũ uetus, tollit enim plenitudinẽ eius à ueſtimento, & peior fit ſciſſura, ſic puto accipienda, ut quod ait, tollit enim plenitudinẽ eius à ueſtimento, perinde ſit deformat ueſtimẽtũ uetus, ut idẽ ſit cum eo ꝙ Lucas habet, & ueteri non quadrat immiſſura noui. Et quod noſter ait: Et peior fit ſciſſura, idem intelligo eſſe cum eo, quod Lucas ſcripſit:

C Et nouum ſcindit. Perdit enim huiuſmodi, quod de nouo excindit, & uetus tamẽ deformat magis, tollitq́ plenitudinem, hoc eſt, perfectionem eius, ita ut duplicem, noui & ueteris ueſti menti iacturã faciat. Eundem ſenſum & Marci uerba habebunt. Nemo immiſſurã panni rudis inſuit ueſtiméto ueteri, ſi uero ſecus tollit plenitudinem eius, nouũ, ſcilicet ueteris, & peior fit ſciſſura. Id eſt nouũ, nempe quod ex nouo exciſum fuerit, tollit plenitudinem, ideſt, formã atq; decorem ueteris, & interim peior fit ſciſſura, hoc eſt, cũ iactura noui panni. Porro ſenſus, non minus quã poſterioris clarus exiſtit. Vt enim qui immittit uinum nouum in utres ueteres, ruptis illis cũ uini, tum utrium iacturam facit, ſic intelligitur, & eum qui ex nouo panno, uel ex nouo ueſtimento excindit, quod aſſuat ueteri, utrunq; perdere, hoc deformando, illud conſcindendo. His iam ſimilem intelligi uult eum, qui ueteribus adhuc, & nondum renatis hominibus, ea opera præcipiat, quæ noui duntaxat & renati homines poſſunt præſtare, is ſaně ueteres illos homines inde adeo non reddet meliores, ut ſordidiores, atq; arrogantiores cũ tum illos hypocritas efficiat, Phariſæis ſimiles, tum & doctrinæ ac ſanctorum quæ præcipit operũ iacturam faciet, nam & doctrina hinc infamabitur, & non niſi adulterata, fictáq; opera referet. Sic autem ſunt, ieiunare & precari, ut tantum eximie ſpiritales ad ea idonei ſint. Si illis ergo ornare ſuos, rudes adeo etiamnum, & parum ſpiritales Chriſtus uoluiſſet, nihil aliud effeciſſet, q̃ ex ipſis inſolentiores hypocritas, & hæc ipſa opera adulteraſſet. Nam nihil niſi ſimulacum, illis præceptis ſuis extorſiſſet. In Luca adijcitur. Et nemo qui bibent uetus, ſtatim uult nouum, dicit enim, uetus melius eſt. Qua ſimilitudine ſignificauit, doctrinam uere ſpiritalẽ, non poſſe ilico perſuaderi, nondum ſpiritu renatis, carnalia carnalibus magis placere. Ex his omnibus notandum, ieiunare & precari, ſpiritaliora eſſe opera, q̃ ut non ſolum mox ab initio ſuſceptæ religionis requiri queant, ſed nequeant etiam unq̃ præcipi. Vltro à ſpiritu ſancto prouenianto portet, unde ne Chriſtus quidem uſpiam illa præcepit, uti & ſupra. Vbi de ipſis egimus, indicatum eſt.

Hæc cum illis loqueretur, ecce primas quidam uenit &c. Mar. 5. Luc. 8.) Hoc factũ, Marcus & Lucas primum narrant à Domino deſignatũ, cum à Gadarenis rurſus traieciſſet, ſed ſic,

D ut cum illorũ narratione non pugnet, quæ noſter ante narrauit, ante quoq; facta fuiſſe. Sicut nec Matthæi narratione admodum aduerſaretur, ſi illorum ordinem quis ſequatur, & hæc de paralytico, de uocatione Matthæi, déq; diſcipulis Ioannis, accipiat longe ante facta, & hic à noſtro repetita Equidem Matthæi, ut & aliorum Apoſtolorũ uocationem, atq; ſelectionẽ, ante factam puto, de quo ſupra in initio. 5. capitis dixi. Sed mittamus has minutias, ac potius quid Dominus cum dixit tũ fecit, q̃ quando, & quo ordine, perpendamus. Quod ergo ad præſentem hiſtoriã attinet, hic primas, Iairus nomine ut Marcus & Luc. memorãt, princeps ſynagogæ erat. Quo animaduertas, q̃ uere de Centurione Dominus dixerit: Tantã ſe in Iſrael fidẽ non iueniſſe. Is enim ne in ædes ſuas Chriſtus ueniret, deprecabatur, tantũ uerbum dicere orabat, quo ſuo puero ſanitatem reſtitueret, hic non tantũ ut in domum ſuam Dominus deſcẽdat, orat, ſed etiam ut manus filiæ imponat, adeo non agnoſcebat, quod Cẽturio, uerbo ipſũ omnia poſſe. Tanto illuſtrior autem fit Chriſti facilitas & benignitas, qui hanc fidei, huius licet principis ſynagogæ, imbecillitatem nihil moratus, ilico ſurrexerit, cúmq; eo abierit. Hæc moneat. & nihil fruſtra ab ipſo orari quod orantibus bonũ ſit, & decere nos, qui Chriſti eſſe uolumus, ut non minus exorabiles omnibus ſimus. Leuiculũ hoc, Matthæus narrat, Patrem dixiſſe: modo defuncta eſt, & Marcus, in extremis eſt, Lucas uero, moriebatur. Agebat enim animam filia, ueneratq; ad extrema, id augebat affectus Patris, unice filiam, adeo puellam, duodennem uidelicet amantis, atq; defunctam modo, aiebat. Nam natura, luctuoſior adultæ uirginis mors eſt. Vnde Iuuenalis Saty. 15. Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ uirginis occurrit.

Et ecce mulier quæ ſanguinis profluuio Mar. 5. & Luc. 8.) Mitto allegoriam, & ſi omnino ſimile quiddam cũ muliere, quæ fruſtra in medicos ſua profuderat, habeant, quotquot aliunde ſalutem, q̃ à Chriſto petunt. Operã enim & impenſas perdũt. Fides huius mulieris nobis potius notanda eſt, quæ tantã eſſe Chriſto uirtutẽ perſuaſa fuit, ut uel tactu fimbriæ eius, ſanitatẽ recepturã ſe nõ dubitarit. Nõ q fimbriæ uirtutẽ aliquã ineſſe, ſed q Chriſtũ crederet adeo per omnia ſaluificum, ut uel hactenus ipſi appropinquaſſe, ſalutem ſibi allaturũ, certa cõfideret. Vnde & Chriſtus fidei ipſi teſtimoniũ perhibuit, dicens: Filia, fides tua te ſeruauit, uade cũ pace, & eſto ſana à flagello tuo. De fide ſatis ſupra. 8. Vbi etiã circa hiſtoriã ſanati leproſi, de eo nonnihil dictũ eſt, q quidã contactu Chriſti, quidã ſolo uerbo eius, ſanati fuere. In Mar. & Luca legimus: Dominũ in ſemetipſo ſenſiſſe, ubi fimbriã hæc mulier tetigiſſet, uirtutẽ ex ſe prodiſſe (nã ſimulatq; fimbriã tetigiſſet, conſtiterat illi profluuiũ) atq; conuerſum rogaſſe, quis ſua

ueſtimenta tetigiſſet,tum reſpondiſſe diſcipulos eũ ita à turba premi,ipſo autem circumſpiciẽ
A te,ut uideret,quæ ſe tetigiſſet,timentem & trementem hanc mulierculam,ultro ueniſſe,& omnem ueritatem fuiſſe confeſſam. Quæ indubie Dominus fecit,ut huius fides,cum alijs exẽplo,tum huic primatui ſynagogæ ſolacio eſſet. Omnis nanq; uita & ſalus,in hoc uno ſita eſt, ut de Chriſto perſuaſi ſimus,ab ipſo omnia petenda,& nihil quod ad ſalutẽ faciat, fruſtra ab ipſo peti,ſiquidem credas accepturum te,quod petieris. Porro quod tanto tempore, morbo illo flagellata fuit,& fruſtra in medicos omnia inſumpſit,clariorem reddit potentiam Chriſti,docétq; ipſum eſſe,qui iuuare & poſſit & uelit,ubi ceſſauerit omnis uis creaturarum. Quod aũt quidam hinc uſum damnant medicinæ,non ſanius agunt,quàm ſi etiam cibo interdicerent. Cibus enim magni morbi,nempe famis,remedium eſt. Adducunt autem locum.2.Chron.16. de Aſa,quem ſcriptura,ut iactant,propter uſum medicinæ reprehendat, cum reuera non ob medicinam,ſed quod Dominum non quæſierit,illum reprehendat. Ita enim ſcribitur: Et Aſa in infirmitate ſua non quærebat Dominum,ſed medicos. Certe quod Domino medicos prætulit culpatur,nunquàm culpandus,ſi ſpe in Dominum in primis collocata, & medicorum poſtea opera,tanquàm Dei beneficio fuiſſet uſus. Indubie ſi tã inuiſa res Deo eſſet, uti medicis,in lege ſua haudquaquã ſtatuiſſet,ut qui proximum ſuum percuſſiſſet,mercedem medici perſolueret. 2. Moſcheh.21. Neq; etiam omnium plantarum & animalium cognitionem,quæ præcipua medicæ artis portio eſt,tanquàm eximium donum Schlomoh Regi,& contuliſſet,& in ipſo prædicaſſet.1.Reg.4. Recte itaq; Sirach ſcriptum reliquit. Altiſſimus creauit de terra medicinam, & uir prudens non abhorrebit ab illa,& doctrina Dæmoniorum eſt impiũ pronunciare,ſi quis bona Dei creatura utatur. Pius ergo correptus morbo,ut agnoſcet ſeſe à Domino corripi, ne cum mundo condemnetur.1.Cor.11. ita ad percutientem ſe patrem,in primis cõuertetur,peccatum ſuum illi confitebitur,ueniámq; orabit,ſiq; ad ipſius gloriã faciat,quo proximis ſuis in ſeruire poſſit cõmodius,& ſanitatẽ precabitur. Tum in nomine ipſius,quæ ad medelam corporum noſtrorum cõdidit,cum gratiarum actione utetur,omni tamẽ fiducia in bonitatẽ Patris percutientis,qui idem ruſus ſanat,collocata. Sic cõparans ſe,nunc uidebit Dominum miniſterio rerum medicarum,ualetudinem ſibi cõmodum reſtituere,ut ita & in creaturis Patris ſui bonitatem effuſam agnoſcat,nunc fruſtra illis utetur,ut uideat Deũ ſuam medicinis uirtutẽ haudquaquàm alligaſſe. Summa eſt,proximo nos addecet uiuere, ergo illi ualetudinẽ noſtrã debemus & cõſeruare integram,& reſtituere collapſam,quo ad noſtrũ fuerit, & Dei auxilio, cum in creaturis ſuis,tum per ſe ſi liceat,uti. Nã ſi quibus medicorum opera negata ſit, ut certe
B gentes aliquæ,etiã apud Germanos rariſſimum medicinæ uſum habent,ijs non minus à Domino,corporum ſalus ſperanda eſt,cum in rẽ eorum fuerit atq; ſi meris Aeſculapijs uterẽtur. Sed cum dono Dei,& medici & medicinæ adſunt,uti illis,peccatum facere,haud alterius ſpiritus cõmentum eſt,quàm eius,qui cibis à Deo conditis interdicit,qui magiſtratum uult abolitũ, qui ne contra beſtias ſe defendere permittit. Nimirum eius, qui Anabaptiſtas, & alios operũ Dei infamatores exagitat,Deíq; bonitatem blaſphemat. Quod ilico,ubi tetigiſſet hæc mulier fimbriam Chriſti,ſanata fuit,atq; mox confeſſæ,ad ædificationem turbæ,Dominus ſanitatẽ confirmauit,iuſſitq; cum pace abire,efficatiam fidei,omnia potentis, ſimul & animi uerã tranquillitatem adducentis,declarat.

Et cum ueniſſet Ieſus in ædes primaris &c·Mat.2.Luc.8.) Marcus & Lucas memorãt, hæc Domino loquente,ueniſſe è domo principis ſynagogæ,qui filiã eius narrarent iam mortuã, & hortabantur magiſtrum non fruſtra uexare. Dominum uero cõtra cõſolatum illum fuiſſe,ac iuſſiſſe confidere tantum,filiam ſuam fore ſaluã. In quo imago quædã tentationis, qua ſuos Deus ſubinde probat,propoſita eſt. Afflicti enim ilico ad percutientẽ ſe conuertũtur,auxiliúmq; eius orant,& in animo mox conſolantur,ut non dubitent ſeſe exoraſſe, quod orarunt. Continuo autẽ ſolet ita rem attẽperare Deus,ut ruſus rationi uideatur,Dei auxilium defuturum. Sed iterum mox ſua conſolatione Deus illos confirmat,quo ſuam imbecillitatem, ſimul & Dei bonitatem,plenius continuo cognoſcant ſeſéq; magis ac magis abnegẽt,& Deo ſe confidentius committãt. In hoc enim omnis noſtra & pietas & ſalus ſita eſt. Ita uides ergo hunc Synagogæ principem, ut adflictus fuit,ſupra quam humanis ipſi uiribus poſſet ſuccurri,Chriſtum adijt,remedium oratum,quod quæ illius facilitas,ex tẽplo impetrauit. Sed ut fides eius amplius probaretur,triſti adeo nuncio ruſus mentẽ eius pulſari Dominus uoluit,licet deijci nollet,quare ilico ſua illam conſolatione erigebat,hortatus,ut tantum miſſo timore,crederet ſe præſtiturum,quod præſtare ſe receperat,utcunq; id naturæ repugnaret. Fidem namq; à ſolo Dei uerbo,& nulla naturæ,aut uirium eius conſyderatione pendere neceſſe eſt. Contra ſpem enim illa ſperat. Equidem non dubitarim,& mori & mortuam nunciari hanc

Contra uſum medicinæ dãnantes.

Ratio tentationis & qua fides probatur.

C puellam hac cauſſa oportuiſſe, ut uiderent illi homines, nihil impoſſibile, quod Chriſtus promiſiſſet, utq; omnia ab ipſo petenda ſint, & certo ſperanda.

Vidiſſétq; tibicines, & turbam tumultuantem &c. Mar. 5. Luc. 8.) Si quem delectat legere q̃ abſurda, in luctu mortuorum, paſſim gentes admittere ſolitæ olim fuerint, legat Lucianũ de luctu. Quanq̃ non minus ridicula hodie apud Italos fieri, ij narrent, qui apud illos ſunt diuerſati. Certe mediocris luctus, cum amici aut neceſſarij hinc migrant, quando & ſancti Patres, ſuos mortuos luxerunt, uitio uerti non poteſt. Sed & Chriſtus horum luctum, licet adhibitis tibicinibus admodum ridiculum, non tam damnare q̃ compeſcere uiſus eſt, affirmans filiam dormire, non eſſe mortuam: quaſi diceret, quaſi mortua ſit, lugetis hanc, at mortua nõ eſt, mittite igitur luctum ueſtrum & tumultum. Impẽdio certe Ioſephum ſuum Pater Iaacob luxit, cum diſcerptum à beſtia putaret, uiciſſim mortuum ipſum, filius magnifico & ſumptuoſo luctu proſecutus eſt. Natura enim mors, ut quæ cum peccati noſtri, tum iræ Dei admoneat, luctuoſa eſt. & eorum, quos charos habemus deſyderium, non poteſt non eſſe moleſtum. Neq; enim Deus ἀπάθειαν de qua Stoici diſputarunt, habuerunt nunq̃, à ſuis requirit. Spiritu diuina percipiuntur, qui & animam ſanè ad illa pertrahit, totam autem immutare, hic quidẽ potis non eſt. Manet nanq; iudicium rationis, præſenti uitæ proſpicientis. illud affectus ſequũtur. Hinc cum nihil æque atq; mortem natura horreat, non poteſt non moueri, cum illa rapit quæ chara habemus, taceo, ꝙ & deſyderium ipſorum per ſe quoq; adfligit, præſertim ſi frugi fuere, & ad propagandam Dei gloriam idonei.

Sic Paulus ſcribit Philippen, de Epaphrodito. Et certe fuit infirmus, ita ut eſſet uicinus morti, ſed Deus eſt miſertus illius, at non illius tantum, ſed mei, ne dolorem haberem ſuper dolorem. Hinc Paulus fatetur, ſi Epaphroditus mortuus fuiſſet, ſibi dolorem ſuper dolorem, id fuiſſe allaturum. Vnde hoc, niſi quia & amabat illum, & Eccleſię agnouerat utilem? Ergo dolendo Dei uoluntati fuiſſet aduerſarius? Minime. Dolor hic naturæ fuiſſet ſentientis incommodum Eccleſiæ præſens. Spiritus tamen credens ratione alia, eáq; ſibi incognita, mortem eam,
D ad Dei gloriam facturam, ita dixiſſet: Domine, dolet mihi fratris huius mors, quia expertus ſui illum, tuæ gloriæ ſtudioſum, & fratribus utilem, præterquã ꝙ natura cruciat mors amici, abſit autẽ procul, ut pugnare tuæ uoluntati uelim. Quod animus nouit, ſenti tq; melius, in id ruit, id cupit, & ablatum dolet, tua iudicia, quibus omnia optime diſpenſas, non perinde habet cognita, eóq; ut utilitatem, quam tu ex morte huius fratris producere potuiſſes, haud quaquã ſenſiſſet, ſenſiſſet autem Eccleſiæ ex morte ipſius incommoda, ita non potuiſſet non dolere. At non citra conſolationem, quã ſpiritus mox ſuppeditaſſet, reputans te omnia optime diſponere, etiam ſi nobis ſecus uideatur. Sic & Chriſtus mortem ſuam horruit & doluit, natura ipſius malum mortis ſentiente atq; horrente. Vnde orabat: Pater ſi poſſibile eſt, transferà me calicem iſtum. Hæc uerba naturæ erant deprecantis, quod malum ſentiebat. Sed incontinenti addebat: ſed non mea, uerum tua uoluntas fiat. Hæc uerba ſpiritus fuere, ſublimius ſeſe efferentis, & diuina propius conſpicientis. Cui & tota ſeſe natura eius æquo animo ſubdidit, & ſi ſenſum, affectúmq; ſuum interim proderet. Summa itaq; de luctu mortuorum eſto.

Exemplum Chriſti.

Dolere mortem fratrum & neceſſariorum, naturæ & charitatis erit, fidei autem, ne doleamus ſupra modum. Conſolationem enim habemus, qua gentes carent, noſtros mortuos in Domino uiuere, & corpora ipſorum quoq; per Chriſtum reſtituẽda. 1. Theſ. 4. Peccatum eſt, ſua contra gloriam Dei quærere. Lugens autem mortuos, malo alterius condolet, doletq; cũ dolentibus, quod charitatis eſt, gloriæq; Dei adeo non aduerſatur, ut eam etiam illuſtret. Nã exerente ſe in nobis ſolida charitate, Deus unice in nobis glorificatur. Cui non doleat fames & ſitis, fatigatio corporis, ac alia, quæ tamen Dei uoluntate adſunt, quandocunq; adſunt, ac ſimul ad gloriã ipſius ut omnia faciunt? Sed natura ut cõdita eſt, ita ſe habet, neq; peccatũ reputatur. Spiritus ſiquidem electos ita regit, ut doleant quidem, ſed & dolorem boni conſulant, neq; quicq̃ contra Deum, eius cauſſa admittant. Sic dolor ob mortuũ, à Deo naturæ inſitus, ſi æquo animo feratur, & eius cauſſa indigne nihil fiat, deniq; ſupra modum illi non indulgeatur. ne alij offendantur dolore nimio, ſpem reſurrectionis negari quodammodo arbitrãtes, uerti uitio nemini poteſt.

Dolere mortuos non eſt peccatum.

Verum ut ſpiritus Chriſti omnem ſimulationem odit, neq; fert indecorum aliquid, ita aberunt à Chriſtianis, omnia illa figmenta atq; indecori geſtus, quibus Ethnici maiorem quã habeant dolorem mentientes, inſanientibus q̃ lugentibus ſimiliores ſeſe faciũt. Neq; locũ apud illos habebit, ſuperba, ſumptuoſáq; pompa funebris, quod pauperibus malint impendere, ſi quid ipſorum neceſſitati redundet, multo minus illa mortuorum, quæ uocant ſuffragia, quę gentem raſam opibus & potentia, ſupra ſummos Reges, euexit, nihil enim de ijs Chriſtus, ut

ſupra

ſupra de oratione memini, præcepit. Veteres accuratius ſepulturam ſibi diſpoſuere, atq; pro fa
A cultatibus ſuis ſatis ſũptuoſe atq; magnifice ſuos ſepelierũt, ut in Abraham & Ioſeph exempla patent, quod factum puto, ut eo cum poſteris ſuis, tum gentibus, fidem reſurrectionis teſtarẽtur. Ad hæc, tempus illud umbræ fuit, unde non mirum, ſi externa illis paulo pluris facta ſint. Chriſtiani omnia grauiſſime & decentiſſime curabunt, magiſq; libera uoce, quàm ſplendido ſepulturę ſũptu, fidẽ ſuam teſtabũtur, tũ opes ſuas, in minimos Chriſti, atq; pauperes, quos ſemper ſecum habent, malent inſumere, quàm in ſuperuacaneã curam, uel cadauerum, uel ſepulchri:

Quomodò id gebunt & ſepelient Chriſtiani.

Secedite, non enim mortua eſt adoleſcentula, Mar. 5. Luc. 8.) Scriptura mortem identidẽ ſomnum appellat, idq; deflexione quadã, ſiue molliore metaphora, ſicut duce natura, in omnibus linguis uideas, ea quæ uel nimium ſordent, uel horrori ſunt, periphraſi, aut alio, non ſuo nomine, appellari. Non enim ut quidã adſerunt, ſola mors ſanctorũ, quæ reuera ſomnus quidam eſt, cum ad uitam illi reſurgant, ſomnus uocari ſolet, ſed etiam impiorum, qui ut reſurgunt quidem, reſurgunt ad iudicium, non ad uitam. Aeque enim de impijs regibus ſcriptum legimus, obdormiuit cum Patribus, atq; de pijs. Hic tamen uidetur Chriſtus, peculiariter hac oratione ſignificaſſe, filiam tum mortuam, mox reſuſcitandam, ut re ipſa uideri potuerit dormire. Quod autem deriſum Chriſtum ob hoc uerbum, Euangeliſtæ ſcribunt, non dubito factum, ut miraculum Chriſti clarius fieret, qui eam in uitam reduxit, quæ tam certo obierat diem ſuum, ut rideretur Chriſtus, quòd dormire illam dixiſſet. Friuolas enim allegorias odi; detrahunt pondus doctrinæ ſanctæ.

Mors ſomnus uocatur.

Cum autem fuiſſet eiecta turba, Mar. 5. Luc. 8.) Marcus & Lucas memorant Chriſtum cũ ad puellam uellet ingredi, aſſumpſiſſe ſecum: Petrum, Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi, cum puellæ parentibus, ac præterea admiſiſſe neminem, ingreſſum uero, apprehendiſſe puellæ manũ, atq; clamaſſe: Talitha cumi, quod eſt, filia ſurge. Quæ reuerſo in ipſam ſpiritu, mox ſurrexerit & ambulauerit. Tum Dominum iuſſiſſe illi dari cibum, ſtupefactis uero parẽtibus ſtupore magno, præcepiſſe uehementer, ne cui dicerent, quod factum erat, ne quiſq; id reſciret. Matthæus autem noſter ſcribit nihilominus emanaſſe, rumorem hunc, in totam illam terram. Quod clamauit, uti & cum Lazarum excitabat, fecit, uidetur eo uoluiſſe, cum mortis potentiam, omnium creaturarum uiribus maiorem, tum uerbi ſui illa adhuc ſuperiorem uirtutem, ſignificare. Solus nãq; Chriſtus mortem uincere potuit, idq; nequaquam opera leuicula, quãdo morte, ſibi mors uincenda fuerit. Cuius præterea uictoriæ participes non fiunt, niſi quibus fortiſſime uerbum ſuum acclamarit, & ſpiritu eos afflarit, potenti adeo, ut omnino alij homi
B nes euadant, ſeipſos ac omnia exuentes.

Cur clamauit.

Marcus uerba ipſa Domini recenſet: Talitha, cumi, quorum alterum, nempe cumi, germane Ebræum eſt, & ſurge ſignificat. Talitha Chaldęum eſt, uel Syriacum, & ſignificat puellam, qua uoce uſus eſt Thargum, hoc eſt Chaldæa paraphraſis libri Eſter cap. 2. Videtur autẽ Marcus peculiariter delectatus fuiſſe, in ſua lingua uerba Domini, quibus miraculi aliquid operatus eſt, referre. Nã & ſeptimo ubi narrat ſanationem ſurdi & muti, ſcribit Dominum illi dixiſſe: Ephphata, quod eſt, aperire, qua uoce illi aures & os fuere reſerata. Voces ſanè humiles, & è medio uulgi ſermone deſumptæ, à Chriſto autem dictę, tantam uirtutem habuerũt: Hoc forte, ut perpenderemus, illas hic Euangeliſta uoluit adſcribere. Toti enim in eo fuere Euangeliſtæ, ut Chriſti uirtutem & potentiam nobis magnifice commendarent. Vnde non eſt, quòd putes Euangeliſtam uerbis, Ebraice prolatis, peculiarem uirtutẽ ineſſe, uoluiſſe ſignificare, Chriſti, non uerborum præco eſt.

Talitha cumi.

Porro mirari quis poſſit cur paucos adeo teſtes, reſuſcitationi huius puellæ uoluerit adeſſe, cum ijſdem uehementer præceperit, ne cui dicerent, cum paulo ante, non ſatis habuiſſet, mulierculam profluuio ſanguinis fide ſua liberatam, in ſinu gaudere, gratámq; eſſe, ſed effecerit, ut acceptum donum palam, coram omni turba confiteretur. Ad hæc filium uiduæ de quo Lucæ. 7. pręſente tota turba, ad uitam reuocauerit, ſic & Lazarum palam euocauerit è ſepulchro. De eo quod Dominus nunc per quoſdam prædicari ſua facta, uoluit, nunc & per quoſdam minime, diximus nonnihil ſupra cap. 8. circa hiſtoriam leproſi. Quibus, quod ad præſentem hiſtoriam attinet, hoc habeo, quod adijciam: Mihi uidetur hæc puella prima fuiſſe, quam à morte in uitam Chriſtus reuocauerit, eóq; uoluiſſe tanquã inſolentius factum, id primũ à paucis atq; certis duntaxat teſtibus conſpici. Sicut enim ſucceſſu temporis magis ac magis ſeſe reuelauit, ita & in diſcipulis ſuis ordinem obſeruauit, ut quibuſdam maturius, quibuſdam ſerius, ſuam ueritatem manifeſtarit: In omnibus ſpectans, ut eo ordine, eo tẽpore, eo loco, atq; ijs miniſtris, gloriã Patris reuelaret, quẽadmodum à Patre fuerat definitũ. Sic paſtoribus reuelauit, quod nõ ſummos ſacerdotes modo, uerũ etiã alios ſanctos cęlauit. Sic primum Iudæis

C ſolis uoluit prædicari regnum Dei,ut infra ſequenti mox cap.legimus, poſtea inuulgari illud per uniuerſum orbē. Et turbis loquebatur in parabolis,diſcipulis explicat myſteria. Atq; inter hos ipſos deniq;,delectū habuit,neq; non ſolū loco,iſtos tres,alijs prætulit. Indubie,qa ad maiora,illis ſtatuerat uti. Videre iam Chriſtū,dominū mortis,erat præcipuū, ꝗ de ipſo ſciri poterat,unde tanq̄ inſignius myſteriū,uoluit primū ut & de alijs quibuſdā,fecit,paucis ijs ꝗ ſelectis,ipſum reuelari. Quę omnia perpenſa ad hoc faciūt,ut agnoſcamus Chriſti cognitionē rē ſacratiſſimā eſſe,ac nō niſi pro bonitate optimi patris cōmunicari, ut humiliemus nos,atq; à ſola ipſius bonitate, illā petamus & petamus obnixe. Quod uero quālibet Chriſtus taceri,factū hoc præciperet,tamē fama eius emanauit,ut & ſupra de leproſo cōtigiſſe legimus,monet prouerbij illius,quo Chriſtus nō illibēter uſus eſt,nihil eſſe occultū, ꝗ non reueletur,& ut magis benefacere,quàm audire ſtudeamus. Nam ſi quid benefecerimus,per ſe ſatis,etiā nobis tacentibus,id propalabitur. Nos tamen nihil debemus uelle propalatū niſi pro Domini uolūtate & gloria. Facile ſciebat Dominus,famā huius ſui facti ſpargēdā,per certos tamen & oculatos teſtes id fieri,quoniā id patri nondū placuit,noluit. Sicut procul dubio tū ſatis ad gloriam Dei erat,uulgi duntaxat rumoribus ipſum iactari,quanq̄ ſuo tempore,illud & proprij teſtes prædicarint. In omnibus his itaq; animaduertitur,deū certū & temporis & loci,& miniſtrorū,atq; auditorum ordinē,in reuelanda ſui cognitione obſeruare,ne quid huius à nobis ipſis petamus,aut à tēpore,loco,uel perſonis ullis ueritatē pendere,ut hodie multi faciunt,putemus. Reuelat,quando,quibus & quantū ipſe uoluerit,nulli ſeſe tempori,loco,aut perſonis addicens. Quare erroris plena argumenta ſunt, hoc eſt creditum tam diu, hoc tenuerunt patres tam ſancti,hoc Romæ,iſtud Pariſijs receptū eſt,&c. Sed quæcunq; audieris, & à quocunq; & quandocunq;, proba,& ad fidei analogiā exige,ora ad hęc,bonum ſpiritum Deum & ipſe docebit,quantum tibi ſatis ad ſalutem,in omnibus fuerit.

Certa ratione & ordine ueritas reuelatur.

Et cum diſcederet illic Ieſus,&c. Matth. ſolus.) Vide omnem Chriſti uitā,hominum neceſſitatibus releuandis impenſam,quia Deus uult miſericordiā & benignitatē,non ſacrificia, aut quicq̄ aliud externum. Cæci iſti filium Dauid appellāt,quæ erat propria Chriſti periphraſis,ex quo colligitur uulgo dominum,pro Chriſto tum habitū. Expectabat enim gens tota, in id tempus Chriſtū,unde & de Ioanne eam opinionem conceperat,Lucæ.3. Quo uideas, D quàm inexcuſabilis fuerit obſtinatio Phariſæorum,qui tēpus uiſitationis ſuæ tot ſignis & indicijs admoniti,noluerunt cognoſcere. Patitur aūt,poſt ſe clamare cæcos iſtos, donec in domum ueniſſet,quo & deſideriū ipſorū accenderet,& probatiorē ipſorū fidem nobis in exemplum proponeret. Rogat eos ſi credant,ipſiſq; affirmantibus,ſe credere,tangit oculos illorū & ait: Iuxta fidem ueſtrā fiet uobis. Hoc rurſus nos docet,ſolida fide,à ſe omnia petenda eſſe neq; quicq̄ fruſtra credentes à ſe petituros. Nam petunt nihil, niſi de quo per ſpiritum ſanctū certi ſunt,ipſum ad gloriam Dei factorum,de quo ſupra 8. ubi de fide ad longū tractauimus.

Cæci male fecerunt prædicando Chriſtum.

Interminatus uero & iſtis fuit,ne quis quod beneficium accepiſſent,referret. Indubie quod uel factum,in præſens prædicari,gloriam Dei non promouiſſet, aut certe prædicatum per iſtos,uel ut ueriſimilius uidetur,utrunq;. Nemo ergo temere ingerat ſeſe ad prędicandam gloriam dei,ſed mitti ſe expectet,hoc eſt,inijci occaſionem ſibi diuinitus. Patris enim eſt, ut iam habebimus,in meſſem ſuam, operarios extrudere. Vnde quod iſti cæci, contra præceptum Chriſti famam ipſius diuulgarunt,in tota terra illa,Chriſtianus non probauerit, quālibet ad gloriam Chriſti uideatur feciſſe,Chriſtū enim huiuſmodi agnoſcit,ludere uerbis, haudquaquam fuiſſe ſolitum,neq; quæ uère bona erant uetuiſſe. Quod autem nihilominus per inobedientiam illorum,nomen Chriſti illuſtratum fuit,id ꝗ in bonum aliquibus ceſſit, id diuinæ bonitati,noſtra etiam alia mala,in bonum uertenti,non cęcorum iſtorum inobedientię, adſcribi debet. Sic Paulus,gaudebat,uel per occaſionem Chriſtum prædicari, nunquam tamen laudauit eos,qui id faciebant,neq; certe,ſi ſibi in manu fuiſſet, eos prædicare Chriſtum permiſiſſet. Subſtituiſſet alios illis magis idoneos,de his plura ſupra capite octauo.

Illis autem egredientibus,ecce adduxerunt illi hominem,Mat.ſolus.) Infra duodecimo omnino ſimile habebimus,ubi admonebimus,quorum uidebitur circa hæc,nos admonendos. Cæterum notandum,ut nunquam Dominus à benefaciendo uacauerit,quo diſcere debemus,quæ ſit uita Deo digna,& quid liceat à tam benefico Ieſu ſperare.

Et circūibat Ieſus ciuitates oēs,&c. Mat. ſolus.) Eadē fere uerbotim,ſupra cap.4. ſub finē habuimus & explicauimus. Cū uidiſſet aūt turbas,affectu miſericordię,&c. Mat.6.) Vbiq; incōparabilē erga miſeros affectū prodit,quo cōfidētius ꝓfecto ipſum ſaluatorē amplecti,ei ꝗ nos cōmittere oportet. Nota aūt,etſi certe patris uoluntas eſſet,ut homines tum deſtituti adeo & miſere diſperſi eſſent,id tamen Chriſto doluit,neq; in eo, patri eſt aduerſatus.

Hominem

Hominé enim egit,humanũ aũt erat,cõpati laborantibus,neq; humanũ tantum, ſed & chari
A taris,eóq; à Deo preceptũ. In omni etenim uita pij,primatũ obtinet ſtudiũ uoluntatis gloriæ=
q; Dei. Sed hic nobis ordo gloriæ Dei promouendæ preſcriptus eſt, ut optemus & curemus
quoslibet homines,niſi peccato in S. ſanctũ,aperte ſeſe declarẽt uaſa iræ,ad cognitioné ueríta=
tis peruenire. Si id iã debemus unice cupere,neceſſe eſt dolere nobis,cum ipſum uidemus im
pediri,quanq́; nihil cõtra Deũ cupiamus. Sic fleuit etiã Chriſtus ſuper Ieruſalé,excidio diuini=
tus deſtinatã. Noſtrũ eſt charitatis ductũ ſequi eóq; affectibus ferri,ut per ſalutem hominũ. glo
ria Dei in terra illuſtretur,donec aperte aliud,ſibi placere Deus demõſtrarit, uti in Pharaone,
ac alijs reprobis multis declarauit. Neq; enim ut & ſupra dixi,probatur ἡ ἀπάθεια,ſed uiuis po
tius atq; ardentibus uult nos affectibus rapi,ſed ad ſuã gloriã,& ſecundũ ſuũ uerbũ, ac deniq;
pro naturæ noſtræ modulo,hoc eſt,ut omnes noſtræ uires & affectus,ſuũ quidem officiũ fa=
ciant,ſed huc omnes ferantur. Nota præterea,nihil æque miſerũ eſſe,atq; doctrina uitæ deſti=
tui,quapropter ſi Chriſti in nobis affectus eſſet,æque hodie miſericordia moueremur, uiden
tes uniuerſos ferè mortales,eſſe deſtitutos & diſperſos,uelut oues nõ habẽtes paſtoré, dũ do=
ctrina Chriſti paſſim carent,eóq; & neceſſe eſt fieri,unumquẽq; ad ſuas cupiditates deflectere,
atq; ita in perniciem ſuã diſpergi. Hinc preces ſedulæ & ardentes,cũ omni ſtudio regni Chriſti
hominibus commendãdi,apud nos haberi debebãt,ut Pater, quod Chriſtus hic monet, o=
perarios in meſſem ſuam ableget.

Nihil æque mi ſerũ atq; uer= bo Dei carere

Tunc dicit diſcipulis ſuis: Ipſa quidem meſſis copioſa, Idem Luc. 10.) Meſſem copioſã per
allegoriã dixit,multã turbã ad audiendum uerbũ Dei pronam. Operarios,qui uerbo ceu fal=
ce ex mũdo homines demeſſos,in horreũ,id eſt,Dei Eccleſiam recõderent. Satis auté indica=
uit,ſupra humanã uirtuté eſſe,huiuſmodi meſſores in hanc meſſem ablegare,cũ monuit,ora
re Dominũ meſſis,utiq; patré,ut ipſe operarios in meſſem ſuã extrudat. Vnde Paulus de hac
ipſa re loquens. 2. Corint. 3. ait: Fiduciã aũt huiuſmodi habemus per Chriſtum erga Deũ,non
ꝙ idonei ſimus ex nobis ipſis,cogitare quicq̃ tanquàm ex nobis ipſis,ſed ſi ad aliquid idonei
ſumus,id ex Deo eſt,qui & idoneos fecit nos,miniſtros noui Teſtamẽti,&c. loquitur aũt, de
miniſterio ſuo erga Corinthios,quos fecerat prædicatione ſua,Epiſtolã Chriſti,ſpiritu in cor=
dibus ſcriptam,hoc eſt,uere Chriſtianos. Sic enim operatur Deus omnia in omnibus ſuo ſpi=
ritu. 1. Cor. 12. facile apparet,neceſſitas ipſum orãdi,ut ſuo ſpiritu prædicatores,ſine quo nulli
eſſe poſſunt,efficiat,& in orbé extrudat. Recte itaq; Rom. 10. Paul. dicit: Quomodo prædica=
bunt,niſi mittantur? quaſi diceret: Nõ eſt poſſibile,ut quiſq̃ Euãgelion annunciet, niſi à Deo
B in hoc deſtinetur. Nihil itaq; tale poteſt quiſq̃,ſine Dei impulſu,uel cogitare, ut iã ex Paulo ad
Corinthios adduximus. Vtcũq; igitur Chriſtus prædicetur,ex ſyncero gloriæ Dei ſtudio, uel
per occaſioné,donum,opus,& miſſio Dei erit. Etenim malis quoq; ſubinde ſpiritus datur,ut
Dei gloriæ in ijs inſeruiant,quæ planè naturæ captũ ſuperant,ſicut Schaulé Regé,ſpiritus Do=
mini afflauit,& hypocritæ illi de quibus ſupra. 7. in nomine Chriſti,non niſi eodem Dei ſpiri
tu afflati,prophetarunt. Proinde miſſus ad prædicandum,diuinitus fuerit,cuicunq; animus,
facultas,locus atq; ſucceſſus Euãgelij prædicãdi fuerit,quacũq; deniq; occaſione id faciat,quáq;
fini. Venientes enim, & ſua ſponte currentes,quos Dominus non miſit, ſunt qui uiſioné cor
dis ſui,& humana commenta loquuntur,non uerbum Domini. Cæterum qui per occaſio=
nem,& alio,q̃ gloriæ Dei reſpectu,prædicauerit,is ut fide uacans, Dei uoluntati non ſtudet,
ita audiet olim,cũ alijs Hypocritis: Diſcedite à me operarij iniquitatis,amé dico uobis, neſcio
uos,nihilominus quatenus Euangelion pure prædicauerit,à Deo miſſus eſt. Qui autem ſibi
aliter conſcij non ſunt,q̃ ꝙ ex animo gloriam Dei promotam cupiunt,etiã ſi ſua opera,nõ ſo
lum uoto,ad docendi munus perueniant,dum purum Dei uerbũ ad ædificationé prædicẽt,
uocatos ſe & miſſos à Domino non dubitent. Quapropter inconſulta eſt, illa quorundã ſen
tentia: Nemo fructificat uerbo,niſi qui ſine ſuo uoto,uocatur ad docendum. Siquidem bonũ
opus deſyderat,qui Epiſcopatũ deſyderat,malũ deſyderare non poteſt,qui officium deſyde=
rat docendi. Debet ſanè quiſq; proximis,illis potiſſimũ officijs ſeruire,ad quæ uiderit ſeſe,diui
na bonitate factum aptiorem,ſi cui iam dono Dei contingit facultas docendi monendiq; eo
rum,quæ pietatis ſunt,atq; ſcripturas explicãdi,neq; poſſit re alia æque fratribus cõmodare,
cur quæſo non debeat operã ſuam fratribus offerre,& pie ambire locũ,illos demerendi, ſi cæ
tera abſit oculus prauus? Modeſte tamé ambiet,quia cũ ex ſententia Dei uiuere inſtituerit,no=
let uſpiã uel uerbũ fundere,niſi ubi uiſum Domino ſit. Non tã ambiet igitur docendi locum,
q̃ tentabit,ſi uiſum Domino ſit,ut miniſtrum ipſius agat. Siq; ſucceſſerit tum, ut iam & locus
ſit docendi,ſicut animus atq; facultas erat,haudquaq̃ dubitabit ſe & miſſum & uocatum diui
nitus. Etſi ſubtimeat,ſiue in ãbiendo,ſiue fungẽdo docẽdi munere, ſiniſtrũ oculũ concurriſſe

Nemo prædi cet niſi miſſus

aut

C aut concurrere. & carnem in negotio Chriſti, ſua uſq; ſpectare & quærere, orabit Dominũ, ut hac & qualibet ſe cupiditate liberet, donécq; ſynceriſſimo animo, negotium ſuum gerere, addens: Dimitte nobis debita noſtra, in opere autem Chriſtum prædicandi, dum facultas & locus fuerit, nihil ceſſabit. Si nanq; Deo non probetur, ut quis ipſum annunciet, neq; locum illi, neq; facultatem concedet. Sicut ſpiritus non permittebat, Paulum & Barnabam, loqui ſermonem in Aſia, ſed & in Bithyniam abire prohibuit, Act. 16. Quin ne Romam quidem, cũ ſępe propopſuiſſet, uenire Paulum fuit conceſſum, Rom. 1. Summa itaq; eſt, ſi animus tibi & facultas adeſt, Chriſtum pure prædicandi, operam tuã fratribus, ſic ubi appareat te illis poſſe commodare, modeſte offerre, nõ tantũ pie potes, ſed debes etiam, quandoquidẽ quiſq; proximos demereri debet, quo plurimum officio potuerit. Si tum ſucceſſerit, & fratres te admiſerint, ne dubita te uocatum, ut ad utilitatem illorum, labores in ſermone & doctrina. Huic muneri tantum gnauiter & ſumma diligentia incumbe. Sed ſicut in conuentu Eccleſiæ, cum alicui ex ſedẽtibus quid reuelatur, prior tacere debet. 1. Cor. 14. ita ſi poſſint ij fratres habere, qui illis in docendi munere inſeruiat, te ad illud magis idoneum, ſpiritus gloriæ Dei ſtudioſus, facile docebit, ut illi, qui potentius ipſam, q̃ tu, poteſt promouere, locum cedas, aut conſortem adſciſcas, pro ut`e re fratrũ, & gloriæ Dei eſſe agnoueris. Ita agens, ſecure potes temporalia ab ijs metere, quibus ſpiritalia ſeminas, ſpectare tantum & quærere ea non debes. Sed ſi te Satanas cupiditate, aut ſuſpicione cupiditatis illorum tentet, ut dum in officio es docendi, à docendo reuocet, aut certe in eo opere frangat & remiſſiorem faciat, caue illi cedas. Bonũ eſt, quod agis, dúmq; adeſt animus, facultas & locus, id agendi, miſſus & uocatus à Deo es, huius uocationi & obedientiæ, hac te uerſutia, hoſtis ille omnis boni conatur ſubducere. Tu potius ora Patrem: ne nos inducas in tentationem, ſed libera à Diabolo. Vbi nanq; dolet, quicquid te infeſtat cupiditatis, iam non dominatur tibi, neq; imputabitur, multo minus, quod bonũ eſt, inficere ita poterit, ut illud tibi deſerendum ſit. Imò ſi omnino mala ambitione, quis docendi prouinciam ſibi quæſiſſet, ut ferè omnes paulo ante, ad Patrochias irrepſerunt, cõtingeret autem interea eum reſipiſcere, atq; Chriſtum cum cognoſcere, tum moueri ad prędicandum ipſum, fideliter & dextre, locũ in quo eſſet, deberet haudquaquã deſerere. Benefacere enim, malum, aut fugiendum eſſe non poteſt, nec ob præcedens quidem peccatum. Hæc de miſſione atq; uocatione, ad prædicandum Dei uerbum, ad conſolandum quoſdam puſillanimes, ob temere dicta quorundam fruſtra trepidantes, differere uolui, iudicent Chriſtiani, profecto qui Chriſtum amat, ſi quid poteſt, ad promouendum ipſius gloriam, locum pie id faciendi, D ambire non uetebitur.

Potentiori ſpiritu, is qui minus poteſt, cedet.

CAPVT DECIMVM.

ET ACCERSITIS DVODECIM DISCIPVLIS SVIS, DEDIT eis poteſtatem aduerſus ſpiritus immundos, ut eijcerent eos, & ſanarent quemuis morbum & quemuis languorẽ. Porro duodecim Apoſtolorũ nomina ſunt hæc: Primus Simon, qui uocatur Petrus, & Andreas frater eius, Iacobus filius Zebedæi, & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomęus, Thomas & Matthęus, qui fuerat publicanus, Iacobus filius Alphęi, & Lebbęus, cognomento Thaddęus, Simon Cananæus & Iudas Iſcariotes, qui & prodidit illum.

Hos numero duodecim, emiſit Ieſus, quibus præceperat, dicens: In uiam gentiũ ne abieritis, & in ciuitatẽ Samaritanorũ ne ingrediamini, ſed ite potius ad oues perditas domus Iſrael, Profecti aũt prædicate, dicẽtes: Appropinquauit regnum cælorum. Infirmos ſanate, leproſos mundate, mortuos ſuſcitate, dæmonia eijcite, gratuito accepiſtis, gratuito date. Ne poſſideatis aurũ, neq; argentũ, neq; ęs in crumenis ueſtris, neq; perã ad iter, neq; binas tunicas, neq; calciamenta, neq; uirgã. Nã dignus eſt operarius cibo ſuo. Sed in quãcunq; ciuitatẽ aut uicũ fueritis ingreſſi, exquirite quis in ea ſit dignus, atq; illic manete donec exeatis. Cum aũt intrabitis domũ, ſalutate illam, & ſiquidem fuerit domus digna, ueniat pax ueſtra ſuper illã, ſin minus fuerit digna, pax ueſtra

ſtra ad uos reuertatur. Et quicunq; nō exceperit uos, neq; audierit ſermōnes
A uestros, execūtes ex ædibus, aut ciuitate illa, excutite puluerē pedum ueſtrorū.
Amen dico uobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorū atq; Gomorrhorū in
die iudicij, q̃ ciuitati illi.

Ecce ego emitto uos, uelut oues in medio luporū. Eſtote igitur prudētes
ueluti ſerpētes, & ſimplices, ſicut colūbę. Cauete aūt ab illis hominibus, tradēt
enim uos in cōcilia, & in cōciliabulis ſuis flagris cędent uos, quin & ad Princi
pes ac Reges ducemini propter me in teſtimoniū ipſis ac gentibus. At cū tra-
diderint uos, ne ſitis ſoliciti quomodo aut quid loquamini, dabitur enim uo-
bis in illa hora quid loquamini. Non enim uos eſtis illi loquentes, ſed ſpiritus
Patris ueſtri qui loquitur in uobis. Tradet aūt frater fratrē in mortem, & pa-
ter filiū, & inſurgent filij aduerſus parentes, & morte afficiēt eos, & eritis odio
habiti ab omnibus propter nomē meū. Verū qui ſuſtinuerit uſq; ad finē, hic
ſaluus fiet. Cum aūt perſecuti uos fuerint in ciuitate hac, fugite in aliā. Amē
enim dico uobis, nō perābulaueritis omnes ciuitates Iſraeliticas, quin iā uene
rit filius hominis. Nō eſt diſcipulus ſupra pręceptorē, neq; ſeruus ſupra domi
nū ſuum. Sufficit diſcipulo ut ſit ſicut pręceptor ipſius, & ut ſeruus ſit ſicut do-
minus ipſius. Si ipſum Patremfamilias uocauerūt Beelzebub, quanto magis
domeſticos illius? Ne igitur metuatis eos. Nihil enim eſt tectum, quod nō
ſit retegendū, & nihil occultum, quin futurum ſit ut ſciatur. Quod dico uobis
in tenebris dicite in luce, & quod in aurē auditis, prædicate in tectis.

Et ne metuatis uobis ab his qui occidunt corpus, animā autē nō poſſunt
occidere, ſed metuite magis illū, qui poteſt & animā & corpus perdere in ge-
B hennā. Nonne duo paſſerculi minuto aſſe ueneunt? & unus ex illis nō cadet
in terram ſine Patre ueſtro. Veſtri uero etiā pili capitis omnes numerati ſunt.
Ne igitur metuatis, uos pluris eſtis, q̃ multi paſſerculi.

Omnis igitur qui confitebitur me corā hominibus, confitebor & ego illū
corā Patre meo, qui eſt in cœlis. Porro quiſquis negauerit me corā homini-
bus, negabo eum & ego corā Patre meo, qui eſt in cælis. Ne arbitremini
quod uenerim, ad mittēdum pacē in terram. Nō ueni ut mitterem pacem, ſed
gladium. Nā ueni ut diſſidere faciam hominē aduerſus patrē ſuum, & filiā ad-
uerſus matrē ſuam, & ſponſam aduerſus ſocrum ſuā, & inimici hominis erunt
ij, qui ſunt domeſtici ipſius. Qui amauerit patrē aut matrē ſupra me, non
eſt me dignus, & qui amauerit filium aut filiā ſupra me, non eſt me dignus. Et
qui non accipit crucē ſuam ac ſequitur me, non eſt me dignus. Qui inuenerit
animam ſuā, perditurus eſt eam, & qui perdiderit animā ſuam mea cauſſa, in-
ueniet eā. Qui recipit uos me recipit, & qui me recipit, recipit eū qui miſit me.

Qui recipit Prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ acci-
piet. Et qui recipit iuſtum, in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et quicū-
que ad bibendum dederit uni ex puſillis his poculum aquæ frigidæ tantum
nomine diſcipuli, Amen dico uobis, non perditurus eſt mercedem ſuam.

Et

C ET accerſitis duodecim diſcipulis ſuis,&c.Mar.6.Luc.9.) A Quarto huc uſq; capite, Euangeliſta pleraq; quæ Chriſtus ipſe docuit & geſſit, commemorauit, in hoc decimo, narrat, & quæ per electos ſuos Apoſtolos prædicari & geri fecit, ſpecimen ædens ſui ſpiritus, quo Eccleſiæ perpetuo præſens, cum doctrina, tum operibus ſaluriferis, ipſam nunquam deſtitui patitur. Quia uero Domino uiſum ut legem, ita & Euangelion orbi magnificis ſignis commendaret, de quo ſupra capite quarto ſuper illud: Et curans omnem morbum, dedit his Apoſtolis ſuis, uirtutem pellendi & dæmonia, & morbos quoſlibet. Nam & in his Apoſtolis ſuis ſaluatorem, qui ut ab omni Satanæ poteſtate, ita & à corporis incommodis uniuerſis liberet ſibi credentes, uoluit ſeſe declarare. Porro de ſelectione, numero & nominibus duodecim, dixi ſupra fuſe capite.5. non multum ab initio.

Euangeli-primum Iudæis erat prædicandum. Hos numero duodecim emiſit Ieſus quibus præceperat. Math.ſolus.) Hoc, quod Dominus Apoſtolis prohibuit, abire in uiam gentium, Matthæus ſolus memorat. Voluit uero Iudæis priuſquã gentibus, aut Samaritanis, qui ijdem gentes erant, licet legẽ Moſech recepiſſent, quam integre tamen non obſeruabant.2.Reg.17. Euangelion annunciari, quia Iudæi, filij regni erant, ad quos peculiariter facta fuerat, Euangelij promiſſio. His ergo primum oportebat, prædicari regnum Dei, ſed mox cum ſe illo indignos feciſſent, transferri ipſum ad gentes, ut Act.13.& Paulus ac Barnabas illis teſtati ſunt. Quibus etiam locum Ieſcha.49. hunc ordinem prædicentem obiecerunt: Et nunc dixit Dominus, formans me ab utero ſeruum ſibi, ut reducam Iaacob ad ipſum, & Iiſrael nõ congregabitur, &c. Ac rurſus: Leuiculũ ne ſit, quia tu mihi fuiſti ſeruus, ad ſuſcitandas tribus Iacob, & deſerta Iiſrael ut reducas? Dedi etiam te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea, uſq; ad terminum terræ. Sed quid: non hoc tantum loco, uerum paſſim ſcriptura, hoc prædixit, Iudæis ſuum unctum primum offerendum, atq; ab ipſis *Salus non annunciatur, niſi ad hoc ordinatis.* contemptum, principem & caput deinde gentium conſtituendum, demum tamen & Iudęos ad illum reuocandos. In eo uero animaduertendum, Deum delectum ex arcano ſuo cõſilio, & nullis hominum meritis habere eorum, quos uerbi ſui participes reddat. Quod ſi perſuaſum omnibus eſſet, argumenta à tempore & perſonis ducta, tanti non haberẽtur, eſſetq; apud multos & plus ueritatis & minus errorum. Nullis enim unquam mortalibus plus promiſſum fuit, quàm Iudęis, nulli plures ſanctos & prophetas habuerunt, reiecti tamẽ tandem fuere adeo, ut modo ſtupidiores ad omnem ueritatem orbis non habeat. Si ergo ſtultum eſſet, ita arguere: Iudęi populus fuit peculiariter à deo electus, Prophetas pręomnibus gentibus mũdi habuit, uolo credere igitur ut ipſi, ſane multo ſtultius eſt, quod quidam nolunt hodie credere ut Romani, alij ut ueteres. Credendum eſt, ut Deus loquitur, non ut homo, qui D ex ſe nihil niſi mendacium eſt, credit, atq; recipit. Cęterum de reiectione Iudęorum, & electione Gentium, & ſupra octauo quędam, ſuper illud: Dico uobis, quod multi ab oriente, & cętera. Oues perditas domus Iiſrael uocauit, electos ex Iudęis, Dei cognitione adhuc deſtitutos. Quod electi erant, oues uocauit, quod ignari adhuc Dei, oues perditas? Sic Ioannis decimo ait: Et alias oues habeo, quę non ſunt ex hoc ouili, illas quoq; oportet me adducere &c. Habet oues, quę tamen nõ ſunt de hoc ſuo ouili, quas eſt adducturus Hoc quid aliud eſt, quàm & alios electos ad uitam habeo, ex gentibus ſcilicet, qui quod patrem & me adhuc ignorant, nondum uocati, non ſunt ex Eccleſia eorum, qui me modo receperunt Iudęorum, adducam autem illos, miſſo & ipſis Euangelio, quod & recipient, uocem meam audituri. Ex quibus iterum oſtenditur, ex Dei electione, miſſione prędicatorum & uocatione, omnia ſalutis pendere, ne quid ſibi caro arroget, & ut donati uerbo Dei, id ſummã cum gratiarum actione recipiamus, incomparabile donum.

Prędicatio Apoſtolorum Profecti autem prędicate dicentes: Appropinquauit &c.Luc.9.) Lucas ſimpliciter habet: Et miſit illos, ut prędicarent regnum Dei, & ſanarent infirmos. Noſter etiam prędicationem explicat, memorans mandaſſe illis Dominum, ut prędicarent, ſicut cum Ioan. tum ipſe prędicarat: Appropinquauit regnum cęlorum. Quod ſimiliter mandatum dedit, & ſeptuaginta alijs diſcipulis ſuis, quos ante faciem ſuam in loca, ad quę uenturus erat, pręmittebat, de quibus Lucas.10. Adiuncta autem & altera particula fuit: Reſipiſcite, ut ex Marco patet, qui de Apoſtolis ita ſcribit cap. ſexto. Et egreſſi prędicabant ut reſipiſcerent &c. Vnde ſatis patet, Dominum uoluiſſe ſuos, ad eundem modum, Euangelicam prędicationem auſpicari atq; perducere, quo Ioannes & ipſe eam auſpicati erant. Iam iam reſipiſcendum ſcilicet, quia appropinquaſſet regnum cęlorum. Hęc autem ſumma dũtaxat, & caput prędicationis, Ioan. Chriſti, & Apoſtolorum fuit, quod diligenter animaduertendum, ne quis putet eos, iſta ſola uerba: Appropinquauit regnum cęlorum, reſipiſcite, prędicaſſe. Verum de his ipſis uerbis, &

A ſumma Euangelicæ doctrinæ, quam cõplectuntur, ſupra capite. 3. ubi prædicata à Ioanne, & rurſus. 4. ubi à Chriſto repetita, commemorantur, fuſe ſatis diſſerui. Quod iuſſit ſimul cum prædicatione regni Dei, ſanare infirmos, leproſos mundare, mortuos ſuſcitare, Dæmonia eijcere, ad hoc fecit, quod iam dixi, & ut magnificis portentis hæc doctrina uitæ, orbi commẽdaretur, non minus inſigniter, q̃ Lex fuerat commendata Iudæis, & ut ſimul declararetur regnũ Chriſti, animabus pariter, atq; corporibus ſalutem adferre. Sed de utroq; fuſius capite quarto:

Marcus memorat Apoſtolos unxiſſe oleo multos ægros, & ſanaſſe. Vnctione enim olei, ita uſi fuere, ut luto illo ex ſputo Chriſtus, dum uiſum reſtitueret cæco nato. Hinc extremã unctionem quidam comprobare nituntur, quod æque firmiter teneãt, ac ſi illinire lutum ex ſputo, uelint ſacramentum facere, aut ægrotis manus imponere, Dæmonibus imperare, & innumera huiuſmodi. Cur non potius iſti Apoſtolos ſanando ægrotos, q̃ fruſtra ungendo malũt referre, niſi q malunt ſimiæ ſanctorum in omnibus, q̃ ueri eſſe imitatores? Similes pueris, qui Reges & Regum cum imperia, tum alia grauia facta, ridicule repreſentãt. Sed ubi ueritas miſſa eſt, iſtiuſmodi ſomnijs neceſſe eſt, homines occupari. Simile eſt, quod Suffraganei in ordinandos ſuos inſufflant, addentes: Accipite ſpiritum &c. Eiuſmodi ſanè momenti ſpiritũ dantes, cuius illi ungendo largiuntur ſanitatem. Sic ergo res habet: Aegrotos Apoſtoli ſimplici dũtaxat oleo illinebant, & uirtute ſpiritus ſanabant, quod in hoc confecta unguenta non poterant, ſicut & Chriſtus atq; ueteres, externis quibuſdam geſtibus, uirtutẽ ſpiritus exhibuerunt.

Perinde nanq; hæc Apoſtolorum unctio fuit, atq; Eliiah ſuper mortuum puerum expanſio, atq; admenſio. 1. Regum. 17. Deinde Eliſcha ſimiliter. 2. Reg. 4. Item farinæ aſperſio, in cocturam cucurbitarum ſyluestrium, qua Eliſcha eam condulcoratam commeſtioni reddidit idoneam. Nec alterius rationis fuit, & ſalis in male ſanam aquam iniectio, qua idem illam ſanam reddidit & potabilem. Ad eundem uſum ſeruiebat & impoſitio ſuper ægrotos ſudariorum ac ſemicinctorum Pauli Act. 19. Num demens iam eſſet, qui externa hęc omnia, ſine iſtorum uirorum ſpiritu, uelit æmulari? Sic profecto parum ſanum uideri poſſit, quod ſacrifici ſola unctione olei ſe Apoſtolorum imitatores, & rem ſacram facere iactant, adeo nihil habentes uirtutis ſanandi morbos, ut etiam ne uelle quidem uideantur. Quippe quia hanc ſuam unctionem tum demum exhibent, cum de uita ægroti deſperatum eſt. Quaſi iniuria unctioni illi fieret, ſi unctus huius uitæ actionibus membra ſua rurſus accommodat. Vnde quibuſdam, cũ uncti ualetudinem recuperãt, religio eſt intra aliquot dies terram nudis pedibus contingere.

Qualis unctio Apoſtolorum

B Quod Iacobi ſcriptum ad tuendum delirium ſuum, magnifice adducunt, principio cũ ratione reijcitur, eo quod illud ea authoritate non ſit, ut in rebus tanti momenti aliquid probet. Deinde haud plus unctioni olei, & illud ſcriptum tribuit, q̃ hæc Apoſtolorum agnoſcitur habuiſſe, nimirum per ſe nihil. Sed oratione fideli monet, infirmo ualetudinem commodam à Domino impetrare, Iacobi. 5. Gratis autem uoluit Chriſtus Apoſtolos iſta beneficia hominibus impertire, quia & ipſis gratis ea contigerant. Quæ ſane ſententia monere debet, ne quacunq; in re, qua proximos iuuamus, nobis aliquid quæramus. Quid enim non gratuita Dei bonitate ante accepimus? Cur igitur aliena beneficia uenderemus? Dei ſunt, ergo Deo, nõ nobis debent fœnerari. Huic autem, non dico liberalitati, ſed iuſtitiæ pugnat omnis mortalium uita, non ſolum auaritia Eccleſiaſticorum.

Ne poſſideatis aurum, neq; argentum &c. Mar. 6. & Luc. 9. & 10.) Cum omni Chriſtiano cura uitæ præſentis tota optimo Patri commendanda ſit, tum potiſſimum id neceſſarium eſt ei, qui debet regnum Dei, uelut dux aliorum Chriſtianorum, annunciare. Quã ægre autẽ id poſſit animus hominis, nemo eſt qui neſciat. Chriſtus igitur non uerbo tantum, ſed & facto atq; experimento quodam, hanc ſecuritatem, & in Deum Patrem fiduciam, ut plęraq; alia uolens ſuos Apoſtolos docere, commeatu, uiatico, armis atq; omni adeo inſtrumento uiatorio, nudos & deſtitutos, ad prædicandum Euangelion in præſens amandauit, non permittens illis geſtare ſecum in crumenis, quicq̃ auri, argenti, aut æris, non peram uiatoriam, in qua commeatum portaſſent, non panem, non binas ueſtes, ut ſordidatis alteris, alteras induiſſent, nõ calciamenta, ut quibus uſi fuiſſent attritis ijs, quæ in pedibus tum habebant, nõ deniq; uirgã, qua ſe defenſaſſent. Nam uirgam ad itinerandum duntaxat idoneam, non etiam ſeſe defendendum, item ſandalia quibus in præſens calcearentur illis, ut Mar. 6. legimus, admiſit, ſed ut bina ueſtimenta, ita & portare ſecum calciamenta, quibus quæ tum geſtabãt in pedibus mutaſſent, prohibuit. Sic & defenſoriam uirgam. Nulla enim re inſtructos præter præſentem & domeſticum uſum abire uoluit, per omnia prorſus à prouidentia Patris pendentes. Vnde addidit: Nam dignus eſt operarius cibo ſuo, quaſi diceret: Patri operabimini, Patri igitur curæ erit, ut non modo tutos uos, ab omni hoſtili inſectatione ſeruet, ſed etiam uitæ neceſſaria abũ-

C de ſuppeditet,ut nullo uobis uel commeatu,uel armis opus fuerit.Et planè affatim adeo illis
tum ſuppeditauit omnia,ut re ipſa didicerint,nihil ſibi unquã defuturum boni , cum etiã ceu
oues in medios lupos,poſt Chriſti carnalem diſceſſum,ob omnibus non deſerti tantum,ſed
& odio habiti,in uniuerſum mundum,ad prædicandum Euangelion fuiſſent diſperſi.

Hinc ſupplicium iam petens Dominus,illos rogabat,Luc.22.dicens:Quando miſi uos ſi-
ne ſacculo,& pera,& calciamentis,num quid defuit uobis?Et reſpondentibus illis: Nihil,ad-
didit:Sed nunc qui habet ſacculum,tollat,ſimiliter & peram,& qui non habet, uendat tuni-
cam ſuam,& emat gladium. Ex quibus uerbis manifeſtum fit,diſcipulos in hac peregrinatio-
ne commodiſſime egiſſe,ita ut nihil omnino eis defuerit,licet nulla re ad iter faciendum cõ-
moda inſtructi,ad prædicandum fuiſſent amandati. Nam commodiſſimam illam uiuendi
rationem,qua in profectione ea uſi fuerant,Chriſtus opponebat acerbiſſimæ, quæ immine-
bat ipſo ſupplicium adeunte,perſecutioni.Quare ſacculum & peram ſi quis haberet,atq; gla-
dium iubebat tollere,ſiq; gladius deeſſet,emere iubebat,& quidem ſi alias non liceret,diuen-
dita tunica,quæ ſcilicet omnia,ſi quis impendentis tempeſtatis rationem habere uoluiſſet,ne
ceſſaria duxiſſet.Neq; tamen per hæc aliud Chriſtus ſignificare uoluit,quã multo acerbiſſimã
perſecutionem imminere,qua non ſolum rebus neceſſarijs ſpoliare illos aduerſarij eſſent co
naturi,ut opus uideri poſſet,& ſacculo pecuniæ,& pera uiatoria,qua panis geſtaretur, ſed eã
etiam uim intentaturi,ut tanta gladij neceſſitas apparitura eſſet,quod conſultum quis arbitra
ri poſſet,etiam ueſtibus diſtractis,arma ſibi comparare.Nequaquã autem uel uictus,uel defen
ſionis curam uoluit per hæc ſuis reſtituere,quã diligenter adeo Patri ante docuerat,cõmittere.

Figuratus ſermo eſt,cuiuſmodi cum alias ſæpe,tum eo temporis peculiariter uſus fuit. Ha-
bet uero hunc ſenſum:Ante hac cum me ceu ſponſum,carne præſentem uobis habuiſtis, ita
molliter & commode,indulgentia Patris uixiſtis,ut nihil omnino unquã uobis defuerit , nõ
ſolum lateri meo hærentibus,uerum etiam,cum ſine omni uiatico,deſtitutos armis & com-
meatu,ad prædicandum uos ablegaueram,iam poſthac multo alia ratione uiuetis , ei ſcilicet
perſecutioni obnoxij,ut ſummam quis putet neceſſitatem,& ſacculum & peram, ſi quis mo
D do habeat,ſecum auferendi,tum & gladium inprimis,qui ſi deſit,præſtare, ueſte diuendita,
eum ſibi parare. Auferat enim iam à uobis,& in me primo diriſſima deſignari uidebitis.Sed
mementote eandem fore Patri potẽtiam,quæ hactenus fuit,perindeq; aduerſa omnia,in bo-
num uerſurum,& in medijs malis ſeruare illum poſſe,atq; aduerſa ac mala amoliturũ,quod
huc uſq; experti eſtis.

Allegoriam gladij,qua uerbum Dei quidam per illum intelligi uolunt,firmam eſſe, nõ ui-
deo,quare miſſam facio. Demum ne hoc præterea,uerba hæc amphibologicòs poſita ſunt,
Quomodo ſacculus tollẽdus. ut bifariam intelligi poſſint:Primum iuſſiſſe Chriſtum ſacculum ac peram tollere , ut pro eis
gladius emeretur,ſiq; ea deeſſent,tunicam in eum uſum diuendere . Alter horum ſenſus eſſe
poteſt,quod dixerit:Iam tempus eſſe ꝙ ſacculus ac pera ſumenda ſint,non ut antea relinquẽ-
da,ſimiliter & gladius, qui ſi cui deſit,citius ueſtem diuendendam,q̃ eo carendum, cum an-
tea ne uirga quidẽ,qua ſe quis defendiſſet , opus fuiſſet.Mihi poſterior probatur,quia certum
eſſe puto,Chriſtum his uerbis potiſſimum,huius imminentis temporis,turbulenti & aduer-
ſi,ab illo ſuperiore,quo affatim bona ſuppeditata,& mala omnia excluſa fuerant,diuerſitatẽ
ſignificare uoluiſſe.

Præterea notandum,hæc data Apoſtolis mandata,temporaria fuiſſe. Omnino enim ſpe-
cimen quoddam paternæ prouidentiæ illis uoluit oſtendere,quo animoſiores in poſterum,
etiam ſi quando nihil adeſſet,eorum quibus uitæ præſenti opus eſt , & contra imminerent o-
mnia aduerſa & hoſtilia,munus Euangelicum obirent.Igitur in præſenti profectione omnia
ut iuſſi erant,præſtiterunt,poſtea autem ubi deerat Domini iuſſio,non ita. Sed cui pecunia e-
Temporaria fuere iſta mandata. rat,cui binæ ueſtes,aut etiam calciamenta portare ea ſecum,ſi quando uſus poſtulabat,tã non
uerebatur,q̃ præſtare ſciebat,ſuis uti,q̃ alios grauare.Etenim Dominum ipſum habere uide-
rant,qui quæ mittebantur,portaret.Ioan.12.In præſenti uoluit,eos non plus inſtructos, quã
eſſent domi agentes,ire peregre & prędicare regnum Dei,aduerſante & inuito Satana,in prę
ſenti ergo ita ſe geſſerunt.Poſtea uoluit ut uterentur quidem ijs,quæ Pater dediſſet,ſed omnẽ
tamen ſui curam atq; ſolicitudinem quicquid adeſſet,uel deeſſet,Patri committerent,tum igi
tur & ad hunc modum,ipſi obtemperarunt. Et hactenus hæc præcepta ad nos quoq; perti-
nent,ut diſcamus omnem uitæ prouiſionem & defenſionem,Patri certa fide committere, i-
pſi uero interim,regnum & iuſtitiam ipſius,quiſq; pro ſuo munere,ſuaq; uirili,quærere.

Et hic canon intelligendi,quæcunq; Dominus priuatis præcepit,certiſſimus eſt, ut quæ ex-
ternis circunſtantijs addicta ſunt,relinquamus ijs,quibus fuere præcepta,nos uero amplecta-
mur

mur, quicquid in eis de uniuerſali pietatis ratione, fide ſcilicet & dilectione, præcipitur. Sic circū-
A ciſio temporarium quidem præceptum fuit, attamen Dei, igitur aliquid ſalutare in ſeſe conti-
nēs, qua cauſſa & ad nos aliquatenus pertineat oportet. Releces ergo quicquid externum eſt,
& cum illa uniuerſali quam dixi pietatis ratione, non neceſſario coniunctum, id'que relinquas
Iudæis quibus priuatim illud quicquid eſt, præceptum fuit, quicquid autem fidei, atque charita
tis deprehenderis, id ſeruato. Iam quod externa caro præputij octauo die circuncidebatur, uti
que externum erat, & pietati per ſe non connexum, cum & Abraham, anteaquam circuncide
retur, iuſtus ac pius fuerit. Hæc ergo relinquito Iudæis. Sed quod is, qui circūcidebatur, uelut
deo conſecrabatur, & ſignum fœderis Dei ad publicam gratiæ eius confeſſionem recipiebat, *Quid nucleus*
hoc fidei erat. Quod præterea ſigno illo, in populum Dei pueri aſſumebantur, ut ad ſalutem *in circunciſio*
erudirentur, id charitatis fuit. Hæc igitur tibi quoque præcepta accipito, & quacunque in re, quam *ne.*
libet ea dura uel abſurda tibi uideatur parere Dei uerbo memento, gloriam eius, quacunque
denique re opportunum fuerit, fortiter adſeras & confitearis, denique & tuos liberos, gregi Chri-
ſti adiungere, & ad uitam illo dignam, erudire ne negligas. Sic de ſabbatho. Quod ſeptimo *Quid ſpiritua*
die, illa quæ à Iudæis obſeruatur numeratione, ab omni opere ſeruili uacandum erat, præce- *le in ſabbatho*
ptum legis externum fuit, ſoli ſ'que Iudæis, quibus & hoc præceptum datum extitit, obſeruan-
dum. At beneficia Dei memorare, & gratias pro eis agere, quod ſimul religio ſabbathi conti-
nebat, fidei erat, ut remittere operas familiæ, qualibet ſeptimana die uno, charitatis. Hæc ergo
& ad nos pertinent, illa Iudæis recte relinquuntur.

Ad hunc modum, ex omnibus Dei præceptis nucleus ueræ pietatis erui debet, relicta teſta
rerum externarum. Quæ ut temporariæ ſunt, ita certis ſemper hominibus, & certo tempore
ac loco præcepta ſunt, non in uniuerſum omnibus, uerum quoniam Dei nihilominus præ-
cepta ſunt, nunquam uacant doctrina fidei & charitatis, ſi quis animaduertat. Sic in præſenti,
quod Chriſtus ſuis Apoſtolis prohibuit, concedere ad gentes & Samaritanos, temporarium
præceptum fuit, priuatim diſcipulis datum, & quidem in hac tantum profectione. Nam à re-
ſurrectione dicebat eis: Eritis mihi teſtes & in Samaria, & uſque ad extremum terræ. Nihilomi- *Quatenus*
nus in eo, fidei obedientia incluſa fuit, ne quos niſi ſecundum Dei uoluntatem & uerbum *præſentia ad*
quiſque amet, aut beneficijs afficiat. Tum & charitas, ne præteritis domeſticis, quos Deus fecit *nos.*
proximos, fruſtra laboretur apud alienos. Nemo enim plus prodeſſe poteſt, quā Dominus
dederit. Adde & reuerentiam uerbi non promendi, niſi ad id diuinitus ordinatis. Mandatū
præterea illis fuit, ne quid uel commeatus, uel armorum ſecum ferrent, hactenus temporariū
B & hoc fuit, & ſolos Apoſtolos & illa quidem ſola profectione conſtrinxit. At poſthabere cū
uictus, tum defenſionis curam & ſolum regnum Dei quærere, & iuſtitiam eius, id fidei & chā
ritatis eſt, atque intereſt omnium.

Summa igitur horum eſt: Quicquid ſcriptura præceptorum Dei cōtinet, quoniam à Deo
profecta ſunt, neceſſe eſt, ad pietatem erudiant, hactenus nihil in ea legitur, quod non interſit
Chriſtianorum omnium. Sed iuxta cum ab elementis mundi Chriſtus nos liberarit, nihil in
eis obſeruatu neceſſarium eſſe poteſt, niſi quod fidei fuerit & charitatis. Hæc enim ſola habe- *Omnia Dei*
mus præcepta, iuxta illud. 1. Ioan. 3. Et hoc eſt præceptum eius, ut credamus nomini filij eius Ie *præcepta ad*
ſu Chriſti, & diligamus nos mutuo. Proinde quicquid Dei præceptis, tam in Euangelicis lite- *nos aliquate-*
ris, quam lege & prophetis, externarum circunſtantiarum annexum fuerit, ut eſt locus, tem- *nus pertinent*
pus, perſona, numerus, ordo, & hoc genus alia, id ad eum modum, quem in exemplis paulo
ante adductis oſtendimus, reſecandū eſt, ijs'que quibus peculiariter ea mandata ſunt, relinquē-
dum, ac quod tum reliquum fuerit, fidei & charitatis, quæ in nullo quālibet minutulo & ex-
terno præcepto Dei, etiam præter ſpiritalem figurationem præteritæ ſunt, id ut proprie Dei præ
ceptum, & ad nos omnes pertinens, prona mente cunctis amplectendum eſt. Nihil etenim
aliud poteſt à nobis Deus requirere, quā ut meliores, & ipſi euadamus ſimiles, id fide & chari
tate ſola, ac nulla re externa præſtatur, has igitur in omni doctrina & præceptis, ac nihil exter-
num ſpectauit, ut de ſe ſatis ſupérque, non per Apoſtolos modo, uerum & Prophetas teſtatus
eſt, de quo non pauca & ſupra, ubi de legis impletione diſſeruimus cap. 5. Vtinam poſſent
autem hæc tandem fratribus plene perſuaderi, quam multum cum uera pietas promouere-
tur, tum cauſſæ inanium contentionū tollerentur.

Eſt præter enumerata præcepta, apud Lucam. 10. & hoc: Et neminem per uiam ſalutaueri-
tis. Quo hyperbolico ſermone, ſedulitatem & celeritatem, in iniuncto opere, illis commen-
dauit. Hactenus & ad nos pertinet, ut nullas nec ipſi moras nectamus, neque necti nobis ſina-
mus, quo minus Dei gloriam, quoad fieri poteſt, celerrime & gnauiſſime propagemus. Nihil
ſane nobis æque cordi & curæ eſſe debet.

C Sed in quancunq; ciuitatem aut uicum fueritis ingreſſi. Mar:6. Luc. 9. & 10.) Præſumptio eſt. Occurrit enim ei, quod obijcere diſcipuli potuiſſent, dicentes: Nudos omnium rerum extrudis ad ignotos, addens, operarium cibo ſuo dignum. Vtcúq; auté digni cibo fuerimus, operaturi in meſſe Patris, quis illum nobis miniſtrabit? Huic cogitationi ergo reſpondet: Volo ut nulla re inſtructiores, quam hic modo agitis, abeatis prædicatum regnum Dei, id curate, nemo lędet uos, & nihil uobis deerit. Eſt enim, ut prouerbio iactatur, operarius dignus cibo ſuo uel mercede, ut Lucas habet. Patri operabimini, Pater eum ſuppeditabit: Non ueſtra opera, quia indignum eſt, minutis iſtis rebus occupari prædicatores regni cælorum, ſed in quancúq; ciuitaté aut uicum fueritis ingreſſi, exquirite quis in ea ſit dignus, & quancunq; domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Etſi ibi fuerit filius pacis, hoc eſt, Paterfamilias, dignus pace Euangelica, requieſcet ſuper illum pax ueſtra, quam affertis, útq; uerbum ueſtrum auidiſſime recipiet, ita uos eius miniſtros, obuijs ulnis quoq; excipiet, nihilq; grauabitur omnia, quibus opus uobis fuerit, ſubminiſtrare. Quis enim uitam ſibi æternam annunciantibus, & participem ſe reddentibus regni cælorum, non cupidiſſime offerat omnia? Quem ergo filiũ pacis, & dignũ Euangelio nacti fueritis, in eius domó manete, donec omnino eum locũ mutare tempus fuerit, & edite ac bibite, quæ ab illis uobis dantur. Idq; libere & abſq; pudore. Non enim aliena, ſed ueſtrá mercedem, ac debitũ uobis ſumetis cibum. Sanabitis enim illorum infirmos, & quod multo præſtabilius, annunciabitis eis appropinquaſſe regnũ cælorũ, & doctrinæ cæleſtis reddetis participes, hoc eſt, theſauro ditabitis, & margaritũ donabitis, tanti precij, ut diuendere omnia debeant, & illud ſibi comparare, nedum uos paſcere. Ne igitur de domo in domum tranſite, tanq; indigne grauaretis, ſi apud quos hærebitis diutius, ſpiritalia, quę illis feretis, nullis eorum temporalibus, quæ ab ipſis metetis, poſſunt compenſari.

Sin autem ibi filius pacis atq; Euangelio dignus non fuerit, ad uos pax ueſtra, quá illis obtuliſtis, Deum ac omnia cũ eis habituri communia, reuertatur. Mittite illos, & ueſtrũ uobis Euangelion habetote, erunt nihilominus qui uos recipient, amplexiq; quá affertis pacé, per fiduciá
D in propitium & benignum Deũ, cuius uobiſcum filij eſſe uolent, ita uos tractabũt, ut eorum quibus fuerit opus, nihil omnino ſitis deſyderaturi. Sed ut iſti ingrati uideant, quantá Domini gratiam à ſe reiecerint, ueſtra pace, id eſt, ſocietate regni cælorum, repulſa, exeuntes de domo, uel ciuitate illorum, quicunq; uos non receperint, atq; ueſtros ſermones, qui doctriná uitæ continent, nó audierint, excutite puluerem pedum ueſtrorũ, in teſtimoniũ aduerſus illos. Egreſſi ergo in plateas eius loci, dicite: Etiam puluerem, qui adhæſit nobis de domo, uel ciuitate ueſtra extergimus in uos, teſtántes, quod adeo nihil ueſtrũ uolumus, ut ne pulueré, qui adhęſit pedibus noſtris ſuſtineamus auferre. Reijcitis ſaluté ueſtram & uitam ęternam, nihil igitur nobis cõmune uobiſcum erit, id hac pulueris excuſſione uobis teſtatũ uolumus, cum eo, quod ſcire debetis, appropinquaſſe in uos regnum Dei. Adfuit Euangelion gratiæ uobis, oblatus eſt ſeruator, qui in carne iam præſens eſt. Quem dum ſuſcipere miſeri recuſatis, transferetur hoc Dei regnũ ad gentes, eæ cupidiſſime amplectentur, qué uos modo auerſamini. Ob quá profecto ingratitudinem & impietatem, manebit uos in die iudicij, multo grauior ac durior ultio, quá Sodomitas & Gomorrhitas. Nam Dominus cum aſſeueratione hoc diſcipulis teſtatus fuit, unde ueriſimile eſt, eius quoq; uoluiſſe illos admoneri, qui oblatam ultro gratiá, à ſe repuliſſent. Haud ſcio uero, an his uerbis Iudæorum, Euangelion auerſantium pœnam, quá in futuro ſæculo daturi erant, cũ ultione Sodomorũ contulerit, quá & ipſi expectant, an

Tolerabilius Sodomis.

potius excidium illorũ quod in hoc ſæculo experti ſunt, cũ exterminio, quo hi pridé, per ſulphur atq; igné de cælo pluentem ſublati fuerant. Apud Matthæum ſiquidem legitur: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrheorum in die iudicij, q̃ ciuitati illi. Iam terra hæc pridem igne de cælo exuſta eſt, neq; in futuro rurſus exuretur. Adhæc futuri ſæculi pœna animorũ potiſſimũ eſt, & per fletũ ac ſtridorem dentium à Chriſto deſcribitur. Expendat igitur ſecũ lector, an nó ferant uerba iſta Chriſti hunc ſenſum: In die iudicij quod uos manet, cũ per Romanos, ultioné de uobis Pater ſumet, ita adfligemini & cruciabimini, ut uaſtatio Sodomorũ ueſtro excidio collata, futura ſit tolerabilior. Ná hi ſubito igne exuſti & aboliti fuere, uos lẽtis & indicibilibus cruciatibus cóficiemini. Etenĩ & alias Dominus cũ iſtis ſuũ iudiciũ minatur, hoc excidiũ prędicit, ſicut etiá eo, ut ſenſibili malo, & cuius ſibi imaginé in animo ſtatuere poterát, plus mouebãtur. Ad hæc quoties ſcriptura ab exẽplo Sodomorũ terret, quod frequẽter facit, ad ea certe reſpicit, quæ paſſi fuere, non quæ ſunt paſſuri in futuro. Quanq; etiam in futuro, tolerabilius his Iudæis habituros Sodomitas recte creditur, cum non ita patenter neq; tátis ſignis hi ad reſipiſcentiá fuerint uocati, ut illi Iudæi. Hæc uerba & ſententia eorũ, quę Chriſtus

A ſtus hactenus diſcipulis ad prædicandum Euangelion primum delegatis mandauit,ut ea qui dem apud Mar.6.& Lucam.9.ac.10.legũtur.In quibus tria animaduertẽda ſunt.Primum,de lectum habendum eorum,ad quos cum Chriſtiani quilibet, tum potiſſimum Euangeliſtæ diuertant,cum quibus uiuant.Poſiti enim ſunt,ut fructum adferant,diſpiciendum ergo illis ubi poſſint,non minus agricolis,quã terram aratro proſcindant,bonoq́ ſemine ſerant. Apud reprobos canes & porcos,uerbum ne promendum quidem eſt,quare Chriſtiani talium hoſpitium & humanitatem ferre nequeunt,niſi quantum neceſſitas compulerit. Ipſis tamen quilibet malis, neceſſaria bona,quia & hoſtes amant,haud grauatim miniſtrant. Atq; hoc eſt,quod ait pacem fruſtra oblatam,ad offerentes debere reuerti,ne ſcilicet cum illis commu nionem,quæ pacis hic nomine ſignificatur,habeant.Alterum,libere utendum ijs, quibus Eu angelion annũciatur,quod æquum ſit temporalia metere ab illis,quibus quis ſerat ſpiritalia. Sua libertate tamen,uere gloriæ Chriſti amans,cum Paulo ſubinde cum id ædificare poſſit, non utetur. Qui locus.1.Corint.9.&.1.Timoth.5.ſatis fuſe tractatur. Vtiq; qui cognitionem Chriſti recte æſtimat,illum nullius ſumptus,aut operæ pigebit,quo officioſiſſime inſeruiat,il lam communicantibus.Vnde Galatis teſtatur Paulus, ſe ſuſcepiſſent uelut Angelum DEI, uelut Chriſtum Ieſum,quod ſi fieri potuiſſet,oculos ſuos effoſſos ſibi dediſſent. Videmus ſiq dem quanto in precio ſint,qui opinione tantum pollent, mederi queant corporibus, & ui tam hanc tot modis miſeram,uel paulo reddere tolerabiliorem,uel diuturniorẽ, quanto plu ris iam ſiant merito,medici animarum,qui ea remedia afferunt,unde & uita præſens fœlici ter uiuitur,& æterna mox,atq; numeris omnibus beata,commutatur,Id quod uere præſtãt, qui Euangelion bona fide annunciant.Hinc Paulus Gal.5. Communicet autem,qui catechi zatur ſermone,ei qui ſe catechizat in omnibus bonis.Quod profecto Euangelij preciũ agno ſcenti facillimũ eſt,non minus, ei,qui theſaurum in agro inuenit,pro eo agro emendo, au ctionem facere omnis poſſeſſionis ſuæ nihil dubitat. Hac ſanè cauſſa, egere non poſſunt,qui Euangelion annunciant. Vt enim ſemper uel aliqui ſunt,illud digne æſtimantes,ita nunq; de erunt qui prædicatori non ſint adminiſtraturi,quorum fuerit opus,ſi tãtum adeſſet fides,atq; animus neceſſarijs contentus.Quin hoc beneuolẽtiæ ſtudio plures adhuc impoſtores abuſi ſũt, etiam ab initio,ut ex epiſtolis ad Corinthios ſcriptis,ſatis liquet, illud ueri prædicatores de ſyderarint. Væ autem omnibus qui & nomine Chriſti,& beneficentia fratrum abutũtur. Ter tium,quod utinam probe perpendatur,eſt ultio,quæ manet contemptores Euangelij. Hæc B utinam Germania hodie ſibi quoq; dicta putet,cui tantum gratiæ illuxit,quanquã pauciſſimi ſunt,qui illud digne excipiant. Vere & nobis regnum Dei appropinquauit, ſi cum Iudæis il lud recipere noluerimus,experiemur quod ipſi experti ſunt,inexplicabilem malorum Iliada.

Delectus habendus corũ, ad quos diuertas.

Prædicãtibus deberi uictum

Pœna contẽptorum uerbi

Minutulum eſt, quod apud Lucam merces dicitur, id apud Matthæum cibum dici, unde quoq; uideas, large mercedis nomine ſcriptura utatur,de quo & ſupra.5.ſuper illud: Gaude te & exultate,quia merces ueſtra &c.. Item Dominus apud Lucam dixit: Nolite tranſire de domo in domum,eo haudquaq; prohibuiſſe hoſpitium mutare,ſed potius per id Dominũ uoluiſſe plenam illis,rebus utendi eorum,ad quos diuertiſſent facere, poteſtatem,ut non ne ceſſe haberent,ſubinde hoſpitium mutare,quaſi plus æquo grauarent, apud quos continuo manerent.

Ecce ego emitto uos,uelut oues in medio luporum,Luc.10.) His iam difficultatem legati onis obeundæ eis declarat,muniťq; contra uim aduerſariam,dilabitur autem oratione,more Prophetarum,ultra præſens tempus,& primam iſtam legationem,quam ipſo agente etiam num in carne obierunt.Nam de periculis uerba facit,quæ adierunt, poſtquã Apoſtoli orbis, ab ipſo petente cælos,fuerunt deſignati.Prima nãq;,ut dixi,profectio,non abſq; periculo mo do,ſed & multa cum commoditate fuit,ut nihil omnino deſyderarint, ut ex Luca uigeſimo ſecundo,loco ſupra adducto ſatis patet,tum ex gaudio ſeptuaginta diſcipulorum, qui & ipſi prædicatum ablegati fuerant,cum reuerſi gloriarẽtur,ſibi ſubiecta fuiſſe Dæmonia,nihil quæ terentur perſecutionis,ſatis firme colligitur. Ait ergo: Ecce ego emitto uos uelut oues &c. quaſi diceret: Securos uos quidem omnium uolo abire in meſſem Euangelicam, quare hac pri ma legatione iubeo,nullo uiatorio inſtrumento abire,ut experti hac uice,Patris pro uobis cu ram,porro agatis tanto confidentius. Nam & ſi ſecuros uos eſſe uſq; oporteat,quo omnis cu ra ueſtra,prædicando Euangelio impendatur,& licet indulgẽtiſſimus Pater ſemper omnia, quibus opus,ſuppeditaturus ſit abunde,uos tamen nihilominus, ingentia pericula adibitis. Quorũ uolo præmonere,non ut animi uobis concidant,ſed magis confirmentur, uel inde, cogitabitis,qui in prima hac legatione,omnia pericula iſta arcere potuit,ne quod ſentiretis, eundẽ poſſe,ex omnibus,cũ etiam inciderint cumulo,eripere.Deinde mea ergã uos charitas

C ſuadebit, bonũ credere, quodcunq; demum fuerit, in quod ego uos miſero. Prædico ergo, ꝙ ego, ego inquam, cui tanti eſtis, ut pro uobis moriturus ſum, uos emitto, uelut oues in medium luporũ. Quod periculũ præſentius, ꝙ ouibus adeſt, conſtitutis in medio luporũ? Ita extrema imminere uobis uidebitis, ſed qui hæc poſſum prædicere, quiq; uos mihi charos adeo, ut animã meam pro uobis poſiturus ſim, huc detrudo, idẽ & potero & uolã, uos hic haudquaꝗ deſerere, grandeq; miraculũ efficiam, ut non ſolum à lupis uos non lædamini, uerumetiam multos ex eis adducturi eò ſitis, ut abiecta lupina feritate, agni uobiſcum reddantur. Sed interim tamen quoniã lupos eſſe homines pronuncio, quibus cũ uobis negotiũ erit, opus eſt prudentia, qua ita inter illos uerſemini, ut negotio ueſtro nuſꝗ deſitis, & rurſum ea ſimplicitate, ut omni dolo malo uacetis, non cretizantes, cõtra Cretenſes, Eſtote ergo prudẽtes ſicut ſerpẽtes, quibus nihil inter animantes aſtutius. 1. Moſ. 3. & ſimplices ſicut columbæ, quo animali nihil eſt candidius, quodq; ſimplicius ſuis rebus incũbat, nulli natum ſtruere dolos, aut inſidiari. Nota non hic tantũ Chriſtum ſuos ouibus adſimulaſſe. Ouibus ad proſpiciendum ſibi, nihil & ſtultius & imbecillius, unde prouerbiũ: Ouilli mores. Rurſum alijs, nẽpe hominibus

Chriſtiani ouibus ſimiles.

nihil cõmodius, ꝙ in ouibus uſui ſint omnia, deniq; animal eſt, prorſus inerme, atq; iniuriæ omniũ expoſitum, ſic per omnia ſeſe habent Chriſtiani, ſibi proſpicere nequeunt, neq; uolũt, cõmittentes ſeſe ſimpliciſſime paſtori ſuo Chriſto, tũ uerba & facta eorũ cuncta ad frugẽ ſpectant ferendã proximis. Charitate enim uiuunt, quæ ſui nihil quærit, ſtudetq; duntaxat cõmodis aliorum, poſtremo iniuriam neq; inferre, neq; referre poſſunt, uindictã omnem Domino relinquentes. Præterea diligenter notandũ, homines non renatos, qui non ſunt oues, lupos à Chriſto uocari, indubie propter ferum ſtudiũ proprij cõmodi, cuius cauſſa, nulla iura æquitatis, aut humanitatis, non uiolant. Porro illud: Eſtote ergo prudentes &c. Nihil aliud eſt, ꝙ agite circũſpecte & caute omnia, poſtꝗ in medio luporum agitis, ne quid peccetis, & incõmodi aliquid accipiatis, ſed ita tamen callidi & prudentes ſitis, ut præter iniuriam aliorum, præter aduerſum charitati ſtudium ueſtri, omnẽ prudentiam ueſtram huc ſimpliciter intendatis, ut plurimis profitis, cõmunicato Euangelio, Hoc negotiũ ueſtrum, hæc cura eſto, unde cõmoda multis, incõmoda quantum ad nos attinet nulli, prouenient. Atq; hoc eſt, quod Paulus Epheſijs ſcripſit: Videte igitur quomodo circunſpecte ambuletis, non ut inſipientes, ſed ut ſapiẽtes,

D redimentes occaſionẽ, ꝙ dies mali ſint, propterea ne ſitis imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit uoluntas Domini. Ex quibus uerbis ſatis patet, quæ illa ſerpentina, Chriſtianis digna prudentia ſit, nimirum, qua ita à malis hominibus ſibi cauent, alijsq; Satanæ inſidijs, ne quo pacto præter uoluntatẽ & gloriam Dei aliquid admittant, & ut regnum Dei nequicꝗ illis repugnantibus in ſalutem multorum, promoueatur.

Prudentibus uerbi diſpenſatio cõmittenda.

Ex quo liquet & illud, quantum errent ij, qui quoſuis muneri prædicandi Euangelij uolũt præficiendos, cum Dominus ſuos iubeat Apoſtolos ſerpentibus aſtutia ſimiles eſſe, quod ſane multis negatum eſt. Contra hos & in cap. 4. aliquid dixi. Etſi enim Deus agere omnia uelit, uult tamen ad pleraq; & nobis uti, ſuamq; & per nos gloriã manifeſtare. Ad quam omnes uires noſtras intendere debemus, igitur & mentem, ac quicquid deniq; dono ipſius contigit induſtriæ. Chriſtus uult ſuos ſerpentina aſtutia præditos eſſe, non igitur ſtupidos, & rerũ imperitos. Quid quæſo Paulo, ſancta aſtutia uerſatilius, & Chriſtus ipſe ꝗ circumſpecte egit omnia? Vnde gloriam Dei illi produnt, quicunq; non omnem curam, & ſolicitudinem intendunt, ut non modo inculpate ipſi uiuant, ſed & ut Euãgelion apud alios quoq; quã lațiſſime propagetur. Quidam enim hodie, ubi concionem habuere, munere ſuo ſatis functi ſibi uidẽtur, reliqua ſecuri, cum in morem fidi ac ſeduli Imperatoris, dies noctesq; præfectum plebi Dei oportebat circunſpicere, ſolicite occaſionem captare, nihil intentatum relinquere, quo dolo, quãue uirtute, captas à Satana mentes, Chriſto adſereret, regniq; DEI pomeria proferret. Sic Paulus gloriatur aſtu ſe Corinthios circumueniſſe, & Domino fuiſſe lucratos. Certe præpoſtera res eſt, filios huius ſæculi, pernitioſa ſua negotia tanta circumſpectione & induſtria obire, & Chriſtianos negotium uitæ æternæ, curare tam ſocorditer & ſupine.

Quatenus ab hominibus cauendum.

Cauete autem ab hominibus &c. Mar. 13. Luc. 21.) Hi lupi illi ſunt, in quorum medium emittuntur oues Chriſti, à quibus ut iam dictum eſt, hactenus cauendum eſt, ne uel inſidijs, uel ui ſua ad malum nos pertrahant. Modis enim omnibus, ijs qui Chriſti ſunt, aduerſantur, acti ſcilicet à Satana, Chriſti hoſte. Chriſtiani ſiquidem pro uiribus, acti ſpiritu Chriſti, pietatẽ promouent, illi contra hanc impugnant, & impietatem propugnant. Hácq; cauſſa mouentur & Reges atque Principes contra pietatem, quam ſi ſaperent, deberent pro uiribus plantare, cum nihil ſit æque tolerans iugi, patiénsq; iniuriæ, nihil magis morigerum, atq; ad conſeruandum ſtatum, Reipub. idoneũ. Cedit enim, fert, & facit omnia pietas. Hoc qui perpẽdent,

ſatis mirari præpoſtera hodie Principũ cõſilia haud poterit. A malis ſacrificis in ordinẽ coacti A ſũt, res eorũ accisę ſũt, & quotidie magis arrodũtur, cũ'q̀ ab eis ſacrifici ferè omnia acceperit, abutuntur tamen illis maxime in eorum depreſſionem. Cõtra Chriſtiani qui ueri ſunt, Principibus per omnia obtemperant, adigentibus ad unum miliare, parati ſunt ire duo, dare nihil recuſant, ad idem alios quoq; hortantur, ſedulo pro ſalute eorum orãt, adhuc pro illis Reipublicæ peſtibus, contra innocuos & frugi homines, hoc eſt, pro lupis nocentiſſimis, contra ouiculas omnibus utiles, ita bona pars Principum ſæuit, ut contra nulla ſcelera, nulla flagitia æque. Nec poſſunt metum obijcere ſeditionis, nihil æque enim iſti odiunt. Sed eſto metuãt, puniant ergo, qui huius aliquid præ ſe tulerint, quos uident & ſentiũt, nihil niſi ut Chriſti gloriam, ita & Reipublicæ ſalutem atq; magiſtratus obedientiam quærere, cur non in tuto relinquunt? Sed uideas quanto quiſq; plenius Chriſtum expreſſerit, & innocentius uitam inſtituerit, tanto digniorem eſſe, in quem exempla edantur. Vnde hæ furiæ? Sanè à principe mundi, cui nihil eſt æque inuiſum pietate, quos captiuos ergo tenet ad ſuam uoluntatem, in ſanctos Chriſti concitat, tenet autem quotquot non ſunt per Chriſtum renati, & oues facti, quorum ſanè ingens turba eſt, cum pauci electi ſunt. Nota autem quòd ait: ducendos ad Principes & Reges propter ſe, in teſtimonium ipſis ac gentibus. Vt namq; inexcuſabiles miſeri fiant, & ſimul à gloria ſpiritus Dei, tam potenter in infirmis uaſculis agentis, confundantur, prædicari & ipſis ueritatem oportet, liberéq; coram eis illam confiteri. De quo ſupra capite ſeptimo, ſuper illud: Nolite ſanctum dare canibus, plura.

Cur potiſſ. ſeuiatur in Chriſtianos.

In teſtimoniũ ipſis.

At cum tradiderint uos, ne ſitis ſoliciti. Mar. 13. Luc. 12. & 21.) Præmonitis de magnitudine periculorum, quæ imminebant, nunc oſtendit, cuius ope, ea ſuperaturi ſint, ſalutem autem & uictoriam promittit, non qua uita ipſorum in tuto ſit, ſed qua inuicta ſtet, atq; triumphet gloria Euangelij. Sicut Chriſtianis hæc, quã illa longe charior eſt, neq; poteſt de uita male agi, cũ Euangelij gloria recte aſſeritur. Inuenitur ſiquidem, ut paulo poſt Chriſtus monet, cum Euãgelio perditur. Spiritum ergo Patris pollicetur adfuturum, & ueritati patrocinaturũ inuicte. Nam Lucæ. 21. ubi eadem Dominum monuiſſe ſuos narrat, ita legimus. Habete igitur fixum in cordibus ueſtris, non eſſe præmeditandam defenſionem, nam ipſe dabo uobis os & ſapiẽtiam, cui non poterunt contradicere, neq; reſiſtere omnes, qui aduerſabuntur uobis. Nota autem q̀ ait: Ne ſitis ſoliciti, quomodo aut quid loquamini, quo uerbo & Lucas. 12. ubi eadem memorat, uſus eſt. Nequaquam enim uoluit Dominus, quamlibet de defendenda ueritate cogitationem, aut etiam meditationem, uetare, ſed ſolicitam tantum, anxiam & trepidantem. B Nam pius, dies noctésq; in lege D E I meditatur, non tantum ut ipſe eam uita exprimat, ſed etiam ut alijs eandem commendet. Vnde recte ſubiecit: Non enim uos eſtis illi loquentes, ſed ſpiritus patris ueſtri, &c. quaſi diceret: Cauſſa non eſt ueſtra, unde neq; patrocinium ueſtrũ erit, quare neq; uos pro defenſione ſolicitos eſſe conuenit. Cauſſa Patris eſt, patronus ſpiritus ſanctus qui in uobis loquitur, is nulla anxia ueſtra cura, uel ſtudio eloquentior reddetur. Mittite ergo inanem ſolicitudinem, tantum fidele illi organon uos exhibete. Quòd ſtudentes, toto certe animo, in eo eritis, ſicut alias ita & in defenſione Euangelij, ne quid præter gloriam ipſius admittatis, ſed id abſq; trepidante ſolicitudine, certi ſpiritum ſanctum ſibi, in ſua cauſſa non defuturum. Idem ſanè ſibi uolunt & quæ in Marco legimus. Cum autem duxerint uos tradentes, ne præcogiteris quid dicturi ſitis, neq; meditemini, ſed quicquid datum fuerit in illa hora, hoc loquámini. Securos nanq; Dominus defenſionis ſuos reddere uoluit, non negligentes, ſolicitudinem diffidentem eximere eis, quæſiuit, non meditationem ueritatis fidelẽ. Quid enim ſi quis pro Euangelio reſponſurus, nequeat aliud cogitare, num peccauerit contra hæc Chriſti mandata? Abſit. Qui nanq; peccatum ſit, cogitare quod bonum eſt? Præſtiterit denique hæc ſancta, quã uanum aliquid animo uoluere. Tantum pro Euãgelio reſponſurus ſuis cogitationibus non nitatur, & ſpiritus facundiam adfore non dubitet, cęterum ut ſpiritum orare tamen debet, ita animum ad plectrum ſpiritus, per eundem ſpiritum formare, pia præmeditatione, abſq; peccato poterit.

Chriſtianis Euangelion uitæ præferũt.

Hæc probe animaduertenda ſunt, nam quidam & ex hoc loco ignauiæ ſuæ & torporis, ab omni lectione, diligentiq; ſtudio ſcripturarum ſibi temperantes, cum tamen Eccleſiaſtæ eſſe uelint, patrocinium fruſtra petunt. Securos nanq; ſuos in periculo his, non ſtertentes in ocio, reddere Dominus uoluit. Spiritus qui loqui in nobis dignatur, idem & cogitare, & meditari ſolet. Nihil enim horum caro, aut ratio poteſt. Præterea facit hic ſimul locus contra eos, qui in rebus D E I humanis uiribus aliquid tribuunt. Spiritus eſt, qui loquitur, idem & intelligit, atque iudicat ſacra, prima Corinthiorum ſecundo.

Contra ignauos.

C Deniq; & hic locus non ſine hyperbole, præſertim apud Marcũ poſitus, monet, in quæ monſtra Domini uerba adducturi ſint, nullum illis admittentes tropum.

Tradet autem frater fratrem in morté, &c Mar.13. Luc.21.) Magis explicat periculũ, quo ꝓbe & pręmoneat & præmuniat. Nihil enim in mũdo illis tutũ eſſe poterit, qui Euangelion uolent propagare, ne à fratribus quidem, filijs aut parentibus. Stat enim uerbũ Chriſti, infra 12. qui non eſt mecum contra me eſt, & qui non colligit mecum, diſpergit. Satanas cum omni regno ſuo, inreconciliabile bellum gerit aduerſus Chriſtum & regnum eius, cui furori nulla naturæ iura ualent obſiſtere. Captiui enim impij ſunt ad uoluntatem eius, in manu ergo illi eſt, fratres in fratres, filios in parentes, & rurſus parentes in filios, ac deniq; quoſlibet in quoſlibet concitare. Nemo itaq; qui Chriſti eſſe ſe credit, miretur, ſi nullo ſuo merito, odio multorum flagret, ac eorum etiam, quos uel ſanguine coniunctos, uel alias peculiariter amicos aut etiam beneficijs deuinctos, habuit, Micah. ſeptimo hęc uerbotim fere leguntur. Vnde quidam putant ea illinc mutuata, ſed illic calamitas populi Ebræi deſcribitur, qui eo relapſus erat, ut ſimultatibus, odijs, & inimicitijs, dolis & inſidijs, ſe mutuo cõficeret, haberet ſciſſa, diſſecta, & diſperſa omnia, nec ulla fœdera uel iura ſancta. Hic autem Chriſtus prædicit ſuos, ab alijs iſta paſſuros. Subiecit enim: Et eritis odio omnibus hominibus, quó ſatis ſignificauit ad ſuos hæc pertinere. At infra cum dicit: Nolite putare quod uenerim pacem miſſurus, oraculũ hoc Micha adduxit, & malorum inter ſe ſeditione & turbis prædixit. Nec diſſimile ueri uidetur, fuiſſe ſermonem prouerbialem, quo maximum animorum diſſidium, atq; exitialem diſcordiam ſignificare ſoliti ſint. Probe autem animaduertendum, quod ait: Eritis odio omnibus propter nomen meum, id eſt, mea cauſſa. Ex quo iam æſtima, humanam ſapientiam & iuſtitiam, tum uires liberi arbitrij. Quos enim quibuſlibet flagitijs contaminatos, amare tamen poſſunt, eo quod domeſtici aut alias amici exiſtant, eos, cum ab omni malo recedunt, & ipſam dei iuſtitiam in Chriſto cum amplectuntur ipſi, tum hortantur alios, ut eam amplecti uelint, eo poſſunt odio proſequi, ut nullam nec ſanguinis, nec humanitatis rationẽ habeant, nullum ius aut fœdus ſanctum. Nota autem, Chriſtianorum eſſe, ut ita uiuant, ita quoſlibet demereantur, cedant & ferant omnia, quod ſolus Chriſtus, cauſſa ſit odij & perſecutionis, quam ſuſtinent. Leuiculum hoc. Dixit omnibus, non omnibus hominibus, ut habent exemplaria Latina, quare philoſophia illa ab hominibus, id eſt, nondum in filios Dei renatis, odio haberi Chriſtianos, licet per ſe uera ſit, nõ tamẽ pręſenti loco nititur. Neq; eni additũ eſt (hominibus) in exẽplaribus Gręcis. Dominus uoluit prędicere ſuos, à pluribus odio ha-

Vnde odium quo Chriſtiani laborant.

D bendos, id eſt, malis omnibus, quorum omnia plena ſunt, quãdoquidẽ pauci exiſtunt electi.

Verum qui ſuſtinuerit, uſq; in finem. infra.24.) Hæc conſolatio, ſalutisq́; promiſſio, quãtalibet pericula fuerint ſi modo fides adſit, abunde animos poteſt erigere. Etenim qui tantũ uſque ad finem ſuſtinuerit, Domino ſui tutelam committens, is tandem ſaluus fiet, quamlibet in mortem traditus, & morte affectus, atq; odio habitus ſit ab omnibus. Suſtinendo, nõ repugnando, ſalus hæc aditur. Quam̀o ſi credere datetur, eſſe promiſſionem Dei, eóq; infallibilẽ. Fide hic non interpretatione opus. Sed præter hanc ſalutis in fine adfuturæ promiſſionem, etiam fugam concedit: Si perſecuti, inquit, uos fuerint, in ciuitate hac, fugite in aliam. De fuga in perſecutione ſupra capite quarto, ſuper illud: Cum audiſſet autem Ieſus quod Ioannes traditus eſſet. Chriſtiani ut gloriæ Dei uiuunt, loquuntur, atq; agunt omnia, ita etiam Chriſtum & Apoſtolos ſecuti, in tempore tam fugient, quàm conſiſtent, ducente illos ſpiritu patris. Chriſtus aũt hic non tam fugam periculorũ ſuis præcepit, quàm feſtinantẽ ex ciuitatibus indignis uerbo, ad eas, quæ dignæ illo eſſent, migrationẽ, licet ut uiuere fratribus illos, ad horam uſq; à patre conſtitutá, ita etiam fugere nonnunq; pericula uelit, ſiquidẽ hoc medio ſeruare eos pater ſtatuerit. Quod aũt Chriſtus illis uerbis: Cum uos perſecuti fuerint in ciuitate hac, fugite in aliã, iuſſerit non tam fugere perſecutionẽ in hac urbe illos prementem, quàm præpropere ſe recipere in aliam, uerbo magis dignam, ſequentia uerba eius indicant: Amen enim dico uobis, non perãbulaueritis omnes ciuitates Iiſraeliticas, donec ueniat filius hominis. Nã iſta hoc ſenſu uidentur prioribus ſubiecta. Si qui Euãgelion pacis, ꝙ offertis non ſuſtinuerint ſuſcipere, ſed perſecuti uos fuerint, cito illos deſerite, theſauro ueſtro indignos, ſed ſ.cut quam primũ ad alios cõcedatis, quo plurimum fructus afferatis, ſemper enim erit, quo prædicatũ abire licebit. Nam uel paucas Iiſraeliticas urbes, ad quas in pręſentiarũ uos ablego, non poteritis pręd icãdo oẽs percurrere, regniq́; cęlorũ per Euangelion participes reddere, ꝙ eſt eas perficere (Nã Græce τελέσητε legitur) donec filius hominis ueniat, ne dũ innumeras gẽtiũ, ad quas, à reſurrectione mea uos amandabo. Vnde ſemper erit, quo concedatis Euangelion prædicaturi, quãlibet multis locis pellamini. Nihil itaq; cõtamini, nullas nectite moras,

De fuga.

Non tam fugere quàm aliò migrare Chriſtus præcepit.

ſi qui

ſi qui indigni uerbo uitę ſeſe fecerint,uóſq; à ſe repulerint,eueſtigio aliò properate. Satis erit &
A ſuper quod agatis,ſi etiam uſq; dũ glorioſus orbẽ iudicaturus,rediero,durare poſſetis. Et pro-
fecto,ut ex parte cæcitas Iiſraeli accidit,Rom.11.ciuitates Iiſraelis non perfecerunt, ad Chriſtũ
conuerſas,donec funditus ferè uniuerſæ iuerunt excisæ,& quẽ filium hominis, ſed ſaluatorẽ
contempſerant,expertæ fuerunt filium Dei,ſed ultorẽ. Et forſan de aduentu ſuo,quo per Euã
gelion in orbe regnare cœpit,hoc cũ ait:Donec ueniat filius hominis,intellexit. Nã hoc Chri-
ſti aduentu inclareſcente,uaſtata per Romanos Iudæorum regio fuit.

De myſterio conuertendi olim,dum aduenerit plenitudo gentium, Iiſraelis totius, cuius *Myſterium cõuerſionis gentis Iudaicæ.*
uno uerbo Paulus,Ro.11.meminit,multa autem in Prophetis uidetur haberi mentio, altiori
bus ſpiritibus,tractare permitto. Si nos interim,uere Chriſtum poterimus amplecti,& inter e-
lectos ex gentibus cenſeri,nihil eſt quod præterea deſyderemus. Suo tẽpore nos & alia doce-
bit,prophetias tamen nemo contemnat,ſiquidem ab analogia fidei non abludant. Omnino
enim uidentur ſcripta Prophetarum,magna huic genti polliceri. Qua propter omnino be-
nignius nobis Iudæi tractandi erant,& quæ Paulus Ro.11.monet,probe nobis perpendẽda;
ut & nos illos inimicos pateremur propter Euangelion,contra autem nobis nihilominus di
lecti haberentur,ſecundum electionem propter Patres.

Non eſt diſcipulus ſupra præceptorem,Luc.6.Ioan.13.& Ioan.15.) Hortatur iam,ut demã
datam prouinciã Euangelij prædicandi,gnauiter & animoſe obeant, contemptis omnibus
periculis,quæ ſanè maxima impendebant. Et primum confirmat eos ab exemplo ſui,qui mã
giſter & dominus ipſorũ ab impijs grauiſſimam ſanè perſecutionem ferebat, extremũ quo-
q; paulo poſt ſupplicium ab illis laturus,quódq; omnium maxime moleſtum eſſe oportuit,
quæ ex Deo ad ſalutem hominum,ac quidem Iudæorũ potiſſimũ,nempe populi ſelectioris,
loquebatur & agebat,illi Dęmoniorum uirtuti adſcribebant,ipſum uocantes Beelzebul, &
habere dæmonium. Cum itaq; ipſe præceptor, Dominus & paterfamilias ipſorum, hæc par-
tim experiebatur,partim adhuc experturus erat,recte diſcipulis,ſeruis,atq; domeſticis ſuis, di-
xit: Ne igitur metuatis eos. Ratio autem huius,ex eo intelligitur quod pręmiſit,ſufficit diſcipu
lo,ut ſit ſicut præceptor ipſius,&c. quaſi diceret:uulgo creditur & dicitur,ſatis bene agi,cũ diſci
pulo & ſeruo,ſi habeatur ſicut ſuus præceptor & dominus,quandoquidẽ multis,ne huc qui-
dem,ne dum ultra perueniendi,licet ſperare. Credite ergo,ſi contingat uos haberi, ut equidẽ
habitus ſum & habebor,nihil adhuc mali uobis accidiſſe. Conſyderate me,dilectum Patri fi-
lium,cui indubie & bene uult & benefacit. ita tamen exercet per malos, ſed hoc pacto, ut dũ
B putant me lædere,promoueant meam fœlicitatem. Idem uobis uſu ueniet, ubi mei diſcipuli
perſeuerantes,propter nomen meum,ab illis perſecutionem ſuſtinebitis.

Illud: Nõ eſt diſcipulus,&c. uulgi prouerbium fuit,quod & alias,atq; in alium uſum,uſur-
pauit. Vt Lucæ.6. ubi dehortatur à calumniandi ſtudio,& libidine aliena reprehendendi,faci- *Non eſt diſcipulus, Luc.6.*
ens eos,qui hoc malo laborant,ſimiles cæcis,alios cæcos conantibus ducere. Ex quo ducatu
aliud expectari non poteſt,quã ut utriq; incidant in foueam. Ibi ſubijcit: Non eſt diſcipulus ſu
pra magiſtrum,perfectus autem omnis erit,ſicut magiſter ipſius. Hoc eſt, quis diſcipulus ſpe-
ret perfectior fieri,ſuo magiſtro? Iam cæcus magiſter eſt,quicunq; ſibi iuſtus uidetur, & eo fre
tus,huc totus propendet,ut alios,non docendo,aut amice monendo,ſed iudicando & calũ-
niando reprehendat & corrigat. Quales igitur reddet eos, quibus ſe doctorem, monitorem
& ducem conſtituerit? Nihil ſanè niſi cæcos. Perfectus enim eſt, quiſq; magiſtrum ſuum diſci-
pulus,fuerit aſſecutus.

Ioannis decimotertio,uſus hoc prouerbio Chriſtus eſt,hortans ad ſui imitationem,in offi-
cijs mutuæ charitatis & modeſtiæ. Ita uideas,libenter uulgaribus ſermonibus Dominum u-
ſum,agentem potiſſimum hoc,ut pietatem rudibus animis perſuaderet.

Beelzebul hic legitur,immutato ultimo elemento,ut ferè fit,cum in aliam linguam nomi
na transferuntur. Cęterum Ebraice dicitur בעל זבוב,Baal Zebub,id eſt magiſter uel domi- *Beelzebub.*
nus muſcæ. Fuit autem idolum, Aekron urbis Philiſtinorum.2.Regum.1. Malum autem Dæ
monem Iudæi ita appellabant,ut ſupra.9.& infra.12. patet,cum Chriſtum calumniabantur,
in uirtute Beelzebub principis dæmoniorum,eijcere Dæmonia.

Perpendat autem pia hic mens,primum quid noſtri cauſſa Chriſtus pertulerit,ipſa iuſtitia
& ſanctitas. Quid nobis neget,qui deſerat,pro quibus tanta perferre uoluit? Deinde ſi ipſe, tã
male audijt,quo nihil fingi potuit inculpatius,nihil eſſe mirum, neq; nobis debere graue ui-
deri,cum & nos falſo infamamur. Poſtremo, quàm bellum ſit iudicium rationis, quĩd ue
ualeat ſapientiſſimorum ac ſanctiſſimorum quoq; hominum exiſtimatio, cum Chriſtus,

in

C in quo nihil non diuinum apparuit, cordatiſſimis atq; omnium ſapientiſſimis atq; optimis, Beelzebub haberi potuerit, aut ſi animis illorum is non fuit habitus, falſo & contra ipſorũ cõſcientiam, hoc nomine ab ipſis infamari. Eant nunc, qui uolent, & putent nihil boni poſſe dãnari, à magnis, prudentibus & ſanctis, ut externa ſe quidem ſpecie uenditãt.

Nihil enim tectum quod non ſit retegendum, Mat. 4. & Luc. 8. & 12.) Et hoc prouerbium eſt, quo & alias alia ratione Dominus uſus fuit, nimirum Mar. 4. Luc. 8. De quo ſupra capi. 5. in illud: Vos eſtis lux mundi. Hic autẽ hoc ſenſu adduxit: Vulgo dicitur, nihil tectũ eſſe, quod non tandem retegatur, ita & mea doctrina atq; Euãgelion regni habebit, hoc cum modo occultum ſit, propalandum erit, & quidem per uos, qui in luce & ſuper tecta, hoc eſt, quã maxime palam prædicare orbi debetis, quæcunq; in tenebris & in aurem, id eſt, quantumlibet ſecreto à me dicta percepiſtis. Id quidem non ſine ſæuiſſima à mundo perſecutione facietis, ſed iuſſi uos illos nihil metuere, quod nihil plus in uos illis, quã in me licere poſſit, me autem adeo lædere nequeunt, ut gloriam meam ſuo furore promoueant, ſufficiat igitur uobis, ſi ad hunc modum Pater uobis diſcipulis meis res attemperet, uti mihi attemperat ueſtro magiſtro, neq; dubitate, ſi mei modo diſcipuli perſeueretis, idem uos commodi ab impiorum ſæuitia percepturos. Lucæ. 12. utitur prouerbio hoc: Nihil opertum &c. ad dehortandum ab hypocriſi, quòd tandem retegatur, quicquid ad tempus ſimulatio texerit.

Altera ratio. Addo nunc, quod uos confirmare debeat aliud: Delecti eſtis à Patre in hoc, ut hęc mea, mũdo adhuc occulta, paſſim inuulgetis, id quidem mundus feret moleſte adeo, ut nihil moleſtius, neq; omittet quicq̃, quo uos prorſus e medio tollat, hęc futura ingenue uobis prędico, ſed uidete quid ſit facto opus, Pater uult ut Euangelion publicitus annuncietis, mundo quãlibet inuito, mundus autem nihil feret minus. Si iam nihilominus Patri uolueritis morẽm gerere, ut par eſt, & è re ueſtra, uitam adducetis ueſtrã in periculum ineuitabile. Sin hoc reformidantes, mandatum Patris contẽpſeritis, non uitam modo hanc carnis, ſed animæ quoq; adducetis in Geennam. Si itaq; me audire uultis, moneo & hortor, ut homines malos ne metuatis, quibus nihil plus permitti in uos poteſt, quã ut corpus forte occidant, quod alioqui deponendũ eſt,

D ut ad immortalitatem perueniatis, Patrem potius obſeruabitis, qui iratus animam ſimul & corpus poteſt deijcere in Geennan. Hæc Paulus ſenſit, cum. 1. Corin. 9. ſcriberet: Etenim ſi Euangelizem non eſt quod glorier. Neceſſitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi eſt, niſi Euãgelizem. Nam ſi uolens hoc faciam, præmium habeo. ſin minus diſpẽſatio commiſſa eſt mihi. De Geennan ſupra capite quinto.

Nonne duo paſſerculi, minuto aſſe, Luc. 12.) Tertia ratio, qua Apoſtolos contra mũdi per- *Tertia ratio.* ſecutionem munit, quod nihil poſſit illis, ſine uoluntate optimi Patris accidere, quandoquidem uiles auiculæ non cadant in terram ſine Patre illorum. Habet autem emphaſim illud: Sine Patre ueſtro, quaſi diceret: Pater ueſter eſt, non paſſerculorum, qui poſſit igitur minorẽ uobis, quã paſſerculis curam impendere? Pilos ueſtros numeratos tenet, neq; tantillum ſine ipſius uoluntate uobis poterit accidere. Quæ autẽ uoluntate Patris ueſtri, quo nemo melior, nemo uobis propenſior eſt, acciderit, ſanè mala eſſe uobis haud quibunt. Ne igitur metuatis, ſed firmo celſoq; animo iniunctũ, munus obite. Miram aũt hic locus conſolationem habet, ſi fide quis illum perpendat. omnia diſpenſantur à Deo, ſine cuius prouidentia, ne uel tantillũ, ulla in re quamlibet minuta, accidere poteſt. Is iam dignatur Pater eſſe, omnium in ſe credentiũ, & Pater bonitate incomparabili, quid iam queat incidere, non optabile, nedum ferendũ? Vnde Paul. Rom. 8. Scimus aũt, quòd ijs qui diligunt Deum, omnia ſimul adiumẽto ſunt in bonũ,

Quarta ratio Omnis igitur qui confitebitur me coram hominibus, Mar. 8. Luc. 9. & 12.) Quarta ratio, qua ad prædicandum intrepide Euangelion ſuos animat. Nihil ſanè optabilius, quã coram Patre cœleſti agnoſci & cõmendari à filio. Debemus igitur & nos illũ uiciſſim agnoſcere & prædicare corã hominibus, quantũlibet id carni uideatur periculoſum. Quòd ſi uero nos eius, atq; ſermonum ipſius puduerit, idq; in generatione hac peccatrice & adultera, quod eſt ipſum negare, pudebit eũ quoq; noſtri, atq; negabit eſſe ſuos, ubi uenerit in gloria Patris ſui, cum Angelis ſanctis. Et quidem iure optimo, utpote, qui mortales, nihil niſi peccatores, & à creatore ſuo adulteros, pluris, & Patre & filio, qui noſtri tamẽ cauſſa mortẽ oppetere dignatus eſt, fecerimus. Illud apud Mar. In generatione hac peccatrice & adultera, quanq̃ peculiariter in gentẽ Iudæorũ competierit, ut quibus primũ Euangelion annunciari oportuerit, & quibus in lege & Prophetis idem identidem obiectum fuerit, in omnes tamen impios ſimul quadrat, quare noſter ſimpliciter, coram hominibus poſuit. Habet autem miram uim ad perſuadendum, ut Chriſtum libere corã mundo cõfiteamur, iſta contentio, qua Patrẽ & ſanctos Angelos cõponit cũ hominibus, ijsq; peccatoribus, & impietate adulteris, tũ ſe maieſtate Patris glorioſum,

nobis etiamnum mortalibus. Quid enim magni eſt, ſi etiam Chriſtum non confiteamur,
A & prædicemus corã mortalibus, iiſq; malis, quantula quæſo hæc ipſi gloria eſt? At ſi ipſe nos
coram Patre ſuo & Angelis confeſſus fuerit, ſuóſq; agnouerit, erimus ęternum beati. Rurſum
ſi Chriſtus coram peruerſis hominibus nullus etiam laudetur, nihilo minor erit, at ſi nos ille
neget corã Patre, actum de nobis eſt in ſempiternum. Hæc profecto fide perpenſa, nihil nõ au
dere pro gloria Chriſti compellent. Cæterum quod coram peccatrice & adultera generatio=
ne ſe confiteri exigit, non pugnat cum illo ſupra cap. 7. ubi uetuit, canibus proijcere ſanctum.
Electis enim uult ſe prædicari ad ſalutem, ſed coram malis, ut impietatis ſuæ cõuincantur. De
quo ſupra eodem loco.

Ne arbitremini ꝙ uenerim ad mittendum pacem &c. Luc. 12.) Pręſumptio eſt. Etenim mi
rificam pacem, rerúmq; tranquillitatem in regno Chriſti futuram, apud Prophetas legi audie
rant, ut uel illud eſt Ieſchaiæ 9. pacis eius non erit finis. Et. 11. Habitabit lupus cum agno &cæ.
Paulóq; poſt: Non adfligent, nec perdent, in uniuerſo monte meo, id eſt, regno meo, quia ter
ra plena erit, ſcientia qua Dominus cognoſcitur, ſicut cùm mare inũdat. His iam ac ſimilibus
de Chriſto uaticinijs, parum ſanè reſpondebant, quæ hic Chriſtus prædixit, ſuos omnibus fo
re odio, & filios à parentibus, ac uiciſſim parentes à filijs tradendos in mortem, & huiuſmo=
di. Occurrit ego cogitationi diſcipulorum, pacem externam expectantium. Ne puteris ꝙ ue=
nerim ad mittendum pacem in terram. Notandum autẽ ꝙ in terram ait, terrenã enim pacem
omnium inter ſe mortalium, cum bona pars mala ſit, adducturum Chriſtũ ne Prophetę qui
dem prædixerunt. Sed in monte ſancto Domini in Ieruſalẽ, hoc eſt, inter electos, & ſciẽtia Do= *Pax Chriſti*
mini donatos, pacem futurã uaticinati ſunt. Nam quod Vates ait: Habitabit lupus cũ agno, & *non terrena.*
pardus cum hœdo accubabit &c. non intellexit, ut quidam putant, malos ita cohabitaturos
bonis, ſed nullã nocẽdi uim fore reliquam. In Chriſto habetur pax, ſed à credentibus, & pax
quæ exuperat omnem ſenſum, Philip. 4. in mundo electi, preſſuram experiuntur. Sed immu
tato hoc mundo, percipietur pacis cõſummatio, quæ hic ſperatur. Quoniã ergo ad hanc pa=
cis reuelatam poſſeſſionem, per aduerſorum tolerantiã perueniri oportet, ut antea Dei uirtus
in infirmitate glorioſa appareat, prædicit Chriſtus quæ primum ſui eſſent in mundo aduerſa
experturi, ne quam carnis ſibi fœlicitatem ab ipſo pollicerentur.

Diligentius uero hæc conſyderanti, uidetur hic Chriſtus, non tam quæ ſui à reprobis, quã
quæ reprobi inter ſeſe, præcipue uero obſtinati Iudæi, illuceſcẽte ſuo regno eſſent paſſuri, præ
dixiſſe. Vt ad hunc ſenſum hæc ſint adducta: Ne frangat uos, cum uos mundus perſequetur,
B neq; putate modo inſtare tempus, ut uos Iudæi omni rerũ tranquillitate perfruamini, multo
aliter eueniet. Adſum quidem, ut quicunq; iugũ meum tulerint, requiẽ inueniant animabus *Mala terræ Iu*
ſuis, at terra hæc, propter impietatẽ ſuam, adeo aliena erit ab omni pace, ut nunq̃ ſit æque in *deorum uide=*
ea tumultuatum, atq; modo futurũ eſt. Domeſtici hominis, hoſtes cuiúſq; erunt, rumpẽtur o= *tur hic prædi*
mnia naturæ fœdera, nihil tutũ erit à ui & inſidijs, atq; omnino implebitur uaticiniũ Micah. *xiſſe.*
Perierunt benigni de terra, & candidi inter homines non ſunt, uniuerſi inſidiantur ſanguini,
quiſq; fratrem ſuum uenatur ad necem &c. Perdite igitur adeo & calamitoſe habẽtibus rebus
gentis huius, ſanctæ hactenus & electæ, ne uelitis uos externa quidem fœlicitate frui, & aduer=
ſa fugere, quandoquidem omnino hac tempeſtate omnibus adflictio & calamitas imminet.
Bene uobiſcum agi putate, quibus dabitur propter nomen meum pati, quod ſolidam ſalutẽ
adferet, patientur & alij, ſed propter ſuam impietatem, quorum ideo calamitatem Geẽna ex
cipiet. Atq; ita ſimilis mihi quidem uidetur his Domini uerbis incluſa conſolatio, qualẽ Irme
iah Baruch ex ore Domini annunciabat. 45. Sic inquiebat, dicit Dominus: Ecce quos ædifica
ui, ipſe excindo, & quos plantaui, ipſe euello, totam nimirum hanc terrã. Et tu quæris tibi grã=
dia, ne quæras, nam ecce adduco calamitatem ſuper omnem carnem, & dabo tibi uitam tuã
uice prædę, ad quęcunq; loca perueneris. Cur præſentia ſic accipienda putem, ratio eſt, ꝙ Chri
ſtus omnino Micah teſtimonium uidetur adduxiſſe, id autẽ aperto apertius loquitur de con=
flictatione impiorum inter ſe. Adhæc uerba ipſa hic Chriſti, plane ad impios pertinent, cũ ait:
Veni ut diſſidere faciã hominem aduerſus Patrẽ ſuũ &c. Pij enim & ſi ferant, ut à ſe diſſideant
alij, atq; contra ſe inſurgant, ipſi tamen in bono, malũ perpetuo uincunt, neq; inſurgũt aduer
ſus quenq̃, quantum in ipſis eſt, pacẽ habentes cum omnibus hominibus. Impij pios in mor
tem tradent, ut ſupra prædixit, pij autem pro illis etiam anathema eſſe, cum Paulo exoptant.

At uero ſi hæc de malis intelligamus, quos Chriſtus prædixerit ſe perturbaturum, atq; con
tra ſe ipſos mutuo concitaturum, uidetur pugnare illi Ioannis. 3. Non enim miſit Deus filiũ
ſuum in mundum, ut condemnet mundum, ſed ut ſeruetur mundus per ipſum. Verũ hoc lo
co Ioannis præcipuum Chriſti erga hominum genus, quod mũdum uocat officium, quod
eſt ſaluare eos à peccatis, & ſpiritu ſancto donare, prædicatur, quod & uel ſolum agens

C hic in carne curauit, cum in præſenti Dominus prædixerit, quomodo ſuus aduentus, terræ Iu
dæorum primum, deinde & alijs nõnullis ceſſurus eſſet, indubie ad internitionem, ſed poſt
glorificationem eius futuram. Cum enim in ruinam multorũ eſſet poſitus, prædixit hic, hoc
potiſſimum terram Iudæorum experturam, ſicut ſane experta eſt eiuſmodi excidio, cui ſimi-
le & æque horrendum, nullæ hiſtoriæ memorant, deuaſtata. Si cui autem magis probetur,
prior enarratio, ꝙ Chriſtus his uerbis Apoſtolis prædixerit, quid à domeſticis paſſuri eſſent ſu
is, huic fauere uidentur, quæ ſubiecit. Non eſſe ſe dignos, qui patrem aut matrem, filium aut
Locus Lucæ. filiam præ ſe dilexerint. Porro Lucas his præmiſiſſe Dominum quædam memorat, nimi-
rum hęc: Veni ut ignem in terram mitterem, & quam uellem iam eſſe accenſum. Oportet ue
ro me baptizari baptiſmo, & ut coartor, donec perficiatur? Ignem hunc Euangelij prædica-
tionem intelligo, ad quæ ſecutura erant, quæ ſupra iam prædixit, illum igitur optabat accen-
ſum, id eſt, regnum ſuum iam orbem inuaſiſſe. Verum baptiſmo mortis, de quo & infra 20.
antea baptizari ipſum oportuit, id non potuit plane præcognitum, hominem Chriſtum nõ
adfligere, inde ergo fuit, ut coartari ſe diceret.

Qui amauerit patrem aut matrem ſupra me. Luc. 9. & 14.) Rectæ hæc omnibus ſuperio
ribus ſubiecit. Siquidem expectandum diſcipulis erat, ut à parentibus & filijs in mortem tra-
derentur propter Chriſtum, utque ipſi qui Chriſtum non recepiſſent, ſe inuicem quoque omni-
bus malis eſſent inſectaturi conſequens erat quod inimicitiam horum, propter Chriſtum ſu-
ſcipere oporteret, ac eos in extremis malis deſerere huic autem naturę affectus repugnat, ideo
recte opus eſſe omnimoda ſui, atque rerum omnium abnegatione docet. Hæc uero eſt illud o
dium, de quo Lucæ. 14. Si quis uenit ad me, nec odit patrem ſuum &c. non poteſt meus eſſe
diſcipulus Idem enim hic quoque uerbis mitioribus, adfirmauit. Qui enim Chriſtũ præ omni
bus diligit, is quoque poſthabitis rebus omnibus, gloriam ipſius unice promotũ ſtudebit, quo
pacto ſimul animam quidem ſuam, nedum res alias, in periculum adducet certiſſimum &
haud raro chariſſimorum capitalis ſuſcipienda illi inimicitia erit. Iſta autem oportet Chriſto
addictum ſuſque deque habere. Vnde qui id non poterit, habuerit'que quicquam Domino chari-
D us, is neque diſcipulus eius eſſe poterit quia euãgelio promouẽdo ſtudere nõ poterit ut oportet
Cæterũ quantũ cum Chriſto licuerit, domeſticos adeo deſerere, aut odiſſe non licet, ut infide
li deterior ſit, qui illos nõ ſumma charitate cõplecteretur, 1. Timoth. 5. Cõmodũ autẽ ſubijcit,
qui non accipit crucẽ ſuã ac ſequitur me, nõ eſt me dignus. Nequit namque abſque cruce & perſe-
cutione prædicari in mũdo regnũ Dei, quapropter nihil certius cruce manet eũ, qui ſerio uo-
let Chriſtũ ſequi illud prædicando, mundóque teſtimonium ferendo, ꝙ opera eius mala ſunt.
Ioan. 7. Ad idẽ facit, ꝙ ſequitur. Qui inuenerit animã ſuã, hoc eſt, qui uitæ ſuę rationẽ habue-
rit, noluerit'que in periculũ eã propter me adducere, is ſane perdet eã, quia à me manet alienus,
qui ſolus ſeruare eam potis ſum. Etenim qui propter Chriſtum uitam ſuã perdiderit, ductam
in certum Euangelij cauſſa periculum, is ut Chriſti manibus ipſam commendauerit, ita uere
illam inueniet, id eſt, ſolida cum felicitate poſſidebit. Idem infra 16. & Luc. 9. 14. 17. Crux cu-
iuſque propria, eſt quicquid Euangelij cauſſa unicuique ferendum, Dominus diſpenſarit, non eę
moleſtiæ aut caſtigationes, quas quis pro ſuo arbitrio deliget, ut Monachi.

Qui recipit uos, me recipit &c. Mar. 9. Luc. 10. Ioan. 13.) Hæc rurſus conſolatio eſt. Qua-
Qui uos recipit, me recipit ſi diceret: quantumlibet mundo odio futuri ſitis, atque omnium reiectamentum habendi tan-
ti tamen mihi, patri atque electis omnibus futuri eſtis, ut qui uos receperit, & uerbis ueſtris ha-
bens fidẽ, & uobis beneficia impendens, me recepturus ſit, atque adeo non ſolum me, ſed &
patrem qui me miſit, quique cõtra uos reiecerit, me, & patrem eadem opera ſit reiecturus. Iam
eſſe electos aliquot, dubitare non poteſtis, ij ergo uos ſuſcipient, atque ita habebunt, ut præter
fidem, quam uerbis ueſtris tanquam meis habebunt, quam in primis uos quæretis, ſitis ipſi
gloriaturi in media etiam perſecutione, centuplum uos recepiſſe, quicquid propter me dimi
ſeritis, ſiue parentes, ſiue uxores, ſiue liberos, ſiue ſubſtantiam, aut quicquid id demum fuerit
de quo infra 19. Ad idem pertinet quod ſequitur: Qui recipit Prophetam, nomine prophetę
mercedem prophetę accipiet &c. Hoc eſt, qui Dei prophetam, uel iuſtum hoc nomine, quod
Dei propheta ac iuſtus ſit recipiat, iam hac beneficentia ſua, illi ſe quodammodo æquauerit,
ut pari loco cum propheta ac iuſto illo apud Deum habeatur. Iuxta illud. 2. Corin. 8. ubi Pau
lus Corinthios hortatur, ut ex ipſorum abundantia ſanctis Ieruſalem, communicarent dicẽs.
Non enim ut alijs relaxatio ſit, uobis autem anguſtia, ſed ut ex æquabilitate in præſenti tem-
pore, ueſtra copia illorum ſuccurrat inopiæ, & illorum copia, ueſtræ ſuccurrat inopiæ, ut fiat
ęquabilitas. Hoc dictũ Chryſoſtomus ſic intelligit, quaſi ſignificare Paulus uoluerit, ſicut Co-
rinthij copia ſua rerum temporalium, fratrum Hieroſolymis inopię ſuccurrerent, ita horum
copiam

copiam ſpiritalium rerum, gratiæ & fauoris Dei, ſuccurſuram eſſe, inopiæ illorum, ut æquabi
A litas iam inter eos fieret, tam in diuitijs ſpiritalibus, quàm temporalibus.
Siue autem Paulus de hac mutua æquabilitate ſpiritalium & corporalium rerum locutus
ſit, ſiue tantum corporalium, ſatis tamen patere poteſt, eum qui Prophetam uel iuſtum hoc
nomine ſuſceperit, prophetæ ac iuſti mercedem accepturum, nam fidem certe in uerbũ Dei, *Prophetæ*
quod hi adſerũt, habere ſe, quicũq; illos receperit, declarat & fidẽ per dilectionẽ efficacẽ, quod *mercedem*
beneficẽtia eius, erga hos teſtatur. Iã fide & dilectiõe, omnis à Deo merces, hoc eſt, gratia & be *accipit.*
nignitas percipitur, quibus cũ æquatus quis prophetæ, iuſto, aut diſcipulo, illos ſuſcipiẽs fuerit
uere mercedẽ ipſorũ recipere dicitur. Dona eteni Prophetæ ac alia per ſe, uerę mercedis feracia
nõ ſũt, ut ſupra. 7. Dominus ſatis teſtatus eſt, ubi prophetis quibuſdã dictatũ ſe minatus eſt: A
mẽ dico uobis, nõ noui uos. Fide apud Deũ ſumus, & ab ipſo percipimus, quicquid egregij uel
eſſe apud eũ, uel percipere ab eo poterimus. Chriſtũ certe cõmunem habent mercedẽ omnes
pij, quicquid inter ſe donis differant: quid iam pręſtabilius Chriſto ſit, quo ſuſcipiens prophe
tam, propheta ipſo inferior exiſtat? Sic qui uel potum aquæ frigidæ, uni ex puſillis, hoc eſt, cõ-
temptiſſimis Chriſti dederit, nomine diſcipuli, mercedem non amittet. Nam qui diſcipuli no
mine cuiquam benefacit, magiſtro ipſi benefacit, ſtudiũmq; ſuum, erga illum declarat, ipſũq;
uere poſſidebit, ac demum audiet ab eo: Sitiui & dediſti mihi potum &c. Veni & accipe re-
gnũ paratum tibi ab exordio mundi, infra. 25. Quæ modo Chriſto ipſo, & poſſeſſione regni
Dei amplior merces, uel excogitari poſſit, quæ prophetæ, iuſto, uel diſcipulo, præ excipiẽtibus
illos optima fide, & hoc nomine, quod Domini ſunt, competere queat? Haud ſcio tamẽ, hoc
dictum Domini expendens diligentius, an non eo Dominus intellexerit, benefacientem pro
phetæ, iuſto, diſcipulo, ſe iam participem reddere eorum, quæ iſti ſalubriter uel doceant, uel fa
ciant. Qui etenim operantem alit, ut operæ eius, ita & mercedis quam illa meretur, partem ſi
bi iure uendicat. Mercedem autem accipit, ut & Paulus. 1. Corinth. 3. ubi de plantante, & rigã-
te ſcribit, quemlibet pro ſuo labore, mercedem quoq; percepturum. Gratuitam ſiquidem Dei
repenſionem, mercedis nomine intellexit. Iſta uero, nomine prophetæ, iuſti, diſcipuli, perin-
de eſſe, atq; hac cauſſa, quod quis Domini propheta, iuſtus atq; diſcipulus ſit, declarat præter
alia luculenter illud Marci. 9. qui quod poſtremo hic loco ponitur, ſic extulit: Quiſquis enim
ad bibendum dederit uobis calicem aquæ, nomine meo, quòd ſitis Chriſti, amen dico uobis, ne-
quaquã perditurus eſt mercedem ſuam. Nam ſui cauſſa neq; propheta, neq; iuſtus, aut diſcipu
lus ſuſcipiendus eſt, ſed propter Chriſtum. Cui ut pij omnes ſeſe totos conſecrarunt, ita in ipſi
B us gratiam agunt omnia.
Memorabilis uero hic locus eſt, quo monemur, & quanti nos Chriſto ſimus, quod fidem
profecto in ipſum noſtram, haud parum debeat confirmare, tum quanti uiciſſim nobis habe
ri conueniat, qui quocunq; modo Chriſti fuerint, quod iure accẽdat charitatem. Vtiq; ſi Chri-
ſtum uere agnouimus, nihil prius ducemus, quã illum demereri, ſcientes ergo ex ipſius oracu
lo, tum demum ipſum nos demereri, quum ſuis benefacere operam dederimus, etiam omni
um minimos, non poterimus non impendio beneficijs afficere.
Quidam Eccleſiaſtica dignitate, ut ſibi uidentur, præcellentes, hæc ad ſe pertinere putant,
contendentes, Chriſtum audiri atq; recipi, cum ipſi audiuntur & recipiuntur, etiam ſi nihil ſa- *Qui uos audit*
ni loquantur uel ſtatuant, Chriſtum ſperni, ſi ipſorum commenta quis non adoret. Sed iſti ni *me audit, de A*
mium ſe fallunt, cum neq; diſcipuli Chriſti ſint, neq; prophetæ, aut iuſti nomine ueniãt, de qui *poſtolis Chri-*
bus hæc ſolis dicta ſunt. Abnegent ſemetipſos, & Chriſtum ſublata ſua cruce ſequantur, nihil *ſti dũtaxat di*
loquantur aut agant, niſi ex ſpiritu Patris, & audient atq; excipiẽt eos pij, Chriſti nomine. Sin *ctum.*
ſua quærere uſq;, atq; docere pergunt, ſciant ſe alienos eſſe, quorum uocem oues Chriſti audi-
re nequeunt, Ioannis decimo.
Lucas præter ablegationem duodecim, amandaſſe Chriſtum, & ſeptuaginta alios memo
rat, quos binos miſerit ante faciem ſuam, in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipſe uentu-
rus. His eadem mandata dedit, ut nihil uideatur ijs quæ dicta ſunt, adijciendum. Notandum
autem, quid potiſſimum Chriſtus in terra operis, cum per ſe, tum per ſuos curarit, nimirũ ni-
hil ante inuulgationem Euangelij, & prædicationem gratiæ Dei. Nam ſi ea recipiatur, uita æ-
terna recepta eſt, & ſine ea, nihil non noxium eſſe poterit. Primum itaque ac Chriſtianis
dignißimum opus fuerit, dare operam, uerbo & uita, quo latiſſime gratia facta
per Ieſum Chriſtum diuulgetur.

C

CAPVT VNDECIMVM.

ET FACTVM EST, CVM FINEM FECISSET IESVS MANdãdi duodecim diſcipulis ſuis, progreſſus eſt illinc, ut doceret & prædicaret in ciuitatibus illorum.

Ioannes autem cum audiſſet in carcere ſacta Chriſti, miſſis duobus diſcipulis ſuis, dixit illi: Tu es ille qui uenturus eſt, an alterum expectamus? Et reſpondens Ieſus dixit illis: Ite & renunciate Ioanni ea quæ auditis & uidetis. Cæci uiſum recipiunt, & claudi ambulant, leproſi mundantur, & ſurdi audiunt, mortui excitantur, & pauperes lætum accipiunt Euangelij nuncium, Et beatus eſt quiſquis non fuerit offenſus per me.

Euntibus autem illis, cœpit Ieſus dicere turbis de Ioanne: Quid exiſtis in deſertum ut uideretis? Num arundinem, quæ agitatur a uento? Age, quid exiſtis ut uideretis? Num hominem mollibus ueſtibus amictum? Ecce qui mollia geſtant, in domibus Regum ſunt. At quid exiſtis uidere? Num Prophetã? Certe dico uobis & excellentiorem propheta. Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparaturus eſt uiam tuam ante te, Amen dico uobis, non exortus fuit inter eos qui naſcun-
D tur e mulieribus, maior Ioanne baptiſta. Attamen is, qui minor eſt in regno cælorum, maior illo eſt.

Porro a diebus Ioannis baptiſtæ, uſq; ad hunc diem regnum cælorũ uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Nam omnes Prophetæ, & ipſa Lex, uſq; ad Ioannem prophetauerunt. Et ſi uultis recipere, ipſe eſt Helias ille qui uenturus erat. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

Sed cui aſſimilabo generationem hanc? Similis eſt pueris, qui ſedent in foris & acclamant ſodalibus ſuis, ac dicunt: Tibia cecinimus uobis, & non ſaltaſtis, lugubria cecinimus uobis, & non planxiſtis. Venit enim Ioannes, nec edens, nec bibens, & aiunt: Dæmonium habet. Venit filius hominis edens ac bibens, & dicunt: En hominem comedonem, & uini potorem, publicanis amicum ac peccatoribus, & iuſtificata eſt ſapientia a filijs ſuis.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus æditæ fuerant plurimæ uirtutes ipſius, quod ſcelerum eas non pœnituiſſet. Væ tibi Chorazin, uæ tibi Bethſaidan, quoniam ſi in urbe Tyri, aut Sidonis factæ fuiſſent uirtutes, quæ factæ ſunt in uobis, olim in ſacco & cinere ſcelerum ſuorum pœnitentiã egiſſet. At tamẽ dico uobis, Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicij quã uobis. Et tu Capernaum, quæ es uſq; ad cœlum exaltata, uſq; ad inferos detraheris, quoniam ſi in Sodomis æditæ fuiſſent uirtutes, quæ æditæ ſunt in te, mãſiſſent uſq; ad hodiernum diem. Veruntamen dico uobis, quod Sodomis tolerabilius erit in die iudicij, quam tibi.

In illo tempore reſpondens Ieſus dixit: Gratias ago tibi Pater Domine cœli & terræ, quod abſconderis hæc a ſapientibus & prudentibus, & reuelaris ea paruulis. Certe Pater, ſic fuit bona uoluntas apud te. Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo, & nemo nouit filium, niſi Pater, neq; Patrem quiſq; nouit,

niſi

niſi filius, & cuicunq; uoluerit filius reuelare. Venite ad me omnes, qui labo
ratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos. Tollite iugum meum ſuper uos,
A & diſcite a me, quod mitis ſim & humilis corde, & inuenietis requiem anima=
bus ueſtris. Iugum enim meum commodum eſt, & onus meum leue eſt.

ET factum eſt cum finem feciſſet Ieſus mandandi &c.) Egreſſi à Domino Apo=
ſtoli, circumibant, Euangelizantes & curantes ubiq;. Luc.9. interea noluit & ipſe,
à ſuo munere uacare, multum diſſimilis noſtris uulgo Epiſcopis, qui ne per Apo
ſtolos quidem Euangelizare, curareq; miſeram plebem dignantur. Rurſum ue=
ro uidemus, docendi opere Chriſtum potiſſimum referri, & ſummo beneficio
homines affici. A fide enim omnis ſalus, hæc autem ex auditu prædicati uerbi, Rom.10.

Ioannes autem cum audiſſet in carcere facta Chriſti Luc.7.) Lucas ſcribit Chriſtum, ante à
mortuis filium uiduæ, in porta ciuitatis Naim, in uitam reuocaſſe, præſente turba hominum
copioſa. Vnde timor illos homines acceperat, & glorificabant Deum, dicentes: Propheta ma
gnus ſurrexit inter nos, & Deus uiſitauit plebem ſuam. Neq; enim alio poteſt Deus luculẽtius
ſuum erga homines fauorem declarare, q̃ mittendo illis Prophetas ſuos, qui ſui cognitione
illos erudiant. Ergo exijt hic rumor in uniuerſam Iudæam de Domino, & omnem finitimã
regionem. Nunciaueruntq; Ioanni ſui diſcipuli de his omnibus. Sic facta Domini, in carcere
Ioannes percepit, ut noſter ait. Hinc conuocatos duos ex diſcipulis ſuis, miſit ad Ieſum, qui
ſuo illum nomine rogarent, an ipſe eſſet, qui uenturus expectabatur Chriſtus, an eſſet adhuc
alius expectandus. De hac Ioannis quæſtione multi multa diſputarunt, ueriſimilior eorũ ſen=
tentia eſt, qui cenſent, non ſua cauſſa Ioannem, ſed diſcipulorum, qui ægre ab ſe, ad Chriſtum
concedebant, ſciſcitatum Dominum, duos hos diſcipulos amandaſſe. Ipſe nanq; Dominum
ſatis certo, Chriſtum eſſe, & agnouerat ipſe, & alijs prædicauerat, de quo ſupra cap.3. in illud:
At Ioannes prohibebat illum. Monemur ergo hic, ut ad unum magiſtrum noſtrum cæleſtẽ, *In ſcientia pie*
Dominum Ieſum Chriſtum cunctos ablegemus, ne quis ſibi quenquam diſcipulum uel addi *tatis unius*
cat, uel addici ſinat. Miniſtros huius magiſtri unici, agnoſci ſeſe uolunt cum Paulo.1. Corinth. *Chriſti diſci*
4. quotquot ueritatem docent, pſeudo enim Apoſtolorũ eſt, ſe ipſos magiſtros facere, & poſt *pulos eſſe o=*
ſe diſcipulos trahere, Act.20. Quod ſi hodie animaduerterent quidam, haud ita in uerba ſua *portet.*
iurare fratres compellerent, mallẽntq; ſua, ſcripturis, q̃ ſola authoritate, & execrabilibus conui
cijs tueri.

Et reſpondens Ieſus dixit illis: Ite & renunciate, Ioan. &c. Luc.7.) Lucas ſcribit, Chriſtum
B in eadem hora, multos curaſſe à morbis ac plagis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis donaſſe
uiſum, atq; tum dixiſſe nuncijs Ioannis: Euntes renunciate Ioanni, quæ uidiſtis & audiſtis, q
cæci uident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, annuncia
tur pauperibus Euangelion, & beatus qui non fuerit in me offenſus. Iam uel ex hoc Chriſti
reſponſo, patet Ioannẽ non ſua, ſed diſcipulorum cauſſa, Dominum, ſi Chriſtus eſſet, rogaſ=
ſe, factis nanq; ipſe maluit reſpondere, q̃ uerbis, quia diſcipulis Ioannis, nõ uerba ſed facta, de
ſyderabantur. Indubie quod de Ieſu turbis tam diligenter teſtatus fuerat, ſuis diſcipulis Ioan=
nes, haud quaq̃ tacuerat, ſed quia externam ſpeciem, quæ in Ioanne, propter uitæ auſteritatẽ,
quam in Chriſto communi ratione uiuendi contento, auguſtior erat, mens diſcipulorum uſ=
q; morabatur, neq; inducere in animum poterant, tanto Ieſum, ſuo præceptore præſtantiorẽ.
miſit illos ad Ieſum, poſtq̃ ipſi iam famam eius mirari cœperant, ut & facta illius uiderent, atq;
iam in externis quoq;, ſe, qui ſignum nullum fecerat, Io.10. diuiniorẽ illum agnoſcerent. Hæc
igitur ſpiritu agnoſcens Chriſtus, ſigna ipſis uidẽtibus multa ædidit, eaq; Ioanni iuſſit renuncia
re, quorum ſciebat teſtimonio illum, ſuos diſcipulos in fide erga ſe, melius corroboraturum.

Alluſiſſe autem ſimul uidetur, hoc facto, & reſponſo, ad illud Ieſcha.61. Spiritus Domina= *Locus Ieſ.61.*
toris Domini, ſuper me, propterea unxit Dominus me, ad prædicandum pauperibus miſit
me, ad obligandum uulnera contritis corde, ad promulgandum captiuis remiſſionem, & cõ
cluſis apertionẽ carceris. Ad promulgandũ annũ acceptũ Domino, & diem quo ſuos uindi=
cet Deus noſter, quo cõſoletur omnes lugentes, &c. Pauperibus ſane, qui idẽ humiles, & affli
cti dici poſſunt, quos moles iã ſuorũ peccatorum premit, de quibus ſupra.5. in illud: Beati pau
peres &c. Euangelion gratiæ Dei annunciabatur. Tũ erat Dominus is, eſſeq; ſe magnifice de=
clarabat, qui credentes ſibi, omnibus iuxta malis, quæ Vates per contritionem cordis, captiui=
tatẽ, & concluſionem carceris cõprehendit, liberaturus adueniſſet. Nã ideo in cõſpectu nunci
orũ Ioannis, multos à morbis & plagis ac ſpiritibus malis liberabat, atq; cęcis multis uiſum do
nabat. Vt ita uerba ſimul atq; facta illa, cum uaticinijs Prophetarum componentes, Chriſtum

 eſſe

C eſſe ipſum poſſent agnoſcere, quicunq; aliquo ueritatis ſtudio tenebatur. Eſt præterea &.35
uaticinium apud eundem Prophetam: Dicite trepidantibus animo, confortamini, ne timea-
tis, ecce Deus ueſter uindex aderit, retributor Deus ueſter, ipſe aderit & ſaluabit uos. Tunc uiſ-
tabuntur oculi cæcorum, & aures ſurdorum aperientur. Tunc ſaliet ſicut ceruus, qui claudica
bat, & exultabit lingua muti, quoniam erumpent in deſerto aquæ, & torrentes in ſolitudine.
Quanq; uero hoc uaticinio magnifica quædam & læta rerum immutatio, & apud eos, qui de
plorati habebantur, prædicta ſit, eius tamen cum in præſenti uelut ſpecimen Chriſtus exhibe-
ret, corporalem multis adeo ſalutem reſtituens, non minus hic locus, cum præſentia miracu-
la faceret, impletus intelligi potuit, & ipſe, Chriſtus agnoſci, q; ſupra Matthæus ſcripſit, imple-
tum, illud Ieſchaiæ: Hic infirmitates noſtras ſuſcepit, cum multorum morbos curaret, atq; de-
pellēdo morbos corporis, animorum quoq; ſe ſaluatorem declararet, ſicq; & ex hoc loco, per
penſis ſimul operibus eius, Chriſtus eſſe, poterat agnoſci, & ad hæc præcipue diſcipulos remit
tebat, uti & Iudæis illorum teſtimonium identidem obiecit, Ioan.6.&.10. Sic ergo & nos uir
tute operum, non nudis uerbis, Chriſti eſſe nos, demonſtrare oportebat. Porro quod ait: Bea
tus, quiſquis non fuerit offenſus in me, proprie ad diſcipulos Ioannis dixit. Offenſi enim erāt
humilitate conuerſationis Domini, q non ſeorſim ab hominibus, illa uitæ ſeueritate uiueret,
ſicut ipſorum magiſter, ad hæc nullo alio, præter illa miracula, uitæ ſplendore inſigni eſſet. Cū
Beatus quiſquis nō fuerit ſcandalizatus autem in ipſo uno ſalus ſita ſit, habeatq; uitam æternam, qui ei crediderit, æternum uero dam
natus ſit, qui ei non crediderit, bene ait: beatus, qui non fuerit offenſus in me, id eſt, qui nulla
in me re abſterretur, ac ceu repellitur, ne mihi ut ſeruatori fidem habeat, ſeſeq; mihi commit-
tat. Sicut humilitas eius multos ſane repulit, non paucos etiam, q ab externa legis obſeruan-
tia, ad interna reuocaret. Verum eos duntaxat, quibus à Patre poſitus fuit, in ruinā. Hodie mul
ti quoq; in eo, eiſdem de cauſſis offendūtur, q nimiam ſcilicet in ſuis humilitatem, exhibeat,
quam mundi arrogantia non poteſt non faſtidire, deinde q dānat præter ſe omnia, uti & præ
ter ipſum nihil boni aut ſancti exiſtit, id rurſus amantes ſui ipſorum homines, ita offendit, ut
nihil æque damnent & execrentur, atq; Chriſtum, & quicquid Chriſti fuerit, ter quater miſeri.
Deniq; & cruce, quæ illum ſemper in hac uita comitatur, plurimi ab ipſo alienātur, qui hic per
dere animam ſuam timentes, Chriſtum repudiant, atq; ita iacturam uitæ faciunt æternam. Ve
D re igitur beati exiſtunt, quos nihil omnino offenderit, quò minus plena ſe fide, Chriſto cōſe-
crent, ſeruatorem ſuum adorantes.

Euntibus autem illis, cœpit Ieſus dicere turbis de Ioan. Luc.7.) Ioanni uiciſſim Chriſtus te
ſtimonium perhibuit, ut uerbo Patris, quod ille prædicauerat, pondus adijceret, & turbas im
pœnitentiæ, atq; ſocordiæ ſuæ admoneret. Videtur enim hunc ſenſum habere hic Chriſti de
Ioanne ſermo. En præter & ante me inſignem habuiſtis prædicatorem reſipiſcentiæ, hunc Io
annem, ad quem magnis turbis, in deſertum uſq; profecti eſtis. Sed adeo nihil inde meliores
facti eſtis, ut haud appareat, qua demum cauſſa illum adieritis. Habetis illum arundini, uento
agitatæ ſimilem, ut nihil certum aut firmum dixerit? Contemnitis ſiquidem ſtrenue, quæ ille
monuit, nempe ſecurim ad arborem poſitam, atq; mox, ſi diſtulerit fructus bonos ferre, excin
dendam. Non eſt arundo Ioannes, teſtor uobis, nihil mutabile dixit, fixa Dei ſententia eſt, cer-
to euentura, utcunq; uobis illa modo floccifit. Sed quid? fortaſſe uiſus eſt uobis delicatulus,
Ioannes nihil minus quā arūdo & mollis aulicus. quippe mollibus ueſtitus, à quo debueritis, mollia & carnem ueſtram titillantia, audire? Cer-
te alius apparuit, ſi nihil aliud, certe uel ueſtis illa ex pilis camelorum contexta, monere uos de
buerat, maſcula & fortia eſſe, quæ doceret, uti planè ſunt & quidem adeo, ut omnem etiā hu-
manam uirtutem ſuperent. Quippe totius uitæ renouationem, quæ ſola dignos reſipiſcentiæ
fructus tulerit, ille præcepit. Certa igitur & uirilia, nihil nutans aut molle, ab illo audiuiſtis qui
dem, ſed quid obſecro in uobis præſtiterunt? Prophetam audire uobis uiſi eſtis, & recte quidē
imò pluſq; Prophetam, qui clarius ac præſentius, ſalutem uobis indicarit, quā quotquot ante
illum Prophetæ fuere. Eſt namq; de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto nuncium meum ante fa
ciem tuam, qui præparaturus eſt, uiam tuam ante te. Sed quo eſtis facti emendatiores?

Excellētior uero Ioannes reliquis Prophetis in eo fuit, q alij Prophetæ de Chriſto diu poſt
futuro prædixerint, hic ſubingredienti etiam uiam munierit, populo ad pœnitentiam reuo-
cato, eiq; præſentiam illius atteſtatus. Expreſſiſſimum namq; Euangelion prædicauit, ut ſupra
cap.3. dum ſermones ipſius excuſſimus, indicatum eſt. Quo ergo Chriſtum orbis ſeruatorē,
Ioannes prædicauit, reliquis Prophetis plenius & expreſſius, hoc fuit omnibus præſtantior, ac
ſupra quā Propheta, quare ad probandum ipſum ſupra Prophetam eſſe, Chriſtus illud Male
aci adduxit, quo, quod præſtitit, prædictum fuit, nimirum q apertiorē, quā quiſquā Varum
alius, Euangelij prædicatione Chriſto uiam, ad populum Iſrael ſternere debuerit. Certe Pro-
phe

phetarum dignitas & precellentia Prophetæ precio æſtimatur, quare cum nullius potior fuẽrit, ea, quam attulit Iohannes, iure præſtantiſſimũ omnium eum Chriſtus pronunciauit Tan-
A tus autem cum eſſet, cunq; magni quoq; ipſis turbis haberetur, non aliter tamen uerba eius acceperunt, quàm ſi futilis nugator, atq; arundini inconſtantia ac incertitudine ſimilis fuiſſet, qui nihil firmi aut certi docuiſſet. Habent nanq; ironiam illæ priores duæ interrogationes ad iunctam. Significare enim per eas uoluit, nihil eſſe diſſimilius arundini, quàm Ioannem, & bis abſurdum mollia ab ipſo expectare, quem, & ueſtitus & uictus, ſeuerũ ac pœnitentiæ prædicatorem teſtabantur. Prophetæ potius omnia ſimilia habuiſſe, uti ſane pluſquam Propheta erat, ſed licet illi non alio nomine ipſum adijſſent, cum tamen animum factis proderent; qui Ioannem arundini ſimilẽ haberet, qui diuerſum omnino ab eo quod docuerat, cẽſuiſſet ſequendum, & mollem præ ſe aulicum tuliſſet, qui nihil duri ſuadere poſſet. Adeò corrupte adhuc & ſine omni pœnitentia uiuebant. Porro locus ille Malea[c]i.3. paulò aliter atque Ebræa habent, ac etiam uulgata Græcorum æditio, cui cum Ebræis hic conuenit; hic adductus eſt, ſed ita tamen, ut hæc Chriſti uerba, eum uelut enarrant. Ebræi ergo legunt adhunc modum: Ecce mitto angelum meum, & repurgabit uiam coram me, & continuo ueniet ad templum ſuum dominator, quem uos requiritis, & angelus teſtamenti quem uos deſyderatis, ecce aduenit, dicit Dominus exercituum. Cum itaq; uates prædixerit, Dominum miſſurum Angelum, qui uiam repurgaret, & tum uenturum Chriſtum, nihil à ueritate Ebræa alienum eſt, quod Dominus citat: mitto Angelum meum, ante faciem tuam. Cũ enim ilico poſt Ioannem hunc nuncium, Chriſtus adfuerit, prædicans Euangelion regni, & ſaluatorem ſeſe uarijs ſignis demonſtrans, certe ante faciem Chriſti, fuit ille miſſus. Deinde quia Chriſtus uiá illa aduenire debuit, quam Ioannes, tenerat repurgaturus nihil diuerſum eſt ab Ebręis qui legunt coram me, quod uerba Chriſti habent: qui præparaturus eſt uiã tuam ante te. Eadem enim uia patris & Chriſti eſt, qua & ipſe ad nos, & nos ad ipſum imus, uera noſtri humiliatio, & reſipiſcentia. Hanc deniq; & corã patre & filio ille parauit, dum ita ut utriq; probabatur, populum inſtituere, idoneumq;, ut Chriſtum, & in ipſo patrem ſuſciperet, formaret. Mar.1. hoc teſtimoniũ Male. eiſdem uerbis legitur, ueriſimile itaq; eſt illud ſic in uulgatis tum Gręcis exẽplaribus, fuiſſe lectum, quę Math. Mar. & Lucas imitari, quàm nouitate rudiores forſan offendere, maluerunt, præſertim cum ſententiæ Prohetæ, nihil deperiret. Supra capite tertio ſtatim ab initio de his plura.

Locus Ioan. 1. Ecce mitto angelum.

Solet hic & de eo diſputari, quod Ioannes ſe Prophetam & Elijah negauerit, Ioan.1. cum
B Chriſtus tamen, utrũq; illũ eſſe hic pronũciet. Sed negauit illic ſe, Elijah carne eſſe, & Prophetam, aliquem ex ijs qui ante uixerant. An enim horum aliquis eſſet illi rogabant. Expreſſit autem quid eſſet, quo ſimul & Elijah ſe, & pluſquam Prophetam eſſe ſed ſpiritu, abunde declarauit. Nec reiecit Elijah aut Prophetæ nomen, niſi quatenus, ut illis phariſæi ea intelligebant, officium ſuũ, non ſatis & proprie, exprimeretur.

Amen dico uobis, non fuit exortus inter eos, qui naſcuntur e mulieribus. Luc.7.) Volẽs Chriſtus Iudæis opprobrare cor impœnitens, & uerbi Dei, quomodocunq; offeretur, contẽptum, Iohannem primum inſigni laude euexit ac pluſquam Prophetã eſſe, teſtatus eſt. Quo nomine licet illum conſuluiſſent, atque tanquam Dei uerba ab ipſo audituri, in deſertum ad eum abijſſent, uita tamen eorum teſtabatur, haud plus ponderis doctrinam illius, apud eos habere, quàm ſi arundine incertior fuiſſet, eamq; mollitiem & ignauiam, præ ſe ferebat, ac ſi ille mollem & delicatulum aulicum, eis non ſeuerum pœnitentiæ prædicatorem, atq; exactorem exhibuiſſet. Iam quamlibet magno Prophetiæ dignitate Ioanni, ſe Chriſtus, ac ſuos, Euãgelion Ioanne adhuc clarius ac potentius prædicantes, præfert, quos illi pariter tamen contẽnere pergebant, eoq; id referebãt quòd puerorum habebat cantio. Cecinimus uobis tibi &c. Ait ergo, non eſſe inter natos e mulieribus maiorem Iohanne Prophetam, quod nominatim in Luca adiectum eſt. Agitur enim hic de prophetiæ potiſſima dignitate, quo inexcuſatius Iudæorum obſtinatio argueretur, qui omnium præcellentiſſimos Prophetas, contempſiſſent. Apud deum ſiquidem, & omne rectum iudicium, is maior eſt, qui melior, melior à quo cumulatior ad plures prouenit utilitas. Iam, ut nullum eſt præſtantius bonum, quàm Dei cognitio quia uita æterna eſt, ita non poteſt magis diuinum beneficium cuiquã præſtari, quàm ſi Deum noſſe doceatur. Pręſtant ergo omnibus, ueri Prophetę, quod omnium diuiniſſimo beneficio homines afficiant. Vnde ſi etiam abſolute, natis ex mulieribus maiorem Ioannem pronunciaſſet, ut apud Matthęum feciſſe uidetur, uere nihilominus pronunciaſſet. Sed quod Prophetis reliquis uniuerſis prætulit, dictum quoque paulo ante eſt, ideò recte feciſſe, quod

Maior qui melior.

C explicatiorem & pleniorem prophetiam, nimirum ipſiſſimum Euangelion prædicauerat. In Chriſto ſiquidem Deus uere demum cognoſcitur, hunc nullus ante Ioannem, prædicauerat expreſſius.

Hinc iam liquet, quomodo hoc maximo omnium, qui ſcilicet ante ipſum prophetarunt, Vate, maior adhuc ſit, qui in regno Dei, quod idem cęlorũ uocatur, minor eſt. Minimus enim quiſq; Apoſtolorum, aut etiam illorum ſeptuaginta, quos ante faciem ſuam, Dominus miſerat prædicatum Euangelion, explicatius adhuc Ioanne gratiam Chriſti, & potentius etiã, adiectis tantis miraculis, prædicabat, prædicaturiq́; eã, ea ui paulo poſt erant, ut totus orbis, eius cognitione illuſtraretur. Vt ergo Chriſti cognitionem meliorem orbi annunciabant, præſtãtiore homines beneficio afficiebant, eoq; ut meliores, ita & maiores erant. Minores autem in regno cælorum hic ij intelliguntur, qui quod credunt, loquũtur, non hypocritæ, ſine fide Dei uerba ſonantes, aut etiam deprauantes qui ſupra. 5. minimi in regno cælorum, eo ꝙ ſint nullius in eo loci aut momenti, uocantur. Huiuſmodi enim cum Ioanne conferri non potuerũt, nedũm illi præferri. Sed ex ijs qui uera fide, iam in regno cælorum, hoc eſt, noua iſta Dei Eccleſia, quæ tum Euangelio colligi incipiebat, Prophetæ erant, gratiam Dei annunciantes, nemo tam abiectus erat, qui non maior Ioanne eſſet, quia plenius & potentius illo, Chriſtũ docebat, & multo perfectius adhuc docturus erat, Sed quid Iudæi? Vt Ioannem contempſerant, ita & Chriſtum ipſum, ac regni eius Prophetas uniuerſos. Audiebant quidem illos, at ne pilo quidem meliores inde reddebantur, quia uerbo Dei fidem nullam habebant.

Porro à diebus Ioannis Baptiſtæ uſq; ad hunc diem, &c. Luc. 16.) Quarto iã hic arguitur Iudæorum impœnitentia, ab aliorum exemplo. Primum enim arguerat eam Dominus à ſtudio ipſorum erga Ioannem, quem ut Prophetam, ac nequaquã tanquã arundinem, aut mollibus ueſtitum, adierant, nec tamen ei habuerant fidem, deinde à dignitate ac diuinitate prophetiæ Ioannis, quam uſq; tamen contemnebant, tum à præſtantia, ſuæ & ſuorũ, adhuc ampliore, quam etiam perſequebantur, iam hic quarto arguit eam, à ſ de ſtudioq; promiſcui po-

D puli, atq; eorum, qui cupidiſſime in regnum cælorum irrumpebant, quos illi interim execrabantur. Nam quod hic ait: à diebus Ioannis, &c. perinde eſt atq; ſi dixiſſet, ab eo, quòd Ioannes pœnitentiam prædicare cœpit, uſq; in hunc diem, magno uideris impetu, turbas ad oblatam ſibi gratiam, & diu adeo expectati Chriſti Eccleſiam ſeſe conuertere, ac ceu ui irrumpere. & certe uiolenti rapiunt illud, id eſt, qui regni cupiditate adeo flagrant, ut uitã & omnia poſt habeant, modo participes ſint Euangelij, & ciues regni cælorum. Vos autem ſuſq; deq; iſta facitis, ut oblatam gratiam contemnentes, ita ardens hoc populi ſtudium irridentes. Vnde Lucæ. 7. poſt illud: attamen qui minor eſt in regno Dei, &c. continuo ſubiectum legimus: Et omnis populus audiens, & Publicani iuſtificarunt Deum, baptizati baptiſmo Ioannis, Phariſæi autem & Legiſperiti conſilium Dei ſpreuerunt aduerſus ſemetipſos, non baptizati ab eo. Hic ergo populus & hi publicani, qui poſthabitis omnibus, ſummo ardore uerbum Dei, primum per Ioannem, poſtea & per Chriſtum atq; diſcipulos eius receperunt, iuſtificãtes Deũ, id eſt, cum ingenua peccatorum confeſſione, tum auidiſſima nec minus grata gratiæ oblatæ ſuſceptione, iuſtum & iuſtificantem Deum tum agnoſcentes, tum prædicantes, uiolenti illi ſunt, qui uim in regnum cælorum faciunt, ac ui ipſum rapiunt. Annon uero ui rapere, uidetur, pro quo capitis periculum quis adeat? Significatur uero his, theſaurum Euangelij nõ cõtingere, niſi qui ſummo & flagrantiſſimo ipſum deſyderio quæſierint, proq́; eo nihil nõ perdidiſſe, & amittere ament. Quę Euangelij æſtimatio, & parabolis illis infra decimotertio, de theſauro, & margarito, commendatur.

Ioannes præ lege & Prophetis audiendus.

Nam omnes Prophetæ & ipſa lex uſq; ad Ioannem. Luc. 17.) Quinto arguit, Iudęorum ſocordiam, ab eo, ꝙ quæ ſola iam orbi à Deo uitæ doctrina donata erat, nollent agnoſcere, in perniciem ſibijpſis conſilium Dei, & ſaluberrimam prophetiam negligentes. Habent autẽ hæc Chriſti uerba hunc ſenſum: Stultus ac maledictus uobis populus, o uere bis ſtulti & maledicti Phariſæi, uiſitationem Domini agnouit, quæq; modo à bonitate Patris hominibus doctrina donata eſt, intellexit, ideoq́; tanta illam auiditate amplectitur, tantaq́; ui irrumpit, uobis fruſtra lege & Prophetis, quæ & ipſa nec intelligitis, nec ſequi liber, confidentibus. Vſq; ad Ioãnem namq; lex & Prophetæ prophetarunt, id eſt, doctrina lege & Prophetis contenta, ſola uiguit, prædicariq; debuit. Ab eo autem, ꝙ Ioannes Prophetis omnibus maior, quia prædicator gratiæ clarior, prædicare cœpit, alia, & multo diuinior lux exorta eſt, ad quam collatũ, quicquid claritatis Lex & Prophetæ habent, umbra magis ꝗ̃ lux cenſenda eſt. Et ſi uultis recipere, ipſe eſt Helias ille qui uenturus erat, quẽ qui non audierint, anathemate à Domino percutientur, non debebat igitur, ſermo eius, tantopere uobis contemni.

De

De hoc Malea. ita uaticinatus legitur. Ecce ego mitto uobis Elijah Prophetã, antequã ueniat
A dies Domini magnus & terribilis, & conuertet cor Patrum ad filios, & cor filiorum ad patres
eorum, ne forte ueniam, & percutiam terram anathemate. Dies hic Domini magnus & terri
bilis, tempus Euangelij eſt glorioſum, & ob diuinam præſentiam mirificam adeo & claram,
cum timore & tremore ſuſpiciendum, hoc antequã increbreſceret miſſus eſt hic Ioannes ſpiri
tu & uirtute Elijah, qui incredibili ſcilicet ſæueritate & incomparabili authoritate, impietatẽ
inſectans, maiores & minores, inter ſe communi reſipiſcentiæ ſtudio, atq; Euangelij illuceſcen
tis fide, conglutinaret, ne gratia hac Dei contempta, itam eius anathemate percuſſi, inaudito
ſcilicet exterminio deſtinati, experirentur. Quòd in impietatẽ perſiſtentes, miſeri demum ex⸗
perti ſunt, de his plura capite tertio mox ab initio. Tempus itaq; erat, ut pro lege & Prophetis,
huic alteri Elijah auſcultarent, qui quæ lex & Prophetæ continent, luculentius, & ſpiritu potẽ⸗
tiore iam explicabat, annuncians præterea aduenisſe modo regnum Dei, regnum gratiæ &
ſalutis. Hoc ergo populus & publicani ſenſerant, quare ceu ui irrumpebant, Phariſæi ſuperci⸗
lioſi, nihil minus, eoq; omnia contemnebant.

Hac cauſſa Chriſtus adijciebat, quod exclamare ſolitus fuit, quoties ſingularẽ animaduerſi
onem requireret. Qui habet aures ad audiendum audiat, quaſi diceret: Adeſt tempus uiſitatio
nis ueſtræ, offertur uobis regnũ Dei, & uita æterna, habetis illum Elijah, qui reſtituere omnia
aduenit, ſed contemnuntur uobis omnia. aures deſunt quæ Euangelion exaudiant, ut ei credẽ
tes, ab imminenti terræ huic, ac breui affuturo anathemate, & exterminio, ſeruaremini. Cui⸗
cunq; igitur inter uos aures obturatæ non ſunt, qui ueritatem poteſt percipere, intẽdat animũ
his quæ Ioannes docuit, quę ego, ac mei diſcipuli plenius explicamus. Hactenus lex & Prophe
tæ audiendi fuerunt, modo nobis auſcultandum eſt, non aliud, aut diuerſum à lege & Pro⸗
phetis annunciantibus, ſed quæ in illis habentur, plenius explicantibus, & præſentiorem Dei
gratiam Euangelizantibus. Vnde Lucas decimo ſexto: Lex & Prophetæ uſque ad Ioannem,
ab eo tempore regnum Dei annunciatur, & quiuis in illud uim facit. Quod perinde eſt: Ha⸗
ctenus prædicata ſunt uobis mandata legis, & monitiones Prophetarum, quorum ceu pæda⸗
gogia inſtitui uos oportuit, ac nunc, ab eo q̃ Ioannes prædicare cœpit, annunciatur regnum
Dei, aduenisſe ſcilicet Chriſtum, à quo ſit remiſſio peccatorum certo petenda, & ſpiritus ſoli⸗
dæ iuſtitiæ, neq; id iam ſolis Iudæis, ſed uniuerſis hominibus, paſſim in ſpiritu & ueritate ado
rabitur Pater, & filij regni, nullis niſi dilectionis operibus, occupabuntur. Huic Euangelio reg
ni Dei, oportebat uos primos poſthabitis omnibus auſcultare, ſicut populus & publicani fa⸗
B ciunt, qui modo, omni carnis diſcrimine contempto, in illud uim faciunt. Adhuc tamen uos
Phariſæi, cum ueſtris ſectatoribus, conſilium Dei, aduerſus uoſmetipſos ſpreuiſtis. Cæterum dè
legis ſtabilitione, atq; abrogatione plura ſupra cap. 5. in illud: Non ueni ſoluere legem, de præ
dicatione uero, atq; Euangelio regni, plura capite tertio, ubi Ioannis prædicatio tractata eſt.

Sed cui aſſimilabo generationem hanc. Luc. 7.) Commodum, poſtquã diligentem adeo
duritiei & impœnitẽtiæ Iudęos admonuiſſet, ſi qui forſan inter eos ſanabiles adhuc, tempus
uiſitationis ſuæ potuiſſent agnoſcere, ad deplorationem eorum, quibus omnia fruſtra occi⸗
nebantur, deſcendit, opprobrans eis inuictam animi obſtinationem, qui quomodocunq; uer
bo Dei tentarentur, in impietate tamen perſeuerabant, neq; id ſolum, uerum inueniebant ſi⸗
mul, quo ueritatem & gratiam Dei blaſphemerent. Venerat Ioannes, ſeuerus reſipiſcentię præ
dicator, utq; eam citius perſuaderet, ipſe omnium rudiſſime & duriſſime corpus ſuum habu⸗
it, ignorans adeo quicquid eſt delitiarum, ut hic Dominus dicat, eum nec ediſſe, nec bibiſſe, *Ingenium reproborũ cum uerbo Dei tentantur.*
id eſt, cibo & potu, quo uulgo homines uiuunt, non eſſe uſum, de quo ſupra capite tertio
in illud: In deſerto Iudææ. Hanc uitę ſeueritatem cum uiderent, ferè modum hominum exce
dere, Dæmonio adſcripſerant. Succeſſerat Chriſtus ipſe, qui ut recreare uolebat, omnes labo
rantes, & oneratos, & peccatoribus potiſſimum ſeſe medicum exhibere, ita uulgari modo
uiuebat, omnibus ſeſe attemperans, quo uel aliquos lucraretur. Quòd & ipſum uitio dede
runt, calumniantes eum, tanquàm comedonem, uini potorem, peccatorum & Publicanõ
rum amicum. De quo ſupra capite nono. Sic non ſolum à neutro Euangelion recipere ſuſti⸗
nuerunt, ſed etiam utrunq; falſo calumniati ſunt, probantes ſe canes eſſe, quibus fruſtra ſan
ctum obijciatur, ac in quos illa puerorum cantio competat: Tibia cecinimus uobis, & non
ſaltaſtis, lugubria cecinimus uobis, & non planxiſtis, neque enim blando & gaudij pleno
Euangelio, quod Chriſtus prædicabat, tum amico & illicibili eius conuictu, ad ſuſcipien⸗
dum ipſum pellici, neque ſeria ad reſipiſcendum Ioannis adhortatione, tum graui mortifi⸗
cande carnis exemplo quod præferebat, ut ſibi diſplicerent, permoueri poterant. Graphicè
uero in his ingenium reproborum, cum uerbo DEI tentantur, depictum licet contem
plari.

Et

Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis. Luc. 7.) Lucas addit omnibus. Et uidetur mihi quidē
C huius ſenſus eſſe: utcunq; uos ſuperciliosi Iudæi, in perditionem ueſtram, Euangelion & ſapientiam Dei contemnitis, iuſtificata tamen eſt, hoc eſt, ut uera Dei ſapientia ſuſcepta, & obſeruata ab filijs ſuis omnibus, quotquot ut illius participes ſint, à Patre exiſtũt electi. Neq; enī memini me in ſcripturis legere, iuſtificare aliter acceptum, quā pro iuſto cenſere & laudare, ſicut pauloante ex Luca adductum fuit, quod Publicani iuſtificauerunt Deum. Neq; etiam filios ſapientiæ facile, niſi bonos dici inuenias. Si tamen quis illud ἐδικαιώθη, id eſt, iuſtificata eſt, pro eo, quod eſt, iudicata eſt, & filios ſapientiæ, ſicut ſupra filios regni, pro ijs, qui iure debebant filij ſapientiæ eſſe, & quibus primum ea oblata eſt, quanquā eam rejiciant, accipere malit, ut ſenſus ſit: Sapientia Dei, id eſt uerbum Dei & Euangelij prædicatio, iudicata & condemnata eſt, ab filijs ſuis omnibus, id eſt, quotquot præcipue amplecti eam debuerant, ut eius peculiares habiti filij, Cum huiuſmodi equidem nolim contendere, & ſi prior ſenſus magis arrideat, rationem indicaui. Ab omnibus ſiquidem filijs ſuis ueris, laudata ſuſcipitur, non autem ab omnibus Iudæis qui filij eius habiti ſunt, repudiata eſt.

Iuſtificata eſt ſapientia.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus. Luc. 10.) Huc ibat, & ad hunc finem omnia ſuperiora dicta ſunt, ut his oppidis in quibus plurimas uirtutes ediderat, neq; tamen ſcelerum ſuorum eos pœnituerat, incredulitatem opprobraret. Sunt autem Chorazin, Bethſaida & Capernaū oppida lacui Geneſari adiacentia. In ea enim Galilææ portione, Dominus frequentius egit, de quo ſupra. 4. cap. Mirum autem uideri poſſit iudicium Domini, quod ait: Si in Tyro ac Sidone eæ uirtutes æditæ fuiſſent, quæ Chorazin & Bethſaidan, olim inſigniter pœnituiſſent. Et ſi Sodomis facta ſigna, quæ Capernaum, uſq; in præſens manſiſſent. Cogitare quis poſſit, cur ergo non illis potius urbibus prędicauit, & ſigna illa ſua exhibuit: Verum expendendum eſt, quod & alias monui, Dominum uulgo uulgatiter locutum, eoq; cum uellet iſtis oppidis, inſignem impœnitentiam obprobrare, prætulit eos animi obſtinatione ijs, quos omnium habebant deploratiſſimos. Quales utiq; Tyrij & Sidonij illis erant, præterq; quod gentes ſine Deo, etiam ob maris commoditates, & commertiorum multorum contagionem, moribus eſſent peculiariter corruptis & nequam. Iam Sodomorum flagitijs, uel ob inauditam illā ultionem nihil habebatur deteſtabilius. His iam quantumlibet perditis, deteriores pronunciauit iſtos, quibus tantis iam miraculis fruſtra diu adeo prędicauerat. Atq; uel hoc ſolum uoluit perſuaſum eſſe ijs, qui ſanabiles inter eos etiamnum erant, quo reſipiſcerent, alijs uero induratis, quo eſſent inexcuſabiles. Idem præſtabit & à nobis diligenter perpendi, quippe eos, quibus regnum Dei, peculiari uirtute annunciatum fuerit, ſi non reſipiſcāt, peius habituros, q̃ Sodomæ, ac quiq; deploratiſſimi. De eo autem, quid qui olim perierunt, facturi fuiſſent, ſi eis ita fuiſſet prædicatum, ueſtigare curioſius, nihil ad nos, cum quod præterijt, reduci iterum nequeat, & in ea re, nos nihil præſtare poſſimus. In hoc magis incumbendum nobis, ne nos atq; a-
D lij, quibus in præſens Euangelion prædicatur, obſtinatis iſtis ſimiles ſimus. Sicut autem ſuperuacaneum fuerit, diſputare multis, quid illi facturi fuiſſent, ſi Euangelion prædicari ipſis contigiſſet, ita impium eſt colligere hinc, in manu hominum eſſe, prædicato Euangelio habere fidem, uel ſecus. Quandoquidem Dominus non dixit, uel Tyrios & Sidonios, pœnitentiā fuiſſe acturos, uel Sodomos adhuc ſtaturos, ſua uirtute, ubiq; autem in ſcripturis teſtatur, homines ex ſeſe, nihil poſſe, niſi peccare. Sed, ut dixi, ſatis ex hoc loco didicerimus, ſi perſuaſum nobis teneamus, quibuslibet peccatoribus ac ſceleratis, grauius puniendos eos, ut & grauius peccant, qui oblatam ſibi per Euangelion gratiam Dei reiecerint. Tū ſi qui reprobi ſint, nulla uel prædicationis diuina energia, uel prædicatoris irreprehenſa ſanctitate, uel quamlibet inſolenti miraculorum ſplendore, ad credendum poſſe permoueri, quādo Chriſtus ipſe, in quo hæc omnia ſumma fuere, fruſtra iſtis licet tam diu, prædicarit. Deniq; non continuo bene habituros, quibus palam & paulo magnificentius Euangelion fuerit annunciatum, cum Capernaum, quanto præ alijs, ob Chriſti glorioſum adeo municipatum & frequentem præſentiam, celſius fuit ad cælos uſq;, ut Chriſtus ait, exaltatū, tanto infra alios poſtea, ultione fuit deiectū, detractū nimirum ad inferos, id eſt, cæcitate & calamitate, infra quoſq; abiectiſſimos. Idē multis alijs urbibus euenit, uiderint quibus hodie præ alijs Euangelion illuxit. Chriſtus ſemper in reſurrectionem & ruinam multorū, iuxta ponitur. Cuius arcani cōſilij rationem, pius nemo ueſtigabit, ſed aget potius gratias Domino, Chriſtum ſibi in reſurrectionē, & non ruinā poſitum. Porro ſedere in cilicio ac cinere, mos fuit ſerio pœnitentiū, atq; peccata lugentium, & ritus deniq; ueri ieiunij, ut de Niniuitis legitur, de quo ſupra capite ſeptimo. Illud deniq; tolerabilius erit Sodomis in die iudicij, quàm tibi, explicatum ſupra eſt capite decimo.

Quatenus hic Chriſti ſermo perpendēdus.

Quæ hinc diſcenda.

In.

A In illo tempore reſpondens Ieſus dixit. Gratias ago &c. Luc. 10.) Lucas memorat, hæc Dominũ dixiſſe, cum reuerſi ſeptuaginta diſcipuli gloriarentur, ſibi Dæmonia dicto fuiſſe audientia, uel ergo non ſemel, ut plane diſſimile ueri non eſt, iſta eſt locutus, uel circa idem tempus, etiam fatum ſuum, iſtis ingratis urbibus prædixit. Specimen autẽ exhibuit hic Chriſtus animi, aduentum regni Dei, gloriæq; ipſius illuſtrationem, ardentiſſime deſiderantis, tũ electos ad hanc unice deamantis. Vbi enim ſecum reputaſſet, quanto bono, ſane æterna uita, & Iudæi illi priuati eſſent, dum Euangelio non poſſent credere, & ſui illi uiles ac rudes diſcipuli ditati, quibus ſcilicet datum erat, illi non ſolum credere, ſed ſimul fœliciter ipſum quoque propagare, ut uerus homo fuit, & affectibus uiuis, ſed ad gloriam Dei comparatis, exilijt præ lætitia ac geſtijt animus eius, erumpens ilico in gratias erga patrem, gloriam ſuam mirifice adeo ſed ſecundum prophetarum uaticinia prouehentem. Vnde Lucas habet. In eadem hora exultauit ſpiritu Ieſus. Confiteor ait, tibi Domine cæli & terræ. Hoc Ebraiſmus eſt, pro eo quod eſt, gratias ago uel prædico te. Cum enim Eb. ידה aliquando confeſſus eſt, ſignificet aliquando laudauit uel prædicauit, Græci conſtanter illud pro ὁμολογεῖσθαι, id eſt, confiteri reddiderunt, unde aliquod ſcripturæ locis, non nihil obſcuritatis rudioribus offuſum eſt.

Confiteor,

Sed quid? Laudat Chriſtus tantus humani generis amator patrem, quod cognitionem ſui, quæ æterna uita eſt, aliquibus abſconderit? Etiam hoc, quia iuſto optimoq; Dei iudicio ita comparatum fuerat, ſed magis adeo, quod ingentem illum theſaurum, quo ſuperbi ſapientes ac prudentes, multis alias ditati, ex æquiſſima Dei diſpenſatione carere debebant, rudibus, humilibus, ac pauperculis ſuis donaſſet. Et peculiariter impleri ita patris uolũtatem, qua nihil poteſt melius excogitari exultabat. Vnde ſubijcit: certe pater, ſic fuit bona uoluntas coram te. Hinc in pſalmis, tanta ſanctis uoluptas & gratiæ, ob uindictam malorum, quos ut uincere uoluntatem Domini optauerant, ita uictricem ſummo cum gaudio glorificabant. Neq; pugnat hoc dilectioni, quæ ſecundum Deum habet omnia. Sunt autem iſta, Domine cæli & terræ, & repetita uox patris, indicia animi, ſancta uoluptate perfuſi, diuinaq; quadam lætitia geſtientis, tum Dei potentiam & maieſtatem digne admirãtis. Hos affectus Paulus non ignorauit, & norunt quibuſcunq; gloria Dei uere chara eſt. Qui enim nihil æque, atq; ſanctificari nomen Domini optat, is etiam ſumma lætitia exultet neceſſe eſt, cum uoti compos ſanctificari illud uidet. Hinc tantum gaudij & gratiarum actionis apud Paulum, ex profectu fratrum, & rurſus dolor & cruciatus intollerabilis, ex ipſorum ſcãdalo & caſu. O utinam & nos ſerio precari poſſemus, pater ſanctificetur nomen tuum, & haud uulgari hanc Chriſti exultationem uoluptate perpenderemus.

Laudat patrẽ Christus quod quoſdam exercet.

B Omnia mihi tradita ſunt à patre meo &c. Luc. 10. Ioan. 1. 13.) Quaſi diceret. Cur non gratias tibi pater magnifice agerem, cum omnia mihi in manus tradideris; & per me diſpenſari cuncta uolueris. Delegi ex tua mihi uoluntate, contemptos & ſimplices hos, trado tui illis cognitionem, & amplectuntur, amando ut eam alijs quoq; communicent, & ſuccedit. Incomparabilis eſt gloria qua me glorificas, & incognitam adhuc mundo maieſtatem, quam apud te habui, priuſquam mundus hic fieret. Ioan. 17. modo profers. Nemo eſt, qui plane norit, qui ſim, niſi tu ſolus pater, neq; te nouit quiſq; præter me, tua diuinitas nulli eſſe cognita penitus, imo nulla eius portio poterit, niſi per me. Meum eſt dare ſpiritum, quo tu in me, & ego in te cognoſcar. De quo Ioan. 1. Deum nemo uidit unquam, unigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Maior nanq; Deus eſt, quàm ut poſſit humana mente comprehendi, & ut Deus uere cognoſci. Tum enim ut Deum uere illum cognoſcimus, quando ut ſummum bonum, etiam nobis, in quo adeo deſiderabilia uniuerſa nobis expoſita ſint, ut præter ipſum nihil omnino poſſimus optare, agnoſcimus. Huc iam niſi credamus peccata nobis condonaſſe, peruenire haud licet, & condonaſſe ſine Chriſto, quandoquidem Deus iuſtus eſt credere non poſſumus. Hæc uero omnia, ſuo nos ſpiritu Chriſtus docet, quare ipſo enarrante diſcendum eſt, quicquid cognitionis Dei, nos conſequi deſtinatum fuerit. Iſta tum mundo patefieri incipiebant, atq; ita dies ſalutis oriebatur, & annus acceptus ille ſeſe aperiebat, hinc illa Domini exultatio & gratiæ. Ioan. 17. eadem multis prædicat, quomodo electi ſibi à patre traditi ſint, ut ipſe uitam æternam, nimirum ſui & patris cognitionẽ illis donet. Animaduertat hæc qui poterit, profecto qui ea agnouerit, nec ſua nec ullius creaturæ ſapientia, uel iuſtitia fidet, ſed uni Chriſto per fidem ſeſe dedet.

Venite ad me oẽs, q laboratis & onerati eſtis &c. Recte ad ſe inuitat, poſtq̃ oĩa à patre tradita accepit & cognitionẽ patris ſolus donat. Quid eni habemus, ſi ęternã uitã nõ habemus? hãc iã ſi ſolus Chriſtus ſuis donat, demẽtes ſũt, quotquot nõ promis animis, ad ipſum benigne adeo inuitãtẽ accurrũt. Vocat aũt nominatĩ, laborãtes & oneratos, q iã peccata ſua ſentiunt, &

pauperes

C pauperes ſpiritu exiſtũt, ꝙ nõ alij, quid Chriſtus ſit agnoſcere queant: Satiſfactio enim eſt pro
peccatis, mediator, & interceſſor eorũ, ꝗ iratũ Deũ timent. Hæc ut deplorati illi, ꝗ peccati ſen-
ſum amiſerunt ac etiam hypocritæ, qui alijs medelis fruſtra fidunt, ſuis ſcilicet atq; aliorũ ope
ribus, prorſus ignorant, ita nec Chriſtũ cognoſcere poſſũt, aut ad illũ ſeſe recipere. De paupe-
ribus ſpiritu, qui ijdem ſunt onerati & laborantes, quos ad ſe Chriſtus uocat, plura ſupra cap.
5. Ego, inquit, refocillabo uos. Simulátq; enim ille ſui cognitione donauerit, ut per ipſum nõ
dubitemus peccata nobis à patre condonari, atq; in filios & hæredes ab ipſo nos aſſumptos,
quid eſt quod præterea queat nos angere? Quid omnino mali accidat, quid boni deſidere-
tur, Deum iam patrem habentibus per Chriſtum, & quidẽ fauentiſſimum? Certi ſunt, quot-
quot hac fide præditi ſunt, omnia in bonum ſibi cooperati. Rom. 8. nulla igitur poſſunt affi
ci, ulla ex re moleſtia. Incredibile quidem illis tormentum eſt peccatum, quod repugnantem
legi Dei, in membris ſuis, legem ferre hic coguntur, ſed quoties hinc laborant, & onus ſenti-
unt, ad Chriſtum accurrunt, atq; non remiſſionem ſolum eorum quæ commiſerunt, ab ipſo
ſibi impetratam agnoſcunt, uerum etiam ſpe illa roborantur, ipſius beneficio paulo poſt fu-
turum, ut à corpore hoc morti obnoxio, ac omni prauo affectu prorſus liberentur, plene ad
imaginem ipſius reſtituti. Hinc utcunq; laborauerint, atq; onerati extiterint, mirifice & abun-
de refocillantur, animíq; pacem & tranquillitatem referunt. Hęc eſt pax illa omnem ſenſum
exuperans, quã in ſe ſuis Chriſtus promiſit, utcunq; in mũdo coanguſtarentur, de qua Rom.
Vnde animi refocillatio. 5. Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chri-
ſtum, per quem & contigit nobis, ut fide perduceremur in gratiã hanc, in qua ſtamus & glo-
riamur, ſub ſpe gloriæ Dei. Nec id ſolum &c. Multus ſane eſt Paulus in pace hac prædicanda,
uti & proprium ea Chriſti opus, & beneficium exiſtit. Guſtus enim quidam eſt uitæ æternæ,
atq; ſalutis, per ipſum nobis reſtitutæ.

Tollite iugum meum ſuper uos & diſcite à me &c.) Quid iugum & onus ſuum intel-
ligat, ipſe ſatis declarat, cum ſubijcit: Diſcite à me, quę enim docet, onus quoddam & iugum
ſunt carni, at cum ipſi quis ſeſe fide dediderit, ſentit ſpiritu quem ab ipſo percipit nihil illis eſſe
cõmodius nihil portatu facilius. Quo aũt huc ut diſcere ab ipſo & ipſius eſſe diſcipuli liberet
prouocaret, ſubiecit. Quia mitis ſum & corde humili, hoc eſt, nihil eſt me demiſſius, nihil eſt
ęquæ cuiuis magis expoſitũ, una mea cura eſt ueſtra ſalus, hic nihil arrogans, nihil prefractum
uobis metuendum ne ergo pigeat mihi uos diſcipulos addicere. Vulgo hic locus exponi-
D tur, quaſi hoc ipſum, quod mitis & humilis ipſe erat, à ſe diſci uoluerit. Quanquam autem id
precipue à ſe diſci poſtulet, uidetur tamen probabilius cum ait, diſcite à me poſtulaſſe, ut in
uniuerſum doctrinam ipſius, quam ſuũ onus & iugũ uocauit, amplecteremur, facti ipſius di-
ſcipuli & tum hanc ſubieciſſe rationẽ ſe mitem, & corde humili eſſe, hoc eſt, humaniſſimum
& omnium imbecillitati expoſitum, quíq; ideo nihil non ſaluificũ, & ideo maxime ſuaue &
cõmodum, ſpiritui ſane, preciperet & doceret. Satis enim omnia hic indicant, huc inuitaſſe,
ut omni eius doctrinæ nos addiceremus: Cui qui ſeſe addicunt ipſi quoq; ſimiliter mites &
humiles euadunt. Et hi ſoli requiem animabus ſuis inueniunt. Cum enim nulla omni-
Requiem animab. no res ſit, quæ animum hominis exagitare & tranquillum reddere poſſit, niſi ſolus Deus, ꝙ
ipſa experientia probat, & Deum ij demum uere percipiunt, qui omnia alia poſuerint, unde
& beatos pauperes ſpiritu pronunciauit, quod ipſorum ſit regnum cęlorum, quod ſcilicet nul
li alij Euangelio credere poſſunt, uere dixit requiem animabus ſuis inuenturos, qui iugum
ſuum ſuper ſe tulerint, atq; ab ſe didicerint, hoc eſt, ipſius facti fuerint diſcipuli eoq; uere man
ſueti, & pauperes ſpiritu. Nam ut hi miſſis rebus caducis atq; perituris, Euangelio uere credũt
atq; per illud gratiæ Dei in Chriſto Ieſu ac æternæ uitæ ſecuti ſunt, ita ſolidam animorum pa,
cem, ac requietem obtinent, ſpe nimirum ſalui & beati. Hinc recte ſubijcit: iugum enim me
Iugum bonũ. um bonum, & onus meum leue eſt. Iugum quidem & onus eſt, ſeſe abnegare, ſed carni,
cum ſancti autem ſpiritu uiuant, eóque ſciant Dei patris erga ſe cura & amore, quibus bean-
tur, propriam curam & amorem, quibus non niſi perire poſſunt, commutaſſe, & pro o-
mnibus, quæ Dei cauſſa relinquunt, centuplum in hoc quoque ſæculo, & æternam inſu-
per uitam recepturos, tum denique & momentaneam leuitatem afflictionis noſtræ, mire
ſupra modum, æternum pondus gloriæ parere. 2. Corinthiorum 4. non poſſunt non o-
ptimum, commodiſſimum, atque amabile iugum hoc, onúſque portatu & leuiſſimum
& optatiſſimum iudicare. De quo plura ſupra capite: 7. in illud: Introite per arctam
portam &c.

Recepi ſupra me in hoc capite de prophetia, nonnihil dicturũ, uel ea occaſione, ꝙ Ioannes
plus quã Propheta eſſe à Domino prædicetur. Prophetia Igitur, ut de nomine ordiar, Ebraice
dicitur

dicitur נביא,quod ut ex uarijs locis ſcripturæ intelligi poteſt, ſignificat hominem diuinum,
A Deiq́ꝫ interpretem. Primo Moſcheh.20.legimus Dominum dixiſſe Aebimelec de Abraham:
Nunc ergo redde uiro uxorem,quoniam Propheta eſt,& orabit pro te,& uiues. Ex his uer-
bis ſubapparere uidetur,hominem Deo charum,cum quo Deus loqueretur, Prophetam in
ſcripturis uocari. Talis enim Abraham erat. Deinde.2.Moſcheh.7.ita Moſcheh loquitur Do-
minus: Vide,dedi te Deum Pharaoni,& Aharon frater tuus,erit propheta tuus. Hic quid Pro
pheta niſi interpretem ſignificat? Præterea.4.Moſcheh.12.ſic loquitur Dominus: Si quis erit
inter uos Propheta, ego Dominus in uiſione illi apparebo,in ſomnis loquar ad eum. Nō ſic
ſeruus meus Moſcheh,qui ex omni domo mea,ueritate atq́ꝫ certitudine præſtat. Ore ad os lo
quor ad eum,& aperta uiſione,non in ænigmatis & ſimilitudine Dominum contēplabitur.
Ex his rurſum patet:Prophetam dici,diuiniloquum,qui uel uiſione aliqua,uel in ſomnis, uel
oraculo obſcuriore,uel apertiore apparitione & colloquio,uti Moſcheh contigit, diuina per-
cipit,ut ad alios ea deinde proferat,quod quid aliud eſt,quā Dei eſſe interpretē? Nō aliter agni
tus fuit Schmuel eſſe confirmatus,ut eſſet Propheta Domini. Inuulgatum enim erat, Domi-
num ipſi,& per eum loqui,uti Eli iudicium ſuum per eum prædixerat.1.Schmuel.3.Sed in e-
odem libro cap.10.& 19.de choris Prophetarum legimus,ad quos cum Schaul ueniſſet, inſi
liuit in eum ſpiritus Dei & prophetauit pariter,factus uir alius. Et.19.ſcribitur,ueſtes depoſuiſ-
ſe,& nudum concidiſſe,per diem & per noctē. In libris Regum quoq́ꝫ præſertim ſecūdo, pri-
oribus aliquot capitibus,quibus de Aeliſcha memoratur,crebra fit mentio filiorū propheta-
rum. Ii uidentur ergo fuiſſe uiri religioſiores,qui certis temporibus, decantandis Pſalmis, &
precando Deo,tum docendo atq́ꝫ excutiendo legem Domini,præ alijs fuerint occupati. Ete-
nim Schmuel.10.cap.prioris libri ſui ita Schauli prædicebat: Cū ueneris in ciuitatem illic, ob-
uiam ueniet tibi grex Prophetarum,deſcendētium de colle,& ante eos pſalterium & tympa-
num,& cimbalum,& cithara,& ipſi prophetabunt. Quod prophetare,puto nihil aliud fuiſ-
ſe,q̄ꝫ hymnis Deum celebrare,populumq́ꝫ ad pietatem prouocare. Quibus cum ſeſe Schaul
ſubito adiungeret,atq́ꝫ pariter prophetaret,quod ante hac non fuerat ſolitus, uis ſpiritus Do-
mini,qui ipſum inuaſerat,declarata fuit. Nam licet ſpiritu Domini omnia in omnibus fiant,
peculiariter tamen inſilitio aut correptio,uel opus ſpiritus dicitur, quum quid præter conſue-
tum ordinem,ab illo in homine deſignatur.

Haud crediderim uero illis Prophetis omnibus facultatem adfuiſſe,uel prędicendi futura,
uel recondita alia,& diuiniora enarrandi,& ſi ſemper aliquos inter illos fuiſſe,nō abnuerim.
B Nam peculiariter gens hæc,dono prophetiæ,ut haberet ſemper, qui de diuina uoluntate re-
ſponderent,inſignis extitit,iuxta promiſſionem Domini.5.Moſche.18. Vbi & ſi potiſſimum
Chriſtus promiſſus fuerit,tamen conſyderanti uerba illic diligenter,ſatis patebit,etiā de quo-
libet propheta,qui populo de Domini uoluntate reſpōderet,factam eſſe promiſſionem. Nā
interdicit illic Moſcheh cum in promiſſam terrā ueniſſent,conſulere diuinos,& ſubijcit: Pro-
phetam de medio tui,& de fratribus tuis,ſicut me,excitabit tibi Dominus Deus tuus,illū au-
dietis,ſicut omnino à Domino Deo tuo petijſti in Choreb &c. quaſi diceret: Nō à diuinis, ſed *Iudæi ſemper*
à Domini Prophetis, de uoluntate illius rogabitis. Et ne cauſſam habeatis,diuinos conſulen- *habuere pro-*
di,excitabit uobis Dominus ſemper de medio ueſtri prophetas, à quibus de ſententiā ipſius *phetas.*
poſſitis rogare. Quorum uoci,qui inobediens fuerit,is ut uerbi mei contemptor pœnas da-
bit. Attamen,quoniam & falſi prophetæ ſurgent,ueſtrū erit diſpicere,qui à me miſſi fuerint,
& qui à ſe ipſis uenerint,id in eo deprehendetis,ſi quid non eueniat, q̄ qui Prophetam ſeſe ia-
ctarit,euenturum prædixit. Hæc ſumma eſt promiſſionis Domini,in loco adducto, ſecundū *Locus.5.Moſ.*
quam ſemper fere Prophetas ſuos populus ille habuit uſq́ꝫ ad Chriſtū. Vnde Pſal.74.tanq̄ꝫ *18.de prophe*
de ſuprema calamitate queritur: Signa noſtra non uidemus,non eſt amplius Propheta,nul- *ta.*
lus nobis cognoſcens reliquus. De Chriſto ergo,præcipue illa promiſſio fuit,ut Petrus eam in
Act.adducit,at non ſolo,ſed & de Prophetis,quotquot à Domino,à Moſcheh uſq́ꝫ ad Chriſtū
Iudæi habuerunt. Iudicent de his, qui locum hunc, ſimplici & diligenti conſyderatione
uolent expendere.

Nemo uero clamet hinc gloriæ Chriſti aliquid detrahi,aut quod Iudæis ſecundum carnē
per hæc minimum concedatur. Prophetiæ de Chriſto ſpiritu,non litera, & perſuadentur &
creduntur. Quotquot contentioſi ſunt,canes ſunt,quibus ne debes quidem,ſanctum legis et
Prophetarum obijcere. Sanè præſtat omnino mittere Iudæos,q̄ꝫ urgere ijs,quæ ipſi probabi- *Spiritu,non*
liter poſſunt eludere. Supra.1.cap.in illud: Porro totū hoc factū eſt,dixi,fruſtra cum Iudæis de *litera conuin*
Chriſto,aut ullis prophetijs agi,niſi in primis perſuadeantur eſſe peccatores, atq́ꝫ reſipiſcen- *cendi incredu*
tia indigere,id uerum ſpiritales agnoſcent. *li.*

Sed

C Sed ut ad inſtitutum redeam, quantum conijci poteſt, ex uarijs ſcripturæ locis, propheta uidetur proprie ſignificare hominem, diuinarum rerum per afflatum ſpiritus Dei, præ alijs ſcientem, quiq; de uoluntate Domini alios queat edocere. Inde autem ut fit, deductum hoc nomen eſt, & ad quoſlibet diuinis rebus peculiariter deditos. Imo quicunque afflati ſpiritu inſolentius loquebantur, prophetare dicebantur. Sic de Schaul. 1. Schmuel. 18. legimus & inuaſit ſpiritus Dei malus Schaul, & prophetabat in medio domus. Quid hoc prophetare fuit, quàm inſolentia loqui, ut enthuſiaſmo acti ſolent? Vnde & qui bono Dei ſpiritu afflati, de diuinis rebus differebant, carnalibus hominibus, inſani habebantur. Sic de eo, quem Aeliſcha, ad ungendum in Regem Iehu miſerat, dicebât qui cum Iehu erant: Cuius cauſſa uenit hic inſanus, ſiue arreptitius ad te? Sic & Paulum inſanire Feſtus putabat, diuina differentem. Inſanum enim caro iudicat quicquid ſuum captum exceſſerit.

Vt uarie prophetare accipiatur.

Quid prophetia.

Prophetia itaq; uera & ſancta, de qua hic potiſſimum agimus, facultas quædã uidetur, Dei conſilia & placita, plenius ac certius cum cognoſcendi, tum enarrandi ad Eccleſiæ profectum inſtinctu afflatuq; diuini ſpiritus aliquibus facta. Huius pars quædam eſt, præſenſio ac prædictio futurorum, aut etiam reconditorũ. Pars, & quidem, diuinior, de Deo, ac pietate dexterius differendi facultas. Quanquam perraro inuenias prophetæ nomine dignatos, quibus nõ eſſet ſimul datum, præſentire prædicereq; futura, aut certe enunciare occultiora, quàm ut humano ingenio eſſent cognitu poſſibilia. Vti erat, quod Schmuel Schauli dicebat, quid quæreret. Et Aeliſcha, ſuo Gechæzi, quid à Næaman Syro accepiſſet. Tum Chriſtus Nathanaeli, ubi fuiſſet cum à Philippo uocaretur. Vnde nota ueri prophetæ. 5. Moſcheh. 18. Hęc diuinitus data fuit, ſi eueniſſet quod prædixiſſet. Quanquam eodem libro. 13. & altera adiecta fuerit, nẽpe ſi non ab uno Deo colendo auocaret. Nam fieri poſſe, ut uolente Domino populũ ſuum tentare, eueniat, quod etiam pſeudopropheta prędixiſſet. Hinc de Schmuele, puer Schaul uolens illum probare, uerum prophetam dicebat: Eſt uir Dei in ciuitate hac, hic uir inſignis eſt, quicquid dixerit, certo euenit. Huc ſane & Paulus uidetur reſpexiſſe, cum ait: Quod ſi omnes propheteris, ingrediatur autem incredulus aut indoctus, coarguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, & ſic occulta cordis eius manifeſta fiunt, atq; ita procidens in faciem, adorabit Deum, renuncians quod reuera in uobis ſit. Quid hoc eſt, coarguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, & ſic occulta cordis eius manifeſta fiunt? niſi quod prophetæ ex ſpiritus inſtinctu, occulta cordis illius proferunt, quod cum humanitus nemo poſſit, incredulus uel

D indoctus, certo argumento agnoſcit Deum in illis agere & loqui.

Iam huiuſmodi multos Domini Vates, qui uel per uiſiones, uel per ſomnia, uel per afflatũ atq; inſtinctum ſpiritus alias, de uoluntate Dei in rebus uarijs, atq; etiam hominum actibus, pleraq; humanum captum excedentia, identidem & cognoſcere, & loqui potuerunt, populus Iiſraeliticus ſemper fere habuit. Sed nec primori Eccleſiæ defuerunt. Eiuſmodi enim erant prophetæ illi & doctores in Eccleſia Antiochiæ, quibus Deum peculiariter colentibus & ieiunantibus, ſpiritus ſanctus dicebat: Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod accerſiui eos, Acto. 13. Talis erat Agabus, qui prædixerat, famem magnam futuram, Acto. 11. & Pauli uincula, 21. Petrus item, hoc uaticinij genus exhibuit, cum dolum proderet Ananiæ, & Saphyræ. Quanquã autem non facile, ut dixi, Prophetæ nomine, quiſquam in ſcripturis quidem, celebretur, qui præſenſione ac prædictione futurorum, uel cognitione atq; renunciatione occultorum non ualuerit, tamen præcipuum prophetarum munus ſemper fuit, ex inſtinctu ſpiritus, atq; reuelatione, ad pietatem inſtituere. Vnde 1. Cor. 14. Qui prophetat, hominibus loquitur ædificationem, & exhortationem, & conſolationem. Tales etiam fuere, quot quot Prophetas iſigniores, ſcriptura celebrat, ut Moſcheh, Schmuel, Elijah, Eliſcha, Ieſchaiah Iirmeiah, atq; cæteri.

Quid doctrina à prophetia, & doctores à prophetis.

A doctoribus autem prophetę differunt, quod doctores quæ per ſcientiam conſecuti ſunt quæ & ipſa tamen donum ſpiritus eſt, quandoquidem omnia in omnibus operatur, 1. Cor. 12. Eccleſiæ tradent. Prophetæ, quæ per reuelationem, Id præter locum quarti Moſ. 12. ſupra adductum, atq; exempla omnium Prophetarum, quos ſcriptura celebrat, & illud probat, 1. Cor. 14. Nunc autem fratres ſi ueniam ad uos, linguis loquens, quid uobis prodero? niſi uobis loquar, aut per reuelationem, aut per ſcientiam, aut per prophetiam, aut per doctrinam. Nam reuelationem non dubitarim cum prophetia, ſicut ſcientiam, cum doctrina eſſe à Paulo coniunctam, ut ſicut reuelatione percipitur, quod per prophetiam alijs differitur, ita ſcientia teneatur, quod communicatur alijs per doctrinam. Quis enim loquatur alijs, per reuelationem, uel ſcientiam? Reuelatione igitur percipitur diuinitus citra humanam inſtitutionem ſicut per ſciẽntiam humanitus, licet non abſq; opera ſpiritus, quod alijs poſtea tradatur. Eóq;

Paulus

A Paulus, qui Euangelion ſuum, neq; ab homine accepit, neq; didicit, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti illud conſecutus fuit, perpetua quadam prophetia, non doctrina prædicauit, Galat. 1. Cæterum & 1. Corint. 12. & Epheſ. 4. Paulus alios Prophetas, & alios Doctores facit. Illic ſcribit: Et alios quidem poſuit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, deinde Prophetas, tertio Doctores, deinde Poteſtates, &c. Hic: Et idem dedit alios quidem Apoſtolos, alios uero Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios autem paſtores ac doctores, &c. Vbiq; Prophetas eos dicit, qui per inſtinctum & afflatum Dei docentur, quæ doceant, quæq; ad ædificationem Eccleſiæ loquantur. Doctores uero qui eruditi ſunt per homines, & humano more ex ſanctis libris, licet id non abſq; dono & facultate ſpiritus, ſine quo, nulla omnino ratione, ſacra percipi poſſunt. Atque hinc iam liquet, præſentem Eccleſiam, ut de Doctoribus per ſpiritum Dei formatis gloriari poſſit, de Prophetis certe non poſſe, quos ſi non omnino nullos, certe perpaucos; eóſq; nimis obſcuros habet. Ex his iam facile intelligitur, quomodo Ioannes Propheta, & plus q̃ Propheta fuerit. Omnia enim ſua per reuelationem habuit, plenus ſpiritu à puero, eáq; ad ſummam ædificationem fuit prolocutus, deinde & latentem tum Chriſtum, mundo prodidit, atq; numeros ita omnes Prophetæ impleuit. Eóq;, ꝙ negauit ſe Prophetam Iudæis, id non tantum feciſſe uidetur, ut ſignificaret, cuiuſmodi Propheta eſſet, magiſq; proprium ſuũ, illis titulum profiteretur, quod ſcilicet ad negotium quod tũ agebat, cum prædicandæ pœnitentiæ, tum Chriſti manifeſtandi, haud parum faciebat, ſed magis adeo; ꝙ Iudæi illi perſuaſi παλιγγενεσίαν, rogaſſent, num aliquis ex prioribus Prophetis, in hanc rurſus uitam rediſſet? Sicut & de Chriſto uulgo putabant, alij Eliam ipſum eſſe, alij Ieremiam, alij alium quempiã ex Prophetis prioribus arbitrati. Sic enim & Herodes exiſtimabat Ieſum, Ioannem eſſe à mortuis reuocatum. Omnino nanq; Prophetæ nomen Ioannes ſupra q̃ ſatis impleuit, neq; negare ſe potuit, tantus ueritatis præco, quod erat. Eóq; mihi quidem non fit dubium, illos rogaſſe, ſi Elijah prior ille Theſbites carne eſſet, aut quiſpiã alius ex Prophetis ſæculi ſuperioris, quod utrunq; recte eſſe ſe negauit. Quod autem plus q̃ Prophetam illũ Dominus prædicauit, factum eſt, propter incomparabilem prophetiæ eius lucem, quæ utiq; ipſiſſimum Euangelion fuit. Sicut nanq; Paulus Prophetam dicit maiorem eſſe eo, qui loquitur linguis, ꝙ ædificet ille & alios, hic uero ſibi tantum & Deo loquatur (linguis enim loqui eos intelligit, qui ex ſpiritus dono multis linguis, & ignotis in præſentia Eccleſiæ orabant, uel pſallebant) ſic Chriſtus Ioannem, maiorem pronunciauit Prophetis alijs, ꝙ præ alijs ædificarit, Euangelion æternæ uitæ palam iam annuncians, cum apud Prophetas ſuperiores, multa obſcura & ænigmatica
B fuerint, & Chriſti prædicatio admodum tecta.

Quomodo Io. propheta & plus quã Propheta fuerit, & tamen ſe Prophetã negarit.

Plura iam, q̃ par ſit uideri poſſim, de prophetia diſſeruiſſe, ſed ut illa plus q̃ rara, proh dolor, eſſe cœpit, ut & alia illa ſpiritus dona, uereor, ut pauciora æquo plæriſq; de ea dixerim. Experientia debebat de hac pronunciare, cum iam neceſſe ſit, ex uarijs ſcripturæ locis, ſubodorari, quidnam ea fuerit. Nam & alia dona, ſatis plene, haudquaq̃ citra præſentem eorum uſum, poſſunt depingi. Verum facilior eſſet aliorum quorũdam donorũ iactura, prophetiam adeo eſſe raram, neſcio an non arguat, nobis annum acceptum, diéſq; ſalutis haud dum plene reſtitutos, præſertim cum prophetia non incredulis, ſed credentibus ſigni uice ſit, ſicut linguæ nõ ijs qui credunt, ſed incredulis. 1. Corint. 14. Aedificationẽ enim, exhortationẽ, atq; conſolationem prophetia loquitur, cum aliena, quã non didiceris loqui lingua, per ſe non ſit, niſi nudum miraculum, ſicut quid aliud efficere, quod hominum facultatem excedat. Id nanq; incredulos attonitos reddit, & prouocat quidem, ut præſentem ſpiritum Dei agnoſcant, uel ſi neq; poſtea, ijs, quæ per Prophetiam dicuntur, adhibere fidem, cæterum per ſe non ædificat. Attamen & prophetię iactura ferri poterat, ſi excellentiorem illam, etiam donis potioribus, uiam charitatis, quæ faceſſentibus linguis, ſcientia & prophetijs, perennabit, gnauiter ingrederemur. Sic ſpiritus Domini ex ſcripturis, & per ſcientiam, nihilominus omnia, quæ ad ſalutem opus eſſent, doceret, adeſſétq; deniq;, ſi non plena, ſaltem aliqua prophetia. Non dubitarim tamen, apud aliquos, quanq̃, ut dixi, & paucos, & etiamnum obſcuros, iuſtam quoq; prophetandi facultatem, tum & dona plæraq; alia reperiri. Profecto dum & fides, caput pietatis infirma, & dilectio imaginis diuinæ reparatrix atq; conſummatrix, ſubtepida adeo apud nos uiſitur, mirum ſane non eſt, ſi & reliquis ſpiritus dotibus parum ualeamus. Sed de his ſatis.

De ea uero parte prophetiæ, quæ per omnia ſæcula, & apud quaſlibet, identidem ſeſe exeruit, tum gentes per inſomnia, tum per portenta, tum per inſtinctum quendam & afflatum diuinum, deniq; de impoſturis, & fallacijs in his, tam hominum quàm dæmonum, præſtiterit legère, Marci Tullij libros de diuinatione. nihil enim negligendum, quod Domini donum eſſe liquido conſtat. Eximia autem Dei dona eſſe tot egregios libros, quibus multa adeo rerum

C hoc eſt, operum Domini, cognitio continetur, tum quod per tot ſæcula, & infinitos caſus ſeruati, ad nos uſque peruenere, qui dubitat, is diuinæ prouidentiæ ac bonitatis, paruam ſe habere rationem, & in operibus Dei nimis curioſum eſſe, hac ſua uecordia, manifeſto cõprobat. Sed & in libris Regum atque Prophetis, ſubinde memoratur, ut Pſeudoprophetæ, uera uaticinia ſint æmulati. Vnde multa, ubique monitio legitur, ut ab huiuſmodi electi ſibi caueant. Non ſunt autem prophetiæ aſpernandæ, priore Theſſ. quinto, ſed probanda omnia, & quod bonum tenendum.

CAPVT DVODECIMVM.

IN ILLO TEMPORE, IBAT IESVS SABbatis per ſegetes, diſcipuli uero illius eſuriebant, & cœperunt uellere ſpicas, & comedere. At Phariſæi cum uidiſſet, dixerunt illi:, ecce diſcipuli tui faciunt, quod non licet facere in ſabbato. Ille uero dixit eis: Non legiſtis quid fecerit Dauid, cum eſuriret ipſe, & ij qui erant cum illo? Quomodo ingreſſus ſit in domum Dei, & panes propoſitionis ederit, quos ipſi non licebat edere, neque his qui cum illo erant, niſi ſacerdotibus ſolis. Aut non legiſtis in lege, quod ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum prophanant, & crimine uacãt? Dico autem uobis, quod tẽplo maior eſt hoc in loco. Quod ſi ſciretis quid ſit, miſericordiam uolo & nõ ſacrificium, nequaquam condemnaſſetis inſontes. Nam Dominus eſt & ſabbãti filius hominis.

1.Reg.21.

Oſeæ.6.

At progreſſus illinc, uenit in ſynagogam illorum, & ecce homo erat manũ habens aridam, & interrogabant illum, dicentes: Licet ne ſabbatis curare? ut accuſarent eum. At ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habebit ouem unam, & ſi ea inciderit ſabbatis in foueam, nonne apprehẽdet illam & eriget? Quanto igitur præſtantior eſt homo boue? Licet igitur ſabbatis beneficio afficere. Tunc dicit homini: Extende manum tuam, & is extẽdit, ac reſtituta eſt ſanitati, ſicut altera.

D

Porro Phariſæi egreſſi, cœperunt conſilium aduerſus eum, quomodo illũ perderent. At Ieſus, ubi nouiſſet, ſeceſſit illinc, ſecutæque ſunt eum turbæ multæ, & ſanauit eos omnes, & interminatus eſt illis, ne ſe facerent manifeſtum, ut cõpleretur quod dictum erat per Eſaiam Prophetam, qui ait: Ecce filius meus, quem elegi, dilectus meus, in quo ſibi bene complacuit anima mea. Ponã ſpiritum meum ſuper illum, & iudicium gentibus annunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet quiſque in plateis uocem eius, arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eijciat ad uictoriam iudicium, & in nomine illius gentes ſperabunt.

Eſa.42.

Tunc adductus eſt ad eum, qui dæmonio agitabatur, cæcus ac mutus, & ſanauit illũ, ita, ut cæcus ac mutus, & loqueretur & cerneret. Et obſtupuerunt omnes turbæ, dicebantque: Num hic eſt ille filius Dauid? At Phariſæi cum audiſſent, dicebant: Hic non eijcit Dæmonia, niſi præſidio Beelzebul Principis Dæmoniorum.

Ieſus autem cum ſciret cogitationes illorum, dixit illis: Omne regnum, diuiſum aduerſus ſeſe, deſolatur, & omnis ciuitas aut domus diuiſa aduerſus ſe ipſam, non ſtabit. Et ſi Satanas ſatanam eijcit, aduerſus ſeipſum diuiſus eſt.

Quo-

Quomodo igitur ſtabit regnum illius? Etſi ego præſidio Beelzebul eijcio Dæ
A monia, ſilij ueſtri cuius præſidio eijciunt? Propterea ipſi iudicabunt de uobis. Quod ſi ſpiritu Dei ego eijcio Dæmonia, ergo peruenit ad uos regnum Dei. Alioqui quomodo poteſt aliquis intrare domum potentis, & uaſa illius diripere, niſi prius uinxerit potentem, & tunc domum illius diripiet? Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt, & qui non congregat mecum, ſpargit.

Propterea dico uobis: Omne peccatum & conuitium remittetur hominibus, at conuitium in ſpiritum non remittetur hominibus. Et quicunque dixerit uerbum aduerſus ſilium hominis remittetur illi. Qui autem dixerit aduerſus ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in præſenti ſæculo, neque in futuro.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem uicioſam, & fructum illius uicioſum, nam e fructu arbor agnoſcitur. Progenies uiperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? Siquidem ex abundãtia cordis os loquitur. Bonus homo e bono theſauro cordis expromit bona, & malus homo, ex malo theſauro depromit mala. Sed dico uobis, quod de quocunque uerbo ocioſo, quod locuti fuerint homines, reddituri ſunt rationem in die iudicij, nam ex dictis tuis iuſtificaberis, & ex dictis tuis condemnaberis

Tunc interrogauerunt eum quidam e Scribis ac Phariſæis, dicentes: Præceptor, uolumus ex te ſignum uidere. At ille reſpondens, dixit illis: Generatio *Ionæ.2.* praua & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur illi, niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Quemadmodum enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus
B noctibus. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam, quod ipſi reſipuerint ad prædicationem Ionæ. Et ecce plus *Ionæ.3.* quam Ionas eſt hoc loco. Regina Auſtri ſurget in iudicio cũ generatione hac, & condemnabit eam, quod uenerit a finibus terræ ad audiendam ſapientiam *3.Reg.10.* *2.Para.9.* Solomonis. Et ecce plus quam Solomon eſt in hoc loco.

Cum autem immundus ſpiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: Reuertar in domũ meam unde exiui, & cum uenerit, reperit eam uacãtem, & ſcopis purgatam, atque ornatam. Tunc abit & adiungit ſibi ſeptem alios ſpiritus ſceleratiores ſe, & ingreſſus inhabitat illic, & fiunt poſtrema hominis illius peiora primis. Sic erit & generationi huic peruerſæ.

Cum autem adhuc loqueretur turbis, ecce mater & fratres eius ſtabant foris, quærentes ei loqui. Dixit autem illi quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes tibi loqui. At ille reſpondens dixit ei, qui ſibi renunciauerat: Quæ eſt mater mea, aut qui ſunt fratres mei? Et protenſa manu ſua in diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea & fratres mei. Quiſquis enim fecerit uoluntatem Patris mei, qui eſt in cælis, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.

C IN illo tempore ibat Ieſus ſabbatis,&c.Mar.2.Luc.6.) Tametſi miſcellanea Euã-
geliſtę ſcripſerint,& neq; omnia Chriſti geſta,neq; ſuo ſemper ordine omnia me
morarint,hoc tamen curæ illis fuiſſe liquido patet,ut ea potiſſimum memora-
rent,eóq; ordine,ut tam uita,quã doctrina Chriſti,abunde cognoſci poſſet,qui
nimirum unicus,ſcriptionis eorum ſcopus fuit.Hactenus ergo Matthæus narra-
uit,ex quibus luce clarius apparet,Chriſtum ueniſſe,ut peccatis & malis omnibus liberaret ſi-
bi credentes,quam ſolidam iuſtitiam cum requirat,tum donet,quod nihil prius habuerit q̃
ſaluatorem ſeſe,exhibere,omnibus obuium,& plus quã fingi queat,benignum,qui omnia
ad hoc inſtituerit,ut Euangelion regni ſpargeretur quã latiſſime,atq; per id quã plurimi ſalui
fierent,tum,quæ ſit fidei natura,quæ infidelitatis,q̃ ſit illa ſaluti,hæc perniciei,quę etiam crux
ferenda credentibus,& hoc genus alia,nunc in præſenti capite,quædam de Chriſto narrat,ex
quibus ſententiam eius de ceremonijs legis uniuerſis,manifeſtiſſime queas diſcere,úq; exter-
nis utendum ſit quibuſuis,nimirum pro arbitrio uerę dilectionis,tum de obſtinatione repro-
borum,& pro quibus ipſi potiſſimum pugnent.Ex quibus omnibus,perfecta & ſolida,Chri
ſti cognitio,hoc eſt,æterna uita conſtat.

Non eſt igitur ſine Dei diſpenſatione peculiari factũ,ut Sabbatis,potiſſ. ita diſcipuli eſurirẽt,
pérq; ſegetes iter facerent,deniq; præſentibus Phariſæis,qui nihil Chriſti poterant,non calum
niari.Oportebat dari ita Domino occaſionem,quid de magnifica & ſancta ſabbati religione,
qua non alia in lege ceremonia,æque ſancte præcepta,exacta & uindicata fuit.Lucas habet:Ac
cidit autem ut in Sabbato ſecundo primo &c.Sabbatum ſecundo primum,quidam putant
uocatum diem ſeptimum,qui cum primo,in feſto Paſchatis ſanctus erat,neq; licebat in eo o-
peris aliquid facere.Vnde in Matthæo & Marco in ſabbatis dicitur,ꝙ aliquam feſtiuitatem,
ex primoribus uidetur ſignificare,quæ non uno duntaxat ſabbato,conſtabant.Vt primus ſo-
lennitatis dies,primum ſabbathum,ultimus qui æque celebris,ſecundo primum dictum fue
rit.Chryſoſtomus putat feſtiuitatem,quæ proxime ſabbathum ſecuta fuiſſet,Sabbatum ſecũ
D do primum uocatum. Cum uero oportuerit hoc ſecundo primum Sabbathum circa meſſẽ
fuiſſe,nam quo ſpicæ commeſtibiles erant,uideri poſſit,uel ipſum diem Pentecoſtes ſic uoca
tum.Sed de his non eſt ratio,ut contendatur.Satis eſt,diem fuiſſe ſacrum,in quo nephas eſſet
operis aliquid facere.Notandum magis,ut certo Deus omnia,quamlibet minuta diſpenſet,
deinde ut non luxuriarint diſcipuli Chriſti,quos ad uellendas ſpicas,& Sabbatho,fames com
pulerit,demum Phariſæos,qui falſo iuſtitiam ſibi arrogabant,nihil ueræ iuſtitiæ,id eſt,ſolidę
dilectionis habuiſſe,eóq; nihil potuiſſe in alijs,candide interpretari.

Ille uero dixit eis:Non legiſtis quid fecerit Dauid,Mar.2.Luc.6.(Duobus exemplis,& dua
Exemplũ prius: bus ſententijs,factum diſcipulorum hic defẽdit.Prius exemplũ Dauidis eſt,qui fugiẽs Schau
lem,cũ ueniſſet Nobeh,ad Achimelec Sacerdotẽ,panes ſanctos,qui ex lege,à ſolis ſacerdoti-
bus,& in loco ſancto edi debebant,3.Moſ.24.& ipſe comedit,& comitibus ſuis edendos de-
dit.Nulli enim alij aderant,& urgebat eos fames.Hoc factum Dauidis ſcriptura non damna-
uit,debuerant ergo ex eo diſcere Phariſæi,externa omnia propter hominem eſſe,non homi
nem propter illa,atq; ita ſicut iure Dauidis neceſſitati tum ceſſit externa ſanctitas panum,ita
diſcipulorum fami etiam debere cedere ſanctitatem ſabbathi.Marcus ſcribit hoc factũ ſub A-
biathar principe ſacerdotum.Is filius erat Achimelec,& in ſacerdotio ſucceſſor,unde mirum
non eſt,ꝙ pro Patre ipſum Euangeliſta poſuerit,qui etiam tũc cum Patre ſacerdotio indubie
Exemplum alterum. functus eſt.Alterum exemplum eſt ſacerdotum,qui ex lege in ſacris etiam ſabbatho operabã
tur,& ex eo enim ſatis Iudæi diſcere poterant,nõ quodlibet opus in ſabbathis uetitum fuiſſe.
Iam corpori neceſſarium dare cibum,ex lege debebant diſcipuli,quò commodius alijs ſerui-
rent,igitur & parare illum,cum neceſſitas cogeret,nihil erat impij.Probe autem notandum,
ꝙ Chriſtus hic cibum parare corpori,operi Sacerdotum in ſacrificijs æquauit.Adeo pluris eſt
Deo benignitas,qua iuuãtur homines,q̃ ſacrificiorum pietas,quibus colitur ipſe. Sicut locus
ille Hoſchea.6.quem iterum adduxit,teſtatur.Poterant certe diſcipuli iſtũ diem,ſine magno
periculo,abſq; cibo tranſigere,ſed cum ſabbathum propter hominem erat,ne quidem leui in
commodo,debebant eius cauſſa affici.Temere quidem in illo operatos eſſe,impietas fuiſſet
ac Dei contemptus,dum autem ita res ferebat,fames urgebat,& ad manum erat,unde paruu
lo labore,cibum neceſſarium ſibi pararent,quò commodius Chriſtum comitarentur,in qua
alias fortaſſe uocatione fuiſſent,non nihil impediti,iure optimo in ſabbatho tantillum ope-
ris ſibi indulſerunt.

Sententia prior:Dico autem uobis,ꝙ templo maior eſt,hoc loco,quæ ſequenti illa: Nã Do
minus eſt & ſabbathi filius hominis,magis explicatur.Eſt autem argumentum in his huiuſ-
mod

modi. Si templi ſanctitas, non excuſat modo, ſed exigit opus à ſacerdotibus die Sabbathi, ma
gis debet hos meos diſcipulos excuſare, meus comitatus. Maior enim templo ſum, eoq; mea
A caussa, plus quã templi licebit. Cum itaq; famelicos nunc libuerit circunducere eos, recte fece
runt, ſibi cibum parando, quò ſequantur expeditius. Filius hominis ſiquidem, quem uos hoc
nomine contemnitis, Dominus eſt, etiam Sabbathi, ideo lege Sabbathi meos ſoluere poſſũ.
Hac quidem ſententia, Chriſtum ſe prædicauit, cui eſſet in ceremonias Dei, ius, ſed ſtupor pha
riſaicus, hoc Euangelion percipere non potuit. Nos autem illud amplectamur, agnoſcentes Ie
ſum hunc noſtrum, Dominum non ſabbathi modo, ſed rerum omnium, quare ipſius man
datum nouum, mutuæ dilectionis obſeruantibus, omnium libertas erit, ut eorum quæ ſtatu
ta in lege Moſcheh fuerunt, ita multo amplius eorum, quæ homines poſtea, nulla authorita
te confinxerunt,

Sententia prior. Filius hominis Dominus ſabbati.

Altera ſententia apud Marcum eſt: Sabbathum propter hominem factum eſt, non homo
propter Sabbathum. Hęc deſumpta uidetur ex illa legis quinto Moſcheh quinto. Vbi uacatio
ab opere in die ſabbathi, hac caussa adiecta præcipitur, ut ſeruus & ancilla, æque ſua quiete, at
que herus fruantur. Qanquã præter hanc & duas alias cauſſas Sabbathi ſcriptura aſſignet,
prior, ꝙ Deus perfectis creaturis per ſex dies, ſeptimo uacauerit. 2. Moſcheh. 20. altera ꝙ uaca
re illos Deus, à ſeruitute Aegypdaca feciſſet. 5. Moſ. quinto. In his ergo ſimul apparet, Sabba
thum propter homines, nimirum, ut & Dei beneficia, ocioſi alias, diligentius penſitarent, &
religioſius gratias agerẽt, inſtitutum. Si igitur Sabbathum propter hominem, ut planè leges
Dei omnes, conſtitutum erat, cedere diſcipulorum neceſſitati iure debuit. Et utinam hanc Dei
incomparabilem bonitatem, probe agnoſceremus, nempe omnia externa noſtri cauſſa facta,
quo & grati & liberi illis pro fratrum commoditate uteremur. Hæc ſi intelligerent Anabapti
ſtæ, ac alij pro extexnis, plus æquo contendentes, contentiones ſuas plus quã friuolas, mitte
rent, & Chriſtum plenius cum cognoſcerent, tum poſſiderent. Locus Hoſchea, ſupra nono
tractatus eſt. Oſtendit autem Dominus, & huc adducendo illum, ſabbatum & ſacrificia Deo
perinde haberi, uti plane externa uniuerſa. Indubie autem ſi Phariſæi agnouiſſent, Deum ſolã
ſui cognitionem, & inde proximorum dilectionem, requirere & probare, cum diſcipuli ne
ceſſario tãtum cibo, uſi hic fuiſſent, tam nõ potuiſſent illos hoc nomine culpare, quàm apud
Deum factum hoc culpa uacabat.

Apud Ioannem cum ſanato à ſe, qui triginta octo annos morbo tentus fuerat, Chriſtus prę
cepiſſet, lectulum auferre die Sabbathi, de religione ſabbathi eadem, ſed paulo altiori ratione
docuit. Ait enim Iudæis quærentibus ſe ob id factum occidere: Pater meus ad hoc uſq; tempo
B ris operatur, & ego operor. Quod ad hunc ſenſum dixit: Lex uobis ſeptimo die quietem indi
cit, ad exemplum Patris, qui cum ſex diebus omnia condidiſſet, ſeptimo quieuit. Ego autem
ab exemplo Patris non recedo, uacat igitur culpa, quod feci. Et ſi enim Pater ſeptimo die uaca
rit, atq; uacet uſq; hodie, à nouis generibus creaturarum condẽdis, ab eo tamen uſq; ad hoc tẽ
poris operatur, creaturas quas tum condidit uiuificando & gubernãdo, cuius etiam opus eſt,
licet per me adminiſtratum, ꝙ hic ſanus factus eſt, per me cõdidit omnia, per me item omnia
gubernat, & ſunt omnia mea opera, ut Patris, ita nihil niſi beneficia, quare per ea Sabbathum
uiolari non poteſt. Sed neq; uiolatum eſt, per hoc ꝙ ille lectum ſuum, ad manifeſtandam glo
riam Patris, ex meo iuſſu portauit. Si enim ſanctificatum Patri Sabbathum eſt, ipſius glorię in
eo potiſſimum debent cuncta ſeruire. Hæc Ioannis quinto.

Septimo capite apud eundem idem factum, alia ratione defendit, qua & in ſequenti mox
hiſtoria, uſum legimus. Nimirum circunciſione facta in Sabbatho, Sabbathum non uiolari,
cum ea licet per Moſcheh etiam tradita eſſet, non tamen ex Moſcheh, ſed Patribus ueniſſet, id
eſt, non eſſet, à Moſcheh, ut Lex reliqua inſtituta primitus, ſed potius à Patribus mutuata, ut ui
deri potuiſſet, iure eam, Sabbatho, quod per Moſcheh, ſancte ideo inſtitutum poſtea fuerat, ce
dere debere. Si ergo à Patribus accepta circunciſione, Sabbathum nõ uiolabatur, intelligi uo
luit, multo minus id uiolari beneficio, imperato diuinitus, qualis erat ſanatio ægri illius, neq;
etiam, ꝙ ille manifeſtaturus hoc beneficium ſibi collatum, domum tulit, quo iacuerat lectulũ.
Vtrunq; pluris fuit ꝙ̃ circumcidi, quod ſignum tantum erat, & diuini beneficij, & ſuſcipiendę
pietatis.

At progreſſus illinc uenit in ſynagogam illorum Mat. 3. Luc. 6. Vbi uerbis nõ ſatis, de ſab
bathi obſeruantia Iudæis perſuaſiſſet, adhibuit miraculum, ceu teſtimoninm Patris, quo fidẽ
illis faceret, recta ſe & pia docere. Ingreſſus ergo eſt Sabbatho alio, ut Lucas habet, in Synago
gam illorum, locum docendi in primis accommodum. Nam ut doceret, hoc eſt, munus ſuũ
Apoſtolus circumciſionis, diligenter obiret, nihil omiſit. Aderat autem homo habens dextrã

C aridam, in quo iterum nota, ut Deus omnia certis prouidentiæ legibus diſponat. Neq; enim hunc temere manus exaruerat, neq; ad hoc tempus, ſine peculiari Dei uoluntate, aderat. Committamus ergo nos libere optimo Patri, & ipſi in omnibus nos approbare, demus operã, quę agere nos, nobis utile fuerit, ad hæc, & occaſionem & facultatem pulcherrime ſuppeditabit. Quid autem Iudæi? Obſeruabant eum, captantes occaſionem ipſum non tam accuſandi, q̃ calumniandi. Ita non poſſunt reprobi, niſi propriam ipſorum ſalutem ubiq; impugnare. Apud Matthæum leguntur Iudæi, rogaſſe Dominum: Si ſabbathis liceret curare, apud Marcũ & Lucam contra legitur, Dominum interrogaſſe illos. Etenim cum Dominus interrogaret Iudæos iuxta ipſorum mentem, magis ipſorum, quã Chriſti hæc interrogatio fuerit. Hoc ergo ut Matthæus indicaret, illis etiam, eam interrogationem tribuit, quam utiq; animo, obſeruantes eum, ſi ſanare uellet, uoluebant. Nota autem Phariſæos, atq; Scribas fuiſſe, omnium, ſapientia atq; ſanctimonia præſtantiſſimos, qui Dominum obſeruarunt, captantes quo ipſũ accuſarent, & perderent. Eo inſaniæ atq; crudelitatis tandem prolabitur ἡ φιλαυτία.

Cõcordia Matthei, Mar. & Lucæ.

At ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo, qui &c. Mar. 3. Luc. 6.) Haud uero nõ peculiarem uim confutandi, prauitatẽ phariſaici ſupercilij habuit, ꝙ, ut Marc. & Lucas memorant, Dominus cognito quid animo Scribæ ac Phariſæi uoluerent, habentẽ manũ aridã, ſurgere & in medium ſtare iuſſit, ipſoq; iã cũ arida manu ſua, corã omnibus adſtãte, ut uel eius calamitas ad miſericordiã illos moueret, & à tã iniquo ac ſæuo iudicio reuocaret, eos interrogarit his uerbis: Interrogabo uos (ſic habet Lucas) utrum: licet ſabbathis benefacere, an malefacere, animã ſeruare an perdere? quaſi diceret: Videtis hunc miſerum, cui nemo bonus non optet cõſultum eſſe, quémq; qui negligendum duxerit, nihil hominis, nedũ religionis habeat neceſſe eſt. Ad quid ergo Sabbathum inſtitutum putatis, ad malefaciendum, ut negligantur, quos iuuare poſſis, an ad benefaciendum? Sed neq; huius morbidi ob oculos ipſis poſita miſeria, neq; cauſſę tam luculenta & aperta æquitas, crudelitatem Phariſaicam, potuit immutare, cúmq; nihil haberent, quod reſponderent, tacere, q̃ quod uerum ſentiebant, fateri maluerunt. Non audebant dicere: Sabbathis malefaciendum potius, quã benefaciendum, quanquã ita uellent, reſpondere autem Sabbathis benefaciẽdum, quoniam ob id iam Dominum damnauerant, nolebãt. Obmuteſcebant igitur, qui reſpondendi de lege, iuſto & iniuſto, licito & illicito ſibi uel ſolis authoritatem uendicauerant. Non ab re igitur Chriſtus cum iracundia illos circumſpiciebat, ut Marcus habet, condoleſcens ſuper cæcitate cordis eorum. Qui enim nõ indignatus illis fu-

Efficax cõfutatio.

D iſſet, non tam aperte, quã inſane adeo, manifeſtiſſimam Dei ueritatem & bonitatem inſectãtibus? Demonſtrauit autem præterea his affectibus ſe uerum hominem, ſed per omnia ad uoluntatem Dei comparatum. Iracundia illa, zeli fuit, pro gloria Patris, condoleſcentis, & dilectionis erga bis miſeros illos, ſibiipſis tantopere infeſtos.

Notãdum autem ex Domini interrogatione non benefacere cum poſſis, eſſe malefacere, & non ſeruare cum liceat, eſſe perdere. Nam uoluit uideri ſe lædere hominem illum habentẽ manum aridam, atq; perdere ſi illum non curaſſet, ꝙ ſane ut nunquã, ita multo minus ſanctis Sabbathis potuit licere, eoq; probauit, non ſolum uacare culpa, ſi illum curaret, ſed facturum ſe obnoxium culpæ, ſi illum curare neglexiſſet, Alioqui reſpondere potuiſſent, non licet Sabbatho perdere, ſed neq; curare. Verum ſciebant perinde eſſe, non iuuare, cum quis id poſſet, atq; perdere, eoq; quod reſponderent non habebant:

Verum Domini interea mira bonitas illuxit, qui quamlibet obſtinatis, rationem præterea, ꝙ ſanandus hic ſibi eſſet, ſumma cum manſuetudine reddidit. Eam Matthæus memorauit, ductam ab ipſorum exemplo, eámq; ut à minori, ita mire efficacẽ. Quis, inquit, erit ex uobis? &c. quaſi diceret: Quid ita ſtupetis, & piget reſpondere, quod iuſtum eſſe, uos ueſtro ipſorum exemplo comprobatis. Sabbathis ſiquidem ipſi benefacitis, & quidem iumentis atq; pecoribus ueſtris, quanto magis ergo licebit benefacere homini, tanto quã ouis ſit præſtantiori. Cui ueſtrum uel ouis incidat in foueã, quã dubitet Sabbatho extrahere? Sed alieni eſtis, ut dixi, ab omni dilectione, & ueſtra tantum curantes, non intelligitis, quid ſit: Miſericordiã uolo non ſacrificium, ideo pecori, ſed ueſtro, plus propenſi eſtis, q̃ fratri, qui inuiolata religione Sabbathi, pecora ueſtra ipſi curatis, fratrem curari à me non permittitis.

Lucæ. 14. omnino ſimile, legimus de hydropico, ubi pariter à Phariſæis obſeruabatur, & ſimiliter eos interrogabat, & curandum eſſe Sabbatho, eodem argumento probabat. Nimirũ hominem non eſſe. & ſi Sabbatho, negligendum, cum illi aſinum aut bouem, ſabbatho extrahere puteo non dubitarent. Tertiodecimo uero capite idem memorat, adhuc minus neceſſarium illis beneficium à Domino obiectum, quod iumentis ipſi non negabant, & homini impendi, ſumme neceſſarium, indigne ferebant. Etenim cum Dominus impoſitis manibus

mu

mulierculam,quæ decem & octo annis contracta fuerat,ſanaſſet,idq́ Princeps Synagogæ iri
A dignatus fuiſſet,dixit ei:Hypocrita,unuſquiſq; ueſtrum Sabbatho nonne ſoluit bouem ſuũ;
aut aſinum à præſepi,& ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahę,quam alligauit Satanas,
ecce decem & octo annos,non oportuit ſolui à uinculo iſto,die ſabbathi? Cum itaq; & hic
ratione & exemplo probaſſet,non licere tãtum,ſed omnino oportere ſabbatho benefacere,
præcipue homini,dixit huic,cui manus arida erat,extende manum tuam,quod ſimul atq; il-
le feciſſet,ſanitati reſtituta fuit,& habebat ut altera. Animaduertẽdum autem,quod ſolo uer-
bo hunc curauit,non admota manu,aut aliqua re externa,ut alias ſolitus erat, quò minus illi
cauſſam habebant,contra ipſum inſaniendi. Qui enim Sabbathum uiolaſſet uerbo? Eo nos
ſanè docuit,non ſatis habere,quod benefacimus,ſed omnem iuxta lapidem mouendũ,quò
id fiat cum gratia quorumlibet,Sic uidemus hic Chriſtum egiſſe. Male habentem, in mediũ
ſtatuit,ut uel eius conſpecta miſeria,illi moti,agnoſcerent pium eſſe,eum etiam ſabbatho cu-
rare. Tum interrogatione commoda,monuit ut nunquam liceret non benefacere,ita multo
minus ſabbatho. Sancto enim die,ſancte quoq; agendum eſt,hoc eſt,ex mandato Domini,e-
oq; ſecundum dilectionem,Poſtremo & ab ipſorum exemplo idem cõprobauit. Cúmq; hęc
omnia illos mouere non poſſent,ut recte ſentirent,ferréntq; benefieri miſero, neq; liceret ipſi
ob illorum peruerſitatem,opus habenti,beneficium negare,ita rem attemperauit, ut iuuaret
quidem laborantem,& illis tamen quã minimum daret occaſionis ſuccẽſendi,curauítq; mor-
bidum ſolo uerbo,nihil externi admouens,ne admiſſo aliquo operis ſpeciem habente,cauſ-
ſam illi uiderentur ſibi habere,ipſum tanquã ſabbathi uiolatorem,calumniandi. Adeo ſtudu-
it,ut nullius offenſione benefaceret. Quod enim Ioan.5.legimus ſanato mandaſſe eum,tol-
lere lectum,fecit,cum iam gloriæ Dei referebat,obſtinatos ueritatis hoſtes, ſic ad ſentiendam
uim diuinitatis in ipſo prouocare. Alias ſummopere ſemper cauit,ut ne malos quidem offen-
deret. Cui nimis diſſimiles ſunt hodie non pauci,qui licet ſe plus ꝗ Euangelicos gloriẽtur;
adeo tamen placere in bonum alijs,parui habent,ut etiam ſi quoſdam offendant, modo fa-
ctum ipſorum extra noxam ſit, nonnihil delectentur. Hos nihil excuſabit, quod ma-
li ſint, quos offendere leue ducunt, cum uideamus hic Chriſtum,tantam impendiſſe curã
ne offenderet Phariſæos & Scribas,quibus nihil tum uel deterius,uel obſtinatius potuit fin-
gi. Quod uel ex eo liquet,quod quãlibet Chriſtus ipſis deferret, factíq; ſui rationem ſumma
cum modeſtia,& inuictam quidem reddidiſſet,tantopere tamen ex ipſius beneficio fuerunt
efferati,ut de perdendo ipſo,conſilium captarent,& captarent cum Herodianis, ut Mar. ſcri-
B bit,quibus alias nihil magis odibant. Vnde recte Lucas teſtatur,repletos illos fuiſſe amentia.
Quid enim amentia fuerit,ſi hæc non erat,ob beneficia tam diuina,eáq; tali cũ modeſtia præ-
ſtita,tanto potuiſſe Dominum odio proſequi? Sed hoc ingenium eſt reprobis omnibus, cũ
diuina bonitate tentantur,tum maxime aperit ſe in illis,uis Satanica & regnum perditionis.

De ferijs cum legis Moſcheh,tum ijs quæ poſtea Chriſtiani ſibijpſis ultro conſtituerunt,nõ
nihil hoc loco dicendum. Quas ueteres,ex mandato Domini ferias habuerunt, 3. Moſcheh
23.enumerantur: Septimus dies,qualibet ſeptimana,feſtum Peſach, quod totam ſeptimanã *De ferijs uete-*
occupabat,ſed primus & ſeptimus dies,ſancti duntaxat erant,ut in eis prorſus ab omni ope- *rum.*
re eſſet feriandum. Feſtum primitiarum, ſiue hebdomodarum, nam poſtridie ſeptimi ſab-
bathi, ab eo numerati, cum falx primum in meſſem miſſa fuerat, hoc feſtum celebrabatur
die uno. Feſtum tubarum, primo die menſis ſeptimi. Feſtum reconciliationis, die decimo
menſis eiuſdem, utrunq; die uno. Feſtum tabernaculorum, die quinto decimo menſis eiuſ-
dem. Id uero ut feſtum Peſach totam ſeptimanam quoque requirebat, ſed primus duntaxat
uacationem ab omni opere requirebat, & octauus. Hæ feriæ erant omnes quas Dominus
ſuo populo indixerat, præter ſingula ſabbata, ſeptem duntaxat dies per integrum annum,
in quibus nihil omnino operis facere liceret.

Habuerunt autem hæc Feſta ſingula, ſuas memorias diuinorum beneficiorum, quibus
animi populi, per illos dies occupari, & uelut paſci ad fidem debebant. Sabbathis conditũ *Quas memo-*
mundum, ac quæcunq; in illo ſunt, memorabant. In feſto Peſach magnificam ab Aegyptijs *rias feriæ ue-*
liberationem. Die primitiarum, ut quidem mihi uidetur, beneficium poſſeſſionis terræ Ca- *terum habue-*
naan, atque frugum, quotannis prouenientium. Die tubarum admonebantur legis datæ, *runt.*
& obſeruandæ. Die reconciliationis affligendo animas ueniam orabant peccatorum.
Feſto Tabernaculorum, recolebant mirificam illam DEI bonitatem, qua ipſos per qua-
draginta annos, in deſertis ductauerat & aluerat. In illis uero ſolennitatibus, ut & Sab-
bathis, præter Sacrificia quibus animi pietatem, atque gratitudinem teſtabantur, Lex

C Dei legebatur, atq; erudiebatur ad timorem Domini populus. Id demum erat dies illos ſanctos habere Domino, ac nequaquam tantum uel ab opere externo uacare, uel etiam Deo ſacrificare, id quod ex primo Ieſcha. abunde liquet. Conducebat uero rudi populo, ut ſua huiuſmodi uelut comitia haberet, quo & ad fidem, uerámq; religionem formaretur, atq; in ea cõſeruaretur. Viſum nanq; Domino uſq; fuit, ut per mutuam hominum inter ſe doctrinam, pietatem plãtare, ſic & per cohortationem, illam prouehere & conſeruare. Porro cum pædagogiam legis, libertas Euangelij ſuſceperit, & fœdus quod Deus cum electis undiq;, tam Ethnicis, quàm Iudęis, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ab exortu Euangelij percuſſit, in ſola erga ipſum fide, quæ ſit per dilectionem erga proximos efficax, ſitum ſit, citra ullos externos ritus, aut ceremonias, uti iam non in una gente, cui eædem cerimoniæ & ritus commodi eſſe poſſent, ſed quàm late orbis patet regnare uolebat, Chriſtianis nobis omnium illarum ſolennitatum, ac etiam ſabbathi, quamlibet ſancte pręcepti & exacti, omnimoda libertas facta eſt. Vti Paulus nominatim de his agens. 4. Gal. & Coloſſ. 2. teſtatur, adeo ut qui neceſſario obſeruãda illa cenſeret, Chriſtum negaret, qui externa omnia, charitatis arbitrio permiſit unicum ſuum nouum mandatum exigens, ut nos mutuo diligeremus. Quód uero ſolennitates illas, tam ſeuere olim exegerit Dominus, uti in lege atq; prophetis paſſim legitur, cum pietas tamen in obſeruatione earum minime ſita eſſet, in cauſſa fuiſſe equidem puto, q in illis legem Domini populus diſcere deberet, atq; fidem alere, eóq; non poſſent negligi ſine inſigni tam diuinæ bonitatis contemptu, quam pietatis neglectu. Quibus enim graue erat, uel raris adeo temporibus memorandis Dei beneficijs, diſcendęq; legi uacare, ij ſatis declarabant, neq; Deum, neq; legem eius ſe alicuius æſtimare, eóq; non tam peccabant prophanando dies illos, quàm contẽnendo ſemel & beneficia Dei, & doctrinam. Atq; hac cauſſa in decalogo obſeruantiam ſabbathi præceptam non dubitarim, ſiquidem ſanctificare ſabbathum,

Apud Chriſtianos feriæ omnes liberæ.

D aliud non erat, quàm ad memoranda Dei beneficia, diſcendámq; legem eius uacare. Vnde aduſq; Apoſtolorum tempora, mos ille durauit, ut per ſingula ſabbatha, Lex & Prophetæ in Eccleſia legerentur, uti uel ex 13. & 15. Act. manifeſtum eſt. Videtur quibuſdam ideo ſabbathi religionem, ita magni habitam, ſeueréq; exactam fuiſſe, quod figura eſſet ſabbathiſmi animi Deo, non ſibi uiuentis. Sed hoc eorum fide dictum ſit, qui eius exiſtunt authores. Mihi ſuperior ratio apparet firmior, quanquam inficias non eam, ſabbathum quo ab externo opere feriandum erat, figuram fuiſſe uitæ, in qua nihil pro noſtro arbitrio, ſed omnia ex ſententia Domini agimus, quod unice & perpetuo hic ſtudere debemus. Meditari nanq; in hoc ſæculo oportet, quod aſſequuturos nos in futuro ſperamus. Speramus autem ingreſſuros nos in requiem Domini, ut ſicut ipſe perfectis cęlo & terra, alijſq; creaturis, ab omni opere ſuo quieuit ita & à noſtris operibus uacemus uniuerſis, in ipſo ęterna quiete perfruituri. Id quod eſt ingredi in quietem Domini. Heb. 4. Vbi autem eo peruenerimus, Neomeniam, neomenia, & ſabbathum, ſabbathum excipiet, ut Ieſcha. 66. prædixit, hoc eſt, iugis ſollennitas, feſtúmq; & ſabbathum perpetuum erit.

Cuius ſabbathũ figura.

Etenim quod in præcepto ſabbathi, ſubinde memoratur, quod & Deus ſeptimo die quieuerit, ad hoc mihi uidetur factum, ut die ſabbathi memorarent, omnia quidem præſentia à Domino facta, quo ad timendum amandúmq; eum, atq; fidendum ipſi, magis & magis accenderentur, ſed ſimul tamen diſcerent, illa ſuperare omnia, atq; ab eis quieſcere, ſicut monet Epiſtola ad Heb. multo eſſe optabilius, quandoquidẽ Dominus ipſe, tandẽ ab illis faciundis ceſſarit. Atq; ita fœlicitatẽ ſuam in rebus conditis nequaq; ponentes, darent magis operá, ut mentẽ ab rebus illis, in cõditorẽ traijcerent, expectãtes & ambientes, & ipſe demũ à ſuis operibus iſtis mutationi obnoxijs & creaturis addictis, cum Domino quieſcant in ipſo beati.

Ex his iam facile liquere poteſt, quid de ferijs cenſendum ſit Chriſtianorũ. Externa omnia habent imperio dilectionis permiſſa, ut iam paulo ante dictum, ac ſupra cap. 5. fuſius probatum eſt, quatenus igitur feriæ commodi aliquid hominibus afferre potuerint, eatenus locũ apud Chriſtianos habebunt. Iam habere ſtatis diebus uelut ſancta comitia, ac in Domino cõuenire, cum ad agendum in cõmune Deo pro innumeris eius in nos beneficijs gratias, tum ad percipiendam doctrinam ſalutis ęſſe è re fratrum, nemo poterit ambigere. Ad hęc, cum dilectio ſummæ æquitati ſtudeat, neq; poſſit non multo æquiſſimum eſſe, ſeptimo quoq; die familiæ quietẽ indulgere, quãdoquidẽ id Deus æquũ iudicarit, qualibet ſeptimana familię uacare unũ diẽ ab operibus, Chriſtiani omnia ex dilectione agẽtes, libẽter cõcedẽt. Vt ergo ſeptimo quoq; die, ab operibus quieſcatur, idq; tẽporis pietati fouendę augẽdęq; impẽdatur publicitus, publicę ſane utilitatis ratio, ſtudiũq; prouehendę religionis poſcere uidetur. Hinc factum nõ dubito, ut cõmuni Chriſtianorũ cõſenſu, Dominicus dies, cõuẽtibus Eccleſię publicis, ac

Dominici diei obſeruatio Chriſtianis digna.

requieti publicæ dicatus ſit. Hinc autem potius, q̃ dies ſeptimus, quem Saturni uocant, ne ui-
A demur, eadem qua Iudæi elementorum mundi religione, poſt noui Teſtamenti euulgatã
libertatem, etiam num teneri. Et quidem ſi hæc duo ſola curentur, nempe ut corpora quidem
interquieſcant, & audiendo uerbo Dei, agendiſq; Deo gratijs uacetur, ſancta & Chriſtianis di
gna eſt, diei huius obſeruatio. Sin exiſtimetur, operari eo die, per ſe eſſe peccatum, ſupeſtitio,
& gratiæ Chriſti, qui ab elementis mundi nos ſanguine ſuo liberauit, negatio eſt. Vnde cum
huc erroris Galatæ eſſent relapſi, ut ferias diuinitus licet inſtitutas, obſeruandas neceſſario du
cerent, querebatur paulus uereri ſe, ne fruſtra in ipſis laboraſſet, & interpretabatur id eſſe à
Deo, ad infirma egenáq; elementa mundi pernitioſam defectionem, Gal. 4. Et ad Coloſſ. 2. te
ſtatur hoc eſſe eorum, qui caput Chriſtum, miſſum fecerunt.

Proinde qui Chriſti gloriæ ſerio ſtuduerit prędicator, Dominicum diẽ feriandum quidem
hortabitur, & quod omnino Eccleſiæ conducat uel ſemel in ſeptimana publicum conuentũ
celebrare, tum q humanitas poſtulet, uno item die operas corporis remittere. Sed iuxta dili-
gentiſſime monebit, operas corporis, nullo prorſus die per ſe peccata eſſe, neq; remitti debere
niſi ex libera dilectione, ſpectante & curante, ut quod tempus externis operibus ſubducitur, in
ternis pietatis ſtudijs dedicetur, & in hoc corpori quies indulgeatur, quò mens eo die, in ope-
ribus religionis, uerſetur tanto operoſior. Dominicum uero diem, præ alijs feriandum puto,
q Chriſtiani, ſi citra iacturam liceat pietatis, ſemper malint uti receptis iam moribus, q̃ nouos
inuehere. Iam ſi ad eum modum, quem iam dixi, dominicus dies celebretur, atq; eximatur è
cordibus hominum, opinio neceſſitatis, ne quis credat, uel eum diem per ſe alijs ſanctiorem,
uel operari in eo per ſe peccatum, tum à moribus tollatur intemperantia illa uitæ & luxus, qui
bus plus q̃ infames Chriſtianorum feriæ pridem redditæ ſunt, nõ uideo quid damni hinc pi
etati accedere poſſit, fructũ autem uideo, ſi publicitus ita audiendo uerbo Dei, memorandis
Domini beneficijs, celebrandæ Euchariſtiæ, & habendis precationibus pro magiſtratu, colla-
tionibus in pauperes, inſtituendæ ad pietatem domi familiæ, monendis amicis, uiſitandis in
firmis, atq; alijs hoc genus rebus, quæ peculiariter Chriſtianorum ſunt, uno per ſeptimanam
die, pręcipue uacetur & ſtudeatur. Multa utiq; turba eſt adoleſcentum & alias rudium, atq; in-
firmorum, quibus mire huiuſmodi publicæ obſeruationes & exempla, conducunt, non mi
nus q̃ ueteribus, quibus ut dictum eſt hac cauſſa ſabbatha ſua inſtituta fuere.

Quomodo dies dominicus feriandus.

At uero iuxta tam Patrum familias, quã magiſtratus, ſicubi ille Chriſtum agnouit, fuerit, lu
xum illum, uitæq; abominandam intemperantiam, ac peſſima exempla, quæ feſtis diebus ha
B ctenus infinito plus quã alijs uiguerunt, in irreparabile ſcandalon puſillorum, & horrendum
dedecus nominis Chriſtiani, omni ſtudio & diligentia abolere. Alioqui non minus noſtras
habebit odio ſolennitates Dominus, q̃ habuerit olim ueterum. Ieſcha. primo. Hactenus feſtis
diebus, Deus in templis, innumeris ſuperſtitionibus offenſus fuit, mirum igitur nõ fuit, ſi da-
ti in reprobum ſenſum homines, in reliquis quoq; luxu ueſtium, comeſſationibus, ebrietati-
bus, ſcortationibus, & omne genus flagitiorum declararint, cui Deo, dies illos ſacros, celebra-
rent. Sed ſi nunc ex tenebris in lucem, ex perditione carnis in uitam ſpiritus, tum à ſuperſtitio-
nibus, ad uerum Dei cultum reuocati ſumus, ſi eſt deniq; uerbum Domini, quod in conuenti
bus Eccleſiæ audimus, ſi ueræ religioni diebus Dominicis, præ alijs uacamus, declarent hoc
mores, teſtetur uitæ ſanctitas, probent opera. Quis credat eum ſyncero corde, certáq; fide, Ec-
cleſiæ conuentui interfuiſſe, atq; Dei uerbum audijſſe, qui nugacius, non dico perditius, reli-
quam eius diei partem uixerit, q̃ quolibet alio tempore? Conſueta ægre quidem relinquũtur,
ſed nouos ſe homines gloriantibus, quid quæſo fœdius, q̃ uſq; nihil niſi morum uetuſtatem
præ ſe ferre? Liberet nos Deus ab hypocriſi, tranſfigátq; ſuo corda noſtra timore, ut in ueritate
ipſum adoremus.

Ferias alias, ſiue Chriſti, ſiue Deiparæ uirginis, ſiue ſanctorum nomine commendatæ ſint,
optarim abrogatas uniuerſas. Primum enim conſtat, nullo Dei uerbo inuectas. Vbi enim A-
poſtolicis ſcriptis aliquid, de natali CHRISTI, de Epiphania & ſimilibus? Facile credide-
ro zelo Dei à ueteribus introductas, quo ferias Ethnicorum, ſeu clauum clauo truderent. Sed
quis dicet hunc zelum ſecundum ſcientiam, qui omni adeo uerbo & exemplo ſcripturæ caru
it, meréq; rationem humanam ſecutus eſt? CHRISTVM IESVM, & hunc crucifixum,
atq; à mortuis reuocatum, Dominúmq; omnium, ad dexteram Patris euectum, in omnibus
conuentibus noſtris, & ſolennitatibus celebrare conuenit, non hoc die natum, alio paſſum,
tertio à mortuis reuocatũ. Deinde tantis cum ſuperſtitionibus, tũ alijs uitæ corruptelis cõtami
nata illa feſta fuerũt, nimirũ authorẽ ſuum referentia, quod mirer ſi quiſq̃ Chriſtianus ſit, q nõ
uel ad nomina eorũ exhorreſcat. Neq; enim uel unũ ex pręcipuis illis fuit, quod nõ et peculiarẽ
ali-

Contra alias ferias Chriſtianorum.

aliquam ſuperſtitionem,& uitæ luxum habuerit, quibus profecto feſta illa nunquam ita re-
C purgabis,quin plus ſcandali adhuc infirmis,ab illis futurum ſit, quàm commodi,pijs. Pro
ſunt enim alias uel ex emergentibus cauſſis,uel etiam ſtatis temporibus, conuentus Eccleſiæ
haberi,ut iuuentus familia,ad ſtudium religionis,temporis ſatis habeat, ad pereundum ma-
lis exemplis,non habeat. Poſtremo ſi ſtudere debemus, ne quid commune habeamus cum
Belial,atque operibus tenebrarum, uel in primis uidētur mihi linquenda illa feſta, in quibus ni
hil aliud uiguit, quàm cultus Belial,& opera tenebrarum. Verum ubi abrogari penitus non
poſſunt, Chriſtianorum erit,ea quantum Dominus dederit,à ſuperſtitione & luxu uitæ uin-
dicare,quanquam id nunquã ita efficient,quin luce clarius appariturum ſit, ea nequaquam
ex uerbo Dei introducta eſſe. Fructus prodent arborem. Quod quidam feſta quædam, nimi
rum quę memorias habent,in ſcriptura traditas,aiunt habere in ſcripturis fundamentum, ac
cidit quod illos tenet quædam uetuſtatis in his religio, ſtatim ſiquidem poſt Apoſtolorum tē-
pora creduntur ſolennitates huiuſmodi inuectæ. Chriſtum enim natum,paſſum,& reſurre-
xiſſe ſcriptura quidem prædicat, ſed quo die non prædicat, multo minus eum diem haben-
dum ſacrum, præ alijs. Quod autem hi cauſſantur ſi ferias permittamus, ampliorem occaſio
nem eſſe, famulitijs uerbi Dei audiendi, non uidetur tanti faciendum, poſſunt enim, ut di-
xi, conuentus Eccleſiæ, quantum ſatis eſt haberi, citra hoc, ut uel ſuperſtitioſæ illæ feriæ ſeruen
tur,uel integri ita dies ocio addicantur, quibus longe magis familia corrumpitur quàm ædi-
ficatur. Hic Argentinæ cottidie diluculo in parochijs conuentus ad dimidiam horam celebra
tur, qua miniſter breuem hortatiunculam ad populum habet, tum in commune precatur.
Obſeruatio Eccleſiæ Argentorat. Prætetea in primo templo binæ quotidie habentur conciones, ante meridiem una, altera ad
ueſperam. Præter has certis diebus,& in parochijs quibuſdam prædicatur. Dominicis diebus
in ſingulis parochijs, ad minimum duæ, ſi non tres habentur conciones. Equidem non ui-
deo, quid rebus ſic inſtitutis occaſionis, uel audiendi uerbi, uel præcandi poſſit deeſſe, tam fa-
mulitijs, quàm alijs, abrogatis licet ferijs præter dies dominicos uniuerſis, ut hic apud Chriſto
credentes factum eſt. Adde quod multo citius, impetrabitur à patribus & matribusfamilias,
quo quantũ ad religionē attinet, ſatis concedant familiæ ocij, quàm à familia, ut ſi iuſtæ ferię
ſint, totas ſtudijs pietatis impendant, ac non magis luxu diffluant, atque reddantur deteriores.
D Si quis demum obijciat, Iudæorũ populum plures quàm ſabbatha ferias habuiſſe. Reſpō-
deo primũ pauciores tamen habuiſſe multo, quam nos, ut ſupra oſtenſum. Deinde non ha-
bebant ita locis ſingulis, doctores legis, locúmque Deum externo ritu, qui eis pręceptus erat, cō
lendi. Vnde non tam ut feriarentur, quàm ut conuenirent aliquoties, ad inſtaurandã in eis re
ligionē, fuerunt illa feſta, ſabbathis adiecta. Poſtremo decet, ut nos Iudæis in obſeruatione ele
mentorum pauciores, non copioſiores ſimus. Si tamen omnino placeret dominicis diebus
ferias alias adijcere, mallem certe tam paucas, & ſuperſtitione liberas, atque Iudæi habuerunt,
quàm multas adeo,& ſuperſtitione tantopere grauatas, modiſque omnibus ortum ſuum,
quem à cultoribus Dæmonum habent, referentibus, quales ſane ſunt, quæ apud nos inuectæ
pridem fuerunt.

Apoſtolicum exemplum ſecuti ferias abolebimus. Sed ut hæc finiam, uelim perpendant, quibuſcunque feſta adeo arrident, quæ ſi à fructibus
æſtimarentur, non poſſent bonis, non horrori eſſe. Si Apoſtoli aboleuerunt paucul as illas Iu
dęorum ferias, diuinitus inſtitutas, & illas nulli ſuperſtitioni obnoxias, quàm quod uulgo
credebantur obſeruandę neceſſario etiam in regno Chriſti, eóque momentum aliquod habere
ad iuſtitiã, qui non conueniat multo magis abolere nobis tam multas, atque nullo uerbo Dei
inuectas, imo à cultoribus Dęmonum, in parte mutuatas, tum pręter dictam ſuperſtitionem,
innumeris alijs abominationibus adobrutas, inſuper tanta ad omnem luxũ, morúmque cor-
ruptelam incitabula ſuppeditantes, ut nullis idolorum ſolennitatibus hoc nomine ceſſerint.
At nolim tamen cuique author eſſe, quicquã innouandi temere. Conſenſum in his requiro nō
Eccleſię tantum ſed & magiſtratus. Hic autē ubi haberi poteſt, monente ſcilicet diligenter mi
niſtro, quid deceat Chriſto deditos, non uideo cur eiuſmodi Eccleſia morari debeat eos, qui
Chriſto nondũ acceſſerũt. Hi enim ſic ſunt, ut doceri ueritatē ſuſtineant, uel ſecus, ſit illud, nō
minus placari reddita abolitorũ factorum ex ſcriptura ratione poterant, quam de abolitione
Miſſæ ac ſuperſtitionũ aliarum. Si hoc offenſos habere oportet, quicquid iuxta Dei uerbum
inſtitueris. Vtinam autem curæ adeo nobis eſſet innocētia & officioſitate offenſionem ho-
minum cauere, quam indulgendo ſuperſtitioſas ceremonias & res noſtrę utique puriores
eſſent & multo minus male audiremus etiam omnibus, ad Dei uerbum reformatis ſeueriſ-
ſime. Iudicent ſpiritales.

At

At Ieſus ubi nouiſſet, ſeceſſit illinc. Mar. 3. Luc. 6.) Fugit iterum Chriſtus, ſed præter ullius A incommodum, nam ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & ſanauit omnes, Marcus nominatim etiam unde conuenerant memorat, & addit, cum ſanaſſet multos, hominibus irruẽtibus, ut ipſum tangerent, eum preſſum adeo, ut iuberet ſibi nauiculã deſeruire. Nam ut idem Marcus teſtatur, ſeceſſerat ad mare. Hoc uero quod noſter habet, & interminatus eſt illis, ne ſe facerẽt manifeſtum, idem & Marcus ſcribit, ſed ut peculiariter ad Dæmones pertineat, quibus cũ procidentes Dæmoniaci clamarent ac dicerent: Tu es filius Dei uiui, uehementer fuerat interminatus, ne ſe manifeſtum facerent. Siue autem Dæmonibus tantum, ſe manifeſtum facere interdixerit Dominus, ſiue ſimul omnibus, qui aderant, pertinuit eo, de quo dictũ ſupra cap. 8. quod hoc tempore humilitatis & ſeruitutis ſuæ, noluit ſupra modum inclareſcere. Si autem ſolis Dæmonibus interminatus fuit, cauſſa extitit, quod infamari nimirum ſe laudibus malorum nollet, de quo item ſupra cap. 8. De fuga item dictum ſupra eſt capite. 4. in illud: Cum audiſſet autem Ieſus, ꝙ Ioannes traditus &c.

Noſter adducit locum Ieſchaeiah quem Chriſtus ita uolens latere, & tamẽ inauditis iſtis beneficijs, ſe Chriſtum declarans, compleuerit. Et plane cum eo uaticinio, placiditate, miráꝗ tũ uirtute ſimul & efficatia regni Chriſti prædictum ſit, recte dicit Matthæus illud hic à Domino fuiſſe completum. Oraculum uero ſenſu nihil, uerbis tamen paulo immutatum, apud Prophetam ad hunc modum legitur: Ecce ſeruus meus nitar eo, electus meus complacuit animæ meæ, afflaui ipſum ſpiritu meo, iudicium ad gentes proferet. Non clamabit, & non attollet, neꝗ audiri faciet foris uocem ſuam. Calamum quaſſatum non comminuet, ellychnium iam obſcurum non extinguet, iudicium uerum proferet. Non caligabit, neꝗ frangetur, donec cõſtituat in terra iudicium, & inſulæ ſubdant ſe legi eius. In his & ſi uerba ſint nonnihil immutata, ut & uulgata Græcorum æditio non eadem habet, ſenſus tamen idem, & apud Prophetam & Euangeliſtam legitur.

Is eſt. Dominum noſtrum Ieſum, etiam ſecundum hominem, unum ex uniuerſo hominum genere fuiſſe, quo per omnia oblectaretur Pater, & quo ſicut herus præcipuæ fidei ſeruo niti ſolet, uelut niteretur, per eum omnia perficiens, atꝗ per ipſum ſuo ſpiritu præ omnibus alijs afflatum, uoluiſſe demum iudicium, hoc eſt, regnum iuſtitiæ ad gentes quoꝗ, quæ antea in uanitate ſenſus carnis ambulauerant, proferre, quod factum eſt, inuulgato in orbe Euangelio. Hoc autem futurum ſumma cum manſuetudine, placiditate & ſuauitate, ſicut & Zachar. B 9. prædictum eſt: Ecce Rex tuus &c. Hanc mãſuetudinem & placidam uirtutem, hic Vates per illa ſignificat, non clamabit &c. Nihil enim ſtrepitus Regij, nihil tumultus, quod formidabilem potentiam deſignaret, qua ſcilicet immorigeri eſſent ad officium cõpellendi, ſed omnia placida & ſilentia, apud Dominum uiſa ſunt, ut uel in præſenti loco apparuit, cum manifeſtari nollet, quare & locum hunc Euangeliſta huc adduxit. Clementiam admirandam, per illud Vates ſignificauit, calamum quaſſatum &c. Afflictos enim atꝗ ceu calamus quaſſatus ſeſe habentes, non prorſus comminuit, ſed erexit potius, & corroborauit. Ita funiculum uel ellychnion, iam obſcurum, quódꝗ prope extinguitur, non extinxit, ſed excitauit magis, ut clare arderet. Hæc in præſenti eo declarauit, quod ſanauit atꝗ docuit omnes. Porro in hac tamen, & placiditate & manſuetudine iudicium nihilominus proferet, & uerum apparere, hoc eſt, uincere faciet, ut cognitio ueritatis, & ſolida iuſtitia ubiꝗ obtineat. Id uerũ apparuit, poſtꝗ̃ late adeo Euangelion fuit euulgatum. Quamlibet autem placidus, humilis & clemens fuerit, per uerbum tamen crucis, occulta ſua potentia, iudicium in terra ita reſtituit & euexit, ut iam Deus uere cognoſcatur & adoretur, & inſulæ, uerbo ipſius ſeſe ſubijciant, ipſúmꝗ auide excipiãt. Hoc cottidie fit, & fiet donec glorioſus redeat, & terribilis, ad iudicandum uiuos & mortuos. Id uero eſt, quod Propheta dixit, non caligabit, non frangetur, hoc eſt, uirtus eius neque deficiet, neque imminui poterit. Lux uirtutis eius clarior ſemper euadet, & robur potentius.

Tunc adductus eſt, ad eum, qui Dæmonio agitabatur, Mar. 3. Luc. 11.) De Dæmonibus dictum ſupra eſt capite octauo. Dæmonium præſens apud Lucam mutũ dicitur fuiſſe, per quod declaratur, ui mali Dæmonis, hunc miſerum, & mutum & cæcum redditum, quam uim ubi Chriſtus depulit, loqui potuit & uidere. Hinc filium Dauid ipſum, hoc eſt, Chriſtum, omnes turbæ ſuſpicatæ ſunt. Phariſæi autem ac Scribæ, & quidẽ ut Marcus habet, qui uenerant à Hieroſolymis, hoc eſt, omnium præſtantiſſimi, cum aliud non poſſent, Beelzebul principi Dæmoniorũ hãc uim attribuerũt. De hoc nomine Beelzebul ſupra cap. 10. De malignitate uero reproborũ, nihil ꝗ̃libet bonum, candide accipere potentium, & in ſuperiorem hiſtoriam, &

alias

C alias ſæpe diximus. Notanda autem in primis hic eſt, quæ & in proxime ſuperiori hiſtoria mite elucet, inſignis domini manſuetudo, qui malignis adeo & peruerſis Phariſęis, nihil quamliber candidum non in airum uertentibus, modeſte adeo, & diligenter reſpondit, idq́; tam prompte, animaduerſis tantum cogitationibus ipſorum. Indubie id autem fecit, quod ſi nō inter eos, in præſenti tamen turba eſſent, qui inde poſſent ædificari, alioqui ſolis canibus, ſanctum non obieciſſet, niſi forte ad ipſorum conteſtationem, de quo ſupra cap. 7. Hanc uero Chriſti doctrinam, quam hic exemplo Chriſtus docuit, Petrus in priore Epiſtola, cap. 3, uerbis ſic explicat: Cæterum terrore illorum ne terreamini, neq; turbemini, ſed Dominum Deum ſanctificate in cordibus ueſtris. Sitis autem parati ſemper ad reſpondendum cuilibet petenti, ut loquamini de ea, quæ in uobis eſt ſpe, cum manſuetudine & timore, &c.

Regnum in ſe diuiſum.

Rationes uero quibus Dominus hic demonſtrauit falſum cogitare Phariſæos, huiuſmodi ſunt. Nullum regnum, aut domus, ſecum pugnans conſiſtere poteſt, ſi igitur ego uirtute dæmoniorum, dæmonia expellerem, dæmones ſecum pugnarent, atq; ita nequiret regnum ipſorum conſiſtere, quod uideris nimis inuictum & potēs perſtare, non igitur ipſorum uirtute, ipſa expello. Sed ſi ego inuiſus uobis adeo ſum, ut oporteat mea omnia Satanę eſſe, quęſo filij ueſtri, iam hi diſcipuli mei, quam alij ſancti Prophetæ, qui & ipſi dæmonia eiecerunt, qua ipſi uirtute contra dęmones ualuiſſe putatis? Hi ſane quod ueritati crediderunt, quá uos

Filij ueſtri.

mauultis impugnare, uos iudicabunt. Videte quò uos ipſos agatis. Si ſpiritu & digito Dei nō potentia dęmonum, dęmonia ejicio, ut plane res habet, peruenit profecto in uos regnum dei adeſt Chriſtus uobis, & diu expectatum Euangelion, quod hæc ſigna certo certius comprobant, ſiue accipere, ſiue reſpuere oblatam gratiam libuerit.

Peruenit in uos regnum Dei.

Neq; enim in domum prępotētis alicuius, quiſquam ingredietur, eámq; deſpoliabit, qui ipſum nō antea deuicerit. Iam ego mundum hunc ingreſſus ſum, regnum Satanæ, & ſpolia eius diripio, atq; meis diſtribuo. Quotquot patrem ignorant, ille ceu ſpolium detinet ad ſuam uoluntatem captiuos, nam patri, qui eos condidit, debuerant eſſe addicti. Ex his autem multos ego iam rurſum inuito & modis omnibus reluctante Satana, uindico in regnum patris, ac ceu recuperatum ſpolium,

D diſtribuo eos in uſum electorum, quoſdam faciens Apoſtolos, quoſdam Prophetas, nonnullos Euangeliſtas, alios paſtores & doctores, omnes ad inſtaurationem ſanctorum, in opus ad

Victoria Chriſti contra Satā

miniſtrationis in ædificationem myſtici corporis mei, Ephe. 4. Nemo quod ſuum eſt, inter hos quæret, quilibet aliorum inter ſeſe miniſtri erunt, ad hoc ut numerus ſanctorum, qui patri nomen dederint, cotidie augeatur, & melior reddatur. Huius potentiæ atq; uictoriæ contra principem mundi, in præſenti duntaxat ſpecimen quoddam exhibeo, depellens uim Satanę à corporibus, & eximens non paucos illius tyrannidi etiam animis, paulo poſt uero cū morte mea plene hoſtem hunc, principem tenebrarum, ac Deum huius mundi deuicero, ſiccubi longe latéq; ſpargi faciam Euangelion regni, ita quàm plurimos eius poteſtati adimam, & regno patris fœliciter adſeram. Igitur nihil mihi cum principe dęmoniorum commune fuerit, quod uos falſo cogitatis, ſed uerum inter nos eſt, quod uulgo iactatur prouerbium: Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt, & qui non congregat mecum, diſpergit. Cum Satana facere me, nihil eſt in omni & doctrina & uita mea, quod eius uel ſuſpitionē faciat, ita ad-

Qui non eſt mecum.

ſero ubiq; gloriam patris, uindico iuſtitiam, oppugno peccatum Satis ergo cōprobatur hinc aduerſum illum, me eſſe. Nemo etiam eſt qui unquam minus uideri potuit, cum illo ad pernitiem congrare, igitur diſpergo ad uitam, quos ille ſibi collegerat ad perditionem.

Scio quidem ſępe numero uirtute Dęmoniorum, fieri, ut liberari pleriq; furore, in quem ipſa Dęmonia egerant, uideantur, ſed iuxta haud obſcure apparet, dęmonia tum, adeo non ejici, ut eis mentes primum per ſuperſtitionem, magis deuinciantur. Mauult nanq; ille homines ſuperſtitione, quàm inſania laborare, & regnare in animo illorum, loco & nomine Dei, quàm in corpore ſuo ipſius, quod hoc externum duntaxat, illud internum ac ęternum malū exiſtat. Ego autem Dęmonia prorſus ejicio, pręcipue autem ex animis, ne quid ibi ualeāt per incredulitatem & peccatum, ac quod externum hominē ui illorum manifeſta libero, in hoc potiſſimum facio, ut ita declarem me illum eſſe, qui uim iſtam aduerſariam ſim prorſus deiecturus. Id quod & reliqua, quæ uel doceo, uel ago, abunde teſtantur. Vnde niſi ultro calumniari uelletis, quod ſecus habere apertiſſime ſentitis, ſatis indiciorum erat, me digito Dei, hoc eſt, uirtute & ſpiritu, dæmonia ejicere, adeóq; nihil habere cum Satana commune, ut unus ipſe ſim, qui poſſim, atq; iam in hoc aduenerim, ut potentiam eius penitus dejiciam & euaneſcere faciam.

Atq; hinc ſatis patet, quid reſpondendum impoſtoribus illis, qui apud uaria diuorum delubra, affirmant Dæmonia ejci, idq́; uirtute Dei, quod ſecundum præſentem Domini di

ſputationem

ſputationem, Satanas eijcere Satanam non poſſit. Quod enim apud eos Satanas, Satanam
A non eijciat, uel uita ipſorum, qui alios ſe Dæmonibus liberare iactant, quæ tota nihil niſi Sa-
tanæ ſeruitus eſt, plus ſatis teſtatur. Et ſi enim uideantur nõnunquam, qui eo ducuntur Dæ-
moniaci, poſt illorum exorciſmos paulo minus furere, quod ipſum tamen perraro fit, ob id
dæmonia non eijciuntur, ſed tantum uis eorum, ad tempus, quo magis noceat, & iam nõ
ſolis iſtis quos in furorem egerant, occulitur. Nam hinc uulgus perſuadetur, meritis ſancto-
rum quos illi iactant, & illo duntaxat loco, ac ſimilibus, deum dæmones pellere. Vnde mox
adduci ſe patiuntur, ut impoſtoribus illis ſacrificulis, qui in eiuſmodi locis agunt, inſignes
plerumq; & perditi nebulones, uel lenæ, plurima donaria offerant, hoc eſt, fomenta luxus
ipſorum, & nequitiæ præbeant, miſſis interim domi pauperibus Chriſti. Id quod eſt regnũ
Dæmonum ſtabilire, nõ Dæmones eijcere. Non ſic Chriſtus, qui cum per ſe, tum per ſuos in
hoc Dæmones externe expulit, id eſt, uim exagitandi mentes hominum illis ademit, ut inde
ſermo regni Dei confirmaretur, Mar. ult. quo ſolius ipſius meritis, propitium ſibi credant
homines Deum, à quo petant ubiq; omnia. Et gratificari ipſi uolentes, benefaciant, minimis
eius, non profundant ſua in lenones & lenas, tum in ligna, & lapides. Hoc uero demum eſt
Dæmones expellere, & regnum Dei ſtabilire.

Quomodo apud diuos paſſim pellantur dæmones.

Iſta: omne regnum in ſe diuiſum, &c. & qui non eſt mecum, &c. prouerbiales ſententiæ
ſunt, quæ uel experientia hominum comprobantur, ut & illa: Nemo poteſt duobus Domi-
nis ſeruire. Item: Nihil manet occultum: Mala arbor non fert fructus bonos, & ſimiles. Iis
dominus cum uulgo agens, ad ſuum inſtitutum libenter uſus eſt. In quibus tamen, nõ plus
philoſophãdum eſt, quàm uidemus poſcere, id cuius cauſſa illa dominus adduxit. Eóq; mit-
tenda eorum hic argutia eſt, qui obijciũt, eſſe, qui neq; contra aliquem, neq; cum aliquo ſint,
neq; cõgregent, neq; diſpergant. Siquidem qui mecũ nõ eſt, neq; congregat, hactenus aduer
ſum me eſt, & diſpergit, quatenus mihi non ſtudet, & mecum colligere negligit. Quod cer-
te princeps de ijs, quos habere ſubiectos debeat, iure ſane uideretur queri, ſi negligerent, ſibi
ſtudere. Iam Satan princeps mundi eſſe conatur, atq; exigit ut omnes ſuo regno ſtudeant, &
ad illud colligant, quod quicunq; negligit, eum iam aduerſariũ habet, & iure quidem, nemo
B enim id negligere poterit, niſi uere aduerſarius eius ſit, addictus iam illius. Sic deniq; & uul-
go quilibet cenſet de eo, qui ſe iuuare negligit, cum poſſit. Ad hunc nanq; modum proximo
rum inter ſe res habent, ut uere inimicus ſit, qui commodo proximi omnino nihil ſtudeat.

Propterea dico uobis omne peccatum & conuitium, &c. Mar. 3. Luc. 12.) Prioribus
Dominus ſuſpitionem commertij Satanici, qua ſe malitia phariſaica grauare conabatur,
inſigni à ſe modeſtia, & argumentis grauibus depulit, deditq; id uel aſtanti turbæ, uel etiam
ſi qui forſan inter ipſos quoq; calumniantes Phariſæos, ac Scribas, fuerunt ſanabiles, ſimul
obſtinatiores, iuditij, quod ipſos manebat, quo redderentur inexcuſabiles, ſic admonuit.
Eſt uero locus hic, de quo multa diſputantur, quanquam agnoſcentibus, deum habere in
magna domo ſua, & iræ & gratiæ uaſa, tum uerba hæc Chriſti ex ſeſe æſtimantibus, nihil in-
ſit obſcuri. Aperte enim dicit, eum, qui alias peccarit, & conuitiatus fuerit, etiam ipſi, ueniam
poſſe ſperare, ei autem qui conuitiatus fuerit ſpiritui ſancto, illi omnem ſpem ueniæ, adem-
ptam eſſe in æternum. Quid autem ſit conuitiari ſpiritui ſancto, ſatis hic ab exemplo Scriba
rum & Phariſeorum, quibus hæc locutus eſt, declaratur. Dicebant enim ſpiritum immun-
dum habet, ut ſcribit Mar. Siquidem quod dæmonia Chriſtus eijciebat, opus erat & uis ſpi-
ritus ſancti, ad ſalutem auditorum promouendam, eo miraculo, Chriſti ſermonem confir-
mantis. Hoc tametſi plus ſatis ſentirent, tamen qua erant prauitate, omnem illam uirtutem
Satanæ eſſe, & Chriſtum ex immundo ſpiritu, quo teneretur illa operari, audebant calu-
mniari. Hoc erat iam peccatũ & blaſphemia in ſpiritum ſanctum, cui omnis uenia, iuſto Dei
iudicio negatur.

Phariſæi hic peccarunt in ſpiritum ſanctum.

Filium hominis blaſphemauerant, ubi ex conuictu cum peccatoribus, comedonem & po
torem uini, &c. Item ubi eum non eſſe ex Deo, cum Sabbatho iuſſiſſet, lectulum portare,
fuerant criminati. Iſta uero remiſſibilia erant, quia poterant ex ignorantia accidere, ſicut &
Paulus ſe blaſphemaſſe confitetur, priore Timoth. 1. Humilitas nanq; filij hominis quod ſi-
milis cuiq; abiectiſſimo uiueret, ſumme pauper & neglectus, Chriſti dignitatẽ tegebat adeo,
ut in ipſo humana ratio nihil minus poſſit animaduertere. Paulum præterea etiam offen-
debat indubie, quod hoſtis diuinæ legis crederetur, & in Deum blaſphemus, cuius ſe filium
feciſſet, tanto nomini, ut carni quidem uidebatur, adeo parum reſpondens. At in præſenti,
tam præſenter exeruerat ſeſe uirtus Dei, & ſpiritus ille quo Chriſtum fore præditum Vates
prædixerant, ut iam mens illorum, uim huius ſpiritus, certiſſime ſentirent, uiderétq; non Sa-

C tanæ,ſed Dei eſſe opus,quod gerebatur,adhuc tamen,qua erant percuſſi cæcitate & amentia,adde iuuicta malitia perditi,non potuerunt gloriam hanc Deo,in humili hoc IESV, dare,ut quod ſentiebant, eius hic ſpiritum operari, etiam fuiſſent confeſſi, ſed furentes odio, contra innocentiſſimum Dominum, omne id contra ſuam ipſorum mentem & ſenſum, Beelzebub,dum nulla alia adeſſet calumniandi occaſio,maluerunt attribuere. Sic ſi Paulus perſequi blaſphemareq; Chriſtum,poſt manifeſtam illam uirtutis & ſpiritus Chriſti, experientiam,quæ illi deiecto in terram,in itinere ad Damaſcum contigerat,perrexiſſet, & ipſe in ſpiritum ſanctum peccaſſet,blaſphemans uim eius aperte ſibi cognitam. Sed electus erat ad uitam,ideo ſimulatq; ſpiritum Dei recte ſenſit,credidit,neq; blaſphemare amplius potuit.

Hinc iam manifeſtum fit,quid demum peccatum ſit,in ſpiritum ſanctum. Blaſphemia enim & uituperatio eſt, diuini ſpiritus,aperte iam cogniti. Dum enim ſpiritus & uis Dei eſſe ignoratur, blaſphemari & uituperari non poteſt. Sicut ille nequaquam regi conuitiũ dixiſſe conuinci poterit,qui ei ignorans ipſum regem eſſe, fuerit conuitiatus. Ergo neceſſe eſt,ut ſpiritus ſanctus ante ſeſe ita exerat,ſiue miraculo ut hic, ſiue ſermone ſapientiæ aut ſcientiæ, uel uirtute alia,ut iam ſpiritus ſanctus certa ratione agnoſcatur, ſi debeat in illum peccatũ, certe & blaſphemia committi.

Qui hodie filium ho. & qui ſpi. S. blaſphemant.

Sic hodie,qui blaſphemant Euangelion,nihil minus ipſum credentes, quam Euangelion eſſe,ij conuitiantur filio hominis,nam hominis uerbum,non Dei ſeſe uituperare non dubitant. At quibus id ita innotuit per ſpiritum Dei,ut ſentiant uerbum Dei eſſe, & nihilominus poſſunt id uituperare,ij demum blaſphemant ſpiritum ſanctum,qui iam ipſis, ita ſeſe inſinuauit,ut de eo,nequeant dubitare,ſed ut captiui Satanæ ſunt,ita ad blaſphemandum, unde certo ſaluari poterant, nihilominus impelluntur. Hi ſunt de quibus ad Heb. 6. ita ſcribitur: Nam fieri non poteſt, ut qui ſemel fuerint illuminati, guſtauerintq; donum cæleſte, & participes facti fuerint ſpiritus S. guſtauerintq; bonum Dei uerbum, ac uirtutes futuri ſæculi,ſi prolabantur,denuo renouentur, per pœnitentiam. Qui enim Euangelion, & pietatis rationem ſemel cognouerint, ij illuminati profecto fuerunt, guſtauerunt donum cæleſte, D participes facti ſunt ſpiritus ſancti,guſtaueruntq; bonum Dei uerbum, ac uirtutes futuri ſæculi. Nam illud natura, & uis humana, id eſt, uirtus præſentis ſæculi, cognoſcere haud poteſt, ex dono cæleſti, & illuminatione ſpiritus ſancti, hæc cognitio contingit, cuicunq; contingit. Non multum diſſimilis locus, & 10. in eadem Epiſtola legitur. Nam ſi uolentes peccauerimus,poſt acceptam cognitionem ueritatis,nõ ultra pro peccatis reliqua eſt hoſtia,&c. Quicunq; enim poſt cognitam ueritatem, relapſi ad impietatem animo fuerint, id eſt, uolentes peccauerint,eos neceſſe eſt damnaſſe illam ante,uel apud ſemetipſos, mox ubi nolent impij haberi,damnaturi eam & apud alios. Id autem eſt blaſphemare ſpiritum ſanctũ, cuius opus eſt,ueritatis & prædicatio & agnitio. Vt ergo hoc nunquam remitti poteſt, ita renouari illi per pœnitentiam nequeunt. Atq; hoc peccatum ad mortem eſt, pro quo non iubet orare Ioannes., 1. Iohan. 5.

Supra in illud: Ne detis ſanctum canibus, dixi ex ſcripturis eſſe coniecturam haud dubiam,neminem damnari diuinitus,niſi ueritatem ita edoctum antea, ut animus nihil habeat contra, atq; quum nihilominus eam reiecerit, cogatur condemnare tandem ſemetipſum, quod mera malitia & prauitate ſua, oblatam ſibi ſalutem reſpuerit. Id iam maturius alijs, alijs ſerius contingit. Quicquid uero ante hoc modo cognitam ueritatem, peccatum uel conuitiatum fuerit,in filium hominis & ex ignorantia,non in ſpiritum ſanctum, peccatum & conuiciatum erit. In quem ut dixi, tum demum peccatur, quum fuerit cognitus, hoc eſt, certa manifeſtaq; eius operatione, cognita ueritas, & tamen reiecta.

Portentoſa nanq; res eſt impius,quem dominus reiecerit, cum natura quiſq; quod optimum agnouerit, amet, ille id non poteſt non odire & perſequi. Exemplum habes in Schaule,is ſecundo Dauidis innocentiam & ſuam crudelitatem, obortis lachrymis agnouit, & à perſequendo ad tempus deſtitit,ſed paulo poſt non minus contra eum furens, ad necem ipſum quærebat, 1. Schmu. 24. & 26. Impius enim à Domino reiectus, non eſt ſui iuris, ut dictum,ſed à Satana tenetur captiuus. eoq; agnoſcit quidem ueritatem, & non agnoſcit. Agnoſcit,ut ueritatem eſſe animus eius inficiari iam nequeat, nec poſſit quitquam comminiſci, quo illam neget,ac non eſſe ueritatem, probet. Rurſus eam non agnoſcit, quia non poteſt eam amplecti, nempe captiuus Satanæ. Similem pugnantiã uideas, in hominibus iræ impotentioris. Ii cum furere contra aliquem cœperint, ſi etiam ingens eis ab illo cõmodum offeratur,quo ipſi etiam magnopere egeant,ſeq; egere agnoſcant, ita tamen tranſuerſum ira rapiuntur, & indignationi indulgent, ut malint miſeri perſeuerare, quam beneficio eius quem

Veritatem reprobi agnoſcunt, nec poſſunt tamen eam amare.

oderint,

oderint, beati. Sic ſunt blaſphemantes ſpiritum S. Addicti malo exiſtunt adeo, ut licet uera
A bona cogantur tandem agnoſcere, non poſſunt tamen illa amplecti. Ita Schaul, cum ei Dauid in ſpeluncam ingreſſo pepercisſet, & mox egreſſo, ſuam innocẽtiam & iuſtitiam exprobraſſet, dicebat: En ſcio ꝙ futurus rex ſis, & regnũ Iiſrael eſt in manu tua, iura ergo mihi per Dominum, ne ſemen meum extirpes, &c. Vide agnitam ueritatem Schauli, non tantũ de innocentia Dauidis, ſed etiam de ordinatione Dei, qua regem illum conſtitutum dicebat ſe ſcire, quæ malum demẽtia igitur erat, ꝙ nihilominus perdere Dauidem laborabat? Quomodo inducere in animum potuit, perſequi, quem ſua ipſius ſententia pronunciauerat, ſe ipſo iuſtiorem, atq; ſibi beneuolentem? Quomodo auſus fuit, conari occidere, quem dicebat ſcire ſe, occidi non poſſe, nimirum poſt ſe, ex diuina ordinatione regnaturum? Certe furor erat, & uis Satanica, ſed cui obnoxij ſunt, quotquot Deus reiecit. Ad eundem quippe modum, & Kain per Deum & de ſua iniquitate, & Hebelis innocentia edoctus, atq; conuictus fuerat, non poterat tamen, non odiſſe illum, atq; tandem perimere. Agnitio ergo ueritatis, ut peccãtibus in ſpiritum ſanctum, eiuſmodi eſt, ut de ueritate conuincantur quidem, nõ autem eam perſuadeantur, hoc eſt, eo adducuntur ui ſpiritus ſancti, ut prorſus nihil habeãt, quo poſſent uériſimiliter ueritatem repudiare, non autem immutantur animo ut poſſent eam amplecti. Eſtq; plane inter huiuſcemodi, & electos, erga aperte iam traditam ueritatem id diſcrimen, quod inter æquum iudicem & iniquum accuſatorem, erga bonam cauſſam rei. Hic enim approbat ita quidem cauſſam ſuam, ut ne hiſcere contra poſſit iniquus accuſator, at ut faueat ſimul, efficere non poteſt. Aequo autem iudici, ſic ſe purgat, ut non ſolũ contra ipſum nequeat pronunciare, ſed etiam ne uelit quidem, imò iam faueat ei, & cupiat benefacere. Sic uideas plerunq; in Euangelicis hiſtorijs uſu ueniſſe Chriſto. Qui ubi potentiſſimo ſæpe ſpiritu cauſſam Euangelij, cum uerborum, tum miraculorum inaudita uirtute adſereret, ſcribas & phariſæos conuicit, ut nihil penitus poſſent contradicere, at perſuaſit minime, quod detinerentur captiui ab hoſte Euangelij. Multis autem ex turbis qui electi ad uitam erant, ita approbauit Euangelion, ut illud ſimul amplecterentur, uale dicto, rebus omnibus. Ex his iam ſatis cognoſci exiſtimo, quid conuitium ſit in ſpiritum ſanctum. Nemo autem
B miretur, quod ueniam huic peccato Chriſtus neget, nunquam enim poſſunt iſtiuſmodi pœnitere, neq; ad aliud per ſpiritum ſanctum, ita ueritatem edocentur, quã ut citra ullam excuſationem condemnentur, etiam ipſis contra ſeipſos demum pronunciantibus. Vt enim ab initio dixi, uaſa iræ habet Deus, æque ac uaſa gratiæ, & circa neutros iniuſti aliquid poteſt admittere, ipſe iuſtiſſ. de quo non nihil ſupra cap. 6. in illud: Et ne nos inducas in tentationem. Proinde hoc peccatũ in ſpiritum ſanctum, tantum reproborũ eſt, electi non peccant unquã, niſi ex ignorantia. Si quando enim ueritatem oppugnant, incognitam impugnãt, ac obſtat ſemper illis aliquid, quo minus poſſint illam eſſe quod audit, agnoſcere, ſicut Paulo humilitas Domini noſtri Ieſu, & ceremoniarum neglectus, obſtabat, quo minus Euãgelion, uerbũ Dei poſſet agnoſcere. Semper tamen ſentias quoddam in electis ſemen Dei, & ueritatis ſtudium, etiam tum, cum ueritatem oppugnant, aut certe pugnantem cum illa uitam degunt, Sic Paulus paternis traditionibus, præ coetaneis ſuis ſtudebat, & in multis perdite uiuẽtibus, qui electi ſunt, uideas latẽrem quendam iuſti rectiq; amorem. Vbi uero ueritatem receperũt, quicquid peccant, inde peccant, quod per cupiditates carnis auertuntur, ut ueritati cognitæ non intendant. Eo aũt nunquam prolabuntur, ut ueritatem odiant & inſectentur, ſed mox potius ipſius amore, quod peccarunt, incipiunt magnopere odiſſe & deteſtari.

Quatenus reprobi ueritatem agnoſcunt.

Electi ſemper peccant ex ignorantia.

Qui autem reprobi ſunt, uſq; prauo animo ſunt, & ſi nonnunquam uideantur ueritatem amplecti, nihil uideas tamen inde eos reddi meliores, quanquam non raro fiat, ut & ardentius ueritatem amare, & propugnare dexterius multo, quàm non pauci electorum, appareãt, ſicut & lucidius ſæpe ipſam pernoſcunt, quo nimirum cõuictis de ea, omnis in poſterum excuſatio præripiatur. Deinde ſimul atq; prolapſi fuerint, quod fere fit, ubi comitem ueritatis crucem ſenſerint, aut ubi etiam uita ueritate digna, ſeuerius fuerit ab eis exacta, uel certe alias domino uiſum fuerit, hypocriſim illorum detegere, non habent ſatis, à ueritate declinaſſe, quod & electis ſæpe accidit, ſed ne uideantur peccare in eo, à quo nequeunt reſipiſcere, etiam hoſtiliter incipiunt ueritatem, & ſectatores ipſius inſectari. Carent enim ſpiritu filiorum Dei, & ueritatem citra animi immutationẽ docti ſunt. Cum hi ergo ueritati accedunt, in cauſſa eſt, quod mens ipſorũ eam, ſibi accõmodam deprehendit, ſiue lucri alicuius, ſiue gloriæ nomine, ſemper nanq; illa ſuum aliquid ſpectat & quærit. Dum talis ergo ueritas perſeuerat, nihil eſt illis ueritati addictius, nemo uidetur propugnare eam dexterius. Impenſiſſime enim carnalis homo ſua amat, & ſunt filij huius ſæculi prudentiores filijs lucis. Porrò ſimul atque

Quomodo ſe reprobi habent, & dum ueritatem agnoſcunt & dum oppugnant.

C ueritas ſui cœperit diſſimilis eſſe, hoc eſt, iudicio rationis, ſua in ea quærentis, nõ amplius accommoda, ilico ab illa ueluti icti à ſerpente, reſiliunt, ac ſubito ex diſcipulis eius redduntur hoſtes, quiq; eam ubiq; ante propugnabant, pro uiribus oppugnant, quamq; perpetuis laudibus ferebant, nunc ſatis nequeunt blaſphemare. Et huc tandem prolabuntur, quotquot ficto corde, ueritati ſeſe addixerint. Neq; enim uel uita eam exprimere, neq; crucem comitem eius poſſunt ferre, homines carnales. Cum ergo ut ſunt ſui amantes, non ſuſtinent iniuſti haberi, tandem huc pertrahuntur à Satana, cuius imperio nunquã fuerant exempti, ut blaſphemando ueritatem, flagitiorum & impietatis ſuæ, patrocinium quærant.

Huius luculentum in Iiſraelitis impijs exemplum uideas. Cum tam magnificis portentis ex Aegypto educebantur, Deo omnes & Moſcheh credebant, nihil non facturos ſe pollicentes, quia mens illorum, præſentem tum Moſche Deum agnoſcere potuit, ſentiẽs ſibi utilem. Mox autem cum fame & ſiti laborare inciperent, ut iam illa Deum præſentem, ſentire non poſſet, cum nihil perciperet ab ipſo cõmodi, nihil minus in eis apparuit quam fides, blaſphemabant potius, quem paulo ante miris modis prædicauerant.

Exemplum Iiſraelitarũ.

Non poſſum temperare hic mihi, quo minus adijciam inſigne horum exemplum, quod in hac noſtra urbe habemus. Eſt ſacrificus quidam eruditione non uulgari, ingenij uero acrimonia, iudicijq; dexteritate eximia, ut facile crediderim eũ his nominibus antecellere, quotquot hic ſacrifici ſunt, quanquam ſint admodum multi. Hic initio remergentis Euangelij, cumq; primum id palam enunciari, hic cœpiſſet, quicquid pro ueritate ſcribebatur, non legebat, ſed uorabat, tenebatq; melius, quam digitos ſuos. Vtq; ingenio ualet, non minus ſedulo, quam dextre de his ubicunq; erat, diſſerebat, nihil ad ſummam diligentiam faciebat reliquum, quo illa quam plurimis perſuaderet. Adeo ut congerronibus iam ſuis, alijs ſacrificulis, hoc nomine plurimum inuiſus redderetur, qui & uitare iam illum incipiebant. Neq; enim ſatis habebat, ipſe Euangelion ubiq; adſerere, quæq; aduerſa pontificijs ex illo dogmata, tum incipiebant ſpargi, contra dignitatem Pontificiam, ſtatum ſacrificorum, Monachatum, & alia id genus omnia, propagare & defendere, uerumetiam adiungebat ſe Symmiſtæ cuidam meo, ac mihi pluſquã familiariter, quæq; ocioſus ſimul & ingenioſus pro ueritate con-

Exemplum ſacrificicuiuſdam Argent.

D tra pontifices excogitare poterat, ſtudioſiſſ: ſuggerebat. Vt uno uerbo dicam, ita gerebat ſe, ut qui ex uerbis ipſum æſtimaſſet, iuraſſet Euangelicíſſ. uita tamen ſui ſimilis uſq; perſeuerabat. Vbi itaq; ſupra biennium ab Euangelio ſtetiſſet, cum inciperet iam illud paulo maiore inuidia flagrare, & excluderetur ipſe iam, non à ſacrificis ſolum, uerum alijs quoq;, quorum gratiam pluris faciebat, damnari deniq; adeo Miſſa inciperet, ut hic quæſtui illius aliquid decederet, quam ſubito neſcio, breui certe, adeo immutatus fuit, & ſui factus diſſimilis, ut qui eum nunc audiat, iuret, nihil unquam Euangelij deguſtaſſe, aut legiſſe. Multo enim maiore ſtudio & feruore, imò furore ipſum modo, & quotquot illud adſerunt, inſectatur, & blaſphemat, quã ante propugnauerit & prædicarit. Cũ tamen, ut dixi, in eo fuerit plurimus.

Quid iam accidiſſe huic putes? Certe ſi unquam ex nobis fuiſſet, manſiſſet utiq; nobiſcũ. Nunquam ergo noſter fuit, nunquam ſpiritum filiorum nactus eſt, ſed ut inexcuſabilis miſer redderetur, uirtus ſpiritus ſancti hactenus eum inuiſit, ut quid ueritas eſſet, ratio eius ſatis agnoſceret, non tamen perſuaderetur. Nam per ſe amare illam nunquam potuit, alioqui uita quoq; eam, cũ uerbis prædicabat, fuiſſet amplexus. Sed tantum quatenus rationi eius accommoda uidebatur, illi ſeſe addixerat, ſimulatq; igitur rurſus incommodam ſenſit, quæ commoda prius erat, odiſſe quoq; cœpit, quam amauerat, & conuitijs inceſſere, quã prædicauerat. Nam non uult & modo uideri abſurda ſectari.

Sed ſatis tandem de peccato in ſpiritum ſanctum, quod ſolum damnat, cum reliqua omnia tandem, ſi hoc deſit, damnentur & aboleantur, quia ex ignorãtia omnia proueniunt, ut dixi. Quod nanq; Paulus ſibi contigiſſe gloriatur. De alijs item non ab re ſperatur. Sic aũt ille 1. Timoth. 1. ſcribit: Sed & miſericordiam, licet blaſphemus fuerim, perſecutor & uiolentus, adeptus ſum, quod ignorãs fecerim per incredulitatem. Fiet ſiquidem tandem ut quiſq; clare ſatis Euangelion audiat & cognoſcat, cui tum credere datum fuerit, is non condemnabitur, quicquid peccauerit, quia nihil damnationis eſt ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, cui id negatum fuerit, iam tũ condemnatus erit, quia nõ credit in nomen unigeniti Dei, Ioan: 3. Quam incredulitatem mox blaſphemia quoq; Euangelij prodet, ex abundãtia enim cordis os loquitur, ſicq; peccabit in ſpiritum ſanctum, quod illi nunquam remittetur.

Eſt uero hic locus notandus, contra Anabaptiſtas, reducentes errorem Origenis, quod omnes demum ſaluentur, Dæmones & impij uniuerſi. Qui enim poſſit quis illis ſalutem ſperare, quorum peccatum neq; in hoc, neq; in futuro ſæculo remittetur. Niſi forte illi tertium

ſæculum

ſæculum habent, ſicut finiendam fingunt æternitatem. Mittamus nos miſeros hos, & quod
A Chriſtus hic adſerit, uerum & agnoſcamus & prædicemus. *Aeternũ pec-*

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum.) Præmiſit ad terrendos hos ca- *catũ, ergo etc*
lumniatores, generali ſententia, iudicium quod manet, quotquot ſpiritum ſanctum blaſphe
mant, modo quo nihil omittat, quod quouis modo facere ad hoc poſſit, ut reſipiſcãt, etiam
ſeuere, pro authoritate ſua ipſos increpat. De cuius ſeueritatis ratione, & quatenus nobis
quoq; uſurpanda ſit, dixi ſupra cap. 3. In illud: Progenies uiperarum. Vtitur uero ſimili, quo
& Iohannes ſupra 3. & ipſe 7. uſus fuit. Senſus uero hic eſt. Quæ certo uidetis opera ſpiritus
ſancti, declarantis per illa me eſſe orbis ſaluatorem, Beelzebub principi Dæmoniorum, me-
ra peruerſitate animi ueſtri, & nulla prorſus occaſione tribuitis, blaſphemantes hanc diuinã
uirtutem, optato adeo & mirabiliter ſeſe ad ſalutem hominum hoc temporis exerentem.
Sed quid faceretis aliud? Vulgo dicitur: Aut facite arborem bonam &c. id eſt: Qui uelit ac-
cipere fructus bonos, faciat ante oportet arborem bonam. Sin, ut arbor, ita & fructus erunt.
Fructus ſiquidem de arbore iudicant, eoq; quum ij mali ſunt, non poteſt arbor bona eſſe. Ita
ergo hæc blaſphemia ueſtra, cuiuſmodi arbores ſitis ſatis declarat, neq; expectãdus quidẽ eſt
alius fructus à uobis. Progenies uiperarũ: Mali eſtis, bona igitur loqui qui poſſetis? Vt enim
alio prouerbio dicitur. Ex abundantia cordis os loquitur, ita qua cor ueſtrum malitia plenũ
eſt, ea neceſſe eſt, per uerba redundet. Quare qui bonus fuerit, quales ſunt, quos ſpiritus patris
reddidit nouos, ij ex theſauro cordis bono, id eſt, abdito mentis, ubi fides in Deum, & dile-
ctio erga proximum inhabitãt, expromet bona, qui malus, hoc eſt, filius Adam tantum fue-
rit, ut cor eius Deo caret, ita ex ſe boni quid proferat? Verum ut damnationis ueſtræ iterũ
uos admoneam. Non de tantis ſolũ blaſphemijs, ſed de quolibet ocioſo tãtum uerbo, quod
homines locuti fuerint, reddent rationem in die iudicij. Iuxta illud, quod item uulgo, ac ue-
re quidẽ iactatur. Ex dictis tuis iuſtificaberis & ex dictis tuis cõdemnaberis. Nam nihil certius
de animo, atq; ſermones teſtãtur, quare nihil quoq; eſt, quo certius item de animo iudicatur.
Si enim is bonus eſt, homo non poterit mala loqui, ſi malus, non loquetur bona. Vtcunque
enim malus uerbis quod eſt aliquãdiu diſſimulet, & bonus ſubinde ueteris Adam nondum
B plene extincti, fructus malos proferat, facili tamẽ diſcrimine notabitur, ſi quis modo animad
uertat, quem quiſq; ſpiritum in mentis ſuæ præſidem habeat. De quo plura ſupra 7.

Notandum autem, iuſtificari, hic opponi condemnari ne quis ex dictis putet parari iuſtiti-
am. Iuſtificari enim hic idem eſt, atq; iuſtum pronunciari, non iuſtũ reddi. Fide iuſtificamur, *Iuſtificari ex*
id eſt, iuſti efficimur, operibus ac dictis iuſtificamur, id eſt, iuſti declaramur & iudicamur. Pro *dictis.*
ponit uero iſta ſcriptura humano more, demittens ſe ad noſtram tenuitatem. Alioqui ineffa
bilis eſt, ratio iudicij diuini. Vt autem à dictis & factis, certis animi teſtibus, iudicemus noſ-
metipſos, horum hic monemur. Sic habet & illud. Sed dico uobis, quod de quocunq; uer
bo ocioſo &c. Quod in magnum ſuum malum multi rident. Cæterum ratio iſta, quã ho- *De omni uer-*
mines reddent, perpetua carnificina erit, qua impij torquebuntur, ubi ſublatis uitæ huius *bo ocioſo.*
illecebris, quibus ceu ebrij ſua modo peccata non uident, agnoſcent uitæ ſuæ prauitatem, &
factorũ atq; dictorũ, uanitatem. Tum nihil non occurret, uel ocioſe tantum dictum, nõ ſolũ
peruerſe aut impure, & peculiari tormento excruciabit, cũ ſcilicet occulta tenebrarũ illuſtra
buntur, & patefient conſilia cordium 1. Cor. 4. Credentibus autem hinc nihil timendum,
non enim ueniunt hij in iudicium, ſed tranſierunt de morte ad uitam, Ioan. 5. Deus propiti-
us eis eſt, & iniquitatis ipſorum nunquam recordabitur, nullo igitur negotio, factorum &
dictorum ſuorum rationem Domino reddent. Nihil eſt ipſis damnationi, ſed hi filij DEI
ſunt, non iam homines uani. Verum nihilominus cum ex bono corde, tantum bona uer-
ba proueniant, debet plane terrere nos, quod ineptijs plerunq; adeo capimur. Non delecta-
tur uanitate, niſi uanitas. ευτραπελία, id eſt, urbanitas, quamlibet Ariſtoteli uirtus ſit, ne no-
minari quidem inter nos debet, multo minus ſtultiloquium, & ſermo fœdus, quæ nõ con-
ueniunt, ſed magis gratiarum actio. Epheſ. 5. & Coloſſ. 3. Item 4. Sermo ueſter ſemper cũ
gratia ſit ſale conditus &c. Profecto ſi Deus nobis ſupra omnia charus eſſet, quæ ad glori-
am ipſius faciunt, maiorem nobis uoluptatem adferrent. Nõ poterit uanum eſſe, quod hic
dicit Chriſtus. bonus homo, ex bono theſauro cordis bona profert. Certe quod non ædifi-
cat proximum, indignum Chriſtiano uerbum eſt. Vbi iam manebũt obtrectatores & quæq;
candida in nigra uertentes, uel temere ſaltem, fratrum famam arrodentes? O quanta hodie
dicuntur, & ſcribuntur, & quidem à Chriſtianæ doctrinæ primarijs adſertoribus, quæ non
ſimpliciter pernicioſa, non ſolum ocioſa, exiſtunt? Chriſtus donet nos bono theſauro cor-
dis, & meliora quoq; à nobis & dicentur & ſcribentur.

Tunc interrogauerunt eum quidam è Scribis. Luc. 11.) Lucas ſcribit ſignum eos de cœlo
C petijſſe, & addit tentantes. Vnde quod præceptorem ipſum appellabant, ut hic noſter me-
morat, doloſa adulatio fuit. Sic aũt ſunt Scribæ & Phariſæi, omnium optimi. Chriſtus ſeue-
re illos increpat, poſtquam tentauerat omnia, & è gloria patris iam erat, authoritatem ſpiri-
tus contra illos exeri. De conuitio hoc, generatio praua & adultera, ſupra 10. Signum Ionæ
uocat, ſignũ reſurrectionis ſuæ, quod ut ille è media morte, uentre cæti incluſus, in uitam re-
ductus fuit, ita ipſe quoq; ab inferis, ueraq; morte, poſtquam fuiſſet ſepultus, ad uitam & im-
mortalitatem eſſet reuocandus. Videtur aũt hæc reſponſio, hunc ſenſum habere: Praui eſtis,
& nullo omnino ſigno corrigendi, adulteri eſtis, qui Deo ueſtro cui deſponſi eratis, nunciũ
remiſiſtis, neq; ſuſtinetis ad illum reuerti, quare nihil ulla uirtute apud uos proficerem, quan-
do tanta quæ uidetis, uos ſigna non mouent, nullum igitur uobis dabitur ſignum. Quæ per
me æduntur, & porrò ædentur, ut in teſtimoniũ contra uos cedent, ita propter alios ſanabi-
les magis fiunt & fient. Vobis ſignũ dabitur, quale in Iona uiſum eſt. Ego uobis tantopere
exoſus, tandem manibus ueſtris tradar, & occidetis me, atq; in tertiũ uſq; diem in ſepulchro
detinebitis. Sed mox magna cũ uirtute reſurgam, regnumq; Dei inibo, adminiſtraboq; po-
tentiſſime, idq; uſus, miniſtris omniũ humillimis atq; abiectiſſimis, cõtra quos tamen omni
ueſtra & ſapientia, & potentia, nihil omnino, quamlibet id conaturi ſitis, proficietis. Ex eo
ſigno, quicquid reliquum potentiæ meæ, in hoc quidem tempore reuelandum uobis eſt, ap-
parebit, reddetq; per omnia uos inexcuſabiles. Hoc ſanè ſignum experti ſunt, cũ contra ipſo-
rum mandata, & contemptis pœnis quas fuerãt minati, Apoſtoli magna fiducia teſtimoniũ
reddebant reſurrectioni Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſignis quoq; & prodigijs eam illuſtran-
tes, ipſiq; inde attoniti diſſecabantur quidem cordibus, nec inueniebant tamen, quid illis fa-
cerent. De hoc ſigno & ſupra cap. 1. In illud porrò hoc totum factum eſt. De triduo quo in
ſepulchro Chriſtus fuit infra ſuo loco.

Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio. Luc. 11.) Quia ſigni Ionæ meminerat, in mentem ue-
D nerat & Niniuitarum, quibus ille prædicator fuerat miſſus, quem & audierant, pœnitentia
ſuſcepta. Et ab horum ergo exemplo, ſimul reginæ Auſtri, hoc eſt, Scheba, quę regio ad meri-
diem eſt Iudeæ, obſtinatos iſtos Phariſæos, impietatis ſuæ admonet, & prædicit fore, ut ipſi,
quamlibet ſibi eximij uideantur, ab illis peccatoribus & ethnicis, iudicentur. Quod illi quidẽ
ad prædicationem Ionæ, mox pœnitentiam egerint, & hæc fama duntaxat Solomonis ex-
cita, de finibus terræ, nam Oceano regio Scheba, quam modo felicem Arabiam uocant, ex-
cipitur, uenerit, ut ſapientiam eius audiret, ipſi autem non contemnant tantum, ſed & inſe-
ctentur eum, quem præſentem habent, & Iona & Solomone, infinito præſtãtiorem. Ipſam
utiq; Dei & iuſtitiam & ſapientiam, Chriſtum. Hic uero mirabiliter ſeſe uirtus ſpiritus Dei
exeruit, quæ terruit malignos illos, ne auderent quicquam cõtradicere, magnificæ iſti Chri-
ſti de ſe ipſo prædicationi. Satis nanq; aperte ſeſe Chriſtum hic profeſſus eſt, quum ſe Iona &
Solomone præſtantiorem affirmauit. Quod uero ait: Surgent in iudicio, cum generatio-
ne hac &c. iterum humano more de iudicio loquitur, ſicut & paulo ſupra, propterea ipſi iu-
dicabunt de uobis. Omnino enim pœnitentia Niniuitarum condemnabit, impœnitentiã
Iudæorum, & ſtudium ſapientiæ, quo flagrabat regina Auſtri, contemptum ueræ cæleſtis ſa-
pientiæ, quo hi ſcribæ & Phariſæi faſtidiebant Chriſtum, & doctrinam eius. Collati nanq;
illis, ſe ipſos condemnabunt. Quanquam cum eadem ſit mens & uoluntas pijs cum Chri-
ſto, ſintq; ipſius membra, non tam exemplo atq; factis, quã etiam uerbo Dei, una cũ Chriſto
contra impios pronunciabunt. Vnde illud 1. Corin. 6. An neſcitis quod Angelos iudicabi-
mus? Et infra 19. promittit ſuis duodecim, ſeſſuros ſuper duodecim ſedes, & iudicaturos
duodecim tribus Iſrael, hoc eſt, pariter ſecum, ſuper illos regnaturos, & poteſtate iudiciaria
functuros, de quo tamen infra. In his omnibus notandum, ut fiant nouiſſ. primi, quo nemi-
nem præ nobis contemnamus, humiliemus autem noſmetipſos infra quoſlibet. Deniq; no-
tatur ex hoc loco Deum ſemper in gentibus quoq; ſuos habuiſſe, quod non eſſet Iudæorum
tantum, ſed & gentium Deus, Rom. 3.

Scheba Arabia fœlix, ad Auſtrum Iudæis. Author Strabo.

Cum aũt immundus ſpiritus exierit ab homine &c. Lucæ. 11.) Hoc poſtremo ſimili ter-
ret Iudæos, ſalutem inſane adeo à ſe repellentes. Cuius explicatio hæc eſt: Erit cũ hac peruerſa
generatione, ac ſi quis Dæmon, ab homine pulſus, uagetur aliquandiu per deſerta, quo ſolẽt
diuina uirtute ablegari, cumq; in deſertis moleſte agat, reuertatur ad hominem, unde fuerat
pulſus, inueniatq; apud illum ſibi locum paratũ, nõ minus cõmode, quã ſi quis cupide aliquẽ
excepturus hoſpitẽ, domum alijs uacuet, atq; ſcopis purget, tum & ornet, quo magis illi li-
beat in eam ſeſe recipere. Qua cõmoditate Dæmon ille nolens ſolus frui, abeat, & adducat
ſeptem,

ſeptem,hoc eſt,quã plurimos alios Dæmones,ſe nocentiores, atq; cũ eis inuadãt rurſus locũ
A priſtinum. Quo ſane pacto, hominis eiuſmodi poſtrema, multo primis calamitoſiora euadunt. Sic ſane uos Iudæi,cũ legem olim reciperetis, & ab alijs gentibus,donati cognitione Dei ſeligeremini,expellebatur à uobis immundus ſpiritus.Is cũ maluiſſet,apud uos imperare,ſicut quis mauult habitare in cõmoda domo,quã uagari per deſerta & loca arẽtia, ubi nõ ſit unde quis uiuat,uſq; quæſiuit,quo priſtinũ apud uos locũ recuperaret. Eum uos illi non tantum permittitis,iam ita Euangelion reijcientes, ſed ut ſi quis uẽturo hoſpiti domũ ſuam purget,atq; ornet,quo ille cũ maiore uoluptate eam ingrederetur,eũ ad uos etiam ultro inuitatis,utq; cõmodiſſime uobis dominetur, cuncta illi apparatis. Quid igitur putatis futurũ? Non ſolus ſane ille,ſed innumeris comitatus,uos repetet,& ſæuiſſima tyrannide,uobis imperabit.Eritiſq; multo quã unquam calamitoſiores,percuſſi æterna cæcitate, quã ſequetur mox excidiũ,cuius atrocitas & crudelitas,nemo poſſit cogitatione conſequi.Hic germanus ſenſus huius parabolæ eſt. Notatur aũt nihilominus immundos ſpiritus ablegari in deſerta,de quo ſupra cap. 8. allegoria tamen, id eſt,qua ſignificatur, ſicut homo ſemper mauult in ornata domo,quã in arentibus ac deſertis locis agere,ita Dæmones malle apud homines, quo magis illos infeſtent,quã ubi id nequeant,degere,de quo ſupra 8. ubi de Dæmonibus in genere tractauimus: Sic & illud allegoria eſt. Reperit eam uacantẽ, & ſcopis purgatam atq; ornatam. Neq; aliud ſignificat,quã reperire Dæmonem locum ſibi paratum & inſtructum. Nam Dæmonibus nõ eſt opus purgare uel ornare domus,ſicut nec per ſe moleſtũ eis eſt, errare per loca inuia & arentia. Vtrunq; ab homine mutuata ſimilitudo eſt,ſicq; de Dæmone, uelut de homine locutus eſt. Pleriq; purgatam domũ,hominem uoluerunt intelligi,peccata ſua confeſſum,& uacantem hominẽ,id eſt,ceſſantem poſt pœnitentiã à bonis operibus, & ornatam,ſpecie ſanctimoniæ fruſtra ſplendentem. Sed hi nõ animaduerterunt, quod hic Dominus de gente Iudæa potiſſ. locutus eſt. Vnde poſt parabolam,ſubiunxit hic. Sic erit & generationi huic peruerſæ.Deinde nõ perpenderunt,quod de Satana,ut homine, allegoricos locutus ſit,atq; per domũ purgatam,uacantem &c. nihil aliud, quã paratum & illicibilẽ etiam locũ Satanæ,apud Iudæos uoluerit ſignificare. Hæc iam & dicta nobis putemus, qui *Hæc parabola ad nos.*
B uiſitati Euangelio ſumus.Si nanq; pertexerimus ingrati tanto dono eſſe, parabimus & ipſi rurſus apud nos Satanæ locũ, quem indubie potentius quã unquam occupabit, qui ſcilicet nunquam non in hoc inuigilat. Miſericordia Dei,ab hoc malo, quo nullum expectandum, æque pernitioſum nos cuſtodiat.

Cũ aũt hæc loqueretur turbis,ecce mater & fratres eius &c. Mar. 3. & Luc. 8.) Nota corã turbis hæc locutus Dominus fuit,ut uideas eũ ſanctũ non dediſſe canibus,hoc eſt,hæc nõ ſolis obſtinatis Phariſæis fruſtra diſſeruiſſe,quanquã & illis,ad conuincendam ſcilicet ipſorum impietatem,quo omni excuſatione nudarẽtur. Dubium ergo nõ eſt,adfuiſſe multos,apud quos hæc fructũ aliquem attulerint bonum. De his ſupra 7. in illud. Ne detis ſanctum canibus. Cæterum egregium hic Chriſtus exemplũ,hominis Dei,& uere pij exhibuit, cum in negocio patris conſtitutus,eos duntaxat agnouit proximos & cognatos, qui ex regeneratione cognati eius erant,nempe nouæ creaturæ,ſecundũ Deum conditæ. Eſt enim reſpõſio Chriſti ad eum,qui nunciabat matrem & fratres adeſſe &c. huiuſmodi: Quos tu matrem & fratres meos nuncias,quibus ſim maiore, quã hiſce audientibus uerbũ neceſſitudine addictus? Scio honorandam matrem,& diligendos fratres,ſed ſimul obſeruandum ſuper omnia Deum. Huius mandatũ pluris mihi ſit oportet,quam quorumlibet neceſſariorum affectus. Hic ergo cũ agam patris negociũ, nullius hinc charitate, uel cura debeo auocari. Filius Dei ſum, talem referam me addecet,eoq; eos,qui mihi ut filio Dei,diuina cognatione coniuncti ſunt, ut hi ſunt,uerbum meũ audientes, longe pluris facere,& propinquiores mihi agnoſcere debeo,quã qui ex carne & ſanguine mihi attinent. Ad maiorem uero aſſeuerationem faciebat,quod protenſa manu in diſcipulos ſuos,dicebat: Ecce mater mea,& fratres mei. Quiſquis enim &c. Notandum præterea facere uoluntatẽ patris,idem eſſe, atq; audire ſermonẽ Chriſti,eumq; facere,hoc eſt,ipſi perficiendo,ex animo ſtudere. Quod eſt ſcilicet facere ſermonem Domini,ut ſupra 7. in illud: Non omnis qui dicit mihi Domine Domine &c. dictum eſt. Non diſſimile reſpondiſſe Chriſtũ,& mulieri cuidam hoc loco Lucas memorat 11. Nam ſcribit mulierem quandam extuliſſe uocem de turba,atq; dixiſſe: Beatus uenter qui te portauit,& ubera quæ ſuxiſti,eiq; Dominum reſpondiſſe: Quin imò, beati qui audiunt ſermonem Dei,& cuſtodiunt illum. Eoſdem nanq; beatos pronunciauit, quos & agnouit neceſſarios. Nimirũ qui uerbo ſuo credant,eoq; & ſtudeant, quo illud uita exprimant. In hoc enim,& nulla re alia,ut cognatio cũ Chriſto,ita & fœlicitas ſita eſt. Vbi iã ſunt, qui carnẽ *Locus Lucæ de muliere exclamante, beatus uẽter.*

x 4 tantopere

C tantopere efferũt,ac Chriſti parentẽ,propter opus carnis magnificant: Quod gratiã inuenit
apud Deũ, & Dominus cũ eo uſq; fuit,qui & benedictã illã , non ſolũ benedicto ſemine filio
ſuo,ſed & alijs donis ſpiritalibus reddidit,hinc demũ,ut beata fuit,ita & prædicãda eſt. Sine
his enim omnia carnis,nihil profuiſſent. Diſcamus ergo,fide omnia cõſtare electis,ſi cre-
dere poſſumus , mater frater & ſoror ſeruatoris eſſe poſſumus, ſin,nihil omnino ad ipſum
attinebimus , ſi ipſum etiã carne genuiſſemus. Probe ergo animaduertendũ,iſtud μενοῦνγε,
id eſt,quinimo. Correxit enim Chriſtus ſermonem mulieris,non quod non beata eſſet diua
Chriſti mater,ſed quod non inde beata,unde illa putabat,nempe quod carnaliter Chriſtum
geſtaſſet & lactaſſet,ſed magis ex uiua fide,ut electi omnes. Inſignitæ uero hæc Chriſti reſpõ-
ſio benignitatis inditium eſt,nempe nos aduocantis eo,non ſolum permittentis, quo euexit
matrem ſuam. Ad hanc ſpem deniq; ut nos erigeret, atq; ſe maiorem homine , quem mater
genuiſſet,eſſe declararet , matrem nunquam ipſam, ſed mulierem ſemper legitur appellaſ-
ſe,quo ſcilicet generalem ipſum ſaluatorem,& nequaquam addictum, ijs qui carne eius ne-
ceſſarij erant , agnoſceremus , uti & uniuerſalis patris donum eſt, quod nobis Chriſtus eſt
& ſeruator,non carnalis matris. Quod enim hominis in ipſo eſt, à carnali matre profectum
eſt,quod Chriſti,opus ſolius patris eſt. Hæc probe agnouiſſe , ut pietatem promouent , ita ab
eo, ut quiſquam hominibus ſeſe & carni addicat,auocant , eóq; rationibus uentrium , qui in
iuſſu ſanctiſſimæ uirginis,ipſi profaniſſimi,eius fratres,ſeruos , œconomos , & cultores ſeſe
conſtituerunt, & falſo iactant,detrahunt,ideo mirum non eſt,ſi eis contradicant. Luce clari-
D us eſt,qui hodie ſummi uirginis ueneratores, cultus´q; eius uindices haberi uolunt , ſummos
eius eſſe blaſphematores,quia Chriſtum æque blaſphemant. Mittamus ergo nos iſtos, & di-
uæ uirgini uere ſtudeamus,atq; gratificemur,quod faciemus,ſi uera fide, ipſius nos filio ad-
dixerimus, Sic eadem opera,filio,patri,& matri nos approbauerimus, quæ ſi deſit abomina-
tioni ſumus,patri filio: matri & ſanctis omnibus.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

IN DIE uero illo egreſſus Ieſus e domo ſedit iuxta mare, & congregatæ ſunt ad illum turbæ multæ,adeo ut ipſe nauim ingreſſus ſederet, & uniuerſa turba in littore ſtabat. Ac dicebat illis multa per ſimilitudines dicẽs, Ecce exijt qui ſeminabat ad ſeminandum,& cum ſeminaret , alia quidem ceciderũt iuxta uiam , & uenerũt uolucres ac deuorauerũt ea. Alia uero ceciderunt in loca ſaxoſa , ubi non habebant multum terræ & protinus exorta ſunt,propterea , quod non haberent profunditatem terræ,cum autem exortus eſſet ſol,exuſta ſunt,& quia non habebant radicem,exaruerunt. Alia rurſus ceciderunt in ſpinas , & inſurrexerunt ſpinæ,& ſuffocauerunt ea. Alia uero ceciderunt in terram bonam,& dederũt fructum,aliud quidem centuplum,alia uero ſexagecuplum , aliud uero trigecuplum. Qui habet aures ad audiendum,audiat.

Et adeuntes diſcipuli,dixerunt illi, Quare per parabolas loqueris illis? At ille reſpondens dixit eis, Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum,illis autem non eſt datum, Quiſquis enim habet,dabitur illi,& reddetur abundãtior. Quiſquis autem non habet etiam illud quod habet tolletur ab eo.

Propterea per parabolas loquor illis,quia uidentes non uident,& audientes non audiunt,nec intelligunt,& completur in illis prophetia Eſaiæ,quæ dicit, Auribus audietis,& non intelligitis,& uidentes uidebitis,& non cernetis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius,& auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos occluſerunt,ne quando uiderent oculis,& auribus audirent , & corde intelligerent,& conuertantur,& ſanem illos.

Veſtri uero beati ſunt oculi, quia uident , & aures ueſtræ , quia audiunt. Amen enim dico uobis quod multi prophetæ & iuſti deſiderauerũt uidere,

quæ uidetis,& non uiderunt,& audire quæ auditis,& non audierunt.

A Vos igitur audite parabolam ſeminantis. Cũ quis audiuit ſermonem regni,& non intelligit,uenit ille malus,& rapit id quod ſeminatum eſt in corde illius. Hic eſt qui iuxta uiam ſeminatus fuit. At qui in petricoſa ſemen iactum excœperat, hic eſt qui uerbum audit, ac protinus cum gaudio accipit illud, uerum non habet radicem in ſemetipſo,ſed temporarius eſt. Porro cum inciderit afflictio aut perſecutio propter ſermonem, continuo offenditur. At qui in ſpinas ſemẽ excœperat,hic eſt qui uerbum audit, & cura ſæculi huius, deceptioq́ꝫ diuitiarum ſuffocat ſermonem,& infrugifer redditur. Cæterum qui in terram bonam excepit ſemen,hic eſt,qui ſermonem audit & intelligit, qui deniq́ꝫ fructum quoq́ꝫ reddit ac facit,alius quidem cẽtuplum, alius uero ſexagecuplum,alius uero trigecuplum.

Aliam parabolam propoſuit eis,dicens: Aſſimilatum eſt regnum cælorum homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo, ſed dormientibus hominibus uenit illius inimicus,& ſeminauit zizania inter triticum.abijtq́ꝫ. Cum autem germinaſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem ſerui patriſfamilias,dixerunt illi:Domine,nonne bonum ſemen ſeminaras in tuo agro? unde igitur habet zizania? Ille uero dixit illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui aũt dixerunt illi: Vis igitur abeamus & colligamus ea? At ille dixit, Non, ne dum colligitis zizania,eradicetis ſimul cum illis & triticum,ſinite pariter creſcere utraq́ꝫ uſq́ꝫ ad meſſem, & in tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania, & colligate ea in faſciculos ad comburendum ea,triticum uero congregate in horreum meum.

B Aliam parabolam propoſuit eis dicens:Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis,quod acceptum homo ſeminauit in agro ſuo,quod minimum eſt omnium ſeminum. Cæterum ubi excreuerit, maximũ eſt inter holera, & fit arbor,adeo ut ueniant uolucres cæli,& nidulentur in ramis illius.

Aliam parabolam dixit illis. Simile eſt regnum cælorum fermẽto, quod acceptũ mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus donec fermentaretur totum.

Hæc omnia locutus eſt Ieſus per parabolas ad turbas,& ſine parabola nihil locutus eſt illis, ut compleretur quod dictum fuerat per prophetam, qui ait: Aperiam in parabolis os meũ,eructabo abſcondita a cõſtitutione mũdi. Pſal. 77.

Tunc dimiſſis turbis uenit in domum Ieſus,& acceſſerunt ad illum diſcipuli eius,dicentes: Explica nobis parabolam zizaniorũ agri. At ille reſpondens,dixit illis: Qui ſeminat bonum ſemen,eſt filius hominis,ager autem eſt mundus. Porro bonum ſemen,ij ſunt filij regni, zizania uero ſunt filij illius mali,inimicus autem qui ſeminat ea,eſt Diabolus,meſſis uero conſummatio ſæculi eſt,meſſores autem Angeli ſunt. Sicut igitur colliguntur zizania, & igni comburuntur,ſic erit in conſummatione ſæculi huius. Mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent e regno illius omnia offendicula,& eos qui patrant iniquitatẽ,ac mittent illos in caminũ ignis,ibi erit ploratus, ſtridorq́ꝫ dentium. Tunc iuſti fulgebũt ut ſol in regno patris ſui. Qui habet aures ad audiendũ audiat.

Rurſum ſimile eſt regnum cœlorum theſauro abſcõſo in agro, quem repertum

C pertũ homo abſcondidit,& præ gaudio,quod habet ſuper eo abit, & omnia quæcunq; habet,uendit,ac mercatur agrum illum.

Rurſum, ſimile eſt regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti pulchras margaritas,qui cum inuenerit unam præcioſam margaritam,abiens uẽdidit omnia quæ poſſidebat,& mercatus eſt illam.

Rurſum,ſimile eſt regnum cœlorum uerriculo iacto in mare, & ex omni genere contrahenti,quod cum impletum fuiſſet,ſubduxerunt in littus, & ſedentes collegerunt quæ bona ſunt in uaſa, quæ uero mala, foras abiecerunt. Sic futurum eſt in conſummatione ſeculi,uenient angeli, & ſegregabunt malos de medio iuſtorum, & mitent eos in caminum ignis, illic erit ploratus & ſtridor dentium.

Dicit illis Ieſus,Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt illi.Etiam domine. At ille dixit illis.Propterea omnis ſcriba doctus ad regnum cœlorum, ſimilis eſt homini patriſamilias,qui depromit e theſauro ſuo noua & uetera.

Et factum eſt cum finiſſet Ieſus ſermones hos,digrederetur illinc. Et cum ueniſſet in patriam ſuam,docuit in ſynagoga illorũ,ita ut ſtuperẽt ac dicerent. Vnde huic ſapientia hęc & uirtutes? Nonne hic eſt ille fabri filius? Nonne mater eius uocatur Mariam,& fratres eius Iacobus & Ioſes & Simon & Iudas? ſorores illius, nonne omnes apud nos ſunt? Vnde igitur huic hæc omnia?& offendebantur ſuper eo.Ieſus autem dixit illis.Non eſt propheta expers honoris,niſi in patria ſua,& domo ſua. Et non ædidit illic uirtutes multas propter incredulitatem illorum.

D In die uero illo egreſſus Ieſus è domo. Mar.4.Luc.8.) Inſunt in hoc capite parabolæ aliquod,quibus natura,uis,fructus,& pretium uerbi Dei declaratur.Prima,ut uarie illud recipi,atq; in paucis ſuos facere fructus ſoleat,declaratur. Docuit hæc ex naui in quam deſcenderat, quod in litore à turba premeretur.In litore lacus Geneſar crebro docuiſſe legitur, forte locus opportunus erat, in quo multi conuenirent. Occaſio autem huius parabolæ uidetur fuiſſe ipſa nimia hominum frequẽtia qui accurrebãt undiq;,atq; ut Lucas habet,ex ciuitatibus properabãt ad ipſum. Voluit ergo hac parabola ſignificare illis,non ſatis eſſe,audiſſe uerbum,neq; omnes qui ipſum audirent,inde meliores reddi. Turbis aũt in parabolis loquebatur, indubie ut redderet attẽtiores ac etiã eorũ quæ dicebãtur curioſiores,ut ſuo tempore de illis ueſtigantes,edocerẽtur omnia Vnde adiecit,quod adijcere fere ſolitus fuit,cũ animos ad diligentẽ ſermonis ſui animaduerſionẽ uellet excitare. Qui aures habet,ad audiẽdũ,audiat. Nã quod dicebat diſcipulis explicationẽ parabolæ rogãtibus: uobis datũ eſt noſſe myſteriũ regni Dei,illis aũt qui foris ſunt,per parabolas omnia fiũt,ut uidẽtes nõ uideãt,& nõ cernãt,& audiẽtes audiãt,& nõ intelligãt, ne quãdo cõuertãtur,& remittantur eis peccata,uti Marcus uerba Domini cõſcripſit,utiq; eadẽ cũ ijs,quæ apud Math.& Lucã legũtur,de reprobis dũtaxat dixit,nullas ad audiẽdũ aures habẽtibus,quibus ut iam aliquoties dictũ,ad cõuincẽdã ipſorũ impietatẽ,ueritatẽ prædicari quidẽ oportet,ita tamẽ ut licet ſatis tãdẽ agnoſcãt eã,nõ tamẽ perſuadeãtur,de quo iam ſupra 12. cap.itẽ 7.Interim tamẽ nõ pauci,& in turba illa erãt electi,qui per parabolas illas ſaltẽ aliquid erudiebãtur,ac omnio ad hoc apparabãtur,ut licet ſuo tẽpore,etiã ipſi myſteriũ Dei agnoſcerẽt. Nã omnino in reuelanda ſui cognitione Deus ordinẽ obſeruat,ut cũ alias,tũ nono ſupra circa hiſtoriã filiæ principis ſynagogæ ſuſcitatæ diximus. Cæterũ illa: Quiſquis enim habet dabitur illi,prouerbiales,& uulgo iactatæ ſententiæ erant,quas ſignificare uoluit,& in regno ſuo hactenus impleri,quod ſolis habẽtibus electionis donũ,ſciẽtia uitæ cõmunicetur, & ab ijs,qui eo careãt,per prædicatũ uerbũ,etiã hoc,quod diuinę cognitionis uidẽtur habere, auferatur,quia reprobi, poſt contemptũ uerbum, quod ſcilicet nequeũt recipere, magis excæcantur, ut uideas tales demum & ſenſu cõmuni priuari.Sed de iſtis etiam ſupra cap.5. in illud: uos eſtis lux mundi. Vnde commodum his locus Ieſchaciah ſubiectus eſt, qui & ipſe ſupra cap.

5.in

6. in explicatione illius: Et ne nos inducas in tentationem, ut apud Eb. habetur adductus, &
A paucis explicatus eſt. Paulo quidem aliter citatur à Prophetis, ſed ſenſus idem eſt, nempe reprobos, uerbo Dei magis excæcari, atq; inde damnari, cum eò aguntur, ut ſpiritū S. blaſphement, atq; ita peccatum ſuum conſummēt. Ideo domini iuſto iudicio fit, ut ſiue parabolarum obſcuritatem, ſiue ſermonis humilitatem, ſiue aliquid huiuſmodi uerbum Dei ſemper habeat, quo illo offendantur, & ad ſalutis ſcientiam tantum ſtupidiores reddantur, apparati ſunt ad interitum, ſicut eo electi erudiuntur ad ſalutem, & uiuificantur. Atq; ad hoc probandum, Dominus iſtuc oraculum hic adduxit.

Veſtri uero beati ſunt oculi. Lucæ 10.) Hæc Lucas alio loco memorat Dominum dixiſſe, nempe poſtquam diſcipuli eius à prædicatione Euangelij fuiſſent cum gaudio reuerſi, & ipſe exultante ſpiritu, gratias patri egiſſet, quod paruulis illis reuelaſſet, quæ abſcondiſſet ſapientibus & prudentibus. Vnde coniectura eſt, ea diſcipulis, quo commonefaceret tam incomparabilis gratiæ, illis factæ non ſemel dixiſſe. Certe multi Reges & Prophetæ diem illum diuinæ benignitatis uidere, atq; Euangelion regni Dei audire optauerant, quibus id datum non fuit, beati igitur hactenus oculi diſcipulorum Chriſti, & beatæ aures fuere, quibus contigit, præſentem mundi ſeruatorem uidere, uocemq; eius audire, quandoquidem cognoſſe Deum, ſolida demum beatitudo exiſtat. Etenim nequaquam de ſola corporali uiſione, & auditione Dominum fuiſſe locutum, argumento eſt, hic quidem illud: Vobis datum eſt, noſſe myſterium regni, & apud Lucam quod iam gratias egerat, illis reuelatum fuiſſe, quæ celantur, ſapientes & prudentes. *Vnde beati oculi diſcipulorum.*

Notandum iterum ergo, D E V M ordinem & gradus obſeruare in reuelanda ſui cognitione. De quo ſupra 9. & alias. Et ſi Prophetæ illi, ac iuſti, tū & electi à Domino atq; ſancti reges dono domini fuerint, quos ut filios habuit, non tamen reuelauit eis, quæ his piſcatoribus, nulla, uel dignitate eximia, uel rara ſapientia, aut iuſtitia inſignibus. Porrò deſyderium hoc iuſtorū, in Simeone illo iuſto, apud Lucam pulchre deſcriptum eſt. Quia enim gloriæ Dei ſtudebant, & ea tempore Chriſti maxime erat illuſtrāda, quia amplior Dei cognitio erat paſſim reuelanda, ideo perpetuis, ijſdemq; ardentiſſimis uotis, aduentū Chriſti optabant & orabant, ut ſparſim in Prophetis atq; pſalmis legitur. Væ noſtro torpori, quod donatam iam nobis iſtam Chriſti cognitionem tam tepide adeo amplectimur, & nullo adeo deſyderio propagandæ eius flagramus.
B

Vos igitur audite parabolam ſeminantis, &c. Mar. 4. & Luc. 8.) Explicatio hæc parabolæ, abunde à Domino ipſo reddita eſt, utinam eam probe tantum animaduerteremus. Quatuor facit genera auditorū Euāgelij. Primi audiunt quidē, ſed nulla mente, nulla animaduerſione, aliò per Satanam detorto ipſorum animo, quo fit ut nulla omnino auditi uerbi hæreat uel cogitatio. Ad ſua ilico ſtudia rapiuntur.

Alteri, præter quod Euangelion audiunt, mente etiam illud reuoluunt, bonumq; iudicantes, auide uidentur illud arripere, idq; reſtantur cum facto, tum uerbo. Enaſcitur enim ſemen, & per herbam fructum uidetur, licet falſo, polliceri. Ii ſunt ſimiles filijs Iſrael, de quibus ſupra duodecimo, cum de peccato in ſpiritum S. ageremus exemplū adduximus. Ratio enim eorum, ſine immutatione conuincitur, uerbum Dei bonum eſſe, quæ ruſum ſimulatq; crucem ſenſerit, uerbum idem malum, & inimicū ſibi iudicat. Tumq; reſiliunt hi temporarij, qui ſpiritu filiorum nunquam donati fuerant, neq; plus quā ratio aſſequi potuit, unquam crediderant. Spiritu quidem Dei, ratio illorum, ita conuicta fuerat, ſed citra ueram perſuaſionem, quæ ſimul animum immutaſſet, Deoq; adduxiſſet, præbito uero bonitatis eius guſtu, eoq; perſtare nequiuerunt. Tertij ſunt, qui ijdem uerbum non audiunt ſolum, ſed & intelligunt, menteq; recipiunt, ſed æque ut ij quos petræ terræ ſimiles fecit citra regenerationē animi, hoc eſt, ſolidam ſpiritus filiorū poſſeſſionem, plenamq; ueritatis perſuaſionem, ideo ſicut illos crux ab Euangelio abſterret, ita iſtos cupiditas rerum præſentium, quas, quia cæleſtes nondum recte cognouerunt, deſpondere nequeunt, à percepto uerbo auocat, facitq; ut prorſus antequam in herbam iuſtam enaſcatur, enecetur & intereat. Quarti demum bono corde, hoc eſt, per ſpiritum filiorum, uere immutato, atq; ad Deum tracto, Euangelion audiunt, ij etiam ſoli fructum adferunt, alij tamen alijs copioſiorem, ſecundum, q alij alijs ſpiritu locupletius fuerint donati. Hoc ſibi uult, quod in noſtro legimus, ac facit aliud quidem centuplum, alius uero ſexagecuplum, alius uero trigecuplum. Quod nimis inconſiderate D. Hieronymus ad præmia, uirginitatis, uiduitatis & nuptiarum retulit, neque multo conſideratius, ueteres Latini & Græci martyribus centeſimum, uirginibus ſexageſimum, & uiduis trigeſimum, adoptarunt, Neque enim ab externis iſtis ſtatibus, fructus *In quibus cupiditas uerbum enecat.*

metiendus,

C metiendus,& nequaquam hic de percipiendis fructibus,ſed reddendis agitur: Sunt nanque
fructus quæcunq; dixerimus uel geſſerimus,unde alij utilitatem percipiant iuſtitiæ & ſalutis.
Fructus cente Qui namq; credit,hoc eſt,ſemen Euangelij uera fide percepit,& loqui eum,& agere opor-
ſimus ſexa.etc tet,quæ ut ad ſalutem proximorum,ita & ad Dei gloriã faciant.De fructibus hiſce,ſupra 7.
in illud : A fructibus ipſorum agnoſcetis eos.Illud itaq; centuplum,ſexagecuplum,& trigecu
plum,per certum diſcrimen,incertum ſignificat,quod inter electos,& uerbo uere credentes
in adferendis fructibus,cernitur.

In patientia. Non eſt autem prætereundum,quod in Luca additur,in patientia.Summus nãq; fructus,
quem recte perceptum uerbum Dei reddit,eſt,eiuſdem ad alios quoq; diſſeminatio,quo ty-
rannide Satanæ exempti homines,ciues fiant regni Chriſti,hoc ut ſupra 10.ſatis declaratum
eſt,ſine cruce & perſecutione in mundo fieri haud poteſt,quare uere opus patientia neq; ſine
patiẽtia malorũ,fructus hic ſummus afferri poterit. Quanquã quotquot demum pie uolent
uiuere in Chriſto Ieſu,neceſſe ſit perſecutionem pati.1.Timoth.3.Semper itaq; adſit oportet
patientia.Certe Chriſtus ſuos ſic nobis fructus,nimirum ſumma in patientia adtulit.

Aliam parabolam propoſuit eis dicens,&c.) Huius explicationem parabolæ,non mi-
nus quàm prioris clatam ipſe Dominus,interpoſitis duabus alijs parabolis,tradidit. Quod
uero hac uoluit docere,eſt,fore in Eccleſia ſemper malos & hypocritas,bonis ac ueris Chri-
ſtianis permixtos. Quæ omnia faciebant,ad mouendum turbas,ne ſibi ex eo placerẽt,quod
Chriſtum audirent,ac uelut gregi ipſius accenſerentur,cum non ſolũ ſine fructu ipſum mul-
ti audirent,quod priore parabola oſtendit,ſed etiam quod ſimul futurum eſſet,ut uani hy-
pocritæ,gregi ſuo,ad finem uſq; ſæculi huius,admixti agerent. Eóq; uidendum eſſe,ut certa
ipſum fide audirent,eiuśq; diſcipuli uere euaderent. Tria itaq; diligenter hic animaduerten
da.Primum Chriſti ſemen,& donum eſſe,quicunq; uere credunt,eóq; uere filij regni exiſtũt
De qua appellatione,& ſupra octauo. Vt opus diaboli ſunt,omnes hypocritæ . Nihil igitur
glorietur homo,ſed det operã,ſi uerbi miniſteriũ habet,ut fideliter id adminiſtret.1. Cor.4.

Alterum,malos illos hypocritas uocari offendicula. Verbo enim & uita mirum in modũ
Mali offendi- impij hypocritæ offendunt. Quod in zizanijs huius ſæculi,ſectis ſcilicet præter uerbum Dei
cula ſunt. natis,nimium uerum proh dolor experimur. Vbiq; enim ueritati obſtant,& ſanctis negoti-
um faceſſunt.Ii ipſi ſunt,qui nihil niſi iniquitatem patrant,de quibus & ſupra ſeptimo in il-
lud : Diſcedite à me,&c.

Tertium poſt iudicium demum fulſuros ut ſol,in regno patris ſanctos. Quia tum ſublatũ
erit omnis ut peccati,ita & aduerſitatis obſcuritas.Regnum patris uocat,quia tum Chriſtus
Deo & patri,regnum tradet,ut ſit ipſe omnia in omnibus.Finis nanq; regni Chriſti erit,cum
D mediandi,& intercedendi finis aderit,quando extinctus erit ultimus hoſtis,mors,de quibus
1.Corinth.15.Neq; pugnat hoc ijs locis qui regno Chriſti æternitatem tribuunt,quia illis ali-
Regnũ Chri- ud non ſignificatur,quàm ſtante hoc ſæculo,illud finem haudquaquam accepturum.Dein-
ſti regno pa- de quando Chriſtus,ſuo regno potiſſimum charitatẽ ſuis reparat,in qua omnis iuſtitiæ con
tris cedet. ſummatio ſita eſt,eáq; non excidit,ſimpliciter poteſt æternum dici regnum Chriſti,præſer-
tim cum idem & patris ſit,Sed proprie regnum Chriſti idem eſt,quod ſacerdotium eius,&
ſitum in iuſtificatione impiorum,& interceſſione pro ſanctificatis,illa quia finem accipient,
recte ait Paulus : Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia,tunc & ipſe filius ſubijcietur ei,qui il
li ſubiecit omnia,ut ſit Deus omnia in omnibus.

Locus Dani. Videtur autem hic alluiſſe Dominus ad illud Danielis duodecimo : Et multi dormientes
in puluere terræ ſurgent,alij quidem ad uitam ſempiternam,alij ad opprobria conſumptio
nis æternæ. Et erudientes,fulgebunt inſtar fulgoris firmamenti,& iuſtificantes multos ſicut
ſtellæ,in ſæculum & ultra. Vt enim impij offendicula ſunt,qui non ſibi tantum deſipiunt &
iniuſti ſunt,ſed alios quoque in errorem,& ad iniquitatem pertrahere conantur,ſic filij re-
gni,electi & uere credentes,ſatis non habent,quod ipſi ueritatem agnouerunt,& iuſtitiam
colunt,uerum poſiti in hoc ut fructum afferant,& permanentem afferant,alios item ſtudẽt
ad ſalutem erudire,ueræq; iuſtitię reddere participes,quare Propheta illos צדקים משכלים
מצדיק,id eſt,erudientes & iuſtificantes uocat.Poſtremo uelim monitos hinc eſſe quicunq; uer
ba Chriſti alijs prædicant,ut cum alias,tum præcipue in parabolis,nolint Chriſto uelle eſſe ar
gutiores,ſed ſatis habere,id commendaſſe,quod uident Chriſtum uoluiſſe commendare.
Sic in præſenti parabola,uident quædam propoſita,quæ in redditione,non ſunt explicata,
ut quod noctu & dormientibus hominibus,inimicus zizania ſua ſeminarit. Itẽ quod ſerui,
de malo ſemine,patrifamilias queſti ſint,tum quod nolebant ziyania colligere ante meſſem,
denique quod id Dominus noluerit. Hæc omnia in explicatione Chriſti,explicata non legis,
neue-

ne uelis igitur tu fruſtra in illis philoſophari. Ita ſane omnes Chriſti parabolæ ſunt, ut ſi uelis, ſingulis partibus ſuas explicationes dare, nihil plus agas, quàm quod ea argutia tua, & id ꝙ
A Chriſtus præcipue uoluit, amittas, & in meras te ipſum nugas, abducas, ut infra. 20. & 25. magis patebit. Præcipue autem in quibuſdam Lucæ parabolis.

Quid per ſemen eſſet intelligendum, tam bonum q̃ malum, quis ſator utriuſq;, & quando demum eſſent zizania à tritico ſeparanda, & in ignem conijcienda, hæc Dominus explicauit, ea nobis ſatis ſint, & diſcamus hic eum, aliud nihil uoluiſſe docere, q̃ malos opera Satanę, quá diu hoc ſæculum ſtabit, bonis ſuis, quorum ipſe author, fore permixtos, ſed in fine ſæculi demum ſeparandos, & in Geennam abijciendos. Hoc terreamus Hypocritas, & cõſolemur nos ad tolerantiam malorum, quia aliter fieri non poteſt, dum hic uiuimus, ferre Hypocritas oportet. Deniq; hinc animaduertamus quá caute nobis uerſádum ſit, & hominibus in rebus ſalutis nihil fidendum, quia magnus ſemper eſt Hypocritarum numerus, bonis admixtus. Cauendum ergo, ne cui ouillæ ueſtes imponant.

Si hæc probe perpenderimus, ſederi'nt q; ea animis, non erit fruſtra nobis præſens parabola ſcripta, etiam ſi miſerimus, qui per dormiẽtes homines, negligentes Epiſcopos, per ſeruos cupientes euellere zizania, homines præcipitis zeli, & deſyderantes malos ilico eradicari, per præceptum deniq; Patrisfamilias, de non uellendis zizanijs, malos non tollendos, ſiue ſceleratos quoslibet, ſiue hæreticos intelligi uolunt. Nihil enim horum Chriſtus docuit, eoq; nihil huiuſmodi firmum, ut taceam, ꝙ allegoria per ſe nihil probat. Satis alias ſcripturæ habemus, unde etiam citra iſtas allegoriarum, ne quid aliud dicam, argutias, docemur, periculoſam negligentiam Epiſcoporum, & ꝙ ipſis ſtertentibus, maximæ hæreſes ſoleant pullulare, item ꝙ fruſtra & ſtultum ſit, uotum, de malis omnibus eradicandis. Quáquá magiſtratus, iuxta Dei maudatum, non debeat ferre eos, à quibus turbatur Res publica. Non enim hic præcepit Dominus, malos non punire, ſed ſignificauit, utcunq; nocentiores puniantur, & per uerbũ DEI, alij oppugnentur, ad finem tamen mundi uſq; malos perſeueraturos. Demus ergo operam, ut noſtra certa & ſolida ſint, qui ut ſermones Dei loqui debemus, ita uero erũt, cum puro Dei uerbo, & nequaq̃ noſtris commentis innitentur.

Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis. Mar. 4. Luc. 13.) Duas has parabolas, grani ſinapis & fermenti, Dominus quidem non explicauit, ueruntamen clare ſatis per eas, qua uirtute quoq; ſucceſſu, eſſet Euangelion, orbem peruaſurum, prædixit. Regnum nanq; cælorum, quod per Euangelion, ſceptrum rectum, & potentiam ſaluatricem, omnium ipſi habentium fidem, orbi iam tum inuectum, erat perpuſillum, Chriſto pauciſſimis, ijſdémq; contemptiſſi-
B mis adhærentibus, ſed ſicut granum ſinapis paruum licet, imò minimũ inter ſemina, in maiorem omnibus oleribus fruticem imò arborem breui exurgit, ita & grex Chriſti breui, ad fines uſq; terræ fuit dilatatus, & omnibus regnis mundi euaſit ſuperior.

Parabola grani ſinapis.

Marcus ad idem facientem, aliam quoq; parabolam, præſenti pręmiſit. Nimirum regnum Dei ſic eſſe, quemadmodum ſi homo iaciat ſemen in terram, quod ultro ignorante eo qui ſeuit, poſtea è terra enaſcitur, tam dormiente illo, q̃ ſatagante, hoc eſt, dies & noctes exurgente. Et quidem primum iu herbam, mox in ſpicam, demum in plenum frumentũ fructificat, atq; tum demetitur. Significauit enim Chriſtus Euangelion ita mirum in modum, præter hominum opinionem, ac ne ſentientibus quidem, paſſim enaſciturum & fructificaturum, nõ ſubito quidem, ſed ſenſim, & ordine quem Pater ſtatuit. Certe ad hunc modum, & hoc noſtro ſeculo, regnum Dei, reuectum nobis eſt, nihil minus hominibus uolentibus, uel opinantibus, unde illæ, apud impios uoces: Vnde tamen exortum eſt hoc hæreticorum genus? Quá mire breui tempore præualuit? Qui factum, ut non pręſenſerimus, & ne quidem in ipſo curſu, ſatis conatus iſtorum animaduerterimus? Sed ſic eſt regnum Dei, irrepit prius q̃ id caro ſatis animaduertat, ita ludit Deus mundum, & per humiles ſuos, ſtultos & infirmos, glorioſos, ſapientes & potentes confundit.

Parabola ſeminis tacite fructificantis apud Marcum.

Altera à Matthæo hic poſita parabola fermenti, quam & Luc. 13. habet, idem Dominus prędicere uoluit, nempe regnum Dei, breui inualiturũ, & totum orbem occupaturũ, ſicut paulũ fermenti, totá farinam breuiſſimo tempore peruadit, & inflat, In quo ſimul notatur, qui uere regni Dei participes facti ſunt, integra fide præditi, eos non ſecus atq; fermentum, alios quoq; conari, eidem regno adiungere. Malum ſanè fermentum, ita comparatum eſt, ut quicquid cõtingat, quantum in ſe eſt, corrumpat, quare à Chriſtianis expurgandum eſt. 1. Corint. 5. & infra. 16. Vbi & doctrinam Phariſæorum fermentum uocat. Multo efficacius ſerpere ergo, & inficere quoslibet debeat, fermentum Euangelicum. Cui igitur non ſummæ curæ fuerit, quo latiſſime Euangelion ſpargatur, & cognitio Dei ſaluifica imbuátur quilibet, is prodit & ſeipſũ,

nihil adhuc,aut perparum fermenti Euangelici eſſe nactum. Satum genus menſuræ eſt,continens modium unum italicum & ſemiſſem,ut eſt author Ioſephus libro antiquitatum Iudai

C carum nono,capite.4.Ebraice autem dicitur כאה.

Hæc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis,Mar.4.) Marcus addit,multis talibus parabolis Chriſtum turbis locutum,pro ut poterant audire,ſeorſim autem diſcipulis ſuis omnia expoſuiſſe. Vnde confirmatur,quod ſupra monui,non propter perditos duntaxat Dominum ita parabolis uſum,ſed quia ita etiam requirebat,cum populi capacitas,tum Patris uoluntas,qui uolebat non ſubito,neq; pariter omnibus,ſed ſuo ordine,Euangelion hominibus reuelari. Hinc noſter impletum ſcribit,quod dictum fuerat per Prophetam,qui ait: Aperiam in parabolis os meum &c. Quod perinde eſt,ac ſi dixiſſet: Omnia Chriſtus loquebatur in parabolis,ut illud Prophetæ recte uſurpaſſet. Aperiam &c. Neq; aliter enim completum hoc Prophetæ dictum fuit,quã ꝙ Dominus ita ſeſe habuit,ut quadrarit ei ita utenti parabolis, illud Pſalmi de ſe dicere. De qua impletione oraculorum ſcripturæ ſupra cap.2.fuſe. Quod autem Propheta dicit,os ſuum ſe in parabola aperturum,& eructaturum ænigmata ab initio,quæ Euangeliſta uocat abſcondita,à conſtitutione mundi,cum tamen potiſſimum beneficia populo Iſraelitico diuinitus exhibita,& ſimul pœnas infidelitatis quas dederunt,in eo Pſalmo canat,huc ſpectaſſe uidetur,ꝙ uere recondita,& uelut parabolica in illis,quę Patribus diuinitus contigerãt, ſapientia atq; inſtitutio lateat. In exemplum enim poſteris ſcripta ſunt,ut Paulus ait,1. Cor.10 Et ipſe Propheta Aſaph,mox in eo Pſalmo: Et ſtatuit teſtimonium in Iaacob,& legem poſuit in Iiſrael,quæ præcepit Patribus noſtris,ut nota facerent illa filijs ſuis,ut cognoſcant,generatio nouiſſima,filij qui naſcentur,ſurgent & narrabunt filijs ſuis,& ponant in Deo ſpem ſuã, &c. Porro ſolet ſcriptura משלים,id eſt,parabolas uocare quaſlibet etiam ſententias grauiores, quod illæ fere cum collationibus efferantur.

Rurſum ſimile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito &c.) Duabus his,de abſconſo theſauro,atq; margarito,parabolis,quas ſolus Matthæus memorat,Chriſtus,precium Euangelij,& quanto cum deſyderio oporteat ſuſcipi,atq; omnino à cognoſcẽtibus uim eius ſuſciſpiciatur,uoluit oſtendere. Vt enim qui theſaurum,quiúe precioſum margaritum inuenit,magno cum gaudio omnia ſua uendit,quo illo potiatur,ita qui Euangelion cognouerint,& potentiam eſſe ad ſaluandum,quotquot illi crediderint,agnouerint, ij nihil poterint habere tã

Euangelio oĩa poſthabenda.

D charum,quo cum eo commutare dubitent. Atq; hi ſunt,qui uim quodammodo regno Dei inferũt,de quibus ſupra ſeptimo. Diſcimus ergo,ut Euãgelio,quo credito ciues in regno Dei ſumus,nihil poteſt eſſe præſtabilius,ita nihil illi nobis non poſthabendum, quod qui nõ faciunt,argumentum de ſe præbent,nullum dum uerum Euangelij guſtum percepiſſe.

Rurſum ſimile eſt regnum cælorum,uerriculo iacto.) Hac parabola rurſus declarat,malos cum bonis regno Dei adhætere,& in fine ſæculi demum ſeparandos. Cum enim prędicatur, perinde eſt,ac ſi quis uerriculum in mare iaciat,ut enim eo primum non omnes piſces capiũtur,ſed aliqui,deinde ij uarij,inter quos multi quoq; nullius uſus habentur,& poſtremo, ijdẽ mali piſces,non niſi uerriculo ad terram tracto,à bonis ſeparantur,ſic primum prædicato Euãgelio non omnes accedunt,deinde inter eos qui ipſum uidentur amplecti,plurimi exiſtũt hypocritæ,& illi deniq; non niſi in fine mundi,à bonis ſeparabuntur. Quæ ad idem perpẽdi debent,ad quod quæ Dominus diſſeruit,de zizanijs.

Euangel. uerriculo ſimile.

Intellexiſtis hæc omnia? &c.) Quoniam parabolicõs dicta erãt,monet ut probe animum aduertant,& cuncta diligenter penſiculent. Et addit omnem ſcribam,doctum ad regnum cælorum,ſimilem patrifamilias eſſe,qui de reconditis ſuis,noua proferat & uetera,hoc eſt, affatim quælibet. Quo ſignificare uoluit,eum qui ad prædicandum Euangelion doctus ſit,id eſt inſtinctus per Dei ſpiritum,ut regnum cælorum promoueat,opulente,& copioſe docere quęcunq; ad rem faciãt,& ſcientiam ſalutis perficiant. Sicut ſi quiſpiam liberalis paterfamilias, de reconditis ſuis,omne genus eduliorum & delitiarũ promat,tã uetera ꝙ̃ noua,ut nihil omnino conuiuæ deſyderent. Hanc certe liberalitatem Chriſtus,cum alias,tum hic magnifice præſtitit,luculentiſſime,atq; liberaliſſime cibum uitæ, nempe,doctrinam ſalutis depromẽs,ut intelligerent iam omnia. Hunc Paulus proxime retulit,cum ubiq;,tum apud Epheſios, quibus dicebat Act.20. Non enim ſubterfugi,quo minus annunciarim,omne conſilium Dei uobis. Notatur ergo hinc,Euangelici prædicatoris eſſe,omnia quæ ad rem faciunt,luculenter & copioſe docere,neq; quicquã cælare. Vnde probatur Anabaptiſtas,qui tot habent myſteria,quæ illotos nos,ut ipſis quidem habemur,cælant,non eſſe doctos ad regnum cælorum,hoc eſt,ſcientia deſtitutos Chriſti.

Scriba doctus ad regnum.

Scribæ Ebræis,non ſcriptores,ſed ſcripturarum legiſq; periti,dicebantur,qualis Aezra prædicatur

dicatur fuiſſe,expeditus in lege Domini. Aezra.7. Quod quidam per uetera legem, & noua
A Euangelion intelligunt,firmum non eſt. Promere enim uetera & noua, Patrifamilias; non
Scribæ tribuitur,& eſt cui fit aſſimulatio,non quod aſſimulatur. Neq; ſignificat,niſi Patriſfa-
milias liberalitatem,& copiam,qui non horna tantum,ſed etiam,quæ repoſita diu fuere, de-
promit. Cuius liberalitatem refert,copioſe & luculenter docens,omnia quibus paſcitur,& re
creatur animus,ſicut Chriſtus nihil faciebat reliquum,ad diligentiſſimá & copioſiſſ.doctriná
Et cum ueniſſet in patriam ſuam &c. Mar.6. Luc.4.) Quæ hic Matthæus narrat,quemad-
modum ex Marco & Luca colligitur,non multum ab initio prædicationis Chriſti, certe ante-
quá predicatum ablegaſſet diſcipulos,geſta ſunt. Scribit uero Lucas,cum Nazareth Dominus
ueniſſet,ſecundum conſuetudinem ingreſſum fuiſſe Sabbatho ſynagogam, atq; ut legeret,
ſurrexiſſe. Mox accepto libro & explicato iueniſſe locum, Eſa. 61. Spiritus Domini ſuper me,
quem tractauimus ſupra cap.11.in illud: Ille qui dicitur Chriſtus. Idq; uaticinij tum in ſe imple-
tum affirmaſſe,omnibus ipſi atteſtantibus,& gratiam ſermonum eius admirantibus. Quod
tamen intelligo factum à multis,ut ſemper plurimi fuerunt,qui ſimpliciter diuinitatem eius,
tam ex factis,quá uerbis ipſius,relucentem,admirabantur. Verum quod ſubijcit Lucas: Dice-
bántq;,nonne hic eſt filius Ioſeph?&c.id de peruerſis,ac querentibus.unde admirabilem alijs
Chriſti doctrinam calumniarentur accipio,qui ijdem & offendebantur in eo,ut Mattheus &
Marcus habent. His ipſis deniq; reſponſum nó dubito,non eſt,Propheta expers honoris,&c.
Hic uero animaduertendum,quanquá ipſum adeo contemnerent,quá magna tamé mo-
deſtiá,illis ſe de eo purgarit,ꝙ non apud eos,ut Capernaum,ſigna ederet,idq; adductis exem
plis Heliæ,& Heliſei,quorum uterq; non à patria tantum,ſed ab omni cognatione Iſraelis a-
lienis,per miraculum benefecit,domeſticis præteritis. Quo latenter tamen ſimul eis incredu-
litatem ipſorum opprobrauit,quæ utiq; in cauſſa erat,ne poſſet etiam, ut Marcus memorat,
apud illos,uirtutem ullam edere,niſi ꝙ paucos infirmos,impoſitis manibus ſanauit. Hęc ipſo
rum incredulitas & obſtinata impietas,ſatis ſeſe prodidit,cum eius admodú ciuiliter admoni
ti,adeo contra Dominum ſæuirent,quod eiectum oppido conarentur,de montis ſupercilio,
in quo erat oppidum ſitum,dare præcipitem.
Ex his ſatis apparet,q̃ uere dixerit Dominus ſupra.11. Beatus qui non fuerit offenſus in me,
quanq; peſtilens res ſit,ſecundum carnem iudicare,hoc eſt,externa. Scribæ & Phariſæi, quod
Nazareth nutritus eſſet ſpectantes,non dubitarunt & illic natum,eóq; ſatis argumenti ſeſe ha
bere rebantur,nequaq̃ Chriſtum eſſe,quem oporteret naſci Bethlehem. De quo ſupra cap.2.
B in illud: Profectus habitauit in ciuitate &c. Hi Nazareni offendebantur,ꝙ noſſent parentes et
fratres,indubie humiles. Neutros uero mouebant,tanta ſigna & doctrina, quam tanta cum
authoritate tradebat. Spiritu enim Dei uacui,ſpiritus opera ſúsq; déq; habebant,alia quamli-
bet minuta peruestigantes,quo anſam haberent calumniandi,ea igitur illis iuſto iudicio Dei
data fuit,quo peccatum ſuum conſummantes,perirent.
Quorum utinam hodie exemplum fratres perpenderent,neq; ſecúdum faciem,falſum iu-
dicium iudicarent. Occulit nanq; ſe humillimis ſemper perſonis,diuina maieſtas. Qui docti
ergo à Deo eſſe uolent,inprimis de uerbo Dei inquirant,útq; id deprehendant ſpiritum Dei
orent,quicunq; & qualeſcunq; ſint,per quod id adminiſtretur. Orantes utiq; Dei ſpiritum, &
diligenter attendentes,quid ad fidei & dilectionis incrementum faciat, à uero haudquaquam
abducentur. Sed quid mirum ſi in fœdiſſimos errores prolabantur,qui tam uile Dei uerbum
habent,ut hominum fide,qui nihil niſi mendacium ſunt,illud æſtiment? Si nanq; magnus a-
liquis quid pro Dei uerbo offert,Dei uerbum illis eſſe oportet,etiam ſi nihil niſi anile cómen
tum ſit,at ſi contemptior aliquis,ipſiſſimum etiam Dei uerbum habeat,quia nó Deo, ſed ho-
minibus iſti credunt,mendacium eſſe oportet. Hi uita deniq; ſua ſeſe fide in uerbum Dei uacu
os.plus ſatis declarant,adeo nihilo meliores redduntur,ex omni ſcientia Euangelij, quam ia-
ctant,& de qua glorioſe diſputant. Verbum enim Dei,ut hominum ſermonem, non Dei,cú
contra oporteret,ſuſcipiunt,eóq; uanitas ſunt illis omnia. Proinde nihil peſtilentius,q̃ homi-
nibus in rebus Dei,authoritatem arrogare. Diligi debent,& præ alijs honorari,qui in uerbo
plus alijs laborant,at fide ipſorum ne tantillum quidem,in rebus ſalutis recipi debet, ſi etiam
ſanctitate & eruditione Angelos præcellerent. Probanda ſunt omnia,& quæ quiſq; ſua & cer
ta fide,Dei eſſe agnouerit,ſola tenenda.
Notandum hic præterea,quod Chriſtus miraculo legerit,quia literas nó didicerat,ut ex Io.
7.colligitur. Voluit enim per omnia humillimus eſſe,quo maior in ipſo gloria reluceret diui-
nitatis, Quod huc debet rapi,ut quiſq; certo fidat,Deum & ſe abunde inſtructurum,ad quæ-
cunq; miſerit. Nequaquá autem ad hoc,ut uel ſtudium literarum quis contemnat, uel indo-

C ctos præficere uelit, docendi munere. De quo fuſe ſupra cap. 4. In illud: Vidit duos fratres &c. Labor item manuum commendatur, quoniam Chriſtum Marcus hic fabrum fuiſſe teſtatur, non ſolum fabri filium, quo utique notauit, eum ad tempus uſque prædicationis operatum fuiſſe manibus, de quo ſupra cap. 3. in illud: Tunc accedit Ieſus à Galilæa. Quod ut Marcus ſcribit Dominus propter incredulitatem Nazarenorum miratus fuit, declarauit ſe eo hominem. Et ſane admiranda incredulitas illorum fuit, quod cum nihil non diuinum in ipſo appareret potuerint tamē eum adeo reijcere, nil cauſſæ habentes, quàm quod uidebatur humiliore loco natus, & contemptiorem habere familiam. Poſtremo fratres Ieſu, cognatos eius dici, uulgatius eſt, quàm ut moneri eius ratio ſit.

CAPUT XIIII.

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famā Ieſu, & dixit famulis ſuis: Hic eſt Ioannes baptiſta, is ſurrexit a mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. Nam Herodes ceperat Ioānem & uinxerat, ac poſuerat in carcere propter Herodiadē uxorem Philippi fratris ſui. Dicebat enim illi Ioānes. Non licet tibi habere eam. Et cum uellet eum occidere, metuebat multitudinem, propterea quod illū ceu Prophetam habebant. Cum autem celebraretur natalis Herodis, ſaltabat filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus eſt, ſe daturum illi quicquid peteret. At illa, prius inſtructa a matre ſua. Da mihi, inquit, hic in patina caput Ioannis baptiſtæ. Et indoluit Rex, attamē propter iuſ-
D iurandum, & eos qui ſimul accumbebant, iuſſit ei dari, & miſſis carnificibus, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatum eſt caput eius in patina, datūque eſt puellæ, atque illa obtulit matri ſuæ. Et acceſſerunt diſcipuli eius, & ſuſtulerūt corpus, ac ſepelierunt illud, abieruntque & renunciarunt Ieſu.

Id cum audiſſet Ieſus, ſeceſſit illinc in naui ad deſertum locum ſeorſum. Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum itinere pedeſtri, relictis urbibus. Et egreſſus Ieſus uidit multam turbam, & tactus eſt affectu miſericordiæ erga illos, ſanauitque ex illis qui male ualebant.

Porro cum appetiſſet ueſpera, adierunt eum diſcipuli ipſius, dicentes: Deſertus eſt locus, & hora iam præterijt dimitte turbas, ut abeant in uicos, & emant ſibi cibaria. At Ieſus dixit illis: Non eſt illis neceſſe ut abeant, date illis uos quod edant. At illi dicunt ei: Nō habemus hic niſi quinque panes, & duos piſces. Ille uero dixit, Afferte mihi illos huc. Et iuſſis turbis diſcumbere ſuper gramina, ſumptiſque quinque panibus ac duobus piſcibus, ſublatis in cælū oculis benedixit, & cum fregiſſet, dedit diſcipulis panes, diſcipuli uero turbis. Et comederunt omnes & ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt quod ſuperfuerat de fragmentis, duodecim cophinos plenos. Porro qui comederāt fuere uiri ferme quinquies mille, præter mulieres ac pueros.

Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos ſuos, ut conſcenderent nauim & præcederent ſe in ripam ulteriorem, donec dimiſiſſet turbas. Ac dimiſſis turbis aſcēdit in montem ſolus ad orandum. Cum autem aduenifſet ueſpera, ſolus erat illic.

Ceterum nauis iam in medio maris erat, & affligebatur ab undis, nam uentus erat aduerſus. Quarta autem noctis uigilia abijt ad illos Ieſus, ambulans ſuper mare, & ubi uidiſſent eum diſcipuli ſuper mare ambulantem, turbati ſunt

dicentes,

dicentes: Spectrum eſt, ac præ metu exclamauerunt, ſed ſtatim locutus eſt il-
A lis Ieſus, dicens: Bono animo eſte, ego ſum, ne terreamini.

Reſpondens autem illi Petrus, dixit: Domine, ſi tu es, iubeto me ad te ue-
nire ſuper aquas. At ille dixit: Veni. Et cum deſcendiſſet e naui Petrus, ambu
labat ſuper aquas, ut iret ad Ieſum. Cæterum cum uideret uentũ ualidum, ter-
ritus eſt, & cum cœpiſſet demergi, clamauit dicens: Domine, ſerua me. Conti
nuo autem Ieſus extenta manu, apprehendit eũ, & dixit illi: Exigua ſiducia præ
dite, cur hæſitabas? Et cum eſſent ingreſſi nauim, cõquieuit uentus. Porro qui
erant in naui, acceſſerunt & adorauerunt eum, dicentes: Vere Dei filius es.

Et cum traieciſſent, uenerunt in terram Geneſareth.

Et cum agnouiſſent illum uiri loci illius, emiſerunt nuncios in totam undi
q; finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habentes, & obſe-
crabãt eũ, ut tantum tangerent fimbriam ueſtimenti ipſius, & quotquot tetigiſ
ſent, ſalui facti ſunt.

IN illo tempore audiuit Herodes. Mar. 6. Luc. 9.) Hic Herodes filius maioris He
rodis, qui infantes trucidauit, fuit, Tetrarches uocari ſolitus. Et ex hoc loco præter
aliquot alios colligitur, creditam Iudæis id temporis, ut & hodie παλιγγενεσίαν,
id eſt, regenerationem carnalem, atq; animarum remigrationem, qua in hanc ui *Remigratio*
tam, mortales rurſum quidam reſurgerent. Quàm cum Pythagora, multi quo- *animarum.*
q; alij Philoſophi crediderunt. Ex hac ergo ſentẽtia dicebat Herodes: Hic eſt Ioannes baptiſta,
is ſurrexit à mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. Putabat enim nunc diuiniorem factum. Ni
hil autem pœnitudinis ſubindicat, ꝙ innocentem illum interemerat. Sic ſtupere ſolet ad diui
na impietas, amare ea non poteſt. Non ſolus autem Herodes talem de Domino opinionem
habebat, ſed & alij, ut noſter infra. 16. & etiam hoc loco Marcus memorat, imò ab alijs Herodi
iſta opinio obtruſa fuit, ut Lucas hic ſcribit. Sic enim memorat: Audiuit autem Herodes tetrar-
cha, omnia quæ fiebant ab eo, & hæſitabat, eo ꝙ diceretur à quibuſdam, ꝙ Ioannes ſurrexiſ-
ſet à mortuis, à quibuſdam uero ꝙ Helias apparuiſſet, ab alijs autem quod Propheta quiſpiã
ex antiquis ſurrexiſſet. Neq; aliam exiſtimo & de Ioanne Iudæos opinionem habuiſſe, quan-
B do rogabant, num Helias uel Propheta eſſet, Ioan. 1. id eſt, an renatus eſſet ille Helias, qui ſub
Rege Achab fuerat, aut quiſpiam aliorum Prophetarum, qui ante uixerant, quare recte utrun
q; eſſe ſe negauit, ſicut neutrum erat, licet ſpiritu Heliæ eſſet præditus, & Prophetis quibuſlibet
maior, quod Chriſtus de ipſo teſtatus fuit, de quibus & ſupra. 11. paucula. Vide autem ut pue-
rilibus erroribus homines inuoluantur, cum cadit pietas, ut illo ſæculo ceciderat. Idẽ & mul-
tis iam ſæculis accidiſſe, & nobis nimium, proh dolor, etiamnum experimur. Iſta eſt cæcitas
& amentia, qua impios Deus percutit, ubi ſibi uale dixerint, de qua. 5. Moſcheh. 28.

Nam Herodes ceperat Ioannem &c. Mar. 6. Luc. 3. Quia occiſum ab Herode Ioannem, per
occaſionem Euangeliſta memorauit, cauſſam & rationem necis eius, eo ꝙ ſint memorabiles
ſimul uoluit ſubijcere. Vinculorum quidem cauſſam, Matthæus, Marcus & Lucas pariter atte *Cauſſa necis*
ſtantur fuiſſe, quod propter ductam Herodiadem Ioannes Herodem reprehendiſſet. Ioſeph- *Ioannis.*
us uinctum & interfectum eum memorat ex ſuſpitione rerum nouandarum, quam Herodes
de eo conceperat, cũ uideret populum illi adeo addictum, & ab ore eius tantopere pendere, li
bro Antiqui. 18. cap. 10. Fieri autem poteſt, ut utraq; cauſſa, ad necem Ioannis, ſceleſtum tyran
num impulerit, & uel ex eo maxime ſuſpitionem eam de Ioãne conceperit, quod ſe libere a-
deo adulterij argueret. Herodiadem hanc, Ariſtoboli filiam, & Agrippæ maioris ſororem, Io
ſephus uxorem ſcribit fuiſſe, alterius Herodis fratris iſtius. Vnde oportet Philippum hunc, eti
am Herodem fuiſſe uocatum. Hunc uero Philippum, multis prædicat, quò uideas crudeliore
libidine, Herodem inſaniſſe, qui non fratri ſolum, ſed innocenti etiam atq; optimo uiro, tan
tam potuerit, iniuriam inferre.

Habuerat ad hæc uxorem, filiam Aretæ, quam ſine cauſſa, eóq; cum diſcrimine ſuo, pactus
Herodiadi fuerat, repudiare. Nam ubi illa mariti conſilium reſciuit, ultro ad patrem cõceſſit,
unde ortum inter Patrem & Herodem bellum fuit, & commiſſo prælio, exercitus Herodis nõ
nihil afflictus. Hi uero fructus ſunt contemptæ pudicitiæ, & proſtitutæ fidei coniugalis. Eteni

ſi quis animaduertat,non facile deprehendet ullum aliud flagitium,unde tot bella & genera-
les calamitates,originem & cauſſam accceperint,atq; ex adulterijs & inceſta libidine. Iure aũt
C corruere inter ſe Deus humana omnia facit,poſtq̃ primi & ſummi fœderis, quo coniuges in
unum hominem conſpirant,nulla adeo ratio habetur. Fides ſiquidem omnis iuſtitiæ, atque
commertiorum fundamentum eſt,qua ſubuerſa,neceſſe eſt,ſemel omnia apud homines cor
ruere. Vnde cum in connubio,ubi ſumma eſſe,& abſolutiſſima debet,collapſa fides fuerit,o-
primo iure Deus & in alijs negotijs excidere eam patitur,tum miſcentur omnia, aquæ ignis,
igni aqua,cœlum terræ,terra cælo,& ſumit de ſe ipſa perfidia pœnas. Cuiuſmodi ultio, cũ ali-
as,tum tertio Moſche.26.&.5.capite 28.impijs minata eſt.

Porro hic animaduertendum,quã nihil principale faſtigium Ioannes fuerit ueritus,& ut li
bere tam adulterij quã aliorum quæ faciebat malorum,ut Lucas teſtatur, Herodem monue-
rit. Quanquã dubium nulli eſſe debeat,opportune monuiſſe,& citra procacitatem,neq; deni-
que ſine ſpe fructus,ne quis credat eum ſanctum dediſſe canibus, Quod uel ex eo colligitur,
quod Marcus ſcribit:Herodem metuiſſe Ioãnem,q̃ ſciret uirum iuſtum & ſanctum,& obſer-
uaſſe eum,auditoq; eo multa feciſſe,ac libenter eum audijſſe. De his ſupra.3. Quod autem a
deo nihil profecit,ſed necem,præmium ſuæ monitionis tandem retulit,bona Patris uolun-
tas fuit,qui ut ſtatuerat,hic ad hunc modum glorificaret. Nos ergo Ioãnem imitati libere,ſed
citra procacitatem,obſeruataq; fructus faciendi occaſione,moneamus peccantes, ne conſenti
re illorum peccatis iudicemur. Si tum eiuſmodi gratiam,qualem Ioannes,retulerimus, bene
agetur nobiſcum,quia bene actum fuit cum illo.

Notatur præterea hic in Herode,inſigne exemplum eorum, quæ dixi ſupra de peccato in
ſpiritum ſanctum,quã pugnans ſecum & portentoſa res ſit,impius à Deo reiectus. Conuictus
Pugnant ſecũ impij. nanq; fuerat,de ſanctitate & iuſtitia Ioannis,animus huius tyranni,eoq; obſeruabat eum,mul
taq; faciebat ipſo audito,nec non libenter ipſum audiebat. ſed quia nihilominus Satanæ cap-
tiuus,& libidinis ſeruus erat,tandem eò adductus fuit,ut quem ſciebat,iuſtum atq; ſanctum,
& utilia ſuadentem,occideret. Neq; enim tantum ob iuſiurandum puellæ datum, ſed multo
magis,ex impatientia admonitionis,& propter improbos Herodiadis hortatus,ad necẽ eius
fuit pertractus. Vnde Matthæus ſcribit,metu turbæ,quæ ut Prophetam Ioannem habebat, i-
pſum ab occidendo eo primum abſterritum. Quare dolor ille,quo affectus fuit,puella peten
D te caput Ioannis,non plane uerus fuit.

Cum autem celebraretur natalis Herodis. Mat.6.) Hic uide fructum conuiuiorum, fructũ
ſaltationis,fructum deniq; illiciti amoris. His nanq; occiſum ſanctiſſimum Ioannem, contra
iura Dei & naturæ,eodẽmq; tempore,quo etiam nocenti impunitas ſperanda eſſe debuerat,
nempe in natali Principis,quo publica lætitia uolebat omnes exultare,acceptum referimus.

Non prætereundum uero,q̃ ſimiles adeo labra,lactucas habebant,id eſt,Princeps crudelis
nihilo humaniores conuiuas,primates,tribunos,primoreſq; Galilææ,quos ſcilicet offendi ti-
muerit,ſi quod bis ſtulte,imò inſane iurauerat,nece innocentis non præſtitiſſet. De iureiu-
Quæ uota ſeruanda. rando,& uotis hic dicere aliquid me recepi. In confeſſo nanq; eſt,Herodem nõn tam ſtulte iu
raſſe hic,q̃ impie quod iuraſſe uideri uoluit,præſtitiſſe,eoq; obſcurum non eſt,quædam iura
menta nõn ſeruanda,ſicut & de uotis conſtare poteſt,ex uoto Iiphtach Gileaditæ Iudic. unde
cimo. Ne igitur nodum in ſcirpo quæramus,ſed aperte & paucis dicamus,id quod res eſt,cer
ta fide adſerimus,quicquid uel uotum uel iuratum fuerit,ſiue Deo,ſiue hominibus,quod præ
ſtari,cum gratia Dei poſſit,id omnino eſſe præſtandum,neq; eius iuramenti uel uoti religio-
ne,ab ullo mortalium quenq̃ abſolui poſſe. Sermo nanq; noſter,eſt,eſt,& non,non,eſſe de
bet,ſupra.5.& non poteſt fallere neq; Deum fides,neq; proximum dilectio, quibus modera-
tur omnis uita iuſtorum. Sed ſi quid cum Dei mandatis pugnet,ad quod quis uoto ſe uel iu-
ramento aſtrinxerit,præſtari nequaq̃ poterit. Nam nemo ſui iuris,ſed Dei omnes ſumus,qua
re contra ipſius uoluntatem,nulli nos obligare poſſumus,certe multo minus,quã ſeruus,uo
to uel iuramento obligare ſe alieno Domino poterit.

Iã quæ hactenus uotorum nomine maxime celebrata ſunt, ut monaſtica,ea certo certius
Vota monaſt. contra Deum eſt,cum gratia Dei præſtari nõ poſſe. Quia cum gratia ipſius,fruſtra ipſi ſeruire nemo poteſt,
at ſeruire illi doctrinis & mandatis hominum,eſt ei fruſtra ſeruire infra.15. Cum igitur nihil a-
liud ſit,inſtitutio monaſtica,non poterit ea ſeruiri Deo,qui præcipit,ut non fruſtra ſed cũ fru-
ctu,pertingente ad multos ipſi ſeruiamus. Deinde non fruſtra ſolum,ſed & pernicioſe uiuent,
quicunq; monachos uel monachas,ut hodie per uota conſtituuntur,uiuere uolent. Nam per
obedientiam monaſticam,inuentum hominis,ſubducentur obedientiæ parentum,& magi
ſtratus,quam præcepit Deus,per paupertatem,à præcepta diuinitus diſpenſatione in inopes,
eorum

eorum,quæ Deus ipſis.non Abbati uel Priori dedit:per caſtitatem,à neceſſario ſæpe,ſine quo
A ſanctè & caſte uiuere non poſſunt,coniugio.Poſtremo neceſſe eſt,apertos & confeſſos erro-
res fouere tales,cū Miſſis,cum alijs abominationibus,& impoſturis quærere, ut ſine proprio
labore,ſaginentur uentres pigri,& beſtiæ uere malæ. Vt igitur modis omnibus,monachis &
monachabus,ſi uota ſua uelint ſeruare,pie uiuere non licet,ita neq; uota ſeruare ſua licebit. Ne
q; enim,ut dictum,contra Dei uoluntatem obligare ſeſe potuerunt. Quod cum ſeducti à ue-
to fecerunt,debent huius orare ueniam,& non uelle peius perficere,quod male uouerunt.

Similia ſunt uota peregrinationum,uagationum rectius dixero, ad uaria delubra deorū.
Nam & ea,tanquā grata Deo,& ex ſuperſtitione ſuſcipiuntur,quaſi Deus præſentior uni loco
ſit q̄ alijs,aut alium cultum,q̄ pietatem requirat,uel etiam diui eius,quæ omnia grauiter De- *Peregrinari*
um offendunt.Sicut itaq; præſtando hæc uota,non fruſtra tantum Deo ſeruitur, uerum etiā *contra Dom.*
contra fidem & dilectionem peccatur,in fidem,quod plus gratiæ Dei uno loco quæritur,quā
alio,in dilectionem,q; fruſtra opera & impenſæ perduntur,quibus iuuari proximus debeat,
ut taceam pernitioſum,quod alijs obijcitur ſcandalon,ita præſtari à pijs hæc uota nequeunt,
quamlibet ſanctè illa quis uouerit.

Ad hunc ergo modum,& ſi quid præterea uotorum ſit,ad amuſſim uerbi Dei expēdatur.
Siq; deprehenſum fuerit,ſeruari quid non poſſe ſine tranſgreſſione mādatorum Dei, nemo
putet ſeſe ad illud aſtrictum. Dei ſumus,non noſtri,aut aliorum hominū,ideo ad Dei uolūta
tem non ad noſtra uota,aut aliorum mandata,nobis uiuendum eſt. Citant illud Pſalmi.76.
Vouete & reddite Domino Deo ueſtro,omnes qui in circuitu eius eſtis,afferant munus terri-
bili.Sed qui recte uerba hæc æſtimarit,is nihil minus ex eis colliget,q̄ reddenda uota,cum uer
bo Dei pugnantia. Vouete,ait,& reddite,ſed addit,Domino Deo ueſtro,nimirum ita ipſi gra
tificaturi,& gratias acturi,ſicut ueteres ex inſtitutione Dei,ſpontaneas oblationes identidem ad
declarandam ſuam erga Deum gratitudinem,offerebant. Vnde de muneribus offerēdis ſub *Vouete et red*
ijcit:afferant munus terribili. Iam ubi uerbum Dei de ijs,quæ uulgo uouentur: Neq; igitur uo *dite.*
ueri,neq; reddi ea Deo poſſunt.Non ait Aſaph,uouete Deo quiduis,ſed indubie intelligi uo-
luit,ea quæ grata eſſent Deo. Cui nihil gratum eſt,quod ex ſeſe homo fuerit commentus,aut
ab alijs hominibus acceperit.5.Moſcheh.12. Ad hunc modum,& alia de uotis loca accipiēda
ſunt.Reddendum eſt quicquid uoueris,ſi id ſecundum Dei uoluntatem uoueris.Sed ſatis ſu-
perq; omnes uouimus,ubi ſuſcepimus Chriſtianiſmum,ſi curaremus tantum id præſtitum.

De iureiurando,ac promiſſione quacunq;,idem cenſendum. Diſputant quidam in eo,exa-
B cta ab hoſte,iuramenta non eſſe ſeruanda,qui nondum eò peruenerunt,quo Cicero,qui ho- *Fides etiā ho-*
ſti quoq; ſeruandam fidem,non dubitat,libro Offic. primo. Certe ſi quis ab hoſte captus,pro *ſti ſeruanda.*
miſſa omni ſubſtantia,libertatem ſibi redimat,fidem ſeruare debet.Sicut enim ſi præſentem
habuiſſet,recte ac pie hoſti omnem pro ſua ſalute tradidiſſet,atq; ita patriæ ciuem & domeſti-
cis ſuis,partem,cunctis facultatibus præſtantiorem redemiſſet,recte itaq; & pie abſentē ſe da-
turum,fidem ſuam obligat,atq; ideo recte & pie eam obligatam,non poteſt niſi praue & im-
pie fallere. Plane contra charitatem fuiſſet,ſi ſuos ſeipſo,q̄ opibus maluiſſet priuare.

Quin ſi hoſtis,eum quem cepit iurare cogat,ut ſeſe ipſi ſiſtat,neq; poſſit aliud captus expe-
ctare,q̄ ut ſiſtens ſe,in certum uitæ diſcrimen adducat,non dubitarim tamen, pio tanti ius iu
randum fore,ut facturus ſit,quod iurauit. Cogitabit nanq; ab optimo patre in manus hoſtis
ſeſe traditum,è quibus nullo malo dolo,nulloq; periurio eximere ſe,id eſt,nulla re,quæ non
probetur eidem patri uolet,contētus uti ad euadendum medijs,quorum uſum ille non pro-
hibuit. Vnde ſi ad quid ab hoſte amandetur,aut ipſe ab illo ſibi abeundi aliquò facultatem cō
cedi orauerit,promiſſo per iuſiurandum reditu,indubie redibit,quicquid ſibi ab illo immine
at,etiam ſi certo mortem ab eo expectet. Neq; enim per hunc reditum ſuū,in patriam, aut do-
meſticos ſuos,iniurius fuerit,ut quibus ſeſe ſubducat,& hoſti tradat. Nam hoſtis, nō horum
eſſe ab eo cœpit,quo Deus ipſum in manus illius tradidit,eius ergo æquo animo erit,dū Do-
minus rurſus illi adimens,reſtituat ſuis. Quod fieri nō dubitaret,ſi elabendi uia ei aperiretur,
citra periurium,aut quicq̄ aliud,quod Deus uetuit. Cuiuſmodi,dum nulla apparet,interpre
tabitur Domino ita uiſum,ut in poteſtate hoſtis maneat. Proinde Regulus omnino laudā-
dus eſt,qui quod iurauerat,Pœnis ſeſe reſtituit,non impetrata Romæ,nec pace,nec captiuo-
rum commutatione,pro quibus à Carthaginenſibus fuerat Romam miſſus, ſed quod ſena-
tui author fuit,utrunq; negandi,laudari non poteſt,quod omnino pax,bello præſtet, & ſati-
us fuiſſet ipſum,unum bonum ciuem recipere,q̄ mille hoſtium captiuos detinere, aut etiam
perdere. Summa eſt,quia peierare,pius non poteſt,fidem hoſti quoq;,quā iureiurando firma
uit,nequaq̄ fallet,aliam potius elabendi uiam à Domino expectabit,quā per uiolationem iu
riſiurandi. Potius nihil hoſti iurabit.

Y 4 Atta-

C

In caſu forte ſe non ſiſtet, qui id iurarit.

Attamen fieri poſſit ut princeps, à quo multorum ſalus pendeat, citra dolum iuret hoſti re-
ditum, ſed reuerſus ad ſuos, uideat ſibi redire omnino non eſſe integrum, niſi uelit ſummis
periculis omnem ſuam ditionem exponere, ac tum ex Dei ſententia, qui forte eum ſuis in ſa-
lutem miniſtrare, quàm abſq; ullo commodo perire apud hoſtem, malit, apud ſuos maneat,
& ad hoſtem non redeat, iuramento poſthabito. Eius autem indubie pium principem, ſpiri
tus optimi patris, qui ſuos in omnibus agit, certum reddet, non minus quàm Magis illis ado-
ratoribus Chriſti, author fuit, ne ad Herodem, quod promiſerant, redirent. Non uideo autē,
ullum poſſe caſum incidere, ut pius animo fallendi iuret. Interire multis modis ſe ac ſuos ma
let, quàm Deum falſi teſtem citare. Iubente & approbante nanq; Deo, falſos hoſtes à ſanctis
ſæpe legimus, at per ius iurandum non legimus. Sanctius profecto nobis nomen Dei eſſe o
portet, quàm ut id dolo, & mēdatio prætexamus. Sed in his, & ſimilibus nihil tutius, q̃ orare
Dominū bonū ſpiritū, ne quis ſua uſquā quęrat, & ad gloriā illius, omnia inſtituat. Hactenus
de uotis & iuamentis. Quatenus uero iurandū, dictū ſupra eſt, cap. 5. In illud. Non peierabis.

Id cum audiſſet Ieſus, ceſſit illinc in nauim. Mar. 6. Iohan. 6.) Non tam ceſſit, ut fugeret
Herodem qui cupiebat ipſum tantum uidere, ut Luc. 9. ſcibit, quam ut interquieſceret paulū,
quod Marcus memorat. Nam præ multitudine uenićtium atq; abeuntium, non licebat eis ci
bum ſumere, ut habet idem. Seceſſit autem nauigio trans mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis
id eſt, lacum Geneſar, ut ſcribit Iohan. Lucas. 9. addit, in deſertum ciuitatis, quę uocatur Beth-
ſaida, cum tamen in aduerſo huius oppidi litore, panes multiplicauerit, quia in Marco ſcribi-
tur, ad hoc oppidum Dominū traijcere diſcipulos iuſſiſſe, donec ipſe turbas dimitteret, quare
neceſſe eſt, Lucam aut loqui, de loco, in quo Dominus ante tranſmiſſum lacum docuit, aut
deſertum Bethſaidan uocatum, & quod ultra lacum erat. Non multū autem quietis ſibi in-
dulſit, nam mox itinere pedeſtri ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & peruenerunt
eum, conueneruntq; ad illum, ut Marcus teſtatur. Non poterant ſiquidem non congregari
aquilæ, ubi erat cadauer. Vt autem hoc populi ſtudiū, Chriſti gratiā commendat, ita humanā
miſeriam ſimul luculenter oſtendit. Perpauci enim ex tam multis cum ſeruatore, ad quē mo-
do cupide adeo properant, perſeuerarunt. Quod etſi Dominus ſciret, ut uidit tamen eos, ta-
ctus miſericordiæ affectu erga illos fuit, & continuo non iam quieti ſuæ, ſed ipſorum ſaluti,

D

cū ſanando corpora, tū docēdo mentes, ſeſe dedidit. Adeo ſemper ſui ſe ſimilē, id eſt, Ieſum ac
ſaluatorē exhibuit. Sed hæc tractata ſunt ſupra. 9. ubi eiſdē fere uerbis habentur, ſub finem.

Porro cum appetijſſet ueſpera Mar. 6. Lucæ. 6.) Notandum deſiderium audiendi Chri-
ſtum quo populus tantopere ardebat, ut cibi deſiderium poſthaberet. Certe ubi gratia Chri-
ſti ſentitur, illi nihil non poſthabetur. Porro diſcipulorum monitio, de dimittendo populo,
ad quærendos cibos, non tam charitatis, quàm tœdij, quo afficiebantur fuiſſe uidetur. Cæte-

Nihil Chriſtū ſequentibus deſore, hic docetur.

rum dialogiſmus Chriſti cum diſcipulis de cibandis turbis, quod ipſos iubebat eis cibum da-
re, quod Philippum peculiariter interrogabat, ut Iohannes memorat, hæc omnia ad id facie-
bant, ut magis attentis miraculum, quod facturus erat, commendaret. Vere enim magnum
ad erigendam fidem, momentum, præſens Chriſti factum habet. Teſtatur enim non poſſe
ulla re neceſſaria deſtitui, qui Chriſtum ſequuntur, eiúſq; uerbo adhærent, quamlibet in uaſta
ſolitudine agant. Vt plane agunt pij omnes uerſantes in hoc mundo. Neq; enim tam horrida
ſolitudo, ac deſtituta omni ſolatio hominum, & referta feritate beſtiarum eſſe poteſt, atq; ſint
uere ſanctis, etiam cultiſſima loca mundi. Nam & domeſtici eorū immanius, quàm ulli ſerpē
tes, leones, tigrides, in eos ſæuiunt, igni & aqua illis interdicunt, ut longe maiore miraculo ui
uant, & neceſſaria accipiant, quàm ſi agerent in uaſtiſſimo aliquo deſerto, ubi nihil cibi, nihil
aquę, & omnia nocentiſſimis feris eſſent repleta. In deſertum ergo Chriſtum nos ſequi opor
tet, hoc eſt, in eam uitam, propter quam ſimus odio omnibus, & amiciſſimos in hoſtes acer
rimos conuertamus, próq; diuitijs & delitijs, omniū rerū atq; uitæ adeo diſpendiū adeamus.
Sed quia cum Chriſto ſumus, ubicunq; ſimus, nihil poterimus deſiderare. Hæc præſtiterat
inculcare populo, quàm inanibus allegorijs ludere. Quod enim quiq; panes hordeacei, legē,
& piſces Euangelion ſignificent, & alia huius monetæ, quæ hic cōfingūtur, qua ſcriptura pro-

Diſcipuli habuerūt CC. denarios.

babuntur? Satis ſuperq; eſt locorum, unde ſolide illa doceantur. Sed nequaquam prætereun
dum, quod apud Marcum legimus dixiſſe diſcipulos: euntes emamus ducentis denarijs pa-
nes? Notatur enim eo, tantum illos habuiſſe pecuniæ. Cui nō abludit & Philippi reſponſio
apud Iohannem. Ducentorum denariorum panes nō ſufficiunt eis &c. Quaſi diceret. Si etiā
omnem noſtrā pecuniā, ducentos quos habemus denarios, impenderemus, nō foret ſatis pro
tanta multitudine. Ducenti aūt denarij uiginti coronatos ualēt, ut eſt author Budæus lib. de
aſſe & partibus eius, ubi & locum hunc perpendit. Nequaquam ergo Apoſtolos imitantur

Minoritæ

Minoritæ,pecuniam nolentes tangere,cum utantur tamen libenter illa,etiam ad luxum uſq; A & faſtum. Verum hic exeruit tum ſe in diſcipulis doctrina Chriſti,qui tantam pecuniam,et ut uериſimile eſt,omnem quam habebant,parati fuerunt,in uſum populi iſtius expendere.

Præterea ꝙ acceptis quinq; panibus & duobus piſcibus,gratias egit, hoc eſt, benedixit, ut Matthæus & Mar.habét(benedicere enim laudare Deum eſt,gratiáſq; ipſi agere, unde & alijs locis pro eodem utrunq; uſurpatur,ut ex.26.infra,& Mar.4.patet)declarauit,ꝙ memores eſſe debeamus diuinæ erga nos bonitatis,ac propenſi,qualibet ipſam occaſione prædicare. Etenim non hoc ſolo loco,ſed quoties Euangelicæ literæ ipſum panem ſumpſiſſe in manus memorát,gratias ſimul Patri egiſſe teſtantur. Vt infra cap.ſequenti &.26.ac Lucæ.24. Vnde qui ſumendo cibum,atq; quæuis alia Dei beneficia uſurpando,quiduis potius animo & ore tractant,quã Dei,cuius nunquã bonitate non fruimur,laudes,ij profecto alio ſe probant ſpiritu agi,quã Chriſtus actus fuerit. Quod miniſterio diſcipulorum apponi panes,& piſces Dominus uoluerit,fecit,ut uirtutem ſuam uelut in manibus ipſorum exereret,atq; ita ad fidendũ ſibi tanto magis animaret. Nam ne ſic quidem,ſatis potentiam ipſius potuerunt agnoſcere, quod probauit,illorum in mox ſequenti tentatione,diffidentia,ut memorat Marcus. Ait eni: Non intellexerant de panibus,erat enim cor eorum excæcatum.

Porro ꝙ certo ordine quem Marcus & Lucas memorant, fecit homines illos diſcumbere, factum arbitror,ut ad ſuſpiciendum miraculum,animi eorum magis erigerentur. Nam utiq; mirum fuit,tantum conuiuarum facere diſcumbere,& ceu menſam eis ſterni, cum non niſi quinq; panes,& duo piſciculi,adeſſent.Reliqua ꝙ Paſcha imminebat,ꝙ fœnum multum eò loci erat,ꝙ de piſcibus diſcipuli quantum uolebant appoſuerũt turbis,ut Ioãnes ſcribit,quod ipſum,utiq; & de panibus factum,non eſt dubium,quod circiter quinq; milia uirorum fuerunt,hæc omnia ita,propter lucem & certitudinem hiſtoriæ memorata accipio,mittens allegorias friuolas.Nam hominem fœni ſimilé eſſe,per Apoſtolos oportuiſſe uerbum Dei prædicari,& alia huiuſmodi,præſtat ex alijs,& proprijs ac certis locis docere. Vtinam uel unũ hoc hinc diſcere poſſemus,quò indubie omnia hæc proprie pertinent,Chriſto adhærentibus,etiam in deſerto,id eſt,ubi humanum auxilium defuerit,nihil neceſſariorum ac uerorum bonorum defuturum.Quod Euangeliſtæ deniq; ſcribunt,ſaturatis omnibus tantum ſuperfuiſſe, abundantiam teſtatur bonitatis Dei,in ſibi fidentes.De numero duodenario,philoſophentur,quibus certiora ſcripturæ ſordent.

Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos ſuos &c.) Sic &.8.ſupra legimus,cum paulo illuſtrius B diuinam uirtutem exeruiſſet,iámq; ſupra modum,à turbis adobrueretur,dediſſe operam, ut ad tempus dilaberentur. Carnalis enim populi applauſus nolebat,magis quærebat, qui auido corde uerbum Dei audirét. Ac in Ioanne quidem hoc loco,aperte cauſſa ſcripta eſt,cur uoluerit,turbam mature amotam,nempe ꝙ uellent ipſum Regem facere. Iam terrenum regnũ nolebat,qui Rex erat cælorum & in præſenti ſerui,non Regis figura nolebat conſpici. De his ſupra cap.5.mox ab initio,& item.9.in illud:Cum uidiſſet autem Ieſus turbas.

Scrupus uero uidetur hic ineſſe,ꝙ Ioannes ſcribit diſcipulos traiecto lacu ueniſſe Capernaum,& in Marco coactos à Domino conſcendere nauim,& præcedere ipſum tranſmiſſo mari Bethſaidam,Matthæus ſimpliciter habet in ulteriorem ripam.Sed quid ſi iuſſi recta trajcere,nempe Bethſaidan unde uenerant,& acti tempeſtate,appulerint tamẽ Capernaum?Quãquã cum habitare fere Capernaum tum ſolerent,non eſt ueri diſſimile, Dominum quoq; uoluiſſe,ut Capernaum abirent,ſed quia cupiebat ꝙ primum illos diſcedere, quo & turbas citra moram dimitteret,iuſſerit in uiciniorem ripam traijcere,quo maturius à ſe abirent. Nam cum & ab omni mala ſpecie,alienum eſſe oporteat uirum bonum,& alioqui à Iudæis ſeditionis,affectatiq; regni ipſe inſimularetur,præſtabat,ſtatim amoliri ſtultam illam turbam,quæ parabat rapere ipſum.& Regem facere.Quod exẽplum utinam omnes imitaremur, ut prædicantes Chriſtum,aut alias hominibus benefacientes,nihil nobis fieri pateremur, ne quidẽ nimium nos laudari,ne non Domino gloria omnis tranſcriberetur, & ulla daretur occaſio malis,uerbum & opus Domini calumniandi.

Concordia Euangeliſtarum.

Ac dimiſſis turbis,aſcendit in montem ſolus ad adorandum.Mar.6. Io.6.) De oratione & ſeceſſu ad eam neceſſario,ſupra.cap.6.Quibus nihil habeo quod adijciam, ꝙ ꝙ moneam & horter,ut exemplum Chriſti,qui identidem ad precandum ſeceſſit,cum omnes, tum præcipue qui Eccleſijs præeunt in uerbo,diligenter perpendant.Etſi enim homo uerus erat,diuinon tamen ſpiritu,opulentius ꝙ quiſquã alius unꝙ pollebat, unde certe, neq; diſtrahi adeo mente,neque tepeſcere fide,ut nos potuit,quod ſcilicet opus adeo illi fuiſſet,toties ad precandum ſeſe conferre,aut certe oraturum tantopere captare ſolitudinem. Nihilominus tamen, tantam muneris ſui molem ſentiebat,ut ſibi homini,ſubinde apud Patrem,ceu conſolatio-

Cur Chriſtus ſeceſſerit ad orandum.

C nēm,atq; uirium quandam reparationem petere,operæprecium duxerit. Ac utcunq; ualeret
ſpiritu,quem nulla externa,à diuino colloquio reuocare poſſent, ſolitudinem tamen petijt,
uel quo prolixius,atq; affectibus liberioribus cum patre ageret.

Omnino enim ut cum plene dabitur ad Dominum concedere,præſentia linquemus uni-
uerſa,ita cum inſeria oratione,huius quidam guſtus percipiatur,mirum non eſt, ſi ea requi-
rat,ab omnibus iſtis rebus mundi ſeceſſum.Opus plane eſt,non huius ſed uitæ futuræ.Quā
doquidem ergo iam meditari profecto debemus, quod nos futuros ſperamus nempe ut cū
Cur nobis ſe-cedendum. Domino ſemper ſimus,atq; perpetuo cum ipſo ceu colloquamur,ſi nulla alia cauſſa eſſet,uel
hæc ſola ſatis erat,cur crebro à uitæ huius negotijs,& humanarum rerum tumultu,ſecedere-
mus,quo ſi nihil aliud, certe intentius poſſemus diuina memorare, & cum Domino collo-
qui religioſius.Iam præterea ſentimus omnes,quàm facile uerſantibus uſq; in negotijs huius
ſæculi,torpor quidam,& tepor in diuinis rebus obrepat,quanquam paruo negotio,aduer-
ſis rebus fiducia in Deum labaſcat,quare profecto crebriores orationes haberi nobis oporte-
bat,& indubie haberētur,ſi & propriam miſeriam,& diuinam bonitatem, recte haberemus
cognitam.Tum uel maxime ſecretum oraturi peteremus,ſi orationis uim,quæ ſerium eſt,ut
ſupra tractauimus,cum Deo colloquium,probe noſceremus.Ridetur nanq; à nobis deus,u-
bi non mente intentiſſima cum ipſo agimus.Sed de his ſupra.

Mirus fructus ſeceſſus ad precandum. Proinde moneat nos uel Chriſti exemplum,ut & frequentiora cum Deo colloquia capte-
mus,& quo illa habeamus tum certiora,tum uiuaciora,ſecedamus ab omnibus hominibus
& omni eo,quod ad ſe animum noſtrum quoquo modo rapere poſſit. Chriſtus ne cum ſe-
ctatoribus quidem illis tribus diſcipulis in monte oliuarum,quando cum patre loqui ſtatue-
rat,hærere ſuſtinebat.Qui Chriſti ſunt,tentent hac in re,& præcipue qui uel uerbi,uel alio gra
uiore miniſterio addicti ſunt,Chriſtum imitari, eum ſentient proculdubio fructum, ut mire
deteſtaturi ſint,quo ab ea re diſtenti antea fuerunt torporem, & ſanctis huiuſmodi ſeceſſibus
dabunt ſeſe multo frequentius.Si conuerſatio noſtra cæleſtis eſſe debet, ubi ciues adſcripti ſu
mus,qui non cæleſtibus potiſſimum delectemur? Da domine nobis,bonitatis tuæ guſtum,
quo creberrime ablegemus,quæ tamē deſerere penitus & breui,tū ſperamus, tum optamus
& tuæ nos iungamus mellitiſſimæ præſentiæ,quæ nobis in ſeria beneficiorum tum comme
moratione,& ſanctiore uerborum tuorum penſiculatione,in quibus religioſa precatio uerſa
tur,mirifice expoſita eſt.Hactenus de ſeceſſu ad orandum, & cum Domino colloquendum,
D cuius utinam uirtus,omnibus qui Chriſti eſſe uolunt,eſſet plenius perſpecta,plane breui aliā
uiſuri Eccleſiam eſſemus.

Cæterum nauis iam in medio maris erat,&c.Marc.6.Iohan.6.) Beneficium illud miri-
ficum,multiplicatorum panum,ut tantæ multitudini ſufficerent, non ſatis, ut Marcus teſta-
tur,Chriſti uirtutem diſcipulis commendauerat,aduerſa igitur eos tentatione uoluit erudire
atq; animorum ipſorum craſſitiem pertundere,ut tandem animaduerterent quem haberent
magiſtrum.In cuius ſcilicet agnitione,omnis ipſorū ſalus, erat ſita. Excitari ergo ipſis paſſus
eſt tempeſtatem ſatis formidabilē,uiditq; laborantes,ut Marcus habet,nec ſuccurrit eis.Quin
cum ad quartam uſq; uigiliam,hoc eſt,ultimam noctis portionem. (Diuidebatur enim nox
in quatuor partes,quę uigiliæ dicebantur,quod toties cuſtodiæ nocturnæ mutarentur) cum
undis paſſus eſſet illos conflictari, & ipſi iam nauigaſſent ſtadia ferme uiginti quinq; aut tri-
ginta,aduenit ad eos, ſed ut magis terreret. Nam ſpectrum eis uidebatur, unde adeo uiſo eo
conſternabantur,ut exclamarent. Ibi demum iuſſit eos confidere, ſeipſum adeſſe, nullum
ſpectrū. Atq; quo magis eos & ſuæ potētiæ,& ipſorū incredulitatis admoneret,in Petro mox
peculiare exēplū ædidit.Is enim ut Matth.ſolus narrat, ad iſtā Domini cōſolationē reſponde
rat,Domine ſi tu es,iubeto me uenire ad te ſuper aquas.Iuſſit ergo,ut ueniret,uenit, & ſuper
aquas iā aliquātū ambulauit.Sed ſimulatq; uidiſſet uentū ualidū,terrebatur, cúmq; mergi cœ
piſſet,exclamabat:Domine ſerua me.Qui extenta cōtinuo manu apprehendit eū,& ob fidei
puſillanimitatē increpauit.Cūq́; ingreſſi nauim fuiſſent,conquieuit uentus.Iohannes habet:
uoluerunt ergo eū recipere in nauim,& ilico nauis appulerat terræ,&c.Vt equidē putē, cum
Concordia Matth. et Ioā. Petrū erexiſſet,& in nauim rurſum duxiſſet ipſéq; pariter ingreſſus fuiſſet, ꝙ ſimul & uentus
quieuerit,& nauis terræ appulerit.Certe Iohānes non negat Dominū nauim ingreſſum, ꝙ
Matthęus & Marcus aperte affirmant,ſed dicit tantū.Voluerunt eū in nauim recipere,& ilico
appulerat terræ,non addidit priuſq́; eū recepiſſent.Fieri enim potuit ut inter recipiēdū ipſum
uel ſimul atq; receptus fuiſſet atq; ipſi eū adorarēt,& tēpeſtas reſederit,& nauis terrā cōtigerit.

Supra octauo præſens in naui Chriſtus permiſit diſcipulos, nō diſſimili modo tentari, ubi
dicta quædā ſunt,quæ & huc faciunt.Præterea uero hinc diſcendum,quę animorū noſtrorū
ſtupidi

ſtupiditas eſt, Dei erga nos bonitatem ſæpe nobis ex beneficijs ipſius, non poſſe ſatis agnoſci, A ibi optimum Patrem noſtræ ſalutis cauſſa, immittere aduerſa, quo uidentes nihil ſaluti, in omni creatura, ſed in creatore ipſo ſolo ſita ſemel omnia, in agnitione quoque ipſius, quę uita noſtra, creſcamus. Sic exercitos aduerſis ſanctos quoſlibet ſcriptura teſtatur, in Dauide præcipua exempla uidemus. Deinde ex eo, quod amantiſſimus ſuorum Chriſtus, potuit tam diu diſcipulos ſuos coram uidere, cum fluctibus peranxie dimicare, animaduertendum eſt, nequaquã ideo nos à Domino negligi, ſi non eueſtigio periculis nos eximat. Quod præterea magis terruit, prius quàm liberaret & conſolaretur, monemur cum aduerſitas ſumma fuerit, tum proximã adeſſe ſalutem: Quod uero Petrum aqua portabat, prius quàm hæſitaret, oſtẽdit fidei omnia poſſibilia. Vnde quàm primum timere cœpit, cœpit & mergi. Poſtremo eo quod qui in naui erant, Chriſtum adorauerunt, dicentes: Vere Dei filius es, apparet, cur bina hæc tentatio, & communis omnibus, & propria Petro fuerit immiſſa, nempe ut ex lato auxilio, Dominus agnoſceretur eis, Chriſtus eſſe, quæ ſumma erat ſalutis ipſorum. Eadem cauſſa & nobis aduerſa immitti credamus, qui plane ſentimus, dum uſque ſecundis rebus fruimur, cognitionem cultúmque Dei in nobis langueſcere, & donis, quã donatori Deo, animos magis addici.

Et cum traieciſſent, uenerunt in terram Geneſareth. Mar. 6,) Regio adiacens lacui Geneſar, ab eodem nomen accepit, de quo ſupra cap. 4. in illud: Ambulans autem Ieſus iuxta mare Galilææ. Quod uero undique Domino afferuntur ægroti, monſtrat ipſum ſeruatorem eſſe, qui potiſſimum adflictis & miſeris opem ferre delectetur, quod nobis & in ipſum fidem, & erga proximos dilectionẽ debet augere, quo & nobis eadem ab ipſo expectemus, & fratribus pro noſtra uirili eadem præſtemus. Sic & illud quod uiri loci illius, nuncios in omnem finitimam regionem miſerunt, qui Chriſtum adeſſe nunciarent, atque male habentes ipſi adducerent, docet pro alijs quoque curam habere. Sane ad eundem modum, debemus & nos dare operã, quotquot Chriſtum habemus, ut eum quã plurimi agnoſcant, omnésque morbidi, ſalutem ab ipſo petant. Porro de tanta ui miraculorum Chriſti, &c. 4. ſupra. 8. & alias, aliquoties iam dictum. De tactu uero fimbriæ ſupra nono in hiſtoria mulieris, quę profluuio ſanguinis laborauerat.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

TVNC accedunt ad Ieſum, qui ab Hieroſolymis uenerãt ſcribæ & Phariſæi, dicentes: Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? Non enim abluũt manus
B ſuas, cum edunt panẽ. At ille reſpondens, dixit eis: Quare & uos tranſgredimini pręceptum Dei propter traditionẽ ueſtram? Nam Deus præcepit, dicẽs: Honora patrẽ & matrem, & qui maledixerit patri & matri, morte moriatur. Vos autẽ dicitis: Quicumque dixerit patri & matri, quicquid doni a me profecturum erat, id in tuum uertitur commodum, & non honorabit patrẽ ſuum, aut matrẽ ſuam, & irritum feciſtis præceptum Dei propter traditionẽ ueſtrã. Hypocritæ, recte de uobis prædixit Eſaias, dicẽs: Appropinquat mihi populus hic ore ſuo, & labijs me honorat, cæterum cor eorum procul abeſt a me, ſed fruſtra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum.

Exo. 20.
Deu. 5.
Eſa. 29.

Et aduocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite & intelligite, non quod ingreditur in os, impurat hominẽ, ſed quod egreditur ex ore, hoc impurũ reddit hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt illi, Noſti Phariſæos, audito ſermone iſto offenſos fuiſſe? At ille reſpondens ait, Omnis plantatio quã nõ plantauit Pater meus cæleſtis, eradicabitur. Omittite illos, duces ſunt cæci cæcorum. Porro ſi cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadent.

Reſpondens autem Petrus, dixit ei. Diſſere nobis parabolam iſtam. Ieſus autem dixit. Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluũ abit, & in ſeceſſum eijcitur? At ea quæ proficiſcuntur ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa impurum reddũt hominẽ.

C Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, ſtupra, furta, falſa teſtimonia, conuitia. Hæc ſunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem.

Et digreſſus illinc Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Cananæa quæ a finibus illis uenerat, clamabat ad illũ dicens. Miſerere mei domine fili Dauid, filia mea miſerere a dæmonio agitatur. Ille uero nõ reſpondit ei quicquam. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant illum, dicentes. Amitte illam, nam clamat poſt nos. At ille reſpondens dixit. Non ſum miſſus, niſi ad oues perditas domus Iſraeliticæ. Illa uero uenit & adorauit eum, dicens. Domine ſuccurre mihi. At ille reſpondens dixit. Non eſt honeſtum ſumere panem filiorum & obijcere catellis. Hæc autem reſpondit. Certe domine, etenim catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus dixit illi. O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut uis. Et ſanata fuit filia eius ex eo tempore.

Et progreſſus illinc Ieſus, uenit iuxta mare Galilææ, & conſcenſo monte, ſedebat illic. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, ducentes ſecum claudos, cæcos, ſurdos, mutilos, & alios multos, & abiecerunt eos ad pedes Ieſu, & ſanauit eos adeo, ut turbæ miratæ ſint, cum uiderent mutos loqui, mutilos eſſe ſanos, claudos ambulare, cæcos uidere, & glorificabant Deum Iſrael.

D Ieſus autem uocatis ad ſe diſcipulis ſuis dixit. Miſeret me turbę, propterea quod iam triduum perſeuerãt apud me, & nõ habent quod edant, & dimittere eos ieiunios nolo, ne deficiant in uia. Et dicunt ei diſcipuli eius. Vnde nobis in ſolitudine panes tam multi, ut ſaturemus turbam tantam? Et dicit illis Ieſus. Quot panes habetis? At illi dicũt, Septem & paucos piſciculos. Et iuſſit turbas diſcumbere in terra. Et ſumpſit ſeptem panes ac piſces, & poſtquam gratias egiſſet, fregit, deditq; diſcipulis ſuis, diſcipuli uero turbæ, comederuntq; omnes, & ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt quod ſuper erat fragmẽtorum ſeptẽ ſportulas plenas? At ij qui comederant, erant quater mille uiri, præter mulieres & pueros. Et dimiſſis turbis conſcendit nauim, uenitq; in fines Magdala.

TVnc accedunt ad Ieſum, qui ab Hieroſolymis, Marci. 7.) Hic rurſum Euangeliſta Chriſti ſermonem narrat, quo libertatem rerum externarum, aperto apertius docuit, & ſemel uniuerſa hominum commenta reiecit. Clara & aperta hiſtoria eſt. Primum uero notatur Phariſæorum atq; Scribarum, cum præpoſtera religio, imo ſuperſtitio in proprijs inuentis, tum arrogantia atq; maleuolentia, erga ſe meliores. Et hi tamen omnium optimi erant, nempe Hieroſolymitani. Ita autem ſolet omnis fucata iuſtitia, cum nihil minus ſit, quàm quod uult audire, damnat tamen præ ſe omnia. Deinde nemo dubitet, certa Dei diſpenſatione factum, ut diſcipuli, communibus, hoc eſt, illotis (commune enim profanum, in ſcripturis dicitur (ut Actor. 10. aperte indicatur) manibus, coram cenſoribus iſtis, cibum ſumerent, non minus quàm ſupra, quod diſcipuli Sabbatho eſurirent, & per ſegetes iter facerent. 12. quo Chriſto occaſio daretur, contra traditiones humanas, quæ natura ſua, ad tranſgreſſionem mandatorum dei pertrahunt, differendi. Certe ij ipſi culpantes diſcipulos, quod illotis manibus ederent, contra traditionem ſeniorum, legem Dei interim traditione ſua alia, irritam fecerant, ſicut & hic occaſione traditionis, cuius prætetitæ arguebant diſcipulos legem Dei, tranſgrediebantur, damnantes conta iura dilectionis innocentes.

Ingenium fucatæ iuſtitiæ.

Ingeniũ fucatæ iuſtitiæ.

Lex Dei erat, de honorandis parentibus, id eſt, magni habẽdis ut omnia miniſtrare eis filij

parati

parati ſint, id enim uere demum honorare eſt, quod ſane cum ex præſenti Chriſti ſermone,
A qui inhonoratos parentes cenſet, quibus filij non benefecerint, & neceſſaria uitæ non mini-
ſtrauerint, tũ 1. Timoth. 5. ubi Paulus preſbyteros qui bene præſunt, duplici honore dignos
affirmat, abunde patet. Contra uero hanc legem ita cauerãt Phariſæi, quæſtus cauſſa: Si quis
dicat patri aut matri, Corban, id eſt, dono, quod ex me uenit, tu adiutus fueris legi de hono-
randis parentibus ſatisfecerit. Et ita ſtatuẽtes, pronunciat Chriſtus, irritam facere legem Dei,
qua non ſinant filios aliquid facere parentibus, efficiantq; ut eos inhonorent.

Quomodo irritam legem Dei fecerint Pha.

Hæc probe notemus, Chriſtum iudicare eos, Dei leges facere irritas, quicunq; doceant, quo
ab obſeruandis illis, homines quouis modo auocentur, aut remorẽtnr. Profecto nemo Pha-
riſæorum ita cauerat, parentibus nihil facito, nobis potius dato. Sed ſi qui præterita paren-
tum neceſſitate, templo quid offerant, & illis tantum ſimul id imputent, legem de honoran
dis parentibus impleuerunt. Iam natura huc propenſi ſumus, ut noſtra in omnibus quæra-
mus, cum ergo perſuaſi eſſent filij, offerendo templo, quibus forſan parentibus opus fuiſſet,
eadem opera, & ſibi gratiam paraſſe apud Denm, & legem de honorandis parentibus im-
pleſſe, certi hoc maluerunt, quàm ſolos parẽtes demereri, atq; ita, ab obſeruatione præcepri
Dei fuere retracti. Sic noſtro ſæculo, quod perſuaſi fuere homines, ſingularis eſſe apud De-
um meriti, templa extruere & ornare, miſſas inſtituere atq; alia huius monetæ, cum iſtiuſmo
di magnifica, & ad nomen, magis quã beneficentiam in pauperes factura uiderentur, uidi-
dimus pleroſq; mille aureos in iſtiuſmodi hominum inuenta inſumpſiſſe, qui nullis rationi-
bus potuiſſent adduci, ut centum duntaxat, minimis Chriſti, pro quo tam inſignes promiſ-
ſiones, ſed à Deo habemus, impendiſſent. Ita eſt ingenium hominum, natura ſemper ad ua-
nitatẽ, & in quibus ſeſe homo admiretur, procliue, difficile ad ea, quæ uere bona, Deoq; gra-
ta exiſtunt. Porrò huiuſmodi ſunt traditiones hominum uniuerſæ, non ſimpliciter uanitas,
ſed qua à ueritate ſimul homines abducantur.

Traditiones autem intellige, quæ meræ hominum inuenta ſunt. Nam quæcunq; ad exter
nam uitam decenter & cum commodo proximorũ degendam, ab hominibus conſtituun-
tur, non humanæ, ſed diuinæ traditiones ſunt, dimanãtes ſcil. ex lege dilectionis, mandato-
B rum Dei capite. Vnde Petrus inquit: Subditi eſtote; omni humanæ conſtitutioni, propter
Dominum, ſiue regi, tanquam præcellenti, &c. Humanæ enim huiuſmodi leges dicuntur;
quod per homines eduntur, non autem quod ab hominibus natæ ſint; quare hortatur Pe-
trus, ut propter Dominum illis pareamus. Si propter Dominum, profecto Dei leges iam exi-
ſtunt. Illæ uero tantum hominum commenta ſunt, & eius farinæ, cuiuſmodi hic à Domi-
no damnantur, quæ nullam bonam frugem adferunt proximis, ſed gratificandum potius
Deo ſunt conſtitutæ. Quales apud nos ſunt, quæcunq; de diſcrimine dierum, locorum, per-
ſonarum, ciborum, & aliarum rerum externarum, præcipiunt. Vt diebus quibuſdam non
operandum, templa ab Epiſcopis conſecrata ſancta habenda, unctos ab eiſdem ſanctos eſſe,
& debere uiuere cælebes, carnibus non ſemper ueſcendum, & hoc genus alia innumera. Ex
his nanq; nulla uitæ externæ prouenit commoditas, imò damna R. pub. plurima dantur,
& ſunt in hoc tantum conſtituta, ut eis Deus colatur. Qui tamen nulla re coli poteſt, quæ in-
utilis ſit proximis. Iſta demum ſunt illę hominum præcepta & leges, quæ ubiq; ſcriptura
damnat. Atq; his Paulus teſtimonium fert, quod inuenta ſint hominum ueritatem auerſan-
tium, ad Titum 1. Primum nanq; contemnitur per hæc Deus, quaſi uero, quæ ad pietatem
faciant, noſq; ipſi approbent, nõ ſatis ſpiritus Dei ipſe, in ſcriptura ſua docuiſſet, cum tamen
id feciſſe ſe affirmet, atq; ex ſua ſcriptura ita poſſe inſtitui hominem Dei, ut perfectus ſit, &
ad omne opus bonum inſtructus, 2. Timot. 3. atteſtetur. Deinde rariſſimus eſt, qui non illis
ipſis humanis inuẽtis, ſi ea ſtudioſius obſeruarit, pluſquam gratiæ Dei, fidat. Quod proh do-
lor nimium uerum pridem experti ſumus. Quot nanq; hodie millia ſunt eorum, qui nequa
quam è uulgo Chriſtianorum haberi uolunt, qui miſſis, alijsq; commentis hominum lon-
ge plus fidant, quàm morte Chriſti: Poſtremo natura ſua efficiũt, ut ſtudium erga præcepta
Dei remittatur. Sic planè opera charitatis erga egenos, tantum nõ obliterata ſunt, præ ſplen-
dore operum, quæ præſcripſit temeritas humana. Ad hæc ſi quis rem ipſam recta ſecum
uia reputet, depræhendit omnino eos qui docent aut ſtatuunt, quæ ad pietatem pertinere de
beant, nec tamen habeant certam ex diuinis mandatis, originem, quantum in ipſis eſt, pla-
niſſime leges Dei irritas facere, docereq; illas tranſgredi. Agnoſcet enim illos non ſolũ intro-
ducere contemptum Dei, quo ſemel uniuerſæ Dei leges ſoluuntur, non tantum euacuare fi-
dem gratiæ Dei, ſine qua nihil non impiũ eſſe poteſt, non modo deniq; ſtudium ad manda-
ta Dei remittere, ſed præterea ſingula fere mãdata hominũ, ſingula ſtatuta Dei aperto marte

Quæ uere humanæ traditiones dicantur.

C oppugnare,atq; ſubuertere. Sic quod Phariſæi,pro parentibus, docuerãt offerre ad templũ, num ex diametro pugnabat,cum præcepto Dei,uolentis parentibus benefieri, potius quam ſibi quicquam offerri? Quia pluris ipſi eſt miſericordia,quã ſacrificium. Sic quicquid noſtri Phariſæi docuerunt de ornandis templis & aris,de offerendo Deo,diuis, animabus defunctorum,nunquid omne id detractũ fuit,pauperibus, quibus quicquid negatur, Chriſto ipſi negatur? Sic obedientia monaſtica ſoluit paternam & publicam,paupertas eorũ,uere Euangelicam,& diſpenſationem rerum Deo gratam. Caſtitas, ſolidam animorum atq; corporũ ſanctimoniam. Sed quid opus multis? Nihil omnino mandatorum hominum inuenies, ꝙ mere hominum ſit,ut dixi,nec tamen pugnet,non ſolum cũ communi pietatis ratione, ſed etiam cum certo aliquo Dei præcepto,uereq; bono opere? Authorem ſiquidem ſuum referat oportet,qui bonus ſpiritus eſſe non poteſt,quia is ſecum pugnare non poteſt. Teſtatur in ſacris literis ſe quæ ad abſolutam pietatem faciant,tradidiſſe omnia,nõ igitur poterit,demum adijcere alia. Teſtatur in ſpiritu & ueritate,uerum Dei cultum conſiſtere, nõ igitur poterit reducere rurſum nos ad infirma & egena elementa mũdi,in quibus hæret, quicquid eſt traditionum humanarum. A malo igitur & aduerſario ſpiritu inuehantur oportet, ad ſubuerſionem omnis ſolidæ pietatis. Hinc ſumma eorum,nempe delectum ciborum & coniugij abdicationem,doctrinas Dæmoniorũ Paulus uocat, 1. Timoth. 4. & Coloſſ. 2. inanem deceptionem,atq; à Chriſto abalienationem. Nouerat enim pium Apoſtoli pectus, non eſſe præſentius pietatis toxicum,quare acerrime ubiq; traditiones hominum impugnauit.

Singula hominum mandata ſingula Dei euertũt.

Author humanarum traditionum Satanas.

Sed ſemper probe diſcernãtur,quæ nihil niſi hominum cõmenta,& quæ præcepti, dilectionis ceu explicationes quædam exiſtũt. Hortatur & Paulus, ut in Eccleſia mulieres uelato capite orent,uiri reuelato,ut ad cœnam Chriſti alius alium expectet, quo in cõmuni ea peragatur,ut linguis in Eccleſia nemo loquatur,ſi deſit interpres, ut non promiſcue prophetent, & abſq; ordine omnes,ſed duo aut tres,& cæteri dijudicent, & alia non nulla,quæ nominatim in nullo Prophetarũ diuinitus præcepta leguntur, neq; tradita à Chriſto ab Euangeliſtis memorãtur,nihil minus tamen ſunt,quã præcepta hominũ. Ex ſcriptura nanq; & Dei mandatis originem trahunt. Ad quã ſanè Paulus in adductis locis reſpexit. Certe, ꝙ mulierem uelatam orare,uirum ſecus uoluit,ex lege Dei,qua Dominus caput mulieris uirum conſtituit, deſumpſit,eamq; legem Dei citauit. Quæ uero de cœna præcepit,mutuatus eſt, ab exemplo D Chriſti quod & adduxit. Sic quæ de linguis & prophetis ſtatuit, ideo ſe ſtatuere affirmauit, ꝙ facerent ad ædificationem. Ad hæc nihil ſalutis in iſtis omnibus poſitum uideri uoluit,ſed decere ita Chriſtianos,qui ut populus Dei,decentiſſime atq; ordinatiſſime, quia pro dilectione Dei,& proximi,omnia agere debeat. Et quidem hæc tradituncula, de lauandis manibus ante cibum,ſi pro uitæ duntaxat decentia cõſtituta fuiſſet,neq; habita ad pietatẽ neceſſaria,ut citra peccatũ potuiſſet præteriri,nequaquam damnabilis fuiſſet. At ita urgebant Phariſæi eam,ut quæ nõ ſine inſigni peccato poſſet poſt haberi,id demũ noxiam reddebat. Sic uero habitam,uel id arguit,quod cũ aliqui duntaxat ex diſcipulis Domini, ut Marcus habet, forte per incogitantiam,cibo ſeſe adſunxiſſent,manibus illotis, id Phariſæi iſti dignũ tamen duxerunt,pro quo tam grauiter cũ Domino expoſtularent. Niſi enim hoc ſingulari iniquitate feciſſent,haudquaquam grauiter adeo illos Chriſtus uiciſſim increpuiſſet, uocans hypocritas. Summa itaq; eſt, quicquid homo ſtatuerit,quod quomodocunq; ad uſum proximorum faciat,eoq; ex præcepto dilectionis, deriuatum ſit,ut ſunt leges ciuiles,ſtatuta œconomica,ceremoniolæ ac ritus,quibus ad uerbũ Dei cõmodius docendum, & audiendum,tum precandum,deniq; ad cœnam atq; baptiſmũ Chriſtiani utuntur, ac quicquid omnino ad uitam iſtam commodius atq; decentius degendam,momentum aliquod habuerit, id nequaquam traditio humana,ſed diuina,licet per homines adminiſtrata,æſtimãda eſt. Quicquid aũt nihil huius habet,ſed demerendi Dei cauſſa adinuentum eſt, neq; quicquam cũ mandatis Dei cõmune habet,quibus tamen ratio pietatis abſolutiſſime continetur, id humana traditio eſt,qua non fruſtra tantum Deus colitur,ſed lex eius etiam tranſgreditur, & irrita redditur,ueritas auertitur,pietas euertitur, fide nimirũ Chriſti ablegata, & dilectione poſthabita. Ecquæ inſania à doctrina,ac mandatis hominum, boni aliquid expectare, cum homo ſuo agens ſpiritu nihil ſit niſi mendacium & uanitas,neq; poſſit conſummatius aliquid excogitari,ijs quæ in ſcripturis docuit ſpiritus Dei? Diligenti Deum ex toto corde, & proximum ſuum ſicut ſe ipſum,quid quæſo adijciat inuentum hominum? Sed hæc, ut meridiana luce clariora ſunt pijs,ubi eorum duntaxat monẽtur,ita nihil obſcurius reprobis. Iis nihil niſi hominibus,nihil item niſi humanum poteſt probari,hoc eſt,quod uanum & noxium fuerit.

Hypocritæ recte de uobis prædixit Eſaias &c. Mat. 6.) Non ſunt ueræ pietatis hoſtes nocentiores,

centiores,quàm inuenturos & uindices traditionum humanarum,ac nihil niſi uaniſſ.hypo
A critæ,quare ueritatis ſolidæq; pietatis,adſertor Chriſtus, ſuo illos nomine ex ſpiritus grauitate, & authoritate appellauit. Locus uero adductus,Ieſcha.29. legitur Ebraice in hæc uerba: Dixit uero Dominus,eo quod hic populus ore ſuo accedit,& labijs ſuis me honorat, cor uero eius longe à me eſt,& eſt apud eos obſeruãtia mei,mandatũ hominum, quod docti ſunt. Propterea ſtupenda huic populo faciam,quæ mira ſunt & portenta, & ſapientia ſapientum eius peribit,& intelligentia intelligẽtium eius obſcurabitur. Sic Ebræa habent, nec eſt in ſenſu,& ſi in uerbis parua,uarietas. Quod enim Euangeliſtæ ex Græca æditione legunt, fruſtra me colunt,docentes doctrinas,præcepta hominum, omnino idem eſt cum eo, quod Deus tanquam hypocriticum,eoq; non tantum fruſtraneum,ſed et inuiſum ſibi cultum damnat, quod timor ſui & cultus apud populum Iudaicum eſſent,nihil niſi mandata hominum,quibus tandem,ex doctrina hominum tantum adſueuiſſent. Nam corde non docebantur diuinitus,ideo præcepta Dei,illa externa,quæ de ceremonijs data erant, tanquã humana amplectabantur,iuxta inſtitutionem ſcilicet ſacerdotum,& parẽtum. Id autem eſt, hominibus non Deo ſeruire,& cum ſic res habent homines ſua ſemper commenta, adijciunt. Idem illis quoq; uſu uenerat,ideo uere fruſtra Deum colebant, quippe, qui miſſam facerent, fidem et charitatem,& ore magnopere ipſum celebrantes, cor nimium alienum ab ipſius uoluntate haberent. Eoq; minatur ſtupenda ſe illis,quæ nemo non miretur & ſtupeat facturum, ea ſcilicet immiſſurum mala, è quibus nulla ſe ratione poſſent expedire,uiderentq; perijſſe ſapientiam ſapientum, & intelligentiã intelligẽtium abſconſam. Id profecto non ſolum populus Iudaicus,ſed nos quoq; miſeris modis experti ſumus, plane ſtupendis adobruti malis, & omni ſimul ſapientia & intelligentia perdita,& præcipue eorum, qui inſtituere Chriſti populum debuerant, ut ea ſiquidem ſtatuerunt ac præceperunt, quæ iam pij omnes ſtupere ſatis nequeunt. Quis enim digne ſatis miretur,quod pro Chriſto Ieſu, quẽ morte ſua redemiſſe nos,& omnem Dei gratiam atq; iuſtitiam nobis paraſſe ſcripturæ tam aperte clareq; prædicant,tot inuenta hominum,quibus iuſtificemur & ſaluemur, uulgo & ſapientes populi docuerint, & populus cupide adeo receperit & teneat etiamnum mordicus? Quis uel ſolum
B purgatorij commentum, tám lucroſum ſacrificis, & damnoſum pauperibus Chriſti, præ quo omnis in hos beneficentia interijt,ſatis ſtupeat? Quis Chriſtianorũ credat hodie,mundo potuiſſe perſuaderi,maxime ſuperſtitibus ſcripturis,humanis opuſculis,poſſe expiari peccata,& cælum promereri,qui in omni uita noſtra,ne uno quidem momento,quæ debemus Deo præſtamus,niſi efficacem operationem erroris miſſurũ Deum, ex ſcripturis didiciſſet, tum illi obnoxios multos uideret? Si Chriſti ueritas paſſim obtineat, quod Dominus donet,quis putas poſterorum credere ſuſtineat, unquam fuiſſe homines, habitos inſigni prudentia & probitate,qui maluerint ſacrificos & monachos habere ſcortatores, quàm maritos? qui leges Pon. Ro. Euangelio non modo prætulerint,ſed hoc præ illis, ſic ſunt deteſtati,ut eius confeſſionem,pluſquam ullum ſcelus ac flagitium ſint perſecuti,aqua, laqueo, ferro,igni,& nullo non genere ſuppliciorum? Sed hæc ultio hypocriſis eſt, qua ore Deum maiores noſtri omnes extulerunt, corde uero fuerunt ab ipſo alieniſſimi, eoq; humana, id eſt, ſua, nempe mendacium & uanitatem ueritati ipſius prætulerunt. Fecit ergo eis Deus ſtupenda,quæ mirari iam nemo ſatis queat,ijs illos,& eorum poſteros,erroribus, ſpiritualibus malis,& inde corporalibus quoq; impediuit,ut nemo omnium ſapientum, & intelligentiũ ullum potuerit excogitare remedium,ſicq; uere perijt ſapientia ſapientum,& abſconſa eſt intelligentia intelligentium. Liberet modo nos, quibus ueritas reluxit, ab hypocriſi Deus, ne commentis noſtris & nos ipſum colere tentemus,alioquinon minora portenta, quæ ſubinde certe apud quoſdam ſeſe proferunt,experiemur.

Colentibus ſe commentis hominum fecit Deus ſtupenda immiſſis palpabilibus tenebris.

Et aduocatis ad ſe turbis,dixit eis: Audite & intelligite. Mar. 7.) Perneceſſaria doctrina omnibus, ideo uoluit omnibus eam tradere, quam utinam audiant item omnes hodie & intelligant. Nota autem cum quæſti Phariſæi tantũ de eo fuiſſent, quod diſcipuli illotis manibus cibum ſumerent, Chriſtus tamen non ſolum licere hoc,ſed in uniuerſum pronunciat, nulla re,quæ extra hominem ſit,& in eum ingrediatur, imputari ipſum poſſe, ſed tantum ijs,quæ de homine procedũt: His ſane ſemel,ut à peccati,ita & pietatis ratione ſemouit,quicquid non è corde proficiſcitur. Quod ſi omnibus perſpectum eſſet, ijs qui de ſacramentis hodie digladiantur,per facile eſſet, idem & ſentire & loqui. Certe ſi nulla re externa poteſt inquinari homo,neq; poterit ulla purgari aut iuſtificari, quis igitur pro rebus externis quicquam pugnet? Fide iuſtificamur,ea cordis eſt, quia corde creditur ad iuſtitiam, tum è corde bono,bona cũ uerba,tum facta proficiſcuntur. In his ſita eſt omnis noſtra puritas,iuſtitia, &

ſalus. Si contra fides abeſt cordis, ex ipſo tam impuro, non niſi malæ cogitationes, cædes, adulteria, ſtupra, furta, falſa teſtimonia, conuitia, auaritiæ, fraudes, dolus, impudicitia, malus oculus, ſuperbia, ſtultitia, poſſunt prouenire, illis homo inquipatur, hoc eſt, uita eius uere contaminatur, ipſeq́ perditur. Diligenter uero animaduertendum, quã rationem Dominus reddit, cur ingrediens in hominẽ, ipſum nõ inquinet? Quia inquit apud Mar. non intrat in eius cor, ſed in uentrẽ, & in ſeceſſum exit &c. Iam eadẽ ſedes pietatis quæ impietatis eſt, eoq́ tã nõ ſanctificat, quod non in cor ingreditur, hoc eſt, animo pcipitur, quã nõ impurat. Quid igitur ſibi uolunt, qui Chriſtum etiam carnaliter edendum contendunt? Cor, non uenter, eius ſedes eſt, neq́ uult ſeſe, niſi ad ſalutem edi. Ruunt autem ſimul hic, quæcunq́ de ciborũ delectu, ac omnium rerum externarum, uel ſanctimonia, uel profanitate, Ro. Pon. ſtatuerũt. Ab animo omnia pendent. In quo docendo, cum totus ſemper Chriſtus fuiſſet, & eſſet, duriuſcule diſcipulis per Petrum rogantibus de intellectu parabolæ, reſpondit. Adeo & uos inquit, intelligentia caretis? Vtriq́ magnus ſtupor eſt, de Deo non ſentire altius, & pietate certius, quã putare, uel illum externis delectari, uel hanc ab externis pendere. Quis enim uel pilo melior fiat, ſi cunctas tam Dei, quã alias ceremonias, atq́ de externis rebus præceptiones obſeruet? Sane non pauci ethnicorum hæc intellexerunt, ut non ab re ſtupiditatis ſuos Dominus hic arguerit. Sed multo æquius qui hodie in tãta luce, externis ſunt æquo addictiores obiurgandi exiſtunt. Animaduerte hic Petrum parabolam uocaſſe, apertiſſimum hunc Chriſti ſermonem, nihil ingrediens in hominem, impurat hominem, ſed quod ex eo egreditur. Hinc ergo uides omnem obſcuriorem ſententiam, quæq́ uideretur reconditi aliquid in ſe habere, parabolam ipſis uocatam.

Quod non corde, id eſt, animo percipitur, nihil ad pietatem uel impietatem.

Tunc accedentes diſcipuli eius, dixerunt illi: Noſti Phariſæos, audito ſermone iſto. Matth. ſolus.) Nemo magis unquam Chriſto ſcandala cauit, hoc eſt, dicere aut facere, quo quiſquã poſſet à pietate & ſalute, uel reuocari, uel remorari, id enim ſcandalizare eſt, cauere tamen nõ potuit, quin ex dictis & factis ſuis, impij frequentiſſime ſibi ipſis ſcandala obijcerẽt. Sic quod Ioſephi filius & Nazarenus haberetur, quod humilis eſſet, peccatoribus cõuiueret, ſabbatho curaret, ſe Chriſtum prædicaret, libertatem rerum externarum doceret, quid? cuncta fere dicta & facta eius, ſibi reprobi Iudæi, ſcandala fecerunt, hoc eſt, occaſiones, unde alieniores ſeſe ab ipso uitæ authore fecerunt, & ueritati infenſiores euaſerunt. Sed quid Chriſtus? Propter malitiam obſtinatam horum, non potuit non agere, quæ agebat, ueritatem ſcilicet uerbis & factis promouere apud electos. In ruinam ſe poſitum ſciebat, multorũ in Iſrael, non minus, quã & in reſurrectionem multorũ, ut de ipſo Simeon apud Lucam prædixerat. Reſpondit ergo hic: Omnis plantatio &c. hoc eſt: Vtcunq́ loquar & agam, eradicari oportet, quotquot pater ad uitam non plantarit, id eſt, quos non tractos ad me, mihi dederit, ut eis uitam donem æternam. Hi ſunt huiuſmodi, mittendi igitur mihi ſunt, & eorum cauſſa, nihil imminuendum eorum, quæ ad gloriam patris, & ſalutem electorũ dico & facio: Omittite igitur & uos illos, qui quo meliora ac diuiniora, in me uiderint, & à me audierint, hoc peius offenduntur. Cæci ſunt, & uidere ueritatem nequeunt, quamlibet aliorum ſeſe duces profiteantur. Cæci ipſi ſunt inquam, & duces cæcorum, unde quid aliud expectetis, quã ut & ſe & quos ducunt in foueam, ut prouerbium habet, dent præcipites, hoc eſt, deducant in Geennã.

Quidam hanc ſententiam Chriſti: Omnis plantatio &c. de dogmatis intelligunt, quod ut ferat generalitas ſententiæ, de dogmatis tamen hic Chriſtus eam non dixit, ſed de reprobis Iudæis, qui non plantati à patre ad uitam, omnino eradicandi erant, quare offenſionis ipſorum, indignum uideri uolebat, magnam rationem habere, præcipue in docenda ueritate, ſed mittendos potius illos, ut cæcos, qui uiſum recipere non poſſent. Plantare ſiquidem à Domino crebro in prophetis, pro eo inuenias, quod eſt, per Dominum in ſuum populum aliquos aſciſci & conſtitui, ut Ieſcha. 5. Item 2. 12. & Amos 9. Quo loco populo Iſraelitico ita promittitur per Dominum. Et plantabo eos ſuper terram ſuam, & non euellentur amplius de terra ſua, quam dedi eis, dixit Dominus Deus ueſter. Sic in regnum cælorum plantauit quoſdam pater, quos nimirum, filio, ad uitam iuſtificandos donat, hi ſuper ueram terram Iſrael plantati, nunquam ex ea euellentur. Ex horum numero haudquaquam erant hi reiectitij Phariſæi, ſed breui etiam externe de uinea Domini, ut infrugiferi palmites reſecandi, ideo cum inſanabiles eſſent, & perditioni deſtinati, non fuit ratio ipſorũ à Chriſto habenda.

Hæc Chriſti uerba atq́ exempla debent cõfirmare, quotquot uerbo uel facto malos offenderint, dum uerbum Dei ſequẽtes, gloriam ipſius & fidem ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti promouent. Caueant tantum, ne ex ſe quicquam dicant uel faciant, utq́ ſummo cum timore uerbum Dei ſecent, nihil ſuorum admiſcentes affectuum, & nunquam deniq́ non orantes, directionẽ

directionem ſpiritus Dei. Si tũ ita agentes, offẽdant aliquos, recordentur horum uerborum Chriſti, eradicate oportere, quancunq; plantationẽ pater cæleſtis non plantauerit, hoc eſt, ita A diuinitus cõparatum, ut pereant, qui per parrẽ non fuerint ad uitam ordinati, eoq; oportere, ut in quibuſlibet rebus, tamen præcipue bonis, offendantur. Sed mittendos eſſe, poſtquam excæcati ſunt adeo, quod reduci in uiam nequeant. Sed ut dixi, cauendum etiam atq; etiam eſt, ne quid à nobis audiant aut uideant, unde iure offendantur, ſed ut omnem offenſionis cauſſam ex ſeſe habeant, licet ex bono noſtro, accipere eam uelint uideri. Prouerbio illo: Si cæcus cæco dux fuerit, Dominus Lucæ 6. ad paulo aliud uſus fuit. De quo ſupra 10. in illud: Non eſt diſcipulus ſupra præceptorem &c. De ſcandalo plura infra 18.

Et digreſſus illinc Ieſus, ſucceſſit in partes Tyri &c. Mar. 7.) Iudæi offendebãtur ijs quot Chriſtus ſalutaria docebat, indignos ergo ſe illis faciebant. Ad hæc appropinquabat tẽpus, ut regno Dei in totum priuarentur, tranſlato eo ad gentes. Huius quoddam ceu præſagiũ erat, quod relinquens Dominus offenſos ueritate Iudæos, gentes adijt. Marcus ſcribit ingreſſum domum, uoluiſſe latere, ſed non potuiſſe. Voluit enim agere Apoſtolũ circuncisionis, peculiariter Iudæis miſſus, quare & diſcipulos noluerat ad gentes concedere, ſupra 10. Sed quia imminebat, ut gentes, reiectũ à Iudæis Chriſtum reciperẽt, noluit ipſum pater latere, uerum admiranda fide, ab hac muliercula adorari, & Chriſtũ prædicari, nam filium Dauid appellabat, atq; ita præclarum ipſum, ſpecimen faciendæ mox gentibus gratiæ ædere. Porrò ex hoc docemur, ut nos noſtræ uocationi, et generalibus ſcripturæ legibus inſeruiamus, ſi quid tum fuerit peculiare, ad quod noſtra opera, uti pater uolet, etiam nihil tale cogitãtes ad id impeller, & cum occaſione, facultatem quoq; ſibi in eo cum fructu ſeruiendi, ſuppeditabit.

Vnuſquiſq; id curet, quod proprie ſua uocatio exigit.

Et ecce mulier Chananæa &c.) Marcus habet, Græca Syrophœniſſa. Sed cœperant pridem Iudæis promiſcue omnes ethnici, Græci uocari, quod paſſim ex Actis, & Paulinis literis liquet. Id uero factum puto ab eo, quod Græci rerum apud Syros fuere potiti. Antea Cananæi iſtæ gentes, unde hæc mulier erat, uocabantur, unde quam Matthæus per Cananæam, eandẽ Marcus ꝑ Græcã intellexit, nimirũ alienã à R. Pub. Iiſraelis & ethnicã. Ex poſteritate ſi quidẽ Canaan, gentiũ reliquiæ illæ erant, quæ in terra Iiſrael atq; uicinia, factæ reliquiæ fuerãt, ut liber Iudicũ 2. teſtatur. Syrophœniſſa uero dicta fuit à regione, in qua habitabat, Phœ-

B nicia nanq; Syrię pars eſt, in qua Sidon & Tyris fuere, urbes ambæ claræ adeo et amplæ, ut utraq; Phœnicũ metropolis ſit habita olim, author eſt Strabo lib. 16. Hęc ergo Syriæ portio, Syrophœnicia, & inde mulier hæc Syrophœniſſa fuit dicta. Sed nequaquã temere ethnica fuiſſe ſcribitur, ut uideamus quomodo gẽtibus, et quã ampliter gratia fidei præ Iudæis cœperit impartiri. Nã & Iudæi in ea regione ſparſim habitabãt, ſed nihil tale de ipſis memoratur.

Clamabat ad illum: Miſerere mei Domine fili Dauid.) Vide, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſſe agnouit, adeo nequaquã obſcura fuit hæc de Domino fama. De hac uero appellatione, & ſupra in primo cap. & poſtea in hiſtoria cæcorum. Chriſtus uero nihil ad hæc reſpondit, rogantibus uero diſcipulis magis ex impatientia clamoris, quã miſericordia erga eam, ut ipſam amitteret, reſpondit ſe nõ miſſum niſi ad oues perditas Iiſraelis. Sic ſuæ uoluit uocationi inſeruire. Quanquã ſimul Iudæorũ obſtinatam ingratitudinẽ notatit, qui miſſũ peculiariter ſibi ſaluatorem, inſane adeo à ſe reijciebãt. Cæterum de perditis ouibus, hoc eſt, electis ad uitam, & uitam tamen adhuc ignorantibus, ſupra 10. in illud: Hos numero duodecim. Sed quæ mulieris huius fiducia erat, neq; Domini erga ſe ſilentio, neq; hoc ad diſcipulos reſponſo, in quo ſibi gratia Chſtiſti negari uidebatur, abſterreri potuit, quin tanto ardentius cœpit orare. Scribit enim Matth. Illa uero uenit, & adorauit eũ dicens: Domine ſuccurre mihi. Quo repellebatur durius, hoc magis ſcilicet inflammabatur ad precandũ. Videre hic licear, quã perierit ſapientia quorundam ſapientũ, qui ex hoc loco, interceſſionem ſanctorum probare conantur, nõ animaduertentes diſcipulos quidẽ pro hac muliercula rogaſſe, ſed nihil impetraſſe, uerũ ipſam ui fidei ſuæ, Domini tandem bonitatẽ exoraſſe. Ingẽti enim fide, ſummoq; ardore orauit. De his ſupra 8. in hiſtoria leproſi, & item Centurionis.

At ille reſpondens dixit: nõ eſt honeſtum. Mar. 6.) Vt dure uero facillimus alioqui & beneuolentiſſimus Dominus reſpondet, tam afflictæ & oranti tam ardenter. Sed uoluit hac bonitatis ſuæ diſſimulatione, fidei qua hæc prædita erat incõparabilis, exemplũ magis proferre & illuſtrare. Nam & ſi canibus cõpararetur, adeo id indigne nõ tulit, ut canẽ ſeſe agnoſcens, canum duntaxat, non filiorũ ſibi beneficiũ poſceret. Nam reſponſio eius huiuſmodi erat: Fateor Domine, nõ eſt fas canibus dare, panem filijs debitum, neq; ego illum pero, canis ſum, imò catella uiliſſima, eoq; nequaquã cibum ambio filiorũ, contenta, ſi minutũ aliquid beneficiorũ tuorum cõtingat, ſicut catellis nõ negantur micæ cadentes de menſa dominorũ

 ſuorum.

C ſuorum. Agnoſco Iudæos dominos meos, ſatis bene agi mecum putauero, ſi tantum catellę loco me habeant, ne prorſus ſim à ſalute ipſis promiſſa, aliena. Ibi Dominus nõ potens amplius bonitatem ſuam diſſimulare, uelut anxie laboraſſet diſſimulando eam tam diu, neque poſſet ultra ſeſe cõtinere, ô mulier, inquit, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut uis. Qu. d. Vt accenderem te, tum illuſtrius & imitabilius fidei tuæ exemplũ alijs redderem, hactenus diſſimilaui erga te meam bonitatem, ſed ita fide inuicta inſtas & urges, ut nequeã amplius te differrẽ, cedo fidei tuæ ingenti uiciſti, habe ergo quod petijſti. Propter iſtum tuum ſermonem uade, exijt Dæmoniũ à filia tua. Apud Marcum legimus, reſpondiſſe Dominũ, ſine prius ſaturari filios. Non eſt enim honeſtum &c. In quo reſponſo, non nihil ſpei illi dabatur, ac gentibus omnibus, cibum uitæ, ſaturatis Iudæis, & ipſis donandũ, hoc eſt, fore ut et ipſi Euangelion regni audirent, & Chriſto fruerentur, poſtquam Iudæis illud fuiſſet prædicatum.

Vt autem magna huius mulieris fides, etiam Chriſti teſtimonio fuit, ita ex ea facile & aperte fidei natura cognoſcitur. Perſuaſa fuerat Dominum, filium Dauid, hoc eſt, Chriſtum ſeruatorem eſſe, cui in manu eſſet animabus & corporibus ſalutem adferre, etiam quoſlibet, & quamlibet indignis, egreſſa ergo ad eũ, opem eius implorauit, nihil addubitans eam ſe obtenturam, idq; adeo certo, ut hac fiducia, neq; primum Domini ſilencio, neq; mox reſponſo, dato diſcipulis, quo ſeſe ille in totũ gentibus uidebatur negare, neq; deniq; reſponſo ſibi dato, quo gratiam ſuam ſaltem in præſens nondum ſaturatis filijs, uidebatur negare, dimoueri potuerit. Inuicta nanq; erat apud illam ſpiritus ſancti perſuaſio, qua ſibi indubitato, gratiã Chriſti pollicebatur. Hac ſane fide orantibus, nihil non peruium & poſſibile eſſe poteſt.

Vis orationis. Notatur aũt ſimul ſucceſſus orationis, quæ etſi non ſimul à Domino impetrarit, quæ uolebat, tamen ubi inſtabat, aliquid obtinebat. Nam licet primum fruſtrata uideretur, repetita tamen effecit, ut Dominus ſaltem aliquid reſponderet, nimirũ prius ſaturandos filios &c.

D in quo relucebat iam ſpes impetrandi & reliquum. Quod & factum mox fuit, ubi pulſaſſet tertio. Ergo inſtanter orandum, & citra defatigationem. De quo plura ſupra 7. in illud: An quiſquam ueſtrum. Deinde & 8. in hiſtoria leproſi & Cẽturionis. De ui Dæmonum 8. ſub finem. Affectus deniq; dignus matre, in hac muliercula nõ eſt prætereundus. Peculiariter ſunt enim filij cõmendati parẽtibus, peculiariter ergo pertinet ad eos, illorum cura. Sed utinam in omni cum filiorum, tum aliorum, qui ad nos attinent, neceſſitate à Chriſto uno auxilium uniuerſi petamus, à quo ſolo certe illud cum uera ſalute impetrabitur, & unica fide impetrabitur, ut in hac muliere uidemus.

Et progreſſus illinc Ieſus, uenit iuxta mare Galilææ.) Marcus ſcribit Dominũ hoc iter feciſſe per medios fines decapoleos, hoc eſt, ulteriorẽ regionem Iordanis, & adductũ illi ſurdũ & mutum, quem poſtquam ad preces adducentiũ apprehẽdiſſet de turba ſeorſim, atq; immiſiſſet digitos ſuos in auriculas eius, & ſputo emiſſo, tetigiſſet linguam eius, deinde & in cælũ reſpexiſſet, atq; ingemuiſſet, dixit ei: Ephphata, quod eſt aperire, atq; iſto pacto reddidit eum, & loquentem & audientẽ. Hic animaduertendum, quod ubiq; in Euangelicis hiſtorijs occurrit, Chriſtum perpetuo ſui ſimilem ſeſe exhibuiſſe, hoc eſt, ſeruatorem, quod & in ipſũ fiduciam, & in proximos dilectionem, merito nobis confirmet. Quod immiſſione digitorum, & contactu ſputi, huic auditum & loquelam reſtituit, ut carnis ſuæ precium oſtenderet, fecit. De quo ſupra in hiſtoria leproſi. Quod in cælum reſpexit, & ingemuit, ex miſeratione erga male habentem, tum feruore à patre ipſi ac omnibus laborantibus ſalutem impetrandi feciſſe uidetur. Quo & nos docuit, caſus proximorũ miſereri, atq; opem ipſis à cæleſti patre enixe orare. Quod uocẽ Ebræam uel Syriacam potius Euang. poſuit, quæ ſuis literis אפתח ſcribitur, & ſuo ſono Ephah dicitur, ex admiratione uirtutis Chriſti fecit, qui uocula cõmuni, & per ſe nullius momenti, tantum effecerit. De quo ſupra 9. in hiſtoria filiæ Archiſynagogi. Si hanc uocem integre Dominus extuliſſet, ſi dixiſſet, אתפתח ethpethah, ſed ratio linguæ Chaldææ habet, ut primum ת per dagges initiali literæ incluſum abſorbeatur. Prædicari Chriſtus factum hoc noluit, quare & ſeductum de turba male habẽtem ſanauerat, quia nondum erat tempus gloriæ ſuæ, palam reuelanda maxime in hac regione, de qua ſupra 7. in hiſtoria Dæmoniacorũ, qui legionem habuerant. Homines iſti nihilominus contra iuſſum Chriſti, eoq; nõ recte ipſum prædicarunt, ex quo ſi quid boni euenit bonitati Dei, nõ horum inobedientiæ, id tribuendũ eſt. Fieri etiam potuit, ut præter carnalẽ admirationẽ, prædicatione ſua, iſti nihil effecerint, hanc aũt quid moraretur Deus? De hoc ſupra 8. in hiſtoria leproſi. De aliena fide uero, quæ in adducentibus hunc apparuit, ſupra 9. ab initio. Vbi ergo hoc miraculo patrato, uenit Ieſus ad mare Galilææ, conſcenſo monte ſedebat, & acceſſerunt ad eũ turbæ multæ, ducentes ſecũ claudos, cæcos, ſurdos, mutilos, & abiecerunt eos ad pedes Ieſu, & ſanauit eos &c. Sanando corpora, declarauit ſe animarũ quoq; ſeruatorem. De quo ſupra

4.in illud: Et curans omnem morbum. Et 8.in illud: Cum autem appetijſſet ueſpera. Effecit
A præterea ſuis miraculis, ut Deus glorificaretur, quod ex omnibus ueris miraculis prouenit.
Diuerſum patiunt falſa. De miraculis plura ſupra 7.

Ieſus aũt uocatis ad ſe diſcipulis ſuis. Mat. 8.) Eadem hic notanda ſunt (nã allegorias ſine
uerbo Dei nõ recipio) quæ circa miraculũ ſupra 14. memoratũ, ubi Dominus quinq; millia,
quinq; panibus pauit. Præcipuũ uero eſt, ſequentib. Chriſtũ nihil defore, nam etiã famis Do-
minus rationẽ habet, eaq; laborantiũ miſeretur, neq; fert illa ſuos ſupra quã ferre queant ad-
fligi. Quod hic aũt ex reliquijs ſeptẽ panũ, ſeptẽ duntaxat ſportulæ repletæ, refectis quatuor
millibus fuere, cũ ſupra duodecim cophini fragmentis, quæ quinq; millibus, ex quinq; dun-
taxat panibus, ſuperfuerant, repleuiſſent, demonſtrat, Deo perinde eſſe, multos uel paucos, ex *Verbo Dei*
multo, ſiue modico saturare. Nã uerbo & uirtute ſua nos paſcit, nõ pane, aut re quauis alia, *alimur.*
etſi iſta ſoleat adhibere, quibus ſuam uirtutẽ ceu occulit. De hoc ſupra cap. 4. in illud: At ille re
ſpondens dixit: Nõ in ſolo pane. Præcipuum aũt deſideriũ Chriſti, in his turbis notatur, ꝙ
triduo apud Dominũ, perſeuerauerant, ut iam nõ haberent, quod ederent. Nam forte, ad
unum diem, cibũ ſecum ſumpſerant. Quanquam iſtuc, dimittere eos ieiunos nolo, ne defi-
ciant in uia, ſubindicare uideatur, toto triduo non multũ cibi illos habuiſſe, alioqui nõ fuiſſet
timendũ, ne in uia deficerent. Diſcipulorũ deniq; ſtupor iterũ hic ſeſe prodidit, quod roga- *Diſcipulorũ*
bant. Vnde nobis in ſolitudine panes tam multi, ut ſaturemus turbam tantam? cũ paulo an- *ſtupor.*
te, æque in ſolitudine Dominus ex quinq; panibus pauiſſet, quinq; millia. Vide uero hinc quã
nihil externa omnia efficiant, dum nõ docet intus ſpiritus. Poſtremo nõ prætereundũ for-
taſſe, ꝙ licet Chriſtus indubie hoc ſemper ſpectarit, ut ubi potiſſ. Euangelion regni Dei præ-
dicaret, ubi plurimũ ſperaret fructus ſeſe facturũ, quare Hieroſolymis, atq; alijs inſignib. atq;
frequentibus locis & ſynagogis creberrime docuit, nõ raro tamen in deſertis quoq; egit, eoq;
populos allectos, cũ docuit, tũ alijs beneficijs affecit. Eò ſignificaſſe mihi uidetur, nobis ſemꝑ
conandum, ut è mundo, id eſt, uita carnali egrediamur, atq; ipſum, ibi potiſſimũ inuẽturos,
ubi deliciarũ ac pompæ mũdi quã minimũ fuerit. Reliqua ſupra 14. Poſt hoc miraculũ me-
morat Matthæus Chriſtũ conſcenſa naui, ueniſſe in fines Magdala, Marc. Dalmanutha. De
neutro aũt nomine, certi aliquid habeo, licet eandem regionẽ illis ſignificatã, non poſſit eſſe
B dubiũ, cum ſatis pateat, de eadẽ profectione, utrunq; Euangeliſtã locutum. Deinde Galilææ
portionẽ, & ultra lacum Geneſar, eſſe ſitam, colligitur ex Marco, qui ſcribit paulo pòſt, cum
petentes ſignum confutaſſet, rurſum traieciſſe lacum, utiq; Geneſar. Nobis ſatis ſit perpen-
diſſe Chriſtũ omnia ferè Iudæorũ loca peragraſſe, quo animaduertamus, quã auidus fuerit
ſalutis eorũ, quibus fuerat Apoſtolus datus, id ut roborare fiduciã in ipſum, ita acuere quoq;
debet nobis diligentiã, ut nõ minus ſedulo, et ipſi ꝑ noſtra uocatiõe, ſaluti fratrũ ſtudeamus.

CAPVT XVI.

ET aggreſſi phariſæi una cũ Sadducæis tentantes rogabant eum, ut ſignũ e cælo oſtenderet ſibi. At ille reſpondens dixit eis, Cum ceperit eſſe ueſpera, dicitis, ſerenitas erit, nam rubet cælum, & mane, hodie tẽpeſtas, rubet enim cælũ triſte, Hypocritæ, faciẽ cæli ſcitis dijudicare, ſigna uero temporũ nõ poteſtis? Natio praua & adultera, ſignum requirit, & ſignũ nõ dabitur ei, niſi ſignũ Ionæ prophetæ. Et relictis illis abijt.

Et cum ueniſſent diſcipuli eius in ulteriorẽ ripam, per obliuionẽ nõ ſumpſerant panes. Ieſus autem dixit illis, Videte & cauete a fermento phariſæorũ ac Sadducæorũ. At illi reputabant intra ſeſe, dicentes, panes nõ ſumpſimus. Quod ubi cognouit Ieſus, dixit illis, Quid cogitatis intra uoſipſos, o parũ fidentes, quod panes nõ ſumpſeritis? Nondũ intelligitis, neq; memoria tenetis quinq; illos panes, cũ homines eſſẽt quiquies mille, & quot cophinos ſuſtuleritis? Neq; ſeptẽ illos panes, cũ homines eſſent quater mille, & quot ſportas acceperitis? Qui fit ut non intelligatis, me nõ de pane, dixiſſe uobis illud, ut caueretis a fermento phariſæorũ & Sadducæorũ? Tunc intellexerunt quod nõ iuſſiſſet cauere a fermẽto panis, ſed a doctrina phariſæorũ et Sadducęorũ.

Cum ueniſſet aũt Ieſus in partes Cæſareæ eius quæ cognominatur Philippi, interrogauit diſcipulos ſuos, dicens: Quem me dicũt homines eſſe filium

C illum hominis? Illi uero dicebant, Alij quidem Iohannem baptiſtam, alij uero Heliam, alij uero Hieremiam, aut unum de numero prophetarum. Dicit illis, At uos quem me dicitis eſſe? Reſpondens autem Simon Petrus, dixit, Tu es Chriſtus ille filius dei uiuentis.

Et reſpõdẽs Ieſus dixit illi, Beatus es Simõ Bar Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus, qui eſt in cœlis. At ego uiciſſim tibi dico, quod tu es Petrus & ſuper hanc petram edificabo meam Eccleſiam, & portæ inferorum non ualebunt aduerſus illam. Et dabo tibi claues regni cœlorum, & quicquid alligaueris in terra, erit alligatum in cœlis, & quicquid ſolueris in terra, erit ſolutum in cœlis. Tunc dixit diſcipulis ſuis ne cui dicerẽt quod ipſe eſſet Ieſus Chriſtus.

Ex eo tempore cœpit Ieſus indicare diſcipulis ſuis, quod oporteret ipſum abire Hieroſolymam, ac multa pati a ſenioribus & principibus ſacerdotum, & ſcribis, & occidi, & tertio die reſuſcitari.

Et cum abduxiſſet eum Petrus, cœpit illum increpare, dicens, Propitius tibi ſis domine, nequaquam erit tibi hoc. At ille conuerſus dixit Petro, Abi poſt me ſatana, obſtaculo es mihi, quia non ſapis ea quæ ſunt dei, ſed ea quæ ſunt hominum.

D Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis, Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã, ac ſequatur me. Qui enim uoluerit animã ſuã ſeruare perdet eam, rurſus qui perdiderit animã ſuam mea cauſſa, inueniet eã. Quid enim prodeſt homini, ſi totũ mũdũ lucratus fuerit, animæ uero ſuæ iacturã fecerit? Aut quid dabit homo, cuius permutatione redimat animã ſuã? Futurũ eſt enim, ut filius hominis ueniat in gloria patris ſui, cum angelis ſuis, & tunc reddet unicuiq; iuxta facta ipſius. Amen dico uobis, ſunt quidã hic ſtantes, qui non guſtabũt mortẽ, donec uiderint filiũ hominis uenientẽ in regno ſuo.

ET aggreſſi Phariſæi cum Saducæis, Mar. 8.) Impietas perpetuo ſecũ pugnat, præter quàm ubi illi cũ pietate negotium eſt. Nihil æque ut Phariſęi & Saducęi, de quibus ſectis ſupra 3. & 5. diſſidebat, contra Chriſtum autem conſpirabant. Tentabant Dominum, quia nulla iuſta cauſſa, experimentum quærebant uirtutis eius. Legimus & ſanctos ſigna à Deo petijſſe, ſed ut certi redderentur de ipſius uoluntate, cui cupiebant ſeſe dedere. Sic Gideon Iudic. 6. Sic ChizKiiah, 2. Reg. 20. ac alij, Deum timentes ſigna à Deo petiuere. Impij autem ſigna petentes, animo prophano & contemptore Dei, de potentia duntaxat Dei, qua uel iuuentur ſecundum carnem, aut impia curioſitate oblectentur, periculũ facere uolunt, non de uoluntate, cui ſeſe accõmodare non ſuſtinent. Sic Iiſraelitæ in deſerto identidem Deum tentarunt, improba mente petentes, ut miraculo pro ipſorũ cupiditate uirtutẽ ſuã exereret, uti cum peterent carnes & alia ſubinde contra Dominũ murmurantes. Cęterũ de tentatione Domini, & quarto ſupra illud: Non tentabis Dominũ Deũ tuũ. Recte igitur negatũ ſignum his tentatoribus fuit qui tentandi Chriſti tantum gratia, & nullo ueritatis cognoſcendæ deſiderio ſignum poſcebant. Digneque illis obiecit, quod faciem cæli ſcirent dijudicare, ſigna uero temporum non poſſent, tum & hypocritas uocauit. Quaſi diceret ſignũ a me petitis, quaſi uero animus uobis ſit explorandi ſi a Deo ſim, & an dignum ſit haberi mihi fidem, quo uidentes illud, tutius mihi credatis. Hypocritæ eſtis, diſſimulantes ꝙ eſtis & ſimulãtes ꝙ nõ eſtis. In rebus alijs nõ adeo ſtuperis, ſi animus uobis eſſet ueritatis diſcẽdæ cupidus, ſatis ſuperq; pridẽ ſignorũ habuiſſetis, quibus & ꝙ modo tempus à patre uobis datũ ſit, & quis ego haberi debeã, nullo negotio haud ita dudũ, cognouiſſetis. Vnde prorſus ſine cauſſa, nũc de cęlo à me ſignũ petitis? Cęlũ ſi ueſpera rubeat, fore ſerenũ: ſi mane, fore turbidũ, prænoſcitis, qui fit, ut nõ pridẽ poteritis diſpicere, ſigna pręſentis tẽporis uiſitationis ueſtrę, ſalutis ueſtrę? Niſi quia Hypocritę eſtis, uanitati ita addicti, ut ultro nolitis ueritatẽ agnoſcere. Amẽ ergo dico uobis, ſi dabitur generatiõi huic ſignũ, id eſt,

nō dabitur. Hęc dixiſſe Dominū, cū ingemuiſſet ſpiritu, Marcus ſcribit, adeo ſcil. dolebat ei, illorū deplorata cæcitas. Qui utiq; dolor conuitiū etiam iſtud, Hypocritæ, ei extorſit, longe
A enim ſemper abſuit ab ea petulantia, quæ & à ſuis abſit oportet. Qua & offenſus, mox reliquit iſtos, traiecto rurſus lacu. Illud, ſi dabitur ſignum generationi huic, modus iurandi eſt Ebræis, ſubaudiendum uero eſt, hoc uel illud mihi accidat. Quæ uero Matthæus etiam hic de ſigno Ionæ reſpondiſſe Dominum memorat, tractata ſunt ſupra 12. Porrò illud, de facie cæli, obiectum & turbis, Lucas duodecimo memorat, de quo quinto in illud: Habeto beneuolentiam cum aduerſario tuo, non nihil.

Et cum ueniſſent diſcipuli eius in ulteriorem ripam. Mar. 8.) Nihil etenim intolerabilius ueritati et ſynceritati, quā fucus & doloſa ſimulatio, ſtatim igitur relictis iſtis Hypocritis, Chriſtus ingreſſus rurſus nauim abijt, traiecto lacu, ut Marcus ſcribit. Quod cum forte citius opinione diſcipulorum feciſſet, obliti fuerunt, panem ſecum accipere, ut loca illa, non ubiq; habitata hominibus, poſcere uidebantur, nec habebant niſi unum panem. Vbi ergo Chriſtus, reputare ſecum, uim hypocriſæos nocētiſſimam, & quā inepti eſſent ad regnum Dei, quotquot illa eſſent imbuti, monuit eos, ut uiderent & cauerent ſibi à fermento Phariſæorum et Saducæorum, in Mar. additur & Herodis, intelligens horum doctrinam & inſtitutum, qui omnem iuſtitiam in externis ponebant, quo ſpectabiles hominibus eſſent, uacui interim omni fide, ueritate, dilectione & miſericordia, quibus Deo probarentur, etenim apud Lucam 12. Dominus ipſe per fermentum intellexiſſe hypocriſim interpretatus fuit. Diſcipuli autem rati, Chriſtum de fermento panis locutum, putabant interdici ſibi, ne panem cum Phariſæis frangerent, atq; ita uelut excōmunicatos illos haberent. Indeq; uenit eis in mentem, quod nō ſumpſiſſent panes ſecum, atq; de eo inter ſe diſputabant. Quo cognito, Dominus grauiter illos increpuit, opprobrans incredulitatem, atq; animi ſtuporem, quod ex binis illis miraculis, per manus ipſorum diſpenſatis, ſaturatis uirtute ſua, nunc ex quinq; panibus, quinque millibus, nunc ex ſeptem, quatuor, cū ex priore duodecim cophinos fragmentis plenos, ex poſteriore, ſeptem ſportulas ſuſtuliſſent, ac uidiſſent pluribus, ex paucioribus panibus paſtis, plus item ſuperfuiſſe, nondum animaduerterent & intelligerēt, quem magiſtrum ſequerentur, apud quem omnium habentem poteſtatem, nulla omnino re ſalubri poſſent egere. Dicebat ergo illis: Adhuc obcæcatum habetis cor ueſtrum, oculos habentes, non cernitis, aures,
B & non auditis, & non meminiſtis? Sic tandem intellexerunt loqui Dominum, de doctrina Phariſæorum & Saducæorum, quam & Herodes amplexus erat, qua in externis oſtentabāt ſeſe, interna & ſolida iuſtitia prorſus inanes, nec inanes modo, ſed ob populi applauſus, turgidi & inflati adeo, ut ueræ iuſtitiæ capaces non eſſent.

Porrò ſi quis recte æſtimet, plane intolerabilis erat ſtupor diſcipulorum, quod poſt tot & tanta miracula, poſt doctrinam tam potentem & claram, neq; aliud quā ſpiritalia tractantē, nihil adeo horum perciperent, aut animaduerterent. Ex quo uideas, quid humanum ingenium ualeat, ſi per ſpiritum Dei, nō reformetur. Chriſti autem in primis miranda bonitas, qua ſtupidos hos, & ſi ut par erat ſeuere argueret, nequaquam tamen abiecerit. Quo docemur, melius de Chriſti facilitate, quā Anabaptiſtæ ſolent ſentire, cum uideamus hos diſcipulos indulgenter adeo ab ipſo habitos, quanquam eſſent admodum rudes, & fide nimium puſilla præditi. Apud quos igitur, uel qualecunq; Chriſti ſtudium deprehenderimus, hos ne reijciamus, ſed demus magis operam, ut in fide adoleſcant, & perfectiores euadant.

Caueamus aūt & nobis, à fermento Phariſæorū, Saducæorum & Herodis, hoc eſt, ab omni doctrina, quæ hypocritas reddere poteſt, uere pios nō poteſt, qualis eſt, quæcunq; legem & opera, ſine fide & Chriſto urget, qualem indubie (credat qui uolet experto) Anabaptiſtæ inuehere Eccleſijs conantur. Hinc tumor ille apud eos, & ſupercilium, hinc pro externis rebus tam inſanæ digladiationes, hinc tam arrogans aliorum condemnatio, hinc proprij ſpiritus tanta confidentia, ut præ illo ſcripturas contemnant, hinc infamatio præceptorū Dei, cum Chriſtianum, neq; iurare, neq; ferre arma et iuſſu magiſtratus, imò ne magiſtratu quidem fungi pro patria debere contendunt, quæ omnia Deus præcepit & inſtituit, hinc cælum quod contra ſententiam Chriſti, modo claudunt infirmioribus, æque contra ſententiam eius, referāt Satanæ & impijs omnibus, hinc ut uno uerbo dicam, quicquid unquam nocentiorum, hoc eſt, tectiorum Hypocritarū fuit, ſiue priſcorum Phariſæorum, ſiue recentiorum Monachorum, apud illos deprehendas. Vere grauis tentatio eſt, in quam non dubitarim, ut olim in Monachatū, pertrahi Dei diſpenſatone etiam quoſdam filios Dei. Ipſis ergo ex charitate miniſtrandum eſt, & diligenter monendi ſunt. Sed qui nolit ſimul & CHRISTVM & ſcripturam, tum externum rerū ordinē amittere, à fermento ipſorum ſibi caueat, memor

Fermentum Anabaptiſtarum.

non no-

C nõ nouũ, ſi Apoſtoli Satanæ, in Apoſtolos Chriſti ſeſe transfigurent, quãdo ipſe Satanas ſeſe
in Angelũ lucis transformare ſoleat. Vere plus quàm dici poſſit ſemper ad adorandũ opera ma
nuũ noſtrarũ propenſi ſumus, & huc ut nos pertrahat oẽs uires ſuas Satanas intẽdit, Deteſte
mur igitur fidẽ fucatã, ne uerã operibus poſtponamus, & ſubuertamus. Nihil ſane à nobis
boni fieri poterit, ſpũs Dei operetur oportet, ſi quid boni à nobis debeat proficiſci. Is apud ſo
los credẽtes & Chriſtũ perpetuo admirãtes, habitat, formatque denique illos ad imaginẽ Chriſti,
in qua primas habet charitas. Nõ poterit profecto ille hypocrita aut cõtẽptor bonorũ operũ
reddi, qui Chriſtũ magni habuerit, ita nõ poteſtis cõtẽptũ operũ docere, qui Chriſtũ ante om
nia cõmendarit. Sed de his plura ſupra quarto in illud: Sic luceat lux ueſtra. Et prędicãs Euan
elion regni, & quinto in illud.

Fide ante oĩa Satanas inſidiatur.

Cæterum fermentum uideas per metaphoricum ſermonem ſcripturæ uocatum, quic
quid ſerpit, & alia inficit. Sic Euangelion ſe habet, in bonum unde fermento ſupra. 13, aſſimi
latum eſt, doctrina praua uero in malum, quæ hic fermentum dicitur. Mali denique mores, &
ipſi conuictores corrumpunt, unde Paulo 1. Cor. 5. fermentum uocantur. Marcus præte
rea hic narrat, Domino cum Bethſaidam ueniſſet, cæcum adductum, & obſecraſſe, qui eũ
adduxerant, ut illum tangeret, Mox educto illi extra uicum, expuiſſe in oculos, manusque im
poſuiſſe, atque tum interrogaſſe, ſi quid uideret, eoque reſpondente, uidere ſe homines uelut ar
bores ambulare, rurſum impoſuiſſe illi manus, atque ita plene ei uiſum reſtituiſſe, ut uideret di
lucide, ſed ſimul tamen ipſi pręcepiſſe, ne in uicum ingrederetur, aut in uico cuiquam diceret
ſed recta domum ſuam repeteret. Aliunde enim fuerat adductus, ut hinc coniectura eſt.

Fermenti metaphora.

Hiſtoria Mar. 8.

Circa hoc Domini factum, quæ animaduertenda, aliquoties iam annotata ſunt, ut ſupra
8. in hiſtoria leproſi, item nono, in hiſtoria paralytici, & duorum cæcorum, tum proxime ſu
pra, 15. in hiſtoria ſurdi & muti, adducta item ex Marco. Hoc ſolũ hæc peculiare habet, quod
ad primum contactum, cæcus hic non plene uiderit. Voluit enim Dominus quodammodo
ſentire illum ſuam uirtutem, ita ſenſim eam impartiens, indubie quo certius & plenius ex ac
cepto beneficio ſeruatorem agnoſceret, ſuamque uirtutem quam ita ſenſerat, tanto plus ſecũ
admiratur. Quanquam quod Chriſtus non unum ſanandi modum ſeruauit, & hoc nos do
ceat, ut ſimpliciter ipſius bonitati nos committamus, nullum auxilij, & gratiæ eius, modum
præſcribentes. Qui ſæpe ideo non ilico dat omnia, quo magis deſiderium noſtrum accen
dat, ſicut indubie accenſus animus huius cęci fuit, ubi iam aliquid ſe adiutum ſentiret. Quod
autem in uicum Bethſaida ingredi illum noluit, nec illic acceptum beneficium annũciare, nõ
dubito factum, ob peculiarem incredulitatem eorum, quam ſupra. 11. exprobraſſe eis domi
num legimus. Reliqua annotata ſunt alibi, pręcipue autem in locis citatis.

Quæ hinc diſcenda.

Cum autem ueniſſet Ieſus in partes Cæſareæ, Mar. 8. Luc. 9.) Iterum nota, ut Chriſtus
nihil nõ perluſtrarit, quo plures ſaluaret. Hęc Cæſarea, ſita ad fontẽ Iordanis, & Panneas an
D te uocata, à Philippo filio Herodis maioris, & fratre Tetrarchę, qui Iohannem decollauit, am
pliata fuit, & Cæſarea dicta. Quam magis poſtea exornans Agrippa in Honorem Neronis,
Neroniam appellauit, ut eſt author Ioſephus lib. Anti. Iudaic. 18. cap. 3. & lib. 20. cap. 16. Ter
minus uero erat regionis Iudæorũ, unde pariter à Syris, & Iudæis habitabatur, quod poſtea
ſeditionis inter eos cauſſam præbuit. Animaduertimus igitur, nihil Chriſtum ad ſummam
diligentiam feciſſe reliquum quo regnum Dei quàm latiſſime intra finnes tamen, à patre cõ
ſtitutos, propagaret, quam utinam nobis quoque donet imitari. In hoc ergo itinere, rogat di
ſcipulos, quid de ſe homines ſentiant. Vt ita ex incerta uulgi ſententia, ipſorum de ſe ſententi
am rogaret, indeque illos fide in ſe confirmaret.

Vnde uaria de Chriſto opinio.

Porro uaria illa de Chriſto opinio, ex eo partim erat, quod remigrationem animarum Iu
dæi crederent, de qua ſupra 14. ab initio, nam & hodie multi ex Iudæis credunt, tertio unũ
quẽque renaſci partim quod Chriſtum eſſe ſe, neque ipſe profiteretur, neque alios palam id & aper
te prædicare adhuc ſuſtinuiſſet. Apud minime paucos tamen propter mira opera ſua Chri
ſtus habebatur, quod illa appellatio filij Dauid, qua à pleriſque inuocatus fuit, ſatis teſtatur. Sed
apud promiſcuum uulgus, minus ſanæ ſemper opiniones obtinent, eoque à pluribus crede
batur, uel reuerſus in carnem Helias, uel Iohãnes, uel Ieremias, aut quiſquã alius, priſcorum
Prophetarum, ſicut & de Iohanne, cenſuerant, quam id, quod erat, Chriſtus Dei æternus.

Dicit illis, at uos quem me dicitis eſſe? Mat. 6.) Huc ibat, ut ſuos certius de ſe edo
ceret, qui poſtea fermento hoc uniuerſum mundum debebant imbuere, non longe enim
tempus aberat ſupplicij. Petrus reſpondet pro omnibus, ut ſemper fere alijs feruentiorem i
pſum literæ Euangelicæ prædicant. Tu inquit es CHRISTVS, ille filius Dei uiuen
tis, id eſt, omnia uiuificantis. De nomine CHRISTI cap. 1. in illud: Ille qui dicitur Chriſtus.

A Quid uero ad hæc Chriſtus: Beatus es Simon Bar Iona, &c. Vita ſiquidē æterna eſt, cognouiſſe patrem & filium, Iohan. 17. & certo cognoſcitur pater cognito filio, Iohan. 14. neutrū autem cuiquam poteſt aliter contingere, quā beneficio & gratia utriuſque, ſup. 11. Ergo recte & beatum Simonem, & non à carne aut ſanguine, id eſt, non ab hominibus, ſed à patre cæleſti accepiſſe iſtam cognitionem pronunciat. Videtur ſanè hoc (Sanguis & caro) hic accipi, ut Galatis primo. Continuo non conſului carnem & ſanguinem, neq; redij Hieroſolymam, ad eos qui ante me fuerant Apoſtoli, ſed abij in Arabiam, &c. Quo Apoſtolus dicere uoluit, ſimulatq; uocatus fuiſſet ad prædicandum Euangelion, fiducia ſpiritus Dei, recta ad id muneris obeundū abijſſe, inconſultis non ſolum carne & ſanguine, hoc eſt, ijs quibus ſecundum carnem addictus, uel cognatus erat Iudæis, ſed neq; Apoſtolis quidem, qui ante ipſum eo munere fuerant functi. Cui (ut & hoc interim annotem) haud pugnat, quod mox 2. cap. dicit: ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, id eſt. Aſcendi uero ſecundum reuelationem, & repoſui, id eſt, expoſui eis Euangelion, ac ceu rationem prædicati à me Euangelij reddidi. Hoc enim loco ſignificat ſe ſuum Euágelion, de quo ipſe nihil unquam ab eo, quod reuelatum ſibi à Domino extitit, addubitauerat, Apoſtolis approbaſſe, illo autem priore, nihil uel cum neceſſarijs ſuis Iudæis, uel etiam collegis Apoſtolis, ſiue de Euangelio ſuo, an uerum, uel an prædicandum ſibi eſſet, deliberaſſe. Adeo ſcil. de utroq; per reuelationem Domini certum fuiſſe ſe, ſignificare uoluit. Vnde cum iſtud: οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, cum ſequenti particula, neq; redij Hieroſolymam ad eos, &c. cōuenire oporteat, non illibenter uerterem. Non adiunxi me carni & ſanguini, uel nō conceſſi ad carnem & ſanguinem. Sed iſta hic parerga, oſtendere ex his uolui, id quod Dominus Petro dixit, caro & ſanguis non reuelauit tibi, perinde eſſe, atq; hoc nequaquam accepiſti à parentibus, aut alijs tibi neceſſarijs, uel omnino ullis hominibus. Caro nanq; & ſanguis, id eſt, Iudæi, cognati ueſtri, nihil huius de me agnoſcūt, ut uel uariæ ipſorum de me opiniones demonſtrāt, patris ſingulariter tibi beneuolentis, hæc gratuita reuelatio eſt, uere itaq; beatus es.

Simon Bar Iona, perinde eſſe atq; filius Iohannis, ex ultimo Iohannis liquet, ubi Simon Iohannis uocatus legitur, niſi forte, pater eius binominis fuerit, Iona, & Iohannes nuncupatus. Nam & Iohannis primo, filius Iona dicitur. Cæterum בר, Bar, filium ſignificat.

B At ego uiciſſim tibi dico, quod tu es Petrus.) Petri nomen, huic Simoni Chriſtus dederat, quando primum ſibi per Andræam fratrem ſuum fuerat adductus Iohan. 1. כיפא, id eſt, Cepha, Calda: petram ſignificat. Dedit autem Chriſtus huic diſcipulo hoc cognomenti, quod indubie fidei firmitate, præcipuus ex uiuis lapidibus illis eſſe debebat, ex quibus templum ſuum, & noua Ieruſalem in terris erat conſtruenda. Cum hac ergo cauſſa, hoc cognominis ante habuiſſet, modo autem, tam egregia confeſſione, iure ſe illud habere, declaraſſet, dixit illi Dominus: At ego uiciſſim, &c. Qu. d. Tu me Chriſtum filium Dei uiuentis, tam prompte & conſtanter cōfiteris, uolo uiciſſim & tibi confiteri, quem te dignatio patris eſſe uoluerit. Petrum te antea cognominaui, dico tibi, Petrus uere es, donatus ea fide, quæ excidet nunquam, qua nitentur, quotquot in gregem meum recipientur, ex quibus conſiſtet Eccleſia mea. Hæc nanq; fides petra illa eſt, unde hic Simon Petrus, quaſi petreius uocatus eſt, ac ſi quis à lapide lapidonem diceret. Quod autem aliam petram Dominus intellexerit, ſuper quā dixerit ſe Eccleſiam ſuam ædificaturum, quā hunc Simonem, Petrum cognominatum, uel ex eo liquet, ꝙ dixit καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, id eſt, ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, non ἐπὶ τούτῳ τῷ πέτρῳ, ſuper hunc petrū, cum tamen ſaxum, græcis æque ὁ πέτρος, atq; ἡ πέτρα, id eſt, æque petros atq; petra dicatur. Petrus igitur tanquam petreius, dictus fuit, à petra fidei, qua erat præditus, ſuper quā certe Chriſti Eccleſia ædificata eſt. Quotquot enim nomini ipſius collecti ſunt, hac fide, ꝙ ipſe Chriſtus, id eſt, ſeruator ſit, dilectus ille Dei filius per quem omnes ipſi credentes accipimus, ut filij & hæredes Dei ſimus, nituntur.

Petri cognomentum à firmitate fidei.

Eccleſia non ſuper petrū, ſed petram, id eſt, fidem.

Contra quam, tam fidem, quàm Eccleſiam, portæ inferorum, hoc eſt, poteſtas, nihil poterunt. Nemo enim poteſt rapere quenquam de manu Chriſti. Nam ambiguum eſt, an contra petram, id eſt, fidem, uel Eccleſiam dixerit portas infernas, non ualituras. De utraq; ſanè recte intelligitur. Fides enim quæ uera & certa eſt uerbi Dei, per ſpiritum ſanctum perſuaſio, tam non poteſt excidere, quam uerbum Domini non mutari, & ſpiritus ſanctus ſibi ipſi nequaquam diſſentire. De Eccleſia autem qui ſunt, eos pater Chriſto donauit, ut det eis uitam æternam, Iohan. 17. Non igitur poterit contra eos quicquam uis Satanica, alioqui uita æterna, æterna non eſſet.

Etenim & hic locus ſatis firmus eſt, quo perſeuerātia ſanctorū probatur. Apertū uerbū eſt, portæ inferorū non ualebunt contra eā, ſiue fidem ſiue Eccleſiam intelligas. Si ergo fides nō

poteſt

C poteſt à Satana ſubuerti,æter num ſalui erunt,quotquot ſemel fidem ueram fuerint nacti.Si rurſum Eccleſia à Satana expugnari non poteſt,iterum æterna erit eorum ſalus, qui ſemel in Chriſti Eccleſiam fuerint recepti.Hæc perpenſa electis, mirificam adferunt conſolationem. Omnes nanq; ex animo,dominum noſtrum Ieſum Chriſtum unicum Dei filium & ſeruatorem ſuum eſſe, confitentur, ſpiritum igitur habent patris, pignus certum æternæ eius beneuolentiæ,hinc beatos ſe,& petreios,id eſt, firma atq; omnibus inferorum portis inuicta fide præditos ſciunt,certi quod de Chriſti Eccleſia & populo exiſtunt,qui de morte iam ad uitam per Chriſtum tranſierunt,atq; ideo tuti ab omni ui inferna,in ſempiternum. Diſcamus ergo hinc,primum,ab hominibus non poſſe Chriſtũ diſci,ſed ſolo patre,ex ęterna beneuolentia ipſum reuelante.Deinde beatos eſſe,quotquot hãc reuelationem fuerint nacti, poſtremo nunq; poſſe,á poteſtate inferorum ſuperari huiuſmodi & perdi.Ne& hoc pręteream,quod per portas,poteſtatem intelligimus, inde eſt,quod in portis olim apud Iudæos iudicia exercebantur, & uelut ſedem ſuam habebat poteſtas publica, ut paſſim in ſcripturis legitur.

Et dabo tibi claues regni cælorum.) Si claues regni cælorum,utiq; quibus regnum cælorum aperitur & clauditur. At regnum cælorũ,Eccleſia Chriſti eſt,claues igitur iſtæ,id erunt quo Eccleſia Chriſti alijs clauditur,alijs aperitur.Id autem quid aliud eſt,quam uerbum Dei? Sic ligare,idem indubie eſt,quod ab Eccleſia arcere, & peccata retinere ſoluere uero in Eccleſiam recipere,& peccata remittere.

Claues regni cælorum.

Iã Iohã.20.ita dicebat Dominus diſcipulis omnibus:Sicut miſit me pater,ita & ego mitto uos.Hęc cum dixiſſet,flauit in eos,& dicit eis: Accipite ſpiritũ ſanctũ. Quorũcunq; remiſeritis peccata remittũtur eis,quorũcũq; retinueritis,retẽta ſunt. Miſit diſcipulos Chriſtus,ut fuit ipſe miſſus à patre at miſſus fuerat,ut ſpiritu ſancto plenus, regnũ cælorũ annũciaret,hoc eſt, patris gratiam expoſitam credentibus omnibus prædicaret,quam qui fide amplecterentur, certo ęternam uitam perciperent,ciuesq; eſſent regni cęlorum:qui minus in peccatis ſuis morerentur.In ruinam enim & reſurrectionem multorum poſitus erat. Sic ergo & diſcipulos miſit. Spiritum primum donauit, nihil enim in regno Dei abſq; eo agi poteſt, deinde iuſſit prædicare Euangelion,adijciens,ſaluos fore,quotquot ei haberent fidem: condemnandos,
D quotquot credere illi nollent,Mar.ult.Spiritu itaq; Domini præditi diſcipuli,credentibus omnibus regnum cælorum aperuerunt,hoc eſt,remiſſionem peccatorum & uitam æternam promiſerunt,aditu in Eccleſiam Chriſti conceſſo.Sic ſoluerunt,& peccata remiſerunt,Rurſus non credentibus ex eodem ſpiritu,& per idem uerbum,cælorum regnum clauſerũt,hoc eſt,peccatorum remiſſionem negarunt,& æternam mortem prædixerunt, cõmunione Eccleſiæ negata.Sic ligarunt,& peccata retinuerunt,omnia autem ui ſpiritus Dei, & per uerbũ Dei. Non igitur Epiſcopi,ſed Chriſtus claues regni cælorum,id eſt,poteſtatem,in Eccleſiam recipiendi,& ab ea arcendi,committat oportet. Ea uero aliud non eſt, quam ſpiritus ſanctus quo uice Dei,& per uerbũ Dei omnibus credẽtibus ſalus,nõ credẽtibus pernities,certo annũciatur Sic ſane habuiſſe ſe Apoſtolos cum Epiſtolę eorũ,tum Acta paſſim teſtantur.Iam q̃ ſpiritu & uerbo Dei fit,ratum haberi in cælis,id eſt,apud Deum non eſt mirum.Non enim homines ſunt,qui ibi loquuntur & agunt,ſed ſpiritus Dei in illis,ſupra.10. Quicquid enim humano ſpiritu aut uerbo hic tentetur,id ad regnum cælorum haudquaquam pertinebit,neq; per claues regni cælorum factum dici poterit,eoq; nulla eius in cælis ratio habebitur. Neq; enim aliud claues iſtæ ſunt, quàm ſpiritus ſanctus,& uerbum Dei. Spiritus ſanctus, in prædicatore hæc poteſtas eſt,ſed per uerbum exeritur erga auditores. Sic Petrus ex ſpiritu Dei loquens,pœnitentibus Iudæis ſalutem,impœnitentibus damnationem annunciabat, hoc eſt, illis cælum aperiebat,his claudebat. Vnde auditoribus,clauis aperiens, promiſſio uenię erat, clauis claudens prædictio condemnationis, ac ceu per uerbum, à regno repulſa. Ergo cum ſpiritus datus Petro fuit,& cum uerbum Dei Chriſtus prædicãdum illi commiſit, quod poſt reſurrectionem ſimul cum alijs diſcipulis illi contigit,tum fuit ei præſtitum,quod hic ipſi Dominus promiſerat,dicẽs,Tibi dabo claues regni cęlorum.De his & ſupra 3, ubi de baptiſmo item ubi de confeſſione egimus.

Locus Io.20.

Quid ſoluere & ligare.

Chriſtus dat claues.

Claues ſpiritus Dei et uerbum.

Porro ex hoc loco,ingens pugna prædicatoribus Chriſti cum Ro. Pon. adulatoribus aliquandiu fuit contendentibus,ad Ro.Pon.hæc omnia,quę Petro à Chriſto dicta ſunt pertinere. Volunt enim promiſſum Petro,ut Eccleſia Chriſti ſuper ipſum ędificaretur,utq; ſolus claues regni cælorum, id eſt,ſoluendi & ligandi poteſtatem haberet. Ea iam Pontifici cuilibet tanquam Petri ſucceſſori,ex debito obuenire,eoq; Eccleſiam Ro.Pontifice modo ut fundamento niti,& non eſſe facultatem peccatis liberandi,uel etiam peccata retinẽdi, niſi quam ipſe habeat,& alijs concedat.

Commenta Pontificiorũ.

Quibus,

[A] Quibus,ex iam dictis,facile erit reſpondere.Primum enim ne Petrus quidem Eccleſiæ fundamentum fuit,quum nemo aliud queat ponere,q̃ poſitum eſt,Dominus noſter Ieſus Chriſtus.1.Cor.3.quem Pater electum lapidem in fundamentum Eccleſiæ ueræ Tzion poſuit.Ieſch.28.&.1.Pe.2.Fūdamentum enim totum ædificium portat.Sic Chriſtos omnia uerbo uirtutis ſuæ geſtat,& ſolus eſt,qui populum ſuum ſaluat,fide ergo in ipſum ſolum connituntur quotquot electi ſunt.Fides nanq; his in Chriſtum,petra illa ſuper quam Eccleſia ędificanda fuit,dicitur,ut oſtenſum eſt,non homo ille Petrus quem paulo poſt Satanam uocat. Idem autē eſt,ædificari ſuper fidem & ſuper Chriſtum.Qui enim Eccleſiæ,ceu uiuus lapis inſeritur per fidem,is utiq; imponitur Chriſto,eo ꝙ fides aliud nihil ſit,q̃ certa ſalutis per Chriſtū partæ,perſuaſio.Vnde credere Chriſto,nihil aliud eſt,q̃ ipſo,ceu fundamento ſolet ſuper poſitus lapis, niti.Poſitus uero ac ſitus ipſe,fides eſt.

Petrus nō eſt Eccle. funda.

Vt autem maxime Petrus fundamentum Ecc[illegible]ſię fuiſſet.quid id ad Pontifices Romanos? Non ilico habet omnia Apoſtolorum,qui in eo loco regnauerit,ubi illi uerbo, & morte ſua, Eccleſiæ Chriſti miniſtrarunt.Si filij diaboli à Domino pronunciantur, qui tamen ex Abraham carne erant geniti,quod non Abrahæ,ſed Diaboli opera facerent,quomodo Petri ſucceſſor erit,qui tantum in eo loco imperet,ubi Petrum aiunt pertuliſſe ſupplicium, ſi cætera nihil cum Petro commune habuerit?Eſto enim ut Petrum fundamentum Eccleſiæ Chriſtus dixiſſet,forte propter confeſſionem quam confeſſus fuerat,qua ſola uere in Eccleſiam Chriſti hominibus aditus patet,nequaq̃ tamen Simonem ita,ſed beatum Petrum, ex reuelatione Patris hæc edoctum prædicaſſe,confitendum eſt.Qui igitur poſſit participationem huius adferre dignitatis,tantum carnalem in ea urbe inuaſiſſe dominatum,in qua forte (nam & de hoc nulla teſtatur ſcriptura) Petrus ut Chriſtum prædicauit,ita & pro Chriſto crucifixus eſt?

Sint ergo Rom.Pont.quod Petrus,pro Chriſto omnia relinquant,ipſum ſolum Chriſtū, id eſt,ſeruatorem eſſe electorum tum ex animo confiteantur,tum libere & diligenter prædicent,& columnas Eccleſiæ,ſiq; libuerit etiam fundamenta,ſed in Chriſto,& propter uerbum Chriſti,ipſos uocabimus.Sin quoniam à fructibus iudicandæ arbores ſunt,& non eſt Iiſraelita,qui ſecundum carnem,multo minus Chriſtianus,aut Petri ſucceſſor ſecundum locum, id eos agnoſcemus,quod eſſe illos,ipſorum opera probant, donec ſcripturam ipſorum ſatellites & adulatores perditiſſimos proferant,ubi Chriſtus illi urbi promiſerit,Petri ſe loco eū habiturum,quicunq; in ea rerum potitetur,tyrannidémq; obtineret,qualiſcunq; alias eſſet. Nimis fœde aberrauimus,& maiore quā olim credetur cæcitate percuſſi fuimus, qui non homini Petro ſolum,ſed Rom.Pontificibus,& talibus,præter omnem ſcripturam tāta tribuimus. [B]

Quibus claues propriæ.

Sic urgent & iſta: Tibi dabo claues &c.Petro hæc inquiunt,non alijs dixit, Petrus ergo ſolus claues accepit.Primum ut ita ſit,quid quæſo ad Pont.Romanum? Vbi Petri teſtamentū, in quo has ipſis claues legauit?Vbi ſcriptura qua Chriſtus eos,in hac poteſtate Petri ſucceſſores fecit?Deinde promiſit hic claues Petro,non dedit,dedit autem poſtea ei illas pariter cū aliis,Ioan.20.Poſtremo ſi hoc illi adulatores reijciant & contendant, ſoli Petro claues promiſſas,ergo & datas,rogabo eos,qua nam igitur impudentia ſuo Pontifici eas traditas affirmēt, quæ nulli Apoſtolorum,ſed ſoli Petro fuerint & promiſſæ & datæ?Nam de ſucceſſione hæreditaria illa,nulla extat ſcriptura.Quæ enim iſta Petri ſucceſſio,illic plus quā Perſico luxu dominari contra Chriſtum,ubi pro Chriſto Petrus fudit ſanguinem?

Non ſtabilitur hic confeſ. au.

Non minus abutuntur hoc loco,qui ex eo cōfeſſionem ſecretariam uolunt ſtabilire, quos confutauimus ſupra.3.ubi de Confeſſione tractauimus circa finem. Etenim nequaquā hic de Abſolutione illa,qua illuſum confitentibus fuit,ſed de prædicatione cum ueniæ pœnitētibus & Chriſto credentibus fienda,tum iudicij & condemnationis comminatione, qua impœnitentes & Chriſtum reijcientes,ab Eccleſia Chiſti repelli debent,hic agitur, Eóq; collatione baptiſmi adultis quo in Eccleſiam Chriſti,tanq̃ credentes ac pœnitentes recipiuntur, magis hæc poteſtas exeritur,q̃ erga confitentes,licet & hi dum eis Euangelion Chriſti & inde conſolatio prædicatur,recte ſolui dicantur,ut ligari,quibuſcunq; iudicium & condemnatio ex uerbo Dei prædicitur.Sic Paulus ligauit omnes ſcortatores,ebrios,auaros &c. dum negauit eos habere partem in regno Dei.Pronunciare enim ſolutos,ſoluere eſt,& pronunciare ligatos, ligare illud eſt,quod quidem Eccleſiæ & eius miniſtris Chriſtus commiſit. Voluit enim Dominus, quò maior inter nos uigeret charitas,ut per uerbum doctrinæ & cohortationis, tum promiſſionis & comminationis,nobis ipſi inuicem quodammodo ſubijceremur. De quo plura ſupra tertio de baptiſmo folio.50.&.52.& infra.18.

Tunc edixit diſcipulis ſuis &c.Mar.8.& Luc.9.) Vide quod ſæpe dixi: Diſpenſationem

C Patris ſanctã ubiq; habuit, eoq́; licet Chriſtũ ipſum agnoſcere, uita æterna ſit, & ipſe hominũ tam amans eſſet, ut mori pro eis uellet, noluit tamen ante tempus à Patre cõſtitutum, ſe Chriſtum Prædicari. Id etiam electis haudquaquã fraudi fuit, qui nihilominus per ſpiritum ſanctũ quãta ſatis eis ad ſalutem eſſet, Chriſti cognitione nunquã fuere deſtituti. Agnoſcamus ergo non à tempore, aut ulla re alia, ſed ſola bonitate Patris cognitionem ſalutis pẽdere. Diſcamus ſimul, ut & nos ſerui ignoti & contempti eſſe non grauemur, donec Pater, libertatis & gloriæ tempus adducat.

Ex eo tempore cœpit Ieſus indicare diſcipulis ſuis. Mar. 8. Lu. 9.) Hic uides cauſſam, cur diſcipulis, ſui cognitionem potiſſimum nunc augere & roborare uoluerit. Appropinquabat tẽpus ut pateretur, ad illud uoluit eos præparare, quod aliunde rectius facere non potuit, quàm ut in fide erga ſe illos confirmaret. Demonſtrauit uero ſimul hic uiam ad uitam, uerámq; gloriam. Chriſtus nanq; erat filius Dei uiuentis, ac qui debebat glorioſiſſime regnare, atq; imperare omnibus, attamen prædicit, oportere ante infra infimos ſeſe humiliari, & cũ peccatoribus reputatum, ignominioſiſſime & crudeliſſime occidi, ac tum demum tertia die ad uitam gloriamq; certam reuocari.

Oportuit Christum ante gloriam humiliari.

Exigebat ſiquidem iuſtitia Dei, ut peccato ante moreretur, ipſe omnis peccati purus, & corporis ſui hoſtia, electos uniuerſos ſanctificaret. Hinc pati ipſum oportuit, atq; ita in gloriam ſuam ingredi, quod eſt illud à Ieſa. 53. prædictum, cum multis alijs apertis ſane oraculis, tamen hoc apertiſſimo Domino placuit, ut plaga ipſum percuteret. Sed ſi poſuerit animam ſuã hoſtiam pro peccato, uidebit poſteritatem, prolongabit dies, & beneplacitum Domini, per manum eius proſperabitur &c. Certe hæc ſumma Chriſti gloria eſt, ut Patri, quamplurimos ſanctificatos, dum hic mundus ſtabit, adducat, ſitq́; numeroſa turba renatorum, quod per Euangelion, atq; ſpiritum paracletum effecit, & hodie efficit. Iam ita à Patre conſtitutum erat, ut neq; illud euulgari, neq; hinc poſſent multi donari, niſi ipſe antea mortem pro electis uniuerſis oppeteret. Sic tandem datum ipſi fuit, filios Dei, qui diſperſi erant, congregare in unum, Ioannis. 12. Nec alia & nobis, ipſius membris, ad uitam, gloriámq; uia patebit. Commori oportebit, ut & conregnemus. 2. Timoth. 2. Hæc iam uolebat ſuis ſenſim commẽdare, ac ſic ad crucem eos, ut dixi. præparare, quod nimirum nuptiarum tempus, finem breui eſſet accepturũ. Quare aperte quoq; modo, ut Marcus habet, ſermonem loquebatur.

Poſt paſſ. Euãgel. euulgatũ.

D Et cum abduxiſſet eum Petrus, cœpit illum increpare, Mar. 8.) Vehementer magis quam prudenter Dominum Petrus amabat, eoq́; auocare à duro iſto propoſito conabatur, non animaduertens, quod dixiſſet, ita oportere, & ideo ſic uiſum eſſe Patri. Cum igitur ſui exemplo, diſcipulos Chriſtus uoluiſſet ſenſim iam, ad futura pericula præparare, & ad crucem quæ imminebat, animare, hic uero ſtulto carnaliq́; affectu, non modo ipſe nihil horum ſecum reputare, ſed etiam eum inde conaretur reuocare, præſertim impudẽter adeo, ut etiam licet Dominum & magiſtrum ſuum increparet, recte dixit ei: Abi Satana, quoniam non ſapis quæ DEI ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Quaſi dixiſſet: Faceſſe cum tuo cõſilio, mihi prius nihil eſſe debet, q̃ iuſſa Patris faceſſere, quamlibet dura ſint carni, ad ea capeſſenda, tam diu ac multis iam & uos ſum hortatus, & tu qui donatus ampliore Patris cognitione mihi adiutor eſſe & conſors, ut mandatum Patris perficerem, eſſe deberes, dehortaris me ab eo, idq́; non leuiter, ſed increpando etiam. Apage cum iſta tua ſapientia, Satanam te mihi exhibes, aduerſarium plane & conſultorem peſſimum, quantumuis ex amore mei iſta facias, ſapis nãq; quæ homines Deo uacui, diuina te nondum afficiũt, quamlibet paulo ante ex reuelatione Patris, recte & pie de me ſenſeris, atq; ſis confeſſus. Modo increpas quod Chriſtum & filium Dei agere exhibereq́; uolo, quem dudum uere eſſe me confeſſus es. Vide quã tibi pugnes. Si Chriſtus ſum, occidi pro electis debeo, iuxta ſcripturas. Si filius Dei, cur non gererem morem Patri, qui uult me hoſtiam pro peccatis eſſe, omnium quos ille ad uitã ordinauit? Prius ergo ex reuelatione Patris me prædicabas, & beatus eras, nunc ex inſtinctu Sãtanæ, ab obedientia Patris reuocas, mihi hactenus Satanas factus. Abi ergo cum humano iſto tuo affectu, præcepto Dei pugnante.

Confutatur Petrus.

Quo uero & alios diſcipulos moneret, in his quæ Dei ſunt, nullũ eſſe rationi humanæ, aut affectibus locum, conuerſus ac intuitus illos, ut Mar. habet, ſeuere adeo Petrum reprehendit. Nam ut ex Matthæo coniectura eſt, ſecreto Petrus Chriſtum increpauerat, ſcribit enim cũ abduxiſſet eum. Chriſtus ergo increpationem eius palam, ut & alij diſcipuli audirẽt, ſeuere adeo reiecit. Eoq́; docuit, nihil in homine eſſe boni. Beatum, & Petrum, ipſum paulo ante prædicauerat, clauésq; regni cælorum ei promiſerat, ſed omnia ob reuelationem Patris, nunc Satanã uocat, eo quod ageret hominem. Notatur igitur, humana ſapere, eſſe Deo aduerſari, atq; Satanam

nam agere. Quid ergo nobis arrogabimus? ubi liberum arbitrium? ubi iudicium rationis?
A ubi uero Eccleſia in Petrum hominem ædificata, qui nũc Satanas eſt? Num uero & Ro. Pon.
in hoc quod quæ hominum, non quæ Dei ſunt, ſapiunt, plenius multo, quàm prædicatione
Chriſti, Simonem hunc referunt? Origenes differentiam facit, inter hoc dictum Petro, &
ſupra Satanæ, Dominum tentanti. Quod hic Dominus dixerit Petro, ὕπαγε ὀπίσω μου σατα- *Abi poſt me*
νᾶ, id eſt, uade poſt me Satana, quod perinde ſit atq; ſequere me, non præi tuis conſilijs. Supra *Satana,*
autem tentatori tantum ὕπαγε σατανᾶ, id eſt, diſcede, faceſſe Satana. Sed firmum hoc non
eſt. Nam Lucæ quarto etiam Satanæ dixiſſe Dominum legimus, ὕπαγε ὀπίσω μου. Vnde
ſimpliciter à ſe repellentis oratio habenda eſt, qua non indigne & Petrus repulſus fuit, cum re
uera Satanam ageret, reuocans à iuſſis Dei.

Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis. Mar. 8. Lucæ. 9.) Marcus habet: Et cum ad ſe uocaſſet tur
bam, una cum diſcipulis ſuis, Lucas, dicebat autem ad omnes. Cum enim uita Dei, fide in De
um conſtet, neceſſe ſane eſt, eum abnegare ſemetipſum, & omnia, qui uitam Deo dignam
uelit meditari. Quippe cum Satanas ſit, & Deo aduerſetur, quicũq; ſapit quæ hominum ſunt
ut iam in exemplo Petri Dominus declarauit.

Teſtatur ergo primum hic Dominus, non ſolum iam diſcipulis, ſed ſimul omnibus, poſt-
quã Petrus non ſolum ipſe à cruce ita abhorreret, ſed & ipſum ab illa reuocare fuiſſet annïſus
oportere eum, qui uoluerit ſe ſequi, atq; poſt ſe uenire, quod idem eſt, nempe, eſſe ſuus diſci-
pulus, abnegare ſemetipſum, hoc eſt, ſeſe totum patris curæ committere, ut nihil pro ſeipſo
iam ſit ſolicitus, tum tollere crucem ſuam, hoc eſt, ſuam ſortem, ſuáſq; erumnas, quas ſibi opti *Quid abnega-*
mus pater diſpenſauerit, æquo animo perferre. Lucas addit cottidie, nunquam enim non per *re.*
ferendum aliquid eſt ei, qui in hoc mundo ſerio gloriam Dei uolet aſſerere. Atq; ita demum
ſequi, id eſt, ſectari ſe iubet. In quo uidetur, nonnihil ineſſe cõſolationis. Cõſectari enim Chri-
ſtum filium Dei uiuentis, qui poſſit non ut omnis boni feraciſſimum, ita & optatiſſimum eſ
ſe? Cum ergo eum qui hoc uelit neceſſe ſit ipſum & in eo imitari, ut ſemetipſum abneget, ac
patri optimo conſecret, crucémq; quam ille impoſuerit, alacri ac lubenti animo tollat, non
poterint ſane hæc grauia uideri, cuicunq; uera in Chriſtum fides contigit, neq; dubitat iam i-
pſum uitæ authorem, uitæ quoq; ſemitas triuiſſe.

Porro & ſi nemo ſit qui crucem à Deo impoſitam non cogatur ferre, tollunt tamen tan- *Quid crucem*
tum ij: qui animo Dei bonitate confidente, ultro & cum alacritate, ijs quæ ipſe impoſuerit, hu *tollere.*
meros ſubmittunt. Rurſus ſunt, qui ſibijpſis erumnas aſciſcant, & crucem ferãt, ſed non à pa-
B tre impoſitam. Ii non ſuam tollunt, quod ipſorum crux ſit, quam eis pater cuius toti ſunt, im-
ponit, non quam ipſi ſuo arbitrio aſſumpſerint. Nihil enim in ſe ipſos iuris habent, qui Dei
ſunt quanti ſunt. De his & ſupra 10. ſub finem.

Qui enim uoluerit animam ſuam ſeruare &c. Mar. 8. Lucæ. 9.) Tribus rationibus hor *Prima ratio.*
tatur ad id, ut ſemetipſos abnegantes & crucem ſuam tollentes, ſe ſequantur, quotquot ſecta-
tores & diſcipuli ſui haberi cupiunt. Prima eſt, quod is uitam ſuam perdat, qui eam uoluerit
ſeruare, & ſeruet, qui perdiderit, hoc eſt, Chriſti & Euangelij cauſſa adduxerit in periculum,
præſtat igitur abnegare ſemetipſum, crucemq; à patre impoſitam tollere, ac ita in præſenti a-
nimam perdere, quàm præſentia fugere pericula, & propriam curam, uitæ ſeruandæ impen-
dere, quod in ſcelerata hac mundi generatione, non ſine negatione & contemptu Dei ac ue- *Anima perdē-*
ritatis fieri poteſt, ut & ſupra 10. dictum, quo ſane pacto uere anima perditur, cum is offenda- *da.*
tur, qui eam abnegante huiuſmodi ſui negatricem Chriſto, indubie in Gehennam cum cor
pore abijciet, ut uere item ſeruatur, quando in gratiam Chriſti in mille mortes, ut certiſſima
pericula, ueritatem ſectantibus nunquam deſunt, abducitur. Agnoſcet enim tales apud patrẽ
Chriſtus, cuius tum gratia, æternam pro caduca hac uita recipient. Cum igitur nihil o-
mnino anima præſtabilius ſit, cuius iactura ne quidem toto orbe ulla re poſſit ſarciri, certe de
bet ea alacri animo à nobis perdi, hoc eſt, in quoduis diſcrimen adduci. Quod cum fieri ne-
queat ab eo qui ſemetipſum amet, aut crucem horreat, plane operæpretium eſt, ut noſmeti-
pſos abnegemus, & crucem noſtram tollamus, ac ita demum Chriſtum rite ſectemur.

Secunda ratio, qua ad abnegandum ſemetipſos hortatur, eſt, ſibi licet filio hominis nunc, *Secunda ratio*
& omnium abiectiſſimo, omne iudicium datum eoq; futurum, ut olim in gloria patris, cum *à poteſtate iu-*
Angelis ſuis redeat, reddátq; tum unicuiq; iuxta facta ipſius, utiq; negatoribus ſuis gehennam *diciaria*
confeſſoribus, regnum patris. Nam ut Marcus & Lucas memorãt, hic & illud, quod ſupra 10. *Chriſti.*
diſcipulis dixit, repetijt. Quemcunq; puduerit mei, ac meorum ſermonum, in generatione
hac adultera & peccatrice, pudebit illius & filium hominis &c. Hinc ab ipſo audient: Amen
dico uobis neſcio uos, diſcedite à me operarij iniquitatis. Tum iuxta facta ſua, id eſt, uitã et in-

ſtitutum ſuum recipient. Quid iam durum poſſit eſſe adeo, ut non faciendum & ferendum ſit potius, quàm ut quis hunc omnium iudicem offẽdat, audiátque demum ab eo, ut à ſe diſcedat in Gehennam? Præſtat ergo abnegare ſemetipſum &c.

Celeberrima uero eſt in ſcripturis hæc ſententia in iudicio Dei, reddendum unicuique iuxta facta ſua. Ea Iechezkelis.18. & alibi multis aſſeritur. Hanc diuexant adulatores Ro. Pontificis, uolentes inde probare, operibus noſtris nos iuſtificari, atque damnari, quod ſcilicet ſecundum ea iudicemur. Non animaduertentes ſtolidi, & arborem iudicari ſecundum fructus, non tamen à fructibus eſſe, ut huiuſmodi arbor ſit, ſed ab arbore, ut eiuſmodi fructus ſint. Viſis ficubus, arbor ea ficus eſſe iudicatur quidem, at non à ficubus, ut ficus eſſet accepit, uerum cũ ipſa ficus arbor eſſet, fructus hos peperit. Ita in omnibus rebus, opus de operante iudicat, operantem autem non efficit, ſed ab operante efficitur. Ad húc modum bona opera, bonum hominem & Dei filium probant, non efficiunt. Non ergo iuſtificant opera, quæ priuſquàm bonus per ſpiritum ſanctum euaſeris, nihil niſi peccata damnantia te, eſſe poſſunt, quod nequeat mala arbor fructus bonos proferre. Verum quia quiſque recte iudicatur, ſecundum quod fuerit, & ut quiſque fuerit, ita & operetur, operáque de operante teſtentur, recte dicitur iudicium ſecũdum opera uel facta fieri, ſicut iudex ſecundum ea iudicat, quæ euicta fuerint teſtimonijs. Cæterum de natura ac ui bonorum operum, & ſupra.6.

Reddetur unicuique iuxta facta ſua.

Tertia ratio, qua ad ſui abnegationem prouocat, quæ & mirificam in ſe conſolationem habet, eſt breui adeo, ſe potenter regnaturum, quod ex præſentibus aliquot uiſuros affirmat. Quis iam non optet eum conſectari, eiúſque gratia & abnegare ſemetipſum, & crucem ſuã tollere, quem ſciat breui, diuina cum uirtute regnaturum glorioſiſſime, ac ſe cum ipſo conregnaturum? Etenim quicunque compaſſus fuerit, etiam cum ipſo regnabit. 2. Timoth. 2. Nam prædixit ibi miniſtrum ſuum fore, ubicunque ipſe fuiſſet. Ioannis undecimo. Marcus hæc ita memorat. Sunt quidam inter eos qui hic ſtant, qui non guſtabunt mortem, donec uiderint regnum Dei ueniſſe cum uirtute. Eadem & Lucas ſcripſit. Hinc uero adducor, ut credã hic Chriſtum de ſuo aduentu locutum, quo per Euangelion, orbi glorioſus non diu à morte ſua aduenit, cum mira ubique fere uirtute, orbis ſeruator cœpit prædicari & adorari. Certe tum regnũ Dei cum uirtute magnifica aduenit, quæ uirtus mirum in modum tam in Paulo quàm alijs effulſit, quod paſſim in literis Apoſtolicis prædicatur. Iis ſane quibus prædicatum Euangelion fuit, regnum Dei aduenit. Supra enim decimo memoratum, Dominum præcepiſſe diſcipulis, ut repellentibus à ſe ipſorum uerbum, atteſtarentur adueniſſe eis regnum Dei. Tum.12. Dominus ipſe calumniatoribus Iudæis reſpondit: Si in ſpiritu Dei eijcio Dæmonia, profecto uenit in uos regnum Dei.

D At illis nondum aduenerat cum uirtute, ut cum paſſim per orbem, incredibili uirtute Euangelion & prædicatum, & aſſertum à plurimis fuit. De quo cum alias, tum Coloſ. primo Paulus gloriatur, ubi de Euangelio ſcribit. Quod peruenit ad uos, quemadmodum & in toto orbe fructificat. Sed fuſius Rom. decimo quinto: Habeo igitur inquit, quod glorier per Chriſtũ Ieſum, in his quæ ad Deum pertinent. Non enim auſim loqui quicquàm eorum, quæ non effecit Chriſtus per me, in obedientiam gentium, uerbo & facto, per potentiam ſignorum & prodigiorum, per potentiam ſpiritus Dei, ut ab Hieruſalem, & circuniacentibus regionibus, uſque ad Illyricum impleuerim Euangelion Chriſti &c. Hæc regni Chriſti magnifica uirtus, maxime circa.20. annum ab ipſius paſſione ſeſe exeruit, ad quod uſque tempus, indubie multi ex ijs, quibus præſentem ſermonem Dominus habuit, ſuperſtites fuere. Quod enim aduentum Chriſti in regno ſuo intelligam de extremo die, nullæ ſuadent ſcripturæ. Quod nanque de Io. Euangeliſta Dominum hic locutũ quidam putant, infirmius eſt, quàm ut à prædicatore uerbi Dei adferi debeat. Cum nequaquã ille Domini ſermo de eo: Si eũ uolo ſic manere, probet nõ eſſe mortuũ, uel ipſo Ioanne indicante. Ergo de aduentu Chriſti per Euangeliõ hic locus intelligẽdus eſt. Is breui adfuturus erat, quo ut ſatis ſupérque apparuit, quãta ipſius poteſtas eſſet, ita facile iã erat ipſum cum multis, abnegãdo ſemetipſum, & tollendo crucem ſuam, conſectari. Ad quod ſane perſuadendũ, his uerbis uſus eſt.

Quando regnum Dei aduenit cũ uirtute.

Caput

A CAPVT XVII.

ET poſt dies ſex, aſſumit Ieſus Petrum ac Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & ſubducit illos in montem excelſum ſeorſum, transformatusq́; eſt coram illis, & ſplenduit facies eius ſicut ſol. Veſtimenta autem illius facta ſunt candida ſicut lumen. Et ecce conſpecti ſunt illis, Moſes, & Helias cũ illo colloquẽtes. Reſpondens autẽ Petrus, dixit Ieſu: Domine bonum eſt nos hic eſſe, ſi uis faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, & Moſi unum, & Heliæ unum.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit illos, & ecce uox é nube quæ diceret: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitũ eſt, ipſum audite. Et cum hæc audiſſent diſcipuli prociderunt in faciem ſuam, & territi ſunt uehementer. Et accedens Ieſus tetigit illos, dixitq́; Surgite, & ne timeatis. Vbi uero ſuſtuliſſent oculos ſuos, neminem uidebant, niſi Ieſum ſolũ.

Et cum deſcenderent de monte, præcepit illis Ieſus, dicens: Ne cui dixeritis uiſionem, donec filius hominis a mortuis reſurgat. Et interrogauerunt eũ diſcipuli ſui, dicentes: Cur igitur Scribæ dicunt, quod Heliam oporteat uenire prius? Ieſus autem reſpondens, dixit illis: Helias quidem ueniet prius, & reſtituet omnia. Cæterum dico uobis, Heliam iam ueniſſe, & non agnouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcunq́; uoleurunt. Sic & filius hominis paſſurus eſt ab illis. Tunc intellexerunt diſcipuli, quod de Ioanne baptiſta dixiſſet ipſis. Et cum ueniſſent ad turbam, acceſſit ad eum homo quidã flectens genua illi, dicensq́; Domine miſerere filij mei, quoniam lunaticus eſt, et

B miſere affligitur, nam ſæpe cadit in ignem, & ſæpe in aquam, & obtuli eum diſcipulis tuis, nec potuerunt eum ſanare. Reſpondens autem Ieſus, dixit: O natio incredula, & diſtorta, quo uſq́; tãdem ero uobiſcum? uſq́; quo patiar uos? Adducite illum huc, & increpauit illud Ieſus, & exijt ab eo Dæmonium, & ſanatus eſt puer a tempore illo. Tunc accedentes diſcipuli ad Ieſum ſeorſum, dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere illud? Ieſus autem dixit illis: Propter incredulitatem ueſtram. Amen quippe dico uobis, ſi habeatis fidem ſicut granũ ſinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit, neq́; quicq́; impoſſibile erit uobis. Sed hoc genus non egreditur niſi per deprecationẽ & ieiunium. Cum autem uerſarentur in Galilæa, dixit illis Ieſus: Futurum eſt ut filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, ac tertio die reſurget. Et mœrore affecti ſunt uehementer. Cum autem ueniſſent in oppidum Capernaum, acceſſerunt qui didrachma ſolẽt accipere ad Petrum, dixeruntq́; Præceptor ueſter num ſoluit didrachma? Dicit etiam. Et cum ingreſſus fuiſſet in domum præuenit illum Ieſus, dicens: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ, a quibus accipiunt tributa, aut cenſum, a filijs ſuis, an ab alienis? Dicit illi Petrus: ab alienis. Ait illi Ieſus: ergo liberi ſũt filij. Verũ ne ſimus illis offẽdiculo profectus ad mare, mitte hamũ, & eũ piſcẽ q prodierit primus, tolle, & aperto ore illius inuenies ſtaterem, acceptum eum, da illis pro me et te.

C E T poſt dies ſex, aſſumit Ieſus Petrum &c. Mar. 9. Luc. 9.) Lucas habet, factũ eſt
poſt hæc uerba fere diebus octo. Quod cum Matthæo non pugnat, cum addide
rit, ferè, nec cum Marco, qui poſt ſex dies, ſcripſit. Porro Chriſtus hac ſua transfor
matione, uoluit ceu ſpecimen gloriæ ſuæ, his tribus diſcipulis exhibere, ac fidem
facere eorum, quæ de ſua illis poteſtate & gloria prædixerat, hortans ad ſui abne
Ad quid transformatus. gationem, & ut ſe conſectarentur. Tres ſelegit arbitros huius transformationis, quos & ad pu
ellam ſuſcitandam introduxerat, ſupra. 9. ut iterum oſtenderet, delectum ſe habere inter eos,
qui ueritatem edocendi ſunt, & gradus ordinémq; certum in reuelando eam obſeruare. Lu-
cas memorat Dominum aſcendiſſe in montem, ut oraret, quod notandum eſt ad ea, quæ ſu
pra. 14. de receſſu ad precandum differui, ut & nobis libeat, ad preces fundendas ſecedere, qui
bus longe id plus opus eſſet. Deinde inter orandum transformatus fuit, id monet, & nos orã
tes, quodammodo in Deum transformari, quo certe cupidius cum Deo colloqui, id eſt, orare
debebamus. Quod uero totus lucidus & ſplendidus factus fuit, facie & ueſtibus, gloriam im
Tres aſſũpſit. mortalitatis, uitæq; futuræ claritatem adumbrauit. Etenim inter omnia quæ patent ſenſibus,
nihil eſt præcellentius, atq; magis ſpiritale, quàm lux, quæ ſimul ſummam & uoluptatem, & uti-
litatem adfert, dum omnia luce procreantur & fouentur: Sic per ſplendorem faciei, Moſch. ſe
cundo Moſcheh. 34. Paulus gloriam ac diuinitatem legis intellexit. 2. Cor. 5.

Id autem ꝙ Moſcheh atq; Helias cõſpecti fuere cum ipſo colloquentes, qui omnium præci-
pui atq; ardentiſſimi cultus Dei adſertores fuere, indicauit cum Domino, & legem & Prophe
Moſ. & Heli. tas facere, ipſúmq; eſſe omnium expectatiſſimum & abſolutiſſimum gloriæ Dei uindicẽ, atq;
reſtitutorem, cui lex & Prophetæ omnes teſtimonium perhibeant. Dicebant uero exceſſum
eius, quem completurus erat Hieroſolymis. Id faciebat fidem ijs, quæ Dominus prædixerat,
ſcilicet ſe uerum & indubitatum Chriſtum ac filium Dei uiuentis, tradendum tamen in ma-
nus ſeniorum, principum ſacerdotum, atq; Scribarum, ab eiſq; occidẽdum, ſed mox tertia die
à mortuis rurſus reuocandum. Mori nanq; & Chriſtum eſſe, plus nimio inter ſe pugnare di-
Stultũ uotum Petri. ſcipulis uidebatur. Verum Petrus, & qui cum ipſo erant orante Domino more ſuo dormi
ebant, grauati ſomno. Expergefacti autem uiderunt maieſtatem eius, & duos uiros, qui ſtabãt
cũ illo: Et factum eſt, cum diſcederent ab illo, ait Petrus. Hæc Lucas: Præceptor bonum eſt nos
hic eſſe, faciamus tria tabernacula, tibi unum, & unum Moſcheh, & unum Heliæ, neſciens qd
D diceret. Nam uidetur hæc dixiſſe, animo abituros Moſcheh, & Heliam retinendi. Neſciẽs nul-
lis manu factis tabernaculis, ad habitandum in gloria Domini, opus eſſe. Cæterum in hoc Pe
tri uoto monſtrata eſt, uitæ futuræ illicibilitas, Omnium enim oblitus, hic habitare optabat.
Mox autem adhuc eo loquente. nubes lucida obumbrauit illos, & audita uox eſt è nube, quæ
dicebat: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt, ipſum audite. Sic et o-
lim in nube gloria Domini apparuit, tanquàm re cæleſtibus uiciniore, ut. 2. Moſch. 13. 14. 16. 40. &
alijs locis, librorum legis patet. Cæterum uox illa uidetur quodammodo, uotum Petri corre-
xiſſe, ac ſi dixiſſet: Quid dolet diſcedere Moſcheh & Heliam, omnia in hoc magiſtro ueſtro, u
nico filio meo, in quo ſolo, per omnia mihi complacitum eſt, habetis, ipſum modo audite, &
nihil fuerit quod uel Moſcheh, uel Helias aut alij Prophetæ quicunq; illi ſint, docere poſſint,
quod non multo clarius & plenius ab ipſo, ſi modo adſit fides percipere uobis liceat. Sibi fi-
dere docet, ut qui gratiam meam & uitam beatam reſtituat, omnibus ſibi fidentibus, id præ-
ſtabit, atq; ita per omnia ſanctificabit, perficietq;, quod tota lex non potuit. Diligere iuxta mu-
tuo uos hortatur, in eo tota uitæ perfectio ſita eſt, & completur, quicquid uſpiàm in lege aut Pro-
phetis, ad uitam inſtituendam præceptum legitur. Denique quod nec lex, nec Prophetæ potue
runt, ſpiritum morte ſua electis omnibus promeretur, & donat, qui & perſuadeat ad creden-
dum, & accendat ad diligendum, ſic iudicium & iuſtitiam in terra reſtituit, ipſũ igitur audite.

At diſcipuli, cum hæc audiſſent, prociderunt in faciem ſuam, & territi ſunt uehementer. Sic
& populus Iiſrael uocem Domini in Choreb audire non ualebat. 2. Moſ. 20: quo ſignificauit,
nos hac corporis mole grauatos, haud quaquã in plenum conſortium Dei, poſſe peruenire.
Ideo deponendum ante eſt quod carnale eſt, ut contingat, quod ſpiritale. 1. Cor. 15. Deinde
monemur & mediatore erga Deum, opus nobis eſſe, quem Pater dedit Prophetam Prophe-
tarum, Dominũ Ieſum Chriſtum, in quo inhabitat, omnis diuinitas corporaliter. Accedens
ergo Ieſus tetigit illos, dixitq; ſurgite & ne timeatis. Vide ut ſua humilitate, qua diuinæ gloriæ
nobis adhuc intolerabilis ſplẽdor, uelut in laterna nõ nihil, pro noſtra capacitate occulitur, blandũ
efficiet, quod per ſe eſt terribile, uerũ illi ſimul atq; oculos ſuſtuliſſẽt, neminẽ uidebãt, niſi Ieſũ ſolũ, qui
unus ſatis ſuperq; erat, quẽ et in humilitate illa oportet primũ audire & ãplecti, atque eo demũ
pacto patebit iter & aditus, ad incomprehenſam, atque inacceſſam alioqui gloriam Dei. Qua
duo

duo, & in Chriſto nobis omnia Dei propoſita, & ea per humilitatem crucis adeunda atque A percipienda eſſe, ſi recte percipere poſſemus, haud fruſtra hiſtoria hæc, etiam ſi miſſa faciamus cuncta allegoriarum commenta, ſcripta nobis fuerit. Id quod Dominus & hic præcepit diſcipulis, nihil horum, quæ uiderant, cuiquam, dicere, donec à mortuis reſurrexiſſet, illud probat, quod ſupra aliquoties diximus, noluiſſe Dominum plane Chriſtum ſe prædicari, uera͂q gloria conſpicuus eſſe, donec iuxta Patris mandatum, pro peccatis hominum morti ſatisfeciſſet.

Et interrogauerunt eum diſcipuli ſui dicentes, cur Scribæ Mar. nono.) Marcus habet, uerbum hoc tenuerunt apud ſeſe, inter ſe diſputantes, quid eſſet hoc, quod diceret, è mortuis reſurgere. Nequaquam enim quæ ſupra decimo ſexto de morte, atque reſurrectione ſua Dominus dixerat, intellexerant, quin etiam num nihil minus expectabant, quàm ipſum, quandoquidem eſſe Chriſtum credebant, moriturum, multo minus, è mortuis reſurrecturum. Non tamen propterea abiecit eos indulgentiſſimus magiſter, ita ne hodie abiecturum credamus, *Tardos diſcipulos tulit.* qui modo eſſe diſcipuli eius cupiunt, quamlibet craſſi fuerint, et nequiuerint omnia ſemel percipere. Tum & nos iſtam Domini noſtri longanimitatem erga fratres tardiores referre ſtudeamus. Notatur autem rurſum hic, Chriſti expectationem apud omnes id temporis fuiſſe, deq; aduentu eius, multa à Scribis in populum fuiſſe diſſeminata, quibus ipſi tamen perparum animum admouebant, uidentibus ſcilicet oculis, nihil uidentes, & audientibus auribus, nihil percipientes. Quod Domini iudicium, nunquam debet non ob oculos mentis uerſari, quo ſummo cum timore in ſcripturis, & Eccleſia uerſemur.

Verum illud, quod Dominus ait: Helias quidem ueniet prius, & reſtituet omnia, ex mox ſubiectis, & etiam Marci uerbis euincitur, perinde eſſe ac ſi dixiſſet: Recte dicunt, Heliam ante uenturum, ac omnia reſtiturum. Prophetæ enim DEI, Malaci nempe quarto uaticiniū eſt, ſed ſi uellent ueritatem recipere, ut & alias dixi, Helias ille, de quo hoc uaticinium loquitur *Helias uenit.* iam uenit, & dum omnem populum credentium, ad me perduxit, reſtituit omnie. Illi autem reprobi non agnouerunt eum, & fecerunt ei pro ſua libidine. Nam contempſerunt, & inſectati ſunt, calumniantes ipſum Dæmonium habere, tandem Herodes ipſum decollauit. Sic & filium hominis modo ignorant & contemnunt, perficientq; & in ipſo, ſicut ſcriptum eſt, quæcunq; tulerit ipſorum impietas.

Porro quod apud Marcum legimus: Et fecerunt illi quæcunque uoluerunt, ſicut ſcriptum B erat de illo, uidetur ſane indicare ſcripturam uſpiam, de ſupplicio Ioannis dicere, ſicut de eo, quod pati oportuit Chriſtum. Verum equidem fateor, mihi nullum huiuſmodi locum ſcripturæ modo conſtare, quo peculiariter de ijs, quæ paſſus Ioannes eſt, prædictum aliquid ſit. Niſi ea quis huc trahat, que Elias Thesbites paſſus memoratur, ut eorum quæ pertulit Iohannes, typum. Etenim ſicut illum Izebel regina, ita hunc perſecuta eſt Herodias, & utraq; utrunque ob ſæuerius uindicatam religionem. Vtque ille ſua mala tum euaſit, quando ſubuectus fuit in cœlum, ita & hic tum demum in tuto eſſe cœpit, cum uitam præſentem cæleſti cōmutaſſet, Sunt autem qui iſtuc, ſicut de illo ſcriptum eſt, referant ad illud, Helias uenit, & nō ad id quod ſequitur: Et fecerunt ei &c. ut intelligas, uenit iam Helias ſicut de eo ſcriptum eſt: Nempe uox clamans in deſerto, & qui res populi Dei reſtituerit. Quanquam autem & hoc coarctius & quod ſuperius adduxi, infirmiuſculum uideatur, nihil tamen habeo certius. Porro hoc interim nos hinc diſcamus, ut de Chriſto & præcipuis ſanctis, per ſcripturam etiam Deus ſignificauit, quæ perferenda eis ordinaſſet, ita certo unicuique diuinitus ſtatutum quid patiatur, & quo quiſq; crucis genere Deum glorificet, etiam ſi nulla id ſcriptura nominatim teſtetur. Id noſtra cura neque augebimus, neque imminuemus, tutiſſimum igitur atq; ſaluberrimum, abnegare noſmetipſos, & beneuolentiſſimo Patri nos per omnia conſectare, quanti quanti ſumus. Reliqua, quæ ad hunc locum dicenda eſſent, dicta ſupra ſunt undecimo in illud. Nam omnes Prophetæ & ipſa lex.

Et cum ueniſſet ad turbam, Mar. 9. Lu. 9.) Lucas memorat hæc poſtridie q̄ transformatus in monte apparuiſſet, accidiſſe. Cūmq; de monte deſcenderent, occurriſſe eis turbam multā, *Autoritas Chriſti.* quæ ut Mar. ſcribit, diſcipulos circumſederat, & aderant Scribę, qui cum diſcipulis diſputabāt. Verum uniuerſa turba, ut Dominum uidit, obſtupuit, & accurrentes ſalutauerunt eum. Ille uero interrogauit Scribas, quid inter ſe diſputarent. Notatur uero in his magna Chriſti apud turbam uniuerſam authoritas, quam ſanctam habere debet, quicunque Angelus Domini fuerit, id eſt, uerbi eius prædicator, eóq; uita et doctrina, eam parare ſibi atque conſeruare, non ut ipſe, ſed ſanctum Domini uerbum in precio habeatur, de quo & ſupra ſeptimo in fine.

C Deinde notatur, dolus Phariſęorum, qui cum Domino congredi non auderent, diuexare ru
des diſcipulos, abſente ipſo, inſtituerant, quo uel ſpeciem uictoriæ contra ueritatem, apud im
peritam plebem, obtinerent. Sed Dominus licet hic ſuos nō nihil confundi paſſus eſſet, eo q
non potuiſſent dęmonium eijcere, in tempore tamen ipſis adfuit, ne per Scribas in ſpeciem
uicti, ignominia iam non ipſi ſolum, ſed & Euangelion quod prædicabant, afficeretur. Ve-
Confuſi diſci- runtamen omnis ignominiæ quam paſſi erant, incredulitas ipſorum cauſſa extiterat. Do-
puli. mino igitur fortiter fidamus tantum, & nulla nos ratione, confuſione patere ſinet, ne ſcilicet
gloria patris inde obſcuretur, quo quæ hic accidiſſe diſcipulis legimus, omnia tendebant.

Acceſſit ad eum homo quidam flectens genua, Mar. 9. Luc. 9.) Ardens erat patris pro ſa
nitate filij deſiderium, quia unicus ei erat, ut apud Lucam memoratur. Sic ad ſeriam orationē
non compellit, niſi urgens neceſſitas. Nota autem Lunaticum hic uocari, qui habebat dæmo
nium mutum & ſurdum, ut Marcus teſtatur. Quem ego non dubito uere lunaticum fuiſſe,
atq; deficientis lunæ temporibus, in furorem potiſſimum actum, ut frequenter in ignem &
aquas rueret. Nam non perpetuo agitatum eum, id apud Luc. probat: Vix diſcedit ab eo, dila
nians eum. Præterea & mutum ac ſurdum, ijsq; malis à puero fuiſſe obnoxium crediderο, ut
& pater eius Domino queri uiſus eſt. At quia hęc mala omnia immiſſiones ſunt, per angelos
malos & opera Dæmonum, ſimul recte dæmonium habuiſſe, dicitur. Sed de his ſupra 8. fu-
ſe. Qui lunatici & unde dicantur, ſupra 4. dictum.

Quoniam autem incredulitas, tam patris huius lunatici atq; aliorum, quàm etiam diſcipu
lorum, in cauſſa fuit, quod nō ceſſerat imperio diſcipulorum hoc dęmoniū, ſicut & ſupra 13.
memoratum ex Marco eſt, Chriſtum in patria ſua non potuiſſe uirtutes multas ædere, pro-
pter ipſorum incredulitatem, promiſcue omnes Dominus increpauit, idq́; ut ex uerbis patet,
non uulgari cum dolore. O natio inquit incredula & diſtorta, quouſq; tandem ero uobiſcū,
D uſq; quo patiar uos? Aderat enim ut ſaluaret in ſe credētes, nec potuit ulli ſalus niſi per ipſum
cōtingere eoq; omnia tum dicta tū facta ſua, ad hoc inſtituebat, ut ſibi fides haberetur, ut Chri
ſtus tandem agnoſceretur. Sed erat diſtorta & praua adeo iſta natio, ut Chriſti uerbis & ope-
ribus, ad ſalutem ipſorum inſtitutis, magis offenderetur, nec poſſet, ad agnitionē diuinæ bo-
nitatis adduci ut ſi cui res ſit cum moroſo aliquo & difficili homine, cui nullis poſſis rationi-
bus, quod uerū ſit perſuadere, nullis beneficijs, ad humanitatem emollire, ſed ſemper perſe-
ueret iniquus & prauus, omnia in deteriorē partem rapiens.

Natio praua Talem ſe iſte populus Deo uſq; exhibuerat, nō nunc ſolum in Chriſto. Vnde eodem ipſos
& incredula. conuitio increpuit, quod iam olim & à moſcheh audierāt, 5. Moſcheh, 32. דורעקשופתלתל,
id eſt, natio peruerſa & contorta. Hi uero dicuntur Germanice: Verkerte ueruuerrete leut, mit
denen man nienen nöher kan, die man zu keinē guten berichten noch under uuyſen mag.
Hoc eſt, homines praui, inqui duri, præfracti, imperſuaſibiles, quibus cum nihil recti, nihil æ-
qui aut boni poſſis inſtituere. qui nihil doceri ſe, nihil ſibi quod commodum ſit, perſuaderi
ſuſtinent. Quales profecto, Iiſraelitæ in deſerto ſe exhibuerant, toties contra Dominum mur
murando, toties contra ſeruos eius, Moſcheh & Aharon rebellando, quos nec inaudita illa
portenta & prodigia, quæ in ſalutem ipſorum facta uiderant, in fide erga Deum, nec horren
dæ adeo rebellionis ſuæ ultiones, quas identidem experiebantur, in timore, nec tam incom-
parabilis Moſche manſuetudo & infinitus pro eis, fidúsq; labor, in officio erga ipſum, retine
re potuerant.

Maiores ſuos Hos iſti, cum quibus Chriſto negotium erat, hac prauitate & peruerſitate, egregie referebāt
infidelitate re- ut ſummo iam tædio afficeretur, uerſando inter eos, & ferendo ipſos, qui adeo non ſuſtine-
ferunt. bant ſibi benefieri, & æternæ ſalutis participationem tam inſane à ſe reijciebant. Quid enim
cum eo ægroto faciat uſq; medicus, qui nulla omnino ratione, nec in uitamentis, nec minis,
adduci queat, ut mederi ſibi ſinat? Verum hæc mala prauitas, peruerſitas, iniquitas, moroſitas
difficultas, præfractio, obſtinatio, omnia fructus infidelitatis ſunt, qua miſeri homines Sata-
næ imperio addicti, tales ab ipſo redduntur. Sicut contra fides, ut filios Dei reddit, ita efficit
candidos, rectos, æquos, commodos, faciles, morigeros, ad omne bonum ſequaces, hoc eſt,
ut uno uerbo dicam, Dei imaginem exprimentes.

Poſtquam uero ita illos increpuerat, ut ad reſipiſcentiam, ſi qui inter eos ſanabiles erant
prouocaret, iuſſit ſibi male habentem adduci. At priuſquam eum ſanaret, patrem ad fiden-
dum hortatus eſt, affirmans credenti omnia poſſibilia. Qui etiam infidelitatis ſuæ admo-
nitus, augeri ſibi fidem, licet credere ſe profiteretur, orabat. Aiebat enim, ut Marcus
habet; ſuccurre incredulitati meæ. Quæ præcatio, omnibus nobis pernceſſaria eſt.
Nam

Nam ſi fides ſatis plena eſſet,nihil poſſet nobis boni deſyderari.Sed de natura fidei ſupra fuſè
A capite octauo. Cæterum memorat Marcus,quòd Lunaticum hunc,cum Domino adducere-
tur,continuo Dæmonium,diſcerpſerit & laniarit,ut prolapſus in terram uolueretur ſpumás,
ibi Dominum à Patre rogaſſe primum,quamdiu eſſet hoc malum paſſus,cum ipſum,ut di-
ctum,ad confidendum cohortatum, & cum uidiſſet accurrere turbam, tunc demum immũ-
dum ſpiritum increpaſſe, atque ut exiret,neq; eò rurſus reuerteretur, ei imperaſſe. Qui cũ cla-
maſſet, & multum diſcerpſiſſet hominem, exiuit, relicto illo ſimili mortuo, ut pleriſq; mor-
tuus uideretur. At Dominus correpta manu eius,erexit illum.

In eo ergo quòd uiſo Chriſto, Dæmonium magis ſæuit,indicatum eſt, tum maxime Sata-
nam uim ſuam exerere,cum Chriſtus prope fuerit, eóque nunquam magis ab ipſo cauendũ.
Quod certe acuere nobis diligentiam debebat, ut à ui & artibus eius, nunc potiſſimum, cũ
& nobis CHRISTVS per Euangelion ſuum aduenit, atque in hoc ut illum expel-
lat, aduenit, quàm diligentiſſime caueremus. Omnia enim ille tentat, ne Chriſto cedere
cogatur.

Quod autem Chriſtus, ante oculos patris uolutari & laniari miſerum aliquandiu ſinebat,
ut fidem eius exerceret, fecit, doceréque ſe etiam præſente nonnunquàm Dæmonijs aliqd
permitti, hoc eſt, in eos quoque, quibus ſtatuit ferre opem, uerum tandem, ſi quis fide ſu-
ſtineat, fore huiuſmodi, ſua ope, omni ui aduerſaria liberos. Ad hęc iuſtus ordo erat, ut an-
te infidelitate mentem patris liberaret, quàm dilaniatione Dæmonij corpus filij, cum citra fi-
dem, noxia ſint uniuerſa. Accurrente autem turba, mox ſanauit Lunaticum, quia nolebat
ſtultos hominum carnalium applauſus.

Quod deniq; clamans Dæmonium & ſupra modum ſæuiens diſceſſit, relicto tanquàm
mortuo, eo, quem poſſederat,indicat, quàm ægre homines Chriſto Satanas concedat,quo
fide grauiore, Chriſto nos adhærere oportebat, ne unquam illi in nos aliquid permitteretur.
Deinde notatur,adeo nocendi nobis cupidum Satanam,ut ſi nequeat animo,noceat corpo-
ri.Sed omni icommodo liberat Chriſtus.Deniq; ad Chriſtum plene,à ſeruitute Satanæ tranſi-
re non licet.niſi tanquam mortui,antea reddamur.Nam uere mori non poteſt, qui CHRI-
STO crediderit, quanquam mortificari quotidie ipſum oporteat, haberiq; ut ouem occiſio-
ni deſtinatam.

Tanquã mortuus.

Tunc accedentes diſcipuli,ad Ieſum ſeorſim dixerunt.Marci nono.) Nempe poſtquam
ingreſſus fuiſſet domum,ut Marcus habet. Diligenter uero notandum, quod rogantibus di-
B ſcipulis,cur ipſis Dæmonium non ceſſiſſet,primum hic reſpondit, factum id propter ipſorũ
incredulitatem,ut fidei omnem efficaciam attributam agnoſcamus,nõ ieiunijs aut precibus.
Quanq; hæc arma fidei ſint,quibus ille à Deo omnia impetret. Vbi enim hæc intente orat,ie-
iunium,quod ſeria ſcilicet oratio requirit,adhibet,nempe uacationem ab omnibus ſemel de-
litijs & negotijs carnis. Vti ſupra ſexto,ubi de utroq; oratione & ieiunio ad longum diſſerui-
mus. Vnde quod Dominus diſcipulis reſpondit,hunc ſenſum habet: Vos abſq; fide ardenti,
quæ ſola omnia poteſt,congredi auderis cum Dæmonio,ideo mirum non eſt,quod uobis il-
lud non ceſſerit. Congreſſuro cum Dæmonio,præſertim his nocentioribus,cum ſolicet De-
us pluſculum malis ſpiritibus permiſit,fide ſanè opus eſt non uulgari,ſed quę deprecationi in-
tenta ſit adeo,ut & corpus,ab omnibus delitijs, & carnis negotijs abſtineat, dum quod orat
etiam exoret. Hoc nanq; genus dæmoniorum,non ita facile cedit,fideli igitur precatione, &
ardenti adeo,ut ea & uerum uobis indixiſſet ieiunium,aggredi illud debueratis. Sed fides hęc
ſeria,, & uiua uobis defuit,eóq; inferiores ex hac pugna diſceſſiſtis. Orate itaq; Patrem,ut fide
uos donet firma, ſolidáq;, & efficietis omnia. Siquidem fidem habueritis ſicut granum ſina-
pis,dicetis monti huic,demigra hinc,illuc, & demigrabit, neque quicquam impoſſibile erit
uobis.

Hoc genus dæmoniorum.

Per ſimilitudinem à grano ſinapis ductam,fidei uoluit oſtendere uiuacitatem et efficaciam,
illud enim ut ſupra decimo tertio habitum eſt,minimum exiſtit inter ſemina, & mox attollit
ſeſe ſuper omnia olera. Sic ſi fides uiua ſit,ſeſeq; gnauiter exerat,nihil ei erit impoſſibile, uin-
cet omnia. Nihil namq; uolet,quã quod faciat ad gloriam Dei,idq; certo perſuaſa,Dominum
facturum, ſerio orat,eóq; & exorat. Hæc fuſius ſupra tractata ſunt,cap. octauo,in hiſtoria lepro-
ſi & Centurionis. Lucas.17.narrat hoc reſponſum datum diſcipulis,cum oraſſent ſibi fidem
augeri. Et quidẽ ueriſimile eſt,horum ſæpe illos admonuiſſe,ꝙ in fide ſita ſint omnia.

Cæterum per tranſlationem montium,rem quamlibet difficilem,imò naturæ impoſſibi-
lem ſignificat, non ꝙ oporteat ideo credentes,montes transferre,quamq; poſſent etiam hoc,
et qduis aliud,hoc etiã uiribus naturę magis ipoſſibile,ſi id ad gloriã dei faceret,etenĩ ut ſupra
ubi

ubi de fide egimus, demõſtrauimus, pij ita gloriæ Dei, atq; ſaluti proximorum addicti ſunt, ut ne optare quidem poſſint, niſi unde iſta promoueantur, quare neq; montes uolent transferre, aut quicquã efficere aliud, de quo non ſint certi, id referre, ut ſalutis hominum, ita & gloriæ Dei.

C

Cum autem uerſarentur in Galilæa, dixit illis Ieſus, Mar. 9. Luc. 9.) Lucas habet: Stupebãt autem omnes ſuper magnificentia Dei, ſed omnibus mirantibus, ſuper omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos, ponite uos in auribus ueſtris ſermones iſtos. Filius eni hominis, futurum eſt, ut tradatur in manus hominum &c. Marcus memorat digreſſos illinc, iter feciſſe per Galilęam, ac noluiſſe Dominum, ut quiſq; ſciret, docuiſſe uero diſcipulos ſuos, atq; illis dixiſſe: Filius hominis &c. Hoc ergo quod noſter ſcribit: Cum autem uerſaretur in Galilæa, ita accipiendum eſt, ut perinde ſit, atq;, cum iter faceret per Galilæam.

Etenim hiſtorię ordo ſic uidetur habere. Vbi Dominus reddidiſſet Patri filium ſuum ſanũ, ſtupebant omnes, Dominus autem iſtum uulgi ſtuporem, ac etiam laudes nihil moratus, illinc mox digreſſus, hoc eſt, ex finibus Cæſareę, ubi uetiſimile eſt, ſuperiora eſſe geſta, uerſus Hieroſolyma, per Galilæam iter inſtituit, utq; ad ſupplicium iam ibat, ita omnium maxime, ſuorũ animos, ut illud recte ferrent, confirmare uolebat. Igitur turbis facta ſua admirãtibus, iuſſit diſcipulos ſuos, magis cogitare quæ erat breui paſſurus, ne tum crucis ſcãdalo offenſi à ſe, quẽ modo confitebantur Chriſtum, deficerent. Vnde aiebat: Ponite uos in auribus ueſtris iſtos ſermones, filius enim hominis, &c. Quaſi diceret: Sinite alios, mea facta mirari, paulo poſt aliter ſentient, & ad crucem me poſtulabunt, ne cum his ergo à me deficiatis, percipite hos meos ſermones. Filius enim hominis futurum eſt, ut tradatur in manus hominũ. Hoc uos potius perpendite, & credite ita à Patre conſtitutum, eoq; omnino oportere ita fieri, nẽpe ut traditus hominibus, ab eis occidar, ſed occiſus tertio die reſurgam. Iſtis cogitandis animum ueſtrum potius intendite, & ad crucis humiliationem nos apparate. Non enim iſta uulgi admiratio, ſolida noſtra gloria eſt, longe alia & plenior uos manet. ſed per mortem adeunda. Iſta expenſa et credita, ſeruarent uos, ne olim in me ſcandalon pateremini.

Non abnuo autem, q; forte iſta, quæ Lucas habet: Sed omnibus mirantibus &c. etiam hoc ſenſu intelligi queant: Ponite iſtos ſermones, hoc eſt, facta iſta mea, tantámq; hominum admirationem in auribus ueſtris, ut in ea de me ſententia, qua nunc eſtis, perſeueretis, futurum enim eſt, ut in manus hominum tradar, ibi aliter ſentietis. Horum uero uidetur diſcipulos nõ ſemel admonuiſſe, licet uſq; ad ea ſtupeſcerent. Scribit enim Marcus: Docebat diſcipulos ſuos, & dicebat eis: Filius hominis traditur &c. Quid enim docere hoc aliud fuit, quã quod de ſupplicio ſuo, & reſurrectionis gloria mox ſecutura, eos præmonuit diligentius, ut tempore ſupplicij, non penitus de ſe deſperarent?

D

Multis de ſupplicio ſuo agit

Quod uero, ut Marcus ait, iter per Galilæam faciens latere uoluit, inde factum puto, quod ut Lucas paululum poſt hæc ſcribit, ob firmaſſet faciem ſuam ut iret Hieroſolymam, eo quod complebantur dies aſſumptionis eius. Quare & à finibus Cæſareæ, ubi priora geſta eſſe uetiſimile eſt, fuerat digreſſus. Omnia ſiquidem uoluntati Patris poſthabuit, unde cum ei iam uiſũ eſſet, ut curſum ſuum conſummaret, neq; docere, aut uirtutes ædere uſpiam uoluit, ſed latere prorſus, ut recta & citra moram Hieroſolyma, ubi immolãdus erat, adiret. Ita & nos nihil prius habeamus, eo ad quod nos Pater uocarit, ſiue uita, ſiue mors id fuerit, & bene ac fœliciter habebimus, cum noſipſos pro nomine Dei perdemus, hoc eſt, in periculum quoduis adducemus.

Porro quod ex hoc Domini ſermone diſcipuli, mœrore quidem affecti fuere uehementer, ut Matthæus memorat, ignorabant autem quid diceret, abſconditumq; erat ab illis, ut non intelligerent, ut Marcus & Lucas ſcribũt, iterum monet nos, ut agnoſcamus, & ſtuporem ad diuina ingenij humani, & Chriſti miram facilitatem & longanimitatem, qui rudes adeo & craſſos diſcipulos, non modo non abiecerit, ſed mira etiam benignitate fouerit, & continuo formarit, donec in cognitione ueritatis grandeſcerent. Deniq; notatur & hoc, non continuo fruſtra prædicari, ſi non ilico omnia intelligantur ab omnibus. Eſt nanq; prædicare uerbum Dei, ut ſi quis iaciat ſemen in terram, id non ilico enaſcitur, ſed ſuo tempore, & non ſemel adfert fructum, ſed primum gignit ex ſe herbam, inde ſpicam, & poſtea demum fructum, ut ſupra. 13. ex Marco parabolam adduximus. Ita uerbum non ilico plene intelligitur, alioqui etiã ilico fructum ſuum adferret. Hic prorſus nihil eorum quæ Dominus dicebat, diſcipuli intellexerunt, at poſtea non ſine & uero intellectu, & pietatis fructu, fuere eorum recordati. Vnde et de paracleto ſpiritu Dominus dicebat: Et ſuggeret uobis omnia quæ uobis dixi.

Ferẽdi rudio.

Cum

A Cum autem ueniſſent in oppidum Capernaum &c. Matthæus ſolus. Inſigne exemplum Chriſti,quo diſcimus quid magiſtratui debeamus. Filius Dei erat, Regis Regum omniũ, cui Pater dederat in manus uniuerſa,dum autem in ſimilitudine hominum uiueret, adeo nihil uoluit in ſe deſyderari,quod magiſtratui à ſubditis debebatur,ut citius miraculo pecuniam, quã illi penderet,ſibi pararit. Adeo ne leuiter quidem offendi illos uolebat. Eóq; docuit, hoc ipſũ omniũ qui homines ſũt, officiũ eſſe. Quod poſtea Paulus aperta ſentẽtia, edixit: Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubdita ſit. Quare qui non fuerit homo,imperio magiſtratus poterit ſeſe ſubducere,hominum nemo.

Omnem homi nẽ parere oportet magiſt.

Verum tributum hoc,quod hic Chriſtus pendit,primum Iudæis ab Auguſto indictum fuit,Cyrenio præſide,qui cenſum apud Iudæos primus egit.De quo Lucas ſecundò, & Ioſephus libro Antiquitatum Iudaicarum decimo octauo,capite primo.Quanquã his locis non exprimatur,quantum penſitari oportuerit.Libro autem Belli Iudaici ſeptimo,capite.26. ſcribit idem Veſpaſianum ſtipendium Iudæis indixiſſe,ubicunq; degerent,binásq; dragmas ſingulis annis deferre in Capitolium iuſſiſſe,ita ut ante hæc Hieroſolymorum templo pendebant. Hinc iam liquet,cum templo ex lege Domini.2.Moſcheh.30.mediam ſicli partem obtulerit, quotquot in numero erant,à uiginti annis & ſupra,poſt Veſpaſiani edictum didrachmum uiritim ſingulos Iudæos ubicunq; agerent,Capitolio pẽdiſſe. Quod tributum ante ipſis in ſua terra agentibus,per Auguſtum fuerat impoſitum.Siclus ſiquidem nummus tetrachmus eſt, ualens quatuor drachmas,quantum & ſtater ualet,unde media eius pars didrachmus eſt, binas drachmas ualens,id eſt,quintam partem Coronati.Hæc ita expendit,incomparabilis ille iudicio & eruditione uir,G.Budæus,in libro de Aſſe & partibus eius.

Siclus quid.

Quia igitur uiritim didrachma penſitabantur,rogarunt Petrum qui illis accipiendis præfecti erant,num & Præceptor eius ea penſitaret:qui reſpondit, Etiam. Vnde uidemus,eũ quãlibet filium Dei,eóq; omnium Dominum & principem, in omnibus ſemper ſe magiſtratui morigerum exhibuiſſe. Quin tum potiſſimum naſci uoluit,cum hoc tributi primum penſitabatur. Hic uero liquet quã nulla ratio fuerit immunitatis,quã uocant, Eccleſiaſticam. Quis ſanctior Chriſto,quis ſpiritalior,quis diuinis rebus addictior,quis uera dignitate præſtantior, quis poteſtate ſublimior unquã fuit? Attamen homo factus,ſerui formam & perſonam adeo non faſtidiuit,ut nihil prorſus ſubiectionis atq; ſeruitutis,uſq; ad mortem ipſam, unquã detrectarit. Cuius gloriæ is accedet propius,qui & humilitatem eius ante plenius expreſſerit. Quare non modo ingens dedecus eſt,iugum magiſtratus detrectare,& tamen Chriſti eſſe ſe iactare,uerum etiam manifeſta eius negatio. Qui enim Chriſti eſſe uoluerit,hoc eſt,in ipſo manere,debet ſicut ille ambulauit,& ipſe ambulare,prima Ioannis ſecundo.

B Audiamus ergo Dominum:Is cum in domum ueniſſet,non dubito quin Petri,de quo ſupra octauo in hiſtoria ſanatæ ſocrus Petri,præuenit Petrum indicaturum, quid rogaſſent accipientes didrachma,& quærebat à Petro,an non filij Regum à tributo penſitando liberi eſſent,ſignificans per id,ſe & ſuos cum filij altiſſimi eſſent,longe meliore iure liberos habẽdos, quã quiſq; filiorum Principum. Sed mox addidit: Veruntamen,ne ſimus illis offẽdiculo,profectus ad mare &c.ac citius,ut ſupra dixi,per miraculum ſibi pecuniam parauit,quã uideri uellet magiſtratui non morigerus. Hunc potius libeat imitari,& libertate ita uti noſtra,ne quenquam unquã offendamus,cum in rebus alijs,tum præcipue in parendo magiſtratui,quo cõtempto,non unus & alter,ſed tota Reſpublica offenditur.

Quod pro ſe & Petro,Dominus pecuniam & pararit,& numerandam iuſſit,quidam putant Petrum per id à Domino alijs prælatum,quod uelut alterum patrẽfamilias ſibiipſum ęquarit. Exiſtimant enim iſti,familiarum tantum capita didrachma penſitaſſe,cum uiritim, ut dictum,pendere ea oportuerit. Quare mihi quidem uidetur,uel ſolum tum Petrum, cum Domino fuiſſe,uel tanquã mercedem eius,quod ſtatèrem ipſe afferre debebat,Dominum uoluiſſe alteram ſtateris partem ipſi cedere. Nam certum eſt,ſingulos oportuiſſe tantundẽ pẽdere.

Hic ſimul autem notatur,quàm pecunioſus Chriſtus & ſui fuerint. Habebant paulo ante ducẽtos denarios,hoc eſt,centum didrachma,ſupra.14.in hiſtoria de quinq; millibus hominum, paſtis de quinq; panibus,modo ne unum quidem,ut duo petenda eſſent à piſce, miro certe Regis tanti quæſtore. Sic aũt filij Dei ſe habent,ſi quid adſit utuntur eo cum gratiarum actione,& in commodum fratrum,ſin,certi Dominum nihil deeſſe ipſis paſſurum,æquis nihilominus animis,omnia faciunt & ferunt,quæ interſunt gloriæ Dei. Certe longe ab eo abſunt, ut multa recondant,habentes ſuos theſauros in cęleſtibus. Norunt enim ut hic legimus factũ, piſces citius quibus nihil eſt,à conſuetudine hominum alienius ſuppeditaturos, quorum opus fuerit,quã ut ipſi ulla re neceſſaria,deſtituantur.

Chri. parum pecunioſus.

Poſtre-

C Poſtremo hinc, quod Chriſtus Ro. poteſtatem, quæ Iudæis omnino tyrannica habebatur, ita obſeruauit, diſcimus, quàm uere Paulus ſcripſerat: Non enim eſt poteſtas niſi à Deo quæ uero ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt. Itaqꝫ quiſquis reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit &c. Id Iudas Gaulonites, ac alij quidam, quorum Ioſephus meminit non animaduertentes, cum præpoſtere libertatẽ Iudæis uindicare uellent, & ſeipſos & alios perdiderunt. Nam ſeditionibus omnia replebant, & communem utilitatem prætexentes, nihil niſi latrocinia agebant ſuáqꝫ lucra cum iniuria aliorum quærebant, donec & in ſeipſos arma uerterent, de quibus lege Ioſephum lib. Iudaicarum Anti. 18. cap. 2. & alias. Adeo ſancta res Deo eſt, magiſtratus etiam quilibet.

Omnis poteſtas obſeruanda.

Proinde ſiue malus ſiue bonus nobis contigerit, ut à Deo nobis præfectum ipſum agnoſcere oportet, eóqꝫ & concedere ei, penſitare, atqꝫ ab ipſo ferre, quæcunqꝫ Deo concedi penſitari, aut ferri ab ipſo poterunt, atqꝫ debebunt. Iam concedi & pendi Deo poteſt, hæc uita cum omnibus quæ ad eam attinent, nomen, res, poteſtas, amici, ac quicquid id demũ fuerit. Siqꝫ ea omnia auferat æquo animo ferendum eſt. Quare ſi illa magiſtratus quoqꝫ requirat, ut Deum in ipſo requirere agnoſcendum eſt, ita nihil horum ei negandum. Si nanqꝫ horũ aliquid Deus per magiſtratũ non requiſierit, id nemo etiam, impediente ſcilicet Deo conatum magiſtratus, uel cedet uel pendet unquam. Agit ſiquidem omnia in omnibus Deus. Vnde ſi quando pro ſua libidine tentent quippiam impij magiſtratus quod Deus ratum non habeat, & per ipſos fieri non inſtituerit, facile ſuos uel ipſorum libidini eximet, uel eam auertet.

Quæ magiſtratui cedenda.

At ipſo fidere, ac confiteri in ſalutem fratrum ſuam ueritatem, eaḿqꝫ uita ſectari, hęc ut Deus nunquam ablata uult ſuis, ita ea, nulli etiam præfectorum eius, nempe magiſtratuum concedenda ſunt nihiĺqꝫ ferri, quod contra hæc impoſuerint, aut imperarint. Certum enim tum eſt, non agere eos ex uoluntate, imo contra uoluntatem communis omnium principis Dei, cuius ſolius imperio addicti ſumus. Sed dum præter omnem æquitatẽ, ac ſola ui, impius magiſtratus, nobis facultates, ac uitam quoqꝫ adimunt, certi haud ſumus id Deo diſplicere, imo certi ſumus ei placere, dum ui illorum nos aut non eripit, aut eam non immutat, ergo huiuſmodi omnia ferenda & cedenda ſunt, quanto magis paulo iniquiora pendenda tributa, alia ue onera ferenda? Dei ſumus, quanti ſumus, quæ igitur queat per eius ordinationem nobis

Quæ non cedenda.

D fieri iniuria, aut quid demum fuerit, ꝙ illi non iure cedamus, impoſitúmqꝫ ab ipſo feramus? At huiuſmodi ſunt cuncta magiſtratus edicta, quæ nihil pugnans cum gloria Dei imperant. Si igitur impius & iniquus magiſtratus fuerit, atqꝫ ita dura ſuper nos Dei ordinatio, quis alius appellandus fuerit, quam princeps, qui ipſum ſuper nos conſtituit? Profecto omnes humanę uires inferiores exiſtunt, quam ut magiſtratum una à Deo conſtitutum exauthorent. Sibijpſis igitur iudicium accipient, ut Paulus teſtatur, quicunqꝫ id fuerint conati.

Verum interim tamen, cui magiſtratui Deus cognitus eſt, is ſimul agnoſcat ſe eius præfectum, & geſti magiſtratus rationem ipſi approbandam, quo ſolicite curet, ex ipſius quoqꝫ ſententia, opera manuum eius, & oues paſcuæ eius, gubernare. Alioqui tanto grauiores dabit illi pœnas, quanto maiore poteſtate, ab ipſo tradita, fuerit abuſus. Ii quoqꝫ quorũ intereſt, magiſtratus deligere, ut in R. Publicis fieri ſolet, uideant ut ex ſuis deligant, id eſt, Deum agnoſcentes, qui iuſto iudicio Dei populum gubernent, ut Deus Iiſraelitis pręcepit. 5. Moſcheh. 17. Iuſtum autem iudicium eſſe non poteſt, quod non omnia iuxta Dei uerbum, & ipſius gloriam direxerit. Profecto cum unam animam, totus orbis compenſare non poſſit, uæ illi, qui author, aut aliqua ex parte cauſſa fuerit, ut populo Dei, animabus ſane multis præficiatur, qui illis non item ex Dei uoluntate imperet. Quid enim facit aliud impius magiſtratus, quã quos accepit à Deo regendos, ad ipſius uoluntatem, adducit, quantũ in ipſo eſt, in caſtra Satanæ, ut regnum Dei oppugnent? Porro ut millies mori, quicunqꝫ Deum nouit, potius uolet, quàm uel conſultor eſſe, ut magiſtratu quiſquam fungatur, qui non eximie Deum timeat, iuſtíqꝫ & pietatis ſit tenaciſſimus, Deum enim in terris refert magiſtratus, ita ſi impientiſſimus & ſceleratiſſimus iam rerum potiatur, ſit́qꝫ magiſtratus cõſtitutus, omnia patietur citius, quàm ut uel cogitet eum, illegitima uia magiſtratu deturbare. Sed Deum tantum orabit, qui iratus eum rerum potiri fecit, ut placatus, poteſtate rurſum exuat, qui id nimirum ſolus poteſt. Cęterum de uſu gladij, & officio magiſtratus contra anabaptiſtas plura ſupra. 5. in illud: Audiſtis ꝙ dictum fuerit: Oculum pro oculo &c.

Quid ſpectare debeat magiſtratus.

Quales ad magiſtratum aſſumendi.

Caput

CAPVT XVIII.

A IN illo tempore acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes, Quis maximus eſt in regno cælorum? Et accerſitum ad ſe puerum Ieſus, ſtatuit in medio illorum, & dixit, Amen dico uobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut pueri, non ingrediemini in regnum cælorum. Quiſquis igitur demiſerit ſemetipſum, ſicut eſt puer iſte, hic eſt ille maximus in regno cælorum. Et qui receperit unum puellum talem in nomine meo, me recipit. Qui autem offenderit unum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collum eius, ac demergatur in profundum maris.

Væ mundo ab offendiculis. Neceſſe eſt enim, ut ueniant offendicula, ueruntamen uæ homini, per quem offendiculum uenit. Quod ſi manus tua, uel pes tuus obſtaculo eſt tibi, abcide eum & projce abs te, Bonum eſt tibi ad uitam ingredi claudum, aut mutilum, potius quam duas manus, uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus offendit te, erue eũ, & projce abs te. Bonum eſt tibi, ut luſcus intres in uitam, potius quam ut duos oculos habens, mittaris in gehennam ignis.

Videte, ne contemnatis unum ex his puſillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in cælis ſemper uident faciem patris mei, qui in cælis eſt. Venit enim filius hominis ſeruare quod perierat.

B Quid uobis uidetur? ſi fuerint alicui homini centum oues, & errauerit una ex eis, nonne relictis nonagintanouem in montibus, uadit et quærit eam quæ errauerat? Et ſi cõtigerit ut inueniat eam, amen dico uobis, gaudet ſuper ea magis, quam ſuper nonagintanouem quæ non errauerunt. Sic nõ eſt uoluntas coram patre ueſtro, qui in cælis eſt, ut pereat unus de puſillis iſtis.

Porro ſi peccauerit in te frater tuus, uade & argue eum inter te, & ipſum ſolum. Si te audierit, lucratus es fratem tuum. Sin uero te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, aut duos, ut in ore duorum, aut trium teſtium conſiſtat omne uerbum. Quod ſi nõ audierit eos, dic eccleſiæ. Quod ſi eccleſiam non audierit, ſit tibi uelut ethnicus & publicanus. Amen dico uobis, quæcunq; alligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cælo, & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta in cælo.

Rurſum dico uobis, quod ſi duo ex uobis conſenſerint ſuper terram, de omni re, quancunq; petierint, fiet illis a patre meo, qui in cælis eſt. Vbi enim ſunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.

Tunc accedens Petrus ad eũ dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num uſq; ſepties? Dicit illi Ieſus, Non dico tibi uſq; ſepties, ſed uſq; ſeptuagies ſepties.

Ideo aſſimilatũ eſt regnum cælorum homini regi, qui uoluit conferre rationem cũ ſeruis ſuis. Et cũ cœpiſſet cõferre, oblatus eſt ei unus, qui debebat ei decem milia talentorũ. Cæterum cum is non eſſet ſoluendo, iuſſit eum dominus uenundari, & uxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat, ac fieri ſolutionem. Procidens aũt ſeruus ille adorabat eũ, dicens. Domine, eſto pa-

B tiens erga

C tiens erga me,& omnia tibi reddam. Miſertus autem dominus ſerui illius,abſoluit eum,& æs alienum remiſit ei. Egreſſus uero ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis,qui debebat ſibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat,dicens: Solue quod debes. Et procidens conſeruus eius,rogabat eum,dicens: Eſto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat,ſed abijt, & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum. Porro cum uidiſſent conſerui eius,quæ fiebant,indoluerunt ualde, & uenerunt,aperueruntq; domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc accerſiuit illum dominus ſuus,& ait illi, Serue ſceleſte, totum debitum illud remiſi tibi, cum obſecraſſes me, nonne oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus eram? Et iratus dominus eius,tradidit eum tortoribus, quoadusq; redderet totum quod debebatur ſibi. Sic & pater meus cœleſtis faciet uobis,ſi non remiſeritis ſuo quiſq; fratri de cordibus ueſtris delicta illorum.

IN illo tempore acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum &c. Mar. 9. & Luc. 9.) Non ultro acceſſerunt,& cogitationibus magis quá uerbis Dominum interrogauerũt, ut ex Marco & Luca liquet. Nam in itinere ad Capernaum de hoc inter ſe diſputauerant. Cum ergo Capernaum Dominus ueniſſet, et in domum fuiſſet ingreſſus,interrogauit illos,quid in itinere inter ſe diſputaſſent,ut teſtatur Marcus. Illi uero ſiluerunt. Nam de eo diſputauerant,quis inter ipſos eſſet maior, utiq; in regno cælorũ, nouo ſcilicet populo Dei,cuius ipſi primitiæ erant. Hinc ergo patet eos nihil dicere, qui huius
D diſputationis cauſſam faciunt,quod Chriſtus Petrum in pendendis didrachmis,ſibi æquaſſet. Nam hæc diſputatio in itinere ad Capernaum facta fuit, priuſquam de didrachmis Dominus fuiſſet appellatus. Notandum uero hinc, quanta æquabilitate Chriſtus diſcipulos
Inter diſcipulos Chriſti nemo maior. habuerit,ut licet Petrũ & filios Zebedæi, ad ſecretiora quædam præ alijs admiſerit, nequaquam tamen inter eos conſtaret,quem reliquis uoluiſſet præſtare,aut principem agere. Etenim neminem uolebat ſe alijs anteferre,ſed pro ſe unum quenq; ſedulo dare operam, ut omnium infimus eſſet,pluribuſq; ſeruiret. Ad quod illos admodum grauiter inhortatus fuit, collocato in medium puero,quem ut Marcus habet etiam, in ulnas accepit, quo declararet, quã chara ſibi ſummiſſio eſſet. Ait uero: Amen dico uobis,niſi conuerſi fueritis &c. Quæ ſententia eadem mihi uidetur,cum i.la Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit denuo,non poteſt uidere regnum Dei. Qua autem in re uoluerit ſuos pueris eſſe ſimiles,ipſe explicauit, addens: Quiſquis igitur demiſerit ſemetipſum, ſicut eſt puer iſte, hic eſt ille maximus in regno cælo-
Vnde quis magnus in regno cælorum. rum. Q. u. d. ſublimitas in regno cælorũ,hoc eſt, inter uere filios Dei, nullla re alia parari poteſt,quã ſui maxima demiſſione. Qui enim demittere ſeſe poterit, & ſibi nihil in mũdo quærere,is poterit miniſtrare alijs,et tanto pluribus eſſe beneficus,eoq; quo fit melior,hoc et maior habere. Vnde apud Marcum ita legitur: Si quis uult primus eſſe, is erit omnium poſtremus,& omnium miniſter. Vtiq; præſtat is qui benefacit,eo cui benefecit,ergo qui miniſtrans benefecerit,atq; inſeruierit omnibus,quod eſt apud mundum omnium poſtremum eſſe, is reuera omnium primus & maximus fuerit apud Deum. Hæc uero primitias & ſublimitas unicuiq; adiri poteſt,quod quiſq; omnium ſe ſeruum queat facere. Cæterum caput electorũ omnium unus Chriſtus eſt,reliqui cuncta mẽbra,& in ipſo unus,ut Paulus Gal. ſcribit. Hinc uideas,qui de primatu in Eccleſia contendunt,eos nequaquam eſſe in Eccleſia. Quia regnũ cælorum non poſſunt ingredi,niſi qui ſicut pueri fuerint effecti,hoc eſt, ſeſe infra omnes demiſerint. Vt uero Dominus ad puerilem demiſſionem magis prouocaret,oſtendit,quanti ſibi & patri pueri eſſent. Se enim & patrem recipi affirmat, ſic puer huiuſmodi recipiatur, rurſus mergi in mare optabilius eſſe, quã aliquem ex iſtiuſmodi pueris qui in ipſum credunt offendere, hoc eſt, quauis iniuria illos afficere. Etenim cum offendere oppoſitum eius ſit, quod eſt recipere,ſatis liquet,ut recipere pueros,eſt eos magnifacere,& beneficijs afficere, ita offendere eſſe,eos ſusq; deq; habere,contemnere & afficere iniuria. Nulla autem iniuria affici poſſunt atrociore,quã ſi uerbo uel facto,prouocentur ad impietatem. De quo ſcãdalo hic potiſſimum loquitur. Quod aũt addit: qui in me credunt,intelligo pro eo poſitum, qui à me pendent. Voluit nanq; in eo nos pueris eſſe ſimiles,quod nihil noſtri quæreremus, atq; ſecuri,de bonitate Dei ageremus,in hoc unum incumbẽtes,ut alijs benefici ſimus. Etenim in-

ficiari

ficiari non poteſt, uere natura & ætate puerum fuiſſe, quem in medium naturerat, & in ulnas acceperat, τὸ παιδίον enim, id eſt, puerulum, Euangeliſtæ omnes ſcribunt. Igitur licet, poſtea
A dicat, ὃς δ᾽ ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων &c. id eſt: Quiſquis uero offenderit unum ex his paruis. Non poſſum tamen id de alijs paruis quàm puellis intelligere, eo quod opponat hos offendere, ei quod præmiſit, nempe ſuſcipere tales. Iam puerulorum non eſt alia in Chriſtum fides, quam quod omnium ſecuri nituntur eo qui ipſos condidit, nullam prorſus ſui curam agentes, licet nihil certi uel de patre, uel Chriſto, æterno uerbo ſciant, ut qui audiendi uerbi Dei nondum fuerint capaces, Non inficior autem, ut ſimpliciores Chriſtiani, ac etiã quilibet (nã modeſtia, & ſui abnegatione oportet uniuerſos eſſe pueros) pueris quodámodo accenſentur, ut quos referant, ita quemlibet horum offendere, eſſe noxiæ huius, ut præſtaret, ſuſpenſa mola à colo, demergi in mare. Sed de fide puerorum infra 19.

Porrò ſimilitudo puerorum in eo ſolum commẽdata hic eſt, ut pueros abnegatione noſtri ipſorum, & ſentiendo de nobis ſummiſſe, omnem noſtri curam commendantes Domino, referamus. Cæterum diſſimiles pueris eſſe debemus ſenſibus, ut Paulus 1. Corin. 4. hortatur, ne ſcilicet pueriliter deſipiamus, abſurda ſectantes, item imbecillitatem fidei, ne uel carnis affectibus nimis adhuc indulgeamus, cuius pueritiæ, uel infantiæ Paulus Corinthios arguit 1. Cor. 3. uel in dogmatis pietatis incerti fluctuemus & circumferamur, quouis uento doctrinæ, quam pueritiam damnat 4. Epheſ. Verum innocentia, ſynceritete & candore, ut uacemus omni malitia & dolo, ſimulationibus, & inuidentijs &c. ſanctam exhibete infantiam, hortatur & Petrus 1. Pet. 2.

Nomina ſcandali.

Væ mundo ab offendiculis. Luc. 17.) Tum nihil ſit æque noxium atq; ſcandalum, per occaſionem, ad dehortandum à ſcandalis ſermonem deflectit. Quorum ratio ut facilius percipiatur, uolo paulo fuſius de iis diſſerere. Ergo quod Græci τὸ σκάνδαλον, τὸ σκῶλον, τὸ πρόσκομμα, id eſt, offendiculum, quoquis impingat uocant, Ebræis מוקש uel מפוקה uel מכשול, dicitur. Potiſſimum tamen in ea ſignificatione, qua ſcandalon ſanctis ſcriptoribus accipi ſolet, מוקש Sic cum Deus præciperet Iſraelitis, ne fœdus icerent cum habitatoribus terræ Canaan, aut dijs ipſorum, quod abominaretur eos, alioqui id fore eis in ſcandalon, utitur hoc nomine מוקש, ut 2. Moſcheh 23. et 34. item 5. Moſcheh 7. Voluit uero ſi-
B gnificare, ſi paterentur inter ſe gentes idololatras, & cum eis fœdus percuterent fore, ut abominationes ipſorum ſequerentur, ac ita laqueus ipſis & ſcandalon, nempe occaſio ruinæ eſſent. In eadem ſignificatione, id uocabuli habes, Prouer. 22. Ne habeas commertium cũ homine iracundo, & cum uiro furioſo ne uerſere, ne addiſcas mores eius, & accipias ſcandalum animæ tuæ. Quid hic ſcandalum aliud, quam occaſio mali, quod contrahat cum malo habens conſuetudinem. Adhunc ſane modum ſcriptura ſcandalon, & ſcandalizare, ubiq; uidetur accipere. Reprobris ergo, ut ſupra 6. in illud: ne nos inducas dictum, atq; alias, omnia ut noxia, ita occaſio lapſus exiſtunt, & ſcandala. Illis & Chriſtus ipſe petra ſcandali & lapis eſt offenſionis, Ieſcha. 8. & 1. Pet. 2. ſcandalon eis & Euangelion eſt, & quicquid omnino ſanctum & diuinum fuerit. Sic ſupra ſcandalon Phariſæis erat, quod Chriſtus dixerat hominem nõ inquinari eo quod in os ingrederetur 15. Vnde canitur de iſtis Pſal. 69. Sit menſa eorum, coram ipſis in laqueum, & pacifa in ſcandalon. Cumq; in Chriſto ipſo, atq; ſuis ſemper ſit quo impingant, qui reiecti ſunt, ideo dicebat diſcipulis Iohan. Beatus qui non fuerit offenſus in me, ſupra 11. De hoc genere ſcandali, in ſuperioribus ſatis diſputatum puto.

Quæ ſcandala hic dicãtur.

Hic proprie de eiuſmodi ſcandalis Chriſtus loquitur, quæ non boni malis, ſed mali potius bonis, aut certe ad bonitatem aſpirantibus obijciunt. Ea ſunt, ut ex uarijs ſcripturæ locis mentionem ipſorum facientibus colligi poteſt, quæcunq; dicta aut facta, uel per ſe mala uel ex eo, quod fuerint præter prudentem dilectionem admiſſa, in occaſionem peccati alijs obijciuntur. Hinc cum Paulus 2. Corin. 6. hortatur, ne quam uſquam demus offenſionem, hoc eſt, obijciamus ſcandalon, ex ijs quæ mox ſubijcit abunde declarat, nos tum memini offendiculum obijcere, cum in omnibus nos commendamus ut Dei miniſtros, id eſt, cuncta quæ uel dicimus, uel facimus, ita comparata fuerint, ut ad ædificationem faciant, & ſpiritũ Chriſti referãt. Vnde ſcandalon erit, quicquid omnino uel dixerimus, uel fecerimus, quod non ex ſolida fide natum, & iuxta ſyncerã dilectionem moderatũ, ad gloriam Dei, ſalutẽq; proximorum promouendam fecerit. Huius iam nihil habent omnes impij, ideo non ſolum, quæ loquuntur & opere deſignant ſcandala recte dicuntur, ſed ipſi etiam, quod ſcilicet tota eorum uita nihil niſi ſcandalũ ſit, ſcandala a Domino uocantur, ſupra 13. in parabola zizaniorum. Cum iam igitur horum, ſit orbis plenus, recte dicit hic Dominus: Neceſſe eſt

C enim ut ueniant ſcandala. Tot nanque cum ſint arbores peſſimæ, oportet & fructus malos redundare. Deinde & electi quoniam nunquam peccato liberi ſunt, ut quibus ſemper orandum ſit, remitte nobis debita noſtra, plurima & ipſi ſcãdala obijciunt, quoties nimirum nõ ex fide, & ſecundum dilectionem aliquid dixerint, fecerintue.

Hortatur igitur Paulus & obſecrat hos, ne in uacuũ Dei gratiam recipiãt, nemini offendiculũ obijcientes. Ad idẽ hortatur, quoties hortatur, ut circunſpecte & ſapiẽter ambulemus, in omnibus ſectãtes Domini uoluntatẽ. Poſiti nanque ſumus ut fructũ adferamus, ad iuſticiã ueramque pietatem plurimos adducentes, quare ſi quid dicto uel facto admiſerimus, quod huc non faciat, iam ſcandalum obiecimus, & contra uocationem noſtram egimus, deſertoque regno Chriſti, tyrãnidem promouimus Satanæ. Quod quã indignum ſit Chriſtiano, quis non uideat? Hinc tam uehementer Paulus Rom. 14. & 1. Corin. 8. etiam ea ſcandala deteſtatur, quæ factis per ſe quidem haud malis, ſed non ſecundum dilectionem diſpenſatis, ab inconſulte Chriſtiana libertate utentibus obijciebantur infirmioribus.

Quam diligenter uitanda ſcandalon Chriſtianis.

Confirmato per ſanguinem Chriſti, cũ electis ubi agerent, & ex quocunque ſanguine eſſent procreati, nouo teſtamento, idque citra ullas cerimoniarum leges, cunctis uiuendi ritibus in dilectionis præcepto incluſis, perinde erant habendi dies, & cibi quilibet. Conuerſis autem ad Chriſtum Iudæis non paucis, infirmior fides erat, quã ut hac libertate auderent uti. Abhorrebant à cibis in lege Moſcheh interdictis, præcipue autem, qui erant ex immolatis Idolis carnibus. Ea erat fidei infirmitas, quod dubitabant per fidem nihil impurum eſſe, ſi modo credant. Iam qui dilectionis, omnia in ſalutem proximorum attemperantis, rationem nullam aut paruam habebant, ueſcebantur quibuſlibet, coram quibuſcunque, nihil morati infirmitatem fidei, qua plerique laborabant. Atque ita bifariam illos offendebant, ac duplex eis ſcandalon obijciebant. Nam uel diffidere à ſe illos faciebant ob contemptum, uel prouocabant ad ſimilem libertatis uſum, diſſimili fide, ut pariter promiſcuis cibis ueſcerentur, licet id peccatũ exiſtimaret ipſorum conſcientia. Contra prius ſcandalon ait 14. Rom. Si propter cibum frater tuus contriſtatur, non iam ſecundum charitatem ambulas, &c. De poſteriore. Quan-

D quam & prius admiſceat. Omnia quidem pura, ſed malum eſt homini qui per offendiculũ ueſcitur. Bonum eſt non edere carnem, neque bibere uinum, neque quicquam per quod frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur. Quod ait impingit, de priore ſcandalo diffidij dictum accipio. Quod uero addit, offenditur, de poſteriore ſcandalon intelligo, nẽpe quod præpoſtere utens libertate, & ſui exemplo ad idem prouocans infirmiorem, & uice ſit laquei, dum occaſionem dat, contra conſcientiam edendi, quod licere non credit.

Id autem uel infirmatur, dictum de ijs puto, qui conſpecto eo, quod frater, ut ipſis adhuc uidetur, contra legem Dei admiſerit, non reſiliunt quidem adeo, ut ab illo uelint planè diffidere, neque etiam imitantur, quod patratum illicite putant, interim tamen perturbãtur, & paulo minus Euangelio, atque eius adſertoribus, tum potiſſimum libertate eius utẽtibus, afficiuntur, id demum eſt infirmari eos. Porrò priuſquam uelit pius, fratri, uel hoc duntaxat accidere, debet potius omnem, cuiuſque rei uſum abdicare, eo quod regnum Dei non ſit eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Multo magis igitur debet potius in æternum nulla omnino carne ueſci, quàm dare ſua libertate occaſionem fratri, ut ita impingat, quod uel ſimultatem cum ipſo ſuſcipiat, aut certe contra fidem ſuam eadem uti tentet. Certe Paulus, 1. Cor. 8. de poſteriore hoc ſcandalo agens, ita concludit. Quapropter ſi eſca offendit fratrem meum, haudquaquam ueſcar carnibus in æternum.

Sed notandum in his omnibus, quod continuo fratris nomen inculcat, nam plantationis, quam pater non plantauit, hoc eſt, reproborum, non eſt tanta habenda ratio. Quos utique tanto plus offenderis quanto fueris melior. Scopus itaque in his erit, ſic omnia inſtituere, ut ad ædificationem faciant fratrum. Sic eueniet, ut nunc libertate utendum ſit, nunc ſecus. Cum enim factis uerba comprobanda ſint, prædicata libertas, exemplis ſanè confirmanda erit.

Id Antiochiæ Petrus, Barnabas, atque quidam Iudæi alij recte fecerant, quare cum propter metum quorundam qui à Iacobo uenerant, id rurſus diſſimularent, reſtitit illis Paulus palàm, & grauiter Petrum obiurgauit, Gala. 2. Hoc uero exemplum diligenter animaduertendum, nam ſi Petrus in hoc lubrico lapſus fuit, quis dubitet ſibi quoque hic cauendum? Qui à Iacobo uenerant, utique fratres erant, eoque potius in æternum carnem decebat non contingere, quam edendo occaſionem illis dare, unde impingere, aut offendi, uel infirmari ſaltem potuiſſent. Iure igitur uidetur Petrus in gratiam illorum, ſuam tum libertatem diſſimulaſſe. Rurſus ſi eorum uelis habere rationem, pro quibus zelabat Paulus, dices iniuria Petrũ diſſimulaſſe, & iure à Paulo reprehenſum. Nam illis prædicauerat per ſolum Chriſtum omnes iuſtificari,

Exemplum Petri Antiochiæ à Paulo reprehenſi.

iuſtificari,eoq; obſeruationem ceremoniarum legis, non eſſe neceſſariam , idq; probauerat
A ſuo exemplo,edens quælibet, atq; hoc pie & utiliter. Vbi ergo metu eorum, qui uenerant
Hieroſolymis hanc libertatem rurſus diſſimularet, offendebat grauiſſime gentes, faciēs ſci-
licet illos dubitare de eo, quod per unum Dominum noſtrum I E S V M C H R I-
S T V M iuſtificamur & ſaluamur. Horum iam multi erant,eorum autem qui à Hieroſo-
lymis uenerant, pauci. Dabatur deinde his offendiculum, quo à Chriſto penitus poterant
excidere,cum ſi illi fuiſſent offenſi, diſſidiū duntaxat aliquod forte id peperiſſet, aut ut unus
& alter,uel infirmatus fuiſſet,uel infirma conſcientia, ſeſe in præſens commaculaſſet, non
fuiſſent tamen ita prorſus à C H R I S T O abalienati,quin potuiſſent,aliquot ex eis, ad
ſanitatem fidei perduci,ubi Petrus ad exemplum illud ſuum, diligenter & manſuete,liberta-
tis rationem,ut poſtea Paulus fecit,explicaſſet. Poſtremo cum ſemper ad perfectionem fidei
enitendum eſt,erat profecto,potior ratio gentium habenda, quæ Chriſtum iam plane perce
perant,quam eorum qui male elementis mundi adhuc hærebant. Qui deniq; diutina obſe-
cundatione, magis in errore poterant confirmari.

Hoc ſanè Paulus conſiderauit,ubi nolebat circuncidere Titum, & gloriatur, quod ne ad
tempus quidem cedere ſuſtinuerit,ijs,qui id urgebant,atq; hoc, ut ueritas Euangelij perſiſte-
ret, Gala.2. Videndum præterea eſt,num ueri an falſi fratres ſint, qui libertatem Chriſti, co-
nantur imminuere. Nam ueris duntaxat deferendum eſt. Licet enim omnino omnium,eti-
am ex confeſſo aduerſariorum,ratio hactenus habenda ſit, ut bonum noſtrum, hominum
maledicentię non ſit obnoxium,eoq; multum libertatis etiam cedendum,id tamen ſemper
ita fieri debet,ne quam inde ueritas Euangelij faciat iacturam.

Vt ſi quis hodie propter obſtinatos Euangelij hoſtes,qui nihil noſtrum non execrantur &
blaſphemant,quando Chriſtum & Euangelion ipſum execrantur atq; blaſphemant, liberta
tem rerum externarum,quam Anteccleſiaſtici, Chriſti populo, per impoſturas, & tyranni-
dem ademerunt,uſq; uellet diſſimulare,hos non modo redderet meliores, ſed magis in ma
lo cōfirmatiores, & eos qui Chriſtū receperūt,plurimū offenderet,dū exemplis nudam ueri
tatē illis uſq; prædicaret. Neq; eni pauci ſunt,quibus ægre pſuadeas,in Chriſto nobis oia ſita,
B dum humanis inuentis tātum defertur. Indubie in his hodie multū peccatur, neq; id à uulgo,
ſed Euangelij remergentis ducibus. Fateor equidē, licet ab Antichriſtis inuectū ſit,quicquid
contra libertatem rerum externarum ſtatutum fuit,ut eſt diſcrimen perſonarū, ciborū, die-
rum,locorum,atq; alia innumera,quoniam tamen uulgo perſuaſum fuit, eſſe ea omnia præ
cepta Eccleſiæ,adhæc à ſpiritu Dei impulſæ,ea uniuerſa ut ex Dei uoluntate profecta, homi-
nes recepiſſe,eoq; rationem eſſe, ut circumſpecte etiam nunc, libertate per Chriſtum parta,
utamur,& cum Paulo Timotheum nonnunquam circuncidamus, id eſt, quibuſdam cere-
monijs,quibus abutuntur alij,nos bene utamur,nimirum captantes ita occaſionem, Chri-
ſti pure docendi. Quanquam nulla ratione poſſint iſta commenta hominum, circunciſioni
& ſimilibus inſtitutis Dei conferri.

Sed quid ſolet fieri? Non pauci crucis ſcandalon formidantes, & fruſtra hominibus &
Deo placere conantes,ubi etiam diu prædicatum fuerit,ubi iam uerba, exempla factorum re
quirunt,illi uſq; prætexentes infirmitatem aliorum,cum reuera eos teneat hic propria,tradi-
tionibus humanis,cum ipſi continuo ſeruiunt, tum ſeruire faciunt alios. Nihil inquiunt eſt
præcipitandū,multis ſæculis iſta inolita ſunt, nō poſſunt aboleri ſubito, ratio habenda infir-
morum eſt, præpropera feſtinatione Euangelion non plantaremus, ſed euerteremus. Hos
uellem cogitare,quid ſit illud: regnum cælorum uim patitur, & uim facientes rapiunt illud,
ſupra 11. Tum quod res iſtæ non præcipitantur, niſi cum nondum commendato Chriſto,

> *Quæ prætexunt molliores Chriſtiani.*

& citra fidem,in externis aliquid immutatur,non autem,ſi iam C H R I S T V S præ-
dicatus ſit,& tam diu eiectum Euangelij rethe,ut fere ceperit, quantum in ea quidem maris
regione capi poſſit,nec ſit iam reliquum, quàm ut per facta fides arrogetur uerbis. Certe ita
rebus habentibus, deſerenda opera quoq; ſunt, quibus præ Chriſto confiſi homines fuere,
neq; cogitandum,quod poſſit Chriſto & Antichriſto ulla haberi communio.

Deinde ualde abſurdum eſt,eo quod ſenſim & per multa ſæcula mēdacium irrepſit, atq;
uires accepit,ideo & ueritati recipiendæ,longum uelle tempus præſcribere. Non debet po-
tior nobis eſſe Chriſtus,quam Antichriſtus? Certe ſi non ilico ipſum,ut agnouerimus, recepe
rimus,nunquā fiet eius nobis copia. Nō ſic Moſcheh, Schmuel, Elijah, Chizkijah, Ioſchijah,
ſed ſimul atq; populo legis cognitionem reſtituiſſent,cunctas abominationes ſemel aboleue
runt,reſtitutis ceremonijs Dei.

C Vnde nihil ij dicunt, qui perpetuo iactant, eſſe maiora quæ urgere oporteat, quàm reformationem ceremoniarum, hinc Antichriſti reliquijs patrocinantes. Ceremoniæ teſtes religionis ſunt, unde mox etiam noſtra, à ceremonia baptiſmi auſpicatur, ac ſi quis extra communionem factus ob ſcelera, per pœnitentiam recipi rurſum debeat, mox per Euchariſtiam Eccleſiæ reconciliatur. Quare imbecillem in ijs fidem C H R I S T I eſſe oportet, qui Antichriſti ceremonias abolere cantantur; & ijdem nouitatem uitæ ſero ſanè exhibebunt, ſi modo unquam eam exhibituri ſunt. Videmus ſane hodie, ibi lentum eſſe Chriſtianiſmi profectum, ubi ceremoniæ Antichriſti, ſimul feruntur, & multo uiuaciora eſſe omnia, ubi abolitæ ſunt. Nam ſi hæreant, nulla poteſt eſſe cauſſa alia, quàm quod uerbo D E I, uel nondum ſatis fiditur, uel quod non digne ſatis æſtimatur. Etenim utcunq; fortes fide, ut ſibi uidentur, illis non utantur, quæſo ubi eorum pro gloria C H R I S T I zelus, ubi ſolicitudo pro fratribus, qui ut illis utuntur ad huc, ita indubie ex infirmitate utuntur fidei? Certe ut nulla prorſus eſt C H R I S T I & Belial conuentio, ita ſyncere Chriſtiani, nihil penitus ferre poterunt Antichriſti, licet ſimul tamen, ita purgare illis Eccleſiam annitentur, ut maxime, gloria Chriſti promoueatur. Et infirmiorum rationem ita habebunt, ut nihil temere, nihil importune faciant, ſed ſumma cum manſuetudine docebũt infirmos ſapere fortius, tamen & exemplis prouehere illos dabũt operam, neq; paucorum, qui Antichriſti ceremonijs æquo addictiores ſunt, & forte non ueri fratres, morabuntur cæcitatem, ut plurimos interim infirmos alios offendant, quibus nunquam iſta cogitatio non in animo uerſatur. Si iſta tam mala eſſent, abolerentur: ſi illa tam bona, opere ea cuncti, præſertim qui C H R I S T I uolunt haberi, amplecterentur. Hi quidem ſi electi ſunt, tandem confirmabuntur, etiamſi totus mundus ipſos offendat, ædificet nemo. Væ tamen interim per quos offenduntur. Proinde ſtatim ut uera pietas prædicata, & profeſſa à pluribus fuerit, Antichriſti ceremonias & ritus abdicari oportet, neq; expectandum eſt, donec in omnibus ad perfectum uſq; pietas perueniat, alioqui nunquam illæ abolerentur.

D Planè ſimiles ſunt hi indulgentes, & plus nimio lenes Chriſtiani, qui cum primi uelint in Euangelio haberi, poſſunt tamen ſimul ferre Antichriſtianorum omnia, ijs, qui apud Corinthios, ſcientiam habentes idolũ nihil eſſe, ueſcebantur idolothytis, iactantes ut & iſti noſtri, in externis liberi ſumus, quid ad me, quod alius iſtis rebus abutitur male, ego utar eis bene. Nam quemadmodum illi fidem in multis infirmabant, & quod ipſorum exemplo, idola minus execrarentur, & pleriq; etiam, repugnante conſcientia illis communicarent, ſic indubie faciunt tepidi iſti noſtri Euangelici hodie. Ipſi quidem ſciunt nullius momenti eſſe, ceremonias Antichriſtianas, hoc eſt, quæcunq; præter Dei uerbum inuectæ ſunt, atq; quoniam externa ſunt, quorum libertatem habemus, uolunt illis libere uti, non expendentes, licere multa quæ non expediant, & libertatem noſtram oportere ſeruire alijs, quos interim ipſi offendunt, & gloriam Chriſti obſcurant. Nam neſcientes adhuc illa libera, in errore confirmant, adſertores uero earum, confeſſos Chriſti hoſtes, exhilarant, & audentiores reddunt, tum deniq; fidem in alijs infirmioribus, qui eis uale dixerant, labefactant. Sic pulchre conſulunt infirmis, uentri potius ſuo hic ſeruiunt, ſtudentes gratificari Chriſti uel hoſtibus uel deſertoribus. Nam præter hos nemo, anxiæ pro ceremonijs digladiabitur. Hæc illorum cunctatio, qua Euangelion adeo non prouehunt, ut ſenſim aboleant. His certe hodie debemus, ut in multis locis, ubi diu prædicatum Euangelion fuit, aduerſa ſint reſtituta omnia, cũ id nuſquam ubi ſerio & pure prædicato Chriſto, etiam ad ipſius uerbũ reformatæ ceremoniæ ſunt, accidiſſe uideamus. Quæ enim non prædicato Chriſto, aut non pure prædicato, ꝑ tumultum acta ſunt nihil ad nos.

Chriſtum tandem excludunt ferentes contrarias ceremonias.

Cum itaq; Chriſtus ſcandala tam execretur, & uæ mundo clamet ab offendiculis, uæ homini per quem offendiculum uenit, diligentiſſime in his & alijs rebus cauendũ, ne cui offendiculo ſimus, præſertim autem paruis, ijſq; non ſolum ætate, ſed etiam, fide & intelligentia. Vita æterna eſt ſolida Dei & Chriſti cognitio, quicquid igitur hanc ullo pacto, uel remorari, uel obſcurare poterit, à nobis neq; dicatur, neq; fiat, quin ea pro uiribus remoueamus. Tum ut ea uita quiq; exprimant, pijs & hortamẽtis, & exemplis prouocemus, nihil prorſus, uel noſtris hic uel aliorum affectibus concedentes, cum demergi in mare præſtet, quam dare ſcandalum. Reliqua iſta: quod ſi manus tua, uel pes tuus &c. explicata ſunt ſupra quinto. Ducitur ab eis, ad præſens inſtitutum argumentum huiuſmodi. Scandalum nocens adeo res eſt, ut nihil ſit tam neceſſarium aut charum, quo quis non debeat carere potius, quam admittere, ut inde ſcandalum patiatur, hoc eſt, à uita Deo digna alienior fiat, in qua qui non pergit, ad Geennam recta properat, ſumme igitur cauendum, ne tale obijciamus alijs, præcipue uero paruulis,

ro paruulis,quorũ lapſus exiſtit facilior. Debemus enim alios perinde atq; nos ipſos diligere.

A Videte ne contemnatis unum ex his puſillis,&c. Matthæus ſolus.) Inſignis planè locus,et indubie multo efficaciſſimus omnibus pijs, ad perſuadendam ſummam puerorum obſeruantiam,ut maximi quiſq; eos habeat, atq; offendere ſummopere caueat. Siquidem chari Deo ſunt adeo,ut in cælis conſtituerit ipſis præſides & cuſtodes, ſanctos ſuos Angelos, qui ſua perpetuo præſentia fruuntur, uæ ſane ei,qui ſcandalum illis obiecerit, & non pro uiribus anniſus fuerit,ut ad uoluntatem eius qui illos condidit,educẽtur. Adijcit autem: Venit enim filius hominis ſeruare quod perierat,quo oſtendit, unde ſit, quod puſilli, Deo tanti exiſtant, Natura etenim filij iræ uniuerſi ſumus. Cum autem Chriſtus uenerit, ut quod perijt ſeruet, nulli ſunt ad opem eius percipiendam aptiores,ut qui ſibi ipſis fidant minime, neq; ſua quærentes,oblatam ueritatem reſpuant. Addit præterea ſimile,quo nihil aliud uoluit ſignificare, quam ſicut homines perdita,& ſi minimi momenti ſint,collata ad ea, quæ adhuc poſſident, maiore tamen cura quærunt,quam illa reliqua ſeruent,maioreq; gaudio afficiuntur, cum ea rurſus inueniunt, quam de poſſeſſione illorum perpetua. Sic etiam patri ſingulari curæ eſſe puſillos,quamlibet per ſe abiectos & nullius precij,qui utiq; à primo Adam, peccato contracto,perierant.

Lucas hoc ipſum ſimile paulo fuſius conſcripſit,cũ alio eiuſdem monetæ,decimo quinto, ſed alio loco illis Dominum uſum memorat,nempe ubi reſpõdit Phariſæis & Scribis murmurantibus,quod peccatores reciperet, ac cibum cum illis caperet. Cuiuſmodi factum,noſter ſupra nono,narrauit. Porrò in primo ſimili,illud torquet quoſdam,quod ait: Gaudium in cælo fore, ſuper uno peccatore reſipiſcente, magis quam ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia. Sed ſi memores eſſemus,Dominum uulgariſſime loquutum, atq; de diuinis ac ſpiritalibus rebus, tanquam de humanis, quo nimirum ſermonem ſuum uulgi capacitati accommodaret,per parum ſcrupuli hic eſſet. Non igitur diſputemus qui iuſti ſint,pœnitentia non egentes,cum uniuerſi peccatores ſint,eoq; continuo reſipiſcentes,loquitur enim de ijs,qui iam ueritatem amplexi ſunt,& obliti eorum,quæ ſunt à tergo, perpetuo extendunt ſe,ad præfixam metam, licet nunquam non orandum eis ſit, dimitte nobis
B debita noſtra. Ii tamen ut iam de grege Domini ſunt, ita non habetur ſuper eis peculiare gaudium,quemadmodum ſuper uno peccatore, qui cum alienus à regno Dei, & ouis quidem fuiſſet,nempe electus ad uitam,ſed perdita,ignorans ſcilicet Dei,nunc reſipuit,Deum agnouit,alijsq; iam Domini ouibus iungitur. Gaudium enim affectus eſt,qui de recenti bono oritur,et dum illo aliquandiu quis fruitus eſt,remittitur.

Gaudium ſuper uno peccatore reſipiſcente, pluſquam ſuper 99. iuſtos.

Omnibus autem illis,quod perdita ouis quæritur, relictis nonaginta nouem, quod plus de ea inuenta gaudeatur,uti de inuenta drachma,quod ita in cælis, nempe uere ſpiritali Dei regno,ipſis nimirum Angelis,ut in altero ſimili explicatur, ſuper uno peccatore reſipiſcente gaudium futurum ſit,nihil aliud uoluit Dominus ſignificare, quam ex uoluntate patris, & conſentientibus Angelis Dei, atq; omnibns ſecundum Deum affectis, ſummæ eorum, qui electi ad numerum ſanctorum adhuc aberrant,ſibi eſſe curam,ut in uiam eos reducat. Eoq; cum publicanis & peccatoribus libenter congredi, & conſuetudinem habere, quo utiq; ad reſipiſcentiam ipſos prouocet,quod cum Phariſæi,atq; Scribæ ferrent inique,declarare illos, diuerſam à Deo,atq; ſanctis eius Angelis,mentem,eoq; prauam & Satanicam habere.

Hanc incomparabilem Dei erga peccatores dignationem nemo ſatis expenderit, ſicut neq; utilius quicquam expendi poteſt. Quare friuolæ hic hominum commentationes, relinquendæ ſunt,& tanta potius cogitanda Dei erga nos miſeros,tanq; ineffabilis bonitas, quo fide erga ipſum,& dilectione erga proximos creſcamus,ſolicite quoq; daturi operam,ut aberrantes Chriſti ouiculæ ad ſuum paſtorem & ſeruatorem reuertantur. Cuius cauſſa,nulla cum peccatoribus conſuetudo non laudabilis fuerit,de quo ſupra nono in illud: Cumq; id uidiſſent Phariſæi.

Lucas præterea aliam parabolam ibidem memorat,quam Dominus ſubiecit, de patre omnium clementiſſimo,qui filium perditum,inſumpta nepotando omni ſua hæreditate, et neceſſitate tandem compellente,reuerſum,indicibili benignitate,& gaudio receperit, imò obuiam illi ierit,ſummaq; amoris indicia exhibuerit, ut inde frater alter & maior offenderetur. Qua utiq; aliud nihil docere uoluit, quam inexplicabilem eſſe Deo, erga peccatores reuertentes,miſericordiam atq; clementiam, ut ea etiam homines alios, licet horum fratres, qui præcipue hinc gaudere debebant,offendãtur. Atq; ita tacite arrogans Phariſæorum ſupercilium perſtrinxit,qui fratrem illum maiorem, de felicitate minoris dolentem, tum referebant, damnantes,quod in ipſo ſeruatore peccatorum, ea Dei clementia in præſenti con-

C greſſu cum publicanis & peccatoribus, tam præclare ſeſe exereret.
Quibus tamen ſimul innuit, ſi uere iuſti ſint, & patri uſq; ſeruierint, nihil prorſus, in opti=
mo patre deſideraturos, quamlibet bonitatem ſuam effundat in peccarores, cum quo ſem=
per agát, eiusq; omnia poſſideant. Vt & nonaginta iuſtis nihil deſit, & ſi plus ſuper uno pecca
tore gaudeatur. Cæterum ſignificatur his quoq;, omnia à Dei bonitate, & prorſus nihil à no
ſtris meritis pendere. Quæ cum plurima uidemur nobis habere, tũ maxime nobis placemus
aliosq; faſtidimus, eiſq; Dei gratiam inuidemus, quo utiq; uacuos meritis nos declaramus, at=
q; à Dei bonitate alieniſſimos. Alij ludant allegorijs, horũ uoluit nos Dominus monere, hæc
certa ſunt, cũ alia cõmenta ſint hominum, & incerta omnia. Sed placẽt figmenta rationi hu
manæ, ſordent ſolida. Vnde fuerunt, qui in concionibus, bonam anni partem, in huius uni=
us parabolæ allegorizationibus, ut loquntur, detriuerint, ſibijpſis & auditorio mire placẽtes,
ſane quod ſimiles habebant labra lactucas, utriq; diuinæ inanes ueritatis.

Porro ſi peccauerit in te frater tuus, Lucæ 17.) Cum & apud Lucá, monitioni de ſcanda
lís hæc ſubijciantur, negare cum ratione non poſſum, quin ea Dominus quoq; illi ſubiunxe=
rit. Vidétur ergo hæc cum ſuperioribus hunc ordinẽ habere. Monui quantopere neceſſe ſit ca
uere, ne quẽ præcipue aũt puſillos, offendatis, debetis enim ſolicite, ad ſalutẽ quorũlibet mihi
cooperari, qui ueni, ut quod perijt, quæram & ſeruem. Ne quẽ igitur offendatis, ſed ut ad ſa=
lutem quotquot omnino licuerit, perducatis, diligentiſſimá curam impendite. Eoq; cũ quis
corá aliquo peccarit, is admonere illũ peccati uelit, & quidẽ ſeorſim ſolum, quo ille uideat, ſuá
ſalutem, non infamiã quæri, ſi tum ille reſipiſcat, monitor ipſum lucratus eſt, quo nihil debet
uobis optabilius eſſe ſicut Angeli in cælo, peculiare habent, de peccatoribus reſipiſcentibus
gaudiũ. Si uero monitorẽ non audiat, aſſumat ad huc unũ, uel duos, quo maioris momen
ti ſit illi qui peccauit, monitio. Quod ſi & hos contẽnat, indicetur Eccleſię, eius peccãtis & no
lentis reſipiſcere, peruicacia, ut à toto cætu eorũ inter quos uerſatur, tertio demũ moneatur.
Adeo non facile, de peccatoribus, deſperandũ eſt, ſed ante tentãda omnia. At ſi ne Eccleſiam
D quidẽ, admonitus iam à pluribus audierit, habeatur ab omnibus, quibus ita cognitus fuerit,
Ethnicus & publicanus. tanq; Ethnicus & publicanus, nunc haberi ſolet bonis, nempe homo profanus, cũ quo boni
nihil habeant cõmertij. Nam ſic uos pater habet, adhunc modũ pro regno ſuo zelantes, ut
quæcunq; ligaueritis, ligata habeantur & in cælis, hoc eſt, quoſcunq; ita monitos, e conſortio
ueſtro eieceritis, ij etiam apud patrẽ eiecti habebuntur, & cõtra, ſi quos ſolueritis, hoc eſt, pœ=
nitentes, in cõſortiũ ueſtrũ rurſum ad miſeritis, ratũ id quoq; erit & apud patrẽ. Etenim ſi uel
duo tãtũ in nomine meo, conſentiant ſuper terram, quicquid ij patrẽ orauerint, impetrabũt.
Vbicunq; enim duo uel tres duntaxat in meo nomine, certa in me fiducia conuenerint, in il=
Vbi duo uel tres. lorum medio ſum, per quem à patre poterunt obtinere omnia. Vnde ſi pœnitenti ueniam
oraueritis, certo eam impetrabitis, atq; ita quem uos uoletis habere ſolutum, ſolutum redde=
re poteritis. Tantum annitimini, ut à peccato reuocetis, quotquot omnino audire uos ſuſti=
nuerint.

Quod illud: ſi peccauerit in te frater tuus, pro eo accipiam quod eſt, coram te uel te con=
ſcio, magis quam contra te, in cauſſa eſt, quod contra doctrinam Chriſti ſit, propriam iniu
riam perſequi, deinde debeat ita Chriſtianus eſſe gloriæ D E I addictus, ut in ſe peccatum
ducat, quicquid peccatũ fuerit in D E V M. Poſtremo quia in hoc uerbo, diliges proximũ
tuum, &c. tota lex impletur, nihil poterit omnino coram proximo peccari, quod non ſit &
in ipſum peccatum, hoc eſt, cum iniuria eius coniunctum. Recte itaq; dixit Dominus: Si pec
cauerit frater tuus in te, ſed comprehendit ſub hoc ſimul, quicquid omnino coram te, & cõ=
ſcio te, peccatum fuerit, non ſolum quo peculiari iniuria tu afficeris, ut ſi quis tibi conuicie=
tur, tua furetur, aut quid huiuſmodi contra te peccet. Nam inficiari non poteſt, & ob alia pec
Frater tuus. cata, quibus nos non ita proprie ledimur, fratres eſſe monendos.
Notandum præterea, quod ait frater tuus. Nam iudicare de ijs quæ foris ſunt, nihil ad
nos. Quanquam ut & ipſi in Eccleſiam ueniant, & fratres noſtri euadant, omnem operam
impendere oporteat. At qui fratres haberi uolunt, uæ nobis, ſi peccantes non admonueri=
mus. Nimis certum eſt argumentum, ijs perparum, fidei & dilectionis eſſe, qui tam ſerium
C H R I S T I præceptum, ac rem adeo utilem & frugiferam tantopere neglexe=
rint. Quis enim ſibi ipſi ſatis oculatus ſit, qui non continuo monitore egeat? Quæ igi=
tur charitas re tam neceſſaria fratres ſe inuicem fraudare? Quæ rurſum inſania, tanto ſe
nolle beneficio affici? Quales minime paucos reperias, qui cum Chriſtianiſſimi haberi ue=
lint, nolunt tamen, quãlibet amice moneri, quos miror ſi ex corde ſe peccatores agnoſcant.
Velut

Velut torques inquit Schlomoh, aureus & aureum monile, eſt increpatio apud ſapientem,
A qui auſcultat. Prouer. 21. quam utiq; non niſi ſtultus & ſubito periturus contemnere poteſt,
Prouerbiorum decimo quinto, & uigeſimo nono.

Mihi quidẽ Eccleſia, ſine uſu mutuæ admonitionis frequẽtiſſimo id uidetur, ꝗ regnũ ſine
iudicio & uſu legum, ac uelut ciuitas in poteſtatem quidem principis redacta, ſed nondum
ab eo, ut formam ciuitatis, & R. Publicæ impoſito magiſtratu, & firmatis legibus, haberet
inſtituta. Neq; enim aliud Eccleſia iudicium habere poteſt, quam ut eos, qui fratres haberi uo-
lunt, moneat dum peccauerint, & nolentes reſipiſcere, à communione ſua excludat. Ad hæc
cum membra inuicem ſumus, & ſummum ſtudium noſtrum eſſe debeat, quo in pietate ue-
roq; cultu Dei omnes promoueamus, ſi monere nos mutuo ceſſamus, quid quæſo reliquum
eſt, quo Chriſti inter nos eſſe dilectionem demonſtremus, cum ea in præcipuo officio ceſſet?
Atqui ſi nulla inter nos uera dilectio fuerit, quid quæſo Chriſtianos nos gloriabimur, quan-
do hæc proprium Chriſtianiſmi inſigne ſit. Iohan. 13.

Porrò illud, dic Eccleſiæ, nemo ita accipiat, quaſi præceptum à Chriſto ſit in publica con-
cione, ad uerbum Dei audiendum conuenientium, eum qui binas monitiones ſpreuerit ac-
cuſare, atq; ibi tum palam ab Eccleſiaſte reprehendi. Nam cum Chriſtus hæc doceret, eiuſmo-
di Eccleſiæ facies, nulla erat. Deinde non eſt data ligandi & ſoluendi poteſtas, niſi conuenien-
tibus in nomine Chriſti, quibus etiam nullus præſcriptus numerus eſt, cũ duo etiam omnia
à patre impetrent, ſicut habẽt uerba Chriſti. Vnde & Paulus nominatim, hac poteſtate fun-
gi, congregatos in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti uoluit 1. Cor. 5. Iam noſtri conuen-
tus impuri adhuc nimis ſunt, & ſane paruus numerus eorum, qui ſeſe penitus Chriſto dedi-
derint, neq; licet per pacem publicam, arcere à conuentibus Eccleſiæ non probatos, quare in
publicis Eccleſiæ conuentibus, ut hodie res ferè habent, excommunicatio publicitus exerce-
ri non poteſt, niſi ubi Dominus eam gratiam faceret, ut maior totius populi pars, cum magi-
ſtratu, ad Chriſtum pleno corde conuerterentur. Vbi id non datur, neceſſe eſt, ut qui plenius
Chriſtum receperunt, ſanctiſſimum hoc & ſaluberrimum Chriſti inſtitutum inter ſeſe redu-
cant, ut quoſcunq; familiares, uel uicinos habent, qui Chriſto nomen dederunt, diligenter &
B libere moneant, cumq; monitiones aliqui contemnere pergunt, eos Eccleſiæ, quam ipſi in-
ter ſe habent, uel ex uicinitatis, uel alias familiaritatis cõſortio, aut deniq; ratione cognationis
atq; familiæ, ut contemptores monitionis deferant, quæ Eccleſia illos ſi pergant contemne-
re, poſtea è ſua cõmunione eijciat, donec à pluribus, ſancta hæc Chriſti lex recipiatur. Vtcunq;
autem res interim habeant, Chriſtianorum profecto fuerit, tam miniſtrorum uerbi, quam
aliorum, ut Domini panem cum nemine palam Chriſti nomen flagitijs ſuis infamante fran-
gant, & eò continuo enitantur, quo quæ Chriſti Eccleſiæ haberi uolunt, inſtitutum hoc Do-
mini ſaluberrimum amplectantur, ſanctumq; ſeruent.

Quod autem dum huc uenire non datur, propterea nullum habeatur Euãgelion, nullus
Chriſtus, ut Anabaptiſtæ blaſphemant, cõmentum eſt Satanæ, Chriſtum conantis ita rur-
ſus nobis eripere, Chriſtus ſiquidem ipſe, & uere adfuit electis, quibus cum carne uixit, & nõ
ſine fructu ipſis prædicauit, neq; tamen Eccleſiam habuit, in quam probati tantum admiſſi,
& reliqui ab ea excluſi fuiſſent. Si nanq; duo uel tres duntaxat in nomine Chriſti conſpirent,
Eccleſia eſt. Ad hæc prædicandum ijs quoq; eſt, qui nõdum audierunt, aut certe nondum per-
ceperunt. Attamen utcunq; feratur impuritas conuentuum, ubi uerbum prædicatur, quam
Chriſtus & Apoſtoli quoq; tulerunt, cœne tamen cõmunio, ut dixi, pura eſſe debet. Nam pu-
blica eſt eorum qui palam ſe Chriſtianos profitentur, de redemptione gratiarum actio, ideo
circa hanc, ut cõmunionem Chriſti ſolenniter teſtantur, ita excludẽdi inde ſunt, qui uita ſua,
ſe extra hanc communionem eſſe, manifeſto probant. Anabaptiſtæ baptiſmo uolunt fuca-
tos à ueris diſcernere, ſed præter rationem.

Contra Anabaptiſtas, negantes Chriſtum haberi ubi nõ publica habetur excõmunicatio.

Habet enim hodie res noſtra, ut olim quãdo populus Iiſrael, poſt diutinam à Domino de-
fectionem, ad uerum Dei cultum reuocabatur. Vt ergo illi non denuo circuncidebantur, li-
cet ab impijs circunciſi, & mox ad impietatis cultum fuiſſent educati, ſed celebratione Pe-
ſach, teſtabantur uere, ſe ad Dominum reuerſos, ut in hiſtoria regum, Chizkijah & Ioſchijah
legimus. Ita nulla ratio eſt, rurſus baptizari, ſemel licet ab impijs baptizatos, & ad impieta-
tem educatos, audito Euangelio, ſed cui datum fuerit, ut credat, is per Euchariſtiam habet, ut
fidem teſtetur citra Anabaptiſmum. Si enim Domini quis fuerit, ille uere etiam Domino ex-
titit per baptiſmum conſecratus, quamlibet ab impio baptiſmum ſuſceperit. Neq; enim præ-
ceptum uſpiam eſt, ut rebaptizentur, qui baptizati ſunt à malis. Sed hoc hominum genus
Anabaptiſtæ, à Chriſto ad ſua opera & elementa mundi defecerunt, eoq; huc & alios per-

trahere

C trahere conantur. Nobis donet Deus Chriſti baptiſmo iterum atq; iterum purgari, aqua iſta externa neminem ſanctum reddet Sed de Anabaptiſmo, & baptiſmo ſupra 3.

De poteſtate uero ligandi & ſoluendi, hoc eſt, ab Eccleſia excludendi, uel in eam recipiẽdi, ſiue ab initio, ſiue poſt admiſſa flagitia, ſupra 16. Clare autem hic notatur, omnium in nomine Chriſti, hoc eſt, ex fide in eum conuenientium, eſſe poteſtatem hanc, hoc eſt, claues regni cælorum, quia talium ſpiritus Domini eſt, & uerbum eius. Alioqui nec in nomine Chriſti, hoc eſt, freti Chriſto poſſent conuenire, atq; in unum corpus, multa membra coaleſcere, nec à patre quicquam fide orare.

Tunc accedens Petrus ad eum. Luc. 17.) Lucas habet, Dominũ iuſſiſſe ei qui in nos ſepties in die peccant, & toties conuerſus ad nos fuerit, dicens pœnitet me, remittere, uolens utiq; ut quotieſcunq; peccati fratrem pœniteret, ei condonaremus, idq; non ſolum ex nobis, ſed ſuo etiã nomine. Quid enim alioqui noſtra eſſet cõdonatio? Solui et in cælis oportet, quod ſolutum pronunciauerimus in terra. Per ſeptenarium autem numerum, Dominũ uoluiſſe

Septuagies ſepties remittendum.

ſignificare quemlibet, reſponſio hic Petro data declarat, cum Dominus non uſq; ſepties, ſed uſq; ſeptuagies ſepties remittendum fratribus, reſpondit. Hinc uero immenſa Dei bonitas relucet, qui abſq; modo & numero remittere iubeat, peccantibus, ſi peccati modo pœniteat, indubie ratam habiturus noſtram remiſſionem.

Pœnitenti remittitur.

Sed illud apud Lucam: Si couerſus fuerit ad te dicens: pœnitet me, probe animaduertendum. Qui enim illi peccatum remittatur, quod ipſe non remiſerit, hoc eſt, ut peccatum agnouerit animo illud deteſtans? Ergo ſi pœniteat modo, quotieſcunq; ueniam peccator orauerit, toties & exorabit, Deum ſane & Petrum, ac quotquot exemplo Petri, Domino auſcultant,

D benignitatemq; eius atq; facilitatem uolent referre, ſed Antichriſtianos Epiſcopos non ita, ij enim ſuas habent leges, ſuumq; remittendi modum, ut nihil tamen remittant gratis, uerum cum cætera omnia cum Chriſto pugnent, haud mirum eſt, ſi fictas ſuas condonationes magno uendant, & ſint à facilitate Domini alieniſſimi. Sed hi nihil ad nos.

Ideo aſſimilatum eſt regnum cælorum homini. Matth ſolus.) Hac parabola docere uult, clementiſſimum nos habere Dominum, quo in remittenda debita, nihil ſit facilius, cuius clementiam & facilitatem debeamus imitari erga conſeruos, quam utiq; incõparabilem in nos experimur. Quod ſi neglexerimus, haudquaquam nobis clementiam eius porrò, ſed intolerabilem potius iram expectandam, quæ nihil penitus remittens, cuncta à nobis debita exigat, quo pacto, æternum nos in Geennæ carcere perire oportebit. Reliqua permittimus ludentibus allegorijs. Veritatem aũt quærentibus, ſatis ſit hinc diſcere, cæleſtẽ patrem orantib. remittere omnia, neq; prius aliqd requirere à nobis, quã ut pariter alijs quoq; ex cordib. cuncta condonemus. Quod aũt peculiriter uidetur loqui Chriſtus de iniurijs proprie in nos admiſſis, cauſſam eſſe exiſtimo, quod tametſi illas uideri uelimus nonnunquam remittere, uix tamen remittamus eas ex cordibus, nimirum ut eos qui offẽderant, priſtino apud nos loco haberemus, æque ut antea ad benefaciendum illis propẽſi. Manere nanq; crebro maligna quædam in animis, iniuriæ memoria ſolet. Iam Deus ueritas eſt, nec poteſt ferre fucum, quare ſi non penitus expuncta ex cordibus fuerit, omnis acceptæ iniuriæ memoria, non eſt, quod cõmiſſorum noſtrorum gratiam ab ipſo ſperemus. Sed uere qui perſuaſus fuerit, qua pater clementiſſimus, in nos clementia utitur, is nullius memor iniuriæ eſſe poterit, neq; potius quicquã habebit, quã omni genere benignitatis, facilitatis & clementiæ, proximos demereri. Et ſupra 6. in illud: Proinde ſi remiſeritis hominib. errata ſua, nõ nihil diximus, q̃ huc faciat.

CAPVT XIX.

IT factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos, demigrauit a Galilæa, et uenit in fines Iudææ trans Iordanẽ, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & ſanauit eos ibi. Et acceſſerunt ad eum phariſæi tentantes eũ, & dicentes ei: Licet ne homini diuortiũ facere cum uxore ſua, qualibet ex cauſſa? Qui reſpondens, ait eis: An non legiſtis, quod is qui fecit ab initio, maſculum & fœminam fecit eos? Et dixit, Propterea deſeret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori ſuę, & erunt duo in carnem unam. Itaq; iam non ſunt duo, ſed una caro. Quod

ergo

ergo Deus copulauit, homo ne ſeparet. Dicunt illi, Cur ergo Moyſes iuſ-
A ſit dare libellum repudij, ac dimittere eam? Ait illis, Moſes ad duritiam cor-
dis ueſtri permiſit uobis repudiare uxores ueſtras, cæterum ab initio nō ſuit
ſic. Dico autem uobis, quod quicunque repudiauerit uxorem ſuam, niſi ob ſtu-
prum, & aliam duxerit, is committit adulterium. Et qui repudiatam duxerit,
is adulterium committit.

Dicunt ei diſcipuli eius, Si ad iſtum modum habet cauſſa hominis cum uxore, non expedit contrahere matrimonium. Qui dixit illis, Non omnes capaces ſunt huius dicti, ſed ij quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero ſic nati ſunt, & ſunt eunuchi, qui facti ſunt eunuchi ab hominibus, & ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerūt propter regnum cælorum. Qui poteſt capere capiat.

Tunc oblati ſunt ei pueri, ut manus eis imponeret, & oraret. Diſcipuli aūt increpabant eos. Ieſus uero ait eis: Sinite pueros, & ne prohibeatis eos ad me uenire, talium eſt enim regnō cælorum. Et cum impoſuiſſet eis manus abijt illinc. Et ecce unus accedens, ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? Qui dixit ei, Cur me uocas bonum? nullus eſt bonus, niſi unus, nempe Deus. Quod ſi uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Dicit illi, quæ? Ieſus autem dixit. Non facies homicidium. Non committes adulteriū. Non facies ſurtum. Non falſum dices teſtimoniū. Honora patrem & matrem, & diliges proximum tuum, ut te ipſum. Dicit illi adoleſcens. Omnia
B hæc ſeruaui a iuuentute mea, quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus? Si uis perfectus eſſe uade, uende, ea quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & ueni ſequere me.

Cum audiſſet autem adoleſcens eum ſermonem, abijt triſtis. Erat enim habens poſſeſſiones multas. Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis. Amen dico uobis, diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico uobis, facilius eſt camelum per foramē acus tranſire, quam diuitem in regnum Dei ingredi.

Auditis autem his diſcipuli expauerunt ualde, dicentes: Quis ergo poteſt ſaluus fieri? Intuitus autē illos Ieſus, dixit illis: Apud homines hoc impoſſibile eſt, apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.

Tunc reſpondens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Ieſus autem dixit illi: Amen dico uobis, quod uos qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cū ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & uos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitæ æternæ ſortietur hæreditatem. Multi autem primi erunt nouiſſimi, & nouiſſimi primi.

Et factum

C D ET factum eſt cum conſummaſſet Ieſus ſermones. Mar. 10.) Et hanc regionem beneficijs ſuis, uiſitare uoluit, ut ubiq; ſalutis radios ſpargeret. Turbæ ergo cupide eos excipiebant, Phariſæi ſuo more aderant, ut ipſum tentarent. Sed ſpectanda mira Domini bonitas, cum quo licet nunquam Phariſæi non maligno animo congrederétur, ipſe tamen quæ pro ueritate faciebant, manſuetiſſime ſemper eis reſpondit. Neq; enim propter malos cælanda erat ueritas bonis, aut prædicanda non decentiſſime. Ne igitur & nos ſpectemus, quid mereatur aduerſariorum malignitas, ſed magis quid deceat, ueritatem Dei.

Cauſſa autem cur Phariſæi de diuortio potiſſimum Dominum tentarunt, fuiſſe uidetur, quod natura illud ut fœdum & iniquum mens honeſtior deteſtetur, & lex tamen ipſum admiſerat. Ad ſcripuram igitur illos remiſit, & locum de libello repudij, alio, ex primo libro Moſcheh adducto, explicauit, unde huiuſmodi argumentum nimirum duxit: Optime Deus condidit omnia, nec poteſt quicquam habere melius, quàm ſi ita habeat, ut eſt conditum diuinitus. Iam qui fecit hominem, marem & fœminam eos condidit, & dixit: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori ſuæ, erũtq; duo in carnem unam, hoc eſt, amore uir uxorem omnibus præferet, adhærebit'q; ei, ut uelut unus homo cenſeantur. Nam mulieris caput uir, caro uiri mulier eſt. Epheſ. 5. Quos itaq; adeo Deus coniunxit, ut uelut unus homo habeantur, non debet homo ſeparare. Non igitur licebit marito repudiare uxorem, multo minus uxori, uirum, ob cauſſam quamlibet. Ex eo ergo, quod Moſche iuſſit dare libellum repudij non colligitur, licere uxorem repudiare, ſed ſi quis, ob duritiem cordis nolit illi commodum maritum exhibere, ut dato libello repudij, eam dimittat, quo illa poſſit nubere alij. Ne ſcilicet duplici iniuria miſeram afficiat, & ipſe officium mariti illi negans, & prohibens ſimul, ne ab alio ipſum percipere poſſit.

Summa reſpōſionis Chriſti.

Hinc ſatis patet, apud pios, nihil loci eſſe diuortio, cum & maritus uxorem, tanquam carnem ſuam diligit, & uxor, ut caput ſuum, maritum obſeruat, ut neq; ille uelit, neq; hæc mereatur repudium. At ubi impij ſunt, ut æqua eſt hodie cordium eorum duritia, ita non minus miſeris uxoribus, per magiſtratum oportebat conſuli, quam olim. Neq; enim minore, quàm Moſcheh, poteſtate hac quidem in re fungitur magiſtratus quilibet. Præſtaret'q; ut ſine perpetuo cruciatu uxorum, huiuſmodi duri corde, adulterium dimittendo eas committerẽt, quã quod præter adulterium, quod continuo, dum uxorem, non ut uxorem habent, perpetrant, etiam perpetuam illarum addãt carnificinam. Id quod nimirum Chriſtianiſſimorum Cæſarum, ſancta lex, quam infra ponam comprobat. Vtcunq; enim propter duritiam cordiũ malorum, lex repudij data fuit Iudæis, ſalutaris tamen hactenus extitit, quod ea periclitantibus alias grauius uxoribus, ſubueniebatur, quare cum gratia Dei ea hodie & magiſtratus & poſſet & deberet uti. Neq; eo peccaret contra hoc Chriſti dictum: Quos Deus coniunxit, homo ne ſeparet, quod non ipſe, ſed Deus, per dictam legem, illos ſepararet Ad hæc iſtud, homo nõ ſeparet, contra repudiantes ſuas uxores dictum, non magiſtratum, qui non tam ſeparat, quã animo iam ſeparatam grauiori periculo eximit. Certe magiſtratus eſt curare, ut commode et tranquille uiuatur, ſi iam aliquorum obſtat cordis duritia, quo minus coniunctis in matrimonio id liceat, nõ debet indignũ ſe ducere, uti remedijs, quæ Deus ipſe inſtituit, neq; credendũ, q; quicq̃ Chriſtus dãnarit eorũ, quæ pater præcepit. Iam duris corde ille præcepit, ſi nollent maritali æquitate uxores tractare, ut libertatẽ illis facerent libello repudij, nubẽdi alijs, quanq̃ iſtã illorum cordis duritiã, nunq̃ non dãnauerit, qui ante omnia ſemper exegit, dilectionem mutuã, Chriſti itaq; reſponſio, hoc potius egit, ne quis Iudæorũ ſibi placeret, peccatiq; immunem putaret, ſi citra cauſſam legitimã, tantũ ob cordis ſui duritiã, quam non poſſet diligere, & debebat tamen ut carnẽ ſuam cõplecti, uxorem repudiaret. Animũ igitur Chriſtus hic adulterij reum peragere uoluit, qui contra iura coniugij, ita auerſaretur uxorem, ut præſtaret eam ipſo liberari, quàm manere coniunctã, legem aũt repudij nõ dãnauit, nec dãnare potuit, qua conſuli ſcilicet poſſit uxori alias grauius periclitaturæ. Sicut & ſi litigãtes, ſuaq; cõcẽdẽdo iure repetentes cum iactura charitatis, Chriſtus damnet, legem tamen non damnauit, qua ad reſtituendum, quod iniq; mali abſtulerunt, compellantur.

Magiſtratus non ſeparat ſed ſeparatam periculo eximit.

Probe ergo expendatur, contra quos Chriſtus illud, homo non ſeparet, dixerit. Nulla hic de magiſtratu quæſtio fuit, ſed ſi liceret homini, nempe marito, uxorẽ ſuam dimittere libere, propter quãlibet cauſſam, iuſtã uel iniuſtã. Ad hæc reſpõdit, homo nõ ſeparet, quare perinde illud accipere oportet, atq; ſi dixiſſet: homo nõ dimittat uxorẽ ſuã, quæ poſtq̃ uxor facta fuit, à Domino ipſi iuncta eſt, ut eadẽ caro ſit, hanc Dei cõiunctionẽ, ne uelit homo maritus uiolare. Porro qui nulla gratia uxorem dignatur, iam hanc uiolauit, ſi enim relictis parentibus uxori

adhæreti

adhærere debeat, certe amari eã ſumme à marito oportet, gratiámq; in oculis eius habere præcipuam. Cum itaq; in duris corde ſeperatio, in potiore parte facta eſt, ſimulatq; odire & execrari uxores cœperint, nempe in corde, magiſtratus, eximens odio & ſæuitiæ mariti mali, uxorẽ A innocentem, permittens illi diuortium, non ſane ſeparat à Deo coniunctos, ſed animo iã repudiatam & ſeparatã, ſeruat à periculo grauiori, conceditq; ut uere iungatur ei, cui Dominus iunctam uoluit. Interim autem adulterij reus eſt, qui animô ſuo illam ob duritiam cordis ſui abiecit. Huic nequaquã aduerſatur, quod poſtea Dominus inquit: Et qui repudiatam duxerit, adulterium committit. Nam non niſi de eo, qui in fraudem prioris matrimonij; repudiatam duxerit, hoc intelligendum eſt. Etenim ſi ob alias quã ſtuprum cauſſas diſſidium inter cõiuges oriatur, ut uel ableget uxorem maritus, uel diuertat uxor, debent omnia tentari, quo reconcilientur. Et hac quidem cauſſa Paulus innuptam manere uult, uxorem quæ à uiro diſceſſerit, indubie non repulſam ex legitima cauſſa.

Nam quod non de quauis repudiata hoc intelligi poſſit, duo dare euincũt, prius, quod Paulus pronunciat non eſſe ligatum fratrem, uel ſororem, ſi coniunx propter fidem ei nolit conuiuere. Iam ob religionem repudiata, certe non eſt ob ſtuprum repudiata, & concedit támen Paulus illi alias nuptias, nequaq̃ conceſſurus, ſi adulterium committeret, eam ducens. Deinde cum Dominus marem & fœminam condiderit hominem, neq; ſeorſim uirũ, ſeorſim mulierem, uoluerit uiuere, ſed dixerit: Non eſt bonum homini eſſe ſoli, ex quo Paulus ſtatuit, unumquemq; debere ſuam uxorem, & unamquanq; ſuum maritum habere, propter uitandã fornicationem. 1. Cor. 7. nemo pius inficiari poteſt, quin ſemper Deo gratum, & nunquã peccatum habeatur, ut quilibet ſuam, & quælibet habeat ſuũ. Si ergo qui, aut quæ exiſtat, cui nullus ſit coniunx, coniugem illi concedere oportet. Siquidem effici poſſit, ut quiſq; eam, quam ſemel duxit, retineat, aut ſi facta diſceſſio ſit, recipiat, & quælibet ei cui primum nupſit, adhæreat, aut facto diſſidio ad ipſum redeat, commendabilius eſt, debéntq; ad id conari pij. Si autem alterius obſtiterit cordis duritia, & obſtinato animo, recõciliationem, nolit admittere, nõ poterit ob id infringi uerbum Domini, unuſquiſq; ſuam, unaquæq; habeat ſuum.

Omnino itaq; ei, qui æquiorem cauſſam habet, ſecundæ nuptiæ concedendæ ſunt, neque admittit adulterium, qui repulſam duxerit, poſtq̃ impetrari reconciliatio non quiuerit. Non enim ducit eam in fraudem prioris connubij, ſed ſuſcipit derelictam. Iam certum eſt, hic tantũ contra leuitatem, nulla cauſſa repudiandi uxores Chriſtum locutum, & nulli neceſſarias, atq; laudatas diuinitus nuptias uoluiſſe negare. Quia ſtat firmum Dei uerbum: Non eſt bonum homini eſſe ſoli. Lex deniq; charitatis, qua omnia metienda & diſpenſanda ſunt, qui ferat innocenti, ob improbitatem alterius, neceſſitatem inijci peccati: Iam non eſt datum omnibus, B ut uiuant cœlibes, teſte hic Chriſto.

Cauſſa nuptiarum & diuortij non eſt Ecclesiaſtico, ſed magiſtratus.

Porro de eo, qui nulla digna cauſſa uxorem repudiat, neq; ut recipiat, atq; ut uxorem decet, tractet, poterit perſuaderi, iudicium magiſtratus pronunciabit, ſi reipublicę ferendus ſit, an ſecus. Etſi ferendum ſtatuat, neceſſe eſt, ut & ipſi quamlibet malo, & corde duro, uxorem concedat, quia non eſt bonum homini eſſe ſoli, & non eſt ferenda in populo Dei ſcortatio. Ergo medium hic nullum eſt, tollãt aut concedat uxorem, etiam ſi eum admiſſi mali non pœniteat, ſitq; plane deploratus. Nam & malos ſatius eſt Rei publicæ habere coniuges, q̃ cœlibes, niſi natura inepti eſſent ad coniugium. Alioqui quis dubitet cœlibatum eorum, plura daturum Reipublicæ damna, q̃ coniugium: Idem de uxore diuertente, & reconciliationem reſpuente cenſendum eſt, aut tollenda erit, aut permittendum ut alteri nubat.

Optandum igitur eſt uotis omnium, ut magiſtratus, cuius imperio, externa omnia ſubiecta ſũt, diuortij cauſſam, ſicut & in totum nuptiarum negotium ſibi, iuſtis ipſum legibus moderaturus, agnoſcat diuinitus demandatum. Nihil enim eſt commentum quorundam iuris & æqui male conſultorum, hanc cauſſam ad iudices Epiſcopales duntaxat pertinere, & falſo falſius. Capitale enim eſt & Dei & optimorum Cæſarum legibus, adulterium, tum ſæuitia et aliæ quoq; diuortiorum cauſſæ, pœna corporali uindicandæ ſunt, quæ omnia ab Epiſcopõrum officio, exiſtunt aliena, & pertinent proprie ad eos, qui gladium à Domino acceperunt. Deinde ab ijs qui foris ſunt, potiſſimum hęc proueniunt, qui item ad Epiſcoporum iudicium non attinent. Sed ut Epiſcopi ſunt, ita habent & iudicia & cauſſas. Ad hæc longe abeſt, ut quicquid illi ad ſe rapuerunt, id eorum eſſe credatur. Non ſolum enim multa quæ ſunt magiſtratus profani, ſibi illi uendicarunt, ſed plurima etiam Chriſti, dum omne fere in animas ſibi imperium uſurparunt, & fidem ſub ſuas leges coegerunt.

Magiſtratus igitur Chriſtianus ſciat externa omnia ſibi demandata, ut ad gloriam Dei, publicáq; honeſtatem cuncta inſtituat, neq; dedecere ſe, quod Moſcheh in populo Dei ſibi permi-

C ſit. Idem & noſter Deus eſt, atq; utinam tam ſancte Reipubiicæ noſtræ gubernarentur, ut illa gubernata à Moſcheh fuit. Sane ſuperiorum temporum imperatores, qui fidem noſtram amplexi fuere, matrimonij, & diuortij cauſſas, nequaquã à iudicijs ſuis alienas duxerũt, ut teſtantur de his eorum leges in multis ſane laud.atiſſimæ.

Prima ciuilis lex digna reuocari.

Inter quas primam reuocari multo ſaluberrimum foret, ne nuptiæ ſine conſenſu eorum, in quorum poteſtate ſunt, coeuntes, id eſt, patris nel aui, aut proaui conſiſterent, quos tamen ſi æquo longius differrent, magiſtratus ad officium compelleret. Quam legem eximie ſanctã Romanis olim fuiſſe, teſtatur titulus de ritu nuptiarum, libro Pandectarum Iuris ciuilis. 23. & alijs quoq; libris Iuris ciuilis repetita. Quã ſane & apud nos ſanctam haberi, non ſolum'e re foret contrahentium matrimonium, qui per ætatem ſibijpſis parum conſulere poſſunt, uerũ etiam ex eo nos unice deceret, quod apud nullos, patriam poteſtatem tanti eſſe atq; apud nos oportebat. Intexit Roma contra hanc legem, diuino & naturali iure ſubnixam, commentum multo perniрioſiſſimum, ut matrimonium indiſſolubile ſit, cnm id uerbis de præſenti, mas & fœmina in ætate nubili contraxerint, etiam nemine alio ſciente, uel cõſentiente. Hac ſua, ut legem Dei, de audiendis parentibus irritam fecerunt, tranſgrediq; docuerunt, ita plurima infœlicitate, innumera connubia, quæ ſcilicet & inconſulto ab imperitis iuuenibus, & impie à contemptoribus poteſtatis patriæ irrita fuerunt, funeſta reddiderunt. Quo magis mirũ hanc Chriſtianis adhuc tantopere arridere. Quod enim iactatur: Quos Deus coniunxit &c. Chriſtus reſpondit de coniunctis legitime, quiq; cõſummato iam matrimonio, in unum hominem conuenerunt. De repudio nanq; iuſtæ uxoris non ſponſæ & interrogatus erat, & reſponſum hoc tulit. Deus ne ſibi quidem, & unius dũtaxat dieculæ ieiunium, filiæfamilias, uouere inſcio Patre permiſit, neq; ratum ſi uouiſſet, habere uoluit, & ſcilicet probet, ut illi inconſulto Patre, patris ſe poteſtate exemptas, addicant ſe connubio, ut iam relicto patre, una ſint cũ illis caro. Magna ſane uis erroris diuturni, quod enim peſtilens & impia hæc traditio obtinuit aliquod ſæculis, cedere illi oportet ius diuinum, pariter & naturæ, omniumq; gentium iuſtũ conſenſũ. Et quod magis mireris, cum patriam poteſtatem tanti adhuc faciant, ut nulla penitus promiſſio Deo uel hominibus, à filio uel filia familias facta, rata habeatur, hanc ſolam, qua nulla & plus requirit conſilij atq; circumſpectionis, & patriæ poteſtati plus detrahit, totã ſiquidem tollit, uolũt firmam eſſe, ſed quando uulgo non deteriora placuerunt: Qui recte ſapiunt, nunꝗ inficiabuntur, legem Dei de honorandis parentibus grauiſſime uiolari, ſi liberi inconſultis parentibus matrimonia contrahant, eorumq; promiſſa, patriam poteſtatem nunquã tollere poſſet, quamlibet ea conſtent uerbis temporis præſentis, eóq; parentibus integrũ D eſſe, non minus nuptiarum, ꝗ alia, & æque quæ hominibus facta ſunt, atq; quæ Deo, pacta, irrita facere. Sed & hoc dignum uiolatoribus legis Dei commentum, quod promiſſionem uerbis factam præſentis temporis, pluris faciunt, ꝗ temporis futuri, ut ſi qua dixerit: Spondeo me tibi uxorem fore, poſſit à promiſſione recedere. ſi autem dixerit: accipio te in maritum, uel addico te mihi in uxorem, non poſſit. Quod enim hæc uerba habent, quod non contineatur & illis: ſpondeo me tibi uxorem fore. Sed ita ludit ſeipſam humana ſapientia. An non ſit hoc cõmentum illi ſimile quo Phariſæi, eũ qui iuraſſet per aurum templi teneri, non autem eũ, qui per templũ. Sed mittamus cæcos iſtos, & cæcorum duces, & quæ cauta ſunt legibns Dei, recepta legibus omnium prudentum, quicunq; ante Papæ regnum fuerũt, inſcripta deniq; in cordа omnium, confiteamur. Vt nemo ſeipſum poteſt poteſtati eximere, cui addictus eſt diuinitus, ita nemini quoq; licere patriæ ſeſe poteſtati ſubducere, & alteri per matrimonium addicere, ſi id quiſq; tẽtet, parentes ſuos poſſe repetere quicquid ab eis promiſſionis interceſſerit. Ne autem parentes ſua poteſtate abutantur, cauendum eſſe per magiſtratus. Deniq; illis nihil negotij exhibendum, qui contra hæc ex ignorantia legis diuinæ, & Papæ legem, diuinam arbitrati nuptias iniuerunt.

Secunda lex.

Deinde & illa lex admodum conueniret, ut ante celebratas nuptias, integrum eſſet conditioni renunciare, tam ſponſo, ꝗ ſponſæ, atq; ijs in quorum poteſtate ſunt, ut olim id integrũ fuit, ſi utriſq; conſentientibus impune, ſi altero inuito, nonnulla quidem, ſed leuicula tamen pœna, ut eodem lib. Pandectarum, tit. de Sponſalijs, & C. eodem, atq; locis alijs legimus. Nã cum ſumma debeat eſſe inter coniuges coniunctio, atq; omnis iuris diuini & humani cõmunicatio, ſane graui perpenſione opus fuerit, quam quiſq; ducat, & cui quæq; nubat, nec uſpiã minus præcipitandum. Quapropter dubitari non poteſt, commentum Satanæ fuiſſe, ꝙ matrimonij promiſſio, per uerba ut loquuntur de præſenti, tã inuiolabilis fuit habita, etiã dã parentibus, & ſine ullis arbitris facta, cum ea nihil aliud ſit, ꝗ ſponſio cũ uerbo futuri tẽporis, ut modo monui. Neq; enim alia intercedebat promiſſio, quæ ex ſponſa coniugem effeciſſet, ſed nulli

nulli reſcindentē ſponſionem,cum ducebatur ſponſa in domū ſponſi,nuptiæ conficiebantur.
A Sed quid? Homini Chriſtiano,quæuis promiſſio,quæ modo non ſit contra Deum, ſancta eſt,nec minus ſponſalia,quæ uocant,q̄ quodlibet aliud nuptiarū pactū ſeruabit,quantum cum Deo licet. Cum autem oporteat coniuges in unam carnē redigi, hoc eſt,ſumma uniri animorum & corporum coniunctione,quiſquis ſapit,remitti ſibi cupit,ſi quid hic promiſiſſet temere,& ei ſeſe addixiſſet,quem ſibi diuinitus deſtinatum coniugem minime crederet. Debet igitur eandem libertatem & alijs facere. Proinde ſi publica lege permitteretur certis ex cauſis conditioni renunciare,ad eum uſq; diem,quo ſponſa duceretur,& ſolennem reciperent in eccleſia nuptiarum benedictionem,nulli ſane iniuria fieret, multis autem conſuleretur ſalutberrime. Iam eſt Chriſtianorum libertas,ut ex præſcripto dilectionis, in omnibus id amplectantur,quod maxime profuturum crediderint.

Præterea operæpretium eſſet,haud plures perſonas,ab ineundo inter ſe connubio arcerē, quā uel lex Moſcheh li.3.ca.18. uel lex Cæſarum,quæ in Codice lib.5.titulo de inceſtis & inutilibus nuptijs,item inſtitutionibus libro primo de nuptijs legitur,à lege Dei nihil diſcrepās. Sunt autem quas lex Cæſarum uetat,in coniugium accipere,hæ tantum: Filia, Neptis, Proneptis, Mater, Auia, Proauia, Amita, Matertera, Soror, Sororis filia, Neptis, Priuigna, Nouerca, Nurus, Socrus, Fratris uxor, & ſoror uxoris. Has & lex Dei ducere prohibet, quare conſobrinis & fratruelibus connubium inter ſe contrahere licet,quicquid contra leges Pontificiæ ſtatuerint. Quis enim honeſtatis hic maiorem rationem habeat,Deo ipſo omnis honeſtatis autore? Cuius legibus quanto plus reſpondent Cæſareanæ,Pontificijs,tanto certe eis, apud Chriſtianos pluſq̄ pontificijs oportebat deferri. His profecto legibus receptis,ut multo lætius nuptiæ fierent,ita poſſent & honeſtiores,& diuturniores perſiſtere.

Porro ad conſeruandum nuptias iam contractas,uix potētius aliud faceret,atq; ſi lex de puniendis adulterijs,aut Domini,aut certe Conſtantini Cæſaris,quæ cum Domini lege eadem eſt,quia adulterium capite punit,reduceretur. Illa legitur.3.Moſcheh.20. Hæc C.ad legem Iuliam,de adulterijs & ſtupro. Quæ poſtea quidem,detruſione in cœnobiū, quoad adulteras immutata fuit,ſed præter rationem. Quæ enim ab ea caſtitas expectanda ſit, agente abſq; uiro,quæ iuncta uiro libidini ſuccubuit? Ad hæc uita cœnobitica,inuētum hominum eſt,quod ſua natura,tranſgreſſiones mandatorum Dei promouet,non arcet.

Sed ſunt quidam,indulgentiores æquo Chriſtiani,qui putant,pœnam adulterij per Chriſtum ſublatam,cum adductæ ſibi mulierculæ,in adulterio deprehenſæ,dixerit: Nec ego te cō-
B demno,uade & poſthac ne peccaueris. Item q̄ ad Phariſæos,qui illā adduxerant: Qui ueſtrū immunis eſt à peccato,primus in illam lapidem iaciat. Sed hi non agnoſcunt,quod Chriſtus Pilato dixit: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Quod ergo officij ſui erat,& confidentes Phariſæos,peccatorum ſuorū admonuit,iubēs eum qui immunis eſſet à peccato, primum in illam lapidem iacere,non tamen prohibens,quod Pater mandarat,lapidari eam etiam ab ijs,qui non erant à peccato immunes. Nam ſi ij duntaxat pœnas ſumere de nocentibus deberent,qui ipſi ab omni peccato immunes eſſent,nulli omnino punirentur. Sic & adulterā hortatus ad reſipiſcentiam fuit,neq; condemnari prohibuit,licet ipſe eam condemnare nollet, q̄ nulla publica poteſtate fungeretur,& cum animis potius electorum,non corporibus nocentium,negotium haberet. Nequaq̄ igitur hinc ſublatam legem,de animaduertēdo in adulteros,colligi poteſt. Regnum mundi,hoc eſt,externā illam R. pub. legibus Moſcheh,& qbuſcunq; alijs,ad publicam pacē & honeſtatem conſtitutis Chriſtus permiſit,& regni cælorū, regni ſibi credentium,Regem ſeſe exhibuit,in quo à peccantibus,nihil niſi reſipiſcentia, & ut ſe uolūtati Dei bonæ cōmittāt,requiritur,& ut parati ſint dare peccatorum pœnas,quas & quādo, optimus Pater ſtatuerit,ſiue ſumi illas per magiſtratum,ſiue alios contingat. Magiſtratus autem, & ſi ipſe quoq; eo ſpectet,ut mentes ſint integræ,atq; à flagitijs alienæ, tamen externa ſola eius cognitioni commiſſa ſunt,& ſcopus hic præfixus,ut publica ſtet rerum tranquillitas morumq; integritas & honeſtas. Contra quæ ne mala exempla inualeant,quoſdam omnino tollit. Quis iam probet,uelle homines eſſe,uel clementiores uel æquiores Deo? Si conſtitutus eſt magiſtratus,ut in malos animaduertet,& à Deo conſtitutus,qui poſſit officio ſuo fungi rectius,q̄ ſi in eos animaduertet potiſſimū,& eo modo,in quos,& quo modo DEVS ipſe ſtatuit? Qui approbabūt hodie ſua iudicia quidā Domino,qui in fures,quos ipſe miniore pœna punire uoluit,ſæuete adeo animaduertunt,adulteris etiam arrident,idq; non ſolum contra leges Dei,ſed etiam Cæſareas. Sane connubij fides & diuturnitas uix alia re conſeruari poſſet cōmodius,q̄ ſi capitale adulterium eſſet. Nulla profecto probe inſtituta R,P. unq̄ fuit, ubi ſi non capitale adulteriū fuit,non præter infamiā,etiam corporis aliquo tormento fuerit uindica,

Chriſtus pœnā adulte. non reuocauit.

C dicatum. Quin apud maiores gentium Germanos,qui uiſenda barbarie notati ſunt, adulte-
ræ accißis crinibus nudatæ,coram propinquis expellebantur domo à maritis,ac per omnem
uicum uerbere agebantur,ut meminit Cornelius Tacitus libello,de ſitu,moribus,& populis
Germanorum. Hinc ꝙ pœna tam præſens erat,paucißima in tam numeroſa gente adultera
erāt. Poſtremo quia omnino quædam in uita humana ſæpe incidunt,quæ neceſſario diuorti
um requirunt,& de his uel nouæ leges,condendæ,uel ueteres reuocandæ erant. Extat in Co.
Iuſtiniani libro quinto,titulo de repudijs lex,Imperatorum Theodoſij & Valentiniani,religi
onis nomine plurimum laudatorum,quæ cum ad æquitatem,honeſtatéq; publicam mire at
temperata ſit,optandum erat,ut obtineret Huius uel partem hic ſubſcribere libuit.

Conſenſu inquiunt,licita matrimonia,poſſe contrahi,contracta nō niſi miſſo repudio diſ
ſolui,præcipimus. Solutionem etenim matrimonij,difficiliorem eſſe, fauor imperat libero-
rum. Cauſſas autem repudij hac ſaluberrima lege,apertius deſignamus. Sicut enim ſine iuſta
cauſſa,diſſolui matrimonia iuſto limite prohibemus. ita aduerſa neceſſitate preſſum,uel preſ
Lex Theodo- ſam,quáuis infauſto,attamen neceſſario auxilio,cupimus liberari. Si qua igitur maritum ſuū
ſij & Valent. adulterum,aut homicidam,aut ueneficum,uel certe contra noſtrum imperium,aliquid moli
entem,uel falſitatis crimine condemnatum inuenerit. Si ſepulchrorum diſſolutorē. Si ſacris
ædibus aliquid ſubtrahentem,ſi latronem uel latronum ſuſceptorem,uel abactorem,uel pla
giarium,uel ad contemptum ſui,domúsue ſuæ,ipſa inſpiciente, cum impudicis mulieribus
(quod maxime,etiam caſtas exaſperat) cœtum ineuntem,ſi ſuæ uitæ ueneno aut gladio, aut
alio ſimili modo,inſidiantem,ſi ſe uerberibus(quæ ingenuis aliena ſunt)afficientem probaue
rit,tunc repudij auxilio uti,neceſſariam ei permittimus libertatem, & cauſſas diſſidij legibus
comprobare. Vir quoq; pari fine claudetur,nec licebit ei ſine cauſſis,apertius deſignatis, pro-
priam repudiare iugalem. Cauſſas autem præter dictas,ob quas repudiari uxor à uiro poſſit,
has illa lex numerat: Si maritus uxorem probauerit,ſe ignorante uel nolente,extraneorum ui
D rorum conuiuia appetentem,aut ſine iuſta & probabili cauſſa,inuito ſe, foris pernoctantem,
uel ludis Circenſibus,uel theatralibus,uel araneorum ſpectaculis,in locis,in quibus hæc aſſo-
lent celebrari,ſe prohibente gaudentem. Præter has cauſſas,ſi uel maritus uxorem,uel uxor re
pudiet maritum,& dotem & propter nuptias donationem amittit,utraq; cedente ei,qui iniu
ria à coniugio repellitur,qui autem alterum,ob aliquā dictarum cauſſarum repudiant, ei ce-
dit utraq;,& licet uiro mox ſi libeat,alteram ducere,mulieri tamen poſt annū,ne quis de pro-
le dubitet.

Hæc uero diuortij cohertio,indubie ad eos pertinet,qui coniugum officio reſpondere poſ
ſunt,alioqui quoniam nuptiæ propter fornicationem uitandam quæruntur. 1. Cor. 7. prudēs
& amans honeſtatis magiſtratus,ſi quid tale inciderit,quo minus coniugali officio, alter alte-
ri adeſſe poſſit,ita rem attemperabit,ne cui occaſio peccati obijciatur,& unuſquiſq; ſuam uxo
rem,& unaquæq; maritum ſuum habeat,non ad prouocandam ſed uitandam fornicationē.
Cumq; lex imperatorum Anaſtaſij & alterius Theodoſij,poſt priorem lata, repudium ex cō-
muni conſenſu,tam mariti,ꝗ̄ mulieris,miſſum,etiam citra aliquam prædictarum cauſſarum
nulla pœna dignum iudicarit,& mulieri poſt annum ſecundas nuptias cōceſſerit,multo mi-
nus grauabitur pius magiſtratus,ſecundas nuptias,poſt diuortium concedere ei, cui caſu aliq̄,
coniunx ad officia matrimonij inutilis reddita eſt. De quo ſupra octauo in hiſtoria leproſi.

Incredibili ſane,hic,ut & in alijs rebus cæcitate percuſſi ſumus,à legitimo & ſalubri diuor-
tio,poſt quod ſecundæ nuptiæ permittantur,nemo eſt,qui non abhorreat maxime, interim
autem ad adulteria & ſtupra conniuetur,imo arridetur,& probantur diuortia, illa Epiſcopa-
lia,prohibitis ſecundis nuptijs,quibus nihil aliud,ꝗ̄ ſcortatio,atq; omnis pudicitiæ extermini
um alitur & fouetur. Sic audias hodie quiritari quoſdam contra connubia ſacrificorum, qui
nulla in illis adulteria & ſtupra indigne ferunt,ſi tantum non habeant ſuas. Expendant qui iu
dicium recti habent,an non præſtaret leges in re hac horum Principum,ſane religioſorū,qui
q; nihil contra Euangelion aut ipſi ſtatuere uoluerunt,aut etiam ab Epiſcopis, qui tum erant,
legis Euangelicæ,non minus ꝗ̄ poſteriores,tenaces,atq; ſeruantes,permiſſi fuiſſent, ſequi,ꝗ̄
Pontificias. Cum inficiari non poſſit,has cum lege Dei pugnare,illas uero conuenire.

Vere orandus Deus eſt,ut hic et in alijs,noſtris magiſtratibus oculos aperiat,quo uideri poſ
ſint quid ſibi & liceat,& mandatum ſit. Profecto Reſpublica reſtitui non poteſt,niſi reforma-
tis domibus,hæ reformari nequeunt,niſi recuperata ſanctiſſimi honeſtate connubij. Hæc li-
buit hic commentari,non ꝙ de regno mundi,præter officium meum ſim magnopere ſollici-
tus,ſed quod experiar cottidie innumeras conſcientias,partim excarnificari,partim periclita-
ri,eo ꝙ magiſtratus noſtri,etiam qui Chriſtiani ſibi uidentur,pernicioſas Pontificū de re hac
leges,

A leges,ſaluberrimis & Dei,& Cæſarum legibus non præferunt tantũ,ſed etiã contra has, obſeruare illas cogunt.Qui ſane monendi ſunt,ab omnibus qui regnũ Chriſti amant,ut uelint agnoſcere,à Deo ſe,non Pontificibus,poteſtatem accepiſſe,eoq́; functionẽ eius ipſi quoq; approbandã. Cumq; cauſſantur,ſi diuortium ita,& ſecundas nuptias admitterent,fore ut plurima matrimonia diſſoluerentur,quæ modo firma conſiſtunt,reſpondendũ eis eſt, ſi uelint officio ſuo fungi,& animaduertere,ut par eſt,in nuptiarũ ſacrilegos,nequaq; hoc futurũ.Nunc autem id fieri,quando adulteri & adulteræ & impune agunt,& ad nuptias non compelluntur.Hinc certe aperitur eis ampliſſimũ,ad quamlibet libidinem,oſtium,præſertim cũ nocentes mariti,uel uxores,adulteris tantũ ſubſtantiæ dare coguntur,quantũ cogi poſſent, ſi nulla iuſta cauſſa,eos repudiaſſent.Si leges quas memoraui ſequi magiſtratus uellet,adulteria,& omnis indecens matrimoniorum diſſolutio arceretur,cum nunc multis modis contra peccetur. Adulteria enim non puniuntur,& diuortia quæ ad ſcortationem cõpellant,rata habẽtur, tum innocentes à iuſtis & neceſſarijs nuptijs abarcentur.Sed ſatis tandem de ijs,quæ interſũt magiſtratus. Ex quibus profecto pij ſatis habebunt,ut de hiſce rebus inquirant latius, quibus pie inquirentibus,ueritas Domini ſeſe haudquaq; occulet.Reuertamur nos ad uerba Domini,quæ hic reſpondit perpenſuri,quid Chriſtianis in his conceſſum ſit,aut interdictum.

Quia igitur conſtat Chriſti regnũ non eſſe de hoc mundo,dubium nõ eſt,uoluiſſe his quę hic reſpondit,Dominum,ut & alias ſolitus fuit,indicare tantum,quid electis circa diuortium liceat,hoc eſt,quid in eo honeſtatis ſit,& Deo gratum,ac nequaq; ſtatuere aliquid de gubernãdis malis.Id enim quod Paulus aiebat,Chriſti quoq; uerbum eſt.Quid enim ad me attinet, etiam de his qui foris ſunt iudicare?&c.1.Cor.5.Ergo in præſenti docere hoc ſolum uoluit,ut ſummam ex Dei inſtitutione inter coniuges coniunctionem eſſe oportet,ita non licere repudiare uxorem,niſi ob ſolã adulterij cauſſam,eoq́; adulterium committere,hoc eſt,in coniugium peccare,quotquot quãlibet cauſſam dederint,ut male illud ſoluatur, aut ſolutum non rurſum coeat. Notandum autem, ꝙ ait:Quicunq; repudiauerit,uxorem ſuam.Nam de uxore duntaxat,hoc Domini dictum accipiendum eſt.Vxor autem,quid ſit,nemo eſt,qui neſciat,nimirum quæ uiro ſit iuncta,& officio uxoris inſeruiat.Si qua igitur uel caſu aliquo, uxor eſſe nequeat,aut certe ante diſceſſerit,ut repudiari non poſſit,quis non uideat, ad talem, hoc Chriſti reſponſum non pertinere?Iudæis reſponſum hoc datum fuit,qui licere ſibi arbitrabãtur,uxori,quæ uere hoc erat quod dicebatur,uiroq́; cupiebat adhærere,ob fœditatem,aut q̃libet aliam cauſſam,ſi uir parum eam amaſſet,repudiũ mittere.Quare ſi qua,uxorem agere, uel nolit,uel non poſſit,etiam nõ intercedente adulterio,liber pius maritus eſt,neq; hoc Domini dicto,à nuptijs ſecundis arcetur.Quia non eſt bonum homini eſſe ſoli. Solus autem huiuſmodi eſt,ꝙ uxore careat, qua uitare poſſet fornicationem. De correpta morbo lepræ dixi ſupra.8. non nihil.Videat ergo Chriſtianus ſi uxore careat,undecunq; id acciderit, & tamẽ uxore opus habeat,ad decenter uiuendum,ut tantum in Domino uxorem ducat,hoc eſt ad id ut innocentem Deo uitam agat,cum nullius iniuria coniunctam,certus, his Domini uerbis, nihil omnino huius ſibi prohiberi.

Quicunq; repudiauerit.

B Deinde animaduertendum,ſi qua uxor ſit,& uxoris officio per omnia etiam ſatiſfaciat, fidem autem falſa coniugalem,miſcens ſe alteri uiro,licere tamen quamlibet pio,talem repudiare.Non præcepit autem hoc, ut leges Cæſareæ,quæ retinentem in adulterio deprehẽſam uxorem,crimine lenocinij,quæ ut adulterium punitur,reum faciunt,ut lib.Pand.48. titulo ad legem Iuliam,de adulterijs & ſtupro legimus,item in codice,titulo eodem. Nam ſi ſpes marito eſſet,ſemel lapſam uxorem,caſte poſtea uicturam,cur non condonaret peccatum, & tegeret malum domus ſuæ?At ſi ita inſtituat ſe adultera,ut nihil niſi domus contaminatio,& peſſima alijs exempla,ab ipſa poſſint expectari,non modo à Chriſtiano repudianda,ſed & accuſanda fuerit,ſi modo iudex ſit,qui inexecrabile hoc flagitium animaduerteret.

Tertio hinc liquet,de nullo ficto,ſed uero diuortio Dominum reſpondiſſe,poſt quod alter alteri nihil omnino debeat.Nam de tali fuerat rogatus, ut Iudæis ſane nullum aliud cognitũ fuit,quemadmodum & alijs gentibus, antequã commentum illud de ficto iſto diuortio, quod Eccleſiaſtici obſeruant, obtinuiſſet. Vnde apud Romanos his uerbis utebantur: res tuas tibi habeto, res tuas tibi agito. Indubie igitur commentum Satanæ eſt, quod Pontificij,ab omni coniugali communione diſſoluunt,inter quos diuortium comprobant,& uinculum tamen coniugale uolunt permanere,ut ita omni coniugio priuentur,etiam qui diuortio nullam omnino cauſſam dederunt,quo aliud nihil efficiunt,q̃ oſtium aperiunt malis,omnia libidine contaminandi,& bonos pariter ad impudicitiam,& ſcortationem impellunt. His nihil patrocinatur,ꝙ ſententijs Patrum quorundam uidentur niti.Etiam per ſanctos ſępe

C ſinit Deus irrepere, quæ non parua poſtea incommoda adferant. Præſtiterat, ut alias Patrum ſententias ad hunc modum amplexi, ipſi non ita perdite uiuerent. Sed mittamus hos. Hęc ueritas eſt, Dominum hic de eo diuortio reſpondiſſe, de quo fuerat rogatus, rogatus autem fuerat de eo, poſt quod, uterq; coniugum nouas nuptias inibat. De hoc ergo cum reſponderit, & ipſum negans in alijs caſibus, commiſſo adulterio admiſerit, dubitari non poteſt, repudiata adultera, licere aliam ducere.

Contra hanc Chriſti apertam ueritatem, inconſiderate adducũt illud Ro. 6. et 1. Cor. 7. Mulier alligata uiro eſt, ipſo uiuente. De uxore enim Apoſtolus loquitur, quæ id quod dicitur, eſſe poteſt atq; permittitur. Nam cui miſſum repudium eſt, uxor eſſe deſinit, eóq; iam uiro illi alligata eſſe qui poſſit? Ad hæc generalem his locis matrimonij legem Paulus adducit, quam tamen ipſe, apud Corinthios, in caſu non tenere affirmat, qui igitur hinc concludi poſſit, ſecundas nuptias nulla omnino ratione admittendas? Nihilo conſultius, & illud obijciunt, ſi diſceſſerit, innupta manneat, aut reconcilietur uiro. Nam hic de ea loquitur, quæ uxor eſſe poſſit & permittetur, quæ citra cauſſam iuſtam ultro à uiro diuertit. Certe huiuſmodi, cum iniuria à marito diſceſſerit, iure ad eum iubetur redire, aut innupta manere, quo ſcilicet compellatur, citius reconciliationem petere. Nam ſi quis cõcedat hoc Pauli dictũ eſſe uniuerſale, is & Chriſti hoc loco ſententiam, de repudiandis adulteris, falſam reddet. Porro ſi qua indigne diuertat, neq; adduci poſſit ut redeat frater non erit, ob illius improbitatem ligatus, ducereq; poterit aliam, quia non eſt bonum homini eſſe ſoli &c. Tum ſi reuerſam illam ad ſe, facti pœnitere incipiat, & forte uratur, opusq; habeat marito, nubere ſane & ipſa in Domino poterit, quia fixum eſt, unaquæq; maritum ſuum habeat &c. Nullo enim unq̃ uel caſu uel peccato fieri poteſt, ut quiſq; ad peccandum cogatur, aut ad uitæ integritatem aliqua commoditate priuetur, ſi ad eam aſpiret, quare cuicunq; datum non fuerit, pure extra coniugium uiuere, coniugium amplecti debebit, quocunq; etiam, ſuo uel alieno peccato, ab eo antea exciderit. Hic ſi magiſtra-

D tus, putet ab aliquo dolum malum admitti, & praua exempla introduci. puniat quod puniẽdum deprehenderit, modo citra hoc, ut ad periculum peccati quenquã cogat. Nam ſi nõ prorſus tollat, quos peccare hic iudicauerit, ſed uiuere illos paſſus fuerit, arcere eos à coniugio, ſine quo nequeunt bene uiuere, haudquaquàm poterit.

Multo uero adhuc ſtultius obijciunt, quod hic ſequitur, & ſupra excuſſum eſt. Qui repudiatam duxerit &c. Nam ut Chriſtus repudium hic tantum damnat, quod alia q̃ adulterij cauſſa miſſum ei fuerit, quæ uelit & poſſit uxor eſſe, ita eum ſolum adulterij reum facit, qui ob aliam cauſſam, eóq; non legitime repudiatam talem duxerit, in fraudem ſcilicet prioris connubij.

Qui repudiatam duxerit.

Certum nanq; eſt, Chriſtum unum hoc præſenti loco egiſſe, ut leuem illam diuortij facilitatẽ, quam ſibi permiſerant Iudæi, oſtenderet eſſe à uere pijs alienam, qui iunctos ſcilicet ſe à Domino agnoſcerent, eóq; arctiſſima ſibi inuicem coniunctione adhærerent. Siue igitur iuſte, ſiue iniuſte repudiata aliqua fuerit, ſi nulla ei ſpes ſit, ad uirum priorem reuertendi, cupiat autẽ pie uiuere, maritóq; opus habeat, ducens eam, haudquaq̃ peccabit. Certo enim certius eſt, Chriſtũ ſeruatorẽ, nulli omnino q̃libet peccatori id negare aut uoluiſſe aut potuiſſe, q̃ promoueri poſſit, ad honeſtatem & pietatem. Vtcunq; igitur repudiata aliqua fuerit, ſi eam prior maritus recipere nolit, Chriſtus nequaq̃ negare ei nuptias uoluit, cum ipſe teſtetur, nõ omnes eſſe capaces dicti huius, expedit homini, nuptijs liberum uiuere. Non erit ergo adulter, qui talem duxerit. Supra adhuc alia ex Paulo ratione probaui, non poſſe uniuerſaliter hanc ſententiam intelligi. Et qui repudiatam duxerit.

Memores ergo ſint Chriſtiani, ad quid ſit connubium inſtitutum, quodq; Dei bonitati pugnet, ut ulla cauſſa illicitum habeatur, quod diuina uoce bonum laudatur, uti connubium ſane laudatum legimus. Neq; eſſe Chriſti uerba prætermiſſo ſcopo doctrinæ eius diuexanda, alioqui cum Anabaptiſtis, ex eo: At ego dico uobis, ne reſiſtatis malo, damnabimus magiſtratum, iuſſu Dei malo reſiſtentem, damnabimus, qui Patrem appellet in terra, quod id Dominus prohibuerit, & multa alia abſurda inuehemus, Spectanda igitur fidei analogia eſt, ſpectandum quid officium Chriſti, ſpectandum deniq;, quid proprie in unoquoq; loco reſpondere, & docere uoluerit, & q nuſquã reſpondere & docere alia potuerit, q̃ quibus, in omnibus pietas, q̃ commodiſſime & ſuauiſſime promoueatur. Cum ergo huiuſmodi ſit, ut quilibet ſuã uxorem, & quælibet ſuum maritum habeat, contra id nihil potuit reſpondere, ſed contra leuitatem repudij nulla legitima cauſſa miſſi, q ea pietati deroget, reſpõdiſſe hic, extra dubiũ eſt.

Diſcamus ergo hinc primum, ut à diuortio abhorreamus q̃ maxime, neq; unquã id nobis niſi ſumma neceſſitate compulſi permittamus. Natura enim inuiſum adeo eſt, ut apud Romanos, ab urbe condita, D. uigeſimo tertio anno, primum interceſſerit, repudiante ſterilitatis

cauſſa

cauſſa uxorem, Spurio Carbillio, ut meminit Val. Max. lib. 2. & Aul. Gel. lib. 4. cap. 3. Deinde
A diſcamus. ut ſint ſcripturæ loca interpretanda, nempe, ut nequaq̃ elementis inhæreamus, ſed conſultis & locis alijs, ut hic Chriſtũ feciſſe uidemus, perquiramus, quid in unaquaq; re, primæ Dei inſtitutioni, atq; omnino uoluntati, maxime reſpondeat, uitæq; integritatem, & honeſtatem promoueat. Tertio miram hic quoq; matrimonij dignitatem commẽdari animaduertamus, ꝙ eius author Deus ſit, ipſeq; iungat, qui matrimonio conueniunt. Quod uitæ genus, quod inſtitutum ſanctiſſimorum Nonnorũ & Nonnarũ, hoc elogio cõmendatur? Hinc ergo fidem alant coniuges, ꝙ illos Deus coniunxit, illi queratur, ſi quid aduerſi incidat, non poterit eos deſerere, in ſtatu, in quem ipſe eos collocauit, modo à ſe pendeant. Deinde hinc & charitatem alant, ſi nanq; Deus illos coniunxit, & ita coniũxit, ut unus homo ſint, relictiſq; parentibus ſibi inuicem adhæreant, debet plane maritus boni conſulere, quamlibet uxorem ſibi Dominus obtruſerit, diligereq; ut carnem propriam, uiciſſim mulier uirum ſuum obſeruare propter Dominum, qualiſcunq; etiam ſit, qnia eum Dominus dedit, uterq; uero non dubitare, ſe Domino facere, quicquid fecerit coniugi.

Porro illud: Propterea relinquet homo patrem & matrem &c. quod Adam dixit, & procul dubio ex ſpiritu Dei, nemo ſic accipiat, quaſi negligendi ſint parentes, præ cõiuge. Si enim hoc ſenſu accipiendum eſſet, Chriſtus ipſum tanq̃ probe dictum, haudquaquã hic citaſſet, q obſeruantiam parentum, ſanctam haberi uoluit. Sed uoluit Adam eo ſignificare, ſummũ erga coniugem amorem, quem animo cuiuſq; Dominus tantum immiſſurum intellexit, qui hactenus deſyderium parẽtum, eſſet excluſurus, ut coniugi ante omnia conuiuere liberet, nõ neglectis quidem ideo, aut faſtiditis parentibus, ſed conſuetudine ipſorum, conſuetudini coniugis poſthabita. Quod nimirum Deus uoluit, perpetuitati humani generis conſulens. Ante nuptias enim uterq; coniugum, ſuis adhæret parentibus, & ipſorum caro reputatur, ubi autẽ in matrimonium conuentum eſt, tanquã noua domus ex eis cõſtituitur, acceptiſq; liberis ceu deorſum, animos & curas ſuas demittere oportet, qui ante ſurſum reſpiciebant, animis parentibus addictis, totiq; ab ipſis pendentibus. Si ergo tanta debet coniugum inter ſe eſſe coniunctio, ſummopere cauere uterq; debet, quicquid diſſidium parere poſſit. *Quomodo deſerendi parentes.*

Illud: Quos Deus coniunxit, homo nõ ſeparet, ad maritum proprie pertinere, dictum ſupra eſt. Item Deum ſeparare, quandocunq; ſecundum Deum ſeparatio contingit. Secundum Deum autem contingit, quæcũq; fuerit legitima. Quæ iam legitima ſit, dictum item ſupra eſt. Cæterum de officio coniugum Ephe. 5. Col. 3. 1. Timot. 5. Titum. 2. 1. Petri. 3.

B Dicunt ei diſcipuli eius: Si ad iſtum modum habet cauſſa hominis. Mat. ſolus.) Vni nanq; uxori, perpetuo adhærere, quamlibet fœdæ aut ſterili, aut etiam animi morbis obnoxiæ, modo uelit & poſſit uxorem agere, perdifficile diſcipulis uidebatur, præſertim poſt licentiam repudij, quæ apud Iudæos inualuerat. Nam & apud gentes, iam impune licebat, uxorem ob q̃libet cauſſam repudiare. Secundum carnem igitur diſcipuli bonum arbitrabantur, non contrahere matrimonium, ſi non poſſet quiſq; cum uellet, inuiſam uxorem repudiare. Dominus autem ad ſpiritum ipſos reuocans, & loquens de eo, quod uere bonum ſit, aiebat: Nõ omnes capaces ſunt eius dicti, ſed quibus datum eſt. Quaſi diceret: Sane ita res habet, bonum homini eſſet, liberum à coniugio uiuere, habet enim illud multas moleſtias, ac præterea detinet animum, ut neceſſario terrena curet, quem præſtiterat perpetuo immorari cæleſtibus. Olim ſane uiuent electi ſimiles Angelis, alieni à nuptijs, quam profecto uitam optabile eſſet, hic meditari. Sed eſt alia ratio uitæ præſentis, inde eſt quod Dominus dixit, bonum eſſe cœlibatum, non omnes capiunt, ſed ſoli quibus peculiariter datum fuerit.

Sunt nanq; qui nuptijs abſtinent, quibus id tamen haud magnopere bonum eſt, nempe q corpore inepti ad coniugium, uel nati, uel poſtea facti ſunt. At ſunt etiam qui ſeipſos caſtrarũt, hoc eſt, cum mariti eſſe poſſent, ultro cœlibatum ſibi delegerunt, idq; propter regnum cælorum, ut ſcilicet ſolius gloriæ Dei propagandæ inſeruiant, & nulli peculiariter addicti, miniſtrent ad ſalutem omnibus, hoc eſt, curent quæ proprie Domini ſunt, ut ipſi ſe per omnia probent, ſancti corpore & ſpiritu, adhæreantq; ei, abſq; ulla diſtractione, id eſt, omnino ſpecimen quoddam futuræ uitæ & cœleſtis exhibeant. His demum bonum eſt abſq; cõiuge uiuere, qa datum eis, id eſt, & propter regnum cælorum ita uiuunt. Talem ſe Paulus. 1. Corint. 7. fuiſſe, teſtatur, & ad ſimilem ibi fœlicitatem alios quoq; hortatur, quo minore ſolicitudine eorum quæ in mundo ſunt, Domino poſſint adhærere, & mundo uere uti, tanq̃ non uterẽtur, quolibet momẽto parati, hinc ad Chriſtũ concedere, qua nõ libertate tantum, ſed prorſus fœlicitate, quid optabilius? Verum & ibidem addit: Hoc autẽ ad id quod uobis conducibile eſt, dico, nõ uti laqueũ uobis inijciã &c. Quid iã hoc aliud eſt, quã non omnes ſunt capaces huius dicti *Cœlibatus propter reg. cœl.*

C ſed quibus datum eſt, his ergo ſolis conſulo, ad has cæleſtis uitæ delitias aſpirare, reliquis aio, propter fornicationem uitandam, unuſquiſq; uxorem ſuam, & unaquæq; maritũ ſuũ habeat.

Probe ergo notandum eum demum cælibatum Domino probari, qui propter regnum cælorum ſuſcipitur, id eſt, quo expeditius illud quis uerbo & opere poſſit promouere, atq; ad illud, pro una uxore uel marito & paucis liberis, ſeruire pluribus. Vnde cælibatus Nonnorũ & Nonnarum bonus eſſe non poteſt, non enim propter regnum cælorum, hoc eſt ut Chriſtus latius regnet, & pluribus communicetur, illum ſuſcipiũt ſed ſui tantum cauſſa. Pars, ꝙ eo auteolam neſcio quam apud Deum emereri ſe putant, & ad parandam ſuæ animæ ſalutem,

Quis cælibatus Monaſti

ut loquuntur, minus à mundo, hoc eſt, neceſſario ſuorum miniſterio, habeant impedimenti, poſſintq; pro ſuo arbitrio uiuere licentius. Pars, ut tranquilliorem corpori uitam agant, habeantq; citra proprium laborem & curam, unde ſaginentur, ſintq; liberi erumnarum connubij, & abſq; ſolicitudine aliorum, uiuant tantum more Epicureorum ſibijpſis. Quid hic regni cælorum eſt, cuius uis charitate potiſſimum exeritur, quæ nihil ſui, ſed tantum ſalutem aliorum quærit? Et hæc quidem ſola Dei negotia ſuut, propter quæ pie cælibatus ſuſcipitur.

Nam ut tibi eo apud Deũ aliquid merearis, nuptias poſthabere, impietas eſt. Etenim Chriſti merito tũ nõ ſatis fiditur, & pro eo quod alias Deo debetur, poſcitur merces, quaſi aliquid ſit boni, quod fieri à nobis poſſit, ꝙ non ſit, & donũ ipſius, & ad hoc à nobis debitũ. Etenim ex toto corde quiſq; Deum diligere debet, eoq; totis uiribus gloriæ ipſius ſtudere, ſi iam id cælibatu potiſſimum poſſit, ſitq; datum ei cælibi uiuere, cur coniugio cælibatum poſtponeret, qui totus Deo uiuere debet? Aut quid mereatur, qui quod debet pręſtat, idq; nunquam plene neq; ſua uirtute, ſed dono Dei? Deinde carnalis tranquillitatis cauſſa cælibatum ſuſcipere, carnis cupiditas eſt, qua non quæ Dei, ſed propriæ curis ſunt, curantur, ac nihil minus quam caſtratio propter regnum cælorum. Id uel eo probant, quod regnum cælorum, hoc eſt, fidem Chriſti & Euangelion, nemo atrocius impugnat. Deinde probat & uita eorũ, impurior Sodomis, quod ne cælibatum quidem quærunt. Sed ſunt omnia illorum nihil niſi hypocriſis, uentriſq; & nominis ſtudium.

Non omnibus datum.

Deinde non minus diligenter perpendendum, quod Dominus ait: Non omnes dicti huius capaces ſunt, ſed quibus datum eſt. Hinc enim aperte cõcluditur, etiam non omnibus bonum eſſe cælibatum, ſed ijs tantum, quibus eius fuerit data facultas. Non igitur erit noſtri arbitrij, cælibibus uiuere, ac non ſtultum modo cælibatum uouere, ſed & impium. Debet enim

D quiſq; ſua uocatione, ſuoq; dono eſſe contentus. Si nanq; per cælibatum tuum, regnum cælorum Deus promotum uolet, facultatem eius ſuppedidabit & animum. Si id non faciat, ne diſpliceas tibi, ſed da operam ut fide & iuſtitia poſſis referre Abraham, Iitzaac, Iaacob, atq; alios, qui etiam mariti Deo eximie probari fuere. Epiſcopos, quibus nihil debet eſſe pietate abſolutius, ſpiritus ſanctus maritos habere, nõ dedignatur modo, ſed fere poſtulat, nimirũ ne calumniæ pateant, unde & uerbum Dei contemnatur.

Habet ſane matrimonium à regno cælorum, hoc eſt, uita Deo digna, & ſecum meditanda & apud alios propaganda, auocamenta non pauca, ſicut uitæ præſentis omnia. Attamen ſi cui id datum non ſit, ut abſq; cõiuge uitam inſtituat, quo Euangelio expeditius poſſit uincere & uelit tamen contempto coniugio, ſe propter reguum cælorum caſtrare, is nihil aliud faciet, quam ſi quis cupiens celerrime aliquo proficiſci, quo graue aliquod onus deportare debeat, comites tardiuſculos, qui tamen ſimul oneri illi portando, humeros ſuos ſubmittere uelint, reijciat eo quod uideat neceſſarium fore, ut propter eos tardius ingrediatur, eoq; reiectis illis, ſolus iter inſtituat, preſſus autem graui illo onere, non ſolum non citius quam ſi comites admiſiſſet, perueniat quo tendebat, ſed deficiens in itinere, prorſus eo non ueniat, quo ſat cito, quia ſat bene, admiſſis comitibus peruenire potuiſſet. Etenim ſi quis cui id non ſit datũ, abſq; coniuge uiuere, attentauerit, faciet ſeſe impudicitiæ periculo obnoxium, impie ſua uocatione contempta, atq; ideo ad Deum nequaquam perueniet, ad quem admiſſa uxore peruenire potuiſſet, tametſi ab ea remoras aliquot, quo minus expedite regno cęlorum inſeruijſſet, ſentire oportuiſſet. Nam cum matrimonium rebus uitę huius neceſſario addicat, & cum malis communia multa habere cogat, non raro occaſio lapſus inde obijcitur, & ſi quis maxime nõ labatur, indignis tamen rebus ſæpiſſime diſtineri oportet.

Vt autem infinito pręſtaret, uel quomodocunq; ad Deum peruenire, quam omnino ad eum non peruenire, ita quibuſcunq; datum non eſt, ut ſe propter regnum cęlorum caſtrent, ijs nuptię cęlibatui, omnibus modis exiſtunt pręferendę. Bonum itaque erat non ſolum uxorem non tangere; ſed ne cibum quidem ſumere, atque ſemel ab omnibus uitę pręſentis negotijs eſſe quã alieniſſimũ, nã eo perueniemus olim, interim aũt, ut tẽtatet Dominũ qui cibo

nollet

uoller uti, ꝙ is non nihil à regno cælorum remoreretur, et precationes ſanctáq; ſtudia impedi=
A aret, utq; infideli deterior eſſet, qui ſuorum corporalem curam negligeret, eo ꝙ interim ab alijs quæ diuiniora per ſe quidem ſunt, ea auocet, ita æque tentabit Dominum, maloq́; exemplo Eccleſiæ offendiculum ponet, plane impius & infidelis, quicũq; uxore abſtinere uoluerit, cui id datum non fuerit. Quod autem pontificiæ caſtitatis adſertores, aiunt precibus poſſe im=petrari, ut detur unicuiq; cælibi uiuere, Chriſto contradicunt, qui ita pronuntiat. Non omnes ſunt capaces dicti huius &c. Quin iſti etiam orant, ne cibo neceſſe ſit, & alijs uitæ huius rebus onerari? Imo cur nõ oratione ſua impetrãt, ut ſemel depoſito corpore, plane beati ſint, quod eſſet adhuc præſtabilius? Fidelis enim oratio pro eo tantum eſt, de quo animus orantis certus ſit, facturum ipſum in gloriam Dei. De quo ſupra. 8. in hiſtoria leproſi ab initio. Iam Deus nõ uult omnes cœlibes uiuere, non igitur cuiuſq; cœlibatus, ad gloriam Dei faciet, quare neq; o=mnibus pro eo orandum eſt.

Sunt præterea qui putent pluribus datum hoc donum, ſed nolle eos datum ſibi agnoſce=re. Id tam abſurde dicunt, q̃ ſi dicerent quempiam eximio aliquo, & diu atq; multum optato dono à principe iam donatum eſſe, idq; doni in ſua poteſtate iam habere, neq; id ſcire tamẽ, aut agnoſcere. Pio ſiquidem, & ad regnum cælorum uocato, nihil prius, nihil optabilius om=nino contingere poteſt, q̃ quo ad regni cælorum officia, promptior atq; inſtructior reddatur, quare ſi datum ipſi fuerit agere cælibi, ultro à coniugio tanq̃ à grauiſſimo onere abhorrebit. Non pauci quidem ſunt, qui hoc muneris donatos ſeſe falſo arbitrabantur, qui autem id uere habeat, nec agnoſcat tamen, nemo eſt. Sicut multi ſunt, qui putant ſe Chriſti fidẽ habere, quã non habent, nulli autem qui cum uere fidem eius habeant, id non putent. Quã non poteſt etiam cupide edere, cui famelico tandem copia edendi facta eſt, ita non poteſt nõ ſummo cũ gaudio cælibatum amplecti, cui contigerit, uxore non habere opus. Voluntati igitur quiſ=q; Dei ſeſe dedat, paratus in eo munere gloriæ Dei inſeruire, quod Pater iniũxerit, & bene res habebit, tãtum ſua nemo quærat, aut uocationem Dei licet humilem faſtidiat. Hactenus de cælibatu.

Tunc oblati ſunt ei pueri. Mar. 10. Lu. 18.) Vtcunq; fremant & inſaniant contra hunc locũ Anabaptiſtæ, mihi eximiam gratiæ Dei prædicationem continere uidetur, eoq́; diligenter a=deo ab omnibus tribus Chriſti Hiſtoriographis, Matthæo, Marco, & Luca eſſe cõſcriptus. No=tet igitur chriſtianum pectus primũ, hos pueros Chriſto adductos uel apportatos fuiſſe, βρέφη enim, id eſt, infantes, uti Lucas habet, erant. Vnde nihil eis à Chriſto petebant, illos adducen=
B tes, quã ut manus eis imponeret, hoc eſt, ceu Deo conſecraret, & diuina bonitate orando pro ipſis, pro ſuo modo redderet participes. Itaq; liquet quicquid hic à Domino his pueris, uel pro miſſum uel datum fuit, promiſſum & datum fuiſſe minutis puellis, etiamnum infãtibus, ne quis ea adultioribus uelit attribuere. *Infantes fuere quos Chriſto adduxerunt.*

Deinde perpendendum, ꝙ Dominus præpoſtero diſcipulorum ſtudio indignatus fuit, ut Marcus ſcribit, quo cupientes quieti eius conſulere, tum ineptos iudicantes pueros, qui ab ip=ſo aliquid perciperent, prohibebant ſibi illos adduci. Plurimum ſane gloriȩ eius derogabant. Cum enim is ſit, qui uenerit ſeruare quod iam perijt, ut de ſe ſupra. 18. teſtatus eſt, proprie de pueris loquens (nam hoc dicto ab offendendis ipſis uoluit deterrere) nullo ſane eſt opus uſu rationis, nullis meritis, ut quis ſalutem ab ipſo percipiat, ſed tantum quod perierit, neq; perijſ=ſe ſe inficietur, eoq́; omnium maxime pueri idonei ſunt, qui Dei gratiam per ipſum recipiant, & hæc ſumma eius dignitas, ꝙ talium ſe ſaluatorem exhibet. Hanc ergo Chriſti dignitatẽ prȩ=clariſſimam, diſcipuli arcendo à conſpectu eius pueros, imprudentes obſcurabant, eoq́; iure i=pſis indignabatur, ac mox declarabat, ut quidem à Marco & Luca memoratur, tam abeſſe, ut ad ſe pueri non attineant, aut regni ſui non ſint participes, ut in illud nemo quidem queat in=gredi, niſi qui ipſum tanquã puer acceperit, hoc eſt, abnegata omni ſua & ſapientia & iuſtitia, infanti ſimilis factus.

Hinc iam illud eſt, quod dixiſſe Dominum, omnes tres memorant. Talium enim eſt reg=num cælorum. Non ſane adultorum tantum, qui ut infantes ſeſe humiliarint, quod Anabap=tiſtæ contendunt. Hoc enim ſenſu, ei quod dixerat ſibi infantes apportandos eſſe, tanq̃ ſubie=cta ratio minime cohæreret. Hunc ergo ſenſum dictum hoc habet: Quid facitis perpetuo ſtul=ti diſcipuli, prohibentes mihi adduci infantes, tanquam alienos à regno Dei, eoq́; mihi Regi huius regni non adducendos? Ergo humanæ induſtriæ, uel ætatis erit ut quis per me reg=no cælorum donetur, & non potius ſolius mei meriti, gratiæq; Patris? Faceſſat igitur ſtulta i=ſta ueſtra ſapientia. Sinite infantes mihi adduci, aio enim non ſolum horum eſſe regnum cæ=lorum, ſed nullum omnino regni huius fore participem, niſi infantibus his ſimilis euadat, & ipſe nihil uel ſapientiæ, uel iuſtitiæ ſibi arrogans. Si enim ſeruator ſum eorum qui perierunt, *Taliũ eſt reg.*

C & adulti ſapientes atq; iuſti,ſaluari adeo per ſuam ſapientiam & iuſtitiam nequeunt, ut poni eis & abnegari iſta oporteat omnia,reddi'q; eos,ac ſi nihil huius habuiſſent unquam, cur arceris à me infantes,qui iam illis uacui,nudi'q; exiſtunt,& ſunt plane perditi? Potuit delictum primi Adam citra propriam culpam iſtos perdere, qui non eſſet mea redemptio illius pernitie efficacior & donum peccato potentius,ut ſeruare poſſem citra ullam propriam uel cogitationem iuſtitiæ? Hæc fuſe tractat Paulus Rom.5.

Nihil itaq; dubij reliquum manet, Dominum uoluiſſe eſſe & infantium regnum cælorũ hic pronunciare. Cumq; obijciunt Anabaptiſtæ,ſic ergo concludi,omnium fore regnum cælorum,& neminem malum futurum, cum omnes pueri primum ſint, & ideo regno cælorum donentur,reſpondemus iſtud: Talium,referre illam animi conditionem, quam infantes habent,ut nihil pœnitus ſibi tribuant,& gratiæ non aduerſentur,eoq; cum qui pueri moriuntur,illamq; in finem uſq; retinent,omnes eiuſmodi regni cælorum ciues exiſtũt,atq; ideo hinc in tempore rapiuntur,ne malitia ſenſus ipſorum immutentur,qui uero hędi ſunt, & uaſa iræ,ij ut adoleſcentes alios animos aſſumunt,ita tales non perſeuerant, & regni cælorum redduntur extorres. Etenim cum Dominus dixerit,talium eſt regnum cælorum, uerba faciens de oblatis ſibi infantibus,illi ab hoc dicto,& regno cęlorum,haudquaquam poſſunt excludi. Deinde ætatem referri(per) Talium,non poteſt, quia & adulti tales eſſe poſſunt, imo debent. Ergo conditionem infantilis animi,ſibi nihil arrogantis,nihil confidentis,referat oportet, quæ dum adeſt,regni cælorum capacitas adeſt. Eoq; conſequitur quidem quotquot tales perſeuerant,regni cælorum eſſe participes ſiue pueri hinc migrent,ſiue talem mentem adulti etiam retineant,non autem ſi adoleſcentes ſimplicitatem infantilem, cum uerſutia & amore ſui mutauerint.

Pueri in Eccleſiam recipiendi.

Vnde nos quidem,qui à gratia Chriſti nullos niſi negatores eius reijcere poſſumus,ut prõmiſcue cuncti pueri Domino aportentur,hoc eſt, in Eccleſiam eius offerantur,non permittere tantum,ſed & hortari debemus, quod non poſſit non optimum eſſe quod ipſe iubet. Si iam ad Eccleſiam pertinent,& ipſorum eſt regnum cælorum,cur eis ſignum baptiſmi, quo in Eccleſiam Chriſti,qui ad eam pertinent, recipi ſolent, negaremus? Si qui hœdi inter eos ſunt,tum excludendi nobis erunt,cũ id eſſe ſeſe prodiderint. Interea ne ſimus ſeueriores Chriſto,qui promiſcue oblatos ſibi pueros,ciues regni cælorum eſſe pronunciauit,eoq; à ſe arceri eos indigne tulit,iuſſitq; eos ſibi adduci,adductos,in ulnas accepit, impoſuit eis manus, atq;
D benedixit. Tot ſignis demonſtrare uoluit eos ad ſe pertinere, atq; à regno cælorum nequaq; excludendos. Cumq; longe plures in puerili ætate hinc rapiantur,quos Chriſti beneficio,pręſertim natos à credẽtibus, ſaluos fore nihil ambigo, ſignificare iuxta hic Dominum uoluiſſe credo,nullam omnino hominum ætatem,regno cælorum plures ciues dare.

Cum ergo pueros omnino in regnum Dei admittere oporteat,& promiſcue quidem, dare iam eis id ſignum,& eo illos in Eccleſiam recipere,quo ex inſtitutione Chriſti prima in Eccleſiam fieri ſolet inauguratio,quid quæſo Chriſto, uel regno eius indignum? Aut eſt noſtrũ baptizare pluſquam Domini amplecti,imponere manus & benedicere fuit? Quæ fidei aut charitatis iactura: per baptiſmũ Chriſto adducere,quos adduci ſibi iuſſit? Non eſt præceptũ de baptiſmo eorum inquiunt,imponite ergo manus & benedicite,nolite baptizare,cũ nec Chriſtus eos baptizarit. Reſpondeo,minoris eſt baptiſmus, tanquam res externa, quam ut de eo magnopere Dominus aliquid præcepiſſet,unde & Paulus negauit ſe ad baptizãdũ miſſum, cum ſecus tamen uideatur teſtari infra caput ultimũ quod memorat dixiſſe Chriſtum Apoſtolis euntes docete omnes gentes baptizantes &c. Voluit enim ſignificare,nequaq; propriũ hoc eſſe muneris Apoſtolici opus. Vnde & Chriſtus nullos omnino, ne adultos quidem baptizauit. Aduenerat enim ut regnum Dei, quod non eſt baptiſmus, ut nec eſca aut potus, ſed iuſtitia,& pax,& gaudium in ſpiritu ſancto reſtitueret, non uelut alter Moſcheh circa elementa mundi occuparetur. Satis habuit paucis indicaſſe duo ſigna, quibus in ipſo communionẽ inter nos & auſpicaremur, & auſpicatam comprobaremus, reliqua libera charitati permiſit. De quo & ſupra 3 .circa finem diſputationis de baptiſmo.

Pueri abſque fide Deo placent.

Porro ibi recepi me dicturum,an fide ſeruari infantes confitendum ſit, an alia Dei cognitione. Certum eſt,ut & memorato loco dixi,infantium ut & aliorum perfectam ſalutem cõſtare cognitione Dei,ea enim uita æterna eſt, Iohan.17. At fidem illam eſſe,qua ſalutem percipiant infantes,ſi fidem Paulino more accipere uoluerimus, ac omnino ſcripturæ, affirmare haud licebit. Decimo nãq; ad Ro. Fidẽ ex auditu eſſe uerbi prædicati, Paulus adſerit, ad eumq; modũ omnis fere ſcriptura de fide loquitur. Cũ igitur uerbũ prædicari infantes nõ adiãt, fidẽ huiuſmodi habere nõ poſſunt. Nã q; quidã dicũt audire eos interno auditu uerbũ baptizãtis

nimis

nimis audétet dictúq. Siq; uerú hoc eſſet, præſtiterat ſæpe illis Chriſtú annúciare. Sed iſt. nimiú
A ſibi placet eóq; nihil nõ audét. Porro ex eo ꝙ infantes ſide carent, nihil minus cõcluditur, ꝙ̃ ꝗ
qui dam putát, ideo eos non poſſe Deo placere, aut ſancti eſſe. Ioannes ſiquidẽ Baptiſta prędi
catur ab utero repletus fuiſſe ſpiritu ſancto. Lu. 1. fide fuiſſe prędirus puer nõ prędicatur, & ma
gnus tamen apud Dominum fuit. Ducit nanq; Deus ſuos, ut cuiq; ætati, & conditioni cõmo-
dum eſt. Fides prędicare dei gloriam, atq; efficax eſſe debet per charitatem, hæc ut non ſunt in
fantium, quid ſi etiam fidem non habeant, ſpiritu Dei nihilominus ad ſalutem ſignati?

Quod uero ex ultimo Marci obijciunt, qui non crediderit condemnabitur, indicant ſe eũ
locum nondum recte perpendiſſe. Præmittitur nanq; ibi mandatum Chriſti, de prædicando
Euangelio in uniuerſo orbe, ac tum ſubijcitur: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit,
qui uero non crediderit, condemnabitur, quod perinde eſt, qui prædicato per uos Euangelio
habuerit fidem, eámq; confeſſus fuerit per baptiſmum, ſaluus erit, qui minus, condemnabi-
tur. Atq; ita ad eos, qui non audierint Euangelion, ſententia hæc haudquaq; pertinet. Adeſt ita
que electis infantibus ſpiritus Domini, quo quantum ad ipſorum ætatem & conditionem ſa
tis eſt, aguntur, idem cum adoleſcunt, tempore à Patre definito, ad credendum Dei uerbo eos
erudit, fidéq; ad ſalutem perducit. Ii autem qui priuſq; adoleſcant, hinc migrant, quoniã Chri
ſti ſunt, etiam apud ipſum erunt, atq; beati erunt, idq; Dei cognitione beatifica donati, quanq;
iterum pro modo à Patre conſtituto, & ſi ut prędicari uerbum nunq; audierint, ita neq; fidem Qui nõ credi
habere potuerint. Etenim & nobis fides, perfectiore Dei cognitione mutanda eſt, hanc ergo derit condem-
in illis, infantili ſtatim ruditati ſuccedere, quid abſurdi? Ex gratia itaq; Dei, & merito Chriſti, e-
tiam infantes beantur, uerum ſi in ætate infantili hinc rapiantur, per aliam, ꝙ̃ fidei cognitio-
nem, Deum cognituri, & fœlicitatem percepturi. Fides enim perſuaſio eſt uerbi auditi ad hoc
per ſpiritum Dei effecta in ſanctis, ut & uerbis & factis, Deum hic glorificent, quę omnia adul
torum ſunt.

At uero ſi quis ex eo, quod ſupra. 18. Dominus dixit: Si quis offenderit unum de puſillis i-
ſtis, qui in me credunt, quod libens de pueris ætate etiam intelligo, colligi putet, pueris quoq;
fidem eſſe, neceſſe tamen erit, ut eam fidem aut intelligat, latentem illam in Dominum fiduci
am, qua neſcientes ab ipſo pen 'ent ab utero matris, eius donati ſpiritu, quę ſane fiducia, fidei
rationem, ut alias hoc nomine ſcriptura utitur, non implet, ut ſupra. 8. de fidei nomine & rati
one differentes, declarauimus, aut oportebit infantes è numero illorum paruorum, de qui-
bus ibi Dominus loquitur, eximere, Nam ex auditu nullam in Chriſtum fidem habere, niſi
B miraculo poſſunt. Hæc ideo admonere operæprecium duxi, ut ſcripturæ modo, qui certiſſi
mus eſt, de fide & infantibus loquamur, neq; cogamur friuola commenta amplecti, quæ ali-
is & certis ſermonibus Domini, quos in Eccleſia loquimur, fidem derogent, & calumniandi
ueritatem, anſam aduerſarijs præbeant, ut uſu ueniſſe magnis uidemus. Scriptura ſiquidem
adultis data, de adultis item potiſſimum ubiq; loquitur, quare mirum non eſt, ſi rara de infan
tibus in illa teſtimonia legantur. Ad hæc non eſt, quod circa illorum ſalutẽ nos miniſtremus,
ut adultorum, quare nulla quoq; cauſſa fuit, de ea nos multa docere.

Cæterum de ſalute infantium, ſcripſit quædam egregius ille Chriſti miniſter, Huldericus
Zuinglius, quæ quidam, ut & alia non ſua calumniari, ꝙ̃ intelligere maluerunt. Nam impu-
tarunt uiro, eo quod uideri ſibi affirmet, credentium pueros, ex fœdere Domini, ob noxã ori
ginalem nõ perire, quod Chriſti redemptionem negarit pueris neceſſariam. Cum ille ex hac
ſola ſtatuat gratię Dei illos participes. Hi poſtea iuſto Dei iudicio in abſurdiſſimos errores pro
labuntur, facientes ex uerbo baptizantis, ſpiritus ſancti uehiculum, quo ille in aquam inueha
tur, quę tum non aqua iam, ſed ſpiritus S. fit realiter, quæ mox baptizatum infãtem omni pec
cato purget, fidem donans ac omnia. Hoc ſcilicet quærit Satanas, ut opera manuum noſtra-
rum adoremus, & à certis oraculis Dei, ad noſtra commenta prolabamur.

Et ecce unus accedens, ait illi: Magiſter bone. Mar. 10. Lu. 18.) Commodum hęc hiſtoria, ijs
quæ circa pueros geſta ſunt, ſubiecta eſt. Exemplo enim huius principis probatur, non niſi pu
eros, id eſt, ſibi nihil quærentes, & per omnia à Dei bonitate pendentes, regnum Dei ingredi
poſſe. Vnde cũ hic adoleſcens & princeps, ut Lucas habet, opes ſuas plus ſatis amaret, triſtis à
Domino, atq; ideo & à regno cælorũ abijt. Quod uero Dominus ſalutationẽ eius, qua ſe bo- Solus Deus bo
nũ uocauerat, correxit, atq; ſolum Deũ bonũ eſſe affirmauit. Voluit primo ſtatim reſponſo, et nus.
ſui exẽplo docere illum ſubmiſſionem, & ut modeſtius de ſe ipſo ſentiret. Nã uidebatur ſibi il
le, mãdata Dei ſeruaſſe à puero, eóq; & bonus eſſe, à quo adhuc longe aberat. Cæterum non
negauit ſe Chriſtus bonum eſſe, quatenus cũ Patre unum erat, tantum gloriam bonitatis, ab
homine in Deũ monebat transferendã. Nã Chriſtus nondũ ut Deus erat huic principi cogni-
tus, ſed tanq; hominem eximium, uoluit hac ipſum ſalutatione honorare ac demulcere.

C Recte igitur externa & humana mirantẽ, ad diuina reuocauit, atq; tacite monuit, ne ſeipſum bonum & perfectum, tametſi uideretur ſibi mandata Dei omnia iam perfeciſſe exiſtimaret, ſed potius ſolum Deum bonum, & omnis bonitatis authorem ſuſpiceret, cui omnis boni, ſi quid uſpiam fuerit, gloria tranſcribenda eſt. Hoc ut tandẽ agnoſceret, deinde ei obiecit præcepta legis, in quibus ceu ſpeculo uideret, ſe nondum eſſe quod putaret. Ille autem quod externo opere ea non fuiſſet tranſgreſſus, cõfidẽter ait: omnia ſibi à puero ſeruata eſſe. At quod reſponſum ſimplicius, quàm uerius intuitus illum Dominus, dilexit eum. Indubie propter hoc qualecunq; ſtudium iuſtitiæ, & ſi ad ueram ſolidamq; iuſtitiam nondum perueniſſet. Nã mihi dubium non eſt, quoniam mœrore affectus, non blaſphemans ueritatem, abijt, Dominum cui omnia poſſibilia, ipſum quantumuis in præſens ineptum regno Dei, aptum poſtea reddidiſſe, donato animo, qui diuitias poſſet contemnere. Porro ut in præſens aperte illi oſtenderet, multum adhuc ei ad perfectionem deſiderari, ait: Vnum tibi deeſt &c.

Vnum huic deerat, hoc eſt, fides ſolida.

Quaſi diceret Agnoſco aliquid eſſe, & diligo te hoc nomine, quod præceptis Dei ita ab adoleſcentia ſtudueris, & uel externe iuſtus fueris, ſed ne hinc tibi placeas, unum adhuc tibi deeſt, fons certe pietatis & iuſtitiæ, uera nempe ſolidáq; in Deum fides, qua temeipſum ac omnia abnegans, totum Domino conſecres, ad quamlibet eius uocationem, ac quantumlibet duram, paratus. Quod hinc uerum apparebit. Iubeo te bonus præceptor, uti me uocas, & quidẽ uice Dei, ut quæcunq; habes uendas, & des pauperibus, theſaurum habiturus in cælo, ac uenias, me ſecuturus, ſublata cruce. Hoc cum nequeas, ſcito tibi adhuc unum, & id quidem maximum deeſſe, ſynceram nimirum in Deum fiduciã, ſine qua omnia alia nihil ſunt. Etenim me bonum præceptorem ſalutaſti, iam nemo bonus niſi ſolus Deus, ſi igitur bonus ego præceptor ſum, hinc erit, quod Deo plenus ſum, & uerbum Dei annuncio, debes itaq; me ut Deum ipſum audire. Id cum non poſſis, declaras te nec Deum uere adhuc agnouiſſe. Nequaquã igitur mandata eius, ut tibi uideris obſeruaſti, qui caput mandatorum eius nondum percepetis, nempe eius timorem. Cæterum de theſauris in cælo recondendis, dictum ſupra eſt 6. in illud. Ne reponatis uobis theſauros in terra. De ſequendo Dominum, & cruce ferenda 16. Illud uende omnia quæ habes, & da pauperibus, temporale, & perſonale præceptũ fuit, huic

D diuiti ſoli ad probandum ipſum, à Domino propoſitum. Vt uero omnium eſt, ſua uendere, & pauperibus diſtribuere, dictum eſt ſupra 9. in illud: Et præteriens Ieſus illinc, uidit hominẽ. De iuuandis pauperibus 6. ab initio.

Cum audiſſet autem adoleſcens eum ſermonem. Mar. 10. Luc. 18.) Hoc mœrore & diſceſſu ſuo, uocatus ad communionem regni Dei, probauit, ſe nec bonum fuiſſe, nedum perfectum à iuuentute ſua, utcunq; uideretur ſibi præcepta dei obſeruaſſe, quæ q; utiq; nõ niſi externo opere, imo in ſpeciem duntaxat obſeruauerat. Vnde alioqui ei multæ poſſeſſiones, cũ indubie tum non pauci egeni, & pauci eorũ opitulatores fuerint? Procul dubio, ſi proximos, perinde atq; ſeipſum dilexiſſet, idq; opere & ueritate, quantumuis multæ eius poſſeſſiones, imminutæ tamen fuiſſent. Vnde haudquaquam uanum prouerbium eſt: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui. Cui enim adſit æquitas & dilectio, ei aurei etiam montes tandem conſumentur, ita refrigente charitate inter homines, & tam multis egentibus. Vnde ſi diuitibus nulla alia iniquitas imputari poſſit, hac certe obſtrictos ſeſe comprobant, quod non impartiunt tam liberaliter, atq; uera dilectio requirit.

Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis, Marci. 10. Luc. 18.) Apud Marcum legimus, cum Dominus circumſpexiſſet & dixiſſet, quàm difficulter hi, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabũt, & diſcipuli ſuper his uerbis eius obſtupuiſſent, rurſum dixiſſe: filij, quàm difficile eſt eos, qui fiduciam habent in peccunijs, regnum Dei ingredi. Quo declarauit per ſe pecunias habere, non obſtare, quo minus ad regnum Dei, id eſt, ueram Chriſti fidem quis perueniat, ac fiduciam habere in peccunijs, id ita regno Dei, & fidei in Chriſtum pugnat, ut ignis aquæ citius miſceri poſſit, quàm cõfidens diuitijs, particeps fieri regni Dei. Regnum ſiquidem Dei nemo percipit, niſi qui renunciauerit ante omnibus quæ poſſidet, Lucæ quarto, tum nihil etiam ſibi hic quærat, quia abnegare ſemetipſum oportet, ſupra decimoſexto. Quid iam ſimile habet cum huiuſmodi animo, animus nitens diuitijs? Facilius ergo camelus multo, per foramen acus, animal tam magnum, & gibboſum, quàm diues in regnum cælorum, id eſt, confidens diuitijs, ingredietur. Sed quotuſquiſq; eſt, qui multas pecunias habeat, nec fidat eis? Alioqui ſane theſaurizaret illis ſibi in cælis, multis benefaciens, & multas ſuas pecunias paucas reddẽs.

Pauci multas pecunias habent nec fidũt eis.

Verũ utcunq; habentes multas opes, illis fere fidant, eo q; impoſſibile ſit, non difficile modo, ut regnum Dei ingrediantur, id eſt, Chriſto ſe, plena fide tradant, Deo tamen ſunt omnia poſſibilia, is diuitibus aliam poteſt mentem indere, ut & opes diſtribuant, & uere ſibi non

iam

ſam operibus fidant. Vnde nemo damnandus ob diuitias nobis, poteſt alios reddere Deus, qui modo diuitijs plus nimio addicti ſunt, nam condidit ſuos. Sola blaſphemia in ſpiritum
A ſanctum, peccatum eſt, quod nec hic, nec in futuro remittitur. Pro diuitibus igitur orandum eſt, deſperandum de eis, ſi ueritatem non blaſphement, non eſt. Sed monendi ſimul ſunt, nihil æque noxium, atq; terrenis opibus abundare. Ilico enim fieri, ut animus eis addicatur, & Deo nuncium remittat. De quo ſupra ſexto in illud: Ne reponatis uobis theſauros, et reliqua eius capitis, admodum multa.

Tunc reſpondit Petrus dixit eis: Lucæ. 18.) Cum audiſſet tantum malum eſſe, habere diuitias, cogitauit eximium igitur ſit bonum oportet, diuitias abieciſſe, eoq; rogauit, quid ſibi ac collegis ſuis expectandum eſſet, qui reliquiſſent omnia. Reſpondit ergo Dominus, expectandum eis eſſe, ut qui ſe hic in humilitate ſecuti eſſent, omnibus relictis, olim ſimul ſecum regnent, ſuper duodecim tribus Iſrael, hoc eſt, uniuerſum populum Dei. Regenerationis ſtatus, & ſi non pauca ſcripturæ loca de ipſo loqui uideantur, nimis tamen incognitus adhuc Eccleſijs exiſtit. Vnde neceſſe eſt, hunc locum nobis eſſe ſubobſcurū. Latius eoq; de his diſſerere alijs permitto, modo ab analogia fidei non abludant. Nobis ſatis ſit, quantulumcunq; illud tempus regni Chriſti, cum glorioſus orbem iudicaturus redierit, futurum ſit, cū regenerati ad gloriam, ſimul cum Chriſto capite ſuo regnabunt, tum hos duodecim Apoſtolos, ac quotquot præcipui in prouehendo hic Dei regno fuere (neq; enim hi ſoli in hoc præcelluerunt) apparituros maieſtati futuri ſæculi, inſigniores, ut regni Chriſti principes ſelectiores, quippe qui Euangelij, ſceptri huius regni, & primariæ uirtutis, qua germanæ tribus Iſraelis hic reguntur, præcellentiores extiterint miniſtri. Tum una cum Chriſto, iam in cælis & regeneratione, nouaq; uita, exhibebunt electis, quæ hic uerbo ſuo illis promiſerant. Hæc ipſorum dignitas & gloria, duodecim hi throni ſunt, quos ipſis hic Chriſtus promiſit, hæc illa iudiciaria poteſtas, qua duodecim tribus Iſrael, totum nempe populum Dei, tum demum uere collectum, iudicabunt, hoc eſt, in eo principes agent.

Sunt qui iudicare hic pro condemnare malint accipere, quod nimirum ſui collatione reliquos Iudæos ſint condemnaturi, de quo iudicio illud quidem ſupra 12. de Niniuitis, & Regina auſtri recte accipitur. At hic promittit ſuis Chriſtus glorioſum aliquid & auguſtum, quare non uidetur ſolum pro condemnatione, ſed beato potius regnō accipiendum, quod iudi
B cium hic illis pollicitus eſt. Deinde prædicit hic Chriſtus iudicaturos duodecim tribus Iſrael, non condemnaturos, ut de Niniuitis & regina auſtri, quos ait ſut recturos, & generationem illam condemnaturos. Poſtremo nuſquam legas duodecim tribus Iſrael, pro malis duntaxat & damnandis Iudæis accipi, ſed potius pro toto Dei populo, & quidem electorum. Nam etiam generatio illa adultera, quæ condemnanda fuit, tantum ex duabus tribubus cōſtabat, quod decem tribus, ſemel auectæ in terram Aſſyriorum, nunquam redierint.

Iudicare hic non debet accipi pro condemnare.

Hic uero principatus Apoſtolorum, uidetur etiam in eo à Domino ſupra 12. indicatus eſſe, ubi calumniantibus facta ſua Iudæis dicebat: Et ſi ego in Beelzebul eijcio dæmonia, in quo eijciunt filij ueſtri? propterea ipſi ueſtri iudices erunt. Quanquam cum hoc loco reprobis, Apoſtolorum iudicium, Dominus minaretur, multo ſane rectius ipſum de iudicio condemnationis intelligetur, quam quod ſuis promiſit in præſenti. Etenim non ſolum collatione ſui, ut ſupra ſecutus uulgarem interpretationem, ſcripſi, iudices etiam impiorum Iudæorum erunt, ſed quemadmodum pios iudicabunt, promiſſa eis per Euangelion iam uelut exhibentes, ita impijs ſuam quoq; damnationem, quam per idem ſuum uerbum prædixerant, tum exhibebunt, ueramq; approbabunt, ſimul cum Chriſto contra ipſos pronunciantes, tanto glorioſius, & magis horrendæ, quanto maiore hic ui ſpiritus Euangelion prædicantes, ad pœnitentiam ipſos ſunt cohortati.

Nam omnium electorum erit ſimul cum Chriſto, ut regnare, ita & iudicare. De quo & ſupra 12. in illud: Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio, nonnihil. Veruntamen qui hic in adſerendo Chriſti Euangelio primores fuere, pluraq; propter id & fecerunt, & paſſi ſunt, ij & in regeneratione primas inter electos obtinebunt. Vnde Paulum nemo putet, infra hos duodecim ſeſſurum, qui laborauit plus omnibus tametſi hic nulla eius habeatur mentio. Nam duodecim hic reſpondit, igitur & de ipſorum felicitate loqui ſatis in præſentiarum habuit. Porrò Mathias non Iudas proditor, qui diabolus erat, & Chriſto nunquam inter duodecim ueros Apoſtolos computatus, reliquis undecim hic adnumeratus intelligatur, ſicut & annumeratus ipſis re ipſa fuit, antequam plene munere Apoſtolo fungerentur.

Cæterum apertius eſt, uel parum habenti ſcripturas familiares, quam ut multis debeat admoneri. Iudicari in ſcripturis, idem eſſe, quod imperare, regnare, uel gubernare, atq; inde, tā

C pro defendere bonos, quam punire malos accipi ſolitum, nonnunquam etiam, pro cauſſarum diſcuſſione. Hæc enim propria iudicantis, hoc eſt, regentis, & gubernantis officia ſunt. Sic ſane iudicium, quod filio dari 72. pſalmo orat, accepit; dum à regno Chriſti, & pauperibus liberationem, & malis deuaſtationem prædicit.

Et omnis qui reliquerit domos aut fratres, Marci 10. Luc. 8.) Quia omnium, qui Chriſti eſſe uolunt, hoc primum eſt, ut præ eo, atque uerbo ipſius, renuncient cunctis, quæ poſſident, omnibus etiam futura & meliora promittit. Apoſtolos quidem oportuit hic aliorum ante ſigna nos eſſe, atque primos in acie contra Satanam, in adſerendo regno Chriſti, ſtare, poſitos ceu principes regni Dei in uniuerſa terra, iuxta uaticinium pſal. 45. ideo & in regeneratione potiorem ipſorum gloriam fore prædicit. Neqnaquam autem uel hic, uel in futuro, aliquid boni deſiderantibus, & alijs, quicunque quicquam propter Chriſtum & Euangelion eius reliquerint, hic enim centuplum, hoc eſt, multo plura, ut Lucas ſcribit, etiam cum perſecutionibus, ut in Marco legimus, recipient, & in ſæculo futuro uitam æternam.

Porrò centupla iſta, hoc eſt, multo plura, quam ſint relicta, animus eſt, non centuplo modo, ſed infinito maiore cum uoluptate modicis illis, quæcunque ad uitam præſentem in perſecutione Dominus dederit, utens, quantiſlibet tribulationibus circundatus, quam ante cognitum Euangelion, ijs quæ reliquit, uſus fuerat. Huius enim cognitionem tanti habent pij, ut ne uniuerſo quidem mundo mutare eam ſuſtineant, quare non centupla tantum, ſed infinito plura, & quidem in hoc tempore quam relinquere poſſint, recepiſſe ſe agnoſcunt, ſimul atque Euangelion receperint. Iuxta, quoniam timentibus Deum, nihil poteſt boni deeſſe, & adijciuntur, quibus uita præſens opus habet, omnia, quærentibus in primis regnum Dei &
D iuſtitiam eius, quamlibet Chriſtiani etiam domi exulent, & à neceſſarijs ſuis deſerantur, rebuſque præſentibus ſpolientur, nihil unqnam tamen eis deſideratur, quorum uſus ipſis poſſit uel utilis, uel neceſſarius eſſe. Qui enim pater illorum, tam benigne proſpiciens omnibus, ipſos, ulla re eis commoda, deſtitui pateretur? Verum interim tamen didicerunt, etiam ipſi cum Paulo, in quibus ſunt, contenti eſſe. Nouerunt humiles eſſe, nouerunt & excellere ubique & in omnibus inſtituti ſunt, & ſaturari & eſurire, & abundare & penuriam pati. Omnia poſſunt per Chriſtum, qui eos corroborat. Philip. 4.

CAPVT XX.

NAM ſimile eſt regnum cælorum homini patriſamilias, qui exijt primo ſtatim diluculo, ad conducendos operarios in uineam ſuam. Conuentione autem facta cum operarijs in ſingulos dies denario, miſit eos in uineam ſuam. Et egreſſus circiter horam tertiam, uidit alios ſtantes in foro ocioſos, & illis dixit: Ite & uos in uineam, & quodcunque iuſtum fuerit, dabo uobis. Illi autem abierũt. Rurſum autem exijt circiter ſextam & nonam horam, & fecit ſimiliter. Circa undecimam uero exijt, & inuenit alios ſtantes ocioſos, ac dixit illis: Cur hic ſtatis totum diem ocioſi? dicuut ei. Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Abite & uos in uineam meam, & quicquid fuerit iuſtum, accipietis. Cum autem ueſpera facta eſſet, dicit dominus uineæ procuratori ſuo. Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens a poſtremis uſque ad primos. Et cum ueniſſent qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt ſinguli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati ſunt, quod plus eſſent accepturi, & acceperunt ipſi quoque ſinguli denarium. Et cum accepiſſent, murmurabant aduerſus patrem familias, dicentes: Hi nouiſſimi unam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtum. At ille reſpondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne denario pactus es mecum? Tolle quod tuum eſt, & abi. Volo autem huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis? An oculus tuus

malus

A malus eſt, quod ego bonus ſim? Sic nouiſſimi erunt primi, & primi nouiſſimi. Multi enim ſunt uocati, pauci uero electi.

Et aſcendens Ieſus Hieroſolyma, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos ſolus in uia, & ait illis: Ecce conſcendimus Hieroſolyma, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum ac ſcribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die reſurget.

Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs ſuis, adorans, & petens aliquid ab eo. At ille dicit ei: Quid uis? Ait illi: Dic ut ſedeant hi duo filij mei, unus ad dextram tuam, & alter ad ſiniſtram in regno tuo. Reſpondens autem Ieſus, dixit: Neſcitis quid petitis. Poteſtis bibere poculũ, quod ego bibiturus ſum? & baptiſmate quo ego baptizor, baptizari. Dicunt ei: Poſſumus. Ait illis: Poculũ quidem meum bibetis, & baptiſmate quo ego baptizor, baptizabimini, ſedere autem ad dexteram meam, & ſiniſtram meam non eſt meum dare, ſed ijs continget, quibus paratum eſt a patre meo.

Et cum audiſſent decem, indignati ſunt de duobus fratribus. Ieſus autem uocauit eos ad ſe & ait: Scitis quod principes gentium dominentur illis, & qui magni ſunt, poteſtatem exerceant in eas. Non ita erit inter uos, ſed quicunque uoluerit inter uos magnus fieri, ſit ueſter miniſter, & qui uoluerit inter uos primus eſſe, ſit ueſter ſeruus. Sicut filius hominis non uenit ut ſibi miniſtraretur, ſed ut ipſe miniſtraret, utque daret animam ſuam redemptionem pro
B multis. Et egredientibus illis ab Hiericho, ſecuta eſt eum turba multa. Et ecce duo cæci ſedentes iuxta uiam, cum audiſſent quod Ieſus tranſiret, clamauerunt, dicentes: Domine, miſerere noſtri fili Dauid. Turba autem increpabat eos, ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Miſerere noſtri domine fili Dauid. Et ſtetit Ieſus & uocauit eos, & ait: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiãtur oculi noſtri. Miſertus autem eorum Ieſus, tetigit oculos eorum, & confeſtim uiſum receperunt oculi illorum, & ſecuti ſunt eum.

MVlti autem primi erunt nouiſſimi, et nouiſſimi primi. Nam ſimile eſt regnum.) Parabola de conductis in uineam, uice probationis, ſiue explicationis potius, huic propoſitioni: Multi aũt primi, &c. ſubiecta eſt. Quare hæc non incommodum, illi in idem caput iungitur, licet & ſuperioribus cohæreat, quibus & apud Marcum ſubiuncta legitur. Videntur uero ſuperiora, hæc propoſitio, & ſequens parabola, in hunc ſenſum ſibi coniungi. Teſtatus fuerat Dominus, centuplum & hic recepturos, & in futuro uitæ æternæ ſortituros hæreditatem, quicunque propter nomen ſuum, hoc eſt, ſua & Euangelij cauſſa, aliquid reliquiſſent. Atque ita, ueram felicitatem, non poſſe uia alia adiri, quam ut quis prorſus ſemetipſum abneget, & ſua omnia, ſitque prorſus ſibi & mundo nihil. Hinc iam commodum ſubijcit, multos autem primos, fore nouiſſimos, nimirum quibus non fuerit datum, abnegare ſemetipſos, & propter Euangelion omnia relinquere: qui ſcil. in oculis ſuis primi exiſtũt. Contra uero qui ſibi ipſis nouiſſimi fuerint, atque renunciarint omnibus eos fore apud Deum primos, quo appereat, nihil prorſus à proprijs meritis, ſed omnia à ſola Dei bonitate petenda eſſe. Nam ſicut Paulus Ro. 9. ſcribit, non eſt uolentis aut currentis, ſed miſerentis Dei, & ut quis ad regnum Dei uocetur, & ut operæprecium in eo aliquod faciat. Hoc craſſioribus animis penitus infixurus, bene longam parabolam ſubtexit, cuius ſi quis ſingulas partes uelit exequi, ut faciunt, quos ludere ſuis commentis, quam certa Dei oracula docere magis iuuat, nihil aliud efficiet, quam ut ab eo, quod hic docere Chriſtus uoluit, ad humana inepta animos abducat. Dominus enim nihil aliud ex ea docere uo-

luit, quam ut ueram agnoſcamus iſtam propoſitionem: multi nouiſſimi erũt primi, & contra. Et hanc: Multi uocati ſunt, & pauci electi, et ex utraq; à ſola Dei bonitate, per abnegationẽ noſtri ipſorum, omnia petenda, fidenteſq; gratia ipſius, pluſquam petere auſi fuiſſent, accepturos. Hunc ergo ſtatum ſermonis huius agnoſcamus, neq; admoueri ab animo patiamur, & conſtabit nobis germanus huius parabolæ ſenſus.

C

Ergo perpendendum, nullos in uineam ueniſſe niſi uocatos, tum primos pactos fuiſſe cũ patre familias, reliquos ſola æquitate & eius gratia fretos, in uineam abijſſe operatum, & hos illis prælatos, tantundemq; datum ijs, qui una duntaxat hora opus fecerant, atq; primis, id quod primos male habuit. Hinc monemur iam primum nullos uel qualitercunq; in uineam Domini uenire, niſi ab ipſo uocatos, quod nihil pietatis caro per ſe uel cogitare poſſit. Deinde mercenarios eſſe omnes hypocritas, neq; niſi ſua ipſorum cauſſa, Deo ſeruire, ueros autem Domini ſeruos, pro uiribus quidem, ſimulatq; in uineam ſuam illos uocarit, ſtudijs ueræ pietatis incumbere, nihil tamen prorſus cum ipſo paciſcentes, ſed tanquam gratuitum donum, amplectentes, quicquid ille eis donarit. Hinc & præferuntur primis dum numeratur merces, quod nihil ullis hominibus ex merito, ſed omnia ex gratia Dei obueniunt. Aequantur uero qui nouiſſimi uenerunt, ac prope nihil operati ſunt, ijs qui totius diei pondus, portaſſe ſibi uidentur, & æſtum, quod perinde ſit Deo ad ſaluandum, ſiue adſint opera, ſiue deſint. Nemo quidem uere pius non ſedulo operatur, ſimulatq; ueritatem agnouerit, propter opera tamen nihil recipit, omnia gratiæ Dei refert accepta. Male autem hoc habet eos, qui ignorantia Dei gratia, ſuis operibus fuerint confiſi. Sicut hodie uideas, multos monachos & monachas, qui audeant dicere: ſe deum iuſtum eſſe negaturos, ſi ob cœlibatum, atq; alia opera ſua, non plus Euangelicis iſtis, contrahentibus matrimonium, neſcentibus quibuſlibet, ſtatuta ab Eccleſia, ut loquuntur, ieiunia remittentibus &c: receperint, Hinc ergo concludit Dominus ut cœperat, ſic fore primos qui erant nouiſſimi, & nouiſſimos, qui primi, hoc eſt, qui ſibi & alijs peccatores uidebantur, uere iuſtos & dilectos Dei. rurſus peccatores, qui ſibi & alijs, ſecundum

D

carnem iudicantibus, habebantur iuſti. Nam eſſe quidem multos uocatos, ad Eccleſiam Dei ſcilicet, & ſtudium ueræ pietatis, quibuſcunq; ſanè ueritas prædicata, & uel in ſpeciem accepta fuerit, ſed paucos electos, ut nimirum ſyncera fide in illum uerſarentur, nihil ſibi, ſed omnia Dei gratiæ tribuentes.

Atq; ex hac ultima ſententia ſatis liquet, Dominum in hac parabola, uocatos & non electos, id eſt, fucos ſeruorum Dei, cum uocatis & electis, hoc eſt, ſynceris, uoluiſſe conferre, atq; declarare, huiuſmodi multos futuros, qui mundo haberentur omnium ab eo alieniſſimi, hoc eſt, poſtremi, & contra nihil minus, qui mundo haberẽtur omnium ſanctiſſimi, hoc eſt primi. Quare ſeipſos à germana hic Chriſti doctrina abducunt, qui per denarium diurnum, felicitatem æternam uolunt intelligi. Hanc enim facti ex primis nouiſſimi, & nõ electi, haudquaquam percipiunt, & qui eam percipiunt non murmurant, quod ea & alijs, quamlibet immeritis cõtingat. Neq; firmum eſt, quod alij per eum, bona uitæ huius illa temporaria, intelligunt, neq; enim ea merces eſſe poſſunt, electis, & factis ex nouiſſimis, primis. Quin nulli minus externorum bonorum habent. Hypocritis tamen, nulla alia contingunt.

Denarius non recte, uel ucra uel temporaria felicitas intelligitur.

Reſpiciamus ergo nos ad ſtatum huius ſermonis, qui eſt, ut dixi, omnia à ſola Dei bonitate per abnegationem noſtri expectanda, quodq; ſi detur nobis, longe plus ab illa percepturos, quam non ſolum ſed & ipſi alij, quibus nouiſſimos nos eſſe oportet, unquam ex nobis quidem ſperare auſi fuiſſemus. Hinc iam facile patet, illud quod tantũdem nouiſſimis, atq; primis datum fuit, ſic accipiendum, ut nihil aliud per id intelligamus, quam quod merces Dei nõ iuxta modum operum, ſed ipſius proueniat bonitatis, quod deniq; Deo perinde ſit, beare qui nihil operum habent, ut latro ille cum Chriſto crucifixus, atq; qui uidẽtur habere ſibi plurima, eo quod gratiæ ſit, quicquid à Domino nobis cõtingit, quare etiam nullis uel prius uel plus datur, q̃ qui gratiæ Dei plus fuerint confiſi. Tum qui plura ſibi habere merita uidentur, fere in arrogantiam, aliorumq; contemptum, deniq; & murmur contra Deum incidere, ut tandem à Deo penitus reijciantur, uere facti nouiſſimi, qui primi ſibi uidebantur. Hoc operariorum ſupercilium, & ineffabilis Dei bonitas, illo potiſſimum ſignificatur dialogiſmo, quẽ habuit paterfamilias, cum uno ex primis, qui contra ſuam bonitatem gratuitam murmurabant. Per oculum malum, parcum & inuidentem ſignificari Ebræis, dixi in illud: Lucerna corporis oculus eſt, cap. 6.

Præterea ſi quis, per id, quod merces, à procuratore uineæ fuit numerata, intelligat retribui omnibus per Chriſtum, procuratorem uineæ Dei, hoc eſt, caput Eccleſiæ, & omnium iudicem, non erit abſurdum. Sicut neq; illud, quod per denarium datum primis, qui euadunt

nouiſſimi,

nouiſſimi, uitæ huius felicitatem intelligunt, quam reuera ſolam iſti quærunt, & à Deo paſciſcuntur, quotquot uera pietate uacant, modo in hac non æquent his, nouiſſimos, qui
A fiunt primi, id eſt, non intelligant, utrotumq; denariũ, hanc eſſe. Quia per hoc quod utriſq; datus denarius fuit, & ijs qui opus per diem fecerant, & ijs qui per horam, non ſignificatum idem dari utriſq;, aut mercede eos æquari, qui diuerſiſſima & inæqualiſſima recipiunt, ſed quod Deus ſoleat, nihil propter opera, ſed omnia propter ſuam bonitatem dare, & magni habere, qui gratia ſua, ſine operibus nitantur, nouiſſimos autem facere, qui proprijs operibus fidant.

Poſtremo notandum hic Chriſtum, cum ait: multos uocatos, & paucos electos, de ea uocatione intellexiſſe, qua ueritas quidem hominibus patefit, non autem ſpiritu immutantur ut uocantem Deum ſequerentur, quomodo uocari electos Paulus teſtatur, cum ait Romanorum octauo. Quos prædefinierat, eoſdem & uocauit, & quos uocauit, eos & iuſtificauit, &c. De priore autem uocationis genere, eſt illud ſapientiæ in prouerbijs Pro. 1. Cum uoco uos, recuſatis, cum porrigo manum, nemo aduertit animum. *Duplex uocatio.*

Diligenter autem notandum, quod cum Chriſtus huius quod ex nouiſſimis primi, & cõtra ex primis nouiſſimi euadunt, tãquam rationem ſubijcit, quod multi uocati ſint, pauci uero electi, apertiſſime declarauit, omnia à ſola Dei gratuita electione, pendere, & ut quis in uineam Domini uocetur, & ut in ea digne operetur, & deniq; ut mercedem referat. Vnde cum ij quos memorat factos nouiſſimos, electi non fuiſſent, tametſi plurimum fuiſſent operati, nihilominus reiecti fuere, ſcilicet nouiſſimis, & cum uocatis, qui ijdem electi nõ ſint, adnumerati.

Denarius quanquam hoc parum ad rem, drachmam ualebat decimam partem coronati, quanta & hodie fere diurnæ operæ merces eſſe ſolet.

Et aſcendens Ieſus Hieroſolyma, Mar. 10. Luc. 18.) Explicatius de morte & ſupplicio ſuo diſcipulis, et ſelectioribus, quidem, nempe duodecim prędicit, nimirum à quibus & per quos, ac quo deniq; genere ſupplcij, paſſurus & interimendus eſſet, ſane à ſanctiſſimis, atq; legis Dei conſultiſſimis, hoc eſt, principibus ſacerdotum & ſcribis & per gentes, quia Ro. ipſum poteſtas ſupplicio adiudicauit, & affecit, deniq; eo mortis genere, quod erat tum crudeliſſimum, tum ignominioſiſſimum. Libenter autem crebro de his ſermonem habebat,
B quo Apoſtolorum corda, ad imminentem iam tempeſtatem animaret. In præſentiarum autem, cauſſam cur de his uerba fecerit, Marcus adſcripſit. Nam iter facientibus uerſus Hieroſolyma Domino, & diſcipulis eius, & ipſo diſcipulos præcedente memorat illos fuiſſe pauefactos, atq; ſequentes timuiſſe. Indubie, quia & ante indicarat, quæ eſſet á principibus ſacerdotum paſſurus. Iterum igitur ratio fuit, ut eos præmoneret. Conſolationem autem ſimul adiunxit, non ſolum ex eo, quod ſimul prædicebat ſe tertio die reſurrecturum, ſed etiam ꝙ ſecundum ſcripturas, atq; ideo ex bona patris uoluntate aſcendere ſe, ut conſummarentur omnia quæ ſcripta ſunt, per Prophetas, de filio hominis teſtabatur, ut Lucas memorat.

Cum ſuperioribus quoq; pulchre hæc conueniebant, nempe ijs, quæ de abnegatione ſui ferẽdáq; cruce, omnibus ſeſe ſubijciendo, & nouiſſimas hic amplectendo, quo apud Deum primas partes conſequamur, docuerat. Notandum uero ut hic ultro ſupplicium adit, quod ante aliquoties fugerat, quia erat nunc hora huius. Sic ſe habent omnes filij Dei, patris uoluntatem & ductum in omnibus & ad omnia ſequuntur.

Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi, Mar. 10.) Marcus ſcribit, ipſos filios Zebedæi hoc oraſſe, ſed quod ipſorum inſtinctu mater orauit, non ab re & ipſi oraſſe dicũtur, quanquam ſimul cum matre forſan & ipſi Dominum orauerunt, certe ipſis Dominus reſpondit. Occaſionem autem huius petitionis accepiſſe, iſtos puto, ex eo quod Chriſtus ſupra 19. promiſerat, ſeſſuros duodecim ſecum in regeneratione ſuper thronos duodecim, & iudicaturos omnem populum Dei. Quia autem temporale regnum, hi cogitabant & quærebãt, recte reſpondit hic Dominus, neſcire eos, quid peterent, & iterum ad cogitãdam crucem, per quam ſolam in regnum Chriſti aditus patet, reuocauit, dicens: Neſcitis quid petitis. Temporalem enim dignitatem petebant, quibus promiſſa ſpiritalis æterna, ſed non niſi perpeſſis ante perſecutionẽ, percipiẽda. Neq; enim potiores Domino partes habere ſerui debebãt, & cõregnaturos cũ Chriſto, cõmori quoq; cum ipſo oportebat. Rogabat ergo an poſſent poculũ bibere, ꝙ ipſe erat bibiturus & baptiſmate baptizari, quo ipſe erat baptizandus, itelligẽs ſuppliciũ ꝙ ex patris decreto erat, à patre ſibi paratũ, aditurus. Id enim perferre ipſum oportuit, ſicut in cõuiuijs olim, unũquẽq; cõuiuarũ, ſuã oportebat uini portionẽque *Poculum.* *Baptiſma.*

a rege conuiuij mixta erat, exhaurire. Idem uocat & baptiſma, fuit enim ceu mortalitatis ipſi
C ablutio, & ad uitam cæleſtem purgatio. Eadem metaphora uſus & Lucæ duodecimo, fuit, quam ſupra decimo adduxi, in illud: Ne arbitremini quod uenerim ad mittendum pacem.

Porrò metaphora calicis, in ſcripturis frequentiſſima eſt, in utranq; partem. Nam unicuiq; aduerſa & proſpera, Deus certo admenſus eſt, bibetq; quiſq; ſuam portionem, uelit nolit. In malam partem, pſalmo undecimo. Spiritus tempeſtatis, pars calicis eorum, id eſt, decreta ipſis ultio, & diuiuitus ordinata impietatis ipſorum retributio. In bonam pſal. 16. dominus ſors partis meæ & calicis mei, id eſt, ipſe portio & ordinata mihi hæreditas eſt. Sic pſal. 23. Calix meus ſuperabundans, id eſt, bona quæ mihi Deus tanquam meam ſortem contulit, redundant. Diſcamus ergo hinc, definitum diuinitus unicuiq;, quid quantumq; & patiatur quiſq; mali, & percipiat boni, & utrunq; ex ſolo liberoq; Dei arbitrio prouenire, huic igitur nos penitus committamus. Deinde iterum animaduertamus, gloriæ Chriſti tum nos participes fore, cum & tribulationum fuerimus. Poſtremo rurſus, ut & diſcipulorum tarditas & ruditas, ita & Domini ferentis uſq; illos eluxit longanimitas & benignitas.

Porrò id, omnia certo Dei arbitrio & bona et mala, omnib. definiri, et infallibili diſpenſatione obuenire, probat & hoc: Sedere ad dexteram & ſiniſtram meam, non eſt meum dare, ſed ijs continget, quibus paratum eſt à patre meo. Perinde enim eſt, ac ſi dixiſſet: ſedere mihi à dextris & ſiniſtris, hoc eſt, proxime, atq; primos ita eſſe in gloria mea, res auguſtior eſt, quã ut ego modo petentibus donare illam poſſim. Ab æterno per patrem definitum eſt, quibus illa contingat. Per me quidem aditus ad illam, ijs qui ad eam delecti ſunt, parabitur, at donatio eius non eſt mei hominis, neq; modo à me oranda. Diuinitatis hoc munus eſt, & decre-
D tum ab æterno, qui ad illam admittendi ſint. Sedere à dextris Chriſti & ſiniſtris, metaphoricos ſignificat, ei dignitate & poteſtate proximum eſſe.

Et cum audiſſent decem indignati ſunt de duobus. Mar. 10.) Vide ut ex ſuperiori ſermone de ſubmiſſione diſcipuli profecerint, adhuc tulit illos, donec redderet meliores Chriſtus, ſed iterum tamen modeſtiæ eos admonuit, idq; ab exemplis, & diuerſis quidem. Scitis, inquit, quod principes gentium dominentur illis &c. Q. u. d. uos uocati ad regnum cælorum, nihil debetis ſimile habere, cum principibus & magnatibus ſæculi huius. Illi ſubiectis dominantur, & poteſtatem in eos exercent, par igitur erit, ut uos contra omnibus uos ſubijciatis ad ſeruiendum. Nam ut & alias monui, is demum in regno cælorum maior erit, qui pluribus ſe ad ſeruiendum addixerit, ſupra 18. Imitamini itaq; potius me regem cælorum, qui ueni nõ ſane, ut mihi miniſtretur, ſed ut ego miniſtrem alijs, neq; id officio leuiculo aliquo, ſed animam meam impendam pro redimendis multis. Huc uſq; & uos miniſtrare alijs oportet, tam abeſt, ut alij alijs inter uos dominari debeant. Mittite igitur uos decem, quam aduerſus hos duos indignationem concepiſtis. Neſciunt ipſi quid à me petierint, cuius illos admonui, ita uos modo pro re indigna uobis perturbamini, mittite ideo utriq; ſtultos hos, et prorſus alienos à regno cælorum affectus, et inſeruire ſinguli ſingulis annitimini, quod plures demerebimini, eo ut meliores ita & maiores euadetis. Reliqua ſupra 18. ab initio.

Vos autem nõ ſic, contra Anabaptiſtas.

Porrò hic putant Anabaptiſtæ ſeſe poſſe probare, alienum eſſe à Chriſtiano, ut magiſtratu fungatur, neq; poſſe quenquam ſimul, & magiſtratu fungi & Chriſtianum eſſe, eo quod hic diſcipulis Dominus dixerit, uos autem non ſic. Non animaduertentes, eos qui pie & ex uoluntate Domini, magiſtratum gerunt, nihil minus quam dominari, imò ſeruire maxime, & tanto pluribus, quanto pluribus præfuerint. Certe & Apoſtolos Chriſtus ſuam authoritatem in Eccleſijs habere uoluit, & ipſi, ut ſibi obediretur, magnopere requiſierunt. Verum quia eo nihil ſibi, ſed ijs tantum, quos regebant, ſalutem quærebant, ac Dei gloriam, præfuerunt quidem Eccleſijs, primas ubiq; habuerunt, credẽtes gubernarunt, dicto audite ſibi ſanctos uolebant, interim nihilominus ſeruierunt omnibus, dominati ſunt nemini.

Sic etiam in externarum adminiſtratione rerum, quis Moſcheh unquam dignitate præſtantior, & authoritate poteſtateq; formidabilior fuit, at quis ſimul unquam pluribus, magis ſedulo & ſummiſſe ſeruiuit, qui nihil ſcilicet omnino ſibi uel quæſierit uel acceperit unquã, ut de ſe apud Dominum gloriabatur 3. Moſcheh 16. ſed dies, noctesq; ut populi ſalutem promoueret, ferè ſupra uires deſudauerit. Si quis iam ſic magiſtratum gerat, & opera manuum Domini, ouesq; paſcuę eius, ad ipſius uoluntatem gubernet, quid quæſo aliud, quam ſeruiat omnibus quos gubernat? Non igitur regere & magiſtratu fungi, ſed ſibi quærere præcellentiam & poteſtatem, id demum eſt, à quo hic Chriſtus dehortatus eſt. Nam placet magis in hac generalitate hoc Domini dictum accipere, quam ad ſolos Apoſtolos id contrahere, eo quod omnino plus magiſtratus ſeruiat, nõ dominetur, habeatq; ſe per omnia ſecundũ præſentem Domini cohortationẽ. Reliqua ſupra 5. & 17.

Et egre-

Et egredientibus illis ab Hiericho, ſecuta eſt eum. Mar. 10. Luc. 18.) Matthæus & Marcus
A ſcribunt præſens miraculum à Domino æditum, cum à Hiericho fuiſſet egreſſus, Lucas aũt cum oppido appropinquaſſet. Hæc ſic accipio, quod Lucas ſatis habuerit hanc hiſtoriam, ut ex ea Domini benignitas, et in cæco fidei exemplum nobis commendaretur, deſcripſiſſe. Tũ etiam memoraſſe hæc prope Hiericho accidiſſe, cæterum non fuiſſe ſolicitum, de tempore, an dum oppidum ingrederetur uel egrederetur ea geſta ſint, ſicut nullus quidem Euangeliſtarum huiuſmodi circunſtantias anxie perſecutus eſt, quippe qui omnes in eo fuerint, ut Ieſum Dominum noſtrum, ex dictis & factis ſuis, oſtenderẽt Chriſtum ſeruatorem eſſe. Sic cũ Matthæus de duobus hic cæcis, quibus Chriſtus uiſum reſtituit, memoret, Marcus & Lucas ſatis habuerũt, Domini bonitatem & uirtutem declaraſſe in uno; ſimile & ſupra habuimus. 9. Miſſis igitur quæ extra rationem ſunt negotij Euangelici, rem ipſam perpendamus. In primis Domini bonitatem ubiq; ſeſe exerentem, ob quam & multa adeo ipſum turba ſequebatur. Mox fidem horum cæcorum, qui licet à turba increpiti, quoniam tamen urgebat eos non uulgaris neceſſitas, compeſci ſe haudquaquam ſinebant. Sic enim tum demum quiſq; uera intentaq; precatione Domini clementiam pulſabit, cum ſenſerit aliquam neceſſitatem, opiſq; recte inceperit indigere, ut ſupra 6. deprecatione differentes, & alibi diximus. Tum fidei illorum teſtem, ſaluationem iſtam, fili Dauid, de qua ſupra 1. in illud: filij Dauid, filij Abraham, & ſupra 9. in hiſtoria cæcorum. Poſtremo, quod ſanati Dominum grati ſecuti ſunt, Deum glorificantes. Nam quotquot redemptionem Chriſti uere perceperunt, ſeruatorem ſuum non poſſunt non ſequi, atq; in omnibus glorificare Deum, qui ex ſola ſua gratia, huc ipſos perduxit.

Reliqua hic notanda, ut de contactu Domini, item admiratione turbæ, & alia huiuſmodi, ſunt ſupra ſæpius indicata. Porrò ex Marco, qui etiam nomẽ huius cæci expreſſit, nam de uno duntaxat ille memorat, apparet ipſum uulgo celebrem fuiſſe, ſicut ille, de quo Iohan. 9. Etenim & hic mendicus fuiſſe deſcribitur. Bartimæus uero perinde eſt, atq; filius Timæi, ꝙ Marcus ipſe eſt interpretatus. Bar enim filium ſignificat, ut ſupra 16. dictum. Deniq; in eo, ꝙ palam hunc & alios mendicare Iudæi paſſi fuerunt, argumento eſt, legem dilectionis omniũ
B primam nimium fuiſſe tum apud eos obliteratam, quantumuis cerimoniarum uellent uideri obſeruantiſſimi, quod illis Dominus identidem opprobrat. Ad hæc peculiariter illis præceptum fuit, ne quem egere inter ſe paterentur 5. Moſcheh 15. Sed collapſa fide, nihil poteſt pietatis & integritatis, præterea conſiſtere.

CAPVT XXI.

ET cum appropinquaſſent Hieroſolymis, & ueniſſent Bethphage ad montem oliuarũ, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos, dicens eis. Ite in caſtellũ quod contra uos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea, ſoluite & adducite mihi. Et ſi quis uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet, & confeſtim emittet eos. Hoc autem totum factum eſt, ut adimpleretur quod dictum eſt per prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion. Ecce rex tuus uenit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis. Euntes autem diſcipuli, fecerunt ſicut præceperat illis Ieſus.

Et adduxerunt aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper eos ueſtimenta ſua, & eum ſuper illa collocarunt. Plurima autem turba ſtrauerunt ueſtimenta ſua in uia. Alij uero cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in uia. Porro turbæ quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant, dicentes. Hoſanna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini, hoſanna in altiſſimis. Et cum intraſſet Hieroſolyma, commota eſt uniuerſa ciuitas, dicens: Quis eſt hic? Turbæ aũt dicebant. Hic eſt Ieſus ille propheta a Nazareth Galilææ. Et intrauit Ieſus in templum Dei, & eijciebat omnes uendentes & ementes in templo, manſasq; numulariorum, & cathedras uendentiũ

C columbas euertit. Et dixit eis, Scriptum eſt, Domus mea domus deprecatio-
nis uocabitur. At uos feciſtis illam ſpeluncam latronum.

Et acceſſerunt ad eum cæci & claudi in templo, & ſanauit eos. Et cum ui-
diſſent principes ſacerdotum, ſcribæ mirabilia quæ fecerat, & pueros claman
tes in templo, & dicentes: Hos anna filio Dauid, indignati ſunt, & dixerunt
ei: Audis quid iſti dicunt, Ieſus aũt dicit eis: Quid ni? Nunquam legiſtis, Ex
ore infantium & lactentiũ perfeciſti laudem? Et relictis illis, exijt e ciuitate in
Bethaniam, & diuerſatus eſt illic. Mane aũt reuertens in ciuitatem, eſurijt. Et
cum uidiſſet fici arborem unam in uia, uenit ad eam, & nihil inuenit in ea, niſi
folia tantum. Et ait illi: Ne poſthac ex te fructus naſcatur inæternum. Et are-
facta eſt continuo ficus. Et eo uiſo diſcipuli mirati ſunt, dicentes: Quomodo
continuo exaruit ficus? Reſpondens autem Ieſus ait eis. Amen dico uobis, ſi
habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolum hoc quod accidit ficui, facie
tis, uerum etiam ſi monti huic dixeritis, tollere, & proijce te in mare, fiet. Et o-
mnia quæcunque petieritis in deprecatione credentes, accipietis. Et cum ue-
niſſent in templum, acceſſerunt ad eum docentem principes ſacerdotum, &
ſeniores populi, dicentes. Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit iſtam
autoritatem. Reſpõdens autem Ieſus dixit eis. Interrogabo uos & ego quid-
dam, quod ſi dixeritis mihi, & ego uobis dicam qua authoritate hæc faciam.
D Baptiſmus Ioannis unde erat, e cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant
apud ſe, dicentes. Si dixerimus e cœlo, dicet nobis, Quare ergo non credidi-
ſtis illi? Sin autem dixerimus, ex hominibus, timemns turbam. Omnes enim
habent Ioannem ut prophetã. Et reſpondentes Ieſu dixerunt. Neſcimus, Ait
illis & ipſe. Nec ego dico uobis qua authoritate hæc faciam. Quid autem uo-
bis uidetur? Homo habebat duos filios, & accedens ad priorem, dixit, Fili,
uade hodie operare in uinea mea. Ille autem reſpondens, ait, nolo. Poſtea ue-
ro pœnitentia motus abijt. Accedens autem ad alterum, dixit ſimiliter. At ille
reſpondens, ait: Ego domine, & non abijt. Vter e duobus fecit quod uoluit
pater? Et dicunt ei. Prior. Dicit illis Ieſus. Amen dico uobis, quod publicani
& meretrices præcedent uos in regnum Dei. Venit enim ad uos Ioannes per
uiam iuſtitiæ, & non credidiſtis ei, publicani autem & meretrices crediderũt
ei. Vos autem cum uidiſſetis, non fuiſtis commoti pœnitentia poſtea, ut cre-
deretis ei. Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui
plantauit uineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit
turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus eſt. Cum autem tem-
pus fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, ut acciperent
fructus ipſius. Et agricolæ apprehenſis ſeruis eius, alium ceciderunt, alium
occiderunt, alium uero lapidauerunt. Iterum miſit alios ſeruos plures priori-
bus, & fecerunt illis ſimiliter. Nouiſſime autem miſit ad eos filium ſuum, di-
cens: Reuerebuntur filium meum. Agricolæ autem uiſo filio, dixerunt intra
ſe. Hic eſt hæres, uenite occidamus eum, & occupemus hæreditatem eius. Et
apprehenſum eum, eiecerunt ex uinea & occiderunt. Cum ergo uenerit do-
minus uineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Mali cum ſint, male perdet
illos, & uineam ſuam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum tempori-
bus ſuis. Dixit illis Ieſus, Nunquam legiſtis in ſcripturis, Lapidem quem re-

probauerunt ædificãtes, hic factus eſt in caput anguli. A domino factum eſt
A hoc, & eſt mirabile in oculis noſtris?

Ideo dico uobis, auferetur a uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit ſuper lapidem illum, confringetur, ſuper quem uero ceciderit, conteret eum. Et cum audiſſent principes ſacerdotum ac pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de ſe diceret. Et quærentes illi manus inijcere, timuerunt turbas, quoniam tanquam prophetam eum habebant. Et reſpondens Ieſus, iterum dixit eis per parabolas, & ait.

LVcas ante hanc hiſtoriam memorat, inſigne illud exemplum reſipiſcentiæ, in Zachæo publicanorum principe & diuite. Qui accenſus deſiderio uidendi IESVM ingreſſum iam, & perambulantem Hiericho, cum uidere eum præ turba non poſſet, ſtatura puſillus, in arborem aſcendit Sicomorum. E qua mox eũ Dominus cum eo loci ueniſſet, deuocauit, addens oportere ſe apud ipſum manere, qui feſtinans ut iuſſus erat deſcendit, Dominumq́ hoſpitio gaudenter ſuſcepit, ne quicquam murmurãtibus omnibus, quod apud hominem peccatorem diuertiſſet. Quo autem appareret, quam non ſine cauſſa ad hunc peccatorem diuertiſſet, dono utiq́ & ſpiritu Domini factum fuit, ut ſtans Zachæus diceret Domino: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine do pauperibus, & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Cui Dominus reſpondit, hodie ſalus domui huic contigit, eo ꝙ & ipſa filia ſit Abrahæ, uenit enim filius hominis &c. Egregie ꝑfecto huius nõ diuitis modo, ſed & publicanorũ principis, in munere ſane lucroſo conſtituti, conuerſio, uerum comprobat id, quod Dominus ſuprà 19. dixit, Deo poſſibile, etiam diuites regno cælorum adducere, quod alioqui difficilius eſt, quam ut camelus ingrediatur per foramen acus.

Operæprecium uero eſt, uidere in hoc Zachæo, iuſtificationis ordinem uimq́ reſipiſcentiæ. Primum cognoſcendi IESV deſiderio accẽnſus fuit, per famam utiq́ de ipſo, & ſpiri-
B tum patris trahentis ad filium. Sic primum omnium eſt, audire Euangelion, & trahi à patre immiſſo deſiderio Chriſti per ſpiritum. Mox quærenti, Dominus ſe largius multo, quam auſus ille fuiſſet petere, exhibuit. Sic omnibus uſu uenit, ſimul atq́ Chriſtum quærunt, exhibet enim ille ultro ſe, & multo quam quiſquam auſit petere benignius. Sed dum Chriſtus ſe hoſpitem peccatori offert, murmurant reliqui omnes, id indicat, mundi gratiam amitti, ut primum Chriſtus recipitur. Quanquam ſanè inſolens uideri oportuit, tantum iuſtitiæ adſertorem, ad infamem adeo publicanum diuertere. Verum oportuit medicum adire ægrotum, & medicinæ tam auidum. Alij & ſi laborabant, ut tamen morbum non agnoſcebant, ita medicũ & medicinam auerſabantur. Hinc uero & ratio uitandi ſcandali diſcenda. Nam non fuit ueritus Dominus offendere totas turbas, ut unum peccatorem patri adſereret. Indubie autem id fecit, quod plus ex hoc uno, quam reliquis omnibus illuſtrare gloriam patris potuit.

C Porrò ilico non reſtituit ſolum Zachæus ſi quid aliquem defraudaſſet, ſed dat præterea dimidium bonorum ſuorum pauperibus. Ita mox, ubi Chriſtus uera fide receptus fuerit, neceſſe eſt ſequi bona opera, ſed uera, nempe dilectionis. Atq́ ita demum plena eſt & perfecta hominis ſalus, ipſeq́ familiæ Abrahæ cooptatus, ſicut domum Zachæi, Dominus pronunciauit filiam Abrahæ quæ ut ueriſimile eſt, ethnica fuit, & ſi non ethnica, certe munere illo infami Publicanorum, ſeſe ethnicis ſimilem fecerat, prorſus profanata. Reliqua quæ hic forſan notanda eſſent, pluries iam annotata ſunt in ſuperioribus. Hæc audiẽtibus, cum prope Hieroſolyma eſſent, & confeſtim manifeſtandum regni Dei exiſtimarẽt, parabolam adiecit, de diſtributis talentis, quã infra 25. tractabimus. His uero dictis, ſcribit Lucas, ibat pergens aſcendere Hieroſolyma, & ſubiunxit hiſtoriam de ingreſſu Domini in Hieruſalem, quam noſter principio huius capitis ponit.

Et cum appropinquaſſet Hieroſolymis. Mar. 11. Luc. 19. Iohan. 12.) Specimen quoddam regni ſui Chriſtus antequã pateretur, exhibere tũ toti populo, tũ hoſtibus ſuis uoluit, ut inde bonos in fide erga ſe cõfirmaret, malos redderet inexcuſabiles. Magnifica igitur pompa, planeq́ regia, ſi deſideriũ & applauſus ſpectes populi, ac uirtutẽ qua è tẽplo negotiantes eiecit, ſeſeq́ atrociſſimis hoſtib. ſuis formidabilẽ exhibuit, & ſimul pluſq̃ plebeia humilitate, inſidẽs aſello, nihil minus quã regio uectore, ac reliqua quoq́ ſui ſimilis, hoc eſt, ſerui formã præ ſe ferẽns, Hiero-

In ſumma humilitate, ſummam gloriam Chriſtus demonſtrauit.

C rens,Hieroſolyma ingreſſus fuit. Quo utiq; declarabat, ſe omnē à patre poteſtatē accepiſſe,
cui cum uellet oportere cedere omnia,ſed uelle modo humilitatem ſerui,tam in ſeipſo, quā
ſuis exhibere, atq; per humilitatem crucis,ad gloriā ſuam ingredi. Mori enim & poni omnia
noſtra oportet,antequam quæ Dei ſunt recipiamus,huius ergo exemplum,cum hic tum ali-
as ubiq; Chriſtus nobis prætulit, eoq; ne uel puderet nos humilitatis, qua peripſema prorſus
mundo eſſe nos oportet, uel frangeret uſq; ita crucifigi,tam in ſe,quam ſuis perſæpe declara
uit,nihil eſſe apud Deum,& humilitate potentius,& cruce fœlicius.

Exemplum Pauli. Hinc Paulus ſcribit libētiſſime ſe gloriari in infirmitatibus ſuis,ut ihabitet in ſe uirtus Chri
ſti,eoq; ſibiipſi placere in infirmitatibus,in contumelijs,in neceſſitatibus,in perſecutionibus
in anxietatibus pro Chriſto,quod tum robuſtus ſit,cum habeatur infirmus 2.Corin.12. Sic
& Galatis. Abſit ut glorier niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus
crucifixus eſt,& ego mundo,Gal.6.In infima ergo pro Deo humilitate,ſummam dignitatē
in deiectiſſima infirmitate,potentiam inuictam, in cruce ignominioſiſſima, uere cæleſtem
gloriam ſitam,& electis omnibus expectandam,Chriſtus ſuo hic exemplo docuit,omnium
iuxta abiectiſſimus & glorioſiſſimus,ſimul infirmus ſumme, & ſumme potens, afflictus ac
contritus ſuper omnes pariter & feliciſſimus ac beatiſſimus adeo,ut nemo niſi per ipſum,fe
lix & beatus queat euadere. Hæc longe ante de eo propheta Zacariah.9.prędixit. Cuius ua
ticinium Ebra. ſic habet. Exulta ualde filia Tzion,iubila filia Ieruſchalaim,ecce rex tuus ueni-
et tibi,iuſtus & ſaluatus ipſe,pauper & uectus aſino,pulloq; aſinarū. Nihil his diſcrepat,quod
citauit Euangeliſta,niſi quod hæc duo,iuſtus & ſaluatus omiſit,quia uoluit hic duntaxat oſtē
dere impletum hoc uaticinium, in eo quod Dominus ut rex & Chriſtus ſalutatus ingreſſus
Ieruſalem fuit,licet ſimul ſumme humilis,& in ſeipſo quidem,nihil regium præ ſe ferens,in-
ſidens pauper aſino,ac reliqua quoq; admodum deiectus & contemptus. Hactenus & à Io-
hanne adductum hoc uaticinium legitur. Porro ſaluatum propheta ſic Chriſtum prædicat,
ut Paulus dilectum & ipſe ſe omni poteſtate in cælo & terra donatum etenim ſic a morte ſer
uatus eſt,ut iam ſuis quoq; deuicerit in ſempiternum. Ebręi ad opem ferendam Meſiach ſuo
contra eos & magog referunt.

D Quod autem Euangeliſta manſuetus habet,ubi propheta עני, id eſt, pauper uel afflictus,
nihil diuerſitatis eſt,nemo enim manſuetus eſt,niſi qui afflictionem æquo animo tolerat,at-
q; ita ſimul pauper exiſtat. Ad hæc non fuit Chriſtus niſi cum manſuetudine pauper. Sed de
hac uoce ſupra fuſe,in illud beati pauperes ſpiritu,cap.5. Hoc & Iudæi hic tradunt עני idem
eſſe quod ענו. Neq; illud uariat,quod Euangeliſta reddidit,ſedens ſuper aſinam & pullum fi
Filius iugalis. lium ſubiugalis,ſecutus forſan uulgatam tum lectionem, idem enim eſt, cum eo quod pro-
pheta dicit,ſediſſe ſuper aſinum pullumq; aſinarum. Porro pullum aſinarum,more ſcriptu
ræ,pro aſino dixit, figura enim eſt illa prophetis familiariſſima, qua idem mutatis uocibus
gemināt. עיר enim quod noſtri pullum ſolent reddere,non pullum proprie ſed idoneum iā
equitationi iuuencum ſignificat, ut ex Iudic.12.& alijs aliquot locis ſatis liquet. Noſter ergo
pro pullo filio aſinarum,pullum filium ſubiugalis poſuit, epithoto aſinæ, pro aſina abuſus.
Sedit ſuper ſolum pullum. Quoſdam uero & hoc torſit,quod noſter memorat,Domino aſinam & pullum eius addu
ctum,atq; ſuper eos collocatum,anxie igitur diſputant in eo, quomodo ſederit ſuper utrun-
q;. Sed non ſedit Dominus niſi ſuper pullum,ut reliqui tres Euangeliſtæ memorant cum pro
pheta,licet ſimul aſina fuerit Domino adducta,& eſt Synechdoche, quod Matthæus ſcribit,
Dominum ſediſſe ſuper eos.

Porro quomodo Chriſtus rex Tzion,hoc eſt Eccleſiæ Dei,regni electorum,undecunq; il-
los ſibi Dominns adduxerit,exiſtat,uere iuſtus,& iuſtificans atq; ſaluans in ſe credentes,dictū
ſupra eſt cap.1. in illud: Ille qui dicitur Chriſtus cap.3. In illud: Pœniteat uos appropinquauit
enim regnū cælorum quarto in illud,Et circumibat totam Galilæam,ubi & præſens uatici-
niū adductū prolixius eſt,ac alijs locis pluribus. Iā ad quædā hiſtoriæ huius ſingulatim. Vene-
rat uſq; Berphagen & Bethaniā pedes,hoc eſt, proxime Ieruſalaim, ac tum demū mittit pro
iumēto,hoc ſatis declarauit,non corporis ſui cauſſa, ſed propter myſteriū regni Dei, in ſidēs
aſino,ingredi urbē uoluiſſe. Quod & id cōprobat, quod pullo inſedit,ſuper quē nemo hominū
adhuc ſederat,eoq; aduehendū indubie parum cōmodo. Simul tamen per hæc indicaſſe,ui
detur,indomita etiā,& quæ aliena habentur,ſibi paritura omnia, ſimul atq; uoluerit. Nam
hic aſinus pro quo miſerat diſcipulos,aliorū erat,uerum ubi qui illic ſtabāt audierunt, ipſum
eo opus habere,continuo permiſerunt. Id quod diſcipulis quos miſerat,fore prædixerat, ut
& inuenturos illum ligatum,quam primum in uicum fuiſſent ingreſſi.

Cum ergo his declarauit,ſuæ poteſtati omnia ſubiecta, & ſiquid uelit ſibi adduci,quamli-
bet

bet uel id per ſe ferox atq; indomitũ ſit,uel alij repugnent, ſibi tamen acceſſurũ & morigerũ futurum non inepte gentium populum, nullas antea Dei leges expertus, quem & ſi ſuper-
A ſtitionum adſertores ſibi retinere deuinctum,ſemper pro uiribus conati ſint, Apoſtoli tamen Domino per Euangelion adduxerunt,ſubditumq; reddiderunt,intelligetur. Vt enim non ſit allegoria,eſt tamẽ certe in eo ſimilitudo,ac tacita quædam parabola adumbrata. Verum utcunq; hæc habeant,certum eſt,in his Dominum ſuam potentiam ac diuinitatem manifeſtare ſuis uoluiſſe,quo minus de ſe cum paulo poſt,cum peccatoribus reputatus, in cruce mo reretur,deſperarent. Quæ profecto & nobis fidem in ipſum confirmare debent, agnoſcentes ei,& in humilitate omnia tum cognita,tũm ſubiecta fuiſſe.

Porrò quod quidam per caſtellum,unde aſinum ligatum Dominus adduci ſibi iuſſit, Ieruſalem intelligunt,præter rationem faciunt,cum nuſquam alias tantam urbem, τὴν κώμην, id eſt,uicum,à Domino uel alijs in ſcripturis uocatam legerint. Neq; firmum eſt,uicum uocatam hic à Domino,quod in uicum eſſet redigenda,neq; enim in uicum, ſed in puluerem redacta fuit,funditus exciſa. Multo magis friuolũ eſt,quod quidam ex eo,quod illud κατέναντι uel κατ᾽ ἔναντι,latine,contra,uerſum legerunt,ſignificatum eo docuerunt, Ieruſalem Apoſtolis fore aduerſariam,& ita prædicandum mundo Chriſtum, qui ſemper prædicatoribus ad uerſetur. Pluſquam frigida hæc commenta ſunt,& Chriſtianis fugienda,ut quibus ſcripturæ authoritas labefactetur. Etenim hoc contra non plus eſt, quam ſi ante uos interpretes uertiſſent. Vel ergo de ſuburbijs Ieruſalem, uel alio quopiam uiculo, ut plures circa urbem fuere, Dominus intellexit, cum iuſſit diſcipulos in oppoſitum ipſis uicum abire, indeq; ſibi quem mox inueniſſent,aſinum ligatũ,adducere. Etenim plures extra urbem habitationes fuiſſe, Ioſephus memorat,quarum aliquot poſtea Rex Agrippa muro cinxit,lib. de bello Iudaico 6. cap. 6. Atqui quod diſcipuli Chriſti,ueſtimenta ſua ſuper aſinum poſuerunt,Dominumq; ſuper eum collocarunt,quod alij ſuas ueſtes,alij frondes arborum in uiam ſternebant, quod cum ramis palmarum ei obuiam ingenti numero ibant, qui Hieroſolyma ad feſtum uenerant,quod turbæ præcedentes & ſequentes illi ut Chriſto acclamabant, benedictus qui uenit in nomine Domini,atq; cum gaudio Deum laudabant,ſuper omnibus quæ uiderant uirtutibus,ut id peſſime Phariſæos ureret,hæc omnia ad hoc fieri uoluit,ut oſtẽderet quanta eſſet *Specimen futuræ gloriæ ſuæ exhibuit.*
B potentia rerum omnium præditus,& futuræ ſuæ gloriæ, ad quam per crucem parabat ingredi,ſpecimen quoddam exhiberet. Alias enim ſemper iſta fugerat,malens miniſtrare, quã ut ſibi miniſtraretur.

Acclamatio uero illa,Hos anna filio Dauid &c.ex pſalmo 117. ſumpta fuit,ubi ita legitur poſt alia,ad præſentem Domini pompam proprie reſpondentia. Lapidem reprobauerunt ædificantes,factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, eſt mirabile in oculis noſtris. Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Obſecro Domine,ſerua nunc,obſecro Domine,da iam proſperitatẽ. Benedictus qui uenit in nomine Domini &c. Hic illud, obſecro Domine &c. Eb. legitur, אנא יהוה הושיעה נא,אנא יהוה הצליחה נא, hoc eſt. Ana Adonai hoſciah na,ana, Adonai, hatzelichah na. Hinc iam patet, ꝙ hoc noſter habet, Hos anna filio Dauid,comprecationem fuiſſe,qua ſalutem Domino.tanqnam Chriſto,uero Dauidis filio,regniq; eius beatum ſucceſſum,precabatur. Agnoſcebant nanq; benedictum Domini Chriſtum ipſum eſſe,qui regnũ Dauidis eſſet reſtituturus. Vnde dicebant, benedictus qui uenit in nomine Domini. Q.u.di. Hactenus uarijs tyrannis preſſi ſumus,nũc gloria Deo,ſalus uero & proſperitas hinc noſtro regi,qui in nomine Domini,hoc eſt, à Deo deſtinatus,& unctus nobis aduenit,faue nunc,iuua & ſalua.qui habitas in altiſſimis. Et illud apud Marcum. Benedictum quod uenit regnum, in nomine Domini, patris noſtri Dauid. Et apud Lucam,pax in cælo,& gloria in altiſſimis, quo ſignificare uolebant, nunc demum in cælis,ueram hominibus pacem donatam, & diuinæ bonitatis gloriam effulſiſſe. Ergo Hos anna,à Græcis pro Hoſchiah na,ſcriptum eſt,id eſt,ſaluuum fac nunc.

Hæc omnia nobis commendant regnum Chriſti, quod ſolum in nomine Dei uenit, alia ſua quærunt & Satanæ merent,in quo ſolo ſalus,proſperitas, benedictio, pax & gloria, in quo tum ſumus, quando Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum uera fide agnoſcimus, qui morte ſua,nos Satanæ tyrannide liberauit, qui ſpiritum iuſtitiæ dedit, qui demum peccatis omnibus nos purgaturus,& ſolida iuſtitia,patriſq; uoluntate repleturus ſit, per quem filij & hæredes Dei ſumus in æternum. De quibus in paulo ante citatis locis plura.

Sed diligenter notandum,quod Lucas ſcribit, præterea in hac pompa accidiſſe. Nempe Dominũ conſpecta Ieruſalẽ,fleuiſſe ſuper eã, atq; dixiſſe ſi cognouiſſes & tu, & quidẽ in iſto die tuo,quæ ad pacem tuam &c. Vide ineffabilem Chriſti, etiã in perituros Iudæos amorẽ,

qui in

C qui in ſumme hoc glorioſo triumpho, lachrymas ei extudit. Huiuſmodi autem cogitatio-
ne uerisimile eſt pectus Domini exæſtuaſſe. En uenio tibi, ò filia Tzion & Ieruſalem, rex tu-
us & ſaluator, ut tibi prophetæ tui prædixerunt, ſed pauper & humilis, ideo contemnis me
à quo ſolo iuſtitiam & uitam accipere poſſes. O Vtinam & tu cognouiſſes, quæ ad pacem
tuam, ſcilicet facerent, nec ita ſtuperes in malum tuum. Et id quidem in iſto die tuo, cum te
ad cognoſcendum hæc, tot ac tanta inuitant. Nunc enim dum me habes, regnum cęlorum
tibi annũciantẽ, dies ſalutis & uiſitationis tuæ tibi ortus eſt, quod ex uita atq; doctrina mea,
totq; præclaris uirtutibus pridẽ debueras agnoſcere. Sed ò terq; quaterq; infelix. Nunc iſta
abſcondita ſunt ab oculis tuis, ideo inſanis & ſæuis contra me, dabisq; me neci, quẽ cũ his
turbis regem & ſaluatorem tuum debebas ardentiſſimis animis excipere. Hinc autem non
diu poſt eueniet, ut circundata ab hoſtibus ac poſt infandæ infelicitatis exempla, tandem ex
cindaris funditus, occiſis filijs tuis, atq; euerſis adeo omnibus ædificijs tuis, ut ne lapis quidẽ
ſuper lapidem relinquatur. Quæ indicibilia mala, ideo ſuper te uenient, quod non agno-
ueris tempus uiſitationis tuæ, hoc præſens in quo te gratia patris, per me uiſitauit, atq; ad ſa
lutem tam benigne uocauit, quantum nec antea, nec poſtea unquam.

Atq; ita uidetur uero magis conſonum, ut iſtam Domini orationem, ſi cognouiſſes &
tu &c. in optandi forma legamus, quam cum reticentia, ut ſubaudias illud, curares probe
enim cohæret, ſi & tu in hoc quidem die tuo cognouiſſes, quæ ad pacem tuam, ſubaudi faci
unt, aut pertinent. Alioqui & aliquid ſubaudire oportet, quod uerbo (cognouiſſes) reſpon-
deat. Ad hæc fauet huic lectioni, & quod ſubnectitur: Nunc autem abſcondita ſunt, &c. id
eſt, non cognoſcis quæ ad pacem tuam facerent, quæ optarim te cognoſcere.

Et cum intraſſet Hieroſolyma commota eſt.) Et hæc ad gloriam Chriſti faciebant ſi-
cut & quod poſt hiſtoriam de eiectis negotiatoribus è templo, noſter narrat, nempe acceſſiſ
ſa ad eum cæcos & claudos in templo quibus ſanitatem contulit. Sicut & diſcipulorum ei-
us atq; puerorum, in templo illa acclamatio: Hos anna filio Dauid. Ob quam cum indigna
rentur principes ſacerdotum, atq; ſcribæ, & peterent ab ipſo, ut illos increparet, tanquam in-
D digna ipſo hæc acclamatio eſſet, reſpondit illis: ut Lucas ſcribit. Dico uobis, quod ſi hi tacue
rint, mox lapides clamabunt. Quo ſignificauit, adueniſſe iam tempus, quo ſe Chriſtum prę
dicari pater ſtatuiſſet, eoq; nulla id poſſe authoritate prohiberi, adeo, ut citius lapides præco-
nium ſuum cantaturi eſſent, quam ut illud poſſet taceri. Hinc monemur, cum uiſum patri
fuerit, tum demum Chriſtum prædicari feliciter, & quidem inuicte, ut nulla id ui prohibe-
ri poſſit.

Lapides clamabunt. Apud Matthæum legimus, cum principes ſacerdotum dixiſſent ei: Audis quid iſti dicũt?
quaſi uero non deberet eas acclamationes ferre, reſpondiſſe eis: Quid ni? Nunquam legi-
ſtis: ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem? Quaſi dixiſſet: Quod ego laudor pa-
ter laudatur, Dei eſt omnis iſta gloria, qui me iam tãdem miſit, per quem futurum eſt, ut per
Ex ore infantium & lactẽtium. omnem terram nomen ipſius admirabile, celebretur, totusq; orbis laudes eius ſuper cælos
uſq; attollat, de quo pſal. 8. canit. Iam hæc prędicatio, per infirmos & infantibus ſimiles (ipſi
enim nihil loquẽtur, ſed loquetur in eis omnia ſpiritus patris) perficietur, huius interim ceu
ſpecimen quoddam ferte haſce puerorum & diſcipulorum meorum uoces. Nihil falſum
nihil me indignum dicunt. Cæterum Eb. ita legitur: Ex ore infantium & lactentium
fundaſti uirtutem, propter aduerſarios tuos, ad frangendum hoſtem, & ultorem. Verũ ſen-
ſus cum eo, quod Euangeliſta, è Græcis exemplaribus adduxit, idem eſt. Tum enim uirtus
Dei, ex ore infantium & lactentium fundatur, cum illa inuicta cunctis hoſtibus dei prædica-
tione euulgatur. Sic ſane propter aduerſarios ſuos hoſce Iudæos fortiſſime & inuicte ex ore
infantium, & pueris ſimilium Apoſtolorum, gloriam uirtutemq; ſuum Chriſtũ, Deus per
orbem prędicari fecit. Vnde ille multo glorioſius exaltatus fuit, quàm eum hoſtes iſti ignomi
nioſe unquam deiecerant. Hinc uero & confractus eſt hoſtis & ultor Satan cum omni ſuo
ſatellitio. Nam per Euangelion omnis illi uis & potentia adimitur, regnante Chriſto in o-
mnibus qui Euangelio fidem habent. Hinc docemur illud, Deum diligere ſtulta ſecundum
mundum ut pudefaciat ſapientia: imbecillia, ut pudefaciat robuſta &c. 1. Corinth. 1. Deinde
eos demum uere poſſe Chriſtum prædicare, qui conuerſi fuerint & pueri euaſerint, de quo
ſupra 18. Nam ſua uacare eum omnino oportet, qui Dei Chriſtiq; gloriam uolet adſerere.

Et relictis illis exijt è ciuitate in Bethaniam, Mar. 11.) Marcus habet: cum circumſpexiſ-
ſet omnia, iamq; tempus eſſet ueſpertinum, egreſſus eſt Bethaniam cum duodecim. Noctu
ſemper illis diebus Ieruſalem egrediebatur, non tam, ut furorem Iudęorum, dum hora eius
appropinquaret, declinaret, quam ut imminente iam ſupplicio, quod homini ei non potuit

non

A non potuit nõ formidabile eſſe,crebrius cum Patre per orationẽ colloqueretur,eoq; ſeſe cõfir maret. Nam ſcribit Luc. in fine.21.capitis. Docebat autem interdiu in templo,noctu uero exi ens diuerſabatur in monte,qui uocabatur oliuarum. Etenim Bethania monti oliuarum ad hærebat. Relictis ergo illic diſcipulis,ut quieti indulgerent,ipſe in monte cum Patre agebat. Die quidem dum prodeſſe alijs docendo potuit,ſua omnia poſthabuit, noctu cum docendi nulla eſſet oportunitas,aut alias proximos demerendi,a Patre ſibi orãdo robur petebat, quo rurſus die, pluribus & efficatius commodaret. Diſcamus ergo & nos hinc, crebro colloquiũ cum Deo per ſanctas preces petere,omnia tamen ſaluti fratrum promouendæ, poſthabẽtes. Verum de precatione & ſeceſſu ad precandum,ſupra.6.&.14.

Mane autem reuertens in ciuitatem,eſurijt.Mar.11.) Mira uero eſuries, quam uoluit Dominus ſaturare ex arbore,cum nondum eſſet tempus ut fructum haberet, ſicut Marcus teſtatur. Quam præterea cum fructus non haberet,ſed tantum folia,pro ratione ſcilicet temporis; execratus fuit,ut exareſceret. Poſtridie ergo Hieroſolyma ipſis reuertentibus, cum pridie facta ueſpera,prò more Domini,Bethaniam petijſſent,ſicut clare Marcus memorat, uiderunt hãc ficum totam exaruiſſe,cuius Petrus Dominum admonebat. Ibi quidem nihil aliud myſterij eis expoſuit,tantum ab hoc facto,ad firmiter fidendum Deo,ipſos hortabatur, pollicens, ſic omnia ipſis fore poſſibilia,etiam tranſferre montes,imo nihil omnino eſſe,quod non exoraturi eſſent,ſi modo id ſe exoraturos crederent. Tum ut orantes,remitterent, ſi quid contra aliquem haberent. De his uero ſatis ſupra.6.ubi de precatione. Item.8.ubi de fide, diſputauimus,& iam ſupra.17.poſt hiſtoriam ſanati lunatici,ac demum,de remiſſione fraternæ iniuriæ.5.in illud: Si offers munus tuum,&c.18. Indubie igitur Dominus execrando arborem fici, fidei efficatiam ſuis uoluit declarare. Sed præterea uidetur,& populi Iudaici ſterilitatem illa adumbraſſe,qui ſuum tempus ut fructum ferret pietatis,nunq; habere uoluit,eoq; tãdem à Deo execratus fuit,ut exarueri radicitus,& iam ſicut fructibus uſq; caruerat,nec folijs ceremoniarum,ſeſe fruſtra poſſit uenditare. Videamus uero & nos,ne tantum uerborum & externi cultus ſpeciem,ſine ſolidæ pietatis fructibus habeamus,qui plantatio Domini modo habemur. Nequit ſane abſq; bonis fructibus eſſe arbor bona.

Execrata arbor fici.

Et intrauit Ieſus templum Dei,& eiecit.Mar.11.Lu.19.) Etiam hac expulſione negociatorũ e templo,mirifice ſane uirtutem ſuam declarauit. Quod factum ideo,hoc loco,tractare libuit, quod ſicut clare ex Marco liquet,poſtridie,q; inſidens aſino Hieroſolyma,cum turbis ſibi fœlicia comprecantibus,ingreſſus fuiſſet,à Domino geſtum ſit, licet à Matthæo & Luca, narratũ ſit,quaſi in ipſo die illius magnifici ingreſſus,geſtum eſſet. An Ioan. autem cap.2. idem uel ſimile memoret,non auſim pronunciare,adeo incurioſos ordinis,rerum à Domino geſtarum fuiſſe Euangeliſtas uideo,quanq; magis ſimile,q; idem uideatur. Verum ut hæc per ſe ad negotium pietatis non faciunt,ita ſine iactura pietatis ignorantur. Nos magis expedamus, licet illa quæ in templo Iudæi emebant,& uendebant,atq; negotiabantur,inſtituta eſſent,ut uerisimile uidetur ad promouenda ſacrificia,quo in promptu quiſq; pro pecunia hoſtiam inueniret,& tempus adhuc eſſet,quo externus ille cultus uigere debuit,Domino tamen intolerabilia fuiſſe,poſtq; in ijs quæſtum impij facerent. In totum quidem,beneficentiam præ ſacrificiis,& ſui cognitionem præ holocauſtis,Deus uſq; uoluit,quanto minus ergo ferre potuit,ſacrificia & holocauſta,quæ non modo,beneficentiæ & cognitioni eius,hoc eſt,dilectioni et fidei præferebantur,ſed prætextus præterea erant hic impugnandi,& quæſtui malorum tota ſeruiebant.

Dies ſecũdus.

B

Expendamus modo,quid in noſtris templis,multis iam ſæculis placere Deo potuerit. Vbi nihil non ſeruijt peſſimorum auaritiæ & libidini. Ipſum Dei ſanctiſſimum uerbum, religionis noſtræ ſymbola,eleemoſynæ,quid: nihil tam ſanctum,ac diuinum fuit,quod non deploratiſſimorum cupiditibus fuerit proſtitutum,præter innumera illa hominum commenta & ſuperſtitione plena,quæ una habendi cupiditas excogitauit,fouit & auxit. Sane nunq; ita Iudæi è ſuo templo ſpeluncam fecerunt latronum,ut noſtri ex ſuis,quorum rapacitati & latrocinijs,quæ in templis noſtris exercuerunt,illorum auaritia haudquaq; poſſit conferri.

Porro locus iſte,quem adducit: Domus mea,domus orationis uocabitur, Ieſch.56.legitur. Tametſi autem ibi Vates de ſpiritali potius domo Dei loquatur,ad quam Dominus illic promiſit,adducturum ſe,quotquot fœdus ſuum apprehenderent,eoq; domum orationis uocandam omnibus populis(nam externa illa pridem ſublata eſt,neq; unquã ex omnibus populis ad eam adducti fuere)recte tamen hunc locum hic Iudæis Chriſtus obiecit,quod & tum,in illo externo templo,uerum Dei templum,Eccleſia ſanctorum,conueniebat, quare ſoli orationi ueræq; pietatis ſtudijs,illic locus eſſe debuerat,quod cum ipſi poſthabuiſſent, ac inipijs lu‑

E cris

C cris eam proſtituiſſent,opprobrat iure ipſis,factam ipſis ſpeluncam latronum. Quod enim latrones,in ſpeluncis ſuis hominibus ſpoliandis inſidiantur,id iſti admittebant in tẽplo Dei, tanto peiores latronibus,ꝙ ſub prætextu cultus Dei latrocinabantur,deniq; cum illi uel res ſolas auferant,aut ſi maxime lædant,corpus uel uulnerent,uel occidant,iſti animas ſuperſtitionibus perdebant. Quos proh dolor noſtri ſacrifici & monachi longiſſime in his omnibus ſuperarunt. Nam cum illi unum duntaxat templum,idq; iuſſu Dei,haberent,iſti innumera fecerunt:præteritis & pereuntibus uiuis Chriſti templis,ꝙ id abſq; iuſſu Dei:illi habebant diuinitus ſanctificatum,hi ab Epiſcopis miris exorciſmis execrata,illi per ſacrificia diuinitus inſtituta negotiabantur,iſti cottidie nouas fraudes commenti ſunt,ex inuentis hominum. Mittẽtes ergo miſeros iſtos,agnoſcamus,non habere nos niſi uiua Dei templa, & illic domum Dei & domũ eſſe orationis,ubi uel duo aut tres in nomine Chriſti conuenerint,alijs templis manu factis,opus nõ habemus,niſi ꝙ ex:tructis iã,ad audiendũ dei uerbũ,celebrandũq; eccleſiæ conuentum uti poſſumus,ut bonis Dei creaturis,quamlibet id nege. r Anabaptiſtæ, Id uero ſpeluncam latronum è templo feciſſe,Iirmeiah.7.& maioribus illorum ante opprobrauerat.

Tãta autem licet uirtute increpiti Iudæi,non ſolum impietatem non agnoſcebant ſuam, ſed magis contra monitorem efferebantur,quærentes quomodo ipſum perderent. Sed quia hora eius nondum erat,nihil contra ipſum potuerunt. Timebant enim eum, eo ꝙ totus populus ab ore eius penderet,& doctrinam eius admiraretur,ut Marcus & Lucas memorant. Agnoſcat autem hic Chriſtianus,ut uano impij metu ſæpe detineantur,ne bonos, quod cupiunt,lædant. Certe populus hic,qui poſt quatriduum induci potuit, ut ad crucem Chriſtum poſceret,non ſolum non cuperet defenſum,non erat adeo principibus ſacerdotum et ſcribis timendus. Sed Domini fuit uoluntas,ut hoc licet omnino uano metu,differretur eorum crudelitas,uſq; in horam ab ipſo conſtitutam. Ita à ſola optimi Patris uoluntate pendere omnia

D agnoſcamus,eiq; nos penitus committamus. Vana eſt ſalus hominum.

Et cum ueniſſent in templum,acceſſerunt ad eum.Mar.11.Lu.20.) Hoc factum tertio die eſt,poſtq̃ Hieroſolyma fuiſſet cum pompa ingreſſus ut ex Marco clare liquet. In templo per-

Dies tertius. petuo erat,quia illo populus conueniebat,quem docebat. Scribit enim Luc.21. Et omnis populus diluculo uentitabat ad eum,ut in templo audiret eum. Quis uero hinc,non ſtupeat & uanitatem hominum,& mira Dei iudicia,conferens inter ſe,flagrantem iſtam populi auiditatem,qua ad audiendum Dominum diluculo uentitabat,cum crudeliſſima illa uoce, crucifige,crucifige eum,qua ſtatim quarto hinc die contra eum inſonuerũt. Quanq̃ enim nõ dubitem,multis horum illam crudelitatem ſatis diſplicuiſſe,amoremq; Domini nunq̃ poſuiſſe licet infirmiores fuerint,q̃ ut ueritati auderent teſtimonium ferre,nam memorat Lucas,dum ad crucifigendum Dominus ducebatur,ſecutam turbam multam populi,& mulierum, quę plangebant,& lamentabantur eum,maior tamen populi pars ita contra Dominum efferata fuit. Veruntamen quia boni aliqui affuerunt,agnoſcitur,non fruſtra Dominum his diebus in templo docuiſſe,neq; ſanctum dediſſe canibus.

Sed quid ad hæc principes ſacerdotum,ſcribæ & ſeniores? Dum aliud non poſſunt,rogãt Dominum qua iſta authoritate faceret. Quibus nihil uoluit reſpondere, uidebant enim ipſi & ſentiebant diuinam eſſe authoritatem & uirtutem,qua omnia fiebant,cui nimirum reſiſte-

Qua authori. re nequibant. Alia quæſtione ergo eos retundebat,de baptiſmo Ioannis,qua utiq; innuit eũ, è cęlo fuiſſe,diuinitus enim miſſus fuerat ut baptizaret.Io.1.de quo ſupra.3.ipſos aũt obſtinate eũ,& impie contẽpſiſſe. Porro iterum uano timore deterriti ab eo fuerunt, ne reſponderent, quod in animo habebant. Ita meticuloſa res eſt impietas.

Quid autem uobis uidetur? Homo habebat duos filios. Mat. ſolus.) Cum nollent de baptiſmo Ioannis reſpondere,propoſuit eis parabolam,et aliud rogauit,ſed quo eiuſdem moneret eos,cuius quæſtione de baptiſmo Ioannis monere uoluit,nimirum inpœnitentiæ ipſorũ,

Par. de duob. filijs. qui Ioanni ad reſipiſcentiam hortanti,non obtemperaſſent,ne quidem uiſo exemplo meretricum & publicanorum,qui illius hortamentis acquieuerant. Quare ſimiles eos filio facit, qui iuſſus à Patre in uineã abire,recepit id ſe facturũ,nec fecit. Nam modis oĩbus prę ſe ferebãt, obſeruantiam præceptorum Dei,quam erant profeſſi,ſed longiſſimi ab ea,uſq; manſerunt. Neq; id agnoſcere potuerunt,uel per Ioannem moniti,uel etiam exemplo eorum exciti, qui licet grauiſſimis obnoxij fuiſſent ſceleribus,reſipuerant tamen cum Ioannis prædicationi fidem habuiſſent. Quare hi ſimiles erant,filio qui patri negauerat in uineam abire, & poſtea pœnitudine motus,abijt tamen. Perdite enim primum uiuentes,uelut patri Deo obedientiã negarant,ſed poſtea agnita ſua impietate,ad præcepta eius ſeſe totos conuerterunt. Vnde dicebat iſtis principibus ſacerdotum,ſcribis & ſenioribus. Amen dico uobis,ꝙ publicani, & meretrices præcedunt uos in regnum Dei.

O

O mirum & horrendum Dei iudicium, principes ſacerdotum, ſcribas & ſeniores, hoc eſt; ſanctiſſimos, ſapientiſſimos, & integerrimos totius populi Dei, anteuertunt in regnum Dei; infames Publicani, & fœda ſcorta, neque anteuertunt ſolum, ſed ingrediuntur illud, his in æternum excluſis. Sic fiunt ex nouiſſimis primi, & ex primis nouiſſimi. Vnde uero ita? Quia Ioanni habuerunt illi fidem, ij minime, illi agnouerunt ſe perditos eſſe, ij nequaquã, illi deniq; electi, ij reiecti extiterunt. Nam uidentes aliorum reſipiſcentiam, ne ſic quidem ad pœnitentiam commoti fuere. Quis iam non timeat, quis ſibi placeat, quis non ad omne uerbum Domini trepidet? Sed quis ſimul ſi ſibi diſpliceat, & peccata ſua doleat, non magnopere de Dei bonitate confidat, quando nullis quantumuis flagitioſis uidet regnum Dei claudi, modo credãt uerbo Dei, ad reſipiſcentiam uocanti?

Aliam parabolam audite; homo quidam erat paterfamilias Mar.12.Lu.20.) Quoniam excindenda arbor eſt, quæ pergit ſterilis eſſe, ut monuerat Iudæos proxima parabola, licet multam præ ſe pietatem ferrẽt, plurimaq; promiſiſſent, uſq; tamen perſeuerare immorigeros; & nullos pietatis fructus ferre, ita nunc admonet ultionis, quæ ipſos hinc manebat. Satis autẽ parabolam explicauit illo, quod ſubiunxit. Ideo dico uobis, auferetur à uobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Regnum ergo Dei, hoc eſt, cognitio, & doctrina Dei, his enim præcipue regnat Deus in hominibus, ſicut quilibet rex ſuis legibus, & ſtatutis, uinea illa eſt, quæ collocata fuerat populo Ebræo. Huius fructus, id eſt, uitam legi ſuæ, & fœderi quod cum ipſis icerat, reſpondentem, aliquoties exegerat per ſeruos ſuos Prophetas, ſed fruſtra. Nam illi partim ſeruos eos cæciderunt, partim occiderunt. Idem tandem fecerunt & filio. Eo meruerunt, ut uinea, ipſis perditis, alijs collocaretur, hoc eſt, uerbum Dei gentibus cõcrederetur, qui ipſum uera fide amplectentes, fructus dignos cognitione Dei ferrent, id quod & factum eſt, et ita regnum Dei ab ipſis, ad gentes tranſlatum.

Nam ſicut, ſi optimus quiſpiam Rex, populum aliquem dignatus eſſet ſuo adiungere regno, recepto eo, in ſuã fidem, & datis ei ſuis æquiſſimis legibus, illi autem pergerent ipſum iam regem ſuum contemnere, leges eius conculcare, ac nihil æqui, aut legibus illis reſpondens agere, ad hæc quos ad eos legatos mitteret, hortatum ut reſipiſcerent, occiderent, deniq; & filium, tum offenſus Rex, perderet eos, & alios in fidem ſuam reciperet, legibusq; ſuis formaret, qui ad illas ſe quoq; compararent, regemq; ipſum, ut par eſſet, agnoſcerent, atq; colerent, ad hunc omnino modum, populum Iudæorum Deus ſibi ut apud eos peculiariter regnaret, & Deus coleretur, delegerat, leges & Prophetas ei dederat, uerum ipſi cõtinuo Deum contempſerunt, legesq; eius refixerunt, atq; omni impietate ipſum offendere nõ ceſſarunt, inſuper quos miſit eis Prophetas, qui à peſſimis ſtudijs eorum ipſos reuocarent, cõtumelijs affecerũt, atq; occiderunt, idem tandem & filio fecerunt. Vt ergo irritum fecerunt fœdus, quod cum eis DOMINVS percuſſerat, ita ipſe eos abiecit, ſicut crebro per Prophetas minatus fuerat, uerbum ſuum ab eis abſtulit, & gentibus illud miſit, ipſis tantum non funditus exciſis, atq; ad unum uſq; extinctis, ac quotquot reliqui ab exterminio facti ſunt, ea cæcitate percuſſis, ut nihil prorſus, ad omnem ueritatem æque ſtupeat. Sic regnum Dei ablatum ab iſtis eſt, & ipſi tyrannidi Satanæ permiſſi.

Idem poſtea & multis gentibus, non per orientis tantum regiones, per Aphricam, per nobilem olim religione Aſiam & Græciam, ſed etiam nobis in occidentali hoc angulo, miſeris modis euenit. Iam rurſum inuiſit quoſdam Germanorum, & aliarum nationum uerbo ſuo Deus, ſed plane ut ad huc fructus apparent, uerendum eſt, ut non minor calamitate, & à nobis rurſus regnum Dei auferatur, præſertim cum tantũ Prophetarum Dei, ubiq; trucidetur, & gratiæ Dei tam inſane repugnetur. Ablato autem Dei regno, quid aliud expectemus quàm quę expertos Iudæos atq; alios, qui uirturem regni Dei neglexerũt, legimus? De his & ſupra, in illud: Dico autem uobis, quod multi ab Oriente. Leuiculum hoc eſt, in Matthæo legimus propoſita parabola Dominum interrogaſſe Iudæos: Quid facturus eſſet. Dominus uineæ agricolis illis, & ipſos reſpondiſſe: Mali cum ſint, male perdet illos, &c. In Luca autem hæc Dominum ipſũ pronunciaſſe, Iudæos autem cum audiſſent, dixiſſe: abſit. Nam iſtud, abſit, tum reſponderũt, cum intellexerunt, in ſe dictam parabolam, quod priuſquàm agnouiſſent, reſponderant, malos male perdendos, ut Matthæus habet.

Dicit illis Ieſus, nunquàm legiſtis in ſcripturis, Lapidem quem reprobauerũt &c. Mat.12.Lu.20.

Pulchre hoc quadrat, ſubiectum illi. Abſit, quod principes ſacerdotum & ſcribę Domino reſponderãt, poſtquàm intellexerãt, in ſe parabolam dictam, atq; Dominum innuere, ſe male perdendos, regno Dei ad Gentes tranſlato. Abeſſe enim hoc à ſe multum putabant, quia perempturi Dominum nihil minus, quam filium Dei occiſuros ſe arbitrabantur. Reſpondet ergo, Lapis quẽ re.

C & ad ſcripturas remitrit, ut diſcerent prædictum, Chriſtum à primoribus non agnoſcendum, nihilominus tamen principem omnium fore.

Hunc ergo ſenſum habet reſponſio Chriſti: Dicitis: abſit. Ne ita alienam à uobis hanc parabolam exiſtimate, eo, quod ego humilis & idoneus uobis uideor, contra quem ſæuiatis. Nũquam legiſtis, lapidem quem reprobauerunt &c. Ibi ſane prædictum de Chriſto eſt, nihil minus eum habendum, & quidem ab ædificantibus, hoc eſt, populi primoribus, & tamen à Domino cunctis mirantibus, principem omnium conſtituendum. Ego plane is lapis ſum, quẽ Pater in fundamentum Tzion poſuit, me nitentur electi omnes. Idem iunctis duobus parietibus, populo Iudæorum & gentium, angulum concludam, quia in me illi iungentur, iunctiq; ſeruabuntur. Et qui ceciderit ſuper lapidem hunc, hoc eſt, in me impegerit, confringetur, & conquaſſabitur. Nam qui me reiecerit, aut impugnarit, is Deum reijciet, atq; impugnabit, qd queat iam in hoc eſſe integrum, quid ſaluum? Fide in Deum uiuitur, ea ſublata, quid adſit niſi mors & perditio? Quanto magis ſi eo quis inſaniæ perueniat, ut etiam gratiam oblatam oppugnet? Sane is ita occæcabitur, ita in omnibus perturbabitur, ut nihil in eo ſuum officium facturum ſit. Tandemq; eueniet, ut & lapis hic ſuper eum cadat, cum à me iudicatus æternũ ſupplicium adibit, totus in nihilum redactus.

Porro locus quem eis obiecit, Pſal. 117. legitur, & in Chriſtum proprie quadrat. Qui à moderatoribus populi, tanq̃ lapis ab ædificantibus, reiectus fuit, & factus tamen eſt princeps & caput electorum, uelut ſi lapis quem ædificantes reieciſſent, ut nullo loco ædificio immittendũ, et factus is tamẽ eſſet, caput ãguli, quo tota ſtructura teneretur & clauderetur. Id uero à Domino factum eſt, præter ſpem omnium, atq; multis adeo ſummis uiribus repugnantibus, unde & mirabile fuit, in oculis omnium. Mirantibus quibuſdam cum indignatione, nempe reprobis,
D quibuſdam cum ſumma exultatione, nempe electis. Vnde ibidem ſequitur: Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea &c. Hęc itaq; ubi audiuiſſent, principes ſacerdotum, ſcribæ & ſeniores, more ſuo magis efferati fuere, ſed quia nondum hora Domini aduenerat, nihil contra ipſum potuerunt, uano iterum timore abſtenti, quamlibet quærerẽt ei manus inijcere. Ita ſeruabit ad ſuam uſq; horam Deus quotquot ſibi certam fidem habuerint.

CAPVT XXII.

SImile factũ eſt regnũ cælorũ homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, & emiſit ſeruos ſuos ut uocarẽt inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Rurſum emiſit alios ſeruos, dicẽs: Dicite inuitatis: Ecce prãdium meum paraui, tauri mei & altilia mactata ſunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in uillam ſuam, alius uero ad negociationem ſuam. Reliqui uero tenuerunt ſeruos eius, & contumelijs affectos occiderunt. Rex autem cum audiſſet, iratus eſt. & miſſis exercitibus ſuis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccendit. Tunc ait ſeruis ſuis: Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed qui inuitati erant non fuerant digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quotcunq; inueneritis, uocate ad nuptias. Et egreſſi ſerui eius in uias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentibus.

Ingreſſus autem Rex ut uideret diſcumbentes, ubi uidit illic hominem nõ ueſtitum ueſte nuptiali, ait illi: Amice, quomodo huc intraſti, non habens ueſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex miniſtris: Ligatis pedibus & manibus eius mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dẽtium. Multi enim ſunt uocati, pauci uero electi.

Tunc

Tunc abeuntes Phariſęi conſilium ceperunt, ut illaquearent eum In ſermone. Et ad illum emittunt diſcipulos ſuos cum Herodianis dicentes: Magiſter,
A ſcimus quod uerax ſis, & uiam Dei in ueritate doceas, neq; cures quenquam, non enim reſpicis perſonam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet cenſum dari Cęſari, an non? Cognita autem Ieſus malicia eorum, ait: Quid me tentatis Hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis, Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et his auditis, mirati ſunt, & omiſſo eo, abierunt.

In illo die acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter, Moſes dixit, ſi quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemē fratri ſuo. Erant autem apud nos ſeptem fratres, & primus uxore ducta defūctus eſt, ac non habens ſemen, reliquit uxorem ſuam fratri ſuo, ſimiliter ſecundus & tertius, uſq; ad ſeptimum. Nouiſſime autem omnium defuncta eſt & mullier, in reſurrectione ergo cuius e ſeptem illis erit uxor? Omnes enim habuerunt eam. Reſpondens autem, Ieſus ait illis: Erratis, neſcientes ſcripturas, neque uirtutem Dei. In reſurrectione enim neq; matrimonium contrahunt, neque elocantur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. De reſurrectione uero mortuorum nō legiſtis quod uobis dictum eſt a Deo, qui ait: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iaacob. Deus non eſt deus mortuorum, ſed uiuentium. Et cum audiſſent turbæ, ſtupuerunt de doctrina eius. Exodi. 3.

Phariſæi autem cum audiſſent, quod obturaſſet os Sadducæis, conuenerunt in unum, & interrogauit eum unus ex eis legis doctor quiſpiam tentans eum, & dicens: Magiſter quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Ieſus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, hoc eſt primum & magnum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum perinde atque te ipſum. In his duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent. Deut. 6.
B

Congregatis autem Phariſæis, interrogauit eos Ieſus, dicens: Quid uobis uidetur de Chriſto, cuius filius eſt? Dicunt ei Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu uocat eum Dominum, dicens? Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, Donec ponam inimicos tuos ſubſellium pedum tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere quicquam, neq; auſus fuit quiſquam ex eo die eum amplius interrogare. Pſal. 109.

SImile eſt regnum cælorum homini Regi,&c. Matthæus ſolus.) Hac rurſus parabola, monuit Iudæos futuræ ultionis, hinc promeritæ, quod uſque Dei gratiã ſe reijcerent, neque id ſimpliciter ſed cum iniuria & nece etiam eorum, per quos eam illis Dominus offerebat, ſimul autem, quia & uocationem gentium adumbrauit, addit, quo referri merito debent, quotquot non ſolida fide, ad Eccleſiam ſuam, & beatas nuptias uenerint. Mittamus ergo uana multa, quæ in hunc locum uulgo cõmenti ſunt, tam ueteres, quam recentes quidam. Cum Iudæis Chriſto res erat, paulo poſt exterminandis, eo quod oblatam ultro Dei gratiam, perpetuo non reijcerent modo, ſed etiam oppugnarent, ea cauſſa crudeliſſime ſæuientes in illius prædicatores. Huius uoluit eos præmonere, quò minus excuſationis ipſis reliquum maneret. Ne autem gentes hinc efferrentur, quæ ingenti cumulo erant Euãgelio acceſſuræ, monet ſimul de fidei ſynceritate, hoc eſt, ueſte nuptiali.

Scopus parab.

Gratiam itaque Dei, quam per uerbum ſuum ijs exhibet, quos eo dignatur ad ſui cognitionem, quæ æterna uita eſt uocare, regijs nuptijs omni apparatu deliciarum inſtructis, aſſimilat. Ad quas qui uocetur, beatum arbitrari ſeſe debeat, non ſolum eas non negligere, multo minus ſeruos regios, ad eas uocantes, iniuria aliqua afficere. Sic intelligi uoluit, rem tam beatam & deſyderabilem eſſe, Euangelion, Deiq; cognitionem, ut ſatis nemo deberet poſſe gratum ſeſe exhibere, quem ad eam optimus Pater uocare dignaretur. Deinde quia hæc gratia oblata in primis Iudæis fuerat, ſed inter eos quidam amore ſtudioq; rerum præſentium illam neglexerant, alij quales & ipſi erant, cum quibus loquebatur, principes ſacerdotum, ſcribæ & ſeniores, ſeruos Dei Prophetas, ad hanc gratiam inuitantes occiderant, monere eos uoluit, ut expectarent eam à Domino ultionem, quam in parabola ſumptam de ijs, qui Regis ſeruos occiderant, memorauerat, ſcirentq; ſe iam non ſolum oblatæ gratiæ haudquaquã fore participes, ſed præterea indicibilibus malis obruendos & perdendos.

Poſt hęc per id, quod Rex ſeruos ſuos in exitus uiarum, hoc eſt, in uias quaſlibet quibus quaque uerſum egredi liceret, emiſit, adductum quotquot inuenirent, ijq; adduxerunt malos pariter ac bonos, ſignificauit, plurimos tranſlato ad gentes Euangelio, regno Dei adducendos, ſed malos ſimul cum bonis, quod & ſupra tertio aliquot parabolis indicauit. Per id autem, q ingreſſus Rex nuptijs impletis, eum qui abſq; ueſte nuptiali intrauerat, eijci iuſſit in externas tenebras, ubi fletus erit & ſtridor dentium, proculdubio ſignificauit, quod apertis uerbis mox ſubiecit, multos eſſe uocatos, paucos uero electos, eóq; multos quidem Euangelio in ſpeciem acceſſuros, ſed paucos certa fide. Tum eos qui hypocriſi ſua, nuptias Euangelicas, ſanctumque Eccleſiæ ſuæ cœtum contaminauerint, in iudicio olim, graues daturos pœnas.

Hæc ſibi Dominus hac parabola uoluit, quæ utinam ita expenderentur, ne qui ijs quibus iſta dicta ſunt Iudæis ſimiles ſeſe facerent, Euangelij gratiam uel præ cupiditate rerum uitę præſentis contemnendo, uel præ furore amplexam ſemel impietatem tuendi, prædicatores eius perſequendo, tum ne etiam quiſquã Eccleſijs Chriſti ſeſe admiſceret, non ueſte nuptiali, id eſt, ipſo Domino noſtro Ieſu Chriſto, quem induunt, quotquot uera in ipſum fide baptizantur, Gal. tertio, amictus, & ſatis amplo cum fructu, parabola iſta percepta foret, poſſentq; citra iacturam pietatis, reliqua omnia negligi, quæ in hunc locum plærįq;, ne quid aliud dicam, luſerunt, de tauris occiſis, & mactatis altilibus, de exitibus uiarum, de ueſte nuptiali, & id genus alijs. Quæ utinam ut nugæ ſunt, ita & agnoſcantur, neq; audiat Chriſti Eccleſia niſi certos Dei ſermones,

Parabola Lu.

Lucæ quartodecimo, ſimilem parabolam legimus, qua Dominus cum apud principem quendam Phariſæorum cibum caperet, conuiuæ cuidam, qui dixerat, beatum qui panem comederet in regno Dei reſpondit. Qua utiq; ſignificare illi & conuiuis alijs uoluit, ad eam beatitudinem, nempe ad edendum panem in regno Dei, multos quidem diuinitus uocari, per paucos autem eſſe, qui eam gratiam amplecterentur. Ipſis quidem Iudæis eam pridem oblatam, quos primos ad cœnam ſuam magnam & delicatam, Euangelion regni cælorum, Pater cæleſtis uocaſſet, ſed ipſi ſe indignos ea facerent, addicti rebus huius ſæculi, eóq; iratum eis ineffabilem ſuam bonitatem tam impie contemnentibus, ad gentes ſeruos ſuos miſſurum, qui quoſcunq; inueniſſent adducturi eſſent. pauperes, debiles, claudóſq; & cæcos, hoc eſt quálibet miſeros & abominabiles. Cũq; ne ſic quidem domus eius plena futura ſit, iterum ſeruos ſuos emiſſurũ, in uias & ſepes, hoc eſt, ad angulos orbis & q̃libet obſcuros populos, qui eos ſedulitate ardoreq; cõmendandi regni Dei delitias, ad ſuã cœnã uelut cõpellerent, ut tandẽ cõuiuarũ numerus impleretur. Interim aũt neminẽ uirorũ illorum, q uocati primũ fuerant, cœnam

nam ſuam guſtaturum, hoc eſt, cognitioni ſui, Iudæos prorſus deſtituendos, ac nihil Euange-
A lij unquam percepturos.

Ita per omnia fere, eadem in hac parabola Chriſtus monuit atq; in ea, quam hoc loco Mat-
thæus memorauit, niſi quod hic nihil meminit de eorum crudelitate ſimul & ultione, qui uo-
cantes ſeruos & filium necarunt, tum eo qui ſordibus ſuis cõuiuium defœdarit. Sed & hoc ha-
bet Lucę parabola peculiare, quod memorat Patrem familias tertio amandaſſe ſeruum ſuum,
qui iam compelleret intrare ut domus ſua impleretur, quæ ex introductione pauperum, debi-
lium, claudorum, & cæcorum nondum impleta erat. Hoc ſignificatum fuit, iterum atq; iterũ
miſeris gentibus mittendos, qui Euangelij inculcatione, & hortationum inſtantia, eas quaſi
compellerent, ad lautitias cœleſtes, donec Euangelion ad quoſuis orbis angulos perueni-
ret.

Quidam abutuntur hoc dicto, ad comprobandam uim, qua carcerum & mortis metu, ad
approbanda Papæ commenta quoſlibet compellunt. Scriptum eſt, inquiunt, Compelle in-
trare. Sed iſtos, ſi ad ſe hoc dictum pertinere uolunt, oportebit primum ſeruos eſſe Patriſſami-
lias cæleſtis, hoc eſt, cum Paulo & Paulo ſimilibus, nihil ſui in omni uita, ſed ſolam Domini
gloriam quærere. Deinde uocare homines non ad ditandum ipſos, omniq; obſequiorum ge-
nere demerendos, ſed ad cœnam Euangelicam, nempe cognitionem Dei in ſeruatore noſtro
Chriſto, quam hoc eodem promo ſuo electis ſuis exhibere ſtatuit. Tertio ea ratione compelle-
re, qua legimus compuliſſe Paulum, qui utique ex primis illis ſeruis fuit, quos Pater emiſit, ut
ad cœnam ſuam quam plurimos uocaret, ac etiam compelleret. Hic autem ſic compulit, ut fa-
ctus omnia omnibus, affectúq; & ſtudio, tum nutricis, tum parentis aſſumpto, uerbo Euange-
lij inſteterit die & nocte, monuerit unumquemlibet, obſecrauerit, & obteſtatus fuerit, ut dig-
ne Deo uiuerent, hoc eſt, recepto dono Dei, epulis fruerentur cæleſtibus. Sic compellendi ho-
mines ſunt ad lautitias cæleſtes, quas nemo niſi uolens & lubens guſtare poteſt, non uinculis,
exilio, bonorum direptione, uarijs cruciatibus, neciſq; nouis generibus. Sed iſti ut & Domi-
num hunc, & cœnam hanc ignorant, merent autem ei, qui homicida eſt ab initio, mirum nõ
eſt, quod ſua ratione, quam uerbi Dei inſtantia compellere malunt.

Ex eo autem quod in confeſſo apud omnes recte ſentientes pridem & modo habetur, ne-
minem ad fidem, aut religionem compellendum, quidam officium magiſtratus, in totum à
rebus fidei, & religionis alienum faciunt, ne nihil illum circa eas, uel ſtatuere, uel emendare,
B aut etiam uindicare permittant, addicentes illum totum, ſolis rebus ſæculi. Iſti uero parum pie
de ſublimi hoc poteſtatis munere ſentire uidentur. Dij in ſcriptura Dei principes & magiſtra-
tus uocantur, quare & Deos quoſdam præſtare inter homines debent, eoq; ſic mala amoliri,
& bona prouehere, ut quæ inter bona præcipua ſunt, In primis prouehenda, & tuenda curẽt,
quæq; mala nocentiora, præcipuo ſtudio auertant. Cum itaque religio non ſolum bona alia
uniuerſa excellat, ſed ſine ea nihil ſit iam humano generi bonum aut ſalutare, certe conſequẽs
erit, ut magiſtratus primum debeat religioni uindicandæ, & conſeruandæ curam impende-
re, quandoquidem nihil queat populo accidere peſtilentius, quã ſi hæc illi uioletur, nihil ſalu-
brius, quàm ſi ſarta tecta perſiſtat. Hinc in lege magiſtratibus per ſancte præceptum fuit, ut
præter conſultores Leuitas & Sacerdotes, ipſi quoque legem D E I ſtudioſe legerent, nimi-
rum ut ſicut D E V S ante omnia diligi debet, ita in primis operam daret, ut illius cultus re-
cte haberet, nemo ab illo per falſam doctrinam auerteretur, nemo audentiore legis diuinæ
tranſgreſſione, à uera doctrina alios auerteret. Hinc Capitalia fecit, non ſolum adulteria, ho-
micidia, & id genus atrociora ſcelera, ſed etiam ſi quis à cultu D E I docendo abduceret, ſi
quis ſibi ipſi tantum idola, aut aliam D E I ſuperſtitionem ſtatueret, ſi ariolos conſuleret,
ſi D E O conuicium diceret, & huiuſmodi quæ propiæ ad curam attinent religionis. Iam
D E V S non mutatur, quare in hæc eadem hodie quoque magiſtratum animaduertere de-
cet. Nec enim minus apud Priſcos, uera religio cordis fuit atque hodie, & æque tum, atq;
modo opus ſpiritus ſancti illa extitit. Nihilominus cum & doctrina & ceremoniæ externa
ſunt, & poteſtas publica in hoc à D E O rebus humanis præfecta eſt, ut illæ optime, hoc
eſt, ex ſententia ipſius habeant, ac ita ante omnia cultus ipſius uigeat, neq; poſſit nocentius qc-
q̃ accidere, impia doctrina, & ſuperſtitioſis cerimonijs, etiam apud nos magiſtratuum erit ca-
uere, ne quid in his palam peccetur, occulto Dei iudicio relinquere oportet.

Sunt pij quidam, qui hoc pacto furioſo dari gladium putent, nam dicunt: quotuſquiſq; ma-
giſtratus eſt, qui Deo plane ſtudeat, qui quæ uera ſit doctrina, quæ grata D E O ceremoniæ

C ſciat imo qui non falſæ doctrinæ & omni ſuperſtitioni, quod hæc non requirant ipſum mo-
rari, & ſemetipſum exuere, uti uera requirit faceat propugnatoremq; ſeſe conſtituat. Huius
generis magiſtratibus poteſtatem facere de religione ſtatuendi & eam uindicandi quid in-
quiunt aliud eſt, quam religionem uelle extinctam? Hos oportebat animaduertere, non di-
ſputare nos, quid impijs magiſtratibus ſit permittendum, ſed quid deceat eos, qui poteſtate
uolunt fungi ex ſententia dei. Quotuſquiſq; magiſtratus eſt hodie, qui uel profana iuſte curet
& ex æquo omnibus iudicet negabimus autem propterea magiſtratui cõmittendum uſum
gladij? Deinde cuicunq; mortalium negotium religionis, doctrinæq; ſanctę commiſeris cum
omnis homo ex ſe nihil niſi uanitas ſit, & non minus ſi multi conueniant, quam ſi quiſq; pro
ſe iudicet in eodem uado hærebis, nec minus periculi erit, quantum ad ipſos homines atti-
net quam ſi magiſtratui quoq; hic ſuas partes conceſſeris. Proinde ſicut magiſtratibus aliarũ
rerum iudiciũ permittitur, nec tamen ilico ut recte iudicatũ agnoſcitur quicquid iudicarint
etiam ſi feratur modo per Deum ueráq; religionẽ ferri poſſit, ita & in rebus religionis facien
dum eſt. Doctos eſſe à Deo oportet omnes, nec quiſquam, aliunde ueritatis certus reddetur
quam per ſpiritum ſanctum, qui illam animis perſuadeat. Interim tamen cũ poteſtas à Deo
contigit, eius partes eſſe ferendum & curare ut recte pie'q; cum doceat tum uiuatur, quantũ
quidem huius ipſe preſtare poteſt. Poteſt autem cauere ut nihil à ſcripturis doceatur diſſonũ,
ut nulli ritus, nullæ cerimoniæ illis aduerſæ habeantur, ut nulla colantur idola, nullæ contra
Deum & uerbum eius audiatur impunæ blaſphemiæ, & hoc genus alia. Sed dices inter do-
ctos & pios ut habentur, ſæpe multa cõtrouertũtur, quis hic magiſtratui, in prophanis fere re
bus occupato, dabit, uerum diſcernere? Primum reſpondeo plurimum ualere ſanctam & ar
dentem precem, deinde ſtudioſam ſcripturarũ collationẽ, poſtremo habent omnia dogma-
ta ſuos fructus, ex quibus per ſæpe ſatis ſeſe qualia ſint, produnt. Summa legis, & plena ho-
minis Dei conſummatio, dilectio proximi eſt, ad quam quid quæ'q; dogmata adferant, non
obſcure poteſt plerumq; cognoſci. At uero fateor eſſe, ex bona Dei uoluntate, plerumq; inter
uere bonos, nam de rebus haudquaquã contemnendis diſſenſiones, nec poſſe uel ipſos, quæ
errorum authores ſunt, uel alios pleroſq;, errores illos agnoſcere quamlibet cætera pij ſint &
D Deum uere timeant. Has itaq; horum diſſenſiones componere per amicas collationes, & Ec
cleſiæ præcem pius magiſtratus dabit operam, audiet unumquenq; humaniter, & beneuole,
quod ſi non ſuccedat, digladiari in publicis concionibus uetabit, ſiq; de re eiuſmodi ſit contẽ-
tio quæ poſſit apud plebẽ ſine iactura pietatis tranſmitti ſilentio, id fieri preciperet, ſin alterã
in publico feret doceri ſententiam, ſed eam, quam inuocato Deo agnouerit probabiliorem
& fidei analogiæ magis reſpondentem. Et magiſtratum nanq; ex ſua fide & uiuere & regere
ac iudicare oportet. Hinc uero nihil periculi metuendum, utcunq; iudicium hic magiſtratus
ceciderit, neminem enim cogere poteſt ut ſibi ſubſcribat, habet quiſq; ſuum penes ſe iudiciũ
habet ſuum quo agitur ſpiritum ſi Chriſti, & Dei filius fuerit, quod ſi etiam ex præ iudicio ma
giſtratus, in falſam partem inclinetur quin timor Domini aput eum obtinet, & Dei uoluntas
ipſi quæritur, error erit abſq; noxa, ſalua fidei ſumma, ſalua ſunt omnia. Porro ubi impij ma
giſtratus regnat, orandus Deus, ut illos ad ſe conuertat, aut pijs commutet & tenere unicui-
q;, quod à Domino acceperit donet, contra quod ſi illi pręcipiant, dicere cum petro plus obe
dire Deo, quam hominibus neceſſe eſt. Nequaq̃ autem huc ire, quoniã multi ſunt, qui pote
ſtate ſua abutuntur, & maxime in rebus ſacris, ut propterea curam religionis alienam, à mu-
nere magiſtratus faciamus, quam primam habere, quicunq; poteſtate funguntur, addecet,
ut non ſolum diuinę, ſed ſimul omnium ſapientum leges ſanxerunt. Certe nemo unq̃ de
R. publica & legibus, uel apud Gręcos uel latinos ſcripſit, qui non primum in ijs religioni lo
cum dederit. Satis ſcio pios illos, qui nihil intereſſe magiſtratus de religione putant, cupere à
ceruicibus inocentũ, recteq; credentium, ſuas amoliri tyrannorum & principum Dei adhuc
ignorantium. At ſi rem diligenter ſecum reputent uidebunt, ſe hoc pacto iſtucquod uolunt
non efficere, contra illi non audiunt eos, quia uerbum Dei non audiunt, interim autem effi-
cere quãtũ in ipſis eſt ut boni à defenſione curaq; uere religionis, ſe ſe ſubducãt, & ſic cuiuis im
poſtori feneſtrã aperiãt, quo pacto cũ euertere illi tyrãnidẽ uolũt tyrãnidem potius muniant
ut pſeudoepiſcopis ita et alijs Satanę ſatellitibus quibuſuis. Agnoſcamus igitur magiſtratus
partęs eſſe, quas Deus in lege ſua ſanciuit, & adhuc eſſe poſtulat, quando et hodie per Paulum
ſuum præcepit, ut mala, & quæuis, & in primis nocentiora, externa tamen, tollere pro uiribus
ille annitatur, & bona, ſimiliter quælibet, & in primis potiora, omni ſtudio plantare, prouehe
re,

re,defendere. Quod ſi ſtudebit,id ad Dei agriculturam præſtabit,quod ad uulgarem,qui nō-
A uale parat,excisis arbuſtis & ſentibus,& quicquid ſationi obſtabat,proſciſſumq; illud ſerendū
alij tradit. Sic nanq; pius princeps & magiſtratus,quæ prohibent in populo recipi ſemen uer-
bi Dei,nempe craſſiora illa mala,tollit,populumque percipiendo illi idoneum facit, cunque
deinde Euangelij prædicator ſemen illi cæleſte mandat,ipſeque Dominus dare incrementū
dignatur,fructus ille ſuos reddit. Vt ergo prima hic opera magiſtratuum eſt, uere ſedulo oran
dum,ut illos Dominus conſtituat, qui ſe ipſius agnoſcāt,& præſtent præfectos. Hi enim à Do
mino deficiente nec doctrinæ ſanæ,nec bonæ uitæ locus diu eſſe poteſt,præſertim in publico,
& ſi ſit,maioribus tamen populus perſecutionibus exagitetur,quam ut non multi cedant re-
tro. Quare non abs re Paulus hortatur pro Principibus preces fundere, ut quietam & trāquil
lam uitam,in omni honeſtate & pietate uiuere liceat.1. Timothei.2. Hactenus libuit diſputa-
re,de ratione compellendi ad cænam Dei,& quid in rebus religionis deceat magiſtratus. Iudi
cent ſancti.

Vt uero ad inſtitutum,& memoratas parabolas reuertar,in utraque par erit immenſā Dei
bonitatem admiremur,quem offendere grauius non poſſumus,q̄ ſi ultro oblatam nobis i-
pſius gratiam reijcimus,& ad cibum æternæ uitæ uocati,uenire dedignamur. Tum animad-
uertamus perpetuo Dominum ſolere,ex nouiſſimis primos,& primis nouiſſimos reddere,
quo maiore cum timore & reuerentia uerbum ſancti Euangelij excipiamus & perpēdamus,
atq; ad id uitam noſtram comparare ſatagamus.

Tunc abeuntes Phariſæi conſilium cœperunt.) Hoc conſilium non Phariſæorum tantū,
ſed & principum ſacerdotum,ſcribarum,atq; ſeniorum fuit,qui ad dolum conuerſi fuerunt,
cum ui nihil auderent. Miſerunt ergo inſidiatores,qui ſe iuſtos ſimularent,ut Lucas habet, ut
Dominum caperent ex ſermone,traderentq; principatui & poteſtati præſidis. Inſidiatores ue
rò hi ex Phariſæis erant diſcipulis hoſtium Chriſti & Herodianis. Ita par odium contra pietatē
iungebat,alioqui diſiunctiſſimos. De cenſu memoraui ex Ioſepho quædam ſupra partim ter-
tio in illud: Cum uidiſſet autem multos,partim.17.in illud: Cum autem ueniſſent in oppi-
dum. Non minima ſane tum ſecta eorum erat,qui impium arbitrabantur cenſum Cæſari,eth
nico principi pendere. Sperabant ergo cum Dominus legis Dei ſeuerus adeo adſertor eſſet,et
Chriſtum,hoc eſt,populi Iudaici Regem & liberatorem, uocari ſe iam ferret, aliquid quod
Romanæ poteſtati aduerſum uideretur reſponſurum,quo haberent,cuius ipſum apud Præ-
ſidem accuſarent. Aut certe ſi quid contra libertatem populi reſpondiſſet,authoritati eius non
B nihil deceſſurum apud plebem. Sed quid proficeret contra æternam Dei ſapiētiam,dolus in-
genij humani? Cognouit uerſutiam ipſorum,utcunq; eblandiri aliquod cōtra magiſtratum
reſponſum conarentur,tam pleno ore ipſum prædicando, quod uerax eſſet, uiamq; Dei in
ueritate doceret,nullius ratione hominis habita. Quæ ueriſſima quidem erant, licet falſo &
doloſo corde,illi ea atteſtarentur,eóq; monere nos debent,ut quam ſynceriſſime & nos glori
am Dei adſeramus,ut quidem ſaluti hominum nihil præponentes, ita gratiæ eorum contra
Deum nihil deferentes. Iuſſit ergo ſibi Chriſtus afferri numiſma cenſus, oblatóq; eo rogauit
cuius imago eſſet,& inſcriptio,atq; reſpondentibus Cæſaris,dixit: Reddite ergo quæ ſunt Cæ
ſaris Cæſari,& quæ ſunt Dei,Deo. Super quo reſponſo mirati fuere,neq; reprehendere id po-
tuerunt,coram populo,tacentes itaq; abierunt.

Videtur autem Domini reſponſio,hunc habere ſenſum,quem tamen occæcatis Phariſæis
& non niſi captioſe rogantibus innuere,quam explicare maluit. A Deo eſt ordinata omnis
poteſtas,neq; poterit ulla uobis niſi ipſo uolente dominari, iam potiuntur rerum apud uos
haud dudum Romani,id uel moneta,& hic denarius teſtatur, Reddite igitur Cæſari,quę Cæ
ſaris ſunt,nempe tributum,quod à uobis requirit. Noluiſtis Domino in libertate ſeruire,ſerui
endum igitur nunc eſt hominibus,libertate amiſſa. Id tamen impietatis uos haudquaquam
obligabit,nihilominus poteſtis & Deo,quæ Dei ſunt reddere,id facite, mentem ueſtram illi
conſecrate,tum fidem ceremonijs legis,ſi id uobis per Ro. liceat teſtamini, ſi minus, non erit
quod uobis iraſcatur Dominus. Diſcamus ergo & hinc,à Deo impoſitum nobis agnoſcere,
eiq; in omnibus quæ non ſunt impia,parere,quicunque magiſtratus contigerit,de quo ſupra
decimoſeptimo. Notatur uero hic moneta Romanorum Iudæos hoc temporis uſos,eóq; cō-
ſtare,denarium idem eſſe quod drachmam,ualereq; decimam Coronati partem,de quo nō-
nihil item ſupra decimoſeptimo ex in inſigni illo libro,de Aſſe & partibus eius Guilielmi Bu
dæi.

In illo die acceſſerunt ad eum Saducæi. Mat.12 Luc.20.) Nulla impietatis factio,Chriſtū
non

C non impugnabant,quantumuis ſe inuicem peius cane & angue odiſſent, quia ab uno age-
bantur Satana omnes,quem exarmaturus ille uenerat. De Saducæorum nomine,ſupra cap.
5. in illud: Dico enim uobis niſi abundauerit ueſtra iuſtitia. De dogmatis & moribus eorum
ſupra 3. in illud: Cum uidiſſet autem multos ex Phariſæis & Saducæis. Lex cuius hic Saducæi
meminerunt 5. Moſcheh. 25. legitur. Lata uero fuit, ut & aliæ politicæ omnes, publicæ tran-
quillitatis cauſſa, quam non parum ſane promouet, ſi hæreditates impermixtæ maneant, &
quælibet familiæ ſuas poſſideant, quare Dominus & familiarum perpetuitati, & legitimę hę-
reditatum ſucceſſioni, diligenter ſane conſuluit, cum alijs tum hac lege quam obiecerunt Sa-
ducæi, ut frater demortuo ſine ſemine fratri, ducta eius uxore, excitare poſteritatem conare-
tur, ac primogenitum ex fratria eius nomen, & hæreditatem poſſidere faceret, uelut demor-
tuo fratri adoptatum. Quæ cum ciuilis lex ſit, hactenus & Chriſtianis magiſtratibus obſer-
uanda erat, ut & ipſi eodem ſpectarent ſuis legibus, quo manente apud quamlibet familiam
ſua hæreditate, cum plus pacis ſeruaretur, tum alienis hæreditatibus inſidiantium auaritiæ, at
q; decoctorum nepotationibus, potentius occurreretur. Priuati uero ex ea diſcant, ut quemad
modum quiſq; natura ſibijpſi in liberis ſuperſtes eſſe cupit, ut ad idem & alijs faueat, ſitq; con
tentus ſorte ſua, atq; alijs ſuas hæreditates, non tantum non cupiat inuadere, ſed etiam hære-
dibus ſuis ſaluas ſeruare lubenter operā impendat. Sunt enim hæc ſyncerę dilectionis officia.

Sed Saducæi nec ſcripturas, nec uirtutem Dei recte cognoſcebant. Siquidem hác cogno-
uiſſent, nō ita abſurdum putaſſent, reuocari rurſum homines in uitam ab eo, qui ante ipſos
condiderat ex nihilo, imo ad imaginem Dei conditi, ſperaſſent ſe omnino ad eam regeneta-
dos. Si uero illas, idem non potuiſſent ignorare, tum agnouiſſent longe aliam uitam in futu
ro expectandam, quam hic agimus, nimirum ut immortalem, ita ab opere gignēdi alienam,
eoq; ad eam leges, quibus præſens uita inſtituitur, neqnaquam pertinere, neq; poſſe ex eis col
ligi huiuſmodi aliquid, quale erat, quod ipſi de ſeptemuira muliere obijciebant. Quin ex eo
quod Deus paſſim in ſcripturis, Deus Abraham, Iſaac, Iacob, & aliorum ſanctorum dicitur,
animaduertiſſent, Deo tanti non eſſe mortuos, de quibus prorſus actum ſit, adéptaq; omnis
uitæ ſpes, ut ſe Deum ipſorum uocaret, eóq; oportere illos Deo adhuc uiuere, atq; in uitam re-
D uocandos eſſe, qui pridem hominibus mortui erant. Cui enim Deus, Deus eſt, illi benefacit,
id eſt, Deū ſe ei exhibet iam uita in totū expertibus, & in eā nunq; reuocandis, quid benefiat?
Non ſunt igitur ſancti extra participationē uitæ. Vide uero, ut argute hoc collegerit Chriſtus.

Sed indubie ſi Saducæi eo ingenio fuerunt, quo hodie Anabaptiſtæ, & uindices præſentię
corporalis Chriſti in pane, hanc Chriſti argumentationem, nequaquam admiſerūt, quia cla-
rum uerbum huiuſmodi, reſurgent mortui, non potuit eis afferri. Vere etiam hi noſtri ſcriptu
ras, cuncta ad fidem & dilectionem referentes, & uirtutem Dei per Chriſtum ſuum omnia
ſalutis noſtræ, non per elementa mundi agentis, & perficientis, nimium ignorant, illuminet
eos ſpiritus Chriſti. Porro locus, quem Saducæis obiecit 2. Moſceh. 3. legitur, atq; locis alijs.
Diſcitur præterea hinc, uitam angelicam nos in futuro uicturos, plane ab omni corruptione
& immutatione alienam, uereq; beatam. Hæc cum turbæ audiſſent, ſtupuerunt de doctrina
Domini. At quid Phariſæi? Et ſi ſententiam ſuam; cōtra Saducæos à Domino defenſam au-
diſſent, adeo tamen fauere ei nequiuerunt, ut dolentes eum ſuperiorem factum, ipſi rurſus il-
lum impeterent, in unum congregati. Quo uideas plus ſane contra innocentiſſimum Domi
num hos ſæuijſſe, quam illi contra Paulum. Acto. 23. Qui audientes eum ſecum de reſurre-
ctione facere, ab impugnatione eius, ad defenſionem fuerant conuerſi. Ita in eos Satanas ſu-
os impotentius concitat, qui uehemétius gloriā Dei uindicarint, q̃libet uita ſua ſint amabiles.

Diliges Deū ex toto corde. Et interrogauit eum unus ex eis. Mar. 12.) Malo animo hic Dominum quidem roga-
uit, ſubornatus à Phariſæis nihil prius nece Domini quærentibus, ſed ut ex Domini ad eum
reſponſione, quæ in Marco legitur, liquet, motus Domini uerbis nonnihil ad ueritatem fuit,
atq; ita nonnihil regno Dei adductus. Quod futurum Chriſtus ſciens, tantò apertius indubie
& benignius illi reſpondit.

Porro præceptum hoc omnium primum. 5. Moſceh. 6. legitur, his uerbis. Audi Iiſrael, Do
minus Deus noſter, Dominus unus. Et diliges Dominum Deum tuum, toto corde tuo, &
tota anima tua, & tota uirtute tua. Quod nihil aliud eſt, quam ita diliges ex animo Deum
tuum, ut cunctam naturam, omnesq; uires tuas amor eius peruadat & poſſideat, mens eum
ante omnia cogitet, uoluntas in eo tota delectetur, cunctęq; uires ad placita ipſius rapiantur.
Quæ utiq; dilectio ſolidæ fidei primus fructus, ac ceu primogenita proles exiſtit. Vt enim ani
mo hominis per ſpiritū ſanctum de bonitate Dei recte perſuaſum eſt, ilico, quemadmodum
certo agnoſcit omnium optimum, etiam ſibi Deum, ita non poteſt cor ipſum non ſuper o-
nuia

nia amare,hinc continuo mens tota eſt in cogitanda ineffabili eius uirtute & bonitate, tam
A ut eam alijs prædicet,q̃ ut uita pro uirili exprimat,inde ad Dei uoluntatem conuertitur quic-
quid in homine eſt. Quo uero hác dilectionis Dei uim magis explicaret Chriſtus,mentẽ adie-
cit. Cæterum anima fere ut pro uita,ita & pro uirtute ſenſibili accipi ſolet.ut.1.Moſch.34.de
Schecem filio Chemor ſcribitur. Et adhæſit anima eius Dinah,pro eo quod eſt,adhæſit Dinę
affectus eius,uel potius amauit Dinã. Sic.44.de Iaacob & Beniamin. Anima huius colligata
eſt animæ iſtius,pro eo quod eſt,toto affectu diligit Beniamin. De altero pręcepto diliges pro-
ximum tuum ſicut teipſum,fuſe ſatis diſſerui,ſupra.5 in illud: Audiſtis quod dictum ſit, Dili-
ges proximum tuum &c.

Quod autem hic Dominus hoc primo ſimile facit,inde eſt quod æque in hoc utq; in illo,
tota uitæ perfectio continetur,unde eo totam legem impleri Paulus.Rom.13.& Gal.5. teſta-
tur. Omnis utiq; Dei lex huc ſpectat,& nos uocat,ut perfectum bonitate Deum & ipſi boni in
omnes referamus,hæc imago cæleſtis eſt,quę amiſſa ſemel,debet cottidie in nobis reſtitui,ad
quam & continuo ſpiritus Chriſti electos reformat,quare cum huc uentum fuerit, ut iſti legi
de diligendo proximo uiuatur,uere dilectio Dei iam poſſidetur,ex qua nimirum hæc man-
datorum eius obſeruatio,& beneuolus iſte in quoſlibet animus,qui perinde alijs conſultum
cupiat,atq; ſibi ipſi,totusq; in eo ſit,ut commodans multis, commodantem omnibus Patrẽ
ſuum cæleſtem referat,prouenit. Hæc tum dilectio proximi faciet facere & ferre, quæcunq; ali-
qua ratione proximis utilia eſſe poterunt. Quo pacto ſemel iam obſeruatur,quicquid omni-
no legum eſt,ſiue externam,ſiue internam,ſiue internam uitam reſpiciẽtium. Vnde recte hic
Dominus dixit. In his duobus mandatis totam legem & Prophetas pendere,id eſt,totam ui-
tæ doctrinam quam conſummatiſſimam Deus in lege & Prophetis ſuis propoſuit.

Cumq; ſimilia inter ſe ſunt,pendent ſane omnia in utroq;. Quicunq; enim diligit uere De-
um,is neceſſe eſt,ut ſolidam ipſi fidem habeat,& ad ipſius uoluntatem totus comparatus ſit;
hinc mox ſequitur omnimoda uitæ perfectio,ut quis & apud ſe,& erga alios uiuat,& ſanctiſ-
ſime & decentiſſime,ſi iam uere diligit proximum,certo teſtatur,ſe ante iam credere in Deũ, *In his pendẽt*
uereq; ipſum diligere,unde conſequitur rurſum adeſſe,quicquid in homine Dei oportet. Ve- *Lex & Pro-*
rum hic in his ordo eſt,primum omnium eſt audire,& agnoſcere Dominum Deum noſtrũ,
Dominum unum,in quo ſolo omnes ſpes noſtre collocentur. Id perſuaſione ſpiritus ſancti,
& auditu uerbi eius conſtat,unde fides in cordibus noſtris gignitur, hæc continuo accendit,
ut cor uere diligat,quẽ agnouit ſibi optimum,mox amor hic Dei, omnia in nobis ad ipſius
B uoluntatem immutat & tranſformat,tum demum amor proximi,et ab ipſo uita ſequitur de-
centiſſima,planeq; ad imaginem Dei comparata. In qua ſi quid deſyderetur,inde eſt, quod fi-
des infirmior eſt,nam omnino tantum quiſq; Deum amat,& refert,quantum de ipſius erga
ſe bonitate fuerit perſuaſus.

Hæc uero Domini reſponſio animum legisperiti ita permouerat,ut ipſe eadem confitere-
tur,ei teſtimonium ferens,uera reſpondiſſe,Deum unum eſſe, & diligere proximum ut ſe i-
pſum,plus eſſe quam uniuerſa holocautomata & uictimas, iuxta illud: Miſericordiam uolo
magis quã ſacrificium. Hæc enim ut dixi,noſtra conſummatio eſt, Deum beneficentia in om-
nes referre,id eſt,eſſe alijs Deos. Agnoſcenti ergo hæc doctori huic legis,Dominus dixit: Haud
longe abes à regno Dei. In regno enim Dei ſunt,qui uerbum ipſius tenent,huic iſte prope tũ
acceſſerat,agnoſcens in dilectione omnia ſita,eoq; non longe à regno Dei aberat. A quo utiq;
abeſſe longiſſime oportet,qui alia ſpectant & urgent,q̃ ut per fidem ſolidam in Deum unũ
huc perueniamus,ut dilectione proximi ipſius bonitatem pro noſtro modulo exprimamus.
Quod utinam agnoſcerent,& ueterum ceremoniarum uindices,& externorum elemento-
rum adſertores,Pontificij,Anabaptiſtæ,& quicunq; demum pro carne ſoliciti ſunt.

Apud Lucam.10.eadem fere legimus,niſi q̃ Dominus ibidem legis peritum ad ſcripturas
remiſit,qui iſtam ſummam legis Dei,ex eis reſpondit,tum quod interrogãti quis proximus
ſuus eſſet,per parabolam declarauit ei unumquenq; proximum eſſe,cui poſſet & deberet o-
pem ferre,ſimul notans impietatem eorum,qui primas in populo obtinebant,Leuitarum et
ſacerdotum,quibus nemo à proximi dilectione erat alienior, ut multo maior charitas apud
Samaritanos & Ethnicos inueniretur. Nam memorat uulneratum à ſacerdote & Leuita præ-
teritum,ſed à Samaritano curatum.

Mirum autem eſt,ut ſit & in hunc locum allegorizationibus luſum,utinam non eſſet etiã
ueritati illuſum. Vt plane ab ijs factum eſt, qui hinc colligi docuerunt, proximum unicu-
ique eum eſſe, qui ſibi benefeciſſet, eoque huiuſmodi tantum pro proximis habendos. Fe-
fellit autem eos,quód non intellexerunt,quid ſit alicui proximum eſſe. Vnde cum Dominus
approbauerit legis periti reſponſionem,agnoſcentis eũ proximũ ei,qui in latrones inciderat,

C qui exercuerat in illũ miſericordiam, putarunt proximum cuiq; conſtitui per beneficia, cum beneficum eſſe, ſit proximi officio fungi, proximũ autem alicui eſſe, habere eum uel peculiariter ſibi commendatum, uel alias in eum neceſſitatem patiẽtem incidere, ut ſupra 5. ubi quid proximus ſit fuſius diſſerui, oſtenſum eſt. Eoq; Sacerdos & Leuita, æque proximi uulnerato, cum in ipſum incidiſſent, fuerant, atq; Samaritanus, uerũ ſolus hic eſt in eum officio proximi functus. Vnde quod Dominus interrogauit legis peritum. Quis ergo horum trium uidetur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? hunc ſenſum habet. Quis uidetur tibi eum proximum ſuum recte agnouiſſe, & proximi officio erga eum functus? Vnde cum ille reſpõdiſſet. Qui exercuit in eum miſericordiam, ſubiunxit Dominus. Vade & tu fac ſimiliter, id eſt ſicut hic Samaritanus, ut proximum tuum agnoſcito, in quemcunq; incideris, ope tua egentem, eum'q; pro uiribus iuuato. In hoc enim exemplum Samaritani huius propoſuit, eóq; reſpondere ad illam quęſtionem, quis eſt meus proximus, uoluit. Alioqui ſi Dominus hinc docere uoluiſſet, eum ſolum agnoſcendum proximum, qui in nos, ut hic Samaritanus in uulneratũ beneficus fuiſſet, ſequeretur illud: Vade & tu fac ſimiliter, ſic intelligendum, uade incide in latrones, cumq; illi te uulneratum & ſeminicem reliquerint, & euenerit quiſpiam, qui tibi curam adhibuerit, eum habeto proximum. Mittamus ergo iſtos, uerborum Dei eneruatores, & agnoſcamus hic Dominum docuiſſe, eum unicuiq; pro proximo ſuo agnoſcẽdum, qui ope ſua indiguerit, uti fecit hic Samaritanus. De alijs proximis, quos Deus cuiq; adiungit, uel cognationis, uel alterius commercij cauſſa, dictum ſatis ſupra eſt cap. 5.

Quis proximus.

Congregatis autem phariſæis interrogauit eos.) Hic ultimus Chriſti ſermo ad Phariſæos & aduerſarios ſuos fuit, quo ad agnoſcendum ſe, illos prouocare eſt anniſus, exceptis quę iam ab eis captus, ipſis reſpondit. Eo ergo regni ſui admonere & erigere ſimul animos eorũ, præſertim ſi qui inter eos ſanabiles erant, uoluit, uti Chriſtum maiorem rege carnali, eóq; & Dauide patre ſuo expectarent. Carnales enim nihil niſi carnalia ſperabant. Satis opportune autem quæſtioni de lege, interrogationem de ſe Chriſto, & regno ſuo, ſubiunxit, tacite innuens, quod multo præſtitiſſet ipſos ſciſcitari de Chriſto, à quo uere demum iuſtificari, & facultatem legis implendæ accipere poſſent, cum à lege non niſi peccati cognitio, expectanda eis eſſet, & iuſtificatio nequaquam. Ad hoc etiam faciebat Chriſtum Dauide agnouiſſe præſtantiorem, nimirum regem ſpiritalem, & animorum purgatorem atq; ſaluatorem. Porro excel-

D lentiorem Dauide Chriſtum ex eo uoluit agnoſci, quod de Chriſto ex ſpiritu Dei Dauid loquens, appellarit eum Dominum ſuum, quod pater filium non appellaſſet, niſi ſe maiorem agnouiſſet.

Sed indubie iuxta uoluit adducendo hunc pſalmum, de inuicta regni ſui potentia & uictoria contra hoſtes ſuos, cogitationes illis mouere. Quaſi diceret. Nihil miſeri omittitis, quo me impugnetis, tam abeſt autem ut me expugnaturi ſitis, ut paulo poſt ad dexterã ſuam me pater ſit collocaturus, in ſummã rerum omnium poteſtatem, quam exercebo, donec uos, & omnes hoſtes mei, ſubſellium pedum meorum poſiti fuerint. Interim emittet pater ex Tzion uirgam uirtutis meæ, ſanctum Euangelion regni, potentiam ſaluatricem omnium ipſi habẽtium fidem, quę in medio inimicorum meorum dominabitur, nequicquam uobis & alijs repugnantibus. Tum erit tempus uirtutis meæ, cum ſit modo humilitatis, cum in ſancto decore adorabunt me omnes gentes, quem uos paulo poſt neci dabitis. Tum populus meus, ſe ipſum & ſua omnia ſponte offeret mihi, regi ſuo, quem uos modo deſtitutum omnibus crucifigeris. Tum uelut ros depluetur terra iuſtis, qui meo ſpiritu, in filios Dei regenerabuntur. Iurauit enim Dominus, nec pœnitebit eum. Sacerdos ero in æternum, rex ſimul iuſtitiæ, & in ſuperna Schalem, uere pacifica Dei ciuitate imperans, in hoc Malcizedeck regem Schalẽ relaturus. Dominus proxime aderit ſemper mihi, meaq; cauſſa, cum iam tempus iræ eius aduenerit, percutiet reges, uindictam ſumet de gentibus, plena omnia erunt cadaueribus, nam percutientur capita regionum ampliſſimarum, initio facto à gente & regno Iſraelis eo quod ſaluificum regnum meum oppugnauerint. Ardua quidem res eſt, quam molior & multa anteq; in gloriam meam hanc ingrediar, pati me oportebit, ſed erit tandẽ, ut proſtratis hoſtibus meis torrens quidam fluat ſanguinis è quo potans, hoc eſt, tãta de illis uictoria, ut par eſt, oblectatus attollam lætus caput, triumphum acturus ſempiternum. Iſta ex hoc pſalmo, & innumeris alijs tam pſalmorum, quam prophetarum oraculis, animaduertãt, & perpendant, quibus ulla ſpes ſalutis reliqua eſt, nec me ac regnum meum oppugnent, unde ſolum ſalutem conſequi poterunt, ſeſeq; ijs malis, quæ meos hoſtes manent, obnoxios faciãt. Poſt hac nihil tale à me audieris, increpitos pro merito, qui ſordent, ſordeſcere magis, donec menſuram, ad perditionem impleant, ſinam, cum meos ante diligenter monuero, ut ab ijs ſibi caueant.

Paraphraſis pſal. 110.

Poſt

Poſt hanc uero quæſtionem,nemo potuit ei quicquam reſpondere, neq; auſus fuit quiſq; ex eo die eum amplius interogare.Ita exeruerat ſeſe in uerbis eius ſpiritus ſanctus. Qui & in
A nobis tanto aget potentius,quanto mundo uidebimur, pro gloria Dei, periculo & cruci uiciniores. Vtq; Chriſtus nunquam maiore gloria & uirtute ſuſpiciendum ſeſe, agens in carne præbuit,quam tum cum proximum ſupplicium eſſet, ita & nobis uera gloria atque ſalus nunquam præſentior aderit, quam cum pro ipſius nomine, ad interitum carnis acceſſerimus propius.Ipſe donet hoc nobis credere.

CAPVT XXIII.

TVNC Ieſus locutus eſt ad turbas,& ad diſcipulos ſuos, dicēs,In cathedra Moyſi ſedent ſcribæ & phariſæi.Omnia ergo quæcunq; iuſſerint uos ſeruare,ſeruate et facite,ſecundum opera uero eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt. Colligant enim onera grauia, difficiliaq; portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterum digito ſuo nolunt ea mouere. Omnia uero opera ſua faciunt in hoc, ut ſpectentur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria ſua, & magnificant ſimbries palliorum ſuorum: Amantq; primos accubitus in cœnis, & primo ſedere loco in conſilijs,& ſalutationes in foro, & uocari ab hominibus rabbi. Vos autem nolite uocari rabbi,uuus eſt enim magiſter ueſter, nempe Chriſtus,omnes aūt uos fratres eſtis.Et patrē nolite uocare uobis in terra, unus eſt enim pater ueſter,qui in cœlis eſt.Nec uocemini magiſtri,unus enī ueſter eſt magiſter,nempe Chriſtus. Qui maximus eſt ueſtrū,erit miniſter ueſter. Qui autē ſe exaltauerit,humiliabitur,& qui ſe humiliauerit,exaltabitur. Væ
B autem uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines,uos enim nō intratis,nec aduenientes ſinitis intrare. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,quia comeditis domos uiduarū, idq; prætextu prolixæ precationis,propter hoc grauius pungemini. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,quia circumitis mare & aridam, ut faciatis unum proſelytum,& cum fuerit factus,facitis eum filium gehennæ duplo magis quā uos eſtis. Væ uobis duces cæci,quia dicitis: Quicunq; iurauerit per templū,nihil eſt,qui autem iurauerit per aurum templi,reus eſt. Stulti & cæci,utrum enim maius eſt aurum,an templum, quod ſanctificat aurum: Et quicunq; iurauerit per altare,nihil eſt, quicunq; autem iurauerit per donum quod eſt ſuper illud,reus eſt. Stulti ac cæci,utrum enim maius,donum an altare quod ſanctificat donum: Qui ergo iurauerit per altare,iurat per ipſum et per omnia quę ſuper illud ſunt. Et qui iurauerit per templum,iurat per illum,et per eum qui habitat in ipſo. Et qui iurauerit per cœlum, iurat per thronum DEI, & per eum qui ſedet ſuper illum. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,quia decimatis mentham & anethum & cyminū, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis iudicium & miſericordiam ac fidem,hæc oportuit facere, & illa nō omittere. Duces cæci,excolantes culicem,camelum autem glutientes. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,quia purgatis exteriorem poculi patinæq; partem,cæterum intus plena ſunt rapina & intemperantia. Phariſæe cæce, purga prius quod eſt intra poculum & patinam, ut & exteriores horum partes puræ reddantur. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſe-

F pulchris

C pulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent ſpecioſa, intus uero plena ſunt oſſibus mortuorũ, omniq; ſpurcitia. Sic & uos foris quidem apparetis hominibus iuſti, intus autẽ pleni eſtis fictione & iniquitate. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia ædificatis ſepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum, & dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non fuiſſemus ſocij eorum in ſanguine prophetarum. Itaq; teſtimonio eſtis uobis metipſis, quod filij ſitis eorum, qui prophetas occiderunt. Vos quoq; implete menſuram patrum ueſtrorum. Serpentes, progenies uiperarum, quomodo effugietis iudicium gehennæ? Ideo ecce ego mitto ad uos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & illorum aliquot occidetis, crucifigetiſq;, & illorum nõnullos flagellabitis in ſynagogis ueſtris, & perſequimini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, a ſanguine Abel iuſti, uſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico uobis, uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ante miſſi ſunt, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſtis? Ecce relinquitur uobis domus ueſtra deſerta. Dico enim uobis, haud quaquã me uidebitis poſthac, donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine domini.

D TVnc IESVS locutus eſt ad turbas, & ad diſcipulos. Lucæ 11.) Grauiter increpiturus erat Phariſæos & Scribas, tum populi duces & doctores, ac diligentiſſime ſnos admoniturus, ut ab ipſis ſibi cauerent, ne ergo hinc, & lex Dei, quam illi tradebant, licet non ſolam, contemneretur, antemonuit, ut quæcunq; legis, nimirũ ex Cathedra Moyſi illi præciperent, obſeruarent, ſed ſecundum opera illorum nollent facere. Vnde illud: Omnia quæcunq; iuſſerint uos ſeruare, ſeruate & facite, de ſolis præceptis legis Dei, intelligendũ eſt. Traditiones enim inuenta hominũ, quibus Deo fruſtra ſeruitur, Chriſtus ſeruanda præcipere uon potuit. Quapropter Cathedram Moſcheh, non authoritatem, Moſcheh, qua illi abutebantur, ſed locũ intelligo, ex quo Moſcheh legem populo pure prælegebant & explicabant. Eiuſmodi ſedem uel ſuggeſtum fuiſſe מוסך, id eſt, Muſac Sabbathi, quod Achas legitur depoſuiſſe, 2. Reg. 16. quidam putant, certe Ezra lib. 2. cap. 8. legitur ſtetiſſe ſuper turriculam ligneam, quam fecerant ad loquendum populo, indeq; legem Dei recitaſſe. Cumq; mos ille apud eos uſq; perſeuerauerit, ut Sabbathis lex Dei legeretur, fuiſſe eis ad id propriam cathedram ueriſimile eſt, eamq; uocatam cathedram Moſcheh. Ex ea ergo cathedra, cũ ſola Domini mãdata Scribæ & Phariſæi ſeruare iuberẽt, recte Chriſtus præcepit, ea omnia ſeruare. Id confirmat, quod accuſat Scribas & Phariſæos neglectus horum, quod non feciſſent, ſi ea hominum inuenta fuiſſent, in quibus obſeruandis alias ſtrenui erant, poſthabentes mandata Dei, ut & ſupra 15. eis opprobrauerat.

Quæ Cathedra Moſcheh.

Proinde onera grauia, difficiliaq; portatu, quæ colligata in humeros hominum imponebant, mandata Dei erãt, ad uiuum exacta, quæ & Petrus Acto. 15. teſtatus fuit, neq; ſe, qui tum erant Iudæi, neq; patres ipſorum portare potuiſſe. Quis enim unquam eo ſpiritu præditus fuit, ut tot ritus, totq; ceremonias, ita ut lex præſcribit, potuerit ſine ulla tranſgreſſione ſeruare? Taceo ea, quæ legis nomine, proprie cenſentur, & ad uitæ pietatem faciunt, quæ is demũ impleuerit, qui hic abſq; peccato fuerit, quod præter Chriſtum adhuc contigit nemini.

Quæ grauia onera.

Vtcunq; autem utraq;, & propria legis mandata, & præcepta rituum atq; ceremoniarum, fuerint uſq; onera portatu non ſolum difficilia, ſed etiam impoſſibilia, ut Petrus confeſſus fuit, & uerba Domini, ut Lucas ea conſcripſit, idem teſtantur, uoluit tamen Dominus illis populum humiliari, & ad ambiendam ſuam miſericordiam, qua ſola ſalus contingere mortalibus poteſt, uelut compellere. Quandoquidem Dei omnes toti ſumus, certe par eſt, ut toti etiam ad ipſius uoluntatem nos comparemus, præſertim cũ ille nihil, niſi noſtram conſummationem & felicitatem uelit. Cum ergo id ſancti nõ ſolum in ijs, in quibus plena ſita eſt iuſtitia, ut eſt ſolida fides, perfectaq; dilectio, præſtare ſe haud poſſe uiderent, ſed ne ijs quidem,

quæ

quæ externa ſunt,eoq; minimæ operæ,ut ceremoniæ atq; ritus,omnia tamen ad uitæ decen
A tiam quãdam atq; utile religionis exercitium inſtitutis,quid aliud apud eos ſequi potuit, quã magna animi demiſſio,miſericordiæq; Dei iugis imploratio, indeq; & erga proximos dilectio officioſior: quæ potiſſimum ea ſunt,in quibus Deus in hoc exilio ſuos,eſſe, uerſariq; dũ hinc eos reuocat,uſq; requirit. Dum itaq; utraq; hæc,& propria legis Dei, & acceſſoria illa ceremoniarum mãdata,obſeruare oportebat,quamlibet onera grauia eſſent, & portatu difficilia,recte ſubmitti eis humeros ſuos Chriſtus uoluit,præcipiens ſeruare,quæcunq; Scribæ & Phariſæi ſeruanda iuſſiſſent.

At uero poſt cõfirmatum ſanguine Chriſti fœdus nouum, coruſcante iam Euangelio regni Dei,cum ab externis illis facta iam eſſet libertas,erat ſolum id prædicandum, quod per ſe ad pietatem facit,in primis autem gratia Chriſti commendanda,qui ſolus ſuo ſpiritu ſibi credentes iuſtificat,ſcribens Dei legem in corda ipſorum,ut eam ament,eiq; ſtudeant ex animo, etſi perficere illam hic nequeant. Hinc Petrus,ijs qui contendebant eos qui ex gentibus Chriſto nomen dederant,circuncidendos,atq; eis præcipiendum, ut legem Moſcheh ſeruarent, dicebat: Quid tentatis Deum,ut imponatur iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus, ſed per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus nos ſaluos futuros, ſicut & illi: Non certe hic Petrus de proprijs legis diuinæ mandatis locutus fuit,quæ per ſe ſcilicet ad pietatem faciunt,eaq; quæ fidei et dilectionis ſunt,continẽt, hoc enim iugum cum ipſe,tum alij Apoſtoli, quibuſcunq; prædicarunt, imponere ſtuduerunt,nõ quidem ut ex proprijs operibus ſuis,quæ ſecundum illa mandata feciſſent,iuſtitiam & ſalutem expectarent,ſed ut inde agnoſcentes, quã perditi ſua natura eſſent, Chriſtũ tanto auidius amplecterentur,illis tamen ex huius ſpiritu ſeſe dedituri,pro uirili implendis. At uero imponere humeris diſcipulorum omnia legis præcepta,etiam illa acceſſoria, de ceremonijs & ritibus,idq; quaſi hinc iuſtitia petenda eſſet, hoc demum eſſe tentare Dominum Petrus pronunciauit. Vt plane id inſignis quidam Dei contemptus,& irritatio, hoc eſt,tentatio erat,quia reiectio Chriſti erat, à cuius ſolius gratia,cum petenda omnis ſit iuſtitia & ſalus, illi ad egena infirmaq; mundi elementa, contempta redemptione Chriſti, ſeducere diſcipulos uolebant. Poſt Chriſti glorificationem itaq; uere tentant Deum,hoc eſt, contempta tanta
B eius gratia ipſum irritant,quotquot grauia & difficilia,imò impoſſibilia portatu,legis onera illa externa & acceſſoria,uel etiam propria hoc nomine, quaſi obſeruatis ipſis ex noſtra uirtute,iuſtitia comparari & ſalus poſſit,electis & Chriſto credentibus imponere conantur, ſed ante confirmatum fœdus nouum,in quo externorum libertas ſanctis facta eſt, etiam Iudæis,nihil omnino in lege erat,ſiue externum & acceſſorium, atq; paulo poſt remittendum, ſiue reſpiciens interna & proprium,neq; unquam donec tranſeat cælum & terra remitendũ, cui non ſummo ſtudio,humeri erant ſubmittendi,non quidem, ut inde iuſtitia & ſalus peteretur,ſed ut ex uera erga Deum fide, obedientia ipſi præſtaretur, quo ſimul continuo ut ſua peccata ſancti magis ac magis ſentirent,tanto auidius miſericordiam Dei ambirent,agerent ſubmiſſius,& erga proximos officioſius. De ijs ergo ſimul, quanquam præcipue de proprijs legis mandatis Chriſtus hoc loco,licet grauibus & portatu difficilibus ea oneribus aſſimularit,illud dixit. Omnia ergo quæcunq; iuſſerint uos ſeruare, ſeruate. Id autem, ſecundum opera uero eorum nolite facere,potiſſimum de hypocriſi eorum, qua omnia ſua opera, etiam per ſe bona contaminata & perdita erant. Vnde ſubiunxit: Omnia uero opera ſua faciunt in hoc ut ſpectentur ab hominibus. En opera faciunt & dicit tamen Dominus, dicunt & nõ faciunt. Dicebant ſiquidem ex Moſcheh,ut ex uera fide,iuſtoq; timore Domini omnia fierent,ueritas & æquitas colerentur, quiſq; proximo ita faceret, ut ſibi uellet fieri, in ceremonijs legis cor uere credulum,& Dei gloriæ deditum haberent, ſuam uoluntatem nuſquam ſequerentur,& huiuſmodi. Hæc dicebant & non faciebant. Siue enim præſtantes eleemoſynam,ſiue precantes,ſiue ieiunantes, aut ceremoniarum aliquid perficientes, omnia hæc faciebant in hoc,ut ab hominibus ſpectarentur,ubiq; ſua quærebant,aberat ab eis,iudiciũ,miſericordia,fides. Recte igitur monuit Dominus,ut uerba illorum,quæ legis Dei erant, quantumlibet naturæ impoſſibilia eſſent,quæ ipſi quoq; ne digito mouerent, ſed ne attingerent quidem,ut in Luca legimus,ſui ſequerentur, ſecundum opera uero eorũ ne facerent, quod nihil niſi hypocriſis erat,ſi quid etiam boni facere uidebantur. Atq; ita ſimul liquet,non ideo damnatos hic Scribas & Phariſæos à Domino,quod onerarẽt homines oneribus,quæ portare nequirent,hoc eſt,legem Dei omniaq; mandata eius pure ipſis proponerent,ſeruandaq; ad unũ docerent,quia id diuinitus erat præceptũ,ſed quia ipſi has ſarcinas ne digito quidem attingerent,nihilq; boni ſyncere,ſed ad oſtentationẽ facerent omnia. Cæterum de Scribis &

Secundum opera eorum nolite facere.

Phariſæis,eorumq; inſtituto ſupra 5. in illud:Dico enim uobis, niſi abundauerit ueſtra iuſti-
C tia.De lege uero quid in ea ſtabilitum,quidue abrogatū, in eodem capite in illud: Quiſquis
ſoluerit unum ex mandatis iſtis minimis.

Dilatant aūt philacteria ſua.) Depingit hypocriſim Scribarū & Phariſæorū atq; arrogan
tiam.Hypocriſæos erat, q̄ philacteria ſua dilatabant, hoc eſt, ut Hieronymus hoc loco ſcri-
bit,membranas,in quibus decalogus legis inſcriptus erat, quas cōplicantes & ligātes in fron
te,quaſi coronam capiti inde faciebant, ut ſemper ante oculos mouerētur.Hunc morem ad
ſuum uſq; tēpus,Iudæis per Indiam,Perſiam , & Babyloniam ſeruatū ibidem teſtatur, eūq;
qui hoc habuiſſet,iudicatū religioſum.Porrò morem hūc,ex 5. Moſ. 6. deſumpſiſſe putan-
tur,ubi legitur:Erunt uerba hæc quæ præcipio tibi hodie, in corde tuo, & explicabis ea filijs
tuis,& loqueris de eis ſedens in domo tua & ambulans in itinere, dormiens atq; conſurgēs,
& ligabis ea quaſi ſignum in manu tua,eruntq; memoriale inter oculos tuos,ſcribeſq; ea, in
poſtibus & portis domus tuæ.Ita uenditabant ſe iſtis philacterijs, id eſt,conſeruatorijs, qui-
bus legis ſtudium populo mentiebantur, cum in corde nullius rei minorem rationem habe-
rent. Eodem ſpectabant & fimbrias palliorum magnificantes.Præceptum erat in quatuor
angulis palliorum facere hiacinthinas fimbrias,ut & in ueſtibus inſigne aliquod haberent, 4
Moſcheh 15. has ergo iſti qui ſanctiores reliquo populo haberi uolebant, faciebant grandio-
res,& ſi uerū narrat Hieronymus,acutiſſimas in eis ſpinas ligabant,ut uidelicet & ambulan-
tes, & ſedentes interdum pungerentur, & quaſi hac admonitione retraherentur ad officia
Domini. Vtcunq; autem hæc habuerint,ſatis liquet,& dilataſſe phylacteria, et fimbrias ma-
gnificaſſe,oſtentādæ religionis gratia. Nam ceu probatio ſubiecta illi ſunt: Omnia uero ope
ra ſua faciunt in hoc,&c. Superbiæ uero & faſtus fuit, quod amabant obambulare ſtolati,
Ambitio & faſtus Phariſæorum. ut Marcus & Lucas memorant,ſedere primi in conſilijs,atq; cōuijs,ſalutari in foro, uocariq;
ab hominibus rabbi.Innata ſiquidem eſt omnibus hominibus principatus appetitio,præſta
req; alijs cuncti uolunt,quo uidelicet primos parentes, diuinam ſimilitudinē,impie affectan-
tes,referunt.Quibus ergo Deus cognitus non eſt, nec datum ipſum bonitate referre, illi ua-
na quadam ſuper alios præcellentia, diuinitatem quandam meditantur. Vtq; uani ſunt &
mendacium,nunquam ueris uirtutibus, ſed falſis ſemper uirtutū ſimulacris præſtare ſe alijs
D conantur.Id neceſſario & Scribis iſtis & Phariſæis uſu uenit,ignorantibus ſcilicet ut Deum,
ita & ueram diuinitatem,hoc eſt, rerum omnium præcellentiam, quæ ſita nimirū in eo eſt,
ut quam plurimos quiſq; demereatur,ſibi ſeruire patiatur à quam pauciſſimis.Beatius enim
omnino eſt dare,quam accipere,benefacere alijs,quam benefica ab alijs percipere.

Vnde recte Chriſtus Iohan. 5. eis dicebat: Quomodo uos poteſtis credere, qui gloriam à
uobis inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo Deo proficiſcitur, non quæritis? Qui nanq;
Deo credit,is ipſum ſolum bonū agnoſcat, eoq; omnem gloriam ipſi uni tranſcribat opor-
tet. Quare ſi qui gloriam ab hominibus,non dico quærunt, ſed ſolum accipiunt ultro obla-
tam,certum argumentū eſt,eos Deo non credere,gloriamq;,quæ ab ipſo proficiſcitur,agno
ſcente nos ſuos filios,dum ſeruiendo omnibus,ipſius bonitatem æmulamur, penitus igno-
rare. Fides ut unum Deum habet,ita uni omnem gloriam defert,quare qui ſibi aliquam glo
riæ portionem uel quærit,uel accipit,is eatenus,non unum Deum,ſed ſe ſummum, ſe bonū
& Deum habet,quo certe uerum Deum non habet.

Vos autem nolite uocari rabbi.) Rabbi,magiſter meus dicitur. Bis uero uetuit, quempiā
magiſtrum uocari,ſed unum agnoſcere magiſtrum Chriſtum, nos omnes fratres eſſe. Ni-
hil enim æque noxium ueritati, fideiq; ſynceritati eſſe poteſt, atq; hominem habere magi-
ſtrum. Siquidem bonum & ſalutare eſt,quod ab hominibus diſcimus, neceſſe eſt non ipſos,
uerum Chriſti ſpiritum illud docere, cur igitur nō & ipſe eius magiſter agnoſcitur? Alterum
ergo omnino ſequi oportet, dum homo magiſter habetur, aut ſcilicet ut uerbum ipſius au-
diatur,quod non poteſt,niſi mendacium eſſe, quando homo ipſe nihil aliud eſt, aut Chriſti
uerbum,homini tribui,hoc eſt, ueritatem tanquam mendacium amplecti. Quo fit ut iam
ne uerbum quidem Dei ſit,ut quod non ſit Dei nomine perceptum.Hinc Apoſtoli omnia in
Chriſtum referebant,nolentes aliud quam ipſius miniſtri, & myſteriorum Dei diſpenſato-
res agnoſci,priori Corint. 4. Hinc uoluit Paulus,uno & altero prophetante, reliquos diju-
care, 1. Corint. 14. & 1. Theſſal. 5. probari omnia, indubie quo certo electi, uerbum Chriſti
unici magiſtri à uerbo hominis diſceruerent. Nam utrunq; iuxta impietas eſt, & hominis uer
bum pro Chriſti uerbo, & uerbum Chriſti pro uerbo hominis amplecti. Iam quicunq; non
certus in animo eſt,id quod uerum credit, Chriſti uerbum eſſe, Chriſto ſanè non credit, ſed
ei,cuius uidetur ſibi uerbum amplecti.Si autem certus eſt Chriſti ſe uerbo credere,nō poterit
alium

alium ſanè eius agnoſcere authorem, hoc eſt, ſuum magiſtrum & Rabba.

A Hæc quidam Euangelij prædicatores, paulo ante diligenter inculcabant, ut nemo diligentius, qui nunc, proh dolor, nimium libenter magiſtrorum ſibi nomen & authoritatem deferri patiuntur, utinam non etiam quærerent, quo ſanè faciunt, ut ſi quæ uera etiam atq; Dei uerba docent, ea tamen homines, ut humana amplectantur, citra propriam fidei experientiam, unde ſuper harenam ædificant. Iactant quidem ſe, Dei uerbum ſequi, ſed ſi roges unde id eſſe Dei uerbum ſciant, ſi uelint uerum reſpondere, dicent, quia ille, uel ille, ita docuit. Scimus inquiunt eum nihil niſi ſcripturæ ueritatem docere, hactenus non fefellit, etiam hic non eſt dubium, id quod res eſt, eſſe locutum. Quid iam iſti aliud, quam ex homine Deum faciũt, & pro teſtimonio ſpiritus in ſuis ipſorum cordibus, hominis authoritate nituntur? Eoq; fit ut hominibus, non Deo iſti credant, ita etiam eſt ad omnem uirtutem Chriſtiano dignam, ipſorum quam iactant fides, inefficax. Neq; enim Dei in illis, ſed hominum fides obtinet. Et indubie hinc eſt, quod in tanta ubiq; Euangelicorum turba, tam pauci ueræ fidei, & ſynceri Euangelij fructus apparent. Non enim ſpiritus Dei, ſed humana opinio eos Euangelicos facit. Quid igitur nolunt ſeipſos & fallere & perdere, nihil prorſus credant, ideo quod homo ita ſentit, aut docet, quantalibet ſanctitate, uel doctrina polleat, ipſi patrem orent bonum ſpiritum, ut unum Chriſtum, quem pater audire iuſſit, audiát, certoq; queant dijudicare, quod ipſius uerbum ſit, idq; ex perſuaſione ſpiritus ſancti, non authoritatis humanæ amplecti, atq; ex eo, fructus dignos proferre. Certo certius ſiquidem eſt, ſi à Chriſto ad homines defecerimus, Chriſtum quoq; nos non agniturum diſcipulos, atq; fore ut hominum mendacia, rurſus pro uerbis Dei amplectamur. Sanè ſi gloriam ſuam alteri non dabit Deus, uera docendi facultatem concedet nulli. Malimus igitur θεοδίδακτοι, quam ἀνθρωποδίδακτοι eſſe.

Sic uero & unum patrem in cælis Deum agnoſcamus oportet, à quo ſcilicet, omnem uitæ curam, atq; prouidentiam, tum ueram hæreditatem expectemus, certi ab ipſo nos filios & hæredes agnoſci. Sicut uero per id quod prohibet uocari magiſtros, prohibere uoluit, ne quis magiſter haberetur, hoc eſt, ne ab ullius authoritate in iudicio ueritatis penderetur, ita & patrem, à quo ut filij penderemus, in terris uocari uetuit. Cæterum nudam patris appellationẽ non uetuit, cum & ipſe carnales genitores, patris nomine dignetur, iubens patri & matri be-
B nefacere, ſupra 15. Fiduciam enim, non appellationem uult à nobis ſublatam. Sic & Paulus Corinthiorum ſe in Domino patrem, & alibi doctorem gentiũ uocat, licet omnem in unũ cæleſtem patrem fiduciam ab omnibus poni, tum & ab ipſius authoritate ſola, omnem fidem pendere, ubiq; docuerit, ut nemo ſtudioſius. Anabaptiſtarũ igitur eſt, peccatum facere, ſi liberi genitorem ſuum patrem appellent, Chriſtiani ſatis habent, ut ſe gratia æterni & cæleſtis patris regenitos credant, atq; hunc ſibi in omnibus proſpicere, pro cuius gloria, non ſolũ carnalibus parentibus, ſed & cum propria anima, inimicitiam ſuſcipere parati ſunt.

Repetit uero, ne uocemur magiſtri, unum enim magiſtrum noſtrum Chriſtũ eſſe, quod nimium alte radices in humanis cordibus honoris & præcellentiæ cupiditas egerit. Etenim ſimulatq; uel mediocre aliquid per nos Deus effecerit, ſi uel minimam aliquam dotem dederit, inde mox nobis placemus, alijsq; nos anteponimus. Iterũ igitur monet, eum qui maximus ſit, omnibus debere miniſtrum ſeſe exhibere. Hæc enim ut iam paulo ante, & ſupra ſæpius dictum eſt, uera diuinitas, & ſolida præſtãtia eſt, poſſe benefacere, hoc eſt, miniſtrare quã pluribus, & beneficia, hoc eſt, miniſteria accipere à quam pauciſſ. Adijcit præterea ſententiã, à ſe & alias uſurpatam. Qui ſe exaltauerit humiliabitur, &c. Etenim qui aliquid eſſe uult, is iam Deum negat, qui ſolus omnia eſt, eoq; neceſſe eſt, eum ut diuinæ gloriæ hoſtem, tandem deijci infra omnes. At qui ſeſe humiliarit, & omnium ſe fecerit miniſtrum, eum exaltat tandem cum Chriſto ſuo Deus, immortalitate & felicitate donatum, iudicemq; hominum & Angelorum conſtitutum. Conregnabunt enim huiuſmodi cum Chriſto, cum quo ſeſe hic humiliant. Porrò hanc ſententiam, bis à Domino alijs locis dictam, Lucas memorat, 14. 18. Quartodecimo quidem, ubi uidens quoſdam primos in conuiuio accubitus ſibi quærere admonuiſſet, modeſtiæ & ut mallent ſibi infimum locum deſumere, quo cum honore in ſublimiorem uocarentur. Decimo octauo uero ubi corrigere arrogantiam quorundam uoluit, qui uidebantur ſibi iuſti, & aſpernabantur cæteros. Quibus & parabolam, de phariſæo & publicano qui pariter in templum precatum aſcenderant, dixerat, quorum hic, eo quod ſibi diſplicuiſſet, atq; ideo à longe ſteriſſet, non auſus oculos in cælum leuare, ſed pectus ſuum percuſſiſſet, dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori, iuſtificatus in domum abijt, præ illo, qui Deo gratias egerat, quod non eſſet, ut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, & uelut hic publicanus, qui iam ut uere cõtrito corde Deum gratiam orabat, ita & exorabat omnia.

Qui ſe extollit, humiliabitur.

C Nam exaltauerat ſe ille Phariſæus, complacens ſibi in eo, quod ſe iuſtum eſſe arbitraretur, quamlibet ore pro his Deo gratias ageret. Si enim ueram iuſtitiam cognitam habuiſſet, tantum ſibi adhuc deeſſe ſimul agnouiſſet, ut multo pluribus pro omiſſis oraſſet ueniam, quã pro perfectis à ſe egiſſet gratias, præſertim tales, quibus ſe magis conferens peioribus, admirabatur, quam ut certe Deo honorem tribueret. Profecto ſi unquam ueræ iuſtitiæ guſtum percepiſſet, nequaquam ſe, non huic ſolum publicano, ſed ulli omnino mortalium prætuliſſet, quantum quidem ex ipſo fuiſſet. Quæ autem ex Deo ſibi collata ſenſiſſet, ad ea tam extitiſſet gratus, atq; adeo ſuam indignitatẽ pariter agnouiſſet, ut rurſum præ ſe neminem contemnere potuiſſet, licet eadem obnixe, & alijs oraſſet. Hunc itaq; ſermonem, ut & ſuperiorem 14. hac ſententia: Omnis qui ſe extollit humiliabitur, & qui ſe humiliat, extolletur, Chriſtus concludit, quam apparet, ut pleraſq; alias uulgo celebrem, atq; prouerbij uice iactatam fuiſſe.

Væ autem uobis, ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, quia clauditis regnum, &c. Luc. 11.) De uehementia & acerbitate increpandi, obiurgandiq; malos, quem habere modum, & cuius eſſe ſpiritus oporteat, dixi ſupra 3. in illud: Progenies uiperarum. Abeſſe certe debet hic omnis affectus carnis, & pro ſpiritus, rem ad Dei gloriam feliciter attemperantis, arbitrio dici gerič oportet omnia. Commodum aũt poſt increpitam arrogantiam Scribarum & Phariſæorum, quod amarent, uocari Rabbi, & admonitionem ad ſuos, ne uellent uocari magiſtri, ſed ſe unum magiſtrum agnoſcere, obiurgat illos; quod uendicantes ſibi docendi munus, hoc eſt, clauem ſcientiæ tollentes, ut in Luca legimus, clauderent regnum cælorum ante homines, damnantes doctrinam ipſius, nimirum Euangelion regni, quod quicunq; receperit, ciuis cælorum exiſtit, atq; ita nec ipſi illud ingrediebantur, facti diſcipuli Chriſti, neq; alijs quantum in ipſis fuit, ut ingrederentur Chriſtum amplexi, ſinebant. His hodie ſimiles ſunt, quoquot authoritatem iudicandi de doctrina & ſcriptis nacti, & ipſi quæ Chriſti ſunt, reſpuunt, atq; ſua authoritatẽ, ab illis arcent, & alios. Vtinam miniſtros nos, non Dominos regni Dei agnoſceremus, contentiq; eſſemus, quam ſimpliciſſime et ſynceriſſime, ueritatem quam reuelatam nobis diuinitus crederemus, Eccleſijs propoſuiſſe, quandoquidem nihil ſalutare præterea præſtare poſſumus, ſpiritus ſanctus enim non noſtrũ opus eſt, cordibus eam perſuadere.

Qui hodie ſibi & alijs regnum Dei claudant.

D Væ uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia comeditis domos uiduarum, Mar. 12. Lu. 20.)

Auaritiam uentriſq; ſtudium, Pſeudoprophetis ubiq; fere ſcriptura tribuit, de quo ſupra 7. in illud: A fructibus eorum agnoſceris eos. His ergo malis & hi ſcribæ atq; phariſæi laborabant, obiurgat igitur eos Dominus, auaritiæ atq; crudelitatis, qui uiduarum domos uorabant, crudeliſsime rapientes, undecunq; poſſent facilius, ut ferè uiduæ, pupilli, & humiliores in populo, quibus deſunt formidabiles patroni, iniuriæ & rapacitati potẽtiorum potiſſimũ patent. Dumq; ita uiduas, & alios tenuiores opprimerent, ſubſtãtiam eorum uorantes, longas interim preces habebant, illis ſanctimoniam falſo uenditantes, & crudelitatem, quã contra alioqui afflictos exercebant tegẽtes. Etenim ut è Græco hæc leguntur, duo ſcribis iſtis Dominus obiecit, quod domus uiduarũ uorarent, & prætextu, lõgum precarẽtur. Vnde apud Lucam legitur, οἱ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχονται, id eſt, qui comedunt domos uiduarum, & prætextu longum precantur, eiſdem uerbis ea, & alij Euangeliſtæ narrant. Vnde ſenſum huius obiurgationis hinc accipio: Væ uobis quod comeditis domos uiduarum, per auaritiam & crudelitatem illas opprimẽtes, tanquam derelictas, & oratis duntaxat per ſimulationem, atq; ut uideamini ſancti, qui nihil minus eſtis, nempe abſq; miſericordia, in afflictas. Atq; ita liquet potiſſimum auaritæ atq; crudelitatis hic à Domino fuiſſe obiurgatos, deinde & hypocriſæos, qua apud populum ſanctimoniæ laudem uenabantur, cum nihil minus eſſent, Etenim aucupium, quale noſtri Monachi & ſacrifici habuerunt, dementantes ditiores uiduas, ut ultrò ſua ipſis darent, his ſcribis atq; phariſæis nullũ fuiſſe puto. Vnde obiurgationem præſentem nõ poſſum accipere ut quidam, quaſi Dominus obiurgarit Scribas, eo quod ſimulando longas preces, emulſerint omnia à uiduis, uti noſtri fecerunt. Ad hæc præſtantiores iſti eſſe uolebant, quam ut ita emendicare ſua à uiduis ſuſtinuiſſent, ſicut noſtra mendicabula ſolent. Non enim erat id temporis tam honeſta ut modo mendicitas. Neq; tale aliquid obiectum eis uſpiam legitur, cũ auaritiam & crudelitatẽ in miſeros tributum eis ſæpe legamus. Hos referunt apud nos omnes ferè Eccleſiaſtici, qui pauperum & uiduarum ſubſtantias deuorant crudeliſſime, tamen uolunt longis illis ſuis precibus, quas tamen non ex animo ſed προφάσει, hoc eſt, in prætextum tantum, ut uideantur aliquid religionis habere precatur, omnia compenſare. Inter hos primi ſunt, qui omnibus uolunt ſanctiores haberi. Chartuſiani & id genus Monachorum.

Væ uobis

Væ uobis &c. qui circumitis mare & aridam.) ὁ προσήλυτος, id eſt, aduena, is dicebatur
A Iudæis, quē in conſortiū ſuæ religionis pellexiſſent. In hoc iā miro ſtudio incūbebant Scribæ iſti & Phariſæi, maria & terrā hac cauſſa circūeuntes, quanq; eſſent ipſi, omni pietate inanes, ſoláq; hypocriſi turgidi, eóq; fiebat, ut proſelytos ſuos, διπλότερον ſe, hoc eſt, duplicius, quod perinde eſt, atq; ſi dixiſſet ſimpliciter, plus, Geennæ obnoxios redderent, hoc eſt, filios Geennæ. Sicut in malo fere diſcipuli, præceptores ſuos ſuperant. Atq; ad hunc modum ſimpliciter malo accipere, hoc duplicius, quā anxie de duplici nomine, quo proſelyti magiſtris ſuis Iudæis Geennæ addictiores reddantur diſquirere. Eſt eni Dominus ut rudibus, ita ſimpliciter locutus. Hos referant qui ſummo ſtudio, quā plurimos laborant in monachiſmū pertrahere, qui & ſemper ferè deteriores ſe illos relinquunt, ut dum ſemel Satanas excluſo Chriſto admiſſus fuerit, continuo magis ac magis ab omni integritate, ad mores perditiſſimos deficitur. Id quod plane ſectæ iſtæ aperte ſatis comprobant. Quanto enim ueteres, quam ſint præſentes, cœnobitæ tolerabiliores erant? De Geenna ſupra fol. 169. Pag. 2.

Væ uobis duces cæci, quia dicitis.) Vbi miſſa ſapientia Dei eſt, in errores abſurdos adeo mortales prolabuntur, ut nemo ſatis eorū dementiam poſſit ſtupere, iuxta uaticiniū Ieſcha. 29. de quo ſupra 15. in illud: Hypocritæ recte de uobis prædixit. Sic ergo & his Scribis uſu uenerat. Quæ enim inſania, pluris facere iurare per aurū templi, & donū altaris, quam per templum & altare ipſum? Sed quis furor in noſtris, nulla religione teneri, q̄ domo alūt ſcorta, q̄ adulteri ſunt, auari, imò nullo flagitiorū genere nō madentes, ſed ſi deberent horas, quas uocant, canonicas intermittere, præſentem timerenr ultionē, adeò ut inter adulteræ amplexus, pro libro precationū mittant, quo dictis horis, tutius libidinentur. Dent ueniā caſtæ aures, nihil poteſt abſurdū adeo & inſanū fingi, q̄ furor iſtorū nō longe excedat. Hinc impiæ illæ uoces quorundam, qui ubi demurmurauerint illas preculas, audeant dicere iam Deo ſatiſfactū eſt, cui ne fabam adderem, iam uiuamus more noſtro, id eſt, nullum ſcelerū genus prætereamus. O nimis ueras minas, percutiet te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, ut palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris 5. Moſcheh 28. Quam bonum uero et ſalutare, à magiſtro Chriſto nō receſſiſſe, & uni Dei uerbo ſemper adherere.

B Quod aūt ait Dominus, aurum per templum, & donum per altare ſanctificari, de externa illa ſanctitate loquitur, quæ in eo ſita erat, quod diuinis uſibus iſta ſecundū uerbum Dei erant conſecrata. Vigebat enim etiamnum cultus ille externus. Id uero quod ait, iurantem per altare, iurare per ipſum, & omnia quæ ſuper illud ſunt, & iurantem per templum, iurare per illud & per eum qui habitat in illo, & iurantem per cælum, iurare per thronum Dei, & per eū qui ſedet ſuper eum, aliud nihil ſibi uult, quā ſi per quid iuretur, iuramentū iam & ad omnia ea pertinere, quæ illi coniuncta ſunt; aut cui illud conſecratū & addictum eſt. Vt ſi quis temere aut falſo per aliquid iuret, ſciat & in ea, quibus deditum id eſt, per quod iurat, ſe peccare, & æque illa inhonorare. Sed de his ſupra 5. in illud: Rurſum audiſtis, quod dictum fuerit antiquis, non peierabis. Neminem autem offendat, quod innuere hic Dominus uidetur, Deum in templo habitare. Vere enim in templo illo Hieroſolymitano Deus habitauit, antequā ueniſſet hora, ut neq; in eo, neq; loco alio, ſed in ſpiritu & ueritate adoraretur. Voluit enim ibi peculiariter inuocari & coli, gratiæq; ſuæ reſponſa dare, ut Schlomoh regi promiſerat. Sed nihil hoc ad noſtra delubra. Nos ipſos oportet, ſanctum Dei templum eſſe.

In templo habitabat olim Deus, quia ibi coli uolebat.

Væ uobis &c. quia decimatis mentam, Lucæ 11.) Ita ſolet ingeniū humanum, cum ad ueram iuſtitiam præ amore ſui peruenire nequit, ſibi aliqua deligit, quibus iuſtitiam falſo oſtentet. Sic iſti Phariſæi, prætereuntes iudicium, miſericordiam ac fidem, hoc eſt, iuſte, beneuolenter, atq; optima fide, cum proximis uerſari poſthabēt. Lucas habet, iudicium & charitatem Dei, in quibus ut legis conſummatio, ita & ſolida ſita eſt iuſtitia pietaſq;, ne nihil facerent, quo probitatis uel ſpeciem aliquam haberent, decimas dabant, quam exactiſſime, ut minutas herbulas quoq; decimarent. In quo ſane notatur uerum, quod ſupra dixi, quod ui magis, quam emendicando domus uiduarum iſti uorauerint, neque tenues adeo fuerint, ut emendicando à uiduis, opes ſibi quæſierint. Porrò non culpantur quod exacte decimas de omnibus ſibi prouenientibus darent, oportebat enim & hæc facere, ſed quod illa maiora omitterent, ſine quibus nulla omnino potuit pietas conſtare.

Iam uero ex hoc. Hæc oportuit facere & illa nō omittere, quidam ius decimarum à Domino confirmatum iactant, cum longe alia noſtrorū, qui decimas accipiūt, & eorum quibus ex lege debebantur, ratio exiſtat. Tota tribus Leui, nullas acceperat poſſeſſiones in terra Canaan, quod eam miniſterio tabernaculi D E V S deputaſſet, quare & ſtatuerat, ut ipſis decimæ perſoluerentur ab Iiſraelitis reliquis 4. Moſcheh 18. Durante itaq; horum miniſterio,

C & externo tabernaculi cultu, Iſraelitæ decimas perſoluere iuxta legem debebant. At tranſlato ſacerdotio lex tranſlata fuit. Chriſtus noſter ſummus ſacerdos eſt, & in cœleſtibus, cui nõ opus eſt, partem oblationum & decimas decidere, ſed oportet, ut illi nos ipſos totos offeramus, iniugem uitæ cœleſtis meditationem. Interim minimis eius, & quibuſlibet egentibus, ſedulo neceſſaria miniſtranda ſunt, tũ & ij duplici honore proſequendi, qui presbiteri bene præſunt, & in uerbo atq; doctrina recte laborãt 1. Tim. 5. Siue aũt hęc per decimas, ſiue quãlibet aliã portionẽ ſubſtantię, quę Domini benedictione nobis obuenerit, fecerimus, perinde Deo erit, modo nihil nobis quæramus, & ſyncero corde neceſſitatẽ patientibus, impertiamus.

Quoniam autem ubiq; fere, præſertim apud Germanos ius decimarũ obtinuit, atq; magiſtratus id tuetur & exigit, ex eo ſane, quod magiſtratui in omnibus, quę non habent impietatem coniunctam, parendum eſt, Chriſtianis decimæ, ut conſtitutum eſt, perſoluendæ ſunt qualeſcunq; ſint, qui illas percipiunt. Pendendum enim eſt, quod imperatit magiſtratus, ut ſupra 17. circa finem fuſe diſſerui. Interim tamen uideat quiſque quo illas iure recipiat. Nam ſi pontificijs decretis fides habenda eſt, in alimenta pauperum, & uictum eorũ qui bene præſunt, in uerbo & doctrina laborantes, inſumendę decimæ erãt, propter quos alẽdos, & apud Chriſtianos decimæ inſtitutæ ſunt. Iam alimenta pauperum, ita ut hodie fit, ad quælibet flagitia fouenda conuertere, quid tandem adductum ſit, agnoſcẽtes Deum ignorare nequeunt. Profecto magiſtratus erat, ut alias, ita & hic abuſus, pauperumq; depredationem auertere. Quod dum facere neglexerit, ſed exegerit, dare ijs decimas, quibus datæ hactenus ſunt, nemo Chriſtianus dare grauabitur, qui ſe nouit in eo ſecũdũ uolũtatẽ Dei magiſtratui parere.

Quare nimium aberrarunt ij, qui ante biennium docuerunt impium eſſe, decimas dare eo quod peccati occaſio per eas daretur malis. Fomenta quidem ſunt ſcelerum & decimæ & alij prouentus minime paucis, ſed horum ſe rei ij faciunt, qui illa uolentes fouent, & quibus probantur. Sic magiſtratus qui cum poſſit ea cohercere, non ſolum illa fert, ſed etiam authoritate ſua curat, ne qua malis, fomenta deſint, certe peccatis ipſorum ſeſe obligat. At priuatus qui nihil aliud poteſt, quam monere peccantes, cohercere non poteſt, ubi illi magiſtratus imperat, decimas, & alia malis perſoluere, qui illis ad omnem luxum & impietatem abutuntur adde etiam ut hodie fit, ad impugnationem pietatis, tam alienus tamen abeſt à culpa his abu-D tentiũ, quam ſibi illorum abuſus, non probatur. Neq; enim malis hęc perſoluit, ſed magiſtratui, eóq; ex ſententia Domini.

Magiſtratus non priuati eſt, de abuſu rerum externarum cauere

Præterea non conſequitur, malorum ſe peccatis inquinare, quicunq; ipſis externa iſta tribuit, etiam ultro, non ſolum ex debito legum publicarum. Etenim inimici nobis paſcendi ſunt, qui cum inimici noſtri ſunt, boni eſſe non poſſunt, neq; re aliqua bene uti, ob id tamen nemo dicet occaſionem peccati illis dare eum, qui eis externa iſta bona iuxta mandatum Domini ſubminiſtrauerit. Alioqui & Deus ipſe, eorum peccatis ſeſe contaminaret, dum pluuiã & ſolem ſuum, æque ipſis atq; bonis donat, quin temporalium rerum fere plus ipſis, quam bonis largitur, Diſpliceat igitur malorum impietas, & monendo, ſi licet, ab ea ipſos reuocemus, ſed ſi quid ex mandato magiſtratus pendendum eis eſt, agnoſcamus id Domini eſſe uoluntatem, utcunq; illi donis Dei abutantur. Magiſtratus uiderit, ut externa recte attemperet quod ſi negligat, non negliget tamen Deus, ut tandem reformentur omnia.

Proinde utrinq; hic peccatum fuit, & à decimarum defenſoribus, quod contenderunt ex præcepto Chriſti eas dandas, & ab earum impugnatoribus, quod perſoluendas eas negarũt quum noſtrum ſit omni humano ſtatuto parere. Debemus etenim Chriſtiani, omnia dare & facere, ne quem offendamus, quantumlibet omnium liberi ſimus. Certe nemo maiorem Chriſto libertatem ſibi ipſi arrogabit, ſi ergo ipſe tributum pendit, quod non debebat, & pẽdit ijs, qui abutebantur rebus omnibus, & noſtrum profecto erit, perſoluere quicquid magiſtratus impoſuerit, in quemcunq; demum id uſum conuertatur. Videant autem interim Eccleſiaſtici, ſi qui inter eos non uidentur ſibi fœdus cum inferno percuſſiſſe, ut ſi pro temperalibus his, ſpiritalia nequeãt ſeminare, in hoc incũbant tamẽ, ut ea ferantur ab alijs, & ipſi interim tanto largiores ſint erga inopes, frugaliſſimeq; uitã ſuã tranſigãt, memores ſemper beatius eſſe dare, quã accipere. Agnoſcant nõ poſſe nõ pernitioſum eſſe, ſtipendia ſub Chriſto facere, & Chriſto nõ militare, taceo ꝙ maior huius gregis pars ſolet caſtra Chriſti oppugnare.

Duces cæci excolantes culicẽ. Luc. 11.) Eiuſdẽ obiurgat, ꝙ in ijs quæ nullius momenti erãt, religionẽ oſtentarent, magis quam haberẽt, quæ uero ad pietatẽ momẽtũ aliquod habebant, in totum negligerent. Ita decimantes herbas minutiſſimas iudicium, ut iuſte omnia cũ proximis agerẽt, & miſericordiã, ſiue charitatẽ dei, ut benefici in illos eſſent, & fidẽ deniq;, ut cũ ueritate cũcta perficerẽt, poſthabebãt. Sic & i cęteris mirã ſanctimoniã foris prę ſe ferebãt,

nihil

nihil interim de cordis puritate ſoliciti, quod rapina & intemperantia, in Luca eſt malitia, A hoc eſt, cupiditate aliena inuadendi & libidine omnibus ad uoluptatem abutendi, uelut abominando ſtercore repletum, habebant. Similes, in hoc, excolanti culicem, ſi quis forte in poculum incidiſſet, totum autem camelum interim deglutienti, & ei, qui poculi uel patinæ exteriorem quidem partem diligenter mundaret, interiorem autem ſineret ſordidam & immundam. Ait ergo Phariſæo: cæce, purga prius quod eſt intra poculum & patinam, ut & exteriores horum partes puræ reddantur. Cæcitas utiq; intolerabilis eſt, de externa puritate ſolicitum teneri, interna neglecta, cum illa ſine hac eſſe nequeat, unde interiora prius purganda ſunt, quæ non niſi fide, purgantur, inde & externa purgabuntur, cum mundis iam, munda futura ſint omnia. In Luca additur & hæc ratio: Stulti, nonne qui fecit, quod foris eſt, etiã id quod intus eſt fecit? Quo monuit Chriſtus, ut à Deo uterq; homo eſt, interior & exterior, eiq; tam quæ intus, quam quæ extra ſunt, iuxta patent, ita utriuſq; hominis puritatem ei approbare conemur. Sed qui Deum ignorant, eoq; hominibus ſolum, qui patentia tantum uident, ſeſe approbare laborant, mirum non eſt, ſi externa tantum purgata curent. Ideo autem uere cæci huiuſmodi & peruerſi ſunt, curantes quæ oportebat minime, & negligentes quæ curanda erant cum primis. In Luca & alio loco hæc à Domino dicta legimus. Nempe cum apud Phariſæum quendam prãderet, illeq; miraretur, quod illotis manibus cibum caperet. Subiungit aũt ibi, ueruntamen ex ijs quæ adſunt, date eleemoſynam, & ecce omnia uobis munda ſunt. Græce enim habetur πλὴρ τὰ ἐνόντα, δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστίν. Quæ hoc ſenſu uidetur ſubiunxiſſe: Miraris Phariſæe, quod non lauerim manus ante prandium, externam enim munditiem miro ſtudio ſectamini, uere ſimiles ijs, qui exteriora poculi, catiniq; mundant, interiora ſordida relinquentes (nam imperfecta in Luca ſimilitudo hæc legitur) Quod enim intus ueſtri eſt, plenum eſt rapina & malitia, id negligitis, ſoliciti interim, ne illotis manibus cibũ ſumatis, & ut pocula, urceos, æramenta, & lectos, ſæpe abluatis. Mar. 6. Stulti, nonne qui fecit quod foris eſt, etiam id quod intus eſt, fecit? Cur ergo non utraq; munda curatis? ueruntamen ea quæ adſunt, date in eleemoſynam, & munda erunt uobis omnia, tam interna, quã externa, ubi nimirum pro rapina, charitas Dei; & pro malitia, in quoſlibet beneficentia, in corde ueſtro ſucceſſerit. Sed uæ uobis Phariſæis; B quia decimatis &c. & præteritis iudicium, & charitatẽ Dei, id eſt, æquitatem & beneuolentiam. Nam q iudicium quidam pro dijudicatione propriorũ peccatorum accipiunt, præter morem ſcripturæ eſt, quæ iudiciũ & iuſtitiam facere, pro eo accipit, quod eſt iuſte & cũ æquitate cum hominibus uiuere, uel talem gubernando uitam apud alios inſtituere. Perpendantur ſcripturæ loca, & ſic habere perſpicietur. Porrò hic iſtud: ueruntamen &c. quidam per Ironiam dictum putarunt, ſed ij uerborum conſequentiam male conſiderarunt. Cauſſa pleriſq; fuit, quod τὰ ἐνόντα, quod ſupereſt, uerſum legerũt, cum præſentia, uel quæ adſunt, reddi hoc quidem loco præſtiterat. Matæologi hic præceptum eleemoſynæ fundant, docentes ſub præcepto tantum eſſe, dare egentibus, quæ nobis & familiæ noſtræ ſuperſunt, niſi quis ad extremam perueniſſet neceſſitatem, id eſt, eo ueniſſet, quo eleemoſyna iam nequiret uti. Scripturas & uirtutem Dei iſti ignorarunt. Diligere oportet proximos, opere & ueritate, id ubi adfuerit, nõ opus erit alijs præceptis de eleemoſyna, ſyncera dilectio officiũ ſuum haud quaquã præteribit. Sed hæc nuſq̃ eſt, niſi ubi fides eſt, & ſpiritus filiorũ Dei. De quibus ſupra.

Cæcitas eſt internus neglectis, externa curare.

Væ uobis &c. quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis. Lucæ 11.) Ad eandem obiurgationem hypocriſeos, qua illi foris falſa religionis ſpeciẽ ſplendebant, intus pleni omni impietate, & præſens aſſimilatio eorum pertinet. Lucas habet: Eſtis ut monumenta quæ non apparent, et homines ambulãtes ſuper eã, neſciunt. In hoc ergo dicto ſimilitudo Phariſæorum, cum ſepulchris in eo ſolum eſt, quod latet ipſorum impuritas. Hic autem & in eo, quod foris falſa pietatis ſpecie ſplendent, ſicut ſepulchra dealbata, cum intus pleni ſint fictione & iniquitate, ſicut ſepulchra foris alba, plena oſſibus mortuorum. Fictione pleni ſunt, ſimulantes eſſe ſe q non ſunt, iniquitate, qua in omnibus praui & impij ſunt, quod diſſimulant. De ijs non eſt opus exempla adducere, cum eis, proh dolor, plena ſint omnia. Vbicunq; enim ſolida deeſt iuſtitia fideſq;, ibi adeſſe fictionem & iniquitatem oportet, unde mox cõſequitur, ut externus uitæ ſplendor, ſolus quæratur, nulla habita ratione cordis.

Væ uobis &c. quia ædificatis ſepulchra prophetarũ. Lucæ 11.) Et hac re, populo ſeſe uenditabant, quaſi magnopere colerẽt, quos ipſorũ maiores interemiſſent, prophetas & iuſtos. Vnde dicebant, ſi fuiſſemus in diebus patrũ noſtrorũ, non fuiſſemus ſocij eorũ, in ſanguine prophetarũ. Sed cũ æque impij eſſent, idẽ & ipſis cõtra ꝓphetas & iuſtos furor erat, quod uel in Iohanne, & Domino multis declarauerant. Quod ergo illi faciebant, ædificantes ſepulchra

C chra prophetarum,atq; ornantes monumenta iuſtorum,quo ſe maioribus ſuis,qui illos occiderant diſſimiles declararent,Dominus eo rapuit,ut teſtimonium interpretaretur,quo illi teſtareutur ſe eorum filios eſſe,qui ſanctos peremiſſent,neq; natura ſolum, ſed & impietate crudelitateq; in adſertores ueritatis. Vnde apud Lucam legimus Dominum eis dixiſſe Profecto teſtamini, quod comprobatis facta patrum ueſtrorum, quoniam illi quidem eos occiderunt,uos autem ædificatis ſepulchra eorum. Quaſi diceret. Vos ædificando prophetarum ſepulchra,uideri uultis colere prophetas,& damnare patres ueſtros,qui ipſos occiderunt,ſed ſi quis hæc ex ueſtro corde æſtimare uelit,quo æque,ut patres ueſtri contra prophetas Dei furitis,rectius dicet,uos patrum ueſtrorũ crudelitatem approbare,atq; uelut per monumenta iſta iactare,damnare uero ſanctos,quos iure patres ueſtri interemiſſent. Nam monumenta,quæ cæſis eriguntur,utrumq; habere ſolent,cum nunc in laudem cęſorum, nunc in uituperium,ac uelut trophæum ijs,qui eos ceciderunt,erigantur. Sic ergo Chriſtus quæ Phariſæi Prophetis ſepulchra ædificabant & monumenta ornabant, uideri uoluit, tanquã patrum ſuorum trophæa,quæ patribus ſuis,approbantes ipſorum impietatem, ſtatuerent, minitantes ſimul per hoc omnibus, qui prophetarum ueſtigia ingredi, atq; impietatẽ ipſorum inceſſere uellent, ſignificantes ſcilicet ſe filios eorum, qui prophetas hoc nomine occidiſſent,eoq; idem auſuros, & patrum audaciam relaturos. Quid aliud autem & de noſtris phariſæis, Apoſtolorum & martyrum ſepulchra ornantibus cenſeri debeat, niſi quod præterea,ex eis & mirifice lucroſum quæſtum faciunt?

Per ſepulchra Prophetarũ approbant,ea necem eorũ.

Vos quoq; implete menſuram patrum ueſtrorum. Luc.11.) Hoc eſt, exprimite eorum in adſertores uerbi Dei ſæuitiam,id quod plane in me & meis declarabitis,ſerpentes, progenies uiperarum, id eſt, peſtilentiſſimi & nocentiſſimi homines, qui ſerpentibus & uiperis, magis ledere innocuos gaudetis, quomodo effugietis iudicium gehennæ, damnationem ęterni cruciatus? Propterea & ſapientia Dei dixit,hoc eſt,ego ipſe dico,qui ęterna ſapientia exiſto,mittam ad uos Prophetas & ſapientes & ſcribas, & Apoſtolos, qui inſtinctu Dei uerba uitæ,ueramq; uobis ſapientiam,atq; germanum ſcripturarum ſenſum adferent & annũciabunt,ſed uos non ſolum non audietis eos,ſed illorum non nullos flagellabitis in ſynagogis ueſtris,& perſequemini de ciuitate in ciuitatẽ, ut ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, &c. Grandi cum authoritate ipſis hic,quia conſumatio aderat,locutus fuit,regnumq; & poteſtatem ſuam palam ipſis reſtatus eſt. Vt ſi qui adhuc inter eos ſanabiles eſſent,ad reſipiſcen D tiam reuocarẽtur, reliquis uero omnis excuſatio adimeretur. Qua cauſſa & prophetas atq; Apoſtolos ſuos,a orte ſua ipſis miſit, in quos ut omni incredulitatis genere per reliquum tempus,uſq; ad uaſtationem Titi deſæuierunt,menſuramq; ſuam impleuerunt, ut iuſtas iã pœnas horrendo illo excidio darent.

Quo certe uenit ſuper eos, id eſt, requiſitus ab ipſis fuit, & ultus in eis omnis ſanguis iuſtus,qui effuſus fuerat ſuper terram à ſanguine Abel iuſti,uſque ad ſanguinem Barachię &c. Chriſtum enim caput ſanctorum omnium,& Apoſtolos eius,omnibus ſanctis maiores, ut qui pleniorem Dei cognitionem mundo attulerint,de quo ſupra 11.in illud Amen dico uobis,non fuit exortus & c.iſti occiderunt,eoq; uelut omnium, qui ante ipſos innocẽtem prophetarum ſanguinem fuderant,crudelitatem conſummarunt,non ſuperarunt tantum,ut ita quemadmodum omnium illorum ſæuitiam conſummatam habuerunt,ſic reos ſeſe ſe cerunt uniuerſi qui unquam ab illis ſanguis iuſtus effuſus fuit. Venit ergo iure omnis iſte ſanguis ſuper eos,hoc eſt,requiſitus ab eis,& uindicatus in eis fuit, ſicut plane nulli unquam grauiores pœnas dederunt. Vt enim ſancti omnes à primo uſq; ad ultimũ,idem corpus ſunt, Chriſtum caput habentes,quare & ſcriptura donari bona dicit hijs quorũ poſteris poſt multa ſecula ea primum exhibentur, ſic & mali uniuerſi unum corpus exiſtunt, caput habentes Satanam diciturq; & inter ipſos retribui illis ultio, quæ à poſteris eorũ primum ſumitur. Sic Amalackitæ oppugnarant Iiſraelem,cum ex Aegypto egrederetur,id iuſſerat Dominus ſcribere in librum ad memoriam,& cõmendari auribus Iehoſchua, promittens ſe eum populum omnino deleturum,ut nulla eius reliqua eſſet memoria, id uero per Schaul primũ præſtitit,poſt annos circiter quadringentos, quã populus ille hoc peccauerat. Ita de ijs ultio eius ſceleris ſumpta fuit,qui ipſum nequaquam externo quidem opere commiſerant, neq; tamẽ iniuſtus Deus fuit in eis ulciſcens,quod patres ipſorum admiſerant. Etenim patrũ impietatẽ hi demũ penitus impleuerãt atq; cõſummarãt, ut ea in ipſis externas illas pœnas dare primũ digna eſſet. Adhuc ergo modũ,& omniũ,qui unquam ſanguinẽ iuſtum effuderunt, crudelitas atq; impietas in hiſce demum Iudæis, Qui per Titum uaſtati ſunt, ad ſummum peruenit, eamq; mẽſurã,quæ ſummã ultionẽ mereretur,impleuit in ipſis ergo iure fuit uindicata, dedit'q;

Beneficia,ut ita & mala accipiunt maiores in minoribus.

deditq; in exemplum orbi meritas pœnas. Interim tamen, etiam qui hos antecefferant, ſcelerum ſuorum pœnas nihilominus dederunt, ſed priuatas, publica uero & inſignior illa ultio, A quæ Dei iuſtitiam orbi luculẽtius declararet, his reſeruata fuit, qui etiam ſuperiorum omniũ impietatem conſummarant. Solet nanq; Deus ut publica quædam ſuis beneficia, quo ſuam hominibus bonitatem teſtetur exhibere, quæ ſæpe ĳs, quibus promittuntur, ac etiã uere donantur, in carne nequaquam percipiuntur, ut Abraham atq; alĳs ſanctis patribus uſu uenit, ita & pœnas ſumere de malis, quæ item non ſentiantur in carne ĳs, quibus intentantur, atq; etiam uere infliguntur, ſimul tamen, ut bonis priuatim, Dei merces nunquã deſit, ſic & malorum nemo eſt, qui ſuas pœnas proprias non luat. Hinc puto liquere, quare uenerit ſuper hoſce Iudæos, omnis ſanguis iuſtus effuſus à conſtitutione mundi, quem tamen non effuderant, nimirum quia in ipſis demum, ea crudelitas, qua effuſus fuit, plene maturuerat, & conſummata fuerat dignaq; euaſerat, quæ luculenta illa & memorabili ultione uindicaretur, quam ultionem ſimul in his dederunt, quotquot eis unquam obligati & ante fuerãt, aut unquam ſanguinis aliquid effuderant, idq; præter pœnas priuatas quas quilibet dedit ſuas. Aſſeueratio iſta: Amen dico uobis, uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam, quo magis terreretur Iudæi, adiecta fuit.

Vt ſunt publica Dei & priuata beneficia ita & pœnæ.

Quod autem potiſſimum Zachariæ huius, filĳ Barachiæ, qui idem Ioiada dictus eſt, meminit, cauſſa mihi uidetur, quod huius mors in ſcripturis celebris ſit, & eadẽ omnino cauſſa ſuſcepta, nempe quod impietatis ſuæ populum & regem arguiſſet, ob quam & iſti Chriſtũ atq; Apoſtolos erant occiſuri. Hiſtoria de nece Zacariah 2. Chronicorum 24. legitur. Quidam autem putant, quod huius pater Iehoiada, Barachiah, id eſt, benedictus Dei cognominatus ſit, ob eximium illum zelum pro cultu Dei & felici ſtatu regni, quo admodum & feliciter flagrauerat.

Hieruſalem Hieruſalem quæ occidis Prophetas. Lucæ 13.) Nimĳ erga gentem hanc amoris hæc deploratio fuit, quem & eo mire exprimit, quod multoties uoluiſſe ſe congregare illos, uti gallina pullos ſuos congregat, teſtatur, nimirum ſummo affectu, & obĳciendo ſeſe morti etiam pro ipſis, uti gallina ſe opponit pro pullis. Sed cum omnia hæc reſpuere pergerent, prædicit domum ipſorum deſertam fore, nimirum exciſa funditus ipſorum urbe. His B enim addit: Dico enim uobis, haudquaquam me uidebitis poſthac, donec dicatis &c. Hoc eſt, poſtquam omnia fruſtra erga uos tentaui, & meo in uos ardentiſſimo amore, ueſtrum erga me, & uerbum patris, flagrantiſſimum odium, meaq; in uos ineffabili bonitate, ueſtram incomparabilem erga me malitiam, ſuperare nequeo, en relinquam uos, atq; ualere ſinam, teſtorq; poſthac, hoc eſt, breuiuſculum hoc tẽporis, quo in carne hac mortali in mundo agam, me haudquaquam uidebitis, donec aliqui ſaltem ex uobis, ſpiritu patris donati, & mihi attracti, me eum qui ſum, agnouerint, ortuſq; ipſis dies ille ſalutis fuerit, ut ſyncera in me fide, mihi occinant, benedictus qui uenit in nomine Domini, noſter redemptor & ſaluator. Ne hoc de futuro iudicio intelligam, in cauſſa eſt, quia tum nulli Chriſto hoc occinent: benedictus qui uenit in nomine domini, niſi qui & hic ipſum Chriſtum agnouerint, & quibus hic quoq; in nomine domini uenit, eo aduentu, de quo ſupra 16. in fine. Mali certe in iudicio haudquaquam ut benedictum Domini excipient.

Porrò & nobis inſignis hic Domini affectus, & incomparabilis in nos quoq; charitas animaduertenda eſt, quos utiq; toties conatur congregare, quoties gratiæ ſuæ, & uoluntatis patris admonet, & præſertim modo eſt tempus uiſitationis noſtræ, nunc hæc gallina tanto intentius ad ſe uocat, quanto clariorẽ Euãgelĳ prædicationẽ miſit, uæ nobis ſi ſub alas eius nõ actutũ nos recõderimus, maxime cũ omnia plena ſint circumuolitantibus miluis, & rapere nos conantibus. Tũ aũt ſub alas ipſius nos abſcõdimus, quando toto pectore merito & gratia ipſius confidimus, atq; inde quã proxime nos, ſyncera charitate fratribus noſtris adiungimus, ut in ipſo & inter nos unũ ſimus, probe etiã notandum ꝙ ait: quoties uolui uos congregare, diſperſi enim ſunt, quicunq; ab ipſo alieni ſunt, quod & illud teſtatur, Iohan. 11. Vt filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in unum. Neq; ſimpliciter ſanè diſperſi ſunt, qui Chriſtum ignorant, ſed ſummo cum periculo, prædæ patentes Satanæ, ſicut diſperſi pulli accipitrum. Neminẽ uero in his ꝑturbet, ꝙ hæc Lucas alio loco narrauit, quã Matthæus, qui ea ita deſcripſit, ut appareat, ultimũ hunc fuiſſe domini cũ Iudæis ſermonẽ, niſi quæ inter ſuppliciũ ipſis reſpõdit. Admonui eni aliquoties, Euãgeliſtis curæ fuiſſe, ut ex innumeris quædã Domini dicta & facta conſcriberent, unde Chriſtus ſcilicet, hoc eſt, ſeruator orbis pĳs poſſet ſatis agnoſci, neq; anxios fuiſſe, ut ea ſuo ordine ſemp, quo facta & dicta ab ipſo fuere, exponerẽt. Sicut id ad pietatẽ haud ita magnũ momentũ attuliſſet. Videtur ergo Lucas, occaſione ſer-

monis

C monis Chriſti, quē ad Phariſæū qui ipſum uocarat ad prandiū, ac reliquos cōuiuas, utiq; etiā phariſęos & legis peritos, habuit, in quo, quia illi mirabātur, ꝙ illotis manibus cibū ſumeret, eos hypocriſeos cōmodum admonuit, ut qui externæ multo, quā internæ puritatis curioſiores eſſent, etiam reliquas obiurgationes quas hic uelut in ultimo cum Phariſæis ſermone Matthæus commemorat, ſubiunxiſſe, quibus ſcilicet didicerat ab Apoſtolis, cum hac de ſtudio externæ puritatis, illos & alias à Domino fuiſſe obiurgatos. Deinde eadem indubie ſæpe Dominus repetijt, quāq; hic cum finis ſuus adeſſet, ut in reliquis, ita & in his, authoritatem ſuam potentius declarauerit, grauiſſime & acerbiſſime illos obiurgans & increpans.

Neq; uero diſſimile eſt, quod Lucas poſt narratas haſce obiurgationes narrat, cœpiſſe cū hæc Dominus diceret, legis peritos & Phariſæos, grauiter inſiſtere, & captioſe interrogare eum, de multis inſidiantes ei, & quærentes aliquid uenari ex ore eius, quo accuſarent eum, poſt hunc ultimum ad ipſos ſermonem Domini factum. Nam in præſenti hoc demum præcipue moliebantur, ut & ex ſuperioribus patet. Sciebant enim ſe perdere illum non poſſe, niſi haberent, cuius ipſum apud præſidem accuſarent. Illud autem, quod inter has obiurgationes, legis peritum quendam dixiſſe memorat. Magiſter hæc dicens, etiam nos afficis contumelia, ad quod Dominum narrat reſpondiſſe: Et uobis legis peritis uæ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non poſſunt, &c. forte inter cōuiuium accidit.

Concordia altera.

Deniq; & illud Hieruſalem Hieruſalem, cum ſequentibus uerbis narrat Dominum dixiſſe, cum quidam phariſęorum acceſſiſſent & dixiſſent ei: Exi & uade hinc, quia Herodes uult te occidere, & ipſe illis reſpondiſſet: Ite & dicite uulpi illi: ecce eijcio Dæmonia, & ſanitates perficio, hodie & cras & tertia die conſummor, ueruntamen oportet me hodie, & cras & perendie ambulare, quia fieri non poteſt, ut propheta alibi pereat, quam Hieroſolymis tum addidiſſe hanc exclamationem. Hieruſalem Hieruſalem & cætera. Vnde iterum coniecturā facio, ut alia multa, ita & hęc Dominum non ſemel tantum dixiſſe.

Porro quod Chriſtus principem hic uulpem uocauit, non ex contemptu magiſtratus, ſed authoritate ſpiritus, & ad demonſtrandam potentiam patris, qua fretus, illum non timeret, fecit, quam qui uolet libertatem domini imitari, is uideat, ut & ſpiritu eius non uacet. Quod autem dicere Herodi iuſſit, ecce eijcio dæmonia, &c. uoluit notare crudelem Iudæorum in-
D gratitudinem, qui tanta ſe eis beneficia impendentem, poſſent tam odire & perſequi, poſtremo etiam neci daturi. At uero illud hodie, & cras &c. certum tempus poſitum eſt, pro incerto. Significare enim uoluit, utcunq; Herodes uellet ſe occidere, id tamen nequaquam effecturum, ſed hodie, & cras, hoc eſt, in præſenti, & adhuc ſequenti tempore ſe dæmonia eiecturum, atq; ſanitates perfecturum, hoc eſt, hoſtibus ſuis benefacturum, & tum demum, tertiā die, hoc eſt, tempore hæc omnia inſequenti, quod nimirum pater ſtatuiſſet, conſummandū. Sed id nequaquam per Herodem, ideo ſe ambulaturum, hodie, cras & perendie, id eſt, non pauco adhuc tempore, quia ita conſtitutum eſſet, ut prophetæ inſigniores potiſſimum Ieruſalem perimerentur, ubi & ipſe caput prophetarum eſſet conſummandus. Hinc ergo tum recordatus crudelis impietatis & impię crudelitatis, qua Ieruſalem urbs regis magni, diuinis beneficijs, prę cunctis orbis ciuitatibus donata, cōtra Deum & ſaluatorem ſuum uſq; ſeuijſſet, & adhuc ſeuitura eſſet, exclamare cœpit: Hieruſalem Hieruſalem. Similiter ergo occaſionem cum & hoc loco habuiſſet, poſtquam memoraſſet, occiſuros illos prophetas, ſcribas & Apoſtolos ſuos, rurſus idem exclamauit.

Herodem uulpem uocauit.

Porro tria in illo loco Lucæ perpendenda ſunt, primum quod exemplo Chriſti, benefaciendo tantum cum hoſtibus agendum ſit, quorum tamen malum, ſi reprobi ſint, bono noſtro, haudquaquam expugnauerimus. Deinde conſtitutum unicuiq;, quando & ubi pereat, quare ſecure oportebat Domini à nobis negotium & diligenter geri. Perire non poſſumus, & ſi mori poſſimus, quod tamen tum & ibi continget, cum & ubi, optimum nobis fuerit. Poſtremo in præcipua ſanctitate ſpectabilibus locis, & à religionis nomine celeberrimis, Chriſtum & ſuos oportere occidi, atq; ita è primis fieri nouiſſimos, quam ſententiam etiam his in Luca Dominus præmiſit. Nemo igitur à loci uel perſonarum ſplendore pendeat, aut ueritatem metiatur. In toto orbe, nihil ſanctius erat urbe Hieroſolymorum, ibi templum erat, ibi dominus peculiarem ſui præſentiam promiſerat, in hac præcipue coli uoluerat, huic Prophetas, ſapientes & ſcribas ſuos dederat, adeo tamen ex prima nouiſſima euaſit, ut nulla à conſtitutione mundi par illi impietate & crudelitate extiterit, adeo ut digna fuerit, in qua ulciſceretur, omnis ſanguis iuſtus, qui ab initio orbis effuſus fuit, eo quod præter præcipuos Prophetas domini, quorum nuſquam plures interempti fuere, etiam Chriſtum ipſum, & ſanctiſſimos Apoſtolos eius crudeliſſime interfecerit. Quā certe qui uoluiſſet ſequi, Chriſtici

dam

dam ſe & ſummum dei hoſtem conſtituiſſet. Erant ergo nunc, qui perire uolunt, & Romanam ſequantur ſanctimoniam, aut cuiuſcunq; alterius loci, apud homines celebris. Supernã
A Ieruſalem ſequamur, in mundo nihil ſani inueniemus, continuóq; euadunt primi, nouiſſimi & contra.

Poſtremo memorant Marcus & Lucas, hoc loco, nempe Mar. 12. Lucę. 21. Sediſſe Dominũ ex aduerſo Gazophylatij, & ſpectaſſe quomodo turba mitteret æs in Gazophylatium, multis q; diuitibus multa mittentibus, ueniſſe quandam uiduam, & miſiſſe minuta duo, quod eſt, quadrantem, uocaſſe ad ſe diſcipulos ſuos eiſq; dixiſſe: Amen dico uobis, ꝙ uidua hæc pauper plus miſit, ꝙ̃ omnes qui miſerint in Gazophylatium. Nam omnes ex eo, quod ipſis ſupererat miſerunt. At hæc e penuria ſua, omnia quæcunq; habebat, miſit totam ſubſtantiam ſuam. In quo docuit, ab animo, non quantitate rei, quam quis ad Dei gloriam obtulerit, donum, Deũ metiri. Nobis autem ut nullum externum templum eſt, nullæ offerendæ externæ hoſtię, ut et nullum externum habemus ſacerdotium, gazophylatium, præter minimos Chriſti, & egenos, nullum relictum eſt. His certe quicquid donauerimus, donatum ſibi Deus agnoſcet, & eos plus donaſſe iudicabit, qui ſibi minus reliquerint, propenſioreq; corde dederint.

Irrepſerunt quidam & apud nos carnales ſacerdotes, eoq; templum quoq; & gazophilatiũ carnale, erectũ eſt. Sed ignorat iſta Deus qui iurauit, ut Chriſtus noſter ſacerdos unicus & perpetuus eſſet, ſecundum rationem Malcitzedeck, Is ſemetipſum ſemel pro nobis obtulit, æterna redemptione inuenta, neq; eſt ulla reliqua pro peccatis hoſtia, ſed hac una ſanctificati, conſummati ſunt, in æternum. Heb. 7. & 10. In hoc & nos ſacerdotes Domini erimus, ſi noſmetipſos, quanti ſumus & noſtra omnia per ipſum Patri cõſecrauerimus, has ſpiritales hoſtias, nihil corporale offerre nos addecet. Atq; hinc tum proueniet & quod pauperibus impendatur. Sed hæc non ſapiunt, niſi electi, reliquis ut uenter Deus, ita & cultus Dei, uentri commodus quæritur.

CAPVT XXIIII.

IT egreſſus Ieſus, diſcedebat a templo, & acceſſerunt diſcipuli eius, ut oſtenderent ei ſtructuras templi. Ieſus autem dixit illis: Nonne uidetis hæc omnia? Amen dico uobis non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruetur.

B Sedente autem eo in monte oliuarum, acceſſerunt ad eum diſcipuli ſecreto, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt? & quod ſignum aduentus tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondẽs Ieſus, dixit eis: Videte ne quis uos ſeducat. Multi enim ueniẽt in nomine meo dicentes: Ego ſum Chriſtus, multoſq; ſeducent. Audituri autẽ eſtis bella, & rumores bellorum, uidete ne turbemini.

Oportet enim omnia fieri, ſed nondum eſt finis. Conſurget autem gens cõtra gentem, & regnum contra regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræ motus ſingulis locis. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum.

Tunc tradent uos in afflictionem, & occident uos, & eritis inuiſi cunctis gẽtibus propter nomen meum. Et tunc offendiculum patientur multi, & alius alium inuicem tradent, ſeq; odio habebunt inuicem, & multi pſeudoprophetæ ſurgent ac ſeducent multos, & quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Qui autem perſeuerauerit uſq; in finem, hic ſaluus erit.

Et prædicabitur hoc Euangeliũ regni in uniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet conſummatio. Cum ergo uideritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt a Daniele Propheta, ſtantẽ in loco ſancto, qui legit, intelligat. Tũc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes, qui in tecto non deſcendat, ut tollat quicq; de domo ſua, & qui in agro, non reuertatur ut tollat ueſtes ſuas. Væ autem prægnantibus & lactentibus in illis diebus.

C Orate autem,ut non ſiat fuga ueſtra hyeme,neq; ſabbatho. Erit enim tunc afflictio magna qualis non fuit ab initio mundi ad hoc uſq; tempus,neq; fiet. Et niſi decurtati fuiſſent dies illi,non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos decurtabuntur dies illi. Tunc ſi quis uobis dixerit,ecce hic Chriſtus, aut illic,nolite credere. Surgent enim pſeudochriſti,& pſeudoprophetæ,& dabũt ſigna magna & prodigia,ita ut in errorem inducantur,ſi fieri poſſit,etiã electi.

Ecce prædixi uobis. Si ergo dixerint uobis,ecce in deſerto eſt, nolite exire,ecce in penetralibus,nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente,& apparet uſq; in occidentem,ita erit aduentus filij hominis. Vbicunq; enim fuerit cadauer,illic congregabuntur & aquilæ.

Statim autem poſt afflictionem dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum,& ſtellæ cadent de cælo & uirtutes cęlorũ cõmouebũtur. Et tunc apparebit ſignum filij hominis in cælo,& tunc plãgent omnes tribus terræ,& uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cœli cum uirtute & gloria multa. Et mittet angelos ſuos cum tubæ uoce magna,& cõgregabunt electos eius a quatuor uentis,a ſummis cęlorũ uſq; ad terminos eorum.

D Ab arbore autem fici diſcite ſimilitudinem, cum iam ramus eius tener fuerit,& folia fuerint enata,ſcitis quod prope ſit æſtas. Ita & uos, cũ uideritis hæc omnia,ſcitote quod prope ſit in foribus. Amen dico uobis, non præteribit generatio hæc donec omnia iſta fiant. Cælũ & terra præteribũt, uerba aũt mea non præteribunt. Cæterũ de die illo & hora,nemo ſcit,ne angeli quidem cælorũ, niſi Pater meus ſolus. Sed ſicut erant dies Noe,ita erit & aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus,qui præceſſerũt diluuiũ,edentes & bibẽtes, contrahentes matrimoniũ,& nuptũ dãtes,uſq; ad eũ diem quo intrauit Noe in arcam,& non cognouerũt,donec ueniſſet diluuiũ,& ſuſtuliſſet uniuerſos, ita erit & aduentus filij hominis.

Tunc duo erunt in agro,unus aſſumitur,& alter relinquitur. Duæ molentes in mola,una aſſumitur & altera relinquitur. Vigilate ergo,quia neſcitis qua hora Dominus ueſter uenturus ſit. Illud aũt ſcitote, quoniam ſi ſciſſet Paterfamilias,qua hora fur uenturus fuiſſet,uigilaſſet utiq;,& non ſiuiſſet perfodi domũ ſuam. Ideo et uos eſtote parati,quia qua hora non putatis,ea filius hominis uenturus eſt

Quis nam eſt fidelis ſeruus & prudens,quem pręfecit Dominus famulitio ſuo,ut det illis cibum in tempore. Beatus ſeruus ille,quem cum uenerit dominus eius,inuenerit ſic facientem. Amen dico uobis,quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. Quod ſi dixerit ſeruus ille malus in corde ſuo, cunctatur dominus meus uenire,cœperitq; percutere conſeruos,imò edere & bibere cum ebrijs,ueniet Dominus ſerui illius in die quo non expectat, & hora qua ignorat,& diſſecabit eum,partemq; eius ponet cum hypocritis,illic erit ploratus & ſtridor dentium.

Et

A T egreſſus Ieſus diſcedebat à templo. Mar.13. Luc.21.) Vaſtandam Ieruſalem, iam Dominus prædixerat, ut item ſupra cum illi appropinquaſſet inſidens aſino, ut ex Luca ſupra.21. adductum eſt, id diſcipuli ut par fuit, plurimum admirabantur, eoq; uerisimile eſt, uelut commiſerantes, templi magnificas ſtructuras, illas Domino oſtendiſſe, eaq; cauſſa quendam eorum, ut Marcus ſcribit ei dixiſſe: Præceptor, uide quales lapides, & quales ſubſtructiones, qbus Dominus reſpōdit: Videtis has ſubſtructiones, & hęc omnia: Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. Nam exigente Iudæorum impietate, uoluit Deus eiuſmodi gētis huius & urbis ac templi excidio, declarare, ſe illos cultumq; eorum reieciſſe, ut æque horrendum neq; uiſum eſſet unq̃, neq; uidendum. Eant nunc homines, & fidāt rebus ceremonijſq; externis, miſſa fide & dilectione.

Sedente autem eo in monte oliuarum, acceſſerunt ad eum. Mar.13. Lu.21.) Dictum ſupra eſt, ut his diebus Dominus ſub ueſperam egredi Hieroſolymis in montem oliuarum ſolitus fuerit, id ergo & hoc tertio die obſeruauit, poſt quem nullus Euangeliſtarum memorat, eum Ieruſalem reuerſum, uſq; in diem azymorum, hoc eſt, quintum ab eo, quo eam urbem cū pōpa fuerat ingreſſus. Hinc obtinuit opinio & apud ueteres, die quarto eum Bethanię manſiſſe. Cum ergo iterum iam audiſſent diſcipuli uaſtandam Ieruſalem & templum, quo cum ſimul putabant, finem omnium, & plenum Chriſti regnum adfore, rogant eum, & primores quidem, quibus & alia myſteria retexerat, Petrus, Iacobus, Ioannes & Andreas, ut Marcus habet, ad hæc rogant ſecreto, ſperantes uel ſibi ſolis hoc, ut plæraq; alia. myſterium apeiturū, & quādo hæc quæ iam prædixerat futura eſſent, & quod ſignum eſſet aduentus ſui, atq; cōſummationis ſæculi, ſimul enim hæc omnia fore exiſtimabant, uaſtandam Ieruſalem, ipſum in gloria uenturum, & mundum hunc accepturum finem, et quidem breui, quo pariter ſperabant gloriæ Chriſti, atq; fœlicitatis conſortium ſe adepturos. Dominus autem quoniam è re ipſorum non erat, de fine mundi, ſignoq; certo aliquo regni ſui ſcire, de his nihil reſpondit, neque certa adeo, de tempore deſolationis urbis ſanctæ.. Reſpondit uero & monuit, quæ magis & propius ad ſalutem ipſorum faciebant, primum futuros multum impoſtores, quo ab eis ſibi cauerent. Deinde de bellorum, atq; alijs calamitatibus, quibus ante excidium, Iudæi adfligendi erant, ne ipſi inde male turbarentur, tum de imminente ipſis perſecutione, & uarijs tentationibus, quas tam à deficientibus fratribus, quā pſeudoprophetis experturi erant, quo ad ferēdam ipſam animarentur, deniq; de atrocitate & immanitate, excidij urbis & gentis Iudæorū, quo & ſuperſtites tum in tempore fugerent, & omnes Deum tanto magis timerent, impieta-

B temq; deteſtarentur. Poſt hæc uero rurſus prædicit futuros pſeudochriſtos & pſeudoprophetas, monetq; cauendos, mox de fine ſæculi, at non quando, ſed q̃ horrende quantaq; cum rerum perturbatione, & inopinantibus tum ſæculi hominibus adfuturos ſit, &c. Hinc ergo diſcamus, ea ſemper perquirere & diſcere, quæ proxime ad id faciant, ut Deo firmius fidamus, & ſanctius, atq; officioſiore charitate erga proximos uiuamus. Ea enim ad nos proprie ſola attinent. Quod utinam perſuaſum pleriſq; eſſet, minus multo ſuperſtitionum atq; contentionū, & longe plus haberemus ſolidæ & ædificatricis in ſcriptura cognitionis.

Dominus curioſis reſpondet utilia.

Videte ne quis uos ſeducat, multi enim uenient. Mar.13. Lu.21.) Recepi ab initio ſecuturū me in hiſce enarrationibus, ſolum Dei uerbum, poſthabita omni authoritate hominum, idq; q̃ daretur mihi ſimpliciter & pure, idem & in pręſenti loco operam dabo, iudicio penes ſpirituales relicto. Quare ſi quid præter ſententiam aliorum dixero, nemo id reijciat, quia ab hominibus uariare uiderit, ſed Domini magis uerba & inter ſe, & ijs quæ acciderunt, conferat, ſingulaq; penſitet, amplexurus tum, quæ magis uiderit, ſententiæ Domini conuenire. Ergo quod hic Dominus ait, perinde accipio, atq; ſi dixiſſet: Mittite rogare de aduentu meo, fineq; ſæculi, præſertim quando hæc futura ſint. Ante hæc euenient, quæ ut ueſtra magis interſunt, ita multo pręſtat habere cognita, primum ergo poſt diſceſſum meum, ſcitote futuros multos in nomine meo, qui de ſe dicent: Ego ſum Chriſtus, & ſeducent minime paucos, ab his ergo uobis cauete, ne quis eorum uos ſeducat, ut mihi nuncio remiſſo, ipſum meo nomine ſequamini. Id quod ſuperciliofis iſtis Iudæis eueniet, ſicuti eis prædixi. Nam me qui nomine patris mei ueni, noluerunt recipere, ideo meruerunt in eam cæcitatem prolabi, ut recipiant alium q̃ nomine ſuo ueniet, id eſt, ſua ipſius uoluntate, pro ſeruatore falſo ſeſe inſinuabit, quamuis nomen meum, patriſq; legationem prætexturus ſit. Ita enim diuinitus cōparatum eſt, ut qui ueritatem Dei reſpuit, mendacio poſtea credat, ut ex.3. Moſe.26. & quinto lib. cap.28. Ieſch.8. &.29.2. Theſſ.2. atq; innumeris fere alijs ſcripturæ locis ſatis liquet.

Porro cum Chriſti nomen atq; officium ſit, populum tyrannide malorum liberare, guber

nareq́ feliciter, Chriſti nomine Iudæis inſinuarunt ſe, quotquot ſe populi fore liberatores, ſaluatoresq́ polliciti ſunt, quorum certe multos ante excidium habuere, qui tametſi id eſſe ſe, toti populo non perſuaſerint, multos tamen ſeduxerunt, ut hic Chriſtus prædixit. Ioſephus enim lib. Ant. 20. cap. 4. meminit Theodæ magi cuiuſdam, qui Cuſpio Fado res Iudæorum adminiſtrante, populo ſuaſerat multa, ut ſumentes ſuas ſubſtantias egrederentur ad Iordanē, quē promiſerat eis ſe præcepto diuiſurum, qui captus tandem à Fado, capitis ſectione multatus fuit, peremptis ſimul multis qui cum ipſo fuerant, nonnullis uero captis.

Hunc Theudam illum eſſe, non eſt dubium, cuius meminit, Gamaliel in Actis. 5. Nam & ſi dicat ibi: Poſt hunc extitit Iudas Galilæus, qui in diebus profeſſionis auertit populum, hoc eſt cum Cyrenius cenſum primum apud Iudæos ageret, cum & Chriſtus natus fuit, cuius Ioſephus meminit cap. 1. lib. Ant. 18. non tamen uoluit per hoc ſignificare, tempore illum poſt Theudam, populum ſeduxiſſe, ſed eſt illud (poſt hunc) ad ordinem narrationis ſuæ referendū, qua ſi dixiſſet: Præter hunc fuit & ſuperiore tempore, Iudas &c. Nam ait ibi Gamaliel, loquens de Theuda, ante hos dies, quo utiq́ ſignificauit, paulo ante id temporis eum fuiſſe. Iudæ autem tempus exprimit, adferens fuiſſe in diebus profeſſionis, hoc eſt, cum cenſus ageretur.

Præterea uero, lib. Ant. 20. cap. 11. ſcribit Ioſephus, latronum denuo & magorum hominū turba, populum ſeducentium, prouinciam fuiſſe repletam. Per magos autem intelligit eos, qui ſe prophetarum nomine, inſinuabant. Rurſum. cap. 12. de Aegyptio quodam pſeudopropheta meminit. De quo ſcribit lib. de Bel. Iud. 2. cap. 12. quod arrogata ſibi prophetæ opinione, triginta ferme milia ſibi congregarit, quos ex ſolitudine in montem ducens oliuarum, Ieruſalem capere annifus fuerat, ſed oppreſſi fuere à Felice tum præſide. Hic capto Paulo Hieroſolymis, nondum extinctus erat, ut Paulum Tribunus rogaret, an ipſe eſſet Aegyptius ille, qui ante eos dies tumultum excitaſſet, eductis in deſertum quatuor millibus ſicariorum. Act. 21. Iterum de alio cap. 14. ſcribit, qui populo ſalutem, & requiem malorum promittebat, ſi ſeſe quærētur in deſertum. Talibus multis deluſus Iudæorum populus fuit, qui omnes, quatenus libertatem & ſalutem populo promiſerant, eatenus ſe Chriſtos aſſeruerunt, quanq́ peculiariter hoc etiam nomine, pro uero atq́ in ſcripturis promiſſo Meſchiah, ſeſe uēditarint. Eiuſmodi & Simon magus fuit, qui Samaritis perſuaſerat, ſe uirtutem Dei eſſe, quæ uocatur magna. Act. 8. Hi cum multos ſeduxerint, non ab re fuit, ut ſuos Chriſtus præmoneret, ne & ipſi impoſturis illorum caperentur.

D Audituri eſtis bella & rumores bellorum, uidete ne turbemini. Mat. 13. Lu. 21.) Vt cauerēt ſibi à pſeudoprophetis & pſeudochriſtis, primum monuit, utpote cuius etiam momenti plus referebat, ſimulatq́ enim alium oues, q̄ unum Chriſtum paſtorem audiunt, pereunt. Iam ne ob plurimos ſane & horrendos tumultus bellicos & ſeditiones, quibus gens Iudæorum exagitanda erat, priuſq̄ penitus exciderentur, plus nimio perturbarentur, & de illis præmonet, iubetq́ nihil inde terreri. Indubie quod credentes ſibi, ita ſeruare uellet, ne quid inde læderentur. Porro iſti rumores bellorum & bella, hoc eſt, motus, ſeditiones, & ſtrages, cœperunt potiſſimum ſub præſide Cumano, qui Tyberio Alexandro ſucceſſerat. Nam cum ob militis cuiuſdam impudentiam, qui in feſtiuitate Azymorum, Iudæis retectis genitalibus illuſerat, exortus tumultus fuiſſet, numerati ſunt eorum qui perierunt, uiginti milia. De quo tumultu apud Ioſephum legis, lib. Ant. 20. cap. 6. Et lib. de Bel. Iud. 2. capite undecimo.

Sub Cumano rumores bellorū & bella cœperunt.

Mox ſecutus eſt, alius tumultus inter Iudæos & Samaritas multa cum ſtrage hominum, locorumq́ deuaſtatione. Sed & Sicariorum genus prodijt, qui tectas ueſtibus ſicas geſtātes, paſſim in turba cœtuq́ populi homines perimebant, neq́ agnoſcebantur ut miris terroribus omnia inde replerentur. Tertius mox tumultus ſecutus eſt apud Cæſaream. Cum uero Felici ſucceſſiſſet P. Feſtus, de qua ſucceſſione & Act. 24. conatus quidem hic fuit, prouinciam latronibus liberare, ſed urgente ultione Dei non potuit. Cui cum Albinus & huic C. Florus ſucceſſiſſet, ſemel omne genus malorum inundauit. Nam ut hi duo, potiſſimum autem Florus nihil ad crudeliſſimam tyrannidem, manifeſtam uim, & rapinas reliquum faciebant, ita pariter ſeditioſorum apud Iudæos, audacia indies creuit, unde continuo motus, latrocinia, direptiones, cædes paſſim ædebantur, & indicibilibus cottidie malis & calamitatibus populus percellebatur, donec ad iuſtam rebellionem fuere uelut compulſi. Tam inaudita ui & crudelitate ſæuiebat in eos Florus.

Perierunt Iudæorū 10. mil.

Sub Floro oīa perturbata.

Agrippa Rex multis quidem à rebellando dehortari eos conatus fuit. ſed omnia fruſtra. Tādem ergo ubi qui nouandis rebus ſtudebent, præualuiſſent, præſidium Romanum. atq́ Regis Agryppæ, Hieroſolymis aperto Marte oppugnant, compulſumq́ ad deditionem, poſtq̄ datis dextris & ſacramento, uitam promiſiſſent, præter unum præfectum eorum Mutilium, omnes

omnes trucidant. Quo die, quaꝗ hora Cæſarienſes, Iudæos apud ſe habitantes trucidarunt, numero uiginti millia, paulo poſt Scytopolitæ, horum ſecuti exemplum, tredecim Iudæorũ

A millia interemerunt. Mox Aſcalonitæ, duo millia quingentos, Ptolemais duo millia, Alexandrini quinquaginta millia. Inde iuſto bello aggreſſus eos fuit Ceſtius Syriæ præfectus. Sed cũ Hieroſolymorũ obſidione ſoluta, ui Iudæorũ fuga declinaſſet, audentiores facti fuere rebellionis authores, omnémq; populi poteſtatẽ nacti, inenarrabilẽ malorum iliadã, ſibi & ſuis innexerunt, donec prorſus per Titũ exterminarentur, de quibus omnibus fuſe ſcribit Ioſephus, ab. 11. cap. ſecundi libri belli Iudaici, uſq; in finem ſeptimi libri, hoc eſt, totius eius operis.

Præludia exterminij Iud.

Horum itaq; malorum ceu præludia, populi ſeditiones, motusq; per uniuerſam Syriã, qui ſub Floro excitati fuere, rumores iſtos bellorum & bella dederunt, de quibus hic Dominus prædixit, cum ait: Audituri eſtis bella, & rumores bellorũ, uidete ne turbemini, oportet enim omnia fieri, ſed nondum eſt finis, non modo ſæculi, ſed ne gentis quidem & urbis Iudæorũ. Habet autem hoc uerbũ (oportet) non uulgarẽ in ſe conſolationem. Quis enim prudens affligetur pro re, quæ habere aliter nequeat? Sed quis Deo fidens turbetur, cũ euenit, quod ex Dei ordinatione euenire oportet? Ex prædictis quoq; patet, eodem tempore & illud implerũ, Cõſurget gens contra gentem, & regnum contra regnũ. Id enim Cæſareæ, Schytopoli, Aſcaloni Ptolomaidi, Alexandriæ, poſtea Damaſci, ubi decem millia Iudæorum trucidata fuere, denique moto quoq; regno Agrippæ, tota Syria, & uicinis regnis, nimium uerum apparuit.

Porro de peſtilentijs atq; terræ motibus, Ioſephus nihil peculiare memorat, opinor, quod hæc collata ſeditionibus & bellis leuia mala habuerit. De terriculamentis uero & magnis ſignis ad longum narrat, lib. bel. Iud. 6. cap. 12. Per annum enim ante obſidionem ſidus ſupra urbem uiderunt ſimile gladio. Nona hora nocturna lux diem ſuperans, in tẽplo effulſit, & per dimidiam horam durauit. Bos imolandus, agnum peperit in templo. Porta templi ænea, ultro patefacta. In aere uiſi commiſſi exercitus. Audita uox in tẽplo: Migremus hinc. Audita eſt querulatio monſtrifica Ieſu Anani per annos ſeptem, menſes quinq;. Lege locum citatum. De fame autem memorat, quæ Hieroſolymis ita inualuerat, ut multi egeſtate fuerint conſumpti. In qua neceſſitate, Helena regina Adabienorum, cum filio Iazate, magnifice ſubuenit, ut narrat Ioſephus lib. Ant. 20. cap. 2. In Act. quoq; undecimo legimus ab Agabo, famem magnam prædictam, in toto terrarum orbe, quæ accidit ſub Claudio Cæſare. Act. 11. At uero hic orbis terrarum, pro omni regione Iudæorum accipi debet. Vnde ibidem ſcribit Lucas, diſcipulos, pro ut cuiq; ſuppetebat, propoſuiſſe tum, in ſubſidium mittere habitantibus in Iudæa fratribus, quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores per manum Barnabæ ac Sauli.

B

Quis uel hinc non uideat, Iudæam uel ſolam, uel potiſſimum, hac fame adflictã? Alioqui & alibi habitantibus fratribus, mitti oportuiſſet. Sic & mala alia, bella, peſtilentias, atq; terræmotus, terriculamenta, ſignáq; magna de cęlo, in hanc potiſſimum regionem incubuiſſe, intelligendum eſt, quia de gentis huius calamitatibus futuris hic potiſſimum Dominus uoluit prædicere, atq; ita declarare, quomodo omnis ſanguinis iuſti ultio, de ipſis ſumenda eſſet, tũ confirmare ſuos, ne perturbatis adeo rebus apud Iudæos, animisq; omnium cõſternatis, uel impoſtoribus, qui apud trepidantes homines potiſſimum impoſturis ſuis fidem inueniunt, crederent, uel Euangelij prædicationem, ſpemq; regni ſui deſponderent. Neq; etiam noui aliquid prænunciaſſet Dominus, ſi de bellis, fame, & peſte, alijs orbis partibus inualituris, fuiſſet locutus, quando iſta nunquam orbi deſunt, ſic quidem Chryſoſtomus & ſane firmiter colligit. Ergo quod Dominus ſubiunxit: Sed nondum finis. Et: Hæc autem omnia initia ſunt dolorum, hũc ſenſum habent: Audietis rumores bellorum, & bella multis in locis exoriri, ne terreamini hinc neq; minore animo uerbum meum, & ipſi tenete, & alijs commendate. Fieri utrunq; oportebit, & meum regnum creſcere, & hanc gentem indicibilibus malis exterminari. Adeoq; abeſſe à uobis eſſe debet, ut incipientibus iſtis fieri animos abijciatis, ut ad multa grauiora uos præparetis. Nam uolitantibus belli rumoribus, & undiq; bellis exorientibus, nequaq; finis aderit, non gentis huius & urbis, multo minus mundi. Videbitis mox gentem cõtra gentem inſurgere, & moueri omnia, ad hæc & reliquas Dei ultiones, famem, peſtem, terræmotus, uaria terriculamenta & ſigna magna de cęlo ingruere & deſæuire. Et ne ſic quidem finis, imò initia hæc dolorum ſunt, quos iſte populus experietur, hæc mox affuturarum calamitatum præludia, & inſequentis tragœdiæ prologus ſunt. Sed ſi à me pependeritis, nihil iſta omnia uos lædent, ideo iubeo uos hinc non turbari, ſic fieri oportet, ſic meruit populi huius impietas, uos confidite, qui me, quem iſti reijciunt, ſaluatorem amplexi eſtis, nolite tantũ à me ruſus deficere, & talem experiemini.

Hæc mala Iudæis futura prædicit.

C Tunc tradent uos in afflictionem & occident uos. Mar.13.Lu.21.) Hoc tertium eſt, quod
diſcipulis reſpondens prædicit, cum de alijs ipſi rogaſſent. Ipſi de regno & gloria rogarant, et
prædicitur eis, poſt pericula pſeudoprophetarum, poſt gentis Iudaicę communes calamitates
quibus & ipſos & ſi non lædi, exerceri tamen oportuit, perſecutio, crux, ignominia, grauiáq;
præterea ſcandala, multorum à recepta ueritate deficientium. Deniq; & pſeudoapoſtolorum
ac prophetarum pericula. Quia tradendos prædicit in afflictionem, occidendos, futuróſq; o-
dio omnibus gentibus propter nomen ſuum, planéq; experturos, quæ ſupra decimo prædi-
cta ipſis Matthæus memorauit. Marcus & Lucas pleraq; eorum hic memorant. Sunt autem e-
narrata uerbotim ſupra ab eo: Ecce ego mitto uos, uelut oues, uſq; ad illud: Non eſt diſcipulus
ſupra præceptorem. Huiuſmodi perſecutionem ſenſerunt mox à nece Stephani, qua diſperſi
omnes fuerunt, per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apoſtolos. Hác promouebat & Pau
lus Act.8. Poſtea & Herodes Rex ut affligeret quoſdam de Eccleſia manus iniecit, & Iacobum
occidit, Petrum in uincula coniecit. Quid uero Paulus cum ſuis expertus fuerit perſecutionū,
tam à Iudæis, quàm gentibus, cum Acta Apoſtolorum, tum ipſe in Epiſtolis ſuis, præſertim poſte
riore ad Corinthios teſtatur. Sane nihil hic Chriſtus prædixit, quod illi non ſunt experti.

Secūda aduerſitas. Et tunc offendiculum patientur multi.) Etiam hac aduerſitate exercendi diſcipuli erát, quę
non paulo plus damni ſæpe dat, quàm ipſa perſecutio. Certe plus ſemper hæc ſanctos, quàm ulla per-
ſecutio afflixit. Sicut & grauius multo eſt, à recepto Euangelio deſciſcere, quàm illud nunquá re-
cepiſſe. Sed quia nunquá non bona pars Euangelici ſeminis, in petream terram cadit, hoc eſt
corda à ſpiritu Dei, ad pietatem non immutata, neceſſe eſt, ſemper quoq; fore, quos perſecuti-
onis tempeſtas, à regno Chriſti detorqueat. Id ſi accidere potuit, inſigni Pauli collegæ Demę,
ut ſeculum præſens amplecteretur. 2. Timoth. 4. certe mirum non eſt, ſi & plurimis alijs eue-
niat, quanquàm electorum accidere nulli poſſit, qui ſcilicet bona terra ſunt, in quam cadens ſemē
uerbi Dei, certum fructum affert. Ne ergo ſupra modum turbarentur pij, multis deficiētibus,
ut ſemper paucus eſt electorum numerus, de his quoq; uoluit præmonere. Nam non ſolum
D defecturi, multi erant, paſſi offendiculum, hoc eſt, cruce atq; perſecutione ab Euangelio repul-
ſi, ſed ex fratribus, futuri quoq; hoſtes, quod & ipſum Paulus expertus in poſteriore ad Tim. 2
& ultimo quæritur.

Tertia aduerſitas. præterea & pſeudoprophetas multos paſſuri erát, & pſeudoapoſtolos, imò Apoſtolos Sa-
tanæ, contra quos magna ſemper Paulo & pugna, & querulatio fuit, Hi fuerunt illi ſerui uen
tris, non Ieſu Chriſti, Rom.16. Apoſtoli Satanæ, 2. Corinth.11. ambientes æmulari à Galatis et
ipſos labefactantes, Gal.4. canes, male operarij, conciſio, inimici crucis Chriſti, quorum deus
uenter, &c. Philip.3. deceptores per Philoſophiam, & inanem deceptionem, uerbotenus ha-
bentes ſpeciem ſapientiæ, &c. Colloſſen. ſecundo, ſed quid multa loca enumero, cum nuſq;
ferè illorum Paulus non meminerit, ut & Petrus atq; Ioannes?

Quarta aduerſitas. Tum abundauit etiam iniquitas, hoc eſt, prauitas illa naturę, qua ſibi tantum homines
ſtudent, ab omni beneficentia erga alios alieni, qua abundante neceſſe utiq; eſt, charitatem re
frigeſcere. Quam refrixiſſe ſuo tempore haud obſcure Paulus quoq; indicat. Sane abundan-
tis iniquitatis, & frigeſcentis imò gelatæ charitatis erat. quòd omnes in Aſia ipſum auerſati fuerát,
2. Timothei primo. Sic ergo diſcipuli & intus & foris aduerſa multa ac triſtia, paſſuri erant, ſu
peraturi tamen omnia, quotquot fide ſolida in ipſum, in finem uſq; perſeueraſſent. Vnde ijs
omnibus ſubiunxit: Qui autem perſeuerauerit uſq; in finē hic ſaluus erit, quálibet dira ab ho-
ſtibus perſecutio exerceat, graue à deficientibus ſcandalon, animi robur téret, inſidioſa à pſeu
doprophetis impoſtura, fidem oppugnet, moleſtia frigidorum fratrum, iniquitas, beneficen
tiæq; neglectus, fidei alacritatem tangat.

Perpendamus uero & nos iſta, ſiquidem mox ab exortu Euangelij ſic exerceri ſuos Domi-
nus uoluit, haud ſane aliud erit expectandum & nobis. Erit nanq; ſui ſimile ſemper Euangeli-
on, neq; diſſimiliter uel ab hominibus recipietur, uel à regno Satanæ oppugnabitur. Ne igi-
tur offendat, ſi & nos impij aperto marte oppugnent, ſi deficiant à nobis imò Chriſto, oſten
ſi cruce multi, qui etiam ex fratribus hoſtes nobis fiant, ſi pſeudoprophetæ fidei ſynceritatem
modis omnibus fermentare conentur. Si deniq; & multa apud reliquum Eccleſiæ uulgus i-
niquitas uigeat, & charitas refrigeat. Iſta omnia, quicunq; ab initio ueritatis adſertores fuere,
Patriarchæ ſancti, Prophetæ. Chriſtus, Apoſtoli, & germani horum ſucceſſores experti ſunt.
Qui haberet Dominus nos mollius? Videat ergo quiuis cui credat, & quá certus ſit fidei ſuæ
in Dominum Ieſum Chriſtum, ut quamlibet ſæuiat perſecutio, & abſterreat multos, quantū
uis inſidientur pſeudoprophetæ & ſeducant multos, quamlibet abundet iniquitas, & exting
uat dilectionem multorum, nos in finem uſq; cum Domino perſeueremus, ita futuri ſalui,
quantumuis periculis exerciti.

Et prædicabitur hoc Euangelion regni in uniuerſo orbe. Marci decimo tertio.) Hoc quar-
A tum eſt, quod Chriſtus ſuis prædixit, faciens ad ipſorum conſolationem: Marcus habet: Et a-
pud omnes gentes oportet prædicari Euangelion. Quod & ipſum tempore Apoſtolorum
completum fuit, antequã Hieruſalem uaſtaretur, ſicut hic Dominus prædixit, dicens: Tunc ni-
mirum poſtquã ubiq; prædicatum fuerit Euangelion in teſtimonium gentibus, ueniet con-
ſummatio, ſane templi, cultus, urbis & gentis Iudæorum. Certe cum Paulus ſcripſerit Col. 1.
Euangelion tum in toto orbe fructificaſſe, etiam omnibus gentibus prædicatum fuit, hoc eſt
bonę parti gentium. Etenim quã late illud uel unus Paulus ſparſerit, ipſe de ſe Romanorum
decimoquinto teſtatur, nempe à Hieruſalem & circumiacentibus regionibus uſq; ad Illyricũ.
Nota figura eſt, & ſcripturis frequentiſſima Synecdoche.

Porro illud: In teſtimonium omnibus gentibus, non ſolum in malam partem, ſed in gene-
re magis accipiendum eſt, ut electis prædicari Euangelion agnoſcamus in teſtimonium gra-
tię Dei & ſalutis, reprobis autem in teſtimonium condemnationis. Teſtimonium enim, pro
lege & doctrina Dei in ſcripturis accipi, uel 119. Pſalmus abunde declarat. Hinc Pſal. 78. Et ſta-
tuit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael. Hic quis non uideat, teſtimonium & le-
gem pro eodem accipi? Ergo ut lex Iudæis data fuit, uariæq; illę ceremoniæ in teſtimonium,
ut crebro in ſcripturis legitur, quibus nimirum Deus, de ſua illis uoluntate teſtatus fuit, atque
ita officij ipſorum eos admonuit, ita poſtea Euangelion oportuit prædicari cunctis gentibus,
ut & ipſæ teſtimonium de Deo haberent, quo ut de ipſius bonitate edocerentur, ita ad fidem
in ipſum, pietatisq; ſtudium prouocarentur. Id cum ſucceſſerit apud electos ex gentibus, præ-
dicatum ſane ipſis Euangelion fuit, & hodie prędicatur, in teſtimonium, quo eruditi fuere, &
erudiuntur ad ſalutem, reprobis autem prędicatum fuit & prædicatur, in teſtimonium, quo
impietatis conuincantur, ut qui oblatam ultro Dei gratiam reſpuerint.
Habuit uero & hoc uaticinium in ſe eximiam conſolationem, ſi nanq; nihilominus, utcun-
q; regnũ CHRISTI, oppugnaturi eſſent, aperti hoſtes, & prodituri deficientes fratres,
per inſidias aggreſſuri pſeudoprophetæ, labefacturi hypocritæ & operarij iniquitatis, apud q̃s
charitas refrixerit, prędicari nihilominus, ubiq; Euangelion oportuit, certe neceſſarium ſimul
fuit, ut tutos à malis his omnibus, eius prædicatores Dominus ſeruaret, quod ſane hæc prædi-
cendo, ipſis pollicitus eſt.

Quod autem hoc modo, cum Chryſoſtomo in hunc locum, & Euſebio Cęſarien. in 3. Ec-
cleſiaſticę hiſtoriæ lib. cap. 7. hęc interpretor, ut conſummationem quam hic Chriſtus prędi-
B cato ante ubiq; Euangelio futuram prædicit, de uaſtatione & conſummatione Hieroſolymo-
rum, intelligam, facit & uaticinium Danielis de hoc loquẽs, ut mox explicabo, & hiſtoria Lu-
cæ, in qua pro eo, quod noſter hic habet. Cum ergo uideritis abominationem deſolationis,
&c. tunc qui in Iudæa ſunt fugiant &c. ita legimus: Cum autem uideritis, circundari ab exerci-
tibus Hieroſolymam, tunc ſcitote q̃ immineat deſolatio eius. Tunc qui in Iudęa ſunt, fugiãt,
&c. Ergo abominatio deſolationis dicta à Daniele ſtãs in loco ſancto, de qua in Matthęo, ab-
ominabilis Iudęis obſidio fuit, quam ab exercitu Romanorum Hieroſolymis incluſi, perpeſ-
ſi ſunt, quam & deſolatio, hoc eſt, conſummatio templi & urbis conſecuta eſt.
Cum itaq; uel Paulo teſte conſtet Euãgelion in toto orbe prædicatum fuiſſe, priuſquã Hie-
ruſalem exſcinderetur, ut ex Luca clare adeo pateat, Dominum hoc loco de Hieroſolymorum
exterminio loquutum, tum idem manifeſto manifeſtius comprobet uaticinium Danielis, eti-
ãm à ueteribus ſic intellectum, mirari ſatis nequeo, q̃ quidam magni alioqui, maluerunt totũ
contextum ſermonis Chriſti hic, perturbare & obſcurare, q̃ ſimpliciter cum Chryſoſtomo,
hæc omnia accipere. Sane nõ adeo leuicula res fuit, tale quidẽ tantæ gentis exterminium, ut in-
dignum haberi poſſit, de quo Chriſtus uaticinaretur, cũ minores multo calamitates, quibus
attritus hic populus fuit, multis antea uaticinijs, Deus prędicere fuerit ſolitus. Sed & alias Chri-
ſtus grauiter admodum, ut cum fleret ſuper hanc urbem, de excidio eius prophetauit. Chriſti-
ani igitur perpendant uerba Chriſti, hic & apud Lucam, tum conferant citatum hic uaticiniũ
Danielis, & peruidebunt me poſt Chryſoſtomum, Euſebium, ac alios quoq; ueteres, certa ſe-
cutum, cum qui diuerſam hic interpretationem commenti ſunt. ſua, eoq; incerta ſecuti ſunt.

Plurimum errant qui non agnoſcunt hic de excidio Iudæorum Dominum loqui.

Cum ergo uideritis abominationem deſolationis, Marci decimotertio, Lu. 21.) Hic iam
quinto loco, uaſtationem Ieruſalem prædicit. Monui autem modo hęc cum illis apud
Lucam: Cum uideritis circundari ab exercitibus Hieroſolymam, & cętera. eadem eſſe, eo-
q; abominationem iſtam, obſidionem fuiſſe Ieruſalem, quæ recte deſolationis dicta fuit,
cum deſolationem magis quam dici poſſit, horrendam, Ciuitati ſanctæ & Templo

C attulerit,quare & ſtatuam eam,in loco ſancto,ubi non oportebat, ſicut Marcus habet, Do-
minus prædixit.Sed uideamus uaticinium Danielis. Nemo uniq; ſanus inficiari poterit,de a-
lia hic Dominum abominatione deſolationis prædixiſſe,quam & ante Daniel,quem hic do
minus adduxit.Sed quo plenius ſenſus eius pateat, inſigne enim eſt, neq; uulgaria myſteria
regni Chriſti continet,uolo ipſum paulo altius repetere,& uerborum primum adſcribere,de
inde paraphraſi enarrare.Nono igitur Danielis,à uerſu 23.uſq; ad finem ſic legimus Gabbrie
Vaticinium Daniel.9. lem loquutum Danieli. Verſus uigeſimus quartus.Hebdomades ſeptuaginta,populo tuo
& ciuitate ſanctæ tuæ definitæ ſunt, ut arceatur mox tranſgreſſio, finiantur peccata, expie-
tur iniquitas,& adducatur iuſtitia ſempiterna,obſignetur uiſio ac propheria,& ungatur ſan-
ctus ſanctorum.Ver.25.Cognoſce & intellige,ab egreſſu uerbi, de repetenda Ieruſalem, eáq;
reædificanda,uſq; ad Maſchiah principem,hebdomades ſeptem ,'& hebdomades ſexaginta
duæ,reducetur & ædificabitur platea & foſſa,in temporibus afflictione refertis.Verſus.26.Et
poſt hebdomades ſexaginta duas,excindetur Maſchiah ut non ſit,& ciuitatem atq; ſanctuari
um,deſtruet populus principis aliunde aduenientis, & finis eius cum tempeſtate, & ad finē
belli, definita deſolatio.Ver.27.Et confirmabit fœdus cum multis hebdomate una,& in di-
midio hebdomadis ceſſare faciet,ſacrificiū & oblationē, atq; malorū demonū præſidio aderit
qui uaſtet, & quidē uſq; ad cōſummationē,deniq; exterminatio uaſtantē cōſequetur. Hæc ita
uertere uolui,ut cōſtaret ſenſus uerbū uerbo reddēdo ſenſum nulli niſi Ebrça ſcienti,reddidiſ-
ſem.Primū aūt extra dubiū pono,hoc uaticiniū de Chriſti regno loqui,eo quod huic ſoli cōpe
tat,peccati abolitio,& ſempiternæ iuſtitiæ adductio,tū & ratio temporis,in nullum alium un
ctum quadrat.Deinde nemini ignorari certum eſt, qui hæc unquam uel per tranſennam ad-
ſpexit,hebdomades hoc loco, annorum, non dierum eſſe. Quod etiam tempus, quo tem-
Hebdomades annorum. plum & ubrs Ieruſalem & ædificata fuere & ſteterunt,euincit,quod utiq; multo longius fuit
quàm ſeptuaginta hebdomodes dierum. Sed & tertio Moſcheh uigeſimo quinto, Sabbatū
annorum legimus.Iam demum conabor paraphraſi ſenſum quatuor,quos adduxi, uerſuū
reddere,iudicium ſit apud Chriſtianos.

Paraphraſis primi uerſus.) Definitum certóq; conſtitutum eſt diuinitus,inquit,Danieli
Angelus,ut populus tuus,& ſancta urbs Ieruſalem poſt ſeptuaginta hebdomades, id eſt, an-
nos quadringentos,nonaginta, prorſus finem accipiant,populo partim extincto,partim cæ
citate,percuſſo ut nihil minus quam populus Dei,exiſtat,urbe uero funditus excîſa. Id´q; ita
fieri oportet,ut obtineat,ubi´q; apud gentes regno Chriſti,per Euangelion gratiæ uirtutémq;
ſpiritus ſancti,obtinente,quum Chriſto adducentur plurimi,atq; in populum Dei aſſumen-
D tur,qui non populus erant. Tum arcebitur tranſgreſſio dato ſpiritu iuſtitiæ electis, finientur
tandem peccata,una hoſtia Chriſti,conſummante inæternum electos,qua & iniquitas expia
Obſignata prophetia. bitur,ne credentibus dominetur,multo minus eos damnet,adducetúrq; tandem profligato
omni peccato,inſticia ſempiterna.Tum finem accipiet, quicquid Prophetæ uiderunt & pro-
phetarunt,quia lex & prophetæ uſq; ad Iohannem.Hæc omnia uero ſpiritu & uirtute efficiē-
tur Chriſti, ſancti ſanctorum,qui nimirum ſanctorum omnium author & Rex erit, qui tum
ſpiritu Dei præ participibus ſuis unctus apparebit,declaratus in baptiſmo uoce paterna, dile-
ctus filius qui præ omni uiſione & prophetia audiendus erit,in quo ſcilicet diuinitas inhabi-
tabit corporaliter,& habebuntur omnia ſumma.

Paraphra.uerſus ſecundi.) Quo autem certius atq; diſtinctius omnia pernoſcas,animad
uerte & intellige, ſic tempus hoc ſeptuaginta hebdomadarum computabitur,& partietur,
atq; hunc ordinem,quæ in illis perficientur,habebunt. Ab eo quod uerbum de repetenda,at
q; reædificanda Ieruſalem,& templo, à rege Artaxerxe Longimano egreſſum fuerit, hoc eſt,
facultas huius facta,ac mandatum datum (hoc in uigeſimo regni eius factum,legitur Neemi
ah 2.) uſq; ad tempus quo Chriſtus regnum ſuum iam baptizatus,& dilectus filius, uoce pa-
tris declaratus inibit, erūt primum hebdomades ſeptem, hoc eſt, anni quadraginta nouem.
Deinde hebdomades ſexaginta duæ,hoc eſt,anni quadringenti triginta quatuor. In priori-
bus aūt ſeptē hebdomadibus,hoc eſt, annis quadraginta nouē multa cū afflictione, quá tui à
Cuthęis,& alijs uicinis gētibus adfligētur,conátibus opus illorū remorari(de quo in lib.Ne-
hemiah)platea,hoc eſt,omnia urbis interiora & foſſa,id eſt,murus atq; oia exteriora ædifica-
būtur.His ſane conſonat, φ quadraginta ſex annis ædificatum templum Iudæi affirmarunt,
Iohannis 2.quod tempus tribus duntaxat annis,minus eſt,quam hebdomades ſeptem. Cū
narient uero temporum ſupputatores, non ſolum Græci & latini ab Ebıæis, ſed etiam tam
Ebręi q̄ noſtri gręci & latini,inter ſe,quod Sebaſtianus Munſterus Ebraicę linguę non minus
ſedulus quam fœlix inſtaurator,in Kalendario Ebraico opere recens ędito,cap.2. de cōputati
one

one Ebræorum uerum comprobat, ſupputationem in his ſecutus ſum P. Galatini quam lib. A 4. cap. 16. poſuit, fides eius ſit apud authorem. Quandoquidem Ioſepho cum Ebræis alijs nõ conueniat, nihilo tutius ipſi quã alicui alij ex Ebræis uel Græcis nitemur.

Iis etiam quæ ex libris Ezra & Nehemiah obijci contra hanc ſupputationem poſſunt, facile ab eo, qui dicto Iudæorum Io. 2. niti uolet, diluentur. Dicet enim & urbem & tẽplum poſt facultatem ab Artaxerxe factam, breuiore quidem tempore, ita ut dedicarentur, extructa, non tamen conſummata fuiſſe, ante cõpletas ſeptem hebdomades, hoc eſt, uſq; ſub finẽ regni Darij ſecundi. Cum enim Iudæi Domino dixerint: Quadraginta & ſex annis extructum eſt hoc templum, & tu in tribus diebus eriges illud: uolentes hinc abſurditatem comprobare eius, ꝙ dixerat, in tribus diebus erigam illud, non poterũt his quadraginta ſex annis adnumerari anni, quibus opus intermiſſum fuit. Sic nanq; quantam uolebant abſurditatem ex eo, ꝙ Dominus præſumeret triduo erigere, quod quadraginta ſex annis uix extructum fuiſſet, nequaquã euiciſſent. Ad hæc, quanto tempore omiſſum opus fuit, non poteſt dici fuiſſe extructum. Notandum præterea eſt, Danielem potiſſimum de reædificatione urbis Ieruſalem, & plena quidem, ut platea & murus, hoc eſt, interiora & exteriora conſummata eſſent, prædixiſſe.

Diluuntur obiecta quædam

Quod uero hanc Galatini q̃ aliorum ſupputationem ſequi maluerim, cauſſa eſt, ꝙ ſic ſupputando uidetur uaticinium rebus geſtis commodius cohærere, & ſenſus eſſet luculentior. Tum quoniam Regum Ethnicorum tempora, hic numeranda ſunt, uidetur quoq; certius eſſe, gentium hic hiſtorias, q̃ Ebreorum ſequi, in quibus ut Galatinus liquido probat, nimia ineſt uanitas. Deniq; & Africanum lib. 5. temporum, idem ſecutum, Hieronymus in hunc locũ Danielis teſtatur. Apud Tertulianum libro aduerſus Iudęos aliam legis. Sed mirum non eſt, incertiora huiuſmodi apud tam uetuſtos legi, quando Irenęus, lib. 2. aduerſus hæreſes, cap. 39 Chriſtum maiorem quadragenario tam multis, friuolis tamen argumentis contendit.

Paraphraſis uerſus tertij.) Exactis autem & ſeptem illis prioribus hebdomadibus, quibus urbs cum adflictione reædificabitur, & ſequẽtibus ſexaginta duabus, quibus illa ſtabit, & quibus finitis, Chriſtus princeps ſanctorum aderit, prędicans regnum Dei, & Chriſtum eſſe ſe declarans, cum hebdomas iam ſeptuageſima & ultima aduenerit, imò iam dimidiam prædicatione eius, & beneficiorum præſtatione tranſmiſſa fuerit, excindetur, crudeliſſime neci traditus ab ſuo populo, cui peculiariter ſaluator adueniet. Reijcient eum ne ſuper ſe regnet, & ipſi reijcientur ab illo, ne ſint ei populus. Hinc populus alienus, cum duce ſuo aliunde adueniet, ciuitatemq; & ſanctuarium, deſtruet, atq; demolietur, ea ui atq; impetu, ut uelut euerſa tempeſtate uideantur, excipiẽtq; belli huius finem, certum exterminium, atq; conſummata uaſtitas.

In dimidio hebdomadæ excindetur Chriſt.

B Paraphraſis uerſus quarti.) Porro hæc iſto ordine perficientur, anteq̃ hæc deſolatio à Romanis perficiatur. Corroborabit Chriſtus hebdomade illa ultima, fœdus gratiæ cum multis, tum ipſe per dimidium eius hebdomadis prædicando, tum Apoſtolos, ſuo ſpiritu in idẽ muneris mittendo, per reliquum dimidium. Et quia in dimidio hebdomadis huius poſtremæ, Chriſtus occidetur, atq; tertio die reſurget, pauloq; poſt, dexteram Patris glorioſus petet, inde miſſurus ſuis ſpiritum ſanctum, efficiet ut electi undiq; Patrem in ſpiritu & ueritate adorent, ſublato externo illo cultu, corporalium ſacrificiorum & oblationum. Poſtea uero cum per totam iſtam ultimã hebdomadem, ſeptem ſcilicet annos, tam à Chriſto ipſo, q̃ Apoſtolis eius, Iudæis ſuis prædicatum Euangelion fuerit, & iam fœdus nouum confirmatum cum multis, quotquot ſcilicet ex eis ad uitam fuerint ordinati, cum reliqui oblatam Dei gratiam reijcere, uſq; pergent, aderit ſtatim & ultio, ueniẽtq; innumera ſuper eos mala, donec tandem penitus deleantur. Super alam, hoc eſt, præſidio & opera malorum Dæmonum, infauſti & abominabiles ob idololatriam omnifariãmq; impietatem, Romani omnia primũ perturbabũt, mox & uaſtabunt uſq; ad conſummationem, ut omnia plene & funditus exterminentur, ita ſtillabit ſuper uaſtantem plena ac conſummata deſolatio, atq; irreparabile exterminium, ut omnia urbis & populi finem accipiant, perpaucis reliquijs diuenditis, & in ſeruitutem perpetuam redactis.

Nã ut Ioſephus narrat, mala populi, ſtatim poſt diſcipulorũ ꝓfligationem, q̃ circa finem ultimę hebdomadis facta fuit, inceperunt cũ per magos, tũ per latrones, pręter præfectorũ uim & tyrannidẽ, continuoq; incremẽta ſumpſere, donec deſolatio iſta difinita & cõſummata, perficeretur. Cũ itaq; Chriſtus ad pręſens Danielis uaticiniũ, hoc loco remittat, & ex dictis iã ſatis cõſtet, in eo nihil de regno Antichriſti, ſed de uaſtatione Hieroſolymorũ prędictũ, inficiari non poterit, hanc eandem eſſe abominationem deſolationis, quæ ſcilicet ſuper alam abominabilium, ſiue Dæmonum, ſiue Romanorum inuecta Ieruſalem fuit, de qua in præſenti præmonuerit dicens: Cũ uideritis abominationẽ deſolationis, q̃ dicta eſt à Daniele, ſtantẽ in loco ſancto

Abominatio deſolationis.

C ſto qui legit intelligat,tunc qui in Iudæa ſunt,fugiant ad montes &c. Cum autem impijs ciui
us eueniant,quæ prædicuntur eis mala,quam credant, ideo monet hic, ut qui legit hoc Da-
nielis uaticinium,intelligat, hoc eſt, diligenter ipſum perpendat, quo quæ eo prædicta ſunt,
percipiat & credat. Quo autem abominationem hanc deſolationis, quam maxime horrē
dam fore oſtendat,iubet ubi uiderint eam ſtantem in loco ſancto,hoc eſt,ſanctæ iam urbi im
minentem,circundata ea,ab exercitu Romanorum,ut in Luca apertis uerbis legitur,quam ce
lerrime,ac relictis omnibus,qui in Iudæa fuerint fugiant, in nullas urbes, ſed montes proxi-
mos,atq; deſerta,& ea quidem feſtinatione,ut ſi quis in tecto domus ſit(habent enim in ea re
gione plana ſuper quæ multum uerſari,& pleraq; agere ſolent)non deſcendat in domum,ut
inde quicquam ſecum auferat,& ſi in agro deprehenſus fuerit, ut recta quoq; ad montana cō
fugiat,neq; reuertatur,in domum,ut uel commodas fugæ ueſtes acciperet. Cumq; ſola fuga
ſalus contingere tum poſſit,adijcit:Væ prægnantibus & lactantibus, nimirum quod infanti
um onere prægrauatæ fugere nequeant,atq; magis fugæ neceſſitatem ſignificet, addit præte
Væ pregnantibus. rea.Orate autem ut non fiat fuga neſtra hyeme, quum nimirum difficile fugitur, neq; ſabba-
tho,quo religio,ſed ex humana traditione,uetabat ultra mille paſſus iter facere. His nanq; o-
mnibus atrocitatem malorum, quæ tum eſſent Iudæos conſtrictura, exaggerare Dominus
uoluit,atq; perſuadere,quod mox apertis uerbis,ſubiunxit, magnam adeo fore afflictionem
illam,ut æqualis ei non fuerit ab initio mundi ad id uſq; tempus,neq; unquam futura ſit.
Quod utiq; facile uerum agnoſcet,quicunq; Ioſephi hiſtoriam legerit. Præter indicibilia e-
nim mala,quæ obſeſſi pertulere,innumeris continuo pereuntibus, partim mutuis cædibus,
partim fame, quæ uſq; eo inualuerat, ut præter omnium quamlibet abominabilium cibos,
quædam mulier,proprium filium ſibi coxerit,capti toto belli tempore fuere,millia nonagin
ta & ſeptem,mortui uero per omne tempus obſidionis,decies centena millia,ut ſcribit Ioſe-
phus lib.ſeptimo Iud.Belli cap.18. Vnde indubie ſi dies illi decurtati non fuiſſent,non euaſiſ-
ſet ſalua omnis caro Iudæorum, de quibus ut ſæpe dictum, Dominus ſolum hic uaticinatus
eſt. Vnde in Luca legimus:Erit enim afflictio magna ſuper terram,& ira in populo hoc.Et ca
dent acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Sed quia electos adhuc aliquos ex hac
gente habebat,& habiturus erat,decurtauit hoſce dies Dominus, ne in totum genus Iudæo-
rum extingueretur. Calcari tamen oportebit, ut in Luca Dominus prædixit Hieruſalem à gē
D tibus,donec impleantur tempora gentium. Quod accipio ut illud.Roma.11. Excæcatio ex
parte Iiſraeli accidit,donec plenitudo gentium aduenerit,& ſic totus Iiſrael ſaluus erit. Porro
ut hic fugere Dominus iubet his malis incipientibus,ita ſcribit Euſebius,monitos diuino re-
ſponſo fuiſſe,qui imminente obſidione iſta Chriſtiani Hieroſolymis reliqui fuerant,ut trans
Iordanem in oppidum quoddam Pellam nomine emigrarent, ut ita tempeſtas hæc ipſos in
Iudæa non deprehenderet,lib. Eccleſiaſt.3.cap.4.
Chriſtiani è Hactenus igitur habuimus,quæ ſuis Chriſtus prędixit,tam de ijs,quę ante excidium Hiero
Iudæa iuſſu ſolymitanum futura erant,& ipſorum proprie intererant,quam de ipſo excidio,cuius quidē
migrari. atrocitatem ſatis declarauit, tempus tamen ex prophetia Danielis intelligendum propoſuit.
Magis enim ſalutis ipſorum referebat,ſicut omnium hominū,noſſe ut iam imminentia atq;
pręſentia recte exciperent,atq; ad ea ſeſe haberent, quam tempus certum, quo erant uentura
De futuris enim non eſt,quod nos quidem agamus,ſatis bene res noſtra habet, ſi iam immi
nentia poſſimus recte excipere,ac pręſentibus pie uti. Neq; ad futura nos rectius pręparaueri-
mus,quam ex ſententia Domini, utendo pręſentibus. Vnde cum in omni ſcriptura, multa
ſuis Deum prędixiſſe futura legimus,perraro tamen certum eorum tempus prædictum legi-
mus. Siue enim proſpera,ſiue aduerſa ſint,ſatis pijs fuerit,ea futura agnouiſſe,ut illis ſe conſo
lentur,ad hęc ſeſe patientia durent. Simul etiam certum eorum tempus prænouiſſe,ut temiſ-
ſos facere poſſit,ita non apparet,quam pijs commoditatem adferat.
Poſtremo debent nos hæc plane uigilantes reddere,atq; in timore Domini cōſeruare,per-
pendentes,quam ſęua & atrox de Iudęis, qui ex omnibus orbis populis, electi fuerant, qui-
bus tam mirifice Deus ſemper benefecerat,ultio ſumpta fuerit,qua profecto non multum le
uiorem indubie dabunt,quotquot hodie uerbo Dei uiſitati,tam tepide & ingrati illud exci-
piunt,proximum enim eſt,ut ex primis nouiſſimi fiant,ea cecitate percuſſi,ut Euangelion ſa
lutis etiam perſequantur & totis uiribus oppugnent,Chriſtum in ſuis crucifigentes, quo pa-
cto ut tum impietate menſurā implebunt Hieroſolymitanorū, ita ultionis ſe quoq; patris o-
bligabunt. Dominus donet Germanis nobis,tempus uiſitationis noſtrę agnoſcere.
Tūc ſi quis uobis dixerit ecce hic &c.Mar.13.Luc.17.) Sextū,hoc eſt,cuius pręmonere ſuos
Chriſtus uoluit, etiā ſub & poſt Hieroſolymorū exciduū, pſeudochriſtos & pſeudoppħetas
futu

futuros,ſicut ij plane nullo unquã ſæculo defuerunt. Quanquã quia Iudæis circa ea tempora A Chriſtus expectabatur,ſed Rex terrenus,qualem & hodie Iudæi expectant, qui carnali potentia ipſos in libertatem adſereret,atq; gentes eis ſubijceret,in procliui erat impoſtoribus, ſe pro Chriſtis illis inſinuandi. Quales cum pleroſq; recepiſſent,nullus tamen tantam eis perniciem attulit,atq; ipſi de Ben Cuziba,inſigni illo impoſtore memorant,qui ſub Hadriano imperatore,ipſis ingenti numero congregatis,regem & Chriſtum ſeſe mentitus fuit. Fidem enim excedunt,quæ de ea clade memorant,quam maiorem fuiſſe confitẽtur,quã uel à Babylonijs, uel Romanis paſſi ante fuerant,legat qui uolet plura de his cognoſcere,caput.21.quarti libri Petri Galatini. Item excerptum Sebaſtiani Munſteri ex Seder olam,libro Ebræo.

Chriſtus itaq; ſuos monere uoluit,ut porro à ſe ſolo,& ſi carne abſente penderent, neq; terrenum Maſchiach ullum reciperent. Nam huc nimium propenſi erant. Sicut natura expers fidei,non niſi præſenti ſenſibus ſaluatore confidere poteſt. Hinc dicebat eis apud Lucam.17.ubi eadem memorantur: Venient dies,quando deſyderabitis uidere unum dierum filij hominis,nec uidebitis. Indubie enim,cum inter diſcipulos,& primores quidem,de præcipuis dogmatis male conueniret,cum deficerent multi,& pſeudoprophetis plena eſſent omnia, & foris undiq; perſecutio & tribulatio immineret,multi anxie ſæpe præſentem carne Chriſtũ optarunt,uel ad horam,à quo conſolationem & animi robur accepiſſent. Cum itaq; caro,carnalem Chriſtum,id eſt,ſaluatorem uſq; requirat,& diſcipuli eſſent omnia aduerſa experturi, in quibus ratio ſummam ſeruitutem & miſeriam,nihil regni aut fœlicitatis poteſt agnoſcere,ne & ipſi impoſtores,qui futuri erant,terrenam libertatem & fœlicitatem ſectatoribus ſuis pollicentes,ſequerentur,monet hic eos,neminem præter ſe Chriſtum agnoſcere,qui in ſpiritu,nõ carne ſit regnaturus,ad id uſq; tempus,cum ſicut fulgur ſub cælo,clariſſima & conſpicabili omnibus maieſtate rediturus eſt,iudicaturus orbem.

Ait ergo: Tunc cum Iudæi abominationem deſolationis experti fuerint, ac miſeris modis diſperditi,ſi quis uobis dixerit,ecce hic Chriſtus,aut illic,hoc eſt, carnalem aliquem ſaluatorẽ demonſtrauerit,qualem illorum reliquiæ ſemper expectabunt,nolite credere, unus ſeruator omnium ſum,& æternus Chriſtus,qui in humilitate modo,in mundo obuerſor, iã mox carne eum deſerturus,donec glorioſus redeam. Prædico nãq; uobis,falſos Chriſtos ſurrecturos, eoſq; etiam habituros ſuos falſos prophetas,qui homines ad ſuſcipiendum illos prouocent, non uerbis tantum,ſed ſignis quoq; & prodigijs magnis,ita ut electi quoq; in errorem inducantur,ſi fieri poſſit. Nam ut hi uocem alienorum audiant,fieri nequit,ſeruante illos meo ſpi- *Electi ſeduci non poſſunt.*
B ritu,alioqui efficax adeo erit,illorum impoſtura,ut & ipſi ea caperentur. Mementote igitur quod horum uos præmonuerim. Ecce ego,quo neq; futura quiſq; nouit melius,neq; quiſq; uobis fauet impenſius,prædixi hæc uobis. Certo igitur illa expectate,& ſolida fide excipite. Ut cum dixerint uobis ecce in deſerto eſt,ut Aegyptius ille Chriſtus ſub Felice,quem eũdem Iudæi Ben Cuziba uocant,qui & pſeudoprophetam habuit,Rabbi Akiba,quiq; Rabinis dicebat, ירחא אנאמשי,id eſt,ego Maſchicha,ego Chriſtus,ut ex libro Sanhedrin,cap. Halec. Galatinus memorat,in deſerto ſuos collegit,nolite exire,aut ecce in penetrabilibus,ut ille alter Ben Cuziba qui in Bitter,ſeſe pro Chriſto extulit,nolite credere.

Etenim regnum Chriſti glorioſum,longe maiore cum luce & maieſtate mundo aderit, quã ut mortalibus præconibus indigeat,ſicut pſeudo illi Chriſti,ſuos pſeudoprophetas habebũt, nunc ipſos in deſerto,nunc in penetralibus,hoc eſt,urbibus & aulis regijs demonſtrantes. Nõ ſic obſcure regnum Dei & Chriſti,mundo adueniet,ſed ſicut fulgur exit ab oriente, & apparet uſq; in occidentem,ita erit aduentus filij hominis in die ſuo, quod apud Lucam additur. Et ultro ad ipſum confluent,quotquot ipſum deſyderant,nemine inuitante,aut apparentem per ſe omnibus Chriſtum,indicante. Sicut illic continuo congregantur aquilæ, ubicunq; cadauer fuerit. Etenim eos qui obdormierunt per Ieſum,adducet Deus cum illo, reliqui cũ his ſimul rapientur in nubibus,in occurſum illi in aera,ut ſemper ſint cum ipſo.1.Theſſ.4.

Ita ſimpliciter hæc accipienda,equidem non dubito,neq; dubitabit,quicunq; uerba Domini recte penſitarit. Certum utiq; eſt, Dominũ hic uoluiſſe ſuis reſpondere,quid de aduẽtu regni Dei,quod ſemper audierant per Chriſtum reſtituendum,ſentire deberent. Neq; dubiũ eſt, eos carnale uſq; regnum,externamq; fœlicitatem ſomniaſſe, eóq; Dominum ab eo errore ut & alias,reuocare illos hic quoq; uoluiſſe. Tũ inficiari non poteſt,pſeudochriſtos fuiſſe,qui externã felicitatẽ polliciti,ſeduxerunt Iudæorũ multos. Scopus itaq; reſponſionis Chriſti hoc loco fuit,diſcipulis perſuadere,non eſſe regnum Dei cũ externa felicitate,& gloria, in præſenti

qui-

C quidem reſtituendum,ſed ſpiritu & fide, idq; cum ſumma ciuium huius regni adflictione & tentationibus grauiſſimis,futuros autem multos pſeudochriſtos, & illos quidem externam felicitatem promiſſuros,ſed falſo,eóq; ſimul & ſpiritalem & externam,ſuis ſectatoribus auerſuros. Ideo cauendum eſſe ab omnibus,qui in hoc ſæculo regnum Dei externum pollicerentur,aut loco certo illud addicerent,nimirum quod ſit longe auguſtius & diuinius,atq; in ſpiritu & fide,in præſenti quidem ſæculo ſitum,in futuro autem ea claritate effulſurum, ut gloria eius uniuerſum orbem ſit,repletura,& in ſumma fœlicitate cum Chriſto rege ſanctorum electi ad illud appārituri. Hæc uel ex reſponſione Chriſti apud Lucam Phariſæis data,manifeſta fiunt. Rogantibus enim illis,quando eſſet regnum Dei uenturum,reſpondiſſe Chriſtum illic legimus: Non ueniet regnum Dei cum obſeruatione,neq; dicét, ecce hic,aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra uos eſt. Quid hæc aliud ſunt,quam non eſt regnũ Dei ut uos ſomniatis carnale,quod certo loco demonſtrari poſſit. Aut enim in fide ſitum eſt,& nuſquam uidetur,licet fructus ſuos ubicunq; fuerit,luculentes proferat, eos tamen cum ſumma perſecutione & afflictione carnis,aut ita manifeſta toti orbi gloria aderit,ut iterum obſeruatione nulla opus habeat,aut dicétibus,ecce hic aut ecce illic. Iam enim intra uos eſt, habetis regem eius præſentem habetis ueros eius ciues hoſce meos diſcipulos. Sed uidentur hęc noſtra,aliena nobis à regno Dei, & gloria Meſchiach,ita tamen cõparatum diuinitus eſt,ut oporteat me prius pati multa,& reprobari à natione hac,quam glorioſus ſim regnaturus. Hinc eſt iſta, quæ uos offendit,mea meorúmq; humilitas. Perpende optime lector,uerba Lucæ.

Confirmatio ex Luca.

Qui proprie pſeudochriſti.

Hinc iam patet,eos proprie pſeudochriſtos, hic à uero Chriſto notatos, qui ſomniantibus præſentem à regno Dei & Chriſti fœlicitatem percipiẽdam, ſe pro Chriſtis & promiſſis Meſchichim, Iudaici populi ſaluatoribus inſinuarunt, id quod fecerunt, cum multis alijs, quos memoraui,qui omnes ſuos pſeudoprophetas,ſuáq; ſigna & prodigia habuerunt. Probe autem notandũ,aliud eſſe pſeudochriſtum,& aliud antichriſtum. Antichriſti multi ab initio regni Chriſti uſq; in hunc diem fuere, nempe quotquot unqnam docuerunt, quo abduci homines ab eo potuerint,ut fidem in unum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum haberẽt,per ſuaſi ſola ipſius morte,in uitam ſe æternam adſertos 1.Iohan.2. Pſeudochriſti autem proprie fuerunt,qui ſeipſos pro Chriſto uenditarunt,ut Iudæis aliquot uenerunt. Cæteri qui fuerunt errorum authores,rectius pſeudoprophetæ,quam pſeudochriſti uocantur.

Quod iam quidam hunc locum,contra Romanenſium & Mahometi impoſturas adducunt,hactenus recte faciunt,quod cum hic Chriſtus regnum Dei,fide in ſe conſiſtere, neq; in hoc mundo certo loco adductum eſſe,neſcireq; præſentem fœlicitatem,teſtatus ſit,iſti tamen
D regnum Dei,in ęxternis rebus quęrere,docuerunt. Sed proprie de his hic prædictum eſſe nemo recte dicet. Sunt alia loca,ut. 2.Theſſ.2, 2.Timoth.3. 2.Pet.2. de his prædicentia. Neq; enim Papa ſe Chſtum unquam dixit eſſe, illum ſcilicet libertatis & omnis fœlicitatis reſtitutorem, qui in præſenti exhibere uellet,quæ de Meſhciach prophetæ prædixerunt. Mahomet tamen propius ad hanc inſaniam acceſſit.

Sed quia hic Dominus teſtatur,regnũ ſuum hic in fide ſitum eſſe,& non poſſe de eo dici ecce hic,aut ecce illic,nulli firmius ex hoc loco colligunt,quam qui eo, præſentiam Chriſti carnalem in pane oppugnant. Nam ſi negat hic Dominus,uerum Chriſtũ à ſuo diſceſſu,in mũdo certo loco fore demonſtrandum,ſed ſpiritu potius adfore electis ubiq;,uiſibilem uero nõ rediturum,niſi cum gloria ubiq; coruſcante,non recte faciunt, qui ipſius corpus adeoq; & ipſum corporaliter & carnaliter includere uolunt in panem & dicere: ecce hic, ecce illic. Quanquam non omnino nullum robur hinc habeat & argumentatio eorum, qui cõtra ſectas monaſticas,& alios ceremoniarum uindices ita colligunt. Regnum Dei non eſt addictum loco aut rebus uiſibilibus,ergo nõ eſt ſitum in cibis, ueſtibus,alijsq; elementis mundi. Sed q; quidã illud,cum dixerint: ecce in deſerto eſt,proprie dictum de delubris numinibus diuorum ſacris ad quæ religionis cauſſa ſuſcipi peregrinationes ſolent atq; collegijs,& illud: ecce in penetralibus de cœnobijs adſerunt, firmum non eſt.

Hæc omnia ſuo modo & ad nos pertinent.

Porro ut impoſtura ſemper ſua ſigna & prodigia habet, quo ſeducantur ad credendum mendacio,qui ueritati noluerunt, & nullum ſæculum ſuis ſpeudoprophetis caret, ut deniq; omnis ſuperſtitio ex carne ortum habet,& ad com moditatem carnis ſeſe attemperat, ita nihil horum eſt,quæ hic Dominus prædixit,quod non ſuo modo etiam nobis occurrat,unde ſane diligenter omnibus iſtæ Domini præmonitiones expendendæ,& animo recondendæ ſunt. Et ſi enim nulli ſint hodie qui palam ſe Chriſtos profiteantur,ſunt plurimi tamen pſeudoprophetæ,atq; Antichriſti,qui ab uno uero Chriſto animos hominum,ad opera ſua, miſſas precesq; alias,item ad propria ieiunia,delectúmq; ciborum,ueſtium,& id genus alia, egena

na mundi elemēta, tum ad merita, atq; interceſſiones diuorū, detorquere conātur, hactenus pſeudoprophetis & pſeudocriſtis, de quibus proprie hic Chriſtus ſuos præmonuit ſimiles, q
A à ueritate ad mendacium ſeducūt, & carnalem Chriſtum, cultū & felicitatem falſo pollicentur. Nam per alia, quam uiuam in Chriſtum fidem, ſalutem quærere docent, permittuntq; ſuo arbitrio homines uiuere, per miſſas deinde & alia eiuſdem farinæ commenta, expiationem à peccatis, & cum Deo recōciliationem illis pollicentes. Hinc ergo agnoſcere iſtos oportebat, & quidem ut pſeudoprophetas uitandos. Sed quibus Chriſtus à patre non oſtenditur, haud quaquam mirum eſt, ſi ab Antichriſtis & pſeudoprophetis ſeducantur.

Statim autem poſt afflictionem dierum illorum.) Hoc iam ſeptimum & ultimū reſpondet Chriſtus de extremo die, fineq; ſæculi, iudicio orbis & aduentu ſuo glorioſo. Dominus uult omni momento ſuos, ut hinc migrent, paratos eſſe, eoq; noluit tempus aduentus ſui indicare, & tamen eos omni hora illum expectare, ideo tam ſuis, quam Apoſtolorum ſermonibus, non longe abeſſe diem ſuum palam uoluit prædicari. Ita Petrus cap. 4. Epiſtola priore. Porrò rerum omniū finis imminet. Et Paulus 1. Corin. 10. Nos ſumus in quos termini ætatum inciderunt. Sic ergo & in præſenti ait Chriſtus: ſtatim autem poſt afflictionem &c. Sed nequaquam per hoc prædicere uoluit, certo paulopoſt tempore, diem ſuum inſtare. A qua opinione Thaſſalonicenſes ſuos Paulus ſummopere dehortabatur, ita eis in altera Epiſtola cap. 2. ſcribens: Rogamus autem uos fratres, per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtri aggregationem in illum, ne cito dimoueamini à mente, neq; turbemini, neq; per ſpiritum, neq; per ſermonem, neq; per Epiſtolam, tanquam à nobis profectam, quaſi inſtet dies Chriſti. Ne quis uos decipiat ullo modo, quoniam non adueniet Dominus, niſi uenerit defectio prius &c. Proinde quod in Matthæo legimus: ſtatim poſt &c. non plus eſt, quā quod in Marco legimus: Cæterum in illis diebus. Quaſi dixiſſet. Poſt tribulationem dierum illorum, quibus ſcilicet gens Iudæorum incōparabili atrocitate uaſtabitur, nulla ſimilis expectanda eſt, ſed ſtatim, quanquam tempore incerto, cumq; homines minimum putarint, aderit finis ſæculi, ſummo cum terrore hominum, qui mihi non crediderint. Statim dico tum finem mūdi adfuturum, quia nihil inſigne poſtea ædetur, nullam tam apertam de impietate mortalium, ultionem ſumam, donec dies ille aduenerit, quo redibo iudicaturus omnē carnem. Qui deniq; Dei æſtimatione, cui mille anni ſunt perinde atq; dies unus, nō lōge aberit.
B Sol obſcurabitur, luna nō dabit lumen ſuum &c. Mat. 13. Lucæ 21.) Hæc illa ſigna ſunt, in ſole & luna, quæ in Luca legimus Dominum prædixiſſe. Stellæ cadent de cælo, pro eo accipio, quod eſt, lumen amittent. Virtutes cælorum more ſcripturæ, aſtra ſunt, quæ utiq; concutientur, cum omni cæli & terræ machina, quando, ſicut Petrus prædixit, illo die cæli, in morem procellæ tranſibunt, elementa uero æſtuantia ſoluentur, terraq; & quæ in ea ſunt, opera, exurentur. Hæc cum fieri incipient, quæ die illo Domini, in modum furis, inopinantibus ſuperuenturo euenient, ut Petrus inquit, conſequens certe eſt, ut ter maxima ſit in terris gentiū futura anxietas, per deſperationem, quod mare & fluctus horrendum reſonent, & quod extabeſcant plane homines præ timore, & expectatione eorum quæ ſuperuenient orbi terrarum. Nam non omnes dormiemus, ut Paulus 1. Corin. 15. prædixit, licet omnes immutandi ſimus. Ii enim qui tum reliqui erunt, in puncto temporis, in ictu oculi, ſonante ſuprema tuba, immutati ad iudicium Domini rapientur. Aliud nanq; Paulo eſt obdormire, id eſt, modo naturæ mori, ſiue morbo, ſiue ui, & aliud ſubito rapi, & immutari ad uitam aliam, nullo dormitionis ſpacio intercedente.

Signa in ſole & luna, ipſo die extremo euenient.

Hi igitur ſentient, ita omnia miſceri, & totam mundi machinam ruere, indeq;, ut par eſt, præ ſumma anxietate & deſperatione, plane exateſcent. Atq; hi plangent tum, apparēte iam in nubibus, ſigno filij hominis, & aduentum eius glorioſum, ut Matthæus habet, prædicente, ſed qui tribus terræ ſunt, nullū ius ſupernæ & cæleſtis ciuitatis adepti. Chriſtū enim ſaluatorem iſti ignorabunt, eoq; ſentient intolerabile ſibi iudicium Dei imminere. Quenq; ſumma cum lætitia excipient electi, illi ſummo cum terrore uidebunt, uenientem in nubibus cæli, cum uirtute & gloria multa.

Ex his patere puto, illa quæ Euangeliſtæ prædixiſſe Dominum memorant, de ſignis in ſole & luna, ut Lucas ſcripſit, ſiue obſcurandis ſole & luna, ut Marcus & Matthæus habent, quæ indubie eadem ſunt, de decidentibus ſtellis, concutiendis uirtutibus cælorum, fremitu maris, perturbatione planctuq; hominum, omnia in ipſo die extremo futura eſſe, atq; per ea, diem illum Dominum uoluiſſe deſcribere. Sic enim Petrus in poſteriore Epiſtola, cap. tertio habet. Veniet autem dies Domini ſicut fur in nocte, quo cæli procellæ in morem &c. Fruſtra igitur ſudatum eſt ab ijs, qui hæc ut ſigna huius diei Domini, cum præcedentia acceperūt, &

C poſtea cum uiderent prędictum à Domino diem hunc ut furem,inexpectatū orbi ſuperuenturum,laborarunt,ut oſtenderent inter ſe conuenire, tantis, tanq; horrendis ſignis prædici orbi diem hunc, & tamen aduentum eius nunquam minus expectandum, quam cum iam iam illuxerit. Eoq; adegerūt ſeipſos, ut has obſcurationes ſolis & lunæ,uulgares intellexerint Eclypſes,fremitum maris,uulgares turbines uentorum, & hominum anguſtiam, cruciatus conſcientiæ, quibus ſemper pleriq; hominum exercentur. Sed nimis inconſiderate hæc ita ſecum commenti ſunt,multo inconſideratius autem, tanta cum authoritate Eccleſijs commendarunt,uelut oracula. Quicunq; enim ipſa Domini uerba propius conſiderare,& ſingulas Euangeliſtarum narrationes diligētius penſitare uolet,uidebit multo maiora eſſe, quę hic Dominus prædixit,quam iſta uulgaria,tum prędicta, in idem tempus omnia, ac ipſo iudicij die,futura,ꝗ Petrus palam affirmat. Nō igitur illud Lucæ: Erunt ſigna in ſole & luna, ita accipiēdum eſt,quaſi illa ſigna pręcedere oporteat, diem Domini,ſed ſigna hic pro rebus inſolentibus & miraculis accipiuntur,quæ non ipſum diem Domini,ſed irā potius in ſceleratos non tam portendent quam pręſentem exhibebunt, ſicut & ſignum Chriſti appariturum in cælo, de quo apud Matthæum. Porrò quanquam immutatis ad immortalitatem, electis immutata erunt reipſa omnia,ſtabitq; cælum nouum,& terra noua, quam immutationem ſolicita modo creatura expectat, uanitati ſubiecta, non uolens, Roma.8. mos tamen ſcripturæ eſt,per obſcurationem ſolis & lunæ, ſtellarumq; & ſimilia, quæ hic prædicuntur, ſummas ultionis diuinæ,tempeſtates ſignificare. Sic Ieſcha.13.&24. Iirmeiah 15. Ieche.32. Ioel.2.&3. Amos 8. Micah.3.& locis alijs legimus Dei ultionem,nunc Iudęis, nūc alijs gentibus prędictam. Etenim in ſumma anguſtia conſtitutis, uidetur totus mundus perturbari, ſol obſcurari,luna eſſe ſanguinea,ſtellæ lucem ſuam retrahere,terra tremere, mare fremere, & cuncta ruinam minari, nō quod ita re ipſa accidat, ſed quod adeo homines anguſtientur, ac ſi illa acciderent. Veruntamen cum inſigniores illæ ultiones Dei,quales de Babilonijs, Tyrijs,Aegyptijs,Iudæis,& alijs non nunquam gentibus fuere ſumptæ, omnino ſupremi iudicij quædam uelut ſpecimina,dederint,mirum non eſt,ſi ijs quæ in ſupremi iudicij die,re ipſa euentura ſunt,deſcriptę ſint,quæ etſi in illis re ipſa non ita euenerint,ijs tamen quæ in eis euenerunt,fuerunt pręfigurata,& qui illas ultiones dederunt,non aliter anguſtiati fuerunt, atq; ſi reipſa illa omnia accidiſſent. Signum illud filij hominis, quod in cælo appariturum in

Accipiuntur hæc aliquando metaphoricos.

D Matthæo legimus,quidam Crucis imaginem fore putant, ſiue uero ita futurum ſit, ſiue ſecus,huius enim certi nihil habemus,maieſtatem uirtutemq; Chriſti,terræ cæliq;,ac omnium poteſtatem habentis,orbi indicabit,nō aliter atq; elata in urbibus, atq; arcibus ſigna,eorum poteſtatem indicant,qui ipſarum potiuntur. Tum & impij eum uidebunt, quem ut filium hominis hic contempſerant,regem eſſe cælorum,eoq; imperium habere in omnia.

Sonora hæc atq; uocaliſſima tuba,qua electi undiq; cōuocabuntur, efficaciſſima illa tam mortuorum quam uiuorum ad tribunal Chriſti cōuocatio eſt, quæ miniſterio Angelorum fiet. Videtur uero alluſum ad morem Iiſraelitarum,qui per Leuitas,ſonitu tubarum conuocari ſolebant, 4.Moſch.5. Ad hæc audiebatur tubarum ſonitus, & quando lex Iiſraelis dabatur, in quo ſpecimen quoddam æditum fuit, huius ultimę populi Dei congregationis, quam non ita abſurdum eſt,& ipſam corporali ſonitu futuram eſſe,quando & corporibus, ſed immutatis ad gloriam,ſancti Domino ſiſtentur. Notandum etiam hic, à quatuor uentis,&c. hoc eſt,undiq; terrarum electos congregandos,non igitur ſoli illi Chriſtiani ſunt,qui Romanę ſubſunt poteſtati.

Ab arbore autem fici diſcite ſimilitudinem.) Lucas pręmittit: His autem fieri incipientibus,ſuſpicite & attollite capita ueſtra,quoniam appropinquat redemptio ueſtra. Multa ſanè hic Dominus prædixit,quorum aliqua ante multa ſæcula contigerunt, quædam etiam hodie experimur,& experientur poſteri,non nulla in extremo tandem die euenient. Voluit uero hæc prædicendo ſuos præmunire, quocunq; illi ſæculo fuerint, contra futuras tentationes,atq; reddere in ſtudio pietatis ſolicitos,& uigilantes. Vnde in Marco ita finit ſermonem hunc. Cæterum quæ dico uobis,omnibus dico. Attamen ut præſentibus tum diſcipulis hæc primum dixit,ita præcipue & primum ad ipſos pertinuerunt,& præſertim hoc: His autem fieri incipientibus,&c. Quod hunc ſenſum habet. Prædixi uobis multa & planè formidabilia,quorum bonam partem,imò præter extremum diem,omnia, ipſi quoq; experiemini, ſed uidete ne id uos frangat. Tam abeſt enim ſi recte ſenſeritis, ut ea uos perturbare debeant, ut etiam par ſit incipientibus illis fieri,uos attollere capita ueſtra, ſummamq; alacritatem & hilaritatem,cum animo habere,tum & omni uita ueſtra,præ uobis ferre. Appropinquat eni tanto magis redemptio ueſtra,quanto plura horum,quæ prædixi,tranſierint.

Nam

A Nam ut tum demum malis omnibus plene liberamur, quum finis atq; immutatio rerum omnium aduenerit, ita quanto hæc acceſſerint propius, tanto & uicinior fuerit nobis redemptio. Vnde ſicut cum ficus & arbores aliæ, gemmas protrudunt, produxerintq; folia, ſcimus prope eſſe æſtatem, ita iubet nos, cum uiderimus prędicta fieri, agnoſcere, iam in foribus eſſe, atq; inſtare regnum Dei. Sic tamē ut quemadmodum uiſis in arbore fici gemmis, non eueſtigio plenam æſtatem, ſed primum florem, inde ficuum, incrementum, & demum ſuo tempore ficus maturas, atq; iuſtam æſtatem adfore ſcimus, ita agnoſcamus & quæ hic Chriſtus prædixit non ſimul, ſed ordine cuncta eſſe complenda, ut uiſis prioribus, proxima continuo adfutura, non dubitemus, donec & poſtrema eueniant.

Ita cum diſcipuli primum ſtatim uiderunt, quoſdam pro Chriſto ſeſe extollere, & multos ſeducere, agnouerunt mox bella & rumores ſecutura, non tamen continuo uaſtandam Ieruſalem, atq; Iudæorum gentem, ſed ſe ante multis perſecutionibus agitandos, atq; Euangelion ubiq; prędicandum. Inde futuram & deſolationem urbis ſanctæ, expectarunt, poſtea inualituras multas pſeudochriſtorum & pſeudoprophetarum impoſturas, & inde nihil aliud nouum aut inſigne, quā diem extremum futurum crediderunt. Ad eundem modum, cum ficus pridem nobis defloruerit, & multa ſciamus eorū quæ hic Dominus prędixit, eueniſſe, debemus agnoſcere in foribus adeſſe regnum Dei, & diem Domini, eoq; omni momento expectandum, atq; ideo uigilantiſſime pietati ſtudēdum. Si nanq; Dei æſtimationem ſequamur, ut in his ſanè oportet, mille anni nobis, uelut unus dies, imò uigilia in nocte erunt.

Amen dico uobis, non pręteribit ætas hæc. Mar. 13. Luc. 12,) γίνα generatio quidem uerti ferè ſolet, ſed ſignificantius, ut hic Eraſmus, ætas, æuum, uel ſæculum, quod eſt ſpacium centum annorum, uerteretur Ebræis דור dicitur, & 1. Moſcheh 15. Vbi quatuor generationes, et quater centum anni pro eodem accipiuntur, aperte pro eo, quod ſæculum Romanis erat, id eſt, ſpacio centum annorum uſurpatum legimus. Cum ergo quęcunq; hic Chriſtus prędixit, excepto ſolo extremo die, de quo mox ſubiecit, eum ſoli patri cognitū, intra ætatem illam hoc eſt, centenos annos, qui tum fluebant, euenerint, recte dixit: Non prętertituram eam, in qua loquebatur ætatem, donec omnia illa fierent. Certe auditi in ea fuerunt apud Iudæos rumores bellorum, pręlia multa commiſſa, impoſtura ualuit pſeudoprophetarū, perſecutionē
B tulerunt ſancti, prędicatum eſt ubiq; Euangelion regni, exciſa Ieruſalem, rurſus pſeudochriſti & pſeudoprophetæ ſeduxerunt multos & ſeducent, dum Chriſtus redeat. Atqu hæc omnia ſunt, quæ euentura illa ſua ætate Chriſtus prędixit, quibus ut dies extremus adnumerari non poteſt, quia ſoli patri notus, ita nec ea, quę die illo futura prędixit, nempe, ſolis lunęq; defectio, ſtellarum caſus & uirtutum cæli concuſſio, terror & pauor hominum &c.

Firmum itaq; non eſt, neq; conſiderate dictum per generationem hanc, gentem Iudicam intelligendam, quę duratura ſit, dum hæc omnia cōpleantur. Etſi enim nonnunq̄ generatio pro gente, accipiatur, includitur tamen ferè ratio temporis, ut intelligas gentem uno tempore uel ætate exiſtentem. Sic dicitur generatio Iiſraelitarum qui egreſſi ex Aegypto fuere, non eſſe introdnctam in terram Canaan, ſed generationem ſequentem, eorum qui nati fuere in deſerto. Et hic quidem τὴν γίναν, pro temporis ratione accepiſſe Dominum, uolentem nimirum ſignificare, breui adfore, quæcunq; prędixerat, præter ultimum diem, haud in obſcuro ei erit, qui ſingula hic, citra amorem ſuæ ſententiæ nimiū, penſitarit. Sed iudicium liberū eſto fratrum. Equidem non uideo, cur Iudæos potius quam aliam gentem uoluiſſet affirmare hic, ad finem uſq; mundi duraturam, ſiq; omnino pro gente accipienda hic eſſet, ἡ γίνα, mallem cum Chryſoſtomo, pro gente iuſtorum accipere, quam duraturam affirmare, hic plus momenti habuiſſet. Sed qui uoluerit uerum uidere, facile agnoſcet, Dominum hic uoluiſſe affirmare, certo & breui euentura quæ prędixiſſet, ut planè omnia intra illam ætatem euenerunt, nihil autem de duratione gentis Iudæorum. Sic & illud q̄ ſubiecit: Cælum & terra tranſibūt, &c. ad eandem prædictorū à ſe, certitudinem cōprobanda pertinet. Eiſde uero uerbis, hac ſententia ſupra 5. Dominus uſus fuit, ubi eam quoq; fuſius tractauimus.

De duratione generationis Iudæorum, hic nihil.

Cæterum de die illo & hora. Mar. 13.) Vel hinc ſatis patet, extremum diem, adnumeratū ijs quæ prędixit Dominus, intra ſuam illam ætatem euentura, neq; uoluiſſe quidem de tempore eius aliquid reſpondere. Apud Marcum etiam ſibi ignorati eum, dixit, nempe homini. Inſanum itaq; eſt, de certo aduentus tempore eius diuinari, unde falſos uidimus, quotquot id hactenus auſi fuerunt. Pręrereo hic Anabaptiſtarum temeritatem, magis mirādi ſunt alij quidam cordatiores, qui ex eo, quod modo Euangelion prędicatur, ſæuit perſecutio, uiget impoſtura pſeudoprophetarū, regnat apud plurimos ſummus luxus & uitæ impuritas, iam inſtare noſtro ſæculo, & intra paucos annos, diem illum, prędicare ſibi permiſerunt. Quaſi

C hæc omnia,non etiam intra primum Chriſti Eccleſiç ſœculum,ut dictum,contigerint,& reliquis omnibus.

Sed ſicut erant dies Noe,Mar.13.Luc.17.& 21.) In Luca etiam Sodomorum exemplum additur. Significauit autem his Dominus, diem iudicij,hominibus ſæculi, omnino inopinantibus,atq; curis ac delitijs uitæ huius penitus immerſis,nec minus aliquid expectantibus, ſuperuenturum,& quidem ſicut diluuium atq; ultio Sodomorum, impijs olim ſuperuenit, cum horrendo ipſorum exterminio. Hinc ergo monet ſuos, ut diſſimiles hominibus illis, qui diluuio perierût,& Sodomitis eſſe uelint,hoc eſt,ut apud Lucam 21.clare exprimit,cauere ſibi,ne quando grauentur corda crapula & ebrietate,curiſq; huius uitæ,ſubitu ſq; eis ingruat dies ille,qui tanquam laqueus, improuiſus ſcilicet,ſuperueniet, in omnes qui ſedent ſuper faciem terræ,ſed electis non inexpectatus, eóq; cum ipſorum ſalute, impijs autem inexpectatus,ita & in perniciem. Proximum ergo eſt,ad quod hortatur,ut non tantum,delitijs atq; curis huius uitæ nos non dedamus,ſed ſimul etiam uigilemus,omni tempore, hoc eſt, cum timore & tremore in hoc ſæculo uerſemur, per anxie tempus redimentes, φ dies mali ſint, & omnium ſcelerû occaſione pleniſſimi,cum deprecemur quoq;, bonû utiq; ſpiritum, quo probemus & ſectemnr,in omnibus bonam Dei uoluntatem,quo pacto fide confirmatis,licebit effugere,quæ orbi mala ſuperuentura ſunt, & ſtare coram filio hominis iudicaturo & redditurо unicuiq; iuxta opera ſua,quæ ſcilicet,de animi fide, uel infidelitate teſtantur. In Mattheo & Luca 17. preterea,& alia uigilandi cauendiq; ratio adijcitur, φ mirus tum delectus fiat,& cum duo in agro,in lecto,in mola, fuerint,unus aſſumetur, & alter relinquetur. Multa igitur ratio uigilandi,& pietatis ſtudio incumbendi,nobis propoſita eſt,quo ex ijs futuri ſimus,qui aſſumentur.In Luca legimus hic rogaſſe quoſdam,ubi Domine, quod idem eſt,atq; quo aſſumentur? illis reſpondit Dominus. Vbicunq; fuerit corpus, &c. quod prouerbiale dictum ſupra hoc cap. tractatum eſt.

D Hic uero Lucas & illud ponit,quod in Mattheo & Marco ſupra habuimus, ubi celerrime fugiendum eſſe obſeſſa Ieruſalem,monuit,ſi quis in tecto deprehendatur,ne deſcendat,&c. ſed quod ait,in illo die,non ad diem extremum referendum eſt, in quo deprehenſo in tecto, nequaquam erit integrum, ſi etiam uelit deſcendere in domum & inde aliquid tollere, aut ei,qui in agro fuerit,ad relicta redire, ſed referendum eſt, ad omne tempus à morte Chriſti, quo ſemper paratos nos eſſe oportet,ut hinc migremus. Vnde ſubiungitur eodem loco:memores autem eſtote uxoris Lot. Quo utiq; monuit,ut ad ea,quæ à fronte ſunt,enitamur,obliuioni mandatis,quæ à tergo ſunt,ut perpetuo meditemur,id, quod futuros nos ſperamus, nempe ut omni mundi huius cupiditate liberi, cęleſtiûq; rerum, hoc eſt, ſolidæ pietatis tantum auidi euadamus. Ea propter ſubijcit & ſententiam illam: Quicunq; quæſierit animam ſuam ſeruare,perdet illam, quæ tractata ſupra 16. eſt. Ratio profecto, uitæ futuræ eſt, ut ſolo Deo fruamur,par ergo eſt,huc in uita hac pro uirili eniti,quo plane non eniti, ſi ſpiritû Chriſti nacti ſumus,haudquaquam poterimus,neceſſe igitur eſt, ut omnibus rebus mundi ualedicamus,& deſiderio nequaquam à tergo reſpiciamus. Reſpexit uxor Lot, & conuerſa in ſtatuam ſalis,ſalutem amiſit, 1. Moſcheh 19. ita ſi quis pręſentia dilexerit,uolens ipſe, animæ ſuæ curam gerere,Deo ualedicet,conuertetq; ſeſe, ad caduca iſta mundi,nô bona, ſed bonorum ſimulachra,igitur neceſſe eſt,eiuſmodi ſalutem amittere,animamq; ſuam perdere.

Non reſpiciendum ad terrena.

Vigilate ergo quia neſcitis qua hora &c. Mar.13.Luc.12.) Ab incertitudine aduentus ſui, hortatur ad uigilantiam, item propoſitis duabus ſimilitudinibus prior eſt de patre familias, qui ſi ſciret,qua hora fur ueniret,uigilaret utiq;,nec ſineret perfodi domum ſuam, ita cû nos neſciamus,qua hora filius hominis uenturus ſit,& ſciamus uenturum, qua hora minimum putauerimus,par eſt,ut omni momento uigilemus,hoc eſt,in timore Dei ꝑpetuo uerſemur. Altera eſt de ſeruo,quem dominus famulitio ſuo pręfecit, ut det illis cibum in tempore, qui ſi,fide optima munus ſuum obierit,à domino redeunte,pręficitur bonis omnibus. At ſi confiſus eo,quod dominus tardat redire,inceperit de bonis domini nepotari, & iniuria conſeruos afficere,redeunte domino hora,qua non putarit,diſſecabitur ab ipſo, ſortemq; accipiet cum hypocritis & infidis,ubi erit fletus & ſtridor dentium. Etenim quiſq; alijs uiuere debet, neq; omnino eſt,qui non habeat etiam,quo proximis commodet,id ſi ſynceriter & uigilanter ſtuduerit,à redeunte Domino noſtro,cæleſtibus bonis pręficietur. Si minus & diſperdiderit male,quç à Domino accepit atq; iniurius in proximos fuerit, abijcietur in Geennam.

In Luca ſubijcitur his: eum ſeruum qui uoluntatem Domini ſui cognouerit,nec tamen fecerit multis plagis uapulaturû,ſi uero non cognouerit,& digna tamen plagis fecerit, paucis uapulaturû,& ab eo multum quçrendum,cui multum fuerit datum, &c. Quibus Chriſtus monete

monere uoluit, cum omnes ſerui Dei ſimus, & cuncti ſtudijs pietatis incumbere debeamus,
A maiore tamen piaculo hæc prꝗteriri ab ijs, qui plus cognitionis, atq; donorum aliorum acce-
perint, Nam cum Chriſtus ad uigilantiam diſcipulos ſuos eo loco cohortatus fuiſſet, ab ex-
emplo ſeruorum, uigilanter expectantium dominum ſuum, quando reuertatur à nuptijs,
qui quod uigilantes inuenerit, faciat eos diſcumbere, & tranſiens miniſtret eis, tum patris fa-
milias utiq; uigilaturi, ſi ſciſſet horam, qua hora fur uenturus fuiſſet, rogauerat Petrus, an eã
parabolam ad diſcipulos ſolum, an etiam ad omnes dixiſſet, ibi reſpõdit, per pręmiſſam ſi-
militudinem de ſeruo familiæ, ab abituro Domino pręfecto. Vnde cõmodum ſubiecit, ab
eo plus petendum, cui plus eſſet cõmendatum. Satis nanq; indicauit, parabolam ad omnes
pertinere, ut omnium eſt, alios demereri. Sed quia non eſt, æqua in his omnibus facultas fa-
cta, datumq; alijs plus, alijs minus, proximos iuuare, utiq; iure, maiora ab ijs expectantur, qui
bus maiora diuinitus obtigerunt. Qui ergo plus ueritatis cognouerit, ad eum uiuat diligen-
tius, qui plura poterit, ad iuuandum fratres, in id incumbat ſtudioſius, alioqui malo & infi-
do ſeruo, officium ſuum negligenti, & ſcienter Domini uoluntatem prętereunti, ſeſe ſimi-
lem reddet, tanto grauiores redeunti Domino pœnas daturus.

In Marco & per parabolam, & apertis uerbis, Dominus declarauit, hæc ad omnes pertine
re, quod omnes ſumus ſicut ſerui, quibus abiens Dominus, ſuam ſubſtantiam dederit, uni-
cuiq; ſuum opus iniunxerit, & ianitori ut uigilaret. Nam nemo eſt, ut dixi, qui non aliquid di-
ſpenſandum fratribus, dono Chriſti acceperit, neq; eſt, qui non ſuam uocationem habeat, ſu
umq; proprium opus. Summa igitur fide inuigilandum eſt, ut bona Domini, pro ipſius uo-
luntate diſpenſemus. Ianitori uero in primis uigilandum, quod ei domus cuſtodia commen
data ſit, ita ſanè plus reliquis uigilandum, quibus cura Eccleſiarum incumbit.

CAPVT XXV.

TVNC ſimile fiet regnum cælorum decem uirginibus,
quæ ſumptis lapadibus ſuis, exierũt in occurſum ſponſo.
Quinq; autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes.
B Quę erant fatuæ, acceptis lampadibus ſuis, non ſumpſerãt
oleum ſecum. Prudentes uero ſumpſerant oleum in uaſis
ſuis, una cum lampadibus. Tardante uero ſponſo, dormi-
tauerunt omnes, ac dormierunt. Porro medio noctis cla-
mor factus eſt. Ecce ſponſus uenit, exite obuiam ei. Tunc ſurrexerũt omnes
uirgines illæ, & apparauerũt lampades ſuas. Fatuæ autem prudentibus dixe-
runt: Date nobis de oleo ueſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur. At re
ſponderunt prudentes, dicentes: Nequaquam, ne non ſufficiat nobis & uo-
bis, ſed ite potius ad eos qui uendunt, & emite uobiſipſis. Porro dum irent
emptum uenit ſponſus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias,
clauſaq; eſt ianua. Poſtea uero ueniunt & reliquæ uirgines, dicentes: Domi-
ne domine, aperi nobis. At ille reſpõdens ait: Amen dico uobis, nõ noui uos.
Vigilate itaq; quia neſcitis diem neq; horam, in qua filius hominis ueniet.
Sicut enim homo quidam peregre proficiſcens, uocauit ſeruos ſuos, &
tradidit illis bona ſua. Et huic quidẽ dedit quinq; talenta, alij aũt duo, alij uero
unum, unicuiq; ſecundũ propriam facultatem, & profectus eſt ſtatim. Abijt
autẽ qui quinq; talenta acceperat, & negociatus eſt per ea, & confecit altera
quinq; talenta. Similiter & qui duo acceperat, lucratus eſt & ipſe altera duo.
Qui aũt unum acceperat, abiens fodit in terram, & abſcondit pecuniam do-
mini ſui. Poſt multum uero temporis uenit dominus ſeruorum illorum, &
ponit rationem cum eis. Et accedens is, qui quinq; talenta acceperat, attulit al
tera quinq; talenta dicens, Domine quinq; talenta tradidiſti mihi, ecce altera

quinqꝫ talenta lucratus ſum per ea. Ait illi dominus eius: Euge ſerue bone &
C fidelis, ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui duo talenta acceperat, ait: Domine, duo talenta tradidiſti mihi, ecce alia duo lucratus ſum per ea. Ait illi dominus eius. Euge ſerue bone & fidelis, ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituã, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine noueram te quod homo durus ſis, metens ubi non ſeminaſti, & inde congregans ubi non ſparſiſti, ac territus abij, abſcondiqꝫ talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum eſt. Reſpondens autem dominus eius, dixit ei: Serue male & piger, ſciebas quod metam ubi non ſeminaui, & congregem illinc ubi non ſparſi. Oportuit ergo te committere pecuniam meam menſarijs, & ueniens ego recepiſſem utiqꝫ quod meum eſt cum uſura. Tollite itaqꝫ ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti, dabitur, & abundabit. Qui uero nõ habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Et inutilem ſeruum inijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & ſtridor dentium. Cum autem uenerit filius hominis in gloria ſua, & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem gloriæ ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos alteros ab alteris, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & ſtatuet oues quidem a dextris ſuis, hœdos autem a ſiniſtris.
D Tunc dicet rex his qui a dextris ſibi erunt. Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum paratum uobis ab exordio mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi edere. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram, & collegiſtis me. Nudus, & operuiſtis me. Infirmus, & uiſitaſtis me. In carcere eram, & ueniſtis ad me. Tunc reſpondebunt ei iuſti, dicentes: Domine, quando te uidimus eſurientem & pauimus, aut ſitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hoſpitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuimus te, aut quando te ſidimus infirmum? aut in carcere, & uenimus ad te? Et reſpondens rex, dicet illis: Amen dico uobis, quatenus feciſtis uni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet & his qui a ſiniſtris erunt. Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi cibum. Sitiui, & non dediſtis mihi potum. Hoſpes eram, & non collegiſtis me. Nudus, & non operuiſtis me. Infirmus & in carcere eram, & non uiſitaſtis me. Tuuc reſpondebunt ei & ipſi, dicentes: Domine, quando te uidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non miniſtrauimus tibi? Tunc reſpondebit illis dicens: Amen dico uobis, quatenus nõ feciſtis uni de minimis his, nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti uero in uitam æternam.

Tunc

A TVnc ſimile fiet regnum cælorum, decem uirginibus.) Nemo eſt piorũ, qui neſciat ut ægre uigilemus in opere Domini, utq; negligẽter ipſum expectemus. Detrahit enim continuo ad curas atq; delitias uitæ huius, caro, dormitareq; facit, inde haudquaquam ab re eſt, quod tam multis ad uigilantiam nos Dominus cohortetur. Sanè hæ duæ, quas hoc capite Matthæus commemorat, parabolæ, ad idem pertinent. Miſſis itaq; allegorizantium nugis, & cõſiderato eo, quod per priorem hãc parabolam, Dominus docere uoluit, diſcamus hinc, quod ipſe parabolæ apertis uerbis ſubiecit, nempe ut uigilemus omni tempore, eo quod neſciamus, qua hora filius hominis uenturus ſit. Hoc unum ſanè hic docere uoluit. Nihil igitur ad rem, quod de uirginitate, quod de lucernis, de oleo, de uendentibus oleum, in hanc parabolam diſputatum eſt. Vnum hoc, ꝙ paratæ uirgines ad nuptias cum ſponſo ingreſſæ ſunt, imparatæ autem excluſæ, atq; ignoratæ, ad rem præſentem facit, monetq; ut perpetuo, uigilemus, parati, ut e ueſtigio, uenienti ſponſo, etiam eamus obuiam, id eſt, ultrò & cupiẽti animo, fide plena inſtructi, hinc ad eum, concedamus. Quod eo diligentius debemus curare, quod ad nuptias æternæ felicitatis concedemus, quibus excludentur miſeri, quicunq; uera fide & uigilanter, ſeſe per dilectionem exerente, Dominum non fuerint operti. Oleum bona opera quidam faciunt, ſed non animaduertunt miſeri, peſſime ad huc inſtructum, ut ad tribunal Chriſti, ueniat, qui etiam omnia bona opera habeat, id eſt, quæ præcepta ſibi ſunt, fecerit uniuerſa. Nam etiam ſic inutilis adhuc ſeruus eſſet, fides autem nititur meritis Chriſti, eoq; nihil non polliceri ſibi de diuina bonitate poteſt, quæ & pleniſſime omnia percipit, quod confundi nequeat, qui in Deo confidit. Hæc ergo ſola demum eſt, qua parati ad aduentum Chriſti, electi exiſtunt, uti & una eſt, quæ bonis operibus lucet, ſupra 5. Eadem & uigilantes reddit, cum nimirum ad Deum, omnem mentem & animam rapit, in quo ſolo perſuaſa eſt, bona ſibi uniuerſa eſſe repoſita. Hæc utinam recte percipere, & tenere poſſemus, & ſatis magno cum fructu, hæc nobis parabola expenſa eſſet.

Fide ſola pãramur in occurſum ſponſo.

Sicut eni homo quidã peregre ꝓficiſcens, Luc 19.) Sicut ſuperiore parabola, ad uigilantiam, & ut parati ſemper ſimus, Domino obuiam ire, hortatus eſt, ita in præſenti prouocat ad B id, ut quiſq; pro ſua portione & facultate, proximis inſeruiat. Nam ut ſupra dictum, & ſi non paria, ſua tamen ſingulis Chriſtus ſpiritu ſuo donat, quibus inſeruire proximis poſſint. Iam aliqui duplicia lucrantur, qui pro portione donorum, quæ acceperunt, plurima alijs commoda adferunt, ut à multis iam Deo gratiæ agãtur, & ad uitam æternam multi lucrentur. In hoc alius alium præcellit, ut alius, alio, ſpiritu CHRISTI amplius fuerit donatus. Sunt autem qui accepta diuinitus dona recondunt, nulli ex eis, commodi aliquid adferentes. Qui tandem acceptis donis rurſum priuantur, cum illi qui pro portione ſua lucrari ſtuduerunt, ad priora dona, maiora adhuc percipiant. Quia in regno DEI, uerum illud prouerbium eſt: Omni habenti dabitur, & abundabit, qui uero non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Qui nanq; donis diuinitus acceptis bene, & cum fructu perueniente ad alios, uſus fuerit, is ampliora adhuc dona percipiet, qui uero nihil huius ſancti lucri habuerit, etiam quod doni habet, auferetur ab eo, & abijcietur ipſe, in tenebras externas. Debent uero hæc in genere accipi. Nam non eſt datum omnibus uerbo Euangelij multum fœnerari. Quicquid demum ſit, quod quis habeat, ſiue ſpiritale, ſiue corporale, eo alijs prodeſſe debet, quod ſi faciat, pluribus donabitur: ſi minus, etiam hoc quod accepit, rurſum priuabitur, abiectus in Geennam. Quicquid tamen ſit, quo quis commodare proximo poſſit, ſi pius eſt, ita eo proderit, ut gratia ad Deum redeat. In alium uſum, hoc eodem prouerbio uſus Dominus ſupra eſt, cap. 13. Vbi & ad eum uſum explicatum eſt.

Porrò in Luca præterea, parabolæ iſti adiectum legimus: ciues nobilis huius, poſt eum legationem miſiſſe, dicentes: nolumus hunc regnare ſuper nos, quos reuerſus iuſſerit ſibi adduci, & ante ſe interfici. His planè adumbratum eſt, id quod, proh dolor, pridem factum uidimus, nempe quod plurimæ gentes, Chriſto quem ſaluatorem receperant, recepto Euangelio, rurſum nuncium remiſerunt, imperioq; eius ſe ſubtraxerũt. Huiuſmodi ſunt, quotquot Mahometi ſpurcitias, & Romanenſium fraudes amplexi ſunt, Chriſto negato. Horum aũt omnia plena iam diu fuerunt, quare talentis CHRISTI negotiari, multis iam ſæculis fuit, & eſt hodie, periculoſiſſimum. Vnde mirum non eſt, quod blande ſit fidos hic ſeruos DOMINVS ſuſcepturus, & pluribus donaturus. Porrò cum redierit, negatores illos, perdet uniuerſos. Hæc ſibi iſta parabola uult, quæ ſi recte perceperimus, & ipſa non fruſtra nobis ſcripta fuerit.

Notatur tamen eo, quod à Domino talenta ſerui accipiunt, nos, nihil ex nobis poſſe, ſed

C omnia dona eſſe Dei. Quare iure in nos ſæuiet, ſi ipſius donis, benefacere ꝓximis, gloriæ'q;
ipſius lucra parare, neglexerimus. Duabus itaq; his parabolis, tota pietatis ratio tradita eſt, pri
ore fides, qua abſtracti ab rebus alijs quibuſcunq;, bonitate Dei addicimur, ut noſtri quidem
cauſſa, nihil æque optemus, quam ueniēti ſponſo, obuiam ire: hac uero, ſyncera dilectio, qua
nihil noſtri quęrentes, toti in hoc incumbimus, ut ijs quæ à Deo accepimus, ſiue ſpiritalia ſint
ſiue temporalia, proximis inſeruiamus, in primis tamen, hoc dantes operam, ut Deo ipſos
lucremur.

Cum autem uenerit filius hominis in gloria ſua.) Ad eadem commendanda nobis, et
Prouocat ad beneficentia. hæc Dominus propoſuit, nimirum ut fide per dilectionem efficaci uigilantes, pro uirili de-
mereri proximos ſtudeamus. Quam glorioſum uero atq; beatum erit, audire à Domino, tā
ta cum maieſtate apparituro. Venite benedicti patris mei &c. quam contra ignominioſum
& miſerum erit audire, Diſcedite à me maledicti &c. Hæc ergo cogitata, excitant ſane ſpiritū
in electis, ut magis ac magis ſua negligant, imo Deo committant, & proximis demerendis
totos ſeſe impendant. Notandum autem probe, quod Dominus hic dicturum ſe, ijs qui à
dextris ſibi erunt, pollicetur: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum paratum uobis
ab exordio mundi. Nam ex eo, quod opera ſubijciuntur dilectionis, ſuperſtitionum defenſo
res contendunt, regnum Dei mereri, per noſtra opera. Primum autem ait Chriſtus, ſe dictu-
rum, benedicti patris mei, igitur & pietas ipſorum, & felicitas benedictionis Dei eſt, non ipſo
rum meriti. Deinde ait: poſſidete regnū, paratū uobis ab exordio mundi. Si iam ab exordio
mundi pijs regnum paratum fuit, non potuerunt utiq; ipſi, illud mereri. Deniq; Græce eſt,
κληρονομήσατε, id eſt, hæreditario poſſidete, quo iterum indicatur, fœlicitatis regnum electis
inde contingere, quod gratia ſua optimus pater in filios ſuos ipſos adoptauit, & non ab ope-
ribus proprijs, alias regnum Dei, ut merces reddenda ipſis, non ut hæreditas adeunda eſſet.
Nunc autem cum inimici eſſemus, adoptauit nos in filios, antequam boni quicquam facere
poteramus gratiæ igitur adoptantis, non merces operantiū erit, ꝙ æterna uita donabimur.

Vnde quod ſubijcit: Eſuriui enim &c. non eſt ita accipiendum, quaſi propter hæc opera,
ſit electos ad poſſeſſionē regni uocaturos ſed ꝙ opera illa teſtētur eos benedictos patris, & ad
poſſeſſionē regni fuiſſe ante cōditū mūdū electos, quibus luculēter ſcilicet declarauerūt, ſe ſpiri
tu patris prędicos fuiſſe, inopibus enī benefacere non eſt niſi ſpiritus patris opus. Hoc igitur
ſenſu hæc accipiēda ſunt: Venite & hæreditatē ueſtrā regni Dei percipite. Vere enim ad hoc
uos pater elegit, anteq; fundamenta mundi iacerētur, id ꝙ poſtea benedictione ſpiritus ſui
D manifeſtum fecit, quo ipſum in omnes beneficum, beneficentia in minimos meos retuliſtis.
Nam eſuriui in illis, & cibaſtis me, ſitiui &c. Hæc haudquaquam feciſſetis, niſi filij patris, atq;
ſpiritu eius benedicti & donati fuiſſetis. De his et ſupra in illud. Ne reponatis uobis theſauros
in terra. Opera itaq; hic cōmemorata, teſtimonia ſunt ouium, quod uerę oues, filij Dei, & hę
redes exiſtant, non merita igitur ut dictum. Ad hæreditatem percipiendam uocantur, non
percipiendam mercedem. Quæ cum prętererint hœdi, id eſt, reprobi, de ſe teſtimonium tu
lerunt, filios Dei ſe nunquam fuiſſe, eo'q; iure nihil commune habituros cum electis.

Notandum uero prætetea, cuius & ſupra 10. ſub finem admoniti ſumus, quanti ſint DO-
Quanti Domino minimi. MINO inopes & adflicti, ut ſibi factum interpretaturus ſit, quicquid his factum fuerit,
& ſe prętеritum, iſtis prętеritis. Hoc uero proprie, ad pręſens inſtitutum facit. Nam monere
his uult, ut ſe iudicem certa fide expectemus, ſed nequaquam ignaua, aut uacante, ſed ſine
intermiſſione, negotiante in ſalutē proximorum. Proinde qui minimi quidem fuerint,
ſibi non diſpliceant, cum tanti Domino ſint, ut ſibi impenſam accipiat, quicquid fuerit im-
penſum ipſis, & ſibi negatum, quod fuerit negatum ipſis. Alij autem, ſi Chriſti ſunt, eius ſpiri
tum præ ſe ferant, tanti & ipſi minimos eius æſtimantes. Probatur prętеrea, & quod ſupra 5.
in illud: Vos eſtis lux mundi, de natura bonorum operū diſſerui, quod nulla hoc nomine cē-
ſeri queant, q'aum quibus benefit proximo.

Ignem ęternum, ait paratū Diabolo & Angelis eius, non etiā ipſis reprobis, ut regnum pa
tris paratum, non Angelis, ſed ipſis electis dixit, & quidem ab exordio mundi. Eo uoluit ue-
ro ſignificare atrocitatē pœnę, quā impij communem, cum Diabolo & angelis eius habituri
ſint. Vt autem magis ad beneficentiam electos inflammaret, ait ſe illis dicturum: Poſſidete
regnum, quod paratum etiam uobis eſt, non ſolum Angelis. Facit deniq; hoc ꝙ ait: regnum
etiā ipſis electis hominibus, ab exordio paratū, ꝙ uideamus eſſe gratuitū donū eligētis patris
Si enim dixiſſet, quod paratū Angelis eſt, uideri potuiſſet, ꝙ pios operibus illis miſericordiæ,
conſortiū Angelorum oporteret promereri. Recte aūt colligimus, impios, ſortem Diaboli,

ſua

ſua inhumanitate & dilectionis uacuitate mereri. Cæterum de Diabolo & angelis eius, quæ ex ſcripturis diſcere potui, diſſerui ſupra 8.

A Poſtremo notãdum, æternum hic malorum ſupplicium pronunciari, ut æternam uitam bonorum. Si igitur hæc finem nullum accipiet, cur miſeri Anabaptiſtæ illi finem facere conantur? Hædi uaſa iræ ſunt, parata in interitum. Nemo enim à charitate alienus eſſe poterit, niſi qui & fide uacet, idem tandem agnitam ueritatem reſpuet, atque in ſpiritum ſanctum blaſphemus erit, id neq; hic, neq; in futuro remittetur. Sed experiẽtur inſani homines, quod uerbis Domini credere modo nolũt. Ex pręſenti loco, & ſimilibus, in quibus tam diligentes ad uigilandum, precandum, benefaciendum, hortationes leguntur, quidam uim aliquam libero arbitrio colligunt. Sed ſi ſcripturas iſti & uirtutem Dei noſſent, uolentis ita, ſpiritum ſuorum ad officium ſuum excitare, nihil tale affirmarent, cum undiq; ſcripturæ teſtẽtur, nos ex nobis nihil poſſe.

Supplicium malorum æternum, ut regnum beatorum.

CAPVT XXVI.

ET factum eſt cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos oẽs, dixit diſcipulis ſuis. Scitis quod poſt biduum paſcha ſit, et filius hominis traditur ut crucifigatur.

Tunc congregati ſunt principes ſacerdotũ, & ſcribæ, & ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum qui dicebatur Caiapha, & conſilium inierunt ut Ieſum dolo caperent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die feſto, ne tumultus fiat in populo.

Cum autem Ieſus eſſet in Bethania, in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti pręcioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis. Videntes autem diſcipuli, indignati ſunt, dicentes: Ad quid
B perditio hæc? Potuit enim iſtud unguentum uenundari magno, & dari pauperibus. Eo autem cognito, Ieſus ait illis: Quid moleſti eſtis mulieri? Opus enim bonum operata eſt erga me. Nam ſemper pauperes habetis uobiſcum, me uero non ſemper habetis. Quod enim hæc unguentum hoc miſit ſuper corpus meum, ad ſepeliendum me fecit. Amen dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, hoc quoq; quod hæc fecit, narrabitur in memoriam ipſius.

Tunc abijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iſcariotes, ad principes ſacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis tradam illum? At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et ex eo tempore quærebat opportunitatem ut eum traderet.

Cæterum primo die azymorũ acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes ei: Vbi uis paremus tibi ad edendum paſca? At ille dixit. Ite in ciuitatẽ ad quendam, et dicite ei: Magiſter dicit tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha cum diſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli, ſicut conſtituit illis Ieſus, & parauerunt paſcha. Veſpere autem facto, diſcumbebat cum duodecim, & edentibus illis, dixit: Amen dico uobis, quod unus ueſtrum me proditurus eſt. Et mœſti redditi uehementer, cœperunt ſinguli dicere: Num ego ſum domine. At ipſe reſpondens ait: Qui intinxit mecum manum in catino, hic me proditurus eſt. Filius quidem hominis uadit ſicut ſcriptum eſt de illo. Væ aũt homini illi, per quem filius hominis proditur. Bonum erat ei, ſi natus nõ fuiſſet homo ille. Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: Num ego ſum rabbi? ait illi: Tu dixiſti.

Veſcen-

C Veſcentibus autem eis, accepit Ieſus panem, & cùm egiſſet gratias, fregit, deditq́ diſcipulis, & ait: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meū. Et accepto poculo gratijs actis, dedit illis, dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis meus, qui eſt noui teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum: Dico autem uobis, non bibam poſt hac ex hoc fructu uitis, uſq́ in diem illum, cum illud bibam uobiſcum nouum in regno patris mei. Et cū hymnum ceciniſſent, exierunt in montem oliuarum. Tunc dicit illis Ieſus. Omnes uos offendiculum patiemini mea cauſa in nocte hac. Scriptum eſt enim Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Poſtquam autem ſurrexero, præcedam uos in Galilæam. Reſpondens autē Petrus, ait illi. Et ſi omnes offendiculum paſſi fuerint tua cauſſa, ego tamen nunquam offendiculum patiar. Ait illi Ieſus. Amen dico tibi, quod in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. ait illi Petrus. Etiamſi opotuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt. Tunc uenit Ieſus cum illis in uillam quæ dicitur, Gethſemane. & dixit diſcipulis. Sedete hic, donec uadam & orē illic. Et aſſumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit affici dolore ac mœſtitudine. Tunc ait illis Ieſus. Mœſta eſt anima mea uſq́ ad mortem, manete hic, & uigilate mecum. Et progreſſus puſillum, procidit in faciem ſuam, orans ac dicens. Pater mi, ſi poſſibile eſt tranſeat a me calix iſte. Veruntamen non ſicut ego uolo, ſed ſicut tu. Et uenit ad diſcipulos, & reperit eos dormientes, & dicit Petro. Adeo non potuiſtis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate,

D ut ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, ac caro infirma. Rurſus altera uice abijt, & orauit dicēs. Pater mi, ſi non poteſt hoc poculum tranſire a me, niſi bibam illud, fiat uoluntas tua. Et uenit & repperit eos iterū dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterū abijt & orauit tertio eundem ſermonem dicens. Tunc uenit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis. Dormite iam & requieſcite. Ecce appropinquauit hora & filius hominis traditur in manus peccatorum. Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me tradit. Adhuc eo loquēte, ecce Iudas unus numero duodecim uenit, & cū eo turba multa cum gladijs & fuſtibus miſſi a principibus ſacerdotum & ſenioribus populi. Is uero qui prodebat eum dedit illis ſignum, dicens: Quemcūq́ oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum, & confeſtim accedens ad Ieſum, dixit, aue rabbi. Et oſculatus eſt eum. Dixitq́ illi Ieſus. Amice, ad quid ades? Tunc acceſſerunt & manus iniecerunt in Ieſum, & ceperunt eum & ecce unus ex his qui erant cū Ieſu extendēs manum, exemit gladium ſuum, & percutiens ſeruū principis ſacerdotum, amputauit auriculā eius. Tunc ait illi Ieſus. Cōuerte gladium tuum in locū ſuum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quod non poſſum nunc rogare patrē meū, & exhibebit mihi plus q̃ duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ, quod ſic oportet fieri. In illa hora dixit Ieſus turbis. Tanquam ad latronem exiſtis cum gladijs & fuſtibus ad comprehendendum me, quotidie apud uos ſedebā docens in tēplo, & non me cœpiſtis? Hoc autem totum factum eſt, ut complerentur ſcripturæ prophetarum.

Tunc

Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi comprehenſum Ieſum
A duxerunt ad Caipham principem ſacerdotum, ubi ſcribæ & ſeniores con-
uenerant. Petrus autem ſequebatur eum procul uſq; ad atrium principis ſa-
cerdotum. Et ingreſſus intro, ſedebat cum miniſtris, ut uideret finem. Princi
pes autem ſacerdotum, & ſeniores, & totum concilium quærebant falſum te
ſtimonium contra Ieſum, ut morti eum traderent, & non inueniebant, etiam
cum multi falſi teſtes acceſſiſſent, non inueniebant. Nouiſſime autem uene-
runt duo falſi teſtes, & dixerunt: Hic dixit, poſſum deſtruere templum Dei,
& in triduo ædificare illud.

Et ſurgens princeps ſacerdotum, ait illi: Nihil reſpondes? Cur iſti aduer-
ſum te teſtimonium dicunt? Ieſus autem tacebat. Et reſpondens princeps ſa-
cerdotum, ait illi: Adiuro te per deum uiuentem, ut dicas nobis, an tu ſis
Chriſtus filius dei. Dicit illi Ieſus, tu dixiſti. Veruntamen dico uobis, amodo
uidebitis filium hominis ſedentem a dextris uirtutis, et uenientem in nubibus
cœli. Tunc princeps ſacerdotum diſcidit ueſtimenta ſua dicens: Proloquu-
tus eſt blaſphemiam, quid inſuper egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſ-
phemiam eius, quid uobis uidetur? At illi reſpondentes, dixerunt: Reus eſt
mortis. Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij aũt
palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Vaticinare nobis Chriſte, quis eſt
qui te percuſſit? Petrus uero ſedebat foris in atrio, & acceſſit ad eum una an-
cillula, dicens: Et tu cum Ieſu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus,
B dicens: Neſcio quid dicas. Cum autem exiſſet in ueſtibulum, uidit eum alte-
ra ancilla, & ait his qui erant ibi. Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Et iterum ne
gauit cum iure iurando, Non noui hominem. Et poſt puſillum acceſſerunt,
qui ſtabant, & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua te ma
nifeſtum facit. Tunc cœpit execrari & iurare, quod nõ noſſet hominem, &
continuo gallus cantauit. Et recordatus eſt Petrus uerbi Ieſu, qui dixerat ei,
Priuſquam Gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras, fleuit amare.

ET factum eſt cum cõſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes.) Sermones hoſce, habitos tertio die ab ingreſſu Domini in urbem Ieruſalem magnifico, ſupra indicatum eſt, recte ergo poſt finem horum dixit, eodem nempe die, poſt biduum paſcha fit, nempe die quinto ab illo ingreſſu. Hic anxie diſputari ſolet, qui Dominus dixerit, die hoc quinto nimirum ad ueſperam futurum paſcha, ut die ſexto paſchæ ſolennitas ipſi fuerit, nam Ebręis dies à ueſpera incipit 3. Moſcheh 23. Cũ aperte adeo ex Iohãne pateat, ſextũ illum diem, quo paſſus Chriſtus fuit, paraſceuen paſchæ, hoc eſt, diem præparatorium paſchæ fuiſſe. Et enim 13. deſcripturus lotionem pedum, quę à cæna paſchali facta fuit, cum iam dies ſextus, ac Domino paſcæ ſolennitas eſſet, ſcribit, ante feſtũ paſchæ, id eſt, pridie paſce. Item 18. de Iudæis. Non introierunt in prętorium, ut non contaminarentur, ſed manducarent paſca. Hoc male eludunt quidam, affirmantes per paſcha intelligenda azyma, quæ nuſquam tamen in ſcripturis legerunt paſcha appellari. Deinde propter azyma contaminatio non erat uitanda, quandoquidem & immũdis ueſci illis licebat. Inde 19. memorans tempus in quo Chriſtus cõdemnatus fuit, ſcribit: Erat autem paraſceue paſcha. Vbi rurſum inconſiderate quidam, per paſcha ſabbathum uolunt intelligi.

Paraſceue ergo non ſabbati, ſed paſchæ, id eſt, dies prępararorius ad ſolennitatem paſchę, is dies, quo crucifixus Chriſtus fuit, erat. Sic eũ & ſancti habuerunt. Nicodemus enim & Ioſeph ab Arimathia, emerunt eo die unguenta, & ſindonem, atq; Dominũ unctũ ſepelierunt, quæ haud magis in ipſo die paſcæ, quam ſabbatho licuiſſent. Sic & mulieres illæ, quæ cum DOMINO erant, ſua quoque unguenta mercatæ fuere & pararunt, hoc ipſo die

paraſce-

C paraſceues, ut poſtridie quieſcerent ſecundum legem. Luc. 23. Hæc nequaquam ſibi in ipſo die paſcæ permiſiſſent, ne ad ueſperam quidem, qua finem accepit, cum inſecutum continuo ſabbathum fuiſſet. Proinde niſi uim uerbis Iohannis adferre libeat, fatendum eſt, publicum paſcha Iudæis poſtridie quam Dominus paſſus eſt, illo anno fuiſſe celebratum, hoc eſt, in ipſo ſabbatho, unde & magnus iſte dies ſabbathi dicebatur, in quo ſcilicet & paſchatis & ſabbathi celebritas, conueniſſent.

Neq; firmum eſt, quod quidam aiunt, Iudæos præter morem diſtuliſſe paſca, auiditate occidendi Dominum. Qui enim hoc auſi fuiſſent, cum tanta undiq; multitudo ad feſtū hoc uenire fuerit ſolita? Neq; pie dicitur, Chriſtum paſca anticipaſſe, qui dum lex uigeret, legis omnia diligentiſſime obſeruarit. At hæc aperte pugnat hoc cum ijs, quæ reliqui tres Euangeliſtæ ſcripſerunt. Apud Matthæum enim ſic ait Chriſtus ipſe: Scitis quod poſt biduum paſcha fit, apud Marcum: Ac primo die azymorum cum paſcha immolarent, apud Lucam: Venit autem dies azymorum, in quo neceſſe erat, immolari paſcha. Proinde niſi his contradicere libeat, fatendum eſt, Chriſtū paſcha celebraſſe pridie quam Iudæi ſuum celebrarent, & id iure, atq; ſecundum legem feciſſe, quamlibet publico more, paſcha illo anno Iudæi ſequenti primum die celebrarint. Atq; ita conſtat Chriſtum eodem die & typicum paſca celebraſſe, & ipſum uerum paſcha immolatum fuiſſe,

Neomeniæ tranſlatio legitur.

Horum inter ſe concordiam, nemo mihi quidem exactius, atq; firmius tradidiſſe uidetur inſigni illo uiro Paulo Burgenſi, cuius ſententiam paucis perſtrictam, hic ſub ſcribam. Memorat primum duas obſeruationes, apud Iudæos obtinuiſſe, unde feſta nonnunquam de die in diem tranſlata fuerint. Prior eſt, quod ſi lunatio primi mēſis, Abib qui alias Niſan uocatur, reſpondens noſtro Aprili, nēpe uernali æquinoctio proxima, à qua feſta reliqua numerantur, contingat poſt decimā octauam diei horā, hoc eſt, poſt duodecimam apud nos, Neomenia ea, in diem ſequentem ordinabatur, eo quod diei in qua luminarium coniunctio euenit, tantum ſex horæ ſupereſſent. Etenim à ſexta apud nos ueſpertina, dies Ebræis incipitur. Hæc uero obſeruatio uidetur fuiſſe legitima, quia non nullam celebritatem Neomenię habebant, ut in quibus peculiaria ſacrificia fuerant præcepta 4. Moſcheh. 28. Idem & ex leſcha. primo notatur, unde par fuit, ut uel quartam diei naturalis partem haberent integrā.

Neomeniæ et paſchæ trāſlatio illegitima.

D Altera autem obſeruatio, fuit ex traditione patrum, ne paſcha, atq; adeo lunatio menſis Niſan, ſecunda, quarta uel ſexta ſeptimanæ celebraretur. Atq; hanc conſtitutam affirmant, per Rabbi Aeliezer conſummata domo dei ſecunda, poſtquam à Babylonijs, in terram ſuam rediſſent. De ſecunda ſeptimanæ, hanc cauſſam aſſignant, quod ſi in ea, lunatio ſecunda feria fixa fuiſſet, eueniſſet feſtum expiationis, in ſexta ſeptimanæ, atq; ita cum æque feriari in ipſo, atq; ſabbatho oporteat, duo quieti ſacri dies, continui incidiſſent, quod moleſtum tanto populo fuiſſet. Ita ſi Neomenia eueniſſet in quarta ſeptimanæ, feſtum expiationis celebrandum fuiſſet prima ſeptimanæ, atq; iterum, duo prima ſabbatha coniuncta, populum plus æquo grauaſſent. De ſexta ſeptimanæ, aliam adferunt rationem, quæ noſtra in præſenti nihil refert. Præter hæc ergo addit Burgenſis, ſupputatione temporum diligenti habita, quam & peritiſſimi Ebræorum, cum quibus ſcilicet eam contulerit, comprobarunt, ſe ipſum deprehendiſſe, anno quo Chriſtus paſſus fuit, coniunctionem luminarium, proximā æquinoctio uernali, ſecundum medium motum ſolis & lunæ, eueniſſe quinta ſeptimanæ, hora decima nona, adiectis aliquot minutis. Ergo iuxta priorem obſeruationem, non potuit eo die ſtatui Neomenia, quod non haberet quartam eius diei partem integram, transferri igitur eam oportuit, in ſextam incipientem ſcilicet, ſexta apud nos hora ueſperi, diei quinti. Sed cum obſtaret altera obſeruatio Iudæis, ne die ſexto celebraretur, quod ita eueniſſet feſtum expiationis in primam ſeptimanæ, iunctiq; fuiſſent duo dies, in quibus nephas erat, operis quicquam facere, tranſtulerunt ſecundo eius anni primam Neomeniam, atq; ex conſequenti & paſchæ ſolennitatem, nimirum in ſabbathum, idq; ob traditionem patrum, quæ legitima temporis ſupputatione, eo anno fuit die ſexto ſeptimanæ, quæ iam à reſtituto templo obtinuerat. Vnde publicum, & omnibus iam obſeruari conſuetum paſcha obſeruatū eo anno fuit, die ſabbatho.

Sed quia mos hic à patribus, & propter ſequentes ſolennitates receptus erat, Chriſtus qui legi patris, quam patrum rationibus maluit obtemperare, ac etiam ſequentium ſolennitatū nullam debuit rationem habere, quas ſcilicet aboleri iam oportebat, reſtituto nouo & ſpiritali Dei cultu, paſcha ſuum celebrauit, tempore ex lege patris legitimo, nempe die ſexto, qui in ueſpera quinti incipiebat, qua Peſach ſuum, cum diſcipulis comedit. Neq; ergo Chriſtus paſca ſuum anticipauit, neq; Iudæi illo peculiariter anno, ipſum propter patrandam necem

Domini

Domini diſtulerunt,ſed utriq; tempore,quod eis iam pridem legitimum erat, illud obſerua-
A runt,quanq; Dominus legitimo ex lege Dei,Iudæi autem legitimo ex traditione Patrũ. Qui de his uolet legere fuſius,legat annotationem Burgenſis in hunc locum,adiunctam commẽtarijs Nicolai de Lyra. Annotauit de his & Sebaſtianus Munſterus, in Kalendario ſuo Ebraico,capite de obſeruatione Neomeniæ.

Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum.Marci.14.Lu.22.) Huic Caiapha,Ioſepho alias nomen fuit,qui ſucceſſit in ſacerdotio Simoni Camithi filio,præfectus ſatis à Grato tum Præſide,cui ſucceſſit Pilatus.Remotus rurſum à ſacerdotio fuit,per Vitellium,Proconſulẽ Syriæ,ſubrogato ipſi Ionatha,filio Annæ,lege Ioſephum lib. Ant.18.cap.4.&.8. Omnia enim etiam ſacra officia,per auaritiam & ambitionem ſacerdotum,iam pridem à Romanis conferri ſolebant,ut quæ abolitioni acceſſerant proxime.Nolebant die feſto Dominum capere, nõ religionis cauſſa,ſed ne excitaretur tumultus,inde pridie feſti capiendum ſtatuerunt. Vanus hic timor fuit,ſed ſæpe tamen eo ſolo abſtenti fuere,ut dictum ſupra.Iterum notatur à nemine crudelius inſectari innocentiã & ueritatem,q̃ ab omnium ſanctiſſimis, & numeris omnibus præſtantiſſimis.

Cum autem Ieſus eſſet in Bethania in domo Simonis Mar.14.Io.12.) Scribunt quidam in conciliata hiſtoria paſſionis Chriſti,certum ſibi haberi diuerſam ab hac unctionem eſſe, q̃ Ioannes deſcripſit,quod illic legamus pedes Ieſu unctos,hic caput:illic Iudã nominatim obſtrepuiſſe,hic promiſcue diſcipulos,illic deniq; uideatur illa in domo Marthæ facta, cum hæc ſcribatur facta in domo Simonis:poſtremo,ſit illa facta ſex dies ante feſtum Paſchæ, hæc uero uideatur accidiſſe,quarta ſeptimanæ proxime ante ſupplicium Domini.

Sed ne quis incerta,pro certis amplectatur,moneo ut nullius authoritatem Chriſtiani tantam habeant,ut quicq; amplectantur,eo quod ipſe qui ſi quis ſit,id affirmauerit, ſed iudicentur omnia.Sane haudquaq; certum hæc quidem argumenta faciunt, diuerſam illam ab hac unctione fuiſſe.Primum enim potuit lotis Chriſti pedibus hæc mulier, & in caput alabaſtro fracto reliquum unguentum effundere,uti factum autumat Auguſtinus.Deinde nõ eſt infrequens ſcripturis adeo ſynecdoche,ut multitudini alicui tribuatur,quod in unum aut alterum ex ea,duntaxat competit.Sic & duo latrones blaſphemaſſe Chriſtum ſcribuntur, quod unus tantum fecerat. Præterea nihil euincit,quod uideatur iſtis illa apud Ioannem unctio,in domo Marthæ facta,nobis uidetur in domo Simonis facta.Neq; enim uero diſſimile eſt,arctam fuiſſe eorum inter ſe familiaritatem,quibus pariter familiaris fuit Chriſtus,præſertim in eodẽ ui-
B culo habitantium. Aeque infirmum eſt,quod uidetur eis hæc apud Matthæum facta die Mercurij.Satis nanq; conſtat,hanc hiſtoriam hoc loco ab Euangeliſtis potiſſimum narratam, ut appareret,unde Iudas ſcelus & furorem ſuum conceperit.

Nobis quidem multo firmiores uidentur coniecturæ,eandem à Iohanne unctionem deſcriptam,quod utranq; Bethaniæ,& ſub tempus ſupplicij Chriſti accidiſſe,eiſdem uerbis contra eam murmuratum,murmúrq; à Domino repreſſum, & unctricem excuſatam legamus, neq; ueriſimile eſt,poſt increpitum ſæuere adeo Iudam,diſcipulos reliquos idem auſuros fuiſſe.Nam illi putant unctionem à Ioanne deſcriptam,prius factam. Vide q̃ iſti certi ſint, ſic & alijs in rebus,ſibijpſis imponunt.

Porro illam quæ Luc.7. legitur,non dubitarim aliam eſſe,q illam longe ante ſupplicium, & in Galilæa factam,arguunt eius loci circunſtantiæ,cum hæc facta ſit, ſub tempus ſupplicij, & Bethaniæ,deinde q illic peccatrix anonyma,hic laudata ſoror Lazari Maria unxiſſe legitur. Extat liber Ia.Stapul.de tribus Magdalenis,in quo error ille ridiculus confutatur,quo ſtupidi nugatores,eandem mulierem fecerunt,& illam peccatricem Lu.7.& Mariam Magdalenam de qua Dominus ſeptem Dæmonia eiecerat,quæq; ſecuta Dominum fuerat,ex Galilæa,Lu.8 Matth.27.&.28.Mar.15.&.16.Io.21.Et Mariam ſororem Lazari,de qua Lucas.10.Io.11.&.12. Quas tres fuiſſe,omnino ueriſimile eſt,duas autem fuiſſe ad minimum, aperte conuincitur. Nam ut maxime quis contendat Mariam ſororem Marthæ fuiſſe,illam peccatricem apud Lucam,quod tamen haud ueriſimiliter faciet,inficiari non poterit,aliam fuiſſe Mariam Magdalenam,quæ ex Galilæa erat. *Diuerſa eſt unctio Lu.7.*

Ergo mulier hæc,ſoror Lazari & Marthæ fuit,ea nimio quodam Domini amore,accepit alabaſtrum unguenti,nam in eo genere uaſorum optime ſeruari unguenta,author eſt Plinius lib.13.Ioannes & pondus expreſſit,& ſpeciem, quam Marcus quoq; indicauit. Nam libram unguenti accepiſſe ſcribit,& nardini,atq; confectionis probatæ,unde πιστικὴν dixit: precium Iudas expreſſit,nempe denariorum trecentorum,id eſt,coronatorum francicorum triginta. De unguento Nardino ſi libet,lege Dioſcoridem lib.1.cap.72.Hæc omnia, præter quã quod

præſagium erant mortis Chriſti, ut ipſe ea interpretetus eſt, ingentẽ mulieris huius erga Chri
ſtum amorem indicarunt. Nobis tamen cum primis perpendendum, ſic Dominum uoluiſ-
ſe mortem ſuam honorari, ut & nobis cum ipſo commori libeat, quãdo hęc una ianua eſt, ui
tæ beatæ.

Videntes autem diſcipuli indignati ſunt. Mar. 14. Io. 12.) Per ſynecdochen, unum Iudam
murmuraſſe credo, eo ꝙ fur eſſet, & doleret ſublatam ſibi de hoc precio furandi occaſionem.
Sic ſemper aliud impietas prętexit, aliud in corde agitat. Sed notanda diligenter reſpõſio Do
mini affirmantis bonum opus erga ſe operatam hanc unctricem, utiq; quia opus eximię cha-
ritatis & obſeruantiæ, erga ipſum iſta unctio erat. Diſcamus ergo hinc nihil damnare, quod
ulla ratione bonum eſſe queat. A corde, non externis circunſtantijs bona opera æſtiman-
Nihil temere damnandum. da ſunt. Vnde ꝙ diſcipuli à precio & uſu, hanc unctionem exiſtimaſſent, damnarũt eam, &
reprehenſi fuere à Domino. Sane plauſibilis erat Iudæ reprehenſio, ꝙ omnino uideretur præ
ſtare multis neceſſaria tribuere alimenta, quam tantum inſumi in unius non neceſſarias deli
tias. Sed in præſenti, hoc Domino placuit, præ illo. Cum igitur cor incognitum nobis ſit, à quo
operum bonitas pendet, ne ſimus ad condemnandum faciles. Notatur prętera, & rebus
ad delitias conditis, pios poſſe uti, modo iuuandi pauperes occaſionem non prætereant. In-
dubie nanq; tum, cum Chriſtus tam precioſo delibutus unguento fuit, non pauci fuerũt, qui
bus uix adfuerit panis ad ueſcendum, ſed dum illi non adeſſent, permiſit huic mulieri, ſe iſto
precioſo unguento, ad cohoneſtandam ſuam mortem perfundere. Nemo igitur quærat deli
tias, nemo item eos qui præſentibus, non quæſitis utuntur, damnet. Nihil enim eſt ab opti-
mo Deo in uſum noſtrum conditum, quo non poſſint bene uti pij. 1. Timoth. 4. Ad hęc ut in
alijs deniq; rebus externis, ita & in uſu delitiarum diſcrimen eſſe Dominus uoluit, Dauidem,
Schlomoh, & alios ſãctos Reges atq; Principes cõſtat, ſæpe uarijs delitijs abũdaſſe, cũ multis a-
lijs uix neceſſarius cibus adeſſet, neq; tamen eo nomine Deo diſplicuiſſe. Tantum adſit dile-
ctio, quæ proximi neceſſitatem non prætereat, adſit ſtudium ſanctimoniæ, ne carnis concu-
piſcentijs indulgeatur, adſit deniq; animus in omnibus Dei gloriam quærens, & nulla creatu
ra fuerit, cuius uſus nocere poſſit.

Non eſt autem prætereundum, quod ait: Pauperes ſemper habebitis uobiſcum, me autẽ
non ſemper habebitis, quod uidetur hoc ſenſu dixiſſe: Sinite me rerum omnium Dominũ,
uel iam moriturum, etiam delitijs uti. Vngi ſolent mortui, et ego iam iam ad mortem rapiar,
unde paulo poſt ſepeliendum iſta modo me unxit. Dignior plane haberi uobis debebam, ꝙ̃
ut tantulum officij impendi mihi egre ferretis. Si curæ uobis pauperes ſunt, nunꝙ̃ uobis ij de
D erunt, poteritisq; illis ſemper benefacere, me autem corpore, & corporabilibus utẽtem bene-
ficijs, non ſemper habebitis. Sane his uerbis, omnia quibus ipſũ demereri officijs poſſumus,
proximo monuit, impendenda, iuxta ea, quæ ſupra. 25. ſub finem habuimus. Nequaꝙ̃ itaq;
Domino gratificantur, qui modo in cęleſtibus regnantem, externis iſtis uolunt officijs deme
reri, ſi ea non conuertant in uſus pauperum.

Admiranda uero & æmulanda eſt Domini lenitas, qui impiam Iudæ reprehenſionem, tã
leni caſtigatione refutarit. Adijcit poſtremo Dominus: Amen dico uobis, ubicunq; prædicatũ
fuerit hoc Euangelion in toto mundo, hoc quoq; quod hæc fecit &c. In quibus præter minſi-
cam ſane commendationem huius unctionis, prædixit Euãgelion hoc, utiq; de ſe ipſo, quod
morte ſua electos conſummauit, & beat, in toto mundo prędicandum, quod utiq; debuerat
diſcipulorum animos erigere, ne putaſſent morte ipſum extinguendum, audientes futurũ,
ut non tantũ ipſe, in toto orbe ſaluator prædicaretur, ſed etiam præſens huius mulierculæ offi
ciolum. Tanti ſcilicet ipſum eſſe, & tã egregie collocari, quicquid ipſi officij fuiſſet impenſũ,
utcunq; nunc in humilitate extrema filius hominis obuerſaretur.

Tunc abijt unus de duodecim. Mar. 14. Lu. 22.) Vide ꝙ̃ uere ſcripſerit Paulus radicem om
nium malorum eſſe habendi cupiditatẽ, & eos qui uolunt diteſcere, incidere in tentationem
& laqueum &c. 1. Tim. 6 Quod paulũ lucelli, huic dilapſum eſſet, audet miſer uẽdere in mor-
tem, ſaluatorem & magiſtrum ſuum. Oportunitas tradendi Dominum, quam quærebat, fu-
it, ut ſine turba illum traderet, ſicut Lucas memorat. Ita impij quiduis, quam Deum timent.

Cęterum primo die azymorum, acceſſerunt diſcipuli. Mar. 14. Lu. 22) Ante biduum enim
dixerat illis, ſe poſt biduum Paſcha celebraturũ, cum, ut ſupra dictũ, publicum Paſcha poſtri-
die celebraturi reliqui Iudæi eſſent. In Lu. legimus etiã in præſenti, Chriſtũ priorẽ miſiſſe Pe-
trum & Ioannẽ paratum Paſcha, ac rũ rogaſſe illos, ubi parare deberent. Porro eo ꝙ ad igno-
tũ illos mittit, uirtutẽ ſuã eis declarat, quo in fide cõfirmarentur. Prędicit ergo eis, occurſurũ i-
pſis hominẽ baiulantẽ hydriã aquæ, iubetq; eos illũ ſequi, ac quocunq; ingrederetur, interro-
gare

gare eius domus patremfamilias, ubi ſit ſuum diuerſorium, ad edendum cum diſcipulis ſuis Paſcha, eumq; mox ipſis oſtenſurum triclinium magnum ſtratum, paratum, ubi Paſcha pa-

A rarent. His ſane fidem ipſis confirmare uoluit, ut alias ſæpe, re ipſa demonſtrans, omnia ſibi in manu eſſe, neq; defore quicq̃ etiam ad copiã electis, & Deo fidentibus. Eo autem ꝙ iubet dicere patrifamilias: Magiſter dicit, tempus meum prope eſt, hunc uidetur habere ſenſũ, uos Paſchę ſolennitatem differetis, in diem proximum, mihi hac ueſpera auſpicanda erit, tempus enim meum prope eſt, ut & ipſe immolet uerum Paſcha.

Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim Mar. 14. Lu. 22.) Lucas ſcribit: dixiſſe eum diſcipulis, deſyderio deſyderaui hoc Paſcha manducarę uobiſcum antequã patiar. Dico enim uobis, poſt hac non edam ultra ex eo &cæt. Nam ultimum hoc in mortali quidem corpore, cum ipſis erat conuiuium agitaturus, in quo & plurima ſalutifera doctrina plena, erat ipſis locuturus. Hinc peculiari quodam affectu deſyderaſſe ſe ait: id ipſum, cum eis habere. Ad hæc gaudebat tandem tempus aduenisse, quo munus ſuum perficeret, & operi redemptionis ſupremam manum imponeret. Illud quod poculum actis gratijs eis porrexit, iubens ipſũ inter ſe diuidere, addens ſe de fructu uitis deinde non guſtaturum, donec regnum Dei adueniret, indicare uidetur, hæc Dominum ſub finem conuiuij dixiſſe, cum iam à corporali cibo, ad ſpiritalem, nempe uerba ſua uiuifica, tranſitum faceret. Eoq; per hæc, ꝙ dixit ſe poſthac, nõ ultra comeſturum ex Paſchate, donec compleretur in regno Dei, & non bibiturũ de fructu uitis, donec aduenerit regnum Dei, ſimpliciter intelligo uoluiſſe ſignificare, prope adeo adeſſe regnum Dei, ut nihil cibi aut potus corporalis ſumpturus eſſet, ab hoc ipſo conuiuio in quo erat, donec illud in ſe, depoſito mortalitatis onere, aduenisset, atq; in eo, Paſcha fuiſſet completum, facto ſcilicet poſt ſui immolationem, de mortalitate ad immortalitatem tranſitu. Attamen poſt reſurrectionem, ad comprobandam eam, edit & bibit cum eis, ut Io. 21. & Act. 10. Petrus teſtantur. Matthæus & Marcus illud, quo Dominus negauit de fructu uitis, ſe poſt hac guſtaturum, repetijſſe memorant, poſt oblatum diſcipulis calicem noui teſtamenti, & addidiſſe, uſq; in diem illum, cum illud bibam uobiſcum nouum in regno Patris mei. Vbi nouũ uocatum ab ipſo accipio, quod nouo modo, immortalis iam factus, & in regnum gloriamq; Patris trãſlatus, cum diſcipulis bibit. Regnum Dei & Patris, ſtatum reſurrectionis uocat, ad quem ubi & nos peruenerimus, completum in nobis quoq; regnũ Dei erit, ſublata ſcilicet, ut morte, ita & impietate uniuerſa. Cæterum Paſcha completũ tum fuit in regno Dei, quando ipſe Paſcha noſtrum extitit immolatus, atq; ita impetratum nobis, ut liberi à percutiente Angelo, ex Aegypto, hoc eſt, peccati & mortis ſeruitute, perducamur in terram promiſſam, hoc

Aduentus regni Dei quid.

B eſt, congregationem ſanctorum, & regnum Dei.

Deniq; ex illo: Non edam ultra ex eo, donec &c. non debet colligi, rurſum ipſum, Paſcha corporale cum diſcipulis à reſurrectione comediſſe, ſed hoc (ex eo) ad promiſcuum cibum referendum eſt. Ad hæc non poteſt omnino hinc certo colligi, ꝙ poſt reſurrectionem comederit, ſed tantum ꝙ poſt hoc dictum in mortali corpore nihil comederit, ſicut ex eo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum, certo quidem colligitur ſeſſurum Chriſtum ad dexteram Patris, donec inimici eius ponãtur ſcabellum pedum eius, ſed poſtea non ſeſſurum, inde colligi non poteſt. Ad hunc modum neq; hic colligi poteſt, poſt reſurrectionem Chriſtum Paſcha cum diſcipulis comediſſe, licet certo euincatur, poſt hoc in q̃tum erat conuiuium, nihil ex paſchate uel alio cibo mortalem guſtaſſe. Sed ut dictũ eſt, poſt reſurrectionem, ad carnis ſuæ ueritatem probandam, comedit, ſed de cibis alijs. Ne quem uero offendat, ꝙ legitur Dominum diſcubuiſſe, cum à ſtantibus lex edi Peſach iubeat, nam ante & poſt comeſum agnum ſediſſe, eum intelligendum eſt, nondum Peſach ederent.

Et edentibus illis dixit: Amen dico uobis, ꝙ unus ueſtrum, Mar. 14. Lu. 22. Io. 13. Putant quidam Dominum diſcipulis pedes lauiſſe, anteq̃ myſterium corporis & ſanguinis ſui eis commendaret. Quid mihi uideatur, infra dicam. Certe ad myſterium præſens, Iudam à Domino admiſſum, & pedes ei quoq; lotos, nihil dubitandum. Nihil enim omiſit Dominus, quo reuocari merito debuerit. Qua cauſſa & in præſenti eum monuit. Quod autem diſcipuli, audito, unum ex ipſis Dominum proditurum, uehementer mœſti redditi, ſinguli cœperunt interrogare, num ego ſum Domine: monet, ut & nos ſi malus quiſpiam, & nocens in noſtra eſſe congregatione depręhendatur, perturbemur & doleamus, & ꝙ ille Deum offendit, & ꝙ prauo exẽplo ſuo, aliorũ quoq; integritaté labefactat. Quod cũ Corinthij poſthabuiſſent, admiſſa à quodã ex ipſis ea fornicatione, quę nec inter gẽtes quidé audiebatur, fuerũt uehementer à Paulo icrepiti: Et uos inqt, iſlati eſtis, ac nõ potius luxiſtis, ut tolleretur de medio ueſtrũ, qui facinus hoc perpetraſſet, 1. Cor. 5 Nã ex hoc diſcipulorũ mœrore, colligere non poſſum, tam uiſ-

Dolendum ſi quis inter nos malus.

C ſe ſingulos,ne tanto ſceleri affines forte eſſent,ut ſane uere pia corda,nihil ſibi fidunt,& quã=
tum ex ipſis eſt,agnoſcunt ſemper ſe peccato,quàm iuſtitiæ uiciniores. Nã paulo poſt nolebant,e=
tiam prædicẽte Domino,minori malo,nẽpe defectioni ab ipſo,& fugæ,affines ſeſe agnoſce=
re. Eoq; cauſſa purgãdi ſe,à tanti ſceleris ſuſpitione,quilibet Dominũ interrogabat, num ipſe
ille proditor eſſet. Dominus aũt qui monere Iudã uolebat,prodere nolebat,reſpondit: Qui
mecũ intingit manũ in catino,hic me proditurus eſt,quo nihil plus,quàm antea dixit, niſi quod exag
geratione hoc paulo maiorẽ habet crudelitatis Iudã, quod modo cibũ una ſumeret,ex ſelectioni=
bus ſcilicet diſcipulis habitus,& mox poſſet Dominũ & magiſtrum ſuũ,ſibi tã fauentẽ & blã
dientem,ut ad eundẽ catinum admitteret,tradere ad ſuppliciũ. Neq; apertiorem & Ioanni da
tam reſponſionẽ,ſed tam ipſi,quàm alijs diſcipulis dicere hęc uoluiſſe,crediderò. Ex uobis eſt,qui
me prodet,& ex hic præſentibus,quos ex omnibus diſcipulis delegi, ut ſemper mecũ eſſetis,
huic menſæ adhibitus eſt,mecũ mittit manum in catino,& ego intinctũ panẽ, illi porrigo,ut
nulli familiaritatis genere à me nõ ſit dignatus. Etenim ſi Ioanni,indicaſſet certo,quis ille pro
ditor eſſet,facile intellexiſſet illud quod Dominus,poſt traditam offulæ,Iudæ dicebat: Quod
facis fac citius. Iam ſcribit Ioannes,id à nemine diſcũbentium intellectũ fuiſſe. Monemur ue=
ro hinc,ut peccatis occultis mederi quidem monendo ſtudeamus,prodamus aũt minime.

Per illud autẽ: Filius quidem hominis uadit ſicut ſcriptũ eſt &c. docet nos unde conſolatio
nẽ in afflictionibus petere debeamus,nempe ab eo,ut recordemur,bonã ita Dei uoluntatem
exigere. Pater uoluit pati filiũ,& in mortem tradi à diſcipulo,id filio non potuit diſplicere. Eo
autem nihilominus ita peccauit proditor,ut ei quidem præſtitiſſet,non fuiſſe natum. Melius
enim ei fuiſſet omnino nunquàm fuiſſe,quàm in æternum excruciari. Ad gloriam tamen Dei,cum et
hoc faciat, quod fuerit,& crucietur in æternum, ſi Deum,& uniuerſitatem operum eius, ſpecte=
D mus,bonum eſt quod fuerit,ſed non ei. Atq; hoc contra Anabaptiſtas facit,ſi enim unquàm ut libera=
tur è geenna,& beatus redderetur,futurum eſſet,bonũ ſane fuiſſet,etiam ei, ipſũ fuiſſe natũ.
Quæ enim pœnarũ tanta atrocitas,& diuturnitas eſſe poſſit, quam nõ præſtet perferre,& po
ſtea æternum beatum eſſe quàm omnino nunquàm fuiſſe. Ioãnes monet præterea in Iuda hoc,imple
tum illud Pſal. 41. Qui edit mecum panem,ſuſtulit aduerſum me calcaneum,hoc eſt,aduerſa
tus eſt mihi,& euertere per inſidias conatus. Eb. ita legitur: etiam pacificus meus, quo fidebã,
qui una cibum mecũ ſumebat,is dolo ſubuertere me,ut qui currentem ſupplantet,& impru=
dentem cadere faciat,aggreſſus eſt. Etenim Iudam inter pacificos ſuos, hoc eſt, amicos & fa=
miliares Dominus habuerat,eo loco poſuerat,ut iure debuiſſet,illi multum fidere, quod ta=
men non fecit,ſciens pridem,eum diabolũ eſſe, Ioan. 6. ſed Pſal. hic ſecundum externa loqui
tur,in quibus ſane apparebat,ei multum à Domino credita eſſe,ut ſane externa credebantur,
& auſus tamen fuit,leuare calcaneum ſuũm,ad ſupplantandũ Dominum,id eſt, dolum ad
perdendum ipſum,inſtituere. Id ſi Dominus æquo animo tulit. debemus & nos, domeſtico
rum noſtrorum iniuriam,non grauatim ferre propter ipſum.

Veſcentibus autem eis accepit Ieſus panem, Mar. 14. Lu. 22. 1. Cor. 11.) Vbicunq; Euangeli=
ſtæ memorant,Dominum panem in manus ſumpſiſſe, gratias egiſſe,ſimul memorãt. Quo
docemur,quoties Dei beneficijs utimur,par eſſe,ut bonitatis eius,cũ laude recordemur. Vn=
de Marcus hic cum alij habent εὐχαριστήσας,id eſt,cum egiſſet gratias, ipſe habet εὐλογήσας, id
eſt,cum benedixiſſet,hoc eſt,Deum laudaſſet,& mox ubi memorat de poculo, cum alijs ha=
bet, εὐχαριστήσας. Vnde ſatis liquet εὐλογεῖν & εὐχαριστεῖν idem eſſe.

Cæterum Chriſtus cum iam iam mortem oppeniturus eſſet,uoluit diſcipulis ſuis teſtari, hac
ſalutem ipſorum,ut & credentium omnium perfecturum. De hinc,quia omnis uita iuſtorũ,
Vſus cœnæ dominicæ.
in eo ſita eſt,ut id credant,uoluit per ſimilẽ fractionem panis poculiq; diſtributionẽ,eos in po=
ſterũ,huius ſuæ mortis pro ipſis obitæ meminiſſe. Quis enim omnino poſſit non ſumme di
ligere eum. quem credit pro ſua æterna ſalute,mortem oppetijſſe? Siq; diligat qui queat non
pro uiribus ad ipſius uoluntatẽ. omnia attẽperare? Vt ergo cibo corporali corpus alitur, uege=
tatur,& ad opera ſua roboratur,ita beata hac memoria, qua certa fide recordamur Dominũ
Ieſum Chriſtum,pro nobis mortuum,mortéq; ſua effeciſſe,ut Pater nos ſuos uelit habere fili
Idẽ hic & Io. 6. docetur.
os & hæredes,peccata omnia condonare,& æternam uitã,ultro donare,fiducia uera in Deũ,
uita ſcilicet iuſtorũ,alitur,uegetatur,& incrementũ ſumit,planeq; redditur ad opera pietatis,
cor alacre,& indefeſſum. Sic demũ caro Chriſti uere editur & cibus eſſe uitæ æternæ ſentitur,
bibitur uere ſanguis eius,& potus ſaluificus percipitur,uti Io. 6. lõgo nos ſermone Chriſtus
ipſe docuit. Quẽ ſermonẽ,à præſenti,illis alienũ facere,permittamus,qui periturã eſcã panis,
uiuificę carni Chriſti,prętulerint. Illic legimus: Panis quẽ ego dabo caro mea eſt, quã ego da=
bo pro mũdi uita,caro mea uere cibus eſt,& ſanguis meus uere potus,qui edit meã carnẽ, &
bi=

bit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo &c. Hic edite, hoc eſt corpus meum quod pro uobis traditur, bibite, hic eſt ſanguis meus, qui in remiſſionem peccatorũ ueſtrorũ fundi
A tur. Quid hic uariat? Nunquid idem utrunq; Dominus uoluit, idem monuit? Exorta pridẽ eſt, prohdolor, plus quàm Schytica, circa hæc ſanctiſſima myſteria, digladiatio, & quod ſummæ charitatis ſymbolum nobis eſſe debebat, male conciliati quidem homines, materiã fecerunt; atrociſſimæ inimicitiæ, & inſectationis fratrũ, ſciſſionisq; Eccleſiarum. Dominus donet illis agnoſcere, cui ita furendo, contra ſanctiſſimã ueritatem Chriſti, contra innocentiſſimos miniſtros eius, contra unitatem Eccleſiarũ, mereantur. Nos ut in alijs fecimus ſimpliciter, & citra ullius niſi peccati & mendacij inſectationem, id quod hic non dubitamus, nobis reuelatũ diuinitus, & apertis ſcripturis traditum, proponemus, iudicium ſit penes electos. Igitur cũ nõ poſſit facile is ſermo obſcurus eſſe, cuius ſcopus ſit probe cognitus, primum extra dubiũ pono, hic Chriſtum uoluiſſe ſuos certos reddere, ſe pro ſalute ſibi credentium moriturum, et hortari, ut huius tanti beneficij diligenter porro meminiſſent, quo ſcilicet fiducia illorũ in ſe, qua æterna uita percipitur, corroborarentur. Prius, omnibus contendere nolentibus, abunde uerum agnoſcetur, uel ex eo, quod memorat, corpus ſuum, pro ſuis tradi, ſanguinẽ in remiſſionem peccatorum, ipſorum fundi, eſſe ſanguinem teſtamenti noui, hoc eſt, quo fœdus gratiæ, Deũ inter & ipſos, in æternum confirmaretur. Quod autem horum memoriam ſuis frequentem eſſe uoluit, id declarat: Facite hoc in meam commemorationem. Vtiq; qua memores eſſent, ſalutem ſibi, per mortem eius partã. Proinde ſcopus hic Chriſti fuit, diſcipulos ſuos certos reddere, ſuũ corpus & ſanguinem, pro ipſorum ſalute iamiã ſe traditurum in mortem, cuius deberent porro, frangendo panẽ, & diuidendo inter ſe calicem, eſſe memores. Huc itaq; faciãt neceſſe eſt, quæcũq; dixit & geſſit. Iam id quod dixit, eſt: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meũ, quod traditur pro uobis &c. Quod geſſit, eſt, quòd panem fractum dedit edendum & calicẽ bibendum. Ergo quod uerba monuerunt, corpus eius, pro diſcipulis tradi, & ſanguinem in remiſſionem peccatorum ipſorum fundendum, idem oportet, repreſentarit exhibitio panis & calicis, efficatior enim quodammodo agnoſcitur traditio rei cuiuſlibet, cũ ea uerbis ſimul fit, & ſignis, unde potiores donationes & uenditiones, atq; fœdera cũ ſignis apud gẽtes quaſlibet fieri ſolent, hinc cum donatio hæc corporis & ſanguinis Chriſti, eiuſmodi ſit, ut eam credidiſſe, uitam æternam adferat, debuit ſane fieri eo modo quo agnoſceretur efficaciſſima. & ſummi pariter momenti, eoq; adiunctis ſignis. Sicut & poſt reſurrectionem donans ſuis ſpiritum ſanctum, inflabat in eos, dicens: Accipite ſpiritum ſanctum, & plane uix aliquid inſigne diuinitus donatum hominibus ſcriptura memorat, quod non ſignis aliquibus repreſentatũ
B corporalibus legamus. Pane autem & uino potiſſimum præſentem Chriſtus donationẽ uoluit perficere, quòd ſicut corpus his potiſſimum alitur, & ad opera ſua uegetatur, ita animus, qui fide uiuit, non aliunde uel in uita conſeruari, uel ad opera pietatis uegetari queat, quàm memorãdo ſe, per ipſius mortem, filium Dei & hæredem conſtitutum. Porrigendo ergo panem, ait: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum, quod pro uobis traditur, hoc eſt, ſicut hunc uobis trado panem edendum ore corporis, ita dono uobis corpus meum edendum animo, nã dabitur iam pro uita ueſtra in mortem, ſymbolum hoc corporis mei eſt, ut ſicut panem à me acceptum, ore comeditis & in uentrem traijcitis, ut inde uita ueſtra ſuſtentetur, & ad opera ualeat, ita animo credatis corpus meum pro uobis tradi, ut hinc fiducia uobis in Deum alatur, & corroboretur, qui indubie filios & hæredes uos agnoſcet, pro quibus ego corpus meum, in mortem tradidero, Hunc germanum eſſe ſenſum uerborum hic Chriſti, ex ſcopo & ſtatu huius totius ſermonis & negotij, quem præmiſi, patebit, non contentioſis omnibus, & analogiam fidei, ſecundum quam habere debet omnis prophetia. Ro. 12. ſpectantibus. Nam ubiq; Chriſtus ſui ſimilis fuit, uerbo & opere aliud nihil docuit, quàm credendo in ipſum, nos æternam uitam habere, citra ullas res externas, igitur etiam in preſenti idem egit, neq; aliam ſui manducationem docuit, quàm qua æterna uita conſtat, ea fidei manducatio eſt, & nequaquàm, quæ fit ore, cum ea & impijs communis ſit. Ergo panem ore & corporaliter, corpus uero ſuum, animo & ſpiritaliter manducandum hic præbuit. Caro enim eſt, quicquid nõ uiuificat, eoq; nihil prodeſt, iam huiuſmodi eſt, quicquid ſine fide eſt. Vnde ſi manducari ore poſſit Chriſtus, ut poterit, ſi realiter fuerit in pane, quem æque edit impius atq; pius, manducabitur Chriſtus ſine fructu, imò cum condemnatione, quod ex Paulo probatur, id uero uerbo eius pugnat, quo affirmat uitam æternam habere, qui ſe manducarit Io. 6. Ergo non eſt niſi una Chriſti manducatio affirmanda, quæq; ſolis diſcipulis competat, ut ſolis ſane credẽtibus hæc cõueniunt, quod traditur pro uobis, qui effundetur in remiſſionem peccatorum ueſtrorum.

Germanus ſenſus uerborum Domini.

Chriſtus manducatur ſpiri.

Sunt quidam magni, ut multis habentur, utinam non etiam ſibi, qui quidem agnoſcunt,

uerum panem à diſcipulis comeſum,uerumq; uinum bibitum , coacti ſcilicet uerbis Domi-
ni & Pauli,ſed contendunt realiter tamen in panem Chriſti corpus per uerba iſta Domini,
hoc eſt corpus meum,&c.tráſpoſitum,& in uinum ſanguinem . Hi primum à uerbis Domi
ni recedunt,quòd nuſquá non impingunt alijs.Neq; enim dixit Dominus in hoc,ſed,hoc eſt
corpus meum.Et non fuit,panis id quod corpus Chriſti realiter & corporaliter,alioqui panis
quantitatem quoq; & figuram corporis Chriſti iam habuiſſet,non minus quá aqua , facta ui-
num,non aquæ,ſed uini proprietatem habebat.Sunt namq; opera Domini uera,& ſuas pro-
prietates pleniſſime habentia.Sic ſi quos unquá ſanos fecit corporaliter,id ita apparuit.Suſtu-
lerunt enim huiuſmodi lectos ſuos,& ſani,omnibus uidentibus.in domus ſuas abierunt.Ita
ſi qué curauit ſpiritaliter,& ipſum ita uere,abdicatione impietatis, & ſtudio pietatis apparuit.

Cum ergo fateri neceſſe ſit,panem poſt hæc uerba Chriſti,panem manſiſſe,& ut panem à
diſcipulis comeſum fuiſſe,neq; corporis Chriſti,re ipſa,& corporaliter quicq̃ præ ſe tuliſſe,cõ
fitendum pariter eſt,Chriſtum in cœna ex pane non feciſſe ſuum corpus corporaliter. Iam in
panem latenter & corporaliter tamen illud tranſpoſuiſſe,affirmatur , ut dictum , ſine uerbo.
Panis corpus Spiritaliter ergo panis à Chriſto datus diſcipulis,corpus eius fuit,& eſt hodie electis omnibus,
Chriſti ſpirit. hoc eſt,accipiente homine externo panem dominicũ,ſpiritus & internus homo ueſcitur cor-
pore Chriſti per fidem. Hanc rationem,omnia opera Domini uera,eóq; ſi corporalia ſint,ſic
ſemper apparere(unde ſi hic Dominus ex pane ſuum corpus realiter & corporaliter feciſſet,
oportuiſſet ita apparere)& in præfatione in quartum Tomum Poſtillæ,quam uocant,Luthe
ranæ,à me in latinum uerſæ,præpoſui,uolens fratribus per Italiam,fidei noſtræ rationẽ red-
Calũnia Lut. dere.Id Lutherum ſupra q̃ crediſſem futurum,male habuit,euulgauitq; ea cauſſa cõtra me
epiſtolam,ne quid aliud dicam,uehementer acerbam,& admodum calumniatricem . Virũ
in Chriſto ueneror,doletq; ſupra q̃ dici poſſit,ꝙ ſui tam diſſimilis,quantum ad nos quidem
attinet,ob inauſpicatam illam ſacramentariam diſputationem,factus ſit.Quanq̃ nunq̃ non
doluerit,& alijs in locis eum plus æquo in aduerſarios acerbum fuiſſe.In ea itaq; Epiſtola rap
tus impotentia animi,cum ego miracula Domini corporalia,corporaliter etiam ſemper ap-
paruiſſe ſcripſerim,ipſe prætermittens,corporalia,in quo tota uis argumẽtationis ſita eſt,ma-
gno contemptu & amaro riſu,irridet me,atq; aſſerit ſic argumentatum : Quædam miracula
Domini,ſunt uiſibilia,ergo omnia,atq; hinc colligit ironica ratione: Chriſtum regnare, falſũ
eſſe,eò ꝙ non ſit miraculum uiſibile.Subiungens dirum hoc,ne quid aliud dicam,epiphone
ma:His ſpiritibus credat doceri ueritatem,ſi quem perire delectat. Quæ luculenta ſanè calum
D nia tanto uiro indigna eſt.Argumentatio mea non eſt:aliqua opera Domini ita ſunt,ergo o-
mnia.Sed omnia ſic ſunt,ergo & hoc.Etenim ſcripturam enarrans,debeo ſcripturæ iudiciũ ſe
qui,ad hæc de Deo quid ſciam,niſi per ſcripturam:Iam uniuerſa ſcriptura , nullum omniuo
opus Dei prædicat corporale,quod non uere tale fuerit,& corporale re ipſa apparuerit,neceſ-
ſe eſt igitur,ut talia credam cũcta Dei opera,corporalia,corporalia iterum dico,ne irati iſti ho-
mines,id non audiant.Deinde cum Dominus dicendo:hoc eſt corpus meum,nihil tale effe-
cerit,colligo opus & miraculum hic corporale nullum feciſſe,hoc eſt,panem non immutaſſe
corporaliter.

Si iam ex ulla ſcriptura,uel unam talem orationem proferre poterunt,ubi Dominus dixe-
rit,hoc eſt illud,& uoluerit intelligi,hoc illud corporaliter eſſe,nec tamẽ ita apparuerit,ſed mã
ſerit hoc,ut antea erat,uolo non ſolum hic in ſententiam ipſorum ire pedibus, ſed etiam uitã
meam in manus ipſorum ponere.Si dicant,& ſi nullam ſimilem demonſtrare poſſumus, ſa
tis nobis fuerit,nemo qui eſt,neſciat quid Panis ſit,quid Eſt,quid Corpus. Iam Dominus di-
xit,hoc,id eſt,panis,eſt corpus meum.At eſſe corpus,eſt realiter & corporaliter eſſe , ergo pa-
nis realiter & corporaliter eſt corpus Chriſti,quicquid appareat,quicquid ſimile uel diſſimile,
cum reliquis operibus Domini habeat.Non ratio hic,non ſenſus,ſed fides adhibenda eſt.Pri
mum aio,hoc non ſequi.Nam fatentur ipſi,quanq̃ ualde ægre,non ſemper orationes huiuſ
modi,hoc eſt illud,etiam cum utrunq; corpus eſt,ſic accipiendas,quod oporteat, unum alte-
rum eſſe corporaliter.Caro mea,inquit Chriſtus,eſt uere cibus.En caro Chriſti corporalis res
eſt,item & cibus,animus enim non edit,ſed corpus,ſi proprie uelis loqui reiectis tropis . Ro-
go iam,an uoluerit his uerbis Dominus ſignificare,carnẽ ſuã corporalem cibũ eſſe?Nequaq̃
dicent,ſed ſpiritalẽ.Cur ita?Quia caro etiam Chriſti non prodeſt quicq̃,manducata carnali-
ter,hic autem loquitur de manducatione,quæ adfert uitam æternam.Atqui ſequitur iam , ut
innumera alia exempla prætercam,uel hinc ſolum,ex hac ſola orationis figura,panis eſt cor-
pus Chriſti,haudquaq̃ concludi poſſe,panem id realiter & corporaliter eſſe,quod Chriſti cor
pus.Nequaq̃ enim ubicunq; hæc orationis forma in ſcripturis legitur,ſignificatur, unum idẽ
eſſe,quod alterum,realiter & corporaliter.Quapropter aliunde probandum eſt , quomodo

(eſt) hic accipiatur, & quo pacto hic Chriſtus panem, ſuum eſſe corpus dixerit. Si tum circum-
A ſtantias huius loci perpendimus, ꝙ poſt hanc orationem, hoc eſt &c. panis, panis, & uinum,
uinum perſeuerauit, item ꝙ illud, quod traditur pro uobis, mox ſubiunctum, pani nō poſſit
competere, quod tamen oporteret, ſi panis idipſum, quod corpus eſt, factum eſſet realiter &
corporaliter, deniq; ſi perpenderimus, quomodo in Luca & Paulo, calix nouum teſtamentū
eadē orōnis figura dicatur, & tamē neq; calix, neq; uinū in calice, realiter nouum teſtamentū
fuit, quod fœdus inter Deum eſt, & electos, res ſpiritalis, gratia Dei, & fide electorum conſtās,
has inquā etiam huius loci circūſtantias, ubi expendimus, uidemus neceſſe eſſe, uti fateamur,
hic (eſt) non accipiendum, ὑπαρκτικῶς, alioqui ueritas huic miraculo, quæ cunctis alijs miracu
lis & operibus Dei adeſt, deeſſet, & panis eſſet pro nobis traditus, & oporteret etiam nouum
teſtamentum, cum multis alijs rebus ſpiritalibus eſſe, rem corporalem. Præterea innume-
ra alia abſurda, quæ conſequi oporteret, admiſſo, ꝙ ſola hæc orationis forma, hoc eſt illud, p-
bet, hoc eſſe illud realiter & corporaliter. Plane & hic aduerſarij in eo peccare deprehendūtur,
cuius alios culpare ſatis nequeunt, Omnis ſiquidem ipſorum argumentatio, & ſacra hac in di
ſputatione anchora eſt, argumentatio à particulari ad uniuerſale, uel ſaltem ad alterum parti
culare. Sic enim habet, alicubi in ſcripturis, ubi ita dicitur, hoc eſt, illud, hoc illud realiter eſt, er
go ubiq;, uel ſaltem in præſenti loco ſic quoq; habet, aut certe arguunt, alio uitio, ab eo, quod
ſimpliciter eſt, ad id quod modo aliquo: Panis eſt corpus Chriſti, ergo eſt corpus Chriſti cor-
poraliter, cum ſit & alia ratio, qua panis corpus ſit, magis ad analogiam fidei, & ſcripturas reli
quas reſpondens. Nam tolle unam hanc ipſis oratiunculam, hoc eſt corpus meum, nihil o-
mnino præterea habent. Iam adijce tantum, quod Dominus ilico ſubiecit, quod traditur pro
uobis, & etiam hanc eis abſtuliſti. Auocat enim continuo te hæc particula à pane ad ipſū cor-
pus Domini, quo te profecto cogent reſpicere, & quotquot præterea ſcripturas conſulueris.
In primis autem loci huius ſtatus, & analogia fidei, quæ haudquaq; admittit credere Chriſtū Epilogus.
ad panem, poſito in eo ſuo corpore, diſcipulorum mentes uoluiſſe detorquere. Neq; feret ali-
am manducationem eius agnoſcere, quam quæ tradita eſt, Io. 6. ꝙ nulla alia ſalutaris. His ita-
que perpenſis, nos ſimpliciter accipiemus Chriſtū hic corpus ſuū dediſſe diſcipulis, ſed quod
animo per fidem ſuſciperent, panemq; illum uocaſſe, quo uiuatior & efficatior eſſet rei ſpiri-
talis donatio, exhibita ſub ſignis corporalibus, uti & de ſpiritu ſancto fecit, uti & de baptiſmo
ſcriptura loqui ſolet. Sic uerba eius ſynceriter accepero, ut cum alijs eius uerbis conueniant, cū
diuerſa expoſitio, nullis ōnino alijs ſcripturis cōſonet, ſed plane aduerſetur plurimis. Quodq;
B plus mireris, cū ſimplicitatē huius dicti, hoc eſt corpus &c. quo præcipue niti uideri nolūt, ubi
q; iactent, illud tamē, ut ſupra quoq; monui, haudquaq; ſimpliciter accipiūt. In pane enim nō
panem ipſum eſſe Chriſti corpus dicunt.

Porro hoc eodem ſenſu, quo uerba ad porrectum panem dicta, intelligenda cenſeo, & uer
ba ad calicem dicta, accipienda affirmo, & affirmabunt mecum, quicūq; θεοδίδακτοι eſſe uo
lent, uerba Domini ex ipſius ſententia, & uerbis intelligere ſtudentes. In Matthæo ſimpliciter
ait exhibito poculo: Hoc enim ſanguis meus, ille noui teſtamenti, qui pro multis effunditur
in remiſſionem peccatorum. Marcus eadem habet, præter illud, in remiſſionem peccarrotū.
Erat autem poculum ſanguis Chriſti, ſicut panis, corpus erat, nempe ut cum pane corpus, ita
cum poculo uini, ſanguis Chriſti diſcipulis offerebatur, ſed animo per fidem bibendum, ſi- Teſtam. uetus
cut & illud obtulerat edendum. uocatur præterea ſanguis teſtamenti noui. Nam fuerat antea
teſtamentum ordinatum, hoc eſt, fœdus gratiæ ictum cū Patribus in deſerto, quo Dominus
ipſos ſibi in populum ſuſceperat, & ipſi eum in Deum, ſed adiunctis multis ceremonijs exter-
nis, idq; appellebatur uetus, quod gens Iudæorum fecerat ſcilicet irritum, unde iam inſtabat,
ut ipſis reiectis, gentes in fœdus Dei aſſumerentur, quod citra externas illas legis ceremonias
percuſſurus erat cum omnibus Euangelio credentibus, idq; merito ſanguinis Chriſti, unde
ſanguinem ſuum hic, ſanguinem noui teſtamenti uocat. Vetus quidem illud cum Iudæis ictū
fœdus, & ipſum ſane per ſanguinem Chriſti, in futuro fundendum confirmatum fuerat. Nā
huius ſolius gratia Deus propitius fuit, quibus unq; propitius fuit. Attamen aſperſus ſanguis
boum, teſtamenti ſanguis uocabatur, ſanguinem Chriſti repreſentans. 2. Moſ. 24. Ad hæc fu-
it fœdus illud cum ſola gente Iudæorum ictum, & adiectas habuit ceremonias externas mul
tas, quæ omnes abolitæ ſunt, ut & populus reijciendo iugum Domini, in totum id fœderis
irritum fecit, & à Domino abiectus fuit. His ergo de cauſſis uetus appellatur, quod plane quo
ad ceremonias & externam Patrum illorum poſteritatem ſenuit, & ad interitum perductū
eſt, Heb. 8

Porro fœdus, quod Dominus per Euāgelion percuſſit, per ipſū ſanguinē Chriſti, Euāgelion

C adſperſum,& fide in corda ſuſceptum,confirmatum,nullas neceſſario ceremonias requirit,
in libera charitate habet omnia ſita, quæ nunquam aboleri poteſt, deniq; inæternum durat,
ſemper dum mundus ſtabit, Domino habituro,apud quos ſpiritu ſuo ſaluatorem agat, qui
que ſibi credant. Omnia hæc autem gratię Dei dona ſunt,ſpiritu ſuo gentes ſibi in populum
regenerantis, hanc Chriſtus ſanguine ſuo nobis obtinuit,recte igitur hic ſanguis, noui teſta-
menti uel fœderis dicitur.Præſertim cum eo effuſo, fœdus hoc nouum, per orbem uniuer-
ſum prædicari primum,& cum electis ex gentibus percuti cœperit.

Quid fœdus. Hoc illud fœdus eſt,de quo Iirmiah 31.De quo & ſupra cap.5. Neq; ſane ſecundum ſcriptu
ræ rationem,teſtamentum Epiſtola ad Heb.9.accipit,ubi habet:Nam teſtamentum in mor-
tuis ratum eſt &c.Eb.enim בְּרִית,id eſt,fœdus dicitur. Hoc quando Deus cum aliquibus per
cutit,pollicetur ipſis ſuam gratiam,ſeſeq; fore ipſorum Deum, cuius fœderis iam participes
ſunt,quotquot hanc ipſius gratiam fide amplectuntur.Sic ſane ratio fœderis Dei 1.Moſcheh
17.explicatur.Nempe uolebat Dominus,Deus Abrahæ eſſe,& ſemini eius,uiciſſim debebāt
illi eum ſic agnoſcere & colere,ſignumq; huius in carne ſua geſtare circuncíſionem. Quæ &
ipſa fœdus ibi uocatur,quod ſignum eſſet fœderis. Solebant quoq; ſacrificari hoſtiæ, quarū
ſanguine fœdus confirmabatur,at percutientem fœdus mori non oportebat, ut teſtatorem,
Præſtaret legere ſanguis fœderis noui. antequam teſtamentum ratum habeatur,mori oportet. Vnde abuſus eſt author huius Epi-
ſtolæ,uoce διαθήκης pro teſtamento,quod condūt morituri,uſurpata ſpecie pro genere.Eoq;
cum conſtet ſanguinem Chriſti,ſanguinem eſſe noui teſtamēti,ut de eo Iirmiah 31.loquitur,
cum Deus ſcripta ſua lege in cordibus electorum,& cognitione ſui certa donata, omnia pec-
cata ipſis condonat, eſtq; Deus illorum, & habet illos ſibi, populum inæternum, præſti-
terat fœderis noui hic legere,quam teſtamenti noui,cum ſane διαθήκη,non ſolum teſtamen-
tum ſignificet, eorū qui morituri ſunt ſed etiā proprie fœdus quod inter ſe homines percuti-
unt,ſic nanq; quod dicit Laban cum Iaacob 1.Moſcheh 31.διαθήκη dicitur,& alias locis innu
meris, in eadem ſignificatione legitur. Vnde Heſychius συνομολογίαν interpretatur.

In remiſſionē peccatorum. In remiſſionem peccatorum pro multis in Matthęo additur,quo explicatur, quod in Mar
co,pro multis,& in Luca legitur pro uobis.Hæc enim eſt credentibus à ſanguine Domini uti
litas,quod gratia eius,peccata ipſis Deus condonat,ut ubiq; ſcriptura,omnium autem copio
ſiſſime Paulus prædicat. Lucas uero & Paulus,uerba ad calicem dicta,ſic ponunt.Hoc po-
D culum,nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine,qui pro uobis effunditur. Dicitur autem
ipſum poculum uini ſcilicet,nouum teſtamentum,ſicut circumciſio fœdus 1. Moſcheh 17.
ſymbolum enim noui teſtamenti eſt,eo quod illo Chriſtus promiſerit ſuum ſanguinem pro
ipſis fundendum,quo utiq; gratia Dei illis confirmata fuit,atq; inde fœdus illud nouū & Euā
gelicum ictum & ſtabilitum.Sicut enim hac poculi exhibitione & his uerbis, ſanguinem ſuū
illis Chriſtus donauit,quo nimirum eorum peccata expiarētur,quod eo promiſit,qui effun-
ditur pro uobis,ita ſimul & noui fœderis,reddidit participes,unde non ab re poculū, ut ſan-
guinem,ita & teſtamentum,quod ſanguine confirmandum eis erat,uocauit.

Poſtquam cœnatum fuit. In Luca præterea & Paulo premittitur exhibitioni calicis, & uerbis quibus eum diſcipulis
dedit:Similiter & poculum poſtquam cænatum fuit. Vnde notatur Dominum, non conti-
nuo poſt præbitum panem,& eo donatum corpus ſuum, poculum quoq; exhibuiſſe eoque
ſanguinem ſuum,& nouum teſtamētum,ſed poſt interuallum aliquod.Vnde iterum appa-
ret,panem & uinum ut ſymbola diſcipulis à Domino data,unūmq; hoc Chriſtum ſpectaſſe,
ut tam his ſignis,quam uerbis,eorum memoriam refricaret, de quibus diſſeruerat Iohan.6:
Omnem ſcilicet uitam à morte ſua petendā,quod qui credat,eum in ſpiritu,carne ſua & ſan-
guine paſci.Eidem ſententiæ fauet,quod in Marco legimus,omnes ex poculo bibiſſe,cū Do-
minus diceret,hoc ſanguis meus &c.Nam poſtquam memorat Dominum dediſſe eis calicē
ſubijcit:Et biberunt ex eo omnes. Et tum demum,Dominum dixiſſe,hoc eſt, ſanguis meus
&c.Verbis ergo ſuis,corda diſcipulorū,nō uinū quod forte iā aliqui hauſerant,uoluit immutare.

Hactenus pro fide mea, de intellectu negotij,& uerborum Domini,ut ea habuit cum diſci
pulis,in hac nouiſſima ſua cœna diſſerui,iudicium ſit penes Chriſtianos. Tantum nemo me
grauet authoritate hominis. Etiam Lutherus & ſui, homines ſunt, quos extra hanc conten-
tionem magni habeo,quia Dominus magna pro gloria ſua,per eos adminiſtrauit.Sed quia
æque ac ueteres ipſos oportuit ſeſe homines eſſe declarare, id in præſenti facere diſputatione
agnoſco,& agnoſcent mecum electi omnes.Sane uel ita iſta impotens,& nihil minus quam
Chriſtiana conuitia, quæ atrociora in fratres ſuos, qui eundem cum ipſis Chriſtum ado-
rant & prædicant,eaq; cauſſa paulo plus quàm ipſi patiuntur,euomūt,nihil penſi habētes,quod
Chriſtū in ipſis proſcindunt,& hoſtibus produnt,Eccleſias diſiungūt,infirmiores offendūt,
ſatis

ſatis cõprobant,hic humana eos multa pati.Dominus liberet eos ab hac tentatione. Porro re-
A ſtat hic, id quod & nos facere Dominus iuſſit,nempe illud: facite hoc in meá cõmemoratio-
nem,quod Lucas & Paulus habent.Nam eo iuſſit diſcipulos ſuos ſic panem inter ſe frange-
re,& poculũ bibere,atq; ſui in eo meminiſſe.Iuxta illud Pauli,quod his uerbis Domini : Hoc
facite,quotieſcunq; biberitis,in meam cómemorationem,ſubiungit.Quotieſcunq; enim,in-
quit,comederitis pané hunc,& calicé hunc biberitis,mortem Domini annunciatis donec ue-
niat,quaſi diceret:Domini uerba ſunt,qui iubet uos,hoc facere in ſui cómemorationem. Hic
mos ille obtinuit,ut quotienſcunq; panem hunc Domini editis,& calicé bibitis, morté Do-
mini annuncietis,& deprædicetis,donec ueniat ad iudicium,ita ipſius cõmemorationé cele-
brantes.In hoc enim ritus hic ab ipſo,ad nos peruenit,& poculum hoc,poculum benedictio
nis appellatur,circa quod Dominum benedicimus,& laudamus, qui tradito pro nobis ſuo
corpore & ſanguine,in uitá nos adſeruit.Vnde cum circa fractionem hanc panis,& diſtribu-
tioné poculi,mors Domini celebrari,& prædicari debeat, qua corpus & ſanguiné ſuum pro
redimendis nobis dedit,qui comederit panem hunc,aut biberit calicem Domini indigne, id
eſt,abſq; digna gratiarum actione,& decente hanc uitæ modeſtia,reus erit corporis & ſang-
uinis Domini. Hæc ergo noſtra Euchariſtia eſt,& cæna Dominica,ut conueniétes, panem
inter nos frangamus,et poculũ bibamus Domini,hoc eſt,quibus memores ſimus eius,quod
ipſe in nouiſſima illa cæna cum diſcipulis ſuis geſſit,& locutus eſt,prædicantes mortem eius,
& pro nobis obitam,corpusq; Domini & ſanguinem pro nobis quoq; traditum, quod cum
uera fide memoramus,ſane mens iam corpore & ſanguine Domini paſcitur,& ad uitá Deo
digná uegetatur ut cũ Domino iam per fidé,et inter nos per dilectioné unũ corpus et unus pa
nis ſimus,uere ita corpore & ſanguine Domini communicantes.Hoc ſane pacto de cœna hac
Domini,Paulus.1.Cor.10.&.11.diſſerit.Sic uere deniq; facimus hoc,id eſt,edimus panem, &
bibimus calicem,in commemorationem Domini,ut ipſe iuſſit.

Vt auté nuſq; iuſſit uerba iſta ſua repetere,& ita corpos ſuum in panem,& ſanguinem in ui
num per ea tranſponere,neq; promiſit uſpiam,ſi id faceremus,aliquá in pane & uino noſtro
fore mutationem,ita illorum philoſophiam,qui aiunt uerbis iſtis Domini,hoc eſt, &c. cor-
pus & ſanguinem Domini credita,cumq; illa ad panem ueniant,adferret illa pani, ut iam in
pane exiſtant realiter nulla ſane ſcriptura habet,corpus & ſanguinem Domini uerbis his cre-
dita,quoquá ferenda,neq; pani & uino,ſed mentibus electorum debẽt uerba Domini adfer-
ti,Paulus quidem recitauit uerba Chriſti,& quæ in cæna geſſit,ut inde oſtenderet Corinthijs
B quomodo cæna Dominica eſſet peragenda,& argueret eorum circa hanc abuſus. Nuſq; aũt
uel ipſe,uel Chriſtus iuſſit illa uerba,hoc eſt corpus meum &c.ſuper panem & uinum recita-
re.Panem frangere & calicem bibere,atq; Domini meminiſſe,mortemq; eius annunciare,iuſ
ſi ſumus.Hinc in cænis noſtris,panem cum Paulo nos frangere dicimus & agnoſcimus,& bi
bere poculum,nulli mortalium concedentes facultatem,in panem & uinum,corpus & ſang
uinem Chriſti tranſponendi corporaliter,quia eam nulla ſcriptura concedit,demusq; magis
operam,ut per annunciationem mortis Domini,tranſponantur hæc in mentes ſpiritaliter,q̃
iugis mortis eius apud nos memoria uigeat,ſitq; ipſe ſpiritu ſuo nobiſcum. Corpore ſiquidẽ
expediuit nobis ut abiret,abijt,rediturus ſicut fulgur ſub cælo ad iudicium.

Nemini datur facultas effice re cor. Chriſti

Vrgentibus autem memoriam Chriſti,ſicut par eſt.ut in qua ſit plane ſalus nobis repoſita,
plus quá tragice occlamant nobis carnalis Chriſti adſertores.Quid inquiunt ſacramẽtarij hæ
retici,qui Chriſtum nunquá ſerio uel cognouiſtis uel docuiſtis, ſi ſola Matthæi Euangelia &
Marci haberetis,in quibus nihil de memoria ſua Dominus præcepit,unde tamen memoriá i-
ſtam ueſtram ſtabiliretis?Reſpondemus,primum agimus Deo gratias,qui de hac tam diligẽ-
ter edoceri nos curauit per Lucam & Paulum.Deinde ſi etiam ſola Matthæi & Marci Euange
lia haberemus,uideremus Chriſtum ſuis diſcipulis donaſſe ſuum corpus & ſanguinem, per
panem & uinum,crederemus & nos ipſius diſcipulos, eóq; non dubitaremus, & nobis illa
donare,quibus nimirũ & noſtra peccata expiarentur.Hinc ipſa nos pietas doceret, gratias i-
pſi agere,& nunq̃ admittere ut tantum beneficium ab oculis cordis amoueretur. Sic res ipſa
doceret,Chriſti memoriá celebrare.Simul aũt facere èx pane corpus Chriſti corporaliter & ex
uino ſanguiné non tentaremus,uidentes neq; Chriſtum id feciſſe,& agnoſcentes id nobis ne
quaq̃ utile,habentibus ipſum ſpiritu nobiſcũ uſq; ad conſummationem ſæculi. Deniq; ſcire-
mus,ut nihil inquinat hominé,quod per os ingreditur,ita etiam nihil huiuſmodi ſanctifica-
te,quare mente potius corpus eius edere,& ſanguiné eius bibere conaremur,certi,ſic Chriſtũ
ſuo ſpiritu ſaluifico,iá intra nos habitare.Sic credẽtibus & affectis,quid quæſo deeſſet? Certe

cre-

C credẽtes,& nos corpore & ſanguine Chriſti redpẽtos, æternam haberemus uitã, quid eſt, q̃d
quis præterea requirat? Hæc fides noſtra,& circa cænam Dominicam, quam nos agitare at
q; Euchariſtiam, quam celebrare Dominus uoluit. Da diſcipulos ueros Chriſti, & erit utique
Epilogus de Euchariſtia. Chriſtus in medio eorum, uereq; paſcet illos ad æternam uitam, uero ſuo corpore & ſangui-
ne, quanquam interim ut uerba externa, nihil niſi ſigna ſunt, quibus gratiæ Chriſti admone-
mur, ita & panis ac uinum, in ſe quidem nihil niſi huius eiuſdem gratiæ ſymbola exiſtant, ſi-
cut profecto in nullum aliũ uſum ea Dominus adhibuit, uti & aqua in baptiſmo ad nihil ali-
ud ſeruit. Iudicent de his Chriſtiani, & cognoſcant, hæc Chriſto digniora, quibus totum ſa-
lutis noſtræ opus ipſi ſoli, cuncta ad eam pertinentia, ſpiritu ſuo in nobis perficienti tribuitur
indigniora autem, quæ etiam portionem aliquam horum hominibus & rebus externis tri-
buunt, ut aduerſarij noſtri faciunt, adſerentes per uerba Chriſti ab homine repetita, pignus ſa
lutis noſtræ confici, nempe corpus Chriſti realiter in pane præſens, tum inde confirmari cõ-
ſcientias. Nos omnia uni Chriſto, per ſpiritum ſua cuncta ſalutis noſtræ operanti deferimus.
Verborum & ſignorum, quæ ſacramenta uocant, eum uſum eſſe agnoſcimus, qui uſq; fuit,
nempe ut illis gratiæ Dei admoneamur, & per ſigna iſta ſinguli nos gratia eius fidere confitea
mur. Hanc eſſe indubitatam de his ueritatem, certámq; doctrinam ſpiritus Dei cognoſcent tã
dem electi uniuerſi. Sed tandem de his ſatis. Ad loca illa 1. Corin. 10. panis quem frangimus
nunquid communicatio corporis Domini eſt: item. 1. Corin. 11. Qui indigne manducat re-
us erit corporis & ſanguinis Domini &c. non eſt opus multis reſpondere, cum uel puero pa-
teat priorem, de uera cõmunicatione corporis Domini, hoc eſt, ſpiritali loqui, & reum recte
fieri corporis & ſanguinis Domini qui illa contẽpſerit, prophanitatis ſanctis eorũ ſymbolis.
Dominus tollat ſcandala, quæ contentioſi hic infirmis obijciunt, & donet tandem, & hac
in re, atq; alijs omnibus idem ſentire in ipſo. Obteſtor etiã cunctos, quibus Chriſti gloria cha-
ra eſt, ut neq; Lutherum, aut quẽcunq; alium, propterea quod in his homines ẽſſe ſe produnt,
tam pertinacia in ſenſu hic ſuo, qui dei eſſe non poteſt, quam conuitijs quibus fratres ſuos
indigniſſime cõſpuunt, uel pilo minoris in alijs, in quibus pure ueritatem docent, habere ue-
lint. Chriſtum nequaquam propter humana uitia, in eis reſpuant, audiant & legant potius
omnia, tantum nihil amplectantur, humana authoritate perſuaſi. Probent omnia, & ea de-
D mum amplectantur, quę certo agnouerint, non ipſorum, ſed Dei oracula. Sic conſtabit fides
in Deum, & recipietur uerbum Dei, ut uerbum Dei, non ut uerbum hominum, & fructum
quoq; ſuum adferet. Ante omnia autem orent Chriſtiani, ut illos graui hac tentatione liberet,
& nos in nullã inducat. Etenim quod iſti hic, nos in alijs peccare poſſumus, ſi non ſeruet nos
benigna manus Dei. Conſummatio legis dilectio eſt, hæc ſit in omnibus quæ uel ſcribimus,
uel agimus, ſcopus noſter, ut omnia ita attemperemus, quo plurimis proſimus, lædamus ne
minem, & nobis nequaquam placeamus. Nolo dilectionem quidem fidei præponi, ſed mo
nere uolo, ne quis fidem habere ſe putet, cũ uacuus eſt dilectione. Fidei ſcopus eſt gloria Chri-
ſti ut ipſi uni tribuantur oĩa utinã uel hũc ante oculos illi haberẽt, indubie & maiore charitate
uideremus eos qui eſſe Chriſti uideri uolunt, tractare. At Dominus uult ita ſectas eſſe, ut ma-
nifeſti fiant probati. Væ autẽ interim per quem ueniunt ſcandala.

Hymno dicto. Et cum hymnum cecinisſent, exierunt in montem.) Vetuſtam traditionem fuiſſe Iudæ
is, affirmat Paulus Burgen. ut comeſo agno paſchali, pſalmos, Laudate pueri Dominum cũ
ſequentibus, uſq; ad pſalmum: Beati immaculati qui ambulant in lege Domini, hoc eſt, à 112
uſq; ad 119. decantarent, & hunc hymnum eſſe putat, quem hic Chriſtus cum diſcipulis ſuis
cecinerit. Quorum certe pſalmorum materia, cum eo, quod agno paſcali, memorabatur con
uenit, ut non ſit uero diſſimile. hos pſalmos etiam à Domino decantatos fuiſſe. Notandum
præterea Dominum à laude Dei, & cænam incepiſſe, & finiſſe, ita & nos decebat, continuo
Deo gratias agere. Memorata nanq; crebro Dei in nos bonitas, in ipſius nos amorem rape-
ret, & a malis omnibus abſtraheret.

Poſt hũc hymnũ dictũ, mihi uidetur ueroſimile, Dominum à cæna ſurrexiſſe & diſcipulis
Ordo hiſtoriæ. pedes lauiſſe, indeq; orationem illam longam, quam Iohannes conſcripſit, partim in domo
partim in itinere ad montem oliuarum, habuiſſe. Nam nõ uidetur, quo loco commode, in-
ſtitutio Euchariſtiæ hiſtoriæ Iohannis, poſt lotionẽ pedum, inſeri poſſit. Sed & mire ad my-
ſterium donati corporis & ſanguinis Domini quadrauit, tum exemplum illud humilitatis,
& mutuę officioſitatis, tum totus poſt illud, habitus ſermo. Illud de Iuda forte Iohannes, qui
de Euchariſtia nihil meminit, quod hæc ſatis cap. 6. deſcripſiſſet, repetijt, eo quod narratio-
nĩ aliorum ſuam erat interrogationem adiecturus.

In montẽ uero oliuarũ nõ nũc primũ egreſſus eſt, ſed ut Lucas habet, ita ſolitus erat. Nã uti
& ſupra

& ſupra ex Luca adductū eſt, ſolebat illis diebus, ab ingreſſu ſuo in urbē magnifico, interdiu
A docere in tēplo, noctu uero exiens diuerſari in monte, qui uocatur oliuarū. Atq; hinc tradendi
ipſum abſq; turbis, Iudas accepit opportunitatem. Quam ſciens ultro Dominus iam dedit, q
ante ſæpe fugerat, quia aduenerat hora ſua. De ſtudio uero precandi, cui ſe Dominus hiſce die
bus, plus q̄ alijs dedit, dictum ſupra. 21. in illud: Et relictis illis exijt, & ſupra. 14. Ac dimiſſis tur
bis aſcendit in montem. Lucas memorat & hic contentionem factam inter diſcipulos, quis
eorum uideretur eſſe maior. Singula uero uerba tractata ſupra ſunt, partim. 18. initio, partim
20. in illud: Et cum audiſſent decem. Illud autem, & ſedentes ſuper thronos &c. tractatum eſt
ſupra. 19. in illud: Tunc reſpondens Petrus dixit ei: Hoc ſolum peculiare Lucas adiecit. Vos au
tem eſtis qui permanſiſtis mecum in tētationibus meis, & ego diſpono uobis, ut edatis ſuper
menſam meam &c. quaſi diceret: Quid contenditis inter uos, quis ueſtrum maior ſit? Quin
à me diſcitis alijs miniſtrare, q quanto quiſq; pluribus miniſtrarit, tāto futurus ſit maior? Sed
bono animo eſtote, ſinguli maximi eritis. Vos enim humilitatis uiā mecum triuiſtis, perma-
nentes mecum in tentationibus meis, quas à Iudæis pertuli, & ob quas etiam fratres mei me
uitarunt, factusq; fui amicis quoq; offendiculum, mecū igitur & regnabitis. Omnes labores
& erumnas abunde uobis compenſabo. Diſpono enim iā uobis regnū cælorum, ſicuti mihi
Pater illud diſpoſuit, quo pleno iure fruamini, mecū in illo ſuper mēſam meā comeſturi & bi
bituri, hoc eſt, cunctis uitæ futuræ delitijs & gloria mecū pariter fruituri. Ad illa igitur futura
animos erigite, mittentes ſomnium hoc de pręſenti iſta felicitate & dignitate, hic ſeruiendū
eſt, alibi regnabimus. Quā blande uero corripuit peccantes eo, quod maxime ſuo regno ad-
uerſabatur, & cuius cauſſa, tam ſæpe iam eos caſtigarat, tū peccantes illud tēpore alieniſſimo.
Ipſe enim iam abibat pro eis moriturus, & illi cōtendebant inter ſe de principatu terreno.

Tunc dicit illis Ieſus, omnes uos. Mar. 14. Lu. 22. Io. 13.) A Matthæo & Mar. Zacariah teſti
monium hic adductum eſt, quo monemur, certa omnia Dei diſpenſatione fieri, & magni a-
deo Chriſti mortem Patri habitam, ut ſingula fere quæ paſſus eſt, per Prophetas ſuos prædi-
xerit. Nimirum ut ſalus electorū, ita & gloria Domini, per hanc unam inſtauranda erat. Mag-
ni igitur & nobis ſit, quo per ipſam ſperemus omnia. Porro uaticinium habetur Eb. ad hunc
modum. Gladie excitare contra paſtorem meum, & contra popularem meum, dixit Domi-
nus exercituum: Percute paſtorem & diſpergetur grex, & reducam manum meam contra mi
nores &c. Paſtor Domini bonus Chriſtus eſt, idem uir popularis dei, dilectus nimirum filius.
Super hunc excitari gladium Dominus iubet, hoc eſt, perſecutionem mouet, in qua ipſo detē
B to, ac iam percuſſo, diſperſus utiq; fuit non grex reliquus modo, ſed etiam hi Apoſtoli ſelecti-
ores, gregis arietes, fugerunt enim omnes, ipſo ſolo inter manus hoſtium relicto, idq; quia fi-
des in ipſum nutabat, ſperauerant, non ſperabant iam, ipſum regnum Iiſraeli reſtituturū. Hi
ipſi minores illi ſunt contra quos manum ſuam exeruit, dum tanto metu eos exanimaret, e-
amq; in tentationem labi ſineret: ut à magiſtro & ſeruatore ſuo tam fœde contra datam mo-
do fidem diffugerent. Etſi autem uerbis, quantum de oraculo hoc adductum eſt, nō nihil ab
Ebraicis uariet, ſententia tamen eadem eſt. Quod uero diſcipuli omnes, præcipue autē Pe-
trus, alienum adeo à ſe putarunt, ut Chriſti cauſſa iam periclitantis, offendiculum paterentur,
hoc eſt, à fide in ipſum exciderent, in cauſſa extitit, eximius ipſorum erga illum amor, quo cū
Petrus admodum arderet, cōmoriturum etiam ſe antea teſtabatur, q̄ eū negaturum. Qui in
eo cum reliquis peccauit, q ſibi nimium fiſus fuit, & plus ſuo animo q̄ Domino prædicenti
eius defectionem crediderit. Vtinam autem hodie in multis Chriſti diſcipulis eſſet uel hic ani
mus, quanq̄ illa ſui fiducia omnibus deprecanda ſit.

Lucas præterea memorat, Dominum Petro dixiſſe: Simon Simon, ecce Satanas expetiuit
uos &c. In quo notatur, mala omnia Satanæ miniſterio fieri, unde in oratione Dominica re-
cte docemur precari: Libera nos à malicioſo, id eſt, Diabolo. Deinde Petrum huius ideo præ *Satanas expe*
alijs monuit, quia erat præ alijs caſurus. Ideo autem cadere præ alijs debuit, quod ipſo ſtatue- *tiuit uos.*
rat Dominus ad proferendam ſuam gloriam, præ alijs uti. Ad hoc opus erat animo mode-
ſto, ſibique nihil fidente, qui poſſit facile ignoſcere alijs, quæ ſuo ipſius caſu diſcere eum opor
tuit. Hinc dicebat ei Chriſtus: Sed ego rogaui pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando
conuerſus, confirma fratres tuos. Vrgent hunc locum Romanæ poteſtatis defenſores, eo
quod peculiariter Dominus dixerit Petro, rogaui pro te, ut non deficiat fides tua, cum dixiſ-
ſet tum Satanam & alios expetiuiſſe, contendentes hinc colligendum, ſolam Romanam fi-
dem certam, neq; unq̄ defecturam. eoque ut infallibilem regulam in omnibus conſulendā
& ſequendam. Quod recte contenderent, ſi probatum eſſet, Romā Petri fidem habere. Pro
hac enim DOMINVS rogauit, ne deficeret. Sed ſi à fructibus æſtimanda arbor
eſt

C eſt,diuerſiſſima eſt Romæ fides à fide Petri. Subijcit his Lucas, Dominum interrogaſſe diſcipulos,ſi quid eis defuiſſet,cum miſerat eos ſine ſacculo & pera &c. Et reſpondentibus, nihil, præcepiſſe,ut nunc qui ſacculum haberet,tolleret eum &c. Hæc uero uerbotim enarraui ſupra cap.decimo.

Tunc uenit Ieſus cum illis in uillā. Mar.14.Luc.22.Iohan.) Selectiores qui gloriam ſuam ante uiderant,aſſumit ut & humilitatem conſpiciant.Pariter diligebat diſcipulos omnes ſed referebat tamen gloriæ Domini,ut uaria haberent dona,ita non fuit filius ad eadem uſus ſingulis.Sic & apud nos ſyncera dilectio promiſcue quidem omnibus benefacere ſtudet,ordinem tamen rerum non confundit,ut filium haberet loco patris,ſeruum loco principis,ſed in ſuo quenqne ordine,ſuóq; loco amplectitur & fouet.

Mœſta eſt anima mea. Mœſta eſt anima mea uſq; ad mortem Marci decimoquarto.) Hanc mœſtiam ſimpliciſſime intelligo,ex horrore imminentis ſupplicij ortam, nam in precatione ſua hoc potiſſimū uiſus eſt deprecari. Vt ſane per calicem,illud & ſupra 20.intellexit,cum diceret filios Zebedæi calicem bibituros,quem ipſe bibiturus eſſet.Verus nanq; homo Chriſtus fuit, eóq; neceſſe erat naturam eius mortem horrere.Vnde dicebat,non mea pater,ſed tua uoluntas fiat, ſuam uoluntatem,naturæ deſyderium uocans. Atq; in eo nihilominus anima, id eſt, uis illa naturæ inferior,pro ſua portione Deo obtemperauit.Itaq; ut Dominus ſupplicium ultro pertulit,& doluit tamen,ita ultro quoq; ad illud,ſeſe obtulit,& contriſtatus tamē fuit uſq; ad mortem.Sic enim per omnia pati ipſum oportuit.Sane non eſt tormentum homini, quod nullo afficit dolore.Neq; uero patri aduerſatus fuit,hac tāta mœſtia animiq; perturbatione, quia nec pater eum,pati abſq; triſtitia & dolore uoluit. Etiam patris uoluntas erat, ut Ieruſalem excinderetur,id tamen debuit Chriſto dolere,ut illachrymaretur. Dixi & alias, Deus homines humana ratione ducit,neq; dum homines & mortales in hoc ſæculo etiamnum agunt,requirit,ut angelos uiuant,ſed poſtulat ut ſuam gloriam in omnibus quęrant,id'q; pro ſua ratione.

Pater mi, querulatio,non precatio fuit. Pater mi ſi poſſibile eſt,&c.Mar.14.Luc.22.) Hęc Chriſti precatio,non tam precatio, q̃ quædam luctantis cum pauore animi,apud Deum querulatio fuit. Calicem enim ſciebat hūc ſibi à patre miſtum,neq; fieri poſſe,ut à ſe tranſiret,aderat præterea,ut illū hauriret,ſed ut nulla ſui portione non eximie excruciaretur,ita pauere & horrere ipſum oportuit, ut pugnantē
D iſtam precationem ſummus ille pauor,maximáq; animi trepidatio ei extunderet.Pater mi inquiebat,ſi poſſibile eſt,tranſeat à me calix iſte, & ſciebat tamen id impoſſibile eſſe, quia ſecus erat à patre,ut dixi,definitum,unde quicquid huius dixit,nihil niſi laborantis & anguſtiati animi querulatio,& nequaquam iuſta precatio fuit,etſi oratio uera fuerit. Neq; enim ſemper in oratione,quæ ut ſupra 6.diſſerui,ſerium eſt cum Deo colloquium,aliquid petimus,ſed etiam querimur,nonnunquam & gratias agimus.Sic dicitur ſecūdo oraſſe,& dixiſſe, pater mi ſi non poteſt,hoc poculum tranſire à me,niſi bibam illud,fiat uoluntas tua. Quid quæſo hic petijt?potius ſeſe uoluntati patris dedidit,remittens eius rei petitionem, quam natura cupiebat.Neq; alia ſane & illa oratio fuit,in qua Lucas ipſum ſcribit hæſiſſe prolixius. Profecto incomparabili animi dolore excruciabatur,huius erant iſtæ uoces,ſibi plane pugnantes, huius erat,ut in terram cadens ſeorſim à diſcipulis,cum patre loqueretur, hic deniq; ſanguineum iſtum ſudorem ei excuſſit. Eiuſdem magnitudinem & illud probat,quod ut Lucas quoq; memorat,angelus ei apparuit,de cælo, corroborans eum.Ingentis ſane cruciatus documentum fuit ſudor ille ſanguineus,quem memorat Lucas,& plane miraculum quoddam.Quanquā ſic ſit humani corporis natura.Vt ſudoris uice ſanguinē tenuem emittere poſſit, Idq; accidere iſtis ab Hæmorrhoo ſerpente medici ſcribunt.Fieri'q; poteſt,ut & hic quem ſudauit Chriſtus, tenuior reliquo ſanguis fuerit. Vere tamen ſanguinem fuiſſe nihil dubitandum eſt.Quod enim Lucas ſcribit, factus eſt uero ſudor eius tanquam guttæ ſanguinis decurrentes in terram, non ſic accipiendum eſt, quaſi dicere uoluerit, ſeruatorem emiſiſſe ſudorem ſimilem guttis ſanguinis,ut ipſe tamen ſanguis non fuerit. Ad quid nanq; ſanguinis potius, quam aliarum rerum liquidarum guttas meminiſſet?Sed intelligendum eſt ſudorem decurriſſe ſanguineis guttis.Vocula ſiquidem ὡσεὶ non tantum ſimilitudinem ſignificat, ſed etiam ueri ſpeciem ut Iohan.1. Vidimus eum tanq; unigenitum,hic ὡς habetur,cui idem pollet ὡσεὶ. Sed quid interim dū ita diſcruciaretur ac torqueretur eorū magiſter & ſeruator,agebant diſcipuli eius, quorum cauſſa,ut electorum omnium, Chriſtus ita affligebatur?Dormiebant, etiam moniti ut uigilarent & orarent,ne in tentationem imminentem eis inducerentur,moniti,etiā carnem eſſe infirmā, quamlibet ſpiritus promptus uideretur. Sed & Petrus ille cum Domino moriturus,& quidem nominatim obiurgatus,quod non poſſet,uel horam unam cum ipſo uigilare,dormiebat. Adeo fruſtra eſt omnis monitio,cum deeſt ſuſcipiens illam ſpiritus. Nō

fruſtra

A frustra tamen illos hic Dominus monuit. Vnde poſtea cum ipſi ſpiritu plenius donati, tum innumeri alij magnopere ædificati fuere. Ex illo autem, quod Chriſtum hic dixiſſe legimus, pater mi, Abba pater, docemur hæc duo in primis in oratione requiri, ardentem animi affectum, & uere filialem erga Deũ fiduciã, quæ duo Chriſto fuiſſe hic uoces iſtæ teſtantur. Solitudinem præterea petijt ſerio oraturus, quod ita ferat natura orationis ardentioris, de quo ſupra 14. Præterea ex his omnibus, quæ hic Dominum & pertuliſſe, & feciſſe legimus, monemur primum, ut de ipſo ſeruatore noſtro, omnia nobis polliceamur, ut qui tanta noſtri cauſſa ſit perpeſſus, tum ut membra eius qui ad gloriam ipſius adſpiramus, libenter etiam ſimilia patiamur, deniq; ut in timore Dei ſolicitiſſime uiuamus, ne in mortem rurſum indulgendo cupiditatibus, nos ipſos precipitemus, à qua tantis nos ipſe cruciatibus adſeruit, quæ tria quidem, per ſingula, quæ paſſus Dominus eſt, nobis perpendenda ſunt, ut ita in Deum fides, erga proximos dilectio, & erga proprium corpus continentia atq; puritas, hoc eſt, abſoluta pietas incrementum in nobis ſumat.

Deinde monemur hinc, ut ſi quando magnopere etiam contriſtet & adfligat impoſita à Domino crux, ne eo nomine nobis nimium diſpliceamus, quando hic uidimus, tantopere doluiſſe, & perturbatum fuiſſe Chriſtum. Neq; enim crux eſt, quæ non cruciat, aut patientia ſine dolore. Nequaquam exigit à ſuis Deus, ut mala non ſentiant, ſed ut perferant, hoc eſt, in ſua uoluntate quamlibet illis adfligantur, perdurent. Sic uidemus hic Chriſtum, nõ quidem abſq; indicibili cruciatu oblatum à patre calicem ſuſcepiſſe, ſed ſuſcepiſſe tamen, neq; à duro adeo mandato patris, acerbitate cruciatum fuiſſe abſterritum. Ad hunc ergo modum patientia ſanctorum in eo ſita eſt, ut à iuſſis Dei, nulla quantalibet adflictione detorqueantur, nequaquam autem ut adflicti non doleant. Imò quanto magis impoſita crux ipſis doluerit, & tamen eam pertulerint, tanto præſtantior eſt ipſorum patientia, tolerantiam nanq; non indolentiam præſtare debemus.

Poſtrema admiranda patris hic facilitas & indulgentia obſeruanda eſt, cui ſine offenſa quoſlibet animi noſtri æſtus queri poſſumus, idq; non ſine magna eius conſolatione. Adflictabatur ſupra modum horrens mortem anima Chriſti, huius æſtus, & motus proponere et queri patri Chriſtus haudquaquam ueritus eſt, licet ſciret eos ex diametro cum uoluntate patris pugnare, quibus nimirum ſi obſecundatum fuiſſet, ſalus totius mũdi, ſummaq; gloria patris intercepta fuiſſet. Sed licet animi ſui anxietatem patri quereretur, ipſius tamen in primis uoluntati parere, non ſuo animo ſupplicium natura horrenti, obſecundare uoluit. Id itaq; patri adeo non diſplicuit, ut miſſo angelo eum fuerit conſolatus. Fuit enim hæc animæ Chriſti ſumma perturbatio, & anxia querulatio ueri hominis, & ita decebat per omnia tentatum fratribus ipſum aſſimilari. Deniq; patris uoluntas fuit, quod & ſupra dixi, ut ſupplicium perferret, non abſq; animi tormento, alioqui ſi animo ſuo omnia arriſiſſent, quid pertuliſſet? Perpendant probe itaq; tentati hoc Chriſti exemplum, cumq; animi adflictione, nullum ſit ſupplicium grauius, ſi eam immiſerit Dominus, agnoſcant hanc ſuam eſſe crucem, orentq; robur ab ipſo, ne ad indigna tantum illa permoueantur. Sine hac enim nihil crucis nomen meretur.

Vt indulgentiſſimo patri queri poſſumus omnia.

B

Tunc uenit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis: Dormite iã, Mar. 14. Luc. 22.) Amica Ironia fuit, qua ſignificabat longe aliud, quam dormiendi & quieſcendi modo tempus appetijſſe. Vnde ſubijciebat: Ecce appropinquauit hora &c. Vnde obuiam ire capturis ſe uoluit, quos ante ſæpe fugerat. Adeſt Iudas & oſculo prodit Dominum, cui nihil aliud Dominus, quam amice ad quid ades? Iuda oſculo filium hominis prodis, ut Lucas narrat. Hinc diſcamus, & domeſticos noſtros hoſtes ferre. Mirabilis uero diſpenſatio Dei, ut à diſcipulo, & quidem ex ſelectioribus uoluerit filium ſuum, in mortem tradi. Indubie eò etiam indicare uoluit, nihil eſſe apud homines ab omni parte beatum, quando tam ſanctiſſ. ordo, tale tanq; portentoſum monſtrum aluerit.

Tunc acceſſerunt, & manus iniecerunt in Ieſum. Mar. 14. Luc. 21. Ioan. 18.) Iohannes ſcribit Chriſtum, cum obuiam capturis ſe iuiſſet, interrogaſſe eos, quem quærerent, illiſq; reſpondentibus. Ieſum Nazarenum, dixiſſe eis: Ego ſum. Quo audito illi retro abierunt & in terram ceciderunt. Tum iterum rogaſſe illos, quem quærerent, atq; rurſum eis reſpondentibus, Ieſum Nazarenum, ſe quidem ipſis permiſiſſe, ſed mandaſſe, ut ſinerent diſcipulos abire. Quo uerum comprobaret, quod ante dixerat in oratione ad patrem, ſe neminem perdidiſſe ex eis, quos ſibi pater dederat. Porrò hoc facto Dominus teſtatus eſt, ſe ſua ſponte ſupplicium adijſſe, & in ſumma quoq; humilitate, ut Deo, ita omnipotentia, haudquaquam fuiſſe deſtitutum. Monet nos, ut nobis Dei uirtutem tum præcipue adeſſe non dubitemus,

C

quando carne maxime infirmi ſumus. Quod agnouit, & gloriatur Paulus. Notanda etiam emolliri neſcia Iudæorum obſtinatio, quos tam miraculoſa uirtus nihil mouit.

Et ecce unus ex his qui erant cum Ieſu, Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 18.) Iterum prodidit ardentem ſuum erga Dominum amorem Petrus, auſus defendere magiſtrum ſuum contra tam multos & armis inſtructos, cum duo tantum gladij eis adeſſent, & ipſi omnes ad nihil minus quam pugnam idonei. Ita & nos nullam præ Chriſto, uel uitæ, uel periculorum rationem habere, efficeret, ſi nobis adeſſet ſincerus eius amor. Dominus autem qui non tantum, uirtutem ſuam, ſed cum incredibili tolerantia, inuictam etiam bonitatem hoſtibus ſuis exhibere uolebat, iuſſit Petrum recondere in uaginam ſuam gladium, & reſtituit abſciſſam auriculam, ut Lucas memorat, addens: An non bibam poculum quod dedit mihi pater: An putas quod non poſſim nunc rogare patrem meum, exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ quod oportet ſic fieri.

Quam diſpar uero hæc oratio, ei quam antea anguſtiatus, ad patrem effudit? Supra ait: ſi eſt poſſibile tranſfer à me hoc poculum, hic, an non bibam poculum, quod dedit mihi pater? Ergo illud non precatio, ſed anguſtiati animi querulatio fuit. Nam inquit hic, an putas quod non poſſum nunc rogare, &c. Semper itaq; in manu illi fuit, exorare patrem omnia, ſed maluit ipſius uoluntati accommodare ſe, quam deprecari, quod iure natura horrebat. Inde hic. Quomodo implebuntur ergo ſcripturæ, quæ ſcil. prædixerunt quod oportet ſic fieri, quia utiq; ſic à Deo definitum fuit. Iterum ergo monet inde conſolationem petere, quod certa omnia, & bona patris uoluntate, electis filijs Dei eueniant.

Qui gladio male utuntur.

Adiecit præterea hic Dominus ſentẽtiam prouerbialem: Omnes qui acceperint gladium &c. Quæ cũ mutuata ſit, ex eo quod Dominus ſanguinem eius fundendum, qui alterius ſanguinem fuderit, ac omnino & reliquas iniurias pœna talionis uindicandas præceperit, ut legimus 1. Moſcheh 9. 2. Moſcheh 21. 3. cap. 24. 5. lib. 19. ſatis cõſtat, nequaquam contra magiſtratum qui iuſſa Dei perficit, & inſtitutam diuinitus talionem, de nocentibus ſumit, eſſe dictam, ſed contra eos, qui ſuæ indulgent iræ, nulloq; iure gladio utuntur.

D

An liceat Chriſtiano ſe armis defendere.

Hic quiſpiam occaſionem forte eſſe putet, reſpondendi de eo, an Chriſtianus, à nocentibus & malis hominibus armis præter meritum petitus, à quibus ueriſimile ſit, ſe liberaturũ, ſi ſe armis defendat, neq; pateat locus fugæ, armis uti citra offenſam Dei poſſit. Equidem nihil hic reſpondero certi, moneo autem ut qui Chriſti ſunt, totos ſe eius ſpiritui committant, & ante oculos ſemper habeant, ſe oues occiſioni deſtinatas, ſed numeratos tamen pilos ſuos, Angeloſq; in ipſorum cuſtodiam excubare. Sciant quoq;, adeo omne ultionis à ſe deſiderium oportere alienum eſſe, ut percuſſi in maxillam dexteram, citius obuertant ſiniſtrã, quã ut de ultione cogitent. Sic comparatos indubie ducet ſpiritus in omnibus, dabitq; in eiuſmodi periculo conſtitutis, ſicut & alias, ut nihil indignum ſe admittant, ſiq; Deo uiſum fuerit, ut iam mortem oppetant, ad meliora migraturi, immittet mentem, quæ horam hãc cum gratiarum actione amplectatur, ſi uelit uero diutius eis, hic ad ſalutem proximorũ, uti, ſeruabit eos à periculo, ſiue per miraculum, ſiue per fugam, cuius copiã facere poteſt, quamuis ab hoſtibus concluſus, ſiue deniq; etiam per defenſionem, quanquam huius rariora exempla legamus. Semper autem aberit animus proximo nocendi. Caſus huiuſmodi rari ſunt & ſingulares, raro igitur in eis & ſingulari opus eſt conſilio ſpiritus.

Tanquam ad latronem exiſtis cum gladijs &c. Mar. 14. Luc. 22.) Significauit his Dominus capientibus ſe, præcipue autem principibus ſacerdotum, magiſtratibus templi, & ſenioribus, qui ſimul aderant, ut Lucas meminit, non eſſe poteſtatis ipſorum, quod ſe caperent, alioqui iam pridem ſibi manus inieciſſent ſedenti & docenti in templo, cum in id ſemper auidiſſime inhiarint. Nunc aũt adeſſe tandem horam ipſorũ, qua ſe pater poteſtati tenebrarum, quã ipſi exercerent, tradidiſſet ſecundũ ſcripturas, eoq; libenter ſeſe omnia perferre. Monemur ergo iterum, unicuiq; rei certam ſuam horã à patre conſtitutũ, libeat tantũ manum eius bonam agnoſcere, & illi nos ex animo ſubdere. Quia aũt ſe poteſtati tenebrarum penitus permittebat hic Dominus, diffugerũt mox dicipuli omnes ipſo relicto ſcandalũ paſſi, ꝙ cedere eũ poteſtati tenebrarũ uiderẽt. Marcus memorat de quopiã, qui ſindone ſuper nudũ amictus, Dominũ fuerit ſecutus, quem cum adoleſcentuli comprehenderent, relicto ſindone, nudum fugiſſe ab illis. Quod in hoc narratum ab Euãgeliſta accipio, ut oſtenderet quanta fuerit tum circa Dominum trepidatio, & quã nemo ſuſtinuerit apud ipſum conſiſtere. Impleri enim ſcripturas oportet, quæ prædixerunt fore, ut ab omnibus deſereretur.

At illi Ieſum duxerunt ad Caiapham principem ſacerdotum.) Iohannes meminit Dominum primum ductum ad Annam, ſocerum Caiaphæ, pontificis anni illius, hoc eſt, qui tũ

pontifica-

pontificatu fungebatur, de quo ſupra memini. Non enim ſuccedebant ſibi inuicem annua-
A tim, ut quidam cõmenti ſunt. Subijcit autem ilico Iohannes negationem Petri primam, in-
de interrogationem pontificis. Poſt quam cum ita ſubiungat: Et miſit eum Annas uinctum ad Caiapham põtificem, uulgo creditum eſt, ab Anna Dominum de diſcipulis ſuis & doctrina interrogatum, & apud eum Petrum primum negaſſe, unde ſibi ipſis poſtea iſti negociũ exhibuerunt, quomodo narrationes reliquorum Euangeliſtarum cum narratione Iohannis conciliarent. Sciendum ergo pontificem non uocari à Iohanne, niſi eum qui pontifex erat, nempe Caiapham, ad quem ſermone delapſus, cum eius meminiſſet, deſcribens Annam ſocerum eius, ſimul narrauit, quæ apud illum geſta ſunt, priuſquam meminiſſet Dominum ad ipſum perductum. Poſt aliqua igitur quæ geſta apud Caiapham memorauit, interiecit illud: & miſit eum &c. Quod non aliter interiectum eſt, quam ſi dixiſſet: Miſerat enim eum Annas ad Caiapham, uinctum adhuc, nolens ſcil. ipſe aliquid cum eo agere, ſed omnia deferre genero, tum pontifici, apud quem rerum ſumma Iudæis erat.

In huius ergo Caiaphæ domum, uſq; magiſtrum ſuum Chriſtum Petrus, & alius quidam diſcipulus ſecuti fuerunt ſed à longe, quem alij Iohannem fuiſſe affirmant, ego id, cum nulla adſit peculiaris cõiectura, affirmare nõ auſim, ſicut nihil refert. Secuti autẽ indubie fuerunt, poſtquam ex prima illa fuga, de qua paulo ante, animum reſumpſiſſent. Diſcipulus uero ille alius notus pontifici introijt in atrium, locutuſq; oſtiariæ, introduxit & Petrum. Qui appellatus ab illa, num ex diſcipulis Ieſu eſſet, mox negauit. Relicto itaq; Petro cum ſeruis & miniſtris, apud prunas, in atrio Pontificis Caiaphæ, Iohannes cõtinuo narrat, quæ Dominũ pontifex interrogarit, quæq; apud illum fuerit paſſus, tum & reliquas duas Petri negationes perſequitur, Matthæus & Marcus, narrato, ut Petrus eminus Chriſtum uſq; in atrium ſecutus fuerit, atq; inter miniſtros ad ignem ſederit, memorant prius quæ cum Domino pontifex, & conſilium egerint, atq; inde Petri negationes omnes tres ſimul. Lucas uero primum omniũ Petri negationes, & poſtea quæ paſſus Dominus fuerit, à miniſtris, inde demum & quæ à conſilio. Negationes ergo Petri, quas diligenter & concorditer omnes quatuor Euangeliſtæ memorant, monent, ne nobis ipſis fidamus, ꝙ ex nobis omnino nihil poſſimus. Stuporem Petri magis prodit, quod Marcus narrat, prima negatione facta, & ipſo in ueſtibulum
B egreſſo, gallum ceciniſſe. Id enim minime animaduertit, neq; ubi ſecundo gallus, ipſo adhuc loquente, cantauit, animaduerſurus, niſi ut Lucas habet, conuerſus Dominus intuitus ipſum fuiſſet. Tum demum uerbi Domini recordatus, egreſſus eſt, fleuitq; amare. Sic uero ſolent electi, ſimulatq; peccatum ſuũ animaduerterunt, nihil eſt quod æque illos excruciet, cum reprobis ſuſq; deq; habeatur, quicquid peccarunt, donec ad ultimum peccatum agnoſcant, ſed cum deſperatione, uti paulo poſt exemplum in Iuda habebimus. Neminem cordatum torquebit, ꝙ Matthæus & Marcus memorant, ad priores duas negationes Petrum prouocatũ à muliercula, Lucas aũt & Iohannes tantum ad primam, ueriſimile enim eſt appellato eo à muliercula, & alios idem ab ipſo rogaſſe. Sed neq; de loco, quiſquam ſolicitus erit, ꝙ Iohan. uidetur ſignificare, primũ interrogatũ ab oſtiaria Petrũ, an ex diſcipulis Ieſu eſſet, ſimulatq; fuiſſet atrium pontificis ingreſſus, alij autem poſtea ſedentem ad prunas, quia nec Iohannes exprimit ipſum ilico, ubi intromiſſus fuit rogatum fuiſſe, quanquam ſcribat rogatum fuiſſe ab ancilla oſtiaria. Porrò eorum quæ à pontifice, Caiapha nimirum, Dominus interrogatus fuit, uidetur primum illud fuiſſe quod Ioannes narrat. Id uero accidiſſe ueriſimile eſt, cũ primum uinctus, illi in nocte fuiſſet adductus, nam concilium mane primum conuenit. Etenim ut flagrabat hic pontifex odio Domini, non eſt diſſimile uero, ipſum ſimulatq; adductus in ædes ſuas fuit, appelaſſe. De hoc tamen cum nemine contendero, quia nihil abſurdi ſequitur, ſi etiam quis putet & hæc mane, coacto concilio cũ Domino geſta, cũ reliquis, quæ cæteri Euangeliſtæ narrant. Nos tamen hunc ordinem in præſenti ſequemur, ut quæ Iohannes narrat, in nocte accidiſſe ante omnia accipiamus, inde à miniſtris Dominum illuſum & cæſum, quod Lucas memorat, atq; tum demum mane reliqua accidiſſe in concilio, à quo fuit præſidi poſtea præſentatus. Fieri tamen poteſt, ut quæ Lucas paſſum Ieſum ab ijs, qui ipſum tenebant memorat, eadem ſint, cum ijs, quæ Matthæus & Marcus mane pertuliſſe ipſum, poſtquam concilio reſpondiſſet, narrant. Eo enim loci nihil Lucas memorat, ut uideri poſſit, ea ante narraſſe. Ergo pontifex, ut Iohannes ſcribit, interrogauit Dominum de diſcipulis ſuis, & doctrina ſua. De doctrina reſpondit, qua probata, & quod diſcipulos ſibi fecerat, defenſum erat. Bona enim & ſancta docenti, uitio dari nequit habere diſcipulos. Videtur nanq; Caiaphas de diſcipulis Dominum rogaſſe, cupiens eum ſeditionis arguere, ut qui ſibi diſcipulos legiſſet, quorum opera fretus, regnum inuaderet. Niſi forte inſultando ei, de

Electis peccata dolent ſimulatq; ea agnouerunt.

diſcipulis & doctrina rogarit. Q.u. d. Ecce Meſchiah noſtrum & nouum doctorem, cui acC clamabat populus: Benedictus qui uenit in nomine Domini. Vbi iam illa turba diſcipulorũ tuorum? Quæ uero noua iſta doctrina tua? Sed prior ſenſus mihi magis probatur. Dominus itaq; reſpondit ſe aperte omnia, & in occulto nihil locutum, nimirum, quod nõ idipſum & in ꝑpatulo docuiſſet. Atq; hæc reſpõſio priori interpretationi fauet, uidetur enim ſe hac reſpõſione purgare, quod nihil prauum, aut ſeditioſum docuiſſet. Cæterum myſteria quidem explicauit, ſecreto diſcipulis, quæ turbas celauit, ut ſupra. 13. teſtatus eſt, ſed nihil illa in ſe myſteria continuerunt, niſi quæ gloriæ Dei intererant, quam & ijs quæ palam differebat unice, & ſolam uindicabat. Tantum explicatius illa diſcipulis tradebat. Ob hanc reſpõſionem, tanquam celſitudine pontificia indignam, unus miniſtrorũ alapam impegit Domino. Cui ipſe reſpondit: Si male locutus ſum, teſtificare de malo, ſin bene, cur me cædis? Sic obuertit Chriſtus maxillam alteram, ut monuiſſe hunc ſatis haberet, ulciſci nollet adeo, quod citius, nõ alteram maxillam modo, ſed totum corpus extremo exhibuerit ſupplicio. De hoc exemplo, & ſupra 5. in illud: Audiſtis quod dictum fuerit oculum pro oculo, &c.

Vt Ieſus obuertit maxillam alteram.

Poſt hæc, non eſt uero diſſimile, eos qui ipſum tenebant illuſiſſe ei, cædentes, atq; obuelatam faciem eius percuſſiſſe, uaticinari eum iubẽtes, quis ſe percuſiſſet, multáq; alia conuitiatos ei fuiſſe, quæ nimirum Lucas memorat. Ea uero magis animo perpendenda ſunt, quàm uerbis explicanda, ſatis enim omnia patent, & perpendenda, non ut uicem eius nunc glorioſe ob hæc regnantis deploremus, quod ſolum ſtulti prædicatores efficere paulo ante curabãt, ſed ut ingentem Domini erga nos amorem nobis perſuadeamus, qui tanta tamq; indigna, ipſum rerum omnium dominum, atq; æternum Dei filium, noſtræ ſalutis cauſſa perferre coegit, ꝙ tum, & ad ſummam uitæ decentiam, atq; erga alios beneficentiam nos incendat.

Principes autem ſacerdotum & ſeniores, & totum concilium.) Hoc concilium coactum fuit, ubi illuxerat dies, ut Lucas habet. Animaduertendum autem, ut non ſolum à malo Dominus, ſed omni etiam mali ſpecie alienus adeo fuerit, ut omnes principes ſacerdotum, ſeniores & totum concilium nullum falſum teſtimonium contra eum inuenire potuerint, ꝙ uel mediocrem ueri ſimilitudinem haberet, cum pluſquam diligenter tamen quæſiſſent, & inter multos falſos adeo teſtes, qui ſuis mendacijs illorum odio libenter inſeruiſſent. Profe-
D cto incomparabilem innocentiam ubiq; præ ſe tulerit oportet, non tantum ſeruarit, quod in tanta inquiſitione falſorum teſtimoniorũ, inueniri à talibus quidem hoſtibus aliud nihil potuerit, quàm quod de templo dixerat, adeo nihil in ſe criminis continens, ut etiam hoſtibus haudquaquam idoneum uideretur. Surgit ergo pontifex in medium, & rogat Dominum, quid ad illa falſa teſtimonia dicat, cupiens ex ipſius reſponſione aliquid uenari, cuius ipſum accuſarent. Cum autem illa teſtimonia adeo nullius momenti eſſent, ut ne ipſis quidem infenſiſſimis hoſtibus probarentur, indigna etiam Dominus ea habuit, ad quæ reſponderet.

Summa Chriſti innocentia.

Adiurat itaq; ipſum pontifex ut ſibi dicat an Chriſtus ſit. Ibi ne uideretur nomen Dei non ſatis uenerari, reſpondit: Si uobis, inquit, dixero non credetis, quod ſi etiam interrogauero, non reſpondebitis mihi, neq; dimittetis. Hæc Lucas. Quibus rationem reddidit ſilentij ſui, nihil enim poterat loqui, quod frugem aliquã apud ipſos adferret. Noluit enim uideri alias ipſos contemnere. Sed pro gloria patris, & ueritatis teſtimonio addit ad pontificem: Tu dixiſti, ego ſum, ut Mar. habet, & id confirmans, minatur ſimul eis, ſenſuros olim, ſe Chriſtum eſſe, cum in nubibus cæli uenientem conſpecturi ſint, ſed & antea uiſuros, ſedere ad dexterã patris, hoc eſt, poſt patrem rerum omnium poteſtatem habere. Vt enim ij regibus à dextris ſedere ſolent, qui ſecundum ipſos primi exiſtunt, ita uiderunt hi Iudæi Chriſtum à dextris ſedere uirtutis Dei, cum experti fuerunt etiam ipſum filium hominis omniũ poteſtatem habere, & ſecundum Deum primum omnium, cui pater ſcil. dediſſet iam in manus uniuerſa.

Quibus ſanè uerbis aliud nihil quã Chriſtũ eſſe ſeſe aperte cõfeſſus fuit iuxta illud 110. pſal. quẽ Iudæis ſupra Dominus obiecit: Dixit Dominus Domino meo ſede à dextris meis. Vnde illud: amodo uidebitis filium hominis ſedentem à dextris Dei &c. aliud nihil fuit, quã ſi d. Si multa uobis modo dico non creditis mihi, ipſi ergo poſt hac & quidem mox uidebitis, quem nunc ut filium hominis contemnitis, uere eſſe Chriſtum ad dexteram uirtutis Dei exaltatum, dum ne quicquam gliſcenti regno meo repugnabitis, cum inuitis portis inferorum prædicari per orbem nomen audietis, ingentia ſigna & prodigia per ſpiritum meum fieri uidebitis. Sed ubi finis aduenerit ſæculi, uidebitis uenientem in nubibus cæli, cum ſumma uirtute & maieſtate, repenſurum omnibus, qui in me patrem reiecerunt. Sic libere & aperte, cũ gloriæ Dei intereſt, etiam coram atrociſſimis Dei hoſtibus ueritas confitenda eſt, quamlibet certi ſimus, ut hic Chriſtus fuit, magis ea in nos illos irritaturos, quàm ad bonum ædificaturos.

ros. De

ros. De hoc & ſupra non nihil. 5. in illud: ne detis ſanctum canibus. Ad hæc pontifex, dila-
A ceratis ueſtibus ſuis, blaſphemaſſe Dominũ exclamabat, neq; iam opus teſtibus eſſe, quando
ipſe de ſe aperte adeo teſtaretur, ſe Chriſtũ eſſe, ꝗ blaſphemiã morte uindicandã omnes iudi-
carunt. Eáq; cauſſa, cũ ipſis non liceret contra ſanguinẽ pronunciare, uinctum adduxerũt &
tradiderũt Pontio Pilato præſidi. Hic primũ Matth. & Marcus memorãt ipſum fuiſſe con-
ſputum & cæſum colaphis, fuiſſéq; depalmatã faciẽ eius, atq; omnino perpeſſum ea, in quæ
ſupra ex Luca adduxi. Quę, ut dixi, forte & hic Dominus expertus fuit, equidem de huiuſmo
di cũ nemine contendero: Nos potius expendamus ad quid hæc Dominus paſſus ſit, quàm
quomodo, quãdo hoc per parũ ædificet, illud aũt, fidem in Chriſtũ, dilectionẽ erga ꝓximos,
& timorẽ in omni uita noſtra ꝓmoueat. Furor etiam hoſtiũ Chriſti cũ ſua hypocriſi obſer-
uandus eſt, ne nimium turbemur, experti eadem. Eſt enim ſemper ſui ſimilis impietas.

CAPVT XXVII.

MANE autem facto, conſilium inierunt omnes principes
ſacerdotum & ſeniores populi aduerſus Ieſum, ut eũ mor
ti traderent. Et uinctum eum adduxerunt & tradiderunt
Pontio Pilato præſidi. Tunc uidens Iudas, qui eum
prodiderat, quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus, re-
tulit triginta argenteos principibus ſacerdotum & ſenio-
ribus, dicens: Peccaui tradens ſanguinem innoxium. At
illi dixerunt: Quid ad nos? tu uideris. Et proiectis argenteis in templo, receſ-
ſit, & abiens, laqueo ſe ſuſpendit. Principes aũt ſacerdotum acceptis argen-
teis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia preciũ ſanguinis eſt.
Conſilio aũt inito, emerũt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum,
qua propter uocatus eſt ager ille, ager ſanguinis uſq; in hodiernũ diem. Tũc
B impletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam prophetam, dicentem: Et ac-
ceperunt triginta argenteos precium æſtimati, quem æſtimatum emerunt à
filijs Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus.

Ieſus autem ſtetit ante præſidem, & interrogauit eum præſes, dicens: Tu
es rex Iudæorũ? Dicit illi Ieſus, Tu dicis. Et cum accuſaretur a principibus ſa-
cerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis
quam multa aduerſum te dicũt teſtimonia? Et nõ reſpondit ei ad ullum uer-
bum, ita ut miraretur præſes uehementer.

In feſto autem conſueuerat præſes turbæ dimittere unum uinctum quem
uoluiſſent. Habebat autem tunc uinctum inſignem, qui dicebatur Barrabas,
cõgregatis ergo illis, dixit Pilatus: Vtrum uultis dimittam uobis Barrabam
an Ieſum, qui dicitur Chriſtus? Sciebat enim quod propter inuidiam tradi-
diſſent eum. Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eũ uxor eius, dicẽs:
Nihil tibi cũ iuſto illo, multa enim paſſa ſum hodie in ſomnis propter eum.

Principes aũt ſacerdotum & ſeniores perſuaſerunt turbis, ut peterẽt Bar-
rabam, Ieſum uero perderent. Reſpondẽs autem præſes, ait illis: Vtrum uul-
tis uobis e duobus dimittam? At illi dixerunt, Barrabam. Dixit illis Pilatus:
Quid igitur faciam Ieſu, qui dicitur Chriſtus? Dicũt ei omnes, Crucifigatur.
Præſes autem ait: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes:
Crucifigatur. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, ſed magis tu-
multus fieret, accepta aqua abluit manus coram populo, dicens: Innocens
ego ſum a ſanguine huius iuſti, uos uideritis. Et reſpondens uniuerſus popu-

lus, dixit: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis
C Barrabam, Ieſum autem flagellatum tradidit ut crucifigeretur.

Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad eum uniuerſam cohortem, & cum exuiſſent eum, circundederunt ei chlamydem coccinam, & coronam de ſpinis contextam impoſuerunt ſuper caput eius, & arundinem in dextram eius, & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue rex Iudæorum. Et cum expuiſſent in eũ, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſiſſent ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum ueſtimentis ſuis, & abduxerunt eum ut crucifigerent.

Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem, hunc adegerunt ut tolleret crucem eius.

Et uenerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod eſt Caluariæ locus. Et dederunt ei acetum bibere cum felle mixtum, & cum guſtaſſet noluit bibere. Poſtquam autem crucifixerunt eum, diuiſerunt ueſtimenta eius, ſortem mittentes, ut impleretur quod dictum eſt per prophetam, Diuiſerunt ſibi ueſtimenta mea, & ſuper ueſtimentum meum miſerunt ſortem. Et ſedentes ſeruabant eum ibi. Et impoſuerant ſuper caput eius cauſſam ipſius ſcriptam, Hic eſt Ieſus rex Iudæorum. Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones, unus a de-
D xtris, & alter a ſiniſtris.

Prætereuntes autem conuicia iaciebant in eum, mouentes capita ſua, & dicentes: Tu ille qui deſtruebas templum, & in triduo ædificabas, ſerua temetipſum, ſi filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotũ illudentes cum ſcribis & ſenioribus, dicebant: Alios ſeruauit, ſeipſum non poteſt ſeruare. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce & credemus ei. Confidit in Deo, liberet eum nũc, ſi uult eum. Dixit enim, Filius Dei ſum. Idipſum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.

A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper uniuerſam terram uſque ad horam nonam, & circa horam nonam clamauit Ieſus uoce magna, dicens: Eli, eli lamaſabachtani, hoc eſt, Deus meus, deus meus cur deſeruiſti me? Quidam autem illic ſtantium, cum audiſſent, dicebant: Heliam uocat iſte. Et continuo currens unus ex eis, cum acceptam ſpongiam impleſſet aceto, impoſuit arundini, dabatq; ei ut biberet. Cæteri uero dicebant, Sine uideamus an ueniat Helias liberaturus eum. Ieſus aũt cũ iterum clamaſſet uoce magna, emiſit ſpiritum. Et ecce uelum templi ſciſſum eſt in duas partes, a ſummo uſq; ad imum, & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt, & egreſſi e monumentis poſt reſurrectionem eius, uenerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Centurio uero, & qui cum eo erant, cuſtodientes Ieſum, uiſo terræmotu, & his quæ facta fuerant, timuerũt ualde, dicentes: Vere filius Dei erat iſte.

Erant autem ibi mulieres multæ, e longinquo ſpectantes, quæ ſecutæ fuerant Ieſum a Galilæa, miniſtrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſe mater, & mater filiorum Zebedæi. Cum autem ue-

ſpera

ſpera facta eſſet, uenit homo diues ab Arimathęa, nomine Ioſeph, qui & ipſe
A diſcipulus fuerat Ieſu. Hic acceſſit ad Pilatum, ac poſtulauit corpus Ieſu. Tūc Pilatus iuſſit reddi corpus. Et cum accepiſſet corpus Ioſeph, inuoluit illud ſindone munda, poſuitq́ illud in monumento ſuo nouo, quod exciderat in petra, & aduoluto ſaxo ingenti ad oſtiū monumēti, abijt. Erat autem ibi Maria Magdalene & altera Maria, ſedentes contra ſepulchrum.

Poſtero autem die quæ ſequitur paraſceuen, cōuenerunt principes ſacerdotum & Phariſæi ad Pilatum, dicētes: Domine recordati ſumus, quod impoſtor ille dixit adhuc uiuens, poſt tres dies reſurgo, iubę ergo muniri ſepulchrum uſque in diem tertium, ne quando ueniant diſcipuli eius, & furentur eum, dicantq́ plebi, Surrexit a mortuis, & erit nouiſſimus error peior illo priore. *Ait illis* Pilatus: Habetis cuſtodiam. Ite, munite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulchrum obſignato lapide, adhibitis cuſtodibus.

MAne autem facto, cōcilium inierunt omnes. Mar. 15. Luc. 22.) Dixi ſupra in hoc C concilio, mihi uideri geſta, quæ iam ſupra memorata ſunt à Matthæo & Marco, *Ratio hiſtoriæ.* occaſione eius, quod ductum Dominum ad Caiapham meminerant prænarrata. Alioqui quid in iſto concilio factum eſt, ſi non illa quæ dixi? Nihil enim hi duo Euangeliſtę narrant, quàm iniſſe concilium omnes principes ſacerdotum &c. aduerſus IESVM, ut ipſum morti traderent. Quæ ergo contra ipſum conſultarunt? Mihi quidem dubium non eſt, quin nulla alia, quàm quæ dicta ſunt, nempe primum conquiſiuiſſe eos falſa teſtimonia, quibus reum imminutæ maieſtatis, & uiolatæ religionis CHRISTVM peragerent, id ubi non ſucceſſit, ipſum rogaſſe, quo ex ipſius uerbis aliquid contra eum uenarentur. Cúmq́ ipſe manifeſto ſe CHRISTVM profiteretur, iudicarunt nullis iam teſtimonijs opus eſſe, ſatis ex ipſo auditum, ob quod morti traderetur. Viſi ergo ſibi habere iam, cuius illum accuſarent, continuo adduxerunt eum Pilato præſidi.
B
Tunc uidens Iudas, qui eum prodiderat.) Alias dixi, tunc, in Euangeliſtis, ſæpe narrationis tantum, non temporis conſequentiam ſignificare. Ita in præſenti non eſt neceſſe intelligere hoc ipſo tempore, quo CHRISTVS ad Pilatum ductus fuit, Iudam argenteos retuliſſe, ſicuti & illud (uidens quod damnatus eſſet) innuere uidetur hæc accidiſſe, uel poſt mortem Domini, uel certe poſt condemnationem eius à præſide. Porrò exemplum hic Iudas reproborum eſt, quos Satanas imprudentes diu per uaria flagitia iactat, tandem uero ubi ipſis oculi aperiuntur, ut ſcelerum ſuorum atrocitatem quidem uideant, miſericordiam autem Domini non uideant, eò præcipitat, uti ſalutem & omnia deſpondeant, in æternum Geennæ addicti. Act. primo his additur, quod Iudas crepuerit medius, ubi ſeſe laqueo ſuſpendiſſet. Quod ſacerdotes uero noluerunt argenteos in Corbonam mittere, notatur præpoſtera eorum religio, imò impia ſuperſtitio, qui inter dona Dei, precium ſanguinis ponere ueriti fuerint, ſanguinem autem innocentiſſimum fundere ueriti non fuerint. Sed quo iſti precium hoc profanatum putarunt, eò reuerſa fuit ſanctificatum, unde in impij & reiecti iam ſacerdotij uſum cedere non debuit, ſed magis ad uſum pauperum & peregrinorum, ſicut & ſanguis CHRISTI, potiſſimum peregrinis & aduenis (pereuntibus in ſua impietate Iudæis) ſaluti eſſe tum cœpit. Celebre hoc factum euaſit, & ager ille nomen à ſanguine Domini accepit, quia celebrari oportuit mortem eius, qua ſola electi per orbem, ſalutē conſequuntur. קרבן, donum ſignificat, ut & ſupra 15. habuimus, unde mittere in Corbonam, perinde dictum eſt, atq́ mittere inter dona templi, unde ſacrificia, & alia ad cultum Dei pertinentia comparabātur. In Actis nomen agri empti hoc pretio, Chaldaice ponitur, חקל דמא, id eſt, Chakal dema, id eſt, ager ſanguinis. *Exemplum Iudæ.*

Tunc impletum eſt, quod eſt dictum per Hieremiam &c.) Hoc uaticinium apud Zachariah 11. legitur, pro cuius nomine Origenes putat à librarijs, nomen Hierimiæ adiectum, alij Zachariah binominem fuiſſe dicere malunt. Nam quòd Iirmeiah 32. de empto agro loquitur, huc nihil, niſi torſeris, faciet. Inſigne utiq; & memorādę humilitatis Chriſti fuit, ut triginta argenteis uenderetur in mortē, & quidē à diſcipulo. Vnde mirū nō eſt, ſi certo adeò fuerit

C oraculo prędictum. Apud Vatem ita legitur: Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me, Proijce eos ad figulum, ad ornamentum precioſum, quo in precio illis fui, & accepi triginta argenteos, & proieci eos in domū Domini ad figulum. Quod futurum erat, iubet Prophetam Dominus in uiſione facere, nempe precium ad domum figuli, & ad ornamentum precioſum, hoc eſt domum Dei proijcere. Eo ſignificatum fuit, precium peruenturum ad figulum, ſed poſtquam oblatum antea in domum Domini fuiſſet. Hoc precium, Dominus uocauit in Vate mercedem ſuam, eo nanq; conductus fuit, ut paſtorem ageret populi ſui per uniuerſum orbem diſperſi, per Chriſtum ſeruatorem noſtrum. Hoc ſiquidem triginta nummis in morté uendito, colligi cœperunt filij Dei, qui adhuc diſperſi erant, & agnoſci ipſe paſtor bonus totius mundi.

Ieſus autem ſtetit ante præſidem, & interrogauit eum Præſes. Mar.15. Luc.23. Iohan.18.)

Hiſtoriam hanc ſic ordinandam puto. Poſtquam Iudęi, ut dictum, ad accuſationem Domini ſatis inſtructos ſe putarunt, ſurrexit è concilio uniuerſa eorum multitudo, & præſentarunt ipſum Pilato. Luc. Nolebant autem ingredi prętorium, ne ſe profanarent, poſtridie Peſach ſuum ſancti celebraturi, ita religioſa eſt impietas. Egreſſo ergo ad ipſos Pilato, & roganti, cuius Dominum accuſarent, reſponderunt: Si non eſſet hic nocens, nequaquam tibi eum tradidiſſemus. Qua reſponſione ſuperba ſatis Pilatus non nihil, ut uidetur, offenſus, iuſſit illos ſecundum ſuam legem eum iudicare. Qui negarunt ſibi licere occidere quenquā, quod ita diuinitus ordinatum eſſet, ut à gentibus Dominus crucifigeretur, id quod ipſe luis etiam prædixerat. Iohan. Cœperunt ergo Dominum accuſare trium, quod gentem euertiſſet, utique doctrina, quam ipſi execrabantur, quod uetaſſet dare tributa Cæſari, & demum, quod Chriſtum ſe regem feciſſet, quo ſpetabant illum reum maieſtatis ſe peracturos. Luc.

Stantem ergo coram ſe Præſes rogauit, num eſſet rex Iudæorum, hoc enim caput accuſationis erat. De doctrina ſiquidem eius, quatenus Cæſareæ poteſtati nihil derogabat, non erat ſollicitus. Matth. Mar. Luc. Iohann. Dominus autem interrogauit, unde id ſe rogaret, an à ſe ipſo, uel ſi audiſſet ab alijs. Volebat enim Dominus, ut iure debuerat, alienus adeo uide-
D ri ab affectatione regni terreni, quod abſurdū eſſet huius aliquid de ſe ſuſpicari. Vnde & Pilatus uelut ſignificans, nihil tale ſe quidem ſuſpicari, dicebat: Num ego Iudæus ſum? Quaſi diceret: Equidé Romanus, rerum ueſtrarum ignarus ſum, neſciens qua ratione Chriſtus ueſter uenturus ſit. Mihi quidem nihil uideris præ te ferre regium. Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi, & hi te huius accuſant, quid ergo feciſti? Reſpondit Ieſus regnum ſuum de hoc mundo non eſſe, alioqui haberet ſuos miniſtros, qui defendere ſe conarentur. Atque ita Chriſtum cælorum regem ſe eſſe confitebatur, & ſimul tamen ſignificabat Pilato, à ſe nihil eſſe periculi metuendum ei regno, cui ipſe miniſtrabat, cuius ſcilicet Iudæi ipſum accuſarant. Iohan. Hinc itaq; colligens Pilatus ipſum nihilominus regem eſſe, dicebat: Ergo rex es tu? Cui Dominus reſpondit tu dixiſti. Matth. Mar. Luc. Iohan. Addit autem, cauſſam reddés cur hoc fateretur, quod eſſet in hoc natus, & huius cauſſa ueniſſet in mundum, ut teſtimonium ueritati ferret, utique hinc potiſſimū quod ipſe unus omnium electorum rex & ſaluator eſſet, ſed quia id electi tantum credunt, addebat: Omnis qui ex ueritate eſt, audit uocem meā. Iohan. Videns itaq; Pilatus, maieſtatis, cui ipſe merebat, nequaq; reum eſſe. Prodijt ad Iudęos iterū, affirmans nullā ſe in ipſo necis cauſſam inuenire. Luc. Iohan. Cōtinuo principes ſacerdotum inualeſcebant, accuſantes Dominū, quod commoueret populum, docés per uniuerſam Iudæam, exorſus à Galilæa. Pilatus igitur audita mentione Galilææ, an Galilæus eſſet interrogauit, atq; cognito φ ad ditionem Herodis pertineret, remiſit ipſum ad Herodem, qui eo tempore Hieroſolymis erat. Vnde Herodes non parum gauiſus, quod pridé uiuendi eius cupidus fuiſſet, interrogauit ipſum multis. Sed Dominus illi nihil reſpondit, quāuis adſtarent Principes ſacerdotum & ſcribæ, acriter eum accuſantes. Vt igitur Dominus Herodi tanquam cani & porco nihil reſpondere dignaretur, fortaſſe quia etiam nihil ad gloriam Dei factum rogaret, Herodes ipſum cum ſatellitio ſuo ſpreuit, qui & induto albā ueſtem illuſerunt, atq; inde ad Pilatum remiſerunt. Hinc uero reintegrata inter Herodé & Pilatum amicitia fuit, quæ non nihil rupta ante fuerat. Sic cōuenerūt reges terræ cōtra Chriſtū, pſal.2. Pilatus uero cū ſibi Dominus reductus eſſet, cōuocatis principibus ſacerdotū & magiſtratibus & plebe, dixit neq; ſe neq; Herodé cauſſam necis in eo deprehendere potuiſſe, eoq; uelle ſe emendatum ipſum dimittere. Luc. Accuſabant autem Dominum ſummi ſacerdotes de multis, ipſe autem nihil ad ea reſpondit, ſed neq; Pilato, poſcenti ſuam ad illorum accuſationes reſponſionem, adeo ut Pilatus miraretur. Matth. Mar. Cum ergo in feſto ſolitū eſſet populo donari unum ex ſinctis, & haberet Præſes in uinculis inſignem latronem Barrabam, captū cum authoribus ſeditionis, qui & in ſeditione cędem patrauerat. Hunc tan-

Adductus Herodi.

Poſthabet Barrabæ.

q̃ inſignite populo inuiſum cum Domino cõpoſuit, cũq; plebs more ſuo donari ſibi unũ ex
A uinctis poſtulaſſet, rogauit eos Præſes, utrum uellent ſibi dimitti Barrabam, an Ieſum regem illum Iudæorum, qui dicitur Chriſtus? Matth. Mar. Luc. Iohan. Sciebat enim quod propter inuidiam tradidiſſent eum. Principes autem ſacerdotum & ſeniores, perſuaſerunt turbis, ut peterent Barrabam. Matth. Marcus. Rogata ergo plebs utrum dimitti uellet, exclamauit ſimul uniuerſa turba. Dimitte nobis Barrabam, Matth. Mar. Luc. Iohan.

Rogante rurſum præſide, quid ergo uellent fieri, ei qui diceretur rex Iudæorum, iterũ clamauerunt crucifige eum. Quibus Pilatus: Quid enim mali fecit. At illi uehementius clamauerunt. Crucifige eum. Matth. Mar. Videns igitur hoc concilium non ſucceſſiſſe, conuertitur ad aliud, cuius & ante meminerat: Nullum, inquit, crimen capitale comperio in eo, caſtigatum ergo dimittam illum. Luc. Et apprehenſum IESVM fecit flagellari. Tum milites præſidis duxerunt eum intro in atrium quod eſt prætoriũ, totáq; cohorte congregata, exutũ ſuis ueſtibus, amiciuerunt chlamyde coccinia, & plectentes coronam de ſpinis, impoſuerunt capiti eius, arundinémq; dederunt in dexteram eius, tum genu flexo in ſpeciem adorãtium, illudebant ei, ſalutãtes eum: aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Cúmq; expuiſſent in eũ, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Matth. Mar. Iohan. Flagellatũ itaq; Dominum, ſpinis coronatum, conſputum, cæſum & illuſum, eduxit Pilatus foras ad Iudæos, uel miſerabili eo ſpectaculo ſperans, eorum ſe odium erga illum nõnihil emolliturum. Ecce adduco eũ uobis, inquiebat, foras, ut cognoſcatis quod nullam in eo cauſſam inuenio. Exiuit ergo Ieſus foras, geſtans ſpineam coronam, & purpureum pallium. Et dicit eis Pilatus: Ecce homo. Pontifices autem & miniſtri uiſo illo, clamabant: crucifige eum, crucifige eum.

Flagellatur & coronatus ſpinis illuditur.

Quibus præſes: Accipite eum uos & crucifigite, ego enim nullam in eo ſupplicij cauſſam inuenio. Contra Iudæi: Nos legem habemus, & ſecundum legem noſtram debet mori, quia filium Dei ſe fecit. Cum hoc audiſſet Pilatus, magis timuit, nimirum Ieſu cauſſa, ne forte tale aliquid præ ſe tuliſſet, & nõ poſſet ideo à ſe abſolui. Vnde prętoriũ iterum ingreſſus, dicit ad Ieſum: unde es tu? ſed Ieſus ei nihil reſpondebat; ſatis etenim antea ueritati teſtimoniũ tulerat, profeſſus ſe quidem Chriſtum regem, ſed cuius regnũ non eſſet huius ſæculi, unde nihil erat, q̃ Pilatus poteſtati Cæſaris ſui timeret, aut cauſſam haberet contra ſe pronunciandi.
B Pilatus offenſus q̃ ſibi nõ loqueretur dicebat ei: Cur mihi nõ loqueris, neſcis mihi poteſtatem eſſe, crucifigendi te, & abſoluendi te? Eo autem cũ plus æquo ſibi arrogaſſet, quod in contemptum Dei uergebat, à quo definito concilio, poteſtati tenebrarum in præſens permiſſus fuerat, nemine alioqui quicq̃ contra ipſum potente, caſtigat dictum præſidis. Non haberes poteſtatem, inquit, aduerſus me ullam, niſi tibi datũ eſſet è ſupernis. Nunc cum magiſtratu fungeris accepta diuinitus in me poteſtate, minus ſanè peccas, quã ij qui tibi me tradiderunt, ex ſolo mei odio, contra me furentes, & nulla publica functione ad hoc adacti.

Ex eo quærebat Pilatus abſoluere eum. Iudæi aũt clamabant dicentes: ſi hunc abſolueris, non es amicus Cæſaris, quicunq; enim ſe regem facit, contradicit Cæſari. Iohan. Inſtabant itaq; uocibus magnis, poſtulantes ut crucifigeretur, & inualeſcebant uoces eorũ, ac ſummorum ſacerdotum. Luc. Pilatus aũt cum audiſſet hunc ſermonem, produxit Ieſum foras, ſedítq; pro tribunali in loco, qui dicitur lithoſtrotos, Hebraice uero Gabbatha. Erat autem paraſceue paſchæ dies, qui proxime paſchæ diem antecedebat, quo parabant, quæ ad feſtum requirebãtur. Et hora fermè ſexta, id eſt, circa finem, ſecundæ portionis Dei, quæ ut à tertia diei hora incipiebat, ita tota uſq; ſextam, tertia hora uocabatur. Vnde Marcus hora tertia crucifixum Dominum memorat. Hac enim ſecunda diei parte, quæ iam fermè ad finem uenerat, eíq; quaſi uel fermè ſexta iam erat, ſententia mortis lata in Dominum fuit. Iohan. Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi cum iuſto illo, multa enim paſſa ſum hodie in ſomnis propter eũ. Sic curauit Deus Pilatũ officij ſui admoneri. Matth. Ille autem dicebat Iudæis: Ecce rex ueſter. Q. d. Vos contenditis hunc ſe regem ueſtrum feciſſe, intuemini tamen eũ, ut nihil tale præ ſe ferat, illi autem clamabant: Tolle tolle crucifige eum. Dicit eis Pilatus: regem ueſtrum crucifigam? irridens ſcilicet eos, iſti contra: Non habemus regem niſi Cæſarem. Huc eos furor agebat, ut in totum regnum Chriſti, quod gens uniuerſa auidiſſime expectabat, abnegarent. Iohan.

Videns igitur Pilatus quod nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, abluit manus coram populo di. Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti, uos uideritis. Et reſpondens uniuerſus populus, dixit: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Matth. Tunc adiudicauit Pilatus ut fieret quod illi poſtulabant, ac dimiſit eis Barrabam, Ieſum autem tradidit arbitrio eorum, ut crucifigeretur. Quem rurſus exuentes chlamyde induerunt ueſtimentis ſu-

is, &

C is,& abduxerunt ut crucifigerent. Matth. Mar. Luc. Iohan. Hactenus ſeries hiſtoriæ.

In his non pauca inſunt diligenter obſeruanda. Primum notatur ingenium omnium eorum, qui cum ueritate bellum gerunt, nihil enim æque refugiunt, quam ut cauſſam ſuã manifeſto iudicio approbent. Sic hodie hoſtes Euangelij, uideas eò perduci non poſſe, ut uel ſuã cauſſam palam, & cum ratione tueantur, aut nobis ad tuendam noſtram facultatem faciant. Vnum hoc urgent, ut Pilatus Chriſtũ indicta cauſſa, tantũ ad ipſorũ præiuditium, cõdẽnet.

A gentibus tum rerum apud Iudæos potientibus uoluit Dominus morti adiudicari & occidi, ut tanquam iure occiſus, moreretur ignominioſius, ac in eo, quod à Romanis, quibus tum totus fere orbis parebat, damnatus ipſis ſumma ui retinentibus, ubiq; tamen regnum ſuum affulgere fecit, uirtus diuinitatis ſuæ potentius declararetur. Læſæ maieſtatis accuſatus fuit, ita & Paulus, & omnes ſemper adſertores ueritatis. Nam eiuſmodi docent in hoc ſæculo, defectionem à principe mundi, Deo conantes homines adducere. Cæterum autem alieni adeo ſunt ab omni affectione terreni regni, atq; magiſtratus contemptu, ut abſurdiſſimũ ſit quicquam huius, de illis ſuſpicari. Sed qui agit in incredulis Deus huius mundi, ut ſentit eos totos in hoc incumbere, ut ſua tyrannis ſóluatur, ita quo eos facilius opprimat, ſemper id agit, ut externæ illi poteſtati, quam nemo magis obſeruat, hoſtes uideantur.

Regnum Chriſti non eſt de hoc mundo, id eſt, ſitum in externo dominatu, unde & gloria diuitijs & potentia externa uſq; deſtituitur, ut in capite Chriſto, ita & membris. Ergo hic reiectamenta mundi nos eſſe oportet, in regeneratione demum cum Chriſto regnaturos.

In hoc natus Chriſtus fuit, ut teſtimonium ueritati ferret, nimirum quod uerum regnum ſit, æterna uita, & felicitas, ſibi ut regi & ſeruatori, ſyncera fide addici, hanc ergo unã & ſummam ueritatem, ſe Chriſtum & ſaluatorem eſſe electorum, fateri & teſtari eũ oportuit. Quã fateri & prædicare, Enangelion regni & uitæ eſt. Qui ex ueritate eſt, nempe electus ad uitã is audit uocem eius, hoc eſt, fide recipit. Vnde Pilatus, & ſi rogaſſet quid ueritas eſſet, non ſuſtinuit tamen reſponſionem percipere. Non enim ex ueritate erat, non ex Deo natus, quæ locopro eodem accipit, ideo ſermo Chriſti, præſertim de Euangelio regni, haudquaquam potuit magni ipſi haberi. Ab Herode quoq; ſperni & ignominia affici Dominum oportuit, ut nihil apud Iudæos ſublime eſſet, à quo non aliquid pateretur. Ita quicquid mundi eſt, ſanctis aduerſatur. Ad hæc uaticinium ſecundi pſal. Quare tumultuatæ ſunt gentes, populi meditantur inania, aſtiterunt reges terræ & principes ſecretarij conuenerunt in unum, ita impleri oportuit, ut illud impletum in hoc & Apoſtoli intellexerunt. Acto. 4.

Qui ex ueritate eſt, Chriſtũ audit.

D

Populus perſuaderi potuit, ut Barrabam inſignem latronem Domino præferret, ita Satanæ & miniſtris eius obnoxium eſt, quicquid non eſt ad bonum confirmatum uirtute exalto Paulo ante his benedictus Chriſtus erat, nunc ad crucem poſcitur, præ deploratiſſimo latrone & ſeditioſo. Expendat pectus Chriſtianum, quanta hæc fuerit Chriſti ſeruatoris noſtri, noſtræ ſalutis cauſſa ſuſcepta humilitas. Cur ei non omnia credimus, cur cum ipſo nõ libet mori, & crucifigi mundo? Flagellatus & ſpinis coronatus, miſereq; illuſus & cõſputus, ad miſericordiam tamen Iudæorum pectora mouere non potuit, ſic tenebantur à Satana captiui. Qui quos detinet, omni etiam humanitatis ſenſu exuit.

Populus in ueritate non perſeuerat.

Matthæus ſcribit Dominum amictum fuiſſe clamide coccina, Marcus & Iohannes purpurea, colorem enim potiusq; materiam memorare ſatis habuerunt, ſignificareq; per ludibriũ Ieſum regio ornamento fuiſſe indutum. Quaſi uero ſenatus, populusq; Rom. illi ut regi, regium inſigne miſiſſet quos nanq; Romani reges appellaſſent, toga purpurea dono miſſa, quæ & picta dicebatur, honorare ſolebant. Vt ex Liuij uerbis Lazarus Baijſius in libro de re ueſtiaria ut & ſuperiore de uarietate Euangeliſtarum circa clamidem uel ueſtem quã Matthęus coccinam fuiſſe ſcribit Iohannes & Marcus purpuream annotant.

Pilatus multis modis conatus fuit Chriſtum liberare, partim manifeſta innocentia eius, partim odio in Iudæos, quo flagrabat, impuſus. Sed reuera id Domini opus fuit, quo obſtinata Iudæorum impietas magis proferetur. Admonitus fuit per uxorem, nequid & circa ipſum diuina bonitas negligeret.

Chriſtus tacuit.

Chriſtus uſq; tacuit ad Iudæorum accuſationes, quia ſciebat horam adueniſſe, ut moreretur, tum erant falſa adeo quorum accuſabatur, ut per ſe Pręſes uideret ſola inuidia ipſum premi. Non igitur erat, quod Præſidi ſuam innocentiam approbaret, alias abunde eam cognoſcenti, ſi tuendi eam, animum quoq; habuiſſet.

Iudæi reiecerunt imperium Chriſti, prælata ei Cęſaris tyrannide, & ſanguinem eius ſuper ſe & filios ſuos uenire optarunt. Hinc ablatum ab ipſis regnum Dei fuit, & ſaguinis Chriſti per Romanos incredibili atrocitate de eis ſumpta ultio.

Exeuntes

Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrꝑneum. Mar.15.Luc.23. Iohan.19.) Reliquá
A hiſtoria ſupplicij Chriſti,ſic habet. Dominus igitur adiudicatus neci, exibat baiulans ſuam
crucem in eum locum,qui Caluaria dicebatur,Hebraice autem, id eſt, lingua qua tũ Hebræi
uulgatiter utebantur,quæ Chaldaiſmum reſpiebat,גלגלתא,hoc eſt, golgotha.Iohan. Inter
eundem autem, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem patrem Alexandri
& Rufi,uenientem ex agro,& illi impoſuerunt crucẽ,ut portaret poſt Ieſum. Id forte fecerũt,
quod Ieſus debilior iam eſſet,quam ut ligni molem portare poſſet. Matth.Mar. Luc. Sequebatur
autem Dominum multa turba populi,& mulierum, quæ plangebant & lamentabantur.
Neq; enim omnibus amor & obſeruantia eius exciderat. Ad has conuerſus ille dixit: Filiæ
Ieruſalem,nolite flere ſuper me,ſed ſuper uos metipſis & ſuper filijs ueſtris flete. Venient
enim dies,in quibus dicetur: Beatæ ſteriles & uentres qui non genuerunt, & ubera quæ non
lactauerunt. Tunc incipient montibus dicere,cadite ſuper nos,& collibus operite nos. His futuræ
obſidionis & excidij calamitatem,illis prędicebat. Addebat autem. Quia ſi in humido
ligno hoc faciunt,in arido quid fiet? Quo ſignificauit,ſi diuina uoluntate, ita in ſe ſæuiretur
innocentem,& ligno humido atq; fructifero ſimilem, multo durius ſæuiendum in gentem
Iudaicam,ligno arido & ſterili ſimilem. Similis enim locutio Petrinæ eſt. Quod ſi primum
incipit iudicium à nobis,quis finis eorum, qui non credunt Euangelio Dei? 1. Pet. 4. Ducebantur
autem & alij duo facinoroſi cum eo,ut interficerentur. Luc.

Et poſtquam uenerunt in locum qui dicitur Caluaria, dederunt Domino bibere uinum
myrrhatum,id acetum erat cum felle mixtum, ſed ille cum guſtaſſet, non ſumpſit. Matth.
Mar. Ibiq; crucifixerunt eum, & duos latrones cum eo,unum à dextris, alterũ à ſiniſtris eius,
quo impletum uaticiniũ Ieſch.53.fuit. Et cũ ſceleratis deputatus eſt. Matth. Mar. Luc. Iohan.
Ieſus autem dicebat: Pater remitte illis,neſciunt enim quid faciant. Luc. Impoſuit uero Pilatus
titulum cruci Domini, hæc Hebraice Græce & latine continentem: Ieſus Nazarenus rex
Iudæorum. Matth.Mar.Luc.Iohan. Iudæi autem cum hanc inſcriptionem legiſſent, ut erat
locus hic propè Ieruſalem,petebant à Pilato pontifices, ut ſcriberet Ieſum, dixiſſe: Ego ſum
rex Iudæorum,non ſimpliciter rex Iudæorum,uerum ille ſcripturam,diuina utiq; ordinatio
B ne adductus,immutare noluit,quæ ſanè uerum Euangelion Chriſti continebat, qua ſcilicet
prædicabatur uerus ille eſſe,& indubitatus Meſchiah rex,Iudæis miſſus. Ita in media morte,
cœpit ad gloriam exaltari, & regnum ſuum auſpicari. Milites autem cum crucifixiſſent Ieſum,
acceperunt ueſtimenta eius,feceruntq; quatuor ex illis partes,ut unicuiq; militi pars una
cederet. De tunica uero inconſutili & per totum contexta, quia ſcindi commode nõ potuit,
ſortiti fuerunt,ut impletetur illud Pſal. partiti ſunt ueſtimenta mea ſibi, & ſuper ueſtem meam
miſerunt ſortem. Et milites quidem hæc fecerunt, ſedentesq; ſeruabant Dominum ibi.
Matth.Mar. Luc.Iohan.

In morte prædicatur rex Iudæorum, id eſt Chriſtus.

Stabat autem iuxta crucem Ieſu,mater eius,& ſoror matris eius & Maria Magdalene. Cũ
ergo uidiſſet Ieſus matrem,ac diſcipulum aſtantem quem diligebat, dicit matri ſuæ: Mulier
ecce filius tuus,deinde dicit diſcipulo,ecce mater tua. Et ex ea hora diſcipulus accepit eam in
curam ſuam. Mulierẽ uocauit more ſuo,quod maior multo eſſet, quam ipſa eum genuiſſet,
filij tamen officium noluit poſthabere. Vnde morituri diſcant ſuis proſpicere.

Stabat uero populus ſpectans,& prætereuntes conuitia iaciebant in Dominum, mouentes
capita ſua,& dicentes: Tu ille qui deſtruas templum,& in triduo ædificabas? Serua temet
ipſum,ſi filius Dei es,deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotum, illudentes cum
ſcribis & ſenioribus,dicebant inter ſe: Alios ſeruauit,ſeipſum nõ poteſt ſeruare. Si rex Iiſrael
eſt,deſcendat nunc de cruce,& credemus ei. Confidit in Deo,liberet eum nunc, ſi uult eum.
Dixit enim,filius Dei ſum. Sic ad crudeliſſ. ſupplicium etiam exectari & irrideri Chriſtum
ſuum pater uoluit,unde & Pſal. 22. hæc fere conuitia omnia prædicta ſunt. Illudebãt autem
ei & milites. Lu. Quin & unus ex his,qui erant ſuſpenſi facinoroſorũ, id ipſum ei exprobrabat:
Si tu es Chriſtus inquiebat ſerua teipſum & nos. Adeo ab omni genere hominum blaſphemari
ipſum oportebat.

Reſpondens autem alter increpabat eum di. Ne times tu quidem Deum, cum in eadem
damnatione ſis? & nos quidem iuſte,nam digna factis recipimus, hic uero nihil mali geſſit.
Et dicebat ad Ieſum, Domine memento mei cum ueneris in regnum tuum, & dixit illi Ieſus:
Amen amen dico tibi,hodie mecum eris in paradiſo.

Dum hæc fierent appetijt hora ſexta,tertia diei pars, quæ & ipſa ſolebat tota, uſq; ad horam
nonam,ſexta hora uocari, ut uel ex parabola uineæ ſupra 20. patet. Diem enim habebant
finitum horis 12. totidem & noctem,& utramque per partes quatuor diſtinctam, no-

ctis partes

C ctis partes uigilias uocabant, facta ergo iam ſexta, tenebræ ortæ fuerunt, ſuper totam terram,
Clamat ſe derelictum. uſq; ad horam nonam, & circa horam nonam clamauit Ieſus uoce magna, dicens: Eli eli
lama ſabachtani, hoc eſt, D E V S meus, deus meus, cur deſeruiſti me? Quidam autem il-
licſtantium, cum audiſſent, dicebant: Heliam uocauit iſte. Cæteri uero dicebant, ſine uidea-
mus, an ueniat Helias liberaturus eum, Matth. Mar. Poſtea ſciens Ieſus, quod omnia iam
conſummata eſſent, ut conſummaretur ſcriptura, nimirum in omnibus, quæ de ſupplitio
ſuo prædixit, dicit: Sitio. Vas igitur erat poſitum aceto plenum, Iohan. Illi uero impleuerunt
ſpongiam aceto, & hyſopo, & impoſitam harundini, admouerunt ori eius. Matth. Mar. Io
han. Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, conſummatum eſt. Iam enim ad finem pertu
lerat, quæ prædicta erát, omnia, Iohan. & cum clamaſſet uoce magna Ieſus, ait: pater in ma-
nus tuas commẽdo ſpiritum meũ, Luc. Et hæc cum dixiſſet, inclinato capite emiſit ſpiritũ.
Et ecce uelum templi ſciſſum eſt, in duas partes, à ſummo uſq; ad imum, Matthæus Mar-
cus Lucas. Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpo
ra ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt, & egreſſi è monumentis poſt reſurrectionem
eius uenerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Matth. Centurio uero, qui ad-
ſtabat ex aduerſo illi, et qui cũ eo erant, cuſtodiẽtes Ieſum, cum uidiſſent quod ſic emiſſo cla
more expiraſſet, uiſoq; terræ motu, & his quæ acciderant, timuerunt ualde, & glorificabãt
Deum, dicens uere filius Dei erat iſte, Matth. Mar. Luc. Et omnes turbæ eorum, qui ſimul ac
ceſſerant, ad ſpectaculum iſtud, & uiderant quæ contigebant, percutientes pectora ſua, reuer
tebantur, Luc. Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ ſecutæ eum erant à
Galilæa, miniſtrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, & maria Iacobi parui, & Ieſu ma
ter, & Salomone mater filiorum Zebedæi, aliæq; complures, quæ aſcenderant cum eo Hie-
Prodigia à morte Chriſti roſolymam.
Iudæi autem quoniam paraſceue erat, Sabbathi magni, nempe quo paſca erant celebratu
ri, indignum rati, ut corpora punitorum magno illo ſabbatho in cruce remanerent, roga-
uerunt Pilatum ut fractis cruribus ipſorum, tollerentur. Milites igitur utriuſq; latronis cru-
ra quidem fregerunt, ad Dominum autem ubi ueniſſent, iam mortuus erat. Crura itaq; eius
non fregerunt, ſed unus militum, lancea latus eius fodit, & continuo exiuit ſanguis & aqua
Id uiſum à ſeſe teſtatur Iohannes, uerũq; affirmat, ut & nos credamus, facta ait præterea hæc
Sepelitur. ut ſcriptura impleretur, os nõ cõminuetis ex eo. Et rurſus alia ſcriptura: uidebunt, in quẽ pu-
pugerunt. Poſt hæc ueſpera facta, nempe poſt horam nonam, uenit uir quidam, diues &
honeſtus ſenator, nomine Ioſeph, uir bonus & iuſtus, qui conſilio & facto Iudæorum non
cõſenſerat, oriundus ex ciuitate Iudæorum Arimathæa, qui & ipſe expectabat regnum Dei
D erátq; diſcipulus Ieſu, ſed occultus propter metum Iudęorum, hic ſumpta fiducia, acceſſit ad
Pilatum, ac poſtulauit corpus Ieſu, Matth. Mar. Luc. Iohan. Pilatus autem admiratus, ſi iam
mortuus eſſet, accerſiuit ad ſe Centurionem, interrogauit illum, an iam mortuus eſſet. Vtq;
rem cognouit ex Centurione, donauit corpus Ioſepho. Venit autem & Nicodemus, qui ue
nerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, ad libras ferme centum,
Iohann. Acceperunt ergo corpus Ieſu & inuoluerunt ſindone munda, cum aromatibus, ſi-
cut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autem, in eo loco, ubi crucifixus fuit, hortus, & in horto mo
numentum nouum, quod ſibi Ioſephus è petra exciderat, in quo nondum quiſquam poſi-
tus erat. Ibi ergo propter paraſceuem Iudæorum, quod in propinquo eſſet monumentum,
poſuerunt Ieſum, & aduoluerunt lapidem ad oſtium monumẽti, Matthæus Marcus Lucas
Iohannes.
Et dies erat paraſceue, & ſabbathum illuceſcebat, appropinquabat enim finis horæ nonę,
uel ſi mauis undecimæ, ultimæ ſcilicet portionis diei, quæ ſexta apud nos pomeridiana fuiſ-
ſet. Subſecutæ autem mulieres, quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum,
& quemadmodum poſitum erat, corpus eius Matth. Mar. Luc. reuerſæ uero parauerunt aro
mat, & unguenta, ac Sabbatho quidem quieuerunt, ſecundum præceptum, Luc. Poſtridie
autem paraſcaues, ſabbatho nimirum magno, conuenerunt principes ſacerdotum & pha-
Signatum ſepulchrum. riſæi ad Pilatum, memorantes, dominum, quem ipſi impoſtorem uocabant, dixiſſe ſe ter-
tio die reſurrecturum, eóq; petebant, ut iuberet ſepulchrum muniri uſq; in tertium diem, ne
diſcipuli ſuffurato eius corpore, dicerent plebi, ſurrexiſſe eum à mortuis, & fieret error poſte
rior, peior priore. Quibus Pilatus cuſtodiam permiſit, ut munirent ſepulchrum ſicut ſcirẽt.
Qui ſepulchrum munierunt obſignato lapide, & adhibitis cuſtodibus. Hactenus ſeries hy-
ſtoriæ. In his plurima ſane perſancte obſeruanda ſunt, paucula perſtringam & breuiter.
Aegyptio nempe Cyrenenſi, impoſita crux fuit Chriſti, quo ſignificatum accipio, crucem
Chriſti

Chriſti ſaluificam,gentibus dehinc imponendam, Iudæis ſatis dira quidem cruce impoſita, ſed non Chriſti,hoc eſt,quæ eſſet ſaluti. Et hic quidem Cyrenenſis cum pater à Marco prædi-
A cetur Alexandri & Rufi,uidetur etiam ipſe in ſuam domum Chriſtum poſtea recepiſſe.

Dederunt Domino, cum ad locum ſupplicij uentum eſſet, uinum mirrathum bibere, ut Marcus habet,alij habent,acetum felle mixtum, quod idem ſit oportet. Acetum igitur quia corruptum uinum eſt,uinum à Marco eſt uocatum,amarum ſimul erat,ex mixtione fellis,& myrrhæ,inde uinum myrratum dixit. Annotauit Eraſmus ex Plutarchro, hauſtum acetum uulneratis mortem accelerare,ea forte cauſſa,aderat & uas poſitum, aceto plenum,cuius Iohannes meminit,unde damnatis,bibere daretur,quo citius tranſfixi manus & pedes, morerentur. Dominus primum oblatum,noluit bibere,uolens ſtatutum à patre tempus pati,quē ille tamen citius latronibus ſupplicio eripuit. Mortuus enim erat, cum latronibus oporteret frangere crura unde & Pilatus celeritatem mortis eius mirabatur, ut in hiſtoria ex Iohanne adductum eſt. Poſtea autem cum alioqui iam ſpiritum traditurus eſſet,accepit acetum,ut Iohannes narrat,impleri eni ſcripturam uoluit,potauerunt me aceto,&c.pſal.86. *Exemplum latronis.*

In latrone Chriſtum tam egregie agnoſcente, & prædicante, ubi iam non omnes procul ſtabant,ubi ſilebant ora Apoſtolorum,cum obmutuiſſet uox illa:Benedictus qui uenit in nomine Domini,immenſa Dei bonitas,mirum in modum illuxit. Vnde plane diſcendum, ne de quoquam,niſi oppugnante ſalutis doctrinam iam cognitam ſibi,deſperemus,poſtquam tot primis,hic omnium nouiſſimus latro præpoſitus fuit, paradiſiq; promiſſionem, ante omnes mortales,percepit. Paradiſum uero,ut & Paul. 2. Cor.12. uocat locum diuiniorem,in quo apertior Dei gloria refulget,diuinitatisq; perfruitio donatur.

Tenebræ factæ ſuper totā terrā Iudæorū ſcilicet præſagium fuit,illos,poſtq; Dominum ſolem iuſtitiæ à ſe reiecíſſent, & morte affeciſſent, horrendis tenebris ignorantiæ & impietatis adobruendos. Hoc ſolis deliquium in archiuis Romanorum ſcriptum fuiſſe teſtatur Tertulianus in Apologetico. Nam ut alio in loco ſcribit, Pilatus hęc omnia Tyberio perſcripſerat. Euſebius quoq; de hiſce tenebris, & terremotu, quo in Bithynia multa ædificia corruerunt in Chronicis meminit, adducto teſte phlegonte olympiadum adnotatore. Id illud uero Eli,Eli &c.initium eſt,pſal.22.ſed chaldaice uel Syriace potius adductum ut & alia. Nam שבקתני id eſt,Schebaktani pro Eb.עזבתני, id eſt, Azabtani uſurpauit. Simpliciter autem dictū hoc à Domino accipio,quod ſicut & in monte oliuarum de calice ſupplicij, ita & hic quæſtus ſit, ſe in manibus impiorum,ad omnem ipſorum libidinem,à patre derelictum, quanquā uolens ſpiritu,omnia perferret. De deſperatione eius,nolim quicquam adfirmare,præter ſcriptu-
B ram. Scripturam ſequi quam noſtras cogitationes,tutius eſt,uerus homo fuit, ueri hominis affectus & habuit & prodidit,gloria tamen patris omnes deuinctos, de his ſupra ubi conflictatio Domini in monte oliuarum, tractata eſt. *De deſcenſu Chriſti ad inferna.*

De deſcenſu Domini ad inferna,multi multa diſputarunt,ſed per pauca ad rem, quia præter ſcripturam fere omnia. Vnde blaſphemi quidam, uiſi ſibi habere articulum fidei, nullo ſcripturæ loco firmatum,colligere uolunt,eſſe credenda,quæcunq; Eccleſia,id eſt, pontifices & Theologi cum Monachis præſcribunt,etiam quæ nullam ex ſcripturis rationem habeant. Sed ſi recte accipias hanc uocem infernus,ibi memorant Euangeliſtæ Chriſtum ad infernum deſcendiſſe,ubi narrarunt mortuum & ſepultum. שאול enim pro quo in ſcripturis nos fere infernus legibus,ſepulchrum ſignificat,quod nunq; ſaturatur,& ſemper quodammodo petit,iuxta illud 30. Vnde Petrus Act.2.& Paulus 13.probaturi Dominum à mortuis reſurrexiſſe,adducunt illud,pſal.15. Non relinques animam meam in inferno,nec ſines ut ſanctus tuus uideat corruptionem,ubi pro eodem ponitur, animam non relinqui in inferno, & ſanctum non uidere foueam corruptionis,nempe pro eo,quod eſt,non relinqui in morte. Vnde Petrus cum dixiſſet: Quem Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus mortis, quatenus impoſſibile erat teneri illum ab ea,hoc ipſum probaturus,locum illum pſalmi adduxit.

In huiuſmodi infernum dicebat ſe Iaacob cum dolore ad filium ſuum Ioſeph deſcenſurū, cum diſcerptum à beſtia putaret, 1.Moſcheh 37. Et ubi timebat Beniamin, alteri filio ex Rachel,dicebat alijs filijs ſuis,qui abducere illum in Aegyptum uolebant, eos ſi illi aliquid accederet,canos ſuos cum dolore ad inferos depulſuros. Quid hic aliud ad infernum deſcendere quam recondi corpus ſub terra? Sic cum terra uiuos abſorbuiſſet Korach & coniuratos ſuos,dicebantur,uiui deſcendiſſe in infernum,id eſt,in ſepulchrum ſub terram,ad mortuos, 4.Moſcheh. 16. Hinc ſubinde in pſalmis gloriantur ſancti ſe ereptos ex inferno, exaltatos ab inferno, ut pſalmo trigeſimo 49. & alijs. Nec aliter ſcriptura uſpiam de inferno loquitur, quam ut ſit communis omnibus, tam ſanctis, quam impijs. Geenna autem

C ſolis ipſis attribuitur. Quare facere ex inferno deſperationē, cogitatio humana eſt, & nō debe
bat tanta cum authoritate Eccleſiis proponi. Ad huncergo modum deſcendit נפש, id eſt, ui-
ta uel animatum corpus Domini in infernum, hoc eſt, uere mortuum, repoſitum fuit in ſe-
pulchrum, ſed quia à morte detineri autorem uitæ impoſſibile erat, ut Petrus inquit, ideo nō
potuit in ſepulchro, & inter mortuos relinqui, aut permitti, ut ſanctus Domini, uideret foueā
corruptionis, id eſt, corrumperetur, ſicut ſepulti alii. Cæterum ſpiritus Chriſti, ubi corpus reli
quit, in Paradiſum conceſſit, ubi ſecum futurum & latronem illi promiſerat.

Ad hoc enim ut ſanctos qui in inferno erant, id eſt, dormiebant corpore in puluere terræ, ſi
cut & electos uniuerſos, à morte in uitam æternam transferret, nulla ſcriptura quicꝗ aliud præ
Somnia theolo dixit è Domino perficiendum, ꝗ ut moreretur pro eis. Somnia igitur ſunt, quæcunꝗ Theo-
gorū de infer. logi ſuperioris ſæculi de limbo Patrum, & reali deſcenſu illo Chriſti, quo etiam ad locum dā-
natorum & purgatorium acceſſerit, diſputarunt. Neꝗ firma quidem exiſtunt & quæ recētes
quidam commenti ſunt, infernum eſſe deſperationem, purgatorium prope deſperationem.
Scriptura poſt hanc uitam ſanctis quietem in ſinu Abrahæ uitam cum Chriſto & regnum Pa
tris, impiis gehennam & ignem æternum paratum Diabolo promittit, non infernum. Vete-
res Patres autem memorat ad infernum deſcendiſſe, ſed quò deſcendit, omne quod genitū
eſt. Nihil de limbo, nihil de purgatorio, nihil de deſcenſu ſpiritus Chriſti ad loca quædam ob-
ſcura, mittenda igitur hæc ſunt, ut inuenta hominum, & gratiæ agendę magis Domino, qui
filium ſuum pro nobis & electis omnibus in infernum detruſit, id eſt, uere mori uoluit, ut per
mortem eius à morte nos liberaremur, & reuocato ipſo rurſus à mortuis, nihil dubitaremus,
& nos ad beatam immortalitatem reuocandos. Cæterum ꝗ uelum ſciſſum fuit, cum Chri
ſtus tradidiſſet ſpiritum, ſignificatum accipio, tum fuiſſe abrogatas ceremonias legis, & irritū
factum teſtamentum uetus, cum iam nouum ſcilicet fœdus, morte eius eſſet confirmatū. De
quo ſupra 26. Terra mota, & Petræ ſciſſe uidentur ſignificaſſe, orbem commouēdum Euā-
gelio, & ſaxea pectora ſcindenda per pœnitentiam. De his canunt, Pſal. 97. 98. & 99. Monu-
D menta aperta, unde poſt reſurrectionem Domini, ſanctorum corpora egreſſa ſunt, uirtutem
mortis Chriſti teſtata ſunt, qua ſcilicet ad uitam electi reuocantur. Quod Centurio & alii
Dominum, filium Dei agnouerunt, & prædicarunt, ſpecimen fuit, fructus qui à morte eius
expectandus erat, nimirum ut iam plurimi, præcipue autem gentium, ipſum Chriſtum agni
turi eſſent, & per eum Patrem, atꝗ ita, uitam æternam percepturi.

Eo autem ꝗ ſanguis & aqua de latere Domini exiuit, demonſtratum eſt à morte Chriſti, eſ
ſe omnium peccatorum expiationem expectandam, quam ſanguine fieri oportuit, tum ſpiri
tum ſanctum, aquas uiuas illas, quibus in totum electi mundātur, & ad omnem pietatem fœ
cundantur, de quibus Iehez. 37. Io. 7. & alibi. Ioſephum & Nicodemum, tantū auſos mor
tuo Chriſto miniſtrare, qui uiui occulti tantum diſcipuli erāt, propter metum Iudęorum, præ
ter immenſam Domini facilitatem, qui uſꝗ infirmos adeo tulit, uirtutem mortis eius quoꝗ
teſtatur & fructū, unde ſcilicet fortior, ac uere filiorum Dei ſpiritus electis contingit, ſicut iſtis
uſu uenit. Notatur quoꝗ ꝗ ferax ſalutis ſit, Chriſto uel infirmum adhærere.

Ad cuius mortis precium, magis commendandū, & precioſa illa ſepultura fecit. Ita & nos
tum uere honorabimur & cum Deo regnabimus, ubi cum ipſo quoꝗ antea mortui, & in ni-
hilum redacti fuerimus. Iudæis autem mos fuit pretioſe ſepeliri cum aromatibus, ad teſtandā
ſpem reſurrectionis. Nos omnia contemnendo, & animam noſtram pro Domino perden-
do, hanc ſpem profiteri debemus, & ſumptus facere in pauperes.

Sepulchrum Chriſti Iudæi uoluerunt munitum, ita ad gloriam reſurrectionis Chriſti, inui
ti ſeruierunt. Neꝗ aliter euenit impiis omnibus, erga pios. Quibus enim lędere eos uolunt, iis
promouent ſalutem ipſorum. Innumera inſunt præterea huic hiſtoriæ, quæ non ſine
Quæ hic per magno pietatis fructu, ab electis perpendi poſſunt, ſed ubi ſancta eorum, quæ Dominus no-
pendenda. bis dixit, fecit, & pertulit, curioſitas fuerit, per ſe piis animis illa occurrēt, in propatulo enim po
ſita ſunt. In his ergo inquirendis & excutiendis ſtudioſi ſimus, miſſis blaſphemis nugis, quas
ſomniorum prædicatores, ſanctiſſimæ huic hiſtoriæ hactenus aſſuerunt, quaſi uero nō ſupra
quā ſatis, ad ſummum ſupplicium fuiſſent, quæ Euangeliſtæ conſcripſerunt. Sed hi puta-
runt, tum demum cum fructu ſe hanc hiſtoriam recitaſſe, cum mulierculis, Domini cauſſa la-
chrymas extudiſſent, cum magis ad lachrymandum ſuper ſe ipſis iuxta uerbum Chriſti, audi
tores prouocare debuerant. Dixi ſupra, ſupplicium Domini in hoc perpendendum, ut nō du
bitemus, nos iam eo, à morte in æternam uitam adſertos, quò hinc etiam exultemus, gratias
agentes Patri, qui filium ſuum pro nobis in mortem, tradiderit, & filio qui tam crudele & in-
fame pro nobis ſupplicium pertulerit. Tum ut peccatum odiamus, quod tam inuiſum Deo
eſt,

eſt ut non niſi morte filij ſui, potuerit expiari. Deniq; ut ita in mortē uſq; fractum ſaluti, & nos
A conſecremus. Sic demum cum fructu, hiſtoriam ſupplicij Domini noſtri, perpenderimus.
Ipſe huiuſmodi mentem nobis donet.

CAPVT XXVIII.

VEſpera autem ſabbatorum, quæ luceſcit in unam ſabbatorum, uenit Maria Magdalene, & altera Maria, ut uiderēt ſepulchrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Angelus enim Domini deſcendit de cælo, & accedens, deuoluit lapidem ab oſtio, ſedebatq; ſuper eum. Erat autē aſpectus eius ſicut fulgur, & ueſtimētum eius candidum ſicut nix. Præ timore autem eius concuſſi ſunt cuſtodes, & facti ſunt uelut mortui.

Reſpondens autē Angelus, dixit mulieribus: Nolite timere uos, ſcio enim quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis, non eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit. Venite, uidete locum ubi poſitus erat Dominus. Et cito euntes, dicite diſcipulis eius, quod ſurrexit a mortuis, & ecce præcedit uos in Galilæam, ibi eum uidebitis, ecce dixi uobis.

Et digreſſæ celeriter a monumento, cum timore & gaudio magno, currebant, ut renunciarent diſcipulis eius.

Cum autem iſſent ad renunciandum diſcipulis eius, & ecce Ieſus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autem acceſſerunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere, ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, & ibi me uidebunt.

Quæ cum abiſſent, ecce quidam e cuſtodibus uenerunt in ciuitatem, ac re-
B nunciauerunt principibus ſacerdotum omnia quæ acciderant, & congregati cum ſenioribus, conſilio habito, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicētes: Dicite quod diſcipuli eius nocte uenerint, & furati ſint eum uobis dormientibus. Etſi hoc auditum fuerit ſub Præſide, nos perſuadebimus ei, & ſecuros uos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt ſicut erant edocti, & diuulgatus eſt hic ſermo apud Iudæos uſq; in hodiernum diem.

Vndecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi conſtituerat illis Ieſus. Et cum uidiſſent illum, adorauerunt eum, quidam autem dubitauerunt.

Et accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra, euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunq; præcepi uobis. Et ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſæculi.

L 2. Ve-

C VEſpera autem ſabbatorum, quæ luceſſit in unam ſabbatorum. Mat, 16. Lu. 24. Ioan. 20. & 21.) Quanq; colophon, & conſummatio ſit Euágelicæ hiſtoriæ, Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe, quo credito plena demum fides & cognitio Chriſti eſt, uix tamen quícquã Chriſti aliud, uiſi ſunt Euangeliſtæ magis uarie memorare, quod ad exercendam noſtram tum fidem, tum diligentiam ita fieri Domino placuit, quare neq; nobis diſplicere debet, dare autem operã nos conuenit, ut certus nobis hiſtoriæ huius ordo conſtet, ſitq; in promptu, quod calumniatoribus, uel pro confirmatione infirmorum, reſpondeamus. Conabor igitur hanc hiſtoriam ordinare, ut ſibi omnia, apud quatuor hos noſtros Euangeliographos conſonent, ſed ipſorum uerba ſecutus, iudicent Chriſtiani.

Quæ mulieres ad ſepulchrum uenerint.

Venerant cum Domino noſtro, è Galilæa mulieres aliquot, Lucæ octauo nominantur, Maria Magdalene, de qua ſeptem exierant Dæmonia, Ioanna uxor Cuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna. Lucæ. 24. additur Maria Iacobi, cuius & Matthæus. 27. meminit, uocans matrem Iacobi & Ioſe. Quibuſdam uidetur fuiſſe hanc illam matris Domini ſororem, quam Iohannes. 19. uxorem Cleophæ uocat. In Matthæo præterea mater filiorum Zebedæi additur, quã putant Salomen illam fuiſſe, cuius meminit Marcus, quod perpenſa locorum conſonãtia, nõ uidetur diſſimile uero. Hæ ergo mulieres cum multis alijs, aſcenderant à Galilæa cum Ieſu Hieroſolymam, & miniſtrauerant ei de facultatibus ſuis, ut teſtãtur Lucas octauo & Matthę. 27. Quæ ergo uiuentem, & beneficia omnibus impendentẽ ſecutæ fuerant, abeſſe rapto ad ſupplicium, & cruciatus perferenti, non ſuſtinuerunt. Hinc cruce affixo, aſtabant, & dum ſepeliretur, ſequebantur, uiſuræ ubi poneretur, ut etiam in mortuum officioſæ eſſent. Hæc memorant Matthæus, Marcus. Lucas & Iohannes Sepulto autem Domino cum paraſceue eſſet magni Sabbathi, quod iam ueſpera facta, inſtabat, abierunt paratum aromata, anteq; Sabbathũ illuceſceret. Sabbato uero ſecundum legem quieuerunt. Obſeruãtiam legis diuinæ, iure, ſuo erga Dominum amori, hac in re præferentes, Luc.

In ueſpera igitur, Matthæus, hoc eſt, nocte, ſed quæ prope finem erat acceptura, nempe illuceſcente iam die, ortóq; ſole, Marcus, ſed profundo adeo adhuc crepuſculo. Marcus, Lucas, ut tenebræ etiamnum ad monumentum eſſent, Iohan. uenerunt mulieres illæ & nonnullæ cũ D illis, Luc. ad monumentum, portantes aromata quæ parauerant ad ungendum Dominum, Matthæus, Marcus, Lucas, Iohan. Sed anteq; ad illud ueniſſent, Dominus ſurrexerat, facto terræ motu, magno. Angelus enim Domini deſcenderat de cælo, & lapidem ab oſtio monumẽti remouerat, ſedebátq; ſuper eum. Cuius aſpectus, ſicut fulgur, & ueſtimenta ut nix erant. Vnde timore concuſſi cuſtodes erant ſimiles mortuis. Ex his poſtea quidam principibus ſacerdotum, quæ facta erant, renunciauerunt, qui habito cum ſenioribus cõſilio, copioſa pecunia pacti à cuſtodibus hoc mendacium fuerunt, ut inuulgarent noctu diſcipulos ipſis dormiẽtibus, corpus Ieſu furatos eſſe, promittẽtes ſimul ſecuros illos ſe reddituros à Præſide. Id mẽdacij cũ hi cuſtodes ſparſiſſent, ita receptum eſt à Iudæis, ut ne hodie quidem aliter credant. Matthęus.

Dolus Iudæorum.

Mulierculis autem, quo deſyderio dominici corporis uidendi & ungendi tenebantur, nihil in mentem uenerat de grandi illo lapide, qui oſtio monumenti fuerat admotus, donec iã in itinere eſſent. Cum autem reſpicerent, uiderunt reuolutum. Mar. Ingreſſæ ergo monumẽtum, corpus Ieſu non inuenerunt. Sed ubi mente conſternatæ, Luc. reſpexiſſent, uiderũt adoleſcentem ſedentem à dextris, amictum ſtola candida, & expauerunt. Is ergo iubebat eas bono animo eſſe, neq; expaueſcere, ſcire ſe ꝙ quærerent Ieſum Nazarenum, eúmq; ſurrexiſſe. Et oſtendebat eis locum, in quem Dominum poſuerant, iubebátq; abire, ac diſcipulis & Petro, ꝙ Dominus eſſet eos præceſſuros in Galilæam, ubi ipſum eſſent uiſuri, ſicut eis dixiſſet, renũciare. At illæ, ut perterritæ erant, horum nihil recte perceperunt, unde abeuntes cito fugerunt à monumento, habebat enim eas tremor & ſtupor, neq; cuiquã quicq; tum quidem dixerunt, timebant enim, Marcus.

Primus mulierũ ad ſepulchrũ aduẽtus.

Maria Magdalene tamen, ubi ad ſe redijſſet, reſumpto non nihil animo, ſola Petrum & Iohannem adijt queſtum de ſublato corpore Domini: Tulerunt, inquiebat, Dominum de monumento, & neſcimus ubi poſuerint eum. Hac uoce exciti hi duo diſcipuli, e ueſtigio ſepulchrum adierunt, nec dubium, quin comitante Maria. Qui cum ſepulchrum uacuum inueniſſent, ſeorſim poſitis ſudario & linteaminibus, Ioannes credidit, nimirum ſublatum corpus Ieſu. Nam ſcripturam, ꝙ oportuiſſet ipſum à mortuis ſurgere, nondum nouerant, eóq; uerba Chriſti, quæ de ſua reſurrectione illis ſæpius prædixerat, haudquaq; recte intellexerant.

Petrus & Ioannes inuiſunt monumentum.

His itaq; diſcipulis ad ſua reuerſis, Maria apud ſepulchrum hæſerat plorans. Dum ergo fle-

ret,inclinauit ſe in monumentum,& uidet duos Angelos amictos albis,unum ad caput, & alterum ad pedes,illic ubi poſuerant corpus Ieſu. Hi rogabant eam quid ploraret,quibus illa:
A Suſtulerunt Dominum meum,nec ſcio ubi poſuerint eum. Ilico conuerſa retrorſum, ut anxia erat in quærendo corpus Domini, continuóque reſpectaret, uidit Ieſum adſtantem, ſed putabat hortulanum eſſe,eóq; rogabat eum, ſi ipſe ſuſtuliſſet Dominum,ut ſibi indicaret, ubi eum poſuiſſet,q;uo eum tolleret. Cui Dominus: Maria,ad quam uocem conuerſa agnouit eũ. Querıbunda enim continuo uerterat ſe & reſpectauerat,ſicubi uideret corpus Domini. Dicebat ergo illi: Raboni,& uolebat ipſum fortaſſe ampleсti, præ nimio ſcilicet amore eius & gaudio, q; rurſum carne præſentem uidiſſet. Verum Dominus cum uideret eã, carnalem ſui præſentiam plus æquo admirari,animum eius ad cœleſtia,amplexúsq; fidei erigere uolens, à tactu ſui eam repellebat, dicens: Noli me tangere,nondum enim aſcendi ad Patrem. Quaſi diceret: Ne putes q; carne præſentem uides,in hoc omnia te cõſecutam, dixi antea diſcipulis meis,q; expediret eis,ut abirem ad Patrem. Ad quem ubi aſcendero, mittam ſpiritum paracletũ uobis,& omnia perficiam. Hæc debetis expectare,& carnalem meam præſentiam tanti non facere,nolo igitur ut tu me modo tangas,ne carnali præſentiæ nimis addicaris,diſcere debes, fide poſt hac me regnantem in cæleſtibus ampleсti,quare abi potius & nuncia fratribus meis,qui & ipſi carnale uſque regnum expectãt,me ad Patrem meum & ueſtrum,ad Deum meum & ueſtrum aſcenſurũ. Vnde uobis ſpiritu meo adero,& ad fœlicitatem ueſtram omnia attemperabo,ne putent me corpore hic porro acturum,& carnaliter regnum Iſraelis reſtituturum. Cõſoletur autem uos,& ad optimam ſpem erigat, q; Pater & Deus meus, ueſter quoque Pater & Deus eſſe dignatur,apud quem utiq; impetrabo uobis omnia: Abijt itaq; hęc ad diſcipulos,& nunciauit illis quòd Dominum uidiſſet, & quæ ſibi dixerat. Hæc Iohannes, quibus conſonat Marcus ita ſcribens: Cum ſurrexiſſet autem IESVS mane primo die ſabbathi, apparuit primum Mariæ Magdalene, de qua eiecerat ſeptem Dæmonia, illa profecta nunciauit ijs, qui cum illo fuerant lugentibus & flentibus. Sed illi licet audiſſent Dominũ uiuere, & ab hac uiſum eſſe,non crediderunt. Lucas etiam meminit, Petrum ſepulchrum inuiſiſſe.

Noli me tangere,quia nondũ aſcendi ad Patrem.

Interea autem, & reliquæ mulieres, quæ cum Maria Magdalene, primum adfuerant, & perterrefactæ una fugerant, nihil cuiquam dicentes, animos reſumpſerunt, & reuerſæ ad monumentum, cupientes nimirum certiores de re tam ſtupenda reddi, fuerunt. Vbi ergo adhuc abeſſe corpus IESV uidiſſent, mente conſternabantur. Mox autem uiderunt duos uiros adſtantes in ueſtibus fulgurantibus. Matthæus unius tantum meminit, quia unus dũ
B taxat mulieribus loquebatur. Hic igitur pauefactis & uultus in terram declinantibus mulieribus dicebat: Nolite timere uos, ſcio enim quòd IESVM, qui crucifixus eſt, quæritis, nõ eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit. Venite,uidete locum, ubi poſitus erat Dominus, Matthęus. Quid quæritis uiuentem cum mortuis? non eſt hic, ſurrexit. Quaſi diceret: Et paulo ante adfuiſtis, uidiſtis ſepulchrum uacuum, audiſtis à me ſurrexiſſe Dominum, atque uiuere & uos præceſſurum in Galilæam. Quid igitur rurſum adeſtis, & uiuentem, inter mortuos quæritis? Non eſt hic, iterum dicimus, ſurrexit enim. Recordamini tandem eorum, quæ ipſe uobis prædixit, cum adhuc in Galilæa eſſet. Nempe quòd oportuerit filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi & reſurgere tertio die, Lucas. Cito igitur euntes, dicite diſcipulis eius, quod & antea mandaueram, ſurrexiſſe Dominum à mortuis, & præceſſurum uos in Galilæam, ubi eum uidebitis, ecce dixi uobis.

Secũdo adeũt ſepulchrum.

Recordatæ igitur uerborum Domini, Lucas, Digreſſæ à monumento celeriter cum timore & gaudio magno currebant, ut renunciarent diſcipulis eius, Matthæus, Illis undecim & cæteris omnibus, Lucas, Cum autem iſſent ad renunciandum, diſcipulis, ecce IESVS occurrit illis, dicens: Auete, illæ autem acceſſerunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Quibus ille: Nolite timere, ite & renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me uidebunt. Iterum uocat fratres ſuos, qui ſe paulo ante negauerant, ſic autem blandiens, ad ſpem regni ſui, erigere illos uolebat. Peculiariter tamen cognatos ſuos, qui per ægre alioqui ipſi fidem habuerant, confirmare hic iuſſiſſe Dominum quidam putant. Tangi uero ſe ab his Dominus paſſus fuit, quò certiores reſurrectionis ſuæ teſtes ad diſcipulos eſſent, Mariam autem Magdalenam, nimium ob præſentiam ſuam carnalem exultantem, uoluerat ad cæleſtia magis miranda prouocare, eóq; tangere ſe prohibuerat. At uero ut nondum habebant ſpiritu illuſtrata pectora Apoſtoli, ubi omnia à mulieribus audiuiſſent, uiſa eis fuerũt uerba mulierum deliramenta, neq; crediderunt illis, Lucas.

Tenent pedes Ieſu.

Apoſtoli non credunt.

C Eodem die uidendum ſeſe Dominus exhibuit & duobus diſcipulis petentibus Emauntē. Qui mox reuerſi ad diſcipulos Hieroſolymis congregatos undecim Apoſtolos & qui cum illis erant, narrauerunt eis quæ uiderant. Quibus illi uiciſſim narrabant, Dominū uere reſurrexiſſe, & apparuiſſe Simoni. Dum autem hæc loquerentur, & fores clauſæ eſſent, ſtetit Ieſus A ipſe in medio eorum, & pacem precatus, conſternatis adhuc animis, oſtēdit manus & pedes, cōtrectareq́; ſe & uidere iubebat. Expauefacti enim putabant ſe ſpiritum uidere. Deniq; comedit cum eis, ut uel ſic reſurrexiſſe ſe, illis perſuaderet. Poſtea donauit eis ſpiritum ſanctū, conſtituit Apoſtolos, donauitq́; mentem eis, ut ſcripturas intelligerent, agnoſcerentq́; ſic ſcriptū eſſe, eoq́; & ſic fieri oportuiſſe, ut Chriſtus pateretur, & reſurgeret à mortuis, tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum, in omnes gentes, initio facto ab Hieroſolymis, &c. Hæc Lucas & Iohannes habent, Marcus quoq; duorū meminit, quibus Dominus in uia uiſus fuit. Poſt octo uero dies, Thomæ cauſſa, ut uidetur, rurſum cōgregatis diſcipulis apparuit, ſtans in medio ipſorum, cum fores eſſent clauſę, tangendūq; ſe Thomę exhibuit, & reſurrectionem ſuam perſuaſit, Iohannes. Vndecim autem diſcipuli poſt hæc abierunt in Galilæam in montem ubi conſtituerat illis Ieſus. Cúmq; uidiſſent eum, adorauerūt eum, quidā autem dubitauerūt, quā poſtea incredulitatem eis exprobrauit, ut Marcus memorat. Hæc Domini apparitio illa inſignis uidetur fuiſſe, qua plus q̃ quingentis fratribus ſimul apparuit, cuius meminit Paulus. 1. Cor. 15. Antea tamen cum in Galilæam ueniſſent diſcipuli, & in mari Tyberiadis, hoc eſt, lacu Geneſar, piſcarentur, apparuit Simoni Petro, Thomę, Nathanaeli, & filijs Zebedæi, quam hiſtoriā Ioannes conſcripſit, addens ea tertia iam uice, diſcipulis Dominum apparuiſſe, nimirum congregatis. Ipſo ſcilicet die reſurrectionis ſemel, poſt octo dies iterum, & hac tertia uice, in piſcatione. Poſt hac reuerſi ſunt Ieruſalem, ubi iuſſit eos Dominus ſedere, donec uirtute induerentur ex alto, nam miſſurum ſe eis promiſſum Patris

D pollicebatur. Cúmq; ita per quadraginta dies, identidem conſpectus diſcipulis, & locutus de regno Dei fuiſſet, Luc. in Act. uolens tandem Patris dexterā petere, teſtatus ſibi omnē poteſtatem datam in cælo & in terra, Matth. iuſſit eos in uniuerſum mundum abire & prædicare Euangelion omni creaturæ Mar. & docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare, quæcunq; ipſe præcepiſſet. Quò uero animaret, ut q̃libet repugnante mundo, fortiter hæc mandata obirent. Adiecit: Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationē ſæculi. Matth. Tum ut ſimul oſtenderet, quanti ſua doctrina & Euangelion habendum ſit, affirmabat, quicunq; Euangelio credidiſſent, & ſuſcepto baptiſmo, id fuiſſent confeſſi, eos fore ſaluos: qui autem prædicato Euangelio non credidiſſent, fore condemnandos. Deniq; & magnam ſignorum uim, apud eos qui credidiſſent, ſecuturam promiſit.

Poſt hæc eduxit eos foras uſq; in Bethaniam, & ſublatis in altum manibus ſuis, benedixit eis. Et factum eſt, dum benediceret illis, receſſit ab eis, ac ferebatur in cælū. Luc. nubésq; ſubduxit illum ab oculis eorum. Act. Et ipſi adorato eo, regreſſi ſunt Hieroſolymam cū gaudio magno, & erant ſemper in templo, laudantes & benedicentes Deum, Luc. Poſtea accepto ſpiritu ſancto, in linguis igneis, Act. 2. egreſſi prædicauerunt ubiq; Domino cooperante, & ſermonē confirmante, per ſigna ſubſequentia. Finis.

Ad hunc modum, ordinanda mihi quidem hæc hiſtoria uiſa eſt, Eccleſiæ iudicent, ſed diligenter inter ſe Euangeliſtarum narrationibus collatis, & perpenſis. Illud quidem quod Matthæus ueſpera, monumentum adijſſe mulieres adſerit, reliqui Euangeliſtæ mane, facile conciliatur, cum cōſtet noctē, ueſperam in ſcripturis dici, ut factum eſt ueſpera, & mane dies unus. Vt igitur in nocte recte dicitur factum, quod factum eſt in termino noctis, ita quod mane, nōdū die pleno orto, hoc eſt, in fine ueſperæ factū eſt, recte dicitur factū in ueſpera. Ortū diei uidetur Matthęus eo ſignificaſſe, quod adiecit: quæ luceſcit in unam, id eſt, primā ſabbathorū, hoc eſt, primum diem ſeptimanæ. Mulierum ſedulitas & feruor, ut & Apoſtolę, ad Apoſtolos fuerint factæ, monet admirandæ gratiæ Dei, quæ continuo delectatur ex nouiſſimis primos facere, Notatur etiam, q̃ mire ſuis Deus proſpiciat, qui filio ſuo ab his mulierculis uoluerit neceſſaria uitæ miniſtrari. Reſurrexit Dominus cum terræ motu, ut & mortuus erat, ac paulo *Cum terræ motu ſurrexit* poſt ſpiritum ſanctum miſit, morte enim & reſurrectione eius, uirtute ſpiritus ſancti prædicatis, commouendus erat uniuerſus orbis. Angeli primi reſurrectionis præcones extiterūt, adeo ſuperat fides eius, omnem captum rationis humanæ. Veſtibus fulgurantibus apparuerunt, quo immortalitatis gloria repręſentaretur.

In hiſtoria bis mulieres ad ſepulchrum ueniſſe poſui, cauſſa eſt, quod Marcus ſcribit, cum pri

primum adfuiſſent,fugiſſe à monumento perterritas,neq; cuiquam quicquã dixiſſe. Matthæ
A us autem & Lucas ſcribunt,audito Angelo,cum timore & gaudio magno cucurriſſe etiam,
ut renunciarent diſcipulis. Bis igitur adfuerunt,primũ fugerunt territæ,& nemini quicq; di-
xerunt,ſecundo cum timore quidem, ſed ſimul gaudio abierunt celerrime,nuntiatum diſci-
pulis,quæ audierant. Id quod uſu ueniſſe mulierculis,adeo Domini amore flagrantibus, ac
ſimul propter incredulitatem trepidantibus,ſane uerisſimile eſt. Fraude Pontificum auerſa
fuit ueritas reſurrectionis Domini noſtri,à gente Iudaica,quia occæcandi & reijciendi erant.
Vt igitur ueritatis dilectionem reſpuerunt,ita miſſa illis fuit,efficax erroris operatio, licet hoc
commentum Pontificum,per ſe plus q̃ inane eſſet. Si enim dormierũt miniſtri cuſtodes, qui
uiderunt diſcipulos ſuffurari corpus Domini? Aut ſi quis illis poſtq̃ euigilarunt,narrauit,cur
non corpus ab illis repetierunt,quod utiq; perfacile eis fuiſſet, fretis, præter potentiam Præſi-
dis,tanto Iudæorum ad id fauore ac ſtudio?

Per totam uero hanc hiſtoriam uidemus Domini bonitatem, cum ſuorum incredulitate
mirifice certaſſe. Etenim cum ne Angeli quidem perſuadere illis reſurrectionẽ ſuam poterant,
exhibuit ipſe ſe uiuũ illis,multis argumentis,ut Lucas in Act. teſtatur,alloquutus eos fuit, non
uidendum ſolum,ſed & identidem tangendũ ſeſe præbuit,comedit unà,adhibuit teſtes mu
lieres,& diſcipulos quoſdam,quos ut & alijs ueritatem atteſtarentur,certos de ſua reſurrectio
ne reddidit,adeóq; nihil omiſit,quò illam credibilem ſuis redderet.

Certauit Chriſti bonitas cũ incredulitate diſcipulorum.

In fide nanq; reſurrectionis eius ſita eſt ſalus noſtra tota. Mortuus ſiquidem eſt, propter pec
cata noſtra,reſurrexit autem propter iuſtificationem noſtram. Ro. 4. Satisfieri pro peccatis no
ſtris oportebat,ideo mortuus eſt,ut autem iuſtificemur,opus ſpiritus eſt, qui gratiam Dei per
Chriſtum factam nobis perſuadeat,& fide ſyncera ita inſtruat,ut efficaciter illa ſeſe per dilecti-
onem exerat. Hoc ſpiritus regnantis iam Chriſti donum eſt,neq; potuit locuplete adeo orbi
cõtingere,niſi poſtq̃ deuicta morte & peccato,regnum ſanctorum ipſe iniuiſſet. Et quæ de-
mum fiducia in eum ut ſeruatorem, eſſe potuiſſet,ſi mortuus pro peccatis noſtris, in morte
hæſiſſet? Quis ſatiſfactum credere ſuſtinuiſſet, illo adhuc in carcere mortis detento,qui diſſo-
lutum debitum noſtrum ſeſe recepiſſet? Mori ergo oportuit eum, ut indignatio Dei à no-
bis ſubmoueretur,interiretq; & in nobis peccatum,reſurgere uero,ut per ſpiritũ eius, ad ima-
ginem ipſius continuo reformaremur,hoc eſt,iuſtificaremur.

In fide reſurrectionis ſita omnia.

Quiſquis igitur reſurrexiſſe à mortuis Dominum credit,& ſatiſfactum pro ſe, & ad beatã
uitã ſpiritu eius,ſeſe renouandum dubitare non poteſt,fiducia in Deũ certa & efficaci uiuet,ni
B hil ſibi à peccato,uel morte timens,peccatum autem cottidie mortificabit, ut cũ Chriſto ſuo,
peccato & ipſe mortuus,Deo uiuat. Hinc Petrus conſtare fœdus bonæ conſcientiæ erga De-
um,per reſurrectionem Ieſu Chriſti,qui eſt ad dexterã Patris,affirmat. De gratia ſiquidẽ Dei,
non niſi per fidem in Chriſtum certi eſſe poſſumus,iam, ut dixi, ſi nõ uictorem mortis,regna
re eum ad dexteram Patris,omnibus prælatum credamus,eo niti fides noſtra haud poterit.
Non ergo ab re fuit,tam diligẽter fidem reſurrectionis ſuæ aſtruere,neq; mirum,ſi natura ho-
minis difficile ad eam peruenire potuerit, & hodie poſſit,cum in hac nihil boni ſit,neq; ſegni
ter certe eam remorari & Satanas ſoleat,ut in qua nouerit,ſalutẽ hominũ totam eſſe ſitam.

Nouitas uitæ à fide reſurrectionis.

Singularis autem erga Petrum Domini gratia declarata eſt,cui licet ſe negaſſet, peculiariter
& annunciari ſuam reſurrectionem,& etiam ipſe apparere uoluerit,uti ex Luca & 1. Cor. 15. li
quet. Neq; ſane uulgaris fuit & Thomæ exhibita. In hiſtoria uero,quã Lucas de duobus diſci
pulis,qui Emauntem petierant,& Domino adiungente ſe illis,& tandem etiam reuelãte,pri
mum obſeruandum,q̃ utile ſit de rebus Chriſti loqui. Iſti enim & ſi nulla fere fide in Domi-
num reliqua,de geſtis tamen eius loquerentur,adiũxit ſe eis,& plenius de ſe edocuit, ac mox
aperte ſe illis rediuiuum agnoſcendum exhibuit. Ita non poterit Chriſti cognitio non plena
tandem contingere illis,qui auidè de ipſo & cum amore eius,cogitant & loquuntur.

Deinde expoſuit eis ſcripturas,exorſus à Moſe & omnibus Prophetis. Siquidem quicquid
uſpiam in ſcripturis,de miſericordia,bonitate & ſapientia Dei, tum de expiatione & purgati-
one peccatorũ ſcribitur,proprie Chriſto competit. Sic & poſtea, ubi cũgregatis omnibus ade
rat,mentem dedit eis,ut ſcripturas intelligerent,quas in ipſo oportuit impleri. Multa aũt aper
tiſſima oracula in Moſe,Prophetis & Pſalmis de Chriſto ſcripta ſunt,quę ſingula enumerare
& enarrare,proprium librum requireret. Cuiuſmodi autẽ ea loca,& qua ratione ſint à Domi
no hiſce duobus diſcipulis,tum adducta tum explicata,ex ijs,quæ ab ipſo de ſe & citata, & in-
terpretata Euangeliſtæ ſparſim memorant,quæq; ad adſtruẽdam fidem eius, Apoſtoli quoq;
ſuis ſermonibus,atque ſcriptis teſtimonia accerſiuerunt,cognoſcere licet. Neq; enim illa ſic de
Chriſto,& ijs,quæ paſſus eſt,atq; geſſit,proprie claréq; loquũtur, ut cõprehendi illis, teneriq;

Quæ in hiſtoria euntium in Emaus.

C poſſit animus ſpiritu dei uacuus. Cognitio Chriſti, cum uita æterna ſit, non poteſt humana facultate parari. Paulus inquit ὁ ψυχικὸς homo, quę ſpiritus diuini ſunt percipere nequit, atqui ſi certis ac irrefragibilibus humanę rationi teſtimonijs, probari poſſet, I E S V M D O M I N V M noſtrum, eſſe indubitatum Chriſtum, iam & homini, ſpiritus Dei inani, modo ſcripturas recipienti, id quod Iudęi faciunt, fides in Chriſtum perſuaderi poſſet, ipſéq; percipere, quæ ſic ſpiritus diuini ſunt, ut illis uita ſempiterna nitatur.

Proinde opus erat, ut ſeruator ipſe, diſcipulis ad intelligēdas ſcripturas, mentem aperiret, omnia ſiquidé de Chriſto dicta ſic habent, ut & in alios aliquatenus tum dicta uideantur, tum etiam quadrent. Diuus Paulus non dubitat, illud quod Abrahæ promiſſum fuit, per ſemen eius uniuerſis orbis nationes benedicendas, hoc eſt, diuinioribus cæleſtis patris beneficijs afficiendas, tanquam præcipuę lucis, ac firmitatis de Chriſto uaticinium, in teſtimonium Euangelij ſui identidem aduocare. Cum autem, per ſemen, ſcriptura non unum quempiam, ſed numeroſam aliquam ſobolem ac poſteritatem, ferme ſignificat, quam facile eſt Iudeo peruicaci & lubrico, ut omnis eſt impietas, iſtuc de Iiſraele, populo D E I, dictum eſſe contendere, per quos legis, cognitionis'q; diuinæ ſacratiſſimū beneficium ad reliquas gentes, partim peruenerit, partim prouenturum ſit. Porro ei, cui pater reuelare filium dignatus eſt, multo facilius eſt, uidere nequaquam opis eſſe humanæ, cuiquam diuinæ cognitionis legi'sq; donum cōferre, cum quicquid per hominem hic fiat, nihil niſi inanis queat plantatio eſſe atq; rigatio, duntaxat ubi defuerit incrementum ſpiritus. Vt igitur agnoſcet plurimos ex poſteris Abrahæ, ad id certe cooperatos fuiſſe, quo beata hæc cæleſtis ſapientiæ beneficentia ad gentes perueniret, haudquaquam tamen illos pręſtare potuiſſe, ut eam illæ perciperent, æque certo uidebit, quia ſpiritum ſempiternum, illi, quo ea ſolo percipitur, donare nequiuerunt. Hinc ducente ſpiritu patris ad C H R I S T V M ſeruatorem, ſemen illud germanum Abrahæ, per quod orbi ſalus contigit, mentem attollet, certo'q; agnoſcet, uni oraculum illud proprie competere.

In ſemine tuo benedicentur.

Haud aliter habet & locus ille ex promiſſione facta Dauidi. Item ille de propheta ex Iiſraele D excitando, quibus inter primora quoq; de C H R I S T O teſtimonia Apoſtoli utuntur. Nequit ſane quiſquā inficiari, ut illum aliquatenus, in alios quoq; Dauidis poſteros, ita hunc, in alios, uates etiam congruere, quod ſupra ſuis locis dixi, at ſimul perſpicuum fuerit ei, quē ad filium traxerit pater, unum eſſe ſeruatorem noſtrum, in quo tam illa Dauidi, quàm de propheta, promiſſa Iiſraeli, uere completa ſunt. Ad eundem omnino modum comparata ſunt, & illa inſignitæ authoritatis oracula, Chriſtum apertiſſime alioqui canentia Pſalmi ſecundi, Pſalmi centeſimi decimi, item Pſalmi ſupra centeſimum decimi ſeptimi, de regno atq; ſacerdotio Chriſti, ac eo quod unice ipſe dilectus Deo filius eſt. Omnia enim & in Dauidem, ſed ut ille Chriſti typus fuit, aliquouſq; quadrant, quod & ipſum ſuis locis oſtendi.

Nulli uero ſunt, qui minus cōuenire alijs uideri queant, quàm ille ex Ieſaia ſeptimo, de Immanuele, item ex eodem capite ſexageſimo primo, de unctione ſpiritus, atq; Euangelij prædicatione, quod C H R I S T V S ipſe in ſe complerū in ſynagoga teſtatus fuit, ſed ut & in his fuerunt, qui typum C H R I S T I prætulerunt, ita citra negotium euincet Iudæus, ex parte duntaxat, de alijs quoque eadem intelligi poſſe. Is autem qui ſpiritu iam doctus eſt, per unum mediatorem patri uiſum, omnia inſtaurare, & ab hoc, ut capite totius familiæ D E I deriuari, quicquid diuinioris benignitatis, ullis unquam mortalibus contiget, aut porrò continget, nihil addubitabit, utcunq; in multis aliqua C H R I S T I deliniata imago præceſſerit, atq; inde in eiuſmodi, dicta de Chriſto, non nihil, uel ex aliqua parte, quadrent, unum tamē Ieſum eſſe, in quo plane hæc omnia uera cernantur.

Vnde de Chriſto perſuaſerunt Apoſtoli.

Et hoc ſane ſpiritu freti Apoſtoli, tam multis perſuadebant, I E S V M, C H R I S T V M eſſe, quod ſolis utiq; ſcripturis inſtructi haudquaquam potuiſſent. Nam quęcunque de Chriſto pędicta adducere potuiſſent, ut illa etiam Iudęi in nullum alium torſiſſent, quemadmodum hodie plurima ſane loca, quę etiam in Chriſti typos aliquouſq; quadrant, nobiſcum fatentur in unum Chriſtum competere proprie, dicere tamē potuiſſent, non eſſe Chriſtum, hunc quem illi pędicabant, Ieſum, pręſertim cum tāta Iudęis per illum promiſſa ſit felicitas, quam nondum pęſtitā uidebant. Id quod ſane, non Iudęorum tantum, ſed & diſcipulorum, qui plurima à D O M I N O uiderāt patrata miracula, uitámq; geſtam innocentiſſime, planéq; diuinam, fidem uſq; remoratum fuerat, ut hodie pęcipuum eſt, quo carnalis ille Iiſrael in ſua cęcitate potiſſimum detinetur.

Propo

Propoſitionem itaque Apoſtoli ex ſcripturis adferebant, memorantes quæ de illo promiſſa
A leguntur, aſſumptionem autem, cum dicerent: Atqui hic Ieſus, eſt illud benedictum ſemen Abrahæ, ille in primis audiendus propheta D E I, ille beatus omnium inſtaurator filius Dauid, hanc, inquam, efficatia & energia probabant Spiritus ſancti. Sic cum uerbis, tum uita, nonnunquàm etiam miraculis de diuinitate illius corda auditorum peruincentes, ut ilico, iam & ipſi afflati eodem ſpiritu, & tracti à Patre, manus darent, Chriſtóque noſtro conſecrari ſeſe orarent. Hanc cœleſtis ſpiritus uirtutem exeruerat Petrus, cum oratione teſtimonióque ſuo de C H R I S T O, auditores compuliſſet continuo dicere: Viri fratres quid faciemus? Act. ſecundo. De hac eadem cum alias, tum multis ſane gloriatur poſteriore ad Corinthios tertio: Vbi memorat, ut ſe D O M I N V S miniſtrum dederit eſſe Noui Teſtamenti & ſpiritus, quo in corda illorum Chriſtum inſcripſiſſet, uiuámq; eos Chriſti Epiſtolam formaſſet.

Ex quibus cõſtet demõſtratio de Chriſto.

Proinde ei, qui ſyncere ſcripturas intelligere uolet, piéque illis uti, in primis orabit Chriſtum, ut ipſe mentem ſibi aperiat, cæleſtíque luce perfundat. Hæc enim ubi abfuerit, pernicies è ſcripturis referri poterit, fructus non poterit. Deinde dabit operam, ut loci cuiuſque hiſtoriam rite expendat, ut ſi quæ dicta de C H R I S T O, eius typis, prodromis, atque membris, aliquatenus quoque competat, id nullus inficietur, ne fidem ſcripturarum infirmet. Profecto graue eſt, ne dicã impiũ, quàm quidam ſcripturarum fidem labefactent, dum omnia recta nullis admiſſis, in quibus quæ CHRISTI ſunt, aliquatenus adumbrata præceſſerint, ad CHRISTVM ipſum rapiunt, & in quouis loco, quæuis prædicta, traditáque eſſe, contendunt. Non uideatur adeo indignum, iis partem elogiorum CHRISTI concedere, quibus ſeipſum CHRISTVS donauit tam largiter, benignámq; adeo ſui impertiuit partem ſpiritus.

Quibus opus ad intelligendum ſcripturas de Chriſto

Poſtremo fixum hoc ſemper in animo erit, I E S V M noſtrum eſſe uerbum D E I, per quod facta ſunt, fiúntque omnia, non conditione ſolum, ſed etiam gubernatione, tum quod Patrem nemo unquàm uidit, eáque omnia quæ de eo nobis reuelata habemus, per unigenitum, qui eſt in ſinu Patris, reuelata eſſe. Hunc deniq; eſſe, per quem uoluerit Pater inſtaurari perficíq; omnia, tam quæ in cælis ſunt, quàm quæ in terra. Eóque recte ipſum caput ſanctorum uocari, qui in illis, quæcunque laudata, ſolus efficit. Aeque Abraham & Dauid, ac quiſq; alius ſanctorum priſcorum dicere potuiſſet: Viuo iam non ego, ſed uiuit in me C H R I-
B S T V S, atque illud Paulus uere dixit.

Hæc itaque dum pia mens ſolida fide tenuerit, religioſáque animaduerſione expenderit, quicquid omnino in ſcripturis legerit, in eo ſtatim C H R I S T V M ſuum clariſſime cernet, ac quaſcunque laudes illa celebrat, propriiſſime eidem competere nihil dubitabit, ſic quocunque inciderit, manifeſta ſe de Seruatore ſuo oracula legere nihil dubitabit. Sic cum leget uerbo ex nihilo omnia condita, ſtatim hoc ipſum uerbum, eſſe Chriſtũ ſuum agnoſcet. Leget deinde terram inanem, uaſtam, horrendámque primum fuiſſe, ac poſtea ornatu ſuo per uerbum donatam, hinc ilico cogitabit, ſic quoque uacuum omnis boni eſſe hominem, antequàm per CHRISTVM, uirtutum decoris donetur. Incidet in illud: Ad imaginem DEI conditum hominem, continuo obuerſabitur menti CHRISTVS, qui uetus homo, ſolus imaginem illam perfectam exhibuit, eámque & electis, unus reſtituit. Tum occurret dictum illud Adæ de uxore, propter hanc relinquet homo patrem & matrem &c. mox ſpiritus, qui & Paulo hoc oſtendit, docebit, iſtuc nequaquàm in uulgaribus coniugibus rite impleri, ſed CHRISTVM demum ipſum uerum oſtendere ſuo ineffabili illo, qua complexus eſt eccleſiam, amore. Veniet poſthæc ad pœnam de peccato, Adæ & uxoris ſumptam, hæc ei illud CHRISTI munus prædicabit, quo ille igni ſæuerioris caſtigationis, peccatis repurgat ſanctos. Beneficia quæ mox expulſis ob peccata Paradiſo hominibus, partim promiſſa, partim exhibita fuere, omnia quoque in primis C H R I S T V M contemplandum offerent, quòd unus ille moderator & ſequeſter ſit, per quem ſancti, ut peccatorum ueniam, ita quæuis alia D E I beneficia percipiunt,

Quomodo Chriſtus in ſcripturis prædicatur.

Ad hunc modum, quicquid uſpiam beneficiorum D E I, quicquid uirtutum, quicquid in ſalutem hominum per quemcumque geſtum legerit homo ſpiritualis, id omne, uaticiniũ ſimul & præconiũ de CHRISTO illi erit. Facta ſunt per illũ, quod iterũ atq; iterũ memorandum eſt, omnia, omnia igitur illum, nempe fictorem ſuum, & cuius eſt, quicquid ſunt, ha-

C habét,aut poſſunt res uniuerſæ referant oportet,præſertim animo C H R I S T I uere
ſtudioſo. Sicut autem homines, alijs creaturis plus diuinitatis poſſident, maxime ſancti, ita
hij rebus alijs expreſſius C H T I S T I in ſe imaginem exhibent.Omnium autem ex=
preſſiſſime,qui cæteris hominibus,in ſortem diuinitatis euecti ſunt altius. Hinc eſt, ut quæ
D E I· Noah,Abraham,Iitzaak,Iaacob,Ioſeph,Dauide,Salomone,Chizkijah, Ioſchiah,a=
lijsq; primæ claſſis ſanctis,ac omni etiam populo D E I ſcriptura memorat, precipue de
C H R I S T O ab Apoſtolis atq; adeo à Chriſto ipſo,interpretata ſint. Etenim quo hij
maiora mortalibus beneficia preſtiterunt,eo luculentius C H R I S T V M omnis di
uinæ in homines beneficétię ſequeſtram,& promum,retulerunt. Propheta quemadmodũ
deo uſum in hiſce C H R I S T I ſui imaginem deliniare plenius,ita quæ de eo uoluit or
bi prædicare,in horum potiſſimum elogijs,ipſiſq; factis promiſſionibus,propoſuit,unde fa
ctum,ut cum huiuſmodi heroum laudibus tum promiſſis permixta fere ſint, quęcunq; ſacræ
literæ de C H R I S T O prædicant.Nam etiam in his rudimenta ſua, & uitia quędã,
omnia C H R I S T I habuerunt,non quidem illa tam auguſta,tam diuina,ut in Chri=
ſto omnium iſtorum præſtita eſt impletio,quid alioqui umbra differet à ueritate? Rudimen
ta tamen fuere,tenuéſq; inumbrationes.

Omnia Chriſtum referũt.

Quæcunq; ſiquidem de C H R I S T O ſcripturæ prædixerunt,hæc fere ſunt, gentes
quoq; ueritati adducturũ,ut q; uera iuſtitia,ita ſolida quoq; pace & felicitate donaturum in ſe
credentes.Horum,quamuis tenuem,umbram tamen, & imperfectam imaginem exhibuit,
populus Dei,uetus Iſrael,uetus Iehuda germanáq; Dauidis ſoboles.Nã per hos Dei cognitio
& plantata & prolatata fuit,etiam ad gentes,etſi eo latius,pleniúſq; quo propius uentum fuit
ad tempus C H R I S T I, qui nimirum impleturus omnia erat,quæcunq; unquam il
li populo,ſiue in Abraham,ſiue Iaacob,ſiue Iudach, ſiue Dauide,ſiue alijs, aut in cõmuni, o=
mnibus promiſſa diuinitus fuerunt.Hæc qui ſpiritu probe retractarit,tũ animo Chriſtum ar=
denti in ſcripturis uerſari uolet,facile ubiq; uidebit,quæ & qua ratione C H R I S T V S
D de ſe ſacra oracula diſcipulis ſuis,ex lege,pſalmis, & prophetis produxerit expoſuerit'q; . De
his dicam & in Iohanne aliqua,Chriſtiani iudicent,& unam cauſſa probe cognita,ac preci=
pue obſeruatis ijs teſtimonijs, quæ C H R I S T V M de ſe ipſo adduxiſſe Apoſtoli
memorant,& ipſi quoq; de eo citarunt. Indubie enim tam quæ hic C H R I S T V S cita=
uit apud diſcipulos,quibuſq; poſtea Apoſtoli,ad adſtruẽdum Euangelion cuius uſi fuerint,
eiuſdem monetę fuerunt,cuius eſſe uidetur,quæ apud Euangeliſtas & in ſcriptis Apoſtolicis
legimus.

Præterea in hac hiſtoria obſeruandum,quod cognito Domino, ilico hi duo regreſſi ad di
diſcipulos fuerunt,quamlibet ueſpera eſſet. Neq; enim poteſt Chriſtum non prædicare ardẽ=
tiſſime,qui uere eum agnouerit.

Quidam ſuperſtitionum defenſores,hinc probare conantur,unam ut uocãt ſpeciem, nẽ=
pe panis,in Euchariſtia præbendam laicis,quod Chriſtus panem ſolum, diſcipulis his dede=
rit,ut Lucas ſcribit. Sed ſi panis hic, Euchariſtia fuit, conſequetur ſine uerbis illis tranſubſtan
tiantibus,hic panem Domini fractum, eóq; omnino non fuiſſe tranſubſtantiatum, liceréq;
Euchariſtiã ſine illis uerbis celebrare,quod ipſi minime agnoſcunt,atq; ita ſua ipſi oppugnãt.
Sed mittamus nugatores,more ſuo panem benedixit hic Dominus,ut & fecit,cum quinque
& poſtea quatuor millia eſſet refecturus. Non intelligunt miſeri benedicere, & agere gratias,
idem eſſe,de quo ſupra.

Illa uero,quæ Iohannes memorat,amandatos diſcipulos ad prædicandũ, donatum ſpiri=
tum ſanctũ,ſigno flatus,datámq; facultatem peccata remittendi,explicata ſunt ſupra 16. in il=
lud: Et dabo tibi claues regni cælorum: Salutatio illa: Pax uobis, præterquam quod uul
garis Iudęis fuit,etiam hoc monet,firmã pacem,qua certi de gratia Dei ſumus,boni'q; omnia
conſulere poſſumus,certámq; felicitatẽ,quæ pacis nomine Ebræis ſignificatur, à ſolo Chri=
ſto dari.

In Galilęa uoluit potiſſimum Dominus ſe uiſendum ſuis exhibere immortalem, in qua
regione & antea lucem Euangelij potiſſimum effulgere placuerat. Viſum enim Deo fuit, ut
ita glorioſa hæc redderetur,quę per quam obſcura,antea fuerat,de quo ſupra capite .4. Ad Iu
dęam autem & Hieroſolymam redire ipſos uoluit, quia ex Tzion lex & de Ieruſalem uerbũ
Euangelij egredi debuit. Ieſchá. 2 Micah. 4. Tum ibi decebat glorificari Chriſtum, quod per
prędicationem Euangelij contigit,ubi ad mortem uſq; fuerat humiliatus. Vnde & cęlos in=
de uoluit petere,unde petierat ſupplicium,nempe è monte Oliuarum,cui Bethania adiacet.

Amanda=

Amandaturus autem ad prædicationem Euangelij dicebat diſcipulis: Data eſt mihi omnis
A poteſtas in cælo & in terra, quam quidem Apoſtoli diligenter ubiq; prædicarunt, memorantes illum cunctis principatibus, & poteſtatibus præfectũ, omniáq; ſubiecta eſſe pedibus eius. *Data mihi eſt omnis poteſt.* Huius ergo diſcipulos admonuit, quo alacrius Euangelion prædicandum ſuſciperent, cum eius ſe legatos agnoſcerent, qui omnium poteſtatem haberet, quem dubitare non poſſent, ſe nunq; deſerturum, aut paſſurum mali aliquid accidere, quamlibet contra mundus eſſet ſæuiturus. Ad idem & illud adiecit: Ecce ego uobiſcum ſum, uſq; ad conſummationem ſeculi. Quid enim deſit boni, aut adſit mali, ei qui continuo præſentem ſecum habeat eum, cui data eſt omnis poteſtas in cęlo & in terra? Etenim in hoc, mundum carne reliquit, & dexteram Patris, id eſt, inuiſibilem Dei maieſtatem petijt, ut ſpiritu ſuo adimpleret omnia. Iuxta illud Eph. 1. Suſcitauit eum ex mortuis, & ſedere fecit ad dexteram ſuam in cæleſtibus, ſupra omnẽ principatum & poteſtatem, & uirtutem & dominium, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in ſeculo hoc, uerum etiam in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedes illius, & eum dedit caput ſuper omnia ipſi Eccleſiæ, quæ eſt corpus illius, complementum, qui omnia in omnibus adimplet. O utinam hanc Domini noſtri præſentiam uere omnes agnoſceremus, & indubie nemo pro carnali eius præſentia digladiaretur.

Porro ex eo, q Dominus mandauit docere gentes, baptizantes &c. Anabaptiſtæ infantiũ baptiſmum fortiſſime oppugnare ſibi uidentur. Sed his reſponſum ſupra eſt, cap. 3. Sane dũ non habent locum, quo præcipitur, tantum doctos baptizare, nihil roboris ſuæ ſentẽtiæ hinc adferent. Etenim & nos docemus, antequ baptizemus. Iſtud autem: Baptizãtes in nomine Patris &c. explicatum eſt, eodem cap. Illud uero: quicunq; crediderit ſaluus erit &c. tractatum ſupra. 19. eſt. Item de ſignorum ui, qua mundo inuectum Euangelion eſt, dictum ſupra cap. 7. Notandum autẽ, quod ait eos qui crediderint, ſigna ſecuturos, quæ enumerat, nec addit quoslibet & ſemper, unde ſatis fuit, ad ueritatem huius promiſſionis, q ſigna iſta, initio Euangelij facta fuere.

Porro iam iam in cœlum aſcenſurus, ſublatis manibus benedixit ſuis, ut ſigno eo, benedictionis uerba, quibus indubie ea ipſis precatus fuit, quæ promiſerat, penitius diſcipulorũ cordibus inſiderent. Viſus deniq; eſt, Dominus in cælum ferri, & nubes ſubduxit eum ab oculis diſcipulorum. Cæleſtia enim iſta uiſibilia, omnem creaturam reliquam, magnitudine, uirtute, & perenni motu, infinito quodammodo ſuperant, ideo ſedes Dei dicuntur, qui tamen omnia implet, quæq; ad Deum concedere ſcriptura prædicat, ideo in cælum ferri, ſicut & de cælo uenire, quæ à Deo ueniunt, memorat, de quo ſupra cap. 3. Cælum ergo in quod Dominus
B noſter aſcendit, inuiſibilis Patris gloria eſt, & inacceſſa diuinitatis lux, ubi contemptus paulo ante & execratus filius hominis, in ſumma potentia, beatus regnat, habens ſubiecta uniuerſa, & ſpiritu ſuo apud electos inſtaurans, & perficiens omnia.

Cuius cum tandem fides facta diſcipulis eſſet, licet ex oculis Dominum amiſiſſent, cũ gaudio magno tamen regreſſi ſunt Ieruſalem, ſemper in templo laudantes & benedicentes Deum, donec iuxta mandatum Domini irent ubiq; prædicatum, ipſo cooperante & ſermonem eorum confirmãte ſequentibus ſignis. Sentiebãt tum uerum, quod Dominus eis dixerat, expedire ipſis, ut carne abiret. Dum carne eis adeſſet, carnales uſq; erant, & carnalia ſapiebant, ubi autem ſe carne eis ſubduxit, & ſpiritu adeſſe cœpit, gaudio ſolido affecti, ſumma cum alacritate, toti in prędicando & extollendo Deo erant, & quidem loco celeberrimo, nempe in tẽplo, donec patentiori & inſigniori uirtute ſpiritus Dei inſtructi, abirent prædicatũ ubiq; Domino cooperante, & ſermonem ipſorum ſequentibus ſignis magnifice confirmante.

Ita ſolida pietas, ſynceráq; fides, tum demum & nobis aderit, quando Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, pro peccatis noſtris mortuum, ad dexteram Patris in cœleſtibus omnibus imperantem, & ſalutem noſtram feliciſſime perficientem, adorauerimus, agnoſcentes ipſi à Patre omnium poteſtatem traditam, ipſi nos curæ eſſe, noſtrę deniq; ſalutis cauſſa ita regnare, & regnaturum, donec omnia ſubiecta, pedibus eius fuerint, & expurgato in electis omni peccato, deuictáq; morte, hoſte ultimo, Deus fuerit omnia in omnibus, tum & ipſe regnum ſuum intercedendi pro nobis peccantibus, à peccatis nos purgandi, contra Satanam defendendi, & à morte liberandi, Deo & Patri tradet, cum nimirum nihil peccati reliquum electis omnibus fuerit, pro quo intercederet, quo purgaret, aut cuius cauſſa Satanæ uel morti, contra nos aliqd pmitti poſſet, hoc beatũ & glorioſũ Chriſti filij ſui regnũ donet nobis optimus & clemẽtiſſimus Pater, plene agnoſcere, & ei ſaluãdos nos penitus offerre atq; cõſecrare, ut ſupna tantũ quęramus & curemus, ubi Chriſtus Rex noſter & ſeruator eſt ad dexterã Patris ſedens, nõ *Vnde ſolida pietas.*

terre-

terreſtria, nempe ut huc toti incumbamus, ut cæleſte hoc ſolum felix regnum, q̄ plurimis in-noteſcat, quā latiſſime ſerpat, communeq; fiat omnibus gentibus, ut ualedicant homines rebus huius ſæculi, in quibus etiam externi hominis felicitas fruſtra quæritur, ut bis inſanum ſit, quicquam ab illis interno homini expectare, uni uero Domino noſtro Ieſu Chriſto ſeſe dedant, & per omnia conſecrent. In eo ſiquidem uno complacitum Patri eſt, uniuerſam pleni-tudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga ſe, pacificans per ſanguinem crucis e-ius, per eundem, ſiue quæ in terra ſunt, ſiue quæ in cælis. Col. 1. Huic ſit gloria in ſæcula, Amē.

Hic tandem finem huic libro enarrationum in Matthæum præcipue, quanq; & Marci atq; Lucæ ſimul fere omnia explanarim, ịponere libet, Dominus cuius eſt, quicquid in his uere & pie ſcriptum eſt, efficiat, ut id fructum ſuum in gloriam Patris adferat, quicquid autem aſſutū eſt humanitus, donet, ut electi id agnoſcentes reſpuāt, quo ſancti in omnibus ſolam ſuam pa-ſtoris ipſorum unici uocem audiant, & audiant tanq; uocem eius, quo & ſequi eam libeat. Proinde oro & obſecro quotquot Chriſto nomen dederunt, nequicq; eorum, quæ nomine doctrinæ Chriſti Eccleſijs offeruntur, cauſſa & reſpectu miniſtrorum offerentium, uel amplectantur, uel reijciant, habeant potius Chriſti doctrinam tam ſanctā & deſyderabilem, ut quæ eius nomine obtruduntur, probent omnia, ne unquā uel faſtidio hominis, uerbum reſpuāt ſeruatoris ſui, uel admiratione hominis, pro uiuo uerbo Dei, inane hominis commen-tum & ſomnium adorent. Vtrunq; impietate plenum eſt, debetq; ab ijs qui De-um agnoſcunt, eſſe alieniſſimum. Nihil igitur citra excuſſum iudicium Chri-ſtiani admittant, uel repudient, ſed ante omnia orato à Patre ſpiritu profundorum Dei ſcrutatore, omnia religioſe cognoſcāt, excu-tiant, judicēt. Sic neq; humana pro diuinis unq; recipiēt, neq; diuina pro humanis reſpuent, ſed uerbum Dei, ut Dei, non hominum ſuſcipientes, fru-ctus uirtute ſpiritus, cumulatiſſime pro-ferent, & uidebunt homines bo-na illorum opera, coruſcan-te ſcilicet qua præ-diti ſunt, lampade fidei, pa-tremq; inde noſtrum cæleſtem, horum omnium authorem, glorifica-bunt, & ipſi ad credendum uerbo eius, ipſūq; ut Deum adorādum, allecti. Fiat Fiat.

Deo gratia.

A

C Vm eadem ferè dicta, factaqꝫ Domini noſtri Ieſu Chriſti, & non diſſimili hiſtoriæ filo conſcripſerint Matthæus, Marcus, & Lucas, neceſſariũ ſane fuerit ei, qui unius hiſtoriam ordine, & uerbotim enarrare uolet, ſimul & reliquorum duorũ hiſtorias explanare. Id animaduertens, Matthæi hiſtoriam, quæ mihi non tantũ eſſe fuſior, ſed certiorem quoqꝫ ordinem geſtorum Domini obtinere uiſa eſt, enarrandam ſuſcepi, ſuis in locis diligenter adductis, ſimul & explicatis, quæ Marcus & Lucas, uel eadem, uel ſimilia habent. Qua ratione factum eſt, ut Matthæi Euangelion enarrans præter unicum locum Marci, & paucula Lucæ, utriuſqꝫ Marci & Lucæ omnia, pariter explanarim. Ne igitur eadem ſine cauſſa repetam, indicabo tantum, quo in loco Enarrationum Matthæi, quę Marcus & Lucas memorarunt, ſingula explicauerim, tamẽ quæ ita habent propria, ut ea in Matthæo præterierim, paucis exponam. In Marco unus duntaxat locus eſt, in Matthęo prætermiſſus, ſed eum memorat & Lucas, quare in Luca ipſum enarrabo. Sunt qui Lucæ ordinem in memorandis geſtis ſeruatoris noſtri, ei quem obſeruarunt Marcus & Matthæus, tanq̃ certiorem, ac rebus magis reſpondentem, præferant, ſed profecto illi haud probe Matthæi hiſtoriam conſyderarunt, res enim ipſa diuerſum teſtatur. Quare ad filum Matthæi, nõ immerito Marcum, qui huius ſcripſit epitomen, & Lucam, qui non ipſe omnia, ut Matthæus conſpexit, ſed accepit ab ijs qui ea uiderunt, eiſqꝫ interfuerunt, deduxi. Sicut prorſus ei, qui uel Marcum, uel Lucam recte cupit intelligere, Matthæus quoqꝫ, omnium ut copioſior, ita & planior narrator conſulendus eſt. Sed quod ſæpe iam teſtatus ſum, qui nolet friuola ſectari, eum neceſſe eſt, de ſerie eorum, quæ omnes Euangeliſtæ digeſſerunt, haudquaq̃ ſolicitũ eſſe, Chriſtum ex ipſius dictis factiſqꝫ prædicare, inſtitutum eorum fuit, idqꝫ egregie, ſi rite modo perpẽdantur, præſtiterunt, etiam ſi non quo quæqꝫ dicta geſtaqꝫ ſunt, eo in literas ordine illa retulerint. Quod itaqꝫ Deus, qui non tam infinito q̃ nos melius nouit, quę ſcire ſaluti ſit, q̃ benigne eadem ſubminiſtrat, latere uoluit, ne præpoſtera, & inflandi q̃ ædificandi efficatiore curioſitate, peruestigemus. Diuinæ literæ, uiuendi non argutandi ſcientiam continent, quare is earũ doctior iudicandus eſt, qui uixerit innocentius, & erga quoſlibet officioſius. Id donet ſtudere omnibus ſapientia Dei, Chriſtus, cui uolo acceptum feratur, ſi cui ad huiuſmodi uitam, quæ

B ſola Chriſtianis digna & uere beata eſt, hæ lucubrationes quippiam contulerint, in hoc ipſo ualete.

EVANGELIVM SECVN DVM MARCVM.

CAPVT PRIMVM.

I Nitium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Prophetis.) Euangelion auſpicatur ab eo, quo iam Dominus, ut Chriſtus, & orbis ſeruator, hoc eſt, filius Dei, primogenitus ille, qui in omnibus Patri adeo probatur, ſicut & pleniſſime ipſum expreſſit, & in ſe exſcripſit, ut per eum ſic unice dilectum, fauorem & adoptionem reliqui electi conſequantur, manifeſtari cœpit. Ait ergo: Initium Euãgelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Prophetis, quod eſt: Inde initium deſcribendi dicta factaqꝫ Seruatoris, hoc eſt, renunciandi Euangelij facio, cum in Domino impleri cœperunt, quæ Prophetæ, quorum ſtatim oracula ſubijcit, prædixerunt, Ieſchaias & Maleaci.

Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuã ante te. Vox clamantis in deſerto: Parate uiam Domini, rectas facite ſemitas eius. Baptizabat Iohannes in deſerto prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum tota Iudæa regio ac Hieroſolymitæ, & baptizabantur omnes ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata ſua. Erat autem Iohannes ueſtitus pilis cameli, & zona pellicea circa lũbos ſuos, ueſcebaturqꝫ locuſtis ac melle ſylueſtri, & prædicabat dicens: Venit is qui fortior eſt me, poſt me, cuius non ſum idoneus, ut procũbens ſoluam corrigiam calciamentorũ. Ego quidem baptizaui uos aqua, ille uero baptizabit uos ſpiritu ſancto.

Et factum eſt in diebus illis, uenit Ieſus à Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt à Iohanne in
C Iordane. Et ſtatim cum aſcenderet ex aqua, uidit diſſindi cœlos, & ſpiritum quaſi columbam deſcendentem ſuper illum. Et uox facta eſt de cœlis: Tu es ille filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt.) Hæc ad uerbum explicata ſunt in Matthæo per totum caput tertium. Et Iohannis primo ab illo: Et hoc eſt teſtimonium, uſque ad illud: Poſtero die iterum.

Et continuo ſpiritus illum expellit in deſertum, & erat illic in deſerto dies quadraginta, & tentabatur à Satana, erátque cum feris, & Angeli miniſtrabant illi. Poſtquam autem comprehenſus eſſet Iohannes, uenit Ieſus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei, & dicens: Impletum eſt tempus, inſtátque regnum Dei, reſipiſcite & credite Euangelio. Cum ambularet autem iuxta mare Galilææ, uidit Simonem & Andream fratrem eius, iacientes retia in mare, erant enim piſcatores, & dixit eis Ieſus: Sequamini me, & faciam ut efficiamini piſcatores hominum. Ac protinus relictis retibus ſuis, ſequuti ſunt eum. Et progreſſus illinc puſillum, uidit Iacobum filium Zebedæi, & Iohannem fratrem eius, qui & ipſi in naui reconcinabant retia, ſtatimque uocauit illos. Et illi relicto patre ſuo Zebedæo in naui cũ mercenarijs, ſequuti ſunt eum. Et ingrediuntur Capernaum, & ſtatim ſabbathis ingreſſus in ſynagogam docebat. Et ſtupebant ſuper doctrina eius. Erat enim docẽs eos tanquàm authoritate præditus, & non ſicut Scribæ.) Iſta enarraui ſingula in Matthæum, capite quarto. Illud de authoritate Chriſti, & audientium ſtupore explanatum eſt Matthæi capite ſeptimo ſub finem.

Et erat in ſynagoga eorum homo obnoxius ſpiritui immundo, & exclamauit, dicens: Ah quid rei nobis tecum eſt Ieſu Nazarene? Veniſti ad perdendum nos? Noui te qui ſis, nimirũ ille ſanctus Dei. Et increpauit illum Ieſus, dicens: Obmuteſce, & exi ab homine. Et cum diſcerpſiſſet eum ſpiritus immundus, exclamaſſétque uoce magna, exijt ab eo. Et obſtupuerunt omnes, ita ut conquirerent inter ſe, dicentes: Quid eſt hoc? Quæ doctrina noua hæc? quia cum authoritate etiam ſpiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Emanauit autem fama eius ſtatim in totam undique regionem Galilææ finitimam, & protinus è ſynagoga egreſſi, uenerunt in domum Simonis & Andreæ, cum Iacobo & Ioanne. Socrus autem Si-
D monis decumbebat febricitans, & continuo dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam, apprehenſa manu eius, & reliquit eam febris ilico, ac miniſtrabat eis. Veſperi uero, cum occidiſſet ſol, afferebant ad eum omnes male habentes, & qui à Dæmonijs agitabantur. Et ciuitas tota congregata erat ad oſtium, & ſanauit multos, qui ægrotabant uarijs morbis, & Dæmonia multa eijciebat, & non ſinebat loqui Dæmonia quòd ipſum noſſent. Et mane multa adhuc nocte cum ſurrexiſſet, egreſſus eſt, & abijt Ieſus in deſertum locum, ibique orabat, & proſequutus eſt eum Simon, & qui cum illo erant, & cum inueniſſent eum, dicunt ei: Omnes te quærunt, & ait illis: Eamus in proximos uicos, ut & ibi prædicem, in hoc enim egreſſus ſum, & prædicabat in ſynagogis eorum, in tota Galilæa, & Dæmonia eijciebat.) Tractata ſunt ordine Matthæi octauo ab illo: Et cum ueniſſet Ieſus in domum Petri, uſque ad illud: Et cum audiſſet unus ſcriba.

Et uenit ad eum leproſus deprecans eum, eique ad genua accidens, ac dicens illi: Si uis, potes me mundare. Ieſus autem miſertus, protenſa manu tetigit illum, & dicit ei: Volo, mundus eſto. Et cum dixiſſet, ſtatim diſceſſit ab eo lepra, & mundatus eſt, & comminatus ei, ſtatim emiſit illum, dicitque ei. Vide ne cui quicquam dicas, ſed abi, teipſum oſtende ſacerdoti, & offer pro emundatione tui, quæ præcepit Moyſes in teſtimonium illis. At ille egreſſus cœpit prędicare multa, & diuulgare ſermonem. Ita ut iam non poſſet Ieſus manifeſte introire in ciuitatem, ſed foris in deſertis locis erat, & ueniebant ad eum undiq;.) Iſtuc expoſui Matthæi octauo ab eo: Et ecce leproſus accedens, ſtatim ab initio.

CAPVT SECVNDVM.

ET iterum intrauit Capernaum poſt dies aliquot, & auditum eſt, ꝙ in domo eſſet, & protinus congregati ſunt multi, adeo ut iam non caperent eos, nec illa loca quæ erant circa ianuam, & loquebatur eis ſermonem. Et ueniunt ad eum ferentes Paralyticum, qui à quatuor portabatur, & cum non poſſent appropinquare illi præ turba, nudauerunt tectum ædiũ, in quibus erat, perfoſſóque tecto, funibus demittunt grabbatum, in quo Paralyticus decumbebat. Cum autem uidiſſet Ieſus fidem illorum, ait Paralytico: Fili, remittantur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de ſcribis ſedentes, & cogitantes in cordibus ſuis: Quid hic ſic loquitur blaſphemias? Quis poteſt remittere peccata, niſi ſolus Deus? Et protinus ubi cognõuiſſet

uiſſet Ieſus ſpiritu ſuo,quod ſic cogitarent intra ſeſe,dicit illis: Quid iſta cogitatis in cordibus A ueſtris? Vtrum eſt facilius dicere Paralytico:Remittantur tibi peccata,an dicere, ſurge & tolle grabatū tuū & ambula? Vt autem ſciatis ꝙ filius hoīs habet poteſtatem in terra remittendi peccata,ait Paralytico : Tibi dico,ſurge ac tolle grabatum tuum,& abi in domum tuam · Et ſtatim ſurrexit,ſublatóque grabato,egreſſus eſt in conſpectu omnium , adeo ut ſtupeſcerent omnes , & glorificarent Deum dicentes : Nunquā ſic uidimus. Et egreſſus eſt rurſus ad mare,omniſque turba ueniebat ad eum,ac docebat eos· Et cum præteriret Ieſus, uidit Leui, Alphæi filium,ſedentem ad teloneum,& ait illi: Sequere me· Iſque ſurgens,ſequutus eſt eum. Et factum eſt,cum accumberet in domo illius,multi etiam Publicani,& peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius,erant enim multi qui ſequuti fuerant eum . Et ſcribæ ac Phariſæi cum uidiſſent eum capientem cibum cum publicanis & peccatoribus , dicebant diſcipulis eius: Quid eſt,quòd cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit? Hoc audito,Ieſus ait illis:Non opus habent qui ualent medico,ſed qui male habent. Non ueni ad uocandum iuſtos,ſed peccatores ad pœnitentiam . Et diſcipuli Iohannis ac Phariſæorum ieiunabant, ueniuntque & dicunt illi: Quare diſcipuli Iohannis & Phariſæorum ieiunant,tui autem diſcipuli non ieiunant? Et ait illis Ieſus: Num poſſunt filij thalami nuptialis,in quo cum illis ſpōſus eſt ieiunare? Quàm diu habent ſecum ſponſum,non poſſunt ieiunare. Venient autē dies,cum auferetur ab eis ſponſus,& tunc ieiunabunt in illis diebus. Et nemo aſſumentum panni rudis aſſuit ueſtimento ueteri,alioquin aufert ſupplementum eius nouum à ueteri, & peior ſciſſura fit. Et nemo mittit uinum muſtum in utres ueteres,alioqui diſrumpit uinum muſtum utres,& uinum effunditur,& utres pereunt,ſed uinum muſtum in utres nouos mitti debet.) Expoſui hæc omnia in Matthæum nono capite ab initio,ad illud uſque: Hæc cum illis loqueretur·

Et accidit,ut tranſiret ſabbathis per ſegetes,& cœperūt diſcipuli eius inter uiam uellere ſpicas,& Phariſæi dicebant ei.:Ecce cur faciunt ſabbathis quod non licet? Et ipſe ait illis: Nunꝗ legiſtis quid fecerit Dauid,cum opus haberet,& eſuriret ipſe,& qui cum eo erant? quomodo ingreſſus ſit in domum Dei ſub Abiathar principe ſacerdotum,& panes propoſitionis comederit,quos non licet edere niſi ſacerdotibus,& dederit etiam ijs qui ſecum erant? Et dicebat illis:Sabbathum propter hominem factum eſt,non homo propter ſabbathum . Itaque Dominus eſt filius hominis etiam ſabbathi.) Enarratum hoc eſt , Matthæi capite duodecimo ab initio.

B

CAPVT TERTIVM.

ET introiuit iterum in ſynagogam,& erat ibi homo areſactam habens manum , & obſeruabant eum,an ſabbathis ſanaturus eſſet eum,ut accuſarent illum. Et ait homini habenti manum areſactam:Surge in medium· Et dicit illis: Vtrum licet ſabbathis benefacere, an malefacere? Animam ſeruare,an occidere? At illi tacebant. Et cum circumſpexiſſet eos cum iracūdia,condoleſcens ſuper cæcitate cordis eorum,dicit homini:Extende manum tuam. Et extendit,& reſtituta eſt manus illius ſana,ut altera. Egreſſi uero Phariſæi,ſtatim una cum Herodianis conſilium inibant aduerſus eum,ut illum perderent. Ieſus autem cum diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare,& ingens multitudo à Galilæa ſequuta eſt eum,& ab Iudæa, & ab Hieroſolymis,& ab Idumæa,& trans Iordanem,& qui circa Tyrum habitabant ac Sidonem,hominū multitudo magna,qui cum audiſſent,quæ faciebat,uenerunt ad eum. Et iuſſit Ieſus diſcipulis ſuis,ut nauicula ſibi deſeruiret propter turbam,ne ipſum premerent. Multos enim ſanauerat,ita ut irruerent in eum,quò illum tangerent,quotquot affligebantur. Et ſpiritus immundi cum illum uidiſſent,procidebant ei,& clamabant dicentes: Tu es filius Dei, & uehementer interminabatur eis,ne ſe manifeſtum facerent.) Explicaui hæc Matthæi duodecimo , in illud: At progreſſus illinc uenit in ſynagogam,uſque ad illud:Tunc adductus eſt ad eum .

Et aſcendit in montem,ac uocat ad ſe quos uoluit ipſe,& uenerunt ad eum. Et fecit duodecim,ut eſſent ſecum,& ut emitteret eos ad prædicandum,útque haberent poteſtatem ſanandi morbos,eijciendique Dæmonia. Et impoſuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum filium Zebedæi,& Iohannem fratrem Iacobi,& impoſuit eis nomina Boanerges,quod eſt,filij tonitrui,& Andream,& Philippum,& Bartholomeum,& Matthæum, & Thomam , & Iacobum Alphæi filium,& Thaddæum,& Simonem Cananeum, & Iudam Iſcariotem , qui & prodidit illum.) Explanata ſunt in Matthæo quinto ab initio .

Et ueniunt in domum,& conuenit iterum turba,ſic ut non liceret illis uel panes edere , & cum audiſſent qui ad illum attinebant,exierunt ut manus inijcerent in eum. Dicebant enim,

in furorem uerſus eſt. Et ſcribæ qui ab Hieroſolymis deſcenderant, dicebant: Beelzebub ha-
C bet, & per Principem Dæmoniorum eijcit Dæmonia. Et ad ſe uocatis eis, in parabolis dice-
bat illis: Quomodo poteſt Satanas Satanam eijcere? Et ſi regnum aduerſus ſeſe diuiſum fue-
rit, non poteſt ſtare regnum illud, & ſi domus contra ſemetipſam diuiſa fuerit, nō poteſt ſta-
re domus illa, & ſi Satanas inſurrexit aduerſus ſemetipſum, ac diuiſus eſt, non poteſt ſtare, ſed
finem habet. Non poteſt quiſquā uaſa fortis, ingreſſus in domum illius, diripere, niſi prius
fortem alligarit, & tunc domum eius diripiet. Amen dico uobis: Omnia remittentur filijs
hominum peccata, & conuicia, quibuſcunque conuitiati fuerint. At qui conuitium dixerit in
ſpiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed obnoxius eſt ęterno iudicio. Di
cebant enim: Spiritum immundum habet. Et ueniunt mater eius & fratres, & foris ſtantes,
miſerunt ad eum qui euocarent eum, & ſedebat turba circa eum, dicuntque ei: Ecce mater
tua & fratres tui foris quærunt te. Et reſpondit eis dicens: Quæ eſt mater mea, & fratres mei?
Et cum circūſpexiſſet in circuitu circū ſe diſcipulos ſedentes, ait: Ecce mater mea & fratres mei.
Qui enim fecerit uoluntatem Dei, hic frater meus, & ſoror mea, & mater mea eſt.) Enarra
ui hæc omnia in Matthæum duodecimo ab eo: Tunc adductus eſt qui Dęmonio agitabatur,
uſq; in finem capitis.

CAPVT QVARTVM.

ET iterum cœpit docere iuxta mare, & congregata eſt ad eum turba multa, ita ut nauim
ingreſſus, ſederet in mari, & tota turba iuxta mare in terra erat, & docebat eos per para-
bolas multa, & dicebat illis in doctrina ſua: Audite, Ecce exibat ſeminator ad ſeminandum,
& accidit inter ſeminandnm, aliud quidem cecidit ſecus uiam, ueneruntque uolucres cœli &
comederunt illud. Aliud uero cecidit ſuper petroſa, ubi non habuit terram multam, & ſta-
tim exortum eſt, ꝙ non haberet altitudinem terræ, ſole autem exorto, æſtu affectum eſt, &
eo quòd non haberet radicem, exaruit. Et aliud cecidit in ſpinas, & ſuccreuerunt ſpinæ, ac ſuf
ſocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud ceci it in terram bonam, & dabat fructum
emergentem, atque creſcentem, & afferebat unum triginta, & unum ſexaginta, & unum cē-
tum, ac dicebat illis: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Cum autem cœpiſſet eſſe ſolus,
interrogauerunt eum hi, qui circum illum erant cum duodecim, de parabola, & dicebat eis:
Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, illis autem qui foris ſunt, per parabolas omnia
D fiunt, ut uidentes uideant, & non cernant, & audientes audiant, & non intelligant, nequan
Eſa. 6. do conuertantur, & remittantur eis peccata. Et ait illis: Neſcitis parabolam hanc? & quomo
do omnes parabolas cognoſcetis? Seminator ille ſermonem ſeminat. Iſti uero ſunt quorum
alij iuxta uiam dicuntur, ubi ſeminatur ſermo, & cum audierint, confeſtim uenit Satanas, &
aufert ſermonem, qui ſeminatus eſt in cordibus eorum. Et alij ſunt ſimiliter, qui in petroſa ſe
men excipiunt, qui cum audierint ſermonem, ſtatim cum gaudio accipiunt illud & non ha
bent radicem in ſe, ſed temporarij ſunt, deinde coorta afflictione aut perſecutione propter ſer
monem, confeſtim offenduntur. Et alij ſunt, qui in ſpinas ſemen excipiunt. Hi ſunt, qui ſer-
monem audiunt, & ſollicitudines ſæculi huius ac deceptio diuitiarum, cæterarúmque rerum
cupiditates introeuntes, ſuffocant ſermonem, ac redditur infructifer. Et alij ſunt qui in terrā
bonam ſemen exceperunt, qui audiunt ſermonem & ſuſcipiunt, & fructificant, ita ut aliud
granum adferat triginta, aliud ſexaginta, aliud centum.) Enarraui hæc in Matthæo capite
tertiodecimo ab initio uſque ad illud: Aliam parabolam propoſuit eis.

Et dicebat illis: Num lucerna incenditur ut ſubter modium ponatur, aut ſubter lectū? Non
ne ut ſuper candelabrum ponatur? Non eſt enim quicquā occultum, quod non manifeſte-
tur, neque fuit ſecretum, ſed ut in propatulum ueniat. Si quis habet aures ad audiendum, audi
at. Et dicebat illis: Videte quid audiatis. Qua menſura metimini, alij metientur uobis, & ad-
ijcietur uobis qui auditis. Qui enim habet, dabitur illi, & qui nō habet, etiam quod habet, au-
feretur ab eo.) Hæc expoſita ſunt Matthæi quinto in illud: Vos eſtis lux mundi. Hoc ſolum
prætermiſi: Qua menſura metimini, alij metientur uobis, & adijcietur uobis qui auditis. Et
ex hoc enim prouerbio, uoluit Dominus oſtendere, tanto plus nos ſupernæ ſcientiæ, ac inde
ōnimodę fœlicitatis percepturos, quanto & largiore fidei menſura animum audito uerbo ad
menſi fuerimus, & ex promptiore precandi Euangelij ſtudio, illud alijs cōmunicauerimus.
Vnde ſubijcit: Et adijcietur uobis qui auditis, id eſt, iuxta uulgatum prouerbium, quia beni-
gna auditionis menſura uerbis meis auſcultatis, unde indubie idem & fideliter prædicabitis,
uiciſſim bona menſura, uerum intellectum, & cœleſtem ſapientiam admetietur uobis Pater
ſupremus. Hæc uerbo attigi quoque in Matthæo ſeptimo in illud: Et qua menſura metimini,
folio

folio.75.B. De altero illo prouerbio: Nihil manet occultum, dictum quoque eſt in Matthæo decimo in illud: Nihil tectum.

A Et dicebat: Sic eſt regnum Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſemẽtem in terram ac dormiat, atque ille exurgat nocte ac die, ſegéſque germinet, ac ſurgat in altum, dum neſcit ille. Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentũ in ſpica, cum autem productus fuerit fructus, ſtatim mittit falcem, quoniam adeſt meſſis. Et dicebat: Cui aſſimilabimus regnum Dei? aut qua collatione conferemus illud? Eſt ſicut granum ſinapis, quod cum ſeminatum fuerit in terra, minus eſt omnibus ſeminibus quæ ſunt in terra, & cum ſeminatum fuerit, exurgit, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos ita ut poſſunt ſub umbra eius aues cœli nidificare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis ſermonem, pro ut poterant audire, ſine parabola uero non loquebatur eis, ſeorſim autem diſcipulis ſuis exponebat omnia.) Iſta ordine enarrata ſunt Matthæi tredecimo ab illo: Aliam parabolam propoſuit eis.

Et ait illis in die illo cum facta eſſet ueſpera: Tranſeamus in ulteriorem ripam. Et dimiſſa turba aſſumunt eum, ita ut erat in naui, ſed & aliæ nauiculæ erant cum illo. Et oritur procella uenti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens, & excitant eum, dicúntque illi: Præceptor, non eſt tibi curæ quod perimus? Et excitatus increpauit uentum, dixitque mari: Tace, obmuteſce, & conquieuit uẽtus, factáque eſt tranquillitas magna, & ait illis: Quid timidi eſtis adeo? Qui fit ut non habeatis fiduciam? Et timuerunt timore magno, dicebántque inter ſeſe: Quiſnam hic eſt, quia & uẽtus & mare obediunt ei.) Hęc explanaui Matthæi capite octauo in illud: Et cum eſſet ingreſſus nauem.

CAPVT QVINTVM.

ET uenerunt traiecto mari in regionem Gadarenorum, egreſſóque ei de naui, ſtatim occurrit è monumentis homo ſpiritui obnoxius immundo, qui domiciliũ habebat in monumentis. Et neque catenis quiſq; poterat eum ligare, propterea ꝙ cum ſæpe compedibus & catenis uinctus fuiſſet, diſcerptæ eſſent ab illo catenæ, & compedes eſſent comminutæ, neq; quiſquã ualuiſſet eum domare. Et ſemper die ac nocte in montibus & in monumentis erat clamans, & concidens ſeipſum lapidibus. Cum uidiſſet autem Ieſum eminus, cucurrit, & adorauit eum, & clamans uoce magna, dixit: Quid mihi tecum eſt Ieſu fili Dei altiſſimi? adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi ſpiritus immunde ab homine. Et

B interrogabat eum: Quod tibi nomen eſt? Et reſpondit, dicens ei: Legio mihi nomen eſt, quia multi ſumus. Et deprecabatur eum multum, ne ſe emitteret extra regionem. Erat autem ibi iuxta montes grex porcorum magnus paſcens, & deprecabantur eum omnes Dæmones, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et permiſit eis ſtatim Ieſus. Et egreſſi ſpiritus immundi, ingreſſi ſunt in porcos. Et ferebatur grex per præceps in mare. Erant autem ferme bis mille, & ſuffocati ſunt in mari. Porro qui paſcébant porcos fugerunt, & renunciauerunt in ciuitatem & in agros. Et egreſſi ſunt ad uidendum quid eſſet quod acciderat, & ueniunt ad Ieſum, & uident illum qui à Dæmonio uexabatur, ſedentem ac ueſtitum, & ſanę mentis, qui habuerat legionem, & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui uiderant, qualiter accidiſſet ei, qui Dęmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum, ut diſcederet de finibus ipſorum. Et cum ingreſſus eſſet nauim, rogabat illum qui fuerat à Dæmonio correptus, ut eſſet cum illo. Ieſus autem non permiſit eum, ſed ait illi: Abi in domum tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi Dominus fecerit, & miſertus ſit tui. Et abijt, & cœpit prædicare in Decapoli, quãta ſibi feciſſet Ieſus, & omnes mirabantur.) Expoſita ſunt Matthæi octauo in illud: Et cum ueniſſet in ulteriorem ripam.

Et cum traieciſſet Ieſus naui rurſus in ulteriorem ripam, conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et ecce uenit quidam Principum ſynagogæ, nomine Iairus, & cum uidiſſet eum, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens: Filiola mea in extremis eſt, oro, ut uenias, & imponas illi manus, ut ſalua ſit, & uiuet. Et abijt cum illo, & ſequebatur eũ turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quædam, quæ fuerat obnoxia profluuio ſanguinis annos duodecim, fueràtq; multa perpeſſa à compluribus medicis, & inſumpſerat omnia ſua, neq; quicq; adiumenti ſenſerat, ſed magis in deterius uenerat, cum audiſſet de Ieſu, uenit in turba à tergo & tetigit ueſtimentum eius, dicebat enim: Si uel ueſtimenta eius tetigero, ſalua ero. Et cõfeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis eius, & ſenſit corpore, ꝙ ſanata eſſet ab eo flagello. Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo cognoſcens uirtutem ex ſeſe prodiſſe, conuerſus in turba

aiebat: Quis tetigit ueſtimenta mea? Et dicebant ei diſcipuli ipſius: Vides turbam undiq; pre-
C mentem te, & dicis: Quis me tetigit? Et circumſpiciebat, ut uideret eam quæ hoc fecerat. Muli-
er uero timens & tremens, ſciens quod factum eſſet in ſe, uenit & accidit ei, dixitq; ei omnem
ueritatem. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te ſeruauit, uade cum pace, & eſto ſana a flagello
tuo. Adhuc eo loquente, ueniunt à Principe ſynagogæ, qui dicerent: Filia tua mortua eſt, quid
ultra uexas magiſtrum? Ieſus autem protinus audito ſermone qui dicebatur, ait principi ſyna-
gogæ: Ne metuas, tantummodo crede. Et non permiſit ut quiſquã ſe ſequeretur, præter Pe-
trum & Iacobum & Iohannem fratrem Iacobi. Et uenit in domum Principis ſynagogæ, ui-
détq; tumultum ac flentes & eiulantes multum, & ingreſſus, ait illis: Quid tumultuamini &
ploratis? Puella non eſt mortua, ſed dormit. Et irridebant eum. Ipſe uero eiectis omnibus, aſ-
ſumit patrem & matrem puellæ, & eos qui cum ipſo erant, & ingreditur eò ubi puella erat ia-
cens, & apprehenſa manu puellæ, ait illi: Talitha, cumi, quod eſt, ſi quis interpretetur, Puella,
tibi dico, ſurge. Et confeſtim ſurrexit puella, & ambulabat, erat enim annorum duodecim,
& obſtupuerunt ſtupore magno. Et præcepit illis uehementer, ne quiſquam id ſciret, & iuſſit
ut daretur illi quod ederet.) Hæc tractata ſunt Matthæi nono in illud: Hæc cum illis loque-
retur.

CAPVT VI.

ET egreſſus eſt illinc, uenitque in patriam ſuam, & ſequuntur eum diſcipuli ſui. Cumq; ad-
eſſet ſabbathum, cœpit in ſynagoga docere, multique audientes obſtupuerunt, dicentes:
Vnde huic hæc? & quæ eſt ſapientia, quæ data eſt illi? & uirtutes tales per manus eius efficiun-
tur? Nonne hic eſt faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioſe, & Iuda, & Simonis? Nonne
& ſorores eius hic nobiſcum ſunt? Et offendebantur per eum. Dicebat autem illis Ieſus: Non
eſt Propheta contemptus, niſi in patria ſua, & inter cognatos & in familia ſua. Et non poterat
ibi uirtutem ullam ædere, niſi q; paucos infirmos, impoſitis manibus ſanauit, ac mirabatur
propter incredulitatem eorum, & obambulabat per uicos undique circumiacentes docens.)
Hæc expoſui Matthæi tredecimo in illud: Et cum ueniſſet in patriam ſuam.

Et accerſit duodecim, cœpitque eos emittere binos, ac dabat illis poteſtatem aduerſus ſpiri-
D tus immundos. Et præcepit illis, ne quid tollerent in uiam, niſi uirgam tantum, non peram,
non panem, non in zona æs, ſed calciarentur ſandalijs, & ne induerentur binis tunicis. Et di-
cebat eis: Vbicunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis illinc. Et quicunq; nõ
receperint uos, neq; audierint uos, exeuntes illinc, excutite puluerem qui eſt ſub pedibus ue-
ſtris, in teſtimonium illis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrhis in die
iudicij, quã ciuitati illi. Et egreſſi prædicabant ut reſipiſcerent, & Dæmonia multa ejciebant,
& ungebant oleo multos ægros & ſanabant.) Explanata ſunt Matthæi decimo in illud: Et
accerſitis duodecim, & quæ ſequuntur. De illo præterea: Excutite puluerem in teſtimoniũ ſu-
per illos, quædam dicta ſunt Matthæi octauo in illud: Sed abi & oſtende te ſacerdoti.

Et audiuit Rex Herodes (innotuerat enim nomen eius) dicebátq;: Iohannes ille qui bapti-
zabat, reſurrexit à mortuis. & propterea uirtutes agunt in illo. Alij dicebant: Helias eſt, alij, ue-
ro dicebant: Propheta eſt, uel tanquã unus ex Prophetis. Cum audiſſet autem Herodes, ait:
Cui ego præcidi caput, Iohannes iſte eſt, ipſe ſurrexit à mortuis. Nam ipſe Herodes, miſſis ſa-
tellitibus manus iniecerat in Iohannem, & uinxerat eum in carcere propter Herodiadem u-
xorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam uxorem. Dicebat enim Iohannes Herodi: Non
licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem inſidiabatur illi, uolebátque occidere e-
um, nec poterat. Herodes enim metuebat Iohannem, ſciens eum uirum iuſtum ac ſanctũ,
& obſeruabat eum, auditóque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cum dies op-
portunus accidiſſet, cum Herodes in natalitijs ſuis cœnam faceret Primatibus ac Tribunis, &
Primoribus Galilææ, cúmque introiſſet filia ipſius Herodiadis, ac ſaltaſſet, placuiſſétque He-
rodi ac ſimul accumbentibus, Rex ait puellæ: Pete à me quod uis, & dabo tibi. Et iurauit il-
li: Quicquid à me petieris, dabo tibi uſque ad dimidium regni mei. At illa egreſſa dixit ma-
tri ſuæ, quid petam? Illa uero dixit: Caput Iohannis baptiſtæ. Et ingreſſa ſtatim cum feſtina-
tione ad Regem, petiuit, dicens: Volo ut protinus des mihi in lance caput Iohannis baptiſtæ.
Et dolore affectus Rex propter iuſiurandum, eóſq; qui ſimul accumbebant, noluit eam rej-
cere, & confeſtim Rex miſſo ſpiculatore, iuſſit inferri caput eius. At ille abijt, ac decollauit eũ
in carcere, & attulit caput eius in lance, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri ſuæ.
Quo audito, diſcipuli eius uenerunt, & ſuſtulerunt cadauer eius, poſuerúntque illud in mo-
numento. Et congregantur Apoſtoli ad Ieſum, ac renunciauerunt ei omnia, & quæ egiſſet,
quæq;

quæq; docuiſſent. Et ait illis: Venite uos ſoli ſeorſim in deſertum locum, & requieſcite puſil-
A lum. Erant enim qui uenirent & abirent multi, ac ne cibum quidem capere uacabat. Et abi-
it in deſertum locum nauigio ſeorſim. Et uiderunt eos abeuntes turbæ, & agnouerunt eum
multi, & itinere pedeſtri ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos, cõ-
ueneruntque ad illum.) Iſta explicata ſunt Matthæi quartodecimo ab initio.

Et egreſſus uidit turbam multam Ieſus, & affectu miſericordiæ tactus eſt erga eos, quia e-
rant uelut oues non habentes paſtorem.) Hoc enarraui etiam Matthæi nono in illud: Cũ
uidiſſet autem turbas.

Et cœpit illos docere multa, & cum iam multum diei præteriſſet, acceſſerunt ad eum diſci-
puli eius, dicentes: Deſertus eſt locus, & iam multum temporis effluxit, dimitte illos, ut abe-
ant in circumiacentes uillas, ac uicos, emántque ſibi panes, nam quod edant, non habent.
At ille reſpondens ait illis: Date illis uos quod edant. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducen-
tis denarijs panes, & demus illis quod edant? At ille dicit eis: Quot panes habetis? Ite & ui-
dete. Et cum cognouiſſent, dicunt: Quinque, & duos piſces. Et præcepit illis, ut accumbere
facerent omnes, diſtributis conuiuis in uiridi gramine. Et diſcubuerunt diuiſi in uiridaria, cẽ-
teni & quinquageni. Et cum accepiſſet quinq; panes, ac duos piſces, ſublatis in cœlum ocu-
lis benedixit, ac fregit panes, deditque diſcipulis ſuis, ut apponerent illis, & duos piſces diui-
ſit omnibus. Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt, & ſuſtulerunt fragmentorum duode-
cim cophinos plenos, & de piſcibus. Erant autem qui comederant circiter quinque millia ui-
rorum. Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos conſcendere nauim, ut præcederent tranſmiſſo ma-
ri Bethſaidam, dum ipſe dimitteret turbam. Et cum dimiſiſſet eos, abijt in montem ad o-
randum. Et cum ueſpera adueniſſet, erat nauis in medio mari, & ipſe ſolus in terra, uiditq; e-
os laborantes in remigando, erat enim uentus contrarius eis. Ac circa quartam uigiliam no-
ctis uenit ad eos, ambulans ſuper mare, & uolebat præterire eos. At illi ut uiderunt eum am-
bulantem ſuper mare, putauerunt ſpectrum eſſe, & exclamauerunt. Omnes enim uidebãt
eum, & conturbati ſunt, & ſtatim loquutus eſt cum eis, dixitque eis: Confidite, ego ſum,
ne terreamini. Et aſcendit ad illos in nauim, & conquieuit uentus, & uehementer ſupra mo-
dum intra ſe ſtupebant & admirabantur. Non enim intellexerant de panibus, erat enim
cor eorum obcæcatum. Et cum traieciſſent, uenerũt in terram Genezareth, & applicuerunt in
portum. Cúmque egreſſi eſſent de naui, continuo agnouerunt eum, ac percurrentes totam
undique regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui male habebant circumferre, cum au-
B diſſent eum illic eſſe, & quocunque introiſſet in uicos aut in ciuitates, aut in uillas, in plateis
ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut uel fimbriam ueſtimenti eius tangerent, &
quotquot tangebant eum, ſalui fiebant.) Omnia explicata ſunt Matthæi capite decimo-
quarto ab illo: Porro cum appetiſſet ueſpera, ad finem uſque capitis, & Iohannis ſexto.

CAPVT SEPTIMVM.

ET conueniunt ad eum Phariſæi, & quidam de ſcribis qui uenerant Hieroſolymis, & cũ
uidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius communibus manibus, id eſt illotis, edere panes,
incuſabant. Nam Phariſæi & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus, non capiunt cibũ,
tenentes inſtituta maiorum, & à foro uenientes niſi loti fuerint, non comedunt. Et alia mul-
ta ſunt quæ ſuſceperunt ſeruanda, nempe lotiones poculorum, & urceorum & æramento-
rum & lectorum. Deinde interrogant eum Phariſæi & ſcribæ: Quare diſcipuli tui non am-
bulant iuxta ritum traditum à maioribus, ſed illotis manibus edunt panem? At ille reſpon-
dens, dixit eis: Bene uaticinatus eſt Eſaias de uobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt: Populus hic Eſa. 29.
labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt à me, in uanum autem me colunt, docentes
doctrinas, præcepta hominum. Nam omiſſo præcepto Dei, tenetis conſtitutiones homi-
num, ablutiones urceorum & poculorum, aliáque ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis:
Bene reijcitis præceptum Dei, ut conſtitutionem ueſtram ſeruetis. Moſes enim dixit: Hono-
ra patrem tuum, & matrem tuam, & qui maledixerit patri uel matri, morte moriatur. Vos Exod. 20.
autem dicitis: Si dixerit homo patri uel matri corbam, quod eſt donum, quodcunque ex Deut. 5.
me, in tuum cedet commodum, & præterea non ſinitis eum quicquam facere patri ſuo,
aut matri ſuæ, & irritum facitis uerbum Dei per conſtitutionem ueſtram, quam tradidiſtis.
Et ſimilia huiuſmodi multa facitis. Et cum aduocaſſet ad ſe totã turbã, dicebat illis: Audite me
omnes & intelligite: Nihil eſt extra hominẽ introiens, in eũ, quod poſſit eum inquinare, ſed
quæ de hoĩe procedũt, illa ſũt quę inquinãt hominẽ. Siquis habet aures ad audiendũ, audiat.

C Et cum introiſſet in domum ſemotus à turba, interrogabant eum diſcipuli eius de ſimilitudine. Et ait illis: Adeo & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod omne foris introiens in hominem, non poteſt eum inquinare, quia non intrat in eius cor, ſed in uentrem, & in ſeceſſum exit, repurgans omnes eſcas? Dicebat autem, quod ab homine exit, illud inquinat hominem. Ab interioribus enim de corde hominum malæ cogitationes procedũt, adulteria, ſtupra, homicidia, furta, auaritiæ, fraudes, dolus, impudicitia, malus oculus, conuitia, ſuperbia, ſtulticia: Omnia hæc mala ab internis procedunt, & inquinant hominem. Et inde ſurgens, abijt in confinia Tyri, ac Sidonis, & ingreſſus domum, neminem uoluit ſcire, nec potuit latere. Mulier enim ſtatim ut audiuit de eo, cuius filiola habebat ſpiritum immundum, uenit & accidit ad pedes eius. Erat enim mulier Græca Syropheniſſa genere, & rogabat eum ut dæmonium eijceret de filia ſua. Ieſus autem dixit illi: Sine prius ſaturari filios. Nõ eſt enim honeſtum, ſumere panem filiorum, & proijcere catellis. At illa reſpondit, & dicit illi, etiã Domine, nam catelli quoq; commedunt ſub menſa de micis filiorum. Et ait illi: Propter iſtum ſermonem uade, exijt dæmonium à filia tua. Et cum abiſſet domum ſuam repperit dæmonium exiſſe, & filiam iacentem ſuper lectum. Et rurſum egreſſus de finibus Tyri ac Sidonis, uenit ad mare Galileæ per medios fines decapolis, & adducunt ei ſurdum, impeditæq; linguæ, & deprecantur eum, ut imponat illi manum, & cum apprehendiſſet eum de turba ſeorſim, miſit digitos ſuos, in auriculas eius, & ſputo emiſſo, tetigit linguam eius, ac ſuſpiciens in cælũ ingemuit & ait illi: Ephphatha quod eſt aperire, & ſtatim apertæ ſunt eius aures, & ſolutũ eſt uinculum linguæ eius, ac loquebatur recte ac præcepit illis, ne cui dicerent. Sed quo magis ille eis præceperat, hoc potius amplius prædicabant, & ſupra modum ſtupebant, dicentes: Bene omnia fecit, & ſurdos facit audire, & mutos loqui.) Totum hoc caput enarratũ eſt Mat. quintodecimo, ab initio, uſq; ad illud: Ieſus autem uocatis ad ſe diſcipulis.

CAPVT VIII.

IN diebus illis, cum turba admodum multa eſſet, nec haberent quod manducarent, accerſitis ad ſe Ieſus diſcipulis ſuis, ait illis: Miſericordia tangor erga turbam, quia iam triduo manent apud me, nec habent quod edant, & ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in uia. Quidam enim ex eis è longinquo uenerunt. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui: Vnde iſtos quis poterit hic ſatiare panibus in ſolitudine? Et interrogauit eos. Quot panes habetis? Illi uero dixerunt. Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Et acceptis ſeptem pa-
D nibus, cum gratias egiſſet, fregit, dedit'q; diſcipulis ſuis, ut apponerent, & appoſuerunt turbæ, & habebant piſciculos paucos, & cum benedixiſſet, iuſſit apponi & hos. Comederunt autẽ & ſaturati ſunt, ac ſuſtulerunt quæ ſuperfuerant, fragmẽtorum ſeptem ſportas. Erant autem qui comederant ferme quater mille, & dimiſit illos. Et mox ingreſſus in nauim cum diſcipulis ſuis, uenit in partes Dalmanutha.) Hæc tractata ſunt Matth. quintodecimo in illud: Ieſus autem uocatis ad ſe diſcipulis.

Et egreſſi ſunt phariſæi, cœperunt'q; diſputare cum illo, quærentes ab eo ſignum è cælo, tentantes eum, & cum ingemuiſſet ſpiritu ſuo dicit: Cur generatio hæc ſignum quærit? Amẽ dico uobis, ſi dabitur generationi huic ſignum. Et relictis illis, ingreſſus eſt rurſus nauim, abijt traiecto lacu. Et obliti fuerant ſumere panes, nec præter unum panem habebant ſecum in naui: Ac præcepit illis, dicens: Videte, cauete à fermento phariſæorum, & à fermento Herodis. Et diſputabant inter ſeſe, dicentes: Panes non habemus. Et eo cognito Ieſus dicit illis: quid diſputatis quod panes non habetis? Nondum animaduertitis nec intelligitis? Adhuc obcæcatum habetis cor ueſtrum? oculos habentes non cernitis, & aures habentes, non auditis, & nõ meminiſtis? Cum quinq; panes fregiſſem in hominum quinq; milia quot cophinos fragmẽtis plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei: Duodecim. Cum autem ſeptem in quatuor milia, quot ſportas ex reliquijs fragmentorum tuliſtis? Illi uero dixerunt: Septem. Et dixit illis: Qui fit ut non intelligatis? Et uenit Bethſaidam, & adducũt illi cæcum & obſecrant eum, ut illum tangeret. Et apprehenſa manu cæci, eduxit illum extra uicum, & cum expuiſſet in oculos illius impoſuiſſet'q; illi manus, interrogauit eũ, ſi quid uideret, & recepto uiſu, dicebat: Video homines, quoniã uelut arbores cerno ambulantes. Deinde rurſum impoſuit manus ſuper oculos illius & fecit ut uiſum reciperet, & reſtitutus eſt, ac denuo uidebat dilucide omnes, & dimiſit illum in domum ſuam, dicens: Neq; in uicum ingrediaris, neque dixeris cuiquam in uico. Et egreſſus eſt Ieſus & diſcipuli illius in uicos Cæſareæ, quæ cognominatur Philippi, & in

uia inter

uia interrogauit diſcipulos ſuos, dicens illis: Quem me dicunt homines eſſe? Illi uerò reſpõ-
A derunt: Iohannem baptiſtam, & alij Heliam, alij rurſus unum de numero Prophetarum. Et
ipſe dicit illis. At uos quem me dicitis eſſe? Reſpõdens autem Petrus, dicit illi: Tu es ille Chri-
ſtus. Et interminatus eſt eis, ne cui dicerent de ſe. Et cœpit docere eos, ꝙ oporteret filium ho-
minis multa pati, & repbari à ſenioribus, ſummiſꝙ; ſacerdotibus ac ſcribis, & occidi, & poſt
tres dies reſurgere, & aperte ſermonem loquebatur. Et apprehendit illum Petrus, cœpitque
increpare eum. At ille conuerſus, & intuitus diſcipulos ſuos, increpauit Petrum, dicens: Abi
poſt me Satana, quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Et cum ad ſe uo-
caſſet turbam unà cum diſcipulis ſuis, dixit illis: Quicunque uult ſequi me, abneget ſemeti-
pſum, & tollat crucem ſuam, ac ſequatur me. Nam quiſquis uoluerit animam ſuam ſeruare,
perdet eam. Quiſquis autem perdiderit animam ſuam cauſſa mea, & Euangelij, hic ſeruabit
eam. Quid enim profuerit homini ſi lucratus fuerit mundum totum, & animæ ſuæ iacturã
fecerit? Aut quid daturus eſt homo, quo repenſet animam ſuam. Quencunque enim pudu
erit mei, ac meorum ſermonum in generatione hac adultera & peccatrice, pudebit illius &
filium hominis, ubi uenerit in gloria Patris ſui cum Angelis ſanctis.) Iſta omnia ordine ex-
plicata ſunt, Matthæi ſedecimo ab initio, uſque ad finem capitis. Quanquã illud: Quemcũꝙ;
puduerit, tractatum ſit, & Matthæi decimo in illud: Qui confitebitur.

CAPVT NONVM.

ET dicebat illis: Amen dico uobis, ſunt quidam inter eos qui hic ſtant, qui non guſtabunt
mortem, donec uiderint regnum Dei ueniſſe cum uirtute.) Hoc enarraui in Matthæ-
um capite ſedecimo, in illud ſub finem: Amen dico uobis, ſunt quidam. folio. 141. C & D.

Ac poſt ſex dies aſſumit Ieſus Petrum & Iacobum, & Iohannem, & ſubducit eos in mõ-
tem excelſum ſeorſim ſolos, & transformatus fuit coram illis, & ueſtimenta illius facta ſunt
ſplendida, & candida ualde ueluti nix, quã candida facere non poteſt fullo ſuper terrã, & con
ſpectus eſt illis Helias cum Moſe, colloquebanturque cum Ieſu. Et reſpondens Petrus, dicit Ie
ſu: Rabbi, bonum eſt nos hic eſſe, & faciamus tabernacula tria, tibi unum, & Moſi unum,
& Heliæ unum. Non enim nouerat quid loqueretur, erant enim expauefacti. Et facta eſt nu
bes, quæ obumbrauit illos. Et uenit uox è nube, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum
audite. Et repente cum circumſpexiſſent, non amplius uiderunt quenquã, ſed ſolum Ie-
ſum eſſe ſecum. Porro cum deſcenderent de monte præcepit illis, ne cui dicerent ea quæ ui-
B derant, niſi cum filius hominis à mortuis reſurrexiſſet. Ac uerbum hoc tenuerunt apud ſeſe
inter ſeſe diſputantes, quid eſſet hoc, quod dixerat, è mortuis reſurgere, & interrogabant il
lũ dicẽtes: Quid eſt quod Scribæ dicunt, Heliã oportere uenire prius? Ille uero reſpõdens, di
xit illis: Helias quidem ubi uenerit, prius reſtituit omnia, & quemadmodum ſcriptum eſt
de filio hominis, ut multa patiatur, & contemnatur. Verum dico uobis Heliam ueniſſe, &
fecerunt illi quæcunque noluerunt, ſicut ſcriptum erat de illo.

Et cum ueniſſet ad diſcipulos ſuos, uidit turbam multam circum illos, & Scribas diſputã
tes cum eis. Et protinus uniuerſa turba cum uidiſſet eum, obſtupuit, & accurrentes ſaluta-
uerunt eum. Et interrogauit Scribas: Quid diſputatis inter uos? Et reſpõdens unus è turba,
dixit: Præceptor, adduxi filium meum ad te habentem ſpiritum mutum, & quandocunꝙ;
eum corripuerit, lacerat eum, atque ille ſpumat, ac ſtridet dentibus ſuis, & areſcit. Et dixi
diſcipulis tuis ut eijcerent, & non potuerunt. At ille reſpondens ei, dicit: O natio incredula,
quouſꝙ; apud uos ero? quouſꝙ; patiar uos? Adducite illũ ad me. Et adduxerũt illũ ad eũ. At uiſo il
lo, cõtinuo ſpiritus diſcerpebat eũ. Et prolapſus in terra uoluebatur ſpumãs. Et interrogauit
patrem illius: Quantum temporis eſt, quod hoc accidit ei? At ille dixit: A puero, & frequẽ-
ter illum & in ignem abiecit, & in aquas, quò perderet eum. Age ſi quid potes, ſubueni no
bis miſertus noſtri. Ieſus autem dixit ei: Illud ſi potes credere, omnia poſſibilia credenti. Et
confeſtim exclamans pater pueri cum lachrymis, dixit: Credo Domine, ſuccurre incredulitati
meæ. Cũ uidiſſet autem Ieſus, ꝙ turba ſimul accurreret, increpauit ſpiritum immundum, di-
cens illi: Spiritus mute, & ſurde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne poſt hac ingrediaris in illum.
Et cum clamaſſet ſpiritus, multũmꝙ; diſcerpſiſſet eum, exiuit, & factus eſt tanquã mortuus, a-
deo ut multi dicerent, mortuus eſt. At Ieſus correpta manu illius, erexit eum, & ille ſurrexit. Et
cum eſſet ingreſſus domum, diſcipuli illius interrogabant eum ſeorſim: Cur nos non qui-
uimus eijcere illum? Et dixit illis: Hoc genus nulla re poteſt exire, niſi per deprecationem &
ieiunium. Et illinc digreſſi iter fecerunt per Galilæam, nec uolebat ut quiſquam ſciret,
docebat enim diſcipulos ſuos, & dicebat illis: Filius hominis traditur in manus hominum,
&

C & occidēt eum, & occiſus tertio die reſurget. At illi ignorabant quod dixerat, & timebant eũ interrogare.) Hæc explanata ſunt ordine in Matth. decimo ſeptimo ab initio uſq; ad illud: Cum autem ueniſſet in oppidum

Et uenit Capernaum, & cum ueniſſet in domum, interrogauit illos, quid in itinere inter uos diſputabatis? At illi ſiluerunt. Nam inter ſe diſputauerant inter uiam quis eſſet maior. Et cum conſediſſet, accerſiuit duodecim, & dicit illis: Si quis uult primus eſſe, is erit omnium poſtremus, & omnium miniſter. Atq; arreptum puerum ſtatuit in medio illorum, & cum cœpiſſet illum in ulnas ſuas, dixit illis: Quiſquis unum ex talibus pueris receperit nomine meo, me recipit, & quicunq; me recipit, non me recipit, ſed eum qui miſit me.) Hæc omnia tractata ſunt, in Matthæo capite decimo octauo ab initio, uſq; ad illud, uæ mundo ab offendiculis. Prȩterea illud hic: Quiſquis unũ ex talibus pueris, expoſitũ eſt, & in decimo Matthȩi in illud: Qui recipit uos.

Reſpondit autem ei Iohannes, dicens: Præceptor, uidimus quendam nomine tuo eijcere dæmonia, nec ſequitur nos, & prohibuimus illum, propterea quod non ſequitur nos. At Ieſus ait, Ne prohibeatis illum. Nullus enim eſt, qui ſi fecerit uirtutem per nomen meum, poſſit cito male loqui de me. Qui enim non eſt aduerſus nos, pro nobis eſt. Quiſquis enim ad bibēdum dederit uobis calicem aquæ nomine meo, quod ſitis Chriſti, amen dico uobis, nequaquam perditurus eſt mercedem ſuam.) Explanatum, hoc inuenies infra in Luca cap. nono in illud: Reſpondens autem Iohannes.

Et quiſquis offenderit unum ex puſillis, qui confidunt in me, melius foret illi, ſi circundaretur ſaxum molare circa ceruicem eius, & abijceretur in mare. Et ſi tibi fuerit obſtaculo manus tua, amputa illam. Bonum eſt tibi mutilum ad uitam ingredi potius quàm duas manus habētem abire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et ſi pes tuus fuerit tibi obſtaculo, amputa illum. Bonum eſt ut ingrediaris ad uitam claudus, potius quàm duos pedes habens mittaris in gehennam, in ignē inextinguibilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et ſi oculus tuus tibi obſtaculo eſt, erue illum. Bonum eſt tibi ut luſcus introeas in regnum Dei potius quàm
D ut duos oculos habens mittaris in gehennam ignis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.) Hæc expoſui Matthæo capite decimo octauo in illud: Væ mundo ab offendiculis.

Nam omnis homo igne ſalietur & omnis uictima ſale ſalietur. Bona res eſt ſal cæterum ſi ſal inſulſus fuerit, per quod ipſum condietis? Habete in uobiſipſis ſalem & pacem habete inter uos inuicem.) Hoc enarratum eſt, Matthæi quinto in illud, Vos eſtis ſal terræ.

CAPVT DECIMVM.

ET cum inde ſurrexiſſet, uenit in fines Iudææ per regionem quæ eſt ultra Iordanem, & cõueniunt rurſum turbæ ad illum, & ſicut conſueuerat rurſum docebat eas: Et adeuntes Phariſæi interrogabant illum: Licet ne uiro uxorem repudiare? tentantes illum. At ille reſpondens, dixit illis: Quid uobis præcepit Moſes? At illi dixerunt, Moſes permiſit libellum repudij ſcribere, ac dimittere, & reſpondens Ieſus, dixit illis: Ad duriciam cordis ueſtri ſcripſit uobis præceptum iſtud, cæterum ab initio creationis maſculum & fœminam fecit illos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem & adhærebit uxori ſuæ, & fient duo caro una. Itaq; non iam ſunt duo, ſed una caro. Quod igitur Deus copulauit, homo non ſeparet. Et in domo rurſum diſcipuli illius eadem de re interrogauerunt illum. Et dicit illis: Quicũq; repudiauerit uxorem ſuam, & duxerit aliam, adulterium committit aduerſus illam. Et ſi mulier repudiauerit uirum ſuum & nupſerit alteri, adulterium committit. Et attulerunt ad illum pueros, ut tangeret illos, diſcipuli uero increpabant eos qui adducebāt. Cũ uidiſſet aũt Ieſus, indignatus eſt & dixit illis: Sinite pueros uenire ad me, ne prohibete illos, talium enim eſt regnum Dei. Amen dico uobis: Quicunq; non acceperit regnum Dei tanquam puer, haudquaquā ingredietur in illud. Et cũ cœpiſſet illos in ulnas, impoſitis manibus ſuper illos, benedixit eis. Et cũ exiret in uiā accurrit quidā ac genua flexit illi, & interrogabat eũ: Præceptor bone, qd faciā, ut uitā æternā poſſideā? Ieſus autē dixit illi: Cur me dicis bonũ? Nemo bonus, niſi unus, nēpe Deus. Præcepta noſti: Ne cõmittas adulteriũ, ne occidas, ne fureris, ne falſum teſtimoniũ dicas, ne fraudes, honora patrem tuum & matrem. At ille reſpondens, dixit illi: Præceptor hæc omnia ſeruaui ab adoleſcentia mea. IESVS autem intuitus illum, dilexit eum, & dixit illi: Vnum tibi deeſt, Abi, quæcunque habes uende, & da pauperibus, & habe-

&habebis theſaurum in cœlo,& ueni ſequere me,ſublata in humeros cruce. At ille moleſtia
A affectus propter ſermonem,diſcedebat mœrens,habebat enim poſſeſſiones multas. Et cum circumſpexiſſet Ieſus,dicit diſcipulis ſuis:Quàm difficulter hi qui pecunias habent in regnū Dei intrabunt.Diſcipuli uero obſtupuerunt ſuper uerbis illius. At Ieſus rurſum reſpondens, dicit illis:Filij,quàm difficile eſt eos,qui fiduciam habent in pecunijs,regnum Dei ingredi.Facilius eſt camelum per foramen acus ingredi,quam diuitem in regnum Dei ingredi. Illi uero ſupra modum admirati ſunt,dicentes intra ſeſe:Et quis poteſt eſſe ſaluus? Intuitus autem Ieſus illos,dicit:Apud homines impoſſibile,ſed non apud Deum, nam omnia poſſibilia ſunt apud Deum.Et cœpit Petrus dicere illi:Ecce reliquimus omnia,& ſecuti ſumus te. Reſpondens autem Ieſus,dixit:Amen dico uobis,nullus eſt qui reliquit domum,aut fratres,aut ſorores,aut patrem,aut matrem,aut uxorem,aut liberos,aut agros mea cauſſa & Euangelij,quin recipiat centupla,nunc in tempore hoc,domus,& fratres,& ſorores & matres, & liberos & agros cum perſecutionibus,ac in ſæculo uenturo uitam æternam.) Hæc tractata ſunt in capite decimonono Matthæi.

Multi autem primi,erunt poſtremi,& poſtremi,primi.Erant autem in uia aſcendentes Hieroſolymam,& præcedebat illos Ieſus,eråntque pauefacti,& ſequentes timebant. Et aſſumptis Ieſus rurſum duodecim,cœpit illis dicere,quæ ſibi euentura eſſent:Ecce aſcendimus Hieroſolymam,& filius hominis tradetur Principibus ſacerdotum & ſcribis,& condemnabunt eum ad mortem,& tradent illum gentibus,& illudent illi,& flagellabunt eum,& inſpuent in illum,& occident eum,& tertia die reſurget. Et accedunt ad eum,Iacobus & Iohannes filij Zebedæi,dicentes:Præceptor,uolumus ut quicquid petierimus,facias nobis·Ille uero dixit eis:Quid me uultis facere uobis?Illi uero dixerunt ei: Da nobis,ut unus tibi à dextris, & alter tibi à ſiniſtris ſedeamus in gloria tua. Ieſus autem dixit illis:Neſcitis quid petatis,poteſtis bibere poculum,quod ego bibo? & baptiſmate,quo ego baptizor, baptizari?At illi dixerunt ei: Poſſumus. Ieſus autem dixit illis:Poculum quidem quod ego bibo, bibetis, & baptiſmate, quo ego baptizor,baptizabimini,cæterum ſedere mihi à dextris ac ſiniſtris,non eſt meum dare,ſed ijs continget,quibus paratum eſt. Et cum audiſſent decem,cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne.Ieſus autem cum uocaſſet eos ad ſe,dicit illis:Scitis,ꝙ qui uidentur imperare gentibus,dominium exercent aduerſus illas.Et qui magnates ſunt inter eas,poteſtatem exercent in illas.Verum non ſic erit inter uos,ſed quicunq; uoluerit ex uobis fieri magnus inter uos,erit miniſter ueſter.Et quicunq; uoluerit ex uobis eſſe primus,erit omnium ſeruus.
B Nam & filius hominis non uenit ut ſibi miniſtraretur,ſed ut ipſe miniſtraret, ac daret animā ſuam redemptionem pro multis.Et ueniunt Hiericho,cúmq; egrederetur ab urbe Hiericho ac diſcipuli illius,& turba copioſa,filius Timei Bartimæus cæcus ſedebat iuxta uiam mendicās, & cum audiſſet, ꝙ Ieſus Nazarenus eſſet, cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Ieſu,miſerere mei.Et increpabant illum multi ut taceret,at ille multo magis clamabat:Fili Dauid miſerere mei.Et ſtetit Ieſus ac iuſſit illum uocari,& uocant cæcum,dicentes illi:Bono animo eſto, ſurge uocat te.Ille uero abiecto pallio ſuo ſurrexit,& uenit ad Ieſum.Et reſpondens, dicit illi Ieſus:Quid uis faciam tibi?Cæcus autem dixit ei:Rabboni,ut uiſum recipiam. Ieſus autem dixit illi:Abi,fides tua te ſaluum reddidit,ac protinus recepit uiſum,& ſequebatur Ieſum in uia.

Iſta expoſui in Matthæū cap.20.ab illo:Et aſcendens Ieſus Hieroſolyma, uſque ad finem capitis.

CAPVT XI.

ET cum appropinquant Hieroſolymis ad Bethphagæ & Bethaniam iuxta montem oliuarum,emittit duos è diſcipulis ſuis,& dicit illis:Abite in uicum qui contra uos eſt,& ſtatim ingredientes in illum inuenietis pullum alligatum,ſupra quem nullus hominum ſedit,ſoluite eum & adducite,Et ſi quis uobis dixerit: Cur facitis hoc?Dicite,ꝙ Dominus eo opus habet, & continuo illum mittet huc. Abierunt autem,& inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio,& ſoluunt illum,& nonnulli eorum qui illic ſtabant, dicebant illis: Quid facitis ſoluentes pullum?At illi dixerunt eis,quemadmodum præceperat Ieſus.& ſinebant illos.Et adduxerunt pullum ad Ieſum,& iniecerūt illi ueſtiměta ſua,ſeditq; ſuper illū.Multi uero ueſtimenta ſua ſternebant in uiam. Alij uero frōdes incidebāt ex arboribus & ſternebāt in uiā.Et q pręcedebāt,quiq; ſequebātur,clamabāt,dicentes: Hos anna,benedictus q uenit in noie Domini,Benedictū qđ uenit regnū in nomine Domini Patris noſtri Dauid, hos anna in altiſſimis:Et ingreſſus eſt Hieroſolymā Dominus & in templū,Et cū circūſpexiſſet omnia, iāq; tempus eſſe ueſpertinum,egreſſus eſt Bethaniam cū duodecim, & poſtero die cū exiſſet Bethania,eſurijt cúmq; uidiſſet arborem fici procul habentem folia,ueniebat ſi uidelicet inuě-

tu-

C rurus eſſet aliquid in illa. Et cum ueniſſet ad illam, nihil inuenit niſi ſolia. Non enim erat tem
pus ficorum. Et reſpondens Ieſus, dixit ficui, Ne poſt hac ex te in æternum quiſquam fructum
edat. Et audiebant diſcipuli illius, ueniuntq́ Hieroſolymam. Et ingreſſus Ieſus in templum,
cœpit eijcere eos, qui uendebant & emebant in tēplo, & menſas argentariorum, & ſellas uē-
dentium columbas ſubuertit, & non permiſit, ut quiſquam deportaret uas per templum, &
docebat, dicens illis: Nonne ſcriptum eſt, Domus mea domus precationis uocabitur omni-
bus gentibus? uos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum. Et audierunt ſcribæ principesq́
ſacerdotum, & quærebant quomodo illum eſſent perdituri. Timebant enim eum, quod to-
ta turba admirabatur doctrinam illius. Et cum ueſpera iam eſſet, egreſſus eſt Ieſus è ciuitate,
& mane prætereuntes, uiderunt ficum exaruiſſe radicitus, & recordatus Petrus, dicit illi: Rab-
bi, ecce ficus illa quā execratus es exaruit. Et reſpondens Ieſus, dicit illis: Confidite Deo, Amen
dico uobis quod quicunq; dixerit monti huic: Tollaris ac mittaris in mare, & non hæſitaue-
rit in corde ſuo ſed crediderit fore quod dixerit, erit illi quicquid dixerit. Propterea dico uobis
quæcunq; orantes petitis, credite quod accipitis, & erunt uobis. Et cum ſteteritis orantes, re-
mittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut & Pater ueſter, qui in cælis eſt, remittat uobis deli-
cta ueſtra. Et ueniunt rurſum Hieroſolymam, & cum ambularet in templo, ueniūt ad illum
principes ſacerdotum, & ſcribæ, & ſeniores, & dicūt illi: Qua autoritate hæc facis, & quis tibi
dedit autoritatem iſtam, ut iſta facias? Ieſus autem reſpondens, dixit illis: Quæram à uobis &
ipſe quiddam, & reſpondete mihi, & dicam uobis qua autoritate hæc faciam. Baptiſmus Io-
annis utrum è cælo erat, an ex hominibus? Reſpondete mihi. Et cogitabant apud ſe, dicen-
tes. Si dixerimus, è cælo, dicet: Cur igitur non crediditis illi? At ſi dixiſſent ex hominibus, ti-
mebant populum. Omnes enim habebant Ioannem, quod uere propheta fuiſſet. Et reſpon
dentes, dicunt Ieſu. Neſcimus. Et Ieſus reſpondēs dicit illis: Nec ego dicam uobis, qua autori
tate hæc faciam.) Totum hoc caput explicatum eſt, in 21. Matthæi, quanquam iſtuc: Et cū
ſteteritis orantes, uſq; ad illud: Veniūt rurſum Hieroſolyma, enarratū etiam ſit, in ſexto Mat.
in illud: Et cum oraueris.

CAPVT XII.

D ET cœpit illis per parabolas loqui. Vineam plantauit homo, & circundederat ſepem, & fo
derat lacum, & ædificauerat turrim, & elocauerat eam agricolis, & peregre profectus eſt
& miſit ad agricolas cum oportunum eſſet ſeruum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ.
At illi atreptum illum ceciderunt, ac remiſerunt uacuum. Et rurſum emiſit ad illos alium ſer-
uum, & illi coniectis in eum ſaxis comminuerunt illi caput, & remiſerunt contumelijs affe-
ctum. Et rurſum alium miſit, & illum occiderunt, multóſq; alios, hos quidem cædentes, illos
uero occidentes. Itaq; cum unum adhuc haberet filium ſuum dilectum, miſit etiam illum ad
illos poſtremum, dicens: Reuerebuntur filium meum. Illi uero agricolæ dicebant inter ſeſe:
Hic eſt hæres, uenite occidamus eum, & noſtra erit hæreditas. Et arreptum illum, occiderunt,
& eiecerunt e uinea. Quid igitur facturus eſt Dominus uineæ? ueniet & perdet agricolas, &
dabit uineam alijs. An ne hanc quidem ſcripturam legiſtis? Lapidem quem reprobauerunt ij
qui ædificabant, hic factus eſt caput anguli, à Domino factum eſt hoc, & eſt admirabile in o-
culis noſtris. Et quærebant eum conprehendere, & metuebant turbam, ſciebant enim quod
aduerſus ipſos parabolam dixiſſet.) Hæc explicata ſunt in Matth. uigeſimo primo capite
ab illo: Aliam parabolam audite, uſq; ad finem capitis.

Et relicto illo abierunt, ac mittunt ad illum quoſdam è phariſæis & Herodianis, ut eum ca-
perent ſermone. Illi uero cum ueniſſent, dicunt ei: Præceptor, ſcimus quod uerax es, & non
curas quenquam, non enim reſpicis perſonam hominum, ſed cum ueritate uiam Dei doces.
Licet cenſum Cæſari dare, an non? demus, an non demus? Ille uero ſciens illorum ſimulatio-
nem, dixit illis. Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut uideam. Illi uero attulerunt. Et
dicit eis: Cuius eſt imago hæc & inſcriptio? Illi uero dixerunt ei. Cæſaris. Et reſpondens Ieſus,
dixit illis: Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quę Dei ſunt Deo. Et admirati ſunt de eo. Et ue
niunt Sadducæi ad illum qui dicunt non eſſe reſurrectionem, interrogauerúntq; eum, dicen
tes: Præceptor, Moſes ſcripſit nobis, ſi cui frater moriatur, ac relinquat uxorem, & liberos non
relinquat, ut accipiat frater eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem fratres fue-
runt, ac primus accepit uxorem, iſq; moriens non reliquit ſemen, & ſecundus accepit illam,
ac mortuus eſt, & nec ipſe reliquit ſemen & tertius ſimiliter, & acceperunt eam ſeptem, nec re
liquerunt ſemen. Poſtremo uero omnium mortua eſt & uxor. In reſurrectione igitur, cum
reſurrexerint, cuius illorum erit uxor? Nam ſeptem habuerunt eam uxorem. Et reſpondens
Ieſus

Ieſus,dixit eis: An non propterea erratis,quod neſciatis ſcripturas,neque uirtutem Dei? Cũ enim à mortuis reſurrexerint,neque contrahunt matrimonium,neque nuptum dantur,ſed ſunt ue-
A lut Angeli qui in cœlis ſunt. Cæterum de mortuis quod reſuſcitantur,non legiſtis in libro Moſi, quomodo in rubo locutus ſit illi Deus,dicẽs:Ego ille Deus Abrahã,& Deus Iſaac,& Deus Iacob. Non eſt Deus mortuorum,ſed Deus uiuentium. Vos igitur multum erratis. Et cum acceſſiſſet quidam è ſcribis,& audiſſet eos ſimul diſputantes,uideretque quod bene reſpondiſſet eis, Interrogauit illum:Quod eſt primum omnium præceptorum? Ieſus autem reſpondit illi: Primum omnium præceptum eſt: Audi Iſrael,Dominus Deus noſter,Dominus unus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum,ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex tota mẽte tua, & ex totis uiribus tuis. Hoc eſt primum præceptum. Et ſecundum ſimile hoc eſt: Diliges proximum tuum,ut teipſum. Maius his aliud præceptum non eſt. Et dixit illi Scriba:Bene præceptor cum ueritate dixiſti,quod unus ſit Deus,& non ſit alius præter illum, quódque diligere eum ex toto corde,& ex tota intelligentia,& ex tota anima,& ex totis uiribus, ac diligere proximũ ut ſeipſum plus ſit quàm uniuerſa holocauſtomata & uictimæ. At Ieſus cum uideret quod cordate reſpondiſſet,dixit illi:Haud longe abes à regno Dei. Et nemo poſt illa audebat illum interrogare. Et reſpondens Ieſus dicebat,docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ,Chriſtum eſſe filium Dauid?nam ipſe Dauid dixit afflatus ſpiritu ſancto: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris mihi. Donec poſuero inimicos tuos,ſcabellum pedum tuorum. Ipſe ergo Dauid uocat eum Dominum,& unde filius eius eſt?) Iſta explanaui in Matthæo capite uigeſimo ſecundo ab illo: Tunc abeuntes Phariſæi &c. ad finem uſque capitis.

Exodi. 3. Leuit. 19. Pſal. 109.

Et plæraque turba audiebat illum libenter,& dicebat illis in doctrina ſua: Cauete à Scribis, qui amant ſtolati obambulare,& amant ſalutationes in foris, primáſque ſellas in congregationibus,& primos accubitus in cœnis,qui deuorant domos uiduarum,& ſub prætextu longas faciunt preces,iſti accipient grauiorem damnationem.) Explanata ſunt Matthæi uigeſimo tertio ab initio.

Et cum ſederet Ieſus ex aduerſo gazophilacij,ſpectabat quomodo turba mitteret æs in gazophilatium. Et multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, miſitque minuta duo,quod eſt quadrans. Vocatiſque ad ſe diſcipulis ſuis,dicit illis: Amen dico uobis,quod uidua hæc pauper plus miſit,quàm omnes qui miſerunt in gazophilatium. Nã omnes ex eo quod ipſis ſupererat,miſerunt. At hæc è penuria ſua omnia quæcunque habebat,miſit totam ſubſtantiam ſuam.) Tractatum hoc eſt in Matthæo uigeſimotertio proxime ſub finem.

B

CAPVT XIII.

ET cum exiret è templo,dicit illi quidam è diſcipulis illius: Præceptor,uide quales lapides, & quales ſubſtructiones. Et Ieſus reſpondens,ait illi: Vides has magnas ſubſtructiones? Non relinquetur lapis ſuper lapidem,qui non diruatur. Et cum ſederet in monte oliuarum è regione templi, interrogabant illum ſecreto Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas: Dic nobis quando hæc erunt,& quod ſignum eſt,quando hæc omnia ſint conſummanda? At Ieſus reſpondens illis,cœpit dicere: Videte,ne quis uos fallat. Multi enim uenient in nomine meo,dicentes: Ego ſum Chriſtus,multóſque decipient. Cum autem audieritis bella, & rumores bellorum ne turbemini,oportet enim fieri,at nondum finis. Inſurget enim gens aduerſus gentem,& regnum aduerſus regnum. Et erunt terræmotus in ſingulis locis, & erunt fames ac turbationes initia dolorum hæc. Sed cauete uos uobis. Tradent enim uos in concilia, & in ſynagogas,cædemini,& ſub Præſidibus ac Regibus ducemini propter me in teſtimonium illis. Et apud omnes gentes oportet prius prædicare Euangelium. Cum autem duxerint uos tradentes,ne præcogitetis quid dicturi ſitis,neque meditemini,ſed quicquid datum fuerit uobis in illa hora,hoc loquamini. Nõ enim eſtis uos qui loquimini,ſed ſpiritus ſanctus. Traditurus eſt autem frater fratrem in mortem,& pater filium,& inſurgent filij aduerſus parentes,ac morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Sed qui perſeuerauerit uſque in finem,hic ſaluus erit. Porro cum uideritis abominationem deſolationis,de qua dictum eſt à Daniele Propheta,ſtãtem ubi non oportet,qui legerit,intelligat. Tũc qui fuerint in Iudæa,fugiant ad montes. Qui uero fuerit in tecto, ne deſcendat in domum, nec ingrediatur ut quicquã tollat è domo ſua. Et qui fuerit in agro,ne reuertatur ad ea quæ reliquit à tergo,ad tollendum pallium ſuum. Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus. Sed orate, ne fiat fuga ueſtra hyeme. Erunt enim dies illi talis afflictio, qualis non fuit à primordio rerum conditarum,quas condidit Deus,uſque ad hoc tempus,nec futura eſt. Et niſi Dominus abbreuiaſſet dies,haudquaquã salua fuiſſet uniuerſa caro. Sed propter electos quos

Dan. 9.

elegit,abbreuiauit dies. Ac tum ſi quis uobis dixerit:Ecce hic Chriſtus,ecce illic,ne credatis. E-
C xorientur Pſeudochriſti,& Pſeudopropheta,& ædent ſigna ac prodigia,ad decipiendum,
ſi fieri poſſit,etiam electos. Vos autem cauete,ecce prædixi uobis omnia. Cæterum in illis die
ebus poſt afflictionem illam ſol obtenebrabitur,& Luna non dabit ſplendorem ſuum,& ſtel
læ cœli decident,& uirtutes quæ in cœlis ſunt,concutientur. Et tunc uidebunt filium homi-
nis uenientem in nubibus,cum poteſtate multa & gloria,& tunc mittet Angelos ſuos,& ag-
gregabit electos ſuos à quatuor uentis,à ſummo terræ uſq; ad ſummum cœli. A ficu uero di-
ſcite ſimilitudinem,cum ramus eius iam tener fuerit,produxeritq; folia,ſcitis q prope ſit æſtas.
Sic & uos cum hæc uideritis fieri,ſcitote q prope ſit in foribus. Amen dico uobis, q non præ-
teribit generatio hæc,donec omnia hæc facta fuerint. Cœlum & terra præteribunt,ſed uerba
mea non præteribunt. Cæterum de die illo ac tempore nemo nouit,ne Angeli quidem qui in
cœlo ſunt,nec ipſe filius,ſed ſolus Pater. Cauete,uigilate & orate,neſcitis enim quando tem-
pus ſit. Sicut homo qui peregre agit relicta domo ſua,deditq; ſeruis ſuis ſubſtantiam ſuam,ac
ſuum cuiq; opus,& ianitori mandauit ut uigilaret. Vigilate igitur,neſcitis enim quando do-
minus domus uenturus ſit,ſero,an medio noctis,an in gallicinio,an diluculo,ne ſi uenerit re-
pente,offendat uos dormientes. Cæterum quæ dico uobis,omnibus dico,uigilate.) Totū
hoc caput tractatum eſt Matthæi uigeſimoquarto. At illud: Cœlum & terra tranſibunt &c.ex
plicatum etiam eſt Matthæi quinto in illud:Donec prætereat cœlum & terra. Item illud: Ca-
uete uobis,uſq; ad hoc:Porro cum uideritis abominationem,enarratum eſt Matthæi decimo
in illud: Cauete ab hominibus.

CAPVT XIIII.

ERat autem Paſcha,& azimorum dies futuri poſt biduum. Et quærebant ſummi ſacerdo
tes & ſcribæ,quomodo eum per dolum comprehenſum occiderent. Dicebāt autem:Nō
in die feſto,ne tumultus fiat populi. Et cum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi,accum-
bente eo,uenit mulier habens alabaſtrum unguenti nardi piſticæ precioſæ,& comminuto a-
labaſtro,effudit illi in caput. Erant autem quidam qui indignarentur apud ſeſe,ac dicerent:
Ad quid perditio hæc unguenti? Nam poterat hoc uendi pluris quā trecentis denarijs,ac dari
pauperibus. Et infremuerunt aduerſus illam. At Ieſus dixit:Sinite illam,cur illi moleſti eſtis?
bonum opus operata eſt erga me. Semper enim pauperes habetis uobiſcum, & quandocūq;
D uolueritis,poteſtis illis benefacere,me uero non ſemper habetis,quod potuit,hæc fecit,præue
nit ut ungeret meum corpus ad ſepulturam. Amen dico uobis,ubicunq; prædicatum fue-
rit Euangelium hoc in totum mundum,etiam hoc quod fecit hæc,dicetur in memoriam iſti
us. Et Iudas Iſcariotes,unus è duodecim,abijt ad ſummos ſacerdotes ut proderet eum illis.
Quo audito,illi gauiſi ſunt, & polliciti ſunt ei pecuniam ſe daturos. Et quærebat quomodo
oportune illum traderet. Ac primo die azymorum,cum Paſcha immolarent,dicūt illi diſci-
puli ſui: Vbi uis ut abeamus & paremus ut edas Paſcha? Et emittit duos è diſcipulis ſuis,& di-
cit illis: Ite in ciuitatem,& occurret uobis homo,hydriam aquæ baiulans,ſequimini illum,&
quocunq; ingreſſus fuerit,dicite patrifamilias: Magiſter dicit,ubi eſt diuerſorium, ubi Paſcha
cum diſcipulis meis edam? Et ille uobis oſtendet triclinium magnum, ſtratum,paratum,illic
parate nobis. Et exierunt diſcipuli eius,& uenerunt in ciuitatem,& repererunt quemadmo-
dum dixerat illis,parauerūtq; Paſcha. Et cum ueſpera iam eſſet,uenit cum duodecim. Et cū
accumberent,ederentq;,dixit Ieſus: Amen dico uobis,unus ex uobis proditurus eſt me,qui e-
dit mecum. At illi cœperunt eſſe mœſti,ac dicere illi ſingulatim: Num ego? & alius,num ego?
Ille uero reſpondens,dixit illis: Vnus è duodecim qui intingit mecum in catinum. Filius qui-
dem hominis uadit,ſicut ſcriptū eſt de illo,ſed uæ homini illi,per quē filius hōis proditur. Bo
num erat illi,ſi natus non fuiſſet homo ille. Et edentibus illis,ſumpto Ieſus pane,cum benedi
xiſſet,fregit & dedit illis,ac dixit: Sumite,comedite,hoc eſt corpus meum. Et accepto pocu-
lo,cum gratias egiſſet,dedit illis,& biberunt ex eo omnes,& dixit illis: Hic eſt ſanguis meus
noui teſtamenti,qui pro multis effunditur. Amen dico uobis,poſthac non bibam de fructu
uitis,uſq; ad diem illum cum illud bibero nouum in regno Dei. Et cum hymnum dixiſſent,
exierunt in montem oliuarum. Et dicit illis Ieſus: Omnes offendiculū patiemini propter me
in nocte hac,quia ſcriptum eſt: Percutiam paſtorem,& diſpergentur oues. Sed poſteaq̃ reſur
rexero,præcedam uos in Galilæam. Petrus autem dixit illi: Etiam ſi omnes offēdiculum paſ-
ſi fuerint,at non ego. Et dicit illi Ieſus: Amen dico tibi,q hodie in nocte hac,priuſq̃ bis gallus
cecinerit,ter abnegabis me. At ille uehementius dicebat: Imo ſi me oportuerit commori tibi,
non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et ueniunt in locum cuius nomen Geth

ſema-

ſemani, & dicit diſcipulis ſuis: Sedete hic, donec digreſſus orauero. Et aſſumit Petrum, & Ia-
A cobum, & Iohannem ſecum, cœpitq; expaueſcere & angi. Et dicit illis: Dolore afficitur anima
mea uſq; ad mortem, manete hic, & uigilate. Et progreſſus paululum, proſtratus eſt in terrã,
& orauit, ut ſi poſſibile eſſet, tranſiret à ſe hora, & dicebat: Abba Pater, omnia poſſibilia ſunt
tibi, aufer poculum à me hoc. Veruntamen non quid ego uelim, ſed quid tu. Et uenit, & offẽ
dit eos dormientes, dicitq; Petro: Simon dormis? Non potuiſtis unam horam uigilare? Vigi-
late & orate, ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus, at caro infirma. Et rurſũ
digreſſus orabat, & eundem dixit ſermonem. Et reuerſus offendit illos rurſum dormientes,
erant enim oculi eorum grauati, neq; ſciebant quid illi reſponderent. Et uenit tertio, dicitque
illis: Dormite poſthac & requieſcite, ſufficit. Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus
peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui prodit me, appropinquat. Et continuo adhuc eo loquẽ
te, accedit Iudas, qui erat unus è duodecim, & cum illo turba multa cum gladijs & fuſtibus à
ſummis ſacerdotibus & ſcribis & ſenioribus. Dederat autem is qui prodebat eum commune
ſignum illis, dicens: Quemcunq; oſculatus fuero, is eſt, comprehendite illum, & abducite cau
te. Et cum ueniſſet, protinus accedit ad illum, dicitq; ei: Rabbi rabbi, ac deoſculatus eſt eum. Il
li uero iniecerunt in illum manus ſuas, & comprehenderunt eum. Vnus autem quiſpiam a-
ſtantium educto gladio percuſſit ſeruum ſummi ſacerdotis, & amputauit eius auriculam. Et
reſpondens Ieſus, dixit illis: Tanquã ad latronem exiſtis cum gladijs ac fuſtibus ad comprehẽ
dendum me, quotidie eram apud uos in templo docens, & non comprehẽdiſtis me, ſed iſta
fiunt, ut impleantur ſcripturæ. Et relicto illo omnes fugerunt. Et unuſquiſpiam adoleſcentu-
lus ſequebatur illum, circumamictus ſindone ſuper nudum, & comprehendunt illum ado-
leſcentuli. Ille uero relicta ſindone, nudus effugit ab illis. Et abduxerunt Ieſum ad ſummum
ſacerdotem, & conueniunt cum illo omnes ſummi ſacerdotes, & ſeniores, & ſcribæ. Et Pe-
trus eminus ſequebatur illum, donec ueniſſet in atrium ſummi ſacerdotis, & erat ſedens unà
cum miniſtris, & calefiebat ad lumen. Summi uero ſacerdotes & totum concilium quærebãt
aduerſus Ieſum teſtimonium, ut morti traderent eum, nec inueniebant. Nam multi falſũ te-
ſtimonium dixerant aduerſus illum, nec erant ſatis idonea teſtimonia. Et quidam aſſurgebãt
& falſum teſtimonium ferebant aduerſus illum, dicentes: Nos audiuimus eum dicentem: E-
go diruam templum hoc, quod eſt manibus factum, & tribus diebus aliud ſine manibus fa-
ctum, extruam. Et ne ſic quidem ſatis idonea erant teſtimonia illorum. Et ſurgens ſummus
ſacerdos in medium, interrogabat Ieſum, dicens: Non reſpondes quicquam? Quid iſti aduer
B ſum te dicunt teſtimonia? At ille tacebat, neq; quicquam reſpondebat. Rurſum ſummus ſacer
dos interrogauit, & dicit illi: Tu es ille Chriſtus filius benedicti? Ieſus autem dixit: Ego ſum, &
uidebitis filium hominis ſedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli. Sũmus
autem ſacerdos dilaceratis ueſtibus ſuis dixit: Quid prætera opus habemus teſtibus? Audi-
ſtis blaſphemiam? Quid uobis uidetur? Illi uero omnes condemnauerunt eum eſſe reũ mor
tis. Et cœperunt quidam conſpuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eum cæde-
re, & dicere illi: Diuina. Ac miniſtri alapas illi impingebant. Et cum eſſet Petrus in atrio inferi-
us, uenit una ancillarum ſummi ſacerdotis, cúmque uidiſſet Petrum calefacientem ſe, intuita
illum dicit: Et tu cum Nazareno Ieſu fuiſti? At ille negauit, dicens: Non noui, neq; ſcio quid di
cas. Et exiuit foras in ueſtibulum, & gallus cecinit. Et ancilla cum uidiſſet eum, rurſum cœpit
dicere his qui aſtabant: Hic eſt ex illis. At ille rurſum negabat, ac paulo poſt iterũ, qui aſtabant,
dicebant Petro: Vere ex illis es, nam & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit exe-
crari ac deierare: Non noui hominem iſtum de quo dicitis. Et iterum gallus cecinit. Recorda
túſq; eſt Petrus uerbi quod dixerat illi Ieſus: Priuſquã gallus cecinerit bis, abnegabis me ter, cœ
pitq; flere.) Omnia explicata ſunt Matthæi uigeſimoſexto, & Iohannis decimo octauo.

CAPVT XV.

ET confeſtim diluculo concilio inito, ſummi ſacerdotes cum ſenioribus & ſcribis, ac toto
conſeſſu uinctum Ieſum abduxerunt, tradiderúntq; Pilato. Et interrogauit eum Pilatus:
Tu es ille Rex Iudæorum? At ille reſpondens, dixit illi: Tu dicis. Et accuſabant eum ſummi ſa-
cerdotes de multis. Pilatus autem rurſus interrogauit illum, dicens: Non reſpondes quicquã?
Ecce quã multa aduerſus te teſtantur? Ieſus autem deinde nihil reſpondit, adeo ut admirare-
tur Pilatus. Cæterum in feſto dimittebat illis unum uinctum, quemcunq; poſtulaſſent. Erat
autem qui dicebatur Barrabas, qui cum ſeditionis authoribus fuerat uinctus, qui per ſeditio-
nem cædem patrauerant. Et cum acclamaſſet turba, cœpit flagitare, ut faceret, quemadmodũ
ſemper fecerat ipſis. Pilatus autem reſpondit eis, dicens: Vultis dimittam uobis Regem illum

Iudæorum? Sciebat enim, ꝙ propter inuidiam tradidiſſent illum ſummi ſacerdotes. Sũmi
C uero ſacerdotes concitauerunt turbam, ut potius Barrabam dimitteret ipſis. Pilatus autem re-
ſpondens rurſum, ait illis. Quid igitur uultis faciam ei, quem dicitis Regem Iudæorum? At
illi rurſum clamauerunt: Crucifige iſtum. Pilatus autem dicebat illis: Quid enim mali fecit?
At illi uehementius clamauerunt: Crucifige eum. Pilatus uero uolens turbæ facere ſatis, dimi
ſit illis Barrabam, & tradidit Ieſum flagellatum, ut crucifigeretur. Milites autem abduxerunt
eum intro in atrium, quod eſt prætorium, & conuocant totam cohortem, & induunt illum
purpura, & circumponunt ei contextam ſpinis coronam, & cœperunt ſalutare illũ: Aue Rex
Iudæorum. Et uerberabant illius caput arundine, & inſpuebant in illum, & poſitis genibus
adorabant illum. Et cum illuſiſſent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt illũ ueſtibus pro-
prijs, & educunt eum, ut crucifigerent eum. Et coegerunt prætereuntem quendam Simonẽ
Cyrenenſem, qui ueniebat ex agro, Patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem eius. Et du-
cunt eum in golgotha locum, quod eſt, ſi interpreteris, Caluariæ locus. Et dederunt illi bibere
myrrhatum uinum, ſed ille non ſumpſit. Cúmq; crucifixiſſent eum, partiti ſunt ueſtimenta e-
ius, mittentes ſortem ſuper illa, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eũ.
Et erat inſcriptio cauſſæ illius inſcripta: Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones,
unum à dextris & alterum à ſiniſtris eius. Et impleta eſt ſcriptura quæ dicit: Et cum iniquis de
putatus eſt. Et qui præteribant, conuiciabantur illi, mouentes capita ſua, ac dicentes: Væ qui
demoliris templum, & in tribus diebus extruis, ſerua teipſum, & deſcende de cruce. Similiter
& ſummi ſacerdotes illudentes inter ſeſe cum ſcribis, dicebant: Alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare
non poteſt. Chriſtus ille Rex Iſrael deſcendat nunc de cruce, ut uideamus & credamus. Et qui
crucifixi fuerant cum illo, probra iaciebant in eum. Cum uero facta eſſet hora ſexta, tenebræ
ortæ ſunt ſuper totam terram, uſq; ad horam nonam. Et hora nona clamauit Ieſus uoce ma-
gna, dicens: Eloi, eloi lamaſabachthani, quod eſt, ſi quis interpretetur: Deus meus, Deus me-
us, cur me deſeruiſti? Et quidam aſtantium cum audiſſent, dicebant: Ecce Heliam uocat. Ac-
currit autem quidam, & impleta ſpongia aceto, impoſitáq; harundini, porrexit illi potum, di
cens: Sinite uideamus, an uenturus ſit Helias, ad deponendum eum. Ieſus autem emiſſa uoce
magna, expirauit. Et uelum templi ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo uſq; ad imum. Cum
uidiſſet autem Centurio, qui aſtabat ex aduerſo illi, ꝙ ſic emiſſo clamore expiraſſet, dixit: Ve-
D re homo hic filius erat Dei. Erant autem & mulieres è longinquo ſpectantes, inter quas erat,
Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui & Ioſe mater, & Salome, quę etiam cum eſſet in Ga-
lilæa, ſecutæ fuerant illum, & miniſtrauerant ei, aliæq; complures, quæ ſimul aſcẽderant cum
eo Hieroſolymam. Et cum iam ueniſſet ueſpera, quoniam erat paraſceue, quæ præcedit ſab-
bathum, uenit Ioſeph ortus ex ciuitate Arimathæa, honeſtus ſenator, qui & ipſe erat expectãs
regnum Dei, & ſumpta audacia, ingreſſus eſt ad Pilatum, & petijt ab eo corpus Ieſu. Pilatus
autem admiratus eſt, ſi iam mortuus eſſet, & accerſito ad ſe Centurione, interrogauit illum,
an iam dudum mortuus fuiſſet. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipſi Ioſeph. Et
is mercatus ſindonem, depoſitum eum inuoluit ſindoni, depoſuitq; in monumento, quod
erat exciſum è petra. Et aduoluit lapidem ad oſtium monumẽti. At Maria Magdalene & Ma
ria Ioſe ſpectabant ubi poneretur.) Tractata ſunt hæc Matthæi uigeſimoſeptimo, & Iohan
nis decimonono.

CAPVT XVI.

ET cum præteriſſet ſabbathum, Maria Magdalene & Maria Iacobi, & Salome emerũt a-
romata, ut uenirent & ungerent eum. Et ſummo diluculo diei primi ſabbathorum ueni
unt ad monumentum, exorto ſole, dicebántq; inter ſeſe: Quis reuoluet nobis lapidem ab o-
ſtio monumenti? Et cum reſpexiſſent, uident lapidem eſſe reuolutum, nam erat magnus ual
de. Et ingreſſæ in monumentum, uiderunt adoleſcentem ſedentem à dextris, amictum ſto-
la candida, & expauerunt. At ille dicit eis: Ne expaueſcatis, Ieſum quęritis Nazarenum, qui fu
it crucifixus, ſurrexit, non eſt hic, ecce locus ubi poſuerant illum. Sed abite, dicite diſcipulis e-
ius, & Petro, ꝙ ille præcedit uos in Galilæam, illic eum uidebitis, ſicut dixit uobis: Et abeũtes,
cito fugerunt à monumento. Habebat enim illas tremor & ſtupor, neq; cuiquã quicquã dice
bant, timebant enim. Cum ſurrexiſſet autem Ieſus mane primo die ſabbathi, apparuit pri-
mum Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem Dæmonia. Illa profecta renunciauit ijs, qui
cum illo fuerant, lugentibus ac flentibus. Et illi cum audiſſent ꝙ uiueret, ac uiſus eſſet ab illa,
non crediderunt. Poſt hæc autem duobus ex ipſis ambulantibus, apparuit in alia forma,
euntibus rus. Et illi abierunt, ac renunciauerunt reliquis, nec his illi crediderunt. Poſtea diſcũ

benti-

bentibus illis undecim apparuit,& exprobrauit illis incredulitatem ſuam,& cordis duriciem,
A q; ijs qui ipſum uidiſſent reſurrexiſſe,non credidiſſent. Et dicebat eis: Ite in mundum uniuerſum,& prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit; qui uero non crediderit,condemnabitur. Porro ſigna eos qui crediderint,hæc ſubſequentur: Per nomen meum Dæmonia eijcient,linguis loquentur nouis,ſerpentes tollent,& ſi qd lætale biberint . non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent,& bene habebunt. Itaque Dominus quidem poſtq̃ locutus fuiſſet eis, receptus eſt in cœlum, & conſedit à dextris Dei. Illi uero egreſſi,prædicauerunt ubiq; Domino cooperante,& ſermonem confirmante per ſigna ſubſequentia.)

Explanatum hoc caput eſt Matth.28.& Iohan. uigeſimo & uigeſimo primo.

FINIS.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

QVoniam complures aggreſſi ſunt contexere narrationem earum, quæ inter nos certiſſimæ fidei ſunt,rerum ſicuti tradiderunt nobis hi, qui ab initio ſuis oculis uiderant,ac pars aliqua fuerant eorum quæ narrabant,uiſum eſt & mihi, ut cunctis ab initio exacta diligentia perueſtigatis,deinceps tibi ſcriberem optime Theophile,quò agnoſcas eorum de quibus edoctus fueras,certitudinem.) Marcũ ueterum quidam ex ore Petri,Lucam ex ore Pauli,ſua Euangelia ſcripſiſſe affirmãt,ſed ex hoc prologo ſatis liquet,Lucam non à Paulo,qui poſt necem Stephani Chriſtum primum agnouit,ſed ijs qui ab initio ſuis oculis geſta Domini uiderãt,atq; pars aliqua,eorum quę narrabãt, fuerant,quæ ſcripſit accepiſſe. De Marco ,cũ ipſe de ſe nihil teſtetur,nihil quidem eſt,quod certò affirmare auſim. Ex conſonantia autem cũ Matthæo & Luca facile apparet,aut ipſum Domini geſtis interfuiſſe,aut ab ijs poſtea qui eis interfuerunt,illa didiciſſe. Cur autem uel ij duo poſt Matthæum,uel Matthæus poſt hos,ſua Euangelia ſcripſerint, cum eadem tamẽ omnes tres narrent,cauſſam hanc puto probabiliorem,ꝙ in diuerſis,& multum à ſe diſſitis regionibus,illa conſcripſerint, ita ut alius, alios ſcripſiſſe ignorarit, uel ad eam in quã quiſq; regione fuerit,aliorũ ſcripta non facile peruentura ſperauerit. Cui nãq; dubium,eos,qui mira iſta Domini geſta,& ſaluberrima uerba,fide ab initio perceperunt,inſtitiſſe prædicatoribus ſuis,ut literis illa mandarent,ne qua eorum exciderent,hócq; pacto alijs alia Euãgelia cõſcripta fuiſſe. *Euãgeliſtæ diuerſis ſcripſerunt.*
B

Hanc uerò occaſionem ilico Satanas arripiens,ſuos quoq; Euangeliſtas Eccleſijs obtruſit, qui dicta & facta Domini conſcripturos ſeſe reciperent quidem,ſed iuxta immiſcerent ſua ſomnia,uanáq; commenta,quo pacto euenit,ſicut natura hominum fictis mire fauet,quod uel oblectatio quæ ex fabulis,apologis,geſtibus hiſtrionicis,pictura,& omne genus fictionibus percipitur,probat,ut falſa plurimi ueris præferentes,factitium ſibi Chriſtum formarent: Sic receptus à plurimis fuit, Liber de infantia Saluatoris,cum multis alijs Euangelijs, & ſcriptis nõ apocryphis modo,ſed ſimpliciter pernitioſis,cum quibus poſtea nõ leue ſanctis Epiſcopis certamen fuit. Hoc malum,iam Lucæ tempore inualeſcere cœperat,unde ſtudio ueritatis & ſynceri Chriſtianiſmi,cum in ea regione,ut mihi non eſt dubium,neq; Matthæi, neq; Marci Euãgelia extarent,compulſus fuit,ut & ipſe Euangelion conſcriberet,quo non tam hic Theophilus,ad quem peculiariter illud ſcripſit,q̃ & alij miſſis nugis certitudinem haberent eorũ,de quibus fuerant edocti. Verum ut aliquoties in Matthæo dixi,nequaq̃ etiã hic ſuo ordine quo geſta ſunt omnia,conſcribere inſtituit,ſatis habens quędam Domini dicta & facta,è quibus Dominus noſter Ieſus, Chriſtus & ſeruator noſter eſſe agnoſceretur,fideliter narraſſe , ut cuiuſq; narrandi occaſio,uel ex prænarratis,uel aliunde ſibi incidiſſet. Perturbatior tamen ordo , in hoc & Marco,q̃ Matthæo exiſtit,quare enarrationem hiſtoriæ huius ſanctæ,quã ferè eandem hi tres conſcripſerunt,ſecundũ ordinẽ à Matthæo obſeruatũ,contexere mihi uiſum eſt. *Cur Luc. Euãgeliõ ſcripſerit.*

Diſcamus aũt hinc,Lucæ exemplo ſynceritati & certitudini in rebus Dei ſtudere q̃ diligentiſſime, ne quãdo humana cõmenta,pro oraculis Dei amplectamur. Cúmq; cuncti mortales, q̃libet ſancti & docti,ut homines tamen ſunt,ita & humana ſuis admiſceant,quicunq; tale aliquid inter ſermones,Dei nomine Eccleſijs commendatos,animaduerterimus,quicunq; & quantuſcunq; demũ eius autor exiſtat,prodere illud & notare ne negligamus. Quicquid enim nõ Dei,ſed hoĩs proprium uerbum fuerit,mendaciũ ſit,oportet,iã mendaciũ,pro uerbo Dei amplecti,quanta eſt creatoris noſtri cõtumelia? Ad hæc quis ſi inter amici cibos,uenena- *Quantopere ſynceritati & puritati uerbi Dei ſtudendũ.*

tam herbam aliquam admixtam uideret,non ilico eius admoneret. Atqui nulla herba,tã no-
C cere poteſt uitæ corporis,q̃ uerbũ humanum fidei,quæ uita eſt ſpiritus. Proinde qui fidi mini
ſtri fuerint,conſtituti ut familiæ eius cibũ ſalutis præbeant,ſi quando, ut hominibus nunquã
non cõtingit,humanorũ cõmentorum uenena,imprudentes,cibis uere cœleſtibus,interm i-
ſceant,admoneri eius,cũ ſe,tum fratres,non ferre modo debent æquiſſime,ſed orare etiam
ut id fiat. Vnde Paulus,uno & altero prophetãte,reliquos iudicare uoluit,nimirũ,ne quid hu
manum Eccleſijs nomine uerbi Dei obreperet. Hic certe uidemus Lucam, cõplures illos, qui
aggreſſi fuerant contexere narrationẽ geſtorũ Domini,nullius inſignis mendacij, aut erroris
notare,ſed tantũ incertitudinis,& tamẽ ſatis id cauſſæ ratus fuit,ut & ipſe horũ narrationẽ cõ
ſcriberet. Certe ſi in hac uita nihil habemus ſalubrius uerbo Dei,par eſt,ut non minus ſynceri
tati eius conſeruandæ & illuſtrandæ ſtudeamus,atq; Satanas fermentare illam & corrumpe-
re continuo laborat.

CAPVT PRIMVM.

ERat in diebus Herodis Regis Iudeæ ſacerdos quidam,nomine Zacharias,de uice Abia,et
uxor illius de filiabus Aaron,& nomẽ illius Elizabet. Erant autem iuſti ambo corã Deo,
uerſãtes in omnibus præceptis & iuſtificationibus Domini irreprehenſibiles,nec erat illis pro
Maieſtas Euãgelij cõmendatur. les,eò q eſſet Elizabet ſterilis,& ambo prouectæ iã eſſent ætatis.) Ad cõmendandum preci
um Euangelij,& tẽpus acceptabile,qđ Euangelio in orbe ſonãte,exortũ fuit,fecit & Iohãnis,
primi Euangeliſtæ,tã miraculoſus ortus,quare cũ Lucæ,ut & aliorũ Euangeliſtatum hic ſco-
pus fuerit,ut ex ijs,quæ cõſcriberet,gratia Dei,facta hominibus per Dominũ noſtrũ Ieſũ Chri-
ſtum,probe agnoſceretur,tantóq; auidius ab electis reciperetur,etiã quæ diuinæ bonitatis mi
racula circa huius præcurſoris Domini ortũ contigerunt,narrare uoluit. Omnia enim magni
fice adeo benignitatem Dei referunt,ut egregie teſtentur, tũ uere dies,annũq; gratũ illuxiſſe,
& uelut ſalutiferã,diei diu expectatæ,in qua noſtra redẽptio perficeretur,aurorã fuiſſe exortã.
Proinde ut rẽ eximie memorabilem,ortũ hunc Iohannis diligenter deſcribit, memorato qui
tum apud Iudæos rerũ potiebatur Principe,memoratis etiam,genere,dignitate,& pietate pa
rentum,Dominiq; mirifica erga illos dignatione. Quæ oia maieſtatẽ Euangelij,gratiæq; Dei
immenſam magnitudinẽ,quæ in his tã præclare uiſendam ſeſe exhibuit,nobis ita cõmenda-
re debent,ut ea omnia quæ tanti uidemur Deo eſſe,& quidem noſtri cauſſa, & nos maximi
æſtimemus,ſummáq; & auiditate,& gratiarũ actione amplectamur. Deinde monemur, ut
Euangelion prædicandum iuxta doctrinã Pauli,probatiſſimis,& modis omnibus ſanctiſſi-
mis cõmittamus,ſicut hic uidemus omnia Iohannis pręcipua ſanctitate fuiſſe uiſenda. Nã &
D ſi poſtea Chriſtus ad demonſtrandã exuberantẽ bonitatẽ & gratiã Dei,qui ex ijs quę nõ ſunt,
eximia gloriæ ſuæ uaſa facere poteſt & ſolet. Matthęũ publicanũ,& alios rudes admodum in
Apoſtolos adſumpſerit,nobis tamẽ haud licet,niſi per omnia inculpatos,& ad regnũ cœlorũ
doctos,id eſt,quos uidemus diuinitus,ad prædicandũ Euangeliũ uelut deſignatos,prædican
di eius muneri pręficere. Quia non eſt in manu nobis ſicut Chriſto,ut ſpiritũ donemus,cuius
uirtute & inepta ruditas,ſumma pietatis eruditione,uitæq; prioris ſordes,incõpatabili ſancti-
monia cõmutentur,ac penitus obliterentur. De his plura in Matth.cap.4.in illud: Vidit duos
fratres,Simonẽ. Attamẽ dũ non licet habere,qui Paulino Canoni,quẽ.1.Timoth.3.& Tit.1.
legimus,per oia reſpondeant,detur ſaltẽ opera,ut deligãtur ad Euangelicã prædicationẽ, qui
illi acceſſerint propius. Iohãnes ergo non tantũ propria ſanctitate cõſpicuus fuit,ſed paren-
tes quoq; habuit,pietatis noie laudatiſſimos,& præcipua dignitate pręſtantes. Vtrunq; nimi-
rũ ex ſacerdotali genere,& in pręceptis atq; iuſtificationibus Domini irreprehẽſibiles. Fuit aũt
Zacharias de uice Abia,quæ,ut.1.Chron.24.legimus,inter uiginti quatuor,octaua fuit. Dauid
enim ex filijs Eleazar,& Ithmar,uiginti quatuor Principes familiarũ,per ſortẽ cõſtituerat, qui
per uices ſacerdotio fungerẽtur. Octaua aũt ſors Abia obuenerat. In huius iã loco & ordine ſa
cerdotẽ agebat hic Zacharias. Is cũ uxore,quã & ipſã de ſacerdotali tribu duxerat, ut ſacerdo-
tẽ decebat,ſancte adeo uitam inſtituerat,tã præcepta,quibus uitæ inſtitutio continetur, q̃ iu-
ſtificationes,in quibus cultus Dei ſitus erat, quæ חקים in ſcripturis,id eſt,ſtatuta & ceremo-
niæ uocãtur,diligẽtiſſime obſeruãs,ut eſſet uterq; plane irreprehẽſibilis. Indubie ſicut Paulus
requirit Epiſcopũ irreprehenſibilẽ,hoc eſt,ita uiuentẽ,ut iure à nemine reprehẽdi poſſit, nimi
rũ non ſolũ à malo,ſed etiã ab omni mali ſpecie abſtinentẽ. Elizabet ſterilis erat,ſed ut miracu
Zacharias. lo poſtea tãto fœlicius mater fieret,ad exemplũ Saræ. Nomina quoq; horũ pietati pulchre re
Elizabet. ſpõdebant. Zacharias enim qui lingua ſancta זכריה dicitur,ſignificat memorẽ Dei. Elizabet,
ſi id nominis eſt,quod uxor Aharon habuit,id quo ueriſimilius eſt,nẽpe אלישבע,id eſt, Eli-
ſcheba,Dei mei iuramentũ,ſignificat. Si uero אלישבט,id eſt,Eliſchaber,dicta fuit, ſignificat
hoc nomẽ,Dei mei uirga, qualis ſane hæc mulier fuit, quæ tam inſignẽ fructũ protulit. Si de-

niq; אלישבת,id eſt,Eliſchabet,diei mei quies ſignificat,quæ & ipſa ſignificatio huic mulieri
haud male quadrauit,ut ex qua natus fuit,qui ſempiternā demum & beatā quietē per Chri-
A ſtum futuram prædicauit. Factum eſt autem,cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in or
dine uicis ſuæ coram Deo,ſecundū conſuetudinē functionis ſacerdotalis, fors illi obuenit,ut
odores incenderet,ingreſſus in templū Domini,& omnis multitudo populi precabatur fo-
ris tēpore thymiamatis.Apparuit autem illi Angelus Domini,ſtās à dextris altaris, in quo thy
miamata ſolent adoleri.Et Zacharias turbatus eſt eo uiſo,ac timor irruit ſuper eum . Ait autē
ad illum Angelus:Ne timeas Zacharia,quoniam exaudita eſt deprecatio tua .) Vt per uices
ſacerdotio fungebantur,ex inſtitutione Dauid,is erat,ut iam dictum eſt.Tempus thymiami-
tis,fuit cottidie,mane & ſub ueſperā,ut legimus.2.Moſche.30 . Apparuit Zachariæ Angelus, *Cōſpectus An*
in ſacris operanti,quia tū ad percipienda diuina,mens eius aptior fuit.Indubie enim ablega- *gelorū terret*
uerat tum ab animo alias curas uniuerſas. Terretur uiſo Angelo, ut ſanctos ferè omnes legi- *cunctos.*
mus ad conſpectum Angelorum territos,eò q; natura hominis,propter præcellentiam ,glo-
riæ diuinioris nequeat non turbari.Sentit enim ſe ab illa immutandā . Conſolatur autem eū
ilico Angelus, quia & ſi corruptibile hoc interire oporteat,& immutari,fit tamen hoc, ut in-
corruptibilitas & immortalitas percipiatur.Ita quacunq; re electos ſuos Deus terret, ut in bo-
num ipſorum id facit,ita etiam ipſos in tempore ſuis promiſſis conſolatur,& ad ſpē bonam
erigit.Exauditam Zachariȩ precationem,utiq; pro liberis,Angelus memorat. Quo uidemus
ſanctos citra offenſam Dei,& pro liberis atq; externis bonis alijs,poſſe Deum orare, tantum
ut præmittantur animo hæc:Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum:Fiat uolū
tas tua.De quo in Matthæo octauo,in hiſtoria leproſi.

Vxórq; tua Elizabet pariet tibi filium,& uocabis nomen eius Iohannem, & erit gaudiū ti-
bi & exultatio,& multi ſuper eius natiuitate gaudebūt.Erit enim magnus corā Domino, &
uinum,ſicerámq; nō bibet. Et ſpiritu ſancto replebitur iam inde ab utero matris ſuæ, multós-
q; filiorum Iſrael conuertet ad Dominum Deum ipſorum. Et ipſe præcedet ante illum cū ſpi-
ritu & uirtute Heliæ,ut conuertat corda Patrū ad filios,& inobedientes ad prudentiam iuſto
rum,ut paret Domino plebem perfectā.) Iis,quos ad res magnas olim Deus delegit, & no-
mina illis rebus reſpondentia indere fuit ſolitus,uti in Abraham,Sara,& Iacob exempla habe
mus.Sic & Domino noſtro Ieſu nomen in itū fuit,& ipſe Apoſtolis ſelectioribus poſtea no
mina mutauit,de quo in Matthæo.5.ab initio.Hinc & Iohanni,qui Chriſtum præſentē iā or
bi indicare & prædicare debebat,nomē hoc diuinitus impoſitum fuit priuſq; naſceretur. Gra
B tiæ & benignitatis ſummæ prȩco eſſe debebat,inde & à gratia nomen accepit. Siquidē quod *Iohannes quid*
nos Ioānes legimus,Ebr.יוחנן,id eſt,Iochanan,dicūt,à uerbo חנן,id eſt,gratificauit, beneuo- *ſignificat.*
lus fuit,donauit,uenit. Vnde Iochanan,uel ut nos loquimur,Iohannes,gratioſum ſignificat,
quem Germanice huldrych uocamus. Et ſane gratioſus hic Zachariæ filius fuit,quē ad tā inſi
gne munus Euāgelij Deus tantis miraculis delegit,maiorēq; q̃ quiſq; ante eum beneficio de-
mereri genus humanū dedit, Chriſtum omnis gratiæ & miſericordiæ authorē mundo indi-
cans & prædicans.Hinc recte Angelus dicebat: Et erit gaudium tibi & exultatio , & multi ſu-
per natiuitate eius gaudebunt.Nimirū q; præcurſor futurus eſſet ſaluatoris omnium,tā anxie
adeo electis expectati. Et hæc ſane eius magnitudo coram Domino,& præcellentia fuit, qua-
re & à Chriſto maior inter omnes natos ex mulieribus,pronunciatus eſt,de quo in Matth. 11.

Per id quod non eſſet uinum & ſicerā bibiturus, prædixit eum fore Nazarenū,hoc eſt, Do
mino ſanctificatum. Cæterum de Nazareorum obſeruatione legimus.4.Mo.6. Abſtinere o-
portebat huiuſmodi à uino & ſicera,quod Ebraice שכר,Schecar,dicitur,quod Ebræi dicunt
uinum ſignificare,ut defecatius,ita meratius,quod à uite prouenifſet, toto tempore quo רים
נזי,id eſt,Nazirim,quos Nazarenos uocamus,id eſt,ſanctificatos & ſeparatos Domino,eſſēt.
Eo abſtinentiæ genere,electi ſubinde ſe Domino addictius quodammodo cōſecrabant. No-
ſtri monachi iſtos uideri uolunt referre,ſed cum à multis ſeſe abdicent,quæ haudquaquā per-
inde diuinarum rerum meditationem impediunt,ut ſunt uaria genera ueſtium & ciborum,
quorū illi uſum reſpuunt,uinum tamen largiſſime omnes bibunt,& ad fouendam religionē
ſuam,multo q̃ alij purius & meratius . Deinde quo ſibi ipſis, & pauculis uiuant,per totū ui-
tæ tempus ad illas ſuas fictas abſtinentias ſeſe uotis alligant,cū obſeruatio Nazareorū ad rem
pus duntaxat duraret.Sed nō eſt mirum,ſi inuentum hominum,ſtatuto Dei diſſimile ſit.

Prophetas qui ante ſe fuerāt,diuinitate prȩdicationis Iohānes ſuperare debebat oēs,& pe-
culiariter gēti Iudaicȩ erat Propheta deſtinatus,quare oportuit,ipſi nihil ad ſummā ſanctimo
niā,uel in externis deeſſe,ne ab ipſo occaſio eſſet Euāgelij,qd' prȩdicaturus erat,reijciēdi,quā
q̃ ne ſic quidē reprobis conſultū fuerit,ubi enim oia in eo uiderēt,hoie maiora,dicebāt tamē eū

C habere dæmonium, de quo Matth. 11. Vt autem ſolida ſanctitate præſtaret, fuit ſpiritu ſancto
repletus, iam inde ab utero matris ſuæ. Vnde in puero etiamnum futuræ ſanctitatis, pro pieta
tis portione præludia uidebantur, Neq; enim credendum eſt, quæ uiri ſunt, puerũ adhuc geſ-
ſiſſe, ſed indubie ſpiritu plenus, puerum egit plane diuinum & admirandum, ſed tamen pue
rum. De his nonnihil, in Matth. cap. 19. De functione uero Iohannis, quæ erat, ut conuerteret
multos filiorum Iiſrael ad Dominum Deum ipſorum, & ut illum, nempe Chriſtum, in quo
ſe Dominus Deus Iiſraelis, populo ſuo proxime adiunxit, quiq; is eſt, cuius nomen quo ele-
ctis uocaretur, fore יהוה צדקנו Iirmiach 23. prædixit, Dominus iuſtus noſter, præcederet
in ſpiritu, & uirtute Heliæ, abunde diximus in Matth. cap. 3. ab initio. Et 11. in illud: Nam o-
mnes prophetæ, & ipſa lex.

Ex dixit Zacharias ad angelum: Quo argumẽto iſtud cognoſcam? Ego enim ſum ſenex
& uxor mea prouectæ ætatis eſt. Ac reſpondens angelus, dixit ei: Ego ſum Gabriel, qui aſtiti
in cõſpectu Dei, miſſus'q; ſum, ut loquar ad te, & hæc tibi læta nunciẽ. Et ecce futurũ eſt, ut ſis
tacitus, nec fari poſſis ad eũ uſq; diem quo hæc fiant, eo q non credidiſti uerbis meis, quæ im-
plebuntur in tempore ſuo. Et erat populus expectans Zachariam, & mirabantur quod mora-
retur in templo. Egreſſus autem non poterat loqui illis. Et cognouerunt, quod uiſionem ui-
diſſet in templo. Et ipſe innuebat illis, permanſit'q; mutus. Et accidit, ut impleti ſunt dies offi-
cij eius, abijt in domum ſuam. Poſt hos autem dies concepit Elizabet uxor eius, & occultabat
ſe menſibus quinq;, dicens: Sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus me reſpexit, ut auferret
probrum meum inter homines.) Hic contra quàm fecerat Abraham, conſyderauit corpus
ſuũ iam emortuũ & emortuã uuluã Elizabet, cum tamen haudquaquã eouſ'que ætatis pro-
fecti eſſent, quo Abraham & Sara fuerant, igitur de hac ſibi licet per angelum exhibita pro-
miſſione dubitauit, & mutus factus eſt, ita ſi nos ipſos ſpectemus, fide infirmari oportet, ſi
autem Dei potentiam & bonitatem, nihil eſt creditu difficile. Angelus ergo ut Zachariam
à conſyderatione ætatis ſuæ & uxoris ad cogitandum, per quem & à quo iſta ſibi nunciaren-
tur prouocaret, ait: Ego ſum Gabriel, qui aſtiti in cõſpectu Dei, miſſus'q; ſum, ut loquar ad te
&c. Quaſi diceret: Quid tuam & uxoris ætatem conſyderas, conſydera potius, quis ego ſim,
hæc tibi nuncians & à quo miſſus? Angelus, hoc eſt, nuncius Dei ſum, aſtiti in conſpectu Dei,
miſſus'q; ſum ut hæc læta tibi nunciarem, tam igitur quæ nuncio, uana eſſe nequeunt, quàm
D Deo aliquid impoſſibile. Quódq; te magis ad ſpem erigat, ego ſum Gabriel, fortis princeps
Dei, qui & Danieli futura multa olim prædixi, certo igitur euentura, & quæ à me audiuiſti ne
dubites. Quod aũt nõ ilico uerbis meis fidẽ habuiſti, loqui nõ poteris, donec quæ prędixi fiãt.

Hic obſeruandum, præces ſanctorum, etiam cum ipſi omnem earum rerũ quas petierunt,
ſpem poſuerint, eóq; præcari deſierint, nequaquam apud Deum caſſas tamen haberi, dixerat
iam Zacharię angelus, exaudita eſt deprecatio tua, unde notatur, quod pro prole Deum ora
uerat. Cum autem nuncianti angelo eam iam exauditam eſſe, non credit, rurſum colligitur,
pridem eũm precari deſijſſe, ſpem'q; prolis poſuiſſe, alioqui angelo credidiſſet. Nequaquam
enim præcari potuit, quod iam non ſperabat ſeſe impetraturum. Habent ergo apud Dei bo-
nitatem locum adhuc præces noſtræ, cum etiam nos eas, tãquam irritas neglexerimus, & ab
eis defecerimus. Diſcamus ergo, ut confidenter ita & perſeueranter orare, neq; dubitare, quic-
quid ſaluti eſſe nobis & commodo poterit, ſuo tempore nos à Domino accepturos.

Grauida facta Elizabet, occultauit ſe menſibus quinq;, forte quod uoluit reipſa, iã utero ſci-
licet tumẽte, Dei erga ſe bonitatẽ prædicare, ne ſi ante prædicaſſet, quod inter homines uer-
ſans, prę immẽſo ex dono Dei gaudio omittere nõ potuiſſet, irriſa fuiſſet, quippe quę in ætate
tam aliena, impregnatam ſe gloriaretur. Poſtea ergo quàm & uterus teſtabatur Dei erga ſe bo-
nitatẽ, progreſſa eſt in publicũ, illáq; & re & uerbis extulit, gloriãs Dominũ à ſe probrũ ſuum
inter homines abſtuliſſe. Cũ enim benedictio Domini ſit fructificare & multiplicari 1. Moſch
1. recte probrũ uocauit ſterilitatẽ. In mẽſe aũt ſexto miſſus eſt angelus Gabriel à Deo in ci-
uitatẽ Galilææ, cui nomẽ Nazareth, ad uirginẽ deſponſam uiro, cui nomẽ erat Ioſeph, de do-
domo Dauid, ac nomẽ uirginis Maria.) Quo declararet Deus, quantũ donũ orbi donaret,
miſſo Iohanne, prophetarũ maximo, multis miraculis ortũ eius illuſtrem reddidit, & angelo
præterea nũcio, eum patri naſciturũ prædixit. Vt ergo incõparabiliter maior Dei gratia eſt, q
filiũ ſuũ ſeruatorẽ nobis donauit, ita multo magis decuit, ut huius ortus miraculis coruſcaret,
parẽti'q; antea nũciaretur. Miſſus itaq; à Deo fuit Gabriel, quo Deus futura, nouiſſimis diebus
& antea ſuis annũciari fecerat, in ciuitatẽ Galileæ &c. Cur in Galilæa & Nazareth uiculo ob-
ſcuro, Chriſtũ matrẽ habere & educari cõuenerit, dictũ eſt in Matth. cap. 2. In illud: Profectus
habitauit in ciuitate quæ uocatur Nazareth. Cur aũt naſci à uirgine, & deſpõſata tamen, dictũ
eſt

eſt in Matthæo capite primo in illud: Cum mater eius Maria eſſet deſponſata. Et in illud: De
A prehenſa eſt grauida à ſpiritu ſancto.

Et ingreſſus Angelus ad eam, dixit: Aue gratioſa, Dominus tecum, benedicta tu inter muli
eres.) Supremum diuinæ bonitatis erga mortales beneficium, Angelus iam exhibendum
orbi, & exhibendum per Mariam nunciare uoluit, ita ergo eam ſalutauit, ut animum eius ad
expectandum eximium aliquid, ac lætiſſimum erigeret. Primum gratioſam ſalutauit, quod *Aue gratioſa.*
mihi cum eo, quod in ſcripturis ſubinde legitur, & mox ab Angelo ſubijcitur, inueniſti, uel
nacta es gratiam apud Deum, idem eſſe uidetur, unde mox ſubiūxit: Dominus tecum, quod
illius explicatio & probatio eſt. Qui enim gratiam & fauorem apud Deum nactus fuerit, cũ
eo ſane Deus eſt, & facit, idq; benedictione ilico ſua, hoc eſt admirandis donis declarat. Hinc
& hic tertium eſt: Benedicta tu inter mulieres. Benedictã uero inter mulieres, pro eo dixit An-
gelus, quod eſt, donis Dei nobilitatam præ mulieribus. Etenim facta filij Dei mater, dignita-
te ſuper omnes mulieres euecta diuinitus fuit. Siquidem omnis proles, Domini benedictio
eſt, filium Dei, uice prolis accepiſſe, tanto maior benedictio exiſtit, quanto ipſe prę́ſtat filijs ho *Benedicta in-*
minum uniuerſis, præſtat autem infinito, recte igitur Angelus Mariæ dixit. Benedicta tu inter *ter mulieres.*
mulieres, id eſt, præ omnibus mulieribus. Qui autem ordo diuinę dignationis hic in Maria
deſcriptus eſt, is ſuo modo in electis omnibus ita ſe habet: Primum eſt gratia & beneuolen-
tia Dei, qua nobis faueat. Proximum, ut nobiſcum ſit, hoc eſt, faciat, id denique declaratur per
benedictionem eius, qua donat nos ſuo ſpiritu, ſpiritu innocẽtiæ & pietatis, quem & reliqua
bona comitantur. Sic Maria quoq; in primis, hoc ſpiritu benedicta fuit, licet hic de ea potiſſi-
mum Angelus benedictione loquatur, quæ peruenit ad electos omnes, cuius ſcilicet annun-
ciandæ cauſſa aderat.

Hæc diſcere oportebat, ex hac ſalutatione, ut agnoſceremus nemini uel tantillum boni ad
eſſe poſſe, niſi per Domini benedictionem, eam uero ſola ipſius gratia, nulloq; noſtro meri- *Blaſphemant*
to contingere, cuicunq; contigerit, cum male conciliati quidam ſtudio uẽtrium ſuorum do- *Mariã qui ſi-*
cuerint, ex ea multoties repetita, contexere ſerta & coronas uirgini Deiparæ, quaſi non infan *ne pietatis ſtu*
da blaſphemia ſit, Dei cum primis, tum & uirginis ſanctæ, ac etiam Angeli, ſine mente, ſynce- *dio eã ſalutãt.*
roq; pietatis ſtudio, uerba iſta ſanctiſſima recitare. Prætereo innumeras alias, ad quas uerbis i-
ſtis abuti illi docuerũt, ſuperſtitiones. Qui igitur Chriſti matrem uoluerit ſalutare ut gratum
ei ſit, Angelus ſit, oportet, à Deo miſſus, hoc eſt, ſpiritu Dei præditus, quo nihil niſi Dei glori-
am quærat. Amat enim ipſa ſuper omnia Deum, unde nemo ei gratificabitur, niſi qui in pri-
B mis fide uera gratificari ſtuduerit Deo. Cæteri ita ſalutabunt eam, ut illi Dominum noſtrum
Ieſum Chriſtum, qui conſpuentes ipſum dicebant: Aue Rex Iudæorum, ſimul cædentes faci-
em eius palmis.

Illa uero cum uidiſſet, turbata eſt ſuper oratione eius, & cogitabat qualis eſſet illa ſalutatio.
Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, nacta es enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in ute- *Eſa. 7.*
ro, & paries filium, ac uocabis nomen eius Ieſum. Is erit magnus, & filius altiſſimi uocabitur.
Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius, regnabitq; ſuper domum Iacob in æ-
ternum, & regni eius non erit finis.) Naturæ humanæ ingenium retulit, quæ ut dictum ſu-
pra, à diuiniore immortalitatis luce terretur, ꝙ ſentiat ſe ab illa abſorbendam. Conſolationẽ
autem mox Angelus adiecit, gratiæ enim Dei nuncius erat, non iræ. Ne timeas, inquit, Maria,
gratiam nacta es apud Deum: Ecce concipies &c. Gratiæ enim incomparabilis declaratio fu-
it, ꝙ matrem eam unigeniti ſui elegerit. Porro uaticinium Ieſcha. 7. ad quod Angelus hic al-
luſit, tractatum eſt in Matthæo, cap. 1. Ibidem & de nomine Ieſu, & de regno Chriſti, de quo
& locis alijs compluribus. Domus Iacob autem electi ſunt, poſteri Abrahæ & Iiſraelis ex pro-
miſſione, de quo. 2. & 9. Rom. Regnabit ſuper hos Chriſtus ſuo ſpiritu, eos ſaluans in æter-
num & abſq; fine, hoc eſt, donec ultimus hoſtis ab ipſo conficiatur, & ſit iam Deus omnia in
omnibus, de quo. 1. Corinth. 15.

Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo erit iſtud, quãdoquidem uirum non cogno-
ſco? Et reſpondens Angelus dixit ei: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obũ-
brabit tibi. Quapropter & quod naſcetur ſanctum, uocabitur filius Dei. Atq; ecce Elizabet co
gnata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua, & hic menſis eſt ſextus illi, quę dicebatur ſte
rilis, quia non erit impoſſibile apud Deum omne uerbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla
Domini, fiat mihi ſecundum uerbum tuum. Ac diſceſſit ab illa Angelus.) Deſponſata erat
Ioſeph, & tamen rogat, quomodo mater fiat. Etſi enim uirum tum nondum cognouiſſet,
ſciebat tamen coniugij iura eſſe, ut porro cognoſceret, ac ita non uidetur cauſſa cur ambige
ret, quomodo, aut à quo poſſet. Videtur ergo mihi, ubi audiebat ſe Meſſiah matrem fo

te.

C re,& homine maiore filium ſe parituram, ſimul etiam ſuſpicatam fuiſſe, aliam quàm à uiro conceptionem,& ideo rogaſſe,quomodo mater futura eſſet, quæ uirum nondum cognoſceret. Quaſi diceret: Virum non cognoſco,& ſi uiro deſponſata ſim,tu uero mihi narras de filio,quem ſaluatorem mundi ſim paritura. Si quid huius ad ſponſum meum pertineret, ipſi hæc oporteret narrari. Nunc mihi ea narras,adhuc inexpertę uiri,& diuinum plane partũ annuncias. Hæreo igitur,quo pacto eius matrem fieri me oporteat,an cõiunctione uiri,à qua adhuc aliena ſum,an alia forte ratione diuiniore. Cui angelus reſpondit, ſpiritum ſanctum ſuper eam uenturum,& uirtute altiſſimi obumbrandam,quod idem eſt,eóq; ſanctum id, ꝙ ex ipſa naſciturum erat,uocandum filium Dei,ut qui citra ſemen uirile eſſet naſciturus,atq; adeo expers omnis peccati,unde & Dei filius eſſet uocandus,non ſolum ut ſancti alij,propter ſpiritum & ſtudium Dei,ſed etiam quod ex nullius patris hominis ſemine eſſet procreãdus, quanquam uerus tamen homo ex ipſa uirgine natus,habens ſecundũ carnẽ & matris cauſſa, patres ex hominibus & maiores,quos mater ſcilicet habuit,unde & filium hominis,id eſt,uerum hominem ubiq; in Euangelijs ſeſe adpellauit. Hoſtia pro peccatis electorum omnium eſſe debuit,qua illi penitus expiarentur: Igitur abſq; peccato illum naſci oportuit,atq; adeo ex ſpiritu ſancto nõ ex uiro. Vir enĩ ſimilẽ ſui,hoc eſt, peccatorẽ genuiſſet. Adiecit uero Angelus ad confirmationem tantæ rei exemplũ Elizabeth,in qua ſimul Deus dignationis ſuæ miraculum oſtenderat. Sic copioſe Deus ſuos, docet,cõſolatur,fideḿq; firmat. Quod utinam & nos docendi copioſe & benigne quoſq; ſtudium imitari,quàm præſcribere tantum credenda, & ſi quis ea non protinus recipiat,eũ Satanæ dedere mallemus.

Ad hæc Maria Domino ſe comiſit,quamlibet ſupra captum ſuum omnia eſſent, quod ex ſequentibus ſatis patet: Ecce ancilla Domini,inquit,fiat mihi &c. Sic ſolent credulæ Deo mẽtes,etiamſi multo maiora promitti ſibi audiant,quàm uel ſe digna,uel captui ſuo æqua agnoſcant,perſuaſi ſiquidem ſunt Deo omnia poſſibilia, & diuinæ bonitatis nullum eſſe modũ, ideo bonitati eius ſeſe contradunt,precantes ut uerbum Domini in ſe impleatur. Hac demũ fide,mater ſeruatoris noſtri Maria facta eſt, quam ſi imitari poſſemus & nos,matris,fratrum & ſororum loco,Domino haberemur,De quo Matth.12.ſub finem capitis.

D Exurgens autem Maria in diebus his,abijt in montana cum feſtinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ,ac ſalutauit Elizabet, & factum eſt ut audiuit ſalutationem Mariæ Elizabet,ſalijt infans in utero eius. Et repleta eſt ſpiritu ſancto Elizabet,exclamauitq́; uoce magna,& dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui. Et unde hoc mihi,ut ueniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta eſt uox ſalutationis tuæ in auribus meis,exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt ei à Domino.) Cum in rebus quibuſlibet uerum ſit, ſimile ſimili gaudere,& Deum ſemper ſimilem ad ſimilem ducere,in rebus Dei eſt id tanto uerius,quãto hæ ſynceriores & ſolidiores ſunt,ſunt autem uel ſolæ ſynceræ & ſolidæ atq; iuſtæ amicitiæ capaces: Sic deipara uirgo,benedicta inter mulieres,ubi benedictam Elizabet audiuit,quamuis uirgo,& inſueta proculdubio peregrinationis,e Nazareth in Iudæam uſq; abit,cognatam ſuam,de benedictione ſibi facta exhilaratura,& de ea quæ illi contigerat ei congratulatura. Ita non corpore ſolum,quanquam etiam corpore,uerum potiſſimum animis iungit, quoſcunque uere poſſidet ſpiritus Chriſti. Hinc tam ardens Paulo deſyderium erat, fratres identidem inuiſendi, hinc tam multa fratrum ſalutatio. Vnde omnino uerendum hodie multis, qui inter primos renati Euangelij uindices ſeſe numerant, perparum adeſſe adhuc ſpiritus Chriſti, quod amicitiæ & coniunctionis,atq; familiaritatis erga fratres tam paruam habere rationem agnoſcũtur. Vere ſi cui Chriſtus recte cognitus ſit, is non poterit nõ ardentiſſime eò rapi, ubi habitare illum credat,hoc eſt,ad omnes,qui uel ore nomen eius confitentur,nec factis negãt.

Infans ſalijt in utero matris ad præſentiam Mariæ,ita nimirum mater gaudebat. Quanq; autem naturale ſit,matribus grauidis ſubito gaudio affectis, infantes dum mẽſem quintum ſuperarint, ſeſe in utero mouere, ac uelut exilire, tamen ſimul inditium quoddam gratiæ orbi per Chriſtũ exhibendæ fuit iſta infantis Iohannis exilitio. Cuius ſpecimen clarius in eo æditum fuit,quod mater Iohannis,ſimulátq; ſalutationem Marię audiuit,repleta fuit ſpiritu ſancto,eiusq́; inſtinctu recondita Dei agnouit. Vnde illa ſcilicet exclamatio erat: Benedicta tu inter mulieres &c. Et unde hoc mihi,ut ueniat mater Domini ad me? Beatam uero pronunciauit Mariam quod credidiſſet,inde affirmans perficienda,quæcunq; illi à Domino fuerant dicta. Experta enim in marito erat,quàm diſpliceret Deo,uerbis ſuis fidem negare, quanquam & ex eo beatã Chriſti matrẽ pronũciarit, quod à benedicto fructu uẽtris eius, ſentiret iam toti

orbi

orbi ſalutem adferendam, ſic gaudio & exultatione plena ſunt omnia, ubi Chriſtus præſens agnoſcitur.

A Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſeruatore meo. Quia reſpexit ad humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatã me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magnifica qui potens eſt, & ſanctum nomen eius. Et miſericordia eius in progeniem & progeniem, timentibus ipſum. Præſtitit robur per brachium ſuum, diſperſit ſuperbos cogitatione cordis ipſorum. Detraxit potentes de ſedibus, & euexit humiles. Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes. Suſcepit Iſrael puerum ſuum, ut memor eſſet miſericordiæ. Sicut locutus eſt ad Patres noſtros, ipſi Abraham & ſemini eius in æuum. Manſit autem Maria cum illa circiter menſibus tribus, & reuerſa eſt in domum ſuam.)

Exultante tam effuſe ſancta Iohannis matre, ob Chriſti ſeruatoris in Maria præſentiam, nõ potuit non & ipſa, quæ illum geſtabat utero pariter exultare, & Dei bonitatem prædicare. Hinc ergo in celeberrimum illum hymnum erupit: Magnificat anima mea Dominũ &c. Quo hodie cum ipſam, tum Deum impie irrident, quicunque illum, magnis quidem uocibus, ſed ſine mente, ſoliúſq; pecuniæ cauſſa decantant. Prædicauit autem Deum Maria hoc hymno, potiſſimum ab eo, ꝙ exaltat humilia, depreſſis ſuperbis, & ꝙ ſaluatorem iam miſiſſet Iſraeli. Magnificat, inquit, anima mea Dominum, & exultauit ſpiritus meus in Deo ſeruatore meo, omnes enim uires eius flagrabant, ſtudio Deum extollendi, & exultabat pręgaudio, de bonitate eius totus ſpiritus ipſius. Seruatorem ſuum, more Pſalmorum uocat, ꝙ mẽs tota iam arderet, in conſyderatione ſalutis, quam operari in ipſa cœperat. *Magnificat anima mea Do.*

Memoratura uero, ut in laudando fit, Dei beneficia & decora, primum admiratur, quòd ſe humilem adeo & contemptam ita reſpexiſſet, adeóque rationem ſui habuiſſet, ut filio ſuo matrem delegiſſet. Id nanque eſt, quod ait: Quia reſpexit &c. Satis exploſus pridem eorum error eſt, qui hic per humilitatem uirtutẽ illam modeſtiam, intellexerunt. Prædicat enim Dei ineffabilem dignationem, ex eo, quòd ſe abiectam adeo ancillam reſpexiſſet, hoc eſt, rationem adeo ſui habuiſſet, unde beatam ſe omnes gentes eſſent prædicaturæ. Beatam autem uere prædicant, quotquot Chriſtum agnouerint, totius fœlicitatis authorem, quem hominem per eam accepimus. Hæc illa magnifica ſunt, quæ tertio uerſu ſibi feciſſe Deum gloriatur. Nemo autem de ſolo eo, quòd carnalis mater Ieſu eſſet facta, hæc Mariam canere putet, ſed ꝙ ſimul fide ipſi, quem erat paritura, iam inſita eſſet, & æternæ ſalutis per ipſum perficiendæ compos. Alioqui ita anima & ſpiritus eius, in DEO exultare, haud quaquã potuiſſent.

B Porro illud: Et ſanctum nomen eius. Et miſericordia eius in progeniem & progeniem, timẽtibus eum, uelut Epiphonema laudis præmiſſis ſubiectũ eſt, more in ſcripturis celebri, in Pſalmis celeberrimo. Hunc uero ſenſum habent: Proinde ſanctum, hoc eſt, glorioſum & auguſtũ eſt nomen eius, ꝙ celebrari & adorari ab omnibus debeat, & miſericordia, bonitáſq; eius, timentibus ipſum, perennis adeſt, neq; ullo ſæculo deſyderatur. *Quia reſpex.*

Quæ ſequuntur uſq; ad ultimum uerſum, uidentur hunc ſenſum habere: Fecit mecũ Dominus, ut ſemper ſolitus eſt, humilem me exaltauit, & benedictam reddidit inter omnes mulieres, cum interim multos magnos & ſuperbos deiecerit, & maledictis affecerit. Hoc enim perpetuo conſueuit, ut potentiam ſuam ita declaret, ſuperbos diſpergit, cogitatione cordis ipſorum, dum omnia ipſorum conſilia impedit, & adigit eò furoris, ut ſibijpſis mala accerſant, & eſt idem cum illo: Dominus diſſipat concilia gentium, cogitata populorum differt, Pſalmo triceſimotertio. Quanquã paſſim Pſalmi canant, ut ſoleat Deus impios ſuis ipſorum conſilijs illaqueatos perdere. Sic Pharaoni, ſic Sichon Regi Amorreorum, ſic Og Regi Baſchan, & innumeris alijs euenit. Sic etiam deponit potentes de ſedibus, & euehit humiles. Eſurientes ſatiat bonis, & qui abundare ſibi omnibus uidentur, reddit mendicos, facit perpetuo ut primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi fiant, quo potentia ſimul & bonitas eius magnifice effulgeant. Similia cecinit & Channah mater Schmuelis. 1. Schmuel. 2. & multi Pſalmi. Summa uero omnium eſt: Deum humiliare ſeipſos exaltantes, & exaltare ſe humiliantes. Hoc prædare in Maria demonſtrauerat, unde hæc ipſa cecinit. Non eſt autem diſſimile uero, eam pariter reſpexiſſe, in tyrannidem Herodis, & impios alios, qui tum populum Dei inique premebant, ut quos miſere perituros præuideret, uti pios exaltandos, incarnato iam Rege & liberatore ipſorum Chriſto. Forte etiam cogitauit maiorum ſuorum ſplendorem, & Regiam potentiam, quæ cum illi impij fuiſſent, in nihilum adeo redacta fuerat, quæ nunc per ſuam tam humilis & abiectæ matris prolem, præſtantius erat quã unquã illa maioribus ſuis contigiſſet, reſtituenda. *Fecit potentiã per brachium*

C In duobus ultimis uerſibus, de ſalute iam tum exhibenda Iiſraeli cecinit, gratulans, quod ſuſcepiſſet Dominus, nimirum ad ſaluandum Iiſraelem ſeruum ſuum, hoc eſt, populum electorum, qui ſoli Deo ſeſe ſeruos exhibent, ſicut ſcilicet patribus promiſerat Abraham & ſemini eius. Promiſerat enim ſe Deum his fore, & eis benedicturum. 1. Moſch. 17. hoc eſt, eos ſaluaturum à peccato & morte, hæc iam ſalus, cum per Chriſtum perfecta ſit, recte Maria cecinit, ſuſceptum Iiſraelem à Domino, cum Chriſtum iam ſuum in carnem miſiſſet. Tria igitur in hoc hymno obſeruanda ſunt, primum, ardor ille prædicandi Deum, quo Virgo Chriſti Mater flagrabat, ut & anima eius ipſum magnificaret, totusq; ſpiritus in ipſo exultaret. Sic ſane afficiũtur qui ſalutem à Deo uere perceptam agnoſcunt. Sine enim huiuſmodi affectibus, Deus inrideri poteſt, laudari non poteſt. Deinde obſeruandum opus illud Dei, quod hic celebratur, & in quo totus eſt, nempe quod celſa deprimit, & attollit humilia, ne uel nobisipſis, ſi quæ donat Deus, aliquid arrogemus, uel ſi contingat eſſe humiles, nobis diſpliceamus. Poſtremo q; donato Chriſto, uere demum Iiſrael ſuſceptus à Deo, id eſt, ad ſaluãdum aſſumptus canitur. Hinc enim colligendum eos ſolos ueros Iiſraelitas eſſe, qui Chriſtum ſaluatorem fuerint amplexi. Neq; enim omnes, qui ex Iiſrael ſunt, Iiſrael apud Deum cenſentur, ſed tantum qui participes ſunt promiſſionis, uti multis Paulus probat Rom. 9. Gal. 3. Manſit autem Maria cum Elizabeth circiter menſibus tribus, tam diu detinuit eam, mutua illa ex Dei bonitate gratulatio, & illius beatiſſima commemoratio. Sed quemadmodum uel ſola eorũ, quos gratia Dei conciliat amicitia, uera eſt, ita non poſſunt ilico, qui in Domino conuenerunt à ſe inuicem diuelli, niſi diſtrahat eos eadem, quæ coniunxerat, gloria Dei, cui diſiuncti corporibus magis, quàm iuncti inſeruire, poſſint, animis tamen nunquam, non coniunctiſſimi perſeuerant.

Elizabetæ uero impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt uicini, & cognati eius, quod magnifice Dominus miſericordia ſua uſus eſſet erga illam, & gratulabantur ei. Et factum eſt in die octauo, uenerunt ad circuncidendum puerum, & uocabant eum nomine Patris ſui Zachariam. Et reſpondens mater eius, dixit: Nequaquam, ſed uocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illã: Nemo eſt in cognatione tua, qui uocetur iſto nomine. Innuebant autẽ Patri eius, quid uellet uocari eũ. Is q; poſtulatis tabellis ſcripſit, dicens: Ioannes eſt nomen eius. Et admirati ſunt uniuerſi. Apertũ eſt aũt os eius ilico, & ligua eius, & loquebatur laudãs Deũ. Et peruaſit timor omnes uicinos eorũ, & per omnem montanã regionem Iudææ diuulga-
D bantur omnia uerba hæc, & poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes: Quis nã puer hic erit? Et manus Domini erat cum illo.) Vicini & cognati congratulabantur Elizabeth, quod magnifice Deus ſuam bonitatem in illam exercuiſſet, ſic ſolet dilectio congaudere gaudentibus. Nomen Patris uolebant infanti indere, etiam inuita matre, ut Patre idem iubẽte magis pateſieret myſteriũ in hoc nomine latere, & omnino ad eximia quædam infantem diuinitus deſtinatũ. Quod autem illi dicebant, neminem in cognatione Zachariæ eſſe, qui Iohannes uocaretur, de præſentibus tantum, aut qui non diu adeo defuncti, ex familia illa fuerant, intelligendum eſt. Nã inter maiores eius plerīq; hoc nomine uocati fuerant. Vt & is qui ſacerdotio functus fuerat, cum templum per Schlomoh regem ædificabatur. Pulchre uero cõuenit, ut quo nomine Sacerdos Salomonis typici, hoc et ueri uocaretur. Omnino enim hic noſter Iohannes incipiẽte iam regno Chriſti, & aſſurgente ſpiritualis ſtructura templi, ueriore ſacerdotio functus eſt, docendo plebem ſcientiam ſaluificam.

Quæ ratio nominis indendi pueris deceat Christianos.

Noſtri homines indendo pueris ſuis nomina, uaria nonnunquam reſpicere ſolent, ſicut & olim ſolebant, ut autem ſuperſtitioſum eſt, eius diui nomen infanti dare, Cuius feſtum homines eo tempore quo natus eſt, ordinauerunt celebrandum, atq; inde ſperare, illũ diuum puero fore tutelarem Deum, ita religioni conſonum fuerit ſanctorum, qui uere fuerunt, quos diuinæ aut alias certiores literæ celebrant, nomina, infantibus dare, Vt inde ad illorum æmulationẽ ex nomine prouocẽtur. Sic & probabile fuerit dare nomina, quę ex ſignificatu quoq; pietatis admoneãt. Maiorũ indere nomina, ethnicã ambitionem reſipit, immortalitatem ſuã in poſteris ſtatuentium, & ſi poſſit ex inocenti quoq; illorum amore fieri.

Hæc omnia diuulgata fuerunt per montana Iudææ, ut timor uicinos omnes peruaderet, ponebant hęc in cordibus ſuis dicentes: Quis putas puer hic erit? Et manus Domini erat cum illo. Hoc enim quod uiderant manum Domini, hoc eſt, ſingularem potentiam Dei, in uarijs adeo miraculis circa puerum fuiſſe exertam, cauſſa erat, ut magna de puero expectarent, & tãquam ob præſentiorem Dei maieſtatem, timerẽt. Sic ſane corda hominum comparata ſunt, ut tanto Deum magis uereantur, quanto potentiam illum clarius exerere animaduertunt. Hinc omnia portenta & prodigia, quæ certo Dei potentiam referunt, homines terrere nonnihil ſolent. Ex his omnibus nos diſcere debemus, ſi præcurſoris tantum, ortus, tot diuinæ

potentiæ

potentiæ miraculis inclaruit, longe auguſtiorem fuiſſe ortum Chriſti, auguſtiſſimũ autem id, cur uterq; natus eſt, uixit, & rurſus mortem oppetijt, nimirum regnum Dei, & prædicatio
A Euangelica, cui habentes fidẽ, regni Dei ciues conſtituimur. Par igitur eſt, ut hæc ſit nobis maximi, quam tanti uidemus fuiſſe Deo.

Mirari quis poſſit, qui tanta miracula, quæ & circa Iohannis, & poſtea Domini quoq; ortũ acciderunt, potuerint adeo obliterari, ut nihil prorſus legamus ob ea Chriſtum cum prædica re idpetet, maioris habitum, quod haud quaq; accidiſſet, ſi horum aliquid in hominum memoria tum fuiſſet reliquum. Sed ita capiunt in hominibus res diuinæ, præſentibus quidẽ atoniti redduntur, ubi aũt tranſierint, minimo tempore aboleẽtur ſemel omnis eorum memoria. Quanq; ut antea Chriſtum pati, q̃ glorificari oportuit, ita ſelectis aliquot prima hæc miracula conſolationi eſſe uoluit, publicari ad omnes non uoluit. *Vnde factũ ut tãta prodigia uelut oblitera ta fuerunt.*

Et Zacharias pater eius repletus eſt ſpiritu ſancto, prophetauitq;, dicens: Laudandus Dominus Deus Iſrael, quia uiſitauit & fecit redemptionem populo ſuo. Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſæculo fuerũt Prophetarum ſuorum. Fore ut ſeruaremur ab inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderũt nos.

Spiritum filiorum Dei, & Zacharias & Elizabet pridem habuerant, unde irreprehenſibiles in præceptis & iuſtificationibus Dei uſq; uixerunt. Verum quod dum prophetarent, repleti ſpiritu peculiariter ſcribuntur, perinde eſt, atq; ſi ſcriptum fuiſſet, arripuit, uel afflauit peculiariter eos ſpiritus Domini. De his in Matth. 3. cap. Huius hymni plane Euangeliciſſimi, horrendus abuſus, ſic & Mariani, inoleuit, dum cottidie ſolius pecuniæ & uentrium cauſſa, ſine mente & fide, magnis uocibus clamatur, magis q̃ canitur. Dominus uindicet uerbum ſuũ, ab impiorum blaſphemijs. Eſt autẽ gratiarum actio & laus Dei, qui iuxta promiſſiones ſuas ſanctis factas, Chriſtum ſuum tandẽ miſerit, per quem electi, malis omnibus liberati, pie & ſancte atq; fœliciter uiuant. Tum & pueri officium, qui Chriſtum docere debebat, eo à Patre prædictum eſt. Dominum Deum Iiſrael iure uocat, quia uero Iiſraeli ſeſe Deum ſemper exhibuerat, & ab illo agnitus atq; adoratus uſq; fuerat, iuxta fœdus, quod cum Abraham icerat. 1. Moſe. 17. uiſitaſſe eum, & redemptionem feciſſe populo ſuo prædicat, quod idem eſt, cum enim ſeruatorem populo ſuo dedit, declarauit ſe eius rationẽ habuiſſe, id quod eſt פקד, id eſt, ut uulgo reddi ſolet, uiſitare. Cæterum uiſitare in utranq; partem in ſcripturis accipitur. Significat autẽ, ut dixi, proprie rationem alicuius habere. Inde dicitur Deus uiſitare peccata, cum ea punit. Pœna enim declarat illa ſibi animaduerſa. Sic in bono uiſitare dicitur, quos beneficijs afficit, per quæ ſcilicet declarat ſe illis adeſſe & eorum habere curam. Sic uiſitauit Ebræos, cum ex Aegy- *Summa huius cantici.* *Quid uiſitare*
B ptiaca liberaret ſeruitute. Nulla autem præſenti, q̃ Zacharias prædicat, uiſitatio Dei cõferri poteſt, qua in filio ſuo, quo nihil præſtabilius eſt, populum ſuum inuiſit, rationẽq; eius ſe habere teſtatus eſt. Per eum enim plena ab omnibus malis illi redemptio perfecta eſt. Hinc canit Zacharias, erexiſſe Dominum cornu ſalutis in domo Dauid, hoc eſt, potentiam ſaluificam, nẽpe per Chriſtum ſuum, ſaluatorem omnium in ſe credentium, cui omnem poteſtatem dedit in cœlo & terra. Nam ut animalium cornutorũ robur, per cornua exercetur, ita ſcriptura per cornu metaphoricôs, potẽtiam ſignificare ſolet. In domo Dauid hoc cornu erectum eſt, quia ſecundum carnem, ex poſteritate Dauidis Dominus noſter natus eſt. Id iã Dominus per multos Prophetas, qui diu ante fuerant, promiſerat, hinc canit dehinc Zacar: Sicut locutus eſt, per os ſanctorum, qui à ſæculo, id eſt, multo ante fuerunt, Prophetarum ſuorum, nempe Ieſchaiah, Iirmeiah, & aliorum. Hi ſane omnes prædixerunt electos per Regem hunc ſaluatorem, ex domo Dauid naſciturum, ab inimicis, & omnibus odientibus eos, liberandos. Quæ liberatio in eo ſita eſt, q nihil prorſus à dilectione Dei, quę in ipſo Rege Meſiah exhibetur, illos ſeparare poſſit, & neceſſe præterea ſit, ut omnia adiumento eis ſint in bonum. Rom. 8. De hac liberatione glorioſa uaticinati ſunt Prophetæ ad unum omnes.

Vt uteretur miſericordia erga Patres noſtros, ac memor eſſet teſtamenti ſui ſancti, præſtarẽtq; iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum, ac daret nobis. Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati ſeruiremus ipſi. Cum ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, cunctis diebus uitæ noſtræ.) Quod miſericordiam hic legimus, Ebraice חסד eſt, id eſt, effuſa bonitas. Hanc planiſſime demum Patribus Deus exhibuit, cum Chriſtum ſuum donauit, per quem uniuerſi ſemel, quotquot ab initio electi fuerunt, beantur. Tum memorem ſeſe demonſtrauit fœderis, quod cum Abraham icerat, id hic teſtamentum dicitur, quo pollicitus fuerat ſe fore illi & ſemini eius, Deum, ipſumq; & poſteritatem ſuam, habiturum ſibi peculiarẽ populum. 1. Moſcheh. 17. Tum quoq; pręſtitit, quod Abraham iurauerat. 1. Moſ. 22. benedicturum ſcilicet ſe illi, & ſemen eius ſe multiplicaturum, quod poſſeſſurum eſſet portas inimico-

rum ſuorũ,& benedicendas præterea in ſemine eius,omnes gentes terræ.Huc reſpexit Zacha
C rias, unde ſubijcit: Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati,ſeruiamus ipſi,
cum ſanctitate & iuſtitia coram ipſo.Hæc benedictio eſt,quã populo Dei, Chriſtus benedictũ
ſemen Abrahæ attulit,hæc illorum uictoria. Sic portas inimicorum ſuorum poſſident, id eſt,
Domini omnium cum Chriſto Rege ſuo exiſtunt.Ea hic in fide incipit, conſummabitur de-
mum,cum regnum Chriſti conſummabitur.

Sanctitas eſt,ab omni peccato puritas.Iuſtitia,totius uitæ decentiſſimus modus,& dilectio
in omnes officioſa.His uere Deo ſeruitur.Sic Deo rite gratificamur imaginem eius, qui ab o-
mni malo puriſſimus,& in uniuerſa exiſtit beneficentiſſimus,referentes. Hoc ſeruitium,hũc
cultum ſolum probat,quare addit:Coram ipſo,id eſt,ipſo approbante. Quia deniq; nihil ue
re bonum,quod finem accipit,addit:Omnibus diebus uitæ noſtræ.Neq; enim pietas eſt,quę
finem nouit.Deus ęternus eſt,& non mutatur,quem qui agnouerit,in æternum auelli ab ob
ſeruantia eius haud poterit,nihil ſiquidem melius eo poterit inuenire.

Et tu puer Propheta altiſſimi uocaberis,præibis enim ante faciem Domini, ad parandum
uias eius. Ad dandam ſcientiam ſalutis populo ipſius,per remiſſionem peccatorum eius. Per
uiſcera miſericordiæ Dei noſtri,quibus uiſitauit nos oriens ex alto. Vt illuceſceret his qui in te-
nebris & umbra mortis ſedebant,ad dirigendos pedes noſtros in uiam pacis.) Hæc de pue
ri futura functione cecinit. Qui Propheta altiſſimi,& plus quã Propheta iure uocatus fuit,de quo
in Matthæo capite.11.Ibi etiam de eo,quod ante faciem Domini præiuit,ad parandum uias eius.
De quo &.3.capite ab initio,et poſtea in illud:Hic enim eſt ille,de quo dixit Propheta,qui ait:
Vox clamantis in deſerto.Porro quam Iohannes dedit ſcientiam ſalutis, quæ quidem ſalus re
miſſio eſt peccatorum,proueniens ex abundanti Dei bonitate,quæ idiotiſmo Ebræo, Viſcera
miſericordiæ,uocatur,fuit doctrina illa,qua populum agnoſcere ſua peccata,& credere Chri-
ſto docebat. Vere enim id percepiſſe,eſt ſcientiam habere ſalutis,fidem nimirum, qua iuſtifi-
camur & ſaluamur. Sicut autem ipſa peccatorum remiſſio,ita & hæc fides ex ſolis uiſceribus
miſericordiæ,id eſt,effuſiſſima quadam bonitate Dei contingit,nullis noſtris meritis. Hac ui
ſitauit nos oriens ex alto,nimirum ſol ille iuſtitiæ,de quo Malеaci ultimo,Chriſtus ſeruator.
Qui illuxit ijs,qui in tenebris & umbra mortis,in ignorantia ſcilicet Dei,ſedebant, & illuxit,
D ut cognitione Dei per ipſum percepta,luce uitæ ſcilicet,dirigantur per ſpiritum eius in uiã pa-
cis,uitam ſecuritate de beneuolentia Dei beatam,unde & ea nimirum animi tranquillitas ob
uenit,ut boni omnia conſulamus,& quãtum in nobis eſt,pacem cum omnibus habeamus.
Iure autem,cum certa Dei cognitio uita æterna eſt,umbram mortis uocat, Dei ignorationẽ,
qua detinentur,quibuſcunq; ſol ille iuſtitiæ Chriſtus,ex alto non fuerit exortus. Hæc Iohãnes
docuit,hanc ſcientiam ſalutis populo Dei dedit,hæc prophetia eius,unde Propheta & pluſquã
Propheta à Chriſto ipſo uocatus eſt.Hac deniq; Domino uiam muniuit, & ante faciem eius
præiuit,& corda populi ad Deum conuertit. Quæ omnia cum futura Pater eius per ſpiritum
noſſet,ad ſuijpſius & aliorum conſolationem ea ita cecinit. Ea itaq; ut diuiniſſima ſunt,& ni-
hil niſi ipſiſſima Euangelia,ita à contritis corde duntaxat,& ſpiritu ſancto repletis, digne &
cum fructu canentur,unde ut dictum,horrenda Dei contumelia eſt,ſanctiſſimo hoc hymno
quæſtum facere,& quidem ad alendum omne genus flagitiorum,ac impietatis,ad oppugnã
dum deniq; pietatem,ac quicquid honeſtum,gratúmue Deo fuerit.

Puer autem creſcebat & corroborabatur ſpiritu,& erat in deſertis,donec ueniret dies, quo
oſtendendus erat apud Iſraelitas.) Ab utero ſpiritu Dei præditus fuerat, pro cuiuſque
igitur ætatis portione,ille ſeſe magis ac magis,cum in uerbis, tum factis eius exeruit, id uero
eſt quod ait:Et corroborabatur ſpiritu. Vt autem in deſerto egerit,& de uitæ eius ratione, fu-
ſe dixi in tertio capite Matthæi in illud:In deſerto Iudææ.

CAPVT II.

FActum eſt autem in diebus illis. Exijt decretum à Cæſare Auguſto,ut cenſeretur totus or-
bis. Hæc deſcriptio prima facta eſt Præſide Syriæ Cyrenio. Et ibant omnes ut profiteren-
tur in ſuam quiſq; ciuitatem. Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa,de ciuitate Nazareth, in Iu-
dæam,in ciuitatem Dauid,quæ uocatur Bethlehem,eo quod eſſet de domo & familia Dauid, ut
profiteretur cum Maria deſponſa ſibi uxore,quæ erat prægnans.) De cenſu hoc dixi in Mat
thæum.17.in illud: Cum autem ueniſſent in oppidum Capernaum. Dimidiam ſicli partem,
nempe binas drachmas penſitare ſingulos oportebat,quantum ſcilicet olim Iudęi tabernacu
lo Domini,ex Lege obtulerant. Totum orbem dicit,intelligens ditionem Romanorum,qui
iam maximam orbis partem occuparant. Obſeruandum hic,ut nihil fortuitu fiat,etiam quæ
ma

maxime fieri fortuito uidentur. Naſci Dominum Bethlehem diuinitus ſtatutum, & per Vatē prędictum erat, id ut fieret, oportuit occaſionem eſſe, qua illic Maria perueniret. Ea ſumpta ab
A hoc cenſu fuit, ut ita Chriſtus liberator Iudæis promiſſus tum naſceretur, cum ipſi ſumma ſeruitute à gentibus premerentur. Nam ablato ſceptro à Iuda naſci debuit. Id tamen nequaquā ſecundum carnem uoluit reſtituere, quia regnum eius non eſt de hoc mundo, ſed in ſpiritu, ut corporibus omnibus ad ſeruiendum obnoxijs, ſpiritu libertate fruantur filiorū, quotquot ipſi nomen dederint.

Chriſtus natus eſt ablato ſceptro.

Accidit autem cum eſſent ibi, completi ſunt dies pariendi. Et peperit filium ſuum primogenitum, ac faſcijs eum inuoluit, reclinauitq; eum in præſepi, quod non eſſet eis locus in diuerſorio. Et paſtores erant in regione eadem uigilantes, & excubantes excubias nocte ſuper gregem ſuum. Et ecce Angelus Domini aſtitit illis, & claritas Domini circumfulſit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Ne timeatis. Ecce enim annuncio uobis gaudiū magnū, quod futurum eſt toti populo, quia natus eſt nobis hodie ſeruator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſignum: Inuenietis infātem faſcijs inuolutum, poſitum in præſepi. Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cœleſtis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo, ac in terra pax, hominibus bona uoluntas.) In ſumma tenuitate & paupertate naſci Dominus uoluit, ut contemptum doceret mundi, & ad cœleſtia ſuſpicienda prouocaret. Hinc matri ſuæ grauidæ, cōmodior ad pariendum locus, quàm iumentorū ſtabulum, contingere in diuerſorio non potuit, cum indubie cōmodiſſima diuerſorij loca, multi impij occuparent, ad delitiandum. Hic uideas quàm uariet iudicium mundi, à iudicio Dei. Diſcant autem hinc diuites ſæculi, ne ob diuitias ſibi placeant, & pauperes, ne ſibi ob tenuitatem diſpliceant. Et hæc præſtat expendere, quàm de ratione pariendi, qua Ieſum Maria enixa eſt, anxius diſputare, & noſtris cōmentis ueritatem Dei obſcurare. Verus homo fuit, ueram matrē habuit, igitur naturali quoq; ratione eum illa peperit. In quo quanto magis ſeſe ad creaturæ noſtræ infirma demiſit, tanto maiorem erga nos dilectionem declarauit, quæ perpenſa, & fidem in ipſum, & dilectionem in proximos, cum omnimoda modeſtia in nobis merito augebunt.

Modeſtiam alere & illud debet, quod paſtoribus primū partus hic diuinus reuelatus fuit. Quod autem per Angelos fuit indicatus, in eo declarata eius diuinitas eſt. Par enim erat, ut Regem cęlorum, cœleſtes item nuncij, natum primum renunciarent. Gaudium magnum renunciare ſeſe affirmant, quod futurum ſit toti populo, ubi populum intelligi oportet electorum, non omnium qui ſecundum carnem Iiſraelitæ erant. Nam multis in Iiſrael in ruinā fuit poſitus.

B Hymno ſuo Angeli ea cecinerunt, quæ per Chriſtum tum natū, futura erant. Gloria enim Dei mirifice illuſtrata eſt, ubi ſpiritu Chriſti tam multi ipſum Deum agnouerunt & adorauerunt. Pax in terra beata confecta eſt, dum plurimis adeo per Ieſum Chriſtum, aditus ad Patrē contigit, de cuius gratia qui ſecuri facti fuerint, ita pacatis & tranquillis animis exiſtunt, ut boni omnia conſulant, & pacem quantum in ipſis eſt, cum omnibus hominibus habeant, pace fruentes, quæ ſenſum omnem ſuperat.

Hæc pax filia eſt τῆς εὐδοκίας, id eſt, bonæ uoluntatis, uel beneplacitum, quod Ebræis רצון dicitur. Vnde tempus Chriſti, annus רצון, id eſt, beneplaciti dicitur, Ieſcha. 61. & 49. tempus ratzon. De hac Pſalmus 5. Quoniam tu benedices iuſto, Domine, ſicut ſcuto beneplaciti circumdabis eum, hoc eſt, beneuolētia & fauore undiq; munies eum. Vbi ergo Pater optimus, filium ſuum hominibus dedit, quo nihil habuit diuinius, & ideo cum ipſo donauit omnia, certe bonam ſuam erga illos uoluntatem ipſis declarauit, & beneplaciti ſui annum oriri fecit, quo in dilecto ſuo filio, charos ſibi & gratos reddidit quàm plurimos. De qua bona uoluntate & beneplacito, Eph. 1. Prædeſtinauit nos, ut adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, iuxta beneplacitum uoluntatis ſuæ, ut laudetur gloria gratiæ ſuæ, qua charos nos reddidit per dilectum.

Ad hunc modum, bonam uoluntatem, quā fore hominibus Angeli nato Chriſto cecinerunt, conformius ad ſcripturam interpretabimur, quā ſi acceperimus, ut quidā, pro beneplacito, quod in electis eſt, dum omnia boni conſulūt. Magis enim de Dei erga homines bona uoluntate, quàm hominum erga Deum Angeli cecinerunt. Sed & beneplacitum illud piorum, quo omnia Dei probant, in pace illa incluſum eſt, quā Dominus terræ dedit per Chriſtum. Qui enim uere eam pacem nactus eſt, omnia à propitio ſibi Deo, immitti, & optima eius uoluntate diſpenſari nihil addubitat, hinc ad omnia eſt animo tranquillo, & in Domino gaudente. Angeli utiq; uoluerunt ſignificare iā fore præſtanda quæ futura tēpore Chriſti Vates prædixiſſent, ij iā prædixerant tēpus fore, quo Deus bene uellet hominibus, id iam ergo præſtandum

Bona uolūtas Dei erga nos hic prædicatur, nō noſtra erga Deum.

Angeli prædicauerunt, Et ſicut terra & homines pro eodem accipiuntur, ita perparum inter-
C eſt, inter pacem quam terræ, & bonam uoluntatem, quam fore hominibus cecinerunt. In eo
enim ꝙ Deus pacem nobis erga ſe dedit, bonam ſuam uoluntatem, erga nos declarauit, & ex
eo ꝙ nobis bonam uoluntatem ſuam explicauit, pacem iſtam donauit.

Obſeruandum autem neq; Deo gloriam dari, neq; hominibus poſſe contingere ueram pa
cem, gratiámq;, uel bonã uoluntatẽ Dei, ſine Chriſto, ut ergo contemptus Dei eſt apud Hypo
critas, ita nulla conſcientiæ tranquillitas, neq; cum hominibus concordia, quia abeſt benepla-
citũ Dei. In ſolo enim dilecto ſuo Ieſu Chriſto, Deus charos ſibi reddit, quotquot in hoc ſelegit

Et factum eſt, ut diſceſſerunt ab eis Angeli in cœlum, & homines paſtores loquebantur in-
ter ſeſe: Tranſeamus iam Bethleem uſq;, & uideamus hoc quod audimus accidiſſe, quod Do
minus aperuit nobis: Et uenerunt feſtinantes, & inuenerunt Mariam & Ioſeph, & infantẽ po
ſitum in præſepi. Cum uidiſſent autem, diuulgauerunt de uerbo, quod dictũ erat ipſis de pue
ro hoc. Et omnes qui audierunt, mirati ſunt de his quæ dicta erant à paſtoribus ad ipſos. Por-
ro Maria conſeruabat omnia uerba hæc, cõferens in corde ſuo. Et reuerſi ſunt paſtores, glorifi
cantes ac laudantes Deum ſuper omnibus, quæ audierant & uiderant, ita ut dictum fuerat i-
pſis:) Quod audierant etiam uidere uolebant, ſic Fides ad opera trahit, & efficit ut totis uiri
bus eó propendeamus, ubi Chriſtum, hoc eſt, ubi opera eſſe, quæ Deo probantur, agnoueri-
mus. Sic ubi uera fides Chriſti, adglutinabit ea nos inuicem, & minimis eius faciet adeſſe q̄
officioſiſſime. Neq; plus offendent ipſorum ſordes, q̄ hoſce paſtores offenderũt, ſordes Chri
ſti, quem mundi ſeruatorem in præſepi poſitum, inuenerunt. Verbo enim fides nititur, & ne
quaq̄ eo quod uidetur. Inuulgarunt hi quidem ſtatim quæ uiderant, ſed nullos legimus ob
id puerum cum matre magnopere honoraſſe, præter Magos alienigenas, quiq; à longinquo
adeo per ſtellam adducti, uenerant. Nondum enim erat tempus gloriæ Chriſti, humilitatis e-
rat. Mirati tantum homines fuere, quæ à paſtoribus audierant. Multis etiam ſine dubio delira
menta uiſa ſunt. Sic ſe habet ad diuina ingenium humanum, ubi abeſt ſpiritus Dei. Maria au
tem conſeruabat omnia hæc, conferens in corde ſuo. Ita pij ſolent in operibus Dei cogitãdis
immorari, unde & pietas mira percipit incrementa.

Chriſtus eo loco inuenitur ubi caro minime putat.

Et poſtq̄ conſummati ſunt dies octo ut circuncideretur puer, uocatum eſt nomen eius Ie-
ſus, quod uocatum erat ab Angelo priuſq̄ in utero conciperetur.) Poſt octo dies circumciſus
puer fuit ſecundum Legem, quam etiã in ceremonijs uoluit ſancte obſeruare, licet Dominus
eſſet omnium, donec morte ſua illas aboleret, quia per omnia ſerui formam præ ſe ferre ſtatu
erat. Eo docuit nos, ut receptis legibus & moribus, quatenus cum pietate non pugnant, dili-
genter nos accommodemus, & ſi nonnunq̄ noſtra cauſſa, nulla ſit eorum neceſſitas. De no-
D mine Ieſu, dixi in Matthæum cap. 1. in illud: Et uocabis nomen eius Ieſum. Dedit Deus Abra-
hæ initiationis ſymbolum, Circumciſionem in membro genitali, quo ſignificare uoluit, to-
tam naturam deprauatam eſſe, eóq; in eccleſia eius, expectandam & meditandam eius inoua
tionem. Mulier condita eſt, ut hęc caro uiri habeatur, & eundem cum ipſo hominem conſti-
tuat, ſatis igitur fuit renouationis myſterium in maſculis repreſentari, præſertim in generatio-
ne præcipuam adhibẽtibus operam. Omnibus uero quomodolibet in poteſtate populi Dei
conſtitutis dari eam oportebat. Filiorum enim Dei eſt, adducere ipſi quoſcunq; poſſunt. De
quo plura in tractatu de baptiſmo Iohannis primo.

Et poſteaq̄ completi fuiſſent dies purgationis eorum ſecundum Legem Moſi, adduxerũt
eum Hieroſolymam, ut ſiſterẽt eum Domino, ſicut ſcriptum eſt in Lege Domini: Omne ma-
ſculinum adaperiens uuluam, ſanctum Domino uocabitur, & ut darent hoſtiam ſecundum
quod dictum eſt in Lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.) De Lege
purificationis legimus. 3. Moſcheh. 12. Hinc ſeruator noſter, ut & Circuncilionis Legi, ſeſe ſub
dere uoluit, nulla ſane neceſſitate, ſed ꝙ ſeruum ſeſe exhibere per omnia ſtatuiſſet. De primo-
genito ſiſtendo Domino. 2. Moſ. 34. & locis alijs legitur. Eo ꝙ impura à partu mater & infãs
haberentur, indicatum fuit, peccato obnoxios nos naſci, quæ tamen impuritas, Dei bonitate
ab electis auferatur. Puellam enixa mulier diutius impura erat, ꝙ peccatum per mulierem pri
mum receptũ fuit. Primogenita omnia ſancta Deo erant, eò ſignificatum eſt, quicquid in no-
bis præſtantiſſimum fuerit, id potiſſimum debere conſecrari Deo.

Leuit. 12.

Exodi. 34.

Num. 8.

Et ecce homo erat Hieroſolymis cui nomen Simeon, & homo iſte iuſtus ac pius expectãs
conſolationem Iſrael, & ſpiritus ſanctus erat ſuper eum. Et reſponſum acceperat a ſpiritu ſan-
cto, non uiſurum ſe mortem, niſi prius uideret Chriſtum Domini. Et uenit per ſpiritum in tẽ-
plum. Et cum inducerent puerum Ieſum parentes, ut facerent ſecundum conſuetudinem Le
gis pro eo, ipſe quoq; accepit eum in ulnas ſuas, et laudauit Deum, ac dixit: Nũc dimittis ſeruũ
tu-

tuum Domine ſecundum uerbum tuum in pace. Quia uiderũt oculi mei ſalutare tuũ, quod
A paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium,& gloriam ple
bis tuæ Iſrael. Et erat pater & mater eius mirantes ſuper his,quæ dicebantur de illo. Et benedi
xit illis Simeon,& dixit ad Mariam matrem eius: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurre-
ctionem multorum in Iſrael,& in ſignum cui contradicitur. Quin & tuam ipſius animã pe-
netrabit gladius,ut retegantur ex multis cordibus cogitationes.) Ad Mariæ & Ioſephi atq;
aliorum aliquot electorum conſolationem,uoluit Dominus Chriſti ſui ortum multis modis
illuſtrem reddere. Porro ex huius Simeonis expectatione liquet,in idipſum tempus, quo na-
tus Chriſtus eſt,ipſum à pijs fuiſſe expectatum. Nam plerẹq; Prophetiæ,ut de ſceptro non au-
ferẽdo à Iuda,de hebdomadis Danielis,atq; aliȩ hoc ipſum tẽpus deſignarãt. Vtq; loquuntur
quicunq; credunt,nec poſſunt ſibi retinere,quæ ſaluti queant eſſe multis,ita dubium non eſt,
multos tum ſanctiores & Simeoni ſimiles,de inſtanti Chriſti aduentu populum admonuiſ-
ſe. Sed quia carnalia quærentibus, Chriſtus nullius æſtimatur,ita ſurdis de Chriſti aduentu i-
ſti prædicarunt,inter quos nimirum rariſſimi erant,qui Deũ uere agnoſcerent. Vergebat nam
q; res ipſorum,ad obcæcationem & excidium. Obſeruandum uero, q̃ hic Simeon tanq̃ ab *Expectans cõ*
eximia uirtute laudatur,q̃ expectarit conſolationem Iiſraelis, quo nomine legimus laudatũ *ſolationẽ Iſra-*
& Ioſeph ab Arimathæa. Nam regnum Dei quod hic expectauerat,ipſa erat Iiſraelis conſola- *el.*
tio. Notatur his,q̃ reliquũ uulgus,de regno Chriſti & Dei,atq; inde conſolatione Iiſraelis ni-
hil fuerit ſolicitum,ſicut animalis homo non ſapit ſpiritalia. Sed & Paulus coronam iuſtitiæ
promittit,diligentibus aduentum Chriſti & regnum eius. 2. Timoth. 4. Summe nanq; coli-
tur Deus,ubi digne æſtimatur eius gratia,& auide expectatur,quã pollicetur,redemptio. Vt
ergo hic Simeon ardenter aduentum Chriſti expectabat,& illo ipſo quidẽ tẽpore quod indi-
carant Prophetiæ,ita conſolari eum uoluit Dominus,primũ de uidendo ſeruatore promiſſi-
one,deinde eiuſdẽ quoq; exhibitione. Venit ergo ſpiritu monitus,ut filij Dei ſpiritu ſemper a-
guntur,in templũ,cum puer inferretur,atq; agnitum illũ accepit in ulnas,laudauitq; Deum,
dicens: Nunc dimittis ſeruum tuum &c. Quaſi diceret: Iam lubens ad Patres meos concedã,
ſecundum uerbũ tuũ,nam hactenus uitam mihi prouecturum pollicitus es, Iam pax mihi,&
ſanctis erit, nato eo, per quem ſanctificabuntur omnia. Viderunt oculi mei ſaluatorem,
quem omnibus populis miſiſti. Gentibus,ut reuelata eius ueritate ab impietatẽ ſua reſipiſcãt,
& miſſis tenebris rationis humanæ,ipſum lucem mundi ſequantur. Iudȩis,ut impletis iã pro
miſſionibus,ab umbris ceremoniarũ & onere Legis liberati,te in ſpiritu & ueritate colãt, tua
B iam gloria pleniſſime apud ipſos coruſcante. Vti regnũ ſpiritus,quã Legis,neceſſe eſt,glorioſi
us fore. 2. Corinth. 3. pleniore in ſanctis iuſtitia refulgente. Hinc notatur q̃ horrenda Iudȩorũ
huius ſæculi cæcitas ſit,q̃ à regno Chriſti gentes alienas habendas uolunt, cum ut hic Sime-
on,ita Vates omnes,illas Chriſto acceſſuras prædixerint.

Verum ne quis putaret hanc gloriam fore omnibus qui carne Iiſraelitæ eſſent,poſtq̃ pue-
ro & adſtantibus benedixiſſet,id eſt,fauſta fuiſſet precatus,dixit ad Mariam matrem eius, ad *In ruinã mul-*
quam pluſculũ puer,& quæ circa puerũ gerenda erant,pertinebant. Ecce poſitus eſt hic &c. Id *torum.*
alijs uerbis apud Iohannem. 9. Dominus ita teſtatus eſt: In iudicium ego in hunc mundum
ueni,ut qui non uident,uideant,& qui uident cæci fiant. Dum nanq; regnum & iuſtitia Dei
palam annunciatur,ſicut fieri oportebat poſt aduentũ Chriſti in carnem,quos Satanas tenet
captiuos,exagitat & impellit,ut quo clarius ipſis ueritas Dei offertur, eò oppugnent furioſi-
us,hinc cõplentes ſuam impietatem,ita furore & amentia percutiũtur, ut in multis uideas &
ſenſu cõmuni deſtitui,de quo in Matth. capite. 13. Id ſane euenit Iiſraelitis,prædicante illis Do
mino,cũ per ſe,tũ per ſuos Apoſtolos,qui ſibi uidebantur egregie uidere & ſapere,offenſi do- *In reſurrecti*
ctrina eius,excæcati adeo fuerũt,ut nihil ad ſummam ſæuitiã, in ſeruatorem ipſum, atq; eos *onem.*
qui ipſum annũciabant,reliquũ facerent,donec prouocata ſatis contra ſe ira Dei, excinderẽtur
funditus,paſſi ruinam irreparabilem. Interim ijs quos Deus electos in ea gente habuit,& ſi nõ
adeo multos,in reſurrectionem Chriſtus poſitus fuit. Nam agnoſcentes omnia prȩ eo ſterco
ra eſſe,ipſum fide amplexi,per eum & ſalutem cõſecuti ſunt,& à ruina, inuecta per primum
hominem,reſurrexerunt. Idem & Ieſcha. 8. prædixit: Dominum exercituũ,inquit, ipſum
ſanctificetis,& ipſe timor ueſter,& ipſe pauor ueſter. Et erit in ſanctificationem,& in lapidem
offendiculi,& in petrã ruinæ,duabus domibus Iiſrael in laqueum, & in tendiculã habitanti
Ieruſalem,& impingent inter eos multi &c. Ergo qui Ebræorum Dominum,in Chriſto ſuo
ſeſe exhibentem ſanctificarunt,hoc eſt,magni habuerunt,& ut Deum ſuum receperunt atq;
adorauerunt ipſum timentes,& ad uerbum eius pauentes,ij ſalutem ab ipſo conſecuti ſunt,
Chriſtum experti lapidem precioſum in fundamentis Tzion poſitum, Ieſcha. 28. & 1. Pet. 2.

quo utiq; ſubnixi in ædificio Dei hæſerunt, qui autem Chriſtum reiecerunt, ij & Patrem reie-
C cerunt, factúsq; eſt illis Dominus, in lapidem offendiculi, & tendiculam, & impegerunt, ceci-
derunt, contriti ſunt, illaqueati & capti. Illud: Et erũt in ſanctificationem, & in lapidem of-
fendiculi, interpretari quidam ſolent, ut ſanctificatio credentibus, & offenſio incredulis tribu
atur. Sed quia ſanctificari Deus in hoſtibus ſuis dicitur, dum glorioſe ſe de ipſis ulciſcitur, &
ſanctificatio hæc cum offenſione ita iungitur, ut omnino pro eodem utranq; poſitam appa-
reat, perpendat Chriſtianus, an non & malis ſanctificationem recte tribuat, ſimul cum offen-
ſione. Prius enim hortatus eſt Vates pios, ut Dominum timeant atq; glorificent, id eſt, ſancti-
ficent, mox prædicit malis timere Dominum nolentibus, & ad humana præſidia confugien
tibus, eundẽ Deũ, quẽ pij ſaluatorẽ, ipſos experturos exterminatorẽ, qui ſeipſũ in eis ſit ſãcti-
caturus, hoc eſt, potentiã ſuã magnificaturus, eo quod ipſi eũ contẽnerent, et ſãctificare nollẽt. Eb.
מקדש hic pro ſanctificatione, ſed arce accipiunt, quaſi dixiſſet, ſe futurũ pro arce, nõ inuicta
ſolũ impijs, ſed & ad quã perirent, moliti eius oppugnationẽ. Sicut ergo in ruinã multis Iſrae
litis Chriſtus poſitus erat, & id ideo, quod multi incitati à Satana, gratiam eius erant oppugnatu-
ri, recte Simeon ſubiecit: Et in ſignum cui contradicetur. Signum eſt Chriſtus regni Dei, ideo-
In ſignũ cui contradicitur q; omnis gratiæ & beneuolentiæ erga genus humanum, ad quod confluunt uniuerſi electi,
iuxta illud Ieſcha. 11. Et erit in die illo radix Ieſchai, quæ ſtat in ſignum populorum, eam gen-
tes quærent. Hunc cum pauci Iudæorum recepiſſent, uellent autem nihilminus iuſti haberi,
neceſſe fuit, ut ipſi contradicerent, quod & ad inſaniam uſq; fecerunt, quos reprobi ex gẽtibus
poſteaq; & ipſis prædicatus fuit, & ita ad eos quoq; hoc ſignum, ut ibidem Vates futurũ præ-
dixit, delatum, imitati ſunt, & ipſi Chriſto contradicentes. Sic in ſignum poſitum fuit, electis
quidem ſalutis, at reprobis perditionis, quia contradicere ei quã adorare ipſum maluerunt.

Addit poſt hæc peculiariter ad Mariam matrem: Quin & tuam ipſius animam penetrabit
gladius, hoc libenter de afflictione, quã crucifixo filio experta, accipio, quo ſane tempore, co-
gitationes reuelatæ ſunt ex multorum cordibus. Qui impij erant, in ſpeciem tamen Chriſtũ
amplexi, tum ſe prodiderunt, ſicut & ij qui Chriſtum pluris fecerant, quàm palam pr ſe tuliſſent,
ut Ioſeph ille, & Nicodemus. Et ſemper quidem dum Chriſtus uel in ſuis patitur, recondita
cordium multorum patefieri ſolent. Hæc prædici uirgini oportuit, nimirum quo animus e-
ius ad futuros caſus roboraretur. In quo diſcere debemus, quomodo Chriſtus proximos ſu-
os habeat. Ipſe per crucem ad gloriam peruenit, eadem uia ducit & ſuos.

D De compaſſione D. uirginis multi multa commenti fuerunt, & feſta ei atq; ſacra dicarũt,
quã potius & ipſi crucem poſt Dominum ferendo, imitari debebãt. Sed ut alieniſſimi ab o-
mni cruce eſſent, & ad omne genus delitiarum inexhauſtos haberent pecuniarum aceruos,
quid Virgo ſancta & Chriſti mater paſſa fuit, magnifice interim iactarunt, addẽtes etiam ſuo
more multa mendacia, ad hæc robuſtis uocibus, ſtrepitu organorum muſicorum, ornatu ue-
ſtium, & id genus nugis, ea uenerari ſeſe ſimularunt. Hos Deiparæ nõ cultores ſed hoſtes mit-
Quomodo cõpaſsio D. uirginis ueneranda. tamus, & compatiamur cum ea uere Domino, dum contradici illi & crucifigi eum in ſuis ui-
demus, liberáq; confeſſione ueritatis, & officijs erga adflictionem perferentes dilectionis, id
præ nobis feramus. Sic demum compaſſionem D. Virginis, recte coluerimus, cum ſcilicet, eã
imitabilem nobis eſſe fuerimus teſtati,

Et erat Anna Propheriſſa filia Phanuel de tribu Aſer. Hæc proceſſerat in multã ætatẽ, & ui-
xerat cum uiro annis ſeptem à uirginitate ſua. Et hæc uidua annorum fermè octoginta quatu
or, quæ non diſcedebat de templo, ieiunijs ac deprecationibus ſeruiens nocte ac die. Et hęc ea
dem hora ſuperueniens, uiciſſim confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui
expectabant redemptionem Hieroſolymis.) Hoc alterum teſtimonium fuit de Domino,
& ipſum ab inſigni teſte, nempe Propheriſſa, eáq; pietatis ſtudijs deditiſſima. Perpetuo enim
templo adhærebat, ieiunijs ac deprecationibus ſeruiens die ac nocte. De munere propheran-
di, fuſe dictum eſt in Matthæo capite undecimo ſub finem, de ieiunijs & precibus capite. 6.
Vidua iam hæc erat & plane deſolata, non habens quibus inſeruiret, unde nihil aliud nego-
tij iam ei erat, quàm ut ſicut & Paulus docet. 1. Timoth. 5. perſeueraret in obſecrationibus & preca
tionibus, noctu diéq;, id eſt, continuis cum Deo colloquijs. Cúmq; ſeria cum Deo colloquia
& ieiunia requirunt, ut in Matthæo abunde dictum, conſequẽs erat, ut & ieiunijs uacaret. Ve-
rum ut uirgo cum parentibus, & uxor cum marito, uixit, officijs inſiſtens, quæ perſonæ quas
ſuſtinebat, requirebant, ita dubium non eſt, cum iunior uidua eſſet, & uel filios uel nepotes
adhuc haberet, illis quoq; inſeruiſſe, & propriam domum pie tractaſſe, uicémq; maioribus
ſuis rependiſſe, id quod Paulus affirmat honeſtum eſſe, & coram Deo acceptum. Vbi autem
uere

uere uidua,& deſolata euaſit,nec aliud iam habebat,quod ageret,quã ut cum DEO collo-
A quereretur,atque pro communibus populi Dei neceſſitatibus oraret,tota eo fuit. Non ꝙ uitæ neceſſaria prætərijſſet,aut omnino nihil egiſſet aliud,quã precari,cibo quoque neceſſario & ſomno fuit uſa,& in præſenti quidem de Domino prophetauit. Vnde quod Lucas ſcribit, eã à templo non diſceſſiſſe,ieiunijs & deprecationibus ſeruijſſe die ac nocte, ita intelligendum eſt,ꝙ hæc præcipua fuerint quæ egerit,totáque in his,ut dici ſolet,fuerit. Sicut iuſtus dicitur meditari in Lege Dei die noctéque. Et eum qui frequentiſſimus in labore eſt,dicimus continuo ſine intermiſſione dies noctésq; laborare. Porro cum eſſet iam prouectæ ætatis, nõ ieiunauit ut carnem mortificaret,ſed quia continuo ſtatas ſuas orationes,hoc eſt,colloquia cum Deo habebat,earum etiam cauſſa,ſtatuta ſua ieiunia habuit,ſed procul dubio hac ardore precãdi rapta,quo expeditius & intentius cum Deo colloqueretur,nequaquã ut uires corpuſculi frangeret.

Ii qui pietatem oppugnant,hunc locum diuexant,ut probent inter bona opera cenſenda, uerſari in templis,& incumbere ieiunijs & precationibus,cum ipſi tamen templis nunquàm niſi pecuniæ cauſſa adſint,neque alterius gratia preces ſimulent potius quã uere fundant. Ieiunia autem eiuſmodi habeant,ut ſint duplicatæ crapulæ. De templis non eſt, ꝙ Chriſtiani ſoliciti ſint,in omni ſiquidem loco adorandus Deus eſt,ſed in ſpiritu & ueritate. Vera autem ieiunia & preces,utinam haberemus frequentiſſima,ſed ſyncera, & factitijs plebi nemo imponeret,prætextúque eorum,uoluptates malas aleret. Sed de his in Matthæo ſexto. Verũ neꝙ Nonnarum inſtitutum,robur hinc ullum habebit. Hæc enim Propheтiſſa, non uirgo,neq; uxor fuit,ſed neque uidua quidem,quę haberet ſuos quibus inſeruiret. In templo egit,ſed ſua ætate,dum proximis iam nulla alia re poſſet prodeſſe. Sicut & Chriſtus noctu potiſſimũ precationibus,operam dedit,dum ſcilicet proximis,commodare alias non licebat. Sed fruſtra cum iſtis agas,qui totius pietatis rationem ignorant.

De ieiunijs et precibus diſputant, quibus nihil minus cognitũ eſt, uel amatur.

Hæc ergo ſancta mulier,& laudatiſſima Prophetiſſa, ut in ore duorum, teſtimonium de Domino noſtro firmius conſiſteret,eadem hora,nimirum cum à Simeone puer prædicaretur,& futura de ipſo prædiceret,ſuperuenit,& uiciſſim confitebatur Domino,hoc eſt: Dominum collaudabat,atque loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionẽ per Chriſtum,utiq; perficiendam Hieroſolymis. Qui enim huiuſmodi Hieroſolymis erant, indubie perpauci,frequentes in templo conueniebant,fortéque tum plæriq; eorum aderant. Sic de Chriſto loquuntur quicunq; ipſi credunt,& loquuntur ijs,apud quos uerbum Euangelij ſuũ
B fructum facturum ſperant.

Et ut perfecerunt omnia ſecundum Legem Domini,reuerſi ſunt in Galilæam in ciuitatem ſuam Nazareth. Puer autem ſuccreſcebat,corroborabatúrque ſupiritu, & implebatur ſapientia,& gratia Dei erat ſuper illum.) De ordine hiſtoriæ huius & conſonantia cum Narratione Matthæi,qui deportatum puerum in Aegyptum,poſt Magorum adorationem, memorat,diximus in Matthæo capite.2. in illud: Tum Herodes ubi uidit ſibi illuſum fuiſſe à Magis. Cæterum illud: Puer corroborabatur ſpiritu &c. Ita ut illud de Iohanne paulo ſupra, intelligendum eſt,nimirum,quòd uirtus diuini ſpiritus cum incrementis ætatis & corpuſculi,magis ac magis ſeſe exeruerit,unde & ſapientia atque gratia Dei amplior continuo in ipſo apparebat.

Et ibant parentes eius quotannis Hieroſolymam in die feſto Paſchæ. Et cum factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis Hieroſolymam, ſecundum conſuetudinem diei feſti, conſummatiſque diebus cum redirent illi,remanſit puer Ieſus Hieroſolymis, & non cognouerunt parentes eius. Cæterum rati illum eſſe in comitatu, uenerunt itinere diei, & requirebant eum inter cognatos & inter notos. Et cum non inueniſſent eum, reuerſi ſunt Hieroſolymam quærentes eum. Et accidit poſt triduum, inuenerunt illum in templo ſedentem in medio doctorum, audientem illos,& interrogantem eos. Stupebant autem omnes,qui eum audiebant,ſuper intelligentia & reſponſis eius, & uiſo eo admirati ſunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili cur feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid eſt quod quærebatis me? an neſciebatis, quod in his quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et illi non intellexerunt ſermonem quem locutus eſt ipſis. Et deſcendit cum eis, uenitque Nazareth, erátque ſubditus illis. Mater autem eius conſeruabat omnia uerba hæc in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat ſapientia & ætate & gratia apud Deum atq; hominẽ.)

Maribus præceptum duntaxat erat,ut quiſq; ter in anno appareret in loco ubi tabernaculũ fœderis eſſet 2. Moſch. 33. nimirum ut Legem Dei populus certius diſceret, & animi ex conuẽ-

C tibus illis magis coaleſcerent, uerum qua erat in Deum, Deipara uirgo pietate, comitem mari to ad locũ Dei, quot annis in feſto paſce, ſeſe ultro adiũgebat. Quod uero ſeruator iam duo dennis ſe ab illis ſubduxit, & ipſis redeuntibus, manſit Ieruſalem, aliquod ſpecimen ſui edere uoluit, inde eſt quod ſedẽs in medio doctorum, audiebat illos, & interrogabat, ut omnes ſtu perent ſuper intelligentia & reſponſis eius. Sic ſubinde radiolum aliquem emittere ſolem hunc oportebat ad confirmandam fidem, cum parentum ſuorum, tum & aliorum, qui ſalu tem ab ipſo Iſraeli expectabant. Ioſeph & Maria dolentes ipſum quæſierãt, ueriti fortaſſe, ne ipſorum culpa offenſus, nollet porro ipſis miniſtris uti. Huius admonitus, anxietate ipſorum contempta reſpondit: Quid eſt quod me quærebatis &c. Eo docuit, Dei mandata, omnibus affectibus carnis pręponere.

Quatenus diuina perſcrutanda. Parentes reſponſum haudquaquam plane intelligebant, Maria autem omnia iſta in corde ſuo conſeruabat. Et ſi enim ſcirent, ipſum Chriſtum eſſe, rationem tamen, qua ille munus ſuum obiturus erat, & conditionem eorum quibus ſubinde illi proludebat, haudquaquã cognoſcebant atq; ideo perpetua quadam admiratione, circa ipſum, & quæ gerebat, tenebantur, pręſertim ſi quando clarius dei ſpiritus, in ipſo ſe ſe proderet. Nec propterea quod pleraq; huiuſmodi ignorarunt infœliciores erant. Satis nanque unicuiq; eſt, tantum operum Dei nouiſſe ut unice ipſum amet, & uoluntati eius dextre ſeſe accommodet. Ita ſatis Marię & Ioſeph erat, noſſe Chriſtum præſentem ſe habere, ut ipſi ſtudioſi inſeruirent, eſſẽtq; patri ex animo grati, qui orbem, præcipue autem Iudæos tanta gratia eſſet dignatus. Reliqua reuelanda eis in ſuum tempus differebantur. Hoc pacto & alios ſanctos ductos à Deo legimus. Qui uere ita q; pij ſunt, abunde ſatis habent, noſſe bonã Dei erga ſe uoluntatem per Chriſtum, & in quibus Deo gratificentur. Impij his prætetitis ſecreta Dei rimari uolunt, hinc tantum eſt apud eos contentionum & diſputationum friuolarum. Vera Theologia ſcientia eſt, pie & beate uiuendi. Sine quo multa, noſſe, & uarijs de rebus poſſe diſſerere, etiam dæmonum eſt. Deſcendit autem Ieſus cum parentibus uenitq; Nazareth, & erat illis ſubditus utiq; laborãs manibus, & reliqua uſibus ipſorum inſeruiens, de quo dixi in Matth. cap. 3. in illud: Tunc accedit Ieſus à Galilea ad Iordanem. Vt uero Euangeliſta Chriſtum omni ætate diuinitatis ſuæ radios emiſiſſe, oſtendat, iterum adijcit: Et Ieſus proficiebat, ſapientia & ætate, & gratia apud Deum & ho
D mines, quod nihil aliud eſt, quàm continuo ut ætate maior euadebat, ita illuſtrior reddebatur ſapientia, gratioſiorq; hominibus apparebat, ſed in ſolidis uirtutibus, ut ita & in gratia Dei uideretur creſcere, quãto ſcilicet illa magis ac magis in dictis & factis eius ſeſe promebat. Verus homo fuit, & ut uerus homo ſemper uixit, ſed ita ſe continuo prodente in ipſo ſpiritu Dei, ut ſimul maior homine appareret, ijs, præſertim quibus datum erat diuina cognoſcere. Quę ſuperioris ſæculi Theologi de conſummatione Domini noſtri ut hominis, in inſtanti ut loquũtur, conceptionis perfecta, diſputant, ipſis relinquamus, nã ex ſe illa commenti ſunt.

CAPVT III.

ANno autem decimoquinto imperij Tiberij Cæſaris, Pontio Pilato præſide Iudęæ, tetrarcha uero Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetraracha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lyſania Abilenes tetrarcha, ſub pontificibus Anna & Caipha, factũ eſt uerbũ Domini ſuper Iohannẽ zachariæ filium in deſerto. Et uenit in omnẽ regionẽ finitimã Iorda
Eſai. 40. ni, prædicans baptiſmũ pœnitentiæ in remiſſionẽ peccatorũ, ſicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Eſaiæ prophetæ, dicentis: Vox clamantis in deſerto, parate uiam Domini, rectas facite ſemitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis reddetur humilis, Et fiẽt quæ obliqua ſunt, directa, & aſperæ uertentur in uias planas, & uidebit omnis caro ſalutare Dei. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipſo: Progenies uiperarũ quis ſubmonſtrauit uobis ut fugeretis à uentura ira? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere intra uos ipſos, patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, potẽs eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios ipſi Abrahę. Iam uero & ſecuris ad radicem arborũ poſita eſt. Omnis ergo arbor non faciens fructũ bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Et interrogant eũ turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? Reſpondens aũt, dicit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti, & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Venerunt aũt & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum, Magiſter: quid faciemus? At ille dixit ad eos, Ne quid amplius, quam quod conſtitutum eſt uobis, exigatis. Interrogabant autem eum & milites, dicẽtes: Et nos quid faciemus? Et ait illis: Ne quẽ concutiatis, nequem calũniemini, & cõtenti eſtote ſtipendijs ueſtris. Expectante aũt populo & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne, nũ ipſe eſſet ille Chriſtus, Reſpondit Ioãnes dicẽs uniuerſis: Ego quidẽ aqua baptizo uos, ſed

uenit fortior me cuius non ſum dignus ſoluere corrigiã calciamentorũ. Ipſe uos baptizabit ſpiritu ſancto & igni, cuius uentilabrum in manu ipſius, & purgabit aream ſuam, & cögrega-
A bit triticũ in horreum ſuum, paleas autẽ cõburet igni inextiguibili. Multa quidẽ & alia exhortãs, euãgelizabat populo.) Hęc ſũt explicata Matth. 3. ab initio, uſq; ad illud: Tũc accedẽs Ieſus.

Herodes autem Tetrarcha, cũ corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris ſui, deq; omnibus malis quę faciebat Herodes, adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit Iohannẽ in carcerem.) Iſtuc enarratum eſt in Matthæo capite. 14. in illud: Audiuit Herodes.

Factum eſt autẽ, cum baptizaretur omnis populus, ut & Ieſu baptizato & orante, apertum ſit cœlum, ac deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie, quaſi columba in ipſum, & uox de cęlo facta eſt, quæ diceret: Tu es filius ille meus dilectus, in te complacitum eſt mihi.) Explicata hæc ſunt in Matthæo capite tertio in illud: Et baptizatus Ieſus.

Et ipſe Ieſus incipiebat eſſe ferme annorum triginta, ut putabatur, filius Ioſeph, qui fuit filius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Iãne, qui fuit Ioſeph, q fuit Matathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui fuit Nagge, qui fuit Maath, q fuit Matathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Rheſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſam, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Ieſo, qui fuit Heliezer, qui fuit Ioram, qui fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Ionam, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleam, qui fuit Menam, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, q fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Eſſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharræ, qui fuit Nacchor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem. qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſala, qui fuit Enoch, qui fuit Lareth, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, q fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.) Hæc enarraui in explicatione Genealogiæ, quam Matthæus initio ſtatim ſui Euangelij poſuit.

CAPVT IIII.

IEſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane, & actus eſt per ſpiritum in deſertũ, ac diebus quadraginta tentabatur à Diabolo, nihilq; comedit in diebus illis, & conſummatis illis, deinde eſurijt. Dixit autem illi Diabolus: Si filius es Dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et reſpõdit ad illum Ieſus, dicens: Scriptum eſt, Nõ ſolo pane uiuet homo, ſed omni uerbo Dei. Deut. 8.
B Et ſubduxit illum Diabolus in montẽ excelſum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in pũcto tẽporis, & ait illi Diabolus: Tibi dabo poteſtatem hanc uniuerſam & gloriam illorũ, quia mihi tradita ſunt, & cuicunq; uolo, do illam, tu ergo ſi adoraueris prouolutus coram me, erũt tua omnia. Et reſpondens Ieſus, dixit illi: Abi poſt me Satana. Scriptũ eſt enim: Adorabis Dominum Deum tuum, & illum ſolum coles. Et duxit illum Hieroſolymam, ſtatuitq; eũ ſuper pinnam templi, & dixit illi: Si filius Dei es, mitte teipſum hinc deorſum. Scriptum eſt enim: ꝙ Angelis ſuis mandabit de te, ut ſeruent te, & in manibus tollent te, ne offẽdas ad lapidem pedem tuum. Et reſpondens Ieſus, ait illi. Dictum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum. Et conſummata omni tentatione Diabolus receſſit ab illo uſq; ad tẽpus. Et reuerſus eſt Ieſus uirtute ſpiritus in Galilæam, & fama exijt per uniuerſam regionem de illo. Et ipſe docebat in ſynagogis eorum, & glorificabatur ab omnibus.) Enarrata hæc ſunt in Matthæo capite quarto ab initio uſq; ad illud: Vt impleretur. Deut. 6. Psal. 90.

Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbathorum in ſynagogam, & ſurrexit ut legeret. Et traditus eſt illi Liber Eſaiæ Prophetæ, & ut explicuit librum, inuenit locum ubi ſcriptum erat: Spiritus Domini ſuper me, propterea ꝙ unxit me, ad euangelizandum pauperibus miſit me, ut ſanem contritos corde, ut prædicem captiuis remiſſionem, & cæcis uiſum, ut emittam confractos per remiſſionem, ut prædicem annum Domini acceptum. Et complicato libro reddidit miniſtro, ac reſedit. Et omnium in ſynagoga oculi erant defixi in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus ueſtris. Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur ſuper gratia ſermonũ, qui procedebant ex ore ipſius, dicebãtq;: Nonne hic eſt filius Ioſeph?) Tractata ſunt in Matthæo capite tredecimo in illud: Et cum ueniſſet in patriam ſuam. Item quarto in illud: Et relicta Nazareth. Esa. 61.

Et ait illis: Omnino dicetis mihi hãc ſimilitudinẽ: Medice, cura teipſũ. Quęcũq; audiuimus facta in Capernaum, fac & hic in patria tua. Ait autẽ: Amen dico uobis, Nemo Propheta acce-

ptus

C ptus eſt in patria ſua. Sed in ueritate dico uobis, multæ uiduę erant in diebus Heliæ in Iſrael quando clauſum eſt cælum annis tribus, & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna per omnem terram, & ad nullam illarum miſſus eſt Hælias, niſi in Sarepth[a] Sidonis ad mulierẽ uiduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Heliſeo propheta, & nemo eorũ mundatus eſt, niſi Naaman Syrus. Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira, hæc audientes. Et inſurrexerũt eiecerunt'que illum è ciuitate, & duxerunt illum uſq; ad ſupercilium montis, ſuper quem ciuitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipſe autem tranſiens, per mediũ illorũ ibat.

In eo quod Dominus agnouit ſibi nõ tãta in patria, quanta Capernaũ, ſigna edenti, obijci potuiſſe, prouerbiũ iſtuc, medice cura teipſum, indicauit hunc ordinem dilectionis naturæ inditum, ut quiſq; ſuorum primã curam habeat, quare qui id temere negligat, eum ſcribit Paulus eſſe infideli deteriorẽ. Nam etiam qui fide carent, natura duce ſuis proſpiciunt ſibi'q; ipſis factum putant, quod benefecerint illis. Sed aliud eſt corporis neceſſaria miniſtrare, aliud miracula Dei. Quanquã & in omni beneficẽtia, in primis ſpectanda ſit Dei uoluntas, quæ quidem dum aliud ipſe non iuſſerit eſt, ut quiſq; in primis curet carne proximos, dum aũt ſecus præcipit, iam à naturali illo ordine recedere oportet. Id obſeruauit illa mulier, de qua hic ſeruator meminit, dum Heliæ priuſquam filio cibum iuſſa ab illo pararet. Porro ut in beneficijs illis uulgaribus dum abeſt mandatum peculiare corporum cognatio non indigne conſyderatur, ita conſyderanda eſt & ſpiritalis, dum diſpenſanda ſunt ſpiritalia. Quo ergo iſtuc municipibus ſuis perſuaderet, offenſam enim quo ad licebat ſemper fugit, duo iſta exempla, Heliæ & Eliſei adduxit, qui ſua miracula non ſolum aliæ ciuitatis Iudæis, ſed gentibus, & à tota Iſraelis R. pub. alienis Deo ſic uolente, fecerant. Simul tamen notauit & ipſorum infidelitatem, qua ſcilicet prohibebatur, ne ſigna multa apud ipſos æderet. Recte enim illos aſſimilauit, maioribus eorum qui tempore Heliæ & Heliſæi inſigni impietate, Deo & uiris illis ſanctis aduerſabantur, eaq; indignos ſeſe faciebãt, ne illi uirtutes beneficas multas apud eos facere poſſent. Quod etiam intellexerunt. Inde enim tanta fuerunt ira in Dominum accenſi, ut uellẽt ipſum è colle dare præcipitem, ſed tranſiuit, & per medium illorum abijt, ſeruãte eum manu patris, quia nondum uenerat hora eius. Hiſtoria prior 1. Regum 17. poſterior 2. Reg. 5. legitur.

Et deſcendit Capernaum ciuitatem Galilææ, ibi'q; docebat illos ſabbatis. Et ſtupebant ſuper doctrina eius, quia cum poteſtate coniunctus erat ſermo ipſius.) Explanatum eſt Matth.

D quarto in illud: Et relicta Nazareth. Item ſeptimo in illud: Et factum eſt cũ fuiſſet Ieſus.

Et in ſynagoga erat homo habens ſpiritum dæmonis immundi, & exclamauit uoce magna, dicens: Eia, quid tibi nobiſcum eſt Ieſu Nazarene? Veniſti ad perdendum nos? Scio te qui ſis, ſanctus ille Dei. Et increpauit illum Ieſum, dicens: Obmuteſce, & exi ab eo. Et cum proieciſſet illum dæmonium in medium, exijt ab illo, nihil'q; illi nocuit. Et factus eſt pauor ſuper omnes, & colloquebantur inter ſeſe, dicentes: Quis ſermo hic eſt? quia cum autoritate ac poteſtate imperat immundis ſpiritibus, & exeunt. Et diuulgabatur fama de illo in omnem locũ undiq; finitimæ regionis. Cum ſurrexiſſet autem Ieſus de ſynagoga, introiuit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur febri magna, & rogauerunt illum pro ea & aſtãs ſupra illam, increpauit febrem, & febris dimiſit illam, ſtatim'q; ſurgens, miniſtrabat illis: Cũ autem ſol occideret, omnes qui habebant infirmos morbis uarijs, ducebant illos ad eum, at ille ſingulis manus imponens ſanabat eos. Exibant autem & dæmonia à multis, clamantia, ac dicentia, Tu es Chriſtus ille filius Dei. Et increpans non ſinebat ea loqui, q; ſciebant ipſum eſſe Chriſtum. Facto autem die egreſſus ibat in deſertum locum, & turbæ quærebant eum, & uenerunt uſq; ad ipſum, & detinebant illum, ne diſcederet ab eis. Quibus ille ait: Et alijs ciuitatibus oportet me Euangelizare regnum Dei, nam in hoc miſſus ſum. Et prędicabat in ſynagogis Galilææ.) Tractata hæc ſunt in Matth. cap. octauo in illud: Et cum ueniſſet Ieſus in Domum Petri, uſq; ad finem capitis.

CAPVT V.

FActum eſt autem cum turba immineret ei, ut audiret uerbum Dei, & ipſe ſtabat iuxta ſtagnum Genezareth, & uidit duas naues ſtantes ad ſtagnum, piſcatores autem deſcenderant ex illis, & abluebant retia. Ingreſſus autem in unam nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum, ut à terra abduceret puſillum, & ſedens docebat de naui turbas. Vt ceſſauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia ueſtra in capturã. Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, tamen tuo iuſſu laxabo rete. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam. Rumpeba

tur

tur autẽ rete eorum. Et annuerant ſocijs, qui erant in altera naui, ut uenirẽt, & adiuuarẽt ipſos,
A & uenerunt, atq; impleuerunt ambas naues, ita ut mergerentur. Quod cũ uideret Simon Petrus, accidit ad genua Ieſu, dicens: Diſcede à me Domine, quia homo peccator ſum. Stupor enim circũdederat eum, & omnes qui cum illo fuerant, ſuper captu piſcium quẽ ceperant, ſimiliter autem Iacobũ & Iohannẽ filios Zebedæi, qui erant ſocij Simoni. Et ait ad Simonẽ Ieſus: Ne metuas, poſt hac homines capies. Et ſubductis in terram nauibus, relictis omnibus ſequuti ſunt eum.) Hæc expoſui in Matth. capite quarto in illud: Vidit duos fratres.

Et accidit, cum eſſet in quadã ciuitate, & ecce uir plenus lepra, cũq; uidiſſet Ieſum, proſtratus in faciem, rogauit eum, dicẽs: Domine, ſi uis potes me mũdare. Et protẽſa manu tetigit eum, dicens: Volo, mundus eſto. Et confeſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe præcepit illi, ne cuiquã diceret, ſed uade, inquit, oſtende teipſum ſacerdoti, & offer pro emundatione tui, quemadmodũ præcepit Moſes in teſtimoniũ illis) Tractata ſunt cap. 8. Mat. in illud: Et ecce leproſus.

Peruagabatur autẽ magis rumor de illo, & cõueniebant turbæ multæ, ut audirent & ſanarẽtur ab ipſo ab infirmitatibus ſuis.) Explanatũ eſt Matth. 4. in illud: Et dimanauit fama illius.

Ipſe autem agebat in receſſu in deſertis, & orabat.) Explicatũ eſt Matthæi octauo in illud: Cum uidiſſet Ieſus turbas multas. De receſſu uero ad orandum dicta pleraq; Matthæi ſexto, in tractatu de Oratione.

Et factum eſt quodam die, & ipſe docebat, erántq; Phariſæi ſedentes, ac Legis doctores, qui uenerant ex omni caſtello Galilææ & Iudææ, & Hieruſalem, & uirtus Domini aderat ad ſanãdum eos. Et ecce uiri portantes in lecto hominẽ, qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante illum. Et nõ inuenientes qua parte illũ inferrent præ turba, aſcenderunt ſuper tectum, ac per tegulas demiſerunt eum cũ lectulo in medium ante Ieſum. Quorum fidem ut uidit, dixit illi: Homo, remittantur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare ſcribæ & phariſæi, dicẽtes: Quis eſt is, qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt remittere peccata, niſi ſolus Deus? Vt cognouit autem Ieſus cogitationes eorum, reſpõdens, dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus ueſtris? Vtrum eſt facilius dicere, remittantur tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula? Vt autem ſciatis q filius hominis habet poteſtatẽ in terra remittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, ſurge, tolle lectulum tuum, & uade in domum tuã. Isq; cõfeſtim ſurgens coram illis, tollebat in quo iacuerat, abijtq; in domum ſuam, glorificans Deum. Et ſtupor corripuit omnes, & glorificabant Deum, & repleti ſunt timore, dicentes: Vidimus incredibilia hodie. Et poſt hæc exijt, ac uidit publicanum, nomine Leui, ſedẽtem ad telonium, & ait illi: Sequere me, atq;
B is relictis omnibus, ſurgens, ſecutus eſt eũ. Et fecit ei conuiuiũ magnum Leui in domo ſua, & erat turba multa publicanorum, & aliorũ qui cum illis accumbebant. Et murmurabant ſcribæ & Phariſæi aduerſus diſcipulos eius, dicentes: Quare cum Publicanis & peccatoribus editis et bibitis? Et reſpondens Ieſus, dixit ad illos: Non egent qui ſani ſunt, medico, ſed qui male habent. Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum: Quare diſcipuli Iohannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Phariſæorum, tui uero edunt & bibunt? Quibus ipſe ait: Num poteſtis facere ut filij thalami, dũ cum illis eſt ſponſus, ieiunent? Venient autẽ dies, & cum ablatus fuerit ab illis ſponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & ſimilitudinẽ ad illos: Nemo immiſſurã noui ueſtimenti immittit in ueſtimentum uetus, alioquin & nouum rumpit, & ueteri non cõuenit immiſſura ex nouo. Et nemo mittit uinum nouum in utres ueteres, alioqui rumpet uinũ nouũ utres, & ipſũ effundetur, & utres peribunt. Sed uinum muſtum in utres nouos mittendum eſt, & utraq; cõſeruantur. Et nemo qui biberit uetus, ſtatim uult nouum, dicit enim uetus melius eſt.) Tractata ſunt Matth. 9. ab initio uſq; ad illud: Hæc cum illis loqueretur.

CAPVT VI.

Accidit aũt, ut in ſabbatho ſecundo primo trãſiret per ſata, ac uellebant diſcipuli eius ſpicas, edebãtq;, confricantes manibus. Quidã aũt Phariſæorũ dicebãt illis: Quid facitis qđ non licet facere in ſabbathis? Et reſpõdens Ieſus, ad eos dixit: Ne hoc quidẽ legiſtis, quod fecit Dauid, cũ eſuriſſet ipſe, & q cum illo erant, quomodo intrauit in domũ Dei, & panes propoſitionis ſumpſit, editq;, ac dedit etiã his q ſecum erant, quos non licet edere, niſi tantum ſacerdotibus? Et dicebat illis: Dominus eſt filius hominis, etiam ſabbathi. Factum eſt autẽ & in alio ſabbatho, ut intraret in ſynagogam, ac doceret, & erat ibi homo, & manus eius dextra erat arida. Obſeruabant autem eũ ſcribæ ac Phariſæi, an in ſabbatho ſanaturus eſſet, ut inuenirent unde accuſarent eum. Ipſe uero ſciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manũ aridam: Surge & ſta in medio. Ille uero ſurgens ſtetit. Ait igitur ad illos Ieſus: Interrogabo uos Vtrũ licet ſabbathis benefacere, an malefacere, animã ſeruare, an perdere? Et circũſpectis oibus

illis

C illis dixit homini, Extēde manū tuā. Ille autem fecit, & reſtituta eſt manus eius ſana ſicut altera. Ipſi autem repleti ſunt amentia, & colloquebantur inter ſeſe, quid nam facerent Ieſu. Hæc explicata ſunt Matth. cap. duodecimo ab initio uſq; ad illud: Tunc adductus eſt ad eum.

Factum eſt autem in illis diebus, exijt in montem ad orandum, erátq; pernoctans in deprecatione Dei. Et cum dies factus eſſet, uocauit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominauit, Simonem, quem & nominauit Petrum, & Andream fratrem eius Iacobum & Iohannem, Philippum & Bartholomeum, Matthæum & Thomam, Iacobū Alphæi filium, & Simonem qui uocatur zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iſcariotem, qui idem fuit proditor. Et deſcendens cum illis, ſtetit in loco campeſtri, turbaq; diſcipulorum eius. Et multitudo copioſa plebis ex omni Iudæa & Hieruſalem, & a maritima Tyro & Sidone, qui uenerant ut audirent eum, & ſanarētur à morbis ſuis, & qui uexabantur à ſpiritibus immundis, & ſanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia uirtus ab illo exibat, & ſanabat omnes. Et ipſe tollens oculos ſuos in diſcipulos, dicebat: Beati pauperes, quia ueſtrum eſt regnum Dei. Beati qui eſuritis nunc, quia ſaturabimini. Beati qui fletis nūc, quia ridebitis. Beati eritis, cum uos oderint homines, & ſeparauerint uos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen ueſtrum, tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illo die & exultate, ecce enim merces ueſtra multa eſt in cælis. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorū. Verūtamen uæ uobis diuitibus, qui habetis cōſolationē ueſtrā. Væ uobis qui ſaturati eſtis quia eſurietis. Væ uobis qui ridetis nūc, quia lugebitis & flebitis. Væ uobis cū laudaerint uos oēs homines. Secūdū hæc enim faciebāt pſeudoprophetis patres eorū. Sed uobis dico qui auditis, Diligite inimicos ueſtros, benefacite his qui uos oderūt. Benedicite maledicētibus uobis, & orate pro calūniātibus uos. Percutienti te in maxillā, præbe & alteram, & ab eo qui aufert tibi pallium, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem exigenti abs te, tribue, & ab eo qui aufert quæ tua ſunt, ne repoſcas. Et prout uultis ut faciant uobis homines, uos quoq; facite illis ſimiliter. Et ſi diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis eſt gratia? Nam & peccatores eos à quibus diliguntur, diligunt. Et ſi benefeceritis his qui uobis benefaciunt, quæ uobis eſt gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis his, à quibus ſperatis uos recepturos, quæ gratia eſt uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria. D Quinimo diligite inimicos ueſtros, & benefacite, & mutuum date nihil inde ſperantes, & erit merces ueſtra multa, & eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignus eſt erga ingratos ac malos. Eſtote ergo miſericordes ſicut & pater ueſter miſericors eſt.) Hæc tractata ſunt Matth. quinto per totum caput,

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & condemnabimini. Remittite, & remittetur uobis. Date & dabitur uobis. Menſuram bonam & confertam & cōcuſſam atq; exundantem dabunt in ſinum ueſtrum. Eadem quippe menſura qua metimini, metietur alij uobis. Dicebat autem illis ſimilitudinem. Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum ſuum, perfectus autem omnis erit, ſicut magiſter ipſius. Quid autem uides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo proprio eſt, non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, ſine eijciā feſtucā quæ in oculo tuo eſt, ipſe in oculo tuo trabē non uides? Hypocrita, eijce primū trabē ex oculo tuo, & tunc perſpicies, ut eijcias feſtucā, quæ eſt in oculo fratris tui. Nō eſt enim arbor bona, quæ facit fructum malum, neq; arbor mala, faciens fructum bonum. Vnaquæq; enim arbor ex fructu ſuo cognoſcitur. Neq; enim è ſpinis colligunt ficus, neq; è rubo uindemiant uuam. Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui profert bonū. Et malus homo ex malo theſauro cordis ſui, profert malum. Ex abundantia enim cordis loquitur os eius. Quid autē uocatis me Domine, Domine, & non facitis quę dico? Quiſquis uenit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam uobis, cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & poſuit fundamentū ſuper petrā. Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat ſuper petram. Qui aūt audiuit & non fecit, ſimilis eſt homini, qui ædificauit domum ſuam ſuper terram, abſq; fundamēto, in quam illiſus eſt fluuius, & continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna.) Iſta explanaui Matth. capite ſeptimo. Illud præterea: Nō eſt diſcipulus ſupra magiſtrum explicatum quoque eſt cap. Matth. duodecimo in illud. Non eſt diſcipulus &c.

CAPVT VII.

CVm autem conſummaſſet omnia uerba ſua audiente populo, intrauit Capernaum. Cēturionis aūt cuiuſdam ſeruus male habens, agebat animam, qui illi erat charus. Cum audiſſet

A diſſet autem de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorũ, rogans eum, ut ueniret & ſeruaret ſeruum ſuum. At illi cum ueniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſtudioſe, dicentes: Dignus eſt, ut hoc illi præſtes, diligit enim gentem noſtrám, & ſynagogam ipſe ædificauit nobis. Ieſus autẽ ibat cum illis. Et cum iam non longe abeſſet à domo, miſit ad eum centurio amicos, dicens ei: Domine, noli uexari. Non enim ſum dignus, ut ſub tectum meum intres. Quapropter nec meipſum ſum dignum arbitratus, ut uenirem ad te, ſed dic uerbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic uade, ac uadit, & alteri, ueni, ac uenit, & ſeruo meo, fac hoc, ac facit. Auditis autem his, Ieſus miratus eſt eum, & conuerſus, ſequenti ſe turbæ dixit: Dico uobis ne in Iſrael quidem tantam fidem inueni. Et reuerſi qui miſſi fuerant in domum, inuenerunt ſeruum qui languerat, ſanum.) Enarraui iſta Matth. octauo, in illud: Porrò cum ingreſſus fuiſſet.

Et factũ eſt deinceps, ibat in ciuitatẽ, quæ uocatur Nain, & ibat cum eo diſcipuli eius multi, turbaq; copioſa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius unicus matri ſuæ, & hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum uidiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixit illi: Noli flere. Et acceſſit, tetigitq; loculũ, porrò qui portabant ſubſtiterunt. Et ait: Adoleſcens, tibi dico ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum matri ſuæ. Accepit autem omnes timor, & glorificabant Deum, dicentes: Propheta magnus ſurrexit inter nos, & Deus uiſitauit plebẽ ſuam. Et exijt hic rumor in uniuerſam Iudæam de eo, & omnẽ finitimã regionem. Et nunciauerũt Iohanni diſcipuli ipſius de his omnibus Et conuocauit duos de diſcipulis ſuis Iohannes, miſitq; ad Ieſum, dicens: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Cum autem ueniſſent ad eũ uiri, dixerunt: Iohannes Baptiſta miſit nos ad te, dicens: Tu es ille qui uenturus erat, an alium expectamus? In eadem aũt hora multos curauit à morbis ac plagis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis donauit uiſum. Et reſpondens dixit illis: Euntes renunciate Iohanni, quæ uidiſtis & audiuiſtis, quod cæci uident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperibus annunciatur Euangelium, & beatus eſt, quicunq; non fuerit offenſus per me. Et cum diſceſſiſſent nuncij Iohannis, cœpit de Iohanne dicere ad turbas. Quid exiſtis in deſertum ut uideretis? harundinem uento agitari? Sed quid exiſtis uiſuri? hominem B mollibus ueſtimentis indutum? Ecce qui ueſtitu ſplendido ueſtiuntur & in delitijs agunt, in aulis regum ſunt, Sed quid exiſtis ad uidendum? Prophetam? Vtiq; dico uobis, & plus quã Prophetam. Hic eſt de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. Dico enim uobis: Maior inter natos mulierum Propheta Iohanne Baptiſta nemo eſt. Attamen qui minor eſt in regno Dei, maior eſt illo. Et omnis populus audiens, & publicani iuſtificauerunt Deum baptizati baptiſma Iohannis. Phariſæi aũt & Legiſperiti conſiliũ Dei ſpreuerũt aduerſus ſemetipſos, non baptizati ab eo. Ait aũt Dominus: Cui ergo ſimiles dicã homines generationis huius, & cui ſimiles ſunt? Similes ſunt pueris ſedentibus in foro, & acclamantibus inter ſe, ac dicentibus: Cantauimus uobis tibijs, & non ſaltaſtis, cecinimus uobis lugubria, & non ploraſtis. Venit enim Iohannes Baptiſta, neq; edens panem, neq; bibens uinum, & dicitis: Dæmonium habet. Venit filius hominis edens ac bibens, & dicitis: Ecce homo edax, & uini potor, amicus Publicanorum ac peccatorum. Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis omnibus.) Hæc explicata ſunt omnia in Matth. undecimo, ab illo: Iohãnes autem cum audiſſet, uſq; ad illud: Tunc cœpit exprobrare.

Rogabat autem illum quidam è Phariſæis, ut caperet cibum cum ipſo. Et ingreſſus domũ Phariſæi, accubuit. Et ecce mulier quę fuerat in ciuitate peccatrix, ut cognouit, ꝙ accubuiſſet in domo Phariſæi, attulit alabaſtrum unguenti, ſtansq; ad pedes eius à tergo flens, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui extergebat, & deoſculabatur pedes eius, & unguento ungebat.) Dominus nullam docendi occaſionem prætteribat, hinc ad quoſcunque, à quibus ullus ſpes fructus eſſet uocaretur, ire ſuſtinuit, conuiuiáq; minime detrectauit. Sic ergo malos & peccatores uitare debemus, ne peccatis ipſorum uideamur conſentire, neúe utilem eis ſeueritatem prætermittamus; atſi quacunq; in re, illis ad bonum iungi poſſumus, occaſionem lucrandi eos, poſthábere haudquaquã debemus. Verum noſtri commodi, & uoluptatis cauſſa, poſſe flagitioſis conuiuere, & ad mala eorum conniuere eorum eſt, quibus gloria Chriſti ſusq; deq; habetur. Neceſſaria tamen uitæ, quamlibet malis & deploratis negare haudquaquam debemus, quia inimicus quoq; nobis paſcendus eſt. Sic ſeſe Chriſtus habuit, & habent ſe, quicunq; eius ſpiritu fuerint prædíti. De Domino id uel ex præſenti hiſtoria liquet, laborabat hic Simon, & forte alij quoq; Phariſæi, qui ſimul aderant ad conuiuium, fiducia iuſtitiæ tumidiore, hos ergo curare uolut, cum exemplo peccatricis, tum

C uerbis ſuis, & hac quidem cauſſa, conuiua eorum eſſe ſuſtinuit, ut nihil ſibi ab illis quærens, ita nihil quoq; ad morbos eorum conniuens.

Hanc uero peccatricem, haudquaquam fuiſſe Mariam illam ſororem Lazari, de qua Iohannes duodecimo meminit, a qua ſcribunt unctum Dominũ, quæq; Dominũ ſtatim ſupplicium aditurum unxiſſe, & a Matthæo atq; Marco ſcribitur, ſed neq; Galilæam illã Mariam de qua Lucas ſequenti capite, dixi in Matth. cap. 26. in illud: Cum autem Ieſus eſſet in Bethania domo Simonis.

Vim uero uiuæ pœnitentiæ in hac muliercula uideas, quæ Ieſum, neminem uerita, in conuiuium uſq; ſecuta fuit, largitérq; adeo fleuit, ut rigaret lachrymis pedes Domini. Senſerat peccati aculeum, ſenſerat Dei gratiam in Chriſto, hinc nihil eam pudebat, nihil uerebatur, dummodo animi ſui dolorem ei patefaceret, à quo ſperabat conſolationem. Sic nullo opus erit præcepto, quo ad confitenda ſua peccata homines cõpellantur, ſed Chriſto cordi ſimul peccata ſua, & ſpem ſalutis in ſe demonſtrante. Cæterum de uera pœnitentia, atq; uera peccatorum confeſſione, dictum fuſe in Matth. eſt cap. 3. in illud: Confitentes peccata, & cap. 4. in illud: Et ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare &c.

Videns autem Phariſæus, qui uocauerat eum, ait intra ſe dicens: Hic ſi eſſet Propheta, ſciret utiq; quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit ipſum, quia peccatrix eſt. Et reſpondens Ieſus, dixit ad illum: Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait: Magiſter dic. Duo debitores erant cuidam creditori, unus debebat denarios quingentos, & alter quinquaginta. Cum autem illi non eſſent ſoluendo, condonauit utriſq;, horum igitur dic uter eum plus diliget? Reſpondens Simon, dixit: Exiſtimo quod is cui plus condonauit. At ille dixit ei: Recte iudicaſti. Et conuerſus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti, hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis ſui exterſit. Oſculum mihi non dediſti, hæc autem ex quo intraui, nõ ceſſauit deoſculari pedes meos. Oleo caput meum non unxiſti, hæc aũt unguento unxit pedes meos, propter quod dico tibi: Remittantur peccata eius multa, quoniam dilexit multum. D Cui autem minus remittitur, is minus diligit. Dixit aũt ad illam: Remittuntur tibi peccata. Et cœperũt qui ſimul accumbebant, dicere intra ſe: Quis eſt hic, qui etiam peccata remittit? Dixit aũt ad mulierem: Fides tua te ſaluam fecit, uade cum pace.) Non Prophetæ ſolum, ſed omnes quoq; ſpiritu Dei præditi, facile agnoſcũt, & eodem ſpiritu donatos, & illi aduerſantes, hinc cum Dominus mulierculam hanc à ſe non repelleret, putabat eum latere qualis eſſet, eóq; ſpiritu Dei non ita ut iactabatur eſſe præditum. Dominus autem non modo nouerat, ſed uoluerat etiam hanc adeſſe, exemplóq; eius ſupercilium Phariſæi deijcere. Propoſita ergo ſimilitudine, de duobus debitoribus, eidem creditori obſtrictis, quorum alter creditori quingentos denarios debuiſſet, alter quinquaginta, quibus creditor utriſq; debitum donaſſet, rogabat Phariſæum, utrum debitorum, magis diligere creditorem cenſeret, qui reſpondit, eum cui creditor plus donaſſet. Hac reſponſione probata, Dominus cõuerſus ad mulierẽ, enumerabat Phariſæo mulierculæ huius in ſe officia, quibus ea diligere ipſum multo quã Phariſæus ardentius, teſtata fuerat, indéq; colligebat, plus etiam peccatorũ ei eſſe cõdonatum, eóq; iam non eſſe peccatricem ipſi contemnendam, ſed obſeruandam ſororem, ut cui iam Deus omne debitum remiſiſſet.

Agnoſcunt facile ſuos filij Dei.

Habet ergo reſponſio Domini hunc ſenſum: Simon tibi uideor parum Propheta, quod hanc a me non repellam, ſed patiar mihi oſculari & ungere pedes, nam putas inopem adeo me ſpiritus, ut ignorem qualis ea ſit, non peccatrix. Falleris autem multum, mihi egregie cognita eſt, atque adeo minime repellẽda, imò fouenda, & uobis in exemplum commendanda. Peccatrix fuit, id clam me non eſt, ſed quæſo attendas, quid effuſæ iſtæ lachrymæ eius, & præclara iſta ardentiſſimę erga me pœnitentiæ prædicatorem, dilectionis officia ſibi uelint. Tu tibi uideris me non uulgariter amare, eáq; cauſſa conuiuio huic adhibuiſti, ſed conferas obſecro tua in me illius officijs. In tuam domum ueni uocatus, non illius, tu tamen ne uulgarem quidem aquam dediſti pedibus meis, illa cuius hoſpes non ſum, in domo aliena, etiam lachrymis ſuis rigauit pedes meos, & capillis capitis ſui exterſit. Ori meo tu oſculum nõ dediſti, quod uulgariſſimum amicitiæ ſignum eſt, hæc ex quo intraui, non ceſſat oſcula imprimere pedibus meis. Vel ſimplici oleo caput meum, quod item triuialibus amicis fieri ſolet, non unxiſti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Vides ergo, te ab hac amore erga me longe ſuperatum? At is ſum qui remiſſionem peccatorum doceo & præſto, præter hanc nihil eſt, ꝙ iſta à me acceperit, aut etiam expectet. Ergo Simon ut iſtam uides me multo quã tu, ardentius amare, ſcito quod plus etiam ei, quàm tibi à me condonatum eſt. Multis peccatis

obnoxia

A obnoxia fuit, fateor, at iam non eſt, alioqui me quo nemo peccata magis odit, auerſaretur, non diligeret, ſed remiſſa illi peccata ſunt, amplexa innocentiam eſt, atq; hinc eſt ardens iſte in me amor, hinc iſtæ lachrymæ, hinc iſta officia. Tu minus quàm illa me diligis, ideo etiam minus peccatorum tibi remiſſum eſt. Cui enim minus remittitur, is minus diligit. Sicut ſi creditor quiſpiam duobus debitoribus, quorum uterq; ſoluendo non eſſet, omne debitum donet, ſed alteri maius, is indubie ab eo debitore plus diligeretur, cui plus donaſſet.

Plus dilexit & plus et remiſſum eſt, ergo non debet à bonis repelli.

Hinc iam liquet, Dominum uoluiſſe Simoni probare, huic mulieri multa ſua peccata iam tum condonata fuiſſe, eoq; non iam peccatricem eam eſſe, & à ſe repellendam, ſed magis reſipiſcentem, & ideo ſuſcipiendam & amplectendam, & probare hoc per ardentem illam erga ſe peccatorum ſaluatorem, dilectionem, quam rigando lachrymis, oſculãdo & unguendo ſibi pedes fuerat teſtata. Monuit autem ſimul omnes peccatores eſſe, neq; quenquam ſua poſſe peccata eluere, ſed opus omnibus eſſe, miſericordia Dei illa condonante. Condonata autem eſſe, dilectione erga condonantem Dominum probari. Condonatio igitur peccatorum fide percipitur, & percepta, dilectione comprobatur.

Vnde cum ad corroborandum cor mulieris huius Dominus dixiſſet, remittuntur tibi peccata, & id conuiuas nonnihil offendiſſet, dixit ad mulierem: Fides tua te ſaluam fecit, uade in pace. Q. u. di. Aio tibi remiſſa eſſe peccata, hoc iſtos offendit, quia mihi nõ credunt, non agnoſcunt me CHRISTVM eſſe, qui in hoc ueni, ut populum meum à peccatis ſuis ſaluem. Tu autem id credidiſti, & prædicanti reſipiſcentiam, & peccatorum remiſſionem, fidem habuiſti, conuerſa à uijs tuis prauis, indeq; ut ſaluatorem me tuum impenſiſſime obſeruare te modo & colere declaraſti, amorem mei teſtata ingentem. Vade ergo in pace & ſis animo tranquillo, peccatorum tuorum Pater nunquam recordabitur, fides tua in me, ſaluam te reddidit, credidiſti me poſſe tibi gratiam patris reſtituere, & peccatorum tuorum impetrare ueniam, en habes reſtitutam & impetratam, & ſicut credidiſti, ita accepiſti, abi iam ſecura omnium ad tua, filia Dei euaſiſti. Ita ſimul in his, ſaluatorem ſe, per quem ſolum peccatorum condonatio quærenda ſit, ſeſe prædicauit, atque Phariſæos præſentes & quod ſibi ipſis plus æquo fiderent, & præ ſe alios contemnerent, caſtigauit. Neq; dubium, quin id pleriſque eorum, ſi non in præſenti, tamen in poſterum mire profuerit.

B

CAPVT VIII.

ET factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per ſingulas ciuitates & caſtella prædicans & annuncians regnum Dei, & duodecim cum illo, ſimulq; mulieres aliquæ quæ erant ſanatæ à ſpiritibus malis & infirmitatibus. Maria quę uocatur Magdalene de qua ſeptem dæmonia exierant, & Ioanna uxor Chuſæ procuratoris Herodis, et Suſanna, & aliæ multę quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis.) De eo quod Dominus omnia peragrabat, annuntians regnum Dei, dictum in Matth. eſt cap. 4. in illud: Et circumibat totam Galilæam. Quod uero ab iſtis mulierculis uitæ neceſſaria accepit, ſeminans ſpiritalia, in ſe ipſo cõfirmauit, quod ſuos docuit, operarium cibo ſuo dignum. De quo Matth. 10. in illud: Sed in quamcunq; ciuitatem aut uicum fueritis ingreſſi. In mulieribus autem iſtis, exemplũ eſt gratitudinis. Confutatur uero hic error Gregorij, qui per ſeptem Dæmonia, intelligit ſeptem peccata capitalia. Cum aperte hic Lucas teſtetur, à ſpiritibus immundis liberatas has mulieres fuiſſe. Notatur etiam, quã humiles quæſtores, Dominus rex cælorum in his mulieribus habuerit. De his & in Matth. cap. 28. paulo poſt initium.

Cum autem turba plurima conueniret, & è ſingulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem. Exijt qui ſementem faciebat ad ſeminandũ ſemen ſuum. Et inter ſeminandum, aliud cecidit circa uiam, & conculcatum eſt, & uolucres cæli comederunt illud. Et aliud cecidit ſupra petram, & enatum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul enatæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, & enatum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Interrogabant autem eum diſcipuli eius, dicentes: Quæ eſſet iſta parabola. At ille dixit: Vobis datum eſt noſſe myſteria regni Dei, cæteris autem per parabolas, ut uidentes, non uideant, & audientes, non intelligant. Eſt autem hæc parabola. Semen eſt ſermo Dei, qui autem iuxta uiam, hi ſunt qui audiunt, deinde uenit Diabolus, & tollit ſermonem de corde eorum, ne credentes ſeruentur. Nam qui ſuper petram, ij ſunt, qui cum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt ſermonem, & hi radices non habent, qui ad tempus credunt, & in tempore tẽtationis recedunt. Quod autem in ſpinas cecidit, hi ſunt, qui audierunt, & à ſollicitudinibus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ euntes ſuffocantur, nec referunt fructum. Quod autem

in bonam terram,hi ſunt,qui in corde honeſto ac bono audientes ſermonẽ,retinent, & fru
C ctum afferunt per patientiam.) Explanata ſunt Matth. tredecimo,in illud : In die uero illo egreſſus Ieſus.

Nemo uero cum lucernam accenderit,operit eam uaſe,aut ſubter lectum ponit, ſed ſuper candelabrũ ponit,ut intrantes uideant lumen. Non eſt enim occultũ, quod nõ manifeſtum ſit futurum,nec abſconditũ, quod non ſit cognoſcendũ,& in propatulum uẽturum.) Iſtuc tractatum eſt in Matth. quinto,in illud: Neq; accendunt lucernam.

Videte ergo quomodo audiatis. Quiſquis enim habet,dabitur illi, & quicũq; non habet, etiã quod putat ſe habere,auferetur ab illo.) Explicatũ eſt Matth. 13. in illud: In die uero illo.

Venerunt aũt ad illum mater & fratres eius,& nõ poterant adire eum præ turba, & nunciatum eſt illi,dictũq;:Mater tua & fratres tui ſtant foris,uolentes te uidere. Qui reſpondens, dixit ad eos: Mater mea & fratres mei hi ſunt,qui ſermonẽ Dei audiunt, & faciunt illum.) Enarraui hæc Matth. duodecimo,in illud: Ecce autem & fratres.

Factum eſt aũt quodam die,& ipſe aſcendit in nauim,ac diſcipuli eius,& ait ad illos: Traijciamus in ulteriorẽ ripam ſtagni,ac ſoluerunt. Cęterum nauigantibus illis,obdormiuit,& ingruit procella uenti in ſtagnũ,& cõplebantur ac periclitabantur. Accedentes aũt ſuſcitauerũt eum,dicentes: Præceptor,pręceptor,perimus. At ille experrectus,increpauit uentũ ac tempeſtatem aquæ,& ceſſauerunt,factaq; eſt trãquillitas. Dixit aũt illis: Vbi eſt fides ueſtra? Timentes aũt mirati ſunt inter ſe,dicentes: Quiſputas hic eſt? Quia uentis quoq; & aquæ imperat, & obediunt ei? Et nauigauerunt ad regionẽ Gadarenorũ,quę eſt contra Galilæam. Et cũ de naui egreſſus eſſet ad terram,occurrit illi uir quidam è ciuitate,qui habebat dæmonium iam temporibus multis,& ueſtimento nõ induebatur,neq; in domo manebat,ſed in monumentis. Is ut uidit Ieſum,& exclamaſſet,procidit ante illum,ac uoce magna dixit: Quid mihi rei tecũ eſt Ieſu fili Dei altiſſimi? Obſecro te,ne me torqueas. Præcipiebat enim ſpiritui immundo,ut exiret ab homine. Frequenter enim corripuerat illum,& uinciebatur catenis, & compedibus cuſtodiebatur,& ruptis uinculis agebatur à dæmonio in deſerta. Interrogauit autẽ illum Ieſus,dicens: Quod tibi nomen eſt? At ille dixit: Legio,quia intrauerũt dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illũ,ne imperaret ipſis,ut in abyſſum irent. Erat aũt ibi grex porco
D rum multorũ paſcentium in monte,& rogabant eũ,ut permitteret ipſis in illos ingredi. Et permiſit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine,& intrauerunt in porcos,& impetu abijt grex per pręceps in ſtagnũ,& ſuffocatus eſt. Porrò ut uiderũt quod acciderat, ij qui paſcebãt, fugerunt,rumoréq; nunciauerunt in ciuitatẽ ac uillas. Exierunt aũt,ut uiderent quod factum erat,& uenerunt ad Ieſum,& inuenerunt hominẽ ſedentem,à quo dæmonia exierant, ueſtitum,ac ſana mente ad pedes Ieſu,& timuerunt. Nunciauerunt aũt illis etiam qui uiderant, quomodo ſanus factus eſſet is,qui agitabatur à dæmonio. Et rogauerunt illũ omnis multitudo Gadarenorũ,ut diſcederet ab ipſis,quia magno timore tenebãtur. Ipſe aũt conſcenſa naui reuerſus eſt. Rogauerat enim illum uir à quo dæmonia exierant,ut cum eo eſſet, ſed ablegauit eum Ieſus,dicens: Redi in domum tuam,& narra quęcunq; tibi fecerit Deus. Et abijt per totam ciuitatẽ prędicans quęcunq; ſibi feciſſet Ieſus.) Hęc omnia explanata legis Matth. octauo,ab eo: Et cum ingreſſus nauem,uſq; ad finem capitis.

Factum eſt aũt cum rediret Ieſus,excepit illũ turba,nam omnes expectabant eum. Et ecce uir,cui nomen Iairus & ipſe princeps ſynagogæ erat,accidítq; ad pedes Ieſu,rogans eum, ut intraret in domum ſuam,quoniam unica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Verum inter eundum,turbæ coartabant eũ. Et mulier quæ erat obnoxia profluuio ſanguinis ab annis duodecim,quę in medicos impenderat omnem ſubſtantiam, nec ab ullo potuerat curari,acceſſit retro, & tetigit fimbriam ueſtimenti eius, & confeſtim ſiſtebatur fluxus ſanguinis eius. Et ait Ieſus: Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autem omnibus,dixit Petrus,& qui cũ illo erant: Pręceptor,turbæ te conſtringunt & affligunt,& dicis: Quis me tetigit? Et dixit Ieſus: Tetigit me aliquis. Nam ego noui uirtutem à me exiſſe. Videns autem mulier,quod non latuiſſet,tremens uenit ac procidit ante pedes eius,& ob quã cauſſam tetigiſſet eũ,indicauit ei corã toto populo,& quemadmodũ cõfeſtim ſanata fuiſſet. At ipſe dixit ei: Confide filia,fides tua te ſeruauit,uade cũ pace. Adhuc illo loquente, uenit quidã à domo principis ſynagogæ,dicens ei: Mortua eſt filia tua,noli uexare magiſtrũ. Ieſus aũt audito hoc uerbo,reſpondit patri puellæ: Noli timere,crede tantũ,& ſalua erit. Et cũ ueniſſet in domũ, nõ pmiſit intrare ſecũ quenq̃,niſi Petrũ,& Iacobũ,& Iohannẽ,& patrẽ ac matrẽ puellæ. Flebant aũt omnes & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere,nõ eſt mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eũ,ſcientes quod mortua eſſet. Ipſe aũt eiectis foras omnibus,apprehenſa

manu

manu eius clamauit, dicens: Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuo, ac iuſſit illi dare cibũ. Et ſtupuerũt parẽtes eius. At ille præcepit eis, ne cui dicerẽt quod factũ erat.) Hæc enarrata ſunt Matth. nono in illud: Hæc cũ illis loqueretur, ecce primas.

CAPVT IX.

Conuocatis aũt Ieſus duodecim, dedit illis poteſtatẽ & authoritatẽ ſuper omnia dæmonia, & ut morbos ſanarent. Et miſit illos ut prędicarent regnũ Dei, & ſanarẽt infirmos. Et ait ad illos: Ne quid tuleritis in uiam, neq; uirgam, neq; perã, neq; panẽ, neq; pecuniã, neq; binas tunicas habeatis. Et in quamcunq; domũ intraueritis, illic manete, atq; illinc exeatis. Et quicunq; nõ receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiã puluerem è pedibus ueſtris excutite, in teſtimonũ aduerſus illos. Egreſſi autem circumibant per caſtella, euangelizantes & curantes ubiq;.) Tractata hæc ſunt Matth. decimo, in illud: Et accerſitis duodecim. Illud prætereà: In teſtimonium aduerſus illos, explicatũ etiam eſt Matth. octauo, in hiſtoria leproſi.

Audiuit aũt Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæſitabat, eo quod diceretur à quibuſdam, quod Iohannes ſurrexiſſet à mortuis, à quibuſdam uero, ꝙ Helias apparuiſſet, ab alijs aũt, quod propheta quiſpiã ex antiquis ſurrexiſſet. Et ait Herodes: Iohannem ego decollaui, quis eſt aũt iſte de quo ego talia audio? Et quærebat uidere eum. Et reuerſi Apoſtoli narrauerunt illi quæcunq; fecerant. Et aſſumptis illis, ſeceſſit ſeorſum in locum deſertũ ciuitatis, quæ uocatur Bethſaida. Quod cũ cognouiſſent turbæ, ſecutæ ſunt illũ, & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui curatione indigebant, ſanabat. Dies aũt cœperat declinare, & accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in caſtella uillásq; uicinas diuertant & inueniant eſcas, quia hic in loco deſerto ſumus. Ait aũt ad illos: Vos date illis quod edant. At illi dixerunt: Non ſunt nobis plures, quã quinq; panes, & duo piſces, niſi nos eamus & emamus in omnẽ hunc populum eſcas. Erant aũt ferè uiri quinquies mille. Ait autem ad diſcipulos ſuos: Facite illos diſcũbere in ſingulo quoq; diſcubitu quinquagenos, atq; ita fecerunt, & fecerunt omnes diſcumbere. Acceptis aũt quinq; panibus, & duobus piſcibus, ſublatis in cœlum oculis benedixit illis, & fregit, diſtribuitq; diſcipulis, ut apponerent turbæ. Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſublatũ eſt ꝙ ſuperfuit illis fragmentorũ cophini duodecim.) Hæc explicata ſunt Matth. quartodecimo, in illud: Audiuit Herodes.

B Et factum eſt cũ ſolus eſſet orans, erant cũ illo & diſcipuli, interrogauitq; illos, dicens: Quẽ me dicunt eſſe turbæ? At illi reſponderunt & dixerunt: Iohannem Baptiſtã, alij aũt Heliam, alij uero quod propheta quiſpiã de antiquis ſurrexit. Dixit aũt illis: Vos autem quem me eſſe dicitis? Reſpondens Simon Petrus dixit: Chriſtum Dei. At ille cõminatus illis, præcepit, ne cui dicerent hoc, dicens: Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus & principibus ſacerdotum & ſcribis, & occidi, & tertia die reſurgere. Dicebat autẽ ad omnes: Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, et tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me. Qui enim uoluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet illam. Qui uero perdiderit animam ſuam propter me, is ſaluam faciet illam. Quid enim proficit homo, ſi lucretur uniuerſum mundum, ſe autem ipſum perdat, aut iacturam ſui ipſius faciat? Nam quem mei, meorumq; ſermonum puduerit, huius & filium hominis pudebit cum uenerit in maieſtate ſua, & patris, ſanctorumq; angelorum. Dico autem uobis uere, ſunt quidam hic ſtantes, qui non guſtabunt mortẽ, donec uideant regnum Dei.) Hęc tractata ſunt Matth. ſedecimo, in illud: Cum autem ueniſſet Ieſus in partes. Prætereà explicatum eſt illud: Si quis uult poſt me uenire. Matth. decimo, in illud: Qui amauerit patrem.

Factum eſt aũt poſt hæc uerba ferè diebus octo, & aſſumpſit Petrũ, & Iohannẽ, & Iacobũ, & aſcendit in montẽ, ut oraret. Et facta eſt dum oraret ſpecies uultus eius alia, & ueſtitus eius candidus ac refulgens. Et ecce duo uiri loquebantur cũ illo, qui erant Moſes & Helias, qui uiſi in maieſtate dicebant exceſſum eius, quẽ cõpleturus erat Hieroſolymis. Petrus uero, & qui cũ illo erant, grauati erant ſomno. Experrecti aũt uiderunt maieſtatẽ eius, & duos uiros qui ſtabant cũ illo. Et factũ eſt, cum diſcederent ab illo, ait Petrus ad Ieſum: Pręceptor, bonũ eſt nos hic eſſe, & faciamus tria tabernacula, unũ tibi, & unum Moſi, & unũ Heliæ, neſciens quid diceret: Hęc aũt illo loquente, facta eſt nubes, & obumbrauit eos, timuerunt aũt intrantibus illis in nubem. Et uox facta eſt de nube, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Et dum fieret uox, inuentus eſt Ieſus ſolus, & ipſi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicq; ex his quæ uiderant. Factum eſt aũt in ſequenti die deſcendentibus illis de monte, occurrit illi turba multa. Et ecce, uir de turba exclamauit, dicens: Magiſter, obſecro te, reſpice ad filiũ meum, quia unicus eſt mihi, & ecce ſpiritus apprehendit eum, & ſubito clamat, & diſcerpit eũ cũ ſpuma, & uix diſcedit ab eo dilanians eum, & rogaui diſcipulos tuos, ut eijcerẽt illũ, et

C non potuerunt. Reſpondens aũt Ieſus, dixit: O natio infidelis & peruerſa, uſq; quo ero apud uos, ac patiar uos? Adduc huc filium tuum. Cum adhuc aũt accederet, laniauit illũ dæmoniũ & diſſipauit. Increpauit aũt Ieſus ſpiritũ immundũ, & ſanauit puerum, & reddidit illũ patri ſuo. Stupebant aũt omnes ſuper magnificentia Dei. Sed omnibus mirantibus ſuper omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos: Ponite uos in auribus ueſtris ſermones iſtos. Filius enim hominis, futurum eſt ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant uerbũ iſtud, & erat abſconditũ ab illis, ut nõ intelligerent illud. Et timebant eum interrogare de hoc uerbo.) Hæc explanata ſunt Matth. decimo ſeptimo, ab initio, uſq; ad illud: Cum autem ueniſſent in oppidum.

Intrauit autem cogitatio inter eos, quis eorum maior eſſet. At Ieſus uidens cogitationem cordis illorum, apprehendit puerũ, & ſtatuit illũ iuxta ſe, & ait illis: Quicunq; receperit puerum hunc nomine meo, me recipit. Et quicunq; me receperit, recipit eũ qui me miſit. Nam qui minor eſt inter omnes uos, hic erit magnus.) Explicatum eſt Matth. 18. ab initio.

Reſpondens aũt Iohannes, dixit: Præceptor, uidimus quendã ſub nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non ſequitur nobiſcum. Et ait ad illum Ieſus: Nolite prohibere. Qui enim non eſt aduerſum nos, pro nobis eſt.) Quo potentia Chriſti magis declararetur in nomine eius, etiam mali ab initio regni eius uirtutes fecerunt. De quo Matth. 7. in illud: Multi dicent mihi in illo die, Domine, Domine. Hac cauſſa & in hoc quem Iohannes narrat à diſcipulis prohibitum, ſiue malus ſiue bonus fuerit nomen Chriſti adeo extitit efficax, ut dæmonia eijceret, neq; ſequebatur tamẽ Dominum, hoc eſt, non comitabatur ipſum cum illis duodecim, qua utiq; cauſſa eum prohibuerant. Sed quia tempus erat, ut etiam perparum probatos ad impiorum ſcilicet condemnationem, & piorum conſolationem miracula ærderentur, Chriſtus noluit eum prohiberi. Adijciens pro ratione illud prouerbij: Qui nõ eſt aduerſum nos, pro nobis eſt, & in Marco. Nullus enim eſt, qui ſi fecerit uirtutem propter nomen meum, poſſit cito male loqui de me.

Etiam mali ab initio miracula fecerunt.

Hinc ergo diſcimus, nullam qualemcunq; gloriæ Chriſti confeſſionem ac prædicationẽ eſſe reijciendam, ſed potius monendos eos, qui id non ſatis decenter faciunt, ut quod in eis adhuc deſyderatur, ſarciant, & non abſterrendos ab eo, quod per ſe ad gloriam Dei facit. Ita

D hodie inuenias multos cum principes, tum alios, qui gloriæ Chriſti fauent, & in alijs promouent, in ſe ipſis non adeo, praue ſcilicet uiuentes, & uoluptatibus inſeruientes. Hos Anabaptiſtæ, cum quibuſdam alijs inconſultis fratribus, prorſus damnant & abijciunt, ut indignos, qui quicquam pro Chriſto uel dicant, uel faciant. Indigni quidem huiuſmodi ſunt, qui Chriſtum prædicent, quem nondum Dominum & ſeruatorem ſuum planè agnoſcunt, eóq; nemo huiuſmodi ad Epiſcopi, aut Euangeliſtæ, munus deligi debet, ſed dum ultro pro gloria Chriſti aliquid dicunt aut faciũt, idq; indubie diuinitus inſtincti, unde ſcilicet omne bonum prouenit, nequaq̃ prohibendi ſunt. Si enim nõ ſunt aduerſum nos, pro nobis ſunt. Et ſi quid pro Euãgelio fecerint, nõ poterunt cito de eo male loqui. Domini opus eſt quod agunt, id nemo remoretur. Sed moneat potius eos qui poterit, ut quã ſynceriſſime Chriſto ſeſe dedant, atq; quod faciunt bonum, nõ omittant, uerũ addant potius, & reliqua quæ negligunt. Sic & Paulus gaudebat Chriſtum prædicari etiam per occaſionem. Philip. 1.

Prohiberi nõ debent regnũ Dei quomodo libet promouentes.

Occaſio, quod Iohannes hæc Domino diceret, uidetur fuiſſe, quod Dominus dixerat de puero, quem in medium ipſorũ ſtatuerat. Si quis talem puerũ receperit in nomine meo, me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me miſit. Hinc ergo motus Iohannes forſan fuit, ut de eo, quem eijcere dæmonia in nomine Ieſu, prohibuerant uelut interrogaret, num iure eũ prohibuiſſent, quando recepiſſe tantum puerũ in nomine eius, res eſſet ipſi tantopere grata. Quaſi diceret: Eſt tanti aliquid tuo nomine feciſſe, ut te & Patrẽ is ſuſceperit, qui tantũ puerũ talẽ in nomine tuo ſuſcipiat, quid eſt ſentiendũ de ijs, qui in tuo nomine uirtutes faciũt? Nos talem quempiam, qui in nomine tuo eijciebat dæmonia, prohibuimus, eo quod nõ ſequeretur nos. Lucas habet nobiſcũ, id eſt, non ageret in noſtro comitatu. Vereor ut recte fecerimus. Reſpondit ergo Chriſtus, nõ debere huiuſmodi prohiberi, & pergit cõtinuo hortari eos, ut ſibi præcellentiam nõ quærerẽt, ſatis ſuperq; ipſos magni eſſe Patri, adeo, ut ſi quis eis, tantũ poculũ aquæ dederit, mercedẽ ſuam habiturus ſit. Vnde in Marco ſequitur. Quiſquis enĩ ad bibendũ dederit uobis calicẽ aquæ nomine meo, q ſitis Chriſti, amen dico uobis, nequaquam perditurus eſt mercedem ſuam. Hoc autem tractatum eſt in Matth. cap. 10. in illud: Qui recipit uos, me recipit.

Occaſio huius reſponſionis, uel interrogationis potius.

Factum eſt aũt dum cõplerentur dies aſſumptionis eius, & ipſe faciẽ ſuã obfirmauerat, ut iret Hieroſolymã, & miſit nuncios ante conſpectũ ſuũ, & euntes intrauerunt in ciuitatẽ Samarita-

A maritanorum,ut pararent illi,& nō receperunt eū, quia facies eius erat euntis Hieroſolymā. Cū uidiſſent aūt diſcipuli eius,Iacobus & Iohannes,dixerunt: Domine,uis dicamus,ut ignis deſcendat de cælo,& conſumat illos,quemadmodū & Helias fecit? Conuerſus aūt Ieſus,increpauit illos,dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdendum animas hominū,ſed ad ſeruandum. Et abierunt in aliud caſtellū.) Hora appropinquante ſupplicij,locū quoq; ſupplicij uoluit adire. Cunq;, ut ueriſimile eſt, multam turbā ſecum duceret,quod uel ex initio 8. cap. ſupra conijcitur,præmittere ſolebat nuncios,qui ſibi & ijs quos ſecum habebat,uitæ neceſſaria pararent. Ii ergo, cū in quandā Samaritanorū ciuitatem fuiſſent ingreſſi paratum Domino,& ijs qui cum illo erant,ciues illos repulerunt, nolentes Dominum intra ſua mœnia admittere,eo quod uiderent petere eū Hieroſolyma,neq; dubitarēt,quin propter feſtiuitatē,& cauſſa adorationis in tēplo Hieroſolymitano. Id enim Samaritani indigniſſime ferebant,habentes templū proprium in monte Garizin, extructum à Sanabalatho præfecto Darij, in gratiam Manaſſe generi ſui, ſacerdotio Hieroſolymis pulſi, in quo ita contendebant adorandum, ut hinc plærunq; ſeditiones & cædes deſignatæ inter Iudæos & Samaritas fuerint. De quibus legis apud Ioſephum lib. 11. cap. 7. & 8. & ſequentis lib. cap. 1. Huius mōtis meminit muliercula illa diſputās cū Domino apud fontē. Iohan. 4. Hi ergo Samaritæ,nullo peculiari odio Domini,ſed ob illam de præſtantia templorū contentionem,ipſum & ſuos recipere noluerunt, ut quos putarent ſuum templum cōtemnere, & petere Hieroſolymitanum. Hanc repulſam Iacobus & Iohannes optabant ulciſcendam deuocato è cælo igni,qui illos uoraret. Vti Eliah olim perdidit tres quinquagenarios cū quinquaginta ſuis 2. Regum 1. Horum zelum igitur Dominus increpuit, dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdendum animas hominum, ſed ad ſaluandum,& abierunt in aliud caſtellum.

Cur repulſus à Samaritis.

Etſi enī etiā in ruinā multorū Dominus poſitus eſſet,atq; ipſos Apoſtolos oporteret multis,odorem mortis offundere per Euangelion,quod in ſe odor uitæ eſt, nolebat tamen, ut tam procliues eſſent ad petendam ultionem eorum qui peccaſſent, præſertim ſi id in ſe præcipue peccatum eſſet,uerum in omnibus præ ſe ferre, ut ſuum ſpiritum,id eſt animum, qui ſaluare multos quæreret,perdere neminem. Hoc ita Dominus ſtuduit,ut Iudæos,quos à per-B ditione ſui reuocare nō poſſet,defleuerit etiam, adeo erat alienus ab animo ulciſcendi ſe de illis. Quin dum crucifigeretur,orabat pro ſibi mortem inferentibus. Porrò repulſus hic à Samaritis,nihil tamen ob id earum rerum,quæ ſibi neceſſariæ erant deſyderauit, fuit enim receptus alibi,ita quamlibet repellamur à multis, nihil tamen nobis deerit,ſemper futuris, qui nos recipiant,& neceſſaria ſuppeditent.

Spiritus Chriſti ſalutem hominum quærit.

Factum eſt autem,ambulantibus illis in uia,dixit quidam ad illum: Sequar te quocunque ieris. Dixit illi Ieſus: Vulpes cauernas habent,& uolucres cæli nidos, filius autem hominis nō habet ubi caput ſuum reclinet. Ait autem ad alterū: Sequere me. Ille aūt dixit: Domine,permitte mihi,ut prius abeam ac ſepeliam patrem meum. Dixit aūt ei Ieſus: Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos,tu uero uade & annuncia regnum Dei. Et ait alius: Sequar te Domine, ſed permitte mihi prius,ut dicā uale ijs, qui ſunt domi meæ. Ait ad illū Ieſus: Nemo qui manu ſua admota aratro reſpexerit à tergo, aptus eſt regno Dei.) Tractata ſunt Matth. octauo, in illud: Et cum audiſſet unus ſcriba.

CAPVT X.

POſt hæc aūt deſignauit Dominus & alios ſeptuaginta,miſitq; illos binos ante faciē ſuā in omnem ciuitatē & locū quo erat ipſe uenturus,dicebat ergo illis.) Tractatum eſt Matth. decimo,proxime ſub finem.

Meſſis quidē multa,ſed operarij pauci. Rogate ergo dominū meſſis,ut extrudat operarios in meſſem ſuam.) Explicatum Matth. 9. in illud: Tunc dicit diſcipulis ſuis.

Ite,ecce ego mitto uos ſicut agnos inter lupos. Nolite parare ſacculum,neq; peram, neque calciamenta,& neminem per uiam ſalutaueritis. In quamcunq; domum intraueritis,primū dicite: Pax huic domui,& ſi ibi fuerit filius pacis,requieſcet ſuper illū pax ueſtra,ſin minus,ad uos reuertetur. In eadē aūt domo manete,edentes & bibentes quæ dantur ab illis. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Nolite tranſire de domo in domū. Et quācunq; ciuitatem intraueritis & ſuſceperint uos,edite quæ apponuntur uobis,& ſanate infirmos, qui in illa ſunt, & dicite illis: Appropinquauit in uos regnū Dei. In quancunq; aūt ciuitatē intraueritis, & nō ſuſceperint uos,exeuntes in plateas eius,dicite: Etiā puluerē,qui adhæſit nobis de ciuitate ueſtra,extergimus in uos, tamen hoc ſcitote quod appropinquauit in uos regnum Dei. Dico

C uobis quod Sodomis in die illo remiſſius erit, quam illi ciuitati.) Enarrata ſunt Matth. de-
cimo, in illud: Ne poſſideatis aurum.
Væ tibi Chorozain, uæ tibi Bethſaida, quia ſi in Tyro & Sidone factę fuiſſent uirtutes, quę
factæ ſunt in uobis, olim in cilicio & cinere ſedentes, ſcelerum ſuorum egiſſent pœnitentiam,
ueruntamen Tyro & Sidoni remiſſius erit in iudicio, quã uobis. Et tu Capernaum, quæ uſq;
ad cælum elata es, uſq; ad infernũ deprimeris. Qui uos audit, me audit, & qui uos ſpernit me
ſpernit, qui aũt me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me. Reuerſi ſunt aũt ſeptuaginta cũ gaudio
dicentes: Domine etiam dæmonia ſubijciuntur nobis per nomen tuum. Ait autẽ illis: Vide-
bam ſatanam ſicut fulgur de cælo cadentem. Ecce do uobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpẽ
tes & ſcorpiones, & ſuper omnem uirtutem inimici & nihil uobis nocebit. Veruntamen in
hoc nolite gaudere, quod ſpiritus uobis ſubijciuntur, ſed gaudete, quod nomina ueſtra ſcri-
pta ſunt in cælis. In eadẽ hora exultauit ſpiritu Ieſus, & dixit: Confiteor tibi Pater, Domi
ne cæli & terræ, quod abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis,
etiam Pater quoniam ſic complacitum eſt coram te. Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo,
& nemo ſcit quis ſit filius, niſi Pater, & quis ſit Pater niſi filius, & cui uoluerit filius aperire.)
Explanata ſunt Matth. undecimo in illud. Tũc cæpit exprobrare. Cæterum illud: Qui uos au
dit, tractatum etiam eſt Matth. decimo in illud: Qui recipit uos.
Et conuerſus ad diſcipulos ſeorſim dixit: Beati oculi qui uidẽt quæ uos uidetis. Dico enim
uobis, quod multi prophetæ & reges uoluerũt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderũt, & au
dire quę auditis, & nõ audierũt.) Iſtuc enarraui Mat. 13. in illud: Veſtri uero beati ſunt oculi.
Et ecce quidam legiſperitus ſurrexit, tentans illum, & dicens: Magiſter, quid faciendo uitã
æternam poſſidebo? At ille dixit ad eum: In Lege quid ſcriptũ eſt? quomodo legis? Ille reſpon
dens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
tis uiribus tuis, & ex tota mente tua, & proximũ tuũ ſicut teipſum. Dixitq; illi: Recte reſpon-
diſti, hoc fac & uiues. Ille autẽ uolens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum: Et quis eſt meus pro
ximus? Reſpondens aũt Ieſus, dixit: Homo quidam deſcendebat ab Hieroſolymis in Hieri-
cho, & incidit in latrones, qui etiam deſpoliauerũt eum ueſtibus, ac uulneribus inflictis, abie-
rũt ſemimortuo relicto. Accidit aũt ut ſacerdos quidam deſcenderat eadẽ uia, uiſoq; illo præ-
teriit. Similiter & leuita, cum iret iuxta locum, cum acceſſiſſet ac uidiſſet eum, præteriit. Sa-
maritanus autem quidã iter faciens, uenit ad eum, & uiſo eo miſericordia motus eſt & acce-
dens obligauit uulnera eius, infundens oleum ac uinum, & impones illũ in ſuũ iumentũ, du-
xit in diuerſoriũ, & curam eius egit. Et poſtero die egrediens, deprompros duos denarios de
D dit hoſpiti, & ait ei: Curã illius habe, & quodcunq; præterea inſumpſeris, ego cũ rediero, red-
dam tibi. Quis ergo horum triũ uidetur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? At il-
le dixit: Qui exercuit miſericordiam in illũ. Ait igitur illi Ieſus: Vade & tu fac ſimiliter.) Ex-
plicata hæc ſunt Matth. uigeſimo ſecundo in illud: Et interrogauit eũ unus de proximo. Item
dicta pleraq; ſunt Matthæi quinto.
Factũ eſt aũt dum irent, ut ipſe intraret in quoddã oppidulũ. Ac mulier quædã Martha no
mine excepit illum in domũ ſuam, & huic erat ſoror nomine Maria, quæ etiam aſſidens ad
pedes Ieſu, audiebat ſermonẽ illius. Martha aũt diſtrahebatur circa frequens miniſteriũ, quæ
aſſiſtens ait: Domine, non eſt tibi curæ, quod ſoror mea reliquit me ut ſola miniſtrẽ? dic ergo
illi ut me adiuuet: Et reſpondens dixit illi Ieſus, Martha, Martha ſollicita es, & tumultuaris cir
ca multa. Atqui unum eſt neceſſariũ, Maria bonam partem delegit, quæ nõ auferetur ab ea.
Bone Deus, quã miſere torta hæc lectio eſt, ut aſſumptioni Diuæ uirginis, Chriſti matris
reſponderet. Multa quoque, de uita actiua, & contemplatiua, in hunc locum congeſta
ſunt, quæ ut non damno, ita malo ſimplicem hiſtoriam ſequi. In Martha eſt exemplum lau-
datũ hoſpitalitatis, & officioſę charitatis, quę circa plurima diſtrahi, et tumultuari cogebatur.
Cupiebat enim Domino, & ijs quos ſecum adduxerat, diligenter omnia & affatim admini-
ſtrare. In Maria exemplum propoſitum eſt ſitibundę fidei, & amoris Dei ad cæleſtia iugiter
anhelantis. Chriſtus itaque Martham non uituperauit, ſed Mariam ei prætulit, ut quæ melio-
rem partem elegiſſet, nimirum uacans audiendo ſuo ſermoni. Quod unum uere neceſſari-
um eſt, nam ſine auditu uerbi Chriſti nihil boni adeſſe poteſt, ubi autem ille adeſt, nihil poteſt
boni deſiderari. Quærentibus enim regnum & iuſtitiam Dei, omnia alia adijciuntur.
Ita unum illud neceſſarium, fere pro auditu, fideq; ſermonis Chriſti interprætari ſolet, &
conſonat Analogiæ fidei interprætatio. Sed cũ orationis filũ perpendo, & occaſionẽ huius
dicti, uidetur mihi reſpõſio Chriſti, hũc ſenſum habere: Martha Martha, admodũ ſolicita es,
& ad nimis multa diſtraheris. Non oportebat circa tam multa tumultuari, uni rei intentam
eſſe

eſſe præſtiterat, neq; enim tam multa ſimul recte curabis. Verum ne ſis inſcia, ſoror hæc tua,
A quã accuſas, meliorem certe, quàm tu partem elegit, fruitur cæleſti cibo quieta, cum tu circa externa iſta plus nimio perturberis.

Nequaquam autem hæc putemus Dominum dixiſſe, quod probare uoluerit, ignauam iſtam Monachorum & Monacharum uitam, qui uentris cauſſa, ab officijs uitæ præſentis erga ſuos ſeſe ſubducunt, & ſaginandos in cœnobia, recludunt, iactantes ſe cum Maria meliorem partem elegiſſe. Etenim non plus hic locus iſtis patrocinatur, quàm iſte Matth. 26. & Matth. 14. Vbi hanc eandem Mariam Dominus excuſabat, quod pretioſum adeo unguentum ſuper ſe effudiſſet, affirmans eam in ſe feciſſe bonum opus, illis qui præteritis pauperibus, omnia in lapides & ligna, ſtatuas ſcilicet, ornamenta templorum, & ſacerdotum inſumunt. Etenim Dominus plus ſatis ſatagentem circa miniſterium, & amice quæſtam de ſororis otio Martham, uoluit potius monere ut ſolicitudinis aliquid remitteret, tum excuſare, ſororẽ, quæ nõ ad nugas, ut Monachi & Monachæ, ſed audiendum cæleſtem ſermonem, ad pedes ipſius deſidebat, ſimul deniq; indicare, quàm præſtarent, ſpiritalia corporalibus. Dum autem & hæc neceſſaria ſunt, fidem abnegauit, & infideli deterior eſt, qui ea miniſtrare neglexerit ijs, quos in hoc à Domino accepit ſibi oblatos.

Cœnobitæ noſtri, nihil minus quã Mariam imitantur.

Sed quid iſti ſe Mariæ conferunt, quibus nemo eſt, qui minus ſermonem IESV ferat, & plus tumultuetur circa curas uentres? Negligat ergo miniſtrare corporibus, qui occaſionem & animum ad audiendum ſermonem Ieſu, Mariæ parem habuerit, cuiq; ſoror fuerit ita curans omnia, ne cui ad ſe pertinenti quid deſit. Si minus, ſciat quiſq; conſummationem Legis eſſe charitatem, eámq; præſtandam, opere & ueritate. Tum meminerit hæc Marthæ opera, in ſupremo iudicio magnifice memoranda à Domino, tanquam ſibi ipſi exhibita, quæcunque exhibita fuerint, uel minimis ſuis, germanáq; eſſe ſyncerae fidei teſtimonia.

CAPVT XI.

ET factum eſt cum oraret quodam in loco, ut ceſſauit dixit quidam ex diſcipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, ſicut & Iohannes docuit diſcipulos ſuos. Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater noſter, qui es in cælis ſanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua quemadmodum in cælo, ſic etiam in terra, Panem noſtrum cotidianũ da
B nobis hodie & remitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & nos remittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.) Tractatum eſt Matth. ſexto, in illud: Ad hunc modum orate uos.

Et ait ad illos: Quis ueſtrum habebit amicũ, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice da mihi mutuo tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, & non habeo quod apponam illi. Et ille intus reſpondens, dicat: Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtiũ clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili, nõ poſſum ſurgere & dare tibi. Dico uobis, etiam ſi non daturus ſit illi ſurgens, eo quod amicus eius ſit. Propter improbitatem tamen eius ſurget, ac dabit illi quotquot habet opus. Et ego dico uobis: Petite, & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulſate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur. Quis autem ex uobis pater, à quo ſi filius petierit panem, num lapidem dabit illi? Aut ſi piſcem, num pro piſce ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit ouum, num porriget illi ſcorpiũ? Si ergo uos cũ ſitis mali, noſtis bona dona dare filijs ueſtris, quanto magis pater ueſter cæleſtis dabit ſpiritum ſanctum poſcentibus ſe.) Iſta enarraui Matth. ſeptimo, in illud: An quiſquam ueſtrum eſt homo.

Et erat eijciens dæmonium, & illud erat mutum, cunq; eieciſſet dæmonium, locutus eſt mutus, & admiratæ ſunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt: Per Beelzebul principem dæmoniorum eijcit dæmonia. Et alij tentantes, ſignum de cælo quærebant ab eo. Ipſe autẽ cũ ſciret cogitationes eorũ, dixit eis: Omne regnũ aduerſus ſeipſum diuiſum deſolatur, & domus ſuper domum cadit. Quod ſi Satanas quoque aduerſus ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis, per Beelzebul eijcere me dæmonia. Quod ſi ego Beelzebul præſidio eijcio dæmonia, filij ueſtri cuius præſidio eijciunt? Ideo ipſi iudices ueſtri erunt. Porrò ſi digito Dei eijcio dæmonia, profecto peruenit ad uos regnũ Dei. Cũ fortis armatus cuſtodit atriũ ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet. Vbi uero fortior eo ſuperueniens uicerit eũ, uniuerſa arma eius aufert, in quibus confidebat, et ſpolia eius diſtribuit. Qui nõ eſt mecum, cõtra me eſt, & qui nõ colligit mecũ, diſpergit. Cũ immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia, quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cum uenerit, inuenit eam ſcopis mandatam atq; ornatam, tunc uadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nocentiores ipſo, & ingreſſi habitant ibi, & fiunt extrema ho

minis

C minis illius peiora primis. Factum eſt autem cum hæc diceret, extollens uocem quædam mu
lier de turba, dixit illi: Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit: Quin-
imo, beati qui audiunt ſermonem Dei, & cuſtodiunt illum. Turbis autem condenſantibus
ſe, cepit dicere: Natio hæc mala eſt, ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Io
næ prophetæ. Nam ſicut fuit Ionas ſignum Niniuitis, ita erit & filius hominis nationi iſti.
Regina Auſtri ſurget in iudicio cum uiris nationis huius, & condemnabit illos quia uenit à
finibus terræ, ut audiret ſapientiam Solomonis, & ecce plus quàm Solomon hoc in loco. Vi
ri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum natione hac, & condemnabunt illam, quia ad pœniten-
tiam adducti ſunt prædicatione Ionæ, & ecce plusquam Iona hoc in loco.) Hæc explanata
ſunt Matth. duodecimo in illud: Tunc adductus eſt ad eum.

Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neq; ſubter modium, ſed ſuper cande-
labrum, ut qui ingrediuntur, lumen uideant. Lucerna corporis eſt oculus. Cum igitur oculus
tuus fuerit ſimplex, totum quoque corpus tuum lucidum erit. Quod ſi malus fuerit, etiam
corpus tuum tenebroſum erit. Vide ergo, ne lumen quod in te eſt, tenebræ ſint. Si ergo cor-
pus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquã partem tenebroſam, ſic erit lucidũ totũ,
ut cũ lucerna fulgore illuminat te.) Enarrata ſunt Mat. quinto in illud: Vos eſtis lux mundi.

Et cum loqueretur, rogauit illum quidam phariſæus, ut pranderet apud ſe. Ieſus autem in-
greſſus accubuit, Phariſæus autem cum uidiſſet, admiratus eſt, quod non prius lauiſſet ante
prandium: Et ait Dominus ad illum. Nunc uos phariſæi exteriora poculi, catiniq; munda-
tis, & quod intus eſt ueſtri, plenum eſt rapina & malicia, ſtulti, nonne qui fecit quod foris eſt,
etiam id quod intus eſt fecit? Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia
munda ſunt uobis. Sed uæ uobis phariſæis, quia decimatis mentam & rutam, & quoduis
olus, & præteritis iudicium & charitatem Dei. Imo hæc oportuit facere, & illa non omittere.
Væ uobis phariſæis, quia diligitis primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro. Væ
uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia eſtis ut monumenta quę non apparent, & homines
ambulantes ſuper ea neſciunt. Reſpondens autem quidã ex legiſperitis, ait illi: Magiſter hæc
dicens etiam nos afficis contumelia. At ille ait: Et uobis legiſperitis uæ, quia oneratis homi-
nes oneribus, quæ portare nõ poſſunt, & ipſi uno digito ueſtro nõ attingitis ſarcinas. Væ uo
bis, quia ædificatis monumenta prophetarum, patres autem ueſtri occiderunt illos, profecto
teſtamini, quod comprobatis facta patrum ueſtrorum, quoniam illi quidem eos occiderunt
uos autem ædificatis eorum ſepulchra. Propterea & ſapiẽtia Dei dixit: Mittam ad illos pro-
D phetas, & apoſtolos, & ex illis occident & perſequentur, ut requiratur ſanguis omnium pro
phetarum, qui effunditur à conſtitutione mundi, à natione iſta à ſanguine Abel uſq; ad ſan-
guinem zachariæ, qui periĳt inter altare & ædem, profecto dico uobis, requiretur ab hac na-
tione. Væ uobis legiſperitis, quia tuliſtis clauem ſcientiæ ipſi non introiſtis, & eos qui introi-
bant, uetuiſtis. Cum autem hæc ad illos diceret, ceperunt legiſperiti & phariſæi grauiter inſi-
ſtere, & captioſe interrogare eum de multis, inſidiantes ei, & quærentes aliquid uenari ex ore
eius, quo accuſarent eum.) Omnia hæc explicata ſunt cap. uigeſimo tertio Matth.

CAPVT XII.

CVm aũt conueniſſet innumera turbæ multitudo, adeo ut ſe inuicẽ cõculcarent, cœpit di
cere ad diſcipulos ſuos, primũ cauete uobisipſis à fermento phariſæorũ, quod eſt hypo
criſis.) Tractatum eſt Matth. decimoſexto in illud: Et cũ ueniſſent diſcipuli eius.

Nihil enim opertũ eſt, quod nõ reuelabitur, neq; abſcõditũ, quod nõ ſcietur. Quoniã quæ
in tenebris dixiſtis, in lumine audientur, & quod in aurem locuti eſtis in conclauibus, prædi-
cabitur in tectis.) Explicatum eſt Matth. decimo, in illud: Nihil enim tectum.

Dico aũt uobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, &, poſt hæc nõ ha-
bent quod amplius faciant. Oſtendã aũt uobis quẽ timeatis. Timete eũ, qui poſtquã occide-
rit, habet poteſtatẽ cõĳciendi in gehennã, certe dico uobis, hunc timete. Nonne quinq; paſ-
ſerculi ueneũt minutis aſſibus duobus? & unus ex illis non eſt in obliuione corã Deo, quin &
pili capitis ueſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus pluris eſtis. Di-
co aũt uobis, omnis quicunq; confeſſus fuerit me corã hominibus, & filius hominis confite-
bitur illũ corã angelis Dei. Qui aũt negauerit me corã hominibus, negabitur coram angelis
Dei.) Enarrata ſunt Matthæi decimo in illud: At cum tradiderint uos.

Et quiſquis loquitur dictũ in filiũ hominis remittetur illi, ei uero qui in ſpiritũ ſanctũ conui
ciũ dixerit, nõ remittetur.) Tractatũ eſt Matth. 12. in illud: Propterea dico uobis.

Cum aũt adduxerint uos ad ſynagogas & ad magiſtratus ac poteſtates, nolite ſolliciti eſſe,
qualiter, aut quid reſpondeatis, aut quid dicatis, ſpiritus enim ſanctus docebit uos in eadẽ hõ
ra, quid oporteat uos dicere.) Tractatũ in illud Matth. decimo: At cũ tradiderint uos.

Ait autem ei quidam de turba. Magiſter, dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem.
A At ille dixit ei: Homo, quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem ſuper uos? dixitq; ad illos:
Videte & cauete ab auaritia, quia non in abundantia cuiuſquam uita eius eſt ex his quæ poſſi
det. Dixit autem ſimilitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiuſdam diuitis uberes fructus
ager attulit, & cogitabat intra ſe, dicens. Quid faciam quod non habeam quo congregem
fructus meos? Et dixit: Hoc faciam. Deſtruam horrea mea, & maiora extruam, & illuc con-
gregabo omnia quæ nata ſint mihi bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa
bona repoſita in annos multos, requieſce, comede, bibe, gaude. Dixit autem illi Deus: Stulte
hac nocte animam tuam repetunt abs te. Quæ uero paraſti, cui cedent? Sic qui recondit ſibi,
nec eſt erga Deum diues. Dixitq; ad diſcipulos ſuos: Ideo dico uobis, nolite ſolliciti eſſe ani-
mæ ueſtræ quid edatis, neq; corpori quid induamini. Anima plus eſt quám eſca, & corpus
plus eſt quàm indumentum. Conſyderate coruos, quia non ſeminant, neq; metunt, quibus
non eſt penuarium, neq; horreum, & Deus paſcit illos. Quanto magis uos præſtatis uolucri-
bus? Quis autem ueſtrum ſollicitudine ſua poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitũ unum?
Si ergo ne id quidem quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſolliciti eſtis? Conſydera
te lilia quomodo creſcunt, nõ laborant, neq; nent, dico autem uobis, nec Solomon in omni
gloria ſua ueſtiebatur ſicut unum ex iſtis. Si autem gramen quod hodie eſt in agro, & cras in
clibanum mittitur, Deus ſic ueſtit, quanto magis uos ueſtiet, ò parum fidentes? Et uos nolite
quærere quid eſuri ſitis, aut quid bibituri, & nolite in ſublime tolli. Hæc enim omnia gentes
mundi quærunt, pater autem ueſter ſcit quod iſtis indigeatis. Quin potius quærite regnum
Dei, & hæc omnia adijcientur uobis. Noli timere puſille grex, quia complacitum eſt patri ue
ſtro dare uobis regnum. Vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynam. Parate uobis ſaccu-
los qui non ueteraſcunt, theſaurum non deficientem in cælis, quò fur non accedit, neq; tinea
corrumpit. Vbi enim theſaurus ueſter eſt, ibi & cor ueſtrũ erit. Sint lumbi ueſtri præcincti, &
lucernæ accenſę, & uos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum, quando reuerta
tur à nuptijs, ut cum uenerit ac pulſauerit, confeſtim aperiant ei. Beati ſerui illi, quos cum ue-
nerit dominus, inuenerit uigilantes, amen dico uobis, quod præcinget ſe, & faciet illos di-
ſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis. Et ſi uenerit in ſecunda uigilia, & ſi in tertia uigilia ue
B nerit, atque ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi.) Tractata hæc ſunt Matth. ſexto, in illud: Ne ſi-
tis ſoliciti.

Hoc autem ſcitote, quod ſi ſciſſet paterfamilias qua hora fur uenturus fuiſſet, uigilaſſet
utique, nec paſſus fuiſſet perfodi domum ſuam. Et uos igitur eſtote parati, quia qua hora
non putatis, filius hominis ueniet. Ait autem ei Petrus: Domine ad nos dicis iſtam parabo-
lam, an etiam ad omnes? Dixit autem Dominus: Quiſnam eſt fidelis diſpenſator ac pru-
dens quem conſtituet Dominus ſuper famulitium ſuum, ut det illis in tempore demenſum
cibum. Beatus ille ſeruus, quem cum uenerit Dominus inuenerit ita facientem, uere dico uo
bis, quod omnibus quæ poſſidet, præficiet illum. Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo,
differt dominus meus reditum, cœperitq; percutere ſeruos & ancillas, & edere bibereq; &
inebriari, ueniet dominus ſerui illius in die quo non ſperat, & hora qua neſcit, & diſſecabit
eum, partémq; eius cum infidis ponet. Ille autem ſeruus qui cognouit uoluntatem domini
ſui, & non ſe præparauit, nec fecit ſecundum uoluntatem eius, plagis uapulabit multis, qui
autem non cognouit & fecit digna plagis, uapulabit paucis. Porrò cuicũq; multum datum
eſt, multum quęretur ab eo, & cui commendauerunt multũ, plus petent ab eo.) Enarrata
ſunt in Matth. uigeſimo quarto, in illud: Vigilate ergo.

Ignem ueni miſſurus in terram, & quid uolo, ſi iam accenſus eſt? ſed baptiſmo habeo ba-
ptizari, & quomodo coartor donec perficiatur? Putatis quod pacem uenerim miſſurus in
terram? Non dico uobis, imò ſeparationem. Erunt enim ex hoc quinq; in domo una diuiſi,
tres aduerſus duos, & duo contra tres, diuidetur pater aduerſus filium, & filius aduerſus pa-
trem, mater aduerſus filiam, & filia aduerſus matrem, ſocrus aduerſus nurum ſuam, & nu-
rus aduerſus ſocrum ſuam.) Explicatum eſt Matth. decimo, in illud: Qui amauerit patrẽ.

Dicebat aũt & ad turbas: Cum uideritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, imber
uenit, & ita fit, & cum auſtrum flantem, dicitis quod æſtus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cæli
& terræ noſtis probare, hoc aũt tempus qui fit ut nõ probetis? Cur aũt & ex uobis ipſis non
iudicatis quod iuſtũ eſt? Cũ enim uadis cũ aduerſario tuo ad magiſtratum in uia, da operam
ut libereris ab illo, ne forte pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor con
ijciat te in carcerẽ. Dico tibi nõ exibis inde donec ultimũ etiam minutũ reddas.) Explanatũ
eſt Matth. decimo ſexto, ab initio. Et quinto in illud: Habeto beneuolentiam.

C

CAPVT XIII.

ADerant autem quidam eodem in tempore nunciantes illi de Galilæis,quorum ſangui-
nem Pilatus miſcuerat cum ſacrificijs ipſorum. Et reſpondens Ieſus dixit illis: Putatis
quod hi Galilæi præ cunctis Galilæis peccatores fuerint,quia talia paſſi ſunt?Non dico uobis,
imo niſi reſipueritis,omnes ſimiliter peribitis, Aut illi decem & octo, ſupra quos cecidit tur-
ris in Siloe,& occidit eos,putatis quod debitores fuerint ultra cunctos homines habitantes
Hieroſolymis?Non,dico uobis, imo niſi reſipueritis,omnes,ſimiliter peribitis.) Ita ratio ſo
let humana,peccatum à pœna æſtimare, Cum nequaquam Deus pro ratione peccatorum,
externas illas & ſpectabiles pœnas ſumat. Nam ita ſæpe Deus res uitæ præſentis diſpenſat,
ut impijſſimi cum pace ut uidetur, atque omnimoda rerum affluentia hinc migrent,
& contra ſanctiſſimi nunquam non adfligantur,uti in diuite epulone, & Lazaro mendico
exemplum propoſitum eſt,Quin idem & in Domino noſtro Ieſu ipſo,apparuit. Contra
hunc uero humani ingenij errorem,totus liber Iob diſputat.Huiuſcemodi fuiſſe uidentur,
qui hic Domino nunciarunt de ijs,quorum ſanguinem Pilatus cum ſacrificijs miſcuerat,hoc
eſt,ut equidem intelligo,inter ſacrificandum interfecerat,uel ut alij,quod inſigniter ſcelerati
fuiſſent,uice pecudum mactauerat,mixto ipſorum ſanguine cum ſanguine hoſtiarū,qui ali-
as offerri ſolebat,ritu Iudæis ex Lege inſtituto. Vtcunque uero cum his res habuerit,hi qui Do-
mino hæc renunciarunt,in ea ſententia fuiſſe uidentur,quaſi illi præ alijs peccatores fuiſſent,
qui tam crudelem pœnam dediſſent, quare uelut corrigens illorum opinionem reſpondit
eis: Putatis quod hi Galilæi præ cunctis Galilæis peccatores fuerint,qui talia paſſi ſunt?Non,di-
co uobis,imo niſi reſipueritis omnes ſimul peribitis. Et adiecit aliud, de decem & octo Hie-
roſolymitanis,ſuper quos turris in Siloe ceciderat,illos negans peccatores fuiſſe præ reliquis
Hieroſolymitanis,Significauit & autem, horum ultionem portēdere,quid & reliquos, niſi
reſipiſcerent maneret.Vnde ſubiecit,omnes ſimul perituros,niſi reſipiſcerent. Non eodem
quidem genere mortis,ſed non minus crudeliter & inopinato.

Docuit ergo his,ex ultione,quæ de alijs ſumitur,non colligendum illos fuiſſe peccatores,
ſed potius & nobis iram Dei imminere,cuius uindictam haudquaquam ſumus euaſuri, niſi
reſipuerimus,quandoquidem & ipſi peccatores ſumus. Et ſane dum ſingula hic uerba excu
tio,nequaquam diſſimile uero apparet,iſtos,qui de crudelitate Pilati nunciarunt, non tam
cæſos ab illo,quā ipſum cæſorem uoluiſſe apud Dominum accuſare, eo quod quaſi calamitatē
gentis ei conqueri,Dominum autem quo illos ad pœnitentiam prouocaret, interpretatum
fuiſſe,eam ſæuitiam à Pilato deſignatam,Dei ultionem ob eorum peccata de cæſis illis diui-
D nitus ſumptam,ac ita monuiſſe præſentes,ſimilia eis expectanda,niſi reſipiſcerēt. Prior enar
ratio pluribus quidem probatur,hæc tamen non omnino abſurda uidebitur ei, qui perpen-
derit ſingula. Vtrauis autem uerior ſit,id enim perparū refert, duo hæc diſcere hic debemus,
ut omnem quidem calamitatem,pœnam peccatorum agnoſcamus,& ideo ad quamlibet,
iræ Dei,& contra nos,niſi reſipuerimus deſæuituræ,admoneamur,ſed ne ex ultionis modo,
peccatorum modum ſtatuamus,eos ſcilicet iudicantes ſceleratiores,qui hic ſint calamitoſio-
res. Nam ut iudicium Dei à domo Dei incipit,ita hic ut dictum,plerumque ſanctiores,aduerſis
grauius quibuſlibet impijſſimis,exercentur. Et Chriſtus omnium uiſus eſt calamitoſiſſimus
qui tamen omnis peccati expers erat. Nos tamen nunquam non meritas pœnas perſoluimus.

Dicebat & hanc ſimilitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in uinea ſua,
& uenit quærens fructum in illa,& non inuenit, dixit autem ad cultorem uineæ: Ecce anni
tres ſunt,ex quo uenio quærens fructum in ficu hac, & non inuenio, ſuccide illam, ad quid
uel terram occupat?At ille reſpondens,dixit illi: Domine,ſine illam & hoc anno, donec fode
ro circum illam,& miſero ſtercus,& ſiquidem fecerit fructum,ſin minus,in poſterum ſucci-
des eam.) Imminebat genti Iudaicæ grauiſſima Dei ultio,huius itaque eos ſæpe monuit quo
ad reſipiſcentiā permoueret. Aſſimilauit uero hanc gentem,ut & alias,arbori propter ſterili-
tatem excindendæ. Eo uero quod cultorem uineæ in parabola facit Dominum uineæ, pro
ficu orare,ut uel annum unum adhuc eam permittat,ſe foſſurū circa eam, & ſtercus immiſ-
ſurum,& ſi nec culta hoc modo fructum tulerit,tum excindat,uidetur ſe ipſum adumbraſſe
qui utique cultor uineæ paternæ eſt,& tum aderat genti Iudaicæ,ut eam ceu uineam excoleret
fructiferámque doctrina & miraculis ſuis,redderet. Minatus ergo hac parabola ipſis fuit,ſi ſteri
les eſſe perſeuerarent,foſſi iam & ſtercorati à ſe,hoc eſt cœleſti doctrina exculti,nihil reliqui ſo
re,quo minus uelut infrugifera ficus excinderentur. Hæc indubie multi Iudæorum recte in-
telligentes,ipſi ſeruatori ſuo crediderunt,atque per eum fructiferi redditi, mala quæ obſtinatos
manebant,effugerunt.

Docebat

Docebat autem in una ſynagogarum ſabbatis, & ecce mulier quæ habebat ſpiritum infir-
A mitatis annis decem & octo, eratq; contracta, nec omnino poterat erigere caput, quam cum uideret Ieſus, uocauit eam ad ſe, & ait illi: Mulier, liberata es ab infirmitate tua. Et impoſuit illi manus, & cõfeſtim erecta eſt, & glorificabat Deum. Reſpondens autem princeps ſynagogæ, indignans quod ſabbato ſanaſſet Ieſus, dicebat turbæ: Sex dies ſunt, in quibus oportet operari, in his ergo uenite, ut ſanemini, & nõ in die ſabbati. Reſpondẽs autem ad illum Dominus, dixit: Hypocrita, unuſquiſq; ueſtrum ſabbato nonne ſoluit bouem ſuum, aut aſinum à præſepi, & ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit ſatanas, ecce decem & octo annis, non oportuit ſolui à uinculo iſto die ſabbati? Et cum hæc diceret erubeſcebant omnes aduerſarij eius, & omnis populus gaudebat ſuper uniuerſis quæ cum gloria fiebant ab eo.) Hæc tractata ſunt Matthæi duodecimo in illud: At ille dixit. Quis erit ex uobis.

Dicebat ergo: Cui ſimile eſt regnum Dei, & cui ſimile faciam illud? Simile eſt grano ſynapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum, & creuit, & euaſit in arborem magnam, & uolucres cæli nidulabãtur in ramis eius. Et iterum dixit: Cui ſimile faciam regnum Dei? Simile eſt fermento, quod acceptum mulier, abſcondit in farinæ ſata tria, donec fermentetur totum) Iſtuc enarraui in Matthæo capite tredecimo in illud: Simile eſt regnum cæli grano.

Et ibat per ciuitates & caſtella docens & iter faciens Hieroſolymam. Ait autem illi quidã: Domine, an pauci ſunt, qui ſalutem conſequuntur? Ille uero dixit ad illos: Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi dico uobis, quærent intrare, & non poterunt. Cum autem ſurrexerit pater familias & clauſerit oſtium, & cœperitis foris ſtare, & pulſare oſtium, dicẽtes: Domine, domine, aperi nobis. Et reſpondens dicet uobis, Neſcio uos unde ſitis. Tunc incipietis dicere: Edimus coram te & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet: Dico uobis, neſcio uos unde ſitis. Diſcedite à me omnes, qui patratis iniquitatem. Ibi erit fletus & ſtridor dentium, cum uideritis Abraham & Iſaac & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, uos autem expelli foras.) Explanata hæc ſunt Matthæi capite ſeptimo in illud. Diſcedite à me operarij.

Et uenient ab oriente & occidente, & aquilone & auſtro, & accumbent in regno Dei.) Iſtuc tractatum eſt Matthæi octauo in illud: Dico autem uobis quod multi.

Et ecce ſunt poſtremi qui erunt primi, & ſunt primi qui erunt poſtremi.) Explicatum eſt Matth. uigeſimo ab initio.

Eodem die acceſſerunt quidam Phariſæorum, dicentes illi: Exi, & uade hinc, quia Herodes uult te occidere. Et ait illis: Ite & dicite uulpi illi: Ecce eijcio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertia die conſummor. Verũtamen oportet me hodie & cras & perẽdie ambu-
B lare, quia fieri nõ poteſt, ut Propheta pereat alibi q̃ Hieroſolymis. Hieruſalẽ Hieruſalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittũtur ad te, quoties uolui congregare filios tuos quẽadmodum auis nidum ſuum ſub pennas, & noluiſtis. Ecce relinquitur uobis domus ueſtra deſerta. Dico autem uobis, quod non uidebitis me, donec uenerit tempus cum dicetis: Benedictus qui uenit in nomine Domini.) Iſta enarraui in Matthæo capite uigeſimo tertio in in illud: Ieruſalem Ieruſalem.

CAPVT XIIII.

ET accidit ut introierit in domum cuiuſdam principis phariſæorum ſabbatho, ad capiendum cibum, & ipſi obſeruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus, dixit ad legiſperitos & Phariſæos, dicens: Num licet ſabbato ſanare? At illi tacuerunt. Ipſe uero apprehenſum ſanauit eũ, ac dimiſit. Et reſpondens ad illos, dixit: Cuius ueſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die ſabbati? Et non poterant ad hæc reſpondere illi.) Tractatum eſt Matthæi duodecimo in illud: Quis ex uobis homo.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerẽt dicẽs ad illos: Cum inuitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit inuitatus ab illo, & ueniens is qui te & illum uocauit, dicat tibi: Da huic locum, & tunc incipias cum rubore extremum locum tenere. Quin potius cum uocatus fueris, uade accumbe in nouiſſimo loco, ut cum uenerit, qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, aſcende ſuperius, tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus, quia omnis qui ſe extollit, deijcietur, & qui ſe deijcit extolletur.) Explicatum eſt Matth. 23. in illud: Nolite uocari Rabbi.

Dicebat autem ei, qui ſe inuitauerat, cum facis prandium aut cœnam, noli uocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos tuos, neq; uicinos diuites, ne quando & ipſi te uiciſſim inuitent, ac rependatur tibi beneficium. Imo cum facis conuiuium, uoca pauperes, debiles,

claudos,cæcos,& beatus eris,quia non poſſunt rependere tibi,rependetur enim tibi in reſur= rectione iuſtorum.) Vide quod ſupra.7.dixi.Ad conuiuia Dominus quidē uocatus uenit,
C & non facile quenq́ conuiuatorē reſpuit,ſed ubiq́,ſiue apud Phariſæos,ſiue publicanos con uiuaretur,ſui ſimilis perſeuerauit,cibum ſumpſit corporis,& cibū appoſuit uiciſſim animis. Ita in hoc conuiuio,primum omnes,ueram ſabbathi obſeruationem,quæ commoda fratrū non negligeret,docuit,mox conuiuas,ꝙ uidiſſet,primos accubitus quærere,admonuit mo= deſtiæ,utq́ ſeipſos potius humiliarent,quò à Deo & hominibus exaltarentur.Poſtremo itaq́ & conuiuatorem monet miſericordiæ in pauperes,iubetq́ ad conuiuium uocare,non diui= tes,qui uiciſſim ipſum inuitent,& leuicula adeo mercede,repēdant,ſed pauperes quorū cauſ= ſa cum ipſi rependere nequeant,Deus rependat,in reſurrectione iuſtorum.

Summa autem eius,quod hic docere uoluit,eſt,ut in benefaciendo,non noſipſos,ſed pro ximorum neceſſitatem ſpectemus,nequaq́ nos humanos & benignos arbitrantes,ſi huma= nitatem erga eos demonſtrauerimus,qui paria nobiſcum faciunt.Nobis ipſis enim non pro= ximis benefecerimus,ſi in eos duntaxat fuerimus liberales,qui poſſint uicem nobis repende= re.Nequaq́ tamen per hæc damnauit,etiam amicos,fratres & cognatos in tempore,alendæ dilectionis cauſſa,conuiuijs adhibere,ſed tantum ne id,miſericordiam & benignitatem no= bis dignam interpretemur.Verum ſi Anabaptiſtas ſequi libeat,& alios quoſdam,peccatum faciemus,parentes,cognatos,fratres & amicos,ad conuiuia noſtra inuitare,ſi habeant unde nobis rependant.Clarum enim & apertum uerbum:Noli uocare amicos tuos &c.Syncerus autē oculus uidebit,hic Chriſtum nihil tale docere uoluiſſe,ſed tantū,ne in eos ſolum huma= ni & liberales eſſemus,qui paribus officiolis nobis rependerent,ſed potius in eos,qui neceſſi= tatem paterentur,quorum cauſſa repenſurus ſit Deus in futuro.

Cur amici nō inuitandi.

Hæc cum audiſſet quidam de ſimul accumbentibus,dixit illi: Beatus qui comedit panem in regno Dei. At ipſe dixit ei:Homo quidam apparuerat cœnam magnam,& uocauit multos, miſitq́ ſeruum ſuum hora cænæ,ut diceret inuitatis:Venite,quia iam parata ſunt omnia. Et cœperunt ſimul omnes excuſare.Primus dixit ei:Villam emi,& neceſſe mihi eſt exire,& uide re illam,rogo te,habe me excuſatum.Et alter dixit:Iuga boum emi quinq́, & eo ad probarr= dum illa,rogo te,habe me excuſatum.Et alius dixit:Vxorem duxi,& ideo non poſſum ueni re.Ac reuerſus ſeruus,renunciauit hęc domino ſuo.Tunc iratus Paterfamilias,dixit ſeruo ſuo: Exi cito in plateas & uicos ciuitatis,& pauperes ac debiles,claudóſq́, & cæcos introduc huc. Et ait ſeruus:Domine,factum eſt ut imperaſti,& adhuc locus eſt.Et ait dominus ſeruo: Exi in uias & ſepes,& compelle intrare,ut impleatur domus mea.Dico enim uobis,ꝙ nemo uiro=
D rum illorum qui uocati ſunt,guſtabit cænam meam.) Hæc tractata ſunt Matthæi uigeſimo ſecundo in illud:Simile eſt regnum cœlorum homini Regi.

Ibant autem turbæ multæ cum eo,& conuerſus dixit ad illos:Si quis uenit ad me,nec odit patrem ſuum ac matrem,& uxorem,& filios,& fratres,& ſorores,præterea autem & animā ſuam,non poteſt meus eſſe diſcipulus.Et quiſquis non baiulat crucē ſuam,& uenit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.) Hæc explicata ſunt Matth.10.in illud:Qui amauerit patrē.

Quis enim eſt ex uobis,qui uelit turrim ædificare,quin prius ſedēs cōputet ſumptus,an ha= beat quibus opus eſt ad perficiendum,ne poſtq́ poſuerit fundamentum,nec potuerit perfice re,omnes qui uiderint,incipiant illudere ei,dicentes:Hic homo cœpit ædificare,nec potuit cō ſummare?Aut quis Rex proficiſcens ut committat prælium aduerſus alterum Regem,non= ne ſedens prius cogitat,an poſſit cum decem milibus occurrere ei,qui cum uiginti milibus ue nit contra ſe:alioquin adhuc illo longe agente,legatione miſſa,petit ea quæ pacis ſunt.Sicer= go omnis ex uobis,qui non renunciat omnibus quæ poſſidet,non poteſt meus eſſe diſcipu= lus.) Duo ſimilia proponit,quorum utroq́ monet,non fœdum ſolum,ſed & ſummi peri culi plenum,poſt receptum Euangelion,ad ſæculum hoc rurſus deficere,ſicut fœdum & dā= noſum eſt,in ædificium domus ſumptus feciſſe,neq́ potuiſſe perficere.Sic enim & pecunia, & domo carendum eſt.Ita ſi imparibus copijs hoſti occurratur,impenſæ perduntur,& uita multorum in diſcrimen adducitur.Monet ergo eum qui ſibi uelit nomen dare & diſcipulus ſuus eſſe,rem arduam & maximi ſumptus moliri,quapropter neceſſe ſit,ut uires hic ſuas li= bret,& eorum quæ inſumenda ſunt,rationem ſubducat.Etenim inſumenda in hoc ſunt o= mnia,facultates uniuerſæ,omnes amici,nomen uita,ac quicqnid demum homo in hac uita habere poſſit.Vnde ait,colligens ſimul & explicās,id quod docere per haſce ſimilitudines uo luit:Sic ergo omnis ex uobis,qui non renunciat omnibus quæ poſſidet,non poteſt meus eſ= ſe diſcipulus.

Vide,qui non renuntiant omnibus quæ poſſident,non poſſunt eſſe Chriſti diſcipuli,er=

go quicunq; ab Euangelio reſiliunt, eò ꝙ non omnibus renunciauerunt, ij nunquã etiã diſcipuli Chriſti fuerunt. Et hi, ei qui inopia impenſarum, ędificium domus cogitur relinquere imperfectum, uel ei, qui impari exercitu potentiori hoſti occurrit, in eo ſimiles ſunt, ꝙ iacturam
A faciunt, omnium eorum operum, quæ cauſſa promerendi regni cœlorum fecerunt, & præterea adducunt ſe eo, ut negantes Chriſtum, ſemel ſeipſos totos peſſundent, & in æternum diſcrimen adducant. Faciunt ſiquidem huiuſmodi multa ſæpe & difficilia opera, ut in cœnobitis & alijs plærisq; uidere eſt, ſed dum ſeipſos abnegare nequeunt, & ſua ubiq; quærunt, eum fructum ex omnibus quæ fecerunt, percipient, quem is ex impenſis ſuis, qui domum non potuit perficere, & qui in imparem hoſti exercitum, ſua omnia profudit. Non tantum enim non prodeſſe ſibi ea, ſed obeſſe maxime, nimirum, ꝙ eis fiſi ſint contempto Chriſto, tandem ſentient. Proinde qui Chriſti diſcipulus eſſe uolet, antea ſecum perpendat, an ſit ſibi datum, omnibus ſemel, etiam animæ propriæ renunciare, quod, cui datum non fuerit, is Chriſti proditor eſſe poterit, diſcipulus eſſe non poterit. Dolendum uero eſt, hoc hodie plærosq; tam parũ perpendere, hinc enim tanta ſcandala negatorum proueniunt. Dum enim Euangelion abſq; tentatione primum prædicatur, plurimi ubiq; accedunt, qui etiam de futura per crucem probatione moniti, nihil conſtantiæ non pollicentur, ea autem ubi non, dico, uenerit, ſed tãtum leuiter minata fuerit, reſiliunt miſeri ilico, & occaſio fiunt ruinæ plurimis. Quanto præſtiterat hos, ab Euangelio nunq̃ ſtetiſſe?

Sal eſt bonum, ut hic Dominus ait, ita præclara res eſt, eſſe Chriſtianum, & credidiſſe Euangelio, ſed ſicut ſal, quod ſapidum omnibus cibis ſaporem addit. Inſipidum autem, adeo nullius uſus eſt, ut nec in terram, neq; in ſterquiliniũ utile ſit, ut prorſus illud abijci oporteat, ita qui citra plenam abnegationem ſui et omnium, Chriſti gregi ſeſe inſeruerint, uelut ſal inſipidum nullius penitus uſus erunt, ut abijci eos oporteat in gehennam. Adiecit poſt hæc Dominus, quod ſolet, cum maximi momenti res, monuit, dignáſq; ſumma animaduerſione: Qui habet aures &c. Sciant igitur quicunq; Euangelion audiunt, hoc ſermonem eſſe regni cœlorũ, non terreni, neq; poſſe quenq̃ ad illud regnum peruenire, niſi huic penitus renunciauerit, paratus uitæ & omnium iacturam facere. Quod utiq; facile factu erit, quibuſcunq; illud uel mediocriter cognitum fuerit, qui id facere nequibunt, ijs neq; regnum cœlorum uere unquã innotuit.

Bonus eſt ſal, ſi uero ſal infatuatus fuerit, per quod condietur? Neque in terram, neq; in ſterquilinium utilis eſt, foras proijciunt illum. Qui habet aures ad audiendum, audiat.) Iſta enarrata ſunt Matthæi quinto in illud: Vos eſtis ſal terræ.

B

CAPVT XV.

ACcedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores, ut audirent illum, & murmurabant phariſæi ac ſcribæ, dicentes: Hic peccatores recipit, ac cibum capit cum illis. Dicebat autem ad illos parabolam hanc, dicens: Quis ex uobis eſt homo, qui habet centum oues, & ſi perdiderit unam ex illis, nónne relinquit nonaginta nouem in deſerto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudẽs, ueniénsq; domum, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gaudete mecum, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico uobis, ꝙ ita gaudium erit in cœlo ſuper uno peccatore reſipiſcente, magis q̃ ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens didrachmas decem, ſi perdiderit drachmã unam, non accendit lucernam, & uerrit domum, quęritque diligenter, donec inueniat? Et cum inuenerit, cõuocat amicas ac uicinas, dicens: Gaudete mecum, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico uobis, gaudium erit coram Angelis Dei ſuper uno peccatore reſipiſcente. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adoleſcentior illorum Patri: Pater, da mihi portionem ſubſtantiæ, quæ ad me redit. Et diuiſit illis ſubſtantiam. Ac poſt dies non multos, cum omnia cõtraxiſſet adoleſcentior filius, peregre profectus eſt in regionem longinquam, & ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam uiuendo luxurioſe. Et poſtquã omnia conſumpſiſſet, facta eſt fames ualida in regione illa. Et ipſe cœpit egere, & abijt, & adhæſit uni ciuium regionis illius, atque is miſit illum in uillam ſuam, ut paſceret porcos, & cupiebat implere uentrem ſuum de ſiliquis, quibus porci ueſcebantur, neque quiſquam illi dabat. In ſe autem reuerſus, dixit: Quã multi mercenarij patris mei abundant panibus, ego uero fame pereo. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cœlum & coram te, iam non ſum dignus uocari filius tuus, fac me ſicut unum de mercenarijs tuis. Et ſurgens, uenit ad patrem ſuum. Cum autem adhuc longe

abeſſet,uidit illum pater ipſius,& miſericordia motus eſt,& accurrens,ruit in collum eius,&
C oſculatus eſt eũ. Dixitq; ei filius: Pater peccaui in cœlum & coram te, neq; poſthac ſum dignus
uocari filius tuus. Dixit autem pater ad ſeruos ſuos: Proferte ſtolam primam, et induite illum,
& date annulum in manus eius, & calciamenta in pedes, & adducite uitulum illum ſagina-
tum, atque mactate, ſumptisq; epulis lætemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, pe
rierat, & inuentus eſt. Et cœperunt lætari. Erat autem filius eius ſenior in agro, & cum ueni-
ret, & appropinquaſſet domui, audiuit concentum & choros, & uocauit unum de ſeruis ſu-
is, & interrogauit, quid eſſent illa? At is dixit illi: Frater tuus uenit, & occidit Pater tuus uitulũ
illum ſaginatum, q incolumem illum receperit, indignatus eſt autem, nec uolebat introire.
Pater ergo illius egreſſus rogabat illum. At ille reſpondens, dixit patri: Ecce tot annis ſeruio ti
bi, necunquã præceptum tuum tranſgreſſus ſum, nec unquã dediſti mihi hœdum, ut cum a-
micis meis lætarer, ſed poſtquã filius tuus hic, qui deuorauit ſubſtantiam tuam cum meretrici
bus, uenit, occidiſti illi uitulum illum ſaginatum. At ille dixit ei: Fili, tu ſemper mecum es, & o-
mnia mea tua ſunt. Lætari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, &
reuixit, perierátque, & inuentus eſt.) Totum hoc caput explicatum eſt Matthæi decimo o-
ctauo ab illo: Videte ne contemnatis, & quæ ſequuntur.

CAPVT XVI.

DIcebat autem & ad diſcipulos ſuos: Homo quidam erat diues, qui habebat diſpenſato-
rem, & hic delatus eſt apud illum, ut qui diſſiparet bona illius. Et uocauit illum, & ait il-
li: Quid hoc audio de te? Redde rationẽ uillicationis tuę, nõ enim poteris poſthac diſpenſare.
Ait autẽ diſpenſator intra ſe: Quid faciam, quia Dominus meus aufert à me diſpenſationẽ?
Fodere non ualeo, mendicare erubeſco, ſcio quid faciam, ut cum amotus fuero à diſpenſatio
ne, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaque ſingulis debitoribus domini ſui, dicebat
primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Dixitque illi, accipe
cautionem tuam, & ſede cito, & ſcribæ quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uero quantum
debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionem tuam, & ſcribe octoginta. Et
D laudauit dominus diſpenſatorem iniquum, q prudenter feciſſet. Quia filij huius ſæculi pru-
dentiores ſunt filijs lucis in natione ſua. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos ex mammo-
na iniuſto, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in minimo,
& in multo fidelis eſt, & qui in minimo iniquus eſt, is et in multo iniquus eſt. Si ergo in ini-
quo mammona fideles non fuiſtis, quod uerum eſt, quis credet uobis? Et ſi in alie-
no fideles non fuiſtis, quod ueſtrum eſt, quis dabit uobis? Nemo ſeruus poteſt duobus domi
nis ſeruire, aut enim unum odio habebit, & alterum diliget, aut uni adhærebit, & alterum cõ
temnet. Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ. Audiebant autem hæc omnia & Phariſæi,
qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis: Vos eſtis qui iuſtificatis uos ipſos coram homi
nibus, Deus autem nouit corda ueſtra. Quia quod hominibus excelſum eſt, abominandum
eſt coram Deo.) Hac parabola docet uſum externorum bonorum, quò utilitatẽ ex eis per-
cipiamus, quod tum maxime erit, cum ea largiter egentibus diſtribuerimus. Et uel hæc para-
bola docere poterat, quomodo per Chriſtum propoſitæ parabolæ ſint intelligendæ, & enar-
Quomodo parabolæ accipiẽdæ. randæ. Nequaq; ſane, ut ſingula perſequamur, & in quibuſlibet partibus ſimilitudinem pro-
priam quæramus, alioqui doceremur hac parabola mentiri & fraudare, quod diſpẽſator hic,
quem imitandum nobis propoſuit, fecit. Vt ergo ex his quæ parabolæ Dominus ſubiecit, ui-
demus ſummam hic duntaxat ſpectandam, ita & in alijs non ſimus plus æquo curioſi. Satis
autem conſtat, hunc diſpenſatorem, in eo tantum æmulandum nobis propoſitum, ut ſicut
ipſe, bonis domini ſui, in ſuum commodum uſus fuit, ut ita & nos, ijs quas Deus & Domi-
nus noſter, dederit facultates, in noſtram utilitatem utamur, nempe, ut ſicut ille parauerat ſibi
ex bonis domini ſui amicos, qui ſe munere ſuo deſtitutum, alerent, ita & nos pauperibus pro
lixe ex acceptis diuinitus facultatibus, in quas nullum nobis, niſi diſpenſandi ius factum eſt,
benefaciamus, quorum gratia Dominus poſtea nos in æterna habitacula recipiat. Atque hoc
eſt, quod Dominus parabolæ ſubiunxit: Et ego uobis dico, Facite uobis amicos ex mammo-
na iniuſto, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.

Mammona, uoce Chaldæa, tunc indubie uulgari, diuitias uocauit, addidit Epitheton, ini-
Mammon iniuſtum. quitatis, uel iniuſto. Materies enim ſunt, omnis iniquitatis & iniuſtitiæ, neque unquã magno
cumulo, ut diuitiæ dici mereantur, congeri abſque iniquitate poſſunt, uel ea ſaltem, qua fra-
tres

tres neceſſitatem patientes, prætereuntur. Vnde adagio ille uetus eſt: Omnis diues iniquus, aut iniqui hæres.

A Amicos autem, quos facere iubet ex iniquo mammona, hoc ſt, ex diſpenſatis benigne facultatibus, dicit nos ſuſcepturos in æterna tabernacula, illa indubie loquendi ratione, qua ſupra dixit ſanctos fore ſecum orbis iudices. Quod enim Dominus ipſorum cauſſa faciet, hoc ipſi facturi dicuntur. Cæterum illud: Facite uobis amicos, intelligendum eſt, ut illud apud Matthæum ſexto: Theſaurizate uobis in cœlis, de quo ibi fuſe dictum eſt, contra eos, qui hinc noſtris opetibus, multa tribuere conantur.

Duo ergo hæc ex præſenti parabola obſeruanda ſunt. Prius, nos bonorum uitæ huius tantum diſpenſatores eſſe, & exactam eorum rationem à nobis poſcendam, ut nihil æque ſolicite curandum nobis ſit, quā ut illa, ad uoluntatem Domini eorum, & noſtrum, diſpenſemus. Alterum, ut à filijs huius ſæculi, in ſua natione filijs lucis prudentioribus, qui ſcilicet ſuæ temporali uitæ, prudentius, & maiore cura proſpiciunt, quam filij lucis ſuæ æternæ, diſcamus, rebus à DEO collatis, nobis parare amicos, qui nos uitæ præſentis diſpenſatione defunctos, in æterna tabernacula recipiant. Id Domino noſtro gratum, & nobis nō utile tantum, ſed & honeſtum, atque citra fraudem erit, non ut huius diſpenſatoris factum iniquum & fraudulentum. *Duo hic diſcēda.*

Vt uero magis, ad benigne diſpenſanda præſentia bona prouocaret, ſubiecit: Euangelij theſaurum ei non poſſe contingere, qui non ſit facultatum iſtarum externarum fidelis diſpēſator. Nam cognitionem Euangelij, uerum & noſtrum bonum uocat, cum ait: Si ergo in iniquo Mammona fideles non fuiſtis, quod uerum eſt, quis credet uobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod ueſtrum eſt, quis dabit uobis? Fallaces ſane ſunt diuitiæ iſtæ mundi, nā quod pollicentur, præſtare non poſſunt, nempe, ut nos diuites & beatos redderent, ſed & alienæ nobis ſunt, quod eas pleno iure nequaquā poſſideamus, cum minimo momento, uel ipſæ nobis, uel nos illis eripimur. Sed Euangelion cognitum ſemel, in æternum nunquàm nobis eripitur, & plane beatos reddit, quia uita æterna eſt, DEVM recte cognouiſſe. *Verū & proprium nō percipient infideles in māmona.*

Monere ergo hinc uoluit, nos ſi opibus addicti fuerimus, & non fideles earum diſpenſatores, nec Euangelion percepturos. Percipi enim hoc non poteſt, niſi ab hijs, qui renunciauerint omnibus quæ poſſident, ut ſupra decimo quarto habuimus. Iam qui infidelis eſt mā
B monę diſpenſatione, is certe mammonæ non renunciauit, igitur uerum hoc, & ſolum proprium hominis bonum, Euangelion, & ex hoc beatifica DEI cognitio, ei nunquā continget. Sicut magna nemo ei committeret, quem in minimo infidelem deprehendiſſet.

Prouerbialis eſt alioqui ſententia: Qui fidelis eſt in minimo, & in multo fidelis eſt. Et qui in minimo iniquus eſt, is & in multo iniquus eſt, eoq; multum ei haudquaquā credetur, cū in minimo infidelis deprehenſus ſit, igitur ueritate uacui erunt, quotquot externa iſta nimiū amauerint, eoq; non benigne diſpenſarint. Si hęc Chriſti animaduerſa & credita pridem fuiſſent, non ſecure adeo, doctrinā ſalutis, & reſponſa in rebus Dei, ab antecclefiaſticis, uulgo omnes petijſſent, quos tam infideles, iniqui mammonæ diſpenſatores eſſe conſtat. Qui nō tantum ſibi credita fideliter nequaquā diſpenſarunt, ſed diſpenſanda alijs, imò ipſis pauperibus iam diſpenſata, etiam rapuerunt, idque, ut omnia, in flagitioſiſſimos uſus conuerterent. Quod quid aliud ſit, quā Domini bona dilapidare nequiſſime? His ergo in iniquo mammona infideliſſimis Chriſtus uera ſcilicet & propria electorum bona, contra ſuum hoc uerbum, credidiſſet? Nihil igitur niſi pernitioſa referre mēdacia ab eis potuerunt, quicunque ab ipſis uitæ doctrinam petierunt. Infideles ſane & in multo fuerunt, quod tamen nunquā habuerunt, nimirum cum meras impoſturas pro uiuifico Chriſti Euangelio uendiderunt. Vtinam uel nunc tandem poſt irreparabilia damna, quæ iſti dederunt, agnoſceret mundus nihil poſſe, bonorum cœleſtium apud eos inueniri, quibus ineſt cupiditas præſentium, atque ideo & diſpenſandi ea infidelitas. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, ita iſti mammonæ, & Chriſto pariter eſſe addicti nequibunt.

Hæc omnia Phariſæi audiebant, & quia auari erant, deridebant illum, quibus Dominus: Vos eſtis qui iuſtificatis uos ipſos coram hominibus, Deus autem nouit corda ueſtra. Quia quod hominibus excelſum eſt, abominandum eſt coram DEO. Homines enim externam ſpeciem mirantur, & ab externis iudicant, iam ea ferè ſplendidiora ſunt apud falſos hypocri-

tas, quá ſynceros filios Dei, hinc fit, ut nihil ferè apud homines in precio ſit, quá quod DEO
eſt abominandum. His uoluit Dominus Phariſæos monere, ne ſibi ob uulgi admirationē
C placerent, quando abominatio ſit Deo, quod hominibus excelſum & eximium habetur, &
is demum probatus ſit, quem probauerit Deus. Illud: Nemo ſeruus, tractatum etiam eſt Mat-
thæi ſexto in illud: Nemo poteſt duobus.

Lex & Prophetæ uſq; ad Iohannem, ab eo tempore regnum Dei annunciatur, & quiuis in
illud uim facit.) Iſtuc explicatum eſt Matthæi undecimo in illud: Porro à diebus Iohannis.

Facilius eſt autem cœlum & terram præterire, quá Legis unum apicem cadere.) Hoc tra-
ctatum eſt Matthæi uigeſimo quarto in illud: Cœlum & terra tranſibunt. Item in illud Mat-
thæi quinto: Amen dico uobis donec prætereat cœlum.

Quiſquis dimittit uxorem ſuam & alteram ducit, adulterium committit, & qui dimiſſam
à uiro ducit, adulterium committit.) Enarratū eſt in illud Matthęi quinto: Dictum eſt autem,
Quicunq; repudiauerit.

Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplen-
dide. Erat autem quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius hulceroſus,
cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de menſa diuitis. Sed & canes ueniebant, ac lingebāt
hulcera eius. Accidit autem ut moreretur mendicus, & deportaretur ab Angelis in ſinū Abra-
hæ. Mortuus eſt autem & diues, ac ſepultus eſt, atq; in tartaro ſublatis oculis ſuis cum eſſet in
tormentis, uidit Abraham eminus, & Lazarum in ſinu eius, & ipſe clamans, dixit: Pater Abra
ham, miſerere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti ſui in aquam, ac refrigeret
linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abraham: Fili, recordare ꝙ recepe
ris bona tua in uita tua, & Lazarus ſimiliter mala, nunc autem hic ſolatio fruitur, tu uero cruci
atis. Et ſuper hæc omnia, inter nos & uos hiatus ingens firmatus eſt, ut ij qui uolunt hinc tran
ſire ad uos, non poſſint, neque inde huc tranſcendere. Ait autem: Rogo ergo te Pater, ut mit-
tas eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut teſtificetur illis, ne & ipſi ueni-
ant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham: Habent Moſen ac Prophetas, audiant illos.
At ille dixit: Non Pater Abraham, ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, reſipiſcent. Ait autem illi:
Si Moſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.)

Quod ſuperiori parabola, idem Chriſtus & præſenti, ſiue parabola, ſiue exemplo agit, nē-
D pe ad ſtudium benignitatis in inopes hortatur. Vt aut parabola ſuperior, atque ea, quæ pa-
rabolæ aperto ſermone ſubiecit, inuitamenta habent non parum illicibilia ad hoc, ut beni-
gnitate in egentes, paremus nobis ęterna habitacula, & idonei reddamur, quibus uera bona,
& theſaurus uitæ æternæ committantur, ita hæc ſiue hiſtoria, ſiue parabola, quanquá mihi
hiſtoria uideatur, ſed qua res futuræ uitæ ad modum præſentis deſcribantur, habet quo à fa-
cultatum abuſu deterreat, & ad benignitatem quodammodo compellat. Quem enim exē-
plum diuitis huius non perterrefaciat, indéque ne Lazaros mendicos negligat, quaſi neceſſita
te quadam adigat?

Pauperibus autem, in Lazaro ingens propoſita conſolatio eſt, quibus futuræ uitæ fœlici-
Sinus Abrahæ tas, abunde præſentis ærumnas & adflictiones compenſabit.

Sinum Abrahæ indubie intellexit Eccleſiam beatorum, in fide quieſcentium, de cuius ſta-
tu non eſt quod multis inquiramus, quem ſcimus oportere eſſe fœliciſſimum, magis inqui-
renda ea ſunt, quibus ad illum pertingamus.

Angelorum quoq; miniſterium hic agnoſcimus, qui adeſſe ijs ad æterna bona ſolent, qui-
bus homines dedignati fuerint miniſtrare iſta caduca.

In tartaro demum, in tormentis, diues Lazarum agnoſcit, & opem ab ipſo, ſed fruſtra o-
rat, quem facere ſcilicet ſibi amicum ex iniuſto mammona, hic neglexerat.

Nota autem, ꝙ hic diues non ſimpliciter ſcribitur eſſe, ἐν τῷ ᾅδῃ, id eſt, in inferno, ſed & in
De inferno. Geenna, quia in tormentis & flamma. Id autem Geenna ignis dicitur, Matthæi quinto, ubi
de ea fuſius annotaui. Omnino enim שאול, id quod Græci τὸν ᾅδην, Latini infernum red-
dere ſolent, in ſcripturis, ſepulchrum, atque inde ſtatum mortuorum ſignificat, qualiſcunq;
ſit, ſiue fœlix & cum beata quiete, qualem Iaacob & ſancti alij ad infernum deſcendentes ex
perti ſunt, ſiue infœlix & quo mortui flammis, id eſt, potentiſſimis & incomparabilibus tor-
mentis excruciantur, qualem experiuntur reprobi. Et hic proprie Geennan non ſimpliciter
infernus, qui ſtatum mortis qualemcunque ſignificat, uocatur. Vnde quòd Channah
mater

A mater Schmuelis, canit: Dominus occidit & uiuificat, idem cum eo eſt, quod mox in eodem uerſu ſubijcit, Dominus deducit ad inferos, & reducit. Occidere enim & deducere ad ſepulchrum, uel ſtatum mortuorum & uiuificare, atq; è ſepulchro, uel ſtatu mortuorum reducere, perinde eſt. De his & in Matth. cap. 27. Poſt tractatum illud: Eli eli lama. &c.

Præterea animaduertendum eſt hic Dominum res futuræ uitæ, ad modum rerum præſentis uitæ proponere, quas ſcilicet aliter cognoſcere nequimus. Igitur quæ corporalia hic ſcribuntur, ut uiſus diſtantia, exuſtio linguæ, refrigeratio, digiti in aquam intinctio, hiatus &c. omnia ſpiritualiter accipienda ſunt. Vidit enim eminus Abraham, & in ſinu eius Lazarum hic diues, dum agnouit, quá impie Lazarum neglexiſſet, nunc beata quiete cum patre credentiū fruentem, cū ipſe flāma tā dira excruciaretur, id eſt, indicibilibus & omnia ſuperantibus tormentis, ſicut igni nihil eſt efficatius. Petit extremo digiti Lazari linguam ſuam refrigerari, dum fruſtra optat, uel minimam portionē quietis, qua Lazarus fruitur. Negatur hoc ei, dum agnoſcit omnem ſpem refrigerij ſibi ademptam. Abraham hiatum eſſe inter eos, qui in ſinu ſuo quieſcunt, & qui in flammis excruciantur, ut neutri ad alteros queant accedere affirmat, dum agnoſcit æternam fore à beatis, reproborum ſeparationem. Alioqui ſpiritus, neq; oculos, linguam, aut digitos habent.

Spiritalia tanquam corporalia deſcribuntur.

Tandem ubi uidet de ſe actum eſſe, optat Lazarum à ſe tam infœliciter contemptum, ſaltem ſuis agnoſci, & moneri eos, ne ſimiliter abutentes opibus, poſthabeant pauperes. Hoc torquet quoſdam, quod alienum putent à damnatis, ut cuiquam bene uelint. Me autem nō torquet, quod uideam Dominum hæc ad erudiendum & monendum uiuos dixiſſe, nō ut rationem Geennæ, aut ſingulos affectus in ea excruciatorum explicaret. Iam omnibus uerbi Dei contemptoribus, illa cogitatio animo obuerſari ſolet, quā & moniti de Geennæ cruciatibus proferunt, ſi quiſpiam rediret inquiunt ex inferis, id eſt, mortuis, & atteſtaretur nobis, quomodo illic res haberet, nemo adhuc illinc redijt, qui uel de piorum fœlicitate, uel impiorum cruciatibus aliquid narraſſet. Hanc iam cogitationem uoluit Dominus hic caſtigare, & in hoc propoſuit hunc diuitem oraſſe, ut Abraham ad fratres ſuos Lazarū mitteret, reſponſúmq; accepiſſe Moſen illos habere & prophetas, quos audire debeant. Cumq; ille plus mouendos aſſereret, ſi quis ex mortuis ad eos iuiſſet, dictum ei eſt: Si Moſen & Prophetas non

B audiunt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent. His enim ſignificauit, nos ſcripturam habere, de his ſatis teſtantem, ad quàm mortuorum teſtimonium nihil poſſet adijcere, eóq; fruſtra eorum in hanc uitam reuerſorum teſtimonium peti. Præterea non eſt ſummis illis gehennæ cruciatibus indignum, impios etiam ſuorum cauſſa adfligi, neq; ob id boni ſunt, ſi metu, ne & ſui eo, ubi ipſi ſunt, ueniant, torqueantur.

Summa uero omniū, quæ hic Dominus monere uoluit, eſt, ut præſentibus bonis recte utamur, & pauperes non negligamus, alioqui bona noſtra nos hic percepturos, alibi ſine ſpe refrigerij excruciandos. Eóq; ſcripturæ auſcultandum, & quid nos deceat, abunde præcipienti, & quæ nos maneant, aperte ſatis prædicenti. Fruſtra uero à mortuis teſtimonium peti. Atque hinc aperto apertius docemur, à mortuis nihil omnino ſciſcitandum eſſe, id quod diligenter adeo & in Lege ſua Dominus prohibuit 5. Moſch. 18. & alibi, item Ieſcha. 8. Bona & ſalubria omnia, abundantiſſime in ſcripturis propoſita ſunt. Quibus ſanè qui fidem habere dubitat, is ut ſpiritu Dei uacat, ita ne Chriſto ipſi in carne redeunti, & omnibus Angelis, nedum mortuis unquam credet. Hinc obſeruandum ergo, quanti nobis ſcriptura eſſe debeat.

Nihil à mortuis quærendum.

CAPVT XVII.

AIt autem ad diſcipulos: Fieri non poteſt, quin ueniāt offendicula. Væ tamen illi per quē ueniunt. Expedit illi, ſi mola aſinaria ponatur circa collū eius, & proiectus fuerit in mare, potius quā ut offendiculo ſit uni de puſillis iſtis. Cauete uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi pœnituerit, remitte illi. Et ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, remittes illi.) Tractatum eſt Matth. decimo octauo, in illud. Væ mundo ab offendiculis.

Et dixerunt Apoſtoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si haberetis fidem ſicut habet granum ſinapis, dixiſſetis huic arbori ſycamino: Eradicare & tranſplantare in mare, & obediſſet uobis.) Explicatum eſt Matth. 17. in illud: Tunc accedentes diſcipuli ad Ieſum.

Quis autem ueſtrum habens ſeruum arantem aut paſcentem, qui regreſſo ab agro dicat, ſtatim tranſi & accumbe? Ac non potius dicit illi, para quod cœnem, & præcinge te, ac mini-

C ſtra mihi donec edero & bibero, & poſt hæc, edito & bibito tu? Num gratiam habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei imperata fuerant? Non puto. Sic & uos cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt uobis, dicite: Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.) Summa huius eſt. Serui Dei ſumus, quanti ſumus, ipſius nimirum figmentum, ipſi igitur per omnia uiuere nos decet, idq; ſi cui daretur, quod tamen mortali datum nemini eſt, adhuc nihil meruiſſet, feciſſet enim quod debuiſſet, neq; maiores gratiæ ei deberentur, quod quis ſeruo ſuo habeat, cũ ille fecerit quod officij ſui ſit. Sinit eum nihilominus illum ſeruum manere, & reuerſum ab agro iubet ſibi cibũ miniſtrare, & tum demũ & ipſum cibũ ſumere, cumq; perfecerit, quæcunq; illi imperauit, ne tantillum propterea illi gratiæ habet. Debuit enim ea, quia ſeruus eſt. Ita nos, cum etiam uidemur omnia feciſſe, dicere, & uere quidem debemus: Inutiles ſerui ſumus. Nam quid nos utilitatis adferamus Deo? Iam quid dicemus nos, qui adeo nihil eorum, quæ præcepta ſunt, recte perficimus? Faceſſant ergo hoſtes gratiæ Dei, qui meriti humani, uel meminiſſe audent. Quàm incognita eſt illis Dei maieſtas, noſtráq; indignitas. Diligere Deum ex toto corde debemus, & quis eſt qui hoc præſtet? Iam ſi etiam præſtaremus id ſcilicet præſtaremus, quod debemus. Gratia itaq; Dei, & merito Domini noſtri Ieſu Chriſti nitemur, mittentes infelices iſtos meritorum architectos.

Et factum eſt dum iret Hieroſolymam, & ipſe tranſibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur quendam uicum, occurerunt ei decem uiri leproſi, qui ſteterunt procul intentáq; uoce, dixerunt: Ieſu præceptor, miſerere noſtri. Quos ut uidit, dixit illis: Ite, oſtendite uos ſacerdotibus. Et factum eſt, ut inter eundum, mundati ſint. Vnus autem ex illis ut uidit quod mundatus eſſet, regreſſus eſt, cum uoce magna glorificans Deum, & procidit in faciem ad pedes eius gratias agens ei, & hic erat Samaritanus. Reſpondens autem Ieſus, dixit: Nonne decem mundati ſunt? Nouem autem illi ubi? Non ſunt reperti qui redierint, ut darent gloriam DEO, niſi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua te ſeruauit.) Quicquid in hac hiſtoria obſeruandum eſt, annotatum eſt in Matth. cap. 8. in hiſtoria Leproſi. Niſi quod hic præterea, & in Samaritano, qui unus ex decem, & quidem alienigena Domino acturus gratias redijt, oſtenſum eſt, & paucos electos eſſe, & ex nouiſſimis primos fieri. Deniq; Euangelion à Iudæis, ad Gentes fuiſſe transferendum.

D Interrogatus autem à Phariſæis, quando uenturum eſſet regnum Dei, reſpondit eis, & dixit, non ueniet regnum Dei cum obſeruatione, neq; dicẽt, ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra uos eſt. Et ait ad diſcipulos: Venient dies, quando deſyderabitis uidere unum dierum filij hominis, nec uidebitis. Et dicent uobis: Ecce hic, ecce illic. Nolite ire neq; ſectemini. Nam ſicut fulgur coruſcans è regione quæ ſub cælo eſt, in alteram quæ ſub cælo eſt fulget, ita erit filius hominis in die ſuo. Sed prius oportet illum multa pati, & reprobari à natione hac. Et ſicut accidit in diebus Noe, ita erit & in diebus filij hominis. Edebant, bibebant, uxores ducebant, & dabantur nuptum ad eum uſq; diem, quo intrauit Noe in arcam, & uenit diluuium, & perdidit omnes. Conſimiliter etiam ſicut accidit in diebus Loth. Edebant, bibebant, emebant, uendebant, plantabant, ædificabant, cæterum quo die exijt Lot è Sodomis, pluit igni & ſulphure de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit dies, quo filius hominis reuelatur. In illo die qui fuerit in tecto, & uaſa eius in domo, ne deſcendat ad tollendum illa, & qui in agro, ſimiliter nõ redeat ad relicta. Memores autem eſtote uxoris Lot.) Hæc tractata ſunt Matth. 20. in illud: Tunc ſi quis uobis dixerit.

Quicunq; quæſierit animam ſuam ſeruare, perdet illam, & quicunq; perdiderit illam, uitam illi parabit.) Enarratum eſt Matth. decimo, in illud: Qui amauerit patrem.

Dico uobis, in illa nocte erunt duo in lecto uno, unus aſſumetur, alter relinquetur. Duæ erunt molentes ſimul, una aſſumetur, & altera relinquetur. Et reſpondentes, dicunt illi: Vbi Domine? Qui dixit illis: Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.) Explanata ſunt Matth. 24. in illud: Tunc duo erunt in agro.

CAPVT XVIII.

DIcebat autem & parabolam ad illos, huc ſpectantem, quod oporteret ſemper orare, nec defatigari, dicens: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, nec hominem reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduerſario meo. Et nolebat aliquandiu. Poſt hæc autem dixit intra ſe: Quanquam Deum non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia moleſta eſt mihi hæc

uidua,

uidua,uindicabo illam,ne tandem ueniens ſuggillet me. Ait autem Dominus:Audite quid
A iudex iniquus dicat, Deus autem non faciet uindictam electorum ſuorum, clamantium ad ſe die ac nocte,etiam cum patiens fuerit ſuper illis? Dico uobis, quod faciet uindictam illorum cito. Veruntamen filius hominis cum uenerit,an reperturus eſt fidem in terra?) Iſta explicata ſunt Matth.7. in illud:An quiſquam eſt ueſtrum homo.

Dixit autem & ad quoſdam,qui in ſe confidebant,quod eſſent iuſti, & aſpernabantur cæteros,parabolam iſtam,duo homines aſcendebant in templum,ut precarentur,unus Phariſæus & alter Publicanus. Phariſæus ſtãs,hæc apud ſe orabat: Deus,gratias ago tibi,quod nõ ſim ſicut cæteri homines,raptores,iniuſti,adulteri,uelut etiam hic publicanus, ieiuno bis in ſabbato,decimas do omnium quæ poſſideo. Et publicanus procul ſtans,nec oculos uolebat ad cælum attollere,ſed percutiebat pectus ſuum,dicens: Deus,propitius eſto mihi peccatori. Dico uobis,Deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam magis quàm ille. Quia omnis qui ſe extollit,humiliabitur,& qui ſe humiliat, extolletur.) Tractatum hoc eſt Matth. 23. in illud: Vos autem nolite uocari Rabbi.

Afferebant autem ad eum & infantes,ut eos tangeret. Quod cum uiderent diſcipuli, increpabant illos.Ieſus autem cum illos ad ſe uocaſſet,dixit:Sinite pueros uenire ad me,& nolite uetare eos,talium eſt enim regnum Dei. Amen dico uobis,quicunq; non acceperit regnũ Dei ueluti puer,non intrabit in illud. Et interrogauit eum quidam princeps,dicens: Magiſter bone,quid faciendum mihi, ut conſequar uitam æternam? Dixit autem ei Ieſus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus,niſi ſolus Deus. Præcepta noſti. Non committes adulterium, non occides,non facies furtum,non falſum teſtimonium dices,honora patrem tuũ, & matrem tuam. At ille ait:Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea. Quo audito Ieſus ait ei: Adhuc unũ tibi deeſt. Omnia quæcunq; habes,uende,& diſtribue pauperibus, & habebis theſaurũ in cælo,& ueni ſequere me. His ille auditis,mœrore affectus eſt,quia diues erat ualde. Videns autem Ieſus illum mœrore affectum, dixit: Quàm difficile qui pecunias habent,in regnum Dei intrabunt. Facilius eſt enim camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audierant: Et quis poteſt ſaluus fieri? At ille ait: Quæ impoſſibilia ſunt apud homines,poſſibilia ſunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce,nos reliquimus
B omnia,ac ſequuti ſumus te. Qui dixit eis: Amen dico uobis,nemo eſt qui reliquit domum, aut parentes,aut fratres,aut uxorem,aut liberos propter regnum Dei,qui non recepturus ſit multo plura in hoc tempore,& in ſæculo uenturo uitam æternam.) Hæc tractata ſunt Mat. 19. in illud: Tunc oblati ſunt ei paruuli.

Aſſumpſit autem Ieſus duodecim & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam,& conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim Gentibus,& illudetur,& contumelijs afficietur, & conſpuetur, & poſtquam flagellauerint,occident eum,ac die tertia reſurget. Et ipſi nihil horum intellexerunt. Et erat uerbum iſtud abſconditum ab eis,nec intelligebant quæ dicebantur.) Iſtuc explicatum eſt Matth. uigeſimo, in illud: Tunc aſcendens Ieſus.

Accidit autem cum appropinquaret Hiericho,cæcus quidam ſedebat iuxta uiam, mendicans,& cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei,quod Ieſus Nazarenus tranſiret,& clamauit,dicens: Ieſu fili Dauid,miſerere mei. Et qui præibant,increpabant eum ut taceret. Ipſe uero multo magis clamabat: Fili Dauid, miſerere mei. Stans autem Ieſus, iuſſit illum adduci ad ſe. Et cum appropinquaſſet,interrogauit illũ dicens: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine, ut uiſum recipiam. Et Ieſus dixit ei: Recipito uiſum. Fides tua te ſaluum reddidit. Et confeſtim uiſum recepit, ac ſequebatur illũ glorificans Deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem Deo.) Hæc explicata ſunt Matth. 20. in illud: Et egredientibus illis à Hiericho.

CAPVT XIX.

ET ingreſſus,perambulabat Hiericho. Et ecce uir nomine Zachæus, atq; is princeps publicanorum,& idem erat diues,& quærebat uidere Ieſum,quis eſſet, nec poterat præ turba, ꝙ ſtatura puſillus eſſet. Et præcurrens aſcendit in arborem Sycomorum,ut uideret eum, nã illac erat tranſiturus. Et cũ ueniſſet ad locũ,ſuſpiciens Ieſus, uidit illũ,dixitq; ad eum: Zachæe, feſtinans deſcende, quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et feſtinãs deſcẽdit,& excepit illũ gaudẽs. Cũq; uiderẽt omnes,murmurabãt,dicẽtes,ꝙ ingreſſus eſſet apud hominẽ peccatorem diuerſurus. Stans autem Zachæus,dixit ad Dominũ: Ecce dimidiũ bonorũ meorum Domine do pauperibus,& ſi quid aliquẽ defraudaui,reddo quadruplũ. Ait Ieſus ad eũ: Ho-

C die ſalus domui huic cōtigit, eo quod & ipſa filia ſit Abrahæ. Venit enim filius hominis quæ-
rere & ſeruare quod perierat.) Hæc tractata ſunt Matth. uigeſimo primo ab initio.

Hæc illis audientibus, adijciens dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieroſolymā, quod
q; exiſtimarent fore, ut confeſtim regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo: Homo quidam ge
nere clarus, profectus eſt in regionem longinquam, ut acciperet ſibi regnum, ac reuerteretur.
Vocatis autem decem ſeruis ſuis, dedit eis decem minas, & ait ad illos: Negociemini donec
ueniam. Ciues autem eius oderant eum, miſerunt q; legationem poſt illum, dicentes: Nolu-
mus hūc regnare ſuper nos. Et factum eſt ut rediret accepto regno, iuſſitq; uocari illos ſeruos
ad ſe, quibus dederat pecuniam, ut ſciret quantum quiſque negociatus eſſet. Venit autem pri
mus, dicens, Domine, mina tua decem minas acquiſiuit. Et ait illi: Euge bone ſerue, quia in
minimo fuiſti fidelis, habeto poteſtatem ſuper decem ciuitates. Et alter uenit, dicens: Domi-
ne, mina tua confecit quinq; minas. Et huic ait: Et tu præfectus eſto quinque ciuitatibus. Et a-
lius uenit, dicens: Domine, ecce mina tua quam habui repoſitam in ſudario, timui enim te,
quod homo auſterus ſis, tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti. Dicit ei: De
ore tuo te iudicabo ſerue male, ſciebas quod ego homo auſterus ſim, tollens quod non poſui.
& metens quod non ſeminaui, & quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego
ueniens, cum uſuris utiq; exegiſſem illam? Et aſtantibus dixit, auferte ab illo minam, & date
illi qui decem minas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem minas. Dico enim uobis,
quod omni habenti dabitur, ab eo autem qui nō habet, etiam quod habet, auferetur. Quin
inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me.
Et his dictis, ibat pergens aſcendere Hieroſolymam.) Hæc tractata ſunt Matth. uigeſimo
quinto in illud: Sicut enim homo peregre proficiſcens.

Et factum eſt cum appropinquaſſet ad Bethphage, & Bethaniam iuxta montem, qui uo-
catur oliuarum, miſit duos diſcipulos ſuos, dicens: Ite in caſtellū, quod e regiōne eſt. In quod
introeuntes, inuenietis pullum aſinæ alligatum, in quo nemo unquam hominum ſedit, ſol-
uite illum & adducite. Et ſi quis uos interrogauerit, quare ſoluitis, ſic dicetis ei: Quia Domi-
nus eo opus habet. Abierunt autem qui miſſi erant, & inuenerunt ſicut dixerat illis. Soluenti-
bus autem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: Quare ſoluitis pullum? At illi dixerūt,
Quia Dominus eo habet opus. Et duxerunt illum ad Ieſum. Et iniectis ueſtimentis ſuis ſuper
D pullum, impoſuerunt Ieſum: Euntе autem illo, ſubſternebant ueſtimenta ſua in uia. Et cum
appropinquaret iam ad deſcenſum montis oliuarum, cœperunt omnis multitudo diſcipu
lorum gaudentes laudare Deum uoce magna ſuper omnibus quas uiderant uirtutibus, dicē
tes: Benedictus qui uenit Rex in nomine Domini, pax in cælo, & gloria in altiſſimis. Et qui-
dam Phariſæorum e turba dixerūt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos. Quibus ipſe
ait: Dico uobis, quod ſi hi tacuerint, mox lapides clamabunt. Et ut appropinquauit uidens ci-
uitatem fleuit ſuper illa, dicens: Si cognouiſſes & tu, & quidem in iſto die tuo, quæ ad pacem
tuam pertinent, curares. Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia uenient dies in te,
& circundabunt te inimici tui uallo, & cingent te, & coanguſtabunt te undiq;, & ſolo æqua-
bunt te, & filios tuos qui in te ſunt. Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, eo quod
non cognoueris tempus uiſitationis tuæ. Et ingreſſus in templum, cœpit eijcere uendentes
in illo, & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, domus mea domus precationis eſt, uos autem fe
ciſtis illam ſpeluncam latronum. Et docebat quotidie in templo. Principes autem ſacerdo-
tum & ſcribæ quærebant illum perdere, & primores plebis, nec inueniebant quid facerent,
totus enim populus pendebat ab ore eius, cum audiret illum.) Hæc omnia tractata ſunt
Matth. uigeſimo primo in illud: Et cum appropinquaſſet Hieroſolymis.

CAPVT XX.

ET factum eſt in uno dierum illorum, docente illo populum in templo, & euangelizante
conuenerunt principes ſacerdotum & ſcribæ cum ſenioribus, & aiunt illi dicentes: Dic
nobis qua autoritate iſta facis? Aut quis eſt qui dedit tibi iſtam autoritatem? Reſpondens au
tem Ieſus, dixit ad illos, interrogabo uos & ego unum quiddam, & reſpondete mihi: Baptiſ-
mus Ioannis e cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra ſe dicentes: Si dixerimus
e cælo, dicet: Quare ergo non crediditis illi? Sin dixerimus ex hominibus, plebs uniuerſa la
pidabit nos. Perſuaſum enim habet Ioannē prophetā eſſe. Et reſponderunt ſe neſcire unde
eſſet, Et Ieſus ait illis: Neq; ego dico uobis, qua autoritate hęc faciam. Cœpit autem dicere ad
plebē

plebem parabolam hanc:Homo quidam plantauit uineam,& locauit eã colonis,& ipſe pere
gre egit multo tempore.Cũq; eſſet opportunum,miſit ad colonos ſeruũ, ut de fructu uineæ
A datent ipſi.Qui cæſum emiſerunt eum inanem. Et rurſus adhuc alterum ſeruum miſit, illi
uero hunc quoq; cæſum,ac contumelijs affectum emiſerunt inanem.Rurſum miſit & tertiũ.
At illi hunc quoq; uulneribus inflictis,eiecerunt. Dixit autem Dominus uineæ: Quid faciam?
Mittam filium meum dilectum,forſitan cum hunc uiderint,reuerebuntur.Quem cum uidiſ
ſent coloni:cogitauerunt intra ſe,dicentes:Hic eſt hæres,uenite occidamus illum, ut noſtra fi-
at hæreditas.Et eiectum illum extra uineam occiderũt.Quid ergo faciet illis dominus uineę?
Veniet & perdet colonos iſtos,& dabit uineam alijs.Quod cum audiſſent,dixerunt:Abſit.Il
le uero intuitus eos,ait:Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt:Lapidem quem reprobauerunt
ædificantes,is factus eſt caput anguli?Omnis qui ceciderit,ſuper illum lapidem,conquaſſabi-
tur,ſuper quem autem ceciderit,comminuet illum.) Hæc tractata ſunt Matthæi uigeſimo
primo in illud:Et cum ueniſſet in templum.

Et quęrebant principes ſacerdotum & ſcribę inijcere in illum manus eadem hora,& timu
erunt populum.Cognouerunt enim q; in ipſos dixiſſet ſimilitudinem hanc.Et obſeruantes,
emiſerunt inſidiatores,qui ſe iuſtos ſimularent,ut caperent eum ex ſermone, traderentq; illũ
principatui & poteſtati Præſidis.Et interrogauerunt eum,dicentes: Magiſter, ſcimus q; recte
dicis,ac doces,nec reſpicis perſonam,ſed uiam Dei cum ueritate doces:Licet nobis tributũ da
re Cæſari,an non?Intellecta autem illorum uerſutia,dixit ad eos:Quid me tẽtatis? Oſtendite
mihi denarium,cuius habet imaginem & inſcriptionem?Reſpondentes dixerunt: Cæſaris.
Et ait illis:Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari,& quæ ſunt Dei,Deo.Et non potuerunt uer
bum eius reprehendere coram populo,& mirati ſuper reſponſo eius,tacuerunt. Acceſſerunt
autem quidam Sadducæorum,qui negant eſſe reſurrectionem,& interrogauerunt eum, di-
centes:Magiſter,Moſes ſcripſit nobis,ſi cuius frater mortuus fuerit,habens uxorem, isq; ſine li
beris mortuus fuerit,ut accipiat frater eius uxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem ergo
fratres erant,& primus accepit uxorem,ac mortuus eſt ſine liberis. Et accepit ſecundus illam,
& ipſe mortuus eſt ſine liberis. Et tertius accepit illam,ſimiliter & cæteri ſeptem,nec reliquerũt
liberos,& mortui ſunt. Nouiſſime omnium mortua eſt & mulier,in reſurrectione ergo cuius
eorum erit uxor?Siquidem ſeptem habuerunt eam uxorem. Et reſpondens,ait illis Ieſus:Filij
huius ſæculi ducunt uxores, & nuptum dant,illi uero qui digni habebuntur ſæculo illo, &
reſurrectione ex mortuis,neq; ducũt uxores,neq; nuptum dant, neq; enim ultra mori poſſũt,
æquales enim Angelis ſunt,& filij ſunt Dei,cum ſint filij reſurrectionis. Quod uero reſurgãt
B mortui,& Moſes oſtendit iuxta rubum,cum dicit Dominum Deum Abraham,& Deum I-
ſaac,& Deum Iacob. Deus autem non eſt mortuorum,ſed uiuorum, omnes enim illi uiuũt.
Reſpondentes autem quidam ſcribarum,dixerunt:Magiſter,bene dixiſti. Et amplius nõ au-
debant eum quicq; interrogare. Dixit autem ad illos:Quomodo dicunt Chriſtum filium eſ-
ſe Dauid,& ipſe Dauid dicit in libro Pſalmorum:Dixit Dominus Domino meo,ſede à dex-
tris meis,donec poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?Dauid ergo Dominum il
lum uocat,& quomodo filius eius eſt?) Iſta enarrata ſunt Matthæi uigeſimo ſecundo ab il-
lo:Tunc abeuntes Phariſæi,uſq; ad finem.

Audiente uero cuncto populo,dixit diſcipulis ſuis:Cauete à ſcribis, qui uolunt ambulare
in ſtolis,& amant ſalutationes in foris,ac primas cathedras in ſynagogis, & primos diſcubi-
tus in conuiuijs. Qui deuorant domos uiduarum,ſimulantes longas preces,hi accipient dã-
nationem maiorem.) Hæc tractata ſunt Matth. 23. in illud: Vę uobis ſcribæ & Phariſæi.

CAPVT XXI.

REſpiciens aũt uidit eos qui mittebant munera ſua in gazophylacium diuites. Vidit aũt &
quandã uiduam pauperculam,mittentem illuc æra minuta duo,& dixit:Vere dico uo-
bis q; uidua hæc pauper plus q̃ omnes miſit. Nam omnes hi ex eo quod ipſis exuberat,miſe-
runt in munera Dei,hæc autem ex penuria ſua uniuerſam ſubſtantiam quam habebat,miſit.)
Iſtuc explanatum eſt Matthæi uigeſimo tertio ſub finem.

Et quibuſdã dicẽtibus de tẽplo,q; pulchris lapidibus ac donis ornatũ eſſet,dixit: Ex his quę
uideris uenient dies,in quibus nõ relinquetur lapis ſuper lapidẽ,qui nõ dirüatur. Interrogauerũt
aũt illũ dicentes:Pręceptor,quãdo hæc erunt,& quod ſignũ quãdo iſta futura ſint? At ille dixit:
Videte,ne ſeducamini.Multi enĩ uenient ſub nomine meo,dicẽtes, ſe eſſe Chriſtum,& tẽpus
inſtat,ne igitur ſequamini illos. Cæterum,cũ audieritis bella & ſeditiones,nolite terreri,opor
tet enim prius hæc fieri,ſed nõ ſtatim finis. Tunc dicebat illis: Inſurget gens cõtra gentẽ, & re-
gnum aduerſus regnum,& terręmotus magni erũt in ſingulis locis,& fames, ac peſtilentiæ,
terri-

C terriculamentaq́;, & ſigna de cælo magna erunt. Sed ante hæc omnia inijcent uobis manus
ſuas, & perſequentur, tradentes in conciliabula & carceres, trahentes ad reges ac præſides pro
pter nomen meum. Continget autem uobis in teſtimonium. Habete igitur fixum in cordi-
bus ueſtris, non eſſe præmeditandam defenſionem, nam ipſe dabo uobis os & ſapientiam,
cui non poterunt contradicere, neq; reſiſtere omnes qui aduerſabuntur uobis. Trademini
autem etiam à parentibus & fratribus & cognatis & amicis, & morte afficient quoſdam ex
uobis. Et eritis inuiſi omnibus propter nomen meum. Et pilus de capite ueſtro nõ perit. Per
patientiam ueſtram poſſidete animas ueſtras. Cum autem uideritis circundari ab exercitibus
Hieroſolymam, tunc ſcitote, quod immineat deſolatio eius. Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant,
ad montes, & qui in medio eius diſcedant, & qui in regionibus, non intrent in eam, quia dies
ultionis hi ſunt, ut impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Væ autem prægnantibus, & mãma
nutrientibus in illis diebus. Erit enim afflictio magna ſuper terram, & ira in populo hoc. Et
cadent acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Et Hieruſalem calcabitur à gentibus,
donec impleantur tempora gentium. Et erunt ſigna in ſole & luna & ſtellis, & in terris anxie
tas gentium per deſperationem, reſonante mari & fluctu, extabeſcentibus hominibus præ ti
more, & expectatione eorum quæ ſuperuenient orbi terrarum. Nam uirtutes cælorum mo-
uebuntur, & tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cum poteſtate & gloria ma-
gna. His autem fieri incipientibus, ſuſpicite & attollite capita ueſtra, quoniam appropinquat
redemptio ueſtra. Et dixit illis ſimilitudinem. Videte ficum & omnes arbores, cum protrudũt
iam gemmas, cernentes ex uobiſipſis ſcitis, quod iam inſtet æſtas. Ita & uos cum uideritis hęc
fieri, ſcitote quod inſtet regnum Dei. Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc, antequam
omnia facta fuerint. Cælum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. Cauete au
tem uobis, ne quando grauẽtur corda ueſtra crapula & ebrietate, & curis huius uitę, ſubitusq́;
uobis ingruat dies ille, tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem
totius terræ. Vigilate itaque omni tempore, deprecantes, ut liceat uobis effugere iſta omnia
quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Docebat autem interdiu in templo, noctu ue-
ro exiens diuerſabatur in monte qui uocatur oliuarum. Et omnis populus diluculo uentita-
bat ad eum, ut in templo audiret eum.) Hæc omnia tractata ſunt Matth. uigeſimo quar-
to per totum caput. Illud præterea cælum & terra tranſibũt explicatum etiam eſt Matth. quin-
to in illud: Amen dico uobis donec tranſeat cælum.

D

CAPVT XXII.

INſtabat autem dies feſtus azymorum, qui dicitur paſcha, & quærebant principes ſacerdo-
tum & ſcribæ quomodo eum interficerent, timebãt enim plebem. Intrauit autem ſatanas
in Iudam, cui cognomen erat Iſcariotes, qui erat è numero duodecim, abijtq; & locutus eſt
cum pricipibus ſacerdotum ac magiſtratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauiſi
ſunt, ac pacti ſunt pecuniam illi ſe daturos. Et ille ſpopondit, quærebátq; oportunitatẽ, ut tra-
deret illum illis ſine turba. Venit autem dies azymorum, in qua neceſſe erat immolari paſcha
Et miſit Petrum ac Ioannem, dicens: Euntes parate nobis paſcha, ut edamus. At illi dixerunt
ei: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: Ecce, introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret homo,
uas aquæ teſtaceum portans, ſequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifami-
lias ædium, Dicit tibi magiſter, ubi eſt diuerſorium, ubi paſca cum diſcipulis meis edam? Et i-
pſe oſteendet uobis cœnaculum magnum ſtratum, ibi parate. Euntes autem inuenerunt ſicut
dixerat illis: & parauerunt paſcha. Et cum iam eſſet tempeſtiuum, accubuit, ac duodecim Apo
ſtoli cum eo. Et ait illis: Deſyderio deſyderaui hoc paſca comedere uobiſcum antequam pati-
ar. Dico enim uobis, poſthac non edam ultra ex eo, donec compleatur in regno Dei. Et acce-
pto poculo, gratias egit, ac dixit: Accipite hoc & diuidite inter uos. Dico enim uobis, q̃ non
bibam de fructu uitis, donec regnum Dei ueniat. Et accepto pane, cum gratias egiſſet, fregit,
ac dedit eis, dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis datur, hoc facite in mei recordatio
nem. Similiter & poculum poſtquam cœnauit, dicens: Hoc poculum, nouum teſtamentum
per ſanguinẽ meum, qui pro uobis effunditur. Verũtamen ecce manus prodentis me, mecũ
eſt in menſa. Et filius quidem hominis ſecundum quod definitum eſt, uadit, uerumtamen uę
homini illi per quẽ proditur. Et ipſi cœperũt quærere inter ſeſe, quis nã eſſet ex ipſis, qui hoc fa
cturus eſſet. Facta eſt autẽ & contentio inter eos, quis eorũ uideretur eſſe, maior. Dixit aũt eis,
Reges gentium dominantur eis, & qui poteſtatem habent ſuper eas, benefici uocantur.
Vos

Vos autem non ſic,ſed qui maior eſt in uobis,fiat ſicut iunior,& qui princeps eſt,ſicut qui mi
A niſtrat.Nam utet maior eſt,qui accumbit,an qui miniſtrat?Nonne qui accũbit?At ego in me-
dio ueſtrum ſum,ut qui miniſtrat.Vos autem eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus
meis.Et ego diſpono uobis,ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſu-
per menſam meam in regno meo,& ſedeatis ſuper thronos,iudicantes duodecim tribus Iſra
el.Ait autem Dominus:Simon Simon,ecce Satanas expetiuit uos,ut cribraret ſicut triticum,
ſed ego rogaui pro te,ne deficiat fides tua,& tu aliquando conuerſus,cõfirma fratres tuos. At
ille dixit ei:Domine,tecum paratus ſum & in carcerem,& in mortem ire. At ille dixit:Dico ti
bi Petre,non canet hodie gallus,priuſq̃ ter abneges,te noſſe me. Et dixit eis:Quãdo miſi uos
ſine ſacculo & pera & calciamentis,num quid defuit uobis?At illi dixerunt:Nihil. Dixit ergo
eis:Sed nunc,qui habet ſacculum tollat,ſimiliter & peram,& qui nõ habet, uendat tunicam
ſuam,& emat gladium.Dico enim uobis,quoniã adhuc hoc quod ſcriptum eſt,oportet perfi
ci in me:Et cum iniquis deputatus eſt. Etenim ea quæ ſunt de me,finem habent. At illi dixe-
runt:Domine ecce duo gladij hic.At ille dixit eis:Satis eſt.Et egreſſus ibat,ut erat ſolitus,in mõ
tem oliuarum,ſecuti ſunt autem illum & diſcipuli. Et cum perueniſſet ad locũ,dixit illis:Ora
te,ne intretis in tentationem.Et ipſe auulſus eſt ab eis ferme ad iactum lapidis, poſitiſq; geni-
bus orabat,dicens:Pater,ſi uis,transfer poculum hoc à me. Veruntamen non mea uoluntas,
ſed tua fiat.Apparuit autem illi Angelus de cœlo,corroborans eum.Et correptus angore pro-
lixius orabat.Et erat ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentes in terram.Et cum ſurrexiſſet
à deprecatione,ueniſſetque ad diſcipulos ſuos,reperit eos dormientes præ mœſtitudine. Et
ait illis:Quid dormitis?Surgite & orate,ne intretis in tentationem. Adhuc autem eo loquen
te, ecce turba, & qui uocabatur Iudas, unus è duodecim, antecedebat eos, & appropin-
quauit Ieſu,ut oſcularetur eum.Ieſus autem dixit illi:Iuda,oſculo filium hominis prodis? Vi-
dentes autem hi qui circa ipſum erant,quod futurum erat,dixerũt ei:Domine, percutiemus
ne gladio?Et percuſſit unus ex illis ſeruum principis ſacerdotum,& amputauit auriculam e-
ius dextram.Reſpondens autem Ieſus,ait:Sinite huc uſq;. Et cum tetigiſſet auriculam eius,ſa
nauit eum.Dixit autem Ieſus ad eos qui uenerant ad ſe,principes ſacerdotum ac magiſtratus
templi & ſeniores:Quaſi ad latronem exiſtis cum gladijs ac fuſtibus, cum quotidie uobiſcũ
fuerim in templo,non extendiſtis manus in me,ſed hæc eſt hora illa ueſtra, & poteſtas tene-
brarum. Comprehenſum autem eum duxerũt,& induxerunt in domum principis ſacerdo-
tum:Petrus uero ſequebatur eminus.Cum autem accendiſſent ignem in medio aulæ, atque
B unà conſediſſent,ſedit & Petrus inter illos.Quem cum uidiſſet ancilla quædam ſedentem ad
lumen,defixis in illum oculis,dixit:Et hic cum illo erat. At ille abnegauit eum,dicens:Mulier,
non noui illum.Et poſt puſillum alius uidens eum,dixit:Et tu de illis es.Petrus uero ait: Ho-
mo, non ſum. Et interuallo interiecto ferè horæ unius,alius quidam affirmabat,dicens:Vere
& hic cum illo erat,nam & Galilæus eſt.Et ait Petrus:Homo,neſcio quid dicas. Et continuo,
adhuc eo loquente,cecinit gallus.Et conuerſus Dominus,intuitus eſt Petrum. Et recordatus
eſt Petrus ſermonis Domini,quomodo dixerat ipſi,priuſq̃ gallus cecinerit, ter me negabis.
Et egreſſus foras Petrus fleuit amare. Et uiri qui tenebant Ieſum,illudebant ei,cædentes. Et cũ
circumtexiſſent eum,percutiebant faciem eius,& interrogauerunt eum,dicentes: Vaticinare,
quis eſt ille qui te percuſſit?Et alia multa conuitiantes dicebant in eum. Atque ut illuxit,cõue-
nerunt ſeniores plebis,& principes ſacerdotum,& ſcribæ,& duxerunt illum in concilium ſu
um,dicentes:Num tu es ille Chriſtus?dic nobis. Et ait illis:Si uobis dixero,non credetis,q̃ ſi e-
tiam interrogauero,non reſpondebitis mihi,neque dimittetis: Ex hoc tempore erit filius ho-
minis ſedens à dextris uirtutis Dei.Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei?Qui ait:Vos
dicitis me eſſe. At illi dixerũt?Quid adhuc deſyderamus teſtimonium?Ipſi enim audiuimus
ex ore ipſius:) Totum hoc caput enarratum eſt in Matthæo capite uigeſimo ſexto.

CAPVT XXIII.

ET ſurgens uniuerſa multitudo eorum,duxit illum ad Pilatum. Cœperũt autem illum ac-
cuſare,dicentes:Hunc deprehendimus euertentem gentem,ac uetantem tributa dare Cæ
ſari,dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe. Pilatus autem interrogauit eum dicens:Tu es ille Rex
Iudæorum?At ille reſpondens illi,ait:Tu dicis. Ait autem Pilatus ad Principes ſacerdotum &
turbas:Nihil inuenio noxię in hoc homine. At illi inualeſcebant,dicentes: Commouet popu
lum,docens per uniuerſam Iudæam,exorſus à Galilæa uſque ad hunc locum. Pilatus autem
audita

C audita mentione Galilææ,interrogauit,num homo Galilæus eſſet. Et ut cognouit quod ad Herodis ditionem pertineret,remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Hieroſolymis erat per id tempus. Herodes autem uiſo Ieſu,gauiſus eſt ualde. Tenebatur enim multo iam tempore cupiditate uidendi illum,eo quod audiret multa de eo, & ſperabat ſe ſignum aliquod uiſurum ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At ipſe nihil illi reſpondebat. Stabāt autem principes ſacerdotum & ſcribæ acriter accuſantes eum : Spreuit autem illum Herodes cum exercitibus ſuis, cúmque illuſiſſet indutum ueſte ſplendida, remiſit ad Pilatū. Et facti ſunt amici inter ſeſe Pilatus & Herodes in eodem die, nam antea ſimultas inter eo interceſſerat.

Pilatus autem cōuocatis principibus ſacerdotum,& magiſtratibus,ac plebe, dixit ad illos: Obtuliſtis mihi hunc hominem quaſi auertentem populum,& ecce ego coram uobis interrogans,nullum crimen inuenio in homine iſto ex ijs de quibus accuſatis eum, ſed ne Herodes quidem,nam remiſi uos ad illum,& ecce nihil dignum morte actum eſt ei. Emendatum ergo illum dimittam. Neceſſe autem habebat dimittere eis in feſto unum. Exclamauit autem ſimul uniuerſa turba dicens: Tolle hunc,& dimitte nobis Barraban, qui erat propter ſeditionem quandam factam in ciuitate,& homicidium,coniectus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus eſt ad eos,uolens dimittere Ieſum. At illi clamabant,dicentes: Crucifige crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit hic? Nullum crimen capitale comperio in eo,caſtigatum ergo dimittam illum. At illi inſtabant uocibus magnis,poſtulantes,ut crucifigeretur,& inualeſcebant uoces eorum,ac ſummorum ſacerdotum. Et Pilatus adiudicauit,ut fieret quod illi poſtulabant. Dimiſit autem illis eum, qui propter ſeditionem & homicidium coniectus fuerat in carcerem, quem popoſcerant, Ieſum uero tradidit arbitrio eorum.

Et cùm abducerent eum,apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem,uenientem D e rure,& impoſuerunt illi crucem,ut portaret poſt Ieſum. Sequebatur autem illum multa turba populi ac mulierum,quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuerſus autem ad illas Ieſus,dixit: Filiæ Hieruſalem,nolite flere ſuper me,ſed ſuper uobiſipſis flete, & ſuper filijs ueſtris,quoniam ecce uenient dies,in quibus dicent: Beatæ ſteriles,& uentres qui non genuerūt & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite ſuper nos,& collibus operite nos. Quia ſi in humido ligno hæc faciunt,in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo facinoroſi cum eo,ut interficerentur. Et poſtquā uenerūt in locum, qui uocatur Caluaria,ibi crucifixerunt eum,& facinoroſos,unum à dextris,alterum à ſiniſtris. Ieſus autem dicebat: Pater,remitte illis,neſciunt enim quid faciant. Diuidentes uero ueſtimenta eius, miſerunt ſortem. Et ſtabat populus ſpectans,& deridebant eum principes cum eis,dicentes: Alios ſeruauit,ſeruet ſeipſum,ſi hic eſt ille Chriſtus,ille Dei electus. Illudebant autem ei,& milites accedentes,& acetum offerentes ei,dicentéſque: Si tu es ille Rex Iudęorum,ſaluum te fac. Erat autem & inſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis,& Latinis,& Hebraicis: Hic eſt Rex Iudęorū. Vnus autem de his qui erant ſuſpenſi facinoroſorum,conuicia dicebat in eum, dicens: Si tu es Chriſtus,ſerua teipſum & nos. Reſpondens autem alter,increpabat eum,dicens: Ne times quidem tu Deum,quod in eadem damnatione es? Et nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus,hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum,Domine,memento mei,cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus: Amen dico tibi,hodie mecum eris in paradiſo. Erat autē fere hora ſexta,& tenebræ factæ ſunt ſuper totam terram uſque ad horam nonam,& obſcuratus eſt ſol,& uelum templi ſciſſum eſt medium. Et cum clamaſſet uoce magna Ieſus,ait: Pater in manus tuas commendabo ſpiritum meum. Et hæc cum dixiſſet,expirauit.

Cum uidiſſet autem Centurio,quod accidit,glorificauit Deum,dicens: Vere hic homo iuſtus erat. Et omnes turbæ eorum, qui ſimul acceſſerant ad ſpectaculum iſtud, & uiderant quæ contingebant,percucientes pectora ſua,reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius procul,& mulieres quæ ſecutæ erant à Galilæa,hæc uidentes.

Et ecce uir nomine Ioſeph, decurio qui erat uir bonus ac iuſtus, hic non conſenſerat cōſilio ac facto eorum,oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, qui expectabat & ipſe regnum DEI, hic acceſſit ad Pilatum, & poſtulauit corpus Ieſu, & depoſitum inuoluit ſindone,& poſuit illud in monumento quod erat in lapide exciſum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat.

Et dies

Et dies erat paraſceue, & ſabbathum illuceſcebat. Subſecutæ autem mulieres quæ cum eo ue
nerant de Galilæa, uiderunt monumentum. & quemadmodum poſitum erat corpus eius.
A Reuerſæ uero, parauerunt aromata & unguenta, at ſabbatho quidem quieuerunt ſecundũ
præceptum.) Hoc caput explanatum eſt Matthæi uigeſimo ſeptimo. Item & precedens ex
plicata ſunt etiam in Iohanne. 18. & 19.

CAPVT XXIIII.

VNo autem ſabbathorum profundo diluculo uenerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, & nonnullæ cum illis. Repererunt autem lapidem reuolutum à monumento, & ingreſſæ, non inuenerunt corpus Domini Ieſu. Et factum eſt, dum mente conſternatæ eſſent de hoc, ecce duo uiri ſteterunt iuxta illas in ueſtibus fulgurantibus. Cum expauiſſent autem, & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis uiuentem cum mortuis? Non eſt hic, ſed ſurrexit. Recordamini ut dixerit uobis cum adhuc in Galilæa eſſet, dicens: Quòd oportuerit filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertio reſurgere. Et recordatæ ſunt uerborum eius, & regreſſæ a monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apoſtolos hæc. Et uiſa ſunt apud illos ceu deliramentum uerba illarum, neque crediderunt illis. Petrus autem ſurgens, cucurrit ad monumentum, & proſpiciens, uidit linteamina ſola poſita, & abijt, apud ſemetipſum mirans quod acciderat.

Et ecce duo ex illis ibant eodem die in caſtellum, quod aberat ſpacio ſtadiorum ſexaginta ab Hieroſolymis, nomine Emaus, & ipſi confabulantur inter ſe de his omnibus quæ acciderant. Et factum eſt dum confabularentur ac diſputarent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat unà cum illis. Cæterum oculi illorum tenebantur ne eum agnoſcerét. Et ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones, quos confertis inter uos ambulantes, & eſtis triſtes? Ac reſpondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus peregrinus es Hieroſolymis, neq; cognouiſti quæ facta ſunt illic his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt ei: De Ieſu Nazareno, qui fuit uir Propheta, potens opere & ſermone coram Deo & toto populo, & quomodo eum tradiderunt ſummi ſacerdotes, & Principes noſtri in condemnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem ſperabamus eum eſſe illum qui redempturus eſſet Iſrael. Atqui ſuper hæc omnia tertius
B dies eſt hodie, ꝙ hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex nobis attonitos reddidere nos, quæ diluculo peruenerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, uenerunt, dicentes: ſe etiam uiſionem Angelorum uidiſſe, qui dicerent eum uiuere. Et abierunt quidam eorum, qui erant nobiſcum, ad monumentum, & ita repererunt ſicut mulieres dixerant, ipſum uero non uiderunt. Et ipſe dixit ad eos: O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quę locuti ſunt Prophetæ. Nónne hæc oportuit pati Chriſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et exorſus à Moſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello quò ibant, & ipſe præ ſe ferebat ſe longius ire. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiſcum, quoniam uergit ad ueſperam, & inclinatus eſt dies. Et intrauit ut maneret cum illis. Et factum eſt dum accumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & agnouerunt eum, & ipſe euanuit à conſpectu eorum. Et dixerunt inter ſe: Nónne cor noſtrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt Hieroſolymam, & inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes: Surrexit Dominus uere, & apparuit Simoni. Et illi narrabant quæ geſta erant in uia, & quomodo fuiſſet agnitus ipſis ex fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, ſtetit Ieſus ipſe in medio eorum, & dicit eis: Pax uobis. Expauefacti uero & conterriti, exiſtimabant ſe ſpiritum uidere, & dixit eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in cordibus ueſtris? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipſe ſum. Contrectate me & uidete, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me uideris habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio & mirantibus, dixit eis: Habetis hic aliquid edulij? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & aliquid de fauo apiario. Et accepit, & in conſpectu illorum comedit. Et dixit ad eos: Hæc ſunt uerba, quæ locutus ſum ad uos, cum adhuc eſſem uobiſcum, ꝙ neceſſe foret impleri omnia quę ſcripta ſunt in Lege Moſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent ſcripturas, & dixit eis: Sic ſcriptum eſt,

eſt,& ſic oportebat Chriſtum pati,& reſurgere à mortuis tertio die,& prædicari nomine eius pœnitentiam ac remiſſionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hieroſolymis. Vos autem eſtis teſtes horum. Et ecce ego mitto promiſſum Patris mei ſuper uos. Vos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, quoadusque induamini uirtute ex alto. Eduxit autem foras uſque in Bethaniam, & ſublatis in altum manibus ſuis, benedixit eis. Et factum eſt dum benediceret illis, receſſit ab eis, ac ferebatur in cœlum. Et ipſi adorato eo, regreſſi ſunt Hieroſolymam cum gaudio magno, & erant ſemper in templo, laudantes & benedicentes Deum. Amen.) Caput iſtud explicatum eſt Matthæi uigeſimo octauo, & Iohannis uigeſimo & uigeſimo primo.

EVANGELII LVCAE FINIS:

A

PRVDENTIA ET PIETATE ORNATISSIMIS MAGISTRATIBVS, STVDIO Chriſti flagrantibus Eccleſiarum miniſtris, per ciuitatem & ditionem Bernatium, Martinus Bucerus incrementa precatur agnitionis Dei.

TAM egit uobiſcum, & cũ plæbibus ueſtris benigne & magnifice pater noſter cæleſtis, uiri pientiſſimi, adeo opulente in uos effudit ſpiritũ ſuum, ut bonitati eius gratiæ agi iure debeant à Chriſti ſtudioſis uniuerſis, ſitq́ ex officio omnium, quibus quanta uobis diuinę dignationis lux affulſit, cognitum eſt, id quantum poſſunt ſpargere, inuulgare & prædicare. Hinc cum bonam eorum partem, quæ in uobis præclare ſpiritus Dei præſtitit, coram uiderim, & meas eſſe partes duxi, dare operam, ut uel aliquatenus fratribus ea innoteſcăt. Nam pro dignitate illa prædicare, Paulini, non mei ſpiritus fuerit. Quantulumcunq́ tamen erit quod potero, ſcio me ingentem eo gratiam à ſanctis, qui hæc legerint, initurum. Cum enim ardentiſſ. illi uotis continuo orent ſanctificari ubiq́ nomen patris cæleſtis, & obtinere paſſim regnum Chriſti, per paucos tamen uidẽt tam inter Eccleſiarum miniſtros, quã principes & magiſtratus, qui Euangelion regni, non pro uiribus oppugnent, pauciſſimos, qui munus ſuum digne obeant, quare cũ legent utroſq́ uos, tam uerbi, quã gladij miniſtros, ita gloriæ illuſtrandæ Chriſti eſſe ſtudioſos, ut unà cum plebibus ueſtris, totos uos ipſius ſpiritui commiſeritis, & ſemel in tam lata ditione omnem ſuperſtitionem atq́ idololatriam eliminaueritis, dici non poteſt, quantum hinc in Domino gaudebunt, quantumq́ cũ ad agendas illi gratias, tum ad æmulandum tam præclarum exemplum, extimulabuntur. Sciant hi ergo pridem uos Euangelio Chriſti ſeruatoris noſtri fuiſſe donatos, ſed tantis conatibus, ut ſolet, & artibus, ſemper principem tenebrarum illi reſtitiſſe, ut diu admodum apud multos
B in dubio fuerit, utri eſſetis toti ceſſuri. Sed uicit tandem Satanam Chriſtus, ceſſitq́ ira gratiæ. Quoq́ maiore gloria, de hoſte ſuo apud uos Dominus triumpharet, indicta eſt publica de religione diſputatio, non ut ea primum diſceretis quæ ſequerimi, ſed ut palàm omnibus fieret, quã certa & inuicta eſſent, quæ ſequi iam cœperatis, indeq́ & Satanæ ſatellites confunderentur, & infirmiores apud uos corroborarentur. Quemadmodum olim Antiocheni, cum pertinacioribus Iudæis quibuſdam, Pauli & Barrabæ authoritas ſatis non eſſet, miſerunt conſultum Apoſtolos primores, non ſane ut ab illis ueritatem primum diſcerent, quam ex uerbo Dei iam tenebant, ſed ut Iudæi illi Apoſtolorum teſtimonio compeſcerentur, & qui erant fide imbecilliores, ſolidarentur. Hinc diſputationi initio Satan, ut ſæpe ei Dominus, quamlibet uerſipelli imponere ſolet, non parũ fauebat, ſperans ſe per ſuos, ſi nihil aliud, ſaltem Euangelico curſui, remoram hinc iniecturum. Vbi autem ſenſit, in eo conſilio præſentius ſeſe exerere numen Chriſti, facile coniecit, ſecus atq́ cogitarat, euenturum. Omnia igitur in diuerſum uertit, & primum auertere Diſputationem ſumma ui conatus eſt. Hinc ilico habentur comitia à Confœduſtis, captantur uaria conſilia, ſcribuntur ad uos literæ, quibus acriores ab Heluetijs non legiſtis, & inuulgantur: negatur fides tuti itineris præconibus Chriſti, ſcribũt Epiſcopi & ab incepto uos modis omnibus dehortantur, neque deſunt minæ. Scribunt & Epiſcopis formidabiliores. Et ne quid à parte Magiſtrorum noſtrorum ceſſaretur, interim & Cochlea, quamlibet tardum animal, adrepſit. Cum uero hac uia non ſuccederet, confortante uos ſpiritu Domini, alia rem aggreſſus eſt, quũmq́ auertere Diſputationem non poſſet, reddere ingloriam enixe laborauit. Hac cauſſa eundem omnibus ſuis celebrioribus ſatrapis ac ducibus animum dedit, ut infandum facinus clamarent, uos auſos de religione diſputationem inſtituere, ſummumq́ eſſe piaculum, uoce & literis teſtarentur, ſi quiſquam hanc diſputationem adiret, nihil memores, quam paulo ante ipſi magna caterua, & maiore pompa, ad diſputationem ueniſſent Badenſem, ubi uictores habendos ſe, priuſquã non dico uiciſſent, ſed pugnaſſent, ſciebăt. Epiſcopum quoq́ quem facturum maiorem iacturam timebat, equo deiecit, quo læſo crure, ad ſua negotia reduceret, tum impetrauit illi edictum, idq́ ab eo Ioue, à quo non multa antea ille acceperat, ut & doctos ſuos colore aliquo, à diſputatione reuocaret. Spes ſiquidem ei erat, ſi nulli ex triarijs ſuis deuincerẽtur, nullius fore nominis uictoriam Chriſti. Vt autem id apud ſuos, quibus nihil non offendiculo eſt, obtinuerit, uticq́ filij DEI,

Vt Euangelio Bernæ Satan reſtitit.

Conatus Satanæ ut diſputationem redderet deſertam.

C quos ille hactenus in ſuis caſtris detinuit, de quibus Dominus noſter tantum ſollicitus eſt, ali-
ud cogitabūt, nēpe nihil penitus in ſcripturis præſidij habere, omnes Euāgelij noſtri hoſtes,
eóq; indubitató mendacia ſectari, quādo ad tam libera comitia, ſed in quibus ſcripturis agen
dum erat, uenire non fuerint auſi. Eo certe nos & Euangelion Chriſti odio inſectantur, ut ſi
uictoriæ aliquid ſperare potuiſſent, nulla eos impedimēta detinuiſſent, quo minus cominus
nobiſcum decertaſſent. Nequicquam igitur tentāte omnia Satana, cœpta ſancta diſputatio
eſt eo die, in quem indicta erat. Quāquam autem ab hoſte ueritatis nihil prætermiſſum ſit, quo
deſertam illam redderet, aderat tamen ingens numerus omne genus hominum, multi do-
cti & pij, quicquid nebulo ille ſcribat, qui plenam mendacijs Epiſtolam, de hac diſputatione
nuper inuulgauit, tam grauis teſtis, ut adſcribere nomen ſuū non ſit auſus. Ordinatis igitur
præſidibus uiris doctiſſimis iuxta ac grauiſſimis, quorū partes erāt, leges diſputationis tue-
ri, ut ex ſcripturis tantum, & ut par erat grauiter atq; religioſe ab omnibus, propoſita axioma
ta excuterentur, conſtitutis item quatuor iuratis ſcribis, qui ſingula ultro citróq; dicta, ſum-
ma fide exciperent. Primum itaq; axioma, quod inter cætera, Chriſtum unicum eſſe Eccle-
ſiæ caput adſerit, Bechtoldus Hallerus uir pie doctus ſimul & prudens, quo miniſtro Euange
lion Bernæ feliciter plantatum eſt, diuq; rigatum, ſcripturis communitum, aduerſarijs per
ſcripturas ſi poſſent, impugnandum expoſuit. Prodijt ergo tandem, cum ab omnibus ferè
illi, ut nihil uerius eſt, aſſenſum eſſet, Alexius Grad Dominicalis, tum Nonnarum illic à con-
feſſionibus, & quicquid uſpiam ſcripturæ de dignitate, uel Petri, uel Apoſtolorum habent,
in hoc produxit, ut probaret, & pontificē Romanū caput Eccleſiæ habendū. Quā uero de-
xtre hæc & fortiter, uel hinc licet lector conijcias. Cephas dicebat ſe in uocabularijs legiſſe, ca
put ſignificare, igitur Petrum caput fuiſſe Eccleſiæ, quem Cephas Dominus cognominaſſet.
Non uiderat enim quod ipſe Euāgeliſta, id petram ſignificare teſtatus eſt. Eandem poſt hūc,
cantionē cecinerūt parochus Cellæ Abbatis, admodum uocalis, & cedere uero neſcius, ac alij
quidā. Sed dū ſcriptura aperte adeo ſummos etiā in Eccleſia, & nominatim Cephā, noſtros
eſſe adfirmat, nos uero Chriſti, non illorum, plantantem quoq; & rigantem nihil eſſe, facile
tueri fuit, unum Chriſtum Eccleſiæ ſuæ caput eſſe, à quo ſolo nimirum regeneratur & guber
natur, nulla creatura quicquam poteſtatis in animos ſanctorum, quæ ſola uere ſpiritualis dici
tur, habente. Dum uero iſta tractantur, aduenit Tregarius Prouincialis Auguſtinianorum,
uetus noſter antagoniſta, neq; excitus cōuicijs, ut nugiuēdus ille, cuius memini, in Epiſtola ſua
D uaniſſima ſparſit. Nā cū V. Capito & ego, pridie quā diſputari cœptum eſſet, à clariſſimis
Bernatium ſenatu oraſſemus, ut denuo hunc & Murnerum uocarent, miſerant hi cōtinuo,
quod nihil prius haberent, quā diſputationi ſuæ accerſere quoſlibet nominatiſſimos prædi-
cati ſibi Euangelij hoſtes, nuncium ad Senatū Friburgenſem & Lucernanū, ſecundo euoca-
tum illos, quibus præter ſummam ſecuritatem, etiam ſumptus promiſerunt, ſi forte illos
eſſent cauſſaturi. Nos quoq; eodem nuncio illis ſcripſeramus, modiſq; omnibus, ut adueni-
rent, flagitaueramus. Lucernanus uero Senatus reſcripſerat: Murnerum quidem paratum
fuiſſe ut ueniret, ſed ſe prohibuiſſe eum, idem reſpondit Murnerus nobis. Tregarius autem
aduenit, tandémq; prodiens præfatus fuit, ſed neq; Epiſcopi neq; magiſtratus ſui nomine,
ſed ſuo diſputaturū, uelléq; ut quicquid diſputaret, catholicæ Eccleſiæ ſuæ nequaquā fraudi
eſſet. Quæ uero diſputando adduxit, omnia huc torſit, ut perſuaderet non eſſe Bernatium
quicquam de religione, & dogmatis ab Eccleſia receptis ſtatuere, ſed Conciliorum reſponſa
ipſis & omnibus expectanda. Id autem nequaquam certis ſcripturis, ut acta teſtantur, ſed ex
eo conatus fuit probare, quod Euangelia eſſent iudicio Eccleſiæ recepta, ac ipſa ideo fidei, o-
mniſq; doctrinæ iudex audienda. Eccleſiæ autem nomine Concilium intelligebat, cæteros
omnes poſſe errare, ideo doctrinæ arbitrium, nullis alijs permittendum. Tum adducebat
quod Boemi in multas eſſent ſectas ſciſſi, & quod nobis in quibuſdam cum Luthero non
conueniret. Hæc hominis commenta, & antea nota nobis, facile fuit reijcere, cum ſatis pijs
conſtet, iuſtum ſua, non Conciliorum & Pontificū fide uiuere, eóq; oportere non ſolum ſin
gulas Eccleſias, ſed ſingulos quoq; homines per ſe ſcire quæ Deus iubeat, quæq; promittat,
præſertim ut uel hæc cognoſcant, à Chriſto ſibi omnia expectanda, omnéq; pietatis ſtudium
in dilectione proximi conſummendum. Iam cum his ex diametro pugnant, dogmata & in-
ſtituta Romanenſium uniuerſa, idq; tam aperte, ut uel puero liqueat, ſacras tātum literas le-
genti, nulla eſt ratio, in his conſulta expectare Conciliorum, quæ tam raro coeunt, & eiuſmo
di iam aliquot ſæculis coierunt, ut minus inſanum ſit è pumice aquam, quā ab illis doctrinā
petere pietatis. Paſſim extant ſcripturæ, neq; deſunt qui eas fideliter populis proponant, reli-
quum ut fide percipiantur, non modo Conciliorum, ſed nullius omnino creaturæ eſt. Solus
ſiquidem

Bechtoldus Haller Eccleſiaſtes Bern.

1. Corinth. 3.

ſiquidem pater per Chriſtum ſpiritum donat,qui in omnem ueritatem inducit,& donat ĳs,
A quos ad id ante conditum mundum delegit,nõ qui audierint Concilia. Quod interim ſcri-
pturas,non ad eundem modum,omnes in omnibus accipiunt,in cauſſa eſt, quod non pari-
ter omnibus ſpiritus donatur,quod multi etiam hypocritæ filĳs Dei ſemper admixti ſunt, ꝙ
deniq; ſoli Chriſto ſuo hũc honorem pater dedit, ut ſit infallibilis ſanctorum magiſter,alios
quamlibet ſanctos & doctos oportet,ut ſe eſſe homines alicubi prodãt, quo electi diſcant ab
uno Chriſto in omnibus pendere. Deniq; ubi filĳ Dei ſunt,ubi regnum Chriſti, ibi ut omnia
turbet Satanas unice laborat, de ĳs enim quos iam in ſua poteſtate habet, quid eſſet ſollici-
tus? Ad hæc uiſum eſt patri cæleſti, ſuos per ſectas probare. Proinde, tã nõ euincit apud Pon-
tificios eſſe ueritatem,apud nos uero errores, quod illis multis in dogmatis conuenit, apud
nos paucos uariet, & cooriantur ſciſmata, quã non probat ueritatem habere Machometa-
nos,& Apoſtolos ſectatos fuiſſe mendacia,quod illi multo plures quã Pontificĳ,in Alcorano
multis iam ſæculis conſentiunt, hi aũt tã raris Eccleſĳs eandem de cerimonĳs Moſaicis, ſen
tentiam non potuerunt approbare. Euangelion theſaurus eſt uitæ æternæ, pauci electi qui-
bus ille donetur,hos ergo paucos ut turbet Satan totis uiribus laborat. Reliquæ multitudini
non eſt curæ religio,fucum tantum uolunt,qualiſcunq; igitur eis obtigerit, in eo facile con-
ſentiunt. Contra hæc cum nihil poſſet ſcripturis Tregarius, & lex diſputationis non permit-
teret alia ingerere, quia ad inquirendum quid doceret ſcriptura Dei, non quid commenta
hominum, inſtituta erat diſputatio, iactabat non ſatis ſibi eſſe ad diſputandum libertatis,
eſſeq; uenenum præſentiſſimũ, uelle ſcripturis tantum ſcripturas explicare,quaſi uero id non
in omnium ſcripturarũ explicatone obſeruetur,& ipſe laturus eſſet, ſi quis in ſuo Mari ma-
gno,aut alia quapiam Bulla, uellet ſuo arbitratu quippiam interpretari, quod non ex ipſius
Bullæ uerbis poſſet euincere? Quæ igitur impudentia, poſtulare ut in ſcripturis Dei, alia quã
ex ipſis ſcripturæ uerbis petita interpretatio admittatur,cum quæ Dei ſunt, nemo noſcat ni-
ſi ſpiritus Dei? Sed quia quærebatur occaſio,è pugna dilabendi, neq;, præſides diſputationis
neq; clariſſimus ſenatus hominem exorare potuerunt, ut ex ſcripturis diſputaret. V. Capito
& ego,à præſidibus obnixe orauimus,ut permitteretur ei obĳcere quiduis,nos tantũ reſpon Quid oratũ à
ſuros ad ea,quæ è ſcripturis uiſus fuiſſet contra nos iaculari, ſed obſtabat lex diſputationis, & Tregario.
B Senatus uidens quæri anſam extrahendi tempus,id permittere nolebat. Tum autem oraui-
mus Tregariũ multis, & duos ex præſidibus interceſſores adhibuimus, ut ſi noſtra alĳs quã
ex ſcriptura ductis rationibus ſe confutaturũ ſperaret, quanquam ex ſcriptura, docente quic-
quid bonũ & uerum eſt, abunde poſſit confutari quicquid malum & falſum eſt, ut illas con
ſcriberet,nos daturos operam,ut excuderetentur,tantum in præſens uellet axiomata propo
ſita,ex ſcripturis,ſi poſſet,oppugnare. Nam in primis duobus axiomatis continebatur, quic-
quid contra eũ nos quidem habebamus,nẽpe de authoritate Eccleſiæ & Conciliorũ. Sed cũ
ſcripturis ualeret,quantum ſua paradoxa,& quæ diſputata ab ipſo acta referent,teſtantur,fru
ſtra hominem orauimus,quo ſatis teſtatus eſt,id ſe nõ potuiſſe,eoq; noſtra uera,& iuxta ſcri-
pturas eſſe. Quicquid glorietur,uel ipſe,uel alĳ,& quicquid mentiatur, ille cuius memini
ἀνώνυμος ſcriptor Epiſtolæ. Poſt hæc ergo propoſitum ſecundum axioma fuit,continens
Eccleſiam nulla dare præcepta,quæ non ex uerbo Dei manent. Contra hoc,cum ĳs quos no-
minauimus, quidam cognomento Litera,ludimagiſter Zofingen. impudentior neſcias an
indoctior,utrumq; certe inſignite,quanquam alias homo appareret minime malus: & Aegi-
dius quidam ſacrificus,ad contentionem natus,& alĳ nonnulli, quæcunq; ſcripturæ memo
rant de traditionibus Apoſtolorum,de ieiunĳs,precibus,cælibatu,& id genus, fortiter obie-
cerunt,ſed quia ex ĳs omnibus non potuerunt probare,ius unquam hominibus factum, ut
hæc ad certa loca,tempora,& perſonas adſtringerent, tum ex ĳs inſtitutis conſcientiam liga-
rent,concederéq; coacti fuerunt,eſſe doctrinam Dæmoniorum,cibis aliquibus interdicere,à
connubio arcere, Axioma nihil mouerunt. Et nos enim ieiunandum eſſe, precãdum, & ca-
ſte uiuẽdum docemus,ſed quia ſpiritum dare,ſine quo nihil horum recte fit,nemo niſi Chri-
ſtus poteſt,non poſſunt de ĳs alia quã ipſa ſcriptura habet,ab Eccleſia quidem Chriſti,præce-
pta dari,uiuit enim illa & agit omnia,ſpiritu ſponſi ſui. Ad eum modum,& contra tertium,
quod omnem peccatorum expiationem,totúmq; ſalutis meritum Chriſto uni tribuit,ĳdem
produxerunt,quicquid ſcriptum eſt de bonis operibus, & promiſſa illis mercede, ſed dum
euincere nequiuerũt,aliquid huius à nobis eſſe,ſed fateri eos oportuit, omnia eſſe opera ſpi-
ritus Dei in nobis,nobis gratuito donati,neq; hoc ab eis Axioma labefactari potuit. Quartũ,
ꝙ negat poſſe ſcripturis probari, in pane Euchariſtiæ eſſe realiter corpus Chriſti, oppugna-
runt ſaniores,qui cætera nobiſcum faciunt. Protulerunt autem primum id Dominum pro-

ſiſſe,cum dixit,Panis quem ego dabo, caro mea eſt,pro mundi uita, cum autem oſtendere-
C ture o loci Chriſtum de eo pane loqui,quem qui edit, habet uitam æternam,nõ de pane Eu-
Ioan. 6. chariſtiæ,quem multi edunt, qui in æternum uitæ Dei expertes ſunt, obiecerunt uulgatum
illud:Hoc eſt corpus meum,ſed dum ipſi quoq; faterentur,panem non idem fieri,quod cor-
pus Domini,eóq; non ſimpliciter, ſed tropicos hæc uerba accipienda, ut intelligas in pane
corpus Chriſti eſſe,nec tamen hunc ſuum tropum poſſent ſcripturis euincere, nõ enim dixit
Dominus,in hoc,ſed hoc eſt corpus meum, relicto nobis hoc loco, adduxerunt illud:Panis
1.Cor.10. quem frangimus,nunquid communicatio corporis Chriſti eſt,& eo ualde fidebant, ſed cũ
reſponſum fuit fide & cultu conſtare κοινωνίαν, id eſt, ſocietatem corporis & ſanguinis Do-
mini, ſicut κοινωνοὺς Dæmoniorum Paulus ibidem uocat,qui in cultu aderant idolorũ, ue-
ſcentes idolothytis,in quibus tamen non erant Dæmones corporaliter,nihil habuerunt, quod
obijcerent contra.Ipſi κοινωνίαν uertebant diſtributionem, eo quod Paulus alicubi hoc no-
mine uocat,ſocietatem quam ſancti inibant,contribuendo, quod egẽtibus mitteretur Ieru-
ſalem,ſed ſatis conſtat id ne in his quidem locis,pro diſtributione accipi.Hæc potiſſima eorũ
tela erant,ſed quibus axiomatis noſtri ueritatem nihil cõmouerunt. Multo imbecillius pu-
Axio.5. gnatum eſt contra Axioma quintum, quod miſſam negat eſſe ſacrificium & affirmat eſſe
blaſphemiam, quia aperte adeo illa cũ omni ſcriptura pugnat, ut nullus queat illi prætextus
excogitari.Nihilo fœlicius & reliqua impugnata ſunt,quæ prioribus ſcilicet nituntur. Id le-
gent & agnoſcent ex actis,quicunq; poſſunt cognoſcere uerum.Neq; morabuntur,quod modo
quidam Euangelij hoſtes iactant,facile nobis fuiſſe uincere antagoniſtas tam inermes. Pri-
mum illi nihil minus quã inermes ſe agnoſcunt.Deinde ſi inermes fuerunt, ſtupa,non arma
erunt quicquid primi illi θεόμαχοι Eccius,Faber, alijq; huius monetæ, hactenus contra nos
ſcripſerũt,nam nihil eorum,quæ iſti in magnifica eorum diſputatione Baden,& alias hacte-
nus produxerunt,illi prætererierunt. Ad hæc ſatis fortiter,hoc eſt,clamoſe & impudenter, ho-
rum tela tot ferunt,plerīq; enim Eccium Baden audierant. Poſtremo cur non non uenerunt
armatiores? In tempore Eccius & alij,etiam ij,qui circa Euchariſtiam diſſentiunt,ad hanc di
ſputationem uocati ſunt.Sed quid facerent in luce ſutores mendaciorum? Vbi ſcripturis, &
non ui res agitur,ſciunt iſti nihil ſibi uictoriæ ſperandum. Pietatis cauſſam,præter Bechtol-
D dum Bernatium Eccleſiaſtem,præcipue defenderunt Hulderychus Zuinglius, qui ſic Tigu-
rinam Eccleſiam per Euangelion & genuit & educat Domino,ut plurimum ſane illi debe-
ant,quotquot ſunt Eccleſiæ per omnem ditionem Heluetiorum,quanquam & alias nõ pa-
rum ſanctis ſcriptis iuuerit, & Iohannes Oecolampadius paſtor Eccleſiæ Baſilienſis, qui &
ipſe de omnibus Chriſtianis ſacratiſſimis ſuis lucubrationibus per quam egregie meritus eſt.
Quod enim Capito & ego contulimus,præcipue contra Tregarium & Alexium, cuius me-
mini,fuit,quanquam illi,quos dixi,citra noſtram operam,& his ſatis facere potuiſſent. Ne
aſymboli eſſemus, uidebatur fratribus, & nos aliquas defendendæ pietatis partes agere.
Quam autem Dominus cauſſæ noſtræ,imò ſuæ fauerit,quamq; eam probarit, uel hinc pijs
liquere poterit,quod mox pridie quàm finita eſſet diſputatio,id quod factum eſt XXVI. Ia-
nuarij, cum incœpta fuiſſet VI. eius menſis,unanimi Senatusconſulto, à Senatu & diaco-
ſijs,quos maiorem Senatum uocant,decretum ſit, omnes Miſſas, aras, ſtatuas, & quicquid
ſuperſtitionis contra uerbum Dei inuectum eſt, ſimul tollendum in urbe Bernen. & tota
eorum,quæ admodum ampla eſt,ditione, ubi modo Eccleſiæ ueritatem de his edoctæ ſint.
Iam interea certiores facti ſumus,tam ſanctæ reformationi, propè omnes conſenſiſſe. Cui
autem dubium eſſe poſſit,in tanta urbe,tam lata ditione,plurimos eſſe filios Dei,quos cæle-
ſtis pater,poſt tam ſedulas preces,poſt diligentem adeo ſcripturarum peruestigationem, &
collationẽ haudquaq; ſubſcribere errori paſſurus fuerit. Sunt urbes magis auguſtæ, regna
multo ſpacij maioris,qui diuerſam doctrinam mordicus tenent, at his de doctrina Chriſti,
quã nos profitemur,nunquid contigit niſi horrenda audire mendacia? Nulla autem regio
eſt,quæ ſi edoceri ſe de Chriſti negocio quod gerimus paſſa ſit, quæ nõ e ueſtigio illud etiam
receperit.Non quidem conſentientibus omnibus,ſunt enim ubiq; uaſa iræ, at nemine con-
tradicẽte, cui & religio & innocẽtia cordi eſſet.Alios,qui uel ita perſuaſi ſunt, uel ui huc adi-
guntur,ut uel piaculum putent,uel ut capitale periculum metuãt,uerbum, de ijs,quæ ex ſcri-
pturis docemus,audiſſe,quid mirum ſi noſtris parum æqui uel ſint,uel eſſe ſe ſimulent? Præ-
ſertim cum ſuperſtitio uetus, tot modis blandiatur ſceleratis, tótq; polliceatur contra uiam
Dei præſidia,eáq; citra hoc,ut uita immutetur,noſtra autem quæ Chriſti doctrina eſt, totum
innouari hominem requirat, nec quicquam pro Dei cultu,bonoúe opere agnoſcat,niſi adſit
ſolida uitæ puritas,& in quoſlibet ardens officioſitas.

O ampliſſi-

A O ampliſſimi igitur in uos Bernates, & nunquam ſatis prædicandam Dei bonitatem. O nimis rarum non noſtris ſolum ſæculis exemplum. Nam & apud Iudæos, ſoli Chizkijah & Ioſchijah penitus abominationes omnes ſuſtulerunt. Ingentes profecto gratias optimo patri noſtro agere pro uobis debent, quicunq; nomen eius ſerio orant ſanctificari, & dare operam, ut tam præclarum & imitabile exemplum, pluribus commendetur, fundere denique preces ad Deum ardentes, ut quod tam magnifice in uobis cœpit, magnificentius perducat, quo in gloriam ipſius plurimos exemplo ueſtro, ad ſimilia prouocetis. Equidem ut teſtarer, quanti mihi ſit, uiri fratres obſeruantiſſimi, ueſtra ad Deum tam plena conuerſio, nuncupare uobis decreui, quam hiſce diebus in Euangelion Iohannis, Enarrationem ſcripſi, ſperans non omnino abſq; fructu legendam, à pleriſq; Eccleſiarum ueſtrarum miniſtris, qui in ſcripturis nondum adeo ſunt exerciti. Non quod mea, hæc, cupiam præferri, ijs quæ tam ueteres, præcipue Chryſoſtomus & Auguſtinus, quàm recentes quidá, præcipue Eraſmus Roterodamus & Philippus Melanchthon, in hunc Euangeliſtã pręclare ſcripſerunt, ſed quod fortaſſe & in his inſunt, quæ in præſenti tẽpeſtate, frugem aliquã lecta rudioribus adferãt. Dedi nanq; operam omnia Euãngeliſtæ, ſuo ordine, quàm ſynceriſſime enarrare, nõ tantũ in quædam annotare, & contra eos, quos modo Satan immittit errores, quã diligentiſſime fratres munire, iudicium ſit penes ſanctos. Boni quicquid hoc eſt officioli, uiri cordatiſſimi conſulite, & in adſerenda gloria Chriſti, Dei noſtri, ſtrenue pergite: Argentorati XV. Calend. Aprilis, Anno nati Seruatoris M. D. XXVIII.

ENARRATIO

MARTINI BVCERI IN EVANGElion, ſecundum Iohannem.

QVID Euangelion ſecundum ſcripturas proprie ſignificet, fuſius & cõmunitius in Enarratione Matthæi diximus. Igitur ſatis ſit monuiſſe, eſſe publicam pridem adeo ac multoties promiſſæ, electiſq; diu ac multum expectatæ, demum uero per Chriſtum Ieſum partæ, & exhi- *Quid Euangelion.*
B bitæ ſalutis, renunciationem atq; prædicationem: Promiſſiones diuini fauoris & multiplicium beneficiorum, quas ſcripturæ, ἐπαγγελίας, non εὐαγγέλια uocant, ut nonnihil in ſe Euangelij, quandoquidẽ benignitatem Dei renunciant, continent, ita Euangelia non niſi κατὰ χρηστικῶς, dici poſſunt, ijs præſertim qui ſcripturarum nomenclaturam ſequi uolunt. Ea nanq; Euangelij nomen, tam apud Prophetas, quàm Apoſtolos, pręconio regni Chriſti, quod patribus quidem promiſſum, & per Prophetas prædictum fuit; ſed per Apoſtolos demum in orbe publicitus ſonuit, uulgariq; cœpit, peculiariter tribuũt. Ebraice dicitur בשורת. Reliqua de his in Matthæo. *ἐπαγγελίαι καὶ εὐαγγέλια differunt.*

Iohannes igitur, qui hiſtoria hac, quam enarrandam ſuſcepimus, unũ id agit, ut hoc ipſum Chriſti regis & ſeruatoris noſtri præconium explicet, & quantam ille ſuis ſalutem, uitam & felicitatem, homo factus, pro noſtris peccatis mortuus, & in immortalem ac beatam uitam à mortuis reuocatus, parauerit, orbi renunciet & exponat, apposite hanc hiſtoriam Euangelion uocauit. Quæ ſane Euangelij titulo tanto, quàm reliquorũ Euangeliſtarum hiſtoriæ dignior habetur, quanto ea luculentius & plenius, quod diu & anxie ſancti deſyderarunt expectaruntq; Chriſti regnum, adnunciat & inuulgat. Siquidem diuinitatem Domini, redemptioniſq; myſterium, multo tum diligentius, tum explanatius, quàm Euangeliſtæ reliqui exponit & deprædicat, narratione nimirum, & altius petita, & plura; quæ uim ac naturam regni Chriſti exprimant, commemorante, ut profecto digna ſit, quæ ad uerbum à Chriſtianis ediſceretur. *Iohannis hiſtoria Euangelij nomine præ alijs digna.*

Hoc futurum proſpiciens Dominus, hunc noſtrum Euangeliſtam filium tonitrui cum fratre appellauit, id eſt, ut Marcus habet, Βοανεργές; ſed uoce nonnihil immutata. Nam Chaldaice בניא רגש Bnaia regeſch; Ebrai. בני רגש; id eſt, Bne regeſch dicendum erat. Immutantur enim Ebrea nomina, dum à Grecis & Latinis uſurpantur pleraq; omnia. Cæterum iuſta cauſſa Dominus, filijs Zebedæi, uel ob unum Iohannem, hoc cognomenti indidit, qui ueri Iouis tonitru, Verbũ, quo uniuerſa mundi machina, ut condita eſt & gubernatur, ita inſtauratur ac renouatur, tã clare ac magnifice in orbe ſonuit, ut nemo unq; uel clarius uel magnificẽtius. Hinc uero & eius ratio apparet, quo ſe à Domino peculiariter dilectum gloriatur. Vere eni peculiaris atq; eximiæ dilectionis eſt, quod Chriſtus ſe illi familiariter adeo in- *Iohannis filius tonitrui.*

C ſinuauit, cognoſcendúmq; tã ſublimiter, & prædicandū tam luculenter donauit. Iſtud nanq; certū dilectionis ſuæ eſſe argumentū, ipſe pronūciauit, cū apud hunc noſtrū Euãgeliſtam infra capite 15. ait: Vos dixi amicos, quia quęcūq; audiui à patre meo, nota feci uobis. Non uos me elegiſtis, ſed ego elegi uos, & cōſtitui uos, ut eatis & fructū afferatis &c. Plura de laudibus huius Euangeliſt. non uidetur hic eſſe memorãdi locus, quo de laudibus agitur Chriſti. Neq; poteſt ille prędicari ab homine cumulatius, quàm cū hæc ipſius prædicet hiſtoria, cæleſti ſapientia, ut nullus alius liber, fœcunda. Nam quæ præter iſta, uel Eccleſiaſtica hiſtoria uel authores alij de eo narrant, quoniam inter ſe non conſentiunt, incertiora ſunt, quàm ut hic loci de ijs uerba faciamus.

Quæ fuerit ſcribendæ huius hiſtoriæ cauſſa.

Cauſſam autē cur Iohannes Euangelion ſcripſerit, fuiſſe exiſtimo, ut diuinitatem Chriſti, iam tum à Carpocrate, Corintho (Cerinthū alij uocant) & Ebione hæreticis labefactari cœptam, plenius adſeret, & indicatam ab alijs Euangeliſt. magis, quàm prædicatam, clarius Eccleſijs exponeret. Nam quod quidam ſcriptum reliquerunt, Iohannem, ut adijceret, quæ Dominus primo prædicationis ſuæ tempore antequã Iohannes Baptiſta eſſet in uincula coniectus, geſſit, hanc hiſtoriam compoſuiſſe, infirmius mihi uidetur, quã ut ipſum auſim affirmare. Non enim quicquam huius generis, præter unum nuptiarū miraculum oſtendi poterit, de quo conſtet, ante Baptiſtam uinculæ eſſe factum. Deinde nō tantum παραλειπόμενα, hoc eſt, ab alijs relicta Iohannes conſcripſit, quandoquidem nō pauca, & memorata alijs, ipſe quoq; narret, quanquam illa ſic fere, ut occaſionem ex eis ſibi ſumat narrandi ſermones Domini & dialogiſmos, cæleſti doctrina fœcundiores.

Quo conſilio Iohan. miracula pauca cōſcripſerit.

Id quod in ſexto capite ſatis liquet, ubi memorato ut ex quinq; hordeaceis panibus, Dominus quinq; hominum millia pauerit, quod factum & apud alios Euangeliſtas legitur, continuo diuinum illum, de cibo cæleſti ſermonem, miraculi occaſione habitum, ſubtexit. Idem & narrata ſanatione eius, qui triginta & octo annos ad probaticam piſcinam iacuerat, obſeruauit. Subiunxit enim præclaram admodum, quam de diuinitate ſua Dominus & cū patre æqua uirtute, eius facti occaſione, orationem ad Iudæos habuit. Sic & reſuſcitati Lazari hiſtoriam magis adeo retuliſſe uidetur, ut ſaluberrimam Domini, de fide & reſurrectione doctrinam, quæ
D in reſponſis eius ad Lazari ſorores legitur, quã ut miraculū memoraret.

Quinq; tantū ſigna Domini ante reſurrectionem facta Iohan. narrat.

Quinq; enim duntaxat & ijs quæ Dominus in mortali corpore miracula fecit, tota hiſtoria ſua memorat, in recenſendis autem Domini ſermonibus, & eiuſmodi quidem, qui diuinitatem eius luculentiſſime teſtantur, reparationiſq; noſtræ arcanum, demum & germanæ pietatis rationem apertiſſime explicant, nihil non abunde & copioſe exponit.

Proinde uero ſimile mihi quidem eſt. Iohannem multo grauiore conſilio quã ut pręterita ab alijs geſta Domini ſublegeret, quorum in totum pauca adeo commemorat, Euangelion hoc ſuum conſcripſiſſe, nimirum, ut ſicut dixi, periclitantem iam tum fidem ſeruatoris hoc ſuo ſcripto ſuffulciret, myſterio Chriſti paulò clarius quã ab alijs factū, expoſito. Cœperat ſiquidem iam tum fides in Dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, per eos, quos Iohannes in Epiſtola ſua Antichriſtos uocat, haudquaquam leuiter oppugnari, alijs cum filium eſſe Dei negantibus, ut Cerintho, & Ebione, alijs blaſphemantibus eum, non uere in carnem ueniſſe, quam blaſphemiam poſtea & Marcion Ponticus, proſecutus eſt, nam quotieſcunq; ueritas in orbe lucet, pater mendacij innumera ilico contra eam errorum figmenta excitat. Hinc ergo ſanctum Dei Apoſtolum compulſum ad ſcribēdum arbitror, ut prædicati à ſe Euangelij monumentū Eccleſijs relinqueret, quo freti, electi, in fidei ſynceritate perſiſtere, & ab irruentibus omne genus erroribus animos ſeruare intemeratos poſſent, quare ea quoq; potiſſimū cōmemorauit, quæ quid Chriſtus ſit & poſſit, quid eſſe deniq; nobis uelit clariſſime ob oculos ponunt. Hæc nanq; qui recte tenuerit, ut uitam tenet æternam, ita contra quamlibet tentationem abunde communitus fuerit.

Quis ſcopus & ſtatus huius hiſtoriæ.

Hic ergo ſtatus & ſcopus in hac ſacra hiſtoria eſt, Dominum noſtrum Ieſum, non hominem tantum, quanquam & hominem cauſſa tollendi noſtra peccata, ſed & Deum eſſe ac ſaluatorem omnium in ſe credentium, hoc eſt, eorum quos illi pater ab æterno in hanc ſortem deſtinatos donauit, quorum peccata morte ſua expiauit, ita ſpiritu ſuo ſit penitus repurgaturus, donec diuinitatis, per omnia iuſti & beati, plene participes euadant, quos interim ſuo ſpiritu, ad hoc præcipue agit, ut bonitatē Dei in mundo deprędicent, eámq; beneficijs in proximos exprimere ſtudeant, pro quibus ſaluberrimis officijs, à mundo odio haberi eos, et perſecutionē ſuſtinere oporteat, in quibus ipſe eos tamen ſeruat ſuperioreſq; reddit, dum ereptos ex hac uita, ad ſe transferat in manſiones cęleſtes. Natos aūt eſſe ex Diabolo quoſdã, id eſt, à Deo reiectos, eos Chriſti uerbū audire non poſſe, quibus ille in iudicium, ſcandalum, & ruinam uenerit.

Cum

Cum uero in modum hiſtoriæ hæc de Chriſto narrare Euange. inſtituerit, non eſt quærenda propoſitio, quam poſtea argumentis probet. Propoſitio hæc eſt, Euangelion Ieſu Chriſti, id eſt, prçconium, quo eius ortus, uita & uirtutes explicantur. Citra prooemium hiſtoriam orditur, quia ſolis electis Chriſti ouibus, quæ paſtoris ſui uocem, per ſpiritum ſatis agnoſcunt, teſtificari de ſuo paſtore uoluit, id quod prçcipuum erat Apoſtolorum officium, iuxta illud: Eritis mihi teſtes Hieroſolymis, in Iudæa &c. Acto. primo. Item in hoc Euangelio decimo quinto: Quia & uos teſtes eſtis. Hoc enim ſimplicius Apoſtoli de Domino noſtro teſtimonium cum ſermone, tum ſcripto tulerunt, quo de uirtute ſpiritus cooperantis & teſtimonium ipſorum in electorum cordibus confirmantis & obſignantis, erant certiores. Sentiebant ſiquidem & experiebantur, ſe idoneos, ut miniſtri eſſent noui teſtamenti, nõ literæ ſed ſpiritus, diuinitus factos, plantationi eorum & rigationi Domino incrementum ubiq; adijciẽte, ne inanis & mortua doctrina, qualẽ literę cõtinent, ſermo eorũ eſſet. Hac itaq; ſpe freti ut libere & cõfidenter, ita ſimpliciter & citra artificiũ rationis, Euãgelion & annunciarunt & ſcripſerũt. Quare nemo hic aliud, quàm ſimplex & apertum, ſed diuinum & certum de Domino noſtro Ieſu Chriſto teſtimonium expectet, id qui ſpirituales fuerint, quoſq; uocare Dominus dignatus fuerit, agnoſcẽt, qui ſpiritu uacant, quod uel reprobi ſint, uel nondum tempus à patre definitum quo uocentur, appetierit, ijs ut animalibus hominibus, nullis etiam, quamlibet artificioſe adductis, tam ſcripturis, quàm rationibus, hoc cæleſte teſtimonium perſuaſeris. Quibus igitur mens Domini contigit, cæleſtem hunc præconem, & teſtem, pronis animis exaudiamus, renunciantem & teſtantem, quibus uita conſtat beata & æterna.

Quæ propoſitio. *Cur Euangeliſta citra prooemium & ſimpliciter narrat.* *1. Cor. 3.*

CAPVT I.

IN principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat illud uerbũ. Hoc erat in principio apud deũ. *Sect. 1.*

Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine eo factum eſt nihil, quod factum eſt, in ipſo uita erat, & uita erat lux hominũ, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eã non apprçhenderũt. *Sect. 2.*

B Erat homo miſſus a Deo, cui nomen Ioannes. Hic uenit ad teſtificandum, ut teſtaretur de luce, ut omnes crederent per ipſum. Non erat ille lux illa, ſed miſſus erat, ut teſtaretur de luce. Erat lux illa, lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in mundum. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. In ſua uenit, & ſui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis ut liceret filios Dei fieri, uidelicet, his qui credidiſſent in nomen ipſius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt. *Sect. 3.*

Et uerbum illud caro factum eſt, & habitauit in nobis, & conſpeximus gloriam eius, gloriam uelut unigeniti a patre, plenus gratia & ueritate. *Sect. 4.*

Ioannes teſtificatur de ipſo & clamat, dicens: Hic erat de quo dicebam, qui cum me ſequeretur, anteceſſit me, quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtũ exorta eſt, Deum nemo uidit unquã, Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. *Sect. 5*

Et hoc eſt teſtimoniũ Ioannis, quãdo miſerant Iudęi ab Hieroſolymis ſacerdotes & leuitas, ut interrogarent eũ: Tu quis es? Et confeſſus eſt, & non negauit. Et confeſſus eſt, inquiens, non ſum ego Chriſtus. Et interrogauerũt eum: Quid ergo? Helias es tu? Et dicit: Non ſum. Es tu propheta ille? Et reſpondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut reſponſum demus ijs qui miſerunt nos? Quid dicis de te ipſo? Ait: Ego uox clamãtis in deſerto, dirigite uiam domini, ſicut dixit Eſaias propheta. Et qui miſſi fuerant, erant ex phariſæ- *Sect. 6.*

C is. Et interrogauerunt eū, ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neq; Helias, neq; propheta? Reſpondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo aqua, ſed in medio ueſtrum ſtat quem uos neſcitis. Ipſe eſt qui cum me ſequeretur, anteceſſit me, cui ego nō ſum dignus ut ſoluam corrigiā calciamenti. Hæc in Bethabara facta ſunt trans Iordanem, ubi Ioannes baptizabat.

Sect. 6. Poſtero die uidet Ioannes Ieſum uenientem ad ſe, & ait: Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Hic eſt de quo dicebam, poſt me uenit uir, qui me anteceſſit, quia prior me erat, & ego neſciebam eum, ſed ut manifeſtus fiat Iſraeli, propterea ueni ego aqua baptizans. Et teſtificatus eſt Ioannes, dicens: Vidi ſpiritum deſcendentē ſpecie columbæ de cœlo, & manſit ſuper eū & ego non noueram eum, ſed qui miſit me, ut baptizarem aqua, is mihi dixit: Super quem uideris ſpiritum deſcendentem ac manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat ſpiritu ſancto. Et ego uidi, & teſtificatus ſum hunc eſſe filiū Dei.

Sect. 7. Poſtero die iterum ſtabat Ioannes, & ex diſcipulis eius duo, & intuitus Ieſum ambulantem, dicit: Ecce agnus ille dei. Et audierunt eum duo diſcipuli loquentem, & ſecuti ſunt Ieſum. Conuerſus autem Ieſus, & conſpicatus eos ſequentes ſe, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, quod dicitur, D ſi interpreteris, magiſter, ubi habitas? Dicit eis: Venite & uidete. Venerunt, uideruntq; ubi maneret. Et apud eum manſerunt die illo, hora autem erat ferme decima. Sect. 8. Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant a Ioanne, & ſecuti fuerant eum. Repperit hic prior fratrem ſuum Simonem, & dicit ei, inuenimus Meſſiam, quod eſt, ſi interpreteris, unctus. Et adduxit eum ad Ieſum. Intuitus eum Ieſus, dixit: Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod ſonat, ſi interpreteris, lapis.

Sect. 9. Poſtero die uoluit Ieſus exire in Galilæam, & repperit Philippum, & dicit ei: Sequere me. Erat autem Philippus a Betſaida ciuitate Andreæ & Petri. Repperit Philippus Nathanael, & dicit ei: De quo ſcripſit Moſes in lege & prophetæ, inuenimus Ieſum filium Ioſeph Nazarenum. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? Dicit ei Philippus: Veni & uide. Vidit Ieſus Nathanael uenientē ad ſe, & dicit de eo: Ecce uere Iſraelita, in quo dolus non eſt. Dicit ei Nathanael: Vnde me noſti? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Priuſquam te Philippus uocaret, cum eſſes ſub ficu, uidebam te. Reſpondit Nathanael & ait ei: Rabbi, tu es ille filius Dei, tu es ille rex Iſrael. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quia dixi tibi, uidebā te ſub ficu, credis, maiora his uidebis. Et dicit ei: Amen amen dico uobis, poſthac uidebitis cœlum apertū, & angelos Dei aſcendentes ac deſcendentes ſuper filium hominis.

Sect. 1. IN principio erat uerbum.) PARAPHRASIS. De Domino noſtro Ieſu Chriſto narraturus & teſtificaturus, primum omnium affirmo, non nuper eum e Ioſeph, quod impij quidam impie dicunt, ortum, quanq; uetus ſit è Maria uirgine homo natus, ſed initio, anteq; quicquā eſſet, ille uerbū, oraculum, uirtus, & gloria Dei erat, & apud Deū erat, ne quis, cum nihil dū eſſet præter Deū quærat ubi nam fuerit, quin Deus ipſe, erat hoc uerbum, ne quis exiſtimet nos duos deos facere. Verbum nanq; ſapientia & uirtus omnium effectrix, nullum ſubſtantiæ à Deo diſcrimen habet. Vt iterū ergo dicam, uerbū, quod in carne nobiſcū conuerſatū eſt, & morte ſua electos redemit. Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quē prædicamus, nequaq; nuper cœperit, ſed initio ante omnia fuit, & apud Deū fuit, nihil enim dum in quo apparuiſſet, præter Deum, qui ſubſtantia idem

tia idem uerbum eſt,erat. Annotationes. Quo diuinitatem Domini Ieſu Iohannes exprimeret,& in Epiſtola ſua,uerbum uitę, quod ab initio fuit,eũ uocauit. Verbo ſcriptura teſtatur *1.Moſcheh.1.*
A Deum omnia condidiſſe & gubernare,quo nimirũ immenſam eius potentiã nobis cõmendat,quandoquidẽ eorũ duntaxat,qui ſumma poteſtate pollent,ſit, uerbo quæ uolunt efficere.Deus aũt,non paucula aliqua & incerta,ut qualibet ſummi reges, ſed cuncta & de nihilo, uerbo ſuo creauit,& eodẽ ſeruat,agit,immutat,inſtaurat,perficit,hoc eſt,omnia, ut Apoſtolus ad Epheſ.1.ſcribit,in omnibus implet.Iam Dominus noſter Ieſus Chriſtus,is eſt,per quem creata ſunt omnia, quæ in cælis ſunt & quæ in terra,uiſibilia, & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes,ſiue principatus,ſiue poteſtates,omnia per illũ & in illum creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia,& omnia per illũ,cõſiſtũt &c.Hęc Paulus Colloſſ.1. Epiſtola ad Heb.itẽ teſtatur,condita eſſe per eũ ſæcula,hinc & ſplendorẽ gloriæ Dei, & expreſſam imaginẽ, id eſt, χαρακτῆρα,ſubſtantiæ illius,qui moderatur omnia uerbo potentiæ ſuæ,id eſt,ſua uirtute, eũ appellat.Etenim dum uerbo hoc ſuo Deus,ſua ineffabili uirtute,omnia condidit, pulcherrimoq́ indito rebus ordine,ſapientiſſime iuxta adminiſtrat,cœpit gloria bonitatis Dei relucere & imago Dei apparere mundo tam mirabiliter fabrefacto.

Cur Chriſtus uerbum appelletur.

Splendor gloriæ & imago Dei.

Paulus ad Colloſſ.ex eo quod omnia per Chriſtũ facta ſunt,& reguntur,eum primogenitũ omnis creature uocat.Nam ut primogenito ex lege Dei, imperiũ eſt in reliquos fratres,ita Verbum patris,uerbo potentiæ ſuæ,hoc eſt,ſua uirtute,& pleniſſimo imperio,cuncta moderatur, atq́ gubernat, exiſtẽs ipſa Dei uirtus & potentia. De quo & Pſal.33. Per uerbũ Domini, cęli facti ſunt, & per ſpiritũ oris eius omnis ornatus eorũ. Vbi Pſalmographus pro eodẽ accipit uerbũ, & ſpiritũ oris Domini,nimirũ pro uirtute,potẽtia,& efficacia Dei,qua creata omnia ſunt,& conſiſtunt.

Primogenitus omnis creaturæ.

Verbum & ſpiritus oris Dei idem.

Schlomoh eandem hanc DEI uirtutem ſapientiæ nomine,ſignificat,& per proſopœiam inducit,de ſe prædicantem,per ipſam omnia condita, & ipſam ante omnia formatam, apud DEVM, iugem ſibi fuiſſe oblectationem,tum & in orbe terrarum,bonitatis ſuæ luſum deprompſiſſe,& apud homines quoq́ beatam oblectationẽ exhibuiſſe. Lege caput octauum Prouerbiorum.

Sapientia Dei

Vt uero eodem loci,ſapientia de ſe prædicat:Meum eſt conſilium & æquitas,intelligentia
B & fortitudo,per me reges regnant,& conſiliarij iuſta ſtatuunt, ita recte affirmauero,incomparabilem illam ſapientiam,quam miniſtro Moſcheh accepimus, eidem uerbo patris, acceptam ferendam,ipſuḿq eſſe mediatorem illum, per quem latam Paul.Gal.3.legem meminit,tametſi ex recentioribus quidam Moſcheh illum intelligant.Certe quicquid unquam boni mundus accepit,quandoquidem Dominus IESVS is eſt,qui ſua uirtute portat & moderatur uniuerſa,impletq́ omnia in omnibus,ab eo id donatum eſſe,& depromptum, confitendum eſt.

Lex quoq́; per Chriſtũ data.

Quare equidem Chriſtum noſtrum,illum יהוה fuiſſe, nihil dubito, qui patribus locutus fuit,tantaq́ illis beneficia partim exhibuit,partim promiſit. Nam DEVM nemo unquam uidit, unigenitus filius qui eſt in ſinu patris,ipſe enarrauit nobis. Infra. Patrem nemo nouit niſi filius,& cui filius uoluerit reuelare. Matth.11. unde quicquid diuinitus, hominibus dictum factuḿue eſt,opus fuit Verbi, quod erat initio, per quod ſunt facta omnia. Id quod & Iohannes in ſequentibus teſtificatur.Quapropter cũ יהוה eſſentiã, uel authorẽ eſſendi ſignificet,idq́ uere ſit,æternũ Verbũ patris, hoc ipſo ineffabili illũ nomine deſignatũ fuiſſe,credo. Certe Iirmiah prædixit,eũ hoc nomine uocãdũ.Qui ubi homo natus fuit, nomẽ accepit יהשוה,in quo nomine inſunt,omnes ineffabilis illius literæ,& adiectũ præterea eſt,ש ex uerbo ישע,quod ſaluauit ſignificat,quo indicaretur aduenilſe demũ, qui eſſet inſtauraturus omnia,& populũ ſuũ,id eſt,electos ſaluaturus, ſicut per eũ cõdita omnia ſunt & ſubſiſtũt,ut idẽ reparationis,qui & eſſendi author, agnoſceretur. Si quis aũt motus ex eo, ꝙ Angelus iubẽs puerũ Ieſum uocare, quod eſſet ſuũ populũ à peccatis ſaluaturus,putet idẽ nomẽ Domino fuiſſe, ꝙ ſucceſſori Moſcheh יהושע,quod proprie ſaluatorẽ ſignificat,certiora uidetur ſequi,quàm ij qui יהשוה uocatũ exiſtimant,ex eo ſolum quod Vates prędixerit nouo nomine uocandum.Sunt etiam in nomine יהושע omnia elementa,nominis ſacri יהוה,niſi quod ה non repetitur. Tum uere nouum hoc ipſum nomen Domino inditum eſt,cum nullus alius ita ut ipſe ſeruator unquã uocari potuerit.A peccatis enim eoq́ & à morte ac omni malo ſuos liberat & ſeruat.

Chriſtus ille adorandus יהוה

Ex his liquere iam exiſtimo,cur Iohannes,diuinitatem Domini uolens prædicare,Verbũ eum uocauerit,nimirum quod uerbum Dei,uirtutem & potẽtiam Dei,per quam facta ſunt, & con-

C & conſiſtunt omnia,ſignificat.Hoc uero initio fuiſſe,quod idem eſt , atq; ante res conditas,
propter negantes diuinitatem Chriſti,adſeruit, cui conſequens erat , ut & apud Deum illud
fuiſſe,cum præterea nihil dum eſſet,& Deum ipſum uerbum fuiſſe , ne ſcilicet duos docere
deos uideretur, iuxta adſereret. Quod Gręce Euangeliſta λόγος habet,orationem,uel ſer
monem,potius quàm uerbum ſignificat , licet & alia ſignificata habeat, ideo ueteribus qui-
buſdam & recentibus,ſermonem hic legere magis,quàm uerbum,placuit.Multa quoq; di-
ſputata ſunt de interno uerbo,hoc eſt , mentis conceptu , dictoue , ut illud dicentem referat.
Quæ omnia dum nihil impium docent,nullus quidem damnauero.Id tamen inficiari ne-
mo poteſt,Euangeliſtas ſic uſos fuiſſe lingua Græca,ut multis in locis eum,qui uelit germa-
num ſenſum aſſequi , oporteat Ebræam potius phraſim & proprietaté, quàm Græcam in
cõſiliũ adhibere.Ita indubie ꝙ hic noſter λόγος dixit, pro eo uſurpauit, quod Ebręi דבר di-
cunt.Vbicunq; enim in ſacris uoluminibus legitur ויהי דבר ה, id eſt, Et factum eſt uerbũ
Domini , ibi Græci habent , ἐγένετο λόγος κυρίου, quanquam inuenias alicubi & ῥῆμα. Qui
itaq; certo uolet cognoſcere,quid hic Iohannes dicere uoluerit per λόγος , ei certe non tã con
ſyderandum erit,quid λόγος Græcis quàm quid דבר ſignificet Ebræis. Hoc autem uſurpa-
tur Ebręis,pro re ,negotio,iuſſu.Ieſcha.triceſimo nono legimus: Non erat דבר,id eſt,res ul-
la,quam Chizkiah rex,legatis Babylonijs non oſtenderit.Et 1. reg.21 . Nam erat uerbum re-
gis urgens,id eſt,negocium uel mandatum . Pro iuſſo aut præcepto paſſim accipitur , cum
cuſtodire,aut tranſgredi uerbũ Domini,pro obſeruare,uel negligere iuſſa Dei ponitur.Hinc
autem quod דבר,Ebræis idem pollet,quod nobis,res, ſunt qui putét,illud ,in principio erat
uerbum,idem eſſe, atq; res illa , id numinis quod prædicamus,initio ante omnia fuit. &c.
Sed mihi uidetur altius quid,& reconditius eſſe, quod Euangeliſta hic dicere uoluit. Id ſane
abunde liquet, hoc Euangelij ſui procœmio,uoluiſſe prædicare ſeruatorem noſtrum,eſſe illã
uirtutem Dei,per quam facta ſunt omnia , quæq; ſe in rerum creatione , ſubſiſtentia atq; gu-
bernatione tam pręclare prodidit,atq; oſtentat,adeóq; ipſum Deum eſſe,non hominem tã-
tum,quod Hæretici illi blaſphemabant, contra quos pręcipue hæc ſcribere in animum indu
xerat.Iam cũ uerbo,hoc eſt ,iuſſu,imperio ,imo nutu ſuo, exerta ſcilicet uirtute ſua, deus o-
mnia cõdidiſſe atq; ſeruare,& cum doctrina legis & prophetarum,tum ſpiritu intus omnia
docente & uiua reddente ,perficere,in ſcripturis prędicetur , omnino in hac ſum ſententia,
D Euangeliſtam ideo Domino noſtro,uerbi Dei,impellationem tribuiſſe , ut indicaret, hunc
ipſum eſſe,uirtutem illam,qua ſe deus exeruit ſuámq; tam mirifice potentiam & bonitatem
declarauit,& cum hunc mundum ,machinam adeo ſtupendam,pręcipue autem hominem
ad ſuam imaginem formatum condidit,& cum ſpiritu ſuo , eadem tam præclare conſeruat
ac perficit ,tum eſſe eum,qui omnia diuina nobis reuelatic, Deum enim nemo uidit unquã
qui eſt in ſinu patris reuelauit nobis . Nam perpulchre uidetur alluſiſſe ad id , quod identi-
dem legimus factum,eſt. דבר.id eſt , uerbum ad hunc aut illum.Quicquid enim unquam
Dei ſeſe prodidit,uel facto,uel uerbo,id Chriſtus noſter fuit,uirtus illa patris ſempiterna.Ma
gis itaq; arridet,ut ſic Iohãné hoc nomine uſum dicamus,ut illud oraculũ,iuſſum ́q;,ac inde
uirtuté & imperiũ repręſentat omnia regentis & uiuificantis dei.Et ſi meo arbitrio reddere
deberé iſtuc,ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος ,mallé reddere :In principio erat oraculum , uel ſi à uerbo per-
mitteretur,recedere longius,uis illa,numénue . Omnino enim numé dei,rebus creatis, & ui
ta donatis,actu ́q; eorũ,maxime aut beneficijs Iiſraeli collatis,exertũ,prolatũ, & humano ca-
ptui,intercedéte tamé lumine ſpiritus ſuperni,uiſendũ exhibitũ,qđ tũ demũ multo plenius,
cognoſci cœpit,quãdo hominé induit,in eóq; regnũ dei adminiſtrare cœpit,Euangeliſta hic
appellatione,Verbi,dicere uoluit,ac ita teſtificari,hunc ipſum eſſe,per qué ,ut cætera omnia,
ita & legé , ac reliqua uniuerſæ diuinæ beneuolentiæ miracula populus Dei accepiſſet.Chri-
ſtiani iudicent. Obſeruationes. Obſeruandũ primũ ut paucis,circunſpecte tamé & reli
gioſe,de diuinitatis myſterio Euangeliſta diſſeruerit,ꝙ ſi imitari olim Chriſtiani uoluiſſent,
non tã miſere & periculoſe diſſectæ Eccleſiæ fuiſſent, neq; præbita cauſſa Sophiſtis , impuris
ſuis figmentis diuinam maieſtaté contaminandi.In cognitioné diuinitatis ſalutaté,non niſi
per mediatoré hominé Chriſtũ Ieſum perueniemus, quare operæprecium eſt,ut cum Paulo
ante probe diſcamus Ieſum Chriſtũ,& hunc crucifixũ,quo nobis ipſis diſpliceamus,carniſq;
noſtrę quã profeſſi ſumus mortificationé,gnauiter proſequamur.Sic & exaltati Chriſti glo-
ria nobis conſpicietur,indéq; & diuinitás,in nouam ſcilicet & cæleſté iam creaturã renoua-
tis.Principio ſatis nobis fuerit agnouiſſe Dominũ noſtrũ Deum eſſe, eundé natura cũ patre,
& rerũ omniũ opificé,quãdoquidé maledictus ſit,qui cõfidit in homine.Reliqua eò cottidie
percipiemus plenius, quo ĩ nouitate mẽtis plus ꝓmouerimus.Mũdi enĩ corde Deũ uidebũt.
Obſer-

Cur apud Deum.

Quomodo in cognitionem Dei rite perueniemus.

Obſeruandum item, quemadmodum dicitur ex malis moribus bonas leges prouenire, ita Dei bonitate fieri, ut peſtilentium occaſione errorum, ſaluberrimas Eccleſia doctrinas recipiat.

A Niſi enim Cerinthus & Ebion, & ſimiles diuinitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti impie negaſſent, Iohanni tam magnifice de ea teſtificandi nulla fuiſſet occaſio. Ita electis, & mala bono ſunt. Monemur deniq; hinc non eſſe deſpondendum animum, quod & noſtra tempeſtate, magnum impiorum dogmatum uidemus prouentum, iacula ſunt Satanæ contra ſaluiuificam ueritatem Euangelij, quæ ſi non & contra nos ille iacularetur, neq; illa uere apud nos uigeret. Aequo igitur animo ferendum, ſi ijſdem nos uetus hoſtis, quibus primam illam Chriſti Eccleſiam, machinis petat, dum id argumento eſt indubitato, eodem nos quo illi uerbo uitæ eſſe donatos. Proinde excitent iſta nos, ut uigilemus & caute contra uerſipellem hoſtem ſtemus, in abnegatione noſtri, Chriſtiq; admiratione continuo proficientes, nõ uero deijciant, ut fiduciam ſpémq; ponamus meliorem, promouendi Chriſtianiſmi alacritatem remittentes.

Hodie multa inſana fingi dogmata, excitare debet, ad uigilandũ, non deijcere ad deſperandum.

Omnia p ipſum facta ſunt.) Paraphraſis. Aeternitatẽ igitur diuinitatémq; Domini Ieſu, qui uerbum patris eſt teſtatus, iam ut ſeſe orbi inſinuarit teſtabor. Primum creatione id fecit, nam per ipſum facta ſunt omnia, ut nihil omnino ſit, quod ipſe non ædiderit. Deinde & conſeruatione actúq;. Nam ipſius beneficio uiuunt omnia, & quo ſublimiore ac præſtantiore uita homines, eo præſentius uim uerbi experiũtur, eſtq; plane uita ipſa, illis lucerna, qua authorem uitæ uerbum, & in illo patrem agnoſcere debebant, eſſéq; inde beati. Vt enim inuiſibilia Dei, hoc eſt, eius æterna potentia & diuinitas, ex cõdito orbe, ijs ſcilicet rebus omnibus, quæ factæ ſunt, intellectu peruidentur, ita peculiariter ac certius hoc fit, ex nunquam ſatis admirato hominis opificio, maxime autem omnium, ex cõſyderatione uitæ intellectualis, quę tanquam clarior quidam, quã in ulla uiſibili creatura reluceat, diuinitatis radius nobis affulſit. Vita ergo omnium, præcipue autem hominum, lux ipſis à condito iam orbe luxit, Deúmq; omnium opificem uiſendum exhibuit, uerum illi priuati pridẽ ſpiritu diuinitatis ſcrutatore, nihil eius uiderunt, lucet nanq; lux hæc in tenebris, excæcatis mortalibus ad unum omnibus. Ideo licet Verbum Dei & potentia, clarius meridiana luce in omnium oculos uſq; incurrat, tamen tam non comprehenditur ab humanis mentibus, quam ſol ab oculis cæcorum.

Rom. 1.

B Tenebræ etenim ſunt, mentes mortalium omnium.

Annotatio. πλεονασμός iſte, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod factum eſt, Ebraiſmus eſt, qualibus ſcriptura abundat. Facit uero ad expreſſionem eius, quod de Verbo prædicare inſtituit, nempe ipſum authorem eſſe omnium. Malo autem ſic legere, quam ut quidam, illud (quod factum eſt) iungentes ſequentibus. Videtur ſiquidem Euangeliſta, ſi hoc uoluiſſet, fuiſſe dicturus. Quod factum eſt, in ipſo uiuit, non eſt uita. Non enim facile ſimilis loquendi modus ex ſcripturis proferetur. Ad hæc Nonnus uetuſtiſſimus huius Euangelij paraphraſtes, ut nos, locum hunc legit.

Sine ipſo factum eſt nihil.

Illud (in ipſo uita erat) idem pollere, quod per ipſum, uel ab ipſo uita eſt, uel parum Ebraiſmus aſſueti non ignorant. Certe quem locum Pſal. 33. paulo ante adduxi, ſi quis uerbo uerbum reddere uelit, legendus erat: In uerbo Domini cæli firmati ſunt &c. Nam בדבר יהוה Eb. legitur. Quis autem dubitet, id (in uerbo) interpretari (per Verbum?) Simile uero eſt illud Pauli in actis: In ipſo uiuimus mouemur & ſumus. Quod Pſal. 104. his uerbis canit: Abſcondes faciem tuam turbabuntur, auferes ſpiritui eorum, peribunt & in puluerem ſuum reuertentur. Emittes ſpiritum tuum, creabuntur & renouabis faciem terræ. A ſpiritu enim, hoc eſt, uirtute Dei eſſe omnem uitam adfirmat, hæc autem & Verbum eſt, & à Verbo per ꝙ facta ſunt, & ſeruata conſiſtunt omnia, ſuppeditatur.

In ipſo uita erat.

Vitam uocat lucem hominum, nihil enim eſt quod præſentius Deum exhibeat, præſertim uita hominum. Hac enim præſentem adeo & familiarem ſeſe Deus nobis adiunxit, ut tangere eum, ut Pauli uerbo utar, debuerimus. Sed quid? nulli erant hominibus oculi, nõ tenebroſæ, ſed tenebræ ipſæ erant mentes illorũ. Satis igitur ſplenduit lux, ſed tenebræ humanarum mentium eam comprehendere nequiuerunt.

Vita erat lux?

Obſeruat. Obſeruandũ, nihil penitus eſſe ꝙ nõ ut opus, ita & in plena poteſtate ſit Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hic igitur cũ frater noſter eſſe uoluerit, & eã dilectionẽ exhibere, qua nequeat cogitari maior, quid à creaturis metuamus, aut cur defuturũ aliquid nobis timeamus? Quin admoneat nos ſeruatoris noſtri, quicquid omnino in mũdo aſpexerimus, lux bonitatis eius, in omnibus egregie relucet, ꝙ utiq; nos mouere quoq; debeat, ut ſumma temperantia, animiq; gratitudine rebus omnibus utamur. Animaduertendũ quoq; mentes hominũ ſpiritu nondum renatorũ, nõ tenebroſas, ſed per auxeſim, uel nimis plenam ſimilitudinem

C tenebras ipſas uocari. Et cur non? quando ψυχικῷ homini, quæ Dei ſunt, & quibus ideo æter
na uita conſtat, apertiſſime atq; certiſſime, nempe oraculis Dei ꝓpoſita, ſtultitia ſunt, neq; po
teſt ea agnoſcere. Et quis nō, ſi quid tenebris obſcurius ſit, uocet, in Deo ac uerbo eius uiuere,
moueri, eſſe, & portari, & bonitatē eius ubiq; præſentiſſimā ſentire, nec tamen illum uidere?
His nequaquam aduerſatur, quod Paulus Romanis ſcribit, homines cognouiſſe Deum,
ſed non ut Deum glorificaſſe. Ipſum nanq; mundi tam mirabile opificium, authorem ſuum
ſatis prædicat, unde potuerunt Dei beneficio, ex conditis ab ipſo rebus, æternam potentiam
Quantum de Deo ex creaturis cognoſcitur. atq; diuinitatem eius, intellectu ſatis uidere, ut plane uiderunt, quod & cōmune illud omni
bus mortalibus religionis ſtudium excitauit, ſuffecit'q; hæc cognitio ut inexcuſabiles redde
rentur, cum quem optimum agnouiſſent, eoq; non niſi ſolida bonitate delectari dubitare
nequiuiſſent, cultu innocentiæ & bonitatis uenerari neglexerint. At nihilo minus hi cæci,
ac meræ tenebræ fuerunt, quod tam manifeſto ſeſe inſinuantem Deum non ita uidere po
Quatenus impij Deum cognoſcunt. tuerunt, ut ex animo eum amaſſent, uero'q; & grato illi cultu fuiſſent uenerati, id quod indu
bie feciſſent, ſi eum recte planeq; agnouiſſent. Quis enim famelicus, cibum præſentem opi
parum & ſalutarem nō auidiſſime corripiat? Ita cor hominis, boni ſemper cupidiſſime in
Deum omnis boni fontem, qui non raperetur totum, ſi plane eum agnoſceret? Adeſt igi
tur aliquis etiā, in deploratis dei ſenſus, qui ſatis ad id ſit, ut olim ſe ipſos cōdēnēt, qui quem
agnouerunt, ei non etiam eum quem ſolum gratum ſciuerunt, cultum, exhibuerint. At tan
tus illis Dei ſenſus adeſt, ut uere diligere ſuſpicere Deum poſſent. Rapit enim tranſuerſum
eos uis Satanæ cui obnoxij ſunt, ut in corde dicant: non eſt Deus, non quod hoc ipſorum cō
ſcientia dictum ratum habeat, nam ſecus eſſe arguit, uel illa, qua trepidant ubi non eſt cauſſa
formido, uerum ita torquet eos malitia, cui addicti ſunt, ut Deum reclamante corde, con
temnant tamen ſecum, & negēt apud alios. Neq; mihi quiſquam facile perſuadebit, uel Epi
cureos, aut quoſcunq; alios, qui Deos eſſe, & futurum iudicium negarunt, nō ſenſiſſe in ani
mo ſententiæ ſuæ contradictionem, magis'q; optaſſe nullos eſſe Deos, quàm ita penitus cre
didiſſe, utcunq; ore contrarium affirmarent. Proinde impij uidentes cæci ſunt, neq; enim
poſſunt plane uidere, & inde amare, quod bonum eo uſq; tamen uident, ut licet uelint, acti
ſcilicet à Satana, animo tamen non poſſint auerſari. Id quod ſatis erit, ut contra ſeipſos olim
ſint pronunciaturi, excuſaturi minime. Vt igitur magis miſerandus eſſet, qui uidens & ſen
tiens cibum ſalutarem, malitia tamen abſtractus, cuperet ſentire eum eſſe noxium, idq; men
D tiens pronunciaret, atq; hinc nolens guſtare eum, fame interiret, quam qui errore tantum ab
ductus, ſimpliciter toxicum fuiſſet arbitratus, atq; ita abominatus illum, guſtareq; non auſus,
perijſſet. Ita longe peius eſt, uidendo cæcum eſſe, id eſt, cognitam aliquantiſper ueritatē auer
ſari tamen, idq; indubie quia non plane, non penitus ſit cognita, quā prorſus nihil eius adhuc
agnoſcere. Hi ſimpliciter cæci uocantur, illi uidentes cæci, hi peccatum non habent, illorum
peccatum manet. Infra 9. hi cum Paulo miſericordiam conſequuntur, quod peccent ex ſola
ignorantia, illi neq; hic, neq; in futuro ſperare ueniam poſſunt, quod peccent prudentes, &
ideo in ſpiritum ſanctum.
Ita ſiquidem res hominum comparatæ ſunt, primum ex æquo cæci ſunt, quotquot homi
nes naſcuntur, deinde illuminantur, alij plene, ut Deū & agnoſcant & colant, alij eo uſq; ut
quid Deus ſit ac uelit, ſentiant quidem aliquatenus, at captiuos cum illos Satanas detineat,
efficit, ut quem cognoſcunt, glorificare ut Deum nequeant. Vniuerſi itaq; mortales tenebræ
& cæci ſunt, qui in totum innouantur, ut lux fiant, ij ueritatem uere ſuſcipiunt, qui non inno
uantur, & ſi quæ Dei ſunt, intellecta peruideant, ſiue docti ab operibus Dei, ſiue à uerbo Dei,
adminiſtrato per homines, lucem uident quidem, at non comprehendunt, hoc eſt, non ui
dent penitus, filij alioqui lucis euaderent, ac raperentur in id, quod uere optimum agnoſce
rent. De his & infra, aliquoties dicendi occaſio dabitur.
Fuit homo miſſus à Deo.) Vbi itaq; homines Verbum Dei, licet radij eius, ex admiran
do mundi, hominisq; tum opificio, tum conſeruatione relucentes, omnia clariſſime perlu
ſtrarent, agnoſcere non poſſent, nam quod lux in illis eſt, tenebræ erant, mens ſcilicet & ratio,
adueniſſet uero tandem tempus, quo illud orbi reuelandum erat, primum eius præconem
Deus miſit Iohannem Baptiſtam, qui ſuo illud orbi teſtimonio ita commendaret, ut per eū
perſuaſi crederent, & Verbum hoc, diuinam uirtutem amplecterentur, non Iudæi ſolum,
quanquam his peculiariter Verbi reuelatio fuiſſet promiſſa, ſed omnes, quicunq; demum e
cundum carnem eſſent, quare ille & militibus & publicanis Euangelion annunciabat. Ex
hac uero noua, & ad quoſlibet citra diſcrimen habita, de regno cælorum prædicatione, non
pauci hunc Iohannem eſſe illam mundi lucem, quæ uulgo appellabatur, & Verbū per quod
omnia

omnia facta ſunt, arbitrabantur, at non erat is illa lux, ſed miſſus in hoc duntaxat, ut teſtis illius lucis eſſet. Lux illa uera erat, quæ omnem hominem uenientem in hunc mundum, id eſt,
A quicunque omnino in hanc uitam æduntur, illuminat, tum luce, quæ uita eſt, tum lampade intelligentiæ, qua æternam potentiam Dei, & diuinitatem agnoſcere queant. Licet autẽ electis duntaxat donet illam plene agnoſcere, habet tamen eiuſmodi non ſolum inter Iudæos, ſed etiam inter omnes qui in hunc mundum ueniunt. Cauſſa uero quare Ioannes præco Verbi, præmiſſus à Patre fuit, erat, quod hic Dei filius, hoc uitæ uerbum, hæc ſaluifica lux, in mundo iam inde ab initio lucebat, portans, uiuificans, & moderans cuncta uerbo uirtutis ſuæ, nec tamen à mundo cognoſceretur, imò ne Iudęi quidem, cum ad eos peculiari & in Prophetis prædicta ratione ueniſſet, ipſum ſuſcipere ſuſtinebant. Cum ergo mundus per collatam ſibi ſapientiam, ui'mque intelligendi, Deum ex eius ſapientia, & in rebus omnibus mirifice relucẽte, cognoſcere rite non potuit, uiſum Deo eſt per ſtultam humanæ rationi prędicationem, homines ſaluos facere. Quid enim uulgi hominum iuditio, fide in eum, qui tam humilis in carne apparuit, ac tandem ignominioſe adeo cruci ſuffixus interijt, iuſtitiam expectare & fœlicitatem omni cogitatione conſumatiorem? Hanc igitur prædicationem, Iohannes apud Iudæos auſpicatus fuit, effeci'tque ut aliqui tamen Verbum reciperent, hoc eſt, in nomen eius crederent, certa fide illum uti Meſchiah Domini & ſaluatorem, quo nomine ueniebat, amplectentes, ſeſéque illi totos conſecrantes. Atque his demum à uerbo poteſtas contigit, ut filij Dei uere eſſent, mente Dei & uita prædici. Idque nequaquam ideo quod carne ex Abraham genus ducerent, non enim hic ſanguinis & carnis, aut parẽtum ulla ratio habetur, ſed quòd nati eſſent ex Deo, hoc eſt, ante conditum mundum in id electi, ut filij & hæredes Dei euaderent. 1. Cor. 1.

ANNOTAT. Quibus rationibus Verbum orbi penitus demum reuelatum ſit Euangeliſta narraturus, Iohannis teſtimonium, narrato, ut illud ſe ex orbis & hominis opificio, à mũdi creatione luculentiſſime uiſendum exhibuit, licet cæci homines uidere id nequiuerint, cõtinuo ſubiecit, prętermiſſa ea uerbi reuelatione, quæ facta eſt per Patres, Legem & Prophetas. Cauſſa huius mihi quidem uidetur fuiſſe, quod ſtatuerit, de ea uerbi reuelatione potiſſimum loqui, qua illud non Iudæis tantum, ſed & toti orbi reuelatum eſt, quæ prima certe ex nunquam ſatis admirata machina, gubernatione'que mundi, uitáque, omnium gentium oculis expoſita, facta fuit, multo potentiſſima autem ex Euangelio, cunctis creaturis prædicato. Ad hæc uidemus, ut properarit ad præcipue inſtitutam ſibi Verbi, ex proprijs eius, dictis & factis renunciationem, atque præconium. Vix enim uno & altero uerbo, æternitatem & diuinitatem eius teſtatus, mox indicauit, ut ſe rerum & conditione, & actu prodiderit, quod & ipſum perpaucis
B fecit, ac continuo ad teſtimonium Iohannis tranſitum fecit. In quo narrando, quod propius ad inſtitutum ſuum, nempe prædicationem Verbi iam incarnati faceret, pauliſper immoratus quidem eſt, longiſſime autem hæſit in recenſendis ipſius Verbi, iam hominis, geſtis & ſermonibus, quod nimirum haudquaquam aliunde clarius uirtus eius, uoluntáſque ſaluifica perноſci queat. Poſtremo, uerbum in Lege magis adumbratum, quam reuelatum fuit, Prophetæ etiam ſuis uaticinijs tectius locuti fuere, quam ut paucis potuiſſent explicari, contentus ergo Euangeliſta narraſſe ex quibus clariſſima Verbi uis cognoſci poteſt, umbras legis unà cum Prophetarum oraculis præterijt. Quæ uero nato & adhuc puero Chriſto mira acciderunt, eúmque eſſe orbis ſaluatorem clare admodum indicarunt, ideo uidetur Iohãnes præterijſſe, quod fuſè à Mathæo & Luca narrata erant. Inſtituiſſe etiam apparet ea potiſſimum narrare, quæ diuinitatem & proprium Chriſti officium, proxime exprimunt.

Quibus modis Verbi facta ſit reuelatio, et cur prætermiſſa, quæ facta per Legem eſt, & Prophetas.

De miſſione & officio Iohannis, ſimul & eo, quod ipſe lux habitus fuit, cõtra quod per occupationem initio ſtatim Euangeliſta teſtatus eſt, infra dicet plura.

Credere in nomen, uel nomine Ieſu, idiotiſmo Ebræo idem ſignificat, atque credere in Ieſũ, uel Ieſu, hoc eſt, certum de eo eſſe, perſuaſúmque habere, quod is ſit, quem Prophetæ illum, & ipſe quoque ſemet eſſe dixit, nimirum filiorum Dei caput & ſeruatorem. Hoc ipſum igitur ut electis Iohannes perſuaderet, in uirtute & ſpiritu Elijah fuit Domino præmiſſus. *Credere in nomen Ieſu.*

Illud ἐρχόμενον, id eſt, uenientem, malo cum homine cõiungere, quam cum luce, eo quòd lux hæc non ſolum, cum uenit amicta carne in mũdum, ſed antea quoque & ſemper illuminat homines quoſlibet. Sic etiam legit Nonnus: καὶ γὰρ ἐὸν μετὰ πατρὸς ἐτήτυμον ἀρχεγονὸν φῶς. μουνογενὴς λόγος ἦεν, ὃς ἀνέρα πάντα καθαίρει. πνευματικαῖς ἀκτῖσι καταυγάζων φύσιν ἀνδρῶν ἐρχομένων ἐπὶ γαῖαν, id eſt: Erat enim uerum cum Patre ſuo, & æternum lumen, unigenitus ſermo, qui omnem hominem luſtrat. Spiritalibus radijs illuminans naturam hominum uenientium in terram. Teſtificari enim Euangeliſta de Verbo collato Iohanni uoluit, non eſſe illud paruæ tantum regionis, per externam prædicationem, lucernam, uti Iohannes erat, ſed *Verbũ illuminat oẽm hominem.*

Bb eam

C eam lucem, qua non modo externe, ſed & interne, neque Iudæi ſolum, ſed quicunq; omino in hunc naſcerentur mundum, illuminarentur, reprobi ut tandem à ueritate ipſa coacti Deo dare gloriam, & contra ſeipſos pronunciare cogantur, electi ut in filios Dei renouati æternũ beatæ lucis conſortium conſequantur. Hunc locum Catabaptiſtæ illi, qui contendunt tandẽ omnes homines ſaluandos, in erroris ſui confirmationem adducunt: Verbum, inquiunt, illuminat omnes, omnes igitur ſeruantur. Non attendunt autem miſeri, quãuis dixerit, omnẽ hominem, qui in hunc mundum naſcatur, per Verbum illuminari, ſimul tamen dixiſſe, mũdum illud non agnoſcere, imò ipſum à ſuis quoq; reijci. Deniq; aperte declaraſſe, qui lucis huius participes reddantur, nempe qui nati ſunt ex Deo, non qui ex ſanguinibus &c. Sed quid hæc ad contentioſos? Satis ſciunt, ut in ſcripturis, uniuerſitatis uoces identidem accipiantur. Prædixit ſuis Chriſtus, eos odio futuros omnibus hominibus: & in eadem oratione teſtatus eſt, ſi quid quiſquã pro nomine ipſius relinqueret, eum id centuplum etiam in hac uita recepturum, ſuos parẽtes, fratres, liberos &c. Si hic iam nihil poſſit excipi, ꝙ dixerit ſeruator, eritis odio omnibus, ubi erunt illi, qui parentum & fratrum uice ſint ijs, qui ſuos pro Chriſto parẽtes & fratres deſeruerunt.

Quid mundus Mundum hic pro uniuerſitate hominum, ut & propria Verbi pro Iudæis Euãgeliſtam uſurpaſſe, ſatis in aperto eſt: Neq; tamen hoc dicto affirmare uoluit, neminem omnino mortalium credidiſſe, quare ilico ſubiecit: Quotquot receperunt eum. Mundus enim dicitur non cognouiſſe quum maior mundi pars non cognouit. Ita ſui eum non receperunt, id eſt, ex ſuis plurimi. De mundo ſiquidem in uniuerſum loquutum indicio eſt, quod adiecit: Et mũdus per ipſũ factus eſt, alibi accipitur pro reprobis tantũ, ut cũ ait Dominus ad diſcipulos: Ego elegi uos de mũdo, mũdus me odio habuit &c. Iudæi uero propria Verbo dicti ſunt, nõ tãantẽ
Iohan. 15. ob carnalem cogitationem (quantula enim carnis, hoc eſt, perſonæ, apud Deum ratio?) quã propter electos ex Iudæis, quorum gratia totus populus, סגלה, id eſt, peculium Deo uocatus eſt. Quemadmodum & apud nos nomine regni cælorum gaudent, qui olim quod ſcandala ſunt & ziyania, de regno tollentur.

D

Non ex ſanguinibus. Illa uero congeries uerborum, & πλεονασμὸς quidam. Non ex ſanguinibus &c. nihil aliud ſignificat, quã natiuitatem carnalem, ἀντίθεσιν enim Euangeliſta facit generationis carnis & ſpiritus, illam reijciens, hanc ſtatuens. Quare idem eſt ex uoluntate carnis & uiri naſci, atq; ex ſanguinibus. Qui enim ex ſanguine (ſanguinibus Ebraiſmus eſt) hoc eſt, naturali ſemine naſcitur, idem ex uoluntate, hoc eſt, deſyderio carnis, id eſt, naturę, & uiri naſci recte dicitur. Quare ſuperuacanea eſt quorundam hæc ad diuerſa referentium diſputatio. Adſueſcendum uero eſt, iſtiuſmodi, & idiotiſmis, & redundantibus uerborũ acceruationibus, quas πλεονασμοὺς quidam uocant, quibus ut Ebræorũ, lingua, ita Ioannes, qui Ebræus fuit admodũ abundat.

Sed ex Deo nati. Poſtremo illud: Sed ex Deo nati ſunt, in Paraphraſi interpretatus ſum, idem eſſe quod ante ſæcula ut filij ſint & hæredes Dei, electi ſunt, huic forſan quis putet pugnare, quod Iohãnes ante hoc ſcriptum reliquit. Iis qui credunt in nomine eius dedit poteſtatem filios Dei fieri. Si nanq; hi ante creatum mundum, electi & deſtinati ſunt, ut Dei filij ſint, quî quadrat, quòd credentibus demum fieri poteſtatem, ut filij Dei euadant, hic Iohannes teſtatur? Sed animaduertendum tametſi nemo unquã crediturus, ac filius Dei futurus ſit, niſi quem in hoc Deus ab initio elegerit, uocat enim & ſanctificat, quos prædeſtinauit, & dat filius, æternam uitam ijs duntaxat, quos ei dedit Pater, pro mundo reliquo ne orat quidem, hanc tamen gratuitam adoptionem tum demum ſentire electos, cum Chriſtum fide agnouerint, ſpiritu ſãcto, in quo Deum Patrem per Chriſtum inuocent, donari. Iohannes igitur his uerbis uoluit ſignificare, ſortem filiorum Dei ijs qui crederent in Chriſtum, quocunq; de ſanguine eſſent nati, contingere, neq; referre quos homines parentes haberent, ut falſo Iudæi arbitrabantur, ſed ut ex Deo nati, hoc eſt, electi eſſent. Sed de natiuitate ex Deo, qua Iohannes electionem ſignificat, & nõ infrequenter uerba facit, infra ſuis locis plura.

Sectio 4. Et Verbum caro factum eſt.) PARAPHRA. Dixi Iohannẽ miſſum, ut de Verbo, quod neq; mundus, licet per illud factus & uiuens, neq; Iudæi licet illi peculiaris populus, agnoſcebant, cum etiam noua iam & familiari quadã ratione præſens illis eſſet, teſtificaretur. Si quis iam & meo teſtimonio ſcire cupiat, quæ nam iſta noua ratio præſentiæ, qua Verbum in propria, id eſt, ad Iudæos peculiariter uenit, fuerit, quanquã illam qui ante me Euangelia ſcripſerunt, Matthæus & Lucas abunde explicarint, paucis tamen quod res eſt, & ipſe memorare nõ grauabor: Verbum caro factum eſt, & iam uerus homo ſicut & uerus Deus, habitauit, uerſatuſq; eſt inter nos, reliquis hominibus ſimilis. Et quanquàm omnino humanam & ſeruilem

uiuendi

uiuendi rationem exhiberet,ſimul tamen eos de ſe diuinitatis radios identidē emiſit,ut gloriam & magnificentiam eius tanquam gloriam & magnificentiam unigeniti, æterni patris,
A qua ab eodem patre ornatus fuit,ſpectauerimus contemplatiq́; ſimus. Plenus nanq; erat gratia & ueritate,hoc eſt,in omnibus incomparabiliter gratioſus atq; amabilis,tum uera omnigena,abſolutaq́; uirtute ornatus & conſpicuus.Hæc uidimus, & experimento cognouimus, ideo & teſtari audemus.

Annotationes.Verbum caro factum.)Per parentheſin quandam,hæc oratio ab Euangeliſta hiſtoriæ hoc loco inſerta uidetur, qua exponere uoluit, quo nam pacto,Verbum ad ſuos peculiariter uenerit. Eraſmus tamen Roterodamus,per quem eam nobis lucernam,ad uidēdum quæ ſcripturæ docent,Deus accendit,ut is ſanctis & intelligentibus,quanta ueritatis lux illius lucubrationibus illata orbi ſit, ſummo ſane in precio iure habeatur, hæc in Paraphraſi ſua proximæ præcedenti ſententiæ,qua Euangeliſta teſtificatus eſt, dari credentibus Chriſto, filijs Dei eſſe,tanquam rationem cauſſamq́; connectit. Neq; ab re quidem, omnino enim q́ credentes Chriſto,filij Dei euadant, hinc eſt, quod in Verbo ſuo Deus ſuſtinuit fieri homo. Attamen puto non obſcurum eſſe,etiam hiſtoriæ rationem popoſciſſe,ut ſententia hæc inſereretur.Dixerat enim Euangeliſta,Iohannem miſſum, ut de æterno Verbo, quod iam pridē in mundo eſſet,nec cognoſceretur,atq; nuper ad ſuos peculiariter ueniſſet,neq; fuiſſet tamen ſuſceptum,teſtaretur,& nondum dixerat,quo nam modo illud aduenisſet. Id ipſum igitur cum ante illud: Fuit homo miſſus,non memoraſſet,hic narrationi,teſtimonij Iohannis immiſit,facta tranſpoſitione, quæ ut ſcripturæ, ita & huic Euangeliſtæ haud quaquam inſolens eſt. Certe mox poſt hanc interiectam ſententiam,teſtimonium Iohannis proſequitur. *Ratio ordinis.*

Carnem pro homine poſitam hic, ut in ſcripturis paſſim ſolet,notius eſt, quàm ut eius lector admoneri debeat.Eſt autē in ea appellatione,admonitio humilitatis noſtræ, ut & apud Latinos in uoce,mortales,& Græcos,in nomine θνητοὶ,quare commodum ea hic Euangeliſta uſus eſt,ubi quouſq; ſe Verbum noſtræ ſalutis cauſſa demiſerit, narrare inſtituit. Sic & illud:habitauit in nobis,id eſt,uerſatus eſt inter nos in ſimilitudine hominum factus,ut Paulus loquitur,& figura repertus ut homo, Chriſti humilitatem, in qua inter diſcipulos, in ſeruili forma,& ad modum aliorum hominum uixit,exprimit. *Caro.* *Habitauit in nobis.* *Philip. 2.*

Illud uero: Vidimus gloriam eius &c. diuinitatem nunquam non relucentem ex dictis & factis eius teſtatur. Quæ ut præcipue in monte Thabor, à tribus diſcipulis ſpectata eſt, tum & reliqua uita,totáq; præclaris geſtis & miraculis, qualia ante eum nemo uidit, tum glorioſa reſurrectione atq; aſcenſione,eadem pluſquam magnifice ſane reſplenduit,uiſendaq; omnibus
B diſcipulis patentiſſime exhibita eſt.Mihi profecto quod ſequitur: Plenus gratia & ueritate,ſub audi,erat,præcedentis ratio uidetur. Quaſi Euangeliſta dixiſſet,ſpectaſſe nos dixi, & plane cō templatos fuiſſe gloriam Verbi, non ſemel duntaxat atq; iterum aſpexiſſe, quia plenus erat gratia & ueritate,omnia in eo adeo erant diuina quadam elegantia ſuſpicienda,ut nihil poſſit fingi eo gratioſius, omnia quoq; eius abſolutam adeo & inimitabilem uirtutem præ ſe ferebant,ut nemo poſſet illum homine eſſe maiorem,dubitare. Nunquam igitur non unigeniti Dei & ante omnes dilecti in illo gloria refulſit. *Gloria unigeniti.*

Gratiæ nomine Euangeliſtam exiſtimo uoluiſſe exprimere,quod Ebr. חן, id eſt, chen uocant,quæ omnino appoſite Latinis gratia, qua nimirum quis fauorabilis & gratioſus exiſtit, cui facile quiuis bene uelit,dicitur. Sic multoties ſane in ſcripturis legimus: Si inueni gratiam in occulis tuis, pro eo, quod dicimus: Si mihi eſt apud te aliqua gratia, ſi mihi faues, ſi me amas. Hinc in ultim. Prouerb. Fallax eſt gratia, & uana res forma, mulier timens Deum, illa laudabitur. In quo ſatis aparet ſignificari, incertam fallacémq; eſſe rem, ſi qua amabilis ſit & gratioſa ob formam duntaxat,certum autem bonum eſſe timorem Domini. Iam ergo eo quod Chriſtum Euangeliſta prædicat plenum gratia, ſignificat eum per omnia diuinū adeo apparuiſſe,ut & Dei erga eum fauor egregie declararetur, & omnium bonorū fauore ſimul iudicaretur digniſſimus. *Gratia quid,*

Veritas uero,qua item plenum Chriſtum Iohannes teſtatur,opponitur uanitati & mendacio, cuiuſmodi eſt omnis homo. Nam nemo eſt qui boni ex ſe ac ſolidi aliquid habeat. Chriſtus autem ueritas erat & ueritate plenus, quia ipſa Dei ſapiētia & Dei iuſtitia,firma,certa,plena & æterna. Hæc ueritatis in Chriſto plenitudo paſſim à prophetis prædicta eſt. Pſal. 45. In decore tuo proſpere age, & in quiete, ornatus inquam ueritate, & humili expertáq; moleſtiam iuſtitia. Pſalm. 89. Fides mea & benignitas mea cum ipſo. Ieſchaiah 16, ſub typo Chizkijah regis: Firmabitur thronus benignitate,ſedebitq́; ſuper eum in ueritate,in tabernaculo Dauid qui iudicet & inquirat iudicium,& perſequatur iuſtitiam. *Quid ueritas.*

C Cæterum ex uarijs ſcripturæ locis colligitur אמת Ebræis ſignificare, nunc ſynceritatem & integritatem, nunc certam & plenam beneficentiam, nunc certitudinem & firmitatem. In primo ſignificatu, uſus ea uoce eſt Chizkijah Rex, cum orabat: Recordare Domine ꝙ uerſatus
Quæ ſignifi= cet אמת, id eſt, ueritas. coram te fuerim in ueritate, & corde perfecto, egerimq́ꝫ quod tibi probatur. Hic ueritas quid aliud eſt, ꝙ̃ ſynceritas & integritas: In altero crebertime in uſu eſt, & iungitur ferè חסד, quod benignitatem ſignificat. Sic dicebat ad familiam Bethuelis ſeruus Abraham: Si libet facere cũ
Ieſchai.38. hero meo benignitatem & ueritatem, quod idem pollet, ac ſi dixiſſet: Si libet hero meo iuſtã & plenam benignitatẽ exhibere. Germanice: Vuolt ir an mein herren, freuntlich und getreu= lich thun. In hac ſignificatione coniunctum חסד, Deo identidem tribuitur, cuius ſolius bonitas plena & certa exiſtit. In tertio ſignificato uſus illa uoce fuit, idem Abrahæ ſeruus, cum grati as ageret Domino, ꝙ iter ſuum ſecundum & proſperum feciſſet: Deduxit me, inquiebat, per uiam ueritatis, id eſt, uiam ueram & optatã. Sic & Chizkijah gratulabatur ſibi, ꝙ ſuis diebus futura pax eſſet & ueritas, ubi ueritatis nomine intellexit, certum ac firmũ regni ſtatum, quẽ= admodum pacis nomine, ſecundum & proſperum. Hoc iam ſignificato Euangeliſta Chriſto ueritatis plenitudinem tribuit, ſignificareq́ꝫ uoluit, ꝙ uiderunt eum plenum gratia, qui apud Deum & homines gratioſiſſimus & amabiliſſimus fuerit, ut quem ne hoſtes quidem ullius peccati arguere poſſent, tum & ueritate, ut cuius omnia ſicut optima, ita etiam certiſſima & firmiſſima eſſent, cum in alijs hominibus nihil firmum, nihil ſtabile, nihil uerum, nihil pro= prium, nihil certum exiſtat, qui ſi boni quid cupiant ac proponant etiam, uires tamen non habent, ut id perficiant, quare in ſcriptura, uanitas & mendacium, non immerito appellantur.

OBSER. In primis obſeruanda hic, & ſemper animo cogitanda ineffabilis Dei erga nos dignatio, quod Verbum ſuum, per quod ſunt facta omnia, noſtri cauſſa uoluerit carnẽ, hoc eſt, mortalem & miſerum hominem fieri. Quis miſer adeo & calamitoſus, quem hæc effuſiſſima Dei erga nos dilectio in ſpem optimam non erigat: Certe Angelorũ naturam Deus hoc
Heb.1. modo non aſſumpſit. Qui ergo de carne & oſſibus ſumus Domini, dubitare nõ poſſumus, quin omnia ille noſtri cauſſa ſit poſthabiturus. Sumus autem uere caro & os eius, quotquot ipſius ſpiritu docti, agnoſcimus, hæc illum gratia noſtræ redemptionis factum. Deſtinata huc à Deo erat ingens hominum multitudo, ut in eis ipſe eſſet omnia, ideo tota de integro repa= randa erat, tota enim prolapſa in peccatum fuerat adeo, ut nullus eſſet in eis uirtutis ſenſus re= liquus. Reparari autem non potuit, niſi uetuſtate extincta, & Deo ultroneo animo ſacrificata. Id cum nemo alius poſſet, quod ſui amor, in omnibus radices altiſſime egiſſet, aduenit Ver= bum Patris, humana carne ueſtitum, unigenitus Dei, in quem ſacrum uolumẽ reſpexit, quo= ties ſacrificiorum ſuaueolentium meminit.

Pſal.40. Is eſt qui Patri dixit: Sacrificium & munus noluiſti, aures perforaſti mihi (ut eſſem tibi in æ= ternum ſeruus) holocauſtum & ſacrificium expiationis non poſtulaſti. Tunc dixi: Ecce ueni,
D in uolumine libri ſcriptum eſt de me, ut facerem gratum tibi (quod neq́ꝫ brutæ illæ hoſtiæ, ne= q́ꝫ offerentes illas potuerunt) id ex animo placuit, nam lex & doctrina tua in intimis meis eſt, cum intimum aliorum mortalium obtineat lex peccati. Euangelizabo iuſtitiam in concione magna, en labia mea non continebo. Domine tu noſti, iuſtitiam tuam non abſcondam in corde meo. Idem & ſalutem tuam annunciabo, non diſſimulabo benignitatem & ueritatẽ tuam, in concione magna. Voluit nanq́ꝫ Pater ex hominibus Deos facere, ſed id per hominẽ qui Deus iam eſſet, ideo Verbum eius Deum, hominem fieri oportuit. Cum iam arcanæ lite ræ ἀποθέωσιν, id eſt, deificationem electorum ubiq́ꝫ uel promittant uel doceant, & illa nullis niſi per Verbum incarnatum contingat, nihil omnino in ſcripturis legitur, quod nõ ſuo mo= do ad illud reſpiciat, finem & perfectionem legis, hoc ſiquidem authore & mediatore diuinitatis omnia ad nos perueniunt & perficiuntur. Huius ergo admonere nos, & in ſpem ſortis diuinæ penitus olim conſequendæ, erigere debet, quod Verbum caro factũ eſt, quod in hoc ipſum aſſidue ſane recogitandum, pieq́ꝫ expendendum nobis fuerit. Indubie enim diligẽter perpenſum in quauis tentatione animum facile confirmabit, & fiduciam in Dei bonitatẽ mi rifice augebit. Tum monebit quid & nos proximis fieri deceat, quãdo propter nos Deus ho= mo factus eſt. Certe quem hæc Verbi humiliatio rite conſyderata, non lubentem reddiderit, ut ad quæuis ſe officia erga proximum demittat, quãlibet ipſe ſublimi loco conſtitutus, hunc nihil prorſus officioſum efficiet.

Conſyderandum & illud: Habitauit in nobis. Quid enim humilius & abiectius corã mun
Inter quos uer bũ habitauit. do ijs inter quos Verbum homo factum, habitauit, uixitq́ꝫ: Cur igitur nobis adeo ſæculi ful= gur oculos perſtringit, & non malumus uerſari apud eos, qbus nos cõſulere poſſumus & debemus, atq́ꝫ eos, à quibus nobis emolumenta ſperamus: Profecto fides in Verbum, naturam

&

&indolem Verbi reſipit. Sed ne hoc prætereundum: Et uidimus gloriam eius. Viderunt hāc abunde & hoſtes Chriſti Iudæi, ſed ut odio eius inflammarentur ad ſui perniciem, nō ut di-
A gne ſuſciperent illum, ad ſui ſalutem. Et hinc ergo animaduertendum, ut humilia Deo place ant, diſpliceant celſa. Libeat itaq; tandem & nobis mūdo nihil eſſe, ut Deo ſimus, inter quos habitare, ſuámq; gloriam ad ſalutem reuelare dignetur. Hic locus cum alias, tum in priore ad Corinth. capite primo, & ſecundo à Paulo tractatur fuſius. *Qui ad ſalutē Verbi gloriā uiderunt.*

Notandum deniq; & quæ gloria unigeniti fuerit, quam diſcipuli in Verbo contēplati ſunt. Splendor enim erat diuinæ bonitatis, quæ in omnibus dictis & factis eius iugiter emicabat, quam & in nobis pro noſtra portione, ſi filij ſumus Dei, relucere oportet. Etenim ꝙ in mōte transformatus fuit, ut gloriæ eius, clarior quædam extitit reuelatio, ipſa tamen gloria, natura erat bonitatis, ſeſe ubiq; depromēris, id eſt, exerēs ſe in ſingulis eius uerbis, & geſtis, diuinitas.

Teſtificabatur autem Iohannes de ipſo & clamabat.) PAR. Sed redeo ad inſtitutum de *Sectio 5.* Iohannis teſtimonio narraturus. Cum ergo reuelandi Verbi tempus adeſſet, teſtificabatur ille, atq; libere de Domino noſtro proclamabat: Hic ille eſt de quo dicebam, ꝙ prædicatione eſſet me ſecuturus, cum tamen ante me ſit genitus, utiq; ante ſæcula, prior enim me eſt, princeps meus, & caput, ſicut & omnium, cū ſanctorum tū Prophetarū. Is etenim eſt, fons omnis boni, de cuius plenitudine & inexhauſta abundantia accepimus, quotquot unq̃ ſanctum aliqd aut ſalubre, uel ipſi poſſedimus, uel alijs attulimus. Gratia ſiquidem ſuper gratiam ab ipſo nobis deriuata eſt. Primū, ab ipſo nobis datus eſt ſpiritus timoris, quo inſtar puerorum quos coercet adhuc pædagogi metus, ad qualemcunq; pietatem agebamur, deinde & ſpiritus libertatis, quo iam excluſo omni metu liberi & lubentes ijs quæ probantur Patri ſtudemus. Quid dicā? Quicquid omnino gratiæ, & apud Deum & homines recte iudicātes, & ideo ueræ quoq; uirtutis, ulli unquā habuerunt, Chriſti Ieſu habuerunt beneficio. Nam & ſi per Moſen Lex data ſit, nihil tamen per eum hominibus contigit iuſtitiæ, qua uere gratia apud Deum & diuinos homines, polluiſſent. Hæc gratiā, ut & ueritas, hoc eſt, ſyncera ſolidáq; iuſtitia, per Ieſū hunc, indubitatum Chriſtū, Regemq; ſaluatorem confertur. Per quem & Moſcheh ipſe, didicit & accepit, quicquid ſancti, quicquid diuini, quo uel ipſe ornatus fuit, uel erudijt alios, unq̃ habuit. Deū ſiquidem nemo unq̃ uidit, nemo cum immenſo, infinito, inacceſſo numine cōgredi potuit mortalium, unigenitus Dei hic Ieſus, qui in abdito Patris ſinu agit, æternum eius Verbum, enarrauit, Moſcheh, Prophetis reliquis, ac nobis omnibus, quicquid de Deo didicimus. Lux enim eſt illa uera, quæ illuminat omnem hominem.

B ANNOT. Illud: Qui uenit poſt me, concorditer omnes de prædicatione intelligunt, de eo autem: qui ante me factus eſt, uariatur. Sua quiſq; probet, quid ego ſecutus ſim, pio lectori, penes quem iudicium ſit, paucis indicabo. Conſtat ut multa alia noſtrū Euangeliſtam quæ tamen ad Verbi reuelationem momentum haudquaquam uulgare habuerunt, præterijſſe, ita & ex teſtimonijs Iohannis ea duntaxat memoraſſe, quæ præcipue & luculentiſſime Verbi diuinitatem exprimunt. Hinc in hoc ipſo, quod hic adduxit, quæq; diuiniſſime ineſſe, libēter agnoſco. Quæ enim Euangeliſta de Verbi diuinitate teſtatus eſt, uoluit eo cōprobare. Inducit ergo Iohannem, memorantem ut prædixerit, poſt ſe uenturum, id eſt, prædicaturū, qui tamē ipſo eſſet infinito maior. Dixerat enim, ut reliqui Euangeliſtæ omnes memorant: Ego baptizo uos aqua, uenit poſt me potentior, cuius non ſum dignus corrigiam ſoluere calciamenti, is baptizabit uos ſpiritu. Id ipſum igitur ſignificabunt & iſta: Ante me factus eſt, prior me eſt &c & hoc quidem ordine.

Dixi alium uenturum poſt me, cui dicto audire uos oporteat, qui & illuſtris futurus ſit, me obſcurato, magnus, me imminuto, huius cauſſa eſt, ꝙ is longe ante me factus eſt, initio enim fuit, & ſunt omnia per ipſum facta: Etenim licet poſt me prædicaturus ſit, tamē multo me prior eſt, imò primus meus & princeps eſt, ipſe fons omnis ueritatis, gratiæ & ſalutis. Hæc exponit deinceps per ea, quę ſubijcit: De plenitudine eius accepimus omnes &c. Neq; enim inepte ut cauſſa huius, ante me factus eſt, illud, quia prior me erat, etiam hoc ſenſu ſubiectū erit. Vtiq; quia prior Iohanne (equidem non illubens, primus uel princeps legerem, quando comparatio duorum ſit, Euangeliſta autem habeat πρῶτος) Verbum erat, neceſſe fuit, ut & ante Iohannē eſſet factus. Neq; offendit quod (factus eſt) potius quā (genitus) Euangeliſta ſcripſit, utrunq; enim non niſi metaphoricos Verbo tribuitur. Et Schlomoh formatā atq; conſtitutam Dei ſapientiam dixit Prouerb. 8. Deniq; ſi prorſus idem utrunq;, & ante me factus eſt, & prior me, uel primus meus erat, ſignificarent, neq; hoc quicq̃ præ illo haberet euidentię maioris, ut poſſet ipſius eſſe probatio, non eſſet tamē πλεονασμὸς ἢ περισσολογία, id eſt, redundās, ſermo, Euangeliſtæ hoc noſtro, inſolens. *Ante me factus eſt, prior me erat.*

Vtcunq; autem hæc accipiamus, eandem Domini dignitatem, huic noſtro ſignificant, quã
C apud reliquos Euangeliſtas illud: Fortior uel potentior me eſt, cuius non ſum dignus &c. Et
quod illi per baptiſmũ ignis & ſpiritus exprimere uoluerunt, hic noſter, expoſuit hic per iſta:
De cuius plenitudine &c. Spiritus utiq; Dei eſt, quo ſolo & gratia & ueritate pollere nobis da-
tur. Hic noſter, quò hæc magis explicaret, adiecit collationem cum Moſcheh, & quod ab ipſo

Gratia prior, ſpiritus timoris.

unigenito, omnis de Deo ueritas tradita ſit, quam uel Moſcheh, uel alij Dei homines unq̃
perceperunt. Plenitudo Chriſti utiq; eſt, ꝙ ſpiritum abſq; menſura accepit, & dedit ei Pater
omnia in manus, infra.3. Gratiam pro gratia, intelligo, gratiam ſuper gratiã. Gratia eſt, qua
Deo placemus, grati'q; ſumus, id non fit niſi per ſpiritum eius, hũc donat filius. Prior ergo gra
tia, quam à Verbo accepimus, ſpiritus fuit timoris, quo ueteres qualicunque pietate uixerunt
ſub legis pædagogia. Ab homine enim nihil niſi peccatum & ignoratio Dei eſt, quibus corã
Deo, neceſſario abominatio quædam eſt. Hac igitur ceu puerili iuſtitia per Chriſtum donati
fuimus, cum adhuc pueri eſſemus. Altera gratia, ſpiritus eſt ille liberior, cui ius filiorum conce

Gratia poſterior ſpiritus libertatis.

ditur, per quem ſancta fiducia, Deum Patrem inuocamus, qui timoris ſpiritum in ſeruitutem
eliminat, quia dilectio foras pellit timorem. Profecto, gratia & quidem ingens erat, quod uel
timore utcunq; Deum colere, & metu eius, in litera legis, id eſt, præſcriptis eius, citra proprium
ſpiritus arbitrium & impulſum ultroneum, atq; lubentem, uiuere populo ueteri datum fuit.
Ad Chriſtum enim ſic concludebantur, & ab impietate cohercebantur. Atqui multo maior
gratia fuit, cum libertatis ſpiritum ſuis Pater dedit, quo iam ad ipſius uolũtatem animati ſan-
cti, libere, ſpontéq; ſua, ad ea quæ iuſta, ſancta & ſalutifera ſunt, feruntur. Ex his autem nemo
putet me ſentire, ueteres, uel externa duntaxat Legis obſeruatione Deo placuiſſe, uel ſolo ſpi-
ritu agente in ſeruitutem, fuiſſe ductos. Vt nanq; & illis præceptum fuit, ut Deum ex toto cor
de, totáq; anima diligerent, ita ſine hac dilectione, nemo illorum unquã probatus Deo fuit.
Cæterum tanta diuinæ bonitatis cognitione, ac inde ad uiuendum illi pronitate, atq; lubẽtia,
donati non fuere, quanta donantur, qui Chriſto ſeſe dediderunt iam reuelato. Vnde Paulus
priſcos illos non plane ſeruos, ſed filios facit, uerum qui adhuc egerunt ſub pædagogo, non-
dum eo ſpiritu inſtructi, ut ſuo ipſorum relinquere eos arbitrio, ita ut ueros Chriſti diſcipulos,
D cõuenerit. Quod uero Moſcheh per collationẽ meminit, occupatio quædã eſt. Moſchen enĩ
perpetuo Iudæi iactabant, quanq̃ ne illi quidẽ crederent, ut infra.8. Dominus eis opprobrat.

Collatio Moſche & Chriſti.

Tribuit ergo Iohannes Moſche, quod eius erat, nempe Legem per illum datam eſſe, ſtetit enĩ
inter Dominum, & filios Iiſrael, ut annunciaret eis uerbum Domini, ex hac autem lege, qui-
bus per Chriſtum nihil adiectum præterea fuit, tam abeſt, ut gratiam in oculis Domini inue-
niſſent, ꝙ tantum rei impietatis facti ſint & execrabiles. Execratur enim Lex, quotquot non
obſeruauerint quæ præcipit ſingula. Hinc eſt, ꝙ Paulus Legem, adminiſtrationem mortis &
condemnationis uocat, literamq; occidentem.

Quid enim mihi niſi mortem & condemnationem afferret, ſi quis ita imperaret: Nume-
ra omnes ſtellas, & edic nomina earũ, aut morieris. Sic Petrus teſtatur, ꝙ onus Legis neq; ipſi,
neq; Patres eorum potuerint portare, ideo in omnes etiam pios ipſa quidem, quamlibet ſan-
cte doceret & moneret, ac eſſet omnino utilis & ſancta, adminiſtratio tamen mortis extitit, ut
ſane & nobis exiſtit. Vt enim per legem ad pietatem erudior, ita ſimul ſemper peccati condẽ-
nor. Nunq̃ enim me, qualem Lex requirit, deprehendo. Eóq; ex lege, mors perpetuò mihi in
tentatur. Quod uero, & legi uel in parte obtempero, & condonandum mihi ſpero, ꝙ eam
tranſgredior, imò ꝙ omnino legem mihi obſeruandam agnoſco, omnia hæc ſpiritus Chri-
ſti ſunt, qui uiuificat. Huius tam ſementem illam, qua donata fuit Eccleſia ueterum, q̃ primiti

Lex erudit, monetq; ad pietatem, ſed ſemper ſimul condemnat.

as, quibus noſtra ornatur, uni Chriſto acceptas referre oportet. Hoc iam eſt, quod Iohannes te-
ſtabatur: Gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Nam ſine numine Chriſti nihil grati
Deo, nihilq; ueri boni, in ullo unquã eſſe potuit. Illud: Deum nemo uidit unq̃, cum nõ du-
bitem cum præcedentibus, quibus annexum eſt, ſuam habere conſequentiam, & uideam, ſa-
tis aperte, Iohannem in hoc ſuo teſtimonio uoluiſſe perſuadere, ut Chriſtum Iudæi quemad-
modum ſe, ita & Moſcheh maiorem agnoſcerent, uidetur occupationem in ſe habere eius,
quod contra Chriſtũ Iudæi obijcere ſolebant, nẽpe Moſcheh uidiſſe Dominũ, atq; cũ eo, facie
ad faciẽ, ore ad os, fuiſſe locutũ. Hoc ergo uoluit iſtis uerbis: Deũ nemo uidit unq̃, reijcere &
affirmare Chriſtũ eũ eſſe, qui ſolus non ſolũ Deũ uiderit, ſed in ſinu quoq; eius ſit, id eſt, in ab-
ditiſſimis & intimo Dei, nimirũ, uirtus, ſapientia, & æternũ Verbũ Dei. Quanq̃ enim Iaacob
uidiſſe Deũ facie ad faciẽ. Moſcheh.32. & filijs Iiſrael locutus Dominus facie ad faciẽ, 5. Moſe.5
peculiariter aũt ipſi Moſcheh, ſermo quo fidũ & certũ magis nõ habebat in omni domo ſua,
ore ad os, & in uiſione uerba feciſſẽ. 4. Moſ.12. legatur, nihilominus eidẽ Moſcheh petẽti uide-
re Dominu gloriam, Dominus reſpondit: Nõ poteris uidere faciẽ meã, quia nõ uidebit me ho

mo & uiuet. Quibus enim Deus ſe apertiore uel uiſu, uel allocutione reuelauit, eos dicit ſcriptura Deũ, facie ad faciẽ uidiſſe, & ore ad os loquentẽ audiuiſſe, cũ tamen ipſã Dei faciẽ propri- A am uidere, hoc eſt, plenã diuinitatis cognitionẽ aſſequi nemo potuerit mortaliũ unq̃. Inhabitat enim lucẽ inacceſſam. Nõ poteſt homo ſuã ipſius, qua eſt & uiuit, mentẽ peruidere, quomodo igitur uideret Deum? Cũ maximũ igitur Moſcheh Deus uellet beneficiũ præſtare, poſteriora gloriæ ſuæ uidere eũ fecit, faciẽ, inquiebat, meã non uidebis. Hæc poſteriora, hoc gloriæ Dei tergũ, magna utiq; fuit diuinitatis cognitio, at non plena, ut uiſio faciei, dici meruiſſet. Demiror autem quid ſibi uelint, qui hoc loco poſteriora, uel tergũ gloriæ Dei, poſteriora tempora intelligũt, in quibus facies Dei tecta humanitate, hominum oculis exhibita eſt. Quemadmodũ itaq; Dominus iactãtibus Moſcheh dediſſe Man, dicebat: Nõ dedit Moſcheh uobis panẽ de cælo, ſed Pater meus dat uobis panẽ de cælo, illũ uerum &c. ita Iohannes hic tacite apud ſe iactãtibus, ſe uelle diſcipulos eſſe Moſcheh, cũ quo Dominus ore ad os locutus fuiſſet, qui'q; Dominũ facie ad faciẽ uidiſſet, dixit: Moſcheh nõ uidit Deũ, & ſi plenius eũ multis alijs cognouerit, ipſe enĩ teſtatur dixiſſe Dominũ: Nõ uidebit me homo & uiuet. Hic Chriſtus aũt quẽ annuncio, in cælo eſt, & apud Deũ, in ipſo ſinu Patris, is Patrẽ Deum uidet, & cognoſcit pleniſſime. Ab hoc & Moſcheh ipſe ac quicunq; diuini aliquid unq̃ uiderũt, perceperunt. Patrẽ ſiquidẽ nemo nouit niſi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Quin hũc unicũ igitur & cęleſtem magiſtrũ, qui unus diuina enarrat, agi'tq; iã inter uos homo, auditis, miſſo Moſcheh, me & Prophetis quibuſlibet? Nã ſi eos, & quicunq; ex Dei ſpiritu unq̃ locuti ſunt ſancti, audieritis, ad illum cõmunem noſtrũ Doctorẽ & Mediatorem uno ore uos ablegant. Ne ergo offendat uos hominis in eo humilitas, ne à Deo, qui in ipſo habitat corporaliter, pleniſſimo quodã modo, excidatis. Vt ab unigenito omnia ſemper ſancti acceperint, & in Sectione. 1. huius capitis quędam diximus. Cæterũ quantũ ad ſignificantiã uerborũ attinet, quod ait: Nemo uidit unq̃ Deũ. Perinde eſt, ac ſi dixiſſet: Nemo audiuit, quare enarraſſe unigenitũ Dei mox ſubijcit. Sic infra. 6. cũ dixiſſet Chriſtus: Omnis qui audiuit à Patre, & diſcit, uenit ad me, cõtinuo adijcit: Non q̃ quiſq; Patrẽ uiderit, niſi qui eſt à Deo, is uidit Patrẽ. Ita &. 1. Moſch. 20. Et populus uidebat uoces. OBSER. Obſeruandũ, licet Deus unus omnia doceat, quãtopere tamẽ uelit homines hominibus, ad ueritatis cognitionẽ percipiendã miniſtrare. Super tot Prophetarũ oracula, & ipſam Chriſti de ſe, cũ uerbis, tũ operibus teſtificationẽ, & ante, & poſtq̃ ſemet ipſe proderet, Iohannẽ quoq; eũ ſuo cõmendare teſtimonio oportuit. Cũ itaq; uita æterna ſit, Chriſtũ uere agnouiſſe, relucet mirifice hic diuina dignatio, quæ adeo nihil omiſit, quo *Euãgelizatio per homines non contẽnenda.*
B ille reuelari, cognoſci'q; potuit. Deũ Patrem ergo hic imitemur, & cooperarij eius eſſe ſtudeamus, omnia noſtra huc referentes, ut Chriſtũ Dominũ q̃ plurimi agnoſcant, & in ipſo ęternũ uiuant. Deniq; cũ unus ſit, de cuius plenitudine, certã gratiã, ſolidãmq; iuſtitiã omnes electi percipiant, ſummopere caueamus ne uel nos ipſi uel alij, ad alia deflectant. Animaduertẽdum iuxta cũ per unum Chriſtũ gratia & ueritas fiat, omnes eos iniſos Deo, & nihil niſi fucos eſſe, quicunq; Chriſtũ non habẽt, quantalibet ſapientia & iuſtitia uideantur pollere. Neq; prætereundũ demum, quũ diuina unius Dei unigenitus narrat, Chriſtianorũ eſſe, ut nulli mortalium ſeſe addicant magiſtro, ſed hunc in omnibus orent, ut quæ ſalutifera ſunt, enarret. Deum enim aliorum nemo uidit, nemo audiuit, unde incerta eſſe oportet, imò falſa, quæcunq; ſine numine Chriſti, de Deo affirmauerint. Conueniebat igitur ut longe modeſtius, in aſſeuerando, & alijs præcipiendo, quidam agerent, pręſertim cum homo, q̃libet ſanctus, nõ queat niſi plantare & rigare, ſit aũt utrunq;, niſi Deus incrementum donet, inane & fruſtra. *Sine Chriſto nihil Deo probatur. Vnus doctor ueritatis Chriſtus.*

Hoc uero eſt teſtimonium Iohannis, quando.) PAR. Ne cui uero ſuſpectum ſit hoc Iohannis teſtimonium, tulit illud Domino noſtro, nõ in angulo aliquo, aut coram paucis, ijſq; humilibus arbitris, neq; tantum coram credulo uulgo, ſed reſpondit id graui quoq; & uerendæ legationi Hieroſolymitarum, quæ conſtabat ex Leuitis & Sacerdotibus, hiſq; ex laudatiſſima inter Iudæos ſecta Phariſæorum, quæ percontatum, quis nam ipſe eſſet, peculiariter ad eũ fuerat deſtinata. His ergo rogantibus, quis ipſe eſſet. an Chriſtus, Helias, uel alius quiſpiã Propheta, nihil diſſimulans, & ingenue ac libere, quod res erat, cõfeſſus, negauit ſe quidem Chriſtum, Heliam, uel Prophetam eſſe, affirmauit aũt uocem eſſe ſe clamantem in deſerto, ut Domino iam ingreſſuro uia muniretur, cuius Ieſchaiah meminit. Rurſus uero rogatus ab eis: Cur igitur baptizaret, teſtatus eſt, aqua ſe dũtaxat baptizare, ſed inter eos ſteriſſe, quem ignorarẽt, qui prædicando poſt ipſum uenturus eſſet, ante ipſum tamen factus, eò q̃ prior ipſo eſſet, cuius non eſſet ipſe dignus ſoluere corigiam calceamenti, & hunc baptizaturum ſpiritu ſancto. Hæc in Bethabora facta ſunt, circa Iordanem, ubi Ioannes baptizabat, aderãtq; ideo, ex omni populi Iiſraelitici regione turba hominum frequentiſſima,

C Annotationes. De illo: Confeſſus eſt, & non negauit & confeſſus eſt, quidam diſputant, & aduerſa referre uolunt, ſed præter rationem, conſueta enim noſtro Euágeliſtæ περισσολο- γίᾳ, uel πλεονασμὸς eſt, ita & Nonnus intellexit. Quod uero negauit ſe Iohannes Heliam & prophetam eſſe, ſermoni Chriſti, qui utrunq; eſſe illum affirmauit, nihil pugnat. Credita eſt nanq; iam olim Iudæis ſicut & hodie παλιγγενεσία, id eſt, iterata generatio, quam & Pytha- goras docuit. Ex qua opinione Herodes putabat Iohannem, quem decollauerat, in uitam re- diſſe, & Ieſum iam uocari, ex eodem errore & uulgi pars Dominum Heliam, pars Ieremiam aut alium quempiam ex prophetis putabat. Obtinuerat ſimul apud Iudæos, qui pridem & apud nos error obtinuit, non eſſe prophetas & ſanctos, niſi ſuperioris ſæculi. Cum ergo ne-
Matth.11. gaſſet Iohannes ſe Chriſtum eſſe, rogabant eum legati illi, num Helias eſſet ille Theſbites, uel alius quiſpiam ex prophetis in uitam hanc rurſum reuerſus. Suam enim ætatem non crede-
Luc.1. bant dare prophetam. Vtrunq; igitur recte negauit. Et ſi enim pluſquam propheta eſſet, nem pe clarius Chriſtum prædicans, quàm quiſquam retro prophetarum, licet etiam ſpiritu & uir tute uére Helias, ſed alter eſſet, non tamen erat ille ipſe Helias, qui raptus fuit in cælum rediui- uus, aut unuſquiſpiam ex prophetis reliquis, qui uixerant antea, ſecundum quam opi- nionem erat interrogatus. Alij hæc aliter interpretantur, ſit cuiuſq; interpretationis fides apud authorem ſuum, iudicium penes Eccleſiam.

Quod uero ſe uocem Iohannes clamantem adſeruit eſſe, appoſite ad prophetæ uaticiniũ fecit. Vaticinatur enim propheta Ieſchaeiah. 40. unde hic uerſiculus deſumptus eſt, de reſtitu- tione & ſalute populi Iudaici, ab exilio Babylonico. Quæ ſalus cum umbra fuerit, ſalutis per Chriſtum partæ, ſicut ſemper minus Dei beneficium, admonet maioris, recte ad ſuam prædi cationem Iohannes tranſtulit, quod dictum eſt apud Vatem, de uoce annũciante libertatem à ſeruitute Babylonis, & habitaturam rurſum Dei gloriam in terra Iehudah, quæ deſerta iam erat, & uaſta ſolitudo. Id quo certius cognoſcatur, uolo initium uaticinij, cum ſequentibus ali quot uerſibus hic ſubſcribere. Poſtquam ergo Vates Chizkiah regi exilium Babylonicum cap. 39. prædixiſſet, ita 40. rurſus ad prædicendum bona reuertitur.

Verb. Ieſchaeiah. Conſolamini inquit, cõſolamini populum meum. Loquimini ad animum Ieraſchalaim, renunciate illi quod finitum ſit tempus uaſtitatis eius, condonata iniquitas eius, iámq; ſatis cõ penſata peccata eius. Vox clare ſonans, ſternite uiam in deſerto Domino, complanate ſemi- tam in ſolitudine Deo noſtro. Omnis certe uallis eleuanda, omnis mons & ęditior collis hu- miliandus eſt, rectúmq; quod tortuoſum, & planum quod erat ſaltuoſum facere conuenit.
D reuelabitur enim gloria Domini, & omnes pariter mortales uidebunt, quod os Domini lo- cutum ſit. Vox dicens clama. &c.

His & ſequentibus aliquot non paucis uerſibus, propheta prędixit, conſolandum iterum populum Domini, & Ieruſchalaim lęta nuncianda, quia condonatum eſſet illi peccatũ eius, & finita quam ſumere de illa Dominus decreuerat, pœna, audiendam iam optatam uocem, tum à Coreſch rege, tum à ſanctis quibuſdam uiris Iudęorum, ad repetendam regionem Ie-
Senſus uaticinij Ieſcha. huda hortantibus, ut in deſerto & ſolitudine, nempe Ieruſchalaim, & Iudęa tam diu deſola- ta, Domino uia pateretur, glorioſe iterum in medio populi ſui habitaturo. Eóq; docere, ut in oc curſum illius & ad recipiendum eum quã honorificentiſſime omnia parent, ſicut ſolent, qui
Vt in aduentũ Chriſti uaticinium hoc quadret. expectatum diu, charúq; principem excipere uolunt. Viam ei hi modis omnibus expediunt, commodámq; reddunt, quicquid æditũ eſt deducũt, q̃ depreſſum attollũt, flexuoſa dirigũt ſalebráſq; omnes ſubmouent. Talis iam animus, tale ſtudium debet ſe ſuo modo in deſerta hactenus Iudęa exerere, Vere enim iam iam ſeruator aderit, &c. Audiendã pręterea uocem, quę ut uanitatem hominum, ita ęternitatem Verbi Dei clariſſime prędicet. Euangelizandũ q̃ in ædito monte, Dominum cum robore adfuturũ, & ſuos curaturum, benigniſſime. Quan do ergo infinito uerior & præſtantior populi liberatio, & glorię Dei apud electos per totum orbem reſtitutio facta per Chriſtum eſt, appoſitiſſime ſe Iohannes hanc uocem eſſe dixit, qui iam iam adfore glorioſe & potenter, illum paſtorem & reparatorem ſaluificum omnium fi- liorum Dei adnunciabat. Hoc nanq; unum ille perpetuo, & ardentiſſimo ſtudio omniũ au- ribus inſonabat. Ebręa habent, parate uiam in deſerto. Euangeliſtę autem locum hunc citát ut uocem in deſerto clamantem, ſignificent, ſed in ſenſu nihil uariatur. Quem enim in deſer- to clamaſſe memorant, utiq; hortatum ſignificant, ut & in deſerto uia Domino pararetur. De ſertum autem hoc, & uaſta ſolitudo, in quam uenturam gloriam Dei Iohannes prædicabat, non Iudæa ſola, ſed & totus orbis fuit, nuſquam enim ſub Chriſti aduentum, gloriæ Dei erat locus.

Adhũc autẽ modum, pleraq; omnia in Chriſti regno perfecta, ſuos in populo ueteri typos habent,

habent,quos ita tamen ſcriptura proponit,auguſtioribus ferè uerbis, quàm in illis re expreſſum ſit,eos deſcribens,ut mentem ſpiritu Dei præditã,ſemper ad ſublimiora, & in Chriſti regno
A completa pulchre & certo ſubducat. Verũ ubi deeſt ſpiritus Dei,ut & reliqua Dei ſtultitia habentur,ita mirum non eſt,huiuſmodi quoq; à typis ueteris populi,ad regnum Chriſti tranſitiones,tanquàm incertas & ridiculas repudiari. Imò ut hos faſtidioſos & carnaliter ſapientes,à myſterijs ſuis arceret Deus,pauca certe de Chriſto,& regno eius,ſine inuolucris typorum in ſcriptura ſua commemorauit. Hæc uelim fratres perpenderent,quò certius & grauius poſſent de citatis ab Apoſtolis ſcripturis loqui. Si quis enim hoc loco contenderet,nullam aliam unquàm fuiſſe clamantem uocem,de qua ſit Ieſchaeiah locutus,præter hunc Ioannem,is Iudæis ſe ipſũ propinaret ridendum,& præterea nihil. Vbi autem conceſſerit,uocem eam, de qua Propheta hic loquitur,& ante hac auditam,quòd ſit omnino magna populi Dei facta per Cyrum liberatio & ſalus,tum expendat excutiátq; quæ hic de populi liberatione à Vate prædicta ſunt ſingula,facile euincet,probabítq; ijs qui non ultro contendere uoluerint, omnia rectius & plenius quadrare in liberationem factam per Chriſtum,cuius illa per Cyrũ facta,typus & umbra quãdã fuit,eóq; tũ demũ plene & perfecte uocem,aduenientis ſalutis,adnunciatricẽ ſonuiſſe,quádo Iohannes eam ædere cœpit. Idem ſi & in alijs locis,per Apoſtolos adductis feceris,& certiora & planiora multa tibi erunt,quàm fuerint hactenus, longéq; inſtructior & aduerſus Iudæos noſtra tueri poteris.

Quomodo eruenda oracula de Chriſto.

Cæterum dictum hoc:Rectam facite uiam Domino,Metalepſis eſt. Nihil enim eo uoluit uel uates uel Iohannes ſignificare,quã, ſcitote iam iam adfore ſaluatorem, quem diu expectaſtis,mox uidebitis,qui deſertum ueſtrum ſit reparaturus, modo aduentat. Per Proſopopœiam enim & imitatiõné,ita loquitur,ac ſi inſtar Regis terreni,ad eos eſſet uẽturus. Sicut enim is Rex mox ingreſſurus certo expectatur,cui uia iã ſterni iubetur, ita fuit populo illud:parate Domino uiam,mox adfuturi Domini,potentior & efficatior quædam adnunciatio,quam ſi citra figuram dixiſſet: Dominus iam aderit. Nec aliud ſibi uolunt & quę ſequuntur: Omnis collis eleuetur &c. id eſt,complanata reddite omnia, glorioſe & magnifice aderit adeo,ut uniuerſi mortales ex tam præclara & liberali beneficentia eius uiſuri ſint,os Domini locutum,ſalutémq; eam pollicitum eſſe. Veruntamen quia fruſtra hic aduentus gloriæ Domini annunciatur ijs,qui nullo eius deſyderio tenentur,apud eiuſmodi nihilominus recte uiam Domino præparari dicetur,qui fiduciam ſui in illis compreſſerit, ſuáq; ſentire peccata docuerit,in quem modum & ipſe in Matthæum,locum hunc enarraui, ſed germanior & purior eſt eius enarratio præſens.

Parate uiã Domino,figurate dictum.

B Ego baptizo aqua,in abſoluta antithesis eſt,ſubijciendum enim fuerat, in medio ueſtrum ſtetit,quem neſcitis,qui baptizat igni & ſpiritu ſancto,id uero in ſequentibus teſtatur.

Ille poſt me uenit:Hæc in præcedenti Sectione explicata ſunt. Hæc in Bethabara &c. Hoc quò certius eſſet teſtimonium,adiectum eſt. Et dignum ſanè fuit hoc Iohannis teſtimonium,tam conſtanter & magnifice primoribus Iudęorum in maxima populi frequentia qui eò loci turmatim accurrebat,reſponſum,ut diligenter conſcriberetur. Phariſæi,autore Capnione,פרושי id eſt,phorſchai,tanquã inueſtigatores legis dicebantur,quòd illi excutiendæ præ alijs Iudæis ſtuderent. Saniora etiam habebant dogmata, credebant reſurrectionem & Angelos eſſe,quod utrunq; Tzadicai quos Saducæos uocant,negant. Act. 23. Errabant autem ſtatuentes libertatem arbitrij. De hijs latius in Matthęum dixi cap. 3. in illud: Cum uidiſſet aũt multos ex Phariſæis,&. 5. cap, in illud: Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra.

De baptiſmo,in ſequentem Sectionem dicam. OBSER. Animaduertendum ut perſonati religioſi,ueræ religioni ſemper aduerſantur. Nam malicioſo Iudæos miſiſſe animo ſuos ad Iohannem,non eſt dubium. Qui enim quem ob uitam ſæueriorem Dæmonium habere, calumniati ſunt,pro Chriſto ſuſcipere uoluiſſent? Populus quidem cogitabat:nũ forte Chriſtus eſſet,ut Lucas teſtatur,at ſacerdotes,& primi Hieroſolymis qui clauem ſcientiæ tulerant, & non ſolum ipſi regnum cælorum auerſabantur,ſed & arcere eò alios quoq; conabantur,eiuſmodi cogitationem tam non admittebant,quàm dominari plebi ipſi & ſoli cupiebant. Neq; potuerunt quidem iſti Iohanni non aduerſari,qui Chriſto tam infenſi erant,ex eodem nanq; ſpiritu,Iohannes & ſynceram pietatem docebat,& illorum hypocriſim grauiter admodum, detegebat. Ad uoluntatem Satanæ tenebantur captiui,eóq; turbabantur cum de nato Chriſto tantũ leuis rumor allatus eſſet per Magos,qui igitur nunc tam apertũ & ſimul adeo ſæuerum Chriſti,& talis,qualem ipſi minime uolebant,præconem Iohannem æquo animo ſuſtinuiſſent? Proinde equidem non dubitarim,miſiſſe iſtos ad Iohannem,interrogatũ:nũ Chriſtus,uel Helias aut Propheta eſſet,non ut tale aliquid eſſe eũ ſentirẽt,multo minus, ut horũ aliquo nomine eũ ſuſciperẽt,tãti nimirũ Euãgelij hoſtes,& duriſſime ab illo increpiti, uiperæ &

Lucæ. 3.

Inſidioſe Iudæi Iohannem puis eſſet, interrogarunt.

C ſerpentes appepllati,ſed potius ut occaſionē ex reſpõſis eius uenarētur,ipſum oppugnandi &
perſequēdi. Id & inde colligi poteſt,quod cũ audiſſent eũ,uocē illam deſyderatã , inſtãtis iam
magnę redēptionis populi Dei afferre,de redēptione illa,nulla cũ eo uerba, quod oportebat
ſalutis huius auidos,communicarunt,ſed ilico conuerſi ad expoſtulationem cum eo , obiur-
gationémq;,rogabant ,cur & qua authoritate baptizaret,diſcipulósq; colligeret, cum non eſ
ſet Chriſtus,Helias aut Propheta. Eò nanq; quod infra quinto Chriſtus Iudæis opprobrat, q
ad horam in luce Iohannis noluerint exultare,non plus ſignificatur, quã quòd Iohannes ad
tempus apud multos Iudæorum in pretio fuerit, non autem q unquã primoribus charus,
multo minus, q Chriſtus eis,Helias uel Propheta fuerit exiſtimatus.

Præterea in Iohanne conſyderandum eſt exemplũ grauitatis & conſtantiæ,qui conſtanter
adeo & ingenue Iudæis reſpondit,quod non tam uerum,quã ingratum illis nouerat. Quo
Etiã coram re reſponſo tametſi illi peiores euaſerint,quia tamen gloriæ Chriſti & ſalutis electorum,non eo
probis adſerē rum tantum qui tum præſentes aderant,ſed & omnium qui iſta legerunt hactenus,& legent
da ueritas. deinceps,id intererat,incontanter & aperte de Euangelio,quod rogantibus odor mortis ad
mortem erat,teſtificatus eſt. Referebat etiam,adimi illis excuſationem,de quo ſupra in Sectio
ne ſecũda. Et nos igitur licet canibus ſanctum,& porcis margaritas,ſi id nec glorię Chriſti ad-
ſerendæ,ut uel reprobis adimatur excuſationis occaſio,interſit,nec ad ſalutem audientium o-
mnium Chriſti faciat,nequaq; obijcere debeamus,attamen ubi ſpiritus monuerit, qui ſolus
fundendi uerbi Dei tempus nouit,ex Euangelij confeſſione, alterum uel utrunq; expectari,
non morabimur qui ſint,qui eius confeſſionem requirunt,ſed quid Chriſti nomen queat illu
ſtrare,tum proximos ædificare. Orandum autem diligenter,quando præcioſiſſimum mar-
garitum Verbi,ſumma cum obſeruatione & cautione diſpenſandum ſit,ut ita nos Pater ſuo
ſpiritu doceat,& agat,ne unquã carnis affectum,pro impulſione ſpiritus,ſequamur.

Poſtero die uidit Iohannes Ieſum uenientem ad ſe.) PAR. Adijciam & alterum Iohan
Sectio.7. nis de Verbo incarnato teſtimonium,non quidem illud reſponſum Principibus Iudęorum,
ſed apud promiſcuam plebem,& chariſſimos diſcipulos ſuos,non tam dictum, q̃ oblatum,
obtruſum,inculcatum. Cupiebat enim electos omnes eo permouere , ut Ieſum æternæ uitæ
magiſtrum, q̃ ſe tantum pręconem eius ſectari mallent. Cũ igitur poſtridie quã Iudæis de Do
mino Ieſu fuiſſet teſtificatus,uideret eum ad ſe uenire,uoluntarius teſtis,imò præco, dixit: En
hic ille agnus Dei eſt,qui tollit peccata mundi,ſuo omnia ſacrificio expiaturus . Hic ille eſt, de
D quo dicebam: Poſt me ueniet prædicaturus,ſed ante mę factus eſt , genitus ante ſæcula , quia
alius q̃ ego,& prior me,ac Princeps cum meus eſt,tum omnium, æternum Verbum Patris.
Nemo uero hoc elogium,uel charitati cognationis datum,uel ab humano corde confictum
putet. Quanq; enim cognatus meus ſit,haudquaq; tamen ante hac eum de facie noui , quod
utiq; nemini poterit creditu uideri difficile,qui nouerit me in deſertis Iudæę,inter feras, & fe-
ris non multum diſſimiles,rudes homines à puero uerſatum,illum in Galilęa inter fabros o-
perantem,hactenus delituiſſe. Cum ergo tam abeſſet, q gratiæ eius,uel neceſſitudine deferre
aliquid poſſem,ut mihi etiam plane incognitus eſſet,Dominus exciuit me,& in publicũ per-
truſum uoluit,ut aquæ baptiſmo pœnitentium colligerem Eccleſiam,quæ continuo huic fi-
lio ſuo in ſponſam per me adduceretur. Atq; ita ut Iiſraeli hic manifeſtaretur , ut & unicus ſal-
uator agnoſceretur, Ego ueni,aquæ baptiſmate ipſi,non mihi diſcipulos conſcripturus. Hoc
autem pacto ipſe eum,quem antea neſciebam(ſic teſtificabatur Iohannes)agnoui. Vidi ſpiri-
tum tanquam columbam à cælo deſcendentem,& manere ſuper eum. Quod ſignum agno
ſcendi eius à Patre qui miſit me ad baptizãdum aqua acceperam. Is enim mihi dixerat: ſuper
quem uidiſſem ſpiritum deſcendentem & manentem,eum eſſe qui baptizaret ſpiritu ſancto:
Hoc ergo cum uiderim,teſtimonium illi,non domeſticum, ſed cæleſte , & Patris authoritate
nixum,perhibeo,& filium illum Dei unigenitum, omniúmq; ſeruatorem eſſe, palam præ-
dico.

ANNOT. Quia filium ſuum Pater in mundum,hominem factum miſerat, ut repoſita
in ſe,omnis peccati expertem,omniũ ſemel electorum,peccata morte ſua expiaret , hoc enim
Agnus Dei piaculũ,diuina iuſtitia requiſiuit,Iohannes agnũ Dei illum,id eſt,puriſſimã ſimul & gratiſſi-
tollēs peccata. mam hoſtiam appellauit,alludens,ut uidetur,ad uaticinium Ieſch.53.quo de ſacrificio huius
agni,copioſe & luculenter prędixit. Hunc uero agnũ,affirmat peccata tollere;id eſt, in ſe trãſ-
lata abolere,& mundi non Iudęorũ tantũ. Mors enim eius,omniũ ſemel, ut dixi, electorum
redemptio fuit,id mox à morte eius,uel eo declaratum eſt, q Euangelion uitæ ſparſum fuit
in uniuerſum mundũ,congregariq;,qui diſperſi per orbē erant filij Dei ilico cœptum. Quam
cauſſam oblationis Chriſti, & Euangeliſta noſter infra.11.aſſignat.

Id ue-

Id uero probe notandum eſt, ut ſciamus quid ſanctis, Chriſti litatio proprie attulerit, ne uel A ueteribus, quod Chriſti habuerunt, adimamus, ut quidam, uel quod etiam nobis per eam allatum eſt, ignoremus, quod non paucis retro ſæculis contigiſſe uidemus. Nunquã enim ſuis uel aliorum hominum operibus ſatiſfacere pro peccatis conati fuiſſent, ſi una Chriſti morte pro omnium peccatis ſatiſfactum agnouiſſent. Etenim ut facta ſunt, & uiuũt per Verbum omnia, ita illuminauit quoq; ipſum & iuſtificauit, quotquot de Dei bonitate confidentes, peccatorum unquã remiſſionem cõſecuti ſunt, etiam antequã eſſet factum caro. Illuminat enim omnem hominem uenientem in hunc mundum. At ſemel tamen erat per innocentem, & libere in gratiam Dei ſuſceptam mortem, diuinæ iuſtitiæ ſatiſfaciendum. Eam cum nemo filiorum Adam præſtare poſſet, Verbum hoc, id eſt, ipſum Deum, hominẽ fieri, & mori pro nobis neceſſum fuit. Hoc ergo primum eſt eorum, quæ noua orbi attulit incarnatio Verbi. Alterum eſt inuulgatio Euangelij ad gentes, cum antea apud Ebræos duntaxat publica eſſet pietatis doctrina. Tertium, donum eſt Paracleti, hoc eſt, uis ſpiritus potentioris liberioriſq;, quã Eccleſia ueterum, in uniuerſum quidem habuit, per quem credentibus & ceremoniarum legis facta libertas eſt. Conſummatiore enim doctore corda formante filiorum Dei, faceſſere debuit pœdagogia externa illa, in elementis mundi ſita, & obtinente iam in mẽtibus ſanctorum, lege ſpiritus, magiſtra pietatis plenioris, non fuit neceſſe ut ad literas, & præcepta externi hominis alligarentur. Legis conſummatio dilectio eſt, quia huc tota ſcripturę doctrina ſpectat, ut bonitate Deo Patri reddat nos quã ſimillimos, quando igitur perfectiorem multo Chriſti ſpiritus in cordibus accendit electorum, quã poſſint uniuerſæ legis inſtitutiones, libertas harũ credentibus iure facta eſt, ſatiſq; habetur, ut moneantur, necubi carnis affectus, pro impulſu huius ſpiritus ſequantur, & quo huius grauiter imperata faciant, illam ut ſtudeant mortificare.

Quæ attulerit orbi incarnatio Christi.

Hæc Paulus paucis quidem uerbis, ſed luculenter admodum ſcribens Galatis docuit: Chriſtus, inquit, nos redemit ab execratione legis, dum pro nobis factus execratio eſt, ſcriptum eſt enim: Execrabilis omnis qui pendet in ligno, ut in gẽtes benedictio Abrahæ ueniret per Chriſtum Ieſum, ut promiſſionem ſpiritus acciperemus per fidem. Vide hic primum ſatiſfactionem, nam ab execratione legis, cui ex ſe omnes ſancti obnoxij ſunt, quod nemo unquàm fuerit, qui legis omnia præſtitiſſet. Chriſtus nos redemit. Deinde Euangelij lucem gentibus cõmunicatam, qua utiq; benedictio Abrahæ promiſſa, iuſtitia ſcilicet & ſalus, ad eas peruenit. Poſtremo & promiſſionem ſpiritus, utiq; exhibitam locupletius, quã ueteribus. Nam neq; illi ſine Chriſti ſpiritu fuerunt, quando eius fuerunt, & per eum ſalui facti ſunt. Quapropter con- B fitebimur, eundem habuiſſe ueteres & Deum, & Chriſtum, & ſpiritum ſanctum, ſed non tam reuelate, non tam opulente, de uniuerſa eorum Eccleſia loquor, non de ſingulis. Habuerunt nanq; aliquot ſed paucos, ſpiritu multis noſtrum, incomparabiliter ditiores. Ergo quod ampliore ſpiritu, & ideo maiore quoque libertate ſancti donantur, quòd Euangelion omni creaturæ annunciatur, ea ſunt, quæ ſuper benignitatem DEI antea orbi perſpectam, à Chriſto exaltato electi perceperunt, fructum & argumentum reconciliationis hominum cũ Deo, morte eius perfectæ. De hac & ſupra nonnihil in Sectione quarta, in obſeruatione prima.

5. Moſcheb. m.

Ego non cognoſcebam eum &c.) His aduerſari uidetur, quod apud Matthæum legimus agnitũ Iohanni Chriſtum, antequã ſuper baptizatum uidiſſet ſpiritum ſanctum. Confitebatur enim ſibi opus eſſe, ut ab illo baptizaretur. Perpendendum igitur, quòd Iohannes hic nõ dixit, ſibi ignotum Chriſtum fuiſſe, donec columbę inditio illum agnouerit, ſed tantum hoc ſe ſignum diuinitus accepiſſe, quo certus de eo redderetur. Id uidit, & ideo certus factus, alijs eandem ueritatem teſtificatus fuit. Cui non pugnat, quod ſpiritu, quo plenus erat, illum nihilominus agnouerit, cum baptiſmum peteret, antequã ei ſpiritus in columbæ ſpecie, ſuper eũ, uiſus eſſet. Quo nanq; ſuum elogium certum eſſe perſuadeat, memorat, quã euidenti, & infallibili ſigno ipſe de Domino certus euaſerit, tacens ſecretiorem reuelationem, quę haudquaquã tantopere fidem teſtimonio ſuo apud populum feciſſet. Porro facie tantum ignotum CHRISTVM Iohanni fuiſſe, antequã ad baptiſmum ueniret, crediderim, nam cuius præco extitit antequã uidiſſet eum, & aliquatenus cognouiſſe uериſimile eſt, pręſertim ſpiritu tam plenum. De his fuſius Matth. cap. 3. in illud: At Iohannes prohibebat illum. Poſt quæ & de eo, quod ſpiritus ſanctus, in columbæ ſpecie ſuper Chriſtum ſedit, aliquid annotauit. Summam enim ſimplicitatem, atq; charitatem uenerat Chriſtus, non tam docturus, quã largiturus ſuis, id columbę ſimulacrũ indicauit, quo animali nihil & ſimplicius eſt, & erga pullos ſuós affectus ardentioris. Indicatum præterea eo fuit Ieſum hunc, illum eſſe, in cuius perſona, apud Ieſch. 16. legitur. Spiritus dominatoris Domini ſuper me, hac cauſſa unxit me, ad Euangelizãdum

Quomodo Chriſtus fuerit Iohanni incognitus.

Colũbæ ſpecies.

afflictis

C afflictis miſit me,ad curandos,qui ſunt corde contrito, ad renunciandum captiuis libertatio-
nem &c. Citra modum enim ſpiritu Dei bono plenus fuit homo Chriſtus.

Quid ſpiritus ſanctus.

Porro de ſpiritu ſancto,quo baptizat Chriſtus, multis item in tertium cap. Matthæi in il-
lud: Ego quidem baptizo uos aqua,diſſerui. Eſt enim uirtus Dei,omnium uiuificatrix,altrix,
fotrix,& conſummatrix,cuius ſolius afflatu fit,ut Deum & cognoſcamus, & amemus, ſimi-
lésq; tandem illi euadamus. Hanc exercere uirtutem eámq; adminiſtrare quibus uult, Chriſti
eſt,Verbi nimirum,per quod omnia ut condita ſunt,ita & moderantur atq; ferũtur,ſicut ha-
bet Epiſtola ad Heb. quiq; is eſt, qui gratiam patris à qua hoc donum uenit morte ſua nobis
comparauit. Hinc baptizare ſpiritu,hoc eſt,immutare ſpiritu,ad regnum cælorũ,hominémq;
Dei conſtituere,peculiariter Chriſto tribuitur, ſicut & infra paracletum ſuis ſe miſſurum, ſed
à patre pollicetur. Patrem tamen ſimul miſſurum,illum,ibidem adſerit,ut quam unum ſit cũ
patre declararet. Vnde & Actor.1.eum promiſſionem patris uocat, Luc.ultim.uirtutem. Eſt
enim hic ſpiritus uirtus ipſiſſima Dei. Vnde ſimpliciter eum uirtutem uocat,cum ſedere ſuos
Ieruſalem iubebat,donec uirtute induerentur ex alto. Deus etenim unus eſt, neq; eſſe poteſt,
inter ipſum,Verbum ſuum & ſpiritum ſanctum hanc ſaluificam & omnium uiuificatricem
uirtutem,de qua hic agimus,ullum ſubſtantiæ diſcrimen.

Qui iam agnouerit,quicquid ſapientiæ,uirtutis, & omnino ſpiritalis fœcunditatis homi-
nibus contingit,id non niſi,hoc ipſo cæleſti afflatu, quem ſanctum ſpiritum ſcriptura, pro-
pter ſecretam,ſed inuictam,omniáq; ſuperantem uim,appellat,contingere ei non erit obſcu-
ra ratio,& aliorum,quæ illi ſcriptura tribuit,nominum. Ea enim hanc uim diuinam, nunc i-
gnem uocat,quia purgat,accendit,& uigorem ſuppeditat,nunc aquam,quia lauat, recreat,ri
gat & fœcundat,nunc digitum Dei,quia ipſa uirtus Dei eſt,nunc unctionem,quia diuinis cõ
ſecrat & adoptat officijs, nunc σφραγῖδα & obſignationem, quia eo diſcernuntur filij Dei,à
filijs Diaboli,quiq; eũ habuerint in æternum Domini ſunt,nunc arram,quia de plena iuſtitia
ac felicitate olim conſequenda certificat.

Hæc iam agnoſcenti obſcurum eſſe haud poterit, & quid ſit, hoc ſancto ſpiritu baptizari.
Baptiſmata Ebræis,ſicut & gentibus fuerunt,quædam quaſi luſtrationes,& ad rem diuinam
faciendam initiationes. Iam cum ut nati ſumus toti impuri,toti prophani ſumus,omni men
te noſtra ad malum propenſa, non iniuria dixit Chriſtus, non uiſurum hominem regnum
Dei,quod ſitum eſt in ſolida iuſtitia,certo gaudio,& æterna pace,id eſt,fœlicitate,niſi renaſce
retur, aliúsq; & cæleſtis fieret. Huius initium in animo fieri oportet, quem cum afflat nu-
D men Dei,cognitionéq; diuinitatis illuſtrat,& amore eius accendit, ad uitam Deo dignam,cę
lorúmq; municipatum,ueluti luſtratur & initiatur. Quamobrem baptizari ſpiritu, eſt ſpiritu
ſancto donari,quo Chriſti iam ſimus, Deum patrem inuocemus, & ad gratiam eius uitam
comparare noſtram ſatagamus.

Obſeruationes. In primis conſyderandum,ut cupide Iohannes Dominum Ieſum,popu

Quid baptizari ſpiritu.

lo ut unicum ſaluatorem,commendarit,imminui'q; ipſe quęſierit,ut ille magnus fieret. Simi
lem ardorem in Paulo legimus, qui ſe non ſolum obſcuratum, ſed Anathema eſſe à Chriſto
optauit,quo Chriſtum tantum plurimi agnoſcerent. Hoc animo ſi omnes præditi eſſemus,
plus ſynceri Euangelij curuſcaret,& minus multo contentionum perſtreperet. Fundamentũ
ante omnia,ſi ſapientes architecti eſſe uolumus,nobis ponendum eſt, id Chriſtus eſt, ut ani-
mus perſuaſus ſit,hunc ſe iuſtum & beatum redditurum,qui & mori pro noſtris peccatis di-
gnatus eſt. Hoc ubi fundamentum collocatum fuerit, etiamſi lignum, fœnum & ſtipula ſu-
per ædificetur,ſaluus tamen homo erit,licet per ignem. Quid igitur plus de ſuperſtructione
quãm de fundamenti collocatione pleriq; ſoliciti ſumus? Et cur quos tenere fundamentum
uidemus,etiam ſi ſuper illud uideantur ædificaſſe non conuenientia,non ut fratres amplecti
mur? Quis autem dubitet,fundamentum probe tenere eos,qui Chriſto omnia ſua comiſe-
runt,qui ab ipſo omnia expectant,uerbis eius in omnibus fidem habent,& ſi forte non in o-
mnibus illa intelligant? Quid demum lignum,fœnum & ſtipula erit,ſi non falſæ fuerint o-
piniones,quas tamen homines putent,ad fundamentum Chriſtum pertinere? Iam fit,ut nõ
pauci,eo quod lignum,fœnum & ſtipulam in fratribus eſſe credant,quæ ſunt aurum,argen
tum & gemmæ, fundamentum illos tenere,nimis temere negent,qui ſanguine tamen ſuo
Chriſto inædificatos ſeſe comprobant. His indubie ſi quod Iohanni fuit, ſtudium eſſet,ut o-
mnes nos imminueremur,regnaret uero Chriſtus ſolus,longe moderatius agerent.

Deinde obſeruandum,quod Chriſtus unus is eſt, qui peccata tollit mundi, qui huic enim
teſtimonio fidem habuerit,omnem errati ueniam,miſſis ſemel omnibus creaturis, ab uno
hoc noſtro ſummo pontifice petet, qui unica quoq; pro peccatis propitiatio eſt, eóq; & uni-
cus

A cus mediator, quod unus ſcilicet poſſit quæ nos deliquimus, compenſare. Homines ſancti, ad fidendum Chriſto, ſperandamq; ab ipſo peccatorum remiſſionem atque purgationem, hortari poſſunt, credentibuſq; peccata uere remiſſa eſſe teſtari, peccata autem ipſi remittere, purgareúe, aut etiam fidem in Chriſtum dare uel augere, non poſſunt. Hoc ſpiritus ſancti opus eſt, eo baptizat unus Chriſtus. Ita in nomine Ieſu, ſancti fidem hanc, atq; per eam peccatorum liberationem poſſunt orare, impetrabunt autem nunquam, niſi ſpiritus Chriſti uolentis quod orant præſtare, ad orandum illos inſtigarit. Adeo eſt omnis peccatorum ſatiſfactio, expiatio, purgatio, liberatio, unius huius agni Dei, Ieſu Chriſti, unici noſtri mediatoris, redemptoris & ſanctificatoris. Sancti ſiue angeli, ſiue homines, & hi ſiue cælites ſiue adhuc terrigenæ, fidem in hunc Dominum noſtrum, peccatis liberantem, ſuadere poſſunt & orare, tum habentibus eam, remiſſa eſſe peccata teſtari, & præterea nihil. Neq; enim poteſtatem aliam remittendi peccata Eccleſia habet, quã ſpiritum ſanctum, is autem credentes in Chriſtum duntaxat peccatis ſoluit liberóſq; pronunciat, quare & Eccleſia, peccata aliter remittere non poterit, quã quod credentibus in Chriſtum remiſſa eſſe agnoſcit & teſtatur.

Quomodo Chriſtus peccata tollit, quomodo ſancti:

Animaduertendũ præterea ex eo, quod Iohannes de ſe dixit: Sed ut manifeſtaretur Iſraeli, propter hoc ego ueni, baptizans in aqua, ad quid nam in Eccleſia Chriſti baptiſmus inſtitutus ſit, nimirum in hoc ſolum, ut Chriſtus notus fieret. In Chriſtum enim Iohannes baptizabat, quia hortabatur ut crederent in eum qui poſt ipſum uẽturus erat, Id eſt, Chriſtum Ieſum Acto. 19. Etenim regnum Chriſti, quod ipſum regnum Dei & cælorũ eſt, proprie ſitum eſt, in iuſtitia, qua mens ſeſe Deo dedidit, eiúſq; ſpiritu tota eò rapitur, ut illũ bonitate erga proximos exprimat. In gaudio, quo certus de Dei erga ſe bonitate animus, in ipſo ſemper lætatur. In pace, hoc eſt, ſucceſſu rerum, quo Deus omnia in ſalutem electis ſuis facit cooperari, ut cor boni omnia conſulat, & cum omnibus hilari lubentiq; & beneuolo animo agat. Hæc uirtus illa eſt in qua regnum Dei ſitum eſſe Paulus prædicat, quæ in nulla re externa, ſed intra nos, in corde ſuam ſedem habet.

Huius regni filij & ciues ueteres quoq; fuerunt, ſed uulgus ſanctorum hæc nõ tam reuelate atq; potenter ſenſit, quàm ſancti recentiores, qui poſt mortem Chriſti fuerunt. Spiritus timoris, qui qualicunq; metu Dei illos continebat, primas apud illos obtinebat, eóq; multis
B etiam externis legibus, ut Dei uoci eſſe morigeri aſueſcerent, conſtringebantur. Poſt glorificatum autem Chriſtum, non accepimus ſpiritum ſeruitutis iterum in timorem. Roma. 8. hoc eſt, nõ accepimus ſpiritũ, quo tantum timeamus Deum, quemadmodũ fiebat, cũ ſenſu pietatis etiamnũ pueri, ſub pædagogo ad honeſta agebamur, magis quã ducebamur, & ita ſeruili animo, imperata eius faciebamus, ignorãtes quo fine quæq; præciperentur, neq; liberã ad ea propenſionẽ ſentiẽtes, ſed accepimus ſpiritũ adoptionis, quo uere filij Dei conſtituimur, quo freti inuocamus Deũ, nomine patris, & impulſi eius amore, libero ſpiritus arbitrio omnia noſtra eò ordinamus, ut inde utilitatem proximi ſentiãt. In primis aũt ut ad eandem filiorũ Dei ſortẽ perueniãt, quotquot ad eã deſtinati ſunt, qui minus, ut ij nihilominus externa illa à nobis, dum opus habent, & ſpiritalia reſpuunt, beneficia percipiant, ſicut & patris bonitas Solem ſuum illis & imbrem, largitur. Sic animatos eſſe decebat, quotquot Chriſto dederunt nomen. Qui enim ſpiritu Dei aguntur, ij demum filij Dei ſunt, & non eſt Chriſti, qui ſpiritum Chriſti non habet. Rom. 8. Iam ubi ſpiritus ibi libertas 2. Cor. 3. ibi & fructus ſpiritus, quorum aliqui Gal. 5. enumerantur.

Quid inter ſanctos ueteris teſtamenti, & noui interſit:

Hunc autem ſpiritum alij, alijs habent opulentius, nulli tamen conſummatũ. Dum nanq; hæc caro, hæc inquam natura noſtra uiuit, ſpiritui aduerſatur, efficitq; ut quæ ſpiritu deteſtamur, nihilominus faciamus. Hinc fit, ut cum Paulo nemo ſanctorum ſe apprehendiſſe putet, eorum autem quæ à tergo iam ſunt, quæ puerilia fuere elementa, hoc eſt, rudimenta & inſtitutiones ſcilicet in externis rebus ſitæ, quæ remote non proxime ad pietatem momentum aliquod adferebant, obliuiſcuntur, & ad ea, quæ à fronte ſunt contendunt, ut apprehendant, in quo & apprehenſi ſunt in Chriſto Ieſu, plenam nimirum Dei dilectionem, qua penitus Deo euadant ſimiles, Philip. 3.

Spiritus filiorum hic imperfectus.

Hic uero conatus, hoc ſtudium, opus quidem eſt ſpiritus Chriſti, qui donum eſt patris, attamen uiſum Deo eſt, ut ipſi huic uerbo doctrinæ & monitionis cooperarij ſimus. Et uoluit ut ſermo Chriſti inhabitet in nobis, opulente in omni ſapientia, ut doceremus & inſtitueremus nos inuicem pſalmis, hymnis &c. Coloſſ. 3. Quo itaq; hoc commode fieret, uoluit arctiſſimam uitæ inter ſuos ſocietatem eſſe, ut alij aliorum membra, uniuerſi Eccleſiam uelut corpus unum conſtituerent. Hanc regnum cælorum in Euangelicis literis uocauit, quia uere ſpiritualem, uerẽq; cæleſtem uitam ij meditantur, qui coram Deo in hoc ſuum regnũ perue-

C nerunt. Coram hominibus nanq;, & ſati à Diabolo mala zizania, ſeſe admiſcent, qui in fine mundi demum omnes eijcientur.

Propter Eccleſiæ ſocietatem conſeruandam, inſtituta ſunt ſymbola.

Quo ergo huiuſmodi in Domino uitæ ſocietas, ac communio, oportunius inter ſanctos haberetur, duo ſymbola ac uelut ſacras teſſeras dedit, quorum altero eam auſpicaremur, altero ſubinde inſtauraremus, ac uelut renouaremus. Illud baptiſmus eſt, hoc Euchariſtia, utrūq; ex Moſcheh ritibus deſumptum, quia & ipſa elementa mundi ſunt, id eſt, externa inſtituta quædam, in quibus pietas ſita non eſt, qualibus Moſcheh doctrina fuit referta. Multus ſanè uſus baptiſmatum Iudæis fuit, non ex lege tantum, ſed etiam ex traditionibus patrum, ut Marc. 7. legimus. Quotieſcunq; immundus quis cenſebatur, Eccleſia populi Dei, niſi baptizato, nō patebat, ut 3. Moſcheh capite 13. & 15. legimus. Sed & totum populum, antequam Dei legem reciperet, lauare oportuit ueſtes 2. Moſch. 19. Aharoniſq; & filiorum corpora tingi oportebat, cū cōſecrarentur 2. Moſcheh 29. & 40. Et in ſanctuariū quod uelum intra erat, non licebat ſacerdotibus niſi baptizatis ingredi 3. Moſcheh 16.

Ex quibus locis uidemus baptiſmatum uſum, ex lege fuiſſe, ut illis uelut luſtrati Iſraelitæ in Eccleſiam Dei admitterentur, & ſacerdotes ad faciendam rem diuinam idonei haberentur. Sic ergo cum regnum Dei non pateat, niſi renatis, & luſtratis, nō aqua illa uiſibili, quæ mentem nō contingit, ſed aqua & igni cæleſti, hoc eſt, ſpiritu ſancto (prophani enim & impij naſcimur omnes, quia filij iræ) & Chriſtianiſmi ſuſceptio, ſit nouæ & cęleſtis uitæ profeſſio, uoluit Dominus, ut qui in ſuam Eccleſiam externe reciperentur, antea baptizarentur, eoq; ſignificaretur, quicunq; ab ipſo alieni ſunt, eos impuros & prophanos eſſe, neq; regni eius municipatum poſſe conſequi, niſi per ſpiritum ſanctum, quem nunc aquam, nunc ignem ſcriptura uocat, luſtrentur & mundentur, hoc eſt, ea mente donentur, ut toti iam uelint in hoc incumbere, ut uetus homo, natura iſta ad malum tantum prona, intereat, nouus autem, id eſt, illa ipſa mens Dei ſtudioſa, quam ſpiritus Dei in ſuis format, cottidie incrementum accipiat, & pietate augeatur, donec totus homo innouatus, imagini Chriſti per omnia reſpondeat.

Quæ baptiſmatis ſignificatio.

Hinc baptizatos Paulus ait, in mortem Chriſti baptizatos, & cum eo ſepultos, item ipſum D induiſſe. Baptiſmo enim in Chriſti Eccleſiam recipimur, hoc eſt, in eorum gregem, pro quibus Chriſtus eſt mortuus, ut & ipſi nobis moriamur, uiuamus autem ei, qui pro omnibus mortuus eſt & reſurrexit, moriātur peccato, uiuant Deo, in nouitate uitæ ambulātes. Quod totum, opus ſpiritus Chriſti eſt, cui conſecrantur qui baptizantur, qui etiam quos apprehenderit, non deſerit, donec conformes reddat imagini Chriſti, uti is nequaquam ſolus, ſed inter multos fratres primogenitus ſit. Proinde cum Chriſti eſſe, & ideo hoc ſpiritu eius innouandos ſperemus, qui per baptiſmum in Eccleſiam recipiuntur, recte dixit Paulus, in mortem Chriſti eos baptizari, & cum illo per baptiſmum ſepeliri, illúmq; deniq; induere. Qui enim electi ſunt, hæc omnino olim conſequentur, de reprobis hœdis, qui dum hic peregrinamur, ouibus ſemper admiſti ſunt, non fuit ratio, ut Apoſtolus mentionem faceret, cum ſcriberet ijs, quos ut eſſe filios Dei credebat, ita ut digne ſua uocatione ambularent, uoluit monere. Quemadmodum igitur qui Chriſto à patre donati ſunt, ante iacta mundi fundamenta in hoc, ut Chriſto olim ſimiles euadant, electi & à reliquo mundo ſegregati ſunt, ita præ ſe ferre, hoc ipſum eos agentes etiamnū in hoc ſæculo addecet, eáq; cauſſa, arctiſſimę uitæ inter ſe communionem, tanquam membra unius corporis habere, & quodlibet membrum iuxta ſibi admenſuratum actum, hoc eſt, ſpiritus facultatem, incrementum corporis facere, ipſúmq; ædificare, id eſt, conferre in medium quo meliores fratres reddi queant oportet. Hinc itaq; eſt, quod caput huius corporis, Chriſtus, dat alios Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios doctores & paſtores, alij ſue ſpiritus dotibus inſtructos. Nam quicquid huius donat, ad communem Eccleſiæ ſuæ utilitatem donat, ut per aſſiduam doctrinā, & admonitionem, ſancti inſtaurentur, & illa, quæ corpus ſuum eſt, incremētum ſumat, donec perueniamus omnes in unitatem fidei & agnitionis ipſius filij Dei, & demum uirum adultæ ætatis Chriſti referamus, adoleſcentes in eū ipſum per omnia, qui eſt caput Epheſ. 4.

Vnde baptiſ. Chriſti.

Baptiſmo aquæ in externam Dei Eccleſiam, Baptiſmo ſpiritus in internam recipimur.

Hanc itaq; uitæ æternæ ſocietatem, municipatúmq; cæleſtem, ritu aliquo ſolēni auſpicari, & uelut in regnum Dei inaugurari nos Domino placuit. Deſumpſit ergo ex innumeris ſymbolis & ritibus ueteris populi, Baptiſma, ritum qui & minimi negocij, & maxime uulgaris eſſet, haberet autem ἀντίτυπον & admonitoriā ſimilitudinem eius, quo uere & coram Deo ſocietas illa, & municipatus conſiſtit, id eſt, ſpiritus ſancti. Hic enim unctio eſt, & uera in regnum cælorum inauguratio, teſſara, & σφραγὶς atq; obſignatio, qua filijs Dei adnumeramur, quæ à mundo ſubducit, luſtrat, purgat & nouos ac cælo dignos efficit. Vnde Paulus: In uno ſpiritu, in unum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi ſiue Græci, ſiue ſerui ſiue liberi, & omnes

A omnes unum ſpiritum hauſimus, quod more ſuo de ijs, qui uere Chriſtiani, non hypocritæ erant, ſcripſit. Ex his iam abunde liquere poteſt, quid nam baptiſmus aquæ ſit. Solẽnis nimirum in regnum cælorum, id eſt, Eccleſiam hic etiamnum peregrinantem, inauguratio, qua ſignificatur, ut quis uere ciuis ſit cælorum, opus eſſe, ut ſpiritu ſancto per Chriſtum luſtretur & initietur, quo ſibi totus moriatur, uiuat autem Deo.

Per Iohannem hunc ritum Dominus introduci primum uoluit, quia primus ciues huic regno Chriſti, Euangelio conſcripſit: Chriſtus ipſe non baptizabat aqua, quod ſpiritus baptiſmus ei proprius ſit, & inauguratio per baptiſmum aquæ, ad eam ſocietatem proprie faciat, quã ſancti inter ſe in hac uita habent externam, unde decebat, ut ipſi ſe mutuo in eam reciperent. Cœpit itaq; hic ritus baptiſmo in Eccleſiam Chriſti, homines recipiendi, per Iohannem, deductus eſt per Apoſtolos, & Apoſtolicos uiros uſq; ad nos. Neq; adultos ſolum, qui fidem Chriſti palam confiterentur, ſed & horũ infantes ac pueros etiam Apoſtoli baptiſmo in Chriſti Eccleſiam receperunt. Nam Origenes teſtatur, hanc traditionem ab Apoſtolis Eccleſiæ commendatam. Et iure quidem. Non enim poteſt homo, uel hæc uel alia, prudentius Deo diſponere, is autem mox natos infantes ſibi conſecrari, & in externã Eccleſiam cooptari ſuam, ueteri populo ſanctiſſime præcepit, eóq; declarauit, quanta cura & ſolicitudine uelit nos dare operam, ut in Eccleſiam ſuam, ubi pietas docetur, & ipſius bonitas prædicatur, pluſrimi ueniant. Vnde non ſolum ex ſemine Iiſraelitico natos, ſed quorumcunq; poteſtatẽ haberent, etiam alienigenarum, ſiue nati eis domi eſſent, ſiue nuper argento comparati, mandauerat circumcidi 1. Moſcheh. 17 Quod igitur tantopere Deus olim exegit, nõ modo nũc ipſi non diſplicebit, ſed erit longe gratiſſimum, quia utiliſſimum. Qui enim nõ utiliſſimum eſſet, à cunabulis, in populo Dei uerſari, Deóq; dicatum eſſe?

> *Bapt. per Iohannem cœpit.*

> *Infantes & Apoſtoli baptizarunt.*

Certe Chriſto id adeò probabatur, ut arcentibus à ſe pueros diſcipulis ſerio indignaretur. Exiſtimabant enim illi cũ infantes qui apportabantur, percipere uitæ doctrinam nõ poſſent, ſine cauſſa Domino eos offerri. Sed quid ſapientia Dei Chriſtus? Sinite paruulos uenire ad me, & nolite eos prohibere, talium enim eſt regnum cælorũ, à quo pueri tam non debent arceri, ut nemo poſſit in illud recipi, qui nõ euaſerit puero ſimilis, nihil ſibi uel ſapientiæ, uel iuſtitiæ arrogans. Etenim ut declararet ſe non de ſimilibus tantum pueris, ſed de ipſis pueris
B quoq; locutum, oblatos puellos accepit in ulnas, amplexatus fuit, atq; impoſitis manibus benedixit. Vide, indignatus fuit, quod diſcipuli, pueros repuliſſent, tanquam doctrinæ eius non capaces, iuſſit eos ſibi adduci, & prohiberi uetuit. Rationem uero cur hoc uellet, ſubiecit: Talium eſt regnum cælorũ. Si iam hæc ratio quadrat, neceſſe eſt, ut fateamur, regnum cælorũ ipſis pueris aſſignatum. Si nanq; regi alicui offerrentur eruditi, & ſatellites repellerent eos, rex autem indignatus diceret: Sinite eruditos uenire ad me, talium eſt enim regnum meum, & qui non fuerit ut eruditus, non erit particeps regni mei. Quis auderet hic dicere, rex non uoluit eruditis ſuum regnum aſſignare, ſed tantum eruditis ſimilibus?

> *Sinite paruulos uenire ad me.*

Sicut pater ergo, ita & Chriſtus in regnum ſuum pueros recipi uoluit. Saluator enim omnium eſt, etiam puerorum, imò pueri eo ad ipſius regnum magis idonei ſunt, quod tantũ ab ipſo fingi, non etiam ipſi per ſe eſſe aut ſapere aliquid poſſunt. Niſi igitur iram & indignationem Domini in nos prouocare nolumus, pueros ipſi & adducere, & adductos in regnũ ipſius recipere debemus. Sunt quidem ſæpe inter pueros reprobi, id autem dum nobis non conſtat, nihilominus populo Dei accenſere illos debemus, ſatis tempeſtiue rurſum eiecturi eos, cum malis fructibus ſuis, qui ſint, & nobis palam fecerint. Regnum enim cælorum, ſimile eſt agro in quo & zizania cum tritico naſcuntur: & ſagenæ iactæ in mare, ac malos cũ bonis, piſces concludenti: nuptijs denię, in quibus & carentes ornatu nuptijs digno, recumbunt, poſtremo ſunt in regno cælorum, qui legem Dei ſoluunt & ſoluere docent, ſed minimi in eo habentur. Quid? Si etiam ſolos adultos, baptizemus, multos nihilominus hœdos in ouile Chriſti admitteremus. Non minus olim atq; nunc Deus è medio Eccleſiæ ſuæ malos eijci uoluit, præſertim cũ id pluribus quàm tempore Euangelij præceperit, nihilominus uoluit Dominus Iudæos fretos eo, quod cum ipſis & ſemine eorum fœdus pepigiſſet, ſingulos infantes, non tantum ex ipſis natos, ſed & quomodolibet in poteſtate ipſorum conſtitutos, ſibi initiari ſymbolo, quod nihilo minoris fuit, quã ſit baptiſmus, æque enim ut hic mortificationem carnis uitæq; nouitatem ſignificabat.

> *Baptizatio paruulorum reijci ex eo non poteſt, quod contingat baptizari hœdos.*

Ex eo autem triplex fructus perueniebat. Primus perueniebat ad omnes, admonebantur enim eo Deum etiam puerorũ ſaluatorem eſſe. Quot enim infra eam ætatem moriuntur, qua agnoſcere & confiteri, Dei gratiã queant, quos tamen Deus, ob ſanguinem filij ſui, multo ad ſaluandũ, quàm fuerit noxa Adæ ad perdendum, potentiorem, indubie ſaluat? Hanc

C igitur ſuam bonitatē cōmendari populo eò uoluit, quod in fœdus ſuum iuberet recipi, etiā
recens natos. Alter fructus ad parentes redibat, ac quoſlibet puerorū propinquos, inuitaban-
tur enim illi ea obſeruatione, ut tanto diligentius ad pietatem educarent, quos Deo conſe-
craſſent, meritóq; iam nō ut ſuos, ſed Dei filios agnoſcerent. Quos etiam conſyderata hæc
Dei erga pueros quos ſuo fœdere dignabatur, miſericordia, faciles, alacres, & ſtudioſos red-
debat, quibuſlibet officijs, ſanctos iam pueros demereri. Tertius fructus ad pueros peruenie-
bat, quibus multam ad Dei cognitionē, pietatémq;, occaſionem præbebat, ei populo accen-
ſis eſſe, & inter eos à puero uerſari, inter quos uerbi Dei prædicatio cultúſq; uigebat. Cū lacte
enim reuerentiam Dei imbibebant, quo factum quoq; fuit, ut quanq; non raro principes &
populi maior pars ad idololatriā deficerent, qualiſcunq; tamen metus Dei uerbiq; eius obſer-
uatio, in populo maneret reliqua. Vnde non paulò facilius Prophetæ, ad reſipiſcentiam po-
pulum reuocabant, quā ſi metus ille qualiſcunq; & reuerentia uerbi in populo exoleuiſſet,
exoleuiſſet autem, ſi non ab infantia fœdus Dei illis fuiſſet inculcatum.

Et nobis quoq; inſigniter utile fuit, quod in qualemcunq; Eccleſiam, à cunis omnis popu-
lus noſter cooptatus fuit, ſic uel aliqua de Chriſto opinio, & ſacrorū librorum hæſit exiſtima-
tio, quibus factū eſt, ut redeunti nuper Euangelij puritati, ampla ſatis feneſtra patuerit. Quæ
patere haud potuiſſet, ſi nulla ſacræ ſcripturæ ratio à populo fuiſſet habita, id quod indubie
eſſet factum, ſi Chriſtiani nomen ſibi uulgo uēdicare nō fuiſſent auſi. Senſim cū nomine, ita
ut per Syriam, Aſiam, Græciam, & alias regiones, quibus principes dominantur, lue Maho-
metana infecti, factum uidemus, & doctrinæ Chriſti æſtimatio euanuiſſet, & fuiſſet pridem
Euangeliorū & eorum quæ Apoſtoli ſcripta reliquerunt, ea apud noſtros authoritas, quæ &
apud Turcos. Porrò ritum hunc, iam inde ab eo quod populū Deus in terris habere cœpit,
ex Dei præcepto obſeruatum, & à Chriſto tam grauiter confirmatū, tam utilem totq; nomi-
D nibus, ſicut omnia quæ Deus inſtituit certū fructum afferunt, cōuellere conati ſunt homines
quidam pernitioſe errantes, id quod pleráq; non tam abſurda, quā peſtilentia eorū dogma-
ta abunde probarunt. Multo enim quæ pauciores inter eos confinxerunt, & dogmatizant:
Spiritum Dei, & legem illam, quā Deus ſuis promiſit in corda ſe inſcripturū, eſſe lumen na-
turæ in uniuerſum omnibus mortalibus cōmune: peccatū, falſam duntaxat & in omnibus
ſpiritibus olim euaniturā opinionē: ſcripturā impijs duntaxat, pijs uiſiones, quibus docean-
tur, deſtinatas, nullos eſſe dæmones, & Chriſtū fuiſſe illū, qui primis parentibus impoſuit ſer-
pentem, Chriſtū in carne ſua habuiſſe peccatū, diē extremū poſt ſex, alij, poſt duos annos fu-
turum, & id genus alia, uel ea, quæ æditis libris cōmuni omniū ſententia profeſſi ſunt, facile
indicant, quo agantur ſpiritu. Chriſtianū non poſſe gerere magiſtratū, neq; imperanti arma,
quamlibet, licita parere, aut iuſiurandū facere, nō poſſe uerbū Dei doceri in tēplis idolis con-
ſpurcatis, eos qui rebaptiſmū illorum cum enumeratis dogmatis nō recipiūt, eſſe uitandos.
Cum interim quālibet ſceleratis, modo eorum dogmata non impugnent, amicis utantur.
Munzeri cruentam ſeditionem, item quod quidam in Oppido S. Galli, fratri ſuo caput am-
putauit, cū dixiſſet, ita patrem, ſic enim de Deo loquuntur, uoluiſſe, pauci inter eos damnēt.
Nuper Bernæ audiui qui adſererent, ſe abſq; peccato eſſe. Quam inſaniam ſibi perſuaſerunt
alij, & teſtari uolentes ſe in ſtatum innocentiæ reſtitutos, nudi in domibus conſederunt uiri
& mulieres, nudi de domo in domum tranſierunt. Quidam etiam eò prolapſi ſunt, ut ſoro-
rum carnes peterent, concubentéſq; cum eis, adſererent nihil eſſe peccati, carnis tantum eſſe
opus, non ſpiritus. Horum facinorum oculati uiuunt teſtes apud S. Gallum, & in uicis regio-
nis Heluetiorum, quam Cellam Abbatis uocant. Huiuſmodi ſunt qui pædobaptiſmum
execrabilem docuerunt, & ſic rebaptiſmum multis perſuaſerūt, quos eo ſibi, ad multa impia
reddiderunt obnoxios. Præcipuæ autem rationes quibus pædobaptiſmum reijcere conan-
tur ſunt, Chriſtum miſiſſe Apoſtolos ſuos docere & inde baptizare, ſic & obſeruaſſe eos. De-
inde baptiſmum eſſe, ſymbolum mortificationis, cuius ſint pueri expertes. Poſtremo non
poſſe excōmunicationē in Eccleſiam reduci, niſi ſi baptizentur, qui ſcientes iugo Chriſti col-
lum ſubmittant. Ad hæc ſæpe illis reſponſum eſt Matth. ult. quem locum unice urgent, nihil
de tempore baptiſmi præceptum eſſe, aut ne pueri baptizarentur uetitum, ſed datum Apo-
ſtolis mandatum, ut & gentibus iam Euangelion prædicarent, eáſq; baptiſmo in Eccleſiam
Chriſti reciperent, quod in prima legatione eos Chriſtus prohibuerat. Tum & circunciſio-
nem fuiſſe ſymbolum mortificationis, carnis, ex Dei tamen inſtituto datam pueris, illam
nondum potētibus meditari, ſic dandum & baptiſmum eſſe. Hanc enim mortificationem
opus eſſe, non adulti hominis, ſed ſpiritus Dei, quibus pater deſtinauit, donat, nulla aduocat
oris confeſſio. Hinc igitur & infantium ſaluatori, infantes nos per baptiſmum offerre, quos
ille

Vtilitas pædobaptiſmi.

Quales hoſtes pædobaptiſmi.

Quæ argumenta Catabaptiſtarum.

A illealiter nequit reddere ſaluos, quam ſi baptizet ſpiritu, & renouet, id quod aquę baptiſmus ſignificat. Deniq; excommunicationem ſpiritu feruenti ſtudij Dei, & dilectionis fratrum reſtitui poſſe, non autem baptiſmo adultorum, neq; enim eſſe hominis proponentis, aut promittentis, ſed Dei miſerentis. Sed hominibus iſtis, tantum ſua placent.

Ad noſtra reſpondent nihil ad nos attinere, ritum circunciſionis, nos perfectiorem & aliam legem à Chriſto accepiſſe. Verum eo declarāt, ſe neſcire Chriſti legem eſſe, ſpiritum ſanctum immiſſum cordibus, quo ſancti ad quæq; iuſta & honeſta ultronei ducuntur, & baptiſmi uſum, ut elementum mundi eſt, non aliunde rectius peti, quàm à Moſcheh huiuſmodi externorum proprio Doctore, ac uelut elementario quodam præceptore.

Sunt autem qui erroribus quos memoraui Catabaptiſtarum non conſentiunt, & ſummam fidei recte tenent, attamen pædobaptiſmum auerſantur. Ii dicūt quod Deus, eo quod infantes ad Ebræos quomodolibet pertinētes, recipi per circunciſionem in ſuum fœdus uoluerit, ſignificarit & portenderit, omnes electos & ſpirituales pueros in fœdus ſuum admittendos, circunciſos ſpiritu, qui unica ſit diuini fœderis teſſera. Nos non debere in noſtram Eccleſiam recipere, niſi qui fructibus hoc ſe ſpiritu præditos declaratint, ne hœdos admiſceamus ouibus, & regnum Chriſti, quod regnum reuelationis, cognitionis & confeſſionis Dei eſt, dehoneſtemus, cooptando illi, qui nihil dum ſpiritus præ ſe ferant. Addunt ſententiæ ſuæ hanc confirmationem, quæcunq; Iiſraeli ueteri acciderunt, accidiſſe in figura, ſic ſabbathum illorum, ſpiritualis ſabbathi umbram fuiſſe: regnum Dauid, regni Chriſti: ſacerdotiū Aharonis, ſacerdotij Chriſti, ita & circunciſionem carnis, circunciſionis ſpiritus. Vt igitur ſabbathū externum, carnale regnum & ſacerdotiū abolita ſunt, & carnalibus ſpiritualia ſucceſſerunt, ita & circunciſionem abolitam eſſe, eiq; ſucceſſiſſe ſpiritualē, ac deniq; in locum circunciſorū infantium, infantes ueniſſe ætatis Chriſti. Hinc uero fortiſſime probaſſe ſe putant nobis ritū illum, infantes in noſtra poteſtate conſtitutos, exemplo ueteris Iiſraelis promiſcue in Eccleſiā recipiendi, haudquaquam imitabilem eſſe.

Hos ego, & quibuſcunq; huius commenti ſui, iſti fidem fecerūt, moneo & hortor, ut carnis mentem, à mota ſpiritus probe diſcernant, attendántq;, ne ſupra quàm par ſit ſibi fidant. Suum cuiq; natura pulchrum eſt, ubi quis aduerſatùr, redditur pulchrius. Nouitatis gratia B etiam ualde inſidioſa eſt. Excutiam ſimpliciter, quibus nituntur, Dominus det ſuis uidere, quæ ſua, quæq; ſint carnis. Quod ἀξίωμα, fundamenti loco ponunt, Iiſraeli in figura omnia contigiſſe, & uideri uolunt ex Paulo 1. Cor. 10. mutuatum, uelim rectis intueātur oculis. Memorat illic Paulus Ebræos olim uſu beneficiorum Dei externo, omnes æquatos, poſtea nihilominus punitos qui illis extiterant ingrati. Hæc tum inquit, nobis typi facta ſunt, ne eſſemus concupiſcentes malorum &c. Narratisq; aliquot in populum tranſgreſſorem diuinis animaduerſionibus, iterum ſubijcit: Hæc omnia acciderunt illis typi, hoc eſt, ſic ut ſint nobis typi & exempla, in quos fines ſæculorum peruenerunt, unde ſcripta affirmat propter noſtram correctionē. Hunc iam perpēde locū, qui nondum ſatur es ſapientiæ, & diſcere aliquid ſuſtines, uidebisq; plane pro nobis eum facere, & nequaquam pro aduerſarijs illis noſtris ſanioribus. Illi iſtud: omnia in figura contigerunt, eò rapiunt, quaſi moneat illo Paulus, quæcunq; illis externa acciderunt, ſpiritualium fuiſſe antitypa, & exemplaria quædam, ſicut ſacerdotium illorum corporale, figura fuit noſtri ſpiritualis, regnum illorum terrenū, noſtri cæleſtis, hæc enim ipſi exēpla adducunt. At ſi uolumus ad hunc modum & ea, quæ citato loco Paulus memorat, exponere, argumentationem Pauli reddemus ineptam & per ſe quoq; abſurdum erit. Neq; enim Apoſtolus eo loci Corinthios conatur à ſpirituali idololatria, ſed à nimio æthnicorū, & externæ idololatriæ cōmertio reuocare. Commodū igitur obijcit intuendū Iiſraelē carnalē, qui licet in mari rubro per columnā nubis in Moſchen fuiſſet baptizatus, panem ederet de cælo deplutū, aquam biberet de petra miraculo excuſſam, attamen ubi ingrati, cibos Aegyptiorum concupiſcerent, ubi erecto uitulo idololatriam admitterent, ubi cū Midianitarum mulieribus fornicarentur, ubi Dominū tentarent, ubi murmurarent, ſenſerunt ultionem Dei, & proſtrati fuere in deſerto. Et monet hæc nobis exempla in illis ædita, quo terruit Corinthios, ne peccatis illorum uellent affines eſſe, ne et ultioni, quam illi experti ſunt, affines redderentur. Non facit aūt ex idololatria illorū, fornicatione, tentatione & murmure, ſpiritualia, ſicut neq; ex ultionibus. Simpliciter monet, quæ acciderunt illis peccātibus, quæ deterrere nos debeant, ut quorum ultionis exempla expaueſcimus, & tranſgreſſionum exempla abominemur. Delegit nanq; ſibi hunc populū Deus, in quo omnibus gentibus & ſæculis, gratiæ & iræ ſuæ, mirabiliūq; iuditiorū ſuorū formā delinaret, & exempla ederet, e quibus electi, ipſius ſuper ſe mirificam bonitatē cognoſcere, & ad omnem pietatē formari, commodiſſime poſſent.

Omnia in figura illis contigerunt, explicatur.

Nos igitur Paulum hic ſequentes, cum ſciamus in illo populo typos ædidiſſe Deum, qui-
C bus quid ſibi placeret, quid ſecus, declararit, oculos in typos illos coniĳcimus, uidemusq; ipſi
placuiſſe, ut à puero, quotquot in populi ſui poteſtate erant, in Eccleſiam ſuam, ſcholam uer-
bi ſui reciperentur, diſplicuiſſe aũt ſumme, ſi id fuiſſet prætermiſſum. Atq; ideo & nos cum Dei
populus ſimus, quoſcunq; in noſtra poteſtate habemus, ut offeramus ei per noſtrum initiale
ſignum, prætermittere tam nolumus, quàm ipſius inſtitutum contemnere, & ei diſplicere, mini-
tatámq; ultionem expectare. Si quis hic obĳciat, uidetis etiam placuiſſe illi, ut multas feri-
as, ſacrificia, & id genus alia, populus ſuus obſeruaret, num iam & uos illa obſeruabitis? Re-
ſpondeo, libertas nobis ſpiritus, omnia ad Eccleſiæ utilitatem admoderantis facta eſt, ideo
quid in unaquaq; cerimonia ædificationis & nobis eſſe queat, id amplectimur, tanquam re-
rum illarum nucleum, reliqua quæ ſuo tantũ tempore, ob maiorem populi ruditatem utilia
Quatenus exempla ueterum imitabilia.
fuere, miſſa facimus, tanquã teſtam. Sic utile ueteribus fuit, ut feſta, ſacrificia, ſingulas cerimo-
nias legis ad unguem, ut præſcriptæ fuere, obſeruarẽt, quo ſi nihil aliud, ſaltem diſcerent iuxta
uocem Domini in omnibus uiuere, & humana minime ſectari. Id uero nobis nõ eſſet utile,
obſcuraret enim gratiam Chriſti, qua nobis cõtigit amplior & uirilior ſpiritus, quàm ut pæ-
dagogia huiuſmodi elementorũ mundi indigeamus. At ut ſubinde cõueniamus tamen, &
Verbi Dei tractatione in pietatis ſtudio confirmemur, tum cõmunicatione panis atq; calicis,
ſacrificĳ Chriſti, quod cum abſoluerit omnia, cunctam ſacrificãdi occaſionem ademit, me-
moriam celebremus, atq; religionis fœdus cũ fratribus uelut renouemus, momentũ ad pro-
fectum pietatis haud modicum habet. Nõ id ex ſe quidem, illa enim opus ſolius ſpiritus ſan-
cti eſt, ſed quia Deus hunc obſeruari ordinem, & ad opus ſuum & nos, ſed ſuo actos ſpiritu,
adhibere cooperarios hactenus decreuit.

Quatenus itaq; inter nos & ueteres ſimilitudo, & paritas quædã eſt, q̃ ut illi, & nos in fi-
D de uiuimus, & admonitione externi uerbi in cognitione Dei creſcimus, hactenus typum &
exemplum cõueniendi ad Verbi Dei doctrinam in illis exhibitum, nobis imitabile ducimus.
Sic in circunciſione, quod octauo die, & maribus tantũ adhibebatur, miſſum facimus, illud
quia indignum eſſet libero noſtro ſpiritu alligari certo tẽpori, hoc quia conuenit ſigno initia-
tiuo teſtari in Chriſto neq; marem neq; fœminam, ſed tantum nouam creaturam æſtimari,
quia autem experti ſumus, ut utile ad pietatem, ita & Deo gratum ab incunabilis, ipſi noſtros
liberos offerre, hoc tanquam nucleum in obſeruatione circunciſionis nobis deſumimus, re-
liqua cũ ſeruiliora ſint, quam deceant regnum Chriſti, maxime liberum, tanquam teſtam
abĳcimus. Verum in hoc delectu, nõ noſtram rationem, ſed Verbum Chriſti ſequimur, qui
ideo iuſſit infantes, τὰ βρέφη enim habet Lucas, ſibi adferri, quod talium ſit regnum cælorũ,
id eſt, Eccleſia eius. In quam magnifice admodum amplexando, manus imponendo & be-
nedicendo, oblatos ſibi pueros ipſe recepit, eo ædens exemplum, ut nemo qui nolit eum ſibi
indignari, repellere ab eius Eccleſia pueros debeat.

His conuicti Catabaptiſtæ quidam concedunt nobis, ut in Eccleſiam pueros recipiamus,
ſed non per baptiſmum, eo quod Chriſtus oblatos pueros, neq; baptizarit ipſe, neq; iuſſerit
baptizari ab alĳs. Sed iſta obiectione oſtendunt, neq; tenere ſe, quàm late pateat libertas Chri-
ſti, neq; quis ſit baptiſmi uſus. Cum Paulus dicat in unum corpus nos baptizari, certe quibus
conceditur de corpore Chriſti eſſe, ut iſti infantibus concedunt, illis negare baptiſmum non
poſſunt. Quos utiq; Chriſtus benedicit, & amplexu inter ſuos, agnoſcit, ĳs donabit quoq; &
peccatis mori, uiuere iuſtitiæ, huiuſmodi ſepulti cum Chriſto iam ſunt, ideo cum ſignatum
baptiſmi habeant, ſignum quis ſanæ mentis illis negabit?

Saniores ergo illi hunc locum Euangelicum, extorquere nobis cõtendunt, negãtes in Ec-
cleſiam pueros recipiendos, eóq; dicunt, quicquid Chriſtus cũ oblatis pueris geſſit, nõ in hoc
geſſiſſe, quod uel eos, uel alios carne pueros tanti fecerit, aut quicquam eis per ea tribuere uo-
luerit, ſed in illis tanquam typo uoluerit declarare quàm charos habeat ſpiritales, id eſt, ma-
Falſa locibus: Sinite paruulos &c. interpretatio confutatur.
litia pueros. Verum iſti non perpendunt, quam indignum ſit Chriſto hoc commentum.
Qui pueros benedicendos Chriſto offerebant, admitti in gregem eius illos petebant, & ſcili-
cet feſelliſſet hos ſumma ueritas, ſimulans in hos affectum, quem haberet tantum ad pueros
ſpiritu? Ergo non potuit indicare, quam charos habeat pueris ſimplicitate ſimiles, niſi falſo
præ ſe ferendo charitatem erga pueros oblatos? Iuſta certe fuiſſet cauſſa ſuccenſendi diſcipu-
lis, qui pueros repulerant, tanquam indignos regno eius, quod regnum eſt reuelationis &
cognitionis, ſi uere pueri ad regnum eius non pertinerent. Vtiq; pueros innocẽtia illi à Chri-
ſto nolebant repellere, cum ætate infantes repellebant.

Pro

Pro commenti huius ſui confirmatione afferunt, quod Chriſtus ſubiecit: Amen dico uo-
bis, quicunq; non acceperit regnum Dei tanquam puer, haudquaquam ingredietur in illud.
A Quo tamen Chriſtus, quàm charos haberet infantes declarauit. Q. u. d. Vos arcendos puta-
tis à me infantes? Tam non ſunt à meo regno arcendi pueri, ut nemo, uere in regnum Dei,
hoc eſt, gregem meum recipi poſſit, qui in illud non ut puer fuerit ingreſſus, nihil ſibi ipſi ar-
rogans, atq; à mea dignatione penitus pendens, ut iſti ſunt infantes. Hinc diſce Chriſtiane le-
ctor, quàm nocens ſit res, ſuo niti ſpiritu, uertant ſe iſti in omnia, quod poſſunt tamen ex hoc
dicto plus colligere, quàm accipere aliquos regnum Dei, non ſicut pueros, id eſt, dare quoſdã
nomen Chriſto, ſine plena ſui abnegatione, & hos non ingredi in regnũ Dei, id eſt, non eſſe
uere atq; coram Deo Chriſtianos, quoſdam aũt ſicut pueros, penitus ſeſe abnegantes, & eos
uere in illud & coram Deo ingredi? Dixit talium eſt regnũ cælorũ, ut oſtenderet oblatos pue-
ros à ſe nõ arcendos, utq; id magis teſtaretur, etiam amplexatus eos fuit atq; benedixit, & ſci-
licet quia uere filij Dei non ſunt, niſi qui ſe ſimplicitate & abnegatione ſui, pueris fecerint ad-
ſimiles, aliò illud (talium) referemus? Vide quid ualeat inuenti ſui amor.

Ex his, qui ea ſynceriter, & puris animi oculis conſyderare uolet, facile uidebit, nos uerbo
& placito Dei niti, dum ad exemplum circunciſionis, baptiſmum noſtrum adminiſtrandũ
cenſemus, & ita noſtros infantes per illum DEO conſecramus, ut priſci ſuos per circunci-
ſionem. Tum & hoc liquebit, nos dictum illud Pauli: Omnia contingebant illis typi, nõ ad-
uerſarios, hac quidem in diſputatione, rite accipere & ſequi, eóq; nullius roboris eſſe, quod
tantopere axioma iactant, Præcepta ueteribus, nobis figuræ ſunt, quas ueritatis corpore præ-
ſente faceſſere oportet, præſertim in hac, qua ipſi eo utuntur generalitate. Omnino enim ex
eo ſequeretur, etiam externum uſum docendi, atq; magiſtratum, ſublatum eſſe. Multa enim
de his per Moſcheh præcepta legimus, quæ utiq; ſpirituales & internæ doctrinæ, tum regni
Chriſti in cordibus, typi ſunt & figuræ. Non igitur quicquid externũ in Moſche præceptũ eſt,
ac ideo rerum ſpiritualiũ in regno Chriſti figura & adumbratio, in regno Chriſti, quatenus
id quod hic fide uiuit, & à Domino adhuc peregrinatur abolitũ eſt. Nam etiam nos in carne
adhuc uiuimus, quamlibet ſpiritu, ſi modo nomen noſtrum impleuerimus, adultiores, quã
fuerint ueteres, eóq; & nobis aliquis cerimoniarum uſus eſt. Id ſane Paulus ad Corinthios, &
B alibi docet apertius, quã ut quicquam, qui modo illum cura aliqua legerit, inficiari poſſit, tri-
plicem eſſe populi DEI ætatem, pueritiam, ætatem adultiorem, plenéq; uirilem. Pueritia
formata eſt, ut par erat, multis cerimonijs, externo Verbo adiectis. Plene uirilis ætas iſta o-
mnia miſſa faciet, tum enim cum aduenerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte
eſt. At media ætas, quæ Euangelij Verbo regitur, ut ſpiritualior eſt, quã pueritia, ita non eſt to-
ta ſpiritualis, ut erit ætas plene uirilis, uita cæleſtis, igitur Verbo externo utitur, & huius cauſſa
externa quoq; ſocietate, & propter hanc ſignis potiſſimũ duobus, altero quo eam ſocietatẽ
auſpicamur, altero quo renouamus & confirmamus.

Triplex ætas populi Dei.

Quia itaq; quantum ad uſum attinet externi Verbi, externæ ſocietatis, & uel duarum ce-
rimoniarũ, quæ & ex ritibus legis deſumptæ ſunt, ueteribus pares ſumus, haud iniuria ſpe-
ctamus, quid in his illos obſeruare Dominus uoluerit. Quantulum enim intereſt, inter cœ-
nas ſacrificatorias, & noſtram? Admonebantur illi beneficij exhibendi, nos exhibiti, gratias
illi agebant Deo, & ad officia pietatis conſtringebant ſeſe, idem facimus & nos. De ſimilitu-
dine baptiſmatis noſtri, cum baptiſmatibus ueterum dixi ſupra. Haud ergo indigna res erit,
ſi conſyderemus quid placuerit Deo, & quam utilitatem ſuis attulerit ea cerimonia, cui nos
ſimilem habemus. Mirum autem quod fatentur iſti circunciſionem & baptiſmum ſimiles
ſignificatione, & negant ſimiles uſu. Quis enim alius eſt cerimoniarum uſus quàm qui eſt ex
ſignificatione? Si ſignificant idem circuncilio & baptiſmus, ut ſignificant, nempe mortifica-
tionem carnis, & uiuificationem ſpiritus, & Dominus non minus uanitatem deteſtatus eſt
apud ueteres, atq; apud nos, & tamen circunciſionem ſignum eorum, qui mori ſibi, & uiue-
re debent iuſtitiæ, pueris dari uoluit, cur non & nos noſtrum illis daremus baptiſmum?

Recte conſuli Moſcheh ubi agitur de cerimonijs.

Non licet inquiunt reſpicere ad Moſcheh in his, prætерito Iohanne, baptiſmi inſtitutore.
Atq; hoc dicunt non nulla cum indignatione. Fratres ſuſtinete & nos loqui, & non pro no-
bis, ſed inſtituto Dei reſpondere. Miniſterio Iohannis accepimus baptiſmum, ſignum, quo
colligatur Chriſto Eccleſia, in qua ille cognoſcatur, poſtea Chriſtus & pueros declarauit Eccle-
ſiæ ſuæ inſerẽdos, baptizamus ergo illos. Dúmq; multarũ uere ſpiritualiũ rerũ typis in popu-
lo ueteri nobis ſint deliniati, quibus de Dei uolũtate etiã noſtris in rebus monemur, quis du-

C bitet in lege illorũ & formas extare ceremoniarũ, quibus illi tantũ nõ adobruti fuerunt. Paulus uolens docere, commertiũ externum idololatrarũ uitandum, communionis, quam ſacrarij habeant edentes ſimul uictimas, tanquam exempli meminit, cum ex dictis Chriſti ſatis de puritate communionis diſſerere potuiſſet. Sic cum de mercede ageret Euangelizantium, non eſt ueritus ſuper Verbum Chriſti, exemplum adducere eorum, qui eo quod operarentur ex ſacrificijs, inde quoq; uiuebãt. Perinde eſt quod hic obijciunt, ac ſi quis diceret apud Grammaticum non eſſe requirenda præcepta de literis. Paulus facit moſcheh pædagogum, elementis mundi addictum, hoc eſt, externis inſtitutionibus, quæ pietatis elementa & rudimenta ſunt, & mundi elementa dicuntur, eo quod de mundi rebus pręcipiant, & de uiſu ac ratione elementorum cõſulere Moſcheh tam erit abſurdum. Sed ut Ariſtoteles inquit, dato uno incõuenienti, plura ſequuntur. Cum enim uidiſſent illi ſe urgeri inſtituto Dei, qui prorſus eiuſdem rationis, cuius baptiſmus eſt, cerimoniam pueris uoluit exhiberi, confinxerunt cerimonias ueterum, nullum niſi portendi futura habuiſſe uſum, & nihil præterea ſuo tempore conduxiſſe utentibus, ita circuncisionem puerorum, ſignificaſſe, olim populũ Dei per ſpiritum circuncidendum corde, ac præterea nihil utilitatis attuliſſe circuncisis carne.

Cerimoniæ ueterum, non tantum ſignificatione futurorũ fuere utiles.

Cuius ſi dicti ſpectes abſurditatem, mireris id eos auſos affirmare, ſi autem perpẽdas quo prolabantur alij quidã, ſibi nihil non arrogantes, nihil agnoſcas iſtis accidiſſe inſolens. Quàquam ſi conſideraſſent quid ſcripturæ conſonaret, magis quàm quid ad inuentum ſuum quadraret, uidiſſent ſane hoc ſuum dictum non uulgariter gloriæ Dei derogare. Moſcheh dicebat Iiſraelitis: Quæ gens adeo inſignis, cui ſint cærimoniæ, & leges iuſtæ, qualis eſt hæc doctrina, quam coram uobis hodie explico. Et paulo ante: Hæc ſapientia & prudentia ueſtra coram populis cenſebitur, cum audierint de cærimonijs iſtis omnibus, dicent, ſapiens ſane & prudens eſt populus iſte atq; inſignis. Mira uero ſapientia & prudentia ac etiam præſtantia, habuiſſe cerimonias nullius uſus, quàm quod portenderint futura quædam bona, in nobis demum completa, quæ tum à pauciſſimis ſane uel obſcure habebantur cognita.

Sed quid uerba prodigo, confutando tam humaniter dicta? Regnum Dauid, regni Chriſti umbra fuit, num igitur non fuit illud per ſe quoq; utile Iudæis, nobisq́; imitabile, quibus principibus in hac uita, & externo regno opus eſt? Sacerdotium Aharonis, figura fuit ſacerdotij Chriſti, nunquid ſimul tamen utile fuit populo, quod ſacerdotes habuerunt legis interpretes, & uitæ formatores, in quo imitari illos, ut ſeligamus qui in religione nos erudiant, & inuicem à nobis alantur, & nobis operæpretium ſit? Sabbathum illorum typus fuit ſpiritua-
D lis ſabbathi, ergo nihil contulit eis, ut ad audiendum Verbum Dei, publiceq; gratias agendas Deo, diem unum in ſeptimana ab operibus corporis uacabant, & peccabimus qui loco eius Dominicum diem, ad habendos ſacros conuentus feriamur?

Sic quæ conſequentia, adoptio puerorum in Eccleſiam Dei per circuncisionem, typus fuit adoptionis in regnum cælorum per ſpiritum, ergo nihil utilitatis attulit Ebræis ita liberos eorum in Eccleſiam recipi, niſi quod ſpiritualis adoptionis, olim reuelandæ plenius, admoneret? Fac enim eſſe, ut iſta typi ratio cõſtet, quam nulla tamen expreſſa ſcriptura docet, nihilominus tam non ſequitur, propterea non iuxta fuiſſe conducibilem ritum Ebræis, ita à puero in Eccleſiam Dei recipi, quàm nõ ſequitur regnum Dauid, externa ſua adminiſtratione nihil bonæ frugis attuliſſe Iudæis, eo quod umbra fuit regni Chriſti. Opera Dei uana nõ ſunt, ſol iſte, ſolem cæleſtẽ, uita hęc, uitam æternã, cibus corporis, cibum mentis aliquo modo repreſentat, interim tamen & per ſe ſuam adferunt cõmoditatem?

Omnia legis & ſuo tempore utilia fuere.

Non eſt quicquam tam minutũ in omni lege, quod non ſuam & ſuo tempore utilitẽ attulerit, quam ſi adferat & nobis, plane obſeruatu nobis nõ ſolum licitum, ſed & dignũ & debitum eſt. Dilectio quálibet libera ſit omnium, omnibus tamen ſeruit ad ædificationẽ. Quid minutius eo, quod pręceptum populo erat, onus uentris extra caſtra deponere & defodere, quod ut admoneat peccata tegẽda ne fratres offendant, an non & hodie charitas ſordes ab occulis fratrum ſubmouebit? Si autem ſingulas cerimonias ad præſcriptum legis hodie uellem obſeruare, non poſſem eius obſeruantiæ certum oſtendere ædificationis fructum, quia obſcurarem eo gloriam Chriſti; qui nos ab elementis liberauit, & fratribus nihil adferrem commodi. Satis fuerit ſi baptiſmo pueros meæ Eccleſiæ faciam inſeri, nulla igitur cauſſa erit eos circuncidendi: Satis poſſum mortis Chriſti meminiſſe, & gratias pro ea agere ad menſam Euchariſtiæ, nõ igitur opus erit tã uarijs ſacrificijs legis: ſatis ſtuduero mundiciei, ſi nihil ferã ſordiũ quod honeſtã uiuẽdi rationẽ perturbet, nõ igitur opus erit tã multiplicibus baptiſmatis legis.

Sed de his infra ſepius dicendi erit occaſio. De typis ſiue figuris, ut accipiendæ ſunt, dicam plura, infra cap. 3. in illud: Sicut Moſcheh exaltauit ſerpentem in deſerto &c. Nam &

his

his fratribus,quibus pædobaptiſmus diſplicet,& multis etiã alijs,in pleriſq; locis hallucinan-
A di occaſionem dedit,quod typorum rationem certam, & à ſcriptura traditam nondum re-
cte tenent. Alterum,quo præcipue nitũtur, hi ſaniores noſtri de pædobaptiſmo contradi-
ctores,eſt quod regnum Chriſti ſit regnum cognitionis atq; reuelationis, regnum ſpiritus,in
quo,tantum cum ijs nobis negocium eſſe debeat , qui iam Chriſtum reuelatum ſibi per ſpi-
ritum habeant,eóq; fructibus ſpiritus polleant . Et iſtud ſic urget quoſdam, bonos profecto
uiros , & quos uideas Chriſto nihil non poſthabere , ſi modo Chriſtum tam popularem,
quã illum prædicant ſcripta Euangeliſtarũ & Apoſtolorũ permitterẽt, nec in dogmatũ ſuo-
rum anguſtias ita includerent,ut omnẽ eius familiã,pædobaptiſmo utẽtem, ſic auerſarẽtur,
ut nequaquam illam Chriſti Eccleſiam agnoſcant, quod uel ſolum ipſis ſuum errorem in-
dicare debuerat, ſicq; faſtidirent nos,ut interim ſibi ferè ſolis uiuãt,ut reliqua quæ illis accidũt
humanitus,ſileam. Porrò ſi Pauli ſcripta,quibus iſtos ætatis populi Dei gradus,ac inde,quæ
nã ſit,Eccleſiæ Chriſti propria conditio, quidq; pręſtet Eccleſiæ ueterũ,quóue ſit infra futurã,
apertiſſime docet,perſpicere,aut uellẽt aut poſſent,neq; hic illos nodus teneret. Eſt ſane Chri
ſti regnum ſpiritu quam fuerit Eccleſia priſca,opulentius,maior in eo eſt Dei reuelatio & co-
gnitio,at ſic tamen,ut etiam uſum requirat uerbi extrinſecus per miniſtros adminiſtrati, &
propter hunc,ſocietatẽ aliquam in Domino externã, deniq; adcõmode conſeruandã hanc,
uſum quoq; ſacramentorũ,quibus rebus, nihil nos præ ueteribus accepimus, quã ꝙ doctri-
na ſit aliquanto clarior, ſocietas latior,& ſacramẽta pauciora . Quantũ aũt ad ueritatem at-
tinet,religionẽmq; cordis, æque hanc Dominus à ueteribus exegit,atq; à nobis. Quoties enĩ
& per Moſcheh inculcat illud: Diliges, timeáſq; Deum tuũ ex toto corde,totáq; anima? Eóq;
non minus indigne apud ueteres tulit,ſi quid cerimoniarũ, abſq; cultu cordis & uero ſpiritu,
adhiberetur,quã ſi id admittatur à nobis.Id abũde teſtatur caput primũ Ieſchaeiah, lociq; ſi-
miles.Nec uſpiã in literis noui teſtamẽti habetur,ilico blaſphemari nomen Dei ,uerbũq; eius
indigne tractari,ſi quid abſq; cooperatione ſpiritus,eóq; fruſtraneum, à miniſtris geratur, in
uſu doctrinæ & ſacramentorũ. Quã multos Chriſtus ipſe docuit,qui inde tamẽ facti melio-
res nõ ſunt,quã multos baptizarunt Apoſtoli, qui tamen ſpiritus baptiſma ſenſerunt nunq̃?
Sunt miniſtri ſpiritus miniſtri noui teſtamenti , quos & erga quos id eſſe dederit Dominus.
B Gloriatur talẽ ſe fuiſſe Corinthijs Paulus, at nõ omnib. Proinde cũ Deus, qui fucũ apud pri-
ſcos,nõ minus q̃ apud nos deteſtatus eſt,tamẽ inſigniri ſigno mortificationis,ueræq; ſancti-
ficatiõis uoluit pueros,ſibiq; cõſecrari, cũq; Chriſtus ipſa ueritas,infãtes ſuo ipſe regno adſcri
pſit, uti pijs, et uerũ hac i re uidere potẽtibus,ſatis iã ꝓbaui, dũ illos in familiã eius ꝑ baptiſmũ
recipimus,nihil nouo teſtamẽto indignũ facimus,ſpiritui ſancto nõ pręcurrimus,uerbo ſym
bolóue Dei nõ abutimur, nihil mẽdacij, nihil fuci admittimus, ſed uoci Domini paremus,
qui uult uerriculo in mare iacto attrahi putres iuxta & bonos piſces , qui iuſſit quoſlibet ad
ſuam cœnam,ad filij ſui nuptias adduci,imò ut ingrediatur compelli . Dum enim ad bapti-
zandum puerũ Eccleſia cõuenit, prędicatur Dei bonitas, qui qđ Abrahæ promiſit,& nobis
pręſtare dignatur,ut ſit & ſeminis noſtri Deus,cõmendatur bonitas Chriſti, cui libuit allatos
ſibi infãtes accipere in ulnas, atq; benedicere,quiq; dixit,taliũ eſſe regnũ cælorũ, baptiſmi de-
niq; myſteriũ explicamus, eiq; ut reſpondeat uita, ſingulos admonemus. Tũ præter paren-
tes,& cõpatres,atq; cõmatres,totã pręſentiũ Eccleſiã,ut Deo educẽt & inſtituãt,quos illi con-
ſecrarũt pueros,obſtringimus,damuſq; quoad id noſtrũ eſt operã, ut ab incunabilis Chriſtũ
pueri,uelut cũ lacte matris imbibant. Nuſq; pręcepit Chriſtus, ne uel uerbũ, uel ſymbola eius
ijs exhiberemus,de quibus certi nõ eſſemus, apud eos ,ipſum ſimiliter ſpiritu ſuo cooperari.
Nos homines uoluit ſibi cooperari more noſtro,qui quæ patent tantũ cernimus , propriũq;
ſpiritus domiciliũ,cor,uidere nequimus.Sic profecto,ut quidã conantur,operã noſtrã, ope-
rationi præſenti ſpiritus connectere,nihil aliud efficiet, quã uel aperiet feneſtrã errori illi , qui
diu nimis obtinuit,& nunc rurſus à multis defenditur,dari per nos ſpiritũ ſanctũ,uel miniſte
rium uerbi & ſacramentorũ penitus tollet,eóq; omnẽ Eccleſiã,id eſt,externã in Chriſto ſocie-
tatem euertet.Id ꝙ iam effecit apud minime paucos, qui ideo ꝙ nõ totũ & conſummatum
Chriſtũ apud Chriſtianos quoſlibet uident, neq; ſe , neq; alios Chriſtianos aut fratres uocare
audent . Sic nimis aſtute Satan, dum figit horũ oculos in ꝑfectiſſima Chriſti, Chriſtũ eis eri-
pit,nempe qui regnat in infirmis,cũq; uidentur ſibi toti in eo eſſe, ut adueniat & fortunetur
regnum Chriſti,toti illud negligunt,quantũq; in ipſis eſt, impugnant.Habent in Euangelijs,
habẽt in Paulinis literis manifeſtiſſime regni Chriſti latitudinẽ deſcriptã. Sed ſic ſũma huius
contemplantur,ut infima atq; media, nõ in alijs ſolũ,ſed & in ſeipſis miſerũ in modũ tran-
ſiliant,& nec ſummã aſſequãtur.Sed ſine cauſſa tot de his memoro ,uideo enĩ eiuſmodi eſſe
tentatio-

tentationem,qua ſuo uoluit tempore CHRISTVS illos teneri , ut in preſenti nihil
C non fruſtra moneatur.Dominus & iſtos,& nos doceat tandem agnoſcere,quid noſtrũ,quid
ipſius ſit,ut hoc ſedula prece flagitemus, illud aſſidua diligẽtia curemus.

De baptiſmi uero uſu & ratione ideo tam copioſe hic diſſerere uolui,quod Catabaptiſtæ,
iſta ignorantes,ubi ſibi perſuaſerũt pædobaptiſmum Deo abominabilem eſſe cerimoniam,
pernitioſam ſectam excitarunt,& ut fit à ueritate Verbi Dei recedẽtes, peſtilentiſſima dogma
ta non pauca excogitarunt. Excuſſi & aliorum quorundã ſententiam,atq; argumenta,quos
nos quidem fratres habemus, & ſi ipſi nos occupati ab errore, hoc nomine non agnoſcant.
Videmus in eis ſtudiũ Chriſti non uulgare,quanq; id ne fructus ſuos ferat,craſſi ſane errores,
& nimis aperta philautia,impediat,uerum cum,non ceſſent pædobaptiſmum rem uanam,
& abuſum cærimoniæ Chriſti affirmare & ob id in totum Eccleſiã Domini faſtidire,ſtudiũ
Chriſti & Eccleſiarum eius me iure compellere debuit, ut errorem eorum hic confutarem.
Vtcunq; enim in multis recte ſentiant,& ſit per ſe hic error eorum,quo pedobaptiſmũ auer-
ſantur,non adeo pernitioſus,ſolet tamen,iuxta prouerbiũ,error initio uiæ exiguus, ubi per-
rexeris,tandem euadere magnus. Id quod ipſis uſu ueniſſe certe ex animo dolemus. Certe ſi
rationibus quas adducunt obtinerent,infantium initiationem, ueteribus præceptam,nobis
non eſſe imitabilem,eo quod futuri tantum figura fuerit,eóq; ceſſarit,eadem opera alius, ut
dixi ,poterit omne externum,tam Verbi,quam gubernationis miniſterium damnare,quod
nõnulli fecerunt. Nunquid catabaptiſtæ,uolentes nos,iuriſiurandi & magiſtratus uſum, ex
inſtitutione Dei,in lege tradita,probare eadem claua repellunt? Hic iam error quàm facile gi
gneret alium,nempe cum noſtra adeo alia & perfectiora ſunt,quam ueterum fuiſſe eis & ali
D um quam nobis Deum. Sic ſi nihil debeat in Eccleſia geri,de quo non certus ſis,ſpiritum ſan
ctum ſimul cooperari,aliud conſequi non poterit,quàm ut uel falſo de præſentia ſpiritus ſan
cti preſumatur , uel quod miniſteriũ uerbi & ſacramẽtorũ in totum omittatur. Profecto is
Deus mundi,qui iſtiuſmodi inſanis dogmatis Eccleſiam olim exercuit,adhuc uiuit, & artes
huiuſmodi nequaquam obſcure hac noſtra tempeſtate exerit.

Errores libere confutandi.

Quamobrem noſtrum fuerit,ut amicitiam in Domino, cũ omnibus confitẽtibus ipſum
aſſe ſaluatorem noſtrum,ſtudioſæ colere,& infirmos fide,candide blandéq; ſuſcipere, ita eti
em date operam,ut Chriſti ueritas quàm luculentiſſime omnibus innoteſcat, & errores de-
tegantur. Peruerſus is candor fuerit,ubi unius & alterius gratia, ueritas Chriſti & recta mul-
torum fides poſthabetur. Amabat atq; obſeruabat & Petrum Paulus, at ubi ex inconſydera-
ta illius ſimulatione periculum imminebat recte credentibus, palam illum coram omnibus
reprehendit. Atq; utinam hic candor apud Euangelij profeſſores obtineret, ut quiſq; libere,
ſed modeſte Eccleſijs indicaret quæ ſecũdũ,quæq; cõtra ſcripturas eſſe putaret,inditio delato
ſedẽtibus,illæſa interi amicitia Chriſti,quãto plus haberemus ueritatis,& minus cõtentionũ.

Quantum equidem aſſequi poſſum (natura enim errorum eſt , ut difficile agnoſcan-
tur) iſti nulla alia ratione pædobaptiſmum auerſantur, quàm quod finxerunt ſibi purio-
rem fore Eccleſiam, ſi adultos, & notas ſpiritus præ ſe ferentes, duntaxat baptizaremus.
Sic enim pauciſſimis hodie fore locum in Eccleſijs arbitrantur . Sed hoc pacto indubie
fieret,ut multæ oues Chriſti pro hœdis negligerentur . Neque enim omnes parentes eam
curam ad pietatem educandi ſuos,quam illi ſibi pollicentur,adhibituri eſſent. Hęc tamen hu
mana cogitatio,quæq; reſipit nimium operum noſtrarum,& elementi huius, æſtimationẽ,
ita occupauit illos,ut huc cuncta rapiant,omniáq; quæ contra obijciuntur diſſoluere conen-
tur,eóq; ſeſe in errores profecto graues præcipitent. Humanam dixi hanc eſſe cogitationem
quia nulla ſcriptura iubet curioſe adeo diſpicere,ne hœdi in Eccleſiam recipiantur. Baptiza-
runt Apoſtoli ſæpe,quibus uix horam de Chriſto fuerant locuti,quia iuxta parabolam Euan
gelicã,quſlibet Chriſti nuptijs adducere uolebant. Baptiſmo enim recipiebant tantũ in ſcho
lã pietatis & Chriſtianiſmi tyrociniũ. Eijcere ruſum tũ ſolebãt, cũ euidenter ſatis deprehen-
ſum eſſet, ludi docendi operã. Culpant nos illi, ꝗ libertate Chriſti abutamur, præter uerbũ
& exẽplũ ſcripturæ nobis pædobaptiſmũ permittẽtes, cũ ipſi tamen omnino nullũ habeant
uerbũ uel exẽplũ,quo ſentẽtiã ſuã ſtabiliant aut noſtrã reijciant. Iuſſit Chriſtus prædicare gẽti
bus eóſq; baptiſmo i Eccleſiã ſuã recipere, ubi aũt uetuit & pueros recipere? Legũtur baptizaſ
ſe adultos Apoſtoli,factũ eſt hoc,ut oſtenderetur quantũ Euãgelion fructificarit, non negan-
tur aũt & pueros baptizaſſe,imo cum leguntur totas domos baptizaſſe, & Paulus eorũ libe
ros ſanctos,id eſt,ad Eccleſiam Dei attinentes,quorum alter eſſet Chriſtianus, pronũciat, de
niq; uſus offerendi Domino pueros per initiatiuum ſymbolum ex Lege pridem obtinuiſſet,
non contentioſis ſatis eſt coniecturæ,eos pueros quoq; tinxiſſe.

Hunc

Hunc uero locum Pauli conantur eludere, ubi ſanctos pueros fidelium fecit, dicẽtes, ſanctos haſtenus à Paulo pronunciatos, quod uſum cõiugij nõ impedirent cũ infideli. Et tamẽ
A Paulus ex eo quod ſancti haberentur eorũ liberi, quorũ alter eſſet Chriſtianus, probare uult infidelitatẽ alterius coniugis nõ impedire uſum coniugij. Ideo aliam & notam ac cõfeſſam ſanctitatẽ pueris eiuſmodi, ex impari cõiugio natis tribuit, ut ex qua ſanctificationẽ probaret infidelis coniugis, id eſt, fas eſſe cũ eo in matrimonio uiuendi. Quæ iam illa ſanctitas puerorum alia, quã qualem ſcriptura memorare ſolet, qua ad Dei cultum dicati habentur?

Atq; ita omnibus nudatam ſcripturis hanc eorum opinionem, ſi quis propius contempletur, figmentũ eſſe humanũ, luce clarius apparet. Cum ergo omnia huiuſmodi, quando pro Dei oraculis obtrudũtur, luculentia ſoleant dare ueritatis damna, qualia ſanè multa iam hoc dogma, abuſum eſſe inſtituti diuini pædobaptiſmũ, dedit, nemo mihi pius uitio uertet, q; ſtudioſius illud confuto. Quibus ſane hoc perſuaſum fuit, arbitrati fuere ſe nondum baptizatos, tũ indignũ putarũt ſe nõ baptizari, ſic inuectus eſt anabaptiſmus, uel potius catabaptiſmus. Huic addicti, mox ab Eccleſia agnoſcẽte pædobaptiſmũ, receſſerũt, Euãgelion qđ in ea prędicatur contempſerũt, quẽ poſtea contemptũ ſæue nimis ultus Dominus eſt, propinãdo eis calicẽ, tã multipliciũ & peſtilentiũ errorum, ut horror ſit eorũ tantũ meminiſſe. Hæc cũ ita habeãt, uæ ei, qui principijs mali huius neglexerit obſiſtere, ſi tamen charitatẽ ſimul exhibeat in eos, quos uidet ſtudio aliquo teneri Dei, etiam ſi id cum errore coniunctum ſit. Quæ ergo credo, hic profeſſus ſum, quas ſequor ſcripturas indicaui, iudicent fratres. *Quæ mala contemptus pædobaptiſmi dederũ.*

Poſtero die iterum ſtetit Iohannes & duo ex diſcipulis eius.) PAR. Quia in hoc miſſus Iohannes erat, ut Iiſraeli Dominum Ieſum manifeſtaret, nihil omiſit, quod illum commendabilem reddere poſſet, occaſioni prædicandi eius nunquam non imminebat, inde cum eum poſtridie, quã coram populo, agnum & filium Dei eſſe fuiſſet teſtificatus, iterũ uidiſſet, præſentibus duobus ex diſcipulis ſuis, rurſus dixit: En agnũ Dei. Cũmq; iam tẽpus adeſſet, ut Chriſtus agnoſceretur, incrementum huic Iohãnis elogio Deus in cordibus illorum duorum diſcipulorũ dedit, ut eo audito, ilico Ieſum ſectarentur, rogatiq; ab eo, quid ſibi uellent, ſciſcitarentur ubi nam diuerteret, Rabbi, id eſt, præceptorem uocantes, ſcilicet auidi iam doctrinæ eius, paratiq; ſe illi in diſcipulos tradere. Vnde cũ eos inuitaſſet, ut uenirent & uiderẽt,
B ubi maneret, ilico iuerunt & uiderũt, diẽmq; illum, prope ueſperam enim erat, nempe hora diei decima, apud eum permanſerunt, indubie multifaria uitæ doctrina ab eo refecti. *Sect. 8.*

ANNOTAT. Tranſit ſenſim Euangeliſta narratione, à teſtimonijs Iohannis, ad teſtimonia, quæ Domino ipſa ſua dicta factáq; perhibuerunt. Cũmq; officium Iohannis fuerit, Chriſtum Iiſraeli manifeſtare, & ei prædicationis lampada tradere, cõmodum huc hiſtoriã Euangeliſta deducit, præteriens proculdubio multa, quæ Iohannes de Domino prædicauit, atq; egregie pro manifeſtatione eius geſſit. Iſta enim ſatis faciũt pijs, & pleráq; etiã alij Euangeliſtæ narrarunt. Rabbi Eb. רבי ſignificat magiſter mi. Vnde coniectura aperta eſt, initio ſtatim ut uitæ doctorẽ Chriſtum habitũ. Talem ſanè eum, & Samaritis illa, de qua infra 4. expectabat. Dicebat nanq;: Cum Chriſtus uenerit nunciabit nobis omnia. *Ratio hiſtoriæ.* *Rabbi.*

OBSERVAT. Perpendẽdum primo, ut nullam Iohãnes occaſionem prætererit Chriſti prædicandi, ſic ſanè faciunt, quibus Chriſtus recte cognitus eſt, quiq; illius ueri exiſtunt præcones, idem ſtudij atq; ardoris & in Paulo uiguiſſe uidemus.

Obſeruandum deinde, ut ſuo omnia tempore Deus perficiat. Multis & ante cum populo, tum diſcipulis ſuis Iohannes fuerat de Ieſu teſtificatus, in hunc tamen temporis articulum ſeruatum fuit, ut Chriſtus uitæ magiſter agnoſceretur, teſtimonióq; Iohannis ſui diſcipuli fidem haberent. Dum ergo uerbum Euangelij, non uel fœdè à porcis contemnitur, uel inſanè à canibus repellitur, conſtanter & ſpe bona annunciandum eſt, patriq; optimo committendum, ut illud efficax reddat, quando & in quibus ipſi fuerit uiſum.

Deniq; neq; id prætereundum, quod Chriſtus præceptoris nomine ſtatim, à recte de eo perſuaſis ſalutari cœpit. Sic ſanè eum habent, quicunq; ipſum agnoſcunt, atq; ad præſcriptũ uerbi eius, inſtinctúq; ſpiritus eius omnia ſua inſtituunt. Neq; enim extra modo, ſermonibus in literas relatis, uerũ intus multo magis per ſpiritũ, de omnibus ſuos docet, & inſtruit. *Chriſtus unus uitæ magiſter.*

Memorabilis quoq; Domini erga hos duos diſcipulos facilitas, probe conſyderanda eſt. Prior rogat quid uelint, & ultro inuitat eos ad diuerſorium ſuum, quanquam tempore minus oportuno, indubie ut apud eum pernoctarent, plurimáq; ab ipſo audirent. Simus ita & nos expoſiti omnibus, cum dubitare haud poſſimus ſitientibus doctrinam uitæ, nobis ſeruatorem eſſe expoſitiſſimum.

Erat Andreas frater Simonis Petri.) PAR. Vt pergã uero narrare, quomodo ſenſim D. *Sect. 9.*

benignita-

C benignitatis ſeſe lumē explicuerit,& Euāgelij fermentū,cōſperſionē inuaſerit, memorandū
eſt,quemadmodū Chriſtus paulatim innotuerit,& alius aliū ad cognitionem eius perduxerit.
Alter ex duobus illis,qui Iohānis præceptoris ſui uoce exciti,Chriſtum fuerant ſecuti,Andre=
as erat frater Simonis,qui à Domino poſtea Petrus eſt cognominatus.Hic primus hunc ſuū
germanum fratrem inuenit,dixit'q; illi ſe inueniſſe Meſſiam,id eſt,unctum,& duxit eum ad
Ieſum.Is conſpecto illo,ut indicaret ei,ad quantam dignitatem uocaretur, dixit ei:Tu es Si=
mon filius Iona,iam uocaberis Cephas,hoc eſt,Petrus, diuina ſcilicet firmitudine præditus.

AN. Quod Andreas ſuū fratrē Simonē in Iudæa, uel reperit uel inuenit,argumentū eſt,
& eum religionis cauſſa Iohannis baptiſma adijſſe, etiam ſi forte, non fuerit perpetuus illi=
us diſcipulus. Certe coniuncte inter ſe uixiſſe illos, inditio eſt quod ſimul piſcabantur, cum
ſecundo ad perpetuum ſcilicet Domini commitatum uocarentur, quam uocationem Mat=
thæus & Marcus memorant.Illud uero :inuenimus Meſſiam , uidetur cum Emphaſi dictū,
atq; notare,Chriſti deſyderio mire Simonem flagraſſe, ut ita hæc Andreæ fratris renuncia=
tio non ſine geſtiente animo facta uideatur,ac ſi dixiſſet: Gaude frater , quem uterq; tam an=
xie expectamus , ſeruatorem inuenimus.

De nomine Chriſti in Matthæum dixi fuſius.Eb. eum Meſchiah uocant , Euangeliſta autē
uſum uulgi ſecutus Meſchian ſcripſit. Nā Chal. משיחא dicunt,ex quo nomine ſi ח Ebræis
notā aſpiratiōis,ſed durioris,uel demas, uel leuius ut quidā proferas, ש uero per duplex ſſ q;
item multi faciunt, exprimas, reſultabit Meſſiah,cui Græci pro natura ſuæ linguæ, extrita a=
ſpirationis nota, & adijcientes S. reddiderunt Meſſias.

Quare Ieſus unctus dictus. Cur autem orbis ſaluatorem abſolute unctum, populus Iudæorum uocarit, cum præter
quam apud unum Danielem,uix in omni ſcriptura eo nomine uocatus ſit,cauſſam (quam
pluribus tamen tractaui in Matthæ:)fuiſſe puto,quod unctum noua & diuina unctione,idq;
ad regnum cælorum,ſaluandum'q; omnes in ſe credentes,illum expectarent. De qua unctio
ne Pſalm.45. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti impietatem , propterea unxit te Deus, Deus tuus
oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Quid enim oleum lætitiæ quàm ſpiritus ſanctus,qui ut di
uinitatis,ita & ſempiterni gaudij compotes facit? Item Ieſcah.61. Spiritus Dominatoris Do
mini ſuper me,quia unxit me,ad Euangelizandum afflictis miſit me &c. Vngebantur olim
D reges,ſacerdotes & prophetæ,ac ita ad officia ſua initiabantur,iam rex regū Chriſtus eſt,ſum
mus ſacerdos,& prophetarum caput,qui non imperio externo modo regit , non brutis pe=
cudibus ſacrificat,non externa uoce tantum docet & monet,ſed ſpiritu ſancto , mentes , ſed
ſpontaneas regit ad ſalutem ſempiternam,eo ſeipſum pro nobis ſacrificium perfectæ expia=
tionis obtulit,effecit'q; ut & nos gratę Deo hoſtiæ euadamus,eodem etiam docet & monet
ut quos ſuo regno donauerit,reddat tandem per omnia iuſtos,ſanctos & beatos. Cum igi=
tur ad tam eximiam functionem Ieſus eſſet deſtinatus,diuina hac unctione ſpiritus ſancti,iu
re debuit præ omnibus filij Dei inungi,atq; eo in regnum ſuum,ſacerdotium , prophætæ'q;
munus,inaugurati. Et hac cauſſa merito unctus ſine adiectione aliqua, per Antonomaſiam
uocatus eſt,idémq; id pollet,ac ſi rex diceretur.

Vocaberis Cephas. In eo uero quod Ieſus Simoni,ut primum adductum ſibi per Andream uidit,dixit: Tu es
Simon filius Iona,uidetur uim prophetiæ prodidiſſe, uti & Nathanaeli paulo poſt per Phi=
lippum aduocato feciſſe Euangeliſta memorat, niſi quis malit ſcientem iam nomen eius,
uoluiſſe tantum per antitheſin,appellationi appellationem conferre , ac ſi dixiſſet : audio te
uocari Simonem Iona,uerum alius per me eris,ideo & aliud tibi indam nomen, uocaberis
poſthac non Simon Iona,ſed Petrus,diuina enim uirtute ita duraberis,ut plane ſaxeus futu
rus ſis. Cæterum Cephas Chaldaicum ab eruditis ſacræ linguæ cenſetur , qua lingua uulgo
tempore Chriſti uſos Iudæos creditur . Et alia enim Ebræa, libris noui teſtimenti leguntur
interſperſa,quæ huius linguæ magis quam Bibliacæ,quæ purior & ſyncerior eſt Ebræorum
lingua,habentur. A qua,quàm Chaldaicam uocant,id differt,quod Italica à pure Latina. Ita
Bibliaca Ebræorum lingua כיף Ceph petra dicitur, illa autem , que Chaldaica dici cœpit
כיפא Cepha, cui à Græcis adiectum eorum more S,conſtituit Cephas.

Minutulum,hoc eſt, quod infra cap. ultimo, Simonem Ioanna, hic & Matth.16. Iona uoca=
tum à Domino legimus. Veriſimile uero eſt, patrem Simonis יוחנן, Iochana,uel Chald. Io=
Simon filij Iona. chāna nomē habuiſſe,unde extrita aſpiratone ח & in fine adiecto S. factū ſit Græcis Ioānes,
q; idē poſtea contrahentes Ionas dixerint. Significat autem Iochanan uel Iochāna,quod nos
Iohannes dicimus,gratioſum,quia à uerbo חנן deriuatum eſt . Nequaquam autem abſur=
da uidetur eorum obſeruatio,qui iſtud: Tu es Simon filius Iona,emphaticos dictum à Do=
mino putant,in hunc ſcilicet ſenſum. Noui te qui ſis,quo & gratior mihi aduenisti , Simon

Iona

Iona, id eſt, Ioanna, non tam uocaris, quàm es, audiens ſcilicet, id quod Ebræis hæc uox ſonat, & filius Ioanna, id eſt, gratioſi, cui Deus fauet. Vere enim tibi aſpirauit fauor Dei, & au-
A diuit tuas preces, unde & audire te fecit uocem fratris tui, ad me uocantis. Gratulare tibi, ꝙ ad me ueneris, faciam te rupem quandam pietatis & ſalutis, ideo poſthac petræ cognomentum habebis.

OBSER. Obſeruandum primum eſt, ut ſe habeat uera Chriſti cognitio, continuo ſerpit, qui'q; eam nacti ſunt, ilico tanꝙ uitæ theſaurum quibuſq; chariſſimis impertire, ſummopere ſtudent. Qui credit, loquitur. Proinde tenuem ij Chriſti cognitionem conſecuti ſunt, quibus tam nullum, aut certe tepidum ſtudium eſt illam promouendi.

Notanda deinde eſt uocationis Dei efficacia, ſimulatq; enim Simon à fratre ad Ieſum uocatus fuit, ſecutus eſt. Sic recipiunt Euangelion quotquot electi diuinitus uocātur, & à Patre ad filium trahuntur. Nos ergo cum neſciamus, quando Deo uiſum ſit, in corde ſuos uocare & attrahere, uſq; miniſtrare Deo per uerbum Euangelij debemus erga eos, qui nondum porcos ſe aut canes eſſe, declararunt. Ampliſſima eſt Dei miſericordia, & latiſſime patent tempora uocationis eius, ne conemur nos uel illam aſtringere, uel hæc contrahere. *Domini uocatio æquanimiter expectāda ijs, qui Euangeliū prædicant.*

Mirandum uero, ꝙ Dominus eum diſcipulum, petræ uel ſaxi, ob fidei rarum robur, & immotam uirtutem, cognomine, præ alijs, cum omnes hac ratione petræ & ſaxa fuerint, ornauerit, quem ſciebat præ alijs, fidei infirmitate flectendum, imò tantum non commouendum. Quid enim ſaxeæ fidei reliquum, ubi ad uocem mulierculæ Chriſtum ille negaret, à quo ne morte quidem auellendum ſe paulò ante perſancte iurauerat? Diſcamus ergo & hinc, temere neminem prorſus condemnare, agnoſcentes longe aliter iudicare Deum atq; nos. Indubie ut peculiariter hoc nomine inſignitus hic Simon fuit, ita & peculiari fidei robore fuit præ alijs donatus, ſicut & Iohannem Euangeliſtam experti ſumus præ alijs, uoce Euangelij tonuiſſe, quemadmodum Ben regeſch, id eſt, filium tonitrui, præ alijs illum Ieſus uocauerat. Sed ut demum uideremus, eam fidei in Simone uirtutem, Dei fuiſſe, item Deum donorum ſuorum, etiam ſi ingrati ſint, quibus ea donauit, non pœnitere, ſed perennem eſſe eius in electos ſuos fauorem, tantopere emolliri paſſus fuit hoc ſaxum, nulli alioqui ferro, nulli igni, aut ui cuicūque ceſſurum.

Poſtridie uoluit Ieſus exire in Galilæam.) PAR. Quum in eo ſim, ut exponam quemadmodum Ieſus cœperit innoteſcere, & diſcipulos colligere, adijciam & uocationem Philippi, atq; Nathanaelis. Vocando enim hunc, ut diuinitatem ſuam Ieſus paulo clarius exeruit, ita etiam perfectius fuit agnitus, atq; inſigniori confeſſione celebratus. E Iudæa reuertebatur in Ga- *Sectio 10.*
B lilæam, ibi repertum Philippum municipem Andreæ & Petri, iuſſit ſe ſequi, quod cum is cōtinuo feciſſet, reperit idem mox Nathanaelem, nunciauitq; ei, non abſq; geſtiente gaudio inueniſſe ſe, de quo Moſcheh & Prophetæ ſcripſerunt, Ieſum filium Ioſeph à Nazareth. Ille admiratus, quòd dixiſſet à Nazareth, quando ex uaticinio Micah conſtaret, naſciturum Chriſtum Bethleem, diſcendi non calumniandi animo dicebat: Poteſt aliquid eximium ex Nazareth eſſe? Philippus autem non habens quid ad hoc reſponderet, animo tamen perſuaſus Ieſum Chriſtum eſſe, hortabatur illum ut ueniret ac ipſe uideret, quid de Domino eſſet ſentiendum. Paruit ille, incitatus tam læto nuncio, tametſi cum ſcripturis prima facie pugnare uideretur. Ieſus itaq; eo conſpecto, dicebat ad præſentes, demonſtrato Nathanaele: Ecce uere Iiſraelita, in quo nihil eſt fraudis, nihil inſynceri. Cúmque ille ſtupefactus ex hac ſui laude, rogaſſet, unde ſe noſſet, clarius Dominus diuinitatem ſuam prodidit, dixitq; illi: Cum ſub ficu eſſes, priuſquā te Philippus uocaret, uidi te. Iſtud ita animum huius perculit, quòd abſenti ſibi præſens, id quod Dei eſt, adfuiſſet, ut oblitus iam ſcrupi de loco natali Chriſti, cōtinuo diceret: Tu es ille filius Dei, ille Rex Iiſrael, indubitatus Meſſias, quem hactenus expectauimus. Dominus uero uolens confirmare huius, & aliorum diſcipulorum fidem, adijciebat ad Nathanaelem: Te adeo permouit, quod dixi tibi, te mihi abſenti corpore, ſub ficu uiſum, maiora his uidebis. Prædico uobis omnibus meis diſcipulis, uiſuri eſtis apertum cælū, & Angelos aſcendentes atque deſcendentes, ut mihi, licet filio hominis miniſtrent, Domino & inſtauratori ſuo.

ANNOT. Ex eo quod Philippus Nathanaeli dixit: De quo ſcripſit Moſes, in Lege & Prophetis, inuenimus &c. coniectura eſt, Nathanaelem ſcripturarum ſtudioſum fuiſſe, atque in eis de aduentu & regno Chriſti diligenter ueſtigaſſe, unde Philippi renunciatio, hunc ſenſum uidetur habere: Legem & Prophetas, optime Nathanael, diligenter excutis, ut de Chriſti regno, quod uniuerſi expectamus certior fias: En inuenimus illum, quem ſcriptura promittit, & tu tam anxie quæris.

C

Quo autem pacto Lex, Moſcheh, & Prophetæ, de Chriſto prædixerint, dixi non nihil ſupra in hiſtoriam Lucæ, de duobus diſcipulis qui petierant Emauntem. Dicam item infra aliquid in illud: Quemadmodum exaltauit Moſcheh ſerpentem.

Vere Iiſraelita.

Quod Dominus uere Iiſraelitam, & ſine dolo Nathanaelem, laudauit, ad ſpiritus ſynceritatem, reſpexit, carne enim uniuerſi mortales mendacium ſunt, quia cum Paulo nemo quicquàm boni in carne, id eſt, natura ſua deprehendit. De hac ſynceritate & integritate ſpiritus, Pſalmo triceſimoſecundo: Fœlix homo, cui Dominus non imputabit iniquitatem, & in ſpiritu eius non eſt dolus. Ab eodem nanque eſt, ut iniquitatem Dominus non imputet, & ut ſpiritus dolo uacet, fide nimirum, qua recte & pie de DEO animus ſentit, perſuaſus à ſpiritu Dei. Hinc quemadmodum ſperat, ſibi omnia peccata condonanda eſſe, ita nulla ei Dominus imputat, útque ſynceriter Deum amat, ita procul omni dolo & hypocriſi, gloriæ eius ſtudet, atque in ueritate & ſpiritu, Deum ueracem colit. Huiuſmodi אמונים illi ſunt, id eſt, fideles, quos raros factos in terra, Pſalmo .12. queritur, & eoſdem החסידים, id eſt, beneficos uocat. Eiuſdem enim ſpiritus Dei eſt, ut homines ueri euadant, boníque, ſine quo nihil quàm mendacium ſunt, & uanitas. Hunc ſpiritum cum citra menſuram Chriſtus habeat, totúſque purus labis humanæ natus ſit, hæc laus, eſſe abſque dolo, ei propria eſt, uti & illi à Vate Ieſchaiah quinquageſimo tertio peculiariter tribuitur.

Cæterum quod dixit, uere Iiſraelita, idem pollet, ac ſi quis dicat: Iſte uere Chriſtianus eſt, Iiſraeli enim, id eſt, populo Dei, accenſebantur ex hominibus plurimi, qui nihil minus, quàm Iiſraelitæ, id eſt, de populo Dei erant, fide ſcilicet principis Dei, & germani Iaacob poſteri.

Filius Dei.

Tu es ille filius Dei, tu es ille Rex Iiſrael. Hæc flagrantis iam fidei, & exultantis inde cordis confeſſio fuit. Quanquàm enim omnes ſancti filij Dei ſint, ad cuius ſcilicet imaginem per ſpiritum eius formantur, unde & Iiſraelem filium ſuum Deus uocat Hoſch. undecimo. Dominus Ieſus tamen peculiariter & unigenitus filius Dei in ſcripturis prædicatur, eò quòd in eo ſolo expreſſa ſit Patris imago, hoc eſt, plena ſapientia, iuſtitia, atque poteſtas. Hoc de eo, ſub typo Schlomoh, promiſſum fuit. 2. Schmuel. 7. & 1. Chro. 17. Item Pſalmo 89. Ego ero ei in Patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et: Ipſe inuocabit me, Pater meus es tu, & petra mihi ſalutis. Ego uero primogenitum conſtituam eum, ſupremum Regibus terræ. Item Pſalmo ſecundo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Horum ergo & ſimilium uaticiniorum Nathanael doctus, auguſtiore appellatione Dominum Ieſum ſalutauit, filium Dei, & Regem Iiſrael illum uocans, cum uulgo Meſſiach Dauidis filium uocare ſolerent, quare qui Ieſum eſſe unctum Domini agnoſcebant, filium Dauidis eum ſalutabant.

D

De his infra decimo pluribus. Cæterum filius Dei Ebræis idem pollet quòd Deus, ſicut filius hominis, idem quòd homo. Sic & primo Moſcheh ſexto, filij Dei, pro dijs poſitum eſt. Vnde conſtat quòd maiorem homine Nathanael Dominum agnouerit, confeſſus eum filium Dei. Denique uidetur per Antitheſin ad nuncium Philippi, Ieſum filium Dei uocaſſe, quaſi diceret: Nequaquá tu filius Ioſeph es, ut te nominauit Philippus, ſed Dei.

Poſthac uidebitis cælum apertum.) Quid cælorum nomine ſignificetur, & quomodo aperiantur, nonnihil dixi in illud Matthæi tertio: Aperti ſunt cæli. Quoniam enim cæli omnibus creaturis præſtant, Deo ſedes aſſignati ſunt, ſcriptura ſeſe ad intelligentiæ noſtræ, qui omnia cogitatione locis affigimus, tenuitatem demittente. Ne autem putaremus loco, aut ulla ſua creatura Deum comprehendi, imménſum & incomprehenſibilem eum eſſe, iuxta ſatis docet. Hinc autem quòd cæli uelut peculiaris Dei locus, eo quòd licet omnia in omnibus compleat, in his maiore uirtute, diuinitatíſque ſuæ explicatione ſeſe oſtentet, dici cœperunt, conſequenter cæli aperiri dicuntur, cum manifeſtius ſe lux diuinitatis aperit, & in cælum recipi, qui ad præſentiorem eius perfruitionem admittuntur, & de cælo uenire, aut mitti, quæcunque diuiniora habentur.

Miniſtrantes Angeli.

Cæterum quòd diſcipuli uiderint Angelos aſcendentes & deſcendentes ſuper Chriſtum, declaratio fuit diuinitatis Ieſu, & ſignificatio, eum licet filius hominis eſſet, ſuper omnem principatum & poteſtatem tamen regnaturum, omniáque pedibus eius ſubijcienda, & cũ Patre uniuerſa habere communia. Quanquá autem nuſquá nominatim ſacræ hiſtoriæ, huiuſmodi aliquid memorent, uti ſuper baptizatum, apertos cælos, ſpiritum in ſpecie columbæ deſcendiſſe, uocem Patris delapſam, item cum transfiguraretur Moſen & Heliam illi collocutos, indubie tamen quod hic uiſuros Chriſtus promiſit, diſcipuli uiderunt, etiam ſi ue multa alia, nominatim illud nuſquàm deſcripſerunt. Electi enim ſatis ſupérque habent ad cognoſcendum Chriſtum, quæ illi in literas retulerunt, reprobis nihil ſatis eſſe poteſt, etiam ſi cuncta ordine conſcripta haberemus.

OBSERVAT. Primum conſyderandum hic, quòd ex Iudæa, Galilæam Dominus repetierit, ex celebri regione obſcuram, ex ea in qua magnificè à Iohanne fuerat prædicatus,
A in eam ubi ut filius Ioſeph contemnebatur, ſic erat uoluntas Patris, ea erat eius uocatio, illi inſeruijt, idem ſtudeamus & nos, non dubitantes ibi nos optime eſſe, & cumulatiſſime fructum facturos, ubi nos conſtituerit Pater.

Quod tertium Chriſtus ex Bethſaida diſcipulum uocat, iterum monet, quàm delectetur humilibus. Quod uero ille continuo uocat Nathanaelem, exemplum eſt fidei, in ſalutem aliorum continuo ſerpentis. Animaduertenda deinde & utilitas ſcripturæ eſt, in quo Iſraelita ſine dolo uerſatus, expectatione Chriſti, ad omnem pietatem fuit apparatus.

Circa illud uero, quòd inter ſe Philippus & Nathanael collocuti ſunt, diligenter obſeruandum, ut ſe habeant, ad incognitam adhuc ueritatem, ueritatis ſynceriter ſtudioſi. Scripturam habebat Nathanael, Chriſtum filium Dei proditurum ex Bethlehem, Philippus autem nunciauerat eum filium Ioſeph, ex Nazareth. Quod ergo Euangelio Philippi aduerſari uidebatur, Nathanael ſimpliciter obiecit, cúmq; ille nodum diſſoluere non poſſet, & inuitaret ad uidendum, tantum ualuit, apud Nathanaelem ueritatis ſtudium, ut ilico illum ad Ieſum ſequeretur, quamlibet cum ſcriptura pugnare uideretur quod Philippus nunciauerat. Hinc datum illi fuit, ut mox ita Dominum agnoſceret, ut omnis ſemel dubitatio euaneſceret. Sic & nos faciamus, ſi quid nunciatur ſalutare, ſi quid doctrinæ DEI nomine offertur, etiam ſi id cum ſcriptura prima facie pugnare uidetur, non ilico reſiliamus. Pugnat ſæpe in ſpeciem, quod in re non pugnat, proponitur etiam ſæpe ueritas, alieno uelata ornatu; uti hic Philippus IESVM, filium Ioſeph prædicabat, qui erat Dei, & natum Nazareth, qui æditus erat Bethlehem. Sic ſi & noſtris non queat ilico obiectionibus ſatiſfieri, ne ſic tamen damnemus quod oblatum eſt. Veniamus & nos, & uideamus, hoc eſt, oblatam ueritatem interius conſyderemus, inuocato ſpiritu Chriſti. Quid indignius enim homine Chriſtiano, quàm reijcere doctrinam Chriſti? At citius quàm quiſquam putet hoc feceris, ſi non omnia diligentiſſime excuſſeris. Diligentes, & meditantes in Lege ſua die noctúque requirit DEVS. Veni ergo & uide, & uide attente, ne pro filio Ioſeph reijcias, qui eſt filius Dei & ſaluator tuus. Et perpende quantam obiectionem contra Philippum hic Nathanael habuerit, & quàm mutus ille ad eam fuerit, adhuc tamen nequaquàm tam lætum hic nuncium contempſit.

Non temere reijciendum, quod doctrinæ Dei nomine offertur.

Præterea mirari quis poſſit, cur Dominus tam eximie laudatum à ſe Nathanaelem, & tam egregie confitentem, non fecerit unum ex duodecim. In hoc diſcendum, ut non ſit
B uel pietas, uel fœlicitas metienda ab officijs. Vita iuſti fides eſt, quam qui conſummatiorem habet, is beatior eſt, etiam ſi ad nihil eximium illo Deus in Eccleſia utatur. Manus operoſior eſt in externis, quàm cor ſit, nihilominus præſtat tamen manu cor. Sic inuenias qui in enarrandis ſcripturis, in exhortandis fratribus, minimum ualeant, fide tamen & dilectione, hoc eſt, ipſa pietate omnes antecellant. Quid eiuſcemodi obeſt, quod non ſunt Prophetæ, aut Apoſtoli, cum beati ſint filij Dei? Satis igitur ſit cuique in corpore CHRISTI eſſe, ſpiritu eius uiuere, quemcumque demum locum obtineat, quemcunque actum habeat. Poſtremo notandum miniſterium Angelorum omnibus qui in Domino confidunt, cum Chriſto eſſe commune, iuxta Pſalmum nonageſimumprimum: Angelis ſuis mandauit de te &c.

Ex fide, non officijs metiēda Chriſtianorū dignitas.

C

CAPVT SECVNDVM.

Sectio prima.

ET die tertia nuptiæ fiebant in Cana Galilææ,& erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem & Ieſus,ac diſcipuli eius ad nuptias. Et ubi defeciſſet uinum,dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent. Dicit ei Ieſus: Quid mihi tecum eſt mulier? Nondum uenit hora mea. Dicit mater eius miniſtris: Quodcunque dixerit uobis,facite. Erant autē ibi lapideæ hidriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem Iudæorum,capientes ſingulæ metretas binas aut ternas. Dicit eis Ieſus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſque ad ſummum. Et dicit eis: Infundite nūc, & date Architriclino,& tulerunt. Poſtquam autem guſtaſſet Architriclinus aquam in uinum uerſam,neque ſciret unde eſſet,ſed miniſtri ſciebant, qui hauſerant aquam,uocat ſponſum,& dicit ei: Omnis homo primo loco bonum uinum ponit,& cum inebriati fuerint,tunc id quod deterius eſt. Tu ſeruaſti bonum uinum uſque ad hoc tempus. Hoc ædidit initium ſignorū Ieſus in Cana Galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius.

Sectio. 2.

Poſt hæc deſcendit Capernaum ipſe & mater eius,& fratres eius,& diſcipuli eius,& ibi manſerunt non multis diebus. Et in propinquo erat Paſcha Iudæorum,& aſcendit Ieſus Hieroſolymam, & reperit in templo eos qui uendebant boues & oues & columbas,& numularios ſedentes. Et cum feciſſet flagellum e funiculis,omnes eiecit e templo,oues ſimul ac boues, & numulariorum effudit æs,menſaſque ſubuertit. Et his qui columbas uendebant, dixit: Auferte iſta hinc,nec facite domum Patris mei,domum mercatus. Recordati uero ſunt diſcipuli eius,quod ſcriptum eſt: Zelus domus tuæ exedit me. Reſponderunt ergo Iudæi,& dixerunt ei: Quod ſignū oſtendis nobis, quod iſta facias? Reſpondit Ieſus,& dixit eis: Deſtruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis extructum eſt templum hoc,& tu tribus diebus eriges illud? At ille dicebat de templo corporis ſui. Cum ergo reſurrexiſſet e mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius,quod hoc dixiſſet eis, & crediderunt ſcripturæ, & ſermoni quem dixerat Ieſus.

D

Sectio. 3.

Cum autem eſſet Hieroſolymis in Paſcha in die feſto, multi crediderunt in nomen eius, uidentes ſigna eius quæ ædebat. Ipſe autem Ieſus non credebat ſemetipſum eis, eo quod ipſe noſſet omnes, nec opus haberet, ut quiſquam teſtaretur de homine. Ipſe enim ſciebat,quid eſſet in homine.

Et

TErtia die nuptiæ factæ ſunt &c.) Apertior hiſtoria eſt, q̃ ut Paraphraſin requirat.
ANNOT. Tertia die, intellige poſtquã in Galilæam Chriſtus uenerat. Mater
A Ieſu erat illic. Id coniecturam facit, non fuiſſe cum Domino matrem in Iudæa, de
inde & familiarem fuiſſe ijs, quorum erant nuptiæ. Iohannem tamen affirmare
fuiſſe hunc ſponſum, friuolum eſt.

Quod mater filium monuit, deeſſe uinum, dilectioni & humanitati eius tribuere longe
malo, quã ut quidam inanis ſtudio gloriæ, quaſi cupiuerit intempeſtiue, ex filij miraculis cla
reſcere. Quod autem Chriſtus hic & alibi matrem ſuam, non matrem, ſed mulierem ap-
pellauit, & hic nihil uoluit ſibi & illi commune agnoſcere, dicens: Quid mihi & tibi mulier,
ab omnibus pridem receptum eſt, ideo feciſſe eum, ut declararet, ſe alium & maiorem eſſe, q̃
credebatur filius Mariæ. In hoc enim uenerat, in hoc omnia dicebat & gerebat, ut quem ne-
mo filium Mariæ & hominem dubitabat, electi etiam filium Dei agnoſcerent, à quo ſalutem
ſperarent. Talem igitur ſe geſſit, & ideo matrem carnis hactenus non agnouit, cæterum ta-
men nihil quod filij eſſet, erga illam omiſit.

Quod dixerit uobis, facite.) Fidei hoc erat, quæ non dubitabat inopiæ indicatæ, Domi-
num ſuccurſurum. Sic ſane ſentire ſolet Fides, quando exorauit, etiam ſi nondum appareat.
Motus ſiquidem eſt ſpiritus Dei, unde mentem Dei præſentiſcere facile poteſt.

Erant uero illic Hydriæ lapideæ ſex &c.) Marci. 7. legimus, Iudęis morem fuiſſe, ut niſi an
te manibus fonte ablutis, non capere cibum, & reuerſos à foro, ſolitos antea tingi, crebro &
uaſa abluere, in hunc ergo uſum aderant ſex iſtæ hydriæ, capientes duas aut tres metretas Me-
treta & cadus eadem menſura eſt, capiens congios decem, & ſextarios ſaxaginta, quæ menſu-
ra ſuperat ferè congio, eam, quæ Argentorati eyn om uulgo dicitur, quarum uigintiquatuor
conficiunt plauſtrum, quod uocant, id eſt, quantum plauſtro commode uehitur. Quáquàm
modo ſoleant ferè ſupra triginta omæ plauſtro uehi. De metreta ſi libet lege Budæum li. 5. de
Aſſe. Volui hoc annotare ut uideremus, quã largum fuerit Domini beneficium. Oſtendũtur
enim uarijs in delubris, portabiles hydriæ, quaſi ex his ſex fuerint, quæ uix congium capiunt,
taceo metretam unam. Vbi enim è medio ceſſerat ueritas Euangelij, nihil fuit tam abſurdum
quod non ſit uulgo perſuaſum. Cum enim tantum aquæ, quantum ſex iſtæ hydriæ, ad ſum-
mum plene capere potuerunt, in uinum, Domini uirtute, mutatum fuerit, conſtat paulo mi-
nus q̃ plauſtrum uini his nuptijs Dominum donaſſe.

Quod uero hydrias implere aqua Dominus miniſtros iuſſit, inde haurire & ferre pręfecto
nuptiarum, quod uoluit ignorantem hunc, ſponſum uocare, & de uino tam bono cum eo
B diſputare, omnia hæc huc inſtituta fuere, ut uirtus ſua commodum innoteſceret, & ſibi ut ſer
uatori fides haberetur. In omnibus enim ſalutem hominum, & nõ ſuam gloriam ſpectauit.

OBSER. Perpendendum probe, quã alia fuerit mens Domino, ac matri eius ſanctiſſi
mę, quã ſit hodie Anabaptiſtis, & paulo ante fuerit monachis. Honeſtas & præclaras nuptias
habuerunt, ut ſunt, & cubile eorum, qui in Domino conueniunt, agnouerunt immaculatũ,
Hebrę. 13 Modeſtam etiam hilaritatem, & frugale conuiuium non fuere auerſati. Et quod mi
reris, ſobrietatis author, tantum uini conuiuis inter quos indubie fuere, qui largius q̃ neceſſi-
tas poſceret, biberunt, donauit, & quidem optimum, quale ante in eo quidem conuiuio non
guſtauerãt. Biberant enim conuiuæ, reliquã ſitim facile iã aqua extinxiſſent, & ſi omnino ui-
num illis uoluiſſet donare, potuiſſet donare & minus, & uilius. Gloriam ſuam alia, & grauio
ri in re nihilominus potuiſſet declarare. Multis alijs ad neceſſitatem uinum deerat, & his ſup-
peditauit, quod ſupereſſet. Catabaptiſtæ indubie, ſi tum adfuiſſent, grauiter Dominum incre
puiſſent. Si non etiam excommunicaſſent. Sed qui Deum uere times, & abſq; fuco Chriſtum
amplexus es, mitte iſtos ſuperciliosos beneficiorum Dei contemptores, ſcito omnem Dei cre
aturam bonam, modo cum gratiarum actione illa utaris, luxum uita, temperatam hilaritatẽ
ne damnato, condi autem illam ubi adfueris, ſermonibus ad fidei ædificationem faciẽtibus.
Lætari olim populum ſuũ, & epulari corã ſe uoluit. 5 Moſ. 16. idem Deus & nobis eſt, & ſui ſi
milis eſt, tantum quod tum præcepit, ut Leuitarum, hoc eſt, eorum qui ſpiritualia diſſeminãt,
peregrinorum, pupillorũ & uiduarum, hoc eſt, omnium gentium ratio haberetur, ne præte-
reas. Erit, cum Dominus & ieiunãdi & lugendi occaſionem dabit, tum & in ijs, miniſtrum
Dei te exhibeas, Lege. 5. Moſcheh. 14. & 16. Lucæ. 14. 2. Corint. 6. Epheſijs quinto.

Hilaritatẽ moderatã non dãnandam.

Cæterum in matre indicante uini inopiam, exemplum eſt, cum officioſæ dilectionis, àlie-
na incommoda, ſua ducentis, tum fidei multa ſpe, ſed uerbis paucis orantis. Nouerat mater
nihil minus ferre poſſe filium, q̃ ſuorum inopiam, etiam corporalem, quare ſatis habuit, tan-
tum uerbo inopiæ conuiuarum admonuiſſe. Sic ſe habet, omnis animus ex fide orans.

C In Chriſto uero matri durius reſpondente, & nondum ueniſſe horam ſuam cauſſante, exemplum eſt, in negotio Dei, carnis affectus ablegãdi, & diligenter in omnibus opportunitatem à Patre decretam, obſeruandi.

Vini inopia, tanta copia, & quidem præſtantioris commutata, monet adeo nihil poſſe deeſſe habentibus penes ſe Chriſtum, ut ſi quid etiam ad tempus uideatur deeſſe, mox benignitate eius redundet. Quid enim boni deſyderent, fontem bonorum poſſidentes?

Ex eo, quod hoc miraculo, quo Chriſtus gloriam ſuam, id eſt, diuinam potentiam, ſalutẽ hominum ubiq; curantem, manifeſtauit, diſcipuli adducti ſunt ut crederent in eum, in ſententia ſcilicet, quam de eo conceperant, confirmati, Chriſtum eſſe eum credentes, apparet, ad q̃d uera miracula faciant. Vt enim raræ quædam diuinæ uirtutis declarationes ſunt, ita animos electorum attrahunt, ut illam agnoſcant, ei'q; ſeſe dedant, reprobis uero excuſationẽ adimũt, & fulgore ſuo penitus excæcant, ac etiam in furorem agunt, id quod Phariſæis uſu ueniſſe ex miraculis Chriſti, Euangeliſtarum literæ teſtantur. Falſa miracula, ad ſuſpicienda commenta Satanæ abducunt, qualia fuere, quæ de diuis & eorum reliquijs & ſtatuis, impoſtores, iã multis annis apud uulgum iactarũt. Texunt ex his alij, miras allegorias, ſed nihil, tam Chriſtus quã Euãgeliſta, allegoricos in his dixit. Hiſtoria aperta eſt, qua memoratur, ut Chriſtus potẽtiam ſuam exercuerit, & credere ſibi diſcipulos ſuos fecerit. Vtinam hæc & nos ita legere & capere poſſimus, ut agnoſcentes Chriſti gloriam, ſeruatorem noſtrum ipſum agnoſcamus, qui ut his conuiuis non eſt paſſus deeſſe uinum, ita & nobis nihil patietur deeſſe, quod ſaluti ſit, præcipue autem bona ſpiritualia. Hæc certa ſunt, & à ſpiritu Dei nobis tradita, allegorica illa commenta, incerta ſunt, & conficta ab hominibus.

Contra allegorias.

Solet hic tractari locus communis, coniugium, quid ſit, quibus competat, quo pacto deniq; diſſoluatur. De his fuſe diſſerui in, 19. Matthæi. Summa eſt: Non eſt bonum homini eſſe ſoli, quem ergo alio non uocauerit Dominus, illi in coniugio uiuendum eſt, & ita ut unum uiuat cum coniuge hominem, idq; perpetuo, niſi aliud uel immittat Dominus, uel culpa requirat coniugis.

Sectio. 2.

Poſt hæc deſcendit Capernaum &.) Et hæc hiſtoria clara eſt, neq; Paraphraſi habet opus.

ANNOT. Vt Prophetæ, ita & Chriſtus in celebrioribus urbibus fere docuerunt, ut commodius doctrina Dei ſpargeretur, & ibi potiſſimum uirtus Dei declaretur ad ſaluandum, ubi præcipue uiguiſſet uis Satanæ ad perdendum. Cæterum de habitatione Domini Capernaũ, quod oppidum inter Galilææ oppida, præſertim eius, quæ Ieſu patria erat, in qua in præſens

D uerſati ex Patris uoluntate uolebat, frequentius & inſignius erat, Matth. 4. & Luc. 4. plura legimus. Et prope erat Paſcha.) Lex in omnibus adhuc uigebat, ad locum igitur tabernaculi ex lege Dominus conceſſit, alibi enim non licebat celebrari Paſcha. 5. Moſ. 16.

Reperit in templo uendentes boues & oues. &c.) Hunc mercatum ex auaritia quidem Iudæi inſtituerant, prætextum tamen aliquem ex Lege habebant. Nam. 5. Moſ. 14. legimus mandatum, ut qui longius à templo habitarent, ſua dona domi uenderẽt, alia ea pecunia empturi in loco Domini. His ergo inſeruire, quò commodius inuenirent quod offerrent, uideri uolebant iſti, quos Dominus templo eiecit, uenditores & numularij. Cum feciſſet flagellũ ex funiculis.) Matt. 21. Mar. 11. & Lucæ. 19. ſimile legitur Dominũ deſignaſſe, poſtridie quàm inſidẽs aſino Hieroſolyma fuiſſet cũ ingẽti populi applauſu ingreſſus. In Matthæũ quædam in hoc annotaui, & locũ ex Ieſa. 56. adductũ, expoſui. Hic cauſſã cur expelleret eos, hãc reddidit. (Simile enim & non idem factum à Iohanne hic narrari exiſtimo) quod dedeceret Patris domum, facere domum mercatus. Patri enim dicata erat, ut in ea populus conueniret, percepturus legem eius, & gratias ei pro beneficijs acturus, deniq; neceſſaria ab eo oraturus. Illi aũt quos eijciebat, ad lucrum & quæſtum abuti ea cœperant, licet prætexerent ſacrificiorum commoditatem, quam mercatu ſuo uideri uolebant peregrinis adferre

Zelus domus tuæ.

Recordati uero ſunt diſcipuli eius &c.) Poſt reſurrectionem ſcilicet, cũ accepto ſpiritu ſcripturas intelligerent, ut ipſe Euangeliſta in ſequentibus exponit. Locus uero hic Pſal. 69. legitur. Queritur illic Vates, ſe propter Dominũ tuliſſe opprobriũ, & obductã ignominia faciẽ ſuam, alienũ factũ ſe fratribus ſuis, & extraneum filijs matris ſuæ, his cauſſam, unde iſta ſibi acciderint, hãc ſubijcit: Quoniam zelus domus tuæ commedit me, & opprobria eorum qui tibi opprobrati ſunt, ceciderunt ſuper me, & fleui &c. Significare enim Propheta uult, ex ſtudio Dei, & domus eius, id eſt, cultus eius, qui in domo Domini inſtitutus erat, eueniſſe, ut omniũ etiam domeſticorum ſuorum, odio flagraret, & perferret quæcunque hoſtes Dei acti à Satana, contra uerbum & inſtitutum eius, auſi fuiſſent. Iam conſtat, ubi furere perditi iſtiuſmodi contra Dominum cœperint, nihil eſſe opprobrij, nihil contumeliæ, nihil uiolentiæ, quod ze-

lanti-

lantibus Dominum non inferant. Id non ſolum hoſtes Chriſti Phariſæi & ſacerdotes, ſed & A qui hodie Euangelio aduerſantur, ſatis probant. Cum itaq; ſicut nemo ardẽtius pro gloria Patris zelatus unq̃ fuit, q̃ Chriſtus, ita nemo peius quoq; acceptus eſt ab hoſtibus eius, iure recordati diſcipuli huius dicti fuere, quod & nemo alius de ſe rectius dicere potuit, imò in quem unquã quadrauit, id ſpiritu Chriſti factum eſt. Huius enim quanto plus quiſq; accepit, tanto feruentius gloriæ Dei ſtudet, malorũmq; inuidia ſeſe onerat, & dicti huius ius ſibi uẽdicat. Chriſtus caput ſanctorum eſt, & agit omnia in omnibus, quare quicquid ſanctis competit, ipſi inprimis competit, quæcunq; denique laudes in ſcripturis tribuuntur, in Chriſto recte dicũtur completæ. De his ſupra in Matthæum circa finem, & infra in capite quinto plura.

Quomodo reſpõdere accipiatur apud Euangeliſtas.

Reſponderunt ergo Iudæi.) Nota Euangeliſtas reſponſionem uocare, quemlibet ad alios factum ſermonem, etiam ſi nullus ab illis præceſſit, ad quem referatur. Sic Lucæ. 14. Cum Dominus, uiſo hydropico, legis peritos & phariſæos rogaret: Num liceret ſabbatho curare? Euãgeliſta præmiſit: Et reſpondens Ieſus dixit &c. Sic & in præſenti ſcribit Iohannes Iudæos reſpondiſſe, cum nihil adhuc uerborum ad eos feciſſet Dominus, & ipſi dialogiſmum inciperent. Vnde uidentur Euangeliſtæ reſpondendi uerbo, pro Ebræo ענא abuſi, quod ferè reſpondere ſignificat, ſed accipitur tamẽ plerunq; pro loqui, ſermonẽmue ordiri ad aliquẽ, ſic Ieſcha. 14. ויאמרו יענו כלם, hoc eſt, omnes incipient loqui, & dicent. Græci ita reddiderũt: πάντες ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσι, id eſt, omnes reſpondebunt, & dicent. Sic iam & Euãgeliſtæ uerbo ἀποκρίνειν ad eum modum uſi ſunt interdum, quo uerbo ענא, etiam pro initio ſermonis, non tantum pro eo quod ad alterius uerba regeritur. Iſtuc obſeruatum liberabit fruſtraneis quæſtionibus, quibus torquentur quidam, dum apud Euangeliſtas uerbum reſpondere reperiunt, ubi tamen nihil præceſſit, ad quod reſponſio daretur, ſicut in loco Lucæ citato, ac alijs pleriſq;.

Quod ſignũ.

Quod ſignum oſtendis nobis?) Signis legationem ſuam Moſcheh Iiſraelitis approbauit 2. Moſcheh. 4. poſcebant ergo & hi ſignum, quo agnoſcerent, id quod Dominus ſibi arrogabat authoritatis, à Deo eſſe ei demandatũ, nec uidebant miſeri id ipſum, q̃ tam humilis in oculis eorũ tantã exerceret poteſtatem, ſignũ & miraculum eſſe plane ſtupẽdum. Nemo enim q̃libet contempto ei fabro & fabri filio, ut illis habebatur, audebat obſiſtere, Matth. 21. Cum ſecũdo & hoc facinus deſignaſſet, quod deſcribũt Matth. Mar. & Luc. interrogauerũt eũ principes ſacerdotum & ſcribæ, & ſeniores, qua authoritate id faceret: quã quæſtionẽ, alia repulit de baptiſmo Iohannis. Hic autẽ, quod alibi ſignum Ionæ uocat, eis obiecit, ſignũ reſurrectionis ſuæ. B Signum ſane quo electi agnoſcunt omnẽ poteſtatem Domino à Patre traditã, ſed & reprobi idem tandẽ agnoſcent, cũ uidebunt eum ſedentẽ à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cæli. A mortuis enim in uitã ſua uirtute redire, & uitã beatã, Deum eſſe, utiq; conuincit, & eum cui parere debeant omnia. Hæc aũt non plane & apertis uerbis, ſed ænigmaticos, obſcuriore ſcilicet allegoria Iudæis reſpondit, dicens: Soluite templum hoc &c. corpus ſuũ intelligens. Nõ enim rogauerant illi ut diſcerent, ſed ut calumniarentur. Quare cũ obijcerent templum quadraginta & ſex annis ædificatũ, nihil eis reſpondit. Poſcebat enim gloria Dei, ut facto & uerbo uiderent ſe à Domino cõtemni. Cui cum nihil poſſent cõtra mali inferre, quod maxime cupiebãt, ſigni ſatis habuerunt, ad cognoſcendã Dei in eo uirtutẽ, ſed aliò acti à Satana, quod ſentiebant, ſentire nolebant, quódq; uidebant, nõ potuerunt agnoſcere. Præterea dictũ Domini & ſi in præſens, neq; à diſcipulis quidem intelligeretur, fructũ tamen ſuũ, ſed ſuo tẽpore attulit, cũ ſcilicet dato ſpiritu intellectũ fuit. Et ex eo enim q̃ reſurrectionẽ ſuã hic Chriſtus prædixit, & ex eo q̃ eã tam glorioſe præſtitit, fides in eũ ut unicũ omniũ Dominũ & ſaluatorẽ, non ſolũ diſcipulis, qui hęc audierunt, roborata fuit, ſed etiã omnibus qui poſtea eadẽ legerunt & audierunt. Quãq; & hic, & dũ ſigni Ionę meminiſſet, ad id uirtutis ſuæ miraculũ reſpexerit, quod ſpiritu ſuo, cũ mortuus fuiſſet, & à mortuis reſurrexiſſet, ad ſe omnia traxit. Vere enim ſtupendũ portentũ erat, nulla ui impediri poſſe, quin homines certatim ſalutẽ ab eo petendã ſibi ducerẽt, quẽ illi dederãt neci, regnũq; eius quotidie inualeſcere, quẽ ut crucifixerãt, ita eſſe nuſq; uidebãt. Tũ ſane ſi ullo pacto de ſeruatoris diuinitate perſuaderi potuiſſẽt, abũde ſatis argumẽti ſignorũq; habuiſſent. Cæterũ q̃ Iudęi dixerũt: Quadraginta ſex annis templũ fuiſſe ędificatũ, conuenit cũ uaticinio Daniel. 9. qui prædixit ſeptẽ hebdomadibus annorũ, id eſt, 49. plateã & foſſam Ieruſalẽ ædificandã. Neq; obſtat quod Ezra & Nehemiah breuius tẽpus uidẽtur memorare, de conſũmata enim hoc ædificatione Iudæi reſponderũt, quæ urbis quidẽ, quadrageſimo ãno, ab ædicto Artaxerſis Lõgimani de reędificãda Ieruſalẽ & tẽplo, cuius meminit Nehemiah, facta eſt, tẽpli uero. 46. His utiq; nõ pugnãt hiſtorię Ezra & Nehemiah, etiã ſi dedicationẽ tẽpli antea factã memorẽt, dedicarũt enim templũ, quo cultus Dei inſtitueretur, q̃ primũ ſacrificia in eo fieri potuerũt. In Matth. 24. plura de his.

C Ille uero dixit de templo corporis ſui. Nota hic quàm incerta doceant, qui ſingulis rebus populi ueteris, certa in regno Chriſti reſpondere, tanquam ueritatem typis contendunt, & inde ex ijs, quæ typis acciderunt, uaticinari uolunt, quæ debeant accidere ijs, quæ typi illi portenderunt. Templum Solomonicum, figura illis eſt Eccleſiæ, inde ex eo quod templo illi acciderunt, prædicunt quæ debeant accidere Eccleſiæ. Hic autem uidemus Dominum etiam ſuum corpus, in quo nimirum diuinitas corporaliter habitat, templum uocaſſe. Similitudinem enim aliquam, cum templo illo habet, & ſimilitudo ſpectanda eſt in omni tranſlatione. Libenter tamen fateor, quæ in cultu Dei præcepta ſunt ueteribus fuiſſe, ὑποδείγματα καὶ ἀντίτυπα, id eſt, exemplaria, cæleſtium & uerorum, ut Epiſtola ad Heb. 9. affirmat, legemq́ umbram habuiſſe futurorum bonorum, ut 10. cap. eodem. Epiſtola adſerit, hinc tamen non ſequitur, ut ſingulis cerimonijs & inſtitutis populi ueteris, apud nos ſingula reſpondeant, ſintq́ in illis deliniata, quæcunq; accidere debent nobis, ſicut etiã non ſequitur, illa ueteribus nihil aliud commodaſſe, quàm quod futura portenderint de quo ſupra in caput primum in ſect. 7. in ἐκβάσει de baptiſmo.

Sic res omnes habent, ut imperfectiora, perfectorum ſui generis umbram quandam contineant, & ſignificationem. Sic domus umbram habet ciuitatis, & ciuitas regni. Sic herba fruticis, frutex arboris. Sed & ſpiritualium rerum ſignificationem habent nonnullam, corporalia. Notiora enim nos manuducunt in cognitionem eorum, quæ non ita nota ſunt, & cum notis tamen affinitatem aliquam habent. Sic ergo imperfectus & corporalis cultus Dei, ueteribus præceptus, umbram & ſignificationem habuit perfectioris & ſpiritualis qualem nos habemus. Sicut & noſter nondum plene perfectus & ſpiritualis, umbram obtinet plene perfecti & ſpiritualis, nempe cæleſtis, quem expectamus. Interim tamen non oportet in ſingulis obſeruationibus, tam ueterum, quàm noſtris, ſingulas ſignificationes requirere. Habet quilibet ſtatus etiam ſua propria, & ueteribus multa præcepta fuere, ut quandoquidem caro cerimonijs carere non poteſt, ut occuparentur ijs quæ Deus præcepiſſet, ne uel ſibi ipſis fingerent proprias, uel à gentibus mutuarentur inuentas à dæmonibus. Sic enim adſuefiebant uocí patere Domini, & in timore eius uerſari.

D

Ordo operum Dei.

Cum ergo reſurrexiſſet è mortuis. Nota ut certis temporibus omnia diſpenſet Deus. Regnum & gloria Chriſti eſt, ſpiritu ſuo electos illuminare, & cæleſti ſapientia donare. Quia ergo pati Chriſtum ante oportuit, quàm regnum & gloriam ſuam ingredi. Luc. 24. ſpiritus etiam tam opulente dari non potuit, eo nondum glorificato, infra 7. Rudiores igitur manſerũt diſcipuli, donec mortuo, & inde glorificato Chriſto, paracletus ipſis adueniret, nihilo minus uitam æternam iam fide poſſidebant. Ita citra iacturam ſalutis eſt, ſi interdum quædam ad tempus ignoremus, ſi modo obſignati ſumus ſpiritu filiorum Dei, & obtinet apud nos timor & fiducia Dei.

Et crediderunt ſcripturæ &c. ſcilicet iam intellectæ. Et antea enim uetam ſcripturam non dubitabant, ſed in Domino uere demum completam, non ita agnoſcebant.

OBSERVAT. Primum circa id, quod Dominus Capernaum cum ſuis habitauit obſeruandum, ut Dominus inter ſuos, & in patria donec alio à patre extruderetur, humilis & obſcurus degit. Sic & nobis noſtræ uocationes non ſordeant, neq; noſtros deſeramus, donec ab eis nos abſtrahat pater. Quod ad feſtum aſcendit, monet, ut nihil præceptorum Dei quãlibet minutũ id ſit, nullumue morem publicum, qui alijs cõducat, etiam ſi nos eo nõ indigeamus, prætereamus. Contra faciunt Catabaptiſtę, qui quod putant ſibi non eſſe opus publicis concionibus, nullas inuiſunt & contemptas reddere conantur, quanquam etiam ipſis, non ſolum Eccleſiæ reliquæ, per neceſſariæ ſint.

In expulſione uendentium, exemplum eſt zeli pro gloria Dei, quem tamen moderari oportet à ſpiritu Dei. Sic enim ſuccedit quicquid tentaueris, quanquam inſolens ſit, quale erat præſens Domini facinus. Sine ſpiritu nihil recte feceris, ſi etiam nihil inſolens ſit. Agi oportet ſpiritu Dei, qui filij Dei ſunt, nõ ſua duci ratiõe. Is ſi in nobis obtinuerit & uret nos, quod gloriam Dei obſcurat, & commodum contra id, quicquid ſit incitabimur, ac ita armabimur, ut omnia nobis cedere oporteat. Animaduertendũ etiã in hoc facto, quam inuiſa res Deo ſit, ſub prætextu cultus eius, noſtra quærere.

In eo quod Iudæi ſentientes uim diuinam, & ſignum pluſquam admirandum, ſignum adhuc poſtulãt, ſtupor & cæcitas reproborũ obſeruari debet, quibus nihil ſatis ueritaté probare poteſt, etiã ſi tangant eã manibus. Nati eni ex Diabolo, nõ poſſunt rebus dei nõ aduerſari.

Quod reſponſo ſuo Dominus magis ſtupẽtes illos reddidit, animaduertendũ eſt iuſtũ iudiciũ Domini, ſic poſcere, ut uidentes non uideant, de quo infra 9. plura. Vnde ſi in ſermone ſanctorum

ſanctorum tales offendantur, animaduertendum ita ſemper ſolere ſpiritum Domini. Excæcat & indurat reprobos, quicquid hic ſpiritus agat, aut dicat, ut in capite ſanctorum, Chriſto, A ita & in omnibus membris eius. Vnde mittendi nobis ſunt, neque cruciari nos debet, ſi quãdo ueritate rite diſpenſata eos offenderimus. Plantatio ſunt, quam Pater cæleſtis non plantauit, quare eradicari nos oportet, utcunque tractentur. Nobis tamen danda ſemper opera eſt, ne noſtra culpa illi anſam arripiant, ueritatem blaſphemandi, id cauebimus, ſi in timore & tremore ſemper uocationi noſtræ attendamus, ſedulis precibus ducatum ſpiritus perpetuo orantes.

Poſtremo circa id quod & uerba Domini diſcipuli ã reſurrectione eius, primum recte cognouerunt, obſeruandum, quàm non ſit noſtrum, ueritatem agnoſcere, ſed tantum ſpiritus Dei, qui nobis licet diſcipulis Domini tum datur, cum Patri uiſum eſt. Nihil igitur ſibi caro arroget, ſed ſpiritum illum oremus, qui docet, ſuggerítq; omnia, & in omnem inducit ueritatem.

Cum autem eſſet Hieroſolymis.) Neque hæc Paraphraſim requirunt. ANNOTAT.

Notandum hic, duplicem eſſe fidem. Veram enim habentibus, ac per eam, filijs Dei conſtitutis, utique his qui credere in Dominum uidebantur, ipſe ſe credidiſſet. *Sectio. 1.* Sed erant, quos ſigna eosq; in admirationem eius adduxerant, ut eſſe eum aliquid perſuaſi eſſent, ac ita in nomen *Duplex fides.* eius crederent, hoc eſt, eum Prophetam & filium DEI, qui nominabatur, agnoſcerẽt, ſed id citra animi innouationem, citráque certam ſalutis ab eo expectationem. Vt enim eiuſmodi DEVM ignorant, neque noſſe poſſunt, ita neque uere in nomen Chriſti poſſunt credere, alioqui haberent uitam æternam. Ratio igitur iſtorum in præſens miraculis conuicta erat, Ieſum aliquid magni eſſe, quæ ratio quã in præſens illum admirabatur, credens in nomen eius, tam poſtea fuit auerſata & deteſtata, dum ſenſit illum ſuis cupiditatibus aduerſarium. Sic credunt & illi, qui ſemini in petroſam terram iacto aſſimilantur, ad tempus ſcilicet, & in tempore tentationis recedunt. Lucæ octauo. Nam ſicut dum ratio in Domino agnoſcit, quod ſibi conducturum arbitrabatur, ipſum amplectitur, quemadmodum faciebant turbæ à Domino paſtæ, & alias quoque adiutæ, ita dum rurſus in eo offendit, quod aduerſatur, & ipſum reijcit atque damnat. Sic hodie uidemus multos qui paulo ante mire Euãgelio Chriſti uidebantur addicti, quia in eo deprehẽderant, quod faciebat ad cupiditates ſuas, alius carnis ſpetabat libertatem, alius opes ſibi promiſerat ſacrificorum, ubi autem neutrum illis, ſed crucem potius cœpit adferre, tam modo deteſtantur illud, quam ante probabant. Iſti ſunt qui credunt in nomen Chriſti, & ipſe tamen ſe eis non credit, nouit enim quid ſit in B homine, nouit eos nihil minus habere, quã ueram ſolidámque in ſe fidem. Hanc enim qui habent, ſpiritum Dei habent, noui homines ſunt, Dominum ut uere cognoſcunt, ita ab eo diuelli nunquã poſſunt, ſeſe credunt Domino, & Dominus ſe illis, unum nanque cum ipſo ſũt, Dominus in illis, & illi in Domino. Hac fide iuſti uiuunt, & habent uitam æternam. Ad hęc faciunt & quæ ſupra in primum caput, in Sectione ſecunda, de cognitione Dei diſſerui.

Notandum etiam ex eo quòd Iohannes narrat, multos uidentes ſigna, quæ Dominus faciebat, in nomen eius crediditiſſe, quòd multa ille ſigna fecerit, quæ tamen Euangeliſta, memorare non duxit operæ precium, qui enim Chriſtum non agnouerit ex his paucis, quæ conſcripta ſunt, neque agnoſceret eum, ſi ad unum omnia in literas eſſent relata.

OBSERVAT. Hieroſolymis, dum ſuæ uocationi Dominus inſeruit, inclareſcit, ita tũ demum apparebit qui ſimus, & quid à Domino acceperimus, dum locus & tempus fuerit diuinitus deſtinatum, & nos uocationem Domini diligenter fuerimus ſecuti. Interim libenter lateamus, quia non nobis, ſed Domino uiuimus & morimur.

Quòd multi fucati Domino credunt, moneat ut non multitudine, ſed ſyncera fide auditorum oblectemur. Denique quòd nouit Dominus, quid in homine ſit, deterreat nos ab hypocriſi, & confidere faciat, ſi à Domino pendemus, ſpiritum eius nos ſeruaturum, ne quis & nobis periculoſe imponat. Si enim illi uiuimus, eius in nobis ſpiritus, quem nihil latet, in tempore omnia præſentiſcet.

Ca

C

CAPVT TERTIVM.

Sect.1. ERAT autem homo ex Phariſæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum, hic uenit ad Ieſum nocte, & dixit ei: Rabbi, ſcimus quod a deo ueneris magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis niſi fuerit deus cum eo. Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Amen amen dico tibi, niſi quis natus fuerit e ſupernis, nō poteſt uidere regnum dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo poteſt homo naſci cum ſit ſenex? Num poteſt in uentrem matris ſuæ iterum introire, ac naſci? Reſpondit Ieſus, Amen amen dico tibi, niſi quis natus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Ne mireris, quod dixi tibi, oportet uos naſci e ſupernis, Spiritus ubi uult ſpirat, & uocē eius audis, ſed neſcis unde ueniat, & quo uadat. Sic eſt omnis qui natus eſt e ſpiritu.

Sect.2. Reſpondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Tu es ille magiſter Iſraelis, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quod ſcimus, loquimur, & quod uidimus, teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi uobis, & non creditis, quomodo ſi dixero uobis cœleſtia, credituri ſitis? Et nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcēdit e cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Et ſicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis ut omnis qui credit in eum, non

1.Iohan.4. D pereat, ſed habeat uitam æternam. Sic enim deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Non enim miſit deus filium ſuum in mundum, ut condemnet mundum, ſed ut ſeruetur mundus per eum. Qui credit in eum, non condemnatur. Qui uero non credit, iam condemnatus eſt, quia non credidit in nomē unigeniti filij dei. Hæc eſt autem condemnatio, quod lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui mala agit, odit lucem, nec uenit ad lucem, ne arguātur opera ipſius. Qui autem operatur ueritatem, uenit ad lucem, ut conſpicua fiant facta ipſius, quod per deum ſint facta.

Sect.3. Poſt hæc uenit Ieſus & diſcipuli eius in terram Iudæam, & illic morabatur cum eis, ac baptizabat, Baptizabat autem & Ioannes in Aennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & ueniebant ac baptizabantur. Nondum enim coniectus fuerat Iohannes in carcerem. Orta eſt autem quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et uenerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu teſtimonium perhibuiſti, ecce is baptizat, & omnes ueniunt ad eum. Reſpondit Iohannes, & dixit, Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum e celo, Ipſi uos teſtes eſtis, quod dixerim, non ſum ego Chriſtus, ſed miſſus ſum ante illum. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt, amicus autem ſponſi, qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem ſponſi, hoc ergo gaudium meum impletum eſt, illum oportet creſcere me uero minui, Qui e ſupernis uenit, ſupra omnes

eſt

eſt. Qui e terra profectus eſt, terrenus eſt, & e terra loquitur. Qui e cœlo ue-
A nit ſupra omnes eſt, & quod uidit & audiuit, hoc teſtatur, & teſtimoniũ eius nemo accipit, Qui accepit eius teſtimonium, is obſignauit, quod Deus uerax ſit. Nam is quem miſit Deus, uerba Dei loquitur. Non enim huic ad menſuram dat Deus ſpiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit illi in manũ. Qui credit filio, habet uitam æternam: qui uero non credit filio, nõ uidebit uitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.

ERat autem homo ex Phariſæis Nicodemus &c.) PAR. Inſtitutum meum eſt, quædam Domini Ieſu dicta factáq; narrare, ut ex ijs, ſeruator orbis æterna Dei uirtus, Deus ipſe agnoſci queat. Cum igitur capite ſuperiore duo inſignia & mira facta eius, ex quibus diuinitas eius clare dinoſci poteſt, memoraui, commodum uiſum eſt, nunc ſermonem, quem cum Nicodemo homine Phariſæo, & inter Iudæos principe habuit, adiungere, in quo dilucide, & quid à nobis requirat, ut regni eius ciues ſimus, & quid ipſe præſtare uenerit, ſuis ipſe uerbis explicat. Venerat enim ille ad eum, ut de doctrina uitæ certior fieret, uti ex omnibus gentibus, & ordinibus hominum, Deus aliquos ſibi ſelegit, & filio ſuo donauit. Tenebatur ergo aliquo ſtudio Dei hic Nicodemus, licet inter Phariſæos, hoc eſt, grauiores Chriſti hoſtes ageret, ad hæc princeps eſſet inter Iudæos. Hæc ſane mundi celſitudo, multos alios Chriſto reddebat infenſos, dum ſuam, diuinæ gloriæ, cedere nequirent. Sed ſemen Dei, quod in hoc Nicodemo erat, uincebat omnes has tricas & remoras, effeceratq; ut ex ſignis quæ Dominus faciebat, perſuaſus iam eſſet, ꝙ Deo ueniſſet doctor & magiſter omnibus audiendus. Vnde dicebat: Rabbi, ſcimus, quòd à Deo ueneris magiſter, nemo enim iſta ſigna facere poteſt, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo, ut autẽ ſimul uideas, magni apud mundum haberi, obſtaculo ferè eſſe ad regnum Dei, nocte uenit hic Iudęorum princeps, indubie quòd ſibi à Phariſæis metueret, & nondum poſſet quæ carnis ſunt, cœleſti doctrinæ poſthabere, quam indubitato tamen talem agnoſcebat. Ieſus autem qui præcipue propter ægros medicus uenit, imbecillitatem uiri minime auerſatus, continuo ſummã doctrinæ ſuæ illi proponit. Amen amen, inquit, niſi quis de integro natus fuerit, non poteſt regni Dei particeps fieri. Natus ex homine, cœleſtia ex ſe noſſe & amare, ac ita immortalitatis particeps fieri nequit, quare penitus innouari oportet eos, & alios fieri, qui in regnum Dei ad-
B mittentur. Id Nicodemus non intelligens, dicebat: Quomodo poteſt homo naſci, iam ſenex? &c. Ieſus igitur explicatius eadem illi reſpondebat: Amen, inquit, amen dico: Niſi quis naſcatur ex aqua & ſpiritu, hoc eſt, cõſecretur mihi ſacro baptiſmate, & ſimul ſpiritu, externum enim lauacrum per ſe nullius momenti eſt, in regnũ Dei, ut Deum rite cognoſcat, & Deo Patre fruatur, ingredi haud poterit. Quod enim ex carne natum eſt, caro eſt, nihil niſi homo, unde quæ Dei ſunt, percipere non poteſt, carnalia tantum ſapit & ſpirat. At quod ex ſpiritu natũ eſt, ſpiritus eſt, cœleſtia ſapit & ſpirat, unde conſors eſt diuinæ naturæ, & particeps regni Dei. Ne mireris igitur quod dixi, oportere uos naſci de integro, planéq; nouos fieri, cum caro & ſanguis regnum Dei hæreditare nequeant. Porro ut cognoſcas cuiuſmodi ſit ex ſpiritu renatus homo, nouáq; ex cœleſti ſemine facta creatura, conſydera uentum, is fertur quolibet, nulla re obſtante, ſtrepitum eius audis, uerum unde ueniat, aut quo feratur, ſcire non potes, ſic habet ſe ſpiritus Dei, & qui nati ſunt ex ſpiritu. Spiritus afflat, quos uult, & uim eius in omnibus quos afflarit, probe ſentis. Quis enim non uidit in Moſcheh, in Elijah, alijsq; ſanctis innumeris, uirtutem diuinam, & ſpiritum cœleſtem? Quis non ſenſit eos alios, quã uulgo homines ſunt & naſcuntur, & ipſi quoque à parentibus ſuis nati erant? Sed unde iſtis uis illa diuinior adeſſet, quóue eos ageret, qui eodem ſpiritu non erant præditi, haudquaquã potuerunt cognoſcere, eóq; ſtupori his erant uiri illi Dei. Ad hunc modum ſunt, quicunque ex ſpiritu DEI nati ſunt. Quos enim in hoc ab æterno delectos, uirtus iſta Dei renouatrix afflauerit, ita innouat, ita transformat, ſic contemptores rerum carnalium, & admiratores reddit cœleſtium, ita exuit amore ſui, & accendit amore proximi, ut ſtupori ſint & portenta quædam hominibus ſæculi. Vident alios & nouos, ſentiunt totos renatos, at unde hæc illis immutatio contigerit, aut quo tandem ſit eos actura, prorſus ignorant, uti & Deum ignorant, cuius ſpiritus eſt hæc uis, & energia immutatrix. Proinde cum tam manifeſtum ſit regenitorum ex ſpiritu, ab alijs diſcrimen, non debebat tibi Nicodeme eſſe adeo inſolens hic ſermo meus, de innouatione eorum, qui in hoc electi ſunt, ut regni Dei ciues euadant.

AN-

C ANNOTAT. Nicodemus princeps Iudæorum dicitur, quod eſſet inter Iudæos prima
rius & eximius. Ex principum enim numero & concilio, fuiſſe eum, & infra 7. legimus, Sect.
ultima.

Denuo de integro.

Quod uerti de integro, conſyderans hoc, quod totos innouari nos oportet, alij quidam le
gunt è ſupernis, utroq; enim modo ἄνωθεν uerti poteſt, & Nonnus poſteriorem ſenſum ui
detur amplexus, cum in Paraphraſi ſua loco ἄνωθεν, poſuerit αἰθέριας αὐλῆς, id eſt, ex æthérea
aula. Vulgo legitur denuo, uel iterum. Certum autem eſt, Dominũ uoluiſſe ſignificare requi
ri, ut iterum naſcamur, ac toti innouemur, id cum ſpiritu Dei fiat, è ſupernis nos renaſci non
inepte dicitur. Infra ſane Section. tertia ἄνωθεν pro è ſupernis, ponitur, ubi Iohannes ait qui è
ſupernis uenit, ſuper omnes eſt.

Videre regnũ Dei.

Videre regnum Dei, Ebraiſmus eſt, & idem pollet, quod participem eſſe regni Dei, unde
Nonnus pro eo reddidit, habere æternum principatum, & Dominus ipſe paulopoſt, ingre
di in regnum Dei. Regnum Dei, eſt iuſtitia, gaudium & pax in ſpiritu ſancto, Roman. 14. cer
ta perceptio ſalutis, quæ ſita eſt in iuſta Dei cognitione, & obſignatione ſpiritus ſancti, quibus
hæc contigerint, ij Deo dicere poſſunt, rex meus & Deus meus, ij regni eius ueris bonis, ſapi
entia, iuſtitia, & felicitate, hic partim fruuntur, & in futuro plene perfruentur. Cum igitur hæc
omnia ab eo pendent, quod ſuo nos Deus ſpiritu afflet, illuſtret, accẽdat, & ad ſe rapiat recte dixit
Dominus neminẽ, niſi renatum, totum'q; innouatũ poſſe regnũ Dei uidere, hoc eſt, ingre
di, & uerorum bonorum participem fieri. Hoc ipſum alias, alijs uerbis dixit, neminem poſſe
ſuum diſcipulum eſſe, niſi qui abnegauerit ſemeipſum & renunciauerit omnibus. Hinc Pau
lus nouum hominem, & nouam in Chriſto requirit creaturam, quæ in nobis cœpit, ſimul
atq; datum nobis eſt credere in nomen Chriſti, atq; ita eſſe filij Dei ſupra. 1. perficitur aũt coti
die à ſpiritu Dei, qui ad imaginẽ Chriſti nos indies magis ac magis reformat, de quibus legis
2. Corinth. 3. 4. & 5. capitibus & in omnibus ſub finem, Gala. tertio & ſexto, Epheſ. ſecundo
& quarto, Coloſ. tertio. Sed quid opus citare certa Pauli loca, cum hoc ipſum ut caput doctri
næ Chriſti, nuſquam non tractet?

Ex aqua & ſpiritu.

Ex aqua ex ſpiritu. Per aquam hic libenter baptiſmum cum Chryſoſtomo intelligo, non
quod externa lotio per ſe neceſſaria ſit ad ſalutem, ſed cum ſymbola uanæ res ſint, quando ſi
ne ſpiritu Dei adhibentur, Apoſtoli non ſolent de eis loqui, niſi ut uere, & cum ſpiritu Dei ad
hibitis. Hinc Paulus Roman. 6. An ignoratis quod quicunq; baptizati ſumus? &c. Et ad Gala
tas 3. Quicunq; enim baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Cui iam dubium multos baptizari,
qui nihil minus quàm mortem Domini amplectuntur, & ipſam nunquã induũt? Sic Ephe.
D 5. ſcribit Chriſtum ſanctificare Eccleſiam, cum mundat lauacro aquæ in uerbo. Et ad Tit. ter
tio ſcribit quod nos Dominus ſaluauerit per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiri
tus ſancti. Quis autẽ neſciat, externo lauacro, neq; Eccleſiam mundari, neq; nos ſaluari? Apo
ſtolus autem de baptiſmo rite exhibito loquitur, ſic enim conſecratio eſt hominis in gregem
Chriſti cooptatio in eorum numerum, qui ſpiritu Dei donati, peccatis cum Domino uere
moriuntur, & iuſtitiæ uiuunt, eo'q; uere mundantur, ſaluantur, regenerantur, & renouantur,
non id quidem per externam ablutionem aquæ, & depoſitionem ſordium in carne, ut Pe
trus inquit, ſed per ſpiritum Dei, quo teſtificante noſtro ſpiritui, de Dei erga nos beneuolen
tia, bona erga ipſum ſumus conſcientia 1. Pet. 3. & ad imaginem Dei transformamur à gloria
in gloriam tanquam ab eodem ſpiritu Domini 2. Corinth. 3.

Mos ſcripturæ eſt, ut ſymbolis tribuat, quæ ſymbolis repræſentantur. Hinc Ananias dice
bat Paulo: Surge baptizare, & ablue peccata tua Act. 22. cum iam antea peccatis eſſet fide pur
gatus. Baptiſmo autem, quo Eccleſiæ publicitus inſerebatur, & Chriſto conſecrabatur, initia
tio eius in Chriſtum, quæ ueram peccatorum adfert ablutionem, repræſentabatur, igitur tũ
dicebatur illa fieri, & ipſe peccatis ablui, quibus tamen tum ablutus fuit, cum dicebat: Domi
ne quid faciam? Nihil aliud eſt & ſolutio & remiſſio peccatorum Eccleſiæ promiſſa. Nemi
nem utiq; illa ſoluit peccatis, nulli commiſſa condonat, niſi Chriſto credenti. At cui datum eſt
credere, illius iam peccata fide purgata ſunt, priuſquam Eccleſia ipſum abſolutum pronunci
et. Fieri ergo & in eo dicitur, quod factum Eccleſia teſtatur, & pronunciatione iuxta uerbum
Dei, omnibus palam facit. Hunc ſi loquendi morem ſcripturæ obſeruaſſent, & ueteres & re
centes, purius & minori cum contentione, de ſacramentis & ſpiritu Dei, uulgo cum ſentire
tur, tum diſputaretur.

Quid naſci ex aqua.

Proinde quod Chriſtus hic dixit: Niſi quis natus fuerit, ex aqua & ſpiritu, non poteſt introi
re in regnum Dei, ſic intelligo, niſi quis in meum gregẽ recipiatur, quod ordinaui baptiſmo
fieri, & ſpiritu Dei afflatus fuerit, qui mentem innouat, non poterit Deum uere cognoſcere,
& iuſti

A & iuſtitiæ eius, gaudij & pacis in ſpiritu ſancto, in quibus regnum Dei ſitum eſt, fieri particeps, id enim eſt ingredi in regnum Dei.

Neq; uero ex hac expoſitione ſequitur, aquæ baptiſmum ad ſalutem per ſe neceſſariũ eſſe, contra id quod Dominus dixit Marc. ultimo, qui non crediderit condemnabitur, omittens baptiſmum, cum antea dixiſſet, qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. Dominus enim ſpectauit hic, quod habet publicum inſtitutum ſuum, quod nemo piorum uolens præteribit, aquæ uero his non plus ſalutem affixit, quã Paulus & Petrus dum per lauacrũ aquæ nos ſaluos factos affirmant. A ſpiritu eſt tota regeneratio, eum qui habuerit, etiam ſi aquæ baptiſmum non perceperit, noua nihilominus in Domino creatura eſt, & ciuis regni Dei, unde & hic Dominus in ſequentibus tantum de ſpiritu, omiſſa aqua, uerba facit. Aquæ tamen baptiſmum, externamq; in Eccleſiam Dei receptionem, nemo temere negliget pius.

Quod natum eſt ex carne.) Hoc Proſapodoſis eſt, cauſſę redditio, eius quod præmiſit. Nã ideo in regnum Dei nemo niſi renatus ingredi poteſt, quod omnis natus ex carne, prima illa & naturali natiuitate, nihil ſit niſi caro, caro autem nequeat regnum Dei conſequi. Cognitione ſiquidem Dei, regni eius participes reddimur, hæc enim uita æterna eſt, iam animalis homo, qui caro eſt, ea quæ Dei ſunt cognoſcere prorſus nequit, priore Corinth. ſecundo, igitur neceſſe eſt, alios & ſpiritales fieri, quicunq; in regnum Dei ingredientur.

Ne mireris.) Hoc iã ex ſuperiori infertur, quaſi diceret: Dominus: habes Nicodeme cauſſã, & neceſſariam quidem, cur dixerim non poſſe in regnum Dei quenquam niſi denuo uel de integro natum ingredi, noli ergo id mirari.

Spiritus ubi uult ſpirat.) Hęc ſuperiorum explanatio eſt. Sunt autem qui non de uento, ſed ſpiritu Dei, hæc intelligant. Spirat utiq; ille ubi uult, nullo creaturæ arbitrio moderari poteſt, nihil illum prohibere, nihil aſciſcere. Electos ſuos afflat, nouoſq; reddit. Huius uocem homines audiunt, nam in ſanctis loquitur, uerum unde adueniat illis, quoue iterum abeat, ignorant. Prophetas utiq; audiebat populus diuina differere, in quo uocem ſpiritus clare percipiebat, at unde ille ſpiritus eis adueniret, aut quo abiret, ignorabant. Schaul regem antea ſpiritu uacuum, ſpiritus prophetiæ inuaſerat, prophetabat ergo, & uox ſpiritus ex eo audiebatur, uerum unde ueniret illi ſpiritus, & quo abiret, uulgo neſciebatur. Cumq; conſydero ſpiritus no- *Spiritus ubi uult ſpirat.*
B mine ſine additione, non adeo crebro uentum, ſed ferè uirtutem Dei in ſcripturis ſignificari, & quod docto legis Nicodemo, non minus idonea manuductio eſſe potuerit, ad cognoſcendum, quid ſit homo renatus ex ſpiritu, exemplum de ſpiritu Dei, afflante quos uult, & forte familiarior, quã de uento, hanc ſanè expoſitionem, priori nequaquam poſtpoſuero, imò ut uerum fatear, hæc uidetur mihi germanior. Vtramuis autem ſequaris, hoc diſci ex adducto exemplo Dominus uoluit, natum ex ſpiritu, eum eſſe, quem afflauerit, & transformauerit, uirtus Dei, quæ afflat & immutat cæleſtẽſq; reddit, quos deſtinauerit Deus. Vnde ſubiecit: Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu, id eſt, arcana Dei uirtute afflatur, & ad cæleſtia rapitur, ut ſit omni carni admirationi, quæ alium & diuinum uidet, ſentitq;, neq; tamen agnoſcere poteſt, unde id ſibi contigerit, & quem demum finem cum eo facturum ſit.

OBSERVAT. Obſerua primum Deum ex omnibus hominum ordinibus habere ſuos. Deinde electos non poſſe non tandem ad Dominum uenire. Præterea mundi dignitates ferè pietati impedimento eſſe. Obſerua uero in Domino, imbecillem adeo Nicodemũ non aſpernante, ſed blande & familiariter docente, quomodo & tu infirmos fide debeas tractare, neminem certe, qui de ueritate inquirat abijcere, ſed cum omni manſuetudine, & longanimitate eiuſmodi erudire. Deniq; animaduertendum in his, quã ſtupeant ad diuina, etiam in ſcripturis doctiſſimi, ubi non docet ſpiritus Dei. Protritam enim in omni ſcriptura de innouatione noſtri doctrinam, magiſter in Iſrael Nicodemus capere non potuit, quamlibet familiariter à Domino traditam.

Reſpondit Nicodemus & dixit ei: Quomodo.) PARAPH. Nondum hora erat, ut ſpi- *Sect. 2.*
ritu plenè Nicodemus omnia edoceretur, ſtupebat ergo etiamnũ, dicebatq; Domino. Quomodo poſſunt hæc fieri? Cui Dominus: Tu magiſter es Iſraelis, & doctor aliorum, & iſta, tam cantata in ſcripturis ignoras? Quid enim aliud eſt cordis circuncιſio, uobis diligenter adeo à Moſcheh ipſo cõmendata, quid toties inculcata populi ſanctificatio, quã iſta de qua loquor animorum innouatio, & ſpiritualis natiuitas? Satis utiq; omnis ſcriptura teſtatur, omnem carnem tantum ad malum propenſam eſſe, qui igitur niſi renata, & ſanctificata, regnum Dei, quod iuſtitiæ regnum eſt, poſſideret? Quid apertius, quã quod de regignente, & innouante ſpiritu Iirmeiah 31. Item Iechezkel 11. & 36. & Ieſchaiah paſſim uaticinati ſunt? Id ipſum & Pſalmi, pluſq; dilucide canunt, mirandũ igitur, quod tibi ſermo meus tam inſo-

C lens uidetur. Sed hæc tibi nequaquam ideo opprobro, quod deſperare de cæleſti ſapientia de-
beas. Cœpiſti mihi credere, in eo perſta, quæ modo capere non potes, capies poſtea, cum pa-
racletus tibi, me per mortem glorificato, aduenerit. Interim tamen, quæ tibi dixi, uera ne du-
bites, affirmo enim tibi, ueriſſima eſſe. Nam qui uobis Euangelion regni adnunciamus, &
ad innouationē ueſtri uos hortamur, Iohannes & ego, nequaq; incerta, ſed quæ ſcimus lo-
quimur, & quæ uidimus, hoc eſt, certo cognouimus, teſtamur, uos aūt teſtimonium noſtrū,
nō recipitis, uos inquam Iudæi, quibus peculiariter illud miſſum eſt. Agnoſcite hinc quā ſtupi-
di ad doctrinam Dei ſitis. Terrena ſunt, quæ Iohannes & ego, de reſipiſcentia, & uitæ inno-
uatione, neceſſariáq; ſpiritus regeneratione hactenus docuimus, maxime ſi cōferas ſublimi-
bus illis myſterijs filijs Dei reuelandi, dum ſpiritus ſancti, uitæq; futuræ in illis opes proferen-
tur. Quis enim nō ſentiat, omnes ſenſus & cogitationes ſuas à puero ad mala propendere?
Quis neſciat aūt, non niſi iuſtis & ſanctis, poſſe cæli municipatū contigere? Deniq; quis non
uideat, niſi ſpiritu Dei, nō poſſe nouos & ſanctos renaſci? Quid igitur tam abſtruſum, quid
adeo cæleſte adhuc uobis dixi? Si autem cum dixi tantum terrena quædam, quæq; ſint rudi-
menta filiorum Dei, & non creditis, neq; poteſtis illa uera agnoſcere, quomodo credituri ſi-
tis, ſi dixero uobis planè cæleſtia, ſublimiora illā regni Dei arcana? Vel hinc itaq; agnoſcite,
quā uerum dixerim, oportere uos renaſci, & alios fieri. Sic ſanè res habet, quod ex carne natū
eſt, caro eſt, carnalia tantum ſapit, & in terram ſemper pronum incumbit. In cælum, in diui-
na nemo unquam aſcendit, niſi qui è cælo deſcendit, filius hominis ille, qui in cælo ſemper
eſt, & diuinitate nunquam non fruitur. Verbum enim patris eſt, Deus uerus, & homo item
uerus, in poſterioribus his tēporibus factus. Hic ſolus patrem nouit, & notum facere, id eſt, in
cælum ſecum ſubuehere poteſt. Ipſum enim pater, electis omnibus, unicum ſaluatorem pro-
poſuit, ut quicunq; illi fidem habuerint, ſaluatorémq; ſuum agnouerint, ita ab omni malo li-
berentur, & æternam uitam conſequantur, quemadmodum olim à morte ſeruabantur, icti
à ſerpentibus, quum ſerpentem æneum, à Moſcheh in deſerto ſuſpenſum, adſpicerent. Nam
ut exaltatus omni populo cōſpicuus, ille pendebat, ita oportebit & filium hominis, poſtquā
morte infra infimos quoſq; deiectus fuerit, factúſq; חדל אישים id eſt, minimus uirorum,
hominúmq; reuelamentum exaltari per Euangelion, uiſendúmq; toti orbi proponi, nō qui-
D dem oculis corporis, ſed fide mentis. Tanta ſiquidem dilectio Dei erga mundum, hoc eſt, er-
ga omne genus hominū fuit, ut filiū ſuum unigenitū dederit, atq; in hoc omnibus mortali-
bus propoſuerit, ut omnis qui credit in eum, & eum ſeruatorem ſuum agnoſcit, non pereat,
quanquam in ſe nihil niſi peccatum, unde iure perire debebat, deprehēdat, ſed habeat uitam
æternam, & bonorum omnium ſacietatem, hic ſpe certa, in futuro uero poſſeſſione plena
& reuelata. Nam licet plurimus ſit poſitus in ruinam, reprobis ſcilicet, & natis ex Diabolo,
qui offenſi eo, impietatem ſuam cōſummabunt, & impingentes in eum, confringentur, &
tandem cadente illo ſuper eos, cōminuentur, attamen non hac cauſſa hunc filium ſuum De-
us in mundum miſit, hominem factum, ſed multo magis, & præcipue, ut mundus, omne
ſcilicet genus hominum per eum ſaluetur, liberatum omni iniquitate, & donatum plena iu-
ſtitia. Id conſequentur, quicunq; in ipſum crediderint. Etenim qui illo fidit, quiq; certa fidu-
cia ab eo pendet, is quamlibet peccator nō condemnabitur, ſed olim peccatis omnibus ple-
nè per ſpiritum illius liberabitur, ueráq; iuſtitia donabitur. Qui autem in eum non credide-
rit, iam condemnatus eſt, uel eo ſolo, quod non credit in nomen unigeniti filij Dei, hoc eſt,
non recipit eum, qui ſolus poteſt peccatis liberare, & iuſtitia atq; uita donare. Porrò con-
demnatio hoc ipſum eſt, & in eo præcipue declaratur, q lumen uenit in mundum, hoc eſt,
ueritas & ſalus per Euangelion adnunciatur, & omnibus palàm oſtenditur, ubi ſalus & iu-
ſtitia petenda ſit, & homines tamen, ij qui non ſunt nati ex Deo, magis tenebras, ignorātiam
ſcilicet omnis boni dilexerunt, quā lucē. Mala enim erant opera eorū, omnia nanq; ſtudia, o-
mnéſq; conatus eorum qui ex ſpiritu non ſunt renati, praua ſunt, idq; quanto plus ueritatis
uulgo cognoſcitur, tanto magis fit manifeſtum. Ideo eiuſmodi mali homines, mallent cun-
ctos mortales ſtipites eſſe, & ignorantiæ tenebris omnia tecta, quā ueritatis ſcientia multos
pollere, imò ſibi ipſis inuident recti ſcientiam, grauéq; eſt, ubi illa ultro ſeſe illis inſinuat, quod
eos ſi illam admittant, tanto plus torqueat mali conſcientia. Quæ autem iam poſſit maior
impietas excogitari, quā execrari pietatis doctrinam, neq; ſolum quod rectū eſt, facere nolle,
ſed ne noſſe quidem ſuſtinere, exitialiq; odio perſequi eum, qui quod rectum eſt, uelit indica-
re? Quis enim dubitet actum de eo ægroto, qui uel meminiſſe medelæ exhorreat, ita quis
non agnoſcat iam iudicatos & condemnatos eos, apud quos Satan tantum ualet, ut audire
nō ſuſtineant, & ad necem uſq; perſequātur eū, qui nō modo uitā & felicitatē indicat, ſed &
largitur,

A largitur, unigenitum Dei? Proinde quod cœpiſti Nicodeme, mihi crede, mihi adhęreto, lux mundi ſum, & ſaluator omnium in me fidentium, peccata quidem hominum detego, ſed ut illis eos liberem, quanq; nunc quædam capere non poſſis, ſi mihi non remiſeris nuncium olim cognoſces, & poſſidebis quicquid bonum eſt, uitámq; æternam plene percipies.

ANNOTAT. Quod ſcimus &c. Niſi hoc uelis enallagen numeri eſſe, ut idem ſit, ac ſi dixiſſet, quod ſcio, non uidetur Domino rectius quiſquã, quã Iohannes cõiungendus, quum Iohãnes eadem omnino de innouatione hominum docuerit. Chryſoſtomus putat, hoc intelligi poſſe, tanquam de ſe Dominus & patre dixerit.

Teſtimonium noſtrum nõ recipitis, idem eſt, quod pauci ueſtrum recipiunt, aliquot enim illud receperunt. Simile ſupra habuimus: In propria uenit, & ſui eũ non receperunt.

Quomodo terrena. Si terrena dixi uobis.) Cæleſtis magiſter omnia cęleſtia dixit, ut certe renaſci ex ſpiritu, nihil minus quã terrena res eſt, attamen terrenum & craſſum dici potuit, ſi id conferas cum eo, ꝙ nos per omnia conformes fieri oportet imagini unigeniti, & prorſus eſſe deos. Quis enim non ſentiat cum Paulo in carne ſua nihil eſſe boni, eóq; immutatione ſibi opus eſſe, eáq;, quã nemo niſi ſpiritus Dei poſſit pręſtare? *Nemo in cælum.* Nemo aſcẽdit in cælũ.) Hæc & rationem in ſe continent, quare homines ita ſtupeant ad diuina. Si enim nemo in cælum aſcendit, non eſt mirũ quod capere homines cæleſtia nequeunt & conſolationem, ne tamen deſperent, quod per Chriſtum queant in cælum ſubduci, & cæleſtia omnia conſequi. Cęterum cælum, ut ſupra dixi, ſignificat, lucem inacceſſam, quam Deus inhabitat, reuelatum diuinæ maieſtatis ſplendorem, huc tam nemo potuit aſcendere, præter unigenitum Dei, quã nemo præter eum, patrem cognoſcere. E cælo hic uenit, dum homo factus eſt, qui antea tantum Deus erat. In cælo ſemper eſt, quia ſemper Deus eſt. Vt uero filius hominis, definitum à patre tempus in terris egit, poſtea & homo, in cælum, in inacceſſam diuinitatis lucem ſubuectus, & ad dexteram patris, hoc eſt, in ſupremam poteſtatem collocatus eſt.

Filius hominis. Notandum aũt diligẽtiſſime quod Chriſtus filium hominis, id eſt, hominem (Ebraiſmus enim eſt) ſeſe ubiq; appellat. Verbum nanq; caro, id eſt, uerus homo factũ eſt, ſemen Abrahæ aſſumpſit, uerus filius Dauid eſt ſalutatus, uere Maria eum hominẽ peperit. Solum peccatũ, quod neq; naturę hominum, ſed morbi eſt, ille non habuit, cætera in ſimilitudine hominũ, hoc eſt, uerus & aliјs ſimilis homo factus eſt, de oſſibus & carne noſtra.

B *Contra nouos negatores carnis Chriſti.* Sunt hodie, quos infelix cõtentio, alioqui minime malos homines, eo torſit, ut ob adamatum nimium dogma præſentiæ corporalis Chriſti in pane Euchariſtiæ, affirment Chriſtum nequaq; hominẽ eſſe, ut nos ſumus, neq; eius rationis, cuius nos corpus habere, ſed ꝙ ſimulatq; à uerbo aſſumpta humanitas fuit, facta ſit diuinitas, cœperitq; eſſe ubiq;. Eóq; uiſibiliter quidem uno in loco Chriſtũ ante reſurrectionẽ egiſſe & paſſum eſſe, at inuiſibiliter fuiſſe ubiq; & impaſſibilem.

Verbum uere caro factum. Quod uero mireris, hoc pernitioſum cõmentum ſuũ probaturi, id adducunt quo ipſum maxime deſtruitur: Verbum inquiunt caro factum eſt. Chriſti caro Verbi caro eſt, & à ſpiritu ſancto cõcepta, non igitur poteſt loco circunſcribi, & alia cum noſtra carne habere communia. Si quis ô fratres uobis φιλαυτίαν καὶ φιλονικίαν eximere poſſet, atq; perſuadere & nos homines eſſe, atq; labi poſſe, quàm facile ad hæc uobis reſponderetur. Si creditis Verbum carnem factum, cur alium, quàm nos ſumus hominem, peccato ſolo, quod non eſt naturæ, ſed morbi, excepto, Chriſtum fingitis? An neſcitis carnẽ pro homine, & quidem mortali in ſcripturis poni? Euangeliſta certe Verbum ideo carnem, quàm hominem factum, dicere maluit, ut nobis cõmendaret, ſummam illam Domini, noſtri cauſſa ſuſceptam humilitatem. Caro, hominem nequaquam immortalem, inuiſibilem & impaſſibilem, ſed mortalem, uiſibilem & paſſibilem in ſcripturis ſignificat, hoc ut nos immortales & beatos redderet Verbum factum eſt. Quod ex ſpiritu ſancto conceptus Dominus eſt, ex eo inferte, quod Angelus, qui id primus renunciauit, ideo ſanctum Dominum, & filium Dei eſſe, non immortalem impaſſibilem, non omnibus præſentem, & Deo æqualem. Homo & Mariæ atq; Dauidis filius, ab eodem Angelo nominatur, id eſſe non poterit, niſi natus ſit uerus homo, qualis Dauid ſecundum naturam, qualisq; Maria fuit. Deus & homo Chriſtus eſt, nõ mixtũ ex utroq;.

Subuertitur hac opinione ſpes reſurrectionis. Quæ ergo hominis ſunt, nequaquam Chriſto adimenda ſunt, ſicut neq; ea quæ Dei ſunt, ſed ſuum utriq; naturæ tribuendum. Alioqui omnis ſpes nobis reſurrectionis, & tota Chriſto gratia incarnationis tollitur. Qui enim noſtri cauſſa, noſtram carnem aſſumpſiſſe illum agnoſcamus, qui carnem aſſumpſit, quæ ſemper fuerit ubiq;, ac uere impaſſibilis, & tantum uiſibiliter, quod quid aliud eſt, quam in ſpeciem, paſſibilis? Quomodo ſtabit argumentum Pauli, ſi Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, ſi ille non habuit carnẽ noſtræ parem? Quid enim mirum à morte reſurgere carnem, quæ nunquam mori potuit inuiſibiliter, & mortua *2. Cor. 15.*

eſt tantum uiſibiliter? Si uero & nos ſpiritualia corpora nanciſcemur, quæ æque ubiq; erunt, C fruſtra carnis reſurrectionem ſperamus. Non enim caro ſed ſpiritus, imò Deus reſurget. Nō ſic Paulus Chriſtum cæleſtem Adam, & ſpiritualem eſſe prædicauit, ſed qui ſpiritu Dei perfunderet in ſe credentes, ſicut primus Adam genuit ex ſe, qui uitam haberent corporalem. Certe dum nos tales futuros pronunciat, qualis eſt cæleſtis Adam, & imaginem eius geſtaturos, ſicut geſtauimus terreni, omnino eandem Chriſto, peccato duntaxat excepto, quam nos habemus, carnem tribuit. Ea autem cum in præſenti conditione immortalitatis capax non ſit, oportebit corruptibile hoc, induere incorruptionem, & mortale hoc, immortalitatem. Idq; non aliunde ſperamus, quā quod Chriſtus corruptibilem & mortalem carnem, nempe noſtram aſſumpſit, eſtq; in ea uere, quo ad uiſibilia, & inuiſibilia naturæ mortuus, uere emiſit è corpore ſpiritum uitæ corporalis, & tamen in triduo, in uitam rediјt, quare & nos redibimus, ſed noſtro tempore. Chriſtus enim primitiæ reſurgentium fuit, qui ceu ſignum huius ſpei in ſe nobis ſuſtulit. Lege diligenter, quæ Paulus 1. Cor. 15. ſcripſit, & ſtupebis, qui poſſint illi fratres, tales enim eos adhuc habeo, in tā manifeſta ueritatis luce, miſere adeo palpitare.

Non minus uero euertit errorem illorū & quod ad Epheſ. 5. Paulus ſcripſit: Quia membra ſumus corporis eius, ex carne eius, & oſſibus eius. Epheſ. 5. Qui enim ex carne, & oſſibus eius erimus, ſi ipſius caro & oſſa fuerunt ſemper ubiq;, & impatibilia? Rediuiua iſta Marcionis cōmenta, qui gloriæ Chriſti ſtudetis, fugite, ſacram anchoram ſpei noſtræ, ne ſubuertite, & incomparabilem Dei erga nos dilectionem, qui noſtri cauſſa, noſtram carnem, Verbum ſuum, & ne angelos quidem, aſſumere uoluit, nolite imminuere. Frater noſter factus eſt filius Dei, & eorū quos redimere uenit, carnem uere habuit, in ea uere mortuus eſt & reſurrexit, immortalémq; gloriam introiuit. Cuius & nos credentes ei, quālibet miſeri & mortales, participes erimus. A fermento igitur hoc peſtilenti nimiū, ſummo ſtudio cauete, quotquot Chriſtum ſynceriter colitis. Qui plura pro ueritate carnis Chriſti legere uolet, legat lib. D Tertull. de carne Chriſti, & quæ ſcripſit contra Marcionem.

Omnia aliquo modo Verbū per quod condita ſunt, referunt.

Quemadmodum Moſes exaltauit ſerpentem.) Hinc diſcendum, quomodo figuræ & typi in lege deliniati, in Chriſtum adaptandi ſint. Verbum eſt, per quod ſunt omnia condita, et reſtaurabuntur, ideo quicquid omnino in orbe eſt, & geritur, ſuo modo Verbum refert, & habet in ſe, unde pia mens excita ſpiritu, in cognitionem Verbi, queat aſſurgere. Multo certiorem itaq; Verbi imaginem continent, quæ cum populo Dei, erudiēdi eius in ſalutē cauſſa per ipſum geſta ſunt. Plus enim quā ullis creaturis populo Iiſraeli, diuinitatem ſuam exhibuit, cumulatio tam raris, tam cæleſtibus, tam diuinis donis & beneficiјs. Præterea natura hominum ita comparatum eſt, ut in omni rerum genere, quæ uulgatiora ſunt, per ſimilitudinē & analogiam in cognitionem perducant, eorum quæ ſunt abſtruſiora. Sic ex corporalibus, ſpiritualia intelliguntur, & ex paruis Dei operibus, atq; uiſibilibus, maiora atq; inuiſibilia cognoſcuntur. Sic ſol iſte uiſibilis, Verbi pios admonet, quod ſol eſt inuiſibilis, illuminans atq; uiuificans mentes. Atq; inde dies ille corporalis, à ſole uiſibili factus, ſanctos ſignificat, qui lux & dies, facti ſunt à ſole inuiſibili Verbo. Ex hac certe analogia, ſcriptura accepit, ut Chriſtum ſolem, & mundi lucem, ſanctos filios lucis & diei luminaria, & id genus alia uocet. Ad eundem modum formatis metaphoris, ſcriptura plena eſt.

Adam typus Chriſti.

Iam ergo ſicut præſentius ſeſe Verbum populo ſanctorum ſemper exhibuit, ita neceſſe eſt, certius eius admoneant, quæ per Verbum facta illis ſcriptura commemorat. Hinc cum ſcriptura Adam commemoret, humani generis authorem, & ita Chriſtus author ſanctorū ſit, uitæq; ſpiritus donatorum, quemadmodum primus Adam uitam uiuentium corporis, Paulus Chriſtum, Adam, ſed alterum, atq; cæleſtem uocauit, uitæq; ſpiritualis & cæleſtis ipſi originem tribuit, ſicut ſcriptura uitæ corporalis originem Adam primo. Hæc iam tranſlatio ex proportione & ſimilitudine ſumpta, non ſolum uenuſtior eſt, ſed & ſignificandi, monendiq; uim habet maiorem, quàm ſi ſimpliciter de Domino prædicaſſet, quod caput & author eſſet, uitæ cæleſtis.

Noah typus Chriſti.

Sic per Noach ſeruatum eſt genus humanum à diluuio, ſed in paucis, hoc eſt, octo animabus, quatenus tamē aliquid ſalutis per ipſum factum eſt, admonet eius, qui plene ſaluat mortales omnes, Chriſti. Quiq; ſeruati per illum fuere, umbram habuerūt, omnium electorum, qui ſaluantur per Chriſtum, útq; illi nequaquam ſeruati fuiſſent, ſi ſe non commiſiſſent fidei, & arcæ Noah, ita nemo poteſt ſalutis uere compos fieri, niſi qui ſeſe cōmiſerit Chriſto, Eccleſiæq; eius nomen dederit. Hac ſubductione uſus eſt Petrus in priore Epiſtola ſua cap. 3.

Ita Malcitzedeck rex Salem fuit ſacerdos altiſſimi, & benedixit Abrahæ, longe uerius aūt, rex iuſtitiæ & pacis eſt Chriſtus, uerior ſacerdos, qui ſolus ſacrificio ſuo placare Deum potuit,

A uerius Abrahamum cum omni poſteritate ſua, id eſt, electos benedicit, dum ſolus is eſt, qui ſpiritum donat iuſtitiæ. Hæc ad Heb. 7.

Iitzchak electi Iiſchmael reprobi.

Abraham duos filios habuit, alter fuit reiectus, alter electus, in eo oſtenſum eſt, omnia à libera Dei electione pendere, nihilꝗ referre à quo quis ſecundum carnem naſcatur. Hinc electi ſubinde per tranſlationem Iitzchak, reprobi Iiſchmael, in ſcriptura uocantur. Similitudo enim eſt illis cum Iitzchak, his cum Iiſchmaele. Sic cum huius mater Hagar fuerit, domo Abrahæ tandem cum filio pulſa, umbram retulit legis Dei, ſecundum literam, citra ſpiritum intellectæ. Vt enim quem illa genuit, non potuit hæres eſſe Abrahæ, & moleſtus erat fratri nato ex libera, ita quos lex ſine ſpiritu intellecta gignit, id eſt, diſcipulos inſtituit, quia ſine filiali fiducia amoréꝗ erga Deum ſunt, in domo Dei non conſiſtent, ſerui enim ſunt, nō germani filij, quare & ueros filios perſequuntur. Hinc D. Paulus ad Gal. 4. adducens ſcripturam, memorantem quod Abraham duos filios habuerit, alterum ex ancilla, & alterum ex libera &c. addit, ea eſſe ἀλληγορούμενα, id eſt, quæ per tranſlationem exponātur. Quam tranſlationem faciens ilico ait: Sunt enim ipſa duo teſtamenta. Nam conſyderauit ſimilitudinem quæ eſt inter ſeruos literæ Legis, & filiū Hagar ancillæ, tū inter Legem ſine ſpiritu intellectam, & ipſam Hagar ſeruam, & matrem eius, cui filij ius negabatur. Deinde inter ſpiritu libertatis præditos, eóꝗ germanos filios & hæredes Dei, & Iitzchak filium Sarah liberæ, qui ex promiſſione natus, ſolus Abrahæ hæres factus eſt. Tum inter Ieruſalem ſupernam, ueram Eccleſiam ſanctorum, aut certe teſtamentum & fœdus nouum, quod ſpiritu Dei in cordibus electorum percutitur, & Sarah liberam, ueri hæredis matrem. Præterea notauit & hoc, quod mōs Sina, in quo Lex data eſt, Hagar cœperit uocari, ſed & quod ad Hieroſolyma mōs ille pertingeret. Et eo enim ſignificare uoluit, legem ſine ſpiritu Chriſti intellectam non niſi ſeruos, & cū filio Hagar domo Dei pellendos gignere, tales autem eſſe & Iudæos, ſacra ſua Ieroſolymis habentes, quamlibet carne Sarah matrem iactarent. Vt enim uicini eſſent Hagar, id eſt, monti Sina, Hagar cognominato, in quo lex lata fuit, ita & ſeruilitatem Hagar referrent, neꝗ plus eſſent de Lege conſecuti, quā corticem literæ, unde animis eſſent nequaꝗ̄ renouatis, eóꝗ libertatis ueræ expertes, atꝗ inde fieret quoꝗ, ut uera ſpiritus libertate donatos, pſequerentur.

Sarah Eccleſia libertorū ſpiritus, & ſuperna Ieruſalem.

B Vel hinc ergo clare uidemus, quomodo quæ populo ueteri diuinitus cōtigerunt, Chriſti & corporis eius typi, figuræꝗ & umbræ ſint, quáꝗ ratione debeant explicari. Omnia utiꝗ quæ ſuis Deus fecit, opera fuere beneuolentiæ eius, ut ergo iam in Chriſto ſummam erga ſuos beneuolentiam declarauit, eiúſꝗ poſtquam illum glorificauit, ſancti plenius quā ueteres participes redduntur, eorum profecto quæ in Chriſto nobis donata ſunt, in beneficijs, quæ priſcis ſanctis exhibita ſunt, ſimilitudinem aliquam atꝗ umbram licet uidere, & ita per translationem, quæ ſcripta de illis ſunt, noſtris cum proportione adaptare, hoc eſt, ἀλληγορεῖν καὶ τροπολογεῖν, ut alia quā prima facie illa ſignificant, in eis conſyderanda doceamus. In his aūt obſeruandum, ut ſimilitudo & proportio pateat, ut certa ſit, ut ſenſum fidei feriat. Nam in hoc iſtiuſmodi ἀλληγορούμενα adhibentur, ut quæ docentur, clarius & ſignificantius animis hominum commendentur. Peccatur in his igitur, dum aut obſcurior ſimilitudo, aut nulla eſt, aut incerta, quā fidei, quæ indubitatis tantum capitur, ſenſus non agnoſcit.

Intempeſtiua allegoria Hieronymi.

Sic dum Hieronymus ad Ruffinum in Epiſtola, quæ incipit: Multum in utranꝗ partem crebro fama mentitur, per duas meretrices, quibus Schlomoh iudicauit 1. Reg. 2. Synagogam & Eccleſiam intelligendas docet, quid ſimile, unde fides paſci, aut oblectari queat? Satis habebit itaꝗ pius in eo facto, Domini agnouiſſe erga Schlomoh adhuc puerum miram adeo dignationem, & tum à minori, tranſibit ad id quod maius eſt, agnoſcétꝗ cum tantū dederit Schlomoh ſpiritum Deus, ueriori Schlomoh, & filio Dauid, teſtauratori omnium, datum longe præſtantiorem, qui iudex cōſtitutus orbis eſt, quiꝗ ut Vates habet, non iudicabit iuxta id quod oculis uiderit, & auribus audierit, ſed adeo ualebit timore, id eſt, pietate erga Dominum, ut odoraturus ſit, quod res ſit, & per iuſtitiam iudicaturus pauperibus, & per æquitatem arguiturus pro afflictis terræ &c. Ieſch. 11. Sic in meretrice pueri ſui tam amante, ut alienæ uiuum concedere mallet, quā uidere ut diſcinderetur, animaduerte. Si hæc mala mulier ſuum infantem tantopere dilexit, Deum ſolum bonum, nos iuxta ſuam promiſſionem. Ieſcha. 49. infinito ardentius diligere. Hæc & his ſimilia certa ſunt, quia patentem ſpiritui ſimilitudinem atque proportionem habēt, eóꝗ fidem poſſunt alere. Quæ autem finxit Hieronymus, ut ingenij acumen referunt, & tanquam ingenioſe dicta carnem oblectant, ita fidei nihil proſunt, quia nihil in eis certi, nihil firmi. Talibus autem typicis, quas uocarunt

C & allegoricis interpretationibus, ueteres plerique adeo indulſerunt, ut & planiſſima Euangelica dicta, ad allegorias eiuſmodi traxerint, ſed nihilo firmiores, quã quilibet ingenioſior ex Homero & Vergilio quoque confingere poſſit. At in Eccleſia ut ſermones Dei, quibus nihil indubitatius, omnia nos loqui & ſcribere addecet. Et dolendum eſſe & hodie, qui iſtam allegorizandi ſibi licentiam nimis temere permittunt.

Apoſtolos igitur libeat, quã ueterum quoſdam Origenem, Hieronymum, ac alios in typorum explicationibus, & eorum quæ ueteribus contigerunt, ad nos tranſlationibus, imitari. Manifeſtam enim & certam habent illorũ tranſlationes & anagoge ſimilitudinem, patrum uero plærique, aut nullam aut ualde obſcuram. Ne igitur idem & nobis contingat, diſcernenda diligenter ſunt, quæ ſcriptura habet, inde ueſtigandum quid primum & præcipue ſpiritus quaque in re uoluerit, qui in omnibus id quidẽ ſtudet, ut Dei bonitas à nobis agnoſcatur, noſque in illam transformemur, ſed uarijs id docet & commẽdat rationibus. Habet ſiquidem ſcriptura primum manifeſtas hiſtorias operum Dei, præcipue autem eorũ, quæ pro ſuis operatus eſt. Habet inde uaticinia eorum, quæ pro ſuis ſe operaturũ promiſit. Habet denique præcepta quibus docuit, quæ à ſuis requirat. Ea autem duplicia ſunt, quædam enim præcipiunt, quæ Deus ab omnibus & ſemper requirit, ut quæ cum dilectione ipſius & proximi, neceſſario connexa ſunt, ut ne adoremus idola, ne furemur, & huius generis alia. Quædam rationes & formas tantum habent, quibus ad tempus populum ſuum ad dilectionem ipſius & proximi utcunque uoluit promoueri, qualia ſunt quæ de formis iuditiorum atque cerimonijs præcepit.

Scriptura habet hiſtorias, uaticinia, præcepta.

In hiſtorijs itaque operum Dei, quæ omnia ualde bona ſunt, præſertim diligentibus Deum, quibus in bonum uniuerſa cooperantur, obſeruandum eſt, uti paulo ante dixi, ut ex ſimilibus, ad ſimilia tranſeamus, & à minoribus beneficijs, qualia ſunt illa externa, ad maiora, qualia ſunt interna, obſeruata analogia, aſcendamus. Sic terra Chanaan admonebit regni cælorum. Man quo in deſerto populus Dei paſcebatur, Chriſti, qui ſolus ita mẽtem paſcit, ne amplius eſuriat. Omnes uero miniſtri bonitatis Dei, Chriſtum primum mediatorem, per quẽ cuncta Dei beneficia promerentur nobis, & diſpenſantur, adumbrant. Hinc in Moſcheh, in Aharone, Iehoſcua, Dauide, Schlomoh & omnibus per quos unquam egregiũ aliquod Dei beneficium hominibus adminiſtratum eſt, typi Chriſti deliniati ſunt, quia autem in his celebrioribus, typi Chriſti maxime eminẽt, ſunt etiam ab Apoſtolis peculiariter notati. Ne ergo in his itidiſſimilitudinem aut obſcuram & extortam, quã fidei ſenſus reſpuit, ſimilitudinem D incidamus, probe perpendendum, quatenus beneficia minutiora & corporalia, cum maioribus & ſpiritualibus, item miniſtri illi alij diuinę bonitatis cũ Chriſto ſimilitudinẽ, aut analogiam habeant. Semper enim cogitandum, quod eiuſmodi tranſlationes ἀναγωγαὶ, id eſt, ſubductiones ſunt, quibus à minoribus, ad maiora animi ſubducuntur, quapropter neceſſe eſt in abſurda, nedum incerta illos ſeſe inducere, qui uolunt omnia in typis, Chriſto & Eccleſiæ adaptare. Iitzchak typus Chriſti fuit, ut enim ille filius promiſſionis, ita & Chriſtus, imò perfectius Chriſtus. Vt per illum benedictio multis nationibus allata fuit, dum per ſe & ſuos poſteros, Dei cognitionẽ illos docuit, ita multo uerius benedictio Dei, orbi allata eſt per Chriſtum, per quem non ſolum doctrina, ſed & ſpiritu pietatis donati homines ſunt. Secundum hæc igitur, ſi ab Iitzchak, anagogen ad Chriſtum feceris, certa erit, & idonea ædificationi, ſin uoles & reliqua omnia, quæ de Iitzchak legis, nempe quod cæcutienti ab uxore & filio impoſitum fuit, quod contra oraculum Dei, maiorem minori uoluerit Dominum conſtituere, & alia id genus in Chriſtum transferre, dices non infirma ſolum, ſed & inepta multa. Vtque ingenium in eo oſtentare poteris, ita fidem ædificare non poteris.

Sic populus Iiſrael, quod à Deo in peculium electus, mirabiliterque ductus fuit, Eccleſiæ umbram quandam retulit, at ſi ſingulis quæ illis acciderunt, in Eccleſia uoles quęrere quod reſpondeat, nugæ erunt multa quæ te fingere oportebit. Idem tibi uſu ueniet, ſi ideo, quod quędam in Moſcheh, in Aharone, in Dauide, in Schlomoh ac alijs, in Chriſtum per analogiam quadrant, uelis omnia illorum, Chriſto adaptare. Proinde diligẽter obſeruandum, ne quid ad Chriſtum aut Eccleſiam corpus eius, ex geſtis ueterum transferamus, quod non certo ac manifeſto quadret. Ad quid enim facta priſcorum, in Chriſtum & Eccleſiam contorquebimus, cum ille ex ſuis ipſius factis, quæ uel Euangeliſtæ memorarunt, prædicauerunt Apoſtoli, clare adeo ſanctis innotuerit, & illa quoque ex ampliſſimis quæ à ſponſo ſuo accepit donis, ſic agnoſcatur, ut qui uelit his ex geſtis, figuriſque ueterũ lucem adferre, id faciat, quod qui lucernam adhibeat ſoli. Vehementer uaria ſapientia Dei, nota fit principatibus cæleſtibus, per Eccleſiam, & ſcilicet ex factis Abraham, Iitzchak, aliorumue patrum & regum opus erit, eruere

Cauendum ne quid torqueatur.

eruere cognitionem Chriſti, Eccleſiæq; diuitias? Nihilo prudentius hoc fuerit, quàm ſi quis ex factis puerilibus, de ingenio uelit differere uiri. Iam pueri inſtar fuit populus Legis, quare quæ etiam magnifica illi acciderunt, collata ijs, quæ donata ſunt Eccleſiæ, puerilia ſunt, & ad monere poſſunt horum, illuſtrare ea non poſſunt, imò ex his illa lucem accipiunt. Tantum eſt gratum ac etiam utile uidere, ut Dei bonitas in illis præluſerit ſibi ad gratiam Chriſti. Deinde habet & ipſa adhibitio paradigmatum, atq; ſimilitudo, ſuam gratiam, docendiq; momentum non contemnendum.

Porrò de uaticinijs ſic habet. Quædam aperte, & ſine medio typo, de Chriſto & Eccleſia prædicunt, in ijs nullus eſt tranſlationis, uel anagogiæ locus, ita ut ſeſe offerunt, conſyderanda ſunt. Sed ſunt minime pauca, quæ de Chriſto quidem & Eccleſia prædicunt, ſed mediantibus ijs qui typum aliquẽ Chriſti & Eccleſiæ geſſerunt. Sic ſane illud quod de filio Dauidis uaticinium 2. Schmuel 7. Chronico. 17. & Pſal. 78. legimus, ubi Deus promittit ſe illi patrem fore, & regnum eius in perpetuum firmaturũ, in CHRISTVM quidem competit, at non ſine medio typo, quem Schlomoh geſſit. Vnde & quædam in eo uaticinio proprie Schlomoh competunt, quædam uero auguſtiora ſunt, quàm ut in Schlomonem quadrent, & ea Chriſto proprie tribuuntur. De quo non nihil diſſerui, in Epiſtolam ad Epheſ. cap. 5. Simile eſt uaticinium Ieſcha. de uoce clamante, de quo ſupra cap. 1. Sect. 6. Innumera uero ſunt huius generis uaticinia, quæ primum typis Chriſti, inde Chriſto ipſi conueniunt In his id obſeruandum erit, quod & in hiſtoria geſtorum. Perpendendum enim quatenus, quæ dicta de ijs ſunt, qui umbram aliquam Chriſti uel Eccleſiæ retulerunt, Chriſto & Eccleſiæ competant, ne quid illis præter apertam & certam ſimilitudinem adaptetur. Simul obſeruandum, quæ in uaticinijs illis typis propria, quæue typos excedunt, & Eccleſiæ, uel Chriſto peculiaria ſunt, ut in uaticinio 2. Schmuel 7. quod de perpetuitate regni prędictum eſt, in ſolo Chriſto, & nequaquam in Salomone alijs ſiue Dauidis poſteris completum eſt. Hæc merito pluribus explicarem, ſed cum ferè requirant librum proprium, non eſt uiſum in præſenti ab enarrando Euangeliſta expatiari longius.

De typicis interpretationibus uaticiniorum.

Præceptorum uero quibus ea præcipiuntur, in quibus per ſe pietas conſtat, eadem quæ & uaticiniorum, quæ Chriſto proprie competunt, ratio eſt, nullam enim anagogen admittũt.
B At uero quæ acceſſoria pietati ſunt, quæq; pro tempore illam apud populũ ueterem utrunq; iuuerunt, non unius generis ſunt, quædam formas iudiciorum ciuilium præſcribunt, in quibus potiſſimum diſcendã æquitas eſt, & quanquam ea ſola exigatur à nobis, neq; uelit ad rationes illas iudicandi Deus nos adſtrictos eſſe ſecundum literam, paucos tamen caſus eſſe arbitror, in quibus non præſtaret illas Dei leges, quàm diuerſas ſequi. Potuit enim & Deus ſalubribus legibus R. Pub. inſtituere, idq; non paulo prudentius Draconibus, Solonibus, Platonibus, Ariſtotelibus, Ciceronibus, & id genus ſapientibus huius ſæculi. Sunt deinde uaria de ritibus purificationum præcepta, quæ & ipſa primum nos docent, quàm decentiſſimũ & ſine ſordibus uerſari cum proximis noſtris. Hic nucleus earum legum eſt, cætera teſta ſunt. Deinde eſt à corporali purificatione in his, ad purgationem tranſeundum animorum, ſed cum ultro offerente ſe ſimilitudine & proportione, ut nihil contorqueas, nihil adferas quod ſenſum fidei non feriat. Poſtremo extant & præcepta ſane plurima de ritibus colendi Deum, & ſacrificandi. In quibus omnibus nobis primum diſcenda in Deum pietas eſt, ut illi nos ipſos, & noſtra omnia offeramus. Et inde, quia unus Chriſtus eſt, qui ſuo ſacrificio Patrem demum uere placauit, noſq; expiauit, à ſacrificijs tam multiplicibus, anagoge facienda eſt ad unicum CHRISTI, à multis ſacerdotibus, ad unum ſummum ſacerdotem Chriſtum, à tabernaculo manufacto ad cæleſtia, quorum illud figuram, umbram, typum, & exemplum prætulit.

Quomodò tractanda ſunt præcepta quanq; uaria ea ſint.

Hæc Epiſtola ad Ebræos cap. 8. 9. & 10. egregie tractat, & uel ſola docere poterat, quomodo Lex umbram futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum contineat, & quomodo rebus in Chriſto completis, umbræ Legis eſſent aptandæ. Meminit ſiquidem illa cap. 9. totius ferè apparatus, & ſuppellectilis tabernaculi, & ſatis tamẽ habet ex eo quod in ſanctum ſanctorum Pontifex ſemel duntaxat in anno, non ſine ſanguine ingrederetur, monuiſſe per id à ſpiritu ſancto ſignificatum, uiam ſanctorũ nõdum reuelatam, quia nondum eſſet ea hoſtia immolata, & is ſanguis aſperſus, qui uere peccatis mundaret. Memorato quidẽ ornatu interioris ſacri, negat nunc ſibi de illis rebus ſigillatim dicendũ, quo & ſi ſignificarit ſingula illa, ut aureũ thuribulũ, arca teſtamẽti &c. habere quoq; quorũ admoneãt, attamen cũ multiplici religione, & uarijs obſeruationibus oporteret, ſummũ ſacerdotem ſacrificium illud in

ſacro ſanctorum ſemel in anno perficere,ex omnibus nihil aliud,quàm unum Chriſti ſacrifi
C cium conſyderandum monet.Sic quàm miris & multis cerimonijs alia quoq; facere ſacrifi cia oportebat,præcipue ruffæ uaccę,attamen ſatis habet monuiſſe illis omnibus,unum Chriſti ſanguinem ſignificatū.

Quare non omnis typorū rebus ipſis adaptanda.

Cum enim tam geſta ueterum,quàm cerimoniæ umbras duntaxat rerum,quę in Chriſto & Eccleſia completæ ſunt,contineant,& nequaquam ipſas imagines,multa babent,quæ nequaquam Chriſto adaptari poſſunt.Sancti homines peccatores fuere, inde diſſimilia multa imo pugnantia Chriſto in ſe habuerunt.Qui igitur nō abſurda fingeret is,qui uelit illorum omnia,& Chriſto tribuere? Sic in ritibus tam purificationum quàm ſacrificiorum,plurima præcepta ſunt,nequaquam ut ſingula,aliquid in Chriſto & corpore eius adumbrarent, ſed ut rudior ille populus,pro ruditate ſua,ut natura omnes ſolemus ad cerimonias,& certos ritus in ſacris propendere,in obedientia Dei ſeruaretnr,& ita diuinitus pręceptis obſeruationibus occuparetur, ut nō uel ſibi fingeret proprias,uel à gentibus mutuaretur. Videmus enim ita ingenium hominum cerimonijs,& ſuperſtitioſis quibuſdam ritibus deditū, ut nulla unquā gens fuerit,aut hodie ſit,quæ non innumeras,niſi Euangelio ab illis ad Chriſtū reuocetur, ſibi excogitarit & ſtatuerit.Legatur liber ceremoniarū Pontificis,legātur libri ceremoniarū Collegiorū & cœnobiorū & ſtupebis plane ocium,& incredibilem curioſitatem eorum,qui tot,tamq; uarias tantoq; ordine,potuerint cominiſci.Vt ergo ſaltem aſueſceret populus ille, in tam multiplicibus cerimonijs uoci parere Domini,tantam cerimoniarū farraginem illis præſcripſit,ut onus eſſet importabile,& Petro teſte Act.15.Spiritu pueri etiamnum erant,eo plus erat illis ceremoniarum indulgēdum,quare cum nos ſpiritu ditiores ſumus, accepimus pauciſſimas,aliquas tamen,quia nondum toti ſpirituales.

Quare tot cerimoniæ præſcriptæ ueteribus.

Hinc factum ut neq; Prophetæ, neq; Apoſtoli, ſingulorum rituū ſignificationes myſticas unquam tradiderint, neq; tradentur in poſterum, expectamus enim ut nequaquam in ænigmatis tam perplexis,& ſpeculo adeo obſcuro, ſed facie ad faciem,& ſicuti eſt, Dominum uideamus.Quare ſicut uidimus,Apoſtolos de ipſo Chriſto,ex reuelatione ſpiritus potiſſimū prædicaſſe,& nequaquam ex typis,uel geſtorum uel cerimoniarnm ueterum,niſi quando rē
D habuerunt cum ijs,qui illis plus æquo addicti erant,ita & nos quæ de Chriſto ex Euangelio tenemus,in primis doceamus.Iis probe cognitis,poterunt cum fructu & typi proponi, modo religioſe,ita ut Apoſtoli,illos tractemus. Certe Paulus typos perparce adhibuit,niſi quando pugnandum ſibi fuit,cum pſeudoapoſtolis,qui neceſſitatem ceremoniarum Legis conabantur inducere,& de carne Abraham, in præiudicium gratiæ Chriſti gloriabantur . Alias ſatis ipſe & alij Apoſtoli habuerunt,exempla ex ſcripturis, & aperta cum præcepta,tum uaticinia adduxiſſe.

Quę potiſſ. in ſcripturis ſpectanda.

Proinde qui Apoſtolos uolet imitari,& ſalubria ex ſcripturis in Eccleſia docere, expendat quàm mirifice in omnibus quæ Deus cum ſuis egit bonitatem ſuam declarauerit, eam & ſibi ipſi,& alijs probe commendet,hinc roborabitur fides,accendetur Dei amor,is tum impellet ad honeſta omnia,& ab inhoneſtis reuocabit potentiſſime. Simul expendat Deum unū hoc,in omnibus,quę ſuis unquam præcepit,ſiue de moribus ciuilibus,ſiue de cerimonijs pręceperit,requiſiuiſſe,ut ipſum timeremus & amaremus, totiq; ab ipſo penderemus, tum cū proximis uiueremus,ſumma cum honeſtate,& officioſa dilectione.Hæc aperte ſatis omnia ſcripturę docent,cumq; omnia non niſi per Chriſtum nobis poſſunt contingere,illum quoque omnia ſcripturæ prædicant. Si typicos præterea intellectus uolens adhibere, uide, quod ſæpius iam monui,& diligenter adeo agnoſcis obſeruatum ab Apoſtolis, ut probe conſtet, & pateat ſimilitudo,atq; proportio inter typos illos, & Chriſtum, uel Eccleſiam, Ad quod opus eſt te ante,ex Euāgelicis literis,adeoq; & ſpiritu Chriſti tenere,quid Chriſto,quid Eccleſiæ,tribuas.Nam ſi ex typo uoles colligere,quod Chriſto, & corpori eius tribuas, idq; Apoſtolicæ literæ non docent,neq; ipſe ſpiritus certo ſanctis reuelauit,nihil ſane docebis, & audies illud uulgatum : Figura nihil probat.

Hæc ſane omnia copioſius,& pluribus exemplis fuiſſent explicanda, adeo pauci adhuc id uolunt obſeruare,ut certa doceant,licentiaq; allegoriarum, quas uocant, minime paucos & hodie nugatores reddit,ex ſolidis Eccleſiæ doctoribus,ſed ut dixi, proprium hæc librum requirunt.Reuertor igitur ad anagogen,quam Chriſtus hic à ſerpente æneo,ad ſe ipſum fecit, in qua uides ut ſimilitudo & analogia pateat, ut certa ſenſum fidei feriat, ut adducta ſit, non attracta. Victus nanq; impatientia uitę, per deſertum populus Iiſrael,cōtra Dominū atq; Moſcheh fuerat locutus,immiſit ergo in eos ſerpentes,à quibus plurimi icti,peribant.Verum cum

cum ueniam orarent, iuſſit Moſen æneum ſerpentem in ſignum erigere, promiſitq; ut quicunq; à ſerpente morſus illum aſpexiſſet, ſeruaretur 4. Moſch. 21. Iam conſydera ut appoſitiſſime hæc omnia in Chriſtum, & illi credẽtes quadrent. Omnes enim mortales, quod Domino & uerbo eius aduerſari ſunt, à ſerpente ueteri homicida ita icti ſunt, ut nequeant non perire, niſi aliunde à morte ſeruentur. Suſtulit igitur ſignum ſalutis Dominus, dum Chriſtũ fecit per Euangelion prædicari eum, in quem quicunq; crediderit, certo æternam ſalutẽ conſequatur, qua ſola fide deniq; ſeruantur, quicunq; à morte ſeruantur, reliquis ad unum omnibus pereuntibus, ut omnibus uenenum peccati, à Satana immiſſum eſt. Tale uero ſignum Chriſtum fore prædixit & Ieſcha. 11. Cum ait: Et erit in die illo, ut gentes inquirant radicem Iiſchai, quæ ſtabit in ſignum populis, eritq; glorioſa, quam dabit ad ſe confugientibus, à labore dimiſſionem atq; quietem. Vt ſane militibus, cum ad ſigna ſua redierint, ſalus & quies eſt, ita apud unum Chriſtum certam ſalutem & quietem inueniũt electi. Malo autem exaltationem Chriſti, eam intelligere quæ facta per Euangelion eſt, quã quæ per crucem, quod hæc in ſcripturis Chriſti humiliatio, uti & eſt, non exaltatio dicitur. Et aſpectus fidei, nõ eſt niſi in exaltatum Chriſtum per Euãgelion. Eodémq; ſpectauit infra 12. ubi ait: Cum exaltatus fuero à terra, traham omnes, ad me ipſum, quanquam ſimul innuerit, quo genere mortis eſſet perimendus, quod ita populus quoq; intellexit; ipſe tamen ut ex eo quod ſequitur, traham ad me omnia, intelligi datur, crucifixionem ſuam exaltationem uocauit, non tam ideo, quod eſſet corpore, in ſublimi appendendus, quã quod hac uia erat ad dexteram patris exaltandus. Ad hanc enim cum euectus eſſet, traxit ſpiritu ad ſe omnia.

Aeneus ſerpens.

Vaticinium Ieſcha. 11.

Notandum deniq; hic ad lucem maiorem, eorum, quæ de ratione rite ducendi in ſcripturis anagogas, diſſerui, narrari in ſcripturis, & myſtica quædam facta, quale iſta cuius hic Chriſtus meminit ſerpentis ænei confectio, atq; in ſignum erectio. Talia fuerunt & quibus iuſſus Moſcheh fuit miracula perficere, nẽpe percuſſio per uirgam maris rubri, ut ſcinderetur, percuſſio petræ, ut daret aquam, Trina expanſio ſuper mortuum puerum Elijah, ſeptena lotio in Iordane Naæman principis Syri, & ſimilia. In his quantum ad typicos intellectus attinet, idem obſeruandum eſt, quod & in typicis geſtis, atq; cerimonijs, nimirum ut ſimilitudo eorum, cum ijs quibus aptantur, atq; analogia dilucida ſit, & à ſenſu fidei agnoſcatur.

De factis myſticis.

B Cæterum uidetur mihi Dominum hæc adhibuiſſe, ut uideremus, quantum ipſi, & reliquæ creaturæ, noſtráq; opera inſeruiant, ſic ſane ut per ſe nihil queant efficere, & ſit totũ opus ipſius ſolius, meráq; bonitatis eius dignatio, ꝙ noſtra ſuis operibus adhibet. Quis nõ agnoſcat, non fuiſſe uirgæ, neq; percuſſionis Moſcheh, ut mare diuideretur? quis dubitet aſperſionem luti ſuper oculos, & ablutionem in aquis Siloe, cæco nequaquam uiſum reſtituiſſe, ſed nec quicquam momenti ad id per ſe cõtuliſſe? Cur igitur uoluit Dominus & iſta adhiberi? Vt equidem ſentio, hac potiſſimum cauſſa, ut doceret non aliter, & alijs in rebus, ſe ſolũ omnia perficere, & quod nos & alias creaturas operibus ſuis adhibet, tanquam cooperarios, id nequaquam facere, quo commodius opera ſua perficiat, ſed quo nos aliáſq; creaturas, quibus ita utitur, honoret, ſuæq; tanto plenius bonitatis faciat participes.

Quod ergo nos cibo paſcit, ueſtimẽto tegit, calore fouet, frigore recreat, armis defendit, rebus medicis ſanat, fauore hominum attollit, doctrina eorũ docet, in his & omnibus alijs, quæ nobis facit, nihilo plus momenti adferunt adhibitæ creaturæ, quã attulerit, ad reuocandum in uitam, trina Elijah ſuper puerum expanſio, & quinq; panes duóſq; piſces, ad hoc, ut ſatiarentur quinq; hominum milia. Conſtat autem quod hæc & ſimilia per ſe nihil, ad illa opera Dei, quibus ſunt adhibita contulerint, tantundem iam ex ſe conferunt, & alia quæcunque. Tantum quod ſemper ferè cibus ad paſcendum, ueſtis ad tegendum, & alia ad ſuos uſus adhibentur, huiuſmodi rebus plus quàm par ſit ineſſe uirtutis arbitramur, nobiſq; cum abſunt timemus. Cum per ſe ne pilo plus conferre poſſint ad ea, ad quæ illis utimur, quã contulerit, ad id, quod è petra flueret aqua, quod uirga illam Moſcheh percuteret, aut unctio Apoſtolorum ad ſanitatem quã ſpiritus ægrotis reſtituebat, aut deniq; aſpectus ænei ſerpentis ad id, ut ſanarentur icti à ſerpẽtibus. Percute ſiquidem & tu uirga petram, inungéq; oleo ægrotos, aſpice deniq; ictus à ſerpente, ſimulachrum ſerpentis æneum, & uide quid effeceris. Diſcendum ergo hinc, ut ab uno Domino in omnibus pendeamus, agnoſcentes omnia eum in omnibus, & ſolum agere atq; perficere.

Omnia ſolus operatur Deus.

Locum illum 1. Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis, quem allegorijs ludentes prætexunt, explicaui, ſupra cap. primo in digreſſione, de pædobaptiſmo fol. 15. De tota autem ratione typorum dixi quædam, & ſupra cap. 2. Sect. 2. fol. 22.

Adducunt pro ſe alligorizantes iſti, & quod Dominus à reſurrectione diſcipulis ſcripta de

ſe in

C ſe in Moſcheh,in Prophetis & Pſalmis expoſuit,uerum quàm certa id ratione fecerit,quę &
nobis obſeruanda eſt,dixi in Matthæo ſub finem , ubi hunc locum tractaui . Adferũt & illud
quod infra 5,habebimus: Scrutamini ſcripturas:Item:Moſes de me ſcripſit.De his ergo loco
ſuo dicam. Vt omnis credens in eum.) Credit in eum , qui certo ſaluatorem illum orbis,
& ſuum agnoſcit,de quo & ſupra fol.19.Is habet uitam æternam,ſed fide . Senſus nanq; ille
de Deo bonus , quo habet eum ſibi patrem , & Chriſtum propitiatorem patris , æterna uita
eſt,ſed inchoata,nondum perfecta,unde & gaudium , atq; pax , pro fidei portione inchoata
in credentibus ſunt, nondum perfecta. Vbi plena erit Dei & Chriſti cognitio,perfecta & iſta
erunt,conſummatáq; uita æterna & beata. Fœtum hominis iam animatum dicimus habe-
re,uitam humanam,& uere habet,quàquam admodum imperfectam. Sic quibus certa Dei
contigit cognitio,etiam imperfecta,modo tanta ut amorem Dei accendat,uitam utiq; æter-
nam & beatam habent,ea enim nihil aliud eſt,quàm uita æterna,infra 17.quo autem imper
fectior iſta cognitio fuerit,eo & uita æterna,id eſt,gaudiũ & pax imperfectiora habentur.Vt
que dum hic à Domino peregrinamur,iſta tantum in ſpiritu, interiore ſcilicet homine perci
pimus,ita expers manet illorum hoc corpuſculum,quod caro eſt,& ſanguis, quæ regnũ Dei
nondum renouata,hæreditate non poſſunt 1.Corinth.15.Renouata autem illud hæredita-
bunt,id cum ſperamus,nondum poſſidemus,quare fide & ſpe ſaluos nos eſſe Paulus pronũ
ciat,Roman.8.Epheſ.2.Certa eſt autem,& infallibilis horum expectatio,quia arram accepi-
mus ſpiritus,qui irrefragabile dat noſtro ſpiritui teſtimonium,nos filios eſſe & hæredes Dei
2.Corinth.1.Roman.8.

Vnigenitus Dei. Vt filium ſuum unigenitum dederit.) Quia de propitiatione hic ſermo eſt, per Ieſum ut
hominẽ facta,nam unus Deus, inquit Paulus, & unus mediator Dei & hominum, homo
Chriſtus Ieſus,unigenitus Dei,hic etiam ut homo prædicatur,ſic & datus in mortem eſt , &
inde adorandus omnibus finibus terræ , quod placuerit patri per eum ſummatim inſtaura-
re omnia Epheſ.1.Vnigenitus autem etiam ſic dicitur, quia caput filiorum Dei eſt , & de cu-
ius plenitudine accepimus omnes , ut & nos filij Dei eſſemus. Adhæc,nemo præter eum ho
mo,abſq; peccato unquam fuit,& Dei imaginem plene obtinuit.De quo nonnihil & ſupra
D cap.1.in illud Nathanaelis: Tu es filius Dei.

Non in iudicium. Non enim miſit Deus filium ſuũ.) His non pugnat,quod infra 9.dicit: Ad iudicium ue-
ni in mundum,ut non uidentes uideant,& uidentes cęci fiant.His enim ſignificat quid mul
tis aduenerit,hic autem ad quid præcipue orbi,ſic accipiendum eſt,& quod infra 12.ait:Non
enim ueni ut iudicem mundum.Iudicare hic pro cõdemnare accipitur. Vt ergo peccare nõ
poteſt ad condemnationem,qui natus ex Deo eſt Rom.8.& 1.Iohan.3 . Domino per ſpiritũ
ſuum tãdem omne peccatum expurgãte,& ueniam admiſſorum certo pollicente,atq; prę
ſtante,ita neq; iudicari huiuſmodi poteſt,id eſt,condemnari,Tranſiuit enim ut infra.5 . Do-
minus ait,de morte in uitam,per Chriſtum , & in Chriſto , certus beneuolentiæ Dei , habet
iam uitam ęternam,de quo iam dictum. Exoleſcere igitur tandem oportet quicquid peccati
eſt & mortis . Alij qui in nomen unigeniti non credunt , non habent , neq; unquam habere
poſſunt,qui peccatis eos liberet,moriuntur igitur miſeri in illis. Proinde eo ipſo , quod non
eſt datum eis credere in Chriſtum,iam iudicati & condemnati ſunt,non minus quàm deuo
tus morti eſt, cui lætali morbo correpto,negetur medicus , & cui adiudicato pœnæ capitis,
non eſt redemptor. Sic ſane illis,à morte æterna , in quam omnes nati ſumus , redemptor in
æternũ negatus eſt,quibus negatũ eſt,ut credant in Chriſtum. Vnus enim à morte liberat, &
ſola in ipſum fide id ab eo impetratur.

Hoc eſt iudicium. Hoc uero iudiciũ eſt.) Incertum uideri poſſit,an intelligi debeat , iudicium & condẽna-
tio,non credentium Chriſto,ipſa eſt Chriſti reiectio . Neq; enim alia eſt impiorum pernities,
quàm quod oblatam uitę lucem reſpuunt,& malunt conſueta ſectari,hoc eſt, in tenebris per
ſeuerare,quem ſenſum in Paraphraſi reddere ſum conatus,uel,hæc eſt cauſſa iudicij atq; cõ-
demnationis eorum,quod reſpuunt lucem ſaluificam. Dilucidior tamẽ & ſuperioribus ma
gis reſpondens uidetur ſenſus prior,licet & hic quoq; uerus ſit. Nam ut id ipſum , quod ho-
mines malunt ſua ſectari, quàm amplecti Chriſtum , iudicium eorum & condemnatio eſt,
ita iudicium & condemnationẽ eorum,tanquam cauſſa idem perficit , eo quod ubi Chriſti
cõtemptu homines conſummauerint,tum demum bonis omnibus exuti pœnis addicãtur
Gehenę. Cęterũ totius perditionis caput & ſubſtantia eſt, non poſſe CHRISTVM
proprijs cupiditatibus præferre , qua antequam nati , iudicati ſunt & condemnati , quot-
quot damnantur,ſicut & apud DEVM ante ſæcula condita , ſaluati , quicunque ſal-
uantur. Sicut enim hi electi ſunt ante conditum mundũ. Epheſ.1, ita reiecti alij ſunt, itẽ ante
condi

conditum mundum. Hæc autem reiectio tum apparet, cum oblatũ gratiæ Euangelion reijciunt, malúntq; ignorare Chriſtũ, id eſt, luce uitæ carere, quã illum recipere, & ad uitam illuſtrari. Quo ipſo Euãgelij contemptu, impietatem quoq; ſuam complent, id eſt, cauſſam præbent, ut & iudicium atq; condemnatio eorum cõpleatur. Sic Chriſti reiectio ſimul & ipſa eſt condemnatio, pœnáq; impiorum, & cauſſa condemnationis, pœnæq; quæ tandem de eis ſumitur. Tenebræ hic uocantur, Chriſti ignoratio & quicquid præ Chriſto homines ſæculi amant. Qui nanq; non ſunt ex Deo nati, ij quemadmodum non poſſunt audire uerbum Dei, ita neceſſe eſt eos ignorantiam Chriſti, cognitioni eius præferre, atq; ita tenebras præ luce, amare. Hinc eſt quod uides hodie multos adeo, nihil omniũ rerum audire moleſtius, quã de Chriſto, & Euangelio eius. An non uidentur iſti tibi iam condemnati, & æterna morte mulctati, qui non poſſunt non auerſari Chriſti cognitionem, quæ eſt uita æterna? Cúmq; tantum bonum ultro oblatum reſpuunt, an nõ uidentur etiam cauſſam tibi dare multo iuſtiſſimam, ut etiam ea uitæ umbra, quã habere uidentur, priuentur? Non habenti enim aufertur, & id quod uidetur habere.

Quid tenebræ.

Erant enim mala eorum opera.) Hæc cauſſa eſt cur impij, Chriſtũ lucẽ uitæ, auerſentur. Chriſtus lux Dei eſt, qua arguitur quicquid malum eſt. Qui enim non apareret iniuſticia, cũ ea, ſummæ adhibetur iuſtitiæ? qui non uideretur ſtulticia, cum illa primę confertur ſapientię? Iam caro, in qua nihil boni eſt, nihil minus poteſt ferre, quã id detegi, ideo Chriſtum omnia illuſtrantem & reuelantem non poteſt nõ odiſſe. Et ideo nouos eos fieri, & renaſci oportet, qui Chriſtum debent ſuſcipere. In ijs ergo cum ſit nouus homo, & quidem ſecundum Deũ conditus, is non poteſt authorem ſuum non diligere, Verbum. Exultat igitur hic nouus homo ad lucem hanc, & Euãgelij reuelationem, ſimulatq; illuxerit, ſui enim inde ſperat inſtaurationem & conſummationem. Cæterum illud: Omnis male operans &c. gnome eſt uulgata, per quã probat ex innata malitia reproborũ fieri, ut Chriſtum ſuſtinere nequeant, & eſt ſenſus: Vulgo dicitur eum odiſſe lucem, qui perperam agit, cũ igitur impij Chriſtum lucem Dei ferre nequeant, certũ eſt eos, malos eſſe, eóq; & opera eorum. Probare nanq; uoluit Dominus, iam condemnatos, qui ipſi nõ crederent, quod tamen de ijs intelligit, qui etiam nunquã credituri ſunt, reprobi ſcilicet. Adiecit ergo eos luci præferre tenebras, uitæ mortẽ, quæ ipſa eſt eorum condemnatio, liquet igitur iam cõdemnatos, quos uidemus huic condemnationi, qua nihil poteſt fingi horribilius, obnoxios. Vt tamẽ hoc magis declararet, & cauſſam ſimul daret, cur reprobi ſe auerſarentur, addidit opera eorum mala eſſe, id eſt, eos nihil poſſe operari boni. Id uero infertur ex ſuperiori, quod lucem contemnunt & tenebras amplectuntur. Qui enim non eſſent perdite mali, qui ſummam iuſtitiam & ſalutem, ultro ſeſe offerentem reijciunt, maluntq; in ſuis ſordibus & tenebris letiferis perire, quã lucem amplecti, qua iuſti fierent & ſalui? Quoniam in Deo ſunt facta, id eſt, per Deum, qui operatur in nobis uelle & operari, ſine eius enim ſpiritu, nihil boni à nobis fieri poteſt.

Erant mala opera eorum.

Ordo probationis.

OBSERVAT. Obſeruanda primum Domini mixta lenitate admonendi libertas. Monet indignum eſſe magiſtro in populo Dei, ignorare myſteriũ regenerationis ex ſpiritu, neq; tamen abijcit tam ignorantem magiſtrum, ſic & nos eos, in quibus uel aliquod ueritatis ſtudium depręhenderimus, libere quidem moneamus, quo ſeipſos agnoſcant, nequaquam tamen abijciamus. Obſeruandum deinde, ſatis eſſe ad ſalutem, ſi nõ poſſis ilico omnia Dei myſteria pernoſcere, ut animo tamen pendeas à Chriſto, fidáſq; eo ut ſaluatore. Vides enim hic, ut huc hortatus ſit Dominus Nicodemũ, poſtquam ille, quamlibet luculenter arcanũ renouationis explicatũ, nõ poſſet tamẽ agnoſcere. Quã multa eni & diſcipuli, familiariſſime expoſita, capere nequibant, Chriſto Domino tamen uſq; adhęrebant, animis perſuaſi, eũ uerba habere uitæ æternæ, & ab eo expectanda omnia, ſuo itaq; tempore, ſpiritu illuſtrati, didicerunt, quæcunq; oportebat, & ad ſalutem ipſorum faciebant. Idem uſu ueniet alijs, ſi diſcipuli modo Domini eſſe perſeuerent. Eos igitur quos uidemus non poſſe continuo capere fidei noſtræ myſteria omnia, hortemur ut ſaltem hoc agnoſcant, Chriſtũ eſſe orbis, & ipſorũ ſaluatorem, & unicum cæleſtis doctrinæ magiſtrum. Neq; errare poſſe, qui uerba eius, & ſi ea nequeant plane omnia intelligere, uera crediderint, neq; poſſe plenam tandem ſalutem nõ conſequi, qui illam ab eo expectauerint. Certe qui uel hactenus crediderint, Dominúq; unicũ noſtrum doctorem & ſaluatorẽ agnouerint, uitam habent æternam, & utrunq; enim nondum perfectam, illam poſſideant. Sic poſſident tamen, ut auferri eis nunq̃ poſſit. Sicut itaq; hinc uere ſunt filij Dei, ita nequaquam ob ruditatem, qua præpediti, pleraq; Dei cognoſcere nequeunt, regno Dei illos proſcribamus. Quin exemplo Domini, demus operã, ut quã familiariſſime illos doceamus, quæ ſcire refert, ſiq; capere illa nondum poſſint, hortemur,

ut nihil

ut nihilominus, de Domino bene ſentiant, non dubitent uera, quæ is docet, neq; diffidant
C datutum illum, ut olim uera omnia cognoſcant, & quæcunq; ſalutaria ſunt percipiant.
Circa illud: Quod ſcimus loquimur, animaduertendum nihil à quoquam docendum, cu
ius non ſit, apud ſe certiſſimũ. Tanquam ſermones Dei, ſiquidem quæ in Eccleſia loquimur,
eſſe debent omnia. Cæterum exiſtimo Dominum hoc dictum, ut gnomen uulgatam, qui-
bus libenter utebatur, hic uſurpaſſe. In ſequenti Sect. idem Iohannes de Domino quod non
ſit locutus niſi quæ uidiſſet, & audiſſet, teſtatur.
In reliquis diligenter obſeruandum eſt, quid de Chriſto ſentiendum ſit, ſolus in cælũ aſcẽ-
dit, ſolus diuinitatem & immortalitatem proprium habet, quia unus eſt, qui de cælo deſcen-
dit, id eſt, uerus cum Deus eſſet, homo factus eſt. Vnus igitur quoq; eſt, per quem uitam & ſa-
lutem & nos accipiemus. Si iam non niſi per illum, quę uere bona ſunt, percipere poſſumus.
agnoſcamus quàm nihil ſit lib. arbitrium, aliæq; uires hominis, quàm nihil omnis noſtra iu-
ſtitia & uirtus. Nemo in cælum aſcendit, niſi Chriſtus, qui igitur illi non fuerit per fidẽ inſi-
tus, & membrũ eius factus, in cælum, id eſt, in conſortiũ diuinitatis, participationémq; eorũ
quæ uera bona ſunt, nunquam perueniet.
Obſeruandum præterea, circa illud: Sic dilexit Deus mundum, omnia ſalutis noſtræ, diui,
næ dignationi tribuenda. Non niſi per Chriſtum renaſci, in uitam Deo dignam & cæleſtem
poſſumus, at quod Chriſtum accepimus, meræ eſt dilectionis Dei. Fidere nos bonitate dile-
ctionéq; Dei iſta probe penſata facient, ſiquidem donabit omnia nobis Deus, poſtquam fili-
um ſuum donauit unigenitum, quo nihil habuit charius, ſed iuxta & nos ad redamandũ, tã
topere noſtri amantem patrem id ipſum accendet, quod ſi fiet, diligemus ſynceriter & proxi
mos, hanc Dei erga nos dilectionem ſedulo æmulaturi. Singulari quoq; conſyderatione
dignum, quàm magnifice hic Dominus ipſe fidem prædicarit, qua nimirũ æternam uitam
percipimus, & in iudicium nunquam uenimus. Imo ipſa uita ęterna eſt, quia cognitio uera
Dei eſt, q̃libet etiã rudis, ſi modo uera. Quis iã dubitet ſola nos fide iuſtificari, cũ hic Chriſtus
pronunciet, qui illã habuerit, eum habere uitã æternã, qui uero illã non habuerit, in æternũ
perire? Certe iuſtum eſſe, ueráq; uita uiuere, idem in ſcripturis pollet. Mira uero cæcitas eſt,
pleriſq; tam abſurdum uideri, fidei tantum tribui. Quid enim quiſquam operetur ſi nondũ
D uiuat, iam ſola fide in Chriſtum, dũ animus de eo, ut ſaluatore ſuo, perſuaſus eſt, homo uitã
Dei uiuit, diuina ſentit & amat. Quis igitur dubitare poteſt, nihil poſſe ſine fide boni à nobis
fieri, qui quod bonum ſit, niſi per fidem cognoſcimus? Quis item non uideat, eos qui fidem
habuerint, non poſſe non operari quæ bona ſunt? Vitam hominis quis uiuat, & non habeat
opera humana? Ita Dei uitam, quis poſſit habere, ut non & Dei opera operetur? Sed ſicut ui
des etiam infantem, hominis uitam habere, eoq; & opera, ſed non omnia, tantum imperfe-
ctiora, ſic habemus & fide pueros, à quibus ſi grandium opera requiras, alias negaturus eos
eſſe Chriſtianos, idem feceris, quod qui neget, infantem hominem eſſe, eo quod nequeat, ut
adulti & grandes homines, ingredi, loqui, aliáq; hominum opera præſtare.
Sect. 3. Poſt hæc uenit Ieſus & diſcipuli eius.) PARAPRA. Cum feſtum Paſcæ egiſſet Do-
minus Ieruſalem, murieriq; ſuo pro ratione temporis, prædicans Euangelion regni, inſeruiiſ
ſet, in Iudæam cum diſcipulis diſceſſit, ut & illic ſe ſaluatorem exhiberet. Nam agens illic, ba-
ptiſmo per diſcipulos adminiſtrato, ciues regno Dei plurimos conſcripſit. Cum uero & Io-
hannes (adhuc nondum erat in carcerem coniectus) eidem regno, baptiſmate ciues collige-
ret (baptizabat ſiquidem in Aenon prope Salim propter oportunitatem aquarum, quæ mul
tæ illic erant, plurimis nanq; in locis Iudææ, aquarum inopia eſt) orta de purificatione quęſtio
eſt à diſcipulis Iohannis, cum Iudæis, qui iam forte Chriſto incipiebant, præterito Iohanne,
adhærere, baptizari à diſcipulis in nomen eius. Cúmq; id illos, zelantes pro magiſtro ſuo, ure
ret, ad Iohannem retulerũt, baptizare & Ieſum, uenireq; ad eum omnes. Reſpondit ille: Ne-
mo quicquam iſtiuſmodi ſibi uſurpabit, niſi datum fuerit ei cælitus, ne igitur offendat uos,
quod ille baptiſmo diſcipulos colligit, plurimiq; ad eum ueniunt, utinam & uos, & cuncti
mortales, illum magiſtrum agnoſcerẽt. Vos ipſi mihi teſtes eſtis, quod plane dixerim me nõ
eſſe Chriſtũ, ſed miſſum ante illũ, ut meo nimirũ teſtimonio, illũ electis cõmendarem. Qui
ſponſam habet, is ſponſus eſt, amico ſponſi ſatis eſt, ſponſũ audire, eiuſq; præſentia perfrui.
Hoc ipſum meum gaudium impletum eſt. Aduenit enim tãdem deſyderatus ſanctis omni
Qui ſponſus eſt. bus ſponſus, hic Ieſus uerus & indubitatus Chriſtus, huius eſt ſponſa, Eccleſia ſanctorum, ad-
uenit iam homo factus, ut eam de carne & oſſibus ſuis aſſumptam, ſibi uniret, prædicabi-
tur enim mox Euangelion eius in uniuerſo orbe, adducentúrq; prope, qui longe erant, quæ
que non erat dilecta, dilecta erit. O beatum me, cui datum eſt, tantum uocem eius audire
agno

agnoſcerés praſentem. Iam officio meo perfunctus ſum, me obſcurari, illum uero oportebit illuſtrari. Qui nanque è ſupernis uenit, ſuper omnes eſt. Neque enim iſte ut putatis tantum homo, ſed etiam Deus eſt, è ſupernis uenit, qui fuit in initio, & per quem ſunt omnia facta, ideo cæleſtia & diuina docebit, cur non ueniten ad eum omnes? Qui è terra eſt, ut mortales uniuerſi, terrena tantum loquitur, & ſi cui detur cæleſtia loqui, neceſſe eſt, ut huius cæleſtis in eo ſpiritus, & non ipſe loquatur. Qui è cælo uenit, ò diſcipuli, iterum dico, is ſuper omnes eſt, omnes illi ſeſe tradere in diſcipulos debent. Nihil incertum ille, nihil quod non habeat exploratiſſimũ poterit loqui, quæ ipſe uidit & audiuit, certó que cognouit, ea teſtatur, ſed ò infelicitatem mortalium, nemo, hoc eſt, pauciſſimi teſtimonium eius recipiunt. At quibus datur illud recipere, ÿ indubitato agnoſcunt, tám que habent exploratum, quàm quæ conſignare ſolent, quod Deus uerax eſt, & in hoc Ieſu iam iá præſtat, quæ unquam ſanctis ſuis promiſit. Miſit hunc legatum ad mortales Deus, nihil igitur niſi Dei Verba loquitur, in quibus nimirũ Deus, ſummum bonum & pater noſter pleniſſime cognoſcitur, indé que uita æterna percipitur. Neque enim ad certam menſuram dat Deus ſpiritum, quam tranſgredi poſtea non poſſit. Dedit mihi ſane cumulate ſuum ſpiritum, quo baptizaui & docui multa profecto cum luce & efficacia maiore plane, quàm omnes qui ante me docuerunt, adhuc tamen nihil ſum collatus huic Ieſu. Ipſe enim filius Dei eſt, & à patre ita diligitur, ut in manus illius poſuerit omnia, huc que illũ euexerit, ut uitam æternam habeat, quiſquis in eum crediderit, diſcipulúsque eius eſſe uoluerit, qui uero reſpuerit eum, uitam nunquam uiſurus ſit, inæternum præmente eum ita Dei. Tale nihil unquam de me prædicaui, mittite igitur iſtum ueſtrũ pro me ſtultum zelum, & æquo animo ferte, ut ego obſcurer, filio Dei præſtat, quàm mihi auſculteris. Et uos itaque ad illum cõcedite, & quoſcunque poteritis ſimul illi uobiſcum adducite, quo audientes illum, uitam accipiatis æternam, quam fruſtra à me expectabitis.

ANNOTAT. Non perſtitit diu Ieruſalem Dominus, non enim erat hora, ut prorſus adhuc indareſceret. Sub finem uero functionis ſuæ, frequẽtius illic egit, & plura deſignauit, quia appetebat tempus, quo debebat glorificari. In humilioribus igitur regionibus, qualis & Galilæa erat, antea effulgere diuinitatis ſuæ lucem fecit. In præſenti tamen in Iudæam & hac ratione ſeceſſiſſe, moratám que in ea egiſſe uidetur, ut occaſio diſcipulis Iohannis fieret, de eo, in uicino adeo ſibi loco diſcipulos per baptiſmum colligente, quærendi, atque inde tam præclarum, quod hic Euangeliſta memorat, magiſtri ſui de Domino, teſtimonium audiendi. *Cur à Ieruſalem in Iudæam*

Non poteſt homo accipere quicquã.) Simile eſt: Quomodo prædicabunt, ſi non mittantur. Rom. 10. Cum enim non ſimus ſufficientes, ut uel cogitemus aliquid ex nobis, quo Paulus 2. Cor. 3. de prædicatione Euangelij proprie ſcripſit, certum eſt, neminem quicquam rectũ & ſanctum, uel docere uel facere poſſe, quod non acceperit cælitus, hoc eſt, ad quod non fuerit impulſus diuinitus. Non miſſi igitur & per ſe currentes, non ſunt qui Deo homines colligunt, & eius Verbum annunciant, ſed qui ſua uel aliorum ſomnia adferunt, & à Deo homines abducunt, ſibi que ipſis obnoxios facere conantur. Vnde Iirmiah. 23. Viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini. Quapropter dixit Dominus infra. 10. furari illos, & perdere oues. Iam uerbum Domini cibus uitæ eſt, quare neceſſe eſt eiuſmodi, nequaquam loqui Verba Dei, ſed commenta hominum. *Nemo niſi diuinitus miſſus, recte docebit.*

Hinc uides quantum abſint à uero Catabaptiſtæ, qui negant audiendos, etiam qui docẽt quæ ipſi quoque uera fatentur, ſi accipiant ſalariũ unde uiuant, ſi non ſint electi ab ipſis, ſe enim ſolos Eccleſiã faciunt. Nam ſi etiam conſtet & huiuſmodi ſua quærere, dum Verba Dei prædicant, contemnent nihilominus Deum, qui illos contempſerint, ideo Paulus gaudebat, Chriſtum prædicari etiam ab ijs, qui id mala occaſione faciebant. Philip. 1. Miſſio uera rite Euangelizantium, eſt ad prædicandum gratiam factam per Chriſtum impulſio. Huc iam nemo niſi unus Deus impellere poteſt, quia uel cogitare aliquid tale ex nobis non ſufficimus, ut Paulus inquit, multo minus dare id poſſunt homines alij, cum plantans & rigans, nihil ſint. Quiſquis igitur uera unquam loquetur, miſſum ad id eſſe eum diuinitus oportet, quacunque demum id occaſione quáue mente loquatur, ſtabit que præſens dictum Iohannis: Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum è cælo. Vnde cum Caiphas imprudens uerum de litatione Chriſti dixiſſet, ex ſpiritu loquutum & prophetaſſe eum Euangeliſta adſerit. De his plura in Matth. 9. ſub finem. *Contra Catabaptiſtas de uocatione ad prædicandũ.*

Habens ſponſam.) Parabola eſt, qua ſignificare uoluit Eccleſiã Chriſti ſponſam eſſe, & ſe ſolidũ gaudium gaudere, quod audire eum, id eſt, præſentem habere, ſibi datum eſſet.

Qui de terra eſt.) Animalis enim homo non percipit quæ Dei ſunt, quare neque loqui de illis poteſt. Cum itaque Chriſtus à patre omnia accepit, etiam facultatẽ diſpenſandi ſpiritũ ſanctũ,

C eum doctorem, qui omnia docet, & ad uitam æternam innouat, audiendus utiq; præ omni-
bus eſt. De cælo uenit, quia Deus homo factus eſt, ipſum iam audire Deum, quanto optabili-
us, q̃ audire ſeruum Dei: Iure ergo ad eum omnes ueniebant, qui erat ſuper omnes, & ſolus
omnes erudire ad ſalutem poterat. Qui recipit teſtimonium eius ſignauit.) Id eſt, iam cer-
Quod uerax Deus. to agnouit, uti ea cognita habemus, quæ in teſtimonium, quòd ita ſe habeant, obſignamus.
Qui enim Chriſti ſermonem recte percepit, ipſum, & in ipſo Patrem, uerum Deum, in uero
Deo agnoſcit, certóq; uidet, q uerax ſit Deus, quæq; unquã ſanctis promiſit, prolixiſſime eum
In ſeruatore noſtro Ieſu Chriſto præſtitiſſe. In ipſo ſiquidem ſunt, etiam, & per ipſum ſunt, a-
men, quotquot ſunt promiſſiones Dei. 2. Cor. 1. Etenim cum uerba Dei loquatur, qui ea per-
nouerit, ipſam ueritatem, ipſúmq; Deum, certam deniq; bonitatem eius, omnia promiſſa ipſi-
us implentem agnouit, percepit, poſſidet.

Non ex menſura dat Deus ſpiritum.) Bifariam hoc intelligi poteſt, uno modo, Chriſto
non dari ſpiritum ex menſura, ſed præter menſuram, id eſt, effuſiſſime, idq; homini. Vt enim
Deus, idem ſubſtãtia eſt, quod ſpiritus Dei. Altero, ut idem ſit, ac ſi dixiſſet. Non ſolet certa ali
qua & definita menſura Deus ſpiritum largiri, ut ſi cui multum de illo largitus ſit, non poſſit
alteri largiri amplius, ſed pro arbitrio ſuo unicuiq; illum diſpenſat, nec ulli tantum contulerit,
quia multo plus queat impendere aliis. Infinita eſt hæc Spiritus opulentia. Nolite igitur exiſti
mare Deum propterea, q mihi plurimum ſpiritus ſui impertiuit, non poſſe huic longe plus
donare: Hic Ieſus ipſe Dei filius eſt, quem præ omnibus Pater diligit, tradidítq; ei in manus
omnia. Spiritum Dei ipſe diſpenſabit, uitam æternam electis largietur, mundum deniq; iudi
cabit & omnia, ut per eum condita ſunt, ita & reſtaurabuntur. Videte quanto ſit me maior,
quantumcunq; præſtet illum uos, q̃ me audire. Hic poſterior, germanior mihi uidetur loci hu
ius intellectus, non enim adiecit Euangeliſta, ei, aut quid ſimile, prior tamẽ quoq; uerus eſt.

Sed ira Dei manet.) Quia in peccatis ille manet, omni cogitatione & conatu Deo aduer-
ſarius. Sic enim nati ſumus, indéq; non niſi per Chriſtum poſſumus liberari.

OBSER. Circa id q in Iudæam Chriſtus abiit, baptiſmo diſcipulos collecturus, & non
ut alias ferè ſolebat in Galilæam, idq; in loco, ut ueriſimile eſt, uicino ei, in quo baptizabat Io-
hannes &c. Obſeruandum ut commodas operum ſuorũ Deus occaſiones iniiciat, inter quas
D & incidere ſolent, in quibus nonnihil peccatur, ſpiritu tamen ſuo, tandem ad optatũ ſanctis
Chriſtus mala uertit in bonũ ſuis finem omnia deducit. Peccatum utiq; erat, præpoſterus ille diſcipulorum Iohannis, pro
ipſo magiſtro ſuo zelus, interim tamen occaſio factus eſt, ut illis Iohannes, Chriſtum tam præ
clare prædicaret. Sic & peccatum illorum, bono eis fuit.

Animaduertendum præterea hic, q̃ in prodiui ſit, etiam ſanctis, ut authores uel inuiti fiant
ſectarum. Adeo proni ſumus, ut ſtulti homines pluris æquo faciamus, ac tum ſtultius pro eis,
Satan bona in malum. contra ueritatem æmulemur. Solet nanq; Satanas non minus conari, ut malo ſanctis omnia
ſint, etiam quæ per ſe optima ſunt, quã Chirſtus ſuis faciat bono eſſe, quæ per ſe mala ſunt.
Aemulatio diſcipulorum pro magiſtro ſuo contra Chriſtum mala erat, uertit tamẽ eam in bo
num illorum Dominus, dum occaſionem fecit, ut ueritatem plenius edocerentur. Sic opti-
ma res erat, q hi diſcipuli Iohannem colerent, uerba enim Dei docebat, hoc autem ſtudii Sa
tan conatus fuit, in rem peſſimam uertere, ut quem propter Deum cœperant colere, colerent
contra Deum, dum eius præpoſtero ſtudio, Chriſto inuidere inciperent, atq; contra eum indi
care cuperent, & magiſtrum ſuum.

Caueamus igitur, ne plus æquo homines admiremur, neue in quoquã mortalium glorie-
mur, omnia noſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas &c. Alioqui citius opinione, æ-
mulatio, contentio, & factiones cooriũtur, ut proh dolor hodie plus nimio experimur. Chri-
ſto dedit in manus Pater omnia, is dare poteſt uitam æternam, cur non huius igitur diſcipu-
li, quã hominum eſſe malumus: Atq; utinam tanto ſtudio ſinguli Chriſto adducere & con-
ſecrare ſuos ſtudeant diſcipulos, quanto uidemus id feciſſe hic Iohannem. Gloriam ſuam ne-
mini poteſt cedere Deus, & non eſt eius maior apud nos gloria, quã cum ipſum ſolum eum
agnoſcimus, qui nos uere ſapientes & iuſtos reddat. Apud quos igitur unq̃, uel iuſtitiæ uel ſa-
pientiæ aliquid quæſiuimus, illos ita iniuſtos & ſtultos fecit Deus, & quidem æquiſſimo iu-
ditio, ut nemo non uideret nihil minus, q̃ iuſtitiam & ſapientiam, apud illos quærendam.
Quid enim hodie omnium ſcelerum notis magis fœdum, q̃ illi ipſi à quibus paulo ante re-
miſſionem peccatorum, ſpiritum ſanctũ, regnũ cœlorũ, & nihil non petiuimus: Ita quid ſtul-
tius & peſtilentius unq̃ in orbe ſcriptum eſt, q̃ à ſummis illis Theologis, id quod tot plauſtra
teſtantur librorũ, quos uel in ſolas ſententias ſcripſerunt: At hi in omnibus quæſtionibus, ad
religionẽ pertinẽtibus, non aliter conſulebãtur, q̃ olim oraculũ Dei, uel Prophetæ ſpiritu Dei
pleni

pleni. Et hac noſtra tempeſtate, habemus huius luculentia ſane, nec minus damnoſa exempla, quæ tamen cogitationibus piorum relinquo conſyderanda, ne quid dare affectibus uideat. A Vnum habemus in cælis magiſtrum, utinam unum hunc agnoſcamus, nullum tamen miniſtrum eius contempturi. Notandum quoq; hic eſt, q̃ fœde errent, qui Iohannem negant Euangelion, ipſamq; Chriſti doctrinam tradidiſſe. Quid enim apud ullum Apoſtolum legas, quo prædicetur Chriſtus, quã hic clarius & magnificentius? Lex & Prophetæ uſq; ad Iohannem, à diebus Iohannis, hoc eſt, ab eo quod ipſe cœpit prædicare, regnum Dei uim patitur, adeo cupide in illud multis irruentibus, & prędicari igitur illud oportuit, etiam ab ipſo Iohãne, in quo doctrina Legis & Prophetarum, tanq̃ obſcurior, finem accepit, cœptáq; eſt Euãgelica, multo euidentior & clarior. Id factum cum præſens Chriſti pręconium, tũ quę ſupra habuimus, luculentiſſime teſtantur. Neq; enim potuit prędarius de Chriſto Euangelion annunciari, ut & à nemine unq̃ annnunciatum eſt, q̃ hic & alibi à Iohanne factum legimus.

Iohan. Baptiſta clariſs. Euãgelion prædicauit.

CAPVT QVARTVM.

Sectio prima.

VT ergo cognouit Dominus audiſſe Phariſæos, quod Ieſus plures diſcipulos faceret, & baptizaret, quã Iohãnes, quanq̃ Ieſus ipſe nõ baptizaret, ſed diſcipuli eius, reliquit Iudæam, & abijt iterum in Galilæam. Oportebat autem eum tranſire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioſeph filio ſuo. Erat autem ibi fons Iacob. Ieſus ergo fatigatus ex itinere, ſedebat ſic ſuper fontem. Hora erat ferme ſexta, uenit mulier Samaritana, ut hauriret aquam. Dicit ei Ieſus: Da mihi quod bibam. Nam diſcipuli eius abierant in ciuitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum ſis, potum a me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? Non enim commertium habent Iudæi cum Samaritanis. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si ſcires donum Dei, & quis ſit qui dicit tibi: Da mi- B hi quod bibam, tu petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam uiuam. Dicit ei mulier: Domine, neq; quo haurias, habes, & puteus profundus eſt, unde ergo habes aquam illam uiuam? Num tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipſe ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum. Quiſquis autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitierit in æternum, ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternam.

Sectio. 2.

Dicit illi mulier: Domine, da mihi iſtam aquam, ut non ſitiam, neq; ueniam huc ad hauriendum. Dicit ei Ieſus: Vade, uoca uirum tuũ, & ueni huc. Reſpõdit mulier, & dixit ei: Non habeo uirum. Dicit ei Ieſus: Bene dixiſti, non habeo uirum. Quinq; enim uiros habuiſti, & nunc quem habes, nõ eſt tuus uir. Hoc uere dixiſti. Dicit ei mulier, Domine, uideo quod Propheta es tu, Patres noſtri in monte hoc adorauerũt, & uos dicitis, quod Hieroſolymis eſt locus, ubi oporteat adorare. Dicit ei Ieſus: Mulier, crede mihi, uenit hora quãdo neq; in monte hoc, neq; Hieroſolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed uenit hora, & nunc eſt, quando ueri adoratores adorabũt Patrem ſpiritu ac ueritate. Nã & Pater tales quærit, qui adorent ipſum. Spiritus eſt Deus, & eos qui adorãt

C eum, ſpiritu ac ueritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quod Meſſias uenturus eſt, qui dicitur Chriſtus, cum ergo uenerit ille, nobis nunciabit omnia. Dicit ei Ieſus: Ego ſum qui loquor tibi. Et continuo uenerunt diſcipuli eius, & mirabantur, quod cum muliere loqueretur. Nemo tamen dixit, quid quæris, aut cur loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam ſuam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, uidete hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci, num hic eſt ille Chriſtus? Exierunt ergo e ciuitate, & ueniebant ad eum.

Sectio. 3. Interea rogabant eum diſcipuli, dicentes: Rabbi, comede. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo comedendum, quem uos neſcitis. Dicebant ergo diſcipuli inter ſe: Nũquis attulit ei quod ederet? Dicit eis Ieſus, Meus cibus eſt, ut faciam quod uult is qui miſit me, & perficiam opus eius. Nonne uos dicitis, adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis uenict? Ecce dico uobis, attollite oculos ueſtros, & uidete regiones, quoniam albæ iam ſunt ad meſſem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam, ut & qui ſeminat, ſimul gaudeat, & qui metit. In hoc enim eſt ſermo uerus, quod alius eſt qui ſeminat, & alius eſt qui metit. Ego miſi uos ad metendum, quod uos non laboraſtis, Alij laborauerunt, & uos in labores eorum introiſtis.

Sectio. 4. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter ſermonem mulieris teſtificantis, quod dixiſſet ſibi omnia quæcunque feciſſet. Cum ueniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, ut apud ſe maneret, & manſit ibi duos dies. Ac multo plures crediderunt propter ſermonem ipſius, & mulieri dicebant: Iam non propter tuam orationem credimus, ipſi

D enim audiuimus, & ſcimus, quod hic eſt uere ſeruator mundi Chriſtus. Poſt duos autẽ dies exijt inde, & abijt in Galilæã. Ipſe enim Ieſus teſtatus eſt, quod Propheta in ſua patria honorem non haberet. Cum ergo ueniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia uidiſſent, quæ fecerat Hieroſolymis in die feſto, & ipſi enim uenerant ad diem feſtum. Venit ergo Ieſus iterum in Cana Galilææ, ubi fecerat ex aqua uinum.

Sectio. 5. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capernaum. Hic cum audiſſet, quod Ieſus aduenisſet a Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum ut deſcenderet ac ſanaret ipſius filium, ſiquidem is agebat animam. Dixit ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna & prodigia uideritis, non credetis. Dicit ad eũ Regulus: Domine, deſcende priuſquam moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo ſermoni quem dixerat ei Ieſus, & ibat. Iam autem eo deſcendente, ſerui occurrerunt ei, & nunciauerunt, dicentes: Filius tuus uiuit. Sciſcitatus eſt ergo horam ab eis, in qua melius habuiſſet. Et dixerunt ei: Heri hora ſeptima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quod illa hora erat, in qua dixiſſet ſibi Ieſus: Filius tuus uiuit, & credidit ipſe, & domus eius tota. Hoc iterum ſecundum ſignum ædidit Ieſus cum ueniſſet a Iudæa in Galilæam.

Vt

VT ergo cognouit Dominus, ꝙ Phariſæi audiuiſſent.) Apertas ſatis hiſtorias, & ſermones habet, totum hoc caput, quare nullas Paraphraſes requirit. *Sectio prima.*

A ANNOT. Vt ergo cognouit Dominus.) Quia nondum tempus erat, uel ut periclitaretur, uel ut miraculo ab hoſtibus ſeruaretur, declinauit furorem Phariſæorum, etiam fugiendi humilitatem, noſtri cauſſa non aſpernatus.

Quod Ieſus plures diſcipulos facit & baptizat.) Quod enim baptiſmus purificatio quædam erat, agnoſcebant Iudæi, Ieſum ſuam doctrinam, ut eximiam uelle haberi, ad quam non quiuis, ſed purificati tantum admittendi eſſent, nam uidebant baptiſmate diſcipulos ſuos initiare, id ergo illos urebat, cum omnia ſancta & præclara à ſe peti cuperent. Augebat uero ęmulationem illis, ꝙ plures ꝙ̃ Iohannes diſcipulos adſciſceret. Iohãnes intolerabilis eis fuerat, qui potuiſſent igitur ferre Iohanne illuſtriorem? Iam enim minuebatur ille, & creſcebat hic.

Ieſus ipſe non baptizabat, baptizabat autem miniſterio diſcipulorum. Chriſto enim proprius eſt baptiſmus ſpiritus. Cùmq; externus baptiſmus ad hoc adhibeatur, ut ſocietas externa auſpicetur ſanctorum, commodum eſt, ut ipſi ſe inuicem in illam recipiant, de quo & ſupra, primo capite, in digreſſione de baptiſmate.

Abijt rurſus in Galilæam.) Patriam coluit, quandocunq; uocatio Patris non alio extrudebat: Et ut uideremus humilia primo loco haberi apud Deum, hanc alijs Iudæorum regionibus obſcuriorem, primũ illuſtrari oportuit. De quo Matthæi quarto. Oportebat eũ tranſire per Samariam.) Ex Galilæa petentibus Iudæam, tranſeundam Samariæ regionem, indicant & alia Euangeliorum loca, ut Lucæ. 9. Vbi narratur, ꝙ Samaritæ noluerunt Ieſum cum ſuis admittere, eò ꝙ peteret Ieroſolyma. Aegre enim ferebant ſuo præterito, illorum templũ & feſta frequentari. Dictam Sychar.) Sichimam adiacentem monti Garizin, qui montibus Samariæ celſior eſt, ſcribit Ioſephus fuiſſe Samaritis tempore Alexandri Magni metropolim. Hanc ueriſimile eſt, ab Euangeliſta uocatam Sychar. Certe nomen Sichimæ, à Schecem, quam alias Sichem uocant, ubi habitaſſe Iaæcob legimus. 1. Moſcheh. 33. deductum crediderim. Cum igitur hic Euãgeliſta prędij meminerit, quod Iaæcob filio ſuo Ioſeph dedit, de quo uidetur loqui, quod. 1. Moſcheh. 48. legimus, item & fontis Iaæcob, Sychar eandem, quę Sichima Ioſepho dicitur, fuiſſe exiſtimo. Ad quod & hæc coniectura accedit, quod Samaritis muliercula Domino dixerit: Patres noſtri adorauerunt in monte hoc, quaſi demonſtrans mõtem, id quod ſane arguit montem uicinum Sychar fuiſſe. Iam ſcribit Ioſephus, Sichimam poſitam iuxta montem Garizin, eadem igitur eſt, quæ Sychar.

Hora erat quaſi ſexta.) More ſuo diligẽter omnia Euangeliſta deſcribit, quanꝗ̃ in hoc cauſ-
B ſam quoq; indicarit, cur pro cibo miſerit Dominus, meridies enim erat. Simul ex eo apparet fuiſſe Domino occaſionem, ut potum à muliercula peteret.

Quomodo tu qui Iudæus es.) Chutæi erant, Samariæ regionem inhabitantes, tranſlati à Perſide, à flumine Chuta, ut ſcribit Ioſephus lib. Anti. 9. ſub finem. Eorum meminit & 17. capite. 2. Regum. Hi ut primum deducti in Samariam erant, neq; Deum colerent, immiſit in eos leones, unde compulſi, religionem quidem Dei partim amplexi fuere, partim autem colebant & Deos ſuos. Hinc abominabiles ſemper Iudæis fuere, neq; inter illos & Iudæos unquã conuenit. Hoc uero diſſidium auxerat factum Sanabalath, qui à Dario Rege Perſarum præfectus conſtitutus, regionem Samariæ adminiſtrabat. Dederat is uxorem, filiam ſuã Iſacham, Manaſſæ fratri Iaddi ſummi ſacerdotis, ob quam ille à fratre & populo, ſacerdotio fuit deiectus. Quod cum ei plurimum doleret, & cogitaret uxorem ethnicam repudiare, Senabalath promiſit templum ſe ei inſtar Ieroſolymitani ædificaturum in monte Gariſin, qui ſuper alios Samariæ montes eminebat, in quo poſſet ſacerdotio fungi, adiecitq; ſe illi omnem ditionem & poteſtatem ſuam ceſſurũ. Senio enim iam grauabatur. His ergo adductus Manaſſes uxorem, filiam Senabalath retinuit, cui ſocer paulo poſt, cum ad Alexandrum à Dario defeciſſet, atq; condendi templi facultatem ab eo impetraſſet, iuxta quod promiſerat, templum in prædicto monte extruxit. Qua occaſione multi quoq; alij Iudæi, qui ob ethnicas uxores, & alias Legis tranſgreſſiones, Hieroſolymis non poterant commode agere, ad Manaſſen tranſfugiebant, quibus Senabalath pecuniam miniſtrabat, & terram colendam deputabat, omnia hæc concedens gratiæ generi. Hinc factum eſt, ut mons & templum hoc Samaritanorum, qui & Sichimitę dicebantur, à metropoli Sichima, uocarentur mons & templum tranſgreſſorum. Ex his ergo cauſſis, Iudæi non communicabant cum Samaritis, cúmq; Domino uellent inſigniter conuitiari, Samaritanum uocarunt, tranſgreſſorem Legis eo nomine criminãtes. Hæc legimus libro Anti. 11. capite. 7. & 8. *Vnde diſſidiũ inter Iudæos & Samaritas*

Si ſcires donum Dei.) Nempe ꝙ tibi contigerit, Chriſtum ipſum audire & uidere, & quid

C ille orbi aduenerit. Quod autem nihil ad mulieris obiectionem reſpondit, feciſſe puto, quòd non probaret inſtitutum in hoc Iudæorum. A peccatis enim & Legis tranſgreſſione, nō cibo & potu Samaritanorum, neceſſario duntaxat, & qui in Lege non fuiſſet prohibitus, abhorre re debuerant. Illud Lex Dei, hoc homines tantum præceperant. Præterea notandum, ut à po ſtu, Anagogen fecerit Chriſtus, ad ſpiritum ſanctum, quem Metaphoricôs, aquam uocat uiuē tem. Vt enim uiua & fontalis aqua, ad ſedandam hominum ſitim, ſemper ſcatunt, ita ſpiri tus ſanctus, noſtro ſpiritui teſtimionium perhibens, q̄ filij Dei ſumus, in æternum arcet ſitim bonorum, dum plane beatos tandem reddit, & hic fide certa perpetuo recreat. Is eſt fons nū quá deficiens, quia nunq̄ quos adflarit, deſerit. Ad hunc ergo modum, ſi Anagogas feceris, & Metaphoras atq; Allegorias formaueris, firmæ erunt, & ad docendum in Eccleſia idoneæ.

Anagoge ab aqua ad ſpiri·

Nunquid tu maior es.) Putabat Dominum ſibi arrogaſſe facultatem fontis educendi, uti Moſcheh è petra aquam excuſſit, unde illi authoritatem obiecit Iaæcob. Quaſi diceret: Nō eſt tibi ſatis hic puteus, quo uſus eſt Iaæcob & filij eius, quá tu aliam uiuam aquam promittis? Nunquid exemplo Moſcheh uirga, id eſt, petra aliqua uiuam aquam elicies? Quem te facis? Num maior uis haberi Patre noſtro Iaæcob. Quanq̄ enim alienigenę eſſent, ſubinde tamen, præſertim ubi res Iudæorum bene habebant, natos ſe ex Ioſeph gloriabantur. Vti Ioſephus te ſtatur lib. Ant. 9. cap. ultimo. Hinc illa patrem ſuum Iaæcob dicebat.

Nũquid tu ma ior es.

Omnis qui bibit ex aqua iſta.) Allegoriam ſuam intendit, quò magis mulierculam ad quę rendum incitet. Diligenter autem notandũ, quod ait: Qui biberit ex aqua quam ego dabo, non ſitiet in æternum. Certum eſt hanc aquam, ſpiritum ſanctum eſſe. Si iam ergo hoc ſpiritu potus, nunq̄ poteſt ſitire, in aperto eſt, eum cui ſemel hic ſpiritus contigerit, cui ſemel credere fuerit datum, eum nunq̄ poſſe gratia Dei excidere. Sicut nanq; is ſitire nunq̄ poſſet, qui fontē in uiſceribus haberet, continuo ſcaturientem atq; potantem, ita ſaturum eſſe oportet bonorũ omnium, & præſentem ſemper & in omnibus habere conſolationem, cui adeſt ſpiritus Do mini ſanctus, ſpiritus filiorum. Hic fons eſt, qui in uitam æternam ſalit, id eſt, qui uitam æter nam ſuppeditat. Nam cognoſcere Deum, eiusq; iugiter & in æternum frui bonitate donat. Videant nunc quid doceant, qui poſſe fieri nouiſſimos ſcribunt eos, qui fuerunt primi, idque in ueritate, & apud Deum. Aliud docet omnis ſcriptura, aliud gloriatur Paulus, cũ affirmat, nihil apud ſuperos uel inferos eſſe, quod ipſum à dilectione Dei poſſit dimouere. Rom. 8.

OBSER. Circa fugam Domini obſeruandum, & nobis licere ut fugiamus, ſi id fit è glo D ria Domini, & non contra eam. Quod ſolus docebit ſpiritus Dei, qui & in tempore periculũ faciet reſcire, uti ſuum hic in tempore Chriſtus reſciuit. Semper igitur pro ſpiritus conſilio, & ducatu orandum. Deinde animaduertendum, Phariſæos, id eſt, opinione hominum ſanctiſ ſimos, præcipuos eſſe hoſtes Chriſti, idem & hodie uſu uenit. Circa tranſitum Samariæ ob ſeruandum, q̄ pulchre omnia diuina prouidentia, gloriæ ſuæ promouendæ occaſiones faci at. Id in hoc quoq; perpendere debemus, ut agnoſcamus Deum in omnibus laudandum, & nihil metuendum ijs, qui ab ipſo pendent.

Fatigatum Ieſum Euangeliſta teſtatur. Vide ergo uerum hominem fuiſſe, nihilq; humani à ſe feciſſe alienum. Non fuiſſet utiq; fatigatus, ſi corpore uere ubiq; fuiſſet, & tantum uiſibili ter de loco in locum tranſiſſet. Quid enim aliorum uiſus eum fatigaſſet? Nomina hæc, Præ dium Iaæcob, & fons Iaæcob, poſt tot populi Dei exilia, & calamitates alias perſeueraſſe, idq; apud tam prophanam gentem, id confirmat, quod canit Pſalm. 112. In memoria æterna erit iuſtus. Mulierculam hanc male probam, idoneam tamen habitá Domino, ex omni Sichi mitarum ciuitate, cui primum Euangelion communicaretur, quæq; Apoſtola illius, ad Sama ritas fieret, monet nunq̄ ſatis perpenſæ & admiratæ dignationis Chriſti, qui cum ueniſſet in hũc mũdum, ut peccatores ſaluos faceret, id oibus ſuis cũ ſermonibus, tũ factis præ ſe tulit. Quos eni ſaluaret, niſi perditos? Qui eniſaluus eſt, ſaluari nō poteſt, neq; iuſtus iuſtificari. Per pende ergo hoc arcanum diligenter, Phariſæos fugit Ieſus, Euangelion nimirum perſequen tes, & ad Samaritidem, eámq; perparum caſtam mulierculam, illud defert. Cui non ſolũ hoc dedit, ut illi crederet, uitámq; æternam haberet, ſed etiam, ut alijs ipſum annunciaret. Præluſit præterea in hoc fuit uocationi gentium, & excæcationi Iudæorum, atq; oſtenſum, ut ex pri mis nouiſſimi fierent, & contra. Diſcamus igitur hinc, & nos humiliare, & alios non condē nare temere. Quos minime putaueris, uocare ſolet Deus. Quod uero diſcipuli cibos eme runt, indicat Dominũ nequaq̄ mēdicaſſe, ſed pecuniam habuiſſe, quibus emeret neceſſaria. Non igitur peccatum eſt, habere pecunias, ſed pecunia male uti. Quod Iudæi cum Samari tis non cōmunicabant, admonet præpoſterę hypocritarũ religionis, imò ſuperſtitionis. Pecca tis oportebat nihil cum gentibus cōmunicare, non in neceſſarijs uitæ. Sed hoc ingenium eſt

Contẽptiora uocat Deus.

hypo-

hypocritarum ut in omnibus rebus teſtam arripiant,id eſt,ſpeciem pietatis,nucleum, id eſt, A quod uere pietatis eſt,negligant. In eo quod Ieſus ad binas obiectiones mulieris, alterã de eo ꝙ Iudæi Samaritis non cõmunicarent,alteram,an maior eſſet patre Iacob,nihil reſpondit,ſed anſam tantum quęſiuit,de Euangelio regni,docendi illam,moneat, ut & nos omnia miſſa in colloquijs & de ueritate diſputationibus faciamus,præſertim quibus nos ipetimur, ut occaſionem arripiamus fratres lucrandi,ſynceriter prædicato eis Euangelio, ſicut hic uidemus feciſſe Dominum.

In eo deniqꝫ,ꝙ fontem ſanctiorem arbitrabantur,eo ꝙ ex illo bibiſſet Iacob & filij eius, ex eo uitio humani ingenij manauerat,quo uirtutem præſentem odimus,remotam ex oculis requirimus,non autem imitamur,tametſi ueneratí nos illam, rebus nihili ſimulare,magis ꝙ uere honorare ſoleamus. *Præpoſterus cultus ſanctorum.* Sic hodie Apoſtolos,& priſcos Patres audias laudari ab ijs,qui nihil peius odiunt,neqꝫ atrocius perſequuntur,ꝙ qui illorum ueſtigijs,quorum uideri uolũt cultores,quã ſtudioſiſſime inſiſtunt,multo adhuc crudelius ſæuituri,in eos ipſos, quorum cultũ iactant,ſi adeſſent,& ſui ſimiles eſſe pergerent. Vnde & cultum illorum,quem mentiuntur, nugis metiuntur. Tantum enim nomina eorum magnifice iactant,reliquias eorum religioſe ſeruant,ſi qua re illi uſi ſunt,ſi quid tantum contigerint, id ſanctum habent,auro & argẽto ornant,& attrectari laicis manibus uetant. Sic Samaritæ placebant ſibi, ꝙ prædium & fontem Iacob haberent,dúmqꝫ inane ſancti Patris nomen iactarent,filios & cultores ſe illius arbitrabantur,nihil ſoliciti, ut pietatem eius ęmularentur. Non autem prædium uel fontem,ſed mẽtem Iacob habere,non oſſa ſanctorum ſeruare,ſed mores illorum imitari,ſolida laus eſt.

Dicit illi mulier. Da mihi iſtam aquam.) ANNOT. Dicacula uidetur fuiſſe hæc muliercula,utcunqꝫ ad uitam æternam eſſet electa,ſeménqꝫ Dei haberet. Nam irridentis uerba locuta fuit. Petulantiam ergo eius uolens reprimere,iuſſit uocare uirum ſuum,inde uenans occaſionem eius admonendi uitæ ſuæ corruptioris. Illa uero admonita eius,ſiue pudore,ſiue ſtudio pietatis mota,ad alia ſermonem deflectit,nẽpe ad diſputationẽ de religione. Mihi quidẽ uidetur,quandoquidem ſequentia ſatis probant filiã Abrahæ illã,& electã ad uitam fuiſſe,eã ſtudio religionis Dominũ de adoratione rogaſſe. Prophetam enim eſſe Dominum cõfeſſa, de cultu Dei continuo ſciſcitari cœpit.

Patres noſtri in monte hoc.) In montibus,non ſolum Patres,ſed & Ieſus ipſe orare ſolitus fuit. Patres præterea rem ſacram in montibus fecerunt. Chriſtus deniqꝫ in monte Hieroſolymitano,ſemetipſum obtulit hoſtiam Patri. *Adoratio in montibus.* Extructo templo, uetitum fuit in mõtibus rem ſa-

B cram facere,quare excelſa in ſcripturis reprehenduntur. Orare autem in montibus ſancti cum Chriſto ſæpe ſoliti fuere,ſed non alia,ꝙ receſſus cauſſa. Serio enim loquẽtem cum Domino, quod fit in oratione,neceſſe eſt procul eſſe à turbis hominum. De quo plura in Matthæo.14. in illud: Ac dimiſſis turbis aſcendit, in montem ſolus ad adorandum.

Mulier crede mihi.) Adorationis nomine,cultum Dei intelligit. Cęterum שׁחה Ebręum, & Græcum προσκυνεῖν,ſignificat,incuruatione,uel proſtratione corporis, reuerentiam animi teſtari. Id quoniam fieri ſolet in publicis precationibus,& ſupplicijs,totus Dei cultus, adoratio dici cœpit. Vnde cum hic Dominus ait: Appropinquat hora,cum neqꝫ in monte hoc,neqꝫ Hieroſolymis adorabitis Patrem,ſignificare uoluit,omnem illum externum cultum Dei, certum locum requirentem,ſitúmqꝫ in extremis iſtis ſacrificijs,alijſqꝫ ceremonijs,abolẽdum. Cæterum de adoratione plura in Matth. in illud capite.2. Et proſtrati adorauerunt illum.

Vos adoratis quod neſcitis.) Quia eo temporis cultus Hieroſolymitanus uerbo Dei nitebatur,Samaritanorum autem falſa Patrum imitatione,ſine Dei uerbo, repreſſit uanam hic Samaritarum iactantiam,teſtatus eos adorare,quod neſcirent,hoc eſt,cultum obſeruare Dei, de quo non eſſent certi,quod Deo probaretur,imò qui apertis Dei oraculis eſſet reiectus. Cũ enim uaſtarentur initio ſuæ tranſmigrationis à leonibus,depellendi tantum mali huius cauſſa,ritus aliquot in Lege Dei traditos,ſuſceperant,reliqua perſeuerantes,qui erant, idololatrę. Monuit igitur,mulierculam indignum eſſe,ꝙ Samaritæ ſe Dei religione contra Iudæos iactarent. Cum ſcirent Iudæi,quid,hoc eſt,quibus rationibus Deum adorarent,uerbo ſiquidẽ Dei cultum ſuum docti,addidit: Quia ſalus ex Iudæis eſt,hoc eſt, omnis uera Dei cognitio, ortũ à Iudæis habuit,ſicut & ipſum mundi redemptorem,quantum ad carnem attinet,à Iudęis accepimus. *Ex Iudæis ſalus.* E Tzijon utiqꝫ ègreſſa Lex & doctrina uitæ eſt,& è Ieruſalem Verbum. Ieſcha.2. À Iudæis Euangelion in totum orbem deriuatum eſt,ſed & ante Euangelion,in nulla alia gente,publicitus doctrina DEI, pure uiguit, ueríque ſimile eſt, quicquid ſani de DEO, Sapientes gentium unquàm docuerunt,id à Iudæis fuiſſe mutuatos. Iure igitur optimo dixit: Salus ex Iudæis eſt.

C Sed uenit hora & nũc eſt.) Vel hic unus locus ſatis eſt, ut omnes pij certo uideãt, nũc nullas Deũ in ſui cultu cerimonias probare. Si enim nõ probat quas patres olim docti ſpiritu obſeruarũt, qui in monte Garizin, & alibi ſua ſacra habuerũt, neq; eas quas poſtea per Moſcheb tradidit, quanto minus probabit illas, quas homines poſtea ſine oraculo ſpiritus, ſine uerbo ipſius, pro affectibus ſuis in irreparabile damnum fidei libertatisq; à Chriſto nobis partæ, adinuenerũt? Et nunc, inquit, eſt hora, cum ueri adoratores, adorabunt patrem in ſpiritu & ueritate. Si iam ergo ſpiritu colendus Deus, nihil gratum exhibueris rebus corporeis. Si ueritate id eſt, certa fide ſolidáq; uitæ innocentia & integritate, nihil morabitur Deus externa iſta, & impij hypocritæ præſtare poſſunt.

Omnes cerimoniæ reiectæ

Neq; locum habet, quod quidam dicunt, cerimonias neminẽ probare, ubi abſit uerus Dei adorator ſpiritus, pietatisq; ſolida ueritas, utiles autem & Deo gratas nũc quoq; eſſe, quibus adſit ſpiritus & ueritas. Nam & ueterum cerimonias ſine ſpiritu & ueritate ſemper abominatus eſt Deus, neq; potuiſſet de illis dicere Dominus: Nos adoramus quod ſcimus, id eſt, quibus ſcimus Deo gratum eſſe, ſi de ſolis externis ritibus, ſine cordis religione obſeruatis, fuiſſet locutus. Quamlibet enim uerbo Dei cerimoniæ illę inſtitutæ fuerunt, ſi quãdo ſine fide ſyncera adhibebantur, offendebatur illis Deus, non colebatur. Hic ergo Dominus de cerimonijs fide exhibitis loquutus eſt, atq; illas quoq; negauit poſthac adhibendas, id quod probant hæc uerba: Neq; in monte iſto, neq; Hieroſolymis. Item iſta: Nũc hora eſt, cum ueri adoratores, adorabunt patrem in ſpiritu & ueritate. Quis non uideat & probatum olim Dei cultũ Chriſtum uoluiſſe hic ſignificare abolendum, præſertim cum oppoſuerit ei, qui futurus erat apud ſanctos, cultum in ſpiritu & ueritate, quem prorſus nullis cerimonijs, & externis rebus, quæ & impijs poſſunt eſſe communes, addictũ eſſe oporteat. Id confirmat et quod ſequitur: Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, ſpiritu & ueritate oportet adorare eũ. Significatur enim hoc dicto, ſicut Deus mens eſt, mẽte quoq; coli ipſum oportere, hoc eſt, ſyncera fide, ſtudioq; ſedulo gloriæ ipſius ubiq; & in omnibus promouendæ. Quæ cui mens adeſt, ei adeſt etiam omnis uitæ honeſtas ſolidáq; integritas, neq; quicq̃ is prudens dicet aut aget, q̃ nõ ad gloriã Dei faciat, ut Paulus hortatur, is demũ cultus eſt Deo gratus. Id & Perſius agnouit cũ ſcribit:

D Quin damus ſuperis, de magna quod dare lance, Non poſſit magni Meſſalæ lippa propago: Compoſitum ius, fasq; animi, ſanctosq; receſſus Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto. Hoc cedo ut admoueam templis, & farre litabo.

Sed dices: Cur igitur, ſi Deus ſpiritus eſt, eoq; non niſi eos uult cultores, qui in ſpiritu eum & ueritate colunt, ipſe ueteribus tot cerimonias tradidit? Vtiq; & tum ſpiritus erat. Erat ſpiritus neq; etiã tũ, niſi cultũ ſpiritus Deus agnouit. Sed quia populus rudior erat, acq; puero ſimilis, uiſumq; eſſet ei, etiã in rudi ſic & puerili populo, ſuã gloriã declarare, cultũq; aliquẽ habere, in primis exegit ſui timorẽ, uerbiq; ſui obedientiã, & eã ex toto corde. En cultũ ſpiritus & ueritatis. Iam ad hũc cultũ ut eos perduceret, atq; ſeruaret perductos, cerimonias multas illis dedit quibus ad cogitanda ipſius erga ſe beneficia prouocarẽtur, atq; ſi nihil aliud, occuparentur tamen, perpetuo in legibus eius, & cohiberentur, ne uel ſuam, uel aliorum rationem ſequerentur, & maiaſtatis ipſius continuo admonerentur, ne timor eius apud eos exoleſceret. Nunc autẽ cum longe amplior ſpiritus, à Chriſti glorificatione datus ſit, uolueritq; iam Deus ubiq; non in Iudæa ſolum notus & magnus haberi, tranſieritq; ætas puerilis, admonitio deniq; omnis diuinæ bonitatis, ſatis ſuperq; fieri poſſit per prędicationem Euangelij, & ſocietas ſanctorum externa, duobus ſacramẽtis, baptiſmo, & euchariſtia contineri, nulla nunc eſt ratio, cerimonias in cultũ Dei adhibendi. Poſtremo cum omnis ille ueterũ ceremoniarũ uſus, Hieroſolymis ex uerbo Dei. 5. Moſcheh. 12. addictus fuerit, & hic Dominus dixerit uenire horam, ac tũ, cum ipſe doceret, eſſe, quando neq; Hieroſolymis adoraretur, uel hoc uno uerbo, omnis cerimoniarum uſus ſublatus eſt. Nam uetus ille cultus in cerimonijs ſitus, negatus eſt fore Ieruſalẽ, præſenti Domini reſponſione, iam nuſquam alibi unq̃ fas fuit, eũ exhibere, nouas aũt fingere cerimonias, æque prohibitum eſt. Fide igitur & dilectione colẽdus Deus, quæ cum ſyncera fuerint, ſpiritus Dei, & in externis ſic dabit uiuere, ut omnia glorię Dei inſeruiãt. Trãſlatũ eſt ſacerdotiũ, igitur & Lex, & locus, & ritus adorationis. Noua oĩa facta ſunt, uetera trãſierũt.

Scio quod Meſſias uenit.) Vulgo non apud Iudæos ſolum, ſed & Samaritas obtinuerat Chriſti, & per eum futuræ omnium inſtaurationis expectatio. Ad hunc ergo muliercula prouocabat, dum quod Domini uerbis reſponderet, non haberet. Quoniam autem mentes omnium in ſua manu ille habet, ubi tantũ dixiſſet: Ego qui tibi loquor ſum ille Chriſtus, credidit muliercula, & relicta hydria ſua, confeſtim abijt nũciatũ ciuibus ſuis, adeſſe Chriſtũ. Hęc eni natura eſt, ueræ Chriſti cognitionis, ut q eã nactus fuerit, nihil habeat prius, quã pluri-

mis

mis illam communicare. De quo, uti & de nomine Meſſiah ſupra in primo capite, Sectione nona & decima. Admirati ſunt, quòd cum muliere loquebatur.) Nunquã enim niſi gra
A uia, & de regno Dei, loqui Dominus ſolebat, ad hæc uidebatur diſcipulis muliercula iſta, præ ſertim Samaritis minime idonea, id erat igitur quod mirabantur, loqui eum cũ muliere, quã quàm interrogare eum non auderent. Tanta erat eius apud illos reuerentia.

Num hic eſt ille Chriſtus?) Hoc nequaquã ut dubitantem, ſed ex indicato miraculo inferentem, Ieſum uerum Chriſtum eſſe, dixiſſe arbitror. OBSER. In eo q tam petulanter reſpondentem hanc mulierem, Dominus tamen Euangelio uitæ dignata eſt, diſcamus, ut neminem temere abijciamus, etiam ſi initio doctrinam ueritatis non ſatis religioſe accipiat. Vide ſimul quã uanæ nonnunquã ſint, etiam mentes electorum. Caro in omnibus ſpiritum præcedit, neque innouari poſſunt, niſi qui uetuſtatem habent. Hinc Paulus & nomine ſuo, & eorũ qui præcipui in Chriſtianiſmo erant, uetuſtatem carnis multam, ſpiritus renouationem in ſe & illis præceſſiſſe, Epheſijs tertio, & Titum tertio, ingenue agnoſcit & fatetur.

Circa id, q hæc mulier, licet libidini plane ſeruijſſe uideatur, tam præclare Euangelio donata fuit, obſeruandum, ita fere ſolere, ut quos deſtinauit Deus regenerare, eos craſſioribus quidem in peccatis ante ſui illuminationem uiuere, eiuſmodi tamen, ut fœdiora ſint, quã hominibus nocentiora. Ea enim facilius pudorem incutiunt, occaſionique ſunt, ad reſipiſcendum, & non dant tamẽ multum adeo damni, ut tectiora illa, quæque uulgi iudicio non tã fœda ſũt. Deo enim nihil æque inuiſum eſt, atque ij, qui ſine ipſo iuſtitiæ aliquid ſibi arrogant, deos enim ſeſe facere conantur, ſinit igitur ſuos in ea potiſſimum labi, in quibus ſibi diſpliceant, & peccatores ſeſe agnoſcant, utcunque in eis ſuæ imaginis ſcintillulam quandam in eo prælucere faciat, q huiuſmodi ſint fere ſingulari aliqua humanitate, ſtudioque iuuandi alios prẹditi. Sic enim & ipſum, ut ſaluatorem facile recipiunt, & imitantur ſtudioſius. Equidem quos Euangeliſtẹ peccatores uocant, Domino ſubinde appropinquaſſe, quorum ſane cauſſam præclare agit Lucæ 15, haud dubito quin hoc cognomen ti à craſſioribus illis peccatis, ut eſt, ſcortatio, conſectatio deliciarum, ebrietas, & id genus alia, acceperint. Nam animi faſtu, fratrum contemptu, auaritia tectiore, & hoc genus ſecretioribus malis, laborabant hij potiſſimum, qui ſibi, & uulgo habebãtur iuſti. Certe peccatricem illam apud Lucam ſeptimo, à male cuſtodita pudicitia, id cognominis conſecutam, nemo facile dubitabit.

Quibus potiſſ. peccatis obnoxij electi.

Id: Video q Propheta es.) Monet eo temporis Prophetam dictum, qui ex reuelatione ſpiritus, abſcondita uulgo poſſet renunciare, quare quemlibet ſimplicem enarratorem ſcripturẹ, Prophetam uocare, præter uſum ſcripturæ eſt. De his plura in Matth. ſub finem capitis. 11.
B Ex eo q mulier hæc Patrum iactat exemplum, quod tamen Samaritẹ minime ſequebãtur, uide ut pernitioſum ſit, homines reſpicere, utque facile ſimiæ ſanctorum, pro iuſtis ſectatoribus reddamur. Ad Deum igitur non homines reſpiciamus. A Propheta ilico rogat de rebus diuinis, non ſuis, id indicat in ea ſemen Dei latuiſſe. Quos igitur de Deo ſciſcitari audimus, de ijs bene ſperandum eſt. Quod à Chriſto, renunciaturo omnia, expectat certior fieri, argumento eſt eo ipſo tempore Chriſtum adfore uulgo fuiſſe creditum. In quo uides, ut ſoleat excitare hominum corda Deus, ubi uiſum ei eſt, cognitione ſui ampliore, orbẽ donare. Ita paulo ante hæc tempora, multorum audiſſes corda præſagire, fore breui ut multa Dei arcana reuelarẽtur. Doceat autem hæc ipſa reſponſio mulieris, ut & ipſi à Chriſto omnia diſcere uelimus, qui unus magiſter noſter eſt, ſolúſque docere diuina poteſt, qui ſolus ſpiritum donat.

In eo, quod ad unicum uerbum: Ego ſum, Chriſtum eſſe eum illa credidit, notatur uis uerbi eius cum ſtatuit ueritatem perſuadere, quæ eadem notatur & in eo, q ciues urbis, ad mulietis, & talis, teſtimonium, ilico ad Dominum fuere egreſſi. Quos nanque ipſe uocare ſtatuit, eos nihil poteſt detinere, quò minus relictis omnibus, ad eum ſeſe conferant, quem ſaluatorem agnouerunt.

Interea rogabant eum diſcipuli, dicentes: Rabbi comede.) ANNOT. Ego cibum habeo comedendum. Adeo ardebat, Euangelion, & uenturis cluibus annunciare, ut licet defatigatus, corpori tamen cibum indulgere non poſſet. Et id demum uerum, & Deo probatum ieiunium eſt, quod efficit deſyderium gloriæ Dei, ita aliò rapiens animum, ut cibum ſumere non libeat. Notandum etiam, ut commodum à cibo corporis, ad id quod tum eſuriebat, pro fectum gloriæ Patris, & ſalutis hominũ, diſcipulorũ animos ἀνάγειν, id eſt, ſubducere ſtuduerit. Huius ſiquidẽ ſucceſſus, lõge magis ipſum paſcebat, atque oblectabat, quã ullus cibus corporis, quamlibet famelicum. Id quod cum allegoriam non intelligerent, mox eis aperuit, dicẽs: Cibus meus eſt, id eſt, hoc ante omnia deſydero, ut uoluntas Patris cõpleatur, quæ eſt ut ipſius, in me & per me bonitatem, quã plurimi agnoſcãt. Id ipſum & opus eius erat, nempe, quod eum Pater operari uoluit.

Sectio. 3.

Nun-

C Nunquid uos dicitis: Iterum uſus anagogica allegoria eſt. Id uero quod dicit hoc eſt: Vos dicitis poſt quatuor menſes futuram meſſem, ego autem dico uobis iamiam meſſem inſtare Euangelicam, nunc undiq; canas eſſe ſegetes, maturásq; ut demetantur, omnes enim deſyderio doctrinæ Dei tenentur. Magnum itaq; operepræcium fecerit, qui demetere has ſegetes ſtuduerit, hoc eſt, paratos Euangelio animos, illo imbuere, atq; ita ex agro mundi demeſſos, in horreum regni cælorum colligere, in quo ut cognitio Dei habetur, ita uita æterna illi perfruentur, operam dederit. Id quod & ſatoribus, id eſt, omnibus, qui unquã doctrinæ aliquid ſalutaris populis impertierunt, eóq; Euangelio regni, illos præparauerunt, gaudio erit, cum ſcilicet fructum illic prouenire uidebunt, ubi laborauerunt. Quod nanq; uulgo dici ſolet, euenire nonnũq;, ut alius ſeminet, alius metat, id eſt, alius laborat, alius fructũ percipiat, id in hac Euangelica meſſe maxime uerum apparet. Ego ſiquidẽ miſi uos ad metendũ, quod uos non laboraſtis, alij laborauerunt, & uos in labores illorum introiſtis, fructum percepturi.

Quid meſſis. Porro ideo conuerſionem hominum per Euãgelion, demeſſionem uocat, quod ita eſſent animi hominum Euangelio præparati, atq; maturi, ut minimo negotio, ſæpe ad unam duntaxat annunciationem, plurimi illud reciperent, quod cum alias, tum in Samaritis iſtis clare apparuit. Per eos uero, quod dicit laboraſſe, intelligo quicunq; docendis hominibus operam ſuam impẽderunt, æque Ethnicos, atq; Iudæos. Laborem aũt uocat eorum doctrinam, quod multa & laborioſa diligentia, parum tamen promouerint. Sacræ nanq; & prophanæ hiſtoriæ teſtantur, ſub aduentum Chriſti, plurimum ubiq; philoſophiæ deſudatum, de religione, de officijs, de'q; finibus bonorum & malorum, plurimos libros ſcriptos. Quæ omnia à Iudęis, ad gentes dimanaſſe, lubens crediderim. *Qui laborarunt.*

Iam quantum & Prophetę atq; ſcribæ apud Iudæos, & Philoſophi apud gentes, plurimo ſtudio ſuo & uigilijs, quibus ad qualemcũq; metum Dei, honeſtiq; amorem, homines adducere laborabant, profecerint, Paulus ad Rom. 1. & 2. manifeſto teſtatur, minimũ ſane. Viſum D nanq; Deo fuit, ut tam Iudęi quàm Gręci palam peccato obnoxij eſſe apparerent, atq; ita tum manifeſtum fieret, omnem iuſtitiam per fidem Ieſu Chriſti dari, de quo ad Romanos tertio. Laborarunt ergo, quicunq; ſiue apud Iudæos, ſiue apud gentes, uera docuerunt, quia multis uigilijs, uel nihil, uel parum profecerunt, cum autem Deo uiſum eſt, per filium ſuum, uera iuſtitia mundum donare, ita Euangelio cooperari per ſpiritum ſuum cœpit, ut breuiſſimo tẽpore, ubiq; ſolida iuſtitia uigeret, uerâq; pietate homines innumeri tam Ethnici, quàm Iudæi florerent. Cui Euangelio, quia pręcedentibus doctrinis ſcribarum, & Philoſophorum conſcientiæ exagitatę, deſyderióq; iuſtitiæ accenſæ fuerant, recte dixit Dominus, Apoſtolos in laborem eorum, qui ante populos docuerunt, introiſſe.

Neminem uero offendat, quod & Philoſophorum laborem profuiſſe ad Euãgelion puto, omnis enim ueritas à Deo eſt, & ueritas ſane plurima in ſcriptis Philoſophorũ & Poetarũ legitur. Iam quantulumcunq; id fuerit, quod de ueritate Philoſophi tradiderũt, ad Deum certe animos hominum attraxerunt, eóq; & Euangelio illos prępararunt. Dominus & gentiũ Deus eſt, quibus in corda opus legis inſcripſit, Roma. 2. Hinc ſane illę tam preclarę de uirtutibus doctrinę, quarum profecto multas apud illos legimus, manarunt. Sed quid opus uerbis, qui non uel in Cicerone, miram Dei ſolidę'q; pietatis cognitionem agnoſcit, cum neceſſe eſt & ignorare, quid ſit & Deus & pietas. Si iam ergo conſtat opera etiã Philoſophorũ cognitionem aliquam Dei, & uerę iuſtitię, mundo inuectam, quis inficietur, eorum laborem Euangelio ſeruijſſe. Nam quicunq; ſemen Dei habent, quanto ij maiorem pietatis Dei'q; cognitionẽ nacti fuerint, tanto magis ſibi ipſis diſplicent, eo quod ſe deprehendant Deo diſſimillimos & uera pietate uacuos, cumq; poſtea Chriſtus illis annunciatur Dei iuſtitia, uerus'q; à peccatis redemptor, dici nõ poteſt, quàm auide illum excipiant. Hinc ſane Euangelicę ſegetes maturuerũt olim, & matureſcunt hodie, hinc certe factũ eſt ut ipſi Chriſto cupide adeo peccatores appropinquarunt, & poſtea turmatim Euangelio ab Apoſtolis pr[e]dicato ubiq; gentium nomẽ dederint. Hi ſunt uiolenti illi, qui regnũ cęlorum ui quodamodo inuadunt. Hoc deniq; quod multa adeo per uniuerſum fere orbem eſſet iuſtitię cognitio, & pauciſſimi tamen qui illã uere colerẽt, Chriſti gratiam non parum illuſtrauit. Nam ita palam factum eſt, nullas leges, nullam omnino ſapientiam iuſtificare hominem poſſe, & unam eſſe in Chriſtum fidem, qua ſolida iuſtitia hominibus contingat. *Et philoſophi Euangelio homines præpararunt.*

OBSER. Obſeruandũ allegorijs atq; parabolis Dominũ ſingulariter delectatũ. Cauſſa fuit, quod ſimilitudine quã in ſe continent, aptę erant ad docendũ rudiores, quod tum recõditũ aliquid atq; ęnigmaticum fere habent, appoſitę erant, cum ad excitandum auditorũ animos, tum

tum ad infingendum,quæ illis docebantur.Hærent enim diutius,quæ quis quaſi ipſe inuene rit. Adeo ſane accommodæ tranſlationes ſunt agenti cum populo,ut Plutarchus inter cætera

A præçepta,quibus format moderatorem Reipublicę,& hoc cenſuerit.Suſcipiat,inquit,oratio, quæ inſtituitur ad moderandum animos multitudinis, forenſe dicendi genus,ſententias,hiſtorias,fabulas,metaphoras,quæ maxime mouent,ſi modice,& in tempore adhibeantur.

Quod metentem,ait Dominus,accipere mercedem,atque in uitam æternam congregare fructum,debet excitare nos,ut Euangelion,quanta poſſumus diligentia adnunciemus, operamque demus,ut quàm plurimos Chriſto adducamus,hoc eſt, in uitam æternam, fructum colligamus. In hoc certe conſtituit nos Dominus,ut eamus,& fructum adferamus, & fructus noſter maneat. Infra.15.Porro μισθὸν,id eſt,mercedē Dominus hic accipit,ut & Paulus.1.Corinth.9. Si enim libens hoc facio,id eſt,euangelizo,mercedem habeo, de qua &.1. Corinth.3.loquitur. Nihil enim eſt,quod quis benefecerit, quod non ſit & ipſum ſibi merces, atque optata quædam retributio, quanquã idem etiam largiſſime à Domino remuneretur,qui retribuit cuique ſecundum opera ſua. Verum quia Deus eſt,qui in nobis operatur, & uelle,& operari,imò omnia in omnibus,& ſpiritus Dei eſt,non nos,qui loquitur, abũde manifeſtum eſt,ſicut in prædicatione Euangelica,noſtris uiribus,ipſum opus cui merces promittitur,attribui non poteſt,ita multo minus mercedē, quę opus ſequitur quidem,& inde merces uocatur,& ſi opere minime adæquetur, tribui poſſe. Excedit nanque remunerando omnia opera,quæ etiam ipſe in nobis operatur.

Quod ſimul gauiſurum,ait,& eum qui ſeminaſſet,ex eo uides uiuere ſanctos, qui corpore obdormierunt,& nobis etiamnum ita coniunctos,ut noſtris commodis congaudeát, præcipue autem Dei in nobis gloriæ. Cum Chriſto ſiquidem ſunt,quare uiuere quoque eos cum illo oportet.

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt.) ANNOT. Hæc ſubita Samaritanorum conuerſio,præludium fuit uocationis gentium,ideo uoluit eam Dominus magnificã eſſe,uti plane fuit,cum ad unius mulierculæ,& non ſatis probæ,multi ilico,& quidem Samaritani,Euãgelio crederent,Chriſtúmq; amplectarentur,qui primis Iudæorum nihil minus præ ſe ferre uidebatur. Et manſit ibi duos dies.) Diſcipulis præceperat,ne ingrederentur ciuitatē Samaritanòrum,Mat.10.ꝙ nondum adueniſſet tēpus,ut plene glorificaretur. Verum ut uocationi gentium præluſit,in Magis,& poſtea in Centurione,ac alijs,ſic in præſenti ædere uoluit ſpecimen,uocationis Samaritanorum,qui mediũ quoddam genus inter Ethnicos & Iudæos,primi poſt Iudæos Euangelion receperunt,ut legimus Act.8. Vnde duos tantum dies apud illos manſit,cum apud Iudæos perpetuo egerit Euangelizans. Miniſter ſiquidem erat Circunciſionis,Rom.15.& peculiariter miſſus ad perditas oues Iiſraelis,Matthæi decimoquinto. Sectio.4.

B

OBSER. In muliercula tam cupide ſuos ciues aduocante,& quo permoueret eos, confitente ſibi Dominum peccata ſua indicaſſe,exemplum eſt,animi iuſta Chriſti cognitione donati. Is ſúsq; déq; omnia habet,& ſua quoq; errata libenter confitetur,modo Chriſtum poſſit multis commendare. Idem certe & Paulus.1.Cor.15.Epheſijs.2.1.Timoth.1.Titum.3.& alibi fecit,etenim quo Dei erga ſe miſericordiam magnificentius prædicaret, ignorantiam ſuam, ac etiam blaſphemiam atq; Chriſtianorum perſecutionem,ingenue & multis uerbis confeſſus eſt. Quod Samaritæ orant Dominum,ut apud ſe maneat,indicat ꝙ cupidi doctrinę ſalutaris reddantur,qui uel tenuiter eam guſtarint. In Domino autem,qui paſſus eſt ſe exorari, ut maneret biduum apud illos,exemplum eſt facilitatis & humanitatis,quæ nimirum affecerunt,ut ꝗlibet inuiſos Iudæis Samaritas,præſentia & doctrina ſua dignaretur. Moneat hoc & nos,eum poſſe omnia,quæ ad gloriam Dei faciunt,exorare,quãlibet indignos,doceátq; eandem facilitatem exhibere proximis.

In eo ꝙ Samaritæ audito Chriſto dicebant:ipſi audiuimus & ſcimus,quod hic eſt uere ſaluator mundi,obſeruandũ ꝙ benigne,cum abiectis alioqui & impuris Samaritis,egerit. Qui enim Iudæi uſpiã leguntur,tam plene cognitionem Chriſti,eſſe confeſſi? Sed nec Dominũ legimus Iudæis aperte adeo,ſe Chriſtum eſſe,ut huic mulierculæ,affirmaſſe. Sic uocat Deus ea, quæ non ſunt,& reijcit,quæ prima eſſe uidentur.1.Cor.1. Notandum etiã quod aiebant: Scimus ꝙ hic eſt uere &c. ad hanc enim πληροφορίαν,id eſt,plenã,certãq; Chriſti cognitionē uenire unum quẽlibet oportet,ut ſi Angeli quoq; contrariũ affirmarent, nihil tamen in ſententiã fidei uacillaret. Sed huc certitudinis,nemo niſi ſpiritus Chriſti adducet.

Poſt duos aũt dies exijt inde.) AN. Tantum biduum apud Samaritas manſit, quia nondũ uenerat hora,ut regnũ Dei magnificentius apud illos reuelaretur. Antea Iudæis Euangelion regni erat offerendũ,Chriſtíq; morte medius paries,qui à Iudæis reliquas gentes diuidebat,diruendus, Sectio.5.

Ipſe

Ipſe enim Ieſus teſtatus eſt) Si conſyderamus, qua occaſione hoc teſtatum alij Euangeliſtæ
C memorant, Matthæi.13. Marci.6. Lucæ.4. uidetur quod Euangeliſta præmiſit, & abijt in Gali
læam, per Antitheſin intelligendum, quaſi diceret: Non adijt patriam ſuam, ſed in reliqua cõ
ceſſit Galilæam, ipſe enim teſtatus eſt: Prophetam in patria ſua nullũ honorem habere. Iam
ubi uerbum Dei contemnitur, illic non eſt annunciandum. Quantopere autem illud contẽ
pſerint, Domini municipes, adeo ut de monte eum uellent præcipitare, Lucas fuſe narrat. Huc
ſi nolis hoc dictum referre, conſydera, an forte id hoc ſenſu Euangeliſta adſcripſerit. Magni e-
rat Samaritis Ieſus, ſed quia nondum tempus erat, ut prorſum glorificaretur, in Galilæã, ubi
tanq̃ Ioſeph filius contemnebatur, abijt. Ipſe enim teſtatus erat, Prophetam nullum ha-
bere in patria ſua honorem. Atquì prior ſenſus mihi firmior uidetur, quia narrationi aliorũ
Euangeliſtarum magis conſonat, fauétq; ei & quod ſequitur: Et exceperunt eum Galilæi. Id
nanque non erat contemnentium.

OBSER. Animaduertendum quàm nocens res ſit, externam dignitatem conſyderare,
& oculis carnis iudicare. Quod fabrum, fabri filium, Dominum Nazareni putabant, uerbũ
uitæ quod afferebat, contempſerunt. Ne ergo perſonam moremur, ad ipſum potius quod ad
fertur uerbum Dei animum aduertamus. Humilia enim ſecundum carnem Deus eligit, ut ſu
perba reijciat & confundat.

Et erat quidam regius, cuius filius.) ANNOT. βασιλικός, id eſt, regius hic dicitur, fuit e-
Sectio.σ. nim, ut ueriſimile eſt, quiſpiam ex miniſtris Herodis Regis. Nonnus habet ἰθύντωρ στρατιῆς, id
eſt, regens exercitum. Equidem Iudæum religione fuiſſe illum exiſtimo, uel ex eo, ꝙ Domi-
nus ei fidei infirmitatem opprobrauit: Niſi ſigna & prodigia uideritis. Nullis ſane ethnicis id
opprobrij obiectum legimus, quin ijs, quos ſuſcepiſſe Dominum Euangeliſtæ memorant,
tantam ſimul fidem adfuiſſe narrant, ut Iudæis in exemplum proponerentur. Certe Centuri
onis fidei, de quo Matthæi octauo, nullam adfirmabat Dominus ſimilem haberi, in toto po-
pulo Dei.

OBSER. Domini hic benignitas obſeruanda eſt, qui quamlibet parum credẽti huic Re
gio, quod orabat, præſtitit. Admonuit tamen antea imbecillæ fidei, ꝙ hic eius morbus, q̃ filij
grauior & periculoſior eſſet, poſtea & filium ei reſtituit, ſed uerbo, neq; deſcendere ad illum,
D ut ad filium Centurionis uoluit, quanq̃ pater ſecundo id petijſſet, & Centurio ultro uolentẽ
ad ſe uenire per nuncios prohibuiſſet. Sic enim ad fidei huius confirmationem conducebat.
Si ergo & nos ſubinde non exoramus, quæ Deum oramus, non dubitemus e re noſtra eſ
ſe, ut nos non exaudiat. Ceterum diſcamus hinc, & nos ſic in proximos benefici eſſe, ut ani-
mis eorum, priuſq̃ corporibus conſulere ſtudeamus.

Circa id, quod ex hoc miraculo ad fidem in Chriſtum hic regius cũ tota domo adductus
eſt, animaduertendum qualia ſint, & quæ ſoleant efficere uera Domini miracula. De quo &
ſupra. Ad fidem in Chriſtum promouent, non ad ſuſpiciendas creaturas.

CAPVT QVINTVM.

Sectio prima. POſt hæc erat dies feſtus Iudæorum, & aſcendit Ieſus Hie-
roſolymam. Eſt autem Hieroſolymis ad probaticam piſci
na, quæ nominatur Hebraice betheſda, quinq; porticus
habens, in ijs iacebat multitudo magna languentium, cæ-
corum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ mo-
tum. Angelus enim deſcẽdebat certo tempore in piſcinã,
& turbabat aquam. itaq; qui primus deſcẽdiſſet poſt tur-
bationem aquę, ſanus fiebat, a quocunq; detinebatur morbo. Erat autem qui
dam homo illic, qui triginta & octo annos morbo tenebatur. Hunc cum ui-
diſſet Ieſus decumbentem, & cognouiſſet quod iam multum temporis mor-
bo teneretur, dicit ei: Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus: Domine, homi
nem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam. Sed inte-
rim dum ego uenio, iã alius ante me deſcendit. Dicit ei Ieſus, Surge, tolle grab
batum tuum, & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille, & ſuſtulit grab-
batum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſabbathum in die illo. Dicebant ergo
Iu-

A Iudæi ei,qui ſanatus fuerat,Sabbathum eſt, non licet tibi tollere grabbatum.
Reſdondit eis:Qui me ſanum fecit,is mihi dixit,tolle grabbatũ tuum, & am-
bula.Interrogauerunt ergo eũ.Quis eſt ille homo,qui dixit tibi: Tolle grab-
batum tuũ, & ambula? Is autem qui ſanus fuerat effectus neſciebat quis eſſet.
Ieſus enim ſubduxit ſe, quod turba eſſet eo in loco. Poſtea reperit eum Ieſus
in templo,& dixit illi:Ecce ſanus factus es,ne poſt hac pecces, ne quid deteri-
us tibi contingat. Abijt ille homo,& nunciauit Iudæis,quod Ieſus eſſet,a quo
ſanatus fuiſſet. Ac propterea perſequebantur Iudæi Ieſum, & quærebant illũ
occidere,quod iſta feciſſet in ſabbatho.

Ieſus autem reſpondit eis: Pater meus ad hoc uſq; temporis operatur, & Sect. 2.
ego operor. Propterea ergo magis quęrebant eum Iudæi interficere, quia nõ
ſolum ſoluiſſet ſabbathum,ſed & patrẽ ſuum dixiſſet Deum,æqualem ſe faci-
ens Deo. Reſpondit itaq; Ieſus,& dixit eis: Amen amen dico uobis,non po-
teſt filius a ſe facere quicquam, niſi quid uiderit Patrem faciẽtem. Quæcunq;
enim ille fecerit, hæc itidem & filius facit. Pater enim diligit filium,& omnia
demonſtrat ei quæ ipſe facit,& maiora ijs demonſtrabit ei opera,ut uos mire
mini. Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos & uiuificat, ſic & filius quos uult,ui-
uificat. Neq; enim Pater iudicat quenquam,ſed omne iudicium dedit filio,ut
omnes honorent filium,ſicut honorant patrem. Qui non honorat filium,nõ
honorat patrem qui miſit illum. Amen amen dico uobis, qui ſermonem me-
um audit,& credit ei qui miſit me,habet uitam æternam, & in condemnatio-
nem nõ ueniet, ſed tranſiuit a morte in uitam. Amen amen dico uobis,quod
B ueniet hora & nunc eſt,quando mortui audient uocem filij Dei,& qui audie
rint,uiuent. Sicut enim Pater habet uitam in ſemetipſo,ſic dedit filio habere
uitam in ſemetipſo, & poteſtatem dedit ei iudicandi quoq;,quia filius homi-
nis eſt. Nolite mirari hoc,quia ueniet hora, in qua omnes qui in monumen-
tis ſunt,audient uocem eius,& prodibunt, qui bona fecerunt, in reſurrectio-
nem uitæ,qui uero mala egerunt,in reſurrectionem condemnationis. Non
poſſum ego ex me ipſo facere quicquam. Sicut audio,iudico,& iudicium me
um iuſtum eſt. Quia non quæro uoluntatem meam,ſed uoluntatem eius qui
miſit me,Patris. Si ego teſtimonium perhiberem de me ipſo,teſtimoniũ me-
um nõ eſſet uerum, Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me, & ſcio uerum
eſſe teſtimonium quod teſtificatur de me. Vos miſiſtis ad Iohannem,& is te-
ſtimonium reddidit ueritati. Ego autem non ab homine teſtimonium acci-
pio,ſed hæc dico,ut uos ſalui ſitis. Ille erat lucerna ardens & lucens,uos autẽ
uoluiſtis ad tempus exaltare in luce eius. At ego teſtimonium habeo maius
teſtimonio Iohannis. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipſa
inquam opera quæ ego facio,teſtificantur de me,quod Pater miſerit me. Et
qui miſit me pater,ipſe teſtificatus eſt de me. Neq; uocem eius unquam audi-
ſtis,neq; ſpeciem eius uidiſtis,& ſermonem eius non habetis in uobis manen
tem,quia quem miſit ille,huic uos non creditis. Scrutamini ſcripturas, quia
uos uidemini uobis in ipſis uitam æternam habere,& illæ ſunt,quæ teſtifican
tur de me,nec uultis uenire ad me,ut uitam habeatis. Gloriam ab hominibus
non accipio,ſed cognoui uos,quod dilectionem Dei non habeatis in uobis.

C Ego ueni nomine patris mei, nec recipitis me. Si alius uenerit nomine ſuo, illum recipietis. Quomodo uos poteſtis credere, qui gloriam a uobis inuicem accipitis, & gloriam quæ a ſolo deo proficiſcitur, non quæritis? Nolite putare, quod ego accuſaturus ſim uos apud patrem. Eſt qui accuſat uos, Moſes, in quo uos ſperatis. Si enim credidiſſetis Moſi, credidiſſetis utiq; mihi, de me enim ille ſcripſit. Si autem illius ſcriptis non creditis, quomodo uerbis meis creditis?

POſt hæc feſtum erat Iudæorum, & aſcendit Ieſus Hieroſolyma.) Prima hæc
ſectiuncula apertam hiſtoriam habet, omittam igitur paraphraſin. ANNO.
Græca habent: Eſt uero Hieroſolymis in probatica natatorium. Vt intelligas Hie
roſolymis fuiſſe locum ſiue regionem aut aream, quę προβατικὴ, id eſt, ouilla fue
rit dicta, forte quod illic ſtatio, uel forum ouium eſſet, & in hac piſcinam, & nata-
bulum illud, quod Bethſeda ſit dictum ſermone Ebraico, id eſt, quo tum uulgo Ebræi loque
bãtur, qui non erat, ut ſupra cap. 1. quoq; monui, pure ille, quo ſacta biblia ſcripta ſunt, quã-
quam plurima cum eo communia habeat. Docti huius & Ebrææ linguæ, Chaldaicum aut
Syriacum eſſe putant. Porro cum Græce ſcriptum ſit βηθεσδὰ & incertum ſit, an σ. elemen
tum Græcum, pro ס uel ש poſitum ſit, non ita liquet, quæ germana ſit nominis huius in-
terpretatio סרח, Chald, ratem ſignificat, unde ſi nomen piſcinæ fuit ביתסרח, interpretatio
eius erit domus, hoc eſt locus, uel ſtatio ratium. Nam idiotiſmus Chaldaicæ linguæ eſt, loca
fere domos uocare. Sic agrum uocant ביתזרע, id eſt, domum ſeminis. Si autem σ. ſit poſi-
D tum pro ש, quod mihi magis arridet, nam minor lacus ille fuit, quàm ut rates haberet, ſigni
ficabit βηθεσδά, Chald, ביתשרא, id eſt, Beſcheda, domũ uel locum effuſionis. Etenim me-
morat Hieronymus oſtendi Hieroſolymis geminos lacus, quorum unus hybernis pluuijs
adimpleri ſoleat, unde forte nonnunquam inundat & effunditur: aut certe ita dictus eſt, ꝙ
pluuialis aqua è tectis, & alijs æditioribus locis effunditur in illum. Nam durius uide-
tur, quod quidam arbitrantur dictum hunc lacum, ביתצירא, id eſt, Bethſaieda quod
domum piſcationis ſignificat. Mouit forte eos, quod uulgata latinorum exemplaria
habent Bethſaida, quod nomen patriæ Petri eſt, & commode ſane illi impoſitum, quia illic
in lacu Genezareth piſcatio erat. At nomen huius laci, Bethſeda fuiſſe Euangeliſta ſcribit, ad
hæc nulla erat in eo piſcatio, ἡ κολυμβήθρα nanq;, id eſt, natatio erat, non uiuarium. Piſcinã
enim & Latini pro natatorio accipiunt, imo & uaſa lignea ampliora, Plinio piſcinæ uocatæ
ſunt, tametſi initio piſcinæ à piſcibus, qui uiui in illis ſeruabãtur, fuerint dictę. Durior adhuc
Hieronymi deductio eſt, qui ביתעדר, id eſt, domum gregis dictum, hunc locum autumat.
Atqui non probaticam, ſed κολυμβήθραν quę in probatica erat, Bethſeda uocatam, Euange-
liſta ſcripſit, ad hæc quæ conſonantia Bethæder, cum Bethſeda?

Angelus enim deſcendebat certo tempore.) Peculiũ erat Deo hic populus, promiſerat ſe habitaturum in medio eius, hinc quamlibet grauiter identidem ipſum offenderent, ut tamẽ declararet, quàm firma eſſet ſua electio, ſemper mira illi beneficia præſtitit, præ alijs populis. Tale iam fuit & hæc, quam hic Euangeliſta memorat, ſalutaris laci commotio.

Agelus deſcendit.

Vis ſanus fieri?) Hac interrogatione uolebat Dominus ſanitatis deſyderium in morbido illo excitare, quo gratius beneficium eius & maiore cum admiratione ſuſciperet.

Erat autem Sabbathum die illo.) Dominum eſſe ſe Sabbathi & omnium, hoc miraculo uoluit declarare, proinde in Sabbatho illud fecit, quoq; magis inuulgaretur, iuſſit eum pariter qui tam diu à grabbato ſuo portatus fuerat, illud ſublatum in humeros uiciſſim portare, & ambulare. Quod cum non ſolum inſolentiſſimum, ſed etiã inauditę habebatur impietatis, animos multitudinis plurimum permouit, ut de cauſſa, tantæ audaciæ ſciſcitarentur, ac ita Domini uirtutem & authoritatem diſcerent:

Qui me ſanum fecit.) Significare uoluit ſe iure parere illi, portãdo etiam Sabbatho ſuum grabbatum, qui diuina ſe uirtute ſanaſſet. Neq; enim poſſe contra Deum aliquid pręcipere, qui tantam Dei eſſe in ſeu irtutẽ declaraſſet. Ieſus autem ſubduxit ſe, nimirum ut ante beneficium, quàm ipſe innoteſceret, & non diuinum opus, inuidia qua ipſe laborabat, grauaretur, ſed ut par erat receptum, pijs probaret, ipſum filium Dei eſſe. Impijs enim omnia in malum cedunt. Ne poſt hac pecces.) Ob peccata immitti morbos, non ſolum Lex et Prophetę, ſed & Apoſtolus teſtatur 1. Corinth. 11. Propter hoc multi inter uos imbecilles &c. Et ſi enim qui

dam

dam cum morbis naſcantur, quos nondum uideantur meruiſſe, proueniunt tamen ulli ex peccato adnato. Quos enim ſuis Deus morbos immittit, non ſolum in hoc immittit, ut eos ſic caſtigatos in uiam reducat, ſed etiam ſæpe in hoc, ut in officio contineat, atq; flagitijs, ad quæ natura propendent, arceat. Cæterum ut in omnibus ſimul pręcipua cauſſa ſit illuſtratio nominis Dei, dicetur infra nono.

Abijt ille homo & nunciauit Iudæis.) Indubie ut Ieſum, tanquam diuinum hominem, & omnibus colendum Prophetam commendaret, uerum illi, ut nati ſolent ex Diabolo, quo magis diuinitatem Domini ſentiebant, eo magis contra eum efferebantur, agente eos hoſte Dei, Satana. Hinc occidere eum quęrebant, tanquam Sabbathi uiolatorem, qui tamen in Sabbatho, quod maxime oportebat, fecerat, utpote qui gloriam Patris illuſtraſſet, & hominum ſalutem promouiſſet. De Sabbatho & ferijs in Matth. dixi fuſe cap. 12.

OBSERVAT. Obſeruandum ut Euangeliſta noſter pauca, ſed inſignia miracula narret, eáq; mira diligentia conſcripta, religioſiſſime enim ueritatem coluit, eóq; peranxie operam dedit, ut ſua grauia, & nõ uera modo, ſed & ueriſimilia eſſent, pręſertim pijs. Hoc Euangeliſtæ ſtudium nos doceat, ut quanta poſſumus cum grauitate negotium Euangelicum geramus, ne unquam noſtra culpa fides illi derogetur.

Quod per Angelum aqua laci mouebatur, ut ſalutaris eſſet, docet angelorum opera, noſtram ſalutem procurari. Plagæ Dei immiſſiones ſunt angelorum malorum, beneficia, operationes & miniſteria bonorum, quibus utiq; timentes ſe, Dominus circumuallat. Pſal. 34. Ii quoq; portant in manibus eos, qui Domino fidunt, Pſal. 91. Proinde quicquid uſpiam ſalutare eſt, opus angelorum eſt, quanquam dum non eſt inſolens, non ita agnoſcatur. Miram pleræq; aquæ & res aliæ ad ſanandum corpora uirtutem habent, ſed dum perpetua illis ea adeſt, dum percipitur à multis, & continuo deſijt eſſe admirationi. Sed pij eiuſmodi omnia dona agnoſcunt optimi Patris, morúſq; eſſe ſanctorum angelorum, non minus quàm erat præſenti loci commotio.

Quod triginta annos hic morbo obnoxius fuit, ſeruiuit ad gloriam Dei, quanquam ſero in eo reuelatam. Id moneat etiam ſi non ilico adſit auxiliatrix manus Dei, omnia nihilominus tandem, ut in gloriam Dei, ita & in noſtram tandem ſalutem ceſſura. Præterea docet

B hoc factum CHRISTI, ut & nos ijs potiſſimum opem feramus, quos maiore uidemus neceſſitate premi.

Furor Iudæorum, qui tanto miraculo augebatur, cum extingui debuerat, indicat, quid ſit eſſe Satanæ captiuum. Id nobis admirationem eximat, ſi quando & nos propter benefacta mundus perſequatur. Satan hoſtis Dei eſt, ubi ergo plus Dei ſentit, ibi plus furit.

Ieſus autem reſpondit eis.) PARAPH. Cum meas partes eſſe agnoſcam, ea de Domino noſtro IESV narrare, è quibus filius Dei, & indubitatus Chriſtus agnoſcatur, uiſum fuit, pręmittere hiſtoriam ſtupendi miraculi ſanationis eius, qui graui adeo morbo detentus fuerat annos octo ſupra triginta, nunc ſubijciam, quã huius occaſione ad Iudęos apologiam habuit. Vt enim ad hoc ipſe ſua miracula fecit, ut ex illis agnoſcẽdi eius occaſio eſſet, ita equidem libenter ea potiſſimum narro, quæ anſam dederunt non ſolum populo de eo inquirendi, ſed ipſi etiam de ſe ipſo clarius & fuſius teſtificandi. Nemo enim melius ipſo, diuinitatem ſuam expoſuerit. Commodum itaq; erat, cum ſupra memorauerim, quomodo Euãgelion de ſe Nicodemo magiſtro in Iſrael, inde Samaritidi mulierculæ annunciauit, ut nunc narrem, quomodo illud prædicarit, & hoſtibus ſuis Iudæis, adductus eò illorum calumnijs, quibus inauditum beneficiũ eius infamabant. Nam ne relinqueretur illis excuſatio, & ipſis fuit Euangelion prędicandum. Cum igitur eò, quo ad adorandum Dominum excitari debuerant, efferati illi magis eſſent, ut quęrerẽt eum interficere, qui antea ſubduxerat ſe, quo opus ſuum gratius innoteſceret, & ſua inuidia non ante grauatum ſupprimeretur, quã multitudini innotuiſſet, nunc in conſpectum eorum prodijt, & in hunc modũ defendere cœpit quod fecerat, quodq; ab illis inuidiæ & odio cauſſa pretexebatur: Memorat, inquit, ſcriptura, die ſeptimo Deum ceſſaſſe, ab omnibus quæ fecerat operibus, eóq; diem ſeptimum benedixiſſe atq; ſanctificaſſe, & poſtea præceptũ dediſſe, ne quid operis eo die populus ſuus faceret. Hinc forte nefas ducitis, & morte dignum, quemadmodum & ille, qui die ſabbatho ligna collegerat, iuſſu Dei lapidatus fuit, quod iuſſerim Sabbatho portare grabbatum, quem ſanaui. Scitote uero me Sabbathum hoc meo facto nequaquam uiolaſſe. Quod nanq; feci, ex ijs operibus eſt, quæ pater uſq; operatur, & à quibus ab eo quod mundum condit, nunquam feriatus eſt. A condendis quidem, cælo, terra, & nouis rerum naturis, Pater die ſeptimo ceſſauit, nõ autem à moderandis illis, quæ condiderat, iugiq; ſucceſſione ſeruandis. In his Pater meus ad

Sect. 2.

Propoſitio, Dominum Sabbathum nõ uiolaſſe.

hoc uſq; temporis operatur, & ego operor. Nam ut per me cōdidit omnia, ita per me quoq; C moderatur, ſeruat & uiuificat omnia. Iá huius generis eſt, & ꝙ in ſanatione huius triginta & octo annorum morbido declaraui. Quo utiq; tam non potuit à me ſabbathum uiolari, quã iugi uiuificatione rerum & gubernatione pater ſuam non interrumpit, in ſcripturis memoratam quietem. Hac uero reſponſione tam abſuit ut placarentur, ut multo magis contra Dominũ furerent, quod non ſolũ ſoluere ſabbathũ eum iudicarent, ſed etiam Deum ipſe ſuum proprium patrem faceret, eiq; ſeſe æqualem, ut cum quo ſemper eadem operaretur. Magis igitur quã antea quęrebant, ut ipſum occiderent. Ieſus autem furore illorum nihil deterritus, more ſuo quæ dixerat & aſſeueratione magis confirmabat, & explicatione reddebat dilucidiora. Nam erat ęis, prędicata ſemel ueritate, omnis excuſandi occaſio amputanda: Amen amen inquit dico uobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, quod non ipſum & patris opus ſit, id eſt, patrem facere uideat. Communia enim & eadem ſunt patris & filij opera omnia, per filium condita ſunt ſæcula, & gubernantur, nihil in orbe eſt, quod non ſit factum, & ſeruetur per filium. Verbum & uirtus patris eſt, omnia in omnibus perficiens. Alius eſt filius hic, quã putatis, aut uobis appareat. Sic diligit eum pater, ut omnia quæ ipſe facit, demonſtret ei, hoc eſt, per eum faciat, id quod poſt hac clarius agnoſcetis, cum his quæ uos modo offendunt, ille maiora ei monſtrabit, & per eum perficiet, quæ certe uos in ſummam adducent admirationem. Quemadmodum enim pater mortuos ſuſcitat & uiuificat, ita & filius uiuificat quos uult, imò per filium uiuificantur, quicunq; uiuificantur. Neq; enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium, hoc eſt, omnem omnium rerum gubernationem, filio tradidit, Dominũmq; eum omnium conſtituit, ut omnes honorẽt filium, etiam hominem factum, ſicut honorãt patrem, & omne genu illi flectatur, omniſq; lingua confiteatur, quod ipſe Dominus eſt. In eo uero alteri gloriam ſuam nequaquam cedit, unum idémq; ſumus, filius & pater, unde qui filium honorat, honorat & patrem, qui filium miſit, hoc eſt, hominẽ fieri uoluit, & ſaluatorem mundo dedit, quiq; filium non honorat, is neq; patrem honorat. Vnus ſiquidem honor eſt patris & filij, ut & ipſi unum ſunt. Proinde qui meum ſermonem fide audit, ac ita credit non tam mihi, quã ei qui me miſit, cuius quem loquor ſermo æque eſt, D atq; meus, uitam æternam habet, nunquam condemnabitur, euaſit enim à morte in uitam. Vt nanq; ex eo ſermone patrem & filium, unicum & uerum Deum agnoſcit, ita & amabit, & in eum tranſmutabitur, uitæq; æternæ iam uere particeps eſt, quæ olim reuelabitur, cum uoce filij à mortuis, in reſurrectionem uitæ reuocabitur. Etenim affirmo uobis, iterum atq; iterum amen dico, quamlibet nihil tale in me uidere uos putetis, aduenit hora, & iam eſt, cũ & mortui audient uocem filij Dei, quiq; audierint eam, uiuent. Videbitis ſiquidem inter alios, & quadriduanum mortuum, mea uoce excitum in hanc uitam redire. Videbitis etiam cum & ipſe à morte, quã uos inferetis, reſurrexero, multa corpora ſanctorũ reuiuiſcere, idq; nequaquam occultum erit, egreſſi è monumentis, non paucis ſeſe uiſendos exhibebunt. Quemadmodum enim pater uitam habet in ſemetipſo, totam in ſua ipſius manu, non mutuatam aliunde, non in aliena poteſtate conſtitutam, ac ita author eſt & fons uitæ, ſic dedit & filio uitam in ſe, & ex ſemetipſo habere, fontémq; & authorem uitæ eſſe, quibuſcunq; uoluerit. Nam & ſi homo factus ſit, uerbum tamen patris ſimul eſt, idémq; ſubſtantia cum patre. Hinc & facultatem iudicij plenæ ſcilicet gubernationis omnium, regni totius mundi, filio pater dediſſe agnoſcitur, pauloq́; poſt à dexteris ſuis eum collocabit, hoc eſt, proxima à ſe, imò eadem poteſtate in omnia donabit. Tantum uero abeſt, ut huic tanto honori obſtet aſſumptæ carnis humilitas, ut hoc ipſo, quod huc humilitatis ſeſe demiſit, eo honore eum pater ſit dignaturus, imò iam eum illi dederit. Placuit quoq; ei per Chriſtum hominem ſummatim inſtaurare omnia, quæ in cælis ſunt & in terra. Ne uero miremini, néue inſolens ducite, quod tanta mihi arrogo, & mortuos audita uoce mea uicturos affirmo, futurum eſt enim, ut non tantum aliqui mea uoce in uitam reuocentur, ſed uniuerſi mortales, quiunquam fuerunt, & modo corpore in terra dormiunt, quiq; ſunt & erunt, meo iuſſu in uitam reducentur, ſed non parem. Reſurgent enim mea uirtute exciti quidam, ad reſurrectionem uitæ, ut æternam & beatam mecum uitam uiuant, multi etiam reſurgent, ut condemnentur, plenámq; in corpore & animo, operum ſuorum mercedem recipiant. Vt enim quiſque uixerit, & bona aut mala fecerit, ita erit & ſors eius in reſurrectione. Hæc autem tanta, támq; diuina, nō dico me mea, quæ alia ſit à poteſtate patris, uirtute perfecturum. Equidem nihil à me ipſo facere poſſum, ſi me à patre diuidatis, pater in me eſt, & ego in patre, imò idem cum patre ſum, Verbum & uirtus patris, cui nihil potuit decedere ex eo, quod ſum factus homo. Scitote ergo me ita iudicare, ut à patre audio, id eſt, non niſi patris ſententiam in omnes & pronunciare & exequi, ideo iudicium meum iuſtum eſt. Neque

Quæ ſemper pater operatur.

Chriſtus uiuificat.

Dominus omnium Chriſtus.

Viuificat mortuos.

A ſe uiuit.

Omnia iudicat quia filius hominis.

Voce Chriſti omnes reſurgent.

enim quæro meam uoluntatem, quæ ſit alia, ut uos putatis à uoluntate patris, cum eadem ſit mea & patris uoluntas. Ipſe miſit me, ipſe me hominem fieri, hominesq́; docere & regere iuſſit, omnia igitur ex ſententia ipſius ſum, facio & iudico. Quare tam abſurdum eſt de me ſuſpicari, quaſi aliquid dicam aut faciam, quod culpandum ſit, aut gloriæ patris deroget, quàm id ſuſpicari de ipſo patre. Nullam itaq; contra me cauſſam ita furendi habetis, neque quod Sabbathum uiolarim, qui nihil aliud feci, quàm pater per omne ſanctum Sabbathum ſuum, quo à nouis rerum naturis condendis feriatur, facere ſolet, neq; quod filium me Dei, eadem cum ipſo operantem, ipſiq; æqualem me profeſſus ſum, ita enim res habet, & ipſi olim ſic habere, cõſtituti ante tribunal meum, agnoſcetis. Sed dicetis: Tu tibi ipſi teſtimonium perhibes, ideo teſtimonium tuum nullius eſt momenti, uerum haberi non debet. Ego uero dico alium, quàm uos in me agnoſcitis, mihi teſtimonium horum perhibere, & ſcio uerum eſſe teſtimonium eius: Pater ipſe mihi teſtimonium perhibet, ſed mitto hoc, quia huius teſtimonium cognoſcere non poteſtis. Nunquid eadem & Iohannes de me teſtificatus eſt, & cum ueritate quidem, quando per legatos ueſtros eum rogaſtis? Hoc uero nõ dico, quod hominis teſtimonium morer uobisq́; illud libenter ceſſero, cum longe maius habeam, nimirum patris, uerum hæc commemoro, ut uos fidem habentes mihi, conſequamini ſalutem: Alioqui quid mihi, uel illius teſtimonium, uel ueſtra exiſtimatio contulerit? Certe erga Iohannem uos ita habuiſtis, ut nemo prudens, ueſtram æſtimationem magno emerit. Erat ille lucerna ardens igni cæleſti, & lucens doctrina ſaluifica, ſed quanti ob hæc uobis fuit? Ad horam in luce eius uoluiſtis exultare, doctrinam eius cum gaudio percipiẽtes, ſed ſimul atq; ille uos uobis ipſis auferre, & mihi innouandos conſecrare uoluit, quem prius ut angelum ſuſcipere uidebamini, cœpiſtis ut inſanum hominem, & habentem Dæmonium auerſari, & criminari. Sed mittamus etiam huius teſtimonium, quod tamẽ nequaquam reijciendum pio eſt, cum lucerna fuerit in æternam uitam lucens, ſicut & ſpiritu Dei ardebat. Habeo multo maius & certius quàm ſit Iohannis, teſtimonium, nimirum operum meorũ, quæ ſane eiuſmodi ſunt, ut nemo queat inficiari, ea patrem mihi dediſſe, hoc eſt, in me perficere. Hominem triginta & octo annos morbo addictum, uerbo ſanare, & id genus alia multa perficere, cui non fidẽ faciat, qui modo poſſit credere, me à patre miſſum, nihilq́; niſi patris uoluntatem adminiſtrare? His ſane pater, qui miſit me, de me aperte ſatis teſtatur, cuius ſi teſtimonium in huiuſmodi operibus non agnoſcitis, neq; id ulla alia ratione agnoſcetis. Patrem nanq; nunquam audiſtis, neq; uidiſtis, & quod omnium deterius eſt, uerbum eius & uirtus non manet apud uos, ἄθεοι eſtis, & ſenſu Dei in totum caretis. Id indubie probat quod me, neq; ex Iohannis, neq; ex operum teſtimonio agnoſcitis, quẽ ita miſit pater, ut omnia in me patris ſint, ipſúmque clariſſime referant. Sed non eſt mirum, ſtupeſcere ad hæc animales. Porro ut nulla uobis fiat reliqua excuſationis occaſio, agite quando nihil uos mouet teſtimonium Iohannis, contemnitur teſtimonium operum meorum, quæ uel cæco me Deum eſſe natura hominis tectum, oſtendunt, agite, Scripturas ſcrutamini, quandoquidem magnifice adeo de eis ſentitis, ut uitam æternam in eis habere uos putetis, id quod recte putaretis, ſi eas rite intelligeretis. Nunc autem nihil inde niſi ueſtram damnationem refertetis. Teſtificantur enim illæ de me, uos tamen renuitis mihi accedere, meq́; ſaluatorem ueſtrum agnoſcere, ut mea uirtute uitã æternam haberetis. Id uero nequaquam dico, quod cupiam apud uos in precio haberi, gloriam enim ab hominibus nullius facio, ſed hęc dico ut uobis indicem, quales uos cognoſcam. Noui ſiquidem & exploratum habeo, quod dilectionem Dei in uobiſmetipſis non habetis, obuijs alioqui me ulnis exciperetis. Nunc autem me qui tamen in nomine patris ueni, uirtutem eius ad ſaluandum in omnibus exerens, non recipitis, paulopoſt ueniet alius in nomine ſuo, ſua quærens ad ueſtram perniciem, illũ excipietis. Sed ita fieri neceſſe eſt. Qui enim poſſetis mihi credere, cui nemo credet, niſi ſe ipſum abnegauerit, & à me omnia petierit, quando gloriã à uobis inuicẽ ut accipitis ita alicuius ęſtimatis, eoq́; Dei gloriã poſthabetis quęretis? Huius uero contemptus, nolite putare quod ego uos apud patrem accuſaturus ſim, habetis Moſen, de quo uidemini confidere, is uos accuſabit. Scriptis enim eius, ut recepiſtis uos facturos, & facere ſimulatis, non creditis. Nam de me ille ſcripſit, ubicunq; de Dei bonitate, uirtute, & gloria, ubi de uera ſolidáq; ſapientia, iuſtitia, & ſanctitate ſcripſit. Cum igitur uerbis eius nullam habetis fidem, alieni à Deo, ueráq; pietate, quam ille docuit, quamlibet iactetis uos illius diſcipulos, & gloriemini de lege eius, qui fieret ut mihi crederetis, quem ut filium hominis, fabrum & filium fabri contemnitis, ad hęc criminantes Legum Dei tranſgreſſorem, ipſiusq́; blaſphematorem?

Concluſio.

Teſtimonia.

Patris internũ teſtimonium.

Teſtimonium Iohannis,

B

Teſtimonium ſcripturæ.

Cur non poterant credere.

Moſes accuſabit.

ANNOTAT. Pater meus uſq; hoc temporis.) Occupatio eſt eius quod Iudæi fuerãt Do-

mino obiectuti. In lege ſiquidem ita ſcriptū eſt: Dies ſeptimus, requies Domino Deo tuo ſit, C nihil in eo operis feceris, tu, filius tuus, filia tua, ſeruus tuus, ancilla tua, peregrinus tuus, qui intra portas tuas eſt. Quoniā ſex diebus fecit Dominus cælos & terrā, mare, & quæ in illis ſunt omnia, die uero ſeptimo quieuit, propterea benedixit Dominus diem ſeptimū, & ſanctificauit eū 2. Moſcheh 20. Omnia ſiquidē cōdidit Deus, ut bonitas eius agnoſceretur, cū ergo ex perfectis eius ac ualde bonis operibus, per ſex dies conditis, ampliſſima bonitas & ſapientia eius clariſſime reluceret, affatimq; omnia ſuppeditaret, iure ipſe quidē, ſeptimo die à nouis rebus cōdendis ceſſauit, dignūq; erat, ut in conſyderatione huius ubiq; præſentis bonitatis Dei, homines toti ac perpetuo eſſent. Cum aūt neceſſarijs uitæ huius, rudior populus hinc diſtraheretur, ſelegit Dominus diem ſeptimū, ut eo potiſſimū beneficia ſua illi memorarent, eóq; & ad pietatem formarentur. Hæc fuit diei ſeptimi benedictio & ſanctificatio. Nam quod 1. Moſcheh 2. legitur Dominus benedixiſſe & ſanctificaſſe diem ſeptimū, per anticipationem ſcriptum eſt. Tum enim eum diem benedixit & ſanctificauit, cū populo præcepit, ut ſanctū eum haberent, id eſt, bonitati ſuæ conſyderandæ & colendæ dicarent.

Hæc Iudæi ignorantes, Sabbatho nihil aliud exigi putabant, quā ut nihil fieret operis, cū multo magis Deus requireret, ſe ex conditis rebus agnoſci eum, qui perpetuo noſtri curam gerer, ſicut in uſum noſtrum omnia condidit, & ab operibus corporis uacationem nulla alia cauſſa perſancte adeo præcepit, quā ut liberi eſſent homines ad uacandū ſuis beneficijs recolendis, & cū gratiarúmq; actione, ad incrementum pietatis, celebrandis. Ex hac igitur igno- D rantia, ita contra Dominū apud ſe colligebant: Deus die ſeptimo, ab omni opere, quod fecerat ceſſauit, ita ceſſandum & huic erat, iam & ſanauit ipſe hominem hunc die ſabbathi, & iuſſit illum portare ſuum grabbatum. Hoc itaq; uolens diſſoluere, dicebat: Pater meus uſq; ad hoc temporis operatur, & ego operor, unum enim ſumus. Neq; enim ut uos putatis nihil facit, & ſi nullas nouas rerum naturas condat, uiuificat tamen, ſeruat, & moderatur interim quæ cōdidit, idq; per me, ut & creauit. Qui ergo in hoc ipſo opere ſanationis, q̄ uos offendit, eandem uirtutē, qua omnia condita ſunt, & ſeruantur declaraui, ut nō tam meū, quā patris opus ſit, & eiuſmodi, qualia cōtinuo ille operatur, nō potuit Sabbathū eo uiolari. Violatur illud operibus, quibus à conſyderatione & glorificatione bonitatis Dei homines auocantūr, hoc uero meū opus tale eſt, ut nihil æque poſſit electos, ad cognoſcendum & glorificandum illum incitare. Ad idem inſeruijt, & quod qui tam diu cū morbo conflictatus eſt, lectū ſuum omnibus uidētibus portauit, à quo tot iam annis portatus fuerat uiribus corporis deſtitutus. Forte & hoc ſenſu cum illatione accipi, hæc non incommode poterunt. Vos, quia Deus die ſeptimo ab operibus ſuis quieuit, indignū ducitis, quod ego die ſabbthi ſum operatus. Ego uero ſcio Patrem uſq; ad hoc temporis ſemper operari, ideo & me operari oportuit. Maxime cū idem quod ipſe, operatus ſum, ſalūtem conferens, ei qui grauiter adeo laborauerat. Ego enim & Pater unum ſumus, eadémq; operamur.

Quo ſabbathum uioletur

Sed & patrem ſuum.) Græce habetur ἴδιον, id eſt, proprium. Sic enim fecerat Deū Patrē ſuum, ut eadem, quæ Pater, operari ſe affirmaret, ac ita ſe illi qualem eſſe pronunciaret, id ergo Iudæos penitus in furorem contra Dominum egerat.

Iſta: Non poteſt filius à ſe facere quicquam: Non quæro uoluntatem meam: Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo &c. per imitationem dicta ſunt. Imitatus hactenus Dominus Iudæos fuit, qui alium eum à patre putabant, cum diuinitate idem eſſet ſubſtantia quod pater, & humanitate item totus ad uoluntatem Dei formatus, ut nihil cogitaret, diceret, aut faceret, quod non Dei & patris uoluntas & opus eſſet. Vnde ait: Quæcunq; enim ille facit, hæc & filius ſimiliter facit, atq; hoc eſt facere quæ uidet patrem facere.

Omnia filio demonſtrat.

Omnia demōſtrat ei quæ ipſe facit.) Id eſt, eadē facere donat. Videre enim pro habere uel accipere, & demōſtrare uel oſtendere, pro dare, & alias ſcriptura uſurpat. Sic Dominus Moſcheh: oſtendam tibi omne bonum, pro dabo, dixit 2. Moſcheh 33. Et ſupra tertio, Chriſtus negauit uiſurum regnum Dei, non renatum, pro non ingreſſurum uel poſſeſſurum.

Et maiora ijs demonſtrabit.) Maiora hæc, intellexit, reuocatos à ſe in uitam mortuos, id quod ſpecimen fuit, & futuræ in die nouiſſimo, generaliſq; omniū reſurrectionis, & internæ quoq; electorū per fidem iuſtificationis, quā utranq; ſua uirtute perfruendam huic præmōſtrauit. His quid poſſit maius Pater? Hinc ergo probauit, Patrē ſibi demōſtrare, id eſt, faciendi ea facultatem conferre, quæcunq; ipſe facit.

Neq; enim Pater iudicat quenquam.) Probatio eſt eius, quod dixerat, ſe uiuificare quos uelit. Si enim hoc poteſt, ſupremam neceſſe eſt in omnes poteſtatem habeat. Nulla eſt enim poteſtate uitæ neciſq;, maior. Commodum eſt autem, ut ſicut per Verbum ſuum condidit

omnia Deus,ita per idem iudicet quoq; regat ac moderetur uniuerſa. In eo autem nunquã ſatis admiranda erga nos Dei dignatio apparet, quod hoc Verbum ſuum, hominẽ fieri uoluit,diuináq; hinc omnia per hominem exercere, ut filium, iam hominem factum,ſicut patrem ipſum,omnes honorarent.

Qui ſermonem meum audit.) Hæc illationẽ in ſe habent,quaſi dicat: Igitur mihi credere debeatis,qui uiuificare poſſum quos uolo,quiq; omne Dei iudicium exerceo, omni in omnes poteſtate fungor. Hinc enim eſt,ut qui me audierit,atq; in eo, nõ minus ei qui me miſit,quã mihi crediderit,iam ſaluus ſit. Neq; enim poſſum mihi fidentem,non ſaluare,quando in mea manu eſt,ſaluare quos uolo.

Quando mortui audient uocem filij.) Aduenisse hanc horam,poſtea fidem fecit,dum filiam Principis Synagogæ,filium Viduæ, deniq; & Lazarum in uitam ſolo uerbo reuocauit. Hi ergo audierunt uocem filij,& reuixerunt.

Sicut enim pater habet uitam in ſemetipſo.) Id eſt,à nullo alio pendentem, plenéq; in ſua manu conſtitutam. Sic autem qui uitam habet, eum authorem fontémq; uitæ eſſe oportet, poterit igitur eam communicare cui libuerit.

Quia filius hominis.) Id eſt,quia ita humilis modo apparet,ideo in illam gloriam, ut iudicaturus ſit omnia,exaltabitur,de hoc Philip. 2. Viſum etiam Deo eſt, in aſſumpto homine omnia ſummatim inſtaurare, Epheſ. primo. Ad hoc ſemen Abrahæ, & ne Angelos quidem aſſumpſit. Eb. primo.

Nolite mirari hoc.) Magnum erat & ſtupendum,quod ſibi arrogauerat, cuius ut admirationem imminueret,fidémq; eius faceret,adfirmauit ſe facturũ quod longe maius, & multo plus ſtupendum ſit,nempe uoce ſua,id eſt,uirtute(nam uerbi & uocis,qua imperatur,nomine,ſcriptura uirtutem intelligit,ut & ſupra primo)olim in nouiſſimo die mortuos uniuerſos in uitam ſe reuocaturum.

Qui bona fecerũt.) Quiſq; ut eſt,ita & operatur,opera de animo teſtantur,ſecundũ opera igitur,tanq; teſtimonia,ſententia iudicis fertur. Hoc aũt nihil derogat,uel ei, quod fide ſola iuſtificamur,id eſt,Chriſto,iuſtitiæ Dei inſerimur, ſpirituq; eius ueræ iuſtitiæ doctore donamur,uel ei etiã, ꝙ Deus eſt,qui & uelle,& perficere,in nobis operatur. Sua enim in nobis opera remunerat Deus,& noſtra,ſi ſua deſint,iure optimo,ut mala punit. *Secundum opera iudicamur.*

B Non poſſum ego ex meipſo facere.) Probatio eſt eius,quod ſibi ſumpſerat, ſua uoce olim omnes reſurrecturos,ſimulq; eius,quod hinc offẽdere poterat Iudæos, quaſi ſibi plus nimio arrogaret, occupatio. Cum enim nihil ſa ſe facit,ſed uirtute patris omnia,facile uidere erat, ꝙ quæcunq; pater facit,& ipſe facere poſſit, ac etiã in uitam nullo negotio mortuos reuocare, ſicut & è nihilo omnia antea cõdidit. Hæc aũt nequaꝗ à ſe ipſo homine, ſed à Patre in ipſo, & per ipſum cuncta perficiente. Si uero & ad probationẽ principalis propoſitionis accipiatur,hoc ſenſu: Expoſui uobis quis Patri ſim, quæq; ab ipſo acceperim, ut eadem cũ Patre oĩa operer,& cũ ipſo mortuos rediuiuos reddã,ex his facile uidetis me longe ab eo eſſe, ut cõtra ipſum aliquid deſignẽ,ſiue Sabbathi uiolatione,ſiue mihi arrogãdo, ꝙ ipſi deroget. Nam ingenue fateor, ꝙ à me ipſo homine, quẽ uidetis,nihil facere poſſum, à Patre mihi hæc collata ſunt,ille in me omnia perficit. Vt ab ipſo audio,ut exploratũ habeo,ita iudico in omnibus, nihil in me eſt,nihil dico,nihil facio, ꝙ nõ ſit Patris,meã uoluntatẽ, quæ nõ ſit & Patris uoluntas, ignoro,nihil uolo,nihil molior,quod non ſit & Patris beneplacitum. Tam multũ abeſt, ut Sabbathũ Domini prophanauerim,plus, ꝙ ipſum blaſphemauerim, quæ falſo uos mihi impingitis. Si ego teſtimoniũ de me ipſo perhibeo.) Mimeſis eſt, imitatur enim aduerſarios,qui ita cenſebant. Neq; enim poterat ipſius de ſe ipſo teſtimoniũ non eſſe ueriſſimum, qui cum patre idem eſt. Id quod & infra 8. ipſe de ſe teſtatur.

Alius eſt qui teſtatur de me.) Emphaticos legendũ eſt. Quaſi dicat: longe alius eſt,quã me uidere uos exiſtimatis,Deus eſt,nõ hic contemptus uobis faber,qui de me teſtificatur, filiũq; unigenitũ & dilectũ agnoſcit,id teſtimonij noui uerũ eſſe,& abunde ſatis mihi eſt,unde mea quidẽ cauſſa nihil moror,quid homines de me ſentiãt. Teſtificatus tamẽ eſt de me & Iohannes,ad quẽ legatos ueſtros miſiſtis,cuius teſtimonio,ueſtræ quidẽ ſalutis cauſa uelim fidẽ haberetis,mea aũt neq; huius,neq; cuiuſꝗ hominis teſtimoniũ moror. Maius ſiquidẽ habeo; etiã erga homines,quã ſit et Iohãnis teſtimoniũ,nimirũ opera mea. D. Chryſoſto. hũc aliũ Iohannem intelligit,ut hoc ſenſu dictũ accipias: Vobis uidetur ſi de me ipſo teſtimoniũ perhibeam id non eſſe uerũ,iam alius eſt qui de me teſtimoniũ perhibuit, quod equidẽ uerũ eſſe ſcio,uos aũt & ſi uobis ipſis illud,cũ honorificã ad Iohannẽ legationẽ miſiſſetis,dictũ ſit,fidem habere ei negatis. Ille erat lucerna ardens & lucens.) Hoc eſt,quanq; uere ſpiritu Dei ille arderet, *Lucerna ardens.*

 & doctrina

C & doctrina ſalutis luceret, uos tamẽ uix ad horã, ad minimũ tẽpus, in luce eius uoluiſtis exul-
tare, id eſt, doctrinã illius amplecti. Nã licet initio turmatim ad baptiſmũ eius aduolaſſent,
ut Matth. 5. & Luc. 3. legimus, ſimulatq; tamen illos pro meritis corripuit, & omnẽ iuſtitiam
à ſequente ſe Chriſto expectare hortatus fuit, aduerſari ei cœperunt adeo ut dæmoniũ habe-
re eum, dum aliud nihil poſſent, calũniarentur. Matth. 11.

Triplex patris de filio teſtimonium.

Et qui miſit me Pater.) Patris de Chriſto teſtimoniũ triplex eſt. Teſtatur ipſi homini Chri
ſto, ut ſciat ſe eſſe, quod eſt, id eſt, unice dilectum filium Dei, de hoc uidetur proprie eſſe quod
dixit: Alius eſt, qui teſtatur de me, & ſcio quod uerũ eſt teſtimoniũ eius. Alterum perhibitũ uo
ce eſt, de cælo delapſa. Primũ cum baptiſma ſuſceperat, poſtea, cum in monte diſcipulis ſuã
oſtenderat gloriam. Tertiũ perhibet ſpiritu ſuo, in cordibus electorũ. Nam filium nemo no-
uit, niſi Pater, Matth. 11. & nemo uenit ad eum, niſi quẽ Pater attraxerit, ut in ſequenti capite.
Hoc teſtimonio carent omnes reprobi, quales & hi Iudæi erant, quibus dixit: Neq; uocẽ eius
audiſtis, neq; ſpeciem eius uidiſtis, & uerbũ eius, id eſt, uirtus & energia, qua ſola ipſe & filius
cognoſcuntur, non manet, non habet locum in uobis, uacui eſtis ſpiritu eius, toti caro & ſan
guis. Scrutamini ſcripturas.) Tertium teſtimoniũ, & Iudæis ſatis apertum & expoſitum,

Quibus ſcriptura de Chriſto teſtetur.

ſcripturæ reddunt, quæ de Chriſto teſtãtur, ubicunq; de Dei bonitate, ſapientia, uirtute, & iu
ſtitia prædicant. Id qui pie illas ſcrutatur, facile animaduertit, qui abſq; ſpiritu eſt, nihil minus.
Præter id enim quod animalis homo, quæ Dei ſunt, non percipit, ſunt etiam pleraq; de Chri
ſto uaticinia admodũ tecta, præſertim cum fere ex parte aliqua in alios quoq; quadrent, qui
tantum Chriſti typum geſſerunt. Quicunq; enim bonitatis Dei inſigniores miniſtri fuere,
Chriſti figuram retulerunt, de quibus ſæpe ſcriptura ea prædixit, quæ in ipſis quidem partim
apparuere, in Chriſto aũt ſolo demum cõpleta ſunt, de quo in Matth. circa finẽ & ſupra cap. 3.
in illud: Quemadmodũ Moſes exaltauit ſerpentẽ, nonnihil dixi. Res hæc tam late patet, ut o-
mnino propriũ librum requirat, quod & ſupra dixi. Si Dominus adſpirauerit ſtudijs meis, et
tantum uitæ ocij q; ſuppeditauerit, dabo operam, peculiari huic rei libro inſtituto oſtendere,
qua nam ratione ſcripturæ Chriſtũ prędicent, percurſis & in hoc tractatis, cunctis S. biblio-
rum locis, qui cælitus aliquod ad teſtificandum de Chriſto momentum habere uidentur.

Quia uos uidemini uobis.) Notauit præpoſterũ ſtudium literę Legis, quo ſine ſpiritu Iu-
dæi ſibijpſis placebant. Gloriã ab hominibus non accipio.) Occupatio eſt, qua pręuenit
Iudæorũ calumniã, qua ambitioſum calumniari potuiſſent, eo quod ſui tam manifeſto in-
D ſcripturis cõmendati contemptũ, illis opprobraſſet. Teſtatur igitur ſe illis ſui contẽptum, nõ
deſyderio gloriæ, quam ab ipſis cupiat, ſed quod certo ſciret dilectione Dei eos uacare, eóque
quicquid Deũ reſipit, auerſari, opprobraſſe. Quicunq; enim uel aliquẽ Dei amorem, & ſen-

Alius ueniet nomine ſuo.

ſum habent, quæcunq; Deum referunt ſuſpiciunt etiã, tam abeſt ut filium Dei, qui in omni-
bus Patrẽ luculentiſſime refert, ſic præſertim ſeſe inſinuantẽ, ut ſe inſinuauit his Iudæis, poſ-
ſent non cupidiſſime excipere. Si alius uenerit in nomine.) Sic uenit Aegyptius ille Magus,
quẽ Ben Cuziba uocarunt, qui triginta hominũ milia ſibi congregarat, ſe Chriſtũ eſſe men-
titus, de quo Ioſeph. ſecũdo libro de Bello Iudaico. Item alter Ben Cuziba ſub Hadriano, qui
innumerabilẽ turbã ſeduxit, ut Iudæi ipſi ſcribunt, in libro Seder olam. Hos & multos alios
Chriſti nomine Iudæi receperunt, quo pœnam dederunt contẽptus Chriſti. Sic & nos proh
dolor, nimis graues diu deſerti ueri Chriſti pœnas dedimus, dum apud ligna & lapides pre
ditóſq; hominũ ſalutem fruſtra, ſed magno quæſiuimus, quã ultro offerebat & gratis Chri-
ſtus ſaluator uerus. Quomodo uos poteſtis credere.) Qui credunt, Deo omnẽ gloriã tri-
buunt, omnia enim ab ipſo petunt. Id non poſſunt, qui gloriã accipiunt, id eſt, alicuius faciũt,
ab hominibus. Nam ij etiam ſibijpſis aliquid uidentur & tribuunt.

Si enim crediſſetis Moſe.) Solo ſpiritu uerbo Dei creditur. Si igitur Moſe crediſſent, ſpi
ritum ſcrutatorẽ profundorũ Dei habuiſſent, quo freti, Deũ in Chriſto multo quàm in Moſe
luculentius ſeſe cognoſcendũ exhibentẽ, non potuiſſent non agnoſcere.

De me enim ille ſcripſit.) Apertiſſime ſane libro primo cap. quadrageſimo: Quia nemo

Moſcheh ſcripſit de Chriſto.

alius unq; ex tribu Iudæ extitit, cui populi ita auſcultaſſent, ut indubitato noſtro שילה, uere
fœlici principi & Chriſto. Tum clare ſatis in celebri illa promiſſione facta Abrahæ: In ſemine
tuo benedicẽtur omnes nationes. Deinde pijs aperte ſatis, in ijs omnibus, quę de יהוה, id eſt,
Exiſtenti ſempiternóq; Deo, per quẽ omnia acceperũt ut ſint, & ſeruentur, per omnes quinq;
libros ſuos prædicauit. Huius certe facies populo præiuit, huius poſteriora Moſcheh uidit. 2.
Moſcheh 33. Hic populũ duxit, pauit, defendit, ac etiã puniuit, de quo & ſupra in caput pri-
mũ nonnihil dixi. Deniq; cum hic unus ſit ſanctorum magiſter, etiã ibi à Moſcheh indicatus
eſt, cum prædixit e populo Deum excitaturum Prophetã, in cuius os ſua uerba poneret, quẽ
omnes

omnes audire deberent 5. Moſch. 18. Hoc enim ut in Iehoſua, & in alios ueros Prophetas quadrauit, ita præcipue conuenit Chriſto, omnium Prophetarum capiti. Hinc ſatis liquet, ſi Iudæi Moſcheh uere crediſſent, nunquam eos fuiſſe Chriſtum reiecturos, præſertim cū ſe ita exhiberet, ut non poſſet, à timentibus Deum, non filius Dei agnoſci.

Quod enim hodie forte Iudæi ſint, qui nequeant, in Moſcheh Chriſtum agnoſcere, & tamen filij Dei ſint, ueréq; Moſcheh credant, in cauſſa eſt, quod de Domino Ieſu lōge aliter perſuaſi ſunt, quā ſeſe his Iudæis ipſe exhibuerit. Vt nanq; Cæſaris faciem is non agnoſcet, quam libet graphice pictam, qui Cæſarem nunquam uidit, ita iſti quia Domini Ieſu faciem ignorant, non poſſunt credere eius eſſe, illam quam Moſcheh depinxit. Magnifica de Chriſto legunt & credunt, ſed ea noſtro Domino Ieſu competere, quia eum qui ſit, quæue operatus ſit ignorant, & præterea peſſima quæq; de ipſo perſuaſi ſunt, credere non poſſunt. Quanquam huius eorum ignorantiæ ſit & alia cauſſa, nempe quod uiſum ſit Domino, in præſenti, Iudæam gentem, cæcitatem perferre, donec gentium plenitudo introierit, de qua Roman. undecimo. Qui tum electi ex illis fuerint, tandem agnoſcent Dominum, remoto uelo, quo nunc mentes eorum contectæ ſunt. *Cur Iudæi ex Moſch. Chriſtum nō diſcunt.*

OBSERVAT. In hac Domini Apologia obſeruandum primum, ut dilucide, ut clare ſuam diuinitatem, tantis ſuis hoſtibus prædicarit. Sic adimi illis omnem excuſationem oportuit. Deinde probe perpendendum, quid de ſe Dominus illis teſtatus eſt, nempe omnia ſe cū patre habere communia, omnia ſimul operari, unum eſſe omnium iudicem & uiuificatorem, noſq; patrem honorare, cum ipſum honoramus, DEVM & ſeruatorem eſſe omnium, cui cum credimus, uitam nacti ſumus æternam, & læti ante tribunal eius, in reſurrectione ſtabimus. Hæc itaq; diligenter & religioſe penſata, nos in fide Domini noſtri, atque ita æterna uita mire confirmabunt, atque promouebunt, auocabuntq; à rebus iſtis caducis, quibus noſtra cum pernitie aliàs addicimur. Demum obſeruanda ſunt, & quæ tribuit Iudæis ꝙ ad horam tantum doctrina Iohannis delectati ſint, quod uerbum Dei in ſe non habeant, ꝙ in ſcripturis ſine ſpiritu uitam æternam ſibi polliceantur, quod gloriam humanam quærāt, quod dilectionem Dei in ſe non habeant, quod Moſcheh minime credant, quantumuis hoc ſimulent. Sic nanq; habet natura impiorū, ut uerbum Dei in ſe, & dilectionem nequaquam
B habeant, uacui ſpiritu eius, ideo quamlibet luculentis teſtimonijs conuicti, nunquam tamen poſſunt ueritati accedere & Chriſtum agnoſcere, licet nonnunquam ad tempus ſe fauere illi ſimulent, & in precio habere ſe uerbum Dei fingāt. Et cum in ſcripturis uerſantur, mortem ex eis referunt, cum uitam putent ſe inde relaturos.

CAPVT SEXTVM.

POſt hæc abijt Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tyberiadis, & ſequebatur eum turba multa, quia uidebant eius ſigna quæ faciebat ſuper his qui infirmabantur. Subijt aūt in montem Ieſus, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Inſtabat autem paſcha dies feſtus Iudæorum. Cum ſuſtuliſſet ergo oculos Ieſus, & uidiſſet quod multa turba ueniret ad ſe, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, ut edant iſti? Hoc autem dicebat tentans eum, ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Reſpōdit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſq; puſillum quippiam accipiat. Dicit ei unus ex diſcipulis ipſius, Andreas frater Simonis Petri: Eſt puer unus hic, qui habet quinq; panes ordeaceos, & duos piſces, ſed hæc quid ſunt inter tam multos? Dixit autem Ieſus: Facite ut homines diſcumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Diſcubuerunt ergo uiri numero ferme quinquies mille. Accepit autem panes Ieſus, cunq; gratias egiſſet, diſtribuit diſcipulis, diſcipuli uero diſcumbentibus. Similiter & ex piſcibus quantum uolebāt. Vt autem impleti ſunt, dicit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperfuerunt fragmenta, ne quid pereat. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinq; panibus ordeaceis, quæ ſuperfuerant his qui comederant. Illi ergo homines cum uidiſſent quod *Sect. 1.*

C Ieſus fecerat ſignum, dicebant: Hic eſt uere Propheta ille qui uenturus eſt in
mundum. Ieſus ergo cũ cognouiſſet quod uenturi eſſent, ac rapturi ipſum, ut
Sect. 2. facerent ipſum regem, ſeceſſit iterum in montem ipſe ſolus.
At ubi iam ueſpera eſſet, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare, & conſcenſa
naui, uenerunt traiecto mari ad oppidum Capernaum. Iamq; tenebræ erant,
nec uenerat ad eos Ieſus. Mare autem uento magno flante intumeſcebat. Cũ
remigaſſent ergo ferme ſtadia uiginti quinq;, aut triginta, uident Ieſum ambu
lantem ſuper mare, & appropinquantem naui, ac timuerunt. Ille autem dicit
eis: Ego ſum, nolite timere. Voluerunt ergo recipere eum in nauim, & ilico
nauis appulerat terræ ad quam ibant. Poſtero die turba quæ ſtabat trans ma
re, ut uidit, quod nauicula alia non eſſet ibi, niſi una illa in quam ingreſſi fuerãt
diſcipuli eius, & quod non introiſſet cum diſcipulis ſuis Ieſus in nauiculam,
ſed ſoli diſcipuli eius abiſſent, aliæ uero ſuperueniunt nauiculæ a Tyberiade,
iuxta locum ubi comederant panem, poſteaquam gratias egiſſet Dominus.
Cum ergo uidiſſet turba, quod Ieſus non eſſet ibi, neq; diſcipuli eius, aſcende
runt & ipſi in nauiculas, & uenerunt Capernaum, quærentes Ieſum.
Sect. 3. Et cum inueniſſent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc ueni
ſti? Reſpondit eis Ieſus, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, non
quia uidiſtis ſigna, ſed quia comediſtis de panibus, & ſaturati eſtis. Operemi-
ni nõ cibum qui perit, ſed qui permanet in uitam æternam, quem filius homi-
nis dabit uobis, hunc enim pater conſignauit Deus. Dixerunt ergo ad eum:
Quid facimus, ut operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Hoc eſt
opus Dei, ut credatis in eum quem miſit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo
D tu facis ſignum, ut uideamus & credamus tibi? quid operaris? Patres noſtri
manducauerunt manna in deſerto, ſicut ſcriptum eſt: Panem de cœlo dedit
eis ad edendum. Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico uobis, non Moſes de
dit uobis illum panem de cœlo, ſed pater meus dat uobis panem de cœlo ue-
rum. Panis enim Dei eſt qui de cœlo deſcendit, & dat uitam mundo. Dixe-
runt ergo ad eum, Domine, ſemper da nobis panem iſtum. Dixit autem eis
Ieſus: Ego ſum panis uitæ. Qui uenit ad me, non eſuriet, & qui credit in me,
nõ ſitiet unquam. Sed dixi uobis, quod etiam uidiſtis me, nec creditis. Omne
quod dat mihi pater, ad me ueniet, & eum qui uenerit ad me, non eijcio foras.
Quia deſcendi de cœlo, ut faciam non quod ego uolo, ſed quod uult is qui
miſit me. Hæc eſt autem uoluntas eius qui miſit me patris, ne quid perdam ex
omnibus quæ dedit mihi, ſed reſuſcitem illa in nouiſſimo die. Hæc eſt autem
uoluntas eius qui miſit me, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat
Sect. 4. uitam æternam, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die.
Murmurabant ergo Iudæi de illo, quod dixiſſet, ego ſum panis ille, qui
de cœlo deſcendit. Et dicebant: Nonne hic eſt Ieſus filius Ioſeph, cuius nos
nouimus patrẽ & matrẽ? Quomodo ergo dicit hic, de cœlo deſcẽdi? Reſpon
dit ergo Ieſus, & dixit eis: Nolite murmurare inter uos. Nemo poteſt uenire
ad me, niſi pater, q miſit me, traxerit eũ, & ego ſuſcitabo eũ in nouiſſimo die.
Eſt ſcriptum in Prophetis: Et erũt omnes docti a Deo. Omnis ergo qui au-
diuit a Patre & didicit, uenit ad me, non quod patrem uiderit quiſquam, niſi

is qui a Deo eſt, hic uidit Patrem. Amen amen dico uobis, qui confidit mihi, habet uitam æternam. Ego ſum panis ille uitæ. Patres ueſtri comederũt manna in deſerto, & mortui ſunt. Hic eſt panis ille de cœlo deſcendens, ut ex ipſo edat aliquis, & non moriatur. Ego ſum panis uiuus qui de cœlo deſcendit, ſi quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternũ. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi uita.

Decertabant ergo Iudæi inter ſe, dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem illam ſuam dare ad edendum? Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico uobis, niſi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habetis uitam in uobis: Qui edit meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet uitam æternam, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Caro enim mea uere eſt cibus, & ſanguis meus uere eſt potus. Qui edit meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut miſit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, ita & qui ederit me, uiuet ipſe quoq; propter me. Hic eſt panis ille qui de cœlo deſcendit, non ſicut comederunt patres ueſtri manna, & mortui ſunt, qui ederit hunc panem, uiuet in æternum. Hæc dixit in ſynagoga docens in Capernaum. Sect. 5.

Multi ergo his auditis ex diſcipulis eius, dixerũt: Durus eſt hic ſermo: Quis poteſt eũ audire? Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum quod murmurarent de hoc diſcipuli ipſius, dixit eis: Hoc uos offendit? Quid igitur ſi uideritis filium hominis aſcendentem eo ubi erat prius? Spiritus eſt qui uiuificat, caro non prodeſt quicquam. Verba quæ ego loquor uobis, ſpiritus & uita ſunt. Sed ſunt quidam ex uobis qui non credunt. Nouerat enim ab initio Ieſus, qui eſſent non credentes, & quis proditurus eſſet ipſum. Et dicebat: Propterea dixi uobis, quod nemo poteſt uenire ad me, niſi fuerit ei datum a patre meo. Ex eo tempore multi diſcipulorum eius deſciuerunt eo relicto, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit ergo Ieſus ad duodecim: Num & uos uultis abire? Reſpondit ergo eis Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quod tu es Chriſtus filius Dei uiui. Reſpondit ei Ieſus: Nonne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unus Diabolus eſt? Dicebat autem de Iuda Simonis Iſcariota. Hic enim erat proditurus eum, cũ eſſet unus ex duodecim. Sect. 6.

Poſt

C POſt hæc abijt Ieſus rrans marę Galilææ.) Apertior hiſtoria eſt, quā ut paraphra-
ſim requirat. ANNOTAT. Hæc hiſtoria,& à Matth.14. à Marc.6. & Luc.9.
Sect. 1 conſcripta eſt. Mare Galilæę,lacus is eſt, qui in ſcriptura כינרותים, id eſt, mare
Cinnereth,quod dulce mare quidam interpretātur, uocatur, à Græcis Geneſar
uel Geneſareth dictus eſt. Tyberiadis mare,hic illum Iohānes uocat, quod Tybe
Mare Tyberiadis. rias urbs,ab Herode tetracha in honorem Tyberij Cæſaris ita uocata, huic lacui ad partē oc-
cidentalem adiaceret. Cauſſa uero præſentis traiectionis Domini fuit, partim ut Herodem
declinaret,partim ut quieſceret,nimiū enim præmebatur à turbis,ut Mat. memorat, quan-
quam non diu illæ quietem ei permiſerint. Mox enim ſecutæ fuerunt, idq; non tam uerbi
Dei,quàm ſignorum cauſſa,ut hic Iohannes teſtatur.

Ducentorum denariorum panes.) Tantum pecuniæ uidentur habuiſſe,fuit autem ſuppu
tatore Budæo,quantum ſunt XX. coronati francici. Marcus narrat eos dixiſſe: Euntes ema
mus ducentis denarijs panes. Huc dilectionis peruenerāt,ut quæcunq; haberent,in uſum po-
puli parati eſſent exponere.

Dicit ei unus ex diſcipulis.) Diſputatio hæc de paſcendis turbis mota uidetur à Domino,
tantum ut ad futurum miraculum ſuorum mentes excitaret.

Erat multum gramen.) More ſuo Euangeliſta tempus,locum, & circumſtantias alias di-
ligenter conſcribit. Studebat enim ueritatem,grauiter & ueriſimiliter narrare.

Diſcipuli appoſuerunt turbis.) Sentire & tangere illos uolebat uirtutem ſuam Dominus,
ideo in ipſorum manibus miraculum uoluit perficere.

Abijt rurſus in montem ſolus.) Noluit enim ne ſuſpicionē quidē admittere affectati regni.

OBSERVAT. Obſeruandum Chriſtum ubiq; ſui ſimilem, id eſt, benefactorem ſeſe ex-
hibere,idq; etiam indignis,uti erant hæ turbæ, quæ ferè tantum carnalia ab ipſo petebant.
Hanc beneficentiæ propenſionem & ſtudium imitemur. Animaduertendum deinde,nihil
poſſe etiam in deſerto uaſtiſſimo deeſſe ſequentibus Chriſtum. Id corroboret nos, dum ue-
ritatatis hoſtes omnia nobis loca deſerta,plenáq; periculis faciunt. Qui ex tam paucis pani-
D bus & piſciculis,tam ingentem turbam ſaturare potuit, ut tantum etiam ſupereſſet, adhuc
uiuit,& nobiſcum eſt,uſq; ad finem ſæculi.

Id quod gratias,ſumptis panibus egit,ut ſemper ſolebat,moneat,ut & nos,quoties Dei be
neficia attingimus,id ꝙ ſemper fit,gratias ipſi ex animo agamus,déq; bonitate ipſius, quàm
rębus alijs,in conuiuijs noſtris,ſermones miſceamus. Reliqua in Matth. require.

At ubi iam ueſpera eſſet,deſcenderant diſcipuli.) Neq; his paraphraſi opus.

Sect. 2. ANNOTAT. Vbi iam ueſpera eſſet,id eſt,propior nox. Nam ueſpera iam fuerat, cum
turbas uellet paſcere. Diuiſit autem à ſe diſcipulos,imò abire compulit,ut Matth. habet, id
enim conducibile erat,ad dimittendas turbas.

Venerunt traiecto mari.) Ibant trans mare Capernaum,legere malim. Neq; enim adhuc
eò uenerant. Marcus memorat Dominum iuſſiſſe, Bethſaidam traijcere diſcipulos, quod
Lectio clarior. ideo feciſſe puto,quod forte facilior illò eſſet traiectio,& nihilominus uoluiſſe, ut Caperna-
um peterent,ubi ſolita erat Domini habitatio, uti Iohannes ſcribit. Ibant igitur,id eſt, pete-
bant Capernaum,quanquam prius Bethſaidam, ut propiorem & commodiorem locum
appulſuri.

Mare autem uento magno.) Non ſatis potentiam Domini ex miraculo panum diſcipuli
agnouerant,exercendi igitur erant & hoc periculo maris.

Voluerunt ergo recipere eum.) Alij Euangeliſtæ memorant eum etiam ab illis fuiſſe rece-
ptum,id noſter quidem non negat, ſed memorat ſimul uel ilico nauim appuliſſe terræ, ad
quā ibant,ut alijs, & hoc miraculum adijceret. Miraculum ſiquidem fuit,quod ſuper mare
ambulauerat,ſic & quod mare reddiderat tranquillum,iam tertium fuit, quod ilico nauis
uirtute Domini terræ appulerat,Matth. quartum de Petro,adiecit.

Vt uidit quod nauicula alia non eſſet.) Viderat turba pridie unam tantum nauiculam ad
eſſe,eáq; diſcipulos traieciſſe ſine Domino. Mirabantur igitur quorſum abijſſet Dominus,
quem ſciebant, neq; cum diſcipulis abijſſe,neque alia naui dilabi potuiſſe, cum nulla præter
illam,qua auecti fuerant diſcipuli,in eo littore adfuiſſet. Suſpicantes igitur quod erat,nouo
miraculo ad diſcipulos ſuos illum ſe recepiſſe,cum naues à Tyberiade ad lacum illum,ubi pa
ſti erant à Domino,ueniſſent,in illis traiecerunt & ipſi Capernaum, quæſituri D O M I-
N V M, quem & inuenerunt.

OBSERVAT. Præter potentiam Domini,in hoc ab Euangeliſta,tot miraculis prædica-
ram,ut fidere nos illi doceret,obſeruādum ſimul eſt,nos uti & diſciplis uſu uenit, beneficia
Dei,

Dei,ſine tentationibus non ſatis erudire,& Dominum nobis cōmendare. Quapropter ne-
quaq; deſpondendus animus eſt,cum aduerſa & periculoſa inciderint.Domini ſumus,in bo
A num noſtrum,illa ut noſtri amantiſſimus immittit.Stupet alioqui ad diuina caro, neq; pro-
ſperis ita,ut aduerſis excitatur,demum recte Dei quoq; beneficia agnoſcimus, ubi tentationi-
bus deſyderium eorum in nobis exacuatum eſt.Reliqua in Enarrationibus in Matthæum,re
quire.Quæ de turbis Iohannes narrat,oſtendunt,quomodo hoc miraculum,innotuerit.

Cum inueniſſent eum trans mare,dixerunt ei:Rabbi.) PAR. Viſis tot miraculis, cupie- *Sectio.3.*
bant turbæ ſemper Domino adeſſe,hinc ſedulo adeo ipſum quærebant & ſequebantur.Cū-
q; id quod res erat,putarent non ſine nouo miraculo trans lacum ueniſſe, cupiētes de hoc cer
tiores fieri,cum eum inueniſſent,rogabant:Quo nam pacto lacum traieciſſet.Verum Domi
nus qui ſciebat,uana illos curioſitate iſta inquirere,nihil ad ea illis reſpondit, ſed ſumpta à pa-
nibus,quibus pridie ab ipſo,inaudito miraculo ſaturati fuerant,occaſione, ad fidē in ſe, qua
in æternum bonorum omnium ſaturi eſſe poſſent,cœpit exhortari,ſuo more Anagoge uſus
& tranſlatione.Dicebat ergo illis:Amen amen dico uobis,q me non ideo quæritis, q ſigna
uidiſtis,ijſq; perſuaſi,me homine maiorem creditis, à cuius uerbis & doctrina uobis penden
dum ſit,ſed q paſti à me eſtis,ſpem fecit,ut & deinceps me cibum uobis ſuppeditaturum ſpe *Operamini ci*
retis,atq; ita uentris duntaxat cauſſa me ſectamini.Hortor igitur uos,ut non operemini & fa- *bum,*
tagatis pro cibo corporis,qui perit,ſed qui manet in uitam æternam,perpetuò ſaciens. Hunc
dare uobis filius hominis mauult,quā illum corporis. Signauit enim Deus hunc, ex omni-
bus mortalibus ſelectum,atq; ſpiritu unxit,atq; in hoc ipſum conſtituit,ut hoc cibo homines
paſcat.Quia ergo Dominus hortatus fuerat illos homines,ut cibum operarentur,id eſt,quæ
rerent,qui in uitam æternam manet,facile intellexerunt eum de cibo ſpirituali locutum. Eū
autem putabant operibus ſuis comparandum,rogabant igitur,quid nam facerent, ut opera
rentur opera Dei,quæ Deo ſcilicet probarentur,& cibum illum emererentur. Communis e-
nim omnium ſæculorum error eſt,quo homines ſuis operibus ſibi parādam ſalutem putāt.
Reſpondit ergo illis Chriſtus:Hoc eſt opus Dei,quo ſolo Deo probari,& cibum uitæ nanci-
ſci poteritis,ut credatis in eum,quem ille miſit,eum magiſtrum & ſaluatorem ueſtrum agno *Hoc opus Dei*
ſcatis,cui in omnibus auſcultetis,ſicut Moſcheh olim populus credebat & auſcultabat,nō du
bitans,Dei illum uerba & præcepta proponere.Illi intelligentes, q poſceret ſibi credi, utque
magiſtrum in omnibus audiri,& rati hoc indignum ipſo eſſe,ut qui nondum ea ſigna feciſ-
ſet,ut talis merito haberetur,dicebant ei:Quod ſignum facis tu,quid ita præclarum operaris,
ut uidentes tibi adeſſe Deum,omnibus uerbis tuis fidem habeamus? Semel pauiſti noſtrum *Quod ſignum*
B quinq; millia,è quinq; panibus & duobus piſcibus. A Moſcheh autem Patrum noſtrorū circi *facis.*
ter ſexies centena millia,pane de cœlo depluto,quem ideo ſcriptura, cœli & Angelorum pa-
nem uocat,aliti ſunt totis quadragita annis. Tale nihil adhuc tu deſignaſti. Præſtat igitur nos
Moſcheh,quā tuos diſcipulos eſſe,& à uerbis illius,quā tuis pendere. Reſpondit Ieſus, & cū
ſolita adſeueratione,ut in re graui,atque probe animaduertenda:Amen amē,inquit,dico uo
bis,Moſcheh non dedit uobis panem è cœlo,hoc eſt,ſpiritualem & uiuificum,qui cœleſtis di
ci iure poſſit,ſed Pater meus is dat panem è cœlo uobis,& uerum panem,ueréque cœleſtem,
quo nimirum, quicunque fuerint paſti,cœleſtem & beatam uitam uiuunt in æternum. Nā
panis Dei eſt,& dici meretur,qui deſcendit de cœlo,qui è diuinitate prodit,qui uere Deus eſt,
eóque dat uitam mundo,hoc eſt,omnibus hominibus,quod utiq; ſolius Dei eſt. Man certe
hoc non potuit,ſicut nec ulla alia creatura. Illi cum magnifica hæc de uere cœleſti pane audiſ-
ſent,neque crederent Dominum talem poſſe dare,ut muliercula illa Samaritis uiuam aquā,
ita iſti panem hunc uere cæleſtem,inſultando Domino,petebant,dicentes:Domine, ſemper
da nobis panem hunc,qui nos æternum alat,& uiuificet.Dominus autem qui ſciebat in hac
turba quoque electos eſſe,qui cum fructu ſe audirent,tum & alijs,quo inexcuſabiles redderē- *Ego ſum pan.*
tur,Euangelium aperte prædicandum,indignitate illorum qui ipſum ridebant, & non mi-
nus ſtulta,quā ingrata temeritate atque petulantia minime abſterritus,cœpit eis aperte dice-
re,& quis hic panis uere cęleſtis ſit,& quo pacto eius poſſent fieri compotes:Ego, inquit,ſum
ille panis,uitam uetam ſuppeditans,& me edit, ut nunq̄ eſuriat,qui ad me uenerit, qui mihi
ſeſe fide certa dediderit,& nunquā ſitiet,nihil unquā bonorum deſyderabit, qui in me credi-
derit, ſaluatorem ſuum agnoſcens. Sed & alias dixi uobis,uidiſtis me,& ut filium Dei, ni-
hil enim quod culpare poſſetis,imò nihil quod non diuinum ſit,in me animaduertiſtis, ad-
huc tamen non creditis mihi. Huius ſi uultis ſcire cauſſam,dicam uobis:Pater non dedit uos
mihi,non deſtinauit in hoc,ut per me ſalutem perciperetis,hoc eſt, uere cœleſti pane fruere-
mini ad æternam uitam.Hinc nanque eſt,quòd mihi non creditis,& quanquàm uiſis tot in-

C auditis miraculis,uenire tamen ad me,id eſt,ſeruatorem ueſtrũ me agnoſcere, dedignamini. Etenim omne,quod mihi dat Pater,quod ad hoc à ſe electũ,ſpiritu ſuo mihi adducit,ueniet certo ad me,& ego neminem qui ad me uenerit,redemptoremq; ſuum agnouerit,eijcio foras, meáue cura deſtituo.Nam in hoc è cœlo deſcendi,hoc eſt,hominem aſſumpſi,ut non meam hominis,quæ alia ſit q̃ Patris,ſed tantum Patris,qui me miſit,quæ & mea eſt,uoluntaté perficiam.Ea uero eſt,ut quicunq; filium uiderit,& recte conſyderarit,atq; cognouerit,indeq; ei crediderit,æternam uitam habeat,& ego illum mea uirtute ita ſeruem,in hac,& poſt hanc uitam,ut in nouiſſimo die illum reſtituam,omni bono perfectum,ac plane beatum.

Varij Dominũ ſecuti ſunt, & uarijs de cauſsis.

ANNOT. Quæritis me,non q uideritis ſigna.)Indubie in hac hominum turba,ut ſemper fieri ſolet,fuerunt boni & mali,fuerunt quos deſyderium Ieſu,ut Prophetæ,& diuinæ uoluntatis præconis,poſt ipſum traheret.Fuerunt etiam qui ob ſigna ſequebantur,ut ſupra Euangeliſta,Sectione.1.teſtatus eſt,quæ ſuper ægrotos faciebat,magis attracti, cum portentorũ, quæ Dominus edebat,curioſitate,tum carnis utilitate,q̃ ſtudio religionis, q digne ipſum uenerarentur & colerent,adducti.Fuerunt deniq;,quos ſolus uenter impellebat ad ſequendum Chriſtum,qui ſemel ſaciati ab eo ſine commeatu,idem & poſtea fore,ſperabant.Et hi exemplũ Moſcheh Domino obiecerunt,qui perpetuos quadraginta annos,populum ingentem in deſerto,abſq; omni eorum labore,pauerat.Horum ueriſimile eſt,plurimos in hac hominũ turba fuiſſe,ideo potiſſimum ad illos ſermonem uertit,áq; cibo,quem ipſi quærebant, Anagogen fecit ad cibum cœleſtem,ſeipſum ſcilicet,fide receptum,& ut ſeruatorem agnitum.

Operamini cibum.) Id eſt,quærite,date operam,ut alio cibo paſcamini.Videtur enim Euangeliſta,uerbum עבר,hic per ἐργάζεσθαι reddidiſſe,id autẽ ferè ſignificat,operari,unde operę precium aliquod,& fructus proueniat.Vnde עבראדמה,colere & operari terram dicunt.Ergo q Dominus dixit:Operamini cibum,idem eſt,atq; operam ueſtram & laborem, culturáq; huc impendite,ut pane ſemper perennante,& uiuificante fruamini.

Quem filius hominis.) Vt filius hominis,id eſt,ut homo,Chriſtus mediator noſter eſt.1. Timoth.1.qui omnia nobis cum meruit,tum præſtat,cui Pater omne iudicium,id eſt,omnium gubernationem & regnum dedit,ſupra.5.Signauit eum Pater,hoc eſt,ſpiritu ſancto, pre omnibus participibus donauit & unxit,ut eſſet omnium ſaluator & Dominus, etiam Angelorum.Hic eſt qui ſolus Patrem nouit,& noſſe donat,miſſo Paracleto,doctore omnis ueri, in corda ſuorum.Hæc omnia & Pater facit,diuinæ enim hæc uirtutis ſunt, quia autem Patri uiſum eſt,per filium hæc perficere,per quem omnia quoq; condidit,& filium quidem hominem factũ,per quẽ inſtaurare uult omnia,Epheſ.1.recte dixit hic,quem cibum dabit uobis filius hominis.Reliqua ſupra,primo,tertio,& quinto capitibus.

D Vt operemur opera Dei.) Sic ſolet caro ſemper quærere,quo ſe ipſam ſaluet, id eſt,ſibijpſi Deus ſit.Nec de ſolida,totáq; iuſtitia inquirit,huius enim plus habet inſcriptum animo, quã unquã præſtare opere libeat.Id quærit,ut certis aliquibus,ijs non uere bonis,operibus à Deo paciſcatur,uitam hic longæuam & proſperam,quã pro ſua libidine,non Dei uoluntate tráſigat,impunéq; poſſit uere bona opera negligere.

Quid Fides & cur opus Dei.

Hoc eſt opus Dei.) Mimeſis eſt,quia enim illi de operibus rogarunt,& nulla certa poſſint præſtare,quod quærebant,imitatus eos,opus uocauit fidem,quæ eſt certa de bonitate DEI perſuaſio,confidénsq; ſalutis ab ipſo expectatio,quam efficit in animis electorum,afflatus ſpiritus ſancti,qui paulo infra tractus Patris uocatur,item doctrina Dei,alibi illuminatio. Iſtã ergo animi perſuaſionem & expectationem,hunc ſenſum & fiduciam bonitatis diuinæ,opus Dei uocat,id eſt,diuinum,uere ſanctum,quódq; Deo probatur,quo demum ſalui,& filij Dei euadimus.Hanc etiam hinc recte opus Dei uocauit,q ſit fons omnium bonorũ operũ,id eſt, uitæ probatæ Deo,complectatúrq; in ſe,quicquid omnino Deo in nobis probari, nobíſq; ſaluti eſſe queat.Hac enim noua mente Dei,filij Dei uere ſumus,ut cognoſcentes Deum, ita & amantes,atq; in omnibus ad eius uoluntatem,propendentes.Hinc ea æternum paſci nos, & uiuere merito dicimur,imò ut ſupra.5.diximus,ipſa æterna uita eſt,licet inchoata,nondũ perfecta. Quod igitur tu ſignum facis?) Satis apparet hos non fuiſſe ex illis,qui paulo ante uiſo miraculo panum,dixerant:Hic eſt uere Propheta ille,qui uenturus eſt in mundum, uolebántq; hinc eum Regem conſtituere.Nam Prophetam illum Meſſiam, ſciebant promiſſum populo,ut Rex eius eſſet.Neq; intelligebant enim in ſpiritu eum regnaturum.

Vt uideamus & credamus tibi.) Intellexerunt credere pro eo,quod eſt ſeſe penitus dedere,& ab eo pẽdere cui credis.Sic & Moſcheh populus crediderat. Hinc ergo manifeſtum eſt, hos nequaquã fuiſſe illos,qui Dominum uoluerant Regem conſtituere.

Patres

Patres noſtri.) Hinc apparet quid iſti quæſierint, utiq; ocioſe cum Domino uagari, & ab
A ipſo ſine labore paſci, uti populus olim in deſerto, quadraginta annis alitus fuit per Man.

Quemadmodum ſcriptum eſt.) Pſalmo ſcilicet. 78. Dicitur uero illic Man, panis cœlorũ & nubium, alij legunt, Angelorũ, quia de cœlo, id eſt, nubibus, opera Angelorũ depluebat.

Non Moſes dedit uobis panem è cœlo.) Id eſt, Man quod dedit, non fuit uere cœleſtis, id eſt, diuinus panis, ad æternam uitam ſatians. Cœlum ſiquidem nunc pro nubibus, & ſuperioribus orbibus accipitur, nunc autem pro ſecreto diuinitatis, ut ſupra. 3. Sect. 2. Nemo aſcendit in cœlum. Inde panem è cœlo uerum, id eſt, uere cœleſtem ſeipſum dixit. E cœlo enim eſt, quia Deus eſt, panis eſt, quia ſolus ſuo ſpiritu, ſui'q; & Patris cognitione, ſatiat ad uitam, id eſt, æternum dat uiuere, & beate.

Et dat uitam mundo.) Id eſt, omnibus electis, ubicunq; gentium agant. Solet enim mundus ſæpe accipi pro promiſcua hominum uniuerſitate, aliquando autem tantum pro ijs, qui *Mundus.* nondum renati ſunt, & facti cœleſtes, ſic eſt illud: Mundus me odit. Item: Non rogo pro mũdo. Secus eſt, quod ſupra dixit: Sic dilexit Deus mundum, ut filium ſuum dederit &c.

Qui uenit ad me.) Hac locutione & ſupra. 5. pro eo uſus eſt, quod eſt, qui me ut ſeruatorẽ recipit, & ſe illi conſecrat totum. Cui hoc facere fuerit datum, is non eſuriet, id eſt, nihil bonorum deſyderabit. Idem iam dicit per aliam Allegoriam: Qui credit in me non ſitiet. Credere *Venire ad Ieſu* ſi quidẽ in Chriſtum, eſt ad eum uenire, & ſaluatorem agnoſcere. Non ſitire uero, eſt nihil deſyderare boni, ſed per omnia beatum eſſe, quod in ijs, qui ſe Chriſto dediderunt, fide hic incipit, perficitur autem, ubi corpuſculum hoc, in die nouiſſimo reſtitutum uirtute Chriſti, imaginem ipſius, qui cœleſtis Adam eſt, geſtabit.

Sed dixi uobis, quod uidiſtis me.) Notauit id, quod ad eos paulo ante dixerat: Quæritis me, non quia uidiſtis ſigna. Ex ſignis ſiquidem uiderant quis eſſet, ſcilicet uere filius Dei, adhuc tamen non credebant illi, quia non erant ei à Patre donati.

Omne quod dat mihi Pater.) Nota quod uerum dixerit Paulus: Quos prædeſtinauit, eos & uocauit, & quos uocauit, hos & iuſtificauit, quos uero iuſtificauit, hos & glorificauit. Roma. 8. Cæterum cum unus ſit ſeruator, Chriſtus, ipſi dari oportet, quicunq; ordinati in uitam ſunt. Venientem ad me non eijcio foras.) Id eſt, non abijcio, non negligo mihi credẽtem. Igitur æternum ſalui ſunt, quibus ſemel datum eſt, ad Chriſtum uenire. Vbi enim Pater eiuſmodi filio donat ſaluandos, & filius uoluntatem Patris perficit, neq; aliter poteſt, & nemo deniq; de manu filij quenquã rapit, ut infra. 10. ipſe teſtatur, neceſſe eſt, ut æternum apud ipſum
B maneant, & ſaluentur, quicunq; ſemel ad ipſum uenerint.

Vt non faciam uoluntatem meam.) Iterum imitatio eſt, re enim ipſa non habet filius ſuã uoluntatem, quę non ſit eadem & Patris. Vnum ſunt, & idem uolunt. Voluntatem autẽ pro beneplacito, & eo quod uolunt, Euangeliſta accipit.

Sed reſuſcitem illa.) Quia in nouiſſimo demum die & fine ſæculi noſtri conſummatio expectatur, recte de ultima reſuſcitatione hoc dictum Domini intelligitur. Sic enim habet in ſe reſponſionem, ad eiuſmodi cogitationem: Promittis o Ieſu uitam æternam in te credentibus, illi autem nihilominus moriuntur. Nam licet moriantur corpore, uel potius dormiant, etiam ipſi credentes, quia tamen ſignati ſunt ſpiritu ſancto, in diem redemptionis, & nouiſſimæ reſuſcitationis, ſpe ſalui ſunt & ſaturi, contenti qualicunq; guſtu uitæ cœleſtis, qui ſimul eis interim contingit, donec corpore & animo plene innouati, plene item regnum Dei in hæreditatem percipiant.

Vt omnis qui uidet filium.) ὁ θεωρῶν habetur, quod non ſimpliciter uidere, ſed cum conſyderatione, & quodãmodo peruidere ſignificat, unde pro plane cognoſcere, accipitur. Qui *Qui uidet filiũ* enim plane cognoſcit filium, non poteſt non in eum credere. Agnoſcit enim unicum eſſe ſeruatorem, Deum, uitam, & omnia. Impij uident eum & cognoſcunt, ſed non peruidẽt, & nõ plane cognoſcunt, ideo inexcuſabiles quidem redduntur, ſed non poſſunt Domino uel credere, uel eum amare.

Quomodo credentes in Chriſtum uitam æternam habeant, & ſupra quædam dixi.

OBSER. In eo, quod iterum fruſtranea interrogantibus, Dominus nihil reſpondit, ſed ad ſalubria ſubduxit, diſcamus & nos omnia poſthabere, quo proxime Chriſtum docere poſſimus. Quod uero tam uarijs, ac etiam indignis hominibus, Chriſtus adeo ſancte & clare de ſe annunciauit, moneat ne ita, ut Catabaptiſtæ promiſcuum populum docere, quæ DEI ſunt, auerſemur.

Reliqua commendant nobis iterum, Chriſti incomparabilem dignitatem, fidei præſtantiam, & electionis Dei immutabilem uirtutem. Nemo ſiquidem Chriſto unq; credet, non electus,

C ctus, non à Patre filio donatus. Sic nemo quoq; illi donatus, non ueniet ad eum, cúmq; uenerit, nunq̃ poterit ab ipſo auelli. Fortior namq; is eſt, qui in filijs Dei agit, quàm qui in mundo. Non glorificantur niſi iuſtificati, non iuſtificantur, niſi uocati, non uocantur niſi prædeſtinati. Hi autem cum à Deo, qui mutari nequit, prædeſtinati ad uitá ſint, & æternam, impium eſt, cogitare uitam horum, quã ſemel fide perceperunt, non eſſe æternam, & eos perire poſſe, contra decretum Dei. Hæc cum nullis perſuaderi poſſint, niſi electis, id eſt, ſpiritu Dei donatis, ac ita ex Deo renatis, his autem tá abſit, ut ignauiam prædicata patiát, ut nihil æque illos ad amorem Dei, atq; inde ad omne opus bonum queat excitare, ſatis conſtat illos neſcire quid dicant, qui negant iſta palam prædicanda. Vtiq; quo maiorem quiſq; Dei erga ſe amorem agnoſcit, eò ardentius illum redamabit. Reprobi ſi iſtis offendantur mirum non eſt, illi nulla re nõ offenduntur. Sacra ſanctis & electis ſcripta ſunt, ijs debent lucide & clare impertiri, quicquid inde ueneni more araneorum, reprobi hauriant.

Nihil utilius quã prædicare credẽtibus, impoßibile eſſe, ut unquã excidant.

Sectio. 4.

Murmurabant ergo Iudæi c. e illo.) PAR. Signum petierant, quibus probaret ſibi credendum, quemadmodũ & Moſcheh multis adeo ſignis & portẽtis à Deo miſſum ſe, cui populus credere deberet, probaſſet. Dominus autem nõ ſolum, nullum eis nouum ſignum dedit, præter ea quæ uiderant, abunde enim illa ſatis erant, ſed præterea ſe Moſcheh infinito præſtantiorem affirmauit, & Deum eſſe pronunciauit, quia iterum atq; iterum de ſe prædicauit, ꝙ in ſe credentibus uitam det ęternam, ſeruet à morte, atq; in die nouiſſimo reſtituat in uitam beatam, per omnia conſummatos, hoc eſt, ſit panis, qui è cælo deſcendit. Hæc cum in Domino noſtro illi minime agnoſcerent, conſyderantes ſcilicet carnis in eo humilitatem, murmur inter illos ortum fuit, alijs electis ſcilicet, hęc cum fide ſuſcipientibus, eúmq; à calumnijs malorum defendentibus, alijs uero, reprobis nimirum, cum ipſius tum parentum eius, quos putabant, obſcuritatem atq; uilitatem obiectantibus. Hi ergo dicebant: Quid iſte audet ſe dicere panem, qui è cœlo deſcenderit, qui è diuinitate nobis prodeat, ad uitam æternam ſibi addictos ſatiaturus? Quaſi uero ignoremus, qui ſit, nempe Ieſus ille faber, Ioſeph fabri & Mariæ filius. Iſte igitur perſuadebit ſe prodiſſe è cœlo, quem dedit nobis abiectum oppidulum Nazareth? Reſpondit Ieſus & dixit: Ne murmureris de me inter uos, ob id quod dixi è cœlo me deſcendiſſe. Vos quibus datum eſt huic meo uero teſtimonio fidem habere, ſic perſiſtite, quòd alij illud impugnant, inde eſt, quod ſecus non poſſunt. Vos ergo quibus illud abſurdum uidetur, ſinite interim me abſurda locutum eſſe, uobis ſcio ueritatem hanc perſuaderi non poſſe. Nemo enim poteſt uenire ad me, méq; ſaluatorẽ ſuũ recipere, niſi quem attraxerit Pater, ſuo illi ſpiritu indicans, qui ſim, & quid dẽ meis. Huiuſmodi ſartos tectos in die nouiſſima Patri ſiſtam. Etenim in Prophetis legimus: Erunt omnes diſcipuli Dei, Deus omnes docebit. Proinde qui à Patre audiuerit, & ita audiuerit, ut perdiſcat, is uenit ad me, quia ita à Patre attrahitur,
D ut non uenire nequeat. Qui enim non ad me adcurreret etiam, certò doctus ęternam ſe apud me uitá inuenturũ? Porro quod aio, docendos à Patre quicunq; mihi credituri ſunt, non ſic accipiendũ eſt, quaſi Patrem quiſq; uiderit, aut uidere poſſit, hoc eſt, plane cognoſcere. Nemo enim unq̃ illum uidit, niſi qui eſt à Patre conſors diuinitatis, ego ipſe qui à Patre ueni in hunc mundum, id eſt, Deus, homo factus ſum. Spiritu Dei hæc doctrina Patris, & attractio perficitur, quo dum uos reprobi uacui eſtis, nihil mirum, ꝙ uos offendunt, quæ de me uera prædico. Vera ſunt & certa, utcunq; uobis uideantur inſana. Iterum ergo ea uobis cum aſſeueratione affirmo, & amen atq; amen dico: Qui credit in me, iam habet uitam ęternam. Ego ſum enim panis uitæ, ueram edentibus me, id eſt, mihi credentibus, uitam adferens & ſeruans. Patres ueſtri in deſerto cõmederunt Manna, fateor, ſed mortui ſunt, non igitur erat ille uerus è cœlo panis & uiuificans. Iſte aũt de quo ego loquor panis, qui ipſe ſum, uere è cœlo deſcẽdit, ut homines ex eo edant, hoc eſt, in me credant, & non moriantur. Iure igitur optimo dixi, ꝙ panis ſim ille uiuens & uiuificans, qui è cœlo deſcendit. Si quis edat ex hoc pane, uiuet in ęternum. His adeo non obſtat, ꝙ homo ſum, caro & ſanguis, nempe uobis uidetur filius Ioſeph, ut me pane uiuifico non aliter frui quiſq; poterit, q̃ per me hominẽ, per me carnẽ & ſanguinem, uerúmq; hominis filium. Vt homo panq;, Deum inter & homines unicus mediator ſũ. Quare ut hominem etiam amplecti me oportet, qui uolent cum Deo in gratiam redire, ab eóq; uitam percipere. Hinc affirmo uobis: Panem quem ego dabo, quo ego reficiam eos, quos mihi Pater dederit, attraxerit & docuerit, caro mea eſt, hoc meum corpus, quod impendam pro uita mundi imolandum. Satiſfieri enim diuinæ iuſtitiæ oportet, idq; morte mea. Hoc ergo qui crediderit, & per me crucifixum, ſalutem ſperauerit, is me uno & uiuifico pane paſcetur, & uiuet in æternum. Proinde & in me homine, in me carne & ſanguine, in me contempto adeo ac humili Ioſeph filio, ſcitote ſalutem, & æternam uobis uitam eſſe repoſitam, quã a ne-

Vnde murmur.

Patres Mãna comederunt.

a nemine alio, nec alia, quã ſi fide me ſeruatorem ueſtrum agnoueritis, quãlibet homo ſum, caro & ſanguis.

A ANNOT. Murmurabant ergo Iudæi de illo.) Id eſt, Domino, eò ꝙ dixiſſet: Ego ſum panis qui de cœlo deſcendi. Hinc quod Euangeliſta de Domino, non contra Dominum murmuratos ſcribit, mihi ſit uerisimile fuiſſe inter illos, qui à partibus Domini ſteterint, ij præſertim qui eum ex ſigno panum, Meſſiam agnouerant, Regémq́ uoluerant conſtituere. Sic ſane & infra ſcribit, ꝙ pugnauerint inter ſe, alijs ergo alios aduerſarios fuiſſe oportet, hoc qua alia ratione eſſet factum, quã alijs pro Domino, alijs contra eum loquentibus? Hoc primum fiebat ſubmiſſius, inde murmur illud Euangeliſta uocat. Poſtea incaluit contentio, eam uocauit certamen. *Quæ cauſſa murmuris.*

Niſi Pater qui miſit me traxerit eum.) Quid trahere ſit, ipſe mox exponit, cum ait: Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, uenit ad me. Audire enim à Patre, & ita audire, ut perdiſcat, eſt trahi à Patre. Eiuſmodi enim uere agnoſcunt quid Chriſtus ſit, nempe, uita, ſalus, & omne bonum, igitur non poſſunt non uenire ad eum. Vnde haud inepta ſimilitudine Auguſtinus uſus eſt, dum ait: Oſtendis oui uiridem ramum, & trahis eam. Neq́ non quadrat illud Poetæ quod adducit: Trahit ſua quenq́ uoluptas. Haud enim poteſt animus non perſequi, quod ſibi ſalutare & certo iudicauit, qui ergo poſſet cõtari ad Chriſtum uenire, eiq́ ſe totum tradere, qui doctus à Patre, certò didicit illum, panem eſſe uitæ, & ſuis donare uitam æternã? Vnde quicunq́ ad ipſum non ueniunt, ideo non ueniunt, quod uel à Patre nihil de eo audierunt, id eſt, ſpiritu Dei nihil de eo docti ſunt, aut non ſunt docti, ita ut perdidicerint. Diſcunt enim aliquantulum diuina & impij, ſed non perdiſcunt, non plane illa agnoſcunt. De quo iã paulo ſupra quædam dixi, fuſius uero in oſeruatione prima ſectiunculæ ſecundæ. *Qualis Patris tractus.*

Eſt ſcriptum in Prophetis.) E Ieſa. 54. adductum hoc quidam putant, ubi Ieruſalem, id eſt, Eccleſiæ ſanctorũ promiſſum legimus, fore, ut omnes filij eius ſint docti Domini, id eſt, diſcipuli Domini, quos ipſe ſuo ſpiritu erudiat. Et ſi uerba perpendamus, non facile inuenias locum, unde rectius dicas hanc ſententiam mutatam, at ſi ſenſum ſolum conſyderes, uix aliquis Prophetarum eſt, qui non multis hanc Patris doctrinam, Chriſti tẽpore potiſſimum ſeſe exerturam prædixerit. Nam licet hac & ueteres docti ſint, multo tamen cumulatior & plenior impertiri cœpit electis à glorificato Chriſto. Certe Iirmeiah cum prædixit fore, ut ſcriberet Deus Legem ſuam in cordibus ſuorum. 31. idem teſtatus eſt. Sic & Iechezkel ac alij, quoties de ampliſſimo dono ſpiritus uaticinati ſunt.

B Hic locus: Nemo poteſt uenire ad me niſi Pater traxerit eum, pręcipuus inter eos eſt, quibus contra liberũ arbitriũ pugnatur, ſed idẽm probe expenſus, omnẽ litẽ, apud ueri ſtudioſos dũtaxat, non contentioſos, dirimere potuerat. Etenim quid per, trahere, Dominus intellexerit, ipſe ſatis explicauit, cũ ſubiecit: Omnis igitur qui audierit à Patre, & didicerit, uenit ad me. Etenim ſi uenit, & tum uenit, quando à Patre audierit & didicerit ueniendum eſſe, certe ſuo libero arbitrio, ſuáq́ ſponte uenit, non minus, atq́ aliud quippiam amplectitur, de quo audiuit & didicit, id eſt, certo cognouit, id è re ſua eſſe. Non trahit igitur Pater ad filiũ homines, uelut homo ſaxũ aut lignũ poſt ſe trahit, ſed ita, ut de Hercule Gallico fabulæ memorant, fixis eum in auribus cathenis, ore poſt ſe homines traxiſſe, hoc eſt, à ſe perſuaſos, quo libuiſſet adduxiſſe. Vt igitur Deo nemo perſuadet certius, omnẽmq́ de eo quod cõmendat, dubitationẽ plenius ſubmouet, nemo uerius item dici debet, homines attrahere, & attrahere ſimul tum liberiores ac lubentiores. Quo enim certius, pleniúſq́ hominibus utilitas ingens in re aliqua oſtenditur, eo redduntur item animo in eã rẽ proniores & cupidiores. Quare cũ in Chriſto Pater æternã uitã & fœlicitatẽ, ſpiritu ſuo ſic hominũ animis mõſtrat, ut nõ poſſint nõ cupidiſſime illi ſeſe dedere, trahit quidẽ eos, & potẽter adeo, ut nõ ſequi nequeãt, & iuxta tã libere, ut in nullam rẽ ſuo arbitratu ferantur ardentius. Hactenus igitur eſt hominibus arbitrij libertas, ꝙ diuina non amplectuntur, niſi ante didicerint, cognouerint q́ amplectenda, túmq́ ultro in ea totis animis ruerint, ut iã nihil aliud omnino libeat. Sic nec peccant niſi uolentes, ſuóq́ libero arbitratu Dei iuſſa negligentes. Rurſus cum Chriſtum, & uera in hoc bona nemo poteſt cognoſcere, niſi Patre docente, hominibus certe deeſt, ad bonum quidem uoluntatis libertas, ꝙ diu hac Patris doctrina, hoc eſt, ſpiritu monſtrante quæ in Chriſto ſunt, deſtituuntur. Neq́ enim quiſq́ ſuo arbitrio amplecti poteſt, de quo nihil nouerit, quare Philoſophi, Voluntatem cæcam dixerunt. Atqui aperte affirmat Chriſtus: Niſi renatum, neminem poſſe uidere regnũ Dei. Et Paulus negat animalem hominem, non poſſe percipere quæ Dei ſunt, eſſéq́ hæc illi *Quatenus adſit homini liberum arbitriũ.*

C ſtultitiam. Quod ergo non poteſt iudicare quale ſit, neq; poterit arbitrari amplectendum, arbitratúmq; lubens amplecti.

Hinc dixerunt quidam: Homini eſſe uoluntatis libertatem ad mala, non autem ad bona. Id hactenus uerum eſt, ꝙ adnatus ille nobis error eſt, quo bona ducimus, ad quæ fertur corruptus animus. Vt enim deeſt cognitio uerorum bonorum, falſa probari noſtræ rationi oportet, indeq; in mala tantum uoluntatẽ noſtram, iuxta cæcum mentis obſcuratæ arbitrium, propendere. Et id eſt quod ſcriptura dicit: Cogitatio cordis humani à puero mala eſt. Item quod Paulus: Scio ꝙ non habitat in me, hoc eſt, carne mea bonum. Et cætera multa, quæ de eo ſcribit, quòd mala quæ deteſtetur, faciat, bona uero quæ uelit non faciat, Romanorum ſeptimo. Cæterum ſi mali huius radicem inquirimus, nec eſt plena etiam ad malum libertas. Nam qui Chriſti ſpiritu, ueræ libertatis authore donati non ſunt, eos captiuos teneri à Satana ad ſuam uoluntatem alibi Paulus ſcribit. Hic ſane oculos ijs, quos Chriſtus eius tyrannide nondum uindicauit, ſic præſtringit, ut licet non nihil lucis habeant, exſcripta in cordibus ipſorum Lege Dei, illa tamẽ potiora iudicent, quę ingenitis morbis, prauis illis cupiditatibus, quarum ille uetus ſerpens inuentor eſt, accommoda ſunt. Hinc recte uidetur dici, uolentes quidem hos, & nequaquã coactos mala admittere, at non arbitrio per omnia libero. Qui enim arbitrium iſtuc dicetur plane liberũ, quod tantoperæ obnoxium eſt impoſturæ, utque Satanæ, ut uiolẽtiſſimas naturæ cupiditates ſileam? Profecto, ſi quis ſtulto & imprudenti homini perſuadeat, frigida lauare dum is ex febre æſtuans, id uehementiſſime cupit, & ſi hic non niſi uolens lauabit, at nemo dicet tamen eum, rei huius iudicium habuiſſe prorſus liberum. Tantum tamen malis omnibus iudicij adeſt libertas, ut nullam ſuæ culpæ partem Deo, cum eos conſcientia inceperit reos peragere, tribuere poſſint, ſicque impietatis cuius ſe ſua ſponte, ſcientes & prudentes obligauerint, ſuis ipſorum tandem cogitationibus conuincuntur, ut ipſi contra ſe ipſos pronunciare compellantur.

De eorũ opinione qui liberũ arb. homini in rebus ſuis tribuunt, negant in diuinis.

D Sunt alij qui ſuam huic nodo bipennem inueniſſe magnifice hodie prædicantur, ij ſcribunt, ad ſolidam iuſtitiam, quæ opus ſit ſpiritus ſancti, homini deeſſe libertatem, adeſſe autẽ ad iuſtitiam, quam uocant ciuilem, cui tribuunt, continere manum à cæde, à furto, abſtinere ab uxore aliena, & hoc genus alia. Putant ſiquidem opera Legis uocari à Paulo, quæ efficiunt homines ſine ſpiritu ſancto, imitantes Legem. Tamen & in deligendis his, quæ ψυχικά ſunt, ut hoc aut illud cibi genus eligere, hoc aut illo genere ueſtitus uti, huc & illuc ire, item ſuo hominem agere arbitrio affirmant. Equidem autem non uideo, quare adſit in his maior nobis libertas arbitrij, quàm in ijs quæ ueræ pietatis ſunt. Neque enim minus in his libera electione, & ultronea uoluntate amplectitur homo quæ cognouit Deo grata, ꝗ ullum genus cibi, ueſtitus, aut actionis, imò cum in hæc ſæpe naturæ impetu, ſine multa deliberatione feramur, ijs autem quæ tanq; iuſſa Dei proponuntur, non aſſentiamur, niſi probe excuſſis, & exploratis, præſertim cum propter repugnantem his in membris noſtris Legem, nihil tale amplecti poſſimus, niſi id multa expenſione ut diuinum & ſalutare agnouerimus, multo plus & arbitrij, & liberæ uoluntatis in rebus ſolidæ pietatis, quã uitæ carnalis adeſſe nobis experimur. Theſſalonicenſes illi, qui iudicaturi de adnunciato ipſis Euangelio, ſcripturas excutiebant, nũquid maxima, & iudicij & animi libertate, illud receperunt.

Quid iuſtitia Dei & ciuilis.

Miror autem de his, cur ciuilem iuſtitiam uocent, cum Legi Dei ſtudetur, quã animalis homo nequaq; agnoſcere, ne dum uereri poteſt. Iuſtitia ciuilis, quę eſt abſq; ſpiritu filiorum Dei, ea eſt uitæ æquabilitas, qua cum hominibus commode uiuitur abſq; ſtudio Dei. Ad hanc uero nõ Lex Dei, ſed utilitas, nominiſue cupiditas impellit. Vna eſt uera iuſtitia, quæ ex fide, qua ut Deus agnoſcitur, ita ipſi in primis uiuitur. Quæ ſine hac eſt, umbra iuſtitiæ, non iuſtitia uere dicitur. Paulus uocat hominum iuſtitiam, ſcribens de Iudæis, qui nolentes iuſtitiæ Dei ſeſe dedere, hoc eſt, ſe Chriſti ſpiritui, qui ſolus uere iuſtos reddit, credere, ſuam conſtituere quærebant. Iuſtitia ſiquidem Dei quid aliud fuerit, quàm Legi eius parere? Iam Lex impletur dilectione proximi. quæ ut illi nihil facit mali, ita nullo non officiorum genere demereri ſtudet, quæ & uera opera Legis ſunt. Horum autem omnium radix fides eſt, qua ut DEO ſe homo penitus committit & addicit, ita in eum quo tranſformatur, eiuſq; adflatus ſpiritu, Deum in omnibus refert. Et hinc eſt, quòd noſtri iuſtificatio fidei tribuitur. Iuſtificamur ſiquidem, hoc eſt, iuſti, per nulla opera, quæ bona, ipſi nondum boni nulla præſtare poſſumus, ſed per fidem reddimur. Tum autem iuſti ſumus, cum iuſta operamur, & ex iuſtitia uiuimus, addicti iuxta Legem, uſibus proximorum. Sed hæc in præſenti loco parerga ſunt.

Vide-

Viderunt iſti, ſcripturam tribuere homini circa officia iuſtitiæ, electionem, liberáque uolū-
A tatem, & ſimul, negare eum ſine adflatu ſpiritus ſuperni poſſe quæ Dei ſunt, percipere, puta-
uerunt igitur hæc ſic conciliari poſſe, ſi ad diuerſa referantur, electio libera ſine adflatu ſpiri-
tus, ad opera naturæ, & iuſtitiam, quam uocant, ciuilem (per quam tamen intelligunt, o-
mnia ferè externa ſolidæ iuſtitiæ officia, nēpe quę Lex DEI docet) afflatus ſpiritus ſine electi
one rationis, iuſtitiæ fidei, quam ſolis internis uidentur metiri. At niſi negare libeat, id quod
in nobis experimur, fatendum eſt, nos nihil prorſus, ſiue internum, ſiue externum, ſiue iuſti
tiæ ſit fidei, ſiue ciuilis, dum ut homines agimus, ſine rationis arbitrio, & ultronea uolunta-
te, uel amplecti uel reſpuere. Et rurſus, niſi inficiari uelimus, quæ aperte ſcriptura prædicat,
iuxta confitendum eſt, agere DEVM omnia in omnibus, noſque in ipſo DEO moue-
ri, uiuere & eſſe, denique ſine peculiari eius afflatu, nihil nobis ueræ iuſtitiæ uenire unquàm
in mentem. Videtur ergo res ſic habere, ratione præditos nos DEVS condidit, electionéq;
agere dedit. Tales itaque ſeruat & agit nos, non ut inanimata & rationis expertia, quod &
paulo ante dixi, ſiue igitur nos prauis noſtris cupiditatibus, Satanæque ſuggeſtionibus per-
mittat rapiendos ad mala, ſiue monſtrato ſe ipſo, ſuáque optima in nos uoluntate, trahat
per ſpiritum ſuum ad Chriſtum ſeruatorem, hoc eſt, omnimodam iuſtitiam & ſalutem, age
re nos ſinit ex noſtra ſententia, noſtróque iudicio, ut ſi ſuſceptam actionem conſyderemus,
haud unquàm inficiari poſſumus, liberum nobis arbitrium deeſſe, & ſi ut recte illo utamur,
quæque uera bona ſunt amplectenda nobis cenſeamus, opus ſit horum certo monſtratore
ſpiritu DEI, quod, ut dixi, ſine hoc, quæ Dei, ac ideo uera bona ſunt, cognoſcere prorſus
nequeamus, tam abeſt, ut ſtatuere quicquam de eis poſſimus. Sic & ad malum libertati hoc
deeſſe ſentimus, quòd ad illa innatæ cupiditates, ſuggeſtióque Satanæ ſic impellit, ut non ſit
arbitrium noſtrum plane liberum. Liberum tantum hactenus eſt, ut iuſte, tanquàm qui ſcien
tes & uolentes DEVM contempſimus, diuinæ ultioni nos obnoxios eſſe, ipſis fatendū
ſit. Media nulla agnoſcimus, qualia uidentur quibuſdam illa, naturalis hominis opera, ut ſūt,
ire, ſtare, hoc uel illo ciborum aut ueſtium genere uti. Nihil enim tam minutum eſt, ꝙ non in
gloriam Dei ordinari, eóq; certa deligi ratione debeat. In gloriam ſiquidē Dei omnia noſtra, ſi
ue edamus, ſiue bibamus, ſiue quid aliud faciamus, inſtituenda ſunt, & in nomen Chriſti ſu-
ſcipienda, ut Paulus docuit 1. Corin. 10. & Colloſſ. 3. Et in his ergo aguntur ſpiritu DEI, filij
Dei, hoc eſt, ipſo freti, uident, iudicant, deligunt, agunt quod ipſis dignum, hoc eſt, quod mo-
mentum aliquod habeat, ut ad utilitates proximorū, ita ad ſanctificādum nomē Dei. Omnia
B & liberius & lubentius, quā quicquā agit homo carnalis, utcunque nihil huius, poſſit uel cogi
tare quiſquā, neceſſéq; ſit omnia, quæcunq; etiam, in hiſce rebus tentauerit, peccata eſſe, ſi hic
Domini ſpiritus actus defuerit.

Et hinc, ꝙ Deus hominem ſtatuit, non niſi ſuo ipſius arbitrio & uoluntate ad ſe attrahere, *Ad quid præ-*
& ad quæuis bona impellere, tantum illi adhiberi uoluit doctrinæ, hortamētorum, ac etiam *cepta homini*
minatum, quæ omnia tamen inutilis ſunt plantatio & rigatio ipſo non adminiſtrante incre- *data.*
mentum, hoc eſt, nō ſuo ſpiritu plene de iuſſis, promiſſisque ſuis perſuadente. Nec ſequitur
ex eo, quòd ſcriptura homini uoluntatem tribuit, tótque præcepta tradit, eum ex ſe ullum ha
bere conatum ad bonum, quo mereri quicquam à Deo, uel qualicunque ratione poſſit. Do-
nat quidem ille omnibus lucis aliquid, quo quæ recta ſunt, utcunq; uideant, & cum ea negle-
xerint, ſeipſos damnent, ſed eſt iſtuc inefficax adeo in omnibus, quibus ſpiritus filiorum Dei
non adſpirarit, ut eos uis cupiditatum, Satanæque impulſio à recto nihilominus ſemper de-
torqueat, ac ſic detineat, ut nunquàm ſeſe penitus DEO committere, & proximos amo-
re digno proſequi ualeant. De quo iam ſupra, & in capite primo in illud: Et lux in tenebris
lucet.

E nihilo Deus hominem condidit, ideo cum omnia, tū optima maxime ex Deo, non ex ſe
ſe habet. Quid iam præſtabilius, ꝗ ratum de rebus iudicium, quàm conatus innocenter, pro
béque uiuendi? Hinc D. Paulus, plane agi ſanctos Chriſti ſpiritu affirmat, & ſi non diffitea-
tur, ſic illos agi, ut libertime tamen omnia, & cenſeant & uelint. Mihi non diſſimile eſſe ui-
detur, homini ſic diuinitus acto, id quod in machinulis illis, quibus horæ indicantur, uidere
eſt. Mouentur horum rotæ pondere tractæ, agitque alia aliam, ut ſuo tempore, abſente mo
deratoris manu, horam indice & pulſato tintinnabulo notent. Vt enim hæ machinulæ huiuſ
modi in ſe motū nunꝗ haberent, utcūq; in hoc fabrefactę, ſuisq; rotulis & uētilabro inſtructę,
niſi moderator homo, certa ratione pōdus illis appēderet. Sic homo ꝗlibet ratione, quę indi
catura boni, uoluntatē mouet, ipſa mota a ſenſiliū ſpeciebus prędituſ ſit, eóq; ſe ipſū ad agendū
ipellens, niſi ſimul ꝑpetuo ſuo adflatu adſit Deus, omni ꝓrſus actione deſtituitur nō aliter atq;

C curſus ſiſtit horologij,ſi deponas trahẽs illud põdus. Id cũ ſe adhunc modũ in qbuſlibet actionibus habeat (mouemur enim,uiuimus, imo ſumus in Deo, & ſi noſtrum tamen ſit, non Dei, quicquid peccamus, eo quod certum bonum'q; in finem ille cuncta quæ per nos etiam peccantes efficit, deducat) maxime ita uſu uenit in actionibus uitæ nouæ ac cœleſtis, propterea quod ijs Deum iam, non hominem uiuere incipiamus.

Hinc uel aliqua ratione puto perſpicuũ fieri, ut Deus operetur omnia in omnibus, & ipſi tamen ſimul agamus libero iuditio & ſpiritus uoluntate prçditi. Penitus res hæc tã nõ poteſt in hac uita cognoſci, quã nequit plane cognoſci Deus. Dicemus ergo homini arbitrij libertatẽ, ut in rebus alijs, ita precipue in rebus pietatis, adeſſe, eteni in his ut plenius docetur & agitur à ſpiritu Dei, ita & iudicat omnia certius, & amplectitur ardẽtius, iuxta tamen ut reliqua, ita & hęc ut iudicet & uelit, maxime aũt, ut iudicet uelit'q; recta, dono illi contingere Dei fatebimur, non illo ſemel collato, & homine poſtea ſibi permiſſo, ſed afflante iugiter & impulſu'q; agẽte perpetuo, ſpiritu, illo peculiari noſtri monitore, cuius apud nos ſemper habitantis ſumus domicilium & ſacrum templũ. Eſt nanq; Deus, uis æterna, intima, præſens, diffuſa in omnibus, cunctáq; permeans, ſeruans, agens, & perficiens. Et id eſt, quod epiſtola ad Eb. teſtatur, cum dicit Dominum, uerbo, hoc eſt, numine ſuo portare omnia. Hinc ergo ſciat pius lector, dum liberum arbitrium in hiſce enarrationibus conuello, eius'ue adſertores noto, me earum duntaxat ſententiam uelle oppugnare, qui eam facultatem homini tribuunt, qua homo etiam nondum adflatus ſpritu filiorũ Dei, poſſit diuina & cognoſcere, & amare. Ingens etenim eſt electorum, & reproborum diſcrimen, ſic'q; docet ducit'q; Deus illos, ut pro quibus

D ipſi moriuntur, omnem ſuam in eis fœlicitatem ponentes, hi rideant etiam, atq; deteſtentur quamlibet & ipſi ſuum liberum arbitrium habeant, uerum ſicut dixi obnoxium & ſatanæ & ſuis ipſorum cupiditatibus, ut nihil omnino recte indicare queãt, finem enim bonorũ deniq; ignorant.

Diuus Auguſtinus, & alij ſancti patres adſerunt liberum adfuiſſe homini arbitrium ad bonũ, antequam lapſus eſſet peccato, quod poſtea ſauciatum ſit, & infirmatum, ut iã non queat homo, id quod potuiſſet, ſi peccato non ceſſiſſet. His puto uoluiſſe dicere illos, ampliori adflatu Dei, initio hominem fuiſſe donatum, qui poſtea etiam in electis ſit tenuior factus, inuecta illa aduerſatrice ſpiritui, lege peccati in membris noſtris. Reprobi tamen ut non in Adam, ſed in diabolo perierunt, diaboli enim filios Chriſtus pronunciat, ita omni illo ſpiritu, pleno Diuinorũ Doctore, & inſtauratore carent, uaſa enim iræ ſunt, etſi ſua tamen ſponte pereant, ut ſuo proprio iuditio in flagitia ruunt, deniq; auerſantur. De horum conditione dicetur infra aliquoties, Chriſtiani iudicent de omnibus.

Non quod patrem uiderit quiſquã.) Hoc ἀναπόδοτον uidetur, id eſt, oratio altera ſui parte mutila. Nam negauit ſic doceri à patre homines, quod patrem quiſquam uiderit, non reddidit autem, quo ergo pacto ab eo doceantur, quod reddendum fuiſſe uidetur. Abſoluitur igitur hæc ſententia ſic: Omnes à patre doceantur oportet, ſed id non ita fiet, quod quiſquam uiderit unquã, aut uiſurus ſit patrem, in hac quidẽ carne, ſed per ſpiritum eius id fiet, eo enim quos afflauerit, ij profunda Dei ſcrutabũtur 1. Cor. 2. Huc pertinet & illud Matth. 11: Nemo nouit filium niſi pater &c. & illud ſupra primo: Deum nemo uidit unquam, unigenitus qui eſt in ſinu eius, enarrauit nobis. Ego ſum panis ille uiuens.) Quia hoc ad alterã partẽ propoſitæ antitheſeos pertinet, huius ſcilicet: Patres manducauerunt & mortui ſunt, idem'q; eſt: Qui me edit non morietur, unde iſtuc colligebat: Non fuit igitur Man panis è cœlo & uitæ, ſed ego ille ſum, apparet ſatis inde ſe uiuẽtem panem dixiſſe, quod uiuificet. Ergo hoc ζῶν, id eſt, uiuens, idem pollet quod ζωοποιῶν, id eſt, uiuificans, unde ſupra Sect. 3. ubi eandem antitheſin poſuit, id quod hic panem uiuentem, dixit panem, qui dat uitã mundo. Sic & ſupra quarto, aquam uitæ, quam dare ſe Dominus mulierculæ Samaritidi promittebat, uocauit ὕδωρ ζῶν, aquam uiuentem, & ſignificare tamen indubie uoluit aquam uiuificantem.

Panis uiuens.

Panis quem ego dabo.

Et panis quem ego dabo.) Dixit nunc ſæpe Chriſtus per tranſlationem ſe ipſum panem cæleſtem, qui ſolus ſatiat mentes hominum, dum eum ſaluatorem agnoſcunt. At quia nõ potuit ſalus ſanctorum perfici, niſi ipſe carnem ſuam pro nobis daret in mortem, ſicut ergo per mortem ſalutem noſtram perfecit, uereque redemptor noſter factus eſt, non poteſt fides CHRISTI conſtare, niſi credamus in crucifixum, unde Paulus teſtatus eſt, ſe noluiſſe uideri aliud ſcire, quam IESVM & eum crucifixum. In cruce ſiquidem eius, eſt peccatorum noſtrorum expiatio, eſt iuſtitiæ Dei ſatiſfactio, eſt patris placatio, eſt ianua immorta-

mortalitatis. Hinc ut ſignificaret, quomodo eſſet noſtrā ſalutē perfecturus, & cuiuſmodi fide,
A edi ipſum à nobis oporteat, dicit panem illum, quem daturus ſit ſuis, eſſe carnem ſuam. Omnibus ſiquidem quibus unquā ſaluatorem ſeſe exhibuit, per ſpiritum perſuaſit, ut in ſe crucifixum ſperarent, certiq́ꝫ eſſent, carnis ſuæ imolatione ſalutem ipſorum partam. Sic dat ergo ſuam carnem in cibum, dum fide in carnis ſuæ imolationem, de æterna ſalute reddit certos, & tum ad æternam uitam illa reficimur, dum ea freti, non dubitamus nos propitium habere Deum & Patrem, atqꝫ hinc fore, ut olim omnibus peccatis puri, & uera iuſtitia pleni, æternā & beatam uitam cum ipſo & Patre uiuamus. Præterea auxit more ſuo, hoc dicto, cum Panem illum uiuificum, quem tantopere commendauerat, dixit eſſe carnem ſuam, abſurditatem, quam increduli obiecerant, rati indigniſſimum, ut ſe panem cœleſtem, ac donantem uitam æternam diceret, quem ſcirent filium Ioſeph, natum è Nazareth. Hoc enim apparet id ſeſuptioribus à Domino ſubiectum eſſe: Videtur uobis plus quā abſurdum, ꝙ dixi me ueniſſe è cœlo, & uitam largiri ſempiternam in me credētibus, eo ꝙ ſim, ut uos putatis, filius Ioſeph, homo, caro & ſanguis. Vt dicam uobis id quod res eſt, utcunqꝫ acceperitis, hic ille, de quo diſputo, uiuificus panis, hęc mea caro eſt, nec percipere uitam alia ratione unquā poteritis, niſi per fidem in hanc meam carnem, quam tātopere deſpicitis. Etenim ut homo, id eſt, caro, mediator eſt, Dei & hominum. Ideo cū eius adeo humilitate offenderētur, cœpit ipſe adhuc humilius de ſe loqui, & carnem ſuam (quæ appellatio, mortalitatem, omnémqꝫ hominum fragilitatem in ſe complectitur, ut in illud: Verbum caro factum eſt, dixi) dicere cibum illum, paſcentem in uitam æternam. Sic nanqꝫ merebatur retundi eorum arrogantia, ſuperbúſqꝫ ille Domini contemptus, à quo tantum dudum miraculum uiderant.

Bis dixit dabo

Bis dixit δώσω, id eſt, dabo. Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea eſt, quā dabo pro mūdi uita. Primo ergo (dabo) ſignificat, Chriſtus ſe daturum carnem ſuam electis cibum uitæ æternæ, id facit cum per ſpiritū, docet ſe nos imolatione carnis ſuæ redemiſſe. Ipſe nanqꝫ panis uitæ & uiuificans eſt, qui æternum ſatiat, ubi editur, id eſt, cognoſcitur. Iam non poteſt ſaluator agnoſci, niſi agnoſcatur pro nobis ſatiſfeciſſe. Ipſe ergo panis, dat nobis panem, id eſt, ipſe reficiens & ſatians mentem in æternam uitam, hoc nos ordine reficit & ſatiat, quod primum dat ſuam carnem, id eſt, donat fidem, qua ſcimus pro nobis morte eius ſatiſfactū, pro noſtris peccatis carnem eius imolatam, deinde dat nobis ſe ſecundum gloriam reſurrectionis, ut certi ſimus, eum regnare in hoc, ut nos plane iuſtificet, & immortales ac beatos reddat. Sic paſcimur eo homine, & per eum hominem, qui pro peccatis noſtris mortuus eſt, & reſurrexit pro
B pter iuſtitiam noſtram, Rom. 4. Hinc eò perducimur, ut & ipſo Deo, hoc eſt, diuinitate eius, qua idem eſt cum Patre, paſcamur, hoc eſt, læti in omnibus & alacres, freti bonitate Dei agamus. Hæc autem perfruitio deitatis, hic nondum plena eſt, tum uero plena erit, quando extincto per ſpiritum Chriſti, omni in nobis peccato, erit in nobis Deus omnia. 1. Cor. 15. Altero autem (dabo) ſignificat mortem ſuam, in quam cum corpus ſuum dedit, uitam mundo reſtituit, Quod ergo Dominus ait: Panis quem ego dabo &c. perinde eſt, ac ſi dixiſſet: Refectio qua reficiam meos, id eſt, quo fidere mihi, ad uitam æternam faciam, primum caro mea eſt, corpus hoc, quod dabo pro mundi uita, in mortem crucis.

Quo ordine paſcamur Chriſto.

Cur non dixit quem do.

Neminem uero offendat, quod dixit: Panis quem dabo, & non do. Id enim ideo fecit, quia fides in mortem eius, à reſurrectione eius, primum reuelari debuit. Dare ſiquidem hunc cibū tum uere cœpit, cum ſpiritū paracletum dedit, qui docuit, quemadmodū neceſſe fuerit ipſū mori pro nobis, ut uita Dei donaremur. Et antea quidem ſancti hoc cibo paſti ſunt, quotquot ab initio orbis fuere electi, ſed non ita, ut poſt glorificationem, reuelate. Expectarunt omnes miram quandam ſui redemptionem, eamqꝫ morte perficiendam, id tot ſacrificia haud obſcure indicabant, adhuc tamen certa redemptionis huius ratio, ſanctis tecta manebat, exceptis ſane pauciſſimis.

Hæc paulo uerboſius diſſerui propter quoſdam, qui hinc probare conantur, edi carnē Chriſti corporaliter in cœna. Aiunt enim hic Dominum id promiſiſſe, cum dixit: Panis quem ego dabo, iam nefas eſſe uel cogitare, quod non præſtitiſſet, quæ promiſerit. Iſtos oportet aūt ualde cæcutire, qui non uident hic panem Metaphoricōs à Domino cibum uocari, & refectionē animæ, quo illa æternum uiuat. Vnde ſemetipſum toties dixit panem, qui de cœlo deſcendit, hoc eſt, cum Deus eſſet, homo factus eſt, eo quod alioqui nec ipſe ut homo, ſicut neqꝫ ulla alia creatura, mentē noſtrā ſatiare poſſet. Iā quot, bone Deus, edunt panē Euchariſtiæ, qui nihil prorſus Chriſti, in omni uita ſua ſentiunt, & in æternum uitæ huius, de qua hic Chriſtus loquitur, nihil guſtant? Toties in hoc cum Iudæis ſermone, dixit ſeipſum panem uitæ?

qui

C qui de cœlo deſcenderit,& expoſuit bis quod edere eum, ſit credere in eum, & cum ait: Qui
Contra eos uenit ad me non eſuriet,& qui credit in me non ſitiet. Sect.3.& cum ait: Amen amen dico uo
qui in his uer- bis, quod qui credit in me habet uitam æternam. Ad hæc quarto dixit, illum æternum uictu-
bis dicunt pro rum qui edat ipſum, ut uel puero liqueat credere in eũ,& edere eum, idem eſſe, niſi quod hoc
miſſum panẽ allegoricos, illud ſimpliciter dicitur. Et iſti audent hoc: Panis quem ego dabo, exponere de pa
Euchariſtię. ne Euchariſtiæ, quem promiſerit ſe daturum in cœna. Mirum autem eſt Lutheranos quoſdã,
hoc commento uti, cum Lutherus & ingenue fateatur ne uerbũ quidem in hoc capite de pa-
ne cœnæ dictum. Quod quidẽ uerum eſt, quatenus ille panis eſt. Cæterum hic & illic, Chri-
ſtus de eadẽ re diſſeruit, nempe de mãducatione carnis ſuę ſub nomine panis, niſi quod in cę
na panis præſentis, ſimul'q́ ad plenius repræſentandum, quod diſſerebat, manibus diſcipu-
lorum exhibiti, hic autem eius, quod dudum miraculo eſitarant, ſymbolo uſus eſt. Sequitur
præterea: Niſi manducaueritis carnem filij hominis,& biberitis ſanguinem eius, non habebi
tis uitam in uobis. Secundum iſtos igitur non uiuent, qui non ederint panem, & biberint ca
licẽ Euchariſtiæ. Et toties tamẽ dicit Chriſtus: Qui credit in me habet uitã æternã. Ergo falſum
promiſiſſe oportebit Chriſtum, ut iſti commentum ſuũ tueantur de pane Euchariſtiæ? Cre-
dere enim in Chriſtum ſatis eſt ad uitam æternam, uel ſecus, ſi ſatis, qui audent iſti dicere pa-
nem Euchariſtiæ hic promiſſum, ubi agitur de pane, quem qui ſemel ederit, eſuriet nũquam.
Si non ſatis, iam falſa eſt toties repetita promiſſio: Qui credit in me habet uitam æternam. De
niq; iuxta horum ſententiam, qui ſemel panem ederit Euchariſtiæ, cum in illo uere caro Chri
ſti ſit, uereq́; edatur, is inæternum uiuet, quiſquis ſit, & quicquid credat. Sic enim habent uer-
ba Chriſti: Qui edit carnem meam, & bibit ſanguinem meum, habet uitam ęternam. Si æter
na eſt quam habet uitam, finem ignorabit. Vide quid faciat philonicia.

OBSESVAT. Quod Dominus de dilectione & uocatione patris ſermonem repetijt,
debet nobis occaſio eſſe, ut iſta nobis diligentiſſime expendantur. Accendetur hinc in nobis
amor Dei, dum conſyderamus, quanta ſit nos gratia dignatus, qui nos è tam multis mortali-
bus elegit, ut filium ſuum nobis reuelaret in uitam æternam. Deinde monebimur pariter, ut
erga conſortes huius gratię, etiamſi uiderimus eos parum uocationi ſuę reſpondere, amplio-
rem dilectionem exhibeamus. Deniq; minus conſternabit & furor impiorum, cum perpen-
demus, quod aliter nequeunt, reiecti nimirum à Domino. Reliqua monent, ut in fide Chriſti
ſita omnia agnoſcamus.

D
Sectio 5. Decertabant igitur inter ſe Iudęi.) Quo magis Dominus, quid mũdo adueniſſet, quid'q́
expectandum ſuis à ſe eſſet, explicabat, hoc magis qui audiebant reprobi, contra eum moue-
bantur. Maxime cum offenſis quod ſibi Ioſeph, ut putabãt, filio, tanta ſumeret, inſuper dixiſ
ſet carnem ſuam, illam mortalem, humilem, contemptam, quæ ſola illis obſtare credebatur
ijs, quę ſibi tribuebat, eſſe uiuificum illum, quem tantopere prędicauerat panem eſſe. Cum
autem adeſſent & pij, qui à partibus ſtarent Domini, certamen uerborum inter eos orieba-
tur, cum antea tantum murmur quoddam, ſedatior ſcilicet contentio fuiſſet. Dicebant igitur
illi reprobi: Iſte filius Ioſeph, quem nobis Nazareth uile oppidulum dedit, paulo ante dixit è
cęlo ſe uenire, nunc quaſi hoc non ſatis inſane dictum eſſet, dicit carnem ſuam, iſtam uermiũ
eſcam,& inſtar graminis caducam, cibum illum eſſe uitæ ęternę. Hoc authore, miſſa doctrina
uiuifica Moſcheh, à carne eius uitam nobis expectabimus. Sed donemus ei tanta ſibi arroga
re, quo nam quęſo pacto poterit nobis hanc ſuam uiuificam carnem dare edendam? Qua ra
tione tandem hanc quam pollicetur uitam à carne eius percipiemus? Chriſtus autem, qui al-
legoriam ſuam ſatis aperuerat, uel eo, quod dixerat, credentem in ſe habere uitam ęternam,
cum uideret iſtos uidentes nolle uidere, atq; offendi eo, quo minime oportebat, intendit alle
goriam, fortius'q́ affirmat quod dixerat, & illi inſanum arbitrabantur: Amen amen, inquit,
dico uobis, ſi non comederitis carnem filij hominis, qui uobis adeo uilis eſt, & biberitis ſan-
guinem eius, non habetis uitam in uobis. Nam qui edit meam carnem, & bibit meum ſan-
guinem, quiſquis uobis uideor, is demum habet uitam ęternam, & eum reſuſcitabo ego in
Caro mea ue- die nouiſſimo. Ne uideatur adeo abſurdũ uobis q́d dico: Caro mea uere eſt cibus, & ſanguis
re cibus. meus uere eſt potus, quia his reficiuntur mei, ut nunquam eſuriant, ita ſuſtentatur illis eorũ
fiducia, ut nullius boni deſyderio unquam laborent. Etenim qui edit meam carnem & bi
bit meum ſanguinem, hoc eſt, uera fide agnoſcit, horum ſacrificio ſe redemptum, & cum
DEO reconciliatum, in me manet, pendens totus à me, & ego in illo, totum il-
lum meo ſpiritu eum implens ac uiuificans. Vnde ſicut uiuens pater, me miſit, hoc
eſt, hominem fieri iuſſit, qui Deus ſum, & uiuo huic ego, & ſi homo, æterna uita, propter Pa-
trem

trem,propter diuinitatem,inquam,quā eandem habeo cum Patre,ſic uiuet propter me,ut &
A is qui edit me,eſt enim in me & ego in illo,unum facti ſumus,ſicut ego homo & Pater unū
ſumus,& ego in Patre ſum,& ille in me. Iſtiuſmodi eſt panis ille,qui de cœlo deſcendit, ſic fi-
de editur,ſic paſcit,ut æternum uiuat,qui ex eo comederit. Alius eſt, q̃ Manna quod iactatis,
quod Patres comederunt,& mortui ſunt,qui enim hunc panem edit,uiuet in æternum. Hæc
Dominus in Synagoga oppidi Capernaum docens,diſſeruit,publicum enim ille nunquam
abhorruit,& ſic operę precium fuit,ut cum doceret ſumme ſalutaria,illic ea doceret,ubi á plu
rimis,non tam audiri,quàm etiam iudicari illa poſſent.

ANNOT. Quomodo poteſt hic dare nobis carnem edendam?) Hęc uerba primo in
tuitu uidentur obiecta ab aduerſarijs,ex hoc offenſis,quòd Dominus dixerat, ſe daturum ſu-
am carnem edendam. Hominis enim carne ueſci,& quam ipſe uorandus homo daret, hor-
ror erat audire. At ſi præcedentia ac ſequentia,ipſúmq; totius huius ſermonis ſtatū diligenter
conſyderemus,haudquaq; hinc Iudæos iſtos offenſos eſſe liquebit, utpote qui allegoriā pro
be intelligerent,ſed inde,q̃ tanta ſibi Dominus,& quidem carni ſuæ, hoc eſt, ſibi mortali &
caduco,ut tum illis uidebatur,tribueret,cúmq; hæc non minus impia,q̃ ridicula ducerent, diſ
ſimulantes ſe uerba eius intellexiſſe,ea ex alio diuexabant: Quomodo,inquiebant, dabit no
bis iſte edendam carnem? Sic & muliercula illa Samaritis,cum ſatis intellexiſſet, quid ſibi Do
minus uellet,quando dixerat: Si ſcires donum Dei,& quis ſit qui dicit tibi: Da mihi quod bi-
bam,tu petiſſes ab eo,& dediſſet tibi aquā uiuam,illudens tamē dicebat: Domine, neq; quo
haurias,habes &c. Item poſtea,cū ſe Dominus magis exponeret,ac dare ſe diceret aquam,qua
bibita,in æternū exempta ſitis ſit,rurſum irridēs petebat ſibi hanc aquā dari,ut nō haberet ne-
ceſſe aduenire toties ad eum fontem,ubi tum erat,ad hauriendum. Non inſolentes adeo erāt
iſti populo Parabolæ & Allegoriæ,& peculiariter illa,qua ſub nominibus cibi & potus, uer-
ba fiebant de doctrina ſaluifica. Certe cum initio dixiſſet Dominus: Operamini cibū qui nō
perit,ſed manet in uitam æternam,ſtatim intellexerunt allegoriam,Dominū non de corpo-
ris,ſed animæ cibo,hoc eſt,doctrina ſalutis quærenda & amplectenda loquutū,nam reſpon-
dentes,dicebant: Quid faciemus,ut operemur opera Dei,nō: Quis,quæſo,cibus maneat in
uitam æternam,nec unq̃ pereat? Sic cum dixiſſet: Ego ſum panis uitæ,qui uenit ad me nō eſu
riet,& qui credit in me,utiq; idem quod hic dixerat. Si enim ipſe panis,certe carnem ſuam,ca
ro enim & ſanguis erat,tum quoq; edendam dixit. Sed ut ſimul id, quomodo accipiendum
eſſet,expoſuit,ſubijciens: Qui uenit ad me non eſuriet,qui credit in me non ſitiet,ita Iudęi iſti
B quoq; recte intellexerunt. Cum enim murmurantes,hunc ſermonem tanq̃ abſurdum cōfu-
tare uellent,non dicebant: Quid ille ſe panem eſſe dicit,qui homo eſt? Aut cum Ebræis: Panis
quemlibet cibum ſignificet,ergo faciet nos antropophagos,uorabimus ipſum hominē? Sed
hoc calumniabantur,q̃ dixerat,ſe ueniſſe è cœlo,eoq; eſſe Deum,qui reddendo in ſe creden-
tes diuinitatis participes,in uitam æternam paſceret. Inde dicebant: Nunquid iſte eſt Ieſus,fili-
us Ioſeph,cuius nos patrem & matrem cognoſcimus? quomodo igitur dicit iſte: Deſcendi è
cœlo? Non igitur q̃ ſe carnem licet,in cibum offerret,intelligebant enim allegoriā, ſed quòd
tanta ſibi,cū uere caro eſſe appareret, tribueret,illos offēdebat. Id & ex eo cognoſci poteſt,q́d
infra legimus reſpondiſſe Dominum diſcipulis,ijs quibus tam pariter ſermo eius durus uide
batur,quo negauerat quenq̃ uiuere poſſe,niſi carnis ſuæ eſu,potúq; ſanguinis ſui, is autem
cui paſtus contigiſſet,uiuere in æternum. Indubie enim ad id potiſſimum Dominus reſpon-
debat,quod uidebat illos præcipue turbare. Iam dicebat: Hoc uos offendit? Cum igitur uide-
bitis filium hominis aſcendentem ubi erat prius? ſubaudi,quid tum dicetis? Modo intolerabi
le uidetur, q̃ dico carnem meam uere cibū,& ſanguinē meum uere potum,hoc eſt, me uere
cœlicū panem eſſe,qui è cœlo adueni,ut æternam dem uitam omnibus,qui ſe mihi addixe-
rint. Hoc offendit adeo,ut iam & uobis diſcipulis meis durus hic ſermo,tanq̃ plus ſatis arro-
gans exiſtimetur? At uidebitis me,q̃libet filiū hominis,quālibet carne mortali iā amictū, in
cœlū aſcendere. An & tū uidebūtur hæc mea uerba tā abſurda,tā forte meā excedentia? Idem
probat deniq; & Petri reſponſū, cū iā offenſi hoc ſermone diſcipuli aliquot,Dominū deſeruiſ
ſent,& ipſe rogaſſet duodecim,an & ipſi uellent abire: Ad quem,inquiebat,ibimus? uerba ui
tæ æternæ habes,tam abeſt,ut nobis durus,uel abſurdus tuus ſermo haberetur. Quā aūt ſub-
ijcit huius rationē? Et nos credidimus & cognouimus, q̃ tu es Chriſtus, filius DEI uiui.
Hoc quid aliud erat, quàm credidimus iam pridē te eſſe panē uitæ, è cœlo ueniſſe,ut cibes tu
os in uitam æternam, etiam per hanc carnem tuam, quam noſtri cauſſa ſuſcepiſti? Et hinc
iam, ut & ex ſuperioribus ſatis liquet, hunc totius orationis præſentis, ſtatum DOMI
NO fuiſſe,oſtendere ſe CHRISTVM eſſe,unicū illum mediatorem, Dei & hominum,
qui

C qui uitam æternam è cęlis, à Patre, credẽtibus ſuis adferat & donet. Dubium ſane eſſe nequit, Petrum hac ſua confeſſione, teſtari uoluiſſe, ſe & ſuos collegas non eſſe uerbis Domini, uta- lij, offenſos, ſed habere eis fidem, & hinc nihil dubitare ipſum id eſſe, quod ſe eſſe dixerat, pa- nem ſcilicet cœleſtem & uiuificum. Vtq; oſtenderet ea uerba ſe plane cognita habere, extulit illa apertius, remotis allegoriæ inuolucris & dixit: Tu es Chriſtus filius Dei uiui. Proinde o- mnino hoc, id ipſum fuit, quod Dominus, ſed uſus more ſuo allegorijs, de ſe toto illo ſermo ne prædicarat. Idem igitur quoq; fuit quod incredulos offendit. Non igitur φ putarent, Do- minum uelle ſuam carnem ita dare edendam, ut bubula editur, ſed quod ſe Chriſtum eſſe & Deum, uitæ ſcilicet æternæ largitorem affirmaret, hácq; lagiri ſe carnem & ſanguinem, filiũ ſcilicet hominis, & quod adhuc grauius ſonabat, per carnẽ hác ſuam tradẽdam in mortẽ, id demũ fuit, φ illos turbauerat, offendebat, & à Domino abalienabat, murmurisq; eorũ cauſ ſam dederat. Ab eo itaq; quod intelligebant, & inſanum ducebant, nec ita aptum tamen erat irriſui, ſermonem uertebant, ad illudendum, quod carnem ſuam cibum dixiſſet, ſicut & illa Samaritis, aliò irridens ſermonem Domini torſerat, quàm ad quod ipſe fuerat locutus.

ANNOTAT. Niſi ederitis carnem filij hominis.) Ita ſe hic nominauit, ut fortius fal ſum illorum de ſe iuditium feriret. Quod enim homo, & humilis apparebat, inſanum puta- bant, ſibi eum tantum ſumere. Agnouit ergo ſe filium hominis, uilem & abiectum hominẽ, ſed ut ſimul indicaret, quid in ſe, contempto adeo & neglecto homine lateret, negauit uitam ueram habere, hoc eſt, uitæ æternæ in totum expertem eſſe & fore, qui non ederet carnem fi- lij hominis, & biberet eius ſanguinem, hoc eſt, qui non crediderit, per illorum ſacrificium ſe- ſe redemptum, & filium Dei atq; hęredem conſtitutum. Propoſuit ſiquidem Deus Chriſtum

D Ieſum propitiatorium, per fidem in ſanguine eius, in oſtenſionem iuſtitiæ eius, ut ſcilicet cre- dentes eius ſanguine, noſtra peccata expiata eſſe, & Deum nobis propitium factum, ita expe- riremur, donati ueræ iuſtitiæ ſpiritu, qui tandem omni expurgatos peccato, nos plene iuſtos redderet. De hac per mortem Chriſti facta redemptione, & fide in illam, qua ſola æternæ ui- tæ participes reddimur, multa inſigniter expendenda commemorat paſſim in Epiſtolis ſuis Paulus, tum præcipue Roman. 5.

Edens meam carnem, & bibens meum ſanguinem habet uitam ęternã.) Vtinã uel hunc locum perpenderent, carnalis manducationis Chriſti adſertores. Si enim panis Euchariſtię, eſt uere, realiter & corporaliter, corpus Chriſti, aut eſt i pane illo, corpus Chriſti realiter & cor poraliter, omnino cõſequens eſt, ut qui edit panem Euchariſtię, quiſquis ſit, pius uel impius, uere & realiter atq; corporaliter edat corpus Chriſti bibátq; eius ſanguinem, ſi iam hoc dede- rint, ſequitur huiuſmodi æternam habere uitam, & in die nouiſſimo reſuſcitandum in bea- tam immortalitatem, à qua felicitate nemo neſcit plurimos, qui Euchariſtiæ panem edũt eſſe alieniſſimos. Neq; efugient iſti, quod dicunt, hic Dominum non de ſacramẽtali, ſed ea man- ducatione ſui loqui, quæ per fidem fit. Verum hoc quidem dicunt, ſed nõ eſt alia carnis Chri- ſti, quàm quæ fide fit, manducatio. Ideo ſine aliqua adiectione ait: Qui edit meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet uitam æternam. Non adiecit per fidem, ſicut nec in cœna me- minit ſacramentalis, ſed quamlibet cum ſymbolo panis, corporis ſui illic manducationẽ of- ferret, addidit tamẽ: Quod pro uobis traditur, & ad calicem: Nouũ teſtamẽtũ, ut aperte indi- caret, ſe non de alia, quàm quę per fidẽ fit, ſui manducatione ſe loqui, utcunq; ſymbolis panis & uini uteretur. Certe ſi uere edunt Chriſti carnem & uere bibunt eius ſanguinem, qui edunt panem & bibunt calicem Euchariſtiæ, oportebit aut illos habere uitam æternam, aut non e- dere re ipſa Chriſti carnem, ſed ſymbolum eius. Sed ut dixi, ipſa quoq; uerba cœnę, cum cor- pus Domini ijs edendum offerunt, pro quibus traditum eſt, & ſanguinem bibendum, pro quorum peccatis abluendis, effuſus eſt, nullam niſi fidei manducationem docent. Diſcipulis ſacer panis & calix offerebatur, quibus cibus carnis, & potus ſanguinis Chriſti, in conſtitutio nem noui & ęterni fœderis, hoc eſt, in remiſſionem peccatorum, & certam cum Deo patre re conciliationem, traditus eſt, ij & uere carnem Domini ederunt hodiéq; edunt, ſanguinemq́ bibunt, quia uere credentes ijs ſeſe redemptos, animis reficiuntur, ac ita fide confortantur & ſaciantur, ut nunquam eſurituri ſint, ſed ęternam uitam beati uicturi.

Corpus Chriſti non edunt niſi pij.

Hęc tam potens ueritas eſt, ut coegerit, ſcribere quoſdam illorũ, & ſane primarios: Os cor- poris accipere panem & uinum, os fidei accipere corpus & ſanguinem. Hęc ſane primarius quidam inter eos, his uerbis ſcripſit. O ſi ſuſtinerent iſti ſe admonere, ſi non perſuaſiſſent ſi- bi impoſſibile ut tanquam homines & ipſi hallucinẽtur. Quid quęſo os fidei ſumit, quę ſunt alimenta, quę illo percipiuntur? Certe nihil aliud, quàm quod alit in uitam ęternam. Id au tem Chriſtus ipſe eſt, caro & ſanguis eius ſunt, agnita & certa fide percepta, ut indubitatum

A precium redemptionis noſtræ. Hæc cibum dicunt interni & ſpiritualis hominis, & recte dicunt, ſi iam unquam ſenſerunt interni hominis refectionem, ut ſenſiſſe nō dubito, nam fratres in Domino illos credo, utcunq; ipſi nos, occupati iam à φιλονικίας ſpiritu, Satanæ dedāt, utinam expendant, in quo ſenſerint illam & qualem. Vtiq; iuſtus fide ſua uiuit, hinc certe ſolum hic nobis bene eſt, hinc morti non cedimus, hinc gaudio uero & pace fruimur, hinc ſancte & officioſe cum proximis uiuimus, quod ſpiritus Dei noſtro teſtimonium perhibet nos eſſe Dei filios & hæredes, quod non dubitamus fore olim, ut peccatis omnibus liberati, & iuſtitia conſumata donati, in ęternum cum Deo beati uiuamus. Hæc uita illa noua ſanctorum eſt, dum iſta contigit, nouus homo natus eſt, & ſpirituales eſſe cœpimus. Iam quia de ſpiritualibus rebus, tranſlatis uerbis, loqui neceſſitas ipſa cogit, ſicut ſcriptura hanc fiduciam uitam, ita id quo ea ſuſtentatur, roboratur, & uiuida atque operioſa redditur, uocat cibum & alimoniam.

Fides uita iuſti, perſuaſio gratiæ Dei, uitæ huius alimonia.

Agite ergo fratres, explorate uoſmetipſos, conſulite ipſam fidem ueſtram, unde ea tamen paſcatur, quid uires illi ſufficiat, quid ad opera ualentem, gnauam, & lubentem reddat, fatebimini nequaquā id aliunde fieri, quā ab eo quod Dominus noſter Ieſus, panis qui de cælo deſcēdit, cordibus ueſtris perſuadet, ſe nunquam uos abiecturum, ſed à patre ueniam omnium peccatorum uobis impetraturum, paracletum qui omnia doceat, & in uobis perficiat donaturum, deniq; in die nouiſſimo uos reſuſcitaturum. Horum uero omniū uobis fidem facit, dum certos reddit, quod propter ueſtra peccata mortuus ſit, & cū inimici eſſetis, Deo reconciliarit, eóq; multo magis nunc per uitam ſuam uos ſaluaturus ſit, ſe enim reſurrexiſſe propter iuſtificationē noſtram. Diſperea m ſi unquam aliunde animi ueſtri aliti cibatiq; fuerint, ſi ex alia unquam re uel fides ueſtra firmior, uel charitas officioſior reddita ſit.

Si iam hæc & nulla alia eſt animæ refectio, ſi hæc una eſt interni hominis alimonia, obſecro fratres date hanc gloriam pani uiuifico, Domino & ſeruatori noſtro Ieſu Chriſto, qui è cælo deſcendit, ſolúſq; dat uitam mundo, ut ab ipſo ſolo, cibum illum & refectionem interni hominis petatis, & non à quouis Eccleſiæ miniſtro, neq; à uerbis quæ illæ ſæpe abſq; ulla fide, eóq; non ſine blaſphemia Dei, ſuper panem & uinum protulerit, nō deniq; à pane ipſo, miniſter homo eſt, uerba ſonus ab eo æditus, panis opus piſtoris, omnia per ſe nihil niſi operā

B hominum. Corpus eiſdem alitur, quibus compactum eſt, ita & internus homo, ut uirtute Chriſti ſola ſubſiſtit, ita & uirtute eius, tantum alatur & perficiatur oportet. Vnde toties non ſine Emphaſi dixit: Ego ſum panis uitę, ego ſum panis qui de cælo deſcendi. Panis quem ego dabo. Pater trahit ſpiritu ſuo ad Chriſtum, id eſt, dat agnoſcere Chriſtum, idem ſpiritus eſt & Chriſti, eóq; nos iuſtificat & ſaluat, figmentum ipſius ſumus.

Solus Chriſtus paſcit mentem,

Miniſter dum Euangelion annunciat, quod pluris & uos facitis, quā panem Euchariſtiæ, quia hic, ſine illo eſſe non poteſt, Domino quidem cooperatur, ſed ita ut ſi ſepares quod eius eſt, ab eo, quod Domini, nihil ipſi relinquatur, & iure quidem, cū à ſe in his rebus nihil poſſit uel cogitare 2. Corinth. 3. Recitet miniſter uerba Chriſti, quemadmodum ipſe ſuis diſcipulis panem porrexit & dixit id eſſe corpus ſuū, quid inde percipiet is, cui defuerit ſpiritus Chriſti? Si cui uero ille adfuerit, is continuo cogitabit incomparabile beneficium Dei, qui filium ſuum pro nobis dedit, conſyderabit dilectionem Chriſti, qua corpus ſuum in mortem pro nobis obtulit, & hic demum ſentiet corpus Chriſti hoc eſſe, quod panis, nimirum uerum & ſaluificum cibum, ſed animæ, ſed ſpiritus, ſed interni hominis, ſicut panis eſt corporis, id ꝙ & uos fatemini, hoc eſt, ſentiet, ſuam in Deo fiduciam, cum omni ſtudio ueræ pietatis incrementum ſumere. Neq; enim aliter fieri poterit, dum animus eius fide expendit, hoc tantum Domini nobis præſtitum beneficiū, quod morte ſua nos redemit in æternam uitam.

Quid miniſter efficiat.

Cui iam quæſo tribuemus hanc beneficij Chriſti fidelem gratámq; conſyderationem, cui perſuaſionem, quod ille non dubitat, & pro ſe corpus Chriſti datum? Miniſtro? At is ſiue plantet, ſiue riget nihil eſt. Verbis ab illo prolatis? At ſonus ſunt hominis, & præterea nihil, niſi ſignificationem eorum Dominus cordi obtulerit, & ſpiritu ſuo perſuaſerit. Pani? At idem opus hominis. Cui ergo tribuemus? Nemini niſi, qui hic dixit: Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi uita. Is eſt unus ſaluator noſter, omnia ſalutis noſtræ ipſi uni competunt, ipſe dat ſpiritum, docet, paſcit, uiuificat, & inſtaurat, quæcunq; in cælo ſunt & in terra. Quid ergo, abijciemus miniſtrum? repudiabimus uerba Domini? mittemus ritū ab ipſo inſtitutum? Minime. Miniſtros qui fideles ſunt, & in uerbo diligenter laborāt, duplici honore dignabimur, ſed ſic, ut eos noſtros, nos non illorum, ſed Chriſti eſſe agnoſcamus, priore Corint. tertio. Omnia Chriſti uerba, ſic & cænæ, pijs animis audiemus, ſed ita ut omne incrementum, hoc eſt, fructificam perſuaſionem, uni CHRISTO acceptam feramus.

Quomodo externa cæna habenda.

C Religioſe quoque panem Domini edemus, & calicem bibemus, ſed ut ipſius in communi memoriam celebremus, ut mortem eius annunciemus donec ueniat, eâq; communi fidei noſtræ profeſſione, atq; pro tanto beneficio gratiarum actione, inſtitutum ab ipſo cum fratribus fœdus innouemus & confirmemus, unum corpus, & unus panis futuri, quotquot de uno pane participamus, non autem ut corpus Domini & ſanguinem, in pane & uino realiter & corporaliter præſentia, adoremus, multo minus ut edamus & bibamus. Eſt ſpiritu ſuo uiuifico nobiſcum uſque ad conſummationem ſæculi, & peculiariter cum in nomine ipſius conuenimus, Matth. ultimo & decimo octauo, Id ſatis nobis eſt. Neq; plus nobis promiſſum eſſe ulla poteſt ſcriptura probari.

Si enim obiecerit quis: Hoc eſt corpus meum, ut mittam quod nuſquam nobis eſt mandatum, ut hæc uerba recitemus ſuper panem, neque ſi recitemus promiſſum, quod pani adferant corpus, dum enim prædicatio Euangelij mandata eſt, mandata eſt uiua expoſitio gratiæ factæ per CHRISTVM, non recitatio tantum eorum, quæ dixit Chriſtus, ſed mitto hæc, præſertim cum ipſi in his aduerſarij noſtri, licet paulò ante cælum & terram, tuta uoce & libris per totum orbem clamauerint, ſi quis tropum ineſſe uerbis cœnæ diceret, nuper ædito libro, ita nunc ſcribant. Omnino tamen tropo quodam opus erit, quando re ipſa uideamus, panem non mutari in corpus, nec uinum in ſanguinem, hæc illi. Fatentur ergo iam ipſi, uerba hæc: Hoc eſt corpus meum, non eſſe accipienda ſimpliciter, non igitur probabunt ex eis, panem realiter eſſe corpus CHRISTI, multo minus in pane Eucharistiæ eſſe corpus Chriſti realiter & corporaliter. Neque enim dixit Dominus: In hoc pane eſt corpus meum, ſed porrecto pane dixit: hoc eſt corpus meum. Iam ergo nobis ceſſerunt, hanc dudum ſacram ipſorum anchoram. Iam ergo eſt eis ex alijs locis ſua probanda ſynechdoche. Id dum conantur, ſcribunt eſſe hunc tropum in ſcriptura & communi hominum conſuetudine familiariſſimum, quaſi uero allegoria, & metonymia, per quos tropos, alij hæc uerba exponunt, non ſint item & ſcripturæ, & communi hominũ conſuetudini familiariſſimi. Circuncifio fœdus dicitur, quod ſignificabat, baptiſmus dicitur regeneratio, cuius admonet. Decem partes pallij ſciſſi, à Propheta pro decem tribubus Iiſraelis traduntur Hieroboam. Figura Ieruſalem & ſanctuarij, in uiſione oſtenſa Iechezkeli, ipſa Ieruſalem & ſanctuarium dicuntur. Vt q; aliquid ex communi hominum conſuetudine, adferam, licet enim id iam ipſorum exemplo, quis neſcit in omni lingua tritiſſimum, ut ſigna earum rerum nominibus, quas ſignificant, nominentur. Quis non dicit, de ſtatua Cæſaris, hic Cæſar eſt, de repreſentantibus dignitatem & poteſtatem regiam, hoc regnum eſt, & ſimilia infinita.

Hoc eſt meum corpus, tropice accipiunt et aduerſarij.

D

Sed iſti hunc tropum ideo nõ ferendum aiunt, quod priuet fidem bonis ſuis. Si enim dicatur panis, corpus Chriſti ſignificare, ſequatur corpus abeſſe. O fratres ſi ſuſtineretis colloquium, quàm facile oſtenderetur uobis, ſomnia eſſe, quæ ſcribitis. Verbum per hominem prolatum de Deo, nunquid Deum ſignificat, ergo oportebit Deum abeſſe, & priuabo fidẽ bonis ſuis, ſic loquens? An non potius quantum in me eſt, quod ſenſibus ſigna adfero rerum ſpiritualium, eo ipſo mentibus illas ipſas ſpirituales res præſentes ſtatuo? Veſter Coriphæus ſcribit, uerbum plus eſſe, quã panem Euchariſtiæ. Si ergo pani dedero, quod ſignificet, quo plus uerbum ab homine prolatum non poteſt, quia plantans & rigans nihil eſt, omne incrementum Dei eſt, quid indignum quæſo ſum de pane locutus? Certe ſi uerum dicere uoletis, fatebimini, panem uerbo multo imperfectius ſignificare.

Vos facitis ipſum inſtrumentum & medium, quo uere & præſenter fidei noſtræ corpus donatur, & diſtribuitur, ſed nulla id ſcriptura unquam probabitis. Indigne enim & ad mortem manducat, qui manducat ſine fide, quæ nulla eſſe poteſt, niſi uere poſſideat & præſens habeat ante, ut Chriſtum, ita & corpus eius. Quomodo igitur panis Euchariſtiæ uere & pręſenter donabit, & diſtribuet fidei corpus, quod illa ante habet? Memoria huius per panem, plenius tamen per uerbum, refricari poteſt, donari ipſum & diſtribui non poteſt. Hoc Chriſti opus eſt.

Sed age uideamus quibus probare hoc ſuum cõmentum conentur. Finxerunt ſibi, Deum cõmuni lege, dare ſpiritum ſanctum & alia ſua dona, non abſq; medijs & inſtrumentis, hæc uero fecerunt, uerbum externum & ſacramẽta, quæ dicũt uerbi appendices. Pro his adferũt illud Gala. 3. Hoc ſolum cupio à uobis diſcere num ex operibus legis, an auditu fidei, ſpiritũ accepetitis? Item. Ex auditu eſt fides Rom. 10. Paulus autem ſcripſit Galatis, de uirtute illa patente ſpiritus, qua loquebantur uarijs linguis, aliaq; mira faciebant, ut ſuper Apoſtolos ſpiritus ſanctus in die Pentecoſtes, & poſtea ſuper domum Cornelij, de quo Acto. 10. uenit. Id

non

A non animaduertiſſe illos mirum eſt, cum hunc quoq; locum Acto. 10. pro ſe adduxerint. Hic
igitur ſpiritus, hoc eſt, apertior uis ſpiritus, & Gala. contigerat, cum Euangelio crediderant,
ex quo uirtutem fidei Euangelicæ, operibus Legis multo præſtare, debuerant agnoſcere, hu-
ius ergo eos Paulus admonet. Neq; locutus hic eſt, de ſpiritu filiorum Dei, ſine quo homo a-
nimalis eſt, neq; diuini aliquid poteſt percipere. Hic certe ſi non adſit, uerbum quod prædica
tur, nunquam intelligetur, & ſacramenta abſq; fructu percipientur. Non igitur cum uerbo
hic ſpiritus offertur, ſed è ſupernis infunditur, ut uerbũ intelligatur. Illud uero: Ex auditu eſt
fides, aliud nihil probat, quàm ſi de Deo credi aliquid debeat, oportere, ut id antea ſit auditũ.
Libenter igitur fatemur Deum communi lege uerbum externum exhibere, ad docendum
ſuos, ſed quod propterea, medium & inſtrumentum ſit, quo detur ſpiritus & alia Dei dona
neq; ex his locis, neq; ex alijs unquam probabitur.

In actis 23. legitur: Et crediderũt quotquot erant ordinati in uitam æternam, hinc certe ſpi
ritus datur, quia quos prædefiniuit Deus, hos & uocat. Hic ſpiritus ſemen Dei eſt, quo nunq̃
electi deſtituuntur, ab utero ſiquidem matris uti & Paulus ſegregantur. Hic ſpiritus, hæc uis
fauoris Dei non pariter ſemper prodit ſe, ſed dum tempus aduenit, quod ſtatuit Deus. Neq;
latet in carne, ſicut ignis in calce, ſed imprimitur è ſupernis, in eos, qui ad uitã electi ſunt. Pro
dit ſe quidem ille, in omni uita aliquantulum, plenius autem & clarius, nunc ante, nunc poſt
perceptum Euãgelion. Nam ex hoc ſpiritu eleemoſynas ſuas fecit & preces fudit, antequam
de Euangelio eſſet edoctus Cornelius. Idem quoq; compulit Eunuchum Aethiopem, Ieru-
ſalem petere ad orandum, ex eodem fuit quod Paulus legis præ coetaneis ſuis ſtudioſus erat,
eodem plenus etiam infans erat Iohannes. Quid? Nemo unquã orthodoxorum hunc ſpiri
tum uel communi uel priuata Lege, ſic uerbo addixit, ut medium & inſtrumentum illud fa-
ceret, quo ille ſanctis daretur. Verbum prædicatur etiã reprobis, & ut excæcẽtur magis. Ieſch.
ſexto, cuius hic ſpiritus inſtrumentum uerbum facient? Sophiſtarum eſt iſta, de inſtrumentis
& medijs ſpiritus, & gratiæ Dei, philoſophia, non Chriſtianorũ. Illorum inuentum eſt, ſacra
menta eſſe cauſſas gratiæ inſtrumentales, è ſcriptura nihil tale habetur, ut de uerbo, ita mul-
to minus, de ſacramentis. Vere dolendum igitur, nunc ualere tantum contentionem, ut ad
B mateologos rurſum iſtos faciat deficere, qui pauloante nobiſcum, omnibus Chriſtianis fu-
giendos illos, & nominatim in hoc dogmate, docuerũt. Quid enim intereſt, inter hoc, quod
illi docuerunt, ſacramenta nouæ Legis dare gratiam, & quod iſti? Etenim ſcribit Alpha ho-
rum. Deum definiuiſſe nulli hominum interna, hoc eſt, ſpiritum, fidem, & alia dona dona-
re, ſine externis, quæ ſunt, uerbum prædicationis, & ſacramẽta, idq; ea ratione & lege, ut hæc
externa præcedere debeant & oporteat, & poſtea ſequi interna, ſpiritum & fidem, idq; per
illa externa, uerbum ſcilicet & ſacramenta, Hæc illæ uerbotim. Quidam, tamen diſcipulorũ
eius iſta mitigant, addentes communi Lege. De baptiſmo tamen ſic ſcribunt: Baptiſmus eſt
uera & uiua regeneratio, non quia ſolum regenerationem ſignificat, ſed quia eſt inſtrumen-
tum & medium, quo uiua regeneratio nobis exhibetur.

Quis autem nõ miretur hãc cõfidentã temeritatẽ? Ex qua obſecro ſcriptura iſta nobis profe-
rũtur? unde ꝓbãtur? Hi tamen interim adorantur, horũ omnia oracula ſunt. Nemo adultus
non in perniciem baptiſmum ſuſcipiet, ſicut & panem cœnę, ſi non ante renatus ſit, & quot-
quot in ſcriptis Apoſtolicis baptiſmata memorantur, collata fuere ijs, quos renatos Apoſtoli
non dubitarunt. Sic Philippus Eunucho non dedit baptiſmum, niſi ex corde ſe in Chriſtum
credere profitenti. Sic Petrus Cornelij domum baptizauit, non ante quàm audiſſet linguis
illos loqui, & magnificare Deum, ex ſpiritu ſancto. Sed & Paulum baptizauit Ananias, iam
dudum ſpiritu Dei donatum, fide præditum. Quomodo audet igitur iſti ſcribere nemini
ſpiritum & fidem dari, niſi per externa illa, uerbũ & ſacramenta? Quàm abſurdum autem
quod de circunciſione illi ſcribunt. Non dicitur, inquiunt, ſolum ſignum fœderis, ſed etiam
ipſum fœdus & pactũ, propterea quod per circumciſioné, tanq̃ inſtrumẽtũ fœdus Dei, ſemi-
ni Abrahæ exhibitũ & donatum eſt. Nos uero legimus 1. Moſcheh 12. Dominum id fœderis
cum Abraham pepigiſſe, cum iam pridem crediſſet, eoq; in fœdere Dei eſſet. Sic & quicun
q; de ſemine eius, fœderis huius participes unquam fuerunt, ij ante condita ſæcula fuere ele-
cti, uocati autem, & apertiore operatione ſpiritus Dei donati, non cum circumcidebãtur, ſed
cum DOMINO placuit per eos ſuam gloriam illuſtrare. Plurimis etiam nunquam
cõtigit in uerũ Dei fœdus uenire, licet externæ eſſent populo Dei adnumerati. Sed quid opus
multis contra tam manifeſtũ errorem, & intollerabilem auribus Chriſtianorũ, ſi eum plane

 intelli-

intelligant? Scimus multos enim,qui dicunt & ſcribunt hunc ſe amplexos,tanquam ſanum
C dogma,quorum tot tamen,illum nunquam agnouit. Mira res eſt,amor & admiratio facit
ſæpe, ut laudet quis atq; imitetur id,cuius eum ualde puderet,ſi ipſum in ſe,& non in eo,quẽ
amat & ſuſpicit cõſyderaret. Equidem noui multos hodie melius ſentire in pleriſq; & crede-
re,quã ipſi ſciant,aut animaduertant,occupati ſcilicet admiratione hominum qui errant. Id
olim agnoſcent. Veritas uero ſic habet. Tantum ad docendum & monendum coopera-
rijs nobis uti Deus uoluit, propter dilectionem & ueram unionem inter nos tanto melius
ſeruandam,ſed adeo nihil quæ loquimur Verba Dei,nedum ſacramenta cõferunt, ut nihil
eſſe nos Paulus recte affirmet. Eant nunc illi noui Thomiſtæ, & probent illa eſſe inſtrumen-
ta & media gratiæ ac ſpiritus Dei,ſine quibus illa interna dona Dei,nemini contingant. Nos
libenter uerbum quod nos loquimur,& ſacramentum quod nos exhibemus, nihil niſi eua-
nidum ſignum eſſe fatemur,ſi non cooperetur Deus,id eſt,animo perſuadeat & donet,quę
nos ex ipſius uerbis proponimus,& ſacramentis repręſentamus,ſi autem cooperetur,ut uer-
bi à nobis prædicati, & ſacramentorum ſignificatio efficax ſit, & cum fructu Dei bonitatis
admoneant, atq; ad æmulandam incitent, iam non euanida, ſed uera & ſalutaria ſigna eſſe
prædicamus. Noui iſtos cum urgentur,huc confugere,ut dicant quæ ſacramentis & uerbo
tribuunt,illis ſe tribuere ut à Deo inſtituta ſunt,nõ ut ab hominibus pcipiũtur. In ſalutẽ enim
illa inſtituta eſſe diuinitus,etiamſi in perniciem ſæpe percipiantur ab hominibus. Id ſi plane
faterentur ſemper,ac his uerbis ſcriberent, ut nomen Dei rectius ſanctificarent. Et ita rudi-
bus non confirmarent eum errorem,ut putarent,id uerbum quod ipſi audiũt,ea ſacramen-
ta quæ percipiunt,eſſe uehicula ſpiritus ſancti. Si illud modo audierint, & hæc perceperint.
Quid enim aliud cogitent aut diſcant,cum audiunt,ut ego audiui Principem huius ſectæ lo
qui: In baptiſmo non eſt reſpiciendus miniſter,ſed Deus is eſt, qui iam per os loquitur bapti-
zantis,& per manus eius baptizat,totum eſt opus Dei non hominis. Idem ſentiendum de
Euchariſtia. Vere cauendum erat,ne recideremus in lutum,è quo uix adeo emerſimus, nem
D pe ne Chriſto alios mediatores ſuccenturiaremus.

Cum ergo quiuis uideat hominum figmentum eſſe, quod tanquam ἀξιώματα illi prædi-
cant,uerbum à nobis prædicatum,& ſacramenta eſſe gratiæ Dei inſtrumenta,& media,nõ
poteſt dubitari etiam deliramenta eſſe,ne quid dicam iſtis dogmatis dignius, quæ illi ſuper-
ſtruuntur,ut ſynecdocha illa qua iſta uerba Domini: Hoc eſt corpus meum, uolunt interpre-
tari,atq; dicunt, panem Euchariſtiæ ita eſſe corpus Chriſti, ſicut cantharus uino plenus dici-
tur uinum,cum dicimus nouo hoſpiti: Accipe, hoc eſt,uinum,quo te excipio. Probandum
erat ita in pane eſſe corpus Chriſti,ut in canthаro uinum,tum & ſynecdocha, & exemplum
quadraſſet. Sed dum iſti perpetuo nos calumniantur loqui abſq; ſcripturis, ipſi nullam pror-
ſus ſicut nec poſſunt pro inuentis ſuis adducunt. Tantum è capite ſuo, ponunt ἀξιώματα
quædam,ex ijs tum inferunt quæ libet. Qui tum contradixerint,eos dedunt Satanæ. Sic no-
bis referunt Apoſtolos.

Nos autem noſtra omnibus timentibus Deum,perfacile,& ex certis ſcripturis probamus,
primum dicimus, pane repręſentari Chriſti corpus,quis id neget? Deinde id ita repręſenta-
ri,ut mentibus ſanctorum nequaquam abſens,ſed præſentiſſimum illud ſit, ſed id illis exhi-
bente ipſo Chriſto,non miniſtro, niſi quantum ſit ſignificatione uerborum & ſymbolorũ,
inefficaci tamen ea ſemper,ubi non cooperatur ſpiritus Chriſti. Et hoc cum alias, tum in his
quæ hic præmiſimus,pijs abunde probatũ eſt. Nam qui uel à limine ſacras literas ſalutauit,
nouit de ſymbolis dici, quod illis non ſit, ſed repræſentatur, de quo dixi nonnihil & ſupra
cap. 3. in illud: Ex aqua & ſpiritu. Satis autem abunde ad æternam uitam paſci ab ipſo Chri-
ſto,dum carnem ſuam mẽtibus donat cibum,hoc eſt, perſuadet illis, carnis ſuæ imolatione,
æternam ipſis ſalutem partam,ut ne fingi quidem poſſit,quid realis illa & corporalis corpo-
ris Chriſti in pane præſentia adiungere præterea poſſit,uel quæ in hoc capite Dominus Iudæ-
is locutus eſt,clariſſime teſtantur. Hæc iam ſunt quæ nos docemus, iudicent Chriſtiani,utri,
nos an illi aduerſarij noſtri,ſpiritum & ſcripturas ſequãtur,utri gloriæ Chriſti ſtudeant? Illos
profecto,dum uerbo & pane, corporaliter & realiter dicunt adferri corpus Chriſti, oporte-
bit,aut dicere paſturam fidei,de qua in hoc capite agitur,ſine carnali quã ipſi fingunt,non ſa-
tis eſſe ad uitam æternam,aut certe ocioſam eſſe hanc corporalem Chriſti præſentiã & man
ducationem? Vtrunq; autem gloriæ Chriſti derogat,quæ neq; potuit his, quæ hic docuit falle
re,neq; ocioſum aliquid facere. Nam quod illi dicunt non ocioſam eſſe hanc ſuam carnalem
manducationem,quod admoneat bonitatis diuinæ,qui ea nos ſit dignatus, nullum adhuc
uſum eius propriũ oſtendunt. Nam hæc admonitio per ſymbola, & uerba abunde ſit. Dein-
de eſt

A de eſt carnis Chriſti non admonere fauoris diuini, ſed præſtare eum, paſcere ipſam, non ſignificare paſturam. Iam uera paſtura tantū ſpiritalis eſt, quia mentis. Corpus eam tamen percipiet, quando reſtituetur in uitam nouam. Sed ſic ſunt hominū figmenta uniuerſa, & quicquid ſine ſcriptura ſtatuitur, uti hoc dogma ſtatui, nemo poterit inficiari, quādo nulla omnino ſcriptura poſſit euinci. Id cum de illo loco, quem ubiq; contra nos iactant, Hoc eſt corpus meum, iam abūde pateat, neq; enim ſonat, in hoc eſt corpus meū, & ipſi aduerſarij nobiſcū fatentur, panem non eſſe ipſum corpus, confugiunt fere omnes ad illum: Panis quem frangimus, nunquid cōmunicatio corporis Chriſti eſt? Sed unicuiq; conſyderāti eum locum propius, facile uidetur, de eiuſmodi Paulū loqui κοινωνία id eſt, communione & ſocietate, qualis & ea eſt, quam illi opponit. Opponit autem Dæmonum ſocietatē, in qua eſſe dicit, qui participabant ſacrificijs quę fiebant Idolis, ut ergo Paulus iſtos κοινωνοὺς Dæmoniorū uocauit, non quod uocarent Dæmones in ſacrificatis carnibus, ſed cōmunicarent colentibus illos, participantes idolothytis, ita erunt κοινωνοὶ & in κοινωνίᾳ corporis Chriſti, frangentes ſimul panem Domini, & ſe eo teſtantes cum omnibus ſanctis pariter redemptos, cum quibus unà pro tanto beneficio gratias agunt, unumq; ſe eſſe corpus & panem teſtantur, neq; oportet ut propterea Chriſtum realiter & corporaliter edāt in pane. Neq; dicitur panis ille & calix aliter cōmunio corporis & ſanguinis Chriſti, quam quod repræſentant illam, ſicut baptiſmus dicitur ablutio peccatorum, aut regeneratio, non alia ratione quam quod eam repræſentat.

Quidam autem illorum interprætantur eum locum, in hunc modum: Panis quem frangimus nunquid diſtributio eſt corporis Domini? Eo enim quod Paulus Rom. 15. & 2. Cor. 8 collationem, quæ per Eccleſias fiebat pro ſanctis Hieroſolymis agētibus, κοινωνίαν uocat, putant κοινωνίαν recte per diſtributionem reddi. Naq; animaduertunt cogitationum ſuarum plus æquo amantes, ideo Paulum collationē illam uocaſſe κοινωνίαν, id eſt, ſocietatem, quod in communi, uti in qualibet ſocietate fieri ſolet contulerint, quod ſanctis mitterent. Sic enim ad Roman. ſcribit: Placuit Macedoniæ & Achaiæ, κοινωνίαν quādam facere in re inopes ſanctorum. Quàm uero quadraret hic legere diſtributionem? Conuenerat ſiquidem ut in commune cōferrent, nō ut diſtribuerent, Hieroſolymis ea diſtribuebātur, in Macedonia & Achaia colligebātur. Sic ad Cor. Obſecrarūt nos ut beneficiū & κοινωνίαν, miniſterij in ſanctos ſu:

B ſciperemus. Et in his locis quid quæſo aliud ſignificat κοινωνία, quā ſocietatē, quā in eo illi inſtituerāt, ut quiſq; in cōmune conferret, quod ſanctis Hiroſolymis mitteretur? Sed quid opus tā multis cum uera habeatur κοινωνία, id eſt, ſocietas corporis & ſanguinis Chriſti per fidē, non per panē, de qua Iohānes in Epiſtola ſua cap. 1. Paulus 1. Cor. 1. Philip. 1. 2. & 3. Ad Gala. 2. ſcribit Paulus, Petrum Iacobum & Iohannem, dediſſe ſibi & Barnabæ dexteras κοινωνίας, id eſt ſocietatis. Quàm belle uero hic quadraret illorum diſtributio? In inſtitutionibus iuris ciuilis, ut de ſocietate ſic initio tituli ſcribitur: Societatem coire ſolemus, aut totorum bonorum, quam Græci ſpecialiter κοινωνίαν appellēt. Talem ergo κοινωνίαν cum Chriſtiani inter ſe habeant & eam inde quod corpore & ſanguine Domini communicēt, id quod teſtantur communicatiōe mēſę Domini, quis dubitet, & hoc Pauli loco κοινωνίαν pro ſocietate accipiēdā? Ex hoc igitur loco, quo uel ſolo conſiſtere inuictum ſuum commentum coriphæi illorum iactant, tantundem habent, quantum ex illo: Hoc eſt corpus meum, ex utroq; nihil.

Nihilo plus probant pro eis & illi: Qui manducat indigne reus fit corporis &c. Et non dijudicans corpus Domini. Certum enim eſt illos in corpus & ſanguinem Chriſti peccare, eáq; non indigne æſtimare, hoc eſt, dijudicare, qui ſolennem gratiarum actionē, qua hæc celebrantur pro nobis imolata, irreligioſe adeunt, & ita ſymbola illorum prophanāt, neq; oportet ut ſint illa ſimul realiter in pane & uino, quæ indigne ſumuntur. Quis dubitat reum ſanguinis Chriſti fieri, qui & baptiſmum ſuſcipit irreligioſe? ob id tamen non oportet eſſe in aqua realiter ſanguinem Chriſti. Chriſtum contemnit qui Apoſtolum eius contemnit, erit propterea corporaliter in Apoſtolo Chriſtus? Sed ſatis de his, ſcriptura quæ ſalutaria ſunt, nō tam docet quàm inculcat, hoc dogma de præſentia corporali Chriſti in Euchariſtia, nullæ ſcripturæ docent, ut iam uidimus, noxium igitur hominum commentum, & nequaquam Dei eſt traditio. Id quod & aliunde ſatis eſt ab alijs declaratum, qui'q; oſtenderunt quibus etiam ſcripturis & fidei articulis pugnet, nos inſtitutum noſtrum iubet pergere, quamquā pijs, qui à Chriſto ſolo pendent, his etiam quę hic ſcripſi ſatiſfacient, paucula tamen in ſequenti ſectiuncula adijciam, iudicent ſpirituales. Caro mea uere eſt cibus, id eſt, uere mentem paſcit atq; ad omnē pietatis functionē, ac æternam uitam uegetat. Quid enim non faciat & patiatur animus uere perſuaſus, Chriſti carnem pro ſe in mortē datam, ut inde ęternum uiuat?

Qui edit carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet. Totū ſiquidem rapi in

C Chriſtum & tranſmutari oportet eum,qui ſolida fide agnouerit,& perpẽderit,quã immen-
ſa nos dilectione complexus ſit,dum noſtri cauſſa mori ſuſtinuit. In hoc uiciſſim agit & ui-
uit Chriſtus,omnia in eo ſuo ſpiritu perficiens,idq; eſt Chriſtum manere in illo.

Sicut miſit me uiuens Pater.) Id eſt,uiuificans. Chriſtum pater miſit, cum Verbum ſuum
carnem fieri uoluit. Cum ergo Verbum caro factum ſit,id eſt,Deus homo,facile liquet quod
æternam & diuinam uitam uiuere oporteat Chriſtum etiam hominem, idq; propter Pa-
trem,à cuius uerbo hic homo aſſumptus eſt. Cum iam igitur edens eum, id eſt, credẽs in eũ,
maneat in eo,ſitq; unum cum eo,nõ eſt obſcurum, quomodo & hic uiuat propter Chriſtũ,
cuius utiq; ſpiritu in omnibus agitur.

De uita æterna iam dictum eſt aliquoties,paulo fuſius ſupra.

OBSERVAT. Obſeruandum iterũ ut impij ,quanto ueritatẽ clarius fortiúsq; adſertã,
audiunt,tanto eos magis contra eam efferari, nihilominus tamen prædicanda illis eſt, uti &
hic feciſſe Dominum uidemus. Neq; prætereundum quod ſermonẽ qui offenderat non re-
miſit,ſed intendit,excæcandi enim erant reprobi,& gloriæ Dei quoq; ſeruiebat, ut electi ad
hæc myſteria ſic magis excitarentur tantis Domini aſſeuerationibus. Ex alijs innumeris in-
dicijs uidebant Dominum uere filium Dei eſſe, quæ ſi uoluiſſent perpẽdere, facile uidiſſent,
nihil illum ſupra quã erat,ſibi arrogare. Qui utiq; uera illum fide receperant, etiamſi uel ad
hunc uel alium ſermonem eius nonnihil ſtuperent, nihilominus tamen in fide eius perſeue-
rarunt, uti & Petrus cum ijs, pro quibus dicebat infra,ad quem ibimus? Verba uitæ æternę
habes. Quos autem huius ſermonis aucta aſſeueratio à Domino diſiunxit,ij neq; unquam ei
uere adhæſerant. Satis nanq; ex ijs quæ poſtea Petrum & dixiſſe & egiſſe legimus, liquet,nec
ipſum plene adhuc percepiſſe,quod hic confeſſus eſt, adhuc tamen tractus Patris ſpiritu ſen-
ſit tam uera,& confeſſus eſt,quæ audierat.

Multi autem his auditis,ex diſcipulis eius dixerunt.) PARAPH. Reproborum in hac
ſynagoga obſtinata arrogantia,merebatur magis excæcari,electis autem nihil oberat,etiam
ſi quædam nondum plane aſſequerentur,deniq; nondum aduenerat tempus, ut Euãgelion
regni clare omnibus annunciaretur,& animis perſuaderetur. Pati enim priuſq; glorificare-
tur Chriſtum oportuit. Intendit igitur quod eos offenderat, non explicat, aut apertius pro-
bat,ſola affirmatione tertio repetita contentus, niſi quod hanc tamen rationem admiſcuit,
D quod ut ipſe Patrem in ſe habeat,ac inde æternam uitam poſſideat. Sic facile quoq; hanc ei
impartire, qui ſibi ſe addixiſſet. Turbati itaq; ſunt & ex diſcipulis aliqui atq; dixerunt: Durus
eſt ſermo,quem loquitur,non poſſe quenquam uiuere, niſi edat eius carnem, & bibat ſan-
guinem eius,quiq; hoc fecerit,eum uicturum in æternum. Quis hæc ſuſtineat audire? Quid
hoc aliud quã ex carne mortali, facere Deum immortalem? Quod ſe panem cæleſtem dixe-
rat,hactenus forſan ferri poterat,quod uideri quiuerat propter doctrinam ſuam,quæ eadem
Patris ſit,Dei,id ſibi tribuiſſe. Nunc autẽ carni ſuæ,quæ quid aliud quã gramen eſt, ut omnis
caro,hoc tribuit, hic plus nimio uidetur,ut ſibi ſumere,ita detrahere Deo. Cũ itaq; huiuſmo-
di inter diſcipulos murmur coortum,apud ſe quem nihil latebat,ſciret,dixit ad eos: Hoc uos
offendit,quod tanta mihi ſumo, quod comeſæ carni meæ tantũ tribuo, quod è cælo me pa-
nem uiuum deſcendiſſe affirmo? Si igitur ſpectaueritis filium hominis rurſus aſcendentem
ubi prius erat in lucem inacceſſam,perfectum diuinitatis conſortium, quid tum de me ſentie
tis? Certe qui huius ſpectatores fuerint,aut alias certo hoc cognouerint,illis nequaquam uide
buntur quæ modo dico,abſurda aut impoſſibilia eſſe. Omnia iſta in me agnoſcent,idq; do-
cti à ſpiritu. Spiritus enim quem mittam,uiuificat,is cum uenerit teſtabitur de me, docebitq;
meos omnia,uerãq; uita per fidem frui dabit,caro hæc mea etiamnum mortalis & adeo hu-
milis,dum ita uerſatur in oculis ueſtris,nihil conducit,uitam æternam,quã promiſi,ſi quis eã
edat,ſic non præſtabit,imolari eam oportet & inde glorificari,filijq; Dei caro agnoſci,ſic ui-
tam adferet æternam. Proinde hæc quæ uobis locutus ſum, nemo de huius carnis meæ cor-
porali manducatione intelligat,uerba mea ſpiritus ſunt & uita,de ea mei manducatione di-
cta ſunt,quæ ſpiritu fit,& uitam adfert æternam, id ſentiẽt quotquot mihi uere crediderint.
Sed ſunt ex uobis quidam,qui non credunt. Ab initio enim nouerat Ieſus,qui non crederẽt,
quiq; eſſet ipſum traditurus. Addidit igitur: Propterea dixi neminẽ poſſe ad me uenire, niſi
à patre id acceperit,nemo ergo miretur,quod quidã ſermonibus meis,etiam diſcipuli offen-
duntur,non eſt eis ut uere credant,à Patre adhuc datum. Illi ergo, quorum ſanè multi erant
deſciuerunt à Domino. Dixit ergo ad duodecim: Num & uos uultis abire, poſtq; deſciſcunt
tam multi,etiam diſcipuli,noſtriq; ſectatores,idq; ob eos ſermones, quibus æternã uitam ex-
poſui & obtuli omnibus electis? Ad hæc Petrus,qui admodũ ſtudio Domini ardebat, pro ſe
& reliquis,nõ dubitans qua ipſe flamma ardebat,ardere & illos,reſpondit: Ad quem inquit

ibimus? Quem tibi præceptorē pręferemus? utcunq; offendantur alij tuis ſermonibus, nos ſcimus te habere, & loqui ſermones æternæ uitæ, ut qui illis fidem habeat, æternam uitā certo percipiat. Id nemo alius magiſter diſcipulis ſuis unquā præſtabit. Nos credidimus & certo cognouimus, quod tu Chriſtus es ſaluator mundi, ille filius Dei uiuentis & omnia uiuificantis, per quē ius filiorum, nobis & electis omnibus contingit. Atq; ideo iure optimo tibi ſumere, quæ de te pręedicaſti, te ſcilicet eſſe panem uere cæleſtem, qui in æternam uitam ciber, quicunq; eum eſitarint, hoc eſt, tibi crediderint. Reſpondit Ieſus: Prompte & animoſe reſpondes pro te & collegis tuis Petre, ego autem ſcio & inter uos, quos præ alijs omnibus ad munus Apoſtolicum elegi, quiq; modo à me non diſcediris, unum diabolū eſſe, hoſtem meū & aduerſarium ueritatis, etiam ſi ille ſe deſciſcentibus à me, nō adiungat, & uobiſcum adhuc hæreat. His Iudam Iſcariotem, unum ex duodecim, futurum proditorem ſuum, notauit.

Hoc uos offendit? Quid hoc? Indubie quod reſponſione ſua Dominus oſtendit, nec tam abſurdum aut impiū uel impoſſibile eſſe, atq; cū Iudæis, iſti diſcipuli putabant. Id uero eſt, qđ dixerat ſe ueniſſe è cælo, eóq; cæleſtem ac diuinitatis eſſe compotem, eámq; poſſe alijs impertire, quamuis homo, id eſt, caro & ſanguis. Nam quum ſe denunciat, filium hominis cælos aſcenſurum, quid ex eo docere aliud uoluit, quā tum manifeſtum fore, ſe & è cælo aduenisse, qui illud repeteret iuxta illud cap. 3. Nemo aſcendit in cælum, niſi qui è cælo deſcendit, filius hominis qui eſt in cælo. Offenderat igitur et diſcipulos hoſce, ꝙ ſibi homini arrogaſſet, dare in ſe credentibus uitam æternam, eóq; panem eſſe uitæ & cæleſtem, qui cælo aduenisſet, hoc eſt, Deus hominem adſumpſiſſet. Porrò quod aſcenſum ſuum in cælū indicauit uerius, quā aperte dixit, inde fecit, quod nondum aduenisſet hora eius, ut gloriam ſuam palàm profiteretur: Hinc interrogatione huiuſmodi & oratione Ecliptica uſus fuit, quæ hunc ſenſum habet· Hoc uos offēdit? hoc inquam quod me maiorem quā decere putatis, facio, & aio è cælo me aduenisse, eóq; Deum eſſe, quamlibet infirma hac carne tectus? Videntur dura adeo, malletis dicere impia, quæ loquor? Si igitur ſpectaueritis filium hominis, quē modo tam nihili eſſe putatis, & Ioſeph filium arbitramini, aſcendentem ubi erat prius in cælum, unde uenit, in quo & uerbum Patris ſemper eſt, quid tum cenſebitis? Videbor etiam tum plura quā par ſit mihi arrogaſſe? In illud igitur tempus uolumus iſtam diſputationem differre. Tum B dabitur ſpiritus qui uiuificat, & uera intelligentia donabit, caro dum in iſta conditione apud uos uerſatur, nihil conducit, non efficit, propter quod ueni, ſubduci igitur eā oportet ex oculis ueſtris, & aliū paraclerū dari, is ſuggeret dabitq; intelligere, quæ dixi uobis, uti & ſunt, ſpiritus & uita. De ijs ſiquidem loquuntur, quæ ſpiritu & dantur & percipiuntur, eóq; uitā æternam adferunt, quare nemo illa percipiet, niſi ſpiritum uiuificantem acceperit.

Calumniantur admodum dire, adſertores carnis Chriſti in pane, neſcire nos quid cælum ſit, quid aſcenſus Chriſti in cælum, quid deniq; dextera patris. Audiant igitur Chriſtiani, illi enim obfirmarūt aures & mentes, ne nos audiant. Nam de his toties iam fidem noſtram teſtati ſumus, & ſcripturas, quibus ea nititur indicauimus, ut ſi legere noſtra dignarentur, iſta de nobis ne cogitarent quidem, ne dum ſcriptis in orbem inuulgarent, niſi uellét aperte contra nos mentiri. Supra aliquoties indicatū eſt, & in Matth. fuſius expoſitum, in illud capitis tertij. Et baptizatus Ieſus aſcendit protinus ab aqua, & ecce aperti ſunt illi cæli, per cęlum, ꝙ in *Cælum quid.* habitare dicitur Deus, unde Chriſtus uenit, & in quod aſcendit, nos intelligere inaceſſam lucem, atq; gloriam Dei inuiſibilem, id quod nos Paulus docuit, dum ſcripſit, Deum inhabitare lucem inacceſſam 1. Timo. 6. Habetis quid putemus cælum eſſe.

Iam de aſcenſu Chriſti in cęlum. E cælo nobis aduenit, quia cū, ut Verbum & uirtus Dei, lucem habitaret inacceſſam, factus homo eſt, & ita in terra, in ſimilitudine hominum nobiſcum egit, & ſpecie habitúq; ut hominem ſeſe exhibuit, cum aūt opus, quod ei mādarat Pa- *Quid aſcenſus.* ter perfeciſſet, Patrémq; opere & ſermone glorificaſſet, illi obediens factus in mortem uſque crucis, dignum fuit ut Pater uiciſſim filium glorificaret, excitauit ergo eum à mortuis, & in cælum aſſumpſit. Non ſecundum diuinitatem, ſic enim ſemper fuit, & eſt in cælo, idem enī ſubſtantia eſt ꝙ Pater, ſed ſecundū humanitaté, illa ex mundo hoc, in gloriā Dei inuiſibilem, in lucē illam inacceſſam, in plenā diuinitatis perfruitioné, tranſlata eſt. Porrò cū uerus homo noſtri cauſſa factus eſt, uerèq; humanū & ideo loco adductū corpus aſſumpſit, ipſúmq; adhuc habet, de quo ſupra quędam dixi, agere eū ſecundum humanitaté in certo aliquo loco in illud: Nemo aſcendit in cælū, cap. 3. neceſſe eſt, ſed in quo Dei qui omnia implet & ubiq; eſt, reuelata gloria, & beata illa, ſed inacceſſa luce fruitur, in qua habitans & regnans, ſpiritu interim ſuo, omnia apud ſuos perficit, qui paracletus ille eſt; quē miſſurū ſe promiſit, poſtq̃ abijſſet. Hæc de aſcenſu Chriſti ſentimus, ꝙ & D. Auguſtinus adſeruit propter ueri, ut inquit, corporis modum.

Quid dextera.

C Nunc de dextera patris. Hæc Deo ἀνθρωποπαθῶς tribuitur. Cæterum ſcriptura, per ſedere à dextris Principibus intelligit, proxima ab eis poteſtate fungi. Id certe intelligebant filij Zebedæi cū peterent Chriſto alter à dextris, alter à ſiniſtris ſedere. Iam Chriſto etiam homini dedit pater poteſtatem omnis carnis, ut det æternam uitam omnibus, quos ei pater dederit, infra 17. & non ſolum hoc, uerum extulit eū ſuper omnē quoq; poteſtatem angelicā. Epheſ. 1. hinc dicitur eū euexiſſe & collocaſſe, ad dexterā ſuam. Hæc fides noſtra eſt de dextera Dei.

Videant nūc qui Chriſti quā hominū, ſtudioſi eſſe malūt, quā digne & grauiter Apollo aduerſariorū noſtrorū cū ſuis muſis, ob hæc in nos ſcurretur & debacchetur. Ex his iam dū colligimus nō poſſe corpus Domini realiter in pane eſſe, quia ipſe à nobis abierit, cælos aſcenderit, ſedeat ad dexterā Dei, ad iudiciū demū inde rediturus, neq; fidei ueſtræ ō fratres imponimus, neq; fungos uos exiſtimamus, ſed ex ordine quē Deus rebus dedit, & uerbis eius, quibus teſtatur eū ordinē in Chriſto ſeruatum eſſe, id colligimus quod uerū eſt, & cōfutamus quod falſum cōfinxerūt homines. Chriſtus ipſe dixit ſe abiturū, abijt, id teſtatur oculati teſtes Apoſtoli, nō rediturū, niſi ſicut abijt, teſtantur Angeli. Quis tam amens modo, qui nō hinc colligeret, non poſſe eū includi in panē, aut panē in ipſum mutari, corporaliter & realiter, quoties uerbula aliquot eſſent murmurata ſuper panē, ita ut pręſentē eſſe eū corporaliter & realiter oporteat, ubicunq; gentium ille panis habeatur? Si nanq; uerus homo eſt, uerúmq; habet corpus, & abijt ſedétq; in inuiſibili gloria lucéq; Dei, neq; eſt à reſurrectioue humana eius natura in diuinam mutata, ſed glorificata, non poterit eſſe in tot panibus corruptibilibus & ſimul in diuerſis locis. Deo ſunt omnia poſſibilia, libenter fatemur, ſed Deus ſimul uerax eſt, is teſtatur nobis filium ſuum uerum hominem feciſſe, uerum corpus illum aſſumpſiſſe, & humanum corpus, idque tale etiam poſt reſurrectionem à diſcipulis uiſum & palpatum eſt, iam ſi hæc uera ſunt, ut uera eſſe oportet, tranſeunte cælo & terra, nedum iſtorum tyrannide in uerbum Dei, & uiolentia in ſcripturam Dei, utiq; corpus Domini ſimul non erit niſi in uno loco, cúq; eum Pater illi aſſignarit glorioſum in cælo, & in eo regnaturum, donec ad iudicium redeat, tam clare teſtatus ſit, credat uobis corpore corporaliter illum in panes ueſtros uenire, quoties recitaueritis nō iuſſa recitare uerba, qui poteſt credere Deum mentiri, & uos
D uera loqui. His uero, nihil aliud uolumus probare, quā in ueſtris cænis, non poſſe Chriſtū corporaliter eſſe, ut falſo prædicatis. Si aūt de prima illa cæna, quā Dominus ipſe cū diſcipulis habuit quęritis, dicimus ideo non potuiſſe in pane illo eſſe corpus Chriſti, quia uerus homo, non potuit niſi unum corpus habere, cū igitur Euangeliſtæ teſtantur eū apud diſcipulos ſediſſe, & cū eis fuiſſe locutū, non potuit ſimul in duodecim particulis panis ſedere. Ad hæc, ut ſupra aliquoties dictum eſt, non dixit Dominus: In hoc pane eſt corpus meum, ſed accipite, hoc eſt corpus meum, quo ſignificauit ſe illis ſuum corpus dare, quo ita mentes ipſorū paſcerentur, ſicut pane, corpus. Idem uoluit eis ſignificare & his uerbis, ſi quis ea rite intelligat. Sed ita nemo poteſt, niſi doceatur à paracleto. Ille aūt inquit Dominus, non ueniet, niſi ſubmota hæc mea caro ex oculis ueſtris fuerit. Ipſa enim ad hæc, ut electi me agnoſcant, inde uiuant, ultra tempus à Patre ſtatutum, adeo nihil proderit, ut etiam impedimento eſſet & ſpiritum uiuificantem arceret, ſi diutius hic relinqueretur.

In his itaq; declarauit Dominus, quomodo manducari ipſius carnem oporteat, & quo nā pacto ea uiuificet. Imolari oportuit illam, neq; hoc ſolum, ſed & reſurgere, & ad cælos aſcendere, ut uideremus imolationem eius profuiſſe, & peccata expiaſſe. Si enim in morte manſiſſet, quomodo potuiſſet credi, eſſe ſatiſfactum? Sic aparuit deniq; uere petēdam ab illa uitam, in qua nimirū omnia uiuificantem diuinitatem habitare animaduertimus corporaliter. Nulla igitur alia ratione hic Dominus carnem ſuam inutilem pronunciauit, quā ut uſq; in humili illa, qua tum erat conditione, relinqueretur. Ut enim mihi dubiū nō eſt, intellexiſſe & Iudæos & diſcipulos, quod allegoricos dixiſſet carnem ſuam uere & uiuificū cibum, & ideo offenſos quod ſibi tam humili atq; abiecto uiuificatricem uirtutem arrogaret, ita non uidetur ideo dixiſſe Dominum ſuam carnem nihil prodeſſe, ut ſignificaret nihil conducere, dentibus laniatam, & corporaliter cōmeſam, ſed ut ſignificaret, fructū illum, propter quem eam aſſumpſiſſet, nō poſſe, illa ita humiliter uerſante in terris, prouenire, ideo ſubuehēdam eſſe in cælum, ut qualis caro eſſet, palàm fieret, & tum ſpiritū uiuificatorem mittendum, qui carni illi in cordibus electorum teſtimoniū perhiberet, eámq; ita glorificaret, ut uniuerſi electi agnoſcerent, uere eam cibum ſaluris & uitæ eſſe, & non niſi per eam nos ſaluari poſſe, hoc eſt, fide in ipſum pro nobis crucifixum. Huic interpretationi conſonant, & quæ infra 14. & 16. Dominus de abitu ſuo, & aduentu paracleti diſſeruit, ſed & totus operum Dei ordo, ac omnia quæ de Chriſto ſcripturæ prædicant, idem docent.

Iudæi bene intellexerunt, quod Dominus ſpiritualiter edi ſuam carnem uoluit.

Quidam

Quidam ex ſolo contentionis ſpiritu, carnem hic pro carnali intellectu contendunt accipiendam, cum tamen alibi ubi docent, non pugnant, ipſi quoq; locum hunc de Chriſti carne interpretantur. Spiritus utiq; Chriſti eſt, qui uiuificat, quem carni opponunt, & tamen nõ dixit: Spiritus meus, ita & carnem ſuam, per carnẽ hic intellexit, etiamſi nõ addiderit: Mea. Commentum enim illorum, ubicunq; in ſcripturis ſpiritui caro componitur, carnem ſignificare carnalem intellectum, quod non minus ſtupide, quam arroganter illi Eccleſijs obtruſerunt, inane ſomnium eſſe, pridem ſanctis innotuit, cum tot loca ſint ubi caro ſpiritui compoſita, Chriſti carnem ſignificet, ut 1. Timoth. 5. Deus manifeſtatus eſt in carne, & uiuificatus in ſpiritu, & alibi. Sic & cum Paulus ſe carne abſentem, & ſpiritu præſentem Corinthijs ſcribit tradere Satanæ, eum qui patris ſuæ uxorem habuerat, haud quadrabit iſta horũ Graphotyrãnorum regula. Sed mittendi Domino ſunt, qui docebit eos olim ſapere modeſtius.

Quod autem mire irrident, ex hoc loco: Caro nõ prodeſt quicquã, probare nos nõ poſſe in cœnis haberi & edi corpus Chriſti corporaliter, more ſuo faciunt, nam irridere argumenta, quã ſoluere facilius eſt. Sed Chriſtiane tu perpende an non firmiter ita colligamus: Chriſtus dixit carnem ſuam nihil prodeſſe, ut hic nobis relinqueretur, ideo ſubuehendam fuiſſe in cælum, ut ſpiritus uiuificans adueniret, eámq; ut Chriſti carnem, ac uitæ æternæ, cibũ nobis exhiberet, ergo non poteſt dari illa edenda corporaliter à miniſtro, neq; cooperabitur illi Dominus, ut ipſe eam daret corporaliter, quia ad ſpiritum uiuificantem, iuſſit nos reſpicere, qui mentibus nõ corporibus, illam daturus ſit in cibum uiuificum, ut edẽtes eam, æternum uiuant. Quid quæſo certius, quid dilucidius quæras? Chriſtus dixit ſuam carnem non prodeſſe, ſi corporaliter habeatur, eóq; oportere ut transferatur in cælum, quo uiuificans ſpiritus det eam edendam per fidem, id eſt, ſpiritualiter, ergo non editur corporaliter in cœnis? Nihil enim à ſe huius dabit miniſter, iam Dominus ipſe, corporalem negauit, & ſpiritualem carnis ſuæ, eiúſq; iam in cælum exaltatæ, nõ amplius hic corporaliter præſentis, manducationẽ promiſit. Hæc cui ſatis non eſt, & requirit præterea etiam carnalem, quã nullis habet ſcripturis promiſſam, ut ſupra ſatis probatũ eſt, is recte nondum ſpiritualẽ hanc guſtauit. Indubie enim ſi hanc uel ſemel uere guſtaſſet, ſatiatus fuiſſet, ut carnalem nequaquam eſuriret, ſed pro ſpirituali, ſoláq; uiuifica, in cœnis Dominicis, edens panem, & bibens calicem Domini,
B gratias quã religioſiſſime ageret, id quod Dominus ipſe, nos facere, iuſſit. Iam tãdem ſatis de manducatione Chriſti.

Sed ſunt ex uobis qui non credunt.) Vide & ex hoc, non niſi fide, eóq; tantum ſpiritualiter poſſe CHRISTVM edi.

Domine ad quem ibimus?) Etiam ex hac Petri reſponſione, uidemus manducationem Chriſti aliud nihil eſſe, quàm fidem & certam eius, ut Chriſti & ſaluatoris, cognitionem, quã qui ſemel nacti ſunt, ab eo diuelli nequeunt, neq; quicquam præter eũ eſurire, ab ipſo deniq; & nulla creatura omnem cibum animæ, conſcientiæ conſolationem fideiq; robur petent.

Hinc quoq; aperte iudicatur qui fuerit Domino totius ſuæ orationis ſtatus, utiq; oſtendere id, quod hic Petrus confeſſus eſt, nempe ſe Chriſtum eſſe, hoc eſt, panem uitæ, & cæleſtem. Idem igitur fuit, quod & alios incredulos turbauit, & à Domino alienauit.

Et ex uobis unus Diabolus eſt.) Græci cœperũt uocare Diabolum, quem Ebræi Satan: Per hoc ergo quod Iudam dixit diabolum eſſe, ſignificauit aduerſariũ & hoſtem ſuum eſſe, non diſcipulum, licet in id eſſet cum alijs delectus, externo ſcilicet delectu, ageretq; etiamnum inter illos, de his plura in Matth. 4. in illud: Vt tentaretur à Diabolo.

OBSERVAT. Obſeruandum primum, quã rara res ſit ſyncerus Chriſti diſcipulus, & quã nullus eius cœtus ſit in quo non ſint hypocritæ. Si enim Dominum iſti, quibus adeo durus eius ſermo uiſus eſt, ut Chriſtum ſequebantur, cur offendebantur quod ſibi, ſaluare in ſe credentes, ſumeret? Quid nam erat aliud, Chriſtum eſſe? Certe perfacile intelligebant hoc ſolum ipſum uelle, nempe licet filius hominis eſſet, & externa conuerſatione ſatis humilis, ſe tamen ſimul illum eſſe, a quo æterna uita, omnibus petenda ſit. Viderant ſanè tot iam miracula, è quibus ſi nati ex Deo fuiſſent, nullo negocio ipſum homine maiorem potuerãt agnoſcere. Quæ uero de aſcenſu ſuo in cælum & ſpiritu uiuificante diſſeruit, moneant nos, ut ab ipſo ad dexteram patris exaltato, & per ſpiritum eius, non per creaturas, nobis conferenda omnia petamus. Pręſentem ad finem uſq; ſæculi ipſe adfuturum ſe nobis promiſit, nóſq; ſibi ſimiles redditurum, plane iuſtos & beatos, quid præterea requiramus?

Quod prædicat Euangeliſta, nouiſſe Dominum nõ credentes, & proditorem etiam tum latentem, deterreat ab hypocriſi, & conſoletur, ſi quando & inter nos hypocritæ deprehen-

dantur, etiam inter uerbi miniſtros. Tantum cauti ſimus, ne ut oues amplectamur, qui lupi
C rapaces ſunt. Siquidem ut in timore tremore, ac omni circunſpectione uerſaremur, ita uo-
luit Deus apud nos omnia eſſe permixta.

In Petro notetur, uetæ fidei ad confitendum ardor, & quã certam Dei cognitionem eſſe oporteat, ut ſolida ſit. In eodem notãda charitas eſt, de omnibus quod optimũ ſit ſibi pollicens. Nam quod ſentiebat de DOMINO ipſe, ſentire & collegas nihil addubitabat, cum & pro ipſis, nulla ante facta apud eos huius inquiſitione reſpondit.

In Iuda quem nihil mouit, DOMINO cognitum eſſe, ſolita impiorum indicatur obſtinatio.

CAPVT SEPTIMVM.

Sect. 1. VErſabatur Ieſus poſt hæc in Galilæa, non enim uolebat in Iudæa uerſari, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in propinquo dies feſtus Iudæorum ſcenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres eius, tranſi hinc, & uade in Iudæam, ut & diſcipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid, & quærit ipſe palam eſſe. Si hæc facis, declara te ipſum mundo. Nam ne fratres quidem eius credebant in eum. Dicit ergo eis Ieſus: Tempus meum nondum adeſt, tempus autem ueſtrum ſemper eſt paratum. Non poteſt mundus odiſſe uos, me autem odit, quia ego teſtimoniũ fero de illo, quod opera eius mala ſint. Vos aſcendite ad diem feſtum hunc. Ego nondum aſcendo ad feſtum hoc, quia meum tempus nondum impletum eſt. Hæc autem cum dixiſſet illis, manſit in Galilæa.

Sect. 2. Vt autem aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad feſtum, nõ ma-
D niſeſte, ſed uelut in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in feſto, & dicebant: Vbi eſt ille? Et murmur multum erat in turbis de eo, Quidam enim dicebãt, bonus eſt, alij autem dicebant non, ſed ſeducit turbam. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum. Cum autem iam dimidium feſti peractum eſſet, aſcendit Ieſus in templum ac docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic literas ſcit, cum non didicerit? Reſpondit eis Ieſus, & dixit: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Si quis uoluerit uoluntati eius obtemperare, cognoſcet de doctrina utrum ex Deo ſit, an ego a me ipſo loquar. Qui a ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit. Qui autem quærit gloriam eius qui miſit ipſum, hic uerax eſt, & iniuſticia in illo non eſt.

Sect. 3. Nonne Moſes dedit uobis legem, & tamen nemo ex uobis factis præſtat legem? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba & dixit: Dæmonium habes. Quis te quærit interficere? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moſes dedit uobis circunciſonem, non quia ex Moſe ſit, ſed ex patribus, & tamen in ſabbatho circunciditis hominem. Si circunciſionem accipit homo in ſabbatho, ut nõ ſoluatur lex Moſi, mihi indignamini, quod totum hominem ſanum fecerim in ſabbatho? Nolite iudicare ſecundum aſpectum, ſed iuſto iudicio iudicate.

Sect. 4. Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymitanis: Nonne hic eſt quem quærunt interficere? Atqui ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt: Num uere cognouerunt

gnouerunt principes, hunc eſſe uere Chriſtum? Sed hunc nouimus unde ſit, Chriſtus autem cum uenerit nemo ſcit unde ſit. Clamabat ergo Ieſus in templo docens, ac dicens: Et me noſtis, & unde ſim noſtis, & a me ipſo non ueni, ſed eſt uerax qui miſit me, quem uos non nouiſtis. Ego uero noui eum, quia ab ipſo ſum, & ille me miſit. Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo miſit in illum manus, quia nondum uenerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eũ, & dicebant: Chriſtus cũ uenerit, num ſigna plura ædet ijs quæ hic ædidit?

Audierunt Phariſæi turbam murmurantem de illo hæc, & miſerũt Phariſæi ac Principes ſacerdotum miniſtros, ut apprehenderent eum. Dixit ergo eis Ieſus: Adhuc puſillum temporis uobiſcum ſum, & abeo ad eũ qui me miſit. Quæretis me, nec inuenietis: Et ubi ego ſum, eo uos non poteſtis uenire. Dixerunt ergo Iudæi inter ſe, Quo hic iturus eſt, quod nos non inueniemus eum? Num in diſperſionem gentium iturus eſt, & docturus gentes? Quis eſt hic ſermo quem dixit, quæretis me, & nõ inuenietis, & ubi ego ſum, eo uos non poteſtis uenire? Sect. 5.

In nouiſſimo autem die magno feſti ſtabat Ieſus & clamabat, dicens: Si quis ſitit, ueniat ad me & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dixit de ſpiritu, quẽ accepturi erant credẽtes in ipſum. Nondũ enim erat ſpiritus ſanctus, quia Ieſus nondũ erat glorificatus. Multi ergo de turba cum audiſſent hunc ſermonem, dicebant: Hic eſt uere Propheta. Alij dicebant: Hic eſt Chriſtus. Quidam autem dicebant: Num a Galilæa ueniet Chriſtus? Nonne ſcriptura dicit, quod ex ſemine Dauid, & de Betheleem caſtello, ubi erat Dauid ueniet Chriſtus? Diſſenſio itaq; orta eſt in turba propter eum. Quidam autem ex ipſis uolebant apprehendere eum, ſed nemo coniecit in eum manus. Sect. 6.

Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices & Phariſæos, & dixerunt eis illi: Quare non adduxiſtis illum? Reſponderunt miniſtri: Nunquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo. Reſponderunt ergo eis Phariſæi: Num & uos ſeducti eſtis? Nunquis ex Principibus credidit in eum, aut ex Phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, execrabiles ſunt. Dicit Nicodemus ad eos, is qui uenerat ad eũ nocte, qui unus erat de numero eorũ: Num Lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat? Reſponderunt & dixerunt ei: Num & tu Galilæus es? Scrutare & uide, quod a Galilæa Propheta non ſurrexerit. Et profectus eſt unuſquiſq; in domum ſuam. Sect. 7.

Verſaba-

C VErſabatur Ieſus poſt hæc in Galilæa.) Apertiora ſunt, quàm ut opus ſit paraphraſi. ANNO. Verſabatur Ieſus.) Supra quinto narrauit Euangeliſta, quod propter ſabbatho ſanatum illũ, qui triginta octo annos laborauerat, & quod ſe patri feciſſet æqualem, Iudæi quæſierint Dominum occidere, hæc uno uerbo hic repetit, ut cauſſam indicet, quare in Galilæa tum uerſaretur. Miraculum panum factum ſcribit Euangeliſta capite ſuperiore, cum prope eſſet feſtum paſcale, nec memorauit, an ad illud ipſum feſtum Hieroſolyma aſcenderit, hinc mihi cõiectura fit, factam ab Euangeliſta in hiſtoria, μετάϛασιν, id eſt, tranſpoſitionem. Nam quæ narrantur capite quinto accidiſſe in feſto Iudæorum, ad quod aſcenderat Dominus, facta credo, in feſto Pentecoſtes, cum antea appropinquante paſcate in Galilæa, trans lacum Geneſar, quod mare Tiberiadis Euangeliſta uocat, quinq; millia pauiſſet. Certe cum in hoc 7. capite memorentur, quibus ſatiſfecit pro facto, quod quinto memoratum eſt, & mouerat Iudæos, ut Dominum quærerẽt interficere, conſentaneum eſt, quæ in hoc capite narrãtur, in feſto tabernaculorum eueniſſe, quod uenerat proximum poſt illam Pentecoſten, in qua exiſtimo facta, quæ memorantur capite quinto. Mihi enim non fit ueriſimile, ut Ieſus ullo feſto Hieroſolymis abfuerit, in quo adeſſe ex Lege oportebat, cum ergo hic cauſſa narratur, cur in Galilæa ageret, quod Iudæi quærerent eum occidere, id'q; ut ex contentis in hoc 7. capite clare liquet, propter ea, quæ memorat caput quintum, uiolatum ſcilicet ſabbathum, conijcitur, quod ab eo feſto, in quo illum morbidum ſabbatho ſanauerat Dominus, non apparuerit Hieroſolymis. Si iam nõ licet dicere, quod Legem præterierit, fatẽdum eſt id feſtum, proximum fuiſſe, quod ante feſtum tabernaculorum eueniebat, atq; igitur feſtum Pentecoſtes. Alioqui aut dicendum eſſet, quod Ieſus toto anno non fuiſſet Ieruſalem, ac ita legem bis præterijſſet, aut quod fuiſſet ibi, neq; tamen fuiſſet aliquis propter eum motus factus, ex accuſatione uiolati ſabbathi, id nullam autem haberet ueriſimilitudinem. Certe quod Hieroſolymitani dicebant: Nonne hic eſt, quem quærunt interficere? Atqui ecce palam loquitur &c. & quod nominatim de uiolato, ut Iudæis uidebatur, ſabbatho Dominus hic ſatis facit, coniecturam faciunt, non adeo diu antequam acciderint quæ hoc capite narrantur, accidiſſe, quæ in quinto memorata ſunt. Tranſpoſita autem in Euangelicis hiſtorijs geſta, nemo magnopere mirabitur, qui ſcripta Euangeliſtarum conſyderauerit diligentius, ut enim Chriſti uirtutem exponerent, non ut quæq; ſuo ordine narrarent, ſtuduerunt.

Mutatus hiſtoriæ ordo.

D

Erat autem prope feſtum Iudæorum.) Scenopegia, fixio tabernaculorum dicitur, ſeptẽ enim diebus in tabernaculis omnis Iſrael agebat, ad memorãdum quod patres eorum Deus feciſſet habitare in tabernaculis, quando eduxit eos de Aegypto 3. Moſcheh 23, De hac & alijs feſtiuitabus Iudæorum dixi aliqua in Matth. cap. 12.

Dixerunt igitur ad eum fratres eius.) Contribules, cognatos & affines, Euangeliſta more ſcripturæ fratres Domini uocat. Ii igitur, quia non credebant eum eſſe quem ſe ipſum prædicabat, inſultando ei, monuerunt, ut Hieroſolymam ad diem feſtum aſcenderet, ibi'q; ubi totus Iſrael conueniebat, ſe, quid eſſet, palam faceret. Sciebant enim quod declinans Iudæorum furorem, ex ſanatione eius, quem morbus triginta octo annis tenuerat, cõtra ipſum motum, in Galilæa uerſaretur.

Qui fratres.

Si hæc facis, id eſt, quæ de te mira prædicant, & uis inde Chriſtus agnoſci, oſtende te mundo. Qui enim uult in παῤῥησίᾳ eſſe, id eſt, ut libere & palam de eo omnes loquãtur, quæ magnifica facit, ea nequaquam in occulto facit.

Tempus meum nondum adeſt.) Hoc eſt, mihi nõdum opportunum eſt, pater qui omnia certis temporibus diſpenſat, nondum uult ut ego aſcendam, tum aſcenſurus, quando ex uoluntate patris fuerit, tum & ad gloriam ipſius illuſtrandam faciet meus aſcenſus. Vobis autẽ qui neq; ex præſcripto Dei uiuitis, neq; rationem habetis, quid gloriã Dei promoueat, aut ſecus, quibus deniq; cum mundo, id eſt, hominibus, ſecundum carnem uiuentibus, bene conuenit, nullum eſt metuendum periculum, ideo tempus ueſtrum ſemper paratum eſt, uobis nunquam non opportunum eſt Ieruſalem petere, quia mũdus non poteſt uos odiſſe, qui malis eius conſentitis, ego autem arguo illum, oſtendo mala eſſe, quæcunq; agit, eáq; cauſſa ipſi intolerabilis ſum. Proinde uos aſcendite ad hoc feſtum, ego, quia nondum definitum à patre, eoq; mihi opportunum tempus aduenit, id eſt, completum eſt, nondum aſcendam. Illud: Mala ſunt opera eius, eodem modo accipiendũ eſt, quo ſupra cap. 3. Qui male operatur non uenit ad lucem, quia mala ſunt opera eius, nempe pro eo, quod eſt per omnia malum eſſe, neq; quicquam agere boni. Sic ſane ſunt, qui ex ſpiritu non ſunt renati uniuerſi.

OBSERVAT. Secundo iam è Iudæa in Galilæam ſucceſſiſſe Dominum, ut uim Iudæorum

rum declinaret,Euangeliſta noſter memorat,prius,ſupra initio cap.4.legimus. Circa id uerò
hic obſeruandum,& nobis licere ſubinde fugere,modo Dei gloriam fugiendo non proda-
A mus.De quo in Matth.fuſius cap.4.in illud:Cum audiſſet autem Ieſus,q̃ Iohannes traditus
eſſet. Deinde animaduertendum circa id,quod & fratres Domino moleſti erant, ferẽdum
nobis eſſe,cum domeſtici quoq; nos inſectantur.Item,non ilico pium eſſe,qui iuxta externa,
hoc eſt,carnem,Chriſto attinet. Quid enim profuit ijs,quòd fratres Domini fuere? In Domi
no igitur nihil niſi noua ualet creatura,Gal,6.non profeſſio,aut cuculla monachorum, non
cõſecratio Epiſcopi,non deniq; eruditio,aut morum externa honeſtas,ſolus internus homo,
ſecundum Deum conditus,apud Deum æſtimatur,& certum iuſtitiæ fructum profert.

Quod hic horæ ſuæ,id eſt,opportuni temporis Dominus meminit, monet q̃ diligenter
obſeruandum nobis ſit,ut ex præſcripto Dei,& ſuo tempore omnia agamus.Poſtremo no-
tandum nos mundi amicitiam non poſſe tueri,niſi malis eius operibus conſentiamus,ſi ná-
q; Dei gloriam adſerere,atq; ita ipſum ſolum bonum eſſe teſtari,mundum uero peccati argu-
ere uoluerimus,id quod ſane ſi in nobis agit ſpiritus Dei,ſemper mundum arguens, & Deũ *Quid mũdum*
magnificans,haudquaq̃ poterimus omittere,perſequetur ille nos,ut & Chriſtum perſecutus *arguere.*
eſt. Arguere autem mundum,non eſt tantum craſſiora illa peccata inſectari, id enim mũdus,
ne uideatur penitus deploratus,poteſt ferre,ſed teſtari,q̃ opera eius mala ſint, hoc eſt, in totũ
omni iuſtitia & bonitate careat,neq; poſſit niſi per Chriſtum iuſtitiam ueram aſſequi. De his
infra.16.plura.

Vt autem aſcenderunt fratres eius,tunc & ipſe aſcendit.) Et murmur multum. Omnium
ſermo erat de eo,at non in παρρησίᾳ,id eſt,libertate. Id murmur diſputatio quædam erat po-
puli de Domino,in qua aliqui pro Domino loquebantur,id ut primores Iudæorum non fe-
rebant,ita audebat nemo de illo palã bene loqui. Voluit aut ita Dominus omnes ſui deſyde-
rio & expectatione excitari,ut cum poſtea intrepide ſe in medium hoſtium ſuorũ ingereret,
& doceret libere,omni contempto periculo,electi & amantes eius,tanto magis confortaren-
tur,reprobi autem,dum quod maxime uolebant,non poſſent illi uim inferre, plus confun-
derentur,omniq; ignorantiæ prætextu nudarentur.

Aſcendit Ieſus in templum ac docebat.) Hæc hora eius erat,hoc tempus erat illuſtrãdi glo
riam Patris,omni ergo ſpreto periculo,in primum locum,ubi Iudæis minime tolerabilis e-
rat,ſeſe recepit,docereq́; cœpit,cum medium feſtum ageretur,adeſſetq; ideo populi frequen-
tia maxima. Et hic uirtutem ſuam declarauit,qui paulo ante fugiendo declarauerat humilita-
tem. Quomodo hic literas ſcit.) Fabrum enim egerat,ut ex Mar.6.patet. Oportebat ſiqui-
B dem omnia in Domino eſſe ſumme admiranda. Cæterum qui negligit cum poſſit diſcere li
teras,ingratum & ignauum eum,Dominus nequaq̃ miraculo docebit. Et qui in adſciſcendo
eos,qui Eccleſiam doceant,ruditatem,piæ eruditioni prætulerit,Dei donum cõtemnit,& ne- *Studium litera*
quaq̃ ex ſpiritu agit,quo Paulus uoluit myſterion Euangelicon committi hominibus ad do *rũ nequaquã*
cendum idoneis,quoq; Aquila & Priſcilla,Apollo hominem eloquentem, atq; in ſcripturis *negligendum.*
potentem,ob hæc præcipue dona,plenius uiam Domini docebant,ut ad docẽdum alios eſ-
ſet inſtructior. De his plura in Matth.cap.4,in illud: Vidit duos fratres,Simonem qui uocatur
Petrus &c.

Mea doctrina non eſt mea.) Hominis ſcilicet,ſed mea Dei,atq; ita eius qui miſit me, quo
cum natura & ſubſtantia unus ſum. Vnde non eſt mirandum,ſi abſq; eruditione hominũ do
ctus ſim,& literas ſciam. Hoc ueſtrum pauci credunt,quia non quærunt quæ Dei ſunt, nõ cu-
piunt Deo ſeſe approbare. Qui enim uult uoluntatem Dei facere,id eſt,in quo eſt ſtudium ali
quod Dei,is eo ſpiritu,quo ad Dei uoluntatem propendet,facile agnoſcet, utrum ex Deo ſit
mea doctrina,an ex me ipſo loquar,quod non ſit doctrina Dei. Qui à ſe ipſo loquitur & do-
cet, non ex ſpiritu Dei,ut ſeipſum alijs Doctorem conſtituit,ita ſuam ipſius gloriam quærit.
Qui autem quęrit gloriam eius qui miſit ipſum,Dei,id quod ego ſtudeo,is uerax eſt,& omni
bus audiendus,neque enim quicquã in eo poterit iniquitatis eſſe. Iam cõſyderate, explorate,
excutite,quæcunque doceo,ſolam Patris me gloriam quærere, deprehendetis, quandoqui-
dem nihil aliud in omni doctrina mea quæro,quã ut ipſius bonitatem electi omnes,& probe
agnoſcant & gnauiter æmulentur. Proinde uerax ſum,& nihil loquor quod ulla ratione que
at culpari,dignúmq; erat ut pronis me animis audiretis magiſtrum cœleſtem, non perſeque-
remini ut hoſtem Dei.

OBSER. Animaduertendum ſicut Chriſtum ſpiritus cum maxime opportunum eſſet,
Ieruſalem adduxit,ita & nos commode ducturum,acturúmq;,ad quæ Pater deſtinauit. Tan-
tum abnegatis affectibus,ipſi nos concredamus. Obijcietur ſæpiſſime illuſtrandæ gloriæ Dei

C tam optata occaſio, ut ſtupeas tam præſentem uim ſpiritus. Perpendendum & quæ mundi ſit iuſtitia apud ſanctiſſimos, ſiquidem non licet, uel loqui de Chriſto Dei ſapientia & iuſticia. Sed dum uiſum eſt Deo, coguntur hi ipſum palam docentem audire, qui putabant ſe effeciſſe, ne quiſq; de ipſo tantum muſſaret. Idem eueniet & hodie Chriſti hoſtibus, ſi modo nos fortiter crediderimus.

Probe notandum autem de doctrina Chriſti, eos demum poſſe cognoſcere, qui cupiūt uoluntatem Dei facere. Nemo ergo miretur plurimos hodie patentiſſimam ueritatem auerſari, non ſunt ex ueritate ſed Diabolo nati, ideo habent odio quæ Deus probat, quare odiſſe oportet illos omnem quoq; Dei doctrinam, neq; ſuſtinere ut de ea audiant tantum. Qui autem ex Deo natus eſt, cui cordi pietas eſt, is ſicut ſpiritu Dei præditus eſt, ita ueritatem Dei in doctrina Chriſti nullo negotio agnoſcit.

Poſtremo neq; hoc prætereundum, ſicut is gloriam ſuam quærit, qui à ſe ipſo loquitur, ita neceſſe eſt omnes illos ſua quærere, qui à ſe ipſis, hoc eſt, quæ à Patre non didicerunt, docent. Id facile uides in omnibus, qui humana cōmenta, pro Verbo Dei Eccleſijs obtrudunt. Quid nanq; factioſius Matæologis? Quid arrogantius Catabaptiſtis? Quid frontoſius Antocratiſtis? Quid magis neſcium cedere, Iudæis? Quid iudicij dogmatum ſuorum intolerātius, Mahometanis? Cum ijs qui ex Deo loquuntur nihil ſit ſubmiſſius, nihil blandius, nihil ad ferendum errantes paratius. Exemplum ſit Chriſtus, & Paulus, quanq; & hodie haud obſcure uideatur, qui hos q; ſuperciliofos Scribas & Phariſæos malint imitari.

Nonne Moſes dedit uobis Legem. ANNOT. Quicunq; Euangelicas hiſtorias aliquādo preſſius conſyderarunt, ij norunt illas continere miſcellanea quædam, quæ Euangeliſtæ ſic congeſſiſſe ſatis habuere, ut ex pauculis illis geſtis ac ſermonibus quos cōſcripſerunt, Chriſtus agnoſceretur, neq; fuerūt anxij, ut uel certo ordine ſingula, aut etiam ſermones integros, uti à Domino habiti ſunt, memorarent, hinc uideas nonnunq; commodum initium, nunc finem deeſſe.
D Sic ſane uideri poſſit, & præſens Domini oratio, qua de doctrina ſua unde ſit, & q; deceat illi habere fidem, ijs qui ſtupebant ipſum ſcire literas, quas non didicerat, reſpondit. non adeo commodo fine eſſe clauſa, ac mox nullo quoq; commodo principio & prærupte nimium ſubiectam alteram, qua ſatiſfacit de opere ſanitatis in ſabbatho perfecto. Id uero eos qui ſolum Chriſtum diſcere cupiunt, qui in his, qualicunq; demum ordine, aut ratione congeſtis narrationibus mirifice tamen prædicatur, minime offendet, quóſq; offenderit, certum eſt, eos neq; Chriſtum uere quærere.

Quæ ergo hic dixiſſe Dominum Euangeliſta narrat, ſiue aliquid præceſſit, ut ueriſimile eſt, ſiue ita prærupte cœpit, apologia ſunt pro eo, q in ſabbatho hominem, de quo ſupra. 5. ſanauerat. Primum autem argumentum eiuſmodi eſt, ut eo non licere probet Iudæis contra ſe ex Lege Moſcheh agere, quando eam ipſi Legem minime ſeruarent. Quod enim quiſq; iuris in alterum ſtatuit, ip ſe eodem uti debet. Aiebat igitur: Moſes dedit uobis Legem, & nemo ueſtrum eſt qui eam ſeruet, qua fronte igitur in me ita ſæuitis, qui & ſi uidear eam uobis tranſgreſſus, ſolus eam in omnibus impleo. Lex ſane, dilectionem Dei & proximi in omnibus docet & requirit, hac illi uacui erant, ideo Legem non faciebant, id eſt, non obſeruabant. Sed ut ſuā uelarent iniquitatem, tranſgredientes primora Legis, in quibus ſolis ſita pietas eſt, Legis zelatores ſe ſimulabāt in minutijs iſtis, rebus ſcilicet externis, uti ſabbathū erat, & ſimilia. Id quod illis Dominus Matth. 15. & 23. opprobrauit. Potiſſimum autem etiam hunc ſimulatum zelū ſuum, contra alios exerebāt non in ſe ipſos, quod & ipſum Dominus Matth. 23. illis obiecit. Importabilia ſiquidem onera colligabant &c. Sic & hic contra Dominum ſæuientes, religionem oſtentare uolebant, magis quam exhibere.

Prima ratio qua depellit Iudæos ab accuſatione.

Reſpondit turba.) Forte ignara eius, quod contra Dominum, primores fuerant machinati, ut in 5. cap. memoratum eſt, cúmq; ipſi nihil tale contra eum cogitarent, dicebant Dæmonium eum habere, quod mortem intentari ſibi quæreretur.

Vnum opus feci.) Altera ratio eſt, qua probat ſe ſabbathum minime uiolaſſe, quæq; dixit, in ſumma ita habent: Equidem ſemel, id eſt, unum opus in ſabbatho feci, uos ſæpe, de me tamen tanq; ſabbathi uiolatore admiramini, de ueſtris operibus non ita. In ſabbatho circunciditis hominem, nunquid id opus eſt, iam Circunciſionem à Patribus acceptam? Moſes nobis tradidit, non ipſe eam primus præcepit, ſicut obſeruationem Sabbathi. Si iam uobis non uiolatur ſabbathum, qui contra Legem Moſcheh, opus in ſabbatho facitis, eò q opus illud Patribus diuinitus traditum eſt, cur mihi ſuccenſetis qui in ſabbatho opus feci, quod ęque iuſſit Pater, & eſt Circunciſione multo præſtantius? Ego enim totum hominem ſanaui, cum uos Circunciſione nihil aliud præſtetis, q; ut homo externe populo Dei accenſeatur. Ne igitur indi-

Altera ratio, quod ſabbathū non uiolarit, argumēto ducto ab exēplo eorum.

cetis ſecũdum aſpectum,ſed iuſtum iudicium iudicate,hoc eſt,factum ex ſe ipſo,& Lege Dei, non ex amore uel odio facientis ęſtimate. Dum enim ego opus in ſabbatho feci,& tale,quod
A Deus maxime uoluit,iudicatis me ſabbathum uiolaſſe,uos dum operamini ſabbatho,quod multo minoris momenti eſt,nihil tale cenſetis. Hoc non eſt iuſtum iudicium,& ex ipſa re ſũptum,ſed factum ſecundum perſonæ reſpectum. Si iudicatis,quouis opere ſabbathum uiolari,iudicate debueratis ſabbathum & à uobis uiolari,cum infantes ſabbathis circunciditis, ſi autẽ eo illud non uiolatis,ut ſane non uiolatis,neq; me uiolaſſe illud iudicare debueratis, qui in ſabbatho feci,quod longe magis neceſſarium & utile fuit,ꝗ ſit Circuncilio. De ſabbathi religione ſupra quædam,plura in Matth.cap.12. Certe benefactis uiolari non potuit,etiam multo minoribus,ꝗ erat hoc Domini collatum,illi qui iam diu morbo laborauerat.

Dicebant ergo quidã ex Hieroſolymitanis. ANNOT. Hi quia Hieroſolymitani & Chriſti aduerſarij,ut ex uerbis eorum apparet,erant,tum forte etiam ex primoribus, ſcire facile potuerunt,quid contra Dominum principes Iudæorum moliti fuerant, utq; ad mortem ipſum quærerent,mirantur ergo qui fiat,ut illi quod contra eum cogitarant,non exequerentur,ſed ferrent libere adeo & palam in templo docentem. Dicebant igitur: Num uere cognouerunt principes hunc eſſe Chriſtum? Neq; enim huc prolapſos credere poterant, neq; patebat alia cauſſa,cur illum in templo docentem ferrent,id ergo eos male habebat,præſertim cũ abſurdum eis uideretur,uel ſuſpicari de Domino,eum Chriſtum eſſe,idq; propter conuerſationis,qua ſemper offendebantur,humilitatẽ. Chriſtum ſiquidem expectabant tam glorioſum & magnificum,ut cum ueniſſet,nemo ſcire poſſet,unde nam eſſet,hoc eſt,unde ei tanta potentia,gloria & fœlicitas adeſſet. Etenim. 1. Moſ.49. Ieſcha.11.ac alibi in Prophetis omni æſtimatione maiora,de potẽtia & ſucceſſu eius prędicta ſunt. Cũ ergo omnia Domini tam eſſent humilia,& uulgaria,ut nihil dignum admiratione uideretur,omnésq; ſcirent unde eſſet,hoc eſt,unde ſua haberet,ſigna enim & diuinos ſermones,illi ut excæcati contẽnebant, omnibus tanꝗ manifeſtiſſimum uideri uolebant,eum non poſſe Chriſtum eſſe. Sectio.4.

Præcipue tamen uidentur hanc de Chriſto opinionem,uenturum eum ut nemo ſciret, unde eſſet,id eſt,unde ſua tam magnifica haberet,ex uaticinio Mica.5.accepiſſe. Is quidem naſciturum illũ Bethlehem prædixit,ſed addidit, egreſſus eius,id eſt,potẽtiam & opera eſſe ab initio,atq; à diebus ſæculi,id eſt,in principio omnium rerum,ſicut per eum omnia condita ſũt. Hinc ergo expectabant Chriſtum,de quo ſciri nõ poſſet,unde eſſet,utpote cuius egreſſus, potentia ſcilicet,& opera à principio mundi fuiſſent. Cum igitur nihil tale in Domino Ieſu uideri uolebant,nihil minus ꝗ Chriſtum eum cenſendum,uel ex hoc admodũ celebrato teſtimo
B nio,iudicabant. Certe id ipſum paulo infra iterum,ſed priore ſui parte contra Dominum obiecerunt,ubi ſcilicet prædicit Chriſtum è Bethlehem proditurum. Hæc certiora uidentur, quã ſi dicamus Iudæos tanꝗ inſanos contra ſe ipſos locutos eſſe,utpote qui infra dixerint, Chriſtum Bethlehem naſciturum. Nam ſimul Mica prædixerat,egreſſus Chriſti eſſe ab initio, inde fama obtinuerat,Chriſtum ea cum potentia uenturum & regnaturum,ut nemo ſuſpicari poſſet,unde nam eſſet,quia infinito maiorem maioribus ſuis gloriam habiturum eum, perſuaſi erant. Et id quidem recte,ſi modo intellexiſſent ſimul myſterium humilitatis,qua illa potentia & gloria,uſq; in diem reuelationis eius,tegenda erat. Nemo ſcit unde ſit.

Iudæi recentiores interpretantur hunc Mica locum ſic,ut quod habet: E Bethlehem egredietur mihi Dux,idem ſit,ac,è ſemine Dauid Bethlehemitæ naſcetur, & à primo tempore & à diebus ſæculi,hoc eſt,primis mũdi tẽporibus egreſſus eius,idẽ atq; genus ducet ab antiquiſſimis Patribus,ſic torquent quæ aduerſa ſuo errori ſentiunt. Sed ex eo,quod reſponſum fuit à Scribis Herodi Matth.2.& quod infra Iudæi obiecerunt de Bethlehem, unde uolebant probare Dominum non eſſe Meſſiam,cum Nazarenus eſſet,ut ipſi putabant. Ex his,inquam,ſatis liquet,Iudęos illo tẽpore ſanius oraculũ Mica itellexiſſe,ſicut & multa alia de Chriſto. Eóq; uerſimile eſt,ſicut non dubitarunt eo natalem Chriſti locum indicatum,nihil quoq; addubitaſſe de aduentu mirifico,qui referret ipſum ęternũ uerbũ Patris eſſe. At tamen ſi quis certiorẽ huius opinionis de Chriſto rationem afferre poſſit,illi etiam gratias agam,tam abeſt,ut præferri meam uelim. Adducunt quidam illud Ieſa.53. Generationem eius quis enarrabit,id autẽ à Vate de numeroſa Chriſti ſobole,& ſpirituali poſteritate prædictum eſt.

Admodum autem inconſyderate ij ſcribunt,qui natam ſcribunt hanc de Chriſto opinionem,ex Ieſcha.53.& Zacar.9.in quibus locis prædictum eſt de Domini humilitate, in qua latuit. Nihil ſiquidem Iudæos æque offendit,atq; nimia Domini humilitas,eáq; præcipue plebi probare,eum nequaꝗ Chriſtum eſſe,conabantur. Hinc enim uideri uolebant,quæ in Domino uidebantur,minime reſpondere,ijs,quæ de Chriſto prædicta erant tã magnifica. Semper

C enim Iudæis,ut & hodie id potiſſimum obſiſtit,ne Dominum noſtrum Chriſtum eſſe cre-dant,quod non agnoſcunt in eo præclara illa,quæ de regno eius Prophetæ prædixerunt. Miſeri autem non ſuſtinent credere,omnia iſta primum in ſpiritu fuiſſe inchoanda,& percipienda fide,cum autem uenerit conſummatio,& dies gloriæ Domini,tum omnia etiam externe & reuelate,in ipſo apparitura.

Clamabat ergo Ieſus in templo docens.) Ex eo quod Euangeliſta docuiſſe Dominum in templo teſtatur,uidetur ſignificare,eum cum authoritate & ex loco docentium, perpetuã ad plebem orationem habuiſſe,interim tamen cum apud ſe cognoſceret,quid de ſe in turba loquerentur,ad illa,cum res poſcebat,reſpondiſſe. Hinc cum Hieroſolymitani illi dicerent, ſe ipſum noſſe unde eſſet,uolentes eo ſignificare,nihil niſi filium Ioſeph eſſe,& nullius precij hominem,reſpõdit eis per ironiam, qua ſignificabat eos falli,neq; id ſcire,quod iactabant,nimirum,unde ipſe eſſet,quippe qui à Deo ueniſſet,ueréq; eſſet ab initio egreſſus eius. Clamabat uero,hoc eſt,elatiore uoce iſta dicebat,forte ideo,ꝙ aliquantulum ab ipſo,ut ueriſimile eſt,abfuerint illi calumniatores,uel certe ut ita pondus maius uerbis ſuis adderet. Et me,inquit,noſtis,id eſt,me non noſtis,neq; unde ſim noſtis. Nam á me ipſo non ueni,ſed ab eo, qui ſolus uerax eſt,& uera certáq; omnia agit,miſſus ſum. Hunc uos non noſtis,qui igitur ſcire poſſetis unde ſim? Ego autem noui eum,quia ab ipſo ſum,ipſe miſit me,hoc eſt,hominem fieri uoluit,cum apud ipſum eſſem Verbum eius,& uerus Deus,ſubſtantia idem cum ipſo. Quare & à me ſolo plene ille cognoſcitur. Attamen notum tandem,tam uobis,ꝙ electis meis fiet, ueremе Dei filium eſſe,Deíq; negotium geſſiſſe. Verus enim eſt,qui me miſit,omnia complet & abſoluit,unde & aparere tandem oportebit, id quoq;, quod in me & per me operari cœpit. Tum uidebitur,unde ſim,& quis me miſerit.

Sed eſt uerax qui miſit me.) Grece habetur ἀληθινός,id eſt,uerus,ſed idem pollet cum illo, quo Euangeliſta infra ſequenti capite uſus eſt,cum ait: Sed qui miſit me,ἀληθής, id eſt, uerax eſt,item ſupra.3. ubi inducit Baptiſtam loquentem de Domino: Qui recipit teſtimoniũ eius,

D obſignauit ꝙ Deus uerax eſt. Porro iſta quam Deo toties hic Euangeliſta tribuit ueritas,ſoliditas,certitudo,& plenitudo eſt operum eius. Vnde quod ait: Sed eſt uerax qui miſit me, perinde eſt ac ſi dixiſſet: Qui miſit me Pater,ſolidus,plenus,certus,& perfectus eſt in operibus ſuis, ille cum me miſerit,id faciet tandem,certis & ſolidis operibus ſuis abunde manifeſtum. Opera eius non poſſunt,ut hominum uana eſſe,aut non perfici,unde & me miſſum ab eo,eiúſq; & uerba loqui,& negotium gerere,omnibus palã faciet. Hinc ſane in Pſal. omnis homo mẽdax & uanus eſſe dicitur,ꝙ nihil queat perficere,nihil abſoluere,mutila ſint oĩa opera eius,& fruſtranei conatus,ſæpéq; fallatur,ſic cõtra Deus ſolus uerax,ꝙ eius omnia uerba certa,& opera plena & perfecta eſſe oporteat.

Pſal.116.

Quærebant ergo eũ.) Sic diuinã in eo uirtutem oportuít manifeſtari,& cõfundi impios.

De turba autem multi.) Vide,iſti cum Dei ſemen haberent, uidere in Domino potuerunt magnifica,nempe ſigna,quibus maiora fieri non poterant,hinc & Chriſtum ipſum agnouerunt,nihil offenſi humilitate uel generis,uel conuerſationis,reprobi autem illi,nihil in eo,niſi humilia,& quibus offenderentur,uidere potuerunt.

OBSER. Obſeruandum,nunꝗ deeſſe impijs,quod contra ueritatem prætexant, ſed & Dominum qui iuſto iudicio eos abiecit,dare quoq; illis occaſiones,unde excæcentur,ſic certe fuit Iudæis,Chriſti cum humilitas,tum alia ferè omnia. Deinde notandum, quoties Iudæi fruſtra Chriſto inijcere manus fuerint conati,quia nondum uenerat hora eius. Ita nos ſolum hoc ſtudeamus,ut Dei gloriæ inſeruiamus,reliqua curabit ipſe,neq; accidet quicꝗ nobis, niſi cum noſtra aduenerit hora,tum uero ſaluti erunt,quæcunq; acciderint. Poſtremo & hoc animaduertendum, nunꝗ abſq; fructu aliquo uerbum Dei annunciari, utcunq; enim inſanirẽt primores Iudæorum,è populo tamen plurimi Chriſto crediderunt.

Sectio 5. Impij olim agnoſcẽt Chriſtũ

Audierunt Phariſæi turbam murmurantem.) ANNOT. Adhuc puſillum tẽporis. Qua ſi diceret: Suſtinete pauliſper, intolerabilis uobis ſum,ſed non ero diu,abibo paulo poſt,ad eũ qui me miſit,in conſortium diuinæ maieſtatis,ad quod uos nunꝗ peruenietis. Sed erit cũ me quæſituri ſitis,neq; inuenturi,quando uos apprehendent mala illa,quæ uos manent,eò quod tam indignis modis oblatam uobis ſalutem reſpuitis,tum demum notum uobis Pater faciet,quis ego ſim.

OBSER. Notatur hic iterum,eos potiſſimum ueritati aduerſari, qui in mundo primi habentur ueritatis cultores,uti apud Iudæos Phariſæi erant,atq; ſacerdotum Principes. Deinde animaduertendum,& impios tandem cogniturοs Chriſtum,optaturóſq; ab eo ſalutem, ſed fruſtra. Tum quando eos merita apprehenderit ultio. Id Iudæis uſu uenit, cum per Titum uaſta-

uaſtarentur, Tum uel unum diem filij hominis uidere, & perlibenter amplecti ſeruatorem uoluiſſent, ſed ſero nimis.

A In nouiſſimo die, illo magno feſtiuitatis.) ANNOT. Vltimus enim, hoc eſt, octauus feſti Tabernaculorum celeberrimus erat, quo uerisimile eſt maiorem populi frequentiam in tẽplo ubi docebat, confluxiſſe.

Stabat Ieſus & clamabat.) Vnde enim æterna uita eſt, id omnibus optabat indicatum. A ſolo ſiquidem ſpiritu Dei eſt, ut Deum cognoſcamus, & de eius erga nos bonitate certi reddamur, tum referre ipſam erga proximos ſtudeamus, hunc autem ſpiritum ſolus Chriſtus donat ſuis, à fide igitur in eum, omnia pendent, ad hanc ergo potiſſimum cum hic, tũ alias Chriſtus hortatur. Illo uero: Flumina de uentre eius fluent, ſignificat credentes ſibi, in æternũ abſq; ſiti bonorum fore, non minus, ꝙ illum ſiti laborare impoſſibile eſſet, qui fontem flumina facientem, in uẽtre ſuo, in uiſceribus ſuis haberet. Simili allegoria & ſupra uſus eſt. 4. Aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternam. Spiritum utiq; ſanctum nacti, & ipſi certi de bonitate Dei erga ſe, abſq; ſiti ſunt, & alijs quoq; ſolidam poſſunt cõſolationem, ex eodem ſpiritu, prædicando eis eandem Dei bonitatem, adferre. De amplo hoc & redundante ſpiritu, prædictum eſt Ieſchá. 44. Iechez. 36. Iohel. 2. & paſſim in Prophetis. Certe quẽadmodum exuberans fons largiſſime uicinia ſibi omnia rigat, ita eſt Chriſtianus, quibuſcũq; adeſt, uerbo & opere, infinita & uera commoda adfert.

Nondum enim erat ſpiritus ſanctus.) Hoc eſt, manifeſtior ille ſpiritus ſancti afflatus, & efficacia, quæ poſt glorificatum Chriſtum in credentibus apparuit, nõdum erat, idq; quia Chriſtus nondum erat glorificatus. Ipſius enim iam regnantis erat, eam uim ſpiritus in ſuos effundere, cum ergo antea crucifigi illum, ꝙ regnare oportebat, ut orbis uideret, quid morte eius nobis apud Patrem impetratum eſſet, ampliſſima illa diuini ſpiritus uirtus, ſuper ſemen, hoc eſt, germanam ſobolem Iaacob, poſtꝙ Chriſtus in cœlum fuit ſubuectus, effũdi primum debuit. Cæterum quicunq; ab initio mundi Deo crediderunt, ſpiritum Dei habuerunt, at non opulente adeo, atq; largiter, tantâq; efficacia. De his & ſupra obſeruatione quarta, Sectione ſeprima primi cap. De ſpiritu ſancto, & nominibus eius, in Annotatione quarta, Sectione eadẽ. *Nondum erat ſpiritus.*

OBSER. Obſeruandum ut ubiq; Dominus fidei in ſe primas tribuat, ne igitur audiamus eos, qui queruntur nimium illi tribui. Etenim cui perſuaſeris ut Chriſtum ſuum ſaluatorem uere agnoſcat, eum plane beaſti, & neq; poterunt ſuo tempore fructus iuſtitiæ in eo deſyderari, cui hoc non perſuaſeris, nulla omnino alia doctrina bonum unꝗ reddes.

Mirari uero quis poſſit, cum audiret Dominus offendi eo Iudæos, ꝙ Nazareth & nõ Bethlehem natum ipſum putarent, quare non indicarit eis, ſe æditum in hanc lucem Bethlehẽ, & non Nazareth. Indubie id feciſſet, ſi hoc eis ſolum obſtaculo fuiſſet, ſed erant nati e Diabolo, neq; potuerunt Chriſtum amplecti, quare ſi non hoc, certe alio ſe offenſos ſimulaſſent, ut impietatem ſuam uelaſſent. Offenderat hic ſcrupus & Nathanaelem, ſed quia ueritatem quærebãt, nihilominus Dominum nullo adhuc ſigno uiſo adijt, auditurus quidnam doceret, aut promitteret. Iſti autẽ tot uiderant ſigna, audierant ſermones plane diuinos, quibus ſi ex Deo fuiſſent, ita indubie fuiſſent Domino addicti, ut de loco natali eius, aut non cogitaſſent, aut certe de eo Dominum rogaſſent. Sed quærebant tantum, quibus ueritatem à ſe propellerẽt, non ut eam diſcerent. Iuſto itaq; Dei iudicio, ubi natus Dominus eſſet eos latuit, & occaſio offendiculi fuit. B

Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices.) ANNOT. Vis diuina, in uerbis Domini tanta exeruerat ſe, ut miniſtri non potuerint, manus illi inijcere. Sic perfacile eſt, Deo quoduis periculum auertere ſuis, etiam ubi nihil apparet præſidij. *Sect. 7.*

Sed turba hæc.) Quinto Moſcheh. 27. ſcriptum eſt: Maledictus, qui nõ ſtatuerit omnia uerba Legis huius, ut ea faciat, iam cum uulgus non poſſet omnia Legis cognoſcere, ſicut erat onus importabile, maledictos illos Phariſæi iudicabant, non animaduertentes, ꝙ ipſi grauius Legem tranſgrederentur, qui ſcientes quid Lex in primis requirat, Dei timorem, & proximi dilectionem, adeo inſane filio Dei aduerſabantur, etiam in alios uacui miſericordia & æquitate. Id quod uel iniquiſſimo hoc ſuo de plebe iudicio ſatis prodiderunt. Non aliter uero & hodie de laicis loquuntur noſtri Phariſæi. *Ignorãtes Legẽ maledicti.*

Dicit Nicodemus.) Vtcunq; hic non auderet aperte Domino patrocinari, factum eſt tamẽ eius interpellatione, ut in præſens concilium hoc peſtilens diſſolueretur.

OBSER. Primum probe perpendendum, ꝙ mirabiliter Chriſtum ſuum Deus in medio hoſtium ſuorũ, & tam atrocium, tamq; ſanguinis eius ſitientium, ac toties manus illi inijcere tentantium, ſeruarit, ſic plane & nobis aderit, ubi gloriæ ipſius ſedulo ſtuduerimus.

C In eo, ꝙ Phariſæi iactant, neminem Principum credidiſſe, iterú notatur, ꝗ̃ inuiſa Deo ſint,
quæ maxime mundus miratur. Quis ergo ſanus cupiat in mundo excellere?
Maledictos uocant Scribæ indoctos, in quo uidendum, quid efficiat ſcientię perſuaſio, ſi de
ſit ſyncera pietas, quámque uerum ſcripſerit Paulus, ſcientiam inflare, hoc eſt, non tam Chri-
ſtianum, ꝗ̃ Chriſtianiſmi contemptorem reddere. Id enim ferè Paulo inflari eſt. Cæterum Le
gis diuinæ tantum quiſq; didicit, quantum uita exprimit, uitæ enim non uerborum doctrina
eſt, quia non eſt regnum Dei in ſermone, ſed uirtute, qua noua Chriſti creatura opere ſeſe pro
fert, ſitum. Quod utinam animaduertant, qui hodie ſummam ſacræ diſciplinæ in diſputatio
nibus & aduerſariorum confutatione ponunt.

Semen Dei ubicunq; eſt, fructificat.

In Nicodemo uides, ut ſemen Dei ſuo tempore fructificet. Non uolebat hic Chriſto palàm
adhærere, apud hoſtes eius ſedebat, neq; patrocinari ipſi aperte audebat, attamen in totum eũ
deſerere non potuit, credebat ſiquidem in eum, quanquàm admodum infirme. Dum
plus non auderet, Legem obiecit, quæ iuſtum iudicium facere, & neminem niſi conuictũ con
demnare præcipit, eóq; tantum effecit, ne quid eo quidem concilio, contra Dominum ſtatue
rent. Vides igitur & in hac periculoſa conditione, & infirma ſua fide, fructum tamen aliquem
hunc Nicodemum attuliſſe.

Diſcamus & hinc præterea, ꝗ̃ perniti oſum ſit commentum Catabaptiſtarum, qui negant
Chriſtianũ poſſe fungi magiſtratu. In hoc impio & crudeli concilio unus duntaxat fuit Chri-
ſtianus, iſq; parum firmus, quantum tamen malum per hunc Deus auertit? Idem hodie mul-
tis in locis experimur, ubi pauci nonnunꝗ̃ Nicodemi & Ioſephi, hoſtibus Chriſti non cõſen-
tientes, plurima mala auertũt, & Dei gloriã mire promouẽt. Quos qui iuſſerit abdicare magi
ſtratum, is ultro uult accerſere lanienam bonis, offendicula infirmis, & materiam inſaniendi
contra Dominum malis, utiq; alio ꝗ̃ Paulus ſpiritu actus. Quemadmodum hic enim iubet
orare pro Regibus & principibus, ut placidam ac quietam uitam agamus cum omni pietate
& honeſtate. 1. Timoth. 2. ita indubie nihil prius optauit, ꝗ̃ uel illos eſſe Chriſtianos, uel Chri
ſtianorum acquieſcere conſilijs. Nam ubi impij regnant, nihil minus ꝗ̃ placide & tranquille
uiuere poſſunt, qui uolunt pie uiuere & honeſte. De his plura in Matth. in 5. cap. in illud: Au-
diſtis quod dictum fuerit, oculum pro oculo.

D

CAPVT OCTAVVM.

Sectio prima.

IEſus autem perrexit in montem oliuarum, & diluculo ite-
rum uenit in templum, cunctuſq; populus uenit ad eum,
& ſedens docebat eos. Adducunt autem ad eum ſcribæ &
phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam, & cum ſta-
tuiſſent eam in medio, dicunt ei: Magiſter, hæc mulier de-
prehenſa eſt in ipſo adulterio, In Lege autem Moſes præ-
cepit nobis, ut huiuſmodi lapidarentur. Tu ergo quid di-
cis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut poſſent accuſare eum. Ieſus autẽ in
clinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terra. Cum ergo perſeuerarent interro
gare, erexit ſe, & dixit eis: Qui ueſtrum immunis eſt a peccato, primus in illã
lapidem iaciat. Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terra. Audientes autem hęc,
ſingulatim alius poſt alium exibant, initio facto a ſenioribus, & relictus eſt ſo-
lus Ieſus, ac mulier in medio ſtans. Cum autem erexiſſet ſe Ieſus, & neminem
uideret præter mulierem, dixit ei: Mulier, ubi ſunt illi tui accuſatores? Nemo
te condemnauit? Quæ dixit: Nemo Domine. Dixit autem Ieſus: Nec ego te
condemno. Vade, & poſthac ne peccaueris.

Sectio 2.

Iterum ergo Ieſus locutus eſt eis, dicens: Ego ſum lux mũdi. Qui ſequitur
me, non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen uitæ. Dixerũt ergo ei Phari
ſæi: Tu de te ipſo teſtificaris, teſtimonium tuum non eſt uerum. Reſpondit Ie
ſus, & dixit eis: Et ſi ego teſtimonium perhibeam de me ipſo, uerum eſt teſti-
monium meum, quia ſcio unde ueni, & quo uado, uos autem neſcitis unde ue
nio

nio,& quo uado. Vos ſecundũ carnem iudicatis,ego non iudico quenq́;,por
A ro & ſi iudicem ego,iudicium meum uerum eſt,quia ſolus nõ ſum, ſed ego & qui miſit me Pater. Quin & in Lege ueſtra ſcriptũ eſt, quod duorũ hominũ teſtimonium uerum eſt. Ego ſum qui teſtimonium fero de meipſo, & teſtimonium fert de me qui miſit me Pater. Dicebãt ergo ei: Vbi eſt Pater tuus? Reſpondit Ieſus: Neq́; me noſtis, neq́; Patrem meum. Si me nouiſſetis, & Patrem meum nouiſſetis. Hæc uerba locutus eſt Ieſus in gazophilatio, docẽs in templo, Et nemo apprehendit eum, quia nondum uenerat hora eius.

Dixit ergo eis iterum Ieſus: Ego uado, & quęretis me, & in peccato ueſtro moriemini, quo ego uado, uos non poteſtis uenire. Dicebãt ergo Iudæi: Nũ interficiet ſemetipſum, quia dicit, quo ego uado, uos nõ poteſtis uenire? Et dicebat eis: Vos ab infernis eſtis, ego de ſupernis ſum. Vos de mũdo hoc eſtis, ego non ſum de hoc mũdo. Dixi ergo uobis, quod moriemini in peccatis ueſtris. Si enim non credideritis quod ego ſum, moriemini in peccatis ueſtris. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Et dicit eis Ieſus, In primis quod & loquor uobis. Multa habeo quæ de uobis loquar ac iudicem, ſed qui me miſit, uerax eſt, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Non cognouerũt quod de Patre eis locutus eſſet. Dixit ergo eis Ieſus: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſcetis quod ego ſum, & quod ex meipſo facio nihil, ſed ita ut docuit me Pater hæc loquor. Et qui me miſit, mecum eſt. Non reliquit me ſolum Pater, quia ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Sectio. 3.

Dicebat ergo Ieſus ad eos, qui crediderant ipſi Iudæos: Si uos manſeritis in ſermone meo, uere diſcipuli mei eſtis, & cognoſcetis ueritatem, & ueritas libe- Sectio. 4.
B ros reddet uos. Reſponderunt ei: Semen Abrahæ ſumus, neq́; cuiquã ſeruiuimus unq́;, quomodo tu dicis, liberi reddemini? Reſpondit eis Ieſus: Amen amen dico uobis, quod omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si ergo uos filius liberos reddiderit, uere liberi eſtis. Scio q́ ſemen Abrahæ eſtis. Sed quęritis me interficere, quia ſermo meus non habet locum in uobis. Ego quod uidi apud Patrem meum loquor, & uos quod uidiſtis apud Patrem ueſtrũ, facitis. Reſponderunt, & dixerunt ei: Pater noſter Abraham eſt. Dicit eis Ieſus, Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui ueritatem uobis locutus ſum, quã audiui a Deo, hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera Patris ueſtri. Dixerunt itaq́; ei, Nos e ſtupro non ſumus nati. Vnum Patrem habemus Deũ. Dixit eis Ieſus, Si Deus Pater ueſter eſſet, diligeretis utiq́; me. Ego enim ex Deo proceſſi, & ueni. Neq́; enim a meipſo ueni, ſed ille me miſit. Quare loquelam meam non agnoſcitis? quia non poteſtis audire ſermonem meum. Vos ex Patre diabolo eſtis, & deſyderijs Patris ueſtri uultis obſequi. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non ſtetit, quia non eſt ueritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, atq́; eius rei Pater.

Ego autẽ quia ueritatẽ dico, non creditis mihi. Quis ex uobis arguit me de Sectio. 5.
peccato? Porro ſi ueritatem dico, quare uos nõ creditis mihi? Qui ex Deo eſt,

C uerba Dei audit. Propterea uos non auditis, quia ex deo non eſtis. Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nonne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Reſpondit Ieſus, Ego dæmonium nõ habeo ſed cohoneſto patrem meum & uos ignominia affeciſtis me. Ego autem non quæro gloriam meam, eſt qui quærat & iudicet. Amen amen dico uobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non uidebit in æternum. Dixerũt ergo illi Iudæi, Nunc cognouimus quod dæmonium habes. Abraham mortuus eſt & Prophetæ, & tu dicis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in ęternum. Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt? Et Prophetæ mortui ſunt. Quem teipſum tu facis? Reſpondit Ieſus, Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. Eſt pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis Deum ueſtrum eſſe, & tamen non cognouiſtis eum ego autem noui eum. Et ſi dixero, quod non nouerim eum, ero ſimilis ueſtri mendax. Sed noui eum, & ſermonem eius ſeruo. Abraham pater ueſter exultauit ut uideret diem meum, & uidit, atq; gauiſus eſt. Dixerũt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nõdum habes, & Abraham uidiſti? Dixit ei Ieſus, Amen amen dico uobis, antequam Abraham naſceretur, ego ſum. Tollebãt ergo lapides, ut iacerent in eum. Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit e templo.

IEſus autem perrexit in montem oliuarum.) ANNOTAT. Agens Hieroſolymis Dominus frequenter in hunc montem ſecedebat oraturus, idq; noctu ſere, die ſiquidem docebat in templo, populo gratiã patris adnũcians, neq; enim erat, quod faceret aut ſe dignius, aut hominibus utilius, cum cognitio Patris & ipſius, ſit uita æterna. De oratione & ſeceſſu ad orationem fuſe dixi in Matth. 6. D & 14. Adducunt aũt ad eum ſcribę.) Hęc hiſtoria, non eſt attacta à Nonno, qui perpetuam tamen paraphraſim in Euangelion hoc Iohannis conſcripſit, ſed ne à Chryſoſtomo aut Vulgario, qui iidem perpetua enarratione ipſum explicarunt, id argumento eſt, quod illorum tẽpore Eccleſiæ eam nondum agnouerint parem alijs hiſtorijs, quæ in hoc Euãgelio legimus. Attamen cum nihil habeat Chriſto indignum, cum fructu & ipſa legi poterit. Viderant phariſæi mire facilem Dominum atq; benignum in peccatores, eóq; ſperabant contra legem Moſcheh abſoluturum hanc adulteram, atq; daturum ita cauſſam, ut iure in ipſum uiderentur ſęuire, tanquam legis Dei eneruatorem. Magiſtrum ſalutant, ſed eo animo, quo & cum de cenſu rogarent. Dominus igitur ut tum, ita hic quoq; digno eos reſponſo eluſit. Non iuſſit contra Moſcheh abſolui adulteram, neq; cum externi iudicis officio non fungeretur, uoluit pronunciare lapidandam. Sicut neq; opus fuit, nam legem illi apertam habebant, neque rogabãt ut uerum iudicium diſcerent, ſed ut uenarentur, quo ipſum accuſarent, hoc eſt, ut contra Legem reſponderet. Digni itaq; erant, quos in dubio, quid ipſe ſentiret, relinqueret, & ſuorum ſcelerum ita admoneret, ut præ pudore non auderent conſiſtere. Id effecit occulta efficacia ſpiritus, cum dixiſſet, qui abſq; peccato eſt, primus in illam lapidem iniiciat. Quid enim in terram ſcripſerit non eſt memoratum, quanquam ueriſimile ſit tale fuiſſe, ut ad idem quod agebat, nempe ad incutiendum pudorem ſuperbis iſtis hoſtibus miſericordiæ, momẽtum aliquot attulerit.

Hiſtoria hæc non habetur in omnibus exemplaribus.

OBSERVAT. Diſcendum hinc, Dominum afflictis dare conſolationem, & ſuperbos cõfundere, idem & nos ſtudeamus. Nemo uero hinc colligat, aut non punienda adulteria, aut punire non poſſe alium, qui ipſe peccato laboret. Non iudex externus ſcelerum ſed pręco Dominus aderat miſericordiæ paternæ, ideo ipſius non erat damnare adulteram, ſed ad reſipiſcendum prouocare, ſed neq; phariſęis reſpondendum erat, quod ſciebant, & de quo non niſi dolo quærebant. Cum autem DOMINVS teſtatus eſt, ſe non ueniſſe, ut Legem ſoluat, ſed ut eam adimpleat, hoc eſt, ut quicquid ad promouendã pietatẽ & honeſtatẽ fecerit, ſtabiliat, nemo putet ipſum uoluiſſe abrogare quæ ex cuiuſq; officio, & è re ſunt proximorũ

lam

Iam magiſtratus eſt,tollere offendicula,& malum e medio populi Dei ſubmouere, quia gla-
A dium geſtat in uindictam malorum,idq; cum ſtudet,Deus punit non ipſe,& commoda pub
lica plurimum promouentur·Neq; ſi peccator ipſe ſit,legem ideo de puniendis malis licebit il
li tranſgredi,& peccatis peccatū addere.Certe ſi nemo punire ſcelera debeat,niſi qui ipſe abſq;
peccato ſit,omnia mala impunita manebunt.Adulterium autem inter capitalia habendum,
Leges Dei & piorum Cæſarum præcipiunt,ideo qui ad illud conniuent,ut Deum grauiter of
fendunt,ita tranſgreſſionis ſuæ patronum Chriſtum nequaq; habebunt. Hic enim doloſos
& arrogantes Phariſæos confundere,& adflictam ac contritam peccatricem in ſpem reſipi-
ſcentiæ uoluit erigere,Legem autem Patris adeo neceſſariam & ſalutarem de puniendis adul
teris,refigere noluit.

Iterum ergo Ieſus locutus eſt eis.) ANNOT· Quia omnia pietatis & ſalutis ab eo pen- *Sectio.2.*
dent,ut Dominum,Chriſtum & unicum ſaluatorem noſtrum agnoſcamus,ipſe totus ſem-
per in eo omni doctrina ſua fuit,ut ad credendum ſibi auditores prouocaret, atq; perſuaderet
à ſe uno,uitam & omnia petenda.Hinc ſe ſupra panem,qui uitam dat mundo,hic lucem uo-
cat,quam qui ſequitur non poſſit errare. Allegorijs enim ut & parabolis,libēter propter uul
gus,quibus ſic propoſita melius hærent,uſus eſt.Hinc & proximo capite inuitauit ad ſe ſitien-
tes,& promiſit,nullam unq; ſitim ſenſurum,qui ad ipſum ueniſſet, hoc eſt, ipſum ſaluatorē
agnouiſſet.His omnibus docuit,æternam uitam,& ſpiritum ſanctum in omnibus ducentē,
omnia docentem,ſanctificantem,plenéq; demum perficientem,accepturum, quicūq; ipſum
certa fide,ut Chriſtum receperit.Hic ſpiritus lumen illud uitæ eſt,lucēs ad omnia ſalutaria, ne
quis hoc in mundo impingat,néue in tenebris cupiditatum,& iudicij rationis aberret. Quare *Quid potiſſ. docuerit Do.*
qui Chriſto non credit,ſicut is hoc ipſius ſpiritu caret,ita neceſſe eſt in tenebris eum ambula-
re,id eſt,ſequi rationem carnis,malarum cupiditatum ſeruam,unde nunq; nō noxia ſibi quæ
ret & ſectabitur.Quid enim non noxium ſit,quod quæras præterito Deo?At ubi hic deeſt ſpi
ritus omnia Dei tibi ſtultitia ſunt,nec potes ea capere.1.Cor.2.

Verum eſt teſtimonium meum.) Hic uides per imitationem uel conceſſionem Dominū
ſupra quinto dixiſſe:Si ego teſtificor de me ipſo,teſtimonium meum uerum non eſt.Quoni
am enim ſciebat unde ueniſſet,& quo abiret,id eſt,q filius Dei eſſet,qui æternum Verbū Pa-
tris exiſtēs,hominem aſſumpſiſſet,ſed quem in gloriam Patris paulo poſt ſubuecturus eſſet,
hæc cum ſciret,hoc eſt,Deus uerus,& homo Deo plenus eſſet,non potuit niſi ueriſſima, hoc
eſt,diuina loqui,eóq; de ſe nihil quoq; teſtari,quod non ita haberet.Neutrum autem agnoſce
B bant Iudæi,ideo eius de ſe ipſo teſtimonium,uerum credere non potuerunt. Simile eſt, ſi qs
legatus ueniret à Cæſare,magna nomine Cæſaris pollicens,ſi iuſſa eius capeſceremus, cūmq;
fidem ei negaremus,diceret:Ego ſcio unde ueni & quo uado,ego certus ſum me Cæſaris le-
gatum,ad hæc ipſa quæ propoſui,ab ipſo amandatum,ad eundem & redibo,rationem geſti
negocij redditurus,dignáq; pro laboribus meis præmia accepturus,proinde quæ de mea le-
gatione teſtificor,uera ſunt,uos autem qui neſcitis unde uenerim,& quo uadam,fidem habe-
re mihi contamini.

Vos ſecūdum carnem iudicatis.) Id eſt,æſtimatis me iuxta externam faciem, qua humilis
& abiectus appareo,non autem perpenditis,q magnificis de me operibus Pater teſtimoniū
perhibeat.Ego non iudico quenquā,ut uos me uideris,homo,quia non ſum tātum homo, *Solus non ſum*
ſed ſimul Deus,quo hic,quem uidetis homo ita plenus eſt,ut ſi quid iudicem etiā ut homo,
quando nihil homo agere aut iudicare poſſum,quod non ipſum agat & iudicet in me & per
me Deus,iudicium tamen meum non poteſt non uerum eſſe.Solus etenim non ſum,hoc eſt
non tantum homo ſum,ſed ego & Pater unum ſumus,quia & Verbum Patris, & homo ſi-
mul ſum·Habetis ergo duorum teſtimonium,Patris,hoc eſt,diuinitatis,& meum hominis,
in quo tamē Deitas habitat corporaliter· Si iā Lex, duorū hoim teſtimoniū recipit, quanto
magis uos meum hominis diuini,& Patris Dei,teſtimonium de me recipere debebatis?

Neq; me ſcitis,neq; Patrem meum.) Hoc eſt,ſpiritu & doctrina Patris cum uacetis, eóque *Per filium Pater recte cognoſcitur.*
me in quo omnia diuina ſunt,& per quem ſolum Deus cognoſci poteſt,non cognoſcitis,fru
ſtra de Patre meo inquiritis.Cum etenim in Domino omnia Patrem indicarent & referrēt,
non potuit ulla ratione Pater certius & plenius,q per ipſum cognoſci.Tantum enim in ope-
ribus ſuis Deus,& non in ſe cognoſci poteſt,in Chriſto autem illa luculentius,q uel in ſupre-
mis Angelis relucebant.Vnde & Philippo dicebat:Qui uidit me,uidit Patrem meum.Quā-
ta enim Dei cognitio à nobis haberi poteſt,locupletiſſime tum percipitur,cum quid Chriſtus
eſt,datum nobis fuerit cognoſcere,qui nimirum nihil aliud eſt,q Dei iuſtitia,ſapientia, redē-
ptio & ſanctificatio.

Hæc

C Hæc uerba locutus eſt Ieſus.) Vt iterum indicaret Euangeliſta, quàm mirabiliter pater Dominum in ſuo negotio ſeruarit, ſcribit quo in loco, ubi certe minime tolerabile erat, hoſtibus ſuis, hæc de ſe teſtificatus eſt, atq; docuit, hoc eſt, multo pluribus, quàm hic ſunt annotata, diſſeruit, ubi nemo tamen manum inijcere ei auſus fuit, licet nihil prius cuperent. Iuſtas utiq; ad populum Dominus orationes habuit, quoties eum docuiſſe Euangeliſtæ memorant, quanquam Euangeliſtæ ſatis ſibi duxerint, paucula ex illis, ſed in quibus ineſſet Domini de ſe teſtimonium plenius, magisq; obſeruandum, narraſſe. Etenim preconis teſtisq́; officio Euangeliſtæ, id q́; apud eos, qui iam Dominum fide receperunt, non oratoris apud eos, à quibus non dum ut Chriſtus agnitus eſt, fungi uoluerunt. De Chriſto enim perſuadere, non hominum ſed ſpiritus ſancti eſt.

OBSERVAT. Obſeruandum hic, quod & in ſingulis Domini ſermonibus, ab ipſo ſcilicet omnia petenda, quippe qui non homo tantum, ſed & Deus ſit. Deinde eum nõ poſſe cognoſci, niſi à renatis, ſpiritu q́; Dei prædictis, id eſt, ijs, quibus id dat pater, quos intus per ſpiritum ſuum docet, ac ita ad filium pertrahit.

Cur in peccatis moriantur qui reſpuunt Chriſtum.

Ego uado, & quæretis me.) ANNOTAT. Prioribus dixit, quid eſſet ſuis, lux ſcilicet uitæ, quanq; fœliciter agant, qui ipſum ſequantur, id eſt, ut Chriſtum agnoſcant, in his uero indicat, quid maneat eos, qui ipſum repudiant, nempe mori eos in peccatis ſuis. Nam cum ipſe unus ſit, qui nos ab iniquitate, in quam nati ſumus, liberet, neceſſe eſt eos mori in peccatis, qui ipſum non recipiunt liberatorem. Dicit ergo: Ego abeo, carne ſcilicet, & gloriam recipiam etiam ut homo, quam ut Deus habui, priuſquam hic mundus fieret, neq; unquam depoſui. Vos autem infinita mala, pro eo quod me reijcitis apprehendent, tum optabitis ſaluatorem, qui cum nemo præter me eſſe poſſit, me quęretis, & ſi inſcientes, quanquam tandem ſitis me quoq; uiſuri, eum qui ſum, ſed ſedentem à dextris uirtutis Dei, & uenientem in nubibus cæli. Tum ſentietis, quàm infœliciter ſapueritis uobis, cum me repuliſtis in hac uos ad uitam humilitate uocantem, tum enim optabitis ſed fruſtra, me experiri ſaluatorem, quem modo ut hoD ſtem Dei perſequimini. Sed horum cauſſa eſt, ego è ſupernis ſum, hoc eſt, Deus & homo diuinus, & non de terra, aut de hoc mundo, nihil in me carnale, omnia diuina ſunt, uos autem ita ab infernis & de mundo hoc eſtis, ut omni ſenſu & cognitione Dei careatis, hinc eſt ergo quod ueſtra tantum quæritis, & quę Dei ſunt, agnoſcere non poteſtis. Quemadmodum igitur me unicum ſeruatorem reſpuitis, ita neceſſe eſt, ut in peccatis ueſtris moriamini.

Nonni enarratio.

In primis quod & loquor uobis.) Subobſcurus eſt hic locus, neq; uidetur expeditius enarrari poſſe, quã à Nonno enarratus eſt, qui ita habet: καὶ Χριστὸς ἀμίαχεν, ὅτι πὲς ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς ἀόριζον, ἔχων νήριθμα δικάσσειν καὶ λαλέειν, id eſt. Et Chriſtus reſpondit, quod quidem uobis ab initio dixi, habens innumera iudicare & loqui. Initio ſiquidẽ ſermonis cum eis habiti, unde fere oẽs ſequentes dimanarunt, qui ſupra quinto capite ab Euangeliſta conſcriptus eſt, dixerat Dominus ſibi à patre omne iudiciũ demãdatũ. Vnde non inepte Nonnus intellexit, reſpondiſſe Dominum ſe eſſe eum, qui haberet multa, quæ iudicaret & loqueretur, hoc eſt, iudicem, ut omnium ita & ipſorum, id quod initio eis dixiſſet, cum primum calumniam ei tanquam Dei blaſphematori intentare cœpiſſent, de quo ſupra quinto. Et in præſenti quoq; id ipſum quadrabat reſponderi ad arrogantem adeo & ſuperbam illorum interrogationem. Si cui autem hic ſenſus non tam perſpicue haberi ex uerbis Euangeliſtæ uideatur, is perpendat quod ſubobſcura ſunt, & forte nullum dabunt undiq; planum.

Sed ipſa Euangeliſtæ uerba ſubijciam. Principio, inquit, quod & loquor uobis, multa habeo quæ de uobis loquar & iudicem &c. Dixerat ſe non eſſe de hoc mundo, ſed è ſupernis, atque ideo abiturum, quo ipſi uenire non poſſent. Rogarunt ergo eum quis igitur eſſet, ſi non eſſet de hoc mundo, ſed e ſupernis. Iam D O M I N V S & alibi ex contemptu & dolo rogantibus, quis eſſet, reſpondit ſe futurum ipſorum iudicem, quem uiſuri eſſent ſedentem a dextris uirtutis D E I, & uenientem in nubibus cæli, nimirũ ut ſuperbiam eorum retunderet, ſic ergo & hic conueniebat, ut eorum arrogantiam & tumorem reprimeret, liberoq́; reſponſo ſe illis, & nequaquam illos ſibi eſſe formidandos teſtaretur. Hoc ergo ſenſu reſponſum eius accipiendũ puto: Rogatis me qui ſim, qui quid ſim, ex operibus meis pridem diſcere poteratis. Reſpondebo tamen ut uideatis me & uobis q̃libet inuitis & minacibus auditoribus, audere tamen ueritatem ingerere. Id ſum, q principio, id eſt, iam a principio huc uſq; uobis loquor & prædico, nempe is filius Dei, cui pater omniũ iudicium dedit, poteſtatem in omnia tradidit. Scitote igitur me habere multa quæ de uobis loquar, quibus ueſtram impietatem arguam, & iudicẽ. Sed pater meus qui me miſit uerax eſt, opera eius certa & plena ſunt, is dabit igitur, ut quem modo in hac humilitate cõtemnitis, aliũ in maieſtate

A ipſius,iudicem ueſtrum ſummo cum terrore ſitis ſuſpecturi. Etenim quæcunq; ab ipſo audiui,quæ certus ſum ipſius eſſe uerba,hæc in mundo loquor,quare qui ea reijcit,Patrem ipſum reijcit,grauiſſimiq; ſe iudicij reum conſtituit.

Si quis autem illud τὴν ἀρχὴν durius ſic ordinari putet,& malit ipſum ab initio ponere, uti & ab Euangeliſta ſcriptum eſt, hæc ſic accipiat: Principio reſpondeo me eſſe id,quod iam dudum uobis loquor & prædico,eum cui Pater omnia dedit in manus, qui omnia iudicabit. Sic idẽ ſenſus quidẽ habetur reſpõſionis Domini,ſed deſyderabitur quod reſpõdeat illi principio. Ordinem enim ſignificat. Quaſi diceret: Dominus primum hoc iam dico, me eſſe iudicem ueſtrum. Huic iam conueniebat ſubijci,quid ſecundo diceret ſe eſſe & tertio. Hinc ergo eſt,quod dixi Nonni lectionem expeditiorem eſſe.

Vtcunq; autem iſtud τὴν ἀρχὴν accipiamus,ſatis ex præcedentibus & ſequentibus patet, ꝙ Dominus uoluerit reſpondere ſe eſſe,quem nequaquã ita deberent contemnere, ſed potius ſumma reuerentia excipere,futurum ipſorum iudicem. Vnde cum nõ intellexiſſent,quod de Patre ſuo fuiſſet locutus,quando dixit, ueracem qui miſit ſe, & quæ audiſſet ab eo, ſe loqui, addidit: Quando exaltaueritis filium hominis,tunc cognoſcetis,quid ego ſim. Quid his aliud,ꝗ ſuam iudiciariam poteſtatem illis ſignificauit & minatus eſt? Exaltauerunt autem Iudæi Dominum,cum ſe ſumme deieciſſe eum, affectum morte crucis ignominioſiſſima, putarſit. Ea ſiquidem morte,functioni eius ſeruili & ærumnoſæ finem impoſuerunt, ut ſic humiliatũ filium,Pater ad dexteram ſuam exaltaret. De hac exaltatione & ſupra.3.in illud: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem. Porro illa: Et à me ipſo facio nihil,coniungunt quidam,illi, cognoſcetis &c.quaſi Dominus dixerit tum,quando iam exaltatus fuerit,uiſuros eos, quod nihil à ſe ipſo fecerit,quod non fuerit opus Patris,ſed ꝙ ea tantum locutus ſit,quæ à Patre didicerit &c. Sed poſſunt etiam legi,ut ſint ſuperioris confirmatio,in hunc modum: Olim cum me exaltaueritis per mortem,qua uos putabitis me penitus extinxiſſe,cognoſcetis quid ſim,primum potẽtiſſime adeo ſe ſpiritu meo in credentibus mihi exerente,& omnes machinas ueſtras demoliente,deinde cum uidebitis me à dextris uirtutis Dei ueſtrum iudicem. Quia nihil à me ipſo facio,nihil à me ipſo loquor,quod non ſit Patris & opus & uerbum. Is me nunq; ſolum reliquit,ſemper mecum eſt,quia quæ ipſi placent,ea facio ego ſemper,imò ipſe in me omnia agit & loquitur. Quapropter graue uos manet iudicium,qui in me ita ſæuitis. Non contra me uilem,ut putatis,hominem,ſed contra Deum furitis. Alium igitur olim me ſentietis, quã nunc credere ſuſtinetis.

Quando exaltaueritis.

B OBSER. Obſeruãdum eſt,quod fere in omnibus ſermonibus Domini,niſi ipſe ſeruet, actum de omnibus eſſe,neq; poſſe nos niſi per ipſum,in cœlum,quo ipſe abijt,peruenire. Ab infernis enim ſumus,hoc eſt,caro ſumus. unde ad terrena tantum propendemus, Dominus autem è ſupernis eſt,quia & Deus eſt,& homo ſpiritu Dei plenus,nulliq; peccato obnoxius. Hic igitur ſolus in cœlum aſcendit,quia ſemper eſt in cœlo,de quo ſupra.3. Nobis uero tum dabitur eodẽ uenire, cum ipſe nos ſuo ſpiritu innouarit, & ſibi ipſi ita inſeruerit, ut unũ cum ipſo ſimus,ſicut ipſe homo cum Patre unum eſt,quod ut ſuis infra.17.orauit,ita & dare ſolet. Deinde animaduertendum Patrem ueracem,qui quæcunq; incepit,non poteſt non perficere. Id debet & nobis ſpem confirmare,perfecturum eum,& quæ cœpit in nobis. Præterea nõ prętereundum id eſſe argumento,nobiſcum Deum eſſe,ſi faciamus,quæ illi placita ſunt. Exẽplum quoq; in Domino eſt,ut in omnibus ſpectemus quæ ſit bona Patris uoluntas, neq; dicamus aut faciamus,quod noſtri nobis affectus ſuggeſſerint,ſed quæ didicerimus à Patre.

Hæc loquente Domino,crediderunt multi in eum.) Hic uides ut nunq; deſint apes, quæ ex floribus uerbi Dei mel ſugant,utcunq; inde aranei uenenum hauriant.

Dicebat ergo Ieſus ad eos,qui crediderant ipſi.) AN. Veriſimile eſt,& hypocritas, ut fere fit,fuiſſe inter hos qui Domino uidebantur credidiſſe,adnotandum ergo hos,& confirmandum eos,qui uere crediderant,dixit Dominus: Si manſeritis in ſermone meo, hoc eſt, totos uos doctrinæ meę conſecraueritis,cœpiſſe enim nihil proderit,ueri diſcipuli mei eritis,doctrinæ meæ uere capaces,unde & ueritatẽ rite cognoſcetis,ipſam uriq; ſapiẽtiam æternę uitę, qua quæ uere bona ſunt,& intelligetis & amabitis,nacti: Hæc tum ueritas,uera ſcilicet ſcientia ſalutis,liberos uos reddet. Vt enim Deũ recte per illam cognoſcetis, ita nihil licebit quoq; quã ipſi uiuere,quæ caro cõcupiſcit,noxia plane agnoſcetis,ab illis igitur abhorrebitis, neq; iã trahent uos affectus ueſtri,ut antea ſeruos,ſed ut liberi reprimetis illos,uitámq; cœlo, Deóq; dignam meditabimini.

Quomodo ueritas liberet.

Amen amen dico uobis,qui facit peccatum.) Non intellexerant illi, de qua libertate fuiſſet locutus,eóq; cum ſemen Abrahæ eſſent,liberos ſeſe arbitrabantur,explicabat ergo Dominus,ſe de animorũ libertate locutũ & dicebat: Qui facit peccatũ,ſeruus eſt peccati. Nemo eni

C ultro,quod malum eſt facit.Niſi igitur & iudicium deprauatum , & corrupti affectus præua-lerent,homo nunquam peccatum faceret.Seruus igitur peccati eſt,hoc eſt, prauę concupiſcentiæ,quæ naturæ peccatum eſt,quiſquis peccat. Iam ut huic peſtilenti iugo colla ſubducamus, unus nobis Chriſtus præſtat,libero donatis ſpiritu,qui & ſi in præſenti,non omnem peccati,hoc eſt,deprauati animi tyrannidem extinguat,fortiter tamen,eam reprimit,neq; cedit,donec prorſus illam deijciat,& eliminet.Recte itaq; dixit:Si filius uos liberos reddiderit uere liberi eritis. Vt'q; ad ambiendam hanc à ſe libertatem illos magis incitaret,ſimile adiecit de ſeruo, qui in domo non ſemper manet,cum filius ſemper maneat, quo ſignificauit nos omnes filios Dei fieri oportere,id cum non niſi per ipſum unigenitum conſequi poſſimus,recte intulit: Si igitur uos filius liberauerit,uere liberi eſtis.Dat enim ille ſpiritum , quo liberi & pronis animis quæ Dei ſunt ſectemur,quæ ſola uera libertas eſt. Quid enim profuerit carne orbi imperare,& animo eſſe ſeruum mortis? Etenim dum in nos concupiſcentia imperium obtinet,agit ut ad peccatum,ita & ad mortem.Stipendia ſiquidem peccati mors,& ſi ſecundum carnē uixerimus,moriemur.De hac ſeruitute peccati,& libertate Chriſti,lege plura Rom.8.

Seruus peccati qui peccat.

Vt filius liberet.

Scio quod ſemen Abrahæ eſtis.) Hæc præcipue ad hypocritas,& hoſtes ſuos Iudæos,nō eos qui ſibi uere crediderant dixit,quāquam & his uoluerit per hęc indicare,carnis libertatem pro nihilo apud Deum haberi.Docuit ex operibus æſtimandam ueram & libertatem,& nobilitatem.Nihil referre carne ex Abraham natum eſſe,ſi non habeatur & ſpiritus Abrahæ , unde & uita atq; ſtudium Abrahæ ſequantur.Iam Abraham credidit Deo,& ſtudioſe coluit nūcios Dei,iſti autem ueritati Dei,per Chriſtum adeo non potuerunt credere , adeo ſermo Domini,qui nihil tamen loquebatur,niſi quod uiderat apud patrem,hoc eſt,certo ſciret beneplacitum patris,locum apud illos nullum habebat,tamq; aberat,ut eum ſermonem,Dei ſermonem agnoſcerent,ut propter eundem,qui ipſa ſaluifica ueritas erat,interficere Dominum cuperent.Hinc ergo iure intulit,eos nequaquam eſſe filios Abrahæ quorum opera,id eſt,ſtudia ſtudijs,Abrahæ eſſent tam diſſimilia , multo minus Dei , cuius filium & uerbum per filium prædicatum adeo non agnoſcerent,qui tamē nequaquam à ſeipſo ueniſſet,hoc eſt,non eſſet tantum homo,neq; humana, ſed omnia diuina loqueretur,uerum filios eſſe Diaboli, quem nimirum mendacij,& homicidij authorem & ſuaſorem,odio ueritatis,& perſequutione adnunciantis illam,ſtudioſe & plene referebāt.

Quare Iudæi filij Diaboli.

OBSERVAT. Obſeruandum quæ uera libertas,& à quo petenda . Non trahi ſiquidē ad iniquitatem,& principali ſpiritu præditum eſſe,ut libere Deo uiuas , ea uera demum libertas eſt,eam'q; ſolus Chriſtus,qui donat ſpiritum huius libertatis,confert:Animaduertendum deinde ingenium impiorum, qui placent ſibi ſemper in ijs , quibus nequaquam meliores redduntur,ut eſt à ſanctis genus ducere,uel inſtitutum accœpiſſe,aut aliud quippiam externum uel à ſanctis,uel cum ſanctis commune poſſidere,contra autem Deum à uita,à ſtudijs,ab animo nos æſtimare.Cæterum de ueris & germanis filijs Abrahæ Rom.4 Gal.3.& 4.plura.Neq; prætereundum eos non poſſe Chriſtum,ſimulátq; prædicatus eis fuerit,non amplecti,quicunq; Deum patrem habent,id eſt,qui ex electis ſunt, qui ſeminis Dei aliquid poſſident. Ilico ſiquidem agnoſcit mens,Dei ſenſu prædita,ubi Deus,ubi uerbum eius. Contra qui ex patre Diabolo ſunt,id eſt,reprobis,illi iuxta deſyderia Satanæ , ad mendacium , contra ueritatem, eius'q; profeſſores perpetuo aguntur.Nota etiam Diabolum,Eb.Satanam, patrem dici mendacij & omnis peccati,quod omne mendacium & peccatum,per ipſum in orbem uenerit.

D

Sectio 4.

Ego autem quia ueritatē dico,ideo nō creditis mihi.) ANNO. Probat hic Dominus Iudæos non Dei,ſed Diaboli patris mendacij'filios eſſe,quia nō alia cauſſa,quā quod ipſe ueritatē loqueretur,nō crederēt , id eſt, non reciperent præceptorē ueritatis,nihil eni poterant aliud cauſſari nullius culpę ipſum accuſare.Subijcit igitur cauſſam cur ſibi non ſuſtinerent credere, Qui ex Deo eſt ,inquit,id eſt,qui Dei ſpiritum habet,qui à Deo electus eſt,is audit uerba Dei, & fide recipit,hæc igitur & nulla alia cauſſa eſt, cur uos, quæ loquor Dei uerba non auditis non recipitis,mihi non creditis,hæc enim omnia idem pollent, quam quia non ex Deo,ſed Diabolo nati eſtis.

Cur non crederent Iudæi.

Reſponderunt igitur Iudęi.)Ita ſolet conuicta impietas, dum non habet quod reſpondeat ueritati,conuertit ſe ad conuitia.Conuicti erant eſſe filij diaboli , regerunt ergo mera animi impotentia,& nulla uel ſimilitudine ueri dominum habere Dęmonium, & eſſe Samaritanum,quo uoluerunt intelligi,eum eſſe Legis & cerimoniarum Dei tranſgreſſorem . De quo & ſupra 4.

Ego Dęmonium non habeo.) Contentus fuit ſimpliciter maledictum depuliſſe , niſi q; ſimul admonuit eos iudicij,quod ipſos maneret, eo quod ait : Sed honoro patrem meum,

uocatant.

A uocarent. Vt uero fortius ſuo more adſereret, ad quid ueniſſet, quidue ab ipſo expectandum eſſet, nam erat illis, ne quid poſtea prætexerent ignorantiæ, ueritas apertiſſime indicanda, dicebat eis: Amen amen dico uobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit; id eſt, receperit fide, uerúmq; agnouerit, non uidebit mortem. Nam certa expectatione beatæ reſurrectionis illiuſmodi, corpus dum fatum urſerit, ſomno uerius quã morti cedunt, interim animis perpetua & beata in Domino uita perfruentes, de quo ſupra cap. 3. 5. 6. plura.

Abraham mortuus eſt.) Argumentum Iudæorum eſt, mortuos fuiſſe, non ſolum qui Abrahæ & Prophetis crediderunt, uerum etiam ipſos, inſanum ergo eſſe dictum Domini, tanquam ſe abſq; ulla ratione ſanctiſſimis Patribus & Prophetis præferentis.

Si ego me ipſum glorifico: nimirum homo, ſine teſtimonio diuinitatis. Id autem cum nõ potuerit, dicta ſunt hæc per imitationem uel conceſſionem, uti & ſupra plura. Cæterum quod dixit ſe à Patre glorificari, quem ipſi dicerent Deum ſuum eſſe, nec tamen cognoſcerẽt eum, ſe autem ipſum ita cognoſcere, ut ſi id negaret, non minus mendax eſſet, quã ipſi dicentes ſe illum cognoſcere, eo quod uerbum eius ſeruaret, hoc eſt, uerum haberet, eſſétq; ei penitus addictus, hæc omnia & reſponſio fuere ad illorum obiectionem, quod ſe Abrahamo maiorem faceret, & præmunitio ad ſequens dictum, quo adfirmauit Abrahamum exultaſſe, ut uideret diem ſuum, hoc eſt, reuelationem quæ facta eſt; dum in carne apud homines conuerſatus eſt, iámq; uidiſſe eam & gauiſum eſſe. In quibus uerbis ſe non ſolum maiorem Abrahamo, ſed & ſaluatorem Abrahami confeſſus eſt.

Hic uide rurſus, ut longe plura ſemper ſancti in promiſſionibus ſibi factis, quã uerba uideantur indicare, intellexerint. Promiſerat Abraham Deus, ſemẽ eius ſe multiplicaturum, ſicut ſtellas cæli, & illud portas inimicorum ſuorum poſſeſſurum, tum per ſemen eius benedicendas omnes nationes terræ. Quis ex his uerbis aliud accipiat, quã Deum uoluiſſe poſteritatẽ Abrahæ numeroſiſſimam & uictorioſam reddere, tum ita felicem, ut ex ea commoda accipiant cunctæ quoq; gentes orbis? Quid hic proprie de Chriſto? Attamen hic de Chriſto, & unico populo eius, qui eſt Eccleſia credentium, factam promiſſionem, Paulus Galatis affirmat, & iure quidem. Quid enim ab Ebræis ad gentes unquam peruenit, quod benedictio uere poſſit dici, quã cognitio Dei, doctrináq; pietatis? Neq; ſane benedictio fuit, quod interdũ
B gentes aliquot in ſeruitute detinuerunt, multo minus quod plurimas penitus deleuerunt. Iam quando & per quem hanc benedictionem tandem gentes perceperunt? Vtiq; per Chriſtum, qui diruto medio pariete, ex utroq; populo unum fecit, qui Apoſtolos ſuos ad gentes miſit, qui ſpiritum ſuum gentibus æque, imò amplius, quã Ebræis donauit. Huius ergo diei, huius aduentus Chriſti & reuelationis, cum Abraham promiſſionem accepiſſet, certus factus ſe iſta uiſurum, exultauit, gaudio indicibili ob futuram hanc orbis redemptionem, perfuſus. Iam uero hæc Chriſto homine facto, muniúſq; ſuum obeunte, bona ex parte uiderat facta, unde ſciebat breui & alia ſubſecutura, indéq; rurſum gauiſus eſt.

Quæ Abrahã in ſua promiſſione uiderit.

Sic & alij ſancti longe plus de Chriſto, etiam ex ſcriptura intellexerunt, quam cortex uideãtur literæ indicare. Inde certe fuit generalis illa atq; uulgata Chriſti expectatio, iam non apud Iudæos ſolum, uerum etiam apud Samaritanos, nec dubium quin & apud gentes, id quod teſtantur uaticinia Sybillarum. Literam autem tectiorem eſſe Dominus uoluit, ut uidentes non uiderent, & menſa hæc in laqueum cederet reprobis, hinc uelum ob oculos Iudæorum poſitum, uſq; in hunc diem perſeuerat.

Sancti plura de Chriſto intellexerunt, quam cortex literæ indicet.

Amen amen dico uobis.) Quia iterũ dicturus erat quod Iudæis paradaxon erat, addit aſſeuerationem ſuam. Dixit autem, quod & alias, ſe non tantum hominem, ſed & Deum eſſe, qui ſemper fuerit, qua ueritate effecit, ut uellent eum lapidare. Quod uero dixit, id ſignificat, quod: In principio erat uerbum.

OBSERVAT. Iterum notandum diſcrimen electorũ & reproborum, hi nõ poſſunt Dei uerba, hoc eſt, ueritatem Chriſtiq; doctrinam audire, id eſt, fide recipere, etiam ſi nihil in ea queant culpare, contra illi non poſſunt ei nõ accedere, ac ita addicere ſe, ut nullis ab ea cruciatibus diuelli queant. Aeternam enim in illa uitam habent, ſeruant igitur eam, id eſt, fide perpetuo ei adhærent, ac ita mortem nunquam uident, animis ſemper beati, etiam ſi ad tempus crucietur, aut dormiat corpus. Hi cognoſcunt quoq; Deum, & honorant, reprobi neutrum poſſunt, ſed perſequuntur Dei præcones & Deum blaſphemant. Præcipue autem animaduertendum, ſanctos uiuere, uideréq; apud Dominum gloriæ eius profectum; atq; inde gaudere. Deniq; notandum Chriſtum, & ſemper fuiſſe, eóq; Deum eſſe, ac etiam ſemper fuiſſe ſanctorum gaudium & ſalutem.

CAPVT NONVM.

C

Sect. 1. ET præteriens Ieſus,uidit hominem cæcum a natiuitate, & interrogauerunt eum diſcipuli eius,dicentes: Rabbi,quis peccauit,hic,an parẽtes eius, ut cæcus naſceretur? Reſpondit Ieſus: Neq; hic peccauit,neq; parentes eius, ſed ut maniſeſtentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui miſit me,donec dies eſt. Venit nox quando nemo poteſt operari. Quamdiu fuero in mundo, lux ſum mundi. Hoc cum dixiſſet, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, & illeuit lutum ſuper oculos cæci, & dixit ei: Vade,laua in piſcina Siloæ,quod ſi interpreteris,ſonat miſſus. Abijt ergo & lauit,& uenit uidens.

Sect. 2. Itaq; uicini, & qui uiderant eũ prius quod mẽdicus eſſet,dicebant: Nonne hic eſt qui ſedebat,& mendicabat? Alij dicebant, hic eſt,alij rurſus, ſimilis eſt ei. Ille dicebat,ego ſum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti ſunt tibi oculi? Reſpondit ille,& dixit,ille homo qui dicitur Ieſus lutũ fecit,& inunxit oculos meos,& dixit mihi: Vade ad piſcinam Siloæ,& laua. Vt autem abij ac laui,uiſum recepi. Dixerunt ergo ei: Vbi eſt ille? Ait,neſcio. Adducunt ad Phariſæos eum,qui dudum cæcus fuerat. Erat autem ſabbathum, cũm lutum faceret Ieſus,& apperiret oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum & Phariſæi,quomodo uiſum recepiſſet. Ille autem dixit eis: Lutum mihi impoſuit ſuper oculos,& laui & uideo. Dicebant ergo ex Phariſæis quidam: Non eſt D hic homo a Deo,quia ſabbathum non obſeruat. Alij autem dicebant: Quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna ædere? Et diſſenſio erat inter eos. Dicunt cæco iterum: Tu quid dicis de illo,quia aperuit tibi oculos tuos? Ille aũt dixit,Propheta eſt.

Sect. 3. Non crediderunt ergo Iudæi de illo,quod cæcus fuiſſet,& uiſum recepiſſet,donec uocauerunt parentes eius qui uiſum receperat, & interrogauerãt eos,dicentes: Hic eſt filius ueſter,quem uos dicitis cæcum natum eſſe? Quomodo ergo nunc uidet? Reſpoderunt eis parentes eius,& dixerunt: Scimus quod hic eſt filius noſter,& quod cæcus natus eſt,quomodo autem nunc uideat,neſcimus,aut quis eius aperuit oculos,nos neſcimus. Ipſe ætatem habet, ipſum interrogate,ipſe de ſe loquetur. Hæc dixerunt parentes eius, quod timerent Iudæos. Iam enim conſpirauerant Iudæi, ut ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtum,e ſynagoga eijceretur. Propterea parentes eius dixerunt,ætatem habet,ipſum interrogate.

Sect. 4. Vocauerunt ergo rurſum hominem,qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo. Nos ſcimus quod hic homo peccator eſt. Reſpondit ergo ille, & dixit: An peccator ſit,neſcio,unum ſcio,quod cæcus cum fuerim, nunc uideam. Dixerunt ergo illi iterum: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Reſpondit eis, Dixi uobis iam,nec audiſtis,cur iterum uultis audire? Nũ & uos uultis diſcipuli eius fieri? Conuitiati ſunt ergo ei, & dixerunt, Tu diſcipulus illius eſto,nos autem Moſi diſcipuli ſumus. Nos ſcimus quod Moſi loquutus eſt Deus,hunc autem neſcimus unde ſit. Reſpõdit ille homo, & dixit eis,

A eis, In hoc enim mirabile quiddam eſt, quod uos neſciatis unde ſit, & tamen aperuit meos oculos. Scimus autem quod peccatores Deus non audit, ſed ſi quis Dei cultor eſt, & uoluntati eius obtemperat, hunc audit. A ſeculo nõ eſt auditum quod quis aperuerit oculos cæci nati. Niſi eſſet hic a Deo, non potuiſſet facere quicquam. Reſponderunt & dixerunt ei, In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.

Audiuit Ieſus quod eieciſſent eum foras, cunq; inueniſſet eum, dixit ei, Tu credis in filium Dei? Reſpondit ille, & dixit, Quis eſt Domine ut credam in eum? Et dixit ei Ieſus, Et uidiſti eum, & qui loquitur tecum, ipſe eſt. At ille ait, Credo Domine, & adoraui eum. Et dixit ei Ieſus, In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident, uideant, & qui uident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex Phariſæis hæc, qui cum ipſo erant, & dixerũt ei, Num & nos cæci ſumus? Dixit eis Ieſus, Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum. Nunc uero dicitis, uidemus, idcirco peccatum ueſtrum manet.

ET præteriens uidit Ieſus hominẽ cæcum.) ANNOT. Tempus erat, ut apertius potentiam ſuam Dominus reuelaret. Quàm autem id ſaluti erat pijs, tam erat perniciei impijs, ſed hactenus & ipſis gloria Domini detegẽda fuit, uerum ſic, ut magis excæcarentur. Huc ſeruijt, quod & huic cæco, ſabbatho Dominus uiſum donauit.

Neq; hic peccauit &c.) Hoc eſt, potiſſima cauſſa, ut hic cæcus naſceretur, fuit, ut gloriæ Dei illuſtrandæ eſſet occaſio, non uel ipſius uel parentum eius peccatum. Cæterum tamen ſolẽt morbi ob peccata immitti, ut ſupra ſexto, & 1. Cor. 11. præter ea, quæ 3. Moſcheh 26. legimus, docemur. Et hæc cauſſa fuit, ut rogarent diſcipuli, cuius culpa ille ita natus eſſet. Non enim uidebatur peccare potuiſſe antequam eſſet natus, neq; uidebatur dignum, ut ob parentum peccata filius pœnas daret.
B Significauit ergo Dominus, etiam mala immitti hominibus, ut in eis gloria Dei illuſtris fiat, uaſa enim Dei ſunt, & debent quouis modo, gloriæ inſeruire conditoris ſui. Gloriam Dei uides hic, pro ſaluatrice eius potentia accipi, ea enim in hoc cæco fuit manifeſtata.

Me oportet operari.) Diem uocat tempus pręſentiæ ſuæ, & iure quidẽ, lucebat enim ipſe tum ſol iuſtitiæ radijs doctrinæ & operum uitæ æternæ. Noctem uocat tempus in quo ex decreto Patris uacaturus eſſet ab eiuſmodi operibus & doctrina. Ea nox Iudæis ingruit, cum & ab ipſo et Apoſtolis eius deſerti fuere. Ipſe enim lux mundi, hoc eſt, omnium hominũ eſt, dũ eſt in mundo, idq; non ſolum ſuo corpore, ſed multo magis ſuo ſpiritu, & per Euangelion. Illud: Nox uenit, cum nemo poteſt operari, de uita pręſenti, quidam intellexerũt, indeq; collegerunt, tantum in hac uita nos poſſe, bona & Deo grata operari. Sed ſi quis conſyderet ipſa Domini uerba, manifeſto uidet noctem ab ipſo uocari, tempus ſuæ abſentiæ. Et quod ait: Venit nox in qua nemo poteſt operari, alluſit more ſuo ad noctem uulgarem, in qua nõ poſſunt homines operari, hinc allegoricòs ſignificauit, inſtare quoq; tempus, in quo ipſe, ut à Iudæis abiturus, ita nihil quoq; eſſet apud eos operum ſalutis, quæ tum faciebat, operaturus. Hoc igitur tempus, duplici nomine nox Iudęis futurum erat, & quod abfuturus eſſet eis ſol iuſtitię, qui ſolus ſua pręſentia diem gratiæ facit, & quod idem tanquã in nocte, nihil eſſet apud illos, pro illorum ſalute facturus.

De qua nocte hic Christus.

Expuit in terram.) Ex myſticis illis operibus hoc fuit, de quibus ſupra in cap. 3. in illud: Sicut Myſes exaltauit ſerpentẽ, circa finem eius annotationis diximus. Iis rebus uſus eſt ad aperiendũ huic cæco oculos, quibus nemo dubitare potuit, huiuſmodi uirtutem nequaq̃ ineſſe, ſed totũ opus eſſe uirtutis ipſius, hinc itaq; monuit, nõ minus & in alijs quibuſcunq; operibus, omnia ſe ſolum ſua uirtute perficere, quódq; adhibere, tanq̃ cooperantes aliquas creaturas dignatur, nequaq̃ id propter opus facere perficiendũ, ſed propter honorandũ creaturas ſuas, quas ita ad bonitatis ſuæ miniſteriũ, & uirtutis ſuæ cooperationẽ, admittit. Cæterum in Matth. aliquoties indicaui, quod Dominus quoſdam, ſolo uerbo, quoſdam uero contactu corporis ſui ſanauit, hócq; eum indicaſſe precium carnis ſuæ, per quam ſalutem noſtram operatus eſt, illo uero etiam abſente carne ſua, uerbo ſe omnia poſſe perficere, ne diſpliceremus nobis, quibus corporis ſui pręſentiã ſubduxit.

Opera myſtica.

C Piſcina Siloam, ἡ κολυμβήθρα erat, id eſt, natatorium, ſicut & illud ſupra 5. Hieronymus qui in ea regione habitauit, & oculis omnia conſpexit, ita ſcribit in 8. cap. Ieſcha. Siloam autē fontem eſſe, ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis, ſed incertis horis, diebusq́; ebulliat, & per terrarum concaua, & antra ſaxi duriſſimi, cum magno ſonitu ueniat, dubitare nō poſſumus, nos præſertim qui in hac regione habitamus. Hæc ille. Ex hoc igitur fonte, maxime cum interruptis uicibus manet, & ſit in ea regione aquarum penuria, facta erat natatio, quæ & ipſa Schiloach dicebatur. Nā Nehemiah 3. שלחברכת, id eſt, piſcina uel natatio Schiloah legimus, quam etiam à Ieſcha. notatam ueriſimile eſt, cum opprobrans populo, quod contempto regno Iudah, ad uirtutem reſpexiſſet regum Syriæ, & decem tribuum, per metaphoram regnum Iudah uocauit aquas Schiloach leniter euntes. Id enim de fonte, ſi magno cum ſonitu ut credendum Hieronymo uidetur ueniat, non commode diceretur. Chald. dicitur שילוחא Schilucha, inde Græci pro ש ſuo σ uſi, extrita aſpiratione ח & ad finem μ adiecto, fecerunt Siloam. Id uero miſſum ſignificat, quod & Euangeliſta more ſuo interpretatus eſt. Myſticos intellectus, ne dicam confictos requirant alij. Euangeliſtas ſcio dediſſe operam, ut quorum ipſi monere uellent, ea aperte indicarent. Et hic ſatis didicero, ſi Chriſtum meum omnium habere poteſtatem, & ſaluificam ſuorum, rite agnouero.

Siloam.

OBSERVAT. Obſeruandum primum, omnia quæ nobis accidunt gloriæ Dei ſeruire, æquanimiter igitur illa feramus. Figmentum Domini ſumus, & ſi ipſum agnoſcimus, quocunq; ſuam in nobis gloriam ipſe illuſtrat, eodem & noſtram ſalutem promouet. Deinde ex eo, quod diſcipuli rogabant, an peccaſſet ipſe cæcus, quod eſſet cæcus natus, conijcere dant, quàm uulgaris fuerit illa de tranſitu animarum in multa corpora, opinio. Vbi enim cęcus hic peccaſſet nondum natus, ut cæcus naſceretur, niſi anima eius in alio quopiam corpore deliquiſſet? Vt autem ſtulta erat hæc opinio ſic indignam habuit Dominus natā ex ea interrogationē, cui reſponderet. Quanq; nec de peccato parentū quicquam dixit, eo quod magis è re diſcipulorum eſſet rectà eos ducere ad cognoſcendam primam cæcitatis huius cauſſam. Poſtremo obſeruandum. Si Chriſtus lux mundi eſt, non eſſe mirum ſi ita mundus inſaniat, &
D horrende omnibus in rebus impingat, dum ille uerbo & Euangelio, eoq; & ſpiritu ſuo ei ab eſt. De his & in 1. cap. & ſupra. 8.

Sect. 2. Itaq; uicini & qui uiderant eum.) OBSERVAT. Obſeruandum ut omnia Deo inſeruiant. Etiam quod mèdicus hic fuit, momentum ad gloriam Dei aliquod habuit, hinc enim multis notus erat, id'q; cauſſam tum dedit, ut ad notitiam plurimorum hoc, Domini factum perueniret. Ad idem ſeruijt, quod & Sabbathum eſſet, tum enim homines uacabant, & templum ante quod cæcum iſtum ſediſſe mèdicantem ueriſimile eſt, frequētabant. Deniq; quod & ad phariſæos ductus fuit, ad idem contulit. Videntur autem illi uicini & noti, cæcum nequaquam malo animo ad phariſæos duxiſſe, ſed quod cuperent illis indicatum Dominum quem ita perſequebantur, nequaquam eſſe hominem malum, qui tantum ſcilicet feciſſet miraculum Sed notandum rurſus ingenium impietatis. Tam inauditum Diuinę potentiæ miraculum adeo nihil potuit mouere illos, ut mitius de Domino ſentiret, ut ilico inde calumniæ occaſionem arriperent, quod Sabbatho illud feciſſet.

Iſte Sabbathū non obſeruat. Id uero quod dicebant.) Quia Sabbathum non obſeruat, ſignificationem habet & prioris ſigni, Sabbatho æditi, de quo ſupra 5. Quaſi dixiſſent: Iſte Sabbathū pro nihilo habet, iā ſecundo illud uiolauit. Videntur enim mihi quæ Euangeliſta quinto capite narrauit, cum ijs, quæ 7. & ſequentibus, haud multum inter ſe diſtantibus temporibus accidiſſe, neq; multum antequam Dominus paſſus eſt. Sub tempus enim ſupplicij Dominus clarius diuinitatē ſuam cum uerbis, tum factis exeruit, iam noſter Euangeliſta ea præcipue, quibus Domini diuinitatem oſtenſa eſt apertius, ſibi narranda deſumpſit, quare quæ geſta, quosq́; Domini ſermones memorat, maiore ex parte, ex ijs quæ cum non procul abeſſet tempus imolationis eius, facta dictáq; ab ipſo ſunt, eſſe credidero. Quod autem non tam is qui fuerat cæcus, quàm & alij hoc facto Domini moti, nequaquam eum pro homine peccatore, legisq́; Dei contemptore, uti eum Phariſæi criminabantur, ſed pro Propheta, id eſt, diuino homine agnouerunt, in eo uides ut ſemper, utcunq; mali factis dictisq́; eius perperuo offenderentur & peiores fierent, electis tamen ſaluator, cum uerbis tum geſtis ſuis fuerit. Sic & nos dum pro uiribus operibus Dei inſtiterimus, quanquam ſemper id malo ceſſurum ſit reprobis, frugem tamen bonam ſemper adferemus electis.

Sectio 3. Non crediderunt ergo Iudæi de illo.) OBSERVAT. Vide hic ut quærat impietas, quo pietatem calumnietur, præter ſpem ſane ſperabant hunc non eſſe, qui cæcus fuiſſet, ita agebat illos Satan. Ex eo, quod conſpirauerant Iudæi eos eijciēdos Synagoga, qui confiterentur

A Dominum, Chriſtum eſſe, animaduertimus, iam tum eum eſſe Chriſtum, paſſim percrebuiſſe. Hinc etiam notandum, quã ſit intolerans ueræ iuſtitiæ mundus. Quæ unquam maior innocentia, quæ maior modeſtia, quæ maior in omnes officioſitas uiſa erat, quã in Chriſto omnibus conſpicabatur, hunc tamen tanto potuerunt odio perſequi, qui in mundo erãt optimi, ut etiam bona tantum de eo, eaq́ꝫ ueriſſima teſtantes, indignos ſua communione haberent, idq́ꝫ prætextu iuſtitiæ ſtudijq́ꝫ Dei. Quid igitur turbet, cum & nos mundus odio habet, ſuiſq́ꝫ Synagogis eijcit?

Vocauerũt ergo rurſum hominem.) ANNOTAT. Nos ſcimus quod hic homo peccator eſt. Peccatoris nomine intellexerũt eum qui ſtudio, & citra pudorem peccaret, qualem nos, nebulonem, uel ſceleſtum, uocamus. Nam ſignificare uolebant, Dominum data opera legem DEI tranſgredi, unde quod hic dixerunt perinde eſt, ac ſi dixiſſent Germanice, uuir uuiſſen das der menſch ein buob iſt, id eſt, ſcimus hunc nebulonem & ſceleratum eſſe. Tales utiq́ꝫ habebantur, & qui alias in Euãgelicis hiſtorijs, peccatores cognominantur. *Sect.4.* *Scimus quia peccator eſt.*

Dixi uobis iam, & non audiuiſtis.) Hic uide, uerbo audire, Euangeliſtam, pro credere, uti. Nam hoc: & non audiuiſtis, idem pollet, ac ſi dixiſſet: & non credidiſtis, quid igitur uultis id iterum audire. Ecce poſterius audire accepit ſimpliciter, prius autem pro credere. *Quid audire.*

Nõ ſcimus unde eſt.) Hoc eſt, unde nobis miſſus, & cuius ſpiritu inſtructus aduenìat, quãre hoc dictum ut abſurdũ, recte ille qui cæcus fuerat, obiecto miraculo in ſe facto, reiecit. Illud enim ſatis teſtabatur, unde Dominus eſſet, nimirum à Deo, quia ut commodum ſubiecit, Deus peccatores, id eſt, malis ſtudijs intentos, non audit, ut ſcilicet uirtutem ſuam ad eorum precationem, & ad hoc ut ipſi in precio haberentur, ſic declaret, ſed pijs & ſuæ uoluntatis ſtudioſis, hunc in modum adeſſe ſolet. Inauditum erat, quod fecerat Dominus ſignum, unde apertiſſime patebat, ipſum à Deo eſſe, id eſt, diuinitus miſſum, & negocium Dei agere, uirtuteq́ꝫ diuina eſſe inſtructum. *Neſcimus unde ſit.*

Hinc etiam roboratur quod ſupra 7. in Sect. 4. diximus, de eo: Hunc ſcimus unde eſt, Chriſtus autem cum uenerit, nemo cognoſcet unde eſt. Vt nanq́ꝫ hoc ſuo dicto Iudæi ſignificare uolebant, ſe ſcire Ieſum filium Ioſeph eſſe, neq́ꝫ niſi humana & nihili uirtute ac ſapientia, præditum. Chriſtum autem uenturum, ea uirtute & ſapientia, ut nemo poſſit inire rationẽ, B unde ueniat, unde tanta accipiat, quis tantis eum ualere donet, ſic eo, quod hoc loci dixerũt, neſcimus unde ſit, dicere uoluerunt, ſe ſcire, quod ſua Moſes à Deo acceperit, neſcire autem, unde Dominus ſua, quæ docebat & agebat. Atq́ꝫ ita impleuerũt partim illud de Chriſto uaticinium, quod ipſi iactarunt, fore tam admirabilem Chriſtum, ut nemo poſſet cognoſcere unde tanta uirtute & ſapientia præditus ueniret, ipſi ſiquidem hoc cognoſcere non potuerunt. Cæcus aũt hic & alij pij ex ſignis quæ faciebat, cognouerunt quod à Deo eſſet, & Deus iſta omnia per ipſum operaretur, plenam tamen & ipſi, huius cognitionem habere non potuerunt, ut & in ipſis idem uaticinium impleretur, quia utiq́ꝫ deitatem Chriſti plenè non agnouerunt. At illam pernouiſſe, eſt plenè demum ſcire unde Dominus ſit, hoc eſt, quod à Deo & ipſe Deus ſit. *Quid illud: Scimus, uel neſcimus unde ſit.*

Non poteſt facere quicquam.) Subaudi huiuſmodi. Nullum enim tantum ſignum faciet, qui non id acceperit à Deo.

In peccatis totus natus es.) Id inde, quod cæcus fuerat, colligebant, ſed falſo, nam nõ ideo ita cæcus natus fuerat, quod uel ipſius, uel parentum in eo peccata punirentur, ſed ut Domini in eo manifeſtaretur gloria.

OBSERVAT. Præter furorem & ardens calumniandi ſtudium in Phariſæis, quod & in ſuperiori Sectiuncula graphice ſatis depictum eſt, obſeruanda eſt, & cõſtantia huius qui cæcus fuerat. Sic ſanè ſolent quicunq́ꝫ Chriſti cognitione uere donati ſunt, quibus inde, ut huic quoq́ꝫ uſu uenit, expectãdum eſt, ut à primoribus mundi, hominum conſortio indigni iudicentur.

Audiuit Ieſus quod eieciſſent eum foras.) ANNOTAT. Tu credis in filium Dei? Et hic uides filium Dei, uulgo Meſſiæ cognomentum fuiſſe, quod utiq́ꝫ in ipſo Dei imaginem perfectiſſime refulſuram, omnes expectarent, de hoc & ſupra cap. 1. in Sect. 10.

Credo Domine.) Adoratione hac Dominum ut Chriſtum agnouit. Sic citra moram ad filium perueniunt, quos Pater traxerit, id eſt, qui audierint à Patre & didicerint.

In iudicium ego in hunc mundum ueni.) Iudicio res mutari ſolent, ipſe uenerat eas penitus inuerſurus, nempe ut non uidentes, iam uiderent, & uidentes cæci fierent. Alluſit autem ad id, quod illi cæco dederat uiſum, quaſi dixiſſet: Vt ego te, qui nihil uidebas, uidentem reddidi corpore, ita & te, & alios, quos oculati illi & ſapiẽtes mundi, ut cæcos in rebus Dei con

 temnunt,

C temnunt,quiq; etiam nihil earum rerum uidebatis, ſed neq; uolebatis haberi illarum uidentes,oculis dono ſpiritus,ut iſta peruideatis,ametis & poſſideatis æternum beati. Ita oculatos illos ſapientes,qui multa ſanè uiderunt uulgo incognita, & plura adhuc uidere ſeſe arbitrati ſunt,fulgore ueritatis,quã doceo,quoniam oculis ſpiritus,nati ex Diabolo carent,omni cognitione ueri nudo,ut omnem ſenſum recti amittant,planéq; cæci, contra me lapidem angularem,immotum omnibus omniũ uiribus, irruant,& confringantur,in quos ego quoq; tandem decidens,totus comminuam.

An non cæci fuerint hi Phariſæi, qui Chriſtum nihil niſi omnium ſalutem operantem, tanto furore perſequebantur? Certe antequam hic ſol oculis eorum illuxerat,antequam Dei uirtutem in eo conſpexerant, non ita inſaniebant, nequaquam tam multa contra ſenſum communem faciebant. Sed cum uiſum eſt Satanæ,in eum furorem illos agere,cum à Domino labefactari uideret ſuam tyrannidẽ. Sic hodie quoq;, proh dolor, uidemus minime paucos,qui paulo ante ſatis prudentes, cordati & humani habebantur, nunc autem Euangelij lampade excæcati,& in furorem acti,quæ maxime ſibi prodeſſent,etiam ſecundum carnem reſpuunt,eáq; ſectantur,quibus ſibijpſis certam,nõ animi ſolum, ſed & corporis pernitiem, adſciſcunt. Dicunt & agunt,ut qui eos ante nouerit,iuret ex admodum oculatis,factos maxime cæcos,imò inſanos,ac ſenſu communi deſtitutos. In iſtis uides hoc iudicium,ad quod ſe hic Dominus teſtatur ueniſſe in mundum.

Si cæci eſſetis,non haberetis peccatum.) Vidẽ clare hic,peccatum illud demum damnare, quo cognita ueritas reijcitur,unde equidem non dubito, cum Paulo ueniam conſecuturos, quotquot ex ſola ignorantia peccãt & ueritatem uel negligunt,uel etiam perſequuntur. Reprobis tandem innoteſcet ueritas,ut ipſi uidentes ſe dicant,& ſint adeo, ut omnis ignorantiæ prætextus eis auferatur, de qua re ſupra 17. plura. Tales iam erant & iſti Phariſæi, ea audierant à Domino & uiderant in eo,ut animus eorum cõuictus eſſet, eſſe illum Prophetam Dei,adhuc agente eos ui Satanæ,perſequebantur eum odio exitiali, ideo peccatum eorum manſit,nulla prorſus uenia dignum,quia cõtra ſpiritum ſanctum erat, ſeſe tam ſcilicet aperte in Domini dictis & factis, quæ non potuerunt niſi diuina uideri,exerentem, ut nullus omnino relinqueretur inficiandi locus. De his & in Matth. 12.

D OBSERVAT. Obſeruandum ut ilico Chriſtus excipiat, quos mundus abiecerit,quibus cum ſe mox plenius agnoſcendum prebet, ſic conſolatur & beat, ut ne pili faciant iacturam mundi. In reliquis iterum notatur diſcrimen electorum & reproborum, quibus idem Chriſtus adfert tam diuerſa,ut hi ad deſtinatam eis pernitiem,illi ad paratam eis ſalutem, eo accedant propius,quo plus Chriſtum cognouerint. Ita ſe habuit ſemper & habebit Chriſtus, nõ minus in ſuis,quã olim dum carne adeſſet.

Diſcrimen electorum & reproborum.

CAPVT DECIMVM.

Sect. 1

AMen amen dico uobis,qui non intrat per oſtium in ſtabulum ouium,ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro. Qui autem intrat per oſtium,paſtor eſt ouium. Huic oſtiarius aperit,& oues uocem eius audiunt. Et proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emiſerit,ante eas uadit,& oues illum ſequuntur, quia nouerunt uocem eius. Alienum autem non ſequentur, ſed effugient ab eo,quia nõ nouerunt uocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Ieſus, illi autem non cognouerunt, quæ eſſent quæ loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Ieſus: Amen amen dico uobis,ego ſum oſtium ouium. Omnes quotquot ante me uenerunt, fures ſunt & latrones, ſed non audierunt eos oues. Ego ſum oſtium,per me ſi quis introierit,ſeruabitur, & ingredietur & egredietur,& paſcua inueniet.

Sect. 2. Fur non uenit,niſi ut furetur & mactet ac perdat. Ego ueni ut uitam habeant,& abundantius habeant. Ego ſum paſtor ille bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus. Mercenarius autem,& qui non eſt paſtor,cuius

A non ſunt oues propriæ,uidet lupum uenientem,ac deſerit oues fugitq́ꝫ, & lupus rapit ac diſpergit oues,mercenarius autem fugit,quia mercenarius eſt, & oues non ſunt illi curæ. Ego ſum paſtor ille bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcor a meis. Sicut nouit me Pater,ita & ego noui Patrem, & animã meam pono,pro ouibus.Et alias oues habeo,quæ non ſunt ex hoc ouili,illas quoqꝫ oportet me adducere,& uocem meam audiẽt,& fiet unum ouile,unus paſtor.Propterea me Pater diligit,quia ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam.Nemo tollit eam a me,ſed ego pono eam a me ipſo. Poteſtatem habeo ponendi eam,& poteſtatem habeo rurſus ſumendi eam,hoc mandatũ accepi a Patre meo.Diſſentio igitur iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos.Dicebant autem multi ex ipſis,dæmonium habet,& inſanit,quid eum auditis? Alij dicebant:Hæc uerba non ſunt dæmonium habentis.Num dæmonium poteſt cæcorum oculos aperire?

Facta ſunt autem encænia Hieroſolymis, & hyems erat, & ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi,& dicebant ei:Quouſqꝫ animam noſtram ſuſpendis? Si tu es Chriſtus, dic nobis ingenue.Reſpõdit eis Ieſus:Dixi uobis,nec creditis.Opera quæ ego facio nomine Patris mei,hæc teſtimonium reddunt de me.Sed uos non creditis,quia nõ eſtis ex ouibus meis,quemadmodum dicebam uobis. Oues meæ uocem meam audiunt,& ego cognoſco eas,& ſequuntur me,& ego uitam æternam do eis,nec peribunt in æternum,neqꝫ rapiet eas quiſquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi,maior omnibus eſt, & nemo poteſt rapere de manu Sect. 3.
B Patris mei.Ego & Pater unum ſumus. Suſtulerunt ergo rurſum lapides Iudæi,ut lapidarent eum.

Reſpondit eis Ieſus: Multa bona opera oſtẽdi uobis ex Patre meo, propter quod eorũ operũ me lapidatis?Reſponderũt ei Iudæi,dicẽtes:Ob bonũ opus nõ lapidamus te,ſed ob blaſphemiã,et quia tu homo cũ ſis,facis teipſum deum. Reſpondit eis Ieſus:Nonne ſcriptum eſt in lege ueſtra: Ego dixi,dij eſtis? Si illos dixit deos,ad quos ſermo Dei factus eſt, & nõ poteſt ſolui ſcriptura de eo,quem Pater ſanctificauit, & miſit in mundum. Vos dicitis me blaſphemare,quia dixerim,filius Dei ſum? Si non facio opera Patris mei,nolite credere mihi, ſin uero facio,& ſi mihi non credatis, operibus credite, ut cognoſcatis & credatis,quod Pater in me eſt,& ego in eo. Quærebant iterũ eum apprehendere,& exiuit de manu eorum, & abijt iterum trans Iordanem in eum locum,ubi fuerat Iohannes baptizans primum, manſitq́ꝫ illic. Et multi uenerunt ad eum,ac dicebant, Iohannes quidem ſignum ædidit nullũ.Omnia aũt quæcunqꝫ dixit Iohannes de hoc uera erant,& crediderunt multi illic in eum. Sect. 4.

C

Sect. 1.

AMen dico uobis qui non intrat per oſtium.) ANNOTAT. Parabolam hâc Dominus partim contra Phariſæos, qui non uidentes ſolum, ſed & duces uolebant eſſe, luménq; cæcorum, partim illos, qui ante ipſum, Chriſti ſe nomine populo obtruſerant, qualis Gaulonites Iudas fuerat, qui in diebus cenſus ſeditioné excitarat, de quo Act. 5. & apud Ioſephum, dixiſſe uidetur. Vtriq; enim non erát ingreſſi per iuſtum oſtium in ouile, hoc eſt, ouibus Dei ſeſe ingeſſerant, non ſuccenturiati ab ipſo. Per ipſum enim ut Verbum Dei quemadmodú facta ſunt, & inſtaurari oportet omnia, ita miſſi quoq; ſunt, & ſubdelegati, quicunq; ſalutaria unquam docuerunt. Quicunq; autem ante ipſum uenerút, nō per ipſum, nō ipſius inſtructi ſpiritu, ij fures fuerút & latrones, tantú enim ad pernitiem ouium uenerunt, omniśq; doctrina eorum huc inſtituta fuit, ut ipſis lucrum, ijs qui eam ſuſciperent damnum & mortem adferret, ſed oues, hoc eſt, electi, non audierunt, non ſunt ſecuti illos, dedentes ſe illis toto corde, ſiue phariſæos ſuis traditionibus, legem Dei eneruantes, quod his Dominus 15. Matth. opprobrauit, ſiue ſeditioſos illos, qui cú carnalem populo libertatem, & auxilia Dei pollicerentur, reddiderút auſcultátes ſibi, ſeditioſos & ſicarios, uti narrat Ioſephus libro 18. Antiquit. cap. 1. Et lib. 2. de bello Iudaico cap. 7. & alibi. Porro illud quod ait: Omnes quotquot uenerút ante me, uidetur proprie pertinere ad eos, qui ante Domini prædicationem tanquam liberatores populo ſeſe uenditauerant, & ſic Chryſoſtomus hunc locum enarrauit, quanquam equidem non dubitem hæc & ad ſcribas & phariſæos pertinere, qui clauem ſcientiæ rapuerant, & humana ſua figméta, pro Lege Dei docebant, ſuo lucro ubiq; ſtudentes, id quod Matth. 15. & 23. obiectum illis á Domino legimus. Vtiq; & iſti non per Dominum, uerum oſtium fuere ingreſſi, & non uenerant niſi ad perdendum oues. Non ſic autem prophetæ & ſancti patres, ij enim per Dominum, qui eſt antequam Abraham erat, non aliunde in ouile Dei ingreſſi ſunt, ueriśq; uocem paſtoris, & ideo ſalutem ouibus attulere.

Qui ſunt uenientes aliunde.

Chriſtus oſtiū ouium & paſtorum.

Ego ſum oſtium.) Oſtium ſe facit, & uerorum paſtorum, & ouium. Paſtores, id eſt, ueri doctores per eum ingrediuntur ad oues, dum ab ipſo miſſi, & eius inſtructi, tum uerbo tum ſpiritu, ueniunt ea doctum illas, quibus ſaluentur. Oues uero, id eſt, omnes electi, per eum ingrediuntur, cum omnem in ipſum fiduciam ſuam collocant, omniáq; ab ipſo, ut ſaluatore ſuo expectant. Sic ſane ingreſſi in Eccleſiam, ſaluabuntur. Credentes enim in Dominum uitam habent æternam, ingredientur, & egredientur, & paſcua inuenient, id eſt ambulabunt & uiuent fœliciter, nihil deficiente eos bonorum. Non enim poſſunt eſurire, uel ſitire qui ueniunt ad Chriſtum, id eſt, credunt in Chriſtum, hoc eſt, ingrediuntur per Chriſtum. Nam omnibus iſtis allegorijs idem ſignificauit.

D

OBSERVAN. Obſeruandú, quod & in omnibus Domini de ſe ipſo ſermonibus, ipſum unicum eſſe ſaluatorem, à quo, & per quem uenit, quicquid ſalutare unquam electis contigit, aut contingere poſſit. Deinde ita datos ipſi à Patre electos, ut nequeant diuerſa docentibus auſcultare, ita ut eos penitus animo ſequantur, etiamſi nonnunquam ad tempus illos ſuſpiciant & ſic errent. Semper enim in eis dum errant, eſt quidam reniſus, nec poſſunt, ita ut reprobi totos mendacio ſeſe dedere. Hic autem audire & ſequi, ſignificat, ſeſe penitus addicere, ſiue Chriſto ad ſalutem ſiue impoſtoribus ad pernitiem. Nemo ſiquidé eſt, qui non ſæpe alienorum uocem audiat, cum omnes cupiditatibus, & ſuggeſtionibus, tum & huius Apoſtolis, errorum ſatoribus identidé auſcultemus. At ſequi alienos, hoc eſt, relicto penitus Chriſto, prorſus ſe alienis tradere in diſcipulos & ſectatores nō poſſunt, quos Pater donauit filio. Vocat enim tandem quos predeſtinauit.

Sect. 2.

Fur non uenit niſi ut furetur.) ANNOTAT. Antitheſin furis, & paſtoris, tum ueri paſtoris & mercenarij ponit, idq́; ut quid ipſe ſuis ouibus ſit, exponat. Fur, inquit, uenit ut furetur, mactet, & perdat, ſe autem ueniſſe, ut credentes ſibi uitam habeant, & abundantius habeant, hoc eſt, ut uitam æternam fide percipiant, quæ per ſpiritum eius ſemper incrementum accipiat, donec plene perfecta beatáq; reddatur. Hinc iam agnoſci uult, uerus paſtor ouium, utq; ſe magis commendet tanquam non proprium ſolum, ſed & optimum paſtorem, addit ſe pro ouibus animam ſuam ponere, neq; deſerere eas in periculo, uti mercenarius ſolet, deniq; & ex eo ſe uerú bonumq; paſtorem probat, quod cognoſcat ſuas oues, & cognoſcatur ab eis. Errant quidem ut dixi, nonnunq; & oues quod & infra indicat, cum dicit, ſe habere adhuc oues alias, quas oporteat ſe adducere, ſed quia tandem audiunt uocem paſtoris & ſequútur in iuſtum ouile, nō poſſunt in errore perſeuerare. Neq; enim poteſt inanis eſſe electio Dei quos prædeſtinauit, hos & uocabit, filióq; ſuo adducet tandem.

Vitam abundantius accipiunt.

Quemadmodum

Quemadmodum cognoſcit me Pater.) Niſi aliqua omiſſa hic ſint ab Euangeliſta, qui ut aliquoties monui, non omnia uerba Domini narrare inſtituit, citra diſtinctionem à ſuperioribus, iſta legi debent, & iungi eis in hunc ſenſum: Ego cognoſco meas oues, ut me cognoſcit Pater, & cognoſcor ab illis, ut Pater à me cognoſcitur. Iam Pater cognoſcit ſic filium, ut eũ nunquam deſerere poſſit, ſed omnia in gloriã eius attemperat, ſic iam & ipſe cognoſcit oues ſuas, in quarum ſalutem omnia & facit & patitur, filius uero cognoſcit Patrem, ut in omnibus gratiæ eius ſtudeat, ſic pendebunt & oues eius tandem ab ipſo. Hæc confirmat cum iterum dicit, ſe animam ſuam ponere pro ouibus. Quæ poſſit hac maior cura, & dilectio fingi? Vere itaq; cognoſcit ſuas oues Chriſtus, ut ipſum Pater.

Et alias oues habeo.) De electis ex Gẽtibus loquitur, quæ nõ erant de ouili, in quo pridem ex Ebręis erãt collecti, & has igitur adducturũ ſe ait, eáſq; uocem ſuam audituras, quod uerũ Apoſtolorum tempore cõprobatũ eſt, factũq; ita eſt. unum ouile, id eſt, una Eccleſia ex Gentibus & Iudæis cõgregata, ſub uno paſtore, capite huius Eccleſiæ, Chriſto. Fruſtra autem expectabũt noui Origeniani, ut omniũ mortalium, unũ ouile fiat, ſunt enim multi hœdi, qui nõ ad ouile pertinent, atq; ideo ſeparabuntur ab ouibus in die iudicij, & detrudentur in hœdile, gehennam ignis inextinguibilis.

Factum eſt unum ouile ex gentibus & Iudæis.

Propterea me Pater diligit.) Digreſſio eſt, qua declarauit, quomodo pro ouibus ſuis animam eſſet poſiturus, nequaquã ſane morti aliquid debens, ſed ultro, idq; ſic, ut reſumpturus illam eſſet, ſua ipſius uirtute. Vnde quod dicit, hoc eſt: In eo declaratur Patris in me amor, ex hoc certum eſt, diligi me à Patre, quod animam meam pono, ut iterum aſſumam eam. Diuina utiq; hæc uirtus eſt, ea igitur cũ in me conſpicietur, quis inde non agnoſcat ſumme diligi me à Patre, qui me hominem ita aſſumpſit per uerbum ſuum, ut idem ſim & Verbum eius & uerus homo, ſed homo ſanctus, homo diuinus, cui uitam auferre nemo queat, quiq; meã ſponte poſitam, diuina uirtute reſumere ualeam? Cui quęſo obſcurum eſſet unice me Patri charum? Si quis autem ſolum attendat, quod Dominus de ponenda anima dixit, intelligi iſta & hoc ſenſu poſſunt: Quandoquidem ex mandato Patris, animam meam uolens, morti nihil obnoxius, pono ꝓ ouibus meis, ideò Pater me diligit, & eſt me ſumme honoraturus.

Hoc mandatum accepi à Patre, hoc eſt, in hoc miſſus ſum, ut moriar pro peccatis ouium,
B id eſt, electorum, & reſurgam propter iuſtificationem eorum. Rom. 4.

Schiſma igitur rurſum factum eſt.) Quo enim clarius diuinitatẽ ſuam prodebat, eo magis & electorum atq; reproborum reuelabatur diſcrimen.

OBSERVAT. Vnus Chriſtus, uere bonus paſtor eſt, quia unus paſcua uitæ æternæ ouibus, morte ſua meruit, & ſpiritu ſuo adminiſtrat. Cooperarij eius eſſe poſſumus, quatenus & nos paſtores dicimur, ſed quia plantans & rigans nihil eſt, nihil huius nos uel eſſe, uel dici uere poſſumus, niſi auditorum animis ſpiritus Chriſti, quæ ex eodem inſtincti nos loquuti fuerimus, perſuadeat. Idem faciet pro ouibus inuigilare, ac nullo eas in periculo deſerere, quia & ſi noſtræ non ſint oues propriæ, ſunt tamen propriæ eius, cuius nos ſpiritus agit, & cuius nos proprij ſumus. Mercenarij uero recte dicentur, qui ſua tantum quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, ij nullum propter oues periculum adibunt.

Chriſtus unus paſtor eſt, nos eius ſerui.

Deinde obſeruandum tandem electos omnes ad unum Chriſti ouile perducendos, quod eos Chriſtus cognoſcat, ſicut ipſum Pater, quare negligere eos tam non poterit, quã nequiũt illum derelinquere Pater. Hoc utinam rite perpendamus, nihil enim æque fidem noſtram confirmabit, & augebit.

Animaduertendum deniq; unum Chriſtum eſſe, qui morti homo nihil debuit, ideo tollere animam eius nemo potuit. Quid nam de eo non ſperemus, qui ultro pro nobis mori ſuſtinuit, noſtræq; ſalutis cauſſa reſurrexit, indubie ut & nos reſurrectionis beatæ participes faceret?

Coortum inter auditores ſchiſma, iterum monet, nunq̃ deeſſe paſtoris uoci ſuas oues.

Facta autem ſunt Encœnia Hieroſolymis.) ANNOTAT. Feſtum erat dedicationis altaris inſtaurati per Iudam Machabęum, poſt contaminationem factã per Antiochum, de quã legis 2. Mach. 2. Ebræi חנכה illud uocant, hoc eſt, initiationis. Vnde pulchre quadrat nomen Græcũ ἐγκαινίων. Celebrabatur uero hoc feſtum, ut & hodie die apud Iudæos, uigeſimo quinto menſis Ciſlet, qui noſtro Decembri reſpondet. Sect. 3.

Dixi uobis & non creditis.) Vbi enim ſe eſſe panem uitæ, & lucem mundi, aliáq; huiuſmodi teſtatus eſt, ſe Chriſtũ eſſe prædicauit, Iudęi aũt nihil horũ crediderunt; ad opera ergo ſua, quę in nomine Patris, hoc eſt, uirtute Patris, & ut à Patre miſſus faciebat, more ſuo prouocabat, ea

bat,ea enim cum omnem creaturæ potentiam longe ſuperarent, certum ſatis de diuinitate C ipſius teſtimonium perhibebant,ſi modo agnoſcēdi diuina,Iudæis facultas fuiſſet. Sed non erant ex ouibus Domini,hoc eſt,donatis Chriſto à Patre,non erant ex electis ad uitam, ideo omni ſpiritu Dei bono carebant,animales toti,neq; potuerant Domino credere,aut ut ſeruatorem ipſum amplecti.

Non poſſunt perire electi.

Oues meæ uocem meam audiunt.) In his aperte docet omnia à diuina electione pendere,eóſq; quibus ſemel datum fuerit oues eſſe,perire nunquam poſſe. Hinc diſcere debebant illi,qui ſpiritus Dei,medium & inſtrumentum faciūt,uerbum externe prædicatum,& ſacramenta,unde nam ſpiritus adueniat. Hic nanq; audiunt,eos tantum uocem Chriſti audire, id eſt,fidem recipere,qui oues ſint. Iam unde erit ut alij oues, hoc eſt, capaces doctrinæ Chriſti ſint,alij minime? Indubie quod bono illi ſpiritu Dei afflati ſunt,hi nequaquam. Nam 1. Cor. 2. Paulus aperte ſpiritu præditis cognitionem diuinarum rerum tribuit,ſpiritu carentibus,ut

Vnde detur ſpiritus.

animalibus,adimit. Vnde autem erit ut illi ſpiritu donentur,hi ſecus? Haud profecto aliunde quā quod illi ad uitam ordinati ſunt,hi ſecus, quod illi filio ſaluandi donati ſunt,hi nequaq̄. Domino ergo demus hanc gloriam, ut ipſe ſpiritum det, nihil noſtra opera adiutus, & det abſq; inſtrumentis,quæ nos adhibeamus. Eum autem ubi dedit,tum ad erudiendum & monendum cooperari ipſi poſſumus, ſi tamen ipſe ſermonem noſtrum eodem ſpiritu, ijs quibus loquimur,donet recte percipere. Vnde hic Dominus ſubijcit: Et cognoſco illas, hoc eſt, curæ mihi ſunt,& hinc certe eſt,ut ipſum oues ſequantur,uitaḿq; uiuant, quæ finem neſcit. Ipſi illas Pater dedit,ut eis ſuppeditet uitam æternam,tam igitur non poterunt è manu eius, quàm è Patris manu, qui maior & potentior omnibus eſt, eripi. Vnum ſiquidem ſunt ipſe & pater,eadē eſt utriuſq; uirtus et potentia. Germanice,es iſt ein ding der uatter und der ſun. Quare ut de manu Patris nemo poteſt electos rapere, ita neq; de manu Chriſti, dum igitur æternum in manu ſaluatrice Chriſti oues perſeuerant,perire certe nunquam poſſunt,neceſſéq; eſt,eas uitam habere æternam,de qua ſupra plura. Primi hi ſunt,ut nouiſſimi nunquam fiant,faceſſant igitur illi cum ſuo pernitioſo dogmate, qui docent poſſe fieri apud Deum nouiſſimos,& omni gratia excidere,qui apud illum fuerint primi,id eſt,uere credentes,uetéque filiorum ſpiritu præditi.

OBSERVAT. Iterum obſeruandum,à ſola Dei electione eſſe,ut oues ſimus,& Chriſtum ſequamur,tum tales excidere nunquam poſſe. Quia unum ſunt Pater & filius,eandem D manum habent,id eſt,potentiam,de qua nemo unquam rapiet eos,quos illa ſemel apprehenderit ſaluandos. Apprehenſi autem ſunt quibuſcunq; datum fuerit,Chriſti uocem audire & ſequi. Id ſiquidem nulli poſſunt niſi oues ſint,ſi iam oues in manu Chriſti & patris ſunt,ut nunquam pereant,ſed habeant uitam æternam.

Quæ bona opera Domini.

Multa bona opera oſtendi uobis ex patre meo.) ANNO. Hic rurſum uides,quod oſtēdere uel demonſtrare,Græce δεικνύειν,pro exhibere,& dare ab Euāgeliſta accipitur. Exhibuerat ſiquidem Dominus multa iam bona opera, quibus nimirum ſalutem attulerat hominibus,quale fuerat illud ſupra 5. & illud quod iam 9. memoratū eſt,quæ opera ex Patre demonſtrata fuere,id eſt,diuina uirtute præſtita. Iis iam indicarat,quid à ſe expectandum eſſet,nimirum nihil niſi certam ſalutem & uitam æternam, id credere hortabatur Iudæos, & declarabat ſua omnia Patris eſſe,ut certo ipſi fidere poſſent. Hæc uero erant, quæ ita irritabant illos, nihil niſi bona & ſaluifica opera. Recte igitur rogabat eos propter quod ſuorum bonorum operum uellent eum lapidare.

Quia tu homo cum ſis,facis te Deum eſſe.) Palam profeſſus erat ſe & Patrem unū eſſe,id eſt,eandem ſibi,quæ & patri,eſſe uirtutem, quo utiq; ſe Deum eſſe palam profeſſus erat. In eo enim unum cum patre eſſe,ut æque nemo de manu ipſius,atq; patris,rapere poſſit,eſt eūdem ipſum cum patre Deum eſſe. Hoc ergo blaſphemiam,& Dei contumeliā Iudæi interpretati fuere. Nonne ſcriptum eſt in Lege ueſtra,id eſt,ſcriptura, quæ ſæpe uocatur Lex, id eſt, תורה,quod tamen non tam Legem,quàm doctrinam ſignificat. Iam ſcriptura ubiq; docet, recte igitur tota Eb. Thorah,quod nos Legem interpretamur,dicitur. Porro quod hic Dominus adduxit,pſal. 82. legitur,dictum ad principes,& iudices terræ,eóſq; malos, qui inique iudicant, & impijs deferunt, eo tamen quod poteſtate in alios præditi eiuſmodi ſunt, & hactenus uicarij Dei,cuius eſt omnis poteſtas,& à quo, ut Paulus inquit,omnes poteſtates, quæ uſpiā ſunt,ordinatę ſunt,dij,& in hoc pſalmo & alias in ſcripturis uocātur. Quid enim aliud Deus eſt,quàm ſumma poteſtas? Iam principes & magiſtratus à Deo poteſtatem uitæ neciſq; acceperunt,hactenus igitur diuinitatis participes ſunt,& dij, atq; filij altiſſimi iure uocantur. Sed quia fiduciaria eſt hęc illorum diuinitas,ſpoliantur rurſus ea,dum male ea funguntur,&

ſicut

A cæteri homines, quod idem Pſalmus eis minatur, moriuntur. Argumentum ergo Domini huiuſmodi eſt: Scriptura quæ ſolui, id eſt, falſa eſſe non poteſt, uocat deos, ad quos uerbum Dei factum eſt, id eſt, quibus commiſſa eſt poteſtas, demandatum munus alijs imperandi (factum enim uerbum Domini ad aliquem, Ebræo idiotiſmo ſignificat, aliquod illi a Domino datum negotium) quanto rectius igitur ego me Deum, & filium Dei uoco, quem Pater ſanctificauit, hoc eſt, ſelectū ex uniuerſis mortalibus, diuina & ſaluatrice omniū poteſtate donauit, in mundum ſaluatorē miſit, adorandúmque omnibus quæ ſunt in cælo et in terra propoſuit? Minutula adeo diuinæ potentiæ participatio principes inter homines, etiam malos, dignos facit uocabulo Dei, ut ſcriptura quæ blaſphemare neſcit, deos illos uocet, filioſque altiſſimi, & me in quo longe præclarius diuinitatē uidetis, dicitis blaſphemare, quod filium me dixi Dei, unúmque eſſe cum Patre, & eadem poteſtate præditum? Si id non opera quæ facio uerum teſtantur, iure blaſphemiæ accuſatis. Si autem opera Patris mei, hoc eſt, uere diuina facio, ut facere me non poteſtis inficiari, diuinam mihi uirtutem ſumenti debebatis credere. Sed ſi mihi credere piget, uerbáque mea arrogātiora putatis, ipſis operibus credite. Certe uerbo, totum hominem, qui grabbato affixus fuit annis 38. ſanum reddere, cæco nato dare uiſum, mortuos in uitam hanc reuocare, & id genus alia, nō niſi opera Dei ſunt, eſt ergo in me Pater iſta efficiens, & ſum ego in illo, id eſt, etiam homo hic quem uideris & adeo contemnitis, per illum uiuo & ago omnia, uerius itaque quā quiſquam alius unquam, filius Dei & Deus uocor, etiam ut homo, taceo quod uerbum Patris ſum, idémque cum Patre uerus Deus. Id certe ut ſublimius ſit, quam ut uerum agnoſcere poſſitis, cum uideatis tamen etiam in me hominē, Patrem agere omnia, & in illo me totum eſſe, perque eum uiuere, & cuncta facere, neque ignoretis in ſcriptura, deos & filios Dei uocari, in quibus infinito minori uirtute, præſertim ſi illam ei, quæ in me apparet, conferatis, Pater agit, nullam certe rationem habetis ſic contra me furendi, quod Deum me, filium Dei, & cum Patre unum eſſe prædico.

Quem pater ſanctificauit.

Exiuit de manu eorum.) Virtute diuina auertit furorem eorum, qui apprehendere ipſum cupiebant, donec commodum ſe inde reciperet.

Iohannes nullum ſignum ædidit.) Debebatur ſiquidem hæc gloria Chriſto, qui & glorificatus per ſuos plura quam antea per ſe ipſum in carne ſigna ædidit. Vnde infra dicit maiora facturos, qui in ipſum crederent, quā feciſſet ipſe.

B OBSERVAT. Iterum obſeruandum ut apertiore ueritatis reuelatione excitari ſoleat furor impiorū, non ſecus atque ignis cū aqua aſpergitur, Chriſti ſane iuſtaque præſentia, Satanæ tyrannidem, ita ut aqua ignem extinguit. Vnde ubi illam ſentit uel parum illuceſcere, totus in rabiem concitatur. Deinde obſeruandum, ut Chriſtus Iudæos, à minima diuinitatis participatione, quæ in principibus & magiſtratibus, ac omnibus denique in quibus, uel per quos Deus aliquid inſigne agit, apparet, ſubducere uoluerit ad agnoſcendum eam, qua ipſe etiam ut homo donatus erat, maiorem ſane, quam in orbe unquam uiſa eſſet. Eam enim ſi in homine Ieſu agnouiſſent, iam non potuiſſent ignorare, ipſum etiam natura Dei uerbum eſſe ipſúmque Deum. Sic enim per cognitionem mediatoris, in cognitionem Dei aſcēditur, & qui uidet Dominum Ieſum filium Dei, uidet & Patrem.

Dum Chriſtus homo rite cognoſcitur, idem Deum uerus eſſe non poteſt ignorari.

Animaduertendum quoque ſigna non eſſe certa ueræ ſanctitatis inditia, Iohannes enim nullum fecit, & fecerūt multa, quibus dicet olim Dominus: Amen dico uobis, nunquam nō ui uos. Matth. 7. Cum magnificentia enim debebat Euangelion Chriſti, orbi initio commendari, ſicut & Lex multis cum portentis & ſignis populo commendata fuerat Ebræorū. Donec igitur illud in orbe percrebreſceret, ſigna plurima per ſuos Chriſtus operatus eſt, quibus ad audiendum illud homines excitauit, fidem autem ut haberent Euangelo electi, opus ſemper fuit ſpiritus, qui cum & hodie electis non deſit, non eſt ut ſigna requiramus. Signa Iudæi multa uiderunt, ſed tam abſuit, ut inde fierent meliores, ut magis agerentur in furorem contra Dominum, & quoſlibet ueritatis teſtes. Poſtremo notandum, ut in deſertis Iudææ multi credant Domino, cum Ieruſalem primores illum uellent lapidare. Sic humilia celſis præferuntur. Inſani igitur qui ſublimia ſpectant, aut etiam appetunt.

Ad quid ſigna.

Caput

C

CAPVT XI.

Sect. 1. AEgrotabat autem quidam nomine Lazarus Bethanienſis a caſtello Mariæ & Marthæ huius ſororis. Maria autem erat ea quæ unxit dominum unguento, & exterſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus ægrotabat. Miſerũt ergo ſorores eius ad eum, dicentes, Domine, ecce quem amas, ægrotat. Audiens autem Ieſus, dixit, infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem Ieſus Martham & ſororem eius & Lazarum. Vt ergo audiuit quod ægrotaret, tum quidem temporis manſit in eodem loco duobus diebus. Deinde poſt hoc dicit diſcipulis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli, Rabbi, modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Reſpõdit Ieſus, Nonne duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi uidet. Si quis autẽ ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non eſt in eo. Hæc ait, & poſt hæc dicit eis, Lazarus amicus noſter dormit, ſed uado ut a ſomno excitem eũ. Dixerunt ergo diſcipuli eius, Domine, ſi dormit, ſaluus erit. Dixerat autem Ieſus de morte eius, at illi putauerunt, quod de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo Ieſus dixit eis manifeſte, Lazarus mortuus eſt, & gaudeo propter uos, ut

D credatis, quod non fuerim ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad diſcipulos, Eamus & nos ut moriamur cum eo.

Sect. 2. Venit itaq; Ieſus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hieroſolymam fere ſtadijs quindecim. Multiq; ex Iudæis uenerunt ad Martham ac Mariam, ut conſolarentur eas de fratre ſuo. Martha ergo ut audiuit quod Ieſus ueniſſet, occurrit illi, Maria uero domi deſidebat. Dixit ergo Martha ad Ieſum, Domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus. Sed & nunc ſcio, quod quæcunq; popoſceris a Deo, daturus tibi ſit Deus. Dicit illi Ieſus, Reſurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio quod reſurget in reſurrectione in nouiſſimo die. Dicit ei Ieſus, Ego ſum reſurrectio & uita, qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, uiuet. & omnis qui uiuit, & credit in me, non morietur in æternum, Credis hoc? Ait illi, Etiam domine. Ego credo quod tu ſis Chriſtus ille filius dei, qui in mundum uenturus erat.

Sect. 3. Et cum hæc dixiſſet, abijt & uocauit Mariam ſororem ſuam clanculum, dicens, Magiſter adeſt, & uocat te. Illa ut audiuit, ſurgit cito, & uenit ad eum. Nondum aũt uenerat Ieſus in caſtellum, ſed erat in eo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo & conſolabantur eam, cum uidiſſent Mariam, quod cito ſurrexiſſet & exiſſet, ſequuti ſunt eam, dicentes, Vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo cum ueniſſet eo ubi erat Ieſus, uidens eum, accidit ad pedes eius, & dicit ei, Domine ſi fuiſſes hic, non eſſet mortuus frater meus. Ieſus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos, qui uenerant cum ea plorantes, infremuit ſpiritu, & turbauit ſeipſum, & dixit, Vbi poſuiſtis eum? Dicunt ei, Domine ueni & uide. Lachrymatus

eſt Ieſus.

eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autē
A ex ipſis dixerunt: Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere, ut & hic nō
moreretur? Ieſus ergo rurſum fremens in ſemetipſo uenit ad monumentum.

Erat autem ſpelunca, & lapis impoſitus erat ei, ait Ieſus: Tollite lapidem. Sectio. 4.
Dicit ei Martha, ſoror eius qui mortuus fuerat: Domine iam olet, quatridua
nus eſt enim. Dicit ei Ieſus: Nōne dixi tibi, quod ſi credideris, uiſura eſſes glori
am Dei? Suſtulerunt ergo lapidem a loco, ubi is qui mortuus fuerat, erat poſi
tus. Ieſus autem attollens ſurſum oculos, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoni-
am audiſti me, Ego autem ſciebam quod ſemper me audis, ſed propter turbā
quæ circunſtat, dixi, ut credant quod tu me miſeris. Atque hæc cum dixiſſet,
uoce magna clamauit: Lazare, ueni foras. Et prodijt qui fuerat mortuus, ma-
nus & pedes habens reuinctos faſcijs ſepulchralibus, & facies illius ſudario e-
rat obuincta. Dicit eis Ieſus: Soluite eum, & ſinite abire. Multi ergo ex Iudæ
is qui uenerant ad Mariam, & uiderant quæ feciſſet Ieſus, crediderunt in eum.
Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis, quæ feciſſet Ie
ſus.

Congregauerunt ergo Pontifices & Phariſæi concilium, ac dicebant: Sectio. 5.
Quid facimus, quia hic homo multa ſigna ædit? Si permiſerimus eum ſic, o-
mnes credent ei. Venientque Romani, & tollēt tum locum noſtrum, tum gē
tem. Vnus autem ex ipſis Caiphas nomine, cum eſſet Pontifex anni illius, di-
xit eis: Vos neſcitis quicquam, nec perpenditis quod expedit nobis, ut unus
homo moriatur pro populo, ac non tota gens pereat. Hoc autem a ſemetipſo
non dixit, ſed cum eſſet Pontifex anni illius, uaticinatus eſt, quod Ieſus mori-
turus eſſet pro gente, & non tantum pro gente, ſed ut filios Dei, qui erant di-
B ſperſi, congregaret in unum. Ab illo ergo die conſultabant inuicem, ut inter-
ficerent eum. Ieſus ergo iam non propalam ambulabat inter Iudæos, ſed abi-
it illinc in regionem iuxta deſertum, in ciuitatem, quæ dicitur, Ephraim, &
ibi uerſabatur cum diſcipulis ſuis. Inſtabat autem Paſcha Iudæorum, & aſcē
derunt multi Hieroſolymam e regione ante Paſcha, ut purificarent ſe. Quæ-
rebant ergo Ieſum, & colloquebantur inter ſe, in templo ſtantes.
Quid uidetur uobis, quod non uenerit ad diem feſtum?
Dederant autem Pontifices & Phariſæi præ-
ceptum, ut ſi quis cognouiſſet ubi eſ
ſet, indicaret, ut compre-
henderent eum.

Mm Aegro

C

Sectio prima.

Aegrotabat autem quidam nomine Lazarus.) ANNOT. Sextum hoc ſignũ eſt, quod Euangeliſtà hic noſter commemorat. Pauca etenim ex miraculis Domini, ſed ea ſingulari quodam delectu & gradatione, conſcripſit. Splendidius utriq; erat, quinq; millia ex quinq; panibus & duobus piſciculis ſaturare, quã fuerat aqua in nuptijs mutata in uinum. Sic ꝙ eum qui morbo detētus fuerat annis triginta octo, ſanitati reſtituit, clarius miraculum fuit, q̃ quod ſanum reddidit febricitantem filium illius Regij, utroq; autem admirabilius erat, dare uiſum ei, qui natus erat cæcus, omnibus uero adhuc maius, quod in uitam reuocauit hunc Lazarum, quartum iam diem agẽtem in ſepulchro. Quo enim ad ueſperam magis uergebat dies Domino præſcripta, in qua munus ſuum in carne obire debuit, eò clarius quoq; cum uerbis tum factis, qui eſſet, cũq; ueniſſet, aperiebat. Mihi certe hiſtoriam hanc Iohannis propius intuenti, omnino uerisimile uidetur, quæ à quinto capite narrauit, omnia facta eſſe intra ultimum prædicationis Domini annum, & quidem hoc ordine. In Galilæa ſub feſtum Paſchatis pauit quinq; millia, in Pentecoſte ſequẽti, ſanauit illum, q laborauerat triginta octo annis, Hieroſolymis. In feſto Tabernaculorum ſequenti, docuit palam in templo, quod ſeptimo capite narratur, & ut uidetur, dedit uiſum cæco. In feſto poſtea dedicationis interrogatus fuit, quis eſſet, quod commemoratur capite. 10. Sub Paſcha iam ultimum, ſuſcitauit hunc Lazarum. In feſtiuitatibus uero, & Hieroſolymis iſta gerere Dominus, ac ſe prædicare magnificentius uoluit, quò ſic toti Circunciſioni, cui peculiariter eo quidem temporis miſſus erat, commodius ſeſe & clarius inſinuaret.

Ordo miraculorum quæ Io. narrat.

Maria autem erat ea.) Hæc unctio ſequenti capite ab Euangeliſta narratur.

Miſerunt ergo ſorores.) Sperabant enim ſi adeſſet, non moriturum fratrem. Id quod Domino poſtea, ut ſequitur, utraq; confeſſa fuit. Nonne duodecim ſunt horæ.) Senſus: Vt duodecim horę diei ſunt, in quibus ambulare, & agere homines omnia oportet, nam qui noctu uelit ambulare, & negotia ſua agere, facile impingeret, cum die ubi lumen mundi, ſolem iſtum uidet, non impingat. Sic habeo & ego diem meũ, qui & ſuis certis horis finitur, in hoc ergo quæ mihi Pater mandauit, perficienda ſunt. Hic dies iam inclinat, neq; multum eius ſupereſt, appropinquat hora, quum ad Patrem è mundo mihi concedendum eſt, quare utcunq; contra me concitati Iudæi ſint, mihi mea opera, dum dies meus eſt, perficienda ſunt, eóq; Iudæa & Ieruſalem mihi repetenda, Patriſq; gloria illuſtranda. Illi erit cura de nobis.

D

Simili allegoria uſus Dominus eſt, & ſupra. 9. ſectione prima cum ait: Me oportet operari opera eius qui me miſit, donec dies eſt &c. Neq; enim quadrat, quo ſenſu uerba iſta Domini, iactari uulgo ſolent, quaſi ſignificare uoluiſſet, cum duodecim horæ diei ſint, ut quis uno die ſæpe animum mutare poſſit, fieri etiam potuiſſe, ut hoſtes ſui conſilium mutaſſent, cum iam aliquot dies interceſſiſſent, aut certe, nunc non ualituros illos, quod antea. Sequentia ſiquidẽ hic, quæ cum illis ſupra. 9. eadem ſunt, reclamant, ſatiſq; aperte indicant, ſignificare Dominũ uoluiſſe, ſe oportere tempore à Patre definito, opera Patris perficere, non ſecus atq; homines die ambulare, & negotia ſua curare. Vnde neq; firmum uidetur, quod alij dicunt, his uerbis ſignificare uoluiſſe Dominum abſq; periculo eſſe hanc ſuam in Iudæam reditionem, eò quod ſicut dies ſuas duodecim horas, ita ipſe, & quilibet alius certum habeat cum officij ſui, tum uitæ tempus, intra quod perire nequeat. Neque enim ſecuros periculi hic ſuos, ſed intentos magis iuſſioni Patris, reddere uoluit. Diligens lector perpendat, quę ſupra nono Dominus dixit, & quæ hic, & uidebit indubie Dominum uoluiſſe dicere, quicquid molirẽtur Iudæi, ſe oportere tamen operari opera Patris dum dies eſſet, tempus illis operibus à Patre deputatum, cũq; iam eius finis acceleraret, nihil ſibi contandum eſſe, omnéq; periculum uoluntati Patris poſthabendum.

Lazarus amicus noſter dormit.) Hac allegoria ſignificare uoluit, ſe hunc à morte reuocaturum, unde ſomnum rectius quã mortem obitum Lazari uocauit, quanquã ſcriptura paſſim, ſiue ut rem triſtem melioribus uerbis, per ἀστεισμὸν eloquatur, ſiue ut ſpem reſurrectionis indicet, mortem quorumlibet, non bonorum tantum, ut quidam inconſyderate ſcripſerũt, ſomnum & dormitionem uocare ſoleat.

Mors quorũlibet ſomnus in ſcriptura dicitur.

Et gaudeo propter uos.) Nimirum quòd non fuerim ibi, ut uidentes me quadriduanũ mortuum in uitam reuocare, tanto firmius in me credatis. Inſtat enim, ut ueſtra in me fides, periclitetur.

Dixit ergo Thomas.) Didymus, id Græce, quod Ebræis תאם, unde Thomas deriuatum eſt, ſignificat, nempe gemellum. Quæ autem hic dixit, non tam fiduciæ, quàm deſperationis uerba uidentur.

OB-

OBSER. Iterum obſerua, ut omnia gloriæ Dei ſeruiāt. Si iam huic, ut par eſt, ſtudemūs, A æquis animis feramus, quicquid inciderit, indubie enim, ut cæcitas illius nati cæci, & mors Lazari huius, ita & quæ nobis aduerſa Deus immiſerit, ad illuſtrationem gloriæ eius facient, eóq; cum ipſius filij ſimus, ad noſtram quoq; ſalutem. Circa illud, quod contempto periculo, dū dies erat, ſuum obire munus Dominus uoluit, diſcamus & nos, ante omnia ſpectare, ad quæ nos deſtinarit Deus, reliqua ipſius curæ committentes.

Venit itaq; Ieſus, & inuenit eum quatuor dies.) ANNOT. Erat autem Bethania. Stadiū ſex centum pedum ſpatium eſt. Milium faciunt ſtadiorum ſeptem ſemis, uel octo, inde duo milia, à Ieruſalem hic uicus abfuit. *Sectio 2.*

Martha ergo ut audiuit.) Quā obſeruarit ſoror utraq; Dominum, & Luc. 10. meminit.

Domine ſi fuiſſes hic.) Nihil non pollicebatur ſibi à Domino, quē amabat, & à quo redamari ſe non dubitabat. Hoc uero ingenium eſt ueræ fidei.

Ego ſum reſurrectio & uita.) Id eſt, author reſurrectionis & uitæ, reſurrectionis, quia credē- *Ego ſum reſurrectio & uita*
tes in me ſuſcitabo in nouiſſimo die, ad uitam beatam. Sic & qui mortui ſunt, uiuent per me, eò quòd credunt mihi. Vitæ uero author ſum, quia ſpiritum dono, quo in præſenti guſtū aliquē diuinæ bonitatis mihi credentes percipiunt, indéq; illi adducuntur, ut donec plene illâ fruantur, auelli ab ea nulla ui poſſint. Sic qui uiuunt & credunt in me, non moriūtur. De his ſupra 3. 5. & 6. plura.

Ego credo, Græce πεπίστευκα, id eſt, credidi habetur, ſignificare enim uidetur, ſe pridem credidiſſe, hoc eſt, agnouiſſe quòd Dominus Chriſtus, ille filius Dei eſſet, quem uenturum in mundum, ut omnia inſtauraret, expectauerant.

OBSER. Animaduertendum ſorores has, quòd de obitu fratris dolerent, non eſſe à Domino increpitas, ſed Dominum potius illis fuiſſe compaſſum, atq; condoluiſſe, ut in ſequenti ſectiuncula Euangeliſta memorat. Neq; enim ſtupentem à nobis, ſed uiuam & ardētem, quæ uiſcera exagitet, totóq; ſe corpore prodat, dilectionem Deus requirit. Neq; alia fuerit uera hominum hic agentium dilectio. Hæc iam non poteſt non de morte, & qualibet aduerſitate proximi quem amat indolere, quàmlibet ſciat electis omnia bono eſſe. Sic Paulus gratias agebat Domino, quòd Epaphroditum à morte ſeruaſſet, ne dolor ſibi, dolori fuiſſet adiunctus. Philip. 2. Eſt quidem mors, ianua uitæ credentibus, unde & ſpiritus conſolatione percepta, dolorem in uiſceribus æſtuantem, mitigat, ne doleant ſancti, ſicut Ethnici, ſpe futuræ & melioris uitæ deſtituti, quod & Paulus Theſſalonicenſes monet, indolentiam tamen nequaquàm adfert, dúm B quò uerius uiuit in cordibus ſanctorum amor fratrum, non poſſunt non dolere & lugere mortuos, aut alios afflictos. Nihil Chriſto fingi poteſt, magis & ſpirituale & conſtans, attamen cū uerus homo eſſet, ueréq; homines diligeret, continere ſe non potuit, quin obortis lachrymis excidium Ieruſalem deploraret, quam ſciebat tamen iuſto Patris iudicio excindendam. Sed non poterat aliter uera dilectio in homine uero. Stoici igitur magis quàm Chriſtiani ſunt, noſtri Catabaptiſtæ quidam, qui nullum luctum, nullas lachrymas pro mortuis, uel alias afflictis fratribus, ferunt. Sed non eſt mirum hic illos dilectionis iura ignorare, qui in totū dilectioni nuncium remiſerunt. Confeſſio Marthę, probat id cuius aliquoties monui, Dominum id temporis, paſſim pro Chriſto agnitum, idq; ita furentes contra eum Phariſæos, & Iudęorum primores, reddidiſſe. *Chriſtiana dilectio luget mortuos, ſed modeſte.*

Et cum hæc dixiſſet, abijt.) ANNOT. Iudæi ergo qui erant. Vide ut mire occaſiones ſingula fiebant, quo quàm plurimi ad ſepulchrum conuenirent, uirtutémq; Domini conſpicerent. Ad hunc uero modum ordinat Dei prouidentia ſingula, quare ſi quis modo animaduertat, ſemper uidebit unde Dei bonitatem admiretur. Martham uocare ſororem, illam præpopere ad Dominum ire, Iudæos ſequi, tum inter ſe de Domino diſputare oportuit, ut tanto maiore cum admiratione exciperetur, quod futurum erat miraculum. *Sectio 3.*

Infremuit ſpiritu.) Ita mouit eum præſentium fletus, ſic condoluit dolentibus, ſicq; & uerum hominem, & uera dilectione præditum, declarauit, prius nota contra nouos Marcionitas, de quibus ſupra. 3. poſterius contra Catabaptiſtas, contra quos iam in ſectiuncula ſuperiore. Cum nanq; plorantes omnes uideret, commota uiſcera eius fuere, tum ut uiri ſolent cōſtantioris animi, non ſine fremitu dolorem animi teſtatus eſt, mox fudit & ipſe lachrymas. Quæ omnia argumenta germani amoris, & Iudæi agnouerunt. Teſtatus ſiquidem & Euangeliſta eſt ſupra, ſectione prima, dilexiſſe Dominum, Martham, ſororem eius & Lazarum, quod & ipſum ueri hominis in eo indicium fuit. Nam unde dilexiſſe illos peculiariter ſcribitur, qui omnes diligebat, niſi quia peculiariter amoris affectum erga illos demonſtrauit, ſingularíq; cum illis familiaritate uixit? *Infremuit.*

C OBSER. Vehemẽs iſta Domini erga Lazarum & ſorores eius dilectio, ſororum ſedulum
erga Dominum ſtudium, tum & Iudæorum minime ſtupens humanitas, doceant nos quã
humana, affectuoſa, & officioſa ſit dilectio, ubi ſyncera & germana fuerit.

Sectio. 4. Erat autem ſpelunca, & lapis impoſitus erat ei.) ANNOT. Domine iam fœtet. Et ſi cre-
deret Dominum poſſe ſuſcitare fratrem, dixerat enim, ſed & nunc ſcio, quod quæcunq; petie-
ris à Deo, dabit tibi Deus, non ſciebat tamen etiam hoc uelle eum. Nam quod dixerat, reſur-
get frater tuus, de nouiſſima reſurrectione dixiſſe eum putauerat, neq; Dominus tum eius o-
pinionem aperte correxerat, licet enim in hoc dixiſſet, ſe reſurrectionem eſſe & uitam, ut mo-
neret ſe præſente, & reſurrectionem atq; uitam præſentem eſſe, atq; in præſenti quoq; fratris
reſurrectionem ſperandam, ſic tamen uerba eius Martha non intellexerat.

Pater gratias ago.). Iam certus erat Patrem uelle, ad ſuam hominis uocem Lazarum uitæ
reddere, pro eo igitur, ut uideretur omnia uirtute Patris facere, gratias illi agebat. Adiunxit au-
tem, ego ſciebam, quod ſemper me audis, quo indicauit eandem ſibi, etiam hominis, cũ Pa-
tre uoluntatem eſſe, ut quicquid homo petat, Pater audiat, hoc eſt, diuinitas perficiat. Hęc qui
cognoſcebant, uere miſſum eum a Patre, eóq; & apud Patrem ante fuiſſe, hoc eſt, Deum eſſe
uerum, facile potuerunt agnoſcere. Nam huc cognitionis, ut & ſupra dixi, non aliter perueni-
tur, quã dum homo Chriſtus omnia diuina agere cognoſcitur. Ideo gratias Patri agendo, tur-
bæ præſenti teſtabatur, Patris ſe uirtute omnia perficere, ſeſéq; à Patre ſemper audiri, eóq; ean-
dem ſe cum Patre uoluntatem habere.

Voce magna clamauit.) Nimirum ut omnes audirent, ſola uoce ſua Lazarum rediuiuum
reddere, quoq; magis diuinitatem ſuam indicaret, imperauit mortuo, ut & alias, nõ orauit Pa-
trem, ut ille eum in uitam reuocaret, Patris enim uirtute ipſe hæc agebat, idem cũ Patre Deus.

Et prodijt.) Et hoc miraculum fuit, ut prodiret, qui manus & pedes habebat ligatos.

Soluite eum & ſinite abire) ut nimirum omnes uideant eum uere uiuentem. Myſticos intel-
Cõtra ineptas lectus fingant hic, qui incertis delectantur. Nos hinc diſcamus Dominum, reſurrectionem eſ-
allegorias. ſe & uitam, idq; ut teſtari quoq; libeat, hæc diſci uoluit ſpiritus. Nugentur alij de uirtute abſol-
uendi quæ uelint, utinam autem non in Eccleſia Chriſti, cuius paſcua ſunt, uerba uitæ, indubi-
tata uerba Dei, non iſtiuſmodi nugæ ocioſorum.

D Multi ergo ex Iudæis.) Et apud ſanctas has, Dominiq; ſtudioſiſſimas ſorores, mali cum bo-
nis admixti fuerunt, potuit enim id ferre, uera illarum ſanctitas, falſa Catabaptiſtarum non
tuliſſet. OBSER. Obſeruandum hic, ut ſancti miracula fecerint, indubie ſic, ut hic uides fe-
ciſſe Chriſtum. Certi fuerunt antea q̃ quicq̃ tentarent, ita Dominum uelle, inde ergo acti ſpi-
ritu eius, imperabant morbis, Dæmonijs, & morti, & ſuccedebat, Domino ſuppeditante uir-
tutem, id eſt, reddente uerba eorum efficacia, reliqua notata ſunt.

Sectio. 5. Congregauerunt ergo Pontifices.) ANNOT. Si permiſerimus eum ſic. Ecquí tolleris,
Dementia ho- ò prudentes, uerbo in uitam reuocantem mortuos? Vide ut demens ſit impietas. Signa agno-
ſtium ueritatis ſcunt illum facere, & eiuſmodi, ut nemo inficiari poſſit, uitæ & mortis eſſe penes eum arbitri-
um, neq; cogitant nihil ſe contra eum profecturos.

Et ueniant Romani.) Hoc in concilio, in quo nequaq̃ omnes mali erant, ſicut ſupra inter-
fuiſſe legimus Nicodemum, & in Actis. 5. Gamalielem, metum Romanorum prætexebant,
cum tamen nihil eos ita in necem Domini ageret, q̃ quòd impij eſſent, natí q; ex Diabolo, eú-
q; ueram docentem pietatem, ipſorúmq; impietatem detegentem ferre nõ poſſent. Sic & ho-
die impij, in concilijs ruinam Reipublicæ ſæpe, dum teſtes Domini oppreſſos uolunt, prætex-
xunt, cum nequaq̃ eos huc agat amor Reipublicæ, ſed furor impellat Satanæ, à quo acti non
poſſunt, non etiam cum pernitie ſui ipſorum, nedum Reipublicæ ueritatem & Euangelion
Chriſti execrari & perſequi. Veri ſimilitudinem autem habebat in hoc Iudæorum cõcilio iſte
hoſtiũ Chriſti prętextus, quia iam multa à Romanis, ꝓpter uarias ſeditiones et rebelliones, fue-
rant paſſi. Videri igitur uolebant fore, ut omnis populus crederet in Dominũ, id eſt, pro Chri-
ſto reciperet, Regémq; conſtitueret, tum uenturos Romanos, & exciſuros urbem, populúq;
tranſlaturos. Sic ſemper inuenit impietas, quo ſua conſilia, aliquo utilitatis fuco oblita, ſimpli-
cioribus obtrudat.

Vos neſcitis.) Indignabatur & ſtuporem interpretabatur, quod in conſultationem ueni-
re ſinerent, quid faciendum eſſet, adeo putabat non latere, nihil prius curandum, q̃ Dominũ
extinctum. Nulli enim eſſe dubium exiſtimabat conducere, ut unus homo, quóue iure, quá-
ue iniuria periret, ne totus excinderetur populus. Id uero, ait Euangeliſta, non dixit à ſemetı-
pſo, ſed eò q anni illius Pontifex eſſet, prophetauit, hoc eſt, inſtinctu Dei id locutus eſt, quan-
quàm imprudens. Qui nanq; in magiſtratibus, præſertim ſacris conſtituti ſunt, ut in hoc ſunt

à Deo

à Deo electi, ut multa & egregia per eos fiant, ita cum omnium corda in manu ſua Deus habeat, peculiariter tamen horum corda monere ſolet, id quod ſacra Prouerbia de Regibus prædicant. A Hinc ſæpenumero imprudentes faciunt & dicunt, quæ longe alio ſpectent, atque aliud efficiant, atque ipſi unq̃ cogitarint. Organa Dei omnes ſumus, at præcipue, qui alijs præfecti ſunt, multo igitur plura per illos, q̃ alios Deus agit, unde & Dij ipſi, filijq; excelſi omnes dicũtur, de quo iam capite ſuperiore. Hoc itaq; eſt, quod Euangeliſta ait, ideo prophetaſſe, hoc eſt, ex ſpiritu Dei, non ex ſeipſo Caiapham locutum, quod Pontifex eſſet anni illius. Sicut autem ipſe ſuam Prophetiam non intellexit, ſic & alij reprobi, per quos Deus ſua myſteria promit, ea ipſa quæ loquuntur, haud quaq̃ pernoſcunt, ſed dant ſine mente ſonum, cum ſancti de ijs quæ uaticinantur, tantum intelligant, quantum & ipſorum ſaluti, & muneri quod gerunt recte obeundo, ſatis eſt. Cæterum de Prophetia plura dixi in Matth. 11.

In ſublimitate conſtitutos, ad multa & mira ſæpe agit ſpiritus Dei.

Porro huius Caiaphæ Prophetia, ſumma eſt omnium Prophetiarum, nimirum per mortem Chriſti ſalutem electis omnibus, non Iudæis ſolum, uerum etiam gentibus parandam. Electi enim ex hijs filij Dei ſunt illi diſperſi, quos ſupra oues uocauit, nondum ouili ſuo adductos. Hos ſpiritus Domini redigit tandem in unum corpus cum ſanctis omnibus, eum ſpiritum, Chriſtus morte ſua meruit, recte ergo dicitur pro populo, & diſperſis filijs Dei fuiſſe moriturus, ut congregarentur in unum, unum agnoſcentes Patrem, eodem uiuentes ſpiritu, ab eodem pendentes Chriſto, eadem ſpe futuræ uitæ ſubnixi.

Ab illo ergo die.) Vicerat ſententia Caiaphæ, ſed non quia dicta ab ipſo, ſed quia eſſet Prophetia à Deo, iámq; non conſultabant amplius, quid de Domino ſtatuerent, ſed ut quā primum curarent interemptum. Vnde præceptum dederunt, ut quicunque reſciret ubi eſſet, proderet eum, quo ipſi eum caperent. Sed quia nondum hora Domini erat, iterum declinauit furorem illorum, cúmque è gloria Patris erat, ultro ſe conſpectui eorum rurſum ingeſſit, liberiúſq; quā unq̃ in eos inuectus eſt, idque impune, donec iuxta Patris mandatum, ſponte ſua ſeſe in manus illorum traderet imolandum.

OBSER. Præter pugnantem ſibijpſi inſaniam impiorum, qui dum odio contra ueritatem incaluerint, nihil uident, nihil cogitant, omnia perturbatiſſime dicunt & agunt, obſeruādum, quāti Deo ſint magiſtratus, & ad quā magnifica utatur ſæpe peſſimis. Hinc legimus per impijſſimos Reges præclare interdum regna adminiſtrata, inſignes uictorias de hoſtibus relatas, aliáq; multa utiliter & glorioſe geſta.

Non ſunt autem ferendi, qui hinc uolunt colligere, quicquid ſtatuerit Pontifex Romanus, & Epiſcopi, id ilico ut oraculum amplectendum. Neque enim ſemper prophetant Pontifices, B ad hæc non eſt iſtorum ex inſtituto Dei dignitas, ut erat Caiaphæ. Chriſtus dedit Eccleſiæ ſuæ, alios Apoſtolos, alios Euangeliſtas, alios Prophetas, alios Paſtores, & doctores, Epheſ. 4. Pontifices autem, & Principes ſacerdotum non dedit. Neq; tamē & hos noſtros, dum in magnam adeo poteſtatem illos Deus euexit, negauero prophetare, ſed ſicut Caiapham, ut longe aliud dicant ſibi & impijs, atq; pijs, ut qui uerbis eorum ad ipſorum intellectum & uoluntatem obtemperarent, homicidæ fiant, & blaſphemi in Deum, quales utiq; euaſerũt, qui in hoc concilio Caiaphæ acceſſerunt, uolenti Chriſtum ſublatum, ut ipſi pro arbitrio tyrānidem in populum exercerent, cuius contrarium illis euenit. Sic multi iam pridem prophetarũt, Chalcographicam artem, & cognitionem linguarum, turbas daturam imperio ſacerdotum. Hæc uera non ex ſemetipſis locuti ſunt, ſed prophetarũt. Verum ad quid? utiq; ut præclara illa Dei dona è medio tollerentur. Qui iam ad nepharium hoc eorum propoſitum illis conſenſit, ſacrilegium admiſit, qui autem ideo impenſius promotas has artes & hæc ſtudia, curauit, recte prophetiam intellexit. Prophetent igitur, id eſt, non ex ſemetipſis, ſed Deo loquantur, quicũque in poteſtate conſtituti ſunt, ubi Dei ueritatem agnouerimus, libenter illos ſequemur, ſed pro uoluntate Dei, non arbitrio Prophetantium. Dum autem ex ſe ipſis loquuntur, ipſis ſomnia ſua relinquemus.

Quatenus impiorum Prophetijs obtemperandum.

Poſtremo animaduertendum, per uices Dominum fugiſſe, & intrepide conſpectui hoſtium ſeſe ingeſſiſſe, eáſq; incertas, ne quis hinc leges fugiendi, & conſiſtendi fingeret, Abnegare nos metipſos, & totos credere ſpiritui Dei, qui filios Dei agit in omnibus, oportet, ſic & nos in tempore, & fugiemus & ſtabimus, ut inde gloria Dei incrementum accipiat.

C

CAPVT XII.

IEſus ergo ante ſex dies Paſchæ uenit Bethaniam, ubi La-
Sectio prima. zarus fuerat mortuus, quem ſuſcitauit a mortuis. Fecerũt
autem ei cænam ibi, & Martha miniſtrabat. Lazarus uero
unus erat de numero diſcumbentium cum eo. Maria ergo
accepit libram unguenti nardi piſticæ precioſę, & unxit pe
des Ieſu, & exterſit pedes eius capillis ſuis, domus autẽ im-
pleta eſt ex odore unguenti. Dicit ergo unus ex diſcipulis
eius, Iudas Simonis Iſcariotes, qui erat eum proditurus: Quare hoc unguen-
tum non uenijt trecentis denarijs, & datum eſt egenis? Dixit autem hoc, non
quod pauperes illi curæ eſſent, ſed quia fur erat, ac marſupium habebat, eaque
quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Ieſus: Sine illã, in diem ſepulturæ meę
ſeruauit iſtud. Pauperes enim ſemper habetis uobiſcum, me uero non ſemper
habetis.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quod illic eſſet, & uenerunt nõ pro
Sectio 2. pter Ieſum tantum, ſed ut Lazarum quoque uiderẽt, quem ſuſcitauerat a mor
tuis. Conſultabant autem Principes ſacerdotum, ut & Lazarum interficerẽt,
quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ieſum. Poſtero
die turba multa quæ uenerat ad diem feſtum, cum audiſſent quod ueniret Ie-
D ſus Hieroſolymam, acceperunt ramos palmarum, & proceſſerunt obuiam ei,
& clamabant: Hos anna, benedictus qui uenit in nomine Domini Rex Iſrael.
Nactus autem Ieſus aſellam, ſedit ſuper eam, ſicut ſcriptum eſt: Noli timere fi-
lia Sion, ecce Rex tuus uenit ſedens ſuper pullum aſinæ. Hæc autem non co-
gnouerunt diſcipuli eius primum, ſed quando glorificatus eſt Ieſus, tũc recor-
dati ſunt, quod hæc eſſent ſcripta de eo, & quod hæc feciſſent ei. Teſtificaba-
tur igitur turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumen-
to, & ſuſcitauit eum a mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quod au-
dierant eum ædidiſſe hoc ſignum.

Phariſæi ergo dixerunt inter ſe: Videtis quod nihil proficitis? Ecce mũdus
Sectio 3. poſt eum abijt. Erant autem quidam Græci ex his, qui aſcenderant, ut adora-
rent in feſto, Hi ergo acceſſerunt ad Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ,
& rogabant eum, dicentes: Domine uolumus Ieſum uidere. Venit Philippus
& dicit Andreæ, Andreas rurſum & Philippus dicunt Ieſu. Ieſus autem reſpõ
dit eis, dicens: Venit hora ut glorificetur filius hominis. Amen amen dico uo-
bis, niſi granum frumenti deiectum in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum
manet. Si uero mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam
ſuam, perdet eam. Et qui odit animam ſuam in hoc mundo, in uitam æternam
cuſtodiet eam. Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur. Et ubi ſum ego, illic & mi-
niſter meus erit. Si quis mihi miniſtrauerit cohoneſtabit eum Pater.

Sectio 4. Nunc anima mea turbata eſt. Et quid dicam? Pater, ſeruato me ex hora
hac. Sed propterea ueni in horam hanc. Pater illuſtra nomen tuum. Venit
ergo uox de cœlo dicens: Et illuſtraui, & rurſus illuſtrabo. Turba ergo quæ
ſta-

ſtabat & audierat, dicebat tonitruum eſſe factum. Alij dicebant: Angelus ei
A locutus eſt. Reſpondit Ieſus & dixit: Non propter me hæc uox uenit, ſed pro
pter uos. Nunc iudicium eſt mundi huius. Nunc princeps mundi huius eij-
cietur foras. Et ego ſi exaltatus fuero a terra, omnes traham ad me ipſum.
Hoc autem dicebat, ſignificans qua morte eſſet moriturus. Reſpondit ei tur
ba: Nos audiuimus ex Lege, quod Chriſtus manet in æternum, & quomo
do tu dicis: Oportet exaltari filium hominis? Quis eſt iſte filius hoīs? Dixit
ergo eis Ieſus: Adhuc adbreue tempus lumen uobiſcum eſt. Ambulate do
nec lucē habetis, ne uos tenebræ occupent. Et qui ambulat in tenebris, neſcit
quo uadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis ſitis.

Hæc locutus eſt Ieſus, ac digreſſus, abſcondit ſe ab eis. Cum autem tam multa ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, ut ſermo Eſaiæ Prophetæ impleretur quem dixit: Domine, quis credidit ſermoni noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ne uideant oculis, & ne intelligant corde, & conuertantur, & ſanem eos. Hæc dixit Eſaias, quando uidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Sectio. 51 Eſa. 53. Eſa. 6.

Veruntamen etiam ex Principibus multi crediderunt in eum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, ne e ſynagoga eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. Ieſus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Et qui uidet me, uidet eum qui miſit me. Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et ſi quis audierit uerba
B mea, & non crediderit, ego non iudico eum. Non enim ueni ut iudicem mundū, ſed ut ſeruē mundū. Qui reijcit me, nec accipit uerba mea, habet qui iudicet ipſū. Sermo quem locutus ſum, ille iudicabit eum in extremo die, quia ego ex meipſo non ſum locutus, ſed qui miſit me Pater, ipſe mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et ſcio quod mandatum eius uita æterna eſt. Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi Pater, ſic loquor. Sectio. 52

C IEſus ergo ante ſex dies paſcæ.) ANNOTAT. Appropinquante hora ſup-
plicij, ad locum quoq; ſupplicij Dominus acceſſit, ſic ducit ſpiritus ſanctus in tem
pore, ſummaq; cum opportunitate & commoditate filios Dei, ad ea, ad quæ di
uinitus ordinati ſunt. Tantum huic duci, nos committamus.

Eadem hæc unctio eſt, cum ea quam deſcribunt Mat. & Mar.

Fecerunt ei cœnam illic.) Hanc cœnam & Matth. 26. & Mar. 14. deſcribũt, nã
quod illi unctos pedes Domini memorant, hic uero noſter caput, cum eadem unctione utrũ-
que fieri potuerit, non eſt tanta diſſonantia, ut diuerſam fuiſſe, quàm illi narrauerunt, ab hac
quam Iohannes memorat, euincat. Sicut neq; id, quod Iohannes ſolum Iudam, alij diſcipu-
los ſcribunt murmuraſſe, nota enim eſt Synechdocha, qua tribuitur multis quod unus fecit,
quemadmodum duo latrones blaſphemaſſe Chriſtum ſcribuntur, cum id unus tantum fe-
cerit. Loci deniq; & temporis nulla quoq; diuerſitas eſt ut quibuſdã uidetur. Matthæus enim
& Marcus nullum tempus exprimunt, Iohannes nullũ locum, neq; conuincit in domo Mar
thæ hanc cœnam habitam, quod ipſa miniſtrauit. Inter diſcipulos Domini arctiſſima uiq; fu
it familiaritas, & Martha in miniſtrando Domino tam fuit ſedula, ut mirum non ſit, eam &
in Symonis domo, iam religione fratris, Domino miniſtraſſe. Iam reliqua omnia conueni-
unt, ne quæramus igitur nodum in ſcirpo. Cui autem ueriſimile illi faciunt, qui diuerſa ſen-
tiunt, diſcipulos auſos fuiſſe factum reprehendere, quod Dominus tam grauiter ante paucos
adeo dies defendiſſet, & committere, propter quod Iudas fuiſſet ſeuere adeo increpitus? Illi
enim uolunt hanc, quam Iohannes conſcripſit priorem factam, ſexto ſcilicet ante paſcha die,
illam autem, quam alij narrant, pridie paſcæ. Scilicet credemus intra quinq; dies diſcipulos fu
iſſe oblitos, quæ Dominus contra Iudam tanta cum grauitate dixerat? Boni illi uiri ſibi nimi-
um placent, ideo inconſulto multa & damnant, & probant, quæ ſecus habent. Scribunt cer-
tum eſſe, hanc unctionem non eſſe eam, quàm Matthæus & Marcus memorarũt, cuius adeo
nullas tamen habent rationes, id uolui indicare. Cæterum hanc Mariam ſororem Lazari, aliã
fuiſſe, quàm Mariam Magdalenã, quæ ex Galilæa cum Domino uenerat, item nulla ſcriptu-
D ra probari, quod peccatrix illa mulier, cuius Lucas meminit, hęc ſoror Lazari extiterit, in Mat.
pluribus monui.

Libram unguenti.) Nardinum unguentum quomodo conficiatur Dioſcorides libro pri-
mo capite 72. docet, quàm precioſum uero hoc fuerit Iudas expreſſit, cum dixit, potuiſſe uẽ-
di trecentis denarijs. Trecenti uero denarij, faciunt ſolatos Franciscos triginta.

Vnxit pedes.) Sed poſtea fracto alabaſtro fudit, quicquid reliquum erat unguenti, Domi-
no ſuper caput, ut Marcus habet. Domus autem impleta eſt.) Vehementiſſimæ enim fra-
grantiæ eſt hoc unguentum, ita ut uix ferri poſſit.

Dixit igitur unus ex diſcipulis.) Matthæus habet, diſcipulos. Marcus quoſdam indignatos
fuiſſe, cum hæc uidiſſent, atq; contra unctricem infremuiſſe. Vtcunq; autem ſimul & alij fue-
rint hoc facto offenſi, authorem tamen huius indignationis fuiſſe Iudam non dubito, ut &
ipſum dixiſſe: Ad quid perditio hæc &c. Pauperes & delitiarum inſueti erant diſcipuli, unde
natura offendebantur, luxu & delitijs lautiorum, eoq; mirum nõ fuit, ſi Iudæ ſententiam pro
barent, & ſimul cum eo contra mulierculam ſtomacharentur, præſertim cum ille curam præ
texeret pauperum.

Iudas author murmuris contra Mariam.

Dixit igitur Ieſus, ſinite eã.) Indubie per ſe, hoc officij, Dominus haud magnopere proba
uit, quia ſeueriſſimæ ſemper continentiæ fuit, ſed ut doceret nihil temere damnandum,
quod ex dilectione fieret, cum & rerum delicatarum aliquem uſum eſſe, etiam ſanctis,
cum omnia dona DEI ſint in uſum hominum condita, tam diligenter illud excuſauit.
Opus bonũ, inquit, ut Matthæus & Marcus habent, in me operata eſt, pauperes ſemper ha-
betis &c. Quaſi diceret: Mihi bene fecit, quem nunc habetis præſentem, & corporeis officijs
utentem, nolite hoc grauiter ferre, inſtat hora, ut à uobis corpore abeam, neq; poſſitis bonũ
opus in me operari, id eſt, me beneficijs ueſtris afficere, pauperes aũt ſemper habetis, in quos
bona opera ueſtra, & omne genus officia poſſitis conferre. Sinite & me ſemel rebus huius
uitæ uti, permittite ſemel delitiari, etiam unguenti huius eſſe bonus aliquis uſus poteſt. Si re-
cte illo uterentur, qui ipſum à nobis emerent, recte & nos illo utimur. Pauperes interim non
pereũt, & adhuc multa uobis ſemper materia erit, illis qui nũq; uobis deerũt, benefaciẽdi. Ne
igitur ita indignamini huic mulierculæ, quæ cũ ſumme me amaret, id iſto uoluit officio teſta-
ri. Quãtũlibet uero graui id uobis uidetur reprehẽſione dignũ, amen amen dico uobis, apud
Deũ tãti eſt, ut ubicũq; poſthac in toto orbe, hoc Euangelion, hęc hiſtoria eorũ quę in carne fe
ci & paſſus ſum pro ſalute electorũ, prędicabitur, prędicãdũ ſit & hoc huius mulieris, qualecũ
q; uobis illud habeatur officiũ, atq; ita cũ laude apud omnes ſanctos illa celebrabitur ob hoc
ipſum

Quibus Dominus Mariã excuſauit.

ipſum factum,contra quod uos nunc infremitis.Si iſta autem uobis non ſatiſfaciunt,agite in A ſtat iam mors,& ſepelitio mea,& puto ſi iam diem meum obijſſem,ferretis me more Iudæorum inungi mortuum,ferte igitur me uiuum ab ea inungi,cui nõ licebit ungere mortuum. Huic mulieri me mortuum inungere non dabitur,cũ id tamẽ anxie quæſitura, in diem igitur ſepulturæ meæ ſeruauit illud,hoc eſt,in locum unctionis ſepeliendo exhibendæ,iam me unxit,quod enim unguentum hoc miſit ſuper corpus meum,ad ſepeliendum me fecit. Matth. Quod potuit,fecit,præuenit ut ungeret meum corpus ad ſepulturam.Mar.Liquet ergo defẽſionem Mariæ,tribus niti argumentis.Primum:Bonum opus fecit in me,ſi iam diligitis me, condonate illi quod mihi benefecit,haud quaꝗ́ diu iſtiuſmodi officijs uſuro, cum pauperes ſemper habituri ſitis,quibus illa impendatis,ſi tãtum uolueritis.Bonum opus ſiquidem pro beneficio more ſcripturæ accepit.Germanice dixiſſet:Si hat mir guts gethan. Alterum, Deo hoc mulieris officium tam gratum eſt,ut facturus ſit,prædicari ipſum in memoriam & laudẽ eius per totum orbem,non eſt igitur uobis culpandum.Tertium,ferretis me inungi mortuum,in locum ergo illius unctionis mortuo præſtandæ,hanc tolerate exhibitam uiuo. Paulo enim poſt ſepeliar,tum me hæc non poterit ungere,perinde igitur habetote quod fecit, ac ſi uoluiſſet præuenire unctionem ſepulchri.

OBSER. Diligenter hic obſeruandum,quã non uelit damnari uſum ullius creaturę Deus. Multæ res delicatæ,ac præcioſæ ſunt,attamen bonus Deus hominibus illas in uſum condidit.Quã ingens luxus uideri poſſit,tanta,florum,roſarum,uiolarum & liliorum, aliarũq; odoratarum herbarum & fragrantia,& colorum uarietas?His tamen non tam iuuare nos,ꝗ́ oblectare indulgentiſſimus Pater uoluit.Deum ergo luxuriæ accuſabit,qui uſum harum rerum indignum Chriſtianis cenſuerit·Neq; etiam nõ licebit iſtis uti,niſi ſit ante omnibus pauperibus prouiſum.Cui dubium,cum Chriſtus tam precioſo unguento perfunderetur, ut tota domus odore impleretur,multis pauperibus,multa defuiſſe, quorum inopia precio illius unguenti ſubleuari potuiſſet,perfundi tamen illo ſe ſuſtinuit, qui nihil potuit admittere iniqui.Sic cum Dauid,Schlomoh,& Reges alij ſancti,multis ad delicias tantum paratis rebus abundarent,quis dubitet,fuiſſe ꝗ́ plurimos,neceſſarijs etiam indigentes,ſplendorem tamen illorum,& gloriam,ſcriptura non damnat.

Quatenus uti liceat delicijs precioſiorib.

Sed quid dicemus?) Si non libero hic nos ductui ſpiritus permiſerimus, & quod Paulus monet,ex noſtra copia,inopiam aliorum ſarcire ſimpliciter ſtuduerimus,& ſi quis diues ſit opibus huius ſæculi,ut quærat diues eſſe bonis operibus,id eſt,officijs erga inopes,quod idem B Paulus hortatur,ſed ex indigentia pauperum uoluerimus metiri uſum,rerum quas nobis uel alijs Deus conceſſit,ut nulla re non ſumme neceſſaria uti nobis licitum putemus, niſi nemo apud nos neceſſarioribus egeat,cuius quidem indigentiam,detrahendo nobis, quibus ſine incommodo carere poſſumus,liceat ſubleuare,aliud certe nihil efficiemus,ꝗ́ ut noſtras,& aliorum conſcientias fruſtra perturbemus,& excarnificemus,& ſi quid etiam à nobis ipſis, uel alijs extorqueamus,id abſq; animo ſimplici & lubenti fiat,eóq; ingratum ſit Deo, qui hilarẽ datorem poſtulat.Quotus enim quiſq; eſt noſtrum,etiam qui tenues ſumus,qui ſibi non cottidie indulgeat,quibus poſſit abſq; graui incommodo carere,& contra illis,ſi ſibi ea detraheret,alios inſigniter iuuare?Bibis enim tu ſanus & corpore uegeto uinũ, qui poſſes aqua ſitim reſtringere,& uendito uino ueſtire aliquot,aut paſcere,qui inopia cibi & ueſtitus grauiter laborant,rebus multo magis neceſſarijs illis,quã tibi uinum ſit.Sic uides ſæpenumero,qui medica cura opus habeat, tu ſubſternis corpori tuo molles plumas, qui poſſis dormire in ſtrato uiliori,& lectum tuum uendere,ut curaretur frater.Si autem tu tibi hic permittis,uti nõ adeo neceſſarijs prætęrita inopia fratrum,in ijs,quæ illis plurimum neceſſaria ſunt,cur nõ & holoſericarum,& alias precioſarũ ueſtiũ,auri,gemmarũ,unguentorũ,lautitiarũ, & id genus rerũ nõ neceſſariarũ uſũ permittis ijs, qbus illa ſuppeditauit optimus omniũ diſpenſator Deus?Proinde legibus in his,ne excarnificemus conſcientias,neq; metiamur uſum noſtrum,ab aliorum inopia.Tot enim egent paſſim,ut neceſſe ſit & ſanctiſſima ſæpe uaſa Dei damnare, ſi nemini licere cenſeas,rebus uti non ſumme neceſſarijs,niſi nemo apud nos egeat uere neceſſarijs·Certe hic uides,iſto iudicio te damnare & Chriſtum,neq; hic ſolum,ſed & dũ uinũ illud,quod in nuptijs ex aqua fecerat optimum,patiebatur conuiuas bibere, quod utiq; uendi poterat,& multorum eius precio neceſſitas longe grauior,quàm erat illorum conuiuarum, releuari.

Ita igitur rationem horum ineamus.Domino nihil placet,niſi quod ex lubenti proficiſcitur dilectione,hæc non meũ,non tuũ,ſed ſpiritus ſancti opus eſt,excitare eã uerbo adhortationis,ſi tamẽ cooperetur Deus,poteris,id cura ſedulo.Diuites mone, ut Paul.iubet, ne fidãt opi

Vera ratio exigendi eleemo.

C pibus,ut diuites ſtudeant eſſe bonis operibus,hortare ut copia ſua,fratrum ſarciant inopiam Modum ne præſcribas,neq; ab horum opibus,neq; ab aliorum indigentia. Liber ſpiritus ſine modum præſcribat,qui ſolus poteſt hilarem datorem efficere.

Si interim impariter uiuant fratres,ne hoc indignum adeo putes. Paulus & in eo Chriſtus heros amplectitur,qui fratres ſeruos habent,tantum hortatur ut eos tractent humaniter,& tu non feres lautius alijs ueſcentes,& edentes? Cui dubium haudquaq; uulgares opes fuiſſe Marthæ,Lazaro & Mariæ,nam indubie quod unguentum Domino infudit,non fuit ſupra eorum facultates,iam ſi illi quorumlibet tollere inopiam uoluiſſent,tam opulenti haudquaquam fuiſſent. Sed ſicut alios liberos,alios uero ſeruos, ſic alios uult Deus diuites, alios inopes,hos ut ne negligas requirit Deus,ut autem pares tibi reddas,tam non requirit,quàm non exigit,ut ſeruum manumittas. Diuitem illum in Luca non legis reprehenſum quod purpura & biſſo ueſtiretur,lautéq; uiueret,ſed quod in tanto luxu,Lazaro ne micas quidam de menſa ſua decidentes curaſſet exhibendas. Ergo ut feruenter ſe mutuo diligant Chriſtiani,hortator conſtantiſſime,ita ſi ſyncera uiguerit dilectio,modus eleemoſynæ iuſtus ſtatuetur,ſi id minus obtinueris,& tamen aliquid diris minis ab inuitis extorſeris, ſcito te, ſi ea in re tibi placeas,Paulo multum diſſimilem.

Voluit Deus homines inæqualiter uiuere.

Denique ſi non agnoſces Chriſtianos,qui non quoſlibet proximos pro uirili ſua iuuerint, quot ſunt omnino quos tu de pietate docere poſſis,cur iam non omittis omnia alia, & abis domatim,doctum quæ Dei ſunt rudiores? Dices forte te huc non uocari, At uocaris ut alijs officijs fratres demereare. Si minus,agnoſcito & fratres tuos nõ uocari ad ea, quę in illis deſyderas. Neque enim uulgare Dei donum eſt,poſſe fœnerari Deo,id quod faciunt, qui largiter adminiſtrant pauperibus. Vocatione externæ doctrinæ hũc omnes uocati ſumus ut Deum ex toto corde,proximum ſicut nos ipſos diligamus, eóq; eum iuuemus, quacunq; omnino re licuerit. Verum dum non & interna acceſſerint,nihil tale animo prono faciemus. Iam habet quodlibet menbrum ſuum actum, & niſi agnoſcas Chriſtianos, in quibus imperfecta dilectio ſit,ne dum qui utuntur,quibus alij in maiore neceſſitate iuuari poſſent,quod & Chriſtus ipſe fecit,cum perfectam tamẽ dilectionem habuerit, nullos profecto Chriſtianos agnoſces. Sed non licet hic quidem de his dicere plura,ſi tamen quis quæ dixi recte expendat,multum uariabit iudicio à Catabaptiſtis,qui ex litera & rebus externis,omnia metientes,multos damnant ipſis infinito meliores. De ijs ſcribo,qui hæc committunt.

D Cæterum in Maria exemplum eſt ſeduli & ardentis amoris. In Iuda hypocritarum, qui ſemper ſancta,prauis affectibus ſuis prætexunt. In alijs diſcipulis,eorum, qui ilico offenduntur,ſi alios ſe ditiores & lautiores conſpiciant. In Domino deniq; ſynceri iudicij & ueræ dilectionis,dum & quod ex dilectione proficiſcebatur,bonum agnouit, & diligenter contra calumniatores defendit. Quod autem Deus uoluit hoc factum tam celebre fieri per uniuerſum orbem,partim inde factum puto,ut in eo mirabile iudiciũ eius appareret, qui dedit muliercula huic tam ardenter Chriſtum ſuum amare, optimos autem Iudæorum ita abiecit, ut nihil odirent peius,partim ut nemo damnaret ullum creaturarum uſum. Vere enim obſeruabile exemplum eſt iudicij Domini,quod hic contra iudicium tam diſcipulorum innocentium,quàm Iudæ falſo pauperum curam prætexentis Chriſtus fecit.

Cur Iudæ pecuniam Dominus crediderit

Mirũ poſtremo uideri poſſit,cur Iudæ furi Chriſtus pecuniam crediderit,lupo ouem. Sed ita ſuam reprobis materiam perditionis Deus adminiſtrat,uti & electis materiam ſalutis, & cõueniebat ut in iniquo,ac non proprio Mammona, infidelem Iudas ſe oſtenderet, ut palã uideretur eum ueris & proprijs bonis fuiſſe indigniſſimum. Reliqua annotaui in Matth. 26.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis.) ANNOTAT. Appetebat tempus gloriæ Chriſti,omnia igitur huc ſeruiebant,Lazarus non ignobilis,cum quartum diem in ſepulchro egiſſet,rediuiuus,urbis Ieruſalem uicinitas,inſtans feſtum paſcæ, deniq; & flagrans principum cõtra Dominum odium.

Hos anna.

Poſtero die turba multa.)Vide quàm multi Dominum ut Chriſtum agnouerint,id quod acclamatiõe illa,Hos anna,Benedictus qui uenit in nomine Domini,ex Pſalm. 118. mutuata, ſatis declararunt,præſertim adiecto illo,Rex Iſrael,ea enim Antonomaſia, Chriſtum ſignificarũt. Pſalmus iuxta ueritatem Ebraicã habet: Obſecro Domine ſaluum fac quæſo, Obſecro Domine libera quæſo. Benedictus qui uenit in nomine Domini. Illa uero, hos anna, Ebraice ita leguntur אנאהושיעה,id eſt, Ana hoſchiah. Porro in nomine Domini uenit Chriſtus quia nihil niſi Domini uerba attulit, uirtutéq; Domini præ omnibus præditus uenit, ſeruator omnium ſibi credentium.

Cum Ramis palmarum iuerunt Domino obuiam,quo uictoriam ei ominarentur,alij te

ſtimeum,

ſtimenta,& ramos de arboribus eunti ſubſternebant,cupientes ita,q́ augustiſſimã facere pō-
A pam,qua in urbem ueheretur·In his ſpecimen quoddam futuri regni ſui oſtendere Dominus uoluit,ut nihil omitteret,quo Iudæis eſſe ſe Chriſtum probaret.

Nactus autem Ieſus aſellam·) In infirmitate,ut Paulino uerbo utar, hoc eſt, in humilitate & abiectione,uirtutem ſuam Chriſto,dum hoc ſæculum eſt,ut in ſe ipſo,ita & in ſuis declarare ſemper placuit,id & in eo adumbrauit,quod cum ut Chriſtus excipi & ſalutari in hac pompa uellet,tam abiecto iumento inſedit. Ex myſticis autem factis & hoc eſſe arbitror, nam pullus fuit,ut Marcus habet,ſuper quem nemo ſedit,quo ſignificatum accipio,eos duntaxat,qui coram mundo abiecti,& ad crucem nati uiderentur,quique neminem adhuc toto corde,magiſtrum eſſent ſecuti,Chriſtum ſeſſorem,& moderatorem,accepturos. Certe oues Chriſti alienorum uocem pleno nunq́ animo ſequuntur,& in eo pullus ſunt ſuper quem nemo hominum ſedit. Iugalis aſina ſimul adducitur,ut Matthæus habet,ſed Dominus non ſedet ſuper eam,hæc typus eorum fuit,qui alieno iugo ſeſe ſubdiderunt,apud quos Princeps mundi adhuc regnat,ij tametſi per Euangelion Domino adducantur,hoc eſt,& ſi uideatur interdum illis ueritas placere,Dominus tamen non ſedet ſuper eos, Chriſto uere non ſubduntur, quare tandem reſiliunt. *Quid aſini pullus adumbrarit.*

Sicut ſcriptum eſt,Zachariæ.9.) De hoc loco,& reliquis in hac hiſtoria memoratis,plura ſi libet,lege in Matthæo.21.

OBSER· Obſeruandum,ut in manu Chriſto fuerit glorioſo eſſe,cum uellet, úτq; gloriȩ tamen ſibi noluerit plus ſumere,q́ eſſet ex uolutate Patris & hominum ſalute,ſic in ſolidam gloriam ſuam,antea in cruce humiliatus,introiuit,ita & nobis placeant humilia,quæ ordinarit nobis,Deus. In eo q hic tam magnifice Chriſtum plebs excepit,& poſt tã paucos dies paſſa fuit crucifigi,uidemus omnia in nobis bona opera eſſe ſpiritus ſancti,ubi ille agit nos,ardemus,ubi minus,frigemus·Nihil enim boni uel cogitare ex nobis poſſumus. Quod diſcipuli poſt reſurrectionem primum ſcripturas,& illis facta Domini collata,recte cognouerunt, obſeruemus iterum,omnia ſalutis,dona Dei eſſe,tum & certo nobis ordine diſpenſari.

Turbas ad glorificandum Chriſtum , Lazari reſuſcitatione fuiſſe excitas, monet uſum uerorum miraculorum eſſe,gloriam illuſtrare Dei,hinc facile uidere licet, quæ impoſturæ ſint Satanæ.

Phariſæi ergo dixerunt inter ſe.) ANNOT. Quo magis Dei regnum ſeſe exerebat, eo neceſſe fuit magis furere Satanam in ſuis· Erant autem quid.i Græci.) Inſtabat ut in ſignũ *Sectio. 3.*
B ſalutis eueheretur per Euangelion Dominus in gentibus,huic Græci iſti præluſerunt,unde cũ deſyderium eorũ reſciuiſſet,dicebat: Venit hora ut filius hominis glorificetur,hoc eſt, ut Chriſtus,q́ late orbis patet,agnoſcatur. Sed quia ad hanc gloriam non niſi per mortem,ſibi ueniẽdum eſſet,addebat: Amen amen dico uobis,niſi granum frumenti &c. Quaſi diceret: Aduenit tandem tempus,ut qui hactenus ut filius hominis,contemptus inter meos uerſatus ſum, Chriſtus mundi ſeruator ab electis per uniuerſum orbem adorer,ſed certo affirmo,id nō poſſe fieri,niſi ante mortem obiero. Hinc eſt,q huius tempore appetẽte,uideris gloriam meam, magis q́ antea unq́ illuceſcere,uidiſtis ut me magnifica pōpa populus excepit Iudaicus, nũc uidetis mei ſtudioſos adeſſe & Græcos,diſcite igitur,& uobis per mortem,uitam & ſalutem quærendam eſſe,ſicut nanq; granum frumenti,niſi decidens in terram ante moriatur,ſolum manet,& nullum fructum adfert,ita ſi non morerer ego,nullum fructum adferrem, ubi autẽ mortuus fuero,in toto orbe fructum faciam,Patri adductis q́ plurimis. Tum certe fructum feret Euangelion meum,apud omnem creaturam quæ ſub cȩlo eſt. Sic cum uobis tum alijs, & ueſtra mors fructifera erit,igitur uitæ huius ne ſitis ȩquo amãtiores,ſed eam exemplo meo, uoluntati Patris libenter impendite. Ita enim comparatum eſt diuinitus,ut qui amat uitã ſuã hic,& non uult pro Patris uoluntate in diſcrimen adducere,uere ſit eam perditurus. Dũ nanq; uitæ authorem contemnit,qui non perderet,q́ ab ipſo uitam accepit? Et qui odit uitam ſuam in hoc mundo,hoc eſt,pro gloria Dei,tanquã odiens eius,in periculum adducit, cuſtodiat eam in uitam æternã,quia in manum Dei,optimi Patris noſtri,qui eam dedit,ſolúsq; ſeruare poteſt,collocat. Confidentes igitur me ſectamini,etiam in mortẽ uſq;,dum ita Patri uiſum fuerit,polliceor fore,ut qui mihi miniſtrauerit,annunciando orbi factam per me ipſius redẽptionem,& intrepide in quoduis me diſcrimen ſecutus fuerit,indubitato eò perueniat,ubi ipſe ero,hoc eſt,in gloriam Patris. Nam & Patrem honorauerit,quiſquis mihi miniſtrauerit, & ſecundum iuſſa mea,uitam,nẽpe ut alijs uerbo & factis,me Chriſtũ eſſe teſtetur,inſtituerit *Paraphraſis ſermonis huc Domini.*

OBSER. Chriſtus quo magis inuiſus huic mundo fiebat,eò magis glorificabatur à Patre,quoque propius ei præſentis uitȩ finis appropinquabat,eò magis illuceſcebat imortalitas,

ſdem

C idem & nobis uſu ueniet ſi ipſum ſequamur. Animaduertenda quoq; allegoria grani eſt, ut enim primũ à morte Chriſti apparuit, qui fuerit, ita & nos, poſt fata, ſolida gloria & fœlicitas manet, ſi modo miniſtri eius fuerimus, id autem erimus, ſi in eo cui ipſe incubuit operi ſedulo incubuerimus, nempe ut Dei bonitas quàm plurimis ita innoteſcat, ut æmulari illã ſtudeant. Huiuſmodi miniſtri erunt, ubi ipſe eſt, in gloria Patris. Id utinam & nobis eius ſpiritus perſuadeat.

Sectio 4. Nunc anima mea turbata eſt.) ANNOTAT. Per allegoriam grani mortis ſuæ meminerat, hinc anima eius, hoc eſt, uis ſenſibilis, ut uetus homo erat, & affectibus tenerrimis cõmota fuerat, Patrem igitur inuocat, ut ſe ſaluet ex ea hora, quæ tum appetebat ſupplicij. Sed propter hoc, inquit, ueni in hanc horam, Pater illuſtra nomen tuum. Conciſę ſententiæ, & non ſine reticentia, quæ perturbatis animis familiaris eſt, dictæ. Mihi uidetur, cum dixit, ſed propter hoc, illuſtrationem nominis paterni, quam continuo præcatus fuit, intellexiſſe. Vbi enim petierat, ut ſe pater ex ea hora liberaret, hoc eſt, donaret ſupplicium immitiens fortiter ſuperare, ilico cogitauit de quo iam dixerat, quod nimirum à morte ſua, gloria Patris eſſet quàm clariſſime illuſtranda: Subiecit igitur. Sed propter hoc, ut morte mea efficiam, ut ubiq; ò Pater nomen tuum celebretur, ueni in hanc horam, hoc fac igitur eueniat, ſicut tua bonitate omnino euenturum eſt. Glorificari, hoc eſt, celebrari nomen Dei, eſt paſſim ipſum Deum & Patrem eſſe, pręedicari atq; agnoſci. Id poſt mortem Domini, miſſo ſpiritu ſancto, magnificentius quã unquam antea, fieri cœpit, ſic nanq; apparere oportuit, quid mundo mors Chriſti attuliſſet.

Venit uox è cælo.) Glorificauerat nomen ſuum Pater, dum tam inſignia per Dominũ agentẽ in carne bonitatis ſuæ teſtimonia ædiderat, ruſum illud glorificaturus erat, miſſo paracleto, qui uſq; ad extremum terrę Euangelion gratiæ erat inuulgaturus, & credere huic, quã plurimis daturus. Hæc uox, propter adſtantem turbã cælo uenerat, ut agnoſcerent Dominũ, cum Patre unum eſſe, ab eoq; ſeruatorem mundo miſſum.

Iuditium eſt mundi. Nunc iuditium eſt mundi.) In Iuditio mutari & corrigi res ſolent, in mundo tyrannidem ſuam quietus exercuerat Satan fortis ille armatus, qui atrium ſuum diligẽter cuſtodiebat, hic iam ex plurimorum cordibus, qui pulſo illo, Chriſto nomen daturi erant, eijciendus erat, reD cte igitur iuditium mundi eſſe, id eſt, iam iam faciendum hic Dominus teſtatus eſt. Et ego ſi

Ego ſi exaltatus fuero. exaltatus fuero.) De morte crucis hac quidem allegoria dixit, ſed quia per hanc in gloriam ſuã ingreſſurus erat, magis adeo hãc ipſam gloriã ſignificauit. Id indicat, ꝙ adiecit: Omnes traham ad me ipſum. Hoc utiq; tum fecit, quũ ad dexteram Patris fuit exaltatus, unde ſpiritum miſit. Voluit ergo dicere: Vos exaltabitis & in uerã gloriã agetis, cũ ſuſtuleritis in crucẽ. Vos à terra attolletis corpus ut ſumma cum ignominia moriatur, atq; ſic non modo uos deiecturos me, ſed penitus extincturos arbitramini, id tam non efficietis, ut ea ipſa morte, me ſitis uere à terra exaltaturi, & in cælum ad dexteram Patris tranſmiſſuri. Vnde miſſo paracleto, id primum quod uos interimendo me conamini auertere, efficiam, nempe ut totus mundus, hoc eſt, omne genus hominum me ſequatur, traham ſiquidem omnes ad me, fide facta illis per ſpiritum meum, quod ſeruator ſum mundi. De hac exaltatione & ſupra pauca cap. 3.

Nos audiuimus ex Lege, id eſt, ſcriptura Pſal. 7. Erit nomen eius in ęternum &c. & pſal. 89. Et thronus eius ſicut dies cæli. Idem paſſim in uaticinijs Prophetarum legitur. Rogant igitur cur dicat ſe à terra exaltandum, cum uellet Chriſtus haberi, intellexerant ſiquidem allegoriã,

Chriſtus æternus. ſed non penitus. Quis eſt, inquiunt ille filius hominis? Si de te ipſo loqueris cum Chriſtum eſſe te prædices, & nos id credimus, quare dicis te exaltandum à terra? Si regnum Chriſti uere æternum ſcripturæ prædixerunt, oportet ut nobiſcum ſemper maneas, & timearis dum ſol & luna lucebũt, in generatione generationum, ut iam citatus pſal. habet. Neq; enim intelligebant, ut æternum regnaret, ideo opus eſſe, ut corpus mortale immutaretur.

Adhuc ad breue tempus.) Lumen non corporis ſui, ſed Euangelij præſentiam intellexit, quę ad breue tempus in Iudęa fulſura erat, ex eo autem potuerunt diſcere, quo pacto eſſet abi-

Quomodo Chriſtus lux nobis. turus, carne ſcilicet, quóue pacto apud ſuos uſq; ad conſumationem ſęculi manſurus, hortatur ergo eos, ut ambulent in luce, dum lucem habeant, eámq; allegoriam mox ipſe explicans dicit: Credite in lucem, ut filij lucis ſitis. Lux utiq; Chriſtus eſt, is præſens exhibetur, dum per Euangelion annunciatur. Ei qui credunt, filij lucis, id eſt, ueræ lucis, & ueritatis participes euadunt. Dicuntur enim filij lucis, ſicut filij uitæ, filij benedict onis, filij mortis, filij perditionis, quos ita ſcriptura uocat, quod uitam & benedictionem habeant, quod morti & perditioni obnoxij ſint,

OBSERVAT. Quod anima Chriſti turbata fuit, argumetũ ueri hominis fuit, quod obſerues contra eos, qui Martionis dogma peſtilentiſſimũ poſtliminio reuocant, de quibus ſupra 3.

A pra 3. Animaduertamus etiam, non eſſe Chriſtiani, ut non doleat, ſed ne dolore à recto diſturbetur. Patrem Chriſtus orauit, ut liberaret eum à ſupplicio, non ne illud perferret, ſed ut perferret fortiter, hinc diſcamus perturbati dum ſumus, conſolationem à Deo petere, à quo ſolo, certa ueraq́ nobis ueniet. Obſeruandum prætereà ibi eiectum Satanam, ubi Chriſtus regnare cœperit, ideo qui Chriſtum ſemel uere receperunt, nunquam excidêt, deuictus enim eſt hoſtis eorum Satan, & eiectus. Laceſſet igitur ſanctos quidem, deuincet nunquam.

Circa id quod dixit Dominus, ad ſe omnes tracturum, poſtquam eſſet exaltatus, obſeruandum, quid nouum, Chriſti litatio orbi attulerit. Etenim & ueteres ſancti, per Chriſtum ſaluati ſunt, utiq; quòd ex gratia Patris, & ipſius futura ſatiſfactione, ſpiritu ſancto donati fuere, ut diuina cognoſcerent & amarent, atq; ſectarentur. Quid iam præter hæc ſancti acceperunt, dũ Dominus redemptionem ipſorum perfecit? Hæc certe. Traxit ad ſe omnes, quæ Dei gratia tantum apud Iudæos celebris erat, diuulgata fuit in uniuerſum orbem, donato electis ſpiritu, multo quã ante ſancti habuerant ampliore, quo ſicut in uita Dei grandiores prudentioreſq; facti ſunt, ita liberati quoq; ſunt à pædagogia cerimoniarum Legis, non ſecus atq; à præceptore elementario liber fit, qui ſublimiori doctrinæ cœpit eſſe idoneus.

Quæ noua Dei beneficia, mundus à morte Chriſti accepit.

Quicquid ſane externorum rituum præceptum ueteri populo fuit, ad hoc præceptũ fuit, ut tanquam rudiores illis uel ad aliquod pietatis & honeſtatis ſtudium formarentur, tum à Gentibus ſeparati in obſeruantia uerbi Dei ſeruarentur. Vbi igitur ſpiritus donatus eſt, quo multo perfectius ad omnem cum pietatem, tum uiuendi honeſtatẽ ſimul & decentiam, quã ullis unquam inſtitutionibus externis fieri potuerit, electi formantur & impelluntur, deinde ſublato medio pariete unus factus eſt populus Dei ex Iudæis & Gentibus, non eſt utiq; ratio, ut elementis illis, externis ſcilicet obſeruatiunculis etiamnum alligentur. Sicut profecto abſurdum eſſet eius manum, qui iam ſcribendi artem egregie teneret, ad pingendas literas ab alio duci, aut præceptori elementario eum addici, qui iam loquendi ſcribendiq; perfectum uſum eſſet conſecutus, aut uirum iam & uito dignis moribus ornatum, ad illas morum formulas, quas pueris præſcribimus, adſtringi. Cum uenit quod perfectum eſt, euacuatur quod ex parte eſt. Vnde in futuro ſæculo, cum magiſter ſpiritus omnia obtinuerit, cum Deum ſicuti eſt cognouerimus, hoc eſt, cum in uirum perfectũ, plene adultæ ætatis Chriſti euaſerimus,
B etiam ea faceſſent externa, quorum in Chriſtianiſmo quoq; uſus eſt, nimirum uſus externæ doctrinæ atq; monitionis, atq; inde cum ſacramentorum, quibus externa ſocietas Eccleſiæ, quo commodius doctrina exerceatur, initiatur & inſtauratur, tum ordinis miniſtrorum, quos propter docendi monendiq; officium hic habere nos Deus uoluit. Sic certe cum Eccleſiæ, tanto quã ueteribus amplior ſpiritus contigiſſet, & ſancti ultra puerilem ætatem, in adoleſcentiam quandam & iuuentutem, cæleſtis uitæ eſſent euecti, iure abolita fuit pædagogia Legis, quæ tamen utilis fuerat, dum populus Dei puer erat, hoc eſt, ſpiritu nondum libertatis, ſed timoris tantum præditus. Vt autem hunc libertatis ſpiritum alij alijs opulentius, etiam in Chriſtianiſmo accipiunt, ita alijs alij iure maiore quoq; libertate ab externis inſtitutis fruuntur. Aetate ſane minoribus & ſpiritu rudioribus utile eſt, elementarias nonnunquam præceptiones dare, ſed quæ ex fonte totius ſanctæ præceptionis, ijs ſcilicet præceptis. Diliges Deũ ex toto corde &c. & proximum ſicut te ipſum, recta dimanent. Nullis autem in uniuerſum Eccleſia grauanda eſt, niſi quas Dominus dedit, qui ſolas dedit, quas dixi. Vſum externi uerbi, ſtudium externæ ſocietatis propter commode percipiendum uerbum, baptiſmum & Euchariſtiam, quibus commode iſtam ſocietatem, & auſpicamur & ſeruamus, deniq; ordinem miniſtrorum, qui docendi, monendi, & alia Eccleſiæ negotia curandi, muneribus fungantur.

Quid legis abrogatum.

Quæ elementa habeat Eccleſia.

His ſane quamuis elementaribus, ſi futuram Eccleſiæ libertatem & perfectionem ſpectes obſeruationibus, ij quoq; dedere ſe debent, qui eas uidentur ſpiritus diuitias conſecuti, ut ab elementis illis per parum fructus expectent, qui ea ſcientia Dei creduntur præditi, ut ab Eccleſiæ miniſtris nihil queant doceri, ſic ardentes ſpiritu, ut à nemine moneri opus habeant, propter quæ ſola utiq; externam Eccleſiæ ſocietatem & ſacramentorum uſum, Dominus nobis commendauit. Quo enim maior unitas perſeueret inter fratres, ſicut ſanctos in ueteri lege qui adultiorem habebant ſpiritum, quàm ut aliquid commodi à multis ritibus legis perciperent, adhuc tamen propter alios quibus illi ritus utiles erant, oportuit eoſdem ritus obſeruare. Sic oportet & hodie perfectiores, quã ut utilitatem queant percipere à noſtris elementis quæ dixi, id eſt, abolendis olim inſtitutis, illa ſtudioſe obſeruare, quo uel ſuo exemplo ijs quibus neceſſaria ea ſunt, commendent, & unitatem Eccleſiæ conſeruent. Quod utinam ſanabiles quidam, quos Catabaptiſtæ ab Eccleſiæ unione ſeduxerunt, animaduerterent, publicos

Eccleſiæ elementa etiam obſeruanda perfectioribus.

C certe Eccleſiæ conuentus ſanctius coleret. Sed nouit Dominus ſuos, quos tandem ab omni errore reuocabit. Hæc quæ hic diſſerui, cum omnis ſcriptura, tū clariſſime Paulus paſſim docet, peculiariter uero Rom. 8. 1. Cor. 10. 11. 12. 2. Cor. 3. Gal. 3. & 4. Epheſ. 4. Philip. 3. Colloſſ. 2. & 3. 1. Timoth. 1. Prophetæ ſparſim eadem habent, & Dominus infra quoq; 13. & 14. & alibi ea in ſumma quoq; præcepit. Fuſius iſta explicare, & exemplis illuſtrare, non inſtituti præſentis. In Matth. tamen 5. & Epiſtolam Epheſ. cap. 2. ſect. 5. pluribus iſta tractaui. Commodius fortaſſe diſſeruiſſem de his, infra 13. uel 14. dum tamen hic fuit occaſio dicendi quomodo Chriſtus ad ſe omnia attraxerit, nimirum effuſo ſpiritu ampliſſimo & in gentes, dicendum ſimul fuit, quid hic ſpiritus noui attulerit, præ ijs, quæ attulit & priſcis ſanctis. Ea ergo cum ſint, amplior Dei cognitio, atq; inde ſtudioſior bonitatis Dei æmulatio, unde & Legis facta libertas eſt, de ea quoq; fuit aliquid adijciendum. Hinc iam abunde liquet hæc, ſuper ea quæ prioris fœderis ſancti habuerunt, Chriſti litationem nobis attuliſſe, primum, ſpiritum ampliorem, deinde hunc gentibus cum Iudæis communem, poſtremo, ut natura conſentaneum erat, à legibus tot cerimoniarum & rituum, libertatem.

Chriſtum lucem eſſe, idq; cū per fidem Euangelij habetur, unde omnem ſapientiā præter Euangelion oportet meras tenebras eſſe, id multis iam locis obſeruandum uenit.

Hæc locutus eſt Ieſus ac digreſſus.) ANNOTAT. Vt uiciſſim & humilitatem hominis, & uirtutem Dei in ſe exhiberet, per uices & fugiendo Iudæorum furorem declinauit, & animoſe ingerendo ſe illis uim Satanæ in eis occulta quadam uirtute repreſſit.

Cum autem tam multa ſigna feciſſet.) More ſuo, cū Euangeliſta ait, quaſi loquens de omnibus: Nō credebant in eū, intellexit perpaucos in eū credidiſſe. Hoc Ieſchaiah prædixerat, ideo oportuit ita fieri, & uaticiniū Prophetæ impleri. Nam id ille nō prædixiſſet, niſi ſic futurum à Patre fuiſſet definitum. Vaticinium hoc legitur Ieſcha. 53. Non forma, neq; decor, qui Chriſtum referret, in Domino apparuit, ideo nullius quoq; fuit Iudæis æſtimatus, niſi quibus brachium Domini, id eſt, diuina in eo uirtus reuelata fuit, id autem datum fuit pauciſſimis. D Eam ergo paucitatem futuram Vates ſignificās, dixit: Quis credet ſermoni noſtro, cui reuelabitur brachium Domini?

Propterea non poterant credere.) Quid quæſo potentius & apertius dici poſſit pro Dei omnia ordinantis prædeſtinatione, & contra id, quod quidam lib. arb. tribuunt, nempe ex ſua uirtute Chriſto credere poſſe? Reprobi hi fuerunt, quibus in hoc uerbum Dei prædicari debuit, ut magis excæcarentur, & impietatis ſuæ modum implerent. Diximus aliquoties ſupra, quo propius ſe Deus mētibus impiorum inſinuat, eo magis illorum impietatem exagitari, ut blaſphemantes conditorem ſuum, peccatum, in quo mori, & æternum cruciari eos oportet, cōſumment. Euangeliſta ſimpliciter, quid Dominus fecerit impijs, prædixiſſe Prophetam memorat, quod nimirum excæcauerit oculos eorum &c. Vates autem non abſque ſchemate hæc ſcripſit, introducit enim Deum dicentem ſibi: Vade dicésq; populo huic, audiendo audite, & non intelligetis, uidendo uidete, & non cognoſcetis. Fac craſſum cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius contege, ne uideat oculis ſuis, & auribus audiat, & corde intelligat, & conuerſus ſanitatem accipiat. Ex his Prophetæ uerbis ſignificatū uidemus euenire, ut tum potiſſimum reprobi excæcentur, & in pernitiem indurentur, cum ueritas eis quàm patentiſſime prædicatur.

Locus Eſa. 6.

Propheta ergo Chriſto præmiſſus, & ex eius ſpiritu loquens, cū reprobis Iudæis ueritatem ſalutis prædicaret, tam non reddidit eo illos meliores, ut blaſphemare ueritatem iam cognitam, ac ita in ſpiritum ſanctum peccare efficeret, unde conuerti nunquam potuerunt, & ſanitatem recipere. Idem cum illis Chriſtus ipſe, Patris doctrinam attulit, tanto clarius euenit, quanto reuelatius ipſe & potentius illam cū uerbis, tum ſignis oculis reproborū intulit, multo uerius igitur hoc uaticiniū ipſe impleuit. Vtiq; poſt Chriſti prędicationem ea Iiſraeli cæcitas accidit, qua nulla antea maior. Hac in re igitur Ieſchaeiah Chriſti typus fuit, & quā ipſe reprobis ſua prędicatione excæcationem inuexit, eius quæ poſtea inflicta reiectis per Chriſtum fuit, tantum umbra quædam extitit. Et omnino id Vates intellexit, eóq; non tam de ſe iſta, quā Chriſto uaticinatus eſt. Id Euangeliſta recte adſerit dicens: Hęc dixit Eſaias, quando uidit gloriam eius, & locutus eſt de eo.

Quomodo Chriſto competat hoc uaticinium.

Cuius autem gloriam uidit, de quo locutus eſt? In anno, quo mortuus fuit, Vziiahu regis, ſcribit Vates ſe uidiſſe Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum, & fimbrias eius, hoc eſt, extrema tapetium repleuiſſe templū. Tum Seraphim ſtetiſſe iuxta eū, & fuiſſe unicuiq; ſex alas, duabus illos texiſſe faciē ſuam, duabus pedes, & duabus uolaſſe, clamaſſeq; alterum ad alterū: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituū, plena eſt omnis terra gloria eius.

A eius. Hac uiſione, ſpecimen regni Chriſti oſtenſum Vati fuit, unde ſcribit Euangeliſta, uidiſſe eum gloriam Chriſti utiq; Chriſtus ſedet ſuper ſolium celſum, cui pater omnem dedit poteſtatem in cælo & in terra, fimbriæ eius uel tapetes replent templum maieſtate ſiquidem eius etiã hominis, omnia in Eccleſia eius plena ſunt, uirtus'q; regni eius peruenit ad omnes. Aſtantes illi Seraphim, repræſentarunt angelos Domino miniſtrantes. Ii duabus alis faciẽ, duabus pedes, atq; ita totũ corpus contegebant, tũ duabus uolabant, eo ſignificatũ puto, diuiniore & cœleſti uirtute undiq; illos amictos eſſe, tũ eadẽ oĩa quoq; agere, attamen Chriſto homini ita re inſeruire, ut omnium Domino. Vnde & Seraphim, id eſt, ardẽtes, utiq; illo igni, qui Deus eſt, dicuntur. Geminatio alarum, plenitudinem diuinitatis, quæ in illis, & ſuperna & inferna tegit, tum & opera efficacia reddit adumbraſſe uidetur. Sic & Ioſeph his uiſum ſomnium eiuſdem rei, ſignificaſſe interpretabatur maiorem certitudinem. Cæleſti natura alioqui ſcriptura diuinitatem ſignificat, inde fit ut angelos fere alatos repreſentet, figura animalis cælo uicinioris. Humanam tamen faciem eis ſemper affingit, quo conſortium quod nobiſcũ eſt, indicat, ſimul'q; monet, e terrenis nos cæleſtes reddendos. Hi adſtiterunt Domino, quia ſemper ei miniſtrant quod & mortali etiamnum præſtiterunt, ſuper'q; eum, quamlibet filium hominis deſcenderunt & aſcenderunt, de quo ſupra 1. Sanctum trina, hoc eſt, perpetua confeſſione eum celebrant, & יהוה צבאות, id eſt, Dominum exercituum, hoc eſt, authorem & Dominum omnis uirtutis & ornatus, qui uel in cælo eſt, uel in terra, cuius gloria omnis terra plena ſit, prædicant, quia miniſterio angelorum, per quos ſua Deus opera exercet, Chriſti diuina maieſtas, qua uere ſanctus & adorandus omnibus exiſtit, cum efficaci ſermone, tum ſignis & prodigiis per Apoſtolos, hominibus per uniuerſum orbem oſtenſa, facta'q; illuſtris & celebris fuit. Hanc Domini Ieſu gloriam, in hac uiſione propheta uidit, & dum ſe dixit miſſum, ut uerbo ueritatis populum excæcaret, de ipſo potiſſimum locutus fuit, quem ſcilicet ut Dei ueritatem & bonitatem apertius atq; potentius prædicaturum Iudæis intellexit, ita præſenſit per eum, plus quoq; quam unquam antea illos excæcandos & indurandos. Quanquã & ipſe Vates, reprobis inter Iudæos, qui ipſum audierunt occaſio fuerit, ut excæcarentur & perirent, ſed non niſi quatenus Chriſti miniſter, Chriſti item uerbum illis annunciabat. *Quomodo Ieſchaiah uiderit gloriam Chriſti.*

OBSERVAT. Obſeruandum, ut recte de Chriſto prophetæ prædixerint, nõdum enim B erat tempus, ut plane reuelaretur. Spiritus autem filiis Dei omnia facile retegit, reprobi debent undiq; occaſionem ut pereant, accipere. Diligenter autem animaduertẽdum, quod hic Euangeliſta ait, Vatem de Chriſto locutum, cum ipſa uatis uerba teſtentur illum, de ſe ipſo locutum. Hinc confirmatur, quod ſupra 3. de typis Chriſti dixi. Typus Chriſti & hic propheta fuit, eo'q; quæ in Chriſto implenda erant, in ſe tantum adumbranda ſibi tribuit, dum tempus nimirum nondum eſſet de Chriſto palam loqui. In eo autem quod Euangeliſta ſcribit, propterea non potuerunt credere, notanda prædeſtinationis certitudo eſt, & liberi arbitrii ex ſe uanitas.

Veruntamen ex principibus.) ANNOTAT. Quia de obſtinatione Iudæorum Euangeliſta dixerat, q; non potuerint Domino credere, recte hoc ſubiecit, quo oſtendit non omnes ita fuiſſe reiectos, ſed etiam ex principibus multos in Dominum credidiſſe, quanquam infirmiores adhuc, & gloriæ huius mundi amantiores eſſent, quàm ut id palam audere it confiteri, quo pacto gloriam nacti fuiſſent apud Deum. Vt ergo hos Dominus animaret clamabat & dicebat: Qui credit in me &c. Volebat ſiquidẽ & exemplo ſuo, ita edita uoce de ſe prædicans id, quo nihil moleſtius audiebant phariſæi, excitare illos, ut ſecum phariſæos præ Deo contemnerent. Tum addidit rationem uehementiſſime ſane, adſerens in Deum credere, qui crederet in ipſum, quiq; ipſum uideret, hoc eſt, rite cognoſceret & peruideret (de quo & ſupra, ὁ θεωρῶν enim dixit) Deum uidere & cognoſcere, quæ utiq; æterna uita eſt. Adiecit uero: Ego lumen in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, non maneat in tenebris, hoc eſt, qui me Chriſtum recipit, à peccatis & omni ignorantia liberetur, ut plene tandem cognoſcat Deum, indeq; æternum uiuat. His cum ſe Dominus palam Deũ eſſe, & cum Patre unum prædicaret, abunde ſatis principes iſtos prouocauit, ut ſus'q; deq; habentes quid de ipſis phariſæi ſtatuerent, palam ſe ipſi dediſſent unico mundi ſeruatori. *Sectio 2.* *Clamabat.*

Ego non iudico eum, nimirum homo tantum quem me eſſe uidetis. In hac ſiquidem conditione mortali non ueni in mundum, ut iudicem, hoc eſt, condemnem mundum, non eſt enim hoc propter quod præcipue adueni, non hoc ſpecto, licet multi nihil niſi cõdemnationem à me, ſed ſua culpa accipiant, de quo & ſupra 9. Præcipua cauſſa cur adueni, eſt, ut mundo, hoc eſt, omne genus hominibus ſalutem adferam, impetrato & donato eis ſpiritu ſolidæ iuſtitiæ.

Sermo quem locutus ſum.) Hic ſermo, ipſa ueritas eſt,& mittentis Patris de æterna uita
C promiſſio,Euangelion regni. Id ita tandem reprobi agnoſcent, ut nihil poſſint contradice-
re,& ſi ſimul nequeant eum ſermonem ueritatis & pietatis amplecti, nati ſcilicet ex Diabo-
lo.Hinc autem cum quibus nunc occupati ſunt carnis oblectamenta olim euanuerint, con-
tra ſeipſos pronunciabunt, qui ultro oblatam ueritatem, & ſermonem æternam uitam ad-
ferentem contempſerint,atq; ita ipſe ſermo Chriſti,hoc eſt,ipſum Euãgelion gratiæ, damna
bit olim contemptores ſui, dum clare demum illi agnoſcent quantam Dei bonitatem reie-
cerint,indéq; tum condemnabunt ſemetipſos. Sicut ſi quis ſalubre amici conſiliũ contemne
ret,& diceret ille,conſilij ſui contemptori,contemnis modo quod tibi conſilium dedi, ob id
ego nihil mali tibi faciam,ſed ipſum quod dedi tibi conſilium, ubi id olim recte cognoueris
cruciabit te,& pœnitere faciet uecordiæ qua illud modo demens reijcis. Ita fingi modo non
poteſt, quanta ſit impiorum in die nouiſſimo carnificina futura, quanti eorum cruciatus,
quando apertiſſime uidebunt eum Chriſti ſermonem & Euangelion quod ipſe orbi attulit,
quod illi tanquam Dei blaſphemiam totis uiribus perſecuti ſunt,eſſe ipſum Dei ſermonem,
& quo uitam æter nã orbi obtulit. Hoc uero eſt,quod ait, ideo ſermonem ſuum iudicaturus
eos,qui eum non ſuſceperint,quia ex ſe ipſo,homine ſcilicet nihil locutus ſit,ſed ſicut ipſi Pa-
ter mandatum dedit,hoc eſt,loqui iuſſit,ſéq; ſcire ad uitam æternam eſſe,hoc eſt,uitam æter
nam adferre credentibus. Idem eſt,quod Paulus ſcripſit Romanis, Euangelion eſſe poten-
tiam Dei ad ſalutem omni credenti.

Sermo Chriſti condemnabit impios.

OBSERVAT. Obſeruandum iterum ſermonem Chriſti,ſemper ſuos habere auditores,
éósq; in quouis ordine & uitæ genere,& à nemine magis damnari,quã ab ijs qui uolunt ui-
deri ſanctitati & ueritati addictiſſimi,tum infirmos Dominum nequaquam abieciſſe. Vides
enim hic & principum multos credidiſſe,licet infirmi adeo eſſent,ut Dei gloriam,humanæ
nondum poſſent præferre,pluriſq; calculum Phariſæorum hoſtium Dei, quã Deum ipſum
facerent,neq; tamen abiecit illos Chriſtus, ſed quantum licuit cohortatione confirmare, &
prouehere eſt conatus. Id & nos curemus,ne qua Dei uaſa,ſi non confringamus,lædamus ta
men,quos enim miſericordiæ uaſa eſſe Deus uoluit,deſtinata ad uſus honorificos, collidere
homines inconſulti poſſunt,confringere non poſſunt. Væ aũt illi dixit Dominus, qui unum
ex minimis eius offenderit. Poſtremo animaduertenda quoq; Domini cum Patre æqua-
D litas,quum dicit uidere Patrem,qui ipſum uiderit. Hinc enim certo colligitur eũ ipſum Deũ,
& cum Patre unum eſſe. Sed uidere hic eſt, ut dixi, peruidere,atq; certa fide contemplari eũ,
ut quid ſit,plane pernoſcas.

CAPVT XIII.

Sect. 1.

ANTE feſtum autem paſcæ,ſciens Ieſus quod ueniſſet hora ipſius, ut tranſiret ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, uſq; ad finem dilexit eos. Et cœna facta, Cum diabolus iam immiſiſſet in cor Iudæ Simonis Iſcariotæ ut proderet eum, ſciens Ieſus quod omnia dediſſet ſibi Pater in manus, & quod a Deo exiſſet, & ad Deum iret,ſurgit e cœna,& ponit ueſtimenta, & cũ accepiſſet linteum,præcinxit ſe. Deinde miſit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes diſcipulorum & extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum,& dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quod ego facio,tu neſcis nunc,ſcies autem poſtea. Dicit ei Petrus: Non lauabis meos pedes in æternum. Reſpondit ei Ieſus: Si non lauero te,non habes partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine non tantum pedes meos,ſed & manus & caput. Dicit ei Ieſus: Qui lotus eſt nõ opus habet,niſi ut pedes lauet, ſed eſt mundus totus. Et uos mundi eſtis, ſed non omnes. Sciebat enim quis nam eſſet qui proderet ipſum. Propterea dixit,non eſtis mundi omnes.

A Poſtquam ergo lauiſſet pedes eorum, receptiſq; ueſtibus ſuis accubuiſſet, Sect. 2.
iterum dixit eis: Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magiſtrum ac do
minum, & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego laui pedes ueſtros dominus
& magiſter, uos quoq; debetis inuicem alij aliorũ lauare pedes. Exemplum
enim præbui uobis, ut quemadmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis. Amen
amen dico uobis, nõ eſt ſeruus maior domino ſuo, neq; legatus maior eſt eo
qui legauit ipſum. Si hæc nouiſtis, beati eſtis, ſi feceritis ea.

Non de omnibus uobis loquor, ego ſcio quos elegerim. Sed ut adimplea Sect. 3.
tur ſcriptura. Qui edit mecũ panem, ſuſtulit aduerſum me calcaneum ſuum.
Nunc dico uobis priuſquam fiat, ut cum factũ fuerit, credatis quod ego ſim.
Amen amen dico uobis, qui recipit quemcunq; miſero, me recipit. Qui autẽ
me recipit, recipit eum qui me miſit. Cum hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiri
tu, & teſtificatus eſt, dixitq;: Amen amẽ dico uobis, quod unus ex uobis pro
diturus eſt me. Aſpiciebant ergo ſe inuicem diſcipuli, hæſitantes de quo dice-
ret. Erat autem unus ex diſcipulis Ieſu recumbẽs in ſinu ipſius, nimirũ is quẽ
diligebat Ieſus, innuit ergo huic Simon Petrus, ut ſciſcitaretur quis eſſet de
quo loqueretur. Itaq; cũ recubuiſſet ille ſuper pectus Ieſu, dicit ei: Domine,
quis eſt? Reſpondet Ieſus: Ille eſt, cui ego intinctum panem porrexero. Et cũ
intinxiſſet panẽ, dedit Iudæ Simonis Iſcariotæ. Et poſt offulam ingreſſus eſt
in eum ſatanas. Dicit igitur ei Ieſus: Quod facis, fac citius. Hoc aũt nemo intel
ligebat diſcumbentium, ad quid dixiſſet ei. Quidam enim putabant, quia lo-
B culos habebat Iudas, quod dixiſſet ei Ieſus, eme ea quæ opus ſunt nobis ad
diem feſtum, aut egenis ut aliquid daret. Cum ergo accepiſſet ille offulam,
exiuit continuo. Erat autem nox.

Cum ergo exiſſet, dixit Ieſus: Nunc glorificatus eſt filius hominis, & De- Sect. 4.
us glorificatus eſt per eum. Si Deus glorificatus eſt per eum, & Deus glori-
ficabit eum per ſe, & continuo glorificabit eum, Filioli adhuc pauliſper uobi-
ſcum ſum. Quæretis me, & ſicut dixi Iudæis, quo ego uado, uos non poteſtis
uenire, ita & uobis dico nunc. Præceptum nouum do uobis, ut diligatis uos
mutuo, ſicut dilexi uos, ut & uos diligatis uos mutuo. In hoc cognoſcent o-
mnes, quod diſcipuli mei ſitis, ſi charitatem habueritis inter uos mutuam. Di-
cit ei Simon Petrus: Domine quo uadis? Reſponidit ei Ieſus: Quo ego
uado non potes me nunc ſequi, ſequeris autem poſtea. Dicit ei
Petrus: Domine, quare nõ poſſum te ſequi nunc? Animam
meam pro te ponam. Reſpondit ei Ieſus: Animam tuam
pro me pones? Amen amen dico tibi, non ca-
net gallus, donec ter me
negaueris.

ANte feſtum autem Paſchæ.) ANNOTAT. Quum fractione panis & calicis di Sect. 1.
ſtributione, quã reliqui tres Euangeliſtę factã in hac nouiſſima cæna Chriſti con-
ſcripſerunt, Dominus nihil aliud uoluit, quã diſcipulos ſuos certos reddere, in
eorum ſalutem paulo poſt corpus ſuum tradendum, & ſanguinem ſuum fun-
dendum, tum dare ritum, quo hoc tantum beneficium, identidem membra- Ordo hiſto-
rent, & hic Iohannes quomodo caro Domini uere cibus, & ſanguis eius uere potus eſt, ad riæ.

æternam uitam, ſupra ex narrato ſermone Domini, quem Capernaū habuit, ſatis oſtendit, C ad hæc ritus ille Euchariſtiæ, cū ſcriberet, pridem omnibus Chriſtianis cœpiſſet eſſe familiariſſimus, non duxit operę precium, eundem hic repetere, ſed prętermiſſis quæ ad Euchariſtiam attinent, memorat, quæ, ut mihi uidetur, cæna iam abſoluta à Domino facta ſunt & dictà, quæ ſcilicet alij Euangeliſtæ præterierant.

Vt tranſiret, hoc eſt, tranſferret in lucem inacceſſam carnem ſuam, oculis hominū ſubductam. Verus homo fuit, unde cum ad Patrem ex mundo abijt, in mundo iam ut abijt, nō eſt, tametſi ſit Pater ubiq;. Quanquam enim Pater ſit ubiq; & omnia impleat, non tamen ubiq; inacceſſam ſuam & beatam lucem reuelat. Superiori capite dixit Dominus, ibi fore & miniſtrum ſuum, ubi eſſet futurus ipſe. Iam ipſe ad Patrem abijt, eodem ergo peruenient omnes quoq; miniſtri eius. Si iam probat ubiq; eſſe eum, qui apud Patrem eſt omnibus rebus præſentē, ſequetur, & miniſtros Chriſti ubiq; fore. Id ſentire quum apertus & grauis error eſſet, agnoſce nihil aliud eſſe, & quod hinc adſertores pręſentiæ Chriſti carnalis in pane colligunt, eſſe ubiq; corpus Chriſti, quod ſit apud Patrem, qui eſt ubiq;.

Ad finem dilexit eos.

Ad finem dilexit eos, hoc eſt, uſq; in finē nihil omiſit erga eos, quod dilectionis eſſet. Paulo ante porrecto pane & poculo adfirmauit, ſe illis donare corpus & ſanguinem ſuum imolanda pro ipſorum ſalute, quo nouum fœdus Dei ipſis confirmaretur, modo uolebat lauare illis pedes, ita & exemplo ſuo ad ſummiſſionē & mutuam dilectionem eos prouocaturus. Cui facto ſermonem quoq; ſubiecit, incredibiles dilectionis flammas ex ſe eiaculantem. Ob hæc ergo ſcribit Euangeliſta, dilexiſſe Dominum ſuos in finem.

Diabolus miſit in cor.

Cum Diabolus iam.) Vt mendacij, ita omnis peccati author & ſuggeſtor Satan eſt, præterea tam infandum ſcelus Iudæ fuit, ut non eſſet humanæ menti tribuēdum. Videtur autem hoc in præſenti Euangeliſta ideo memorare, ut Domini ſummiſſionē, mirámq; lenitatem, & in eo prędicaret, quod tam ſceleſto proditori ſuo ſuſtinuiſſet, lauare pedes.

Sciens Ieſus quod.) Senſus: Quanquam ſciret Dominus ſibi omnium poteſtatem traditam, & uere Deum eſſe, qui à Patre ueniſſet homo factus, & nunc etiam homo, diuinam maieſtatem repeteret, attamen adeo ſe demiſit, támq; fuit ſeruulorum ſuorum amans ut &c. Vt enim Domini dilectionem in ſuos, Euangeliſta maximam fuiſſe oſtenderet, hæc de Domini diuina celſitudine præmiſit.

D Surgit à cæna.) Memorabile factum, hoc Euangeliſta more ſuo quā diligentiſſime ſingula perſequens, memorat, utiq; ut diligenter quoq; à nobis perpenderetur.

Venit ergo ad Simonem.) Omnino uidetur ad hunc ueniſſe, cum iam alijs aliquot diſcipulis pedes lauiſſet. Neq; mirū ſi Petrus reclamauerit, cū alij lauari ſibi pedes à Domino ſuſtinuiſſent, indicant enim & alia quæcunq; ferè de eo Euangeliſtæ memorant, eum Domini amore & admiratione, admodum arſiſſe.

Quod ego facio, tu neſcis nunc.) Neq; enim ut diſcipuli mundos haberent pedes, ſed ut diſcerent mutuam dilectionem, hanc lotionem Dominus inſtituerat, id tum ignorabat Petrus, poſtea autem à Domino audiuit, ſed uere demum intellexit, cum accepto paraclero, & reliqua Chriſti geſta uerbáq; cognouit penitius.

Mundus totus eſt, qui lotus ſemel.

Si non lauero te.) Ruſtice magis quā pie officium ſuum recuſantem Petrū, deterruit Dominus, facta anagoge ab externa, ad internam lotionem. Neq; enim cum Domino quiſquā cōmune aliquid habere poteſt, niſi renatus, hoc eſt, ſpiritu eius lotus. Hanc allegoriam tametſi tum Petrus non intelligeret, quia tamen audiebat ſe non poſſe cum Domino partem habere, niſi ab ipſo lotus, illico manus & caput, ſimul cū pedibus lauanda ei obtulit. Dominus aūt altera uſus allegoria, deſumpta ex cōmuni hominum uſu, reſpondit, tantum opus ei eſſe, ut lauet pedes. Sicut nanq; loti, ſolent tamen pedes, quos cōtactu terræ continuo inquinant, uel etiam cum primum balneas egrediuntur, abluere, & mox & identidem, ſic & ei, cui aqua illa munda, de qua Iehezkel, ſpiritu Dei, lauari, hoc eſt, renaſci, datum fuerit, non eſt opus, niſi ut pedes, quibus terrā contingit lauet, hoc eſt, carnē hanc, mortificando cōtinuo affectus eius prauos, expurget, cætera eſt mundus totus, fide cor purificante. Hinc mundos diſcipulos Dominus pronunciauit, quia hoc filiorū Dei ſpiritu, qui quos ſemel apprehenderit, nunquam donec omni mundatos macula, reddat undequaq; puros, donati erant. Iudam excepit, quia hunc ille ſpiritum nunquam perceperat, reprobus, & Deo odio habitus cum adhuc in utero eſſet matris. Spiritum quidem, id eſt, uirtutem habuerat, ut ueriſimile eſt, pellendi dæmones & uirtutes alias faciendi, ſed ea animum eius nō immutauit, unde audiuit à Domino, quod illi de quibus Matth. 7. Amen dico tibi, non noui te. Sic & Schaul ſpiritum aliquandiu habuit.

buit נדיבה,id eſt,principalem,quo egregie regnũ potuit adminiſtrare,ſpiritum autem, quo uera imbutus fuiſſet pietate,non habuit,alioqui filius Dei perſeueraſſet. Sanctificantur enim tantum,qui uocati & prædeſtinati ſunt.

OBSERVAT. Obſeruanda ingens Domini & ardentiſſima dilectio, qui adeo nihil in finem uſq; omiſit,quo plene iuſtos & beatos redderet ſuos,quemq; non piguit, ad quoduis ſe dimittere miniſterium,quo nos dilectionem,qua ut Lex completur, ita homo Dei abſoluitur,commẽdaret. Hinc diſcamus,& quàm tuto nos ipſi credamus, & quàm ſedulo deceat,in proximorum nos dilectione exercere, quamlibet uel ipſi magni ſimus,uel illi humiles,adde etiam hoſtes. Nam Dominus omnium cum eſſet ſeruator, Iudæ tamen proditoris ſui lauare pedes, ut creditur(diſcipulorum enim pedes ſcribitur lauiſſe,neq; quiſquam excipitur)nequaquam dedignatus eſt.

Prædicata hic ampliſſima Domini,& poteſtas & dignitas, moneat ut totos nos illi dedamus,& uerbum eius,rebus omnibus anteferamus.

Obſeruandum item,non poſſe partem cũ Domino habere, niſi lotum ab ipſo, & lotum prorſus mundum eſſe,tantũ opus habere,ut lauet pedes. Docemur his enim, ſpiritum iuſtificationis à ſolo Chriſto dari,tum datum nunquam auferri,quia lotum,non opus eſt,lauari, ſed eſt mundus totus,deniq; externam tamen ſemper conuerſationẽ emendandam, donec membra quæ ſuper terram ſunt,penitus mortificauerimus, Coloſſen. 3. & carnem cũ uitijs & concupiſcentijs prorſus crucifixerimus. Gala. 5.

Deniq; notãdum uſum Dominum allegorijs hic, quæ Petro cum audiret ænigmata fuerunt,ſed poſtea intellectæ,cum ipſi tum alijs ſuum fructum nihilominus attulerunt. Non igitur fruſtra prędicatur, quicquid non ſtatim per omnia intelligitur,& ſæpe plus mouent,quæ poſt ad mentem recurrentia, primum à perſcrutantibus percipiuntur.

Poſtquam ergo lauiſſet pedes eorum.) ANNOTAT. Quod uelut ænigma Dominus hoc facto diſcipulis exhibuerat,nũc explicat,monẽs ut quandoquidẽ ipſum magiſtrũ & Dominũ recte ſalutarẽt,nolle ſe Domino,magiſtro,& principe ſuo ſeruuli,diſcipuli & legati prę ferre,quodq; uidiſſent ipſum ædere exemplum,uellent ſtudioſe imitari,ut nimirum alij alijs inuicem lauare pedes nequaquam grauarentur,quando ipſe eorum pedes lauiſſet, eorũ magiſter & Dominus. In eo autem quod dixit: Vos quoq; debetis alij aliorũ inuicem pedes lauare,nequaquam pedum tantum lotionem exegit,ſed ueræ dilectionis officia quæuis. Synecdoche enim eſt,ut ex eo quod ſeruiliſſimũ uidetur omnia officia intelligas. Qui nanq; eò demiſerit ſe,ut ex ſyncera dilectione,etiam hoſti,nedũ fratri,lauet pedes, quid ille miniſterij, quid officij detrectet? Nihil minus igitur quã Chriſtum imitantur,Epiſcopi & Satrapæ, dũ quotannis ſemel aliquot pauperum pedes,ſed eos ante non lotos ſolũ, ſed & odorata ſimul aqua perfũſos,abluunt & deoſculantur. Non fucis,ſed ueris Chriſtum imitari oportet, nempe ut nemo quãlibet eximius,indignũ ſe ducat quibuſuis, & quamlibet humilibus & ſordidis officijs,non modo fratres,ſed & inimicos demereri. Cũ Abigail diceret nuncijs Dauid: Ecce me famulam tuam,quæ ſim in ancillam,ut lauem ſeruis Domini mei pedes,nequaquã ad talem fucum,qualem exhibent prępoſteri iſti Chriſti æmulatores,ſeſe obtulit, ſed ſignificauit uſq; adeo morigerã fore Dauidi,ut ne quidẽ lauare pedes ſeruulorum eius detrectatura eſſet. Sic & Paulus accepit,lauare pedes,cũ uiduam requirit quæ lauerit pedes ſanctorum, id eſt,quolibet miniſterio,illis inſeruierit 1. Timoth. 5.

Sect. 14

Quid ſit lauare pedes.

Si hæc nouiſtis.) Hoc eſt,ſi hæc recte intelligitis, ita ut libeat ea præſtare,beati eſtis. Nam quo Deo euadimus ſimiliores,eo ſanè & beatiores reddimur, iam nulla re magis Deo ſimiles euadere licet,quã perpetua in omnes beneficẽtia,ſic perfecti euadimus,uti ipſe eſt, qui tam malis quã bonis benefacit,Matth. 5. ac eſt bonitas ipſa,qua omnia uiuunt & fouentur.

OBSERVAT. Obſeruemus diligenter,quã deceat nos ſeruulos & diſcipulos, Dominũ & magiſtrũ æmulari,cum igitur ille pro nobis inimicis ſuis mortem etiam obijt, nihil putemus eſſe,quod non ſubire debeamus pro fratribus. Hinc certe uere beati euademus,inde ubi miſeri futuri,ſi uixerimus nobis ipſis. Beatius eſt dare,quã accipere.

Non de omnibus uobis loquor.) ANNOTAT. Ne plures ſe inter immundos numerari putarent,palàm dixit unum eſſe duntaxat immundum, ſimul explicans quã immundus ille eſſet,nempe adeo,ut ipſum magiſtrum & ſeruatorem ſuum proditurus eſſet, & in manus impiorum traditurus. Iſta uero ita quæſtus, ademit omnem ſcelerato proditori excuſandi anſam,& oſtendit,quàm nihil poſſit profici erga eos,qui ſpiritu filiorum deſtituti, in poteſtate ſunt Satanæ.

Sect. 18

Scio quos elegi.) Vide neq; malos poſſe eſſe,quos elegit,neq; bonos quos non elegit. Iu-

C dam enim ſignificat ſe non elegiſſe. Huic uero non pugnat, quod ſupra 6. in fine dixit. Nunquid ego uos duodecim elegi, & unus ex uobis diabolus eſt. De externa enim ibi electione in cœtum Apoſtolicum, hic autem de interna, & æterna in numerum filiorum Dei, locutus eſt.

Sed ut impleatur ſcriptura.) Hæc Pſal. 41. legitur, Ebræa ſic habent: Etiam amicus meus, de quo confiſus eram, qui ueſcebatur pane meo, ſuſtulit calcem ſuum cõtra me. Hæc de quolibet ſancto, qui à domeſticis ſuis adfligitur uere intelligas, uti Dauid de ſe illa cecinit, ſed quia nemo hoc indignius unquam & grauius Chriſto pertulit, optime, & in eũ, imò in eum, præ alijs hoc dictum cõpetit, hinc igitur dixit: Vt impleretur ſcriptura, id eſt, in me quoq;, ac ideo plene uera oſtenderetur: Cæterum ſcriptura, per magnificare ſupplantationem, uel leuare plã-tam, uel calcaneum, oppreſſionem intelligit. Quem enim calcaneo truſeris, & ſupplantaueris, prorſus habes proſtratum. Imperfecta autem eſt hæc Domini oratio, ſed ut ſcriptura impleatur &c. & impletur, ſi ſubaudias, ideo ferẽdum eſt, aut quid eiuſmodi. Similem ſane fieri Dominum fratribus oportuit, per omnia tentatum, cum igitur & hoc in fratrum tentationibus, & eorũ qui typum eius geſſerant fuiſſet, ut à domeſticis quoq; opprimerẽtur idem pati & Dominum oportuit, ac ita & in ipſo, hanc ſcripturam Pſal. impleri.

Leuare calcaneum quid.

Nunc dico uobis.) Vtiq; cum uiderent eum omnia præſciuiſſe, & tamen pati ea uoluiſſe, facile potuerunt agnoſcere, uere eum Chriſtum & Deum eſſe. Quanquam hæc omnia tum fuerint illis rite perpenſa, atq; intellecta, cum ſpiritu ampliore fuerũt donati. Adeo præter doctrinam ſpiritus, nihil horum poteſt homo percipere.

Amen amen dico uobis.) Et hæc oratio imperfecta eſt, ſiue omiſerit aliquid Euangeliſta, ſiue Dominus ipſe, ut ſolet fieri, cum animus perturbatus eſt, aliquid reticuerit. In hoc enim uidetur Apoſtolicam dignitatem hic Dominus extuliſſe, ut ſignificaret, quantum Iudæ honoris contuliſſet, atq; inde, quàm ingratus & ſceleſtus ille eſſet, qui in mortem poſſet tradere eũ, qui ſe eo euexerat, ut qui ipſum recepiſſet, Chriſtum & Deum recepiſſet. Vnde cum hæc dixiſſet turbatus fuit ſpiritu, utiq; ob atrocitatem tanti ſceleris, quæ perturbatio quoq; eum cõpulit, ut apertius de proditore loqueretur, cumq; ſolita ſua adſeueratione teſtaretur, unum eſſe ex ipſis ſuis ſelectioribus diſcipulis atq; Apoſtolis, qui eſſet ſe proditurus. Quaſi diceret:

D Videte in quantam uos duodecim dignitatem extulerim, amen amen ſiquidem dico uobis, tales ac tantos uos feci, ut qui uos excœperit, me & Patrem meum excœperit, ſed ò ſcelus, ò inauditam crudelitatem, unus ex uobis, uobis inq; duodecim, uobis Apoſtolis, quos qui audierit, me & Patrẽ audiuit, quibus qui benefecerit, mihi & Patri benefecit, me tradet in mortẽ.

Ille eſt cui ego intinctum.) Hæc ſane uidentur indicare, Iohanni proditorem porrectione buccellæ proditum, ſed cum ſequitur, neminem diſcumbentium intellexiſſe, ad quid Dominus dixerit Iudæ: Quod facis fac citius, uidetur ueriſimile, mentem Iohannis ita fuiſſe detentam, ut licet audiſſet à Domino, eum eſſe proditorem, cui dediſſet intinctũ panem, ac mox uidiſſet, Iudæ panem porrigere, non tamen plane intellexerit Iudam illum proditorem eſſe, aut ſi intellexit, non exiſtimauerit tamen tum inſtare, ut ſcelus ſuum ille perficeret. Certe nihil tale dixit aut fecit Iohannes, quod quidem ſcriptum ſit, unde coniectura eſſet, eum proditorem ex hoc Domini indicio plane agnouiſſe. Vtcumq; autem ſit, ſiue plane agnouerit eum ſiue minus, ſic certe ſecretum hoc Dominus cõtinuit, ut adhuc quidem nihil tale à Iuda diſcipuli expectarent, quo certe ſuper alia beneficia innumera, & incomparabilia, bonitatem ſuã ſceleſto mirifice declarauit, ſatis'q; oſtendit, ſua illum culpa perijſſe.

Et poſt offulam.) Satan poſſedit mentem Iudæ iam ab initio, ſed uim ſuam nunc magis, quàm ante cœpit exerere, hinc ſcribit Euangeliſta, ingreſſum in eum Satanam, cum & paulo ante ſcripſiſſet immiſiſſe Satanam in cor eius, ut Dominum proderet. Vt enim homines ad pietatem ſancto aguntur ſpiritu, ita ad impietatem, malo, qui eſt Satan. Et ſicut bonũ ſpiritum recipere ſancti dicuntur, quoties inſignius eo afflantur, ita dicuntur & mali inuadi à Satana quoties apertius ab illo impelluntur ad ſcelera. Apoſtoli tum certe ſpiritu ſancto donati fuerunt, cum Chriſto crediderunt, attamen ſpiritum ſanctum, & poſt reſurrectionem, cum Domini adflatu, & poſt aſcenſionem, in linguis igneis leguntur iterum accepiſſe. Significat enim ſpiritus, uim arcanam & energiam, qua aguntur mentes, ſi ad ſancta, ſpiritus ſanctus, ſpiritus Chriſti & Dei, ſi ad impia, ſpiritus malus, &c., Diabolus, & Satan.

Quid ſpiritus

Cum ergo accepiſſet ille offulam, exiuit continuo.) Hoc uidetur Euangeliſta adieciſſe, ut indicaret perditi hominis inuictam omnibus officijs crudelitatem. Simul tamen cum Dominus porrigendo offulam Iudæ diceret, quod facis fac citius, occaſionem illi dedit cõtinuo egrediẽdi, ut ſic ne Iohãni quidẽ cõſtaret, an ipſe is eſſet, quem Dominus uoluiſſet porrigendo offulam indicare ſuum eſſe proditorem. Mihi quoque uidetur, porrectu offulæ ſimul &

Domini

Domini uerbis,uelut ui quadam bonitatis Iudam reiectũ eſſe,ut qui neq; propoſitum poſſet mutare ſceleſtum,neq; ferre iam omnia ſuperantem Chriſti lenitatem.

OBSERVAT. Notandum primum myſteriũ electionis, cũ ait Dominus ſe ſcire quos elegerit. Inde quomodo ſcripturæ in Chriſto impleantur ex adducto loco Pſalmi. Tum perpendenda eſt & Chriſti diuinitas præſcientis omnia futura,dum de Iuda prædicit. Poſt hæc Apoſtolorum obſeruanda dignitas,dũ teſtatur ſe & Patrem recipi ab eo, qui receperit Apoſtolum ſuum. Veritas aũt humanæ naturæ, notatur in Chriſto cum ſpiritu turbatur ob ſcelus Iudæ,eadem prodidit ſe & in eo,quod familiarioris dilectionis affectum , erga Iohãnem oſtenderit,unde ille,diſcipulus cognominari cœpit,quem diligebat Ieſus. Incredibilis deniq; notatur Domini lenitas,quod Iudam toties monere, & nunquam prodere,bonitateq́; tam mirabili,cum impietate illius uſq; uoluit certare. In Iuda aũt in quem poſt offulam totus ingreſſus Satan fuit,notatur id quod aliquoties iam monuimus, reprobos tanto magis in furorem agi,quanto præſentius illis diuina bonitas illuxerit. Id uides eueniſſe in Phariſæis, uides hic eueniſſe & in Iuda.

Cum ergo exiſſet,dixit Ieſus.) ANNOTAT. Nox erat cũ egrederetur Iudas,eoq́; proximum ut ad ſupplicium Dominus raperetur. Inde dixit : Nunc glorificatus eſt filius hominis,hoc eſt,aduenit tandem tẽpus,ut morte finiam tẽpus humilitatis meæ, & auſpicer tẽpus gloriæ. Hoc tam prope acceſſit, ut nunc uidear mihi glorificatus, nunc uidear mihi Chriſtus per uniuerſum orbem adorari,quo pacto & Deus in me glorificabitur. Tum enim recte demum Dei gloria illuſtrabitur apud homines, cũ electi ut Patrem ſuum, per me agnouerint, conſortes diuinitatis facti. Sic ergo cũ res habeat,ut per me Patris gloria illuſtrãda ſit, neceſſe eſt,ut ipſe me glorificet in ſe ipſo,hoc eſt, eſſe me Deum declaret, ſic ipſe in me,Deus in Deo, ſed homine facto,in eaq́; natura,ad diuinitatis conſortium exaltato,recte cognoſcetur. Hanc itaq; gloriam mox mihi conferet. Hæc de glorificatione ſua Dominus diſſeruit , ut animos ſuorum confortaret, quos ſciebat ſuo ſupplicio mire conſternandos , teſtatus igitur eſt,illud certam ad diuinitatis gloriam,uiam eſſe. Sect. 4. *Nũc filius hominis glorificatus eſt.*

Filioli adhuc pauliſper.) Blandientibus uerbis abiturũ ſe dicit, quo minus putarent illi ſe ab ipſo deſerendos. Dilectionem mutuam eis quando nequi bãt adhuc ſequi ipſum per ſupplicium in gloriam Patris,diligẽter cõmendat,germanũ ſignum,quo agnoſci queant ipſius diſcipuli. Nam ut ueram pietatem,legiſq; ſolidam impletionem, ſuos non tam docet Chriſtus quã etiam largitur,ita neceſſe eſt dilectio mutua,quæ Legis ſcilicet impletio eſt,& ideo omnis pietatis colophon , uigeat unice inter eos quicunq; uere ipſum magiſtrum audiunt & obſeruant. *Cur dilectio ſignum Chriſtianiſmi.* Præceptum nouum uocat,noua enim præcepta ab ipſo nouo magiſtro,& orbis inſtauratore expectabant,non quod per ſe nouum eſſet,& antea non auditum. Nihil ſiquidem aliud omnis Lex requirit,quã ut quiſq; proximũ ſuum,perinde atq; ſeipſum diligat, impletur ſiquidem tota Lex in hoc uno uerbo, ut Paulus Gal. 5. ſcribit. Vere aũt nouum hoc præceptum,& Chriſti peculiariter,ideo dicitur,quod ut Iohannes ſcribit in Epiſtola ſua cap. 2. in Chriſto uerum eſt,nemo enim illud plenius unquã impleuit, cũ animã ſuam pro nobis poſuerit inimicis,tum ab ipſo datur,ut idem uerũ ſit & in nobis,hoc eſt, uigeat in nobis minime fucata,ſed ſolida & officioſa dilectio. Tenebræ namq; per ipſum abactæ ſunt, omnis nimirum ſenſus carnis,& proles huius amor noſtri,uerum iam lumen lucet , utiq; ipſe Chriſti ſpiritus,docens nos noſtra Patri in cælis cõmittere,& curare quæ ſunt proximorũ. Hactenus ergo,dilectionis præceptum,nouum Chriſti præceptũ dicitur,quod Chriſtus ut in ſe perfectã dilectionem nobis exhibuit,ita donat omnibus ſuis,eandem ſynceram habere , & amplam adeo,ut illi omnium externarũ rerum moderatio ſit permiſſa , atq; remotũ omne onus tot cerimoniarum Legis,quæ antea erant pijs obſeruandæ , de qua liberatione ſupra in cap. 12. Sect. 4. Cæterum ſi ipſam doctrinam,& mandatum ſpectes dilectionis,uetus ſane præceptũ eſt,ut & ipſum Iohannes uocat,ab initio enim conditi hominis, id præcepti Deus dedit , ac etiam in cordibus omniũ gentium,ne dum in libris ſcriptum, ſemper ante omnia propoſuit,& exegit. Dicit ei Petrus.) Miro ardebat ſtudio Chriſti, ſed quia ſuas uires nondum habebat perſpectas,in borſum ſuum cadere eum oportuit.

OBSERVAT. Animaduertamus,ſicut per mortem Chriſtus, & in eo Deus glorificatus eſt,ita & in nobis nõ poſſe bonitatem Dei plene relucere,niſi caro hæc, in qua nihil boni eſt, fuerit immutata. Regnum ſiquidẽ Dei hæreditare nõ poteſt. In primis aũt obſeruandum erat,ſolam dilectionẽ germanã eſſe Chriſtianiſmi notã,hoc ſi agnoſcerent Catabaptiſtæ,nequaq̃ ita pro elementis digladiarentur,ſi Artocreatiſtæ, haud temere ita fratres ſuos Satanæ traderent,ſi omnes nos pariter,nequaquam eſſent inter nos faciles offenſæ, non tam tenuia

pauperum

C pauperum ſubſidia, in totum longe ampliore in nobis gloria regnum Chriſti fulgeret. In Petro inconſultæ audaciæ eſt, eoq; inde diſcendum, ut nihil nobis boni arrogemus, ſed omnia à benignitate Patris expectemus.

CAPVT XIIII.

Sect. 1. ET ait diſcipulis ſuis. Ne turbetur cor ueſtrum. Creditis in deum, & in me credite. In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. Quod ſi ſecus eſſet, dixiſſem uobis, uado paraturus uobis locum. Et ſi abiero ad parandum uobis locũ, iterum ueniam & aſſumam uos ad meipſum, ut ubi ſum ego, & uos ſitis, & quo ego uado, ſcitis, & uiam ſcitis.

Sect. 2. Dicit ei Thomas: Domine, neſcimus quo uadis, & quomodo poſſumus uiam ſcire? Dicit ei Ieſus: Ego ſum uia & ueritas, & uita. Nemo uenit ad Patrem niſi per me. Si cognouiſſetis me, & Patrem meũ utiq; cognouiſſetis. Et nũc cognoſcitis eũ, & uidiſtis eũ. Dicit ei Philippus: Domine, oſtende nobis Patrẽ, & ſufficit nobis. Dicit ei Ieſus: Tanto tẽpore uobiſcũ ſum et nõ cognouiſti me? Philippe, qui uidit me, uidit Patrẽ. Et quomodo tu dicis, oſtẽde nobis Patrẽ? Nõ credis, quod ego in Patre ſum, et Pater in me? Verba quę ego loquor uobis, a meipſo nõ loquor. Pater aũt in me manens, ipſe facit opera. Credite mihi, quod ego in Patre ſum, & Pater in me, alioqui propter ipſa facta credite mihi.

Sect. 3. Amen amen dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora his faciet, quia ego ad Patrẽ uado. Et quicquid petieritis nomine meo, hoc faciã, ut glorificetur Pater per filiũ. Si quid petie-

D ritis per nomen meũ, ego faciam. Si diligitis me, præcepta mea ſeruate. Et ego rogabo Patrem, & aliũ conſolatorem dabit uobis, ut maneat uobiſcũ in æternum, ſpiritũ ueritatis, quẽ mundus nõ poteſt accipere, quia nõ uidet eũ, nec nouit eũ. Vos aũt cognoſcitis eũ, quia apud uos manet, & in uobis erit. Non relinquã uos orphanos, ueniã ad nos. Adhuc puſillũ & mundus me iam non uidet, uos aũt uidetis me. Quia ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos cognoſcetis, quod ego ſum in Patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Qui habet præcepta mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Qui aũt diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & aperiam ei meipſum.

Sect. 4. Dicit ei Iudas, nõ ille Iſcariotes: Domine, quid factum eſt, quod manifeſtaturus es nobis teipſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat, & ſermo quẽ auditis, nõ eſt meus, ſed eius qui miſit me Patris. Hæc locutus ſum uobis, apud uos manens. Paracletus aũt ille, qui eſt ſpiritus ſanctus, quem ſpiritũ, mittet Pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & ſuggeret uobis omnia quæcunq; dixi uobis.

Sect. 5. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis, non quomodo mundus dat ego do uobis. Ne turbetur cor ueſtrũ, neq; formidet. Audiſtis quod ego dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utiq;, quod dixerim, uado ad Patrẽ, quia Pater maior me eſt. Et nunc dixi uobis, prius quã fiat,

fiat, ut cum factũ fuerit, credatis. Poſthac nõ multa loquar uobiſcum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoſcat mundus, quod diligo Patrem. Et ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio. Surgite eamus hinc.

ET ait diſcipulis ſuis: Ne turbetur cor ueſtrum.) PARAPH. Dixerat ſe Dominus pauliſper futurum cum diſcipulis ſuis, & abiturũ, quo ipſi nondum poſſent uenire, inde quod conſequẽs erat, illi admodum turbabãtur, ut qui eximio Domini amore flagrarẽt, conſolaturus igitur eos, dicebat: Ne turbetur cor ueſtrũ, tantũ ut cœpiſtis, mihi credite, ſiquidem Deo ipſi creditis, uere enim Deus ſum, & uos ſaluos reddam. In domo Patris mei manſiones multæ ſunt, ut omnibus uobis locus futurus ſit, qui à me penderis. Quod ſi aliter eſſet, dixiſſem utiq; uobis, qui fallere neminem poſſum. Perſuaſũ ergo habete, uos oẽs apud Patrẽ beatas manſiones expectare, quas ut olim adeatis, nunc morte mea efficiam, tum à Patre miſſo uobis ſpiritu, idoneos uos illis manſionibus reddam. Quod ergo abeo, in bonum ueſtrum abeo, nimirum paratum uobis locum, in quo mecũ beati olim acturi ſitis, indéq; reuerſurus ſum in gloria Patris, & ad me uos corpore quoq; corpori meo glorioſo conformatos, traducturus. Vt nanq; dixi, uos meos miniſtros eſſe oportere, ubi ego ſum, ita eò uos mea uirtute perducam, tãtum in me credite. Scitis iam igitur & quo uadam, ad Patrem nimirum, idq; ueſtræ ſalutis ergo, & uiam, qua me ſequamini, ſcitis, nimirum fidem in me. Mittite igitur omnem, propter abitum meum ex animis ueſtris triſtitiam, bono ueſtro abeo. *Sect. 1.* *Manſiones multæ.*

ANNOTAT. Quod ſi ſecus eſſet, dixiſſem uobis. Hic in Græcis perfectus punctus eſt, igitur & abſoluta ſententia, qua confirmare Dominus uoluit, quod dixerat multas manſiones eſſe in domo Patris ſui, atq; ita ſignificare apud Patrem & diſcipulis eſſe locum. Quod autem ſubijcit: Abeo ut parem uobis locum, eo ſignificauit, effecturum iam ſe ſuo abitu, ut illas in domo Patris manſiones ſuo poſſent tempore adire, id uero impetrata per mortem ſuam, plena cũ Patre reconciliatione, & miſſo ſpiritu, qui illos plane reddet cæleſtes, apertaq; deniq; immortalitatis ianua per reſurrectionem ſuam, præſtitit. His certe parauit ipſis & electis omnibus, in beatis illis manſionibus locum, in quibus æternum beati agant. *Abeo parare locum.*

B Et uiam ſcitis.) Quia conſolari uoluit diſcipulos de abitu ſuo, de uia conuenit intelligamus hoc, qua ipſum diſcipuli ſequerentur ad Patrem, non qua ipſe ad Patrem ibat. Id autẽ quod dicebat Dominus diſcipulos ſcire, quo iret, & uiam ſcire (quam Thomas tamen ſcire ſe negabat) ſicut & quod paulo poſt, dixit cognoſcere & uidiſſe eos Patrẽ, cui Philippus contra dixit, de initio fidei, quam ut in ipſum, ita & in Deum habebant, intelligendum eſt. Vtiq; credebant in Dominum, ut Chriſtum & ſeruatorem, iam igitur agnoſcebãt ipſum, ut æternam ſapientiam, iuſtitiam & uitam, uere itaq; & Deum in ipſo cognoſcebant, & uiam perueniendi ad Deum, ſed imperfecte utrumq; atq; obſcure adeo, ut ipſi neſcirent, quod ſciebant. Quid enim ſint & habeant electi, non ſolum mundo, ſed & ipſis, licet non in totum ut mundo, ſæpe incognitum eſt.

OBSERVAT. Chriſti notanda humanitas eſt, in eo quod tam diligenter ſuos conſolatur, tum fidei in ipſum uis & præſtantia, ea enim uia eſt, ad Patrem & eadem Chriſti & Patris cognitio. Obſeruandum quoq; licet ab æterno manſiones multæ ſint in domo Patris, pro multis electis, parari tamen illas, hoc eſt, illis parari electos, per Chriſtum oportere, quod ille præſtat, cum ſuo ſpiritu illos repurgat, & prorſus diuinos efficit. Atq; ut hoc curaret, hinc abijt in gloriam Patris, ut apud eum pro nobis ſummus noſter pontifex intercederet, & ſpiritum ſanctificatorem mitteret, hoc eſt, inſtauraret omnia. Neq; prætereundum deniq; ſanctos plus ſcire Dei, quã ipſi ſæpe agnoſcãt. Senſus utiq; Dei erat in Apoſtolis, quo ita Domino alligabantur, ipſi tamen id haudquaq̃ planè cognoſcebant, ſic in multis ſæpe Dei cognitio amplior uiget, quã non modo alij, ſed & ipſi perſpectum habent.

Dicit ei Thomas: Domine neſcimus.) PARA. Rudes etiamnum ſpiritu diſcipuli, neſciebant quod ſciebant, in Domino Deũ uiderant & cognouerant, ideo illũ ut ſeruatorẽ ſectabantur, attamen cũ hęc Dei cognitio admodũ obſcura adhuc eſſet, nõ agnoſcebãt ſe habere, quod habebant. Hinc Thomas dicebat: Domine, dicis nos ſcire & quo abeas, et uiam qua te ſequamur, nos uero neutrũ ſcimus. Neſcimus quo abeas, inde cõſequens eſt, ut & uiã ignoremus qua te ſequamur. Reſpondit Dominus: Iam dixi ut ſi in Deum crederetis, & in me crederetis, ſic fore, ut mecũ locum omnes apud Patrem habeatis, meq; modo abire, ut eum uobis locum parem, reuerſurum ſuo tempore, & uos eodem deducturum, quid igitur dicis *Sect. 2.*

Thoma,

C Thoma, uos & neſcire quo abeã, & qua uia me ſequamini? Credite tantũ in me, & in uia iã eſtis. Ego ſiquidẽ ſum uia, ꝑ me & ſolũ ad Patrẽ uenire uobis licebit, ueritas ſũ quoq; & uita. unde qui in me credunt, iam ſolidam pietatem & ſalutem ueram nacti ſunt, iam habent uitam æternã. Iam toties profeſſi eſtis, habere uos mihi fidem, certoq; in me credere hoc ſi ita habet, non poteſtis uiam ad Patrem ignorare. Si igitur uere mihi, qui in ipſa uia iam conſiſtitis, hoc eſt, in certa uiuitis expectatione beatę immortalitatis, creditis, per me ne dubitate, ad patrẽ peruenietis. Ipſe hęc uia ſum neq; eſt ad patrẽ alia, nemo niſi per me ad illũ perueniet, id eſt, nemo niſi meo ſpiritu iuſtus & ſaluus euader. Certe ſi me recte cognouiſſetis, qui ęterna ſum ſapientia, iuſtitia, & uita, utiq; & patrem Deũ ſcilicet ipſum cognouiſſetis, qui nihil aliud eſt, quàm quod in me uidere licet. Sed bono animo eſtote, nunc cognoſcitis eum, & uidiſtis eum, dum qualicunq; me fide eſtis amplexi. Niſi enim Patrem Deum in me agnouiſſetis, non ita mihi adhæreretis. Hactenus ergo uidiſtis Deum, & in ipſa ad illum uia ſtatis, manentque uos beatæ in domo eius manſiones, in quibus nunc abeo, paratum uobis locum. Ne igitur turbetur cor ueſtrum. Cum autem ne ſic quidem caperent, quæ Dominus loquebatur, dicebat Philippus: Domine dicis nos cognoſcere & uidiſſe patrem, id nos nõ agnoſcimus, fac oſtendas eum nobis, & ſatis fœlices nos arbitrabimur. Tum ſimul & quo abeas, & uia qua te ſequamur, ſciemus. Huic ergo Dominus reſpondit: Tanto iam tempore uobiſcum ſum, & nihil niſi patris & uerba & opera uobis exhibeo, & nõdum cognouiſti me, ut agnouiſſes & me in patre, & patrem in me eſſe, mẽq; uiſo, patrem re uidiſſe & cognouiſſe? Philippe qui uidit me, & cognouit qui ſim, patrem uidit, quandoquidem omnia in me Patris ſunt. Quomodo igitur tu dicis, oſtende nobis Patrem? Non credis quod ego in Patre, & Pater in me, eſt, hoc eſt, quod ego totus à Patre pendeo, & ille in me agit omnia? Conſydera quæſo, & quę dixi, quæ geſſi inter uos. Certe à me homine, nihil locutus ſum, nihil feci, Pater, ipſe Deus, in me omnia & locutus eſt, & fecit. Credite igitur mihi, quod ego in Patre ſim, & Pater in me hoc eſt, quod Chriſtus & indubitatus ſim ſeruator mundi. Id teſtantur de me opera mea, uel

Dominus uia.

D ijs ergo fidem habete, ſi mihi diffiditis.

Digreſſio ſed inſtituto ſeruiens.

ANNOTAT. Digreſſio quædam eſt, quod Thomę & Philippo Dominus reſpondit, ſed inſtituto accommoda. Probare enim Dominus inſtituerat diſcipulis ſe in bonum eorum ad patrem abire, ut ita æquo animo ſuum abitum ferrent. Hoc iam confirmauit id, quod ſe uiã ad patrem, & ipſam tum ueritatem, tum uitam, deniq; in patre ſe, & ſe in patre eſſe adfirmauit, idemq; per dicta factáq; ſua, certiſſimos teſtes, comprobauit.

Ego ſum uia ueritas.

Ego ſum uia.) His uerbis idem de ſe prædicauit, quod ubiq;, nempe ſe Chriſtum Deum, & unicum eſſe omnium ſeruatorem. Neq; aliud eſt, quod hic dixit, quàm quę ſupra, cũ nunc panem uitæ, nunc lucem mundi, nunc oſtium in ouile Dei, nunc bonum paſtorem, nunc reſurrectionem & uitam, & id genus alia eſſe ſe teſtatus eſt. Via utiq; ad Patrem eſt, quia per eũ ſolum ad Patrem peruenire, hoc eſt, iuſtitiam & ſalutem cõſequi poſſumus. Veritas eſt, quia per ipſum, ut ſupra primo, ueritas facta eſt, id eſt, uera iuſtitia omnibus cõtingit. Vita eſt, quia ſolus uiuificat, ut æternum & beate uiuamus.

Qui uidit me, uidit Patrem.) Neq; enim niſi in filio, Pater uideri poteſt. Quantum igitur unquam Dei, mundus uidit, utiq; Apoſtoli in Domino uiderant, nec tamen agnoſcebant ſe Deum uidiſſe, propter cognitionis huiuſce tenuitatem, & ſpiritus adhuc ruditatem.

Vnde diuinitas Domini cognoſcitur.

OBSER. Præter Domini diuinitatem, qui cum Patre unum eſt, quem ut baſim totius ſalutis ubiq; prædicat, obſeruandum, unde ipſa cognoſci queat. Indubie enim qui ſpiritu Dei non deſtituti ſunt, & uerba geſtáq; Domini recte conſyderant, Deum ipſum eſſe, haudquaq̃ dubitare poſſunt.

Maiora Domino facient poſt abitum eius.

Amen dico uobis qui credit in me.) PARAPHR. Vt redeam ad conſolandum uos, & oſtendendum bono ueſtro me abiturum, amen amen dico uobis, ſi tantum credideritis mihi, ad quod & ſemper, & nunc uos hortatus ſum, uidebitis me à diſceſſu meo, uobis multo plura, quàm præſens carne, præſtare. Modo admonui uos operum meorum, ex quibus certo cognoſcere poteſtis me Deum eſſe, iam hæc ipſa, & maiora illis dabo & uobis facere. Ego miniſter circumciſionis, Iudæis tantum prædicaui Euangelion regni, uos illud ad fines uſq; orbis proferetis, ſanaui ægrotos multos, mortuos aliquot in uitam reuocaui, uos plures ſanabitis & in uitam reuocabitis. Hæc profecto per me poterunt, qui in me credunt, quia ego uado ad patrem in gloriam meam, in qua plura per uos efficiam quàm per ipſum me in hac humilitate degẽtem effecerim. Quàm anguſta enim ſint adhuc pomeria regni Dei uidetis, quã obſcura adhuc ſit & in uobis patris cognitio ipſi ſentitis, at tempus eſt, ut ego in patre & pater in me undiq; cognoſcatur & adoretur. Ad hoc uos mihi ſeruietis, igitur maiora per uos quam

quàm per me ipſum,in hac mortalitate uerſantem efficiam. Nihil prorſus eſt, quod in nomi
ne meo petieritis,quod ego non ſim facturus,ſiue morbidis bonam ualetudinē,ſiue mortu
A is uitam,ſiue ignorantibus deniq; cognitionem uitæ æternæ petieritis , omnia ego efficiam,
ut in me filio,Pater glorificetur,dum me ſuum ſeruatorē homines ex dictis & factis , per uos
illis exhibitis,agnouerint. Si igitur diligitis me,indéq;,ut par eſt,gloriæ meæ fauetis , mittite i-
ſtam de abitu meo animi ueſtri moleſtiam,& in me credite,me Chriſtum agnoſcite, ac ita ſe-
dulo ijs,quæ uobis mandaui,incumbite . Sic uerius uos mei amantes comprobabitis , quã
uano iſto propter meum abitum dolore,cum nõ tam meo,quã ueſtro etiam bono abeam.
Certe quò ego regnabo auguſtior,eò potentius ueſtram quoq; fœlicitatem promouebo , qui
mihi eſtis uita mea chariores. Rogabo enim Patrem,& alium dabit uobis Paracletum,alium *Paracletũ aliũ*
doctorem & patronum,in cuius fide tutiſſimi ſitis. Is nunq̃ à uobis diſcedet, ut ego nunc car *& æternũ ac*
ne à uobis migrabo,ſed manebit apud uos in ęternum. Is ſpiritus eſt ueritatis,qui in omnem *cipient.*
uos ueritatem inducet,uere pios & beatos reddet. Tam certe eximius,ut mundus,id eſt , ho-
mines nõdum renati,eum nequaq̃ poſſint accipere,quia neq; uidere quicq̃ eius, aut cogno
ſcere ualent. Vos autem qui ſit hic ſpiritus cognoſcitis,utcunq; nondum uideamini id agno-
ſcere,apud uos enim manet,& in uobis eſt,mihi'q; ita adglutinat,ut diuelli à me haud poſſi-
tis. Ne igitur ita animos deijcite,quia dixi me abiturum illò,quò in præſenti uos non poſſitis
me ſequi. Abibo quidem,ſed ſic ut meliore ratione uobis affuturus ſim. Carnem ſubducam *Poſt reſurre-*
oculis corporis,ſed adero interim mentibus ueſtris per Paracletum ſpiritum , ut lõge alij ſitis *ctionẽ redibit.*
futuri,aliáq; facturi,q̃ hactenus. Neq; enim ita abeo,ut uos relinquam orphanos,etiam carne
redibo ad uos,poſt paululum,ſed tum mundus me non uidebit,uos autem me uidebitis,qa
ita uiuo,ut mors quã ſubiturus ſum,uitam meam haudquaq̃ ſit extinctura. Vitam Dei uiuo,
ea intercipi nequit,unde etiam ſepultus reſurgam, in immortalem & beatam uitam. Huius
uos,dum mihi creditis,facti participes eſtis,me igitur non uidebitis tantum,ſed ita quoq; con
templabimini,ut in illo die,ſitis plane cognituri me in Patre,id eſt,cum Patre unum,et uos in
me,& me in uobis eſſe,ut & uos mecum unum ſitis,toti nimirum à me pendentes , & meo
ſpiritu uiuentes,quæ omnia nunc ſubobſcure cognoſcitis. Sic igitur cũ res habeat,ut poſt abi-
tum meum longe melius,q̃ nunc ueſtræ res habituræ ſint,uóſq; mihi in negocio gloriæ Pa-
tris illuſtrandę ſucceſſuri,maiora quã ipſe fecerim,mea uirtute opera patraturi,omnia per no
men meum impetraturi,atq; hæc ideo,quod à Patre alium Paracletum ſpiritum , qui omnẽ *Epilogus.*
ueritatem doceat,ſitis accepturi,quo freti cum rediuiuum me uidebitis, uere ſimul cognoſce
tis,me totum in Patre eſſe,totumq; ab eius uoluntate pendere,omnia eius uirtute perficere,tũ
B & uos in me eſſe,aſſumptos nimirum à me,ut olim mihi ſimiles euadatis,& in quibus meus
ſpiritus uiuat,& cuncta adminiſtret. Sic,inquam,cum res habeat,non eſt cauſſa ut illum mœ
rorem mei diſceſſus cauſſa admittatis,qui nihil minus q̃ orphani à me relinquemini. Si ergo
me diligitis,alia in re id declarare uos oportet,quã lugendo propter meum abitum. Qui ha-
bet mandata mea,meam doctrinam,& huic ut uiuat,dat operam,is eſt qui me uere diligit,
& eum uiciſſim diliget Pater meus,& ego diligam eum,& manifeſtabo ei me ipſum , in me
tum is & Patrem cognoſcet,atq; uitam habebit æternam. Hæc igitur miſſo uano iſto mœro-
re ſtudete,quę præcepi uobis,ut mihi credatis,& uos inuicem ſynceriter diligatis,ea totis uiri
bus curate,ijs uos addicite. Sic experiemini infinito præſtare uobis,ut carne à uobis nunc ab-
eam,quò plenius aduenìam uobis ſpiritu meo,quã ut illam ueſtris ſenſibus relinquerem.

ANNOT. Qui credit in me,opera.) Satis conſtat,ſtatum huius orationis Domini ad
diſcipulos eſſe,non eſſe illis dolendum de diſceſſu eius,qui bono ipſis futurus eſſet , ſed ma-
gis dandam operam,ut muneri Euangelico fortiter & diligenter obeundo ſeſe accingerent, *Qui ſtatus hu*
Liquere ergo puto,quæ hic credentibus ſibi Dominus pollicitus eſt,maiora ſcilicet facturos , *ius orationis.*
quã ipſe fecerit,potiſſimum diſcipulis ſuis pollicitum eſſe,qui utiq; maiora,q̃ Dominus ipſe,
præſtiterunt,ſed Domini ſpiritu. Præter enim prodigia & ſigna in quibus ſupra Dominum
claruerunt,etiam Euangelion latius propagarunt. Natura etenim maiora facere non potue-
runt,quid enim maius feciſſent,q̃ ſit uerbo pellere morbos & Dæmones,& mortuos reuo-
care in uitam? Numero autem & efficatia,maiora fecerũt,idq; ideo , ꝙ abierat iam Dominus
ad Patrem,hoc eſt,glorioſus regnabat,qui antequã crucifigeretur,non debuerat adeo incla- *Quomodo*
reſcere & glorificari. Vnde tantam ipſe in ſua carne mortali potentiam,quantam poſtea in di- *maiora Domi*
ſcipulis exerere non debuerat. Vt itaq; gloria Chriſti per illos erat illuſtranda , & nomen eius *no fecerint di*
per uniuerſum orbem celebrandum,ac ita quod cœperat ipſe in corpore mortali,per illos o- *ſcipuli.*
pus perficiendum,nimirum ut undique Dei bonitas cognoſceretur,neceſſe fuit, ut maiorem
uirtutem & potentiam in Apoſtolis ſuis exereret,quã exeruiſſet in ſe ipſo adhuc mortali. Nã

C quemadmodum Iudæis Legem, ita toti orbi Euangelion cum ſignis & prodigijs initio uoluit commendare diuina prouidentia, quæ poſtquàm illa Iudæis, & hoc omnibus gentibus ſatis innotuit, non tam frequentia apparuerunt, ob id tamen ouibus Chriſti nihil quod ad ſalutem ipſorum faciat, unquã defuerit. Neque enim miracula fidem dare poſſunt, id quod in Phariſæis Chriſti hoſtibus, ſatis declaratum eſt. De qua re pluribus in Matth. capite ſeptimo in illud: Multi dicent mihi in illo die. Quod igitur hic Dominus dixit, credentem in ſe maiora ſe facturum, accipiendum eſt, ut illud Marci ultimo: Signa uero, eos qui crediderint hæc ſequentur. Vtrunque de credentibus ſæculo Apoſtolorũ, in quo ſignis & portentis gloria Chriſti illuſtrari debuit, & non de credentibus quibuslibet. Hic conſolari de ſuo abitu uoluit Apoſtolos, ergo quæ præſtantiora ab ipſo carne abſente eſſent accepturi, quã à præſente accepiſſent, commodum prædixit. Sic Marci ultimo, amandabat eos in uniuerſum orbem Euangelion prædicatum, rectè igitur de glorioſo ſucceſſu quem experturi, & uirtute qua iniunctũ munus eſſent obituri, eos præmonuit. Reliqui credentes uſq; in finem mundi, in Domino uitã æternam habent, faciteq; & quæcunq; ipſi in nomine eius petierint, ut omnia oporteat ipſis ad ſalutem cooperari. Hi autem, ut & primi illi, nihil petunt, niſi quæ ſpiritus profũdorum Dei ſcrutator petenda ideo dictauerit, quia factura ad Dei gloriam agnouerit. Signa & portẽta ſuo tempore, prolatando regno Dei idonea erant, ea igitur tum ſancti & orabant & exorabant, poſt illud tempus petunt & impetrant alia, quæ non minus ad ſanctificandum Dei nomen accommoda ſunt.

Prima ratio qua cõſolatur

Et quicquid petieritis.) Proſapodoſis eſt eius, quod dixerat, credentes in ſe maiora ſe facturos, quod ſcilicet ut monuimus, diſcipulis præſentibus tum præcipue promiſit. Senſus ergo eſt: Nolite putare incredibile, quod uobis pollicitus ſum, etenim quæcunq; demum petieritis in nomine meo ego efficiam, quia glorificari Patrem Deum, in me filio oportet, idq; per uos, quare quicquid demum fuerit, quod inuocato meo nomine petieritis, ego præſtabo. Intellexit autem de ijs operibus & miraculis, quibus Pater in filio glorificaretur, hoc eſt, per quæ ipſe ſeruator orbis, ex Patris bonitate donatus, agnoſceretur, ne quis hanc promiſſionem trahat ad quiduis. Gloria Dei, ſalus ſanctorum eſt, ideo ante oĩa ſãctificari nomẽ Dei, & aduenire regnũ eius precãtur, neq; quicq; precãtur, niſi ad quod eos ſpiritus Patris, q nouit qd gloriã eius ꝓmoueat, impulerit, perfacile igitur eſt agnoſcere, Chriſtum quæcũq; petierint ſui præſtare, etiam hodie, cum perpauci miracula orent, quia ad ea orãda ſpiritus non impellit. Id uero, quia modo gloriam Dei non promouerent.

D

Si diligitis me.) Ex eo quod plurimum Dominum diligerent, de abitu eius dolebant, monet ergo, in quo potius argumentum dare amoris erga ſe debeant, nempe ut ſtudioſe obſeruent, quæ ipſis mandauerat, hoc eſt, ut ſibi fortiter fidant, mundum contemnant, ſe animoſe coram mundo Chriſtum confiteantur, mutuam inter ſeipſos dilectionem habeant, & reliqua, quæ in his tamen continentur.

Quæ Chriſti mandata.

Et ego rogabo.) Secunda ratio eſt, qua probare diſcipulis Dominus uoluit ipſis profuturum, quod carne abiret, quia pro carne accepturi eſſent ſpiritum, omnis ueritatis doctorem, patronum & defenſorem certiſſimum, eúmq; æternum poſſeſſuri. Id quod certe optabilius illis erat, quã habere Dominum carne uſque præſentem. De Paracleti nomine in ſequenti capite, ſectione tertia. Rogaturum autem ſe Patrem pro hoc ſpiritu dicit, quia ut homo, mediator noſter & pontifex eſt, apud Patrem.

Secunda ratio

Quem mundus non poteſt accipere.) Vt magis conſolaretur diſcipulos, præſtantiam huius ſpiritus indicat, atque ſimul incomparabilem Patris erga ipſos dignationẽ, ut qui eis daturus eſſet ſpiritum, quem totus nequiret mundus capere.

Vos cognoſcitis eum.) Cognoſcebant eum, ut paulo ſupra diximus, obſcure, attamẽ cũ ab hoc ſpiritu eſſet, ut nequirent à Domino auelli, quem Iudæi eo ſpiritu deſtituti, exitiali odio perſequebantur, & Iudas erat proditurus, certe aliquatenus ipſum cognoſcebant, quem in ſe agentem tam potenter ſentiebant.

Venio ad uos.) Quædam exemplaria hæc ita ordinata habent: Non relinquam uos orphanos, ſed uenio ad uos adhuc puſillum, id eſt, poſt puſillum. Mundus amplius me non uidebit, uos autem uidetis me &c. Vt intelligas dixiſſe, uenturum ſe iterum ad eos à reſurrectione, à qua utique diſcipuli eum uiderunt, mundus nequaquã. Sic quod hic Dominus dixit, cũ eo conueniet, quod infra. 16. habetur: Et rurſum puſillum &c. Plurima tamen exemplaria, illud: ἔτι μικρὸν, id eſt, adhuc puſillũ, cũ ſequẽtibus ordinant, ſic: Adhuc puſillum, id eſt, poſt puſillum mundus me non uidet &cç. Nonnus ſic legit, ut uideatur ἔτι μικρὸν, id eſt, adhuc puſillum, ad præcedentia & ſequentia retuliſſe. Sic enim habet: ταχινὸς δὲ πρὸς ὑμέας αὖτις ἱκάνω,

βαιὸς ἔτι χρόνος ἐστὶ μικρὸν ὅτι θεῖαν δὲ μορφὴν οὐκέτι κόσμος ἄπιστος ὄψεται,id eſt,celer uero ad nos rurſum uenio.Breue adhuc tempus eſt,quando diuinam meam formam,mundus incre A dulus haudquaquam amplius uidebit. Quod enim celerem ſe uenturum ad diſcipulos dixiſ ſe Dominum facit,uidetur iſtud ἔτι μικρὸν cum ἔρχομαι quoque coniunxiſſe. Vtcunque autẽ iſta ordinemus & legamus,promiſiſſe hic Dominus uidetur diſcipulis, à reſurrectione ſe illis rediuiuum oſtenſurum,non autem mundo,atque ita tertia ratio eſt,qua eximere illis de ſuo abitu mœſtitiam uoluit.Minutulum hoc quod præſentibus his uerbis pro futuris abuſus eſt, uenio pro ueniam,uidet & uidetis,pro uidebit & uidebitis. Ebræis ſane hoc ſolenne eſt,temporibus,præſenti,præterito & futuro inuicem commutatis,uti. *Tertia ratio.*

Quia ego uiuo.) Id eſt,uitam habeo perpetem,quam Iudæi non auferent, uiuo ſemper, ut idem ſit,atq; illud ſupra:Priuſq; Abraham erat ego ſum. Vtiq; uoluit his probare,ſe ad diſcipulos rediturum,igitur cum mortem iam adiret,commodum ſignificauit eis, ſe eam uitam uiuere,quæ nulla poſſet morte extingui.

Et uos uiuetis.) Hic à uita corporali,ad ſpiritualem & æternam anagogen fecit. Niſi enim ſpirituali,eoq; & æterna diſcipuli uita donati fuiſſent,tam non potuiſſent uidere Dominum rediuiuum,quã mundus. Etenim,ut Petrus inquit,non manifeſtauit ille ſe toti populo,ſed teſtibus ad hoc diuinitus præordinatis. Act. decimo.

In illo die cognoſcetis.) A reſurrectione enim Dominum,Chriſtum & Deum eſſe,uere cognouerunt. In Patre enim eſſe,eſt Patris nutu & ſpiritu,uiuere & agere omnia, ſic ſancti uiuunt nutu & ſpiritu Chriſti,toti ab ipſo pendentes. In his itaque eſt quarta ratio, qua Dominus utilem diſcipulis ſuum abitum probauit,quia poſt reſurrectionem ſuã eſſent, rite demũ & perfecte ipſum uiſuri & cogituri. *Quarta ratio*

Qui habet præcepta.) Redit Dominus ad monitionem,ut diſcipuli miſſo mœrore potius curarent,ſe mandatis ipſius accommodare,ſic probaturi germana ſe erga ipſum dilectione flagrare. Sic quoque fore,ut à Patre & ipſo uiciſſim diligantur, & ipſe ſe plene eis manifeſtet,quo utiq; Patrem ſimul eſſent cognituri,atq; inde æterna & beata uita perfruituri.

OBSER.) Primum obſeruandum,potentiam Chriſti primum poſt mortem eius plene exertam,ut libeat & nobis pro uoluntate Dei mortem oppetere. Deinde quanti credentes ſibi Chriſtus habeat,in ĳs enim ſuam uirtutem magnificentius,quã in ſua propria carne uoluit declarare. Pręterea ea nos debere petere in nomine Chriſti,eáque nos impetraturos,quibus in ipſo Deus glorificetur,hoc eſt,Dei per ipſum bonitas eluceſcat. Notandum quoq;, ut dilectionem,ita & fidem in Dominum(idem ſiquidem eſt,in Chriſtũ credere,hoc eſt, pro Chri-
B ſto ipſum amplecti,atq; eum diligere)nos nulla re alia poſſe teſtari,quã ſi mandatis eius,id eſt, doctrinæ eius,ex animo nos addixerimus. Eius autem doctrinæ ſumma eſt,ut credamus ipſi, & diligamus proximos. Animaduertendum & diſcrimen electorum atque reproborum in eo indicatum,quod ſpiritum ſanctum mundus non poteſt uidere,ſancti autem uident eum, quia habent eum,perpetuo apud ipſos manentem. Hic ſpiritus ueritatis eſt, in quo notatur uanum eſſe,quicquid non ab hoc ſpiritu fuerit profectum. Obſeruandum denique Chriſtũ à reſurrectione uere demum cognitum,quia tum demũ debuit glorificari,& Dominus omnium lingua prędicari. Reliqua ex dictis pia mens ipſa obſeruabit,plurima ſane,nec minus ſalutifera.

Dicit ei Iudas non ille Iſchariotes.) PAR. Quia ſpiritum ueritatis diſcipuli nondum acceperant,parum intelligebant,quæ Dominus dicebat omnia,unde non magis appoſite hic Iudas,quàm ſupra Thomas & Philippus interrogauit. Dominus oſtenderat illis ſuum abitũ magis,quã præſentiam carnalem profuturum,ideo non eſſe admittendum mœrorem, ſed potius dandam operam,ut præcepta ipſius ſtudioſe obſeruarent. Iam Iudas uelut nihil horũ audiſſet,dicebat:Domine cur te nobis & non mundo es manifeſtaturus,de quo tantum obiter dixerat,ut oſtenderet,quã charos illos haberet,quos toti mundo eſſet prælaturus. Vt igitur intempeſtiua erat Iudæ interrogatio,ita Dominus ab ea,ad id quod unice referebat, diſcipulos reuocare magis,quã ad eam reſpondere uoluit,quanquã ſimul ex ĳs quę dixit,& ad Iudæ interrogationem colligi reſponſio poſſit. Si quis diligit me,inquit,ſermonem meum ſeruabit,huc intendere,ò diſcipuli mei,animos debueratis,in his ſalus ueſtra ſita eſt. Vultis ſiquidem uideri mei diſcipuli,meique longe amantiſſimi, ueſtrum ergo erit, omnibus omiſſis, hoc date operam,ut ſermones mei à uobis ſeruentur,id eſt,fide ſyncera percipiantur,ut uiuere illis totis uiribus ſtudeatis. Qui enim ſic comparatus eſt,eum Pater quoque diliget, & non ſolum non diſcedo ego ab eiuſmodi,ſed cum Patre meo ad eum uenio,& apud eum habitamus æternum. Videtis quo pacto non ſolum me,ſed & Patrem retinere apud uos poſſitis,ra- *Sectio.4.* *Qualis Iudæ interrogatio.*

C tione profecto multo,quã uobis modo adſum,optatiore.Mihi ergo fortiter credite, & uerbis meis uos addicite. Nam qui ſermones meos non obſeruat,is neq; diligit me,iam quos uobis ſermones tradidi,præcepta quæ dedi,haudquaq́; à me homine,quod ſæpe dixi,profecta ſũt, ſed à Patre Deo,qui me miſit,& in os meum ſua uerba poſuit.Hinc iã licebit colligere,& qua re me mundo non ſim manifeſtaturus.Is me non diligit,quia ſermones meos ſeruare nõ poteſt.Hæc locutus ſum apud uos manens,hæc ſumma eſt,omnium quæ uos docui, nimirum ut meum ſermonẽ tanq; Dei amplecteremini,& miſſum ab ipſo ne dubitaretis, ſed tardi nimium eſtis,ad hæc percipienda.Paracletus autem ſpiritus ille ſanctus,uereq; diuinus, quẽ mittet uobis Pater in nomine meo,id eſt,per & propter me,is tandem docebit uos omnia, quæ ſcire referat,& ſuggeret,hoc eſt,intelligere faciet quæcunq; dixi uobis,quæ uobis multis præcepi,uos autem ob inopiam huius ſpiritus non potuiſtis hactenus plane percipere.

Quid ſeruare ſermonẽ Do. ANNOT. Si quis diligit me.) Credere in Chriſtum,& diligere Chriſtum,hoc eſt,ex animo ut præceptorem amplecti,idem eſt,ut paulo ante dixi,hinc iam facile intelligitur,nõ poſſe non ſeruare Domini ſermones,id eſt,doctrinam,qui ipſum dilexerit, eoq; crediderit ei, & Chriſtum agnouerit. Si enim hoc habet,certò cum Petro nouit,uerba eius,eſſe uerba uitæ æternæ,quis iam non addiceret ſe uerbis uitæ æternæ,quis non ſtuderet totis uiribus ei doctrinæ,quæ æternum reddit beatum:Nam ſeruare ſermonem Domini,hic nihil aliud eſt, q́ credere uerum & ſaluificum,eiq; toto corde ſtudere.Id certe & alias in ſcripturis ſeruare, & cuſtodire mandata Dei ſignificat,quod uel ex illo.5.Moſcheh.5.intelligas:Audi Iiſrael ſtatuta & iudicia,quæ ego in auribus ueſtris hodie propono,ut diſcatis ea,& ſeruetis uel cuſtodiatis, ad faciendum ea.Seruare enim Dei mãdata,ſi pro implere accipias,nemo illa ſeruabit,at ſi pro ſtudere illis,ut impleas,ſeruant illa omnes pij.Neq; poterit enim uerbis Dei ſe non addicere ſeruandis,qui ea Dei uere eſſe,plane nouerit.

Quæ manſio Dei. Manſionem apud eum.) Manſio Patris & Chriſti apud ſanctos,eſt certa utriusq; cognitio, quæ non poteſt,non eſſe perpetua, ut ſæpe dictum. Hanc enim qui nacti fuerint, hi perpetuo & bonitate Patris,& Chriſti redemptione perfruuntur,ut æternum & beate uiuant.

Hæc locutus ſum.) Hæc ſi cum ſequentibus recte perpendas,non potes non agnoſcere, ꝙ hæc quæ locutum ſe manentẽ apud diſcipulos Dominus teſtatur,omnia ea intellexiſſe, quæ eos in carne agẽs cum eis,docuerat,quorum ſummam iam ante expoſuerat,nimirum agno-
D ſcamus ipſum Chriſtum,& dilectione proximorum æmulari eum ſtudeamus.Sed cum ſpiritu nondum eſſent opulenter ſatis donati diſcipuli,non potuerunt hæc plane cognoſcere,promittit ergo iterum ſpiritum ſanctũ,qui omnia eos ſit docturus,quæ ſcilicet ſaluti ipſis eſſe poſſent,& ſuggeſturus,id eſt,ad mentem ac intelligentiam reuocaturus,ut omnia plane intelligerent,quæcunq; ab ipſo audiuiſſent, nec tamen capere hactenus potuiſſent. *Quid doceat & ſuggerat ſpiritus.* Cum autem dicit: Quæcũq; dixi uobis,non eſt intelligendum, ꝙ ſingula uerba Chriſti eis ſpiritus ſanctus ſuggeſſerit,ſed omnium uerum intellectum,qui ſitus in eo eſt,quod Chriſtus ipſe uere agnoſcatur,unde continuo ſequitur & ſtudium æmulandi eius.Hæc qui probe intellexerit,is quęcunq; Chriſtus unq́; docuit,intellexit. Vanius eſt,q́ ut refutari debeat quorundam commentum,qui dicere audent:Spiritum ſanctum ſuggeſſiſſe diſcipulis pleraſq; ceremonias,quas tradiderit Dominus,quanq́; nullam earum Euangeliſtæ fecerint mẽtionem, & eas poſtea illos Eccleſijs tradidiſſe. Toties Dominus dixerat uitam æternam habere, ſibi credentem, & omnibus præteritis dandam operam,ut alijs proſimus,hæc diſcipuli non ſatis perceperãt,ſicut neq; nos probe ea ſine doctrina & ſuggeſtione ſpiritus ſancti percipimus,ideo promiſit ſpiritum, qui ea illos penitus doceret,ſuggereretq;,ut plane intelligerent,& uita ſtudioſe exprimerent.

Tenet hodie minime paucos haud leuis error,qui mirificam quandam multarum reconditarum rerum,ſcientiam,reuelato plenius Euangelio,expectant reuelandam,putántq; arcana quædam myſteria ſingulis ſcripturæ apiculis contineri,quæ ſint ſanctis adhuc aperienda, eámq; uolunt eſſe ſapientiam illam,quã Diuus Paulus loquebatur inter perfectos, quámque ſeruator diſcipulis tradiderit,quando eis ſcripturas de ſe interpretabatur. Hi uelim diligenter conſyderarent,quid nam ſit illud Pauli:Non exiſtimaui dignum, ut quicq́; ſcirem apud uos, niſi Ieſum Chriſtum,& hunc crucifixum. Quæ illa quoq; ſapientia erat,quam loquebatur inter perfectos,alijs enim hæc ſtultitia eſt,eo ꝙ abſcondita ſit omnibus, quos non afflarit ſpiritus diuinorum perſcrutator. Tum perpenderent & illud,Legem & Prophetas eſſe, Facere aliis,quod quiſq; fieri optat ſibi.Et in una hac re,dilectione proximi,legem omnem impleri. Denique excuterent,quid ſibi uelint quæ de uirtute ſpiritus,quam & ſapientiæ & eloquẽtiæ, quę quidem mortalibus æſtimatur,identidem opponit.Huc natiq; omnia quæ in ſcripturis Deus nobis propoſuit,eunt,atq; in hoc tradita ſunt,ut Dei in nobis imago rurſus obtineat, nempe

pe,ut per Deum ſecuti omnium, in hoc unum incumbamus, quo plurimis Deum quendã,
cum morum utiq; decentia, tum officioſitate quiſq; præſtet. Proinde omne illud ſcire, & ſa-
A pere,nihil eſt,quod huc non promoueat. Vera Theologia, non Theoretica uel ſpeculatiua,
ſed actiua & practica eſt. Finis ſiquidem eius agere eſt,hoc eſt,uitam uiuere Deiformem. Hinc
Diuus Paulus uirtutis toties meminit, in quiritute, non in ſermone, regnum Dei ſitum eſſe
prædicat. Haudquaquam igitur expectandum ut multa nobis Deus arcana, ſiue de ſcripturis
ſuis,ſiue alijs de rebus reuelet,ante eum diem,quo ut uidendum ſeipſum,uti eſt,dabit,ita faci
et nobis pleraq; ſua conſilia,quæ ſcriptura ſua, uel re ipſa nobis indicarat, plenius peruidere.
Hoc autem à cœleſti Patre orandum nobis erat,ut uel ea,quæ omnibus Chriſtianis, quamli-
bet rudibus perpetuo in ore ſunt,Deum eſſe Patrem noſtrum, redemptorem, Chriſtum, nõ
eſſe uitam,quàm quæ ex ipſius ſpir tu uiuitur, ab ipſo cuncta optime adminiſtrari, & huiuſ-
modi, per ſpiritum ſuum animis noſtris ipſe ſolide perſuadeat, ac uiuam eorum in nobis o-
peroſámq; cognitionem reddat,quæ mores,omnemq; uitam immutet, atq; ad uoluntatem
ipſius tranſformet. Hæc ſi exorauerimus ſapientia, illa arcana & cœleſtis,quam inter perfectos
Paulus loquebatur,nobis contigit,omnémq; rite ſcripturam intelligemus,quia legem imple
bimus atq; Prophetas,recte ſpiritalia ſpiritalibus conferemus,hoc eſt,uerbis ab ipſo ſpiritu for
matis,de rebus ſacris diſſeremus. Vt autem nihil nos in diuinis literis lateat,ut de futuris euen
tibus,aut etiam de præſentibus,uel præteritis Dei operibus,quæ illa continet,mirifica quędã,
quæ hactenus latuerint, cognoſcamus, ut ualeamus ex ſingulis uoculis, neſcio quæ my-
ſteria eruere,ac quouis in loco anagogas & allegorias texere,neq; per ſe optandum nobis eſt,
neq; ut mea quidem fert opinio, unquam ſanctis continget. Non optandum,inq;,quia id
cogitationibus haud perinde frugiferis,atq; curioſam mentem illæ titillãt, detẽtos, ab eo nos
auocaret,ad quod conditi ſumus,ut ſcilicet uita,Deum quẽdam,quiſq; proximis præſtet. De-
inde quemadmodum expectamus,ut omnis hæc ex parte cognitio,quę in hac uita continge
re poteſt,aboleatur,ſic quo cuiq; ſpiritus opulentius contingit,eo recedit is à cognitione, quę
eſt uitę huius,ad eam,quę eſt futurę,longius. Vnde experiũtur hoc ſanctiores homines, ſedũ
maxime diuina ſapientia ſacra legentes donantur,& ſpiritu afflantur potentius,à uerbis ſcri-
pturę,penitius in diuiniorem quandam operum, uoluntatiſq; Dei,quę ſcripturę commen-
dant,contemplationem,rapi, qua etiam mox quicquid in illis eſt, ad uitam Deiformem mi-
rifice incenditur. Scripturę in aliud non ſunt datę,quàm ut de Dei in nos uoluntate,déq; uere
beatę uitę officijs nobis teſtificẽtur, id quod inefficax tamẽ,& plane mortua res eſt,donec ea-
dem ſpiritus Patris in cordibus noſtris loquatur & perſuadeat. Iam cum illa tam multis in lo-
B cis hęc patentiſſime atq; luculentiſſime,tam pręceptis quàm exemplis,tam minis,quàm pro-
miſſis,demittẽs ſcilicet ſe ad faſtidioſum & nimis ſtupẽtẽ animorũ noſtrorũ palatũ,tradat,do
ceat,oculis opponat,infigat,inculcet,prepoſterũ ſane ne dicã impiũ eſt,hęc antequã in cordi-
bus noſtris uiuant tranſilire, & ueſtigare curioſius quid ſibi recondita aliqua & perplexa lo-
ca uelint,quę ut eadem doceant, docent tamẽ, eo quod plane intelligi nequeant,obſcure &
incerto,aut certe dum hiſtoria,omnia quę ad ſalutem ſciri poſſunt,planiſſime offert,ea tranſ
miſſa,in anagogis argutis quidem, ſed uere tanto ad docendã pietatem ineptioribus ac ineſ-
ficacioribus,quanto plus in ſe habent curę ingenij humanę,anxie philoſophari. Quid enim
hoc aliud eſt,quàm ſub pretextu ueſtigandę ſcientię ſacrę,illam declinare & fugere, facere, q
laborantes ex ſtomacho ſolent,commode alentes cibos faſtidire,& perquirere, qui plus ob-
ſunt, quàm proſint. Dici enim non poteſt, ut faueat inuentis ſuis ingenium humanum,fitq;
pluſq; ſæpe ut inueniſſe reconditum aliquid in ſcripturis ſic delectet,ut non ſolum eo ad uten
dum rectius nõ impellamur, ſed in execrandam, maximéq; noxiam noſtri complacentiam
incidamus,quæ ſtatim ex ſe faſtidium, ne dicam odium gignit omniũ, qui noſtris inuentis
parum applaudunt,hoc ubi obtinuerit,dat cũ ſectis & factionibus,non tam impias quã atro-
ces & cruentas pugnas,belláq; exitialia. Has pœnas merito exigẽte à contemptoribus ſui, ue
ritate diuina,quæ ultro in amplexus noſtros patentibus ſuis clariſq; locis,ruens, tamen non
excipitur. Certe Paulus cum cuperet, quæ apud Corinthios orta erãt diſſidia tollere,multa cõ
tra intempeſtiuã hanc in ſacris ſapientiam diſſeruit, extollens eã, qua unum hoc ſcimus, ſed
uere,ſed ſolide,ſed uiue,Ieſum Chriſtũ & hunc crucifixum,noſtram ſalutem,iuſtitiam & ſa-
pientiam eſſe. Proinde magno redimendũ eſſet,ut Apoſtolorum ſimpliciter, & iuxta hiſtori
am ſcripturas tractantiũ,quam cultorum illorum quos Philo ſcribit,patrum Leges in allego-
ricam intelligentiã deducere ſolitos fuiſſe, exemplũ,in legendis,atq; enarrandis ſcripturis ſe-
qui liberet. Sic fieret, ut ſcriptura quantum ſatis eſſet, ubique nota & familiaris haberetur.
indéque ex quouis loco,in certam ſtatim & ad omnem pietatem efficacem contemplationẽ

Oo 3 rape

rapecemur nihil eſſet ſtudiorum & factionũ, plurimum aũt ueræ dilectionis uitęq; ſanctioris. C Sic ſiue Abrahæ, ſiue aliorum Patrum exempla, nobis ex ijs, quæ omnibus facile patere poſſunt conſyderata, ut certius, ita & efficacius Dei, potentiam, prouidentiam, bonitatem, mediatorémq; illum unicum, per quem ſolum, hæc ſemper ſeſe protulerunt hominibus, cum nobis ipſis, tum ijs, qui docendi, monendíue ſunt, commendarent. Cum quando in aperta hęc animos figere negligimus, & ſingulas uoculas, ad myſteria rapimus, ac ex quouis facto, Chriſtum non tam oſtendimus, ꝙ extorquemus, inani tantum delectatiuncula, ex argutiore commẽto animum titillabimus. Cúmq; nobis ſpiritualia ſpiritualibus egregie contuliſſe, nihil & niſi oracula ſpiritus diſſeruiſſe uidebimur, ſentiemus nos prorſus omni ſpiritu, uirtute illa recte uiuendi, uacuos, ſi non etiã in ea mala Philautiæ, de quibus modo memini, prolabamur. Vere ſatis ſupérq; eſt patentium hiſtoriarum, præceptorúmq; Dei, ſi modo rite ea perciperemus, ut prorſus non ſit opus, ſic argutando quærere, quod ſi etiam inuenerimus, non tamen poſſet quicq̃ ædificationis adijcere ijs, quæ offerunt hiſtoriæ illæ manifeſtiores. Simus grati ſpiritui ſancto, ꝙ palam adeo diuina nobis tradidit, & perſpecta hiſtoriæ, quantum fieri poteſt, ueritate, in ea pia curioſitate, Deũ & Chriſtum noſtrum cõſyderemus, huc animis toti intenti, ut quã primum uita noſtra illum referat, & ſtudioſe æmuletur· Equidem non dubito, id nos Apoſtolos uoluiſſe docere, cum in citandis ſcripturis, ſummam ſententiæ ſatis habuerunt retuliſſe, ſecuti adeo uerborũ. Quin hinc quoq; eſſe auſim affirmare, quod tam multa ſint paſſim in ſcripturis loca, quorum certus ſenſus, erui nequeat, quæ tamen quoſcunq; uideantur innuere, ſi ſummã hiſtoriæ ſpectes, pietati ædificandæ momentum aliquod adferant. Nec, ut dixi, expecto, ut unquã iſta certa nobis, planéq; cognita fiant, ſed potius, ut relicta in totum litera, ſpiritu ſolo doceamur, id tamẽ non in hoc corpore, ſed dum contigerit regeneratio. Voluit itaq; Dominus offuſa tot locis nobis haudquaq̃ ſuperabili caligine, uelut re ipſa monere, ne minutias ſectaremur, daremúsq; potius operam, quæ facile & primo obiectu percipimus, introſpicere penitius, atq; infigere cordi ſtudioſius, quã ueſtigare quæ latent, & eruere recondita· Tũ & illud, cuius adeo nullum extat apud Apoſtolos, multo minus apud Prophetas exemplum, ex quibuſuis locis anagogas & allegorias comminiſci, cum abunde doceat hiſtoria, quid aliud eſt, quàm præſenti urſo, ueſtigia quęrere? Animi id profecto eſt, diuina non digne ſuſpicientis, alioqui ultro occurrentibus, atque ſeſe oſtentantibus, ſic afficeretur, & addiceretur, ut incertiores illas conquirere ſubductiones atque allegorias neD quaquã uacaret. Incertiores dico, hiſtorias magis noſtris cogitationibus adſcitas, quã ex ea natas. Supra enim capite tertio ipſe faſſus ſum, uere pijs, anagogen ad Chriſtũ aliqua ratione ſubminiſtrare, quicquid uſpiam, eſt, quia quod non ſit per ipſum factum, nihil eſt, nedum quę ipſe ſibi in ſanctis ſuis pręluſit. Ita placet in Iitzaak deſtinato imolationi, cogitare Chriſtum, in eodem ab uxore falſo, nolim quis ſe torqueat, quomodo Chriſtum oſtendat repreſentatum. Sic Iona tertio die ereptus, è uentre ceti, recte in Chriſtum ſubducit, idem detrectans iuſſum Dei, conatúsq; effugere, non ita. Nec aliuſmodi ſunt, quę ex ſcripturis de ſe Chriſtus diſcipulis è ſcripturis produxit. Sed de his in Matthæum ſub finem, & ſupra in illud: Et ſicut Moſes exaltauit ſerpentem. Vt uero tempeſtiuas, & ſuo loco adhibitas allegorias probo, ita nulli uolo author eſſe, ſcripturas uel legendi uel enarrandi negligentius, tantũ prępoſteram & inutilem dãno curioſitatem, cæterum ut germane ac proprie, quoad eius, fieri queat, ſingula ſcripturæ loca accipiantur, ſobrium, ac pium ſtudium adhiberi, etiam inhortor.

OBSER. Obſeruandum, iterum nos abſq; doctrina ſpiritus nihil ſalutare poſſe capere, tum quæ nobis quærenda ſit Dei & Chriſti præſentia, utiq; quæ per fidem, & ſpiritum eſt, & in quo illa appareat, nimirum, ſi uerbis Dei, toto pectore ſtuduerimus.

Sectio. 5. Pacem relinquo uobis.) PAR. Vt redeam uero ad conſolandum uos chariſſimi diſcipuli, mouerat enim Iudæ non ſatis appoſita interrogatio, ut quid potiſſimum quærendum uobis ſit, magis infigere animis ueſtris operæprecium duxerim. Pacem relinquo uobis, uerã ſalutem & proſperitatem, & ſi corpore à uobis ſim abiturus, pacem, inquã, meam do uobis, hoc eſt, ſolidam ac æternam fœlicitatem, non qualem mundus dat, euanidam & fallacẽ. Ne igitur turbetur cor ueſtrum, nihil formidet, audiſtis enim, quòd dixi me quidem abiturũ, ſed iterum ad uos rediturum. Certe ſi me uere diligeretis, quod uideri uultis, & non potius ueſtra in me ſpectareatis, gaudere ſane debueratis, cum me dixi abiturum ad Patrem, in gloriam diuinitatis. Pater ſiquidem Deus, me homine infinito & modis omnibus maior eſt, apud eum igitur in luce inacceſſa me beatum regnare, & ueſtram ſalutem multo quã in carne præſens poſſim potentius operari, optare debebatis, & uel propter me gaudere, quòd hæc tandem hora aduenisset. Sed hæc eſt infirmitas ueſtra. Volui tamen iſta, quæ uobis à meo diſceſſu futura

ſunt

ſunt,longe quã attulerit uobis carnis meæ præſentia,præſtantiora prædicere, ut cum euene-
A rint,tanto firmius credatis me eſſe Chriſtum,orbis ſaluatorem. Iam non licebit multa uobi-
ſcum loqui,accedit enim Princeps mundi huius,qui imperium habet in reprobos, & mox
me quoq; poteſtate ſua urgebit immiſſis ſatellitibus ſuis,qui me ad necem rapient. Id uero pa-
tiar,non q͂ ille iuris quicquã in me habeat,nihil enim unquã peccaui, ſed in eo declarabo or-
bi,quã Patrem Deum diligam,in gratiam cuius immeritam mortem obibo: Surgite igitur,
eamus illi obuiam,iam enim hora mea aduenit.

ANNOT. Pacem relinquo.) Pacis nomine ſcriptura proſperitatem intelligit & fœlici-
tatem. Significat ergo hic Dominus ſe non caducam,non fluxam & uanam mundi, ſed ſuã,
id eſt,certam & diuinam fœlicitatem relinquere atque dare,non fruſtaneis tãtum uerbis pre-
cari,ut homines ſolent. Ea uero ſita eſt, in fide ſolida, quam ſuppeditat ſpiritus paracletus, *Quid pax Chriſti.*
quem ſuis erat miſſurus. Hæc pax amplior eſt,quã agnoſcere queat mens hominum, Philip-
penſibus quarto.

Quoniam Pater maior me eſt.) Hoc cum Emphaſi legendum eſt,uoluit enim ſignificare
Patrem Deum,ſe homine infinito maiorem,eoq; ſumma fœlicitate apud eum ſe futurum,
cum hic egiſſet miſere & calamitoſe. Hancq; fœlicitatem,diſcipuli ſibi gratulari debuerãt, nõ
inde turbari.

Et nunc dixi uobis.) Quid dixit? Omnia profecto quæ dixerat de Paracleto,& uera quam
per hunc habituri erant fœlicitate,incredibiliq; uirtute,qua maiora facturi erant, quã Domi-
nus ipſe fecerat. Hæc ubi omnia euenerunt,in fide erga Dominum eos confirmarunt. Hoc
eſt,quod ait: Vt cum factum fuerit,credatis.

Et in me non habet quicquã.) Ius eſt Satanæ in obnoxios peccato,agit enim in incredu-
lis Ephe. 2. Cum ergo Dominus omnis peccati purus eſſet,nihil habuit in eum iuris Satan.

Vt cognoſcat mundus.) Vel ſubaudiendum eſt,ideo cedam poteſtati Satanæ, traditurus
ipſe me in manus peccatorum,aut certe coniungendum eſt,cum eo quod præceſſit, nempe:
Venit Princeps mundi,ut intelligas ideo uenit,ideo datum eſt illi, ut mihi mortem per ſuos
inferat,quòd mandatum uolo facere Patris,non q͂ ius aliquod in me habeat. Poſſet & iungi
his,id quod poſtremo dixit: Surgite eamus,ut ſenſus eſſet: Venit Princeps mundi, cum tamẽ
nihil contra me habeat,ſed ut totus mundus uideat q͂ Patrem diligo,& facio,ut mandatum
dedit,ſurgite eamus obuiam ſatellitibus eius. Vtcunq; autem legas,intelligit Dominus uolu-
it,ſe in gratiam Patris,& ob nullum ſuum peccatum ſeſe iam traditurum Principi mundi, ac
B poteſtati tenebrarum.

OBSER. Obſeruandum,quæ uera pax & fœlicitas,quiſq; eius largitor. Diuerſa ſane
eſt,à pace & fœlicitate quam dat mundus,non ſolum q͂ ſolida & æterna eſt,ſed etiam q͂ ui-
get,ueréq; habetur,in medijs etiam perſecutionibus. Animi enim eſt,de bonitate erga ſe Dei
perſuaſi,eóq; nõ dubitãtis in ſalutem ſibi cuncta eo operari. Nec prætereundum illud,tum de-
mum conſummata nos fœlicitate fruituros,cum per mediatorem Chriſtum peruenerimus
ad Patrem,hoc eſt,cum Deus fuerit omnia in omnibus. Húcq; cum morte accedatur,non eſ-
ſe Chriſtiano illam abhorrendam,ſed cogitandum,Pater maior eſt,& omnia præcellit,
igitur gaudendum,non dolendum cum eundum ſit,ut ad maximum,ita & ad
optimum.

Poſt hæc obſeruandum cum nos à poteſtate Principis mundi libe-
ros fore,cum peccatis liberi erimus,quam libertatem ſolus fili-
us largitur,de quo ſupra octauo,hac enim ex cauſſa erat,
quòd Satan nihil haberet iuris in Chriſtum. Deniq;
animaduertendum,mundum,id eſt, omnes
non renatos,malos eſſe, ut in quos im-
perium habeat Satan. Poſtremo
diſcamus à Chriſto,uitam
& omnia,gratiæ Pa-
tris poſthabere.

C

CAPVT XV.

Sectio prima. EGo ſum uitis uera, & Pater meus agricola eſt, omnem pal mitem in me non ferentem fructum, tollit, & omnem qui fert fructum, purgat, ut fructum copioſiorem afferat. Iam uos mundi eſtis propter ſermonem, quē locutus ſum uo bis. Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non po teſt ferre fructum a ſemetipſo, niſi manſerit in uite, ſic nec uos, niſi in me mãſeritis. Ego ſum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia ſine me nihil poteſtis facere. Si quis in me non manſerit, eiectus eſt foras ſicut palmes, & exaruit, & colligunt eos & in ignem conijciunt, & ardent, Si manſeritis in me, & uerba mea in uobis manſerint, quicquid uolueritis petetis, & fiet uobis. In hoc glori ficatus eſt Pater meus, ut fructũ copioſum afferatis, & efficiamini mei diſcipuli

Sectio 2. Sicut dilexit me Pater, ita & ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si pręcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea, ſicut & ego Patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus ſum uobis, ut gau dium meum in uobis maneat, & gaudium ueſtrum impleatur. Hoc eſt præce ptum meum, ut diligatis uos inuicem, ſicut dilexi uos. Maiorem hac dilectio nem nemo habet, ut quis animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæcunqꝫ ego pręcipio uobis. Non poſt hac uos dico ſeruos, quia ſeruus neſcit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia o mnia quæ audiui a Patre meo, nota feci uobis. Non uos me elegiſtis, ſed ego

D elegi uos, & conſtitui uos, ut eatis & fructum afferatis, & fructus ueſter mane at, ut quicquid petieritis Patrem nomine meo, det uobis. Hæc præcipio uo bis, ut diligatis uos mutuo.

Sectio 3. Si mundus uos odit, ſcitis quod me prius quam uos odio habuerit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum eſt, diligeret. Quia uero de mundo non eſtis, ſed ego ſelegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Mementote ſermonis, quem ego dixi uobis. Non eſt ſeruus maior domino ſuo. Si me per ſecuti ſunt, & uos perſequentur, ſi ſermonem meum ſeruauerunt, & ueſtrũ ſer uabunt. Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum, quia non noue runt eum qui miſit me. Si non ueniſſem & loquutus fuiſſem eis, peccatũ non haberent, Nunc autem non habent quod prætexant peccato ſuo. Qui me o dit, is & Patrem meum odit. Si opera non feciſſem inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & uiderunt, & oderunt non ſolũ me, uerum etiam Patrem meum. Sed hoc accidit ut compleatur ſermo, qui in Lege eorum ſcriptus eſt: Odio habuerunt me gratis. Cum autem uenerit Pa racletus, quem ego mittam uobis a Patre, ſpiritus ueritatis, qui e Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Quin & uos teſtes eſtis, qui ab initio mecum eſtis.

A EGo ſum uitis uera.) PAR. Ardentiſſime amabat ſuos Dominus, eóq; cũ omnis eorum ſalus penderet ab eo, ut ipſi eſſent quã addictiſſimi, omnia ab ipſo expectarent, ipſius iuſſa ſummo ſtudio capeſſerent, huc uoluit illos, & cum iã hoſtibus ſuis iret obuiam, hortari longe diligentiſſime, ſicut & accumbens fecerat, præcipue autem, ut proferendo Euangelio regni, ſtudioſiſſime, ad quod peculiariter delecti erant, ſeſe dederent. Eleganti ergo uſus allegoria, quam & clare explicuit, dicebat illis: Ego ſum uera uitis, omnino ita me habeo ad cœleſtia, ueráq; bona, uti ſe habet uitis ad ſuum fructum. Agricola uero meus Pater eſt, à quo nimirum ſum quantus ſum. Is omnẽ in me infrugiferum palmitem, id eſt, omnes qui nulla mihi fide ſe adiungunt, tollit & abijcit, qui autem electi ad hoc, certa mihi fide inſiti ſunt, eóq; frugiferi palmites, hos purgat, ſuo donatos ſpiritu, ut plus fructus adferant. Iam uos mundi & purgati eſtis, quod & paulo ante uobis dixi, ſermonem enim quem uobis dixi, doctrinam quã tradidi, uera fide, uobis datum eſt amplecti. Vt igitur frugiferi palmites mihi inſiti eſtis, ueræ uiti, ita in me manete, mihi forti fide adhærete, & ego manebo in uobis, ſuccum ſuffecturus uobis, unde botros cœleſtes, doctrinam ſalutis, hominibus adferatis. Quemadmodum enim palmes à ſeipſo nequit fructũ ferre, ſed oportet ut maneat in uite, ſi frugifer eſſe debeat, ita niſi uos in me mãſeritis, toti à me pendentes, & meo ſpiritu uiuentes, nullum adferetis fructum, nihil ſalutare præſtabitis, nemini frugi eritis. Ego ſiquidem uobis ſum id quod uitis palmitibus, uos mihi quod palmites uiti, per uos uitæ ſuccus, ad electos peruenire debet, id autem tum erit, cum in me manſeritis, toti à me pendentes, & ego in uobis omnia meo ſpiritu perficiens. Sic fructum multum adferetis cum uerbo tum opere, ad regnum Dei ꝗ̃ plurimos adducturi. Nam ſine me, ſine meo ſpiritu & uirtute, uos nihil prorſus boni præſtare poteritis. Proinde qui in me, nõ ſolida fide perſtiterit (ſunt enim qui mihi accedunt, & acceſſuri ſunt, citra ueram in me fidem, unde in me nequaꝗ̃ perſeuerabunt, eijcientur tandem è meo grege) ſicut defractus abijci ſolet palmes, qui ilico areſcit, fitq; fomentum ignis, ſic & iſti hypocritæ areſcent, fictus ille uigor euaneſcet, demúmq; abijcientur in gehennam ignis inextinguibilis. Vos igitur manete in me, mihi firmiter credite, à me omnia expectate, & fructum plurimum adferetis, maioráq;, ut antea promiſi, ꝗ̃ ipſe fecerim, opera facietis. Siquidem in me mãſeritis, & uerba mea in uobis manſerint, ut illis fidem certam habeatis, quicquid omnino uolueritis id petetis, & accipietis, quod & ipſum antea quoq; uobis pollicitus ſum. Quod uel ex eo futurum credere poteritis, Pater meus in eo demum glorificatus fuerit, ſi uos plurimum fructus attuleritis, & multos regno meo

B adduxeritis, in eo declaraturi, uos germanos meos eſſe diſcipulos, cum redemptionẽ orbis, à me prædicari cœptam, ad fines uſq; orbis proferetis. Vt ergo Pater gloriæ ſuæ illuſtrandę, quãdo modo tempus huius inſtat, deeſſe non poteſt, ita certò fient, quęcunq; uobis polliceor.

ANNOT. Ego ſum uitis uera.) Hoc eſt, in ueris & cœleſtibus bonis id ſum, quod uitis in ſuo genere. Neq; enim niſi per Metaphoram Dominus, eóq; ob ſimilitudinem ſe uitẽ uocauit. Vitis ſi ſimpliciter accipias, arbor eſt uinifera, non Chriſtus, Deus & homo. Nihil enim eſt, quod dicunt Artocreatiſtæ: Dominum ſe uitem uocaſſe, non ꝙ ſe uiti ſimilem, ſed ꝙ eſſe uitem ueram, ſed ſpiritualem, uoluerit ſignificare. Quid quæſo eſt uitis ſpiritualis? Nunquid res ſpiritualis id in ſuo genere, quod eſt in ſuo uitis corporalis? Logodædali fiunt iſti ex Theologis. Quandoquidem Chriſtus ut homo, quia mediator Dei & hominum eſt, is per quẽ gratia & ueritas omnibus electis fit, de cuius plenitudine omnes accipiunt, uiti recte aſſimilatur, quẽ agricola Pater plãtauit, dum ipſum Verbũ ſuũ, carnẽ fecit, ut idem eſſet Deus uerus & uerus homo. Huic certe qui inſitus eſt, ut uiuit uitã Dei, ita pro ſua uocatione fructum adferat neceſſe eſt, & ſalutarem.

Allegoria uitis & palmitum.

Chriſtus metaphorikôs, nõ ſimpliciter uitis dicitur.

Omnem palmitem in me.) Quomodo eſt in Chriſto, qui non fert fructum? Sicut zizania in regno Dei, & putres piſces in reti Euangelico, carens ueſte nuptiali, in nuptijs Chriſti. Nominetenus ſcilicet, & ſecundum externa tantum, non etiam uera fide, quare tolluntur iſti tandem, & uelut reſecti, arefactiq; palmites, gehennæ addicuntur.

Vos mundi eſtis propter ſermonem meum.) Id eſt, perceptam doctrinam meam, ea enim tenati eſtis, & in eam recepti ſortem, ut prorſus mundi olim continuis auctibus ſpiritus, quos Pater donat, euadatis. Mundi itaq; ſunt, qui Euangelio credunt, & purgantur tamen ut fructum copioſiorem adferant, quia in fide qua filij DEI facti ſunt, dono Patris proficiunt, in qua quanto plus profecerint, tanto magis ut Deo ſimiles, ita & frugiferi redduntur alijs. De hac munditie & ſupra capite uigeſimo tertio, in Sectiuncula prima. Verum ad hanc munditiem non niſi purgatione, hoc eſt, reciſione inutilium pampinorum peruenitur, qui tamen

Quomodo mũdi purgantur.

è palmite

C e palmite enaſcuntur, in ſua uiti. Cõtinuo enim naturæ deſyderia recidi oportet, ut ſuccus ſpiritus Dei ſuum fructum extrudat.

Quia ſine me nihil poteſtis.) Hac gnome fateor probare Chriſtus uoluit, diſcipulos nullũ per Euangelicam prædicationem fructum allaturos, niſi in ipſo per certam fidem manerent, quia ideo palmitibus eos ſimiles fecit, ꝙ per eos ſuccus uitæ, doctrina ſalutis perferri ad multos deberet. Sed quia non manentem in Chriſto palmitem, pater tollit, & areſactum in ignẽ abijcit gehennæ, ut hic ſimul teſtatus eſt, quis non uidet ſine Chriſto neminem quicꝗ boni poſſe? Si autem hoc dederis, ubi manebit lib. arbitrium, ex ſe ipſo ad bonum enitens, qualẽcunq; deniq; conatum illi des, aut cooperationem? Quæ enim libertas, per ſe nihil poſſe boni efficere, etiamſi demus in homine eſſe aliquem conatum? Tantum ergo per Chriſtum & uera libertas, & boni facultas nobis contingit.

Quid manere in Chriſto.

Et colligunt eos.) Idem de paleis Matth. 3. & zizanijs decimo tertio dicitur.

Si manſeritis in me, & uerba mea manſerint in uobis.) Hic Dominus ipſe explicauit, quid ſit in ipſo manere, certa utiq; uerbis eius fide adhærere. Hæc fides ubi eſt, æterna eſt, & ſpiritũ Dei ſemper præſentem habet, qui docet & uelle & petere, quibus gloria Dei promoueatur, quare omnia quoq; impetrat. Cæterum hic rationem reddidit, eius, quod dixerat fructus facturos, qui in ipſo manerent, hoc eſt, multis Euangelion perſuaſuros. Si enim erant omnia, quæ uellent, impetraturi, facile potuerunt Euangelio efficere quiduis. Omnia autem exoraturos, eo probauit, quod ſubiecit. In hoc glorificatus eſt, id eſt, fuerit Pater meus, ut fructum copioſum afferatis, & efficiamini mei diſcipuli, hoc eſt, opus quod cœpi proferatis, & regno Patris quàm plurimos adducatis: Neq; enim poterat Pater deeſſe gloriæ ſuæ, quando iam ad uenerat hora illuſtrandi eam apud homines.

OBSERVAT. Obſeruandum omnium Chriſtianorum eſſe ut fructum adferant, id eſt, alijs ad ſalutem proſint & inſeruiant, id autem tum poterunt, cum Chriſto fide ſyncera fuerint addicti. In quo ſi non hæreant, quicquid ſint & uideantur, olim è ſanctorum conſortio abijcientur in gehennam. Inhærebunt autem, dum in ipſorum animis herebunt uerba eius, ad quæ in omnibus reſpiciant.

D *Sect. 2.*

Sicut dilexit me Pater.) PARAPH. Oſtendi unde accepturi ſitis, ut fructum adferatis, ad quod delecti eſtis, nimirum à me ſolo, cui ſolida fide uos adhærere oportet, nunc hortor ut libeat uel meo exemplo fructum adferre, & proximis ſeruire. Pater me dilexit, ideo uiciſſim dilexi & diligo eum, id´ꝗ declaro, dum mandatis ipſius ſtudioſiſſime obtempero, manete igitur & uos in dilectione mei, id´ꝗ ſtudio quoq; mandatorum meorum demonſtrate. Hæc uobis locutus ſum, & huc uos hortor, ut gaudium meum in uobis maneat, quandoquidem de meo abitu tantopere conturbamini. Si enim ita mandatis meis ſtudendo, dilectionem mei declaraueritis uos habere ſynceram, prædixi, Patrem & me manſionem apud uos facturos, neq; unquam deſerturos, hinc erit, ut de me longe melius & ſalubrius uobis præſente gaudeatis, quã ſi carne apud uos ſubſiſterem. Quod igitur uobis hæc de dilectione mei, & ſtudio mandatorum meorum loquor, ueſtri cauſſa facio, ſic ſane gaudiũ ueſtrum complebitur, iuſtum & ſolidum erit, quia uerum, & de me uere uobis præſente futurum eſt. Ne autem dubitetis, quæ mea mandata ſint, quanquam id & antea uobis expoſui, omnia in hoc uno uerbo ſummata ſunt, ut diligatis uos inuicem, ſicut ego uos dilexi, quos ſane ita dilexi, ut maiorem dilectionem nemo præſtiterit. Ita dilexi ſiquidem uos, ut animam meam pro uobis ponam, quis maiorem amicis ſuis dilectionem exhibeat? Agnoſcite igitur, me uos uere amicos habere, tantum ſtudete ijs, quæ uobis mando. Etenim quod certum germanæ amicitiæ argumentum eſt, quæcunq; à Patre audiui, quorum cognitio uita æterna eſt, ea nota uobis feci, recte igitur uos amicos meos uocaui, non ſeruos, quandoquidem ſeruis indicare ſua arcana heri haud ſoleant. Sed & hinc uidetis, quàm amicos uos habeam, non uos me, ſed ego elegi uos, & ad munus ſane diuiniſſimum. Conſtitui ſiquidem uos, ut abeſtis in

Argumenta dilectionis Chriſti.

uniuerſum orbem, & fructum, adducendo quam plurimos regno Dei, adferatis, fructus´ꝗ ille maneat, futuris uſq; ad finem mundi, qui in doctrina, quam uos ſpargetis, permaneant. Deniq; huc euexi uos, utiq; in ſummam dignitatem, ut quicquid omnino Patrem petieritis, id ſitis ab eo accepturi. Id quod tertio iam, quia maximum eſt, uobis polliceor. Quid quæſo amplius potuiſſem uobis præſtare, quid præterij, quod non uel ſummo uos inter amicos meos haberi loco probet? Certe proximos mihi dignitate uos feci, & quotquot antea fuere ſanctis regibus & Prophetis longe prætuli. Myſteria Patris ſaluifica nemo unquam apertius uobis audiuit, nemo unquam maiorem orbi ſalutem attulit, atque uos adferetis, nemo unquam maiora Dei opera & miracula, quàm uos ædetis, ne à me quidẽ uidit. Hæc tãta tam´ꝗ diuina

nobis.

A uobis præ uniuerſis cœlitibus & terrigenis, morte mea cōparabo, quod quæſo amoris ſūmi argumentum præterea quæratis? Diligite igitur uiciſſim & me, atq; mandatis meis ex animo ſtudete, quæ nihil aliud à uobis requirunt, quā ut uos ipſos inuicem diligatis, ut uobis ipſis inuicem benefacere ſtudeatis, & quiſq; proximum ſuum regno Dei, adducere laboretis. Nam ſic demum, ſi uera obtinuerit apud uos proximorum dilectio, munus ueſtrum, ad quod uos delegi, ut uelut palmites è ſucco uitis uuas, ita uos ex meo ſpiritu doctrinam Euangelicam, uuas cœleſti & ſaluifico uino plenas, orbi adferatis, diligenter & ſtudioſe obibitis.

ANNOT. Omnia quæ audiui à Patre.) Hæc ſunt, quod ipſe Chriſtus eſſet ſeruator mūdi, & iudex omnium, ꝙ morte ſua redempturus eſſet ſanctos, ꝙ ad gentes quoq; ſalus peruenire debebat, & Iudæi excæcari, ꝙ per ipſos Apoſtolos, ipſius & Patris gloria mire eſſet reuelāda, & id genus alia regni Dei myſteria, quæ ſane Reges & Prophetæ optauerant uidere & audire, nec tamen uiderunt & audierunt.

Quæ à Patre audita diſcipulis prædicarit.

Ego elegi uos.) Apoſtolos elegerat Chriſtus, ut ſummo beneficio orbem afficerent, & dij alijs hominibus eſſent, dum Euangelion uitæ fecit per eos inuulgari, recte igitur huius eos admonuit, dum uolebat ad redamandum ſe illos excitare. Certe minimus eorum, maior Iohanne factus erat, qui tamen omnes retro Prophetas, imò quicunq; è mulieribus nati erāt, excelluerat. Hæc & ſi parum, tum cum ea audirent, perpenderent, poſtea tamē, ubi ſpiritu ampliore donati fuere, mirifice eos accenderunt, ut uocationi ſuæ, ſumma cum diligentia, ſummóq; cum ſtudio, hoc eſt, ut Paulus loqui ſolet, cum timore & tremore incumberēt. Eodem certe argumento, ad ambulandum digne Deo, Paulus ſuos ubiq; hortatus eſt, ut teſtantur eius Epiſtolæ. Et fructus ueſter maneat.) Manſit certe hactenus, & manebit uſq; ad conſummationem ſæculi, quia ſemper electi erunt, qui in doctrina Apoſtolorum uiuent. Multis proh dolor in nationibus fructus Apoſtolorum diu admodum obſcuratus fuit, atq; etiamnum eſt, nequaquàm tamen extinctus.

Fructus Apoſtolorum manſit.

Vt quicquid petieritis.) Et hoc cum uerbo, elegi uos, coniungendū eſt. Quia enim in hoc delecti fuerant Apoſtoli, ut primi orbi Euangelion annunciarent, oportuit ut plurima & maxima miracula æderent, & exorarent, quicquid oraſſent. Idem & alijs ſanctis, pro ſua uocatione datum quidem eſt, hic autem præcipue de ijs miris operibus Dominus loquitur, ad quæ patranda Apoſtoli fuerant delecti, id totus hic ad eos habitus ſermo teſtatur.

OBSER. Obſeruandum, ſicut noſtri erga Deum dilectionis, certum argumentum eſt, ſi mandatis eius, id eſt, dilectioni proximorum ex animo fuerimus dediti, ſpectantes quiſq; ut B proximis pro ſua facultate inſeruiat, ita Dei erga nos amoris manifeſtum indicium eſſe, ſi nobis ſua myſteria reuelet, & in hoc conſtituat, ut plurimos regno ſuo adducamus. Debet ſiquidem omne omnium Chriſtianorum ſtudium eſſe, ut alijs ſic inſeruiant, ut illi Dei bonitatem agnoſcant, eáq; ſyncera fide perfruantur.

Si mundus uos odit.) PAR. Hortatus ſum, ut ante omnia dilectioni ſtudeatis proximorum, quæ impellet utique, ut gnauiter munus ad quod uos elegi, ut Euangelion ſalutis ubiq; prædicetis, obeatis, ſed ſcio mundus id non minus grauiter feret à uobis, quā à me tulit. Vos igitur cum mundus pro tanto beneficio, quod illi adferetis, uobis exitiali odio reſpondebit, conſyderate ꝙ me quoq;, qui princeps ueſter ſum, & uobis multo præſtantior, odio habuit. De mundo uos ſelegi, & ereptos tyrannidi Satanæ, cui mundus ſubiectus ſeruit, regno cœlorum donaui, ideo contra uos tanquā defectores & tranſfugas ille ita inſaniet. Quid autē non ferre ab illo debeatis, potius ꝙ̄ cum illo Satanæ ſeruire, cum æterna ueſtri pernitie? Memento te ſermonis quem uobis dixi, non eſſe ſeruum præſtātiorem Domino ſuo. Cum igitur meū illi ſerui Satanæ, ſermonem contempſerunt, méq; ob ſalutem quam eis obtuli, dire perſecuti ſunt, idem ab illis & uos expectate. Id autem interim conſoletur, ꝙ propter nomen meum, uos illi perſequentur. Me enim in uobis odiunt, me petunt, eo quod nec Deū noſcāt, qui me miſit. Ex Diabolo nati ſunt, ideo ueritatem & iuſtitiam non poſſunt non oppugnare. Quàm optabile autem uobis pro iuſtitia Dei perſecutionem ab illis ferre, quámq; pernitioſum & exitiale illis, ſic cōtra illā furere? Nā pręcipui hoſtes, à q̄bus uos pati oportebit Iudęi, nequaꝗ̄ ex ignorantia, quę excuſari poſſet, uos pſequentur. Ea enim locutus illis ſum, ea opera oſtēdi, quibus maiora ante mūdus nō uiderat, ut aperte ſatis in me Deū agnouerint, quare nullā pr̄ſus excuſationem poterūt prætexere, prætexturi ſane, ut nullum ob repulſam mei peccatum illis imputaretur, ſi non ueniſſem, & locutus illis fuiſſem, operáq; Patris exhibuiſſem. Nunc ita in me Patris uerba & opera agnouerūt, ut uere non tantū me hominē, ſed in me Patrē quoq; Deum odio inſectati ſint, ut uerum ſit factum illud ſcripturæ eorū: Abſq; cauſſa me odio habuerunt.

Sectio 3.

Nam ni-

C Nam nihil uel dixi uel feci illis, quod non, ſi ſuſtinuiſſent id recipere, ſalutare eis fuiſſet. Sed ferendum hoc mihi fuit, uos igitur cum eadem inciderint, & uobis illa æquis animis ferenda ducite. Vt namq; mihi, ita & uobis omnia tandem bono cedent, cum apparuerit qui ſimus a Odio illorum & perſecutioni hactenus obnoxius fui, ſed cum aduenerit uobis paracletus, uerus ſanctorũ patronus, & adhortator, regniq́; Dei legitimus moderator, ſpiritus ueritatis, qui ueram & ſolidam iuſtitiam ſuppeditabit meis, quem mittam à patre, ex luce inacceſſa, ex abdito diuinitatis, cum illo iam me recœpero, hic inquam ſpiritus, cum aduenerit teſtimonium perhibebit de me, cum faciet ut per uniuerſum mundum electi me ſaluatorem agnoſcant & adorent, quem ut Dei blaſphematorem illi cruci ſuffigent. Tum & uos illo inſtincti, mihi idẽ teſtificabimini, idq́; eo certius, quod ab initio prædicati à me Euangelij, à quo tempore cœpi Chriſtum me profiteri, mecum conuerſati eſtis.

Vt mundus ſuos diligat.

ANNOTAT. Mundus quod ſuum eſſet diligeret. Licet mundi homines nunquam ſe inuicem uere diligant, quia omnes tantum ſua quærunt, attamen nihil prorſus adeo deteſtantur & intollerabile ſibi ducunt, atq; ſyncerum ſtudium Dei, huc agit eos princeps eorum Satanas, hoſtis uetus Dei. Vnde ſi Apoſtoli non fuiſſent è mũdo ſelecti & donati ſpiritu, qui mũdo & principi eius ſemper aduerſatur, & ſi non magnopere dilecti fuiſſent ab hominibus ſæculi, tolerati tamen fuiſſent, & dilecti ab aliquibus, ſic autem, dum gloriæ Dei ſtuduerunt, contra ſe concitarunt totum mundum, id eſt, quicquid Dei bono ſpiritu non erat donatum, quia principem eorum deturbare tyrannide ſua conabantur. Mundũ hic Dominus præcipue pro mundanis Iudæis accœpit, id quod ſequẽtia ſatis teſtantur. His enim ipſe locutus erat, & abſq; cauſſa odium eorum pertulit. Neq; ab alijs & diſcipuli plura perpeſſi ſunt.

Scitis quod me prius quàm uos.) Græca habent, γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν, quod & ſic legi poteſt: Scitote, id eſt, perpendite, quia me primum ueſtrum, hoc eſt, principem odio habuerit. Hæc mihi interpretatio magis arridet, eo quod ſic hoc dictum conueniat, cum eo quod ſequitur: Non eſt ſeruus maior Domino ſuo. Sic quoq; πρῶτος, & in teſtimonio Iohannis, cum dicebat de Domino, ante me factus eſt, quia πρῶτός μου ἦν, id eſt, primus

D meus eſt, pro primo uel principe accipiendum puto, id quod ſupra 1. Sect. 5. indicaui.

Quia non nouerunt eum.) Id eſt, non pernouerunt, ita ut amare poſſent, alioqui audierunt iſti ea uerba, uiderunt ea opera Patris in Domino, ut nihil ſit illis relictum, quod peccato ſuo prætexerent, utiq; quia ſatis uim diuinam in ipſo perſpexerãt. De hac cognitione Dei, quæ quidem omnem ignorantiæ prætextum tollit, nec tamen animum immutat, Deiq́; ſtudio inflammat, diximus iam ſæpe, fuſius ſupra 1. cap. Diligenter autem notandum, quod Dominus hic ait Iudæos non habituros fuiſſe peccatũ, ſi non ueniſſet, & fuiſſet eis locutus, feciſſetq; ea coram illis opera, quæ nemo fecerat alius. Neminẽ ergo damnabit Deus, qui ex ſola ignorantia peccat, quiq́; abiecti ſunt, eos oportebit tandem ita ueritatem cognoſcere, ut iam non ſint ignorantes, ſed ſpiritus Dei blaſphematores, & ſcientes hoſtes Dei, ut in ſpiritumſanctum peccent, peccatum irremiſſibile. De his & in fine Noni cap.

Vt impleretur.) Quod in Pſal. 35. ſcriptum eſt, in Lege ſcriptum dicit, quia Legis nomine totam ſcripturam ſacram intellexit, ut & ſupra 10. Vndiq; enim illa docet & erudit ad ſalutem, quare התורה recte dicitur, quod cum Græci νόμον, Latini Legem uerterunt, forte melius doctrina uerteretur.

Cum autem uenerit paracletus.) Cum hoc nomen ducatur à uerbo παρακαλῶ quod aduoco & adhortor magis quàm conſolor ſignificat, hoc enim Græcis fere παραμυθοῦμαι dicitur quem Græce παράκλητον hic Dominus uocauit, aduocatum uel patronum, aut etiã adhortatorem dicere mallem, quàm conſolatorem. Anguſtius ſiquidẽ eſt hoc nomen, quàm ut ſpiritui paracleto conueniat, cui Dominus ſcilicet multo plura, quàm conſolari tribuit. Vt enim uel ſolus ſit adflictarum mentium uerus conſolator, dum ſpiritui noſtro, teſtimonium infallibile perhibet, nos filios & hæredes eſſe Dei, attamen cum Dominus ſupra 14. ſect. 3. dixerit: Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit qui maneat apud uos, talem utiq; uidetur promiſiſſe, qui omnia diſcipulis præſtaret, quæ ipſe antea in carne eis præſens præſtiterat & quidem perfectius. Iam non ſolum mœſtos diſcipulos Dominus conſolatione erexit, ſed magis in omnibus ad ſalutem erudijt, & ad grata Patri opera excitauit, impulitq́;, defendit eos, fuitq́; eis doctor & patronus, cuius dum clientes fuere, nihil prorſus eis defuit, nihil eos læſit. Cum itaq; hęc omnia melius & efficatius præſtare debuerit hic paracletus, quia ſpiritus Domini eſt & Patris, uirtutem ſiquidem ſuã Dominus poſt mortem glorioſius exerere uoluit, patronum rect us, & ducem atq; doctorem & adhortatorem dicemus quàm conſolatorem. Spiritus ſiquidem eſt ueritatis, qui in ſanctis omnia iuſta & uera efficit, glorificat Chriſtũ, dum

Paracletus patronus.

A dum ſolus animoſe confiteri eum ſaluatorem donat, docet omnia, & quæcunq; Chriſtus dixit, ſuggerit ut intelligantur, ducit deniq; in omnem ueritatem, ob hæc utiq; patronus melius, quàm conſolator noſter uocabitur. Idq; haud quaquã præter rationem ſermonis Græcanici. Quem enim nos aduocatum, atq; patronum, eum Græci παράκλητον uocant. Vide annotationem Budæi in cap. Moris, titulo de pœnis. *Et uulgo Græci παράκλητον pro patrono & aduocato accipiunt.*

Quem ego mittam à Patre.) A Patre miſſurum ſe hunc ſpiritum Dominus promittit, & addit eum à Patre proficiſci, eo uero nihil aliud ſignificauit, quã cum & de ſe dixit, miſſum ſe à Patre, & ueniſſe à Patre, nempe quod hic paracletus uere Dei ſpiritus ſit, neq; docturus niſi diuina, ſicut & ipſe uere Dei filius & præco, nihil niſi diuina, ueréq; Patris, & uerba prædicauit & opera fecit. *Paracletus à patre.*

Ille teſtimonium perhibebit de me.) Id factum eſt, cum hoc ſpiritu afflati Apoſtoli, animoſe Euangelion Chriſti prædicarunt. & mirificis ſignis confirmarunt. Tum ſiquidem & ipſi Domino teſtimonium perhibuerunt, & ſpiritus paracletus, ipſi ut miniſtri, ſpiritus paracletus, ut author & impulſor. Neq; enim ipſi, uel loquebantur, uel prodigia edebant, ſed loquẽs in eis & agens omnia, hic ſpiritus Patris paracletus, id eſt, patronus ille ſanctorum, qui Chriſto in carne præſenti ſucceſſit, quo deniq; ipſe CHRISTVS, uirtus enim eius eſt, & arcana potentia, perfectius & diuinius ſuis adeſt, quàm cum carne adeſſet. De hoc ſpiritu & ſupra primo.

OBSERVAT. Obſeruandum mundo nos, ſi uere Dei ſumus, & negotium agimus, nõ poſſe nõ haberi odio, & eſſe intolerabiles, quando ille nulli unquam magis infenſus fuerit, quàm Chriſto Domino omnium optimo. Deinde Chriſtum non niſi ſpiritus Dei, ipſi teſtimonium perhibente poſſe cognoſci. Prętereà eos non habere peccatum, quod ſcilicet maneat & condemnet, qui peccant ſola ignorantia, ſed cum Paulo ueniam tandem conſequi, aut oſtenſa ſatis ueritate peccare in ſpiritum ſanctum, iam ſcientes. Poſtremo omnes qui uolunt doctrinæ Apoſtolicæ ſectatores & prædicatores eſſe, nihil aliud, quàm Chriſto, quod is ſit & præſter omnia, teſtimonium reddere debere. Nihil de ſe, aut aliis alijs creaturis polliceri.

CAPVT XVI.

B HAEC locutus ſum uobis, ut ne quid offendamini. Alienos a ſynagogis facient uos. Sed ueniet tẽpus ut quiſquis interficiat uos, uideatur cultum præſtare Deo. Et hæc facient uobis, quia non nouerunt Patrem, neq; me, ſed hæc locutus ſum uobis, ut cum uenerit tempus illud reminiſcamini eorum, quod ego dixerim uobis. Hæc autem uobis ab initio nõ dixi quia uobiſcum eram. Nunc autem uado ad eum qui miſit me, & nemo ex uobis interrogat me quo uadam. Sed quia hæc locutus ſum uobis, mœſtitudo impleuit cor ueſtrum. Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis, ut ego uadam. Si enim non abiero, conſolator ille non ueniet ad uos. Sin autem abiero, mittam eum ad uos. *Sect. 1.*

Et cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſticia, & de iudicio. De peccato quidem, quia nõ credunt in me. De iuſticia uero, quia ad Patrem uado, & poſthac nõ uidetis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus eſt. Ad hæc, multa habeo quæ uobis dicam, ſed non poteſtis portare nunc. Cum autẽ uenerit ille, qui eſt ſpiritus ueritatis, ducet uos in omnem ueritatem. Non enim loquetur a ſemetipſo, ſed quæcunq; audierit, loquetur, & quæ futura ſunt annunciabit uobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunq; habet Pater, mea ſunt. Propterea dixi, quod de meo accipiet, & annunciabit uobis. *Sect. 2.*

Puſillum & non uidetis me, & iterum puſillum & uidebitis me, quia ego uado ad Patrem. Dixerunt ergo quidam ex diſcipulis eius inter ſe. Quid eſt *Sect. 3.*

C hoc quod dicit nobis, puſillum & non uidetis me, & rurſus puſillum & uide-
bitis me, & quia ego uado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid eſt hoc, quod
dicit puſillum? Neſcimus quid loquatur. Cognouit ergo Ieſus, quod uellent
ipſum interrogare, & dixit eis: De hoc quęritis inter uos, quod dixi, puſillum
& non uidetis me, & iterum puſillum & uidebitis me. Amen amen dico uo-
bis, plorabitis & lamentabimini uos, mundus contra gaudebit. Vos autem
mœrore afficiemini, ſed mœror ueſter uertetur in gaudium. Mulier cum pa-
rit, dolorem habet, quia uenit hora eius. Cum autem pepererit puerum, iam
non meminit anxietatis, propterea quod gaudeat hominem eſſe natū in mun
do. Et uos igitur nunc quidem mœrorem habetis, ſed iterum uidebo uos, &
gaudebit cor ueſtrum, & gaudium ueſtrum nemo tollet a uobis. Et in illo die
me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico uobis, quæcunq; petie-
ritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hactenus nō petiſtis quicquam in
nomine meo. Petite & accipietis, ut gaudium ueſtrum ſit perfectum,
Sect. 4. Hæc per prouerbia locutus ſum uobis. Veniet tempus, cum iam non per
prouerbia loquar uobis, ſed palam de Patre meo annunciabo uobis, in illo
die in nomine meo petetis. Et non dico uobis, quod ego rogaturus ſim Pa-
trem pro uobis. Ipſe enim Pater amat uos, quia uos me amaſtis, & credidiſtis
quod a Deo exiuerim. Exiui a Patre, & ueni in mundum, iterum relinquo
mundum, & uado ad Patrem. Dicunt ei diſcipuli eius: Ecce nunc aperte lo-
D queris, nec prouerbium ullum dicis. Nūc ſcimus, quod ſcis omnia, nec opus
eſt tibi, ut quis te interroget. Per hoc credimus, quod a Deo exiſti. Reſpon-
dit eis Ieſus: Nunc creditis. Ecce inſtat tempus, & iam uenit, ut diſpergamini
unuſquiſq; in ſua. Meq; ſolum relinquatis, & tamen non ſum ſolus,
quia Pater mecum eſt. Hæc locutus ſum uobis, ut in me
pacem habeatis, in mundo afflictionem habe-
tis, ſed bono animo ſitis, ego
uici mundum.

HAEC locutus ſum uobis.) PARAPH. Hæc uobis ideo prędicere uolui aman tiſſimi diſcipuli, à mundo uos cum illi Euangelion ſalutis annunciaueritis, relaturos odium eius, & perſecutionem atrociſſimā ne offendamini, cum ita euenerit, neue indigna uos pati arbitremini. Futurum ſiquidem eſt, ut è conſortio ſuo homines ſæculi uos ejciant, atq; ita deuoueant, ut qui uos interemerit, putet ſe Deo admodum eſſe gratificatum. Id ita faciēt, quod ut dixi, neq; me, neq; Patrem, cuius uos uerbum illis adferetis, uere agnoſcant. Volui ergo de his uos præmonere, ut cum acciderint, memores ſitis, ea me uobis prædixiſſe, atq; ita fieri oportere, ſed indubie ut ad gloriā Patris, ita & ueſtram ſalutem, deniq; inde, quod iſta uobis prædixi, Chriſtum me eſſe agnoſcatis. Ab initio cum uos mihi diſcipulos adlegi, iſta uobis non dixi, eram enim carne apud uos, & tanquam infirmiores ita foui, ut nihil horum adhuc experiremini, nunc autem abeo carne à uobis, ad eum qui miſit me in gloriam diuinitatis. Inde mittam uobis paracletum, quo inſtructi, teſtimonium mihi coram uniuerſo orbe perhibere uos oportebit, tum quæ iam prædixi experiemini, iam igitur de eis potiſſimū præmonere tempeſtiuum duxi. Vos autem adeo ſtupetis, ad hæc, ut non interrogetis quo abeam, de qua re præcipue rogandum uobis erat, ut cognita gloria & potentia, quæ me apud Patrem manet, tanto firmioribus, atq; lætioribus animis iſta exciperetis. Tantum hoc conſyderatis, quod dixi me abiturum, & uos à mundo perſecutionem paſſuros, atq; hinc corda ueſtra triſtitia exanimat. Sed utcunq; uos afficiamini, & iſta exceperitis, uere è re ueſtra eſt, ut carne à uobis abeam, eo quod ille paracletus, alius

& melior,

A & melior, quam ſit hæc mea caro, patronus, non ſit uobis aduenturus, ſi non abiero, certo ad tem uenturus, & ſemper apud uos manſurus, ſi abiero.

ANNOTAT. Hæc autem uobis ab initio. Quanto enim propius accedebat, ut Apoſtoli ſuum munus obirent, tanto apertius muneris eius rationem illis Dominus expoſuit. Cum enim primum amandauit eos ad Iſraelitas tantum, de qua amandatione Matth. 10. & Luc. 9. atq; 10. ſpecimen tantum eis exhibuit futuri Apoſtolatus. Dumq; carne cum eis egit, nihil eos adfligi paſſus eſt, ut ſponſus enim illis aderat, neq; conueniebat, ut aduerſa adhuc experirentur. Mihi quoq; dubium non eſt, quæ de perſecutione prædixiſſe diſcipulis Dominũ Mat. 10. legimus, neq; ab initio uocationis illorum, neq; cum primum amandaret eos prædicatũ, eis prædixiſſe, ſed cum iam inſtaret, ut ea experirentur. Neq; enim, ut ſæpe dictum eſt, eo ordine Euangeliſtæ omnia memorarũt, quo dicta ſunt & facta. Confirmant uero hæc & quæ Lucæ 22. illis dicebat, inſtare ut etiam uendita tunica, gladium emerent, cum antea nihil eis defuiſſet, quando abſq; ſaculo & pera amandati fuerant ad prædicandum, de quo inferius, & in Matth. 10. in illud: Ne poſſideatis aurum, neq; argentum.

Et nemo ueſtrum rogat quo abis.) Id eſt, quod de regno meo & futura gloria prædico, nihil uos mouet, nihil de eo eſtis ſoliciti, nihil rogatis, unum id conſyderatis, quod ſum uos carne deſerturus, mundus uero etiam perſecuturus, indeq; corda ueſtra triſtitia opplentur, quę contra conſolarentur atq; erigerentur, ſi potius rogaretis, quònam abiturus ſim, de gloria ſcilicet & potentia, quam ad patrem concedens, accepturus ſum, eaq; ueſtram & omnium electorum ſalutem perfecturus. Vt ergo eos à conſyderatione diſceſſus ſui, ad cogitandam indicibilem fœlicitatem inſtantis regni ſpiritus reuocaret, adiecit: Sed ueritatẽ dico uobis &c.

Si enim non abiero.) Toties Dominus dixit ſe abiturum, quis tam impius ut neget eum abijſſe? Marcionis uero eſt, non Chriſtiani, dicere eum non uere abijſſe ſed tantum ſe reddidiſſe inuiſibilem. Inuiſibiliter enim adeſſe, non eſt abire. Etenim cum Deus ipſe, qui nuſquã tamen abeſſe poteſt, in ſcripturis nuſquam abire dicatur, niſi unde ſe certo aliquo & perceptibili ſuo opere auertit, ut ſecundum id operis, neq; uiſibiliter neq; inuiſibiliter adſit, quomodo uere è mundo abijſſe Dominum, & non niſi ad iudicium rediturum uerum hominem, uerumq; corpus habentem dicemus, ſi corpore perpetuo ſit in mundo, uel adueniat unicuiq;

B cum uelit ſacrificulo, ubi quinq; ſuper panem uerba murmurarit? Sua uirtute ſaluifica, id eſt, paracleto ſpiritu, adeſt ſuis uſq; ad conſummationem ſæculi, cuius & carne atq; ſanguine paſcuntur ſancti, dum docti à ſpiritu credunt illorum ſe imolatione redemptos, ipſe autem interim corpore non eſt niſi in cælis, immortalis, non latitat commeſtibilis in pane. In locum ſui, paracletum promiſit, non panem, aut ſe in pane. Quicquid igitur Chriſti in uerbo, inq; ſacramentis habetur, hinc habetur, quod quæ illa ſignificant, paracletus operetur in cordibus. Dũ hæc ita, ut res habet docemus, Artocreatiſtæ deſyderant in nobis candorem, & ſe interim candidos uideri uolunt, cum nobis falſiſſime impingunt nos CHRISTVM ipſum, hæc docentes, ſanctis auferre. Quem & nos prædicamus ideo corpore abijſſe, ut melius ſuis adeſſet, nimirum per ſpiritum ſuum uiuificãtem. Noſtra calumniantur impoſturas eſſe, quæ ipſo Dei irrefragabili uerbo nituntur, cum ipſi toti orbi pernitioſe imponere laborent, infauſto illo ſuo dogmate, & Dei glorię nimiũ derogãti, diſtribui ſcilicet in cęna corpus & ſanguinem Domini, in cruce imolata. Diximus ſupra, eum mortem à cęna Dominica referre, qui non anteq; illam adeat, probans ſeipſum, deprehenderit poſſidere iam ſe corpus & ſanguinem Domini, id eſt, credere ſe illis redemptum. Admonere nos uerbis inuicem & ſacramentis poſſumus, idq; ſine fructu tamen, ſi non eadem ſpiritus exhibeat credenda mentibus, diſtribuere autem dona ſpiritualia, tã non poſſumus, quã non eſſe Deus ipſe. Plantans & rigans nihil eſt, qui incrementum dat Deus eſt, ò Artocreatiſtæ. Sed de his ſupra 6. plura.

Sin autem abiero.) Quia paracletus ſpiritus glorificaturus Chriſtum erat, non potuit aduenire, niſi Domino ante mortuo, & ita in gloriam Patris exaltato.

OBSERVAT. Obſeruandũ, ſic à Patre eſſe comparatum, ut cum propter ipſius gloriam patimur, mundus exiſtimet ſe nos, tãquam hoſtes Dei in gratiam ipſius mactare. Sic & Chriſtus ipſe, nõ ut Dei filius, ſed ut hoſtis fuit, cruci ſuffixus. Deinde quam uere Dominus dixerit ſupra carnem ſuam nihil prodeſſe, quando ſi ea nobis, ita ut aderat, relicta fuiſſet, ſpiritus nobis paracletus non aduemiſſet. Denuq; colligitur hinc eos alium paracletum, ſpiritum ſanctũ ſcilicet nondum recte agnouiſſe, qui Chriſtum uolunt habere corpore præſentem.

Et cum uenerit ille arguet mundum.) PARAPHR. Quò autem tolerabilius ò diſcipuli feratis, ut corpore à uobis migrem, cum ubi migrauero, ſpiritus paracletus certo uobis aduenturus ſit, uolo huius uobis ſpiritus uirtutem latius exponere, quanquam & antea ſatis Sectio 2.

Spiritus mundum arguit de peccato & iuſtitia &c.

C eam indicarim,cum teſtatus ſum uobis,eum uos omnia docturū, & omniū quæ uobis dixi,
intelligentiam ſuppeditaturum,eſſeq́; ſpiritum ueritatis,tum de me teſtificaturum. Iſtis hoc
addo,cum aduenerit hic ſpiritus,uosq́; adflarit, efficiet ut mundum nequaquam amplius ti
meatis,ſed ut indies eū arguatis,perditumq́; eſſe demōſtretis. In peccato enim detineri totū,
& neſcire,cū quæ ſit uera iuſtitia, tū cuius ſit iuditium & omniū poteſtas, detecto eo peccato
quod ſolum condemnat,oſtenſa iuſtitia quæ uere & Deo iudice iuſtitia exiſtit, demonſtrato
deniq; uero in omnes iuditio,quod penes me eſt,conuinceris. Peccatū uero quod mundo in
dicabitis aliud non eſt,quā quod in me omnes homines ſæculi,quibus non eſt datus hic inno
uator ſpiritus,non credunt. Sic neceſſe eſt eos,in quibus nati ſunt peccatis,etiam mori. Iuſti-
tiam autem ueram,quæ in eo ſita eſt,ut mihi electi credant,palam facietis, quia uado ad Pa-
trem,in gloriam meam,nec uidebitis me in hac humilitate deinceps,tempus igitur eſt,ut ue-
ra demum iuſtitia,quæ fide in me conſtat reueletur. Iuditium quoq; indicabitis cui Pater de-
derit,& penes quem ſit rerū ſumma, quia princeps mundi iā iudicatus & condemnatus eſt,
ut eijciatur ex plurimorū,quâ late orbis patet, cordibus, in quibus ita uiciſſim ego regnabo,
ut omnem illis cedere oporteat potentiam mundi. Ne morte ſiquidem illi à me diuelli pote
runt,quare ridebunt cunctam uim Satanæ, à me illos auellere conaturi. De his autem myſte-
rijs,quod reprobi ſolo eo perituri ſint,quod mihi nō credunt, quod contra omnis iuſtitia &
ſalus inde ſolum ueniat,quod mihi fides habetur, quod deniq; mihi omnis poteſtas data ſit
in cælo & terra, quā & mirifice contra Satanam declaraturus ſum, ut paulopoſt ubiq; mea
trophæa ſitis eliminata omni tyrannide Satanæ,erecturi,multa ſane habere,quæ uobis dice-
rem,ſed nondū ualetis iſta capere. Differam igitur donec patronus ueſter ille aduenerit ſpiri-
tus ueritatis,is in omnem uos ueritatem inducet. Nam ut & ego feci,à ſe nihil,ſed tantū quæ
audierit loquetur, quicquid ſuggeret meum & Patris uerbum erit, uentura deniq; de Anti-
chriſto & eius deſtructione,deq́; altera nominis mei illuſtratione ſub finem mundi,de Iudai-
cæ gentis conuerſione,& extrema deniq; reſurrectione,& uita ſæculi futuri, uobis annuncia
bit. Hic demum me glorificabit,Chriſtumq́; & Deum eſſe palam faciet. De meo nanq; acci-
D piet,meam ſapientiam uobis impartiet,meum uerbum adferet. Quæcunq; enim Pater ha-
bet mea ſunt, Dominus & inſtaurator omnium à Patre conſtitutus ſum, quare à me accipi
oportet,quicquid ſapientiæ aut iuſtitiæ,cuicunq; contigerit,ideo dixi de meo accepturū para
cletum,& uobis annunciaturum,quia meum demum erit,quicquid ille uobis attulerit. Con
dita ſunt per me omnia,igitur & inſtaurari per me cuncta oportet.

Arguet mundum,id eſt,palam prædicari faciet,quā perditus ſit. Arguet autem eum de pec
cato,& eo quidem,quod æternam adfert pernitiem. Id uero eſt,Chriſto non credere,qui ſo-
lus peccato liberat. De iuſtitia arguet mundum, utiq; quod ea careat. Iuſtitiam enim par eſt
pro uera iuſtitia accipiamus,ſicut & peccatum hic pro uero peccato, & iuditium pro uero iu
ditio accipitur. Vtiq; quā nudus ſit mundus uera iuſtitia, tum demum plane apparuit,quan-
do uera iuſtitia Dei per Euāgelion ubiq; reuelata fuit,iuſtitia de qua Lex teſtata eſt,& Prophe-
tæ,iuſtitia quę per fidem Ieſu Chriſti peruenit in omnes credentes. Roma. 3. Totus ſiquidem
mundus iuſtitiam inquiſierat,ſtudioſiſſime autem ſub aduētum Domini,Iudæi per Legem,
Gentes per philoſophiam,uerum uolente Domino demonſtrare nō eſſe, niſi per Chriſtum

De iuſtitia quia uado ad Patrem.

iuſtitiam,utroſq; & Iudæos & Gentes,quanto plus uidebantur ſtudere iuſtitiæ, tanto in gra-
uiora prolabi permiſerat iniuſtitiæ dedecora,ut poſtea tam eximia & uere Dei, atq; cęleſti iu-
ſtitia florentibus ijs, qui Chriſto nomen dediſſent, totus orbis agnoſceret, non eſſe niſi per
fidem Chriſti iuſtitiam petendam. Hæc ergo uera ſolidáq; iuſtitia, quæ à fide Chriſti contin-
git,ut homo totus Deo & proximo, in admiranda ſanctitate uiuat,tū demum cœpit reuela-
ri,cū ad Patrem Dominus abijſſet,& iam à diſcipulis non uideretur. Vnde & Paulus Rom.
4. ſcribit,eum propter iuſtificationem noſtram reſurrexiſſe. Ideo tū paracletus in Apoſtolis
de iuſtitia mundū arguit,id eſt,palam iuſtitia nudum eſſe cōuicit, cū fulgeret in credentibus
uere ſolida & diuina iuſtitia. De iuditio etiam arguit mūdum, qua tum demū apparuit filio
omne iuditiū datum eſſe,ubiq; uerbo eius cedente Satana,quod item mundus ignorabat.

Adhuc multa habeo.) Hæc multa cerimonias,quæ in Eccleſias irrepſerunt,ij intelligendas
contendunt,quibus illæ lucro ſunt. Sed quid poſſit dici ſtultius? Scilicet non potuerunt por-

Multa hæc quæ non poterant portare non ſunt cerimoniæ.

tare,id eſt,capere diſcipuli præcepta de cerimonijs, quibus aſſueuerant à puero, & opus fuit
doctore alio,quā eſſet Chriſtus ipſe in carne mortali,ut illæ traderentur,quarum tam multas
Moſcheh tradiderat,Chriſto longe inferior? Deniq; pauculæ cerimoniæ,eæq; ferè mutuatæ
ab ethnicis erunt,ſi Chriſto placet,omnis ueritas in quā inducit ſpiritus paracletus. Sed ſic ſa-
pere debent ueritatis hoſtes. Hæc multa igitur ſunt, quibus explicatur uis peccati, diſcrimen
electorū

A electorum & reproborum, uera Chriſti iuſtitia, & æterna poteſtas. Ea ſunt quæ Paulus orabat Epheſijs cũ ſcribit: Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem &c. lege Epheſ. 3. Quæ & Coloſſenſibus ac ſuis omnibus precari ſolitus fuit, ut in exponendis illis multus ſemper fuit. Iſta ſiquidẽ plene nouiſſe, eſt uita æterna. Reliqua in paraphraſi ſatis explicui.

OBSERVAT. Obſerua quid ſit mundum arguere, nimirum omni eum iuſtitia & cognitione ueri, nudum oſtendere, peccatóq; exitiali eſſe oppreſſum, id quod nemo faciet, niſi ſpiritus paracletus. Deinde hunc quoq; ſolũ docere, quid Chriſtus ſit & poſſit. Animaduertendum quoq; ſanctos non quouis tempore quælibet poſſe capere, eóq; nihil mirandum, ſi quos bonos plerunq; & ſpiritu Dei non uulgari præditos, uideamus ad aliqua, quæ tamen indubitato Dei ſunt, ſtupere.

Puſillum & non uidetis me.) PARAPHR. De paracleto ſpiritu, uel ideo uerba uobis libenter facio, à quo nimirum poſthac doceri uos omnia oportet, quod per puſillum temporis ſit, quo uobis carne adero, iam iam enim rapiar ad mortem, à qua quidem iterum ut dixi uidebo uos, ſed id quoq; exiguo tempore, quia tempus aduenit ut ad Patrem, in gloriam diuinitatis concedam. Hæc diſcipuli nõ intelligentes, uolebant eum interrogare, quidnam eò ſibi uellet, quod dixerat, puſillum uidebitis me. Sed præuenit eos & quid uellet, apertius indicabat dicens: Amen amen dico uobis, plorabitis & lamentabimini uos, & mundus gaudebit, me ſcilicet interempto, ſed breui mœror ueſter in gaudium uertetur, cum ſcilicet rediuiuum me uobis exhibuero. Sicut enim mulieris parturientis dolor omnis euaneſcit, cum uidet ſe peperiſſe hominem, ita uobis iſte mœror, quo nunc propter abitũ meum grauati eſtis, & magis grauabimini cum uidebitis neci me dedi, omnis euaneſcet, cum iterũ uidebo uos, tum gaudio corda ueſtra perfundentur, quod nemo à uobis tollet. In illo die nihil me interrogabitis, adeo omnia clariſſime docebit uos ſpiritus paracletus, quem penes uos habebitis. Sic agetis quoq; feliciter, ut quicquid omnino Patrem petieritis, ſit uobis daturus, quod iam quarto uobis polliceor. Hactenus nihil in nomine meo petiuiſtis, contenti ea uitæ commoditate, qua mecum eſtis fruiti, iam autem futurum eſt ut petatis, ad diuiniora ſcilicet mentes ueſtras ſpiritu paracleto accendente, petite igitur & petite confidenter, omnia accipietis & implebitur ac perficietur gaudium ueſtrum, cum me & Patrem plene cognoueritis. Hæc credite futura, & inde cõſolamini, dũ præpoſterus iſte de meo abitu mœror corda ueſtra occupat.

Sect. 3.

Vnde uerum gaudium.

B ANNOTAT. In illo die me non interrogabitis.) Hoc ſignificauit fore, ut omnia abunde adeo à ſpiritu docerentur, & à Patre acciperent, poſtquam per ipſum, hoc eſt, in nomine ipſius ab illo petijſſent, quod in nulla re eſſent hæſituri, nulliúsq; boni inopia laboraturi, atq; ita nulla interrogandi ipſum cauſſa futurà.

Hactenus non petijſtis.) Vt enim ſpiritualia parũ intelligebant, ita neq; petere ea poterãt.

OBSERVAT. Obſeruandum unde ſit uerum ac ſolidum gaudium, utiq; à ſola cognitione Chriſti inde eſt, quod ipſum Paulus ubiq; fidei fructum facit. Deinde fideles per Chriſtum impetrare à Patre omnia.

Hæc per prouerbia locutus ſum.) PARAPHR. Hactenus quum uobis non adfuit ô diſcipuli amplior uis ſpiritus, inſtar parœmiarum, quæ ferè obſcuritatis aliquid habent, uobis ſermones mei fuerunt, recti ſcilicet, ſed confidite inſtat modo tempus, cum apertius uobis de Patre meo annunciabo, nimirum per paracletum, quem uobis toties pollicitus ſum. Tum petenda per nomen meum & cognoſcetis, & cum petieritis accipietis. Chari eſtis Patri, ideo iſta omnia quæ promiſi futura ne dubitetis. Adeo ſane ille uos amat, ut non ſit opus, quod mea illum uobis interceſſione propitiũ reddam, iam enim uobis ille ſumme fauet, quia uobis datum eſt me diligere atq; credere, quod à Patre exiui, hoc eſt, uerus Deus in hũc mundũ & ſeruator omnium ueni, homo factus. In hac tantum fide perſiſtite & omnia optime habebunt. Vere enim à Patre egreſſus, in hunc mundũ ueni, cũ æternum uerbum Patris, ſum caro factum. Iterum modo mundum relinquo hac carne quã aſſumpſi, & ad Patrem uado, in immortalem gloriam eandem ſubducturus. Per hæc uero excitati diſcipuli, & admiratione quadam rapti, nam hæc ultima uerba ſua Dominus ingenti ſpiritu dicebat, reſpondebãt Domino: Ecce nunc aperte & citra parœmiarũ inuolucrũ loqueris, nunc ſcimus te noſſe omnia, neq; etiam opus eſſe, ut te quiſquã interroget, quando ipſe iam palam omnia loqueris. Hinc iam credimus, quod à Deo egreſſus es, uerus orbis ſeruator. Hæc uero magis ex ſtupore quodam, quã certa ſcientia diſcipuli dicebant, neq; enim ita plane omnia uerba Chriſti intellexerant. Certe ſermo quem eis dixerat, ipſis adhuc prouerbialis fuerat, neq; ita aperte & plane de Patre edocti erant. Nam id per paracletum primum Dominus futurum promiſerat. Voluit igitur illos infirmitatis ſuę Dominus admonere & dicebat: Nunc creditis, nunc

Sect. 4.

meant Chriſtum agnoſcitis,ſed ò quã nondum egit ſatis radices hæc fides ueſtra . Iam enim
C inſtat hora,ut me deſetto,quiſq; ueſtrum ad ſua ſe conferat. Sed ob id non ero ſolus,Patre Deo mihi uſq; præſente. Volui autem priuſquam à uobis migrarem,hæc uos monere ut credentes mihi ueram pacem haberetis. In mundo enim afflictionem ſentietis. Sed confidite, ego uici mundum,unde & uos illum uincetis.

ANNOTAT. Hæc per prouerbia,id eſt,tanquam prouerbia, quæ ferè rem manifeſtam obſcuritate tegunt,Dominus dixerat. Nam hic nullis alioqui prouerbijs uſus eſt. Eſt enim paroemia definitore Eraſmo,Celebre dictum,ſcita quapiam nouitate inſigne.

Et non dico uobis,quod rogaturus ſim.) Semper quidem intercedit pro ſanctis Chriſtus donec plene conſummentur,hic autem dixit non eſſe opus,ut Patrem pro eis roget, ut nimirum iam primum eis fauorem Patris impetret, qui iam tum eximie illis fauebat, ut Chriſto ſuo credentibus.

Dicunt ei diſcipuli.) Quia quod Dominus dixit uenire horam, qua eſſet aperte diſcipulis de Patre annunciaturus, ſatis liquet de tẽpore reſurrectionis & aduentus paracleti eũ dixiſſe, obſcurũ quoq; eſſe non poteſt,hæc diſcipulos ex pia quadã admiratione reſpondiſſe,magis quã certa ſciẽtia. Cum enim ſummũ erga ipſos Dominus amorem iam multis teſtatus eſſet, cœperant & ipſi uiciſſim eius amore ardere,atq; ex eo ut fieri ſolet, uidebantur ſibi plura capere,ac promittebant etiam plura,quã adhuc poterant uel capere uel præſtare.

Nunc creditis.) Dum ſcilicet extra periculum eſtis,aliud declaraturi, cum periculo acceſſeritis propius. Huius infirmitatis ſuæ monendi erant,quo agnoſcerent omnia Domini dona eſſe. Fidem tamen cum Dominum deſeruerunt,haudquaquam amiſerunt, exercita illa quidem fuit & adflicta,ſed nequaquam oppreſſa & extincta.

Vt in me pacem habeatis.) In Chriſto ſancti Patris bonitatem agnoſcunt, & uitam æternam inde percipiunt,unde ſemper dum mentis oculos in ipſum coniiciunt, gaudent & lætantur,in mundo autem dum illum perpetuo arguere & confundere,ſolumq; Deũ in Chriſto prædicare & glorificare ſtudent,nunquam ab impijs nõ affliguntur, quos contra regnũ
D Chriſti ſemper Satan armat. Sed hoc interim conſolatur eos,ſciunt Chriſtum mundum uiciſſe,ita ut ſanctis nõ poſſit ulla in re obeſſe, ſed oporteat in omnibus illis ſeruire ad ſalutem.

OBSERVAT. Iterum ut ubiq; monemur,omnia in amore fideq; Chriſti ſita eſſe. Tum eum ſolum de Patre nobis annunciare,ut uere diſcere liceat. Præterea conducere ſæpe ſanctis,ut tententur & labantur, quo ſe & gratiam Dei melius agnoſcant, alioqui dilectiſſimos ſuos diſcipulos Dominus haudquaquam ita labi paſſus fuiſſet. Deinde ut cũ Chriſto in ſupplicio Pater fuit,& ſi ipſe ſibi iuxta ſenſum naturæ uideretur nimium derelictus, ſic & nobis Patrem ſub cruce noſtra,& ſi nihil minus ſentiat caro,nunquam defuturũ. Poſt hæc in uno Chriſto eſſe uerum gaudium & ſolatium,in mundo nihil expectãdum,niſi adflictionẽ. Poſtremo,mundum ita à Domino uictum,ut prodeſſe tantum nobis poſſit, lædere nõ poſſit.

CAPVT XVII.

Sect. 1. HAEC locutus eſt Ieſus, & ſublatis oculis in cælum dixit: Pater,uenit hora,glorifica filiũ tuũ, ut & filius tuus glorificet te. Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut quotquot dediſti ei,det eis uitam æternam. Hæc eſt autem uita æterna,ut cognoſcant te ſolum Deum uerũ, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtũ,ego te glorificaui ſuper terram,opus conſummaui,quod dediſti mihi ut facerẽ. Et nunc glorifica me tu Pater,apud temetipſum gloria,quã habui prius quã hic mundus eſſet apud te. Manifeſtaui nomẽ tuũ hominibus,quos dediſti mihi de mũdo. Tui erãt & mihi eos dediſti,& ſermonem tuũ ſeruauerunt. Nunc cognouerunt,quod omnia quæcunq; dediſti mihi abs te ſunt. Quia uerba quæ dediſti mihi,dedi eis,& ipſi acceperunt,& cognouerũt uere,quod a te exiui, & crediderũt quod tu me miſiſti. Ego pro eis rogo. Nõ pro mundo rogo, ſed pro ijs quos dediſti mihi, quia tui ſunt. Et mea omnia tua ſunt,& tua mea ſunt, & glorificatus ſum in eis.

A eis. Et iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt, & ego a te uenio.

Pater ſancte, ſerua eos per nomẽ tuum, quos dediſti mihi, ut ſint unũm ſi- Sect. 2.
cut & nos. Cum eſſem cum eis in mundo, ego ſeruabam eos nomine tuo.
Quos dediſti mihi, ego cuſtodiui & nemo ex eis perijt, niſi filius ille perditus
ut ſcriptura impleretur. Nunc autẽ ad te uenio & hæc loquor in mundo, ut
habeant gaudium meum impletum in ſemetipſis. Ego tradidi eis ſermonem
tuum, & mundus eos odio habuit, quia non ſunt de mundo, ſicut & ego non
ſum de mundo. Nõ rogo ut tollas eos e mundo, ſed ut ſerues eos a malo. De
mundo nõ ſunt, ſicut & ego nõ ſum de mundo. Sanctifica eos per ueritatem
tuam. Sermo tuus ueritas eſt. Sicut tu me miſiſti in mundum, ita & ego miſi
eos in mundum, & pro eis ego ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati
per ueritatem.

Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro ijs, qui credituri ſunt per ſer- Sect. 3.
monem eorum in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te,
ut & ipſi in nobis unum ſint, ut credat mundus quod tu me miſeris, & ego
gloriam quam dediſti mihi dedi eis, ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus.
Ego in eis, & tu in me, ut ſint conſummati in unum, & ut cognoſcat mundus,
quod tu me miſiſti, & dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti. Pater, quos dediſti
mihi, uolo ut ubi ſum ego, & illi ſint mecum, ut uideãt gloriam meam, quam
dediſti mihi, quia dilexiſti me ante conditum mundum. Pater iuſte, & mun-
dus te non cognouit, ego autem te cognoui, & ij cognouerunt quod tu me
miſeris. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio qua di-
B lexiſti me, in ipſis ſit, & ego in ipſis.

HAEC locutus eſt Ieſus, & ſublatis oculis.) PARAPHRA. Cum hæc, quæ præ- Sect. 1.
miſimus Dominus dixiſſet, ut totus ardebat & amore ſuorũ & deſyderio glo-
riæ Patris illuſtrandæ, quo magis ſuos corroboraret, elatis in cælum oculis, cor-
pore ita mentis ardorem referẽte, orauit ad Patrem in hunc modum: Pater, in
quit aduenit, tandem hora, glorifica tuum filium, immortalitate, & omnium
imperio donatum, ut uiciſſim ipſe te glorificet, conuerſis hominum cordibus per paracle-
tum, ut te Deum & Patrem ſuum agnoſcant & adorent, quorum nunc orbis pauciſſimos Poteſtas
habet. Dediſti enim illi poteſtatem in omnem carnem, non Iudæos ſolum, ut ex omni ho- omnis carnis
minum genere aliquot ſaluet & æternæ uitæ participes reddat, quos tu nimirum illi dediſti,
ante cõditum mundum in hoc electos. Iam uita æterna, & plena electorum ſalus nihil aliud
eſt, quàm ut certo cognoſcant, te ſolum uerum Deum, & quem miſiſti I E S V M Chri-
ſtum unicum mediatorem & ſaluatorem, quem ideo hominem fieri uoluiſti, ut per eum in
agnitionem tui orbis ueniat, fac igitur, cum multi filij tui, per uniuerſum orbem diſperſi, ali-
os deos, & mediatores erga te, miſere errantes colunt, ut hæc noſtri cognitio ubiq; terrarum
effulgeat, & ſentiat mundus, me ſibi ſeruatorem adueniſſe. Equidem hoc, quod tu ſtatuiſti,
tempore glorificaui te in terra, & nomen tuum, ijs quos ad hoc ordinaſti, manifeſtaui, tum
doctrina tum miraculis, atq; ita opus, quod mandaueras, perfeci, reſtat igitur iam, ut ea nunc
apud te gloria dones me hominem quoq;, quã ut uerbum tuum, Deus ab æterno, antequã
hic apud te mundus eſſet, poſſideo, quæq; mihi homini quoq; ante iacta mundi fundamen
ta apud te repoſita fuit, quantumq; ad te attinet, cui & futura præſentia ſunt, ab eo etiam ha-
bui immortali ſcilicet beatáq; uita, ac ſaluifico in omnes imperio, quo tua gloria per Apoſto-
los meos undiq; propagetur. Iis quidem, quos mihi erudiẽdos & ſaluandos dediſti, cum tui Gloriam ab
erant, à te ſcilicet conditi & in hoc, ut ſalutem conſequerentur ſelecti, nomen tuum notum æterno
feci, bonitatem tuam cognitam reddidi, ſermonem enim meũ fide receptũ ſeruarũt, cogno habeam.
uerúntq; quæcunq; in me uiderunt, abs te utiq; profecta, uere abs te & diuina eſſe. Nam quæ
mihi uerba dediſti, ijs illi fidem habuerunt, ueréq; cognouerunt, quod à te exiui, & miſſus
ſum. Verbum tuum, uerus Deus, & ſaluator mundi, quem omnes audire debeant. Hi iam

C proferre, quod cœpi Euangelion debent, quam'que in Iudææ angulo lucem accendi, in uniuerſum mundum differre. Pro his igitur non pro mundo te rogo. Tui ſunt & dediſti eos mihi, ſicut omnia mea tua ſunt, & tua mea, unum ſiquidem ſumus. Glorificatus iam ſum in eis, quia me Chriſtum eſſe agnouerunt, ſed ipſorum erit, ut ad id cooperentur, quo & in alijs electis per orbem diſperſis glorificer. Cum itaque ego, non amplius in mundo futurus ſum, iam enim è mundo egreſſus ſum, quia modo uado ad te, illi autem in mundo manſuri ſunt, ut meam bonitatem ubique prædicent, tuū'que in me nomen glorificent, oro pro eis, ut illis, tam difficile, munus obituris, paterne adſis.

ANNOTAT. Glorifica filium tuum.) Filius Patrem glorificauit, dum potentiam & bonitatem eius manifeſtauit. Pater filium, dum exaltatum ad dexteram ſuam Dominū & ſeruatorem omnium, & conſtituit, & agnoſci quoque per prædicationem Euangelij fecit. Id Dominus ipſe ſatis declarauit, cum ſubiecit: Quemadmodum dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut det uitam æternam, omnibus quos ei dediſti, & mox definit uitam æternam eſſe, Patris & ſui cognitionem. Hæc tum mundo, id eſt, electis è toto mundo contigit, cum à Patre paracletum ſuis miſit. Tum Chriſtus donator uitæ æternæ agnitus eſt, ideo & uere glorificatus. Quomodo autem, cognitio Patris & Chriſti, uita æterna ſit, quæ nimirum ſola, æternā ſalutem, iuſtitiam & gaudium adfert, ijs qui eius participes facti ſunt, haudquaquā poteſt eſſe obſcurum. Vbi enim uere Deus ut omnis boni fons & author agnoſcitur, dum'que per Chriſtum certi ſumus, illum nobis fauere, atque in hoc nos de mundo elegiſſe, ut ſibi nos per ſpiritū ſuum ſimiles reddat, plene iuſtos & beatos, ea certe fiducia & ſpe in Deū corda noſtra uiuūt, ut huic uitæ collatum quicquid orbis habet, fumus & umbra ſit, eo Dei amore perfundūtur, ut nihil non moleſtum ſit, quod neſcias te cum gratia ipſius habere. Hæc iam fiducia confundi non poteſt, hic amor nunquam excidere. Deus enim uerax eſt & opera eius perfecta. Vnde dum per ſpiritum Dei quo donati ſancti ſunt, indubitato ſe filios Dei ſciunt, futuræ & beatæ uitæ, ut arram ita & guſtum aliquem habent, tenuem quidē illum, ſi plenæ beatitudini, quæ nos manet conferas, ſed tantum tamen, ut præ eo leue ſit, omnia uitæ præſentis, & ipſam quoque, morte & quibuſuis cruciatibus commutare. Hæc quidem uita Dei, dum in corpore
D hoc à Domino peregrinamur, imperfecta eſt, ut enim nondum plene Dei bonitas cognoſcitur, ita neque plene amatur, hinc tum fit ut placeant ſubinde, quæ Deus non probat, & peccetur, nihilo minus tamen, ſicut non poſſumus, non amare Deum & bene de ipſo ſperare, quē datum eſt nobis cognoſcere, ita nequit fruſtra eſſe hic amor, & non poteſt hæc in Deum ſpes confundere, indéque neceſſe eſt, ut tandem perficiat hanc quam dedit uitam Deus. Hinc ergo liquet, quod æterna iure dicitur, quæ omnino perficiēda eſt, & finem accipere nequit. De his ſupra 3.5.6. plura.

Opus conſummaui.) Miniſteriū utique circunciſionis, ſuo enim tempore, & ſuis auditoribus regnum Dei annunciauerat.

Quomodo gloria Domino Ieſu collata

Gloria quam habui.) Verus Deus & homo erat, uerbum Patris per quod omnia condita ſunt, inde eam gloriam, ut per ipſum gubernarentur, & ſaluarentur omnia, habuit ſemper ut Deus, re ipſa ut homo, deſtinatione Patris, cui factum eſt, quod adhuc fiet, nunc autem eā orat ſibi quoque homini, re ipſa conferri. In ipſo enim placuit Deo omnem plenitudinem inhabitare, & primogenitum eum eſſe omnis cræaturæ, id eſt, Dominum omnium, ſicut primogenitus ex Lege, fratrum ſuorum Dominus erat. In omnibus ipſum primas tenere oportuit, quia per eum inſtauranda ſunt, quæcunque in cælo ſunt & in terra. In hanc dignitatem ſemen Abrahæ Deus aſſumpſit, & non angelos, ideo & eos huic filio hominis ſubiecit, ſicut omnia. De his plura 1. Corinth. 15. Epheſ. 1. Coloſ. 1. 1. Timoth. 6. Heb. 1. & paſſim in ſcripturis præcipue autem Apoſtolicis.

Tui erant.) Deus electos condidit, & Chriſto mediatori dedit ſaluandos & perficiendos.

Sermonem tuum ſeruauerunt.) Hic uide, quid ſit, ſeruare ſermonem Dei, utique illum fide recipere. Nam certe diſcipuli nondum eò peruenerant, ut opere eum impleuiſſent.

Quia uerba, quæ dediſti mihi.) Hic uide ordinē ſalutis. Electis primū Euāgelion annūciatur, tū datur eis illi habere fidē, deinde in illo & per illud, Deus cognoſcitur, hinc cōtinuo fiducia in eū, & amor eius naſcūtur. Ex ijs mox ſequitur ſtudiū ſanctitatis, & officioſitas in fratres.

Ego pro eis rogo.) Vtique id diſcipulis orauit, quod in ſequētibus magis explicat, nimirum ut munus ſuum fœliciter obirent.

Et mea omnia.) Cōmune ſibi mediatoris, & Dei regnum eſſe ſignificat, quanquam proprie regnum Chriſti dicatur, dum pugna uiget contra peccatum, hoc penitus extincto, regnū proprie Dei erit, qui tum futurus eſt, omnia in omnibus 1. Corinth. 15. Nunc per hominem

Chriſtū

Chriſtum,ſuper omnia exaltatum cuncta reguntur & inſtaurantur,ſed non niſi quia hic homo,à uerbo aſſumptus eſt,& idem Chriſtus,hoc eſt,Deus ſimul & homo eſt. Quare quia & homo Chriſtus regnat,cunctaq; inſtaurat,Dei uirtus eſt. Quanquam uidetur hic peculiariter de electis Dominus loqui, hi ita communes Patri & Chriſto ſunt, quod ut hic non aſſumat ſaluandos,niſi quos Deus in hoc elegit, & quoſcunq; Deus elegit, eos ſuæ fidei concreditos Chriſtus habeat,atq; ſaluos reddat.

OBSERVAT. Obſeruandum ut ſe uera habeat precatio, id ſolum cuius per ſpiritū certa mens eſt,quod Deo probetur,cupit & orat,id eſt,auidam eius ſe teſtatur. Sic uidemus bene moratos filios,ea demum cupere & orare à Patre quę illi agnouerint grata, ne quidē optaturi, ſi ſciant,Patri diſplicere. Certe nihil bonum,ideo neq; optabile fuerit,quod non placuerit Deo. In reliquis obſeruandum amplitudo regni Dei, & uis electionis ac fidei, de quibus & ſupra multa dicta ſunt.

Pater ſancte ſerua eos.) PARAPHRA. Pater ſancte, quando tui ſunt & ad tuā illuſtrandam gloriam à me paulopoſt in uniuerſum orbem extrudēdi, in prouinciam perdifficilem, ſeruare eos per nomen tuū, per uirtutem tuam dignare,ut ſint unum nobiſcum & inter ſe, uno ſcilicet noſtro ſpiritu uiuentes & Euangelion regni tui prædicantes, ſicut nos unum ſumus,ut ſicut ego nihil niſi quæ tibi grata ſunt,& dixi & feci,ita & illi in omnibus quoq; à nobis pendeant,& noſtræ ſe in omnibus uoluntati attemperent. Sic certe poterūt fœliciter ſua legatione fungi. Hactenus cuſtodiui eos,tum corpore tum animo, neq; perijt ex eis quiſquā. niſi perditioni deuotus ille meus proditor,quem perire neceſſe fuit, ut ſcriptura impleretur, quia prædictum eſt, meum domeſticum contra me calcaneum ſuum leuaturum eoq; excindendum,& loco in quo erat mouendum. Inſtat ut ad te uadam, quare hæc pro illorum conſolatione,dum adhuc in mundo ſum,& ipſi me audiūt,dico & precor,quo gaudium, quod de me habent,aucta eis mei cognitione plenū fiat. In mundo, ſiquidem ut eis prædixi, afflictionem habebunt,eamq; ideo,quod ſermonem meum, Euāgelion regni illis dedi,ut & ipſi ei fidem habeant,& illud undiq; prædicent,hac illos cauſſa mundus letali odio inſectabitur. Non oro ut eos è mundo tollas,ne affligantur,uolo eos in mundo eſſe, & à mundo perſecutionem ferre,hoc oro,ut eos à malo illo, mundi principe Satana liberes, ne dum adflictio-
B nes & cruciatus immiſerit,detorqueat eos à meis iuſſis, ab illuſtrādo tuo nomine. Non ſunt è mundo ſicut & ego,alius in eis, nempe noſter ſpiritus agit, ideo mundo intolerabiles erūt. Sanctifica tu igitur illos & obſigna ueritate,tuo ſcilicet uerbo, ut immoti ſtent contra omnē tentationē,& fortiter ueritati teſtimoniū perhibeant. Nam ſicut tu me miſiſti,ita illos mitto in mundum,ut teſtentur opera illius mala eſſe,te uero ſolū bonū,ubiq; prędicent. Scis quanto illis ſpiritu,quanta uirtute ad tam duram prouinciam opus ſit. Equidem hac cauſſa ut illi per ueritatem ſanctificati ſint,ſermone tuo ita imbuti,ut cum mundo, tum ſibiipſis ualedicant,& toti tuo nomini illuſtrando inſeruiant, me ipſum modo ſanctificabo, tibi in cruce imolatum,quare obſecro Pater habeas eos tibi cōmendatos,& à malo illo ueteri humani generis hoſte ſic ſerues,ne quid illis imponat,néue in legatione ſua remoretur.

ANNOTAT. In nomine tuo.) Petit ut Pater Apoſtolos ſuo nomine ſeruet,& dicit ſe illos quoq; ipſius nomine ſeruaſſe, eandem ergo uides Patris & filij eſſe uirtutem. Quod enim dicit in nomine tuo perinde eſt,atq; tua uirtute,tua potentia.

Quomodo in perditione Iudæ ſcriptura impleta eſt

Vt ſcriptura impleatur.) Perire utiq; debuit, qui poſt tanta beneficia poſt doctrinam uitæ, & admirandi ſpiritus participationem,poſt incomparabilem dignitatem Apoſtolici muneris,in mortem uendere potuit magiſtrum,& Dominum ſuum,quem adeo innocentem & ſanctum,eſſe ipſe expertus erat. Quemadmodū igitur. ſicut ſupra 13. Sect. 3. oſtendi,in Dominum caput ſanctorum,cōpetit,quicquid de afflictionibus ſanctorū ſcriptū eſt, imò in ipſo cōpletur,ita conſequens eſt,ut non quadret tantū,ſed & impleatur in hoſtibus Chriſti, quicquid uſpiā ſcriptū eſt,de hoſtibus ſanctorū. Hinc Petrus Acto. 1. ex Pſal. 69. Sit palatiū eorum deſertū,& ex 109. Epiſcopatū,uel præfecturā eius, accipiat alter,tanq; de Iuda dictū adduxit. Peculiariter quidē iſti duo Pſalmi de ſupplicio Domini,& hoſtibus eius canunt, attamē quæ canunt,primū in Dauide,ut Chriſti typo,& hoſtibus eius,qui hoſtiū Chriſti typi fuerūt,præceſſerunt,ſed adumbrata,& in Domino demū & eius hoſtibus,uere cōpleta ſunt. Hinc mihi uidetur Dominus præcipue de hijs,quæ Pſalm. 69. ſcripta de hoſtibus Domini ſunt, in præſenti intellexiſſe. His nempe: Da iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & ne ingrediātur in iuſtitiam tuam,deleantur de libro uiuentium &c. Hæc tametſi ad omnes Chriſti obſtinatiores hoſtes pertineant,ſicut tamen inter hos malitia & crudelitate Iudas excelluit, ita peculiariter in eum competunt. Reliqua in Para. ſatis explicata ſunt.

C OBSERVAT. Obſeruandum ante omnia orandum eſſe,ut unum ſimus ſicut Chriſtus & Pater,ut nimirum eius ſpiritu pariter uiuamus,& gloriam Dei unanimiter propagemus. Item ſola Dei nos uirtute ſeruari,etiam ubi Dei miniſtri nos tueri uidentur Sicut cum nomẽ Patris ſeruauit diſcipulos,cum Dominus uiſus eſt eos ſeruare.Hoc dicto nihil uidetur planius attamen quotusquiſque eſt,qui id fide intelligat,qui uere Dei eſſe omnem uirtutem, qua uiuit, & ſeruatur agnoſcat:Poſt hæc monemur iterum,ſolo Euangelio,mundum contra nos concitari,ubi ipſum uere fuerimus amplexi. Præterea obſeruandum,nõ eſſe orandum,ut è mũdo nos adfligente,liberemur,ſed ut à malo mundi principe, ne nos ſuis afflictionibus à recto detorqueat ſeruemur,hoc eſt,non eſſe præcandum,ne tentemur,ſed ne in tentationem inducamur,& liberemur à malo illo tentatore,ne uſpiam ab officio nos deducat.Poſtremo notādum ut ſanctificemur & diuini reddamur, nimirum dum probe ſermonem Domini, & ex eo cognitionem eius fuerimus conſecuti. Quanto enim plus Dei cognouerimus,tanto ardẽtius amabimus eum,& ad æmulandum quoque rapiemur. Hæc uero agit omnia in nobis ſpiritus Dei,quem Dominus ſuis donat,uirtute Patris, uti eum ſanctificando ſemet ipſum pro nobis in cruce meruit.

Sect.3. Non pro eis autem rogo tantum.) Primum oraui te Pater,pro ijs,quos Apoſtolos in orbem ex tua uoluntate ablegabo, qui cum lux mundi & ſal terræ eſſe debeant, recte precatus ſum,ut illos à Satana ſeruares,& præcipue cognitione Euangelij tui ſanctificares,unum'que eſſe nobiſcũ donares,quo nimirum,diuiniſſimo huic muneri ſatiſfacere poſſint, iam precor & pro ijs,ad quos illos Apoſtolos amandabo,qui electi in hoc abs te ſunt,ut audito Euãgelio ab illis,in me credant. Et his ergo dona tuum ſpiritum, ut omnes, ipſi & Apoſtoli, in nobis unum ſint,atque ſicut tu in me es & ego in te,ita ſimus tu & ego in illis,& ipſi in nobis,ita ut totos illos agat ſpiritus noſter,& toti ipſi à nobis in omnibus pendeāt,uigeātque, hoc pacto in eis uera iuſtitia & pietas,ex quo tum mundus ſentiat & credat me,quem illi ſeruatorem & Dominum ſuum confitebuntur,& prædicabunt indubitatum Chriſtum eſſe,miſſum à te,ut iudicium & iuſtitiam in terra faciam. Ad hoc certe gloriam quam mihi dediſti, omnifariā potentiam ſpiritus tui,in ſermone & operibus illis contuli, ut ita in unum corpus uniuerſi coaleſcant,id eſt,uere unum euadant,ſicut nos unum ſumus. Hinc manifeſtum erit, quod ego in

D illis ſim,uiuam,loquar atque perficiā omnia,ſicut tu in me es,uiuis,loqueris,& perficis omnia. Sic demum perfecti erunt in unum, ut omnes unum corpus ſint, & ſinguli aliorum membra uidebit'que mũdus in eis,ſic omnifariam iuſtitia,& uirtute florentibus,me, quem illi ſectabuntur,atque de quo magiſtro & redemptore gloriabũtur,uere Chriſtum eſſe,à te in hoc miſſum,ut tibi ſimiles homines reddam,ſic apparebit quod ſicut me uere dilexiſti,& id tam potenti & mirifico,quem donaſti,ſpiritu declaraſti,ſic etiam uere diligas iſtos, quos eodem ſpiritu præditos eſſe donabis. Denique Pater uolo ac peto,ut cum perfuncti fuerint quiſque ſuis muneribus,cum penſum ſuum quiſque iuxta tuam ordinationem perſoluerit,ad inſtaurationem Eccleſiæ noſtræ opera ſua fideliter impenſa, ſint in ea fœlicitatis conditione, in qua ipſe ero, & ita plane demum uideant gloriam meam. Dilexiſti ſiquidem me etiam hominem, antequam mundus hic conditus eſſet,igitur dilexiſti & meos,quos ante iacta mundi fundamenta,ut huius gloriæ participes fierent,delegiſti,dabis igitur quod peto,nempe ut hanc gloriam cum nomen tuum ſatis in terra illuſtrauerint,beati adeant. Ipſis hæc debetur,mundus enim te non agnoſcit,ideo nihil huius ad eum attinet,iſti autem te cognoſcũt,uti & ego te cognoſco,quia agnouerunt iam quod me miſeris,quod Chriſtus ſum,unde & te hactenus cognoſcunt in me, cuius ſum quantus ſum & qui in me omnia agis, cum igitur iuſtus ſis Pater, iſtis te cognoſcentibus,iuxta tuam promiſſionem,dabis,ut mecum beata immortalitatis gloria fruantur. Notum feci eis nomen tuum,id amplius faciam,quo præſentius dilectionem tuam erga ſe ſentiant,quam in me declaraſti,& ſic dedant ſe penitus mihi,ut in eis uiuam & agam omnia,quare cõueniet,ut & olim mecum,beati agant,qui modo in me permanſerint, & in quibus ego permanſero,cuncta meo in illis ſpiritu inſtituens & efficiens.

ANNOTAT. Vt omnes unum ſint.) Hæc unitas graphice a Paulo depicta eſt, Rom. 12. 1. Corinth. 12. & Epheſ. 4. in eo utique ſita, ut idem ſpiritus omnes huc agat, ut quiſque pro ſua portione & uirili,Dei gloriam in electis promoueat,donec omnes perueniant in unitatem fidei,& agnitionis filij Dei,in uirum perfectum. &c.

Vt credat mundus.) Vbi namque diſcipuli Domini ita uiuũt,ut redemptos a tyrãnide peccati,& uere iuſtificatos eos eſſe,omnes uideant,conſpicitur utique in eis regnum Chriſti, & ipſe Dominus indubitatus Chriſtus agnoſcitur.

Et ego gloriam.) Hæc ampla illa potentia fuit ſpiritus,qua maiora, quàm Dominus ipſe primi credentes patrarunt.

Vt ſint conſumati in unum.) Id tum fit, cum perueniunt omnes in uirum perfectum, & menſuram ætatis plene adultæ Chriſti Epheſ. 4. hoc eſt cũ omni abolito peccato, in iuſtitia fuerint conſummati, ac in eo Chriſti uera iámq; pura membra, euaſerint.

Et dilexiſti eos.) Id declaratum eſt, cum eos tam potenti ſpiritu donauit.

Pater iuſte.) Notauit hic diſcrimen electorum & reproborum, unde uenit ut alij Deum diſcant, alij diſcere nequeant, unde illi apud Chriſtum olim diuinitatis gloria perfruentur, iſti minime.

Et notum faciam.) Nam in cognitione Dei hic continuo creſcẽdum eſt. Vt dilectio.) Dũ etenim abſolute pij ſumus, uere demum aparebit, quod Deo chari ſumus.

OBSERVAT. Obſeruandum Chriſti interceſſione omnia ſanctis impertari, quanquã plura oporteat his orare, quibus maiora negotia regni Dei committuntur. Tum ſicut hoc præcipue ſuis Chriſtus orauit, ut unum ſint, ita dandam operam ante omnia, ut in unum corpus electi coaleſcant. Vt uitemus qui peccant, non ita nobis Dominus uel orauit uel commendauit. Impoſtura igitur eſt ueteris hoſtis, quod quidam nulla in re pietatem ſuam commendare melius ſibi uidentur, quã ſi ſecedant ab ijs quos peccatores habent, nec tamen unquam ad reſipiſcentiam hortati ſunt. Excuſant poſtea ſe, quia non cum ipſis baptiſmum denuo ſuſceperunt, non eſſe eos fratres, ideo non eſſe ipſorum partes, ut eos moneant. O dolum, o inſidias Satanæ. Vltimum & anceps quoq; remedium eſt, quod laborantibus fratribus adhibeamus, ſecluſio, & nos illa primum utimur, ſimiles medicis, qui medicinas dubias ac periculo plenas, initio morbi adhibent, & gubernatori qui ſimul atq; aſperior uentus flare cœperit, cõtinuo eijcere in mare merces, & commeatum cogitat. Quin ſi tenet uos ardor Chriſti, ſiue fratres, ſiue amici, ſi Eccleſiæ illius ſanctitati & puritati ſerio ſtudetis, monetis in primis fratres, quos Chriſtum auditis confiteri, & uitam tamen uidetis eos Chriſto indignam uiuere, & monetis non primum ſuſcipiendi baptiſmi, renuendi iuriſiurandi, & iſtiuſmodi dogmatum, in quibus non eſt ſita pietas, ſed reſipiſcentiæ potius, idq; exemplo Iohannis, Chriſti & Apoſtolorum? Nunc cum miniſtros Eccleſiarum, in primis traducitis, & quos poteſtis alienare ab illis laboratis, dum totos dies querimini nullos uſpiam eſſe Chriſtianos, quales tamen nec uos præſtatis, dum adeo parum dilectioni ſtudetis, Eccleſiam miſere ſecatis, nõ purgatis, in fiduciam ſui ſtultos homines erigitis, nequaquam ſanctiores redditis. Alia
B ratione Chriſtus & Paulus puritatẽ Eccleſiæ quærere docuerũt, ut nimirũ qui ſpiritualiores ſunt, in omnia ſeſe uertãt, omnibus omnia fiant, dies noctésq;, quicunq; admoneri ſe modo tulerint, moneant, hortentur & obteſtentur, idq; in ſpiritu lenitatis & dilectionis flagrantiſſimi, ut digne ſua uocatione uiuant, cumq; fruſtra fecerint omnia, tũ demum conſortio cottidiano excludant, ſed ut ne ſic ceu inimicos eos habeant, uerum nihilominus dum eſſe occaſio poſſit, ut fratres admoneant. Vbi huiuſmodi quæſo ſpiritum Catabaptiſtæ, & qui boni etiam illis fauent, præ ſe ferunt, ubi ita ſtudio monendi, ut ſecedendi & excludendi ardent? Certe quoſcunq; neglexeris, neq; monitione tua dignos duxeris, eos neceſſe eſt, tanq; deploratos habeas. Quam autem iniquum & impium, illos omnes facere filios Diaboli, quos hodie noſtri Catabaptiſtæ uitandos pronunciant? In reliquis obſeruandum, à cognitione Dei, omnia pendere, eamq; unum Chriſtum ſuppeditare.

CAPVT XVIII.

HAEC cum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis trans torrentem cedron, ubi erat hortus, in quem introiuit ipſe & diſcipuli eius. Nouerat autem & Iudas, qui prodebat eum, locum, quia frequenter Ieſus conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Iudas ergo cum accepiſſet cohortem & a Pontificibus ac Phariſæis miniſtros, uenit illuc cũ laternis ac facibus & armis. Ieſus itaq; ſciens omnia quæ uentura erant ſuper ſe, proceſſit, ac dixit eis: Quem quæritis? Reſponderũt ei: Ieſum Nazaræum. Dicit eis Ieſus, ego ſum. Sabat autem & Iudas, qui prodebat eum cum ipſis. Vt ergo dixit eis, ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram. Iterũ ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Ieſum Nazaræ-

num.

C num. Reſpondit Ieſus: Dixi uobis, quod ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite
hos abire. Vt compleretur ſermo quem dixerat: Ex ijs quos dediſti mihi, nō
perdidi quenquam. Simon ergo Petrus cum haberet gladium, eduxit eum,
& percuſſit Pontificis ſeruum, & abſcidit auriculam eius dextram. Erat autē
nomen ſeruo Malchus. Dicit ergo Ieſus Petro: Immitte gladium tuum in ua
ginam. An non bibam poculum quod dedit mihi Pater? Cohors igitur &
tribunus ac miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum & ligauerunt eum,
& abduxerunt eum ad Annam primum, erat enim ſocer Caiaphæ, qui erat
Pontifex anni illius. Erat autem Caiaphas is qui conſilium dederat Iudæis,
quod expediret unum hominem mori pro populo. Sequebatur autem Ie-
ſum Simon Petrus, & alius diſcipulus. Diſcipulus aūt ille erat notus Pontifi-
ci, & introiuit cū Ieſu in atriū Pontificis. Petrus aūt ſtabat ad oſtiū foris. Exi-
uit ergo diſcipulus ille alter, qui erat notus Pōtifici, & dixit oſtiariæ, & intro-
duxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria: Num & tu ex diſcipulis es
hominis iſtius? Dicit ille: Non ſum. Stabant autem ſerui & miniſtri, qui pru-
nas congeſſerant, quia frigus erat & calefaciebant ſe. Erat autem cum eis &
Petrus ſtans & calefaciens ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis
ſuis & de doctrina ipſius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palam locutus ſum mūdo,
ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt,
& in occulto locutus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui au-
dierunt, quid locutus ſim ipſis. Ecce hi ſciunt quæ dixerim ego. Hæc autem
cum dixiſſet, unus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Siccine re
D ſpondes Pontifici? Reſpondit ei Ieſus: Si male locutus ſum, teſtificare de ma-
lo, ſin bene, cur me cædis? Et miſit eum Annas uinctum ad Caiapham Ponti
ficem. Stabat autem Simon Petrus & calefaciebat ſe. Dixerūt ergo ei: Num
& tu ex diſcipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non ſum. Dicit ei unus ex ſer
uis Pontificis cognatus eius, cuius abſciderat Petrus auriculam: Nonne ego
te uidi in horto cū illo? Iterum ergo negauit Petrus, & ſtatim gallus cecinit.
Ducunt ergo Ieſum a Caiapha in prætoriū. Erat aūt mane, & ipſi nō introie-
runt in prætorium, ne cōtaminarentur, ſed ut ederēt paſcha. Exiuit ergo Pila-
tus ad eos foras, & dixit: Quam accuſationem affertis aduerſus hominem
hunc? Reſponderūt & dixerunt ei: Si non eſſet hic nocens, hauquaquam ti-
bi tradidiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, & ſecundum
legem ueſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet inter-
ficere quenquam. Vt ſermo Ieſu impleretur, quem dixit, ſignificans qua mor-
te eſſet moriturus. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & uocauit Ie-
ſum, & dixit ei: Tu es ille rex Iudæorum? Reſpōdit Ieſus: A temetipſo tu hoc
dicis, an alij dixerunt tibi de me? Reſpondit Pilatus: Num ego Iudæus ſum?
Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi. Quid feciſti? Reſpondit Ieſus:
Regnum meum non eſt ex hoc mundo. Si ex hoc mundo eſſet regnum me-
um, miniſtri mei utiqꝫ decertarent, ne traderer Iudæis. Nunc autem regnum
meum non eſt hinc. Dixit itaqꝫ ei Pilatus, ergo rex es tu? Reſpondit Ieſus: Tu
dicis, quod rex ſum ego. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc ueni in mundum,
ut te-

ut teſtimonium ſeram ueritati. Omnis qui eſt ex ueritate, audit uocem meã. A Dicit Pilatus: Quid eſt Veritas? Et cum hoc dixiſſet,iterum prodijt ad Iudæos,& dicit eis: Ego nullam inuenio in eo cauſſam. Eſt autem conſuetudo uobis,ut unum dimittam uobis in Paſcha. Vultis ne ergo dimittam uobis illum Regem Iudæorũ? Clamauerunt rurſum omnes,dicentes: Non hunc ſed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

CAPVT XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Ieſum,& flagellauit,& milites plectentes coronam de ſpinis,impoſuerũt capiti eius, & ueſte purpurea circundederunt eum,ac dicebant: Aue Rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras,& dicit eis,Ecce adduco uobis eum foras, ut cognoſcatis quod nullam in eo cauſſam inuenio. Exiuit ergo Ieſus foras,geſtans ſpineam coronam & purpureum pallium,& dicit eis,Ecce homo. Cum ergo uidiſſent eum Pontifices & miniſtri, clamabant,dicentes: Crucifige,crucifige. Dicit eis Pilatus,Accipite eum uos, & crucifigite,ego enim non inuenio in eo cauſſam. Reſponderunt ei Iudæi, Nos Legem habemus,& ſecundum Legem noſtram debet mori, quia filiũ Dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus hunc ſermonem magis timuit. Et ingreſſus eſt prætorium iterum,& dicit ad Ieſum, Vnde es tu? Ieſus autem reſpõſum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? neſcis quod poteſtatem habeam crucifigendi te,& poteſtatem habeam abſoluendi te? Reſpondit Ieſus,Non haberes poteſtatem aduerſum me ullam,niſi tibi datum eſſet e B ſupernis. Propterea qui me tradidit tibi,maius peccatum habet. Et ex eo quęrebat Pilatus abſoluere eum. Iudæi autem clamabant,dicentes,Si hunc abſolueris,non es amicus Cæſaris. Quicunque ſe Regem facit,contradicit Cæſari. Pilatus autem cum audiſſet hunc ſermonem,produxit foras Ieſum, ſeditque pro tribunali,in loco qui dicitur Lithoſtrotos,Hebraice autem Gabbatha. Erat autem paraſcheue Paſchæ,hora ferme ſexta,& dicit Iudæis, Ecce Rex ueſter. Illi autem clamabant, Tolle,tolle,crucifige eum. Dicit eis Pilatus,Regem ueſtrum crucifigam? Reſponderunt Pontifices,Non habemus Regẽ niſi Cæſarem. Tunc ergo tradidit eum illis,ut crucifigeretur. Acceperunt autẽ Ieſum, & abduxerunt,atque is baiulans crucem ſuam,exiuit in eum,qui dicitur Caluaria,locum,Hebraice autem Golgotha,ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc,medium autem Ieſum. Scripſit autem & titulum Pilatus,& poſuit ſuper crucem. Erat autem ſcriptum,Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum. Tunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus,ubi crucifixus eſt Ieſus. Et erat ſcriptum, Hebraice, & Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum,Noli ſcribere Rex Iudęorum,ſed quod ille dixerit,Rex ſum Iudæorum. Reſpondit Pilatus, Quod ſcripſi, ſcripſi.

C Milites ergo cum crucifixiſſent Ieſum, acceperunt ueſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis, a ſummo contexta per totum. Dixerunt ergo inter ſe: Ne ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit. Vt ſcriptura impleretur dicens: Partiti ſunt ueſtimenta mea ſibi, & in ueſtem meam miſerunt ſortem. Et milites quidem hæc fecerunt.

Stabant aũt iuxta crucẽ Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria uxor Cleophæ, & Maria Magdalene. Cũ uidiſſet ergo Ieſus matrem ac diſcipulũ aſtantem quem diligebat, dicit matri ſuæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit diſcipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſua. Poſtea ſciens Ieſus, quod omnia iam conſummata eſſent, ut conſummaretur ſcriptura, dicit: Sitio. Vas igitur erat poſitum aceto plenum. Illi uero impleuerunt ſpongiam aceto & hyſopo, & impoſitam admouerũt ori eius. Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſummatum eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritum.

Iudæi ergo quoniam Paraſceue erat, ut non remanerent in cruce corpora Sabbatho (erat enim magnus dies ille Sabbathi) rogauerũt Pilatũ, ut frangerentur eorum crura, ac tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus eſt cum eo. Ad Ieſum autem cum ueniſſent, ut uiderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, ſed unus militum lancea latus eius fodit, & continuo exiuit
D ſanguis & aqua. Et qui uidit teſtimonium perhibuit, & uerum eſt teſtimonium eius. Et ille ſcit quod uere dicit, ut & uos credatis. Facta ſunt enim hæc, ut ſcriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. Et rurſum alia ſcriptura dicit: Videbunt in quem pupugerunt.

Poſt hæc autem rogauit Pilatum Ioſeph Arimathienſis, qui erat diſcipulus Ieſu, ſed occultus propter metum Iudæorum, ut tolleret corpus Ieſu, idque permiſit Pilatus.

Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes ad libras ferme centum. Acceperunt ergo corpus Ieſu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autem in eo loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quiſquam poſitus erat. Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorum, quod in propinquo eſſet monumentum, poſuerunt Ieſum.

A HAec cum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt.) Operæprecium duxi, totam eorum quę paſ
ſus eſt Dominus, ſimul & reſurrectionis, atq; apparitionum eius hiſtoriam, ex o-
mnibus quatuor Euangeliſtis collectam, cõtinua paraphraſi cõtexere, dabo ope-
ram ne quid prætercam, tum ut ſuo ordine, quoad fieri poteſt, ſingula memorẽ,
fratres de omnibus iudicium liberum faciãt, nam alium in quibuſdam ordinẽ,
quã nonnulli idem ante me conati, ſequar, ut autem lector uideat, quę cuiuſq; Euãgeliſtæ ſint,
ijs quæ à Matthæo deſumpta ſunt, Matth. ſubijcietur, ijs quæ ex Marco, Mar. ijs quæ ex Luca,
Luc. ijs denique quæ ex Iohanne, Iohan.

HISTORIA SVPPLICII DOMINI IESV.

CVm finem itaq; precandi feciſſet Dominus, egreſſus eſt cum diſcipulis trans torrentẽ Ce
dron, Iohan. in montem oliuarum, quo cum alias, tum illis præcipue diebus, noctu egre *Sect. prima, ea quæ in itinere ad montem oliuarũ, cũ diſcipulis Do. locutus eſt, cõmemorans.*
di ad precandum fuerat ſolitus. Matth. Marcus, Lucas. Inter eundum uero, cum diſcipuli toti-
es iam audiſſent, Dominum à ſe migraturum, cœperunt diſputare, quiſnam inter eos, debe-
ret maior eſſe, & uelut Domino in magiſterio ſuccedere, neque enim adhuc intelligebant, ad
quid muneris eſſent deſtinati. Cum itaq; ambitionis aliquid in hac illorũ diſputatione ſe pro
deret, ad ſummiſſionem eos, ut & antea aliquoties Dominus hortatus eſt: Reges gentium, in
quit, dominantur eis, & qui poteſtatem ſuper eas habent, honoris cauſſa, benefici uocantur,
ut uere dij ſunt & omnium beneficentiſſimi, qui poteſtate recte utuntur, ſed uos ad nihil tale
electi eſtis, quare nullus in alios dominium & poteſtatem quærat, ſed qui maior ſpiritu & uir-
tute fuerit, is exhibeat ſe miniſterio erga alios tanquã minorem. Debet nanque pluribus com
modare, qui plura in hoc ipſum à Deo acceperit. Libeat ergo uos diſcipulos me magiſtrũ ue-
ſtrum imitari, qui cum ſim non ueſtrum tantum, ſed & omnium maximus, omniũ me mini
mum feci, quia omnibus electis uſque adeo me ſeruum addixi, ut ſim pro ipſis animam meã *Maior ſit minor.*
poſiturus. Longum igitur ualere dicite, cupiditati regni & præcellentiæ in terris, aliò uocati e-
ſtis. Perduraſtis hactenus mecum, in tam uarijs ac difficilibus tentationibus, quibus à Iudæis
exercitus ſum, ideo manet uos, ut & antea dixi, ea apud Patrem fœlicitatis gloria, quæ me ma
net. Quo loco Principibus ſunt, quos menſa ſua dignantur, & in concilijs ac iudicijs proxi-
mos ſedere faciunt, eo loco eritis mihi in regno cœleſti. Vt enim mihi Pater diſpoſuit, ita uo-
bis diſpono, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam, & ſedeatis ſuper thronos, Principes et
Iudices duodecim tribuum Iiſrael. Cœleſtibus ſane & æternis bonis & hic præ omnibus ſan- *Apoſtolorum dignitas.*
ctis, qui unquã fuerunt perfruemini, & ea poteſtate præterea in Eccleſia ſanctorum pollebitis,
ut à condito mundo nulli ſancti polluerint maiore, Luc. Vos filij illi eſtis, qui pro Patribus po
B pulò Dei eritis, quos habebit ille Principes in uniuerſa terra, Pſalm. 45. Quanquã autem in tã
tam uos euexerim dignitatem, de qua multa iam uobis dixi, omnes tamen hac nocte graue *Scandalũ Ap.*
à me iam in manibus hoſtium conſtituto, offendiculum patiemini. Id unum ſic offendet &
repellet à me, ut obliti omnium, quæ dixi & geſſi inter uos, Dei filium eſſe me abunde teſtan
tia, tanquã nihil minus eſſem, planéq; uobis impoſuiſſem, me inter hoſtes relicto, uniuerſi diſ
fugituri ſitis, cuius & ante monui. Sed ita uiſum Patri eſt, ſic experiemini, quã nihil uirium
ad bonum habeatis, niſi à me. Ad hæc & me decet, ita ab omni hominum genere, etiam ami
cis & domeſticis adflictionem ſentire, qui pro ſalute mundi me Patri hoſtiam conſtitui. Id ue
ro erit, quod Zacharia prædixit: Percutiendum paſtorem, & tum oues diſpergendas. Sed ob
hunc caſum ueſtrum, animos ne deſpõderitis, erigam iterum uos, & cum reſurrexero, in Ga-
lilæa uos rurſum congregabo, & uobis ut paſtorem decet ouibus ſuis, præibo, ducémq; me i-
terum exhibebo. Matth. Mar. Sed uere interim exercebit uos Satanas, & grauiſſime tentabit.
Profecto, Simon, Simon, Satanas expetiuit uos, ut cribraret ſicuti cribrari ſolet triticum, ego
autem rogaui pro omnibus quidem uobis, quod ipſi audiuiſtis, ſed peculiariter pro te Simõ,
qui & præ alijs cades, ne deficiat fides tua, quam pro omnibus collegis tuis aliquoties confeſ-
ſus es. Conuerſus igitur, cum in uiam redieris, conforrare & fratres tuos ſtude, memor caſus
proprij. Ad hæc Petrus: Paratus ſum, inquiebat, Domine tecum in carcerem & mortẽ ire, Luc.
Vnde ſi omnes alij tuo offenſi periculo à te defecerint, ego non deficiam. Sciebat enim quã
amaret Dominum, non autem agnoſcebat id donũ Patris eſſe, non carnis & ſanguinis, q; *Petri cõfiden.*
Dominus ei poſt magnificam illam confeſſionem teſtatus fuerat. Dominus itaq; peculiari-
ter Petro dicebat, nempe qui fugæ adiecturus erat & trinam negationem. Petre, amen dico ti
bi hac ipſa nocte, in qua iam ſumus, tu ante ter me negaturus es, quã bis cecinerit Gallus. Pe-
trus autem nimium ſibi confiſus, iterum maiore cum aſſeueratione dicebat: Si etiam ſimul
moriendum ſit, te non negabo, idem dicebant & alij, Matth. Marcus: Nam adhuc extra peri-
culum erant. Dominus igitur, licet ante eis illud ſatis prædixiſſet, iterum tamen de eo uerba fa

C ciebat. Quādo miſi uos, inquit, ſine ſacculo, ſine pera, & calceamentis, nunquid defuit uobis? Illi reſpondebant, nihil, dicebat ergo: Nunc aliter res habebit, ne ipſe quidem, qui uobis iam omnia ſuppeditaui, & tutos reddidi, modo tutus ero. Sic ſæuire in me impios uidebitis, ut tā neceſſarius uideri poſſit gladius, ut ſi quis ſacculum habeat & peram, tollenda ſibi exiſtimet, neq; ea quidem uictus cauſſa, ſed magis ut ſibi gladium comparet. Tanta ſiquidem modo nobis uis imminet, ut non ſolum ſacculus cum pecunia, pera cum cōmeatu, ſed & ueſtimentum, neq; extimum quidem, quo quis poſſet carere, ſed tunica plane, interius ſcilicet & magis neceſſarium ueſtimentum, gladio commutandum uideri queat. Dico nanq; uobis implēda tandem eſſe, quæ de me ſcripta ſunt, eóq; cum iniquis iam deputabor, & ut hoſtis Dei, ad necem rapiar. Aduenit enim tandem finis eius, quod in hac humilitate gerendum negotiū Pater dedit. Illi autem adhuc de uiribus ſuis nihil diffidentes, & gladijs amoliri poſſe periculum arbitrantes, ex magna ſane ruditate dicebant: Domine ecce duo gladij, putas ſatis fore ad inſtantem pugnam? Quibus Dominus, ſatis eſt, fruſtra ſcilicet fore ratus, eis pluribus exponere inſtantem tempeſtatem, præſertim fuga non gladijs pugnaturis, ad hæc hora erat, ut ſe ultro in mortem daret, quanquā Petrus altero gladio ad gloriam Dei fuerit uſus, ſed inſciens. Luc.

Synecdoche, qua p neceßitatē gladij atrocitatē intelligit tentationis, Lucæ 22.

Dum uero hæc cum diſcipulis colloqueretur, uenerunt in uillam, quæ dicitur Getſemane. Matth. Mar. ibi erat hortus in quem Dominus cum diſcipulis introiuit, Iohan. Iuſſisq; diſcipulis reliquis in certo loco ſedere, donec procederet paulum & oraret, aſſumpſit Petrum ſibi atq; duos filios Zebedæi, quos & ad alia ſecretiora admiſerat, & gloriam ſuam in mōte uidere permiſerat. Coram his cœpit admodum perturbari, angi & mœſtus eſſe, dicebátq;: Mœſta eſt anima mea uſq; in mortem. Ita uolebat ſe uerum hominem eſſe, prodere, & tētationibus per omnia fratribus aſſimulari. Grauem noxam, nimirum totius mūdi uoluit eluere, nō igitur corpore tantum, quid enim eſt corporis cruciatus, ſi mens non ſentiat? ſed animo & totis uiribus grauiter cruciari oportuit. Cum itaq; ſumme adflicto animo eſſet, ita ut morti proximus eſſet, in mortem enim uſq; triſtabatur, more ſuo & ſanctorum omnium, ad Patrem cōfugit. Quem quò attentius & liberiore ſpiritu inuocaret, etiam ab his tribus ſelectioribus diſcipulis, puſillum progreſſus, quantum forte iactus eſt lapidis, procidit in terram, orauítq;: Pater mi, inquit, ſi fieri poteſt, transfer hunc calicem à me, attamen non mea, ſed tua uoluntas fiat. Quȩrulabatur enim magis apud Patrem, quā ſupplicium deprecabatur. Volens ſiquidem in

Sect. 2. continens precationem in horto.

Mœſtus fuit uſq; ad mortē

D hanc horam uenerat. Sed animo indicibiliter anxio atq; trepidanti, ob inſtans ſuppliciū, hinc reuelatio aliqua erat, quòd Patri ſuum æſtum, naturęq; ſenſum, ita teſtaretur, admonitúsque inde pręſentius ſic uoluntatem Patris eſſe, etiam confortaretur. Cum itaq; oraſſet id quod dictum eſt, hoc eſt, æſtus animi, horrore uſq; in mortem perculſi, in ſinum Patris, multis indubie lachrymis, & ſingultibus ac flagrantiſſimis cogitationibus effudiſſet, probéq; firmata cōſyderatione, ſic eſſe uoluntatem Patris, & ſalutem mundi requirere, reſumpto nonnihil animo ad diſcipulos redijt, ut ij ſane, qui adeo perturbatis ſunt animis, haud diu uno in loco cōſiſtere poſſunt, offendit autem illos dormientes. Vt ergo Petrus alijs confidentius ei reſponderat, ita hunc nominatim obiurgauit: Simon ne una, inquit, hora potuiſti mecum uigilare? Vbi quæſo animus ille, mecum in mortem iturus? Vigilate & orate, ne intretis in tentationē, quæ grauiſſima uobis imminet. Spiritus ſatis promptus, at caro infirmior eſt, quā ut ſitis perduraturi. Orandum igitur uobis erat, non dormiendum, ſi ſaperetis. Sed erant ſuo caſu docēdi, quā non infirma ſolum, ſed prorſus ad omne bonum impotens caro ſit, & omne robur à Deo, inde tum quidem ſurda aure Domini obiurgationem & monitionem tranſmiſerunt. Redijt ergo ad orationem, quando & in ſelectiſſimis uiderat, quod ſibi dolorem augebat, nihil quod conſolaretur. Oportuit enim eum adfligi undiq;. Iterū uero orauit quod antea, hoc eſt, animi perturbationem, cum uoluntate Patris, eius conſolationem precatus, contulit. Indéq; iterum inuiſit diſcipulos, quos iterum quoq; reperit dormientes, grauati enim erant oculi eorum, neq; poterant Domino obiurgati quicquā reſpondere. Sic rurſum afflictionem accepit, à quibus debuerat accipere conſolationem. Tertio itaq; ad precem ſeſe contulit, & orauit prolixius, totus enim angore conficiebatur, unde ſudor eius, guttis ſanguineis in terrā decurrebat. Cum itaq; angor & perturbatio animi maior eſſet, quā ferre amplius poſſet apparuit illi Angelus, & conſolatus eſt eum, indubie cum efficacia menti eius, ingentem ſalutē, quā ſupplicio ſuo eſſet perfecturus, ſimul & gloriam Patris, quæ inde plurimum illuſtranda erat, proponens. Hac itaq; conſolatione percepta, ſurrexit, & ad diſcipulos redijt, cúmq; adhuc dormirent, dixit eis per obiurgatricem ironiam: Dormite iam & quieſcite, ſcilicet ea eſt rerū tranquillitas nobis & pax, ut uobis dormire liceat. Quā ſtuperis ad omnia, quę uobis de inſtante tēpeſtate pręd ixi, ſurgite tandem, ſatis ſuperq; ſomno indulſiſtis. En appropinquauit hora de qua

Querulatio magis fuit quā precatio, quod Domi. orauit.

Angelus conſolatus eſt.

qua dixi, iam filius hominis in manus peccatorum tradetur. Surgite eamus illis obuiam, adeſt qui me tradit. Matth. Marcus, Lucas.

A Nouerat ſiquidem Iudas hanc precandi ſtationem, ꝙ crebro in eum locum Dominus cũ diſcipulis ſuis ſeceſſiſſet. Accepta igitur cohorte prætoria, tum aſſumptis & miniſtris Pontificum, Scribarum, Phariſæorum & Seniorum, uenit illò cũ laternis, facibus & armis, Iohan. aderátq;, Domino adhuc cum diſcipulis loquente. Dederat autem hoc ſignum ijs quos ſecũ adducebat, quem oſculatus fuiſſet, eum eſſe Dominum, monuítq; ut comprehenſum cauté ducerent. Veritus ſcilicet ne ſi, ut antea aliquoties factum uiderat, diuina uirtute elaberetur, ipſe non ſatiſfeciſſe uideretur ſponſioni ſuæ, & periclitaretur de precio proditionis. Vide quò cæca ruat impietas, quántq; audeat, quæ nouit haudquaquã ſuarum uirium eſſe. Cũ ergo aduenisſet, antecedebat enim turbam, ilico acceſſit, Dominóq; dixit: Aue Rabbi, rabbi, & oſculatus eſt eum. Ad quem Dominus: Amice ad quid ades? Iuda, oſculo filium hominis prodis? Matth. Mar. Luc. Ieſus itaq; ſciens omnia quæ ſuper ſe uentura erant, iámq; horam eſſe, ut illa perferret, proceſſit obuiam ijs, qui ad capiendũ ſe uenerant, dicitq; eis: Quẽ quæritis? Quibus reſpondentibus, ſe Ieſum quærere Nazarenum, dixit: Ego ſum. Quod cum audiſſent, aſtante illis Iuda proditore, abierunt retrorſum & ceciderunt in terram. Quo utiq; Iudę, cohorti, Iudæorúmq; miniſtris & diſcipulis, abunde ſatis Domini diuinitas, declarata fuit, ſi animi fuiſſent, qui potuiſſent agnoſcere, quod ſentiebant & uidebant. Hoc igitur emiſſo diuinitatis ſuę fulgore, quo luculentiſſime declarauit, ſe ultro ſuam animam ponere, neq; quenq̃ poſſe eam ſibi eripere, rurſum interrogauit capturos ſe, quem quærerent, quibus iterum dicentibus, ſe Ieſum quærere Nazarenum, rurſum reſpondit eis: Dixi uobis ꝙ ego ſum, ſi ergo me quæritis, ſinite hos meos diſcipulos abire. Idq; quod dixit, ab hoſtibus ſuis ipetrauit, ſed ſua uirtute, magis quã illorum uoluntate, ſicq; uerum fecit ſermonem ſuum, quem antea ad Patrem dixerat: Ex ijs quos dediſti mihi non perdidi quenquã. Nam & corpore ſuos ſeruare uoluit, Iohan. Videntes autem ij qui cum Domino erant, quod futurũ erat, dicebant ei: Domine, percutiemus ne gladio? Quod enim antea Dominus per id quod dicebat, tam neceſſarium fore gladium, ut omnis pecunia, commeatus, & adeo tunica quoq; gladio commutanda eſſet, magnam hoſtium uim, & uiolentam adfore manum ſignificare uoluerat, illi, ut adhuc carnales erant, ex eo collegerant, ſe debere gladio uti, ad ipſius defenſionem, quare & tum dixerant: Domine, ecce duo gladij hic. Dominus autem nihil tale uoluerat, id tamen anteq̃ reſpõderet hic eis, Simon Petrus, qui ſtudio Domini plurimum ardebat, habens alterum gladium, eduxit eum, atq; ſeruo Pontificis, nomine Malcho, amputauit dexteram auriculam. Continuo igitur Dominus:

B Sinite, inquit, huc uſq;, remitte in uaginam gladium Petre. Neſcis puod prouerbium ex Lege mutuatum iactari ſoleat: Gladio debere perire, quicunq; gladio fuerint uſi abſq; mãdato Dei. Si non ultro me ſupplicio offerrem, dubitas in manu mihi eſſe, ut à Patre impetrem mihi duodeci legiones Angelorũ? Nõ uis tu ut bibã poculũ, quod miſcuit Pater, ferã quę ille mihi ferẽda decreuit? Quomodo ergo implerentur ſcripturę q̃ pręcixerũt me iſta paſſurũ? Matt. Mar. Lu. Io. Mox attacta auricula mutilati, reſtituit eã, eo cũ diuinitaté ſuam rurſum potenter & clare exerens, tum præbens benefaciendi hoſtibus egregium exemplum, Luc. Conuerſus autem ad turbam hoſtium, inter quos & Principes ſacerdotum, magiſtratus templi, & ſeniores erãt dicebat: Tanq̃ ad latronem exiſtis cum gladijs ac fuſtibus, ad comprehendum me, non opus erat tam ualida manu, cottidie in templo palam, uidentibus & audientibus uobis, ſedi & docui, cur non tum manus mihi iniecistis? Certe ſæpe uoluiſtis, quis igitur uos continuit? Agnoſcite igitur me mea ſponte, ut ſcripturæ impleantur, in manus ueſtras uenire, alioqui poſſem hic tam tutus à uobis eſſe, q̃ fui in templo. Sed hæc eſt hora illa ueſtra, & poteſtas tenebrarũ, nunc uiſum Patri eſt, ut me Principi tenebrarum, qui uos agit, & uobis illius ſatellitibus, me tradat, huius mandatum ultro & lubens ſubeo, ut orbis uideat, q̃ uere ipſum diligam, & ſcripturæ impleantur. Tunc diſcipuli omnes, relicto eo fugerunt, Matth. Mar. Luc. Cohors igitur & tribunus ac miniſtri Iudæorum, comprehenderunt Ieſum, & ligauerunt eum, & abduxerunt ad Annam primum. Erat enim ſocer Caiaphæ, qui erat Pontifex anni illius. Erat autem Caiaphas is qui conſilium dederat Iudæis: Expedit unum hominem mori pro populo, Ioh. Quiſpiam autem adoleſcens ſequebatur Dominum, ſindone amictus ſuper nudum, eũ adoleſcentuli qui aderant, comprehenderant, ſed ille relicta ſindone, nudus ab illis aufugit. Adeo enim ſolus tum uoluit pati pro ſuis Dominus, ut non tantum non paſſus ſit ex diſcipulis quẽquã ſimul capi, ſed etiam effecerit, ne hic adoleſcens quiſquis fuit, cũ ipſum ſequeretur, in hoſtium manibus hæreret. Marcus.

Sect. 3. ea quæ dum caperetur acciderũt complectens.

Cum ergo Caiaphas pontificatu fungeretur, ad eum Annas ita uinctum Dominum miſit.

Iohan. Interea reſumptis animis Petrus, et alius quidam diſcipulus, eminus Dominum ſeque
C bantur. Alter autem ille diſcipulus notus Pontifici erat, eo confiſus introiuit cum Ieſu in atriũ
Pontificis, Petro foris ad hoſtium manente. Egreſſus igitur rurſum ille alter egit cum oſtiaria

Sectio. 4. cõtinẽs, quæ apud Pontificẽ contigerunt, & Petri negationes.

ut liceret & Petrum introducere. Illa autem oſtiaria ubi uidit ſedentem ad lumen Petrum (ac
cenderant enim ſerui & miniſtri inferius, in medio aulę ſiue atrij, ignem, & conſedentes una,
atq; circunſtantes calefaciebant ſe, erat ſiquidem frigus, erátq; Petrus cum illis calefaciẽs ſe, eò
quod cuperet uidere finem) fixis in eum oculis, dicebat ei: Num & tu ex diſcipulis es hominis
iſtius? Et tu cũ Ieſu Galilæo eras. Continuo reſpondit ille: Non ſum, non noui eum, neſcio qd
dicas: Matth. Mar. Luc. Iohan. Et exiuit foras in ueſtibulum, & gallus cecinit, Mar. Sed id nihil
adhuc eum mouit. Quin cum rurſum uidiſſet eum altera ancilla, atq; dixiſſet præſentibus, et
hic cum Ieſu Nazareno erat, iterum negauit, idq; cum iure iurando, Matth. Mar. Adeo etiãnũ
erat ille animus paratus ſimul cũ Domino mori. Sicq; labi conueniebat, qui ſuis uiribus pluſ
quã Chriſti uerbis fiſus erat, quiq; fratribus ſeſe adeo prætulerat cõſtantię noie. Interea Pontifex
Caiaphas Ieſum interrogabat, de diſcipulis ſuis & doctrina, cur ſcilicet auſus fuiſſet, ſibi diſci
pulos congregare, quam doctrinam illis tradidiſſet nouam, quid eſſet his molitus. Cui Do
minus reſpondit: Ego palam locutus ſum mundo, quæ docui, in ſynagogis ac templo, ubi
omnes Iudæi conueniunt, docui, unde te non poteſt latere, quã tradiderim meis doctrinam,
nequaquã certe, ut tu cupis uideri ſeditioſam, & Legi Dei derogantem. Ciro teſtes non unum
& alterum, ſed quotquot me audierunt, quæ ipſis ſim locutus. En hi ſciunt, quę dixerim et do
cuerim, mihi enim de me ipſo teſtificanti, ſcio nullam habebis fidem. Hęc cum Seruator dixiſ
ſet, utiq; ſumma cum modeſtia, attamen aſſiſtens unus miniſtrorum & uolẽs gratificari ſuo
domino, dedit alapam ei, dicens: Siccine reſpondes Pontifici? Cui Dominus reſpõdit: Si ma
le locutus ſum, teſtificare de malo, ſin bene, cur me cedis? Iohan. Sed quia hora erat, ut Domi
nus ſuo ſupplicio, & indicibilibus cruciatibus, electos ſanctificaret, nihil ei ueritas, nihil ſum
ma innocentia & modeſtia profuit, ita concitarat Satan omnes, ut uelut rabidi canes uniuer
ſi cõtra eũ irruerent, & quanto quiſq; atrociore iniuria & contumelia afficere eum poſſet, tan
to ſe pluris habendum, duceret. Hinc qui tenebant eum uiri, omnes ei illudebant, expuebant
in faciem, cædebant colaphis, alij depalmabant, cúmq; circumtexiſſent faciem, cædebant, &
interrogabant dicentes: Vaticinare quando Prophetam te facis, quis eſt qui te percuſſit. Et alia
multa conuiciantes dicebant in eum. Tum certe in medio erat canum, taurorum, leonũ &
D unicornium, de quo canit Pſal. uigeſimusſecundus, tum audiuit uimperationem multorũ,
ut canit Pſal. 31. multiplicatos ſuper capillos capitis hoſtes ſuos ſenſit, ut canit Pſal. 69. Petrus
autem poſt puſillum, ad ignem reuerſus (nam à prima negatione fuerat in ueſtibulum egreſ
ſus, inibi negauerat ſecundo, non animaduerſo Galli cãtu) ſtabat iterum & calefaciebat ſe cũ
ijs, qui illic aderant. Illi ergo dicebant ei: Num & tu ex diſcipulis eius es? Vnus uero ex illis, di
cebat ei. Et tu de illis es. Petrus autem negabat & dicebat, homo, non ſum, Luc. Iohan. Et in
teruallo interiecto ferè horæ unius, acceſſerunt qui aſtabant & dicebant ei: Profecto tu ex illis
es, loquela tua te prodit, Galilæus ſiquidem es. Et unus ex ſeruis Pontificis, cognatus eius cu
ius abſciderat Petrus auriculam, dicebat ei: Nonne ego te uidi in horto cum illo? Tunc cœpit
ſe deuouere & deierare, quod non noſſet hominem, & continuo adhuc illo loquente, gallus ſe
cundo cantauit, Matth. Mar. Luc. Iohan. Et conuerſus Dominus, qui ſcilicet à miniſtris illic de
tinebatur, & continuis contumelijs, ac uerberibus uexabatur, intuitus eſt Petrum, Luc. Hinc
recordatus uerbi quod Dominus dixerat ipſi, antequã bis gallus cecinerit ter me negabis, inde
que ut par erat, ingenti pudore perfuſus ac indicibili pœnitudine correptus, quod Dominum ſu
um & ſeruatorem, cum quo in mortem uſque ire tam grauiter erat pollicitus, ſanctéq; iuraue
rat, toties iam negaſſet, & quidem audientem & uidentem, egreſſus eſt foras, & fleuit amare,
Matth. Mar, Luc. Tum ſenſit quã temere, & impia confidentia, ſibi arrogaſſet, quod Domi
nus ipſe negaſſet. Ex hoc utiq; caſu, in omnem uſq; uitam, & de ſe ſenſit modeſtius, & fratrũ
lapſus tulit humanius.

Cum uero illuxiſſet, conuenerunt ſeniores plebis, Principes ſacerdotum & Scribæ, in do

Sect. 5. cõplectẽs quæ in Iudæorũ cõcilio geſta ſunt, & exitium Iudæ.

mo Pontificis, & duxerunt Dominum in concilium ſuum. Principes autem ſacerdotum, ſe
niores & totum concilium, quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, ut morti eum tra
derent, nec inueniebant, quæ uel ipſi eſſe momenti alicuius iudicare potuiſſent, tam nullam
etiam mali ſpeciem in omni doctrina, & uita ſua Dominus admiſerat. Nouiſſime demum
poſt multã inquiſitionem, duo falſi teſtes prodierunt, qui dicebant ſe à Domino audiſſe, quod
dixiſſet: Poſſum deſtruere templum Dei, & in triduo reædificare illud. Cum autem ut alio
rum

rum,ita & horum teſtimonia,non ſatis idonea uiderentur. Surgebat in medium Princeps ſa- A cerdotum,& cupiens Dominum in ſuis ipſius uerbis illaqueare,dicebat ei: Nihil reſpondes ad iſta, quæ contra te hi teſtificantur, putas fruſtra eſſe, quæ dicunt contra te teſtimonia? Ieſus autem tacebat. Quid enim diceret ad teſtimonia, quæ nec tantis ſuis hoſtibus, idonea uidebantur? Rurſum igitur dicebat Pontifex: Adiuro te per Deum uiuentem, ut dicas nobis, an tu ſis Chriſtus ille filius Dei benedicti. Tum ne uideretur Dominus, aut parum reuereri Patrem, per quem adiuratus erat, aut certe illos metuere, & nõ audere coram ipſis quoque profiteri iam uinctus, quod ante liber ſæpe profeſſus fuerat, reſpondit eis, Matth, Marcus,Lucas: Si uobis dixero quod uerum eſt, non credetis, & ſi quid uos interrogauero, nõ reſpondebitis mihi, neque dimittetis me, Lucas. Eóque ſatis cauſſæ eſſet, ut ſicut cœpi, perpetuo coram uobis tacerem. Sed ut uideatis me & Patrem honorare, per cuius me nomen adiuraſtis, & nequaquam uos formidabiles adeo mihi eſſe, ut quod uerum eſt, uobis fateri non auſim, reſpondeo & fateor, ſic eſſe ut tu Pontifex dixiſti. Nunc nihil minus credere ſuſtinetis, uidebitis autem me, quem modo ut filium hominis contemnitis, & neci dare meditamini, ſedentem à dextris Dei, proxima à Deo poteſtate omnibus imperantem, tandémque in nubibus cœli uenientem, ad iudicandum uiuos & mortuos. Hanc mox gloriam apud Patrem accipiam, ſimulatque uos me neci dederitis. Amodo certe, poſt hunc unum diem, aliter me non uidebitis, quã ad dexteram Dei, omnium poteſtate pollentem, quod & antea uobis prædixi. Tum omnes dicebant: Tu ergo es ille filius Dei? Reſpondit Dominus: Vos dicitis me eſſe, & ſum. Tunc Pontifex diſcidit ueſtimenta ſua dicens: Prolocutus eſt blaſphemiam. Quid inſuper egemus teſtibus? Ecce nunc ipſi audiſtis blaſphemiam. Quid uobis uidetur, quid iudicatis? At illi omnes reſpondentes, dixerunt: Reus eſt mortis. Matthæus,Marcus,Lucas. *Amodo uidebitis.*

Hæc itaque in concilio ſuo, quod mane inierant omnes Principes ſacerdotum, & ſeniores aduerſum Ieſum, ut eum morti traderent, acta ſunt, & ſic ſe illi ad accuſãdum eum apud Præſidem, inſtruxerunt, Matthæus,Marcus. Porro cum operæprecium uideatur, & quem exitum Iudas ille proditor accepit, narrare, libet eam hiſtoriam hic interponere. Cum uidiſſet hic, quod damnatus Dominus eſſet, tum primum pœnitentia eum inuaſit, compulitque triginta illos argenteos, pro quibus illum uendiderat, referre ad Principes ſacerdotum & ſeniores, ac dicere: Peccaui tradens ſanguinem innoxium. Qui reſponderunt ei: Quid ad nos? tu uideris. Adeo nihil exiſtimabant referre, quod ipſi innoxium ſanguinem emiſſet, B & in mortem tradidiſſent. Hæc Hypocritarum ſanctitas & iuſtitia eſt. Iudas autem proiectis argenteis abijt, & laqueo ſeſe ſuſpendit, crepuitque medius, & diffuſa ſunt omnia uiſcera eius, innotuitque iſtuc omnibus habitantibus Hieroſolymis. Principes autem ſacerdotum acceptis argẽteis dicebant, non licet eos mittere in corbonam (Chaldæi קרבנא Kurbana) id eſt, in repoſitorium donorum & oblationum, quia precium ſanguinis eſt. Mira uero religio, non ueteri innoxium ſanguinem fundere, non autem audere precium ſanguinis, donis & oblationibus Dei apponere. Sic culicem excolant Hypocritæ, & degluriunt camelum. Illi ergo præpoſtere religioſi inito conſilio emerunt argenteis illis agrum figuli, in ſepulturam peregrinorum, unde uulgo ager ille uocatus eſt, uernacula illis lingua חקלדמא, id eſt, Chakaldema, quod agrum ſanguinis ſignificat. Tunc impletum eſt, quod uates Domini Zacariah, qui & Iirmeiah uocatus fuit, prædixit, nempe quod triginta argenteos, precium æſtimati quem æſtimatum emerunt, à filijs Iiſrael, hoc eſt, à ſelecto ex multis Iiſraelitis Iudah daturi eſſent, pro agro figuli, ſicut id Dominus ordinauerat. Inſigne certe fuit, ut à diſcipulo tam charo Dominus uenderetur, & non carebat myſterio, quod eodem precio, quo Dominus uenditus erat, emeretur ager pro ſepultura peregrinorũ, quia uere quies, morte Chriſti comparata eſt ijs, qui hic peregrinantur à Domino, ius ciuitatis ſupernæ Ieruſalem conſecuti, ideo dignum hoc fuit, ut nominatim à Propheta prædiceretur. Nunc proſequenda eſt hiſtoria ſupplicij Dominici. *Iudæ exitus.*

Poſtquam igitur Iudæi ad accuſationem Domini ſatis inſtructos ſe putarunt, ſurrexit è concilio uniuerſa eorum multitudo, & præſentarunt ipſum Pilato, Lucas. Nolebant autem ingredi prætorium, ne ſe profanarent, poſtridie Peſach ſuum ſancti celebraturi, ita religioſa eſt impietas. Egreſſo ergo ad ipſos Pilato, & roganti cuius Dominum accuſarent, reſponderũt: Si nõ eſſet hic nocens, nequaquam tibi eum tradidiſſemus. Qua reſponſione ſuperba ſatis, Pilatus nõ nihil, ut uidetur offenſus, iuſſit illos ſecũdum ſuam Legẽ eũ iudicare. Qui negarũt ſibi licere, occidere quenquam, quod ita diuinitus ordinatum eſſet, ut à gentibus Dominus crucifigeretur *Sect. 6. quæ Do. in prima inquiſitione apud Pilatum, & mox apud Herodem quoq; acciderunt, memorans.*

C tur,id quod ipſe ſuis etiam prædixerat.Iohan. Cœperunt ergo Dominum accuſare trium, ꝗ
gentem euertiſſet,doctrina ſcilicet quam uideri execrabilem uolebant:quod uetaſſet dare tri-
buta Cæſari:& demum quod Chriſtum ſe Regem feciſſet, quo ſperabant illum reum maie-
ſtatis ſe peracturos.Luc.Stantem ergo coram ſe præſes rogauit,num eſſet Rex Iudæorũ, hoc
enim ſua referre putabat,de doctrina nimirum quatenus Cæſareæ poteſtati nihil derogabat,
non erat ſollicitus.Matth. Mar.Luc.Iohan.Dominus ergo interrogabat,unde id de eo quæ-
Interrogatus de regno. reret,an à ſeipſo,uel ſi audiſſet ab alijs.Volebat enĩ Dominus, ut iure debuerat,alienus adeo
uideri ab affectione regni terreni,quod abſurdum eſſet,huius aliquid de ſe uel ſuſpicari. Vn-
de & Pilatus ſignificans nihil tale ſe quidem ſuſpicari,dicebat:Num ego Iudæus ſum? Equi-
dem Romanus,rerum ueſtrarum ignarus ſum, neſciens qua ratione Chriſtus ueſter uentu-
rus ſit. Mihi quidem nihil uideris præ te ferre regium. Gens autem tua & pontifices tradide-
runt te mihi,& hi te huius accuſant,quid ergo feciſti?Reſpondit ergo Ieſus: Regnum meum
non eſt de hoc mundo,alioqui haberem meos miniſtros,qui defendere me conarentur.At-
q; ita Chriſtum cælorum regem ſe eſſe confitebatur,& ſimul tamen ſignificabat Pilato,à ſe ni
hil eſſe periculi metuendũ ei regno,cui ipſe adminiſtrabat,cuius ſcilicet à Iudæis accuſabatur.
Iohan.Hinc itaq; colligens Pilatus ipſum nihilominus regẽ eſſe,dicebat:Ergo Rex es tu? Cui
Dominus reſpondit,tu dixiſti.Matth.Mar.Luc.Iohan. Addit autem cauſſam, cur hoc fatere-
tur,nempe quod eſſet in hoc natus,& huius gratia ueniſſet in mundum,ut teſtimonium ue-
ritati perhiberet, utiq; huic potiſſimũ quod unus omnium electorũ Rex & ſaluator eſſet,ſed
quia id electi tantum credunt,addebat:Omnis qui ex ueritate eſt,audit uocem meam,Iohan.
Videns itaq; Pilatus alienum eum à crimine imminutæ maieſtatis, cui ipſe quidem metebat,
prodijt ad Iudæos iterum affirmans nullam ſe in ipſo necis cauſſam inuenire.Luc.Iohan.Cõ-
tinuo ergo principes ſacerdotum inualeſcebant accuſantes Dominum, quod commouiſſet
Adductus Herodi. populum,docens per uniuerſam Iudæam,exorſus à Gallilæa.Pilatus igitur audita mentione
Gallilææ,an Gallilæus eſſet interrogauit,atq; cognito quod ad ditionem Herodis pertineret,
remiſit ipſum ad Herodem,qui eo tempore Hieroſolymis erat. Vnde Herodes non parũ ga-
uiſus,quod pridem uidendi eius cupidus fuiſſet,interrogauit ipſum multis.Sed Dominus il-
li nihil reſpondit,quamuis adſtarent principes ſacerdotum & ſcribę,acriter ipſum accuſantes.
Cum igitur Dominus Herodi tanquam cani & porco nihil reſpondere dignaretur, fortaſſe
quia etiam nihil ad gloriam Dei facturum rogaret, Herodes ipſum cum ſatellitio ſuo ſpreuit,
cui & induto albam ueſtem,illuſerunt,atq; inde ad Pilatum remiſerunt. Hinc uero reintegra
ta inter Herodem & Pilatum amicitia fuit,quæ nonnihil ſciſſa fuerat.Sic conuenerunt reges
D terræ,contra Dominum & Chriſtum eius Pſal.2.

Pilatus uero cum ſibi Dominus reductus eſſet,conuocatis principibus ſacerdotum,& ma
Sect.7. continens alteram præſidis inquiſitionem, conſilia dimittendi Dominum & flagellationem eius. giſtratibus ac plæbe,dixit,neq; ſe,neq; Herodẽ cauſſam necis in eo deprehẽdere potuiſſe,eóq;
uelle ſe emendatum dimittere.Luc.Accuſabãt autem Dominum ſummi ſacerdotes de mul-
tis,ipſe autem nihil ad ea reſpondit,ſed neq; Pilato poſcenti ſuam ad illorum accuſationes re-
ſponſionem,adeo ut miraretur.Matth.Mar.Cum ergo in feſto ſolitum eſſet, populo donari
unum ex uinctis,& haberet præſes in uinculis inſignem latronem, Barrabam, captum cum
autoribus ſeditionis,qui & in ſeditione cædem patrauerat. Hunc tanquam inſigniter populo
inuiſum,cum Domino compoſuit,cúmq; plebs more ſuo,donari ſibi unum ex uinctis poſtu
laſſet,rogauit eos,utrum uellent ſibi dimitti Barrabam, an Ieſum Regem illum Iudæorum,
qui dicitur Chriſtus Matth.Mar.Luc.Iohan. Sciebat enim quod propter inuidiã tradidiſſent
eum.Principes autem ſacerdotum & ſeniores,perſuaſerunt turbis,ut peterent Barrabã Mat.
Mar.Rogata ergo plæbs utrum dimitti uellet, exclamauit ſimul uniuerſa turba: Dimitte no-
bis Barrabam Matth.Mar.Luc.Iohan.Rogante rurſum præſide,quid ergo uellent fieri,ei qui
diceretur Rex Iudæorum.Iterum clamauerunt: Crucifige eum. Quibus Pilatus: Quid enim
mali fecit?At illi uehementius clamabant:Crucifige eum. Matthæus Marcus. Videns igitur
hoc conſilium non ſucceſſiſſe,cõuertitur ad aliud,cuius & ante meminerat: Nullum, inquit,
crimen capitale comperio in eo,caſtigatum ergo dimittam Luc.Et apprehenſum IESVM
fecit flagellari. Tum milites præſidis duxerunt eum intro in atrium prætorij, atque to-
Flagellatur et coronatus ſpinis illuditur. tam cohortem congregauerunt ad eum, exutúmq; ſuis ueſtibus amiciuerunt chlamyde coc-
cina,& plectentes coronam de ſpinis, impoſuerunt capiti eius, arundinem'q; dederunt, in
dexteram,tum genu flexo in ſpeciem adorantiũ, illudebant ei,ſalutantes, Aue Rex Iudæo-
rum,& dabant ei alapas. Cum'q; expuiſſent in eum,acceperunt arundinem, & percutiebant
caput eius.Matthæus Marcus Iohannes.Flagellatum itaq; Dominũ,ſpinis coronatũ, conſpu

tum,

tum,cæſum & illuſum,eduxit Pilatus foras ad Iudæos,uel miſerabili eo ſpectaculo, ſperãs illorum ſe odium erga Dominum nõnihil emolliturum. Ecce adduco eum uobis, inquiebat,
A foras,ut cognoſcatis ꝙ nullam in eo cauſſam inuenio. Exiuit ergo Ieſus foras, geſtans ſpineã coronam,& purpureum pallium. Et dicit eis pilatus: Ecce homo. Pontifices autem & miniſtri uiſo illo, clamabant: Crucifige eum,crucifige eum. Quibus Præſes: Accipite eum uos, & crucifigite,ego enim nullam in eo ſupplicij cauſſam inuenio. Contra Iudæi: Nos Legem habemus,& ſecundum Legem noſtram debet mori,quia filium Dei ſe fecit. Cum hoc audiſſet Pilatus,magis timuit,nimirum Ieſu cauſſa,ne forte tale aliquid præ ſe tuliſſet,& non poſſet ideo,à ſe abſolui. Vnde prętorium iterum ingreſſus,dicit ad Ieſum: Vnde es tu? Sed Ieſus nihil ei reſpondebat,ſatis enim antea ueritati teſtimonium tulerat,profeſſus ſe quidem Chriſtum Regem eſſe,ſed cuius regnum non eſſet huius ſæculi,unde nihil erat, quod Pilatus poteſtati Cæſaris ſui timeret,aut cauſſam haberet contra eum pronunciandi. Pilatus ergo offenſus ꝙ ſibi non loqueretur, dicebat ei: Cur mihi non loqueris,neſcis mihi poteſtatem eſſe,crucifigendi te,& abſoluendi te? Eo autem cum plus æquo ſibi arrogaſſet,quódq; in contemptum Dei uergeret,à quo definito conſilio,poteſtati tenebrarum in præſens permiſſus fuerat, nemine alioqui quicꝗ contra ipſum potente,caſtigat dictum Præſidis: Non haberes poteſtatem,inqt, aduerſus me ullam,niſi tibi data eſſet è ſupernis. Nunc cum magiſtratu fungeris,accepta diuinitus in me poteſtate,minus ſane peccas,quã ij qui tibi me tradiderunt,ex ſolo mei odio contra me furentes,& nulla publica functione,huc adacti. Ex eo quærebat Pilatus abſoluere eũ. Iudæi autem clamabant,dicentes: Si hunc abſolueris,non es amicus Cæſaris, quicunq; enim ſe Regem facit,contradicit Cæſari. Iohan. Inſtabant itaq; uocibus magnis,poſtulantes ut crucifigeretur,& inualeſcebant uoces eorum,ac ſummorum Sacerdotum, Lucas.

Sect. 8. continens condemnationẽ Do. eductionẽ, & crucifixionẽ.

Pilatus itaq;,cum audiſſet hunc ſermonem,produxit Ieſum foras, ſeditq; pro tribunali in loco,qui dicitur,Lithoſtrotos,Hebraice autem Gabbatha,id quod locum editiorem ſignificat. Erat autem paraſceue Paſchæ,dies,qui proxime Paſchæ diem antecedebat,quo parabãt, quæ ad feſtum requirebantur. Et hora fermè ſexta,id eſt,circa finem ſecundæ portionis diei, quę à tertia diei hora incipiebat,totum uſq; ſextam horam tempus,tertia hora uocabatur. Vnde Marcus,hora tertia crucifixum Dominum memorat,hac eadem ſcilicet ſecunda diei parte,quæ iam fermè ad finem uenerat. Iohan. Sedente autem Pilato pro tribunali, miſit ad eũ uxor eius,dicens: Nihil tibi cum iuſto illo,multa enim paſſa ſum hodie in ſomnis propter eũ. Sic curauit Deus Pilatum officij ſui admoneri, Matth. Ille autem dicebat Iudæis: Ecce Rex ueſter,quaſi diceret: Vos contẽditis hunc ſe Regem ueſtrum feciſſe,uidete eum,ut nihil tale præ

Vincitur Pilatus improbitate Iudæorum.

B ſe ferat,illi autem clamabant: Tolle tolle crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem ueſtrum crucifigam? irridens ſcilicet eos. Iſti contra: Non habemus Regem niſi Cæſarem. Huc eos furor agebat,ut in totum regnum Chriſti,quod cuncta gens auidiſſime expectabat,abnegarent, Iohannes. Videns igitur Pilatus ꝙ nihil proficeret,ſed magis tumultus fieret, abluit manus coram populo dicens: Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti,uos uideritis. Et reſpondẽs uniuerſus populus,dixit: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, Matth. Tunc adiudicauit Pilatus ut fieret quod illi poſtulabant,ac dimiſit eis Barrabam,Ieſum autem tradidit arbitrio eorum,ut crucifigeretur. Quem rurſus exuentes chlamyde,induerunt ueſtimentis ſuis,& abduxerunt ut crucifigerent, Matth. Mar. Lucas, Iohan. Dominus igitur adiudicatus neci,exibat baiulans ſuam crucem in eum locum,qui Caluaria dicebatur, Hebraice autem,id eſt, lingua qua tum Hebræi uulgariter utebantur,quæ Chaldaiſmum reſipiebat,גלגלתא,hoc eſt, golgoltha, Iohan. Inter eundum autem,apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem, patrem Alexandri & Rufi,uenientem ex agro,& illi impoſuerunt crucem,ut portaret poſt Ieſũ, Id forte,ꝙ Ieſus debilior iam eſſet,ꝗ ut ligni molem portare poſſet, Matth. Mar. Lucas. Sequebatur autem Dominum multa turba populi & mulierum quæ plangebant & lamentabantur. Neq; enim omnibus amor & obſeruantia eius exciderat. Ad has conuerſus ille dixit: Filiæ Ieruſalem,nolite flere ſuper me,ſed ſuper uoſmetipſas,& ſuper filios ueſtros flere. Venient enim dies,in quibus dicetur: Beatæ ſteriles & uentres qui non genuerunt,& ubera quæ nõ lactarunt. Tunc incipient montibus dicere,cadite ſuper nos,& collibus operite nos. His futuræ obſidionis & excidij calamitatem illis prædicebat,in qua experti fuerũt, quid ſibi fuiſſent precati,cum dixerant: ſanguis eius ſuper nos,& filios noſtros. Addebat autem. Quia ſi in humido ligno hoc faciunt,in arido quid fiet? Quo ſignificauit,ſi diuina uoluntate,ita in ſe ſæuiretur,innocentem,& ligno humido atq; fructifero ſimilem,multo durius ſæuiendum in gentẽ Iudaicam,ligno arido & ſterili ſimilem. Ducebantur autem & alij duo facinoroſi cum eo, ut interficerentur, Lucas. Et poſtquã uenerunt in locum,qui dicitur, Caluaria, dederunt Domi-

Educitur ad ſupplicium.

no bibere uinum myrrathum, id acetum erat cum felle mixtum, ſed ille cum guſtaſſet, non ſumpſit, Matthæus Marcus. Ibi ꝙ crucifixerũt eum, & duos latrones cum eo, unum à dextris, alterum à ſiniſtris eius, quo uaticinium Ieſch. 53, fuit impletũ: Et cum ſceleratis deputatus eſt. Matthæus Marcus Iohannes. Ieſus autem dicebat: Pater remitte illis, neſciunt enim quid faciant, Lucas. Impoſuit uero Pilatus titulum cruci Domini, hæc Hebraice, Græce & Latine continentem: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum. Matthæus Marcus Lucas Iohannes. Iudæi autem cum hanc inſcriptionem legiſſent, ut erat locus hic prope Ieruſalem, petebant à Pilato pontifices, ut ſcriberet Ieſum dixiſſe: Ego ſum Rex Iudæorum, non ſimpliciter Rex Iudæorum, uerum ille ſcripturam, diuina utiꝗ ordinatione adductus, immutare noluit, quæ ſane uerũ Euágelion Chriſti continebat, qua ſcilicet prædicabatur uerus ille eſſe, & indubitatus Meſchiah Rex, Iudæis miſſus. Ita in media morte, cœpit ad gloriam exaltari, & regnũ ſuũ auſpicari.

Sect. 9. memorans quæ pendente Domino in cruce acciderunt.

Milites autem cum crucifixiſſent Ieſum, acceperunt ueſtimenta eius, feceruntꝗ quatuor ex illis partes, ut unicuiꝗ militi pars una cederet. De tunica uero inconſutili & per totum contexta, quia ſcindi commode non potuit, ſortiti fuerunt, ut impleretur illud Pſal. Partiti ſunt ueſtimenta mea ſibi, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem. Et milites quidem hæc fecerunt, ſedentesꝗ ſeruabant Dominum ibi. Matthæus Marcus Lucas Iohannes. Stabat autem iuxta crucẽ Ieſu, mater eius, & ſoror matris eius & Maria Magdalene. Cum ergo uidiſſet Ieſus matrem, ac diſcipulum aſtantem quem diligebat, dicit matri ſuæ: Mulier ecce filius tuus, deinde dicit diſcipulo: Ecce mater tua. Et ex ea hora accepit eã in curam ſuam. Mulierem uocauit more ſuo, quod maior multo eſſet, quam ipſa eum genuiſſet, filij tamen officium noluit poſthabere. Hinc morituri diſcant ſuis proſpicere. Stabat uero populus ſpectans, & prætereuntes cõuitia iaciebant in Dominum, mouentes capita ſua, & dicentes: Tu ille qui deſtruebas templũ & in triduo ædificabas? Serua temetipſum, ſi filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus, dicebãt inter ſe: Alios ſeruauit, ſeipſum non poteſt ſeruare. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in Deo, liberet eum nunc, ſi uult eum. Dixit enim filius Dei ſum. Sic ad crudeliſſimum ſupplicium etiam execrari & irrideri Chriſtum ſuum Pater uoluit. Vnde & Pſalm. 22. hæc fere conuitia o-

Blaſphematur & irridetur.

D mnia prędicta ſunt. Illudebant aũt ei & milites Luc. Quin & unus de his, qui erant ſuſpenſi facinoroſorũ, id ipſum ei exprobrabat. Si tu es Chriſtus, inquiebat, ſerua teipſum & nos. Adeo ab omni genere hominum blaſphemari ipſum oportebat. Reſpondens autem alter increpabat eum dicẽs: Ne tu quidem times Deum, quum in eadem damnatione ſis? Et nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus, hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum: Domine memento mei cum ueneris in regnum tuum, & dixit illi Ieſus: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo, particeps glorię meę. Dũ uero hęc fierent appetijt hora ſexta, tertia diei pars, quę & ipſa ſolebat tota, uſꝗ ad horam nonam, ſexta hora uocari. Diem enim habebant finitum horis duodecim totidem & noctem, & utramque per partes quatuor diſtinctam, noctis partes, uigilias uocabant. Facta ergo iam ſexta hora, tenebrę ortę fuerunt, ſuper totam terram, uſꝗ ad horam nonam, & circa horam nonam clamauit Ieſus uoce magna, dicens: Eli eli lama ſabachtani, hoc eſt, Deus meus, Deus meus, cur deſeruiſti me? Quidam autẽ illic ſtantium, cum audiſſent, dicebant: Heliam uocauit iſte. Cæteri uero dicebant, ſine uideamus, an ueniat Helias liberaturus eum, Matthæus Marcus. Poſtea ſciens Ieſus, quod omnia iam conſummata eſſent, ut cõſumaretur ſcriptura, nimirum in omnibus, quæ de ſupplicio ipſius prædixit, dicit: Sitio. Vas igitur erat poſitũ aceto plenũ, Iohá. Inde impleuerũt ſpógiá aceto & hyſopo, & impoſitã harũdini admouerũt ori eius. Matt. Mar. Iohan. Cũ ergo accepiſſet Ieſum acetũ, dixit Cõſummatũ eſt. Iã enim ad finẽ pertulerat, quæ prædicta erant, omnia, Iohan. Et cũ clamaſſet uoce magna Ieſus, ait: Pater in manus tuas cõmẽdo ſpiritũ meum, Luc. Et hæc cum dixiſſet, inclinato capita emiſit ſpiritum. Et ecce uelum templi ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo uſꝗ ad imũ, Matthæus Marcus Lucas. Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt, & egreſſi e monumentis poſt reſurrectionem eius uenerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. Matth. Centurio uero, qui adſtabat ex aduerſo illi, & qui cũ eo erãt cuſtodientes Ieſum, cũ uidiſſent ꝙ ſic emiſſo clamore expiraſſet, uiſoꝗ terrę motu, & his quę acciderãt, timuerũt ualde & glorificabãt Deũ, dicentes: Vere filius Dei erat iſte, Matth. Mar. Luc. Et omnes turbæ eorũ, qui ſimul acceſſerant, ad ſpectaculũ iſtud, & uiderant quæ contigerãt, percutiẽtes pectora ſua, reuertebantur, Luc. Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ ſecutæ eum erant à Galilæa, miniſtrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene & Maria Iacobi parui

Clamat ſe derelictum.

Pſal. 69.

Prodigia à morte Chriſti.

& Ieſu

A & Ieſu mater, & Salome mater filiorum Zebedæi, aliæque complures, quæ aſcenderant cum eo Hieroſolymam.

Iudæi autem autem quoniam paraſcheue erat Sabbathi magni, nempe quo Paſcha erant celebraturi, indignum rati, ut corpora punitorum magno illo Sabbatho in cruce remanerēt, rogauerunt Pilatum, ut fractis cruribus ipſorum, tollerentur. Milites igitur utriuſq; latronis crura quidem fregerunt, ad Dominum autem ubi ueniſſent, iam mortuus erat. Crura itaque eius non fregerunt, ſed unus militum lancea latus eius fodit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Id uiſū à ſeſe teſtatur Iohannes, uerū nq; affirmat, ut & nos credamus, facta, ait, præterea hæc, ut ſcriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. Et rurſus alia ſcriptura: Videbunt in quem pupugerunt. Poſt hæc ueſpera facta, nempe poſt horam nonam, uenit uir quidam diues & honeſtus ſenator, nomine Ioſeph, uir bonus & iuſtus, qui conſilio & facto Iudæorum non conſenſerat, oriundus ex ciuitate Iudæorum Arimathæa, qui & ipſe expectabat regnum Dei, erátq; diſcipulus Ieſu, ſed occultus propter metum Iudæorum, hic ſumpta fiducia acceſſit ad Pilatum, ac poſtulauit corpus Ieſu, Matth, Mar. Lucas, Iohan. Pilatus autem admiratus ſi iam mortuus eſſet, accerſiuit ad ſe Centurionem, interrogauit illum, an iam dudum mortuus fuiſſet. Vtque rem cognouit ex Centurione, donauit corpus Ioſepho. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, ad libras ferme centum, Iohan. Acceperunt ergo corpus Ieſu & inuoluerunt ſindone munda, cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autem in eo loco ubi crucifixus fuit, hortus, & in horto monumentum nouum, quod ſibi Ioſephus è Petra exciderat, in quo nondum quiſq; poſitus erat. Ibi ergo propter paraſcheuen Iudæorum, q; in propinquo eſſet monumentum, poſuerunt Ieſum, & aduoluerunt lapidem ad oſtium monumenti, Matth. Mar. Luc. Iohan. Ita glorioſe ſepultus eſt, qui mortuus erat ignominioſe. Iam enim incipiebat glorificari. Et dies erat paraſceue, & Sabbathum illuceſcebat, appropinquabat enim finis horæ nonæ, uel ſi mauis undecimæ, ultimæ ſcilicet portionis diei, quæ ſexta apud nos pomendiana fuiſſet. Subſecutæ autem mulieres, quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat, corpus eius, Matth. Mar. Luc. Reuerſæ uero parauerunt aromata & unguenta, ac Sabbatho quidem quieuerunt ſecundum præceptum, Luc. Poſtridie autē Paraſceues, Sabbatho nimirum magno, conuenerunt Principes ſacerdotum & Phariſæi ad Pilatum, memorantes: Dominum, quem ipſi impoſtorem uocabant, dixiſſe ſe tertio die reſurrecturum, eóq; petebant, ut iuberet ſepulchrum muniri uſq; in tertium diem, ne diſcipuli ſuffurato eius corpore dicerent plebi, ſurrexiſſe eum à mortuis, & fieret error poſterior, peior B priore. Quibus Pilatus cuſtodiam permiſit, ut munirent ſepulchrum ſicut ſcirent. Qui ſepulchrū munierunt obſignato lapide, & adhibitis cuſtodibus.

Sect. 10. de ſepelitione Do.

Finis hiſtoriæ ſupplicij Dominici.

ANNOTATIONES ET OBSERVATIONES PROmiſcue, in totam Dominici ſupplicij hiſtoriam.

Plurima ſane obſeruanda in hac hiſtoria occurrunt, & explicāda quoque nonnulla, paucis, nā plæraq; & in Matth. annotata ſunt, idicatis, reliqua ſtudioſis chriſtianis animis animaduertenda relinquam. Quanquā ex ijs quæ dicemus & diximus, iſtis quoq; quæ relinquemus, nonnihil lucis acceſſurum ſit.

Quód uſq; rudes adeo erant Apoſtoli, & terreni regni dignitatem atq; felicitatem cōtinuo ſomniabant, licet tam multis ad cogitāda cœleſtia erigere illos Dominus fuiſſet conatus, monet eius, quod ſæpe iam notatum eſt, ſine ſpiritu, in corde docente, auribus corporeis fruſtra omnia ingeri, tum hunc definito à Patre tempore tantum dari.

Quod uero Apoſtolis Dominus promiſit in ſua mēſa locū, & iudices fore duodecim tribuū Iiſrael, per ea uoluit futuræ uitæ ſupremam dignitatem exprimere, quibus in præſenti dignitas ſumma agnoſcitur. Qui enim in eadem menſa cum Cæſare edunt, & proxime eū ſedent in concilijs & iudicijs, ut ſunt Principes electores, ij ſane dignitate reliquos omnes antecellūt. Tales iam ſunt Chriſto Apoſtoli, per quos uniuerſo hominum generi ſalutem attulit. Maior ſiquidem apud Deum habetur, qui ei ſimilior eſt, id eſt, plures pluribus beneficijs iuuerit.

Quid ſedere in mēſa Chriſti, & ſuper thronos.

Illud è Zachariah Propheta adductum, habetur cap. 13. Ebraice non ſine figura, ut idem tamen ſenſus ſit, in hunc modum legitur: Gladie excitare ſuper Paſtorem meum, & contra populatem meum, dixit Dominus exercituum, percute Paſtorem & diſpergetur grex, & reducam manum meam contra paruulos &c. in Matthæo explicatum eſt. In Galilæa iterum præceſſit Apoſtolos, cum uiſendum ſe pluſq; quingentis fratribus exhibuit, atq; inter eos uelut paſtor inter oues ſuas è diſperſione ruſum collectas, uerſatus eſt.

Pro

C Pro Petri fide dixit ſe oraſſe Dominus, non quod non & pro aliorum fide orauerit, nam pro omnibus Apoſtolis ac etiam credituris per uerbum eorum orauerat, ut ſupra habuimus ſed præ alijs caſuro uoluit hoc dicto etiam præ alijs prædicere, fore quoq; ut reſurgeret. Qui ideo pro fide Petri Dominum oraſſe uolunt, quod eſſet reliquis caput conſtitutum, id'q; dignitatis ad ſucceſſores ſuos ab eo tranſmiſſum, ſomnijs delectantur.

Circa id, quod per gladij neceſſitatem figurate Dominus, imminentis periculi magnitudinem ſignificauit, uide quam inſanum ſit & pernitioſum, omnia uerba Domini & ſcripturæ iuxta literam, & ſimpliciter accipere, ex hoc enim loco ſi permittas literam ſimpliciter accipiendam, & tropum reijciendum, conuincetur Dominum uoluiſſe ſuos pugnare gladio, quo nihil magis cum omni doctrina eius pugnat.

Trepidatio illa & mira anxietas Domini, quæ ei ſanguineũ ſudorẽ excuſſit, humanæ naturæ, & quidem compoſitionis inſignitæ nobilis, argumẽtum fuit, tum indicauit, quàm undiq; tentari illum Pater uoluerit. Certe nemo uerus homo tantos cruciatus, & adeo dira tormenta, tum mortis genus ignominioſiſſimum, imminere ſibi conſyderabit, qui non ſumme animo conſternetur & exanimetur, niſi uel natura ſtupeat, uel diuinitus alio mens auocetur. Cum igitur Dominus uerus eſſet homo, tum præſentiſſimo omnia animo perſpiceret, eſſet deniq; ſenſibus, totaq; naturæ & corpuſculi compoſitura, tenerrimus ac ſubtiliſſimus, ſic afflicta, ſic anxia anima eius reddita fuit, ut niſi mentem alio Pater, nempe in conſyderationẽ bonæ ſuæ uoluntatis, & perficiendæ ab ipſo omnium ſalutis auocaſſet, indubie prorſus exanimatus concidiſſet. Nequaquam autem totam à contemplatione inſtantis ſupplicij auocauit, alioqui omni mœrore & anxietate eum liberaſſet, ſed hactenus tantum, ne mœrore penitus conficeretur. Hinc uides in oratione eius, utriuſq;, ſupplicij & paternæ uoluntatis, quaſi quandam librationem. Transferri ſiquidem calicem, & non transferri orabat, nam addebat, non mea ſed tua uoluntas fiat. Vnde quod orabat, fere huiuſmodi erat: Vide Pater, ut tantũ cogitatio imminentis ſupplicij me excruciet, ſi poſſibile eſſet, quam uellem me ab iſtis tormẽtis ſeruari, at non eſt neq; poſſibile, neq; bonum, unde non mea ſed tua Pater uoluntas fiat. Sed quid faciam, iam exanimor, ſupra uires eſt quod patior Pater, ò acerbam horam, ò intolerabile tormentum, quærulatio nanq; magis, quàm precatio erat, ut dixi. Hinc procidebat nunc in faciem & iſtiuſmodi apud Patrem quærebatur, nunc inuiſebat diſcipulos, nuſquam potuit conſiſtere, præ cruciatuum quos ſentiebat incredibili atrocitate, donec per angelum

D conſolaretur. Quanquam autem ingens fuerit miraculum ſudor ille ſanguineus, & cum inenarrabilis doloris, tum ſenſus præſentiſſimi, indicium, haud tamen adeo mirum fuiſſet, ſi iſto dolore fuiſſet plane enectus, quando Homerum ferant dolore abſumptum, tantũ quod in inſula quæſtionem à piſcatoribus propoſitam non potuiſſet ſoluere. Item Diodo. dialecticum, luſoria quæſtione non protinus ad interrogationes Stilbonis diſſoluta: Gaudio uero Sophoclem, & Dionyſium Siciliæ tyrannum, utrumq; accepto tragicæ uictoriæ nuncio, item matrem pugna illa Cannenſi filio incolumi uiſo, contra falſum nuncium.

Bis diuinitatis ſuæ Dominus certiſſimum argumentum exhibuit, prius proſtratis uerbo Iudæis, alterum ſanata Malchi auricula, ſed quia hora erat ut pateretur, & poteſtas tenebrarum ſuperiores habere uideretur, ſeruos Satanæ nihil iſta mouerunt. Hinc uideas, quid ſit eſſe Satanæ ſeruum.

Ad Annam duxerunt Dominum primum, is uero uinctum miſit ad generum ſuum, qui pontificatu tum fungebatur. Et is Dominũ interrogauit de diſcipulis ſuis & doctrina, in eius quoq; domo Petrus negauit, licet Iohannes ita uideatur hęc narrare, quaſi Annas Dominum interrogaſſet, & primum in eius ædibus Petrus negaſſet. Sed qui animaduertit, quod Iohan. pontificem tãtum Caiapham uocat, is facile uidet, nihil ab eo narratum, quod in domo Annæ actum ſit, ſed tantum quæ apud Caiapham, quod'q; poſt memoratã & Petri negationẽ, & pontificis erga Dominum interrogationem, ſubiecit: Miſit eum Annas uinctum, ad Caiapham pontificem, perinde eſſe, ac ſi ſcripſiſſet, miſerat enim Annas &c. Trans poſitio enim eſt, poſterius narrauit, quod geſtum erat prius. Cum ſiquidem narrare de Petro cepiſſet, ut Dominum fuiſſet ſecutus, conſequenter memorauit, quo eſſet eum ſecutus, nempe uſq; in atrium pontificis, ex hac tum occaſione memorauit, quæ illic & Petro & Domino acciderunt. Cum igitur nondum narraſſet, quomodo Dominus ad pontificem ueniſſet, poſtea id hiſtoriæ inſeruit, ab Anna eum uinctum ad Caiapham fuiſſe miſſum, ex quo ſignificauit, nihil apud Annam Domino accidiſſe memoratu dignum. Diſcipulum illum notum pontifici, quidam Iohannem intelligi uolunt, ſed non eſt ueriſimile, multo minus, quod adoleſcens ille fuerit ſindone amictus ſuper nudum, diſcipulum enim quem diligebat Ieſus, ſe uocare ſolet.

De angore Domini.

A ſet. Tum quomodo Galilæo piſcatori notitia fuiſſet Hieroſolymis apud Pontificē: & ſi fuiſſet, quomodo id illi non in præſenti nocuiſſet, quando ex intimis fuerit Domini diſcipulis, æque ac Petrus.

Illud amodo uidebitis filium hominis ſedentē à dextris &c. perinde eſt, ac ſi dixiſſet, poſthac non uidebitis eum, niſi ſedentem à dextris uirtutis Dei. Ab eo enim tempore mundo ſe ſubduxit, de quo ſupra, unde præter eum diem illis non eſt uiſus, niſi in gloria Patris.

Amodo uidebitis.

Teſtimonium de triginta argenteis cū apud Zacariah clare legatur, ueriſimilior mihi eorum ſentētia uidetur, qui putant Zacariah binominem fuiſſe, & etiam Iirmeiah uocatum. Sic certe Matthæus Batachiam nominauit, quem ſcriptura Ioiada uocat, & hunc enim binominem fuiſſe doctiores cenſenr.

Qui Zacariah idem Iirmeiah.

Quod Iudæi grauatim ad accuſationem deſcenderunt, ingenium retulerunt omnium eorum, qui cum ueritate bellum gerunt. Ii enim nihil æque refugiunt, quā ut cauſſam ſuam, manifeſto iuditio approbent. Sic hodie hoſtes Euāgelij uideas eò perduci nō poſſe, ut uel ipſi ſuā cauſſam palam & cū ratione tueantur, aut nobis ad tuēdam noſtram facultatem faciāt. Vnum hoc urgent, ut Pilatus CHRISTVM indicta cauſſa, tantum ad ipſorum præiuditium, condemnet.

Hoſtes ueritatis iuditium fugiunt.

A Gentibus tum rerum apud Iudæos potientibus uoluit Dominus morti adiudicari & occidi, ut tanquam iure occiſus, moreretur ignominioſiſſime.

Læſæ maieſtatis accuſatus fuit, ita & Paulus & omnes ſemper adſertores ueritatis. Nam eiuſmodi defectionem docent à principe mundi, & Deo conantur homines adducere. Cæterum autem alieni adeo agunt, ab omni affectatione terreni regni, atque magiſtratus contemptu, ut abſurdiſſimum ſit quicquam huius, de illis uel ſuſpicari. Sed qui agit in incredulis, Deus huius mundi, ut ſentit eos totos in hoc incumbere, ut ſua tyrannis ſoluatur, ita quo eos opprimat, ſemper id agit, ut aduerſarij externæ illi poteſtati, quam nemo magis illis obſeruat, uideantur.

Imminutæ maieſtatis accuſantur omnes precones ueritatis.

Regnum Chriſti non eſt de hoc mundo, id eſt, ſitum in externo dominatu, unde & gloria, diuitijs, & potentia externa uſq; deſtituitur, ut in capite Chriſto, ita & membris. Ergo hic reiectamenta mundi nos eſſe oportet, in regeneratione dem nm cum Chriſto regnaturos.

Regnum Chriſti.

B In hoc natus Chriſtus fuit, ut teſtimonium ueritati perhiberet, & præcipue huius, quod uerum regnum ſit, uita, & felicitas, ſibi ut regi & ſeruatori, ſyncera fide addici, hanc ergo unam & ſummam ueritatem, ſe Chriſtum & ſaluatorem eſſe electorum, fateri & teſtari eum oportuit. Quam fateri & prædicare, Euangelion regni & uitæ eſt.

Quæ prima ueritas.

Qui ex ueritate eſt, nempe electus ad uitam, is audit uocem eius, hoc eſt, fide recipit, unde Pilatus & ſi togaſſet quid ueritas eſſet, nō ſuſtinuit tamen reſpōſionem percipere. Nō enim ex ueritate erat, non ex Deo natus, quæ Iohannes pro eodem accipit, ideo ſermo Chriſti, præſertim de Euangelio regni haud quaquam potuit illi magni haberi.

Qui ex ueritate.

Ab Herode quoq; ſperni & ignominia affici Dominum oportuit, ut nihil apud Iudæos ſublime eſſet, à quo non aliquid pateretur. Ita quicquid mundi eſt, ſanctis aduerſatur. Ad hæc uaticinium ſecundi Pſal. Quare tumultuatæ ſunt Gentes, populi meditantur inania, aſtiterunt reges terræ, & principes ſecretarij, conuenerunt in unum, ita impleri oportuit, uti impletum in hoc, & Apoſtoli intellexerunt. Acto. 4.

Omnia aduerſa Chriſto.

Populus perſuaderi potuit, ut Barrabam inſignem latronem Domino præferret, ita Satanæ & miniſtris eius obnoxium eſt, quicquid non eſt ad bonum confirmatū uirtute ex alto. Paulo ante his benedictus Chriſtus erat, nunc ad crucem poſcitur, præ deploratiſſimo latrone & ſeditioſo. Expendat pectus Chriſtianum, quanta hæc fuerit Chriſti ſeruatoris noſtri, noſtræ ſalutis cauſſa ſuſcepta humilitas. Cur ei non omnia credimus, cur cum ipſo non libet mori, & crucifigi mundo?

Populi inconſtantia.

Flagellatus & ſpinis coronatus, miſereq; illuſus & conſputus, ad miſericordiam tamen Iudæorum pectora mouere non potuit, ea erat uis Satanæ. Qui quos detinet, omni etiam humanitatis ſenſu exuit.

Pilatus multis modis conatus fuit Chriſtum liberare, partim manifeſta innocentia eius, partim odio in Iudæos, quo flagrabat impulſus. Sed reuera id Domini opus fuit, quo obſtinata Iudæorum impietas magis proderetur.

Admonitus fuit per uxorem, ne quid & circa ipſum diuina bonitas negligeret.

Chriſtus uſq; tacuit ad Iudæorum accuſationes, quia ſciebat horam adueniſſe ut moreretur, tum erant falſa adeo quorū accuſabatur, ut per ſe præſes uideret ſola inuidia ipſum pre-

Cur tacuit.

C mi. Non igitur erat, quod præſidi ſuam innocentiam approbaret, alias abunde eam cognoſcenti, ſi tuendi eam, animum quoq; habuiſſet.

Iudæi reiecerūt imperium Chriſti, prælata ei Cæſaris tyrannide, & ſanguinem Chriſti ſuper ſe, & filos ſuos uenire optarunt. Hinc ablatum ab ipſis regnū Dei fuit, & ſanguinis Chriſti per Romanos incredibili atrocitate ſumpta ultio.

Aegyptio nempe Cyrenenſi impoſita fuit crux Chriſti, quo ſignificatum accipio, crucem Chriſti ſaluificam, Gentibus dehinc imponendam, Iudæis ſatis dira quidem cruce impoſita, ſed non Chriſti, hoc eſt, quæ eſſet ſaluti. Et hic quidem Cyrenenſis cū pater à Marco prædicetur Alexandri & Rufi, uidetur etiam ipſe in ſuam domum Chriſtum poſtea recepiſſe.

Vinum myrrhatum.

Dederunt Domino, cum ad locum ſupplicij uentum eſſet, uinum myrrhatum bibere, ut Marcus habet, alij habent acetum felle mixtum, quod idem ſit oportet. Acetum igitur, quia corruptum uinum eſt, uinū à Marco eſt uocatū, amarū ſimul erat ex mixtione fellis & myrrhæ, inde uinum myrrhatum dixit. Annotauit Eraſmus ex Plutarcho, hauſtum acetum uulneratis mortem accelerare, ea forte cauſſa, aderat & uas poſitum, aceto plenum, cuius Iohannes meminit, unde damnatis bibere daretur, quo citius tranſfixi manus & pedes, morerentur. Dominus tamen primum oblatum noluit bibere, uolens ſtatutum à Patre tempus pati, quem ille tamen citius latronibus ſupplicio eripuit. Mortuus enim erat, cum latronibus oporteret frangere crura, unde & Pilatus celeritatem mortis eius mirabatur, ut in hiſtoria ex Iohanne adductum eſt. Poſtea autem cum alioqui iam ſpiritum traditurus eſſet, accepit acetū, ut Iohannes narrat, impleri enim ſcripturam uoluit. Potauerunt me aceto &c. Pſal. 86.

In latrone Chriſtum tam egregie agnoſcente & prædicante, ubi iam noti omnes procul ſtabant, ubi ſilebant ora Apoſtolorum, cum obmutuiſſet uox illa: Benedictus qui uenit in nomine Domini, immenſa Dei bonitas, mirum in modum illuxit. Vnde plane diſcendum, ne de quoquam, niſi oppugnante ſalutis doctrinam iam cognitam ſibi deſperemus, poſtquam tot primis, hic omnium nouiſſimus latro præpoſitus fuit, paradyſiq; promiſſionem, ante omnes mortales, percepit. Paradyſum uero, ut & Paul. 2. Cor. 12. uocat locum diuiniorem, in quo apertior Dei gloria refulget, diuinitatisq; perfruitio donatur.

Paradyſus latroni.

Tenebræ.

Tenebræ factæ ſunt ſuper totam terram Iudæorum ſcilicet, id præſagium fuit, illos poſtquā Dominum ſolem iuſtitiæ à ſe reiecerant, & morte affecerant, horrendis tenebris ignorantię

D & impietatis adobruendos.

Eli Eli.

Id uero: Eli, Eli, &c. initium eſt Pſalmi 22. & uerbum שבקתני, id eſt, Schebaktani Chaldęum, pro Eb. עזבתני, id eſt, Azabtani poſitum. Hæc autem ſimpliciter dicta à Domino accipio, ſicut & quæ in monte oliuarum orauit. Quæſtus fuit his ſe in manibus impiorum, ad omnem ipſorum libidinem, à Patre derelictum, quanquam uolens ſpiritu omnia perferret, ſicut in horto de atrocitate ſupplicij quærebatur, quod tamen ultro uolebat ſubire. De deſperatione eius, nolim quicquam affirmare, præter ſcripturam. Scripturam ſequi quā noſtras cogitationes, tutius eſt, uerus homo fuit, ueri hominis affectus & habuit & prodidit, gloriæ tamen Patris omnes deuinctos, de his ſupra, ubi conflictatio Domini in monte oliuarum, tractata eſt.

De deſcenſu ad inferna.

De deſcenſu Domini ad inferna, multi multa diſputarunt, ſed per pauca ad rem, quia præter ſcripturam ferè omnia. Vnde blaſphemi quidam, uiſi ſibi habere articulum fidei, nullo ſcripturæ loco firmatum, concludere uolunt eſſe credenda, quæcunq; Eccleſia, id eſt, Pontifices & Theologi cum Monachis præſcribunt, etiamſi nullā ex ſcripturis habeant rationem. Sed ſi recte accipias hanc uocem infernus, ibi memorant Euangeliſtę Chriſtum ad infernum deſcendiſſe, ubi narrant mortuū & ſepultum, שאול eni pro quo in ſcripturis nos ferè infernus legimus, ſepulchrum ſignificat, quod nunquam ſaturatur, & ſemper quodammodo petit, iuxta illud Prouerb. 30. Vnde Petrus Acto. 2. & Paulus 13. probaturi Dominum à mortuis reſurrexiſſe, adducunt illud, Pſal. 15. Non relinquas animam meam in inferno, nec ſines ut ſanctus tuus uideat corruptionem, ubi pro eodem ponitur, animam non relinqui in inferno, & ſanctum non uidere foueam corruptionis, hoc eſt, ſepulchrum, nempe pro eo, quod eſt, non relinqui in morte. Vnde Petrus cum dixiſſet: Quem Deus ſuſcitauit eum ſolutis doloribus mortis quatenus impoſſibile erat teneri illum ab ea, hoc ipſum probaturus, locum hunc Pſalmi 15. adduxit.

In huiuſmodi infernum dicebat ſe Iacob cum dolore ad filium Ioſeph deſcenſurum, cū diſcerptum à beſtia putaret 1. Moſcheh 37. Et ubi timebat Beniamin, alteri filio ex Rachel, dicebat filijs ſuis, qui abducere illum in Aegyptum uolebant, eos ſi illi aliquid accideret, canos ſuos cum dolore ad inferos depulſuros. Quid hic aliud ad infernum deſcendere, quā recon-

di corpus

di corpus ſub terra: Sic cum terra uiuos abſorbuiſſet Korach & coniuratos ſuos, diceban-
tur, uiui deſcendiſſe ad infernum, id eſt, in ſepulchrum, ſub terram, ad mortuos 4. Moſcheh
16. Hinc ſubinde in Pſalmis, gloriantur ſancti ſe ereptos ex inferno, exaltatos ab inferno, ut
Pſal. 30. 49. & alijs. Nec aliter ſcriptura uſpiam de inferno loquitur, quã ut ſit communis o-
mnibus, tam ſanctis, quã impijs, Gehenna autem ſolis impijs attribuitur. Quare facere ex in
ferno deſperationem, cogitatio humana eſt, & non debebat tanta cum authoritate Eccleſijs
proponi. Ad hunc ergo modum deſcendit & נפש, id eſt, uita uel animatum corpus Domi
ni in infernum, hoc eſt, uere mortuum, repoſitum fuit in ſepulchrum, ſed quia à morte deti-
neri authorem uitæ impoſſibile erat, ut Petrus inquit, ideo non potuit in ſepulchro, & inter
mortuos relinqui, aut permitti, ut ſanctus Domini uideret, foueam corruptionis, id eſt, cor-
rumperetur, ſicut ſepulti alij. Cęterũ ſpiritus Chriſti, ubi corpus reliquit, in Paradyſum con-
ceſſit, ubi ſecum futurum & latronem illi promiſerat.

Ad hoc enim ut ſanctos qui in inferno erãt, id eſt, dormiebãt corpore in puluere terræ, ſi-
cut & electos uniuerſos, à morte, in æternam uitam trãſferret, nulla ſcriptura quicquã aliud
prædixit à Domino perficiendum, quã ut moreretur pro ſuis. Somnia igitur ſunt, quæcunq;
Theologi ſuperioris ſæculi de limbo patrum, & reali deſcenſu illo Chriſti, quo etiam ad lo-
cum damnatorum & purgatorium acceſſerit, diſputarunt. Neq; firma quidem exiſtunt, &
quæ recentes quidam commenti ſunt, infernum eſſe deſperationem. Scriptura poſt hanc ui-
tam, ſanctis quietam uitam cum Chriſto & regnum Patris, impijs gehennã & ignem æter-
num, paratum Diabolo, promittit, nõ infernum. Veteres patres memorat ad infernum de-
ſcendiſſe, ſed quo deſcendit, omne quod genitum eſt. Nihil de limbo, nihil de purgatorio,
nihil de deſcẽſu ſpiritus Chriſti ad loca quædam obſcura, mittenda igitur hæc ſunt, ut inuen-
ta hominum, & gratiæ agendæ magis Domino, qui filium ſuum pro nobis & electis omni-
bus in infernum protruſit, id eſt, uere mori uoluit, ut per mortem eius à morte nos liberare-
mur, & reuocato illo rurſus à mortuis, nihil dubitaremus & nos ad beatam immortalitatẽ
reuocandos. Hæc confirmat, quod hunc articulũ, deſcendit ad inferna, nõ fuiſſe nec in ſym-
bolo Romano, nec in ſymbolo Orientalium Eccleſiarum Cyprianus teſtatur, & apud Ter-
tullianum non recenſetur, quare adiectum tanquam explicationem ſuperioris, ſicut & illum
B communionem ſanctorum, nihil ambigendum eſt.

Cæterum quod uelum ſciſſum fuit, cum Chriſtus tradidiſſet ſpiritum, ſignificatum acci-
pio, tum fuiſſe abrogatas cerimonias legis, & irritum factum teſtamentum uetus, cum iam
nouum, morte eius eſſet confirmatum, de quo in Matth. 26.

Terra mota, & petræ ſciſſæ, uidentur ſignificaſſe orbem commouendum Euangelio, &
ſaxea pectora, ſcindenda per pœnitentiam, De his canunt Pſal. 97. 98. & 99.

Monumenta aperta, è quibus poſt reſurrectionem Domini ſanctorũ corpora egreſſa ſunt,
uirtutem mortis Chriſti teſtata ſunt, qua ſcilicet ad uitam electi reuocantur.

Quod Centurio & alij Dominum, filium Dei agnouerunt & prædicarũt, ſpecimen fuit,
fructus qui à morte eius expectandus erat, nimirũ ut iam plurimi, præcipue autem gentium,
ipſum Chriſtum, & per eum Patrem agnoſcerent, ita uitam æternam percepturi.

Eo autem quod ſanguis & aqua de latere Domini exiuit, indicatũ eſt, à morte Chriſti, eſſe
omnium peccatorum expiationem expectandam, quã ſanguine fieri oportuit, tum ſpiritum
ſanctum, aquas uiuas illas, quibus in totum electi mũdantur, & ad omnem pietatem fœcun-
dantur, de quibus Iechezkel 37. Iohan. 7. & alibi.

Ioſephum & Nicodemum, auſos mortuo Chriſto miniſtrare, qui uiui occulti tantum di-
ſcipuli erant, propter metum Iudæorum, præter immenſam Domini facilitatem, qui uſque
infirmos adeo tulit, uirtutem morti eius quoq; teſtatur & fructum, unde ſcilicet fortior, ac ue
re filiorum Dei ſpiritus, electis contingit, ſicut iſtis uſu uenit. Notatur quoq; quã ferax ſalutis
ſit, Chriſto uel infirmo adhærere.

Ad cuius mortis precium, magis commendãdum & precioſa illa ſepultura fecit. Ita & nos
tum uere honorabimur, & cum Deo regnabimus, ubi cũ ipſo quoq; antea mortui, & in ni-
hilum redacti fuerimus. Iudæis autem mos fuit, precioſe ſepeliri cum aromatibus, ad teſtan-
dam ſpem reſurrectionis. Nos omnia contemnendo, & animam noſtram pro Domino per
dendo, hanc ſpem profiteri debemus, & ſumptus facere in pauperes.

Sepulchrum Chriſti Iudæi uoluerunt munitum, ita ad gloriam reſurrectionis Chriſti, in-
uiti ſeruierunt. Neq; aliter euenit impijs omnibus, erga pios. Quibus enim ledere eos uolũt,
ijs promouent ipſorum ſalutem.

Innumera inſunt præterea huic hiſtoriæ, quæ nõ ſine magno pietatis fructu, ab electis per-

C pendi poſſunt, ſed quibus ſancta eorum, quæ Dominus nobis dixit, fecit, & pertulit, curioſitas fuerit, ijs per ſe illa occurrent, in propatulo enim poſita ſunt. In his ergo inquirendis & excutiendis ſtudioſi ſimus, miſſis blaſphemis nugis, quas ſomniorum prædicatores, ſanctiſſimæ huic hiſtoriæ hactenus aſſuerunt, quaſi uero non ſupra quā ſatis, ad ſummum ſupplicij fuiſſent, quæ Euangeliſtæ conſcripſerunt. Sed hi putarunt, tum demum cum fructu ſe hanc hiſtoriam recitaſſe, cum mulierculis Domini cauſſa lachrymas excudiſſent, cum magis ad lachrymandum ſuper ſe ipſis iuxta uerbum Chriſti, auditores prouocare debuiſſent. Certe ſupplicium Domini, in hoc perpendendum eſt, ut non dubitemus, nos iam eò, à morte in æternam uitam adſertos, quo hinc etiam exultemus, gratias agentes Patri, qui filium ſuum pro nobis in mortem tradidit, & filio qui tam crudele & infame ſupplicium pertulit. Tum ut peccatum deteſtemur, quod tam inuiſum Deo eſt, ut nō niſi morte filij ſui potuerit expiari, denique ut ita in mortem uſque fratrum ſaluti, & nos conſecremus. Sic demum cum fructu hiſtoriam ſupplicij Domini noſtri perpenderimus. Ipſe huiuſmodi mentem nobis donet. Prima ęditione ſeorſim hæc ædita fuerant, unde pleraque hic leguntur, annotata antea & in Matthæum. Ea ſtudioſis non oberunt, etiam bis lecta, ideo non fuimus reſcindere ea ſoliciti.

CAPVT XX.

PRIMO uero die ſabbatorū Maria Magdalene uenit mane, cum adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum, uidetque lapidem ſublatum a monumento. Currit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum diſcipulum, quem amabat Ieſus, & dicit illis: Suſtulerunt Dominum e monumēto, & neſcimus ubi poſuerint eum. Exijt ergo Petrus, & ille alius diſcipulus, & uenerunt ad monumentum. Currebāt autem duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, uenitque prior ad monumentum. Et cum ſe inclinaſſet, uidit poſita linteamina, non tamen D introiuit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum. Et uidet linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, nō cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit & ille alius diſcipulus, qui uenerat prior ad monumentum, uiditque & credidit. Nondum enim nouerant ſcripturam, quod oportuiſſet eū a mortuis reſurgere. Abierunt ergo rurſus diſcipuli ad ſemetipſos. Maria aūt ſtabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe in monumentum, & uidet duos angelos amictos albis, ſedentes unum ad caput, & alterum ad pedes illic, ubi poſuerant corpus Ieſu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Suſtulerunt Dominum meum, nec ſcio ubi poſuerunt eū. Hæc cum dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum, & uidit Ieſum ſtantem, nec ſciebat quod Ieſus eſſet. Dicit ei Ieſus: Mulier quid ploras? Quem quæris? Illa exiſtimans quod hortulanus eſſet, dicit ei: Domine, ſi tu aſportaſti eum, dicito mihi ubi poſueris eum, & ego eum tollam. Dicit ei Ieſus: Maria. Conuerſa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur magiſter. Dicit ei Ieſus: Noli me tangere. Nondum enim aſcendi ad Patrem meum. Sed uade ad fratres meos, & dic eis: Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem ueſtrum, & Deum meum & Deum ueſtrum. Venit Maria Magdalene, annuncians diſcipulis, quod uidiſſet Dominum, & ea dixiſſet ſibi. Cum ergo ueſpera eſſet die illo, qui erat unus ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ, ubi erant diſcipuli congregati propter metum Iudæorum, uenit Ieſus, ſtetitque in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et cum

A hæc dixiſſet, oſtendit eis manus ac latus ſuum. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli ui-
ſo Domino, dixit eis iterum, Pax uobis. Sicut miſit me Pater, ita & ego mit-
to uos. Hæc cum dixiſſet, flauit in eos, & dicit eis, accipite ſpiritum ſanctum.
Quorumcunq; remiſeritis peccata, remittuntur eis, quorumcunq; retinueri-
tis, retenta ſunt. Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus nõ
erat cum eis quando uenit Ieſus. Dixerunt ergo ei alij diſcipuli. Vidimus Do
minum, Ille autem dixit eis: Niſi uidero in manibus eius ueſtigium clauorũ,
& mittam digitum meum in ueſtigium clauorum, & mittam manum meam
in latus eius, non credam. Et poſt dies octo iterum erant diſcipuli eius intus,
& Thomas cum eis, uenit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio, & dixit: Pax
uobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, et
admoue manum tuam, & immitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed
credens. Reſpondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Di
cit ei Ieſus. Quia uidiſti me Thoma, credidiſti, beati qui non uiderunt & cre-
diderunt. Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum
ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc, hæc autem ſcripta ſunt, ut creda-
tis, quod Ieſus eſt Chriſtus ille filius Dei, & ut credentes uitam habeatis per
nomen eius.

CAPVT XXI.

POſtea manifeſtauit ſe iterũ Ieſus ad mare Tyberiadis, ma-
nifeſtauit aũt ſic. Erãt ſimul Simõ Petrus & Thomas, qui
B dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Cana Galilææ,
& filij Zebedæi, alijq; ex diſcipulis eius duo. Dicit eis Si-
mon Petrus: Vado piſcatum. Dicũt ei: Venimus & nos
tecum. Exierunt & aſcenderũt in nauim ſtatim, & illa no-
cte nihil cœperunt. Mane autem iam facto, ſtetit Ieſus in littore, non tamen
cognouerũt diſcipuli quod Ieſus eſſet. Dicit eis Ieſus: Pueri, num quid obſo
nij habetis? Reſponderunt ei: Non. At ille dicit eis: Mittite in dexteram na-
uigij partem rete, & inuenietis. Miſerunt ergo, & iam non ualebant illud tra-
here præ multitudine piſcium. Dicit ergo diſcipulus ille quem diligebat Ieſus
Petro, Dominus eſt. Simon ergo Petrus cũ audiſſet quod Dominus eſſet,
tunica ſuccinxit ſe (erat enim nudus) & miſit ſe in mare. Alij autem diſcipuli na
uigiolo uenerunt, non enim longe aberant a terra, ſed circiter cubitis ducen-
tis trahentes rete piſcium. Vt ergo deſcenderunt in terram, uiderunt prunas
poſitas, & piſcem ſuperpoſitum, & panem. Dicit eis Ieſus: Afferte de piſcibus
quos prendidiſtis nunc. Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in terram ple-
num magnis piſcibus centum quinquaginta tribus. Et cum tot eſſent, nõ eſt
ſciſſum rete. Dicit eis Ieſus: Venite prandete. Et nemo diſcipulorum audebat
interrogare eum, dicens: Tu quis es? cum ſcirent quod Dominus eſſet. Ve-
nit itaq; Ieſus, & accepit panem, & dat eis, & piſcem ſimiliter. Hac iam tertia
uice manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulus ſuis, cum reſurrexiſſet a mortuis. Cum
ergo prandiſſent, dicit Simoni Petro Ieſus: Simon Iohannis diligis me plus
his? Dicit ei: Etiam Domine, tu ſcis quod amẽ te. Dicit ei: Paſce agnos me-

C os. Dicit ei rurſus iterum: Simon Iohannis diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu ſcis quod amem te. Dicit ei: Paſce oues meas. Dicit ei tertio: Simon Iohannis amas me? Indoluit Petrus, quod dixiſſet ſibi tertio, amas me, dixitq; ei: Domine, tu omnia noſti, tu ſcis quod amem te. Dicit ei Ieſus: Paſce oues meas. Amen amen dico tibi, cum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas, quo uolebas, cum autem ſenueris, extendes manus tuas & alius te cinget, & ducet quo non uis. Hoc autem dixit, ſignificans qua morte glorificaturus eſſet Deum. Et cum hoc dixiſſet, dicit ei: Sequere me. Conuerſus Petrus, uidet illum diſcipulum quem diligebat Ieſus, ſequentem, qui & recubuit in cœna ſuper pectus eius, & dixit, Domine, quis eſt ille qui tradit? hunc ergo cum uidiſſet Petrus, dicit Ieſu, Domine, hic autem quid? Dicit ei Ieſus. Si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Tu me ſequere. Exijt ergo ſermo iſte inter fratres, quod diſcipulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Ieſus, non moritur, ſed ſi eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc. Et ſcimus quod uerum eſt teſtimonium eius. Sunt autē & alia multa, quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſe, opinor, mundus caperet eos qui ſcribe-

D rentur libros.

HISTORIA RESVRRECTIONIS ET APPARITIONUM Domini. Cap. XX. & XXI.

Qvanquam colophon & cōſummatio ſit Euangelicæ hiſtoriæ, Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe, quo credito, plena demum fides, & cognitio Chriſti eſt. Vix tamen quicquam Chriſti aliud, uiſi ſunt Euāgeliſtæ magis uarie memorare, quod ad exercendam noſtram cum fidem, tum diligentiam ita fieri à Domino placuit, quare neq; nobis diſplicere debet, dare autem operam conuenit, ut certus nobis hiſtoriæ huius ordo conſtet, ſitq; in promptu quod calumniatoribus, uel pro confirmatione infirmorum, reſpondeamus. Proinde conabor hanc hiſtoriam ordinare, ut ſibi omnia apud quatuor hos noſtros Euangeliographos conſonent, ſed ipſorum uerba ſecutus, iudicent Chriſtiani.

Venerant cum Domino noſtro, è Galilæa mulieres aliquot, Luc. octauo nominantur Maria Magdalene, de qua ſeptem exierant dæmonia, Ioanna uxor Cuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna, Luc. 24. additur Maria Iacobi, cuius & Matth. meminit, uocans matrem Iacobi, & Ioſe. Quibuſdam uidetur hanc illam fuiſſe matris Domini ſororē, quā Iohan. 19. uxorem Cleophe uocat. In Matth. præterea mater filiorum Zebedæi additur, quā putant Salomen illam fuiſſe, cuius meminit Marcus, quod perpenſa locorum conſonantia non uidetur diſſimile uero. Hæ ergo mulieres cum multis alijs aſcenderant à Galilæa cum Ieſu Hieroſolymam, & miniſtrauerant ei de facultatibus ſuis, ut teſtantur Luc. 8. & Matth. 27. Quæ ergo uiuentem & beneficia omnibus impendentem ſecutæ fuerant, abeſſe rapto ad ſupplicium, & cruciatus perferenti, non ſuſtinuerunt. Hinc cruci affixo aſtabant, & dum ſepeliretur, ſequebantur, uiſuræ ubi poneretur, ut etiam in mortuum officioſæ eſſent. Hæc memorant Matth. Marc. Luc. & Iohannes. Sepulto autē Domino cum paraſceue eſſet magni Sabbathi, quod inſtanti iam ueſpera incipiebat, abierunt paratum aromata antequam Sabbatum illuceſceret. Sabbatho uero ſecundum Legem quieuerunt. Obſeruantiam Legis diuinæ, ſuo erga Dominum amori, hac in re mente præferentes, Luc.

Sect. 2 In ueſpera igitur, Matth. hoc eſt, nocte, ſed quæ propè finem erat acceptura, nempe illuceſcente iam die, ortoq; ſole, Marc. ſed profundo adhuc crepuſculo, Marc. Luc. ut tenebræ etiamnum ad monumentum eſſent, Iohan. Venerunt mulieres illæ, & nonnullæ cum illis, Luc. ad monumentum, portantes aromata, quæ parauerant ad ungendum Dominū, Mat.

Marc.

A Marc. Luc. Iohan. Sed antequam ad illud ueniſſent, Dominus ſurrexerat, facto terræmotu magno. Angelus enim Domini, deſcenderat de cælo, & lapidem ab oſtio monumẽti remouerat, ſedebátq; ſuper eum. Cuius aſpectus ſicut fulgur, & ueſtimenta ut nix erant. Vnde timore concuſſi cuſtodes, erant ſimiles mortuis. Ex his poſtea quidam principibus ſacerdotũ, quæ facta erant renunciauerunt, qui habito cum ſenioribus conſilio, copioſa pecunia à cuſtodibus hoc mendacium pacti ſunt, ut inuulgarent noctu diſcipulos ipſis dormientibus, corpus Ieſu furatos eſſe, promittentes ſimul ſecuros illos ſe reddituros à præſide. Id mendacij cum hi cuſtodes ſparſiſſent, ita receptum eſt à Iudæis, ut ne hodie quidem aliter credant, Matth.

Mulierculis autem, quo deſyderio Dominici corporis uidendi & ungendi tenebantur, nihil in mentem uenerat de grandi illo lapide, qui oſtio monumenti fuerat admotus, donec iã in itinere eſſent. Dum autem reſpicerent uiderunt reuolutum, Marc. ingreſſæ ergo ſunt monumentum, ſed corpus Ieſu non inuenerunt. Hinc uero mente conſternatæ, Luc. cum reſpexiſſent, uiderunt adoleſcentem ſedentem à dextris amictum ſtola candida, & expauerũt. Is ergo iubebat eas bono animo eſſe, neq; expaueſcere, ſcire ſe quod quærerent I E S V M Nazarenum, eum ſurrexiſſe, & oſtendebat eis locum in quem Dominum poſuerant, iubebátq; abire, ac diſcipulis & Petro, quod Dominus eſſet eos præceſſurus in Galilæam, ubi ipſum eſſent uiſuri, ſicut eis dixiſſet, renunciare. At illæ, ut perterritæ erant, horum nihil recte perceperunt, unde abeuntes cito fugerunt à monumento, habebat enim eas terror, & ſtupor, neq; cuiquam quicquam dixerunt, timebant enim, Marc.

Maria Magdalene tamen, ubi ad ſe redijſſet, reſumpto nonnihil animo, ſola Petrum & Iohan. adijt, queſtum de ſublato corpore Domini: Tulerunt, inquiebat, Dominum de monumento, & neſcimus ubi poſuerint eum. Hac uoce exciti hi duo diſcipuli, e ueſtigio ſepulchrum adierunt, nec dubium, quin comitante Maria. Qui cum ſepulchrum uacuum inueniſſent, ſeorſim poſitis ſudario & linteaminibus, Iohannes quidem credidit Dominum reſurrexiſſe, de quo hactenus dubitauerat, eò quod diſcipuli nondum ſcripturam de reſurrectione eius teſtantem intellexiſſent, quare uerba Chriſti, quæ de ſua reſurrectione illis ſæpius prædixerat, haudquaquam recte perceperant. Sect. 3.

B His itaq; diſcipulis ad ſua reuerſis, Maria apud ſepulchrum hæſerat plorans. Dum ergo fleret inclinauit ſe in monumentum, & uidet duos Angelos amictos albis, unum ad caput, & alterum ad pedes, illic ubi poſuerant corpus I E S V. Hi rogabant eam quid ploraret, quibus illa: Suſtulerunt Dominum meum, nec ſcio ubi poſuerunt eum. Ilico conuerſa retrorſum, ut anxia erat in quærendo corpus Domini, continuóq; reſpectabat, uidit I E S V M adſtantem, ſed putabat hortulanum eſſe, eóq; rogabat eum, ſi ipſe ſuſtuliſſet Dominum, ut ſibi indicaret ubi eum poſuiſſet, quo eum tolleret. Cui Dominus: Maria. Ad quam uocem conuerſa agnouit eum, queribunda enim continuo uertebat ſe & reſpectabat, ſicubi uideret corpus Domini. Dicebat ergo illi: Raboni, & uolebat ipſum fortaſſe amplecti, præ nimio ſcilicet amore eius & gaudio, quod rurſum carne præſentem uidiſſet. Verum Dominus cum uideret eam carnalem ſui præſentiam plus æquo admirari, animum eius ad cæleſtia, amplexúſq; fidei erigere uolebat, eóq; à tactu ſui eam repellebat, dicẽs: Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad Patrem. Quaſi diceret: Ne putes quod carne præſentẽ uides, in hoc omnia te conſecutam, dixi antea diſcipulis meis, quod expediret eis, ut abirem ad Patrem. Ad quem ubi aſcendero, mittam ſpiritum paracletum uobis, & omnia perficiam. Hæc debetis expectare & carnalem meam præſentiam tanti non facere, nolo igitur ut tu me modo tangas, ne carnali præſentiæ nimis addicaris, diſcere debes, fide poſt hac me regnantem in cæleſtibus amplecti. quare abi potius, & nuncia fratribus meis, qui & ipſi carnale uſq; regnũ expectarunt, me ad Patrem meum & ueſtrum, ad Deum meum & ueſtrum aſcenſurum. Vnde uobis ſpiritu meo adero, & ad fœlicitatem ueſtram omnia attemperabo, ne putent me corpore hic porrò acturum, & carnaliter regnum Iiſraelis reſtituturum. Conſoletur autem nos & ad optimam ſpem erigat, quod Pater & Deus meus, ueſter quoq; Pater & Deus eſſe dignatur, apud quem uriq; impetrabo uobis omnia. Abijt itaq; hæc ad diſcipulos & nunciauit illis quod Dominum uidiſſet, & quæ ſibi dixiſſet. Hæc Iohan. quibus conſonat Marcus, ita ſcribens: Cum ſurrexiſſet autem I E S V S mane primo die Sabbathi, apparuit primum Mariæ Magdalenæ de qua eiecerat ſeptem Dæmonia, illa profecta nunciabat ijs, qui cũ illo fuerant lugentibus & flentibus. Sed illi licet audiſſent Dominũ uiuere, & ab hac uiſum eſſe, non crediderunt. Lucas etiam meminit, Petrum ſepulchrum inuiſiſſe.

Prima Domini apparitio.

Interea autem,& reliquę mulieres,quæ cum Maria Magdalenæ,primum adfuerãt,& perterrefactæ una fugerant,nihil cuiquam dicentes,animos reſumpſerunt, & reuerſæ ad monumentum,cupientes nimirum certiores de re tam ſtupenda reddi,uenerunt. Vbi ergo adhuc abeſſe corpus I E S V uidiſſent,mente conſternabantur. Mox autem uiderunt duos uiros adſtantes in ueſtibus fulgurantibus. Matthæus unius tantum meminit, quia unus duntaxat mulieribus loquebatur. Hic igitur pauefactis & uultus in terram declinantibus mulieribus,dicebat: Nolite timere uos,ſcio enim quod I E S V M qui crucifixus eſt,quæritis,non eſt hic,ſurrexit enim ſicut dixit. Venite uidete locum, ubi poſitus erat Dominus, Matth. Quid quęritis uiuentem cum mortuis? non eſt hic ſurrexit. Qu. d. & paulo ante adfuiſtis, uidiſtis ſepulchrum uacuum,audiſtis à me ſurrexiſſe Dominum,atq; uiuere,& uos prçceſſurum in Galilęam. Quid igitur ruſum adeſtis,& uiuentem,inter mortuos uſq; quæritis? Nõ eſt hic,iterum dicimus,ſurrexit enim. Recordamini tamen eorum,quæ ipſe uobis prędixit, cum adhuc in Galilæa eſſet. Nempe quod oportuerit filium hominis tradi in manus peccatorum & crucifigi,& reſurgere die tertio. Luc. Cito igitur euntes,dicite diſcipulis eius, quod & antea mandaueram, ſurrexiſſe Dominum à mortuis, & præceſſurum uos in Galilæam, ibi eum uidebitis,ecce dixi uobis,habete tandem fidem,cum illius,tum noſtris uerbis.

C

Sect. 4.

Recordatæ igitur uerborum Domini,Luc. digreſſæ ſunt à monumento, ac celeriter cum timore & gaudio magno,currebant ut renunciarent diſcipulis eius, Matth. illis undecim & cæteris omnibus, Luc. Cum autem iſſent ad renunciandum diſcipulis,ecce I E S V S occurrit illis,dicens: Auete,illæ autem acceſſerunt,& tenuerunt pedes eius, & adorauerũt eum. Quibus ille: nolite timere,ite & renunciate fratribus meis,ut eant in Galilæam, ibi me uidebunt,ut illis pollicitus ſum. Tangi uero ſe ab his Dominus paſſus fuit,quo certiores reſurrectionis ſuæ teſtes ad diſcipulos eſſent,Mariam autem Magdalenam, nimium ob pręſentiam ſuam carnalem,exultanté,uoluerat ad cæleſtia magis miranda prouocare,eóq; tãgere ſe prohibuerat. At uero ut nondum habebant ſpiritu illuſtrata pectora Apoſtoli, ubi omnia à mulieribus audiuiſſent,uiſa fuerunt eis uerba mulierum,deliramenta,neq; crediderunt illis, Luc. Et ſi Iohannes ut pręmiſſum iam fidei aliquid concepiſſet.

Altera apparitio Domini.

D

Sect. 5. Apparitio Domini 3.

Eodem die uidendum ſeſe Dominus exhibuit & duobus diſcipulis petentibus Emauntem. Qui mox reuerſi ad diſcipulos Hieroſolymis congregatos undecim Apoſtolos, & qui cum illis erant, à quibus audierũt ſtatim Dominum uere reſurrexiſſe, atq; aparuiſſe Simoni, & ſi multi inter eos his adeo nullam haberent fidem, ut ne hiſce duobus diſcipulis narrantibus ſe Dominum uidiſſe, fidé haberent. Dum autem inter ſe loquerentur,& fores clauſæ eſſent,ſtetit Ieſus ipſe in medio ipſorum,& pacem precatus eſt,conſternatiſq; adhuc illorum animis,oſtendit manus & pedes,contrectaréq; ſe & uidere iubebat. Expauefacti enim putabant ſe ſpiritum uidere. Deniq; comedit cum eis,ut uel ſic reſurrexiſſe ſe,illis perſuaderet. Poſtea donauit eis ſpiritum ſanctum,conſtituit Apoſtolos,donauitq; mentem, ut ſcripturas intelligerent,agnoſcerẽtq; ſic ſcriptum eſſe,eóq; ſic fieri oportuiſſe,ut Chriſtus pateretur, & reſurgeret à mortuis tertio die, & prædicaretur in nomine ipſius pœnitentia & remiſſio peccatorum in omnes Gentes,initio facto à Hieroſolymis &c. Hæc Luc. & Iohan. habent. Marcus etiam duorum meminit, quibus Dominus in uia uiſus eſt. Poſt octo uero dies,rurſum congregatis diſcipulis cum fores eſſent clauſæ,apparuit iterum,ſtans in medio ipſorũ, Thomæ cauſſa ut uidetur, tangendúmq; ſe Thomæ exhibuit, & reſurrectionem ſuam perſuaſit. Iohan.

Apparitio 4.

Apparitio 5.

Sect. 6. Apparitio 6.

Vndecim autem diſcipuli poſt hæc abierunt in Galilęam in montem ubi conſtituerat illis Ieſus. Cumq; uidiſſent eum,adorauerunt eum,quidam autem dubitauerunt, quã poſtea incredulitatem eis exprobrauit,ut Marcus memorat. Hæc Domini apparitio illa inſignis uidetur fuiſſe,qua pluſquam quingẽtis fratribus ſimul apparuit, cuius meminit Paulus 1. Corin. 15. Antea tamen,cum in Galilęam ueniſſent diſcipuli,& in mari Tyberiadis,hoc eſt,lacu Geneſar,piſcarentur,apparuit Simoni Petro,Thomæ, Nathanaeli, & filijs Zebedæi,quam hiſtoriam Iohan. conſcripſit,addens ea tertia iàm uice diſcipulis Dominum apparuiſſe, nimirum congregatis. Ipſo die ſcilicet reſurectionis ſemel,poſt octo dies iterum, & hæc tertia uice,in piſcatione. Poſt hæc reuerſi Ieruſalem ſunt, ubi iuſſit eos Dominus ſedere donec uirtute induerentur ex alto,donati promiſſo ſpiritu.

Sect. 7.

Cumq; ita per quadraginta dies,identidem conſpectus diſcipulis,& locutus de regno Dei fuiſſet. Luc. in Acto. uolens tandem, Patris dexteram petere, teſtatus ſibi omnem poteſtatem datam in cælo & in terra. Matth. iuſſit eos in uniuerſum mundum abire & prædicare Euangelion omni creaturæ. Mar. & docere omnes Gentes,baptizantes eos, in nomine Patris,

tris, & filij, & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare, quæcunq; ipſe præcepiſſet. Quo uero animaret, ut quamliber repugnante mundo, fortiter hoc legationis munus obiret. Adiecit: Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſæculi. Matth. Vt autem ſimul oſtenderet, quanti ſua doctrina, & Euangelion habendum ſit, affirmabat, quicunque Euangelio credidiſſent, & ſuſcepto baptiſmo, id fuiſſent confeſſi, eos fore ſaluos, qui autem prædicato Euangelio non credidiſſent, eſſe condemnandos. Tum ſimul magnam ſignorū uim, apud eos qui credidiſſent, ſecuturam promiſit.

Poſt hæc eduxit eos foras Bethaniam, & ſublatis in altum manibus ſuis, benedixit eis. Et factum eſt, dum benediceret eis, receſſit ab eis, ac ferebatur in cælum. Luc. nubésq; ſubduxit illum ab oculis eorum. Et ipſi adorato eo, regreſſi ſunt Hieroſolymam cū gaudio magno, & erant ſemper in templo, laudantes, & benedicentes Deum. Luc. Poſtea accepto ſpiritu ſancto in linguis igneis. Act. 2. egreſſi prædicauerunt ubiq; Domino cooperante, & ſermonem confirmante, per ſigna ſubſequentia. Finis.

Ad hunc modum, ordinanda mihi quidem hæc hiſtoria uiſa eſt, Eccleſiæ iudicent, ſed diligenter inter ſe Euangeliſtarum narrationibus collatis, & perpenſis. Illud quidem quod Matth. ueſpera, monumentum mulieres adijſſe adſerit, reliqui Euangeliſtæ mane, facile conciliatur, cum conſtet noctem, ueſperam in ſcripturis dici, ut factum eſt ueſpera, & mane dies unus. Vt igitur in nocte recte dicitur factum, quod factum eſt in termino noctis, ita quod mane, nondum die plene orto, hoc eſt, in fine ueſperæ factum eſt, recte factum dicitur in ueſpera. Ortum diei uidetur Matth. eo ſignificaſſe, quod adiecit, quæ luceſcit in unam, id eſt, primam ſabbathorum, hoc eſt, primum diem ſeptimanæ.

Quid ueſpera.

Mulierum ſedulitas & feruor, ut & Apoſtolæ, ad Apoſtolos fuerint factæ, monet admirandæ gratiæ Dei, quæ continuo delectatur, ex nouiſſimis primos facere. Notatur etiam, quam mire D E V S ſuis proſpiciat, qui filio ſuo ab his mulierculis uoluerit neceſſaria uitæ miniſtrari. Reſurrexit Dominus cum terræmotu, ut & mortuus erat, ac paulo poſt ſpiritum ſanctum miſit, morte enim & reſurrectione eius, uirtute ſpiritus ſancti prędicatis, cōmouendus erat uniuerſus orbis. Angeli primi reſurrectionis pręcones extiterunt, adeo ſuperat fides, omnem captum rationis. Veſtibus fulgurantibus apparuerunt, in quo immortalitatis gloria repræſentata eſt.

Reſurrexit cū terræmotu.

B In hiſtoria bis mulieres ad ſepulchrum ueniſſe poſui, cauſſa eſt, quod Marcus ſcribit, cum primū adfuiſſent, fugiſſe à monumento perterritas, neq; cuiquā quicquā dixiſſe. Matth. aūt & Luc. ſcribunt, audito Angelo, cū timore & gaudio magno, cucurriſſe etiam, ut renunciarent diſcipulis. Bis igitur adfuerunt, primum fugerunt territę, & nemini quicquam dixerunt, ſecundo cū timore quidem, ſed ſimul gaudio abierunt celerrime, nunciatum diſcipulis quę audierant. Id quod uſu ueniſſe mulierculis, adeo Domini amore flagrantibus, ac ſimul propter incredulitatem trepidantibus, ſane uериſimile eſt.

Ratio cur bis adfuiſſe mulieres, credendum ſit.

Fraude Pontificum auerſa fuit ueritas reſurrectionis Domini noſtri, à gente Iudaica, quia excæcandi & reijciendi erant. Vt igitur ueritatis dilectionem reſpuerunt, ita miſſa illis fuit, efficax erroris operatio, licet hoc commentum Pontificum, per ſe pluſquam inane eſſet. Si enim dormierunt miniſtri cuſtodes, qui uiderant diſcipulos ſuffurari corpus Domini? Aut ſi alio indicante id reſciuerunt cum euigilaſſent, cur nō ab eodem didicerunt, quo illud diſcipuli abſtulerant. Per totam uero hanc hiſtoriam uidemus Domini bonitatem, cum ſuorum incredulitate mirifice certaſſe. Etenim cum ne Angeli quidem, perſuadere illis reſurectionē ſuam poterant, exhibuit ipſe ſe uiuum illis multis argumentis, ut Lucas in Actis teſtatur, alloquutus eos fuit, uidendum & tangendum ſeſe præbuit, comedit una, adhibuit teſtes mulieres, & diſcipulos quoſdam, quos ut & alijs ueritatem atteſtarentur, certos de ſua reſurrectione antea reddidit, adeoq; nihil omiſit, quo illam creditam ſuis efficeret, idq; neceſſario ſane. Nam in fide reſurrectionis Domini ſita eſt ſalus noſtra tota. Mortuus ſiquidem eſt, propter peccata noſtra, reſurrexit autem propter iuſtificationem noſtram. Rom. 4. Satiſfieri pro peccatis noſtris oportebat, ideo mortuus eſt, ut autem iuſtificemur, opus ſpiritu eſt, qui gratiam Dei, per Chriſtum factam nobis perſuadeat, & fide ſyncera ita inſtruat, ut efficaciter illa ſeſe per dilectionem exerat. Hic iam ſpiritus regnātis Chriſti donū eſt, neq; potuit locuplete adeo orbi contingere, niſi poſtquā deuicta morte & peccato, regnū ſanctorū ipſe iniuiſſet. Et quæ demum fiducia in eū, ut ſeruatorem, eſſe potuiſſet, ſi mortuus pro peccatis noſtris, in morte hæſiſſet? Quis ſatiſfactū credere ſuſtinuiſſet, illo adhuc in carcere mortis detento, qui diſſoluturum debitum noſtrum ſeſe receperat? Mori ergo oportuit eum, ut indignatio Dei, à nobis ſubmoueretur, interiretq; & in nobis peccatum, reſurgere uero, ut per ſpiritum eius, ad imaginem ipſius continuo reformaremur, hoc eſt, iuſtificaremur.

Quā neceſſaria fides reſurrectionis.

C Quiſquis igitur reſurrexiſſe à mortuis Dominum credit & ſatiſſactum pro ſe,& ad beatã uitam ſpiritu eius ſeſe renouandum,dubitare non poteſt,fiducia in Deum certa & efficaci uiuet,nihil ſibi à peccato,uel morte timens,peccatum autem quottidie mortificabit,ut cũ Chriſto ſuo,peccato & ipſe mortuus,Deo uiuat.Hinc Petrus conſtare fœdus bonæ conſcientiæ erga Deum,per reſurrectionem Ieſu Chriſti,qui eſt ad dexteram Patris,affirmat. De gratia ſiquidem Dei,non niſi per fidem in Chriſtum certi eſſe poſſumus, iam, ut dixi, ſi nõ uictorem mortis regnare eum ad dexteram Patris omnibus prælatum credamus,eo niti fides noſtra haud poterit.Non ergo ab re fuit, tam diligenter fidem reſurrectionis ſuæ aſtruere, neq; mirum ſi natura hominis difficile ad eam peruenire potuerit,& hodie poſſit, cũ in ea nihil boni ſit,neq; ſegniter certe hanc remorari & Satanas ſoleat, ut in qua nouerit, ſalutem hominũ totam eſſe ſitam.

Singularis autem erga Petrum Domini grat'a declarata eſt,cui licet ſe negaſſet,peculiariter & annunciari ſuam reſurrectionem,& etiam ipſe apparere uoluerit,uti ex Luc.& 1. Cor.15. liquet.Neq; ſane uulgaris fuit & Thomæ exhibita.

In Matthęo interpretatus ſum illud quod de ſe Iohannes meminit, crediđiſſe ſe ubi uacuum ſepulchrum,& poſitum ſeorſim à linteaminibus ſudarium uidiſſet, quaſi crediderit tãtum corpus Ieſu fuiſſe ſublatum,quod ſcilicet Maria nunciauerat,nõ etiam reſurrexiſſe,propterea quod nondum ſcripturas diſcipuli intellexiſſent.Sed hoc loco diligentius perpenſo,uidetur is de fide reſurrectionis intelligendus,ad quam prouocatus fuerat hic diſcipulus,quod non ſolum uacuum ſepulchrum,ſed poſita ſimul linteamina,& ſeorſim conuolutum iacere ſudarium uidiſſet.Si enim mortuum corpus ſublatum fuiſſet,linteamina & ſudarium fuiſſent una ſublata.Eóq; id quod ſequitur.Nondum enim intellexerãt ſcripturam &c. ut ratio eius quod ante hac reſurrecturum Dominum non crediderat una cum alijs accipiẽdum eſt. De Petro ſane ſcribit Lucas,quod abierit mirans.

Nominatim fratribus ſuis iuſſit reſurrectionem ſuam annũciare Mariam, ut meminit Iohannes,& poſtea alias quoq; mulieres quæ pedes ipſi tenuerunt,ut teſtatur Matthæus,hos puto cognatos domini fuiſſe,qui & aliàs,fratres eius dicebãtur,apud quos ueriſimile quoq; eſt, haſce mulieres,cum Galileæ eſſent, fuiſſe diuerſatas eóque quam primum ad illos tum

D ituras.Fieri quoq; poteſt,ut fide alijs infirmiores fuerint,nam Iohan. legitur, nec fratres eius credebant in eum,quod ut in hos dictum non ſit,haud indignũ tamẽ Domino fuit,ijs peculiariter reſurrectionis ſuæ gaudiũ offerre, quos ut proximos peculiari debebat dilectione cõplecti.Alij putant diſcipulos ſic uocatos,forſan quod Lucas meminit iſtas adnunciaſſe Domini reſurrectionem illis undecim & cæteris omnibus.Item quod angeli diſcipulis iuſſerint nunciare Marcus de Maria ſcribit.Illa profecta renunciauit ijs, qui cũ illo fuerant, lugentibus ac flẽtibus.Hinc uero uidetur & fratres hoſce,ut Domino adhęſerũt, ita & diſcipulorũ nomine uocatos eſſe,& ſi peculiare fratrũ Domini quoq; nomẽ habuerint.Hos ergo Lucas,ſub cæteris illis, quibus mulieres reſurrexiſſe Dominum adnunciarunt, Marcus ſub lugentibus & flentibus,qui cum Domino fuerant,Angeli ſub diſcipulis comprehenderunt.Dominus loquens primum Mariæ & deinde alijs mulieribus magis proprio nomine,uocãs fratres ſuos, appellauit.

In hiſtoria uero,quam Lucas de duobus diſcipulis,qui Emauntem petierant, & Domino adiungente ſe illis,& tandem etiam ſe illis reuelante,primum obſeruandum, quàm utile ſit de rebus Chriſti loqui.Iſti enim & ſi nulla fere fide in Dominum, reliqua, de geſtis tamẽ eius loquerentur,adiunxit ſe illis,& plenius de ſe edocuit, ac mox aperte ſe illis rediuiuum agnoſcendum exhibuit.Ita non poterit Chriſti cognitio non plena tandem contingere illis,qui auide de ipſo & cum amore eius,cogitant & loquuntur.

Videri poſſint pugnare quę Lucas memorat de diſcipulis,cũ ad eos ueniſſent duo illi,qui ierant Emauntem,uel ut Marcus habet,rus cum ijs,quæ Marcus.Nam ſcribit Lucas illos, hiſce duobus ab Emaunte reuerſis,antequam quæ ipſis acciderant expoſuiſſent dixiſſe: Surrexit Dominus uere,& aparuit Simoni.Marcus autem narrat eos,ne his quidem, renunciantibus quæ uiderant,crediđiſſe:Sed hoc quod Marcus ſcribit, ad diſcipulorum cœtũ referendũ eſt,in quo cum pauci adhuc reſurrexiſſe Dominum plane crederent, dicebãtur omnes id nõ credere.Illud uero Lucæ ad paucos,illos quibus iam Domini reſurrectio perſuaſa erat. Qui enim uel paululum in ſcripturis uerſati ſunt,norunt ſocietati tribui,quod & pauci, & multi ex ea fecerint.Non itaq; nullos crediđiſſe Marcus dicere uoluit,ſed non omnes, quare ſtatim ſubijcit ut Dominus illis undecim exprobrarit incredulitatẽ & duriciem cordis,quod ijs qui ipſum uiderant reſurrexiſſe, non crediđiſſent. Id quod ad Petrum ſane nequaquã attinebat

cui

cui ipſi Dominus aparuerat, ſed neq; ad Iohannem, qui uiſo ſepulchro, & ſeorſim iacētia linteamina, & ſudarium, crediderat, neq; igitur ad eos, qui reuerſis è rure dicebāt: Surrexit Dominus uere & aparuit Simoni, quod ſcripſit Lucas.

Deinde expoſuit eis ſcripturas, exorſus à Moſe & omnibus prophetis. Siquidem quicquid uſpiam in ſcripturis de miſericordia, bonitate & ſapientia Dei, tum de expiatione & purgatione peccatorum ſcribitur, proprie Chriſto competit. Sic & poſtea, ubi congregatis omnibus aderat, mentem dedit eis, ut ſcripturas intelligerent, quas in ipſo oportuit impleri. Multa autem apertiſſima oracula in Moſe, Prophetis & Pſalmis de Chriſto ſcripta ſunt, quæ ſingula enumerare & enarrare, ut alias quoq; dixi, proprium librum requirerent, quare mihi tranſmittenda hic ſunt, In Matthæum circa hunc eundem locum quædam de his dixi, quibus hoc adijcere uolui, mortem & reſurrectionem Domini in omnibus ijs prædictā eſſe, quibus quid ſancti periclitati ſunt, quid ue malorum ope Domini euaſerint, memoratur. Membra Chriſti huiuſmodi fuerunt, ut q; uixit in eis Chriſtus, ita etiam adflictus, atq; ab adflictione liberatus eſt. Cúmq; in his ſemper legamus ſanctos malis, quęcunq; incidiſſent, ſuperiores fuiſſe, mortis per Chriſtū extinctionē, atq; ideo cum ipſius, tū membrorum eius reſurrectionē, in eis adumbratam debemus agnoſcere, Quia igitur nemo ſanctorū, non uarijs calamitatibus exercitus eſt, ſicut & ipſa Iſraelis Eccleſia, etiam cum nullis ſingularibus tranſgreſſionibus Dominum prouocaret, ſuam tamen crucem, ſuam tētationem pertulit, in eo prœmonſtratum fuit, oportere Chriſtum pati, & pati ab impijs, nec niſi omnimoda naturæ huius immutatione regnum Dei plene in electis reſtituturum. Quod autem omnia quę uel populus uel priuati Dei unquā aduerſi paſſi ſunt, optatos & glorioſos exitus ſortiti ſunt, reſurrectionem eius à morte, & immortale regnum ſignificarunt. Eiuſdem ſpecimen quoddam exhibuerunt, & ſacrificia. Vt enim hoſtijs mactatis, & igni crematis ueterum cultus repreſentatus fuit, ita niſi moriamur nobis, & cœleſti igni, hoc eſt, ſpiritu Dei, in aerem, hoc eſt, naturā cœleſtem uertamur, Deo per omnia placere nequimus. In hoc igitur preire ſuis oportuit Chriſtum ſanctorū primogenitum, ac ſui holocauſto, efficere, ut & alij gratæ Deo hoſtiæ fierent. Atq; hoc eſt, quod ſacrificijs repreſentatum eſt, ideo & in ijs quę de ſacrificijs ſcriptura memorat, de morte & reſurrectione Domini prædictum eſt, ſed quod intelligant ſpirituales, quibus id etiam ſolis fru-

B giferum eſt. Illius enim temporis ratio fuit, ut adumbrari in eo Chriſtum ſuum Deus uoluerit, reuelandum planius, cum iam homo factus mortē morte ſua uiciſſet.

Diligenter autem hic notandum, Chriſtum ſuis dediſſe mentem ut ſcripturas intelligerēt. Cui enim ipſe hanc non donauerit, obſignatus illi liber erit ſcripturarū, quicquid acuminis, uel peritię habuerit. Deniq; non prætereundum, quod cognito Domino, ilico hi duo regreſſi ad diſcipulos fuerunt, quamlibet ueſpera eſſet. Neq; enim poteſt Chriſtum non prædicare ardentiſſime, qui uere eum agnouerit.

Illa uero quæ Iohannes memorat, amandatos diſcipulos ad prædicandum, donatum ſpiritum ſanctum ſigno flatus, datámq; facultatem peccata remittendi, explicata ſunt fuſius in Matth.16. in illud: Et dabo tibi claues regni cœlorum. Vtiq; nihil aliud eſt remittere peccata, Apoſtolis quidem commiſſum, quam in Eccleſiam Chriſti recipere, peccata retinere, Eccleſia arcere. Hoc igitur ut rite curarēt, donauit eis ſpiritum ſanctum, ſigno flatus adhibito, ſicut panem & uinum adhibuit, cum donaret ſuum corpus & ſanguinem. De ui huius ſpiritus in ueris Apoſtolis legis præclara, quæq; qualis nam ſit, planiſſime explicant, apud Diuum Paulum 2. Corinth.3. Porro cum flatu ſuo Dominus ſpiritum ſanctum dedit, ut ſignificaret uere eū & ſuum ſpiritum eſſe.

Id etiam notandum, quod Iohannes memorat Dominum ueniſſe ad diſcipulos ſuos τῶν θυρῶν κεκλεισμένων id eſt, cum fores eſſent clauſæ, non autem διὰ θυρῶν κεκλεισμένων, id eſt, per clauſas ianuas, unde Attocreatiſtæ hinc non probabunt duo corpora ſimul in eodem loco fuiſſe, tum ex eo Chriſti corpus eſſe ubiq;. Vt enim inuiſibilem ſe totū facere potuit, ita potuit & per inuiſibiliter apertas fores ingredi, neq; oportuit duo corpora eſſe ſimul in eodē loco, multo minus, idem corpus ſimul in diuerſis locis. Nihil igitur potuerunt iſti excogitare pro tuendo ſuo dogmate expeditius, quàm Chriſtum non eſſe uerum hominem, hoc eſt, nō aſſumpſiſſe corpus noſtræ naturæ, ſi modo id non adeo impium eſſet, totius q; fidei noſtræ ſubuerſio.

In Galilæa uoluit potiſſimum DOMINVS ſe uiſendum ſuis exhibere immortalem, in qua regione & antea lucem Euangelij potiſſimum effulgere placuerat. Humilia nanq; illi ſemper placuerunt. Ad Iudæā autem & Hieroſolymam redire ipſos uoluit, quià ex Tzion lex, & de Ieruſalem uerbum Euangelij egredi debuit. Ieſa.2. Mich.4. Tum ibi debebat

C cebat glorificari C H R I S T V M, quod per prædicationem, Euangelij factum eſt, ubi ad mortem uſq; fuerat humiliatus. Vnde & cælos inde uoluit petere, unde petierat ſupplicium, nempe è monte oliuarum, cui Bethania adiacet.

Iohannes præterea memorat tertio Dominum Petrum rogaſſe ſi ſe plus alijs amaret, & appellante illo ipſius conſcientiam, commendaſſe ei curam ouium ſuarum, his uidetur hoc uoluiſſe dicere: Tu uero Simon, præ te fers magnum mei amorem, & uis uideri præ his fratribus tuis me diligere, ſi ita eſt, fac id in eo declares, ut fideliter paſcas oues meas. Omnino enim illum præcipuum Apoſtolum in circuncifione conſtitutum, uel id probat Pauli Gal. 2. ubi ita ſibi creditum Euangelion præputij ſic gloriatur, ſicut Petro circunciſionis &c. Qui ergo Petri uolunt eſſe ſucceſſores, uerbo Dei diligenter paſcant Chriſti oues.

Cæterum in eadem hiſtoria, quia Iohannes ipſe ſermonem fratrum qui putabant ipſum non moriturum, correxit, negauitq; Dominum dixiſſe, nō moritur, ſed ſi uelim eum manere &c. non dubito & ipſum mortuum fuiſſe, & Dominum eo quod dixit ſi uelim &c. tantū Petrum uoluiſſe à ſuperuacanea de fratre cura reuocare.

Quod autē Iohannes teſtatur plura D O M I N V M ſigna feciſſe, aliaq; geſſiſſe, quā ſcripta ſint, aut etiam ſcribi potuerint, nequaquam feneſtram aperuit fingendi & ſtatuendi quiduis, ut quidam hæc uerba diuexant, quia adiecit: Quæ ſcripta ſunt, in hoc ſcripta eſſe, ut credamus, quod I E S V S eſt ille Chriſtus, ille filius Dei, indéq; uitam habeamus æternam. Si enim huc ſufficiunt, quæ ſcripta ſunt, nihil eſt, quod prætetea deſyderemus. Nam ſi ſingula conſcripta eſſent, nihilo plus docere poſſent. Quod autem adiecit mundum nō potuiſſe capere libros, ſi ad unum omnia C H R I S T I facinora fuiſſent conſcripta, nota hyperbole eſt. Et certe, cum infinita ferè fuerint, nam nihil omnino dixit aut fecit, quod non diuinum fuerit & C H R I S T V M egregie retulerit, quis ſingula cum fructu memoraſſet aut perpendiſſet? Ad quid igitur fuiſſent conſcripta? Negligi enim ea à nobis indignum fuiſſet. Conſcripta itaq; ſunt, quæ rite perpenſa ad colendam pietatem abunde ſatiſfaciunt, utinam excuterentur tam ad perficiendum ſtudium pietatis, quàm diuexantur ad contentionis & rixarum materiam.
D

Amandans autem ad prædicationem Euangelij diſcipulos dicebat: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra, quo alacrius Euangelion prædicandum ſuſciperent, cum eius ſe legatos agnoſcerent, qui omnium poteſtatem haberet, quem dubitare non poſſent ſe nunquam deſerturum, aut paſſurum mali aliquid accidere, quamlibet contra mundus ſæuiret. Ad idem & illud adiecit: Ecce ego uobiſcum ſum, uſque ad conſummationem ſeculi. Quid enim deſit boni, aut adſit mali ei qui continuo præſentem ſecum habeat eum, cui data eſt omnis poteſtas in cælo & in terra? Etenim in hoc, mundum carne reliquit, & dexteram Patris, id eſt, inuiſibilem D E I maieſtatem petijt, ut ſpiritu ſuo adimpleret omnia, iuxta illud Epheſ. 1. Suſcitauit eum ex mortuis, & ſedere fecit ad dexteram ſuam in cæleſtibus, ſupra omnem principatum & poteſtatem, & uirtutem & dominium, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in ſæculo hoc, uerum etiam in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedes illius, & eum dedit caput, ſuper omnia ipſi Eccleſiæ, quæ eſt corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus adimplet. O utinam hanc Domini noſtri præſentiam uere omnes agnoſceremus, & indubie nemo pro carnali eius præſentia digladiaretur.

Porrò iam iam in cælum aſcenſurus, ſublatis manibus benedixit ſuis, ut ſigno eo, benedictionis uerba, quibus indubie ea ipſis precatus fuit, quæ promiſerat, penitius diſcipulorum cordibus faceret inſidere. De aſcenſu uero Domini ad cælos, ſuperius 6. cap. diximus. De cælo uero latius in Matth. cap. 3.

Sublato itaque in cælum Domino, diſcipuli cum ingenti gaudio, reuerſi ſunt Ieruſalem, experti demum, uerum eſſe, quod Dominus dixerat, expedire ipſis, ut carne abiret, dum enim carne eis aderat, carnales uſque erant, & carnalia ſapiebant, ubi carne eis ſe ſubduxit, & ſpiritu adeſſe cœpit, gaudio ſolido affecti ſumma cum alacritate, toti in prædicando & extollendo Deo erant, & quidem in loco celeberrimo, nempe in templo, donec potentiori & inſigniori uirtute ſpiritus Dei inſtructi, abirent prædicatum ubiq; Domino cooperāte & ſermonem ipſorum ſequentibus ſignis confirmante magnifice.

Ita ſolida pietas, ſynceraq; fides, tum demum & nobis aderit, quando Dominum noſtrū I E S V M Chriſtum, pro peccatis noſtris mortuum, ad dexteram Patris in cæleſtibus omnibus imperantem, & ſalutem noſtram fœliciſſime perficientem adorauerimus, agno-

ſcentes

A

ſcentes ipſi à Patre omnium poteſtatem traditam, ipſi nos curæ eſſe, noſtræ denique ſalutis cauſſa, ita regnare & regnaturum, donec omnia ſubiecta pedibus eius fuerint, & expurgato in electis omni peccato, deuictaq́ꝫ morte, hoſte ultimo, Deus fuerit omnia in omnibus. Cum ipſe ſcilicet regnum ſuum intercedendi pro nobis peccantibus, à peccatis nos purgandi, contra Satanam defendendi, & à morte liberandi, Deo & Patri tradet, quando nimirum nihil peccati reliquum in electis omnibus fuerit; pro quo intercederet, quo purgaret; aut cuius cauſſa Satanæ uel morti, contra nos aliquid permitti poſſet. Hoc beatum & glorioſum Chriſti filij ſui regnum donet nobis optimus & clementiſſimus Pater plene agnoſcere, & ei ſaluandos nos penitus offerre, atq; conſecrare, ut ſuperna tantum quæramus & curemus, ubi Chriſtus Rex noſter & ſeruator eſt ad dexteram Patris ſedens, non terreſtria, nempe ut huc toti incumbamus, ut cæleſte hoc & ſolum fœlix regnum, quàm plurimis innoteſcat, quam latiſſime propagetur, communeq́ꝫ fiat omnibus Gentibus, ut ubiqꝫ mortales ualedicant rebus huius ſæculi, in quibus etiam externi hominis fœlicitas fruſtra quæritur, ut bis inſanum ſit, quicquam ab illis interno homini expectare, uni uero Domino noſtro I E S V Chriſto ſeſe dedant, & per omnia conſecrent. In eo ſiquidem uno Patri complacitum eſt, uniuerſam plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga ſe, pacificatis per ſanguinem crucis eius, per eundem, ſiue quæ in terra ſunt, ſiue quæ in cælis. Coloſſ. 1. Huic ſit gloria in ſæcula, Amen.

B IVDICENT FRATRES, ET IVDICENT CVM omnia ad analogiam fidei diligenter exegerint, quæ probauerint, accepta referant Deo, quæ minus, mihi, ſed de ijs moneant amice.

ARGENTORATI APVD GEORGIVM
VLRICHERVM ANDLANVM,
MENSE MARTIO, ANNO
M. D. X X X.

ERRATA ENARRATIONVM IN MATTHAEVM.

C Charta 1. Pag. 1. uerſu. 9. בשר. uerſu. 14. מבשר uer. 27. uocent. char. 2. pag. 1. uer. 25. excuberet. uer. 39. גליון.
pag. 2. uer. 44. Iudcæ. char. 3. pag. 2. uer. 39. Euangeliſta. uer. 42. uerùmq; char. 4. pag. 1. uer. 12. משיח char. 5. pag.
2. uer. 36. uocatione. pag. 2. uer. 42. תרשיע char. 6. pag. 1. uer. 39. tamen. uer. 43. בהולת. uer. 55. hic non niſi;
char. 8. pag. 1. uer. 39. הרשיש uer. 51. כותים char. 9. pag. 2. uer. 54. inuenturos char. 10. pag. 2. uer. 13. תורת
חשת char. 11. pag. 1. uer. 2. חשהחות pag. 2. uer. 1. præſtare. char. 13. pag. 2. uer. 3. נורת. uer. 5. נצר char.
14. pag. 2. uer. 6. trigeſimum. char. 17. pag. 1. uer. 22. aqua. char. 20. pag. 2. uer. 4. ne autem. char. 28. pag. 2. uer. 42. Io-
anni. char. 32. pag. 1. uer. 40. בלמורצא פריחות char. 33. pag. 2. uer. 37. Vanum. uer. 40. niſi ante. char. 34. pag.
1. uer. 2. חשהחות pag. 2. uer. 12. præcipi. uer. 54. dimidiam. char. 31. pag. 1. uer. 41. אלבנימין pag. 2. uer. 51. in-
fra. char. 36 pag. 1. uer. 2. יםכיגרה char. 37. pag. 2. uer. 31. ומאחרי לא תשורבי char. 39. pag. 1. uer. 9. ſtude
at. uer. 42. עבר uer. 44. עברהירדן char. 40 pag. 2. uer. 19. magis quàm &c. char. 42. pag. 2. uer. 19. Vos eſurie
tis. uer. 57. עברים char. 48. pag. 1. uer. 4. egit, ſignificans tam abeſſe, ut &c. char. 49. pag. 2. uer. 32. ſecundum. uer.
34. oportet. uer. 43. quibus ratio &c. char. 50. pag. 2. uer. 45. Vobis. char. 51. pag. 1. uer. 44. quoq;. pag. 2. uer. 28. fore.
uer. 33. סופרים uer. 36. דרחראסרפי uer. 47. שריתום char. 52. pag. 2. uer. 1. גיבן חינם uer. 8. תרם uer.
32. גיבר חינם eodem גיחינם. char. 53. pag. 2. uer. 5. corde. char. 54. pag. 2. uer. 8. negatus. char. 57. pag. 1. uer. 31.
parere. char. 60. pag. 1. uer. 12. ויאמרואיש אלרעהו. uer. 19. ואהבה לרעך במוך char. 61. pag. 1.
uer. 19 & 20. הגרנים אר חסירים תחינן uer. 21. חסירים uer. 23. עשתעתרי הסר uer. 27. הסיר.
uer. 37. חסירים char. 62. pag. 1. uer. 32. iuuetis. char. 68. pag. 1. uer. 25. pluries. char. 72. pag. uer. 54. inuidentia accipe
re &c. char. 93. pagina prima uer. primo, immittatur. char. 103. pag. 2. uer. 3. ab. char. 109. pag. 1. uer. 9.
prophetiæ. char. 111. pag. 1. uer. 1. prophetiæ precio. char. 112. pag. 1. uer. 36. diligenter. char. 122. pag. 1. uer. 1. beati.
uer. 18. iudicem. char. 130. pag. 2. uer. 15. ſcribit. uer. 23. præuenerunt. char. 135. pag. 2. uer. 47. ſic dixiſſet. char. 139. pag.
1. uer. 29. perditiſſimi. char. 142. pag. 1. uer. 25. reſtituit omnia &c. uer. 40. coactius. pag. 2. uer. 35. iniqui. char. 145. pag.
2. uer. 36. haberi. uer. 45. ſicubi puer. & char. 146. pag. 1. uer. 1. ſtatuerat. uer. 10. uel infantiæ. uer. 21. cum nihil. uer.
49. nemini. char. 149. pag. 2. uer. 34. peculiariter. char. 152. pag. 1. uer. 1. nullo eodem uer. tum. char. 153. pag. 1. uer. 8.
innocentes. uer. 25. coëat. uer. 42. quod. char. 156. pag. 1. uer. 2. placent. pag. 2. uer. 44. illis quàm. char. 157. pag. 1. uer.
55. pleno munere apoſtoli. uer. 57. indicare. char. 158. pag. 2. uer. 19. ignorata. char. 164. pag. 1. uer. 43. minore. char. 166
pag. 1. uer. 47. mutatur. pag. 2. uer. 15. tamen cui. uer. 16. cum doceatur. uer. 26. qui. uer. 39. regnant. uer. 47. ſicas. char.
D 169. pag. 2. uer. 16. ad te. char. 171. pag. 1. uer. 15. Qui igitur. pag. 2. uer. 24. auctoritate. uer. 33. crudeliſſime. char. 176.
pag. 1. uer. 35. adfuturus. char. 179. pag. 2. uer. 15. facere. char. 182. pag. 1. uer. 50. diem non eſſe &c. char. 187. pag. 1.
uer. 7. facris. char. 196. pag. 1. uer. 44. קרבן pag. 2. uer. 46. uidendi. char. 199. pag. 1 uer. 42 legimus.

ERRATA ENARRATIONVM IN IOHANNEM.

Charta 1. pag. 1. uer. 23. ſequeremini. char. 2. pag. 2. uer. 30. genuit. uer. 38 poſtridie. uer. 48. nunquam. uer. 54. iram
char. 3. pag. 1. uer. 2. O ampliſſimam. pag. 2. uer. 3. Vos dixi. uer. 11. adſereret. uer. 16. Baptiſtæ uincula. uer. 28. ex ijs.
char. 6. pag. 2. uer. 19 non adeſt. char. 7. pag. 2. uer. 23. cognationem. char. 23. pag. 1. uer. 5. eos oportet. char.
25. pag. 2. uer. 10. filij. uer. 34. plurimis. char. 26. pag. 1. uer. 47. Domini. char. 28. pag. 1. uer. 27. præceptorum. char. 30.
pag. 2. uer. 31. nō niſi. char. 35. pag. 2. uer. 26. quos dicit. char. 41. pag. 1. uer. 2. & ſanguis, percipietis. char. 51. pag. 1. uer.
12. Vorarent. char. 55. pag. 1. uer. 23. Voluit autem. char. 69. pag. 1. uer. 2. mouere.

Ebræa, quæ hinc inde immixta ſunt, confer ad ipſa Biblia lector.

CORNV COPIAE

ÖSTERREICHISCHE NATIONALBIBLIOTHEK

ÖNB

+Z151694702

Digitized by Google